

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “นักวิชาการไทยกับการต่อสู้ช่วงชิงความหมาย
“ประชาธิปไตย”ในภาวะวิกฤตทางการเมือง (พ.ศ.2548-2557)”

โดย

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ สายชล สัตยานุรักษ์

มิถุนายน 2561

สัญญาเลขที่ RDG5710051

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “นักวิชาการไทยกับการต่อสู้ช่วงชิงความหมาย
“ประชาธิปไตย”ในภาวะวิกฤตทางการเมือง (พ.ศ.2548-2557)”

โดย

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ สายชล สัตยานุรักษ์

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

Executive Summary

ความขัดแย้งทางการเมืองและการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาเพิ่มสูงขึ้นมากในสังคมไทยในระหว่าง พ.ศ.2548-2557 โดยมีคนหลายกลุ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับการต่อสู้ทางการเมือง แม้แต่นักวิชาการและความคิดของนักวิชาการหลายคนก็ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งที่เกิดขึ้น การที่จะเข้าใจวิกฤตทางการเมืองของไทยอย่างลึกซึ้งและรอบด้าน จึงจำเป็นต้องศึกษาความคิดและความรู้ที่นักวิชาการเหล่านี้เสนอต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความคิดและความรู้ที่มีผลต่อการสร้างหรือการผลิตซ้ำความหมาย “ประชาธิปไตย” ตลอดจนการวิเคราะห์หรือการอธิบายเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับความหมายของ “ประชาธิปไตย” เนื่องจากความหมายของ “ประชาธิปไตย” มีความเกี่ยวพันโดยตรงกับความขัดแย้งและการต่อสู้ทางการเมือง โดยที่นักวิชาการอาจสร้างและใช้ความหมายของ “ประชาธิปไตย” เพื่อสร้างความชอบธรรมแก่การเคลื่อนไหวทางการเมืองของฝ่ายที่ตนเห็นอกเห็นใจและลดความชอบธรรมของฝ่ายตรงกันข้าม นอกจากนี้ นักวิชาการบางคนยังเสนอทางเลือกในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายใต้ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่ตนเองนิยาม ซึ่งการศึกษาความคิดและความรู้ที่เสนอโดยนักวิชาการดังกล่าวนี้ นอกจากจะช่วยให้เข้าใจวิกฤตทางการเมืองของไทยจากมุมมองที่แตกต่างหลากหลายแล้ว ยังช่วยให้มองเห็น “ทางเลือก” ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคมไทยที่นักวิชาการเสนออีกด้วย

ความหมายของ “ประชาธิปไตย” รวมทั้งความคิดต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับ “ประชาธิปไตย” ที่นำเสนอโดยนักวิชาการในท่ามกลางวิกฤตทางการเมืองนี้ ส่วนหนึ่งเป็นมรดกตกทอดมาจากอดีต โดยที่นักวิชาการได้เลือกสรรความคิดและความหมายบางส่วนมาผลิตซ้ำหรือปรับเปลี่ยนจุดเน้นและความหมายเพื่อตอบสนองบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

การที่นักวิชาการมีจุดยืนทางการเมืองต่างกัน หรือเลือกสนับสนุนมวลชนต่างกลุ่มกันนั้น เป็นผลมาจากพื้นฐานความคิดหรือทัศนะที่ต่างกัน ที่สำคัญคือ ทัศนะต่อ “สถาบันพระมหากษัตริย์” “ชนชั้นกลาง-คนเสื้อเหลือง” “ชาวบ้าน-คนเสื้อแดง” “ทุนใหม่และระบอบ

ทักษิณ” “นโยบายประชานิยม” “รัฐประหาร” “ตุลาการภิวัตน์” ตลอดจนการอธิบายปัญหาและการเสนอทางออกในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในสังคมไทยซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างมาก ความแตกต่างและการต่อสู้ในการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” นอกจากจะแสดงออกในการอธิบายหรือการให้ความหมายแก่ “ประชาธิปไตย” โดยตรงแล้ว ยังแสดงออกในการเสนอความคิดหรือให้ความหมายแก่เรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับระบอบ “ประชาธิปไตย” ด้วย เช่น รัฐธรรมนูญ การเลือกตั้ง การถ่วงดุลและตรวจสอบการใช้อำนาจอรัฐ การเคลื่อนไหวทางการเมืองของมวลชน ฯลฯ

ในภาวะวิกฤตทางการเมือง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” มุ่งอธิบายสาเหตุของความล้มเหลวของ “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ด้วยการผลิตซ้ำความคิดและความหมายที่เป็นมรดกตกทอดมาแต่อดีตเพื่อเน้นผลร้ายของการนำประชาธิปไตยแบบตะวันตกมาใช้ พร้อมกันนั้นก็สนับสนุนพันธมิตรฯ และ กปปส. โดยให้ความหมายแก่การเคลื่อนไหวทางการเมืองทั้งสองนี้ว่าเป็น “ประชาธิปไตยทางตรง” และ “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” ในขณะเดียวกันก็สร้าง ความหมายของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” เพื่อสร้างเสถียรภาพทางการเมือง และอาศัยความหมายดังกล่าวในการต่อสู้กับ “ระบอบทักษิณ” รวมทั้งการสนับสนุน ตุลาการภิวัตน์

ส่วนความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” นิยาม แม้ว่า มีจุดเน้นและความหมายที่แตกต่างกันอยู่ไม่น้อย แต่จุดร่วมที่สำคัญคือ เป็นประชาธิปไตยที่ ประชาชนมีส่วนร่วมและมีอำนาจ โดยถือว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน, รัฐไม่อาจล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน, ทุกคนเสมอภาคกันในฐานะที่เป็นมนุษย์และเสมอภาคกันภายใต้กฎหมาย, สถาบันการเมืองทั้งหลายรวมทั้งพรรคการเมืองจะต้องยึดโยงกับประชาชน, การเลือกตั้งมีความสำคัญ, ประชาชนจะต้องมีอำนาจต่อรองอย่างเสมอภาค, มีความยุติธรรมและมีมาตรฐานเดียวในทุกเรื่อง, ให้ความสำคัญแก่ “การเมืองภาคประชาชน” หรือ “การเมืองมวลชน”, การกระจายอำนาจ, การกำกับอำนาจของเสียงข้างมากโดยชอบธรรม, การยึดหลักนิติรัฐหรือนิติธรรม และยังเน้น “ประชาธิปไตยที่กินได้” อีกด้วย

อนึ่ง นักวิชาการบางคนมุ่งวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาและเสนอทางออกจากสถานการณ์ความขัดแย้ง โดยให้ความสำคัญเป็นพิเศษแก่ “สันติวิธี” และนักวิชาการบางคนให้ความสำคัญเป็นพิเศษแก่การใช้อำนาจโดยยึดหลัก “กฎหมาย” ซึ่งประเด็นที่นักวิชาการให้ความสำคัญมากเป็นพิเศษเช่นนี้มีผลโดยตรงต่อความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่นักวิชาการดังกล่าวนิยาม

โครงการวิจัยนี้จะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันและความรู้สึกเห็นอกเห็นใจกันในหมู่นักวิชาการได้ดี เนื่องจากวิเคราะห์พื้นฐานความคิดและทัศนคติต่างๆ ของนักวิชาการที่สั่งสมมายาวนานก่อนที่จะเกิดวิกฤตทางการเมือง ขณะเดียวกันก็พิจารณาความเปลี่ยนแปลงทางความคิดรวมทั้งความเปลี่ยนแปลงในการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” โดยคำนึงถึงการเลือกจุดยืนของนักวิชาการท่ามกลางบริบททางการเมืองที่เปลี่ยนแปลง จนกระทั่งเห็นได้ชัดถึงเงื่อนไขแวดล้อมที่ส่งผลต่อการเลือกจุดยืนและการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ของนักวิชาการที่มีอิทธิพลทางความคิดสูงในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตทางการเมือง

นอกจากนี้ “ความรู้” หรือ “ความจริง” ที่เกิดจากการมองต่างมุมของนักวิชาการแต่ละคน จะช่วยเติมเต็มความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ของคนในสังคม พร้อมกับเตือนให้ทุกคนทุกฝ่ายมีทัศนคติวิพากษ์ต่อ “ความจริง” ที่นักวิชาการแต่ละคนสร้างขึ้น เพราะโครงการวิจัยทำให้เห็นประจักษ์ว่ามีความคิดที่แตกต่างทั้งระหว่างนักวิชาการในกลุ่มเดียวกันและระหว่างนักวิชาการต่างกลุ่มกัน และในท้ายที่สุดแล้ว เมื่อนักวิชาการแต่ละคนจากสังคมไทยไปแล้ว ความรู้หรือทัศนคติเรื่องต่างๆ ของนักวิชาการก็ยังเป็นมรดกตกทอดไปสู่คนรุ่นหลัง กลายเป็น “คลังทางปัญญา” ที่คนในรุ่นหลังๆ จะพิจารณาเลือกสรรมาใช้ หรือปรับเปลี่ยน หรือต่อยอด หรือรื้อสร้าง ให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่เหมาะสมหรือสอดคล้องกับจุดประสงค์และบริบทใหม่ๆ ในยุคสมัยของตนเองตลอดไป

ภาคที่ 2 การนิยาม “ประชาธิปไตย” ของนักวิชาการที่สนับสนุน “คนเสื้อเหลือง”	173
- พื้นฐานความคิดและการนิยาม “ประชาธิปไตย” ของนักวิชาการที่สนับสนุน “คนเสื้อเหลือง” ก่อนที่จะเกิดวิกฤตทางการเมืองใน พ.ศ. 2548-2557	174
- พื้นฐานความคิดของธีรยุทธ บุญมี	174
- ทศนะของธีรยุทธ บุญมี ตั้งแต่เกิดวิกฤตการเมือง	240
- พื้นฐานความคิดของชัยอนันต์ สมุทวณิช และการนิยาม “ประชาธิปไตย”	321
การสร้างความหมายของ “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ระหว่างพ.ศ.2548-2557	370
และการผลิตซ้ำความคิดและความหมายที่มีมาในอดีต	
- การผลิตซ้ำความคิด “นักการเมืองไร้ศีลธรรมหรือจริยธรรม”	377
- การผลิตซ้ำและการปรับเปลี่ยนความหมายของ “การซื้อเสียง”	412
- การผลิตซ้ำความคิด “นักการเมืองไร้คุณภาพหรือขาดความรู้ความสามารถ”	435
- การผลิตซ้ำความคิด “พรรคการเมืองเลว”	439
- การผลิตซ้ำความคิด “ประชาชนยังไม่พร้อมสำหรับระบอบประชาธิปไตย”	446
- การสร้างความหมาย “ผลร้ายของประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง”	454
- การเกิดระบอบเผด็จการ	455
- ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งทำให้เกิดความแตกแยกในสังคม	458
- การเกิดปัญหาคอร์รัปชันและปัญหาอื่นๆ	460
- การเกิดวิกฤตความชอบธรรมของรัฐบาล	464
- การสร้างความหมาย “ระบอบ ทักษิณ. เป็นระบอบที่น่ากลัว”	467
- การใช้วาทกรรมและอุดมการณ์ราชาชาตินิยม	467
- การทำให้คนกลัวว่า “ระบอบทษ.” เป็นเผด็จการเบ็ดเสร็จที่ใช้	490
อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างไร้ขีดจำกัดและ	
“จะอยู่ยาว”	
- การทำให้คนกลัวว่า “ระบอบทษ.” จะทำให้เกิดความรุนแรง	505
และการเมืองไทยเดินมา “ถึงทางตัน” แล้ว	

- การทำให้เห็นว่ากลไกและวิถีทางในระบอบประชาธิปไตย	509
ตามปรกติไม่อาจจำกัด “ระบอบทษ.” ได้	
- การผลิตซ้ำความหมาย “ระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตก	517
ไม่เหมาะกับสังคมไทย”	
การสร้างวาทกรรมเพื่อสนับสนุนการเมืองนอกกรอบรัฐสภาใน	520
ภาวะวิกฤตทางการเมืองโดย “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง”	
- การเสนอความคิดและความหมายเพื่อสนับสนุนกระบวนการตุลาการภิวัตน์	522
- การเสนอความคิดและความหมายเพื่อสนับสนุนการรัฐประหาร	550
- การสนับสนุนพันธมิตรฯ และ กปปส. ในนามของ “ประชาธิปไตยทางตรง”	588
และ “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม”	
การผลิตซ้ำและการปรับเปลี่ยนความหมาย	621
“ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”	
การเสนอความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่พึงปรารถนา โดย	695
“นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง”	
ภาค 3 การนิยาม “ประชาธิปไตย” ของนักวิชาการที่สนับสนุน “คนเสื้อแดง”	780
พื้นฐานความคิดและการเสนอความคิดต่างๆที่เกี่ยวข้องกับความหมาย	781
“ประชาธิปไตย” ของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง”	
ความแตกต่างทางความคิดภายในกลุ่ม “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง”	790
- ความแตกต่างทางความคิดของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง”	793
ก่อนเหตุการณ์พฤษภาคม พ.ศ.2535	
- ความแตกต่างทางความคิดของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง”	807
หลังเหตุการณ์พฤษภาคม พ.ศ.2535-ก่อน พ.ศ.2548	
- ความแตกต่างของทัศนะที่มีต่อ “นักการเมือง”	818

- ทักษะที่แตกต่างกันภายในกลุ่ม “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ระหว่าง พ.ศ. 2548-2557	833
- ทักษะต่อการปฏิบัติ พ.ศ.2475และ ความเปลี่ยนแปลงหลักจากนั้น	836
-ทักษะของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล	846
-ทักษะของพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์	849
- ทักษะของเกษียร เตชะพีระ	856
- ทักษะของสมชาย ปรีชาศิลป์กุล	859
- ทักษะของนิธิ เอียวศรีวงศ์	865
- ทักษะต่อ “ทุนใหม่” และ “ระบอบทักษิณ”	872
- ทักษะต่อการรัฐประหาร	894
- ทักษะต่อนโยบาย “ประชานิยม”	908
- ทักษะต่อพระมหากษัตริย์	924
- ทักษะต่อตุลาการภิวัตน์	945
- ทักษะต่อทางออกจากวิกฤตทางการเมือง	951
ทักษะของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ที่แตกต่างจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง”	974
- ทักษะต่อ “ชาวบ้าน” และ คนเสื้อแดง	976
- ทักษะต่อ “คนชั้นกลาง” ของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง”	1005
- ทักษะต่อ พธม. และ กปปส.	1039
การนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” โดย “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ในระหว่าง พ.ศ.2548-2557	1066
- การนิยาม “ประชาธิปไตย” โดย สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล	1067
- การนิยาม “ประชาธิปไตย” โดย นิธิ เอียวศรีวงศ์	1075
- การนิยาม “ประชาธิปไตย” โดย เกษียร เตชะพีระ	1113

- การนิยาม “ประชาธิปไตย” โดย อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์	1134
- การนิยาม “ประชาธิปไตย” โดย สมชาย ปรีชาศิลป์กุล	1138
- การนิยาม “ประชาธิปไตย” โดย ธเนศวร์ เจริญเมือง	1147
- การนิยาม “ประชาธิปไตย” โดย สุทธชัย ยิมประเสริฐ	1154
- การนิยาม “ประชาธิปไตย” โดย พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์	1156
ภาค 4 การนิยาม “ประชาธิปไตย” ของนักวิชาการอื่นๆ	1166
การนิยาม “ประชาธิปไตย” ของนักวิชาการ “สันติวิธี”: ชัยวัฒน์ สถาอานันท์	1166
การนิยาม “ประชาธิปไตย” ของนักวิชาการ “นิติราษฎร์”: วรเจตน์ ภาคีรัตน์	1198
- ความแตกต่างในแง่บ่อเกิดกฎหมาย	1224
- ความแตกต่างในแง่ของการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐาน	1226
- ความแตกต่างในแง่ของการควบคุมตรวจสอบการตรากฎหมาย	1226
- ความแตกต่างในแง่ของการมีศาลปกครองและระบบวิธีพิจารณาคดี	1227
- ความแตกต่างในแนวความคิดเรื่องการแบ่งแยกอำนาจ	1229
- การนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ผ่านการวิจารณ์	1236
“ตุลาการภิวัตน์”	
บทสรุป	1250
บรรณานุกรม	1265
ภาคผนวก	
- วัฒนธรรมการเมืองไทยกับหลักนิติธรรม	1321
- มรดกทางประวัติศาสตร์และการบังเกิด “ตุลาการภิวัตน์” ในรัฐไทย	1373
- อุดมการณ์ชาตินิยมกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลางไทย	1414

บทคัดย่อ

ในระหว่าง พ.ศ.2548-2557 เมื่อเกิดวิกฤตทางการเมืองจากความขัดแย้งระหว่าง "คนเสื้อเหลือง" และ "คนเสื้อแดง" นักวิชาการหลายกลุ่มได้สร้างและให้ความหมายของ "ประชาธิปไตย" เพื่อการต่อสู้ทางการเมือง ทั้งในการสนับสนุนฝ่ายที่ตนเห็นอกเห็นใจ และในการตอบโต้หรือโจมตีฝ่ายตรงกันข้าม

ความหมายของ "ประชาธิปไตย" รวมทั้งความคิดต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับ "ประชาธิปไตย" ที่นำเสนอโดยนักวิชาการในท่ามกลางวิกฤตทางการเมืองนี้ ส่วนหนึ่งเป็นมรดกตกทอดมาจากอดีต โดยที่นักวิชาการได้เลือกสรรความคิดและความหมายบางส่วนมาผลิตซ้ำหรือปรับเปลี่ยนจุดเน้น และความหมายเพื่อตอบสนองบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง" ซึ่งเห็นได้ชัดว่าได้เลือกสรรความคิดหรือความหมายที่มีมาในอดีตหลายประการมาผลิตซ้ำอย่างเข้มข้น อีกส่วนหนึ่งเป็นความคิดและความหมายที่ได้รับการสร้างขึ้นใหม่ ท่ามกลางการขยายตัวของความขัดแย้งและความรุนแรง ดังนั้น การที่จะเข้าใจการต่อสู้ช่วงชิงความหมาย "ประชาธิปไตย" ในสังคมไทยในระหว่าง พ.ศ. 2548-2557 ได้อย่างลึกซึ้ง จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษามรดกทางความคิดและความหมายที่ตกทอดมาจากอดีต และ ศึกษาทัศนะทางการเมืองหรือทัศนะต่อเรื่องต่างๆ ของนักวิชาการแต่ละคนอย่างละเอียด

การที่นักวิชาการมีจุดยืนทางการเมืองต่างกัน หรือเลือกสนับสนุนมวลชนต่างกลุ่มกันนั้น เป็นผลมาจากพื้นฐานความคิดหรือทัศนะที่แตกต่างกัน ที่สำคัญคือ ทัศนะต่อ "สถาบันพระมหากษัตริย์" "ชนชั้นกลาง-คนเสื้อเหลือง" "ชาวบ้าน-คนเสื้อแดง" "ทุนใหม่และระบอบทักษิณ" "นโยบายประชานิยม" "รัฐประหาร" "ตุลาการภิวัตน์" ตลอดจนการอธิบายปัญหาและการเสนอทางออกในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในสังคมไทยซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างมาก

ความแตกต่างและการต่อสู้ในการนิยามความหมาย "ประชาธิปไตย" นอกจากจะแสดงออกในการอธิบายหรือการให้ความหมายแก่ "ประชาธิปไตย" โดยตรงแล้ว ยังแสดงออกในการเสนอความคิดหรือให้ความหมายแก่เรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับระบอบ "ประชาธิปไตย" ด้วย

เช่น รัฐธรรมนูญ การเลือกตั้ง การถ่วงดุลและตรวจสอบการใช้อำนาจอรัฐ การเคลื่อนไหวทางการเมืองของมวลชน ฯลฯ

ในภาวะวิกฤตทางการเมือง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” มุ่งอธิบายสาเหตุของความล้มเหลวของ “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ด้วยการผลิตซ้ำความคิดและความหมายที่เป็นมรดกตกทอดมาแต่อดีตเพื่อเน้นผลร้ายของการนำประชาธิปไตยแบบตะวันตกมาใช้ พร้อมกันนั้นก็สนับสนุนพันธมิตรฯ และ กปปส. โดยให้ความหมายแก่การเคลื่อนไหวทางการเมืองทั้งสองนี้ว่าเป็น “ประชาธิปไตยทางตรง” และ “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” ในขณะเดียวกันก็สร้าง ความหมายของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” เพื่อสร้างเสถียรภาพทางการเมือง และอาศัยความหมายดังกล่าวในการต่อสู้กับ “ระบอบทักษิณ” รวมทั้งการสนับสนุน ตุลาการภิวัตน์

ส่วนความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” นิยาม แม้ว่า มีจุดเน้นและความหมายที่แตกต่างกันอยู่ไม่น้อย แต่จุดร่วมที่สำคัญคือ เป็นประชาธิปไตยที่ ประชาชนมีส่วนร่วมและมีอำนาจ โดยถือว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน, รัฐไม่อาจล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน, ทุกคนเสมอภาคกันในฐานะที่เป็นมนุษย์และเสมอภาคกันภายใต้กฎหมาย, สถาบันการเมืองทั้งหลายรวมทั้งพรรคการเมืองจะต้องยึดโยงกับประชาชน, การเลือกตั้งมีความสำคัญ, ประชาชนจะต้องมีอำนาจต่อรองอย่างเสมอภาค, มีความยุติธรรมและมีมาตรฐานเดียวในทุกเรื่อง, ให้ความสำคัญแก่ “การเมืองภาคประชาชน” หรือ “การเมืองมวลชน”, การกระจายอำนาจ, การกำกับอำนาจของเสียงข้างมากโดยชอบธรรม, การยึดหลักนิติรัฐหรือนิติธรรม และยังเน้น “ประชาธิปไตยที่กินได้” อีกด้วย

อนึ่ง นักวิชาการบางคนมุ่งวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาและเสนอทางออกจากสถานการณ์ความขัดแย้ง โดยให้ความสำคัญเป็นพิเศษแก่ “สันติวิธี” และนักวิชาการบางคนให้ความสำคัญเป็นพิเศษแก่การยึดหลัก “กฎหมาย” ซึ่งประเด็นที่นักวิชาการให้ความสำคัญมากเป็นพิเศษเช่นนี้มีผลโดยตรงต่อความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่นักวิชาการดังกล่าวนิยาม

Abstract

During 2005-2014, a period of political crisis as the nation was divided by conflict between the so-called “yellow shirts” and “red shirts”, various scholars struggled to redefine the meaning of “democracy”. Simultaneously, the scholars also utilized the defined meaning as a political instrument to the group they identified with while discrediting the other group.

Part of the meaning of “democracy” and its related thoughts scholarly presented in this turbulent time are actually legacy of the past. The scholars picked and chose parts of the past intellectual legacy and either reproduced or reoriented their focuses to suit the changing context. In the case of “yellow shirts sympathized-scholars”, the employment of this strategy was apparent. They picked and chose thoughts and concepts that derived from the past, modified them, and combined them with newly created thoughts and concepts emerged during this political conflict. Hence, to understand this struggle in redefining “democracy” in Thailand during 2005-2014, it is necessary to explore the past intellectual legacy, i.e. thoughts and concepts descent from the past, and particular scholars’ political opinion meticulously.

Indeed, difference in political standings among scholars were a result of disagreement in basic world view and opinion towards Thai society. This disagreement ranged from their difference in opinion towards terms and concepts such as “Monarchy”, “Middle class-yellow shirt” “Villager-red shirt”, “New capital and Thaksin regime”, “ Populist policy”, “ Coup d’ état”, “ Judicialization of politics” to their disagreement on socio-political explanation and its solution.

Besides the struggle to redefine “democracy”, dissents among scholars were also visible in their competition to redefine “democracy” related thoughts. Constitution, elections, balance of power, accountability and popular political movement etc. were amongst the terms that they tried to reinterpret their meanings.

In this political crisis, the “yellow shirt sympathized-scholars” emphasized and explained the failure of “representative democracy” by adopting the past intellectual legacy. While pointing on the negative side of “western style democracy”, they supported the movement of the People’s Alliance for Democracy and the People’s Democratic Reform Committee by portraying their movements as “direct democracy” and “participatory democracy”. In tandem with this depiction, the scholars invented the significance of “democracy with the king as head of state” to create political stability, fight with “Thaksin regime”, and support judicialization of politics.

For “democracy” defined by the “red shirts sympathized-scholars”, although having difference in focus and content with the one defined by “yellow shirts sympathized-scholars”, it shares indispensable common agreement with them. Regardless of their emphasis on “substantial democracy”, the “red shirts sympathized-scholars” shared with the “yellow shirts sympathized-scholars” common agreement on these content of democracy: participatory democracy that sovereignty belongs to the people, the protection of people’s right, all are equal in the eyes of law, the link between political institution including political party to the people, the importance of election, fair and unbiased justice, the importance of “civil society”, distribution of power, accountability, and rule of law.

In addition, some scholars’ view on what should be the means to solve political conflict significantly affected their definition of “democracy”, be it “peaceful means” and “the rule of law”.

บทนำ

โครงการวิจัยนี้มุ่งทำความเข้าใจการต่อสู้ช่วงชิงความหมาย “ประชาธิปไตย” ระหว่างฝ่ายต่างๆ โดยแสดงให้เห็นว่าการนิยามความหมายที่แตกต่างกันเป็นผลมาจากการที่นักวิชาการมีพื้นฐานความคิดไม่เหมือนกัน ซึ่งส่งผลให้การสร้างความรู้ในรูปแบบต่างๆ ของนักวิชาการ เช่น หนังสือ บทความทางวิชาการ บทความหนังสือพิมพ์ ตลอดจนแถลงการณ์ มีรากฐานอยู่บนความแตกต่างของพื้นฐานความคิดและการประเมินปัญหาการเมืองไทยจากมุมมองของแต่ละคน **นำไปสู่การสร้างความรู้และการนิยามความหมายของ “ประชาธิปไตย” เพื่อสนับสนุนมวลชนต่างกลุ่มกัน** ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่นักวิชาการแต่ละฝ่ายและ/หรือแต่ละคนเน้น จึงมีบางส่วนที่ผันแปรไปจากความหมายเดิมที่เคยยึดถือในสถานการณ์ปกติ

ผู้วิจัยหวังว่าการรับรู้ความคิด “ทั้งหมด” ของซึ่งกันและกันอย่างกว้างขวางและถ่องแท้ขึ้น จะช่วยให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างนักวิชาการทุกฝ่ายมากขึ้น อีกทั้งยังหวังด้วยว่าความเข้าใจของ “มวลชน” แต่ละฝ่าย ต่อความซับซ้อนของความคิดที่นักวิชาการแต่ละฝ่ายเสนอต่อสังคมในช่วงเวลาที่ยาวนาน รวมทั้งมรดกทางความคิดที่ตกทอดมาจากอดีต และการต่อสู้ทางความคิดระหว่างนักวิชาการที่สนับสนุนมวลชนฝ่ายเดียวกัน ตลอดจนสิ่งที่แฝงเร้นอยู่เบื้องหลังการสร้างความรู้ตลอดจนการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” จะส่งผลให้มวลชนทุกฝ่ายเข้าใจ “คนอื่น” มากขึ้น และมีทัศนวิพากษ์มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีทัศนวิพากษ์ต่องานเขียนหรือคำอธิบายและคำบรรยายของนักวิชาการ และมีทัศนวิพากษ์ต่อคำปราศรัยของแกนนำมวลชน นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังหวังว่าความรู้เกี่ยวกับสังคมไทยและปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคมไทย และที่สำคัญอย่างยิ่งคือความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่สร้างขึ้นโดยนักวิชาการที่สนับสนุนมวลชนฝ่ายต่างๆ จะกลายเป็นมรดกของวัฒนธรรมทางความคิดอันสำคัญในสังคมไทย ที่คนไทยในปัจจุบันและอนาคตอาจจะพิจารณาและเลือกสรรมาใช้ อย่างน้อยก็เพื่อทบทวนและมองเห็นทางเลือกหลากหลายขึ้นว่าสังคมไทยควรมีระบอบ “ประชาธิปไตย” ในความหมายใดจึงจะส่งผลดีต่อสังคมไทยโดยรวมมากที่สุด ในท่ามกลางบริบทที่เปลี่ยนแปลง

อนึ่ง ความเข้าใจเกี่ยวกับความขัดแย้งทางการเมืองที่มีรากฐานอยู่บนความแตกต่างทางความคิด รวมทั้งการนิยาม “ประชาธิปไตย” ที่แตกต่างกัน ยังมีความสำคัญในแง่ที่ช่วยให้สังคมไทยสามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง โดยที่ทุกฝ่ายจะตระหนักและยอมรับว่าการต่อสู้ทางความคิดและการต่อสู้ทางการเมืองเป็นเรื่องปรกติธรรมดา ซึ่งการตระหนักและยอมรับเช่นนี้มีความสำคัญต่อการสร้างความสมานฉันท์ โดยแต่ละฝ่ายแต่ละคนมีความเข้าใจคนที่ “คิดต่าง” อย่างลึกซึ้ง สามารถถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างสันติ ตรงกันข้ามกับกรณีที่ขาดความตระหนักในความแตกต่างหลากหลายทางความคิด หรือพยายามขจัดความคิดที่ตนไม่เห็นพ้องด้วยออกไปจากการรับรู้ของคนในสังคม ย่อมเป็นเสมือนการปฏิเสธความเป็นจริงว่ามีความขัดแย้งทางความคิดอันเป็นรากฐานประการหนึ่งของความขัดแย้งทางการเมือง ซึ่งการปิดบังหรือการไม่ยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นนี้เท่ากับปิดโอกาสสำหรับการถกเถียงแลกเปลี่ยนและย่อมจะสูญเสียโอกาสที่จะแก้ไขความขัดแย้งทางความคิดไปอย่างน่าเสียดาย

เนื่องจากความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่นักวิชาการนิยาม ย่อมเชื่อมโยงกับความคิดอื่นๆ ของนักวิชาการทั้งโดยตรงและโดยอ้อม งานวิจัยนี้จึงพิจารณาว่า การต่อสู้ช่วงชิงความหมาย “ประชาธิปไตย” มีความหมายที่รวมไปถึงการที่นักวิชาการเสนอความหมายของเรื่องอื่นๆ แตกต่างกันไป เช่น “สถาบันพระมหากษัตริย์” “ชนชั้นนำ” “การปกครองโดยคนดี” “นักการเมือง” “การเลือกตั้ง” “ตุลาการภิวัตน์” “การรัฐประหาร” “ประชานิยม” “ระบอบทักษิณ” “ทุนนิยม” “องค์กรอิสระ” “ปัญหาหลักของประเทศทั้งสาเหตุและผลกระทบ” “ทางออกในการแก้ไขปัญหา” ฯลฯ ดังนั้น รายงานการวิจัยนี้จึงพยายามแสดงให้เห็นว่านักวิชาการสำคัญๆ ที่สนับสนุน “คนเสื้อเหลือง” และ “คนเสื้อแดง” เสนอความคิดของตนเองในเรื่องต่างๆ ดังกล่าวนี้อย่างไรบ้าง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่นักวิชาการนิยามได้อย่างลึกซึ้งและรอบด้าน

สำหรับทัศนะหรือแนวความคิดนักวิชาการที่ไม่อาจจัดเข้าไปอยู่ในฝ่ายที่สนับสนุน “คนเสื้อเหลือง” หรือ “คนเสื้อแดง” ได้อย่างชัดเจน เช่น ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ อเนก เหล่าธรรมทัศน์ รายงานการวิจัยนี้จะวิเคราะห์โดยสังเขปเท่านั้น เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องระยะเวลาในการวิจัย ทำให้ไม่อาจศึกษาและนำเสนออย่างละเอียดได้ แต่จำเป็นต้องกล่าวไว้ด้วยเพื่อเป็นตัวอย่างให้เห็นว่าในหมู่นักวิชาการไทยในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตทางการเมือง มิได้มีเพียง

ฝ่ายที่สนับสนุน “คนเสื้อเหลือง” หรือ “คนเสื้อแดง” เท่านั้น หากแต่ยังมีฝ่ายอื่นๆ ที่พยายามเสนอความคิดเพื่อเป็น “ทางเลือก” สำหรับสังคมไทยในการแก้ไขความขัดแย้งทางการเมือง

เกณฑ์ในการเลือกนักวิชาการมาศึกษาในโครงการวิจัยนี้ ใช้เกณฑ์ในเรื่องความแพร่หลายทางความคิดซึ่งสังเกตเห็นได้จากการนำเสนอความคิดหรือความรู้ต่อสังคมอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม โครงการวิจัยนี้มี “ข้อจำกัด” ซึ่งจำเป็นต้องชี้แจงไว้ ณ ที่นี้ กล่าวคือ มีนักวิชาการอีกหลายคน ที่สังเกตเห็นได้ว่าได้นำเสนอความคิดหรือความรู้ต่อสังคมอย่างสม่ำเสมอ หรืออยู่ในเกณฑ์ที่ผู้วิจัยควรนำผลงานมาศึกษาอย่างละเอียด แต่ก็ไม่สามารถนำทัศนะและการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ของนักวิชาการที่อยู่ในเกณฑ์มาศึกษาได้ทุกคน ทั้งนี้ก็เพราะมีข้อจำกัดในระยะเวลาในการวิจัยนั่นเอง แม้แต่การศึกษาเกี่ยวกับภูมิหลังหรือพื้นฐานความคิดของนักวิชาการ ก็จำเป็นต้องเลือกวิเคราะห์ละเอียดเฉพาะบางคน (เพื่อเป็นตัวอย่าง) เท่านั้น ไม่อาจศึกษาภูมิหลังและพื้นฐานความคิดของนักวิชาการทุกคนได้ดังที่ควรจะเป็น และจำเป็นต้องพิจารณาภูมิหลังและพื้นฐานความคิดในลักษณะที่เป็น “ภาพรวม” อย่างกว้างๆ และอย่างสังเขปเท่านั้น

โครงการวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ อาศัยการตีความ (interpretation) ของผู้วิจัยซึ่งไม่อาจอ้างได้ว่า “เป็นกลาง” อย่างแท้จริง **แต่ผู้วิจัยเป็นนักประวัติศาสตร์ที่ พยายามเข้าใจอดีตตามที่มันเป็นจริงและเห็นว่า “ความเป็นกลาง” มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ** ถึงแม้ว่าจะมีข้อจำกัดในฐานะที่เป็นมนุษย์และในฐานะที่จะต้องทำความเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างภายใต้ “คูภภาษา” เช่นเดียวกับมนุษย์ทั่วไปในโลกนี้ แต่การอ่านหลักฐาน “ทั้งหมด” เท่าที่ค้นพบ และการตีความข้อสนเทศ (information) ที่ได้จากหลักฐานโดยให้ความสำคัญแก่การพิจารณาบริบทของข้อสนเทศเหล่านั้น เพื่อจะเข้าใจความหมายระดับลึกของข้อสนเทศที่ถูกกำกับโดยบริบททางสังคม ก็ถือเป็นหลักประกันได้ระดับหนึ่งว่าผู้วิจัยพยายามจะ “เป็นกลาง” อย่างมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

นักวิชาการกลุ่มต่างๆ ที่โครงการวิจัยนี้เลือกมาศึกษาล้วนแล้วแต่เป็นบุคคลสาธารณะ และข้อคิดข้อเขียนทั้งหมดที่นักวิชาการเหล่านี้เสนอต่อสาธารณชนก็ย่อมกลายเป็น “สมบัติสาธารณะ” นักวิชาการที่เสนอข้อคิดข้อเขียนเหล่านั้นมิได้เป็นเจ้าของแต่เพียงผู้เดียวอีกต่อไป ดังนั้น การนำเอาข้อคิดข้อเขียนทั้งหลายของนักวิชาการมาศึกษา ตีความ วิพากษ์วิจารณ์

ตามหลักวิชาการ เพื่อประโยชน์สาธารณะ จึงเป็นการกระทำอันชอบธรรม และถือเป็นเรื่องปรกติธรรมดาในวัฒนธรรมทางวิชาการระดับสากล ดังปรากฏว่ามีการวิพากษ์วิจารณ์หรือแม้แต่ “รื้อสร้าง” (deconstruct) ความรู้หรือผลงานทางวิชาการกันทั่วไปในวงวิชาการทุกแห่งในโลก นอกจากนี้ยังมีการศึกษาความคิดของนักวิชาการรวมทั้งความคิดทางการเมืองของนักวิชาการอย่างกว้างขวาง ในกรณีสังคมไทย ก็มีการตีพิมพ์งานเขียนในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ความคิดของนักวิชาการมาแล้วหลายเรื่อง เช่น งานวิจัยของสุมิตร ปิติพัฒน์ ที่ได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือเรื่อง **บทวิพากษ์ธรรมวิทยาแห่งพลเมืองของประกาศกร่วมสมัย เกษียร เตชะพีระ ธงชัย วินิจจะกูล สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล** (คบไฟ, 2555) วิทยานิพนธ์ของ พัชราภา ตันตราจิน ซึ่งได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือ เรื่อง **ความคิดทางสังคมและการเมืองของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล** (ประพันธ์สาส์น, 2556) และงานวิจัยของไชยยันต์ ไชยพร ที่ได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือเรื่อง **นิธิเอียวศรีวงศ์ ใน/กับวิกฤตการเมืองไทย** (คบไฟ, 2557) เป็นต้น

ในการวิจัยโครงการ “นักวิชาการไทยกับการต่อสู้ช่วงชิงความหมาย ‘ประชาธิปไตย’ ในภาวะวิกฤตทางการเมือง (พ.ศ. 2548-2557)” นี้ ผู้วิจัยต้องการวิเคราะห์ทั้งจุดร่วมและจุดต่างทางความคิดระหว่างนักวิชาการแต่ละคน เพื่อจะเข้าใจความหลากหลายและความซับซ้อนทางความคิด มากกว่าจะวิเคราะห์ผลงานทางวิชาการทั้งหลายในแง่ที่เป็น “กระแสความคิด” ซึ่งอาจจะต้องละเลยส่วนที่เป็น “จุดต่าง” ทางความคิด ทั้งนี้ แม้นักประวัติศาสตร์จะไม่ปฏิเสธว่าการทำความเข้าใจลักษณะร่วมหรือลักษณะทั่วไปของบุคคลหรือปรากฏการณ์ทางสังคมมีความสำคัญทางวิชาการ แต่ในการที่จะเข้าใจสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างแท้จริงนั้นนักประวัติศาสตร์เห็นว่าจำเป็นจะต้องทำความเข้าใจลักษณะเฉพาะอย่างละเอียดอ่อน

กรอบคิดสำคัญของโครงการวิจัยนี้คือการพิจารณาว่า “พื้นฐานความคิด” ของนักวิชาการมีผลต่อจุดยืนทางการเมือง ซึ่งทำให้เกิดการนิยาม “ประชาธิปไตย” เพื่อประโยชน์ในการเคลื่อนไหวของฝ่ายที่ตนสนับสนุน ทั้งนี้ พื้นฐานความคิดและจุดยืนทางการเมืองส่วนหนึ่งมาจากประสบการณ์ของนักวิชาการแต่ละคน รวมทั้งประสบการณ์ในด้านความคิด ความรู้ และการเคลื่อนไหวทางการเมืองในอดีตที่ผ่านมา อีกส่วนหนึ่งมาจากมรดกทางประวัติศาสตร์ โดยที่นักวิชาการย่อมเป็นผู้ตัดสินใจเลือกสรรมรดกทางความคิดบางส่วนมาปรับเปลี่ยนจุดเน้น หรือให้

ความหมายใหม่ เพื่อตอบสนองบริบททางการเมืองหรือเป้าหมายในการเคลื่อนไหวต่อสู้ท่ามกลางสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ส่งผลให้ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ตลอดจนปัญหาหรืออุปสรรคของ “ประชาธิปไตย” และทางออกที่นักวิชาการแต่ละคน (แม้แต่ที่สนับสนุนมวลชนฝ่ายเดียวกัน) เสนอออกมาสู่สังคม มีความแตกต่างกันมากบ้างน้อยบ้าง แม้ว่าพื้นฐานความคิดบางส่วนที่คล้ายคลึงกันและการสนับสนุนมวลชนกลุ่มเดียวกันจะทำให้มีการเน้นความคิดหรือการให้ความหมายบางประการคล้ายคลึงกันอยู่ด้วย แต่เมื่อศึกษาอย่างละเอียดแล้วก็เห็นได้อย่างชัดเจนว่าการเสนอความคิดหรือความหมายของนักวิชาการแต่ละคนมีลักษณะเฉพาะค่อนข้างมาก แม้จะถูกจัดหรือถือตนว่าเป็นกลุ่มเดียวกันก็ตาม นอกจากนี้ ยังเห็นได้ว่า นักวิชาการที่สนับสนุนมวลชนต่างกลุ่มกันกลับเคยมีความคิดบางประการคล้ายคลึงกัน หรือแม้แต่เคยเคลื่อนไหวทางการเมืองร่วมกันมาแล้วในอดีต ก่อนที่จะกลายเป็นคนละฝ่ายกันในระยะหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่เกิดวิกฤตทางการเมืองใน พ.ศ. 2548-2557 ทั้งนี้ก็เพราะการมีทัศนะต่อเรื่องต่างๆ แตกต่างกันนั่นเอง

อาจกล่าวได้ว่า ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่สร้างหรือใช้โดยนักวิชาการไทยแต่ละกลุ่ม มีรากฐานอยู่บนพื้นฐานความคิดของนักวิชาการเกี่ยวกับรัฐและสังคมไทยและ “ชนชั้น” ต่างๆ ในสังคมไทย (ชนชั้นนำ ชนชั้นกลาง ชนชั้นกลางระดับล่าง) ขณะเดียวกันสถานการณ์ความขัดแย้งที่ทวีความรุนแรงระหว่าง พ.ศ. 2548-2557 ก็ส่งผลให้นักวิชาการเปลี่ยนจุดเน้นเพื่อการต่อสู้ทางการเมือง

การสร้างความรู้ของนักวิชาการเป็นปฏิบัติการทางการเมือง เพราะความรู้ที่นักวิชาการสร้างขึ้นนั้นเมื่อมีอิทธิพลต่อประชาชนแล้วก็จะส่งผลต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และในสถานการณ์ความขัดแย้งความรู้ที่นักวิชาการสร้างก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้ทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสังคมไทยกำลังเดินอยู่บนเส้นทางไปสู่ “ประชาธิปไตย” ความรู้และความคิดต่างๆ เกี่ยวกับ “ประชาธิปไตย” โดยตรงหรือโดยอ้อมที่นักวิชาการสร้างขึ้นจึงมีบทบาทในการสร้างความหมายของ “ประชาธิปไตย” และการต่อสู้เพื่อให้ความหมายนั้นๆ ช่วยสร้างความชอบธรรมทางการเมืองแก่ฝ่ายที่นักวิชาการสนับสนุน ลดความชอบธรรมของฝ่ายที่นักวิชาการต่อต้าน และให้ทางเลือกแก่สังคมให้เดินไปสู่วิถีทางที่นักวิชาการต้องการ

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาททางการเมืองของนักวิชาการของเกษียร เตชะพีระ มีประโยชน์ต่อโครงการวิจัยนี้อย่างมาก เกษียร เตชะพีระ กล่าวถึงบทบาททางการเมืองของนักวิชาการไว้ว่า นักวิชาการนั้น

“ทำสงครามรุกคืบตีกินฐานที่มั่นทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา เพื่อช่วงชิงอำนาจ
นำระหว่างพลังทางสังคมฝ่ายต่างๆ ตลอดจนการเข้าไปร่วมวิพากษ์ตีแผ่ให้เห็นการแข่งขัน
กันฉวยใช้ และแข่งกันคิดคำใหม่ หรือกำหนด / ลดทอน / เปลี่ยนแปลง ความหมายให้แก่
คำหลังเดิมที่ทรงพลังทางวัฒนธรรม เช่น “ชาติ-ไทย” รวมทั้งการเปิดให้เห็นกระบวนการ
ผลักดันการใช้คำใหม่ๆ ในความหมายที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกำหนดขึ้น เช่น ธรรมรัฐ ให้
แพร่หลายถ่ายทอดเป็นที่ยอมรับในสังคม เพื่อบรรลุสิ่งที่ฝ่ายตนเรียกร้องต้องการหรือต่อสู้
โดยไม่มีใครมาตั้งข้อสงสัยหรือท้าทาย”¹

ในกลางปี พ.ศ. 2558 เกษียร เตชะพีระ ยังคงกล่าวถึงบทบาทของ “ปัญญาชนผู้เล่นบท
เป็นนายหน้าวาทกรรม” และกล่าวรวมไปถึง “เหล่ากลไกการยึดกุมกระแสความคิดนั้น” อันได้แก่
สถาบันราชการ, สถาบันสื่อมวลชน, สถาบันการศึกษา, คลังสมองภาคเอกชน ฯลฯ ที่ทำให้เกิด
ความหมายที่ล้นไหลของกระแสความคิดทางการเมือง โดยวิเคราะห์กรณีความคิด “เสรีนิยม” ของ
ชนชั้นกลางซึ่งมีความหมายแตกต่างจากเสรีนิยมตะวันตก เพราะ “วาทกรรมเสรีนิยมถูกถอด
ประกอบเป็นชิ้นส่วนแล้วติดตั้งประกอบกันเข้าไปใหม่ ในลักษณะที่แตกกระจายจัดกระจายเป็นคำ
ล่องลอย, ความหลากหลาย, ของทดแทน และสถาบันและการปฏิบัติอันลึกลับซ่อนเร้นออกไป
จากแนวคิดนามธรรมล้วนๆ แต่เดิม” แม้แต่ความคิดเสรีนิยมของนักคิดตะวันตกที่เป็นต้นตำหรับก็
มิได้มีความหมายเหมือนที่นักคิดแต่ละคนเสนอออกมาในช่วงแรกๆ เพราะ “เสรีนิยม” ตกอยู่ใน
“กระบวนการอันสลับซับซ้อนทางวัฒนธรรมของการแปลและแปรความหมาย, การถอดแนวคิด
ออกจากบริบทเดิมและใส่เข้าไปในบริบทใหม่, การเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของแนวคิด, การสร้าง

¹ Kasian Tejapira, (2003), “De-Othering Jek Communists: Rewriting Thai History from the Viewpoint of the Ethno-ideological Other” in James T. Siegel and Audrey Kahin, eds, *Southeast Asia Over Three Generations: Essays Presented to Benedict R. O' G Anderson*, Ithaca, New York: Cornell University Press, p. 260, (แปลโดย) ศุภมิตร ปิติพัฒน์, (2555), *บทวิพากษ์ธรรมจริยาแห่งพลเมืองของประกาศกร่วมสมัย เกษียร เตชะพีระ ธงชัย วินิจจะกูล สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล*, (กรุงเทพฯ: คบไฟ), น. 355.

ความหมายให้มันใหม่, การตีความ และการผลิตซ้ำ”² เป็นการยืนยันถึงบทบาทในการต่อสู้ทาง “การเมืองวัฒนธรรม” (cultural politics) ของปัญญาชนหรือนักวิชาการอย่างชัดเจน

อนึ่ง ใน พ.ศ.2547 เกษียร เตชะพีระ กล่าวว่า “การใช้เวลาตีความบรรดาความคิดที่มุ่งเปลี่ยนแปลงโลกทั้งหลายเป็นสิ่งที่คุ้มค่าควรทำ”³ พร้อมกับเตือนว่า

“อันตรายที่สุดของระเบียบความรู้หรือวิชาการ คือมันเป็นระบอบอำนาจชนิดหนึ่ง ในความสัมพันธ์ทางสังคม ไม่ว่าจะชอบหรือไม่ รู้ตัวหรือไม่ ยอมรับหรือไม่ก็ตาม, ภาษาของสังคมศาสตร์เป็น วาทกรรมแห่งอำนาจ, และฐานะนักวิชาการก็เป็นอัตลักษณ์ที่ทรงอำนาจในสังคม - มีอิทธิพลอำนาจที่จะโน้มนำ สะกดผู้คนให้เชื่อตามคล้อยตามในอันที่จะผดุงรักษาหรือรื้อถอนระเบียบศีลธรรมหรือการเมืองหนึ่ง ๆ - ในความหมายนั้นความรู้ย่อมไม่เป็นกลางอีกต่อไป และผู้รู้หรือนักวิชาการพึงรู้เท่าทันโลกทัศน์อันเป็นฐานแห่งความรู้ของตน, รวมทั้งอำนาจที่อันตรายและความรับผิดชอบที่หนักหนาสาหัสของตนในทางศีลธรรมและการเมืองอันเนื่องมาแต่ความรู้นั้น”⁴

นอกจากนี้ ศุภมิตร ปิติพัฒน์ ได้วิเคราะห์บทบาทของ “จัสติน นักปฏิวัติและการิทัต นักวิชาการ” ในงานแปลของเกษียร เตชะพีระ เรื่อง การก่อกบฏ: นิยายปรัชญาการเมืองว่า “เราอาจเห็นปัญญาชนบางคนสลับบทบาทไปมาระหว่างจัสติน นักปฏิวัติและการิทัต นักวิชาการ”⁵ ซึ่งทำให้ความพยายามที่จะ “เป็นกลาง” ในการสร้างและเผยแพร่ความรู้ของ

² เกษียร เตชะพีระ, “ความลึกลับอันยุ่งยากของเสรีนิยมเทศและไทย”, มติชนสุดสัปดาห์, 35(1820), (3-9 กรกฎาคม 2558), น. 54.

³ เกษียร เตชะพีระ, (ม.ป.ป.), วิชาวิธีว่าด้วยความเป็นกลางทางความรู้ (ฉบับสมบูรณ์), (เรียบเรียงจากคำอภิปรายของผู้เขียนในหัวข้อ “ความเป็นกลางทางความรู้ ศีลธรรมและการเมือง” ในโครงการงานฉลอง 100 ปี สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ กลุ่มสัมมนาปรัชญา ศาสนาและจริยธรรม ณ สยามสมาคม หอสมุดภูมิวิท 21, 20 พฤศจิกายน 2547, ค้นหาเมื่อ 16 มีนาคม 2558, จาก <http://v1.midnightuniv.org/midnight2545/document9712.html>.

⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁵ ศุภมิตร ปิติพัฒน์, บทวิพากษ์ธรรมจริยาแห่งพลเมืองของประกาศกร่วมสมัย: เกษียร เตชะพีระ ธงชัย วินิจจะกุล สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2555), น. 46.

นักวิชาการยิ่งหมดสิ้นไปในเงื่อนไขที่นักวิชาการนั้นๆ มีบทบาทเป็น “นักปฏิบัติ” ซึ่งมุ่งมั่นทำให้ “การปฏิบัติ” ของตนบรรลุเป้าหมาย ดังกรณีที่นักวิชาการบางคนออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเข้มข้นในสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่าง พ.ศ. 2548-2557

การทำความเข้าใจความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่สร้างโดยนักวิชาการมีความสำคัญมากเป็นพิเศษในสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมการเมืองไทย เพราะความหมายของ “ประชาธิปไตย” บทบาทอย่างสำคัญในการต่อสู้ทางการเมืองในบริบทคำดังกล่าวนี้ได้รับการอ้างอิงจากทุกฝ่ายที่กำลังต่อสู้กันอย่างเข้มข้น ทำให้ความหมายแตกต่างกันของ “ประชาธิปไตย” ที่ได้รับการนิยามในหมู่นักวิชาการในการต่อสู้ทางการเมืองเป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างมากและสมควรทำความเข้าใจให้ชัดเจน เพื่อให้ทุกฝ่ายในสังคมไทยหลุดพ้นจากการครอบงำของวาทกรรมทางการเมืองและมีทัศนวิพากษ์มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนักวิชาการ (ซึ่งได้รับการยอมรับสูงจากทุกฝ่ายในสังคมไทย) ได้เสนอความรู้/ความคิด/ความเห็นอย่างต่อเนื่องในสื่อต่างๆ ทั้งสื่อเก่าและสื่อใหม่ ทำให้นักวิชาการมีอิทธิพลทางความคิดสูงมาก การทำให้สังคมรู้เท่าทันบทบาทของนักวิชาการทุกฝ่ายในการสร้างและการใช้วาทกรรมทางการเมือง จะช่วยให้คนในสังคมมีอิสรภาพทางปัญญาและสามารถคิดหรือตัดสินใจด้วยตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

งานวิจัยนี้พยายามแสดงให้เห็นว่า การนิยามความหมายของ “ประชาธิปไตย” ในหมู่นักวิชาการมีความแตกต่างกันก่อนที่จะเกิดความขัดแย้งทางการเมืองที่รุนแรงในระหว่าง พ.ศ. 2548-2557 และความหมายที่เกิดขึ้นในอดีตส่วนหนึ่งได้มีอิทธิพลสืบมาในยุคหลัง เพราะกลายเป็นพื้นฐานความคิดของนักวิชาการในการวิเคราะห์หรืออธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ แม้ว่าจะมีการให้ความหมายใหม่ๆ เพิ่มเข้าไปหรือลดทอนความสำคัญของความหมายเดิมบางประการเพื่อตอบสนองบริบทที่เปลี่ยนแปลง แต่ส่วนที่เปลี่ยนแปลงหรือแตกต่างไปจากเดิมก็มีรากฐานอยู่บนอุดมการณ์เดิมที่นักวิชาการยึดถือ และถึงแม้ว่าในสถานการณ์ความขัดแย้งที่มีการต่อสู้ทางการเมืองอย่างเข้มข้น นักวิชาการจะปรับเปลี่ยนจุดเน้นหรือเปลี่ยนความหมายของ “ประชาธิปไตย” ไปมากเพื่อสร้างความชอบธรรมแก่ฝ่ายของตน ลดทอนความชอบธรรมของฝ่ายอื่นๆ ตลอดจนเสนอทางเลือกแก่สังคม แต่พื้นฐานความคิดหรืออุดมการณ์ก็ยังคงเป็นกรอบที่

กำหนดความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่นักวิชาการนิยามอยู่เสมอ การทำความเข้าใจพื้นฐานความคิดหรืออุดมการณ์ของนักวิชาการจึงเป็นเรื่องจำเป็นและมีความสำคัญอย่างยิ่ง

เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์และทำความเข้าใจ ในที่นี้จะได้แบ่งนักวิชาการออกเป็น 3 กลุ่มหลัก คือ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” และ “นักวิชาการอื่นๆ” ในการวิเคราะห์จะคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างนักวิชาการแต่ละคน ทั้งนี้ มีข้อที่น่าสังเกตจากการวิเคราะห์ข้อมูลก็คือ มีความคล้ายคลึงกันทางความคิดระหว่าง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” กับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” มากทีเดียว ในขณะที่นักวิชาการที่ถูกจัดว่าเป็นกลุ่มเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” กลับมีความแตกต่างทางความคิดในหลายเรื่องด้วยกัน ดังจะได้วิเคราะห์โดยละเอียดต่อไป

การพิจารณาการต่อสู้ช่วงชิงความหมาย “ประชาธิปไตย” ในภาวะวิกฤตทางการเมือง (พ.ศ.2548-2557)” ในกรอบความคิดดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จะช่วยให้เกิดความเข้าใจพื้นฐานความคิดและจุดยืนทางการเมืองของนักวิชาการแต่ละคนอย่างลึกซึ้ง จนกระทั่งเข้าใจได้ว่าเพราะเหตุใดนักวิชาการนั้นๆ จึงทำการต่อสู้ด้วยการสร้างความรู้หรือการเสนอความคิดเห็นเช่นนั้น เช่น ทำให้เข้าใจได้ว่าเพราะเหตุใด “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” จึงต่อต้าน “ระบอบทักษิณ” ถึงขั้นที่เปลี่ยนจุดยืนจากการสนับสนุน “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” (เพื่อต่อต้านรัฐบาลทหารในอดีต) มาเป็นการต่อต้านประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งอย่างเต็มที่ โดยให้ความหมายว่า “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” เป็นประชาธิปไตยที่ทำให้กลุ่มทุนใหญ่ที่ชนะเลือกตั้งสามารถรวบรวมอำนาจไว้ในมือและเป็นเผด็จการทางรัฐสภา รวมทั้งการเลือกมรดกทางความคิดจากอดีตหลายประการมาใช้ในการต่อสู้กับ “ระบอบทักษิณ” (เป็นต้นว่า การเน้น “การปกครองโดยคนดี” การมองว่า “นักการเมืองเลว” ฯลฯ) และเพื่อป้องกันการผูกขาดอำนาจโดยกลุ่มทุนใหญ่ที่เป็นนักการเมืองในอนาคต “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ก็เลือกส่งเสริมการกระจายอำนาจ ส่วน “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ซึ่งมีพื้นฐานความคิดและจุดยืนในการต่อสู้เพื่อสถาปนาอำนาจของ “ชนชั้นกรรมาชีพ” มาตั้งแต่ทศวรรษ 2510 ซึ่งบางคนเคยโจมตี “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” และเสนอภาพ “นักการเมืองเลว” มาก่อน ก็ได้เปลี่ยนมาสนับสนุน “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” อย่างเต็มที่ เป็นต้น

สำหรับการให้ความหมายของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” โดยเห็นว่าเป็นระบอบการปกครองที่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของสังคมและวัฒนธรรมไทย ก็เป็นมรดกทางประวัติศาสตร์อีกประการหนึ่งที่ตกทอดมาสู่ยุคที่เกิดวิกฤตทางการเมืองในปลายทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา โดยมีการเน้นความสำคัญหรือ “สถานะและบทบาทของพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย” แตกต่างกันไปในท่ามกลางบริบทที่เปลี่ยนแปลงและเพื่อต่อสู้กับความหมายที่อีกฝ่ายหนึ่งเน้น เช่น ในการต่อต้านรัฐบาลของผู้นำทางทหารในอดีต “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” บางคนเคยเน้นการพึ่งพระบารมีของพระมหากษัตริย์ในการเรียกร้องรัฐธรรมนูญที่มีบทบัญญัติให้ “นายกรัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้ง” ได้เปลี่ยนมาสู่การขอ “นายกรัฐมนตรีพระราชทาน” เพื่อต่อต้านรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง (ซึ่งตนเชื่อว่าเป็นเผด็จการทางรัฐสภาและพยายามสืบทอดการผูกขาดอำนาจทางการเมือง) ส่วน “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” บางคนก็เคยเน้นให้ทุกฝ่ายยอมรับว่ามี “พระราชอำนาจนำ” อันเป็นอำนาจทางวัฒนธรรมและอำนาจการเมืองในโครงสร้างรัฐไทยที่ทุกฝ่ายไม่พึงปฏิเสธการดำรงอยู่ของอำนาจดังกล่าวนี้ แต่ในที่สุดเมื่อประเมินว่าได้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมตลอดจน “สถานะแห่งธรรมชาติของมนุษย์” ที่นำไปสู่ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ปราศจากพระราชอำนาจนำ” นักวิชาการดังกล่าวนี้ก็ได้เปลี่ยนมาเน้นอำนาจสูงสุดของประชาชนที่แสดงออกผ่านการเลือกตั้ง พร้อมกับต่อต้านตุลาการภิวัตน์และการรัฐประหาร โดยประเมินว่าตุลาการภิวัตน์และการรัฐประหารเป็นความพยายามในการผูกขาดอำนาจไว้ในมือของชนชั้นนำ (ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มทหาร ตุลาการ หรือกลุ่มทุน) ซึ่งไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมไทยและสังคมโลกในปัจจุบัน และจะส่งผลให้ความขัดแย้งขยายตัวมากยิ่งขึ้นในอนาคต ทั้งนี้ นักวิชาการดังกล่าวได้เสนอความหมายใหม่ของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ด้วยว่า หมายถึงระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาที่พระมหากษัตริย์ทรงทำหน้าที่ดูแล “ทรัพยากรกลาง” ของสังคมไทยให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติอย่างยั่งยืน ซึ่งทรัพยากรกลางนี้ก็ ได้แก่ สิทธิเสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพในระบอบประชาธิปไตยนั่นเอง ดังจะได้กล่าวโดยละเอียดต่อไปข้างหน้า

อนึ่ง ในขณะที่เกิดการแบ่งกลุ่มอย่างชัดเจนออกเป็น “นักวิชาการที่สนับสนุนฝ่ายคนเสื้อเหลือง” กับ “นักวิชาการที่สนับสนุนฝ่ายคนเสื้อแดง” ก็ได้เกิดนักวิชาการกลุ่มที่เน้น “สันติวิธี” ในการแก้ปัญหา ซึ่งการเน้น “สันติวิธี” นี้ นับเป็นมรดกทางประวัติศาสตร์อีกอย่างหนึ่ง เพราะได้รับการเน้นมาตั้งแต่ทศวรรษ 2490 ในนามของ “ขบวนการสันติภาพ” ต่อมาในทศวรรษ 2510 แนวคิด “สันติวิธี” ได้รับการเน้นโดยหลายฝ่ายในสภาวะที่เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคมไทย และเมื่อเกิดวิกฤตทางการเมืองในระหว่างพ.ศ.2548-2557 นักวิชาการที่ให้ความสำคัญแก่ “สันติวิธี” มากเป็นพิเศษ ก็ได้มีบทบาทอย่างสำคัญในการเสนอทัศนะทางการเมืองรวมทั้งความหมายของ “ประชาธิปไตย” เพื่อเป็นทางออกของสังคมไทย โดยมีได้แสดงตนหรือมิได้ถูกจัดให้เป็นผู้สนับสนุนมวลชนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

จำเป็นอย่างยิ่งว่า จุดมุ่งหมายประการหนึ่งของงานวิจัยนี้คือต้องการให้ประชาชนทั่วไปตระหนักว่า สิ่งที่นักวิชาการเสนอผ่านงานเขียนหรือคำพูดของตนเอง ซึ่งดูประหนึ่งว่าเป็น “งานวิชาการ” อันบริสุทธิ์และถูกต้องนั้น แท้ที่จริงแล้วอาจเป็นการเสนอความคิดหรือความรู้เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการต่อสู้ทางการเมือง หรือเพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายทางการเมืองที่นักวิชาการแต่ละคนเชื่อว่าเป็นจุดมุ่งหมายที่ “ถูกต้องดีงาม” ซึ่งทัศนะต่อ “ความจริง ความดี ความงาม” ของนักวิชาการอาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางความคิดที่สูงขึ้น หรืออาจถึงกับเป็นการปลุกเร้าให้เกิดการใช้ความรุนแรงต่อมวลชนอีกฝ่ายหนึ่งก็เป็นได้ ทัศนะวิพากษ์ต่อความคิดหรือความรู้ที่เสนอโดยนักวิชาการจึงเป็นสิ่งสำคัญอันจะขาดเสียไม่ได้

ผู้วิจัยหวังว่าโครงการวิจัยนี้จะช่วยให้ฝ่ายต่างๆ ในสังคมไทย “มองเห็นตัวเอง” และ “มองเห็นซึ่งกันและกัน” มากขึ้น จนสามารถให้อภัยต่อกันและกัน เพื่อจะอยู่ร่วมกันในสังคมไทยได้อย่างสงบสุขและราบรื่นขึ้น สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน และพร้อมที่จะร่วมมือกันในเรื่องต่างๆ ได้ดีขึ้นในอนาคต แม้ว่าความขัดแย้งทางความคิด (และผลประโยชน์) ในสังคมไทย จะยังคงมีอยู่ต่อไป (เพราะความขัดแย้งเป็นเรื่องปรกติธรรมดาในทุกสังคม) ในขณะเดียวกันก็หวังว่าในวันข้างหน้ามวลชนแต่ละฝ่ายจะไม่ถูกครอบงำทางความคิดจากแกนนำของฝ่ายตน ไม่ว่าจะเป็นการเคลื่อนไหวในเรื่องอะไรและเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ “ถูกต้องดีงาม” เพียงใดก็ตาม

นอกจากนี้ผู้เขียนหวังว่าการกำหนดนโยบายต่างๆ ของชาติ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ และเพื่อแก้ไขความขัดแย้งในสังคมไทย จะกระทำโดยตระหนักในความแตกต่างของวัฒนธรรมทางความคิดของคนกลุ่มต่างๆ รวมทั้งนักวิชาการและ “มวลชนคนเสื้อเหลือง” กับ “มวลชนคนเสื้อแดง” โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความหมายหรือความรู้ความเข้าใจต่อเรื่องต่างๆ และ “ทางเลือก” อันหลากหลายที่นักวิชาการแต่ละฝ่ายเสนอ แทนที่จะผูกขาดอำนาจการตัดสินใจไว้ในมือของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียวหรือกลุ่มเดียว โดยขาดความใส่ใจใฝ่ดีต่อความคิดและความต้องการของคนอื่นๆ ในสังคมหรือในชาติเดียวกัน

เนื่องจากประเด็นที่โครงการวิจัยนี้ศึกษาเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคมไทย และผู้อ่านแต่ละคนก็มักจะมี “จุดยืน” หรือ “อคติ” ของตนเอง ซึ่งทำให้เกิดข้อสงสัยต่อ “อคติ” ของผู้วิจัยในการวิเคราะห์และตีความได้มาก เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาดังกล่าวนี้นี้ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้วิธีการนำเสนอโดยให้ “ข้อมูล” ที่นักวิชาการแต่ละคนเขียนหรือพูดได้แสดงความหมายแก่ผู้อ่านโดยตรง (การอ้างอิงข้อความที่มีความยาวมากเกิดขึ้นเนื่องจากเหตุผลดังกล่าวนี้เป็นสำคัญ)

ผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ฝ่าย 1” (ฝ่ายนโยบายชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ) ซึ่งสนับสนุนงบประมาณในการวิจัย ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้ให้ข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงรายงานผลการวิจัย รวมทั้งตั้งคำถามที่ช่วยให้ผู้วิจัยได้พิจารณาไตร่ตรองเรื่องต่างๆ อย่างถี่ถ้วนขึ้น ขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ และรองศาสตราจารย์สมชาย ปรีชาศิลปกุล สำหรับข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อย่างมาก ขอขอบคุณอาจารย์ ดร.สิทธิเทพ เอกสิทธิพงศ์ คุณอาสา คำภา และคุณศพล ศรีนุช สำหรับความช่วยเหลือและกำลังใจซึ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการเขียนและการปรับปรุงรายงานการวิจัยฉบับนี้ และท้ายที่สุดขอขอบคุณผู้ช่วยวิจัย คืออาจารย์ศราววุฒิ วิสาพรหม คุณธีรพงศ์ เกษมณี คุณเกษรา ศรีนาคา และคุณปฐมมาติ วิเชียรณิตย์ ที่ได้ช่วยรวบรวมข้อมูลและให้ความช่วยเหลือเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเป็นอย่างดี

ภาคที่ 1

การนิยาม “ประชาธิปไตย” ก่อนเกิดวิกฤตทางการเมือง ในระหว่าง พ.ศ.2548-2557

คำว่า “ประชาธิปไตย” ได้รับการบัญญัติขึ้นตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และในยุคหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 มีการใช้คำนี้อย่างแพร่หลาย รวมทั้งผู้ก่อตั้งพรรคการเมืองนับตั้งแต่มีการก่อตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาก็นิยมนำเอาคำว่า “ประชาธิปไตย” มาเป็นส่วนหนึ่งของชื่อพรรคการเมือง⁶ ในอดีตที่ผ่านมาในสังคมไทยมีการนิยามความหมายของ “ประชาธิปไตย” ไว้มากกว่า 200 ความหมาย⁷ และงานเขียนต่างๆ ก็ใช้คำว่า “ประชาธิปไตย” ในความหมายที่แตกต่างกัน นับเป็นการนำคำดังกล่าวนี้มาใช้ตามอัธยาศัย และมีการถกเถียงกันมาก โดยยังไม่มีข้อยุติที่เห็นพ้องต้องกันเป็นเอกฉันท์ว่า “ประชาธิปไตย” หมายถึงอะไร ทำให้ “ประชาธิปไตย” เป็นมโนทัศน์ที่เป็นปัญหาในตัวเอง (problematic)⁸ ในสภาวะดังกล่าวนี้ การสร้างหรือผลิตซ้ำความหมายของ “ประชาธิปไตย” เพื่อการต่อสู้ทางการเมืองจึงเกิดขึ้นได้โดยสะดวก ซึ่งในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ก็มีการใช้และนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” (ในบางกรณีสะกดว่า

⁶ พรรคการเมืองที่ใช้คำว่า “ประชาธิปไตย” ในช่วงก่อน พ.ศ.2500 เช่น พรรคเสรีประชาธิปไตย พรรคสังคมประชาธิปไตย พรรคชาติประชาธิปไตย พรรคชาติเสรีประชาธิปไตย พรรคสหพันธ์ประชาธิปไตย ส่วนพรรคที่ใช้คำว่า “ประชาธิปไตย” ในช่วงหลัง พ.ศ.2500 เช่น พรรคแนวประชาธิปไตย พรรคประชาธิปไตย พรรคสังคมนิยมเสรีประชาธิปไตย พรรคกิจประชาธิปไตย พรรคแรงงานประชาธิปไตย พรรคสยามประชาธิปไตย พรรคประชาธิปไตยแห่งชาติ พรรคพลังสังคมประชาธิปไตย เป็นต้น (อ้างใน มาลินี คุ่มสุภา, อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยกับความหมายที่มองไม่เห็น, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา, 2548), น. 33.

⁷ วิสุทธิ์ โพธิ์ทวน, ประชาธิปไตย แนวคิด และตัวแบบประชาธิปไตยในอุดมคติ, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2424), น. 13-14. อ้างใน มาลินี คุ่มสุภา, อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยกับความหมายที่มองไม่เห็น, (อ้างแล้ว), น. 35.

⁸ สมเกียรติ วันทะนะ, 2539, หน้า 459, 470. อ้างใน มาลินี คุ่มสุภา, อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยกับความหมายที่มองไม่เห็น, (อ้างแล้ว), น. 35.

“ประชาธิปไตย”) นับเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้ทางความคิดในช่วงเวลาดังกล่าว ที่นำมาสู่การปฏิวัติ พ.ศ.2475

ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์

สังคมสยามมีความสนใจการเลือกตั้งผู้ปกครองแบบที่เกิดขึ้นในสังคมตะวันตกอย่างน้อยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติพระองค์จึงทรงนำเอาแนวคิด “**อนекชนนิกรสโมสรสมมุติ**” มาใช้ โดยมีคำดังกล่าวนี้อยู่ในพระนามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏ⁹ แนวคิด “**อนекชนนิกรสโมสรสมมุติ**” นี้เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการเลือกตั้งผู้ปกครองตามประเพณีโบราณที่สืบทอดมาจากคติ “**พระมหาสम्मติราช**” ในพระไตรปิฎก การใช้คำว่า “**อนекชนนิกรสโมสรสมมุติ**” เป็นการยืนยันว่าในประเพณีการปกครองแบบไทยก็มีการเลือกตั้งอยู่แล้วเช่นกัน ต่อมาในรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสืบทอดคติดังกล่าว¹⁰ เพื่อเน้นว่าคนจำนวนมาก “**สโมสรสมมุติ**” หรือ “**เลือกตั้ง**” พระมหากษัตริย์ให้ทรงทำหน้าที่ผู้ปกครอง

⁹ พระนามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏคือ “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลวชิราลงกรณ สมมุติเทพยพงศวงศาติศร กษัตริย์ วรชัตติยราชนิกรโธม จาตุรันตบรมมหารัชมังมทราชสัทธาธิราช อภิเศกโสภาธิสังสุทธิตระหนิ จักรีบรมนาถ อดิศวรราชรามวรังกูร สุจริตมูลสุสาธิตอุกฤษฐวิบูลย บุรพาดุลยฤทธิญาณินหารสุภาธิการรังสฤษดิ ธัญญลักษณ วิจิตรโสภาคสรพางค์ มหาวินิตมางคประนตบาทบงกษยุดคคล ประสิทธิสรพสุภผลอุดม บรมสุขุมาลยมหาบุรุษยรัตน คีเกษาพิพัฒนสรพโกศล สุวิสุทธิวิมลศุภศีลสมาจารย์ เพ็ชรญาณประภาไพโรจน์ อเนกโกภิสานุ คุณวิบูลยสันดาน ทิพยเทพวตาร ไพศาลเกียรติคุณอดุลยพิเศษ สรรพเทเวศรานุรักษ์เอกอัครมหานุบุษ สุตพุทธมหากระวี ตรีปิฎกาภิโกศล วิมลปรีชามหาอุดมบัณฑิต สุนทรวิจิตรปฏิภาณ บริบูรณ์คุณสาร สัสมยามาติโลกยดิลก มหาปรีวารนายกองนันต์ มหันตวรฤทธิเดช สรรพพิเศษ สิริธรรม**มหานนิกรสโมสรสมมุติ** ประสิทธิวรยศมโหดมบรมราชสมบัติ นพปดลเศวตฉัตรดัตติตร สิริรัตนโนปลัษณมหาราชมราชาภิเศกภาภิชิต สรรพทศทิศวิจิตรวิไชย สกลมหิเศวรินมหาราษามินทร มเหศวรมหินทร มหาราชาวโรดม บรมนารถชาติอาชาวศรัย พุทธาภิไธยรัตนสรณารักษ์ อุกฤษฐศักดิ์อัครนเรศวราชิบดี เมตตากาญณาสีตลหฤทัย อโนปมัยบุญการสกลไพศาลมหารัษฎาธิเบนทร ปรเมนทรรวมมิกมหาราชาราชราช บรมนารถบรมบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ”

¹⁰ พระนามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏ คือ “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลวชิราลงกรณ บดินทรเทพยมหาราชมังกุญ บรมนารถนาถราชวิวงศ วรุตมพงศบริพัตร วรชัตติยราชนิกรโธม จาตุรันตบรมมหารัชมังมทราชสัทธาธิราช อภิเศกโสภาธิสังสุทธิตระหนิ จักรีบรมนาถ อดิศวรราชรามวรังกูร สุภาธิการรังสฤษดิ ธัญลักษณวิจิตรโสภาคยสรพางค์ มหาว

ในระยะแรก มีการใช้คำต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับระบอบการปกครองแบบตะวันตกในลักษณะทับศัพท์ และมีการบัญญัติศัพท์ต่างๆ เป็นภาษาไทยเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ คำว่า democracy และ republic ก็ได้รับการนำมาใช้ในลักษณะทับศัพท์ก่อน ในรัชกาลที่ 6 จึงมีการบัญญัติศัพท์ว่า “ประชาธิปไตย” ขึ้นมา โดยที่คำดังกล่าวนี้มีความหมายทั้งในแง่ของระบอบ Constitutional monarchy ระบอบ Republic และระบอบ Democracy¹¹ ดังจะแสดงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่อไปข้างหน้า

ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2427 เจ้านายและข้าราชการนำโดย พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายความเห็นเสนอให้ประเทศสยามปกครองแบบ “คอนสติติวชันแนลโมนากี” ที่มี “คอนสติติวชัน” และ “ปาร์ลีมেন্ট”¹² เป็นการเสนอให้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบ “แอบโซลูตโมนากี” (Absolute Monarchy) ให้เป็นการปกครองที่เรียกว่า “คอนสติติวชันแนลโมนากี” (Constitutional Monarchy) หรือการปกครองแบบที่มีรัฐธรรมนูญและรัฐสภา ที่จะส่งผลให้เกิดความเสมอภาค เสรีภาพ และความยุติธรรม ความคิดที่เจ้านายและข้าราชการเสนอนั้น เน้นว่า จำเป็นจะต้องเปลี่ยนแปลงการปกครองเพื่อให้ “มนุษย์มีความสุขเสมอกัน แลถือกฎหมายอันเดียว แลในเรื่องเก็บภาษีแลสักเลขาต้องให้ความยุติธรรมที่จะไม่เป็นที่ลำเอียงญาติเตียนได้ทั้งไทยและฝรั่ง” พร้อมกันนั้นก็ต้องเปิดให้มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และจะลงโทษได้เฉพาะเมื่อเป็นการเสนอข้อความอันเป็นเท็จ กล่าวคือ “ข้าทูลละอองธุลีพระบาทแลราษฎรทั่วพระราชอาณาเขต

ในตมามคประนตบาททงกษยกุล ประสิทธิสรรพคุณผลอุดม บรมสุขุมมลาย์ ทิพยเทพาวตารไพศาลเกียรติคุณ อุดลยวิเศษ สรรพเทเวศรานุรักษ์ วิสิษฐศักดิ์สมญาพินิตประชานาถ เปรมกระมลขัตติยราชประยูร มุลมุขราชดิลก มหาวีรवारนายกอนันต มหันตวรฤทธิเดช สรรพวิเศษสิรินทร **อเนกชนนิกรสโมสรสมมติ** ประสิทธิวรยศม ไทมบรมราชสมบัติ นพปดลเศวตฉัตรราดิฉัตร สิริรัตโนปลักษณมหาบรมราชาภิเษกาภิลิต สรรพทศทิศวิชิตชัย สกลมหเสวริยมหาสวามินทร์ มเหศวรมหินทร มหารามาทิราชวโรดม บรมนาถชาติอาชาวศรัย พุทธาทิไย รัตนสรณารักษ์ อุดลยศักดิ์อรรคนเรศราธิบดี เมตตากรุณาสีตลหฤทัย อโนปมัยบุญการสกลไพศาล มหา รัชฎาธิบดินทร ปรมินทรธรรมิกหาราชอิราช บรมนาถบพิตร พระจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว”

¹¹ ในวงวิชาการมักเข้าใจผิดว่า “ประชาธิปไตย” ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์หมายถึงระบอบ Republic เท่านั้น

¹² เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลถวายความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. 103 และพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พิมพ์ในงานฉานาปนกิจศพหม่อมสนธิ กฤดากร, 2510.

ต้องมีโชติในถ้อยคำแลความคิดความเห็นของตน ที่เป้นประโยชน์แลมีอำนาจที่จะแสดงออกมาให้ปรากฏในท่ามกลางที่ประชุมก็ดี ถาในหนังสือพิมพ์ก็ดี แต่การใส่ถ้อยความที่ไม่จริงนั้นจึงจะมีโทษานุโทษตามพระราชกำหนดกฎหมาย”¹³

สามปีต่อมา คือใน พ.ศ.2430 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว “ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน” สะท้อนถึงการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงให้เหตุผลต่อการปฏิรูปการปกครองเพื่อรวมศูนย์พระราชอำนาจแบบ Absolute Monarchy มิใช่ Constitutional monarchy ใน พ.ศ.2430 นี้ พระองค์ทรงครองราชย์เป็นปีที่ 20 ตลอดระยะเวลา 2 ทศวรรษนับตั้งแต่เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นต้นมา เศรษฐกิจเงินตราขยายตัวขึ้นมาก และพระองค์ก็ได้ทรงปฏิรูปประเทศในด้านต่างๆ ไปมากพอสมควรแล้ว เช่น การปฏิรูปการจับเก็บภาษีอากร การประกาศพระราชบัญญัติเกษียณอายุทาส และการขยายอำนาจของส่วนกลางออกไปยังภูมิภาคต่างๆ ที่ห่างไกล ซึ่งทำให้หัวเมืองและเมืองประเทศราชตกอยู่ภายใต้พระราชอำนาจมากขึ้น นอกจากนี้พระองค์ยังได้ทรงเสริมสร้างฐานอำนาจทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการทหารของพระมหากษัตริย์และเจ้านายให้แข็งแกร่งขึ้นอย่างมาก พระองค์จึงพร้อมที่จะปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดินให้มีประสิทธิภาพ โดยพระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะแต่งตั้งเจ้านายและขุนนางที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยให้ดำรงตำแหน่งสำคัญๆ มิใช่การมี “ปาร์ลီเมนต์” ที่มีอำนาจเคียงคู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์ ใน “พระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน” ที่ทรงแถลงนี้ ทรงชี้แจงว่าประเทศสยามไม่จำเป็นต้องมี “กฎหมายอันหนึ่งอันใด” หรือ “กฎหมายสำหรับแผ่นดิน” (หมายถึงรัฐธรรมนูญ) มากำหนดกรอบการใช้พระราชอำนาจ เพราะในทางปฏิบัติพระองค์ทรงใช้พระราชอำนาจเฉพาะ “ที่สมควรและที่เป็นยุติธรรม” อยู่แล้ว ดังความตอนหนึ่งว่า

“อนึ่ง พระบรมราชานุภาพของพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามนี้ ไม่ได้มีปรากฏในกฎหมายอันหนึ่งอันใด ด้วยเหตุถือว่าเป็นที่ล้นที่พ้น ไม่มีข้อใดสิ่งอันใดหรือผู้ใดจะเป็นผู้บังคับขัดขวางได้ แต่เมื่อว่าตามความที่เป็นจริงแล้ว พระเจ้าแผ่นดินจะทรงประพฤติกการอันใด ก็ต้องเป็นไปตามทางที่สมควรและที่เป็นยุติธรรม เพราะเหตุฉะนั้น ข้าพเจ้าไม่มีความรังเกียจอันใดซึ่งจะมีกฎหมาย

¹³ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, “พระองค์เจ้าปฤษฎางค์กับ “คำกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ.103”, ศิลปวัฒนธรรม 24, 12 (ตุลาคม 2546), น. 73-83.

กำหนดพระบรมราชานุญาตของพระเจ้าแผ่นดินเช่นประเทศทั้งปวงมีกำหนดต่างๆ กันนั้น เมื่อจะ ทำกฎหมายสำหรับแผ่นดินให้เป็นหลักฐานทั่วถึง ก็ควรจะต้องว่าด้วยพระบรมราชานุญาตของพระเจ้าแผ่นดินให้เป็นหลักฐานไว้ แต่การซึ่งควรจะกำหนดอย่างไรนั้น ข้าพเจ้าต้องขอชี้แจงความเห็น อันมิใช่ความเห็นที่เข้ากับตัวไว้โดยย่อว่า พระเจ้าแผ่นดินต่างประเทศหมายเอาประเทศยุโรปซึ่ง ปกครองบ้านเมืองมีกำหนดพระราชนุญาตต่างๆ กัน ด้วยอาศัยเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นในบ้านเมือง โดยความไม่พอใจของราษฎร จึงได้มีข้อบังคับสกัดกันเป็นชั้นๆ ตามลำดับเหตุการณ์ซึ่งมีขึ้นใน บ้านเมืองนั้นๆ ...ส่วนที่กรุงสยามนี้ยังไม่มีเหตุการณ์อันใดซึ่งเป็นการจำเป็น...ประเทศอื่นๆ ราษฎร เป็นผู้ขอให้ทำพระเจ้าแผ่นดินจำใจทำ ในเมื่อเรานี้เป็นแต่พระเจ้าแผ่นดินคิดเห็นว่าควรจะทำ เพราะจะเป็นการเจริญแก่บ้านเมืองและเป็นความสุขแก่ราษฎรทั่วไปจึงได้คิดทำ เป็นการผัดกัน ตรงกันข้าม”¹⁴

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่าประเทศสยามไม่ควรมีการปกครอง แบบมี **ปาลีเมนต์** และ **โปลิตีกัลป์ปาดิ** เพราะราษฎรมีความ “เชื่อถือเจ้าแผ่นดิน” มากกว่า “เมมเบอร์ออฟปาลีเมนต์” ดังที่ทรงระบุว่า “ราษฎรคงจะเชื่อเจ้าแผ่นดินมากกว่าผู้ซึ่งจะมาเป็น เมมเบอร์ออฟปาลีเมนต์ เพราะปกติทุกวันนี้ ราษฎรย่อมเชื่อถือเจ้าแผ่นดินว่าเป็นผู้อยู่ในยุติธรรม และเป็นผู้รักใคร่คิดจะทำนุบำรุงราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุขยิ่งกว่าผู้อื่นทั้งสิ้นทั่วหน้ากันเป็นความจริง เพราะเหตุฉะนั้นข้าพเจ้าจึงเห็นสมควรว่าราชานุญาตของพระเจ้าแผ่นดินควรจะกำหนดตาม แบบเดิม... คือเหมือนหนึ่งไม่กำหนดตามคำพูดกันนอกๆ แบบ เช่นเรียกพระนามว่าเจ้าชีวิต ซึ่งเป็นที่หมายว่ามีอำนาจอันจะฆ่าคนให้ตายโดยไม่มีควมผิดอย่างหนึ่งอย่างใดได้ ซึ่งความจริง สามารถจะทำได้แต่ไม่เคยทำเลยนั้น ก็เป็นการสมควรแก่บ้านเมืองในเวลานี้อยู่แล้ว”¹⁵

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังได้ทรงแสดง “พระบรมราชาธิบายว่าด้วยความสามัคคี” เพื่อโต้แย้งกลุ่มคนที่ต้องการให้ประเทศสยามการปกครองแบบมีรัฐธรรมนูญและ รัฐสภาเหมือนในยุโรป ว่าคนเหล่านั้นเข้าใจผิด เพราะ “พูดไปโดยรู้ๆ ปลายๆ หมายความว่า

¹⁴ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, “พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง แถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน” ใน **ประวัติศาสตร์และการเมือง**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516), น. 168-169.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 169.

“ความเป็นจริงไป” ทรงระบุว่า “พวกฝรั่ง” ก็มีข้อเสียต่างๆ เช่นเดียวกัน กล่าวคือ “ความเป็นจริงนั้น ใ้ว่าฝรั่งจะไม่รู้จักคิดอ่านการอันใดขัดกัน เขาขัดกันมาก ใ้ว่าฝรั่งจะไม่รู้จักอีกากัน เขาอีกากันอย่างยิ่ง ใ้ว่าฝรั่งจะไม่รู้จักโกง เขาโกงกันอย่างยิ่ง” อย่างไรก็ตาม มีความจริงประการหนึ่งเกี่ยวกับพวกฝรั่งที่ทำให้การปกครองแบบมีรัฐสภาเป็นผลดีในประเศยุโรป นั่นคือ

“พวกประเทศทั้งปวงมักจะรักษาติรักษำบ้านเมืองของตัวเพราะคิดรักษำประโยชน์ยาวเวลาเช่นกับลงทุนทำการ 30-40 ปี จึงจะมีกำไร ก็ยังกล้าที่จะลงทุนทำเป็นต้น การรักษำบ้านเมืองเป็นประโยชน์ยืดยาวที่จะได้ทั่วไป จึงเป็นสำคัญที่จำเป็นต้องรักษำมากกว่าประโยชน์ที่ตัวจะได้เฉพาะตัวในครั้งหนึ่งคราวเดียว จึงเป็นความจริงรวบยอดอยู่อย่างหนึ่ง ถึงว่าจะเป็นการขาดผลประโยชน์ที่จะได้เฉพาะตัว หรือผู้ที่ตัวอีกาวิชาจะเป็นผู้ทำการดีต่อบำเมือง หรือความโกงของตัวจะเป็นการให้โทษแก่บ้านเมือง มีโอกาสที่จะระงับไปได้ในเวลาที่ต้องการจะให้บ้านเมืองยืนยงคงทนและเจริญขึ้นในอำนาจและความสุขความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองแห่งตน...”¹⁶

พระบรมราชาธิบายในเรื่องนี้มีนัยยะว่าคนไทยยังขาดความ “รักษำติรักษำบ้านเมืองของตัว” และขาดการคำนึงถึงประโยชน์ระยะยาวของตนเองและบ้านเมือง ดังนั้น ประเทศสยามจึงยังไม่สมควรที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองแบบมีรัฐสภาเหมือนในยุโรป

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงชี้ให้เห็นด้วยว่าการปกครองแบบมี **ปำลิเมนต์** และ **โปลิติกัลปำตี** เป็นการปกครองที่ดีก็จริง แต่ระบอบดังกล่าวนี้เหมาะสมกับประเทศในยุโรปซึ่งประชาชนเป็นฝ่ายเรียกร้องและได้มีประสบการณ์ในระบอบการปกครองแบบมี **ปำลิเมนต์** มานานนับร้อยปีแล้ว ดังที่ทรงระบุว่า

“เรามีปำลิเมนต์ที่ประชุมใหญ่ มีโปลิติกัลปำตี คือพวกคิดราชการมีความเห็นต่างกันสำหรับที่จะได้ทานกันและกัน เมื่อคนเป็นอันมากได้พูดจาได้ทานกันด้วยฝิปากจนสุดปัญญา การที่จะสำเร็จในปลายมือนั้นคงจะเป็นการที่จะได้คิดเหมือนหนึ่งกับกรองจนใสละเอียดแล้ว ด้วยผู้คิดดีกว่ากันคงต้องชนะกัน การอันนี้ก็เป็นการมีคุณดีจริง แต่เป็นการมีคุณดีมากแต่ในประเศยุโรป ซึ่งเกิดขึ้นโดยความจำเป็นต้องมีขึ้น และได้ฝิกกัดต่อๆ มาหลายร้อยปี เป็นรากเหงำพื้นเพแน่นอนหาไม่ต้องรื้อถอนชุดค้ำยมาก...และผู้ซึ่งคิดราชการนั้นเป็นผู้มีวิชา ความรู้ เป็นผู้ได้เคยได้ยินได้ฟัง

¹⁶ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, “พระบรมราชาธิบายว่าด้วยความสามัคคี” ใน ประวัติศาสตร์และการเมือง, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516), น. 174-175.

แบบอย่างที่จะจัดการบ้านเมือง ซึ่งได้ทำได้ทดลองมาเป็นพื้นเพชัดเจนตลอดทั้งสิ้นด้วย แต่ถึงดังนั้นก็ไม่ได้ตั้งพร้อมกันทุกประเทศและไม่เหมือนกันเสมอทุกประเทศได้”¹⁷

พระบรมราชาธิบายข้างต้นสะท้อนว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบอบการปกครองแบบมีรัฐสภาเป็นอย่างไรดี แต่ทรงมีพระราชดำริว่าระบอบดังกล่าวไม่เหมาะสมกับสังคมไทย ทรงเน้นด้วยว่า ประเทศสยามแตกต่างจากประเทศในยุโรป “พื้นเพการงานทั้งปวงไม่เหมือนกัน” และ “พื้นภูมิราชการในเมืองไทยแต่ก่อนมา” ก็มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากประเทศในยุโรป และคนส่วนใหญ่ก็ “เป็นอย่างเก่าๆ” ทรงวิเคราะห์ว่าถ้าหากนำมาใช้ก็จะเกิดความแตกร้างขึ้นมา ดังความว่า

...จะเพล็นถือถือเอาความคิดของพวกที่เป็นผู้คิดราชการในประเทศยุโรปนั้นๆ...มาจัดการในเมืองไทยก็จะเป็นการไม่ถูกกันเลย ด้วยพื้นเพการงานทั้งปวงไม่เหมือนกัน เหมือนหนึ่งจะไปลอกเอาตำราทำนาปลูกข้าวสาธิตในเมืองยุโรปมาปลูกข้าวเจ้าข้าวเหนียวในเมืองไทย ก็จะได้ผลอันใดพื้นภูมิราชการในเมืองไทยแต่ก่อนมา...เป็นอย่างหนึ่งทีเดียว ถ้าจะตั้งเป็นปอลิตีกัลปาตี...ก็จะมีแต่พวกละแอกคนสิบคน...แต่ยังมีพวกอื่นอีกที่เป็นอย่างเก่าๆ อยู่ขึ้นตั้งร้อย พวกที่ถือตัวเป็นปอลิตีกัลปาตีทั้งสองสามพวกก็ต้องเห็นต้องดูถูกคนตั้งร้อยนั้นว่าเป็นเลกเข้าเดือนหมด เพราะเหตุที่คนตั้งร้อยนั้นไม่มีความรู้ทุนรอนอันใด และไม่มี ความชอบใจเห็นด้วยในความคิดนั้นทั้งสองอย่าง จึงตัดสินใจตัวเองว่าจะเป็นพวกไหนไม่ได้ เพราะฉะนั้น ในพวกปอลิตีกัลปาตีมีข้างละแอกคนสิบคนนั้น แต่ชั่วจะเข้าทำการเป็นคอเวนเมนต์ก็ไม่พอ คงจะมีพวกอุปปอลิชั่นมากอยู่เสมอเพราะเหตุที่ท่านพวกซึ่งเข้าพวกใดไม่ได้ ต้องเป็นเลกอยู่หลายร้อยนั้นจะต้องเป็นอุปปอลิชั่นเพิ่มพวกที่เป็นอุปปอลิชั่นจริงๆ โดยความไม่เข้าใจว่าไปทางใดอยู่เป็นนิจ เพราะฉะนั้น การอันใดจะสำเร็จไปได้...มักจะชักให้เกิดความแตกร้างวิวาทกันอันไม่เป็นประโยชน์”¹⁸

จะเห็นได้ว่า ความหมายของการปกครองแบบ “ประชาธิปไตย” ในทัศนะของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็คือการปกครองที่มีรัฐธรรมนูญและรัฐสภา ซึ่งพระองค์ทรงพระราชดำริว่าไม่สอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมไทย เพราะ “คนในเมืองไทย

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 175.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 175.

เคยรวบรวมกันเป็นความคิดอันหนึ่งอันเดียว คือเอากะแสรพระราชดำริพระเจ้าแผ่นดินเป็น
ประมาณ...เหตุว่ากระแสรพระราชดำริของพระเจ้าแผ่นดิน...ย่อมตั้งอยู่ในความชอบธรรม อาศัย
พระเมตตากรุณาต่ออาณาประชาราษฎร์อันแรงกล้า เป็นที่นิยมยินดีชอบใจของราษฎรทั้งปวง จึง
เป็นที่เชื่อใจวางใจของคนทั้งปวง”¹⁹ นอกจากนี้พระองค์ทรงเน้น “ความสามัคคี” ระหว่างคนทุกชั้น
โดยมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์เป็นรากฐานของความสามัคคีของคนในชาติ ซึ่งจะทำให้
“รวบรวมกันเป็นความคิดอันหนึ่งอันเดียว คือเอากะแสรพระราชดำริพระเจ้าแผ่นดินเป็น
ประมาณ”²⁰

ในรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบันทึกใน **จดหมายเหตุ
รายวัน** ระบุถึงการนำเอาปกครองแบบ Constitutional monarchy เข้ามาใช้ในประเทศไทยว่า

“...ถ้าแม้ต่างว่ามีคนอยู่จำพวก 1 ซึ่งตั้งใจดีจริง มีความมุ่งดีต่อชาติจริง จะร้องฎีกา
ขึ้นมาตรงๆ ขอให้มีความยุติธรรม เราเองจะไม่มีความแค้นเคืองเลย ตรงกันข้าม เราจะยอม
พิจารณาดูว่า จะสมควรทำตามคำร้องขอของคนนั้นหรือไม่ ยิ่งถ้ามีความยุติธรรมได้จะยิ่งดี เพราะเรา
รู้สึกอยู่แล้วเหมือนกันว่าการที่มอบการปกครองไว้ในมือเจ้าแผ่นดินคนเดียวผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดนั้น
ดูเป็นการเสี่ยงบุญเสี่ยงกรรมอยู่...”²¹

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวิเคราะห์ข้อดีของ “ลักษณะปกครองแบบคน
สติดูชั้น” คือ การตัดความไม่แน่นอนอันเกิดจากการรวมอำนาจในมือคนๆ เดียว และมีผู้รับ
ตำแหน่งเสนาบดีที่ประชาชนไว้วางใจ ส่วนข้อเสียนั้นทรงแสดงให้เห็นว่ามีหลายประการด้วยกัน เช่น
การใช้อำนาจตามเสียงส่วนใหญ่อาจไม่นำชาติไปสู่ความเจริญ หากประชาชนไม่มีความรู้ความ
เข้าใจ การมอบอำนาจให้ตัวแทนประชาชนเข้าไปนั่งในปาร์ลีย์เมนต์ จะต้องมีการรวมตัวกันของผู้ที่

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 179.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 179. (เน้นโดยผู้เขียน).

²¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, จดหมายเหตุรายวัน, (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.จ.ชัชว
ลิต เกษมสันต์, 2517), น. 48-49. อ้างใน บัณฑิต จันทรโรจนกิจ, การเมืองวัฒนธรรมเรื่องการสร้าง
ความหมายของประชาธิปไตย, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง คณะรัฐศาสตร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), น. 50.

มีความเห็นพ้องกันในปัญหาสำคัญเป็น “คณะ” หรือ “ปาร์ตี้” (party) เพื่อจะได้ช่วยกันลงความเห็นเมื่อเข้าประชุมรัฐสภา แต่เมื่อมีการแข่งขันก็จะต้องมี “การฟ้อใจ” เช่น การเลี้ยงดู การจัดหายานพาหนะรับส่ง จนถึงการติดสินบน “ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนี้แล้วก็นับว่าผิดความมุ่งหมายเดิมของคนสติตุชั้นแล้ว คืออำนาจไม่ได้อยู่ในมือประชาชนจริงๆ แต่ไปอยู่ในมือแห่งคนส่วน 1 ซึ่งเป็นส่วนน้อยแห่งชาติเท่านั้น”²² อย่างไรก็ตาม ทรงคาดการณ์ว่าระบอบการปกครองดังกล่าวนี้จะต้องเกิดขึ้นในประเทศไทยในวันหนึ่งข้างหน้า

“การมีปาร์ลีย์เมนต์ก็ดี ถ้าถึงแม้จะเปลี่ยนลักษณะปกครองเป็น**ริบับลิก**ไปทีเดียวก็ดี ไม่ตัดการข้อโกง ถ้าการไม่สม่ำเสมอให้หมดไปเลย...ความนิยมของมหาชนเวลานี้เดินไปหาทาง**ประชาธิปไตย คือทางให้อำนาจอยู่ในมือของประชาชนเอง** ต้องการที่จะมีเสียงถามมีส่วนในการปกครองชาติบ้านเมืองของตนเองให้มากที่สุดที่จะเป็นไปได้ และเมื่อความเห็นของคนหลายๆ ตรงกันเข้าแล้ว ก็ยากที่จะตัดทานถาคัดค้านไว้ได้ คงจะต้องเบนไปตามความเห็นอันนั้นคราว 1 จะผิดกันก็แต่เวลาจะช้าถาเร็วเท่านั้น ...เมื่อปรากฏอยู่เช่นนี้แล้วก็ไม่มีข้อควรสงสัยเลยเถว่าเมืองไทยเรานี้คงจะต้องเบนไปอย่างประเทศอื่นๆ ได้เปนมาแล้ว คงจะต้องมี **คอนสติตุชั่น**” อัน 1 เบนแน่แท้...”²³

ทรงมีพระราชดำริว่าทั้งระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และระบอบที่มี “คอนสติตุชั่น” ล้วนแต่มีข้อเสียดังที่กล่าวข้างต้น ดังนั้น “จึงตกอยู่ในปัญหาว่าจะเลือกอย่างไร และคำตอบปัญหาอันนี้ ก็มีอยู่ว่าแล้วแต่ประชาชนจะเห็นชอบและประสงค์ทั่วกันเกิด...”²⁴

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงพระราชดำริด้วยว่า การ “**เปลี่ยนลักษณะปกครองเป็นประชาธิปไตย (ริบับลิก)**” อันตามตำราว่าเป็นลักษณะปกครองซึ่งให้โอกาสให้พลเมืองได้รับความเสมอหน้ามากที่สุด เพราะใครๆ ก็มีโอกาที่จะได้เป็นถึงประธานาธิบดี...”

²² พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, จดหมายเหตुरายวัน, (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.จ.ชัชวาลิต เกษมสันต์, 2517), น. 53. อ้างใน เรื่องเดียวกัน.

²³ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, จดหมายเหตुरายวัน, (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.จ.ชัชวาลิต เกษมสันต์, 2517), น. 59-62. อ้างใน เรื่องเดียวกัน.

²⁴ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, จดหมายเหตुरายวัน, (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.จ.ชัชวาลิต เกษมสันต์, 2517), น. 62. อ้างใน เรื่องเดียวกัน.

นั้นมีปัญหาเนื่องจากคนเรามีสติปัญญาแตกต่างกัน ในกรณีจีนเมื่อเปลี่ยนเป็น “ริบลิค” แล้วก็มีปัญหามากเพราะมี “โรคอิฉา” และ “โรคมักใหญ่มีมาก” ในหมู่พลเมือง จึงทำให้เกิดความเสมอภาคได้ยาก²⁵

พระราชบัณฑิตในปลายรัชกาล เรื่อง “**ปัญหาหลักสิทธิการปกครองประเทศสยาม**” ทรงระบุถึงการปกครองในระบอบ “**ประชาธิปไตย**” ในความหมายว่า “**ดิโมเครซี**” ดังนี้

“ประเทศก็เปรียบเหมือนบริษัทใหญ่บริษัทหนึ่ง มีราษฎรเป็นผู้ถือหุ้น คณะรัฐบาล (ผู้ถือหุ้นเหมือนกัน) เป็นกรรมการผู้อำนวยการของประเทศ...ให้ดำเนินไปสู่ศูนย์ไทยแห่งความเจริญ ... ประเทศใดที่การปกครองเป็นสมบูรณาญาสิทธิราช (แอ็บโซลูตโมนากี) อย่างประเทศสยามเราก็ดี หรือเป็นประชาธิปไตย (ดิโมเครซี) ซึ่งเป็นรัฐบาลของราษฎรปกครองราษฎรด้วยกันเองก็ดี ราษฎรทุกคนมีสิทธิเป็นเจ้าของประเทศด้วยกันทั้งนั้น ประเทศอยู่ได้ด้วยคามมีราษฎร...”²⁶

เอกสาร “**กฎหมายธรรมนูญประเพณี (คอนสติติวชันแนลลอร์)**” (ลงวันที่ 21 มีนาคม 2466) ที่เป็นส่วนหนึ่งของเอกสาร **ปัญหาหลักสิทธิการปกครองประเทศสยาม**²⁷ ทรงระบุว่า “**กฎหมายธรรมนูญประเพณีการปกครอง**” มีความมุ่งหมาย 4 ประการ ได้แก่

- “(1) เพื่อเป็นประกันในสิทธิและอิศระภาพของราษฎร
- (2) เพื่อรักษาระเบียบและปฏิฐานการดำเนินงานของรัฐบาล
- (3) เพื่อวางโครงการในการตราพระราชกำหนดกฎหมาย, ในการดำเนินราชการฝ่ายตุลาการ, ในการจัดกระทรวงทบวงกรม, และในการสำรวจกิจการให้เป็นไปตามโครงการที่ตั้งขึ้น
- (4) เพื่อกำหนดอำนาจของหน้าที่ที่กล่าวมาในข้อ 3 ให้อยู่ภายใต้กฎหมายของประเทศและอนุโลมตามความจำเป็นของชาติ (วิลฮ็อฟดิเนชัน)”²⁸

²⁵ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, จดหมายเหตุนายวัน, (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.จ.ชัชวาลิต เกษมสันต์, 2517), น. 72-74. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 57-58.

²⁶ หจช., ร.6 น.20.6/100 ปัญหาหลักสิทธิการปกครองประเทศสยาม 1 พ.ย.2467-18 พ.ค.2469 อ้างใน บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ, การเมืองวัฒนธรรมเรื่องการสร้างความหมายของประชาธิปไตย, (อ้างแล้ว), น. 62.

²⁷ เรื่องเดียวกัน.

จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้คำว่า “ประชาธิปไตย” ที่มีหลายความหมาย ในบางแห่งทรงหมายถึงระบอบ Constitutional monarchy บางแห่งทรงหมายถึงระบอบ Republic และบางแห่งทรงหมายถึงระบอบ Democracy โดยที่ระบอบเหล่านี้มีลักษณะร่วมกันก็คือ การมีรัฐธรรมนูญ การถือว่าราษฎรเป็นเจ้าของประเทศและเป็นผู้เลือกรัฐบาล และการมีรัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้ง

ใน จดหมายเหตुरายวัน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงระบุด้วยว่าในเวลานั้น “คนไทยหมู่่มาก” ไม่ได้มีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครอง และแม้แต่ชาวกรุงเทพฯ ก็ยังขาดความเข้าใจ “ประชาธิปไตย” อย่างแท้จริง ดังความว่า

“ข้อที่ว่าใครจะต้องการความเปลี่ยนแปลงในลักษณะปกครองนั้น เมื่อได้ไปแลเห็นเวลาที่ราษฎรพากันแตกตื่นมา “ชุมนุม” แล้ว ก็จะได้เห็นได้ทันที่ว่าคนไทยหมู่่มากมิได้มีความต้องการจะเปลี่ยนแปลงอะไรเลย และถ้าขึ้นจะเปลี่ยนแปลงไปก็ควรจะได้แต่เฉพาะภายในบางกอก เพราะจะไม่มีผู้ใดสามารถเข้าใจลักษณะปกครองประชาธิปไตยเลย ถึงแม้ในบางกอกเองก็จะมีแต่ผู้ที่เข้าใจด้วยปาก มากกว่าที่จะเข้าใจด้วยใจจริงๆ”²⁹

อนึ่ง ในรัชกาลที่ 7 มีเอกสารที่สะท้อนให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีพระราชปรารภเกี่ยวกับ “ديمอครี” ซึ่งในพระราชปรารภนี้ไม่มีนัยยะของระบอบบริพัตรคแต่อย่างใด ดังความว่า

“...เมืองเราใช้วิธีปกครองอย่าง Dictator แต่ไม่ใช่วิธีการอย่างอื่นๆ ของ dictator แต่ใช้ลักษณะการของ democracy หลายอย่าง จึงเป็นการครึ่งๆ กลางๆ และยังไม่ตกลงใจกันอย่างจริงๆ ว่าจะเอาอย่างไรด้วย ถ้าจะไม่ใช้แบบ democracy เราก็กลัวฝรั่งจะติเตียนว่า uncivilized ...เมืองเราจะต้องตก between two stools เพราะลังเลใจ ที่จริง ถ้าเอาแบบ Fascist ที่เดียว และมี Fascist party ขึ้น บางทีจะดีและจะเป็น way out ที่ดีที่สุด แต่จะทำได้หรือ? ถ้าทำไม่ได้ก็ควร

²⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 63.

²⁹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, จดหมายเหตुरายวัน, (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.จ. ชัชวาลิต เกษมสันต์, 2517), น. 156. อ้างใน บัณฑิต จันทรโรจนกิจ, การเมืองวัฒนธรรมเรื่องการสร้างความหมายของประชาธิปไตย, (อ้างแล้ว), น. 69.

เตรียมการที่จะเปลี่ยนเป็น *Constitutional Monarchy* โดยเร็วที่สุดที่จะทำได้และต้องให้การศึกษาไปในทางนั้นละกะมัง?”³⁰

ในรัชกาลที่ 7 พระราชบันทึก **“ปัญหาของสยาม”** พ.ศ.2469 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแสดงความสนพระทัยอย่างยิ่งต่อปัญหาการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปเป็นระบอบรัฐสภา ว่าสมควรจะนำมาใช้ในประเทศสยามเพียงใดและเมื่อไร ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงตระหนักว่า “พระเจ้าแผ่นดินทรงมีพระราชอำนาจเด็ดขาดในทุกสิ่ง ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่ดีมาก และเหมาะสมกับประเทศตราบเท่าที่เรามีพระเจ้าแผ่นดินที่ดี” ทรงพระราชดำริว่า

“ถ้าพระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นเอกชนนิกรสมมติที่แท้จริงแล้ว คงจะเป็นไปได้ว่า พระองค์จะทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ค่อนข้างดี แต่ในทางปฏิบัติแล้วพระเจ้าแผ่นดินของสยามสืบทอดตามการสืบเชื้อสายที่มีตัวเลือกที่เป็นไปได้ค่อนข้างจำกัดอย่างมาก ในกรณีนี้จึงไม่แน่นอนว่าเราจะมีพระเจ้าแผ่นดินที่ดีอยู่เสมอ ฉะนั้นพระราชอำนาจเด็ดขาดจึงอาจจะกลายเป็นอันตรายที่แท้จริงต่อประเทศ...ในรัชสมัยที่เพิ่งสิ้นสุด หลายสิ่งหลายอย่างได้ทวีความเลวร้ายไปมาก...พระเจ้าแผ่นดินกลายเป็นบุคคลที่ได้รับอิทธิพลจากใครก็ตามที่เป็นคนโปรด...การเคลื่อนไหวทางความคิดในประเทศแสดงให้เห็นถึงสัญญาณอย่างชัดเจนว่าเวลาของระบอบเอกราธิปไตยเหลือน้อยลงเต็มที”³¹

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักด้วยว่า “ทัศนคติปัจจุบันในประเทศเชื่อว่าพระเจ้าแผ่นดินอยู่ในข่ายที่จะกระทำอันตรายมากกว่าสิ่งที่ดี”³² และทรงระบุว่ “ข้าพเจ้ามองแล้วว่าเกียรติภูมิของสถาบันกษัตริย์ในประเทศนี้ไม่เคยตกต่ำอย่างที่เป็นอยู่เลย... ข้าพเจ้าคิดว่าวิวัฒนาการความคิดของสาธารณชนในกรุงเทพฯ และชนชั้นมีการศึกษาได้ไปไกล

³⁰ สอนิ เตชานันท์, “แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว”, (โครงการผลิตเอกสารวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2528), น. 257-263.

³¹ เบเนจามิน เอ. บัทสัน, **อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม**, กาญจน์ ละอองศรี ฤพา ชุมจันทร์ (บรรณาธิการแปล), (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์), น. 417.

³² เรื่องเดียวกัน, น. 420.

แล้ว การจะเรียกความรุ่งโรจน์เดิมๆ กลับมาก็เหมือนการไล่ล่าห่านป่าฉะนั้น...”³³ ถึงแม้ว่าจะทรงแต่งตั้ง “อภิรัฐมนตรีสภา...เพื่อเรียกความเชื่อมั่นของประชาชนกลับคืนมาอีกครั้ง” เพราะ “อภิรัฐมนตรีสภาจะลดพระราชอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินที่จะเป็นอันตรายจากการกระทำตามพระราชหฤทัย”³⁴ พร้อมกันนั้นก็ทรงพระราชดำริเรื่อง “การจัดตั้งสภาเทศบาล.....เริ่มต้นรูปแบบบางประเภทของการปกครองแบบผู้แทนจะทำให้พวกหัวก้าวหน้าในประเทศพอใจ และเป็นตัวอย่างที่ดีให้เห็นว่าราษฎรมีความพร้อมจะมีเสียงในกิจการของรัฐจริงๆ หรือไม่”³⁵ อย่างไรก็ตาม ทรงตระหนักว่าการตั้งอภิรัฐมนตรีเพื่อ “ลดพระราชอำนาจ” และการตั้งสภาเทศบาลซึ่งมีรูปแบบของ “ประชาธิปไตย” ในแง่ของการเลือกตั้งยังไม่เพียงพอแก่ความต้องการของคนในสังคม เมื่อทรงมีพระราชบันทึกเรื่อง “ประชาธิปไตยในสยาม” ก็ทรงระบุว่าในระดับการปกครองประเทศ “อาจจะต้องนำ “ประชาธิปไตยหรือการปกครองระบบรัฐสภา” มาใช้ในอนาคต”³⁶ เพราะ “คนส่วนใหญ่ไม่คิดอย่างใช้เหตุผล แต่คิดอย่างใช้อารมณ์” ซึ่งทำให้เกิดสภาพการณ์ที่ “ประเทศนำการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาใช้ด้วยความจำเป็นทั้งๆ ที่รู้ว่าจะไม่เหมาะสมกับลักษณะของประชาชน”³⁷

พระราชบันทึกเรื่อง “ประชาธิปไตยในสยาม” สะท้อนว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความหมาย “ประชาธิปไตย” ว่าหมายถึง “การปกครองระบบรัฐสภา”³⁸ โดยเป็น “ประชาธิปไตยที่ตั้งอยู่บนเหตุผลขึ้นอยู่กับการมีเหตุผลของประชาชน”³⁹ มีพรรคการเมืองและการเลือกตั้ง โดยมีการ “สร้างสถาบันบางอย่างขึ้นมาเพื่อให้สามารถควบคุมพระเจ้าแผ่นดินได้” ทั้งนี้ทรงระบุไว้ว่า “ข้าพเจ้ามีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะจัดตั้งสถาบันบางอย่างที่จะทำหน้าที่เหนี่ยวรั้งการกระทำตามพระราชหฤทัยและไม่ชาญฉลาด

³³ เรื่องเดียวกัน, น. 422.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 421-422.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 425-426.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 440.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 441.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 440.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 443.

ของพระเจ้าแผ่นดินในสยาม”⁴⁰ อย่างไรก็ตาม พระองค์ทรงมีพระราชดำริที่จะนำระบอบรัฐสภามาใช้อย่างจำกัดและอย่างค่อยเป็นค่อยไป ทรงหวังว่าในสภาวะที่ “ยอมรับว่าระบอบรัฐสภายังเป็นไปไม่ได้ในขณะนี้ กรรมการองคมนตรีสภาชุดใหม่ สามารถส่งเสริมต่อวัตถุประสงค์นี้ได้บ้าง” ทั้งนี้ โดยที่ทรงเห็นพ้องกับข้อเสนอบางข้อของหม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร นั่นคือในกรณีที่เป็นเรื่องที่ “มีสาระสำคัญเกี่ยวกับความผาสุกของประเทศและประชาชน” สมาชิกองคมนตรีสภาจำนวน 15 คน สามารถที่จะมีคำร้องขอเป็นลายลักษณ์อักษรต่อสภานายก ขอให้สภานายกถวายฎีกาเพื่อให้พระเจ้าแผ่นดินมีพระบรมราชานุญาตให้จัดประชุมเพื่อพิจารณาเรื่องดังกล่าว ทรงระบุว่า “ข้าพเจ้าเชื่อว่า จะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการยับยั้งผู้มีอำนาจที่จะกระทำการโดยพลการหรือตรงข้ามกับผลประโยชน์ของรัฐ...ดังนั้น การตั้งคณะกรรมการชุดนี้อาจเอื้ออำนวยต่อวัตถุประสงค์ที่มีประโยชน์ถึง 2 ประการ (ถึงแม้ว่าอาจไม่สมบูรณ์นัก)

1. ในฐานะวิธีการทดลอง และการเรียนรู้การอภิปรายในสภา
2. ในฐานะพลังที่จะยึดเหนี่ยวการใช้อำนาจในทางที่ดี”⁴¹

อนึ่ง ควรกล่าวด้วยว่าในพระราชบันทึก “ประชาธิปไตยในสยาม” พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงระบุถึงปัญหาหลายประการที่ยังไม่ควรนำ “ประชาธิปไตย” หรือ “การปกครองระบอบรัฐสภา” มาใช้ในประเทศสยามในเวลานั้น เพราะในขณะทีลักษณะของประชาชนไทยยังไม่พร้อมสำหรับ “ประชาธิปไตย” แต่คนจีนกลับมีเงินมากจนมีโอกาสสูงที่จะมีอิทธิพลเหนือรัฐสภา ดังที่ทรงระบุว่า

“...การปกครองระบอบประชาธิปไตยจะต้องมีการพัฒนาประชาชนของประเทศในระดับสูงๆ จึงจะประสบความสำเร็จอย่างแท้จริง อาจเป็นไปได้ว่าต้องมีคุณสมบัติทางเชื้อชาติบางประการด้วย (ซึ่งแองโกลแซกซันเป็นพวกระดับสูง) ถ้าสถาบันประชาธิปไตยจะมีประโยชน์ต่อประชาชนทั้งหมดอย่างแท้จริงและจะเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง และไม่ใช่ว่าเป็นแต่เพียงรูปแบบ แต่ในความเป็นจริงด้วย ซึ่งมีประชาธิปไตยจำนวนมากที่เป็นประชาธิปไตยแต่เพียงรูปแบบ

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 443.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, น. 443-444..

ขณะนี้ข้าพเจ้าค่อนข้างคิดว่าประชาธิปไตยที่แท้จริงยากที่จะเกิดขึ้นเป็นผลสำเร็จในสยาม และอาจจะเป็นอันตรายต่อผลประโยชน์อันแท้จริงของประชาชน...รัฐสภาจะถูกครอบงำโดยพรรคคนจีน เราอาจจะกีดกันไม่ให้คนจีนมีสิทธิทางการเมือง ถึงกระนั้นพวกเขายังคงมีอิทธิพลอยู่ดีโดยเหตุที่พวกเขามีเงิน

พรรคการเมืองใดก็ตามที่ไม่พึงพาเงินทุนของคนจีน ก็ไม่สามารถประสบความสำเร็จได้ ดังนั้น การเมืองไทยจะถูกครอบงำและบงการโดยพ่อค้าคนจีน ซึ่งเป็นผลที่น่าจะเป็นไปได้อย่างมาก...^{A2}

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า “เราอาจจะถูกบังคับให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งในสยามในวันหนึ่ง เราต้องเตรียมการอย่างค่อยเป็นค่อยไป เราต้องเรียนรู้และให้การศึกษากับตัวเรา เราต้องเรียนรู้และทดลองเพื่อที่จะได้มีแนวความคิดว่าการปกครองระบอบรัฐสภาจะดำเนินไปในรูปแบบใดในสยาม เราต้องพยายามให้การศึกษาแก่ประชาชนที่จะมีสำนึกทางการเมืองที่จะตระหนักถึงผลประโยชน์อันแท้จริง...เพื่อที่พวกเขาจะได้ไม่ถูกชักจูงโดยนักปลุกกระดมหรือพวกที่ฝืนถึงยุคพระศรีอริย์ ถ้าเราจะต้องมีรัฐสภา ก็ต้องสอนประชาชนว่าจะออกเสียงอย่างไร และจะเลือกผู้แทนที่มีผลประโยชน์ของประชาชนอยู่ในหัวใจอย่างแท้จริงอย่างไร”^{A3}

ควรกล่าวด้วยว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวิตกเรื่องชาวจีนเป็นอย่างมาก นอกจากจะทรงกล่าวถึงปัญหาชาวจีนในพระราชบันทึก “ประชาธิปไตยในสยาม” ดังกล่าวข้างต้นแล้ว พระราชบันทึก “ปัญหาของสยาม” ซึ่งทรงวิเคราะห์ปัญหาสำคัญของประเทศสยามไว้ 9 ประการนั้น ปัญหาประการหนึ่งที่ทรงเน้นก็คือ “จะทำอย่างไรจึงจะทำให้ชาวจีนกลายเป็นชาวยุโรปเหมือนในอดีตที่ผ่านมา”^{A4}

⁴² เรื่องเดียวกัน, น. 440-441.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, น. 441-442.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 426.

สมเด็จพระยาตากสินมหาราช ทรงเป็นเจ้านายชั้นสูงที่ทรงพระดำริว่ายังไม่ควรนำระบอบประชาธิปไตยแบบมีรัฐสภามาใช้ในประเทศไทย พระองค์ทรงยอมรับว่ามีปัญหาตามที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงระบุไว้ในพระราชบันทึก นั่นคือ พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ “ทรงได้รับมรดกที่น่าสลดใจเมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชบัลลังก์ เนื่องจากพระราชอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินตกลงอย่างมากทั้งในแง่ความเคารพสักการะและความเชื่อมั่น กระทรวงพระคลังมหาสมบัติเกือบล้มละลาย รัฐบาลกินสินบนและงานราชการก็ยุ่งเหยิงไม่มากนักน้อย”⁴⁵ แต่สมเด็จพระยาตากสินมหาราช ทรงเชื่อว่า “อภิรัฐมนตรีสภา” จะช่วยให้การแก้ปัญหาและการปกครองดำเนินไปได้อย่างดี เพราะ “สภาประกอบไปด้วยคณะกรรมการที่มีชื่อเสียงและประสบการณ์ 5 ท่าน ... และทุกมติของสภาถูกบริหารโดยพระเจ้าแผ่นดินแต่เพียงพระองค์เดียว ไม่มีสมาชิกสภาคนใดเคยถูกพาดพิงถึงในพระราชบัญญัติฉบับใด หรือมีคนใดแทรกแซงการทำงานในแผนกต่างๆ ของกระทรวง”⁴⁶ ต่างจากการมีตำแหน่งอัครมหาเสนาบดี ซึ่งสมเด็จพระยาตากสินมหาราชไม่ทรงเห็นด้วย โดยพระองค์ทรงให้เหตุผลไว้หลายประการ เช่น “อัครมหาเสนาบดีจะถูกบังคับให้ใช้อุบายทั้งที่ดีและไม่ดีเพื่อจะรักษาตนเองเอาไว้ หรือไม่ก็ลาออกจากการแต่งตั้งทั้งหมด”⁴⁷ ปัญหาที่สมเด็จพระยาตากสินมหาราชทรงพระวิตกมากจนทรงระบุไว้หลายครั้งคือปัญหาการมีตำแหน่งอัครมหาเสนาบดีในเวลาประเทศไทยยังไม่พร้อมที่จะปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ทรงพระดำริว่า “ถ้าปราศจากการควบคุมทางรัฐสภา พื้นฐานดังกล่าวมีแนวโน้มที่จะเป็นรัฐบาลตามกึก”⁴⁸ และ “ความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้าแผ่นดินกับอัครมหาเสนาบดีเป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่สุด อาจจะเหมือนโลกพระศรีอารีย์ที่คาดหวังว่าพระเจ้าแผ่นดินและอัครมหาเสนาบดีอาจจะเห็นพ้องกัน หรือจริงๆ แล้วอัครมหาเสนาบดีทุกท่านจะมีระดับการสนับสนุนและความเชื่อมั่นในพระเจ้าแผ่นดินเท่ากัน ถ้าพระเจ้าแผ่นดินต้องการปลดนายกรัฐมนตรีนอก... (โดย) ไม่มีรัฐสภาที่จะให้เหตุผลที่น่าเชื่อถือเพื่อปกป้องพระราชวินิจฉัยของพระเจ้าแผ่นดินจากการถูกตัดสินว่าอยู่ผิดธรรมและตามพระราชหฤทัย...และอีก

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 426

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 430.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 430.

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 431.

ครั้งที่ปราศจากการควบคุมของรัฐสภา แต่สิ่งที่แย่ไปกว่านั้น (แย่ที่สุด) อาจเกิดขึ้นเมื่อพระเจ้าแผ่นดินต้องการที่จะถอดถอนอัครมหาเสนาบดีและเขาได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวางจากประชาชน แม้กระทั่งในกรุงเทพมหานครเพียงแห่งเดียว”⁴⁹

ที่สำคัญ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงตระหนักว่าระบบข้าราชการพลเรือนของประเทศไทยยังไม่พร้อมสำหรับการมีตำแหน่งอัครมหาเสนาบดีที่จะเลือกเสนาบดีตำแหน่งต่างๆ ตามที่ตนเห็นสมควร โดยที่ข้าราชการจะไม่สามารถคาดเดาได้ว่าผู้ใดจะได้ดำรงตำแหน่งต่างๆ ที่ข้าราชการมิได้มีอิสระจากการกำกับของเสนาบดีดังที่เป็นอยู่ในประเทศตะวันตกซึ่งเสนาบดีเพียงแต่กำหนดนโยบายเท่านั้น ดังที่ทรงระบุว่า “อีกสิ่งหนึ่งในสยามที่ยังคงแตกต่างจากประเทศยุโรปที่มีระบบรัฐบาลแบบอัครมหาเสนาบดี ในประเทศอย่างอังกฤษหรือฝรั่งเศสที่มีการเปลี่ยนรัฐบาลตามความประสงค์ของรัฐสภา...ประเทศเหล่านั้นมีการจัดการแผนกข้าราชการพลเรือนที่เป็นข้าราชการประจำทำงานอยู่ รัฐมนตรีคุมเฉพาะนโยบาย ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงรัฐมนตรีก็ไม่มีผลกระทบต่อการทำงานของแผนก” แตกต่างจากสถานการณ์ในประเทศไทยซึ่ง “การทำงานของแผนกยังคงมีผลกระทบที่เห็นได้ชัดจากความสามารถของเสนาบดี ...ถ้าตำแหน่งเสนาบดีกลายเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนก่อนหน้าการจัดระบบอย่างทั่วถึง...ดังเช่นในประเทศยุโรปแล้ว ...กฎเกณฑ์...จะแตกกระจายไปด้วย เพราะ...จะเกิดการคาดเดาถึงผู้ที่จะมาเป็นหัวหน้าขึ้นมาแทนอย่างแน่นอน”⁵⁰

อย่างไรก็ตาม ในบริบทที่ต่างประเทศและคนกรุงเทพฯ ให้คุณค่าแก่ “ประชาธิปไตย” พร้อมๆ กับสถานการณ์ที่ความเชื่อถือต่อระบอบการปกครองแบบเดิมลดน้อยลงมาก สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเห็นว่า “ข้าพเจ้าไม่ปรารถนาจะเป็นที่เข้าใจว่า ข้าพเจ้าคิดว่าการปกครองระบบรัฐสภาและการปกครองแบบอัครมหาเสนาบดีจะไม่เหมาะสมกับสยามตลอดกาล ข้าพเจ้าเพียงแต่ยืนยันว่าทั้งสองระบบไม่เหมาะสมและยังไม่มีที่ปรารถนาในเงื่อนไขและสถานการณ์แวดล้อมของสยามในขณะนี้”⁵¹ ทรงระบุด้วยว่า

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 431-432.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 432.

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, น. 433.

“การปกครองระบบรัฐสภา...ไม่เหมาะสมที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในสยามจนกระทั่งประชาชนจะได้รับการศึกษาอย่างเพียงพอจะเข้าใจถึงความรับผิดชอบในการเลือกตั้ง ข้าพเจ้าเห็นด้วยกับพระยาภิรมย์ภักดีไม่ตรีอย่างสิ้นเชิง...ข้าพเจ้าเพียงแต่จะเพิ่มว่า เมื่อสถาบันของอภิรัฐมนตรีถูกจัดตั้งขึ้น...หรือเมื่อถึงเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าควรมีการจัดตั้งการปกครองระบบรัฐสภา เมื่อนั้นคำถามเกี่ยวกับรัฐบาลแบบอัครมหาเสนาบดีจึงควรจะนำมาพิจารณา”⁵²

ลายพระหัตถ์ข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นว่าในทัศนะของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่ทรงพระดำริถึงนี้ หมายถึงการปกครองที่มีรัฐสภา อัครมหาเสนาบดีที่รับผิดชอบต่อรัฐสภา และสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่พระองค์ยังมิได้ทรงอธิบายอย่างชัดเจนว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่าง 3 สถาบันนี้ควรเป็นอย่างไร ทรงระบุแต่เพียงว่าตราบิโดที่ยังไม่มีรัฐสภาก็ไม่เพียงมีตำแหน่งอัครมหาเสนาบดีและระบบราชการกับประชาชนในประเทศสยามต่างก็ยังไม่พร้อมสำหรับการปกครองในระบบดังกล่าว

ในขณะที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอ้างเหตุผลหลายประการเพื่อชะลอการเปลี่ยนระบอบการปกครองเป็น “ประชาธิปไตย” แม้แต่ในความหมายที่จำกัดที่สุด คือในระดับของการประกาศใช้รัฐธรรมนูญที่กำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งอัครมหาเสนาบดีมาทำหน้าที่ผู้นำฝ่ายบริหารแทนองค์พระมหากษัตริย์เท่านั้น โดยที่พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการแต่งตั้งและถอดถอนอัครมหาเสนาบดี พระองค์ก็ไม่ทรงเห็นด้วย หลักฐานกระทรวงการต่างประเทศของอังกฤษได้แสดงให้เห็นว่ามีอภิรัฐมนตรีพระองค์หนึ่งที่มีความสนใจเรื่องการนำระบอบประชาธิปไตยมาใช้ในประเทศสยาม นั่นคือ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ดังที่เอกสารอังกฤษ ค.ศ.1927 (พ.ศ.2470) ซึ่งเขียนโดย “รัฐมนตรีอังกฤษคนใหม่” กล่าวถึงพระองค์ว่า “พระองค์ทรงมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าว่าสยามไม่ควรจะทันสมัยเพียงเท่านั้น แต่

⁵² เรื่องเดียวกัน, น. 434.

ควรจะนำหน้าสมัย และด้วยการสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น เร็วเท่าที่ประชาชนเหมาะสมกับมัน ในที่นี้พระองค์มีท่าทีที่จะไปเร็วเกินไปมากกว่าจะช้าเกินไป⁵³

สำหรับความสนใจต่อระบอบการปกครอง “ประชาธิปไตย” ในระดับของสังคมทั่วไปนั้น ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่าในสมัยรัชกาลที่ 6 หนังสือพิมพ์หลายฉบับได้เสนอความคิดทางการเมืองที่สะท้อนความสนใจของคนกรุงเทพฯ ต่อระบอบการปกครองแบบ “ประชาธิปไตย” ในบริบทที่ชนชั้นกลางทั้งในและนอกระบบราชการเริ่มขยายตัวอย่างรวดเร็ว ซึ่งคนกลุ่มนี้มีการศึกษาสูง มีความสนใจความเป็นไปของบ้านเมือง และบางส่วนต้องการมีส่วนร่วมในการ “กำหนดวิถีประวัติศาสตร์ของชาติไทยให้ดำเนินไปสู่ความก้าวหน้า”⁵⁴ หรือต้องการเข้าไปมีอำนาจและบทบาทในการตัดสินใจเกี่ยวกับทรัพยากรหรือการดำเนินนโยบายและโครงการต่างๆ ของรัฐ⁵⁵ และเนื่องจากในสังคมทั่วไปในเวลานั้นมีความเข้าใจในระบอบการปกครองแบบต่างๆ ไม่มากนัก จึงมีผู้พยายามอธิบายเกี่ยวกับ “วิธีปกครอง” หลายแบบที่คนสมัยนั้นให้ความสนใจ ตัวอย่างเช่น บทความของผู้ที่ใช้นามแฝงว่า “นาคราช” เรื่อง “ความเห็นเอกชน” (พ.ศ.2456) ซึ่งตีพิมพ์ใน หนังสือพิมพ์กรุงเทพเดลิเมล์ มีการใช้ศัพท์บัญญัติปะปนกับการใช้ “ทับศัพท์” ดังนี้

(๑) วิธีปกครองอย่าง คอนสตีติวชันแนลโมนากี นั้น คือมีที่ประชุมผู้แทนราษฎร มาช่วยพระเจ้าแผ่นดินปกครองประเทศแลบ้านเมือง ซึ่งเรียกว่าที่ประชุมปาลิเมนต์อย่างประเทศอังกฤษ ที่ประชุมริคเต็กประเทศเยอรมัน บรรดาพระราชกำหนดกฎหมายที่รัฐบาลจะตั้งขึ้น...แลการใช้จ่ายของแผ่นดิน เจ้ากระทรวงต้องนำเสนอต่อที่ประชุมผู้แทนราษฎร ก่อน...

⁵³ GB, F1903/1903/40, 28 มกราคม 1927 อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 436.

⁵⁴ อรรถจักร สัตยานุรักษ์, การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงพุทธศักราช 2475, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555).

⁵⁵ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, การปฏิวัติสยาม พ.ศ.2475, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2546), น. 12-14, 58-59, 60-148.

(๒) วิธีปกครองอย่างที่เราเรียกว่า รีบับลิก นั้น ...เขาไม่ตั้งพระเจ้าแผ่นดิน แต่เลือกตั้ง
ประธานาธิบดีแทน ประธานาธิบดี...ไม่เลือกตระกูล ตระกูลพ่อค้าจะมาเป็นประธานาธิบดีก็
ได้ ถ้าพลเมืองโหวตให้เป็น และมีกำหนดเป็น ๓ ปีบ้าง ๗ ปีบ้าง

(๓) วิธีปกครองอย่างที่เราเรียกว่า แอบสลุตมอนากี นั้น พระมหากษัตริย์ปกครอง มี
พระราชอำนาจเหนือกฎหมาย⁵⁶

จะเห็นได้ว่า ผู้เขียนใช้คำจำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับระบอบการปกครองแบบ
“ประชาธิปไตย” ทั้งการใช้ในลักษณะทับศัพท์ เช่น คอนสติตูชันแนลมอนากี, ปาเลเมนต์, รีบับลิก
, โหวต และการใช้คำที่เป็น “ศัพท์บัญญัติ” เช่น ที่ประชุมผู้แทนราษฎร, รัฐบาล, ประธานาธิบดี
พลเมือง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การอธิบายความหมายของระบอบการปกครองแบบ
“ประชาธิปไตย” ในหน้าหนังสือพิมพ์ยังเป็นไปได้โดยสังเขปเท่านั้น

บทความของนายแหยม ทรัพย์ประเสริฐ เรื่อง “**สภาราษฎรควรมีในประเทศสยาม
หรือไม่**” ตีพิมพ์ในทศวรรษ 2460 ที่สะท้อนความต้องการระบอบ “ประชาธิปไตย” ที่มี “สภา
ราษฎร” นายแหยม ทรัพย์ประเสริฐ ได้อ้างถึงบทความในหนังสือพิมพ์บางกอกกรีวิว เพื่อ
สนับสนุนความคิดที่ว่าประเทศสยามควรมีสภาราษฎรซึ่งเชื่อว่าจะเกิดผลดี คือ “พลเมืองและ
ประเทศย่อมมีความเจริญเป็นปีกแผ่นแน่นหนา ชำราชากรบางพวกที่เห็นแก่ความสุขส่วนตัว
สละวอนจะฉ้อราษฎ์บังหลวง หรือคอยแต่ยกยอกพระราชทรัพย์จะได้หมดสิ้นไป การศึกษาหรือ
การอาชีพหรือการอาชีพของพลเมืองจะได้ดีขึ้นจะได้ดีขึ้นทันกับสมัย” นายแหยม ทรัพย์ประเสริฐ
ระบุว่า ถ้าหากพลเมืองยังมองไม่เห็นคุณค่าของการมีสภาราษฎร รัฐบาลก็ควรส่งเสริมการจัดตั้ง
สมาคม เช่น สมาคมพานิช สมาคมชาวนา สมาคมการศึกษา มีสังกัดอยู่ภายใต้เจ้ากระทรวงต่างๆ

⁵⁶ “นาคราช” (นามแฝง), “ความเห็นเอกชน” หนังสือพิมพ์กรุงเทพเดลิเมล์ (วันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ.2456). อ้าง
ใน วลัยลิกา อังสกุล, “การวิเคราะห์ความขัดแย้งทางความคิดเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ และทิศทางการ
เมืองไทยระหว่างนักหนังสือพิมพ์ฝ่ายรัฐบาลกับฝ่ายประชาชนในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัว”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. นิเทศศาสตร์ (การหนังสือพิมพ์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540).

ไว้เป็นที่ปรึกษาหารือ เพื่อนำเรื่องต่างๆ มาวินิจฉัย นำความเห็นมาสู่ที่ประชุมเสนาบดีหรืออภิรัฐมนตรีต่อไป⁵⁷

ความหมายของ “ประชาธิปไตยแบบตะวันตก” ในช่วงก่อนพ.ศ. 2475 ส่วนหนึ่งมีพลังมากขึ้นเมื่อมีการศึกษาวิชากฎหมาย โดยโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม ได้เริ่มเปิดสอนกฎหมายแบบอังกฤษ ใน พ.ศ.2440 ต่อมาได้มีการแบ่งระบบการศึกษากฎหมายออกเป็น 2 แผนก ได้แก่ วิชากฎหมายอังกฤษกับวิชากฎหมายฝรั่งเศส และนับตั้งแต่ พ.ศ. 2460 เป็นต้นมา ก็มีนักเรียนไทยไปเรียนกฎหมายในต่างประเทศอีกหลายประเทศนอกเหนือจากประเทศอังกฤษ เช่น ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา และเยอรมัน เป็นต้น ส่งผลให้ความคิดทางการเมืองในประเทศเหล่านั้นเป็นที่รับรู้ของนักเรียนไทยเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ไปเรียนกฎหมายในประเทศฝรั่งเศส นอกจากนี้ การศึกษากฎหมายของแผนกกฎหมายฝรั่งเศสในโรงเรียนกฎหมายของไทย ยังมีนักวิชาการทางกฎหมายชาวฝรั่งเศสหลายคนเป็นผู้สอน เช่น แอล ดูปลาตร์, เอกูต์ และ แลงการ์ด เป็นต้น นักกฎหมายเหล่านี้ ต่างก็พยายามสร้างงานเขียนและสนับสนุนนักศึกษาของตนให้มีความก้าวหน้าในการประกอบอาชีพทางกฎหมาย ทั้งในตำแหน่งผู้พิพากษา อัยการ ทนายความ นิติกร ผลที่ตามมาโดยไม่ได้ตั้งใจก็คือการกระจายแนวคิดเรื่อง “กฎหมายมหาชน” และ “กฎหมายปกครอง” ซึ่งกระทบโดยตรงต่อทฤษฎีแห่งรัฐของระบอบกษัตริย์แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของไทย⁵⁸

ตัวอย่างที่สำคัญคือ ตำราเรียนกฎหมายที่เขียนโดยนักกฎหมายคนสำคัญของสำนักศึกษากฎหมายฝรั่งเศส ที่กลายมาเป็นหัวหน้า “คณะราษฎร” สายพลเรือน คือหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ได้ให้คำอธิบายเรื่อง “การแบ่งแยกอำนาจรัฐ” ไว้ใน **คำอธิบายกฎหมายปกครอง** ซึ่งตีพิมพ์ใน พ.ศ.2474 มีความตอนหนึ่งว่า “วิชากฎหมายปกครองที่เราจะศึกษาถึงนี้จะเอาเฉพาะการปกครองมนุษย์ที่รวบรวมกันอยู่เป็นประเทศเท่านั้น และนับว่าเป็นสาขาหนึ่งแห่งอำนาจสูงสุดในประเทศ อำนาจสูงสุดในประเทศอาจแยกออกได้เป็นสามประการคืออำนาจนิติ

⁵⁷ ร.7 น.26.4/10 เรื่องบทความต่างๆ 26 กรกฎาคม 2469 - 5 ธันวาคม 2470 (นายแหม่ม ทรัพย์ประเสริฐ “สภาราษฎรควรมีในประเทศสยามหรือไม่”, **สยามปริวิ**, (13 พฤศจิกายน 2470), น. 82-83.

⁵⁸ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “อิทธิพลของความคิดฝรั่งเศสที่มีต่อการเมืองไทยสมัยใหม่” ใน **ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2546), น. 139.

บัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ”⁵⁹ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงหลักการที่เป็น “สากล” หรือเป็นหลักการที่ “ย่อมมีขึ้นมาจากสภาพตามธรรมดาแห่งการเป็นมนุษย์” ว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมามีเสรีภาพ สมภาพ และภราดรภาพ ซึ่งหลักการที่หลวงประดิษฐมนูธรรมกล่าวถึงนี้เป็นรากฐานของ “ประชาธิปไตยแบบตะวันตก” นอกจากนี้หลักการแบ่งแยกอำนาจสูงสุดออกจากกัน เพื่อให้มีการตรวจสอบและทักท้วงกันก็ได้รับการเน้นใน **คำอธิบายกฎหมายปกครอง** ด้วย⁶⁰ หลักการดังกล่าวนี้เน้นว่ามีความแตกต่างอย่างตรงกันข้ามกับหลักการปกครองของประเทศสยามในเวลานั้น ซึ่งเป็นการปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่มีลักษณะเด่นคือรัฐบาลซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอำนาจเต็มที่ในการใช้อำนาจสูงสุดและไม่มีหลักการแบ่งแยกอำนาจใดๆ แม้แต่เรื่องเกี่ยวกับความขัดกันของกฎหมาย การตีความกฎหมาย และการพิจารณาพิพากษาคดี หากมีปัญหาเกิดขึ้นก็ต้องนำความขึ้นกราบบังคมทูลเพื่อให้พระมหากษัตริย์ทรงวินิจฉัย⁶¹

ดังนั้น เสี่ยงเรียกร้องให้ประเทศมีรัฐสภาและมีรัฐธรรมนูญจึงมีอยู่อย่างหนักแน่นเอาจริง เอาจัง ในหมู่นักเรียนกฎหมายมากกว่าสามัญชน และกลุ่มนักเรียนกฎหมายฝรั่งเศสนี่เองที่มีการเรียกร้องอย่างเฉพาะเจาะจงให้มีระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional monarchy)⁶²

⁵⁹ ปรีดี พนมยงค์, ประชุมกฎหมายมหาชนและเอกชน, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 140.

⁶⁰ ปรีดี พนมยงค์ “คำอธิบายกฎหมายปกครอง” ใน ประชุมกฎหมายมหาชนและเอกชน, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), น.150 อ้างใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “วาทกรรมการเมืองว่าด้วยประชาธิปไตยของไทย” ใน **ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม**, (อ้างแล้ว) น. 103.

⁶¹ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “วาทกรรมการเมืองว่าด้วยประชาธิปไตยของไทย” ใน **ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม**, (อ้างแล้ว), น. 103-104.

⁶² นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “อิทธิพลของความคิดฝรั่งเศสที่มีต่อการเมืองไทยสมัยใหม่” ใน **ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม**, (อ้างแล้ว), น. 140.

การนิยาม “ประชาธิปไตย” ภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475

ในทางการเมือง ภายหลังการปฏิวัติในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 หลักการแบ่งแยกอำนาจได้ถูกปรับมาใช้ให้เข้ากับสังคมการเมืองไทยมากกว่าจะยึดถือหลักการประชาธิปไตยแบบตะวันตกอย่างตายตัว ผู้ร่างรัฐธรรมนูญการปกครองฉบับชั่วคราว ที่ประกาศใช้ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2475 ได้แบ่งอำนาจอธิปไตยไว้เป็น 4 ส่วน ได้แก่ สถาบันพระมหากษัตริย์ สมาชิกแทนราษฎร คณะกรรมการราษฎร และศาล ผู้ร่างคือนายปรีดี พนมยงค์ มีความมุ่งหวังที่จะให้มีการกำหนดสิทธิและอำนาจหน้าที่ของแต่ละส่วนโดยให้ถ่วงดุลซึ่งกันและกัน แต่ให้สมาชิกแทนราษฎรมีอำนาจสูงสุด⁶³ ซึ่งความต้องการที่จะทำให้สมาชิกแทนราษฎรมีอำนาจสูงสุดนี้สะท้อนถึงความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่อำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน

อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมาได้มีการประนีประนอมในระหว่างฝ่ายต่างๆ ด้วยการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ประกาศใช้ในเดือนธันวาคมพ.ศ. 2475 รัฐธรรมนูญฉบับนี้แบ่งอำนาจอธิปไตยใหม่ออกเป็น 3 ส่วน ที่มีอำนาจลดหลั่นตามโครงสร้างหน้าที่ โดยกำหนดให้ฝ่ายบริหารมีอำนาจสูงสุด เป็นอิสระ และมีสิทธิริเริ่ม และสถาบันพระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจเพิ่มขึ้น⁶⁴

เป็นที่น่าสังเกตว่าภายหลังจากการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ใหม่ๆ รัฐบาลคณะราษฎรมิได้เรียกระบอบการปกครองใหม่ที่เกิดขึ้นว่า “ระบอบประชาธิปไตย” แต่เรียกว่า “ระบอบรัฐธรรมนูญ”⁶⁵ ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากคำว่า “ประชาธิปไตย” ในช่วงดังกล่าวยังคงมีหลายความหมาย รวมทั้งหมายถึงระบอบ “รีพับลิค” ที่เลือกตั้งประธานาธิบดีเป็นประมุขของรัฐด้วย สภาวะเช่นนี้น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้รัฐบาลคณะราษฎรหลีกเลี่ยงการใช้คำดังกล่าวนี้ นอกจากนั้นการเรียกระบอบใหม่ว่า “ระบอบรัฐธรรมนูญ” ยังอาจป้องกันการวิพากษ์วิจารณ์ว่าการปฏิวัติที่เกิดขึ้นยังไม่บรรลุถึงความเป็น “ประชาธิปไตย” อย่างแท้จริงอีกด้วย เพราะในช่วงแรกๆ ของการปฏิวัติ การจัดตั้งพรรคการเมืองยังถูกห้าม การเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภาโดยประชาชนยังมิได้สมบูรณ์ เนื่องจาก

⁶³ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “วาทกรรมการเมืองว่าด้วยประชาธิปไตยของไทย” ใน *ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม*, (อ้างแล้ว), น. 141.

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 141.

⁶⁵ มาลินี คัมสุภา, *อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย กับความหมายที่มองไม่เห็น*, (อ้างแล้ว), น. 48.

“ผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2” มาจากการแต่งตั้ง มีการปิดกั้นเสรีภาพของหนังสือพิมพ์จนกระทั่งมีหนังสือพิมพ์บางฉบับถูกสั่งปิด

นอกจากนี้นับตั้งแต่รัฐธรรมนูญฉบับถาวร ได้รับการประกาศใช้ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ภาษาการเมืองและแนวคิดทางกฎหมายที่สื่อแสดงไปในทางการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรง อย่างเช่น “กรรมกรราษฎร” “ราษฎร” ก็ได้เปลี่ยนมาเป็น “คณะรัฐมนตรี” และ “ประชาชน” เพื่อให้ดูเป็นการเปลี่ยนแปลงในทางสายกลางตามแบบอังกฤษ⁶⁶ ในเวลาต่อมา กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ก็ทรงบัญญัติศัพท์ “ปฏิวัติ” เพื่อใช้แทนคำว่า “พลิกแผ่นดิน” (ดังจะกล่าวถึงการบัญญัติศัพท์และการนิยาม “ประชาธิปไตย” ของพระองค์โดยละเอียดข้างหน้า)

ผู้นำคณะราษฎรโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปรีดี พนมยงค์ ได้ยินยอมประนีประนอมด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น การที่คณะราษฎรยังมีฐานอำนาจไม่แข็งแกร่งเพียงพอและยังขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นต้น แต่เหตุผลสำคัญประการหนึ่งมาจากการสรุปบทเรียนของการปฏิวัติฝรั่งเศส ค.ศ. 1789 (พ.ศ.2332) ซึ่งสะท้อนให้เห็นจาก “คำนำ” ที่ปรีดี พนมยงค์ เขียนสำหรับหนังสือเรื่อง ประวัติศาสตร์สมัยปฏิวัติฝรั่งเศสและสมันไปเลียนโบนาปาร์ต ภาคที่หนึ่งของพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ซึ่งตีพิมพ์เมื่อพ.ศ. 2477 ใน “คำนำ” นี้ ปรีดี พนมยงค์ ระบุถึงจุดมุ่งหมายของการปฏิวัติฝรั่งเศสและ “ความหายนะ” ที่ตามมา ความเป็น

“ความสนใจของปฏิวัติในครั้งนั้น มุ่งหน้าไปในทางที่จะเปลี่ยนแปลงแบบเปลี่ยนบุคคลผู้เป็นประมุขแห่งการปกครอง เช่นเปลี่ยนแบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ มาเป็นแบบประชาธิปไตยโดยไม่มีพระมหากษัตริย์เป็นต้น... เมื่อจุดหมายแห่งการปฏิวัติในประเทศฝรั่งเศสมีในเรื่องแบบ เมื่อเปลี่ยนแบบแล้วปัญหาบุคคลที่จะเป็นประมุขหรือหัวหน้าการปกครองก็ย่อมเกิดขึ้นไม่รู้จักจบ และนำความหายนะมาสู่ประเทศชาติได้ตัวอย่างอันไม่ดีแห่งการปฏิวัติอย่างไม่สมบูรณ์ (revolution imparfaite) เช่นนี้ไม่ควรนำมาใช้สำหรับประเทศสยาม”⁶⁷

⁶⁶ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “อิทธิพลของความคิดฝรั่งเศสที่มีต่อการเมืองไทยสมัยใหม่” ใน *ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม*, (อ้างแล้ว), น.141.

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 142.

อย่างไรก็ตาม บรรยายการประนีประนอมทั้งทางความคิดและทางการเมืองสลายไปแล้วตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ.2476 เมื่อปรีดี พนมยงค์ เสนอ “เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ”⁶⁸ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล วิเคราะห์ไว้ในบทความ “ความผิดพลาดทางประวัติศาสตร์ของปรีดี พนมยงค์” ดังนี้

“ผลสะท้อนของเอกสารฉบับนี้ใหญ่หลวงยิ่ง มันได้นำไปสู่ความแตกแยกจากกันระหว่างสามผู้ก่อการที่เป็นนายทหารอาวุโส...กับที่เหลือของคณะราษฎร ระหว่างคณะราษฎรกับขุนนางอาวุโสที่รับเชิญมาร่วมรัฐบาล...และระหว่างคณะราษฎรกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

วิกฤตการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นจาก “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ของปรีดี นำไปสู่การปิดสภา (เมษายน 2476) การรัฐประหาร (มิถุนายน 2476) การกบฏโดยใช้กำลัง (ตุลาคม 2476) และในที่สุดการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 (มีนาคม 2477)...

ผลสะท้อนที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่ง ...คือ วิกฤตการณ์ “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ยุติลงด้วยการที่บทบาทของพลเรือนในคณะราษฎรและในระบอบใหม่โดยทั่วไปลดลง และบทบาทของทหารเพิ่มขึ้น ไม่เพียงแต่นายกรัฐมนตรีเปลี่ยนจากพลเรือนเป็นทหารสัดส่วนของทหารได้มุขสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทสองก็เพิ่มขึ้น (จากร้อยละ 20 ในปี 2475 เป็น 11.6 ในการแต่งตั้งเดือนพฤศจิกายน 2476) บรรดาพลเรือนที่เคยสนับสนุน “เค้าโครงฯ” ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นส่วนที่ขยันขันแข็งกระตือรือร้นที่สุด ในหมู่ผู้นำใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือถูกลดบทบาทลงไป

ความสำคัญของสภาพการณ์ที่ว่านี้ก็คือ เมื่อคณะราษฎรยึดอำนาจสำเร็จในเดือนมิถุนายน 2475 นั้น มีความเป็นไปได้ที่จะวางรากฐานให้แก่การเมืองแบบรัฐสภาที่มีเสถียรภาพ ที่มีการเลือกตั้ง และที่พลเรือนมีบทบาทนำเนื่องจากถ้าไม่นับความขัดแย้งที่มีต่อ “เค้าโครงฯ” แล้ว โดยแท้ที่จริงหาได้มีความขัดแย้งในลักษณะที่สำคัญระหว่างผู้ประกอบการด้วยกัน และระหว่างผู้ก่อการ, ขุนนางอาวุโส กับพระปกเกล้าแต่อย่างใด พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือมีความเป็นไปได้ที่จะ

⁶⁸ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “ความผิดพลาดทางประวัติศาสตร์ของปรีดี พนมยงค์” ใน ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง : รวมบทความเกี่ยวกับกรณี 14 ตุลา และ 6 ตุลา, (กรุงเทพฯ: 6 ตุลารำลึก, 2544), น. 3-8.

สร้างแนวร่วมที่กว้างขวางที่สุด (broadest coalition) ในหมู่ผู้นำ (elite) ไทยในขณะนั้น เพื่อวางรากฐานให้แก่ระบอบรัฐสภาประชาธิปไตย วิกฤตการณ์อันเกิดจากเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติของปรีดีทำให้ความเป็นไปได้ทั้งหมดไป⁶⁹

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล วิเคราะห์ด้วยว่า ถึงแม้ "เค้าโครงการเศรษฐกิจ" ที่ปรีดี พนมยงค์ เสนอ จะมีบางด้านที่มีลักษณะประนีประนอม แต่ด้านที่สำคัญยิ่งกว่าของเอกสารฉบับนั้นก็คือ ด้านที่สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เห็นว่า

"มีลักษณะ "ซ้าย" อย่างยิ่งยวด นั่นก็คือนโยบายต่อชาวนา ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักที่แท้จริงของ "เค้าโครง" และก็ในประเด็นนี้แหละที่อาจกล่าวได้ว่าปรีดีมีลักษณะ "ซ้าย" เสียยิ่งกว่าพวกบอลเชวิคในรัสเซียก่อนสมัยสตาลิน

หัวใจสำคัญที่สุดของ "เค้าโครงฯ" คือการทำให้ชาวนารวมหมู่โดยการบังคับ ปรีดีเสนอให้รัฐบาลใช้อำนาจบังคับซื้อที่ดินทำกินทั้งหมดของชาวนามาเป็นของรัฐ ชาวนาสามารถมีกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลได้เฉพาะที่ตั่งบ้านอยู่อาศัยเท่านั้น และเมื่อที่ดินทำกินกลายเป็นของรัฐแล้วพวกเขาก็จะกลายเป็นคนงานของรัฐไปด้วย

...เนื้อหาของเค้าโครงระบุอย่างชัดเจน ให้อำนาจรัฐบาลซื้อที่ดินทำกินของราษฎร (คือชาวนา) เป็นของรัฐโดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากราษฎรที่เป็นเจ้าของที่ดินเอง"⁷⁰

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล วิเคราะห์ด้วยว่า "เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ" ของ ปรีดี พนมยงค์ มีแนวโน้มแบบอำนาจนิยม เนื่องจากเห็นว่าประชาชนยังขาดความพร้อม ดังความว่า

"ที่จริงปรีดีได้เสนอไว้ตั้งแต่ปี 2474 ใน "คำบรรยายกฎหมายปกครอง" ว่าการจัดตั้งสหกรณ์นั้นในระยะแรกที่ราษฎรยังไม่มีการศึกษาพอให้ให้ใช้การบังคับ และว่าสำหรับในกรณีประเทศไทย ถ้าเราจะจัดการเศรษฐกิจก็คงไม่สามารถรอความยินยอมพร้อมใจของราษฎร แต่ต้องใช้วิธีเกณฑ์ราษฎรมาทำงานแต่จ่ายเงินเดือนให้ ซึ่งไม่ใช่งานจ้างตามสัญญาตามปกติ แนวโน้มแบบอำนาจนิยม (authoritarianism) เช่นนี้มีให้เห็นในตัว "เค้าโครง" เองที่ว่า "เวลานี้

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 3-4.

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 5-6.

ราษฎรยังหลงเชื่อในวิถีโบราณแม้ผู้ชำนาญการกลักรมจับพราสอนก็ต้องกินเวลาอีกนานเมื่อรัฐบาลเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจเองรัฐบาลอาจกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ราษฎรซึ่งเป็นลูกจ้างของรัฐบาลก็ต้องปฏิบัติตาม (เวลานี้) แม้ผู้ชำนาญจะพราสอนสักเท่าใดเท่าใดราษฎรก็ไม่ใคร่เชื่อ เพราะนิยมอยู่แต่ในแบบโบราณไม่เบิกหูเบิกตา"

พูดอีกอย่างก็คือมีแต่รัฐและ experts เท่านั้น ที่รู้ดีที่สุดว่าควรทำอะไร อย่างไร ถ้าปล่อยให้ไปเองแล้วราษฎรชวานาก็จะปล่อยให้เวลาว่างไปเปล่าๆ ถึงหกเดือนต่อปี ในการอภิปรายเมื่อเดือนมีนาคม 2475 ปรีดีอ้างว่า "คนของเราเวลานี้เปรียบเหมือนเด็ก รัฐบาลต้องนำโดยบังคับในทางตรงหรือในทางอ้อม" ...

พรรคบอลเชวิคก่อนสมัยสตาลินมีเป้าหมายที่จะให้เกษตรกรรมเป็นแบบรวมหมู่ก็จริง แต่ขณะเดียวกันก็ยอมรับว่าเป้าหมายดังกล่าวจะเป็นไปได้ก็แต่โดยความสมัครใจของชาวนาเองเท่านั้น...แม้แต่ปีกซ้ายของพรรคก็ไม่เคยคิดว่าจะทำให้ชาวนารวมหมู่อย่างสมบูรณ์ในรัสเซียได้ จนเมื่อสตาลินขึ้นสู่อำนาจจึงได้บังคับเอาชาวนากว่าครึ่งเข้ามาอยู่ในฟาร์มรวมภายในปีเดียว...หลักนโยบายของสากลที่สาม (คอมินเทิร์น) ระบุอย่างชัดเจนว่ากระบวนการทำให้ปัจจัยการผลิตเป็นของรัฐ (nationalization) นั้นจะต้องไม่รวมถึงชาวนา"⁷¹

การที่ “เค้าโครงเศรษฐกิจแห่งชาติ” ได้รับการปฏิเสธจากคนหลายกลุ่มในช่วงหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 (รวมทั้งจากสมาชิกคณะราษฎรที่มีส่วนร่วมในการปฏิวัติ พ.ศ.2475 อีกหลายคน) สะท้อนถึงการไม่ยอมรับความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่มีรากฐานอยู่บนความเสมอภาคทางเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมที่ปรีดี พนมยงค์ เสนอ ในขณะเดียวกันก็มีการนิยามความหมายของ “ประชาธิปไตย” (ที่มีจุดเน้นแตกต่างกัน) โดยคนอื่นๆ จำนวนมากและโดยรัฐบาลคณะราษฎร สะท้อนถึงการต่อสู้ทางความคิดภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ที่ดำเนินไปอย่างเข้มข้น และความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่เกิดขึ้นในช่วงหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 นี้บางความหมายยังคงมีอิทธิพลสืบมาในยุคหลัง จึงควรได้รับการวิเคราะห์โดยละเอียดในที่นี้

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

การนิยาม “ประชาธิปไตย” โดยบุคคลต่างๆ และรัฐบาลคณะราษฎร

อาจกล่าวได้ว่า การเสนอ “เค้าโครงเศรษฐกิจแห่งชาติ” ใน พ.ศ.2476 เกิดขึ้นเนื่องจาก **ปรีดี พนมยงค์ มีความคิดว่าความเสมอภาคและประชาธิปไตยทางการเมืองจะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อมีความเสมอภาคทางเศรษฐกิจเท่านั้น** ดังนั้น “เค้าโครงเศรษฐกิจแห่งชาติ” ที่ ปรีดี พนมยงค์ เสนอ จึงมีเจตนารมณ์ในการบังคับให้ชาวนานำปัจจัยการผลิต คือ ที่ดิน มามอบให้รัฐบริหารจัดการ โดยรัฐจะออกพันธบัตรให้แก่เจ้าของที่ดินถือเอาไว้ และกำหนดให้ทุกคนต้องทำงานและต้องช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยมีสหกรณ์เป็นกลไกในการประกอบการทางเศรษฐกิจและการแบ่งสรรผลผลิต และทุกคนจะได้รับสวัสดิการจากรัฐบาล

การที่ปรีดี พนมยงค์ ส่งเสริมการศึกษา สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญแก่ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ในแง่อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนซึ่งประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ โดยที่ประชาชนมีความรู้เพียงพอ เพื่อจะสามารถใช้อำนาจอธิปไตยของตนอย่างมีประสิทธิภาพและการทำให้เกิดระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงขึ้นมาได้ จะเห็นได้ว่าปรีดี พนมยงค์ ได้กำหนดให้ใช้เวลาไม่เกิน 10 ปีในการที่รัฐสภาจะประกอบด้วยผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งทั้งหมด หลังจากที่ยุทธศาสตร์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาภาคบังคับอย่างทั่วถึงแล้ว และในระดับอุดมศึกษานั้น ปรีดี พนมยงค์ ได้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เพื่อให้จัดการศึกษาสำหรับคนไทยทั่วไป เพื่อให้คนจำนวนมากได้มีความรู้ทางกฎหมายในความหมายกว้าง คือครอบคลุมความรู้เกี่ยวกับกิจการทั้งหมดของรัฐ หลักสูตรจึงกำหนดให้นักศึกษาต้องเรียนปรัชญาความคิดทางกฎหมาย วิชาเศรษฐศาสตร์ และวิชาการเมือง ไม่ใช่เรียนเทคนิคการปฏิบัติตามตัวบทกฎหมายและตามตัวอย่างคำพิพากษา⁷²

แนวคิดในการสร้างอนุสาวรีย์ “ประชาธิปไตย” ก็สะท้อนการต่อสู้กันทางการเมืองและการต่อสู้ในการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” กล่าวคือ นับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2480 เมื่อการประกาศให้วันที่ 24 มิถุนายน เป็น “วันชาติ” อย่างเป็นทางการ ก็ได้มีการเคลื่อนไหวเพื่อสร้าง “อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ “เป็นที่ระลึกในผลสำเร็จของการเปลี่ยนแปลง

⁷² นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “อิทธิพลของความคิดฝรั่งเศสที่มีต่อการเมืองไทยสมัยใหม่” ใน *ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม* , (อ้างแล้ว), น.143-144.

การปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตย”⁷³ ซึ่งการสร้างอนุสาวรีย์นี้มาจากการผลักดันของหลายฝ่าย สะท้อนถึงความต้องการที่จะให้เกิดการสถาปนาระบอบประชาธิปไตยที่มีการถ่วงดุลอำนาจทางการเมืองมากขึ้นในบริบทที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก้าวขึ้นมาใช้อำนาจเด็ดขาดในฐานะนายกรัฐมนตรี ผู้บัญชาการทหารบก รัฐมนตรีกลาโหม รัฐมนตรีมหาดไทย (และในเวลาต่อมามีดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีต่างประเทศด้วย) โดยสามารถใช้งบประมาณของประเทศถึง 1 ใน 3 ในการสร้างกองทัพเป็นฐานอำนาจ⁷⁴ ดังจะเห็นได้ว่า สำนักพระราชวังเป็นฝ่ายริเริ่มให้สร้างอนุสาวรีย์ดังกล่าวนี้ขึ้นมา โดย พลเอกพิชเยนทรโยธิน ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้เสนอให้ **สร้างอนุสาวรีย์เพื่อเป็นเกียรติแก่คณะราษฎร ด้วยเหตุผลเพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติผู้ที่ทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ** แต่รัฐบาลปฏิเสธโดยอ้างเหตุผลว่า “รู้สึกข้องใจอยู่ว่าจะไม่งามเพราะรัฐบาลในขณะนี้ที่มีนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีส่วนมากเป็นผู้ร่วมในการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ...” ซึ่งทางสำนักพระราชวังก็ได้มีหนังสือตอบว่า “หากมีการจัดทำขึ้นเมื่อใดก็ขอให้แจ้งให้ทราบด้วย เพื่อทางพระมหากษัตริย์จะได้มีโอกาสเข้าร่วมด้วยอีกส่วนหนึ่ง”⁷⁵ การตอบปฏิเสธของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม น่าจะเป็นเพราะการสร้างอนุสาวรีย์ **“เพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติผู้ที่ทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ”** จะเป็นการสร้างความสำคัญให้แก่พระยาพระหลพลพยุหเสนาและปรีดี พนมยงค์ มากกว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งมิได้มีบทบาทสำคัญในการปฏิวัติแต่อย่างใด ใน พ.ศ. 2481 นี้ แม้ว่าปรีดี พนมยงค์ จะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง (พ.ศ. 2481–พ.ศ. 2484) แต่เห็นได้ชัดว่าไม่มีอำนาจต่อรองกับนายกรัฐมนตรี ซึ่งสามารถดึงงบประมาณถึง 1 ใน 3 ของงบประมาณแผ่นดินไปสร้างกองทัพ และในเวลาต่อมา ปรีดี พนมยงค์ ก็ถูกจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผลักดันออกไปจากคณะรัฐมนตรีด้วยการทำให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระมหากษัตริย์ ในที่สุดอนุสาวรีย์จึงได้รับ

⁷³ สำเนารายงานการประชุมคณะกรรมการจัดงานวันชาติ ครั้งที่ 1 เมื่อ 30 มกราคม 2481 (ปฏิทินเก่า) อ้างใน มาลินี คุ่มสุภา, อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย กับความหมายที่มองไม่เห็น, (อ้างแล้ว), น. 105.

⁷⁴ ใน พ.ศ. 2481 เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีอำนาจสูงสุด งบประมาณทหารพุ่งขึ้นเป็นร้อยละ 33 ของงบประมาณของประเทศ อ้างใน คริส เบเกอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร, ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2557), น. 197.

⁷⁵ หจข.สร.0201.57/4 อ้างใน มาลินี คุ่มสุภา, อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย กับความหมายที่มองไม่เห็น, (อ้างแล้ว, น. 103.

การสร้างโดยเน้นให้มีความหมายว่า **“เพื่อเป็นที่ระลึกแห่งระบอบประชาธิปไตยอันสยามได้ใช้ปกครองอยู่ในปัจจุบันนี้”**⁷⁶ และ **“มีความมุ่งหมายในอันที่จะสถาปนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยไว้ชั่วกาลปาวสาน...มีเสาประดิษฐานรูปทหาร พลเรือน และตำรวจพิทักษ์รัฐธรรมนูญอยู่รอบด้าน”**⁷⁷ ส่วนงบประมาณในการสร้างเป็นเงินรวม 161,654.32 บาทนั้น ปรากฏว่าส่วนหนึ่ง (200,000 บาท) มาจากการพระราชทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล อีกส่วนหนึ่ง (74,457.80 บาท) ได้รับจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์⁷⁸

การมีรัฐธรรมนูญทำให้เกิดรัฐสภาที่สมาชิกกึ่งหนึ่งมาจากการเลือกตั้ง และคณะราษฎร ต้องให้สัญญาว่าเมื่อราษฎรมีการศึกษามากขึ้นแล้วภายใน 10 ปีจะมีการเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภา ครบทั้งหมด ทำให้สามารถกล่าวได้ว่านอกจากรัฐธรรมนูญแล้ว **“การเลือกตั้ง”** ก็เป็นเรื่องสำคัญที่แสดงว่าระบอบใหม่มี **“ประชาธิปไตย”** เป็นอุดมคติ ดังนั้น แม้แต่ปัญญาชนที่มีแนวโน้มนิยม **“ระบอบเก่า”** และต้องการเปลี่ยนแปลงลักษณะการปกครองของประเทศไทยแบบค่อยเป็นค่อยไปก็ยังคงกล่าวว่าการปกครองในระบอบเก่าก็มีความเป็น **“ประชาธิปไตย”** ในบางแง่ เช่น มีการเลือกตั้งตามหลัก **“อเนกชนนิกรสโมสรสมมติ”** มีรัฐธรรมนูญที่จำกัดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ คือ **“พระธรรมนูญ”** เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า การที่สังคมให้ความสำคัญแก่ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งและรัฐธรรมนูญ มีผลต่อการนิยามความหมาย **“ประชาธิปไตย”** ภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ดังปรากฏว่าหลัก **“อเนกชนนิกรสโมสรสมมติ”** ยังคงได้รับการอ้างอิงอยู่เสมอ เช่น ในกรณีพระยามโนปกรณนิติธาดา และพระยาศรีวิสารวาท ซึ่งอ้างหลัก **“อเนกชนนิกรสโมสรสมมติ”** ในการร่างรัฐธรรมนูญ ใน พ.ศ.2475⁷⁹ เนื่องจากชนชั้นนำที่มีบทบาทอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านบางส่วนคาดหวังว่าความสำนึกในความสืบเนื่องระหว่างระบอบใหม่กับระบอบเก่าจะช่วยให้ทุกฝ่ายสามารถประนีประนอมและยอมรับระบอบใหม่ได้ง่ายขึ้น กล่าวคือ การอ้างว่าในระบอบเก่าก็มี

⁷⁶ หนังสือพิมพ์ประชาชาติ 13 เมษายน พ.ศ.2482. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 104.

⁷⁷ หนังสือพิมพ์ประชาชาติ 5 กรกฎาคม พ.ศ.2482. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 107. (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 108-109.

⁷⁹ โปรดดู สมชาย ปรีชาศิลป์กุล, ข้อถกเถียงว่าด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ในองค์การจัดทำรัฐธรรมนูญของไทยตั้งแต่ พ.ศ.2475-2550, (เชียงใหม่: คีแอนด์ พรินติ้ง, 2558), น. 15-18.

การเลือกตั้งตามหลัก “อเนกชนนิกรสโมสรรสมมติ” จะส่งผลให้ผู้ต่อต้านระบอบใหม่เกิดความรู้สึกว่าการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบใหม่มิใช่การถอนรากถอนโคนระบอบเก่า แต่มีความสืบเนื่องจากระบอบเก่าอยู่มาก ในขณะเดียวกัน ผู้ที่ต่อต้านระบอบเก่าก็จะรู้สึกว่าในระบอบเก่าก็มีการ “เลือกตั้ง” มิได้เป็นระบอบที่ล้าหลังจนเกินไป⁸⁰ อาจกล่าวได้ว่า การเน้นว่าทั้งระบอบเก่าและระบอบใหม่มีการเลือกตั้งหรือมีความสืบเนื่องกันเช่นนี้จะช่วยให้ทุกฝ่ายยอมรับความเปลี่ยนแปลงในลักษณะ “วิวัฒนาการ” หรือ “อย่างค่อยเป็นค่อยไป” แทนที่จะมุ่งเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคนอันอาจนำไปสู่การนองเลือดเช่นที่เกิดขึ้นในประเทศฝรั่งเศสและรัสเซีย⁸¹ ดังจะเห็นได้ว่า พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงใช้คำว่า “ปฏิวัติ” เพื่อเรียกการเปลี่ยนระบอบการปกครองใน พ.ศ.2475 เพื่อเน้นว่า “การเป็นไปในวันที่ 24 มิถุนายนนั้น” เป็นการ “หมุนไป” ในลักษณะที่ “เป็นอาการในธรรมชาติ และไม่มีที่เสียหายอย่างใดเลย”⁸² ทรงเน้นว่า ความหมายของคำว่า “ปฏิวัติ” ก็คือ เป็นความเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติที่ควรจะปล่อยให้ดำเนินไป ไม่ควรที่จะ “ไปขัดไว้” และในขณะเดียวกันก็ไม่ควรจะไปเร่งให้เปลี่ยนแปลงแบบ “พลิกแผ่นดิน” ดังความว่า

อันคำว่า “ปฏิวัติ” นั้น ข้าพเจ้าได้เลือกเฟ้นให้เหมาะแก่ความหมายในภาษาอังกฤษแล้ว กล่าวคือ แผ่นดินหมุน ไม่ใช่การหมุนแผ่นดิน “ปฏิวัติ” นั้นเป็นอนกรรณกิริยา (intransitive verb) ซึ่งแสดงอาการหมุนไปของวัตถุต่าง ๆ เช่น โลกเรานี้ เป็นต้น **ทั้งนี้เป็นอาการในธรรมชาติ และไม่มีที่เสียหายอย่างใดเลย** เพราะฉะนั้น พระยาภิรมย์ภักดี (ดร.แสงอรุณ) ซึ่งเป็นผู้หวังดีต่อไทยโดยไม่มีใครเถียงได้ ก็เรียกการเป็นไปในวันที่ 24 มิถุนายน ว่า เรวอลูชัน หรือปฏิวัติ ...

⁸⁰ นอกจากจะมีการอ้างอิงหลัก “อเนกชนนิกรสโมสรรสมมติ” แล้ว ปัญญาชนบางพระองค์ เช่น กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ ยังทรงนำหลัก “ธรรมราชา” มาใช้เพื่อถวายพระราชสมัญญานามแด่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ว่า “นิติธรรมมิกษราชิราช” โดยหวังว่าพระองค์จะทรงยอมรับการเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบรัฐธรรมนูญ

⁸¹ โปรดดูแนวความคิดที่นิยมความเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปของ “สำนักคิดประเพณี” ที่วิเคราะห์โดย นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “วาทกรรมการเมืองว่าด้วยประชาธิปไตยของไทย” ใน *ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475*, (อ้างแล้ว), 79-120.

⁸² พลตรี กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์, “วิธีแก้โรคโคคิก” ใน *ชุมนุมพระนิพนธ์ของท่านวรรณฯ*, ((ม.ป.ท.) : ผดุงศึกษา, 2508), น. 466.

แต่ปฏิวัติกร หรือผู้หมุนแผ่นดิน (revolutionary) นั้น...เป็นการฝืนธรรมชาติ...**คนเราไม่ควรจะคิดหมุนแผ่นดิน แต่หากควรจะปล่อยให้แผ่นดินหมุนไป มิใช่ไปขัดไว้ ถ้าใครไปขัดไว้ ข้าพเจ้าก็ไม่นิยมเหมือนกัน**

พวกหมุนแผ่นดินนี้เห็นว่าร่างแผ่นดิน หรือ รัฐบาลนั้นผิดทั้งเรื่อง ควรจะสร้างขึ้นใหม่ โดยนิรมิตขึ้นให้ถูกหลักแห่งเหตุผล ชินติคะลิสต์ในสเปนซึ่งมีความมุ่งหมายจะให้คนงานเป็นใหญ่ในการค้า และพวกคอมมิวนิสต์หรือโซซลิสต์โซเวียตในรัสเซีย มีความมุ่งหมายจะให้คนงานเป็นใหญ่ในการเมือง เป็นต้น **ลัทธิหมุนหรือพลิกแผ่นดินเหล่านี้ โลกไม่นิยม เพราะเป็นการฝืนธรรมชาติ...**

ข้าพเจ้าเป็นนักแก้รูปหรือปฏิรูปการ (reformer) มิใช่ชนกลุ่มแผ่นดินหรือ ปฏิวัติกร (revolutionary)⁸³

เป็นที่น่าสังเกตว่า การบัญญัติศัพท์ว่า “ปฏิวัติ” นี้ในช่วงแรกๆ หลังเหตุการณ์วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 ตลอดจนการอธิบายความหมายคำว่า “ปฏิวัติ” โดยพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ นั้น ไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดคัดค้าน จนกระทั่ง พ.ศ.2510 เมื่อปรีดี พนมยงค์ เขียนเรื่อง “การถ่ายทอดศัพท์ต่างประเทศมาเป็นศัพท์ไทยสยาม” จึงเริ่มกล่าวถึงความหมายของคำดังกล่าวนี้ ว่าหมายถึง “**การหมุนกลับ**”⁸⁴ . (ซึ่งนักวิชาการในยุคหลัง เช่น นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ จะนำความหมายของคำว่า “ปฏิวัติ” ในความหมายว่า “การหมุนกลับ” มาใช้โดยเชื่อว่าเป็นความหมายที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ทรงบัญญัติขึ้น) และเมื่อแสดงปาฐกถาเรื่อง ความเป็นมาของศัพท์ไทย “ปฏิวัติ” “รัฐประหาร” “วิวัฒนาการ” “อภิวัด” ที่สกอตแลนด์ ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2518 ปรีดี พนมยงค์ จึงได้ชี้แจงอย่างละเอียด ดังความว่า

“ราชบัณฑิตสถานได้บรรจุคำว่า “ปฏิวัติ” ไว้ในพจนานุกรม โดยให้ความหมายดังต่อไปนี้ “ปฏิวัติ น. การหมุนกลับ, การผันแปรเปลี่ยนหลักมูล (ป. ปฏิวัติ)”

⁸³ เรื่องเดียวกัน, น. 466-467. (เน้นโดยผู้เขียน).

⁸⁴ ปรีดี พนมยงค์, การถ่ายทอดศัพท์จากภาษาต่างประเทศมาเป็นไทย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์นิลนารากรพิมพ์, 2531), น. 44.

พจนานุกรมฉบับนั้นได้ให้ความหมายของคำว่า “ปฏิ” ไว้ดังต่อไปนี้

“ปฏิ-เป็นอุปสรรคในภาษาบาลี ใช้หน้าหน้าศัพท์อื่น แปลว่า เฉพาะ, ตอบ, ทวน, กลับ”

ดังนี้ ผู้อ่านย่อมสังเกตได้ว่าตามหลักมูลศัพท์บาลีอันเป็นที่มาของคำ “ปฏิวัติ” นั้น หมายถึง การหมุนกลับ คือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ถอยหลัง ส่วนในความหมายว่า “การผันแปรเปลี่ยนหลักมูล” นั้น ราชบัณฑิตยสถานเดิมความนี้ไว้เป็นความหมายอันดับรองภายหลังความหมายว่า “การหมุนกลับ”⁸⁵

ใน พ.ศ.2500 เมื่อเขียน **ความเป็นอนิจจังของสังคม** ปรีดี พนมยงค์ เห็นว่าควรเรียกเหตุการณ์ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 ว่า “**อภิวัฒน์**”⁸⁶ ซึ่งหมายถึง “ความงอกงามอย่างยั่งยืนหรืออย่างวิเศษ” โดยเน้นว่า “ตรงกับความหมายทางวิทยาศาสตร์สังคมดังกล่าวมาแล้ว คือการเปลี่ยนระบบเก่าตามแนวทางภูมิสถาปัตยกรรมของมนุษย์ที่ถูกกดขี่เปียดเบียนนั้น เป็นการเปลี่ยนที่ก้าวหน้า ซึ่งเป็นการเปลี่ยนอย่างวิเศษ”⁸⁷ นอกจากนี้ ในโอกาสเดียวกัน ปรีดี พนมยงค์ ยังได้อธิบายว่าเพื่อโต้แย้งผู้ที่กล่าวว่า “การเปลี่ยนแปลง 24 มิถุนายน ไม่ใช่ปฏิวัติ เพราะไม่มีการเปลี่ยนความสัมพันธ์การผลิต”⁸⁸ โดยยืนยันว่า “รัฐบาลของคณะราษฎรได้จัดการเปลี่ยนความสัมพันธ์การผลิตศักดินาที่พระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของที่ดินทั้งหลายในสังคม มาเป็นระบบที่พระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตย ได้ออกกฎหมายห้ามยึดทรัพย์สินกสิกร ได้ยกเลิกอากรค่านาและเงินรัชูปการซึ่งเป็นซากของการ “ส่งส่วย” ตามระบบเศรษฐกิจศักดินา”⁸⁹

ปรีดี พนมยงค์ เป็นปัญญาชนสำคัญที่มีบทบาทในการนิยาม “**ประชาธิปไตย**” เพื่อต่อสู้กับกลุ่มคนที่เถลิงอำนาจในช่วงเวลาต่างๆ และเพื่อเสนอแนวทางในการสร้าง “**ระบอบประชาธิปไตย**” ในสังคมไทย ในช่วงของการปฏิวัติเดือนตุลาคมพ.ศ. 2516 ปรีดี พนมยงค์ ได้เสนอหลักการต่างๆ ให้เป็นทางเลือกแก่ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทยหลายประการ

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 61-62.

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 87.

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 87-88.

⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 67.

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 71.

เช่น เขาเสนอว่า “ให้ราษฎรมีสิทธิถอดถอนผู้แทน ให้รัฐจ่ายค่าป่วยการแก่ราษฎรที่เดินทางมาลงคะแนนเสียง ให้รัฐบาลใช้วิธีเลือกตั้งที่ไม่ซับซ้อน ไม่บังคับให้ผู้สมัครสังกัดพรรคและให้มีสภาเดียว”⁹⁰ ทั้งนี้ ปรีดี พนมยงค์ พยายามอธิบายในเชิงหลักการว่า “การเลือกตั้ง” เท่านั้นควรเป็นหลักเกณฑ์วัดความเป็นประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ มิใช่การเขียนหรือการพูดลอยๆ เป็นการพรากตาบวงชนให้หลงว่า รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 เป็นประชาธิปไตย ปรีดี พนมยงค์ กล่าวย่ำว่า รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2517 ทำให้สภาผู้แทนราษฎรไม่มีศักดิ์ศรีในสายตาชาวโลก เพราะว่าสภาผู้แทนราษฎรถูกควบคุมโดยกลไกของวุฒิสภาและระบบราชการ

ใน พ.ศ.2523 ปรีดี พนมยงค์ นิยาม “ประชาธิปไตย” ว่า “ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับพ.ศ. 2489 นั้นเป็นความพยายามตั้งอยู่ในหลักการประชาธิปไตยอย่างแท้จริง รัฐธรรมนูญฉบับ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2489 ถูกต้องสมบูรณ์ในสาระประชาธิปไตย สมบูรณ์เพราะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกพฤกษสภาเป็นผู้ที่ได้รับเลือกตั้งจากราษฎรถูกต้องตามหลักประชาธิปไตยแบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่”⁹¹

ปรีดี พนมยงค์ ถือว่า เหตุการณ์ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 เป็นการเปลี่ยนเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมือง โดยกล่าวไว้ว่า “เมื่อก่อนวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 สยามอยู่ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สืบต่อๆ กันมาตั้งแต่ระบบทาสศักดินาเป็นเวลาหลายพันปี การเปลี่ยนระบบสังคมจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตยนั้นยังไม่เคยมี”⁹² เหตุการณ์ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 จึงได้ทำให้เกิด “ราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตย” ขึ้นเป็นครั้งแรก และ “ภายหลังที่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2489 ซึ่งให้สิทธิประชาธิปไตยแก่พลเมืองในการนับถือสิทธิการเมืองและการตั้งพรรคการเมืองโดยไม่จำกัดลัทธิแล้ว”⁹³ ก็ถือได้ว่าเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง แต่ “รัฐประหารได้นำไปสู่การตั้งสังคมนิยมให้ถอยหลัง รัฐประหารนั้นก็มิได้มีลักษณะเป็น “รีแอกชันนารี” คือ

⁹⁰ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, *ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม*, (อ้างแล้ว), น. 111.

⁹¹ ปรีดี พนมยงค์, *สัมภาษณ์พิเศษในโอกาสครบรอบ 48 ปี แห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2523* หน้า 7 อ้างใน มาลินี คุ่มตุภา, *อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยกับความหมายที่มองไม่เห็น*, (อ้างแล้ว), น. 52

⁹² เรื่องเดียวกัน, น. 56.

⁹³ ปรีดี พนมยงค์, *การถ่ายทอดศัพท์จากภาษาต่างประเทศมาเป็นไทย*, (อ้างแล้ว), น. 66.

การถอยหลังเข้าคลอง ที่เรียกว่า “รัฐประหารปฏิกริยา” เช่น รัฐประหารในสยามเมื่อ 8 พ.ย. 2490⁹⁴

แม้ว่าในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ปรีดี พนมยงค์ จะต่อต้านญี่ปุ่นเช่นเดียวกับพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร โดยปรีดี พนมยงค์ ตั้งตัวเป็นหัวหน้าขบวนการเสรีไทย ส่วนพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ทรงมีความรู้สึก “สลดใจ” ต่อสถานการณ์ของประเทศในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อ “เห็นทหารต่างประเทศยาดราเข้ามาในบ้านเมืองเราในฐานะคล้ายๆ นาย”⁹⁵ แต่การที่ปรีดี พนมยงค์ ให้ความหมาย “ประชาธิปไตย” โดยเน้นหลักการอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน ก็ทำให้มีทัศนะต่อการรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2490 ตรงกันข้ามกับทัศนะของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร โดยเจ้านายพระองค์นี้ ทรงถือว่าการรัฐประหารนี้เป็นสัญลักษณ์แห่ง “วันใหม่ของชาติ”⁹⁶

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ทรงเป็นปัญญาชนสำคัญพระองค์หนึ่งที่ทรงงานใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ทั้งในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์และยุคหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 เนื่องจากชนชั้นสูง (เช่น เจ้านายและข้าราชการที่เรียกร่อง “คอนสติตูชัน” และ “ปาลีเมนต์” ใน ร.ศ.103) และชนชั้นกลางจำนวนมากในสังคมไทยให้คุณค่าแก่ “ประชาธิปไตย” พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร จึงทรงเน้นว่าในระบอบเก่าก็มีลักษณะของ “ประชาธิปไตย” อยู่แล้ว ทรงพระนิพนธ์หนังสือเพื่อแสดงให้เห็นว่าตั้งแต่รัชกาลที่ 4 จนถึง พ.ศ.2475 “ลักษณะแห่งพระมหากษัตริย์เปลี่ยนแปลงในทางจะเหมาะสมกับสมัยปัจจุบัน อันโลกย่อมอนุโลมเข้าหาแบบแผนทางยุโรปมากขึ้นทุกที”⁹⁷ ทรงวิเคราะห์และตีความว่าในวัฒนธรรมทางการเมืองการปกครองของไทย “พระคัมภีร์ธรรมศาสตร์...เป็นรัฐธรรมนูญจำกัด

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 84.

⁹⁵ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, *อัตชีวประวัติกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร*, (กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2556), น. 182.

⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 222.

⁹⁷ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, 2507, น. 271. อ้างใน บัณฑิต จันทรโรจนกิจ, *การเมืองวัฒนธรรมเรื่อง การสร้างความหมายของประชาธิปไตย*, (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), น. 52.

พระราชอำนาจทางนิติบัญญัติมาแต่โบราณ⁹⁸ การเน้นว่าพระมหากษัตริย์ทรง “อนุโลมเข้าหาแบบแผนทางยุโรป” ย่อมหมายถึงการใช้พระราชอำนาจตามแบบแผนของระบอบ “ประชาธิปไตย” และการยืนยันว่าในระบอบราชาธิปไตยหรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็มีความเป็น “ประชาธิปไตย” อยู่แล้ว ย่อมจะช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ของพระมหากษัตริย์และเจ้านายให้สูงส่งขึ้นในสายตาของผู้ที่เลื่อมใสในระบอบ “ประชาธิปไตย” และทำให้ “ประชาธิปไตย” มีความหมายในแง่ที่พระมหากษัตริย์ทรงปกครองภายใต้กฎหมายหรือรัฐธรรมนูญที่จำกัดพระราชอำนาจมาแต่โบราณมิได้ทรงใช้พระราชอำนาจตามอำเภอพระทัย

กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ทรงอธิบายพระราชพิธีบรมราชาภิเษก โดยทรงเน้นคติ “**อนกชนนิกรสโมสรมมติ**” เพื่อแสดงว่าในระบอบการปกครองเดิมก่อน พ.ศ.2475 มีการเลือกตั้ง ทรงเน้นบทบาทของพระมหากษัตริย์ทั้งในด้านบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ และการรักษาเอกราช ทรงระบุว่าพระมหากษัตริย์ของไทยทรงเป็นดุจ “พ่อ” ที่ปกครองลูก ทรงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับราษฎร นอกจากนี้กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ยังได้กล่าวถึงธรรมเนียมการ “ร้องทุกข์” หรือการถวายฎีกา เพื่อเน้นว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่พึ่งที่ดีของราษฎร ดังที่ทรงพระนิพนธ์ว่า “ในวัฒนธรรมเดิมนี้น้ำที่ของพระมหากษัตริย์เป็นดุจพ่อเมือง เป็นผู้นำออกรบพุ่งในเวลามีข้าศึก เป็นทั้งพ่อผู้ปกครอง ทั้งตุลาการของราษฎร ในเวลาสงบศึกพระมหากษัตริย์ทรงคุ้มครองราษฎรอย่างสนิทสนม” ทรงยกเอาเนื้อหาของศิลาจารึกเรื่องปากประตุมี่กระดิ่งให้ราษฎรมาร้องเรียนเมื่อเจ็บท้องข้องใจ เพื่อสรุปว่า “ธรรมเนียมที่ราษฎรจะร้องทุกข์โดยตรงถึงพระมหากษัตริย์นี้ยังคงมีตลอดมาจนถึง พ.ศ.2475”⁹⁹

เท่าที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า พระนิพนธ์ของกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร นิยามความหมายของ “ประชาธิปไตย” โดยเน้นการเลือกตั้งผู้ปกครองที่ทรงใช้อำนาจอธิปไตยในวิถีทางที่ทำให้ราษฎรได้รับผลดีในทุกด้าน แม้ว่าจะมิได้เป็นการเลือกตั้งโดยประชาชนทั้งปวงก็ตาม ทรงแสดงให้เห็นว่า “ประชาธิปไตย” ในลักษณะดังกล่าวนี้มีอยู่แล้วก่อน พ.ศ.2475 นอกจากนี้ยังทรง

⁹⁸ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, 2507. หน้า 269. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 52.

⁹⁹ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, **ชุมนุมพระนิพนธ์ของพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร** หนังสือพระราชทานในงานพระศพ 15 ธันวาคม 2517, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2517), น. 84.

แสดงให้เห็นในพระนิพนธ์หลายเรื่องว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ.2475 ทำให้บ้านเมืองเปลี่ยนไปสู่สภาวะที่น่าสลดใจ

สำหรับข้าราชการแห่งรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ปรากฏว่ามีบางคนที่มีได้อ้างว่า ในระบอบเก่ามีรัฐธรรมนูญอยู่แล้ว แต่ก็กล่าวว่ามี “ธรรมะ” หรือกฎเกณฑ์ในการปกครองซึ่งมีผลในทางจำกัดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ซึ่งหากพระมหากษัตริย์พระองค์ใดไม่ทำตามกฎเกณฑ์ดังกล่าวก็จะไม่สามารถรักษาพระราชอำนาจเอาไว้ได้ เช่น ในปีแรกของ “ระบอบใหม่” ภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 หลวงจักรปาณีศรีศีลวิสุทธิ เขียนหนังสือ อธิบายธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามเปรียบเทียบกับประเทศต่างๆ¹⁰⁰ ระบุว่าในระบอบเดิมมี “ทศพิธราชธรรมและจักรวรรดิจักรยา...ซึ่งราชาใดไม่ถือตามก็มักมีผลร้ายมาถึงตัวทันที คือมักมีการโค่นราชบัลลังก์ เปลี่ยนกษัตริย์วงศ์ใหม่ เป็นต้น”¹⁰¹ หลวงจักรปาณีศรีศีลวิสุทธิ ระบุว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่างใหม่นี้เป็นการร้องขอให้สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงยอมเป็นกษัตริย์อยู่ใต้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน “ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงอนุเมติตามทันที โดยที่พระองค์ก็ทรงคิดที่จะทำการเปลี่ยนแปลงตามทำนองนี้อยู่ก่อนแล้ว”¹⁰² และได้วิเคราะห์ว่า “การปกครองประเทศสยามขณะนี้ แท้จริงมีลักษณะประชาธิปไตย (Democracy) คือการปกครองโดยราษฎรมากกว่าอย่างอื่น หากแต่เรายังคงมีกษัตริย์เป็นประมุขของประเทศเท่านั้น”¹⁰³

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์

ภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ใหม่ ๆ นี้ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงเป็นปัญญาชนสำคัญที่มีบทบาทในการนิยามความหมายของ “การปกครองระบอบ

¹⁰⁰ หลวงจักรปาณีศรีศีลวิสุทธิ, อธิบายธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามเปรียบเทียบกับประเทศต่างๆ, (พระนคร: สยามบรรณกิจ, 2475).

¹⁰¹ หลวงจักรปาณีศรีศีลวิสุทธิ, 2475. หน้า 3. อ้างใน บัณฑิต จันทรโรจนกิจ. การเมืองวัฒนธรรมเรื่องการสร้างความหมายของประชาธิปไตย, (อ้างแล้ว), น.116.

¹⁰² หลวงจักรปาณีศรีศีลวิสุทธิ, อธิบายธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามเปรียบเทียบกับประเทศต่างๆ, (พระนคร: สยามบรรณกิจ, 2475), น. 7 อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 114-115.

¹⁰³ หลวงจักรปาณีศรีศีลวิสุทธิ, 2475, น. 17 อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 115.

ประชาธิปไตย” ทรงชี้แจงว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามทัศนะของพระองค์มีหลายแบบด้วยกัน แบบที่สยามเพิ่งตั้งขึ้นนั้นเป็น “สายกลาง” ดังที่ทรงแสดงสุนทรพจน์ว่า

“ประชาชนทั้งชาติจะได้มีจิตใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นิยมชาติ รักชาติ ผดุงชาติให้เป็นปึกแผ่นแน่นหนา เป็นหน่วยเดียวกัน นี่แหละคืออารยธรรม... **ลัทธิที่นิยมกำลังน้ำใจของประชาชนทั้งชาตินี้แหละ คือลัทธิประชาธิปไตย ซึ่งนิยมนำประชาชนเป็นใหญ่** ระบอบประชาธิปไตยนี้มีรูปแบบต่าง ๆ กัน แต่รูปแบบที่ได้ตั้งขึ้นในประเทศไทยนี้ เป็นรูปสายกลาง...”¹⁰⁴

ในการอธิบายความหมายของ “**รัฐนิยม**” กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ก็ทรงอธิบายภายใต้ความหมายของ “**ประชาธิปไตย**” ในทัศนะของพระองค์ ดังที่ทรงพระนิพนธ์ว่า

“**ประเพณีนิยมแห่งชาตินี้แหละคือรัฐนิยม ซึ่งแปรรูปมาจากพระราชนิยม... ดัดแปลงให้เหมาะสมแก่กาลสมัยประชาธิปไตย คืออาศัยอำนาจมติมหาชน แทนที่จะอาศัยอำนาจมติพระมหากษัตริย์**

พระมหากษัตริย์เคยทรงแนะนำในการตั้งประเพณีนิยมมาก่อน ณ บัดนี้ รัฐก็จะแนะนำในการตั้งประเพณีนิยมประจำชาติ แต่การกระทำดังนี้ รัฐบาลก็ย่อมสอดส่องสังเกตทางโน้มน้าวแห่งมติมหาชนเป็นที่ตั้ง และให้มติมหาชนแสดงความประสงค์จะมีประเพณีนิยมที่ดีที่ชอบ เพื่อความวัฒนาของชาติ แล้วรัฐบาลก็คงจะเก็บเอาไปพิจารณาประกาศเป็นรัฐนิยมต่อไป

ปัญหาที่ถกกันอยู่อีกข้อหนึ่งก็คือ รัฐนิยมมีอะไรเป็น Sanction คือเครื่องทำให้ศักดิ์สิทธิ์ หรือที่เรียกกันว่าทางบังคับ

¹⁰⁴ หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ, “สุนทรพจน์ท่านวรวงศ์” หนังสือพิมพ์ประชาชาติ 27 มิถุนายน 2477. อ้างใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. “พลังของแนวคิดชาติ-ชาตินิยมกับการเมืองไทยในสมัยแรกเริ่มของรัฐประชาชาติ” *รัฐศาสตร์สาร* 21, 3 (2542), น. 88. (เน้นโดยผู้วิจัย).

...ทางบังคับอย่างยิ่งก็คือ อำนาจมติมหาชน...เป็นความนิยมของมหาชน
 คนส่วนใหญ่¹⁰⁵

ในบทความเรื่อง “ความเห็นเรื่องเปลี่ยนชื่อประเทศ” กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ยังคงเน้นความหมายของ “ประชาธิปไตย” ในแง่ “ถือความนิยมของราษฎรเป็นใหญ่” ดังความว่า “ในสมัยประชาธิปไตย ซึ่งถือความนิยมของราษฎรเป็นใหญ่...ชื่อไทยมีความหมายซึ่งเข้าใจกันทั่วไปแล้วว่า เป็นชื่อชนชาติไทย คือชนชาติที่เป็นอิสระ และโอกาสที่จะใช้ชื่อนี้เป็นทางการก็เหมาะสมแล้ว เพราะเราได้แกสนธิสัญญา เพื่ออิสรภาพคืนมาโดยบริบูรณ์¹⁰⁶

เมื่อกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ทรงเห็นว่า “มติมหาชน” มาจากความคิดเห็นของปัจเจกบุคคล พระองค์จึงทรงเน้นให้คณะรัฐมนตรีและสภาผู้แทนราษฎรเป็นเพียง “พี่เลี้ยงของราษฎร”¹⁰⁷ ซึ่งจะต้องเปิดโอกาสและสนับสนุน “ให้ราษฎรเคยชินกับชีวิตการเมืองเป็นลำดับและทวีขึ้นโดยเร็ว จะได้เป็นทางสร้างมติมหาชนให้เป็นหลักฐานมั่นคงและหนักแน่นถึงขนาด” ทรงเน้นด้วยว่า “มติมหาชนนี้ นับวันจะสำคัญยิ่งขึ้น” ดังนั้นรัฐบาลควรแถลงเรื่องต่าง ๆ ให้ราษฎรทราบเป็นนิตย และจะต้อง “นำพาต่อมติมหาชน” อย่างเพียงพอด้วย

“ปัญหาการเมืองต่าง ๆ เฉพาะอย่างยิ่งในยามโศกกิจตกต่ำบัดนี้ ย่อมเป็นปัญหาซับซ้อนยุ่งยาก ซึ่งมหาชนชาวไทยอาจยังอยู่ในฐานะที่ไม่สามารถออกความเห็นหาทางแก้ไขเป็นประโยชน์แก่รัฐบาลได้ แต่ในยามทุกข์ เราต้องร่วมทุกข์กัน ต้องปรับทุกข์กัน ดังนี้จึงจะเห็นอกเห็นใจกัน จะถือเสียว่าประชาชนยังไม่มีความรู้ ยังไม่มีความเข้าใจ จึงไม่ต้องบอกอะไรให้ทราบจะนี้ หาก

¹⁰⁵ พลตรี กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์, “รัฐนิยม” ใน *ชุมนุมพระนิพนธ์ของท่านวรรณฯ*, (อ้างแล้ว), น. 4-5. (เน้นโดยผู้วิจัย)

¹⁰⁶ หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ, “ความเห็นเรื่องเปลี่ยนชื่อประเทศ” ใน *วิทยาวรรณกรรม*, (พระนคร: แพร่พิทยา, 2506), น. 1080-1081. (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹⁰⁷ พลตรี กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์, “เฉลิมรัฐธรรมนูญ” ใน *ชุมนุมพระนิพนธ์ของท่านวรรณฯ*, (อ้างแล้ว), น. 256.

รัฐบาลควรตั้งโครงการบรรจุนโยบาย ซึ่งดำรงที่จะดำเนินการในขั้นนี้ แล้วนำแถลงในสภาผู้แทนราษฎร มิให้ประชาชนข้องค้างอยู่ในความมืดมน จะให้มหาชนเชื่อในความหวังดีของรัฐบาลเท่านั้นไม่พอ รัฐบาลเก่าก็มีความหวังดีเหมือนกัน แต่ข้อที่บกพร่องนั้น คือไม่นำพาต่อมติของมหาชนเพียงพอ”¹⁰⁸

กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ทรงเสนอให้ “กระทรวงทบวงการต่าง ๆ” เสนอ “รายงานประจำคาบ” ต่อประชาชนให้ละเอียดและถี่มากขึ้นกว่าเดิม “จะได้เป็นรายการประกอบการพิจารณา...ทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้มหาชนตั้งความเห็นเพื่อเสนอรัฐบาลได้ ถ้ามหาชนไม่มีโอกาสที่จะทราบข้อความเป็นหลักฐานในการตั้งความเห็น ก็ย่อมไม่สามารถจะออกความเห็นได้อยู่เอง”¹⁰⁹

จะเห็นได้ว่า พระดำริต่าง ๆ ที่กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ทรงเสนอ ล้วนแต่อยู่ภายใต้มนทัศน์ว่า “ประเทศไทย” เป็นชาติของประชาชน และประชาชนพึงมีสิทธิในการปกครองตนเอง ทั้งนี้ ประชาชนของ “ประเทศไทย” มีหลายเชื้อชาติซึ่งล้วนแต่เป็น “ชาวไทย” ด้วยกัน และ “ชาวไทย” ทุกคนไม่ว่าจะเป็นคน “เชื้อชาติ” ใดก็ตาม ล้วนแต่มีสิทธิทางการเมือง รวมทั้งมีสิทธิในการแสดงออกซึ่ง “มติมหาชน” ด้วย และเมื่อมหาชนแสดงมติในเรื่องใด ๆ ออกมาแล้ว รัฐบาลจะต้อง “นำพา” หรือต้องทำตาม “มติมหาชน” อย่างจริงจัง¹¹⁰

รัฐบาลคณะราษฎร พยายามอย่างมากในเผยแพร่ความหมายของ “ประชาธิปไตย” โดยให้ความสำคัญแก่ “รัฐธรรมนูญ” โดยมี กรมโฆษณาการ ก็ทำหน้าที่จัดการเผยแพร่ความหมายของ “รัฐธรรมนูญ” เพื่อเสริมสร้างความชอบธรรมให้แก่ระบอบใหม่ ในวันที่ 5 เมษายน พ.ศ.2477 หัวหน้าสำนักงานโฆษณาการ ได้มีหนังสือถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เพื่อให้คณะรัฐมนตรีอนุมัติโครงการที่จะให้ “ผู้แทนราษฎร” ได้ใช้เวลาในระหว่างปิดสมัยประชุมในการแสดงปาฐกถาแก่ราษฎรในจังหวัดของตน โดยกรมโฆษณาการได้ “จัดทำหัวข้อปาฐกถา” พร้อมรายละเอียดในแต่ละหัวข้อ แจกจ่ายแก่ “ผู้แทนราษฎร” เพื่อเป็นแนวทางในการปาฐกถา “เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่

¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 258. (เน้นโดยผู้เขียน).

¹⁰⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 258.

¹¹⁰ สายชล สัตยานุรักษ์, 10 ปัญญาชนสยาม เล่ม 2, (กรุงเทพฯ : โอเพ่นบุ๊กส์, 2557).

ระบอบการปกครองตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ” รวมทั้งได้แนะนำหนังสือ “เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ” อีก 3 เรื่องให้ “ผู้แทนราษฎร” อ่านเพิ่มเติมก่อนไปแสดงปาฐกถา ได้แก่ หนังสือ “บทเรียนรัฐธรรมนูญ” ของหลวงวิจิตรวาทการ หนังสือ “รัฐธรรมนูญบรรยาย” ของพระยาสุนทรพิพิธ และ “แบบสอนอ่านหน้าที่ราษฎร” เล่ม 1-2 ของกระทรวงธรรมการ¹¹¹

“หลักแห่งการปาฐกถา” ที่กรมโฆษณาการแจกให้ “ผู้แทนราษฎร” เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความเข้าใจแก่ราษฎรเกี่ยวกับ “ระบอบรัฐธรรมนูญ”¹¹² เริ่มต้นข้อแรก ด้วยการกล่าวถึง “การปกครองกรุงสยามก่อนมีรัฐธรรมนูญ” ว่า “ราษฎรไม่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วยเลย และเป็นไปตามอำเภอใจของผู้ปกครอง” กล่าวคือ “รายได้รายจ่ายของประเทศ ราษฎรก็ไม่มีส่วนได้รับรู้ว่าได้มาจากอะไรบ้างและเอาไปใช้จ่ายอะไรบ้าง เพราะรัฐบาลไม่มีเงินก็ออกกฎหมายเก็บภาษีเอาแก่ราษฎรโดยไม่ต้องปรึกษาหารือ นอกจากนี้ยังมีการแบ่งชั้นระหว่างบุคคลซึ่งเป็นชาติเดียวกัน ราษฎรส่วนมากต้องถูกเรียกว่าเป็นไพร่บ้างข้าบ้าง ขุนนางข้าราชการในสมัยนั้นก็ถือตัวว่าเป็นนายของราษฎร ฯลฯ”

ข้อ 2 อธิบายความหมายของ “วันที่ 24 มิถุนายนพ.ศ. 2475” ว่าคณะราษฎรได้ “พร้อมใจกันเอาชีวิตเข้าแลกเพื่อทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้สำเร็จโดยไม่ต้องเสียเลือดเนื้อ จนได้รัฐธรรมนูญมา และในการนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็สงยินยอมพระราชทานให้ตามคำร้องขอของคณะราษฎร เพราะได้ทรงนิยมการปกครองแบบรัฐธรรมนูญมาแต่ก่อนแล้ว”

ข้อ 3 อธิบายวัตถุประสงค์หรือหลัก 6 ประการของคณะราษฎร เริ่มจาก “เอกราช” โดยเน้นเอกราชทางการเมืองและการศาล ซึ่ง “จะนำมาซึ่งความยุติธรรมและเอกราชในทางเศรษฐกิจคือดำเนินกิจการทั้งหลายให้เกิดผลอันเป็นที่พึงพอใจของราษฎรทั้งหลายเหล่านี้เป็นอาทิ”

¹¹¹ หจข. สร.(2) สร.0201.18 เรื่อง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรช่วยทำการแสดงปาฐกถาเผยแพร่ระบอบรัฐธรรมนูญ (23 ม.ค. 2477-31 ต.ค.2478. (ข้อสังเกตเนื่องในการไปแสดงปาฐกถาในภาคอีสาน เฉพาะจังหวัดขอนแก่น อุตรดิตถ์ หนองคาย).

¹¹² หจข. สร.(2) สร.0201.18 เรื่อง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรช่วยทำการแสดงปาฐกถาเผยแพร่ระบอบรัฐธรรมนูญ (23 ม.ค. 2477-31 ต.ค.2478. (หลักแห่งการปาฐกถา)

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในการอธิบายหลัก 6 ประการของคณะราษฎรนี้ มีการเน้น “**ภราดรภาพ**” มาก แม้ว่าจะมิได้ใช้คำดังกล่าวนี้ก็ตาม ดังที่กล่าวถึง “ความสงบภายใน” โดยระบุว่า “เพื่อไม่ให้เกิดการประทุษร้ายต่อกันหรือถ้ามีให้ลดน้อยลงเราควรระลึกว่าเราเป็นไทยร่วมชาติร่วมประเทศอันเดียวกันไม่ควรจะเบียดเบียนพห่มเหงซึ่งกันและกัน...เราต้องมีความรักกันฉันพี่น้องคอยช่วยเหลือซึ่งกัน และกันผ่อนหนักผ่อนเบาให้กันถ้อยที่ถ้อยอาศัย... ถ้าเรามีความสามัคคีกันเช่นนี้ย่อมมีอำนาจที่จะรักษาความเป็นเอกราชของเราทั้งหลายไว้ได้”

ข้อ 4 “**สิทธิเสมอภาค**” กรมโฆษณาการต้องการให้ “ผู้แทนราษฎร” ชี้แจงแก่ราษฎรว่า “ความมุ่งหมายที่จะให้ราษฎรพลเมืองทั้งหลายมีสิทธิเสมอภาคกัน คือเราทุกคนต่างเป็นมนุษย์ด้วยกัน และอยู่ในประเทศซึ่งเป็นจำพวกที่เจริญแล้ว ไม่ใช่ป่าเถื่อน เพราะฉะนั้นเราต้องมีสิทธิหรือความชอบธรรมเท่าๆ กัน เช่น สิทธิในการที่จะได้รับความคุ้มครองของรัฐบาลเท่าๆ กัน ไม่ให้บุคคลบางคนหรือบางจำพวกมีสิทธิพิเศษหรือดีกว่า มาบีบคั้นพห่มเหงซึ่งกันและกันให้ชอกช้ำหรือแค้นใจเมื่อทุกคนได้รับความชอบธรรมเท่าๆ กันแล้ว การพห่มเหงเบียดเบียนก็ย่อมลดน้อยลงหรือไม่มีเลย”

ข้อ 5 “**เสรีภาพ**” กรมโฆษณาการระบุว่า

“ให้ราษฎรพลเมืองทุกคนได้รับเสรีภาพ ความเป็นอิสระแก่ตน กล่าวคือ จะกระทำการกิจการอย่างหนึ่งอย่างใดตามความพอใจของเราก็ทำได้ โดยที่ไม่ขัดกับหลัก 4 ประการที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เช่น ราษฎรทุกคนจะชี้แจงหรือแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องการบ้านการเมืองของเรา ก็ย่อมทำได้ แต่อย่านำมาซึ่งผลอันจะทำให้ความเป็นเอกราชในการเมืองของเราเสียไป หรือเป็นการทำให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยหรือยุ่งเสียดสนลัทธิอันเป็นปฏิปักษ์ต่อความสุขสมบูรณ์ของราษฎร หรือเป็นการทำให้ความเสมอภาคเสียไป

ความเสมอภาคและเสรีภาพนี้รัฐธรรมนูญของเราก็ได้รับรองไว้แล้ว”

ข้อ 6 “**การศึกษา**” ระบุว่า “ความจำนงที่จะให้ราษฎรพลเมืองได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่... เพื่อหาความรู้ ราษฎรจะได้อาศัยวิชาความรู้เป็นเครื่องช่วยทำมาหากินและในการปกครองบ้านเมือง...”

จะเห็นได้ว่า การให้ความหมาย “ระบอบรัฐธรรมนูญ” ของกรมโฆษณาการ ก็คือการนิยาม “ประชาธิปไตย” นั้นเอง เป็น “ประชาธิปไตย” ที่เน้นความเสมอภาค สิทธิเสรีภาพ ภารดรภาพ นอกจากนี้ กรมโฆษณาการยังต้องการให้ “ผู้แทนราษฎร” อธิบายเรื่อง “**รัฐธรรมนูญและอำนาจอธิปไตยหรืออำนาจสูงสุดในแผ่นดิน**” แก่ราษฎร ซึ่งสะท้อนความหมายของ “ประชาธิปไตย” ในแง่ที่มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด และยึดหลักว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของราษฎร ดังความบางตอนต่อไปนี้

“อธิบายให้เข้าใจว่ารัฐธรรมนูญคืออะไรไม่ใช่พระเจ้าอยู่หัวองค์ใหม่ หรือพระราชโอรสของพระเจ้าอยู่หัวแต่เป็นกฎหมายสูงสุด กฎหมายต่างๆจะเกิดได้ก็ด้วยอาศัยอำนาจตามรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญ เป็นกฎหมายที่จำเป็นแก่ประเทศที่เจริญแล้ว เพราะเป็นกฎหมายที่รับรู้สิทธิและเสรีภาพของราษฎร การปกครองซึ่งผู้ปกครองประเทศใช้อำนาจตามอำเภอใจโดยไม่ต้องปรึกษาราษฎร และราษฎรไม่มีเสียงเลยนั้นเช่นการปกครองก่อนวันที่ 24 มิถุนายน หามิรัฐธรรมนูญไม่

อำนาจอธิปไตยนั้นเรียกอีกอย่างหนึ่งก็คืออำนาจสูงสุดในแผ่นดิน เมื่อครั้งเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ๆ มีราษฎรเข้าใจผิดเป็นอันมาก เพราะในรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวมีว่า “อำนาจสูงสุดในแผ่นดินเป็นของราษฎรทั้งหลาย” ตามชนบทบางแห่งราษฎรจะไม่ยอมเสียภาษี เกิดความกระด้างกระเดื่องไม่เคารพต่อคำสั่งคำบังคับของเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ในข้อนี้จะต้องชี้แจงให้ราษฎรทราบว่าเป็นความเข้าใจผิด ถ้าขึ้นทำตังนั้นบ้านเมืองจะตั้งอยู่ไม่ได้ จะต้องเกิดจลาจลวุ่นวาย

อำนาจสูงสุดในแผ่นดินเป็นของราษฎร หรือมาจากราษฎรทั้งหลาย หมายความว่าอำนาจในการปกครองบ้านเมืองนั้นเป็นของราษฎรส่วนรวม ไม่ใช่ของคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ การที่คนหลายคนเข้ามารวบรวมนันอยู่เป็นชุมนุมชนตั้งขึ้นเป็นบ้านเมืองนั้น ก็ต้องมีอำนาจที่จะบังคับบัญชาจัดการปกครองบ้านเมืองให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของราษฎรในชาติทุกๆ คน จึงจำเป็นที่อำนาจบังคับบัญชาจะต้องมาจากราษฎรทั้งชาติซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจร่วมกัน อำนาจนี้หาได้เป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะไม่ ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นใครก็ตาม

ดังนั้นจึงมีผลว่า รัฐบาลผู้ดำเนินกิจการงานของประเทศบ้านเมืองเพื่อเป็นประโยชน์อันร่วมกันของราษฎรนั้นจำเป็นต้องได้รับความไว้วางใจจากราษฎร ได้อำนาจสูงสุดในการปกครองแผ่นดินไปจากราษฎรไว้"

สำหรับ “การใช้อำนาจอธิปไตย” (การเลือกตั้งผู้แทนราษฎร) กรมโฆษณาการให้ความสำคัญอย่างมาก โดยระบุว่า

“ควรอธิบายว่าเมื่ออำนาจอสูงสุดเป็นของราษฎร จึงจำเป็นต้องให้ราษฎรผู้เป็นเจ้าของมีส่วนในการใช้อำนาจนั้นในการปกครองประเทศ

แต่การที่จะให้ราษฎรทั้งประเทศมาประชุมพร้อมพพร้อมกัน บริक्षाหรือลงมติกิจการงานอย่างใดๆ ย่อมทำไม่ได้ เพราะพลเมืองของเรามีตั้ง 12 ล้านคน...ฉะนั้นเพื่อให้ราษฎรได้ทราบทุกข์สุขของตนเองได้จึงต้องให้ราษฎรเลือกตั้งผู้แทนราษฎรขึ้นจังหวัดละหนึ่งคนเป็นอย่างน้อย ผู้แทนเหล่านี้ย่อมเป็นปากเสียงของราษฎรโดยแท้ และเข้ามาประชุมกันที่ในกรุงเทพฯ ทุกๆ ปี ปีละหลายๆ เดือน เพื่อร่วมกันบริักษาหรือกิจการบ้านเมืองมากมาย เช่นออกกฎหมายเพื่อช่วยเหลือแก้ไขความทุกข์ยากของราษฎร ถ้าจะมีการออกกฎหมายเก็บภาษีแก่ราษฎรก็จะต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้แทนราษฎรเหล่านี้ก่อน

ที่ประชุมของผู้แทนเหล่านี้เรียกว่าสภาผู้แทนราษฎร

ผู้แทนราษฎรเหล่านี้เป็นผู้ควบคุมรัฐบาลหรือคณะรัฐมนตรี ซึ่งเป็นผู้บริหารกิจการบ้านเมือง ถ้าคณะรัฐมนตรีทำไม่ได้ ผู้แทนเหล่านี้ก็จะพร้อมกันถอดถอนเสียได้ ตั้งคนใหม่ให้ทำหน้าที่แทนต่อไป...

อนึ่ง การออกเสียงเลือกตั้งนั้น ราษฎรควรต้องเลือกบุคคลซึ่งได้เห็นแล้วว่ามีความสามารถจริงๆ อย่าเลือกโดยถือเอาความชอบพอส่วนตัวหรือยศถาบรรดาศักดิ์ หรือเห็นแก่สินจ้างเป็นใหญ่"

กรมโฆษณาการยังให้ความสำคัญแก่การอธิบายแก่ราษฎรถึงความจำเป็นที่ต้องมี **"คณะรัฐมนตรี"** โดยระบุว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้เลือกคณะรัฐมนตรีจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และคณะรัฐมนตรีต้องบริหารประเทศ **"ในความควบคุมของสภาผู้แทนราษฎร"** ดังความว่า

"ควรอธิบายให้ทราบว่าคณะรัฐมนตรีหรือรัฐบาลคืออะไร? ทำไมจึงต้องมีคณะรัฐมนตรี? ผู้แทนราษฎรในเวลานี้มีมากถึง 150 คนเศษ ถ้ามาบัญชาการบ้านเมืองพร้อมกันทุกวันแล้วก็คงจะยุ่งมาก พระมหากษัตริย์จึงทรงเลือกสมาชิกจากสภาผู้แทนราษฎรอย่างน้อย 14 คน เรียกว่าคณะรัฐมนตรีให้เป็นผู้จัดบริหารการบ้านเมืองในความควบคุมของสภาผู้แทนราษฎร..."

ข้าราชการทุกกระทรวงทบวงการต้องขึ้นกับคณะรัฐมนตรี

ผู้แทนราษฎรอาจไปถามหรือเสนอให้คณะรัฐมนตรีทำกิจการใดใดในการที่จะช่วยเหลือราษฎรได้... การมีผู้แทนราษฎรย่อมเป็นประโยชน์เช่นนี้เพราะทำให้ราษฎรมีเสียงที่จะร้องเรียนให้รัฐบาลรู้ถึงความลำบากยากแค้นของตนและให้รับช่วยเหลือได้"

กรมโฆษณาการสรุป **"ผลดีของรัฐธรรมนูญ"** ไว้ใน **"ผู้แทนราษฎร"** นำไปชี้แจงต่อราษฎร ดังนี้

"...การปกครองแบบมีรัฐธรรมนูญ...ราษฎรมีผู้แทนซึ่งอาจร้องขอให้รัฐบาลทำกิจการซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ราษฎรได้... รัฐบาลจะต้องพยายามทำประโยชน์ให้กับราษฎรเพราะอยู่ในความควบคุมดูแลของผู้แทนราษฎร"

"...การปกครองที่ไม่มีรัฐธรรมนูญนั้นรัฐบาลไม่ใช่เป็นรัฐบาลของราษฎร รัฐบาลเช่นนั้นถือว่าเขาเป็นนายและราษฎรเป็นบ่าว ส่วนการปกครองตามรัฐธรรมนูญนั้นรัฐบาลกับราษฎรเป็นพวกเดียวกัน ไม่มีนายไม่มีบ่าว"

การปกครองที่ไม่มีรัฐธรรมนูญนั้นราษฎรไม่สามารถจะเปลี่ยนรัฐบาลได้ แม้เมื่อถูกกดขี่อย่างมากที่สุด มีหนทางเดียวที่ทำได้เท่านั้น คือต้องลุกฆ่าฟันกันเลือดนองแผ่นดิน ส่วนการ

ปกครองตามรัฐธรรมนูญไม่ต้องทำเช่นนั้น คือเมื่อรัฐบาลไม่สามารถทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองได้แล้ว สมาชิกผู้แทนราษฎรก็อาจพร้อมใจกันถอดได้

...รัฐบาลในการปกครองที่ไม่มีรัฐธรรมนูญไม่ใช่รัฐบาลของราษฎร”

สำหรับ “ฐานะของพระมหากษัตริย์ตามรัฐธรรมนูญ” กรมโฆษณาเห็นว่า “ผู้แทนราษฎร” ควรจะทำให้ราษฎรเข้าใจโดย “ชี้แจงให้ทราบว่าแม้มีการปกครองตามรัฐธรรมนูญแล้วก็ตาม เราก็ยังมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของชาติอยู่ และการที่มีบางคนเข้าใจว่าพระองค์หมดอำนาจที่เดิมนั้น ที่จริงเป็นความเข้าใจผิด เพราะตามรัฐธรรมนูญพระมหากษัตริย์ทรงมีฐานะสูงและมีอำนาจมากมาย ย่อมเป็นที่เคารพสักการะ นอกจากนี้ก็มีมาตรา 5, 6, 7, 8, 22, 29, 30, 31, 35, 38, 39, 46 ฯลฯ ตามรัฐธรรมนูญเป็นต้น”

ในเรื่อง “สิทธิและหน้าที่ของราษฎรตามระบอบรัฐธรรมนูญการปกครองในวันนี้” กรมโฆษณาการระบุว่า รัฐธรรมนูญทำให้ราษฎรพลเมืองทุกคนมีสิทธิดังต่อไปนี้คือ

“ก. สิทธิในทางการเมืองคือ ...ราษฎรพลเมืองทุกคน... มีสิทธิจะเลือกได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎร

ข. ราษฎรพลเมืองทุกคนมีสิทธิเสมอภาคกันในการที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายบ้านเมือง

ค. ราษฎรพลเมืองทุกคนมีเสรีภาพที่จะกระทำการต่ออะไรได้ตามความพอใจทุกคน เช่น การแสดงความเห็นเกี่ยวกับบ้านเมืองของตน แต่เสรีภาพนั้นต้องไม่ขัดกับความเป็นเอกราช ความปลอดภัย ความสุขสมบูรณ์ และความเสมอภาคของราษฎรทั้งหลาย

เมื่อรัฐบาลให้สิทธิแก่ราษฎรพลเมือง เช่นนี้แล้วราษฎรทุกคนก็ย่อมมีหน้าที่ช่วยเหลือรัฐบาล...”

เนื่องจากในเวลานั้นมีความเข้าใจผิดเรื่องความหมายของ “ความเสมอภาค” ดังนั้น นอกจากกรมโฆษณาการจะระบุว่า “ทุกคนต้องปฏิบัติตนให้ควรกาลเทศะ อย่าเป็นคนถือตัวและ

เหยียดผู้อื่น” แล้ว ยังระบุด้วยว่าในเวลาทำงานผู้น้อยจะต้องทำตามคำสั่งของผู้ใหญ่ เมื่อเลิกงานแล้วจึงจะสัมพันธ์กันในลักษณะภราดรภาพ ดังที่กล่าวว่า

“อย่าใช้สิทธิเสมอภาคนั้นให้ผิดกาลเทศะ คือเวลางานต้องเป็นงาน เวลาส่วนตัวต้องเป็นส่วนตัวกล่าวคือเวลางานผู้ใหญ่ต้องมีอำนาจบังคับบัญชาผู้น้อย เมื่อผู้ใหญ่สั่งผู้น้อยให้กระทำอย่างใดแล้วต้องพยายามทำตามคำสั่งเสียก่อน เมื่อได้กระทำตามคำสั่งแล้วถ้าจะไม่ได้รับผลดี หรือจะเกิดความเสียหายขึ้นจึงรายงานผู้สั่งให้ทราบส่วนผู้ใหญ่ผู้มีอำนาจบังคับบัญชาผู้น้อยควรให้โอกาสผู้น้อยแสดงความคิดเห็นของเขาได้ เพราะทุกๆ คนก็ย่อมเป็นหน่วยของประเทศ ถ้าจะเปรียบด้วยเครื่องจักรก็เป็นเครื่องจักรคนละตัว ตัวเล็กบ้างใหญ่บ้างประกอบซึ่งกันและกันแล้วแต่คุณวุฒิและความสามารถ เมื่อตัวใหญ่หมุนตัวน้อยก็ต้องหมุนตาม ถ้าว่าตัวหนึ่งตัวใดไปติดขัดเสีย เครื่องจักรใหญ่ก็หยุด กล่าวคือการทำงานของประเทศก็จะดำเนินไปไม่ได้”

หลังจากนั้น กรมโฆษณาการกล่าวถึงหลักภราดรภาพว่า “เมื่อเวลาเลิกงานแล้วทุกๆ คน ควรปฏิบัติต่อกันด้วยความรักใคร่กันฉันท์พี่น้อง”

ในตอนท้าย กรมโฆษณาการเชื่อมโยงการปกครองตามรัฐธรรมนูญ เข้ากับความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง โดยกล่าวว่า “บ้านเมืองจะเจริญรุ่งเรืองต่อไปได้ก็โดยอาศัยมีการปกครองตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นทางป้องกันไม่ไห้บุคคลใดรวมอำนาจประโยชน์ใส่ตนได้ ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของราษฎรที่จะต้องนิยมรัฐธรรมนูญมีความเลื่อมใสในระบอบการปกครองตามรัฐธรรมนูญ...” และยังเน้นความสำคัญของการศึกษา โดยระบุว่า “จำเป็นที่จะต้องให้ราษฎรเราได้รับการศึกษาเป็นอย่างดีทั่วหน้ากันเสียก่อนจึงจะสามารถเลือกผู้แทนราษฎรที่ดีเข้าไปนั่งในสภาเป็นปากเสียงแทนเขาได้... ฉะนั้นจึงขอให้ราษฎรทั้งหลายได้พยายามช่วยเหลืออุดหนุนการศึกษาของบ้านเมืองเราให้เจริญขึ้น มีอาทิเช่นส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียน อย่าพยายามปิดบังไว้ให้เงา เมื่อทั้งสองฝ่ายได้ร่วมมือกันเช่นนี้แล้วก็เป็นที่หวังได้ว่าความมุ่งหมายของเราในการที่จะให้ผู้แทนราษฎรประกอบด้วยบุคคลซึ่งราษฎรเลือกตั้งขึ้นทั้งหมดจะเป็นอันสมประสงค์ได้”¹¹³

¹¹³ หจช. สร.(2) สร.0201.18 เรื่อง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรช่วยทำการแสดงปาฐกถาเผยแพร่ระบอบรัฐธรรมนูญ (23 ม.ค. 2477-31 ต.ค.2478. (หลักแห่งการปาฐกถา)

หลังจากคณะรัฐมนตรีอนุมัติโครงการพร้อมด้วยงบประมาณแล้ว กรมโฆษณาการได้จัดส่งเจ้าหน้าที่ออกไปแสดงปาฐกถาทั่วประเทศ เช่น ระหว่างเดือนมีนาคม พ.ศ.2478 ได้จัดส่งเจ้าหน้าที่ 3 หน่วย ออกไปแสดงปาฐกถาในภาคอีสานเป็นเวลา 40 วัน ทั้งนี้ **ไพโรจน์ ชัยนาม** ซึ่งเป็นหัวหน้าหน่วยที่ไปแสดงปาฐกถาที่จังหวัดขอนแก่น จังหวัดอุดร และจังหวัดหนองคาย เขียนรายงานระบุถึงปัญหาที่พบระหว่างไปปาฐกถา ซึ่งสะท้อนการรับรู้ความหมายของ ส.ส. หรือ **“ผู้แทนราษฎร”** ที่เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัวเหนือผลประโยชน์ของประเทศชาติ และการที่ราษฎรขาดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อความสำคัญและความหมายของ **“ประชาธิปไตย”** ดังความบางตอนต่อไปนี้

“ข้าพเจ้ารู้สึกว่ ผู้แทนราษฎรเหล่านี้หาได้ทำให้เกิดประโยชน์แก่สำนักงานโฆษณาการและประเทศชาติในทางที่ควรไม่ ตรงกันข้ามเป็นการคล้ายกับว่าผู้แทนราษฎรอาศัยนามสำนักงานโฆษณาการไปเผยแพร่ตนเอง แนะนำราษฎรให้ทราบว่าได้ทำอะไรที่เป็นประโยชน์ให้บ้าง เพื่อผลในการเลือกตั้งคราวหน้า...และกิจบางอย่างก็ชี้แจงเลยเถิดไปจนราษฎรเข้าใจผิดด้วยยังอ่อนต่อการศึกษาอบรม เกิดความกระด้างกระเดื่องขึ้น ดังนี้ จึงไม่น่าแปลกอะไรที่ในจังหวัดเหล่านี้ ผู้แทนราษฎรกับคณะกรรมการจังหวัดมักวิวาทกันเสมอ...

เหตุที่ทำให้ราษฎรเข้าใจผิดก็เพราะว่าผู้แทนราษฎรมักแสดงปาฐกถาก้าวล่วงเลยเข้าไปในหน้าที่ของฝ่ายบริหารหรือฝ่ายบ้านเมืองเสมอ...

ราษฎรที่มาฟังปาฐกถาส่วนมากยังโง่เขลา บางคนไม่เคยเห็นรูปรัฐธรรมนูญว่าเป็นอย่างไรก็มี การที่ได้นำภาพรัฐธรรมนูญไปแจกนั้นจึงได้รับประโยชน์มาก...

ราษฎรในภาคนี้ยังโง่เขลามาก ในการซื้อขายข้าว มักแพ้เปรียบพวกจีนซึ่งขึ้นไปรับซื้อเป็นอันมาก เพราะราษฎรดูเครื่องชั่งไม่เป็น สุดแล้วแต่ผู้ซื้อซึ่งเป็นจีนจะคิดให้ ดูเป็นที่น่าสลดใจอย่างยิ่งที่เห็นราษฎรของเราต้องบรรทุกข้าวใส่เกวียนเดินทางมาตั้ง 5-6 วันก็มี เพื่อจะนำข้าวราว 6-7 บาทมาขาย แล้วยังมาโดนโกงด้วยเครื่องชั่งอีก

รูปภาพแสดงเครื่องขึงดวงวัดและบอกน้ำหนักขนาดต่างๆ ซึ่งกระทรวงเศรษฐกิจแจกไป
ปิดตามอำเภอและตามโรงเรียนนั้น ไม่ทำให้ราษฎรฉลาดขึ้นเลย...”¹¹⁴

อนึ่ง กรมโฆษณาการ อธิบายด้วยว่าการใช้อำนาจอธิปไตยของปวงชนต้องใช้โดย
ทางอ้อม คือราษฎรเลือกตั้งผู้แทนขึ้นใช้อำนาจแทนตน¹¹⁵

ผู้สนับสนุนรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม อีกคนหนึ่ง คือ **นายพันตรีหลวงสารานุ
ประพันธ์** เขียนหนังสือ **บันไดการเมือง** ใน พ.ศ.2476 ระบุว่า “สิ่งที่ข้าพเจ้าหวังมากที่สุดจาก
หนังสือเล่มนี้ คือการที่มหาชนชาวสยามจะมีความรู้เบื้องต้นในระบอบการปกครองลักษณะ
ประชาธิปไตยแบบราชาธิปไตยอำนาจจำกัดภายใต้รัฐธรรมนูญซึ่งพวกเราเคารพสักการะ
ช่วยกันรักษาไว้ชั่ววันรันดร เมื่อใดประชาชนเขยิบฐานะความรู้ในการปกครองตนเองได้ยิ่งขึ้น ...
เมื่อนั้นข้าพเจ้าจะมีความสุขถึงขีดสุด...”¹¹⁶

สมบัติ จันทรวงศ์ ตั้งข้อสังเกตว่า ในช่วงหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 การให้ความหมาย
“ประชาธิปไตย” ในฐานะเป้าหมายของการปฏิวัติที่ได้นั้น เป็นปฏิกิริยาตอบโต้ต่อระบอบการ
ปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

“นั่นคือ ‘ประชาธิปไตย’ ไม่ได้มีการนิยามแค่ว่าเป็นรัฐบาลที่มีอำนาจอธิปไตยหรืออำนาจ
สูงสุดของปวงชนคือคนทั้งหมดในประเทศ หากประชาธิปไตยได้แก่ระบอบที่ ‘ทุกอย่างเป็นไปได้ใน
ทำนอง ‘บอกให้ตัวเราเองกระทำ’ มิใช่ ‘ทำตามเขาสั่ง’ หรือ ‘สั่งให้ทำ’ แต่ถ้าจะให้เป็นไปดัง

¹¹⁴ หจข. สร.(2) สร.0201.18 เรื่อง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรช่วยทำการแสดงปาฐกถาเผยแผ่ระบอบรัฐธรรมนูญ
(23 ม.ค. 2477-31 ต.ค.2478).

¹¹⁵ สำนักงานกรมโฆษณาการ, คู่มือพลเมือง, (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2479), น. 44. อ้างใน สมบัติ จัน
ทรวงศ์, ภาษาทางการเมือง: พัฒนาการของแนวอธิบายทางการเมืองและศัพท์การเมืองในงานเขียน
ประเภทสารคดีทางการเมืองไทย พ.ศ.2475-2525, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533),
น. 82.

¹¹⁶ นายพันตรีหลวงสารานุประพันธ์, **บันไดการเมือง**, (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยเชชม, 2476), น. ช-ช. อ้างใน
เรื่องเดียวกัน, น. 49-50.

ประการหลัง ก็ต้องเป็นว่า ‘ทำตามเราสั่ง’ และ ‘สั่งให้เราทำเอง’ เพราะประชาชนปกครองตัวเอง มิใช่อยู่ในความปกครองของบุคคลหนึ่งใดโดยเฉพาะ”¹¹⁷

หนังสือและบทความจำนวนหนึ่งเน้นว่าสภาผู้แทนราษฎรเป็นองค์ประกอบหลักของระบอบประชาธิปไตย เช่น ฮ. ยนต์รักษ์ เขียน **สยามกับลัทธิการปกครอง** ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2498 กล่าวว่า “ในระบอบประชาธิปไตยรัฐสภาสำคัญมาก โดยที่ประชาชนทั้งประเทศไม่สามารถร่วมประชุมเพื่อดำเนินกิจการบ้านเมืองได้ จึงต้องตั้งผู้แทนของตนขึ้นตามกำหนดควบคุมการเข้าเป็นสภาโดยมีรัฐธรรมนูญ แล้วเลือกผู้บริหารงานขึ้นคณะหนึ่งซึ่งเรียกว่าคณะรัฐบาล คณะรัฐบาลนี้จะมีอำนาจเหนือสภาซึ่งประกอบด้วยผู้แทนราษฎรมิได้ สภาผู้แทนราษฎรจะต้องเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดอยู่ทุกเมื่อ”¹¹⁸ หนังสือเล่มนี้ยังระบุด้วยว่า “เมื่อใดรัฐบาลมีอำนาจเหนือสภาการปกครองจะเปลี่ยนรูปเป็นเผด็จการทันที”¹¹⁹

นอกจากการให้ความสำคัญแก่สภาผู้แทนราษฎรแล้ว ยังมีงานเขียนจำนวนมากที่ให้ความสำคัญแก่รัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานเขียนของหน่วยงานราชการหรือฝ่ายรัฐบาล เช่น หนังสือ**คู่มือพลเมือง** กล่าวว่า รัฐธรรมนูญเป็น “กฎหมายสูงสุด” มีความสำคัญกว่ากฎหมายอื่นๆ และ “จะแก้ไขได้โดยยาก”¹²⁰ พร้อมกันนั้นก็กล่าวว่า “รัฐธรรมนูญได้รวมคนทั้งชาติเข้าไว้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รัฐธรรมนูญได้ทำลายเครื่องกีดขวางที่แบ่งบุคคลชาติเดียวกันออกเป็นชั้นๆ เสียสิ้น รัฐธรรมนูญไม่ต้องการให้มีไพร่ มีข้า มีทาส แต่ต้องการให้ทุกๆ คนเป็นพลเมือง”¹²¹

งานเขียนของหน่วยงานราชการกล่าวว่า ในระบอบการปกครองแบบมีรัฐธรรมนูญนี้ สถานะของ ราษฎรหรือ “พลเมือง” เปลี่ยนแปลงไปมาก หนังสือ**คู่มือพลเมือง** อธิบายถึงมูลเหตุที่ควรจะให้ “ราษฎรได้มีส่วนมีเสียงในการปกครองเพื่อประโยชน์ของเขาเอง” โดยเน้นความล้ำ

¹¹⁷ ฮ. ยนต์รักษ์, **สยามกับลัทธิการปกครอง**, (พระนคร: อักษรเจริญทัศน์, 2498), น. 23-24. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 82.

¹¹⁸ ฮ. ยนต์รักษ์, **สยามกับลัทธิการปกครอง**, (พระนคร: อักษรเจริญทัศน์, 2498), น. 122-123. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 84.

¹¹⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 84.

¹²⁰ สำนักงานโฆษณาการ, **คู่มือพลเมือง**, (พระนคร: อักษรนิติ, 2479), น. 39. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 85.

¹²¹ เรื่องเดียวกัน, น. 85.

หลังที่จะเกิดขึ้นจากการที่ “บุคคลแต่คนเดียวหรือหมู่คณะเดียวมีอำนาจปกครองประเทศอย่างเด็ดขาด” และความพร้อมของราษฎรที่จะปกครองตนเอง ดังความว่า

“การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นี้ย่อมมีผลดีเมื่อราษฎรยังไม่ฉลาดพอที่จะนำตนเข้ามามีส่วนร่วมด้วยในการปกครองได้ แต่ในทุกวันนี้...ราษฎรทุกๆ ประเทศได้รับการศึกษากว้างขวางออกไป มีความเห็นกันว่า การที่ให้บุคคลแต่คนเดียวหรือหมู่คณะเดียวมีอำนาจปกครองประเทศอย่างเด็ดขาดนั้นจะทำให้ประเทศล้าหลัง ไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร เพราะกิจการบ้านเมืองย่อมทวีขึ้นทุกวันเมื่อมีการติดต่อกับนานาประเทศมากขึ้น เป็นการยากที่คนเดียวหรือคณะเดียวจะปฏิบัติหน้าที่เหล่านี้ให้สำเร็จลุล่วงไป...อีกประการหนึ่งเป็นความจริงว่าการปกครองของทุกๆ ประเทศย่อมมีจุดประสงค์เพื่อความสุขความเจริญของราษฎรทุกคน จึงเป็นการสมควรที่จะต้องให้ราษฎรได้มีส่วนมีเสียงในการปกครองเพื่อประโยชน์ของเขาเอง”¹²²

หนังสือ**คู่มือพลเมือง** ยังกล่าวถึงเรื่อง “สิทธิและหน้าที่ของพลเมือง” ดังความว่า

“ในครั้งก่อนพลเมืองไม่รู้ว่าตนมีสิทธิอย่างไร พลเมืองมีแต่หน้าที่แทบทั้งนั้น พลเมืองไม่มีเสียงในทางการเมือง ไม่มีโอกาสได้รู้เห็นในการปกครองของประเทศ ในระหว่างพลเมืองด้วยกันขาดความเสมอภาค พลเมืองถูกแบ่งแยกออกเป็นชั้นๆ เสรีภาพของพลเมืองก็เกือบไม่มีเลย” ต่างจาก “พลเมืองในปัจจุบัน” ซึ่งเป็น “ผู้มีสิทธิและหน้าที่อย่างสมบูรณ์”¹²³ โดยที่เป็นผลมาจากการมีรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ

“รัฐธรรมนูญให้สิทธิแก่พลเมืองตามคุณธรรมและคุณวุฒิ ให้เสรีภาพและความเสมอภาคแก่พลเมืองโดยทั่วหน้ากัน รัฐธรรมนูญเปิดโอกาสให้พลเมืองได้มีส่วนร่วมในการปกครองประเทศตามความรู้ความสามารถของตน ทุกวันนี้รัฐธรรมนูญได้ทำให้รู้สึกว่าเป็นของประเทศเป็นของประชาชนชาวสยามทุกคน มิใช่เป็นของเอกชนใดหรือคณะบุคคลใดโดยเฉพาะ ประเทศสยามภายใต้รัฐธรรมนูญจึงรวมกันสนิทแน่นแฟ้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันยิ่งกว่าสมัยใดๆ ทั้งหมด”¹²⁴

¹²² เรื่องเดียวกัน, น. 76-77.

¹²³ เรื่องเดียวกัน, น. 92.

¹²⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 93-94.

ในขณะที่กรมโฆษณาการของรัฐบาลและปัญญาชนบางคนที่สนับสนุนรัฐบาลพยายามสร้างและเผยแพร่ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ในแง่บวก ก็มีนักคิด นักเขียน หรือปัญญาชน ให้ความหมาย “ประชาธิปไตย” ในสังคมไทยในแง่ลบ โดยเน้น ปัญหาต่างๆ ที่ทำให้ “ประชาธิปไตย” ล้มเหลว ไม่เป็น “ประชาธิปไตยที่แท้จริง” หรือทำให้ “ประชาธิปไตย” ส่งผลร้ายต่อคนไทย เช่น ปัญหานักการเมืองและพรรคการเมืองเลว แม้แต่ กุหลาบ สายประดิษฐ์ ก็เขียนบทความในวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ.2490 ที่แสดงให้เห็น ความไม่พร้อมและพฤติกรรมของหลายฝ่ายในการปกครองแบบประชาธิปไตย ดังความว่า

“การศึกษาและความใส่ใจในการปกครองตนเองของราษฎร ยังอยู่ในระดับต่ำ... ภาวการณ์เช่นนี้ไม่เป็นนิมิตมงคลแก่ประชาธิปไตยอยู่แล้ว...เราได้เห็นความทุจริต ความเสื่อมทาง จิตต์ใจ ความระแวงสงสัยและความไม่เชื่อถือไว้วางใจกัน ปรากฏแพร่หลายทวีขึ้นทุกๆ ไป, ในที่สุดเราก็ได้เห็นความไม่มั่นคงทางการเมือง ได้เห็นความประพฤติดันพึงรังเกียจไม่น่าเชื่อถือ ไว้วางใจของนักการเมืองหลายคน, ได้เห็นความแตกร้างรุนแรงระหว่างพรรคการเมือง ทั้งที่ไม่เห็น ความแตกต่างระหว่างนโยบายพรรค”¹²⁵

การนิยาม “ประชาธิปไตย” โดยกุหลาบ สายประดิษฐ์

กุหลาบ สายประดิษฐ์ นิยาม “ประชาธิปไตย” แตกต่างจากกรมโฆษณาการของรัฐบาล และปัญญาชนที่สนับสนุนรัฐบาล (ซึ่งความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่นิยามโดยกุหลาบ สาย ประดิษฐ์ และความคิดทั้งหลายของกุหลาบ สายประดิษฐ์ จะได้รับการยกย่องจากนักวิชาการที่ กลายมาเป็นผู้สนับสนุน “คนเสื้อแดง” ตลอดมา) จึงควรทำความเข้าใจความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่นิยามโดยกุหลาบ สายประดิษฐ์ อย่างละเอียด

ภายใต้ทัศนะที่เห็นว่าหลายฝ่ายในสังคมไทยไม่พร้อมสำหรับการปกครองในระบบ ประชาธิปไตย กุหลาบ สายประดิษฐ์ เขียนบทความเรื่อง “กลไกประชาธิปไตย” ในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2492 ซึ่งให้เห็นว่าระยะเวลา 15 ปี ตั้งแต่เกิดการปฏิวัติ พ.ศ.2475 “ประชาธิปไตย”

¹²⁵ กุหลาบ สายประดิษฐ์, “เสถียรภาพทางการเมือง” ใน มนุษย์ไม่ได้กินกล้วย, สุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ), (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอำนวยการจัดงาน 100 ปี ศรีบูรพา, 2548), น. 171.

ในประเทศไทยยังปราศจากความมั่นคง “กลไกต่างๆ ที่จำเป็นจะต้องมีและควรจะมีสำหรับระบอบนั้น ก็ยังไม่มีครบถ้วนสมบูรณ์ และที่มีอยู่ก็ล้วนแต่ยังโยกคลอน” และการรัฐประหาร พ.ศ.2490 ก็ทำลายระบอบ “ประชาธิปไตย” ลงไป การวิพากษ์วิจารณ์รัฐประหาร พ.ศ.2490 สะท้อนถึงการนิยาม “ประชาธิปไตย” ที่ให้ความสำคัญแก่ “มติหรือทางออกเสียงของประชาชน” ดังคำว่า **“ในส่วนระบอบประชาธิปไตยนั้น การล้มหรือเปลี่ยนรัฐบาลย่อมทำได้โดยทางมติหรือทางออกเสียงของประชาชน และก็คือวิธีการเช่นนั้น เป็นปกติวิสัยในการล้มหรือเปลี่ยนรัฐบาล”**¹²⁶

สำหรับการรัฐประหาร กุหลาบ สายประดิษฐ์ เห็นว่า “การใช้กำลังบังคับเปลี่ยนรัฐบาลอาจเป็นคุณประโยชน์ และได้รับการสนับสนุนจากประชาชน ก็ต่อเมื่อเป็นการล้มรัฐบาลเพื่อจะเปลี่ยนจากระบบหนึ่งไปสู่อีกระบบหนึ่ง เช่น จากระบอบฟาสซิสต์หรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ระบอบประชาธิปไตย การเปลี่ยนระบอบเช่นนั้น ออกจะเป็นการจำเป็นต้องใช้กำลังบังคับล้มรัฐบาล เพราะยากจะทำได้โดยทางอื่น” สะท้อนถึงการยอมรับและให้คุณค่าแก่การปฏิวัติของคณะราษฎรในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475

ในปลายปี พ.ศ.2492 กุหลาบ สายประดิษฐ์ วิจารณ์รัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งปกครองประเทศหลังจากการรัฐประหารเงียบ ว่าไม่สามารถจะอ้างความเป็น “รัฐบาลของประชาชน” หรือ “เป็นตัวแทนมติมหาชน” ได้เลย ซึ่งสะท้อนการให้ความสำคัญแก่ความหมาย **“ประชาธิปไตย”** ในแง่ที่เป็น **“รัฐบาลของประชาชน”** และ **“เป็นตัวแทนมติมหาชน”** เพื่อต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

“รัฐบาลปัจจุบันก็เป็นรัฐบาลที่ตั้งขึ้นโดยอาศัย “ความเหมาะสมแห่งสถานการณ์” เป็นสำคัญ ความสนับสนุนที่ได้รับจากนักการเมืองในสภาผู้แทน ก็เป็นความสนับสนุนอย่างหลวมๆ ไม่มีอุดมการณ์หรือหลัก นโยบายที่มุ่งหมายบรรลुจะบรรลुเป็นเครื่องผูกพันแต่อย่างใด

¹²⁶ กุหลาบ สายประดิษฐ์, “กลไกประชาธิปไตย” ใน **มนุษย์ไม่ได้กินเกลือ** สุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ), (อ้างแล้ว), น. 202.

เพราะฉะนั้น อย่าเรียกตนเองว่า เป็นรัฐบาลของประชาชนหรือเป็นตัวแทนมหาชนก็เรียกไม่ถนัดหรือเรียกไม่ได้ ดังที่รัฐบาลอังกฤษหรือรัฐบาลประชาธิปไตยอื่นๆ ย่อมเรียกได้”¹²⁷

ขณะเดียวกัน กุหลาบ สายประดิษฐ์ ก็ให้ความสำคัญแก่**รัฐสภา** ดังที่กล่าวว่าถึงการศึกษาวุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎร คัดค้าน พ.ร.บ.งบประมาณ นั้นมีความสมเหตุสมผล

“รัฐบาลควรจะอ่านเหตุการณ์การคัดค้าน พ.ร.บ.งบประมาณเพิ่มเติมของวุฒิสภาและสภาผู้แทนไปในทางที่ว่า การคัดค้านของสภาทั้งสอง รวมทั้งวงการต่างๆ นั้นมีมูลฐานมาแต่ความไม่เชื่อถือความสุจริตของวงการปกครอง ในกรณีการใช้จ่ายเงินแผ่นดิน ประกอบกับความทุจริตในทางการเงินที่มีชุกชุมในวงราชการ รวมทั้งการขึ้นสู่ความมั่งคั่งอย่างรวดเร็ว และการเป็นอยู่อย่างฟุ่มเฟือยของบรรดาบุคคลผู้ทรงอำนาจในราชการปัจจุบัน พฤติการณ์เหล่านี้แหละที่เราเข้าใจว่าเป็นเหตุให้ที่วุฒิสภาถือว่า การไม่ผ่านพ.ร.บ. งบประมาณเพิ่มเติมนั้น มีเหตุผลสนับสนุนอยู่เพียงพอ

ถ้าพฤติการณ์ต่างๆ แสดงให้ปรากฏหนักไปในทางที่ว่าประชามติสนับสนุนการคัดค้านของวุฒิสภา แล้วในทัศนะทางศีลธรรมรัฐบาลก็ตกอยู่ในอาการหนักเต็มประดา ถึงแม้ “ความเหมาะสมแห่งสถานการณ์” อาจบันดาลให้รัฐบาลต่อไปได้อย่างสง่าผ่าเผยก็ตาม”¹²⁸

ถึงแม้จะเห็นว่า ในช่วง 15 ปีหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 กุหลาบ สายประดิษฐ์ จะเห็นว่าการเปลี่ยนระบอบการปกครองมาสู่ “ประชาธิปไตย” ของไทยล้มเหลว แต่ก็เห็นว่า **“ประชาชนไทยจะยังคงมีความหวังในระบอบประชาธิปไตยต่อไปได้”** ดังที่ได้กล่าวถึงปัญหาในการเลือกตั้งว่า “หากว่าการใช้อุบายทุจริตในเรื่องพลร่มและไฟไฟนั้นเกิดจากการกระทำของผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นส่วนเล็กน้อยเท่านั้น และเราก็มองว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งส่วนมากได้ดำเนินการต่อสู้

¹²⁷ กุหลาบ สายประดิษฐ์, “ฐานะของรัฐบาล ‘สถานการณ์’” ใน **มนุษย์ไม่ได้กินกลบ** สุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ), (อ้างแล้ว), น. 346.

¹²⁸ กุหลาบ สายประดิษฐ์, “ฐานะของรัฐบาล ‘สถานการณ์’” ใน **มนุษย์ไม่ได้กินกลบ** สุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ), (อ้างแล้ว), น. 346-347.

โดยวิธีทางอันชอบด้วยกฎหมาย”¹²⁹ กุหลาบ สายประดิษฐ์ เน้นว่า “การเลือกตั้งเป็นวัฏจักรใหญ่ของประชาธิปไตย หากวัฏจักรนั้นทำงานไม่ได้ผลประชาธิปไตยก็ล้มเหลว เราจึงหวังว่ากระทรวงมหาดไทยจะพากเพียรกำจัดกวาดล้างความทุจริตในการเลือกตั้งให้สำเร็จได้”¹³⁰

กุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นปัญญาชนที่ต้องการให้ประเทศสยามมีการปกครองในระบบ “ประชาธิปไตย” มาตั้งแต่ก่อนการปฏิวัติ พ.ศ.2475 และหลังจากเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วแม้ว่ากุหลาบ สายประดิษฐ์ จะได้วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลพรรคการเมือง และนักการเมืองในระบบใหม่อยู่เนืองๆ ว่าเป็นเผด็จการ แต่ก็พยายามทำให้ประชาชนมีความเข้าใจความหมายของ “ประชาธิปไตย” อย่างครอบคลุมรอบด้าน และเรียกร้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสริมสร้าง “ประชาธิปไตย” ให้เข้มแข็งและมั่นคง

บทความเรื่อง “ความกาลีแห่งอำนาจ” (พ.ศ.2487) กุหลาบ สายประดิษฐ์ วิเคราะห์ว่า ภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ยังมี “ความกาลีแห่งอำนาจ” ดำรงอยู่ และขอให้ปวงชน “ร่วมใจกัน สอดส่องยืนยามพิทักษ์รักษาประชาธิปไตย” ใน “แผ่นดินซึ่งอำนาจเป็นของปวงชนนี้” ดังความว่า

“ประเทศไทยในปีพ.ศ. 2475 ก็ได้รับเอาระบบประชาธิปไตยมาใช้แทนระบบเก่าด้วยความมุ่งประสงค์ที่จะกำจัดความกาลีแห่งอำนาจ..แต่โดยที่ระบบประชาธิปไตยในประเทศไทยยังเยาว์วัยนัก และทั้งได้รับการฟุ่มเฟือยจากประชาชนไม่เพียงพอ อีกทั้งน้ำหนักแห่งความซื่อสัตย์ต่อแผ่นดินของมวลอำนาจไทยก็มีไม่พอ ระบบประชาธิปไตยของไทยจึงแทบจะทลายลงไม่มีขึ้นดีด้วยการบดขยี้ของอำนาจ

แม้เราจะมีวิธีการกำจัดความกาลีแห่งอำนาจอยู่แล้วก็ดี แต่เราก็ได้พากันเห็นประจักษ์แล้วว่า ความกาลีแห่งอำนาจก็อาจโผล่ออกมาสำแดงตนแก่เรา บดขยี้ความคิดจิตใจของเราและเดินลอยชายอยู่ได้เป็นเวลานานปีในแผ่นดินแห่งประชาธิปไตย แผ่นดินซึ่งอำนาจเป็นของปวงชนนี้

...

¹²⁹ กุหลาบ สายประดิษฐ์, “ความทุจริตในการเลือกตั้ง” ใน มนุษย์ไม่ได้กินกลบ สุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ), (อ้างแล้ว), น. 320.

¹³⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 321.

...ฉะนั้นแต่ไปเมื่อน้ำปวงชาวไทยจะต้องร่วมใจกันสอดส่องยืนยามพิทักษ์รักษาประชาธิปไตยของเราให้จงดี จงศึกษาสิทธิของตัว ศึกษาอำนาจหน้าที่ของผู้ปกครอง และอย่าถือตามผู้ใดโดยไร้ความคิดและเห็นเหตุผล”¹³¹

เนื่องจากกุหลาบ สายประดิษฐ์ นิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” โดยเน้นอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนและระบบรัฐสภา จึงเน้นความสำคัญของการเลือกตั้งด้วย ดังนั้น ประการหนึ่งที่กุหลาบ สายประดิษฐ์ เห็นว่าเป็นปัญหาสำคัญ ก็คือ ปัญหาเกี่ยวกับการเลือกตั้งนั่นเอง ในวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ.2492 กุหลาบ สายประดิษฐ์ เขียนบทความเรื่อง “ความทุจริตในการเลือกตั้ง” มีความตอนหนึ่งว่า

“ตำราวิชาการเมืองทุกเล่มที่บรรยายถึงเรื่องประชาธิปไตยจะต้องกล่าวถึงการเลือกตั้งว่าเป็นปัจจัยสำคัญของประชาธิปไตยและการเลือกตั้งที่ว่านั่นหมายถึง free election คือราษฎรจะต้องออกเสียงเลือกตั้งได้โดยเสรี ปราศจากการบังคับข่มขู่จากทางหนึ่งทางใด นอกจากนั้นตำราต่างๆ ก็อธิบายถึงวิธีการเลือกตั้งนานาประการที่จะให้การเลือกตั้งนั้นได้บรรลุผลข้อที่ว่า เป็นการปกครองโดยประชาชนหรือเป็นการปกครองโดยเสียงข้างมากจริงๆ

อย่างไรก็ดี ในตำราวิชาการเมืองเหล่านั้นถึงจะได้บรรยายเรื่องการเลือกตั้งไว้มากมายเพียงใด ผู้เขียนก็ยังไม่เคยพบตำราเล่มใดที่ได้อธิบายถึงการป้องกันเรื่องพลร่มและไฟฟ้า ดังที่เป็นโรคระบาดร้ายของการเลือกตั้งของประชาธิปไตยสยาม...

...การเลือกตั้งเป็นตัวจักรใหญ่ของประชาธิปไตย หากตัวจากนั้นทำงานไม่ได้ผล ประชาธิปไตยก็ล้มเหลว เราจึงหวังว่ากระทรวงมหาดไทยจะพากเพียรกำจัดกวาดล้างความทุจริตในการเลือกตั้งให้สำเร็จจงได้”¹³²

¹³¹ กุหลาบ สายประดิษฐ์, “ความทุจริตในการเลือกตั้ง” ใน มนุษย์ไม่ได้กินกล้วย, สุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ), (อ้างแล้ว), น. 107-108. (ในการตีพิมพ์บทความนี้ กุหลาบ สายประดิษฐ์ ใช้นามแฝงว่า “อิสระชน”)

¹³² เรื่องเดียวกัน, น. 319-321.

ในวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ.2490 ในยุครัฐบาลหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ (23 สิงหาคม 2489 - 8 พฤศจิกายน 2490) ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีหลังจากปรีดี พนมยงค์ ได้ลาออกจากตำแหน่ง เนื่องจากเกิดกรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และการเมืองไทยขาดเสถียรภาพอย่างมากจากการต่อสู้แย่งชิงอำนาจระหว่างฝ่ายต่างๆ กุหลาบ สายประดิษฐ์ ได้เขียนบทความเรื่อง “เสถียรภาพทางการเมือง” ซึ่งชี้ให้เห็นว่า**ในระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลต้องเคารพ “เสรีภาพมูลฐาน” ของราษฎร และความสำคัญของการร่วมมือกันและการสนับสนุนซึ่งกันและกันระหว่างรัฐบาลกับราษฎรและผู้แทนราษฎร** ดังความต่อไปนี้

“เสถียรภาพทางการเมืองประเทศประชาธิปไตยมีหลักการอยู่มากหลายที่รัฐบาลจำต้องเคารพ ถึงแม้เป็นเจตนาดีก็ตาม หากการใช้วิธีการบังคับจะเป็นการขัดอย่างแรงต่อหลักเสรีภาพมูลฐาน หรือเสรีภาพส่วนตัวบุคคลแล้วรัฐบาลก็ใช้วิธีการบังคับไม่ได้...

ในระบอบประชาธิปไตยไม่มีอะไรคั่นอยู่ ระหว่างราษฎรกับรัฐบาล ทุกสิ่งทุกอย่างมีกำเนิดไปจากราษฎร ราษฎรเลือกผู้แทนไปดำเนินการปกครองแทนเขา และพวกผู้แทนก็เลือกบุคคลในพวกเขาประกอบเป็นคณะรัฐบาล ดำเนินการปกครองโดยตรงอีกชั้นหนึ่ง คณะรัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อพวกผู้แทน และพวกผู้แทนก็ต้องรับผิดชอบต่อราษฎร ทั้งผู้แทนและรัฐบาลก็เป็นผู้แทนของราษฎร และเป็นรัฐบาลของราษฎร เมื่อรัฐบาลเป็นรัฐบาลของราษฎรแล้ว ทั้งสองฝ่ายก็เกิดมาและเป็นอยู่สำหรับที่จะทำนุบำรุงกัน สำหรับที่จะดักเตือนกัน วิพากษ์กัน เพื่อที่จะได้ร่วมมือกันในสิ่งที่เห็นร่วมกัน ความสัมพันธ์เช่นนี้แตกต่างกับความสัมพันธ์ของราษฎรกับรัฐบาลในระบอบอำนาจสิทธิขาด ในระบอบเช่นนั้นบรรดาผู้ปกครองย่อมเรียกร้องให้ราษฎรทำตามประสงค์ได้ทุกเมื่อ และทุกประการ ไม่ว่าราษฎรจะเห็นด้วยหรือไม่ ไม่ว่าจะมีศรัทธาหรือไม่”¹³³

กุหลาบ สายประดิษฐ์ เน้นความสำคัญของราษฎรที่มีหน้าที่สำคัญใน “ระบอบประชาธิปไตย” กล่าวคือ “ในระบอบประชาธิปไตยเมื่อรัฐบาลเป็นรัฐบาลของราษฎรซึ่งราษฎรมีสิทธิ์จะวิพากษ์ดักเตือนได้เสมอแล้ว ราษฎรก็ย่อมมีหน้าที่ที่จะให้ความร่วมมือสนับสนุนบรรดาการกระทำใดๆ ของรัฐบาลที่ราษฎรเห็นชอบด้วย รัฐบาลแม้สามารถป่านใดก็จะบริหารประเทศให้

¹³³ กุหลาบ สายประดิษฐ์, “เสถียรภาพทางการเมือง” ใน มนุษย์ไม่ได้กินแกลบ, สุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ), (อ้างแล้ว), น. 166-167.

เจริญก้าวหน้าไปไม่ได้ ถ้าหากราษฎรละเลยไม่ปฏิบัติหน้าที่ของตนทั้งตามกฎหมายและตามธรรมเนียมของสังคม”¹³⁴ และเตือนรัฐบาลในเวลานั้นให้ยึดมั่นใน “หลักการฐานของการปกครองโดยผู้แทนราษฎร” โดยเขียนบทความ เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ.2493 มีความตอนหนึ่งว่า

“รัฐบาลจะต้องไม่ลืมหลักการฐานข้อหนึ่ง คือการตั้งนโยบายและบริหารนโยบายในเรื่องสำคัญนั้น รัฐบาลจัดตั้งและบริหารไปตามอารมณ์หรือตามรสนิยมของคนหนึ่งคนใดไม่ได้ การตั้งและบริหารนโยบายเช่นนั้นเป็นเรื่องของพวกพระราชาทิว่าตนเป็นเจ้าของชีวิตของราษฎร ในระบอบปัจจุบันซึ่งรัฐบาลประกอบด้วยผู้แทนราษฎร การตั้งและบริหารนโยบาย จะเพาะอย่างยิ่งในกรณีสำคัญ เป็นเรื่องที่จะต้องถามประชาชนและรับความเห็นชอบจากประชาชนเสียก่อนทุกครั้งไป นี่เป็นหลักการฐานของการปกครองโดยผู้แทนราษฎร”¹³⁵

นอกจากนี้ ฤทธิเดช สายประดิษฐ์ ยังเน้น “หน้าที่” ของพรรคการเมือง และ ความสำคัญของพรรค “ฝ่ายค้าน” ในระบอบประชาธิปไตยด้วย

“ความสัมพันธ์ระหว่างราษฎรกับรัฐบาลเป็นไปในรูปที่จะทำนุบำรุงกันฉันใด ความสัมพันธ์ระหว่างองค์การต่างๆกับรัฐบาล เช่นพรรคการเมืองฝ่ายค้านและหนังสือพิมพ์ก็ดี ก็เป็นไปหรือควรเป็นไปในรูปที่จะทำนุบำรุงกันฉันนั้น

ถ้าดูเผินๆ พรรคฝ่ายค้านกับรัฐบาลนั้นดูเป็นสิ่งที่สองสิ่งที่มีอยู่สำหรับที่จะให้เกิดการแตกแยกกันขึ้นในประเทศชั่วกัลปาวสาน แต่ถ้าดูหน้าที่และภารกิจของสิ่งทั้งสองนี้โดยถี่ถ้วนแล้ว เราก็จะเห็นว่าความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ ก็ใครเล่าจะเป็นผู้ชี้ความผิดพลาดบกพร่องของรัฐบาล ถ้าไม่ใช่ผู้แทนที่เป็นพรรคฝ่ายค้าน และการวิพากษ์นั้นก็หาใช่เป็นแต่ลัทธิไม่ หากเป็นหน้าที่ของฝ่ายค้านทีเดียว ฉะนั้นการวิพากษ์ที่ดีที่มีเหตุผลจึงไม่ใช่เป็นการทำลาย แต่เป็นการสร้าง เปนคุณมิใช่โทษ...อย่างไรก็ดี หน้าที่วิพากษ์รัฐบาลหาใช่ว่าที่อันเดียวของพรรคฝ่ายค้านไม่...ถ้าการวิพากษ์ ได้รับผลในทางเรียกร้องและทำให้รัฐบาลเสื่อมจนถึงต้องพ้นตำแหน่งไป พรรคฝ่าย

¹³⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 167.

¹³⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 439.

ค่านก็ต้องพร้อมที่จะเข้ารับตำแหน่งแทน และสามารถดำเนินการต่างๆให้สำเร็จผลตามแผนของตน...

...ถ้าฝ่ายค้านได้แต่วิพากษ์ติเตียนรัฐบาลตะปัดไป โดยตนเองไม่มีแผนการหรือไม่พร้อมที่จะแก้ปัญหาต่างๆ ตามที่ตนได้วิพากษ์ติเตียนไว้แล้ว ก็แสดงว่าพรรคฝ่ายค้านได้ทำการวิพากษ์โดยปราศจากความรับผิดชอบที่เดียว..."¹³⁶

การที่กุหลาบ สายประดิษฐ์ เน้นความสำคัญของพรรคการเมือง ก็เพราะเห็นว่าพรรคการเมืองเป็นกลไกในระบบประชาธิปไตยที่ทำให้การบริหารรัฐกิจได้รับความเห็นชอบจากประชาชน กล่าวคือ “โดยที่กลไกประชาธิปไตยได้กำหนดให้พรรคการเมืองทุกฝ่ายต้องแสวงความเห็นชอบจากประชาชนในการบริหารรัฐกิจ ฉะนั้นพรรคการเมืองจึงแข่งขันกันที่จะประกอบคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศและประชาชนอยู่เป็นนิจ รวมทั้งคอยระวังรักษาชื่อเสียงของพรรคเต็มกำลัง การที่จะแถลงบริการของตนว่ามีคุณค่าเพียงใดนั้น ก็จะต้องแถลงโดยมีหลักฐาน”¹³⁷

เมื่อ กุหลาบ สายประดิษฐ์ เห็นว่าพรรคการเมืองมีความสำคัญอย่างมากในระบบประชาธิปไตย จึงเสนอให้พัฒนาพรรคการเมืองเพื่อให้สามารถทำหน้าที่ “เป็นศูนย์กลางชุมนุมความเห็นทางการเมืองของประชาราษฎร์” และทำให้เกิดเสถียรภาพของระบบประชาธิปไตยในระยะยาว

“...เราควรจะได้สำรวจท่าที่แห่งพรรคการเมืองของเรา และชำระข้อบกพร่องที่มีอยู่อย่างจริงจังสักครั้งหนึ่ง เพื่อว่าระบบพรรคการเมืองจะก้าวล่วงเสียได้จากความผิดพลาดใหญ่ใหญ่อันจะนำไปสู่ความเสื่อมเชื่อถือในพรรคการเมือง และไปสู่ความอับปางของประชาธิปไตยในที่สุด

...ว่าตามจริง พรรคการเมืองนั้นหาใช้อื่นไกลไม่ ที่แท้พรรคการเมืองเป็นหรือควรจะเป็นศูนย์กลางชุมนุมความเห็นทางการเมืองของประชาราษฎร์ และที่ว่าความเห็นทางการเมืองนั้นเล่า ก็ไม่ใช่อื่นไกล ที่แท้เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับว่าจะจัดการ ปกครองบ้านเมืองอย่างไรจึงจะทำให้

¹³⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 167-168.

¹³⁷ กุหลาบ สายประดิษฐ์, “กลไกประชาธิปไตย” ใน *มนุษย์ไม่ได้กินเกลือ* สุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ), (อ้างแล้ว), น. 200.

ราษฎรส่วนใหญ่ที่สุดได้อยู่เย็นเป็นสุขที่สุดนั่นเอง ฉะนั้นพรรคการเมืองกับประชากรราษฎรจึงเป็นสองสิ่งที่มีความผูกพันกันอย่างแยกออกไม่ได้ ถ้าปราศจากพรรคการเมืองแล้ว ความเห็นต่างๆ อันเหลือที่จะคณานับของประชากรราษฎร ก็ไม่มีโอกาสจะรวมกันเป็นกลุ่มก้อนได้ และผู้ปกครองประเทศก็ไม่อาจจะทราบความประสงค์ข้อสาระสำคัญสำคัญของราษฎรได้ พรรคการเมืองแต่ละพรรคจึงมีกำเนิดขึ้นมาด้วยการตั้งรูปความเห็นข้อสาระสำคัญในการบริหารประเทศเพื่อให้ราษฎรตรวจสอบว่า ความเห็นของพรรคใดจะเป็นที่สปลใจราษฎรเพียงใด การตรวจสอบนั้น กระทำโดยการให้ราษฎรแต่ละคนเป็นผู้เลือกเอง ผลแห่งการเลือกซึ่งได้แก่การออกเสียงเลือกผู้แทนราษฎรนั้น จะเป็นข้อวินิจฉัยว่าราษฎรส่วนเท่าใดพอใจนโยบายหรือความเห็นชนิดใดของพรรคใด เมื่อสมาชิกของพรรคใดได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรส่วนข้างมาก ก็เป็นอันถือได้ว่าราษฎรส่วนมากของประเทศประสงค์ให้พักนั้นเป็นผู้บริหารประเทศตามนโยบายหรือความเห็นที่นำออกประกาศชี้แจงแก่ราษฎร ในกรณีเช่นนั้นรัฐบาลของพรรคการเมืองที่มีเสียงข้างมากในสภาก็ไม่ใช้รัฐบาลของชนหมู่น้อย กลุ่มใด โดยจะเฉพาะ หากเป็นรัฐบาลของประชาชนฝ่ายข้างมาก เป็นรัฐบาลซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนฝ่ายข้างมากในประเทศนั้น และพรรคฝ่ายค้านก็ไม่ใช้พรรคของชนหมู่น้อยกลุ่มใดโดยจะเฉพาะเช่นเดียวกัน หากเป็นพรรคซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนเหมือนกัน เป็นแต่ว่าในขณะนั้นเป็นตัวแทนของประชาชนฝ่ายข้างน้อย”¹³⁸

กุหลาบ สายประดิษฐ์ ได้สรุปถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบสำคัญทั้งหลายในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งสะท้อน “ประชาธิปไตย” ในความหมายที่กุหลาบ สายประดิษฐ์ นิยามได้อย่างชัดเจน ดังความต่อไปนี้

“...เราจะเห็นว่ารัฐบาลก็ดี พรรคการเมืองก็ดี ไม่ใช่สิ่งที่แยกออกไปจากประชากรราษฎร หรือดูประหนึ่งเป็นศัตรูหรือคู่ต่อสู้ของราษฎรดังที่เราเคยรู้สึกกันมาในกรณีของรัฐบาลหรือของพรรคการเมืองในระบอบเผด็จการหรือโน้มโน้มไปในทางเผด็จการเช่นที่เคยเป็นมาในประเทศนี้... พรรคการเมืองก็มีอยู่แต่พรรคเดียว และก็ย่อมจะผูกขาดความคิดเห็นและนโยบายในการปกครอง

¹³⁸ กุหลาบ สายประดิษฐ์, “เสถียรภาพทางการเมือง” ใน มนุษย์ไม่ได้กินกล้วย, สุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ), (อ้างแล้ว), น. 173-174..

ไว้กับฝ่ายเดียว...น่าจะมีเสียงโต้แย้งคัดค้านเกิดขึ้น รัฐบาลฉะนั้นก็จะบังคับกดขี่เอาด้วยอำนาจ และด้วยวิธีการต่างๆซึ่งในส่วนใหญ่ก็เป็นอนารยะวิธี...

แต่สำหรับรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยซึ่งได้รับอำนาจปกครองมาโดยราษฎรเป็นผู้ออกเสียงเลือกนโยบายของพรรคการเมืองไม่น้อยกว่าสองพรรค ราษฎรจึงย่อมจะมีหรือควรจะมีภาพความคิดต่อรัฐบาลตรงกันข้ามกับภาพความคิดที่เคยมีต่อรัฐบาลในระบอบเผด็จการ ราษฎรย่อมจะเห็นรัฐบาลเป็นรัฐบาลของเขาเอง เป็นตัวแทนแห่งผลประโยชน์และความผาสุกของเขาเอง เพราะว่าเมื่อเขาไม่พอใจการกระทำใดใดของรัฐบาล เขาก็มีสิทธิ์จะตักเตือนว่ากล่าว หนักบางเบา บ้างตามควรแก่กรณี และถ้ารัฐบาลดื้อดึงไม่ฟังคำตักเตือน หรือเป็นด้วยโง่ทุยอะไรก็ตาม เขาย่อมจะปลดเสียได้เมื่อถึงกำหนดเวลา โดยออกเสียงเลือกนโยบายของอีกพรรคหนึ่ง ในรูปการณื เช่นนี้ รัฐบาลไม่ว่าจะประกอบขึ้นโดยพรรคการเมืองพรรคใดก็จะเป็นรัฐบาลของราษฎรอยู่ตลอดไป และราษฎรก็ย่อมจะคำนึงถึงรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยประดุจผู้รับใช้ของเขาหรือปิยะมิตรของเขา มิใช่ในฐานะเป็นศัตรูคู่อาฆาตของเขา ดังที่เขาเคยคำนึงถึงรัฐบาลในระบอบเผด็จการ...

พรรคการเมืองก็เช่นเดียวกัน ไม่ใช่สิ่งน่าเกลียดน่าชัง และนักการเมืองก็ไม่ใช่บุคคลที่พึงเกลียดพึงชัง แต่อย่างไร เมื่อเราทราบว่าพรรคการเมืองมีขึ้นเพื่อจะรวบรวมความเห็นของประชาชน ราษฎรให้เป็นกลุ่มก้อนใหญ่ๆ และนำไปปฏิบัติให้สมประโยชน์สมประสงค์ของราษฎรส่วนมากแล้ว การเมืองนั้นก็จะเป็นแหล่งรับใช้ประชากรราษฎรแหล่งใหญ่ ประโยชน์ของพรรคก็จะเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งเดียวกันกับประโยชน์ของชาติหรือของประชาชนส่วนรวมนั่นเอง นักการเมืองหรือสมาชิกของพรรคการเมืองไม่ว่าพรรคใดจึงควรจะได้รับ ความชอบใจจากราษฎรในบริการสาธารณะของเขา และตัวเขาเองก็ควรจะมีใจที่ได้รับกระทำก็อันมีศักดิ์ศรีเช่นนั้น¹³⁹

กุหลาบ สายประดิษฐ์ ยืนยันว่าใน “ระบอบประชาธิปไตย” ความชั่วร้ายต่างๆ มีโอกาสเกิดขึ้นได้ยาก และยกตัวอย่างความชั่วร้ายที่เกิดขึ้นในระบอบเผด็จการในเวลานั้นเพื่อแสดงว่าในระบอบประชาธิปไตยที่ฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้านผลัดเปลี่ยนกันขึ้นมามีอำนาจ ความชั่วร้ายเช่นนั้นจะไม่เกิดขึ้น

¹³⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 174-176.

“สรุปก็คือ ในประเทศประชาธิปไตย ความชั่วร้ายต่างๆ มีโอกาสเกิดขึ้นได้ยาก เพราะเหตุประชาธิปไตยนี้ กลไกมหัศจรรย์ที่คอยเตือนนักการเมืองทุกฝ่ายให้สำนึกอยู่เสมอว่า ฐานะของตนอาจถูกสับเปลี่ยนได้เสมอ สิ่งใดที่ตนไม่ปรารถนาจะได้รับเมื่อตนอยู่ในฐานะฝ่ายหนึ่ง ตอนก็จะต้องไม่ปฏิบัติแก่อีกฝ่ายหนึ่งในเมื่อตนอยู่ในฐานะตรงกันข้าม กล่าวคือ เมื่อตอนเป็นฝ่ายค้านไม่ปรารถนาให้รัฐบาลเล่นพวกเล่นพ้อง ไม่ปรารถนาให้ใช้อำนาจราชการเอาเปรียบฝ่ายค้านในกรณีเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ไม่ปรารถนาให้ประกาศภาวะฉุกเฉินเซ็นเซอร์หนังสือพิมพ์ จับกุมคุมขังด้วยข้อสงสัยอันไม่มีน้ำหนัก หรือเมื่อจับไปแล้วก็ห้ามเยี่ยม ห้ามประกัน ห้ามพูด อ่านหนังสือ และให้อยู่ในห้องสกปรกทุเรศ เป็นที่ทรมานใจนานาประการ ดังนั้น เมื่อตนได้เป็นรัฐบาลเมื่อใดก็จะต้องไม่กระทำการเช่นนั้นแก่ฝ่ายค้าน และจะต้องปรับปรุงแก้ไขความน่าทุเรศต่างๆ ที่เคยมีอยู่ให้หมดไป อนึ่ง เมื่อตนเป็นฝ่ายรัฐบาลไม่ปรารถนาให้ฝ่ายค้านก่อการจลาจลหรือก่อรัฐประหาร ไม่ปรารถนาให้ฝ่ายค้านวิพากษ์โจมตีรัฐบาลด้วยการปลุกปั่นข่าวไปดมดเท็จ ส่อเสียดยุยง และทำการต่างๆ ที่ไม่เป็นธรรมต่อรัฐบาล ดังนั้นเมื่อตอนกลับไปอยู่ในฐานะของฝ่ายค้าน ตนก็จะต้องไม่กระทำการเช่นนั้นต่อรัฐบาลเหมือนกัน

เราจะเห็นว่าประชาธิปไตยมีกลไกที่จัดให้ฝ่ายต่างๆ ยึดหลักถ้อยทีปฏิบัติต่อกัน และก็ตรงกับหลักธรรมของศาสนาและคริสต์ศาสนาที่สอนว่าอย่าทำต่อเขาในสิ่งที่เราไม่ประสงค์ให้เขาทำต่อเรา”¹⁴⁰

นอกจากวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลและเสนอแนวคิดในการสร้างสรรค์ระบอบประชาธิปไตยแล้ว กุหลาบ สายประดิษฐ์ ยังได้ตอบโต้ความคิดเรื่อง “การปกครองแบบไทย” ที่เป็นแบบ “พ่อปกครองลูก” ซึ่งได้รับการผลิตซ้ำโดยนักคิดนักเขียนกลุ่มที่เน้นความสำคัญของจารีตประเพณีอีกด้วย เช่น บทความเรื่อง “ความหมายของประชาธิปไตย” กล่าวถึงความเป็น “พลเมืองของรัฐประชาธิปไตย” ซึ่งมีการเลือกตั้งเพื่อให้ได้ผู้แทนราษฎรมา “ดำเนินการปกครองแทนเรา” มิใช่เพื่อมา “เป็นพ่อของเรา” ดังความว่า

¹⁴⁰ กุหลาบ สายประดิษฐ์, “กลไกประชาธิปไตย” ใน *มนุษย์ไม่ได้กินกล้วย*, สุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ), (อ้างแล้ว), น. 202-203.

"การปกครองแบบพ่อเมืองสมัยสุโขทัยหรือการปกครองแบบ "บิดาปกครองบุตร" ในสมัยรัตนโกสินทร์เป็นของกลมกลืนกันสนิทกับระบอบประชาธิปไตยในสมัยนี้แล้ว นักศึกษาเช่นข้าพเจ้าและใครก็ตามไปลงคะแนนเลือกผู้แทนของเราเพื่อให้ไปดำเนินการปกครองแทนเรานั้น เราไม่ได้ตั้งใจจะเลือกเขาเพื่อให้เขาได้กลับกลายมาเป็นพ่อของเราขึ้นเลย"¹⁴¹

ในปลายยุครัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ใน พ.ศ.2500 รัฐบาลสายประดิษฐ์ได้เชื่อมโยงความหมายของ "ประชาธิปไตย" เข้ากับความหมายของ "ชาติไทย" ที่ประชาชนหลากหลายกลุ่มเป็นส่วนหนึ่งของชาติ ซึ่งทำให้คนเหล่านั้นพึงมีส่วนได้รับประโยชน์ต่างๆ จากชาติ และได้รับโอกาสในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ด้วย แม้ว่าจะมิได้ใช้คำว่า "ประชาธิปไตย" แต่ก็ได้นับสิทธิที่ประชาชนในระบอบประชาธิปไตยจะพึงได้รับ ดังที่เขียนในบทความ "ความรำลึกในวันชาติ" ไว้ว่า

"วันนี้เป็นวันชาติ ในฐานะที่เป็นวันชาติอันเป็นวันของคนไทยทั้งชาติ ก็สมควรที่เราจะถือเอาการฉลองวันชาติเป็นวันที่ระลึกถึงมวลพี่น้องชาวไทยที่ประกอบกันขึ้นเป็นชาติไทยเป็นวันที่รำลึกถึงมวลพี่น้องชาวไทยจำนวนมากมายมหิมาในชนบทซึ่งประกอบเป็นส่วนใหญ่ของสิ่งที่เรียกว่าชาติไทย ระลึกถึงชาวไทยที่ยังชีพอยู่ด้วยความลำบากที่อดอยากยากแค้นแสนสาหัส...

...การปฏิบัติใดใดในนามของชาติได้ส่งผลไปถึงชีวิตของเขาอย่างจริงจังหรือ? สภาเศรษฐกิจแห่งชาติได้ช่วยเศรษฐกิจของเขาและมวลพี่น้องชาวไทยให้ดีขึ้นหรือ? การศึกษาของชาติเป็นประโยชน์แก่ลูกเต้าของเขาแค่ไหน? สภาผู้แทนราษฎร-สภาการเมืองของชาติเกี่ยวข้องกับชีวิตของเขาสักเท่าใด? เสียงในสภานั้นเป็นเสียงของคนทำงานเพื่อชีวิตที่ดีขึ้นของเขาหรือ? ตำรวจของชาติหมายถึงตำรวจของเขาด้วยหรือ? เขามีโอกาสเข้าโรงพยาบาลต่างๆ ที่เป็นสมบัติของชาติได้เพียงไหน?...

และเมื่อเขาเป็นส่วนหนึ่งของชาติ เขาก็ควรได้รับโอกาสที่จะมีบทบาทที่เป็นบทบาทของชาติ เขาควรได้รับโอกาสที่จะแสดงความคิดเห็นในส่วนได้เสีย ที่เป็นส่วนได้เสียของชาติ และ

¹⁴¹ รัฐบาลสายประดิษฐ์, "ความหมายของประชาธิปไตย" นิติสารสิน (มิถุนายน- กันยายน 2487) หน้า 21 อ้างใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, "วาทกรรมการเมืองว่าด้วยประชาธิปไตยของไทย" ใน *ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475*, (อ้างแล้ว), น.104.

ความคิดเห็นของเขาก็จะต้องถูกนับและถูกจดไว้ เป็นความคิดเห็นอันหนึ่งในฐานะที่เขาเป็นส่วนหนึ่งของชาติ...

...ความสามัคคีของชาติมิได้หมายความว่าชาวไทยจะต้องร่วมกันภายใต้ผู้นำคนเดียวกัน มิได้หมายถึงการฟังความคิดเห็นของคนคนเดียวหรือคนกลุ่มเดียว ซึ่งเป็นผู้นำ ความสามัคคีของชาติในที่นี้หมายถึงความสามัคคีที่จะจัดอันตรายจากการแทรกแซงของต่างชาติ...ความสามัคคีของชาติจึงหมายถึงความสามัคคีของมวลชาวไทยที่จะร่วมมือกันปฏิบัติตามมติและความปรารถนาของมหาชนคนไทยที่แสดงออกให้เห็นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างชัดเจนแล้ว...ความสามัคคีของชาติ มีมติความปรารถนาของมหาชนที่แสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจนแล้วเป็นผู้นำ

...¹⁴²

เป็นที่น่าสังเกตว่า ถึงแม้ว่าจะมีการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ที่เน้นอำนาจและสิทธิของประชาชน ตลอดจนบทบาทขององค์กรต่างๆ ในระบอบประชาธิปไตย เช่น พรรคการเมือง สมาคมผู้แทนราษฎร ฯลฯ ดังกรณีของกุหลาบ สายประดิษฐ์ ดังกล่าวข้างต้น และยังมีนักคิด นักเขียน และปัญญาชนอื่นๆ อีกมาก ที่เสนอความคิดในแนวเดียวกันกับกุหลาบ สายประดิษฐ์ แต่การปราบปรามของรัฐบาลทั้งในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ทำให้ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ของนักคิด นักเขียน หรือปัญญาชนหัวก้าวหน้า ไม่มีโอกาสเผยแพร่หรือได้รับการผลิตซ้ำ แต่กลับมีการผลิตซ้ำความคิดเรื่อง “ความสำคัญของผู้นำที่เป็นคนดี” และ “ความอ่อนต่อโลกของประชาชน” ซึ่งช่วยเสริมความหมายของนักการเมืองและพรรคการเมืองที่เลวและไร้สมรรถภาพ ให้เด่นชัดขึ้น เช่น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กล่าวว่า “นักการเมืองนั้น...เมื่อมีอำนาจทางการเมืองก็ย่อมจะใช้อำนาจนั้นส่งเสริมฐานะของตนให้ดีขึ้นทุกทาง”¹⁴³ และยังเขียนขึ้นชมจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ว่า “คนดียังมีอยู่”¹⁴⁴ ส่วน

¹⁴² กุหลาบ สายประดิษฐ์, “ความรำลึกในวันชาติ” ใน นิพนธ์สาร ‘ศรีบูรพา’ เล่ม 1, สมบัติ จำปาเงิน (รวบรวม), (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ม.ป.ป.), น. 56-58.

¹⁴³ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, ยิว, น. 284. อ้างในสายชล สัตยานุรักษ์, คึกฤทธิ์กับประติษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2, (กรุงเทพฯ: มติชน), น. 69.

¹⁴⁴ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, “”ตอบปัญหาประจำวัน” สยามรัฐรายวัน (6 มีนาคม 2500). อ้างในสายชล สัตยานุรักษ์, คึกฤทธิ์กับประติษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2, (อ้างแล้ว), น. 70-71

ประชาชนนั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กล่าวว่า “ยังไม่รู้สึกลงในหน้าที่...อ่อนต่อโลก...ขาดความรับผิดชอบ...อยู่ห่างไกลความเจริญ...ยากจน...ไม่มีผลประโยชน์ใดๆ ที่จะต้องรักษา ไม่มี ความหวังใดๆ ในชีวิต ขาดการศึกษา ขาดความเจนจัดต่อโลก...ไม่รู้ว่าตนเองนั้นต้องการอะไร”¹⁴⁵ นอกจากจะแสดงให้เห็นผลดีของการปกครองโดยคนๆ เดียวที่เป็น “คนดี” แล้ว ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ยังได้แสดงให้เห็นด้วยว่าการปกครองด้วยลัทธิที่ถือว่า “อำนาจเป็นของปวงชน” อาจมีผล คือ “เลื้อยคนองแผ่นดิน” เช่น “ฮิตเลอร์ ขึ้นครองอำนาจตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตยโดยแท้จริง ไม่มีใครปฏิเสธได้”¹⁴⁶

งานเขียนสารคดีการเมืองแบบเล่าเรื่องเชิงนิยายประวัติศาสตร์ ที่ได้รับความนิยมใน พ.ศ. 2489 เป็นต้นมาก็แสดงทัศนคติต่อการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ในแง่ลบ พร้อมกับโจมตีนักการเมือง และ ยกย่องผู้นำแบบเผด็จการ¹⁴⁷ ทำให้ความสำคัญของ “ประชาธิปไตย” ลดน้อยยิ่งขึ้น นักเขียนคนหนึ่งกล่าวถึงจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ว่า “ไม่เห็นแปลกอะไรหากเผด็จการนั้นเพื่อประชาชน...น่าจะดีกว่าการเล่นพรรคเล่นพวกโดยใช้เบี่ยงเบนความเป็นประชาธิปไตยห่อหุ้มหลอกลวงคนโง่ให้ไหลหลง”¹⁴⁸ และโจมตีนักการเมืองว่า “พรรคเสรีมั่งคั่งคึกคักซึ่งมีอิทธิพลและกำลังเงินอย่างมหาศาล...ซื้อวิญญาณของ ส.ส.ให้เข้ามาเป็นสมาชิกของพรรคได้ในจำนวนมากกว่าเศษ 3 ส่วน 4...ส.ส.ที่ขายตัวนี้เองได้ยกมือสนับสนุนรัฐบาลตลอดกาล...จนได้รับสมญานามจากประชาชนว่าเป็นพวก ผักถั่วที่ชูมือขึ้นตลอดเวลา”¹⁴⁹ ความคิดเหล่านี้ยังคงได้รับการผลิตซ้ำในยุคหลังๆ จึงเป็นที่รับรู้ อย่างกว้างขวางและซึมลึกกลายเป็นความหมายที่ไหลเวียนอยู่ในสังคม ทำให้คนจำนวนไม่น้อย เชื่อว่าสังคมไทยตราบนานถึงปัจจุบันยังไม่ควรปกครองในระบอบประชาธิปไตย แต่ควรมีการ

¹⁴⁵ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, “นายข้าราชการ” (เพื่อนนอน 22 มกราคม 2506) อ้างในสายชล สัตยานุรักษ์, **คึกฤทธิ์กับประดิษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2**, (อ้างแล้ว), น. 73.

¹⁴⁶ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, “ประชาธิปไตยกับเสรีภาพ” บรรยายที่หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 30 สิงหาคม 2499. “หน้า 13-15” อ้างในสายชล สัตยานุรักษ์, **คึกฤทธิ์กับประดิษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2** หน้า 68.

¹⁴⁷ สมบัติ จันทรวงศ์, **ภาษาทางการเมือง** กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533. หน้า 97-230.

¹⁴⁸ สว่าง ลานเหลือ, **37 ปีแห่งการปฏิวัติ** พระนคร: ม.ป.ท., 2512. หน้า 461.

¹⁴⁹ อ้างใน สมบัติ จันทรวงศ์, **ภาษาทางการเมือง** หน้า 227.

“ปกครองแบบไทย” หรือปกครองในลักษณะที่สอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมไทย ซึ่งจะเป็นผลดีต่อคนไทยมากกว่าการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตก

การนิยาม “การปกครองแบบไทย”

ความคิดที่ว่า การปกครองของไทยควรแตกต่างจากประชาธิปไตยแบบตะวันตก แต่ควรมีลักษณะที่สอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมไทย ซึ่งอาจเรียกว่า “การปกครองแบบไทย” เป็นความคิดที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนจุดเน้นและความหมายในช่วงหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ทำให้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับ “การปกครองแบบไทย” หลายแบบด้วยกัน รวมทั้ง “ระบอบประชาธิปไตยแบบไทย” และ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ซึ่งจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

ความคิดเรื่อง “การปกครองแบบไทย” ได้รับการสร้างขึ้นโดยสมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพ และได้รับการผลิตซ้ำผ่านสื่อหลายชนิดตราบจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์และสังคมศึกษา จึงเป็นที่รับรู้ในวงกว้าง

สมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพทรงใช้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ในการสร้างข้อสรุปว่าลักษณะของการปกครองแบบไทยคือการปกครองแบบ “พ่อปกครองลูก” นอกจากนี้พระองค์ยังทรงสถาปนามโนทัศน์ “สมเด็จพระปิยมหาราช” ขึ้นมา เพื่อแสดงให้เห็นว่าการปกครองแบบไทยนี้มีพระราชซึ่งเป็นของประชาชนและทรงปกครองเพื่อประชาชน จึงทรงเป็นพระราชซึ่งเป็นที่รักของราษฎร¹⁵⁰ ทั้งมโนทัศน์ “พ่อปกครองลูก” และ “สมเด็จพระปิยมหาราช” มีอิทธิพลอย่างมากต่อมโนทัศน์ “พ่อขุนอุปถัมภ์” ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ตลอดจนมโนทัศน์ต่อมโนทัศน์ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ซึ่งได้รับการเน้นในทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา และมีอิทธิพลอย่างสูงตั้งแต่ทศวรรษ 2520 จนถึงปัจจุบัน

¹⁵⁰ โปรดดูรายละเอียดใน สายชล สัตยานุรักษ์, สมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพ การสร้างอัตลักษณ์ “เมืองไทย” และ “ชน” ของชาวสยาม, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2546).

ในทศวรรษ 2490 พระยาอนุมานราชธนสร้างความคิดเรื่อง “พ่อขุนอุปถัมภ์” เพื่อเป็นอุดมการณ์ใหม่สำหรับสร้างความชอบธรรมให้แก่อำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยนำความคิดเรื่อง “พ่อปกครองลูก” มาเน้น หนังสือวิวัฒนาการแห่งวัฒนธรรม กล่าวว่า การปกครองของสุโขทัยนั้นมิได้เอาแบบอย่างของเขมรมาทั้งหมด ส่วนที่เป็นลักษณะปกครองของไทยมาแต่เดิมก็ยังคงใช้อยู่ คือ “ปกครองอย่างพ่อบ้านพ่อเมือง ให้ราษฎรมีโอกาสและไม่เอาเปรียบ มีความเสมอภาคกันทุกคน” พระยาอนุมานราชธน ได้นำข้อความจากพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการที่ทรงพระนิพนธ์ไว้ว่า พ่อขุนรามคำแหง “โปรดทรงสมาคมกับไพร่บ้านพลเมือง อย่างฝรั่งเรียกว่า *democratic*” มาสนับสนุนด้วย ในตอนท้ายพระยาอนุมานราชธนสรุปว่า “เหตุนี้พระนามของพระองค์ในสมัยครั้งนั้นจึงเป็นพ่อขุนรามคำแหง หาใช่เป็นพระเจ้ารามคำแหงซึ่งถวายเป็นที่หลังไม่ พระองค์เป็นพ่อขุน คือ เป็นคนที่มีลักษณะเป็นพ่อของราษฎร หาใช่เป็นพระเจ้าไม่” มีความเป็นไปได้อย่างมากว่าพระยาอนุมานราชธนเป็นผู้เสนอแนะให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม แสดงบทบาทของผู้นำแบบ “พ่อขุน” ที่เป็นประชาธิปไตย เช่นเดียวกับพ่อขุนรามคำแหงที่ทรงอุปถัมภ์ ประชาชน ใกล้ชิดประชาชน พร้อมกับให้เสรีภาพแก่ประชาชน¹⁵¹

หนังสือสำคัญที่พระยาอนุมานราชธนเขียนในทศวรรษ 2500 คือ เรื่องวัฒนธรรม เนื้อหาของหนังสือนี้ก็เช่นเดียวกับหนังสืออื่นๆ ของพระยาอนุมานราชธน คือไม่กล่าวถึง “ประชาธิปไตย” แม้แต่น้อย แต่เน้นความคิดที่สร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้นำและรัฐราชการในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยพระยาอนุมานราชธนแสดงให้เห็นความสำคัญของผู้นำประเทศกับความสำคัญของ “ทหาร ตำรวจและเจ้าหน้าที่อื่นๆ” นอกจากนี้ยังเน้นด้วยว่า ผู้นำประเทศจะต้อง “แวดล้อมพร้อมด้วยชนชั้นที่มีปัญญาความสามารถ...เรียกว่า *elite* คือ ชนชั้นนำของสังคม” เพื่อช่วยงานต่างๆ ของผู้นำ¹⁵²

¹⁵¹ สายชล สัตยานุรักษ์, พระยาอนุมานราชธน ปราชญ์สามัญชนผู้นิรมิต “ความเป็นไทย”, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2557), น. 153.

¹⁵² สายชล สัตยานุรักษ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ การสร้างอัตลักษณ์ “เมืองไทย” และ “ชน” ของชาวสยาม, (อ้างแล้ว), น. 178.

พลังของมโนทัศน์ “สมเด็จพระปิยมหาราช” ที่เน้น “ความรัก” ระหว่างพระราชากับประชาชน ก็มีมากตลอดมา เพราะแม้แต่พระยาอนุমানราชธน ซึ่งทำงานสนองนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มาตลอดทศวรรษ 2480 ก็ยังเขียนเรื่อง “**สมเด็จพระปิยมหาราชสุดดี**” ใน พ.ศ.2491 ในขณะที่กระแสความคิดแบบจารีตนิยมและกษัตริย์นิยมมีอิทธิพลสูงขึ้น เนื่องจากหลายปัจจัยด้วยกัน เช่น คนไทยที่ผ่านความยากลำบากในยุคสงครามและเบื่อหน่ายการรัฐประหารกำลังโหยหาอดีตในยุคก่อนการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ที่มีความสงบสุขมากกว่า ประกอบกับ คณะราษฎรสูญเสียอำนาจทางการเมืองทำให้ปัญญาชนฝ่ายจารีตนิยมและกษัตริย์นิยมมีโอกาสดเคลื่อนไหวอย่างจริงจัง และคนจำนวนมากในสังคมกำลังสะเทือนใจกับกรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พระยาอนุমানราชธนจึงเขียนเรื่อง “**สมเด็จพระปิยมหาราชสุดดี**” เพราะในเวลานั้นสมเด็จพระปิยมหาราชยังคงเป็นที่เคารพสักการะของคนไทยเป็นอย่างสูง จากการมีพิธีกรรมในวันที่ 23 ตุลาคมของทุกปี และมีประเพณีทำหนังสือที่ระลึก “วันปิยมหาราช” อย่างต่อเนื่องแม้ว่าจะเกิดการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ขึ้นแล้วก็ตาม โดยพระยาอนุমানราชธนเองมีความเข้าใจในความสำคัญของสมเด็จพระปิยมหาราชในความรู้สึกนึกคิดของคนไทยอย่างลึกซึ้ง ดังที่ได้เขียนว่า “จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย...จัดให้มีการประกวดเรียงความเรื่องพระราชกรณียกิจเหล่านี้ทุกปีมา เพื่ออนุชนคนรุ่นหลังแห่งชาติไทยจะได้ระลึกถึงพระเดชพระคุณของพระองค์...และถวายเป็นบำเพ็ญพระบรมรูปทรงม้า ...ทุกปีตลอดมา ...ถึง พ.ศ.2491 คือปีนี้ก็ได้ 38 ปีแล้ว”¹⁵³

ในบทความ “**สมเด็จพระปิยมหาราชสุดดี**” นี้ พระยาอนุমানราชธนเน้นการรักษาวัฒนธรรมเดิมเอาไว้ให้มาก มิใช่มุ่งรับเอาความเจริญทุกอย่างของตะวันตกที่ “ส่วนใหญ่หนักไปทางวัตถุธรรม ซึ่งหาความสงบราบรื่นแก่จิตใจได้น้อยเต็มที่”¹⁵⁴ พระยาอนุমানราชธนกล่าวด้วยว่าการเปลี่ยนประเพณีเดิมที่ล้าสมัยเป็นเรื่องจำเป็น แต่ต้องเปลี่ยนให้ “เหมาะสมกับจิตใจและศีลธรรมอันแท้จริงของคนไทย” เลือกละทิ้งแต่สิ่งที่ดี และเปลี่ยนอย่างค่อยเป็นค่อยไป มิใช่แบบ “พลิกหน้ามือ

¹⁵³ พระยาอนุমানราชธน, “สมเด็จพระปิยมหาราชสุดดี” งานนิพนธ์ชุดสมบูรณของศาสตราจารย์พระยาอนุমানราชธน หมวดชีวประวัติ เล่มที่ 1 เรื่องรวมชีวประวัติ, (กรุงเทพฯ: องค์การค้าคุรุสภาและมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, 2531) , น. 4.

¹⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 1.

เป็นหลังมือ” จะต้อง “แก้ไขเป็นชั้น ๆ ทว่ามั่นคง ไม่ให้กระทบกระเทือน...ความเป็นอยู่แห่งสังคม จนเกินไป” โดยรักษาและทะนุบำรุง “วัฒนธรรมประจำชาติของไทย” ซึ่งได้แก่ “ศาสนา...ภาษา และศิลปะ...ขนบธรรมเนียมประเพณี” ให้คงอยู่ตลอดไป¹⁵⁵

ถึงแม้ว่าพระยาอนุমানราชธนะจะมีได้เน้นความสำคัญของสมเด็จพระปิยมหาราชในฐานะที่ทรงเป็นสัญลักษณ์ของ “การปกครองแบบไทย” แต่การเน้นเรื่องสมเด็จพระปิยมหาราชเพื่อกระตุ้นให้รักษา “วัฒนธรรมประจำชาติของไทย” เมื่อประกอบกับการเขียนหนังสืออีกหลายเรื่อง และการเป็นผู้นำของกรมศิลปากรในการส่งเสริมให้สร้างความเจริญโดยการรักษาของเก่าหรือความสืบเนื่องกับอดีต ตลอดจนการยืนยันในสภาวะธรรมชาติของการแบ่งคนออกเป็นลำดับชั้นที่ดำเนินมาอย่างเข้มข้นตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2490¹⁵⁶ ก็มีส่วนทำให้คนไทยจำนวนมากเห็นว่า “การปกครองแบบไทย” มีความสำคัญยิ่งกว่าประชาธิปไตยแบบตะวันตก

เนื่องจากต้องการจรรโลงโครงสร้างอำนาจที่รวมศูนย์อยู่ในมือผู้นำ และการแบ่งหน้าที่ตามชนชั้นและสติปัญญาของคนแต่ละชนชั้น พระยาอนุমানราชธนะจึงเน้นเรื่องไม่ก้าวก่ายหน้าที่ของคนอื่นอยู่เสมอ เช่น “คนที่มารวมกันเป็น...ประเทศชาติ ย่อมประกอบขึ้นได้ก็ด้วยมีคนต่างเชื้อชาติต่างฐานะ และต่างชั้นวรรณะมาผสมกัน มีทั้งคนชั้นสูง ชั้นกลาง ชั้นต่ำ คนโง่ คนฉลาด ถ้าจะยกอุทาหรณ์เรื่องนิ้วมือขึ้นมาเปรียบ เพียงมีอยู่ห้านิ้วเท่านั้นก็ยังมียุทธลักษณะต่าง ๆ กัน ...นิ้วเหล่านี้ย่อมทำหน้าที่ไม่เหมือนกัน ถึงคราวจะกำมือ นิ้วทั้งหมดก็จะทำหน้าที่ประสานและพร้อมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ถ้าจะหยิบอะไร นิ้วที่มีหน้าที่หยิบ ก็จะทำหน้าที่ของตน ส่วนนิ้วที่ไม่มีหน้าที่ ก็ไม่เข้าไปยุ่งก้าวก่ายด้วย”¹⁵⁷ และเพื่อป้องกันความแตกแยกระหว่างคนต่าง “ชั้น” กัน พระยาอนุমানราชธนะเน้นด้วยว่า คนที่มีฐานะต่างกันต้อง “ทำหน้าที่กลมเกลียวเป็น

¹⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 2.

¹⁵⁶ โปรดดู สายชล สัตยานุรักษ์, พระยาอนุমানราชธนะ ปราชญ์สามัญชนผู้ निर्मित “ความเป็นไทย”, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2557).

¹⁵⁷ พระยาอนุমানราชธนะ, “ความภักดี ศาสนา และจริยธรรม” ใน งานนิพนธ์ชุดสมบูรณของศาสตราจารย์ พระยาอนุমানราชธนะ หมอวฒันธรรม เรื่อง รวมเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม, (กรุงเทพฯ: องค์การคำคุณาและมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, 2531), น. 201. (เน้นโดยผู้เขียน).

สามัคคีธรรมมีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน”¹⁵⁸ พร้อมกันนั้นก็เน้น “ความเชื่อฟัง” หรือการทำตามกฎและคำสั่งของผู้นำหรือหัวหน้า ซึ่ง “ผู้เป็นหัวหน้านี้แหละที่ เป็นผู้ตั้งกฎข้อบังคับ”¹⁵⁹

จนถึง พ.ศ.2509 พระยาอนุมานราชธนก็ยังคงเน้นถึงการแบ่งชั้นด้วยการกล่าวว่า “มนุษย์เป็นสัตว์การเมือง เพราะรู้จักปกครองอยู่ได้ปกครอง ลดหลั่นกันลงไปเป็นชั้น ๆ ตามสถานภาพและหน้าที่สังคม”¹⁶⁰ นับเป็นการสร้างความรู้เพื่อจรรโลงโครงสร้างสังคมที่แบ่งคนออกเป็นลำดับชั้น และความรู้ในลักษณะดังกล่าวนี้เองที่มีส่วนทำให้ “การปกครองแบบไทย” มีความสำคัญในสังคมไทยมากกว่าประชาธิปไตยแบบตะวันตกตลอดมา ทั้งนี้ โดยมีปัญญานอื่น ๆ ช่วยทำให้ “การปกครองแบบไทย” มีรายละเอียดชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งสร้างความหมายของ “การปกครองแบบไทย” เพื่อสนับสนุนอำนาจและความชอบธรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

ในการแสดงปาฐกถาเรื่อง “การปกครองสมัยสุโขทัย” ใน พ.ศ.2503 ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้นำเอาคำอธิบายเกี่ยวกับลักษณะของ “การปกครองแบบไทย” ของสมเด็จพระยาธรรมราชาธิราชมาปรับใช้ พระองค์ทรงเสนอว่า ถึงแม้ในสมัยสุโขทัยพระมหากษัตริย์จะทรงมีอำนาจอธิปไตยเช่นเดียวกับการปกครองของขอม แต่หลักในการปกครองของขอมนั้นเป็นแบบ “นายปกครองบ่าว” ส่วนของสุโขทัยเป็นแบบ “บิดาปกครองบุตร” และประเทศสยามได้ใช้ประเพณีการปกครองแบบ “บิดาปกครองบุตร” หรือ “พ่อปกครองลูก” นี้สืบมาจนถึง “ทุกวันนี้”¹⁶¹ ส่วน ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ได้ชี้ให้เห็นว่า ระบอบ “การปกครองแบบไทย” ในยุคหลัง เป็นการผสมผสานระหว่างการปกครองสมัยสุโขทัยกับการปกครองสมัยอยุธยาเข้าด้วยกัน คือมีทั้งลักษณะ “เทวราชา” และลักษณะ “พ่อปกครองลูก” ทั้งนี้ก็เพราะ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ต้องการให้คนไทยรับรู้ว่าการปกครองสมัยสุโขทัย

¹⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 18-19.

¹⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 94.

¹⁶⁰ พระยาอนุมานราชธน, “พรมแดนความรู้ สารวิทยา” ใน งานนิพนธ์ชุดสมบุรณ์ของศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธน หมวดเบ็ดเตล็ด-ความรู้ทั่วไป เล่มที่ 3 เรื่องรวมคำนำของศาสตราจารย์, (กรุงเทพฯ: องค์การคำครูสภาและมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, 2531), น. 194-195.

¹⁶¹ สมเด็จพระยาธรรมราชาธิราช, “ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ” ใน ประวัติศาสตร์และการเมือง, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516), น. 8-9.

ทรงมีคุณลักษณะสองประการไปพร้อมกัน คือทรงมีความศักดิ์สิทธิ์สูงส่งของเทพเจ้าอินทรีที่ผู้ใดจะละเมิดมิได้ และทรงมีความเมตตากรุณาที่มาจากการนับถือพุทธศาสนา ซึ่งการรับรู้คุณลักษณะประการแรกจะทำให้ประชาชนเคารพบูชาพระมหากษัตริย์อย่างสูงสุดในฐานะที่ทรงเป็นเทพเจ้า ส่วนการรับรู้คุณลักษณะประการหลังจะทำให้ประชาชนมีความรู้สึกจงรักภักดีต่อพระองค์ด้วยความสำนึกในความสัมพันธ์อันลึกซึ้งและใกล้ชิดระหว่างพระมหากษัตริย์กับพสกนิกรของพระองค์ โดยเห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่พึ่งของประชาชนในเรื่องต่างๆ อย่างดีที่สุดตลอดมาและตลอดไป¹⁶²

ผลประโยชน์ทั้งหลายที่เกิดแก่ประชาชนภายใต้ระบอบ “การปกครองแบบไทย” ในสมัยสุโขทัย ที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ยกขึ้นมาเป็นตัวอย่างในการแสดงปาฐกถาใน พ.ศ.2503 นี้ ล้วนแล้วแต่เป็นผลประโยชน์ที่ประชาชนในระบอบประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมจะพึงได้รับ และเป็นสิ่งที่ **ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้พยายามทำให้คนไทยรับรู้ ว่า “ผู้นำแบบไทย” คือจอมพลสฤษดิ์ ก็ได้กระทำการต่าง ๆ เช่นเดียวกับผู้ปกครองกรุงสุโขทัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรักษากรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในทรัพย์สิน, การปราบปรามอาชญากรรม การพัฒนาประเทศ และการอุปถัมภ์คนทั้งหลาย รวมทั้งการเป็นผู้นำที่เอื้ออาทรประชาชน โดยได้ทำการพัฒนาประเทศ “ส่งเสริมการอาชีพต่าง ๆ ที่จะให้ราษฎรอยู่ดีกินดี และระงับการเบียดเบียนเช่นการยึดทรัพย์ผู้อื่นมาเป็นของตน นอกจากนั้น...ยัง...คอยช่วยเหลือให้คนตั้งตัวได้ด้วย การให้ความอุปการะต่าง ๆ อีกด้วย**¹⁶³

ส่วนดีของระบอบ “ประชาธิปไตย” ตามที่คนไทยรับรู้ เช่น ความยุติธรรม และการควบคุมฝ่ายบริหารนั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก็แสดงให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในระบอบ “การปกครองแบบไทย” ที่คน ๆ เดียวมีอำนาจเด็ดขาดสูงสุด โดยไม่ต้องมีรัฐสภาและศาล¹⁶⁴ ซึ่งหมายความว่า “ผู้ปกครองแบบไทย” มีความชอบธรรมที่จะใช้ “ประกาศคณะปฏิวัติ” และ “มาตรา 17 แห่งธรรมนูญการปกครองแห่งราชอาณาจักรไทย” ซึ่งเป็นการใช้อำนาจตุลาการโดยไม่ต้องมีศาล

¹⁶² ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, “การปกครองสมัยสุโขทัย” และ “สังคมสมัยอยุธยา” ใน *ประวัติศาสตร์และการเมือง*, (อ้างแล้ว), น. 31-67.

¹⁶³ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, “การปกครองสมัยสุโขทัย” ใน *ประวัติศาสตร์และการเมือง*, (อ้างแล้ว), น. 37-38.

¹⁶⁴ เรื่องเดียวกัน.

ยุติธรรม ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้นำเนื้อความจากจารึกหลักที่ 1 คือ “ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน มิแลผิดแผก แสกว้างกันสวนดูแท้แล้วจึงแล่งความแก่ข้าด้วยชื่อ บ่เข้าผู้ลักมักผู้ช่อน” มาเป็นพยานหลักฐาน เพื่อยืนยันว่าผู้ปกครองที่มีอำนาจเด็ดขาดสูงสุดแบบเผด็จการ ก็สามารถใช้อำนาจตุลาการ ด้วยความยุติธรรมได้เป็นอย่างดี และ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ยังทำให้คนไทยรับรู้ด้วยว่า ในระบอบ “การปกครองแบบไทย” นี้ จะไม่เกิดปัญหาที่ “ชนชาแห่งรัฐ” หรือ “ฝ่ายบริหาร” ใช้อำนาจ ไปในทางมิชอบ เพราะถึงแม้ว่าจะไม่มีรัฐสภาคอยควบคุมฝ่ายบริหาร แต่ “**ประมุขแห่งรัฐ...เป็น อำนาจของประชาชนในอันที่จะควบคุมฝ่ายบริหาร**”¹⁶⁵ อยู่แล้ว

จะเห็นได้ว่า ใน “การปกครองแบบไทย” นี้ ประชาชนอยู่ในฐานะของ “ผู้อยู่ใต้ปกครอง” โดยไม่มีส่วนร่วมในการปกครอง ได้แต่รอรับความเมตตากรุณาและความเอื้ออาทรจากผู้ปกครอง เท่านั้น ทั้งนี้ก็เพราะ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้สืบทอดความคิดที่ว่า ประชาชนตกอยู่ในวัฏจักร “โง่-จน-เจ็บ” นั่นเอง จะเห็นได้ว่า จนกระทั่งถึงต้นทศวรรษ 2530 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ก็ยังเขียนไว้ใน ขุนช้างขุนแผน ฉบับอ่านใหม่ ว่าความโง่ ความจน และความเจ็บไข้ของประชาชนนั้นเป็น “**ปัจจัยการ**” ของกัน และกัน¹⁶⁶ ทศนะต่อราษฎรเช่นนี้ มิได้เปลี่ยนแปลงไปจากทศนะเดิมที่แสดงไว้ใน พ.ศ.2506 ซึ่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เน้นว่า ข้าราชการควรจะอยู่ในฐานะ “**นายข้าราชการ**” หรือเป็น “**นายของราษฎร**” ต่อไปอีก เพราะราษฎรไทยนั้นยังคงเป็นผู้ที่ “**ยังไม่รู้ลึกในหน้าที่...อ่อนต่อโลก...ขาดความรับผิดชอบ...อยู่ห่างไกลความเจริญ...ยากจน...ไม่มีผลประโยชน์ใด ๆ ที่จะต้องรักษา ไม่มี ความหวังใด ๆ ในชีวิต...ขาดการศึกษา ขาดความเจนจัดต่อโลก...ไม่รู้ว่าตนเองนั้น ต้องการอะไร**”¹⁶⁷

นอกจากนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ยังเน้นด้วยว่า การนับถือพระพุทธศาสนาทำให้ “ผู้นำแบบ ไทย” มีศีลธรรมจรรยา จึงสามารถปกครองโดยไม่ต้องมีกระบวนการถ่วงดุลอำนาจหรือ การควบคุมตรวจสอบใด ๆ เว้นแต่การควบคุมตรวจสอบจาก “**พระมหากษัตริย์**” ซึ่งทรง

¹⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 36-37. (เน้นโดยผู้เขียน).

¹⁶⁶ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, “ขุนช้างขุนแผนฉบับอ่านใหม่” ใน หนังสืออนุสรณ์คึกฤทธิ์ ปราโมช, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2539), น. 252.

¹⁶⁷ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, “นายข้าราชการ” (เพื่อนนอน 22 มกราคม 2506) ใน คึกฤทธิ์กับสังคมเมืองไทย , (กรุงเทพฯ: ประพันธ์สารสิน, 2510) , น. 97-100.

เป็นผู้นำในทางศีลธรรมและทรงเป็นที่พึ่งของราษฎรอย่างแท้จริง ในระยะหลัง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ระบุไว้ว่ามีสิทธิอย่างหนึ่งของราษฎรไทยที่ไม่มีผู้ใดจะแย่งชิงเอาไปได้ นั่นก็คือ สิทธิในการถวายฎีกา หากราษฎรได้รับความไม่เป็นธรรมจากผู้ปกครองก็สามารถจะทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาได้เสมอ และเมื่อใดก็ตามที่เกิดปัญหาทางการเมือง คือผู้ปกครองประเทศมิได้ทำหน้าที่ของ “ผู้นำแบบไทย” แต่กลับใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว “พระมหากษัตริย์” ก็จะทรงทำหน้าที่ “กีดขวาง” การใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมด้วย¹⁶⁸

สำหรับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้พยายามทำให้คนไทยรับรู้ ว่า จอมพลสฤษดิ์ได้ทำหน้าที่ครบถ้วนสมบูรณ์ตามแบบฉบับของ “ผู้นำแบบไทย” ทุกประการ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาประเทศ, การตัดสินคดีความอย่างยุติธรรม การปราบปรามการคอร์รัปชัน ตลอดจนการอุปถัมภ์ประชาชนในด้านต่าง ๆ ด้วยความเอื้ออาทร ดังนั้น การล้มล้างอำนาจของจอมพลสฤษดิ์เพื่อตั้งผู้ปกครองคนใหม่จึงไม่สมควรจะเกิดขึ้น

จะเห็นได้ว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้ทำให้คนไทยเข้าใจว่า “การปกครองแบบไทย” ที่ “อำนาจการปกครองทั้งหลายทั้งปวง...รวมอยู่ในบุคคลเพียงคนเดียว” นั้น ส่งผลดีแก่ประชาชนไม่ต่างจากระบอบประชาธิปไตยแบบมีรัฐธรรมนูญและรัฐสภาซึ่งจอมพลสฤษดิ์ได้ล้มล้างลงไปแล้ว และ “การปกครองแบบไทย” ที่ผู้ปกครองใช้อำนาจทางการเมืองด้วยตนเอง ก็สามารถอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้เกิดขึ้นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีพระมหากษัตริย์ทรงดูแล “ผู้ปกครองแบบไทย” ให้ปกครองเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ระบอบการปกครองของจอมพลสฤษดิ์ซึ่งเป็น “การปกครองแบบไทย” จึงมีความชอบธรรมทุกประการ

ภายหลังการอสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์ในปลายปี พ.ศ.2506 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ยังคงพยายามทำให้จอมพลสฤษดิ์เป็นแบบอย่างในอุดมคติของ “ผู้นำแบบไทย” ต่อไป **คือเป็นผู้ที่ไม่มี ความปรารถนาในอำนาจ** แต่จำเป็นจะต้องเข้ามา “ใช้ชีวิตทางการเมือง” เพราะมีความจงรักภักดีอย่างสูงต่อพระมหากษัตริย์จึงต้องเข้ามาทำหน้าที่พิทักษ์ราชบัลลังก์ และช่วยแก้ไข

¹⁶⁸ โปรดดูรายละเอียดใน สายชล สัตยานุรักษ์, คึกฤทธิ์กับประติษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2550), น. 221-222, 438-439.

สถานการณ์บ้านเมืองให้รอดพ้นจากภาวะวิกฤติ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เขียนว่า “ท่านก็จำเป็นที่จะต้องตัดสินใจเข้ามาดำเนินการทางการเมืองและถือบังเหียนการบริหารประเทศ ทั้ง ๆ ที่ผมเข้าใจว่าเป็นการฝืนต่อความรู้สึกและความประสงค์ของท่าน”¹⁶⁹

การนิยาม “ประชาธิปไตยแบบไทย”

ความหมายของ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ได้รับการเสนอสู่สังคมไทยอย่างเป็นระบบผ่านบทความหนังสือพิมพ์และการเสนอข่าวทาง “**สถานีวิทยุสองศูนย์**” ในระหว่าง พ.ศ.2507-2508 เพื่อเน้นว่าประเทศไทยต้องปกครองด้วยระบอบ “**ประชาธิปไตยแบบไทย**” การให้เหตุผลเพื่อสนับสนุนแนวความคิดดังกล่าวนี้อาศัยการเลือกสรรความคิดที่ตกทอดจากอดีตมาผลิตซ้ำและปรับเปลี่ยนความหมาย จึงเพิ่มพลังให้ความคิดเหล่านั้นจนกลายเป็นฐานคิดของชนชั้นกลางในการเข้าใจการเมืองไทยตลอดมา

คำอธิบายประการหนึ่งที่มีอิทธิพลมากก็คือ “**ระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกไม่เหมาะกับสังคมไทย**” เมื่อมีการนำประชาธิปไตยแบบตะวันตกมาใช้ตั้งแต่ พ.ศ.2475 เป็นต้นมา จึงทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ทั้งปัญหาในรัฐสภา พรรคการเมือง และการเลือกตั้ง ซึ่งสร้างความแตกแยกภายในชาติเป็นอย่างมาก¹⁷⁰ ความเลวร้ายของนักการเมืองและระบบการเลือกตั้งได้รับการเน้นย้ำอยู่เนืองๆ เช่น “ได้รับเลือกเพราะใช้เงินซื้อบ้าง เลี้ยงสุรายาเมาแก่ผู้มีสิทธิบ้าง หรืออาศัยความสัมพันธ์กันเป็นส่วนตัวมากกว่าที่จะใช้ความรู้หรืออุดมการณ์ทางการเมือง...สมควรที่จะจำกัดอำนาจของสภาไว้บ้าง เพื่อไม่ให้มีอำนาจมากเกินไป”¹⁷¹ ส่วนพรรคการเมืองนั้น “ความผูกพันและวินัยในการร่วมเป็นพรรคการเมืองตามความหมายที่แท้จริงยังไม่มี เป็นเหตุให้ฝ่ายรัฐบาล...ใช้วิธีซื้อคะแนนเสียงจากสมาชิกรัฐสภา ทำให้สมาชิกสภาจำนวนไม่น้อยถือโอกาสทุจริตเงินทองจากฝ่ายรัฐบาลจนไม่รู้ไหว ผลที่สุดความยุ่งยากเหล่านี้ได้นำไปสู่การรัฐประหารครั้ง

¹⁶⁹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, “อสังกฤตกรรมของจอมพลสฤษดิ์” เพ็ญนพน 9 ธันวาคม 2506 ใน **คึกฤทธิ์รักเมืองไทย**, (กรุงเทพฯ: บรรณาการ, 2514), น. 290.

¹⁷⁰ คำอธิบายเช่นนี้ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เคยใช้มาก่อน โปรดดู “คำปราศรัยในวันชาติ” วันที่ 24 มิถุนายน 2502 ใน **ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2502-2504**, (พระนคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2507), น.16

¹⁷¹ **ประชาธิปไตยแบบไทยและข้อคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ**, (พระนคร: โชคชัย เทเวศร์, 2508), น. 228-230.

แล้วครั้งเล่า”¹⁷² พร้อมกันนั้นก็เห็นว่า **“ประชากรส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยสนใจในกิจการบ้านเมืองนัก มีการศึกษาน้อย และวินัยในการที่จะร่วมกันเป็นพรรคการเมืองยังไม่ค่อยดีถึงขนาด”** จึงสมควร **“จำกัดอำนาจของรัฐสภาให้น้อยลง”**¹⁷³

บทความบางเรื่องที่น่าเสนาทาง **“สถานีวิทยุสองศูนย์”** เน้นย้ำความล้มเหลวของประชาธิปไตยตั้งแต่ พ.ศ.2475 เพราะผู้แทนราษฎร มักแสวงหาผลประโยชน์ และกล่าวด้วยว่า การเลือกตั้งอาจนำไปสู่ระบอบเผด็จการก็ได้ดังกรณีของอิตาลี¹⁷⁴ เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปว่า **“สมควร...ทำให้อำนาจบริหารมีน้ำหนักมากขึ้น...การเลือกตั้งมีบทบาทน้อยลง เพราะคณะรัฐมนตรีมิได้เกิดจากการเลือกตั้ง”**¹⁷⁵ ส่วนเรื่อง **“ประมุขของรัฐ”** นั้น มีบทความที่เห็นว่า **“พระมหากษัตริย์ของชาวไทยดำรงอยู่ในฐานะ ‘อเนกชนนิกรสโมสรสมมุติ’ และปกครองด้วย ‘ทศพิธราชธรรม’...ลักษณะประชาธิปไตยที่แฝงอยู่ในพระคุณลักษณะและพระราชจริยวัตรจึงเป็นเหตุให้ทรงได้รับความเคารพบูชาจากพสกนิกรอย่างลึกซึ้ง...เป็นมิ่งขวัญและศูนย์กลางของความสามัคคีแห่งชาติ...ฉะนั้นระบอบประชาธิปไตยของไทยจึงมีความจำเป็นอย่างเด็ดขาดที่จะต้องมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ประชาธิปไตยของไทยจะต้องส่งเสริมความมั่นคงแห่งราชบัลลังก์โดยทุกวิถีทาง”**¹⁷⁶ และ **“เมื่อเราจะสถาปนา...ประชาธิปไตยแบบไทยโดยเฉพาะแล้ว เราจะต้องคำนึงถึงสถาบันนี้เป็นพิเศษ คำกล่าวที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงครองราชย์แต่ไม่ทรงปกครองด้วยพระองค์เอง อันเป็นหลักที่ใช้กับระบอบประชาธิปไตยแบบมีพระมหากษัตริย์ในยุโรปนั้น จะนำมาใช้กับระบอบประชาธิปไตยของเราหาได้ไม่ ประชาธิปไตยแบบไทยจะต้องเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ และถวายพระราชอำนาจให้พระมหากษัตริย์ทรงมีส่วนได้ปกครองบ้านเมือง ประชาชนพลเมืองด้วยตามสมควร”**¹⁷⁷ ซึ่งจุดประสงค์ในการเน้นลักษณะพิเศษของสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยเช่นนี้ปรากฏอย่างชัดเจนในบทความเรื่องหนึ่งที่กล่าวว่า **“ประธาน**

¹⁷² เรื่องเดียวกัน, น. 217.

¹⁷³ เรื่องเดียวกัน, น. 212-219. (เน้นโดยผู้วิจัย)

¹⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 29-33

¹⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 94-95. (เน้นโดยผู้วิจัย)

¹⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 91-93.

¹⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 195-196.

กรรมการร่างรัฐธรรมนูญออกมาเปิดเผยเรื่อง “ร่างรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี”¹⁷⁸

ควรกล่าวด้วยว่าแนวคิด “ประชาธิปไตยแบบไทย” ได้ถูกนำมาเชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่นระบุว่า “การสร้างประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ...ไม่ใช่ระบบเสรีนิยมแบบเก่าซึ่งพัฒนาไปตามยะถากรรม แต่เป็นระบบเสรีนิยมแบบใหม่ที่พัฒนาอย่างมีแผน (Plan) ซึ่งกำหนดขึ้นโดยถูกต้องตามหลักวิชาการและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง” พร้อมกันนั้นก็เน้นว่าระบอบ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ที่ฝ่ายบริหารมีอำนาจมากกว่ารัฐสภาจะทำให้เกิดเสถียรภาพทางการเมืองที่เอื้ออำนวยให้การพัฒนาเศรษฐกิจดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ¹⁷⁹ ทำให้มีเส้นแ่งชนชั้นกลางอย่างมาก

ทั้งแนวคิด “การปกครองแบบไทย” และ “ประชาธิปไตยแบบไทย” มีอิทธิพลในยุคหลังมาก (แม้ว่าจะมีความแตกต่างทางความคิดและความแตกต่างของจุดมุ่งหมายทางการเมืองในการนำเสนอก็ตาม¹⁸⁰) เพราะแนวคิดทั้งสองนี้ได้รับการอ้างอิงอยู่เสมอเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้นำรัฐบาลที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง นอกจากนี้แนวคิดทั้งสองยังได้รับการเน้นโดยชนชั้นนำที่ต้องการทำให้คนไทยเห็นความสำคัญของเสถียรภาพทางการเมืองและความสามัคคีของคนในชาติ และยอมรับการลดทอนสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และที่สำคัญก็คือวิธีการให้เหตุผลและให้ความหมายแก่เรื่องต่างๆ เพื่อยืนยันความจำเป็นที่จะต้องมี “การปกครองแบบไทย” และ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของฐานคิดและวิธีการให้เหตุผลเพื่อลดความสำคัญของประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งตลอดมา

สำหรับความคิดเรื่อง “พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจในการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี” ที่ได้รับการนำเสนอผ่าน “สถานีวิทยุสองศุนย์” ใน พ.ศ.2508 นี้ไม่เคยปรากฏ

¹⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 221-222.

¹⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 86.

¹⁸⁰ แนวคิด “การปกครองแบบไทย” เกิดขึ้นเพื่อสนับสนุนระบอบการปกครองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และได้รับการเพิ่มเติมความหมายเพื่อต่อต้านอำนาจของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ส่วนแนวคิด “ประชาธิปไตยแบบไทย” มุ่งสร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร

อยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับใดๆ มาก่อนเลย และในระยะหลังชนชั้นกลางไทยก็มีความต้องการ **“นายกฯ พระราชทาน”** เฉพาะในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตทางการเมือง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีความระมัดระวังเป็นอันมากในเรื่องการให้พระราชอำนาจโดยตรงในบริบทที่ระบบการเมืองไทยมีความซับซ้อนมากขึ้น จะเห็นได้ว่า หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ถึงแม้ว่าเสียงส่วนใหญ่ในสภานิติบัญญัติแห่งชาติจะลงมติให้ถวายพระราชอำนาจไว้ในรัฐธรรมนูญ โดยบัญญัติให้วุฒิสภามาจากการแต่งตั้งและประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคัดค้าน เนื่องจากประธานองคมนตรีเป็นผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามพระราชอัธยาศัย หากบัญญัติไว้เช่นนั้นก็จะขัดกับหลักการที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือการเมือง และประธานองคมนตรีก็จะมีสถานะเป็นเสมือนเป็นองค์กรทางการเมืองซึ่งจะขัดกับมาตรา 17 อีกด้วย¹⁸¹ ในเวลาต่อมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำริต่อ ม.ร.ว.ทองน้อย ทองใหญ่ มีความตอนหนึ่งว่า **“จำไว้ว่า สถาบันจะลงไปเล่นการเมืองอย่างเต็มตัวได้เมื่อเกิดสุญญากาศทางการเมืองจริงๆ...เมื่อได้ก้าวลงไปจัดการทางช่องว่างดังกล่าวหมดไปแล้ว สถาบันพระมหากษัตริย์จะต้องรีบกลับไปอยู่เหนือการเมืองอย่างเดิมโดยเร็วที่สุด เพื่อที่จะได้พร้อมจะได้ลงมาช่วยได้อีก ถ้าหากเกิดสุญญากาศขึ้นมาอีก”**¹⁸²

แนวพระราชดำรียังกล่าวนี้ สอดคล้องกับหลักการสำคัญที่ชนชั้นกลางไทยยึดถือตลอดมา โดยชนชั้นกลางไทยมีความหวังอยู่เสมอว่าเมื่อใดก็ตามที่เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง พระมหากษัตริย์จะทรง **“ก้าวลงไปจัดการ”** เพื่อนำระเบียบ ความมั่นคง และความสงบสุข และความเจริญก้าวหน้า กลับคืนมาสู่เมืองไทย หลังจากนั้น **“ระบอบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง”** ก็จะดำเนินต่อไปอีกวาระหนึ่ง จนกว่าจะเกิดวิกฤตการณ์รอบใหม่ ชนชั้นกลางก็จะขอ **“พระบารมีเป็นที่**

¹⁸¹ ธงทอง จันทรางศุ, **พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ**, (กรุงเทพฯ: บริษัท เอสซี พรินต์แอนด์แพค จำกัด, 2537), น. 110.

¹⁸² อึ้งใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, **พระผู้ทรงปกเกล้าฯ ประชาธิปไตย : ๖๐ ปีสิริราชสมบัติกับการเมืองการปกครองไทย**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549), น. 165, 183-186. (เน้นโดยผู้วิจัย).

พึง” อีก เมื่อมีความหวังเช่นนี้จึงหมายความว่าต้องรักษา “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ไว้ตลอดไป

อนึ่ง ในช่วงเวลาที่ขบวนการนักศึกษาและ “ฝ่ายกษัตริย์นิยม” ต่อสู้กับรัฐบาลจอมพล ถนอม กิตติขจร ความหมายของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ได้รับการผลิตซ้ำให้มีพลังสูงยิ่งขึ้น โดยผ่านการสร้างความรู้ของนักวิชาการหลายคน เช่น **กระมล ทองธรรมชาติ** เสนอเรื่อง “**อุดมการกับสังคมไทยในปัจจุบัน**” ใน พ.ศ. 2515 ว่าลัทธิกษัตริย์นิยมหมายถึงลัทธิที่สุดดีว่าการให้พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์อำนาจในสังคมเป็นวิธีที่จะช่วยค้ำจุนสังคมให้มีความเรียบร้อย เป็นอุดมการณ์ที่ช่วยรักษาสังคมไทยไว้ไม่ให้ระส่ำระสาย เพราะเป็นลัทธิที่เกิดขึ้นภายในสังคมไทยเอง มิได้ถูกนำมาจากภายนอก และ “**มีองค์พระประมุขเป็นสัญลักษณ์ที่มั่นคงเปรียบเสมือนผู้ที่คอยเผยแพร่อุดมการณ์อยู่ตลอดเวลา**”¹⁸³ คำอธิบายในสภานิติบัญญัติแห่งชาติของ **นิพนธ์ ศศิธร** ใน พ.ศ. 2517 ก็เน้นว่า “พระราชอำนาจที่บริสุทธิ์นั้นย่อมมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง...ทรงเป็นทั้งหลักชัยหลักใจของคนทั้งชาติ เป็นที่พึ่งสำคัญที่สุด สูงสุด และอันสุดท้ายของคนไทยทั้งชาติ”¹⁸⁴

ใน ทศวรรษ 2520-2530 เมื่อ “พระราชอำนาจนำ”¹⁸⁵ และอุดมการณ์กษัตริย์นิยมแบบ “พ่อแห่งชาติ” มีอิทธิพลสูงขึ้นมา¹⁸⁶ โดยที่ชนชั้นนำและชนชั้นกลางทั่วไปต่างก็มีความสำนึกในพระมหากษัตริย์คุณอย่างลึกซึ้งที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระมหากษัตริย์คุณในการสนับสนุนให้การต่อต้านคอมมิวนิสต์ (ซึ่งต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยอย่างถอนรากถอนโคน รวมทั้งล้มล้างระบบกรรมสิทธิเอกชน) เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จนในที่สุดการต่อสู้ทางความคิดในเขตเมือง

¹⁸³ กระมล ทองธรรมชาติ, “อุดมการกับสังคมไทยในปัจจุบัน,” ใน **อุดมการกับสังคมไทย**, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (รวบรวม), (นครหลวง: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515), น. 107-116. (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹⁸⁴ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, **ข้อถกเถียงว่าด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ในองค์กรจัดทำรัฐธรรมนูญของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2550**, (เชียงใหม่: คีแอนด์ พรินติ้ง, 2558), น. 49.

¹⁸⁵ ไพโรจน์ ชินดา ชิตบัณฑิตย์, **โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจนำในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2550).

¹⁸⁶ ไพโรจน์ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, **ประชาธิปไตย คนไทยไม่เท่ากัน**, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2557), และสายชล สัตยานุรักษ์, “อุดมการณ์ชาตินิยมกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลางไทย” ใน **ประวัติศาสตร์รัฐไทยและสังคมไทย**, (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2558), น. 255-284.

และการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในชนบทและเขตป่าเขาสิ้นสุดลง สามารถรักษาความเป็นชาติและระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่รับรองกรรมสิทธิ์เอกชนเอาไว้ได้ นอกจากนี้การ “พึ่งพระบารมี” ในเหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ พ.ศ.2535” ยิ่งทำให้พระมหากษัตริย์ทรงมีความสำคัญอย่างสูงในการแก้ไขวิกฤตทางการเมือง เมื่อถึงทศวรรษ 2540 ถึงแม้ว่าจะเกิดรัฐธรรมนูญที่เน้นอำนาจอธิปไตยและสิทธิเสรีภาพของประชาชน แต่ในทางอุดมการณ์นั้นชนชั้นกลางยังคงหวัง “พึ่งพระบารมี” อยู่เสมอ เพราะขาดความไว้วางใจในจริยธรรมของนักการเมือง จะเห็นได้ว่าในเวลานั้นนักการเมืองยังคงอาศัย “หัวคะแนน” ซึ่งได้แก่ผู้มีอิทธิพล เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู เจ้าที่ดิน และนักเลง มีการสร้างความสัมพันธ์เป็นเครือข่าย มีการใช้เงินในการซื้อหัวคะแนน หรือการข่มขู่ตลอดจนการสังหารหัวคะแนนและคู่แข่งทางการเมือง¹⁸⁷ โดยที่ชนชั้นกลางเองยังคงมีความอ่อนแอทางการเมืองอย่างมาก เพราะเคยได้รับผลประโยชน์และมีความพึงพอใจในนโยบายการพัฒนาประเทศ ประกอบกับการทำธุรกิจและดำเนินชีวิตภายใต้อำนาจเผด็จการที่ชนชั้นกลางไม่สามารถควบคุมได้ ในขณะที่สื่อมวลชนก็ไร้เสรีภาพซึ่งส่งผลให้ชนชั้นกลางขาดทั้งสิทธิและโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเพื่อกำกับตรวจสอบรัฐบาล ชนชั้นกลางเคยชินกับการแก้ไขปัญหาที่ตนเผชิญโดย “พึ่ง” ผู้ทรงอิทธิพลในวงการต่างๆ โดยมีได้ส่งสมประสงค์ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองหรือการจัดตั้งสถาบันการเมืองเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง แม้แต่ในระบบการเมืองแบบเลือกตั้งที่เกิดขึ้นในระยะหลังชนชั้นกลางก็ไม่สามารถรวมตัวกันเพื่อให้มีคะแนนเสียงที่เป็นกลุ่มก้อน (block votes) ไม่ว่าในฐานะของกลุ่มผลประโยชน์หรือพรรคการเมือง¹⁸⁸ นอกจากนี้ชนชั้นกลางยังถูกครอบงำทางความรู้สึกนึกคิดจากความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” กระแสหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหมายของ “ความเป็นไทย” ที่มีพระมหากษัตริย์และพุทธศาสนาเป็นหัวใจ “ทางเลือก” ของชนชั้นกลางจึงเกิดขึ้นภายใต้พลังของวิธีคิดกระแสหลัก ซึ่งได้กลายเป็นข้อจำกัดของชนชั้นกลางในการแสวงหาวิธีคิดและทางเลือกใหม่ๆ

¹⁸⁷ โยชิฮิโตะ ทามาดา, “อิทธิพล” และ “อำนาจ”: การเมืองไทยด้านที่ไม่เป็นทางการ” ใน ระบบอุปถัมภ์, อมรา พงศาพิชญ์ ปรีชา คูรินทร์พันธุ์ (บรรณาธิการ), (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), น. 329-330.

¹⁸⁸ เรื่องเดียวกัน และ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย” ใน ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียน และอนุสาวรีย์, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2538), น. 125-155.

ดังนั้น การ “ฟังพระบารมี” รวมทั้งฟัง “พระราชดำริ” และ “พระราชดำรัส” จึงเป็นทางเลือกที่สำคัญที่สุดไปโดยปริยาย ทำให้ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” มีพลังสูงยิ่งขึ้น

การนิยาม “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” หลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ถึงกลางทศวรรษ 2540

เนื่องจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ล้วนแต่ให้ความสำคัญแก่ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยต่างก็ได้นำเอาความหมายหรือวาทกรรมต่างๆ เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และระบอบประชาธิปไตยที่เป็นมรดกตกทอดจากอดีตมาใช้ โดยมีการปรับเปลี่ยนจุดเน้นและความหมายให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเมืองในระหว่าง พ.ศ. 2548-2557 จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจการสร้างความหมายของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ตั้งแต่เกิดการปฏิวัติ พ.ศ.2475 จนถึงกลางทศวรรษ 2540 โดยละเอียด

ถึงแม้ว่า “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” จะเสนอความคิดหลายประการที่แตกต่างกันต่อสังคม แต่แนวคิดสำคัญๆ หลายประการที่สื่อสารกับคนทั้งหลายในสังคมไทยก็สอดคล้องต้องกัน ซึ่งการเสนอความคิดที่สอดคล้องต้องกันในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน อีกทั้งยังเป็นความคิดที่อยู่ภายใต้กรอบความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” รวมทั้งอุดมการณ์ที่มีพลังอยู่ในสังคมไทยมานาน คืออุดมการณ์กษัตริย์นิยม ก็ทำให้ความคิดเหล่านั้นมีอิทธิพลสูง¹⁸⁹ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยและความคิดอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับความหมายของประชาธิปไตย ดังนั้น ความคิดต่างๆ รวมทั้งความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่เสนอโดย “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” จึงมีส่วนสำคัญในการสร้างความหมายและความชอบธรรมให้แก่การเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “คนเสื้อเหลือง” อีกทั้งยังมีส่วนในการต่อสู้ทางความคิดกับ

¹⁸⁹ โปรดดูรายละเอียดใน สายชล สัตยานุรักษ์, 10 ปัญญาชนสยาม เล่ม 1 และ เล่ม 2, (กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุคส์, 2557).

ฝ่าย “คนเสื้อแดง” และมีส่วนทำลายความชอบธรรมของทางการเมืองของมวลชน “คนเสื้อแดง” ตลอดจนนักการเมืองที่มวลชนคนเสื้อแดงสนับสนุนด้วย

ความคิดที่สอดคล้องกันของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” นั้น ส่วนใหญ่แล้วมีรากฐานมาจากวาทกรรมที่เคยมีอิทธิพลมาแล้วในสังคมไทยในช่วงหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมา (แต่มีการปรับเปลี่ยนจุดเน้นและความหมายเพื่อตอบสนองบริบททางการเมืองในยุคหลัง) โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ซึ่งมีพระมหากษัตริย์และพุทธศาสนาเป็นหัวใจ เช่น “การปกครองแบบไทย” ซึ่งเป็นการปกครองที่ดีเพราะผู้ปกครองคือพระมหากษัตริย์ทรงเป็น “คนดี” เนื่องจากมีคุณธรรมหรือจริยธรรมตามหลักศีลธรรมของพุทธศาสนา ทรงเป็น “หัว” ที่ดูแล “แขนขาของรัฐ” คือข้าราชการทั้งหลาย (และในสมัยที่เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองเป็น “ประชาธิปไตย” แล้ว ก็หมายรวมถึงนายกรัฐมนตรี) มิให้ใช้อำนาจไปในทางมิชอบ เช่น การแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว การกดขี่ข่มเหงราษฎร ตลอดเวลาที่ผ่านมามีพระมหากษัตริย์ทรงมีบทบาทสำคัญในการสร้างเอกภาพและความมั่นคงของชาติ การรักษาความเป็นระเบียบ ความสงบสุข บทบาทและพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ส่งผลให้เกิดความเจริญก้าวหน้าของชาติไทยในทุกด้าน เช่น พุทธศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี การทำมาหากิน การสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมต่างๆ รวมทั้งสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ภาษาไทย วรรณคดีไทย นาฏศิลป์และละครไทย ฯลฯ¹⁹⁰

ความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ซึ่งมีพระมหากษัตริย์และพุทธศาสนาเป็นหัวใจ รวมทั้งอุดมการณ์ราชาชาตินิยมที่มีรากฐานมาจากความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ดังกล่าวนี้นี้ แม้ได้รับการสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (รัชกาลที่ 5-รัชกาลที่ 7) แต่กลับได้รับการผลิตซ้ำอย่างเข้มข้นในยุคหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 เพราะช่วยจรรโลงโครงสร้างการเมืองแบบรวมศูนย์อำนาจ ทำให้มีอิทธิพลต่อชนชั้นกลางอย่างสูงสืบมาจนถึงปัจจุบัน และกลายเป็นกรอบคิดในการสร้างความรู้และการเสนอความคิดเห็นต่างๆ ทางการเมือง โดย “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” โดยที่ความคิดที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง”

¹⁹⁰ โปรดดูรายละเอียดใน สายชล สัตยานุรักษ์, *คึกฤทธิ์กับประดิษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 1 และ เล่ม 2*, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2550).

นำเสนอสามารถสื่อสารกับชนชั้นกลางได้เป็นอย่างดี เนื่องจากชนชั้นกลางได้รับอิทธิพลจากความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ซึ่งปัญญาชนภาครัฐและองค์กรต่างๆ ของรัฐ เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม กรมศิลปากร ตลอดจนรัฐวิสาหกิจ องค์กรธุรกิจ เอกชนขนาดใหญ่ และสื่อมวลชน ได้ทำการผลิตซ้ำอย่างเข้มข้นตั้งแต่ทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา โดยที่ปัญญาชนที่มีบทบาทสำคัญในการนิยามความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ซึ่งได้รับการผลิตซ้ำโดยหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน จนกลายเป็นรากฐานทางความคิดของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ก็คือปัญญาชนในกลุ่มอนุรักษนิยม-กษัตริย์นิยม นั่นเอง

ในทศวรรษ 2490 มีปัญญาชนที่มีแนวความคิดอนุรักษนิยมหลายคนพยายามฟื้นฟูอุดมการณ์กษัตริย์นิยม ปัญญาชนฝ่ายหนึ่งคือนักการเมืองพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งมีอำนาจในช่วงต้นทศวรรษ 2490 ที่พยายามสร้างความนิยมในหมู่ประชาชนด้วยการอ้างว่าเป็น “รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” และเน้นความสำคัญอย่างสูงสุดของพระมหากษัตริย์ต่อความสงบสุข ความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้าของ “ชาติไทย” พร้อมกันนั้นก็วิพากษ์วิจารณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ว่าทำให้สังคมไทยเปลี่ยนไปในทางที่เลวลง

ปัญญาชนที่มีบทบาทสำคัญในการทำให้อุดมการณ์กษัตริย์นิยมกลับมามีอิทธิพลภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ได้แก่ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร พระยาศรีวิสารวาจา ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช หลวงวิจิตรวาทการ และนักเขียนสารคดีทางการเมืองในทศวรรษ 2490-2510

พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ทรงมีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูอุดมการณ์กษัตริย์นิยมมาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2480 ทรงพระนิพนธ์บทความที่แสดงให้เห็นถึงแนวความคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ตามประเพณีไทยที่มีได้เป็นเทวราชาอย่างแท้จริง ลัทธิเทวราชาเป็นเพียงเปลือกนอกเท่านั้น ลึกลงไปแล้วเป็นการปกครองที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจอย่างจำกัด (limited kingship) เนื่องจากการปกครองของไทยมีลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยอยู่แล้ว กล่าวคือ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระมหาสমมุติราชตามคตินุศาสน์

และพุทธศาสนายังเป็นที่มาของพระคัมภีร์ธรรมศาสตร์ที่เป็นหลักของกฎหมายไทย จนกล่าวได้ว่า พระธรรมศาสตร์เป็นรัฐธรรมนูญของไทย แสดงให้เห็นว่าไทยมีการปกครองที่มีรัฐธรรมนูญเป็นหลักมาเนิ่นนานแล้ว (มิใช่เพิ่งมีรัฐธรรมนูญหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475) พระองค์ทรงเน้นด้วยว่า พระมหากษัตริย์ทรงมีบทบาทสำคัญทั้งในยามสงบและในยามสงคราม ในยามสงครามนั้น พระองค์ทรงเป็นผู้นำในการต่อสู้กับศัตรูของชาติ ส่วนในยามสงบทรงปกครองแบบบิดาปกครองบุตร โดยทรงดูแลทุกข์สุขของราษฎร และตัดสินคดีความต่างๆ อย่างยุติธรรม ทรงเน้นด้วยว่า พระมหากษัตริย์ไทยทรงใกล้ชิดราษฎร¹⁹¹

นอกจากนี้พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ยังทรงเน้นว่า พระมหากษัตริย์ของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์นั้นทรง

“ผ่อนผันเข้าหาปัจจุบันสมัย...ส่วนที่เกี่ยวกับตำแหน่งพระมหากษัตริย์โดยมากผ่อนไปในทางที่จะจำกัดพระราชอำนาจโดยลำดับ โดยพระองค์ทรงริเริ่มขึ้นเองทุกเรื่อง อาทิคือ การเลิกทาส การแยกเงินแผ่นดินไว้เป็นส่วนหนึ่งต่างหาก...การสืบราชสมบัตินั้นถึงแม้จะได้อนุโลมเข้าหาธรรมเนียมฝรั่งที่ว่าให้พระราชโอรสองค์ใหญ่มีสิทธิที่จะสืบราชสันตติวงศ์ก็จริง แต่ก็ยังรับรองกันในที่ประชุมเจ้านายและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่อยู่ดี”¹⁹²

ในปลายทศวรรษ 2480 เป็นต้นมา กลุ่มการเมืองต่างๆ ได้ต่อสู้และต่อรองกันโดยต่างก็พยายามสร้างพันธมิตรทางการเมือง ดังจะเห็นได้ว่า ปรีดี พนมยงค์ ได้ปล่อยนักโทษการเมืองในคดี “กบฏบวรเดช” และในการร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2489 ก็ได้มีบทบัญญัติที่ห้ามเจ้านายเข้ามามีบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภา ส่วนกลุ่มจอมพล ป.พิบูลสงคราม ก็ได้ประนีประนอมกับกลุ่มการเมืองที่อ้างอิงอุดมการณ์กษัตริย์นิยมโดยการยินยอมให้พรรคประชาธิปัตย์ขึ้นเป็นรัฐบาล

¹⁹¹ Prince Dhani, “The Old Siamese Conception of the Monarchy,” *Journal of the Siamese Society* Vol.XXX Pt. VI (1947): 91-106. และ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, “เรื่องบรมราชาภิเษก” ใน **ชุมนุมพระนิพนธ์ของกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร**, (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2504) .

¹⁹² พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, “เรื่องบรมราชาภิเษก” ใน **ชุมนุมพระนิพนธ์ของกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร**, (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2504), น. 271-272.

ก่อน มีการจับผู้ต้องหาคดีสวรรคต ออกพระราชบัญญัติจัดระเบียบทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ฉบับใหม่ และอนุมัติให้อัญเชิญพระบรมอัฐิของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับประเทศและเข้าประดิษฐานในพระบรมมหาราชวัง นอกจากนี้พระมหากษัตริย์ยังเสด็จกลับมาประทับในประเทศอย่างถาวรใน พ.ศ.2494 ซึ่งทำให้กลุ่มกษัตริย์นิยมมีความเข้มแข็งมากขึ้นด้วย¹⁹³

ท่ามกลางบริบททางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ ในทศวรรษ 2490 จึงเริ่มมีงานเขียนซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นสารคดีทางการเมืองที่อธิบายการปฏิวัติ พ.ศ.2475 และการเมืองไทยใน “ระบอบประชาธิปไตย” ภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ในเชิงลบมากขึ้น โดยมองว่าการปฏิวัติ พ.ศ.2475 เป็นเรื่องของการแย่งชิงอำนาจการปกครองหรือการรัฐประหารธรรมดาๆ ไม่ได้ให้ความสำคัญว่าเป็นกำเนิดของระบอบการปกครองใหม่ที่นำความก้าวหน้าให้กับชาติแบบงานในช่วงแรกหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นอกจากนั้นก็เน้นบรรยายภาพคณะราษฎรในเชิงลบ เน้นภาพความแตกแยกขัดแย้งซึ่งตึงเครียดกันในคณะราษฎร ซึ่งเป็นแก่นเรื่องหลักของแนวทางอธิบายการเมืองในสารคดีทางการเมืองในทศวรรษ 2490 งานในกลุ่มนี้มีอย่างเช่น วิชัย ประสงค์สันติ, *ปฏิวัติ รัฐประหารและกบฏจลาจลในสมัยประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย* (2492), ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, *เบื้องหลังประวัติศาสตร์* (2490), หลุยส์ คีร์วัต, *ประชาธิปไตย 17 ปี* (2493), สละ ลิขิตกุล, *พงศาวดารการเมือง* (2493), จำลอง อิศวรพงศ์, *ละครการเมือง เล่ม 1* (2492) นอกจากงานกลุ่มนี้ยังมีงานวรรณกรรมและบันทึกความทรงจำของอดีตนักโทษการเมืองกบฏบวรเดชอย่าง ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ พายัพ โรจนวิภาต และนาวาเอก พระยาศรภักย์พิพัฒน์ ตีพิมพ์เผยแพร่ออกมาด้วย งานในกลุ่มหลังนี้แม้ว่าไม่ได้ทำหน้าที่อธิบายประวัติศาสตร์ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 โดยตรงแบบงานสารคดีทางการเมืองหรืองานวิชาการทางประวัติศาสตร์ เพราะเน้นบรรยายประวัติชีวิตส่วนตัวของผู้เขียน แต่เนื่องจากนักเขียนกลุ่มนี้คือผู้ที่亲身ปฏิบัติโดยตรงกับคณะราษฎรและการปกครองในระบอบใหม่หลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 งานบันทึกความทรงจำถึงชะตาชีวิตอันตกระกำลำบากภายใต้ระบอบการเมืองใหม่หลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 จึงมีอิทธิพลต่อการสร้างความหมายที่ลดทอนคุณค่าของเหตุการณ์ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 อย่างมี

¹⁹³ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “ประวัติศาสตร์วันชาติไทย: จาก 24 มิถุนาถึง 5 ธันวาคม”, *ฟ้าเดียวกัน* 2, 2 (เมษายน-มิถุนายน 2547), น.111-112.

นัยสำคัญ งานเขียนเหล่านี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อการรับรู้ความหมายของการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ของนักศึกษาปัญญาชนในช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 เพราะพระราชกรณียกิจต่างๆ ที่ทรงช่วยเหลือราษฎรและความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างพระมหากษัตริย์กับชนวนการนักศึกษาทำให้บรรดานักศึกษาและปัญญาชนเห็นพระมหากษัตริย์เป็นที่พึ่ง และส่งผลให้มองว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวคือผู้พระราชทานรัฐธรรมนูญหรือระบอบประชาธิปไตยแก่คนไทย¹⁹⁴

การรื้อฟื้นความสำคัญต่อระบอบประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยการยกย่องเชิดชูพระองค์ในฐานะที่ทรงเป็นกษัตริย์ประชาธิปไตยนั้น เริ่มปรากฏให้เห็นรางๆ ในงานสารคดีทางการเมืองของเปรมจิตร์ วัชรางกูร เรื่อง **พระปกเกล้ากับชาติไทย** ที่ตีพิมพ์ในปี พ.ศ.2489 ซึ่งเปรมจิตร์ วัชรางกูร ได้โจมตีรัฐบาลคณะราษฎรอย่างรุนแรงว่าปกครองประเทศในลักษณะเผด็จการ บีบคั้นเสรีภาพของพลเมือง ในขณะที่ยกย่องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงเป็นผู้ต่อสู้เรียกร้องแทนประชาชนให้รัฐบาลปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยโดยแท้จริง นอกจากนี้เปรมจิตร์ วัชรางกูร ยังได้เขียนถึงเหตุการณ์สละราชสมบัติใน พ.ศ.2478 (ปฏิทินใหม่) ไปในทางที่เห็นอกเห็นใจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างมาก และชี้ให้เห็นว่าการตัดสินใจสละราชสมบัติของพระองค์แสดงถึงพระราชประสงค์ที่จะให้มีการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง¹⁹⁵

ผู้มีบทบาทในการเน้นความสำคัญของพระมหากษัตริย์อีกคนหนึ่งคือ **พระยาศรีวิสารวาท** ใน พ.ศ.2497 พระยาศรีวิสารวาท ได้แสดงปาฐกถา ณ สมาคมชาวอเมริกันในกรุงเทพฯ เรื่อง **“พระมหากษัตริย์ในประเทศไทย”** เน้นว่าการปกครองโดยพระมหากษัตริย์ของไทยเป็นการปกครองแบบบิดาปกครองบุตร ทรงเป็นธรรมมิกราช จึงทรงมีศัพทพิธีราชธรรม ทรงรักษาศีล 5 และศีล 8 ทรงประกอบด้วยคุณธรรมคือความเมตตากรุณา ทรงพิจารณาทั้งการกระทำที่ผิดและถูกของคนทั้งหลายโดยยุติธรรม ทรงทำนุบำรุงผู้มีศีล ทรงได้มาซึ่งราชทรัพย์โดยยุติธรรม ทรงรักษา

¹⁹⁴ ประจักษ์ ก้องกีรติ, “24 มิถุนาในขบวนการ 14 ตุลา : การเมืองและอำนาจของประวัติศาสตร์” **วารสารสถาบันพระปกเกล้า** ปีที่ 2, ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2547), น. 47-75.

¹⁹⁵ เรื่องเดียวกัน.

บ้านเมืองให้สุขเกษมโดยยุติธรรม กล่าวได้ว่าพระองค์ทรงมีศีล มีสัจจะ มีความเที่ยงธรรมไม่ลำเอียง ทรงมีความเฝื่อนแผ่เมตตากรุณา “พระองค์เป็นเหมือนหนึ่งศูนย์รวมของคุณธรรมทั้งปวงอันเป็นที่เคารพนับถือกันอยู่แล้วทั่วไปในประเทศไทย” โดยทรงร่วมสุขร่วมทุกข์กับราษฎร และทรงใกล้ชิดกับราษฎร นอกจากนี้ยังเห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงมาจากการเลือกของราษฎร กล่าวคือ “ต้องหาผู้นำที่สามารถรวมหมู่คณะให้เป็นปึกแผ่นอันหนึ่งอันเดียวกัน และสามารถให้ความคุ้มครองป้องกันภัยได้ด้วย...เมื่อสังคมได้รับการคุกคามจากภัยรุกรายก็เป็นหน้าที่ของกษัตริย์ที่จะต้องนำราษฎรออกต่อสู้...ความจำเป็นโดยแท้จริงได้เร่งเร้าให้ประชาชนเลือกกษัตริย์เพื่อได้ทรงเป็นผู้นำทั้งในยามสงบและยามสงคราม”¹⁹⁶

นอกจากนี้ยังมีปัญญาชน นักการเมือง นักกฎหมาย นักเขียน และนักหนังสือพิมพ์อีกมากที่มีบทบาทในการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของคนกลุ่มต่างๆ ในระบบการเมืองไทย ผ่านการถกเถียงเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเรื่องสถานภาพและบทบาทของพระมหากษัตริย์ในระบบใหม่ ซึ่งปรากฏว่าความคิดที่ให้ความสำคัญแก่บทบาททางการเมืองของพระมหากษัตริย์ในระบบการปกครองประชาธิปไตยของไทยมีอิทธิพลกว้างขวางและซึ่มลึกยิ่งกว่าความคิดอื่นๆ ทั้งนี้โดยมีการสร้างความรู้ทางประวัติศาสตร์มาสนับสนุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา ที่มีการสร้างความรู้ว่าการปกครองของไทยก่อนการปฏิวัติ พ.ศ.2475 มีความเป็นประชาธิปไตยอยู่แล้ว โดยนักคิดนักเขียนหรือปัญญาชนส่วนหนึ่งเห็นว่าลักษณะสำคัญของ “ประชาธิปไตย” มีมาแล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัย อีกส่วนหนึ่งเห็นว่าการวางรากฐานของการปกครองแบบ “ประชาธิปไตย” มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ทั้งนี้ มีการชี้ให้เห็นด้วยว่า การเลือกตั้ง หรือ “อเนกชนนิกรสโมสรสมมติ” ก็มีอยู่ในประเพณีการปกครองแบบไทยเช่นกัน จึงควรสร้างระบบประชาธิปไตยแบบที่เหมาะสมกับสังคมและวัฒนธรรมไทยซึ่งจะทำให้ประชาชนและสังคมไทย

¹⁹⁶ พันเอก พระยาตรีวิสารวาจา, พระมหากษัตริย์ในประเทศไทย พิมพ์เป็นบรรณาการในงานพระราชทานเพลิงศพนาวาเอก พระยาพิทักษ์ชลหาญ (พื่อน สิทธิสารินุตร) ณ เมรุวัดประยูรวงศาวาส ธนบุรี วันจันทร์ที่ 12 เมษายน 2497, (พระนคร : โรงพิมพ์ศิริกมล, 2497).

โดยรวมได้ประโยชน์และความผาสุก และไม่จำเป็นต้องให้ความสำคัญแก่ “สิทธิ” เพราะเมื่อทุกคนทำหน้าที่ของตนอย่างดีแล้ว ก็เกิดผลดีแก่ตนเองและบ้านเมือง¹⁹⁷

ในทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา ยังมีนักคิด นักเขียน หรือปัญญาชนที่มีแนวความคิดแบบมาร์กซิสต์ ซึ่งเห็นว่าสังคมไทยมีลักษณะ “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา” จะต้องมีการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนสังคมไทยไปสู่สังคมนิยมและคอมมิวนิสต์ โดยเห็นว่าประชาธิปไตยที่อำนาจเป็นของประชาชนอย่างแท้จริงนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์ เพราะความเสมอภาคทางเศรษฐกิจเป็นรากฐานของประชาธิปไตยทางการเมือง ส่วนประชาธิปไตยของระบุมุขีนั้นไม่ใช่ประชาธิปไตยที่แท้จริง เพราะเมื่อระบุมุขีหรือชนชั้นนายทุนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต อำนาจก็ย่อมตกอยู่ในมือของชนชั้นนายทุนซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยในสังคม และชนชั้นนายทุนย่อมกดขี่ขูดรีดเอารัดเอาเปรียบชนชั้นกรรมาชีพ

ความคิดและความหมายของ “ประชาธิปไตย” แบบมาร์กซิสต์ดังกล่าวข้างต้นนี้ลดอิทธิพลลงในช่วงทศวรรษ 2500 จนถึงต้นทศวรรษ 2510 เนื่องจากถูกปราบปราม แต่จะมีอิทธิพลมากขึ้นในช่วง พ.ศ.2516-2519 โดยมีการเผยแพร่แนวคิดดังกล่าวนี้ในหมู่นักศึกษาอย่างกว้างขวาง หลังจากเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 นักศึกษาจำนวนมากได้เข้าร่วมต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภายใต้ความเชื่อมั่นในระบบ “ประชาธิปไตยประชาชน” จนกระทั่งเกิดความขัดแย้งระหว่างนักศึกษาซึ่งต้องการให้มีความเป็นประชาธิปไตยภายในพรรค แต่กรรมการพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกลับมีกระบวนการตัดสินใจที่เป็นเผด็จการ เมื่อรัฐบาลประกาศนโยบาย 66/2523 นักศึกษาจึงออกจากป้อมาร่วม “พัฒนาชาติไทย” และใน พ.ศ. 2523 เป็นต้นมา นักคิดนักเขียนหัวก้าวหน้า (ซึ่งบางคนกลายมาเป็นผู้สนับสนุน “คนเสื้อแดง” เช่น เกษียร เตชะพีระ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล) ก็ได้หันมาสนใจศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับอำนาจวัฒนธรรมที่

¹⁹⁷ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ เรียกสำนักคิดที่มีแนวความคิดดังกล่าวนี้ว่า “สำนักคิดประเพณี” โปรดดู นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “วาทกรรมการเมืองว่าด้วยประชาธิปไตยของไทย” ใน *ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม*, (ข้างแล้ว), น. 82-102.

ทำให้ประชาชนตกอยู่ภายใต้การครอบงำทางความคิด จนยอมรับอำนาจของผู้ปกครองโดยุษณี ทั้งนี้ นักคิดบางคนประกาศว่า สังคมไทยควรสร้าง “ประชาธิปไตยที่เป็นอิสระจากทุนและรัฐ”¹⁹⁸

อนึ่ง เมื่อเกิดการปกครองแบบเผด็จการโดยไม่มีรัฐธรรมนูญ รัฐสภา และการเลือกตั้ง ในยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร ก็ได้มีการลดความสำคัญของการเลือกตั้ง โดยอ้างว่าจะมีการสร้าง “ระบอบประชาธิปไตยแบบไทย” ขึ้นมาในอนาคต “ระบอบประชาธิปไตยแบบไทย” นี้ เป็นระบอบการปกครองที่ผู้นำประเทศไม่จำเป็นต้องมาจากการเลือกตั้งโดยประชาชน เพราะประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ ที่จะมึบทบาทต่างๆ อย่างถูกต้องเหมาะสม ในการปกครองแบบประชาธิปไตย เช่นในการเลือกตั้ง ผู้ปกครองซึ่งได้รับการโปรดเกล้าแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์สามารถล่วงรู้เจตจำนงของประชาชนโดยไม่ต้องมีผู้แทนราษฎร และหากมีการร่างรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้มีสภาผู้แทนราษฎร ก็ควรมีบทบัญญัติต่างๆ ในรัฐธรรมนูญที่จะทำให้ผู้แทนราษฎรมีอำนาจน้อยกว่าฝ่ายบริหารหรือรัฐบาล ดังปรากฏในแนวคิด “ประชาธิปไตยแบบไทย” ที่เสนอผ่านสถานีวิทยุสองศูนย์ (ซึ่งจะได้วิเคราะห์โดยละเอียดต่อไปข้างหน้า)¹⁹⁹ ด้วยการอ้างอิง “ประชาธิปไตยแบบไทย” เช่นนี้ ผู้กุมอำนาจรัฐในระดับต่างๆ จึงมีอำนาจเหนือประชาชน โดยที่ประชาชนไม่มีส่วนร่วมใดๆ ในการปกครอง ดังนั้น จึงเกิดความพยายามที่จะหาทางคานอำนาจรัฐบาล โดยพึ่งพระบารมีของพระมหากษัตริย์ในการดูแลผู้ปกครองประเทศตั้งแต่นายกรัฐมนตรีลงมาถึงข้าราชการให้ใช้อำนาจอย่างชอบธรรมเพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติหรือประโยชน์ส่วนรวม มิให้ใช้อำนาจในทางมิชอบหรือแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว หากประชาชนประสบปัญหาจากผู้ปกครองก็สามารถ “ถวายฎีกา” (ดังปรากฏแนวคิดดังกล่าวนี้ในผลงานของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช-โปรดดูรายละเอียดข้างหน้า) ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวนี้เมื่อมีอิทธิพลมากขึ้นเนื่องจากชนชั้นกลางเคยผ่านประสบการณ์ที่พระมหากษัตริย์ทรงแก้ไขวิกฤตทางการเมืองหลายครั้ง ก็ได้เพิ่มพลังให้แก่ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ในทัศนะของคนจำนวนมาก ซึ่งให้ความสำคัญแก่บทบาททางการเมืองของพระมหากษัตริย์และ

¹⁹⁸ เกษียร เตชะพีระ, “ประชาธิปไตยของประชาชนจะต้องเป็นอิสระจากทุนและรัฐ” วารสารบานไม่รู้โรย, 4, 8 (2531).

¹⁹⁹ โปรดดู ประชาธิปไตยแบบไทย และข้อคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ, (พระนคร: โชคชัย เทเวศร์, 2508).

นายกรัฐมนตรีที่มีความจงรักภักดีต่อพระองค์ (แม้ว่าอาจไม่ได้มาจากการเลือกตั้งก็ตาม) ในขณะเดียวกันก็ลดความสำคัญของประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งและแนวคิดเรื่องอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนลงไปไม่น้อย

ใน 2490 เป็นต้นมายังเกิดการฟื้นฟู “ความงามแบบไทย” ที่เน้นฐานานุศักดิ์ขึ้นมา จนทำให้สถาปัตยกรรมไทยในยุคนี้มีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากสถาปัตยกรรมในทศวรรษ 2480 ที่เน้นความเรียบเกลี้ยงตามอุดมคติทางสังคมที่เน้นความเสมอภาค ดังที่ชาตรี ประกิตนันทการ ได้วิเคราะห์ลักษณะของสถาปัตยกรรมที่ได้รับการสร้างขึ้นในทศวรรษ 2490 ว่า “...หันกลับมานิยมรูปแบบที่อ้างอิงรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบจารีต ที่เต็มไปด้วยรายละเอียดและลวดลายที่ซับซ้อน โดยเฉพาะอาคารที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์และพุทธศาสนานั้น มีแนวโน้มอย่างเด่นชัดที่จะหวนกลับไปใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบจารีตดั้งเดิมอย่างชัดเจน”²⁰⁰

ในช่วงทศวรรษ 2490 การสร้างสรรค์ศิลปะในด้านประติมากรรมที่นำโดย ศิลป พีระศรี ก็ให้ความสำคัญแก่ความงามอันเกิดจากการผสมผสานระหว่าง “เก่า” กับ “ใหม่” อย่างลงตัว เพื่อเน้นระบบคุณค่าเดิมในอดีตหรือการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ในสังคมโดยรักษาความสืบเนื่องกับอดีตเป็นอย่างมาก ดังแสดงออกในการให้รางวัลแก่ประติมากรรม “ขลุ่ยทิพย์” และ “รามะนา” เป็นต้น²⁰¹

ในส่วนของหนังสือพิมพ์และหนังสือสารคดีการเมืองนั้น ก็เห็นได้ชัดว่าในครั้งแรกของทศวรรษ 2490 มีการเสนอความคิดเห็นที่มีลักษณะอนุรักษนิยมมากขึ้น เช่น ผลงานของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช วิชัย ประสงค์สถิต หลุย ศิริวัต สละ ลิขิตกุล จำลอง อภิวิวงศ์ จรูญ กุวานนท์ เป็นต้น นักเขียนเหล่านี้ได้แสดงความคิดเห็นในเชิงบวกอย่างมากต่อ “ระบอบเก่า” ก่อนการปฏิวัติ พ.ศ.2475 และแสดงความคิดเห็นต่อ “ระบอบใหม่” ไปในทางลบ ซึ่งนับว่าแตกต่างจากหนังสือพิมพ์และหนังสือสารคดีการเมืองในช่วงก่อนทศวรรษ 2490 ที่เสนอผลงานในลักษณะของ

²⁰⁰ ชาตรี ประกิตนันทการ, การเมืองและสังคมในศิลปะสถาปัตยกรรม สยามสมัยไทยประยุกต์ชาตินิยม, (กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ, 2547), น. 420.

²⁰¹ เกษรา ศรีนาคา, ศิลป พีระศรี กับการสร้างศิลปะแห่งชาติ (พ.ศ. 2475- 2505), (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2558).

การแสดงความรู้ทางการเมืองในแบบตำรา เพื่อการอบรมทางการเมืองซึ่งสนับสนุนการสร้างสรรค์ “ระบอบใหม่”²⁰²

ในด้านการศึกษาวิชากฎหมาย ในช่วงทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา ก็ปรากฏว่ามีลักษณะ อนุรักษ์นิยมมากขึ้น ต่างจากในช่วง พ.ศ.2475-2489 ซึ่งอิทธิพลของสำนักกฎหมายฝรั่งเศสมีอยู่ สูงมาก หลักสูตรในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองกำหนดให้นักศึกษาต้องเรียนทั้ง วิชากฎหมาย วิชาการเมือง และวิชาเศรษฐกิจ โดยที่การศึกษากฎหมายมุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ กว้างครอบคลุมกิจการทั้งหมดของรัฐ เน้นให้เข้าใจปรัชญาความคิดทางกฎหมาย ไม่ใช่เรียน เทคนิคการปฏิบัติตัวบทกฎหมายและตามตัวอย่างคำพิพากษา อาจารย์ผู้สอนเป็นนักกฎหมาย ชาวฝรั่งเศสหรือเป็นคนไทยที่จบการศึกษาวิชากฎหมายมาจากประเทศฝรั่งเศส แต่ใน พ.ศ.2490 เป็นต้นมา อิทธิพลของสำนักกฎหมายฝรั่งเศสลดลงอย่างรวดเร็ว ในขณะที่นักกฎหมายสาย อังกฤษมีอิทธิพลมากขึ้น ที่สำคัญก็คือได้มีการจัดตั้งเนติบัณฑิตสภาขึ้นมาใหม่เมื่อ พ.ศ.2491 ซึ่ง ทำให้การศึกษาวินิจฉัยกฎหมายเน้นไปที่การศึกษาดำเนินคดีและคำพิพากษา และนักกฎหมาย กลายเป็นผู้ปฏิบัติงานตามตัวบทและคำพิพากษา ไม่สนใจต่อรากฐานทางปรัชญาความคิดของ กฎหมายที่ตนใช้อีกต่อไป²⁰³

ในท่ามกลางบรรยากาศยุคสงครามเย็นที่สหรัฐอเมริกาต้องการให้ประเทศไทยดำเนิน นโยบายทางศิลปวัฒนธรรมไปในแนวทางที่ใช้สถาบันตามประเพณีเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจมิให้คน ไทยหันไปเลื่อมใสลัทธิคอมมิวนิสต์ อันเป็นปัจจัยหรือแรงผลักดันที่สำคัญอีกทางหนึ่งในการทำให้ วัฒนธรรมแบบจารีตประเพณีได้รับการฟื้นฟูจนมีความแข็งแกร่งขึ้นในแทบทุกด้านดังกล่าวข้างต้น นี้ เมื่อประกอบกับมีหมายกำหนดการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ จะเสด็จ กลับมาประทับในประเทศไทยเป็นการถาวร ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็ได้ทำหน้าที่ในฐานะผู้นำ สำคัญของ “พวกกษัตริย์นิยม” และประสบความสำเร็จอย่างสูงในการทำให้อุดมการณ์ “กษัตริย์

²⁰² นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “การปฏิวัติสยาม: พรมแดนแห่งความรู้” ใน *ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมือง ในการปฏิวัติสยาม 2475*, (อังกแล้ว), น. 22-23.

²⁰³ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “อิทธิพลของความคิดฝรั่งเศสที่มีต่อการเมืองไทยสมัยใหม่” ใน *ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475* (อังกแล้ว), น. 144-146.

นิยม” มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งและกว้างขวางในสังคมไทย ด้วยการเขียนหนังสือและการแสดงปาฐกถาจำนวนมากตลอดระยะเวลาหลายสิบปี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์สามารถทำให้คนไทยเชื่อว่าสถาบันและองค์พระมหากษัตริย์เป็นสถาบันและบุคคลที่ขาดไม่ได้ของ “ชาติไทย” เพราะทรงมีบทบาทสำคัญยิ่งในการทำให้ “ชาติไทย” มีระเบียบ ความสงบสุข ความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้า นอกจากนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ยังได้เชื่อมโยง “พระพุทธศาสนา” กับ “พระมหากษัตริย์” และ “ชาติไทย” ให้สัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น (เช่นเดียวกับปัญญาชนในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์) ด้วยการทำให้เห็นว่า “พระพุทธศาสนา” เป็นแหล่งที่มาทางศีลธรรมที่ทำให้ “พระมหากษัตริย์” ทรงเป็นผู้ปกครองที่ดี และทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่เมตตา และแสดงให้เห็นว่า “พระมหากษัตริย์” และ “พระพุทธศาสนา” ยังเป็นแหล่งที่มาและช่วยจรรโลง “ความเป็นไทย” ในด้านอื่น ๆ ที่ทำให้ “เมืองไทยนี้ดี” ตลอดมา เช่น การปกครองแบบไทย ภาษาไทย วรรณคดีไทย ศิลปะไทย มารยาทไทย ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ฯลฯ “เอกลักษณ์ไทย” เหล่านี้ทำให้วัฒนธรรมไทยเจริญรุ่งเรืองอย่างน่าภาคภูมิใจ แม้ว่าในบางครั้ง “ชาติไทย” จะต้องเสียเอกราชหรือประสบปัญหาในระดับวิกฤต แต่พระมหากษัตริย์ซึ่งทรงกอปรไปด้วยทศพิธราชธรรมของพระพุทธศาสนา ก็ทรงใช้พระคุณสมบัติจากทศพิธราชธรรม เช่น ปัญญา ความเมตตากรุณา ความเสียสละ ฯลฯ เพื่อช่วยในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว จนกระทั่งปัญหานั้นหมดสิ้นไป นอกจากนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ยังให้เห็นว่า “พระมหากษัตริย์” ตามจารีตประเพณีไทยนั้น ทรง “เป็นผู้ชี้ขาดขั้นสุดท้ายในข้อพิพาทและความถูกผิดทั้งปวง”²⁰⁴

ส่วน ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นั้น นอกจากจะมีบทบาทในฐานะรองหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์แล้ว ยังใช้นามแฝงว่า “แมลงหวี่” ในการเขียนบทความเพื่อแสดงให้เห็นว่าสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การปกครองของพระมหากษัตริย์เป็นไปเพื่อปกป้องคุ้มครองราษฎร ต่างจากการปกครองของรัฐบาลหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 นับเป็นการ “เปลี่ยนการปกครองจากการมีเจ้าชีวิตเพียงองค์เดียวปกเกล้าปกกระหม่อม มาเป็นประชาธิปไตยมีเจ้าชีวิตหลายคน บิ

²⁰⁴ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, “การปกครองสมัยสุโขทัย” และ “สังคมสมัยอยุธยา” ใน *ประวัติศาสตร์และการเมือง*, (อ้างแล้ว), น. 48.

กระหม่อมมกดเกล้า”²⁰⁵ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างสูง ในการทำให้ชนชั้นกลางไทย รวมทั้งปัญญาชนในยุคนั้นได้รับรู้ภาพลักษณ์ของการปกครองของไทยในช่วงหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 จากมุมมองแบบกษัตริย์นิยม โดย ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ในระบบการเมืองของไทยหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 และมีบทบาทอย่างมากในการผลักดันทั้งโดยการร่างรัฐธรรมนูญและการเขียนหนังสือเพื่อสถาปนาระบอบการปกครองที่ปรากฏชื่ออยู่ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2492 ว่าระบอบ **“ประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”**

การนิยาม “ระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”

ได้กล่าวแล้วว่า “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” มีรากฐานอยู่บนอุดมการณ์ราชาชาตินิยมที่ได้รับการสถาปนาขึ้นตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และได้รับการผลิตซ้ำอย่างเข้มข้นในยุคนั้น โดยมีการปรับเปลี่ยนจุดเน้นและความหมายให้สอดคล้องกับบริบททางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้กลายเป็นอุดมการณ์ที่มีพลังสูงในหมู่ชนชั้นกลางไทย และเป็นอุดมการณ์ที่ชนชั้นกลางไทย (ซึ่งหมายรวมถึงกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า “ลูกจีนลูกชาติ”) นำมาใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่การเคลื่อนไหวทางการเมืองของตน ความหมายของ **“ระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”** จึงคลี่คลายเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางการเมือง ซึ่งเห็นได้ทั้งจากการเสนอความรู้และความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้โดยตรงหรือโดยอ้อม และยังเห็นได้จากการเคลื่อนไหวทางการเมืองต่างๆ ที่แสดงถึงการ “ฟังพระบารมี” ของพระมหากษัตริย์ด้วย

การถกเถียงเกี่ยวกับสถานะของพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยของไทย นั้น มีมาตั้งแต่ปีแรกภายหลังจากเกิดการปฏิวัติ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 ในการประชุมของคณะอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ในวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ.2475 ถึงแม้ว่าพระยามโนปกรณนิติธาดาและพระยาศรีวิสารวาจาจะเสนอว่า แนวความคิดเรื่อง “อำนาจอธิปไตยย่อมมาจากปวง

²⁰⁵ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, “เบื้องหลังประวัติศาสตร์ โดยแมลงหรี” หนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย พ.ศ.2490, น. 202. อ้างใน เกรียงศักดิ์ เซษฐพัฒน์, “แนวคิดประชาธิปไตยแบบไทย”, (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), น. 120.

ชนชาวสยาม พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นโดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้” โดยระบุว่า “เป็นการยกเอาประเพณีของเราแต่โบราณขึ้นมากล่าวซ้ำเท่านั้นเอง” นั่นคือหลัก “อเนกชนนิกรสโมสรรวมมติ” หรือ “พระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติด้วยประชาชน อัญเชิญเสด็จขึ้น” แต่พระยามโนปกรณนิติธาดาก็กล่าวด้วยว่า “อำนาจอธิปไตย...มาจากชาติคือ ราษฎรรวมกัน...แต่อำนาจนี้ราษฎรรวมกัน ทุกคนต่างคนต่างใช้ไม่ได้ เราเอาอำนาจนั้นมารวมกัน เป็นอันหนึ่ง แล้วพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้น...แต่ว่าท่านมิได้ทรงใช้ตามพระทัย ทรงใช้ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ” นอกจากนี้พระยามโนปกรณนิติธาดา ยังเสนอให้ตัดคำว่า “พระราช” ออก กล่าวคือ “ตามร่างที่เขียนนั้นมีว่า ในมาตรา 6-7-8 ว่าทรงใช้พระราชอำนาจนิติบัญญัติ พระราชอำนาจบริหาร พระราชอำนาจตุลาการ ขอตัดคำว่า “พระราช” ออก เพราะ อำนาจนี้มีใช้ของพระองค์เอง เป็นอำนาจที่มีมาจากประชาชนชาวสยาม”²⁰⁶

นอกจากนี้ยังมีการถกเถียงด้วยว่าการใช้อำนาจของกษัตริย์ควรเป็นอำนาจด้านใดบ้าง โดย ดิเรก ชัยนาม เสนอว่า “ในมาตรา 7...พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจบริหารด้วยความแนะนำ และยินยอมของคณะกรรมการราษฎร” ส่วนพระยาราชวังสัน นั้น มีความเห็นว่าการใช้อำนาจของ พระมหากษัตริย์ด้วยคำแนะนำและยินยอมควรจำกัดเฉพาะสภาผู้แทนราษฎรเท่านั้น ไม่ควร รวมถึงฝ่ายบริหาร (คือคณะรัฐมนตรีซึ่งในยุคนั้นเรียกว่า “คณะกรรมการราษฎร”) ซึ่งในที่สุด ดิเรก ชัยนาม ก็ได้ขอถอนญัตติที่เสนอไว้²⁰⁷

บทบัญญัติเกี่ยวกับพระราชอำนาจในการยับยั้งร่างกฎหมายที่ผ่านการลงมติของรัฐสภา แล้วนั้น ประเทศไทยมีความแตกต่างจากประเทศอังกฤษ กล่าวคือ ประเทศอังกฤษมีรัฐธรรมนูญที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์จึงเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากการต่อสู้ ต่อรองระหว่างฝ่ายต่างๆ โดยเฉพาะสถาบันพระมหากษัตริย์กับรัฐสภา แต่ในรัฐธรรมนูญของไทย มีการบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้พระราชอำนาจในเรื่องนี้มีขอบเขตที่ค่อนข้างชัดเจน ต่อการปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละฝ่าย โดยที่สภาผู้แทนราษฎรใน พ.ศ.2477 และ พ.ศ.2489 ยืนยันใน

²⁰⁶ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, ข้อถกเถียงว่าด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ในองค์กรจัดทำรัฐธรรมนูญของไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2475-2550, (เชียงใหม่: คีแอ้นท์ พรินติ้ง, 2558), น. 15-18.

²⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 18-19.

“อำนาจสูงสุด” ของตนเองซึ่งได้รับฉันทะมาจากประชาชน²⁰⁸ สมชาย ปรีชาศิลปกุล ซึ่งศึกษากระบวนการร่างรัฐธรรมนูญและกฎหมายอื่นๆ ภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 อย่างละเอียดและกว้างขวาง ได้แสดงให้เห็นว่า ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ นั้น “ในการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2489 ก็ไม่ปรากฏว่ามีการอภิปรายโต้แย้งเกิดขึ้นแต่อย่างใด ในด้านหนึ่งจึงเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับการจัดวางสถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์กับฝ่ายนิติบัญญัติเช่นเดียวกันกับที่เกิดขึ้นในรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2475”²⁰⁹

อนึ่ง มีการถกเถียงเกี่ยวกับการใช้คำ “เหนือการเมือง” ด้วยว่า คำดังกล่าวนี้ยังไม่ตรงกับคำว่า “*Being above politics*” ควรจะใช้คำว่า “พ้น” หรือ “นอก” ฯลฯ โดยที่มีความเข้าใจร่วมกันในคณะอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญว่าพระมหากษัตริย์จะไม่เข้ามามีบทบาทในทางการเมือง ซึ่งประธานฯ คือพระยามโนปกรณนิติธาดา ได้ยืนยันให้ใช้คำว่า “เหนือการเมือง” โดยกล่าวว่า ““เหนือ” นี้เพราะและสุภาพ ทั้งแสดงอหยาศัยไม่ตรีด้วย”²¹⁰

ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2492 ถือเป็นครั้งแรกที่มีการตราไว้ว่า “ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” การตราไว้เช่นนี้เกิดขึ้นพร้อมกับการบัญญัติไว้ในมาตรา 82 ว่า “วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกจำนวนหนึ่งร้อยคน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงเลือกและแต่งตั้งจากผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทน และมีอายุไม่ต่ำกว่าสี่สิบปีบริบูรณ์ ซึ่งทรงพระราชดำริเห็นว่าเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีความรู้ความชำนาญในวิชาการหรือกิจการต่างๆ อันจะยังประโยชน์ให้เกิดแก่การปกครองแผ่นดิน...ให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภา” แม้ว่ารูปแบบของรัฐสภาตามรัฐธรรมนูญฉบับนี้คงยึดการมีสองสภา แต่เปลี่ยนเรียกสภาสูงว่า “วุฒิสภา” และให้ความสำคัญแก่วุฒิสภามาก โดยให้ประธานวุฒิสภาเป็นประธานรัฐสภา ดังนั้น รัฐธรรมนูญฉบับนี้จึงรับรองการใช้อำนาจทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ โดยที่ประธานสภาร่างรัฐธรรมนูญคือเจ้าพระยาศรีธรรมาภิเบศชี้แจงว่า “เพื่อให้การเลือกสมาชิกวุฒิสภาเป็นไปโดยอิสระ ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจนั้นแทนปวงชน

²⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 90-96.

²⁰⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 97.

²¹⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 21-23.

...จึงได้บัญญัติให้ประธานองคมนตรี ผู้ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองใดๆ เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ”²¹¹

แม้จะมีผู้คัดค้านจำนวนมาก เช่น **พิน สุพรรณสาร** รัฐมนตรี กล่าวคำว่า “ท่านผู้ร่างได้เขียนรัฐธรรมนูญนี้เหนียวรั้งให้พระมหากษัตริย์เข้ามาพัวพันในการเมืองมากเกินไปหลักของรัฐธรรมนูญที่แล้วๆ มา ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นห่วงพระเกียรติและพระราชฐานะของท่านนั้นจะต้องถูกวิพากษ์วิจารณ์หลายแง่หลายมุม...” **กุหลาบ แก้ววิมล** ส.ส. นนทบุรี กล่าวว่า “วุฒิสมาชิก... คนๆ เดียวเลือกคือพระมหากษัตริย์ อย่างนี้ท่านจะแปลว่าประชาธิปไตยหรือไม่ นี่เรียกว่ากษัตริย์นิยม” และ **นิวัฒน์ ศรีสุวรรณนท์** เห็นว่า อำนาจของพระมหากษัตริย์มีความผูกพันกับความสมบูรณ์ของระบอบประชาธิปไตย หากพระมหากษัตริย์มีอำนาจเพิ่มมากขึ้นความเป็นประชาธิปไตยก็ลดน้อยลง เป็นต้น แต่ในท้ายที่สุดแล้วที่ประชุมรัฐสภาก็ได้ลงมติให้ผ่านด้วยคะแนนเสียง 68 เสียงต่อ 25 เสียง ทั้งนี้โดยมีผู้แสดงความเห็นในที่ประชุมรัฐสภาก่อนการลงมติดังกล่าวถึงแม้พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกรัฐสภา แต่สภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งยังคงมีอำนาจสูงสุดเนื่องจาก “วุฒิสภานั้นมีอำนาจเพียงยับยั้งเท่านั้นเอง ซึ่งเมื่อยับยั้งแล้วเวลาล่วงผ่านไปตามที่กำหนดในรัฐธรรมนูญนี้แล้ว สภาผู้แทนเองมีสิทธิที่จะยกกฎหมายนั้นขึ้นมาเถียงและลงมติให้ใช้ได้ อย่างนี้จะเห็นได้ว่าเสียงสุดท้ายย่อมเป็นเสียงของสภาผู้แทนราษฎร”²¹²

เนื้อหาจากการอภิปรายของสมาชิกในที่ประชุมที่เห็นด้วยกับร่างรัฐธรรมนูญมาตรา 82 นี้สะท้อนถึงแนวความคิดเรื่อง “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ในบางแง่ เช่น การแสดงความเห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีศัพิตราชธรรม ต่างจาก “เรา” หรือกลุ่มคนที่เป็นผู้แทนราษฎรในระบอบใหม่ซึ่งมีปัญหาในแง่ของ “**ความมีกรรมะ**” โดยกล่าวไว้ว่า “ระบอบเรา

²¹¹ ในความนำของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 กล่าวถึงองค์ประกอบของสภาร่างรัฐธรรมนูญว่า “...ประกอบด้วยสมาชิก ซึ่งรัฐสภาเลือกตั้งจากสมาชิกรัฐสภา 10 คน จากสมาชิกสภาผู้แทน 10 คน และจากผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ 4 ประเภท...ประเภทละ 5 คน”

²¹² สมชาย ปรีชาศิลป์กุล, ข้อถกเถียงว่าด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ในองค์กรจัดทำรัฐธรรมนูญของไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2475-2550, (อ้างแล้ว), น. 34-36.

ก็ผู้พระมหากษัตริย์ไม่ได้อยู่อย่างหนึ่งคือความมีธรรมะ บ้านเมืองปั่นป่วนเวลานี้เพราะเราไม่รัก
ทศพิธราชธรรมใช้หรือไม่ ถ้าหากว่าเราเป็นผู้แทน เป็นนักการเมือง และรับพระราชทาน
ทศพิธราชธรรมมาแล้ว คงจะไม่เป็นอย่างนี้”²¹³

ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ก็ยืนยันว่า “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรง
เป็นประมุข” ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2492 มีความเป็นประชาธิปไตย เพราะพระมหากษัตริย์
ทรงใช้อำนาจตามรัฐธรรมนูญ และอำนาจเนื้อหาของรัฐธรรมนูญหลายมาตราว่าแสดงถึง
ความเป็นประชาธิปไตย ดังความตอนหนึ่งว่า

“บทบัญญัติในมาตรา 2 ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมี
พระมหากษัตริย์เป็นประมุข...ในมาตรา 3 บอกว่าอำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย
พระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุขทรงใช้อำนาจแต่โดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ...อำนาจนิติบัญญัติ
นั้นพระมหากษัตริย์ทรงใช้ทางรัฐสภา ...อำนาจบริหารราชการแผ่นดิน...รับผิดชอบต่อสภาผู้แทน
อำนาจตุลาการ...ศาลเป็นผู้ใช้ อำนาจของศาล อำนาจของสภา อำนาจของรัฐมนตรีเป็นหัวใจของ
รัฐธรรมนูญนี้ทั้งฉบับ เราถือหลักว่าพระมหากษัตริย์ทรงปกครองเรา ไม่ได้ปกครองอย่างรีบรีป...
ประชาชนเรายังเคารพพระมหากษัตริย์...”²¹⁴

นอกจากนี้ยังมีสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญใน พ.ศ.2492 หลายคนให้คำอธิบาย
ยืนยันถึงความเป็นผู้แทนปวงชนของพระมหากษัตริย์²¹⁵ เช่น การอภิปรายของเทพ โชติनुชิต
สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญระบุว่า “ความจริงพระมหากษัตริย์ก็เป็นผู้แทนของปวงชนและ
แต่งตั้งวุฒิสมาชิกนี้มาเป็นผู้แทนปวงชนเช่นกัน”²¹⁶ ซึ่งถึงแม้ว่าจะมีสมาชิกอีกหลายคนที่คัดค้าน

²¹³ เรื่องเดียวกัน, น. 38-39.

²¹⁴ รายงานการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ 13 พิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช 2492 น. 210-211. อ้างใน
เรื่องเดียวกัน, น. 100.

²¹⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 103.

²¹⁶ รายงานการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ 13 พิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช 2492 น. 435-436. อ้างใน
เรื่องเดียวกัน, น. 103.

ทัศนะดังกล่าวนี้ เช่น ร.ท.จงกล ไกรฤกษ์ ส.ส.พิษณุโลก²¹⁷ แต่คำกล่าวเช่นนี้ก็สะท้อนว่าคนส่วนหนึ่งมีความคิดเรื่อง “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ในแง่มุมดังกล่าว

เกษียร เตชะพีระ วิเคราะห์ว่า การเน้น “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ในต้นทศวรรษ 2490 เกิดขึ้นหลังจากความพยายามของ ปรีดี พนมยงค์²¹⁸ ในการสถาปนา “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ตามรัฐธรรมนูญ เพื่อ “สร้างความปรองดองระหว่างกลุ่มเจ้าและขุนนางผู้ปกครองในระบอบเดิมกับประชาธิปไตย” ในช่วงปลายทศวรรษ 2480 นั้น “ต้องประสบโศกนาฏกรรมครั้งยิ่งใหญ่ และสะดุดหยุดชะงักไปเนื่องด้วยกรณีสวรรคตด้วยพระแสงปืนของในหลวงรัชกาลที่ 8” โดยที่ บ้านเมืองตกอยู่ในสภาวะ “ระส่ำระสาย” ดังความว่า

“หลังจากนั้นบ้านเมืองก็ระส่ำระสาย มีผู้ฉวยโอกาสจากกรณีสวรรคตปั่นเรื่องมดเท็จกล่าวร้ายป้ายสีอาจารย์ปรีดีและพวก ก่อให้เกิดความขัดแย้งแตกแยกขยายตัวรุนแรงกว้างขวางออกไปท่ามกลางภาวะวิกฤตเศรษฐกิจข้าวยากหมากแพง ใจผู้ร้ายชุกชุม นักการเมืองและข้าราชการทุจริตคอร์รัปชัน และนายทหารถูกปลดประจำการถึงราว 1 ใน 5 ของทั้งหมดหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

ระบบการเมืองไทยก็ย่างเข้าสู่สภาพการฉีกขาดที่

1) ชนชั้นนำสูญเสียฉันทามติว่าอะไรคือเป้าหมายร่วมกันของบ้านเมือง (the loss of elite consensus)

²¹⁷ ร.ท.จงกล ไกรฤกษ์ อภิปรายว่า “ข้าพเจ้าค้านร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้เพราะเหตุว่าข้าพเจ้าเป็นผู้ใช้สิทธิอำนาจอธิปไตยแทนปวงชน...สภาองคมนตรีหรือวุฒิสภา...บัดนี้...พระมหากษัตริย์ได้อำนาจทั้งหมดแทนที่จะเป็นนายกรัฐมนตรีหรือฝ่ายการเมือง...” รายงานการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ 18 พิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช 2492 หน้า 425. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 106.

²¹⁸ เกษียร เตชะพีระ เห็นว่าปรีดี พนมยงค์ เป็น “กลุ่มชาตินิยมแบบเสรีนิยม-สังคมประชาธิปไตย” ที่แตกหักกับ “กลุ่มชาตินิยมแบบรัฐนิยม-ทหาร” ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ในขณะที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นกลุ่ม “พลังอนุรักษ์นิยม-นิยมเจ้า” ที่สถาปนา “วาทกรรมเสรีชาตินิยม” โปรดดู เกษียร เตชะพีระ, ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ฟ้ำเดียวกัน 9, 1 (มกราคม-มีนาคม 2554): 93-96.

2)ระบอบการเมืองต่างๆ ที่ผ่านมามีลัทธิชาตินิยมหรือความชอบธรรมในสายตากลุ่มพล้งการเมืองสำคัญ ไม่กลุ่มใดก็กลุ่มหนึ่ง (the lack of political legitimacy)

3)ความรุนแรงและฆาตกรรมทางการเมืองกลายเป็นวิธีการที่ทุกกลุ่มฝ่ายใช้กันอย่างแพร่หลายโดยไม่เคารพกฎกติกาทางการเมือง”²¹⁹

ในท่ามกลางสภาพการณ์ดังกล่าวนี้ ระบอบประชาธิปไตยที่เน้นการเลือกตั้งจึงมีความสำคัญน้อยลง²²⁰ ในขณะที่บทบาททางการเมืองของพระมหากษัตริย์ได้รับการยอมรับจากสังคมมากขึ้น ถึงแม้ว่าใน พ.ศ.2492 พระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ยังคงประทับอยู่ในยุโรปและมีได้มีบทบาททางการเมืองอย่างแท้จริง (มีเพียงกรมขุนชัยนาทนเรนทร ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ที่ทรงมีบทบาทในการเมืองไทยในช่วงเวลาดังกล่าว) แต่ก็ได้เกิดการร่างและการลงมติเห็นชอบ (โดยเสียงส่วนใหญ่ในรัฐสภา) ต่อรัฐธรรมนูญที่ถวายพระราชอำนาจแก่พระมหากษัตริย์มากขึ้น และเกิด “ระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ขึ้นมาแทน “ระบอบประชาธิปไตยอันพร่องพร้อมด้วยสามัคคีธรรมตามรัฐธรรมนูญ” ที่เสนอโดยปรีดี พนมยงค์ ทั้งนี้ โดย ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ให้เหตุผลไว้ด้วยว่า “ระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมืออันทรงประสิทธิภาพที่สุดไว้ให้เราป้องกันเผด็จการ ตราบใดที่อำนาจสูงสุดยังอยู่กับพระมหากษัตริย์และฉะนั้นจึงปลอดภัยของพวกมากใหญ่ใฝ่สูงทางการเมืองแล้ว ตราบนั้นก็จะไม่มีความปรารถนาในหมู่ชนกษัตริย์ที่จะเป็นจอมเผด็จการ”²²¹

อนึ่ง ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2492 มาตรา 59 ยังระบุด้วยว่า “กำลังทหารเป็นของชาติ อยู่ในบังคับบัญชาสูงสุดของพระมหากษัตริย์ ไม่ขึ้นต่อเอกชน คณะบุคคล หรือพรรคการเมืองใดๆ”²²²

²¹⁹ เกษียร เตชะพีระ, ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ฟ้ำเดียวกัน 9, 1 (มกราคม-มีนาคม 2554), น. 95-96.

²²⁰ โปรดดูการให้เหตุผลต่างๆ ในหัวข้อ “การลดความสำคัญของประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง”.

²²¹ แปลและอ้างใน เกษียร เตชะพีระ, ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ฟ้ำเดียวกัน 9, 1 (มกราคม-มีนาคม 2554), น. 97.

²²² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 , ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 66 วันที่ 23 มีนาคม พ.ศ.2492.

เกษียร เตชะพีระ ได้วิเคราะห์ปรากฏการณ์ในต้นทศวรรษ 2490 ที่มีการร่างรัฐธรรมนูญ โดยกลุ่มการเมืองซึ่งเป็นเสียงส่วนใหญ่ที่เน้น “ระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ไว้ดังนี้

“ปรากฏว่า “ระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 อันเป็นสูตรการประนีประนอมระหว่างกลุ่มผู้ปกครองในระบอบเดิมกับประชาธิปไตยที่ออกแบบโดยพรรคประชาธิปัตย์ ได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์คัดค้านอย่างกว้างขวางจากฝ่ายต่างๆ ไม่ว่าคณะรัฐประหาร 9 พฤศจิกายน 2490, รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม, สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสังกัดสหพรรคฝ่ายรัฐบาล, สื่อสิ่งพิมพ์, ขบวนการคอมมิวนิสต์, และกลุ่มอาจารย์ปรีดีกับพวกว่า

-ถอยหลังเข้าคลองสู่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

พื้นอำนาจเก่าของคณะเจ้า

ละเมิดหลักการแห่งระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตย โดยเอาพระมหากษัตริย์มาเกี่ยวข้องกับการเมืองการทหารมากเกินไป อาจส่งผลเสียต่อพระเกียรติยศและฐานะ

รัฐบุรุษอาวุโสปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าวถึงรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2492 ...ว่า “เป็นอำมาตยาธิปไตยครบถ้วนทั้งบทถาวรและบทเฉพาะกาล...”²²³

อย่างไรก็ตาม ในปลายปี พ.ศ.2494 ก็ได้เกิดการรัฐประหาร และการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2495 ซึ่งทำให้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญลดลงอีกครั้งหนึ่ง ในขณะที่ฝ่ายรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ มีอำนาจในรัฐสภาสูงขึ้น โดยมีพรรคเสรีมนังคศิลา เป็นพรรคการเมืองของฝ่ายรัฐบาลและมีกองกำลังตำรวจและกองทัพเป็นฐานอำนาจที่สำคัญ ส่วน

²²³ เกษียร เตชะพีระ, ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ฟ้ำเดียวกัน 9, 1 (มกราคม-มีนาคม 2554), น. 99.

อุดมการณ์ที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม อ้างอิงในการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองก็คือ **อุดมการณ์ “พ่อขุนอุปถัมภ์”** ซึ่งจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จะนำอุดมการณ์ดังกล่าวนี้มาใช้ใน ทศวรรษ 2500 ควบคู่กับ **อุดมการณ์ราชาชาตินิยม** และส่งเสริมพระราชกรณียกิจต่างๆ ของ พระมหากษัตริย์อย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชกรณียกิจในพระราชพิธีต่างๆ ตาม ขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย และการเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศต่างๆ ที่รัฐบาลต้องการจะ เป็นพันธมิตรเพื่อพัฒนาประเทศและต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ และรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยังต้องการจะมีความชอบธรรมทางการเมืองในสายตาของคนในประเทศและต่างประเทศอีกด้วย เพราะการได้มาและการรักษาอำนาจของรัฐบาลกระทำไปโดยการล้มสถาบันการเมืองในระบบ ประชาธิปไตยลงไปอย่างสิ้นเชิง

ในท่ามกลางบริบทดังกล่าวข้างต้น **ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช** เป็นผู้มียุทธศาสตร์สำคัญที่สุด ในการนิยามความหมายของพระมหากษัตริย์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองใน พ.ศ.2475 เพราะ **ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช** เป็นปัญญาชนที่ทรงอิทธิพลที่สุดในสังคมไทยตั้งแต่กลาง ทศวรรษ 2490 จนกระทั่งถึงแก่อสัญกรรมใน พ.ศ.2538

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีบทบาทอย่างสูงในการทำให้ความหมายของ “ระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” มีความชัดเจนและมีพลัง ทั้งนี้ **ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช** ได้สร้างความรู้อย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่เขียน **สี่แผ่นดิน** ในกลางทศวรรษ 2490 เสนอภาพ ยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เต็มไปด้วยความสงบสุข ความเป็นระเบียบ ความมั่นคง และความ เจริญก้าวหน้า และความรู้ที่เสนอในเวลาต่อมาก็แสดงให้เห็นว่า ถึงแม้ว่าการปกครองแบบไทยนี้ อำนาจสูงสุดจะอยู่ในมือของผู้ปกครองเพียงคนเดียว แต่ก็ทำให้เกิดสังคมที่ดีได้เพราะมีพระมหากษัตริย์ ที่ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม ทรงดูแลและอำนวยการความยุติธรรมให้เกิดแก่คนทั้งปวง “**ทำให้ชนอยู่ ร่วมกันได้ด้วยความสุข**” ต่อมาในปลายทศวรรษ 2500 เมื่อเกิดการช่วงชิงอำนาจทางการเมือง ระหว่างฝ่ายรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร (ที่มีแนวโน้มว่าจะรวบอำนาจได้อย่างมั่นคง) กับฝ่าย อนุรักษนิยม-กษัตริย์นิยมที่กำลังทวีอำนาจขึ้น **ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช** ก็ได้เน้นว่าพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยที่ทำให้ “**ราชบัลลังก์นั้นเป็นเครื่องกีดขวางอำนาจ**” พร้อม ทั้งเน้นด้วยว่า “**ไทยเราได้ใช้ “หัว” แห่งสังคม หรือสถาบันพระมหากษัตริย์นั่นเอง เป็น**

เครื่องควบคุมมิให้เกิดความไม่เป็นธรรม และความผิดพลาดบกพร่องต่าง ๆ ขึ้นได้...นี้เป็นหลักการที่คนไทยเราได้ยึดถือมาโดยตลอด²²⁴ นอกจากนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ยังระบุถึงสิทธิของประชาชนอันเกิดจากการที่พระมหากษัตริย์ทรง “เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับประชาชน” (ตามแนวพระราชดำริเรื่อง “ราชประชาสมาสัย”) ซึ่งทำให้ “**ราษฎร...มีสิทธิทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาได้ทุกเรื่อง สิทธินี้ไม่เคยหมดไปจากประชาชนเลย และเป็นสิทธิสำคัญมาก**” พระมหากษัตริย์จึงทรงเป็น “ที่พึ่ง” อันแท้จริงของประชาชน²²⁵ ความคิดดังกล่าวนี้ เป็นรากฐานของการยอมรับพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในการกำกับตรวจสอบผู้นำประเทศหรือรัฐบาล และการถวายฎีกาเพื่อ “ขอพระบารมีเป็นที่พึ่ง” ซึ่งเกิดขึ้นอย่างมากในช่วงเวลาที่เกิดการต่อสู้ทางการเมือง

อาจกล่าวได้ว่าความหมายที่ชัดเจนของ “**ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข**” ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้นิยามความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” อย่างเข้มข้นและต่อเนื่อง ทำให้คนไทยมีความเข้าใจอย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทของพระมหากษัตริย์ในระบอบการปกครองของไทยในรัชกาลปัจจุบัน ทั้งนี้ โดยมีการสร้างความรู้และการนำเสนอความคิดของหลายฝ่ายในแนวทางที่สอดคล้องกัน ทำให้กลายเป็นความคิดที่ทรงพลังอย่างสูงจนกลายเป็นวาทกรรมที่ครอบงำชนชั้นสูงและชนชั้นกลางในสังคมไทยตลอดมา

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นำเอาคำอธิบายเกี่ยวกับลักษณะของ “การปกครองแบบไทย” ที่เป็นการปกครองแบบ “**บิดาปกครองบุตร**” หรือ “**พ่อปกครองลูก**” ของสมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) มาปรับใช้ เพื่อชี้ให้เห็นว่า ระบอบ “การปกครองแบบไทย” เป็นการผสมผสานระหว่าง การปกครองสมัยสุโขทัยกับสมัยอยุธยาเข้าด้วยกัน กล่าวคือ แม้ว่าพระมหากษัตริย์ไทยจะทรงเป็นเทวราชา แต่เนื่องพระองค์ทรงนับถือพุทธศาสนาจึงทรงปกครองด้วยความเมตตากรุณา เสมือนพ่อ

²²⁴ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, “ในหลวงของประชาชน” อ้างใน สละ ลิขิตกุล, *ในหลวงกับคึกฤทธิ์*, (กรุงเทพฯ: สรรพศาสตร์, 2546), น. 103-104.

²²⁵ สายชล สัตยานุรักษ์, *คึกฤทธิ์กับประติมากรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2*, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2550), น. 39-52, น. 221, น. 306.

ปกครองลูก คือทรงใช้พระราชอำนาจ ทั้ง “พระเดช” และ “พระคุณ” เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนโดยปราศจากการกดขี่ และยังเปิดโอกาสให้มีการเลื่อนขั้นทางสังคม ทั้งนี้ก็เพราะ “การปกครองแบบไทย” นี้ เป็นการปกครองโดยผู้นำที่เป็น “คนดี” เนื่องจากยึดมั่นในทศพิธราชธรรมของพระพุทธศาสนานั้นเอง²²⁶ นอกจากนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ยังทำให้คนไทยรับรู้ด้วยว่า ในระบอบ “การปกครองแบบไทย” นี้ จะไม่เกิดปัญหาที่ “ชนชาแห่งรัฐ” หรือ “ฝ่ายบริหาร” ใช้อำนาจไปในทางมิชอบ เพราะถึงแม้ว่าจะไม่มีรัฐสภาคอยควบคุมฝ่ายบริหาร แต่ “**ประมุขแห่งรัฐ...เป็นอำนาจของประชาชนในอันที่จะควบคุมฝ่ายบริหาร**”²²⁷ ดังได้กล่าวมาแล้ว ทั้งนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชได้อธิบายว่า

ประวัติศาสตร์ของไทยเรานั้นปรากฏว่ามีเบื้องหลังที่แตกต่างกันกับของชาติอื่นๆ...คนไทยเราในสมัยก่อนมิได้คิดตั้งสถาบันหรือองค์การขึ้นเพื่อให้อำนาจควบคุม “ชนชา” แห่งสังคม ไทย เราได้ใช้ “หัว” แห่งสังคม หรือสถาบันพระมหากษัตริย์นั่นเอง เป็นเครื่องควบคุมมิให้เกิดความไม่เป็นธรรม และความผิดพลาดบกพร่องต่าง ๆ ขึ้นได้ และก็ได้อำนาจกันเป็นสุขมาหลายร้อยปีด้วยวิธีการนี้...นี่เป็นหลักการที่คนไทยเราได้ยึดถือมาโดยตลอด²²⁸

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ยังแสดงให้เห็นว่าประชาชนซึ่งตกอยู่ในวัฏจักร “โง่-จน-เจ็บ”²²⁹ และ “ยังรู้สึกในหน้าที่...อ่อนต่อโลก...ขาดความรับผิดชอบ...อยู่ห่างไกลความเจริญ...ยากจน...ไม่มีผลประโยชน์ใด ๆ ที่จะต้องรักษา ไม่มีความหวังใด ๆ ในชีวิต...ขาดการศึกษา ขาดความเจนจัดต่อโลก...ไม่รู้ว่าตนเองนั้นต้องการอะไร”²³⁰ นั้น จำเป็นจะต้องอยู่ภายใต้อำนาจของผู้นำแบบไทยและข้าราชการ ซึ่งการนับถือพระพุทธศาสนาทำให้ “ผู้นำแบบไทย” มีศีลธรรมจรรยา จึง

²²⁶ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, “การปกครองสมัยสุโขทัย” และ “สังคมสมัยอยุธยา” ใน *ประวัติศาสตร์และการเมือง*, (อ้างแล้ว), น.31-67.

²²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 36-37. (เน้นโดยผู้วิจัย).

²²⁸ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, “ในหลวงของประชาชน” อ้างใน สละ ลิขิตกุล, *ในหลวงกับคึกฤทธิ์*, (กรุงเทพฯ : สรรพศาสตร์, 2546), น. 103-104.

²²⁹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, “ขุนช้างขุนแผนฉบับอ่านใหม่” ใน *หนังสืออนุสรณ์คึกฤทธิ์ ปราโมช*, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2539), น 252.

²³⁰ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, “นายข้าราชการ” (เพื่อนนอน 22 มกราคม 2506) ใน *คึกฤทธิ์กับสังคมเมืองไทย*, (กรุงเทพฯ : ประพันธ์สารสิน, 2510), น. 97-100.

สามารถปกครองโดยไม่ต้องมีกระบวนการถ่วงดุลอำนาจหรือการควบคุมตรวจสอบใดๆ เว้นแต่การควบคุมโดย “พระมหากษัตริย์” ซึ่งทรงเป็นผู้นำในทางศีลธรรมและทรงเป็นที่พึ่งของราษฎรอย่างแท้จริง โดย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ระบุไว้ด้วยว่า มีสิทธิสำคัญอย่างหนึ่งของราษฎรไทยที่ไม่มีผู้ใดจะแย่งชิงเอาไปได้เลย นั่นคือ สิทธิในการถวายฎีกา²³¹

ในทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มุ่งนิยามความหมายของ “พระมหากษัตริย์” เพื่อเน้นความใกล้ชิดระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน และหล่อหลอมความรู้สึกของประชาชนให้มีความผูกพันและความจงรักภักดีอย่างลึกซึ้งต่อพระมหากษัตริย์ ขณะเดียวกันก็มุ่งทำให้คนไทยยอมรับอำนาจของรัฐบาลทหารที่มีความจงรักภักดีอย่างสูงสุดต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ โดย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ชี้ให้เห็นว่า ทหารเช่นจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นั้นยอมเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีก็เพื่อจะทำหน้าที่ปกป้องราชบัลลังก์ และยังแสดงให้เห็นว่า รัฐบาลทหารทำการปกครองประเทศภายใต้การสอดส่องดูแลอย่างใกล้ชิดของพระมหากษัตริย์ เพื่อจะทำให้ประชาชนมีความไว้วางใจในการที่ทหารเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองประเทศ โดยเห็นว่าไม่จำเป็นต้องมีสถาบันในระบบประชาธิปไตย (เช่นรัฐสภาและองค์กรอิสระต่างๆ) เพื่อควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ เพราะมี “พระมหากษัตริย์” ทรงสอดส่องดูแลการปกครองให้เป็นไปอย่างถูกต้องยุติธรรมอยู่แล้ว

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์นำเอาความคิดที่ว่า “พระมหากษัตริย์” ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยทั้งชาติมาเน้นอยู่เสมอ เช่นเดียวกับความคิดที่ว่า “พระมหากษัตริย์” ทรงถึงพร้อมด้วยทศพิธราชธรรมของพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้พระองค์ทรงกระทำแต่สิ่งที่ดีถูกต้อง และทรงมีความเมตตาและความห่วงใยในพสกนิกรเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น นอกจากจะทรงดำเนินโครงการต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของพสกนิกร และทรงสนับสนุนการพัฒนาประเทศของรัฐบาลแล้ว หากราษฎรได้รับความไม่เป็นธรรมจากผู้ปกครอง ก็สามารถจะทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาได้เสมอ การเน้นความคิดเหล่านี้ในทศวรรษ 2510 ทำให้ “พระมหากษัตริย์” ทรงมีความสำคัญเหนือรัฐบาลอย่างชัดเจน และเมื่อ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เห็นว่าจอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร ครองอำนาจยาวนานเกินไป ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็เริ่มโจมตีรัฐบาล และได้เพิ่มเติม

²³¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, *สถาบันพระมหากษัตริย์*, (กรุงเทพฯ: แสงรุ่งการพิมพ์, 2518), น. 37-40.

ความคิดเกี่ยวกับ“พระมหากษัตริย์” ว่า เมื่อใดก็ตามที่เกิดปัญหาทางการเมือง เนื่องจากผู้ปกครองมิได้ทำหน้าที่ของ “ผู้ปกครองแบบไทย” แต่กลับใช้อำนาจที่มีอยู่ไปในทางแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว “พระมหากษัตริย์” ก็จะทรง “กิดขวาง” การใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมดังกล่าว²³²

จะเห็นได้ว่าวาทกรรม “พระมหากษัตริย์ในระบอบการปกครองแบบไทย” ที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้สถาปนาขึ้นมานี้ กลายเป็นฐานทางความคิดให้แก่ปฏิบัติการทางวาทกรรมของคนในยุคหลัง รวมทั้งนักวิชาการที่สนับสนุน “คนเสื้อเหลือง” ดังจะได้วิเคราะห์โดยละเอียดต่อไปข้างหน้า

ในทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา นอกจาก “การปกครองแบบไทย” ที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นิยาม แล้ว ยังมีแนวความคิดที่มีอิทธิพลอย่างสูงควบคู่กันก็คือ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ที่ได้รับการเสนอโดยฝ่ายรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2507-2508 โดยรัฐบาลพยายามเน้นอุดมการณ์ “ประชาธิปไตยแบบไทย”²³³ เพื่อจรรโลงระบอบการปกครองแบบเผด็จการทหาร มีการเผยแพร่แนวคิด “ประชาธิปไตยแบบไทย” เพื่อโน้มน้าวให้ประชาชนเห็นด้วยและยอมรับผ่านทางสถานีวิทยุ “สองศูนย์”

ความหมายของ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ในสมัยรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร

เนื้อหาส่วนใหญ่ที่เสนอผ่านการตีพิมพ์บทความและการนำเนื้อหาของบทความมาเผยแพร่ซ้ำทางสถานีวิทยุ “สองศูนย์” นั้น จะเน้นว่าระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกไม่เหมาะสมกับสังคมไทย อันเป็นการสืบทอดคำอธิบายที่มีมาก่อนหน้านั้น เช่น คำอธิบาย

²³² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, “สยามรัฐหน้า 5” (4 มกราคม 2515) ใน *สยามรัฐ หน้า 5 เล่ม 9*, (กรุงเทพฯ: ก้าวหน้า, 2516), น. 307.

²³³ ใน พ.ศ.2508 บทความที่ได้รับการเผยแพร่ทางวิทยุสองศูนย์ ได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือ ในหนังสือเล่มนี้ได้นำบทความที่เผยแพร่ในปี พ.ศ. 2507 มารวมไว้เพียงบทความเดียว คือ “รัฐธรรมนูญของเราควรจะเป็นอย่างไร?” ที่ออกอากาศเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2507 (19.30 น.) และ 23 สิงหาคม 2507 (07.30 น.) (ดู *ประชาธิปไตยแบบไทย และข้อคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ*, (พระนคร: โชคชัย เทเวศร์, 2508), น. 209-234.) ที่เหลืออีก 21 บทความได้เผยแพร่ทางวิทยุในระหว่างเดือนกรกฎาคม 2508-ตุลาคม 2508.

ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งได้ปราศรัยในวันชาติ คือวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2502 มีเนื้อหาว่าประชาธิปไตยแบบตะวันตกไม่เหมาะสมสำหรับสังคมไทย เพราะวาระบอบประชาธิปไตยของไทยที่เกิดขึ้นภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 นั้น นำมาซึ่งปัญหาต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความแตกแยกภายในชาติ ซึ่งจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ระบุสภาพการเมืองภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 จนถึงก่อนการรัฐประหารใน พ.ศ.2501 ว่า

“ในระบอบเวลานั้น เป็นความแตกแยกอย่างรุนแรง การกล่าวร้ายใส่โทษ ความต้องการที่จะเห็นแต่เรื่องยุ่งยาก ความคิดโน้มเอียงไปทางร้าย ความตั้งใจที่จะประหารทำลายซึ่งกันและกัน ได้แสดงตัวออกมาทุกวิถีทาง จนกระทั่งรัฐบาลในสมัยนั้นต้องยอมรับว่า ไม่สามารถบริหารงานของประเทศชาติต่อไปได้ และจำต้องลาออก ฉะนั้นแผนอันแรกของการปฏิวัติคือ ต้องขจัดกวาดล้างพฤติกรรมต่างๆ อันเป็นเหตุแห่งความแตกร้างและสร้างความสามัคคีในชาติขึ้นมาให้จงได้”²³⁴

เมื่อประชาธิปไตยแบบตะวันตกไม่เหมาะสมสำหรับสังคมไทย จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมไทย เช่น “ให้อำนาจแก่ฝ่ายบริหารมากกว่าฝ่ายรัฐสภา”²³⁵ ซึ่งหมายถึงการลดความสำคัญของการเลือกตั้งนั่นเอง จะเห็นได้ว่าผู้เขียนบทความต่างๆ ที่เสนอทางสถานีวิทย์ “สองศูนย์” พยายามลดความสำคัญของประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง ด้วยวิธีการต่างๆ เป็นต้นว่า ชี้ให้เห็นปัญหา จุดอ่อนหรือข้อบกพร่องของ ระบอบรัฐสภา พรรคการเมือง และการเลือกตั้ง เช่น “ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ ๘๐ % อาศัยอยู่ในชนบท...ชีวิตชาวชนบทเป็นชีวิตอยู่ใกล้กับธรรมชาติ ไม่รู้เด็กร้อนและไม่จำเป็นต้องคอยหวังพึ่งราชการมากนัก ฉะนั้น ชาวชนบทจึงชอบอยู่โดดเดี่ยว ไม่เอาใจใส่ในการบ้านการเมือง...”²³⁶ ในขณะที่ชาวเมืองนั้น “...เอาใจใส่กับการบ้านการเมืองมากกว่าชาวชนบท นอกจากนี้ชาวเมืองในประเทศไทยโดยทั่วไปก็มีการศึกษามากกว่าชาวชนบทด้วย ... เมื่อชนกลุ่มที่เอาใจ

²³⁴ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, “คำปราศรัยในวันชาติ” วันที่ 24 มิถุนายน 2502 ใน ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2502-2504, (พระนคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2507), น.16

²³⁵ ประชาธิปไตยแบบไทย และข้อคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ, (อ้างแล้ว), น. 226

²³⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 226-227 (เน้นโดยผู้เขียนบทความ).

ใส่ต่องานของชาติมีจำนวนน้อย แต่ชนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นกำลังสำคัญของประเทศกลับไม่ใส่ใจใส่ เช่นนี้ การเลือกตั้งผู้แทนก็ย่อมอยู่ภายใต้อิทธิพลของคนกลุ่มน้อย...โดยเฉลี่ยทั่วประเทศ จึงอาจกล่าวได้ว่าผู้มีสิทธิเพียงประมาณ ๒๐ % นี้เองเป็นผู้เลือกผู้แทนส่งเข้ามานั่งในสภา ...^{๒๓๗}

ผู้เขียนบทความชี้ให้เห็นว่าระบบการเลือกตั้งของไทยมีความเลวร้ายหลายประการ กล่าวคือ

“ตามข้อเท็จจริงปรากฏว่าการเลือกตั้งในส่วนภูมิภาคนั้น ความสนิทสนมและความสัมพันธ์ระหว่างผู้เลือกกับผู้สมัครรับเลือก ยังมีอิทธิพลอยู่เป็นอันมาก ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นจำนวนไม่น้อย ได้รับเลือกเพราะใช้เงินซื้อบ้าง เลี้ยงสุรยาเมาแก่ผู้มีสิทธิบ้าง หรืออาศัยความสัมพันธ์กันเป็นส่วนตัวมากกว่าที่จะใช้ความรู้หรืออุดมการณ์ทางการเมือง เห็นจะมีผู้สมัครในพระนคร-ธนบุรีเท่านั้น ที่ใช้วาทศิลป์เป็นเครื่องหาเสียง...เราจึงได้ผู้แทนที่ยังไม่สู้จะเข้ามาตรฐานนัก...เมื่อเป็นเช่นนี้ จะเป็นการสมควรละหรือที่เราจะมอบความไว้วางใจอย่างสูงสุดไว้กับสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งได้แสดงข้อบกพร่องให้เราประจักษ์มาแล้วในอดีตอย่างมากมาย...ในขั้นนี้จึงเป็นการสมควรที่จะจำกัดอำนาจของสภาไว้บ้าง เพื่อไม่ให้มีอำนาจมากเกินไป ทั้งจะได้อาศัยสภาผู้แทนราษฎรเป็นเวทีฝึกนักการเมืองในอุดมคติของเราต่อไปพลางๆ ก่อนด้วย”^{๒๓๘}

ผู้เขียนยังได้วิจารณ์ระบบพรรคการเมืองของไทยที่ผ่านมาว่า “ความผูกพันและวินัยในการร่วมเป็นพรรคการเมืองตามความหมายที่แท้จริงยังไม่มี เป็นเหตุให้ฝ่ายรัฐบาลสมัยพยายามหาเสียงสนับสนุนโดยวิธีซื้อคะแนนเสียงจากสมาชิกรัฐสภาทำให้สมาชิกสภา จำนวนไม่น้อยถือโอกาส ขูดรีดเงินทองจากฝ่ายรัฐบาลจนไม่รู้ไหว ผลที่สุดความยุ่งยากเหล่านี้ได้นำไปสู่การรัฐประหารครั้งแล้วครั้งเล่า...”^{๒๓๙}

^{๒๓๗} เรื่องเดียวกัน, น. ๒๒๗-๒๒๘. (เน้นโดยผู้เขียนบทความ)

^{๒๓๘} เรื่องเดียวกัน, น. ๒๒๘-๒๓๐.

^{๒๓๙} เรื่องเดียวกัน, น. ๒๑๗.

บทความ “รัฐธรรมนูญของเราควรจะเป็นอย่างไร ?” ออกอากาศเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2507 (19.30 น.) และ 23 สิงหาคม 2507 (07.30 น.)²⁴⁰ เขียนโดย “รุ่งแจ้ง” ระบุว่า “ท่านผู้แสดงความเห็นในแง่ค้านเป็นส่วนมาก มีความคุ้นเคยกับการปกครองระบอบรัฐสภาตามแบบของประเทศอังกฤษมากกว่าอื่น ทั้งนี้เพราะรัฐธรรมนูญเกือบทุกฉบับของประเทศเท่าที่เคยมีมาแล้ว ได้ยึดหลักรัฐธรรมนูญระบอบรัฐสภาของอังกฤษเป็นบรรทัดฐาน คือให้อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศเป็นของฝ่ายรัฐสภา ซึ่งถือว่าเป็นผู้แทนของประชาชน จึงเลยมีอุปาทานว่าการปกครองที่จะนับว่าเป็นแบบประชาธิปไตยได้ จะต้องเป็นหลักการตามแบบฉบับของอังกฤษ และดูเหมือนจะมีความเห็นเอียงต่อไปว่าถ้ารัฐธรรมนูญ ฉบับใดลดทอน หรือลด อำนาจ ของรัฐสภาลงแล้ว รัฐธรรมนูญนั้นก็ขาดลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยไปเสีย”²⁴¹

ผู้เขียนบทความจึงให้ความเห็นว่า “การปกครองระบอบประชาธิปไตยย่อมมีได้ด้วยกันหลายแบบ”²⁴² และได้ยกตัวอย่างประเทศสหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศส “...ในสหรัฐอเมริกา นั้นรัฐธรรมนูญให้ฝ่ายบริหารซึ่งมีประธานาธิบดีเป็นประมุข มีอำนาจเท่าเทียมกับรัฐสภา...”²⁴³ ส่วนในประเทศฝรั่งเศส “...นับแต่ได้มีการปฏิวัติเมื่อ ๑๗๘๙ ...มีการเปลี่ยนระบอบการปกครองกลับไปกลับมาหลายครั้ง...” และได้ชี้ให้เห็นว่าช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง “รัฐธรรมนูญฝรั่งเศสได้ให้อำนาจสูงสุดอยู่แก่รัฐสภาตามแบบของอังกฤษ” ทว่าเงื่อนไขดังกล่าวทำให้การเมืองฝรั่งเศสขาดเสถียรภาพ²⁴⁴ กอปรกับเศรษฐกิจตกต่ำ เปิดโอกาสให้นายพลเดอโกลก้าวเข้าสู่ตำแหน่งประธานาธิบดีผ่านการเลือกตั้ง และได้ริเริ่มร่างรัฐธรรมนูญในภายใต้ระบอบสาธารณรัฐที่ ๕²⁴⁵ ผู้เขียนเน้นว่าในยุคนี้นี้มีการลดอำนาจของสภาและเพิ่มอำนาจให้ฝ่ายบริหาร ทำให้การเมืองมีเสถียรภาพดีและรัฐบาลสามารถสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจตลอดจนเพิ่มพูนอำนาจในการเมืองระหว่างประเทศ

²⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 209-234.

²⁴¹ เรื่องเดียวกัน, น. 211-212.

²⁴² เรื่องเดียวกัน, น. 212.

²⁴³ เรื่องเดียวกัน, น. 212.

²⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 213.

²⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 214.

“ภายใต้การนำของนายพลเดอโกลนี้ได้เปลี่ยนหลักการเดิมเสียใหม่ คือลดอำนาจของ รัฐสภาลงและเพิ่มอำนาจให้ฝ่ายบริหารมีบทบาทมากขึ้น โดยเฉพาะได้กำหนดวิธีการจำกัดอำนาจ รัฐสภาหลายอย่าง เพื่อป้องกันมิให้รัฐสภาล้มรัฐบาลได้ง่ายๆ เหมือนแต่ก่อน ปรากฏว่าภายใต้การ นำของนายพลเดอโกลมีเสถียรภาพมั่นคงได้ถึง ๖ ปีแล้ว เมื่อรัฐบาลมีเสถียรภาพดี ก็สามารถ วางแผนและนโยบายต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศได้แน่นอนและดีขึ้น ทำให้ประเทศฝรั่งเศสกลับมีฐานะมั่นคงทางเศรษฐกิจและกลับมีเสียงเข้มแข็งขึ้นมาในกลุ่มประเทศ ยุโรปอีกครั้งหนึ่ง การกระทำของเดอโกลนี้วิจารณ์ได้ยากกว่า เป็นเผด็จการหรือประชาธิปไตยแน่ แต่มีผู้เห็นด้วยไม่น้อยว่า แม้เดอโกลจะมีลักษณะเป็นเผด็จการอยู่บ้าง แต่ก็เป็นผู้ยึดหลัก ประชาธิปไตยในการดำเนินงานอย่างเคร่งครัด...”²⁴⁶

หลังจากยกตัวอย่างกรณีฝรั่งเศสแล้วผู้เขียนบทความก็เสนอว่าในการร่างรัฐธรรมนูญครั้งนี้ จึงพยายาม “หาทางร่างรัฐธรรมนูญที่จะช่วยให้การปกครองมีเสถียรภาพมั่นคงมากกว่าแต่ก่อน เพื่อให้เป็นผลดีแก่เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ...”²⁴⁷ อีกทั้งยังเน้นเรื่องประชาชนยัง ไม่พร้อมสำหรับระบอบรัฐสภา

สำหรับข้าพเจ้าเองมีความเห็นว่า รัฐธรรมนูญที่จะเหมาะสมกับประเทศด้อยพัฒนาโดย ทั่วไป ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยสนใจในกิจการบ้านเมืองนัก มีการศึกษาน้อย และวินัยใน การที่จะร่วมกันเป็นพรรคการเมืองยังไม่ค่อยดีถึงขนาด ควรให้อำนาจฝ่ายบริหารให้มากไว้ตาม **แบบของฝรั่งเศส หรืออย่างน้อยก็ต้องให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันดังเช่นของ สหรัฐอเมริกา** ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ฝ่ายบริหารมีเสถียรภาพมั่นคงดีขึ้น จะได้ดำเนินการปกครองไปได้ โดยสะดวกเรียบร้อยเป็นประโยชน์แก่เศรษฐกิจและสังคมของประเทศ นั่นคือการจำกัดอำนาจของ รัฐสภาให้น้อยลง...”²⁴⁸

ผู้เขียนบทความยังได้กล่าวถึงประเด็นที่มาของนายกรัฐมนตรี ผู้นำฝ่ายบริหารมาจากการ แต่งตั้งโดยพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีผู้แสดงความคิดเห็นคัดค้านร่างรัฐธรรมนูญที่จะระบุถึงการแต่งตั้ง

²⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 214-215.

²⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 217.

²⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 218-219. (เน้นโดยผู้เขียนบทความ)

นายกรัฐมนตรีโดยพระมหากษัตริย์ มิได้มาจากเลือกโดยรัฐสภาซึ่งฝ่ายที่คัดค้านให้เหตุผลว่าไม่เป็นไปตามหลักการประชาธิปไตย²⁴⁹ ทว่าผู้เขียนบทความกลับเห็นตรงกันข้ามโดยระบุว่า

ข้าพเจ้าเห็นว่าแม้พระมหากษัตริย์จะตั้งนายกรัฐมนตรีจากบุคคลภายนอกสภา ก็อาจชอบด้วยระบอบประชาธิปไตยได้ ถ้านายกรัฐมนตรีได้บริหารงานด้วยความไว้วางใจของสภา ทั้งนี้เพราะในรัฐธรรมนูญใหม่ยังคงให้อำนาจแก่สภาในการที่จะเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลอยู่ ถ้าสภาลงมติไม่ไว้วางใจจริงๆ คณะรัฐมนตรีต้องลาออกทั้งคณะเหมือนแต่ก่อน ฉะนั้นถ้าสภาไม่พอใจนายกรัฐมนตรีซึ่งกษัตริย์ทรงแต่งตั้งจากบุคคลภายนอก ก็อาจหาทางบังคับให้รัฐบาลลาออกเสียได้ ... ซึ่งก็มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยอย่างหนึ่งที่ว่าหัวหน้ารัฐบาล ปฏิบัติหน้าที่อยู่ได้ด้วย ความไว้วางใจของรัฐสภา...”²⁵⁰

นอกจากนี้ยังอ้างว่า “...เกณฑ์ของประชาธิปไตยที่แท้จริง จึงอยู่ที่ว่ารัฐบาลเป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนหรือเปล่า ถ้ามีทางใดที่แสดงว่า ประชาชนพอใจรัฐบาล จะโดยตนเองหรือโดยทางผู้แทนแล้ว ก็ควรถือว่าเป็นประชาธิปไตย”²⁵¹

จะเห็นได้ว่า ผู้เขียนบทความพยายามเสนอวาทกรรมประชาธิปไตยแบบไทยชุดหนึ่ง โดยพยายามเทียบเคียงกับหลักการระบอบการปกครองของประเทศต่างๆ ขณะเดียวกันก็ชี้ให้เห็นข้อจำกัดของการ “เลียนแบบ” ระบอบรัฐสภาของอังกฤษ ดังนั้นจึงพยายามเน้น (1) ระบอบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งหรือระบอบรัฐสภาไทยมีปัญหา (2) ประชาธิปไตยที่เหมาะสมสอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมไทยโดย (3) เน้นให้อำนาจแก่ฝ่ายบริหารมากกว่าฝ่ายนิติบัญญัติ ซึ่งจะทำให้เกิดเสถียรภาพทางการเมือง จึงเป็นแนวคิดที่เอื้อประโยชน์ต่อโครงสร้างการเมืองในระบบเผด็จการช่วงทศวรรษ 2500 อย่างยิ่ง

บทความ “มติมหาชนกับรัฐบาล” ออกอากาศเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2508 และ 15 กรกฎาคม 2508 พยายามที่จะนิยามความหมายของ “มติมหาชน” ให้สอดคล้องกับโครงสร้าง

²⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 221-222.

²⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 222-223.

²⁵¹ เรื่องเดียวกัน, น. 224

การเมืองแบบเผด็จการ โดยได้นิยามให้รัฐมีอำนาจในการควบคุมและการนำสังคม²⁵² บทความนี้สื่อสารกับประชาชนว่า มติมหาชนในบริบทสังคมไทยไม่จำเป็นต้องเหมือนกับประเทศตะวันตกที่มี “สื่อมวลชนที่มีอิทธิพลอันมากมายต่อประชาชาติอันได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และความคิดเห็นของกลุ่มบุคคลชั้นนำ กลุ่มอิทธิพลต่างๆ เช่น สหบาลกรรมกร เป็นต้น”²⁵³ เพราะในประเทศไทยนั้น “ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่สามารถที่จะเข้าใจปัญหาในเรื่องที่ถกเถียงกันได้ดีพอ ก็จำเป็นต้องอาศัยความเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่ได้เคยมีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานมานาน ฯลฯ เป็นที่พึง กลุ่มบุคคลเหล่านี้ก็มักจะเป็นข้าราชการเป็นส่วนใหญ่...”²⁵⁴ และ “...ประเทศไทยกำลังถูกคุกคามโดยลัทธิคอมมิวนิสต์อยู่ในขณะนี้...”²⁵⁵ ซึ่งการให้เหตุผลที่กล่าวมาเพื่อตอบทบาทในการนำสังคมโดยรัฐอย่างมาก โดยได้อธิบายว่า

“รัฐบาลจะต้องปฏิบัติการตามความคิดเห็นของประชาชนส่วนใหญ่ไม่มากก็น้อย ส่วนที่ว่ามติมหาชนควรจะมีบทบาทแค่ไหน เป็นเรื่องที่น่านำมาพิจารณาทีเดียว รัฐบาลจำเป็นจะต้องดำเนินตามมติมหาชนในทุกเรื่องทุกกรณีหรือไม่ ...ในทางที่ถูกต้องแล้ว รัฐบาลจำเป็นจะต้องนำมาเปรียบเทียบกับสภาพการณ์แวดล้อมทั้งภายในและภายนอก ซึ่งรัฐบาลมีทางที่จะทราบความเคลื่อนไหวได้ดีกว่าประชาชน ...เพราะฉะนั้นในปัญหาบางปัญหา รัฐบาลอาจตัดสินใจดำเนินการอันไม่ตรงกับมติมหาชนที่เป็นอยู่ขณะนั้นก็ได้ เพราะได้เล็งเห็นแล้วจากสภาพการณ์แวดล้อม ว่ามติมหาชนที่เกิดขึ้นนั้นมิได้เกิดขึ้นจากการเข้าใจสภาพการณ์เกี่ยวกับปัญหานั้นโดยแท้จริง พุดง่าย ๆ ก็คือ รัฐบาลอาจดำเนินการอันไม่ทำให้เกิดความนิยมแก่ประชาชนในขณะนั้น แต่จะเป็นผลดีแก่ประเทศในระยะยาว... ไม่จำเป็นเสมอไปที่จะต้องอ้างมติมหาชนในการดำเนินงาน เพราะถ้ารัฐบาลทำสิ่งที่ถูกที่ควรแล้ว มติมหาชนย่อมหันมาสนับสนุนการกระทำนั้นในท้ายที่สุดเอง”²⁵⁶

²⁵² เรื่องเดียวกัน, น. 235-243

²⁵³ เรื่องเดียวกัน, น. 237

²⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 238

²⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 329

²⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 341-343

“รายการใต้ฟ้าบางกอกในรอบสัปดาห์” ออกอากาศเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2508 และ วันที่ 25 กรกฎาคม 2508 รายงานว่าเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2508 จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี ได้ให้สัมภาษณ์ต่อสื่อมวลชนประจำสัปดาห์ว่า “...ต้องการที่จะให้มีรัฐธรรมนูญเหมาะสมกับสภาพการณ์ของประเทศไทย ไม่ใช่เอาแบบอย่างของต่างประเทศไปเสียทุกอย่าง”²⁵⁷ และ “ต่อคำถามว่า หากรัฐธรรมนูญออกมาในรูปอย่างใดที่ปรารถนาจะทำอย่างไร นายกรัฐมนตรี ตอบว่า ถ้าออกมาในรูปดังกล่าวการปฏิวัติที่ทำมาก็ไม่ได้ผลไปตามความมุ่งหมาย เหมือนกับไม่มี การปฏิวัติเลย”²⁵⁸ หนังสือพิมพ์ประจำวันศุกร์ที่ 23 กรกฎาคม 2508 เช่น “ไทยรัฐ” ได้พาดหัวข่าวว่า “นายกฯ เราต้องการประชาธิปไตยแบบไทย ถ้ารัฐธรรมนูญออกมาในรูปรอบเดิมก็อาจไม่ ประกาศใช้” ซึ่งสถานีวิทยุสองศูนย์ได้นำพาดหัวข่าวของหนังสือพิมพ์ต่างๆ มาอ่าน และเน้นว่า

รัฐธรรมนูญที่จะประกาศใช้ต่อไปนี้ จะต้องเป็นรัฐธรรมนูญที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ประเทศไทย เป็นรัฐธรรมนูญที่มีใช้แต่จะ จะมีเปลี่ยนนอกเป็นประชาธิปไตยโดยลอกแบบเอามาจากฝรั่ง แต่จะต้องเป็นรัฐธรรมนูญที่มีเนื้อหาเป็นประชาธิปไตยจริงๆ และคำว่า “ประชา” นั้นก็คือ ประชาชนคนไทย รัฐธรรมนูญที่เรา กำลังต้องการกันจึงเป็นรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตย อันเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของชาวไทยนั่นเอง การที่มีการเน้นในเรื่องนี้ ก็เพราะว่ายังมีคนชั้น ปัญญาชนที่พยายามให้กลุ่มชนเข้าใจไขว่เขวไปว่า รัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยนั้น จะต้องเป็น แบบอังกฤษหรือแบบอเมริกาแทนที่จะคิดว่า จะต้องเป็นแบบที่สังเคราะห์มาจากธาตุแท้ของไทย เอง”²⁵⁹

บทความเรื่อง “ประชาธิปไตยแบบไทย” ออกอากาศเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2508 และ 26 กรกฎาคม 2508 เป็นการ “...ยกประเด็นที่ว่า “ประชาธิปไตยแบบไทย” ตามคำสัมภาษณ์ของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี จอมพลถนอม กิตติขจร...”²⁶⁰ มานำเสนอด้วยการเปรียบเทียบกับการสวม เสื้อผ้า ความว่า “เราจะไม่เอาเสื้อตามขนาดของฝรั่งซึ่งใหญ่เกินไปมาสวม เราจะไม่ใส่เสื้อและ

²⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 3

²⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 3

²⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 6-7

²⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 11.

รองทำแบบทหารลาว และเวียตนามใต้ ซึ่งอยู่ในสภาพที่มอมแมมเกินไปมาใช้ นี่ก็เป็นคำเปรียบเทียบกับให้ฟังอย่างง่าย ๆ ว่า ประเทศไทยจะมีวิถีทางการเมืองเดินไปแบบใด”²⁶¹ และเน้นย้ำว่า

“ขณะนี้ประเทศไทยเรา ภายใต้การบริหารของคณะปฏิวัติกำลังดำเนินการไปสู่เนื้อแท้ของประชาธิปไตย นั่นคือ การปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ในขั้นดำเนินการนี้เราอาจเรียกได้ว่า “เป็นการเริ่มต้นสร้างประชาธิปไตย” และเราก็ใคร่ชี้ให้ชัดลงไปอีกด้วยว่า การสร้างประชาธิปไตยนั้น ไม่ใช่การสร้างรัฐธรรมนูญหรือสร้างกฎหมายแต่อย่างเดียว การสร้างรัฐธรรมนูญและการสร้างกฎหมาย เป็นแต่เพียงส่วนหนึ่งของการสร้างประชาธิปไตยเท่านั้น ที่เราพูดถึงการสร้างประชาธิปไตยนี้หมายถึงการสร้างประชาธิปไตยโดยนัยยะอันกว้าง คือสร้างสังคมทั้งระบบ ได้แก่การพัฒนาเศรษฐกิจ พัฒนาการเมือง และอื่นๆ อย่างรอบด้าน กล่าวโดยสรุปก็คือว่า ประชาธิปไตยแบบไทย ซึ่งคณะปฏิวัติกำลังสร้างจะให้มันขึ้นมา นี้ ก็คือประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสภาพการณ์และลักษณะพิเศษของประเทศไทย ซึ่งในทางปฏิบัติสามารถทำได้ และบรรลุเป้าหมายได้ดียิ่ง นี่คือการไม่หลอกหลวงตัวเองและประเทศชาติไม่ล้มจมไม่ถอยหลังไปใช้วิธีการที่เคยพิสูจน์ตัวเองว่าล้มเหลวมาแล้วในอดีต แต่กำลังก้าวไปข้างหน้าทีละขั้น ด้วยความมั่นใจและไม่มีวันที่จะใช้วิธีก้าวกระโดดไกลเช่นเดียวกับจีนแดง ซึ่งจะนำความหายนะและความวิปโยคมาสู่ประชาชนเท่านั้น...”²⁶²

ส่วนบทความ “การสร้างประชาธิปไตยแบบไทย” ออกอากาศเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2508 และ 9 สิงหาคม 2508 เน้นย้ำว่า “ประชาธิปไตยของไทยอาจมีบางสิ่งบางอย่างเหมือนกับของประเทศอื่น แต่ก็ย่อมจะมีหลายอย่างที่แตกต่างกันกับประเทศอื่นๆ ประชาธิปไตยของไทยย่อมมีแบบของไทยโดยเฉพาะ” พร้อมกันนั้นก็ชี้ให้เห็นความล้มเหลวของประชาธิปไตยไทยตั้งแต่ พ.ศ.2475

“การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔๗๕ ยังผลให้ประเทศไทยทดลองประชาธิปไตยแบบยุโรปตะวันตกมาร่วม ๓๐ ปี เป็นการทดลองอันยาวนานพอที่จะให้ความรู้ประสบการณ์แก่เราทั้งหลายให้มองเห็นได้ว่าประชาธิปไตยแบบนั้นไม่เหมาะสมกับประเทศไทย ระบบอบประชาธิปไตยในประเทศไทยจะต้องวิวัฒนาการไปอีกก้าวหนึ่ง คือการก้าวจากประชาธิปไตยแบบ

²⁶¹ เรื่องเดียวกัน, น. 13-14.

²⁶² เรื่องเดียวกัน, น. 15-16

ยุโรปตะวันตกไปสู่ประชาธิปไตยแบบไทย คือการทำให้ประชาธิปไตยเป็นแบบไทยเราเอง นี่คือความหมายอันสำคัญของการปฏิบัติ “๒๐ ตุลา” ”²⁶³

มีการเน้นย้ำหลายครั้งถึงความสำคัญของการยึดอำนาจเมื่อ ตุลาคม 2501 ว่าเป็น “การปฏิบัติ” ที่จะนำไปสู่ระบอบ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ซึ่งเป็นระบอบที่มีความเหมาะสมกับสังคมไทยอย่างมาก ต่างจากระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตก นอกจากนี้บางส่วนของบทความได้กล่าวถึงการเลือกตั้งว่าอาจนำไปสู่ระบอบเผด็จการก็ได้

“...การเลือกตั้ง...ไม่ว่าจะเป็นเครื่องหมายของประชาธิปไตยเสมอไป ประเทศเผด็จการทั้งหลายก็มีการเลือกตั้งกันทั้งนั้น ประเทศไทยขณะนี้ยังไม่มีเลือกตั้ง ยังไม่มีรัฐธรรมนูญถาวร แต่เราก็เป็นประชาธิปไตย ... ถึงแม้จะยังไม่ใช้ประชาธิปไตยอันสมบูรณ์เพราะยังไม่มีเลือกตั้ง ยังไม่มีรัฐธรรมนูญถาวร และยังขาดปัจจัยหลายอย่างของประชาธิปไตยไปบ้างก็ตาม แต่โดยเนื้อแท้ตัวจริงแล้ว เราเป็นประชาธิปไตยมากกว่าบางประเทศที่มีสิ่งเหล่านั้นอย่างพร้อมมูลเสียด้วยซ้ำไป ...ระบอบของเวียตนามใต้ในสมัยอดีตประธานาธิบดีโงดินห์เดียม ซึ่งมีรัฐธรรมนูญอย่างดี มีการเลือกตั้ง ...ถูกโค่นลงไปก็เพราะใช้ระบอบเผด็จการนั่นเอง”²⁶⁴

ผู้เขียนบทความกล่าวว่าการเลือกตั้งจะเป็นผลดีก็ต่อเมื่อมีความพร้อม และแม้ว่าจะไม่มีการเลือกตั้ง แต่ถ้ามีวิธีรวบรวมความคิดเห็นของประชาชน ก็ถือว่าเป็นประชาธิปไตย

“... ในสภาพแวดล้อมอีกอย่างหนึ่ง การเลือกตั้งกลับจะเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุผล... จำเป็นต้องมีระยะหนึ่งเพื่อเตรียมการต่างๆ ให้พร้อมมูลแล้วจึงทำการเลือกตั้ง การเลือกตั้งในภาวการณ์เช่นนั้น จึงจะมีทางรวบรวมความคิดเห็นของประชาชน แต่ในระหว่างที่ยังไม่มีการเลือกตั้งนั้น หากว่าฝ่ายปกครองมีวิธีการต่างๆ ที่จะรวบรวมความคิดเห็นของประชาชนได้มากเพียงใด ก็จะเป็นประชาธิปไตยมาเพียงนั้น”²⁶⁵

²⁶³ เรื่องเดียวกัน, น. 24-25.

²⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 29-30.

²⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 31.

นอกจากนี้ผู้เขียนบทความยังชี้ให้เห็นว่าผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งมักแสวงหาผลประโยชน์ ส่วนผู้ที่ทำงานเพื่อราษฎรแม้ว่าไม่ได้มาจากการเลือกตั้งก็ถือว่าเป็นผู้แทนราษฎรที่แท้จริง

“...ผู้แทนที่ราษฎรเลือกขึ้นมาด้วยมือของเขาเอง แต่กลับไปแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวเสีย ไม่รักษาผลประโยชน์ของราษฎร โดยเนื้อแท้จริงแล้วเขาหาใช้ผู้แทนราษฎรไม่ ตรงกันข้ามผู้ที่ราษฎรมิได้เลือกตั้งขึ้นมา แต่ทำงานเพื่อประโยชน์ของราษฎรกลับจะได้ชื่อว่าเป็นผู้แทนราษฎรที่แท้จริง ฉะนั้นเมื่อกล่าวถึงการปกครองของประชาชนโดยประชาชน และเพื่อประชาชน หรือประชาธิปไตยซึ่งเรากำลังพูดถึงกันอยู่นี้ ควรจะถือเอาความหมายโดยเนื้อแท้ตัวจริงตามนัยอันได้กล่าวมานี้ การถือเอาแต่รูปแบบภายนอกเป็นประมาณจะไม่ช่วยให้เข้าใจและเข้าถึงประชาธิปไตยได้เลย แล้วก็จะชวนให้ได้เถียงกันได้ไม่รู้จบสิ้น”²⁶⁶

ท้ายสุดยังคงตกย้ำความสำคัญของ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ที่ไม่ใช่การลอกเลียนแบบตะวันตก ความว่า

“...ถึงแม้ว่าเนื้อแท้ตัวจริงของประชาธิปไตย จะมีแต่เพียงอย่างเดียว คือการปกครองของประชาชนโดยประชาชนและเพื่อประชาชน แต่รูปแบบของประชาธิปไตยก็มีมากมายหลายอย่าง ซึ่งแตกต่างกันตามภาวะการณ์กาลเทศะ ในภาวะการณ์และกาลเทศะอย่างหนึ่งรูปแบบของประชาธิปไตยอย่างใดอันอาจผลให้รวบรวมความคิดเห็นของประชาชนมาทำการการปกครองได้ รูปแบบอย่างนั้นก็ถูกต้อง แต่ถ้ารวบรวมความคิดเห็นของประชาชนไม่ได้ แม้จะเป็นรูปแบบที่สวยงามก็หาใช่ประชาธิปไตยไม่ ด้วยเหตุนี้การที่ประเทศหนึ่งประเทศใดจะได้มาซึ่งประชาธิปไตยอันแท้จริง จึงจำเป็นต้องสร้างรูปแบบขึ้นสำหรับประเทศของตน ไม่สามารถจะนำเอารูปแบบของประเทศอื่นมาใช้แทนกันได้”²⁶⁷

²⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 31-32.

²⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 32-33

บทความเรื่อง “วิวัฒนาการประชาธิปไตยของไทย” ออกอากาศเมื่อวันที่ 15-18 สิงหาคม 2508 พยายามลดทอนความสำคัญของการปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475 โดยการอธิบายว่าการปกครองก่อนการปฏิวัติ พ.ศ.2475 นั้นดีอยู่แล้ว มีการเตรียมการเพื่อเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบประชาธิปไตยอยู่แล้ว

“ยุคแห่งรัฐศักดินา (Feudal State) ของไทยนั้นว่าแตกต่างจากประเทศอื่นๆ โดยทั่วไปทั้งในยุโรปและเอเชีย เพราะระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของไทยมีลักษณะประชาธิปไตยเจือปนอยู่ “พระร่วง” ทรงเป็นกษัตริย์ด้วยการสถาปนาของราชฎและทรงปกครองเพื่อความผาสุกของราชฎโดยแท้ โดยขัดติยประเพณีของไทย พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะ “อนนกชนนิกรสมมุตติ” มิใช่ทรงได้รับแต่งตั้งจากสรวงสวรรค์และทรงปกครองด้วย “ทศพิธราชธรรม” บ่อเกิดแห่งพระบรมเดชาานุภาพที่พระปรีชาสามารถในการเป็นผู้นำ และพระราชนิกรสมมุตติในการปกครองมากกว่าอยู่ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ ด้วยเหตุนี้พระมหากษัตริย์ของไทยจึงทรงได้รับความเคารพบูชาจากพลนิกรอย่างลึกซึ้ง...

“การเปลี่ยนแปลงทางประชาธิปไตยของประเทศไทยเริ่มขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระราชกรณียกิจสำคัญ ๒ ประการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันได้แก่การเลิกทาสและยกเลิกระเบียบการปกครองแบบเก่าซึ่งใช้มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และนำเอาระเบียบการปกครองของอารยะประเทศเข้ามาใช้แทนนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงอันสำคัญที่มีลักษณะปฏิวัติ แม้ว่าจะยังมิได้พระราชทานรัฐธรรมนูญและยังไม่มีรัฐสภา...แต่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองในครั้งนั้น ก็นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบบเก่ามาสู่ระบอบใหม่ เป็นการเปลี่ยนแปลงในหลักการสำคัญ...สาระสำคัญของการเปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่ ๕ ก็คือการวางรากฐานให้แก่ระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย

สมัยรัชกาลที่ ๖ เป็นสมัยเตรียมการเพื่อประชาธิปไตยต่อไป...ครั้นถึงรัชกาลที่ ๗ ทรงพระราชดำริว่าถึงเวลาแล้วที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ...”²⁶⁸ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จึง “...ตรงกับพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงเป็นไปอย่างราบรื่น...การเปลี่ยนแปลงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงเป็นการ

²⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 47.

เปลี่ยนแปลงทางประชาธิปไตยสำคัญอีกครั้งหนึ่ง และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีลักษณะปฏิวัติต่อจากการเปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่ ๕”²⁶⁹

ผู้เขียนบทความเน้นว่าคณะราษฎรประสบความล้มเหลว ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ที่ได้ร่างแผนเศรษฐกิจขึ้นมา มีความ “โน้มเอียงไปทางซ้ายสุด” ซึ่งนำไปสู่วิกฤตการเมือง และด้านการเมือง ที่ “...ดำเนินนโยบายการเมืองตามแบบยุโรปตะวันตก โดยเฉพาะสำหรับรัฐธรรมนูญนั้นในหลักสำคัญได้นำเอารัฐธรรมนูญของยุโรปตะวันตกมาสมให้ประเทศไทย ซึ่งไม่สามารถจะเข้ากันได้กับความเป็นจริงของประเทศไทย...”²⁷⁰

ในบริบทของสงครามต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ในบทความนี้จึงพยายามเน้นย้ำถึงข้อดีของระบอบประชาธิปไตย “ที่ว่าระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบที่ดีที่สุด ที่จะทำให้ประเทศชาติเจริญรุ่งเรือง และประชาชนมีความผาสุกนั้นหมายความว่าอะไร ? สำหรับประเทศไทยซึ่งต้องการการพัฒนาอย่างมีแผนและต้องใช้เวลายาวนานเช่นนี้แล้ว จะหมายความว่าอย่างไรไปไม่ได้ นอกจากว่าประชาธิปไตยนั้นเป็นระบอบที่มีประสิทธิภาพในการสร้างเสถียรภาพทางการเมือง ความดีอันสำคัญที่สุดของประชาธิปไตยก็อยู่ที่ประสิทธิภาพในการอำนวยให้เกิดเสถียรภาพทางการเมืองนี้เอง แน่นนอนทีเดียวถ้าเป็นประชาธิปไตยแล้ว ก็เกิดเสถียรภาพทางการเมืองขึ้นเป็นเงาตามตัว เพราะประชาธิปไตยนั้นย่อมปลอดจากเผด็จการและอนาธิปไตยซึ่งเป็นอุปสรรคของเสถียรภาพทางการเมือง การที่ไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองก็เพราะไม่มีประชาธิปไตย ถ้าพูดให้ชัดก็เพราะไม่มีประชาธิปไตยเท่าที่ควรนั่นเอง”²⁷¹

ในตอนที่ 2 ของบทความ ได้กล่าวถึงประเด็นสถาบันทหารกับประชาธิปไตย โดยพยายามยกตัวอย่างให้เห็นคล้ายคลึงกันว่าพลเรือนก็สามารถเป็นเผด็จการด้วยเช่นกัน ขณะที่ “คณะปฏิวัติ” ที่ทำการยึดอำนาจเมื่อ ตุลาคม 2501 ได้พยายามสร้างประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับประเทศไทย

²⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 45-48.

²⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 48-49.

²⁷¹ เรื่องเดียวกัน, น. 52-53.

“บางคนเห็นว่า การที่ประเทศไทยไม่เป็นประชาธิปไตยนั้นก็เพราะทหารเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมือง ถ้าจะให้ประเทศไทยเป็นประชาธิปไตยก็ต้องให้ทหารเลิกเกี่ยวข้องกับการเมือง เขาพูดคล้ายกับว่าทหารคือตัวอุปสรรคของประชาธิปไตย และถ้าทหารไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองแล้ว ประเทศไทยก็ต้องเป็นประชาธิปไตยแน่นอน ประชาธิปไตยหรือไม่ประชาธิปไตยของไทย ขึ้นอยู่กับแก๊พลเรือนหรือทหารนี่เอง อย่างนั้นหรือ ?

เราคิดว่า การตั้งสูตรเช่นนี้จะง่ายเกินไป และห่างเหินทั้งข้อเท็จจริงและหลักวิชาการ โดยคิดแต่เพียงว่าถ้าเป็นทหารก็เผด็จการ ถ้าพลเรือนก็ประชาธิปไตย ถ้าลองเอานักเผด็จการทั้งหลายมาพิจารณาดูแล้ว ก็จะเห็นว่าทั้งทหารและพลเรือน และไม่แน่ว่าฝ่ายไหนจะมากกว่าฝ่ายไหน สิ่งที่น่ากลัวก็คือว่า ยอดนักเผด็จการโลกนั้นเป็นพลเรือน ฮิตเลอร์ มุสโสลินี ล้วนแต่เป็นพลเรือน ฮิตเลอร์เป็นสิบโทก็จริง แต่เขาเป็นทหารยามสงคราม ซึ่งใครๆ ก็ต้องเป็นกันทั้งนั้น ...แต่นายพลเดอโกลล์ ก็ดี จอมพลอายูบข่านก็ดี นายพลเนวินก็ดี พันโทรัชเชอร์ก็ดี กลับเป็นประมุขของประเทศประชาธิปไตย ทหารเหล่านั้นกำลังสร้างประชาธิปไตยให้แก่ประเทศของตนอยู่ ข้อเท็จจริงเป็นเช่นนี้”²⁷²

ผู้เขียนยืนยันอีกครั้งหนึ่งว่า “คณะปฏิวัติ” มีความมุ่งหมายที่จะทำประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตย” กล่าวคือ

มีความมุ่งหมายจะสร้างประชาธิปไตยขึ้นในประเทศไทยให้เป็นผลสำเร็จ และเห็นว่าจะบรรลุผลตามความมุ่งหมายนี้ได้ จะต้องแก้ไขข้อผิดพลาดในอดีตนั้นเสียและสร้างสรรค์สิ่งที่ถูกต้องต่อไป จึงได้ทำการปฏิวัติเมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ ยกเลิกระบอบประชาธิปไตยที่นำมาจากต่างประเทศทั้งดุ้นเสีย และเสนอว่า จะสร้างระบอบประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับลักษณะพิเศษและสภาพการณ์ของไทย จะสร้างประชาธิปไตยของไทย ประชาธิปไตยแบบไทย (Thai Democracy)”²⁷³

²⁷² เรื่องเดียวกัน, น. 56-57.

²⁷³ เรื่องเดียวกัน, น. 65.

ผู้เขียนเน้นย้ำว่าหลักการประชาธิปไตยแบบตะวันตกไม่เหมาะสมกับสังคมไทย จำเป็นต้องนำมาปรับหรือประยุกต์ให้ “กลายเป็นหลักการของไทยเราเอง” ดังความว่า

“ไม่ว่าหลักการทางการเมืองอย่างไร ถ้าเป็นของประเทศอื่นแล้วย่อมไม่เหมาะสมกับประเทศไทยทั้งสิ้น หลักการที่เหมาะสมกับประเทศไทยก็คือ หลักการของไทยเราเอง แต่การกล่าวเช่นนี้ก็มิได้หมายความว่า เราจะไม่นำเอาหลักการของต่างประเทศเข้ามาใช้เสียเลย ปัจจัยสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของความเจริญก้าวหน้าของเราก็อยู่ที่รู้จักถือเอาประโยชน์จากบทเรียนของต่างประเทศ สิ่งที่เราปฏิเสธนั้นคือการนำเอาหลักการของประเทศอื่นเข้ามาใช้ด้วยวิธีลอกแบบ ด้วยวิธีเอาเข้ามาครอบ เอาเข้ามาสวม และเอาเข้ามาใช้ทั้งดุ้น สิ่งที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์นั้นคือ การนำเอาหลักการของต่างประเทศหรือนำเอาหลักการทั่วไปที่ใช้อยู่ในนานาประเทศเข้ามาจัด ปรับ และประยุกต์ให้เข้ากับสภาพการณ์ของเรา...กลายเป็นหลักการของไทยเราเอง”²⁷⁴

ตอนท้ายบทความสรุปว่า “ถ้ากล่าวโดยสรุปในเรื่องวิวัฒนาการประชาธิปไตยของไทยก็ได้ดังนี้คือ การเปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นการวางรากฐานให้แก่ประชาธิปไตยในประเทศไทย การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นการยกเลิกระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และสถาปนาระบอบประชาธิปไตยขึ้นมาในประเทศไทย การปฏิวัติ “๒๐ ตุลา” เป็นการยกเลิกระบอบประชาธิปไตยแบบต่างประเทศ และสร้างประชาธิปไตยแบบไทยเพื่อบรรลุผลในอันที่จะทำให้ประเทศไทย เป็นประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ นี่คือทรรศนะหนึ่งของเรเกี่ยวกับเรื่องวิวัฒนาการของประชาธิปไตยของไทย”²⁷⁵

บทความ “การสร้างประชาธิปไตยของไทย” ออกอากาศเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2508 และ 23 สิงหาคม 2508 ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชาธิปไตยกับเสถียรภาพทางการเมือง ว่า

“ไม่เพียงแต่ประชาธิปไตยจะเป็นเงื่อนไขของเสถียรภาพทางการเมือง แต่เสถียรภาพทางการเมืองยังกลับมาเป็นเงื่อนไขของประชาธิปไตยอีกด้วย สองสิ่งนี้เป็นเงื่อนไขของกันและกัน ประชาธิปไตยผลักดันให้เกิดเสถียรภาพทางการเมือง และเสถียรภาพทางการเมืองก็ผลักดัน

²⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 63

²⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 66-67.

พัฒนาการของประชาธิปไตย ถ้าไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองแล้ว ประชาธิปไตยของประเทศเราก็ไม่อาจจะพัฒนาไปได้ เสด็จในกรมรอนายกรัฐมนตรีจึงทรงกล่าวไว้ว่า “พัฒนาการของประชาธิปไตยของไทยนั้น เสถียรภาพทางการเมืองเป็นสิ่งสำคัญ” (แปลจากบางกอกโพสต์ ฉบับ ๒๕ ส.ค. ๐๗ ที่ว่า *For the development of Thai Democracy political stability is essential.*) จะเห็นได้ว่าประชาธิปไตยกับเสถียรภาพทางการเมือง เป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้²⁷⁶

ในบทความนี้ยังได้มีการกล่าวโจมตีนักวิชาการที่วิพากษ์วิจารณ์กระบวนการสร้างประชาธิปไตยแบบไทย พร้อมกันนั้นก็เน้นความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างประชาธิปไตยกับเสถียรภาพทางการเมืองและการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม

“แต่มีบางคนที่อ้างตัวเป็นนักวิชาการในทางประชาธิปไตยกลับแยกประชาธิปไตยออกจากเสถียรภาพทางการเมือง พิจารณาปัญหาประชาธิปไตยโดยไม่สัมพันธ์กับปัญหาเสถียรภาพทางการเมือง อ้างหลักประชาธิปไตยเป็นคั่งเป็นแควโดยไม่สนใจว่าหลักเหล่านั้นจะก่อให้เกิดเสถียรภาพทางการเมืองขึ้นได้หรือไม่ ประชาธิปไตยตามทัศนะของเขา แทนที่จะส่งเสริมเสถียรภาพทางการเมืองไปเสีย ประชาธิปไตยของเขาจึงเป็นแต่เพียงคำพูดเพราะๆ เท่านั้นเอง แท้จริงหาใช่ประชาธิปไตยไม่...

ประเทศต้องการพัฒนา นี่เป็นความต้องการอันยิ่งใหญ่ของประเทศชาติของเรา และการพัฒนานั้นก็ต้องการเสถียรภาพทางการเมือง ฉะนั้นเสถียรภาพทางการเมืองนอกจากจะเป็นผลและเป็นเงื่อนไขของประชาธิปไตยแล้ว ยังเป็นจุดมุ่งหมายของประชาธิปไตยอีกด้วย แต่ นักวิชาการทางประชาธิปไตยบางคนก็พูดประชาธิปไตยอย่างเลื่อนๆ ลอยๆ โดยไม่มีจุดมุ่งหมายอันแน่ชัดประการใด ประชาธิปไตยที่ไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองเป็นจุดมุ่งหมายอันแน่นอนนั้น จะเป็นประชาธิปไตยที่ถูกต้องได้อย่างไร²⁷⁷

ตอนท้ายบทความยังกล่าวถึงการสร้างประชาธิปไตยแบบรอบด้าน คือในทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ซึ่งจะมีการขยายความประชาธิปไตยแต่ละด้านเหล่านี้ในบทความที่จะ

²⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 74-75.

²⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 75-76.

เผยแพร่ในวันต่อๆ ไปด้วย ทั้งนี้โดยผู้เขียนบทความได้เชื่อมโยงความหมายของการพัฒนาประเทศ เข้ากับความหมายของประชาธิปไตยด้วย ดังความต่อไปนี้

“การพัฒนานั้น มิใช่หมายถึงการพัฒนาแต่ด้านหนึ่งด้านใดหากหมายถึงการพัฒนาอย่างรอบด้าน หมายถึงการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ ในด้านการเมือง และในด้านวัฒนธรรม เป็นต้น ฉะนั้นการสร้างประชาธิปไตยของคณะปฏิวัติ จึงมิใช่หมายถึงการสร้างประชาธิปไตยแต่เฉพาะในด้านการเมือง หากหมายถึงการสร้างประชาธิปไตยอย่างรอบด้าน หมายถึงการสร้างประชาธิปไตยในด้านเศรษฐกิจ ในด้านการเมือง ในด้านวัฒนธรรมและอื่น ๆ หมายถึงประชาธิปไตยโดยนัยอันกว้าง”²⁷⁸

ในบทความ “การสร้างประชาธิปไตยของไทยทางด้านเศรษฐกิจ” ออกอากาศเมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ.2508 และวันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ.2508 ระบุว่า

“ประเทศไทยเป็นประเทศประชาธิปไตย ... ฉะนั้นการสร้างการสร้างประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจของประเทศเรา ก็คือการพัฒนาเศรษฐกิจระบบเสรีนิยมไปตามแนวทางที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ของประเทศไทย

จึงเห็นได้ว่า เศรษฐกิจระบบเสรีนิยมของประเทศไทยจึงไม่ใช่ระบบเสรีนิยมแบบเก่าซึ่งพัฒนาไปตามยะถากรรม แต่เป็นระบบเสรีนิยมแบบใหม่ที่พัฒนาอย่างมีแผน (Plan) ซึ่งกำหนดขึ้นโดยถูกต้องตามหลักวิชาการและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง”²⁷⁹

ส่วน “การสร้างประชาธิปไตยของไทยทางด้านการเมือง” ออกอากาศเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2508 และวันที่ 1 กันยายน พ.ศ.2508 กล่าวถึง 2 ประเด็นหลัก คือ (1) ประมุขของรัฐ ก็คือสถาบันพระมหากษัตริย์ และ (2) อำนาจอธิปไตย ซึ่งพยายามมุ่งเน้นไปที่การอธิบายถึงดุลแห่งอำนาจ (balance of power) ระหว่างอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติกับ ฝ่ายบริหาร ซึ่งมีสาระที่จะ

²⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 76. (เน้นโดยผู้วิจัย)

²⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 86.

เสนอให้มีการแบ่งแยกอำนาจทั้งทั้งสองออกจากกันมากขึ้น ให้อำนาจแก่ฝ่ายบริหารมากขึ้น ซึ่งเอื้อต่อโครงสร้างการเมืองในขณะนั้นเป็นอย่างดี²⁸⁰

“...ประมุขของรัฐนั้น เราได้กล่าวแล้วว่า พระมหากษัตริย์ของชาวไทยดำรงอยู่ในฐานะ “อเนกชนนิกรสโมสรสมมุติ” และปกครองด้วย “ทศพิธราชธรรม” ทรงเป็นผู้นำของราษฎรด้วยพระปรีชาสามารถ ซึ่งแสดงถึงลักษณะประชาธิปไตยที่แฝงอยู่ในพระคุณลักษณะและพระราชจริยวัตร จึงเป็นเหตุให้ทรงได้รับความเคารพบูชาจากพสกนิกรอย่างลึกซึ้ง สถาบันพระมหากษัตริย์กลายเป็นสิ่งที่แยกไม่ออกจากประชาชนชาวไทยและบังเกิดความหมายอันสำคัญยิ่งยวดอย่างหนึ่ง คือ พระมหากษัตริย์เป็นมิ่งขวัญและศูนย์กลางของความสามัคคีแห่งชาติ หากขาดมิ่งขวัญและศูนย์กลางนี้แล้ว ความสามัคคีของชาติก็จะได้รับความกระทบกระเทือนอย่างร้ายแรง พระมหากษัตริย์ของไทยมีความหมายมากกว่าฐานะและหน้าที่แห่งประมุขของรัฐตามปกติธรรมดา เกินกว่าที่จะอธิบายให้ครบถ้วนได้ ฉะนั้น ระบอบประชาธิปไตยของไทยจึง**มีความจำเป็นอย่างเด็ดขาดที่จะต้องมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข** ประชาธิปไตยของไทยจะต้องส่งเสริมความมั่นคงแห่งราชบัลลังก์โดยทุกวิถีทาง...

บางคนไม่เข้าใจความจริงข้อนี้ คิดว่าพระมหากษัตริย์ไม่เป็นสิ่งจำเป็น กระทั่งถึงกับเข้าใจว่าพระมหากษัตริย์เป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าของชาติ จึงปรารถนาจะโค่นล้มราชบัลลังก์ลงเสีย เพื่อให้ประเทศไทยเป็นสาธารณรัฐ การเคลื่อนไหวที่มีจุดมุ่งหมายเช่นนี้เป็นภัยอันร้ายแรง ที่จะนำความหายนะมาสู่ชาติบ้านเมือง ผู้คิดการเช่นนี้จะถูกประชาชนสาปแช่งและตนเองจะต้องประสบความล้มเหลวล่มจมดังที่มีตัวอย่างให้เห็นชัดอยู่แล้ว”²⁸¹

ประเด็นเรื่องการแบ่งอำนาจอธิปไตย ผู้เขียนบทความวิเคราะห์ให้เห็นว่า

“เมื่อรัฐสภามีอำนาจในการร่างพระราชบัญญัติและควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน ดังกล่าวแล้ว สภาร่างรัฐธรรมนูญพิจารณาเห็นว่าเพื่อดุลแห่งอำนาจอันจะยังระบอบรัฐธรรมนูญให้ตั้งอยู่ในเสถียรภาพ สมควรมีอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารจะแยกออกจากกันให้มากยิ่งขึ้น

²⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 89-101

²⁸¹ เรื่องเดียวกัน, น. 91-93.

จึงได้ลงมติหลักการสำคัญว่านายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีอื่นซึ่งเป็นฝ่ายบริหารจะเป็นสมาชิก รัฐสภาในขณะเดียวกันไม่ได้...

ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจบริหารกับอำนาจนิติบัญญัติในระบอบประชาธิปไตยที่กำลัง เร่งสร้างอยู่นี้ แตกต่างไปจากในระบอบก่อนการปฏิวัติ “๒๐ ตุลา” กล่าวคือ อำนาจบริหารแยก ออกจากอำนาจนิติบัญญัติมากขึ้น ทำให้อำนาจบริหารมีน้ำหนักมากขึ้นจนอยู่ในฐานะที่คาน อำนาจนิติบัญญัติได้ ซึ่งทำให้อำนาจทั้งสองสมดุลกัน ถ้าจะกล่าวจากความหมายหนึ่งก็คือ รัฐสภาทำให้คณะรัฐมนตรีพ้นจากตำแหน่งได้ยากขึ้น และถ้าจะกล่าวจากอีกความหมายหนึ่งก็คือ การเลือกตั้งมีบทบาทน้อยลง เพราะคณะรัฐมนตรีมิได้เกิดจากการเลือกตั้ง (แม้ได้รับเลือกตั้ง มาก็ต้องลาออก)”²⁸²

สำหรับ “การสร้างประชาธิปไตยของไทยทางด้านการเมือง (ว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของ ประชาชนและระบบพรรคการเมือง)” ออกอากาศเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2508 และ 2 กันยายน 2508 ในส่วนแรกกล่าวว่า “สิทธิและเสรีภาพของประชาชนจะได้รับความคุ้มครองมากขึ้นกว่า สมัยก่อน” แต่สิทธิเสรีภาพของประชาชนต้องมีขอบเขตอย่างจำกัด และไม่ขัดต่อผลประโยชน์ แห่งชาติและเสถียรภาพทางการเมือง

“...การที่สัมพันธ์ภาพระหว่างรัฐบาลและรัฐสภาและรูปของรัฐสภาเปลี่ยนแปลงไปจากแต่ ก่อนนั้น ไม่เพียงแต่จะไม่ทำลายสิทธิและเสรีภาพขั้นมูลฐานของประชาชนเท่านั้น หากแต่ยังจะเป็น หลักประกันอันแน่นอนว่า สิทธิและเสรีภาพของประชาชนจะได้รับความคุ้มครองมากขึ้นกว่า สมัยก่อน...

หลักสำคัญประการหนึ่งในปัญหาสิทธิและเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยนั้นคือ การใช้ สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลจะต้องไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อผลประโยชน์ของชาติ หรือของส่วนรวม และ ไม่ทำลายสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ฉะนั้นสิทธิและเสรีภาพอันสมบูรณ์ในระบอบประชาธิปไตยจึง มิใช่สมบูรณ์โดยเด็ดขาด แต่สมบูรณ์อย่างจำกัด คือสมบูรณ์เท่าที่ไม่ทำลายผลประโยชน์ของชาติ และไม่ทำลายสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น หมายความว่าผู้ไม่กระทำการอันเป็นภัยต่อชาติ ไม่

²⁸² เรื่องเดียวกัน, น. 94-95. (เน้นโดยผู้วิจัย)

เป็นภัยต่อสังคม ไม่ละเมิดกฎหมาย หรือไม่ละเมิดศีลธรรมอันดีงาม ย่อมได้รับความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพอย่างเต็มที่ ผู้ใดล่วงละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นจะถูกลงโทษจากรัฐ”²⁸³

จุดเน้นในเรื่องสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่ผู้เขียนบทความระบุไว้ก็คือ **การบรรลุเป้าหมายในเรื่องเสรีภาพทางการเมือง**

“การใช้สิทธิและเสรีภาพอย่างถูกต้องและเหมาะสมตามหลักประชาธิปไตย เป็นปัจจัยอันสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้ประชาธิปไตยพัฒนาไปด้วยดี เมื่อประชาธิปไตยพัฒนาไปด้วยดี เสรีภาพทางการเมืองก็เป็นอันหวังได้ การปกครองที่มีเสรีภาพมั่นคงเท่านั้น จึงจะคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้อย่างเต็มที่

เสรีภาพทางการเมืองเป็นผลประโยชน์ขั้นมูลฐานของชาติไทยในปัจจุบัน การที่จะกำหนดสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยให้ถูกต้องเหมาะสม จึงต้องยึดถือเสรีภาพทางการเมืองเป็นหลักสำคัญและนี่คือหลักที่ระบอบปัจจุบันยึดถือ ฉะนั้นจึงเป็นอันหวังได้ว่า สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยในระบอบประชาธิปไตยของไทยที่กำลังสร้างอยู่นี้จะสมบูรณ์ยิ่งขึ้นเป็นลำดับไป”²⁸⁴

ส่วนที่สองกล่าวถึง**ระบบพรรคการเมือง** ซึ่งพยายามสร้างความชอบธรรมให้แก่คณะปฏิวัติอย่างมากด้วยการชี้ให้เห็นตัวอย่างของปัญหาที่เป็นผลมาจากการเลือกตั้งและพรรคการเมืองซ้ำแล้วซ้ำอีก เช่น การลดทอนความสำคัญและคุณค่าของการเลือกตั้งลงด้วยการยกตัวอย่างเผด็จการที่มาจากการเลือกตั้งในกรณีนาซี ในเยอรมัน²⁸⁵ หรือการกล่าวถึงการต่อสู้ระหว่างพรรคการเมืองในระบอบรัฐสภาว่ามีได้ส่งผลดีเสมอไป อาจส่งผลดีหรือผลร้ายต่อประชาธิปไตยได้²⁸⁶ และยังกล่าวด้วยว่าการต่อสู้ทางการเมืองนั้นเหมาะกับ “ประเทศที่มีรากฐานทางเศรษฐกิจและสังคมมั่นคง...” แล้ว²⁸⁷ แต่ไม่เหมาะกับประเทศด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนาที่

²⁸³ เรื่องเดียวกัน, น. 103-104.

²⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 105-106.

²⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 107-108

²⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 110-111.

²⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 111.

“รากฐานทางเศรษฐกิจและสังคมอ่อนแอ” ดังเช่นสังคมไทย ถ้าปล่อยให้มีการต่อสู้ทางการเมืองอย่างไร้ขอบเขตก็จะก่อให้เกิดวิกฤตการเมือง ทำลายความสามัคคีภายในชาติและเป็นภัยต่อเสถียรภาพทางการเมือง “...ซึ่งก็คือเป็นผลร้ายต่อประชาธิปไตย การต่อสู้ระหว่างพรรคการเมืองในประเทศไทยที่แล้งมา เป็นผลร้ายต่อประชาธิปไตยอย่างไรบ้าง เราทำนทั้งหลายย่อมทราบได้ดีแล้ว”²⁸⁸

ตอนท้ายบทความจึงได้เสนอทางออกสำหรับสังคมไทยซึ่งมีปัญหว่า “ในระบบพรรคของประชาธิปไตยของไทยนี้ จึงมีปัญหาสำคัญที่จะต้องแก้ไขก็คือ ทำอย่างไรจึงจะให้การต่อสู้ระหว่างพรรคการเมืองบังเกิดผลดีต่อประชาธิปไตย”²⁸⁹ ซึ่งทางออกนั้นผู้เขียนบทความได้สรุปเป็นสองแนวทาง คือ หนึ่ง ต้องมีการจำกัดโดยกฎหมาย เช่น รัฐธรรมนูญบัญญัติให้แยกอำนาจบริหารออกจากนิติบัญญัติมากขึ้น จะทำให้การเลือกตั้งมีผลต่อการตั้งรัฐบาลได้น้อยลง รัฐบาลที่ได้จะมี “ความเป็นรัฐบาลของชาติมากกว่ารัฐบาลของพรรค” โดยมีนายกรัฐมนตรีที่อาจจะสังกัดพรรคหรือไม่สังกัดพรรคการเมืองก็ได้²⁹⁰ และสอง ทุกพรรคการเมืองต้องแสดงออกทางการเมืองหรือต่อสู้ทางการเมืองอย่างมีขอบเขต ต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของชาติและเสถียรภาพทางการเมืองเป็นสำคัญ²⁹¹

ในบทความ “ร่างรัฐธรรมนูญของคณะปฏิวัติ” ออกอากาศเมื่อวันที่ 5 กันยายน 2508 และ 6 กันยายน 2508 ยังคงเน้นย้ำสาระสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก การให้ความหมายว่าการปฏิวัติ 20 ตุลาคม 2501 เป็นการปฏิวัติประชาธิปไตยแบบไทย และการสร้างประชาธิปไตยอย่างรอบด้าน

“การสร้างประชาธิปไตยของคณะปฏิวัตินี้ มิใช่หมายถึงการสร้างประชาธิปไตยแต่เฉพาะในทางด้านการเมือง ตามที่บางคนยังเข้าใจว่า คือการสร้างรัฐธรรมนูญแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่หมายถึงการสร้างประชาธิปไตยอย่างรอบด้าน คือในหลักการใหญ่ก็ได้แก่การพัฒนาเศรษฐกิจ

²⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 112.

²⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 112.

²⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 112-113.

²⁹¹ เรื่องเดียวกัน, น. 113-115.

การเมือง วัฒนธรรมและเรื่องอื่นๆ...คณะปฏิวัติได้ย้ำอยู่เสมอว่า การพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นหัวใจของการปฏิวัติ เพราะถือว่าการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นรากฐานอันสำคัญที่สุดของระบอบประชาธิปไตย ดังนั้นจึงได้ทุ่มเทกำลังส่วนใหญ่ลงสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ และการศึกษาดังแต่เริ่มแรก พร้อมกันนั้นก็พัฒนาด้านอื่นๆอย่างสุดความสามารถด้วย...”²⁹²

ประการที่สอง การสร้างดุลแห่งอำนาจ (balance of power) ที่ให้อำนาจอย่างมากแก่ฝ่ายบริหารนอกจากนี้ในตอนท้ายบทความยังได้พยายามกล่าวอ้างที่มาของรัฐธรรมนูญที่กำลังดำเนินการร่างอยู่ว่าเหมือนกับการร่างรัฐธรรมนูญโดยคณะราษฎร เพราะ “ร่างขึ้นตามนโยบายแห่งการสร้างประชาธิปไตยของคณะปฏิวัติและคณะปฏิวัติเป็นผู้จัดการให้มีการร่างรัฐธรรมนูญนี้ขึ้นเช่นเดียวกับร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งร่างขึ้นตามนโยบายของคณะราษฎร และคณะราษฎรเป็นผู้จัดการให้ร่างขึ้น” อีกทั้งยังอ้างด้วยว่า “การสร้างประชาธิปไตยนั้นไม่อาจทำให้สำเร็จได้โดยลำพังคณะหนึ่งคณะใด แต่จะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกคณะ ทุกพรรค ทุกหมู่ ทุกเหล่า ตลอดจนประชาชนทั่วทั้งชาติ ในชาติของเราไม่มียานอะไรจะใหญ่โตเท่ากับการสร้างประชาธิปไตย จำเป็นจะต้องมีความร่วมมือร่วมใจเป็นสามัคคีธรรม อันเข้มแข็งของปวงชนภายในชาติ จึงจะสามารถสร้างประชาธิปไตยให้สำเร็จขึ้นได้...”²⁹³

การเรียกร้อง “ความสามัคคีภายในชาติ” เกิดขึ้นหลายครั้ง ซึ่งในด้านหนึ่งเป็นการต่อต้านการเมืองในระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกซึ่งมีการต่อสู้ แข่งขัน และการต่อรองระหว่างฝ่ายต่างๆ อีกด้านหนึ่งก็เป็นการเน้นเอกภาพภายในชาติที่เกิดจากการที่ทุกคนยอมรับอำนาจของผู้ปกครองโดยไม่แสดงความคิดเห็นที่แตกต่างใดๆ เช่น บทความ “ประชาธิปไตยของไทย (ว่าด้วยนโยบายภายในและนโยบายต่างประเทศ)” ที่ออกอากาศเมื่อวันที่ 14 กันยายน พ.ศ.2508 และวันที่ 15 กันยายน พ.ศ.2508 พยายามเรียกร้องความสามัคคีจากประชาชน เช่น กล่าวว่า “ในบรรดาปัญหาอันมากมาย เกี่ยวกับนโยบายภายในนั้นปัญหาที่สำคัญที่สุดคือ ปัญหาความสามัคคีของชนภายในชาติ ระบอบประชาธิปไตยของไทยจะต้องสร้างความ

²⁹² เรื่องเดียวกัน, น. 117-120.

²⁹³ เรื่องเดียวกัน, น. 125-138.

สามัคคีนั้นไว้ให้มั่นคงตลอดไป...”²⁹⁴ ส่วนบทความ “ประชาธิปไตยของไทย (ว่าด้วยความเป็นกลาง นโยบายเป็นกลาง และวัฒนธรรม)” ซึ่งออกอากาศเมื่อวันที่ 15 กันยายน พ.ศ.2508 และวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2508 กล่าวถึงการสร้างประชาธิปไตยในมิติวัฒนธรรม ซึ่งยังคงเน้นความสามัคคี ดังนี้

“...การสร้างประชาธิปไตยในด้านวัฒนธรรมนั้น ไม่แต่จะไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน หากยังจะเป็นที่พอใจของประชาชนอีกด้วย เพราะหมายถึงการทำให้ประชาชนมีเสรีภาพสมบูรณ์ในด้านวัฒนธรรม อันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้วัฒนธรรมได้พัฒนาไปอย่างเต็มที่ ประชาชนย่อมมีความพอใจที่จะได้เห็นความเจริญงอกงามและความอุดมสมบูรณ์อย่างเต็มที่แล้ว ย่อมเป็นเงื่อนไขอันสำคัญที่สุดประการหนึ่งของความสามัคคีภายในชาติ จึงเป็นหลักคำอันสำคัญอย่างหนึ่งของระบอบประชาธิปไตย”²⁹⁵

การยืนยันว่าระบอบประชาธิปไตยต้องเหมาะสมกับสภาพสังคมวัฒนธรรมของแต่ละประเทศก็ปรากฏอยู่เนืองๆ เช่นกัน เช่น บทความ “วิวัฒนาการประชาธิปไตยของโลก” ออกอากาศระหว่างวันที่ 29 กันยายน-2 ตุลาคม 2508 กล่าวถึงวิวัฒนาการของรัฐในตะวันตกตั้งแต่ยุคกรีก-โรมัน เรื่อยมาจนถึงยุครัฐประชาชาติ แล้วกล่าวถึงระบอบประชาธิปไตย 3 รูปแบบ ประกอบด้วยประชาธิปไตยแบบอังกฤษ ประชาธิปไตยแบบสหรัฐอเมริกา และประชาธิปไตยแบบฝรั่งเศส หลังจากนั้นผู้เขียนได้พยายามเชื่อมโยงเนื้อหาดังกล่าวเข้ากับประเทศไทยขณะนั้น โดยกล่าวว่าระบอบประชาธิปไตยตะวันตกก็เหมาะสมกับเฉพาะสังคมตะวันตก แม้ประเทศต่างๆ ทั้งในยุโรป อเมริกา รวมถึงเอเชียรับเอาอุดมการณ์ประชาธิปไตยมาใช้ก็จะปรับเข้ากับลักษณะสังคมวัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ ตัวอย่างเนื้อหาที่พยายามเน้นย้ำให้เห็นคุณค่าของ “ประชาธิปไตยแบบไทย” มีความว่า

“...เมื่อประเทศที่ล้าหลังค่อยๆ เจริญและได้รับทรรศนะประชาธิปไตยที่แพร่เข้ามาจากยุโรป อเมริกา ต่างก็มีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงระบอบของตนให้เป็นประชาธิปไตยตามอย่างประเทศที่เจริญ ในชั้นเดิมบรรดานักปฏิรูป นักปฏิวัติ และปัญญาชนที่สนใจการเมือง ต่างก็

²⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 140.

²⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 160-161

คิดจะปฏิรูปแบบประชาธิปไตยของประเทศที่เจริญเข้ามาใช้ในประเทศตน แต่เมื่อได้ผ่านการศึกษาและประสบการณ์มาระยะหนึ่งแล้ว ก็เกิดความเข้าใจขึ้นว่าสภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจและทางสังคมของประเทศที่เจริญแล้วจึงไม่เหมาะที่จะใช้ในประเทศของตน จึงได้เกิดมีผู้นำทางการเมืองในประเทศเหล่านั้นพยายามนำหลักการประชาธิปไตยมาประยุกต์กับสภาวะการณ์ของประเทศตน ทำให้เกิดรูปแบบประชาธิปไตยขึ้นใหม่ที่แตกต่างจากรูปแบบที่ใช้อยู่ในยุโรปตะวันตก ...

...อย่างเช่นประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับประเทศไทยก็เรียกว่าประชาธิปไตยของไทย หรือประชาธิปไตยแบบไทย (Thai Democracy)...”²⁹⁶

ในตอนท้ายยังเน้นย้ำว่า “...แทบไม่ปรากฏว่าประเทศด้อยพัฒนาประเทศใดใช้ประชาธิปไตยแบบรัฐสภาได้สำเร็จเลย หลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยได้เคยทดลองประชาธิปไตยแบบรัฐสภากันมาแล้วอย่างโชกโชน ผลคือถ้าไม่กลายเป็นเผด็จการก็กลายเป็นอนาธิปไตยไป...”²⁹⁷

ส่วนรายการ “ใต้ฟ้าบางกอกในรอบสัปดาห์” ซึ่งออกอากาศเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2508 และ 2 ตุลาคม 2508 รายงานข่าวที่น่าสนใจ คือ “...ในรอบสัปดาห์นี้ พลตรีกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ รองนายกรัฐมนตรีและประธานคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ได้ทรงแสดงปาฐกถาต่อนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง “ประชาธิปไตยแบบไทย”...สาระสำคัญของประชาธิปไตยจากองค์ปาฐกถาในวันนั้น...ก็คือเป็นประชาธิปไตยแบบที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขนั่นเอง” ผู้รายงานข่าวยังกล่าวถึงสาระสำคัญของ “**ประชาธิปไตยแบบมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข**” ที่ปรากฏใน “บทความของหนังสือพิมพ์พิมพ์ไทยฉบับเสาร์ ๒ ตุลาคม”²⁹⁸ ดังนี้

“...แต่ประชาธิปไตยแบบมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของประเทศนั้นมิใช่ใช้กันอยู่ในหลายประเทศทั้งในยุโรปและเอเชีย จึงน่าพิจารณากันต่อไปอีกว่า **ประชาธิปไตยแบบไทยของเรา**

²⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 168-172.

²⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 184.

²⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 193-195.

แท้ๆ นั้น มีลักษณะแตกต่างกับของประเทศอื่นที่มีพระมหากษัตริย์อย่างไรบ้าง เพราะการรัฐประหารและร่างรัฐธรรมนูญขึ้นก็มีข้ออ้างว่า เพื่อสถาปนาระบอบประชาธิปไตยให้เป็นแบบไทยโดยเฉพาะ

สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันทางการปกครองของประเทศไทยที่มีรากฐานมั่นคงที่สุดนับแต่โบราณกาลสืบมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ทั้งนี้ใช้จะเป็นเพียงประเพณีเท่านั้นก็หาไม่ แต่เพราะพระมหากษัตริย์ของเราได้ทรงร่วมสุขร่วมทุกข์กับประชาชนตลอดมาทุกกาลสมัย เมื่อทรงปกครองเองก็ทรงคำนึงถึงประชาชนไม่ทรงห่างเหินประชาชนเลย ด้วยเหตุนี้สถาบันพระมหากษัตริย์ จึงมีลักษณะพิเศษยิ่งกว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยของประเทศอื่น เมื่อเราจะสถาปนาระบอบการปกครองประชาธิปไตย เป็นประชาธิปไตยแบบไทยโดยเฉพาะแล้ว เราจะต้องคำนึงถึงสถาบันนี้เป็นพิเศษ ตามกล่าวที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงครองราชย์แต่ไม่ทรงปกครองด้วยพระองค์เอง อันเป็นหลักที่ใช้กับระบอบประชาธิปไตยแบบมีพระมหากษัตริย์ในยุโรปนั้น จะนำมาใช้กับระบอบประชาธิปไตยของเราหาได้ไม่ ประชาธิปไตยแบบไทยจะต้องเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ และถวายพระราชอำนาจให้พระมหากษัตริย์ทรงมีส่วนได้ปกครองบ้านเมือง ประชาชนพลเมืองด้วยตามสมควร”²⁹⁹

“รายการใต้ฟ้าบางกอกในรอบสัปดาห์” สรุปว่า “บทความของพิมพ์ไทยที่น่ามากล่าวนี้ ก็เป็นการส่งเสริมคำกล่าวของเสด็จในกรมในสาระสำคัญที่ว่า ประชาธิปไตยแบบไทยก็คือเป็นแบบที่มีพระมหากษัตริย์”³⁰⁰ ข้อสรุปเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่าเป็นการอ้างอิงพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ ซึ่งเป็นปัญญาชนสำคัญเพื่อทำให้เห็นว่าข้อเสนอในเรื่อง “ถวายพระราชอำนาจให้พระมหากษัตริย์” เพื่อทรงเลือกนายกรัฐมนตรีได้รับการยอมรับจากหลายฝ่าย ดังจะเห็นได้ว่าในบทความ “รัฐธรรมนูญของเราควรจะเป็นอย่างไร ?” เขียนโดยผู้ใช้นามแฝงว่า “รุ่งแจ้ง” ใน หนังสือพิมพ์พิมพ์ไทย และออกอากาศใน “รายการใต้ฟ้าบางกอก” เมื่อวันที่ 22-23 สิงหาคม

²⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 195-196.

³⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 196.

2507 กล่าวถึงกรณีประธานกรรมการร่างรัฐธรรมนูญออกมาเปิดเผยว่า “...ร่างรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี”³⁰¹

บทความ “รากฐานของประชาธิปไตยแบบไทย” ซึ่งออกอากาศเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2508 และวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ.2508 ยังคงพยายามเน้นย้ำลักษณะ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ที่ไม่จำเป็นต้องเหมือนกับประชาธิปไตยแบบตะวันตก และได้เพิ่มสาระที่สนับสนุนแนวคิดประชาธิปไตยแบบไทย คือ “...เรื่องมรดกตกทอดทางการเมือง” ซึ่งเชื่อว่า “เป็นลักษณะที่มีอิทธิพลต่อสังคมของเราในเรื่องการปกครองประเทศ”³⁰² โดยมี 3 ลักษณะ ประกอบด้วย

“ลักษณะแรกเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับการปกครองประเทศโดยตรง นั่นก็คือ มรดกทางการเมือง ปกครองประเภทบิดากับบุตร รวมกับประเภทสมบูรณาญาสิทธิราชโดยเต็มที่ พร้อมกับการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงการปกครองในรัชสมัยที่ ๕ และการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕...”³⁰³

“ลักษณะที่สอง...คือ พระพุทธศาสนา...”

“ลักษณะที่สาม..เป็นเรื่องเศรษฐกิจ นั่นก็คือ สังคมไทยในทางเศรษฐกิจนับเป็นสังคมเกษตรกรรม และยังเป็นสังคมเกษตรกรรมในความหมายพิเศษคือมีรากฐานจากการทำนา...”

...เรามีความเชื่อว่าลักษณะต่างๆที่กล่าวมาแล้ว เป็นลักษณะสำคัญที่เป็นมรดกตกทอดและมีอิทธิพลเกี่ยวข้องกับการปกครองของประเทศ...ก่อให้เกิดความเข้าใจบางอย่างของคนไทยเกี่ยวกับการปกครองของประเทศ อันเป็นความเข้าใจพิเศษที่ใช้โดยเฉพาะในสังคมไทยเท่านั้น ตัวอย่างเช่น จากลักษณะสำคัญต่างๆที่กล่าวมาแล้วนี้ได้ทำให้คนไทย ยกย่อง เทิดทูน สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นพิเศษ เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา เห็นความสำคัญของข้าราชการในการปกครองประเทศ โดยเฉพาะยกย่องตำแหน่งทางราชการสูงเป็นพิเศษ เห็นความสำคัญของ

³⁰¹ เรื่องเดียวกัน, น. 221-222.

³⁰² เรื่องเดียวกัน, น. 203-204.

³⁰³ เรื่องเดียวกัน, น. 204.

ตนเองน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับชนชั้นปกครอง ฯลฯ เราคิดว่ายังจะเพิ่มค่านิยมในเรื่องอื่นๆ ได้อีก แต่ในที่นี้อยากจะถือเอาเป็นเพียงการยกตัวอย่างมาประกอบเท่านั้น”³⁰⁴

ท้ายบทความได้สรุปว่า “เราอยากจะสรุปความเห็น ว่า “ประชาธิปไตยแบบไทย” นั้นควรจะเป็นการรวบรวมคุณค่าที่ส่งเสริมหลักการประชาธิปไตย ซึ่งเราได้รับมาเป็นมรดกอยู่แล้ว พร้อมกับเปลี่ยนแปลงคุณค่าอันเป็นอุปสรรคต่อประชาธิปไตย ซึ่งเราก็ได้รับเข้ามาเป็นมรดกของสังคมเหมือนกันถ้าเกิดได้เช่นนี้ โดยให้เวลาและการดำเนินนโยบายที่ถูกต้องแก่รัฐบาล ซึ่งกระทำอยู่ในขณะนี้แล้ว เราเชื่อว่า “ประชาธิปไตยแบบไทย” จะมีความหมายและเป็นประชาธิปไตยที่เหมาะสม และมีลักษณะพิเศษจริงๆ สอดกับความหมายของคำนี้ทุกประการ แต่ถ้าบุคคลซึ่งปฏิเสธความจริงในเรื่องรากฐานที่สำคัญของประชาธิปไตยของไทย ดังกล่าวมาข้างต้นนี้เสีย บุคคลนั้นก็จะไม่มีโอกาสเข้าใจประชาธิปไตยแบบไทยได้เลย”³⁰⁵

ข้อสรุปดังกล่าวนี้ ก็เพื่อสนับสนุนแนวคิดในการร่างรัฐธรรมนูญที่กำหนดบทบาทบัญญัติเรื่องพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้แต่งตั้งนายกรัฐมนตรีและนายกรัฐมนตรีไม่จำเป็นต้องมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรดังกล่าวมาแล้วนั่นเอง

แนวความคิดเรื่อง “ประชาธิปไตยแบบไทย” ซึ่งเป็น “ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” แบบหนึ่ง (ที่เน้นบทบาททางการเมืองของพระมหากษัตริย์เฉพาะเรื่องพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี) นี้ อ่อนอิทธิพลลงมากในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ซึ่งปรากฏว่าแม้แต่บทบาทในการเลือกวุฒิสมาชิกโดยคณะองคมนตรีก็ได้รับการปฏิเสธโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่สำคัญยิ่งก็คือการที่พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์จะทรงจัดการปัญหาที่ต่อเมื่อเกิดวิกฤตทางการเมืองเท่านั้น เมื่อบ้านเมืองพ้นวิกฤตแล้วก็ต้องรับกลับไปมีสถานะเหนือการเมืองโดยเร็ว ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

³⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 204-206.

³⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 205-208.

แนวความคิดเรื่อง “ประชาธิปไตยแบบไทย” (รวมทั้งการถวายพระราชอำนาจให้พระมหากษัตริย์ทรงเลือกนายกรัฐมนตรีโดยที่นายกรัฐมนตรีไม่จำเป็นต้องมาจากการเลือกตั้ง และการให้อำนาจแก่ฝ่ายบริหารเหนือฝ่ายนิติบัญญัติ) ที่ได้รับการตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์พิมพ์ไทย และได้รับการนำมาออกอากาศในรายการของสถานีวิทยุ “สองศูนย์” ในระหว่าง พ.ศ.2507-2508 ดังกล่าวข้างต้นนี้ ไม่ได้รับการบรรจุลงในร่างรัฐธรรมนูญตามความต้องการของรัฐบาลเผด็จการทหาร โดยที่จอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลพลประภาส จารุเสถียร ได้ให้สัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์หลายฉบับว่าถ้าไม่ร่างรัฐธรรมนูญที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ในประเทศไทยก็จะไม่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ดังที่จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี ได้ให้สัมภาษณ์ต่อสื่อมวลชนประจำสัปดาห์ เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2508 ซึ่งทางวิทยุ “สองศูนย์” ได้นำมารายงาน ว่า นายกรัฐมนตรีได้กล่าวว่า “...ต้องการที่จะให้มีรัฐธรรมนูญเหมาะสมกับสภาพการณ์ของประเทศไทย ไม่ใช่เอาแบบอย่างของต่างประเทศไปเสียทุกอย่าง” และ “ต่อข้อถามว่า หากรัฐธรรมนูญออกมาในรูปอย่างใดที่แปรวัติจะทำอย่างไร นายกรัฐมนตรีตอบว่า ถ้าออกมาในรูปดังกล่าวการปฏิวัติที่ทำมาก็ไม่ได้ผลไปตามความมุ่งหมาย เหมือนกับไม่มีการปฏิวัติเลย”³⁰⁶ ทั้งนี้ทางผู้จัดรายการฯ ได้นำข่าวพาดหัวของหนังสือพิมพ์ประจำวันศุกร์ที่ 23 กรกฎาคม 2508 มารายงานไว้ด้วย ซึ่งแสดงว่าถ้าร่างรัฐธรรมนูญไม่เป็นไปตามความต้องการของรัฐบาลก็จะไม่มีการประกาศใช้ ซึ่งพาดหัวข่าวหนังสือพิมพ์ต่างๆ มีความดังต่อไปนี้

“ไทยรัฐ: นายกว่า เราต้องการประชาธิปไตยแบบไทย ถ้ารัฐธรรมนูญออกมาในรูปรอบเดิมาก็อาจไม่ประกาศใช้

ประชาธิปไตย: นายกว่า จะไม่ยอมใช้รัฐธรรมนูญ หากสภาร่างทำผิดความต้องการของคณะปฏิวัติ กรรมวิธีการงทรรคนะประภาส

สารเสรี: นายกยบยังรัฐธรรมนูญ ถ้าร่างไม่ตรงเจตนาปฏิวัติก็งดใช้

เกียรติศักดิ์: นายกเห็นด้วยกับประภาสค้านรัฐธรรมนูญอาจไม่ประกาศออกใช้

³⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 3

สยามรัฐ: นายกว่า รัฐธรรมนูญที่ร่างอยู่นี้ ถ้ามีมติเจตนาของคณะปฏิวัติ จะไม่ประกาศใช้ หากไม่แก้ไขใหม่

สยามนิกร: งดใช้รัฐธรรมนูญ ทำมติเจตนา

ชาวไทย: นายกียันยันจะยับยั้งรัฐธรรมนูญ กรรมการรับจะช่วยประกาศแก้รัฐธรรมนูญ

พิมพ์ไทย: “ถนอมเห็นด้วยกับประกาศมติแนวยับยั้งรัฐธรรมนูญ”³⁰⁷

ปรากฏว่าใน พ.ศ.2508 ไม่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญเนื่องจากคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญมิได้ร่างรัฐธรรมนูญตามที่รัฐบาลต้องการ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าในปลายทศวรรษ 2500 แนวคิด “ประชาธิปไตยแบบไทย” จะไม่ปรากฏเป็นบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ แต่ก็ป็นแนวความคิดที่มีอิทธิพลเพราะได้รับการอ้างอิงโดยผู้มีอำนาจอยู่เสมอ เพราะช่วยลดความสำคัญของประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง ในขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐบาลทหารที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง รวมทั้งทำให้สังคมไทยเห็นความสำคัญของเสถียรภาพทางการเมืองและความสามัคคีของคนในชาติเหนือกว่าสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และที่สำคัญก็คือการให้เหตุผลต่างๆ เพื่อสนับสนุน “ระบอบประชาธิปไตยแบบไทย” นี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของฐานคิดและวิธีให้เหตุผลเพื่อลดทอนความสำคัญของประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งในสมัยหลัง รวมทั้งในกรณีของนักวิชาการที่สนับสนุนฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” ที่ได้ให้คำอธิบายต่างๆ คล้ายคลึงกันกับผู้เขียนบทความเพื่อสนับสนุน “ระบอบประชาธิปไตยแบบไทย” ที่ออกอากาศทางสถานีวิทยุ “สองศูนย์” เป็นอย่างมาก ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

ความหมายของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516

สถานการณ์และบทบาทของพระมหากษัตริย์ในระบบการเมืองของไทยมีจุดเปลี่ยนสำคัญอีกครั้งหนึ่งในช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ภายใต้อุดมการณ์ชาตินิยมแบบ “ราชประชาสมาสัย” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประกอบพระราชกรณียกิจต่างๆ เพื่อทรง

³⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 2-5

ช่วยเหลืออาณาประชาราษฎร์และโปรดให้พสกนิกรหลากหลายกลุ่มหลากหลายท้องถิ่นและหลากหลายชาติพันธุ์ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าฯ อย่างใกล้ชิดในวาระต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ทำให้พสกนิกรรวมทั้งนิสิตนักศึกษาถวายความจงรักภักดีอย่างสูง ในขณะที่รัฐบาลถูกสื่อมวลชนโจมตีเรื่องการใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว และไม่สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น ปัญหาความยากจนของประชาชน ปัญหาสินค้าอุปโภคบริโภคขาดแคลนและราคาแพงเนื่องจากวิกฤตการณ์น้ำมันในตลาดโลก นอกจากนี้ยังมีความวิตกกังวลว่าจะเกิดปัญหาทางเศรษฐกิจที่รุนแรงจากการที่สหรัฐอเมริกาดำเนินนโยบายถอนฐานทัพจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้น ในท่ามกลางสถานการณ์ที่ชนชั้นกลางรวมทั้งนักศึกษาและปัญญาชนชาดกลไกทางสถาบันการเมืองที่จะใช้ในการถ่วงดุลตรวจสอบอำนาจเผด็จการของผู้นำกองทัพ คนเหล่านี้จึงหวังพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ในการต่อต้านอำนาจของผู้นำกองทัพ³⁰⁸ และซึ่งเห็นได้ชัดเจนในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ซึ่งการเดินขบวนของนักศึกษาและประชาชนได้มีการอัญเชิญพระบรมฉายาลักษณ์นำขบวน และขบวนของนักศึกษาและประชาชนก็มุ่งไปยังพระราชตำหนักจิตรลดารโหฐาน

สถานะความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ในกลางทศวรรษ 2510 ดังที่กล่าวข้างต้นนี้ได้รับการยืนยันด้วยบทความของนักวิชาการหลายคน เช่น **กระมล ทองธรรมชาติ** อาจารย์คณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง **“อุดมการกับสังคมไทยในปัจจุบัน”** ซึ่งเสนอในที่ประชุมสมาคมสังคมศาสตร์ พ.ศ. 2515 กระมล ทองธรรมชาติ ได้แยกแยะว่าในสังคมไทย ณ ขณะนั้นมีอุดมการณ์ยึดถือและเผยแพร่อยู่ในสังคม 6 อุดมการณ์ คือ กษัตริย์นิยม (monarchism) อำนาจนิยม (authoritarianism) เสรีประชาธิปไตย (liberal democracy) ชาตินิยม (nationalism) คอมมิวนิสต์ (communism) และสังคมนิยมประชาธิปไตย (democratic socialism) โดยนิยามว่าลัทธิกษัตริย์นิยมหมายถึงลัทธิที่สวดูดีว่าการให้พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์อำนาจในสังคมเป็นวิธีที่จะช่วยค้ำจุนสังคมให้มีความเรียบร้อย ลัทธินี้แม้จะลดอิทธิพลลงไปหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่ก็ยังเป็นลัทธิที่ทรงพลังอยู่ในสังคมไทย และเป็นอุดมการณ์ที่ช่วยรักษาสังคมไทยไว้

³⁰⁸ สายชล สัตยานุรักษ์, “ชาตินิยมกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลาง” ใน **ประวัติศาสตร์รัฐไทยและสังคมไทย**, (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2558), น. 255-284.

ไม่ให้ระส่ำระสายในปัจจุบัน เพราะลัทธินี้มีความได้เปรียบลัทธิอื่นๆ ในแง่ที่ว่า เป็นลัทธิที่เกิดขึ้นภายในสังคมไทยเอง มิได้ถูกนำมาจากภายนอกและมีองค์พระประมุขเป็นสัญลักษณ์ที่มั่นคงเปรียบเสมือนผู้ที่คอยเผยแผ่อุดมการณ์อยู่ตลอดเวลา ลัทธินี้มีความสำคัญและมีพลังในขณะนั้นเนื่องจากตั้งแต่ปี พ.ศ.2502 เป็นต้นมา องค์พระประมุขและพระบรมวงศานุวงศ์ได้ทรงประกอบภารกิจที่สำคัญช่วยคนไทยในส่วนต่างๆ ของประเทศที่ไม่เคยมีความหวังให้มีความหวังในชีวิต เช่น การเสด็จเยี่ยมราษฎรในท้องถิ่นทุรกันดาร เป็นต้น³⁰⁹

ความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระมหากษัตริย์และนิสิตนักศึกษา ณ ขณะนั้น ประกอบกับสถานะที่ได้รับการเชิดชูอย่างสูงของสถาบันพระมหากษัตริย์ ส่งผลให้นักศึกษาเห็นว่าสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นที่พึ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนของของนักศึกษาและประชาชนในประเทศได้ สถานะที่ถูกเชิดชูและเป็นที่เคารพของพระมหากษัตริย์องค์ปัจจุบัน มีผลสนับสนุนเกื้อกูลให้นักศึกษาและปัญญาชนจำนวนหนึ่งหันไปพิจารณาสถาบันพระมหากษัตริย์ในอดีตด้วยความชื่นชม ความทรงจำเกี่ยวกับคุณูปการของกษัตริย์พระองค์ต่างๆ ในอดีตถูกรื้อฟื้นเชิดชูขึ้นมาด้วย ไม่ว่าจะเป็นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเป็นการรื้อฟื้นอดีตเพื่อเปรียบเทียบกับปัจจุบัน รวมทั้งนำวาทะวิจารณ์สังคมและผู้นำในปัจจุบันด้วย นอกจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ผู้ทรงเป็นพระปิยมหาราชของชาวไทยที่ถูกรื้อฟื้นรำลึกเพื่อมาช่วยและปกป้องคุ้มครองประชาชนชาวไทยจาก “มหาอำนาจยุคมั่งคั่ง” ผู้ “เบียดเบียน” แล้ว นักศึกษายังรำลึกถึง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ พระบิดาผู้ให้กำเนิดชาตินิยมราชการของไทย (official nationalism) ในยามที่พวกเขาเห็นว่าบ้านเมืองกำลังตกอยู่ในภยันตรายจากภัยคุกคามต่างชาติโดยเฉพาะ “ภัยขาว” หรือที่พวกเขาเรียกว่าภัยจักรวรรดินิยมอเมริกา นักศึกษาได้หันไปหารัชกาลที่ 6 เป็นที่ยึดเหนี่ยว จึงพบว่าพระราชนิพนธ์หลายชิ้นของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถูกนักศึกษานำมาตีพิมพ์ในเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ของพวกเขา นักศึกษาที่จัด

³⁰⁹ กระมล ทองธรรมชาติ, “อุดมการกับสังคมไทยในปัจจุบัน,” ใน *อุดมการกับสังคมไทย* ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (รวบรวม), (นครหลวง: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515), น. 107-116. อ้างใน ประจักษ์ ก้องกีรติ, “24 มิถุนาในขบวนการ 14 ตุลา : การเมืองและอำนาจของประวัติศาสตร์”, *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 2 (2), (พฤษภาคม - สิงหาคม 2547).

ทาหนังสือ **ภัยชาว** ก็ได้คัดลอก “สยามมานุสสติ” ของรัชกาลที่ 6 มาลงไว้ที่ปกหลังเพื่อเตือนใจเพื่อนร่วมชาติ หรือชั้นที่นิยมอีกชั้นหนึ่งก็คือ พระราชนิพนธ์บางตอนจากเรื่อง “**พระร่วง**” ที่ว่า “ขอเพียงแต่ไทยเราย่อมลาญญาติ ร่วมชาติร่วมจิตเป็นข้อใหญ่ ไทยอย่ามุ่งทำร้ายทำลายไทย จงพร้อมใจพร้อมกำลังระวังเมือง” แสดงให้เห็นว่าพวกเขาได้ถือเอาพระมหากษัตริย์เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และให้พระราชนิพนธ์ของพระองค์มาเตือนสติผู้อยู่ในอำนาจ การยกย่องเชิดชูพระราชนิพนธ์กิจของอดีตพระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์ของนักศึกษาและปัญญาชนในกระบวนการตื่นตัวทางการเมือง ซึ่งนอกจากบทบาทในการรักษาเอกราชและการปฏิรูปการปกครองประเทศแล้วนักศึกษาและปัญญาชนยังยกย่องว่าพระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นผู้ให้กำเนิดประชาธิปไตยในสังคมไทยอีกด้วย³¹⁰

ในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 พระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสูงส่งอย่างยิ่ง นอกจากจะโปรดเกล้าฯ พระราชทานนายกรัฐมนตรี คือสัญญา ธรรมศักดิ์ แล้ว เมื่อมีการร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2517 ยังปรากฏว่าเสียงส่วนใหญ่ในสภานิติบัญญัติแห่งชาติต้องการถวายพระราชอำนาจไว้ในรัฐธรรมนูญโดยกำหนดให้วุฒิสภามาจากการแต่งตั้ง มีประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ซึ่งปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำริว่า ตามมาตรา 107 วรรคสองแห่งร่างรัฐธรรมนูญนี้ บัญญัติให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภานั้น ไม่ทรงเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งเพราะประธานองคมนตรีเป็นผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงเลือกและแต่งตั้งตามอภัยยศ ตามความในมาตรา 16 เป็นการขัดกับหลักที่ว่า พระมหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือการเมือง (ในระบอบประชาธิปไตย) ทั้งยังจะทำให้ประธานองคมนตรีอยู่ในสภาพเสมือนเป็นองค์กรทางการเมืองซึ่งขัดกับมาตรา 17 ด้วย³¹¹ นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังพระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับบทบาทของพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย โดยทรงมีพระราชดำรัสต่อ ม.ร.ว.ทองน้อยทองใหญ่ ผู้รักษาราชการในตำแหน่งเลขาธิการคณะองคมนตรี มีความดังนี้

³¹⁰ ประจักษ์ ก้องกีรติ, “24 มิถุนาในขบวนการ 14 ตุลา : การเมืองและอำนาจของประวัติศาสตร์”, (วารสารสถาบันพระปกเกล้า, 2 (2) (พฤษภาคม - สิงหาคม 2547).

³¹¹ ธงทอง จันทรางศุ, **พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ: บริษัท เอสซี พรินต์แอนด์แพค จำกัด, 2537), น. 110.

“จำไว้ว่า สถาบันจะลงไปเล่นการเมืองอย่างเต็มตัวได้เมื่อเกิดสุญญากาศทางการเมืองจริงๆ อย่าง 14 ตุลาฯ แต่เมื่อได้ก้าวลงไปจัดการทางช่องว่างดังกล่าวหมดไปแล้ว สถาบันพระมหากษัตริย์จะต้องรีบกลับไปอยู่เหนือการเมืองอย่างเดิมโดยเร็วที่สุด เพื่อที่จะได้พร้อมจะได้ลงมาช่วยได้อีก ถ้าหากเกิดสุญญากาศขึ้นมาอีก ทั้งนี้ หมายถึงส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วย”³¹²

อาจกล่าวได้ว่าพระราชดำรัสดังกล่าวข้างต้นนี้ ได้กลายเป็นหลักการสำคัญยิ่งที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ยึดถือ โดยที่มีความคาดหวังอยู่เสมอว่าเมื่อใดก็ตามที่เกิดวิกฤตการณ์ขึ้นในระบบการเมืองของไทย พระมหากษัตริย์จะทรง “ก้าวลงไปจัดการ” เพื่อนำระเบียบ ความมั่นคง และความสงบสุขกลับคืนมาสู่เมืองไทย แล้ว “ระบอบประชาธิปไตย” ก็จะดำเนินต่อไปอีกวาระหนึ่ง จนกว่าจะเกิดวิกฤตการณ์รอบใหม่ จึงจะขอ “ฟังพระบารมี” อีกครั้ง ซึ่งหมายความว่า จะต้องรักษา “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ไว้ตลอดไป

เกษียร เตชะพีระ วิเคราะห์ว่า “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ในยุคหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 มีลักษณะสำคัญคือ “พระราชอำนาจมีลักษณะไม่เป็นทางการมากกว่าจะเป็นตัวบทกฎหมายลายลักษณ์อักษร...ความคงกระพันชาตรี...และยืดหยุ่นอ่อนตัวของพระราชอำนาจนี้เกิดจากลักษณะไม่เป็นทางการของพระราชอำนาจ หรือนัยหนึ่งเกิดจากเวลาที่พระราชอำนาจไม่ได้มีที่มาจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร...นั่นเอง”³¹³ ทั้งนี้ วิทยานิพนธ์ของธงทอง จันทรางศุ ระบุว่า “พระราชอำนาจทั่วไป” ไม่ได้มีบัญญัติ

³¹² อ่างใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, พระผู้ทรงปกเกล้าฯ ประชาธิปไตย : ๖๐ ปีสิริราชสมบัติกับการเมืองการปกครองไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549), น. 165, 183-186.

³¹³ เกษียร เตชะพีระ, “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ฟ้าเดียวกัน 9, 1 (มกราคม-มีนาคม 2554), น. 103.

ไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในรัฐธรรมนูญฉบับใด แต่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่เข้าใจตรงกันทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องว่าเป็นพระราชอำนาจที่มีอยู่จริง³¹⁴

สำหรับการถกเถียงเกี่ยวกับบทบาทในการเลือกวุฒิสมาชิกของพระมหากษัตริย์จะเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในการร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2517 แม้จะมีหลายคนคัดค้านแต่การอภิปรายสนับสนุนก็มีอยู่มาก ซึ่งสะท้อนความคิดเรื่อง “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” เช่นเดียวกัน เช่น ไพโรจน์ ชัยนาม กล่าวว่า ถ้าหากพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งวุฒิสมาชิกตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ก็ย่อมไม่ถือว่าเป็นการ “ละเมิดอำนาจอธิปไตยของประชาชน” แต่อย่างไรก็ตาม เพราะเป็นไปตามหลักการว่า “ประมุขของประเทศก็ต้องทำตามรัฐธรรมนูญ” พลเอกทวีขเสนียวงศ์ กล่าวว่า “การที่จะถวายพระราชอำนาจให้พระองค์ทรงแต่งตั้งนั้น จึงไม่ใช่เป็นการช่วงชิงอำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทยแต่อย่างใด กระผมเห็นว่าเป็นประชาธิปไตยและก็เป็นตามรัฐธรรมนูญนี้ด้วย”³¹⁵

คำอภิปรายของ นิพนธ์ ศศิธร ใน พ.ศ.2517 สะท้อนความคิดเรื่อง “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ในทัศนะของนิพนธ์ ศศิธร อย่างชัดเจนดังความต่อไปนี้

“...กระผมคิดว่าพระราชอำนาจที่บริสุทธิ์นั้นย่อมมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ในประการแรกโดยพระราชฐานะแล้วก็ทรงเป็นทั้งหลักชัยหลักใจของคนทั้งชาติ เป็นที่พึ่งสำคัญที่สุด สูงสุด และอันสุดท้ายของคนไทยทั้งชาติ และก็ในฐานะของพระราชฐานะของพระองค์ท่าน ในฐานะที่เป็นที่สูงที่สุดที่เคารพสักการะแล้วก็ได้ทรงเป็นตัวแทนแห่งชนชั้นหรืออาชีพหรือศักดิ์นาใดๆ...เราควรจะมีใจในพระราชฐานะแห่งองค์พระมหากษัตริย์ไทยซึ่งผิดกว่าที่อื่น มีความวิเศษกว่าที่อื่นใน

³¹⁴ ธงทอง จันทรางศุ, พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพฯ: ธงทอง จันทรางศุ, 2548) อ้างใน เกษียร เตชะพีระ, “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ฟ้าเดียวกัน 9, 1 (มกราคม-มีนาคม 2554), น. 103.

³¹⁵ รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ชุดที่ 2 ครั้งที่ 61 วันพฤหัสบดีที่ 4 กันยายน พุทธศักราช 2517 ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม หน้า 55-60 อ้างใน สมชาย ปรีชาศิลปกุล, ข้อถกเถียงว่าด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ในองค์กรจัดทำรัฐธรรมนูญของไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2475-2550, (อ้างแล้ว), น. 55-60

หลายประการ...ทรงอยู่เหนือลัทธิเหนือผลประโยชน์ใดๆ แต่คนไทยทั้งชาติจะเห็นได้ชัดว่าทรงมี
มูทิตาจิตต่อผู้ที่มีความสุขสบาย คือ พสกนิกร แต่ทรงมีมหากรุณาหรือเมตตาธรรมอย่างยิ่งต่อผู้
ที่ยากจน จะเห็นได้ว่าผู้ที่ยากไร้ทั้งหลายในขบวนการกรรมกรก็ดี คนยากคนจนก็ดี และชาวเขาชาว
ป่าอะไรทั้งหลายที่ยากไร้ก็ดี ทรงมีพระเมตตาธรรมอย่างสูง ด้วยเหตุนี้แล้ว กระผมเห็นว่าเมื่อจะ
มอบพระราชอำนาจแล้ว ควรจะเป็นพระราชอำนาจที่บริสุทธิ์ที่เราไว้วางใจ และเชื่อมั่นเหลือเกินว่า
เมื่อให้พระราชอำนาจบริสุทธิ์แล้ว ทุกอย่างจะออกมาสวยงามกว่าให้มีการเกลือกกลั้วด้วยการชิงชัย
มีการคัดเลือกันอีกชั้นหนึ่ง...เมื่อเรามีความศรัทธาและเมื่อทรงเป็นสัญลักษณ์แห่งคนไทย มิใช่ชน
ชั้นใดๆ มิใช่สัญลักษณ์แห่งศักดินา แต่ปวงชนชาวไทยอย่างพร้อมมูล และอย่างมีพระเมตตาธรรม
สูงส่ง ควรเป็นพระราชอำนาจเด็ดขาดและบริสุทธิ์โดยไม่มีใครมาแตะต้องมาเกลือกกลั้วให้เกิดข้อ
ครหานินทาต่อไป”³¹⁶

สมชาย ปรีชาศิลป์กุล ซึ่งศึกษาการอภิปรายดังกล่าวอย่างละเอียด ได้ตั้งข้อสังเกตว่า การ
ยกสถาบันพระมหากษัตริย์ให้อยู่ในระดับสูงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากมุมมองของทั้งกับฝ่ายที่เห็นด้วย
และฝ่ายที่คัดค้าน โดยฝ่ายคัดค้านตอบบทบาทของพระมหากษัตริย์ในการแต่งตั้งวุฒิสมาชิกให้
เหตุผลว่าไม่ต้องการให้มีการ “แปดเปื้อน” ต่อเบื้องพระยุคลบาท หรือมีการเปรียบเทียบ
พระมหากษัตริย์เสมือนร่มโพธิ์ร่มไทร ที่ไม่ควรยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ซึ่งแสดงให้เห็นสถานะที่สูงส่ง
ของพระมหากษัตริย์อย่างชัดเจนในขณะที่ฝ่ายที่เห็นว่าควรถวายพระราชอำนาจในการแต่งตั้ง
วุฒิสมาชิกก็ใช้ภาษาในลักษณะเดียวกัน โดยเห็นว่าการแต่งตั้งจะเป็นการสวยงามกว่าจะให้มีการ
เข้ามา “เกลือกกลั้ว” กับการแข่งขันชิงชัยแบบเลือกตั้ง การเมืองของสามัญชนจึงเป็นเรื่อง
สกปรก³¹⁷

นอกจากนี้สมชาย ปรีชาศิลป์กุล ยังชี้ให้เห็นด้วยว่า แม้แต่การถกเถียงว่าอำนาจอธิปไตย
“เป็นของ” หรือ “มาจาก” ประชาชน ก็ได้รับการเชื่อมโยงเข้ากับสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น วิมล
เจียมเจริญ กล่าวไว้ว่า “คำว่า ‘มาจากปวงชนชาวไทย’ ซึ่งมอบให้พระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นประมุขนั้น

³¹⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 49.

³¹⁷ สมชาย ปรีชาศิลป์กุล, ข้อถกเถียงว่าด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ในองค์กรจัดทำรัฐธรรมนูญของไทย
ตั้งแต่ พ.ศ.2475-2550, (อ้างแล้ว), น. 50.

ดีกว่าที่จะเป็นของปวงชนชาวไทย แล้วไม่แน่ว่าเขาจะมอบให้หรือไม่” ในขณะที่ พล.อ.อ.บัญชา เมฆวิชัย เห็นว่า “ประเทศฝรั่งเศสนั้นไม่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และบ้านเรามีพระมหากษัตริย์เป็นที่เคารพสักการะเทิดทูนเป็นมิ่งขวัญเป็นหลักชัย และที่บ้านเมืองเรารอดอยู่ได้นี้ก็เพราะสถาบันพระมหากษัตริย์...ถ้าเราใช้คำว่า ‘มาจาก’ และใช้กับพระมหากษัตริย์ กระผมว่าไพเราะสวยงามกว่า แสดงถึงความอ่อนโยนมีเหตุมีผลและรับตามความเป็นจริง และให้ความเคารพสักการะเทิดทูนพระมหากษัตริย์ ซึ่งเราเคารพบูชาทุกคน”³¹⁸

ต่อมาใน ทศวรรษ 2520 เกิดระบบการเมืองที่เรียกกันว่า **“ประชาธิปไตยครึ่งใบ”** เนื่องจากการเลือกตั้ง แต่นายกรัฐมนตรีไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง โดยที่ความหมายของ **“ประชาธิปไตย”** ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในสังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าว ก็คือ **“ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”** เนื่องจากอุดมการณ์กษัตริย์นิยมหรือราชาชาตินิยมแบบ **“พ่อแห่งชาติ”** มีอิทธิพลสูงขึ้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการเฉลิมฉลอง 200 ปีกรุงรัตนโกสินทร์อย่างยิ่งใหญ่ใน พ.ศ.2525 และพระราชกรณียกิจต่างๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รวมทั้งโครงการในพระราชดำริ ได้ทำให้เกิด **“พระราชอำนาจนำ”** (hegemony) อย่างโดดเด่นที่สุดขึ้นมา³¹⁹ ทำให้พระมหากษัตริย์ทรงมีบทบาทอย่างสูงในการทำให้เกิดเสถียรภาพทางการเมือง³²⁰ แม้ว่าในยุคพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ จะมีการปรับคณะรัฐมนตรีหลายครั้งและมีความพยายามที่จะก่อการรัฐประหารถึง 2 ครั้ง และใน พ.ศ.2534-2535 การทำรัฐประหารที่นำโดยพลเอกสุจินดา คราประยูร ประสบความสำเร็จและมีการเคลื่อนไหวของประชาชนในการต่อต้านรัฐบาลของพลเอกสุจินดา คราประยูร จนเกิดการปราบปรามอย่างรุนแรง แต่พระมหากษัตริย์ก็ทรงมีบทบาทสำคัญในการนำเสถียรภาพทางการเมืองกลับคืนมา

กล่าวได้ว่า ทศวรรษ 2520 เป็นยุคทองของ **“ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”** ที่นายกรัฐมนตรีไม่ต้องมาจากการเลือกตั้ง แต่มีอำนาจเหนือรัฐสภา พระบารมี

³¹⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 61.

³¹⁹ ไพโรดดู ชนิตา ชิตบัณชิตย์, **โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจนำในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2550).

³²⁰ ไพโรดดู อรรถจักร สัตยานุรักษ์, **ประชาธิปไตย คนไทยไม่เท่ากัน**, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2557).

ของมหากษัตริย์ช่วยแก้ไขความขัดแย้งทางการเมือง ทำให้เศรษฐกิจเจริญเติบโตอย่างมั่นคง จนกระทั่งปี พ.ศ.2531 (หลังจากพลเอกเปรมครองอำนาจนาน 8 ปี) นักวิชาการจึงถวายฎีกา เพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญให้นายกรัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้ง ทศวรรษ 2530 เหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ” ทำให้พลังของอุดมการณ์กษัตริย์นิยมสูงขึ้นมาก (เพราะนักวิชาการและชนชั้นกลางต่อต้านทั้งอำนาจของทหารและนักการเมืองจาก “พรรคมาร” ที่สนับสนุนเผด็จการทหาร) ในกลางทศวรรษ 2530 แม้แต่นักวิชาการเสรีนิยม (เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เกษียร เตชะพีระ) ก็เห็นความสำคัญของการ “ฟังพระบารมี”³²¹ พลังทางอุดมการณ์ของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” สูงยิ่งขึ้น

ในช่วงทศวรรษ 2520-2530 นับเป็นช่วงเวลา ที่ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” มีความสำคัญอย่างยิ่งในระบบการเมืองไทย เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อมีการร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 การถกเถียงเรื่องอำนาจอธิปไตย “เป็นของ” หรือ “มาจาก” ประชาชน ยังคงเกิดขึ้น แต่การอภิปรายของสมาชิกวุฒิสภาบางคนมีการให้เหตุผลที่แตกต่างออกไปจากการถกเถียงเรื่องดังกล่าวนี้ในอดีต เช่น ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร กล่าวว่า ควรใช้คำว่า “เป็นของ” ด้วยเหตุผลว่า

“ในมาตรา 3 ซึ่งได้ระบุไว้ว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย...ไม่ใช่เป็นสิ่งที่เสียหาย ไม่ใช่เป็นข้อความที่กระทบกระเทือนต่อพระราชอำนาจแม้แต่นิดเดียว...ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข บทบัญญัติเกี่ยวกับอำนาจอธิปไตยไม่น่าจะมีผลกระทบในทางใดต่อสถานภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์...ตราบใดที่มีการบัญญัติไว้อย่างชัดเจนด้วยว่าองค์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรีและศาลตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ไม่มีผลกระทบครับ เพราะว่าเมื่อปี พ.ศ.2475 องค์

³²¹ กิตติศักดิ์ สุจิตตารมย์, “ทัศนะของสื่อหนังสือพิมพ์และปัญญาชนสาธารณะที่มีต่อสถานะและบทบาทของสถาบันกษัตริย์ ระหว่าง พ.ศ.2535-2540”, (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557).

พระมหากษัตริย์คือพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชอำนาจในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปกครองให้แก่ประชาชนเรียบร้อยแล้ว”³²²

ธงทอง จันทรางศุ อธิบายว่า “ในระบบรัฐสภาที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขนั้น นัยสำคัญที่เป็นหลักการที่เป็นเรื่องละเอียดไม่ได้ เป็นเรื่องที่ไม่สามารถก้าวข้ามไปได้นั้น มีอะไรอยู่บ้าง ไม่ว่าจะเป็นหลักการที่ว่าด้วยเรื่องประชาชนเป็นผู้เลือกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และฝ่ายบริหารเป็นผู้ที่ได้รับเลือกจากฝ่ายนิติบัญญัติอีกทีหนึ่ง ...ประมุขของรัฐคือพระมหากษัตริย์ หัวหน้าฝ่ายบริหารคือนายกรัฐมนตรี ตรงกันข้ามกับระบบประธานาธิบดี...จะพบว่าเรายังคงยืนยันบนหลักการพื้นฐานที่ยึดมั่นอยู่ในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”³²³ **สว.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ** กล่าวว่าร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 “ไม่ได้เปลี่ยนโครงสร้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ไม่ได้เปลี่ยนแปลงรูปของ รัฐเพียงแต่ขยายส่วนร่วมของพลเมืองในการใช้อำนาจขององค์กรซึ่งมีที่มาจากปวงชน”³²⁴

สำหรับบทบัญญัติที่ว่า “องค์พระมหากษัตริย์ทรงดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้” และ “ผู้ใดกล่าวหาหรือฟ้องร้องพระมหากษัตริย์ในทางใดๆ มิได้” นั้น มีการอภิปรายถกเถียงอย่างกว้างขวาง โดยมีผู้ไม่เห็นด้วยกับข้อบัญญัติดังกล่าวนี้จำนวนหนึ่ง แต่ในที่สุดเสียงส่วนใหญ่ในที่ประชุมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญก็ลงความเห็นรับรองมาตราเหล่านี้ ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวนี้ปรากฏครั้งแรกในรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2492 และหลังจากนั้นก็ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญทุกฉบับ สะท้อนถึงการยอมรับถึงความชอบธรรมในการดำรงอยู่ของสถานะอันล่วงละเมิดมิได้และการห้ามฟ้องคดีต่อพระมหากษัตริย์ตลอดมา³²⁵

³²² รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ชุดที่ 2 ครั้งที่ 61 วันพฤหัสบดีที่ 4 กันยายน พุทธศักราช 2517 ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม, น. 55-60 อ้างใน สมชาย ปรีชาศิลปกุล, **ข้อถกเถียงว่าด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ในองค์กรจัดทำรัฐธรรมนูญของไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2475-2550**, (อ้างแล้ว), น. 117-119.

³²³ รายงานการประชุมร่วมกันของรัฐสภา ครั้งที่ 2 (สมัยสามัญ) วันพฤหัสบดีที่ 4 กันยายน พุทธศักราช 2540 ณ ตึกรัฐสภา, น. 189-190. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 65-66.

³²⁴ รายงานการประชุมร่วมกันของรัฐสภา ครั้งที่ 2 (สมัยสามัญ) วันพฤหัสบดีที่ 4 กันยายน พุทธศักราช 2540 ณ ตึกรัฐสภา, น. 194-199. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 66.

³²⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 87-88.

ตั้งแต่ พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ได้เกิดเจตนารมณ์สำคัญในการร่างรัฐธรรมนูญที่แสดงถึงแนวคิดประชาธิปไตยแบบที่เน้นให้ฝ่ายบริหารหรือผู้นำมีความเข้มแข็ง แต่แตกต่างจากแนวคิดเรื่อง “ระบอบประชาธิปไตยแบบไทย” เพราะรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 เน้นให้ฝ่ายบริหารอยู่ภายใต้การถ่วงดุลและการควบคุมตรวจสอบจากฝ่ายอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตรวจสอบขององค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ มิใช่ให้อำนาจเด็ดขาดแก่ฝ่ายบริหารเหมือนแนวคิด “ประชาธิปไตยแบบไทย”

อนึ่ง ใน พ.ศ.2542 มีการเผยแพร่วิทยานิพนธ์เรื่อง “รัฐธรรมนูญและสถาบันการเมือง : ศึกษารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492” ซึ่งมีบรรดักดี อูวรรโณ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ได้วิเคราะห์ “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492” ไว้ว่า รัฐธรรมนูญฉบับนี้ “จัดทำขึ้นโดยองค์กรที่เรียกว่า “สภาร่างรัฐธรรมนูญ” เป็นครั้งแรก” และมีลักษณะสำคัญดังนี้

“มีเนื้อหาที่เป็นประชาธิปไตย และมีแนวความคิดกษัตริย์นิยม รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้วางรูปแบบระบบการปกครองในระบบรัฐสภาแบบสองสภาที่สมาชิกสภาผู้แทนมาจากการเลือกตั้งของประชาชน และวุฒิสภามาจากการเลือกและแต่งตั้งโดยพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ยังมีการบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างกว้างขวาง ...สภาพการเมืองในฐานะนั้นก็มีการช่วงชิงอำนาจทางการเมืองกันระหว่างกลุ่มผู้มีอำนาจฝ่ายพลเรือนและฝ่ายทหาร โดยฝ่ายพลเรือนแยกออกได้เป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกองทัพเรือบางส่วน และกลุ่มของนายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการแต่งตั้งวุฒิสภาและมีเสียงส่วนใหญ่อยู่ในสภาผู้แทน โดยภายในรัฐสภานั้นวุฒิสภาได้ใช้อำนาจตามรัฐธรรมนูญในการควบคุมตรวจสอบรัฐบาลอย่างเต็มที่ และภายนอกสภาได้เกิดการกบฏจลาจลขึ้นหลายครั้ง ซึ่งรัฐบาลได้ทำการปราบปรามด้วยความรุนแรง...”³²⁶

³²⁶ มุกดา อเนกလာภากิจ, “รัฐธรรมนูญและสถาบันการเมือง : ศึกษารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542).

การวิเคราะห์ดังที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์ที่มีบรรดาศักดิ์ อุวรรณ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาข้างต้นนี้ สะท้อนให้เห็นแนวความคิดว่า ถึงแม้รัฐธรรมนูญจะมีบทบัญญัติว่า “วุฒิสภามาจากการเลือกและแต่งตั้งโดยพระมหากษัตริย์” แต่ผู้เขียนวิทยานิพนธ์ก็ยังเน้นว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่ “มีเนื้อหาที่เป็นประชาธิปไตย” เพียงแต่ระบุไว้ด้วยว่า “และมีแนวความคิดกษัตริย์นิยม” ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าในทัศนะของผู้เขียนและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์นั้น รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2492 เป็นรัฐธรรมนูญใน “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” นั่นเอง ทั้งนี้ เนื้อหาของวิทยานิพนธ์ยังแสดงให้เห็นโดยนัยยะว่า นักการเมืองแย่งชิงอำนาจกันอย่างเข้มข้นและรัฐบาลปราบปรามการกบฏจลาจลด้วยความรุนแรง ในขณะที่วุฒิสมาชิกที่มาจากการเลือกสรรของพรรคประชาธิปัตย์ (มิใช่การเลือกตั้ง) นั้น “ได้ใช้อำนาจตามรัฐธรรมนูญในการควบคุมตรวจสอบรัฐบาลอย่างเต็มที่” สะท้อนถึงการให้ความสำคัญต่อบทบาททางการเมืองของพระมหากษัตริย์และยอมรับระบอบการเมืองที่วุฒิสมาชิกมาจากการแต่งตั้ง

อาจกล่าวได้ว่าเมื่อถึงทศวรรษ 2540 ถึงแม้ว่าจะเกิดรัฐธรรมนูญที่มีเนื้อหาที่เน้นอำนาจอธิปไตยของประชาชน และมีการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชน รวมทั้งสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนการกำหนดให้มีองค์กรอิสระที่ทำหน้าที่กำกับดูแลและตรวจสอบการการเลือกตั้งและการใช้อำนาจของฝ่ายบริหาร แต่ในด้านอุดมการณ์แล้วยังคงมีการให้ความสำคัญแก่บทบาทของพระมหากษัตริย์ในระบบการเมืองไทยเป็นอย่างมาก นอกจากวิทยานิพนธ์ข้างต้นและหลักฐานอื่นๆ อีกเป็นจำนวนมากแล้ว ยังเห็นได้ชัดเจนในงานเขียนของประมวล รุจนเสรี ซึ่งได้นำแนวความคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่ได้รับการสถาปนาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นต้นมา มาเน้นไว้ในงานเขียนเรื่อง พระราชอำนาจ

งานเขียนเรื่อง พระราชอำนาจ ของ ประมวล รุจนเสรี ใน พ.ศ.2548 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่พิษ. มีอำนาจอย่างสูงในการเมืองไทย สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญอย่างสูงแก่บทบาทของพระมหากษัตริย์ใน “การปกครอง ในระบอบประชาธิปไตยของไทย” โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตทางการเมืองดังที่หน้า “อาเศียรวาท” ระบุว่า

...คนไทยในปัจจุบันอยู่ในสภาวะที่เครียดจัด....

คนไทยทุกหมู่เหล่าคงได้แต่หวังในพระบรมเดชานุภาพในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ที่จะปกแผ่ลงมาเยียวยาแก้ไขปัญหามวล และดำรงชาติดำรงไทยไว้ภายใต้ “พระราชอำนาจ” ในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท...

คนไทยส่วนใหญ่ทราบดีว่า ยามที่เกิดวิกฤติการณ์ใดๆ ขึ้นในบ้านเมืองเกินกว่ากำลังความสามารถที่จะใช้กลไกตามปกติของทางราชการและกฎหมายเยียวยาได้ พระมหากษัตริย์ของคนไทยจะทรงแก้ไขวิกฤติการณ์เหล่านั้นได้เสมอ”³²⁷

ใน “คำนำ” ของหนังสือ **พระราชอำนาจ** ลงวันที่ 29 กรกฎาคม 2548 ประมวล รุจนเสรี เขียน ชี้แจงโดยนัยยะว่า หนังสือเรื่องนี้เกิดขึ้นเพื่อให้การใช้อำนาจเป็นไปตามวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยมของคนไทย และนิติราชประเพณี³²⁸ ซึ่งหมายถึงการคำนึงถึง “พระราชอำนาจ” ในระบอบ “การปกครองแบบไทย” (รวมทั้งภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 เปลี่ยนเป็น “ระบอบประชาธิปไตย” แล้ว แต่ “การปกครองแบบไทย” ก็ยังคงดำรงอยู่สืบมาเนื่องจากการปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่างๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว) ทั้งกรอบความคิด (framework) และเนื้อหาของหนังสือ **พระราชอำนาจ** ล้วนเป็นไปตามวิธีคิดที่ปัญญาชนกระแสหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช สถาปนาเอาไว้ เช่น กล่าวว่าพระมหากษัตริย์ไทยซึ่งทรงเป็น “เจ้าชีวิต-เจ้าแผ่นดิน” นั้น “การใช้พระราชอำนาจทั้งปวงมี**ธรรมศาสตร์**เป็นอาวุธ คือการใช้ธรรมเป็นเครื่องมือ...เป็นเครื่องกำกับการใช้อำนาจในการปกครอง ปกป้องรักษาคุ้มครองไพร่ฟ้าประชาชน ดัง “**บิดาปกครองบุตร**” ดัง **สมมติเทพและธรรมราชา** ดัง **อเนกชนนิกรสโมสรสมมติ**”³²⁹ ส่วนพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่คนไทยนับถือมาแต่โบราณกาล ก็เป็นศาสนาที่สำคัญยิ่งต่อการปกครองแบบไทย ดังที่ปัญญาชนกระแสหลักได้เน้นมาแล้ว

³²⁷ ประมวล รุจนเสรี, **พระราชอำนาจ**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพฯ: ม.ป.ป., 2548). น. อาเศียรวาท. (เน้นโดยประมวล รุจนเสรี)

³²⁸ เรื่องเดียวกัน, น. คำนำ.

³²⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 19. (เน้นโดยประมวล รุจนเสรี)

ประมวล รุจนเสรี ให้ภาพของพระมหากษัตริย์สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7 และประชาชนในระบอบรัฐธรรมนูญในกรอบของความรู้กระแสหลักกระแสหลัก นั่นคือพระมหากษัตริย์ทั้งสามพระองค์ทรงเตรียมการพระราชทานรัฐธรรมนูญ แต่ราษฎรยังไม่พร้อม แม้ภายหลังการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองใน พ.ศ.2475 แล้วก็ยังปรากฏว่า “คนไทยทุกหมู่เหล่ายังยึดมั่นในองค์พระมหากษัตริย์และมั่นใจว่าพระองค์จะทรงแก้ปัญหาวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ของบ้านเมืองได้ จึงยังเป็นความโชคดีของประเทศไทย เมื่อเกิดวิกฤติการณ์ทางการเมือง...พระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงบารมีและทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทย จึงทรงแก้วิกฤติการณ์มาได้ทุกครั้ง”³³⁰ ทั้งนี้ ประมวล รุจนเสรี อธิบายที่มาของ “พระราชสถานะ” เช่นเดียวกับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ใน “พระมงคลวิเสสสภา” โดยระบุว่า

ความเชื่อที่สำคัญของคนไทย ก็คือ เชื่อว่าพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงประกอบไปด้วย พระบุพเพตปญญา คือ ทรงทำความดีมาอย่างวิเศษกว่าคนอื่น ๆ ในชาติปางก่อน จึงทรงประสูติมาอยู่ในสถานะที่เหนือกว่าคนอื่น ๆ เมื่อทรงเป็นพระมหากษัตริย์แล้ว ก็มีพระราชปณิธานที่จะประกอบคุณงามความดีด้วยการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ราษฎรและทำนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนา ...³³¹

ขณะเดียวกันประมวล รุจนเสรี ก็เน้นความรักความผูกพันระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน และความสำคัญของพระมหากษัตริย์ต่อ “ชาติไทย” เช่นเดียวกับที่ปัญญาชนในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์เน้น และ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ทำให้ความคิดดังกล่าวมีพลังมากขึ้น ตั้งแต่กลางทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา รวมทั้งความสำคัญของพระองค์ในฐานะที่ทรงมี “พระราชอำนาจอันบริสุทธิ์ของพระมหากษัตริย์ไทย” ที่ทรง “เป็นกลาง” ทางการเมือง³³² และ “ที่สำคัญที่สุดก็คือเป็น ศูนย์รวมแห่งความสามัคคี”³³³

³³⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 31-44.

³³¹ เรื่องเดียวกัน, น. 53. (เน้นโดยประมวล รุจนเสรี)

³³² เรื่องเดียวกัน, น. 165.

³³³ เรื่องเดียวกัน, น. 54-58. (เน้นโดยประมวล รุจนเสรี)

ประมวล รุจนเสรี เน้นความใกล้ชิดระหว่างพระมหากษัตริย์รัชกาลปัจจุบันกับประชาชน ไม่ต่างจากที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เน้นอยู่เสมอ ดังความว่า “พระองค์ทรงรักและห่วงใยต่อคนไทยเหนือสิ่งอื่นใด...ไม่ว่าคนไทยเหล่านั้นจะอยู่ใกล้หรือไกล คนที่สามารถเข้าเฝ้าใกล้ชิดที่สุดคือ ราษฎร...พระองค์ทรงโปรดที่จะเสด็จพระราชดำเนินไปทุกที่...เพื่อจะได้ทรงทราบทุกข์สุขแล้ว พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ และพระราชดำริเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ”³³⁴ พระราชสถานะของพระมหากษัตริย์ ที่ทรงเป็นที่มาของความยุติธรรมและทรงเป็นที่พึ่งสุดท้ายของประชาชนในเรื่องของความยุติธรรม ซึ่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้เคยเน้นมาแล้ว รวมทั้งเรื่องเกี่ยวกับสิทธิของราษฎรในการถวายฎีกา ซึ่งเป็นสิทธิที่ไม่มีผู้ใดจะพรากไปได้ ก็ได้รับการเน้นโดยในหนังสือ **พระราชอำนาจ** เช่นเดียวกัน ประมวล รุจนเสรี ระบุว่า “พระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่มาของความยุติธรรม...เป็นสายสัมพันธ์ของราษฎร ที่ยึดเหนี่ยวพระมหากษัตริย์ไว้เป็นที่พึ่งสุดท้ายในการแสวงหาความยุติธรรม”³³⁵ และ “การถวายฎีการ้องทุกข์โดยตรงต่อพระมหากษัตริย์เป็นวัฒนธรรมและความเชื่อของคนไทยที่มีมาแต่สมัยสุโขทัย”³³⁶ วิธีคิดที่ว่า “**ชาติไทยเป็นชาตินักรบ**” และพระมหากษัตริย์ทรงเป็น “**จอมทัพไทย**” ซึ่ง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาขึ้น ก็ได้รับการเลือกมาเน้น³³⁷ นอกจากนี้ยังเน้นอัตลักษณ์ของข้าราชการตามที่บัญญัติในสนธิสัญญาสนธิสัญญาสิทธิราชย์สร้างไว้ คือ “ข้าราชการเป็นผู้ปฏิบัติงานต่างพระเนตรพระกรรณของพระมหากษัตริย์...”³³⁸

เรื่องที่สำคัญยิ่งที่ ประมวล รุจนเสรี รับเอามาเน้นหลายครั้ง และเป็นกรอบความคิดในการเขียนหนังสือ **พระราชอำนาจ** ก็คือ “**การปกครองแบบไทย ๆ**” ซึ่งมีผลทำให้

“วัฒนธรรมอำนาจของไทยที่มีมาแต่โบราณกาลซึ่งยึดหลักการใช้อำนาจด้วยธรรมะ ด้วยเมตตา และด้วยความสัมพันธ์ที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน... พระมหากษัตริย์ทรงถือเอาราษฎรเป็นสำคัญ...ถือเอาธรรมะเป็นเครื่องมือในการปกครองราษฎร...การเป็นที่พึ่งพิง...การตรวจสอบดูแล

³³⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 59.

³³⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 84.

³³⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 111.

³³⁷ โปรดดู เรื่องเดียวกัน, น. 66-70.

³³⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 94-95. (เน้นโดยประมวล รุจนเสรี).

ทุกข์สุขของราษฎร...ทรงห่วงใยใกล้ชิดประชาชน...ประพาสเยี่ยมเยียนราษฎร...เพื่อนำเอาความทุกข์ยากเดือดร้อนมาแก้ไข...ทรงเป็นกลางทางการเมือง ปลอดจากการเมือง ปราศจากฝักฝ่าย”³³⁹

นอกจากนี้ ประมวล รุจนเสรี ยังระบุถึงพระราชอำนาจในการยับยั้งร่างพระราชบัญญัติที่ผ่านการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรแล้ว ดังความต่อไปนี้

“สถาบันนิติบัญญัติแห่งชาติลงมติให้ความเห็นชอบร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2535 สามวาระในวันเดียวกันคือวันที่ 24 มกราคม 2535 (รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน) กำหนดโทษปรับขั้นสูงสุดต่อสื่อมวลชนจาก 200,000 บาทเป็น 20 เท่าคือ 4 ล้านบาท หรืออาจมากกว่านี้ถ้าพิสูจน์ความเสียหายได้ ร่างกฎหมายนี้พระมหากษัตริย์มีทรงเห็นชอบด้วย และมีได้ทรงลงพระปรมาภิไธยและก็มีได้นำร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้เข้าสู่การพิจารณาของสภานิติบัญญัติแต่อย่างใด ทำให้ตกไป

จึงเกิดธรรมเนียมปฏิบัติขึ้นใหม่ว่า หากร่างพระราชบัญญัติโดยพระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบด้วยโดยไม่ทรงลงพระปรมาภิไธย รัฐสภาก็มีบั้ควรที่จะลงมติยืนยัน ควรปล่อยให้ร่างพระราชบัญญัตินั้นตกไป

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงให้สัมภาษณ์เมื่อ 17 มีนาคม 2529 ว่า ในบางกรณีที่ทรงพิจารณาเห็นว่าร่างพระราชบัญญัติ ร่างพระราชกฤษฎีกาที่ทูลเกล้าฯ ถวายขึ้นมามีข้อบกพร่องหรือข้อที่ควรแก้ไขเพิ่มเติมแทนที่จะพระราชทานคืนไปอย่างเป็นทางการก็มักจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายกรัฐมนตรีมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เพื่อทรงปรึกษาหารือหรืออาจจะทรงเก็บเรื่องรอไว้ เพื่อสดับตรับฟังเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากสาธารณชนเสียก่อน

พระราชอำนาจยับยั้งรัฐธรรมนูญ ร่างพระราชบัญญัติ ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญเป็นพระราชอำนาจเฉพาะที่จะทรงใช้ด้วยพระองค์เอง ไม่ต้องมีผู้ใดลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ในทางปฏิบัติก็ทรงระมัดระวังในการใช้พระราชอำนาจนี้เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งกับรัฐบาลและรัฐสภาที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและมีฐานะเป็นตัวแทนของปวงชน

³³⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 98-104.

ชาวไทยด้วย ในทางปฏิบัติผู้เกี่ยวข้องทุก ๆ ฝ่าย จะต้องตรวจสอบกลั่นกรองร่างกฎหมายแต่ละฉบับให้ถูกต้องเหมาะสมกับเหตุการณ์บ้านเมืองก่อน แม้จะเคยมีกรณีตัวอย่างเมื่อเร็ววันนี้ที่ร่างพระราชบัญญัติสถาบันราชภัฏได้ผ่านความเห็นชอบของรัฐสภาไปแล้ว พบความผิดพลาดบกพร่องเกิดขึ้น สภาผู้แทนราษฎรยังต้องนำกลับมาทบทวนใหม่ และร่วมกันกับวุฒิสภาแก้ไขจนถูกต้องแล้วนำขึ้น ทูลเกล้าฯ ในภายหลัง”³⁴⁰

ประมวล รุจนเสรี แสดงให้เห็นว่าตราบไตไทยที่ยังสามารถรักษา “นิติราชประเพณี” แบบไทยเหล่านี้เอาไว้ได้ สังคมไทยก็จะยังคงสงบสุข มีระเบียบ มีความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้า แต่จะเกิดปัญหาเมื่อ “นำความคิดแบบตะวันตกในทฤษฎีเกี่ยวกับอำนาจเข้ามาใช้...ในที่สุดคนไทยก็จะต้องพึ่งพระบรมเดชานุภาพของพระเจ้าอยู่หัวฯ ให้ทรงแก้ไขเยียวยาให้ เหมือนวิกฤติการณ์ทุกครั้งที่ผ่านมา”³⁴¹

การเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ เพื่อเน้นลักษณะเฉพาะของไทย เป็นเรื่องที่ปรากฏอยู่เสมอในเรื่องพระราชอำนาจ ของประมวล รุจนเสรี เช่น

“วัฒนธรรมการคิดเรื่องอำนาจของยุโรป-สหรัฐอเมริกา จะเน้นที่หลักความเป็นปัจเจกนิยม (Individualism) แบบตัวใครตัวมัน ตั้งอยู่บนความเสมอภาค (Equality) ตามนิติธรรม (The Rule of Law) และมีการแบ่งแยกปริมณฑลแห่งอำนาจ (Separation of Spheres) ซึ่งแตกต่างกับวัฒนธรรมอำนาจของไทยที่มีมาแต่โบราณกาลซึ่งยึดหลักการใช้อำนาจด้วยธรรมะ ด้วยเมตตา และด้วยความสัมพันธ์ที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลกันวัฒนธรรมอำนาจแบบไทย ๆ เช่นนี้สามารถทำความเข้าใจร่วมกันได้จากนิติราชประเพณีที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์และคนไทย กล่าวคือ

ประการแรก คนไทยทั้งประเทศมีความสำนึกร่วมกันว่า พระมหากษัตริย์ของไทยเกือบทุกพระองค์เป็นประดู่บิดาที่คอยปกป้องคุ้มครองชีวิตของตนเอง ความรู้สึกเช่นนี้ยังฝังแน่นอยู่ในสายเลือดของคนไทย จนเกิดความผูกพันอันแน่นแฟ้นที่คนไทยจะขาดเสียซึ่งสถาบัน

³⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 24. (เน้นโดยประมวล รุจนเสรี).

³⁴¹ เรื่องเดียวกัน, (เน้นโดยประมวล รุจนเสรี).

พระมหากษัตริย์มิได้ และคนไทยที่แท้จริงต่างปลงใจศรัทธามีความเชื่อมั่นในสถาบันพระมหากษัตริย์

พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ได้แสดงปาฐกถาไว้ตอนหนึ่งว่า

"...ในวัฒนธรรมเดิมของคนไทยเรานั้น พระมหากษัตริย์มีหน้าที่ดูพ่อบ้าน เป็นผู้นำครอบครัวในเวลาที่มีศึกสงคราม ทั้งเป็นผู้ปกครอง เป็นทั้งตุลาการของราษฎรในเวลาปกติความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนเป็นไปอย่างสนิทสนม"

คำกล่าวนี้ยังคงใช้กับคนไทยได้ในสมัยปัจจุบัน

ประการที่สอง นิติราชประเพณีที่พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจอย่างจำกัดต่อคนไทยในชาติดังเช่นในสมัยกรุงศรีอยุธยา พระมหากษัตริย์จะทรงตรากฎหมายมาใช้บังคับราษฎร ต้องขอโทษกันแล้วขอโทษกันอีก ต้องชี้แจงแสดงเหตุผลอย่างละเอียดพิสดาร อ้างถึงความจำเป็นเพื่อประโยชน์สุขของราษฎร อ้างบาลีจากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ที่มโนสารถยไปได้มาจากขอบจักรวาล มิได้ออกกฎหมายมาบังคับใช้ตามอำเภอใจ นอกจากนี้ยังทรงออกกฎหมายเถียรบาลมายับยั้งการใช้พระราชอำนาจของ พระองค์เอง ผิดกับวัฒนธรรมของตะวันตกที่ออกกฎหมายมาตามใจของผู้เป็นรัฐาธิปัตย์ ...นิติราชประเพณีที่พระมหากษัตริย์ทรงถือเอาราษฎรเป็นสำคัญเช่นนี้ได้เป็นมรดกตกทอดกลายเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ได้ถือเป็นหลักการปกครองราษฎรโดยไม่ได้ทรงยึดมั่นและผูกขาดอยู่ในพระราชอำนาจเด็ดขาดที่พระมหากษัตริย์ทรงมีอยู่ กลับพยายามเตรียมการต่าง ๆ ให้ราษฎรได้มีส่วนในการใช้อำนาจอธิปไตยของตนเองมาตั้งแต่รัชกาลที่ 4 - 5 - 6 และ 7 แห่งราชวงศ์จักรี ต้องยอมรับว่า นิติราชประเพณีที่ถือเอาราษฎรเป็นสำคัญนี้ เป็นสิ่งที่มีอยู่เฉพาะในสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทย

ประการที่สาม นิติราชประเพณีที่ถือเอาธรรมะเป็นเครื่องมือในการ ปกครองราษฎร ดังจะเห็นได้จากความมีใจกว้างขวางให้ราษฎรมีเสรีภาพในการเลือกนับถือศาสนา ความมีเมตตาแก่สรรพสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ และการให้อภัย การเอาชนะโดยธรรม การควบคุมตนเอง การเป็นที่พึ่งพิง การละอวยมุข การทำหน้าที่ทางสังคมด้วยความถูกต้องดีงามของแต่ละฝ่าย การตรวจสอบดูแลทุกข์สุขของราษฎร

ด้วยวัฒนธรรมนี้ พระมหากษัตริย์ของไทยทุกพระองค์จึงต้องทรงมีความรู้ (ราชาศาสตร์ - ธรรมศาสตร์ศิลปวิทยาการต่าง ๆ) ทรงเป็นคนดี ทรงอุทิศตนเพื่อผู้ใต้ ปกครองทุกหมู่เหล่าได้มีความสุข ทรงส่งเสริมธรรมะ คนดี สิ่งที่ถูกต้องดีงาม ทรงสร้างความร่มเย็นเป็นสุขและทรงห่วงใยใกล้ชิดประชาชน

ประการที่สี่ นิติราชประเพณีในการรักษาไว้ซึ่งเอกราชความเป็นไท – และคนไทยที่มั่นคงในพระพุทธศาสนา...พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ต้องยอมเสียดินแดนบางส่วนเพื่อรักษาไว้ซึ่งอธิปไตย ความเป็นเอกราชของชาติจากการคุกคามของจักรวรรดินิยม...

ประการที่ห้า นิติราชประเพณีที่ปรากฏมาก็คือ พระมหากษัตริย์ทรงทำนุบำรุงประเทศชาติและประชาชนยิ่งกว่าพระองค์เองและพระราชวงศ์ต้องเสด็จพระราชกรณียกิจการสงครามบ้าง ประพาสเยี่ยมเยียนราษฎรบ้าง เพื่อนำเอาความทุกข์ยากเดือดร้อนเข้ามาแก้ไข โดยเฉพาะพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันที่ทรงถือเอาราชฎคือบุคคลที่สามารถเข้าเฝ้าอย่างใกล้ชิดกับพระองค์มากกว่าข้าราชการหรือบุคคลใด ๆ

ประการที่หก นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ได้เกิดมีนิติราชประเพณีใหม่ขึ้นมาในสถาบันพระมหากษัตริย์ที่จะต้องเป็นกลางทางการเมือง ปลอดจากการเมือง ปราศจากฝักฝ่าย พรรคการเมืองใดขึ้นมาบริหารราชการแผ่นดินก็ต้องเป็นรัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทั้งสิ้น แม้รัฐบาลจากพรรคการเมืองต่าง ๆ ผลัดเปลี่ยนกันบริหารประเทศ ก็มีได้เกิดปัญหากับสถาบันพระมหากษัตริย์³⁴²

ประมวล รุจนเสรี ยังเน้นด้วยว่า

“นิติราชประเพณี ทั้ง 6 ประการที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าไม่มีนิติราชประเพณีใดขัดหรือแย้งกับแนวความคิดอุดมการณ์ในการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แต่กลับสนับสนุน ส่งเสริมวัฒนธรรมการปกครองแบบไทยๆ เราที่จะต้องปรับการใช้ อำนาจ สิทธิ และปัจเจกนิยม ให้สอดคล้องกับ ธรรมชาติความเมตตา และความสัมพันธ์ที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน

³⁴² เรื่องเดียวกัน, น. 33.

วัฒนธรรมความคิดทางการเมืองการปกครองของไทยปัจจุบันเริ่มมีอิทธิพลต่อการนำความคิดแบบตะวันตก ในทฤษฎีเกี่ยวกับอำนาจเข้ามาใช้ จึงทำให้การปกครองของไทยมีปัญหา แม้จะแก้ระบบให้ได้อย่างใดต่อไปอีกก็จะเกิดปัญหาในทางปฏิบัติเสมอ ดังเช่น รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันที่กำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ดูแล้วดี แต่วันนี้สร้างปัญหาทำให้เกิด การเมืองรัฐสภาที่ผูกขาด ไม่สามารถตรวจสอบได้ สร้างความวิตกกังวลขึ้นในหมู่คนไทยว่าจะเกิดวิกฤติการณ์รัฐธรรมนูญขึ้นอีก ในที่สุดคนไทยก็คงต้องพึ่งพระบรมเดชานุภาพของพระเจ้าอยู่หัวฯ ให้ทรงแก้ไขเยียวยาให้ เหมือนวิกฤติการณ์ทุกครั้งที่ผ่านมา³⁴³

ประมวล รุจนเสรี สรุปความสำคัญของพระมหากษัตริย์ไทยใน “ระบอบประชาธิปไตยของไทย” หรือ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ไว้ดังนี้

“ลองนำนิติราชประเพณีทั้ง 6 ประการอันเป็นพระราชจริยาวัตรอันงดงามของพระมหากษัตริย์ไทยมาพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนและลึกซึ้งแล้วก็ต้องยอมรับว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยเป็นศูนย์รวมของความคิด จิตใจ และการบริหารปกครองบ้านเมืองอย่างแท้จริง หากใช้รัฐธรรมนูญหรือสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภาคณะรัฐมนตรีหรือองค์กรอิสระต่าง ๆ แต่อย่างใด ความเป็นศูนย์รวมของความคิด จิตใจ การบริหารปกครองบ้านเมืองนี้เองทำให้เกิดมีพระราชอำนาจ และได้ทรงใช้พระราชอำนาจตามนิติราชประเพณีที่มีได้มีบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ขึ้น และที่ยังไม่มีผู้ใดรวบรวมไว้ให้เป็นหมวดหมู่เพื่อการศึกษาอย่างเป็นระบบ ผู้เขียนจึงพยายามประมวลรวบรวมไว้เป็นปฐมบท...”³⁴⁴

บทบาทของพระมหากษัตริย์ในการระงับความขัดแย้งทางการเมืองที่จะนำไปสู่ความรุนแรง ก็ได้รับการกล่าวถึงโดยละเอียด เพื่อสรุปในเรื่องดังกล่าวนี้ว่า “เหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่คนไทยปะทะกันเองถึงขั้นต้องสูญเสียเลือดเนื้อทั้ง 2 ครั้งสงบลงได้เพราะพระบรมเดชานุภาพแห่งพระมหากษัตริย์ที่ได้สั่งสมความเชื่อมั่น ความเป็นประมุขที่แท้จริง ตามนิติราชประเพณี เมื่อมีเหตุการณ์เช่นนี้ กำลังจะเกิดหรือมีเค้าลางว่าจะเกิด ก็ทำให้คนไทยทุกคน

³⁴³ เรื่องเดียวกัน.

³⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 103-104.

ยังคงคาดหวังว่าพระมหากษัตริย์จะทรงปกป้องคุ้มครองกันมิให้เกิดกับประชาชนและประเทศชาติได้...”³⁴⁵

นอกจากนี้ ประมวล รุจนเสรี ยังกล่าวถึงพระราชอำนาจในด้านอื่นๆ เช่น “พระราชอำนาจที่จะทรงให้คำปรึกษาแนะนำ” และ “พระราชอำนาจที่จะทรงตั้งและถอดถอน” โดยยกตัวอย่างให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม ส่วน “พระราชอำนาจที่จะทรงพัฒนาและสนับสนุน” นั้น ประมวล รุจนเสรี ระบุว่า “ตามนิติราชประเพณีที่ถือว่าพระมหากษัตริย์จะทรงปฏิบัติต่อราษฎร ประหนึ่งบิดาต่อบุตร ที่จะทรงบำรุงประเทศชาติและประชาชน จึงมีพระราชดำริในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาให้กับประชาชน ด้วยการจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาตามพระราชดำริต่าง ๆ บ้าง พระราชทานพระราชดำริให้รัฐบาลก่อสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่บ้าง โครงการทฤษฎีใหม่ และเศรษฐกิจพอเพียง ฯลฯ...”³⁴⁶

ในการกล่าวถึง “พระราชอำนาจที่จะทรงปลดปล่อยทุกข์ให้ราษฎร” ประมวล รุจนเสรี เน้นการถวายฎีกา โดยระบุว่า “การถวายฎีการ้องทุกข์โดยตรงต่อพระมหากษัตริย์ เป็นวัฒนธรรมและความเชื่อของคนไทยที่มีมาแต่สมัยสุโขทัย ผู้มีความทุกข์เดือดร้อนสามารถส่งกระดิ่งร้องทุกข์ต่อพระมหากษัตริย์ได้ ต่อมาในรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์...เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาได้โดยตรงต่อพระองค์ ด้วยความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติเช่นนี้ได้เป็นมรดกตกทอดมาถึงปัจจุบัน”³⁴⁷

ประมวล รุจนเสรี ยังชี้ให้เห็นด้วยว่า

“พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ตามนิติราชประเพณีที่มีมาแต่โบราณนี้ แม้จะไม่มีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่ก็ด้วยพระบรมเดชานุภาพ ความศรัทธา ความเลื่อมใสในองค์พระมหากษัตริย์ที่มีพระราชจริยาวัตรให้ความคุ้มครองปกป้องดูแลประเทศชาติและประชาชนมาโดยตลอด เมื่อทรงใช้พระราชอำนาจในการแก้ไขวิกฤติการณ์ของประเทศ จึงเกิดสัมฤทธิ์ผลอย่างน่ามหัศจรรย์ยิ่งด้วยพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ที่มีต่อการบริหารราชการแผ่นดิน

³⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 108.

³⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 111.

³⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 111-112.

ของพระมหากษัตริย์รัชกาลปัจจุบัน ทำให้พระราชอำนาจที่จะทรงให้คำปรึกษาแนะนำก็ดี จะทรง
 ตักเตือนรัฐบาล รัฐสภา ศาล องค์กฤษฎีกา และประชาชนก็ดี รวมทั้งพระราชอำนาจที่จะทรง
 พัฒนาและสนับสนุน พระราชอำนาจที่จะทรงปลดเปลื้องความทุกข์ให้แก่ราษฎร เป็นไปด้วย
 คุณธรรม ด้วยความเมตตา และด้วยสัมพันธภาพที่ดียิ่งระหว่าง พระมหากษัตริย์- รัฐบาล -
 ประชาชน มิได้เป็นไปในทางใช้ อำนาจ - สิทธิ ความเป็นปัจเจกชนนิยมแบบตะวันตกเสียทั้งหมด
 มรดกทางการปกครองบ้านเมืองและวัฒนธรรมที่ดีงามเช่นนี้ ควรที่คนไทยทุกคน ทุกหมู่เหล่า
 รัฐบาล รัฐสภา ศาล องค์กฤษฎีกา และหน่วยงานของรัฐ จะต้องปรับปรุงท่าที วิธีการบริหารจัดการ
 ในการรับสนองพระบรมราชโองการต่าง ๆ พระราชดำริ และพระบรมราโชวาทเพื่อประโยชน์สุข
 ของประเทศชาติและประชาชนต่อไป”³⁴⁸

ประมวล รุจนเสรี ได้เน้นเรื่องพระมหากษัตริย์ทรงงานหนักเพื่อประชาชน โดยยกตัวอย่าง
 รูปธรรมจำนวนมาก และได้แสดงให้เห็นด้วยว่าสังคมระดับโลกก็ประจักษ์ในผลงานอันยิ่งใหญ่
 ของพระองค์ โดยกล่าวถึงการที่องค์พระระดับโลกหลายองค์กรถวายรางวัลต่างๆ แด่พระองค์ ซึ่งการ
 ยอมรับขององค์พระระดับโลกเช่นนี้ย่อมส่งผลให้ประชาชนทั่วไปรู้สึกภาคภูมิใจอย่างยิ่งในสถาบัน
 พระมหากษัตริย์ของไทย

อนึ่ง ในเรื่องศาลนั้น ประมวล รุจนเสรี เน้นให้ปฏิบัติตาม “สัจย์ปฎิญาณต่อ
 พระมหากษัตริย์” ซึ่งเห็นได้ชัดว่าต้องการทำให้ศาลมีบทบาททางการเมืองในภาวะวิกฤต หรือ
 เป็นการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการตุลาการวิวัฒน์นั่นเอง ดังที่ ประมวล รุจนเสรี ระบุว่า

“ศาลทุกศาลตั้งแต่ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง และศาลทหาร ล้วน
 พิจารณาพิพากษารรคดีตามรัฐธรรมนูญ ตามกฎหมาย ในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์
 ทั้งสิ้น ผู้พิพากษาและตุลาการของทุกศาลต้องถวายสัตย์ปฎิญาณต่อพระมหากษัตริย์ก่อนเข้ารับ
 หน้าที่...

นอกจากคำสัตย์ปฎิญาณที่ต้องถวายไว้แล้ว ตุลาการทุกศาลยังเป็นผู้วินิจฉัยคดีความ
 ต่างๆในพระ

³⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 113-114.

ปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในการพิจารณาวินิจฉัยคดีความต่าง ๆ ตุลาการทุกศาลจำเป็นต้องคำนึงถึงคำสัจยัญญุณและพระปรมาภิไธยของพระเจ้าอยู่หัวฯ มิใช่วินิจฉัยพิพากษาตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเท่านั้น พระบรมราโชวาท พระปฐมบรมราชโองการ พระราชปรารภ พระราชดำริต่างๆ ในฐานะทรงเป็นประมุขของชาติผู้พระราชทานอำนาจตุลาการมาให้ท่านทั้งหลายเป็นผู้ใช้อำนาจแทนพระองค์ และในฐานะธรรมิกราชาผู้มีจริยาวัตรวัตรปฏิบัติและพระราชดำริอันงดงามเพื่อประเทศชาติประชาชนของพระองค์ ที่ทรงเน้นย้ำให้ทุกคนนอกจากคำสัจยัญญุณที่ต้องถวายเป็นแล้ว ตุลาการทุกศาลยังเป็นผู้วินิจฉัยคดีความต่างๆ ในพระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในการพิจารณาพิจารณาวินิจฉัยคดีความต่าง ๆ ตุลาการทุกคนทุกศาลจำเป็นต้องคำนึงถึงคำสัจยัญญุณและพระปรมาภิไธยของพระเจ้าอยู่หัวฯ มิใช่วินิจฉัยพิพากษาตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเท่านั้น พระบรมราโชวาท พระปฐมบรมราชโองการ พระราชปรารภ พระราชดำริต่างๆ ในฐานะทรงเป็นประมุขของชาติผู้พระราชทานอำนาจตุลาการมาให้ท่านทั้งหลายเป็นผู้ใช้อำนาจแทนพระองค์ และในฐานะธรรมิกราชาผู้มีจริยาวัตร วัตรปฏิบัติและพระราชดำริอันงดงามเพื่อประเทศชาติประชาชนของพระองค์ ที่ทรงเน้นย้ำให้ทุกคนตั้งมั่นในความซื่อสัตย์สุจริต ความเที่ยงธรรมและอื่นๆ เป็นสิ่งที่ตุลาการทุกคนจะต้องหันมายึดไว้เป็นหลักในการวินิจฉัยพิพากษาคดีต่างๆ”³⁴⁹

ประมวล รุจนเสรี เน้นด้วยว่าอำนาจอธิปไตยของปวงชนชาวไทยนั้นมาจากการพระราชทานของพระมหากษัตริย์ และด้วยเหตุดังนั้น พระมหากษัตริย์จึงทรงอยู่ในฐานะที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ให้ได้ ดังความว่า

“ในแง่อำนาจอธิปไตย พระมหากษัตริย์ก็ทรงพระราชทานอำนาจนี้ให้ประชาชน เป็นผู้ทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญให้กับปวงชนชาวไทย รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันก็ทรงพระราชทานพระบรมราชานุมัติให้ใช้บังคับ อันแสดงให้เห็นสถานภาพของพระองค์ทรงอยู่เหนือกว่ารัฐธรรมนูญ หากรัฐธรรมนูญมีปัญหาและคนไทยพร้อมใจกันขอพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ก็ทรงอยู่ในฐานะจะพระราชทานให้ได้ ไม่ต้องมีการปฏิวัติรัฐประหารให้อับอายชาวโลกเขา

³⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 149-150.

คำถาม ณ วันนี้ ชาวไทยทั้งปวงยังศรัทธาและเชื่อมั่นใน "พระราชอำนาจ" ของพระบาทสมเด็จพระ

เจ้าอยู่หัวผู้ทรงทศพิธราชธรรมอันประเสริฐหรือไม่ หรือกำลังเลอะเลือนไปกับบุคคลและข้อเสนอถึงรูปแบบและวิธีบริหารปกครองใหม่ ๆ จนลืมของแท้ของดีที่เรามี"³⁵⁰

หนังสือเรื่อง **พระราชอำนาจ** ของประมวล รุจนเสรี เป็นหนังสือขายดี จึงสะท้อนอิทธิพลของวิจิตรคิดกระแสหลักเกี่ยวกับ "สังคมและวัฒนธรรมไทย" ที่มีพลังสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **วิจิตรคิด** เกี่ยวกับ "ชาติไทย" ซึ่ง **"มีวัฒนธรรมการปกครองที่ไม่เหมือนชาติใดในโลก"** ที่ "คนชาติไทย" พึงยึดมั่น เพื่อให้เกิด "ความเจริญก้าวหน้า ความมั่นคง ความสงบ และสันติสุขอย่างแท้จริง"³⁵¹

นอกจากประมวล รุจนเสรี แล้วใน พ.ศ.2548 นี้ นักวิชาการอีกคนหนึ่งที่มีบทบาทอย่างมากในการเน้นเรื่อง "พระราชอำนาจ" ของพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข คือ **อมร จันทรสมบูรณ์** ในการอภิปรายของ เรื่อง **"พระราชอำนาจกับการปฏิรูปการเมือง"** ครั้งที่ 2 ณ หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่จัดโดยสมาคมนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสถาบันสัญญา ธรรมศักดิ์ เพื่อประชาธิปไตย 22 พฤศจิกายน พ.ศ.2548 มีเนื้อหาที่สะท้อนวิจิตรคิดแบบที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช พยายามปลุกฝัง นั่นคือการอธิบายปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยวิจิตรคิดที่ว่า ปัญหาสำคัญในสังคมการเมืองไทยคือการคอร์รัปชัน ต้องแก้รัฐธรรมนูญโดยให้พระมหากษัตริย์ทรงมีบทบาทสำคัญ เพราะทรงเป็นพลังบริสุทธิ์ที่อยู่เหนือการเมือง ทรงทำทุกสิ่งทุกอย่างด้วยความหวังดีต่อพสกนิกรและชาติบ้านเมืองอย่างแท้จริง และการปกครองที่ดีจะเกิดขึ้นได้ด้วยความรู้ความสามารถของ "คนดี" ภายใต้คำแนะนำของพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะในเวลา that "ชาติไทย" ประสบภาวะวิกฤติ จะต้องพึ่งพระบารมีของพระมหากษัตริย์เพื่อให้เกิดการปกครองที่ดี ดังความว่า

ปัจจุบันการใช้อำนาจเต็มไปด้วยการคอร์รัปชัน ชัดเจนในตัวเองว่ารัฐธรรมนูญไม่ดีแน่...

³⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 175.

³⁵¹ เรื่องเดียวกัน, น. 164.

มีความคิดว่าต้องแก้รัฐธรรมนูญมาตรา 313 ก่อน ให้มีองค์การที่จะเข้ามาแก้...มีคณะกรรมการพิเศษ 7 คน แบ่งเป็นสองประเภท 1.ผู้แทนผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน มาจากการเสนอถวายชื่อโดยประธานองคมนตรีและการแนะนำจากคณะองคมนตรี 2 คน ประธานวุฒิสภาเสนอชื่อ 1 คน สภาผู้แทนเสนอได้ 2 คน...ส่วนอีกสองคนเป็นนายกรัฐมนตรี ฉะนั้นจะได้คนที่เป็กลาง 7 คน มายกร่าง โดยมีประธานของคณะกรรมการพิเศษนี้เป็นผู้คอยรับพระราชทานข้อสังเกตของพระองค์ เพื่อนำมาบรรจุไว้ในการยกร่าง

เมื่อสร้างรูปแบบนี้ขึ้นมา เราเห็นว่าพระมหากษัตริย์ของเราท่านมีพระราชอำนาจพระราชทานคำแนะนำ เราจึงสร้างให้องค์กรนี้สามารถรับพระราชทานคำแนะนำได้ตลอดเวลา...

ทำไมเราจึงต้องหันไปหาพระบารมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในเมื่อคนที่มีประโยชน์มีอำนาจ ไม่ยอมเสียอำนาจ หลายคนบอกว่าอย่าไปดึงฟ้าลงมาต่ำ ผมว่าเราไม่ได้ดึงให้ต่ำ แต่เรากำลังจะจมดิน เราต้องเกาะให้แน่น ถ้าเกาะไม่แน่นเรากับฟ้าต้องแยกจากกัน ฟ้าไม่มีทางต่ำ สูงอย่างไรก็สูงอย่างนั้น ในประวัติศาสตร์พระมหากษัตริย์ทรงเคยช่วยประชาชนในการปฏิรูปการเมือง...³⁵²

งานเขียนของ อมร จันทสมบุรณ์ มีอิทธิพลในสังคมไทยอย่างมาก เห็นได้จากการที่ได้รับการอ้างอิงโดยคนอื่นๆ อยู่เสมอ

ในที่สุดแนวคิดเกี่ยวกับ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ก็ได้พัฒนามาสู่ “ประชาธิปไตยภายใต้กระบวนการตุลาการวิวัฒน์” และ “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของมวลชน” โดยที่มีหลายฝ่ายเข้ามามีความหมายของ “ประชาธิปไตย” รวมทั้ง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” และ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ดังจะได้วิเคราะห์โดยละเอียดต่อไปข้างหน้า

³⁵² อมร จันทสมบุรณ์, การอภิปรายเรื่อง “พระราชอำนาจกับการปฏิรูปการเมือง” ครั้งที่ 2 ณ หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดโดยสมาคมนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสถาบันสัญญา ธรรมศักดิ์ เพื่อประชาธิปไตย 22 พฤศจิกายน 2548. ใน มติชนรายวัน, (24 พฤศจิกายน 2548), น. 2.

ภาค 2

การนิยาม “ประชาธิปไตย” ของนักวิชาการที่สนับสนุน “คนเสื้อเหลือง”

ในระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ซึ่งสังคมไทยเกิดเกิดวิกฤตทางการเมือง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ได้สร้างและเสนอความรู้ตลอดจนความคิดเห็นต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ภายใต้ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่นักวิชาการเหล่านี้นำมาใช้เพื่อบรรจุเป้าหมายในการต่อสู้ทางการเมือง โดยที่ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่นำมาใช้ในการต่อสู้ทางการเมืองนี้มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการผลิตซ้ำหรือการปรับเปลี่ยนความหมายของมโนทัศน์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองของไทย ทั้งมโนทัศน์ที่อธิบาย “ความล้มเหลวของประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” มโนทัศน์ที่สนับสนุนการเมืองนอกระบบรัฐสภาในภาวะวิกฤตทางการเมือง มโนทัศน์ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ตลอดจนการเสนอมโนทัศน์ “ประชาธิปไตยที่พึงปรารถนา” เพื่อเป็นอุดมคติและเพื่อหล่อเลี้ยงความหวังของ “มวลชนคนเสื้อเหลือง” ที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมือง

แม้ว่าความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่ได้รับการนำมาใช้ในภาวะวิกฤตทางการเมืองนี้จะเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลง แต่การเลือกจุดยืนของนักวิชาการในสถานการณ์ความขัดแย้ง ที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนจุดเน้นและความหมายของ “ประชาธิปไตย” ก็มีรากฐานอยู่บน “พื้นฐานความคิด” ของนักวิชาการ (ซึ่งพื้นฐานความคิดของนักวิชาการนี้เห็นได้จากข้อเขียนและการเคลื่อนไหวทางการเมืองในอดีต ก่อนเกิดวิกฤตทางการเมืองระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ของนักวิชาการเหล่านั้น) ดังนั้น ก่อนที่จะวิเคราะห์ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่ได้รับการเลือกสรรมาใช้ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” จึงควรทำความเข้าใจ “พื้นฐานความคิด” ของนักวิชาการบางคนที่มียุทธศาสตร์ทางความคิดโดดเด่นเป็นพิเศษเสียก่อน

พื้นฐานความคิดและการนิยาม “ประชาธิปไตย” ของนักวิชาการที่สนับสนุน “คนเสื้อเหลือง” ก่อนจะเกิดวิกฤตทางการเมืองใน พ.ศ.2548-2557

เพื่อจะเข้าใจการนิยาม “ประชาธิปไตย” ของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” อย่างลึกซึ้งจำเป็นต้องศึกษาพื้นฐานความคิดของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ซึ่งจะทำให้เกิดความกระจ่างว่าเพราะเหตุใดนักวิชาการกลุ่มนี้จึงเลือกจุดยืนอยู่ข้าง “คนเสื้อเหลือง” และพากันประณาม “การปกครองแบบประชาธิปไตย” ในประเทศไทยระหว่างพ.ศ.2548-2557 ว่าไม่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยเห็นว่า “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ในเวลานั้นไม่เหมาะสมกับสังคมไทยจึงก่อให้เกิดผลร้ายต่างๆ ต่อบ้านเมือง นอกจากนี้ เมื่อเข้าใจพื้นฐานความคิดของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” แล้ว ก็จะช่วยให้เข้าใจความหมายของ “ประชาธิปไตยที่สังคมไทยพึงบรรลุถึง” ที่นักวิชาการกลุ่มนี้นิยามในสถานการณ์ที่เกิดวิกฤตทางการเมืองได้ดีขึ้นอีกโสดหนึ่งด้วย

ในที่นี้จะได้วิเคราะห์พื้นฐานความคิดของนักวิชาการ 2 คนอย่างละเอียด คือ **ธีรยุทธ บุญมี** และ **ชัยอนันต์ สมุทวณิช** เนื่องจากเป็นนักวิชาการที่สื่อสารกับสังคมไทยอย่างต่อเนื่องยาวนาน จนมีอิทธิพลทางความคิดสูงมาก และยังเป็นตัวอย่างที่ช่วยให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า พื้นฐานความคิดมีผลต่อการเลือก “จุดยืนทางการเมือง” และการเสนอความหมายของ “ประชาธิปไตย” ตลอดจนความหมายของเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความหมายของ “ประชาธิปไตย” ของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ในระหว่าง พ.ศ.2548-2557

พื้นฐานความคิดของธีรยุทธ บุญมี

ขณะกำลังศึกษาอยู่ ณ คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ธีรยุทธ บุญมี เป็นผู้นำสำคัญยิ่งของขบวนการนักศึกษาในการเรียกร้องรัฐธรรมนูญในช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ธีรยุทธ บุญมี ได้เดินทางเข้าไปร่วมต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์ในป่าแถบจังหวัดน่าน และเดินทางไปตามสถานที่ต่างๆ ในฐานะ “เลขาธิการประสานงานผู้รักชาติ รักประชาธิปไตย” รวมเป็นเวลา 4 ปีเศษ ก่อนที่จะเดินทางไปทำงานวิจัยในสาขาปรัชญาและสังคมวิทยาที่สถาบันสังคมศึกษา ณ กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ และศึกษา

ต่อระดับปริญญาเอกทางมานุษยวิทยาที่มหาวิทยาลัยในเมแกน ในประเทศเดียวกัน แต่ไม่ได้สอบวิทยานิพนธ์ เมื่อกลับเมืองไทยในปี พ.ศ. 2528 จึงเริ่มบทบาททางการเมืองในฐานะนักวิชาการและนักปรัชญาสังคม³⁵³

เนื่องจากเกิดและเติบโตในครอบครัวตำรวจ ในช่วงทศวรรษ 2490-2510 และได้รับการศึกษาจากโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยและจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยซึ่งนักเรียนโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยและนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในยุคนั้นเป็นบุตรหลานข้าราชการและชนชั้นกลางที่วิถีชีวิตผูกพันกับ “ความเป็นไทย” กระแสหลักอย่างมาก ธีรยุทธ บุญมี จึงมีความผูกพันกับสังคมและวัฒนธรรมไทยสูง รวมทั้งเห็นความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อขบวนการนิสิตนักศึกษาได้รับชัยชนะในการต่อสู้กับรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 และขบวนการประชาชนได้รับชัยชนะในการต่อสู้กับรัฐบาลพลเอกสุจินดา คราประยูร ในเหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ พ.ศ.2535” เนื่องจากได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (แตกต่างจากนักวิชาการรุ่น 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 หลายคน เช่น เกษียร เตชะพีระ ธงชัย วินิจจะกูล และสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ซึ่งแม้ว่าจะผ่านการศึกษาศึกษาจากโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยเช่นเดียวกัน แต่ได้เข้าศึกษาในระดับปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมีประสบการณ์อันเจ็บปวดโดยตรงในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519)

เนื่องจากเริ่มต้นเคลื่อนไหวทางการเมืองด้วยการเรียกร้องรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตย ธีรยุทธ บุญมี แตกต่างจากชัยอนันต์ สมุทวณิช ในแง่ที่ ธีรยุทธ บุญมี เห็นคุณค่าและความสำคัญของการปฏิวัติ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 และบทบาทของปรีดี พนมยงค์ ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อ พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ เลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์ (ใน พ.ศ.2542) เปรียบเทียบปรีดี พนมยงค์ กับจอมพลถนอม กิตติขจร นั้น ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่า “สะท้อนโลกทัศน์และประวัติศาสตร์ที่น่าอดสูใจอย่างยิ่งของพรรคประชาธิปัตย์ เพราะพรรคนี้เป็นคนเริ่มสร้างกระแสทำลายอาจารย์ปรีดี...

³⁵³ ธีรยุทธ บุญมี, (27 ตุลาคม 2559), ค้นหาเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2559, จาก https://th.wikipedia.org/wiki/ธีรยุทธ_บุญมี.

อาจารย์ปรีดีได้สร้างบุญคุณใหญ่หลวงให้กับประเทศไทย ทั้งเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย ก่อตั้งขบวนการเสรีไทยเพื่อกอบกู้เอกราชของชาติ ก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่มีบทบาทสำคัญทางวิชาการและการเมือง”³⁵⁴

การละทิ้งวิชาชีพทางด้านวิศวกรรมศาสตร์ แล้วเคลื่อนไหวก้าวทางการเมืองเพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง สะท้อนให้เห็นว่า ธีรยุทธ บุญมี มีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงการเมืองไทยจากระบอบเผด็จการทหารไปสู่ระบอบประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม เมื่อใดก็ตามที่พบว่าผู้มีอำนาจมีพฤติกรรมที่ ธีรยุทธ บุญมี ประเมินว่าไม่เป็นประชาธิปไตย หรือใช้อำนาจในการบริหารประเทศอย่างไร้ประสิทธิภาพ หรือมีการคอร์รัปชัน แม้ว่าผู้มีอำนาจดังกล่าวจะได้อำนาจมาจากการเลือกตั้ง ธีรยุทธ บุญมี ก็จะโจมตีหรือต่อต้านในทันที

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล กล่าวถึง “วิธีคิด” ของธีรยุทธ บุญมี ในบทสัมภาษณ์ “ขบวนการ 14 ตุลา กับ พคท.” เมื่อ พ.ศ.2547 ไว้ดังนี้

“เป็นวิธีคิดที่ทำอะไรเป็นทางการทำอะไรตามกรอบตามลู่ทาง...เขาซัดที่สูงสุดในหมู่พวกกระแสหลัก และเขามีวิธีคิดที่มีความยืดหยุ่นที่สุด ถ้าพูดอีกอย่าง ก็คือ เขาฉลาด เขา intelligent ที่สุดในพวกกระแสหลัก พอเขาขึ้นมาจับงานศูนย์นิสิตฯ เขาเลยทำให้ศูนย์ฯ กลายมาเป็นกลุ่มต่อรองทางการเมืองทันที...ธีรยุทธเป็นคนฉลาดและจับสถานการณ์เก่ง...เค้าเป็นอย่างนี้มาตั้งแต่ตอนนั้นแล้ว คือ จับสถานการณ์เก่ง

ช่วงปี 2517 เป็นช่วงที่กระแส 4-5. กระแส ในขบวนการนักศึกษาที่กล่าวข้างต้น ต่อสู้ทางความคิดกัน กระแสหลักแบบพวกสมมติ (อภิมหาชน) เริ่มอ่อนลง ธีรยุทธ เองก็หันมาทางซ้ายๆ พอจบแล้วก็ตั้งกลุ่มของเขาเอง ชื่อ ปช. ปช. (ประชาชนเพื่อประชาธิปไตย) ก็ออกมาในทางซ้ายๆ

ปลายปี 2517 ต่อต้นปี 2518 กระแสฝ่ายซ้ายที่ได้รับอิทธิพลจาก พคท. เริ่มเข้ายึดกลุ่มองค์การนักศึกษาในมหาวิทยาลัยหลักๆ ได้ทำให้นุชนเกรียงกมล เลาน์ไพโรจน์ เป็นเลขาธิการศูนย์ฯ ได้ในเดือนมิถุนายน 2518 จากนั้นเอกภาพในขบวนการนักศึกษาจึงเริ่มเกิดขึ้น...”³⁵⁵

³⁵⁴ ธีรยุทธ บุญมี, “ชวน ควรขอโทษประชาชนอย่างเป็นทางการ” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2550), น.167. (เน้นโดยผู้วิจัย).

ในเดือนมกราคม พ.ศ.2524 หลังจากธีรยุทธ บุญมี ออกจากป่า และบรรดานักคิดหรือปัญญาชนรุ่นใหม่กำลังสรุปบทเรียนและหาทางเลือกใหม่เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมไทยให้ดีขึ้น (แทนการปฏิวัติด้วยการใช้กำลังอาวุธตามแนวทางของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย) โดยที่หลายคนหันไปให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจ “โครงสร้างส่วนบน” (จิตสำนึก ค่านิยม อุดมการณ์) ธีรยุทธ บุญมี ก็ได้ใช้ทฤษฎี “วิธีการผลิตแบบเอเชีย” (Asiatic Mode of Production) ในการอธิบายลักษณะของสังคมไทย และเสนอ **“การปฏิวัติประชาธิปไตยยุคใหม่”**³⁵⁶ เป็นการคัดค้านอิทธิพลทางเศรษฐกิจและการเมืองของ “จักรวรรดินิยมตะวันตก” คัดค้านกลุ่มทุนผูกขาดเพื่อให้มีประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ให้ความสำคัญแก่ ประเด็นใหม่ๆ เช่น การทำลายการผูกขาดตัดตอนและการกดราคาผลผลิตและค่าจ้างแรงงาน การปฏิวัติที่ดินเพื่อให้ชาวไร่ชาวนามีที่ดินทำกิน เป็นต้น ทั้งนี้ **ตั้งแต่กลางทศวรรษ 2520 มาแล้วที่ ธีรยุทธ บุญมี ให้ความสำคัญอย่างมากแก่การต่อต้านทุนผูกขาด**³⁵⁷ (ซึ่งเป็นพื้นฐานความคิดสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ธีรยุทธ บุญมี ต่อต้าน “ระบอบทักษิณ” ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า)

ในยุครัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ.2523-2531) ธีรยุทธ บุญมี มีบทบาทคล้ายคลึงกับชัชวอนันต์ สมุทวณิช คือการรณรงค์ผลักดันให้การเมืองไทยเปลี่ยนแปลงจาก **“ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ”** ไปสู่ **“ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา”** ดังจะเห็นว่า ในบทความเรื่อง **“ปีนกับเงินจับมือกันมากขึ้น”** ซึ่งตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือพิมพ์ มติชนรายวัน ฉบับวันที่ 5 ตุลาคม 2528 ธีรยุทธ บุญมี ได้เปิดฉากวิพากษ์วิจารณ์ทั้งกองทัพและพรรคการเมืองอย่างเปิดเผยว่า หลังกรณี 14 ตุลาคม 2516 ขณะที่พรรคการเมืองเพิ่งจะมีอำนาจต่อรองจากเดิมที่เคยถูกควบคุมโดยฝ่ายทหารมาโดยตลอด ฝ่ายทหารเองก็ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญ นั่นก็

³⁵⁵ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, (26 กันยายน 2549), **ชัยชนะของปัญญาชน 14 ตุลาตอนที่ 2: การเปลี่ยนประเด็นครั้งใหญ่**, ค้นหาเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2559, จาก <http://somsakcouppostings.blogspot.fr/2006/09/14-2-2-14-2547-2-14.html>.

³⁵⁶ ธิกานต์ ศรีนารา, **“ความคิดทางการเมืองของ ‘ปัญญาชนฝ่ายค้าน’ ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ.2524-2534”**, (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555), น. 115-117.

³⁵⁷ ธีรยุทธ บุญมี **“ปฏิวัติยุคใหม่” มาตุภูมิ** 7, 1047 (มกราคม 2524), น. 24-33. อ้างใน **เรื่องเดียวกัน**, น. 115-117.

คือ ทหารบางส่วนก็เริ่มถอยออกจากบทบาททางการเมืองมากขึ้นเกิดกลุ่มทหารอาชีพที่มีอุดมการณ์ทางการเมือง ทำให้กลุ่มผู้นำทางทหารในเวลานั้นที่มีความคิดแตกต่างกันเป็น 2 แบบ แบบที่หนึ่งคือ “ทหารอาชีพ” ซึ่งหมายถึงทหารที่สนใจเฉพาะการป้องกันประเทศ และเป็นความคิดที่ฝ่ายพรรคการเมืองยอมรับได้ แบบที่สองคือ กลุ่มทหารที่คิดว่าทหารควรเข้ามามีบทบาทในด้านเศรษฐกิจ ซึ่งทหารจำเป็นต้องมีทุนทรัพย์ด้วย ต่อมาทหารกลุ่มหลังนี้จะทำงานประสานกับบรรดาพ่อค้าตามต่างจังหวัดมากขึ้น

ธีรยุทธ บุญมี วิเคราะห์ว่าในอนาคตจะเกิดการประนีประนอมกันขึ้นของ 2 กลุ่มใหญ่ คือระหว่างกลุ่มทหารซึ่งมีผลประโยชน์มายาวนานกับกลุ่มทุนทางเศรษฐกิจ คือกลุ่มอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่มีเสียงทางการเมืองมาได้ไม่นานนัก โดยทั้ง 2 กลุ่มนี้จะประสานผลประโยชน์กันในการเลือกตั้งครั้งต่อไป พรรคการเมืองที่มีอยู่จะมีเสียงคงเดิมและจะหาทหารมาเป็นนายกรัฐมนตรีต่อไป ธีรยุทธ บุญมี เรียกสภาพการณ์ทางการเมืองดังกล่าวนี้ว่า “ปั่นกับเงินจับมือกันมากขึ้น”³⁵⁸ ซึ่งเป็นแนวโน้มที่ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าไม่เป็นผลดีต่อสังคมไทย

ในช่วงระหว่าง พ.ศ.2530-2531 ซึ่งเป็นช่วงปลายของ “ยุคประชาธิปไตยครึ่งใบ” ธีรยุทธ บุญมี ได้เสนอความคิดทางการเมืองที่มีลักษณะต่อต้านทหารและสนับสนุนพรรคการเมืองอีกครั้งหนึ่ง เห็นได้จากบทสัมภาษณ์เรื่อง “บทบาทเก่ากับของทหารปัจจุบันก่อให้เกิดวงจรอุบาทว์แบบใหม่” ซึ่งตีพิมพ์ ในหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน (วันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2530) ธีรยุทธ บุญมี ได้แสดงความคิดเห็นปกป้องพรรคการเมืองและวิพากษ์วิจารณ์นายทหารชั้นผู้ใหญ่ที่ออกมาวิพากษ์วิจารณ์พรรคการเมือง โดยกล่าวว่า “อยากจะขอให้ทางนายทหารชั้นผู้ใหญ่มองว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพรรคการเมืองเป็นเรื่องธรรมดา และเป็นเรื่องเฉพาะตัว ไม่ควรมาไม่ถึงตัวพรรคการเมืองทั้งหมด และไม่ควรจะมองไปถึงว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาของระบบรัฐสภาทั้งหมด และ

³⁵⁸ ธีรยุทธ บุญมี, “ปั่นกับเงินจับมือกันมากขึ้น” ใน สังคมเข้มแข็ง, (กรุงเทพฯ: มิ่งมิตร, 2536), น. 91-93. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 531.

อีกประการก็คือควรจะทำให้เห็นว่าทุกฝ่ายยังเคารพกติกา ระบุนอมนระบบรัฐสภาอยู่ โดยถือว่าตัวระบบยังเป็นสิ่งที่ถูกต้อง”³⁵⁹

การสนับสนุนระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา และต่อต้าน “ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ” ทำให้ ธีรยุทธ บุญมี วิพากษ์วิจารณ์ทหารอย่างรุนแรง โดยกล่าวด้วยว่า การที่บทบาทก๊ากับของทหารปัจจุบันก่อให้เกิดวงจรอุบาทว์แบบใหม่นั้น ก็เพราะว่าการเมืองไทยที่ผ่านมาไม่ได้มีแค่ “ทหารรัฐประหาร” กับ “ทหารอาชีพ” เท่านั้น หากแต่ยังมี “ทหารก๊ากับ” ซึ่งปรากฏตัวขึ้นในช่วงตั้งแต่ปลายสมัยรัฐบาลเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ต่อเนื่องมาถึงสมัยรัฐบาลเปรม ติณสูลานนท์ และยังคงมีมาจนถึงปัจจุบัน “ทหารก๊ากับ” ตามนิยามของ ธีรยุทธ บุญมี หมายถึงทหารที่เข้ามาก๊ากับหรือแทรกแซงการเมืองอย่างเป็นระบบ มีทฤษฎีรองรับการแทรกแซง เพื่อให้ตัวเองสืบทอดอำนาจต่อไป ซึ่งเป็นสาเหตุของความชะงักงันทางการเมือง³⁶⁰

ธีรยุทธ บุญมี วิเคราะห์ว่าทหารเข้ามาก๊ากับการเมืองด้วยวิธีการ 2 ประการ คือ (1) เข้ามา ก๊ากับโครงสร้างอย่างเป็นทางการ เช่น พยายามทำให้พรรคการเมืองมีขนาดเล็กๆ พอที่จะควบคุมได้ และ (2) เข้ามาก๊ากับการเมืองอย่างไม่เป็นทางการ เช่น พยายามตัดขาดระบบราชการออกจากพรรคการเมือง โดยขัดขวางไม่ให้นักการเมืองสามารถย้ายข้าราชการประจำได้ จนทำให้ระบบราชการกลายเป็นฐานทางการเมืองของกองทัพ นักการเมืองไม่สามารถทำอะไรได้ในระดับนโยบาย แนวโน้มจะออกมาในแง่ที่ว่าพรรคการเมืองแสวงหาผลประโยชน์จากวงการค้าต่างๆ พรรคการเมืองไม่โต ไม่มีพัฒนาการ และการที่พรรคการเมืองถูกก๊ากับโดยกองทัพซึ่งอยากจะมีอำนาจเหนือพรรคการเมืองตลอดไปเช่นนี้ นับเป็นสาเหตุที่ทำให้ระบอบประชาธิปไตยไทย “ไปไม่รอด” หรือไม่พัฒนาเท่าที่ควร³⁶¹

³⁵⁹ ธีรยุทธ บุญมี, “บทบาทก๊ากับของทหารปัจจุบันก่อให้เกิดวงจรอุบาทว์แบบใหม่” ใน สังคมเข้มแข็ง, น. 23 อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 532

³⁶⁰ ธีรยุทธ บุญมี, “บทบาทก๊ากับของทหารปัจจุบันก่อให้เกิดวงจรอุบาทว์แบบใหม่” ใน สังคมเข้มแข็ง, น. 23 อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 532

³⁶¹ ธีรยุทธ บุญมี, “บทบาทก๊ากับของทหารปัจจุบันก่อให้เกิดวงจรอุบาทว์แบบใหม่” ใน สังคมเข้มแข็ง, น. 25-27, อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 533.

เห็นได้อย่างชัดเจนว่าในช่วงต้นปี พ.ศ.2530 ธีรยุทธ บุญมี แสดงจุดยืนที่ต่อต้านทหาร และสนับสนุนพรรคการเมืองในฐานะสัญลักษณ์ของความเป็นประชาธิปไตยอย่างเปิดเผย และเริ่มกล่าวถึง “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ในบทความเรื่อง “ทางสองแพร่งของประชาธิปไตยไทย” ตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์ ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2530 ดังที่ได้วิเคราะห์ไว้ว่า

“การเปลี่ยนแปลงความคิดทางการเมืองของคนไทยจาก “สถาบันนิยม” มาเป็นความนิยมใน “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” เป็นก้าวใหม่ของการพัฒนาประชาธิปไตยเสรีนิยมในประเทศไทย ความคิดทางการเมืองเช่นนี้โยงสถาบันพระมหากษัตริย์เข้ากับประชาชนซึ่งเป็นฐานเสียงของประชาธิปไตย โดยมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นตัวเชื่อมโยง (อย่างไรก็ตามจะต้องตระหนักว่าโดยประวัติศาสตร์แล้วสถาบันพระมหากษัตริย์กับสถาบันทหารมีความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างใกล้ชิดจนเกือบกล่าวได้ว่าได้ก่อตัวมาพร้อมๆ กันในประวัติศาสตร์ไทย... นี่ก็เป็นจุดที่บรรดานักการเมืองและกลุ่มธุรกิจเสรีนิยมจะต้องกำหนดหรือปรับบทบาทของตนเองให้เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของพัฒนาการประชาธิปไตยในสังคมไทย”³⁶²

จะเห็นได้จากข้อความข้างต้นว่า ใน พ.ศ.2530 (ก่อนที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช และกลุ่มนักวิชาการ เช่น เช่น ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร, ประเวศ วะสี, บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, ธงทอง จันทรางศุ, พันธุ์ศักดิ์ วิญญรัตน์ ฯลฯ จะถวายฎีกา ใน พ.ศ.2531 เพื่อส่งสัญญาณกดดันไม่ให้พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่ออีกสมัยหนึ่ง โดย “ยืนยันความจงรักภักดีที่มีต่อสถาบันหลักของชาติ อันได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”³⁶³) ธีรยุทธ บุญมี ได้เสนอ

³⁶² ธีรยุทธ บุญมี, ทางสองแพร่งของประชาธิปไตยไทย ใน สังคมเข้มแข็ง, น. 50-51, อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 534

³⁶³ เนื้อหาในฎีกา 2531 มีถ้อยคำระบุว่า “ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม ข้าพระพุทธเจ้าผู้มิรายนามข้างท้ายนี้ ขอพระราชทานวโรกาสกราบบังคมทูลพระกรุณาทูลใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ถวายความเห็นเกี่ยวกับสภาพการณ์และสถานการณ์บ้านเมืองดังนี้

1. ความวุ่นวายสับสนในทางการเมือง ความเสื่อมในศรัทธาของประชาชนที่มีต่อระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ได้ทวีความรุนแรงขึ้นทุกขณะ การแตกแยกสามัคคีเกิดขึ้นในหมู่ทหาร ข้าราชการและประชาชน

โดยนัยยะว่านักการเมืองและกลุ่มธุรกิจเสรีนิยมควรจะ “ฟังพระบารมี” เพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับผู้นำกองทัพ และถึงแม้ว่าจะให้ความสำคัญแก่พระมหากษัตริย์อย่างมาก แต่ธีรยุทธ บุญมี ก็ให้ความสำคัญแก่พรรคการเมืองด้วย ดังนั้น นอกจากจะเสนอว่า “ระบอบประชาธิปไตยเสรีนิยมที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” เป็นก้าวใหม่ของการพัฒนาประชาธิปไตยเสรีนิยมในประเทศไทยแล้ว ธีรยุทธ บุญมี ยังมีข้อเสนอเกี่ยวกับบทบาทของพรรคการเมืองใน “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ดังความต่อไปนี้

“(1) ในฐานะที่เป็นตัวกลางในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข พรรคการเมืองจะต้องแสดงให้เห็นว่านโยบายการตัดสินใจทางเศรษฐกิจของตนจะส่งผลประโยชน์ต่อประชาชนโดยตรงมากกว่าที่จะตกอยู่กับกลุ่มพวกพ้อง (2) สิ่งที่เป็นทุนของประชาธิปไตยเสรีนิยมในปัจจุบันก็คืออำนาจนอกระบบ ดังนั้น นักการเมืองและพรรคการเมืองจึงจะต้องขยายอำนาจในระบบ ซึ่งก็คือรัฐธรรมนูญและอำนาจทางกฎหมายให้กว้างขวางยิ่งขึ้น การที่พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ แสดงท่าทีไม่ยินยอมให้มีการอภิปรายไม่ไว้วางใจตัวเองตลอดมา ก็เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมในอำนาจนอกระบบอันเป็นความคิดที่ยึดมั่นอยู่กับความคิดแบบเก่าซึ่งเป็น

เนื่องจากผู้นำทางการเมืองที่รักษาการในตำแหน่งหัวหน้าคณะรัฐบาล มิได้วางตนเป็นกลางอย่างแท้จริง ปลดปล่อยให้มีการนำกำลังทหารของชาติซึ่งมีไว้เพื่อป้องกันและช่วยพัฒนาประเทศ มาแสดงพลังสนับสนุนสถานภาพทางการเมืองส่วนบุคคล จนก่อให้เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวกจนเกินความจำเป็น

2. หากประเทศชาติต้องการดำเนินตามครรลองประชาธิปไตย แบบรัฐสภา โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขอย่างแท้จริงแล้ว การวางตนเป็นกลางของผู้นำทางการเมือง การยึดมั่นในความเป็นธรรม หลักการสันติวิธีในการปรับความเข้าใจและแก้ไขความขัดแย้ง การละเว้นวิธีการปลุกปั่นยุยงหมู่ชน จึงจะเป็นหนทางที่เหมาะสม ในการป้องกันสภาพการณ์ และสถานการณ์ที่ไม่พึงปรารถนา อีกทั้งจะเป็นบรรยากาศทางการเมือง ที่สอดคล้องกับหลักการของระบอบประชาธิปไตยและลักษณะของสังคมไทยด้วย

ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาส ยืนยันความจงรักภักดีที่มีต่อสถาบันหลักของชาติ อันได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงนอกกติกา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การรัฐประหาร หากพร้อมที่จะเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อให้บ้านเมืองเป็นธรรม มีชื่อมีแป๊ะ ร่มเย็นเป็นสุข มีส่วนมีเสีย

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า โปรดกระหม่อมขอเดชะ”

(อ้างใน เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, (13 สิงหาคม 2552), เปรียบ “ปฏิภา 2531” กับ “ปฏิภา 2552” ใครพัฒนา ใครทำลายระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000091948>).

พฤติกรรมที่ไม่เอื้ออำนวยต่อประชาธิปไตยทางการเมือง ทั้งฝ่ายค้านและฝ่ายรัฐบาลควรเร่งแก้ไข และ (3) เนื่องจากประชาธิปไตยในไทยนั้นเกิดจากการประสานแนวคิดตะวันตกเข้ากับ ลักษณะเฉพาะของสังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมที่มีพลังทางการเมืองสำคัญอื่น ๆ นอกเหนือไปจากสถาบันทางการเมืองและรัฐสภา พลังเหล่านี้ยึดมั่นกับคุณค่าดั้งเดิมที่ดี บางอย่างของไทย อาทิเช่น การอุทิศตัวเพื่อส่วนรวม เพื่อความดี ฯลฯ ซึ่งยังคงขาดอยู่มากในหมู่นักการเมือง จนทำให้ฐานะความชอบธรรมของสถาบันทางการเมืองมีไม่สูงเท่าที่ควร ดังนั้นการยึดมั่นในคุณค่าดั้งเดิมที่ดีจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเมืองสมัยใหม่ของไทย”³⁶⁴

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่า ธีรยุทธ บุญมี เน้นการประสานระหว่าง “แนวคิดตะวันตก” เข้ากับ “ลักษณะเฉพาะของสังคมไทย” และ “คุณค่าดั้งเดิมที่ดีบางอย่างของไทย” มาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2530

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ ธีรยุทธ บุญมี สนับสนุน “ระบอบประชาธิปไตยเสรีนิยมที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ก็คือการที่ ธีรยุทธ บุญมี เองวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของการเมืองไทยว่า ในช่วงกลางปี พ.ศ.2530 นั้น การเมืองไทยกำลังก้าวเข้าสู่ความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่มีความสำคัญยิ่ง นั่นคือ (1) การที่คณะทหารกลุ่มของพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ซึ่งมีบารมีคุมอำนาจทางการเมืองยาวนานถึง 5 ปีเต็ม ได้ถูกลดบทบาททางการเมืองและทางการเมืองจนเกือบสิ้นเชิง โดยความพยายามที่จะแทรกแซงการเมืองของคณะทหารกลุ่มนี้ไม่ได้รับการสนับสนุนแต่กลับถูกขัดขวางจากสถาบันการเมืองที่สำคัญยิ่งของประเทศ ซึ่งทำให้พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ สามารถรักษาอำนาจเอาไว้ได้ (2) การที่ผู้นำทางการเมืองและการทหารพูดเป็นเสียงเดียวกันว่าจะสนับสนุน “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” (3) การที่พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ผู้บัญชาการทหารบก เน้นหลายครั้งว่าการปฏิวัติของฝ่ายทหารในอนาคตจะมีใช่การยึดอำนาจทางการเมือง แต่เป็นการสร้างสรรค์สังคมไทยให้ก้าวหน้าเป็นมหาอำนาจทางการเมืองและจะ

³⁶⁴ ธีรยุทธ บุญมี, ทางสองแพร่งของประชาธิปไตยไทย ใน สังคมเข้มแข็ง, น. 50-51. อ้างใน ธิกรานต์ ศรีนารา, “ความคิดทางการเมืองของ ‘ปัญญาชนฝ่ายค้าน’ ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ.2524-2534”, (อ้างแล้ว), น. 534. (เน้นโดยผู้วิจัย).

เป็นการปฏิวัติโดยสันติวิธี ซึ่งการดำเนินการต่างๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าวนี้ทหารจะต้องขอ
อนุมัติจากประชาชนก่อน³⁶⁵

ในระบอบนั้น ธีรยุทธ บุญมี ประเมินว่า สังคมการเมืองไทยได้เกิดศูนย์อำนาจทางการเมือง
หลายศูนย์ โดยแต่ละศูนย์มีฐานะความชอบธรรมแตกต่างกัน ได้แก่ (1) สถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่ง
เป็นสถาบันการเมืองที่มีประวัติศาสตร์ยืนยาวและมีความชอบธรรมทางการเมืองสูงตลอดมา
แม้ว่าการปฏิวัติ พ.ศ.2475 จะทำให้สถาบันนี้มีบทบาทลดลง 25 ปีเต็ม แต่นับตั้งแต่ พ.ศ.2500
เป็นต้นมา ก็ได้มีการทำให้สถาบันนี้เป็นอุดมการณ์ของรัฐจนมีฐานะความชอบธรรมสูงขึ้นทั้ง
ในทางสังคมการเมืองและเศรษฐกิจอีกครั้งหนึ่ง (2) กองทัพซึ่งอยู่คู่กับสังคมไทยมานานมีอำนาจ
เพิ่มขึ้นมากหลังปี พ.ศ.2475 แต่หลังจากเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ทหารก็ถูกตัดออก
จากระบบเศรษฐกิจที่กำลังพัฒนาเติบโต และถูกจำกัดบทบาททางการเมืองลงโดยเสียงเรียกร้อง
ของประชาชน และโดยรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นผลจากการร่างของพลังฝ่ายต่างๆ ที่คัดค้านระบอบเผด็จ
การแบบเก่า (3) พรรคการเมืองและกลุ่มเศรษฐกิจซึ่งแม้ว่าจะมีมานานเช่นกัน แต่เพิ่งมีบทบาท
อิสระในทางเศรษฐกิจอย่างแท้จริงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 การเติบโตใหญ่ทาง
เศรษฐกิจของกลุ่มเศรษฐกิจและการประสานตัวเข้ากับกลุ่มนักการเมือง ทำให้พรรคการเมืองและ
ระบบรัฐสภาของไทยมีอำนาจทางการเมืองมากขึ้น แต่ฐานะความชอบธรรมยังมีไม่สูงนัก และ
ฐานะความชอบธรรมก็มักจะถูกโจมตีและทำลายจากกองทัพอยู่ตลอดเวลาด้วย และ (4) กลุ่มหรือ
องค์กรในภาคประชาชนซึ่งหลังกรณี 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ได้เริ่มมีบทบาทพอสมควรในการ
คัดค้านอำนาจและบทบาททางการเมืองของกองทัพ³⁶⁶

ในทัศนะของธีรยุทธ บุญมี การเปลี่ยนแปลงความคิดหรือโลกทัศน์ทางการเมืองของคน
ไทย ทำให้สถาบันการเมืองต่างๆ ต้องปรับตัวอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ความคิดหรือโลก
ทัศน์ทางการเมืองของคนไทยเปลี่ยนแปลงมาสู่ “ความคิดการเมืองระบอบนิยม” ซึ่งก็คือ “ระบอบ
ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ทั้งนี้ ธีรยุทธ บุญมี ตระหนักในความสำคัญ

³⁶⁵ ธีรยุทธ บุญมี, ทางสองแพร่งของประชาธิปไตยไทย ใน **สังคมเข้มแข็ง**, น. 37-39. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น.
535.

³⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 535.

ของปรากฏการณ์ที่นักวิชาการและนักหนังสือพิมพ์จำนวนหนึ่งระบุว่า ทหารไม่อาจกล่าวคำว่า “ประชาธิปไตย” อย่างลอยๆ อีกต่อไป **“เพราะอาจหมายถึงประชาธิปไตยที่มีสภาเปรสิเดียมเป็นใหญ่ก็ได้ จะต้องใช้คำว่า ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”** หลังจากนั้นคำว่า **“ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”** ก็เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง³⁶⁷

ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่า เมื่อคำว่า **“ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”** ได้ก้าวขึ้นมาเป็นแนวความคิดทางการเมืองใหม่ของคนไทยแล้ว ในทางทฤษฎีความคิดทางการเมืองใหม่นี้ทำให้ขึ้นส่วนประกอบทางการเมืองต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกองทัพหรือพรรคการเมืองมีความสำคัญน้อยลง และทำให้ **“ระบอบ”** หรือองค์รวมทางการเมืองทั้งหมดมีความสำคัญมากขึ้น จนทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่สามารถจะอ้างเฉพาะสถาบันของตนขึ้นมาใช้อำนาจเหนือส่วนอื่นๆ³⁶⁸ กล่าวได้ว่า ในทัศนะของธีรยุทธ บุญมี **“ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”** เป็นระบอบการเมืองที่องค์ประกอบทางการเมืองอื่น เช่น กองทัพหรือสถาบันการเมืองอื่นๆ มีฐานความสำคัญลดลงมาในระดับต่ำกว่า ส่วนสถาบันพระมหากษัตริย์นั้นถูกยกระดับขึ้นเป็นส่วนหนึ่งส่วนเดียวเท่ากับระบอบประชาธิปไตย³⁶⁹ ทั้งนี้ก็เพราะธีรยุทธ บุญมี ไม่ต้องการให้กองทัพและพรรคการเมืองผูกขาดอำนาจทางการเมือง และเห็นว่าประชาชนสามารถ **“ฟังพระบารมี”** ของพระมหากษัตริย์ในการถ่วงดุลกองทัพและพรรคการเมืองนั่นเอง

ด้วยการประเมินความเปลี่ยนแปลงของการเมืองไทยว่ามีลักษณะสำคัญดังกล่าวข้างต้นนี้ ธีรยุทธ บุญมี จึงลงความเห็นว่า อาจเป็นยุคที่ **“ประชาธิปไตยครึ่งใบ”** กำลังจะหมดไป และได้เสนอให้คนไทย ร่วมกันสร้าง **“ระบอบประชาธิปไตยเสรีนิยมที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”** ขึ้นมาแทน³⁷⁰

³⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 535.

³⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 536.

³⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 536. (เน้นโดยผู้วิจัย).

³⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 535.

ธีรยุทธ บุญมี ยังอธิบายด้วยว่า ถึงแม้ความคิด “ระบอบนิยม” เพิ่งจะก่อตัวขึ้นมาในสังคมไทยก็ตาม แต่จากปัจจัยสำคัญ 2 ประการคือ (ก.) ความเข้มแข็งของสำนึกในคุณค่าประชาธิปไตยที่เกิดขึ้น นับจากกรณี 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 เป็นต้นมา และ (ข.) ฐานะทางอุดมการณ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในสังคมไทยซึ่งยกระดับสูงขึ้นตลอดเวลา ก็ได้ทำให้ความคิดนี้มีความมั่นคงและได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจากประชาชน นักการเมือง และกองทัพ ธีรยุทธ บุญมี ระบุว่า **“โลกทัศน์การเมืองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข จึงเป็นการเชื่อมโยงสถาบันพระมหากษัตริย์เข้ากับประชาชนอันเป็นฐานเสียงของระบอบประชาธิปไตย โดยผ่านสถาบันพรรคการเมืองรัฐสภา ซึ่งถือได้ว่าเป็นก้าวใหญ่ก้าวหนึ่งของหลักการประชาธิปไตยในประเทศไทย”**³⁷¹

ธีรยุทธ บุญมี เริ่มต้นวิจารณ์รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ อย่างจริงจังในกลางปี พ.ศ. 2530 โดยอาศัยผลการสำรวจประชามติที่ดำเนินการโดยสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์เพื่อจะนำไปสู่ข้อสรุปว่า

ประชาชนส่วนใหญ่ยังนิยมการเมืองในระบอบประชาธิปไตยอยู่ค่อนข้างสูง ประชาชนยังคงให้ความนิยมต่อพรรคการเมืองและต่อผู้นำทางการเมืองโดยตลอด โดยมีเงื่อนไขแห่งกระบวนการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตยเป็นเกณฑ์สำคัญที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายกรัฐมนตรีนั้นจะต้องมาจากการเลือกตั้ง ความซื่อสัตย์สุจริต ความสามารถทางการบริหาร และความกล้าหาญในการตัดสินใจ ล้วนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่ง

โดยเกณฑ์พิจารณาดังกล่าวนี้นี้ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ...อยู่ในความนิยมอันดับที่ 3

อย่างไรก็ตาม สำหรับปัญหาทางการเมืองที่เกิดขึ้นค่อนข้างตึงเครียดใน 2-3 เดือนที่ผ่านมา ประชาชนยังเห็นว่าเป็นเรื่องปกติวิสัยทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย แล้วยังมีความเห็นที่คัดค้านอย่างค่อนข้างจะหนักแน่นต่อการที่ทหารเข้ามามีบทบาททางการเมือง...

³⁷¹ ธีรยุทธ บุญมี, ทางสองแพร่งของประชาธิปไตยไทย ใน **สังคมเข้มแข็ง**, น. 43-45. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 537. (เน้นโดยผู้วิจัย)

และเมื่อทหารมาปกป้องนายกรัฐมนตรี บทบาทดังกล่าวกลับจะสะท้อนให้เห็นความอ่อนแอของนายกรัฐมนตรี และกลับกลายเป็นผลลบต่อกองทัพด้วย³⁷²

จะเห็นได้ว่า ธีรยุทธ บุญมี ออกมาแสดงความคิดเห็นเพื่อกระตุ้นให้ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ และกองทัพออกจากอำนาจและบทบาททางการเมือง นับเป็นเป้าหมายเดียวกันกับ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ในช่วงเวลาเดียวกัน

ใน พ.ศ.2531 ธีรยุทธ บุญมี เขียนบทความเรื่อง **"ฉากสุดท้ายของประชาธิปไตยครึ่งใบ"** กล่าวว่าความชอบธรรมของระบอบประชาธิปไตยได้เสื่อมทรมลงไปมากในช่วงท้ายๆ ของรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า **"ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ"** มีโครงสร้างประกอบด้วย 3 เสาของอำนาจนั้นคืออำนาจกองทัพ พรรคการเมือง และนายกรัฐมนตรี โดยมีความขัดแย้งแตกแยกภายในโครงสร้างซึ่งเป็นผลให้เกิดความเสื่อมในด้านความชอบธรรมของระบอบนี้อยู่ตลอดเวลา ทางเลือกที่น่าจะเป็นผลดีได้ค่อนข้างชัดเจนกว่าทางเลือกอื่นก็คือ **การผลักดันให้ "ประชาธิปไตยครึ่งใบ" ก้าวไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น** ผู้นำกองทัพควรทำให้กองทัพวางตัวเป็นกลางอย่างแท้จริง โดยถือว่าตัวเองเป็นข้าราชการประจำ เป็นหน่วยราชการหน่วยงานหนึ่งซึ่งต้องฟังคำสั่งจากรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง แล้วปล่อยให้พรรคการเมืองหลังเลือกตั้งชาวเสียงผู้ที่จะมาเป็นนายกรัฐมนตรีอย่างอิสระ และแม้ว่า **"รัฐบาลประชาธิปไตยก่อนใบ"** นี้จะไม่ค่อยมีเสถียรภาพเท่าไรนัก แต่ก็เป็นการก้าวแรกที่จะมีผลทำให้ระบบพรรคการเมืองและรัฐบาลสมัยต่อไปมีลักษณะลงตัวมากขึ้น³⁷³ และในบทความเดียวกันนี้ ธีรยุทธ บุญมี ยังได้แสดงความเห็นอีกครั้งหนึ่งว่าประเทศไทยควรปกครองใน **"ระบอบประชาธิปไตย**

³⁷² ธีรยุทธ บุญมี, ผลสำรวจประชามติ "ทัศนคติของประชาชนต่อสภาวะการเมืองในปัจจุบัน" (ปี 2530) ใน **ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี**, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2550), น. 28-29.

³⁷³ ธีรยุทธ บุญมี, "ฉากสุดท้ายของประชาธิปไตยครึ่งใบ" ใน **สังคมเข้มแข็ง** หน้า 70-82 อ้างใน ธิกรานต์ ศรีนารา, **"ความคิดทางการเมืองของ 'ปัญญาชนฝ่ายค้าน' ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ.2524-2534"**, (อ้างแล้ว), น. 537-538. (ตีพิมพ์ครั้งแรกใน มติชนสุดสัปดาห์ 29 พฤษภาคม 2531).

เสรีที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” สะท้อนถึงความพยายามที่จะผสมผสานระบอบประชาธิปไตย เสรีนิยมให้สอดคล้องหรือเข้ากันได้กับลักษณะเฉพาะของสังคมและวัฒนธรรมไทย³⁷⁴

บทความที่ถือได้ว่าเป็นการแสดงจุดยืนทางการเมืองที่ต่อต้านทหาร สนับสนุนพรรคการเมือง และยอมรับในฐานะที่สูงส่งกว่าของสถาบันพระมหากษัตริย์เหนือสถาบันทหารและพรรคการเมือง ซึ่งเป็นลักษณะของ “ระบอบประชาธิปไตยเสรีนิยมที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ที่ธีรยุทธ บุญมี สนับสนุนอย่างชัดเจนที่สุด คือ **“ขอยสวณพลฉบับวิเคราะห์อุดมการณ์ชาติ”** ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ วันที่ 20 เมษายน พ.ศ.2533 เพื่อเป็นของขวัญวันเกิดแด่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งในเวลานั้น ธีรยุทธ บุญมี ถือว่าเป็น “เสาหลักประชาธิปไตย” ในบทความนี้ ธีรยุทธ บุญมี เสนอว่า ในปัจจุบัน (พ.ศ.2533) อุดมการณ์หลักของบ้านเมืองคือ อุดมการณ์ **“ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์”** ที่คนไทยได้ยึดถือมานานกว่า 100 ปี ดูเหมือนว่าจะไม่เพียงพอกับความก้าวหน้าของสังคมเสียแล้ว จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาเพิ่มเติมให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เพราะว่าในปัจจุบันนี้เราได้มีสถาบันหลักเกิดมาคู่บ้านคู่เมืองอีกอย่างหนึ่ง คือ พรรคการเมืองและรัฐสภา ซึ่งถ้าเรียกรวมกันว่าเป็น **“สถาบันประชาธิปไตย”** ก็คงจะได้ ส่วนปัญหาที่ว่าควรจัดวางความสัมพันธ์ระหว่าง **“สถาบันหลักเดิม”** ซึ่งหมายถึงสถาบัน **“ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์”** กับ **“สถาบันประชาธิปไตย”** ที่เพิ่งตกผลึกขึ้นมาอย่างไรวินั้น ธีรยุทธ บุญมี เสนอว่าสำหรับสังคมไทยที่ได้ก้าวหน้าพัฒนามาเป็นขั้นๆ หลายช่วงหลายตอนของประวัติศาสตร์นั้น สถาบัน **“ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์”** ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของตนเองเป็นสถาบันทางสังคมที่ชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ ขณะที่ **“สถาบันประชาธิปไตย”** อันได้แก่พรรคการเมืองและรัฐสภา ก็เป็นสถาบันทางการเมืองซึ่งถือได้ว่าเป็นการแบ่งแยกหน้าที่กันไปอย่างชัดเจน³⁷⁵

ในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2534 เกิดการรัฐประหารโดย **“คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ”** (รชช.) ท่ามกลางความตึงเครียดในความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองกับกองทัพและข้าราชการประจำ โดยที่นักการเมืองซึ่งมีคณะที่ปรึกษาของรัฐบาลคือ **“บ้านพิษณุโลก”**

³⁷⁴ ธีรยุทธ บุญมี, “ฉากสุดท้ายของประชาธิปไตยครึ่งใบ” ใน **สังคมเข้มแข็ง**, น. 98 อ้างในเรื่องเดียวกัน, น. 539

³⁷⁵ ธีรยุทธ บุญมี, “ขอยสวณพลฉบับวิเคราะห์อุดมการณ์ชาติ” ใน **สังคมเข้มแข็ง**, น. 94-97 อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 538

เป็นฐานทางความคิดได้พยายามกุมอำนาจในการกำหนดนโยบายทุกด้าน รวมทั้งการควบคุม กองทัพให้อยู่ใต้อำนาจของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง เมื่อผู้นำกองทัพพยายามดึงอำนาจ กลับคืนมาด้วยการทำรัฐประหารก็ได้อ้างเหตุผลหลายประการ ซึ่งเหตุผลประการหนึ่งที่ได้รับการ ระบุไว้ก็คือ “การปกครองระบอบเผด็จการทางรัฐสภา...เป็นภัยอันตรายอย่างยิ่งต่อการปกครองใน ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”³⁷⁶ ข้ออ้างทั้งหลายของคณะรัฐประหาร (รชช) สะท้อนถึงปัญหาทางการเมืองต่างๆ ที่นักวิชาการ สื่อมวลชน และประชาชนเห็นว่าเป็น ปัญหาสำคัญของบ้านเมือง อย่างไรก็ตามในเวลานั้นนักวิชาการ สื่อมวลชน และประชาชนจำนวน มากไม่อาจยอมรับการยึดอำนาจของผู้นำกองทัพ การต่อต้านรัฐประหารจึงขยายตัวออกไปอย่าง กว้างขวางจนรัฐบาลปราบปรามด้วยการใช้กองกำลังทหาร นำไปสู่เหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535” และธีรยุทธ บุญมี เป็นผู้หนึ่งที่เข้าร่วมในการต่อต้านการรัฐประหารอย่างเต็มที่

ก่อนหน้าการรัฐประหารครั้งนี้ ธีรยุทธ บุญมี ได้เสนอทางออกในบทความ “การ พัฒนาการเมืองไทยแบบสมดุล” (พ.ศ.2534) โดยที่ยังมีความหวังว่าการเมืองไทยจะก้าวหน้าและ มีเสถียรภาพ³⁷⁷ และได้เสนอแนวทางในการพัฒนาสังคมให้เข้มแข็ง เพื่อให้คนทุกกลุ่มมีบทบาทใน ระบอบประชาธิปไตยอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการ “สร้างกลไกที่เปิดโอกาสให้สังคมได้ ตรวจสอบการปฏิบัติงานและการใช้อำนาจของรัฐสภาและฝ่ายบริหาร” การ “พัฒนาอำนาจตุลา การให้มีลักษณะประชาธิปไตย” และการแก้ปัญหาเรื่องกลุ่มอุปถัมภ์ในพรรคการเมือง นอกจากนี้ ยังสนับสนุนให้มีการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นซึ่งจะเปลี่ยน “โครงสร้างพรรคการเมืองไทย” ให้มี ลักษณะเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ดังนี้

1. เน้นให้มีการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มความคิด กลุ่มอาสาสมัครเพื่อ สังคม เพื่อสาธารณประโยชน์ เพื่อสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ในลักษณะที่กระจายกระจาย (diffused) และ ควรให้มาจากคนทุกส่วนของสังคม ทั้งธุรกิจ วิชาชีพ (เช่น สถาปนิก ทนายความ ฯลฯ) นักวิชาการ

³⁷⁶ รัฐประหารในประเทศไทย พ.ศ.2534, (10 กันยายน 2559), ค้นหาเมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2559, จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/รัฐประหารในประเทศไทย พ.ศ.2534>.

³⁷⁷ ธีรยุทธ บุญมี, “การพัฒนาการเมืองไทยแบบสมดุล” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2550), น. 60.

ปัญญาชน ชาวบ้าน ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มคนเหล่านี้ได้สะท้อนปัญหา เสนอทางแก้ไขต่างๆ ของสังคม ได้ รวมถึงต่อรองผลประโยชน์กับรัฐด้วย

2. พัฒนาและขยายสถาบันของสังคม... สถาบันสังคมที่เป็นรูปธรรม เช่น สถาบันสื่อ...ที่เป็นอิสระในการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลและข้าราชการประจำ มีสถาบันวิชาการที่รับผิดชอบต่อบ้านเมือง มีสถาบันวิชาชีพที่มีบทบาทรับผิดชอบต่อประโยชน์ตนเองและสังคมมากขึ้น สถาบันสังคมที่เป็นนามธรรม เช่น รัฐธรรมนูญ ตัวบทกฎหมาย ก็ควรได้รับการพัฒนา...

สร้างกลไกที่เปิดโอกาสให้สังคมได้ตรวจสอบการปฏิบัติงานและการใช้อำนาจของรัฐบาลและฝ่ายบริหาร เพื่อให้การใช้อำนาจอธิปไตยมีลักษณะพัฒนา คือเปิดเผย แจ่มชัด ประเมินผลดีผลเสีย ตรวจสอบความสุจริตได้มากยิ่งขึ้น ในลักษณะที่ให้สังคมมาคุมผู้ใช้อำนาจมากกว่าที่จะให้ผู้ใช้อำนาจไปควบคุมสังคม...

3. ...ให้มีการปฏิรูปตัวบทกฎหมาย คือให้รัฐธรรมนูญเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิมีผลประโยชน์ในสิ่งที่เป็นของส่วนรวม เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อมที่ดี หรือสภาพศีลธรรมที่ดี... ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวมด้วยตัวเอง เพื่อตรวจสอบอำนาจวินิจฉัยของฝ่ายบริหารซึ่งมีอยู่มากมายเกินไป และมีข้อเสนอให้เริ่มพัฒนาอำนาจตุลาการให้มีลักษณะประชาธิปไตยในระดับหนึ่งด้วย คือให้มีการตั้งกรมอัยการของประชาชน (Public Defense Office) เพื่อฟ้องร้องรัฐบาลตามคำเรียกร้องของประชาชน

4. ...เนื้อแท้ของการเติบโตของพรรคการเมืองไทย...ก็คือการขยายตัวของกลุ่มอุปถัมภ์หรือกลุ่มพรรคพวกท้องถิ่น...วิธีหนึ่งที่จะสลายกลุ่มอุปถัมภ์หรือเปลี่ยนรูปให้เป็นความสัมพันธ์ผู้นำ-ผู้ตาม ซึ่งเป็นแนวคิดที่ถูกต้องของประชาธิปไตย ก็คือการใช้ให้มีการเลือกตั้งท้องถิ่นของผู้ใหญ่บ้าน-กำนัน-สภาท้องถิ่น อย่างแท้จริง

ในระยะต้น กลุ่มอุปถัมภ์ท้องถิ่นอาจมีอิทธิพลต่อการเลือกตั้งท้องถิ่น แต่เนื่องจากการลงคะแนนอยู่ในขอบเขตเล็กๆ จึงควบคุมได้ง่ายกว่า การเลือกตั้งที่เป็นประจำจะทำให้โครงการกลุ่มอุปถัมภ์ขาดความต่อเนื่องเปลี่ยนแปลงได้ง่าย จะมีส่วนช่วยลดทอนปัญหาอิทธิพลของกลุ่มอุปถัมภ์ในระดับจังหวัดและเปลี่ยนโครงสร้างพรรคการเมืองไทยให้มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นได้

...เป็นที่น่าเสียดายว่าทั้งพรรคการเมืองและข้าราชการประจำ ดูจะปฏิเสธแนวคิดเช่นนี้ ข้าราชการประจำถือว่าสังคมหรือประชาชนอยู่ใต้การปกครองของตน พรรคการเมืองก็ถือว่าประชาชนเป็นเพียงฐานคะแนนเสียงของตนเท่านั้น

...ผู้เขียนเชื่อว่า การพัฒนาการเมืองไทยแบบสมดุล คือพัฒนาสังคมให้เข้มแข็ง พัฒนาพรรคการเมืองให้เป็นสถาบันกระจายอำนาจ และปฏิรูประบบข้าราชการประจำ น่าจะเป็นหนทางที่ถูกต้องยั่งยืน...³⁷⁸

หลังจากการรัฐประหารในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2534 ธีรยุทธ บุญมี ได้วิจารณ์ทั้งประชาชน ผู้นำกองทัพ และผู้นำพรรคการเมืองอย่างรุนแรง ดังนี้

“การปกครองมี 2 โครงสร้าง คือรัฐบาล และ รสช. ซ้อนกันอยู่

การเมืองแยกเป็น 2 ขั้วอำนาจ คือ พล.อ.สุจินดา คราประยูร และพล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ขณะเดียวกันพลังประชาธิปไตยกับกองทัพขัดแย้งกันรุนแรงขึ้นอย่างไม่มีทางตกลงกัน

...ประชาชนต้องพึ่งพาข่าวลือเป็นคำตอบให้กับความสับสน

ผู้คนยึดมั่นกับข้อมูลที่ไม่เป็นจริง หวาดระแวงวิตกกังวลกลายเป็นความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้องมากกว่าผลประโยชน์ของส่วนรวม...ทั้งผู้นำกองทัพและผู้นำพรรคการเมืองถูกโทสาคติ โมหาคติ ครอบงำ มุ่งหวังแต่จะสืบทอดอำนาจหรือกลับเข้ามาสู่อำนาจเท่านั้น...

เป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วงมากที่สุดที่การพัฒนาการเมืองไทยได้สะดุดลง เศรษฐกิจและภาพพจน์ของประเทศได้เสียหายไปแล้วอย่างมาก โดยไม่มีสิ่งใดที่จะมาชดเชยได้เลย”³⁷⁹

นอกจากจะโจมตีหลายฝ่ายดังกล่าวข้างต้นแล้ว ธีรยุทธ บุญมี ยังวิเคราะห์ปัญหาเชิงโครงสร้างของการเมืองไทย โดยเห็นว่าทั้งกองทัพและพรรคการเมืองต่างก็เป็นต้นตอของปัญหาดังกล่าว

“ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา มีบุคคล 2 กลุ่ม คือกองทัพ (ข้าราชการประจำ) กับพรรคการเมืองเท่านั้นที่มีบทบาทชี้ชะตาการเมืองไทย...

³⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 64-66. (เน้นโดยผู้วิจัย)

³⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 56-57.

เรามากมีคำอธิบายที่ตายตัวว่า ที่พรรคการเมืองไม่สามารถพัฒนาเป็นสถาบันการเมืองที่เข้มแข็งขึ้นมาได้ก็เพราะทหารเข้ามาทำรัฐประหาร ทำให้กระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยต้องเกิดการสะดุด นี่เป็นความจริงส่วนหนึ่ง

แต่อีกส่วนหนึ่งคือ พรรคการเมืองไทยส่วนใหญ่เติบโตแบบขาดการพัฒนา...สิ่งที่เติบโตจริงๆ ก็คือระบบกลุ่มอุปถัมภ์ หรือกลุ่มพรรคพวกท้องถิ่น ซึ่งมีนายทุนส่วนกลาง นักธุรกิจท้องถิ่น และผู้มีอิทธิพลเป็นผู้นำ ที่เป็นนักการเมืองอาชีพนั้นเป็นเพียงส่วนน้อย

เมื่อเข้ามาสู่อำนาจ พรรคการเมืองไทยจึงต้องคอร์รัปชันและใช้อำนาจเข้าแทรกแซงควบคุมข้าราชการประจำ เพื่อใช้เป็นทุน เป็นฐานหล่อเลี้ยงและขยายกลุ่มของตน

สภาพเช่นนี้เป็นเหตุผลให้ทหารทำรัฐประหาร แต่วิธีแก้ปัญหามหาพรรคก็คือการย่อนรอยนักการเมือง

นั่นคือการร่างรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจวุฒิสภา การตั้งข้าราชการประจำเป็นสมาชิกวุฒิสภา ...ชื่อนักการเมืองมาเป็นฐานเสียงสนับสนุน ก็มีการทุจริต การใช้อำนาจไม่เป็นธรรม...

เป็นวงจรอุบาทว์ของการเมืองไทยอย่างแท้จริง...³⁸⁰

การเลือกตั้งในเดือนกันยายน พ.ศ.2535 (หลังเหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ” ซึ่งสังคมรับรู้ว่าเป็นพรรคการเมืองแบ่งเป็น “พรรคเทพ” กับ “พรรคมาร”) ชวน หลีกภัย ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นสมัยแรก รัฐบาลไทยได้เปิดเสรีทางการเงินโดยการออกใบอนุญาตวิเทศธนกิจอย่างเป็นทางการ ในวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ.2536 ในเดือนเดียวกัน บริษัท Intel ได้เปิดจำหน่าย Pentium ไมโครโพรเซสเซอร์รุ่นแรก “586” และบริษัทไมโครซอฟท์เปิดตัว Window NT ในช่วงนี้ ธีรยุทธ บุญมี จึงให้ความสำคัญแก่การพิจารณาปัญหา “เสรีนิยมทางเศรษฐกิจ” จะเห็นได้ว่าหลังจากเกิดเหตุการณ์ “พฤษภาคม พ.ศ.2535” เป็นเวลา 1 ปี ซึ่งรัฐบาลไทยกำลังเตรียมจัดการประชุมของธนาคารโลก (World Bank) และกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ครั้งที่ 46 ณ ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2536 ธีรยุทธ บุญมี ก็ได้วิเคราะห์ว่า “โลกได้เกิดการปฏิวัติระบบคิดทางการเมืองครั้งใหญ่ จากระบบที่เชื่อในอำนาจของผู้นำทหาร ผู้นำเผด็จการ ผู้นำบารมี มาเป็นระบบที่เชื่อมั่นในอำนาจของบุคคลซึ่งเสรีและเท่าเทียมกัน” ทั้งนี้โดยพิจารณาจากการที่มี

³⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 57-59.

ประเทศต่างๆ ที่เปลี่ยนมาปกครองแบบประชาธิปไตยในคริสต์ศตวรรษที่ 20 จำนวนมากกว่า 70 ประเทศ ที่แสดงถึง “ชัยชนะของอุดมการณ์ประชาธิปไตยเสรีนิยมเหนือระบบการเมืองอื่นๆ ทั้งหมด”³⁸¹ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ธีรยุทธ บุญมี จะเห็นว่า “ประวัติศาสตร์เช่นนี้ของมนุษยชาติ ก็คือการปลดปล่อยให้มนุษย์เชื่อมั่นในอำนาจตนเอง...การเคารพในชีวิต...เป็นที่มาของความเท่าเทียมกันและสิทธิทางการเมืองทั้งปวง...” แต่ก็เน้นว่ายังมี “จุดบอด” กล่าวคือ

“ประชาธิปไตยไม่ใช่ระบบการเมืองที่ดีที่สุด แต่เลวร้ายที่สุด”...สังคมประชาธิปไตยมีความขัดแย้งที่ “ไม่อาจปฏิเสธหรือลบล้างได้” เกิดจากการขัดกันเองในระบบคิดเสรีนิยม หลักแห่งความเสมอภาคของเสรีนิยมพยายามลบล้างความไม่เท่าเทียมกันซึ่งถูกสร้างจากอคติของมนุษย์เอง เช่น การแบ่งแยกก็ดกันเพศ สีผิว เชื้อชาติ ศาสนา แต่หลักเสรีภาพทางเศรษฐกิจกลับทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน มีความแตกต่างระหว่างคนจน คนรวย ความอหังการในความรวย ความต่ำต้อยน้อยหน้าในความจน...ฯลฯ

ปัญหาใหญ่ของประชาธิปไตยเสรีนิยมคือการหาสมดุลหรือความพอดีระหว่างความเสมอภาคและหลักแห่งเสรีภาพ...ระบบตลาดเสรี...มักเน้นการทำให้เศรษฐกิจเติบโตก่อนเสมอ มากกว่าจะทำให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม

เสรีนิยมจึงเป็นโลกของปัจเจกบุคคล ที่เสื่อมถอยจากคุณธรรม จากศรัทธาในความดีงาม แต่ตอกย้ำความเชื่อมั่นในความมั่นคงแน่นอน (RELIABILITY) ของโลกวัตถุ...สนใจกับการเสื่อมทรามของโลกวัตถุ...มากกว่าความเสื่อมทรามในคุณธรรม...

การเรียกร้องสิทธิต่างๆ ของปัจเจกในสังคมประชาธิปไตยจึงดำเนินไปอย่างกว้างขวางและพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ... แต่ภาระหน้าที่อันเป็นข้อผูกพันทางศีลธรรมต่อสังคมมีจำกัดและลดน้อยถอยลง

...การพัฒนาเศรษฐกิจเสรีนิยมอย่างมีสติ ไม่คำนึงแต่ผลประโยชน์เฉพาะหน้าจึงเป็นสิ่งจำเป็น³⁸²

³⁸¹ ธีรยุทธ บุญมี, “ประชาคม-เสรีนิยม” ใน *ความคิดสองทศวรรษ ธีรยุทธ บุญมี*, (อ้างแล้ว), น. 73-76.

³⁸² เรื่องเดียวกัน, น. 77-80.

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า อิสรยุทธ บุญมี ให้ความสำคัญอย่างมากแก่ “ความเป็นธรรมในสังคม” และ “คุณธรรม” หรือ “ข้อผูกพันทางศีลธรรมต่อสังคม” ซึ่งพื้นฐานความคิดเช่นนี้มีส่วนสำคัญในการทำให้ อิสรยุทธ บุญมี ต่อต้าน “ระบอบทักษิณ” อย่างจริงจังในระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ที่เกิดวิกฤตทางการเมืองในสังคมไทย

ใน พ.ศ.2536 ภายหลังเหตุการณ์พฤษภาคม พ.ศ.2535 ยุติลงไม่นาน ในบริบทที่สถาบันพระมหากษัตริย์ทรงมี “พระราชอำนาจนำ” อย่างสูง อิสรยุทธ บุญมี วิเคราะห์ว่า นับแต่ พ.ศ.2516 เป็นต้นมา มีความเปลี่ยนแปลงทางความคิดบางอย่างเจือปนๆ กล่าวคือ คำว่า “ประชาธิปไตย” อาจหมายถึงประชาธิปไตยที่มีสภาเปรซิเดียมเป็นใหญ่ก็ได้ ดังนั้นจะต้องใช้คำว่า “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ซึ่งคำชุดนี้เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางจนเกือบไม่มีใครสามารถพูดถึงประชาธิปไตยโดยไม่มีคำว่า “มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ได้³⁸³ นอกจากนี้ อิสรยุทธ บุญมี ยังเห็นว่า “ทางออกจากประชาธิปไตยที่สร้างปัญหา ตั้งแต่ พ.ศ.2475 ก็คือ การสร้างประชาธิปไตยแบบตรวจสอบ...”³⁸⁴ ซึ่งทัศนะดังกล่าวนี้สอดคล้องกับความต้องการของชนชั้นกลางที่วิตกเรื่องคอร์รัปชันมากขึ้นนับตั้งแต่ยุครัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (4 สิงหาคม 2531-23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534) เป็นต้นมา

ก่อนหน้านี้ คือในวันฉัตรมงคล (5 พฤษภาคม) พ.ศ. 2535 อิสรยุทธ บุญมี ร่วมกับนักวิชาการ 42 คน (เช่น ประเวศ วะสี ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ สุรพล นิติไกรพจน์ สมคิด เลิศไพฑูรย์ ฯลฯ) ได้ทูลเกล้าฯ ถวาย “หนังสือกราบบังคมทูลถวายความเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์บ้านเมือง” “หนังสือฎีกา” มีความตอนหนึ่งว่า

“...องค์พระมหากษัตริย์เป็นสถาบันเดียวที่ร้อยรวมจิตใจของคนในชาติ และเป็นสถาบันเดียวเท่านั้นที่จะคลี่คลายวิกฤตการณ์ครั้งนี้ให้ลุล่วงไปได้...

พระมหากษัตริย์ย่อมทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะให้คำแนะนำตักเตือนรัฐบาลได้ตามประเพณีแห่งรัฐธรรมนูญของระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ทางออกที่

³⁸³ อิสรยุทธ บุญมี, 2536, น.43. อ้างใน บัณฑิต จันทรโรจนกิจ, การเมืองวัฒนธรรมเรื่องการสร้างความหมายของประชาธิปไตย, (อ้างแล้ว), น. 145-146.

³⁸⁴ อิสรยุทธ บุญมี, 2536, น. 77. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 147-148.

เป็นไปได้ประการหนึ่งคือ การพระราชทานข้อแนะนำให้นายกรัฐมนตรียุบสภา เพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่”³⁸⁵

จะเห็นได้ว่าตั้งแต่กลางทศวรรษ 2530 มาแล้วที่ ธีรยุทธ บุญมี ให้ความสำคัญแก่การปฏิรูปการเมืองในหลายมิติ เช่น ทำลายระบบอุปถัมภ์ในระบบพรรคการเมือง การปฏิรูประบบราชการ การส่งเสริมบทบาทของประชาสังคม การกระจายอำนาจทางการเมืองสู่ชนบท และการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญแก่การพัฒนาจริยธรรมของนักการเมือง เช่น การเสนอว่า “ให้มีกระบวนการให้การต่อสาธารณะ (Testify) เพื่อตรวจสอบความประพฤติของนักการเมืองและข้าราชการประจำให้มากขึ้น เป็นการผูกมัดจับโกหกเพื่อพัฒนาจริยธรรมนักการเมืองไทยให้สูงขึ้นอีกขั้นหนึ่ง”³⁸⁶ ขณะเดียวกันก็ตั้งความหวังว่าในโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง จะมี “ความพยายามของคนไทยและของผู้มีอำนาจทั้งกองทัพและพรรคการเมืองที่จะช่วยกันผลักดันให้บ้านเราเป็นประเทศที่มีสังคมเข้มแข็งและรัฐเข้มแข็งพอประมาณ...”³⁸⁷

การเรียกร้องให้ปฏิรูปการเมืองได้รับการตอบรับจากสังคมในสมัยรัฐบาลชวน หลีกภัย ซึ่งเป็นรัฐบาลผสมหลายพรรคที่ขาดเสถียรภาพ มีการเรียกร้องให้ร่างรัฐธรรมนูญใหม่ โดย ส.ส. และประชาชนสาขาอาชีพต่างๆ ซึ่งบุคคลที่จุดประกายเรื่องนี้ในช่วงกลาง พ.ศ.2535 คือ ร.ต.ฉลาด วรฉัตร ต่อมาในปลายปี พ.ศ.2537 รัฐบาลชวน หลีกภัย ก็มีปัญหาเรื่องการออกเอกสารสิทธิ สปก.4-01 ให้แก่คนที่ฐานะมั่งคั่งและความสัมพันธ์กับนักการเมืองพรรคประชาธิปัตย์ จนนำไปสู่การยุบสภาใน พ.ศ.2538³⁸⁸

³⁸⁵ กิตติศักดิ์ สุจิตตารมย์, “ทัศนะของสื่อหนังสือพิมพ์และปัญญาชนสาธารณะที่มีต่อสถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ ระหว่าง พ.ศ.2535-2540”, (อ้างแล้ว), น. 69.

³⁸⁶ ธีรยุทธ บุญมี, “การพัฒนาการเมืองไทยแบบสมดุล” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (อ้างแล้ว), น. 65.

³⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 67.

³⁸⁸ ธีรยุทธ บุญมี, *ความคิดสองทศวรรษ ธีรยุทธ บุญมี*, (อ้างแล้ว), น. 72.

กลางปี พ.ศ.2536 นี้ ธีรยุทธ บุญมี ได้เขียนบทความ “ประชาคม-เสรีนิยม” ซึ่งประกาศจุดยืนหรือพื้นฐานความคิดที่ให้ความสำคัญแก่ “ประชาคม” ควบคู่กับ “เสรีนิยม” ในลักษณะที่มี “การกำหนดสมดุลพลวัต (dynamic equilibrium) ระหว่างอุดมการณ์ทั้งสองชนิดอยู่ตลอดเวลาตามความรู้ที่เพิ่มขึ้น ตามสภาพการณ์ที่เปลี่ยนไป” ดังความต่อไปนี้

ผู้เขียนเชื่อว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับสองฐานะ คือทั้งปัจเจกชนและเป็นส่วนหนึ่งของประชาคม (COMMUNITY) ประชาคมที่เล็กที่สุดคือครอบครัว จากนั้นก็เป็นชุมชนท้องถิ่น กลุ่มสมาคม และที่ใหญ่ที่สุดคือสังคมหรือประเทศชาติ

ประชาคมไม่ใช่กลุ่มคนที่รวมตัวกันเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน (ซึ่งก็คือบริษัทธุรกิจ) แต่รวมกันและควบคุมซึ่งกันและกันด้วยสิ่งที่ยอยู่นอกเหนือผลประโยชน์ส่วนตน เช่น อุดมการณ์ วัฒนธรรม ศีลธรรมร่วมกัน ดังนั้น มนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ในยุคสมัยใด จึงจำเป็นต้องมีองค์ประกอบทั้งสองส่วนถ่วงดุลซึ่งกันและกันอยู่เสมอ³⁸⁹

ในบทความเดียวกัน (พ.ศ.2536) ธีรยุทธ บุญมี กล่าวย้าว่า “ความคิดปัจเจกชนที่กำลังขยายตัวในสังคมไทย จะมีทั้งส่วนดีคือความรับผิดชอบตนเอง การพัฒนาตนเอง แต่ก็มีส่วนที่เลวร้ายคือความคิดทุกคนเพื่อตนเอง การบูชาวัตถุ เห็นแก่ตัว ไม่เอื้ออาทรต่อสิ่งรอบข้างทั้งคนและสภาพแวดล้อม”³⁹⁰ พร้อมกันนั้นก็เน้นย้ำความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรม โดยเสนอทางเลือกให้สังคมไทยว่า

“ต้องพยายามพัฒนาจิตสำนึกของปัจเจกชนให้รับผิดชอบตนเอง ยกกระดับความสามารถของตนในทางศิลปะ วิทยาศาสตร์ ปรัชญา และประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ ฯลฯ รวมทั้งจริยธรรมของตนเองที่จะคำนึงถึงปัญหาสังคมรอบข้าง ตั้งแต่ความยากจนของคนอื่น สภาพแวดล้อม ฯลฯ

-รักษาชุมชนดั้งเดิมที่มีอยู่ เช่น ชุมชนท้องถิ่น ส่งเสริมจิตสำนึกข้อผูกพันที่ดีของประชาชน เช่น กฎเกณฑ์ศีลธรรม วัฒนธรรม ค่านิยมที่ดีให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ส่งเสริมให้เกิดประชาคมใหม่ๆ เช่น

³⁸⁹ ธีรยุทธ บุญมี, “ประชาคม-เสรีนิยม” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (อ้างแล้ว), น. 80.

³⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 80.

กลุ่ม องค์กร สถาบันสังคม ที่มีอุดมคติในการสร้างสรรค์ธรรมชาติ คุณธรรม วัฒนธรรมให้มากขึ้น

...

-เป็นที่คาดหวังว่าพลังของประชาคมที่ดีจะมีส่วนขัดเกลาถ่วงดุลความคิดเสรีนิยมให้เป็นเสรีนิยมที่มีคุณธรรม ขณะเดียวกันความคิดปัจเจกชนที่ดีก็จะช่วยยกระดับประชาคมหรือชุมชนให้มีพลังที่เหมาะสมกับยุคสมัยมากขึ้น...

-ความคิดประชาคม-เสรีนิยม...การสนับสนุนให้เกิดวิถีชีวิตของประชาคมจริงๆ ขณะเดียวกันก็เน้นโครงสร้างอำนาจด้วยการให้ประชาคมมีอำนาจในด้านต่างๆ อย่างเหมาะสม”

391

ใน พ.ศ.2536 ธีรยุทธ บุญมี สนับสนุนการหาทาง “ส่งเสริมให้มีประชาคมที่เข้มแข็งเป็นกลุ่มสมาคมต่างๆ เพื่อถ่วงดุลรัฐและปกป้องประชาชนจากการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดของรัฐ... ขณะเดียวกันก็มีประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพ”³⁹² นอกจากนี้ยังเสนอให้ทุกฝ่ายช่วยกันเรียกร้องอย่างจริงจังเพื่อให้เกิด “การกระจายอำนาจไปให้สังคม” ในหลายมิติ เช่น

“ปฏิรูปกฎหมายเพื่อให้ชุมชนมีอำนาจในการบริหารทรัพยากรบางส่วนของตน...ให้มีอัยการซึ่งผ่านระบบการเลือกตั้งคอยดูแลป้องกันความเสียหายที่จะเกิดกับท้องถิ่น

ให้มีการกระจายอำนาจทางการเมือง คือ อำนาจการปกครอง อำนาจการบริหารงบประมาณการคลังบางส่วนแก่ชุมชน

ให้มีการกระจายอำนาจทางการศึกษา วัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างทั่วถึง”³⁹³

ในวันที่ 4 มกราคม พ.ศ.2537 ดัชนีตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย พุ่งถึงจุดสูงสุดเป็นประวัติการณ์ที่ระดับ 1,753.73 จุด³⁹⁴ ในปีดังกล่าวนี้ ธีรยุทธ บุญมี จึงมีความกังวลเรื่อง “เศรษฐกิจโต...แต่สังคมไทยจะมีความสุข” โดยระบุว่า

³⁹¹ เรื่องเดียวกัน, น. 81-82.

³⁹² เรื่องเดียวกัน, น. 82-83.

³⁹³ เรื่องเดียวกัน, น. 83.

“เพราะไม่เพียงคนยากจนชั้นร้ายแรงจะมีถึง 1 ใน 4 ของคนทั่วประเทศ เกษตรกรเกือบ 50% อยู่ต่ำกว่าขีดความยากจน ช่องว่างระหว่างคนจนคนรวยเพิ่มมากขึ้น...ในอนาคตสังคมไทยมีแนวโน้มที่จะตกตะกอนเป็นชนชั้นที่แยกจากกัน ไม่แยะแสร ไม่หวังใยซึ่งกันและกันอย่างสิ้นเชิง...ชนชั้นล่างจะถูกทอดทิ้ง...ฝ่ายค้าน-รัฐบาลล้มเหลวทั้งคู่...สถาบันการเมืองยังล้าหลังภาคเศรษฐกิจอยู่มาก...ผู้นำทางการเมืองที่ผ่านมาเป็นเพียงผู้นำระดับท้องถิ่น หรือผู้นำที่มาจากระบบปิด เช่นทหารซึ่งมักมีความคิดหรือสายตาคับแคบ...”³⁹⁵

ในเดือนมีนาคม พ.ศ.2537 ธีรยุทธ บุญมี เสนอให้หลายฝ่ายหาทางสร้างระบอบประชาธิปไตยที่มีลักษณะสำคัญคือ “แก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น...**วุฒิสมาชิกควรสละ ไม่ยึดติดกับอำนาจ** เพราะที่มาของอำนาจนี้เป็นของประชาชน ไม่ใช่ข้าราชการประจำ...นักวิชาการและสถาบันวิชาการ ควรยึดเอาการถกเถียงอภิปรายเรื่องการกระจายอำนาจ...นักการเมืองและพรรคการเมืองต่างๆ ควรพิจารณาปัญหาการกระจายเศรษฐกิจ การกระจายอำนาจ และการเลือกตั้งผู้ว่าฯ ในฐานะทางออกให้กับชาวบ้านมากกว่าที่เป็นอยู่ ถ้าไม่ทำก็เท่ากับว่าพวกเขากำลังจูงใจสร้างการนองเลือดผ่านสงของประชาชนอยู่”³⁹⁶ เห็นได้ชัดว่าธีรยุทธ บุญมีต้องการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยเพื่อให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์และเพื่อป้องกันมิให้เกิดความขัดแย้งที่จะนำไปสู่การนองเลือดในอนาคต

กลางปี พ.ศ.2537 ธีรยุทธ บุญมี ได้ระดมนักวิชาการหลายคน เช่น น.พ.ประเวศ วะสี นิธิ เอียวศรีวงศ์ อานันท์ กาญจนพันธุ์ สุริชัย หวันแก้ว ฯลฯ และเรียกร้องให้ “ประชาชนทุกสาขาอาชีพ” มาร่วมลงชื่อสนับสนุนขอเรียกร้องให้ “ปฏิรูปเมืองไทย” เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว รวมทั้งปัญหา “ระบบเศรษฐกิจยังไม่สามารถสร้างความเป็นธรรมที่เพียงพอแก่ชาวบ้านทั่วไปได้” ปัญหาการจราจรโดยจัดให้มี “โครงการแม่บทการขนส่งมวลชนกรุงเทพฯ” และปัญหา “การปฏิรูปการศึกษาในชนบท” ทั้งนี้ ธีรยุทธ บุญมี ระบุด้วยว่า “ทั้งสองประเด็นหลังนี้

³⁹⁴ รวบรวมเหตุการณ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 – 2549, (23 ตุลาคม 2558), ค้นหาเมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2559), จาก <https://punpunpunsara.com/2015/10/23/events-between-1991-2006/>.

³⁹⁵ ธีรยุทธ บุญมี, “วิเคราะห์สังคม-การเมืองไทย 2536-2537” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2550), น. 87-89.

³⁹⁶ ธีรยุทธ บุญมี, “ระบุงสังคมไทยจะแยกตัว” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (อ้างแล้ว), น. 96.

ก็เป็นปัญหาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิบัติภารกิจอย่างหนักเพื่อแก้ไขมาโดยตลอด” และเสนอให้รัฐบาล “ดำเนินงานภายในวันที่ 5 ธันวาคม ศกนี้ เพื่อถวายแด่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็จะเป็นสัญลักษณ์และแสดงเจตนาของประชาชนไทยทุกๆ ฝ่าย ที่จะสมานสามัคคีเพื่อแก้ไขปัญหาการเมืองและสังคมภายใต้ร่มพระบารมี ทั้งภาคฝ่ายสังคมและเอกชนย่อมเต็มใจที่จะร่วมแรงกายและใจ สติปัญญา ต่อการแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างเต็มที่เช่นกัน”³⁹⁷

ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่า “การปฏิรูปเมืองไทย” นี้จะเกิดผลดี “เพื่อประโยชน์กับสังคมส่วนรวม โดยเฉพาะประชาชนผู้ยากจน” รวมทั้ง “พัฒนาประชาธิปไตยที่ยั่งยืนถาวรอย่างแท้จริง” ซึ่งข้อเรียกร้องที่สำคัญที่สุดในการปฏิรูปเมืองไทยคือเรื่องการร่างรัฐธรรมนูญ ที่ควรกระทำ “โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและประชาชนสาขาอาชีพต่างๆ” และมีเป้าหมาย คือ “เพื่อกำหนดแนวทางการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นต่างๆ อันจะทำให้โครงสร้างสังคมและระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเข้มแข็งขึ้น และเพื่อให้สังคมและสื่อมวลชนมีอำนาจที่จะตรวจสอบการบริหารงานของฝ่ายการเมืองและข้าราชการประจำให้โปร่งใสและมีประสิทธิภาพขึ้น”³⁹⁸

ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน คือกลางปี พ.ศ.2537 ธีรยุทธ บุญมี ได้วิพากษ์วิจารณ์พรรคการเมืองและนักการเมือง ซึ่งเป็นการตอกย้ำการรับรู้ของนักวิชาการและชนชั้นกลางว่า นักการเมืองไร้สมรรถภาพ ยึดติดกับอำนาจ และไม่มีความชอบธรรมจากพฤติกรรมทางการเมืองที่ไม่ดีทั้งหลายของนักการเมือง เช่น วิจารณ์ว่า

“ประชาธิปไตยมีคู่ปรปักษ์ทางสังคมมาก เนื่องจากทัศนคติที่ผิดพลาดมองว่าความชอบธรรมของระบอบประชาธิปไตยอยู่ที่ตัว ส.ส. เพียงอย่างเดียว ไม่ได้มาจากทุกๆ ส่วนของสังคม พรรคประชาธิปไตยหลายคนจึงทำตัวเหมือนยึดติดอำนาจ หรือยกตนข่มท่าน สร้างความขัดแย้งกับสถาบันสื่อมวลชน นักวิชาการ องค์กรประชาธิปไตย และองค์กรพัฒนาชนบทต่างๆ ไป...

³⁹⁷ ธีรยุทธ บุญมี, “เจตนารมณ์ในการคลี่คลายวิกฤตการเมือง” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (อ้างแล้ว), น. 99.

³⁹⁸ ธีรยุทธ บุญมี, “เจตนารมณ์ในการคลี่คลายวิกฤตการเมือง” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (อ้างแล้ว), น. 98. (เน้นโดยผู้วิจัย).

พรรคชาติไทยเป็นตัวแทนของกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่น มีชื่อเสียงว่าเป็นพรรคที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ของกลุ่มตน และมีมลทินเรื่องยาเสพติด ของเถื่อน เจ้าพ่อ...

คนไทยกำลังสับสน มีทั้ง “เบื่อชนวน” และ “ต้านบรรหาร”...

สองปีเศษที่ผ่านมา ความชอบธรรมของสถาบันการเมืองตกต่ำมาก เพราะมีการเปลี่ยนท่าทีจุดยืนบ่อยครั้ง จนเส้นแบ่งเทพมาร ประชาธิปไตย/เผด็จการลบหายไป...

พรรคการเมืองอยากเข้าร่วมรัฐบาลโดยไม่คำนึงถึงหลักการใดๆ ด้วยการแอบทำสัตยาบันลับๆ หรือฉีกสัตยาบันอย่างเปิดเผย ก็ทำให้ความน่าเคารพเชื่อถือของผู้นำการเมืองไทยเสื่อมลงไปอย่างมาก การซื้อเสียงขายตัวก็ยิ่งทำให้ความชอบธรรมทางการเมืองเปราะบางมากขึ้น จนอาจพังทลายถ้าถูกซ้ำเติมเพียงเล็กน้อย³⁹⁹

เนื่องจากวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ.2538 จะมีการเลือกตั้งทั่วไป (ซึ่งผลการเลือกตั้งปรากฏว่าพรรคชาติไทยได้คะแนนมาเป็นอันดับหนึ่ง นายบรรหาร ศิลปอาชา ได้เป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 21 ของไทย) การพิจารณาถึงปัญหาของพรรคประชาธิปัตย์และภาพลักษณ์ทางการเมืองของบรรหาร ศิลปอาชา ทำให้ ธีรยุทธ บุญมี เสนอแนวคิด “การยึดหลักการประชาธิปไตยในด้าน การกำกับตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐโดยอำนาจของประชาชน” และได้พยายามอีกครั้งหนึ่งในการผลักดันให้เกิด “การปฏิรูปการเมือง” โดยเสนอว่า

“การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า คือ ประชาชนต้องยอมรับผลการเลือกตั้ง ไม่ว่าใครจะได้เป็นแกนจัดตั้งรัฐบาล ทว่าไม่ใช่การยอมรับโดยสิ้นเชิง ตลอดวาระ 4 ปี ประชาชนยังมีอำนาจที่จะตรวจสอบนักการเมือง ต่อต้านคัดค้านรัฐบาลที่บกพร่องในเรื่องคุณธรรมและประสิทธิภาพการทำงานได้ เพราะประชาธิปัตย์ไม่ใช้การเลือกตั้งเท่านั้น...

ทางออกระยะยาว คือ ต้องผลักดันให้พรรคการเมืองต้องยอมรับการปฏิรูปการเมืองอย่างจริงจัง⁴⁰⁰

³⁹⁹ ธีรยุทธ บุญมี, “เบื่อชนวน ต้านบรรหาร” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (อ้างแล้ว), น. 105-108.

⁴⁰⁰ ธีรยุทธ บุญมี, “ประชาคม-เสรีนิยม” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (อ้างแล้ว), น. 108. (เน้นโดยผู้วิจัย).

แม้ว่าจะได้รัฐบาลที่ประกอบด้วยรัฐมนตรีที่ ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่า “ด้วยคุณภาพคุณธรรม” แต่ก็ยังมีความหวังว่า “สถาบันสื่อมวลชน สถาบันเศรษฐกิจ ก็มีบทบาทและความเข้มแข็งในการ ต่อรองและตรวจสอบความโปร่งใสของรัฐบาล ลักษณะการดูแลอำนาจเช่นนี้ทำให้การเมืองไทยมี เสถียรภาพอยู่ในขั้นพอใช้ได้”⁴⁰¹ อย่างไรก็ตาม ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าในเวลานั้น (กรกฎาคม 2538) “ความเน่าเฟะของการเมืองไทยได้ลุกลาม ทำให้ระบบต่างๆ ของสังคมเน่าเฟะตามไปหมดแล้ว” กล่าวคือ

ภาพรัฐบาลอุปถัมภ์ไม่ใช่ความผิดของนายบริหารเพียงคนเดียว...

ประเทศไทยเติบโตและมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในทุกๆ ด้านอย่างมหาศาล จึงเป็น เป้าหมายให้กลุ่มธุรกิจต่างๆ กับกลุ่มแก๊งการเมืองร่วมกันเข้าไปฉกฉวย ทำให้ช่องว่างระหว่างคน จน-คนรวยเพิ่มมากขึ้น ระบบทุนนิยมก็ได้ผนวกเข้ากับระบบอุปถัมภ์เดิมในชนบท กลายเป็นระบบ ใหม่ “ธนอุปถัมภ์” ส่งผลให้การซื้อเสียงแพร่หลายกลายเป็นวิถีชีวิตส่วนหนึ่งของชาวบ้าน พ่อค้า ท้องถิ่น นักเลง เจ้าพ่อ จึงซื้อเสียงเข้าไปเป็น ส.ส.ได้ จากนั้นก็รวมกลุ่มกันเป็นแก๊ง สร้างระบบ โควตาขึ้นในพรรคการเมือง ต่อรองอำนาจ ตำแหน่ง เพื่อนำไปถือนทุน หรือหาประโยชน์ให้พวก พ้องตน ทำให้เกิดวงจรอุบาทว์ใหม่ ไม่ใช่แค่ในระดับพฤติกรรมของผู้คน แต่เป็นระดับตัวระบบ ต่างๆ ในสังคมไทยเลยทีเดียว...

กล่าวได้ว่า ระบบธนอุปถัมภ์ซึ่งเป็นระบบสังคมที่พิกลพิการ ส่งผลให้เกิดระบบโควตาและ มาเฟียการเมือง ซึ่งเป็นระบบพรรคการเมืองที่พิกลพิการ ส่งผลให้ประเทศอ่อนแอไร้ประสิทธิภาพ ชาวบ้านยากจน ซึ่งตอกย้ำให้ปัญหาการซื้อเสียงหนักยิ่งขึ้น เป็นวงจรต่อไปไม่รู้จบ⁴⁰²

ในกลางปี พ.ศ.2539 ธีรยุทธ บุญมี เริ่มกล่าวถึงปัญหาใหม่ของสังคมไทย คือปัญหาที่มา จาก “กลุ่มทุนใหญ่ๆ” ซึ่งจะกลายเป็นอุปสรรคของระบอบประชาธิปไตยแทนทหาร

⁴⁰¹ ธีรยุทธ บุญมี, “เสถียรภาพรัฐบาลบริหาร” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (อ้างแล้ว), น. 110-111.

⁴⁰² เรื่องเดียวกัน, น. 112-113.

“มีปรากฏการณ์หลายอย่างที่บ่งถึงความวุ่นเร หรือเสื่อมทรุดของประเทศ ...ประชาชนบางส่วนเริ่มตั้งคำถามกับการดำเนินงานของสถาบันทางสังคมและการเมือง เช่น **จากที่เคยมองว่าทหารเป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดในการพัฒนาประชาธิปไตย** ก็เริ่มเปลี่ยนมาเป็นการกังวลว่า **กลุ่มทุนใหญ่ๆ จะมีบทบาทครอบงำพรรคการเมืองเกินไปหรือไม่** ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งจะเป็นประโยชน์กับคนยากจนมากเพียงไร และจะปฏิรูปการเมืองเพื่อแก้ปัญหาการซื้อเสียง มาเพื่การเมืองในชนบทได้จริงๆ อย่างไร

คนเริ่มมองเห็นโครงสร้างที่ชั่วร้าย กล่าวคือ **ในส่วนบนของสังคม กลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่กับนักการเมืองร่วมกันฉกฉวยประโยชน์อย่างมิชอบ** ทั้งนี้เนื่องจากธุรกิจแบบโลกาภิวัตน์มีลักษณะเชิงซ้อน มีโครงการใหญ่ๆ ขนาดหลายหมื่นล้าน...มีช่องทาง มีทรัพยากรใหม่ๆ เกิดขึ้น อย่างที่ชาวบ้านคิดไม่ทัน เช่น คลื่นในอากาศ เคเบิลใยแก้ว เส้นทางคมนาคม แต่ละอย่างล้วนกลายเป็นชุมทรัพย์นับหมื่นนับแสนล้าน”⁴⁰³

ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2539 (วันที่ 4 ธันวาคม) ข้อเสนอ **“หลัก 8 ประการ การปฏิรูปการเมือง”** ของ **ธีรยุทธ บุญมี** ได้รับการตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์รายวันหลายฉบับ และหลักการประการหนึ่งที่ได้รับการเน้นคือ**ความสำคัญของพระมหากษัตริย์** ดังที่ระบุว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในยุคประชาธิปไตยที่ได้รับความจงรักภักดีจากประชาชนกว้างขวางมากที่สุด พระราชดำรัส ‘เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม’ สะท้อนหลักความคิดดั้งเดิมของไทยที่ลึกซึ้ง จึงควรยกพระราชดำรัสนี้ให้เป็นแก่นปรัชญาการเมืองไทย”⁴⁰⁴

ธีรยุทธ บุญมี คล้ายกับ **“นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง”** และต่างกับ **“นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง”** ในแง่ที่ให้ความสำคัญแก่ประเด็นปัญหาทางศีลธรรม จริยธรรม หรือคุณธรรมซึ่งทำให้การคอร์รัปชันขยายตัว ดังที่กล่าวถึงปัญหาในเรื่องนี้ว่า

⁴⁰³ ธีรยุทธ บุญมี, “วิเคราะห์แนวโน้มการเมืองสังคมไทย” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (อ้างแล้ว), น. 121. (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁴⁰⁴ ธีรยุทธ บุญมี, “หลัก 8 ประการ การปฏิรูปการเมือง” ใน *ปรัชญาแห่งการปฏิรูปการเมือง*, (กรุงเทพฯ: วัลยา, 2540), น. 57-74. อ้างใน กิตติศักดิ์ สุจิตตารมย์, “ทัศนะของสื่อหนังสือพิมพ์และปัญญาชนสาธารณะที่มีต่อสถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ ระหว่าง พ.ศ.2535-2540”, (อ้างแล้ว), น. 285.

“ต้นตอสำคัญหนึ่งของปัญหาอยู่ที่ประชาชนยากจน แต่ประเทศร่ำรวย

ช่วงสิบปีหลังจากที่ได้พัฒนาเศรษฐกิจจนเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่ใหญ่โต ตลาดเงิน ตลาดทุนได้พัฒนารวดเร็วใหญ่จนมีขนาดประมาณเกือบสี่ล้านล้านบาทในระยะเวลาสั้นๆ ความโลภในสังคมจึงเกิดขึ้นอย่างรุนแรง และเนื่องจากคนไทยไม่มีระบบคุณธรรมที่เข้มแข็ง ขาดวินัย ความรับผิดชอบต่อสังคมที่สูงพอ ประกอบกับการกระจายรายได้ยังไม่ดี กรอบจริยธรรมของบุคคล และสถาบันจึงเสื่อมทรามลง เกิดค่านิยมฉกฉวย หวังรวยเร็ว กระทั่งยอมรับความเลวได้”⁴⁰⁵

จะเห็นได้ว่า ถึงแม้ ธีรยุทธ บุญมี จะได้วิเคราะห์ปัญหาเชิงโครงสร้างไว้มาก แต่ก็ยังให้ความสำคัญแก่ปัญหาคุณธรรมจริยาด้วย ดังนั้น ในการพิจารณาความชอบธรรมทางการเมืองของบุคคลในรัฐบาลหรือนักการเมือง ธีรยุทธ บุญมี จึงพิจารณาจากพฤติกรรมในเชิงคุณธรรมจริยธรรมด้วย การกล่าวถึงปัญหาคอร์รัปชันบ่อยครั้งขึ้นในช่วงปลายทศวรรษ 2530 เป็นต้นมาจึงสะท้อนถึงการมองปัญหาดังกล่าวนี้ในเชิงคุณธรรมจริยธรรมอยู่ด้วย และยังเน้นปัญหา “ระบบการเมืองขาดความชอบธรรม” เนื่องจากการซื้อเสียงและการใช้ความรุนแรง ตลอดจนกลไกต่างๆ ของบรรดานักการเมือง มิใช่เป็นเรื่องของการขาดความชอบธรรมในระดับบุคคลเท่านั้น เช่น

“การเลือกตั้งที่ผ่านมามีการซื้อเสียงรุนแรงมากขึ้นกว่าทุกหน และสะท้อนความเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งระหว่างพรรคการเมืองกับกลุ่มธุรกิจการเมือง เช่น กลุ่มทุนสื่อสาร กลุ่มทุนพัฒนาที่ดิน และกลุ่มทุนก่อสร้าง ราคาซื้อขายเสียงสูงขึ้น...และยังมีการใช้ความรุนแรง กลไกต่างๆ การฮั้วกัน ข้ามพรรคจนเป็นที่รับรู้ของประชาชนทั่วไป ความชอบธรรมของระบบการเมืองจึงต่ำ

แต่เนื่องจากประเทศไทยอยู่ในช่วงสองหัวเลี้ยวหัวต่อ คือการปฏิรูปการเมืองและวิกฤตเศรษฐกิจ ประชาชนจึงอยู่ในสภาพจำใจให้โอกาสระบบการเมืองเก่า โดยหวังรอปฏิรูปการเมืองเป็นทางออก แต่พรรคการเมืองควรตระหนักว่า ชีตความอดทนของประชาชนลดต่ำลงมาก ถ้ามี

⁴⁰⁵ ธีรยุทธ บุญมี, “วิเคราะห์แนวโน้มการเมืองสังคมไทย” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (อึ้งแล้ว), น. หน้า 122.

การคอร์รัปชันถอนทุนอย่างเอิกเกริก จะเป็นชนวนให้เกิดการประท้วงจากประชาชนและภาคธุรกิจได้ง่าย”⁴⁰⁶

ท่ามกลาง “ปัญหาระดับระบบ ไม่ใช่ระดับตัวบุคคล” ดังกล่าวนี้อริยุท นุญมี ผากความหวังไว้กับ “กระแสปฏิรูปการเมือง” ซึ่ง “สังคมควรดำเนินการปฏิรูปการเมืองอย่างมีสติ ใช้ปัญญาและจิตใจที่เปิดกว้าง รับฟังความเห็นจากทุกฝ่าย เพื่อให้การปฏิรูปการเมืองซึ่งเป็นทางออกที่เหลืออยู่ได้มีโอกาสเป็นไปได้อย่างแท้จริง”⁴⁰⁷

วันที่ 27 กันยายน พ.ศ.2539 นายกรัฐมนตรี บรรหาร ศิลปอาชา ประกาศยุบสภาหลังการอภิปรายไม่ไว้วางใจ ต่อมาในวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2539 มีการเลือกตั้งทั่วไป ซึ่งพรรคความหวังใหม่ได้รับเลือกตั้งมากที่สุด พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หลังจากนั้นไม่นานก็เริ่มมีสัญญาณว่าจะเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2540 ผู้บริหารธนาคารแห่งประเทศไทยลงมติให้ดำเนินการแทรกแซงค่าเงินบาทโดยไม่จำกัดวงเงิน และใช้เงินมากกว่า 10,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ หรือ 250,000 ล้านบาท เพื่อปกป้องค่าเงินบาทจากการโจมตีของนักเก็งกำไร วันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ.2540 รัฐบาลไทยประกาศปรับเปลี่ยนระบบอัตราแลกเปลี่ยน จาก “ระบบตะกร้าเงิน” มาเป็น “ระบบอัตราแลกเปลี่ยนลอยตัวแบบกึ่งจัดการ” ทำให้ค่าเงินบาทลดลงอย่างมาก ธนาคารพาณิชย์และสถาบันการเงินหลายแห่งประสบภาวะขาดทุนอย่างหนัก มีการปลดพนักงานจำนวนมาก

ท่ามกลางปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจนี้⁴⁰⁸ “การปฏิรูปการเมือง” ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องโดยที่นักการเมืองฝ่ายรัฐบาล (ซึ่งสูญเสียความชอบธรรมจากปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ) ไม่มีอำนาจต่อรองกับ “ภาคประชาสังคม” และ “การเมืองภาคประชาชน” กระแสเรียกร้องการกำกับตรวจสอบรัฐบาลทำให้เกิดการร่างรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้มีองค์กรอิสระต่างๆ และมีการรับรองสิทธิชุมชนในการ

⁴⁰⁶ อริยุท นุญมี, “บทวิจารณ์รัฐบาลชวลิต 1” ใน *ความคิดสองทศวรรษอริยุท นุญมี*, (อ้างแล้ว), น. 124-125.

⁴⁰⁷ อริยุท นุญมี, “เสถียรภาพรัฐบาลบรรหาร” ใน *ความคิดสองทศวรรษอริยุท นุญมี*, (อ้างแล้ว), น. 113.

⁴⁰⁸ โปรดดู สรุปสาเหตุและผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจใน คริส เบเกอร์ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, *ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย*, (อ้างแล้ว), น. 379-385.

จัดการทรัพยากรธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม โดยที่ธีรยุทธ บุญมี เป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญ และในวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2540 ก็มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่

ในเดือนต่อมา คือวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2540 พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ยื่นหนังสือลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ.2540 ชวน หลีกภัย ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นสมัยที่ 2 ในวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2543 **“คดีชุกหนัน”** ก็เริ่มขึ้นเมื่อ ร.ต. เสี่ยม บุษบาบาน ยื่นหนังสือต่อ ปปช. ร้องทุกข์กล่าวโทษพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคไทยรักไทย ว่าอาจแสดงบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินอันเป็นเท็จขณะเป็นรองนายกรัฐมนตรี

เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ รัฐบาลชวน หลีกภัย ยอมรับแผนกอบกู้วิกฤตเศรษฐกิจของ ไอ เอ็ม เอฟ ในเดือนมีนาคม พ.ศ.2541 ธีรยุทธ บุญมี เสนอความเห็นที่ *“คนไทยและต่างชาติมั่นใจว่าเศรษฐกิจไทยกำลังเริ่มมีเสถียรภาพ”* แต่ก็ยังแสดงความวิตกเกี่ยวกับ *“ปัญหาระดับโครงสร้างอีกมากมาย อาทิ ปัญหาคนจน การไม่สามารถเอาผิดนักการเมือง ข้าราชการที่คอร์รัปชั่นได้”* และเรียกร้องให้มี **“การปฏิรูปธรรมรัฐ”** เพื่อให้ระบบการเมือง ภาคราชการ รัฐวิสาหกิจ ภาคเอกชน มีความโปร่งใส โดยทำการปฏิรูปกฎหมายให้พ้นจากสภาพล้าหลัง แก้ไขปัญหาต่างๆ เช่น ความล้มเหลวของหน่วยงานที่ทำหน้าที่กำกับตรวจสอบดูแลการเงินการคลัง ปัญหาภาคเกษตรถูกเอาเปรียบราคาสินค้าในขณะที่ภาคอุตสาหกรรมได้รับการส่งเสริมและสิทธิพิเศษอย่างมาก ซึ่งธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าทำให้ **“เกษตรกรจึงยากจน ขาดสิทธิ ขาดปัญญา”**⁴⁰⁹

นอกจากนี้ธีรยุทธ บุญมี ยังชี้ให้เห็นความเสียเปรียบที่เกษตรกรและคนจนได้รับจากการผูกตีด่างเงินบาทกับเงินดอลลาร์ ในขณะที่ *“คนชั้นกลาง ชั้นสูง”* ได้ประโยชน์อย่างมากจากหลายทางด้วยกัน เช่น เมื่อเงินบาทมีราคาสูงเกินจริง เกษตรกรที่ผลิตสินค้าทางการเกษตรและได้รับเงินจากการส่งออกเป็นเงินดอลลาร์ก็ทำให้ได้เม็ดเงินบาทน้อยกว่าที่ควรจะได้รับ ส่วนชนชั้นกลางและ

⁴⁰⁹ ธีรยุทธ บุญมี, *“ภารกิจประวัติศาสตร์ของชวน”* ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (อ้างแล้ว), น. 150. (เน้นโดยผู้วิจัย)

ชนชั้นสูงที่ครอบครองเงินบาทมากกลับมีอำนาจการซื้อสูงเกินจริง และสามารถได้เงินดอลลาร์มาในราคาที่ถูกลงกว่าความเป็นจริง จึงมีการนำเงินไปบริโภคฟุ่มเฟือยและลงทุนอย่างมั่งคั่งไร้ประสิทธิภาพ เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจขึ้น การแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจด้วยการกู้เงินไอเอ็มเอฟ และ “รัฐเข้าไปอุ้มชูสถาบันการเงิน” ก็ทำให้ “ในที่สุดประชาชนต้องแบกรับภาระหนี้สินรวมดอกเบี้ยประมาณ 2 ล้านล้านบาท ซึ่งถึงแม้จะได้คืนมาเป็นบางส่วนแต่ประชาชนก็แบกรับภาระไม่ต่ำกว่า 10-15 ปี” ธีรยุทธ บุญมี สรุปปัญหาที่เกิดขึ้นโดยกล่าวถึงปัญหา “ระบบศีลธรรม” เป็นเรื่องแรก และปัญหา “คอร์รัปชัน” เป็นเรื่องที่สอง สะท้อนถึงการให้ความสำคัญเป็นพิเศษแก่ปัญหาสองประการนี้ (และการให้ความสำคัญมากเป็นพิเศษแก่ปัญหาสองประการดังกล่าวนี้เองที่ทำให้ในเวลาต่อมาธีรยุทธ บุญมี ต่อต้าน “ระบอบทักษิณ” อย่างจริงจัง ส่วนผลข้อที่สามสะท้อนถึงการให้ความสำคัญแก่ระบบยุติธรรมในการแก้ไขปัญหาลำดับต่อไปซึ่งนำไปสู่การสนับสนุนให้ศาลหรือตุลาการเข้ามามีบทบาททางการเมืองในช่วงปลายทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า) ดังความต่อไปนี้

“กระบวนการพัฒนาที่ไม่เป็นธรรมนี้ส่งผลสะท้อนอย่างลึกซึ้งต่อคนในชนบทและในเมือง โดยที่เราไม่รู้ตัว กล่าวคือ

1. ระบบศีลธรรมเสื่อมอย่างรุนแรง พ่อข่มขืนลูก ครู พระ บังคับเด็กร่วมเพศ ฆ่าเจียนศพ ตัดใบหู ยาบ้า ยาอี โสเภณี
2. คอร์รัปชันขยายตัวกว้างขวางและร่วมมือกันครบวงจร
3. ระบบยุติธรรมลงโทษผู้กระทำความผิดทำได้ไม่เต็มที่
4. คนไทยและสังคมไทยเริ่มอ่อนล้า ท้อถอยที่จะสู้เพื่อสิ่งที่ถูกต้อง...”⁴¹⁰

หลังจากวิเคราะห์ผลกระทบจาก “กระบวนการพัฒนาที่ไม่เป็นธรรม” แล้ว ธีรยุทธ บุญมี ได้เสนอให้ “สร้างเจตจำนงทางการเมือง (political will) ที่มั่นคง” เพื่อผลักดันในสองหลักการใหญ่ๆ ซึ่งตัวอย่างที่ได้รับการหยิบยกขึ้นมา สะท้อนให้เห็นถึงเกณฑ์สำคัญที่ธีรยุทธ บุญมี ใช้ในการชี้วัดความเลวร้ายของ “ระบอบทักษิณ” และการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย”

⁴¹⁰ ธีรยุทธ บุญมี, “ภารกิจประวัติศาสตร์ของชน” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (อ้างแล้ว), น. 152.

เช่น ในประเด็น “**ทำให้เกิดความยุติธรรมในสังคมมากขึ้น**” ธีรยุทธ บุญมี ยกตัวอย่างการปฏิรูปภาษีอย่างจริงจัง เพื่อเก็บภาษีจากคนที่มีรายได้และทรัพย์สินมากขึ้น รวมทั้ง “**ภาษีกำไรจากตลาดหุ้น**” ส่วนประเด็น “**ปฏิรูประบบต่างๆ ของไทยให้แข็งแรง มีประสิทธิภาพ ความเป็นผลิตชอบ โปร่งใส ตรวจสอบได้**” ธีรยุทธ บุญมียกตัวอย่างเรื่อง “**การปฏิรูปธรรมาภิบาลธุรกิจ เอกชน และวิสาหกิจ (corporate good governance)** เช่น มีกฎหมายมาตรฐานการทำธุรกิจ กฎหมายดูแลการผูกขาด (การรวมกิจการยูทีวี ไอทีวี) การได้รับสัมปทาน (โทรคมนาคม ขนส่งมวลชน) การตรวจสอบบัญชี การประเมินมูลค่าทรัพย์สินที่ถูกต้อง...กฎหมายป้องกันการฟอกเงิน...การเอื้อประโยชน์ตนเองและพรรคพวก...กฎหมายลงโทษการมีผู้ถือหุ้นแทนอย่างไม่ถูกต้อง (nominee law) กฎหมายแยกอำนาจผู้บริหาร ผู้ถือหุ้นบริษัท”⁴¹¹

ในข้อเสนอเรื่อง “**ปฏิรูประบบต่างๆ**” นี้ ธีรยุทธ บุญมี ยังคงเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและการกระจายอำนาจให้ “**ชุมชน**” ดังนี้

“**ให้ประชาชนมีส่วนร่วมกำหนดแนวนโยบาย และประเมินผลงานของหน่วยราชการ เช่น ให้มีตัวแทนชุมชน กลุ่มผลประโยชน์ เข้านั่งเป็นกรรมการหรือที่ปรึกษา โอนหน่วยราชการบางส่วน เช่น โรงพยาบาล โรงเรียน มหาวิทยาลัย ป่าไม้ เป็นองค์กรกึ่งรัฐกึ่งสังคม หรือเป็นของชุมชน หลายหน่วยงาน เช่น ตำรวจ การศึกษา ต้องให้มีการกระจายศูนย์ มีกฎหมายปราบปรามคอร์รัปชันที่รุนแรง**”⁴¹²

นอกจากนี้ ใน พ.ศ.2541 ธีรยุทธ บุญมี ยังเสนอให้ปฏิรูปรัฐ ภาคสังคม และชุมชน เพื่อให้ประชาชนในฐานะ “**ผู้บริโภค**” ไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบ ได้รับบริการที่ดีขึ้นจากภาครัฐ และเอกชน แก้ปัญหาต่างๆ ที่ผู้บริโภคเคยเผชิญ เช่น การทำสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับสถาบันการเงินและบริษัททอสังหาริมทรัพย์ ผู้ผลิตไม่รับผิดชอบต่อมาตรฐานสินค้าและบริการ นอกจากนี้จะเสนอให้ปฏิรูปกฎหมายเพื่อทำให้องค์กรอิสระของผู้บริโภคเข้มแข็งแล้ว ธีรยุทธ บุญมี ยังเสนอทาง

⁴¹¹ เรื่องเดียวกัน, น. 152. (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁴¹² เรื่องเดียวกัน, น. 153.

แก้ปัญหาโดย “ให้อำนาจหรือเอื้อต่อการใช้อำนาจของประชาชนและชุมชน สนับสนุนให้มีเวทีประชาคมเพื่อเป็นองค์กรเสนอปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาให้กับชุมชน”⁴¹³

แม้จะเห็นว่าเมื่อเปรียบเทียบกับพรรคการเมืองอื่นๆ แล้ว พรรคประชาธิปัตย์จะดีกว่าในแง่ของ “ความซื่อสัตย์สุจริต” แต่ในต้นทศวรรษ 2540 ธีรยุทธ บุญมี ยังคงวิพากษ์วิจารณ์พรรคประชาธิปัตย์ในแง่ที่ป่วยเป็น “โรคเจตจำนงทางการเมืองบกพร่อง” กล่าวคือ “เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์การเมืองไทย...การปฏิรูปการเมืองซึ่งแหลมคมและขัดแย้งผลประโยชน์กับหลายกลุ่ม ประชาธิปัตย์มักหลีกเลี่ยง”⁴¹⁴ แต่ธีรยุทธ บุญมี ก็ยังมีได้ลั่นหวังกับพรรคการเมืองดังกล่าวนี้ จึงได้เรียกร้องว่า “ปัจจุบันเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์ครั้งสำคัญ จึงขอแนะนำนายฯ ชวนก้าวออกมาแบกรับการปฏิรูปการเมืองขั้นที่สองนี้”⁴¹⁵ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า ผลลัพธ์ที่ธีรยุทธ บุญมีคาดหวัง ก็คือการทำที่ประชาชนมีอำนาจมากขึ้น เพราะ “การปฏิรูปธรรมรัฐ” นั้นหมายถึง “การมอบอำนาจในการตรวจสอบดูแลกิจการต่างๆ ที่กระทบต่อตนเองและบ้านเมืองอย่างแท้จริง” และ “ขณะเดียวกันก็จะช่วยพัฒนาระบบการเมืองด้วย พรรคประชาธิปัตย์ก็จะได้รับศรัทธาจากประชาชน...อาจทำให้ระบบการเมืองไทยมีลักษณะคล้ายเป็นระบบสองพรรค” ทั้งนี้ ธีรยุทธ บุญมีได้เสนอให้จัดตั้ง “คณะกรรมการ...เพื่อทำหน้าที่ศึกษาและเสนอแนะการปฏิรูปสังคมไทยขั้นที่สองต่อรัฐบาลและรัฐสภา” ที่ประกอบด้วยตัวแทนจาก “กลุ่มอาชีพ องค์กร สถาบันการศึกษา จังหวัดต่างๆ ฯลฯ... โดยประชาชนกลุ่มฝ่ายต่างๆ มีส่วนร่วม”⁴¹⁶ ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวนี้สะท้อนถึงการที่ธีรยุทธ บุญมี ให้ความสำคัญแก่ “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” นอกเหนือจากการกระจายอำนาจและการกำกับตรวจสอบการใช้อำนาจ

หลังจากเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ.2540 ธีรยุทธ บุญมี ก็คล้ายคลึงกับชนชั้นสูงและชนชั้นกลางไทยในแง่ที่ตระหนักถึงปัญหาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอันเกิดจาก

⁴¹³ เรื่องเดียวกัน, น. 153.

⁴¹⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 153.

⁴¹⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 153. ในทัศนะของธีรยุทธ บุญมี การปฏิรูปการเมืองครั้งแรกคือการผลักดันรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ครั้งที่สองคือ “การปฏิรูปธรรมรัฐ”

⁴¹⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 153-154.

กระแสโลกาภิวัตน์ที่รัฐไทยและสังคมไทยไม่อาจต้านทานได้ ซึ่งธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าความไม่พร้อมของไทยจะส่งผลร้ายตามมาเนื่องจาก “วัฒนธรรมการทำธุรกิจ...ขาดประสิทธิภาพ ขาดความโปร่งใส” ในขณะที่ “ประเทศตะวันตกประเมินมูลค่าวัฒนธรรมตัวเองสูงเกินเหตุ เช่น สินค้ามีี่ห้อ เทคโนโลยีแรงงานต้องมีราคาแพงกว่า เป็นต้น ทำให้ประเทศอื่นๆ เป็นเบี้ยล่างไม่รู้จักจบสิ้น”⁴¹⁷ ปัญหาของประเทศไทยที่ได้รับผลกระทบจากโลกาภิวัตน์จะร้ายแรงกว่าประเทศอื่นๆ ในเอเชีย “เพราะมีหนี้ดอกลำสูงถึง 5 ล้านล้านบาท...ปัญหาที่ใหญ่กว่าคือปัญหาสังคม เพราะปีนี้ภาคชนบทต้องรองรับคนว่างงานจากภาคอุตสาหกรรมกว่า 2 ล้านคน ในเมืองมีปัญหาคนจนเมือง คนชั้นสูง-ชั้นกลางล้มละลาย ปัญหาอาชญากรรม โสเภณี ยาเสพติดจะเพิ่มมากขึ้น สังคมจะผันผวน มีความตึงเครียดและไม่พอใจสูง เป็นสังคมที่ผู้คนส่วนใหญ่เครดิตล่มสลาย ความเชื่อใจกันจะลดต่ำ การมีน้ำใจเกื้อกูลของคนไทยจะลดลง...”⁴¹⁸

นอกจากนี้ ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่า ปัญหาสังคมจะส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลชนหลักร้าย มากกว่าปัญหาทางการเมืองโดยตรง เพราะ “รัฐบาลชนสัมพันธ์กับองค์กรประชาชนไม่ดี มักอ้างหลักการหรือระเบียบกฎหมายอย่างไม่ทำความเข้าใจหัวอกคนจน...รัฐบาลชนอาจต้องเผชิญการประท้วงทางสังคมของกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะคนจนที่เวลารวยไม่ได้รวย แต่เวลาลำบากจนหนักยิ่งขึ้น...สังคมอยู่ในสภาพตึงเครียดอ่อนไหว”⁴¹⁹

ธีรยุทธ บุญมี มีความเห็นว่ารัฐบาลชน หลักร้าย ควรจะแก้ไขปัญหาด้วยการลงโทษนักการเมืองที่คอรัปชั่น และสถาบันการเงินตลอดจนธุรกิจเอกชนที่มีส่วนทำให้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจ และเน้นด้วยว่าจะต้องไม่ “**ไม่รัฐประหารหรือหวนสู่เผด็จการ**”⁴²⁰ ด้วยเหตุผลว่า “คนไทยต้องถือว่าระบอบประชาธิปไตยและการปฏิรูปรัฐธรรมนูญเป็นทุนสำรองทางการเมืองที่ทรงค่ายิ่ง ที่จะช่วยให้ภาพพจน์ของเราดีในสายตาคนทั่วโลก จึงจำเป็นต้องยืนหยัดแก้ไขปัญหาด้วย

⁴¹⁷ ธีรยุทธ บุญมี, “สร้างวิญญูชนไทย ผลักดันจิตใจสากล” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (อ้างแล้ว), น. 155-156.

⁴¹⁸ เรื่องเดียวกัน, น.158.

⁴¹⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 158.

⁴²⁰ เรื่องเดียวกัน, น 159. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

ระบบนี้ต่อไป ไม่ใช่แนวทางรัฐประหารอย่างเด็ดขาด”⁴²¹ ซึ่งการกล่าวถึงผลดีจากการแก้ปัญหาด้วยระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยที่รัฐบาลมาจากการเลือกตั้ง โดยไม่หันไปสู่การรัฐประหารในแง่ “ภาพพจน์” ของประเทศเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นว่า อธิยุทธ บุญมี มิได้เห็นว่า “การเลือกตั้ง” มีความสำคัญต่อประชาชนเท่าใดนัก เนื่องจากอธิยุทธ บุญมี มิได้เลื่อมใสนักการเมืองและพรรคการเมือง อีกทั้งยังเห็นว่าการคอร์รัปชันเป็นผลมาจากพื้นฐานทางจิตใจหรือคุณธรรมจริยธรรม อย่างไรก็ตาม สำหรับปัญหาความไร้ประสิทธิภาพในด้านต่างๆ ของกลไกอำนาจรัฐนั้น อธิยุทธ บุญมี กลับเห็นว่าตรรกะที่ยังไม่มีการสร้างกลไกในการกำกับตรวจสอบการใช้อำนาจให้มีความโปร่งใสหรือเป็นไปตามหลัก “ธรรมรัฐ” และยังไม่เกิดการปฏิรูปการเมืองรอบที่สองที่กระจายอำนาจให้แก่ประชาชนหรือทำให้ประชาชนมีอำนาจต่อรองมากขึ้นแล้ว ตรรกะนั้นการใช้อำนาจของนักการเมืองหรือทหารก็ไม่มีผลที่แตกต่างกันอย่างมีนัยยะสำคัญแต่อย่างใด แสดงให้เห็นว่าอธิยุทธ บุญมี ให้ความสำคัญแก่ความเป็นประชาธิปไตยในแง่ของการถ่วงดุลและตรวจสอบมากกว่าการเลือกตั้ง

ในท่ามกลางปัญหาที่เกิดจากโลกาภิวัตน์ที่ซ้ำเติมปัญหาวิกฤตเชิงโครงสร้างที่มีอยู่แล้วในสังคมไทย ใน พ.ศ.2541 อธิยุทธ บุญมี จึงเน้นเรื่อง “สร้างวิญญานไทย ผลักดันจิตใจสากล” ซึ่งหมายถึงการ “สร้างแนวคิดในการพัฒนาประเทศ ที่แม้อยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์ แต่มันคงยังยืนหลุดจากการครอบงำของวัฒนธรรมตะวันตก และอยู่บนรากฐานของตัวเองมากขึ้น”⁴²²

การ “สร้างวิญญานไทย ผลักดันจิตใจสากล” นี้ อธิยุทธ บุญมี เสนอขึ้นมาจากพิจารณาเห็นว่า “ปัจจุบันมีแนวคิดในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแบบสุดโต่ง 2 แนวทาง” ซึ่งล้วนแต่มีผลกระทบอันไม่พึงประสงค์ทั้งสิ้น กล่าวคือ “แนวคิดชาตินิยม ให้หยุดพักชำระหนี้...จะทำให้ไทยเสื่อมเสียภาพพจน์ เกียรติประวัติไปอีกยาวนาน” ส่วน “แนวคิดให้ประเทศไทยเป็นโลกาภิวัตน์ เปิดเสรี ขยายทุกอย่าง ด้วยข้ออ้างว่าทุนต่างประเทศพัฒนาว่าทุนไทย มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และเทคโนโลยีดีกว่า” อธิยุทธ บุญมี ก็เห็นว่า “แนวคิดนี้มีจุดอ่อน เพราะธาตุแท้ของทุนไม่ว่าจะไทยหรือสากล ก็คือการแสวงหากำไรสูงสุด ทุนฝรั่งเองเคยค้าทาส ค้าฝิ่น ทำสงครามล่าอาณานิคม

⁴²¹ เรื่องเดียวกัน, น. 159.

⁴²² เรื่องเดียวกัน, น.156.

มาแล้ว การมีประสิทธิภาพ โปร่งใส ความรับผิดชอบ ขึ้นอยู่กับคนและความสามารถของสังคม
นั้นๆ ต่างหาก ว่าจะมีเครื่องมือกลไกควบคุมทุนให้อยู่ในกรอบกติกาได้หรือไม่” นำไปสู่ข้อสรุปว่า
“เราควรใช้แนวคิดแบบวิญญูณไทย-จิตใจสากล”⁴²³

ธีรยุทธ บุญมี อธิบายสาระสำคัญของ “สร้างวิญญูณไทย ผลักดันจิตใจสากล” โดย
เน้นประเด็นรากเหง้าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ศีลธรรม จริยธรรม ค่านิยม และ
อำนาจของประชาคมในระดับต่างๆ ซึ่งสะท้อนชาตินิยมทางวัฒนธรรมแบบของธีรยุทธ
บุญมี ดังความต่อไปนี้

“วิญญูณไทยคือการตระหนักในรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สภาพแวดล้อม
ทางธรรมชาติ ศีลธรรมที่ดีของคนไทยและการสร้างความเข้มแข็งให้ประชาชนในระดับชาติ เมือง
และชุมชน ให้มีอำนาจตามกฎหมายในการกำกับดูแลทิศทางการขยายตัวไม่ว่าของไทยหรือสากล
เราควรส่งเสริมธนาคารของรัฐหรือชุมชนไทย เลือกลงทุนรัฐวิสาหกิจ ทรัพยากร หรืออาชีพ
บางอย่างที่ทรงคุณค่าสำหรับอนาคตประเทศไว้

ใจสากล คือการที่คนไทยยอมรับ ทำงานประสานสัมพันธ์กับธุรกิจต่างประเทศอย่างเต็มที่
แต่ก็มุ่งมั่นทำธุรกิจไทยให้มีมาตรฐานเป็นสากล คือ (ก) การสร้างประสิทธิภาพแก่ธุรกิจภาคต่างๆ
(ข) สร้างประสิทธิภาพแก่ภาคราชการ (ค) สร้างความเป็นมาตรฐานแก่วิชาชีพ (ง) สร้างกฎหมาย
กฎเกณฑ์ และกฎจริยธรรม (code of conduct) เข้มงวดแก่ธนาคารและธุรกิจต่างๆ (จ)
ปรับเปลี่ยนค่านิยมธุรกิจที่ดีไม่ใช่การทำความกำไรมาก เร็ว ตั้งเงินเดือนแพง แต่เป็นความพอดีและมี
ความเป็นวิชาชีพ”⁴²⁴

ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่า “วิกฤตที่เกิดขึ้นรุนแรงมาก...การโต้กลับหรือแก้ปัญหาจึงไม่ควรเน้น
แ่งมุมเศรษฐกิจล้วน” แต่ควรมุ่งสร้าง “**ธรรมรัฐแห่งชาติ**” (National good governance) ขึ้นมา
กล่าวคือ “สถาบันหลักต่างๆ ของประเทศ เช่น ยุติธรรม กองทัพ วุฒิสภา มหาวิทยาลัย ซึ่งที่ผ่าน
มาขาดสำนึกในภาระหน้าที่เชิงสถาบันของตนในยามวิกฤติของชาติ ควรถือโอกาสรีอินจิเนียร์

⁴²³ เรื่องเดียวกัน, น. 160.

⁴²⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 160-161.

ตัวเอง เช่น ศาล ควรปฏิรูปตนเองเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ...กองทัพควรปฏิรูปให้จ้าวแต่แจ๋วอย่างจริงจัง ช่วยสร้างงานให้กับชาวบ้าน....”⁴²⁵

ในการ “ปลุกกระดมคนให้เกิดวิญญานไทย-ใจสากล” นี้ ธีรยุทธ บุญมี เสนอให้สร้าง “สปิริตแห่งการร่วมมือกันอย่างจริงจัง จริงใจ ระหว่างรัฐบาลเลือกตั้งที่ซื่อสัตย์สุจริต กับภาคสังคมและภาคเอกชน”⁴²⁶

ในปี พ.ศ.2542 ธีรยุทธ บุญมี วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลชวน หลีกภัย อย่างรุนแรง ว่า “มาถึงจุดเสื่อมทางการเมือง” นอกจากวิจารณ์การแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ “แบบผูกขาดของนายธารินทร์” โดยไม่รับฟังเสียงคนอื่น ๆ แล้ว ธีรยุทธ บุญมี ยังชี้ให้เห็นปัญหาอีกหลายประการ ซึ่งสะท้อนทัศนคติทางการเมืองที่ให้ความสำคัญกับปัญหาการคอร์รัปชัน และสะท้อนทัศนคติของธีรยุทธ บุญมี ต่อต้นเหตุแห่งความล้มเหลวในการการแก้ไขปัญหามาของชาไร่ชาวนาตลอดจนทัศนคติที่มีต่อกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ในสังคมไทยเวลานั้น ดังนี้

“ปัญหาคอร์รัปชันยังมีอยู่ และในยุควิกฤตได้แปรรูปจากอภิมาโพรเจกต์มาเป็นโครงการเล็กๆ...นโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจจะเปิดทางให้คอร์รัปชันสูงขึ้น

นายชวนและพรรคประชาธิปัตย์แยกตัวออกจากกลุ่มสังคมต่างๆ จากที่ไม่ให้ความสำคัญกับกลุ่มชาไร่ชาวนา องค์กรพัฒนาเอกชน พลังประชาธิปไตยมาช้านาน ปัจจุบันกลุ่มที่ไม่พอใจพรรคประชาธิปัตย์เพิ่มขึ้นก็คือ วุฒิสมาชิกกับทหารซึ่งมีลักษณะอนุรักษและชาตินิยม กลุ่มธุรกิจที่มองว่าพรรคประชาธิปัตย์จ้องทำให้ตนเสียหาย หรือล้มละลาย หรือให้ต่างชาติเข้าครอบครอง”⁴²⁷

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าธีรยุทธ บุญมี จะตำหนิรัฐบาลชวน หลีกภัย ในหลายเรื่อง รวมทั้งการที่รัฐบาลมุ่งช่วย “คนรวย” โดยช่วย “คนจน” เพียงเล็กน้อย และ “ชอบอ้างความเป็นตัวแทน

⁴²⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 161.

⁴²⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 161. (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁴²⁷ ธีรยุทธ บุญมี, “วิพากษ์รัฐบาลประชาธิปัตย์ถึงจุดเสื่อม” ใน ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี , (อ้างแล้ว), น. 168-169.

ของประชาชน แต่ยอมรับฟังเสียงเฉพาะตอนเลือกตั้ง พอประชาชนเดือดร้อนออกมาเรียกร้องก็มองว่าเป็นความวุ่นวาย หรือมักอ้างระเบียบโดยไม่คำนึงถึงสิทธิ...” และ “ยังไม่มีแนวทางที่จะทำให้เศรษฐกิจฟื้นตัว” แต่ก็ยอมรับว่า “ตัวนายกฯ หรือส่วนหัวซื้อสัตย์” และ “นายธารินทร์ประสบความสำเร็จในการสร้างเสถียรภาพค่าเงิน ดอกเบี้ย”⁴²⁸ ส่วนวิธีการแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจที่วีรพงษ์ รามางกูร และโฆสิต บัณฑิตวิทยาลัย เสนอนั้น ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าอาจใช้ได้ แต่ “แนวทางนี้ต้องอาศัยผู้นำทางการเมืองและระบบการเมืองที่เข้มแข็ง และวัฒนธรรมรักชาติที่เข้มข้น ซึ่งไทยเราขาดทั้งหมด”⁴²⁹

ในช่วงต้นปี พ.ศ.2542 ธีรยุทธ บุญมี ชี้ให้พรรคการเมืองสำคัญๆ มองเห็นจุดแข็งและจุดอ่อนของตนเอง เพื่อให้มีการปฏิรูปพรรคการเมืองให้เข้มแข็ง เช่น “พรรคไทยรักไทยได้เปรียบในแง่เป็นพรรคใหม่ สามารถสร้างภาพลักษณ์ที่สอดคล้องกับการเมืองยุคใหม่ได้ง่าย พรรคนี้อาจทำให้ตัวเองเป็นพรรคขนาดกลางที่เป็นทางเลือกได้ถ้าภาวะเศรษฐกิจเสื่อมลง แต่ควรเร่งสร้างทีมเศรษฐกิจและด้านอื่นๆ ให้ชัดเจนและเข้มแข็งกว่าปัจจุบัน”⁴³⁰ การให้คำแนะนำดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ใน พ.ศ.2542 ธีรยุทธ บุญมี ประเมินพรรคไทยรักไทยและทักษิณ ชินวัตรค่อนข้างต่ำ และต้องการสนับสนุนให้มีการปรับปรุงพรรคดังกล่าวนี้เช่นเดียวการสนับสนุนให้พรรคอื่นๆ ปรับปรุงตนเอง โดยต้องการให้เกิดระบบพรรคการเมืองที่เข้มแข็งเพื่อให้ระบอบประชาธิปไตยมั่นคง ในการคาดการณ์ “การเมืองไทยในทศวรรษหน้า” ในวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ.2542 ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่า “พรรคไทยรักไทยก็เป็นเสรีนิยมเหมือนพรรคประชาธิปัตย์...แต่พยายามตอบสนองต่อปัญหาชาวบ้านมากขึ้น...พยายามสร้างฐานทางเหนือและ กทม. การเลือกตั้งคราวหน้า...พรรคไทยรักไทยมีคะแนนเพิ่มขึ้นทุกภาค แต่กระแสบารมีทักษิณก็ไม่แรงพอ ถ้ามีเป้าหมายทางการเมืองระยะยาวจะทำให้พรรคไทยรักไทยเป็นพรรคที่ยืนระยะอยู่ได้”⁴³¹

⁴²⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 170.

⁴²⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 172.

⁴³⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 174-175.

⁴³¹ เรื่องเดียวกัน, น. 181.

ในช่วงปลายปี พ.ศ.2542 ภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 ที่มีองค์การอิสระตามรัฐธรรมนูญ ในการกำกับตรวจสอบนักการเมือง มีสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้ง และไม่มีการรัฐประหาร มา 8 ปีแล้ว ธีรยุทธ บุญมี ประเมินว่า **“หมดยุคสู่เพื่อประชาธิปไตย เข้าสู่ยุคสู่เพื่อความ ยุติธรรมทางสังคม”** เนื่องจาก **“ปัจจุบันประชาธิปไตยปักหลักมั่นคง ไม่มีปัญหาการรัฐประหาร”** แต่ **“ปัญหาที่สำคัญคือ เกิดช่องว่างชนชั้น การแย่งชิงทรัพยากรรุนแรงขึ้น...”**⁴³² ธีรยุทธ บุญมี แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงมีทัศนะที่แตกต่างจาก **“นักคิดไทย”** กล่าวคือ

“พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า **“...ประชาชนไทยยังยากจน ความยากจนทำให้ขาดอิสรภาพเสรีภาพ ถ้าประชาชนยังไม่มีอิสรภาพเสรีภาพ สังคมไทยก็ยังไม่เป็นประชาธิปไตย ...”** ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง เพราะสะท้อนคติดั้งเดิมของไทยว่า **ไม่ว่าจะเป็นระบบใด ๆ จะต้องมีความยุติธรรม** ในอดีตพระมหากษัตริย์ก็ต้องมีศัพทราชธรรม แต่นักคิดของไทย เห็นคติเสรีนิยมตะวันตก ถือว่ากลไกตลาดคือความยุติธรรม สิ่งที่ยาวง **ไม่ว่าจะเป็นสิทธิชาวบ้าน ชุมชน หรือการรวมตัวปกป้องสิทธิของผู้ด้อยโอกาสเป็นสิ่งผิด**”⁴³³

ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่า **“เทคโนโลยีสารสนเทศส่วนใหญ่เน้นเรื่องธรรมาภิบาลให้ระบบโปร่งใส ซึ่งเป็นสิ่งดี แต่ไม่ค่อยสนใจเรื่องความยุติธรรม... ส่วนพรรคการเมืองต่างๆ โดยเฉพาะพรรคประชาธิปัตย์ ก็มีอุดมการณ์เสรีนิยมที่ไม่เน้นความยุติธรรมทางสังคม”**⁴³⁴ และเมื่อถึง พ.ศ.2543 หลังจากพบว่ารัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 ยังไม่ช่วยให้การเมืองไทยดีขึ้น และประเทศยังมีปัญหาต่างๆ อีกมาก ธีรยุทธ บุญมี จึงประเมินแนวโน้มในช่วงเวลา 10 ปีข้างหน้า นับตั้งแต่ พ.ศ.2543 เป็นต้นไปว่า **สถานการณ์เต็มไปด้วยความเลวร้าย**

⁴³² ธีรยุทธ บุญมี, “บทวิเคราะห์การเมืองไทยในต้นทศวรรษหน้า” ใน **ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี** , (อ้างแล้ว), น. 176.

⁴³³ เรื่องเดียวกัน, น. 177. (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁴³⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 177.

“สังคมไทย...มักง่าย ไร้กติกา...ทุกรัฐบาลก็คือกลุ่มการเมืองต่างๆ ที่เข้ามาแสวงประโยชน์ เกื้อกูลกลุ่มตน ส่วนในระดับล่างลงไป คือ ส.จ. อบต. ข้าราชการท้องถิ่น ล้วนแต่สมยอมกันให้มี คอร์รัปชันตามกลุ่มใครกลุ่มมัน

สังคมนิยมมักง่ายไร้กติกาแผ่ไปทั่วสังคม ทำให้การบังคับกฎหมายไม่เกิดผล และมี แนวโน้มจะรุนแรงขึ้น เพราะความคิดอุปถัมภ์ภักดีบุญระดับท้องถิ่นสลายตัว ทุกๆ เรื่องต้องแลก ด้วยเงิน มีการรวมเป็นกลุ่มก้อนจำนวนมากอยู่ด้วยกัน ด้วยผลประโยชน์ในอนาคต ดันทุนและการ ถอนทุนทางการเมืองจึงสูงขึ้น...คาดการณ์ได้ว่าการเลือกตั้งครั้งหน้า...จะมีการซื้อเสียงรุนแรง แน่นนอน

...ถ้าฝ่ายที่โกงอย่างอนาธิปไตยเข้มแข็ง และถ้าเศรษฐกิจทรุดหนักซ้ำเติม บ้านเมืองอาจ เลวร้ายกว่าทุกยุคทุกสมัย”⁴³⁵

การวิพากษ์วิจารณ์นายกรัฐมนตรีจากพรรคประชาธิปัตย์ในเดือนธันวาคม พ.ศ.2542 สะท้อนให้เห็นว่า ธีรยุทธ บุญมี ต่อด้านรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งที่ใช้อำนาจไม่ถูกต้อง โดยเห็นว่ารัฐบาลเช่นนี้สร้างความขัดข้องใจยิ่งกว่าระบอบเผด็จการ ดังความว่า “นายชวน ...เลือกใช้หลักการหนึ่งเมื่อเป็นประโยชน์กับตัวเอง และใช้อีกหลักการหนึ่งทันทีเมื่อไม่เป็น ประโยชน์กับตัว... พรรคประชาธิปัตย์ใช้ระบอบประชาธิปไตยแบบบิดเบี้ยวประเด็นตาม อำเภोज หนาซ้ำยังใช้อำนาจอย่างไม่ยั้งใคร ซึ่งจะสร้างความคับข้องใจมากกว่า ระบอบเผด็จการ”⁴³⁶ การต่อด้านรัฐบาลที่ได้อำนาจจากการเลือกตั้งแต่กลับใช้อำนาจไปในทางที่ ผิดเช่นนี้ เป็นเรื่องที่ธีรยุทธ บุญมี ให้ความสำคัญตลอดมา และเมื่อเกิด “ระบอบทักษิณ” ขึ้นมาใน ครั้งหลังของทศวรรษ 2540 ซึ่งธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าจะเกิดผลกระทบที่ร้ายแรงอย่างยิ่งต่อ สังคมไทย การต่อด้าน “ระบอบทักษิณ” จึงเต็มไปด้วยความเข้มข้น

ในท่ามกลางปัญหาที่ซับซ้อน และเต็มไปด้วยความแตกต่างทางความคิด ใน ปลายปี พ.ศ.2543 ธีรยุทธ บุญมี ยังมีความเชื่อมั่นในสถาบันการเมืองที่ทำหน้าที่กำกับ ตรวจสอบรัฐบาล โดยเห็นว่า “ประชาธิปไตยแบบตรวจสอบ คือ ส.ว., กกต., ป.ป.ช. องค์

⁴³⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 179-180.

⁴³⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 182. (เน้นโดยผู้วิจัย).

กรอบสระอื่น จะเป็นความหวังให้สังคม เพราะมีบุคลากรที่ดี และเปิดบทบาทใหม่ๆ มากขึ้น รวมทั้งจะได้รับการสนับสนุนจากสถาบันอื่นๆ เช่น สื่อมวลชน”⁴³⁷ จึงยืนยันว่า “ภาคการเมืองและสังคมไทย...ต้องยึดมั่นประชาธิปไตย” ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ส่วนด้วยกัน ดังความว่า

“ต้องยึดมั่นประชาธิปไตย ไม่คิดเว้นวรรค หรือใช้อำนาจเบ็ดเสร็จมาแก้ปัญหาประชาธิปไตยในบ้านเราได้พัฒนามา 3 ขั้นตอน จนมีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ การเมืองแบบตัวแทน การเมืองแบบตรวจสอบ และการเมืองแบบมีส่วนร่วมโดยตรง หรือการเมืองในชีวิตประจำวันของประชาชน ทั้งสามอย่างล้วนจำเป็น มีประโยชน์ และต้องการเวลาในการแก้ไขปัญหา-พัฒนาตนเอง ถ้าส่วนใด เช่น การเมืองตัวแทนมีความชอบธรรมต่ำ ส่วนอื่นอย่าง (การเมือง) แบบตรวจสอบ หรือภาคประชาชนก็จะมีบทบาทสูง เพื่อสร้างดุลยภาพโดยปริยาย”⁴³⁸

นอกจากนี้ ธีรยุทธ บุญมี ยังเน้นด้วยว่า ภาคการเมืองและสังคมไทย “ควรเข้าใจ ให้โอกาส และอดทนรอ ให้การเมืองภาคประชาชนเข้มแข็ง มีวุฒิภาวะ และตกผลึกมากขึ้น ความจริงแล้วการเมืองในชีวิตประจำวันสำคัญที่สุด ถ้าประชาชนใช้อำนาจของตนจริงจะแก้ปัญหาทุกอย่าง ตั้งแต่การพัฒนาประเทศ พัฒนาท้องถิ่น แก้ปัญหาคอร์รัปชัน ผลักดันให้ประเทศมีคุณภาพ ก้าวหน้า แข่งขันเชิงเศรษฐกิจได้ ในแง่โครงสร้างก็จะดุลอำนาจหรือลดทอนพลังหวัคະແນ และกลุ่มอุปถัมภ์ของพรรคการเมืองได้...”⁴³⁹

จะเห็นได้ว่าธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าประชาชน (ซึ่งหมายถึงคนชนบทหรือชนชั้นกลางระดับล่าง) เริ่มมีอำนาจมากขึ้นแต่ก็ยัง “มีวุฒิภาวะและตกผลึก” ไม่เพียงพอ ชนชั้นสูงและชนชั้นกลางควรอดทนรอจนกว่าคนชนบทจะมีวุฒิภาวะมากขึ้น ไม่ควรสนับสนุนการใช้ “อำนาจเบ็ดเสร็จ” มาแก้ปัญหา อาจกล่าวได้ว่า ในปลายปี พ.ศ.2543 ธีรยุทธ บุญมี ไม่เห็นด้วยที่จะมีการรัฐประหาร หรือการ “เว้นวรรคทางการเมือง” โดยยอมรับความไม่

⁴³⁷ ธีรยุทธ บุญมี, “วิเคราะห์การเลือกตั้ง '44 และการ เมืองไทยหลังการเลือกตั้ง” ใน ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี , (อ้างแล้ว), น. 192.

⁴³⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 192-193. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

⁴³⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 192-193. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

เป็นระเบียบที่เกิดขึ้นในระบบการเมือง โดยกล่าวว่า “เราไม่มีทางปิดกั้นการตื่นตัว หรือหวังให้สงบเรียบร้อยอยู่ในระเบียบแบบเก่า เพราะนี่เป็นลักษณะของสังคมยุคใหม่ที่มีความหลากหลาย และถ้าแว่นวรรคก็ต้องมาเริ่มแก้ปัญหามืองภาคประชาชนในอนาคตอีก วิธีที่ดีคือมีความอดกลั้น เข้าใจซึ่งกันและกัน ผลักดันการปฏิรูปให้ก้าวไป และสร้างความยุติธรรมในสังคมให้เกิดขึ้น”⁴⁴⁰

นอกจากนี้ ธีรยุทธ บุญมี ยังมีความหวังว่าภาคการเมืองและสังคมไทยจะทำตาม “ข้อเสนอแนะ” อื่นๆ ที่ได้สรุปเอาไว้รวม 8 ข้อ เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ของประเทศไทยได้สำเร็จ รวมทั้งข้อเสนอต่อไปนี้

“แก้วิกฤตเศรษฐกิจพร้อมๆ กับแก้ปัญหาคอรั้มลัมล้าทางสังคม ควรปฏิรูปความยุติธรรมทางสังคม ตั้งเป้าปฏิรูประบบภาษี เน้นการช่วยเหลือภาคชนบทและภาคเกษตร เพื่อสร้างทุนมนุษย์ ทุนการเมือง สังคม วัฒนธรรม ด้วยการยกระดับการผลิต การแข่งขัน คุณภาพการศึกษา ชีวิตชุมชน วัฒนธรรม สภาพแวดล้อม ไม่ใช่วิธีเอาใจหรือติดสินบนชาวบ้าน

สร้างธรรมรัฐให้เกิดขึ้น หรือปฏิรูปการปกครอง การบริหารจัดการต่างๆ ภายในประเทศให้มีประสิทธิภาพ มีคุณธรรม มีความยุติธรรม”⁴⁴¹

อย่างไรก็ตาม ด้วยพื้นฐานความคิดทั้งหมดของ ธีรยุทธ บุญมี รวมทั้งการที่ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่านโยบายประชานิยมจะส่งผลเสียและทำลายระบอบประชาธิปไตยในระยะยาว ธีรยุทธ บุญมี จึงได้เริ่มวิพากษ์วิจารณ์พรรคไทยรักไทยของทักษิณ ชินวัตร ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2543 ในช่วงที่พรรคไทยรักไทยหาเสียงเลือกตั้งโดยใช้นโยบายประชานิยม (ก่อนการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ.2544) นอกจากนี้ ในวันที่ 22 กันยายน 2543 “คดีชุกหูน” ยังเริ่มขึ้นอย่างเป็นทางการ เมื่อ ร.ต. เสี่ยม บุษบาบาน ยื่นหนังสือต่อคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ปปช.) ร้องทุกข์กล่าวโทษ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้า

⁴⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 193.

⁴⁴¹ เรื่องเดียวกัน, น. 193-194.. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

พรรคไทยรักไทย ว่าอาจแสดงบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินอันเป็นเท็จขณะเป็นรองนายกรัฐมนตรี ธีรยุทธ บุญมี วิเคราะห์ว่า

“คดีชุกหุ้มสร้างความลังเลในตัวทักษิณ ทำให้ ทรท. ไม่ได้ประโยชน์ใน กทม. ภาคใต้ และภาคกลาง...

นโยบายติดสินบนชาวบ้านได้เสียงในชนบท แต่จะสร้างปัญหาให้ประเทศ ทรท. เป็นผู้ริเริ่มนโยบายป๊อปปูลิสม์ (Populism) คือนโยบายเอาใจหรือติดสินบนชาวบ้าน เช่น นโยบายแจกเงินหมู่บ้าน พักหนี้เกษตรกร ลดภาษีต่างๆ และมีแนวโน้มว่าทุกพรรคจะแข่งกันโฆษณาณโยบายนี้หนักหน่วงยิ่งขึ้น เพราะมีประวัติศาสตร์ว่าใช้ได้ผลเกือบทุกประเทศที่ประสบวิกฤตเศรษฐกิจ ทรท. และชาติไทยจะได้ประโยชน์จากปัจจัยนี้มากที่สุด แต่ผลเสียจะตกอยู่กับฐานะทางการเงิน การคลัง และภาระหนี้สินของประเทศ

การเลือกตั้งแบบใช้เงินสร้างคอร์รัปชันและความรุนแรงเชิงโครงสร้างในชนบท การซื้อเสียงหลายครั้งที่ผ่านมาพัฒนาการเป็นการคอร์รัปชันในระดับโครงสร้างคือ หัวคะแนน อบต. และ อบจ. แข็งแรงขึ้นมีอำนาจต่อการเมืองระดับประเทศมากขึ้นนอกจากค่าหัวซื้อเสียงแล้ว จะเรียกร้องโครงการหรืองบประมาณท้องถิ่นด้วย เมื่อบวกกับนโยบายป๊อปปูลิสม์อาจมีลักษณะถาวร เป็นความเสื่อมระยะยาวของประเทศได้ การซื้อเสียงจะเปลี่ยนรูปและยิ่งสร้างความผูกพันระหว่างชาวบ้านกับ ส.ส. ซึ่งสมคบกันเสียงอำนาจ กกต. มากขึ้น...”⁴⁴²

ในช่วงก่อนที่ศาลรัฐธรรมนูญจะตัดสินคดี “ชุกหุ้ม” หนังสือพิมพ์ฉบับวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2544 ตีพิมพ์ “บทวิจารณ์การเมืองไทยกรณีคดีนายกฯ ทักษิณ” ในบทวิจารณ์นี้ ธีรยุทธ บุญมี ยอมรับว่า “ที่ผ่านมา พ.ต.ท.ทักษิณ ก็มีผลงานที่ดี คือ ในทางการเมืองมีสไตล์การนำและการบริหารรวดเร็ว และมุ่งให้เกิดผลในทางสังคม มีศักยภาพในการปฏิรูปสังคม เพิ่มความยุติธรรมให้กับสังคมไทยมากขึ้น และมีแนวโน้มจะผลักดันการปฏิรูปด้านอื่นๆ ด้วย”⁴⁴³ อย่างไรก็ตาม ธีร

⁴⁴² เรื่องเดียวกัน, น. 187-188.

⁴⁴³ ธีรยุทธ บุญมี, “บทวิจารณ์การเมืองไทย กรณีคดีนายกฯ ทักษิณ” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (ข้างแล้ว), น. 198.

ยุทธ บุญมี ก็มีความวิตกกังวลเรื่องเรียกร้องให้ใช้ “หลักรัฐศาสตร์” ในการตัดสินคดี “ซุกหูน” โดยวิจารณ์ว่า “คนไทยเกิดวิกฤตผู้ตามมากกว่าผู้นำ...ขณะนี้คนไทยกลับนิยมใช้ “ศีลนโนบายศาสตร์” ใช้รัฐศาสตร์ถ้าจะไม่ให้ผิด ใช้นิติศาสตร์ถ้าจะไม่ผิด ทั้งที่เราเคยละหลักการชั่วคราวเพื่อแก้วิกฤตเพียง 2 ครั้ง คือการตั้งรัฐบาลพระราชทานหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และหลังเหตุการณ์ พฤษภาคม 2535”⁴⁴⁴

ธีรยุทธ บุญมี ตั้งความหวังว่า “ถ้าหากถูกศาลตัดสินว่าผิด ทักษิณไม่ควรถอดใจ...ทักษิณควรจะ ถ่ายทอดอำนาจอย่างสง่างาม อย่าชุกนายกฯ สังคมไทยปัจจุบันสามารถรับผู้นำรุ่นใหม่ได้ แต่มีเงื่อนไขว่าต้องซื่อสัตย์และไม่มีคอร์รัปชัน” พร้อมกันนั้นก็เสนอให้ “ททท. ควรมีนโยบาย แนวโซเซียลเอโมแรต หรือ เนชั่นแนลโซเซียลเดโมแครต ซึ่งเน้นผลประโยชน์ของชาติ เน้นการเพิ่มอำนาจให้ประชาชน” และยังเห็นว่า ทักษิณ ชินวัตร ควรทำหน้าที่ “รัฐมนตรีนอกรีต” อย่างไม่เป็นการทางการ เพื่อเสริมการส่งออก วรรณคดีการสินค้าบริการไทย หรือการแก้วิกฤตตามแนวอุดมคติ เศรษฐกิจพอเพียง โดยอาจขอพระราชทานคำแนะนำ ...”⁴⁴⁵

นอกจากนี้ ในบริบทที่ชนชั้นกลางเริ่มวิตกกังวลเกี่ยวกับปัญหาด้านงบประมาณที่จะตามมาจากการดำเนินนโยบาย “ประชานิยม” ธีรยุทธ บุญมี ยังเสนอแนะให้รัฐบาลทักษิณ ชินวัตร “ใช้เงินอย่างมีประสิทธิภาพที่สุด” โดยให้ใช้เงินเพื่อ “การปฏิรูปให้เกิดความยุติธรรม สร้างคุณภาพให้ชนบท การมีส่วนร่วมเพื่อความเข้มแข็งของสังคมและชุมชน สร้างระบบสวัสดิการ เช่น ค่ารักษา 30 บาท ส่งเสริมสิทธิผู้บริโภค ยกกระดับคุณภาพการศึกษา...ลงทุนสร้างพื้นฐานเชิงโครงสร้างสังคมวัฒนธรรมซึ่งจะเป็นผลดีระยะยาวไม่ใช่ใช้เงินสุรุ่ยสุร่ายโดยไม่เกิดผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ”⁴⁴⁶

ในขณะที่เสนอให้ทักษิณ ชินวัตร และพรรคไทยรักไทยพิจารณาทำตามข้อเสนอข้างต้น ธีรยุทธ บุญมี ก็แสดงความวิตกกังวลเกี่ยวกับความขัดแย้งทางความคิดระหว่างคนไทยที่นิยม “แนวประชานิยม” กับคนไทยที่มีความคิด “อนุรักษนิยม” ดังที่กล่าวว่า “ที่น่ากังวลคือ สังคมไทยไม่

⁴⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 199.

⁴⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 201.

⁴⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 202-203.

มีเครื่องมือแก้ความขัดแย้งทางความคิดที่ดี วิกฤตเศรษฐกิจซึ่งจะยืดยาวออกไปจะมีส่วนให้การแบ่งค่าความคิดเป็นแนวประชานิยม-อนุรักษ์นิยมชัดเจนขึ้น⁴⁴⁷ และยังกังวลเกี่ยวกับปัญหานายทุนเอาเปรียบสังคมซึ่งจะทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำและความขัดแย้งมากขึ้น ดังจะเห็นได้ว่าใน พ.ศ.2546 ธีรยุทธ บุญมี ระบุว่า “คนรวยและกลุ่มธุรกิจระดับนำ...ยังปรับตัวไม่มากนัก เพราะนโยบายทั้งรัฐบาลชวลิต ชวน ทักษิณ ทำให้พวกนี้ส่วนใหญ่ยังสามารถเอาเปรียบจากสังคม ทั้งในยามเศรษฐกิจเฟื่องฟูและตกต่ำได้ ธรรมชาติของธุรกิจจึงมีโอกาสเกิดขึ้นได้ยาก”⁴⁴⁸ **สะท้อนการมองปัญหาที่เกิดจากการเอาเปรียบของกลุ่มทุน ซึ่งจะเป็นพื้นฐานความคิดในการต่อต้านกลุ่มทุนใหญ่ในเวลาต่อมา**

นับตั้งแต่รัฐบาลทักษิณ ชินวัตร บริหารประเทศ ธีรยุทธ บุญมี ก็แสดงความกังวลเกี่ยวกับผลร้ายของนโยบายประชานิยมและการคอร์รัปชันอย่างต่อเนื่อง การวิจารณ์ที่ส่งผลให้เกิดปฏิกิริยาอย่างกว้างขวางคือ **“การประเมินภาพรวมเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมการเมืองไทยหลังวิกฤตเศรษฐกิจ”** ในวันที่ 5 มกราคม พ.ศ.2546 ซึ่งนายกรัฐมนตรีได้ออกมาตอบโต้ด้วยการโจมตีตัวบุคคล เช่น กล่าวหาว่า “เป็นลักษณะที่นายธีรยุทธทำมาร์เก็ตติ้งให้กับตัวเอง...ถ้าไปให้ความสำคัญมากนัก อีกหน่อยก็จะมีคนที่ใส่ไก่เต็มไปหมด หลุดออกมาจากห้องสมุดมาด่าคนนั้นคนนี้...ไม่มีประโยชน์ ไม่สร้างสรรค์ ...มันเหมือนคนดูมวยที่อยู่ข้างเวที...นายธีรยุทธไม่เข้าใจ ยังห่างความเข้าใจอีกมาก ...คนประเภทนี้เป็นคนที่มีปัญหาในตัวเอง...”⁴⁴⁹ พร้อมกันนั้นก็มีสมาชิกระดับนำของพรรคไทยรักไทยออกมาตอบโต้ในเชิงที่เห็นว่าธีรยุทธ บุญมี ขาดความเข้าใจนโยบายและการทำงานของรัฐบาลและพรรคไทยรักไทย อย่างไรก็ตาม มีบทบรรณาธิการและบทความในหนังสือพิมพ์หลายฉบับที่ยกย่องการแสดงทัศนะดังกล่าวของธีรยุทธ บุญมี และเตือนเรื่องนายกรัฐมนตรีโจมตีตัวบุคคลแทนที่จะนำทัศนะดังกล่าวมาพิจารณาไตร่ตรองหรือชี้แจงแก้สังคมด้วยเหตุผลและข้อเท็จจริง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อรัฐบาลเองและสังคมไทยโดยรวม เช่น หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ สยามรัฐ มติชน ข่าวสด กรุงเทพธุรกิจ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการ

⁴⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 203.

⁴⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 209-210.

⁴⁴⁹ ทักษิณ ชินวัตร, “ทักษิณได้กลับธีรยุทธ โผล่ออกมาจากห้องสมุดอยากเป็นฮีโร่” ใน *วิวาทะ Hero ปี 2546*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2546), น. 32-34.

อีกหลายคนที่แสดงทัศนะในทำนองเดียวกันกับหนังสือพิมพ์⁴⁵⁰ เช่น เสกสรรค์ ประเสริฐกุล กล่าว
ว่า

“ต้องยอมรับว่า บทวิเคราะห์ชิ้นนี้ได้จับประเด็นสำคัญๆอันเกี่ยวข้องกับชะตากรรมของ
บ้านเมืองไว้เกือบครบถ้วน วิชี้นำเสนอก็กล้าหาญตรงไปตรงมา เป็นกลางทางการเมือง และมอง
ทุกปัญหาแบบสองด้าน

พูดกันง่าย ๆ ก็คือนี้เป็นผลงานทางปัญญาที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการสำรวจสถานะที่
ประเทศชาติของเรากำลังเผชิญอยู่ ซึ่งฝ่ายรัฐสามารถถือเป็นข้อเตือนใจในการกำหนด
นโยบาย และฝ่ายประชาชนก็สามารถเอาไปใช้ตรวจบัญชีทุกข์สุขของตนเองได้...

บทบาทของปัญญาชนสาธารณะอย่างอาจารย์ธีรยุทธ บุญมีนับว่าเป็นบทบาทที่สำคัญ
มากเพราะท่านเหล่านี้จะคอยเอารูกระเรื่องบ้านเมืองโดยไม่มีผลประโยชน์ส่วนตัวเข้ามาเกี่ยวข้อง
คอยช่วยสังคมจับประเด็นปัญหาคอยติติงและถ่วงดุลการใช้อำนาจของทุกฝ่ายโดยไม่ต้องเอ่ยถึง
ความพยายามที่จะค้นหาทิศทางและทางออกให้ส่วนรวมตั้งแต่ระดับปรัชญาไปจนถึงวิธีการ”⁴⁵¹

ทั้งนี้ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ยืนยันในความบริสุทธิ์ใจในการทำหน้าที่ “ปัญญาชน
สาธารณะ” ของ ธีรยุทธ บุญมี ซึ่ง “ปัญญาชนที่แท้จริงนั้นไม่เคยเป็นแค่ผู้ชมหากเป็นนักรบแห่ง
มโนธรรมและศัตรูที่แท้จริงของพวกเขาคือทุกชั่วร้ายในบ้านเมือง”⁴⁵²

“การประเมินภาพรวมเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองไทยหลังวิกฤต
เศรษฐกิจ” ใน พ.ศ.2546 ซึ่งย่างเข้าสู่ปีที่ 3 ของการดำเนินนโยบายประชานิยมของรัฐบาลทักษิณ
ชินวัตร ธีรยุทธ บุญมี เริ่มต้นด้วยการกล่าวว่า “ไทยพ้นวิกฤตแล้ว” โดยอธิบายว่าเกิดจากหลาย
ปัจจัย คือ “การพ้นวิกฤตเกิดจากการปรับตัวพัฒนาและสร้างสรรค์มากขึ้นของเอกชนภาคส่งออก
และภาคเกษตรบางส่วนรวมทั้งวัฒนธรรมการทำงานที่ดีขึ้นของคนไทยรัฐบาลทักษิณมีส่วนช่วย

⁴⁵⁰ โปรดดู วิวาทะ Hero ปี 2546, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2546).

⁴⁵¹ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, วิวาทะ Hero ปี 2546, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2546), น. 115-116.

⁴⁵² เรื่องเดียวกัน, น. 117.

กระตุ้นสำคัญ⁴⁵³ อย่างไรก็ตาม ในยุครัฐบาลพรรคไทยรักไทยนี้ ยังมีความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในทางที่นำไปเป็นห่วงหลายประการ เช่น “ด้านลบคือเม็ดเงินที่เข้าไปจากนโยบายประชานิยม จะสร้างความอ่อนแอโดยรวมแก่คนจนในแง่การสร้างความคิดจากหนี้สิน คือการสร้างหนี้ใหม่เพื่อต่อหนี้เก่า”⁴⁵⁴ และ ปัญหาคอร์รัปชันดังนี้

ปัญหาสังคมร้ายแรงที่สุดคือคอร์รัปชัน พัฒนามาจากคอร์รัปชันปกติเป็นแบบบูรณาการ ซึ่งเป็นที่มาของปัญหาสังคมอื่นๆ เช่น ยาเสพติด ธุรกิจนอกระบบ...

การคอร์รัปชันแบบบูรณาการมีลักษณะเด่น 3 อย่าง คือ

ก. เป็นคอร์รัปชันครบวงจร คือกลุ่มธุรกิจเชิงเรื่อง นักการเมืองตั้งนโยบาย เทคโนโลยี แครตกำหนดปรัชญาและหลักการ ข้าราชการกำหนดเงื่อนไขขั้นตอนการปฏิบัติ อนุญาตตุลาการ คอยสนับสนุน

ข. เป็นคอร์รัปชันเกิดในระดับนโยบายและสูงขึ้นไปจนถึงหลักการและปรัชญาของหน่วยงานรัฐ เช่น อาจอ้างหลักประสิทธิภาพหรือเสรีนิยมเพื่อให้ล้มปทาน หรือเปลี่ยนจากโครงการรัฐซึ่งควรจะได้กำไรมหาศาล เป็น turn key ที่ให้เอกชนรับทำเพื่อฟันกำไรทั้งหมด

ค. เป็นคอร์รัปชันที่ซับซ้อนซ่อนเงื่อนสูง อาจอยู่ในรูปการกำหนดสเป็ค ตัวบุคคลในคณะกรรมการ ค่าตอบแทน ค่าปรับ เช่น ค่าโง่ทางด่วน หรือในรูปหลักนโยบาย เช่น นโยบายต่างประเทศอันหันมาเน้นเอเชียและเพื่อนบ้านมากขึ้น แต่เบื้องหลังเพื่อผลประโยชน์ธุรกิจสื่อสาร อุตสาหกรรมรถยนต์ น้ำมัน ฯลฯ เป็นต้น⁴⁵⁵

ธีรยุทธ บุญมี อธิบายว่าคอร์รัปชันแบบบูรณาการเกิดเพราะสังคมไทยไม่ได้พัฒนาสิทธิความรับผิดชอบของบุคคล ความเป็นสังคมที่เคารพถือกฎตรวจสอบซึ่งกันและกัน แต่มุ่งพัฒนาสิทธิที่อำนาจของกลุ่ม และเกิดกลุ่มอำนาจต่างๆ กันตามขั้นตอนประวัติศาสตร์ เช่น กลุ่มทหาร ตำรวจหลัง 2475 กลุ่มนักวิชาชีพ ปัญญาชนช่วงหลัง 2500 นักการเมืองหลัง 2516 กลุ่มธุรกิจการเมืองหลังปฏิรูปการเมือง 2540 แต่ละกลุ่มประสบปัญหาหรือวิกฤตต่างๆ กัน และต้องหา

⁴⁵³ ธีรยุทธ บุญมี, “การประเมินภาพรวมเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองไทยหลังวิกฤตเศรษฐกิจ” ใน **ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี**, (อ้างแล้ว), น. 16-17.

⁴⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 212.

⁴⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 212-213.

ทางออก เช่น ทหารหมดอำนาจหลังพฤษภาคมบางส่วนหันไปทำอาชีพมาเฟีย ตำรวจคุมบ่อนเก็บ
ส่วย นักธุรกิจถูกยึดไถจนต้องหันมาทำธุรกิจการเมือง ทางออกของแต่ละกลุ่มมักมีการพัฒนา
อำนาจมาเฟียขึ้นภายใน และแสวงหาประโยชน์นอกขอบเขตภาระหน้าที่เดิมของกลุ่มตน ซึ่ง
เกิดขึ้นแม้แต่ในวงการมหาวิทยาลัย แพทย์ นักกฎหมาย วงการการเมืองทหาร รัฐวิสาหกิจต่างๆ
จนมาเชื่อมโยงเข้าหากันจนกลายเป็นการคอร์รัปชันครบวงจรในที่สุด⁴⁵⁶

ในปีที่ 3 ที่ทักษิณ ชินวัตร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนี้ ธีรยุทธ บุญมี วิเคราะห์ด้วยว่าใน
ขณะที่มีการคอร์รัปชันด้วยกลวิธีที่ซับซ้อนนั้น **“การปฏิรูปเพื่อสร้างการเมืองตรวจสอบ
ล้มเหลว”** โดยได้เปลี่ยนทัศนคติที่เคยมีต่อองค์กรตรวจสอบต่างๆ จากที่เคยเชื่อถือว่า
สามารถทำหน้าที่ตรวจสอบรัฐบาลได้ดี เปลี่ยนมาเป็นการวิพากษ์วิจารณ์องค์กร
ตรวจสอบต่างๆ อย่างรุนแรง (ทัศนคติที่เห็นว่าการทำงานขององค์กรตรวจสอบต่างๆ ล้มเหลวนี้
เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ธีรยุทธ บุญมี หันไปเน้นตุลาการภิวัตน์ในเวลาต่อมา) ดังความว่า

“คนไทยมีลักษณะสร้างกลุ่มอิทธิพลเพื่อประโยชน์ในวงแคบของตน กลไกตรวจสอบต่างๆ
เช่น วุฒิสภา กกต. ปปช. สกช. จะถูกกลุ่มอำนาจทั้งทางธุรกิจการเมือง ทหาร ข้าราชการ นัก
วิชาชีพ เข้าแทรกแซง ใช้วิธีการเดียวกับคอร์รัปชันบูรณาการ คือความซับซ้อนในการตั้งกรรมการ
สรรหา การเสนอชื่อที่หลากหลาย ซ่อนเงื่อนจนสังคมตรวจสอบได้ยาก จากนั้นก็ใช้การฮั้วกัน
ระหว่างกลุ่มต่างๆ เพื่อแบ่งสรรอำนาจกัน”⁴⁵⁷

ใน พ.ศ.2546 นี้เองที่ ธีรยุทธ บุญมี เริ่มวิพากษ์วิจารณ์ระบบการเมืองภายใต้รัฐบาล
ทักษิณ ชินวัตร อย่างตรงไปตรงมา ดังความว่า

**รัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูปการเมืองจึงมีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนโครงสร้างสังคมการ
เมืองไทยมากกว่าที่เคยคาดคิดกัน เป็นการให้สัมปทานอำนาจ สร้างประชาธิปไตย
สัมปทาน หรือกระบวนการทักษิณนวัตน์ (Thaksinization) ซึ่งมีสองส่วนคือ การเมืองระบบ
ทักษิณ และแนวเศรษฐกิจแบบทักษิณหรือเสรีประชานิยมขึ้น**

⁴⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 21-22.

⁴⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 214.

การเมืองระบบทักษิณ (Thaksinocracy) มี 3 ลักษณะคือ

1. แนวโน้มมีการรวบอำนาจเบ็ดเสร็จ เนื่องจากพื้นฐานมาจากกลุ่มธุรกิจสัมปทานซึ่งเป็นการผูกขาดแบบหนึ่ง...

(ก) ตัดคนกลางคือกลุ่มนักการเมืองเดิม อาศัยนโยบายประชานิยม ขायผลประโยชน์ตรงให้ชาวบ้านโดยไม่ต้องผ่านระบบอุปถัมภ์...

(ข) ตัดเทคโนโลยี...เพราะสามารถอาศัยมืออาชีพจากภาคธุรกิจได้

(ค) ตัดปัญญาชน นักวิชาการอิสระ ที่เคยเป็นตัวกลางของความรู้และวิพากษ์นโยบายระหว่างรัฐกับประชาชน ...ทักษิณจึงเชื่อว่าตัวเองรู้มากู้จริง นักวิชาการไม่รู้จริง แต่ความรู้แบบ CEO ส่วนใหญ่มักเป็นความรู้หรือวิชาการแบบสะดวกซื้อ หวังผลประโยชน์...มากกว่าจะเป็นการขบคิดลึกซึ้งเพื่อแก้ปัญหาระยะยาว...

(ง) ตัด NGO กลุ่มเครือข่ายสังคม...คนเหล่านี้ถูกกดดัน กีดกันออก...

2. ผลจากลักษณะผูกขาด-ขายตรง จะทำให้ภาคการเมืองใหญ่ขึ้น ภาคสังคม ภาคชุมชน กลุ่มองค์กร ภาคราชการเล็กลง

3. ผลที่ตามมาก็คือ การตรวจสอบของสังคมลดลง ทั้งจากการลดบทบาทภาควิชาการ ปัญญาชน เพิ่มบทบาทมืออาชีพในสังคมภาคธุรกิจ การแทรกแซงสื่อและองค์กรอิสระต่างๆ จากรัฐบาลและฝ่ายการเมือง

แนวเศรษฐกิจแบบทักษิณ เป็นส่วนหนึ่งของปรัชญาการเมืองของไทยรักไทย คือเสรีประชานิยม (liberal populist policy) คือการเอาประชานิยมมาสนับสนุนนโยบายเสรีนิยม ซึ่งก็คือการเปลี่ยนทรัพยากรทุกอย่างของประเทศรวมทั้งคนจนให้เงินทุนและเป็นผู้บริโภค ...คือการเปลี่ยนชาวบ้านให้เป็นผู้บริโภคและมีฐานะเป็นทุนที่ติดลบ คือเป็นหนี้สิน เมื่อมีผู้เป็นทุนติดลบ ก็ย่อมมีธุรกิจที่มีอานิสงส์ได้ทุนเป็นบวก...นโยบายเช่นนี้เป็นความรุนแรงอย่างเงียบที่ทุนนิยมเสรีกระทำต่อชาวบ้าน⁴⁵⁸

นอกจากปัญหาข้างต้นแล้ว ธีรยุทธ บุญมี ยังเตือนให้สังคมระวังว่า “CEO...ยังมีอีกมิติหนึ่ง...คือการเอาเปรียบผู้ถือหุ้นละประชาชนทั่วไป ด้วยวัฒนธรรมเก่งกำไร สร้างภาพ บั่นราคา

⁴⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 215-217. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

ปั่นความคิด โครงการใหม่ๆ กระทั่งข้อโกง ตกแต่งบัญชี รัฐบาลทักษิณก็มี CEO ประเภทนี้”⁴⁵⁹
และเน้นด้วยว่า

“ข้อเสียสำคัญที่สุดของ ทรท. คือความขัดแย้งทางผลประโยชน์ (conflict of interest) เนื่องจากไทยรักไทยคุมทั้งธุรกิจขนาดใหญ่จำนวนมาก และคุมอำนาจทางการเมืองอย่างเบ็ดเสร็จ ความขัดแย้งทางผลประโยชน์จึงไม่ใช่เป็นแค่ลักษณะบุคคล แต่เป็นเชิงระบบหรือโครงสร้างที่เกิดขึ้นน้อยแห่งในโลก คนจะระแวงสงสัยทุกนโยบายของรัฐบาล การปราบคอร์รัปชันก็อาจถูกมองว่าเป็นแบบมาตรฐานเชิงซ้อน (double standard) ...ละเลยการปราบคอร์รัปชันแบบบูรณาการหรือเชิงนโยบาย หรือการขาดธรรมาภิบาลธุรกิจของกลุ่มตนเอง ยิ่งสังคมเติบโตใหญ่มีวุฒิภาวะมากเท่าไร ศรัทธาต่อระบอบทักษิณก็จะยิ่งเสื่อมลง

2 ปีหลังเลือกตั้ง สถานะของนายกฯ ทักษิณ...หนี้สาธารณะสูง 57 % เกือบติดเพดาน 60 % ของ GDP ...ขยายนโยบายเสรีนิยมแปลงสินทรัพย์เป็นทุน ต้องใช้เงินสูงสุดเกือบ 1 ล้านล้านบาท...ควบคุมอำนาจเกือบสมบูรณ์ ทั้งการเมือง กองทัพ ตำรวจ...กรรมการตรวจสอบ นักวิชาการ เกือบเป็นอัมพาต”⁴⁶⁰

ธีรยุทธ บุญมี สรุปในตอนท้ายว่า

“การมีอุดมการณ์เสรีประชาธิปไตยของไทยรักไทยก็เป็นสิทธิตามระบอบประชาธิปไตย แต่ที่สำคัญคือต้องไม่ให้เกิดความอยุติธรรมทางสังคมอย่างสุดโต่ง และต้องไม่ประจานนิยมสุดขั้วจนนำไปสู่ภาวะหนี้สินอันล้นพ้นประเทศ นำไปสู่การล้มละลายของระบบการเงินการคลังของประเทศ การไม่มีคุณธรรมทางสังคม จนเกิดวิกฤตซ้ำแล้วซ้ำเล่า...การใช้อำนาจอย่างอหังการ เชื้อมั่นในความรู้ความสามารถ จนหลงตัวเอง ในช่วงไม่นานข้างหน้า สิ่งที่จะเกิดขึ้นก็คือ ระบอบทักษิณ หรือ รัฐบาลทักษิณ (thusinization) ซึ่งอาจไม่เพียงหายหน้าของนักการเมืองคนหนึ่ง แต่จะเป็นของทั้งประเทศด้วย”⁴⁶¹

⁴⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 218.

⁴⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 219.

⁴⁶¹ เรื่องเดียวกัน, น. 220. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

ในพ.ศ.2546 ประเด็นที่ธีรยุทธ บุญมี ยังคงเห็นว่ามีคุณค่าและมีความสำคัญสะท้อนให้เห็นจากการวิเคราะห์ภาพรวมด้านวัฒนธรรมและค่านิยมของคนไทย ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้นในหลายด้าน เช่น

“1) วิถีชีวิตเศรษฐกิจทำให้วัฒนธรรมการทำงานและค่านิยมการบริโภคของคนไทยดีขึ้น ... คนจนมีความคิดสร้างสรรค์สูงในการทำมาหากินเช่นการเฟื่องฟูของตลาดนัดคนจนจำนวนกว่า 50,000 แห่งทั่วประเทศการประดิษฐ์ส่งเสริมอาหารขนมพื้นถิ่นให้หลากหลายแปลกใหม่...คนชั้นกลางถูกกระแทกจากวิกฤตมากที่สุดแต่ก็ปรับตัวประหยัดเลือกงานน้อยลงสร้างอาชีพใหม่ ...กลุ่มธุรกิจระดับนำส่วนหนึ่งปฏิรูปการทำงาน ระมัดระวังขึ้นแต่ยังปรับตัวไม่มากนักเพราะนโยบายทั้งรัฐบาลชวลิต ชวน ทักษิณทำให้พวกนี้ส่วนใหญ่ยังสามารถเอาเปรียบจากสังคมทั้งในยามเศรษฐกิจเฟื่องฟูและตกต่ำได้ธรรมชาติรัฐภาคธุรกิจจึงมีโอกาสเกิดขึ้นยาก

2) เกิดกระแสให้คุณค่าวัฒนธรรมความเป็นไทยและความพอเหมาะพอควรในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาทั้งนี้เนื่องจาก

(ก) พระราชาบายเศรษฐกิจพอเพียง

(ข) การหวนให้คุณค่ากับอดีต เช่น การรื้อฟื้นประเพณี ศิลปะ โบราณสถาน ภาพยนตร์ละครประวัติศาสตร์

(ค) การให้คุณค่าท้องถิ่นและคนกลุ่มน้อย เช่น คนจีน มุสลิม ชาวเขา การอนุรักษ์เทศกาลประเพณี สถาปัตยกรรม หัตถกรรม นิเวศท้องถิ่น ส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในประเทศ ทำให้เกิดความเคารพคุณค่าความต่างทางศาสนา วัฒนธรรม วิถีชีวิตของแต่ละภูมิภาค/ชาติพันธุ์ เช่น มีรายการเกมโชว์ เพลงละคร ที่ใช้ภาษาท้องถิ่นมากขึ้น ซึ่งแต่ก่อนจะใช้ไม่ได้

(ง) เกิดกระแสนิยมความเป็นชาวบ้าน/พื้นบ้าน ผ้าและเครื่องใช้ เครื่องจักรสาน เครื่องไม้เซรามิก งานแกะสลัก ทอผ้า ย้อมผ้า อาหาร รวมทั้งกรณีคุณทองแดง ยกย่องเพลงศิลปะพื้นบ้าน ลูกทุ่งลูกกรุง ฯลฯ

3) วัยรุ่นและคนหนุ่มสาวมีความนิยมต่อวัฒนธรรมที่หลากหลายมากขึ้น ไม่ถูกผูกขาดโดยวัฒนธรรมตะวันตก สนใจความบันเทิงศิลปวัฒนธรรมภายในประเทศมากขึ้น แต่ที่น่ากังวลคือ

วัยรุ่นเติบโตในวิถีชีวิตฟองสบู่และสิทธิเสรีภาพเฟื่องฟู ค่านิยมบริโภคนิยม มีความสนุกทางเพศ ยาเสพติดสูงมาก ค่านิยมการเรียนรู้และการทำงานต่ำ ซึ่งจะเป็นปัญหาประชากรในรุ่นต่อไป...”⁴⁶²

ธีรยุทธ บุญมี สรุปว่า “โดยรวมกล่าวได้ว่าเรามีประชาธิปไตยทางวัฒนธรรมและการเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรมการถูกเหยียดหยามทางชนชั้นวัฒนธรรมน้อยลง จะเป็นโครงสร้างพื้นฐานที่แข็งแกร่งสำหรับอนาคต”⁴⁶³

ธีรยุทธ บุญมี มองชนชั้นกลางแตกต่างจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” โดยมีความเห็นว่าชนชั้นกลางต้องเผชิญปัญหาหลายประการมากกว่าคนกลุ่มอื่น ซึ่งปัญหาสังคมที่คนไทยทุกกลุ่มรวมทั้งชนชั้นกลางต้องเผชิญก็คือ

“1) ไทยก้าวสู่สังคมความเสี่ยง (risk society) โลกาภิวัตน์และการเปิดเสรีประเทศทำให้ไทยกลายเป็นสังคมความเสี่ยงเหมือนประเทศพัฒนาทุกประเทศ กล่าวคือภาวะอาชีพการงาน สภาพนิเวศน์สุขภาพ ปรากฏการณ์การก่อการร้ายเป็นปัจจัยความเสี่ยงระดับโลกที่ผลการควบคุมจากภายในประเทศคนไทยทุกกลุ่มจะต้องใช้ขับเคลื่อนหนึ่งมาสร้างความมั่นคงให้ชีวิตเป็นแรงกดดันทางเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นกับทุกคน

2) การมองชนชั้นทางสังคมและยุทธศาสตร์ชีวิตคนไทยหลังวิกฤต คนรวยไทยมั่งคั่งน้อยลง แต่เมื่อเทียบกับชนชั้นอื่นก็ยังมั่งคั่งอยู่มากทั้งฐานะและโอกาส อาจประมาณได้ว่าคนเพียง 100,000 ถึง 200,000 ครอบครัว หรือ 5 แสน- 1 ล้าน คนถือครองทรัพย์สินกว่าครึ่งหนึ่งของประเทศ”⁴⁶⁴

ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าชนชั้นกลางสนใจการเมืองน้อยลง แต่ยังคงมีความรับผิดชอบต่อสังคมสูง

“ชนชั้นกลางถูกกระทบจากวิกฤตและสังคมความเสี่ยงมากที่สุด เพราะราคาสินค้าและบริการตามวิถีชีวิตของตนเองที่สูงขึ้น เช่น บ้าน รถยนต์ ค่าเดินทาง ค่ารักษา รวมทั้งค่าประกัน ความเสี่ยงด้านอาชีพสุขภาพเศรษฐกิจยุทธศาสตร์ชีวิตของชนชั้นกลางคือการสร้างทุนทางสังคม

⁴⁶² เรื่องเดียวกัน, น. 16-18.

⁴⁶³ เรื่องเดียวกัน, น. 19.

⁴⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 119-120.

(โซเซียลแคปิตอล) คือเครือข่ายข่าวสารและเกื้อกูลกัน ...เกิดองค์กรเอ็นจีโอจำนวนมากเพื่อ
ชดเชยทุนเศรษฐกิจที่ขาดไปและมีแนวโน้มที่ความสนใจทางการเมืองลดลง (depolitize)

แต่การที่ชนชั้นกลางไทยมีส่วนร่วมทางการเมืองมาตลอด ทำให้เขายังคงเป็นกลุ่มที่มี
ความรับผิดชอบสูง”⁴⁶⁵

สำหรับทัศนคติชนชั้นกลางระดับล่างหรือชาวบ้านนั้น อาจกล่าวได้ว่า ธีรยุทธ บุญมี
แสดงความชื่นชมความสามารถในการปรับตัวทางเศรษฐกิจและพอใจที่สถานะทางวัฒนธรรมของ
ชาวบ้านเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น แต่เป็นห่วงปัญหาที่เกิดจากนโยบายประชานิยม ดังความว่า

“คนจนเมืองถูกกระทบแรงมากจากการตกงาน คนจนชนบทถูกกระทบโดยอ้อม แต่พวก
เขาปรับตัวใช้ความคิดสร้างสรรค์ดำเนินชีวิต แนวโน้มที่เป็นบวกคือสังคมสนใจวัฒนธรรมภูมิ
ปัญญาชาวบ้าน มีการรณรงค์แนวชุมชนนิยมและกระจายอำนาจประมาณสู่ชนบทมากขึ้น
ด้านลบคือเม็ดเงินที่เข้าไปจากนโยบายประชานิยมจะสร้างความอ่อนแอโดยรวมแก่คนจน
ในแง่การสร้างความคิดจากหนี้สิน คือการสร้างหนี้ใหม่เพื่อต่อหนี้เก่า ความขัดแย้งและการ
เสียฐานะเครดิตเมื่อไม่สามารถจ่ายหนี้คืนได้ ยุทธศาสตร์การรวมกลุ่มหรือเพิ่มทุนทางสังคมชุมชน
เพื่อสร้างอำนาจการต่อรองทางการเมืองของชาวบ้านเริ่มเกิดขึ้นบ้าง”⁴⁶⁶

ภาพรวมการเมืองไทยการเมืองไทยใน พ.ศ.2546 (อันเป็นเวลา 30 ปีหลัง 14 ตุลาคม
พ.ศ.2516 เป็นเวลา 5 ปีหลังการปฏิรูปการเมือง และเป็นเวลา 2 ปีหลังการเลือกตั้งตาม
รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540) ธีรยุทธ บุญมี สรุปว่ามีลักษณะสำคัญหลายประการ เช่น

“การปฏิรูปเพื่อสร้างการเมืองตรวจสอบล้มเหลวมากกว่าสำเร็จ เนื่องจากคนไทยมี
ลักษณะสร้างกลุ่มอิทธิพลเพื่อผลประโยชน์ในวงแคบของตน กลไกตรวจสอบต่างๆ เช่นวุฒิสภา
กกต. ปปช. กสช. จะถูกกลุ่มอำนาจทั้งทางธุรกิจการเมือง ทหาร ข้าราชการ นักวิชาชีพ เข้า
แทรกแซง ใช้วิธีเดียวกับคอร์รัปชันบูรณาการ คือความซับซ้อนในการตั้งกรรมการสรรหา การเสนอ

⁴⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 211.

⁴⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 212.

ชื่อที่หลากหลายซ่อนเงื่อนจนสังคมตรวจสอบได้ยาก จากนั้นก็ใช้การฮั้วกันระหว่างกลุ่มต่างๆเพื่อแบ่งสรรอำนาจกัน”⁴⁶⁷

ในขณะที่เห็นว่า “การเมืองตรวจสอบ” อันเป็นผลจากการปฏิรูปการเมืองประสบความสำเร็จล้มเหลว ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่า “การปฏิรูปการเมืองเปิดฉากการเข้าสู่อำนาจโดยตรงของกลุ่มธุรกิจการเมือง” ซึ่งความสำเร็จของ “กลุ่มธุรกิจการเมือง” ดังกล่าวนี้นี้ เป็นเพราะการปฏิรูปการเมืองเกิดในช่วงหัวเลี้ยวประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่กำลังเปลี่ยนโครงสร้างความชอบธรรม กล่าวคือ

“(ก) ไทยรักไทยได้เปรียบทางอื่นทุกพรรค เพราะไม่เป็นเพียงตัวแทนกลุ่มทุนสัมปทาน สื่อสารและบริการซึ่งมีมูลค่าสูง และจะเติบโตใหญ่มากที่สุดในอนาคต และถูกกระหนาบจากวิกฤติเศรษฐกิจน้อยกว่ากลุ่มอื่น แต่ยังเป็นกลุ่มทุนที่ต้องการเข้ามากุมบังเหียนการเมืองเอง เพื่อลดความเสี่ยงจากการบริหารที่ไม่เป็นมืออาชีพของนักการเมืองเก่า

(ข) กองทัพหมดความชอบธรรมเพราะเหตุการณ์พฤษภาคม

(ค) เทคโนโลยี ผู้เชี่ยวชาญ เครดิตเสื่อม เพราะวิกฤติเศรษฐกิจ

(ง) นักการเมืองเดิมเสื่อมลงอย่างหนักเพราะความไร้ประสิทธิภาพและฉ้อฉล

(จ) ระบบอุปถัมภ์คลายตัวลง เปิดโอกาสให้กลุ่มทุนใหญ่อย่างไทยรักไทยเข้ามาแสดงตัวได้เนื่องจากทุนและอิทธิพลท้องถิ่นมีลักษณะหลากหลายมากขึ้น ชาวบ้านมีโอกาสเลือกผู้อุปถัมภ์ได้เป็นรายๆ และเป็นเรื่องๆ ไม่ต้องผูกพันกับคนเดียวไปตลอดชีวิตเหมือนยุคก่อนๆ”⁴⁶⁸

กล่าวได้ว่า ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ.2546 แล้ว ที่ธีรยุทธ บุญมี เสนอความเห็นที่ตรงไปตรงมา และชัดเจนว่าการปฏิรูปการเมืองเปิดโอกาสให้หัวหน้าฝ่ายบริหารสามารถ “รวบอำนาจเบ็ดเสร็จ” ดังที่กล่าวว่า “รัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูปการเมืองจึงมีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนโครงสร้างสังคมการเมืองไทยมากกว่าที่เคยคาดคิดกัน เป็นการให้สัมปทานอำนาจ สร้างประชาธิปไตยสัมปทาน...”⁴⁶⁹

⁴⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 213.

⁴⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 212-213.

⁴⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 215. (เน้นโดยผู้วิจัย).

ใน พ.ศ.2546 นี้ ธีรยุทธ บุญมี ประเมินสถานการณ์การเมืองไทยในอนาคตว่า

“ความขัดแย้งจะมีมากขึ้นเรื่อยๆ ในสังคมไทย เนื่องจากมีกลุ่มหลากหลายและวิกฤติหลายหน แต่ละหนทำให้เกิดอุดมการณ์แบบต่างๆ เช่น หลัง 14 ตุลาคม มีทั้งประชาธิปไตยเสรีนิยมและอนุรักษนิยม หลังวิกฤตเศรษฐกิจมีค่านิยมและยังมีกลุ่มต่อสู้เพื่อสิทธิและสิ่งแวดล้อม หลากหลายความขัดแย้งทางความคิด ซึ่งจะมีมากขึ้นเรื่อยๆ ในสังคมไทย ต้องใช้ความพยายามขยายความรู้ความเข้าใจในแนวคิดอุดมการณ์ต่างๆ อย่างมากกว่าที่ทำอยู่อีกมาก จึงจะเป็นพื้นฐานให้เกิดกลไกที่สังคมส่วนรวมยอมรับในการตัดสินความขัดแย้ง”⁴⁷⁰

อนึ่ง ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่า “30 บาทรักษาทุกโรคซึ่งเป็นแนวสวัสดิการนิยมซึ่งช่วยให้เกิดความยุติธรรมทางสังคม ไม่ใช่นโยบายประชานิยม แต่ควรปรับปรุงนโยบายนี้ให้อยู่ได้และมีประสิทธิภาพ”⁴⁷¹

เนื่องจากไม่เห็นด้วยกับนโยบายเกือบทั้งหมดของพรรคไทยรักไทย ธีรยุทธ บุญมี จึงเสนอแนวนโยบายให้พรรคการเมืองใหญ่ที่เป็นคู่แข่งของพรรคไทยรักไทย คือพรรคประชาธิปัตย์ ว่าควรมี “แนวนโยบายสังคมประชาธิปไตย (social democrat) เพื่อสร้างระบบสวัสดิการ ความยุติธรรม เพิ่มทุนทางสังคมแก่คนจน คนชั้นกลางเป็นหลัก”⁴⁷²

ในวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2547 หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่าธีรยุทธ บุญมี วิเคราะห์ “ระบอบทักษิณ” และพรรคฝ่ายค้าน⁴⁷³ ซึ่งเนื้อหายังคงเน้นย้ำประเด็นที่ได้เสนอไว้ในช่วงต้นปีที่ผ่านมา ดังมีความบางตอนว่า

“ธีรยุทธ”...วิพากษ์ “4 ปีรัฐบาลทักษิณ” ระบุเป็นการนำการเมืองเข้าสู่เผด็จการ มุ่งสัมปทานประเทศ พร้อมตัดต่อพันธุกรรมดังกลุ่มชลฯ-บุรีรัมย์ชูก ทรท. เป็นแหล่งรวมยี่อินเตอร์และยี่ท้องถิ่น...

⁴⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 212.

⁴⁷¹ เรื่องเดียวกัน, น. 217.

⁴⁷² เรื่องเดียวกัน, น. 216-217.

⁴⁷³ โปรดดูรายละเอียดใน ธีรยุทธ บุญมี, “4 ปีระบอบทักษิณ ก้าวสู่การเมืองระบอบเผด็จการพรรคเดียวของไทย รักไทยมุ่งยึดสัมปทานประเทศ” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (อ้างแล้ว), น. 224-236.

...ภายหลังการปฏิรูปการเมืองในปี 2540 มุ่งหวังสร้างระบบการเมืองใหม่ แต่กลับได้ การเมืองแบบไทยรักไทย เป็นเหมือนทายาทอสูร (Monstrous baby) ที่เกิดมาใหญ่โตพิกลพิการ และบิดุฆาตผู้ให้กำเนิดตัวเอง ด้วยการทำลายล้างเจตนารมณ์ปฏิรูปการเมืองเกือบหมด ทั้งการ ทำลายคอร์ปชั่น ความต้องการสลายการเมืองแบบอุปถัมภ์ แต่ปัจจุบันกลายเป็นระบอบเผด็จการ พรรคเดียวจนทำให้พรรคการเมืองเก่าสูญพันธุ์เป็นเพียงพรรคตัวประกอบ

การเมืองพรรคเดียวจะนำไปสู่เผด็จการบุคคล ระบบญาติการธิปไตยหรือคณาธิปไตย ระบบอุปถัมภ์เชิงนโยบายต่อชาวบ้าน...ปัญหาที่ตามมาคือการสืบทอดทายาททางการเมืองที่จะ เป็นในหมู่พวกพ้องหรือเครือญาติ การเมืองใหม่คือการยึดอำนาจโดยกลุ่มทุนใหญ่ ที่ฉวย ประโยชน์จากรัฐธรรมนูญใหม่ก้าวสู่อำนาจได้ ด้วยการสร้างพันธมิตรแบบ Synergy และ Synmoney (ร่วมแรงร่วมเงินร่วมกัน) อย่างเปิดเผยชัดเจนขยายตัวมากขึ้นเรื่อยๆ จากกลุ่มทุน ไตรคมนามคมและสี่สสาร ขยายตัวเข้าสู่กลุ่มสื่อและบันเทิง กลุ่มเกษตรการค้า พลังงานยานยนต์ ก่อสร้าง แต่ก็มีคุณูปการคือการสนองความต้องการสังคมด้วยการเสนอการบริหารแบบการเมือง นำราชการ (Business-led politics)

... แก่นแท้ของนโยบายประชานิยมคือ ประชามาเกิดตั้ง ที่ส่งผลเสียด้านศีลธรรม และ คุณภาพของประชาชน ซึ่งนโยบายโดยรวมแล้ว เอื้อต่อทุนมากกว่ารากหญ้า...⁴⁷⁴

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า ธีรยุทธ บุญมี ให้ความสำคัญแก่ปัญหาศีลธรรมที่ เกิดจาก “ระบอบทักษิณ” ด้วย นอกจากนี้ยังพยายามเน้นกลยุทธ์ของพรรคการเมืองใหญ่ในการ รักษาและเพิ่มพูนอำนาจอย่างไม่ถูกต้องชอบธรรม ดังความว่า

“ใช้ยุทธศาสตร์ 3 ระดับ คือ รวมกำลังส่วนหัว โดดเดี่ยวส่วนกลาง อุปถัมภ์ส่วนล่าง เพื่อ สร้างการเมืองพรรคเดียว คือส่วนบนใช้ยุทธวิธีซินเอร์จี ซินมันนี ซินเซเวอรี (Synsavoury) ธุรกิจ กลุ่มแกนของพรรคให้เข้มแข็ง ส่วนกลางใช้ ยุทธวิธีตัดหัวตัดตีน แยกสลายทอนกำลังอำนาจ การเมืองส่วนกลาง ทั้งกลุ่มนักเลือกตั้ง นักวิชาการ นักเคลื่อนไหวทางสังคม ด้วยการดิสเครดิต

⁴⁷⁴ ธีรยุทธ“วิพากษ์“ทักษิณ”มุ่งเผด็จการ-สัมปทานชาติ, (28 กรกฎาคม 2547), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2559, จาก <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9470000028495>.

อุดมการณ์ และโปรโมตวิชาการแบบชี้อีโอ และชุดความรู้บูรณาการแบบเต็มๆ ที่ขาดรากเหง้า และเหตุปัจจัยหลายมิติ...⁴⁷⁵

นอกจากนี้ การสร้างค่านิยมที่ผิดให้กับประชาชน ก็เป็นผลกระทบอีกประการหนึ่งที่ ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าเป็นปัญหา กล่าวคือ

“พรรคไทยรักไทยสร้างค่านิยมให้ชาวบ้านลงคะแนนเสียงโดยไม่คำนึงถึงอุดมการณ์ การเมือง แต่ขึ้นอยู่กับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางวัตถุ ผลประโยชน์จากความผูกพันในระบบอุปถัมภ์หรืออื่นๆ รวมทั้งค่านิยมที่ต่างๆ กันคือ คนรวยคาดการณ์แบบเก็งกำไร คนชั้นกลางอยู่กับความคิดปฏิบัตินิยมแบบเป็นไปไม่ได้ คนจนอยู่กับความฝันการคาดหวัง จึงนิยมแทงหวย เสี่ยงโชค สำหรับชาวบ้าน นโยบายกองทุนหมู่บ้าน พักหนี้เกษตรกร แจกเงิน SML ของไทยรักไทย เท่ากับการซื้อเสียงในระบบ แต่ชาวบ้านมองว่าเป็นบุญคุณที่ต้องตอบแทน โดยที่ไม่เข้าใจว่าแท้จริงแล้ว เศรษฐีหมีนล้านมาหาข้าวกินร่วมกับชาวบ้านแบบมือต่อมือ กินเสร็จรอให้คนอื่นมาจ่ายเงินแล้วยังขอห่อกลับบ้าน”⁴⁷⁶

ในบทความ “ระบบทักษิณ: เป้าหมายสัมปทานประเทศ” ธีรยุทธ บุญมี ได้วิเคราะห์ให้เห็นภาพที่น่ากลัวของการปกครองโดยพรรคไทยรักไทยซึ่งมาจากการเลือกตั้ง แต่ใช้อำนาจเผด็จการเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ ซึ่งก่อให้เกิดผลเสียร้ายแรงแก่ประเทศ โดยจะผูกขาดอำนาจต่อไปอีกนาน ดังความว่า

“เศรษฐกิจ “Thaksinocrony” มีเป้าหมายยึดสัมปทานประเทศเพื่อผลตอบแทนไว แต่ไม่ใส่ใจคุณภาพประเทศ โดยภาคเศรษฐกิจที่อุดหนุนการเจริญเติบโตทั้งหมดเป็นภาคธุรกิจที่เป็นพวกพ้องผูกพันเกี่ยวข้องกับกลุ่มนำของไทยรักไทย ส่งผลให้การใช้จ่ายของภาครัฐอยู่ในข่ายการขาดวินัยการคลังที่ร้ายแรง ทำให้เครดิตของประเทศเสียหาย⁴⁷⁷ และ “สิ่งสำคัญที่คนไทยต้องตระหนักอีกอย่างคือ ปรัชญาเศรษฐกิจการเมืองของไทยรักไทย ก็คือ การขอเปลี่ยนจากสัญญาบริหาร

⁴⁷⁵ เรื่องเดียวกัน

⁴⁷⁶ เรื่องเดียวกัน

⁴⁷⁷ เรื่องเดียวกัน

ประเทศ 4 ปี ไปเป็นสัมปทานประเทศ 30 ปี โดยจะเพิ่มค่าเช่าและจ่ายโบนัสอย่างงามแก่ประชาชนทุกๆ 4 ปี จากนั้นก็จะนำประเทศบางส่วนไปให้เช่าช่วงบ้าง ชักคอนแทรกซ์บ้าง ส่วนเนื้อๆ ของประเทศก็จะนำเข้าตลาดหุ้นภายในภายนอกเพื่อสร้างกำไรอย่างงาม ส่วนงบประมาณหรือภาษีอากรประชาชนก็ขออาสาเป็นนายวาณิชธนกิจหรือกองทุนรวมบริหารให้”⁴⁷⁸

ทัศนะของธีรยุทธ บุญมี ที่เน้นไว้หลายครั้งและสอดคล้องกับทัศนะของชนชั้นกลางทั่วไปในเวลานั้น ก็คือ ทัศนะที่ว่า “ยุคสมัยรัฐบาลทักษิณปัญหาการคอร์รัปชันมีความรุนแรงมากที่สุดทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ เรียกได้ว่าเป็นยุคที่คนไทยต้องสมทานเบญจคอร์รัปชัน เพราะจะมีการคอร์รัปชันใน 5 รูปแบบคือ 1. คอร์รัปชันเชิงนโยบาย 2. คอร์รัปชันบูรณาการ ซึ่งร่วมมือกันทุกระดับ ดังที่ปรากฏเป็นข่าวที่ปลัดกระทรวงสาธารณสุขได้เปิดโปงขึ้น 3. คอร์รัปชันแบบผลประโยชน์ทับซ้อน ซึ่งจัดการตามกฎหมายได้ลำบาก เช่น เปิดเสรีการค้ากับออสเตรเลียได้หมึกไม่ทันแห่ง บริษัทยักษ์ใหญ่เกษตรก็บินไปลงนามข้อตกลงทางการเกษตรได้ทันที หรือ เจรจาซื้อหุ้นลิเวอร์พูล ตัวเองได้ผลประโยชน์ในรูปเครดิตแต่ไม่ซื้อจริงเพราะประเมินแล้วว่าไม่มีทางได้กำไรเหมือนซื้อดาวเทียมซึ่งใช้เงินรัฐหรือประชาชน”⁴⁷⁹

ธีรยุทธ บุญมี วิเคราะห์ให้เห็นว่าการคอร์รัปชันดังกล่าวใช้วิธีการที่ซับซ้อนซึ่งยากที่ประชาชนจะรู้เท่าทัน รวมทั้งมีการเอาเงินอนาคตมาใช้ซึ่งเท่ากับ “โกงลูกหลานตัวเอง” และยังมี การ “คอร์รัปชันทางศีลธรรม” กลายเป็น “เบญจคอร์รัปชัน” ดังความว่า

“คอร์รัปชันเชิงช่องว่างระหว่างสังคมไทยกับระบบโลกคือ กลุ่มทุนใหญ่ใช้ความได้เปรียบฉวยประโยชน์จากช่องว่างในการเข้าถึงข้อมูลและทิศทางการเปลี่ยนแปลง เพราะอำนาจรัฐของประเทศจำกัดลง ไม่สามารถควบคุมธุรกิจข้ามชาติ การทำสัญญาข้ามชาติ การเลี่ยงภาษีโยกย้ายเงินกระจายเงิน การซื้อขายตลาดล่วงหน้า และ Derivative และมีการอาศัยช่องว่างทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะการสื่อสาร เช่น การกดอัดความถี่แตกลูกคลื่น เช่น เปิดทีวีช่อง 11/1-11/8 5.

⁴⁷⁸ เรื่องเดียวกัน

⁴⁷⁹ เรื่องเดียวกัน

คอร์รัปชันทางศีลธรรม คือ ส่งเสริมการแหงหวย พนัน ธุรกิจนอกระบบให้เป็นธุรกิจในระบบ ทำให้เส้นแบ่งทางคุณธรรมในสังคมไทยพรมัวไปหมด การนำเงินกำไรจากหวยไปเป็นทุนการศึกษาเด็ก การก่อกวนนี้สาธารณะซึ่งเป็นการเอาเงินอนาคตมาใช้ ก็คือ การใช้เงินของลูกหลาน ถ้ามากเกินไปขอบเขตก็จะเหมือนเป็นการโกงลูกหลานตัวเอง

รัฐบาลทักษิณภูมิใจที่ได้ก่อกวนนี้และปลุกฝังค่านิยมแบบรวยเร็ว ไม่เน้นสมดุลหรือระมัดระวังเรื่องความเสี่ยง ในอดีตคนไทยสมาทานเบญจศีล ในยุคสมัยปัจจุบันเราคงต้องสมาทาน เบญจคอร์รัปชัน แทน เพราะการคอร์รัปชันยุคนี้เป็นแบบ SML และ T คือคอร์รัปชันทุกขนาดทั้งเล็กตั้งแต่ระดับผู้นำท้องถิ่น หัวคะแนน ขนาดกลาง คือระดับนักการเมือง กินคอมมิชชั่น ค่าปรึกษาโครงการ จนถึงขนาดใหญ่เป็นคอร์รัปชัน เชิงนโยบายผลประโยชน์ทับซ้อน และยังเป็นแบบหนา (T, thick) คือการโกงกินอย่างโจ่งแจ้งเปิดเผย ไม่ฟังเสียงสังคมหรือสำนักคุณธรรม ขอให้ให้อยู่ในอำนาจและถูกระเบียบก็พอ สรุปก็คือ เล็กก็เอา กลางก็เอา ใหญ่ก็เอา และหนาด้วย”⁴⁸⁰

นอกจากนี้ธีรยุทธ บุญมี ยังทำให้ชนชั้นกลางรู้สึกโกรธเคืองพรรคการเมืองของรัฐบาลมากขึ้น ด้วยการกล่าวว่า “การที่พรรคไทยรักไทยตั้งเป้าว่าจะได้ส.ส.เกิน 400 เสียงเพื่อไม่ให้มีการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจเลย ถือเป็นการฉีกรัฐธรรมนูญทางนโยบาย เพราะเป็นการปรามาสพลังชนชั้นกลางและพลังประชาธิปไตย จนน่าจะเกิดขบวนการคัดค้านขึ้นในช่วงเลือกตั้ง...”⁴⁸¹

ธีรยุทธ บุญมี ไม่หวังพึ่งพรรคฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร เนื่องจากเห็นว่า “พรรคฝ่ายค้านก็อ่อนแอเพราะที่ผ่านมาไม่ตระหนักว่าการเมืองเข้าสู่ยุคของการเปลี่ยนรูปแบบ ยังต่อสู้ขัดแย้งแบ่งกลุ่มก๊อแบบเก่า (factional politics) จึงนำไปสู่ภาวะเสื่อมความนิยม” และ “รวมแล้วพรรคฝ่ายค้านจะอ่อนแอ ทั้งในด้านความคิด บุคลากร ฐานทรัพยากร จะมีที่นี้่รวมเพียงประมาณ 100 กว่าเสียงและในสมัยหน้าไทยรักไทยก็จะกดดันชาติไทยและมหาชนให้สลายตัวและเข้าร่วมรัฐบาลตามยุทธวิธีเดิมที่ใช้ในช่วงสมัยแรกได้ง่ายดายอีกด้วย ซึ่งพวกนี้ก็พร้อมอยู่แล้ว”⁴⁸²

⁴⁸⁰ เรื่องเดียวกัน

⁴⁸¹ เรื่องเดียวกัน

⁴⁸² เรื่องเดียวกัน

ธีรยุทธ บุญมี ทำนายว่า “ใน 4 ปีข้างหน้าถึงแม้ว่าบารมีของทักษิณและกลุ่มทุนรัฐบาล จะมีมากขึ้น ซึ่งสวนทางกับหมู่ปัญญาชนที่เป็นขาลงแบบดั้งเดิม แต่ก็เกิดความขัดแย้งรุนแรง ระหว่างไทยรักไทยกับภาคประชาสังคม โดยสื่อ นักวิชาการ และเอ็นจีโจะเข้ามาบีบบทบาทในการ คัดค้านแนวทางของไทยรักไทยอย่างเข้มข้นโดยประเด็นต่อสู้จะเริ่มจากการค้านระบบเผด็จการ พรรคเดียวที่นำไปสู่การคอร์รัปชันและการเอื้อประโยชน์ต่อพวกพ้องก่อนที่จะขยายไปสู่การต้าน เผด็จการอำนาจและตัวบุคคล” ทั้งนี้ ธีรยุทธ บุญมี เสนอว่าพรรคไทยรักไทยควร “**ต้องผลิต นโยบายจากล่างสู่บนมากขึ้น**” ขณะที่ฝ่ายค้านก็ต้องปฏิรูปตัวเองอย่างจริงจังด้วยเช่นกันและทำ ตัวเป็นแนวร่วมพันธมิตรด้วยอุดมการณ์ที่แตกต่างไปจากเงินทุนอภิสิทธิ์หรือประมามาเก็ดติงของ ไทยรักไทย”⁴⁸³

จะเห็นได้ว่าในช่วงพ.ศ.2546 เป็นต้นมา ธีรยุทธ บุญมี โจมตีทักษิณ ชินวัตร และ พรรคไทยรักไทยอย่างรุนแรง ต่างจากในช่วงก่อนหน้านั้น ซึ่งเป้าหมายหลักของธีรยุทธ บุญมี ในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง รวมทั้งการเสนอให้มีการแก้ไขปัญหาดังๆ และการปฏิรูปการเมือง เน้นไปที่การบรรลุถึง “**ประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพ**”⁴⁸⁴ ซึ่งมีความหมายครอบคลุมกว้างขวาง ตั้งแต่การมี “**ธรรมรัฐ**” คือการบริหารจัดการที่โปร่งใส การ ปกครองแบบกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วมของประชาชน (ทั้งในการกำหนดนโยบายและการ กำกับตรวจสอบ) ซึ่ง “**ประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพ**” นี้ ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าจะส่งผลให้ชีวิตความ เป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้นทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม คนไทยมีศีลธรรมและจริยธรรม และมีการพัฒนาและแก้ปัญหาของประเทศอย่าง “**สมดุล**” ทำให้เกิดผลดีหลายประการ เช่น “**เกิด ความยุติธรรมทางสังคม**” “**การพัฒนาคุณภาพคนเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต**” “**การ สร้างกลไกให้สังคมเข้มแข็ง** เช่น กลไกการกำหนดนโยบายและการตรวจสอบในชุมชน กลไกการ

⁴⁸³ เรื่องเดียวกัน

⁴⁸⁴ ธีรยุทธ บุญมี, “**วิพากษ์รัฐบาลประชาธิปไตยถึงจุดเสื่อม**” ใน **ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี** , (อ้าง แล้ว), น. 83.

กระจายอำนาจการคลังสู่ท้องถิ่น” “สนับสนุนการสร้างธรรมาภิบาลธุรกิจ ราชการ เพื่อให้เป็นโครงสร้างพื้นฐานให้กับเศรษฐกิจในอนาคต”⁴⁸⁵

แม้ว่าธีรยุทธ บุญมี จะเคยโจมตีรัฐบาลต่างๆ ก่อนหน้ารัฐบาลพรรคไทยรักไทยมาไม่น้อย แต่การโจมตีรัฐบาลอื่นๆ มิได้มีความรุนแรงเท่ากับการโจมตีรัฐบาลพรรคไทยรักไทย ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะ ธีรยุทธ บุญมี ประเมินว่านโยบายของรัฐบาลพรรคไทยรักไทยจะเกิดผลกระทบในทางสร้างความเสียหายแก่การเมืองและสังคมไทยมากกว่ารัฐบาลอื่นๆ อันเป็นผลมาจากการที่หัวหน้าพรรคสามารถรวบรวมอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองมาอยู่ในมือได้สำเร็จ ทำให้เกิดระบอบเผด็จการทางรัฐสภาขึ้นมา จนกระทั่งสามารถดำเนินนโยบายต่างๆ และใช้อำนาจเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ได้อย่างเต็มที่นั่นเอง

หลังการเลือกตั้งในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2548 อันเป็นปีแรกที่มีความขัดแย้งในสังคมไทยทวีความรุนแรง ธีรยุทธ บุญมี แสดงความเห็นที่ “ยุคทักษิณ” เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง ครั้งที่ 2 ของไทย ซึ่งสังคมไทยควรจะต้องหาทางทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี⁴⁸⁶ โดยธีรยุทธ บุญมี เน้นบทบาทของมวลชนในการเคลื่อนไหวเพื่อกำหนดทิศทางของประเทศมิให้ตกอยู่ในมือของผู้นำแบบ “ซีอีโอ” เพราะซีอีโอจะนำประเทศไปสู่ปัญหาร้ายแรงต่างๆ ดังความว่า

“จอมพลสฤษดิ์เป็นซีอีโอคนแรก คือ อาศัยอำนาจการเมืองแบบเผด็จการผลักดันการเปลี่ยนแปลงสำคัญหลายด้าน ... แต่ผลเสียจากระบอบสฤษดิ์ก็มีมาก คือ สูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ ครอบครัพลัดพรากจากกัน ผู้หญิงหลายคนต้องขายตัว เด็กเล็กถูกใช้เป็นแรงงานนรก เกิดปัญหาศีลธรรม โรคเอดส์ ฯลฯ ค่านิยมอุปถัมภ์ในหมู่บ้านก็ยิ่งแพร่หลาย นักธุรกิจ พ่อค้ายังต้องพินอบพิเทา ส่งส่วยและบรรณาการ เงินใต้โต๊ะ เกิดคอร์รัปชันมากมาย

⁴⁸⁵ ธีรยุทธ บุญมี, “ประชาคม-เสรีนิยม” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (อ้างแล้ว), น. 173.

⁴⁸⁶ ธีรยุทธ บุญมี, “ธีรยุทธ” วิพากษ์ “สังคม-วัฒนธรรม” หลังการเลือกตั้ง ก.พ.48, (28 กุมภาพันธ์ 2548), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2559, จาก <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9480000029381>

...ประเทศไทยอาจตกที่นั่งเป็นประเทศยากจนทางทรัพยากร ล้าหลังในแบบเดียวกับฟิลิปปินส์ อินโดนีเซียได้ แต่โชคดีที่เรามีเหตุการณ์ใหญ่ทางสังคมการเมือง คือ 14 ต.ค.16, 17 พ.ค.35 และการปฏิรูปการเมือง 2540 ได้ช่วยเหนี่ยวรั้งทิศทางของเราให้ถูกทิศทางมากขึ้น⁴⁸⁷

ทั้งนี้ ธีรยุทธ บุญมี กล่าวว่า ผลจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองของประชาชน ก็คือ “สังคม วัฒนธรรมไทยจึงก้าวไปในทางที่ดีพอสมควร” ซึ่งธีรยุทธ บุญมี สรุปสถานะที่ดีไว้ ดังนี้

“1. พื้นฐานเศรษฐกิจภาคเอกชนเข้มแข็งขึ้นและกระจายตัว เพราะหลุดจากการเกาะกินของทหารได้...

2. สังคมมีฐานกว้างและหลากหลายขึ้นทำให้ตั้งรับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ดีขึ้น ...มีหลายเสารับน้ำหนักโครงสร้างที่ซับซ้อนขึ้น ชาวบ้านมีคุณภาพ มีน้ำใจ แบ่งปันหน้าที่กันไปได้ดี ต้นทุนความรู้และทุนทางสังคมวัฒนธรรมพอเพียง ความรู้อาชีพของคนชั้นกลางแยกย่อยหลากหลายขึ้น ชาวบ้านมีทุนชีวิตและประสบการณ์เพิ่ม จากการเคลื่อนย้ายที่ทำกินและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและวัฒนธรรม

3. กระจายอำนาจโดยรวมดีขึ้น ชนชั้นล่างภูมิใจในอัตลักษณ์หรือตัวตนของตนเองมากขึ้น รักษาอำนาจการเมืองและสิทธิต่างๆ มากขึ้น การแบ่งแยกเป็นชนชั้นตามฐานะเศรษฐกิจ ภิรยमारยาท และความรู้ลดน้อยลง เพราะคนแต่ละกลุ่มต่างมีวิถีชีวิตหรือไลฟ์สไตล์ของตนเอง ความรู้ไม่ได้ถูกผูกขาดเหมือนดังก่อน เศรษฐกิจได้พึ่งพาคนชั้นล่างมากขึ้น...เกิดสังคมสื่อสารและข้อมูลข่าวสาร หรือประชาธิปไตยเชิงข่าวสารเป็นทุนทางสังคม และเป็นเครือข่ายประกันภัยทางสังคม (Social Safety net) ที่ดีของชาวบ้าน

4. เกิดประชาสังคมขึ้น มีความเคารพซึ่งกันและกัน ทำดีให้กันมากขึ้น เช่น เกิดการร่วมใจกันแก้ปัญหาอันเนื่องมาจากการกระจายปัญหาอุบัติสาธารณะในสื่อ การรณรงค์เพื่อจิตสำนึกสาธารณะในเกือบทุกๆ ด้านอย่างจริงจังต่อเนื่องมากกว่าทศวรรษ การเคารพวิถีชีวิต ยกย่องส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของกันและกันมากขึ้น

⁴⁸⁷ เรื่องเดียวกัน (เน้นโดยผู้วิจัย)..

5. **อดทนต่อความต่างทางความคิดและอุดมการณ์ในสังคมดีขึ้น** ไม่เกิดการแบ่งขั้วทางความคิดสุดโต่งดังในอดีต และมีแนวโน้มไปสู่การปฏิรูปมากขึ้น

6. **คนมีข้อมูล โอกาส และทางเลือกมากขึ้น** แต่ยังไม่ยกระดับเป็นสังคมเรียนรู้ที่ดีพอ สืบเนื่องจากปรับค่านิยมตามโลกาภิวัตน์และสังคมข้อมูลข่าวสารมากขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมสำคัญคือ การเป็นปัจเจกหรือเป็นตัวของตัวเอง เช่น การให้เสรีภาพในการเลือกเรียนและเลือกอาชีพแก่ลูกหลานมากขึ้น ค่านิยมการมีส่วนร่วมมากขึ้น ดังกรณีของการเกิดค่านิยม SMS⁴⁸⁸

นอกจากนี้ ธีรยุทธ บุญมี ยังคงแสดงความพอใจที่สังคมและวัฒนธรรมชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นในหลายด้าน รวมทั้งในแง่ที่เกิดความเสมอภาคทางวัฒนธรรมในสังคมไทยมากขึ้น เช่น การเหยียดหยามระหว่างวัฒนธรรมสูง-ต่ำน้อยลงในด้านศิลปะ เพลง ทัศนกรรม ความสูงต่ำวัฒนธรรมตะวันตก-ไทยลดลง วัฒนธรรมฝรั่งถูกมองเป็นของธรรมดาๆ มากขึ้น ยอมรับความสากลทางวัฒนธรรมมากขึ้น เช่น มีอาหารหลายชาติ ภาพยนตร์ ดนตรี วรรณกรรมจากต่างชาติได้รับความนิยมมากขึ้น ขณะเดียวกันวัฒนธรรมชาวบ้าน วัฒนธรรมพื้นถิ่นได้รับการยกย่อง มีพื้นที่มากขึ้น เช่น ความเป็นมาในอาหารท้องถิ่น อุตสาหกรรมเพลงและภาพยนตร์ก็มีการนำเอาภาษาและทำนองท้องถิ่นมาใช้มากขึ้น...ทั้งยังมีลักษณะ “ข้ามสัญชาติ” มากขึ้น มีการกระจายอำนาจวัฒนธรรมเชิงพื้นที่และกลุ่มชาติพันธุ์ดีขึ้น เช่น ท้องถิ่นสนใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ศาสนา และประเพณีของตนเองมากขึ้น มีการอนุรักษ์บ้านในเมือง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น พิพิธภัณฑ์บ้านมอญบ้านม่วง รายการวิทยุเป็นภาษาท้องถิ่น ลาว เหนือ ใต้ ปกาเกอญอ ม้ง แต่ที่ยังขาดคือการใส่ใจกับวัฒนธรรมประเพณีของมุสลิม ชนชั้นล่าง ชาวบ้านเริ่มมีพลังต่อรองกับรัฐหรือชนชั้นสูงกว่ามากขึ้น เช่นการต่อรองในเรื่องของการจัดการทรัพยากร การมีส่วนร่วมและการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างด้านแผนงานนโยบาย และโครงการรัฐ-เอกชนต่างๆ รวมทั้งการต่อรองเพื่อพื้นที่สาธารณะ เช่น สวน ห้องสมุด

⁴⁸⁸ เรื่องเดียวกัน.

เด็ก ชาวคุก ฯลฯ ราชการบริการและสนองตอบประชาชนดีขึ้น เห็นได้จากการมีมาตรฐานการบริการ การลดขั้นตอนและระยะเวลาในการปฏิบัติการ⁴⁸⁹

ธีรยุทธ บุญมี แสดงความชื่นชมชาวบ้านอย่างมาก โดยเห็นว่าวัฒนธรรมเป็นเครื่องบ่งชี้พลังสร้างสรรค์ของสังคม และได้เปรียบเทียบระหว่างชนชั้นอื่นๆ กับชนชั้นกลางระดับล่างว่า **ชนชั้นกลางระดับล่างไทยมีพลังสร้างสรรค์มากกว่าชนชั้นอื่น**⁴⁹⁰ กล่าวคือ

“ชนชั้นกลางมีการศึกษาตามระบบ มักเป็นมืออาชีพหรือมนุษย์เงินเดือนให้กับกลุ่มทุน แต่เราจะเห็นความแปลกใหม่สร้างสรรค์จากชนชั้นกลางระดับล่าง... เช่น การค้ารายย่อย ของที่ระลึกของประดับ ซึ่งได้กลายเป็นอุตสาหกรรมใหญ่โตต่อมา เช่น การนวดอโรมาสมุนไพรมะลิตภัณฑ์เกี่ยวกับความงาม เกิดแฟรนไชส์กาแฟสด ก๋วยเตี๋ยว ไก่ย่าง ลูกชิ้น ซี่ฟู้ด ฯลฯ ขึ้น

ชนชั้นล่างก้าวหน้ามากขึ้นจากการสะสมประสบการณ์ จึงมีพลังในการดิ้นรน สร้างสรรค์ยุทธวิธีและการต่อรอง เพื่อให้ตัวเองอยู่รอดหรือมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับชนชั้นที่สูงกว่า...

อุตสาหกรรมวัฒนธรรมได้ตอบสนองกับชนชั้นล่างมากขึ้น เช่นการผลิตเพลงพื้นบ้านหรือลูกทุ่ง ประมาณ 800-1,000 อัลบั้มต่อปี หรือการผลิตภาพยนตร์เกรดบีที่เพิ่มขึ้น...”⁴⁹¹

อย่างไรก็ตาม ธีรยุทธ บุญมี ยังคงเน้นว่า ปัญหาในเชิงศีลธรรม “ยังมีสูง” ในสังคมไทย โดยระบุว่า “**ความเสื่อมทางศีลธรรมยังมีสูง ซ็อกทางศีลธรรมง่าย แต่ไม่แก้ปัญหามันจริง...**ความเชื่อถือขององค์กรและสถาบันของสังคมแอ่งลง ยกเว้นสถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งมีบทบาทสูงสุดต่อประชาชน สถาบันสื่อ สถาบันการศึกษาซึ่งมีส่วนผลักดัน คัดเลือกสังคม สถาบันทางการเมืองทุกยุคมีภาพพจน์ไม่ดี เช่นเดียวกับข้าราชการ ตำรวจ และเริ่มลามไปถึงสถาบันยุติธรรม องค์อิสระ”⁴⁹²

⁴⁸⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁹⁰ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁹¹ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁹² เรื่องเดียวกัน.

อนึ่ง ใน พ.ศ.2548 ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่า “ยุคทักษิณ” เป็น “จุดเปลี่ยนประวัติศาสตร์
หนสอง” ซึ่งมีปรากฏการณ์ที่น่าสนใจหลายประการ

1. ยุคทักษิณเป็นจุดเปลี่ยนโครงสร้างสังคมในชุดและรุ่นของผู้นำทางเศรษฐกิจ
สังคม การเมืองพหุติ กล่าวคือ ช่วง 2500-14 ต.ค. 2516 อำนาจทางการเมืองอยู่ในมือทหาร
ตำรวจ อำนาจเศรษฐกิจอยู่ในมือกลุ่มพ่อค้า ธนาคารเชื้อสายจีน อำนาจนำทางความคิดอยู่กับ
เทคโนโลยีจากชนชั้นสูงเดิม ในช่วงหลัง 14 ตุลา-ยุคนวน อำนาจเศรษฐกิจขยายอยู่ในมือกลุ่ม
เดิม เพิ่มเติมด้วยนักอุตสาหกรรม พ่อค้าต่างจังหวัด อำนาจการเมืองอยู่ในมือข้าราชการ
นักการเมืองอาชีพผสมกับตัวแทนธุรกิจและอิทธิพลท้องถิ่น อำนาจนำทางความคิดอยู่ในมือเทคโนโลยี
แครตรุ่นใหม่

2. ในยุคทักษิณกล่าวได้ว่าเป็นยุคของชนชั้นกลางและชาวบ้านที่มีค่านิยมไปใน
แนวทางนิยมวัตถุ ความสำเร็จ ความเป็นตัวเอง ทำให้สังคมทั่วไปโน้มเอียงไปในแนวคิด
แบบทรท. และเป็นคำตอบให้กับชัยชนะของทรท.

3. อำนาจเศรษฐกิจตระกูลนำทางธุรกิจเก่าสลายตัว คนรุ่นใหม่ยุคคลื่นลูกที่ 3 ซึ่ง
โดยอายุเป็นรุ่นเดียวกับ 14 ตุลา (± 5 ปี) ขึ้นมากุมอำนาจแทนและเข้าผูกขาดหรือกุม
สัมปทานทรัพยากรรัฐ ที่มีค่าสูงในยุคโลกาภิวัตน์คือ เทคโนโลยีการสื่อสาร โทรคมนาคม
ข่าวสาร โทรทัศน์ วิทยุ บันเทิง วัฒนธรรม เครือข่ายการค้าการบริการแบบใหม่ๆ ธุรกิจเก็งกำไร
 ฯลฯ ซึ่งรุ่นใหม่มีความคิดกว้างกว่า กล้าเสี่ยงภัยกว่า และมีวิสัยทัศน์

4. ในทางการเมืองเปิดทางให้กลุ่มนำทางธุรกิจรุ่นใหม่ก้าวเข้ามามีอำนาจแทน
เช่น ชวน ชวลิต สนั่น เสนาะ บรรหารเริ่มวางมือ แต่สังเกตได้ว่าทายาทของทั้งนักการเมืองอาชีพ
ทุนเก่า และเทคโนโลยีเก่ากำลังเริ่มเข้ามามีบทบาทการเมือง

5. การนำทางความคิดมีความขัดแย้งเป็น 2 ขั้ว ระหว่างผู้นำธุรกิจรุ่นคลื่นลูกที่ 3 ที่
มุ่งนำสังคมไปสู่การเติบโตทางวัตถุและเศรษฐกิจแบบโพสต์โมเดิร์นขายทุกอย่าง กับพวก

ปัญญาชนรุ่น 14 ตุลา ที่มุ่งชี้นำสังคมไปสู่แนวชุมชนนิยม อนุรักษ์ธรรมชาติ และทรัพยากร การขยายสิทธิในด้านต่างๆ ของประชาชน และการเคารพวัฒนธรรมตัวตนของคนทุกๆ กลุ่ม⁴⁹³

ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ปัญหาที่ ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าเป็นปัญหาใหญ่ในปลายทศวรรษ 2540 คือปัญหาคอร์รัปชันและปัญหาศีลธรรมเสื่อมโทรม ซึ่งธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าทวีความรุนแรงขึ้นก็เพราะ “ระบอบทักษิณ” ที่ไม่เพียงแต่จะทำให้ปัญหาดังกล่าวนี้อันเป็นปัญหาในระดับนักการเมือง แต่ขยายไปสู่สังคมวงกว้าง ส่งเสริมให้คนเห็นแก่ความเจริญทางวัตถุ และผลประโยชน์ส่วนตัว ไร้คุณธรรม จริยธรรม อันเป็นเรื่องที่ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าร้ายแรงจนจำเป็นต้องออกมาต่อต้านอย่างเต็มที่

ทัศนะของธีรยุทธ บุญมี ตั้งแต่เกิดวิกฤตทางการเมือง 2548

จากพื้นฐานความคิดของ ธีรยุทธ บุญมี ดังที่กล่าวข้างต้น เห็นได้ชัดว่า ในช่วงก่อนที่จะเกิดความขัดแย้งทางการเมืองในระดับวิกฤตในปลายทศวรรษ 2540 ธีรยุทธ บุญมี ให้ความสำคัญแก่การเลือกตั้งมาโดยตลอด แต่เมื่อถึง พ.ศ.2549 ซึ่งเกิดการเคลื่อนไหวต่อต้าน “ระบอบทักษิณ” โดยชนชั้นกลางหรือ “คนเสื้อเหลือง” จำนวนมากที่นำโดยสนธิ ลิ้มทองกุล ธีรยุทธ บุญมี ก็เสนอบทความเรื่อง “พิพากษาหาความยุติธรรมให้ประเทศ เพิ่มคุณภาพการเมืองไทย ก้าวสู่การปฏิรูปการเมืองหน 2” ในงานสัมมนาพิเศษ เรื่อง “วิกฤตประเทศไทย ยุคทุนนิยมไร้ค่า” โดยมีผู้ร่วมบรรยายในงานเดียวกัน 2 คน คือ เกษม วัฒนชัย และบัณฑิต ล่ำซำ ในโอกาสครบรอบ 30 ปีของหนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ ที่โรงแรมแกรนด์ ไฮแอท เอราวัณ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ.2549 ในการนำเสนอบทความเรื่องนี้ ธีรยุทธ บุญมี ปฏิเสธประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งอย่างตรงไปตรงมา และให้ความสำคัญแก่ประชาธิปไตยรัฐธรรมนูญนิยมที่ “มองอำนาจอธิปไตยของประชาชนสัมพันธ์เชื่อมโยงกับมิติอื่นๆ ของสังคม” แทน โดยกล่าวตอนหนึ่งว่า “ลัทธิเสียงส่วนใหญ่มองอำนาจอธิปไตยเป็นเส้นตรงเชิงกลไก ประชาธิปไตยรัฐธรรมนูญนิยม

⁴⁹³ เรื่องเดียวกัน.

มองอำนาจอธิปไตยของประชาชนสัมพันธ์เชื่อมโยงกับมิติอื่นๆ ของสังคม”⁴⁹⁴ คำอธิบายมีดังต่อไปนี้

“การเมืองตามลัทธิเสียงส่วนใหญ่หรือลัทธิ 16 ล้านเสียง ซึ่งยึดถือเอาเสียงส่วนใหญ่เพียงอย่างเดียว เป็นที่มาของความชอบธรรม เป็นแนวคิดหลักของพรรคไทยรักไทย (ทรท.) แนวคิดนี้ตั้งอยู่บนทฤษฎีเสรีนิยมสุดขั้ว ซึ่งเป็นสิทธิอติวิสัยของบุคคล เป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดของระบอบการเมือง และทุกสิ่งทุกอย่าง ทฤษฎีนี้เน้นเสรีภาพตามอำเภอใจ ซึ่งนำไปสู่ความคิดอำนาจอธิปไตยที่ไม่มีข้อจำกัดของประชาชน ประชาชนหรือเสียงส่วนใหญ่ในที่นี้ก็คือคำที่นักการเมืองอ้างถึงเฉพาะตอนเลือกตั้ง จากนั้นอำนาจอธิปไตยก็จะตกเป็นของนักการเมือง ซึ่งทำเกือบทุกอย่างให้พวกพ้องตน ลัทธิเสียงส่วนใหญ่เป็นปัญหาหลักของการเมืองไทยมาตลอด ทำให้พรรคการเมืองเน้นการเลือกตั้ง การซื้อเสียง การโฆษณาชวนเชื่อ แต่ที่เกิดผลกว้างขวางขึ้น ก็ช่วงทักษิณซึ่งมีการใช้การตลาดและนโยบายประชานิยม ใช้เงินของประเทศซื้อความนิยมจากประชาชนรากหญ้า

แนวคิดนี้จะทำให้การปกครองระบอบรัฐสภากลายเป็น**ลัทธิรัฐสภา** ที่ถือเอาสมัชชาอำนาจสูงสุด เพราะเป็นตัวแทนของประชาชนเจ้าของอำนาจอธิปไตย แต่รัฐสภานี้กลับไม่ได้มุ่งให้ความสำคัญแก่การออกกฎหมาย (legislation-centered) ที่ปกป้องผลประโยชน์ประชาชน แต่เป็นรัฐสภาที่ให้ความสำคัญรัฐบาล นโยบายรัฐบาล หรือพรรคตนเอง (government, party centered) ยอมตนเป็นผู้เชื่อฟังที่ดีของฝ่ายบริหาร สิ่งนี้นักการเมืองสนใจจึงไม่ใช่ออกกฎหมาย แต่เป็นการโฆษณาความสำเร็จของพรรคของรัฐบาล เพื่อรับเลือกตั้งใหม่อีกหน

ลัทธิเสียงส่วนใหญ่และรัฐสภานิยมนี้ หากก้าวไปสู่สุดขั้วก็จะกลายเป็นระบอบเผด็จการหรือเผด็จการโดยรัฐสภาได้ เช่น เมื่อครอบครองเสียงส่วนใหญ่ก็แก้ไขรัฐธรรมนูญ จากนั้นก็ปิดกั้น

⁴⁹⁴ ธีรยุทธ บุญมี “พิพากษาความยุติธรรมให้ประเทศ เพิ่มคุณภาพการเมืองไทย ก้าวสู่การปฏิรูปการเมืองหน 2” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไร้ล้า, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2549), น. 49. (เน้นโดยผู้วิจัย)

สิทธิส่วนอื่นๆ เช่น สิทธิในการแสดงความคิดเห็น สิทธิในชีวิตทรัพย์สิน ดังที่เกิดขึ้นในยุคนาซีเยอรมนี ยุคเปรงของอาร์เจนตินา เป็นต้น⁴⁹⁵

นอกจากนี้ ในสถานการณ์ความขัดแย้งที่สูงขึ้น ธีรยุทธ บุญมี ได้พยายามชี้ให้เห็นถึง **ปัญหาของประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง** อย่างมาก และให้ความสำคัญแก่ประชาธิปไตยที่มีการถ่วงดุลตรวจสอบเป็นหลัก กล่าวคือ

“พวกลัทธิเสียงส่วนใหญ่มองอำนาจอธิปไตยแบบกลไกเชิงเดียว คือจากประชาชนผ่านการเลือกตั้งไปเป็นของพรรคการเมืองและอำนาจฝ่ายต่างๆ อย่างตัดขาดจากประชาชน...

การมองอำนาจอธิปไตยแบบองค์รวม คำนึงถึงอำนาจต่างๆ หลากหลายในสังคมที่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน หรือมีอำนาจหลายอำนาจมาถ่วงดุลตรวจสอบกันอย่างจริงจัง เช่น อำนาจตุลาการของรัฐ (ซึ่งไม่ได้มาจากการเลือกตั้งโดยตรง) เป็นผู้ตรวจสอบสภาคองเกรส หรือในสังคมไทยมีอำนาจพระมหากษัตริย์มาตัดสินความขัดแย้งในวิกฤตต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว อีกนัยหนึ่งแนวคิดนี้มองมิติอำนาจที่หลากหลาย มองชีวิตทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม หลากหลายมิติปฏิสัมพันธ์กัน จึงสอดคล้องกับความเป็นจริงมากกว่า...”⁴⁹⁶

ในการสร้างความชอบธรรมให้แก่ “ตุลาการภิวัตน์” ธีรยุทธ บุญมี เน้นปัญหาที่มีอยู่ในประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งอยู่เสมอ เพราะตระหนักดีว่ามี “ข้อถกเถียง” เกี่ยวกับการใช้อำนาจการเมืองของฝ่ายตุลาการเหนือฝ่ายนิติบัญญัติที่มีความชอบธรรมจากการเลือกตั้งของประชาชน ดังความว่า “มีข้อถกเถียงว่ากระบวนการตุลาการภิวัตน์ (judicialization of politics and administration) หรือกระบวนการตรวจสอบเชิงหลักกฎหมาย (judicial review) ของฝ่ายตุลาการ เป็นการก้าวล่วงอำนาจการออกกฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติ ซึ่งได้รับฉันทานุมัติมาจากการเลือกตั้งของประชาชนหรือไม่ หรืออีกนัยหนึ่งกระบวนการนี้มีความถูกต้องชอบธรรมหรือไม่?”⁴⁹⁷

⁴⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 41. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

⁴⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 50. (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁴⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 54.

ในการกล่าวถึงปัญหาของประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง ธีรยุทธ บุญมี จึงต้องอ้างคำอธิบายในระดับสากล (เชิงทฤษฎี) หรือในประเทศที่ต้นตำรับประชาธิปไตยและประชาธิปไตยมันคงดีแล้ว ดังความว่า

ถ้าจะดูจากแบบปฏิบัติของประเทศต้นตำรับประชาธิปไตยต่างๆ ตั้งแต่อเมริกา ฝรั่งเศส เยอรมนี ฯลฯ ซึ่งล้วนแต่ใช้กระบวนการนี้ คำตอบก็น่าจะเป็นสิ่งที่ถูกต้อง

คำอธิบายเชิงทฤษฎีก็คือ เนื่องจากประชาธิปไตยสมัยปัจจุบันใช้ทางตรงไม่ได้ ต้องอาศัยระบบตัวแทนซึ่งสร้างปัญหามากมาย คือหลังเลือกตั้งผู้แทนแย่งชิงตัดขาดอำนาจอธิปไตยไปจากประชาชน สิทธิการกำหนดตัวเอง (self government) ของประชาชนจึงเสมือนถูกแช่แข็งไปในช่วงที่ผู้แทนอยู่ในอำนาจ ฝ่ายตุลาการซึ่งมีรากเหง้ามาจากเจตจำนงของประชาชน (popular will) แต่ดั้งเดิมเช่นกัน จึงต้องทำหน้าที่ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องในจุดนี้ ในแง่การก้าวถอยอำนาจมีคำอธิบายว่า การแยกอำนาจไม่ได้ชัดเจนเบ็ดเสร็จมาแต่ต้น ในความเป็นจริงนอกจากฝ่ายนิติบัญญัติแล้ว ฝ่ายบริหารก็ออกกฎหมายใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลามากกว่าคนอื่น เช่น การขยายกระทรวง ทบวง กรม หน่วยงานซึ่งมีกฎระเบียบ (ซึ่งก็คือกฎหมาย) ล่วงล้ำกิจการต่างๆ ของประชาชนอยู่ตลอดเวลา การตัดสินใจต่างๆ บางคดีของฝ่ายตุลาการ ก็เท่ากับการสร้างบรรทัดฐานใหม่ๆ แก่ทางกฎหมายเช่นกัน⁴⁹⁸

นอกจากนี้ ธีรยุทธ บุญมี ยังสร้างความชอบธรรมให้แก่การขยายอำนาจการเมืองของตุลาการในการทำหน้าที่ตรวจสอบ ด้วยการอ้างคำอธิบายอื่นๆ อีกหลายประการ เป็นต้นว่า

“บางเสียงอธิบายว่า ฝ่ายบริหารเน้นประโยชน์เฉพาะหน้าจึงอยู่กับกระแสอารมณ์ของสังคม ฝ่ายนิติบัญญัติเน้นประโยชน์ระยะกลาง ฝ่ายตุลาการเน้นประโยชน์ระยะยาวสุดของประเทศ จึงควรทำหน้าที่ตรวจสอบเพื่อประโยชน์ระยะยาวจริงๆ ของประเทศหรืออีกแง่หนึ่งคือฝ่ายบริหารมองผลประโยชน์แคบสุด ฝ่ายตุลาการมองผลประโยชน์กว้างสุด จึงควรทำหน้าที่เพิ่มเติมในการตรวจสอบ

⁴⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 54-55.

บางเสียงอธิบายว่า สังคมสมัยใหม่ซับซ้อน แยกเป็นระบบย่อยๆ เพิ่มมากขึ้น มีความจำเป็นต้องดูแลผลประโยชน์ประชาชนในเรื่องความเสี่ยง (risk) ต่างๆ เพิ่มขึ้น ละต้องคอยปกป้องประชาชนในอันตราย ความเสียหายใหม่ๆ โดยเฉพาะจากบรรษัทธุรกิจใหญ่ๆ ซึ่งฝ่ายตุลาการน่าจะทำหน้าที่ได้ดีที่สุด เพราะแยกห่างจากกลุ่มธุรกิจมากที่สุด

บางเสียงว่าเนื่องจากฝ่ายรัฐสภาไม่สนใจเรื่องกฎหมาย อยู่ใกล้กับผลประโยชน์ อารมณ์ ชิงสาธารณชน และโดยพื้นฐานอาชีพขาดความชำนาญด้านการมองกฎหมาย ไม่สอดคล้องรอบด้านกับระบบกฎหมายทั้งหมด จึงควรให้ฝ่ายศาลทำหน้าที่ทบทวนกฎหมายนี้ไปด้วยจะดีที่สุด ทั้งหมดเป็นแนวทางของโลกยุคสมัยปัจจุบันที่มีประเทศต่างๆ ก้าวเดินกันมากขึ้น⁴⁹⁹

เป็นที่น่าสังเกตว่า **ธีรยุทธ บุญมี** ตระหนักถึงปัญหาที่จะเกิดจากตุลาการวิวัฒน์อยู่ **มากที่สุดทีเดียว** เช่น ได้กล่าวไว้ด้วยว่า แนวคิดอำนาจอธิปไตยแบบองค์กรรวมที่คำนึงถึงอำนาจหลายอำนาจที่มีปฏิสัมพันธ์กันดังกล่าวข้างต้นนี้ “จะมีข้อเสียตรงที่มีลักษณะอนุรักษนิยม ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงไม่ดีนัก”⁵⁰⁰ และยังน่ากังวลในแง่ที่ว่า “ศาลเป็นอำนาจที่ไม่มีฐานกำลังทรัพยากรของตน ซึ่งมักเป็นฝ่ายถูกแทรกแซงมากกว่า”⁵⁰¹ ดังนั้น จึงย้ำว่า **“ประชาชนเจ้าของอำนาจอธิปไตยเป็นพื้นฐานของการปกครอง”** และ **“อำนาจอธิปไตยแบบองค์กรรวม ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยโดยพื้นฐาน แต่สัมพันธ์กับสถาบันผู้ใช้อำนาจอื่นๆ และต้องระมัดระวังไม่ให้ส่วนหนึ่งส่วนใดชักนำไปสู่เผด็จการ”**⁵⁰² นอกจากนี้ยังเตือนด้วยว่า

“แนวคิดนี้ในปรัชญาการเมืองคือ แนวคิดที่ต้องการถ่วงดุลปรัชญาเสรีนิยมหรือตลาดเสรี ด้วยปรัชญาชุมชนนิยม ปรัชญาคุณธรรมสาธารณะแลลรีพับลิกันนิสต์ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม **ไม่ควรพิจารณาองค์กรรวมแบบลึ้นไหล** อะไรในองค์กรรวมก็มีบทบาท สถานะเหมือนๆ กันหมด **แต่ควรมองอำนาจอธิปไตยของประชาชนเป็นอำนาจพื้นฐานที่สุด และมุ่งไปที่ความเท่าเทียม**

⁴⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 55.

⁵⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 51

⁵⁰¹ **ธีรยุทธ บุญมี** 'อัด'ทักษิณ' นำการเมืองแบบบ้าอำนาจ, (ม.ป.ป.), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2559, จาก http://www.parliament.go.th/news/news_detail.php?prid=22739

⁵⁰² **ธีรยุทธ บุญมี** “พิพากษาความยุติธรรมให้ประเทศ เพิ่มคุณภาพการเมืองไทย ก้าวสู่การปฏิรูปการเมืองหน 2” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไล่ล่า , (อ้างแล้ว), น. 51.

กันและการกระจายและเพิ่มอำนาจให้ประชาชนให้มากที่สุด แต่ไม่ปฏิเสธการยอมรับบทบาทสถาบันอื่นๆ ในการบรรลุเป้าหมายความเท่าเทียม ยุติธรรม และกระจายอำนาจให้ประชาชน”⁵⁰³

อาจกล่าวได้ว่า อธิยุทธ บุญมี ให้ความสำคัญแก่ “ตุลาการภิวัตน์” เพื่อคลี่คลายปัญหาทางการเมือง ดังนั้น แม้ว่าอธิยุทธ บุญมี จะไม่มีความไว้วางใจในตัวตุลาการอย่างเต็มที่ แต่ก็ต้องสร้างความชอบธรรมแก่อำนาจการเมืองของตุลาการ ซึ่งนอกจากการอ้างพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 แล้ว ยังอ้างปรากฏการณ์เดียวกันในต่างประเทศ ซึ่งก่อให้เกิดผลดีอย่างมากมาย เช่น “ในกรณีของสหรัฐ กระบวนการตุลาการภิวัตน์นี้อำนวยประโยชน์แก่ประชาชนอย่างมหาศาล เช่น การขยายสิทธิของคนผิวสี คนกลุ่มน้อย เด็กสตรี คนชรา สตรี เกย์ เลสเบี้ยน สิทธิเสรีภาพในการแสดงออกทางการเมือง ข้อมูลข่าวสาร การปกป้องประชาชนจากกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ เป็นต้น ในฝรั่งเศสก็มีกระบวนการนี้โดยผ่านตุลาการรัฐธรรมนูญ”⁵⁰⁴

อนึ่ง อธิยุทธ บุญมี ย้ำด้วยว่า

“ระบอบทักษิณซึ่งทำให้อำนาจและกระบวนการตรวจสอบไม่ทำงาน ส่งผลให้เกิดคอร์รัปชันและผลประโยชน์ทับซ้อน การใช้กลไกยุบสภา เลือกตั้งใหม่เพื่อบริหารตรวจสอบ เป็นการเคารพสิทธิด้านเดียวคือสิทธิเลือกตั้ง มาล่วงละเมิดสิทธิในชีวิตทรัพย์สิน สิทธิในการดำรงชีวิตในศีลธรรมที่ดีของคนไทยทุกคน (ทรัพย์สินของรัฐที่ถูกยกออกไป คือทรัพย์สินของคนไทยและลูกหลานทุกคน) “ประชาธิปไตยแนวรัฐธรรมนูญนิยม (constitutional democracy) คือการยึดถือกฎหมายสูงสุดของบ้านเมืองเป็นหลัก และแน่นอนว่ารัฐธรรมนูญนี้ย่อมเป็นรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยตามบริบทประวัติศาสตร์การต่อสู้ทางการเมืองของคนไทย”⁵⁰⁵

อธิยุทธ บุญมี ชี้ให้เห็นข้อดีของ “ประชาธิปไตยรัฐธรรมนูญนิยม” ดังนี้

⁵⁰³ เรื่องเดียวกัน, น. 52. (เน้นโดยอธิยุทธ บุญมี).

⁵⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 53-54.

⁵⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 41. (เน้นโดยอธิยุทธ บุญมี).

“ประชาธิปไตยรัฐธรรมนูญนิยมต่างจากแนวคิดไทยรักไทย ตรงที่มองอำนาจต่างๆ อย่างเป็นองค์รวม ไม่แยกส่วน และตัดตอนอย่างประชาธิปไตยลัทธิเสียงส่วนใหญ่ ประชาธิปไตยรัฐธรรมนูญนิยมมองสิทธิประชาชนอย่างน้อยเป็น 4 ส่วนใหญ่คือ **สิทธิทางการเมือง เช่นการเลือกตั้ง สิทธิตามกฎหมาย สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม สิทธิส่วนบุคคล** เช่น สิทธิในการนับถือศาสนา ความเชื่อ การแสดงออกต่างๆ สิทธิทั้ง 4 ส่วนนี้ต้องได้รับการประกันตามรัฐธรรมนูญ เช่น ต้องมีการเลือกตั้ง เลือกตัวแทน แต่ผู้แทนจากการเลือกตั้งและเจ้าหน้าที่รัฐต้องเคารพสิทธิด้านอื่นๆ ของประชาชนตามรัฐธรรมนูญตลอดเวลาด้วย”⁵⁰⁶

อนึ่ง บทความ “**พิพากษาหาความยุติธรรมให้ประเทศ เพิ่มคุณภาพการเมืองไทย ก้าวสู่การปฏิรูปการเมืองหน 2**” นี้ ธีรยุทธ บุญมี เน้นความสำคัญของพระมหากษัตริย์ต่อสังคมไทยไว้มากมาย เช่น

“การไร้คุณภาพจนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ สืบเนื่องจากความโลภ มั่งง่ายของนักการเมือง นายทุน นายธนาคาร เทคโนโลยีไทยต่อทุนการเงินของระบบโลกาภิวัตน์ ทำให้เศรษฐกิจไทยเสียสมดุลจนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจใหญ่ กระทบต่อประชาชนไทยอย่างรุนแรง พระเจ้าอยู่หัวในฐานะประมุขของประเทศจึงพระราชทาน**ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง** เพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจอย่างระมัดระวัง พอเหมาะพอดีแก่ประชาชนไทย ซึ่งถือได้ว่าช่วยสนับสนุนนโยบายการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของภาครัฐบาลทั้งชนวนและทักษิณได้อย่างมาก”⁵⁰⁷

และ

“การปฏิรูปการเมืองครั้งที่ 1 นี้มีส่วนทำให้การเมืองเสียสมดุลมากขึ้นอีก เพราะรัฐธรรมนูญซึ่งมุ่งให้ฝ่ายบริหารเข้มแข็ง ทำให้ฝ่ายบริหารควบคุมรัฐสภาหรือฝ่ายนิติบัญญัติ และองค์กรอิสระได้อย่างเกือบเบ็ดเสร็จ หลักความเป็นอิสระและถ่วงดุลระหว่างอำนาจ 3 ฝ่ายจึงไม่เป็นจริง **ทุนเข้ามากำกับรัฐได้เกือบสิ้นเชิง** เกิดผลประโยชน์ทับซ้อน เช่น การขายรัฐวิสาหกิจ

⁵⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 43-44. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

⁵⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 41. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

อย่างผิดๆ การแก้ไขสัญญา และสัมปทานด้านต่างๆ รวมทั้งการคอร์รัปชัน การใช้อำนาจการเมือง ปิดกั้นการตรวจสอบ หรือเลือกปฏิบัติอย่างกว้างขวาง เป็นประวัติการณ์ จนเป็นที่มาของวิกฤตการเมืองที่ยืดเยื้อ เกือบเกิดความรุนแรงขึ้นเสียเลือดเสียเนื้อหลายหน จนในที่สุดวิกฤตได้คลี่คลายลงระดับหนึ่ง เมื่อทักษิณประกาศวันวรรคหลังเข้าเฝ้าฯ พระเจ้าอยู่หัว และอีกครั้งเมื่อทรงรับสั่งให้ 3 ศาลเข้ามาสืบบทบาทแก้ไขวิกฤตที่เกิดจากการขาดดุลยภาพในระบอบประชาธิปไตยไทย ในช่วงเดือนเมษายนที่ผ่านมา”⁵⁰⁸

การเน้นความสำคัญของพระมหากษัตริย์ต่อสังคมไทยเช่นนี้ เป็นไปเพื่อเป็นเหตุผลในการสร้างความชอบให้แก่ “ตุลาการภิวัตน์” นั่นเอง

อาจกล่าวได้ว่า ในสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ธีรยุทธ บุญมี ได้สร้างคำว่า “ตุลาการภิวัตน์” ขึ้นมาเพื่อสนับสนุนบทบาททางการเมืองของตุลาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อขจัด “ระบอบทักษิณ” แสดงว่าธีรยุทธ บุญมี มีความเห็นว่าตุลาการเป็นสถาบันที่น่าเชื่อถือมากกว่าสถาบันอื่นๆ ที่จะแก้ปัญหาทางการเมือง แม้ว่าในช่วง พ.ศ.2539 ธีรยุทธ บุญมี เคยแสดงความกังขาต่อสถาบันตุลาการ โดยกล่าวถึงสถาบันนี้ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของปัญหาคุณธรรมจริยธรรมและการคอร์รัปชัน กล่าวคือ “สถาบันยุติธรรม ก็ถูกระทบจากความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของเศรษฐกิจสังคม ดังปรากฏว่ามีหลายเหตุการณ์ เช่น กรณีความขัดแย้งระหว่างตุลาการด้วยกันเองในวิกฤต ก.ต. จนส่งผลให้เกิดการฟ้องร้องอดีตนายกฯ อานันท์ ปันยารชุน กรณีจำวานฆ่าประชาชนศาลฎีกา ฯลฯ เหล่านี้ทำให้ประชาชนกังวล ไม่เข้าใจว่ากำลังเกิดอะไรขึ้น”⁵⁰⁹ ใน พ.ศ.2539 นี้ ธีรยุทธ บุญมี เรียกร้องให้ยึดหลักการใหญ่ของบ้านเมือง ซึ่งมีอยู่ 2 ประการ “คือ บ้านเมืองจะตั้งตรงอยู่ได้ก็เพราะสถาบันยุติธรรมตั้งอยู่ใน

⁵⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 41. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

⁵⁰⁹ ธีรยุทธ บุญมี, “วิเคราะห์แนวโน้มการเมืองสังคมไทย (2539)” ใน ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี, (อ้างแล้ว), น. 123.

ความเที่ยงตรง และอำนาจอธิปไตยจะต้องมีการแยกกันอย่างชัดเจน ไม่ปะปนกันระหว่าง อำนาจอธิปไตย อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ”⁵¹⁰

อย่างไรก็ตาม เมื่อ ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าเกิด “วิกฤตระบอบประชาธิปไตย กระบวนการเลือกตั้งมีปัญหาจากนโยบายประชานิยม...มีปัญหาในเรื่องการใช้อำนาจและ คอร์รัปชันอย่างขาดความละอาย และการตรวจสอบไม่ได้ผล”⁵¹¹ ซึ่งหมายความว่าองค์กร ตรวจสอบทั้งหลายไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกต่อไปภายใต้ระบบ การเมืองที่ทักษิณ ชินวัตร มีอำนาจสูงสุดและใช้อำนาจเผด็จการในการปกครองและ แสวงหาผลประโยชน์ ธีรยุทธ บุญมี ก็หันไปสนับสนุนให้ศาลหรือตุลาการเข้ามา แก้ปัญหาทางการเมือง ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น

ในการตอบโจทย์เกี่ยวกับ “แนวทางตุลาการภิวัตน์ที่ประเทศไทยควรเลือกเดิน?” ธีรยุทธ บุญมี เริ่มต้นด้วยการอ้าง “พระราชดำรัสที่จะให้คณะผู้พิพากษาเป็นผู้แก้ปัญหา วิกฤตของชาติ” ซึ่งแสดงถึงการสร้างความชอบธรรมแก่ตุลาการภิวัตน์ ความว่า

“ผู้พิพากษาศาลฎีกาเป็นสำคัญที่จะบอกได้ ศาลอื่นๆ ศาลปกครอง ศาลรัฐธรรมนูญ ศาล อะไร ไม่มีข้อที่จะอ้างได้มากกว่าศาลฎีกา เพราะว่าผู้พิพากษาศาลฎีกาที่จะมีสิทธิที่จะพูด ที่จะ ตัดสิน”

“ที่ได้ปฏิญาณนั้นมีความสำคัญมาก เพราะว่ากว้างขวาง หน้าที่ของผู้พิพากษา หน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง มีหน้าที่กว้างขวางมาก ซึ่งเกรงว่า ท่านอาจจะนึก ว่า หน้าที่ของผู้ที่เป็นศาลปกครองมีขอบข่ายที่ไม่กว้างขวาง ที่จริงกว้างขวางมาก”

เป็นการมองอำนาจศาลอย่างกว้างขวาง แนวที่เปิดทางให้กับสิ่งที่ประเทศยุโรปเรียกว่า กระบวนการตุลาการภิวัตน์ ของระบอบการปกครอง (judicialization of politics) และ สหรัฐอเมริกาเรียกการตรวจสอบฝ่ายบริหาร และนิติบัญญัติ โดยระบบตุลาการ (power of judicial review) ซึ่งคือการที่อำนาจตุลาการเข้าตรวจสอบการออกกฎหมาย การใช้อำนาจของ

⁵¹⁰ ธีรยุทธ บุญมี, “วิเคราะห์แนวโน้มการเมืองสังคมไทย (2539)” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (อ้างแล้ว), น. 123. (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁵¹¹ ธีรยุทธ บุญมี, “หลังเลือกตั้งจะเกิดวิกฤตประชาธิปไตย ทั้งระบบเผด็จการพรรคเดียว พันธมิตรพ่ายแพ้เพื่อชิง ปัญหาให้ทักษิณ” ใน 3 *ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไล่ล่า*, (อ้างแล้ว), น. 264-265.

นักการเมืองอย่างเข้มงวดจริงจังกฎตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ประเทศไทยก็ก้าวเดินมาสู่กระบวนการตุลาการภิวัตน์นี้โดยผ่านศาลรัฐธรรมนูญและศาลปกครอง แต่เนื่องจากฝ่ายบริหารเข้ารุกล้ำแทรกแซงกลไกราชการและอำนาจตรวจสอบอย่างหนักจนนำไปสู่วิกฤตดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงแนะนำให้ทั้ง 3 ศาลได้เข้ามามีบทบาทร่วมกันเพื่อแก้วิกฤต

ตามทฤษฎีการเมือง เราจะมองการพระราชทานคำแนะนำครั้งนี้ได้อย่างไร? ตามรัฐธรรมนูญ ในฐานะประมุขของอำนาจอธิปไตยทั้ง 3 ด้าน เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทันท่วงที ความชอบธรรม ที่จะชี้ทางแนะนำอำนาจใดอำนาจหนึ่งให้ปฏิบัติเพื่อแก้วิกฤตของชาติ

ในฐานะประมุขของฝ่ายตุลาการ 3 ศาล ซึ่งใช้รูปแบบการประชุมร่วมเพื่อแนะนำอำนาจฝ่ายอื่น เช่น กกต. ก็มีความชอบธรรม เพราะแม้ประชาธิปไตยจะยึดหลักการแยกอำนาจ แต่ไม่ถือเป็นหลักการแยกอำนาจเด็ดขาด การวิพากษ์วิจารณ์ แนะนำซึ่งกันและกันย่อมทำได้ เช่น ฝ่ายบริหารหรือนักวิชาการอาจแนะนำศาลว่า การปฏิรูปการบริหารภายในเพื่อเร่งรัดคดีต่างๆ ก็ย่อมได้

การแนะนำเป็นการใช้อำนาจอย่างอ่อนเป็นทางอ้อม เพราะเป็นการแนะนำเชิงการเมือง ไม่ใช่เชิงคดีความ แต่ผู้ได้รับคำแนะนำอาจเลือกไม่กระทำก็ได้ เช่นที่ กกต. เลือกที่จะไม่ลาออกโดยถือว่าถูกต้องตามกฎหมาย แต่ไม่ถูกโดยพฤตินัยอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเมื่อข้อเสนอแนะประมุขศาลต่อ กกต.เกิดขึ้น สืบเนื่องจากคำแนะนำซึ่งประมุขของประเทศได้พระราชทานลงมา⁵¹²

ในการอธิบายว่า การใช้อำนาจทางการเมืองของตุลาการซึ่งมีความชอบธรรมเนื่องจากได้รับ “พระราชทานคำแนะนำ” จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนี้ อธิรยุทธ บุญมี เน้นไปที่การใช้อำนาจเพื่อตรวจสอบนักการเมือง (หรือประชาธิปไตยในความหมายที่ให้ความสำคัญแก่การตรวจสอบการใช้อำนาจอรัฐ) นอกเหนือจากการเน้นประชาธิปไตยแบบรัฐธรรมนูญนิยม ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น ด้วยการวิเคราะห์ว่า “การแก้วิกฤตการเมืองโดยตรง 3 ศาลจะมีหนทางปฏิบัติได้อย่างไร?” ดังความต่อไปนี้

⁵¹² เรื่องเดียวกัน, น. 44-46. (เน้นโดยอธิรยุทธ บุญมี).

“ในประการแรก คือการวินิจฉัยต้นตอของวิกฤตหรือที่มาของปัญหาให้ชัดเจน ซึ่งที่มาของปัญหาในสายตาของศาล ย่อมไม่ใช่เรื่องเฉพาะเจาะจง เช่น ทักษิณเป็นต้นตอปัญหาหรือเรื่องในระดับนโยบาย แต่ต้องเป็นเรื่องหลักการทั่วไป หรือเรื่องในระดับโครงสร้าง ซึ่งพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงปรารภไว้ว่า “ศาลปกครองมีหน้าที่กว้างขวางมาก... เพื่อให้การปกครองแบบประชาธิปไตยดำเนินการไปได้” และศาลปกครองได้วินิจฉัยต่อมาว่า ศาลมีภารกิจในการสนับสนุนระบอบการปกครองประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ซึ่งเมื่อพิจารณาเช่นนี้ก็ต้องพิจารณาว่าต้นตอที่การปกครองประชาธิปไตยดำเนินไปไม่ได้คืออะไร

ต้นตอของปัญหาไม่ใช่การเลือกตั้ง ซึ่งเกิดจาก ทรท. มองว่า ผู้นำตัวเองขาดความชอบธรรมจากปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน หลีกเลียงกฎหมาย จึงชิงยุบสภา จัดให้มีการเลือกตั้งขึ้นแล้วนำมาสู่ปัญหาต่างๆ ตามมา การแก้ปัญหาก็การจัดการเลือกตั้งก็เป็นการแก้ปัญหที่ปลายเหตุ จะเกิดวิกฤตซ้ำซ้อนขึ้นมาก็ได้ ต้นตอของปัญหาคือการที่กลไกตรวจสอบถ่วงดุลของระบอบประชาธิปไตยไม่ทำงาน หรือทำงานไม่ได้เต็มที่ จนทำให้เกิดผลประโยชน์ทับซ้อนและคอร์รัปชันอย่างกว้างขวาง

ในประการที่สอง เมื่อศาลได้วินิจฉัยต้นตอปัญหาแล้ว การกำหนดภารกิจที่ตามมาก็จะชัดเจนขึ้น คือศาลต้องเติมเต็มในข้อบกพร่องนี้ ในการนี้ศาลได้กำหนดไว้กว้างๆ ว่า ภารกิจคือการเสริมสร้างระบอบประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ซึ่งเป็นการตีความอำนาจตุลาการอย่างกว้าง โดยยึดถือเอาการแก้วิกฤตระบอบประชาธิปไตย เป็นภารกิจประวัติศาสตร์ของศาล การกำหนดนี้ถูกต้องเพราะบ่งชี้ภารกิจที่ควรทำในช่วงประวัติศาสตร์ปัจจุบันนี้ แต่ควรกินระยะเวลาในช่วงยาวนานช่วงหนึ่งที่จะให้เกิดกระบวนการตรวจสอบถ่วงดุล และให้กระบวนการนี้ไม่ว่าจะเป็นของ ป.ป.ช. ปปง. กกต. สตง. รวมทั้งของศาลทั้ง 3 เองดำเนินไปได้อย่างเคร่งครัดจริงจังพอสมควร ไม่ใช่ภารกิจเฉพาะหน้าสั้นๆ ซึ่งกระบวนการนี้คือกระบวนการที่เรียกว่า ตุลาการภิวัตน์ หรือ กฎหมายภิวัตน์ หรือ นิติธรรมภิวัตน์ (judicialization of politics) อย่างเคร่งครัดตามแนวที่หลายประเทศเลือกใช้นั่นเอง⁵¹³

⁵¹³ เรื่องเดียวกัน, น. 46-47.

นอกจากนี้ ธีรยุทธ บุญมี ยังได้เน้นคุณสมบัติของศาลที่จะทำให้ประชาชนเชื่อมั่นว่าศาลจะแก้ปัญหาได้ โดยประชาชนจะต้องเข้าใจความยากลำบากของศาล ซึ่งในแง่หนึ่งก็เท่ากับเป็นการเตือนศาลให้ทำหน้าที่อย่างระมัดระวังนั่นเอง ดังความต่อไปนี้

“ทั้งนี้ประชาชนย่อมมองอย่างเข้าใจว่า การใช้อำนาจโดยตรงของศาลคือการตัดสินคดี ก็เป็นเรื่องที่ศาลกระทำด้วยความยากลำบาก เพราะศาลในฐานะสถาบันที่รักษาความสืบเนื่องจากหลักการในอดีต และคำนึงผลประโยชน์ยาวไกลที่สุดของประเทศ ต้องตัดสินคดีความ ความเที่ยงธรรม ปราศจากอคติ ด้วยหลักการไม่ใช่นโยบาย ตัดสินด้วยหลักการกฎหมายทั่วไป ไม่ใช่ลักษณะเฉพาะเจาะจง แต่การทำเพียงเท่านี้อย่างจริงจัง ก็จะทำให้ประชาชนรู้สึกว่ารระบบมีการตรวจสอบ สิทธิในชีวิต ทรัพย์สิน สิทธิทางการเมืองของตนไม่ถูกละเมิด ซึ่งจะช่วยให้คดีคลายวิกฤตได้”⁵¹⁴

ก่อนการรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 ไม่นาน คือในวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2549 ท่ามกลางบรรยากาศที่มีการชุมนุมของ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ธีรยุทธ บุญมี ได้ยืนยันความชอบธรรมของตุลาการภิวัตน์ ด้วยการโจมตีทักษิณ ชินวัตร และการเมืองภายใต้อำนาจและอิทธิพลของทักษิณ ชินวัตร ขณะเดียวกันก็อ้างอิงทั้งพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และอ้างอิงบทบาทของตุลาการในระดับสากลไปพร้อมกัน โดยได้แถลงภายใต้ประเด็นคำถามว่า “ตุลาการภิวัตน์: ทักษิณหรือศาล ทำให้ประเทศไทยไร้ความน่าเชื่อถือ?” โดยมีบทวิเคราะห์บางตอน ดังนี้

การโจมตีทักษิณ ชินวัตร อย่างรุนแรงเกิดขึ้นตั้งแต่ทักษิณ ชินวัตร ยุบสภา และเสนอให้ตั้งรัฐบาลแห่งชาติ เช่น โจมตีว่า “ข้อเสนอนี้เหมือนการตั้งรัฐบาลรัฐบาลเสียสติแห่งชาติ เพราะทักษิณเหมือนคนเสียสติ สร้างปัญหาทั้งหมดให้เกิดขึ้นจากโลภะ โทสะ โมหะ ของตนล้วนๆ ...แต่พอถูกเปิดโปงเรื่องทำผิดกฎหมาย โก่งภาษี ทักษิณก็ทำสิ่งที่ใหญ่โตมากคือยุบสภา เสนอการปฏิรูปการเมือง และหลังสุดก็เสนอให้ตั้งรัฐบาลแห่งชาติขึ้นมา”⁵¹⁵ ส่วนการแถลงภายใต้ประเด็น

⁵¹⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 47.

⁵¹⁵ ธีรยุทธ บุญมี, “หลังเลือกตั้งจะเกิดวิกฤตประชาธิปไตย ทั้งระบบเผด็จการพรรคเดียว พันธมิตรพ่ายแพ้เพื่อชิงปัญหาให้ทักษิณ” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไร้ล้า , (อ้างแล้ว), น. 262.

คำถามว่า “ตุลาการวิวัฒน์: ทักซิณหรือศาล ทำให้ประเทศไทยไร้ความน่าเชื่อถือ?” ธีรยุทธ บุญมี ระบุว่าการเมืองยุคทักซิณ ชินวัตร เต็มไปด้วยผลร้าย

“การเมืองไทยกำลังเป็นการเมืองแห่งอำนาจดิบๆ คือการใช้อำนาจล้วนๆ (realpolitik) ของฝ่ายต่างๆ มีแต่ผลประโยชน์ของตัวเอง ไม่มีมิติของผลประโยชน์ส่วนรวม ความเหมาะสมพอดี มิติศีลธรรม คุณธรรม หรือมิติวัฒนธรรม โดยไม่เคารพเกรงใจผู้ทำคุณงามความดีแก่สังคม บ้านเมือง มองเห็นแต่อำนาจ (power) ไม่มองเห็นอำนาจที่ชอบธรรม (authority และ legitimacy) รวมทั้งอำนาจของความดี คุณธรรม คือ บารมี (charisma) การเมืองแบบอำนาจนี้ จะขยายตัว สร้างความตึงเครียด ความขัดแย้งกว้างขวางมากขึ้นไปเรื่อยๆ...”⁵¹⁶

ธีรยุทธ บุญมี ตอบโต้ทักซิณ ชินวัตร ที่อ้างเสียงข้างมากเพื่อต่อต้านบทบาททางการเมืองของตุลาการ ดังนี้

นายกฯ ทักซิณอ้างว่า “รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง 377 เสียง แต่มีกระบวนการที่สามารถทำให้รัฐบาลต้องล้ม” และอีกตอนหนึ่ง “ถ้าเมื่อไรระบบกระบวนการยุติธรรมของเราขาดความน่าเชื่อถือ อันนี้อันตรายมาก และอาจทำให้เงินลงทุนต่างประเทศหาย” ความจริงต้นตอความไม่น่าเชื่อถือของประเทศ เกิดจากระบบการเมือง คอร์รัปชัน ระบบตรวจสอบถูกครอบงำไม่ทำงาน กลไกโกงและพิการต่างหากที่เป็นที่มาของการสูญเสียความน่าเชื่อถือ...ศาลยุติธรรมไทย ถ้าจะมีเกียรติภูมิไม่สูงเท่าที่ควรในสายตาต่างชาติก็เพราะใช้กระบวนการยุติธรรมเอาผิดนักการเมือง ข้าราชการที่โกง ได้น้อยเกินไป”⁵¹⁷

การอ้างพระราชดำรัสเพื่อสนับสนุน “ตุลาการวิวัฒน์” เกิดขึ้นหลายครั้ง ในการแถลงเมื่อวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2539 ธีรยุทธ บุญมี เน้น “พระราชปรีชาญาณ” ของพระองค์ที่ได้พระราชทานพระราชดำรัสเพื่อให้ศาลออกมาแก้วิกฤตทางการเมือง พร้อมกันนั้นก็แสดงความ

⁵¹⁶ ธีรยุทธ บุญมี 'อัด'ทักซิณ' นำการเมืองแบบบ้าอำนาจ, (ม.ป.ป.), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2559, จาก http://www.parliament.go.th/news/news_detail.php?prid=22739 และธีรยุทธ บุญมี, “ตุลาการวิวัฒน์ 2” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมโลล่า, (อ้างแล้ว), น. 293.

⁵¹⁷ ธีรยุทธ บุญมี 'อัด'ทักซิณ' นำการเมืองแบบบ้าอำนาจ, (ม.ป.ป.), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2559, จาก http://www.parliament.go.th/news/news_detail.php?prid=22739

คิดเห็นสนับสนุนคำตัดสินของศาลที่ตัดสินให้การเลือกตั้งในวันที่ 2 เมษายน เป็นโมฆะ ดังความว่า

“แต่หลังตัดสินคดีเลือกตั้ง 2 เมษายนเป็นโมฆะ กับคดี กกต. ก็ถือว่าศาลได้เดินมาถูกทางและถูกต้องแล้ว ยิ่งถ้าดำเนินตามพระราชบัญญัติ 25 เมษายน ที่ทรงแนะนำให้ศาลใช้เกียรติภูมิที่สูงมาแก้วิกฤติ และใช้อำนาจหน้าที่ที่มี “กว้างขวางมาก” ของศาลมาแก้วิกฤติประเทศ (ควรถือเป็นพระราชปรีชาญาณล้ำค่าที่สุดอย่างหนึ่งแห่งรัชสมัยพระองค์ เพราะทรงแนะนำให้ใช้สิทธิกฎหมาย คืออำนาจตุลาการมาตรวจสอบทานอำนาจอื่นๆ หรือที่เรียกได้ว่าเป็นกระบวนการตุลาการภิวัตน์ ซึ่งมีบทบาทได้กว้างขวางมาก และปัจจุบันทั่วโลกก็หันมามองถือว่าในระบอบประชาธิปไตย ไม่เพียงใช้แต่ระบบแยกอำนาจเท่านั้น แต่ประชาธิปไตยที่แท้ต้องควบคู่ไปกับระบบความยุติธรรมด้วย และยังทรงแนะนำให้ใช้มิติสังคม วัฒนธรรม คือทุนสังคม ทุนคุณธรรมของคณะผู้พิพากษา ซึ่งมีอยู่สูงที่สุดในสังคมมาคลี่คลายปัญหา)

...การตัดสินของศาลถือเป็นก้าวแรกที่อาจพลิกโฉมการเมืองไทย ให้นักการเมืองข้าราชการ ปรับลดพฤติกรรมคอร์รัปชัน-ใช้อำนาจมิชอบ เพราะเกรงกลัวต่ออำนาจตุลาการ ซึ่งถือเป็นคุณูปการใหญ่ของตุลาการภิวัตน์ที่มีการวิพากษ์มาทั่วโลก”⁵¹⁸

เป็นที่น่าสังเกตว่า การที่ ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่า “ปัจจุบันเป็นการเมืองแบบใช้อำนาจเปลือยๆ จะมีการแทรกแซงการทำงานของศาล ข้าราชการ สื่อ และส่วนอื่นๆ อย่างโจ่งแจ้งเปิดเผย ศาลจึงอาจแก้วิกฤติทั้งหมดไม่ได้ ในประการแรก เพราะศาลเป็นอำนาจที่ไม่มีฐานกำลังทรัพยากรของตน ซึ่งมักเป็นฝ่ายถูกแทรกแซงมากกว่า ในประการที่สอง ศาลมีข้อจำกัดต้องอยู่ในกรอบยุติธรรมเคร่งครัด ไม่อาจตั้งเป้าหมายโดยมีอคติล่วงหน้าได้” ทำให้ธีรยุทธ บุญมี เสนอว่า “...ศาลขยายพื้นที่แห่งความยุติธรรมให้กว้างขวางขึ้น โดยเพิ่มบทบาทขอบเขตอำนาจยุติธรรมของตน เปิดพื้นที่ให้ภาคประชาชน-สังคมฟ้องร้อง ดำเนินคดีได้กว้างขึ้น ดังเช่นที่ทำกันในหลายประเทศ ศาลอาจช่วยปลดล็อกวิกฤติการเมืองได้ เพราะเป็นที่เชื่อกัน

⁵¹⁸ เรื่องเดียวกัน.

ทั่วทั้งสังคมว่า นักการเมือง ข้าราชการทำผิดกฎหมายอย่างมากมายมหาศาล ถ้าสามารถดำเนินคดีได้ตามที่มีการโก่งกินจริงๆ ความยุติธรรมย่อมเกิดและคลายวิกฤติได้”⁵¹⁹

อาจสรุปได้ว่า การนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ของธีรยุทธ บุญมี ในช่วงแรกของการสนทนาคัดค้านความขัดแย้ง คือในปลายทศวรรษ 2540 จึงเป็นประชาธิปไตยแบบที่ให้ความสำคัญแก่การตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐบาลหรือนักการเมืองโดยตุลาการโดยอ้างอิงทั้งทฤษฎีสากล และอ้างอิงพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเท่ากับเป็น “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ที่สอดคล้องกับหลักการและวิธีการที่ใช้ในประเทศอื่นๆ ที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์และมั่นคงแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกาและประเทศต่างๆ ในยุโรป ซึ่งการเลือกส่งเสริมกระบวนการตุลาการภิวัตน์ก็เนื่องจากพิจารณาเห็นว่าเกิดวิกฤตระบอบประชาธิปไตยจากวัฏจักรที่เริ่มด้วยการเลือกตั้งและการใช้อำนาจเพื่อคอร์รัปชัน หลังจากประสบปัญหาจากการตรวจสอบก็จะยุบสภา เลือกตั้งใหม่ แล้วกลับมามีอำนาจและใช้อำนาจคอร์รัปชันอีก วนเวียนกันอยู่เช่นนี้อย่างไม่มีความสิ้นสุด ดังกล่าวว่า

“วิกฤตยกระดับเป็นวิกฤตระบอบประชาธิปไตยไทยโดยรวม เพราะถ้ามองประชาธิปไตยเป็นกระบวนการหรือวงจร 2 ส่วน การขึ้นสู่อำนาจของพรรคการเมือง และการใช้อำนาจกับการตรวจสอบอำนาจ เราจะเห็นได้ว่า ขณะนี้...กระบวนการเลือกตั้งมีปัญหาจากนโยบายประชานิยม...ส่วน...ในเรื่องการใช้อำนาจและคอร์รัปชันอย่างขาดความละอาย และการตรวจสอบไม่ได้ผลเมื่อทักษิณเจอปัญหา...ก็จะยุบสภา ...แล้วได้รับการเลือกตั้งขึ้นมาใหม่ ทำซ้ำไปมาได้ไม่รู้จบ...

...ต้นเหตุเกิดจากเพื่อตัวทักษิณคนเดียว บ้านเมืองจึงปั่นป่วนขนาดนี้ เกิดวิกฤตขยายตัวขึ้นเรื่อยๆ ทักษิณยังจะอาจเอื้อมขอให้พระราชทานเปิดสภาให้ประเทศมีการปกครองแบบสภาพรรคเดียว และหวนกลับมาเป็นนายกฯ อีก? หากมีปัญหาเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนก็ยุบสภา อ้างกติกาดำเนินการเลือกตั้ง หวนกลับมาอีกไม่รู้จบ”⁵²⁰

⁵¹⁹ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁵²⁰ ธีรยุทธ บุญมี, “หลังเลือกตั้งจะเกิดวิกฤตประชาธิปไตย ทั้งระบบเผด็จการพรรคเดียว พันธมิตรพ่ายแพ้เพื่อชิงปัญหาให้ทักษิณ” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไล่ล่า , (อ้างแล้ว), น. 264-265.

เนื่องจากอิทธิพล บุญมี ให้ความสำคัญแก่ระบอบประชาธิปไตยที่ศาลหรือตุลาการมีอำนาจสูง (ในสถานการณ์ที่เกิดวิกฤตทางการเมือง) ดังนั้น จึงต้องเน้นหลักนิติธรรม หรือ การปกครองโดยหลักแห่งกฎหมาย (rule of law) ซึ่งหมายรวมถึงการยึดรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด และชี้ให้เห็นว่ารัฐบาลทักษิณ ชินวัตร มิได้ยึดหลักนิติธรรม ดังนี้

อำนาจยุติธรรมเก่าแก่กว่าประชาธิปไตย อำนาจยุติธรรมต้องเดินคู่ขนานไปกับประชาธิปไตยเสมอ

1. การปกครองโดยหลักแห่งกฎหมาย (rule of law) ไม่ใช่การปกครองโดยคน (rule by man) หรือการปกครองโดยเพียงแค่ว่าใช้กฎหมาย (rule by law) การปกครองโดยคน (rule by man) โดยทั่วไปจะเป็นแบบเผด็จการเดี่ยวหรือคณะบุคคล ซึ่งมักจะนำไปสู่การปกครองโดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ หรือการเลือกไม่ใช้กฎหมายในระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งกระทำความผิดด้วยตนเอง นี่เป็นปัญหาใหญ่สุดของรัฐบาลระบอบทักษิณที่ผ่านมามาตลอด 6 ปี ส่วนการปกครองโดยหลักแห่งกฎหมายต้องยึดเอาหลักเหตุผล ความยุติธรรม ความผาสุกของประชาชนและประชาคม...

2. ประชาธิปไตยต้องคู่ขนานกับการปกครองโดยหลักแห่งกฎหมาย...ประชาชนเลือกผู้แทนไปออกกฎหมาย ผู้แทนเลือกรัฐบาลเพื่อบริหารตามกฎหมายที่ออกมา นอกจากนี้ยังมีฝ่ายตุลาการซึ่งตัดสินความตามกฎหมาย ซึ่งอำนาจทุกๆ ส่วนต้องยึดถือ ดังนั้น หลักของการปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย จึงต้องมีสองส่วนขนานกันไป นั่นคือ หลักอำนาจของประชาชน และหลักการปกครองโดยหลักของกฎหมาย จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปไม่ได้

3. ทะลุกรอบความคิดประชาธิปไตยเลือกตั้ง (representational democracy) ไปสู่ประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ (constitutional democracy) คำพูดของทักษิณว่า 1 คน มี 1 เสียงเท่านั้น สะท้อนความคิดว่าประชาธิปไตยคือการเลือกตั้ง เป็นกระบวนการแสดงอำนาจของประชาชน ซึ่งเมื่อพ้นการเลือกตั้งกลุ่มทุนการเมืองก็เป็นผู้เออำนาจนี้ไปใช้ แต่แนวคิดประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ เน้นการเคารพสิทธิเสรีภาพด้านต่างๆ ของประชาชน ซึ่งต้องกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ และต้องพัฒนาไปเรื่อยๆ ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป การกำกับอำนาจกลุ่มทุนเลือกตั้งด้วยรัฐธรรมนูญจึงเป็นแนวโน้มใหญ่ของโลกปัจจุบัน การพัฒนาการเมืองของโลก

ในศตวรรษ 21 ก็คือกระบวนการพัฒนารัฐธรรมนูญให้ถ่วงดุลทุนและฝ่ายบริหารได้ดีขึ้น⁵²¹

ธีรยุทธ บุญมี เน้นย้ำความสำคัญของตุลาการภิวัตน์ ในแง่ที่ “ตุลาการภิวัตน์ เกิดเพื่อการแก้ปัญหาสิทธิถือเลือกตั้งเป็นใหญ่ และเสริมประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญปัจจุบัน”⁵²² และเน้นด้วยว่าตุลาการภิวัตน์เป็นกลไกในระบอบประชาธิปไตยที่เกือบทุกประเทศทั่วโลกนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในยุคที่รัฐและสังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อน และมีความขัดแย้งเพิ่มมากขึ้น ดังความต่อไปนี้

“เกือบทุกประเทศทั่วโลกแม้กระทั่งอังกฤษ ก็ได้หันมาใช้ตุลาการภิวัตน์ (judicial review) กันมากขึ้น ด้วยเหตุผลหลายประการคือ (1) อำนาจอธิปไตยของประชาชนตามระบอบประชาธิปไตย ต้องคู่ขนานไปกับหลักการปกครองด้วยความยุติธรรม (2) ประชาธิปไตยเลือกตั้งต้องเคารพสิทธิเสรีภาพต่างๆ ของประชาชนด้วย (3) อำนาจบริหารเข้าครอบงำฝ่ายนิติบัญญัติกลายเป็นเครื่องมือของกลุ่มผลประโยชน์และทุนขนาดใหญ่ (4) รัฐขยายบทบาทตัวเองมากขึ้น มี mini government เช่น รัฐวิสาหกิจ การร่วมทุนรัฐเอกชน หน่วยงานกำกับดูแลต่างๆ (regulatory agencies) เกิดขึ้นมากมาย เกิดการไม่ได้สัดส่วนในการใช้ทรัพยากรหรือการแบ่งปันผลประโยชน์แก่คนในชาติได้ง่าย (5) รัฐและสังคมเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ความขัดแย้งเพิ่มมากขึ้น เช่น ระหว่างทุนโลกาภิวัตน์กับทุนในชาติ ระหว่างทุนใหญ่กับทุนย่อย ระหว่างระบบตลาดกับชุมชน ระหว่างเชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม ความคิด เพศ วัย อาชีพที่ต่างๆ กัน ส่วนใหญ่ไม่มีกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ จึงเป็นหน้าที่ของฝ่ายตุลาการที่จะตีความเพิ่มเติมเพื่อคลี่คลายข้อขัดแย้งรวมทั้งถ่วงดุลกับฝ่ายบริหารและนิติบัญญัติ ซึ่งโน้มเอียงไปทางผลประโยชน์ของคนกลุ่มย่อยและทุนขนาดใหญ่ด้วย”⁵²³

ธีรยุทธ บุญมี ระบุว่า “พระราชดำรัส 25 เมษายน ต่อศาล ซึ่งถือเป็นพระราชวิสัยทัศน์สำคัญที่สุดครั้งหนึ่งในรัชสมัยของพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน เพราะทรงเปิดทางให้เกิดตุลาการภิ

⁵²¹ ธีรยุทธ บุญมี 'อัด'ทักษิณ' นำการเมืองแบบบ้าอำนาจ, (ม.ป.ป.), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2559, จาก http://www.parliament.go.th/news/news_detail.php?prid=22739

⁵²² เรื่องเดียวกัน.

⁵²³ เรื่องเดียวกัน.

วัดนซึ่งเป็นพัฒนาการที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของระบบการเมืองการปกครองของโลกปัจจุบัน⁵²⁴ โดยเน้นถึงปรากฏการณ์ตุลาการภิวัตน์ที่เกิดขึ้นทั่วโลกเพื่อยืนยันว่าตุลาการภิวัตน์เป็น เรื่องที่ถูกต้องและเหมาะสมกับการแก้ปัญหาและการปฏิรูปการเมืองไทย เนื่องจากส่งผล ดินนั้ปการ ดังความว่า

1) การเปิดพื้นที่ยุติธรรมทั้งของอำนาจและการมีสิทธิฟ้องร้องกล่าวโทษของประชาชนให้ กว้างขวางขึ้น ดังพระราชดำรัสต่อศาลปกครองให้มอง “ภารกิจ” “อำนาจหน้าที่” ซึ่งมีอย่าง “กว้างขวางมาก” นี่ก็คือสิ่งที่เรียกว่า การทำให้เกิดความยุติธรรมได้ (justiciability) เช่น ศาลสูง อินเดียมีชื่อเสียงเรื่องการขยายพื้นที่ความยุติธรรมแก่บุคคลทั่วๆ ไป ศาลอิสราเอลในยุคเก่าไม่ ยอมเข้าไปตัดสินหลายปริณทลมาก แต่ในยุค “ศาลใหม่” ถือคติตามคำของประธานศาลสูงว่า “ไม่ว่าการกระทำใดของคน ย่อมอยู่ในแ่งมุมที่ถูกกำหนดโดยบรรทัดฐานทางกฎหมาย...ไม่มี “สุญญากาศ” ทางกฎหมาย (legal vacuum) กฎหมายย่อมต้องครอบคลุมไปในทุกๆ พฤติกรรม ... การที่จะบอกว่าประเด็นหนึ่งๆ เป็น “เรื่องเฉพาะทางการเมือง” ล้วนๆ โดยความจริงแล้ว ประเด็นนั้นๆ ก็เป็นประเด็นทางกฎหมายด้วย” ศาลอินเดีย ศาลอิสราเอล (ตั้งแต่ปี 1980) เปิด กว้างให้สาธารณชน กลุ่มองค์กรสิทธิ ที่ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เสียหายโดยตรง มีสิทธิขอให้ศาล พิจารณาคดีได้ ทั้งหมดทำไปโดยการเปิดพื้นที่ยุติธรรมเพิ่มเติม ตามดุลยพินิจของศาลเอง โดยไม่ ต้องไปเน้นการแก้ไขรัฐธรรมนูญเสียก่อน

2) การยับยั้งการใช้อำนาจอย่างอุกอาจ (ultra vires) หรือมากเกินไปขององค์กรรัฐหรือ รัฐวิสาหกิจ เป็นประเด็นที่ศาลสูงสหรัฐและอังกฤษเน้นมากเป็นพิเศษ ศาลปกครองหรือศาล รัฐธรรมนูญในเยอรมันและยุโรปตะวันออกก็มีบทบาทสำคัญในด้านนี้

3) การคลี่คลายความขัดแย้งทางสังคม ทางเชื้อชาติ ศาสนา คนกลุ่มต่างๆ ขยายและ พัฒนาลิทธิใหม่ๆ ขึ้นมาตามการเปลี่ยนแปลงยุคสมัยและความคิดผู้คน ซึ่งศาลสูงสหรัฐ ญี่ปุ่น อังกฤษ และยุโรป จะเน้นมากเป็นพิเศษ โดยเฉพาะหลังจากมีกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนเพิ่ม ขึ้นมา

⁵²⁴ เรื่องเดียวกัน.

4) การเน้นเสรีภาพและสิทธิประโยชน์ของประชาชนและภาคสังคม เช่น การพิจารณาคดีบังคับให้รัฐต้องจัดแจงสวัสดิการบางด้าน เช่น สาธารณูปโภค การศึกษา สิทธิย่อยต่างๆ ศาลอินเดีย ญี่ปุ่น และศาลประเทศโปแลนด์ อังกฤษ เชก ฯลฯ จะมีบทบาทมากเป็นพิเศษ⁵²⁵

เพื่อยืนยันในความชอบธรรมของตุลาการภิวัตน์ ธีรยุทธ บุญมี ได้ให้เหตุผลเพื่อโต้แย้งการวิพากษ์วิจารณ์ของฝ่ายต่างๆ ดังความต่อไปนี้

วิธีพิจารณาความในระบบกฎหมายยุคใหม่ นักการเมืองกังวลที่ศาลใช้อำนาจตรวจสอบภาคการเมืองมากขึ้น เพราะกลัวเสียผลประโยชน์และถูกกลบโหมได้ แต่ก็มีผู้ห่วงใยต่อบทบาทของศาลในเชิงทัศน์และวิชาการ ซึ่งควรจะขยายความแนวการพิจารณาคดีของศาลตามกระบวนการตุลาการภิวัตน์ (judicial review) ดังนี้คือ

(1) ผู้ที่เป็นห่วงมักยึดแนวคิดทฤษฎีกฎหมายแบบยึดตัวบท (legal positivism) หรือทฤษฎียึดตามเจตนารมณ์ดั้งเดิม (เช่นอ้างว่ารัฐธรรมนูญสหรัฐไม่เคยคิดเรื่องรัฐสวัสดิการมาก่อน ดังนั้นศาลจะพิจารณายกเลิกให้รัฐดำเนินสวัสดิการให้ผู้ด้อยโอกาสไม่ได้) แต่ปัจจุบันวงการผู้พิพากษาทั่วโลกนำเอาปรัชญาแนวอื่นมาแทนที่หรือมาเพิ่มเติม เช่น พิจารณาคดีความโดยเน้นหลักความเป็นธรรมตามทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติ ที่ประธานศาลฎีกา ชาญชัย ลิขิตจิตถะ เสนอทฤษฎีสังคมนิยม (legal realist) ที่มองว่ากฎหมายคือการตัดสินความในเงื่อนไขความเป็นจริง สำนักเน้นกระบวนการทางกฎหมาย (legal process) แบบจุดมุ่งหมายหรือแบบก้าวหน้า สำนักเน้นคุณธรรม (moral legal theory) ทฤษฎีกฎหมายคือการตีความตามหลักการที่เป็นธรรมหรือยอมรับในสังคม ฯลฯ ทฤษฎีตีความกฎหมายเชิงวิพากษ์

(2) ผู้พิพากษาส่วนใหญ่ยึดบรรทัดฐานที่เคร่งครัดที่จะต้องพิจารณาคดีใช้ดุลยพินิจที่ดี (discretion) ด้วยความซื่อตรงตามวิชาชีพของตน (integrity) อยู่แล้ว

(3) การพิจารณาคดีตามแนว judicial review เน้นหลักความเป็นธรรม (fairness) เช่น การให้ความเป็นธรรมทางอาชีพ สวัสดิการ แก่เด็ก ผู้หญิง คนกลุ่มน้อย ฯลฯ

⁵²⁵ เรื่องเดียวกัน.

(4) ผู้พิพากษาบางท่านเน้นความยุติธรรมทางสังคม (social justice) เพื่อเอื้อต่อคนจน คนด้อยโอกาส และแก้ปัญหาช่องว่างมากขึ้น

(5) การควบคุมการใช้อำนาจไม่เป็นธรรม ไม่สมเหตุสมผลของฝ่ายบริหารและข้าราชการมากขึ้น โดยการจำแนกแจกแจงหลักความเป็นเหตุผลหรือไม่เป็นเหตุผล (irrationalities) เช่น การพิจารณากระบวนการที่ไม่ถูกต้อง การใช้ความไม่สมเหตุสมผล (unreasonableness) (เช่น ให้งานกิจการไฟฟ้าที่เป็น high technology ในสุวรรณภูมิ กับบริษัทน้ำแข็ง บริษัทนวด) หรือการใช้ปัจจัยที่ไม่สมเหตุสมผล (เช่นการประมูลต่างๆ) การมีวัตถุประสงค์ที่ไม่เหมาะสม (improper purpose) เช่นการแก้สัญญาสัมปทานดาวเทียมก่อนขายบริษัทของนักการเมือง เหมาะสมหรือไม่?

(6) การพิจารณาโดยการชั่งน้ำหนักถ่วงดุลหรือความได้สัดส่วน (balancing หรือ proportionality) ระหว่างเหตุและผลที่เกี่ยวข้องกับคดี เช่น ระหว่างประโยชน์ปัจเจกบุคคลกับส่วนรวม ระหว่างสิทธิต่างชนิดกัน ระหว่างประสิทธิภาพของรัฐและผลประโยชน์ประชาชน ฯลฯ เช่น ผู้ป่วยร้องขอการล้างไตฟรี แม้สามารถตีความเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญได้ แต่ศาลไม่อนุญาต เพราะถือว่าความมั่งคั่งรัฐมีจำกัด ถ้าให้สิทธิแก่คนหนึ่งไป คนอื่นจะไม่ได้ใช้ทรัพยากรนี้เท่าที่พึงได้ (ตามหลัก fair share หรือการมีส่วนได้ส่วนเสียอย่างเป็นธรรม) กรณีศาลไม่อนุญาตให้ประกันตัว 3 กกต. ก็น่าจะเป็นการใช้หลักการนี้พิจารณา ว่าผลเสียที่เกิดต่อการปกครองประชาธิปไตยจะมากกว่าการจำกัดสิทธิไม่ให้ประกันตัว อีกนัยหนึ่ง ศาลไม่ถือคติสิทธิปัจเจกชนเป็นสิ่งสูงสุด แต่คำนึงผลประโยชน์สังคมด้วย แม้แต่ประเทศตะวันตกซึ่งถือปัจเจกบุคคลเป็นใหญ่ เช่น สหรัฐ เยอรมัน อังกฤษ ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย แคนาดา อิสราเอล แอฟริกาใต้ ก็ใช้หลักนี้มานานแล้ว ศาลอังกฤษก็หันมาอมรับหลักการนี้ตั้งแต่ปี 2001 เป็นต้น เพราะหลักความได้สัดส่วนนี้ถือเป็นการยึดหลักพหุนิยมและหลักการอดกลั้น ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญของประชาธิปไตย ปัจจุบันปัญหานี้จะสำคัญขึ้น เช่น เรื่องภาพโป๊ การละเมิดทางเพศเด็ก อาวุธก่อการร้าย ยาเสพติดในอินเทอร์เน็ต ว่าขัดแย้งกับสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลอย่างไร ควรจะชั่งน้ำหนักอย่างไร⁵²⁶

⁵²⁶ เรื่องเดียวกัน.

อนึ่ง ในการชุมนุมของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ธีรยุทธ บุญมี ได้พยายามชี้นำทิศทางและยุทธศาสตร์ในการเคลื่อนไหวทางการเมือง เช่น การเน้นย้ำว่า **“เป้าหมายสุดท้ายของการต่อสู้ก็เพื่อการปฏิรูปการเมืองเพื่อสร้างการตรวจสอบให้ระบบการเมืองมีคุณธรรม ความรับผิดชอบ...”**⁵²⁷ และแนะนำด้วยว่า **“ทั้งหมดต้องทำโดยผ่านรัฐธรรมนูญปัจจุบัน** คนจำนวนมากเห็นด้วยกับการปฏิรูปการเมือง แต่ต้องการให้อำนาจของรัฐธรรมนูญต่อเนื่องไปโดยไม่ต้องเว้นวรรค จึงต้องการแสดงสิทธิในการเลือกตั้งครั้งนี้ พันมิตรควรพักยกชั่วคราวเพื่อแสดงวุฒิภาวะและความเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน แล้วนัดชุมนุมใหญ่ได้อีกหลังเลือกตั้งอย่างไม่สยบยอมต่อคนชั่วโกงเมือง จะทำให้ได้แนวร่วมเพิ่มขึ้น”⁵²⁸

จะเห็นได้ว่า ในปลายทศวรรษ 2540 ธีรยุทธ บุญมี ยังให้ความสำคัญแก่การเคลื่อนไหวของ “คนเสื้อเหลือง” โดย **“ทำผ่านรัฐธรรมนูญปัจจุบัน...โดยไม่ต้องเว้นวรรค”** และ **“ความเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน”** โดย **“ทุกฝ่ายต้องใช้สติปัญญามากที่สุด”** เพื่อบรรลุ **“ระบบการเมืองมีคุณธรรม”** ทั้งนี้ ถือว่าการเคลื่อนไหวของประชาชน **“เป็นการคัดค้านของพลังศีลธรรมคุณธรรม”** และถึงแม้จะมีแนวโน้มว่า **“ในช่วงอนาคต...การคัดค้านมักเป็นพลังชาตินิยม ซึ่งมักเป็นพลังทหารที่เชื่อในอุดมการณ์ความมั่นคงของประเทศ ความเป็นระเบียบ ไม่แตกแยก...แต่บางครั้งประชาชนก็สามารถแก้ไขให้ทิศทางการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่ดีงามและถูกต้องได้ โดยไม่ต้องใช้การรัฐประหาร”**⁵²⁹

เป็นที่น่าสังเกตว่า ธีรยุทธ บุญมี ทำให้ประชาชนฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” เห็นว่ากลุ่มของตนกำลังเคลื่อนไหวด้วยพลัง **“สติปัญญา”** และพลัง **“ศีลธรรมคุณธรรม”** แต่ก็ได้รักษาพลังในการเคลื่อนไหวทางการเมืองให้เข้มแข็งต่อไปด้วยการปลุกเร้าให้เกลียดชัง **“ท.ษ.”** ในแง่ที่เป็นผู้ปราศจากความชอบธรรมในระบอบประชาธิปไตยเพราะขาดศีลธรรม และจะเป็นผู้ทำลายสถาบันในระบอบประชาธิปไตยให้ย่อยยับ จนเกิด **“วิกฤตระบอบประชาธิปไตย”** ที่ร้ายแรง แต่จะ

⁵²⁷ ธีรยุทธ บุญมี, “หลังเลือกตั้งจะเกิดวิกฤตประชาธิปไตย ทั้งระบบเผด็จการพรรคเดียว พันมิตรพักยกเพื่อชั่งปัญหาให้ทุกชน” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมโลล่า , (อ้างแล้ว), น. 263. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

⁵²⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 263.

⁵²⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 269.

กลายเป็นประมุขของประเทศที่มีบทบาทสำคัญในด้านต่างๆ รวมทั้งบทบาทในความสัมพันธ์กับต่างประเทศ เช่น

“เพื่อให้ตระกูลตัวเองไม่ต้องเสียภาษีของหุ่นจีน ทักษิณสามารถทำลายบ้านทอนองค์กรสถาบันต่างๆ ของประเทศให้คนเสื่อมศรัทธาลงได้เกือบหมด เช่น ทำลายความน่าเชื่อถือของวุฒิสภา ศาลรัฐธรรมนูญ ปปช. ปปง. กกต. กต. กรมสรรพากร สื่อโทรทัศน์ของรัฐ ทำลายประเพณีการยุบสภา ประเพณีการเจรจาประนีประนอมตามเหตุผลสมควรระหว่างพรรคการเมือง ฯลฯ...กกต. จะต้องตะแบงในเรื่อง ทรท. โกงกติกา จ้างพรรคเล็กฮั้วคะแนนเสียง รวมทั้งศาลรัฐธรรมนูญจะต้องตะแบงตีความรัฐธรรมนูญให้ผลการเลือกตั้งใช้ได้...”

คนไทย กลุ่มองค์กร สถาบันต่างๆ ประเทศไทย จะทนอยู่ได้การปกครองของนายกรัฐมนตรีที่ชมชอบผลประโยชน์ทับซ้อน ขาดคุณธรรมจริยธรรมในเกือบทุกด้าน และมอบอำนาจเป็นผู้เจรจาความเมือง สนธิสัญญาระหว่างประเทศ ต้อนรับทุตานุทุต ประมุขของประเทศอื่นอีก 4 ปี ? คนไทยจะยอมให้นายกฯ ที่ขายบริษัทตนเองที่เป็นกิจการเกี่ยวข้องกับความมั่นคง ความผาสุกของประชาชนให้แก่ต่างชาติที่มีความขัดแย้งผลประโยชน์ด้านความมั่นคงกับประเทศไทย...เป็นผู้รักษาความมั่นคง เอกราชของประเทศต่อไป?”⁵³⁰

ธีรยุทธ บุญมี ใช้อุดมการณ์ราชาชาตินิยมในการสร้างความรู้สึกไม่พอใจ ท.ษ. ในหมู่ชนชั้นกลาง เช่น กล่าวว่า “คนทั่วไปจะมองว่าในอนาคต การที่นายกฯ รักษาการทักษิณจะขอพระราชทานเปิดสภาใหม่ซึ่งเกิดจากการเลือกตั้งสกปรก และให้ประธานรัฐสภาคนใหม่ กราบบังคมทูลเสนอชื่อทักษิณ ซึ่งมีปัญหาทุกหุ้น ปัญหาคอร์รัปชั่นโคตรานูว์ตัน ผลประโยชน์ทับซ้อน เลี่ยงภาษี บั่นหุ้น ขาดจริยธรรม ขึ้นเป็นนายกฯ อีกหน เป็นการกระทำที่อาชญากรรมและไม่สมควรอย่างยิ่ง”⁵³¹ นอกจากนี้ ธีรยุทธ บุญมี ยังเน้นเรื่องที่ชนชั้นนำใน “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” จะต้องไตร่ตรองว่าตนสามารถยอมรับได้หรือไม่ กล่าวคือ

⁵³⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 266-267. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

⁵³¹ เรื่องเดียวกัน, น. 267. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

“ถ้าทักษิณจะถอยจากให้คนอื่นเป็นนายกฯ นอมนี่ ตัวเองเป็นผู้ชักใยอยู่เบื้องหลัง กองทัพ ตำรวจ ข้าราชการชนชั้นสูง ซึ่งถือเอาระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และมีประเพณีว่า นายกฯ จะต้องถวายรายงานขอพระราชทานความเห็น แง่คิดต่างๆ จะทนรับระบบการปกครองไทยที่...นายกฯ ต้องขอคำแนะนำ คำวินิจฉัยจากอดีตนายกรัฐมนตรีรักไทยอีกชั้นหนึ่งก่อนได้หรือไม่ ทักษิณสามารถทำให้ระบอบประชาธิปไตยไทยเป็นเรื่องตลกที่ตัวเองสามารถชักใยให้เป็นแบบนี้ได้อย่างสบายใจ...ทำให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่น่าสมเพชในสายตาต่างชาติ...”⁵³²

เมื่อการต่อต้าน “ระบอบทักษิณ” ของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยดำเนินไปอย่างเข้มข้นถึงระดับที่เรียกร้องให้ใช้ “มาตรา 7” ธีรยุทธ บุญมี ก็สร้างคำอธิบาย “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” อย่างละเอียดเพื่อสนับสนุนการนำ มาตรา 7 มาใช้ เป็นต้นว่า

“มีคำวิจารณ์พันธมิตรและผู้ชุมนุมว่าผิดพลาดในเชิงทฤษฎี ในการขอพระราชทาน นายกรัฐมนตรีตามมาตรา 7 แต่ถ้ามองให้พ้นกรอบความคิดตะวันตกว่าผู้ชุมนุมเป็นชาวบ้านไทยๆ ก็พบว่าชาวบ้านไทยอยู่กับอำนาจบารมีของพระมหากษัตริย์ตลอดมา เช่น กษัตริย์เป็นจอมทัพไทย ศาลอยู่ภายใต้พระปรมาภิไธย

ประชาธิปไตยของทุกประเทศเป็นการผสมผสานระหว่างกฎเกณฑ์สากลใหม่เรื่องสิทธิของปัจเจกบุคคล กับอำนาจตามจารีตประเพณีเก่า และอำนาจชุมชน ประชาคม สังคม เสมอ หนทางที่ถูกต้องคือผสมผสานให้สองพลังขับเคลื่อนสังคมไปในทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศ ประชาชน”⁵³³

ธีรยุทธ บุญมี ระบุว่าพระมหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือการเมืองและทรงเป็นกลางทางการเมือง จึงทรงเป็น “ผู้ตัดสินและคลี่คลายสุดท้ายของความขัดแย้ง” ดังความว่า

⁵³² เรื่องเดียวกัน, น. 268. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

⁵³³ เรื่องเดียวกัน, น. 273. (เน้นโดยผู้วิจัย).

“ผู้ชุมนุมควรเข้าใจว่า ตามจารีตที่ปฏิบัติกันมา พระองค์ทรงอยู่เหนือการเมือง ไม่เข้าข้างความขัดแย้งทางการเมือง การไกล่เกลี่ยความขัดแย้งทางการเมืองเป็นหน้าที่ของกลไกอื่นๆ เช่น การอภิปรายในรัฐสภา ประชาพิจารณ์ ศาลรัฐธรรมนูญ รัฐบุรุษ แต่กษัตริย์ทรงเป็นผู้ตัดสินและคลี่คลายสุดท้ายของความขัดแย้ง (final conflict resolution หรือ conflict conclusion) เช่น กรณี 14 ตุลา หรือกรณีพฤษภาคม 2535 เป็นต้น หรือเป็นผู้คลี่คลายสุดท้ายของวิกฤต ซึ่งทางวิชาการคือภาวะไม่ทำงาน (dysfunction) ของสถาบันกลไกต่างๆ ของประเทศ”⁵³⁴

ในปาฐกถา 29 พฤษภาคม 2549 ธีรยุทธ บุญมี ยังอธิบายเกี่ยวกับสถานะของพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยเพิ่มเติมโดยอ้างอิงสภาพการณ์ในระดับสากล นั่นคือ “ในโลกปัจจุบันยังมีความจำเป็นยิ่งขึ้นที่พระมหากษัตริย์จะต้องทรงเป็นสัญลักษณ์ของประชาธิปไตย ในแง่ที่ทรงเป็นผู้ปกป้องรัฐธรรมนูญ (defender of the constitution) ไม่ใช่เป็นผู้ทรงล้มเลิกรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นคติของกษัตริย์หลายประเทศ เช่น อังกฤษ เป็นต้น”⁵³⁵

นอกจากนี้ ในบทความเรื่อง “เข้าใจสังคมไทยและ 4 ปัญหาที่ต้องแก้ไข” ที่เสนอใน พ.ศ.2549 เช่นเดียวกัน ธีรยุทธ บุญมี ยังได้ “เสนอ พล. อ. เปรม เป็นเสาหลักจริยธรรมของสังคมประสานภาคประชาชนเพื่อป้องกันคอร์รัปชัน” พร้อมกับกล่าวถึงความสำคัญของพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ในแง่ที่เป็น “ธรรมนูญจริยธรรมของรัฐและประชาชน” ดังนี้

“หลังการปฏิรูปการเมืองที่ผ่านมา มีปรากฏการณ์พิเศษอย่างหนึ่งเกิดขึ้นในสังคมไทย คือ การที่พสกนิกรเฝ้าจดจ่อรับฟังพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวันที่ 4 ธันวาคม ที่จะทรงให้คำแนะนำ ให้สติ ตัดสินนักการเมือง ข้าราชการในประเด็นต่างๆ พระราชดำรัสของพระองค์นับเป็นพระราชอำนาจเชิงคุณธรรมของพระมหากษัตริย์ หรืออาจเรียกว่าเป็นธรรมนูญจริยธรรมของรัฐและประชาชน (ethical constitutionalism) ซึ่งสะท้อน

⁵³⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 273-274. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

⁵³⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 274. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ได้ช่วยริเริ่มเสริมสร้างกลไกชั้นนำคลี่คลายปัญหาสังคมที่ซับซ้อน (steering mechanism) ขึ้นอย่างทันกาล⁵³⁶

เนื่องจากธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าการเคลื่อนไหวของประชาชนและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ต่างก็มีความสำคัญในการปกป้อง “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” จึงสรุปว่า “ทางออกจากวิกฤตทักษิณครั้งนี้จึงมี 2 ทาง” ซึ่งทางหนึ่ง คือ “ผู้ชุมนุมควรยืนหยัดด้วยความพยายามของตนเองอย่างอดทนอย่างยิ่งต่อไป โดยมองเห็นประโยชน์ของการต่อสู้อาณัติประชาชนซึ่งเข้มแข็งขึ้นเรื่อย ๆ...สะสมเป็นต้นทุนและกลไกทางการเมืองที่แท้จริงของภาคประชาชน...ดังนั้น ถ้าประชาชนมองเห็นว่าปัจจุบันระบอบประชาธิปไตยอยู่ในภาวะวิกฤตตีสั่นในเชิงระบบ วิกฤตนี้อยู่เหนือความขัดแย้งทางการเมือง...ก็อาจเรียกร้องให้ปฏิรูปได้...”⁵³⁷ อีกทางหนึ่งอาจเรียกว่าเป็นทางออกตามแนวคิดราชประชาสมาสัย กล่าวคือ

“ถ้าประชาชนมองว่าปัญหาประเทศไม่ได้อยู่ที่รัฐธรรมนูญ แต่อยู่ที่ภาคการเมืองใช้อำนาจการเงิน ผลประโยชน์ ซึ่งเป็นอำนาจนอกรัฐธรรมนูญไปทำให้กลไกการเลือกตั้ง กลไกการตรวจสอบไม่ทำงาน ทำให้ตัวรัฐธรรมนูญ องค์การตามรัฐธรรมนูญไม่อาจทำงานได้ตามปกติ (dysfunctional) พวกเขาก็อาจมองว่า ตนเองมีความผูกพันทางสังคม (social bond) กับพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ตามจารีตประเพณีซึ่งไม่ได้จารึกไว้ในรัฐธรรมนูญ เป็นความสัมพันธ์ตามประวัติศาสตร์วัฒนธรรมไทย ซึ่งเน้นศัพทราชาธรรมเป็นแก่นของความผูกพันนี้

ถ้าประชาชนโดยเฉพาะผู้ชุมนุมและกลุ่มที่เคยร่วมกันถวายนฎีกามาแล้วเห็นว่าบ้านเมืองมีวิกฤตคุณธรรม ซึ่งกฎหมายรัฐธรรมนูญเฉยๆ ไม่อาจคลี่คลายได้ ก็อาจขอพระราชทานแรงบันดาลใจ

⁵³⁶ ธีรยุทธ บุญมี, “เข้าใจสังคมไทยและ 4 ปัญหาที่ต้องแก้ไข” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไร้ล้า , (อ้างแล้ว), น. 283. (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁵³⁷ ธีรยุทธ บุญมี, “หลังเลือกตั้งจะเกิดวิกฤตประชาธิปไตย ทั้งระบบเผด็จการพรรคเดียว พันธมิตรพ่ายแพ้เพื่อชิงปัญหาให้ทักษิณ” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไร้ล้า , (อ้างแล้ว), น. 274. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

ใจจากพระมหากษัตริย์เพื่อการปฏิรูปประชาธิปไตยคุณธรรมขึ้นก็ย่อมเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติกับประชาชนได้ โดยไม่ผิดทั้งรัฐธรรมนูญและจารีตประเพณี”⁵³⁸

ในวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ.2549 ธีรยุทธ บุญมี ได้แบ่งลักษณะของ “ระบอบประชาธิปไตย” ด้วย เพื่อให้ประชาชนได้เปรียบเทียบและเลือกว่าต้องการประชาธิปไตยแบบใด โดยเน้นว่า **“หนทางผ่าทางตันการเมืองไทย ทางออกจากวิกฤตทักษิณอยู่ที่ว่า คนไทยจะเลือกประชาธิปไตยนอมนิ หรือประชาธิปไตยคุณธรรม”**⁵³⁹ โดยธีรยุทธ บุญมี นิยาม **“ประชาธิปไตยนอมนิ”** ว่า **“...ตัดไม่พ้นผลประโยชน์ และมองประชาธิปไตยเป็นเพียงกติกา เป็นเครื่องมือ เป็นประชาธิปไตยนอมนิ คือ รัฐบาล รัฐสภา องค์การอิสระ ศาลรัฐธรรมนูญ คณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) หน่วยงานราชการ เช่น สรรพากร คณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) เป็นหุ่นเชิด หรือตัวแทนสร้างผลประโยชน์ให้”**⁵⁴⁰

ใน พ.ศ.2549 นี้ ธีรยุทธ บุญมี ยังได้นิยามประชาธิปไตยของไทยว่ามีพัฒนาการถึงขั้นตอนที่ 3 แล้ว โดยเห็นว่า **“ขั้นที่ 1 คือประชาธิปไตยตัวแทน (ซึ่งเกิดจาก 14 ตุลาคม 2516) ขั้นที่ 2 คือประชาธิปไตยตรวจสอบ (หลังการปฏิรูปรัฐธรรมนูญ 2540) มาเป็นขั้นที่ 3 คือประชาธิปไตยคุณธรรมแบบมีส่วนร่วม (ethical deliberative democracy) ซึ่งมุ่งทั้งการพัฒนาให้ระบบตรวจสอบมีความเป็นอิสระ ทำงานได้ผล ขณะเดียวกันก็เห็นว่าประชาธิปไตยต้องมีคุณธรรมจริยธรรม ความยุติธรรม ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น”**⁵⁴¹

จะเห็นได้ว่า ในสถานการณ์ความขัดแย้งช่วงปลายทศวรรษ 2540 ซึ่ง ทักษิณ ชินวัตร ยังคงพยายามรักษาอำนาจเอาไว้ด้วยการอ้าง **“ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง”** นั้น ธีรยุทธ บุญมี ต่อสู้กับ **“ระบอบทักษิณ”** ด้วยการเน้น **“ประชาธิปไตยคุณธรรมแบบมีส่วนร่วม”**

⁵³⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 274-275. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

⁵³⁹ ธีรยุทธ บุญมี, “ภาคประชาชนต้องมุ่งมั่นละมีสติ จึงจะล้างคนชั่วโกงเมืองได้” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไล่ล่า, (อ้างแล้ว), น. 276. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

⁵⁴⁰ ธีรยุทธ“ทักษิณ”ไม่อาจต้านพลังประชาชน-เดือนเล็กดันทุรัง, (4 มีนาคม 2549), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2559, จาก <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9490000029932>.

⁵⁴¹ ธีรยุทธ บุญมี, “ภาคประชาชนต้องมุ่งมั่นละมีสติ จึงจะล้างคนชั่วโกงเมืองได้” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไล่ล่า, (อ้างแล้ว), น. 276. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

ร่วม (ethical deliberative democracy) ซึ่งมุ่งทั้งการพัฒนาระบบตรวจสอบและการมีส่วนร่วมของประชาชนรวมทั้งพลังจารีตประเพณี (หรือกลุ่มอนุรักษ์นิยม) และพลังจากภาคเศรษฐกิจสมัยใหม่ในการคัดค้านอำนาจของรัฐบาล ธีรยุทธ บุญมี ระบุว่าเป็นการร่วมมือกัน “คัดค้านจาก 3 พลังหลัก คือ 1.พลังจารีตประเพณี ได้แก่ พลังรักชาติ รักสถาบัน และพลังคุณธรรม 2.พลังประชาธิปไตย ซึ่งเป็นพลังใหญ่ มีประวัติการต่อสู้มานาน 3.พลังของภาคธุรกิจเศรษฐกิจสมัยใหม่ ซึ่งจะเริ่มปรากฏชัดเจนมากขึ้น”⁵⁴²

อนึ่ง ธีรยุทธ บุญมี เปรียบเทียบการเคลื่อนไหวของมวลชนที่สนับสนุนทักษิณ ชินวัตร ในการชุมนุมเมื่อวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ.2549 กับการเคลื่อนไหวในอาร์เจนตินาและประเทศอื่นๆ ในลาตินอเมริกาที่นำไปสู่สงครามกลางเมืองและสภาวะอนาธิปไตย ดังความว่า “ทักษิณ...กลับฟื้นผู้ด้วยกระแสการเมืองประชานิยม คือการใช้เงิน ใช้นโยบายแจกเงินเพื่อรักษาเสียงสนับสนุน จัดตั้งกลุ่มองค์กรชาวบ้านคนจนขึ้นมาสู้ ดังนั้น การชุมนุมวันที่ 3 มีนาคม ที่ผ่านมา ถ้าปล่อยยี่ดเยื่อจะก่อตัวเป็นลัทธิทักษิณ (Taksinism) แบบเดียวกับลัทธิเปโรงส์ และเป็นต้นตอของสงครามกลางเมืองเหมือนประเทศอาร์เจนตินา ชิลี เม็กซิโก ฟิลิปปินส์”⁵⁴³ และ “ทักษิณทำให้การเมืองไทยแพงมาก และต้องจ่ายแพงขึ้นอย่างไม่มีทางจบ ทุกครั้งที่จะให้ประชาชนเข้ามาฟังปราศรัยก็ต้องจ่ายแพงมากขึ้น แต่สิ่งที่น่าเป็นห่วงคือ คนจนในเมือง คือพวกคนขับรถแท็กซี่ หรือคนขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง ที่ พ.ต.ท.ทักษิณ เริ่มเข้าไปเกาะเกี่ยวให้ผลประโยชน์ คนกลุ่มนี้ไม่มีความมั่นคงในชีวิต คือรายได้น้อย ค่าครองชีพต่ำ และในหลายประเทศบ้านเมืองเกิดความรุนแรงเพราะมาจากบุคคลกลุ่มนี้ ไม่ว่าจะเป็นฟิลิปปินส์ หรือประเทศในกลุ่มละตินอเมริกา อย่างอาร์เจนตินา ชิลี หรือเอกวาดอร์ โดยเฉพาะฟิลิปปินส์ จะมีการจัดตั้งเป็นกองกำลังอิสระต่างๆ ในที่สุดก็จะนำบ้านเมืองไปสู่อนาธิปไตย”⁵⁴⁴ อย่างไรก็ตาม ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่า ชนชั้นกลางระดับล่างเหล่านี้มาร่วมชุมนุมด้วยเงินค่าจ้าง จึงอาจมิใช่ฐานอำนาจของทักษิณ ชินวัตร ดังความว่า “ชนชั้นล่างที่มี

⁵⁴² ธีรยุทธ”ชี้ “ทักษิณ”ไม่อาจต้านพลังประชาชน-เดือนเลกดันทุรัง, (4 มีนาคม 2549), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2559, จาก <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9490000029932>.

⁵⁴³ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁴⁴ เรื่องเดียวกัน.

จำนวนมากในสังคมยังคงได้ประโยชน์ในรูปวัตถุจาก พ.ต.ท.ทักษิณ แต่ไม่สามารถสรุปได้ว่าเป็นฐานกำลังของ พ.ต.ท.ทักษิณ เพราะทุกครั้งที่ออกมา ก็ต้องจ่ายเงิน”⁵⁴⁵

ธีรยุทธ บุญมี เสนอว่า ในการต่อสู้กับ “ระบอบทักษิณ” ของ “พันธมิตรประชาชนไทย” พันธมิตรควรทำความเข้าใจเรื่อง **การแข็งขืนแบบอารยะ (civil disobedience)** คือการใช้สิทธิของคนกลุ่มน้อยที่ถูกละเมิดสิทธิ หรือกดขี่ข่มเหงจนต้องออกมาแข็งขืน โดยยอมเสียสละ ยอมเจ็บปวด หรือแม้กระทั่งยอมสละชีวิตได้ การแข็งขืนแบบอารยะไม่ได้ถืออำนาจรัฐ ทหาร หรือตำรวจเป็นศัตรู แต่ถือการล้มอำนาจของทักษิณเป็นเป้าหมาย “การแข็งขืนแบบอารยะทำได้หลายรูปแบบ เช่น การชุมนุม หรือการเดินขบวน เป็นส่วนหนึ่งของการไม่ยอมรับอำนาจทักษิณ ถ้าจะเดินขบวนไปปิดล้อมสัญลักษณ์อำนาจทักษิณ คือ ทำเนียบรัฐบาลย่อมทำได้ ... รูปแบบของการแข็งขืนอื่นๆ เช่น การประท้วงของสหภาพแรงงาน การแต่งชุดดำของครูอาจารย์ การตั้งศาลจำลอง การไต่สวนสาธารณะ การประท้วงเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น...”⁵⁴⁶

ธีรยุทธ บุญมี กล่าวด้วยว่า “ขั้นสุดท้ายการแข็งขืนแบบอารยะ ถือเป็นการใช้สิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนในการที่จะโค่นล้มรัฐบาลทรราช ซึ่งสิทธินี้เป็นที่ยอมรับในปรัชญาการเมืองของตะวันตกเกือบทุกประเทศ มีปรากฏในคำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา และเป็นประเพณีในประเทศไทยในเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 และพฤษภา 2535” และแม้ว่าในบทความนี้ ธีรยุทธ บุญมี จะยืนยันว่า “ผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับการเสนอให้มีพระบรมราชวินิจฉัยให้ใช้ **มาตรา 7**” แต่ก็ระบุว่า “ที่จริงแล้ว มาตรา 7 โดยพฤตินัยเป็นอำนาจของประชาชน เมื่อประชาชนไม่อาจอดทนต่อการฉ้อฉลผลประโยชน์และอำนาจได้ พวกเขาทั้งหมดจะเสียสละแม้กระทั่งชีวิตของตนเองเพื่อขับไล่คนชั่วโกงเมืองออกไป”⁵⁴⁷

นอกจากนี้ ใน พ.ศ.2549 ธีรยุทธ บุญมี ยังเสนอทางแก้ไขปัญหาหลักของสังคมไทย 4 ประการ อันได้แก่ “ปัญหาองค์กรอิสระถูกแทรกแซง” “ปัญหา...กฎเกณฑ์จริยธรรมของนักการเมืองฝ่ายบริหารรัฐ” “ปัญหา...การก่อการร้ายของกรณี 3 จังหวัดภาคใต้” “ปัญหาโลกซึ่ง

⁵⁴⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁴⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁴⁷ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี)..

ซับซ้อนและเสี่ยงสูง” ด้วยการเน้นว่า “ทางออกที่ดีและมั่นคงคือ การแก้ไขจุดอ่อนในรัฐธรรมนูญ การหาทางให้องค์กรตรวจสอบทำงานอย่างได้ผล การเพิ่มพลังสังคมและพลังจริยธรรมให้มา ถ่วงดุลกับทุน และไม่จำเป็นต้องทำให้รัฐอ่อนแอแบบที่ทุนต้องการเสมอไป”⁵⁴⁸

ในวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2549 หลังการรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2549 ธีรยุทธ บุญมี แสดงความคิดเห็นไปในทางที่ยอมรับการรัฐประหาร โดยเห็นว่ารัฐบาล พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ เป็น “รัฐบาลปรองดองแห่งชาติ” แต่ก็ให้สัมภาษณ์ว่า “ผมไม่หวังกับรัฐบาล ชุดนี้มาก หวังปานกลางก็พอ เวลานั้นให้หนูเรื่องแก้คอร์รัปชันเพราะจะถาวรกว่า นอกจากนี้ให้ หนูเรื่องโครงสร้างกับเรื่องทิศทางเศรษฐกิจ ส่วนเรื่องอื่นก็พอประคองไปได้ อีกเรื่องที่ยากฝาก คือเรื่องการสื่อกับชาวบ้านเพราะสมัยทักษิณชาวบ้านจะชอบ ผู้นำต้องทำตรงนี้ให้มาก” และ “ไม่เชื่ออำมาตยาธิปไตยจะกลับมา” “ผมเชื่อว่าไม่กลับมาเพราะมีบทเรียนแล้ว การจัดการปัญหาเรื่อง พรรคการเมืองยากมาก ต้องมีบุคคลที่มีบารมี มีประสบการณ์ มีอะไรต่างๆ เช่น ให้พล.อ.เปรมไปคุยกับคุณบรรหารแป็บเดียวก็หลงทิศผิดทางแล้ว เขาจะพาไปมากกว่าพาเขาไป ชัดความสามารถ นักการเมืองมีมากกว่า”⁵⁴⁹

ธีรยุทธ บุญมี เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาต่างๆ แก่รัฐบาล พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ โดยเตือนไว้ด้วยว่า

“ผลของการล้มระบอบคอร์รัปชัน ทรท. สร้างความขัดแย้งระหว่างคณะผู้ทำการ เป็นพลังซึ่งเน้นด้านคุณธรรมของบ้านเมือง (moralist forces) กับพลังประชาธิปไตยส่วน หนึ่ง ต้องไม่แก้ปัญหาด้วยการปิดกั้นสิทธิเสรีภาพ แต่แก้ด้วยการยกระดับความเข้าใจกัน และ ขยายสิทธิเสรีภาพของพลังประชาธิปไตยและชาวบ้านให้กว้างขึ้น...วิกฤติที่ผ่านมาทำให้ “คน

⁵⁴⁸ ธีรยุทธ บุญมี, “เข้าใจสังคมไทย และ 4 ปัญหาที่ต้องแก้ไข” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไล่ล่า , (ข้างแล้ว), น. 292.

⁵⁴⁹ ธีรยุทธ บุญมี, (11 ตุลาคม พ.ศ.2549), “มองรัฐประหารและรัฐธรรมนูญฉบับภูมิปัญญาไทย” การเสวนา วิชาการ ‘รัฐบาลใหม่กับปัญหาทางสังคมการเมืองไทยในอนาคต’ ณ ตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ค้นหา เมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2559, จาก <http://v1.midnightuniv.org/midnight2544/0009999860.html> หรือ “ชาประจามาแล้ว “ธีรยุทธ” มองรัฐประหาร “ไม่เชื่ออำมาตยาธิปไตยจะกลับมา”, (12 ตุลาคม 2549), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2559, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2006/10/10056>.

เมือง"ขัดแย้งกับ "คนชนบท" "คนชั้นกลาง/สูง" ขัดแย้งกับ "รากหญ้า" ทางแก้ไขก็ติดกันชนบทว่าเป็นพวก ทรพ. แต่ต้องขยายความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจ และการยอมรับทางการเมืองสังคม เพื่อความปรองดองของเมืองและชนบท อีกปัญหาหนึ่งคือ **รัฐบาลแต่งตั้งที่มาจากชนชั้นนำและคนดี มักปิดตัวเอง ไม่รับฟังคนอื่น การให้อำนาจประชาชนเสนอวาระหรือปัญหาของชาติเป็นหลักสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของประชาธิปไตย**⁵⁵⁰

แนวทางในการแก้ไขปัญหาที่ธีรยุทธ บุญมี เสนอภายหลังการรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง กล่าวคือ "รัฐบาลกับ 7 ภารกิจการปรองดองชาติในระดับโครงสร้าง ภารกิจหลักของรัฐบาล คือ การสร้างความปรองดองในชาติ แต่ความปรองดองนี้ต้องไม่ใช่การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า แต่ต้องเป็นการแก้เชิงโครงสร้าง เพื่อสร้างฐานรากให้กับการปรองดองแห่งชาติ (national reconciliation) อย่างแท้จริง"⁵⁵¹ ซึ่งนอกจากเสนอให้มีการ "ยกระดับความเข้าใจกัน และขยายสิทธิเสรีภาพของพลังประชาธิปไตยและชาวบ้านให้กว้างขึ้น" และ "ขยายความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจ และการยอมรับความเท่าเทียมทางการเมืองสังคม เพื่อความปรองดองของเมืองและชนบท" แล้ว ข้อเสนอที่สำคัญของธีรยุทธ บุญมี ได้แก่ การดำเนินการต่างๆ เพื่อให้ชาวบ้านมีความสุขมากขึ้น ดังความว่า

"สร้างสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจกับความสุขของชาวบ้าน นโยบายเศรษฐกิจไทยละเลยภาคชนบทมาตลอด ประชานิยมจึงได้ผลอย่างมาก รัฐบาลใหม่ยังคงต้องใช้จ่ายเงินเพื่อภาคชนบทแต่ให้ถูกทิศทางขึ้น เช่น ขยายอัตราการค้าเติบโตเศรษฐกิจของภูมิภาคที่ยากจนให้มากกว่าภูมิภาคอื่น เน้นเศรษฐกิจเมือง หมู่บ้าน ขนานไปกับ SME ประชานิยมสร้างหนี้และการบริโภคฟุ่มเฟือย ทำให้ชนบทอ่อนแอ นโยบายใหม่ควรสร้างให้ภาคชนบทและเศรษฐกิจรากหญ้าเข้มแข็ง มุ่งเน้นไปที่การศึกษาวิจัยด้านสุขภาพ วัฒนธรรม สินค้าพื้นถิ่น เพื่อเป็นโครงสร้างพื้นฐานให้กับเศรษฐกิจการท่องเที่ยวภายใน/ภายนอก เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและสุขภาพและบริการ ซึ่งเป็นจุดแข็งของไทย มีงบประมาณสนับสนุนการศึกษาวิจัยของเยาวชน นวัตกรรมท้องถิ่นใน

⁵⁵⁰ ธีรยุทธ บุญมี, "รัฐบาลปรองดองแห่งชาติ" ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไร้ล้า , (อ้างแล้ว), น. 304-305.

⁵⁵¹ เรื่องเดียวกัน, น. 304-305.

ด้านสุขภาพ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม งบประมาณความน่าอยู่ การปลูกดอกไม้ต้นไม้ให้กับหมู่บ้าน เมือง การเสริมคุณภาพให้กับสวัสดิการด้านสุขภาพ ให้ "คนไทยทุกคนรักษาฟรี" และสวัสดิการ การศึกษา ฯลฯ

สร้างสมดุลปรัชญาเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หรือ ปรัชญา GDP กับปรัชญา GNH สมดุลระหว่างอำนาจทุนข้ามชาติกับอำนาจชุมชนท้องถิ่นอย่าง ให้เกิดผลที่เป็นจริง

สร้างสมดุลระหว่างอำนาจการเมืองกับอำนาจสังคม ระบบทักษิณครอบงำสื่อ และ ปิดกั้นภาคสังคมมากเกินไป รัฐบาลใหม่ควรทำให้เกิดสมดุลดีขึ้น โดยอาศัยกฎหมาย นโยบาย และงบประมาณ เช่น ให้สำนักงานสลากฯ ซึ่งเอาเงินจากประชาชนไปให้นักการเมืองใช้ พัฒนา ตัวเองเป็นสถาบันการเงินของสังคมที่ปลอดการแทรกแซงการเมือง เพื่อคืนกลับให้ประชาชนและ สังคม ยกเลิกงบประมาณสนับสนุนพรรคการเมืองและนำมาสนับสนุนองค์กรทางสังคม องค์กร สิทธิเสรีภาพ เอ็นจีโอ องค์กรวิชาการ และสื่อ เช่น มิงบ 100-200 ล้านบาทต่อปี สนับสนุนมูลนิธิเพื่อ ผู้บริโภค องค์กรประชาชนด้านคอร์รัปชัน งบสื่อทางเลือก (alternative media) เช่น แชนที่จะปิด กั้นเสรีภาพมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ควรมีงบสนับสนุนแทน ควรให้สื่อโทรทัศน์ของรัฐจัดเวลาเสนอ อย่างน้อยวันละ 1 ชั่วโมงให้สถาบันวิชาการ สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์ สภาหนังสือพิมพ์ สภานายความ กลุ่มรากหญ้า องค์กรพัฒนาเอกชน ฯลฯ ได้ร่วมกันใช้ โดยรัฐและเอกชนร่วมกัน สนับสนุนด้านงบประมาณ

สร้างความปรองดองของความต่างวัฒนธรรม ความรุนแรงภาคใต้มีสาเหตุสำคัญมา จากการละเลยไม่ให้ความสำคัญกับการเคารพความต่างในวัฒนธรรม ศาสนา อัตลักษณ์ ความ เป็นชาติพันธุ์มลายู ความต่างเหล่านี้ล้วนมีปรากฏอยู่ในระดับต่างๆ ระหว่างภูมิภาคท้องถิ่นต่างๆ ของประเทศไทย การปรองดองที่แท้จริงคือ การตระหนักและเคารพความต่างเหล่านี้ ส่งเสริมการ รักษาเอกลักษณ์ วัฒนธรรมของภูมิภาคต่างๆ โลกปัจจุบันมองความต่าง ความหลากหลายเป็น ทุนสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของประเทศมากกว่าจะเป็นหนี้สินหรือภาวะติดลบของประเทศ

มีโครงสร้างคอร์รัปชันของรัฐบาล ทรท. ซึ่งประสานระหว่างนักการเมือง ข้าราชการ และเอกชนซึ่งอยู่ตามบอร์ดของรัฐวิสาหกิจ กิจกรรมร่วมทุนรัฐเอกชน โครงสร้างเชิงนโยบายซึ่งโกงกิน และใช้จ่ายฟุ่มเฟือยมากมาย ซึ่งรัฐบาลต้องสลายโครงสร้างนี้อย่างจริงจัง⁵⁵²

ในข้อเสนอที่ให้แกรัฐบาลของ พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ นี้ ธีรยุทธ บุญมี มีความตระหนักอยู่แก่ใจว่าสังคมไทยมี “สถาบันอนุรักษนิยม” และ “บางส่วนเสื่อมโทรม” แต่ความต้องการที่จะทำลาย “ระบอบทักษิณ” ก็ทำให้ธีรยุทธ บุญมี สนับสนุนและยกย่องหลายสถาบัน (ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา ธีรยุทธ บุญมี เคยวิพากษ์วิจารณ์เอาไว้มาก) ดังความว่า

“สถาบันอนุรักษนิยมในโลก ยกเว้นประเทศตะวันตก มีประมาณ 5 ประเทศคือ รัสเซีย จีน อินเดีย ญี่ปุ่น ไทย ที่ประวัติศาสตร์การสร้างสถาบัน เช่น สถาบันราชการ สถาบันชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ยาวนานกว่าประเทศอื่น เนื่องจากสถาบันเหล่านี้เกิดมานานจึงมีแนวโน้มอนุรักษนิยมหรือบางส่วนเสื่อมโทรม เช่น สถาบันศาสนา ข้าราชการ...

ยุครัฐบาลทักษิณ ทหารการเมืองขยายเป็นทหารเมืองระดับชาติและระดับโลก วัฒน์ ชาวบ้านเกือบทั้งประเทศถูกรวบงำโดยประชานิยม สถาบันข้าราชการ ตำรวจ ทหาร องค์การอิสระ ศาลถูกแทรกแซงและครอบงำ ค่านิยมความซื่อสัตย์สุจริตถูกทำลาย เกือบหมด จนพลังเชิงสถาบันที่เหลือต้องลุกมาปักหลักสู้อยู่คือ พลังของสถาบันที่ยึดถือความซื่อสัตย์ ความชอบธรรม (moralist) ได้แก่ สื่อหนังสือพิมพ์, วิทย์, นักวิชาการ, พลังสถาบัน ยุติธรรมคือ ศาลต่างๆ, พลังสถาบันชาติคือ ทหาร, กลุ่มต่อต้านโลกาภิวัตน์, พลังซึ่งจงรักภักดี สถาบันกษัตริย์คือ ชนชั้นสูง และองคมนตรี, แต่อำนาจของทหารเมืองมีสูงมาก ในที่สุดกองทัพต้องใช้วิธีรัฐประหารมาคลี่คลายความขัดแย้ง”⁵⁵³

ข้อเสนอสำคัญที่สุดของธีรยุทธ บุญมี ในช่วงหลังการรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 ก็คือ “ต้องพัฒนารัฐธรรมนูญฉบับภูมิปัญญาไทย เน้นยุทธศาสตร์การสร้างและขยายสถาบัน และวัฒนธรรมด้านคอร์รัปชัน” ด้วยเหตุผลว่า “ปัจจุบันเราไม่อาจหันไปใช้ประชาธิปไตยครึ่งใบซึ่งพึ่งพิงอำนาจแบบศูนย์เดียว คือ กองทัพ ต้องให้มีประชาธิปไตยเต็มใบ แต่

⁵⁵² เรื่องเดียวกัน, น. 305-306.

⁵⁵³ เรื่องเดียวกัน, น. 307-308.

มีหลายสถาบันมาตรวจสอบกำกับ (regulate) ทิศทางทุนการเมือง เพราะขอบเขตปัญหากว้างกว่าเดิมมาก โลกก็เคลื่อนตัวเป็นประชาธิปไตยมากกว่าเดิม⁵⁵⁴ และ “ต้องพัฒนารัฐธรรมนูญเป็นรัฐธรรมนูญฉบับภูมิปัญญาไทย การแก้ไขปัญหาลงวิฤตการเมืองไทยทำกันผิดพลาดทุกหน. หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ศึกษาและหยิบยกทฤษฎีตะวันตกมาใช้อย่างลวกๆ หลังพฤษภาคม 2535 ก็มีการปฏิรูปการเมืองที่เป็นลัทธิคลังทฤษฎีตะวันตกมากเกินไป ในครั้งนี้ผู้ร่างรัฐธรรมนูญต้องกล้าคิดวิธีการที่ส่งเสริมอำนาจประชาชนที่เหมาะสมกับสังคม วัฒนธรรมไทยด้วย จึงควรเรียกว่าเป็นการจัดทำเป็นรัฐธรรมนูญฉบับภูมิปัญญาไทย”⁵⁵⁵

โดยธีรยุทธ บุญมี ได้ให้คำอธิบายลักษณะสำคัญของรัฐธรรมนูญใหม่ ดังนี้

“รัฐธรรมนูญใหม่ต้องเน้นการสร้างประชาธิปไตยที่มีแก่นสาร จาก 14 ตุลาคม 2516 มาถึงปัจจุบัน ประชาธิปไตยโดยรูปแบบคือประชาธิปไตยที่เป็นเฉพาะการเลือกตั้ง (Procedural Democracy) ได้มาถึงทางตัน ต้องมีการพัฒนาไปอีกขั้น คือประชาธิปไตยที่มีเนื้อหาหรือประชาธิปไตยที่มีแก่นสาร (Substantive Democracy) แก่นสารนี้คือ การเพิ่มความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม ความอยู่ดีมีสุข และสิทธิอำนาจของประชาชน

รัฐธรรมนูญใหม่ต้องสร้างโครงสร้างการเมืองกึ่งชาติแบบยั่งยืนสมดุลขึ้นให้ได้ โครงสร้างการเมืองที่ดีที่จะแก้วิกฤตประเทศได้ยั่งยืนถาวร คือโครงสร้างที่ยอมรับอำนาจของประชาชนผ่านความชอบธรรมของประชาธิปไตยเลือกตั้ง คู่กันไปกับอำนาจตรวจสอบของสถาบันต่างๆ ซึ่งมีความชอบธรรมในเชิงการแบ่งงาน แบ่งหน้าที่ และการพิสูจน์ตัวเองว่าทำงานเพื่อประโยชน์สังคม (functional differentiation ในฐานะเป็น social legitimation) แนวคิดเสรีนิยมตะวันตกสุดขั้วที่ยึดเอาสิทธิการเลือกตั้งของบุคคลอย่างเดียวนั้นเป็นที่มาของอำนาจทั้งปวง ถูกพิสูจน์แล้วว่าล้มเหลวครั้งแล้วครั้งเล่า เพราะทุนการเมืองเข้าครอบงำแทรกแซงได้หมด”⁵⁵⁶

⁵⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 308.

⁵⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 308-309.

⁵⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 309. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

ธีรยุทธ บุญมี เรียกร้องให้เปลี่ยนส่วนที่เป็นปัญหาในโครงสร้างการเมืองไทย ที่สำคัญก็คือ

“ประเทศไทยจะหวนไปใช้สถาบันเดียว คือ กองทัพ มากำกับการณ์ตามระบบประชาธิปไตยครั้งใดไม่ได้ ต้องใช้ยุทธศาสตร์การสมดุลอำนาจ ต้องขยายและสร้างความเป็นสถาบันแบบหลายศูนย์มาตรวจสอบถ่วงดุลทุนการเมือง ขยายสถาบันเดิม และสร้างสถาบันใหม่ๆ เช่น ภาคเอกชนต้องมีบทบาทสนับสนุนประชาสังคม สนับสนุนฝ่ายประชาธิปไตย ทุกวิกฤติในอดีต ภาคเอกชนไทยแสดงความรับผิดชอบน้อยที่สุด จนกล่าวได้ว่าการเมินเฉยหรือสนับสนุนผู้มีอำนาจการเมืองของพวกเขา เป็นสาเหตุสำคัญให้วิกฤติขยายตัวถึงขั้นมีการรัฐประหาร ภาคเอกชนจึงควรเสียสละเพื่อชดเชยความผิดและมีคุณูปการสร้างความปรองดองแห่งชาติด้วยการเสียภาษีเพิ่มเติม 0.2 เปอร์เซ็นต์ของรายได้สำหรับ 100 บริษัทใหญ่ที่สุดของประเทศ และ 0.1 เปอร์เซ็นต์สำหรับ 200 บริษัทถัดไป เพื่อสนับสนุนกิจกรรมภาคสังคม”⁵⁵⁷

นอกจากนี้ ธีรยุทธ บุญมี ยังคงให้ความสำคัญแก่การตรวจสอบการใช้อำนาจของนักการเมือง รวมทั้งยังคงสนับสนุนกระบวนการตุลาการภิวัตน์อย่างต่อเนื่อง ดังความว่า

“องค์กรตรวจสอบคอร์รัปชันนักการเมือง ต้องดำเนินไปอย่างเข้มข้น, กรรมการเลือกตั้งต้องดำเนินไปอย่างจริงจัง, และกระบวนการตุลาการภิวัตน์ต้องเกิดต่อไปอย่างเข้มข้น. ถ้า 3 ส่วนนี้ดำเนินไปต่อเนื่อง จะมีโอกาสเกิดเป็นวัฒนธรรมด้านคอร์รัปชัน และการซื้อเสียง...ต้องหาทางกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญเพื่อให้องค์กรตรวจสอบ เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ, ปปช., คตส., สตง., รวมทั้งองค์กรสำคัญอื่นๆ เช่น ปปง., กกต., องค์การอิสระ, ความเป็นกลางและเป็นสถาบันมากขึ้น ซึ่งความเป็นสถาบันมีองค์ประกอบสำคัญดังนี้คือ มีความเป็นอิสระ มีอุดมคติเพื่อภารกิจ มีบุคลากรที่ได้รับความนับถือ มีผลงาน มีวัฒนธรรมเฉพาะขององค์กร ซึ่งอาจได้รับสิทธิตามรัฐธรรมนูญ ให้สืบเนื่องตัวเอง (reproduce) ได้ เช่น ให้มีสิทธิเสนอบุคลากรชุดต่อไปจำนวน 1 ใน 3 หรือ 1 ใน 4 เป็นต้น”⁵⁵⁸

⁵⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 310-311.

⁵⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 311. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

อนึ่ง ธีรยุทธ บุญมี เชื่อมั่นใน “คนดี” ที่มาจากกลุ่มคนที่เป็นชนชั้นนำ ดังที่มีการเสนอชื่อบุคคลที่เห็นว่าควรได้รับเชิญมาร่วมงานสำคัญๆ ในการเคลื่อนไหวต่างๆ ในระดับชาติ รวมทั้งการปฏิรูปการเมือง เช่น พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ อานันท์ ปันยารชุน ประเวศ วะสี สุเมธ ตันติเวชกุล ไสภณ สุภาพงษ์ ฯลฯ⁵⁵⁹ ดังนั้น ในการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ “ที่มาขององค์กรตรวจสอบ” ธีรยุทธ บุญมี จึงมิได้ให้ความสำคัญแก่การเลือกตั้งโดยประชาชนเท่าใดนัก (ทั้งๆ ที่เสนอเรื่องความสำคัญของการกระจายอำนาจให้แก่ประชาชน) ดังความว่า

“ที่มาขององค์กรตรวจสอบควรมาจากสถาบันสังคมที่พิสูจน์แล้วว่าไม่ถูกครอบงำหรือถูกแทรกแซงน้อยที่สุด ได้แก่ สถาบันศาลฎีกา สถาบันศาลปกครอง ศาลรัฐธรรมนูญ สถาบันสื่อหนังสือพิมพ์ คณะอาจารย์มหาวิทยาลัยรุ่นเก่าซึ่งมีลักษณะความเป็นสถาบันสูง บุคคลที่มีผลงานการดำรงชีวิตเป็นที่ประจักษ์จนมีลักษณะเป็นสถาบันที่ได้รับความนับถือจากสังคมทั่วไปอย่างต่อเนื่องยาวนาน เช่น ถ้ารัฐธรรมนูญกำหนดให้มี ปปช. 15 คน ให้มาจากศาลฎีกา 3 คน จากศาลปกครอง 3 คน ศาลรัฐธรรมนูญ 3 คน สถาบันหนังสือพิมพ์ 3 คน ที่ประชุมอาจารย์คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยรุ่นเก่า เช่น จุฬาฯ ธรรมศาสตร์ รามคำแหง สุขุทัยธรรมาธิราช เลือกตัวแทนแต่ละ 2 คน แล้วให้มาเลือกกันเองเหลือ 3 คน เป็นต้น วุฒิสภาก็ยังควรจะมี เพราะเป็นการขยายพื้นที่การมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคสังคม ทั้งนี้ อาจกำหนดให้มาจากการเลือกตั้งครึ่งหนึ่งและมาจากสถาบันสังคมอีกครึ่งหนึ่ง”⁵⁶⁰

ธีรยุทธ บุญมี เสนอให้ “ขยายพื้นที่คุณธรรม เช่น รัฐธรรมนูญกำหนดให้มีคณะมนตรีคุณธรรม เพื่อให้บุคคลที่ได้รับการเคารพ อาทิ นพ.ประเวศ วะสี, เสนาะ อุณาภูล, ระพี สาคริก, เสน่ห์ จามริก, ม.ร.ว.อดิน รพีพัฒน์, สุเมธ ตันติเวชกุล, ไสภณ สุภาพงษ์ ฯลฯ มีโอกาสได้รับเลือก

⁵⁵⁹ โปรดดูรายชื่อเพิ่มเติมใน ธีรยุทธ บุญมี, “รัฐบาลปรองดองแห่งชาติ” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไล่ล่า , (อ้างแล้ว). เช่น หน้า 201, หน้า 259, หน้า 285, หน้า 286 เป็นต้น.

⁵⁶⁰ ธีรยุทธ บุญมี, “รัฐบาลปรองดองแห่งชาติ” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไล่ล่า , (อ้างแล้ว), น. 311. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

ไปทำหน้าที่ส่งเสริมคุณธรรม มีอำนาจยื่นเรื่องทุจริตคอร์รัปชันของนักการเมืองจากภาคประชาชน ไปยังศาลที่เหมาะสม”⁵⁶¹

เนื่องจาก ธีรยุทธ บุญมี ตระหนักว่า “รัฐธรรมนูญและโมเดลการเมืองที่เสนอนี้จะถูกวิจารณ์ว่าเป็นประชาธิปไตยแบบชนชั้นนำหรือมาตยาธิปไตย (elite democracy) ไม่เป็นแบบมาตรฐานสากล” ในการบรรยายเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2549 จึงได้เสนอ “คำอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญและโครงสร้างการเมืองแบบภูมิปัญญาไทย” ดังนี้

“1. ประชาธิปไตยทั่วโลกโดยไม่มีข้อยกเว้น (รวมทั้งรัฐธรรมนูญไทยปี 40 ที่ผ่านมา) ล้วนอนุโลมให้มีบทบาทชนชั้นนำปนอยู่ด้วย อาทิเช่น กระบวนการตุลาการภิวัตน์ (judicial review) ของทุกประเทศก็จะอยู่ในแนวคิดนี้

2. ประชาธิปไตยทั่วโลกล้วนมีลักษณะเฉพาะตามประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของตน เช่น การเลือกวุฒิสภาการลงคะแนนไพรมารีโหวต เป็นลักษณะเฉพาะของอเมริกา สภาสูงของอังกฤษ บทบาทศาสนานิกายต่างๆ ต่อพรรคการเมืองของเยอรมัน ไทยก็ควรคิดบนเงื่อนไขภูมิปัญญาไทย

3. โลกยุคสมัยใหม่มีความซับซ้อน (complexity) มีการแบ่งงาน แบ่งหน้าที่ (functional differentiation) แบ่งความชำนาญเฉพาะ (specialization) กว้างขวางมาก การออกแบบรัฐธรรมนูญฉบับภูมิปัญญาไทยให้ยอมรับความชอบธรรมแบบหลากหลายนี้ มากกว่าการยอมรับเฉพาะสิทธิของปัจเจกบุคคล อีกนัยหนึ่ง ระบบการเมืองที่ดีต้องประสานการเมืองภาคตัวแทน การเมืองภาคตรวจสอบ การเมืองภาคสังคม-ประชาชน 4. รัฐธรรมนูญใหม่จะต้องเน้นประชาธิปไตยเต็มใบ ต้องเคร่งครัดให้อำนาจของสถาบันต่างๆ จำกัดอยู่เฉพาะอำนาจตรวจสอบ ไม่ใช่การบริหารหรือการออกกฎหมาย และควรมีลักษณะชั่วคราว เช่น 6-8 ปี

5. รัฐธรรมนูญและโครงสร้างการเมืองแบบภูมิปัญญาไทย ไม่ใช่การหวนกลับไปหาประชาธิปไตยแบบไทยๆ ของเผด็จการทหาร หรือประชาธิปไตยวิธีเอเซียแบบสิงคโปร์ แต่

⁵⁶¹ เรื่องเดียวกัน, น. 313. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

ต้องเป็นการยกระดับคนไทยให้พ้นจากการสยบยอมทางความคิดตะวันตก และตัดความหลงมกมาย เชิดชูความเป็นไทยจนล้นเกินออกไป

6. **วิกฤติที่ผ่านมาควรเป็นวิกฤติสุดท้ายของประเทศ และอาจเป็นโอกาสสุดท้ายที่เราแก้ปัญหาด้วย** เพราะวิกฤติครั้งนี้กระทบทุกส่วนไม่เว้นแม้สถาบันพระมหากษัตริย์ จึงควรพิจารณาข้อกังวลของนักวิชาการว่า การเมืองไทยจะวนกลับไปสู่อมาตยาธิปไตยหรือไม่โดยตรงไปตรงมา ทั้งนี้เพราะปัจจุบันวัฒนธรรมข้าราชการ นักการเมือง เอกชนไทย กลายเป็นวัฒนธรรมคอร์รัปชันอย่างกว้างขวางที่สุด จึงเรียกร้องให้พลังทุกส่วนต้องออกมาแก้ไขปัญหา ตามกระบวนการเสริมคุณธรรมสังคมเพื่อรักษา

ตามรัฐธรรมนูญของคณบดี บุคคล องค์การที่ใกล้ชิดพระมหากษัตริย์ ต้องเป็นกลางทางการเมืองอย่างเคร่งครัด แต่ในฐานะสมาชิกสังคมย่อมมีสิทธิที่จะบอกประชาชนว่า สิ่งใดดี สิ่งใดชั่ว กล่าวคือ **ไม่ยุ่งการเมืองแต่ยุ่งเรื่องจริยธรรม** เช่น ส่งเสริมให้ประชาชนเคารพคนดี คว่าบาตร ประณามนักการเมืองชั่วไม่ว่าจะอยู่พรรคใด เพื่อเป็นการตัดไฟแต่ต้นลม เราอาจถกเถียงกันหรือยอมรับว่า ปัจจุบันควรเกิดหรือได้เกิดกระบวนการ **อมาตยาภิวัตน์** ขึ้นแล้ว ซึ่งเป็นลักษณะของพัฒนาการเมืองไทย ซึ่งต้องมองว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นกระบวนการเสริมคุณธรรมสังคมเพื่อรักษา ไม่ใช่กระบวนการเพื่ออำนาจหรือเพื่อผลประโยชน์ สังคมก็ต้องคอยกำกับให้กระบวนการนี้อยู่ในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสม

ทหารเองก็ต้องวางตัวเป็นกลางทางการเมือง ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด ไม่สนับสนุนหรือมีอิทธิพลในพรรคการเมืองใดๆ แต่มีสิทธิตามรัฐธรรมนูญในฐานะสมาชิกสังคมที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการเสริมคุณธรรมเพื่อสังคมดังกล่าวได้เช่นกัน⁵⁶²

ใน วันที่ 5 มีนาคม พ.ศ.2550 ธีรยุทธ บุญมี เสนอให้สร้างระบอบประชาธิปไตยที่รัฐธรรมนูญและรัฐบาลทำหน้าที่เปลี่ยนทิศทางในการจัดสถานะของประชาชนให้แตกต่างจากสมัยทักษิณ ชินวัตร มีอำนาจ ดังความว่า

⁵⁶² เรื่องเดียวกัน, น. 313-315. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

“มองให้เป็นรูปธรรมช่วง 6 ปี รัฐบาลทักษิณดำเนินนโยบายทุนนิยมเสรีบวกประชานิยม ซึ่งก็คือ **การยึดเอียดให้ประชาชนลดฐานะเหลือเพียงผู้บริโภค (consumer) หรือเป็นลูกหนี้** ทิศทางข้างหน้าของภาคประชาชนควรหลุดพ้นไปจากกับดักนี้ **ทิศทางรัฐธรรมนูญและรัฐบาล ควรเน้นการเพิ่มอำนาจในความเป็นจริงแก่ประชาชนและชุมชน (empowerment) ในชีวิต** ที่หลากหลายมิติหรือเต็มบริบูรณ์มากขึ้น คือ (ก) ขยายศักยภาพในการเป็นทุนทางสังคม (ข) ขยายศักยภาพในการเป็นทุนทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ สภาพแวดล้อม (ค) ขยายศักยภาพในการเป็นทุนทางปัญญาและความรู้ และสุขภาวะ (ง) การแบ่งปันการเป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมกับ รัฐมากขึ้น

...ในการปฏิบัติที่เป็นจริง รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ควรบรรจุมิติเหล่านี้ เน้นสิทธิหรือนโยบาย เหล่านี้ เช่น หลักสวัสดิการด้านสุขภาพ การศึกษาตลอดชีวิต ขณะเดียวกันรัฐก็ควรส่งเสริมการพัฒนาติดังกล่าว เช่น ทางสังคม สร้างและส่งเสริมสหกรณ์ออมทรัพย์ ประชาคมท้องถิ่น กลุ่มเด็ก สตรี กลุ่มผลประโยชน์ทางด้านเกษตรหรือหัตถกรรมอุตสาหกรรมย่อยพื้นบ้าน กลุ่มสุขภาพ สภาพแวดล้อม ภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ กฎหมาย วัฒนธรรม เป็นต้น”⁵⁶³

เป็นที่น่าสังเกตว่า ธีรยุทธ บุญมี ต้องการให้เกิดการกระจายอำนาจ และสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชาวบ้าน (ไม่ต่างจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ที่จะได้วิเคราะห์ต่อไปข้างหน้า) แต่มีความแตกต่างที่สำคัญคือ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” เชื่อกันว่าชาวบ้านแต่ละคนมีสติปัญญาที่จะคิดเอง มีเหตุผล และรู้ว่าอะไรคือทางเลือกที่ดีที่สุดสำหรับตนเองและครอบครัว) ส่วนธีรยุทธ บุญมี เห็นว่า “ทั้งหมดเกี่ยวข้องกับชาวบ้านส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งอาจสรุปได้ว่ายังติดขัดกับค่านิยมอุปถัมภ์และวัตถุนิยม การปฏิบัติจะมีอุปสรรค ต้องมุ่งมั่นประเมิณผลเพื่อปรับปรุงนโยบายวิธีการตลอดเวลา”⁵⁶⁴ ทักษะที่ขาดความเชื่อมั่นในชาวบ้านเช่นนี้ ทำให้ ธีรยุทธ บุญมี เน้นการรวมเป็น “กลุ่ม” หรือเน้น “ชุมชน” ที่ชาวบ้านจะร่วมมือกันในด้าน

⁵⁶³ ธีรยุทธ บุญมี, “คิดเพื่อประเทศไทย” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไล่ล่า , (อ้างแล้ว), น. 321-322.

⁵⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 322. (เน้นโดยผู้วิจัย).

ต่างๆ (คล้ายคลึงกับปัญญาชนและนักวิชาการที่ให้ความสำคัญแก่ “วัฒนธรรมชุมชน” ในฐานะที่เป็นรากฐานของ “การพึ่งตัวเอง” ในระดับหมู่บ้าน)

ใน พ.ศ.2550 นี้ ธีรยุทธ บุญมี เสนอให้คลี่คลายปัญหาการเมืองด้วยการสร้างประชาธิปไตยแบบที่เรียกว่า **“ประชาธิปไตยสมดุล: อำนาจอธิปไตยของประชาชน ถ่วงดุลด้วยอำนาจสังคม”** ซึ่งธีรยุทธ บุญมี อธิบายว่า **“คือ รัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูปไทย ซึ่งไม่ได้หมายถึงว่ามีแก่นแท้ความเป็นไทย หรือไทยมีลักษณะพิเศษ แต่หมายถึงการสอดคล้องสถานการณ์ ประวัติศาสตร์”**⁵⁶⁵

ความหมายของ **“ประชาธิปไตย”** ที่ธีรยุทธ บุญมี เน้นในช่วงหลังรัฐประหาร เป็นความหมายที่ย้อนกลับมาให้ความสำคัญแก่การเลือกตั้งอีกครั้งหนึ่ง โดยเสนอให้สร้าง **“ประชาธิปไตยเต็มใบ”** ซึ่งส่วนหนึ่งของ **“ประชาธิปไตยเต็มใบ”** ก็คือ **“การเลือกตั้งเสรีโดยประชาชน”** แม้ว่าจะเน้นความสำคัญของมิติอื่นๆ ของ **“ประชาธิปไตย”** เช่น **“ระบบตรวจสอบ”** และ **“อำนาจของสถาบันทางสังคมซึ่งไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง”** ด้วยก็ตาม ดังความว่า

“ทำอย่างไรจึงจะให้อำนาจการบริหาร อำนาจนิติบัญญัติ เป็นประชาธิปไตยเต็มใบ คือมาจากการเลือกตั้งโดยเสรีของประชาชน ขณะเดียวกันก็ต้องสร้างระบบตรวจสอบนักการเมือง ข้าราชการ อย่างได้ผล จึงต้องมาจากอีกฐานอำนาจหนึ่ง คืออำนาจของสถาบันทางสังคมซึ่งไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง แต่ทำงานมานาน ดำรงอยู่มานาน ได้รับการยอมรับศรัทธาการทำงานจากประชาชน อาทิ สถาบันศาล สถาบันสื่อ สถาบันวิชาการ ฯ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การยอมรับว่าแหล่งที่มาของอำนาจไม่จำเป็นต้องมาจากแหล่งเดียว (monoism) แต่มาจากหลายแหล่งได้ (pluralism)”⁵⁶⁶

ธีรยุทธ บุญมี ได้หยิบยกปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากการอ้างอำนาจของประชาชนเพียงแหล่งเดียวขึ้นมากล่าว เพื่อตอบโต้ทัศนะของฝ่ายที่สนับสนุน ทักษิณ ชินวัตร ด้วย โดยกล่าวว่า **“ในยุค**

⁵⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 323.

⁵⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 323.

สมัยใหม่การอ้างอำนาจแหล่งเดียวจากประชาชนนำไปสู่เผด็จการสังคมนิยม นาซี ฟาสซิสต์ รวมทั้งระบอบทักษิณได้”⁵⁶⁷

ถึงแม้ธีรยุทธ บุญมี จะยอมรับว่า “หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน เป็นหลักที่ดีที่สุดสำหรับระบอบการเมืองเท่าที่มนุษย์เคยคิดได้มา เรายังต้องยึดมั่นในหลักการนี้ต่อไป” แต่ก็เน้นไว้ด้วยว่า “ต้องทำความเข้าใจให้ละเอียดขึ้นว่า หลักการนี้มีทั้งหลักการอื่นที่ทำงานควบคู่กันไปและมีบทเรียนความเสียหายมากมาย หากไม่ทำความเข้าใจให้ถูกต้อง” นอกจากนี้ยังระบุว่า “การยึดหลักอำนาจเป็นของปวงชนหลักเดียว” ในท้ายที่สุดแล้วก็จะ “ปรากฏเพียงในนาม หรือเป็นพิธีกรรม” เท่านั้น หาได้มีผลอย่างจริงจังในทางปฏิบัติไม่ ดังความว่า

“การยึดหลักอำนาจเป็นของปวงชนหลักเดียว มองข้ามว่า อำนาจตามรัฐธรรมนูญมีสองส่วน คือ เนื้อหนังหรือฐานของอำนาจคือประชาชน (constituent power) กับผู้ใช้อำนาจคือองค์กรรัฐและตัวแทน (constituted power) นักทฤษฎีจำนวนมากสรุปว่า อำนาจอย่างแรกมักปรากฏเพียงในนาม หรือเป็นพิธีกรรม เช่น การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง แม้แต่การลงประชามติ ซึ่งมักถือกันว่าเป็นลักษณะของประชาธิปไตยมากที่สุด ที่จริงประชาชน (constituent power) มีสิทธิเพียงการกาเครื่องหมาย “รับ” หรือ “ไม่รับ” เท่านั้น รายละเอียดมักอยู่พ้นความเข้าใจของชาวบ้าน เนื้อหาจะถูกย่อ ยีบเรียง โหม่น้าว จูงใจ โดยนักการเมืองหรือชนชั้นนำในสังคมทั้งสิ้น ส่วนผู้ใช้อำนาจผูกขาด ใช้อำนาจอย่างมิชอบเพื่อประโยชน์ของธุรกิจและกลุ่มทุนมากขึ้นเรื่อย ๆ”⁵⁶⁸

ธีรยุทธ บุญมี อ้างความรู้ทางสังคมวิทยา เพื่อให้คนคล้อยตาม ว่าแหล่งที่มาของความชอบธรรมของอำนาจควรมาจากหลายแหล่ง และหากให้ความสำคัญแก่แหล่งเดียวคือการเลือกตั้งก็จะทำให้กลุ่มทุนสามารถผูกขาดอำนาจและใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว รวมทั้งเน้นด้วยว่า “ประชาธิปไตยบริสุทธิ์เป็นความเพ้อฝันที่ไม่มีอยู่จริง” และหากยึดถือ “ประชาธิปไตยบริสุทธิ์” อย่างสุดโต่งก็จะแก้ปัญหาใดๆ ไม่ได้ ดังความต่อไปนี้

⁵⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 323. (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁵⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 323-324.

“นักสังคมวิทยาบอกว่า ความชอบธรรมของสถาบันต่างๆ ของการใช้อำนาจต่างๆ นั้นมีที่มาจากหลากหลายผสมผสานกัน คือ ความชอบธรรมของตัวบุคคล ความชอบธรรมเชิงจารีต ประเพณี ศาสนา ความชอบธรรมเชิงกฎหมาย ความชอบธรรมของระบบราชการและทฤษฎีการเมืองการบริหารแบบใหม่ รากฐานของความชอบธรรมนี้มาจากที่ใด? คำตอบที่ดีที่สุดในปัจจุบันไม่ได้มาจากความถูกต้องหรือเหตุผลใดๆ แต่มักมาจากศรัทธา ความเชื่อมั่น เมื่อนำไปพิจารณาหรือรัฐธรรมนูญและปฏิบัติการทางการเมืองของทุกประเทศ มักยึดถือความชอบธรรมของการเลือกตั้งเป็นหลัก (ก็คือทฤษฎีการเมืองว่าด้วยอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน) ผสมผสานกับอำนาจความชอบธรรมแบบอื่นๆ กล่าวอีกนัยหนึ่ง **ประชาธิปไตยบริสุทธิ์เป็นความเพ้อฝันที่ไม่มีอยู่จริง**

ระบบหาเสียงเลือกตั้ง ระบบการบริหารพรรค ระบบเสียงส่วนใหญ่ในพรรค ให้อำนาจนายทุน กลุ่มธุรกิจ จนปัจจุบัน ปัญหาร่วมกันของประชาธิปไตยทั่วโลกก็คือ การเข้ายึดกุมอำนาจการเมืองโดยทุนและกลุ่มธุรกิจ การยึดมั่นในหลักประชาธิปไตยเลือกตั้งแบบสุดโต่ง **จึงเป็นสิ่งที่เดียวกับทุนนิยมเสรีและการแสวงหากำไรสูงสุดกับอำนาจการเมืองสูงสุด (maximization of wealth and political power) ก็กลายเป็นสิ่งเดียวกัน** ในโลกแห่งความเป็นจริงมีหลักการอีกหลักหนึ่ง ซึ่งทุกคนเชื่อว่าเป็นหัวใจของประชาธิปไตยนั่นคือ **“หลักการแบ่งแยกอำนาจ”** แท้จริงแล้วหลักการนี้ขัดกับประชาธิปไตยอย่างยิ่ง เพราะเกือบไม่มีอำนาจตุลาการประเทศใดที่มีที่มาจากการเลือกตั้ง แต่มีที่มาจากความเชื่อมั่นในสถาบันยุติธรรมของสังคมนั้นๆ เป็นหลัก

นักวิชาการบางท่านเรียกพวกที่เชื่อมั่นในสิทธิบุคคล สิทธิเลือกตั้งสุดโต่งว่าเป็นลัทธิเสียงส่วนใหญ่ หรือ **“เลือกตั้งธิปไตย”** ซึ่งนักคิดแบบสังคมนิยม นิยมใช้หลักการที่ฟังดูมั่นคงปลอดภัยมาเป็นหลักยึดในการให้เหตุผล แต่มักห่างไกลจากการแก้ปัญหาให้ได้ผลจริงจัง”⁵⁶⁹

นอกจากนี้ ธีรยุทธ บุญมี ยังพยายามชี้ให้เห็นว่า ระบบการเมืองแบบเลือกตั้งในประเทศต่างๆ ล้วนแต่มีปัญหา มิได้เป็นระบบที่มีความสมบูรณ์แบบอย่างแท้จริง ดังความว่า

⁵⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 324-325.

“การยึดหลักอำนาจของปวงชนหลักเดียวมีลักษณะเป็นอุดมคติที่พยายามหลงลืมว่า ในภาคปฏิบัติจะมีหลักระบบตัวแทน คือการเลือกตั้งผู้แทนฯ ซึ่งเกือบไม่มีลักษณะอุดมคติเลย เพราะมีปัญหาต่างๆ กันทุกประเทศไม่มีข้อยกเว้น ไม่ว่าจะเป็นสหรัฐอเมริกา อิตาลี ญี่ปุ่น อินเดีย ฯลฯ นอกจากนี้ การเลือกตั้งโดยแบ่งตามเขตภูมิศาสตร์ก็ไม่เคารพสิทธิบุคคลโดยบริสุทธิ์ เพราะเอื้อต่อคนท้องถิ่น ซึ่งมักเป็นอภิชนท้องถิ่น ให้มีโอกาสเป็นผู้แทน การเลือกตั้งวุฒิสมาชิกของทุกประเทศ มีรากฐานและเอื้อต่อพวกอภิชน (elite) การใช้หลักเสียงส่วนใหญ่เป็นการเอื้อประโยชน์แก่รัฐหรือจังหวัด หรือเขตเลือกตั้งที่ยากจน เพราะสามารถบังคับให้แบ่งความมั่งคั่งจากรัฐ จังหวัด ภาคที่ร่ำรวย ไปให้พวกที่ยากจนได้ อีกนัยหนึ่งก็คือ ระบบดังกล่าวเป็นการผสมผสานผลประโยชน์แบบประชาธิปไตย กับผลประโยชน์ของความเป็นชาติ”⁵⁷⁰

เมื่อเห็นว่าการให้ความสำคัญแก่การเลือกตั้งเป็นหลักทำให้เกิดปัญหาตามมามาก อีกทั้งยังเห็นว่า “ในโลกแห่งความเป็นจริงมีหลักการอีกหลักหนึ่ง ซึ่งทุกคนเชื่อว่าเป็นหัวใจของประชาธิปไตยนั่นคือ **“หลักการแบ่งแยกอำนาจ”** แท้จริงแล้วหลักการนี้ขัดกับประชาธิปไตยอย่างยิ่ง เพราะเกือบไม่มีอำนาจตุลาการประเทศใดที่มีที่มาจากการเลือกตั้ง แต่มีที่มาจากความเชื่อมั่นในสถาบันยุติธรรมของสังคมเป็นหลัก”⁵⁷¹ ธีรยุทธ บุญมี จึงเสนอว่า

“ดังนั้น สิ่งที่เราควรทำคือการสร้าง**ประชาธิปไตยสมดุล: อำนาจประชาชนถ่วงดุลด้วยอำนาจสังคม** กล่าวคือ ทำให้ระบบเลือกตั้ง พรรคการเมือง ระบบตัวแทน อำนาจบริหาร ส.ส. ส.ว. เป็นประชาธิปไตยมากที่สุด ไม่โน้มเอียงปิดกั้นหรือเอื้อประโยชน์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง กระจายโอกาสอำนาจให้กับกลุ่มต่างๆ ให้กว้างขวางที่สุด มีกลไกธรรมาภิบาลในตัวเองอย่างไร และจะทำให้ระบบตรวจสอบได้ผล มีอิสระแท้จริงอย่างไร คำตอบที่พูดถึงกันมากที่สุด คือ การให้องค์กรตรวจสอบมีที่มาจากการเลือกและคัดสรรของสถาบันตุลาการหรือสถาบันอื่นๆ”⁵⁷²

อย่างไรก็ตาม ธีรยุทธ บุญมี ไม่ต้องการให้ **“อำนาจสถาบันยุติธรรม สถาบันทางสังคม”** มีอำนาจอย่างปราศจากขอบเขตจำกัดจนกลายเป็น **“อมาตยาธิปไตยหรืออภิชนาธิปไตย”**

⁵⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 324-325.

⁵⁷¹ เรื่องเดียวกัน, น. 325.

⁵⁷² เรื่องเดียวกัน, น. 325-326. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

ไทย” จึงระบุไว้ด้วยว่า ในระบอบ “ประชาธิปไตยสมดุลง” นี้ “อำนาจสถาบันยุติธรรม สถาบันทางสังคม” ควรเป็นการใช้อำนาจในการตรวจสอบเท่านั้น มิใช่การใช้อำนาจในการกำหนดนโยบาย ดังความว่า

“สิ่งที่เป็นหลักก็คืออำนาจของประชาชน ทิศทางใหญ่จึงควรเป็นทิศทางให้ประชาชนมีอำนาจมากขึ้น มีความยุติธรรมในชีวิตความเป็นอยู่มากขึ้น ในอีกด้านหนึ่ง อำนาจสถาบันยุติธรรม สถาบันทางสังคม ต้องจำกัดให้เป็นอำนาจเฉพาะการตรวจสอบทุจริตอย่างเคร่งครัด ไม่ใช้อำนาจกำหนดนโยบายและต้องไม่โน้มเอียงสุดขั้วกลายเป็นอมาตยาธิปไตยหรืออภิชนาธิปไตยดังที่มีความกังวลกันอยู่”⁵⁷³

ในการบรรยายเรื่อง “คิดเพื่อประเทศไทย” ที่เสนอเมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ.2550 นี้ ถึงแม้ว่าจะเป็นช่วงหลังการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 อธิยุทธ บุญมี ก็ยังคงเน้นความสำคัญของ “ตุลาการภิวัตน์” เนื่องจากคณะรัฐประหารมิได้ใช้อำนาจรัฐาธิปัตย์ที่ได้มาจากการรัฐประหารไปในการแก้ปัญหาคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นใน “ระบอบทักษิณ” โดยตรง เพราะจะต้องระมัดระวังมิให้สูญเสียความชอบธรรมมากเกินไปจากการใช้อำนาจอธิปไตยด้านการศาลแทนศาลสถิตยุติธรรม ในบริบทที่สังคมมีความตื่นตัวในเรื่องหลักการของระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น จำเป็นต้องใช้กระบวนการทางการศาลในการจัดการปัญหาดังกล่าวนี้ ดังนั้นการสร้าง ความชอบธรรมแก่ “ตุลาการภิวัตน์” พร้อมๆ กับการกำหนดแนวทางในการใช้อำนาจของตุลาการอย่างเหมาะสมเพื่อมิให้ถูกต่อต้านจนสูญเสียความชอบธรรม จึงยังมีความสำคัญมากขึ้น ดังที่อธิยุทธ บุญมี กล่าวว่า “ในอนาคตอันใกล้ ภารกิจของสถาบันศาลจะเพิ่มขึ้น จากคดีซึ่งส่งต่อมาจากองค์กรอิสระ จึงควรทำงานของตนอย่างดีที่สุด เพื่อลดแรงกดดันต่อสถาบันยุติธรรมของประเทศ ซึ่งมีแง่คิดเพิ่มเติมเกี่ยวกับตุลาการภิวัตน์”⁵⁷⁴

อธิยุทธ บุญมี เริ่มต้นด้วยการเน้นบทบาทของตุลาการในการ “ตรวจสอบ ถ่วงดุล” ฝ่ายบริหาร ซึ่งเป็นบทบาทในเชิง “รุก” ขณะเดียวกันก็ต้อง “ระวัง” หรือ “กำกับ

⁵⁷³ เรื่องเดียวกัน, น. 325-326. (เน้นโดยอธิยุทธ บุญมี).

⁵⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 326.

ตัวเอง”ในการใช้อำนาจด้านอื่นๆ นอกเหนือจากการตรวจสอบถ่วงดุลฝ่ายบริหาร ดัง
ความว่า

“ตุลาการภิวัตน์ คือ กระบวนการตรวจสอบถ่วงดุลการทุจริตฝ่ายบริหาร การใช้อำนาจเกิน
เลย การใช้อำนาจอย่างผิดกระบวนการ การใช้อำนาจโดยไม่ชอบด้วยเหตุผล ในแง่นี้ตุลาการภิ
วัตน์ในไทยควรมี**ลักษณะรุก** (activism) เพราะปัญหามีมากและหมักหมมมานาน ซึ่งหากตัดสิน
ลงโทษนักการเมือง ข้าราชการ ตามหลักฐานและหลักกฎหมายได้จริง ก็คงสร้างวัฒนธรรม
การเมืองใหม่ให้นักการเมืองหลายจำได้ ส่วนในแง่การเปิดพื้นที่สิทธิและการสร้างคามยุติธรรมให้
ประชาชนบ้านเราก็คงยาวนาน จึงเรียกร้องให้ตุลาการภิวัตน์มีลักษณะเร่รูงเช่นกัน อย่างไรก็ตาม
ตุลาการภิวัตน์ในทุกแห่งต้องคู่ขนานหรือมีสิ่งที่เรียกว่า **การกำกับตัวเองของฝ่ายตุลาการ**
(judicial self-restraint) มากำกับอยู่ตลอดเวลาด้วย”⁵⁷⁵

ใน พ.ศ.2550 อธิยุทธ บุญมี ให้ความสำคัญแก่ “การกำกับตัวเอง” ของตุลาการ
อย่างเป็นอย่างมาก โดยเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้อย่างชัดเจน เช่น

“กระบวนการกำกับตัวเองนี้มีหลายแง่ให้พิจารณาคือ 1.สิ่งใดที่อยู่ สิ่งใดที่ไม่อยู่ใน
ขอบข่ายตุลาการภิวัตน์ 2.การเคารพในหลักการแบ่งแยกอำนาจ (separation of power
constraint หรือ structural constraint) กล่าวคือ แม้ตุลาการจะมีอำนาจในการทบทวนการใช้
อำนาจของฝ่ายอื่นๆ แต่ต้องไม่ทำในแง่การตัดสินทิศทางของนโยบาย การได้ผลหรือไม่ได้ผลของ
นโยบาย แต่ต้องตัดสินบนหลักความยุติธรรมของกฎหมาย

หลักความยุติธรรมของกฎหมายที่ใช้กระบวนการตุลาการภิวัตน์ ประกอบด้วย 3 ส่วน
ใหญ่ คือ

- (1) รัฐใช้อำนาจถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ (หลัก legality)
- (2) รัฐใช้อำนาจตามหลักเหตุผลหรือไม่ (หลัก rationality)...
- (3) หลักความถูกต้องตามกระบวนการใช้อำนาจ (หลัก procedural impropriety)

⁵⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 326-327.

(4) การพิจารณาดีความของศาลย่อมแยกขาดจากการ "ตั้งเป้าหมาย" ไว้ล่วงหน้า แต่ต้องขึ้นอยู่กับหลักการของตัวบทกฎหมาย ไม่ขึ้นอยู่กับคตินิยมบุคคล ซึ่งในกรณีของศาลไทยได้ยึดหลักนี้อย่างเคร่งครัดคืออยู่แล้ว ในช่วงหลังศาลบางประเทศยังเพิ่มเติมหลักความเป็นธรรมแก่เด็ก ผู้หญิง ชนกลุ่มน้อย คนจน คนด้อยโอกาส เป็นต้น เพื่อให้สอดคล้องกับโลกสมัยใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

(5) อีกหลักหนึ่ง ใช้ในกรณีที่การตัดสินคดีจะส่งผลกระทบต่อทั้งบุคคลและส่วนรวม ผู้พิจารณาจำเป็นต้องใช้หลักความได้สัดส่วน (pro-portionality) หรือหลักการถ่วงดุล (balance) ระหว่างประโยชน์ส่วนรวมและบุคคลด้วย

(6) การกำกับตัวเองในทางเทคนิคหรือการปฏิบัติภาระหน้าที่ กล่าวคือ การรับพิจารณาบางคดี การขยายสิทธิบางอย่างแก่ประชาชน จะเพิ่มคดียุติธรรมแก่ศาลจนล้นเกินได้⁵⁷⁶

ใน พ.ศ.2550 นี้ ธีรยุทธ บุญมี เรียกร้องหลายครั้งว่าคณะรัฐประหาร (คมช.) “**ต้องหวนกลับสู่ประชาธิปไตยที่แท้จริงโดยเร็วที่สุด**” หรือ “**ต้องหวนกลับสู่ประชาธิปไตยโดยไวที่สุด...** เพื่อสร้างการยอมรับทั้งภายในและนอกประเทศ”⁵⁷⁷ โดยเห็นว่า

“คมช. เริ่มไม่นิ่ง ไม่หลุดพ้นจากวัฒนธรรมอำนาจแบบทหาร จึงอาจคลี่คลายวิกฤตให้ประเทศไม่ได้...ทหารต้องไม่สืบทอดอำนาจ ต้องมีการสร้างระบบการเมืองและการเลือกตั้งที่เป็นธรรม มีการคานอำนาจ มีการตรวจสอบที่ได้ผล สร้างระบอบต่างๆ ที่มีความชอบธรรม...

ปัจจุบัน คมช. ...ชกผิดเป้า...ชกกับนามธรรมคือเผด็จการทุนนิยม มากกว่าการยืนยันการโกงกินของระบอบทักษิณ ทั้งยังปิดกั้นการเคลื่อนไหวพรรคการเมือง ระแวงชาวบ้านแบบเหมาวมมีแนวโน้มหวนไปใช้วัฒนธรรมอำนาจนิยม 3 ลักษณะคือ **หนึ่ง ไม่แก้ปัญหาวัยระบบแต่แก้ด้วยตัวบุคคล...สอง คือ การแก้ปัญหบบแบ่งแยกแล้วปกครอง** เช่น ปัจจุบันเริ่มสลายฐานกำลังหรือดึงบุคลากร ทรท. มาเป็นพวก ผลคือทหารจะเข้าไปร่วมมืออำนาจผลประโยชน์กับกลุ่มการเมืองต่างๆ...**สาม คือความเชื่อมั่นที่ผิดๆ ว่าอำนาจอย่างเดียวยเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในการแก้ปัญหา** ทั้งที่การแก้ปัญหที่ถูกต้องคือแก้ด้วยความรู้ ความคิด ด้วยกลไกเชิงสถาบันที่

⁵⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 327-328.

⁵⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 332.

ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งได้รับการยอมรับและมีส่วนร่วมจากสังคมและภาคประชาชน แต่ปัจจุบันจะเห็นได้ว่า ประชาชน พรรคการเมือง ถูกกดขี่ไม่ให้มีบทบาทใดๆ⁵⁷⁸

ก่อนหน้านี้เล็กน้อย คือในวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2550 ธีรยุทธ บุญมี วิจารย์ชนชั้นนำไทยอย่างรุนแรง ในแง่ที่เป็นโรค “ต่อมความดีโต” และ “ต่อมอำนาจโต” โดยกล่าวว่า

“โรคต่อมความดีโตและต่อมอำนาจโตของชนชั้นนำไทยทำให้ไม่เคยแก้วิกฤตได้สำเร็จ โรคต่อมความดีโต คือความเชื่อว่าถ้าตัวเองเป็นคนดี ตั้งใจทำงาน มีเจตนาที่ดี พุดชักชวนให้ทำในสิ่งที่ดี ความชั่วก็จะแพ้ความดี คนดีมักคิดว่าความดีที่ตัวเองทำมาเป็นการให้กับผู้อื่นแล้ว จึงมักเป็นผู้รับ ไม่เป็นผู้ให้จริงๆ โดยไม่รู้ตัวว่าชาวบ้านเดือดร้อนขัดสนเรื่องวัตถุ นี่เป็นเหตุให้รัฐบาลสุรยุทธ์มีทัศนคติที่ผิดพลาด...ไม่จำเป็นต้องสืบทอดเป้าหมายการรื้อล้างความชอบธรรมทักษิณ หรือตอบสนองต่อชาวบ้านมากนัก...

โรคต่อมอำนาจโตนั้นคือ เมื่อมีอำนาจแล้วก็ยึดติดว่าอำนาจเป็นของตน หลงลืมไปว่าอำนาจนั้นย่อมมีวัตถุประสงค์หรือมีที่มาจากประชาชน เกิดอาการหน้าใหญ่หน้าโตแต่ต้องไม่ได้...ปัญหาเมืองไทยจึงแก้ไม่ตรงเป้าหมายและไม่สุดปลายทางของมัน ส่วนการบ้าอำนาจนั้นเป็นอาการขั้นสุดท้ายของโรคนี้”⁵⁷⁹

เป็นที่น่าสังเกตว่า ธีรยุทธ บุญมี มีความเห็นว่ารัฐบาลที่มาจากการรัฐประหารนั้น “วิธีการที่มาจึงไม่ชอบธรรม ในหมู่ประชาคมโลกก็ขาดความชอบธรรม เพราะพวกเขาเชื่อในประชาธิปไตยเลือกตั้ง” แต่ก็เห็นว่ารัฐบาลสามารถ “สถาปนาความชอบธรรมของตนเองขึ้นมา” ซึ่งในกรณีของคมช. จะทำได้ด้วย **“การรื้อล้าง (delegitimize) ความชอบธรรมรัฐบาลทักษิณจึงสำคัญที่สุด** ...จำเป็นต้องอธิบายความไม่ชอบธรรมของทักษิณต่อคนไทยและประชาคมโลก มีเหตุผลที่หนักแน่นมารองรับ...”⁵⁸⁰ อาจกล่าวได้ว่า ในทัศนะของธีรยุทธ บุญมี รัฐบาลที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งก็

⁵⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 334. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

⁵⁷⁹ ธีรยุทธ บุญมี, “คมช., รัฐบาลสุรยุทธ์ ควรเร่งแก้ปัญหาทักษิณและก้าวข้ามไปแก้วิกฤตอื่นๆ ของชาติ” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไร้ค่า, (อ้างแล้ว), น. 335-336.

⁵⁸⁰ ธีรยุทธ บุญมี, “คิดเพื่อประเทศไทย” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไร้ค่า กรุงเทพฯ: มติชน, 2549. หน้า 334. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

สามารถที่จะมีความชอบธรรมได้ อย่างไรก็ตาม ในที่สุดแล้ว ธีรยุทธ บุญมี ก็เห็นว่าสถานการณ์ที่ถือว่า “**ขั้นเลวร้ายที่สุด**” ก็คือกองทัพใช้ข้ออ้างบางประการ “ในการสืบทอดอำนาจ”⁵⁸¹

ในโอกาสครบรอบ 1 ปี คณะรัฐประหาร คือวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2550 ธีรยุทธ บุญมี ประเมินว่า

“โดยรวม 1 ปีของรัฐประหาร 19 ก.ย. สะท้อนว่า **การรัฐประหารมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงได้จำกัด ในอนาคตไม่ควรจะมีการรัฐประหารอีกแล้ว** ผลงานของรัฐบาลสุรยุทธ์ก็สะท้อนว่าอดีตข้าราชการ เทคโนโลยีคน เป็นชนชั้นที่ไม่สามารถนำพาประเทศได้อีกต่อไป เพราะวัฒนธรรมข้าราชการไม่ชื่นชมผู้มีความสามารถ ไม่เน้นประสิทธิภาพ วิสัยทัศน์ ความสำเร็จ และความรวดเร็วทันการณ์ แต่ชนชั้นนี้สามารถใช้ประสบการณ์ตรวจสอบคอร์รัปชันและการใช้อำนาจมิชอบได้ดี”⁵⁸²

เนื่องจากจะมีการเลือกตั้งในปลายปี พ.ศ.2550 หลังจากรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2550 ผ่านการลงประชามติโดยมีสัดส่วนของคนที่รับรองรัฐธรรมนูญประมาณร้อยละ 60 ธีรยุทธ บุญมี จึงวิเคราะห์ว่า “ถ้ากล่าวในเชิงรัฐศาสตร์การเลือกตั้งครั้งนี้มีความชอบธรรมต่ำ เพราะประชาติรัฐธรรมนูญมีเสียงคัดค้านมากถึง 40% คนส่วนหนึ่งจะคลางแคลงความเป็นกลางของรัฐ ความยุติธรรมขององค์กรอิสระต่างๆ”⁵⁸³

ธีรยุทธ บุญมี วิเคราะห์การเลือกตั้งที่จะเกิดขึ้นโดยมองในแง่ลบอย่างมาก เช่น กล่าวว่

“การเลือกตั้งครั้งนี้จะเป็นการเลือกตั้งที่สุดชั่วในความไม่เต็มใจ เป็นการเลือกตั้ง 4 สดๆ หรือ 4 สดชั่ว คือ

ซื้อเสียงกันแหกฉลากมากที่สุด

สกปรกมากที่สุด ในการใช้อำนาจรัฐ กลุ่มพวกพ้องตัวเองเอาเปรียบคู่ต่อสู้

⁵⁸¹ เรื่องเดียวกัน, น. 334. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

⁵⁸² ธีรยุทธ บุญมี, “ประเมินผลงาน 1 ปีหลังรัฐประหาร 19 ก.ย. 49 และวิเคราะห์อนาคตการเมืองไทย” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไร้ค่า, (อ้างแล้ว), น. 345-346. (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁵⁸³ เรื่องเดียวกัน, น. 345-346.

สามานย์มากที่สุด คือจะมีการใช้วิชามาร นโยบายหลอกลวง ใบปลิว ข่าวลือ ทำลาย ทำร้ายคู่แข่ง ฟ้องร้องโกงเลือกตั้งมากและกว้างขวางที่สุด

เสียมากที่สุด พรรคข้อที่ 3 ที่ 4 ก็เหมือนปลาร้าเก่าในไหใหม่ ในการจัดรัฐบาลหลังการเลือกตั้ง จะมีความพยายามวิ่งเต้นเสียเปรียบเพื่อร่วมเป็นรัฐบาลอย่างน่าเกลียดที่สุด รวมทั้งซื้อส.ส. หรือพรรคการเมืองด้วย”⁵⁸⁴

จึงเห็นได้ชัดว่า ในสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ธีรยุทธ บุญมี เน้นว่าการเลือกตั้งเต็มไปด้วยความเลวร้าย ซึ่งหมายความว่าประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งยังไม่เหมาะสมกับสังคมไทยและไม่ควรเกิดขึ้นในเวลานั้น อย่างไรก็ตาม ในการบรรยายเดียวกันนั้น ธีรยุทธ บุญมี ก็เรียกร้องว่า “เราไม่ควรปล่อยให้สภาพซึ่งเปรียบเสมือนการเขียนเช็คเปล่าให้ทหารหรือนักการเมืองฝ่ายตรงข้ามชักฉ้อฉลเงินเอาตามใจชอบอีกต่อไป เพราะระบบการตรวจสอบถ่วงดุล ของบ้านเมืองจะเสียหาย...สังคมไทยต้องเริ่มเรียกร้องให้ทหารกลับสู่ที่ตั้งและมีบทบาทตามที่ควรจะเป็น”⁵⁸⁵

นอกจากจะต้องการให้ทหารถอนตัวออกจากการเมืองแล้ว ธีรยุทธ บุญมี ยังเรียกร้องให้มีการปรองดองอย่างถูกต้องตามหลักการ กล่าวคือ

“การปรองดองต้องมีกฎเกณฑ์ว่าบางสิ่งสมควรรวมขอมกันได้ บางสิ่งก็ให้อย่าได้ เช่น การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ การสังหารหมู่ การข่มขืน การโก่งกินชาติอย่างอุกอาจ

การปรองดองต้องเสมอภาค ไม่ใช่ฝ่ายหนึ่งเหนือกว่าทางจิตวิญญาณหรือศีลธรรม เป็น การเปิดใจกว้างมองหาจุดร่วมกัน เช่น การเป็นมนุษย์คนไทย...หรือใจกว้างยอมรับความต่างในความคิด ประเพณี วัฒนธรรม...บางครั้งก็ต้องมีการยอมรับข้อผิดพลาดของฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายก่อน”⁵⁸⁶

⁵⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 345-346.

⁵⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 351.

⁵⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 352.

ในการวิเคราะห์ “โครงสร้างประชาธิปไตยไทย” ในปลายปี พ.ศ.2550 ในโอกาสรัฐประหารครบ 1 ปีนี้ ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่า ประชาธิปไตยไทยยังอ่อนแอเนื่องจากพลังต่างๆ ที่กำหนด “โครงสร้างประชาธิปไตยไทย” นั้นล้วนแต่มีปัญหา ดังความว่า

“โครงสร้างประชาธิปไตยไทยมีอยู่ 4 พลัง คือ 1. ชนชั้นรากหญ้า 2. กลุ่มทุนใหญ่ที่เชื่อมโยงกระแสโลกาภิวัตน์ 3. กลุ่มข้าราชการ เทคโนโลยี แครต 4. ภาคสังคม วิชาการ และสื่อ 4 พลังนี้ขาดบูรณาการและความสมดุล ทุนใหญ่ในกระแสโลกาภิวัตน์มีลักษณะทั่วประเทศ (หรือทั่วโลก) จึงสามารถครอบงำรากหญ้า ภาคชนบท ที่มีลักษณะเป็นท้องถิ่นได้ง่าย มันจึงมีเสียงความเป็นตัวแทนมากเกินไป สามารถเข้ามาแทนที่ข้าราชการที่มีลักษณะทั่วประเทศและเคยมีอำนาจมาก่อน ส่วนรากหญ้าถูกครอบงำ จึงมีลักษณะมีเสียงน้อยไป (under representation) ส่วนภาคสังคมคือ นักวิชาการและสื่อ นั้น แม้จะมีฐานะทั่วประเทศ แต่ก็มีฐานเสียงเป็นส่วนๆ หรือเป็นชนชั้น ไม่ได้มีลักษณะกว้างขวางแท้จริง ความไม่สมดุลทำให้เกิดวิกฤตการณ์ คือ เนื่องจากกลุ่มทุนใหญ่ขยายตัวไปครอบงำส่วนอื่น และคอร์รัปชันมากเกินไป จึงถูกคัดค้านจากปัญญาชน สื่อ ที่ต้องการให้ประชาธิปไตยมีมิติด้านศีลธรรมคุณธรรมด้วย และในที่สุดก็ถูกรัฐประหารจากพลังสถาบันทหารที่กลัวทุนจะขัดแย้งกับสถาบันชาติ ศาสน์ กษัตริย์ มากเกินไป”⁵⁸⁷

ธีรยุทธ บุญมี มีความหวังว่าสังคมไทยจะสามารถพัฒนาไปสู่โครงสร้างประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ขึ้น โดยที่ “สังคมจะซึมซับข้อเท็จจริง เหตุผล เข้าไปในที่สุด” ทั้งนี้โดยที่จะมีการคลี่คลายให้เกิดความปรองดองในชาติผ่านกลไกหลักของสังคม ซึ่งกลไกสำคัญที่ธีรยุทธ บุญมี เน้นให้มีบทบาทก็ได้แก่ “สถาบันที่ยุติธรรมและเป็นกลาง...เช่น กฎหมาย หรือสถาบันตุลาการในการลงโทษผู้กระทำผิด” ในขณะที่ทางแก้ทางการเมือง ก็คือ “อาศัยการเลือกตั้งที่จะมีขึ้น” ในการทำให้ “ฝ่ายต่างๆ ได้ครอบครองพื้นที่ ผลประโยชน์ที่เหมาะสมของตน” ซึ่งในการนี้ “รัฐบาล กกต. ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลฎีกาแผนกคดีการเมือง จะต้องดูแลให้การเลือกตั้งนี้บริสุทธิ์ยุติธรรมแก่ทุกๆ ฝ่าย ต้องเข้มงวดกับการซื้อเสียง การทำผิดกฎหมายอย่างทัดเทียมกัน” ส่วน “สื่อมวลชน นักวิชาการ

⁵⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 354-355.

จะมีส่วนช่วยกระบวนการกลับสู่โหมดปกติได้มาก โดยการเผยแพร่ทัศนะที่เปิดกว้าง ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดจนสุดขั้วให้มากขึ้น”⁵⁸⁸

ธีรยุทธ บุญมี คาดว่า “ทักษิณไม่มีโอกาสหวนคืนสู่อำนาจ”⁵⁸⁹ แต่หลังจากการเลือกตั้งผ่านไปและพรรคพลังประชาชนได้จัดตั้งรัฐบาลในเดือนมกราคม พ.ศ.2551 ธีรยุทธ บุญมี ก็แสดงความผิดหวังอย่างชัดเจนในการแสดงปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “ทบทวนทิศทางประเทศไทย” ในวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ.2551 ระบุถึงการแทรกแซงหรือทำลายสถาบันต่างๆ ที่มีบทบาทสำคัญในการถ่วงดุลและตรวจสอบในยุคที่เกิด “ระบอบทักษิณ” ซึ่งทำให้การสร้างประชาธิปไตยตาม **แนวคิดประชาธิปไตยสมดุล** “คือให้มีประชาธิปไตยเลือกตั้ง แต่ต้องมีการตรวจสอบถ่วงดุลที่ดีด้วย” ไม่อาจบรรลุผลสำเร็จ ดังความว่า

“ในปี 2540 มีความพยายามแก้ไขข้อบกพร่องในเรื่องการซื้อเสียงและการคอร์รัปชัน ด้วย **แนวคิดประชาธิปไตยสมดุล คือให้มีประชาธิปไตยเลือกตั้ง แต่ต้องมีการตรวจสอบถ่วงดุลที่ดีด้วย** กล่าวคือตรวจสอบถ่วงดุลแต่ไม่แทรกแซงอำนาจบริหาร เป็นการตรวจสอบการใช้ อำนาจตามกฎหมาย (legality) อยู่ในกระบวนการใช้อำนาจที่ถูกต้อง (procedural propriety) ตามหลักสมเหตุสมผล (rationality) ตามหลักความเป็นธรรม (fairness) หรือไม่ แต่การเกิด ระบอบ ทษ. ซึ่งองค์กรอิสระรวมทั้งข้าราชการ กองทัพ ถูกครอบงำ กระบวนการยุติธรรม และศาลทำงานไม่เต็มที่ ทำให้เกิดคำถามใหญ่ขึ้นมาว่า ประชาธิปไตยสมดุลนั้นสมดุลจริงหรือไม่ ทำงานได้จริงหรือไม่ แก้ปัญหาคอร์รัปชันได้จริงหรือไม่? ถ้าไม่มีประชาชนและพลังส่วนอื่นๆ คอยประคับประคอง? ในอีกมุมหนึ่งคนสนับสนุนแนวทางนี้แม้จะเป็นวงกว้างแต่ไม่เป็นขบวนการการเมืองหรือเป็นแม้แต่กลุ่ม วิธีการของพวกเขาคือการถกเถียงให้เห็นด้วย เหตุและผล ซึ่งอาจใช้ได้ดีในประเทศตะวันตก แต่ได้ผลน้อยในประเทศไทย นอกจากนี้ยัง

⁵⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 353.

⁵⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 365.

บ้านเมืองมีวิกฤติแหลมคม คนไทยมักหันเข้าหาอำนาจเป็นเครื่องมือหรือวิธีการหลักของการแก้ปัญหา”⁵⁹⁰

ในปาฐกถา “ทบทวนทิศทางประเทศไทย” นี้ ธีรยุทธ บุญมี ได้แสดงความกังวลเกี่ยวกับลักษณะของ “คนไทย” ซึ่งขาดปัญญาและใช้ศรัทธาปลอมๆ ในการจัดการเรื่องต่างๆ ดังความว่า

“ปัญหาคนไทยไม่อยู่กับปัญญาความรู้ แต่อยู่กับศรัทธาปลอมๆ เพราะไม่เคยมีอำนาจจริงจัง ไม่เคยแก้ปัญหาตัวเองและของประเทศด้วยหลักเหตุผล คนไทยจึงสอพลออุดมการณ์มานาน เช่น ยึดมั่นประชาธิปไตยเลือกตั้ง ที่มีแต่การซื้อเสียง และผลลัพธ์ก็คือชาวบ้านไม่ได้อะไร แต่กลุ่มทุนการเมืองเป็นผู้สวดยประโยชน์ระบอบประชาธิปไตยแบบทุนสามานย์รุ่งเรืองบางส่วนก็ยึดมั่นในอุดมการณ์ชาติ-ศาสนา-กษัตริย์แบบปลอมๆ คือไม่ได้เน้นการยึดมั่นแบบใช้ปัญญาที่จะทำให้สถาบันหลักของชาติก้าวหน้า เกิดประโยชน์ที่สถาพรต่อบ้านเมืองและประชาชนจริงๆ เมื่อมีวิกฤติทุกหนก็เกิดการขัดแย้งทางความคิดปลอมๆ ซึ่งไม่ได้เกิดจากแก่นสารทางปัญญา จึงคลี่คลายไม่ได้”⁵⁹¹

ในการ “ทบทวนทิศทางประเทศไทย” นี้ ธีรยุทธ บุญมี สรุปว่า “คำถามว่าการปกครองเผด็จการ หรือระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ ยังใช้ได้หรือไม่ เพราะมีคนส่วนน้อยที่ยังรำลึกถึงการใช้อำนาจเด็ดขาดแก้ปัญหา แต่ประเทศไทยควรได้ข้อสรุปจากเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ การปฏิวัติ รสช. และเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ การปฏิวัติ 19 กันยายน และรัฐบาลสุรยุทธ์ได้แล้วว่าทั้งสองรูปแบบการปกครองแก้ไขปัญหาไม่ได้และเกิดผลเสียกับประเทศ”⁵⁹²

นอกจากนี้ ธีรยุทธ บุญมี ยังได้ตอบคำถามที่ว่า “ประเทศไทยควรปฏิรูป ‘การเมืองใหม่’ ตามแนวของพันธมิตรหรือไม่?” โดยวิเคราะห์ว่า

⁵⁹⁰ ธีรยุทธ บุญมี. (26 กรกฎาคม 2551), **ทบทวนทิศทางประเทศไทย**. ปาฐกถาพิเศษวาระ 35 ปี 14 ตุลาฯ สืบสานประชาธิปไตย วันที่ 26 กรกฎาคม 2551 ณ อาคาร กีฬาวัดสน ศูนย์เยาวชนกรุงเทพมหานคร (ไทย-ญี่ปุ่น), ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.14tula.com/activity/p-2551-teerayut.pdf>

⁵⁹¹ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁹² เรื่องเดียวกัน.

“แนวคิดนี้มุ่งแก้ปัญหาคอร์รัปชัน นำพาประเทศไปสู่วิถีความเจริญ “แบบเอเชีย” โดยอาศัยความมุ่งมั่นหรือเจตนารมณ์ของ “คนดี” ในบ้านเมือง โดยไม่สนใจประชาธิปไตยเลือกตั้งมากนัก โดยอาจใช้การผสมผสานระหว่างการสรรหาการเลือกจากอาชีพ กับการเลือกตั้งทั่วไป (นพ.ประเวศ ก็ได้เสนอการปฏิวัติประชาธิปไตยโดยประชาชนเป็นการกระจายอำนาจสู่รากหญ้า ชุมชน การมีส่วนร่วม เสรีภาพ สื่อ การตรวจสอบ และการเมืองภาคประชาชน แต่ไม่เสนอชัดเจนว่าอำนาจของประชาชนโดยการเลือกตั้งมีฐานะเช่นไร) เนื่องจากนับวันการเมืองไทยจะยิ่งไม่มีทางเลือก มีโอกาสที่คนจะหันไปสนับสนุนแนวทางนี้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม **แนวทางนี้มีข้ออ่อนคือ เป็นการสวนทางประชาธิปไตยที่ต่อสู้กันมานาน และจากประสบการณ์ของการปฏิวัติทั่วโลกคนดีมักมีความคิดสุดขั้ว และอยู่ในกรอบจำกัด ในระยะยาวคนดีก็เสื่อมได้เพราะอำนาจและผลประโยชน์ ประเทศจึงมีความเสี่ยงสูงเช่นกันถ้าจะเดินไปในเส้นทางนี้**⁵⁹³

นับตั้งแต่เสนอเรื่อง “ทบทวนทิศทางการประเทศไทย” ในกลางปี พ.ศ.2551 แล้ว ธีรยุทธ บุญมี มิได้ออกมาแสดงความคิดเห็นทางการเมือง จนกระทั่งสื่อมวลชนเสนอข่าวว่า

“ธีรยุทธ บุญมี” หายหน้าไปจากสังคมอันสับสนยุ่งเหยิงนานเกือบ 5 ปี ด้วยข้ออ้างสุขภาพทรุดโทรม ป่วยเป็น โรค “หายใจติดขัด”

แต่เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2555 ที่ผ่านมา เขาหวนกลับมาสวมเสื้อกั๊กตัวเดิม นั่งหัวโต๊ะบรรจงประดิษฐ์คำพาดหัวข่าวหน้าหนึ่งให้หนังสือพิมพ์อีกครั้ง และเช่นเคย มิตรรักแฟนสื่อมวลชนทุกแขนงมากันเต็มห้องแถลงข่าวเพื่อมาเอา “ถ้อยคำ” ไปพาดหัวข่าวเหมือนเดิม...

คำถามคือ ทำไมธีรยุทธจึงออกมาวิจารณ์การเมืองในยุครัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร แต่ในสมัยรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ แล้ว เขาเก็บตัวเงียบใช้เวลาว่างวาดรูปขายให้เศรษฐีซื้อไปประดับบ้าน แต่เมื่อมีเสียงเรียกร้องแสดงความเห็นทางการเมือง เขาก็อ้างเพียงว่า “ป่วย”

แต่เมื่อกลุ่มอำนาจ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีอำนาจในสังคม ยิ่งลักษณ์เป็นนายกรัฐมนตรี “ธีรยุทธ” กลับหายป่วยฉับพลัน ออกมาวิจารณ์การเมือง)...

⁵⁹³ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยผู้วิจัย).

แน่ละ การปรากฏตัววิจารณ์การ เมืองของธีรยุทธย่อมมีเบื้องหลังการถ่ายทำ...โดยเฉพาะ ในยามที่สังคมกำลังเรียกหา “ความปรองดองและนิรโทษกรรม”

ประเด็นสำคัญ คือ พรรคเพื่อไทยและแกนนำแนวร่วมประชาธิปไตยเพื่อต่อต้านเผด็จการ แห่งชาติ หรือ นปช.นำความปรองดองไปผูกติด พ.ต.ท.ทักษิณ นั้นแปลว่า พ.ต.ท.ทักษิณได้ ประโยชน์ ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ที่ธีรยุทธต้องออกมาต้าน⁵⁹⁴

ในวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ.2555 ซึ่งรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร กำลังได้รับการ วิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องนโยบาย “ประชานิยม” โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการรับจำนำข้าว มากขึ้น (ก่อนจะเกิดการชุมนุมของ กปปส.) ธีรยุทธ บุญมี ได้เสนอความคิดเห็นโดยเน้น ให้เกิดการปรองดองระหว่าง “คนเสื้อเหลือง” กับ “คนเสื้อแดง” และกล่าวว่าต้องการให้ ยอมรับการดำรงอยู่ของซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังพยายามชี้แจงให้ “คนเสื้อเหลือง” เข้าใจ ความรู้สึกนึกคิดของ “คนเสื้อแดง” ด้วยว่าเพราะเหตุใดจึงนิยมในตัวทักษิณ ชินวัตร ดัง ความว่า

“ปมปัญหาสังคมการเมืองไทยคือไม่ยอมรับการดำรงอยู่ของซึ่งกันและกัน ที่รุนแรงมากที่สุด คือไม่ยอมรับการดำรงอยู่ของอีกฝ่าย ผิดเพี้ยน ดูเหมือนไม่มีอะไร แต่ลึกมาก อาทิ กลุ่มเสื้อแดงก็ไม่ ยอมรับเสื้อเหลือง บอกเป็นพวกไม่มีเหตุผล ไม่มีความคิด คลั่งชาติ-คลั่งเจ้า ส่วนเสื้อเหลืองก็ บอกว่า เสื้อแดงไม่มีตัวตน คือถูกจ้างมา ไล่เลยถูกหลอก ไร้การศึกษา ถูกชักจูงมาตลอด ซึ่งถือ เป็นประเด็นใหญ่เหมือนโดนดูถูกเหยียดหยาม นั้นเป็นสาเหตุสำคัญหนึ่งที่ทำให้เสื้อแดงขยายตัว

จุดประสงค์ใหญ่คือผมอยากให้มีการยอมรับการดำรงอยู่ซึ่งกันและกัน ถึงไม่ยอมรับก็ต้อง ทำความเข้าใจและมีมุมมองใหม่ว่า เสื้อแดงทำไมถึงมีการขยายตัว และเป็นพลังสำคัญตัดสินการ เลือกตั้งมาโดยตลอด อันนี้น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี เป็นจุดเริ่มต้นพูดคุยเรื่องความสมานฉันท์ใน อนาคต ตอนนี้อยู่คนเดียวไม่ได้ ต้องเข้าใจกันก่อน แล้วค่อยมาหาวิธี หาทางจะบรรลุเป้าหมาย ได้อย่างไร

⁵⁹⁴ ธีรยุทธ บุญมี. คนไม่เคยเปลี่ยน! สยามธุรกิจ, 1285 (21-23 มีนาคม พ.ศ.2555).

เพราะเสื้อแดงเขามองว่าเขาชอบทักษิณจากนโยบาย 30 บาท รักษาทุกโรค เพราะช่วยในเรื่องศักดิ์ศรีด้วย ไป รพ. แล้วไม่ถูกดูถูกเหมือนสมัยก่อน กองทุนหมู่บ้านก็ช่วยลดค่าใช้จ่ายจากผลการวิจัย TDRI อีกอันคือเรื่องปราบปรามยาเสพติดที่นักวิชาการ NGO ไม่ได้สัมผัสมันจริงจัง ว่ามันกระทบครอบครัวคนชั้นล่าง ชั้นกลางมาก เท่าที่ตรวจสอบมาเขาพอใจเรื่องนโยบายปราบปรามยาเสพติดมาก อันนี้องค์กรเอกชน หรือ NGO ต้องกลับไปพิจารณาใหม่ เพราะมันกระทบจนถึงลูกหลานเขาจริงๆ อันนี้เป็นเหตุผลว่าทำไมถึงนิยมทักษิณมาก

อีกอันที่ต้องพูด ผมเห็นว่าการเมืองรากหญ้าหรือประชานิยม มีความสำคัญกับประเทศมาก ถือว่าทั้งเสื้อเหลือง เสื้อแดง เป็นการพัฒนาต่อจากการเมือง 14 ตุลา ที่สร้างเสรีภาพให้กับกลุ่มคนชั้นกลาง แต่การเมืองที่ผ่านมาจะร่นวายเป็นต่อสู่กันอย่างไร แต่ก็กลายเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับกลุ่มคนรากหญ้าได้มากขึ้น อันนี้มองอย่างคนที่ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย มีคุณูปการ มีประโยชน์ ถ้ามองว่า ก่อน พ.ศ.2475 ชาวบ้านไม่มีเสรีภาพอะไร หลัง พ.ศ. 2475 ไม่มีเสรีภาพ แต่คนชั้นกลางข้าราชการมีศักดิ์ศรีความเป็นคน หลัง 14 ตุลา 2516 คนชั้นกลางกลุ่มทุนมีสิทธิเสรีภาพมาก ชาวบ้านเริ่มมีนิดหน่อย แต่พอมาถึงการเมืองรากหญ้าปัจจุบัน ชาวบ้านเริ่มมีเวทีแสดงออก รู้สึกถึงอำนาจของตัวเอง ถึงแม้จะดูว่าบางครั้งการใช้อำนาจจะดูก้าวร้าวรุนแรงก็ตาม แต่ก็คงต้องให้เวลา เพราะมันเป็นจุดเริ่มต้น”⁵⁹⁵

ความต้องการให้เกิดการปรองดองระหว่าง “คนเสื้อเหลือง” กับ “คนเสื้อแดง” นี้ น่าจะเกิดจากความคิดของธีรยุทธ บุญมี ที่จะให้ฝ่ายเสื้อเหลืองสามารถขยายฐานมวลชนให้กว้างขึ้น ทั้งนี้ ธีรยุทธ บุญมี ประเมินว่า “สถานการณ์การเมืองในขณะนี้ ฝ่ายเสื้อแดงเป็นฝ่ายรุกทางการเมือง ได้เปรียบ มีงบประมาณและทรัพยากรอยู่ในมือ ขณะที่ฝ่ายเสื้อเหลืองยังติดตันไม่มีแนวทาง หรือความคิดใหม่ๆ ออกมา ดังนั้นหากจะสู้ได้ จะต้องมีความคิดใหม่ออกมาสู่นอกเหนือจากแนวทางเก่าที่เคยใช้อยู่ ทำให้ฐานมวลชนมีแต่หดตัว ไม่ได้ขยายตัวต่อเนื่องเหมือนอย่างฝ่ายเสื้อแดง” ในขณะที่ “ยุทธศาสตร์พรรคเพื่อไทยยังใช้การเมืองแบบ 3 ขา อยู่ต่อ คือ 1. ขยายฐานคนรากหญ้าออกไปเรื่อยๆ 2. สลายอำนาจของฝ่ายตรวจสอบ ทั้งตุลา

⁵⁹⁵ ธีรยุทธ บุญมี, (19 มีนาคม 2555), “เมื่อ ‘ธีรยุทธ’ ทำนาย ‘ยิ่งลักษณ์’ จะเป็นนายกฯ มีคนรักมากที่สุด”, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://www.thairath.co.th/content/246394>

การและองค์การอิสระ และ 3. จะต้องดึงฝ่ายความมั่นคง นั่นคือ "กองทัพ" มาเป็นพวกให้ได้⁵⁹⁶ ซึ่งการใช้ยุทธศาสตร์ดังกล่าวนี้จะทำให้ฝ่ายเสื้อแดงแข็งแกร่งยิ่งขึ้น⁵⁹⁷

ใน พ.ศ.2555 ธีรยุทธ บุญมี ไม่ได้โจมตี “มวลชนคนเสื้อแดง” ถึงแม้ว่าจะไม่พอใจนโยบาย “ประชานิยม” และ “การซื้อเสียง” แต่ก็อธิบายว่าชาวบ้านตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบและไร้ความหมายในรัฐไทยและสังคมไทยตลอดมา จึงนำไปสู่การไม่ยอมรับอำนาจของศูนย์กลาง ดังความว่า

“ส่วนชาวบ้านเกือบไม่เคยได้อะไรจากรัฐ จึงตำหนิชาวบ้านเดิมที่ไม่ได้ เมื่อประเทศต้องการให้มาลงคะแนนเป็นรากฐานให้ประชาธิปไตย พวกเขาจึงถือเป็นอำนาจต่อรองในการซื้อ-ขายเสียง ขอโครงการเข้าหมู่บ้าน ชาวบ้านตื่นตัวกับพิษที่ใช้ประชานิยมผันเอาเงินของรัฐไปช่วยชาวบ้านอย่างเป็นเนื้อเป็นหนัง แม้ตัวเองจะไม่ยอมจ่ายแม้แต่สตางค์แดงเดียวก็ตาม

ตัวอย่างความไม่ชอบธรรมอันเนื่องมาจากการรวมศูนย์มากเกินไป ซึ่งต้องร่วมกันแก้ไขคือ

ก) ความเหลื่อมล้ำในเรื่องรายได้ คุณภาพชีวิต อำนาจในการใช้และควบคุมทรัพยากร พื้นฐาน ตั้งแต่ ดิน น้ำ ลม ไฟ แร่ธาตุ ป่าไม้ การสื่อสาร โครงสร้างพื้นฐาน สุขภาพอนามัย ฯลฯ มีอยู่มากและได้พูดกันมากแล้ว

(ข) ประวัติศาสตร์เป็นความภาคภูมิใจของคน ตั้งแต่รัชกาลที่ 6 เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน เราเน้นประวัติศาสตร์แบบกษัตริย์นิยมเป็นรัชกาลฯ ไป เกือบไม่มีเรื่องราวของคน อาชีพ สถานะอื่น ไม่มีประวัติศาสตร์สังคมโดยรวม

ไม่มีการเขียนประวัติศาสตร์ว่าคนอาชีพต่างๆ มีส่วนสร้างสังคมอย่างไร ราวกับว่าไม่มีพวกเขาอยู่ ความรู้สึกมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของประเทศจึงเกิดน้อย สถานที่สาธารณะของเรามีรูปแบบ มีชื่อถนน สะพาน อาคาร สวนสาธารณะ ฯลฯ ตามพระนามพระมหากษัตริย์ เกือบไม่มีชื่อของปราชญ์ชาวไทย พระ ทูต นักการเมือง นักวิทยาศาสตร์ วิศวกร สถาปนิก นายแพทย์ นักสำรวจ นักเศรษฐศาสตร์ นักแต่งเพลง กวี ศิลปิน ดารา นักกีฬา เช่น ป่วย อิงภากรณ์ ปรีดี พนมยงค์ พระ

⁵⁹⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁹⁷ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยผู้วิจัย).

ยาอนุমানราชชน พุทธทาสภิกขุ หลวงประดิษฐ์ไพเราะ ฤทธิลาภ สายประดิษฐ์ สุนทราภรณ์ มิตร ชัยบัญชา สุรพล สมบัติเจริญ ปรีดา จุลละมณฑล รวมทั้งบุคคลสำคัญของท้องถิ่นต่างๆ...

(ค) ภาษา ขนบประเพณี วัฒนธรรม ของท้องถิ่นถูกทอดทิ้งละเลยไปมาก เช่น มีการรื้อถอนคุ้มจวนเจ้าเมือง ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมดั้งเดิมที่สวยงาม...วัดวาจำนวนมากก็ถูกเปลี่ยนเป็นแบบวัดภาคกลางแบบรู้เท่าไม่ถึงการณ์ มีการใช้ภาษาบาลี ไปเป็นชื่อถนน อำเภอ ตำบล แทนชื่อท้องถิ่น ฯลฯ ยิ่งสร้างความแปลกแยก แทนที่จะสร้างความเข้าใจ เคารพซึ่งกันและกัน

ชาวบ้านรู้สึกว่าคุณเองไม่ได้รับความยุติธรรมมาตลอดชีวิต ถูกดูหมิ่นดูแคลน ไม่มีศักดิ์ศรีของตัวเองให้เกิดความเคารพความรับผิดชอบตัวเอง เมื่อชนชั้นกลางในเมืองต่อต้านคนที่มีบุญคุณเช่น ทช. จนเกิดรัฐประหาร 19 กันยายน ขึ้น พวกเขาจึงรู้สึกว่ายิ่งถูกซ้ำเติม ไม่ได้รับความเป็นธรรม ศูนย์กลางใช้ 2 มาตรฐานต่อพวกเขา จึงเกิดการไม่ยอมรับอำนาจของศูนย์กลาง ขยายตัวกว้างขวางขึ้น⁵⁹⁸

ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าชาวบ้านต้องการ “ประชาธิปไตยกินได้” ส่วนชนชั้นสูงและชนชั้นกลางต้องการ “ประชาธิปไตยดูได้” ในขณะที่นักการเมืองเป็นพวก “ประชาธิปไตย (ดู) ได้กิน” ดังความว่า

“ชนชั้นล่างชอบผู้นำวีรบุรุษ นโยบายประชานิยม ประชาธิปไตยกินได้

สำหรับนักการเมือง ประชาธิปไตย (ดู) ได้กิน

ชั้นสูง/กลาง ไม่ชอบ ทช. ที่ไม่เคารพกติกา ไม่ชอบประชานิยม เพราะทำให้คนไม่รับผิดชอบตนเอง

ประชาธิปไตยคนดี...หรือประชาธิปไตยดูได้ เผด็จการคนดีก็รับได้

ใน พ.ศ.2555 ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าการอธิบายการเมืองไทยด้วยทฤษฎี “สองนคราธิปไตย” คือคนชนบทตั้งรัฐบาล คนเมืองล้มรัฐบาล หรือคนชนบทซื้อ-ขายเสียงเลือกตั้ง นักการเมืองถอนทุน ชนชั้นกลางไม่พอใจ ทหารรัฐประหาร เลือกลงใหม่” ซึ่งเคยเป็นทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับอย่าง

⁵⁹⁸ คม ชัด ลึก ออนไลน์, (18 มีนาคม 2555) เปิดบทวิเคราะห์การเมืองไทย ท่ามกลางความขัดแย้ง ‘ธีรยุทธ บุญมี’ ฉบับเต็ม, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.komchadluek.net/detail/20120318/125702/เปิดบทวิเคราะห์การเมืองธีรยุทธฉบับเต็ม.html>

กว้างขวางในหมู่นักวิชาการนั้น “เป็นการมองเชิงปรากฏการณ์” ธีรยุทธ บุญมี ได้เสนอ **“มุมมองใหม่ของการปรากฏการณ์ของการเมืองรากหญ้า ขบถ ‘คนเล็กคนน้อย’** โดยเน้นปัญหาเชิงโครงสร้างที่มีการเอารัดเอาเปรียบ และปัญหาชนชั้นนำหรือชนชั้นสูงไทย “ละเลยภารกิจ” ในการลงทุนวางรากฐานประชาธิปไตย ในขณะเดียวกันก็โทษว่า “ความไม่เป็นประชาธิปไตย” เกิดจากชาวบ้าน ดังนั้น ชาวบ้านจึงต้องเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อ “ดึงเอา อำนาจ ความมั่งคั่ง ศักดิ์ศรี ความภูมิใจ กลับคืนสู่ชนบท” ดังความว่า

“ถ้ามองเชิงโครงสร้างเราจะมองเห็นวงจรของการเอารัดเอาเปรียบทางเศรษฐกิจการเมือง ช้อนทับอยู่ คือ ชนบทเป็นแหล่งที่มาของทรัพยากร แรงงานที่จำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และเป็นแหล่งที่มาที่ชอบธรรมให้กับประชาธิปไตย (ซึ่งก็คือการเลือกตั้ง) ส่วนเมืองเป็นแหล่งผลิตใช้ทรัพยากรและเป็นผู้ใช้อำนาจประชาธิปไตย และเพื่อให้วงจรนี้ดำรงต่อไปได้ก็มีการครอบงำชาวบ้านโดยวาทกรรมความสำคัญของศูนย์กลาง ของประชาธิปไตยคนดี และมาตรการสุดท้ายคือรัฐประหาร

ประเทศตะวันตกไม่เกิดวงจรอุบาทว์นี้ เพราะเขาทำให้ประชาชนทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของประเทศ มีส่วนร่วมรับผิดชอบ กล้าใช้สิทธิเสรีภาพของตน ประชาธิปไตยในต่างประเทศไม่ได้เกิดขึ้นลอยๆ ต้องมีการลงทุนด้านสังคม การศึกษา ค่านิยม เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม รับผิดชอบ กลุ่มธุรกิจ ธนาคาร อุตสาหกรรม และภาคสังคมเป็นตัวหลักในการสร้างมหาวิทยาลัย โรงเรียน พิพิธภัณฑ์ สวนสาธารณะ ที่ประชุม ชุมชน หอศิลป์ ที่ฟังดนตรี สร้างสังคมที่ดี สวยงาม น่าอยู่ น่ารับผิดชอบต่อร่วมกัน ฯลฯ

ชนชั้นนำไทยละเลยภารกิจนี้โดยสิ้นเชิง กลับโยนความไม่เป็นประชาธิปไตยไปที่ชาวบ้าน ตั้งแต่รัชกาลที่ 6 ชนชั้นสูงของไทยสร้างค่านิยม อุดมการณ์แบบนิยมกษัตริย์ ทหารเน้นอุดมการณ์ความมั่นคง ส่วนกลุ่มทุน ธุรกิจต่างๆ ไม่เคยแสดงความรับผิดชอบต่อผู้เพื่อประชาธิปไตย หรือสร้างบรรยากาศประชาธิปไตยขึ้นเลย ชนบทจึงเป็นแหล่งที่มาของทรัพยากร แรงงานสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจ และเป็นผู้ลงคะแนนเสียง หรือแหล่งที่มาของความชอบธรรม (legitimacy) ของประชาธิปไตยที่ดึงดูดเข้าสู่ศูนย์กลาง โดยที่ตัวเองเกือบไม่ได้อะไร

อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านก็รู้ว่าอำนาจต่อรองทำให้เกิดผลประโยชน์ได้ เมื่อคนเมืองต้องการให้พวกเขาลงคะแนนเลือกตั้ง การซื้อ-ขายเสียงอย่างเป็นระบบ การของบโครงการเข้าหมู่บ้านจึงเริ่มขึ้น ตั้งแต่ปี 2521 และขยายตัวเรื่อยมา สังคมทั่วไปประณามว่าเป็นเหมือนมะเร็งร้ายของประชาธิปไตย แต่ถ้าจะมองว่าเป็นการแบ่งปัน ขอคืน ของชาวชนบทก็ได้เช่นกัน

การเกิดขึ้นของการเมืองรากหญ้าจึงเสมือนเป็นกระบวนการย้อนกลับที่จะดึงเอา อำนาจ ความมั่งคั่ง ศักดิ์ศรี ความภูมิใจ กลับคืนสู่ชนบท **จะเป็นสิ่งที่ดีมากและเกิดผลยั่งยืนแก่ประชาธิปไตยถ้ากระบวนการนี้ยั่งยืน แล้วสร้างความเป็นธรรมในที่สุด** เพราะความไม่เป็นธรรม ความเหลื่อมล้ำต่างๆ เป็นรากเหง้าลึกที่สุดที่ทำให้เกิดปัญหาเหลือง-แดง การเมืองรากหญ้า-ประชานิยม”⁵⁹⁹

อย่างไรก็ตาม ธีรยุทธ บุญมี ก็มีส่วนสำคัญในการโจมตีการซื้อเสียงซึ่งลดความสำคัญ ของประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งเช่นเดียวกับชัชอนันต์ สมุทวณิช และ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” คนอื่นๆ ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

ในช่วงการเคลื่อนไหวของ กปปส. (ก่อนเกิดรัฐประหารในวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ.2557) ธีรยุทธ บุญมี สนับสนุน กปปส. อย่างเปิดเผย โดยในวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2557 ธีรยุทธ บุญมี แถลงข่าว “สุดท้ายของระบอบทักษิณ สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย?” พร้อมประกาศว่า “ผมสนับสนุนการปฏิวัติประชาชน”⁶⁰⁰

ด้วยเหตุที่สนับสนุน กปปส. ธีรยุทธ บุญมี จึงโจมตีทักษิณ ชินวัตร อย่างรุนแรงคล้ายกับช่วงที่ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ชุมนุมใน พ.ศ.2549 เช่น ระบุว่า “**ต้นเหตุของการเกิดกระแสปริชูปประเทศและการปฏิวัติประชาชน**” ก็คือ “ทักษิณไม่ใช่กับประชาธิปไตยแต่เป็นพวกอนาธิปไตย เป็นผู้ปฏิเสธอำนาจรัฐ ยึดถือแต่ผลประโยชน์ของตนเอง ไม่ได้ยึดถือกฎเกณฑ์ศีลธรรมใดๆ เห็นรัฐเป็นเครื่องมือในการคอร์รัปชั่น ดังนั้นจึงพยายามควบคุมบุคลากร

⁵⁹⁹ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁶⁰⁰ ธีรยุทธ บุญมี, (15 มกราคม 2557) , “สุดท้ายของระบอบทักษิณ สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย?” ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://thaipublica.org/2014/01/thirayuth-boonmee/>.

ของรัฐ “เกิดเป็นโรคระบาดคอร์รัปชันในทุกวงการ”⁶⁰¹ ส่วน “ผลงานของทักษิณ” ที่ได้รับการเน้นโดยธีรยุทธ บุญมี ใน พ.ศ.2557 คือ

“- รื้อเส้นแบ่งอภิปไตยของชาติ ทำลายผลประโยชน์ชาติเพื่อประโยชน์ตนเอง เช่น การแก้กฎหมายเกี่ยวกับดาวเทียมรัฐเพื่อให้ขายบริษัทได้ ตกลงให้เงินกู้พม่าเพื่อประโยชน์ตัวเอง จ้างงานบริษัทเกาหลีแก้ปัญหา น้ำ หรือขายข้าวโครงการจำนำข้าวอย่างมีเงื่อนไขกับบริษัทที่มีปัญหาอย่าง GSSG ของจีน Bulog ของอินโดนีเซีย ไม่มีหลักประกันจะไม่มีการขายชาติให้กับประเทศอื่นๆ ที่ให้ผลประโยชน์ตัวเองมากพอ

- รื้อร่างระบบโยกย้ายราชการ รัฐวิสาหกิจ ให้พรรคพวกตน การประมูลตำแหน่งสำคัญๆ เช่น ในระดับसारวัตร ผู้กำกับ อธิบดี ปลัด ผู้ว่าการ ตำแหน่งรัฐมนตรี ตั้งแต่สิบถึงหลายร้อยล้านบาท

- ใช้เงินและตำแหน่งซื้อความจงรักภักดีของข้าราชการและองค์กรอิสระ รัฐวิสาหกิจ รวมทั้งการใช้การจูงใจด้วยงบประมาณหรือทรัพยากรอื่นๆ

- ทำลายห่วงโซ่ระบบยุติธรรมในส่วนของตำรวจ อัยการ องค์กรอิสระบางส่วน ลงได้เด็ดขาด ระบบตรวจสอบคอร์รัปชันจึงพังทลาย

- ทำลายวินัยการเงินการคลัง ระเบียบงบประมาณ เช่น การออก พ.ร.บ. เงินกู้ 2.2 ล้านบาท การสร้างหนี้นอกงบประมาณผ่านธนาคารออมสิน ธ.ก.ส. ซึ่งเอื้อการคอร์รัปชันอย่างไม่มีขอบเขตเพดานความเสียหาย

- ใช้งบประมาณ รัฐวิสาหกิจ ทำลายการตรวจสอบของสังคม โดยเฉพาะสื่อมวลชน ทั้งที่วิดาวเทียม วิทยุ สิ่งพิมพ์ ออนไลน์

- ทำลายเส้นแบ่งระหว่างบุคคล (ทักษิณ) กับพรรค ระหว่างฝ่ายบริหารกับนิติบัญญัติ กลายเป็นเผด็จการบุคคลโดยผ่านการเลือกตั้ง⁶⁰²

⁶⁰¹ เรื่องเดียวกัน

ธีรยุทธ บุญมี ระบุว่า “การเลือกตั้งคือกระบวนการเปลี่ยนบุคคลในครอบครัวทักษิณให้ขึ้นมาเป็นอำนาจ...เพื่อไทยและแกนนำเสื้อแดงมองประชาธิปไตยเสรีนิยมคลาสสิกหรือเชิงเดียว (monism) คือเชื่อว่ามีความเท่าเทียมในการใช้สิทธิสมบูรณในการเลือกตั้งแล้ว เชื่อว่าการเลือกตั้งจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและสร้างความก้าวหน้าโดยอัตโนมัติ ซึ่งเป็นแนวคิดตามตะวันตก เช่นอังกฤษ ซึ่งในกรณีนั้นยอมรับการตรวจสอบจากรัฐสภา แต่พรรคเพื่อไทยยังไม่ยินยอม”⁶⁰³ และ “โรคระบาดคอร์รัปชันทำให้สังคมเป็นอนาธิปไตยไปด้วย คือ แยกเป็นพวกเป็นกลุ่ม ไม่ฟังความเห็นกัน ไม่เชื่อใจกัน แก่งแย่งอำนาจและผลประโยชน์กันเป็นกลุ่มๆ คอร์รัปชันจะพังทำลายศีลธรรมประชาชน ส่งผลให้ประเทศล่มสลายอย่างแท้จริง เพราะทุกคนจะมุ่งแต่โกงกิน สังคมไทยจะไม่มีความคิดเรื่องส่วนรวม และการยอมรับฟังเหตุผลซึ่งกันและกัน”⁶⁰⁴

การระบุเหตุผลดังที่กล่าวข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าในสถานการณ์ความขัดแย้งที่สูงขึ้นมากหลังเหตุการณ์ความรุนแรงใน พ.ศ.2552-2553 ธีรยุทธ บุญมี ยังคงปฏิเสธหลักการสำคัญของประชาธิปไตยในแง่ของการเลือกตั้งและเสียงข้างมาก ซึ่งเป็นหลักการที่ธีรยุทธ บุญมี เคยให้ความสำคัญมาก่อน นอกจากนี้ ธีรยุทธ บุญมี ยังสนับสนุน กปปส. ด้วยการระบุว่า

“มวลมหาประชาชนมองปัญหาได้ลึกกว่ายิ่งลักษณ์ เพื่อไทย... ถ้ารัฐยังคงทำงานได้ดีและรับประกันต่อประชาชนก็จะช่วยค้ำจุนรัฐ แต่ถ้าหากรัฐมีปัญหาที่ร้ายแรงพวกเขาจะต้องปฏิรูปในตัวระบบรัฐหรือโครงสร้างของรัฐ ซึ่งพวกเขาไม่เชื่อเพื่อไทย ที่ผลักดัน พรบ นิรโทษกรรมสุดซอย และไม่เชื่อนักวิชาการเพื่อไทยที่ม้าย่ำเรื่องเลือกตั้งและการปฏิรูปกฎหมายเพราะเท่าที่ผ่านมาเหล่านักวิชาการเหล่านั้นไม่เคยออกมาเรียกร้องให้ปฏิรูปอย่างจริงจัง สำหรับมวลมหาประชาชนนั้น ออกมาก็เพื่อที่จะใช้สิทธิรักษาทรัพย์สิน ชีวิตตนเองและลูกหลานและภัยคุกคามคอร์รัปชัน”⁶⁰⁵

⁶⁰² ธีรยุทธ บุญมี, (ม.ป.ป.), งานเสวนา สูดท้ายระบอบทักษิณ สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย?, ค้นหาเมื่อ 2 มีนาคม 2557, จาก: http://thaipublica.org/wp-content/uploads/2014/01/เปเปอร์ธีรยุทธ_บุญมี.pdf.

⁶⁰³ ธีรยุทธ บุญมี, (15 มกราคม 2557), “สุดท้ายของระบอบทักษิณ สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย?” ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://thaipublica.org/2014/01/thirayuth-boonmee/>.

⁶⁰⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁰⁵ เรื่องเดียวกัน.

ที่สำคัญคือการให้เหตุผลแก่การปฏิเสธเรื่อง “1 คน 1 เสียง” ในการเลือกตั้ง ด้วยการกล่าวว่า “ในประเด็น 1 คน 1 เสียง และ *Respect my vote* คือ ความเท่าเทียมของมนุษย์ที่จะละเมิดมิได้ แต่เมื่อไรที่รัฐโก่งกิ้นก็ยอมถูกปลดหรือล้มล้างได้ และถ้าหากระบบการเมืองเลวร้ายจริงๆ และจะยึดเคารพความต่างได้ การที่มวลมหาประชาชนจะรณรงค์ให้คน *Vote no* หรือไม่ไปเลือกตั้งก็สามารถทำได้ และเป็นสิทธิ แต่ถ้าถึงขั้นออกมาขัดขวางก็ยอมทำได้และจะต้องยอมรับว่าเป็นการละเมิดกฎหมาย”⁶⁰⁶

นอกจากนี้ ธีรยุทธ บุญมี ยังตอบโต้ “คนเสื้อแดง” ที่ให้ความสำคัญแก่การเลือกตั้งอย่างมาก ด้วยการกล่าวว่า “อาจมีคำถามย้อนกลับเช่นกันว่า ท่านเอง *“Do you respect your vote?” “Have you respected your vote?”* หรือไม่ เพราะตลอด 2 ปี ทักษิณเป็นผู้ใช้อำนาจแทนท่านเป็นผู้บงการรัฐบาลของท่านอย่างเปิดเผย ดังคำสัมภาษณ์อย่างเปิดเผยของประธานสภา รมต. ส.ส. แกนนำเสื้อแดง นปช. ฯ รวมทั้งการคอร์รัปชั่นมหาโหดในโครงการจำนำข้าว แต่ท่านไม่เคยออกมาแสดงความเคารพต่อสิทธิของท่านเองเลย”⁶⁰⁷

พร้อมกันนั้น ธีรยุทธ บุญมี ก็สนับสนุนการที่ กปปส. ปฏิเสธเรื่อง “1 คน 1 เสียง” โดยยกเอาหลักธรรมะของพุทธศาสนายืนยันความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวเพื่อ “สิทธิที่จะอยู่ในสภาพศีลธรรมอันดี” ดังความว่า

สังเกตการชุมนุมของ “มวลมหาประชาชน” ที่ผ่านมาเชื่อได้ว่า จะไม่มีคนกลุ่มใดอ้างหลักความเท่าเทียมกันในการใช้สิทธิเลือกตั้งไปเปลี่ยนใจ “มวลมหาประชาชน” ที่จะใช้สิทธิรักษาทรัพย์สิน ชีวิตตัวเองและลูกหลานจากภัยคุกคามของการคอร์รัปชั่น การใช้อำนาจข่มเหงรังแกโดยไม่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นคนไทยได้ ถ้าการต่อสู้ยืดเยื้อไปเรื่อยๆ พวกเขาอาจถูกผลักดันให้ยินยอมพิจารณาตัวเองเสมือนเป็นเพียงชนกลุ่มน้อย เหมือนชาวเขา ชาวเล เป็นเผ่าพันธุ์ใหม่ของไทยไม่เอาคนโกง ที่ยืนดีต่อสู้ด้วยสันติวิธีไปชั่วชีวิตจนถึงรุ่นลูกหลาน เพื่อสิทธิที่จะอยู่ในสภาพศีลธรรมอันดีที่มีการเข้มงวดกับการโกงกินจริงจัง อยู่ในสังคมที่แยกความดีความชั่ว (ไม่ใช่แยกผู้ดี-ชาวบ้าน) ได้ ดังพุทธทศนะว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สุกกธรรม 2 ประการนี้ย่อมคุ้มครองโลก

⁶⁰⁶ เรื่องเดียวกัน (เน้นโดยผู้วิจัย)

⁶⁰⁷ เรื่องเดียวกัน

ถ้าหากสุกกรรม 2 ประการนี้ (คือ การละอาย การเกรงกลัวต่อบาป) ไม่พึงคุ้มครองโลกไซ้ ในโลกนี้จะไม่พึงปรากฏคำว่า มารดา พี่ป้า น้าอา สามีมรรยา ครูอาจารย์ ฯ ชาวโลกจักปะปนกันเหมือนอย่าง แพะ แกะ ไก่ สุกร และสุนัข (เพราะ) ธรรม 2 ประการนี้คุ้มครองโลกอยู่ จึงยังปรากฏคำว่า มารดา พี่ป้า น้าอา ครูอาจารย์ ฯ”⁶⁰⁸

ใน พ.ศ.2557 นี้ ธีรยุทธ บุญมี ได้พยายามเสนอแนวคิดที่จะช่วยให้ กปปส. มีความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาล ในขณะเดียวกันก็พยายามลดความตึงเครียดและความขัดแย้งในความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นสูงและชนชั้นกลางกับชาวบ้านหรือชนชั้นกลางระดับล่าง ด้วยการเตือนเรื่อง “การขยายวาทกรรมเรื่องคนจนไม่เข้าใจประชาธิปไตย” ดังความว่า

“เมื่อมีการคัดค้านกันของการใช้อำนาจอภิปัตย์ได้ลดลงมาถึงระดับประชาชน ข้อดีคือเป็น การที่ทำให้ชาวบ้านรู้ว่าตนเองเป็นเจ้าของอำนาจ ส่วนข้อที่น่ากังวลคือ จะมีการขยายวาทกรรมเรื่องคนจนไม่เข้าใจประชาธิปไตย ที่จริงประชาธิปไตยไม่ได้ขึ้นอยู่กับการศึกษา “เพราะหัวใจของประชาธิปไตยอยู่ที่การที่บุคคลจะเชื่อมั่นสิทธิอำนาจ ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมส่วนรวมทั้งเคารพสิทธิของคนอื่นๆ”⁶⁰⁹

ธีรยุทธ บุญมี วิเคราะห์ว่าในระยะหลัง “การดูถูกระหว่างชนชั้นหรือเชื้อชาติ” ในสังคมไทยลดลงมากแล้ว ดังความว่า

“อีกประเด็นคือการดูถูกระหว่างเชื้อชาติหรือชนชั้น มีการเรียกร้องให้แก้ไขมานานแล้ว ในอดีตคนจนเป็นบ่าวไพร่ที่ไร้อำนาจ ในช่วงสมัยใหม่ขึ้นมาก็ยังมีความคิดแบ่งแยกที่ถ่ายทอดจากบ้าน โรงเรียน ว่าคนจนเป็นปัญหาสังคม คนรวยเป็นผู้ช่วยเหลือเจือจานสังคมและคนจน ซึ่งเป็นพวกไร้การศึกษา ไร้ ขี้เกียจ อีกนัยหนึ่งคนจนเป็นแหล่งของปัญหาหรือความด้อยกว่าในทุกๆ ด้าน อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ปี 2500-2530 สังคมไทยยอมรับตัวตน วัฒนธรรมของชาวบ้านในด้านบวก

⁶⁰⁸ ธีรยุทธ บุญมี, (ม.ป.ป.), งานเสวนา สุดท้ายระบอบทักษิณ สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย?, ค้นหาเมื่อ 2 มีนาคม 2557, จาก: http://thaipublica.org/wp-content/uploads/2014/01/เปเปอร์ธีรยุทธ_บุญมี.pdf.

⁶⁰⁹ ธีรยุทธ บุญมี, (15 มกราคม 2557), “สุดท้ายของระบอบทักษิณ สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย?” ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://thaipublica.org/2014/01/thirayuth-boonmee/>. (เน้นโดยผู้วิจัย)

เพิ่มมากขึ้น แต่ก็ยังมองเป็นวัฒนธรรมบ้านๆ เช่น อาหารอีสาน เพลงลูกทุ่ง เซิ้งหมอลำ ช่วงถัดมา ช่องว่างทางอัตลักษณ์ลดลง เพราะบทบาทและตัวตนของชาวบ้านในภาคอุตสาหกรรม การบริการ วงการบันเทิง ท่องเที่ยว ฯ มีมากขึ้น จนเป็นเส้นเลือดใหญ่ทางเศรษฐกิจ ดังปรากฏในช่วง สงครามที่ทุกอย่างต้องหยุดหมด ซึ่งปรากฏตั้งแต่ปี 2532 อีกมุมหนึ่งความหลากหลายของวิถีชีวิต (lifestyle) การเสพวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์ โลกออนไลน์ และสังคมสื่อสาร วัฒนธรรมฟิวชั่น ก็ ทำให้ผู้คนสนใจเรื่องความต่างทางอัตลักษณ์ วัฒนธรรมสูง-ต่ำ และแสดงออกซึ่งการดูถูกดูหมิ่น น้อยลง แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่ายังมีดำรงอยู่ ซึ่งต้องดำเนินประณามคนที่กระทำเช่นนี้”⁶¹⁰

ธีรยุทธ บุญมี ยังพยายามชี้แจงด้วยว่า ชนชั้นกลางมิได้ออกมาเคลื่อนไหวเพราะมี **อคติต่อชาวบ้านในชนบท** แต่เป็นเพราะชนชั้นกลางได้รับผลกระทบทั้งในระดับบุคคลและในระดับที่เป็นความเสี่ยงที่จะล่มสลายของสังคมโดยรวม จากปัญหาเศรษฐกิจและการคอร์รัปชัน ดัง ความว่า

“ส่วนใหญ่ของมวลมหาประชาชนเป็นชนชั้นกลางในเมือง แต่ก็มีชาวบ้านผู้มีรายได้น้อย พ่อค้าแม่ค้าจำนวนมากเกือบทุกจังหวัดเช่นกัน การที่มวลชนนทวิตลุกขึ้นมาสู้แบบไม่ยอม ถอยไม่ใช่เพราะอคติต่อชาวบ้านชนบท แต่เป็นเพราะปัญหาเศรษฐกิจที่กระทบตัวพวกเขาโดยตรง ความกังวลเรื่องการขยายตัวอย่างไร้การควบคุมของการคอร์รัปชัน และ โอกาสล่มสลายของสังคมไทยโดยรวมทั้งหมดดังกล่าวมาแล้ว”⁶¹¹

คำชี้แจงข้างต้นนี้ นับเป็นความพยายามของธีรยุทธ บุญมี ที่จะตอบได้การโจมตีของฝ่าย ปัญญาชนเสื้อแดงว่า “มวลมหาประชาชน” ถูกเหยียดหยามชาวบ้าน เนื่องจากการ “ดูถูก” หรือมี “อคติ” ต่อชาวบ้าน ย่อมขัดกับหลักการประชาธิปไตยที่จะต้องให้ความสำคัญแก่ความเสมอภาค เมื่อธีรยุทธ บุญมี พยายามยืนยันว่าการเคลื่อนไหวของ กปปส. เป็นไปตามหลักการประชาธิปไตย จึงต้องยืนยันด้วยว่าสังคมไทยมีความเสมอภาคมากขึ้นแล้วและ “มวลมหาประชาชน” มิได้ดูถูก

⁶¹⁰ เรื่องเดียวกัน.

⁶¹¹ ธีรยุทธ บุญมี, (ม.ป.ป.), งานเสวนา สุดท้ายระบอบทักษิณ สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย?, ค้นหา เมื่อ 2 มีนาคม 2557, จาก: http://thaipublica.org/wp-content/uploads/2014/01/เปเปอร์ธีรยุทธ_บุญมี.pdf.

หรือมือคติดต่อชาวบ้าน แต่มีความจำเป็นต้องออกมาเคลื่อนไหวจากปัญหาที่ชนชั้นกลางต้องเผชิญจาก “ระบอบทักษิณ”

ธีรยุทธ บุญมี นิยามการต่อสู้ของ กปปส. ว่าเป็นการแก้ไขวิกฤตด้วย “**สันติวิธี**” ซึ่งเป็น “**การปฏิวัติโดยสันติ**” หรือโดยวิธีที่เรียกว่า “**อารยะขัดขืน**” ซึ่งธีรยุทธ บุญมี ระบุว่า “**แนวทางสันติวิธี เป็นพลังทางศีลธรรมที่สำคัญที่สุด**” และยังพยายามสร้างความฮึกเหิมให้แก่ผู้ที่เข้าร่วมเคลื่อนไหวกับ กปปส. ด้วยการชี้ให้เห็นว่าผู้เข้าร่วมกับ กปปส. ได้เสียสละในการต่อสู้ถึงกับยอมเอาชีวิตเข้าเสี่ยง อีกทั้งยังยกตัวอย่างการต่อสู้แบบ “อารยะขัดขืน” ของบุคคลที่มีชื่อเสียงระดับโลกดังความว่า

“อารยะขัดขืนก็คือการที่สมาชิกประชาคมบางส่วนไม่สามารถยอมรับนโยบายรัฐ จึงใช้อำนาจอธิปไตยของตนแข็งขึ้นโดยสงบ โดยสันติวิธี ไปจนถึงขั้นการไม่ยอมรับข้อตกลงกับเสียงส่วนใหญ่ ซึ่งมวลมหาประชาชนกำลังอ้างการทวงคืนอำนาจอธิปไตยอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งก็คือการปฏิวัติโดยสันติหรือ “**สันติวิธี**” ซึ่งถ้าเขาพ่ายแพ้อาจทำให้เขาเสียสิทธิด้านต่างๆ ของการเป็นพลเมืองตามรัฐธรรมนูญ กลายเป็นชีวิตเปล่าๆ ที่รัฐหรือเสียงส่วนใหญ่จะ**จำคุกลงโทษประหารชีวิตก็ได้** แต่พวกเขาก็ยอมเพื่อ**ประกาศความคิด การต่อสู้ และแบบวิถีชีวิตที่ติงามที่พวกเขาเชื่อมั่น** ดังคำปราศรัยของ เนลสัน แมนเดลา ปราศรัยต่อหน้าศาลสูง “**ผมพร้อมจะตาย**” หรือคำปราศรัย *I have a dream* ของ มาร์ติน ลูเธอร์ คิง ในปี 1963”⁶¹²

ใน พ.ศ.2557 นี้ แม้ว่ามวลชน กปปส. นับแสนจะออกมาชุมนุมและเดินขบวนเรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเมืองไทยเพื่อป้องกันการกลับมาของ “ระบอบทักษิณ” ด้วยการเสนอให้ “**ปฏิรูปก่อนเลือกตั้ง**” โดยมีการใช้ความรุนแรงต่อกันระหว่างฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลและฝ่ายต่อต้านรัฐบาลในหลายลักษณะ แต่การที่ ธีรยุทธ บุญมี เคยมีบทเรียนอันเจ็บปวดจากการเข้าร่วมต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ทำให้ธีรยุทธ บุญมี ไม่ต้องการให้มวลชน กปปส. ยกระดับการต่อสู้ไปสู่ “**การปฏิวัติโดยประชาชนขนานใหญ่ (Great revolution)**” มีการใช้อาวุธ มีการเสียเลือดเนื้อ เพื่อเปลี่ยนอำนาจ โครงสร้าง **ความคิด**” โดยให้เหตุผลว่าการปฏิวัติเช่นนี้ “**เมืองไทยมีโอกาส**

⁶¹² ธีรยุทธ บุญมี, (ม.ป.ป.), งานเสวนา **สุดท้ายระบอบทักษิณ สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย?**, ค้นหาเมื่อ 2 มีนาคม 2557, จาก: http://thaipublica.org/wp-content/uploads/2014/01/เปเปอร์ธีรยุทธ_บุญมี.pdf.

เกิดขึ้นน้อย เพราะมีกองทัพที่ยึดเหนี่ยวแน่นกับสถาบันกษัตริย์ และสังคมไทยไม่ชอบความรุนแรง” ขณะเดียวกันก็ยังคงยืนยันว่า “ทหารรัฐประหาร สถาปนาตัวเองหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยปกติแล้ว จะเป็นกลุ่มชนชั้นนำขึ้นเป็นอำนาจอภิปัตย์แล้วร่างกฎหมายใหม่ ซึ่งก็จะแก้ไขอะไรไม่ได้ และ อาจจะถูกค้านจากประชาชนหลายฝ่ายในสังคม” วิธีการปฏิวัติที่ธีรยุทธ บุญมี สนับสนุนให้เกิดขึ้น ก็คือ “การปฏิวัติแบบใหม่ คือ **“สันติภิวัตน์”**” ดังกล่าวมาแล้ว ทั้งนี้ ธีรยุทธ บุญมี ทำให้มวลชน กปปส. ทำใจไว้ล่วงหน้าว่ากระบวนการ “สันติภิวัตน์” เพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเมืองอาจจะยังไม่ประสบความสำเร็จ โดยอธิบายว่า “การปฏิรูปโครงสร้างเป็นเรื่องใหญ่ต้องใช้เวลานานและเป็นเรื่องยาก” เนื่องจาก “กลุ่มธุรกิจใหญ่และชนชั้นนำทางการเมืองทราบดีและไม่เชื่อว่าจะสามารถทำได้ และไม่เชื่อในพลังประชาชน” และ “มวลมหาประชาชนจะไม่ได้รับการสนับสนุนจาก ชนชั้นนำทางเศรษฐกิจและสังคมไทย เพราะไม่มีความกล้าหาญพอที่จะเป็นผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลง แต่ทุกครั้งจะรอให้ประชาชนลุกขึ้นสู้จนเกิดความรุนแรง ทหารเข้ายึดอำนาจ พระมหากษัตริย์ออกมาใช้อำนาจเพื่อคลี่คลายสถานการณ์ กลุ่มชนชั้นนำที่ได้รับการแต่งตั้งขึ้นมา บริหารจะถูกตำหนิ ว่าไม่เป็นประชาธิปไตย ไม่เคารพกติกา...”⁶¹³

เป้าหมายทางการเมืองของ กปปส. ส่วนที่ธีรยุทธ บุญมี สนับสนุนมาก ก็คือ “ขยาย นโยบายซึ่ง กปปส. คิดได้ดีกว่าพรรคเพื่อไทยที่อยู่ในอำนาจมา 2 ปีแล้ว คือการกระจายอำนาจที่ แท้จริงไปให้คนต่างจังหวัด โดยแนวคิด “เลือกตั้งผู้ว่า” ทั่วประเทศ ขยายเน้นการปฏิรูปโครงสร้าง ความเหลื่อมล้ำทั้งอำนาจการจัดการตนเอง งบประมาณ การใช้ทรัพยากร การมีศักดิ์ศรี ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม การศึกษา เทคโนโลยี ท้องถิ่น ที่ขัดแย้งกันมากขึ้น” ซึ่งนโยบายเหล่านี้ สะท้อนความหมายบางส่วนของ “ประชาธิปไตย” ที่ ธีรยุทธ บุญมี นิยามในช่วงที่ กปปส. เคลื่อนไหวทางการเมือง โดยที่ ธีรยุทธ บุญมี ได้ประกาศว่า “ผมขอสนับสนุนและขอเป็นส่วนหนึ่ง ของการ **“สันติภิวัตน์”** ของมวลมหาประชาชน”⁶¹⁴

⁶¹³ ธีรยุทธ บุญมี, (15 มกราคม 2557), “สุดท้ายของระบอบทักษิณ สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย?” ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://thaipublica.org/2014/01/thirayuth-boonmee/>.

⁶¹⁴ ธีรยุทธ บุญมี, (ม.ป.ป.), งานเสวนา สุดท้ายระบอบทักษิณ สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย?, ค้นหาเมื่อ 2 มีนาคม 2557, จาก: http://thaipublica.org/wp-content/uploads/2014/01/เปเปอร์ธีรยุทธ_บุญมี.pdf.

อนึ่ง ธีรยุทธ บุญมี เปรียบเทียบว่าประชาธิปไตยของไทยกับอังกฤษ เพื่อให้เห็นว่า พรรคเพื่อไทยมิได้ยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตยแบบตะวันตกอย่างแท้จริง พร้อมกันนั้นก็อ้างอิงนักคิดตะวันตกเพื่อยืนยันว่าแท้ที่จริงแล้วนักคิดตะวันตกก็ยอมรับในความแตกต่างทางวัฒนธรรม มิได้ยอมรับสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคอย่างปราศจากเงื่อนไข ดังความว่า

“อังกฤษเชื่อหลัก “อำนาจสูงสุดเป็นของสภา” (parliamentary supremacy) สภาจะออกกฎหมายอะไรเช่นให้ข้างออกลูกเป็นลิงก็ได้ หลักศีลธรรมสำคัญน้อยกว่าสิทธิและหลักความเท่าเทียมกัน ปัจจุบันอังกฤษยอมรับให้สภาถูกตรวจสอบโดยตุลาการได้ แต่พรรคเพื่อไทยยังไม่ยินยอม (จึงเชื่อว่าตัวเองออก พ.ร.บ. นิรโทษกรรมสุดซอยได้) อย่างไรก็ตาม มีประชาธิปไตยกระแสหลังๆ (ซึ่งมีนักคิดตั้งแต่ John Locke, John Rawls, Isaiah Berlin, Joseph Raz, Ronald Dworkin, John Gray ฯลฯ) ที่เรียกว่าเสรีนิยมแบบพหุนิยม มองว่าโลกที่เป็นจริงมีความหลากหลายแตกต่างทางความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิต ซึ่งจะลดทอนให้เหลือเพียงอย่างเดียวไม่ได้ ต้องดำรงอยู่ด้วยกัน (Modus Vivendi) ต้องยืดหลักอดทนอดกลั้น (toleration) ซึ่งกันและกัน และบางครั้งสิทธิก็ขัดแย้งกันเอง สิทธิรัฐกับบุคคลขัดแย้งกัน ความเท่าเทียมกันกับเสรีภาพก็ขัดแย้งกัน เช่น คนรวยจะอ้างความเท่าเทียมกันเสียภาษีเท่าคนจนไม่ได้ เด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี ก็ไม่มีสิทธิลงคะแนนเสียง สตรีทั่วโลกเพิ่งมีสิทธิลงคะแนนเลือกตั้งได้เมื่อไม่นานมานี้ คนชนชาติส่วนน้อยหลายกลุ่มในทุกประเทศยังไม่สามารถอ้างสิทธิเพื่อมีโรงเรียนสอนภาษาของตัวเองได้ รถบรรทุกขนาดใหญ่ต้องวิ่งเลนซ้ายสุด ในประเทศไทยในวันสำคัญของศาสนาพุทธมีกฎหมายห้ามขายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ คนที่มีความเชื่ออื่นจะอ้างสิทธิความเท่าเทียมกันก็ไม่ได้ เป็นต้น”⁶¹⁵

ธีรยุทธ บุญมี ยืนยันในสิทธิของประชาชนที่จะล้มล้างผู้ปกครอง โดยอ้างอิงนักคิดที่เป็นต้นตำรับของประชาธิปไตยตะวันตก เพื่อแสดงว่า “การปฏิวัติ” ของ กปปส. เพื่อล้มล้างรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งนั้น มิได้ขัดแย้งกับ “หลักการประชาธิปไตย” ที่โลกยอมรับแต่อย่างใด

⁶¹⁵ เรื่องเดียวกัน.

“ปกติอำนาจอธิปไตยหมายถึงอำนาจสูงสุดซึ่งไม่อาจมีผู้โต้แย้งได้ มีผู้ใช้ เช่น ประมุขประเทศ ประมุขฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายตุลาการ ตามหลักประชาธิปไตยอำนาจนี้มีที่มาสุดท้ายจากประชาชน ดังนั้นประชาชนจึงมีอำนาจกำหนดชีวิตตนเอง ซึ่งก็คือการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่เท่าเทียมกัน ประชาชนแต่ละคนใช้อำนาจอธิปไตยของตนมาตกลง (contract) เพื่อสถาปนา (constitute) รัฐให้มีฝ่ายต่างๆ เป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยแทนตัวเอง ขณะเดียวกันก็ต้องมีความเหมาะสมพอดี (prudent) มี trust หรือการเชื่อมั่นไว้วางใจร่วมกัน ถ้ามีฝ่ายใดละเมิดความไว้วางใจนี้สัญญาประชาคมก็ถือเป็นโมฆะ สมาชิกสามารถขับไล่ล้มล้างผู้ปกครองที่ใช้อำนาจไม่ชอบได้ (ดู Locke บิดาประชาธิปไตยของอังกฤษ, *The second treatise of government*, 1998, ข้อ 136, 139, 142, 167)⁶¹⁶

เมื่อวันพุธที่ 15 มกราคม 2557 ขณะที่ กปปส. เคลื่อนไหวครั้งใหญ่ ธีรยุทธ บุญมี แถลงข่าว “สุดท้ายของระบอบทักษิณ สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย?” พร้อมประกาศว่า **“ผมสนับสนุนการปฏิวัติประชาชน”** โดยวิเคราะห์ว่าการปฏิวัติมี 3 รูปแบบ ซึ่งรูปแบบแรก ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าจะไม่เกิดขึ้นในสังคมไทย คือ **“มีการปฏิวัติโดยประชาชนขนานใหญ่ (Great Revolution)”** เช่น การปฏิวัติฝรั่งเศส อเมริกา รัสเซีย จีน มีการใช้กองกำลังติดอาวุธเพื่อเปลี่ยนอำนาจ มีการสูญเสียเลือดเนื้อ ซึ่งเมืองไทยไม่มีโอกาสเกิดขึ้นเพราะมีกองทัพซึ่งเหนียวแน่นอยู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์อยู่คนเดียว รวมทั้งสังคมไทยไม่ชอบความรุนแรง” และรูปแบบที่สาม ธีรยุทธ บุญมี ไม่สนับสนุน คือ **“ทหารรัฐประหาร สถาปนาตัวเองหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งซึ่งปกติเป็นชนชั้นนำ ขึ้นมาเป็นอำนาจอธิปไตย แล้วร่างรัฐธรรมนูญใหม่ ซึ่งจะไม่แก้ปัญหาเพราะไม่เคยเปลี่ยนแปลงโครงสร้างใดๆ ได้เลย ถ้าเกิดขึ้นในแบบเดิมๆ ก็อาจจะถูกคัดค้านทั้งจากฝ่ายมวลมหาประชาชนและกลุ่มเสื้อแดง”**⁶¹⁷ ส่วนรูปแบบที่ ธีรยุทธ บุญมี สนับสนุนอย่างเต็มที่คือรูปแบบที่สอง **“การปฏิวัติแบบใหม่ คือ สันติวิวัฒน์ หรือ ประชาวิวัฒน์”** ซึ่งเกิดจากการที่คนส่วนใหญ่จากสังคมวิชาชีพต่างๆ ภาคเอกชน ภาครัฐ ทุกสาขา สร้างความเปลี่ยนแปลงโดยการเป็นชนทนายหรือประชามติกดดัน ให้เกิดการแก้กฎหมายเปลี่ยนโครงสร้าง ทำลายห่วงโซ่ที่เป็นปมปัญหา

⁶¹⁶ เรื่องเดียวกัน

⁶¹⁷ ธีรยุทธ บุญมี, (15 มกราคม 2557), “สุดท้ายของระบอบทักษิณ สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย?” ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://thaipublica.org/2014/01/thirayuth-boonmee/>.

ทั้งนี้ยอมรับว่าการปฏิวัติทุกประเทศไม่ใช่เสียงทั้งหมดของประชาชน แต่เป็นเสียงของประชาชนที่มากที่สุดที่จะเป็นไปได้ และทำไปเพื่อสร้างประชาธิปไตยที่แท้จริงได้ ดังที่เกิดกับการปฏิวัติประชาธิปไตยส่วนใหญ่⁶¹⁸

ความคิดเห็นหรือข้อเสนอต่างๆ ของธีรยุทธ บุญมี ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากนักวิชาการอื่นๆ อยู่เนืองๆ เช่น ยุक्ति มุกตาวิจิตร ได้วิจารณ์ท่าทีและข้อเสนอของธีรยุทธ บุญมี แล้วเสนอให้ธีรยุทธ บุญมี พิจารณาว่า

“แทนที่จะทดลองเดินทางลัดที่เพิ่งพาสังคมไทยลงเหวมาแล้วอีก ผู้เราลองหาทางสร้างกลไกอื่นๆ กันขึ้นมาใหม่ในระบอบที่เป็นประชาธิปไตยอยู่แล้วดีไหม เช่น แก้วรัฐธรรมนูญให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้นด้วยการสร้างช่องทางให้อำนาจยึดโยงกับประชาชนมากขึ้น ปรับองค์กระให้ถูกระงับตรวจสอบถ่วงดุลง่ายขึ้นและไม่มีอำนาจชี้เป็นชี้ตายขององค์กรที่ได้อำนาจจากประชาชนโดยตรง ปรับวิธีการเลือกตั้ง เช่น ข้อเสนอว่าด้วยไพรมารีโหวต (primary vote) สร้างกลไกควบคุมการทุจริตแบบใหม่ๆ เช่น การไม่อนุญาตให้ผู้บริหารมหาวิทยาลัยเป็นกรรมการบริหารมหาวิทยาลัยหลายๆ แห่ง และเป็นนายกสภา ประธานกรรมการบริหารองค์กรราชการ และกรรมการรัฐวิสาหกิจหลายๆ แห่ง เพื่อกันการสร้างอำนาจอุปถัมภ์ในหมู่ชนชั้นนำ และทำให้สถาบันกษัตริย์อยู่พ้นไปจากการเมืองด้วยการแก้ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 เป็นต้นท้ายที่สุด ผมหวังว่าจะเข้าใจอาจารย์ผิดไปหากจะสรุปว่า ข้อเสนอของอาจารย์แฝงนัยดูถูกประชาชนหลายประการด้วยกัน หนึ่ง ดูถูกโดยมองข้ามหัวประชาชนจำนวนมากที่สนับสนุนทักษิณและยิ่งลักษณ์อยู่ สอง ดูถูกว่าพวกเขาแค่เป็นเหยื่อของการหลอกลวงทางการเมืองด้วยการหวานใจและนโยบายแจกเศษเงินของนักการเมือง สาม ดูถูกว่าการเลือกตั้งของประชาชนไม่มี
ความหมาย”⁶¹⁹

⁶¹⁸ เรื่องเดียวกัน

⁶¹⁹ ยุक्ति มุกตาวิจิตร: ใครคือประชาชนของอาจารย์ธีรยุทธ บุญมี, (12 ธันวาคม 2556), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://www.blogazine.pub/blogs/yukti-mukdawijitra/post/4494#sthash.LRV8W5DQ.dpuf>

ในวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ.2557 หลังจากเกิดรัฐประหารเป็นเวลา 1 เดือนเศษ ธีรยุทธ บุญมี ได้ตอบโต้ปัญญาชน “เสื้อแดง” ที่โจมตีการแทรกแซงการเมืองโดย “อำมาตย์” ความเป็นว่า “ปกติเรายึดถือกันว่าการอภิวัฒน์ 2475 ก็คือการเปลี่ยนการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเริ่มเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่ต่อมาก็ถูกเผด็จการของทหารเข้ามายึดชิงอำนาจไป และช่วงถัดมาอำนาจการเมืองของสถาบันกษัตริย์ก็หวนกลับมาสูงส่งขึ้นอีก ทำให้คนไทยโดยเฉพาะปัญญาชนจำนวนหนึ่งมองว่า ปัญหาของประเทศไทยยังคงเป็นประเด็นชนชั้นสูงหรืออำมาตย์เข้ามาแทรกแซงประชาธิปไตยของประชาชน ต่างประเทศก็กดดันประเทศไทยด้วยประเด็นนี้ ซึ่งโดยเนื้อแท้ก็เพื่อผลประโยชน์ของชาติพวกเขา” โดยธีรยุทธ บุญมีเน้นว่า “จึงจำเป็นที่เราจะต้องก้าวพ้นความเข้าใจประชาธิปไตยที่ผิดๆ และคับแคบจนสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นในหมู่คนไทยด้วยกันเอง”⁶²⁰

“ประชาธิปไตยที่ผิดๆ และคับแคบ” ที่ธีรยุทธ บุญมี กล่าวถึงเพื่อตอบโต้การโจมตี “อำมาตย์” ของ “คนเสื้อแดง” ก็คือ การที่ “คนไทยจำนวนหนึ่งมีความเชื่อแบบสุขเสรีนิยม (libertarianism) หรืออิสรชนนิยมสุดขั้ว (extreme liberalism) คือเชื่อให้คนแข่งขันกันตามใจชอบ ตลาดจะทำงานเอง หรือให้คนมีสิทธิเลือกตั้ง ระบบพรรคการเมือง รัฐสภาก็จะทำงานให้ทุกอย่างดีเอง หรือมีความเชื่อสุดขั้วไปว่า มนุษย์ควรมีสิทธิเสรีภาพอย่างเดียว ไม่ต้องถูกทดสอบทดสอบ หรือชีวิตเป็นของตัวเองคนเดียว คนอื่นไม่ต้องยุ่ง ไม่ต้องไปรับผิดชอบคนอื่น”⁶²¹ ธีรยุทธ บุญมี ได้สรุปปัญหาของสังคมไทยก่อนที่จะเสนอ “ประชาธิปไตยในความหมายที่ถูกต้อง” ดังนี้

“แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 แต่สิทธิอำนาจและเสรีภาพก็ไม่ได้ถูกกระจายลงไปถึงชาวบ้าน คนไทยไม่ได้รับทั้งการอบรมบ่มเพาะวัฒนธรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน ครอบครัว ไม่มีโอกาสดำเนินวิถีชีวิตในแบบที่รู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพตัวเองและผู้อื่น ระบบราชการและระบบยุติธรรมยังยึดติดกับระบบอุปถัมภ์ ขาดประสิทธิภาพที่จะส่งเสริมให้ประชาชนดำรงชีวิตแบบรับผิดชอบต่อตัวเองได้ คนไทยจึงไม่ได้มองสิทธิเสรีภาพ ความรับผิดชอบต่อ เป็นแก่นของชีวิต

⁶²⁰ ธีรยุทธ บุญมี, (30 มิถุนายน 2557), ปัญหาประชาธิปไตยไทย, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <https://th-th.facebook.com/rayongmahanakorn/posts/238527649691769>

⁶²¹ เรื่องเดียวกัน.

แต่มองเป็นเพียงกลไกย่อยที่จะช่วยดำเนินชีวิต ยังมีกลไกที่จำเป็นอื่นๆ เช่นการมีเส้นมีสาย พวกพ่อมด ต้องระวางอำนาจเส้นสายของผู้อื่น คนไทยจึงมองว่าปัญหาส่วนรวมเป็น “ธุระไม่ใช่” ปล່อยให้ปัญหาสังคมและบ้านเมืองหมกหมมไปเรื่อยๆ ประชาธิปไตยไทยที่ผ่านมาจึงเป็นเพียงการเลือกตั้งเพื่อคัดสรรผู้ที่กอบโกยจากประเทศได้มากกว่ากันให้ขึ้นมาปกครองบ้านเมือง”⁶²²

เห็นได้ชัดว่า หลังรัฐประหาร พ.ศ.2557 อธิษฐาน บุญมี ประเมินปัญหาของสังคมไทยกว้างกว่า “ปัญหาระบอบทักษิณ” ด้วยการวิเคราะห์ที่มาของปัญหาระดับโครงสร้างในเชิงประวัติศาสตร์ เพื่อให้เห็นภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยระยะยาว “จากหนึ่งในประเทศกลุ่มนำที่เริ่มสู่ความทันสมัย (Modernity) เกือบก้าวสู่การเป็นรัฐที่ล้มเหลว”⁶²³ ดังนี้

“ถ้าจะนับการปฏิวัติเป็นการปฏิรูปเชิงโครงสร้างประเทศครั้งใหญ่ ประเทศไทยอยู่ในกลุ่มนำของประเทศในเอเชีย แอฟริกา ที่นำพาประเทศสู่ความทันสมัยในสมัยรัชกาลที่ 5 ตามหลังเพียงญี่ปุ่น จีน อินเดีย (อินเดียตั้งพรรคการเมือง Congress ในปี 1887) แต่ก็เป็นปฏิรูปที่เป็นเฉพาะด้าน คือ เริ่มที่ด้านวัฒนธรรมและการปกครอง ขยายบทบาทของชนชั้นนำ ขุนนาง ผู้ดี การปฏิรูปครั้งที่ 2 คือการเปลี่ยนแปลง 2475 ที่เปลี่ยนโครงสร้างอำนาจให้กลุ่มข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พลเรือน ขึ้นมามีอำนาจนำ ครั้งที่ 3 ในยุคจอมพลสฤษดิ์มีการปฏิรูปเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นอีกด้าน ครั้งที่ 4 คือ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นการปฏิวัติความคิดประชาธิปไตย การใช้สิทธิเสรีภาพให้กับปัญญาชน ชนชั้นกลาง ขณะเดียวกันก็เป็นการปลดปล่อยกลุ่มทุนและพรรคการเมืองให้พ้นจากการครอบงำของทหาร ตำรวจ ครั้งที่ 5 เมื่อเศรษฐกิจไทยขยายตัวอย่างมากในยุคโลกาภิวัตน์ กลุ่มทุนและนักการเมืองได้เป็นตัวละครหลักที่มีทั้งฐานอำนาจและการเงินมหาศาลเป็นที่มาของวิกฤตสังคมการเมืองไทยในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาความกังวลเรื่องประเทศไทยจะเป็นรัฐล้มเหลว ซึ่งพูดถึงกันพอสมควรในช่วงวิกฤติที่ผ่านมาเป็นเรื่องใหญ่มาก เพราะนับตั้งแต่การเมืองระหว่างประเทศเกิดโลกสมัยใหม่ในศตวรรษที่ 17 (ค.ศ. 1648) ความเป็นรัฐมีความสำคัญสูงสุด การเป็นรัฐล้มเหลวจึงเป็นปัญหาร้ายแรงที่สุด ผู้เขียนมองว่าเครื่องบ่งชี้ภาวะเป็นรัฐล้มเหลวตัว

⁶²² เรื่องเดียวกัน.

⁶²³ เรื่องเดียวกัน.

หนึ่งก็คือ ปริมาณพลอำนาจรัฐที่เป็นทางการลดลงเมื่อเทียบกับปริมาณพลอำนาจรัฐที่ไม่เป็นทางการหรือถูกทำให้เป็นส่วนตัว ซึ่งขยายเพิ่มมากขึ้น และการก่อตัวของอำนาจกึ่งทางการก็ไม่ใช่เป็นทางการแบบใหม่ขึ้นทำลายอำนาจรัฐเดิม

1. ภาวะเช่นนี้มีปัจจัยหลักมาจากการพัฒนาที่ไม่สมบูรณ์และไม่ครบทุกด้าน พื้นที่พ้นไปจากที่ได้รับการพัฒนา (คือมีระเบียบ กฎเกณฑ์ใหม่ มีองค์กรใหม่) เป็นรอยต่อหรือชายขอบ (interface area) ที่ถูกละเลยทอดทิ้ง คนที่ไม่มีโอกาส ความสามารถเข้าถึงพื้นที่การพัฒนา จะพยายามใช้พื้นที่ (ซึ่งเป็นของรัฐ) มาเป็นประโยชน์ของตน สภาพเช่นนี้จะทำให้เกิดการใช้อำนาจนอกระบบของเจ้าหน้าที่รัฐ จึงเกิดเป็นทั้งกลุ่มนักเลง แก๊งอิทธิพลมีสีและมาเฟียกลุ่มต่างๆ ใช้อำนาจมืด อำนาจสกปรก ความรุนแรง ซึ่งจะขยายตัวครอบคลุมไปทุกรอยต่อหรือปริมาณพลธุรกิจใหม่ที่มีการบุกเบิกเฟื่องฟูขึ้น...การใช้อำนาจครอบครองเขตป่า เขตเขา ที่ทำการ แหล่งน้ำ ปล่องมลพิษของเสีย เพื่อแสวงประโยชน์จากแร่ธาตุทรัพยากรต่างๆ โดยการเอื้อประโยชน์กันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับกลุ่มทุนใหญ่หรือทุนต่างชาติ กรณีแรงงานไทยไปต่างประเทศ หรือแรงงานผิดกฎหมายต่างประเทศในไทยก็อยู่ในข่ายนี้ พื้นที่รอยต่อเนื่องจากการพัฒนาไม่สมบูรณ์ทางด้านอารมณ์และจิตวิทยาสังคม เกิดปัญหาโสเภณี หญิงบริการ อาบอบนวด ธุรกิจบันเทิง การพนัน สลากกินแบ่ง หวย ยาเสพติด ซึ่งเป็นแหล่งเกิดพื้นที่อำนาจรัฐที่ถูกใช้ประโยชน์เป็นส่วนตัวขนาดใหญ่ขึ้น ฯลฯ

2. การที่คนไทยไม่รู้สึกว่าตัวเองมีสิทธิอำนาจและเสรีภาพอย่างแท้จริง และการที่อำนาจดูแลทรัพยากร กิจการต่างๆ ในท้องถิ่นไม่ถูกกระจายไปสู่ชาวบ้าน ชาวบ้านเกรงกลัวอิทธิพล ทำให้ไม่เกิดกลไกในการกำกับดูแล ตรวจสอบปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น

3. ปัจจัยที่ไม่สมดุลทางอำนาจ โดยในช่วงสมบูรณาญาสิทธิราชย์อำนาจรวมศูนย์อยู่กับสถาบันกษัตริย์ เจ้านาย ขุนนาง ก็เป็นกลุ่มหลักใช้ทรัพยากรของประเทศ ในช่วงเผด็จการทหาร ดำรงเป็นใหญ่ พวกเขาก็เป็นกลุ่มหลักที่ได้ใช้และจัดสรรทรัพยากร ในช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 จนถึงยุคเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์ อำนาจและอิทธิพลของนักการเมืองและกลุ่มทุนขยายตัวใหญ่ตัวเหนือข้าราชการและกลุ่มอื่นๆ อย่างมาก เกิดภาวะล้มเหลวของรัฐ ทั้งแบบ “รวีรว” ซึ่งเป็นแบบฉ้อราษฎร์บังหลวงในยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หรือแบบ “รอยต่อ” และอิทธิพลมืด มา

เพีย ในยุคหลังจอมพลสฤษดิ์ แต่ได้เกิดภาวะรัฐล้มเหลวแบบ “ล้าลึก” หรือ “รูลึก” ซึ่งมักเรียกว่า การคอร์รัปชันทางนโยบาย หรือการคอร์รัปชันแบบบูรณาการทั้งนักการเมือง ข้าราชการ ผู้มีอิทธิพล และชาวบ้านร่วมมือกัน เป็นการคอร์รัปชันแบบล้าลึก โดยอาศัยอำนาจครบวงจร การปิดบังข้อมูลหรือใช้ข้อมูลภายใน (inside information) เช่น การให้สัมปทานขุดเจาะน้ำมัน การลักลอบขุดน้ำมันขายในภาคอีสาน การประกันความเสี่ยงในการคอร์รัปชัน (ต้องจ่ายล่วงหน้า) ล็อคการจัดอนุญาตุลาการ หรือสมคบกันล็อคคสเปกโครงการ ล็อคกลุ่มโกง นโยบาย เช่น การจำนำข้าว การขยายสนามบิน การพยายามจะใช้ภาคการเมืองของรัฐ หรือรวมทั้งธนาคารของประเทศมาเป็นเครื่องมือของกลุ่มการเมืองตน

4. การล่มสลายของพื้นที่จริยธรรมศีลธรรมในสังคมไทยอย่างสิ้นเชิง การจำแนกถูกผิด ดีเลว หลงเหลืออยู่น้อยมาก ปัญหาคอร์รัปชันเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการลดลงของพื้นที่ทางการเมืองของอำนาจรัฐ และการขยายการฉกฉวย ยึดชิงพื้นที่อำนาจรัฐให้เป็นของส่วนตัวของนักการเมืองและกลุ่มทุน ซึ่งอธิบายโดยกระบวนการซึ่งเรียกว่า รุ้ร่ว รอยต่อ รูลึก (คอร์รัปชันนโยบาย) สภาพเช่นนี้บ่งชี้ได้ว่ารัฐกำลังล้มเหลว โดยเฉพาะถ้ากลุ่มทุนและกลุ่มการเมืองไม่มีสำนึกความเป็นรัฐไทย ประเทศไทย การเปลี่ยนอำนาจรัฐทางการเมืองให้เป็นของส่วนตัว จะเกิดอย่างรวดเร็วดังที่เห็นในกรณีของสถาบันตำรวจ อัยการ ดีเอสไอ รัฐวิสาหกิจ และข้าราชการอีกหลายกระทรวง ทั้งหมดเป็นการก่อรูปของอำนาจแบบใหม่ที่ไม่ใช่อำนาจตามระบอบประชาธิปไตยขึ้นมาท้าทายอำนาจรัฐแบบเดิม

วิกฤติประเทศไทยล้าลึกเพราะอำนาจรัฐ อำนาจสาธารณะของประเทศถูกเจาะไชเป็นรูลึก มีทั้งรุ้ร่ว รอยต่อกินพื้นที่ที่สกปรก น่าเกลียด อำนาจเลวที่ขยายตัวมากขึ้นเรื่อยๆ...”⁶²⁴

“ประชาธิปไตย” ในความหมายที่ถูกต้องที่ธีรยุทธ บุญมี เสนอ (ทางเฟซบุ๊คส์เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ.2557) ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ.2557 ก็คือ

“สำหรับผมแม้จะเคยต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยมาเมื่อ 14 ต.ค. 16 ผมคิดว่าเป้าหมายแค่นั้นไม่พอเพียงอีกต่อไป ผมคัดค้านเผด็จการที่คอร์รัปชัน โกงกินบ้านเมืองจนย่อยยับ ผมคัดค้านเผด็จ

⁶²⁴ เรื่องเดียวกัน.

การทหารในอดีตที่ใช้อำนาจเบ็ดเสร็จเพื่อตัวเองและพวกพ้อง และปัจจุบันถ้าจะทำเพื่อประโยชน์ตัวเอง พวกพ้อง ผมก็จะต่อสู้คัดค้าน แต่ในช่วงขณะนี้ผมขอเรียกร้องต่อสู้ให้เรามีการปฏิรูปหรืออภิวัฒน์ เป้าหมายของประเทศจึงต้องเป็นการอภิวัฒน์ ซึ่งหมายถึงการทำให้ประเทศดีขึ้น ประชาชนดีขึ้น โดยเฉพาะดีขึ้นอย่างถาวรยั่งยืน ซึ่งก็คือประชาชนตระหนักในการมีอำนาจและความรับผิดชอบของตน การปฏิรูปโครงสร้างอำนาจอย่างจริงจังที่ 1. ชาวบ้านจะดูแลปกครองท้องถิ่นชุมชนตัวเอง กำหนดวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ สังคม ของท้องถิ่นมากขึ้น 2. จะมีอำนาจจัดการทรัพยากรท้องถิ่นตนมากขึ้น 3. มีอำนาจกำหนดอัตลักษณ์ คือการเข้าใจ เคารพ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ซึ่งกันและกันของท้องถิ่นต่างๆ ปัญหาจะสำคัญยิ่งในอนาคต⁶²⁵

ในบทความที่เผยแพร่ทางเฟสบุ๊คส์เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ.2557 นี้ ธีรยุทธ บุญมี สรุปว่า “หนทางอนาคต” ของรัฐไทยในระบอบประชาธิปไตยนั้น “รัฐไทยคงถูกปรับตัวให้แข็งแกร่งขึ้น แต่ทั้งนี้...รัฐในโลกยุคปัจจุบันจะแข็งแกร่งอย่างแท้จริงจะต้องไม่ใช่ระบอบราชการแข็งแกร่ง มีคุณธรรมอย่างเดียว แต่จะต้องมีกลไกสังคมคอยช่วยตรวจสอบถ่วงดุลและส่งเสริมภาครัฐ จึงต้องมีภาคประชาสังคมที่เข้มแข็ง ประชาชนมีทั้งสิทธิ อำนาจ ความรับผิดชอบอย่างแข็งขันด้วย ภาพรวมจึงควรเป็นรัฐแข็งแรง-สังคมเข้มแข็ง-ประชาชนมีอำนาจ⁶²⁶

เมื่อแสดงปาฐกถา เรื่อง “เหลียวหลังแลหน้าการอภิวัฒน์สังคมไทย” ในการเสวนาเรื่อง “เหลียวหลังแลหน้า 8 ทศวรรษ อภิวัฒน์สังคมไทย” เนื่องในโอกาสฉลองวาระครบรอบ 8 ทศวรรษ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน ธีรยุทธ บุญมี ได้นำเสนอแนวความคิดที่คล้ายคลึงกับบทความเรื่อง “ปัญหาประชาธิปไตยไทย” ที่เผยแพร่ทางเฟสบุ๊ค ในวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ.2557⁶²⁷

ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ.2557 ประมาณปีเศษ ธีรยุทธ บุญมี แสดงปาฐกถาเรื่อง “สิทธิและอำนาจของประชาชน” ในโอกาสที่ “สถาบันสัญญา ธรรมศักดิ์ เพื่อประชาธิปไตย”

⁶²⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁶²⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁶²⁷ <http://www.dailynews.co.th/politics/248458>.

มอบรางวัลให้แก่นักวิชาการที่สร้างผลงานในพิธีมอบรางวัล “ผลงานวิชาการสร้างสรรค์และสร้างผลสะท้อนทางสังคมและการเมือง”⁶²⁸ โดยธีรยุทธ บุญมี ได้เน้นถึงปัญหาเรื่อง “ภาครัฐมีความเข้มแข็ง ภาคประชาสังคมไม่เข้มแข็ง” ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากการที่ “นักคิดของไทยมีจำนวนไม่มากนัก หากนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ส่วนใหญ่เป็นนักคิดที่ไปทำงานกับภาครัฐเสียมากกว่า” และวิพากษ์วิจารณ์วิธีคิดและท่าทีต่อประชาธิปไตยของคนหลายกลุ่มที่มีอำนาจและบทบาทในสังคมการเมืองไทย รวมทั้งทบทวนความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยของตนเองด้วย ดังที่ **หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน** รายงานว่า

นายธีรยุทธ กล่าวว่า นับตั้งแต่การชุมนุมของกลุ่ม กปปส.จนเกิดการรัฐประหาร ตนมีปัญหากับความคิดของตนเองต่อเรื่องประชาธิปไตย เพราะตนเคยอยู่กับสังคมต่อสู้มากกว่า 40 ปี จึงต้องทบทวนเรื่องประชาธิปไตย เพราะการจะชักชวนคนมาร่วมแนวคิดของแต่ละคน จะต้องมั่นใจในเรื่องประชาธิปไตยพอสมควร “คนไทยมองประชาธิปไตยเป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ มากกว่าเป็นส่วนหนึ่งหรือองค์ประกอบของชีวิตที่ต้องพิทักษ์รักษา เราจึงไม่มีประชาธิปไตยแบบตะวันตกที่เข้มแข็ง”⁶²⁹

เรื่องสำคัญที่ธีรยุทธ บุญมี วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลทหารภายใต้การนำของประยุทธ์ จันทร์โอชา และผู้บริหารมหาวิทยาลัย ก็คือ **การหยุดยั้งเสรีภาพทางความคิด** โดยเห็นว่า “การเป็นภาวะพิเศษ ลูกเงิน หรือไม่ว่าอะไร ก็ไม่ควรหยุดยั้งเสรีภาพทางความคิด นักวิชาการบางส่วนที่มีบทบาทความคิด การมีฝ่ายต่างๆ ในการใช้โซเชียลมีเดีย การอภิปรายในมหาวิทยาลัย ต้องให้มีความสร้างสรรค์ต่อสังคม ที่ผ่านมามีจิตวิญญาณในการปกป้องสิทธิเสรีภาพในฝ่ายบริหารของแต่ละมหาวิทยาลัยมีน้อยเกินไป”⁶³⁰

⁶²⁸ “ธีรยุทธ บุญมี” สมานฉันท์เกิดจากคำสั่ง กฎหมาย การร้องเพลงไม่ได้ ต้องมาจากเต็มใจ, (27 สิงหาคม 2558), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1440669747.

⁶²⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁶³⁰ เรื่องเดียวกัน.

สำหรับบทบาทของนักคิดหรือปัญญาชนนั้น ใน พ.ศ.2558 ธีรยุทธ บุญมี ประเมินว่า “การเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลทหาร ในยุคปี 2510 มาจากเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และความรักประเทศ หลังรัฐบาลทหารคอร์รัปชัน การเล่นพรรคพ้อง การถูกกดขี่” ตราบจนถึง พ.ศ.2558 บทบาทและคุณูปการของปัญญาชนรุ่นที่เคลื่อนไหวในทศวรรษ 2510 นี้ ยังไม่น่าพอใจนัก เพราะ “มีคุณูปการในประเด็นย่อยๆ เช่น ความเคารพในความแตกต่างหลากหลาย ทั้งวิถีชีวิตชาวบ้านในท้องถิ่น การให้คนรุ่นใหม่สนใจดูแลศิลปวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมของประเทศ การต่อสู้เรื่องสิทธิความเป็นธรรมแก่สตรี เด็ก และคนพิการ ทั้งหมดทำให้สิ่งใดที่จะสร้างผลกระทบต้องมีการตกลงร่วมกันก่อน” แต่ยังไม่ได้ทำให้สังคมไทยมีระบอบประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง เนื่องจาก “ปัญญาชนไทยที่ตื่นตัวหลังยุค 14 ตุ.ค. โอบกอดเสรีภาพ สิทธิ ความเท่าเทียมที่สมาทานหลังได้มา แต่มีหลายคนที่เติบโตมาและเมื่อเขารู้สึกไม่ถูกกระทบกระเทือน หรือ รู้สึกสงบเรียบร้อยดี ในห้วงเวลานี้ ก็เป็นการมองว่าประชาธิปไตยสามารถหยุดพักได้”⁶³¹ สถานะของประชาธิปไตยไทยในปัจจุบันจึงเป็นปัญหามาก โดยที่กลุ่มคนหลายกลุ่มไม่ว่าจะเป็น “นักการเมือง” “ชาวบ้านบางส่วน” และ “กลุ่มทุนขนาดใหญ่” ล้วนมีส่วนทำให้ประชาธิปไตยไทยไม่พัฒนาเท่าที่ควร กล่าวคือ

“นักการเมืองสมาทานประชาธิปไตยแต่ในตำแหน่งในรัฐสภาและการเลือกตั้ง ส่วนชาวบ้านบางส่วนสมาทานประชาธิปไตยแค่การเลือกตั้ง ...ประชาธิปไตยที่แท้จริงขาดหายไปจากแต่ละส่วนของสังคม ส่วนกลุ่มทุนขนาดใหญ่แทบจะไม่สมาทานกับประชาธิปไตย มองแค่จ่ายเงินให้รัฐเพื่อได้โครงการมาแทน ทำให้ประชาธิปไตยเดินสะดุดหลายครั้ง เช่น 10 ปีที่ผ่านมามีการรัฐประหารถึง 2 ครั้ง...ปัญหาไม่ได้ถูกแก้ไขจนพอกขึ้นมาจนสู่การเดินขบวน มีความรุนแรง จนมีการรัฐประหารเกิดขึ้น เช่น ปัญหาวินมอเตอร์ไซด์ รถตู้ สะท้อนไทยไม่มีความสมดุลในการแก้ปัญหาและการมีส่วนร่วม”⁶³²

ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าการแก้ปัญหาในช่วงหลังรัฐประหารยังไม่ถูกต้อง เพราะ “การแก้ปัญหาหลังมีวิกฤตการชุมนุมของกลุ่ม กปปส. และการรัฐประหารของ คสช. ยังใช้การแก้ปัญหาแบบรัฐธรรมนูญนิยม (Constitutionalism)” และ “ความสมานฉันท์จะเกิดจากคำสั่ง

⁶³¹ เรื่องเดียวกัน.

⁶³² เรื่องเดียวกัน.

กฎหมาย การร้องเพลงไม่ได้ แต่ต้องมาจากความเต็มใจ ผ่านความจริงความถูกต้อง เมื่อคนรับรู้ความจริงต้องตรวจสอบว่าถูกต้องหรือไม่ด้วย ถ้ามองปัญหาให้ถูกแล้ว วิธีแก้ที่ถูกต้องก็จะตามมา” แต่การณกลับปรากฏว่า “ทหารและคสช.ยังคิดแบบวิชาชีพของตัวเอง...ยังคิดอยู่กับแนวคิดรัฐ-ชาติ ความมั่นคง ไม่ให้เกิดสงครามการเมือง...โดยการมองชาติก็จะมีพลังมากกว่าประเทศ คล้ายการเชียร์กีฬา ที่ชาติตนถูกอยู่เสมอ” แทนที่จะ “มองเป็นประเทศ มองที่ประชาชน ชาวบ้าน สังคม มองกว้างขึ้นกว่ารัฐ-ชาติ”⁶³³

ในท้ายที่สุด ธีรยุทธ บุญมี เสนออีกครั้งหนึ่งว่าให้แก้ปัญหาด้วยการให้ความสำคัญแก่ “ชาวบ้าน” และกระจายอำนาจให้ชาวบ้าน โดยระบุว่า “โจทย์คือเราจะเอาพลังจากชาวบ้านมาเป็นฐานแก้ปัญหาได้อย่างไร ปัญหาต่างๆ ในไทยที่ทวีขึ้นเรื่อยๆ แต่กลับไม่ขยายการแก้ไขไปยังฐานของประเทศ ทหารคิดถึงความมั่นคงเท่านั้น จึงคิดหนักถึงการกระจายอำนาจ ขณะที่กระทรวงมหาดไทยก็จะสูญเสียอำนาจแน่นอน ผ่านการกระจายสิทธิการจัดการตนเองของท้องถิ่น”⁶³⁴

อย่างไรก็ตาม ใน พ.ศ.2558 ธีรยุทธ บุญมี ยังคงประเมินว่า “ชาวบ้าน” ยังมีปัญหา คือ “ความเป็นประชาธิปไตยมีน้อยเพราะยังไม่มองว่าอำนาจเป็นเรื่องของตนเอง ไม่ว่าจะถูกยึดไปโดยใครทั้งรัฐหรือทหารเอง” แต่ธีรยุทธ บุญมี ก็เห็นถึงแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นในเรื่องอัตลักษณ์และความต้องการความเสมอภาค กล่าวคือ “อัตลักษณ์ชาวบ้านเข้ามาสู่วัฒนธรรมส่วนกลางมากขึ้น มีการแสดงออกมากขึ้น ไทยจึงเป็นพหุวัฒนธรรมมากขึ้นด้วย ทั้งนี้...อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของสังคมไทยดีขึ้นมากในการเปิดพื้นที่ให้สังคมยอมรับ...ความต้องการเท่าเทียมของสังคมมีสูงขึ้น”⁶³⁵ ในอนาคตจึงควรพยายามผลักดัน “การกระจายสิทธิการจัดการตนเองให้ท้องถิ่นมากขึ้น ก็จะช่วยให้ชาวบ้านมีประชาธิปไตย”⁶³⁶

⁶³³ เรื่องเดียวกัน.

⁶³⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁶³⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁶³⁶ เรื่องเดียวกัน.

ในเดือนมีนาคม พ.ศ.2558 ธีรยุทธ บุญมี บรรยายเรื่อง **“ปฏิรูปการเมืองไทย: มองจากประสบการณ์ชีวิต”** สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญแก่การรัฐประหารในแง่ที่ “คสช. เก่งในแง่ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีทางทหาร คือ เลือกวางตัวตามแนวกฎหมายว่าด้วยการไว้วางใจในการปกป้องคุ้มครอง (fiduciary หรือ trusteeship) คือการต้องปกป้องคุ้มครองตามสถานะ หน้าที่ และประเพณี ตามแบบที่สหประชาชาติใช้เป็นเหตุผลเวลาเข้าไปแก้ไขความขัดแย้งภายในบางประเทศ ไม่ให้เกิดเป็นสงครามการเมือง การปะทะนองเลือดยืดเยื้อ”⁶³⁷ แต่ธีรยุทธ บุญมี ได้วิจารณ์ คสช. ด้วยว่า “มองการเมืองในกรอบรัฐ-ชาตินิยมของทหาร คือ เอาความเข้มแข็ง ความสามัคคีของคนในชาติเป็นศูนย์กลาง ทว่าในศาสตร์ทางการเมืองหรือประชาธิปไตยที่แท้จริง คือการรวมขอม ประนีประนอม แบ่งปันผลประโยชน์ (juste-milieu หรือ politics of the middle way) การสนทนาต่อรอง (dialogue and negotiation) เพื่อเกิดความเป็นธรรมที่ยอมรับได้ แต่ไม่ใช้การประนีประนอมจอมปลอมระหว่างถูก-ผิด หรือความชั่ว-ดี”⁶³⁸

ถึงแม้ว่าธีรยุทธ บุญมี จะเคยวิจารณ์ว่าคนไทยให้ความสำคัญแก่ผู้นำมากเกินไป แต่ก็มีความเห็นว่า “คนดี” ทั้งหลายมาช่วยกันขับเคลื่อนประเทศ ดังนั้น トラบจนถึง พ.ศ. 2558 ธีรยุทธ บุญมี จึงยังคงแสดงความเห็นว่า “ผู้นำการปฏิรูปต้องมีอำนาจที่มีที่นำพาความคิดการปฏิรูปไปปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่อง เช่น กรณีรัชกาลที่ 5 และ จอมพลสฤษดิ์ ทั้งยังใช้คนได้ถูกต้อง เช่น จอมพลสฤษดิ์ใช้ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อ.สัญญา ธรรมศักดิ์ พจน์ สารสิน ถนอม คอมันตร์ เกษม จาติกวณิช ฯ”⁶³⁹

สำหรับ**ปัญหาความเหลื่อมล้ำ** ซึ่งนักวิชาการหลายสาขาวิชามีความเห็นคล้ายคลึงกันว่าเป็นต้นเหตุสำคัญของความขัดแย้งและวิกฤตทางการเมืองในประเทศไทย ธีรยุทธ บุญมี ก็เห็นว่าปัญหาดังกล่าวนี้นี้เป็นปัญหาใหญ่ของสังคมไทยเช่นกัน ดังที่ได้วิเคราะห์และเตือนว่าให้ **“ระวังสังคมไทยจะแยกตัว”** มาตั้งแต่ พ.ศ.2536 พร้อมกับเสนอว่า “นักการเมืองและพรรคการเมือง

⁶³⁷ ธีรยุทธ บุญมี, (26 มีนาคม 2558), ‘ธีรยุทธ’เดือนคสช.ทำให้ได้ถึงเวลาเลือกตั้ง ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/641110>.

⁶³⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁶³⁹ เรื่องเดียวกัน.

ต่างๆ ควรพิจารณาปัญหาการกระจายเศรษฐกิจ การกระจายอำนาจ และการเลือกตั้งผู้ว่าฯ ในฐานที่เป็นทางออกให้กับชาวบ้านมากกว่าที่เป็นอยู่ ถ้าไม่ทำก็เท่ากับว่าพวกเขา กำลังตั้งใจสร้างการนองเลือดผ่านสงของประชาชนอยู่”⁶⁴⁰ ใน พ.ศ.2558 เมื่อสังคมไทยมีความเหลื่อมล้ำสูงยิ่งขึ้น ธีรยุทธ บุญมี ได้อธิบายปัญหาความเหลื่อมล้ำอีกครั้งหนึ่ง ดังความบางตอนต่อไปนี้

“การที่ประเทศปฏิรูปทีละด้าน คนละช่วงเวลา ไม่ใช้การปฏิวัติประชาธิปไตยโดยแท้จริง เหมือนประเทศตะวันตก ทำให้โครงสร้างอำนาจของประเทศไทยไม่เคยมีภาวะสมดุล การตรวจสอบถ่วงดุลทางอำนาจจึงเป็นเพียงทฤษฎีไม่เป็นผลจริงจาง ทั้งยังเกิดความขัดแย้งระหว่างฝ่ายสูญเสียอำนาจกับฝ่ายได้อำนาจ...

การพัฒนาเศรษฐกิจสมัยสมัยสุโขทัยและเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ทำให้เกิดกลุ่มได้อำนาจผลประโยชน์ และการควบคุมทรัพยากรกลุ่มใหม่เกิดขึ้น คือ กลุ่มนักการเมืองและกลุ่มทุน โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์ ยุคข้อมูลข่าวสารไร้พรมแดน โลภเสรีทางการเงิน ทำให้เกิดวิสาหกิจของรัฐและเศรษฐกิจภาคสาธารณะ เช่น การติดต่อสื่อสาร การบริการต่างๆ มากมาย นักการเมืองและกลุ่มทุนก็ยังมีพลังอำนาจเพิ่มขึ้นอย่างมาก

สภาพโดยรวมที่เรากำลังเห็นคือ การแบ่งคนไทยเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือพวก *super haves* คือพวกอภิชน อภิเศรษฐี อภิรวย กับพวก *have nots* คือพวกชาวบ้านที่เป็นพวกอภิชนหรือชนชั้นชากร”⁶⁴¹

การวิเคราะห์ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม ธีรยุทธ บุญมี เน้น “ความซับซ้อน” ของปัญหา ซึ่งเสมือนการตอบโต้ฝ่าย “คนเสื้อแดง” ที่มุ่งโจมตีเฉพาะ “อำมาตย์” และโครงสร้างการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตย เช่น

ถ้าจะดูภาพความซับซ้อนของการพัฒนาบางด้าน เช่น การขนส่งสาธารณะของกรุงเทพฯ ก็ลองนึกถึงภาพรถ BRT ซึ่งจัดช่องทางพิเศษให้วิ่งอย่างหรูหรา รถปรับอากาศอย่างดีลากยี่ห้อ

⁶⁴⁰ ธีรยุทธ บุญมี, “ระบอบสังคมไทยจะแยกตัว” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (อ้างแล้ว), น.93-96.

⁶⁴¹ ธีรยุทธ บุญมี, (26 มีนาคม 2558), ‘ธีรยุทธ’เตือนคสช.ทำให้ได้ถึงเวลาเลือกตั้ง, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/641110>.

ถึงรถธรรมดา (รถร้อนที่เก่าแก่บูโรทั้ง) รถโดยสารฟรี รถร่วมบริการ รถเมล์เล็กหลากหลาย บริษัท หลาก
คุณภาพการบริการ หลากระเบียบวินัยในการขับขี่ ไปจนถึงรถตุ๊กตุ๊กซึ่งยอมรับผู้โดยสารเฉพาะ
"ชาวต่างชาติ" รถกะป๋อง รถสองแถว วินมอเตอร์ไซด์ รถตู้ตามถนนหรือในซอย รวมถึงการ
คอร์รัปชันที่มีอยู่ทุกขั้นตอนของระบบ เช่น การขอใบอนุญาตการต่อทะเบียนรถ การฉีกตั๋ว ฝ่าย
จัดซื้อจัดจ้าง ฝ่ายจัดซื้ออะไหล่ ฝ่ายซ่อม ฝ่ายจำหน่ายเศษซากรถ ยิ่งถ้านับรวมส่วนที่เกี่ยวข้องเนื่อง
เช่น การซ่อมถนน ทางเท้า ท่อน้ำ สายโทรศัพท์ รถซาเล้ง รถเข็น พ่อค้าแม่ค้าหาบเร่แผงลอย
วนพิศ ขอตาน คนไร้บ้าน ที่แย่งชิงพื้นที่สาธารณะ ก็ยิ่งซับซ้อนขึ้นไปอีก"⁶⁴²

ธีรยุทธ บุญมี ตระหนักว่าการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทำได้ยาก การปฏิรูปประเทศจึง
อาจแก้ปัญหาได้เพียงบางส่วน และแม้แต่แนวทางในการปฏิรูปประเทศก็มีความคิดเห็นที่แตกต่าง
กัน ดังนั้น ใน พ.ศ.2558 ธีรยุทธ บุญมี จึงวิเคราะห์ "ความเห็นต่างในเรื่องการปฏิรูปประเทศ" ว่า
"มีความต่างในการมองการปฏิรูปการเมืองไทยเป็น 2 ส่วน" พร้อมกับสรุปด้วยว่าตนเองมีทัศนะ
เช่นใด ดังความต่อไปนี้

"1. ประเทศไทยอยู่กันอย่างนี้มาเป็นเวลาช้านานแล้ว จะไม่มีวันเสื่อมทรุดจนเจอปัญหาที่
คลี่คลายไม่ได้ ปัญหาหมักหมมร้ายแรงต่างๆ ที่ผู้ต้องการปฏิรูปการเมืองไทยนั้น เป็นเพียงวาท
กรรมที่ถูกยกมาต่อเติมเสริมแต่งจนเกิดเป็นกระแสทำให้เกิดการชุมนุม วุ่นวาย ความไม่รู้รัก
สามัคคีขึ้น?

แนวคิดเช่นนี้ศัพทวิทยาการเรียกว่า แนวคิด Romantic คือ การหวัง คาดฝันไปเองว่าจะ
สามารถแก้ปัญหาได้ ถ้าเชื่อว่าทำได้ขอให้ลองนำเสนอแผนปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมออกมา?

2. ปัญหาในประเทศไทยเป็นปัญหาใหญ่เกินไป มากเกินไป ซับซ้อนเกินกว่าจะหาวิธีแก้ไข
ได้ คงต้องใช้วิธีเช่นที่ผ่านมา คือทดลองแก้ไขกันไปเท่าที่จะทำได้ ที่เหลือก็ต้องปรับตัวอยู่กับมันไป
หรือถือคติว่าถ้านักการเมืองคอร์รัปชันแล้วมีผลงานก็ถือว่ายอมรับได้ เพราะคนไทยส่วนใหญ่ก็
คำนับกราบไหว้นักการเมือง ข้าราชการที่โกงกิน ให้เป็นประธานงานบวช งานแต่ง งานศพ อยู่เป็น
ส่วนใหญ่อยู่แล้ว?

⁶⁴² เรื่องเดียวกัน.

ผมเองอาจเป็นพวกโรแมนติก ยังมีความหวังกับโลก จึงเชื่อมาโดยตลอดว่าเราน่าจะสามารถปฏิรูปประเทศไทยเราได้ โดยเขียนบทความไว้หลายชิ้น ตั้งแต่ปี 2540⁶⁴³

ข้อเสนอในการปฏิรูปการเมืองของธีรยุทธ บุญมี ซึ่งสะท้อนการให้ความหมาย “ประชาธิปไตย” ในช่วงปลายทศวรรษ 2550 ก็คือ

“การจะสร้างประชาธิปไตยที่พอใช้ได้ในเมืองไทย ต้องอยู่ที่การเปลี่ยนวิถีชีวิต วัฒนธรรมการเมืองคนไทย จากอุปถัมภ์มาเป็นแบบประชาธิปไตย ซึ่งจะเกิดได้ทางเดียว คือให้ประชาชนเป็นผู้ปฏิบัติในการตรวจสอบผู้มีอำนาจ รักษาผลประโยชน์ของตนเอง ด้วยตนเอง

กฎหมายรัฐธรรมนูญต้องเสริมการมีอำนาจเข้าถึงข่าวสารอย่างง่าย มีโอกาส พื้นที่อำนาจในการตรวจสอบ องค์การตามรัฐธรรมนูญที่ตั้งขึ้น หรือบทบาทกองทัพเองต้องแข็งแกร่งพอจะประคับประคอง ดูแลความปลอดภัย คำประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน⁶⁴⁴

ธีรยุทธ บุญมี เตือนคณะรัฐประหาร (คมช.) และรัฐบาล พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา ซึ่งสะท้อนการเน้นเรื่องอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนเช่นกัน ดังความว่า

“พันธกิจชอบธรรม (mandate) ที่กองทัพได้รับคือการคลี่คลายความสงบภายใน แต่ไม่ได้เป็นอัตโนมัติว่ากองทัพจะต้องทำหน้าที่รัฐบาลด้วย

ในสังคมประชาธิปไตยการที่จะนิยามประเทศว่าอยู่ในสถานการณ์พิเศษจนต้องใช้กลไกพิเศษ อำนาจพิเศษนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องลงทุนลงแรงมั่วห่อเท็จจริงประจักษ์ชัด คนจึงจะยอมรับ (เช่นกรณี 3 จังหวัดภาคใต้ กรณี 9/11 ที่มีคนตายหลายพันคน จน Bush, Blair และอีกหลายประเทศนำภารกิจพิเศษและมาตรการพิเศษมาใช้)

...นายกฯ ได้กำหนดชัดเจนถึงช่วงเวลาเลือกตั้งซึ่งเป็นสิ่งที่ดี และถ้าตอกย้ำไม่เห็นด้วยกับแนวคิดการสืบทอดอำนาจไม่ว่าจะเป็นของกลุ่มใด ก็จะมีส่วนช่วยให้สถานการณ์ยิ่งนิ่งลง

⁶⁴³ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁴⁴ เรื่องเดียวกัน (เน้นโดยผู้วิจัย).

นายกฯ ควรเชื่อมั่นว่าท้ายที่สุดประชาชนต้องเป็นผู้กำกับตรวจสอบการใช้อำนาจของนักการเมือง ข้าราชการ ด้วยตัวของพวกเขาเอง เพราะไม่มีทางที่ทหารจะแสดงบทบาทในสถานการณ์พิเศษได้บ่อยครั้ง⁶⁴⁵

ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นว่า ก่อนเกิดวิกฤตทางการเมืองใน พ.ศ. 2548-2557 อธิยุทธ์ บุญมี มีพื้นฐานความคิดที่เห็นความสำคัญของ “ระบอบประชาธิปไตยเสรีอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ที่ก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 และเหตุการณ์ “พฤษภาคม พ.ศ.2535” เป็นต้นมา ความพยายามของ อธิยุทธ์ บุญมี ในช่วงตั้งแต่ออกจากป่าใน พ.ศ.2524 จนถึงก่อนเหตุการณ์ “พฤษภาคม พ.ศ.2535” มีเป้าหมายอยู่ที่การพัฒนาสถาบันรัฐสภา พรรคการเมือง และการเลือกตั้งให้เข้มแข็ง ทำงานได้เต็มที่ ปลอดพ้นจากการแทรกแซงของข้าราชการทหารและพลเรือนเป็นด้านหลัก⁶⁴⁶ (ซึ่งคล้ายคลึงกับชัยอนันต์ สมุทวณิช ซึ่งจะกล่าวต่อไปข้างหน้า) หลัง พ.ศ.2535 อธิยุทธ์ บุญมี เห็นว่าอำนาจในสังคมการเมืองไทยกระจายอยู่ในมือของคนหลากหลายกลุ่ม มีนายทุนนักธุรกิจที่มีทั้งอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองเหนือคนกลุ่มอื่นๆ และอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบ ทหารมีอำนาจน้อยลง ในขณะที่ประชาสังคมของชนชั้นกลาง และสถานภาพทางอำนาจวัฒนธรรมของชาวบ้านสูงขึ้น การเมืองแบบเลือกตั้งเข้ามาแทนที่อำนาจเผด็จการของกองทัพ แม้ว่านักการเมืองและพรรคการเมืองจะยังคงขาดสมรรถภาพก็ตาม แต่การปฏิรูปการเมืองรวมทั้งการกระจายอำนาจให้ชาวบ้านจะทำให้การเมืองไทยมีความก้าวหน้าและมีเสถียรภาพมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การปฏิรูปการเมืองกลับเปิดโอกาสให้พรรคไทยรักไทยสามารถผูกขาดอำนาจ และลดทอนอำนาจตลอดจนบทบาทของคนกลุ่มอื่นๆ และยังใช้อำนาจที่ได้มาจากการเลือกตั้งภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 ในการดำเนินนโยบายประชานิยมที่ขาดวินัยทางการเงินการคลัง มีการคอร์รัปชันแบบบูรณาการ อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในชีวิตของชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำให้คุณธรรมจริยธรรมเสื่อมลง ชาวบ้านมีหนี้สินมากขึ้น และประชาธิปไตยที่แท้จริงก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ที่เป็นอยู่จึงควรเปลี่ยนไปเน้น “ประชาธิปไตยแบบที่ให้ความสำคัญแก่การถ่วงดุลและการตรวจสอบ”

⁶⁴⁵ เรื่องเดียวกัน (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁶⁴⁶ อิกานต์ ศรีนารา, “ความคิดทางการเมืองของ ‘ปัญญาชนฝ่ายค้าน’ ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ.2524-2534”, (อ้างแล้ว).

ซึ่งต้องอาศัยพลังจากหลายภาคส่วนรวมทั้งพลังจารีตประเพณีและสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเน้น “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” และ “ประชาธิปไตยแบบกระจายอำนาจ” ด้วย

จากพื้นฐานความคิดรวมทั้งการมองหรือการให้ความหมาย “ประชาธิปไตยในสังคมไทย” ดังกล่าวมานี้ เมื่อเกิดวิกฤตทางการเมืองที่แสดงออกในการต่อสู้ทางความคิดและทางการเมืองระหว่าง “คนเสื้อเหลือง” กับ “คนเสื้อแดง” ในระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ทำให้ธีรยุทธ บุญมี เลิกจุดยืนอยู่ฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” และนิยามความหมายของ “ประชาธิปไตย” ตลอดจนกระตือรือร้นในการผลิตซ้ำวาทกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ “ประชาธิปไตย” รวมทั้งให้ความหมายแก่ “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ในแง่ลบ ผลิตซ้ำและปรับเปลี่ยนความหมายของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” และสร้างความหมายและความชอบธรรมให้แก่กระบวนการตุลาการภิวัตน์ นอกจากนี้ยังสร้างความหวังแก่ชนชั้นกลางต่อการบรรลุถึง “ประชาธิปไตยที่พึงปรารถนา” ในอนาคตอีกด้วย อนึ่ง ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ.2549 และ พ.ศ.2557 ถึงแม้ว่าธีรยุทธ บุญมี จะยอมรับการรัฐประหารเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า แต่ก็เห็นว่าจะต้องนำระบอบประชาธิปไตยกลับคืนมาสู่สังคมไทยโดยเร็วที่สุด

พื้นฐานความคิดของ ชัยอนันต์ สมุทวณิชและการนิยาม “ประชาธิปไตย”

ชัยอนันต์ สมุทวณิช เป็นนักวิชาการและปัญญาชนสาธารณะคนหนึ่งที่มียุทธศาสตร์สำคัญในการอธิบายความเปลี่ยนแปลงของรัฐและสังคมไทย และเสนอทางเลือกแก่สังคมไทยอย่างจริงจังมาตั้งแต่ทศวรรษ 2510 และในช่วงเวลาที่เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็มีบทบาทอย่างโดดเด่นในการชี้แนะและให้ความหมายแก่การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลาง รวมทั้ง “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” (พม.) และ “คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (กปปส.)

ชัยอนันต์ สมุทวณิช เกิดในครอบครัวข้าราชการระดับสูงของกรมตำรวจ ใน พ.ศ.2487 ได้รับการศึกษาในระดับประถมและมัธยมศึกษาที่วัดสุทธจินดาวิทยาลัย ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำที่เน้น

การปลูกฝังระเบียบวินัยความเป็นสุภาพบุรุษให้นักเรียน และเน้นความจงรักภักดีต่อ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” โดยชัยอนันต์ สมุทวณิช มีความผูกพันกับวชิราวุธวิทยาลัยอย่างมาก หลังจากออกจากตำแหน่งอาจารย์ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแล้ว ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ได้ดำรงตำแหน่ง “ผู้บัญชาการ” ของโรงเรียนแห่งนี้

ในการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยนั้น หลังจากเข้าศึกษาที่คณะรัฐศาสตร์ แผนกนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เพียง 1 ปี ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ได้รับทุนโคลัมโบ ไปศึกษาในระดับปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัยวิกตอเรีย ประเทศนิวซีแลนด์ ต่อมาได้ไปศึกษาในระดับปริญญาโทและปริญญาเอกทางรัฐศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งการศึกษาในสหรัฐอเมริกาในยุคสงครามเวียดนามนี้ ทำให้ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีทางรัฐศาสตร์แบบอเมริกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทฤษฎีพัฒนาการทางการเมือง (Political Development) ซึ่งบางครั้งก็เรียกว่าทฤษฎีการทำให้ทันสมัยทางการเมือง (political modernization) มโนทัศน์หลักของทฤษฎีพัฒนาการทางการเมืองเน้นการให้ความสำคัญแก่สถาบันและวัฒนธรรมทางการเมือง ชัยอนันต์ สมุทวณิช จึงเป็นนักวิชาการคนหนึ่งที่ให้คุณค่าแก่สถาบันในระบบประชาธิปไตย (ซึ่งความหมายของ “ประชาธิปไตย” ในทัศนะของชัยอนันต์ สมุทวณิช มีการปรับเปลี่ยนจุดเน้นในบริบทที่แตกต่างกัน ดังจะวิเคราะห์โดยละเอียดต่อไปข้างหน้า) พร้อมกันนั้น ด้วยภูมิหลังทางครอบครัวและการศึกษาในวัยเยาว์ก็ทำให้ชัยอนันต์ สมุทวณิช รับอิทธิพลจากอุดมการณ์กษัตริย์นิยมและให้ความสำคัญอย่างมากแก่บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบบการเมืองไทยด้วย

นอกจากจะมีบทบาทมากในการสร้างและถ่ายทอดความรู้ในฐานะที่เป็นอาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแล้ว ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างกระตือรือร้นรวมทั้งเขียนบทความและหนังสือทางวิชาการเพื่ออธิบายพัฒนาการทางการเมือง ตลอดจนเสนอแนวทางในการพัฒนาสถาบันการเมืองในระบบประชาธิปไตยของไทย และการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมไทยให้เข้มแข็ง เช่น หนังสือ การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย 2511-2475, 100 ปีแห่งการปฏิรูประบอบราชาการ : วิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง, รัฐ, ไตรลักษณ์รัฐ, การพัฒนาสมรรถนะขององค์กรฝ่ายนิติบัญญัติ, การ

ปฏิรูปการเมือง, วิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศในศตวรรษที่ 21 สู่ความเสมอภาคทางความแตกต่างทางด้านเทคโนโลยี เป็นต้น และในทศวรรษ 2530 เป็นต้นมาชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ได้เขียนบทความหนังสือพิมพ์เพื่อวิพากษ์วิจารณ์การเมืองไทยอย่างต่อเนื่อง

การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช มีบทบาทอย่างโดดเด่นเริ่มขึ้นตั้งแต่ก่อนเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เมื่อชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้ลงชื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญร่วมกับกับธีรยุทธ บุญมี ต่อมาในกลางทศวรรษ 2520 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้จัดตั้ง “สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ” ซึ่งมีบทบาทในการสร้างความรู้เพื่อพัฒนาสถาบันทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสังคมและวัฒนธรรมไทย และในปี พ.ศ. 2531 ได้ร่วมกับนักวิชาการคนอื่นๆ เช่น ปราโมทย์ นาครทรรพ ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ ฯลฯ รวบรวมรายชื่อนักวิชาการ 99 คนเพื่อถวายฎีกา โดยมีวัตถุประสงค์ให้ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ยุติการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และให้ร่างรัฐธรรมนูญใหม่ที่กำหนดให้นายกรัฐมนตรีต้องมาจากการเลือกตั้ง ซึ่งสะท้อนว่าในต้นทศวรรษ 2530 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ให้ความสำคัญแก่ **“ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง”** ต่อมาใน พ.ศ.2535 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็เรียกร้องให้ **“กระจายอำนาจทางการเมือง”** โดยเห็นว่าปัญหาสำคัญของประเทศคือการที่รัฐและระบบราชการมีปัญหาภายในสูงมาก เช่น สภาวะที่ **“รัฐล้อมสังคม”** หรือรัฐมีอำนาจควบคุมสังคมอย่างสูงจากการประสานมิติด้านความมั่นคงเข้ากับมิติการพัฒนา ในขณะที่มิติประชาธิปไตยไม่มีความสำคัญ⁶⁴⁷ และ **“สิ่งที่ซับซ้อนและซ้ำซ้อน การผสมปนเปกันระหว่างโครงสร้างของงานที่ทำโดยหลายหน่วยงาน”**⁶⁴⁸ โดยที่ข้าราชการมีอำนาจมากเกินไปในระบบการเมืองไทยเพราะสามารถดึงงบประมาณส่วนใหญ่มารับใช้ได้ และกัดกันพลังต่างๆ ในสังคมออกไป **“ประเด็นเรื่องการรวมศูนย์อำนาจรัฐมากเกินไป โดยขาดการกระจายอำนาจที่แท้จริง และประเด็นปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงยังคงเป็นประเด็นปัญหาที่คั่งค้างและมีความเร่งด่วนเป็นพิเศษ”**⁶⁴⁹

⁶⁴⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, รัฐ, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530).

⁶⁴⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 100 ปี แห่งการปฏิรูประบบราชการ วิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา, 2538), น. 22.

⁶⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 22-23. (เน้นโดยผู้วิจัย).

งานเขียนเรื่อง Democracy and national identity in Thailand ของไมเคิล คอนเนอร์ (Michael Kelly Connors) กล่าวว่าชัยอนันต์ สมุทวณิช มีชื่อเสียงโด่งดังมาตั้งแต่ พ.ศ.2517 เนื่องจากได้รับแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งร่างรัฐธรรมนูญของคณะกรรมการชุดนี้มีลักษณะเสรีนิยมมาก เช่น มีการจำกัดอิทธิพลของทหารและข้าราชการในระบบการเมืองไทย และชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังเคลื่อนไหวเพื่อส่งเสริมให้รัฐสภาทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น แม้ว่าการเคลื่อนไหวดังกล่าวนี้ไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากมีแรงต้านอย่างมากจากฝ่ายข้าราชการและทหาร⁶⁵⁰ แต่ก็สะท้อนถึงการที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช ให้ความสำคัญแก่บทบาทของรัฐสภาในระบอบประชาธิปไตยมาตั้งแต่ทศวรรษ 2510 แล้ว

ในปี พ.ศ.2523 ชัยอนันต์ สมุทวณิช กลับมามีบทบาททางการเมืองอีกครั้งเมื่อได้รับแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษาของรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ แต่แล้วก็ลาออกเพื่อจัดตั้ง “ศูนย์ศึกษาประเด็นนโยบายสาธารณะ” (ซึ่งต่อมากลายเป็น “สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ”) แม้ว่าจะมีคนอื่นๆ ที่มีความคิดและเคลื่อนไหวเพื่อประชาธิปไตยในทศวรรษ 2520 ในทำนองเดียวกัน แต่ชัยอนันต์ สมุทวณิช เป็นคนที่โดดเด่นที่สุด และอาจถือได้ว่าเป็นภาพสะท้อนของกลุ่มคนที่เรียกร้องระบอบเสรีประชาธิปไตยในประเทศไทยในเวลานั้น ในการรณรงค์ในประเด็นเสรีนิยมนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศอย่างมาก กล่าวคือ ตั้งแต่ทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา ประเทศตะวันตกบางประเทศได้เข้ารณรงค์สนับสนุนเสรีประชาธิปไตยในประเทศไทย ในช่วงทศวรรษ 2530 รัฐสภาไทยได้รับการประเมินจากองค์กรในต่างประเทศที่สนับสนุนเสรีประชาธิปไตยว่าจะเป็นศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง มีการกำหนดยุทธศาสตร์เกี่ยวกับรัฐสภาไว้ 2 แนวทางคือ การทำให้รัฐสภาเป็นสถาบัน และการกล่อมเกลางานการเมืองแก่บรรดาชนชั้นนำ ในการดำเนินงานภายใต้ยุทธศาสตร์ดังกล่าวนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้ก่อตั้ง “สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ” โดยได้รับทุนจาก KAF (Konrad Adenauer Foundation) ซึ่งเป็นมูลนิธิจากประเทศเยอรมนี ที่มุ่งสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาการปกครองที่เสรีและเป็นไปตามรัฐธรรมนูญ ถึงแม้ว่า “สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ” ของชัยอนันต์ สมุทวณิช

⁶⁵⁰ Michael Kelly Connors, Democracy and national identity in Thailand, (Hawaii: University of Hawai'i Press, 2007).

จะมีพนักงานประจำเพียง 6 คนแต่ก็เป็นองค์กรที่มีอิทธิพลค่อนข้างมาก เนื่องจากมีเครือข่ายที่เข้มแข็ง⁶⁵¹

เมื่อพิจารณาบทบาทของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช อาจจะเห็นถึงการแสดงทัศนะที่ดูเหมือนจะสุดขั้ว หรืออยู่ตรงข้ามกับรัฐ แต่ที่จริงกลับเป็นการทำงานอย่างใกล้ชิดกับวงจรรออำนาจ อาทิ “สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ” ทำงานเชื่อมกับสภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภา และเป็นฐานที่ดีที่ทำให้ชัยอนันต์ สมุทวณิช สามารถทำงานจากภายในระบบ ขณะเดียวกันก็สามารถรักษาความเชื่อมโยงกับองค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการ โดยชัยอนันต์ สมุทวณิช มีจุดยืนหรืออุดมการณ์ที่อาจกล่าวได้ว่าเป็น “พวกเสรีนิยมนิยมเจ้า” (royalist liberalism)⁶⁵²

ในกลางทศวรรษ 2530 “สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ” ยังอยู่ในระยะแรกของความพยายามในการสร้างฉันทามติระหว่างชนชั้นนำ โดยสถาบันฯ ทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางในการแลกเปลี่ยนถกเถียง และยังมีบทบาทในการศึกษาการเมืองและสถาบันทางการเมืองรวมทั้งการร่างนโยบายเพื่อพัฒนาการเมือง ในต้นทศวรรษ 2530 สถาบันฯ มีบทบาทในการรณรงค์ทางการเมืองในยุครัฐบาลชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งมีชัยอนันต์ สมุทวณิช และบรรศักดิ์ อุวรรณโณ เป็นที่ปรึกษารัฐบาล สถาบันฯ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมากขึ้นกับฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร เพื่อมุ่งหวังให้เกิดรัฐสภาที่เข้มแข็ง รณรงค์ให้มี “ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา” การรณรงค์นี้กระทำผ่านสื่อต่างๆ ซึ่งหนึ่งในนั้นคือจดหมายข่าว “**ผู้แทนประชาชน**” จำนวน 20,000 ฉบับ ที่แจกจ่ายให้แก่สมาชิกรัฐสภาและองค์กรที่สนับสนุนสถาบันฯ องค์กรพัฒนาเอกชน โรงเรียน และองค์กรพลเรือนต่าง ๆ นอกจากนี้เนื้อหาที่เน้นการทำให้ทำให้ระบบรัฐสภาแข็งแกร่งแล้ว ยังสนับสนุนการทำความเข้าใจประชาธิปไตยในสังคมวงกว้าง นอกจากจดหมายข่าวแล้ว สถาบันฯ ยังจัดรายการวิทยุซึ่งคาดว่าจะมีผู้ฟังราว 1 ล้านคน ในปี พ.ศ.2533 และสถาบันฯ ยังร่วมมือกับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชในการสร้างหลักสูตรการศึกษาการเมืองที่มุ่งให้การศึกษาแก่นักการเมืองและนักบริหาร โครงการนี้เป็นเสมือนทางเลือกที่แตกต่างจากหลักสูตร วปอ. ซึ่งเป็นหลักสูตรที่เอื้อให้

⁶⁵¹ Ibid.

⁶⁵² Ibid.. (โปรดดูบทที่กล่าวถึง “The liberal engagement: developing political institutions”).

นักธุรกิจและนักการเมืองได้เชื่อมต่อสายสัมพันธ์กับทหาร เพื่อที่ทหารจะสามารถรักษาการนำเอาไว้ได้⁶⁵³

นอกจากนี้ยังมีการลือขบปีคณะกรรมาธิการรัฐสภาให้จัดทำ “แผนพัฒนาวิวัฒนาการ” ซึ่งมุ่งสร้างความแข็งแกร่งให้กับรัฐสภา โดยเน้นบทบาทของสภาผู้แทนราษฎร และสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างพรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ แผนดังกล่าวนี้เป็นการท้าทายอำนาจของเครือข่ายผลประโยชน์ของข้าราชการระดับสูง เพราะนอกจากรัฐสภาจะเข้มแข็งขึ้นจนลดอำนาจของระบบราชการลงไปแล้ว รัฐสภายังจะทำหน้าที่สนับสนุนความเข้าใจประชาธิปไตยและระบอบรัฐสภา (ซึ่งแต่ก่อนเป็นงานของกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงศึกษาธิการ) อีกด้วย⁶⁵⁴

ในปี พ.ศ.2536 “สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ” ได้เริ่มดำเนินงานในระยะที่สอง โดยสถาบันฯ มีบทบาทในการสร้างฉันทมติระหว่างมวลชนกับชนชั้นนำในเรื่องแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ของระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ ภายหลังเหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ พ.ศ.2535” “สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ” อธิบายว่ามีการเปลี่ยนจากการรณรงค์ประชาธิปไตยตัวแทน มาสู่การสนับสนุนประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เริ่มมีการรณรงค์เรื่องประชาธิปไตย ในฐานะกลไกในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับนายทุนและชุมชนท้องถิ่นในเรื่องการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นที่มีความขัดแย้งสูงขึ้น ซึ่งในปี พ.ศ.2539 ก็มีการผลักดันให้คณะรัฐมนตรียอมรับเรื่องการทำประชาพิจารณ์ก่อนที่จะเริ่มโครงการขนาดใหญ่ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม⁶⁵⁵

ชัยอนันต์ สมุทวณิช เคยกล่าวถึงบทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของตนเองไว้ดังนี้

“ข้าพเจ้าเริ่มเข้าไปมีส่วนร่วมในวงอำนาจการตัดสินใจระดับสูงตั้งแต่ปลายปี พ.ศ.2516 ด้วยการเป็นกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ กรรมการร่างพระราชบัญญัติเลือกตั้ง พระราชบัญญัติพรรคการเมือง และเลขานุการคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาปรับปรุงสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา นอกจากนี้ยังได้คลุกคลีใกล้ชิดกับนักการเมือง ข้าราชการประจำระดับสูงมาตั้งแต่บัดนั้น ในปี พ.ศ.

⁶⁵³ Ibid.

⁶⁵⁴ Ibid.

⁶⁵⁵ Ibid. (The liberal engagement: developing political institutions).

2523 ข้าพเจ้าได้รับแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี และมีบทบาทในการทำงานในคณะกรรมการระดับสูงหลายคณะ ที่สำคัญได้แก่ คณะกรรมการปฏิรูประบบราชการ ในระหว่าง พ.ศ.2523-2534 ข้าพเจ้าได้เกี่ยวข้องกับงานด้านการปฏิรูประบบราชการอย่างต่อเนื่อง และได้รับประสบการณ์อย่างมากในการเป็นอนุกรรมการตำแหน่งและอัตราเงินเดือน คณะที่ 3 ของ ก.พ. ซึ่งเกี่ยวข้องกับงานของสำนักนายกรัฐมนตรีและกระทรวงศึกษาธิการเป็นเวลาหลายปี

ในช่วงเวลาเดียวกันข้าพเจ้าและเพื่อนร่วมงานได้มีส่วนในการเสนอระบบบริหารสำหรับพัฒนาชนบทยากจน ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการปฏิบัติราชการเพื่อประชาชน การปรับปรุงสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี การพัฒนาองค์การฝ่ายนิติบัญญัติ การกระจายอำนาจงบประมาณไปสู่จังหวัด การสร้างความโปร่งใสให้กับระบบราชการ การกำหนดแนวทางในการตรวจราชการ การกำหนดแนวทางในการทบทวนภารกิจหลักของรัฐ การจัดกลุ่มงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การวางแผนด้านสังคม-การเมืองในการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก การจัดทำแผนแม่บทในการพัฒนาลุ่มน้ำแม่แจ่ม เป็นต้น งานเหล่านี้ทำให้ข้าพเจ้าได้ความรู้และประสบการณ์มากมาย⁶⁵⁶

ใน พ.ศ.2534 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้เสนอแนวทางในการปรับปรุงโครงสร้างใหญ่ของระบบราชการ ซึ่งได้รับการตอบสนองจากรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ด้วยการแต่งตั้งคณะที่ปรึกษาราชการฝ่ายบริหารขึ้นตามคำแนะนำของชัยอนันต์ สมุทวณิช โดยมีอานันท์ ปันยารชุน เป็นประธาน และชัยอนันต์ สมุทวณิช เป็นเลขานุการ ทำหน้าที่เสนอแนวทาง กลยุทธ์ และมาตรการปรับปรุงระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน โดยเน้นการทบทวนภารกิจของรัฐและการกระจายอำนาจเป็นสำคัญ⁶⁵⁷

การเป็นคอลัมนิสต์ในหนังสือพิมพ์ผู้จัดการตั้งแต่ทศวรรษ 2530 ทำให้ชัยอนันต์ สมุทวณิช สื่อสารความคิดเห็นกับชนชั้นกลางอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง และยังคงเขียนแสดงความ

⁶⁵⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 100 ปี แห่งการปฏิรูประบบราชการ วิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง, (อ้างแล้ว), น. III-IV (คำนำในการพิมพ์ครั้งที่ 1).

⁶⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, น. III-IV (คำนำในการพิมพ์ครั้งที่ 1).

คิดเห็นตลอดระยะเวลาระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ที่ความขัดแย้งทางการเมืองสูงขึ้น จึงมีบทบาทอย่างสูงในการวิเคราะห์ปัญหาทางการเมืองและการนิยามความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนไหวทางการเมือง “คนเสื้อเหลือง”

ก่อนจะเกิดการรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เป็นผู้หนึ่งที่บทบาทอย่างมากในการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้ ทักษิณ ชินวัตร ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยชัยอนันต์ สมุทวณิช ซึ่งขณะนั้นเป็นคอลัมนิสต์ในหนังสือพิมพ์ผู้จัดการ ได้เป็นผู้ที่เขียนฎีกาเพื่อทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เพื่อขอพระราชทานนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2549 ฎีกานี้อ้างอิงความตาม “มาตรา 7” แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 อีกทั้งชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังเป็นวิทยากรในการอภิปรายในเรื่อง “ปัญญาพินแลนด์” ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในวันพุธที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 อีกด้วย⁶⁵⁸

ในขณะที่ให้ความสำคัญแก่ “ประชาธิปไตย” รวมทั้งการกระจายอำนาจ การเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน และการปฏิรูประบบราชการให้มีความโปร่งใสและตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ดีขึ้น ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังคงแสดงออกซึ่งอุดมการณ์กษัตริย์นิยมอยู่เสมอ เช่น การลงความเห็นว่าย้ายคณะราษฎรไม่ได้นำประเทศเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตย

ใน พ.ศ.2517 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้เขียนหนังสือ 14 ตุลา : คณะราษฎรกับกบฏบวรเดช⁶⁵⁹ โดยได้ผูกโยงเหตุการณ์ “กบฏบวรเดช” หรือการต่อต้านรัฐบาลคณะราษฎรของกลุ่มที่เรียกตนเองว่า “คณะกู้บ้านกู้เมือง” ในปี พ.ศ. 2476 เข้ากับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้เปรียบเทียบคณะราษฎรกับรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร และเปรียบเทียบกบฏบวรเดชกับพลังนักศึกษาในปี พ.ศ. 2516 ที่ต้องการโค่นล้มอำนาจเผด็จการทหาร ดังปรากฏข้อความหนึ่งในหนังสือที่ผูกโยง 2 เหตุการณ์เข้าด้วยกันคือ “จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตย

⁶⁵⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (10 ตุลาคม 2559), ค้นหาเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2559, จากhttps://th.wikipedia.org/wiki/ชัยอนันต์_สมุทวณิช

⁶⁵⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 14 ตุลา : คณะราษฎรกับกบฏบวรเดช. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2517).

สมบูรณของคณะภูบ้านเมืองวีรชน 14 ตุลาคม พ.ศ. 2476...จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตย
สมบูรณของวีรชน 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516”⁶⁶⁰

อนึ่ง ในทศวรรษ 2550 ขณะที่เกิดวิกฤตทางการเมือง ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังคงอ้างอิง
“กบฏบวรเดช” แต่เป็นไปเพื่อแสดงความเห็นอกเห็นใจทหาร ทั้งในแง่ที่ทหารเป็นห่วงสถานการณ์
บ้านเมือง และในแง่ที่เป็นกรเคลื่อนไหวของกลุ่มคนที่ไม่ได้ส่วนแบ่งของอำนาจการเมืองและได้รับ
ความเดือดร้อน โดยระบุว่า “การที่ทหารคิดทำการปฏิวัติก็เนื่องมาจากความไม่พอใจสถานการณ์
บ้านเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่มีความไม่ยุติธรรมในวงการทหาร เช่นกรณี “กบฏบวรเดช”
ก็เกิดจากความไม่พอใจของทหารหัวเมืองที่ไม่ได้รับการดูแล มีความยากลำบากในชีวิตความเป็น
อยู่”⁶⁶¹ สะท้อนถึงความต้องการของชัยอนันต์ สมุทวณิช ที่จะให้ทหารและชนชั้นกลางรับรู้
สังคมเข้าใจและยอมรับการที่ทหารจำเป็นต้องเข้ามาบีบคั้นทางการเมือง แตกต่างจากในช่วง
ก่อนหน้านั้นซึ่ง ชัยอนันต์ สมุทวณิช ต่อต้านการมีอำนาจทางการเมืองของกองทัพ และผลักดัน
“ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” อย่างเต็มที่ ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

ในการปาฐกถาที่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ ปี พ.ศ. 2555 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังคง
แสดงความเห็นอกเห็นใจกลุ่มนายทหารที่ต่อต้านทหารของฝ่ายรัฐบาล โดยนำกรณี “กบฏบวร
เดช” มาเป็นอุทาหรณ์อีกครั้งหนึ่ง

“...การกระทำของคณะราษฎรภายหลัง พ.ศ. 2475 ก็ไม่ใช่การกระทำที่มุ่งสู่ประชาธิปไตย
แต่การดำเนินงานทางการเมืองส่วนใหญ่มุ่งที่จะป้องกันไม่ให้เกิดระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์
กลับคืนมาอีก

นี่ก็เป็นทัศนะหนึ่งเท่านั้น และผมคิดว่าคงมีทัศนะอื่นๆ อีกมากมาย แต่หลัง พ.ศ. 2475
งานเขียนทั้งหลายและงานต่างๆ ที่ออกมา ล้วนแล้วแต่เป็นการเชิดชูคณะราษฎรเป็นส่วนใหญ่ แม้
กบฏบวรเดชจะมีข้อเรียกร้องที่เราพบว่า สะท้อนให้เห็นปัญหาก็ตาม แต่กบฏบวรเดชก็ถูกมองว่า
เป็นเรื่องของกลุ่มนิยมเจ้าต่างๆ ที่ มองในอีกมิติหนึ่งก็เป็นปฏิกริยาของทหารหัวเมืองที่มีต่อ

⁶⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 40-47

⁶⁶¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (6 กุมภาพันธ์ 2554). ปฏิวัติ! ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000016130>

ทหารในเมืองซึ่งเป็นผู้ได้อำนาจ และทหารหัวเมืองก็ถูกทอดทิ้ง ก็เป็นปัญหาเดียวกับที่เกิดสมัย สมบูรณาญาสิทธิราชย์”⁶⁶²

ผลงานทางวิชาการของชัยอนันต์ สมุทวณิช ให้ความสำคัญแก่การศึกษาเรื่องรัฐ ชาติ ระบบราชการ ภาควัฒน และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อรัฐ ชาติ ระบบราชการ และภาควัฒน ทั้งนี้โดยเน้นการศึกษาในเชิงทฤษฎีก่อน แล้วนำเอาทฤษฎีมาพิจารณาสังคมไทย โดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อให้เข้าใจลักษณะเฉพาะของไทย ดังที่เคยให้สัมภาษณ์ว่า

“สำนักทางยุโรปเฟื่องฟูมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 ถึงศตวรรษที่ 20 โดยย่อ ถ้าใครจะศึกษา สิ่งที่เราเรียกว่ารัฐศาสตร์...ต้องไปศึกษาในยุโรป...ยุโรปมีประสบการณ์ มีพัฒนาการของรัฐ ตลาด และสังคม...พอหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง พวกนี้ก็เป็นยิวหลายคนในยุโรป ก็หนีมาอเมริกา พอมา อเมริกาพวกนี้ก็มาอยู่ตามมหาวิทยาลัยต่างๆ ในอเมริกาซึ่งส่วนมากก็เป็นมหาวิทยาลัยใหม่ๆ...คน พวกนี้ศึกษาสังคมซึ่งเป็นสังคมที่มีคนหลายเชื้อชาติ เป็นสังคมที่เรียกว่าเป็นพหุสังคม แล้วระบอบ ประชาธิปไตยในอเมริกา ระบอบของรัฐ การรวมกันของรัฐ ก็เป็นสภาพใหม่ของพวกกฎหมาย มหาชน เมื่อนักกฎหมายมหาชนไปถึงอเมริกาก็เลยปรับสภาพ คือ เวลาสอนนอกจากจะสอน ปรัชญาการเมืองแล้ว ก็ต้องหันไปสอนเชิงจิตวิทยาบ้าง พฤติกรรมบ้าง

พอมาถึงปี ค.ศ. 1950 อเมริกาก็เริ่มไม่สนใจเรื่องรัฐแล้ว เนื่องจากพวกที่มาเริ่มแก่ตายไป แล้ว ลูกศิษย์รุ่นใหม่อีกเริ่มหันไปสนใจศึกษาเรื่องเมือง คนที่มีชื่อเสียงมากในขณะนั้นเช่น Robert Dahl เป็นนักรัฐศาสตร์ ที่ไปศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆ ในเมืองว่าเป็นอย่างไร ใน Newhaven ใน Mexico ว่าเป็นอย่างไร โดยเขาบอกว่าสังคมเป็น pluralistic pluralism หมายความว่าการศึกษาตัดสินใจมันกระจายตัวมากกว่ารวมศูนย์ และระบอบอเมริกันก็เป็นแบบนั้น หลังจากพวกนี้ทำการศึกษาเรื่องนี้มากเข้าก็ลืมเรื่องรัฐไปเพราะในอเมริกาเองปัญหาที่สำคัญที่สุด

⁶⁶² ชัยอนันต์ สมุทวณิช ปาฐกถาหัวข้อ “ย้อนทวนเรื่องประวัติศาสตร์ จาก ร.ศ.130 ถึง 24 มิถุนายน 2475” ในการสัมมนา “จาก 100 ปี ร.ศ. 130 ถึง 80 ปี ประชาธิปไตย” อ้างใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช: ย้อนทวนเรื่อง ประวัติศาสตร์จาก ร.ศ.130 ถึง 24 มิถุนายน 2475. (21 มิถุนายน 2555). ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/06/41174>

คือ คนที่หนีไปอยู่อเมริกาเป็นเหยื่อของรัฐ ยิ่งสมัยนาซียิ่งต้องออกไปมากขึ้น สมัยฮิตเลอร์ สมัยมุสโสลินียิ่งหนัก ตอนนั้นพวกนี้เห็นว่ารัฐเป็นเรื่องไม่ดีมากกว่าดี

เพราะฉะนั้น พูดย่ายๆการศึกษาเรื่องรัฐในตัวของรัฐจริงๆหรือตัวกลไกของรัฐ ลักษณะของรัฐว่าเป็นอย่างไร รัฐกับสังคมเป็นอย่างไรถูกทิ้งไปเลย จนกระทั่งมาถึง ค.ศ.1976 เป็นต้นไป คนจึงเริ่มกลับไปเขียนเรื่องรัฐขึ้นอีกไม่ใช่เฉพาะในอเมริกา ในอเมริกาก็มีแต่เป็นคนกลุ่มเล็กมาก... เพราะว่าอเมริกาเริ่มไปเกี่ยวข้องกับประเทศอื่นๆมากขึ้น ในแอฟริกา ในลาตินอเมริกาโดยเฉพาะลาตินอเมริกา ความสนใจเรื่องรัฐมาเกิดขึ้นใหม่เพราะความสนใจของนักรัฐศาสตร์อเมริกันที่ลาตินอเมริกาเป็นส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้นงานส่วนใหญ่จะออกมาจากเรื่องของงานที่ลาตินอเมริกา ซึ่งตอนนั้นผมเรียนจบแล้วก่อนที่จะเรื่องรัฐจะมา ตอนนั้นมันกระเด็นกระสายจะมาเป็นเรื่องที่มีคนสนใจ

โดยตอนผมเรียนปริญญาเอกไม่มีใครเลิกละเรื่องรัฐเลย ไม่มีใครสนใจ พอระยะหลังๆผมกลับไปสอนที่อเมริกาที่แมสซาชูเซตประมาณปี ค.ศ.1985 มีเรื่องรัฐมากขึ้น เพราะฉะนั้นในขณะที่ผมสอนผมไม่ได้สอนเกี่ยวกับเรื่องรัฐ ผมมีเวลาว่างที่จะได้อ่าน ขณะที่สอนหนังสือที่อเมริกาผมก็อ่าน ผมถือว่าผมกลับอเมริกาไปเพื่อไปอ่านเรื่องที่สมัยที่ผมทำ Ph.D. ไม่มีใครสนใจเรื่องนี้มีหนังสือมากเป็นร้อยเล่ม แล้วบทความอื่นๆอีก ผมก็กลับไปอ่านเรื่องนั้นในเวลาว่างจากการสอน แล้วผมก็เขียนหนังสือเรื่อง "รัฐ"...ที่Madison พอผมมีเวลาว่างผมก็เขียนใส่เป็นการ์ดไว้กลับมาเมืองไทยก็เขียนต่อโดยคิดว่าเมืองไทยเป็นอย่างไร

เวลาผมเขียนหนังสือผมไม่นิยมเขียนเฉพาะว่าเรื่องรัฐเรื่องเดียวแล้วไม่โยงกับเมืองไทย ผมเลยเอาความสนใจของผมที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับกฎหมาย เกี่ยวกับอะไรต่ออะไรมาใส่ในบทหลังๆเพราะฉะนั้นบทแรกๆ จึงเป็นเรื่องรัฐโดยทั่วๆ ไปที่ผมไปอ่านหนังสือ แล้วหลังๆ ก็เป็นเรื่องที่ผมเคยสนใจ หลังจากนั้นผมเขียนหนังสือเกี่ยวกับรัฐอีกหลายเล่ม รัฐ เป็นเล่มแรกต่อมา ก็มี **ไตรลักษณ์รัฐ** ผมก็มาคิดว่ารัฐไทยเป็นอย่างไร ลักษณะของรัฐไทยเป็นอย่างไร...เพราะถ้าดูในยุโรปแล้ว...พัฒนาการก็ไม่เหมือนกัน...ถามว่าสิ่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับอะไร ขึ้นอยู่กับพลังทางสังคม

วิวัฒนาการทางสังคม เพราะฉะนั้นถ้าใครจะเข้าใจเรื่องรัฐและสังคมให้ดี ผมว่าพื้นฐานแรกต้องดี ทั้งประวัติศาสตร์และต้องดีทั้งกฎหมาย ต้องรู้กฎหมายด้วยเพราะเป็นรูปธรรม⁶⁶³

หนังสือบางเล่ม ชัยอนันต์ สมุทวณิช ใช้เวลาเขียนนานถึง 10 ปี เนื่องจากศึกษาความเปลี่ยนแปลงระยะยาว เพื่อพิจารณาการคลี่คลายเปลี่ยนแปลงจากอดีตมาสู่ปัจจุบันที่จะช่วยให้เข้าใจปัจจุบันได้อย่างลึกซึ้ง และตระหนักว่าสังคมปัจจุบันเปลี่ยนแปลงจนแตกต่างจากอดีตเป็นอันมาก จึงเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมจะต้องให้ความสำคัญแก่การมีส่วนร่วมของประชาชน ดังที่ให้สัมภาษณ์ว่า

“ที่ผมเขียนในหนังสือเล่มใหม่...ก็มี 3 ระบบ **ระบบที่หนึ่ง** คือ ระบบที่เรียกว่ามณฑลเทศาภิบาลหรือปกครองท้องที่ ก็เปลี่ยนมาเรื่อย ซึ่งเวลานี้กำลังอยากให้เป็น CEO...ระบบนี้แน่นอนรวมถึงกำนัน ผู้ใหญ่บ้านด้วย ตั้งแต่เจ้าเมืองจนถึงกำนันผู้ใหญ่บ้าน ...**ระบบที่สอง** ก็มีมานานแล้วแต่ว่ามาขยายตัวมากในสมัยของการพัฒนา... คือ ระบบกระทรวง ทบวง กรม ...ระบบที่สองเป็นระบบที่เกิดเพราะการพัฒนา แล้วระบบที่สองก็ขยายตัวไปเรื่อยๆ จนไปกินตัวระบบที่... **ระบบที่สาม** คือ ระบบของการมีส่วนร่วม ระบบที่สามนี้เมืองไทยมีมาในสมัยก่อนมานานแล้ว เพราะรัฐไปไม่ถึงประชาชนดังนั้นข้างบ้านก็ดูแลกันเอง มีส่วนร่วมกันเอง... ต่อมาเมื่อรัฐดูแลถึงรัฐก็พยายามจะไปบอกว่าอนุญาตให้ทำเทศบาลได้ ให้ลองตั้งสหกรณ์ มีนายกเทศมนตรี มีสุขาภิบาล ไปๆ มาๆ ระบบที่สาม คือ ระบบของการมีส่วนร่วมก็ไปออกกฎหมาย เช่น กฎหมายองค์การบริหารส่วนจังหวัด กฎหมายกรุงเทพมหานคร กฎหมายเมืองพัทยา กฎหมายองค์การบริหารส่วนตำบล ทุกอย่างล้วนแต่มีรากฐานทางกฎหมาย แต่ทั้งหมดอยู่ในระบบที่สามซึ่งต่อมา มีคนบอกว่าระบบที่สองราชการทำการพัฒนานี้แย่ คนไม่มีส่วนร่วมจึงเกิด NGO ขึ้น แล้วเวลานี้ก็มีกลุ่มประชาชนขึ้น และเวลานี้รัฐธรรมนูญเริ่มให้ความสนใจกับระบบที่สามมากขึ้น ว่าการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นสามารถทำได้ การจัดการศึกษาท้องถิ่นสามารถทำได้ แต่ระบบที่สองก็ยังไม่ปล่อยมือ ระบบที่สองก็พยายามไปสร้างเขตพื้นที่การศึกษา ไปตีความว่าเรื่องนี้ไม่ใช่การกระจาย

⁶⁶³ นันทวัฒน์ บรมานันท์, (17 ธันวาคม 2547), บทสัมภาษณ์ ศ.ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช ณ โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย วันที่ 11 ธันวาคม 2544, ค้นหาเมื่อ 2 ตุลาคม 2558, จาก <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=168&Page=2>

อำนาจ เรือน้อยอยู่ส่วนกลาง เพราะระบบที่สองก็สู้ไม่ให้โอนถ่ายไปสู่ระบบที่สาม ฉะนั้นระบบที่สอง เราเรียกว่าระบบราชการ ระบบที่สามผมเรียกว่า ระบบประชากร ซึ่งหมายถึง การมีส่วนร่วม

จะเห็นว่างานของรัฐที่พูดถึงพอไตรลักษณ์รัฐ เวลานี้ผมเริ่มบอกว่ารัฐเริ่มเป็นรัฐตลาด คือ market state ไม่ใช่ nation state อย่างเดียว เพราะเหตุผลของรัฐเริ่มไม่ใช่เรื่องความมั่นคงแล้ว ความมั่นคงเริ่มน้อย จะเริ่ม marketing Thailand อย่างเดียวแล้ว เพราะทุนเปลี่ยนไป ทุนทำให้ทุกอย่างเปลี่ยนไป แต่เดิมทุนเมื่อสิบปีที่แล้วมันอิเล็กทรอนิกส์ แต่เดิมทุนกว่าจะก่อตัว คนค้าขาย กันกว่าจะทำอะไรได้นาน เดียวนี้ทุนโยกย้ายได้เร็ว mobility การเคลื่อนไหวของทุนยิ่งเร็วแค่ไหน ตลาดก็เปลี่ยน ตลาดเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐตลาดกับสังคมก็เปลี่ยน ตลาด คือ เอกชน เพราะมันรวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน สังคมมีอยู่สองฝ่าย คือ ผู้ที่ไม่ organize หรืออาจจะ organize ก็ได้ แต่ก็ยังต้อง organize โดยผู้กับพลังของรัฐ ของตลาด เวลานี้รัฐยังไม่โอนถ่ายให้แก่ ประชาชน แต่รัฐกำลังถูกเรียกร้องให้โอนถ่ายให้แก่ตลาด เพราะว่าตลาดกดดันให้ต้อง privatise แล้วเมื่อ privatise แล้ว ตลาดจะให้สินค้าและบริการกับประชาชนเองโดยที่ดีกว่ารัฐให้ เพราะฉะนั้นในความสัมพันธ์ใหม่นี้ทำให้หนังสือเรื่องรัฐก็จบไม่ได้...⁶⁶⁴

ใน พ.ศ.2526 ชัยอนันต์ สมุทวณิช (และกนก วงษ์ตระหง่าน) วิจารณ์แนวคิด “ประชาธิปไตยแบบไทย” ว่า “เป็นตัวอย่างของการใช้ภาษาทางการเมืองเพื่อโฆษณาชวนเชื่อ พยายามที่จะให้เหตุผลในการสร้างความชอบธรรมแก่คณะปฏิวัติซึ่งปกครองประเทศในระบอบเผด็จการ ว่าต้องสร้างประชาธิปไตยแบบไทย”⁶⁶⁵ สะท้อนให้เห็นว่าชัยอนันต์ สมุทวณิช (และกนก วงษ์ตระหง่าน) ไม่เห็นด้วยกับการปกครองในระบอบ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ที่ฝ่ายบริหารมีอำนาจเหนือฝ่ายนิติบัญญัติอีกทั้งไม่ให้ความสำคัญแก่การเลือกตั้ง

ใน พ.ศ.2530 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ตีพิมพ์หนังสือเรื่อง รัฐ กล่าวถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ใน ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ” ดังนี้

⁶⁶⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁶⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช กนก วงษ์ตระหง่าน, ภาษากับการเมือง, (กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2526), น. 102-103.

“ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า สถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยมีความแข็งแกร่ง ได้รับความจงรักภักดี-ความสนับสนุน-ศรัทธา ตลอดจนมีความสามารถในการสืบทอดความเป็นสถาบันไว้ได้ ในปัจจุบัน และมีบทบาทอย่างสูงและสำคัญในการรักษา “ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ” นี้ได้ ก็เพราะลักษณะสำคัญ 5 ประการคือ

1) สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยในปัจจุบันเป็นสถาบันที่อยู่เหนือการเมือง ในแง่ของการเป็นสถาบันที่ไม่ได้เป็นตัวแทนผลประโยชน์ของชนชั้นหนึ่งชนชั้นใด หรือกลุ่มชน หรือกลุ่มศาสนา กลุ่มหนึ่งกลุ่มใด แต่ตามหลักการและในทางปฏิบัติสถาบันนี้มีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่เป็นตัวแทนของคนทุกชนชั้นทุกกลุ่มชน ดังนั้น จึงดำรงสถาบันและสืบทอดสถาบันได้ท่ามกลางความขัดแย้ง การแข่งขันเพื่อครอบครองความเป็นใหญ่และมีอำนาจทางการเมืองเศรษฐกิจสังคมของชนชั้นและกลุ่มต่างๆในสังคม

2) สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยในระบอบการเมืองและระบบเศรษฐกิจปัจจุบัน ไม่ใช่สถาบันที่มีความเกี่ยวข้องกับมิติทางเศรษฐกิจเป็นด้านหลักเหมือนกับชนชั้นกระฎุมพี หากเป็นสถาบันที่เกี่ยวข้องกับมิติทางสังคมและอุดมการณ์เป็นด้านหลัก โดยเฉพาะภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 ถึงก่อนสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งมีการจำกัดบทบาทด้านสังคม-อุดมการณ์ของสถาบันน้อยอย่างชัดเจนและต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน สถาบันพระมหากษัตริย์ได้มีความแข็งแกร่งในแง่ของความเป็นสถาบันมากขึ้น เพราะได้กระทำบทบาทในด้านสังคม อุดมการณ์ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ ซึ่งเป็นการเสริมบารมีเชิงประจักษ์มากยิ่งขึ้นกว่าที่เคยมีมาก่อนในอดีต

3) ความแข็งแกร่งและความสามารถในการสืบทอดสถาบันนี้ อยู่ที่ความเป็นอิสระความไม่ผูกพันกับผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นทางเศรษฐกิจหรือทางอำนาจกับชนชั้นหนึ่งชนชั้นใดหรือกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดโดยเฉพาะเจาะจงลงไป แต่อยู่ที่การประสานประโยชน์เพื่อลดความขัดแย้งระหว่างชนชั้นและกลุ่มต่างๆ (เช่น กลุ่มเชื้อชาติ เผ่าชน ศาสนา) ดังนั้น สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของประเทศไทยในปัจจุบัน ซึ่งจะต้องแยกสถาบันนี้ออกจากกลไกของรัฐในระดับล่างลงมา คือ รัฐบาล และระบบราชการ (ทหารและพลเรือน)

4) แม้ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์จะมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะต้องดูแลรักษาเช่น ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ก็ตาม แต่ก็ยังมีข้อจำกัดทางด้านการใช้ประโยชน์ทรัพย์สินบางประเภท โดยเฉพาะที่ดิน ให้ได้ผลสูงสุดทางด้านกำไร ทั้งนี้เนื่องจากสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันที่มีความสำคัญทางสัญลักษณ์ จึงมีข้อจำกัดในการปฏิบัติการภายใต้ระบบทุนนิยมค่อนข้างมาก

5) การฟื้นฟูอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ตามที่ ทักษิณ เจริญศิริ ได้เขียนไว้ และ ความคาดหวังของไกรศักดิ์ (ชุนหะวัน) ที่ต้องการเห็นสถาบันนี้มีบทบาททางการเมืองที่ก้าวหน้า นั้น ควรมีการวิเคราะห์ให้ลึกซึ้งยิ่งไปกว่านั้น ในแง่ที่ว่า บทบาททางการเมืองที่ก้าวหน้า นั้นหมายความว่าอะไร ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์มีลักษณะเป็นพหุบทบาท และการมีดุลยภาพของบทบาทที่หลากหลาย ย่อมเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ท่ามกลางความขัดแย้ง-การต่อสู้ระหว่างพลังหลาย ๆ ด้านที่มาจากฝ่ายต่าง ๆ⁶⁶⁶

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึงความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจ “บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในแง่มุมดังกล่าวข้างต้น” เพราะจะช่วยให้ “มีความเข้าใจในปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคมไทยได้ดียิ่งขึ้น” และยังระบุด้วยว่า “การวิเคราะห์บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะที่เป็นสถาบันหลักที่พยายามรักษาดุลยภาพของสังคม ท่ามกลางความผันผวนทางการเมือง-เศรษฐกิจทั้งในระดับสากลและภายในสังคม ย่อมเป็นก้าวสำคัญของการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมไทย ทั้งนี้เพราะสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยเป็นสถาบันที่มีความเป็นพิเศษโดยเฉพาะไม่เหมือนกับสถาบันพระมหากษัตริย์ของสังคมอื่น ที่ควรพิจารณาด้วยก็คือลักษณะเด่นในด้านความสัมพันธ์อันแนบแน่นกับประชาชนในระดับล่างสุด เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สถาบันนี้สามารถนำการเปลี่ยนแปลงจากเบื้องบนได้ในระดับหนึ่ง”⁶⁶⁷

หนังสือเรื่อง รัฐ ซึ่งชัยอนันต์ สมุทวณิช เขียนใน พ.ศ.2530 นี้วิเคราะห์ว่ารัฐไทยในเวลานั้นมีลักษณะ “ไตรลักษณ์รัฐ” โดยได้อธิบายว่า “การกล่าวถึงไตรลักษณ์ หรือลักษณะสามด้าน

⁶⁶⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, รัฐ , กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), น. 193-194.

⁶⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 195. (เน้นโดยผู้วิจัย).

หรือสามมิตินั้น มีนัยสำคัญตรงที่ลักษณะแต่ละด้านต่างเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก⁶⁶⁸ และ “ไตรลักษณ์รัฐ หมายถึงรัฐที่ประสานเหตุผลของรัฐสามด้านเข้าไว้ด้วยกัน คือ ด้านความมั่นคง ด้านการพัฒนา และด้านประชาธิปไตย และมีโครงสร้างที่รองรับนามธรรมทั้งสามมิตินี้ ...”⁶⁶⁹

ชัยอนันต์ สมุทวณิช อธิบายว่า ในหลายทศวรรษที่ผ่านมา รัฐไทยมีลักษณะสำคัญคือการที่ “มิติการพัฒนามาประสานกับมิติความมั่นคง” ขณะเดียวกันก็พยายาม “ลบมิติประชาธิปไตย” เพราะในระยะเริ่มแรกที่ “ประชาธิปไตย” กลายเป็นมิติหนึ่งของรัฐไทยนั้น ได้ “ทำลาย” มิติ “ความมั่นคง” กล่าวคือ “**ประชาธิปไตยเป็นมิติทางการเมืองที่ประสานกันได้ดีกับความมั่นคงและการพัฒนาแบบทุนนิยมในบั้นปลายหรือในระยะยาว แต่ในระยะแรกเริ่มประชาธิปไตยจะเป็นมิติของไตรลักษณ์รัฐที่เป็นการทำลายมิติแรก (ความมั่นคง) และก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในสังคม...**”⁶⁷⁰ และเป็นการยากที่จะเกิดดุลยภาพระหว่าง 3 มิติของรัฐ ดังนั้น “ปัญหาของสังคมไทยที่ยิ่งใหญ่ก็คือมิติสามด้านของรัฐนี้จะมีดุลยภาพและมีสัดส่วนที่เหมาะสมได้อย่างไร จึงจะผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมให้เป็นไปในทางที่จะเป็นประโยชน์มากที่สุดสำหรับประชาชนจำนวนมากที่สุด และก่อให้เกิดสมรรถนะของรัฐในการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงภายในโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ”⁶⁷¹

ความสำคัญของ “ประชาธิปไตย” ในทัศนะของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ที่ปรากฏในหนังสือเรื่อง รัฐ นี้ เห็นได้จากการกล่าวถึงผลกระทบที่จะตามมาจากการ “ลบมิติประชาธิปไตย” กล่าวคือ

“การลบมิติประชาธิปไตยแทนที่จะลดปัญหาและความขัดแย้งลง กลับเพิ่มปัญหาและความขัดแย้งในสังคมไทยมากขึ้น เพราะการนำมิติการพัฒนามาประสานกับมิติความมั่นคงโดยขาดมิติประชาธิปไตยนั้น ก่อให้เกิดปัญหาการกระจุกตัวของความมั่งคั่งและความเจริญ มากกว่า

⁶⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 199.

⁶⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 195.

⁶⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 200.

⁶⁷¹ เรื่องเดียวกัน, น. 200-201.

การกระจายตัว และนำมาซึ่งปัญหาอื่นๆ อีกนัยสำคัญ ได้แก่ ปัญหาด้านการกระจายรายได้ ปัญหาความแตกต่างมากขึ้นระหว่างเมืองกับชนบท ปัญหาการรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางมากเกินไป ปัญหาการใช้อำนาจโดยไม่ชอบและไม่เป็นธรรมอันเกิดจากการขาดสถาบันทางประชาธิปไตยที่คอยถ่วงดุลตรวจสอบระบบราชการอยู่เป็นต้น⁶⁷²

ในหนังสือเรื่อง รัฐ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ชี้ให้เห็น “ปัญหา” ของ “ประชาธิปไตย” ของไทยไว้ว่า “**มิติประชาธิปไตย**” ไม่ได้รับการส่งเสริมจากชนชั้นนำของไทย จึงเป็นมิติที่อ่อนแอใน “**ไตรลักษณ์รัฐ**” ต่างจาก “**การพัฒนา**” กับ “**ความมั่นคง**” ซึ่ง “**เป็นมิติด้านหลักของ “ไตรลักษณ์รัฐ”**” โดยวิเคราะห์ว่า “เหตุที่ “การพัฒนา” กับ “ความมั่นคง” เป็นมิติด้านหลักของ “ไตรลักษณ์รัฐ” นั้น ก็เพราะมิติทั้งสองส่งเสริมมากกว่าที่จะจำกัดแหล่งอำนาจที่แท้จริงของสังคมไทย” ในขณะที่ “**ความเป็นการเมือง**” ของมิติประชาธิปไตยนั้น ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ไม่ทรงสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองได้ เพราะทรงอยู่เหนือการเมือง ทำให้สถาบันสงฆ์ไม่อาจเข้าร่วมทางการเมืองได้ เพราะไม่ใช่กิจของสงฆ์ ทำให้กองทัพ และคณะทหารถูกกันออกจากการร่วมใช้อำนาจ หรือจะต้องเป็นเพียงเครื่องมือหรือกลไกของผู้มีอำนาจทางการเมือง ซึ่งตามระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ พรรคการเมือง หรือพันธมิตรของพรรคการเมือง ที่มีฐานกำลังจากอำนาจทางเศรษฐกิจ แต่ทางด้านความชอบธรรมนั้นอิงอยู่กับประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ทำให้ข้าราชการพลเรือนต้องอยู่ภายใต้อำนาจและการควบคุมของนักการเมือง...” นอกจากนี้ “**มิติทางประชาธิปไตยยังมีผลในระยะยาวต่อการสร้างพลังทางสังคมให้ลัทธิรัฐ จำกัดอำนาจ-บทบาทรัฐ**” เพิ่มอำนาจและบทบาทของเอกชน และเน้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม-เศรษฐกิจ ที่มีแกนหมุนอยู่ที่กลไกและพลังของตลาด (*market mechanism and market force*) มากกว่าที่นโยบายและการชี้นำ/การแทรกแซงของรัฐ-กลไกของรัฐ⁶⁷³

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ชี้ให้เห็นด้วยว่า เนื่องจาก “**มิติประชาธิปไตย**” ย่อมบังเกิดผลในทางลดอำนาจและบทบาทของคนกลุ่มอื่นๆ ที่ครอบครองอำนาจอยู่ในสังคมการเมืองไทยดังที่กล่าวข้างต้นนี้ ในขณะที่ “**มิติความมั่นคง-มิติการพัฒนา**” นั้น “**ประสานกันอย่างสนิทแนบแน่น** โดยมี

⁶⁷² เรื่องเดียวกัน, น. 244.

⁶⁷³ เรื่องเดียวกัน, น. 248-249.

อุดมการณ์-โครงสร้างสถาบัน-กระบวนการ-กิจกรรม ที่สอดคล้อง ไม่ขัดแย้งกัน การประสานสอง มิตินี้ทำให้กลไกของรัฐด้านการใช้กำลังบังคับและกลไกด้านอุดมการณ์-การกล่อมเกลாதองศาสามารถปรับตัวขยายบทบาทไปได้...” ผลก็คือ **“มิติการพัฒนา”** มีอิทธิพลต่อคนทุกกลุ่มใน สังคม แต่ **“มิติประชาธิปไตยไม่อาจแทรกลงไปได้ถึงประชาชนระดับล่างสุด”** ดังที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช วิเคราะห์ว่า

“ในแง่ของกลไกด้านอุดมการณ์และการกล่อมเกลามีติการพัฒนาได้กลายเป็นอุดมการณ์ และวิถีชีวิตไม่เฉพาะแต่ในหมู่เจ้าหน้าที่ของรัฐเท่านั้น แต่แทรกลงไปถึงประชาชนทั่วไปทั้งทางดิ่ง และทางราบ ในขณะที่**มิติประชาธิปไตยไม่อาจแทรกลงไปได้ถึงประชาชนระดับล่างสุด** การแพร่ขยายอุดมการณ์พัฒนาเป็นไปอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งภายในกลไกของรัฐ (ระบบ ราชการทหาร-พลเรือน) และยังส่วนต่างๆของสังคม”⁶⁷⁴

จากความตระหนักในพลังที่อ่อนแอของ **“มิติประชาธิปไตย”** ดังที่วิเคราะห์ไว้ในหนังสือ รัฐ ดังที่กล่าวมานี้ ทำให้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช พยายามอย่างมากในการผลักดันให้มีการ พัฒนา **“มิติประชาธิปไตย”** ให้เข้มแข็งและก้าวหน้าขึ้นนับตั้งแต่ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา และพยายามต่อสู้กับฝ่ายอื่นๆ ที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช ประเมินว่าเป็นปัญหาของ ประชาธิปไตย จนกระทั่งในบางกรณีก็ถึงกับยอมรับวิธีการต่อสู้ที่ไม่เป็น **“ประชาธิปไตย”** ในฐานะที่เป็นมาตรการชั่วคราว ดังจะได้วิเคราะห์ต่อไปข้างหน้า

ใน พ.ศ.2531 เป็นต้นมา จนถึงช่วงก่อนเกิดวิกฤตทางการเมืองใน พ.ศ.2548 ชัย อนันต์ สมุทวณิช มีบทบาทอย่างโดดเด่นในการต่อต้านรัฐบาลทหาร และเรียกร้อง ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง โดยเน้นอยู่เสมอว่านายกรัฐมนตรีจะต้องมาจากการเลือกตั้ง และ จากการต่อต้านอำนาจของทหารในทศวรรษ 2530 ทำให้ชัยอนันต์ สมุทวณิช ต้องลี้ภัยไปอยู่ ต่างประเทศในช่วงที่ รสช.เรืองอำนาจ⁶⁷⁵

⁶⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 249-250.

⁶⁷⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, “ระหว่างความไม่เพียงสาบกับความเคยชิน” ผู้จัดการรายวัน (25 สิงหาคม 2535), น. 9 อ้างใน กิตติศักดิ์ สุจิตตารมย์, “ทัศนะของสื่อหนังสือพิมพ์และปัญญาชนสาธารณะที่มีต่อสถานะและ บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ ระหว่าง พ.ศ.2535-2540”, (อ้างแล้ว), น. 174.

ในยุครัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ท่ามกลางการแข่งขันต่อสู้ทางการเมืองระหว่าง “แหล่งอำนาจเดิม” ซึ่งก็คือ กลไกของรัฐ (ข้าราชการทั้งทหารและพลเรือน) ซึ่งเป็นฝ่ายที่สนับสนุน “ระบอบกึ่งประชาธิปไตย” กับ “แหล่งอำนาจใหม่” ซึ่งก็คือ “พลังทางเศรษฐกิจที่เริ่มประสานกับ นักการเมือง- พรรคการเมือง” ซึ่งเป็นฝ่ายที่สนับสนุนระบอบประชาธิปไตยเต็มรูปแบบ นั้น จุดยืนทางการเมืองของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็คือ การต่อต้านกลไกของรัฐ และสนับสนุน “พลังทางเศรษฐกิจที่เริ่มประสานกับนักการเมือง-พรรคการเมือง” อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพยายามผลักดันให้เกิดการพัฒนาสภาผู้แทนราษฎรขึ้นในการเมืองไทย ควรกล่าวด้วยว่า ในช่วงเวลาหลังจากนี้เป็นต้นไปจนถึงการรัฐประหารของ รสช. ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ยังคงยืนกรานในความคิดนี้อย่างมั่นคง โดยชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวด้วยว่าตลอดเวลา 20 ปีที่ผ่านมา ตนเองได้พยายามต่อสู้เพื่อพัฒนาสถาบันสภาผู้แทนราษฎรให้มีสมรรถภาพมากขึ้น⁶⁷⁶

ในช่วงกลางปี พ.ศ. 2532 ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า “สภาผู้แทนราษฎรของเราเป็นสถาบันที่เหมือนถูกสับไว้ให้เติบโตและเป็นสถาบันที่น่าสงสาร เพราะมันจะมีคนด่า แต่ไม่ค่อยจะมีคนช่วย นอกจากนั้นการด่าสภาและด่า ส.ส. ยังเป็นเรื่องที่ไม่ล่อแหลมเหมือนกับการด่าหรือวิจารณ์สถาบันอื่น เช่น สถาบันทหาร เพราะใครๆ ก็รู้ว่าไม่ค่อยจะมีน้ำยาอะไร ไม่ใช่ศูนย์อำนาจดึงดูดคน เพราะไม่อาจดลบันดาลให้อำนาจวาสนาแก่ใครๆ ได้”⁶⁷⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึงตนเองว่า “เป็นนักรบในสงครามที่ไม่เห็นชัยชนะมาโดยตลอด คือรบเพียงเพื่อสงวนรักษาเขตแดนอันน้อยนิดของประชาธิปไตยไว้เท่านั้น สงครามที่ยืดเยื้อยาวนานเกือบ 20 ปีที่ผมร่วมรบ ก็คือการพัฒนาสภาผู้แทนราษฎร”⁶⁷⁸

ในระหว่าง พ.ศ. 2531-2533 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้แสดงบทบาทสำคัญยิ่งในการผลักดันให้การเมืองไทยเป็นระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ นอกจากการถวายฎีกา เพื่อขอ “พึง

⁶⁷⁶ ธิกานต์ ศรีนารา, “ความคิดทางการเมืองของ ‘ปัญญาชนฝ่ายค้าน’ ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ.2524-2534”, (อ้างแล้ว), น. 517.

⁶⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 517.

⁶⁷⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, “แผนพัฒนาสภาผู้แทนราษฎร” ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, บนฝั่งเจ้าพระยา (กรุงเทพฯ: บริษัทโรงพิมพ์ตะวันออก, 2534), น. 391- 393 อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 518.

พระบารมี”ในการทำให้เกิดการร่างรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้นายกรัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้ง ใน พ.ศ.2531 แล้ว ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังได้เขียนบทความในหนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายสัปดาห์ อย่างต่อเนื่อง เช่น ในเดือนมกราคม พ.ศ.2531 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เขียนบทความเรื่อง “กองทัพพบกับการสร้างประชาธิปไตย” โดยเสนอความเห็นว่าการที่กองทัพนั้นมองว่าระบอบประชาธิปไตยเป็นระบบรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่ฝ่ายบริหาร และไม่ส่งเสริมระบบรัฐสภาที่เน้นความสำคัญของผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรง เพราะกองทัพไม่ต้องการให้ ส.ส. ได้แสดงบทบาททางการเมืองมากนัก และไม่เปิดโอกาสให้มีการแข่งขันอย่างเสรีในการสืบทอดอำนาจทางการเมือง ขณะที่ประชาชนในสังคมไทยนั้นเป็นประชาชนที่มีความหลากหลาย ดังนั้นจึงต้องอาศัยความหลากหลายเป็นแนวทางในการสร้างประชาธิปไตย ไม่ใช่การรวมศูนย์ และที่สำคัญการสร้างประชาธิปไตยต้องอดทนอดกลั้น ต้องใช้เวลานาน “ใครรักประชาธิปไตยก็อย่าคิดสร้างประชาธิปไตยแบบสำเร็จรูปเลย ควรช่วยประคับประคองและเสริมอุดมการณ์อุดมคติประชาธิปไตย วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ตลอดจนสถาบันทางการเมืองที่มาจากประชาชน (การเลือกตั้ง) จะดีกว่า”⁶⁷⁹

กล่าวได้ว่าชัยอนันต์ สมุทวณิช ต้องการทำให้สภาผู้แทนราษฎรเข้มแข็งขึ้นเพื่อให้สามารถทำหน้าที่ต่างๆ ในระบอบประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในเดือนเมษายน พ.ศ.2531 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ถึงกับเขียนบทความในเชิงแถลงการณ์เรื่อง “จงประกาศเจตนารมณ์ของสภาผู้แทนราษฎร” ฉบับที่ 1/2531 เรื่อง “การต่อสู้เพื่อสร้างสรรค์ประชาธิปไตย”⁶⁸⁰

ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2531 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เขียนบทความเรื่อง “การรักษาประชาธิปไตยคือการขจัดหมัดโดยไม่ต้องฆ่าสุนัข” เสนอว่า “ระบอบประชาธิปไตยของทุกประเทศมีปัญหา แต่ข้อดีของระบอบนี้ก็คือมันเป็นระบอบที่มีเงื่อนไขและเงื่อนไขเวลาสำหรับการใช้อำนาจ

⁶⁷⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, “กองทัพพบกับการสร้างประชาธิปไตย” อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 518.

⁶⁸⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, บนฝั่งเจ้าพระยา, น. 343-348 อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 518.

ขณะที่ระบอบเผด็จการและกึ่งเผด็จการนั้น เป็นระบอบที่มุ่งขจัดเงื่อนไขและเงื่อนไขเวลาของใช้อำนาจ อีกทั้งยังต้องการลี้ภัยว่าสังคมมีความขัดแย้งเป็นธรรมดาเป็นธรรมชาติ⁶⁸¹

ในช่วงเดือนกันยายน-ตุลาคมพ.ศ. 2531 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เขียนบทความเรื่อง "ความโปร่งใสทางการเมือง" เสนอว่า "ในระบอบประชาธิปไตยนั้นผู้อยู่ในคณะรัฐบาลทุกคนเท่ากับยืนอยู่ในที่โล่ง ไม่มีอะไรกีดขวางป้องกันอยู่เลย ทำดีก็มีคนเห็น ทำผิดคนก็เห็น ไม่ใช่เห็นเฉยๆ เขาจะด่าอย่างไม่ง้อและจะมีฝ่ายตรงข้ามคอยค้นหาข้อบกพร่องความผิดพลาดอยู่ตลอดเวลา แล้วเขาออกมาแฉโพล่บอกประชาชน...นักการเมืองที่มาจากกาเลือกตั้งทุกคนจึงเปรียบเสมือนคนที่อยู่ในบ้านกระจก ใครมองเข้าไปก็โปร่งใสหมด ไม่มีม่านปิดบัง" ดังนั้น "ระบอบประชาธิปไตยจึงดีกว่าระบอบเผด็จการและระบอบกึ่งประชาธิปไตย"⁶⁸²

หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายสัปดาห์ฉบับวันที่ 4-10 กันยายน 2532 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เผยแพร่บทความเรื่อง "จงร่วมใจกันฉีกกำลังสร้างประชาธิปไตย" เสนอว่า ในอนาคตการที่จะมีระบอบประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพจะต้องทำใน 3 สิ่งควบคู่กันไป นั่นคือ (1) การทบทวนตัวแบบการพัฒนาเสียใหม่โดยให้เกิดการลดช่องว่าง กระจายโอกาส กระจายความเสี่ยง และวิกฤตในชีวิตอย่างเสมอหน้ากัน ไม่ใช่ให้แต่คนจนมีความเสี่ยง มีวิกฤตมากกว่าคนรวย หากเป็นเช่นนั้นคนจนจะไม่อยากสนับสนุนระบอบประชาธิปไตย (2) กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมให้ชัดเจน โดยจะต้องเร่งสร้างสถาบันทางการเมืองที่ประสานสัมพันธ์รัฐกับประชาชนในสังคม (3) เร่งสร้างพลังประชาธิปไตยโดยเฉพาะพรรคการเมือง รัฐสภา ที่มีความเข้มแข็ง และจะต้องส่งเสริมพลังของชุมชนที่เป็นสมาคมและองค์การเอกชน-อาสาสมัคร ให้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองอย่างกว้างขวางด้วย⁶⁸³

ในช่วงปลายปี พ.ศ.2532 แม้ว่า ชัยอนันต์ สมุทวณิช จะเริ่มพูดถึง ปัญหา ข้อบกพร่อง และข้อจำกัดของระบอบประชาธิปไตยมากขึ้นก็ตาม แต่เขายังคงยืนยันจุดยืนทางการเมือง

⁶⁸¹ เรื่องเดียวกัน, น. 519.

⁶⁸² เรื่องเดียวกัน, น. 519.

⁶⁸³ เรื่องเดียวกัน, น. 519-520.

แบบเดิม นั่นคือต่อต้านทั้งระบอบเผด็จการและ “ระบอบกึ่งประชาธิปไตย” และสนับสนุนระบอบประชาธิปไตยที่มีรัฐสภา พรรคการเมือง การเลือกตั้งที่เข้มแข็ง⁶⁸⁴

บทความเรื่อง “จุดอับของประชาธิปไตย” ในหนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายสัปดาห์ ฉบับวันที่ 16 – 22

ในเดือนตุลาคม พ.ศ.2532 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็เสนอว่า สาเหตุที่ทำให้เกิด “จุดอับของประชาธิปไตย” ก็คือการที่รัฐธรรมนูญบังคับให้ ส.ส. ต้องสังกัดพรรค ดังนั้น ถ้าจะแก้ไขปัญหานี้ จะต้องเร่งแก้ไขรัฐธรรมนูญโดยด่วนเพื่อ “เลิกบังคับให้ ส.ส. ต้องสังกัดพรรค และใครที่จะลงเลือกตั้ง อยากสังกัดพรรคก็ได้ ไม่สังกัดพรรค สมัครอิสระก็ได้”⁶⁸⁵

เมื่อชัยอนันต์ สมุทวณิช เขาเสนอบทความเรื่อง “ช่วยเลี้ยงดูประชาธิปไตยอย่าให้เป็นยักษ์เงร” ในหนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายสัปดาห์ ฉบับวันที่ 6-12 พฤศจิกายน พ.ศ.2532 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็เสนอว่า “มาปีนี้เมืองไทยเรามีประชาธิปไตยมากขึ้นมาหน่อยตรงที่นายกรัฐมนตรีมาจากผู้แทนราษฎร พรรคการเมืองมีบทบาทสูง ข้าราชการต้องลดระดับความสำคัญลง” แต่ปัญหามีอยู่ว่าประชาธิปไตยนั้นเป็น “บุตรในอุทรของทุนนิยม” ดังนั้น จึงต้องมาคิดกันว่าจะทำอย่างไรไม่ให้ประชาธิปไตย “เป็นยักษ์เป็นมาร พาลเกรหม์เหงคนตัวเล็กตัวน้อย ปล่อยเอาไว้อย่างจะควบคุมยาก” ดังนั้น เวลาเราพูดถึงประชาธิปไตย เราต้องพูดถึง “การมีส่วนร่วมของประชาชน” เป็นหลัก เพราะ “รัฐบาลโดยผู้แทนที่ฝรั่งเรียกว่า Representative government นั้น กำลังมีปัญหาหนักอยู่ไม่ว่าจะเป็นที่ไหนในโลก” ชัยอนันต์ สมุทวณิช เตือนว่า “เวลาเราวิจารณ์ประชาธิปไตยโดยผู้แทน เราควรตั้งเป้าหมายไว้ว่า ทางเลือกหรือทางแก้จะต้อง ไม่ใช่การหวนกลับไปหาระบอบกึ่งประชาธิปไตยที่เราเคยมีอีก แต่ควรไฝหาทางเลือกที่จะทำให้เรามีประชาธิปไตยมากขึ้นต่างหาก” ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังย้ำด้วยว่า “ผมเห็นว่ามีแนวโน้มอย่างหนึ่งเกิดขึ้นทั่วโลก นั่นคือ ความพยายามที่จะพัฒนาให้ประชาธิปไตยโดยผู้แทนมีคุณค่ามากขึ้น

⁶⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 520.

⁶⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 520.

ด้วยการเน้นความสำคัญของปัจเจกชน และเล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องมีทั้งเสรีภาพทางเศรษฐกิจควบคู่กันไปกับเสรีภาพทางการเมือง”⁶⁸⁶

ใน พ.ศ.2535 หลังเหตุการณ์ “พฤษภาคม 2535” เพียง 3 เดือน เมื่ออานันท์ ปันยารชุน ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ชัยอนันต์ สมุทวณิช เขียนบทความเรื่อง “*Territorial Imperative*” ระบุว่า “ประชาธิปไตยขนานแท้ ก็คือประชาธิปไตยที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน”⁶⁸⁷ นอกจากนี้ยังกล่าวว่า “การเลือกตั้งเป็น “สิ่งจำเป็น” แต่ “ยังไม่เพียงพอ” ดังความต่อไปนี้

“...สังคมใด รัฐบาลใด ระบอบการเมือง-เศรษฐกิจใดก็ตาม ที่ไม่สามารถทำให้ประชาชนทุกๆ ส่วนบังเกิดความรู้สึกร่วมกันได้ว่ามีความผูกพันกับระบอบนั้น ก็ไม่มีความชอบธรรม ปัญหาจึงเกินไปกว่า “การมีการเลือกตั้ง” หรือ “นายกฯ ที่มาจากการเลือกตั้ง” เราควรพูดว่านายกฯ มาจากการเลือกตั้งเป็น “สิ่งจำเป็น” แต่ “ยังไม่เพียงพอ” กับการสร้างความชอบธรรมให้แก่ระบอบประชาธิปไตย หรือล้าหลังการเลือกตั้งและการมีผู้แทนฯ ก็ยังไม่พอนักการเมืองจะต้องไม่ “ผูกขาดการเมือง” เอาไว้เป็นอาณาเขตของตนเอง!”⁶⁸⁸

ปลายเดือนธันวาคม พ.ศ.2534 ในยุครัฐบาลอานันท์ ปันยารชุน (สมัยแรก) ความไม่พอใจต่อ ส.ส. จากหลายพรรคที่เสื่อมวลชนเรียกว่า “พรรคमार” ซึ่งให้การสนับสนุนแก่ พล.อ.สุจินดา คราประยูร และบทบาทของวุฒิสภาที่ไปรับใช้กองทัพในกรณีรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2534 ประกอบกับพระราชอำนาจนำและบทบาทอันโดดเด่นของพระมหากษัตริย์ในการยุติความขัดแย้งและความรุนแรงหลังจากโปรดเกล้าฯ ให้ พล.อ.สุจินดา คราประยูร และพลตรีจำลอง ศรีเมือง เข้าเฝ้าฯ ทำให้ชัยอนันต์ สมุทวณิช เห็นว่าจำเป็นต้องพึ่งพระบารมีในการแก้ปัญหาทาง

⁶⁸⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, “ช่วยเลี้ยงดูประชาธิปไตยอย่าให้เป็นยักษ์เงา,” ใน *บนฝั่งเจ้าพระยา*, หน้า 17-22. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 522-523.

⁶⁸⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช “Territorial Imperative” ผู้จัดการรายวัน (18 สิงหาคม 2535), น. 9 อ้างใน กิตติศักดิ์ สุจิตตารมย์, “ทัศนะของสื่อหนังสือพิมพ์และปัญญาชนสาธารณะที่มีต่อสถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ ระหว่าง พ.ศ.2535-2540”, (อ้างแล้ว), น.174.

⁶⁸⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช “Territorial Imperative” ผู้จัดการรายวัน (18 สิงหาคม 2535), น. 9 อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 174. (เน้นโดยผู้วิจัย).

การเมือง โดยได้เขียนบทความเรื่อง **“ราชประชาสมาสัย”** เสนอให้สถาบันกษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจในการแต่งตั้งวุฒิสภา (ในขณะที่ประเวศ วะสี เสนอให้องคมนตรีแต่งตั้งวุฒิสภา) นอกจากนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังเห็นว่าจำเป็นต้องสร้างสถาบันการเมืองใหม่ขึ้นมา ดังนั้น ในวันที่ 25 กรกฎาคม 2535 **ชัยอนันต์ สมุทวณิช** จึงเป็นแกนนำ ในการถวายฎีกาขอพระราชทาน **“สมัชชาแห่งชาติ”** หรือที่เรียกกันว่า **“ปฏิภาสภาคระจก”** (Mirror parliament) เพื่อทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญและช่วยรวบรวมความคิดเห็นจากคนกลุ่มต่างๆ เสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาจกล่าวได้ว่า ความกังวลใจต่ออนาคตทางการเมืองที่อาจหวนคืนสู่ความเลวร้าย ได้ผลักดันให้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ผู้นำการถวายฎีกา รวบรวมรายชื่อนักวิชาการ สื่อมวลชน ข้าราชการ พนักงานเอกชน เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะปรับปรุงกลไกระบบรัฐสภา (ต่อมาเรียกว่า **“การปฏิรูปการเมือง”**) ซึ่งทั้งหมดนี้อยู่ภายใต้การพึงพระบารมีหรือพึงพระราชอำนาจของสถาบันกษัตริย์⁶⁸⁹

แนวความคิดของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ในการเสนอ **“ปฏิภาสภาคระจก”** ก็คือ ให้มีสภาที่ประกอบด้วยตัวแทนจากกลุ่มวิชาชีพต่างๆ ประมาณ 1500 คน เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับฟังปัญหา และสะท้อนไปยังรัฐสภาเพื่อพิจารณาดำเนินการอย่างเป็นทางการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ตามที่อมร จันทรมบูรณ์ ได้ร่างเอาไว้⁶⁹⁰

ใจความสำคัญของ **“ปฏิภาสภาคระจก”** ที่ให้เห็นลักษณะเฉพาะของประชาธิปไตยไทยที่สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของความสามัคคีในสถานการณ์ความขัดแย้งต่างๆ ข้อความในฎีกากล่าวว่า ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขนั้น **“การมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นมหาประธานของบ้านเมือง เป็นส่วนหนึ่งของระบอบซึ่งนำความสุข ความร่มเย็นมาสู่ประชารัฐมากกว่าส่วนของระบอบที่เรียกว่าประชาธิปไตย”** อย่างไรก็ตาม **“การเสริมระบอบประชาธิปไตยด้วยพระบารมีนั้น หากมิได้มีการพัฒนาให้เกิดสถาบันและกระบวนการที่เป็นระบบอันต่อเนื่องยั่งยืนแล้ว วิกฤตการณ์ต่างๆ อันจะเกิดขึ้นได้ในอนาคตก็จะทำให้ชาติบ้านเมืองและสถาบันทุกส่วนถูกทอนพลังลง”** ทศนะของผู้เสนอฎีกา

⁶⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 151.

⁶⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 157-158.

เห็นว่า สถาบันพระมหากษัตริย์ แต่สถาบันอื่นๆ กลับถูกลดทอนพลังลง เพราะ “ขาดการคิดหา กลไกและกระบวนการของการสร้างการรัฐวิสาหกิจที่เป็นระบบอย่างจริงจัง” กลไกเดิมที่ผ่านมา กว้างเกินไปอยู่กับมาตรการเก่าๆ ที่ลอกเลียนมาจากสังคมอื่น⁶⁹¹

ข้อเรียกร้องของ “ปฏิภาสภาคระจก” ไปไกลถึงกับกราบบังคมทูลให้พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวทรงชะลอการลงพระปรมาภิไธยในร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2535 มาตรา 159 ซึ่งกลายเป็นประเด็นที่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมาก⁶⁹²

นอกจากนี้ยังมีการเสนอโครงการร่างรัฐธรรมนูญของอมร จันทรสมบูรณ์ ภายใต้ การสนับสนุนจาก ชัยอนันต์ สมุทวณิช ซึ่งเป็นประธานของ “สถาบันนโยบายศึกษา” ใน พ.ศ.2535

ลักษณะเด่นทางความคิดของอมร จันทรสมบูรณ์ (ภายใต้การสนับสนุนจาก ชัย อนันต์ สมุทวณิช) คือไม่ไว้ใจการใช้อำนาจของ ส.ส. ระบบรัฐสภาเป็นเผด็จการทางรัฐสภาโดย พื้นฐาน เพราะฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายบริหารไม่อาจตรวจสอบกันได้เนื่องจากอยู่ในกลุ่มเดียวกัน เป็นรัฐสภาแบบอำนาจเดียว (Monist) ที่มีลักษณะเผด็จการทางรัฐสภาโดยอัตโนมัติ ในระบบ เช่นนี้ “อำนาจกลาง” ของพระมหากษัตริย์ในฐานะประมุขของรัฐย่อมเป็นสิ่งจำเป็น เพราะเป็น อำนาจที่ถ่วงดุลเสียงข้างมากในระบบรัฐสภา⁶⁹³ อมร จันทรสมบูรณ์ เขียนบทความเสนอความ คิดเห็นอย่างต่อเนื่อง เพื่อวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาของระบบรัฐสภาและการร่างรัฐธรรมนูญ โดย ต้องการให้มีองค์กรควบคุมและตรวจสอบนักการเมือง⁶⁹⁴

ในสมัยรัฐบาล พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (พ.ศ.2531-2534) ชัยอนันต์ สมุทวณิช เคย ช่วยแก้ต่างให้นักการเมืองและพรรคการเมือง แต่ใน “ปฏิภาสภาคระจก” (หลังเหตุการณ์ “พฤษภา ทมิฬ” ที่พรรคการเมือง 5 พรรคที่ได้ชื่อว่า “พรรคมาร” เพราะสนับสนุนสุจินดา คราประยูร) ชัย อนันต์ สมุทวณิช เน้นความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบบประชาธิปไตย

⁶⁹¹ เรื่องเดียวกัน, น. 160-161. (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁶⁹² เรื่องเดียวกัน, น. 163.

⁶⁹³ เรื่องเดียวกัน, น. 152-153.

⁶⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 154.

อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยกล่าวว่า “การมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นมหา
ประธานของบ้านเมือง เป็นส่วนของระบอบซึ่งนำความสุข ความร่มเย็นมาสู่ประชารัฐ
มากกว่าส่วนของระบอบที่เรียกว่าประชาธิปไตย”⁶⁹⁵

ในวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ.2537 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เขียนบทความ “สยามท่ามกลาง
กระแสโลกาภิวัตน์ การแสวงหาความภาคี-ความชอบธรรมที่ทั่วถ้วน” ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์
ผู้จัดการรายวัน (22 มีนาคม 2537) แสดงความคิดเห็นว่า การเมืองการปกครองของไทยส่วน
ใหญ่ไม่ใช้การปกครองโดย “คนดี” และยัง “ไร้ประชาธิปไตย” อีกด้วย การมี
พระมหากษัตริย์เป็นประมุขจึงสำคัญมาก ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุว่า การเปลี่ยนระบอบ
การเมืองการปกครองใหม่ โดยทิ้งไปทั้งอำนาจของสถาบันดั้งเดิมและวัฒนธรรมในการใช้
อำนาจของระบอบเก่า ได้ส่งผลให้ผู้มีอำนาจรัฐ-อำนาจทางการเมืองกลายเป็นผู้ที่ไร้
วัฒนธรรมทางการเมือง จึงไม่สามารถพัฒนาการใช้อำนาจที่เป็นกำลังดิบๆ ให้กลายเป็น
ความภาคี ความชอบธรรมในระยะยาวได้ ต่างจากสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เต็มไปด้วยความชอบ
ธรรม ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และพฤษภา 2535 ว่าบทบาท
ของพระมหากษัตริย์ “ได้ช่วยให้ภาวะไร้ประชาธิปไตยไม่กลายเป็นภาวะอนาธิปไตย และสามารถ
หยุดยั้งความรุนแรงและอนาธิปไตยได้เป็นระยะๆ เมื่อสังคมไทยถึงจุดอับสุด” พระมหากษัตริย์จึง
ทรงมีความสำคัญในการยุติความขัดแย้ง ในขณะที่สถาบันการเมืองส่วนที่มาจากการเลือกตั้งเดิม
ไปด้วยความขัดแย้งเพราะแย่งชิงอำนาจกัน ⁶⁹⁶

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวด้วยว่า

“รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งเดิมไปด้วยนักเลือกตั้ง ที่หลายคนมีแต่ความกักขะ
ความหิวอำนาจ ความไร้ยางอายในการใช้ตำแหน่งทางการเมืองแสวงหาผลประโยชน์ใส่
ตัวเองและพรรคพวก ไม่มีกรอบของวัฒนธรรมหรือคุณธรรมใดๆ ที่จะสามารถเป็นเครื่อง
เหนี่ยวรั้งทางจิตใจของคนพวกนี้ได้...

⁶⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 164. (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁶⁹⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช “สยามท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ การแสวงหาความภาคี-ความชอบธรรมที่ทั่วถ้วน”
ผู้จัดการรายวัน (22 มีนาคม 2537), น. 9. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 193.

...หรือว่าเรามีเฉพาะระบอบพระมหากษัตริย์เป็นประมุขโดยไร้ประชาธิปไตย แทนที่จะมีระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”⁶⁹⁷

นอกจากการเน้นความสำคัญแก่บทบาทของพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยแล้ว หลังเหตุการณ์พฤษภาคม พ.ศ.2535 กระแสความคิด “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” ได้เติบโตขึ้นอย่างมาก กระแสความคิดนี้ก่อรูปขึ้นเป็นข้อตรงข้ามกับ “ประชาธิปไตยตัวแทน”⁶⁹⁸ ในกรณี ชัยอนันต์ สมุทวณิช นั้น เนื่องจากเห็นว่าสถาบันทางการเมืองเช่นพรรคการเมืองและระบบราชการมีปัญหาในหลายมิติ และระบบการปกครองท้องถิ่นที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนก็ยิ่งถูกระบบราชการเข้าครอบงำ ดังนั้น ในกลางทศวรรษ 2530 ชัยอนันต์ สมุทวณิช จึงเสนอให้แก้ปัญหา “วงจรรอบาพทวิของรัฐ” ด้วยการให้ภาคประชาชนและภาคธุรกิจเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในโครงสร้างและกระบวนการตัดสินใจใช้อำนาจอธิปไตย ขัดแย้งกับกลไกทางการเมืองที่เป็นทางการ (สถาบันการเมือง) และกลไกอำนาจรัฐ (ระบบราชการ) ดังที่ เกษียร เตชะพีระ วิเคราะห์ว่าวิธีการแก้ปัญหาที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช เสนอในช่วงทศวรรษ 2530 ก็คือการ “แบ่งหุ้นส่วนอำนาจอธิปไตย” (division of sovereignty) นั้นหมายความว่า “รัฐบาล” ไม่ใช่ผู้ยึดอำนาจอธิปไตยของรัฐเด็ดขาดเพียงผู้เดียวอีกต่อไป...หากแต่ “รัฐบาล” คือหุ้นส่วนหนึ่งที่ร่วมกันแบ่งปันและใช้อำนาจอธิปไตยร่วมกับพลังภาคส่วนอื่นๆ ในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน ปกป้องหารื้อกัน และเกื้อกูลกัน”⁶⁹⁹

ตั้งแต่ พ.ศ.2536 แล้ว ที่เกษียร เตชะพีระ แสดงความชื่นชมในผลงานของชัยอนันต์ สมุทวณิช ในฐานะที่เป็นผู้หนึ่งซึ่งศึกษาเรื่องชาตินิยมไว้ “กว้างขวางลึกซึ้งถึงหัวอกหัวใจพระเดชพระคุณ” โดยเกษียร เตชะพีระ กล่าวว่า ชัยอนันต์ สมุทวณิช “อาศัยกรอบทฤษฎี “รัฐ/ประชาสังคม” เป็นตัวตั้ง จับแนวคิด “เอกลักษณ์” เป็นปมเงื่อนใจกลางเข้าสู่ปัญหาความสัมพันธ์

⁶⁹⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช “สยามท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ การแสวงหาความภาคภูมิใจ-ความชอบธรรมที่ทั่วถ้วน” ผู้จัดการรายวัน (22 มีนาคม 2537) หน้า 9. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 193. (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁶⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 167.

⁶⁹⁹ เกษียร เตชะพีระ, *วิวาทะโลกาภิวัตน์*, (กรุงเทพฯ: ผู้จัดการ, 2538), น. 97-98.

ระหว่างรัฐ-ชาติในบทความเรื่อง “State-Identity Creation, State-Building and Civil Society” (1991) ซึ่งทำเป็นพากย์ไทยได้ชื่อ “การสร้างรัฐการสร้างชาติ และประชาสังคมไทย” (2533)⁷⁰⁰

อนึ่ง เกษียร เตชะพีระ ค้นพบว่า ถึงแม้ว่าชัชอนันต์ สมุทวณิช กับนิธิ เอียวศรีวงศ์ จะศึกษาสังคมไทยโดย “มองจากมุมที่ต่างกัน” แต่ “...ทั้งคู่เห็นพ้องต้องกันในประเด็นสำคัญๆ หลากหลายประเด็น เช่น ประเด็นเกี่ยวกับ “รัฐ” ซึ่งเกษียร เตชะพีระ กล่าวถึงปัญหาของประเทศ อันเกิดจากระบบราชการ ที่ ชัชอนันต์ สมุทวณิช และ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ต่างก็เห็นพ้องกันว่าเป็น ปัญหาสำคัญของประเทศ ดังความต่อไปนี้

“ชัชอนันต์ จับประเด็นได้ และเสนอไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2526 ในบทความวิชาการเรื่อง “Towards Democracy Development: A Critique of the Transformation of the Bureaucratic Polity” (ฉบับพากษ์ไทยแปลโดยอาจารย์ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ ในชื่อ “บทวิพากษ์ ว่าด้วยการแปรสภาพของระบบอำมาตยาธิปไตย”...ว่าบุคลิกลักษณะอันเป็นปมปัญหาของรัฐไทย ปัจจุบันคือ

“เป็นการถ่ายโอนไปที่จะมองระบบราชการไทยว่าเป็นสถาบันที่มีความเป็นปึกแผ่น ตรงกันข้าม ระบบราชการไทยประสบปัญหาจากความยิ่งใหญ่ของตนเอง เมื่อปราศจากพลังด้านทานที่มีประสิทธิภาพจากกลุ่มอำนาจนอกระบบราชการ จึงมีผลทำให้ระบบราชการได้พัฒนาเป็นอาณาจักรย่อย ตั้งอยู่บนพื้นฐานของระบบอุปถัมภ์ แบ่งพรรคแบ่งพวก และฉ้อฉล” (น.5) พูดง่ายๆ ก็คือ รัฐราชการไทยรวมศูนย์อำนาจไว้สูง แต่ขาดเอกภาพ

เมื่อปราศจากพลังภายนอกที่เข้มแข็งพอคอยต้านทานอำนาจของระบบราชการเอาไว้ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ภายนอกนอกระบบราชการ – ซึ่งย่อมจะต้องเกิดขึ้นอยู่แล้วตามธรรมชาติของวิถีการพัฒนาเศรษฐกิจทุนนิยม – จึงถูกส่งกลับเข้าไปผลิตซ้ำ กลายเป็นความขัดแย้งทางการเมืองภายในระบบราชการนั่นเอง โดยผ่านเส้นสายอุปถัมภ์ระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ภายนอกที่ขัดกันเหล่านั้น กับพรรคพวกฝักฝ่ายต่างหน่วยต่างกรมในระบบราชการที่ตนสังกัด

⁷⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 154.

ด้วยเหตุนี้แทนที่ระบบราชการจะเป็นกลไกปฏิบัติ “เจตนารมณ์สาธารณะ” มันกลับกลายเป็น “การรวมตัวกันของอาณาจักรย่อยๆ ที่กำลังปฏิบัติงานและแข่งขันกันเพื่อชิงความเหนือกว่าซึ่งกันและกัน (แม้ว่า) โดยโครงสร้างแล้ว ระดับกระทรวงจะอยู่ที่ยอดพีระมิดทางราชการ อย่างไรก็ตาม โยภภูมิและโดยการกระทำหน้าที่แล้ว กรมต่างๆ ภายใต้หลายกระทรวงเป็นองค์กรเอกเทศ” (น.8) ที่ต่างก็แย่งชิงทรัพยากรในรูป หนึ่ง : งบประมาณ และสอง: อำนาจหน้าที่ในรูปลักษณะกฎระเบียบราชการ...” ทำให้เกิด “ระบบความกักตึงแบบคับแคบต่อหน่วยงานราชการ” ขึ้นมา แทนที่ความรับผิดชอบต่อสาธารณชนส่วนรวมในที่สุด (น.12-13)⁷⁰¹

หลังจากนั้นเกษียร เตชะพีระ ก็กล่าวว่า นิธิ เอียวศรีวงศ์ เสนอความคิดที่คล้ายคลึงกับชัย อนันต์ สมุทวณิช เป็นอย่างมาก ดังกล่าวว่า

“นิธิ เอียวศรีวงศ์ บรรลุถึงข้อสรุปเดียวกันเกี่ยวกับบุคลิกลักษณะรัฐไทยในบทความ...” รวมศูนย์แบบเวอร์และเดอร์”, มติชนรายวัน 18 ตุลาคม 2535 และ “เอกภาพของราชการ”, ผู้จัดการรายวัน 7-8 พฤศจิกายน 2535 วิจัยฉายอาการโรคของรัฐไทยในทำนองเดียวกัน แต่ในฐานะหมอปรีวัติศาสตร์ นิธิ มองเจาะสมุฏฐานของโรคนี้ย้อนลึก ถอยหลังกลับไปในมิติอดีตกาลว่า

“เมื่อในทางทฤษฎี อำนาจเป็นสิ่งสูงสุดและแบ่งแยกไม่ได้ พระเจ้าแผ่นดินจะดำรงรักษาอำนาจนั้นไว้ได้ในทางปฏิบัติอย่างไร วิธีการก็คือการแบ่งซอยกลไกของรัฐลงเป็นส่วนเล็กส่วนน้อยที่ค่อนข้างเป็นอิสระต่อกัน จนไม่สามารถทำลายพระราชอำนาจได้ง่ายๆ ฉะนั้นแม้ว่าไทยมีระบบราชการมาเป็นเวลาหลายทศวรรษแล้ว ระบบราชการของไทยจึงเป็นระบบที่ถูกแบ่งซอยเป็นส่วนเล็กๆ ที่ไม่สามารถประสานร่วมมือเพื่อประกอบภารกิจอะไรได้สักอย่างเดียว แต่ละส่วนมีและแสวงหาผลประโยชน์จากอำนาจหน้าที่ซึ่งได้รับมอบหมายจากพระเจ้าแผ่นดิน ในสมัยโบราณก็แย่งกันคุมไพร่ ในสมัยปัจจุบันก็แย่งกันออกกฎให้ตัวเองมีอำนาจ อนุวัติเรื่องนั้นเรื่องนี้เพื่อเรียกเก็บค่าหัวคิว”, รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทยศิลปวัฒนธรรม 13: 1 (พ.ย.2534) น.275

⁷⁰¹ เรื่องเดียวกัน, น. 162.

แต่โรคนี้ก็มีแง่ดีของมันอยู่ เพราะแม้ว่า “ระบบราชการของไทยนับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน นั้น ไม่มีพลังจะร่วมมือกันบำรุงสุขของราษฎรได้จริง แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่มีพลังจะรวมกันไปกดขี่ข่มเหงราษฎรได้อย่างเป็นระบบ...”⁷⁰²

สำหรับ “อุดมการณ์หลักในการระดมพลังอิสระในประชาสังคมภายนอกกระบวนการ” เกษียร เตชะพีระ เห็นว่า “ทั้งชัยอนันต์กับนิธิพันธุ์ตรงกันอีกว่า ชาติ เป็นลัทธิชาตินิยมคับแคบของรัฐที่ตีกรอบค่านิยม “สยาม” ให้เรียวและเล็กลง เหลือแค่ “ไทย” อันเท่ากับเป็นการตัดตีนสินมือความหลากหลายทางเชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม ที่รุ่มรวยอุดมสมบูรณ์ เป็นทรัพยากรของชาติในอดีตให้หดเล็กลงจนยากไร้ลงไป มิน่าซ้ำยังบีบเค้นขยายความแตกต่างตามธรรมชาติระหว่างคนชาติสยามเดียวกันด้วยกัน แต่เผชิญต่างเผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม ให้กลายเป็นความแตกแยกถึงขั้นรบราฆ่าฟันกันอย่างรุนแรง และที่ต้องสิ้นเปลืองเปล่าเปลือยไปทั้งหมดนี้ ก็เพียงเพื่ออำนาจรวมศูนย์ของรัฐราชการ!”⁷⁰³

เกษียร เตชะพีระ เห็นว่า ชัยอนันต์ สมุทวณิช อยู่ในฝ่ายสนับสนุน “โลกานุวัตร” (ซึ่งในปัจจุบันนิยมใช้คำ “โลกาภิวัตน์” แทน) แต่ก็ได้พยายามแสวงหาหนทางในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ “ชุมชนชาวบ้านชนบท” รวมทั้งการกระจายอำนาจในการปกครอง และการจัดการทรัพยากร และการสร้างสถานีวิทย์ชุมชนในระดับท้องถิ่น โดยกล่าวว่า ชัยอนันต์ สมุทวณิช

“...อุทิศเวลา แรงสมอง แรงใจ แรงกาย ขบคิดเสนออุทู่ทางปฏิรูปสถาบันการเมือง ในอันที่จะเปิดช่องสื่อสาร-เวทีเจรจา-เพิ่มอำนาจต่อรองให้แก่ชุมชนชาวบ้านชนบท เพื่อปรับตัวรับมือกระแสความเปลี่ยนแปลงแห่งโลกานุวัตรที่จะต้องบุกมาถึงตัวมีมีทางเลี้ยว อย่างเป็นขึ้นเป็นอันเป็นเรื่องเป็นราวจริงจังที่สุด ตั้งแต่

ฎีกา สภากระจาก ในระดับชาติ (ผู้จัดการรายวัน 10 สิงหาคม 2535)

ข้อเสนอ สถานีวิทย์ของชุมชน ในระดับท้องถิ่น (ผู้จัดการรายวัน ปลายปี 2535)

⁷⁰² เรื่องเดียวกัน, น. 162-163.

⁷⁰³ เรื่องเดียวกัน, น. 163-164.

จดหมายเปิดผนึกวิพากษ์ข้ออ้าง “รัฐเดี่ยว” ไม่ยอมกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นของ
มหาไถไทย อย่างเผด็จรื้อนรณรง (ผู้จัดการรายวัน 7 มกราคม 2536)

...เปิดศูนย์เอเชีย-แปซิฟิกศึกษา ณ ออสเตรเลีย เพื่อหาทางประสานโลกาณัฐรเข้ากับ
วัฒนธรรมชุมชนแบบข้ามรัฐ (ผู้จัดการรายวัน 15 พฤศจิกายน 2536)...⁷⁰⁴

ใน พ.ศ.2537 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เตือนให้สังคมไทยตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงในยุค
“โลกาณัฐร” ในงานเขียนชุด **โลกาณัฐรกับอนาคตของประเทศไทย** และวิเคราะห์ว่าความ
เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะทำให้สังคมไทยมีลักษณะ “ประชาธิปไตย” มากขึ้น เนื่องจาก
“โลกาณัฐร” ส่งผลให้ภาคประชาชนตื่นตัว ดังความว่า

“ในกระบวนการทางสังคมที่ผ่านมา ภาคประชาชนล้าหลังภาครัฐราชการและภาคธุรกิจ
เอกชนมาโดยตลอด แต่กระบวนการโลกาณัฐรจะทำให้ภาคประชาชนตื่นตัว กระบวนการโลกาณัฐร
จะกัดกร่อนอำนาจครอบงำของภาครัฐและก่อให้เกิดกระแสการกระจายอำนาจ ประชาธิปไตยจึง
เป็นที่ปรารถนาของประชาชน แต่เป็นสิ่งที่ผู้กุมอำนาจรัฐหวาดกลัว เพราะการมีส่วนร่วมของภาค
ประชาชนย่อมถ่วงดุลอำนาจแต่ดั้งเดิมของรัฐ”⁷⁰⁵

ใน พ.ศ.2537 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ให้ความสำคัญแก่ประชาธิปไตยในแง่ที่ “ประชา
สังคม” (civil society) มีบทบาทสูง และได้เน้นให้ยอมรับความแตกต่างหลากหลายของ
“ประชาสังคม” ต่างๆ อีกด้วย

“การเตรียมตัวเพื่อรุกต่อกระแสโลกาณัฐรนี้จะเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อกลุ่ม
ผู้กุมอำนาจกลไกรัฐทุกระดับเปลี่ยนแปลงลักษณะการรับรู้ และทัศนคติที่เน้นรัฐเป็นศูนย์กลาง
มาเป็นการเน้นประชาสังคมเป็นศูนย์กลาง ทั้งนี้โดยเข้าใจลักษณะเด่นของประชาสังคมว่ามีความ
หลากหลาย แทนที่จะเหมารวมว่าประชาสังคมมีกะปิเดียว และใช้วิธีเดียวในการตอบโต้กับปัญหา

⁷⁰⁴ เรืองเดียวกัน, น. 165-166.

⁷⁰⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, **โลกาณัฐรกับอนาคตของประเทศไทย**, (กรุงเทพ : ผู้จัดการ, 2537) หน้า 37.

ความหลากหลายนี้หมายถึงความรุ่มรวยทางภาษาและวัฒนธรรม ซึ่งย่อมเป็นจุดแข็งในการนำมาใช้ประโยชน์ทางการติดต่อทำความเข้าใจกับรัฐประชาชาติอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกันได้⁷⁰⁶

นอกจากนี้ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังกล่าวถึงลักษณะใหม่ที่เกิดขึ้นในยุค “โลกานุวัตร” คือ “พลังท้องถิ่น” ที่ทำให้ “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” กลายเป็นพลังด้านบวกของ “รัฐประชาชาติใหม่” ดังความว่า

“พลังของท้องถิ่น ซึ่งรวมถึงภาษาและการสื่อสารคมนาคมบริเวณที่ใกล้เคียง ย่อมทำให้อำนาจของศูนย์กลางลดน้อยลง ความหลากหลายทางวัฒนธรรมย่อย ภาษาถิ่นที่เป็นที่เข้าใจกันข้ามชาติจึงจะเป็นพลังด้านบวกเชิงสร้างสรรค์ต่อการเติบโตของรัฐประชาชาติใหม่ท่ามกลางกระแสโลกานุวัตร ปัญหาอยู่ที่ว่าความเข้าใจในคุณลักษณะของการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้มีมากน้อยเพียงใด ฝ่ายที่เกี่ยวข้องเต็มใจที่จะร่วมมือโดยทุ่มเทพยายามให้กับกระแสการเปลี่ยนแปลงนี้แค่ไหนเท่านั้น”⁷⁰⁷

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ว่าในช่วงก่อนที่จะเกิดวิกฤตทางการเมืองขึ้นระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ชัยอนันต์ สมุทวณิช จะมีทัศนะสำคัญๆ เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยที่คล้ายคลึงกับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ในหลายประการ (ดังที่กล่าวข้างต้น) แต่โดยพื้นฐานความคิดแล้ว ชัยอนันต์ สมุทวณิช มีทัศนะเหมือนกับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” คนอื่นๆ ในแง่ที่ให้ความสำคัญกับมิติด้านคุณธรรม หรือ “ธรรมาธิปไตย” ที่มีนัยยะเชิงศีลธรรม มากกว่าจะให้ความสำคัญกับหลักการแบบเสรีนิยมที่มีรากฐานอยู่บนลัทธิปัจเจกชนนิยมอย่างเต็มที่ เช่นที่ปรากฏในข้อความต่อไปนี้

“โลกานุวัตรจะเป็นโลกาวินาศหากเราอาศัยประชาธิปไตยที่เป็นเพียงโลกาธิปไตย แต่จะเป็นคุณประโยชน์แก่ทุกคนและทุกคนในโลกและสังคมไม่ว่ายากดีมีจนอย่างไร ถ้าโลกานุวัตรก่อให้เกิดธรรมาธิปไตย ธรรมาธิปไตยเน้นการให้เสียสละเพื่อส่วนใหญ่ ในขณะที่โลกาธิปไตยเป็น “อธิปไตยของตัวกู” เพื่อของของกู ธรรมาธิปไตยจึงให้ความสำคัญแก่ทั้ง

⁷⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 164.

⁷⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 164-165.

ภาครัฐ เอกชนและภาคประชาชน ขณะที่โลกาภิวัตน์ขยายตัวอยู่ที่พวกและพรรคเท่านั้น ธรรมชาติของมาธิปไตยเท่านั้นจักช่วยให้เราอยู่รอดท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ได้ โดยไม่พบกับโลกาภิวัตน์”⁷⁰⁸

ข้อที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช แสดงความวิตกกังวลก็คือ รัฐไทยและกลไกรัฐมิได้ปรับตัวอย่างสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์

“รัฐที่มีความแข็งแกร่งมาตั้งแต่ในอดีตคือประเทศไทย แม้สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจสังคมจะแปรเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว แต่ก็ยังไม่มีพลังพอที่จะเปลี่ยนเนื้อแท้หรือรูปแบบตัวตนที่แท้จริงของรัฐและอำนาจรัฐไปได้ ความคิดเดิมๆ ที่ว่า พลังภายนอกการเมื่อได้เข้าไปกุมอำนาจรัฐแล้ว จะไปมีอิทธิพลส่งผลให้ลักษณะของการใช้อำนาจรัฐเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นนั้น ไม่จริงเสมอไป ในขณะที่กระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สื่อสารและเทคโนโลยี ได้ส่งผลให้สังคมเปลี่ยนหมุนไปอย่างรวดเร็ว แต่รัฐและกลไกของรัฐ (ระบบราชการ) ตลอดจนจิตสำนึกแบบราชการที่เข้มแข็งและฝังรากลึก ยังคงเปลี่ยนไปน้อยมาก ไม่ทันกับสังคม โอกาสที่พลังภายนอกจะปรับเปลี่ยนรัฐให้พัฒนาไปอย่างสอดคล้องกับสังคมจึงเป็นไปได้ยาก”⁷⁰⁹

เมื่อเห็นว่ารัฐไม่ปรับตัว ชัยอนันต์ สมุทวณิช จึงวิเคราะห์ว่า สภาพการณ์ที่จะเกิดขึ้นก็คือ “เมืองไทยไปเร็วเหมือนที่ผมคาดคิด ผมคิดว่ารัฐและรัฐบาลจะโดนข้ามผ่านไปอย่างแน่นอนในอีกไม่ช้า...ยุคทหารเป็นใหญ่ก็กำลังจะสิ้นไปแล้ว ...ผมเชื่อว่าคนรุ่นหลังจะพากันข้ามรัฐไป ทั้งรัฐและรัฐบาลไว้เหมือนซากดาวเทียมที่หมดอายุการใช้งานแล้ว”⁷¹⁰

ในยุค “โลกาภิวัตน์” นี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช เห็นว่า สังคมไทยจะมี “ผู้นำไทยยุคใหม่” ซึ่งเป็นลูกหลานคนจีนที่รู้จักศิลปวัฒนธรรมไทย ดังที่กล่าวว่า “เวลานี้ชาวจีนโพ้นทะเลรุ่นใหม่ซึ่งได้รับการศึกษาจากตะวันตก กำลังเข้าควบคุมกิจการของเตี้ยและจะเป็นพลังขับเคลื่อนใหม่ ซึ่งอาจผนวกทั้งอำนาจเศรษฐกิจและอำนาจการเมืองในที่สุด...พอเสียยุคโลกาภิวัตน์ได้รับวัฒนธรรมไทยๆ

⁷⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 38. (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁷⁰⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 66.

⁷¹⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 72.

ปนเปไปด้วย และรู้จักศิลปวัฒนธรรมแล้ว เลือดจีนที่เกิดในไทยก็จะมีวัฒนธรรมแบบไทยๆ แต่
ก็เต็มไปด้วยไฟแรงและมองการณ์ไกล คนพวกนี้แหละที่จะเป็นผู้นำไทยยุคใหม่ ที่ไม่ต้องมี
ตำแหน่งทางการเมือง”⁷¹¹

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2537 แล้วที่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช คาดการณ์ว่าพรรคการเมืองและระบบ
การเมืองไทยในยุค “โลกาภิวัตน์” จะมีปัญหาใหม่เกิดขึ้น นั่นก็คือการเปลี่ยนจากระบบที่
ทหารมีอำนาจ มาเป็นการแย่งชิงอำนาจกันระหว่างพรรคการเมืองและนักการเมือง โดย
ใช้ “ภูมิภาคนิยม” เป็นเครื่องมือ ซึ่งจะทำให้เกิดผลที่เลวร้ายยิ่งกว่าเดิม กล่าวคือ

“ในระยะ 100 ปีที่ผ่านมา รัฐประชาชาติที่เคยประสบความสำเร็จในการกลืนกลายเชื้อชาติ
ภาษาและวัฒนธรรมย่อยๆ อย่างสยามในอดีต กำลังอยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ เนื่องจากการ
ตื่นตัวในวัฒนธรรมเดิมของหลายส่วนในสังคม ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและ
โลกาภิวัตน์ ที่มีผลทำให้ทุนท้องถิ่นได้รับผลกระทบจากทุนส่วนกลางมากขึ้น แต่ก่อนทุนท้องถิ่น
เป็นฝ่ายรับ ทุนจากราชการเข้ามาทำความเจริญให้ทางด้านกายภาพ... แต่ในปัจจุบัน การต่อสู้
ระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่น เป็นการต่อสู้กันระหว่างทุนส่วนกลางกับทุนส่วนท้องถิ่น นอกจากนี้
เงินทุนแล้วท้องถิ่นก็ต้องอาศัยการปลุกเร้าทางวัฒนธรรมมาเป็นจุดแตกต่างในการทำกิจการค้า
หรืออาศัยประเด็นความเป็นท้องถิ่นเรียกร้องอำนาจในการตัดสินใจ เพื่อประโยชน์ของท้องถิ่นด้วย
เนื่องจากกระบวนการโลกาภิวัตน์กำลังก่อให้เกิดกระบวนการ “ภูมิภาคนิยม”

ปัจจัยที่ผูกมัดความสามัคคีระหว่างชนชั้นนำทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของเราไว้
ได้ตลอดระยะเวลา 30 ปีที่ผ่านมาก็คือ ภัยจากลัทธิคอมมิวนิสต์ มิใช่อุดมการณ์ประชาธิปไตยแต่
อย่างใด ทั้งๆ ที่เราประกาศว่าเรามีระบอบประชาธิปไตย ตลอดระยะเวลาสามสิบปีที่ผ่านมา
สังคมและการเมืองไทยจึงมุ่งหน้าสร้างรัฐให้แข็งแกร่งเพื่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ แต่มิได้สร้างระบอบ
การเมืองให้แข็งแกร่ง เมื่อภัยอันตรายที่ทำลายสังคมไทยหมดไป และคณะทหารลดบทบาทลง
ผู้กระทำการทางการเมืองที่คงอยู่เป็นหลักของระบบการเมืองก็คือ พรรคการเมืองและ ส.ส...

⁷¹¹ เรื่องเดียวกัน, น. 99-100.

...พรรคการเมืองและ ส.ส. เหล่านี้จะว่าไปแล้วก็ไม่รู้ว่าเป้าหมายของการดำเนินงานทางการเมืองของพวกเขา นอกเหนือไปจากการเตรียมการและการแข่งขันเลือกตั้งแล้วจะมีภารกิจอะไรอีก **เมื่อพรรคการเมืองไทยไม่มีความแตกต่างกันทางด้านอุดมการณ์หรือด้านนโยบายมากนัก ก็แข่งขันกันด้วยการชิงไหวชิงพริบ ตลอดจนการแสวงหาความนิยมแบบน้ำเน่าๆ ซึ่งเคยกระทำมาก่อน** เมื่อเป็นเช่นนี้พรรคการเมืองไทยจึงค่อยๆ เป็นที่รวมตัวกันของผู้ที่เหมือนกันในหลายๆ อย่าง แต่ไม่เคยเหมือนกันในแง่นโยบาย ในที่สุดการเมืองไทยยามสิ้นสงครามเย็น ก็จะกลายเป็นการเมืองที่มีความเป็น **“ภูมิภาคนิยม”** มากขึ้นเป็นลำดับ

...ทั้งหมดนี้จะทำให้การเมืองไทยพ้นจากวงจรอุบาทว์เดิม ไปสู่ความกาลิที่เรียกว่า “กลียุค” ในไม่ช้า **การมีพรรคการเมืองที่ไม่คุ้นชินกับอุดมการณ์ประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง และเพียงพอ นั้น เป็นอันตรายต่อความสามัคคีของคนในชาติอย่างมาก ไม่มีระยะเวลาใดที่จะมีความสำคัญไปกว่านี้** เราหลอกตัวเองมาตลอดว่าเรามีระบอบประชาธิปไตย แต่**อันตรายของการแย่งอำนาจทางการเมืองมีมากและยิ่งจะเลวร้ายลงตามลำดับ เมื่อมีมิติด้านภูมิภาคนิยมเข้ามาผสม** ผมกลัวว่าเมืองไทยจะเป็นเมืองที่น่าอยู่มากขึ้นเรื่อยๆ ขอภาวนาอย่าให้การเมืองกลายเป็นเรื่องของศักดิ์ศรีของภูมิภาคไปเลย”⁷¹²

การประเมินสังคมและการเมืองไทยในยุค “โลกาภิวัตน์” เช่นนี้ สะท้อนให้เห็นว่า ก่อนเกิดสถานการณ์ความขัดแย้งในระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ชัยอนันต์ สมุทวณิช มองว่าสังคมไทยมีแนวโน้มเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นในแง่ที่ประชาชนต้องการประชาธิปไตย มีประชาสังคม (civil society) ที่หลากหลาย และมีพลังของความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่ชัยอนันต์ สมุทวณิช มองพรรคการเมืองและนักการเมืองในแง่ร้าย ซึ่งเมื่อชัยอนันต์ สมุทวณิช เห็นว่าเกิด “ระบอบทักษิณ” ขึ้นจากบทบาทของพรรคการเมืองและนักการเมืองที่ปราศจากอุดมการณ์ประชาธิปไตย แต่อาศัยการเลือกตั้งเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่การก้าวขึ้นมามีอำนาจ แล้วใช้อำนาจเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ ก็ยิ่งทำให้เกิดการมองพรรคการเมืองและนักการเมืองใน “ระบอบทักษิณ” ด้วยทัศนคติที่รังเกียจและต่อต้านพรรคการเมืองและนักการเมืองมากขึ้น (ดังจะวิเคราะห์โดยละเอียดต่อไปข้างหน้า)

⁷¹² เรื่องเดียวกัน, น. 117-122. (เน้นโดยผู้วิจัย).

อนึ่ง ในการประชุมรัฐสภาเพื่อพิจารณาแก้ไขรัฐธรรมนูญ 31 มีนาคม พ.ศ.2537 รัฐบาลชวน หลีกภัย แพ้การลงมติเพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญถึง 4 ครั้งติดต่อกัน จากการร่วมมือกันของวุฒิสภากับพรรคฝ่ายค้าน ซึ่งบทบาทของวุฒิสมาชิกและ ส.ส. ที่ทำให้ร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญตกไปเช่นนี้สร้างความไม่พอใจให้แก่องค์กรเคลื่อนไหวต่าง ๆ อาทิ “สมาพันธ์ประชาธิปไตย” “คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย” และ “สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย” เป็นต้น⁷¹³ ปราบฏกการณ์เช่นนี้ทำให้สังคมสูญเสียความศรัทธาต่อระบอบรัฐสภามากยิ่งขึ้น และทำให้กระแสสนับสนุนการปฏิรูปการเมืองมีพลังสูงขึ้น ในขณะที่นายกรัฐมนตรีต้องยุบสภาผู้แทนราษฎรในปัดออกมา ซึ่งส่งผลให้เกิดการเลือกตั้งใหม่ และบรรหาร ศิลปอาชา ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน ในการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ภายใต้แนวคิด “ปฏิรูปการเมือง” นี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ในฐานะตัวแทนจาก สว. ได้รับเลือกเป็นประธานคณะกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญ (กมธ.) เพราะพรรคฝ่ายค้าน (พรรคประชาธิปัตย์) ไม่เลือกตัวแทนฝ่ายรัฐบาล (ชุมพล ศิลปะอาชา) และ สส.ฝ่ายรัฐบาลไม่เข้าประชุมคณะกรรมการฯ ถึง 12 คน ชัยอนันต์ สมุทวณิช จึงชนะด้วยคะแนน 19-10 งดออกเสียง 4 เสียง ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้ใช้ตำแหน่งประธานกรรมาธิการฯ ในการผลักดันให้ร่างรัฐธรรมนูญเข้าใกล้แนวทางที่เสนอโดย คพป. (คณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย) มากที่สุด⁷¹⁴ ดังจะเห็นได้ว่าที่ประชุมกรรมาธิการฯ สามารถเปลี่ยนรูปแบบของสภาร่างรัฐธรรมนูญไปจากแนวทางที่รัฐบาลบรรหาร ศิลปะอาชา เสนอ ดังปรากฏว่า ส.ส. และ ส.ว. ไม่มีสิทธิเป็นสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญให้สมาชิกสภาร่างจังหวัดละ 1 คน รวมเป็น 76 คน และให้เสนอชื่อผู้เชี่ยวชาญอีก 23 คน เพื่อให้ครบ 99 คน⁷¹⁵ ถึงแม้ว่า ชัยอนันต์ สมุทวณิช จะถูกชุมพล ศิลปะอาชา ตัวแทนของรัฐบาลโจมตีว่าเล่นเกมการเมืองโดยร่วมมือกับฝ่ายค้าน แต่ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยืนยันว่าไม่มีเกมการเมือง และ

⁷¹³ กิตติศักดิ์ สุจิตตารมย์, “ทัศนะของสื่อหนังสือพิมพ์และปัญญาชนสาธารณะที่มีต่อสถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ ระหว่าง พ.ศ.2535-2540”, (อ้างแล้ว), น. 197-198.

⁷¹⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 261. (คพป. หรือ “คณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย” ก่อตั้งขึ้นเมื่อเดือนมิถุนายน 2537 โดยนายมารุต บุณนาค ประธานสภาผู้แทนราษฎรและประธานรัฐสภาของพรรคประชาธิปัตย์ เพื่อแก้วิกฤตการเมืองในขณะนั้นที่เกิดจากการอดข้าวร้องขอรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยของ ร.ต.ฉลาด วรฉัตร)

⁷¹⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 262.

ชี้แจงว่าการให้สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญมาจากการเลือกตั้งจะเป็นการให้ประชาชนมีส่วนร่วม แต่บุคคลเหล่านี้จะต้องไม่ใช่ ส.ส.และ ส.ว. และจะต้องมีการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรี⁷¹⁶

รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 นับเป็นรัฐธรรมนูญที่มีกระบวนการร่างในลักษณะที่เป็น “ประชาธิปไตย” มากที่สุด ในแง่ที่ว่าประชาชนมีส่วนร่วมผลักดันและมีโอกาสแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง และบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญก็มีสาระสำคัญอยู่ที่ **“ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง”** ที่ส่งเสริมให้เกิดพรรคการเมืองขนาดใหญ่ มุ่งให้เกิดเสถียรภาพทางการเมืองโดยมีผู้นำฝ่ายบริหารที่มีอำนาจมั่นคง มีการกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากรและศิลปวัฒนธรรมแก่ชุมชน พร้อมกันนั้นก็เน้นการกำกับตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐโดยกำหนดให้มีการจัดตั้งองค์กรอิสระ เช่น คณะกรรมการการเลือกตั้ง ศาลรัฐธรรมนูญ คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ฯลฯ ขึ้นมา

หลังจากประกาศใช้รัฐธรรมนูญแล้ว ชัยอนันต์ สมุทวณิช เห็นว่าโครงสร้างและสถาบันการเมืองไทยได้รับการออกแบบไว้ดีแล้ว ปัญหาต่างๆ นับแต่ไปเป็นปัญหาเรื่องตัวบุคคล ดังจะได้วิเคราะห์โดยละเอียดต่อไปข้างหน้า ดังนั้น เมื่อเกิดวิกฤตทางการเมืองขึ้นในระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ชัยอนันต์ สมุทวณิช จึงเป็นปัญญาชนที่มีจุดยืนอยู่ข้าง **“คนเสื้อเหลือง”** โดยมีบทบาทอย่างสูงในการสร้างและผลิตซ้ำความหมายของ **“ประชาธิปไตย”** และเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับ **“ประชาธิปไตย”** เพื่อสนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ **“คนเสื้อเหลือง”** และเพื่อต่อต้านโค่นล้มรัฐบาลที่เชื่อว่าไม่เป็น **“ประชาธิปไตย”** และเพื่อปฏิรูปการเมืองอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้การเมืองไทยเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ทั้งนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ถึงกับเป็นผู้นำร่วมกับ สนิธ ลิ้มทองกุล ในการเขียนฎีกาเพื่อทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในระหว่างการชุมนุมของ **“พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย”** ในวันเสาร์ที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 และได้ร่วมกันลงนามทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอนายกรัฐมนตรีพระราชทาน เมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2549 โดยอ้างอิงความตาม **“มาตรา 7”** แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 อีกทั้งยัง

⁷¹⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 263.

เป็นวิทยากรในการอภิปรายในเรื่อง “ปฏิญญาฟินแลนด์” ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในวันพุธที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 อีกด้วย⁷¹⁷

สำหรับอุดมการณ์ทางการเมืองแบบราชาชาตินิยมของชัยอนันต์ สมุทวณิช ที่มีอิทธิพลควบคู่กับการให้คุณค่าแก่ระบอบประชาธิปไตยนั้น แสดงออกอย่างชัดเจนในผลงานทางวิชาการ เช่น การวิเคราะห์ว่าพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ทรงเตรียมการเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยอย่างค่อยเป็นค่อยไป⁷¹⁸ ซึ่งได้รับการโต้แย้งอย่างกว้างขวางจากนักวิชาการรุ่นหลังว่าสถาบันการเมืองที่ได้รับการตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5-7 ไม่ได้มีลักษณะของสถาบันในระบอบประชาธิปไตยแต่อย่างใด รวมทั้งนิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่เสนอว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและชนชั้นนำในเวลานั้นไม่ได้ปฏิรูปประเทศเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตย แต่ได้พยายามในทางตรงกันข้าม คือการทำให้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีความมั่นคงขึ้นด้วยการปฏิรูประบอบการปกครองดังกล่าวนี้ แต่ก็ประสบความล้มเหลวในการเผชิญหน้ากับการท้าทายของฝ่ายที่ต้องการเปลี่ยนระบอบการปกครอง จึงเกิดการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ขึ้นในที่สุด⁷¹⁹ อย่างไรก็ตาม ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ยังคงยืนยันในบทบาทของพระมหากษัตริย์และเจ้านายในการวางรากฐานประชาธิปไตย⁷²⁰ เช่น บทความ “ต้องรออีก 100 ปี” ที่เขียนใน พ.ศ.2555 ได้กล่าวสรุปถึงพัฒนาการทางการเมืองก่อนการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ว่า

“...ประมาณ พ.ศ. 2427 ก็เคยมีคณะเจ้านายและข้าราชการเสนอให้มี “คอนสติติวชั่น” ในสมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักดีว่า การเปลี่ยนแปลงนำสิ่งใหม่ๆ มาเป็นเรื่องยากสำหรับเมืองไทย จึงทรงพระราชนิพนธ์ทั้งบทความ และบทละครหลาย

⁷¹⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (10 ตุลาคม 2559), ค้นหาเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2559, จาก https://th.wikipedia.org/wiki/ชัยอนันต์_สมุทวณิช

⁷¹⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, **แผนพัฒนาการเมืองฉบับแรกของไทย: คำกราบบังคมทูลของเจ้านายและข้าราชการให้เปลี่ยนแปลงการปกครอง ร.ศ. 103**, (พระนคร:โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2513) และชัยอนันต์ สมุทวณิช, **การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย 2411-2475**, (กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 2523).

⁷¹⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไทย” ใน **ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียน และอนุสาวรีย์**, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2538), น. 125-135.

⁷²⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (19 กุมภาพันธ์ 2555), **ต้องรออีก 100 ปี**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000022708>

บทในการสอนคน รวมทั้งการสร้างเมืองจำลอง “ดุสิตธานี” และทรงให้มีการปกครอง การเลือกตั้ง ผู้บริหารด้วย เท่ากับเป็นการ “เรียนผ่านการเล่น”⁷²¹ และต่อมาเมื่อ “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า เจ้าอยู่หัว ทรงขึ้นครองราชย์ จึงทรงตั้งอภิรัฐมนตรีสภาขึ้น มีเจ้านายชั้นผู้ใหญ่หลายพระองค์เป็น อภิรัฐมนตรีสภา เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นขึ้นใหม่”⁷²² และกล่าวสรุปว่า “จะเห็นได้ว่าเมืองไทย เป็นสังคมที่เปิดมานานแล้ว ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จึงมิใช่ระบอบที่มีอำนาจล้นพ้น เด็ดขาดแต่อย่างใด ดังจะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพยายามที่จะ กระชกการบริหารบ้านเมืองหลายครั้ง แม้แต่การดำริที่จะให้มีนายกรัฐมนตรี เป็นต้น”⁷²³ นอกจากนี้ยังเห็นว่า “การเกิดเหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 ขึ้น ก็เป็นผลพวงของ “การเปิดเสรี” นี้ เอง ส่วนวิกฤตเศรษฐกิจโลกเป็นเพียงตัวเร่ง แต่การนำระบอบประชาธิปไตยมาใช้โดยมี ผู้แทนราษฎรเป็นปัญหา เพราะในสังคมตะวันตกนั้นมีการก่อตั้งกลุ่มต่างๆ และพรรคการเมืองที่ คอยคานอำนาจกัน ของเราไม่มี กองทัพจึงเป็นกลุ่มอำนาจที่แข็งแกร่งที่สุด”⁷²⁴ สะท้อนให้เห็นว่า ชัยอนันต์ สมุทวณิช มิได้ให้ความสำคัญแก่การปฏิวัติ พ.ศ.2475 ในแง่ที่เป็นจุดเริ่มต้นของระบอบ ประชาธิปไตย ซึ่งเป็นทัศนะที่แตกต่างจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” บางคนอย่าง ตรงกันข้ามเลยทีเดียว

ในบทความ นักประชาธิปไตยคนแรก⁷²⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช เสนอว่า “ความคิด ประชาธิปไตยครั้งแรกถูกจุดประกายขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2427 คือร้อยกว่าปีมาแล้ว และพระองค์เจ้า ปฤษฎางค์คือนักประชาธิปไตยคนแรก”⁷²⁶ ซึ่งการกล่าวเช่นนี้เพื่อสื่อความหมายว่ามีพัฒนาการ ทางการเมืองที่จะนำไปสู่การเป็นประชาธิปไตยอยู่แล้วจากกลุ่มเจ้านายและชนชั้นนำ การ เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามเงื่อนไขที่ชนชั้นนำสยามได้วางไว้แล้ว

⁷²¹ เรื่องเดียวกัน.

⁷²² เรื่องเดียวกัน.

⁷²³ เรื่องเดียวกัน.

⁷²⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁷²⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (13 พฤษภาคม 2555), นักประชาธิปไตยคนแรก, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000058841>

⁷²⁶ เรื่องเดียวกัน.

เหตุการณ์เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 จึงเป็นเพียง “รัฐประหาร 2475” โดยขยายความว่า “...ไม่มีอะไรที่เรียกได้ว่าเป็นการปฏิวัติ เพราะโครงสร้างทางการเมืองไม่ได้ถูกทดแทนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน กลุ่มอำนาจทางการเมืองใหม่ก่อให้เกิดความแตกแยก และการไร้เสถียรภาพนับแต่บัดนั้นเป็นต้นมา”⁷²⁷

กล่าวได้ว่า “พัฒนาการทางการเมือง” ก่อนการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ในทัศนะชัยอนันต์ สมุทวณิช คือ มีการเคลื่อนไหวและเตรียมวางรากฐานเพื่อนำไปสู่ระบอบประชาธิปไตยอยู่แล้ว จากกลุ่มเจ้านาย เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ใน พ.ศ.2475 จึงเป็นเพียงการเร่งเวลาตามเงื่อนไขที่ได้วางไว้แล้ว อนึ่ง ในทัศนะต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ของชัยอนันต์ สมุทวณิช กลับมองว่าเป็นเพียงการ “รัฐประหาร” เปลี่ยนกลุ่มผู้ถือครองอำนาจจากเจ้านายมาสู่กลุ่มข้าราชการ มิได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างการเมือง และการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมแต่อย่างใด ปัญหาทางการเมืองตลอด 80 กว่าปีที่ผ่านมามีเป็นปัญหาที่ดำเนินมาตั้งแต่เกิดการ “รัฐประหาร” ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475

เนื่องจากมีอุดมการณ์แบบราชาชาตินิยม ประกอบกับเห็นความสำคัญของการถ่วงดุลอำนาจกองทัพและพรรคการเมือง ชัยอนันต์ สมุทวณิช จึงเคลื่อนไหวทางการเมืองและให้ความหมายแก่ “ประชาธิปไตย” โดยเน้นบทบาทของพระมหากษัตริย์อยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาวะที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช ต้องการพึ่งพระบารมีในการปฏิรูปการเมืองหรือในการแก้ไขวิกฤตทางการเมือง นับเป็นลักษณะร่วมที่สำคัญระหว่าง ชัยอนันต์ สมุทวณิช กับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเลื้อเหือง” ทั้งหลาย

ภายหลังการรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และภายหลังจากการชุมนุมของกลุ่มคนเสื้อแดงยุติลงในช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2553 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ได้เข้ามารับหน้าที่เป็นกรรมการคนหนึ่ง ใน “คณะกรรมการปฏิรูปประเทศ” โดยคณะกรรมการดังกล่าวนี้ทำหน้าที่ยกร่างแผนปฏิบัติ

⁷²⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (16 ตุลาคม 2554), รัฐประหาร 2475. ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000131841>

การที่สามารถนำไปปฏิบัติ เพื่อแก้ไขปัญหาความยุติธรรมและความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้น ซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 19 คน ทำงานคู่ขนานไปกับ “คณะกรรมการสมัชชาปฏิรูปประเทศ”⁷²⁸ ในระหว่างทำงานดังกล่าวนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้แสดงความคิดเห็นในหนังสือพิมพ์ผู้จัดการในเชิงยกย่องนิธิ เอียวศรีวงศ์ และเสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็นอันมาก เช่นระบุว่า

ในการประชุมผู้ซึ่งให้ความคิดเห็นอย่างลึกซึ้ง และกว้างขวางมีทุกคนโดยเฉพาะอาจารย์ นิธิ และอาจารย์เสกสรรค์ ซึ่งทุกคนต้องรับฟัง และนำไปคิดทบทวนข้อเสนอต่างๆ คุณอนันต์ เลือกรวมการได้เหมาะสม เพราะมีข้อคิด และประสบการณ์จากหลายแง่มุม ทั้งนี้กรรมการต่าง เข้าใจถึงข้อจำกัดของการทำงานว่าความสำเร็จขึ้นอยู่กับประชาชนเอง กรรมการมีหน้าที่หยิบยก ปัญหา และเสนอแนวทางแก้ไขเท่านั้น ที่ดีก็คือว่าทุกคนมีอิสระอย่างเต็มที่ ไม่มีการแทรกแซงจาก ฝ่ายการเมืองเลย ฝ่ายการเมืองเองก็คงเกรงใจคุณอนันต์

...อาจารย์นิธิเป็นผู้เขียนสรุปทั้งหมด...ผมได้รับความรู้มาก...

การที่อาจารย์นิธิ และอาจารย์เสกสรรค์มาร่วมอย่างแข็งขัน... และได้แสดงความคิดเห็น อย่างเต็มที่ ข้อเสนอและงานของคณะกรรมการปฏิรูปฯ จึงมีร่องรอยของความคิดทั้งสองท่านนี้ มากโขอยู่⁷²⁹

นอกจากนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังสรุปว่า “การปฏิรูปเป็นทางออกของการเปลี่ยนแปลงใน ระบอบประชาธิปไตย ที่คนหลายคนใช้เวลาอาทิตย์ละ 8 ชั่วโมง มาปรึกษาหารือกัน โดยไม่มี ผลประโยชน์อะไร นอกจากคำตอบแบบเล็กน้อย นับว่าเป็นการสะท้อนถึงความหลังที่ยังคงมีอยู่ใน สังคมนี้ และเป็นการคุ้มค่าทีเดียว”⁷³⁰

ก่อนหน้าที่จะเขียนบทความข้างต้นนี้ คือในวันที่ 5 กันยายน พ.ศ.2553 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้นำบทความของจิม สเตนท์ (Jim Stent) ซึ่งได้วิเคราะห์วิกฤตสังคมไทยโดยมองการ

⁷²⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁷²⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (1 พฤษภาคม 2554), คณะกรรมการปฏิรูป, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000053469>

⁷³⁰ เรื่องเดียวกัน.

เคลื่อนไหวทางการเมืองของ “มวชนคนเสื้อแดง” ในแง่ดีอย่างมากมาตีพิมพ์ เช่น กล่าวถึงทัศนะของ จิม สเตนท์ ว่า

“1. แม้จะมีการช่วยเหลือด้านการเงินบ้าง แต่การให้เงินคงไม่ได้ทำให้ชาวไร่ชาวนายอมลำบากตรากตรำมานอนบนท้องถนนท่ามกลางความร้อนระอุได้ถึง 2 เดือน ยอมเสี่ยงชีวิต ดังนั้นมูลเหตุจูงใจด้านการเงินจึงไม่น่าจะเป็นปัจจัยหลักสำหรับคนส่วนใหญ่

2. พวกเขาต้องการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยหวังว่าการเปลี่ยนรัฐบาลจะช่วยให้ฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น แต่ชาวนาพวกนี้ก็ไม่ถึงกับจนอย่างไม่มีอะไรจะกิน

3. พวกเขาต้องการแสวงหาระบบการเมืองที่เป็นธรรมมากขึ้น เพื่อจัดการควบคุมและอำนาจทางการเมืองของเหล่าอำมาตย์ และยุติการมีสองมาตรฐานที่พวกคนรวย และผู้มีอำนาจสามารถทำอะไรก็ได้ และคนจนมีหนทางต่อสู้เพื่อความยุติธรรมน้อยมาก”⁷³¹

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังเขียนไว้ในบทความเดียวกันด้วยว่า

“จิมพูดคุยกับชาวนา และคนขับรถแท็กซี่จำนวนมาก คนเหล่านี้ส่วนใหญ่มาจากอีสาน จิมเห็นว่าพวกเขามีความรู้ค่อนข้างดีว่าอะไรเป็นความไม่ถูกต้อง ส่วนใหญ่จะชิงชังพวกอำมาตย์ ไม่ชอบสองมาตรฐาน และไม่พอใจที่มีการรัฐประหาร แม้ว่าจะไม่รู้เรื่องประชาธิปไตยอย่างลึกซึ้ง แต่ก็รู้ว่าพวกเขาคือพลเมืองผู้มีสิทธิทางการเมืองที่ถูกผลกระทบจากรัฐบาลที่ถือหางคนรวย และผู้มีอำนาจ

การเข้าร่วมชุมนุมทำให้คนชนบทเปลี่ยนจากผู้ไม่สนใจการเมืองไปเป็นผู้ตื่นตัว...”⁷³²

ในตอนท้ายของบทความนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึงการวิเคราะห์ของจิม สเตนท์ ซึ่งไม่เพียงแต่จะสะท้อนถึงการมอง “มวชนคนเสื้อแดง” ในแง่ดีเท่านั้น ยังแสดงให้เห็นข้อจำกัดของ “คนเสื้อเหลือง” ด้วย ดังความต่อไปนี้

⁷³¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (5 กันยายน 2553), วิเคราะห์วิกฤตสังคมไทย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000124249>

⁷³² เรื่องเดียวกัน.

“ที่น่าสนใจก็คือ ส่วนหนึ่งของคนเสื้อแดงก็คือ ผู้ที่เคยเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย โดยเฉพาะพวก 6 ตุลาคม 2519 คนเหล่านี้มีอุดมคติ

...แกนนำสำคัญของคนเสื้อเหลืองอยู่ในกรุงเทพฯ เป็นชนชั้นนำ นักธุรกิจ และข้าราชการระดับสูง ส่วนใหญ่ไม่เคยสัมผัสกับคนชนบท...”⁷³³

อนึ่ง ควรกล่าวด้วยว่า ก่อนหน้าที่จะเขียนบทความข้างต้น คือในช่วงหลังจากเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงในเดือนเมษายน พ.ศ.2553 (ซึ่งชัยอนันต์ สมุทวณิช เรียกว่า “สงครามเสื้อแดง”) ไม่นาน ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้วิเคราะห์ “คนเสื้อแดง” ในลักษณะที่แตกต่างจากที่เคยวิเคราะห์ในช่วงเข้าร่วมประชุมใน “คณะกรรมการปฏิรูปประเทศ” เป็นอันมาก ดังความต่อไปนี้

“ภาพที่น่าวิเคราะห์ก็คือ ผู้ชนบ่าคลั่งบุกเข้าใส่ทหาร ยึดรถ และอาวุธ แม้ทหารจะบาดเจ็บก็ก่นด่าพยาบาล และลากตัวเอาลงมากระที่บ คุไปแล้วไม่น่าจะเป็นคนไทยที่สามารถทำเช่นนั้นได้ การที่รัฐบาลประกาศห้ามทหารและตำรวจใช้อาวุธ ยิ่งทำให้ผู้ชนเหิมเกริม แต่ถ้าวิเคราะห์แยกแยะผู้ชนอย่างละเอียดแล้ว จะพบว่า ประกอบไปด้วยคนหลายประเภทด้วยกันคือ

1. คนชนบทที่มีความเดือดร้อน และถูกกดขี่มีจำนวนหนึ่งที่เข้าร่วมชุมนุม คนเหล่านี้เคยได้อ่านหนังสือจากนโยบายประชานิยมของทักษิณ

2. คนในเมืองซึ่งเป็นแท็กซี่ และมอเตอร์ไซด์รับจ้างที่นิยมชมชอบในตัวทักษิณ

3. กลุ่มหัวคะแนนของ ส.ส.พรรคเพื่อไทย และผู้จัดทำวิทยุชุมชน

4. แกนนำซึ่งมีประมาณ 30 คน

5. ส.ส.และผู้สนับสนุนพรรคเพื่อไทย

6. คนงานต่างชาติ โดยเฉพาะคนงานพม่า และมีคนเขมรจากชายแดนบางส่วน

7. อดีตผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยจากน่าน และอีสานใต้ซึ่งชำนาญในการใช้อาวุธ

8. กลุ่มผู้ติดอาวุธประกอบด้วย ทหารพราน และทหารนอกประจำการ”⁷³⁴

นอกจากนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังระบุด้วยว่า

⁷³³ เรื่องเดียวกัน.

⁷³⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (25 เมษายน 2553), *ต้นทุนของประชาธิปไตย*, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000056645>

“เหตุการณ์เมื่อ 10 เมษายน ไม่ใช่การแสดงออกทางประชาธิปไตย แต่อาศัยเงื่อนไขของสิทธิเสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตย ทำให้เกิดการจลาจล ที่น่าเสียดายและเสียใจก็คือ การไประดมแรงงานต่างชาตินา และคนกลุ่มนี้เองที่เป็นผู้ไปลากทหารบาดเจ็บลงมาจากเวที

นี่คือการเมืองไทย และประชาธิปไตยไทย เห็นที่เราจะต้องเพิ่มคำอธิบายประชาธิปไตยด้วยว่า เป็นระบอบการเมืองที่ให้สิทธิเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นคนดี มีการศึกษา มีเหตุผล รักสันติ หรือคนชั่ว คนไร้อาชีพ คนถ้อยสฤล คนโกหกพกลม คนเห็นแก่เงิน ขาดตัว และนิยมความรุนแรง

ประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้คนชั่ว คนโกหก และคนเห็นแก่ตัวเห็นแก่เงินเข้ามามีบทบาท และมีการแสดงออกที่หยาบคาย มีการก่อกวนตบตีจลาจล แสดงความโกรธของคนที่มีปมด้อยออกมาให้เห็น สังคมไทยก็ต้องอดทนกับคนพวกนี้ อย่างน้อยเราก็ต้องยอมรับว่า ยังอีกนานที่เราจะมีการเมืองที่มีเหตุผล และเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

...ดังนั้นจึงเหมาะสมแล้วที่รัฐจะดำเนินการโดยแยกแยะประชาชนออกจากผู้ก่อการร้ายในเมือง และต้องใช้กำลัง...เพื่อรักษาความสงบของบ้านเมือง”⁷³⁵

อย่างไรก็ตาม ในเดือนต่อมา หลังจากเขียนบทความข้างต้น คือในช่วงกลางเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2553 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้วิเคราะห์ว่า รัฐไทยเปลี่ยนแปลงไปแล้ว โดยเปลี่ยนจาก “รัฐประชาชาติ” มาเป็น “รัฐสมัยใหม่” ซึ่ง ชัยอนันต์ สมุทวณิช วิเคราะห์ลักษณะของรัฐสมัยใหม่ (หรือ “รัฐไทยใหม่”) ไว้ดังนี้

“รัฐประชาชาติปัจจุบันจะเน้นความมีเอกภาพ แต่รัฐสมัยใหม่...จำเป็นต้องยอมรับความหลากหลาย ทั้งทางเชื้อชาติ ภาษา ความคิด และผลประโยชน์จะเน้นแต่เอกภาพเพียงด้านเดียวไม่ได้

ในด้านการใช้กำลังบังคับนั้น รัฐประชาชาติเน้นการสยบยอม แต่รัฐสมัยใหม่เน้นความเป็นอิสระของพลเมือง

⁷³⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (25 เมษายน 2553), *ต้นทุนของประชาธิปไตย*, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000056645>

ในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับคนและชุมชน รัฐประชาชาติมีวิธีการที่ให้ประชาชนต้องพึ่งพารัฐ แต่รัฐสมัยใหม่ต้องการให้คน และชุมชนมีความเป็นเอกเทศ สามารถดำเนินชีวิต และกิจกรรมต่างๆ ได้เองโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพารัฐ

ในด้านการบังคับควบคุมคนในสังคม รัฐประชาชาติจะบังคับใช้กฎหมายเป็นหลัก แต่รัฐสมัยใหม่จะใช้วิธีการหวานล่อมชักจูง เพื่อให้เกิดความเต็มใจพร้อมใจ

รัฐประชาชาตินิยมสร้างมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งเป็นลักษณะของการผลิตสินค้าอุตสาหกรรม นอกจากนั้นในทางสังคม-การเมือง ก็ยังต้องการมาตรฐานเดียวที่ให้ทุกกลุ่มในสังคมยอมรับนับถือด้วย แต่สำหรับรัฐสมัยใหม่แล้ว ปล่อยให้กลุ่มสามารถมีความหลากหลายได้ ทั้งทางความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมต่างๆ

รัฐประชาชาติเน้นการรวมศูนย์อำนาจ ส่วนรัฐสมัยใหม่จะเปิดโอกาสให้มีการกระจายอำนาจ

รัฐประชาชาติจะเป็นฝ่ายกำหนดกฎเกณฑ์สำหรับคนในสังคม แต่รัฐสมัยใหม่จะส่งเสริมให้ภาคเอกชน และประชาชนมีความริเริ่ม

รัฐประชาชาตินิยมระดมสรรพกำลังจากประชาชน แต่รัฐสมัยใหม่เน้นการมีส่วนร่วม รัฐประชาชาติจะรวมอำนาจทั้งหมดมาไว้ที่ศูนย์กลาง ดังนั้นจึงทำให้ชุมชนไร้อำนาจ แต่รัฐสมัยใหม่ทำให้ชุมชนและประชาชนมีอำนาจ”⁷³⁶

และ

“ดังนั้น รัฐไทยปัจจุบันจึงมีการเปลี่ยนแปลงจากรัฐประชาชาติไปเป็นรัฐสมัยใหม่ ที่ผมเคยเรียกว่า “ประชารัฐ” หมายถึงรัฐที่มีความสัมพันธ์กับประชาชนแบบให้ประชาชนมีส่วนร่วม ไม่ใช่ให้ประชาชนสยบยอมแบบไพร่ฟ้า

⁷³⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (16 พฤษภาคม 2553). รัฐไทยใหม่, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000067459>

รัฐสมัยใหม่เกิดจากพลังกดดันจากกระแสโลก และจากพลังของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งพลังนี้ยิ่งใหญ่กว่าพลังการเคลื่อนไหวของขบวนการทางการเมือง”⁷³⁷

ชัยอนันต์ สมุทวณิช สรุปในตอนท้ายของบทความนี้ว่า

“การจะเปลี่ยนรัฐได้นั้น ลำพังการเคลื่อนไหวของคนกลุ่มเดียวย่อมเป็นไปได้ยาก รัฐมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และสถาบันทุกสถาบัน รวมทั้งสถาบันพระมหากษัตริย์ย่อมได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงนี้ได้ทั้งนั้น

การพูดถึง “การเมืองใหม่” จึงน่าจะเหมาะสมกว่า เพราะในขณะที่มีการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก วิธีการและพฤติกรรมทางการเมือง ก็ควรจะมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เพื่อให้ความเป็นไทยมีความเป็นมาตรฐานสากลด้วย “ความใหม่” ของรัฐไทย จึงไม่ใช่อะไรอื่นนอกเสียจากความทันสมัยแบบสากล ส่วนความเป็นไทยนั้นก็คือ ลักษณะพิเศษของสังคมไทย เช่น การมีสถาบันพระมหากษัตริย์ นั่นเอง”⁷³⁸

จะเห็นได้ว่าในสถานการณ์ที่ความขัดแย้งทางการเมืองดำเนินไปสู่ความรุนแรง ชัยอนันต์ สมุทวณิช มีบทบาทอย่างมากในการวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์ต่างๆ ให้มวลชน “คนเสื้อเหลือง” รับรู้ และเมื่อสถานการณ์เริ่มคลี่คลายลง ก็เสนอภาพสังคมไทยในอุดมคติเพื่อเป็นทางเลือกสำหรับมวลชน “คนเสื้อเหลือง” โดยเสนอให้นำประชาธิปไตยแบบสากลมาใช้ แต่ให้รักษาความเป็นไทยที่มีลักษณะพิเศษคือการมีสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อพึงพระบารมีของพระองค์ ซึ่งอาจเรียกว่า “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ส่วนลักษณะสำคัญของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ตามความหมายที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช เน้นในช่วงที่เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง จะได้วิเคราะห์ต่อไปข้างหน้า

ใน พ.ศ.2557 ในฐานะสมาชิกสภาปฏิรูปแห่งชาติด้านการเมือง ชัยอนันต์ สมุทวณิช เสนอความคิดเห็นว่า ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ถูกต้องนั้นต้องการคนที่มีคุณภาพ

⁷³⁷ เรื่องเดียวกันนี้

⁷³⁸ เรื่องเดียวกัน.

แต่ระบอบประชาธิปไตยของไทยในปัจจุบันประชาชนไม่มีคุณภาพ ทำให้เกิดเป็นปัญหา ดังนั้นการแก้ปัญหาจึงต้องทำให้ประชาชนมีคุณภาพ ไม่ถูกหลอกง่าย ไม่เห็นแก่เงินมากกว่าสิทธิ ไม่เชื่อข่าวลือง่ายและสนับสนุนคนบางคนอย่างไม่ลืมหูลืมตา นอกจากนี้ชัชชนันต์ สมุทวณิช ยังเห็นว่าการแก้ปัญหาทางการเมืองในปัจจุบันอยู่ที่การวางกรอบอำนาจให้การเมืองส่วนบนมากกว่าส่วนล่าง จึงจำเป็นต้องอุดช่องว่างของปัญหาการเมืองด้วยการลดอำนาจของ ส.ส. และควรลดจำนวน ส.ส. ลงให้เหลือเพียง 77 คน โดยให้ ส.ส.จำนวน 77 คนนี้มาจากการเลือกตั้งจังหวัดๆ ละ 1 คน ใช้เขตจังหวัดเป็นเขตเลือกตั้ง เนื่องจากเห็นว่าการทำหน้าที่ของ ส.ส. ส่วนใหญ่เป็นเรื่องทางเทคนิค เรื่องวิชาการ จึงไม่จำเป็นต้องมีจำนวนมาก และให้นับการกระจายอำนาจไปยังท้องถิ่น เพื่อให้ปัญหาในท้องถิ่นมีคนในพื้นที่ดูแลได้อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ โดยรูปแบบนี้ ส.ส.ก็ไม่จำเป็นต้องสังกัดพรรค และจะช่วยลดปัญหาการคอร์รัปชันลงได้ด้วย เพราะหากมีจำนวน ส.ส. มาก และมีการคอร์รัปชันเกิดขึ้น ก็จะควบคุมได้ยาก แต่หากเน้นงานท้องถิ่นมากขึ้น เมื่อมีการคอร์รัปชันเกิดขึ้น ประชาชนในท้องถิ่นจะเห็นได้ง่าย ส่วนวิธีการเลือกนายกรัฐมนตรีนั้น ชัชชนันต์ สมุทวณิช ไม่เห็นด้วยกับระบบเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีโดยตรง เพราะระบบเลือกตั้งในประเทศไทยยังไม่ครอบคลุม เช่น ยังไม่มีการเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นต้น จึงอาจก่อให้เกิดการเอื้อประโยชน์ได้ ดังนั้น นายกรัฐมนตรีจึงควรมาจากการโหวตในสภา โดยไม่จำเป็นต้องจะต้องเป็น ส.ส. และเมื่อการร่างรัฐธรรมนูญเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องมีการลงประชามติ เพราะรัฐธรรมนูญไม่ใช่ความขัดแย้งที่ต้องการขอความเห็น เชื่อว่าประชาชนจะยอมรับโดยปริยาย⁷³⁹

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ชัชชนันต์ สมุทวณิช มีความรอบรู้อย่างยิ่งเกี่ยวกับรัฐและอุดมการณ์รัฐ รวมทั้งความหมายของประชาธิปไตยที่มีนักคิดหลายชาติได้นิยามเอาไว้ แต่ชัชชนันต์ สมุทวณิช จะเลือกเน้นหรือใช้ “ประชาธิปไตย” ในลักษณะใดหรือความหมายใด ขึ้นอยู่กับการประเมินสภาพการณ์ทางการเมืองและการเลือกจุดยืนทางการเมืองในขณะที่ทำ

⁷³⁹ ลต ส.ส.เหลือจังหวัดละคน! "ชัชชนันต์ สมุทวณิช" ผุดไอเดีย เปิดทางคนนอก นั่ง นายกฯ, (13 ตุลาคม 2557), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1413166313

การเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อให้สังคมไทยมีความเป็น “ประชาธิปไตย” มากขึ้น ดังจะได้วิเคราะห์โดยละเอียดต่อไป

สำหรับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” อีกสองคน คือ สมบัติ อารงธัญญวงศ์ และ ไชยยันต์ ไชยพร นั้น เนื่องจากมีบทบาทและอิทธิพลทางความคิดน้อยกว่าธีรยุทธ บุญมี และชัยอนันต์ สมุทวณิช ประกอบกับมีเวลาอันจำกัดในการวิจัย ทำให้ไม่อาจวิเคราะห์พื้นฐานความคิดของนักวิชาการทั้งสองอย่างละเอียดได้ จำเป็นต้องกล่าวถึงโดยสังเขปเท่านั้น

สมบัติ อารงธัญญวงศ์ ศึกษาในระดับปริญญาตรีที่คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แล้วศึกษาระดับปริญญาโทสาขาวิชาการปกครองที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในทศวรรษ 2510 ซึ่งสมบัติ อารงธัญญวงศ์ ศึกษาอยู่นั้น นิสิตของมหาวิทยาลัยทั้งสองแห่งนี้ได้รับการปลูกฝังให้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และให้ความสำคัญแก่ระบบอาวุโสมากเป็นพิเศษ

ส่วน**ไชยยันต์ ไชยพร** นั้น เริ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองตั้งแต่ยังศึกษาอยู่ที่ประเทศอังกฤษ โดยร่วมปราศรัยโจมตีและขับไล่คณะรัฐประหารในเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2535 เมื่อกลับมาเป็นอาจารย์สอนที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก็มีบทบาทเป็นคอลัมน์นิสต์ที่แสดงความคิดเห็นทางการเมืองอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งยังมีบทบาทโดยตรงทางการเมือง เช่น การฉีกบัตรเลือกตั้งเมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ.2549 ซึ่งทำให้กระแสการถกเถียงเกี่ยวกับการใช้ “สันติวิธี” ในสังคมไทยคึกคักมากขึ้น นอกจากนี้ไชยยันต์ ไชยพร ยังมีส่วนช่วยประสานงานให้เกิด “เครือข่ายนักวิชาการเพื่อประชาธิปไตย” (ควป.) ที่มีหลายมหาวิทยาลัยเข้าร่วมเพื่อเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ลาออก โดยมีการออกแถลงการณ์หลายฉบับ และในการ

ชุมนุมของของ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” นั้น นอกจากจะมีบทบาทช่วยเหลือด้วยการหานักวิชาการขึ้นไปพูดบนเวทีแล้ว ไชยันต์ ไชยพร ยังได้ขึ้นเวทีปราศรัยด้วยตนเองอีกด้วย⁷⁴⁰

พื้นฐานความคิดที่นักวิชาการเสื้อเหลืองมีร่วมกัน คือพื้นฐานความคิดที่ผูกพันกับความหมายของ “ความเป็นไทย” ที่ปัญญาชนกระแสหลักร่วมกันสถาปนาขึ้น และได้รับการผลิตซ้ำจากสถาบันต่างๆ ที่เป็นกลไกอำนาจรัฐ โดยเชื่อว่าชาติไทยหรือสังคมไทยจะมีความสุข ความมั่นคง ความเจริญก้าวหน้า และสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาวิกฤตการณ์ทางการเมืองได้ ก็เพราะมีพระมหากษัตริย์ทรงดูแลสังคมการเมืองไทย พระองค์ทรงถึงพร้อมด้วยทศพิธราชธรรมจึงทรงมีพระมหากรุณาธิคุณอย่างสูงสุด พระองค์ทรงดูแลการปกครองประเทศของรัฐบาลอย่างใกล้ชิดเพื่อให้ผู้นำประเทศใช้อำนาจอย่างถูกต้องตามครรลองคลองธรรม เมื่อใดก็ตามที่ผู้นำประเทศใช้อำนาจไปในทางที่ผิดจนเกิดวิกฤตขึ้นภายในชาติ พระองค์ก็จะทรงหาทางออกหรือพระราชทานคำแนะนำให้เกิดการแก้ไขวิกฤตจนกระทั่งปัญหาลี้คลายลงไป หรือหากประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากการใช้อำนาจของผู้ปกครองก็สามารถถวายฎีกาเพื่อขอพึ่งพระบารมี รวมทั้งสามารถถวายฎีกาเพื่อขอ “นายกรัฐมนตรีพระราชทาน” ด้วย⁷⁴¹

พื้นฐานความคิดดังกล่าวข้างต้นนี้เป็นรากฐานในการนิยามระบอบ “ประชาธิปไตย” ของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทที่เกิดวิกฤตทางการเมือง โดยเน้นว่าจะต้องเป็น “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ดังจะได้วิเคราะห์โดยละเอียดต่อไป

⁷⁴⁰ สุทธาสินี จิตธรรมไทย, (7 เมษายน 2549), “ผมไม่ใช่..ฮีโร่” ไชยันต์ ไชยพร เหตุ “ฉีกบัตร” เลือกตั้ง, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=jezt&month=07-04-2006&group=6&gblog=13>

⁷⁴¹ โปรดดู สายชล สัตยานุรักษ์, คึกฤทธิ์กับประติษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2 ยุคจอมพลสฤษดิ์ถึง ทศวรรษ 2530, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2550), น. 39-122.

การสร้างความหมายของ “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ระหว่างพ.ศ. 2548-2557 และการผลิตซ้ำความคิดและความหมายที่มีมาในอดีต

ในบริบทที่เกิดวิกฤตทางการเมืองซึ่งมีการเคลื่อนไหวต่อสู้ระหว่าง “คนเสื้อเหลือง” กับ “คนเสื้อแดง” นั้น “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ได้อธิบายสาเหตุของความล้มเหลวของ “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ด้วยการผลิตซ้ำความคิดและความหมายหรือวาทกรรมที่มีมาในอดีต อันได้แก่ 1) นักการเมืองไร้ศีลธรรมหรือจริยธรรม 2) “การซื้อเสียง” และการปรับเปลี่ยนความหมายของ “การซื้อเสียง” 3) “พรรคการเมืองเลว” 4) “ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่พร้อมสำหรับระบอบประชาธิปไตย” 5) ผลร้ายจาก “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ต่อชาติไทยและสังคมไทย และ 6) “ระบอบทักษิณ” ความคิดและความหมายเหล่านี้ล้วนมีส่วนเพิ่มพลังให้แก่ความคิดที่ว่า “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ยังไม่เหมาะสมกับสังคมไทย จนกว่าจะมีการ “ปฏิรูปการเมือง” ให้เกิดระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงเสียก่อน

ตามปกติแล้ว “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ล้วนแต่ให้ความสำคัญแก่การเลือกตั้ง เพื่อให้มีนายกรัฐมนตรีและรัฐสภาที่ยึดโยงกับประชาชนที่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย และสามารถเปลี่ยนแปลงผู้นำประเทศในกรณีผู้นำขาดสมรรถภาพ หรือขาดคุณธรรม หรือสร้างปัญหาต่างๆ ให้แก่ชาติบ้านเมืองหรือประชาชน แต่ในสถานการณ์ที่เกิดวิกฤตทางการเมืองในระหว่าง พ.ศ.2548-2557 “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ได้ถูกลดความสำคัญลงไป หรือถึงกับได้รับการปฏิเสธ โดยมีการเน้นปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง ได้แก่ ปัญหานักการเมืองไร้ศีลธรรมหรือจริยธรรม ปัญหาการซื้อเสียงและนโยบายประชานิยม ปัญหานักการเมืองไร้คุณธรรมหรือจริยธรรม ปัญหา ส.ส. ไร้คุณภาพ ปัญหาพรรคการเมืองเลว และปัญหาประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่พร้อมสำหรับระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น

การลดความสำคัญของระบอบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง ปรากฏขึ้นตั้งแต่ช่วงสองทศวรรษแรกหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 อาจกล่าวได้ว่าความขัดแย้งทางการเมืองหลังจากการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติของปรีดี พนมยงค์ และเหตุการณ์ “กบฏบวรเดช” ใน พ.ศ.2476 ที่นำไปสู่การต่อสู้ทางความคิดและการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างหลายฝ่าย โดยหลวงพิบูลสงคราม (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) ซึ่งมีบทบาทโดดเด่นในการปราบ “กบฏบวรเดช” สามารถผลักดันให้มี

การทุ่มเทงบประมาณราว 1 ใน 4 ของงบประมาณทั้งหมดไปในการสร้างกองทัพเพื่อเป็นฐานอำนาจ และผู้มีอำนาจในฝ่ายรัฐบาลได้สั่งปิดหนังสือพิมพ์ และจัดตั้งศาลพิเศษ ประกอบกับการที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม นำประเทศเข้าสู่สงครามในทศวรรษ 2480 โดยเน้นอุดมการณ์ “เชื้อผู้นำชาติพันธุ์” ทำให้ระบอบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งมีความหมายน้อยลงมาก

เมื่อถึงทศวรรษ 2490 ท่ามกลางความขัดแย้งทางการเมืองหลังจากเกิดกรณีสวรรคต มีความพยายามที่จะอ้างเหตุผลต่างๆ นานาเพื่อลดอิทธิพลทางความคิดของฝ่ายที่ให้ความสำคัญแก่การเลือกตั้ง เช่น **ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช** เน้น เรื่องการลงมติระหว่าง “คนชั่ว” ที่เป็นฝ่ายเสียงข้างมาก กับ “คนดี” ที่เป็นฝ่ายเสียงข้างน้อย ซึ่งฝ่าย “คนชั่ว” ย่อมจะชนะทุกครั้งไป โดยกล่าวว่า

“ประชาธิปไตยไม่ได้หมายความว่า เป็นการปกครองที่ถือเอาข้างมากแต่เสียงเท่านั้น เพราะถ้าเอาใจ 500 คน มาประชุมกับพระ 5 องค์ และเสนอญัตติให้อภิปรายกันว่าจะไปปล้นเขาดีหรือไม่ดี เมื่อลงมติกันที่ไร ใจ 500 ต้องลงมติไปปล้นเขาเพราะเอาชนะพระได้ทุกที่ แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าดีของเสียงข้างมากที่ให้ไปปล้นเขานั้นเป็นการถูกต้องด้วยทำนองคลองธรรม...

การปกครองโดยเสียงข้างมากที่เรียกว่าประชาธิปไตย จะต้องไม่ถือเกณฑ์เอามากแต่เสียงเป็นใหญ่ ยังต้องมากด้วยวิชาความรู้ ความจงรักภักดีต่อชาติบ้านเมือง และความสุจริตซื่อสัตย์ต่อประชาชนด้วย จึงจะเป็นการปกครองที่ดี เพื่อประโยชน์สุขสมบูรณ์ของประชาชนพลเมืองสมชื่อประชาธิปไตย”⁷⁴²

ในการอภิปรายเกี่ยวกับบทบาทตามรัฐธรรมนูญของพระมหากษัตริย์ในการเลือกวุฒิสมาชิกในที่ประชุมรัฐสภาในเดือนมกราคม พ.ศ.2492 มีผู้อภิปรายสนับสนุนที่อ้างเหตุผลหลายประการ เช่น **พระยาอาณาจักรภิบาล** กล่าวว่า “ตามรัฐธรรมนูญฉบับที่แล้วๆ มา...ทุกคนพยายามจะให้อำนาจแก่ราษฎรอย่างเต็มที่...พฤตสภาเราให้สมาชิกสภาผู้แทนเป็นผู้เลือกแล้วเกิดผลอย่างไร...เมื่อคราวที่เลือกพฤตสภาเราให้เป็นอำนาจของราษฎรเต็มที่...เกิดผลอย่างไรขึ้นก็รู้กันทั่วไป เพราะฉะนั้น วุฒิสภาที่ถวายเป็นอำนาจพระมหากษัตริย์นี้ ข้าพเจ้าว่าอาศัยพฤติการณ์ที่

⁷⁴² อ้างใน สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, *แผนชิงชาติไทย: ว่าด้วยรัฐและการต่อต้านรัฐสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ครั้งที่สอง (พ.ศ.2491-2500)*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ 6 ตุลารำลึก, 2550), น. 229-230.

เป็นมาแล้ว...ผลที่สุดคนดีที่ควรจะไป ที่ควรจะได้ก็ไม่ได้ เพราะเราถือตามอารมณ์ตามพรรค แล้วเกิดผลอย่างไร ที่สุดเกิดรัฐประหาร...”⁷⁴³

ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ก็กล่าวในทำนองเดียวกันว่า “เพราะว่าแต่ก่อนนั้นเราจะเห็นว่าการ ที่ให้การเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องในการแต่งตั้งวุฒิสภา เราจะได้ผู้มีความรู้ความชำนาญที่ แท้จริง จะได้แต่นักการเมืองเข้ามา...สภาสูงก็กลายเป็นสภาของนักการเมืองไป...เรา ต้องการผู้ที่มีความรู้ความชำนาญตักเตือนสติ ไม่ให้อำนาจอะไรมากนอกจากเตือนสติเท่านั้น ส่วน อำนาจในการเงินนั้นไม่มีอำนาจยับยั้งได้อย่างที่สมาชิกผู้มีเกียรติได้กล่าวแล้ว อำนาจแต่งตั้งนี้ สภาร่างรัฐธรรมนูญก็คิดว่าจะให้พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งหรือจะให้ราษฎรเลือกตั้ง แต่ในที่สุด เราก็คิดว่า...ควรแล้วที่จะให้พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งอย่างของอังกฤษซึ่งถือเป็นแม่ ประชาธิปไตย เขาก็ใช้วิธีนี้ เพราะถ้าให้ราษฎรเลือกตั้งก็จะเป็นสภาการเมืองไปเหมือนกัน”⁷⁴⁴

นอกจากนี้ในอดีตยังมีการให้เหตุผลอื่นๆ ซึ่งมีผลในทางลดความสำคัญของการเลือกตั้ง เช่น ให้เหตุผลในแง่ที่ประชาชนไม่สนใจการเลือกตั้ง มีผู้ออกมาใช้สิทธิในการเลือกตั้งน้อย มาก เช่น เทพ โชติษฐิ์ อภิปรายใน พ.ศ.2492 ว่า “ท่านทั้งหลายที่นี้คงจำได้ว่า เปอร์เซ็นต์ของผู้ มาออกเสียงนั้นลดน้อยถอยลงเป็นลำดับ...ราษฎรของเราบางคนก็ไม่พยายามที่จะเอาใจใส่ต่อ การเมือง...เปอร์เซ็นต์ออกเสียง 20 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น...”⁷⁴⁵ หรือให้เหตุผลว่านักการเมืองที่ได้รับ เลือกตั้งมีความแตกต่างจากพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง เนื่องจากนักการเมืองนั้น “ยังมีความรู้สึก ในเรื่องผลประโยชน์ของท้องถิ่นอยู่มากมายเหลือเกิน...มันต้องคิดประโยชน์ส่วนรวมของชาติ ทั้งหมดจึงจะเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง...กับราษฎรนี้คือราษฎรเป็นส่วนน้อยที่เลือกขึ้นมาเพราะ เรายังไม่ค่อยนิยมชมชื่นกันจริงจัง...เพราะฉะนั้นในการที่เราจะมีสภาอีกสภาหนึ่งประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญในกิจการงานทุกๆ แผนก พระมหากษัตริย์ทรงเลือกตั้งขึ้นมานั้น มันก็เป็นการ

⁷⁴³ รายงานการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ 25 พิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช 2492, น. 104-105 อ้างใน สมชาย ปรีชาศิลปกุล, ข้อถกเถียงว่าด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ในองค์การจัดทำรัฐธรรมนูญของไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2475-2550, (เชียงใหม่: คีแอนด์ พรีนติ้ง, 2558), น. 99-100

⁷⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 100. (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁷⁴⁵ รายงานการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ 19 พิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช 2492, น. 437 อ้างใน เรื่อง เดียวกัน, น. 101.

เหมาะสมอยู่เหมือนกันสำหรับบ้านเมืองเราในเวลานี้ และพระมหากษัตริย์ของเรานั้น เราจะต้องรับรองได้ว่าท่านก็จะพยายามปฏิบัติหน้าที่ของท่านเพื่อประโยชน์ของราษฎรทั้งประเทศเหมือนกัน ตามหลักประชาธิปไตยนั้น ความปรารถนาของพระมหากษัตริย์ก็คือความปรารถนาของประชาชนนั่นเอง”⁷⁴⁶ จากคำอภิปรายนี้เห็นได้ชัดเจนว่าผู้อภิปรายถือว่าการเมืองเป็นตัวแทนของ “ท้องถิ่น” ในขณะที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นตัวแทนแห่ง “ความปรารถนา” ของประชาชนทั้งชาติ อาจกล่าวได้ว่าทัศนะเช่นนี้เป็นทัศนะที่ลดความสำคัญของการเลือกตั้งระดับประเทศ เช่นเดียวกับผู้ที่เห็นว่าประชาชนไทยยังไม่พร้อมสำหรับระบอบประชาธิปไตยนั่นเอง

นอกจากนี้ ความสำคัญของการเลือกตั้งยังลดลงเพราะในหลายทศวรรษที่ผ่านมา มีการเสนอภาพของนักการเมืองที่เลวร้ายและไร้สมรรถภาพโดยหลายฝ่าย ภาพลักษณ์นักการเมือง และพรรคการเมืองเลวหรือมี “พฤติกรรมอันพึงรังเกียจ” เป็นภาพลักษณ์ที่ได้รับการสร้างขึ้นอย่างเข้มข้นตั้งแต่ทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา แม้แต่กุหลาบ สายประดิษฐ์ ก็เขียนบทความในวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ.2490 ความว่า

“การศึกษาและความใส่ใจในการปกครองตนเองของราษฎร ยังอยู่ในระดับต่ำ และตลอดเวลา 15 ปีมานี้ ก็ได้รับความพेंงเล็งจากฝ่ายปกครองเพื่อขยับขยายไปสู่ระดับใหม่น้อยนัก ภาพการณ์เช่นนี้ไม่เป็นนิมิตมงคลแก่ประชาธิปไตยอยู่แล้ว...มาถึงบัดนี้ เรามีภาพการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นซึ่งเปนอาการที่ลั้วแต่จะบั่นทอนกำลังประชาธิปไตยลงไป. เราได้เห็นความไม่จริงจังยั่งยืนของรัฐบาล, เราได้เห็นความทุจริต ความเสื่อมทางจิตใจ ความระวางสงสัยและความไม่เชื่อถือไว้วางใจกัน ปรากฏแพร่หลายทวีขึ้นทั่ว ๆ ไป, ในที่สุดเราก็ได้เห็นความไม่มั่นคงทางการเมือง ได้เห็นความประพฤติอันพึงรังเกียจไม่น่าเชื่อถือไว้วางใจของนักการเมืองหลายคน, ได้เห็นความแตกร้างรุนแรงระหว่างพรรคการเมือง ทั้งที่ไม่เห็นความแตกต่างระหว่างนโยบายพรรค และในที่สุดระหว่างความแตกร้างรุนแรงของพรรคเพียงที่มีอยู่ 3 พรรค เรากำลังจะมีพรรคใหม่เพิ่มขึ้นเปน 4, 5 และ 6 ในจำนวนเหล่านี้เปนที่คาดได้ว่าจะมีพรรคอย่างน้อย 2 พรรค ซึ่งจะมีความคิดจิตใจต่างกันไกลในมูลฐาน รูปการดังเปนอยู่ และที่จะเปนไปข้างหน้า โดย

⁷⁴⁶ รายงานการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ 18 พิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช 2492, น. 428-429 อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 101.

อะเพาะในส่วนที่เกี่ยวกับพรรคการเมืองนั้น ถ้าเราไม่หลอกตัวเองหรือมุ่งปลอบตัวเองจนเกินไป เราก็พูดไม่ได้ในขณะนี้ว่า เราแลเห็นความแจ่มใสรำไรในท้องฟ้าการเมืองของเรา...”⁷⁴⁷

นักเขียนและนักหนังสือพิมพ์จำนวนมากวิจารณ์ “นักการเมือง” ในทำนองเดียวกัน กับกุหลาบ สายประดิษฐ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม สูญเสียอำนาจ จากการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เช่น “ไทยน้อย” (นามแฝง) เขียนว่า “เท่าที่ภาคอีสานทั้งภาคต้องแห้งแล้งและได้รับภัยพิบัติอย่างทารุณครั้งนี้ก็เพราะขาดการปรับปรุงอย่างจริงจัง ส.ส.ภาคอีสานส่วนมากก็ถูกจอมพลแปลกจ้างไปนั่งชูมือเป็นผักกั้วในสภา จึงไม่กล้าพูดไม่กล้าทำ ในสิ่งที่ชาวอีสานต้องการให้เขาทำ”⁷⁴⁸ ส่วนผู้ที่ใช้นามแฝงว่า พ. อรุณฤกษ์ เขียนเรื่อง ยุคปฏิวัติ โดยกล่าวว่า

“ทางด้านรัฐบาลตลอดกาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ...ได้สร้างพรรคเสรีมนังคศิลา ซึ่งมีอิทธิพลและกำลังเงินอย่างมหาศาล สามารถซื้อวิญญาณของ ส.ส. ให้เข้ามาเป็นสมาชิกของพรรคได้ในจำนวนมากกว่าเศษ 3 ส่วน 4 ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด ซึ่งเหล่า ส.ส. ที่ขายตัวนี้เองได้ยกมือสนับสนุนรัฐบาลตลอดกาลของพรรคเสรีมนังคศิลา จนได้รับสมญานามจากประชาชนว่าเป็นพวกผักกั้ว ที่ชูมือขึ้นตลอดเวลา เหมือนยกด้นเถาเถาที่มีหน้าที่ของมันคือชูยอดขึ้นสู่ท้องฟ้าอย่างไม่ลืมหูลืมตา...”⁷⁴⁹

สมบัติ จันทรวงศ์ ได้แสดงให้เห็นว่าศัพท์การเมืองหลายคำที่เกิดขึ้นก่อน พ.ศ.2500 ได้ถูกนำมาใช้ในการโจมตีนักการเมืองภายหลังมีการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2500 ทำ

⁷⁴⁷ กุหลาบ สายประดิษฐ์, เสถียรภาพทางการเมือง” ใน มนุษย์ไม่ได้กินกล้วย, (สุชาติ สวัสดิ์ศรี บรรณาธิการ), (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอำนวยการจัดงาน 100 ปี ศรีบูรพา, 2548), น. 171.

⁷⁴⁸ ไทยน้อย วอร์เตอร์จุจอมพลแปลก, (พระนคร: อักษรสัมพันธ์, 2500), น. 20-21. อ้างใน สมบัติ จันทรวงศ์, ภาษาทางการเมือง พัฒนาการของแนวอธิบายการเมืองและศัพท์การเมืองในงานเขียนประเภทสารคดีทางการเมืองของไทย พ.ศ.2475-2525, (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533), น. 227.

⁷⁴⁹ พ. อรุณฤกษ์, ยุคปฏิวัติ หน้า 191 อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 227.

ให้แพร่หลายและเป็นที่จดจำมากขึ้นในสารคดีทางการเมือง เช่น คำว่า “พลร่ม” และ “ไฟไฟ” เป็นต้น⁷⁵⁰

“ความประพฤติอันพึงรังเกียจไม่น่าเชื่อถือไว้วางใจของนักการเมือง” นับเป็นทัศนคติต่อนักการเมืองที่ได้รับการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องในงานเขียนทางวิชาการและสื่อมวลชน โดยที่สังคมไทยให้ความสนใจปัญหาเชิงโครงสร้างน้อยมาก เพราะวาทกรรม **“การปกครองโดยคนดี”** (ซึ่งหมายถึงคนที่มีคุณธรรมของพุทธศาสนาและมีปัญญาหรือความรู้สูง) ที่มีอิทธิพลในสังคมไทยตลอดมา ได้ทำให้การอธิบายหรือวิพากษ์วิจารณ์ความล้มเหลวต่างๆ เน้นไปที่ปัญหาด้านคุณสมบัติของผู้นำที่เป็นคนไม่ดี⁷⁵¹

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ปัญญาชนที่มีอิทธิพลทางความคิดสูงที่สุดในระหว่างทศวรรษ 2500-2530 ก็ได้แสดงให้เห็นอย่างต่อเนืองว่า **“การเมือง”** เป็นเรื่องเลวร้าย เพราะ **“นักการเมือง”** มักจะทำทุกวิถีทางเพื่อให้ตนได้รับเลือกตั้ง โดยทั่วไปแล้วนักการเมืองจะใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง เช่น **“นักการเมืองนั้นเห็นว่าการเมืองนั้นเป็นอาชีพของตน เมื่อมีอำนาจทางการเมืองก็ย่อมจะใช้อำนาจนั้นส่งเสริมฐานะของตนให้ดีขึ้น”**⁷⁵² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มักเขียนทั้งโดยตรงและโดยนัยยะว่านักการเมืองนี้เองที่เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ประชาธิปไตยของไทยล้มเหลว สภาพที่ตีกวาคือ **“ไม่มีการเมือง”** (apolitical) หรือ **“การเมืองนิ่ง”** ซึ่งจะทำให้

⁷⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 228.

⁷⁵¹ ในพระราชพงศาวดารที่ชำระในสมัยรัชกาลที่ 1 อธิบายความล้มเหลวในการปกครองและความพ่ายแพ้ต่อพม่าในสงครามเสียกรุงครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2310 ว่าเกิดจากพระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยาตอนปลายคืออวชาวงศ์ บ้านพลูหลวงทรงกระทำผิดศีลธรรมต่างๆ นานา (โปรดดู นิธิ เอียวศรีวงศ์, **ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา**, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2543).) เมื่อสังคมไทยเปลี่ยนเข้าสู่สมัยใหม่แล้ว มโนทัศน์ “การปกครองโดยคนดี” ก็ยังคงได้รับการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง โดยมีการสร้างและเผยแพร่ความรู้ทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมไทยที่เน้นบทบาทของผู้นำเป็นอย่างมาก

⁷⁵² ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, **ยิว**, (กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2543), น. 284.

ผู้ปกครองประเทศสามารถบริหารและจัดการปัญหาต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่ต้องเสียเวลาไปกับ “การเมือง”⁷⁵³

แม้แต่แบบเรียนในระดับมัธยมศึกษาก็ผลิตซ้ำภาพของ “การเมือง” และ “นักการเมือง” ในกรอบความคิดที่เห็นว่าขาดคุณภาพอย่างมาก เช่น **แบบเรียนสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย วิชาลัทธิการเมืองตามหลักสูตรและประมวลการสอน พ.ศ.2518** ระบุว่า

“เท่าที่เป็นมา ผู้แทนราษฎรจำนวนไม่น้อยมักก่อให้เกิดปัญหาจากลมปาก อันทำให้ประชาธิปไตยอ่อนแอ ตัวอย่างคือมีการโฆษณาและสัญญากับประชาชน...แต่พอได้รับเลือกตั้งแล้วมักจะเมินเฉย...ผู้แทนราษฎรบางคนอาจตั้งกระทู้หรืออภิปรายแบบไม่มีพื้นความรู้ หรือมีการหาเสียงระหว่างการประชุมสภา...”⁷⁵⁴

แนวความคิดเรื่องการปกครองโดย “คนดี” และนักการเมืองไม่ใช่ “คนดี” ที่เป็นรากฐานทางความคิดของการโจมตีนักการเมือง เป็นที่ยอมรับแม้แต่ในหมู่นักการเมืองเอง เช่น ในการอภิปรายเกี่ยวกับร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2492 **พอง สิทธิธรรม** ส.ส.อุบลราชธานี กล่าวถึงประเด็นที่มีการอ้างว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีศัพทราชธรรม แตกต่างจาก “เรา” หรือนักการเมืองที่เป็นผู้แทนราษฎรในระบอบใหม่ที่มีปัญหาในแง่ของ “ความมีธรรมะ” โดย ส.ส. ผู้นี้กล่าวว่า “ระบอบเราก็รู้พระมหากษัตริย์ไม่ได้อยู่อย่างหนึ่งคือความมีธรรมะ บ้านเมืองปั่นป่วนเวลานี้เพราะเราไม่รักศัพทราชธรรมใช่หรือไม่ ถ้าหากว่าเราเป็นผู้แทน เป็นนักการเมือง และรับพระราชทานศัพทราชธรรมมาแล้ว คงจะไม่เป็นอย่างนี้”⁷⁵⁵

⁷⁵³ โปรดดูรายละเอียดใน สายชล สัตยานุรักษ์, *คึกฤทธิ์กับประดิษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 1 และ เล่ม 2*, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2550).

⁷⁵⁴ **แบบเรียนสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย วิชาลัทธิการเมืองตามหลักสูตรและประมวลการสอน พ.ศ.2518**, น. 117.

⁷⁵⁵ สมชาย ปรีชาศิลป์กุล, *ข้อถกเถียงว่าด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ในองค์การจัดทำรัฐธรรมนูญของไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2475-2550*, (อ้างแล้ว), น. 38-39.

อาจกล่าวได้ว่า “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ล้วนแต่เคยให้ความสำคัญแก่การเลือกตั้งอย่างมาก แต่ในสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่าง พ.ศ.2548-2557 มีการลดความสำคัญของประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งลง โดยในบางบริบท “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ก็ยังคงเห็นว่าประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งเป็นเรื่องที่จำเป็นจะต้องรักษาเอาไว้ แต่จะต้องทำให้มีการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ ยุติธรรม และจะต้องหาทางพัฒนากลไกด้านการถ่วงดุลและตรวจสอบให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่ในบางบริบทนักวิชาการที่สนับสนุนฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” ก็ถึงกับปฏิเสธประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง และยอมรับการรัฐประหารและตุลาการภิวัตน์

การลดความสำคัญของ “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” หลายคนมีรากฐานอยู่บนการประเมินปัญหาของระบบการเมืองของไทยว่ามีปัญหาต่างๆ หลายประการ ซึ่งเป็นการผลิตซ้ำความคิด ความหมาย หรือวาทกรรมที่มีมาแต่อดีตหรือให้ความหมายใหม่ในบางเรื่อง ดังนี้

การผลิตซ้ำความคิด “นักการเมืองไร้ศีลธรรมหรือจริยธรรม”

อิทธิพลของแนวคิดเรื่อง “การปกครองโดยคนดี” ที่มีมายาวนานในสังคมไทย มีส่วนทำให้วาทกรรม “นักการเมืองเลว” เกิดขึ้นและได้รับการผลิตซ้ำอยู่เสมอ โดยเห็นว่านักการเมืองมักใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้อง และมักใช้เล่ห์เหลี่ยมหรือวิธีการที่ฉ้อฉลเพื่อจะก้าวขึ้นสู่อำนาจหรือรักษาและเพิ่มพูนอำนาจของตน แนวคิดเรื่อง “การปกครองโดยคนดี” นี้สืบทอดมาจากคติเกี่ยวกับกษัตริย์ในสังคมไทยยุคจารีตที่ถือว่ากษัตริย์เป็นพระมหากษัตริย์ที่จะต้องมียุทธพิราชาธรรมและบำเพ็ญจักรวรรดิวัตรอย่างสม่ำเสมอ ในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์แม้ว่าจะเกิดความคิดใหม่ๆ เพื่อสร้างความชอบธรรมแก่พระมหากษัตริย์ แต่คติเกี่ยวกับกษัตริย์ของพุทธศาสนายังคงได้รับการเน้น ดังปรากฏในหลักฐานจำนวนมากใน รวมทั้งการแสดงพระธรรมเทศนา “มงคลวิเสสกา” ด้วย⁷⁵⁶

ภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ความคิดเรื่องการปกครองโดย “คนดี” ยังคงมีความสำคัญตลอดมา เนื่องจากชนชั้นนำที่มีแนวคิดอนุรักษนิยมและชนชั้นกลางต้องตกอยู่ภายใต้ระบบการ

⁷⁵⁶ โปรตดู สายชล สัตยานุรักษ์, 10 ปัญญาชนสยาม เล่ม 1, (กรุงเทพฯ: โอเพนบุ๊คส์, 2558).

ปกครองแบบเผด็จการโดยขาดอำนาจต่อรองและไม่สามารถตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐได้เท่าที่ควร จึงต้องการให้ “คนดี” มีอำนาจ และพยายามใช้แนวคิดเรื่อง “คุณธรรม” หรือ “คนดี” ในการควบคุมผู้ปกครอง⁷⁵⁷

พลังของแนวคิดเรื่อง “การปกครองโดยคนดี” ยิ่งมีมากขึ้นเมื่อชนชั้นกลางทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดเข้าร่วมในการเคลื่อนไหวในเหตุการณ์ “พฤษภาคม พ.ศ.2535” ภายใต้การนำของ พลตรีจำลอง ศรีเมือง และการที่มีนายอานันท์ ปันยารชุน เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยที่รัฐบาลภายใต้การนำของนายอานันท์ ปันยารชุน ปราศจากข้อครหาเรื่องใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว แต่กลับดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจที่เป็นผลดีต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศและชนชั้นกลางได้รับประโยชน์โดยตรง กระแสความนิยมการปกครองโดย “คนดี” ที่มีอิทธิพลสูงเช่นนี้เห็นได้จากความนิยมที่มีต่อพรรคพลังธรรม ซึ่งสุนัย ภรณ์วลัย วิเคราะห์ว่า

“ฝ่ายพรรคพลังธรรมก็มีผู้นำที่โดดเด่นอย่างยอดเยี่ยมในชื่อเสียงทางด้านคุณธรรม ความซื่อสัตย์ อย่างพลตรีจำลอง ศรีเมือง

การจู่โจมและเติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงสั้นเพียง 6 ปี จนแทบเรียกได้ว่าเป็นก้าวกระโดดของพรรคพลังธรรมนั้น มีจุดเริ่มต้นเล็กๆ ที่มาจากจิตและเจตนารมณ์ ความมุ่งมั่นของพลตรีจำลอง ศรีเมือง โดยแท้ เมื่อเขาได้ประกาศตัวเองดุษเป็น “ประกาศก” (prophet) ว่าจะใช้พลังแห่งคุณธรรมมานำการเมืองและสังคมไทยไปสู่สิ่งที่ดีกว่า

การปรากฏตัวของพลตรีจำลอง ศรีเมือง สู่เวทีการเมืองไทยนั้น อาจจะถือได้ว่าเป็นการนำเสนอตัวเองในฐานะที่เป็น “ผู้นำบารมี” (charismatic leader)...เขาได้อาศัย “อาณาบารมี (charisma)” ส่วนตัว (ที่ยังไม่ถูกทำให้เป็นสถาบัน) มาเป็นเครื่องมือในการนำ “กลุ่ม” ของตนเอง

⁷⁵⁷ โปรดดู สายชล สัตยานุรักษ์, “มรดกทางประวัติศาสตร์และการบังเกิด “ตุลาการภิวัตน์” ในรัฐไทย”, วารสารนิติสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 9 (1) (มกราคม - มิถุนายน 2559).

"กลุ่ม" ของพลตรีจำลอง ศรีเมือง ที่ได้กลายมาเป็นพรรคพลังธรรมนั้นโดยเนื้อแท้ในปัจจุบันแล้วก็ยังคงเป็นการรวมตัวแบบ "ชุมนุม" ที่เน้น "ตัวบุคคล" ในความสัมพันธ์ทางสังคมมากกว่า "สถาบัน"...

โดยทั่วไปอย่างน้อย "อาณานิคม" จะต้องเป็นผลรวมหรือผลประสานของคุณสมบัติทางคุณธรรมต่างๆ ของบุคคลคนหนึ่ง ซึ่งในที่นี้ผมหมายถึงพลตรีจำลอง นั่นคือ

ความมีขันติ ความองอาจ ความกล้าหาญ ความมีศักดิ์ศรี ความเป็นผู้มีใจเมตตา ความเป็นผู้มีจิตใจเข้มแข็ง ความเป็นผู้ทะนงเชื่อมั่นในตัวเอง ความเยือกเย็น ความตรงไปตรงมา ความซื่อสัตย์ ความจริงใจความเอาใจใส่ต่อผู้อื่น

เหล่านี้เป็นต้น

ดูเหมือนว่า พลตรีจำลอง ศรีเมืองได้ใช้การฝึกฝน "ปฏิบัติธรรม" เช่น การถือศีลแปด กินข้าวมื้อเดียว ไม่หลับนอนกับภรรยา ใช้ชีวิตที่เรียบง่ายและอุทิศตนเพื่อส่วนรวม การรับประทานอาหารมังสวิรัต เหล่านี้ มาเป็นวิธีการในการสร้างสม "อาณานิคม"...อีกทั้งยังได้ "ประชาสัมพันธ์" คุณสมบัติเหล่านี้ของตนออกไปในวงกว้างเพื่อแสวงหาพรรคพวกหรือผู้สนับสนุนศรัทธา ทั้งนี้ก็เพราะว่าคุณธรรมต่างๆ เหล่านี้...ยังไม่เป็น "เงื่อนไขที่เพียงพอ" ...ปัจจัยชี้ขาดที่กำหนดความมีอาณานิคมของพลตรีจำลองศรีเมืองนั้นมีใช้คุณสมบัติในเชิงคุณธรรมทั้งหลายที่มีอยู่ในตัวของพลตรีจำลอง แต่อยู่ที่การยอมรับทางสังคมหรือการยอมรับจากเราบุคคลที่มีศรัทธาในตัวพลตรีจำลองต่างหาก

กล่าวโดยนัยยะนี้ "อาณานิคม" ของพลตรีจำลอง ศรีเมืองจึงเป็น "ปรากฏการณ์ทางสังคม" มากกว่าจะเป็นปัญหาหรือการแสดงออกทางบุคลิกภาพส่วนตัว

...พลังของอาณานิคมที่มีพลตรีจำลองมืออยู่นั้น ตั้งอยู่บนศรัทธาความเชื่อมั่นทางจิตใจของ “ผู้ตาม” ที่มีต่อความหมายและคุณค่าของ “คำประกาศแจ้ง” ของพลตรีจำลองที่บอกว่าจะใช้พลังคุณธรรมมานำการเมือง”⁷⁵⁸

เมื่อคนทั่วไปในสังคมไทยรับรู้ข้อมูลข่าวสารว่านักการเมืองมีพฤติกรรมไปในทางตรงกันข้ามกับ “คนดี” หรือ “คนมีคุณธรรม” ความคิดเรื่องนักการเมืองเลวหรือไร้จริยธรรมจึงได้รับการผลิตซ้ำอย่างเข้มข้น โดยเฉพาะนักการเมืองจากหลายพรรคที่เคยสนับสนุนรัฐบาลพล. อ. สุจินดา คราประยูร ซึ่งเรียกกันว่า “พรรคมาร” ในระหว่างที่เกิดวิกฤตทางการเมือง (พ.ศ. 2548-2557) “นักวิชาการ ที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ก็นำเอาความคิด “นักการเมืองเลว” มาผลิตซ้ำอย่างเข้มข้นเช่นกัน (และแม้แต่นักเขียนหัวก้าวหน้าและ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ก็ได้เคยวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมและความไม่มีคุณภาพของนักการเมืองอยู่เสมอ) ทำให้ภาพนักการเมืองที่เลวร้าย กลายเป็นวาทกรรมที่มีพลังสูงในสังคมของชนชั้นกลางตลอดมา ดังปรากฏ ในแถลงการณ์ ฉบับที่ 20/2551 ของ กลุ่ม “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ซึ่งระบุว่า

“การเมืองในปัจจุบันเป็นระบบการเมืองอุปาทม เพราะ ถูกผูกขาดโดยนักเลือกตั้งในพื้นที่เขตเลือกตั้งและนายทุน ที่ยังคงเต็มไปด้วยปัญหาการซื้อสิทธิ์ขายเสียง ทุจริตการเลือกตั้ง ใช้อิทธิพลและระบบอุปถัมภ์ในท้องถิ่นเพื่อข่มขู่ประชาชน อีกทั้งยังใช้อำนาจรัฐและอำนาจเงินเพื่อให้ได้ชัยชนะในการเลือกตั้งทุกวิถีทาง บนความอ่อนแอและฉ้อฉลของคณะกรรมการการเลือกตั้งบางคนที่ไม่สามารถทำให้การเลือกตั้งเป็นไปอย่างสุจริตเที่ยงธรรม และไม่สามารถยับยั้งนักการเมืองเข้าสู่อำนาจในการปกครองบ้านเมืองได้ทันทั่วทั้งที่...

เมื่อการเลือกตั้งเต็มไปด้วยการทุจริตฉ้อฉลและใช้เงินเป็นตัวตั้ง ทำให้การเมืองไทยกลายเป็น “ธนาธิปไตย” เกิดการตอบแทนบุญคุณต่อนายทุนของพรรคการเมือง รัฐบาลซึ่งประกอบไปด้วยพรรคการเมืองที่ฉ้อฉล จึงมุ่งแต่จะทุจริตคอร์รัปชัน กระทำผิดต่อกฎหมาย

⁷⁵⁸ สุวินัย ภรณวลัย, วิวาทะเพื่อประชาธิปไตย, หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน (21 กันยายน 2535), น.17. (พิมพ์ซ้ำใน วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 2536, น.126-128.

บ้านเมือง ทรยศต่อคำถวายสัตย์ปฏิญาณต่อหน้าพระพักตร์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทำได้แม้กระทั่งขายชาติขายแผ่นดิน”⁷⁵⁹

ภายใต้กรอบวิธีคิดที่มาจากความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” รวมทั้งอุดมการณ์ราชาชาตินิยม “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ให้ความสำคัญอย่างมากแก่เรื่องคุณธรรมจริยธรรม เพราะความหมายของ “ความเป็นไทย” ในด้านการปกครองนั้น ย่อมเป็นการปกครองโดย “คนดี” เช่น เป็นการปกครองโดยพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงมี “ราชจริยวัตร” หรือทรงมี “ทศพิธราชธรรม” ส่วนการปกครองภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ก็เน้นการเลือก “คนดี” เป็นผู้ปกครอง ดังได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงความล้มเหลวหรือปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการเมือง จึงเน้นไปที่ปัญหานักการเมืองไร้คุณธรรมหรือจริยธรรมเป็นสำคัญ ทั้งนี้ รวมถึงการให้เหตุผลเพื่อลดความสำคัญของการเลือกตั้งด้วย วัตถุประสงค์ที่จะลดความชอบธรรมของนักการเมืองใน “ระบอบทษ.” หรือการกีดกันมิให้ ทษ. กลับมามีอำนาจหรืออิทธิพลในการเมืองไทย ก็จะเน้นปัญหานักการเมืองเลวเช่นกัน

การให้ความสำคัญแก่เรื่องคุณธรรมจริยธรรมปรากฏในงานเขียนและบทสัมภาษณ์ของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” อยู่เนืองๆ จะเห็นได้ว่า แม้แต่การให้ความหมายแก่นักหวัด” ของ กปปส. สมบัติ อารังธัญวงศ์ ก็ให้ความหมายไปในทางที่เชื่อมโยงกับคุณธรรมจริยธรรม ดังความว่า “คนรู้สึกว่าการเป่าเสียงนกหวีดคือการเป่าเสียงแห่งความถูกต้อง เสียงแห่งคุณธรรม คนก็คล้อยนกหวีดเป่ากันใหญ่เลย ทั้งหมดก็เป็นเหตุผลที่ทำให้คนออกมาชุมนุมกันจำนวนมากเมื่อ 24 พ.ย. 56...คนเยอะมาก ผู้คนหลากหลายอาชีพ วันนั้นไปเจอคนรู้จักจำนวนมาก ทั้งครอบครัวทหาร ตำรวจ มากันทุกชนชั้น ดังนั้นเรื่องทุจริตคอร์รัปชันที่ใครไปบอกว่าโกงก็ไม่ใช่ไร ขอให้เก่ง ก็อาจไม่จริง”⁷⁶⁰

การลดความสำคัญ of “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ตามหลักการทั่วไปในระบอบประชาธิปไตยที่ถือว่า “1 คน 1 เสียง” เท่ากัน โดยให้เหตุผลว่าบริบทสังคมไทยในปัจจุบันมีปัญหา

⁷⁵⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁶⁰ ไทยโพสต์, (1 ธันวาคม 2556), โคนระบอบทษ. อย่าให้เสียของ, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.thaipost.net/tabloid/011213/82817> (เน้นโดยผู้วิจัย).

นักการเมืองเลว (และประชาชนยังไม่พร้อมด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง รวมทั้งความยากจนและขาดการศึกษา ที่ทำให้เกิดการซื้อสิทธิขายเสียง) นั้น เห็นได้ชัดเจนในคำให้สัมภาษณ์ของสมบัติ อ่างธัญวงศ์ ซึ่งปรากฏในหนังสือพิมพ์ ข่าวสดออนไลน์ ในวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2556 ดังต่อไปนี้

“สมบัติ อ่างธัญวงศ์ อดีตอธิการนิดาระบุหลักประชาธิปไตย 1 คน 1 เสียง ยังใช้กับไทยไม่ได้

เมื่อวันที่ 11 ธ.ค. นายสมบัติ อ่างธัญวงศ์ อดีตอธิการบดี สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) และคณะทำงานกลุ่มกปปส. ให้สัมภาษณ์ถึงหลัก 1 คน 1 เสียง จะมีปัญหาในระบอบประชาธิปไตยของไทย ว่า ปกติหลักการประชาธิปไตย จะใช้ 1 คน 1 เสียง ก็เป็นหลักการที่ถูกต้อง แต่คำถามคือ ทำไมหลักการนี้เมื่อมาใช้กับประเทศต่างๆ มันไม่เหมือนกัน อดีตอธิการนิดา กล่าวต่อว่า หลักการนี้ถ้าถูกต้องแล้ว ทำไมใช้ในไทยไม่ได้ ประชาชนไทยไม่ได้โง่ เพียงแต่ในวันหนึ่งๆ เขาต้องทำมาหากิน ไม่ได้มาคิดเรื่องนี้มากเท่าไร

ขณะนี้บ้านเมืองก็พยายามหาวิธีที่มีข้อเสียน้อย เพราะการที่ได้ผลไม่เหมือนกัน แสดงว่ามีสาเหตุบางประการที่ทำให้แตกต่างกัน ยกตัวอย่างประเทศแอฟริกาใต้ ขณะนี้เป็นประเทศที่เจริญมากกว่าไทย ระบบเลือกตั้งจะให้เลือกได้แค่ ส.ส.บัญชีรายชื่อเท่านั้น ไม่มี ส.ส.เขต เพราะว่า ส.ส.เขตจะซื้อสิทธิขายเสียงกันง่าย นี่คือการระบอบประชาธิปไตยทางตรง เป็นหลักการ 1 คน 1 เสียงเหมือนกัน ในขณะที่ประเทศเยอรมันก็มี ส.ส.เขตและ ส.ส.บัญชีรายชื่ออย่างละครึ่ง

...จะเห็นว่าระบอบประชาธิปไตยแต่ละประเทศมีความแตกต่างกัน ตามบริบทของประเทศ ถ้าไทยจะทำก็ต้องดูบริบทของประเทศ ออกแบบประชาธิปไตยให้มันสอดคล้อง ไม่งั้นจะแก้ปัญหาไม่ได้ ระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน ต้องทำให้ประชาชนเลือกคนดีมาเป็นผู้ปกครองให้ได้ เพราะมีแต่คนดีเท่านั้นจะใช้อำนาจทำสิ่งที่ดีเพื่อประชาชน ถ้าเลือกคนเลว ก็จะใช้อำนาจนั่น หาประโยชน์ให้ตนเองและพรรคพวก เหมือนสภาพของระบอบทษ.ที่ทำอยู่ทุกวันนี้” นายสมบัติ กล่าว⁷⁶¹

⁷⁶¹ ข่าวสดออนไลน์, (11 ธันวาคม 2556), สมบัติ อ่างธัญวงศ์ อดีตอธิการนิดาระบุหลักประชาธิปไตย 1 คน 1 เสียง ยังใช้กับไทยไม่ได้, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก http://www.khaosod.co.th/view_

สมบัติ อารังธัญวงศ์ ได้เขียนชี้แจงเพิ่มเติมในเฟซบุ๊ก ซึ่งมีความบางตอนดังนี้

“แนวคิดเรื่องหลักความเท่าเทียมและความเสมอภาคของมนุษย์ ที่กำหนดไว้ชัดเจนว่า มนุษย์เกิดมามีความเท่าเทียมกันโดยไม่จำกัดเรื่อง เพศ เชื้อชาติ ศาสนา สีผิว หรือฐานะทาง เศรษฐกิจ และสังคม แต่ในความเป็นจริงการปฏิบัติตามหลักคิดนี้ก็ยิ่งแตกต่างกันไปในแต่ละ สังคม เพราะสภาพและเงื่อนไขของแต่ละสังคมยังมีความแตกต่างกัน...โดยคำนึงถึงหัวใจของการ เลือกตัวแทนของประชาชนที่นอกจากจะต้อง สุจริต เพียงธรรม และโปร่งใสแล้ว **ยังจะต้องให้ มั่นใจด้วยว่าจะเป็วิธีกาที่ที่จะทำให้ได้คนดีมาเป็นผู้ปกครองประเทศ...**รัฐธรรมนูญปี 2550 กำหนดให้เลือกแบบผสม ต่อมาผู้เขียน (นายสมบัติ อารังธัญวงศ์) ได้รับแต่งตั้งให้เป็นประธาน พิจารณาแก้ไขรัฐธรรมนูญ ประเด็นหลักที่แก้ไขสำเร็จประเด็นหนึ่งคือ การแก้ไขจากระบบผสมให้ เป็นไปตามหลักหนึ่งคนหนึ่งเสียง และเลือกแบบเขตเดียวคนเดียว หลักการนี้แม้จะเป็นหลักสากล แต่ภายใต้บริบทของสังคมไทยที่มีปัญหาการซื้อสิทธิขายเสียงมาก ทำให้การซื้อสิทธิขายเสียงยิ่ง

newsonline.php?newsid=TVRNNE5qYzJOamN5TUE9PQ%3D%3D. (เน้นโดยผู้วิจัย). อย่างไรก็ตาม สมบัติ อารังธัญวงศ์ ได้เขียนชี้แจงว่า “เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2556 พิศกร เนชั่นทีวี ได้ถามผู้เขียนเกี่ยวกับ หลักการหนึ่งคนหนึ่งเสียง และผู้เขียนได้ตอบว่า หลักการหนึ่งคนหนึ่งเสียงเป็นหลักที่ถูกต้องในการเลือกตั้งตาม ระบอบประชาธิปไตย แต่คำถามก็คือเมื่อนำมาใช้ทำไมผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยกับต่างประเทศจึงไม่ เหมือนกัน ขอให้ช่วยอธิบายด้วย และได้ยกตัวอย่างของต่างประเทศเปรียบเทียบกับ จุดประสงค์ก็เพียง ต้องการชี้ให้เห็นว่าวิธีการใช้หลักหนึ่งคนหนึ่งเสียงต้องคำนึงให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยด้วย เพราะใน หลายประเทศมีวิธีการใช้ที่แตกต่างกัน ปรากฏว่ามีหนังสือพิมพ์ข่าวสดออนไลน์ นำไปพาดหัวว่า " สมบัติ อารัง ธัญวงศ์ อติตอธการบดินดำ ระบุนุ หลักประชาธิปไตย 1 คน 1เสียง ยังใช้กับสังคมไทยไม่ได้ ถึงแม้จะเป็นการสรุป ไม่ตรงประเด็นที่ผู้เขียนนำเสนอ แต่เมื่ออ่านเนื้อหาแล้วตรงตามที่คุณเขียนพูดผู้เขียนจึงไม่ติดใจ ต่อมาปรากฏว่ามี สื่อบางฉบับ และผู้ไม่ประสงค์ดีนำไปบิดเบือนเพื่อที่จะกล่าวร้ายโจมตีมิใช่การวิพากษ์วิจารณ์ด้วยความสุจริตใจ เช่น สมบัติ ระบุนุ คนต่างจังหวัดไม่น่ามีหนึ่งเสียงเท่าคนกรุงเทพ " และประโคนชาวประณามกันขนานใหญ่ ทำให้ผู้เขียนได้รู้ธาตุแท้ของบุคคลที่กระทำการเช่นนี้ว่าชั่วร้ายเพียงใด เพราะคนดีเขาจะไม่บิดเบือนใส่ร้ายป้ายสี ผู้อื่น แต่ก็ได้คิดที่จะได้ตอบแต่อย่างใด เพราะถือว่าความจริงเท่านั้นที่ยั่งยืน และสักวันหนึ่งเหยื่อที่หลงเชื่อแกน นำที่ประโคนชาวให้ร้ายป้ายสีจะหูดาสว่างขึ้น ในทางวิชาการนั้นการเห็นแตกต่างกันเป็นเรื่องปกติ ผู้เขียนเป็น นักวิชาการที่อยู่กับสิ่งเหล่านี้มาตลอดชีวิต เราเคารพความคิดเห็นที่แตกต่างกัน”โปรดดู สมบัติ อารังธัญวงศ์, (9 พฤษภาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/757215247652802>

รุนแรงขึ้น ดังนั้นการใช้หลักหนึ่งคนหนึ่งเสียงในบริบทของสังคมไทยต้องคำนึงถึงวิธีการที่เหมาะสมด้วย⁷⁶²

นักวิชาการที่สนับสนุน “คนเสียเสียง” จะกล่าวซ้ำแล้วซ้ำอีกว่าการปกครองแบบประชาธิปไตยต้องเลือก “คนดี” เป็นผู้ปกครอง และนักการเมืองไม่ใช่ “คนดี” ในวันที่ 30 มิถุนายน 2554 สมบัติ อารังธัญวงศ์ เขียนไว้ว่า “การเลือกตั้ง วันอาทิตย์ที่ 3 กรกฎาคม พี่น้องประชาชนทั้งประเทศต้องไตร่ตรองพิจารณาให้ดีในการเลือกผู้นำประเทศ เพราะเราจำเป็นต้องได้ผู้นำที่เป็นทั้งคนดีและคนเก่งที่มีพลวัตเพื่อพร้อมที่จะรับมือกับปัญหาที่รออยู่ข้างหน้า”⁷⁶³ สมบัติ อารังธัญวงศ์ ระบุว่า การเมืองที่เลว หมายถึง การเมืองที่ผู้ปกครองใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนตนและพรรคพวก⁷⁶⁴ ต่อมาในวันที่ 18 เมษายน 2557 สมบัติ อารังธัญวงศ์ เขียนไว้ว่า

“ระบอบประชาธิปไตยจะเป็นระบอบการปกครองที่ดีก็ต่อเมื่อประชาชนมีความรู้เท่าทันที่จะเลือกคนดีมาเป็นผู้ปกครองเท่านั้น เพราะมีแต่คนดีเท่านั้นจึงจะใช้อำนาจทำสิ่งที่ดีเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน สังคมใดก็ตามที่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีความรู้เท่าทันที่จะเลือกคนดีเป็นผู้ปกครอง ระบอบประชาธิปไตยก็จะกลายเป็น “ข้ออ้าง” ของ “นักเลือกตั้ง” ทหาราที่ใช้ประชาชนเป็นเหยื่อของตน...

มีหลายประเทศในโลกนี้ที่อ้างว่าปกครองด้วยระบอบ “ประชาธิปไตย” แต่ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงยากจนอย่างถาวรยั่งยืนและมั่นคงและมีที่ทำว่าจะเป็นอมตนิรันดร์กาล ในขณะที่ “นักเลือกตั้ง” ที่เป็นผู้ปกครองกลับยิ่งร่ำรวย เสพสุขและมีอำนาจล้นฟ้า ดังนั้นระบอบประชาธิปไตยจะเป็นระบอบการปกครองที่ดีสำหรับสังคมไทยก็ต่อเมื่อประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่มีความรู้เท่าทันที่จะเลือกคนดีเป็น “ผู้แทน” ของตน เงื่อนไขนี้จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของสังคมไทยที่จะต้องทำให้ปรากฏเป็นจริง”⁷⁶⁵

ในวันที่ 16 เมษายน 2557 สมบัติ อารังธัญวงศ์ กล่าวว่า

⁷⁶² เรื่องเดียวกัน.

⁷⁶³ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁷⁶⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁶⁵ เรื่องเดียวกัน.

“ผู้ปกครองที่ใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ตนเองแท้จริงก็คือ ทหารราช นั่นเอง

ระบบทหารราช คือ ระบบที่ผู้ปกครองใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ตนเอง โดยมีได้คำนึงถึงความเดือดร้อนหรือความทุกข์ยากของประชาชน ผู้ปกครองที่เลวจะช่องสุ่มและส่งเสริมคนชั่วคนเลวให้มีตำแหน่งมีอำนาจ เพื่อรับใช้ตนเองเพราะมีแต่คนชั่วคนเลวเท่านั้นจึงจะยินยอมก้มหัวรับใช้ผู้นำที่ชั่วร้าย ไม่มีคนดีที่ไหนจะยอมเป็นทาสรับใช้ผู้นำที่ชั่วร้าย เพราะมันเป็นความอัปยศแห่งชีวิต ผู้ปกครองที่ชั่วร้ายก็ไม่ต่างจากหัวหน้าโจร คนที่ยอมตัวเป็นลูกน้องโจรก็ต้องมีจิตใจชั่วร้ายเป็นโจรด้วย

ดังนั้นประเทศที่มีโจรเป็นผู้ปกครอง ประชาชนย่อมมีแต่ความเดือดร้อน ทุกข์ยาก ไร้ออนาคต มองไปทางไหนก็จะมีแต่สมุนโจรที่ชั่วร้ายครอบงำไปทั่วแผ่นดิน เรียกได้ว่าเป็นยุคที่คนชั่วครองเมือง บ้านเมืองใดมีสภาพเช่นนี้ อาจเรียกได้ว่าเป็นยุคตกต่ำสุดขีด

ทางเดียวที่จะแก้ไขได้คือประชาชนต้องร่วมมือกันอย่างเหนียวแน่นเพื่อกำจัดคนชั่วให้หมดไป ไม่มีหนทางที่จะประนีประนอมได้ ถ้าทำไม่สำเร็จก็ต้องอยู่ใต้อำนาจโจรตลอดไป ทางรอดทางเดียวของประชาชนคือ ต้องจัดการให้คนดีเป็นผู้ปกครองให้ได้ เพราะมีแต่คนดีเท่านั้นที่จะใช้อำนาจเพื่อประชาชน”⁷⁶⁶

วันที่ 18 เมษายน 2557 สมบัติ อารังธัญวงศ์ นิยาม “คนดี” ที่เป็น “ผู้นำและนักการเมืองที่ดี” ว่าควรควรมีคุณสมบัติดังนี้

“1. เป็นผู้มีความดี จริยธรรม คือเป็นผู้ที่ประพฤติดีปฏิบัติดีอย่างมั่นคง ตรวจสอบได้จากประวัติชีวิตจากอดีตถึงปัจจุบัน อย่างน้อยต้องมีประวัติที่ดีมากกว่าไม่ดี ส่วนประวัติไม่ดีที่อาจมีอยู่บ้างก็ต้องเป็นเรื่องไม่ดีที่ไม่ร้ายแรง เพราะในโลกแห่งความเป็นจริงเราคงหาคนดี 100 เปอร์เซ็นต์ไม่ได้

⁷⁶⁶ เรื่องเดียวกัน.

2. เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ เพราะปัญหาของประเทศและของประชาชนที่ต้องการแก้ไขมีมาก คนดีที่ไม่มีความรู้ความสามารถย่อมไม่เหมาะสม โดยเฉพาะความสามารถในการเลือกและใช้คนดี เพราะคนเราไม่ว่าจะเก่งแค่ไหนก็บริหารประเทศคนเดียวไม่ได้

3. เป็นผู้มีความอุทิศเสียสละ ตัวอย่างผู้มีความอุทิศเสียสละที่เป็นที่ยอมรับของคนทั้งโลกคือท่านมหาตมาคานธี รัฐบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ของโลกที่ทั้งชีวิตคิดและทำเพื่อประโยชน์ของชาติและประชาชนเท่านั้น วันนี้ถ้านักการเมืองคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตนก็น่าจะถือว่าใช้ได้

4. เป็นผู้ที่สามารถทำให้ความสำเร็จปรากฏเป็นจริงได้ คนที่เก่งแต่พูดแต่ไม่เคยทำอะไรสำเร็จต้องระวังไว้เพราะจะทำให้ประเทศชาติและประชาชนเสียโอกาสมาก ตัวอย่างผู้นำประเภทนี้คือ ลีควนยู⁷⁶⁷

5. เป็นผู้ที่ไม่ส่งสมความมั่งคั่งส่วนตน เพราะคนที่ชอบส่งสมความมั่งคั่งส่วนตนไม่ซำไม่นานจะโกง จึงไม่เหมาะที่จะมาทำงานการเมืองเพื่อประชาชน

เมื่อใดที่ชาติไทยเราสามารถสรรหาผู้นำหรือนักการเมืองที่มีคุณสมบัติที่ดีดังกล่าวมาเป็นผู้นำของประเทศเราได้ ประเทศของเราก็จะมีอนาคต ประเทศของเรามีสิ่งที่ดีมากมาย แต่ยังขาดนักการเมืองที่ดีที่มากพอที่จะเปลี่ยนแปลงประเทศ”⁷⁶⁸

สมบัติ อารังธัญวงศ์ ตอบโต้ “วาทกรรม: เห็นต่างกันได้” รวมทั้งตอบโต้ความคิดที่ว่าคนนิยม “ความดี” แตกต่างกัน ด้วยการเน้นว่า “ความถูก ความผิด” “ความดี ความเลว” เป็นเรื่องที่ไม่อาจเห็นต่างกัน ดังความต่อไปนี้

“ในสภาพการณ์เช่นนี้มีบุคคลจำนวนมากอ้างสิทธิการมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน จนดูเหมือนหนึ่งว่ามนุษย์เรามีความเห็นต่างกันได้ทุกเรื่อง ทำให้นำไปสู่ข้อเรียกร้องที่ว่าต้องยุติด้วยการประนีประนอม ต้องยอมถอยคนละก้าว

⁷⁶⁷ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁶⁸ เรื่องเดียวกัน.

ความจริงในโลกนี้ประชาชนสามารถมีความเห็นแตกต่างกันได้ร้อยแปดพันเก้า ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องอุดมการณ์ทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ ทางสังคมและทางวัฒนธรรม ทุกเรื่องสามารถ เห็นแตกต่างกันได้มากมาย แต่มีสังขรณ์ที่ทั่วโลกยอมรับคือ "มนุษย์เรามีความเห็นแตกต่างไม่ได้ ทุกเรื่อง"

เรื่องที่มนุษย์ทั่วโลกต้องเห็นตรงกัน เห็นแตกต่างกันไม่ได้คือ "ความถูกต้อง ความผิด" "ความดี ความเลว" ที่เป็นสากล เพราะเป็นค่านิยมที่คนทั่วโลกเห็นตรงกัน

ความซื่อสัตย์สุจริต ความซื่อตรง ความมีเมตตา การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก การ เสียสละเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวม เป็นต้น ทั้งหมดนี้เป็นตัวอย่างของความถูกต้อง ความดี งาม ที่คนทั่วโลกเห็นตรงกัน

ส่วนการทุจริต การคอร์รัปชัน การฉ้อโกง การฉ้อราษฎร์บังหลวง การโกหกหลอกลวง ประชาชน การซื้อสิทธิขายเสียง การใช้อำนาจหาประโยชน์มิชอบ การลอบทำร้ายผู้อื่นด้วยความ รุนแรง เป็นต้น ทั้งหมดนี้เป็นตัวอย่างของความผิด ความเลว ที่คนทั่วโลกเห็นตรงกัน ไม่มีใครใน โลกบอกว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดี"⁷⁶⁹

จะเห็นได้ว่า สมบัติ อารมณ์ดวงศีล ยกตัวอย่างเพื่อเน้นว่านักการเมืองใน "ระบอบทักษิณ" มีความเลวร้ายตาม "ค่านิยมที่คนทั่วโลกเห็นตรงกัน" และยังคงกล่าวด้วยว่า

"ความขัดแย้งระหว่างความดีและความเลวไม่สามารถประนีประนอมหรือถอยคนละก้าว ได้ นักการเมืองที่เลวจะต้องถูกลงโทษหรือถูกกำจัด ...ระบอบการเมืองที่ดีต้องมีกลไกที่สามารถ กำจัดหรือลงโทษนักการเมืองที่เลวให้ออกจากอำนาจได้...

ในโลกนี้มีแต่คนเลวเท่านั้นที่สนับสนุนนักการเมืองที่เลว ที่ทุจริตคอร์รัปชัน หรือโกงกิน ปล้นชาติปล้นประชาชน และนักการเมืองที่เลวก็จะสนับสนุนคนเลว คนฉ้อฉล คนขี้โกง คนโกหก ปลิ้นปล้อน คนอำมหิตชอบใช้ความรุนแรงทำร้ายผู้อื่นให้มีตำแหน่ง ให้มีอำนาจ เพื่อค้ำบัลลังก์ ของตนเอง ทำให้คนเลวมีโอกาสแสดงตนเพื่อข่มขู่คนดี สภาพเช่นนี้เรียกว่ายุคคนเลวครองเมือง สังคมแบบนี้จะตกต่ำไม่มีอนาคต

⁷⁶⁹ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยผู้วิจัย).

...ไม่มีใครสามารถเปลี่ยนแปลงสัจธรรมได้ คนดีก็คือดี คนเลวก็คือเลว วาทกรรมอาจใช้
หลอกได้ชั่วคราว แต่ไม่สามารถหลอกได้ตลอดไป”⁷⁷⁰

ส่วนชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า ทช. ขาดคุณสมบัติสำคัญที่ “ผู้นำแบบไทย” พึง
มี นั่นคือความมีคุณธรรม เช่น ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุว่า “สิ่งที่ทำลาย (ทช.) ทั้งๆ ที่ (ทช.) มี
วิสัยทัศน์และเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ก็คือ คุณลักษณะที่เป็นคุณธรรมของผู้ปกครอง
โดยเฉพาะความซื่อตรงคงมั่น และการเห็นแก่ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน”⁷⁷¹ และยังเน้นว่า
“ความสามารถในฐานะผู้บริหารกับอุปนิสัย ทักษะคติของผู้นำต้องไปด้วยกัน สรุปร่างๆ ก็คือ ต้อง
ทั้งเก่งและดี จะดีแต่ไม่เก่ง หรือเก่งแต่ไม่ดีก็ไม่ได้ แต่ถ้าไม่เก่งหากเป็นคนดี ก็จะเป็น
อันตรายน้อยกว่าคนเก่งแต่ไม่ดี”⁷⁷² ทั้งนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้เพิ่มเติมความหมายของ “คน
เก่ง” ไว้ด้วย ดังนี้

“ความเก่งของคนเราแปรเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อม และสถานการณ์ ในสมัยนี้ความ
เก่งรวมไปถึงการเข้าใจตลาดโลก แนวโน้มเศรษฐกิจโลก การเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและ
สิทธิมนุษยชน การเข้าใจเทคโนโลยี และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ยิ่งโลกมีความสลับซับซ้อน และ
มีความแตกต่างหลากหลายมากเท่าใด ผู้นำก็ต้องมีความยืดหยุ่นสามารถทำงานกับคนหลายๆ
ประเภทได้ และเรียนรู้พัฒนาตนเองอยู่เสมอ”⁷⁷³

การเน้นว่านักการเมืองเลวนี้วางอยู่บนพื้นฐานของความคิดเรื่อง “การปกครอง
แบบไทย” ซึ่งเป็นการปกครองโดย “คนดี” ซึ่งหมายถึงคนที่จะต้องมีทั้งความรู้
ความสามารถและมีคุณธรรมจริยธรรม อันเป็นมรดกตกทอดมาจากอดีต เนื่องจากการ
ปกครองในระยะหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมาเป็นการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจอยู่ในมือ
ของผู้นำ โดยที่กลไกเชิงสถาบันในการกำกับตรวจสอบการใช้อำนาจยังอ่อนแอหรือไร้
ประสิทธิภาพ สังคมไทยจึงให้ความสำคัญเป็นพิเศษแก่ความคิดเรื่องการปกครองโดย

⁷⁷⁰ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁷¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (25 พฤษภาคม 2551), ผู้นำ, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก
<http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000060484> (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁷⁷² เรื่องเดียวกัน.

⁷⁷³ เรื่องเดียวกัน.

“คนดี” ซึ่งเมื่อความชอบธรรมของอำนาจอยู่บนความเป็น “คนดี” ก็จะทำให้ผู้นำต้องระมัดระวังในการใช้อำนาจ เพราะถ้าหากสังคมรับรู้ว่าเป็น “คนไม่ดี” ความชอบธรรมของอำนาจก็จะหมดสิ้นไป ดังนั้นวาทกรรม “การปกครองโดยคนดี” จึงมีพลังสูงในสังคมไทย

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุว่า “ยิ่งผู้นำมีอำนาจเด็ดขาดมากเท่าใด ประชาชนก็ยิ่งจะคาดหวังให้ผู้นำต้องมีคุณธรรมมากขึ้นเท่านั้น เพราะไม่มีอำนาจใดๆ จะมาทัดทานได้ ผู้นำจึงต้องรู้ตัวเองไม่ต้องให้มีใครเตือนสามารถควบคุมตนเอง ยับยั้งชั่งใจได้”⁷⁷⁴ และเมื่อเห็นว่าการเมืองไทยตกอยู่ในวงจรอุบาทว์ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็เห็นว่า “การที่จะป้องกันไม่ให้เกิดวงจรอุบาทว์ได้อีก นั้น มีอยู่ทางเดียวคือ การที่คนดีและหวังดีต่อประเทศชาติ จะรวมพลังกันเข้าแข่งขันเป็นพรรคการเมืองเข้ามาบริหารประเทศ หรือคอยเป็นพลังเหนี่ยวรั้งถ่วงดุลทางการเมือง”⁷⁷⁵

เมื่อเกิดกระบวนการต่อต้าน “ระบอบทักษิณ” ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็เช่นเดียวกับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” คนอื่นๆ คือให้ความสำคัญกับ “การปกครองโดยคนดี” มากเป็นพิเศษ เช่น ระบุเมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2549 ว่า

“ผมอยากให้ประเด็นจริยธรรมนี้ มีความสำคัญในสังคมไทยมากยิ่งขึ้น ไม่อยากให้คนดูเฉพาะ “ความฉลาด” หรือ “ความเก่ง” ของนักการเมืองแต่เพียงด้านเดียว คนอังกฤษสอนกันมาตั้งแต่เด็กถึงความรับผิดชอบ และสอนให้รู้ตัวเตือนตัวเอง ไม่ต้องให้คนอื่นมาเตือน หากทำผิดพลาดไปก็จะลาออกเอง ไม่ต้องให้ใครมาไล่ ผิดกับคนบางคนในเมืองไทย นอกจากคนจะขับไล่แล้ว ก็ยังไม่ไป และหาข้ออ้างต่างๆ นานามาโต้ตอบ เราคงจะหวังให้คนอายุมากๆ เปลี่ยนแปลงนิสัยไม่ได้ หวังว่าเด็กๆ รุ่นต่อไป จะเห็นความไม่เข้าท่าของคนพวกนี้ และไม่เอาเยี่ยงอย่าง”⁷⁷⁶

และ

⁷⁷⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (11 มิถุนายน 2549), **อย่าให้คนทั้งเกลียดและกลัว**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000076244>

⁷⁷⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (27 กรกฎาคม 2557), **ขอต้อนรับรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000084857>

⁷⁷⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (13 สิงหาคม 2549), **จริยธรรมกับการขัดกันของผลประโยชน์**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000103149>

“คนไทยยังถือว่าตำแหน่งผู้นำประเทศนั้น ควรเป็นอะไรที่มากกว่าพ่อค้า อาจเป็นอิทธิพลจากแนวคิดเกี่ยวกับผู้ปกครองในสังคมพุทธ ที่ถือว่าผู้ปกครองต้องมีธรรม รวมถึงจริยธรรม ต้องเสียสละ ไม่ติดยึดกับทรัพย์สินศฤงคาร แต่ก็ต้องเป็นคนฉลาดมีปัญญา คนไทยไม่ยอมรับคนฉลาด เก่ง รวย ที่ขาดความสำนึกทางจริยธรรม

ในแง่นี้ (ทษ.) จึงเป็นผู้นำในระบอบประชาธิปไตยได้ แต่ไม่สามารถเป็นผู้นำของสังคมไทยได้ เพราะผู้นำนั้นต้องเป็นอะไรมากกว่า พ่อค้าที่มีอำนาจทางการเมืองเวลานี้สังคมไทยกำลังมีการต่อสู้ระหว่างอำนาจเงินกับคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม นำเสียดายที่ (ทษ.) มีโอกาสที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นผู้มีอำนาจทางคุณธรรมได้ แต่ก็ไม่ได้ใช้โอกาสนั้น”⁷⁷⁷

ในงานเขียนของชัยอนันต์ สมุทวณิช มีลักษณะคล้ายคลึงกับงานเขียนของธีรยุทธ บุญมี (ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า) ในแง่ที่มีการระบุชื่อบุคคลต่างๆ ที่ชนชั้นกลางในสังคมไทยยกย่องว่าเป็น “คนดี” อยู่เนืองๆ เช่น ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า

“ในเวลาเดียวกัน ขอให้อาจารย์หมอบระเวศ คุณอนันท์ บันยารชุน และผู้ซึ่งคนนับถืออีก 2-3 คน เป็นคณะกรรมการอิสระทำการสอบสวนการกระทำที่เป็นผลเสียหายต่อประเทศชาติ เช่น การก่อสร้างสนามบินสุวรรณภูมิ การซื้อเครื่องบินการบินไทย และการเปิดเส้นทางการบินบางสาย เป็นต้น

ผมขอให้วุฒิสมาชิกรวมตัวกันเป็นเจ้าภาพขอไลเซนส์จากกลุ่มพันธมิตรเพื่อถวายเป็นการถวายฎีกาครั้งที่แล้วเป็นการกล่าวโทษนายกรัฐมนตรี เมื่อกล่าวโทษแล้วต่อไปก็น่าจะมีการถวายฎีกา เพื่อขอให้ทรงใช้พระราชอำนาจตามมาตรา 7 ของรัฐธรรมนูญ”⁷⁷⁸

ในบทความเรื่อง “ปรากฏการณ์สุดท้ายของประชาธิปไตย” ชัยอนันต์ สมุทวณิช แสดงความชื่นชมว่า จรัญ ภักดีธนากุล เป็นคนดี โดยระบุว่า

⁷⁷⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (23 กุมภาพันธ์ 2549), การต่อสู้ระหว่างอำนาจเงินกับอำนาจธรรม, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000025200>

⁷⁷⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (26 กุมภาพันธ์ 2549), การคงใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000026368>

“สถานการณ์เช่นนี้เป็นที่คาดคิดกันอยู่ เพราะเวลานี้สังคมเราแตกแยกกันอยู่แล้ว รอแต่ให้มีสถานการณ์ที่คนอดทนไม่ได้ เช่น การออก พ.ร.บ.ล้างมลทินให้ทษ. เป็นต้น แต่ก็ยังไม่กล้า จึงดำเนินการอย่างอื่นเช่น พยายามต่อต้านลัทธิลัทธิองค์กรอิสระที่อาจมีอำนาจมาค้ำจ้ำกับรัฐบาลได้

ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจที่จะมีคนพุ่งเป้าไปที่ศาลรัฐธรรมนูญ เพราะเป็นองค์กรที่รัฐบาลคุมไม่ได้ และคนที่ถูกโจมตีมากที่สุดก็บังเอิญเป็นคนดีที่สุด เก่งที่สุดเสียด้วยคือ นายเจริญ ภัทธีธนากุล

นายเจริญเป็นคนเรียนเก่งได้เป็นที่ 1 ของคณะนิติศาสตร์ จุฬาฯ และเมื่อสอบเนติบัณฑิตก็ได้ที่ 1 เช่นกัน เคยเป็นปลัดกระทรวงยุติธรรมตั้งแต่อายุยังน้อย คุณเจริญเป็นนักกฎหมายที่เก่งและซื่อสัตย์ ไม่ยอมสยบให้แก่อำนาจใดๆ”⁷⁷⁹

การเน้นเรื่องเลือก “คนดี” และ “ป้องกันคนชั่ว” นี้ ปรากฏในงานเขียนจำนวนมากของชัยอนันต์ สมุทวณิช เช่น บทความเรื่อง “ช่วยกันป้องกันไม่ให้คนชั่วและบ้ามีอำนาจ” กล่าวว่า “หากมีการร่างรัฐธรรมนูญ หรือการแก้ไขเพิ่มเติมใหม่ก็คงจะมีการพิจารณาองค์ประกอบของคณะผู้ทำการสรรหาตัวบุคคล ซึ่งจะเข้าไปทำหน้าที่ในองค์กรอิสระด้วย อย่างน้อยก็ให้มีการคัดเลือกผู้มีความเป็นอิสระจริงๆ แม้วุฒิสภาจะมีไฟ แต่ก็ต้องถูกบังคับให้เลือกคนดีจริงๆ เท่านั้น”⁷⁸⁰ ส่วนบทความอีกเรื่องหนึ่งที่เขียนหลังการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 เพียง 1 สัปดาห์ กล่าวว่า “ตัวผู้นำนั้น ขอให้มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีความกล้าหาญก็พอแล้ว ไม่ต้องห่วงต่างประเทศมากนัก ห่วงประชาชนภายในประเทศจะดีกว่า รัฐบาลใดก็ตามที่ประชาชนในประเทศให้ความสนับสนุน ต่างประเทศก็จำต้องสนับสนุนด้วย”⁷⁸¹

⁷⁷⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (12 พฤษภาคม 2556), **ปรากฏการณ์สุดท้ายของประชาธิปไตย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000056830>

⁷⁸⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (10 กันยายน 2549), **ช่วยกันป้องกันไม่ให้คนชั่วและบ้ามีอำนาจ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000114555>

⁷⁸¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (24 กันยายน 2549), **วันรัฐประหารหรือวันเด็กกันแน่**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000119858>

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่าในสถานการณ์ที่ต่อสู้กับ “ระบอบทักษิณ” หลังการรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เน้นเรื่อง “คนกล้า” ด้วย ดังที่ได้กล่าวว่า

“สังคมไทยยกย่องผู้ซึ่งมีความสามารถไม่ขัดแย้งกับใคร ไม่ทำทายนอำนาจ การเจียบและการวางเฉยเป็นอุปนิสัยที่ผู้ต้องการเป็นใหญ่เป็นโต... ผู้ใดที่ดีเก่งแต่กล้า แม้จะมีคนยกย่อง แต่ก็ไม่มีใครยกย่องด้วยหรือมอบหมายงานสำคัญให้ทำ ลึกๆ แล้วคนทั่วไปมักจะกลัวคนดีที่เก่งและกล้าว่ามีความเป็นตัวของตัวเองมากเกินไป และจะ “พูดกันไม่รู้เรื่อง”

สถานการณ์บ้านเมืองสมัยทษ. ทำให้เราได้สัมผัสกับคนดี คนเก่ง และคนกล้ามามาก (ทษ.) ได้รับการยกย่องว่าเป็นคนเก่ง และคนกล้า แต่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่ใช่คนดี และแวดล้อมไปด้วยคนชั่ว ไม่เก่งแต่กล้ามากมายจนทำให้พังในที่สุด...

อุปนิสัยที่น่ากลัวที่สุดก็คือ คนเก่งที่ไม่กล้าและไม่ใช้คนดีจริง ...ถ้าจะถามว่า พวกเขาทำงานให้ใคร คำตอบก็คือ เขาทำให้ตัวเขาเอง และมีผลประโยชน์ของตัวเอง...

การที่คนดีและคนเก่งขาดความกล้าหาญทางจริยธรรมและศีลธรรมนั้น ทำให้คนเก่งที่เป็นคนชั่วสามารถคุมอำนาจได้ และทำให้บ้านเมืองมีปัญหามากขึ้นจนยากที่จะแก้ไข...คนดีที่ไม่เก่งแต่กล้า นั้น ยังดีกว่าคนเก่งที่ไม่กล้า... เพราะคนชื่อนั้นเต็มไปด้วยพลังที่จะรวมหัวกัน เนื่องจากคนดี แต่ไม่มีความกล้าหาญมีเยาะ คนชั่วจึงสามารถปกครองประเทศได้”⁷⁸²

นอกจากนี้ ในวันที่ 10 กันยายน พ.ศ.2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังเขียนบทความเรื่อง “ช่วยกันป้องกันไม่ให้คนชั่วและบ้ามีอำนาจ” โดยกล่าวว่า “นอกจากเราจะต้องช่วยกันป้องกันคนชั่วไม่ให้มีอำนาจแล้ว ก็น่าจะดูแลไม่ให้คนบ้าเข้ามามีอำนาจด้วย”⁷⁸³ จึงกล่าวได้ว่า นักวิชาการที่สนับสนุน “คนเสื้อเหลือง” เน้นเรื่องการปกครองโดย “คนดี” ตลอดจน “คนกล้า” เพื่อต่อสู้กับอำนาจและอิทธิพลของ ทษ. นั่นเอง

⁷⁸² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (29 ตุลาคม 2549), คนดี คนเก่ง คนกล้า. ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000133852>

⁷⁸³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (10 กันยายน 2549), ช่วยกันป้องกันไม่ให้คนชั่วและบ้ามีอำนาจ, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000114555>

อนึ่ง ใน พ.ศ.2557 ขณะที่กำลังเกิดการเคลื่อนไหวของ กปปส. และมีการตัดสินของศาลรัฐธรรมนูญให้นายกรัฐมนตรีพ้นจากตำแหน่ง ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็กล่าวถึงนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น เพื่อแสดงว่าไม่ใช่ “คนดี” และมี “ความโง่” จนกระทั่ง “ไม่รู้สิไม่รู้สร้าง”⁷⁸⁴ หรือไม่ใช่ “ผู้นำแบบไทย” ซึ่งจะต้องเป็น “คนดี” คือมีคุณธรรมและมีสติปัญญาสูงประกอบกัน นับเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความชอบธรรมให้แก่มวลชน กปปส. ที่เคลื่อนไหวขับไล่รัฐบาล และสร้างความชอบธรรมให้แก่การตัดสินคดีของศาลรัฐธรรมนูญไปพร้อมกัน

เนื่องจากแนวคิดหรือวาทกรรมเรื่องการปกครองโดย “คนดี” มีรากฐานอยู่บนมโนทัศน์เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยกระแสหลัก ชัยอนันต์ สมุทวณิช จึงกล่าวด้วยว่า “ระบอบ ท.ษ.” ทำให้เกิดปัญหา “สังคมวัฒนธรรมเสื่อม” เช่น “ปัญหาใหญ่ของบ้านเมืองเราเวลานี้คือ ปัญหาสังคม วัฒนธรรมที่เสื่อมลง และการเมืองซึ่งมีแต่ความเสื่อมลง...”⁷⁸⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช เน้นอยู่เสมอว่า ท.ษ. ไม่ใช่ “คนดี” ตามมาตรฐานของ “คนดี” ในสังคมและวัฒนธรรมไทย เช่น ข้อความต่อไปนี้

“...มีความก้าวร้าวต่อข้าราชการ ทำการโยกย้ายข้าราชการ ก่อให้เกิดความหวาดกลัว แต่ผสมกับความเกลียดชังตามไปด้วย คือทั้งเกลียดและกลัว ที่เกลียดนั้นก็เพราะตำแหน่งหลายตำแหน่งในวงราชการ และรัฐวิสาหกิจมีอิทธิพลของภรรยา และพี่น้องเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย...

การสร้างพรรคการเมืองแบบท.ษ. เป็นแบบระดมทุนจากหุ้นส่วน ดังนั้นจึงต้องปล่อยให้หุ้นส่วนหากินกับโครงการหลายโครงการ โดยเฉพาะโครงการใหญ่ๆ ที่มีการก่อสร้างและการจัดซื้อข้าวคราวเรื่องการเรียกรับค่าคอมมิชชั่นเริ่มหนาขึ้นในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมา...

ผมสรุปได้ว่า จุดหมายปลายทางของท.ษ.ไม่ใช่การแก้ไขปัญหาคาใจความยากจน แต่เป็นการอาศัยอำนาจทางการเมืองสร้างมูลค่าเพิ่มให้อาณาจักรธุรกิจของตนเองโดยมีสิงคโปร์เป็นเป้า ดังนั้นจึงให้สิงคโปร์ได้รับสิทธิในการใช้สนามบินเสมือนหนึ่งเป็นการสร้างบุญคุณเพื่อแลกกับการ

⁷⁸⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (11 พฤษภาคม 2557), การพัฒนาประชาธิปไตยต้องใช้เวลา, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000052133>

⁷⁸⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (26 พฤศจิกายน 2549), สภาพพัฒนาการเมือง, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000145755>

ขายหุ้น หาก ทช. ไม่ขายหุ้น ผู้คนก็คงยังไม่ต่อต้านมากเท่านี้ และยิ่งเลือกวิธีการหลบหลีกโดยไม่ต้องเสียภาษีด้วยแล้ว ก็ยิ่งทำให้คนรู้สึกทช. เป็นผู้เห็นแก่ตัวอย่างยิ่ง ...

ทช. ยังไม่ได้ออกไปจากการเมืองไทย การไม่เป็นนายกรัฐมนตรีไม่ได้หมายความว่าระบอบ ทช. จะคลายอิทธิพลลง ตรงกันข้าม สถานการณ์จะยิ่งเลวร้ายลง ใครที่ต่อต้านจะถูกกลั่นแกล้งอย่างที่เราเรียกว่า “เช็กบิล” เพราะ ทช. และสมุนเป็นพวกที่ไม่มีความเป็นนักกีฬา แม้ปากจะพร่ำพูดถึง “กติกา” บ่อยๆ แต่ก็ไม่ใช่สุภาพบุรุษ...

การที่ ทช. ต้องเผชิญกับการต่อต้านจากประชาชน ทั้งๆ ที่มีทั้งเงินและอำนาจนั้น ก็เป็นเพราะทช. ขาด “อุปนิสัย” ที่ดีขาดคุณธรรม กรณียของ ทช. ทำให้นักการศึกษาจะต้องหันมาทบทวนและเน้นความสำคัญของการสร้างอุปนิสัยว่าเป็นเป้าหมายของการศึกษาที่แท้จริง...”⁷⁸⁶

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวด้วยว่า “ทช. เป็นคนเก่งที่ไม่กล้าและไม่ดีจริง” เช่น “ถ้าจะดูความสามารถของ ทช. แล้ว ก็จะทำให้เห็นว่ายัง “มือไม่ถึง” ที่จะเป็นนายกรัฐมนตรี อุปนิสัยของ ทช. เป็นคนที่รู้น้อย แต่ชอบแสดงตัวว่ารู้มาก ชอบพูดมากกว่าชอบฟัง คิดเร็วโดยไม่ค่อยไตร่ตรอง และขาดความลึกซึ้งในความคิด...เป็นอันตรายในแง่ของคนรู้น้อยที่ขยันสร้างโครงการ สร้างปัญหาที่ไม่รู้จบ”⁷⁸⁷ และเนื่องจากชัยอนันต์ สมุทวณิช เห็นว่า “การมีประสบการณ์กับ ทช. คงทำให้เราไม่มีความไว้วางใจกับผู้มีอำนาจทางการเมืองมากกว่าเก่า”⁷⁸⁸ ทำให้เกิดการเน้น “การปกครองโดยคนดี” มากยิ่งขึ้น

หลังการรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช แสดงความชื่นชมคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ซึ่งล้วนแต่มาจากการแต่งตั้ง โดยระบุว่าคณะรัฐมนตรีชุดนี้ประกอบด้วย “คนดี” (แสดงว่าการแต่งตั้งทำให้ได้ “คนดี”) ดังกล่าวว่า

⁷⁸⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (24 มีนาคม 2549), **อันตรายแปดอย่างของทช.**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000040162>

⁷⁸⁷ เรื่องเดียวกัน

⁷⁸⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (30 เมษายน 2549), **ระหว่างคนกับระบบ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000056968>

“การมีคณะรัฐมนตรีชุดนี้ ไม่ได้หมายความว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงอะไรมากนัก ในด้านการบริหารราชการแผ่นดิน แต่ผลสะท้อนที่มีมากก็คือ ด้านคุณธรรม จริยธรรม เพราะมีแต่บุคคลที่ซื่อสัตย์ สุจริต มีความสามารถอย่างแท้จริง และไม่มีผู้ฉ้อราษฎร์บังหลวง ส่วนที่ยังหลงเหลืออยู่ ประปรายในพรรคการเมืองบางพรรค ก็ยังทำให้ประชาชนเปรียบเทียบของแท้กับของเทียมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ...

ผู้เข้าร่วมคณะรัฐมนตรีบางคนได้เสียสละเงินเดือนๆ ละล้านกว่าบาท มารับเงินเดือนแสนกว่าๆ...

ทางด้านอื่นๆ ทีมคุณเกษม สนิทวงศ์...ทุกคนเป็นคนแข็งมีความซื่อตรงมุ่งมั่น...

สิ่งที่รัฐมนตรีทุกคนทำได้คือ ทบทวนการโยกย้ายบุคลากร ระบอบ ทษ. ได้แต่งตั้งโยกย้ายคนที่ไม่ควรอยู่ในตำแหน่งหลายคนทั่วทั้งระบบ โดยเฉพาะในกระทรวงมหาดไทย คนดีๆ ต้องถูกดอง...

...ระยะเวลาของการฟื้นฟูขวัญกำลังใจของข้าราชการที่ดี และเป็นการฟื้นฟูศีลธรรมของการบริหารประเทศอีกด้วย”⁷⁸⁹

นอกจากจะแสดงความชื่นชม “คนดี” ในคณะรัฐมนตรีภายหลังการรัฐประหารแล้ว ในบางครั้ง ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังระบุด้วยว่า คนไม่ดีไม่ควรเป็นนายกรัฐมนตรี⁷⁹⁰

อนึ่ง ชัยอนันต์ สมุทวณิช มีทัศนคติคล้ายคลึงกับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเลวเหลือ” อื่นๆ ในแง่ที่ให้ความสำคัญแก่ผู้นำและชนชั้นนำ เช่น การเสนอให้มีการสร้างผู้นำโดยการ “พัฒนาอุปนิสัย บุคลิกภาพ และจริยธรรมของการเป็นผู้นำ ไม่ว่าเราจะมีระบบที่ดีอย่างไร หากเรา

⁷⁸⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (15 ตุลาคม 2549), **ขอต้อนรับ ครม.ชุดใหม่**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000128437>

⁷⁹⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (16 ธันวาคม 2550), **ทำไมนักการเมืองบางคนจึงไม่ควรเป็นนายกรัฐมนตรี**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000148872>

มีผู้นำที่อุปนิสัยไม่ดี เขาก็จะอาศัยระบบเป็นเครื่องมือได้”⁷⁹¹ เมื่อให้การสนับสนุนสนธิ ลิ้มทองกุล แกนนำ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็กล่าวว่า “สนธิกลายเป็นวีรบุรุษของคนอายุมาก ๆ และเป็นที่ยืนชอบของคนชั้นสูง อาจกล่าวได้ว่า สนธิเป็นผู้ให้ความรู้ทางการเมืองแก่พลังเจียบของสังคม พลังเจียบนี้เป็นผู้มีความรู้ทางการศึกษาสูง มีฐานะในสังคม มีเครือข่ายแบบดั้งเดิม คือเพื่อนฝูงวงศาคณาญาติมาก”⁷⁹²

ชัยอนันต์ สมุทวณิช มีความเห็นว่าระบบดีอยู่แล้ว ตั้งแต่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 “สิ่งที่ระบอบรัฐธรรมนูญสร้างขึ้นก็คือ การเพิ่มบทบาทนิติในการจำกัดอำนาจรัฐบาล และการมีองค์กรอิสระที่จะถ่วงดุลอำนาจ แม้กระนั้นฝ่ายบริหารก็ยังมีอำนาจมาก เพราะอาศัยนโยบายประชานิยมเป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรม”⁷⁹³ ดังนั้น “ปัญหาทางการเมืองของเราเวลานี้ ไม่ได้เกิดจากระบบ แต่เกิดจากตัวบุคคลเสียมากกว่า”⁷⁹⁴ และเมื่อความชอบธรรมในการเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับความเป็น “คนดี” นอกเหนือจากการได้อำนาจจากการเลือกตั้ง การ “ไม่ทำอะไรที่ขัดกับหลักศีลธรรมและความถูกต้อง” จึงมีความสำคัญ ดังที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า

“ผมดีใจที่เรากลับมาคิดถึงคุณธรรม จริยธรรมมากขึ้น ไม่ใช่ดูแต่ว่ามีกฎหมายรองรับ หรือมีมติคณะรัฐมนตรีรองรับ เพราะในสมัย ทช. นั้น หลายเรื่องไม่ใช่มติของคณะรัฐมนตรี แต่เป็นความคิดหรือคำปรารภของ ทช. คนเดียวเท่านั้น ทุกวันนี้เราต้องตั้งคำถามด้วยว่า กฎหมายที่อ้างนั้นมีรากฐานทางความถูกต้องทางศีลธรรมหรือไม่

⁷⁹¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (30 เมษายน 2549), ระหว่างคนกับระบบ, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000056968>

⁷⁹² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (23 เมษายน 2549), ของจริงหรือของปลอม, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000053746>

⁷⁹³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (14 ตุลาคม 2555), รัฐบาลนอกกรอบ, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000125948>

⁷⁹⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (11 มิถุนายน 2549), อย่าให้คนทั้งเกลียดและกลัว, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000076244>

...รัฐบาลนี้อ้างความชอบธรรมไม่ค่อยจะได้อยู่แล้ว เพราะมาจากการรัฐประหาร ความชอบธรรมจะมีอยู่ก็ตรงที่ไม่ทำอะไรที่ขัดกับหลักศีลธรรมและความถูกต้อง”⁷⁹⁵

ในการกล่าวถึงนักการเมืองว่าไร้จริยธรรม ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้ยกตัวอย่างการกระทำ ความชั่วหลายเรื่องด้วยกัน เช่น “เมื่อพิจารณาห้วงลักษณะบุคลิกภาพของ ส.ส.หลายคนแล้ว จะเห็น ความผิดปกติหลายประการ แต่ความพิเศษอย่างหนึ่งก็คือ ความทน (ไม่ใช่ความอดทน แต่เป็นสิ่งที่ชาวบ้านเรียกว่า หน้าทน หรือหน้าด้านนั่นเอง) และที่พบบ่อยมากในระยะหลังๆ ก็คือ การพูดเท็จอย่างน่าตาเฉย ตลอดจนการเสนอข้อมูลเพียงด้านเดียว ตลอดจนการกล่าวหาคนอื่นด้วย คำพูดที่หยาบคาย”⁷⁹⁶

ความไร้จริยธรรมของนักการเมืองที่ชื่อเสียงและนำไปสู่การคอร์รัปชัน ได้รับการตอกย้ำอย่างเข้มข้นโดย “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ในระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ที่เกิดความขัดแย้งทางการเมืองอย่างรุนแรง

ก่อนรัฐประหารวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2549 เพียง 1 เดือนเศษ ชัยอนันต์ สมุทวณิช เขียนบทความเรื่อง “จริยธรรมกับการขัดกันของผลประโยชน์” มีความบางตอนดังนี้

“ในวงการเมือง จริยธรรมกับผลประโยชน์ขัดกันมีความเกี่ยวข้องกันอย่างมาก...เรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนเป็นสิ่งที่ระบอบประชาธิปไตยในโลกตะวันตกถือว่ามีความสำคัญมาก เพราะการมีอำนาจทางการเมืองเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ดำรงตำแหน่งสามารถดลบันดาลผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมให้แก่ตัวเองและพวกพ้องได้มาก...

⁷⁹⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (14 มกราคม 2550), การเมืองต้องช่วยแก้ปัญหาสังคม, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000004736>

⁷⁹⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (6 มิถุนายน 2553), โจราธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000077925>

...นักการเมืองที่ชอบแสวงหาผลประโยชน์ มักอาศัยผลประโยชน์สาธารณะมาเป็นข้ออ้างในการหาเงิน โครงการต่างๆ จึงแพงกว่าปกติ...”⁷⁹⁷

ชัยอนันต์ สมุทวณิช คล้ายกับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” หลายคนที่สร้างความรู้หรือแสดงความคิดเห็นอยู่เสมอๆ ว่าโครงสร้างหรือระบบการเมืองไทยคืออยู่แล้วเนื่องจากรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ทำให้มีองค์กรอิสระ อันทำให้เกิดระบอบประชาธิปไตยแบบที่มีการถ่วงดุลและตรวจสอบการใช้อำนาจของนักการเมืองและมีการกระจายอำนาจทางการเมือง ซึ่งการเน้นเช่นนี้เท่ากับเป็นการชี้ให้เห็นว่าปัญหาที่แท้จริงของระบอบประชาธิปไตยไทยเป็นผลมาจากพฤติกรรมของนักการเมืองที่ไร้จริยธรรมอย่างแน่นอน โดย “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” จะเน้นด้วยว่านักการเมืองที่ไร้จริยธรรมนี้จะพยายามแทรกแซงหรือทำลายสถาบันต่างๆ ที่มีบทบาทสำคัญในการถ่วงดุล ตรวจสอบ หรือทำหน้าที่ในการดูแลให้การใช้อำนาจดำเนินไปอย่างถูกต้องชอบธรรม เช่น องค์กรอิสระ และสื่อมวลชน เป็นต้น ดังที่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช เขียนบทความในช่วงก่อนเกิดการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 เพียงเล็กน้อย ระบุว่า “เมื่อเราพบกับระบอบ ทษ. พฤติกรรมของผู้นำไปในทางที่ตรงกันข้ามกับคุณค่าของประชาธิปไตย ผู้นำอาศัยกติกาที่เป็นทางการเข้าแทรกแซงองค์กรอิสระและใช้คณะกรรมการการเลือกตั้งเพื่อความได้เปรียบทางการเมือง”⁷⁹⁸

เมื่อเกิดการรัฐประหารขึ้นแล้ว ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ยังคงโจมตีว่า “นักการเมืองเลว” รวมทั้งการเสนอให้ลงโทษนักการเมืองอย่างรุนแรง เป็นการให้เหตุผลและสร้างความชอบธรรมแก่การรัฐประหารที่เกิดขึ้นในแง่ที่ช่วยขจัด “นักการเมืองเลว” พร้อมกับการทำให้เห็นว่าระบอบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งเป็นที่มาของปัญหาคอร์รัปชันด้วย เช่น ในวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า “การซื้อเสียงนำไปสู่การถกเถียง เมื่อผู้ซื้อสิทธิเข้าไปเป็นรัฐบาลก็จะหาทางโกงต่างๆ นานา การจัดการกับนักการเมืองที่ฉ้อฉลทุจริตอย่างเด็ดขาด ก็เป็นอีกทางหนึ่งใน

⁷⁹⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (13 สิงหาคม 2549), **จริยธรรมกับการขัดกันของผลประโยชน์**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000103149>

⁷⁹⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (30 เมษายน 2549), **ระหว่างคนกับระบบ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000056968> (เน้นโดยผู้วิจัย).

การลดการซื้อเสียงลงได้”⁷⁹⁹ ต่อมาในวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ.2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุว่า “ในระยะเวลาที่ที่นักการเมืองและข้าราชการพลเรือนเข้ามามีบทบาทแทนที่ทหาร นักการเมืองที่เข้ามาในยุคหลังๆ มักมีความต้องการในการถอนทุน โดยเลือกเอารัฐวิสาหกิจใหญ่ๆ ที่มีโครงการลงทุนสูง ข้าราชการบางคนก็ร่วมมือด้วยโดยได้รับส่วนแบ่งไปเจียบๆ”⁸⁰⁰ และในวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ.2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า

“เนื่องจากเราต้องการประชาธิปไตย แต่นักการเมืองบางส่วนยังเลว ประชาชนบางส่วนยังนิยมการรับเงิน และสนับสนุนนักการเมืองที่นำเงินมาให้ เราจึงต้องดำเนินการขจัดนักการเมืองเหล่านี้ พร้อมๆ กับยกเลิกการแจกเงินประชาชนแล้วให้การศึกษาทางการเมืองอย่างกว้างขวาง และเข้มข้น เพื่อทำให้ความเคยชินของการขายเสียง และนิยมการรับแจกเงินหมดไป

เรามีนักการเมืองเลวๆ มาก แต่ก็ยังคงหวงกลับคืนสู่ มกราคม-วงการเมืองได้ ในบางประเทศ เช่น เกาหลีใต้ เขามีการลงโทษจำคุกตลอดชีวิต และประหารชีวิต”⁸⁰¹

หลังจากการเลือกตั้งในวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ.2550 ซึ่งพรรคพลังประชาชนชนะการเลือกตั้งแล้ว ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังคงโจมตีนักการเมืองเลวที่คอร์รัปชั่น โดยตั้งข้อบ่งชี้ว่า “**สันดานคนเปลี่ยนยาก**” ซึ่งการตั้งชื่อเช่นนี้ก็เพื่อโจมตีว่านักการเมืองไร้จริยธรรมในแง่ที่ใช้อำนาจเพื่อแสวงหาผลประโยชน์นั่นเอง เช่น

“ผมเคยได้ยินนักการเมืองคนหนึ่งแนะนำนักการเมืองอีกคนให้ไปคุมรัฐวิสาหกิจใหญ่ๆ ด้วยคำพูดที่ว่า “มึงอยากแดกหูลามหรืออยากแดกกะเพาะปลา” แปลว่าให้เลือกรัฐวิสาหกิจที่หาเงินได้มากๆ

⁷⁹⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (22 ตุลาคม 2549). **ประชาธิปไตยกับเศรษฐกิจพอเพียง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000131218>

⁸⁰⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (19 พฤศจิกายน 2549), **รัฐประหารซ้อน**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000142771>

⁸⁰¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (17 ธันวาคม 2549), **สามมิติของการพัฒนาทางการเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000154345>

แล้วอย่างนี้เราจะมีประชาธิปไตยกันไปทำไม การเป็นประชาธิปไตยโดยให้ประชาชน ชุมชนมีส่วนร่วมโดยตรงจะดีกว่าการให้คนมาสุบเลือดแผ่นดินไปหรือไม่ กล่าวอีกทางหนึ่งก็คือ ให้มีการเลือกตั้งเฉพาะระดับท้องถิ่น เพราะหากโกงประชาชนก็จะเห็นได้ง่าย แต่ระดับชาติใช้วิธีการอื่นจะได้หรือไม่ ผมว่าเป็นไปได้ยาก เพราะเวลานี้เรากลัวฝรั่งจะไม่คบหา ก็ต้องทนกันต่อไป จนกว่านักการเมืองที่วันนี้จะล้มหายตายจากไปก่อน การเมืองไทยจึงจะดีขึ้น ส่วนการหวังให้มีรัฐธรรมนูญที่ดีแล้วการเมืองจะดีเห็นที่จะยาก เพราะสันดานคนมันเปลี่ยนยาก”⁸⁰²

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุว่า “ความเก่ง” และ “ความดี” นั้น “ต้องมืออยู่ควบคู่กัน เสมอ” ดัง
ความว่า

...การมีผู้นำที่เก่งแต่ไม่ดีทำให้ประชาชนมีความคาดหวังต่อตัวผู้นำในแง่คุณสมบัติทางศีลธรรม คุณธรรมมากขึ้นก็จริง แต่ก็ก่อให้เกิดการถกเถียงในแง่การทดแทนระหว่าง “ความเก่ง” กับ “ความดี” ด้วย เรามักจะได้ยินคำพูดที่ว่า “โกงบ้างก็ไม่ใช่ไร ขอให้มีผลงานก็แล้วกัน”

ในที่สุดแล้ว รายละเอียดที่ได้จากคดีการกระทำผิดต่อรัฐ จะช่วยให้เราเข้าใจได้ว่าระหว่าง “ความเก่ง” กับ “ความดี” นั้น ทดแทนกันไม่ได้ จะต้องมืออยู่ควบคู่กันเสมอ”⁸⁰³

ในระยะที่สมัคร สุนทรเวช เป็นนายกรัฐมนตรี (29 มกราคม - 9 กันยายน พ.ศ.2551) ชัยอนันต์ สมุทวณิช โจมตี “นักการเมืองเดว” อย่างรุนแรง เช่น ในบทความเรื่อง “สันดานคนเปลี่ยนยาก” ซึ่งตีพิมพ์ในวันที่ 13 มกราคม พ.ศ.2551 กล่าวว่า

“หมู่นี้มีคนแสดงความผิดหวังนักการเมืองเยอะ นับตั้งแต่นายบรรหาร ไปจนถึงนายประชัย ผมเองรู้สึกเฉยๆ เพราะคำพูดของนักการเมือง โดยเฉพาะการร่วมรัฐบาลนั้น ไม่ควรเชื่ออยู่แล้ว ที่เชื่อได้ก็คือการขอให้ทำอะไรโดยมีผลประโยชน์เข้าแลก นักการเมืองบางคนมีชื่อมากกว่า ถ้าเงินถึงก็

⁸⁰² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (13 มกราคม 2551), สันดานคนเปลี่ยนยาก, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000004752> (เน้นโดยชัยอนันต์ สมุทวณิช).

⁸⁰³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (25 พฤษภาคม 2551), ผู้นำ, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000060484>

ได้แน่ เพื่อนผมคนหนึ่งทำงานธนาคารแล้วว่า มีคนที่มียี่ห้ออย่างหนึ่งมาเปิดบัญชีอีกชื่อหนึ่งไว้ที่ธนาคาร หลังจากนั้นเมื่อมีเงินเข้ามาก็มาเซ็นชื่อที่เปิดบัญชีไว้ (แต่ไม่ใช่ชื่อจริงของตน) เบิกเงินออกไป เพื่อนอีกคนหนึ่งเป็น ส.ส.มีหนี้เกือบ 200 ล้าน พอได้เป็นรัฐมนตรีหัวหน้าบอกให้อยู่เฉยๆ ให้ทำตามทีบอก ปรากฏว่าล้งหนี้ได้หมด ผู้ใหญ่คนหนึ่งเล่าว่า (ทษ.) พูดว่าอดีตนายกรัฐมนตรีคนหนึ่งได้เงินจากการอยู่ในตำแหน่งไปหมื่นกว่าล้านบาท”⁸⁰⁴

ในบทความเรื่อง (วันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ.2551) กล่าวว่า “นักการเมืองหลายคน... ปราศจากเกียรติภูมิและศักดิ์ศรี แม้จะมีตำแหน่งใหญ่โตก็ตาม บางคนเป็นนักแบล็กเมล บางคนพัวพันกับบ่อนพนัน และขบวนการค้ายาเสพติด”⁸⁰⁵ และในบทความเรื่อง “ทำไมไล่ไม่ไป” (วันที่ 7 กันยายน พ.ศ.2551) กล่าวว่า “ปัญหานักการเมืองซึ่งนับวันก็จะมีความเลวทรามต่ำช้ามากขึ้น อดีตปลัดกระทรวงมหาดไทยบอกผมว่า บางคนเก็บเงินสดไว้ที่บ้าน พอค้าแล้ว เวลาได้เงินผัวเมียไปรับเงินสดด้วยตนเองเลย แต่ปากก็ยังสบถสาบานไปเรื่อย หากมีใครบุกไปค้นบ้านก็จะพบเงินสดจำนวนมาก”⁸⁰⁶

เมื่อสมชาย วงศ์สวัสดิ์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (18 กันยายน-2 ธันวาคม พ.ศ. 2551) ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึงปัญหา “การซื้อสิทธิขายเสียง” ในการเลือกตั้งและปัญหานักการเมืองขาดทั้งความรู้ความสามารถและคุณธรรมหรือจริยธรรม ดังนี้

“ปัญหาสำคัญของระบอบประชาธิปไตยในเมืองไทย คือ การซื้อสิทธิขายเสียงในการเลือกตั้ง การที่นักการเมืองซึ่งอาจไม่มีความรู้ ความสามารถ และความซื่อสัตย์พอเข้ามาดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี และการใช้ตำแหน่งอำนาจหน้าที่แสวงหาผลประโยชน์อย่างกว้างขวางยิ่งมีการ

⁸⁰⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (13 มกราคม 2551), สันดานคนเปลี่ยนยาก, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000004752>

⁸⁰⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (20 กรกฎาคม 2551), ความชอบธรรมที่มีเงื่อนไข, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000085133>

⁸⁰⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (7 กันยายน 2551), ทำไมไล่ไม่ไป, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000105883> (เน้นโดยผู้วิจัย).

เลือกตั้งอย่างต่อเนื่อง คนกลุ่มหนึ่งก็สามารถถูกฐานเสียงได้ โดยอาศัยงบประมาณแผ่นดินลงไป
ทำโครงการต่างๆ ในพื้นที่ พร้อมทั้งเก็บเกี่ยวรายได้จากการทำโครงการเหล่านั้นด้วย

ดังนั้น ภาพของนักการเมืองจึงตกต่ำลงอย่างรวดเร็ว ความรู้สึกวาระบบการเลือกตั้งเป็น
ผลร้ายต่อระบอบประชาธิปไตยก็มีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ”⁸⁰⁷

และ

“สังคมไทยเรามี “นักการเมือง” ที่มีความรู้ ประสบการณ์น้อยมาก นักการเมืองที่มีอยู่ก็มี
จริยธรรมต่ำ มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ ทำให้บ้านเมืองไม่มีคนที่มีคุณภาพมานำและแก้ปัญหา
การเมืองจึงไม่สามารถนำสังคมได้ แต่เป็นการสร้างปัญหาแก่สังคม

ผู้ที่เข้าไปเป็นสมาชิกพรรคการเมืองไม่ต้องผ่านการทดสอบความสามารถในการเป็นผู้นำ
และหลักในการคัดเลือกบุคคลขึ้นสู่ตำแหน่งสำคัญๆ ในรัฐบาลเป็นเรื่องของพรรคพวก มากกว่า
เรื่องความรู้ ความสามารถ พรรคการเมืองมีการแบ่งปันเป็นกลุ่มเป็นแก๊ง โดยไม่มีความเกี่ยวข้อง
กับการเป็นตัวแทนของวิชาชีพ ทำให้พรรคการเมืองเป็นองค์กรที่ล้าสมัย และไม่อาจพึ่งพาในการ
แก้ปัญหาระดับชาติได้”⁸⁰⁸

ในยุคนายกรัฐมนตรีสมชาย วงศ์สวัสดิ์ นี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึงการดำรงอยู่ของ
ระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทยว่าจะคงอยู่ต่อไปได้ก็ต่อเมื่อมีวิธีการกำจัด “คนเลว” หลายกลุ่ม
รวมทั้ง “นักการเมืองชั่วโกง” ด้วย โดยระบุว่า “ระบอบประชาธิปไตยจะคงอยู่ได้นั้น จะต้องมีการ
กำจัดสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ออกไป นักการเมืองชั่วโกง นักปลุกกระดมที่นิยมความรุนแรง ตำรวจที่มี

⁸⁰⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (14 กันยายน 2551), การเมืองใหม่กับบทลงโทษแรงๆ, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์
2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000108907>

⁸⁰⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (28 กันยายน 2551), ข้อพิจารณาสำหรับการเมืองใหม่, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์
2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000114858>

ทัศนคติคับแคบและชอบใช้กำลัง สื่อมวลชนที่บิดเบือนความจริง และจะต้องมีการคุ้มครองผู้ใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญ โดยสงบปราศจากอาวุธ”⁸⁰⁹

เมื่อถึงสมัยของรัฐบาลผสมหลายพรรคที่นำโดยนายกรัฐมนตรีอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ (17 ธันวาคม พ.ศ.2551-5 สิงหาคม พ.ศ.2554) ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังคงกล่าวถึงนักการเมืองเลวที่คอร์รัปชัน โดยระบุว่า “เมื่อนักการเมืองเข้าไปอยู่ในตำแหน่งนานๆ ก็จะทำให้อำนาจรัฐเป็นเครื่องมือเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว”⁸¹⁰ นอกจากนี้ยังได้เชื่อมโยงปัญหาการคอร์รัปชันเข้ากับ “ระบอบประชาธิปไตยเต็มรูป” ในแง่ที่ “ระบอบประชาธิปไตยเต็มรูป” เป็นต้นเหตุของการคอร์รัปชันอีกด้วย ดังความว่า

“ระบอบประชาธิปไตยเต็มรูปนำไปสู่การคอร์รัปชันอย่างกว้างขวาง นักการเมืองบางคนใช้ตำแหน่งหน้าที่แบล็กเมลผู้ทำผิดกฎหมายเพื่อเรียกเงิน โดยประกาศว่าจะจัดการกับการบุกรุกป่าสงวน นอกจากนี้ก็เรียกเปอร์เซ็นต์จากผู้รับเหมา

นอกจากการคอร์รัปชันแล้ว นักการเมืองก็ยังพัฒนาวิธีการโกงกินไปถึงการแก้กฎหมายให้เอื้อประโยชน์แก่กิจการของตนเอง หลีกเลียงภาษี และใช้ข้อมูลข่าวสารวงในให้เป็นประโยชน์ส่วนตัวอีกด้วย”⁸¹¹

วิธีการคอร์รัปชันของนักการเมืองเลว ได้รับการเน้นอยู่เสมอ เพื่อแสดงว่าระบอบประชาธิปไตยมีต้นทุนสูงเกินไปจนไม่คุ้มทุน เช่น

“นักการเมืองชอบทำโครงการใหญ่ๆ เช่น โครงการแหล่งน้ำขนาดใหญ่ เพราะเกี่ยวข้องกับเครือข่ายธุรกิจก่อสร้าง ค้าวัสดุก่อสร้าง ขนส่ง และบริษัทที่ปรึกษา จึงมักกำหนดเป็นโครงการที่ใช้

⁸⁰⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (19 ตุลาคม 2551), **ขอจงทรงพระเจริญ!**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000124190>

⁸¹⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (22 พฤศจิกายน 2552), **รัฐเดียวกับประชาธิปไตย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000141395>

⁸¹¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (17 พฤษภาคม 2552), **ต้องรออีก 50 ปี**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000055121>

เทคโนโลยีสมัยใหม่ ราคาแพง โครงการเหล่านี้มักไม่มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการ มีการศึกษาพบว่า ระบบการสูบน้ำด้วยพลังงานไฟฟ้ามีประสิทธิภาพเพียง 10 กว่าเปอร์เซ็นต์ และโครงการนำระบบท่อ 30 โครงการที่ใช้งบประมาณ 800 กว่าล้านนั้นล้มเหลวโดยสิ้นเชิง

เราคงต้องทนกับการแบกรับต้นทุนของประชาธิปไตยต่อไปตราบเท่าที่ประชาชนส่วนหนึ่งยังขาดสิทธิ และนิยมการเบมือขอให้รัฐบาลช่วยในทุกๆ เรื่อง คิดดูแล้วคุ้มหรือไม่ที่เราได้ชื่อว่าเป็นประชาธิปไตยแต่มีการเมืองที่น่าเบื่ออย่างนี้⁸¹²

ถึงแม้ว่าในสมัยรัฐบาลอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช จะแสดงความเห็นว่า “ถึงอย่างไร เราก็ยังจะใช้ระบอบประชาธิปไตยต่อไป” แต่ก็ยังคงโจมตีนักการเมืองเลว โดยใช้ถ้อยคำที่รุนแรง เช่น “ถึงอย่างไร เราก็ยังจะใช้ระบอบประชาธิปไตยต่อไป ปัญหาใหญ่ไม่ใช่การแก้ไขรัฐธรรมนูญ แต่เป็นเรื่องคุณภาพของคน ทั้งคนที่เสนอตัวเข้ามาให้เลือกตั้งกับประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งเอง ที่น่าเป็นห่วงก็คือ ประชาธิปไตยแบบบ้าเลือด และฉวยโอกาสปล้นสะดมซึ่งน่าจะเรียกว่า “โจราธิปไตย” มากกว่า เพราะการปล้นมีสองแบบ คือ ประชาชนปล้นปล้น กับ นักการเมืองปล้นเสียเอง จะปล้นแบบนุกเฒ่าทุบร้าน หรือปล้นอย่างแนบเนียนแบบนักการเมือง มันก็คือการปล้นเหมือนกัน”⁸¹³

นอกจากนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังเชื่อมโยงปัญหานักการเมืองเลวเข้ากับปัญหาเรื่องชาวบ้าน “ไม่แคร้” ที่จะสนับสนุนนักการเมืองที่ “โกงกิน” หากตนเองได้รับผลประโยชน์ โดยกล่าวว่า “ทช. ก็เป็นนักบุญจอมปลอม เขามีผลประโยชน์ส่วนตัวแฝงไว้ด้วย แม้จะทำอะไรเพื่อคนชนบทก็ตาม โครงการที่ ทช. ทำและได้ผลก็คือ โครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค และหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นการสร้างตลาดให้ผลิตภัณฑ์พื้นเมือง อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านก็ไม่แคร้ว ทช. จะโกงกินอย่างไร ชาวบ้านบอกว่า นักการเมืองโกงทุกคน แต่ ทช. เป็นคนโกงคน

⁸¹² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (3 กรกฎาคม 2554), **คุ้มไหมที่เป็นประชาธิปไตย**, ค้นหาค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000081290>

⁸¹³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (6 มิถุนายน 2553), **โจราธิปไตย**, ค้นหาค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000077925>

แรกที่ยังให้อะไรชาวบ้าน”⁸¹⁴ การแสดงทัศนะเช่นนี้คล้ายคลึงกับธีรยุทธ บุญมี ซึ่งกล่าวว่า “ปัญหาในประเทศไทยเป็นปัญหาใหญ่เกินไป มากเกินไป ซับซ้อนเกินกว่าจะหาวิธีแก้ไขได้ คงต้องใช้วิธีเช่นที่ผ่านมา คือทดลองแก้ไขกันไปเท่าที่จะทำได้ ที่เหลือก็ต้องปรับตัวอยู่กับมันไป หรือถือคติว่า ถ้านักการเมืองคอร์รัปชันแล้วมีผลงานก็ถือว่ายอมรับได้ เพราะคนไทยส่วนใหญ่ก็ค่านับกราบไหว้ นักการเมือง ข้าราชการที่โกงกิน ให้เป็นประธานงานบวช งานแต่ง งานศพ อยู่เป็นส่วนใหญ่อยู่แล้ว?”⁸¹⁵

ตลอดช่วงเวลาที่เกิดความขัดแย้งและวิกฤตทางการเมืองในระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เน้นย้ำเรื่อง “นักการเมือง” เลวอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกล่าวถึง ทษ. และคนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ทษ. ในบางกรณีก็ย้อนไปถึงบทบาทของนักการเมืองในอดีต เช่น “เมื่อ 30-40 ปีก่อน ส.ส.ของเรามีบทบาทมาก มีการตั้งกระทู้ตลอดเวลา บางคนตั้งกระทู้ถึงร้อยกว่ากระทู้ แต่การตั้งกระทู้นั้นมีการค้นคว้าหาข้อมูลน้อยมาก ส่วนใหญ่ ส.ส.มักจะอาศัยข่าวจากหนังสือพิมพ์มาตั้งกระทู้กัน”⁸¹⁶ เป็นการโจมตีว่า ส.ส. ขาดความรู้และข้อมูลในการทำหน้าที่ในรัฐสภาอย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับนักการเมืองในทศวรรษ 2550 นั้น ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า

“ผู้ฟังการอภิปรายของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ต่างมีความรู้สึกที่หมั่นไส้ เงิง และเกลียดชัง ส.ส.หลายคน ผู้ใหญ่ที่เคยเป็นปลัดกระทรวงท่านหนึ่ง ประารภกับผมว่า คนเหล่านี้น่าจะเป็นโรคจิตเพราะโกหกได้หน้าตาเฉย อากัปกริยาเวลาอภิปรายดูนัยน์ตาก็เหมือนคนบ้า เวลาถูกคนด่าก็เฉย กล้องทีวีจับไปที่สีหน้าของ ส.ส.คนหนึ่งกำลังแสบปาก ทำตาขวางอยู่พอดี

⁸¹⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (5 กันยายน 2553), วิเคราะห์วิกฤตสังคมไทย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000124249>

⁸¹⁵ ธีรยุทธ บุญมี, (26 มีนาคม 2558), ปฏิรูปการเมืองไทย มองจากประสบการณ์ชีวิต, บทความเผยแพร่ในสำนักข่าวอิสรา, ค้นหาเมื่อ 27 มีนาคม 2558, จาก <http://www.isranews.org/isranews-article/item/37489-isranews26035812.html>

⁸¹⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (12 พฤศจิกายน 2549), ถึงเวลาที่จะพัฒนาสื่อโทรทัศน์, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000139748>

...เมื่อพิจารณาห้วงลักษณะบุคลิกภาพของ ส.ส.หลายคนแล้ว จะเห็นความผิดปกติหลายประการ แต่ความพิเศษอย่างหนึ่งก็คือ ความทน (...หรือหน้าด้านนั่นเอง) และที่พบบ่อยมากในระยะหลังๆ ก็คือ การพูดเท็จอย่างน่าตาเฉย ...การเสนอข้อมูลเพียงด้านเดียว...การกล่าวหาคนอื่นด้วยคำพูดที่หยาบคาย”⁸¹⁷

อาจกล่าวได้ว่า การต่อต้าน “ระบอบทักษิณ” ที่นำมาสู่การสนับสนุนกระบวนการตุลาการภิวัตน์ และการสนับสนุนการเคลื่อนไหวของ พธม. และ กปปส. นับเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้ชัยอนันต์ สมุทวณิช โจมตีนักการเมืองอย่างรุนแรง ในปลายปี พ.ศ. 2556 เมื่อ กปปส. เคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลพรรคเพื่อไทย ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ยังคงระบุว่า “สิ่งที่ยังไม่เปลี่ยนก็คือ พฤติกรรมของนักการเมืองซึ่งแม้ว่าจะมีระดับการศึกษาสูงขึ้นก็ตาม แต่ก็ยังมีการแสวงหาผลประโยชน์อย่างกว้างขวาง นักการเมืองเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นนักธุรกิจ และอาจกล่าวได้ว่าบางคนไม่มีความสนใจทางการเมืองอย่างแท้จริง หากเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์เท่านั้น”⁸¹⁸

การมองปัญหาด้วยทัศนะดังกล่าวข้างต้นในช่วงเวลาที่ระบบการเมืองไทยอยู่ภายใต้ “ระบอบทักษิณ” เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ไม่สนับสนุน “ประชาธิปไตยเต็มรูปแบบ” และยังเห็นว่า “การเมืองของนักการเมือง” ซึ่งเป็นการเมืองที่เลวร้ายนี้ ไม่ตอบสนองปัญหาที่ประชาชนเผชิญ กล่าวคือ

การเมืองของนักการเมืองมีจุดศูนย์กลางอยู่ที่การแย่งชิงงบประมาณ การใช้ตำแหน่งแสวงหาผลประโยชน์หรือปกป้องผลประโยชน์ของตนและพวกพ้อง ส่วนการเมืองของประชาชนนั้นปรากฏให้เห็นจากการชุมนุมเรียกร้องของกลุ่มต่างๆ ที่ส่วนมากเป็นคนยากจน ด้อยโอกาส การเมืองของประชาชนนี้ มีองค์กรอาสาสมัครเอกชนคอยทำหน้าที่แทน และกว่าจะต่อสู้จนสำเร็จก็แสนจะยากลำบาก ยังไม่ปรากฏว่า นักการเมืองตั้งใจทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาของประชาชนอย่างแท้จริง

⁸¹⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (6 มิถุนายน 2553), **โจราธิปไตย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000077925>

⁸¹⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (8 ธันวาคม 2556), **VETO POLITICS**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000151397>

การเมืองสองประเภทนี้สวนทางกัน ยากที่จะมาบรรจบพบกัน ฝ่ายองค์กรเอกชน และประชาชนก็รวมตัวกันเป็นเครือข่าย แต่นักการเมืองยึดกุมระบบ และกระบวนการทางการเมืองที่เป็นทางการเอาไว้ ฝ่ายประชาชนต้องดำเนินการตามเกมที่เป็นทางการของนักการเมือง จะเห็นได้ว่า องค์กรเอกชน และประชาชนกับพรรคการเมืองไม่ได้ทำงานอย่างประสานสัมพันธ์กัน”⁸¹⁹

ก่อนรัฐประหาร วันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ.2557 ชัยอนันต์ สมุทวณิช สนับสนุนการเคลื่อนไหวของ กปปส. จึงโจมตีนักการเมืองอย่างรุนแรง เช่น “การหาผลประโยชน์จากงบประมาณของรัฐในโครงการใหญ่ๆ ที่มีมูลค่านับแสนล้านบาท มีข่าวแพร่สะพัดว่านักการเมืองสามารถแสวงหาผลประโยชน์ได้นับหมื่นล้านบาทนอกจากนั้นก็ยังมีการเรียกเงินเพิ่มเป็น 20-30 เปอร์เซ็นต์ ในการรับทำโครงการหรือประมูลซื้อขายกับหน่วยราชการต่างๆ”⁸²⁰

หลังรัฐประหารในวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ.2557 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังคงกล่าวถึงปัญหาการคอร์รัปชันอย่างต่อเนื่อง เช่น “การมีนักการเมืองจำนวนมากก่อให้เกิดการคอร์รัปชัน และการแทรกแซงการทำงานของข้าราชการอย่างกว้างขวาง”⁸²¹ และ “ระบอบการเมืองที่ประกอบด้วยนักการเมืองเป็นใหญ่ ในอดีตการใช้อำนาจเกินขอบเขต และการทุจริตคอร์รัปชันอย่างกว้างขวาง”⁸²² ซึ่งเป็นการสร้างความชอบธรรมแก่การรัฐประหารเช่นเดียวกันกับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” คนอื่นๆ ซึ่งจะได้ยกตัวอย่างให้เห็นอย่างชัดเจนต่อไป

ธีรยุทธ บุญมี

ได้กล่าวมาแล้วว่า ธีรยุทธ บุญมี คล้ายกับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” และแตกต่างจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ในแง่ที่ให้ความสำคัญแก่ประเด็น

⁸¹⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (13 กุมภาพันธ์ 2554), การปฏิรูปเป็นโอกาสสุดท้ายของชาติปีไทย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000019411>

⁸²⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (19 มกราคม 2557), อนาคตที่ไม่แน่นอน, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000006929>

⁸²¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (8 มิถุนายน 2557), ก้าวต่อไปของการปฏิรูป, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000064020>

⁸²² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (12 ตุลาคม 2557), อำนาจที่กระจุกตัว, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000117338>

ทางศีลธรรมจริยธรรม โดยเห็นว่าปัญหาในเรื่องนี้ทำให้การคอร์รัปชันขยายตัว ถึงแม้ว่า ธีรยุทธ บุญมี จะได้วิเคราะห์ปัญหาเชิงโครงสร้างไว้มาก แต่ในการพิจารณาความชอบธรรมทางการเมืองของบุคคลในรัฐบาลหรือนักการเมืองก็มักพิจารณาจากพฤติกรรมในเชิงคุณธรรมจริยธรรม และการกล่าวถึงปัญหาคอร์รัปชันก็สะท้อนถึงการมองปัญหาดังกล่าวนี้นในเชิงคุณธรรมจริยธรรมอยู่ด้วย

หลังจากเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ใน พ.ศ.2540 ถึงแม้ว่าธีรยุทธ บุญมี จะตำหนิรัฐบาลชวน หลีกภัย ในหลายเรื่อง รวมทั้งการที่รัฐบาลมุ่งช่วย “คนรวย” แต่ช่วย “คนจน” เพียงเล็กน้อย แต่ก็ยอมรับว่า “ตัวนายกฯ หรือส่วนหัวข้อสำคัญ” พร้อมกันนั้นก็กล่าวว่า “นายธารินทร์ประสบความสำเร็จในการสร้างเสถียรภาพค่าเงิน ดอกเบี้ย”⁸²³ ซึ่งสะท้อนถึงการให้ความสำคัญแก่ความซื่อสัตย์สุจริตและการทำงานเพื่อผลประโยชน์ของประเทศ มิใช่ผลประโยชน์ส่วนตัว อย่างไรก็ตามการวิพากษ์วิจารณ์นายกรัฐมนตรีจากพรรคประชาธิปัตย์ในเดือนธันวาคม พ.ศ.2542 ก็สะท้อนให้เห็นว่า ธีรยุทธ บุญมี ต่อด้านรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งที่ใช้อำนาจไม่ถูกต้อง โดยเห็นว่า **รัฐบาลเช่นนี้สร้างความคับข้องใจยิ่งกว่าระบอบเผด็จการ** ดังความว่า “นายชวน...เลือกใช้หลักการหนึ่งเมื่อเป็นประโยชน์กับตัวเอง และใช้อีกหลักการหนึ่งทันทีเมื่อไม่เป็นประโยชน์กับตัว... พรรคประชาธิปัตย์ใช้ระบอบประชาธิปไตยแบบบิดเบี้ยวประเด็นตามอำเภอใจ หน้าซ้ายยังใช้อำนาจอย่างไม่มียี่หระใคร ซึ่งจะสร้างความคับข้องใจมากกว่าระบอบเผด็จการ”⁸²⁴ ซึ่งการวิจารณ์ดังกล่าวนี้ เป็นการมองชวน หลีกภัย แตกต่างจากเดิม แต่ก็ยังคงสะท้อนให้เห็นว่า ธีรยุทธ บุญมี ให้ความสำคัญแก่จริยธรรมของนักการเมืองเป็นอย่างมาก

ในการประเมินแนวโน้มในช่วงเวลา 10 ปีข้างหน้า นับตั้งแต่ พ.ศ.2543 เป็นต้นไป ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าระบบการเมืองไทยเต็มไปด้วยกลุ่มก้อน นักการเมือง และข้าราชการที่เลวร้าย

⁸²³ ธีรยุทธ บุญมี, “วิพากษ์รัฐบาลประชาธิปัตย์ถึงจุดเสื่อม” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี* , (กรุงเทพฯ: มติชน, 2550), น. 170.

⁸²⁴ ธีรยุทธ บุญมี, “บทวิเคราะห์การเมืองไทยในต้นทศวรรษหน้า” ใน *เรื่องเดียวกัน*, น. 182. (เน้นโดยผู้วิจัย).

“สังคมไทย...มักง่าย ไร้กติกา...ทุกรัฐบาลก็คือกลุ่มการเมืองต่างๆ ที่เข้ามาแสวงประโยชน์ เกื้อกูลกลุ่มตน ส่วนในระดับล่างลงไป คือ ส.จ. อบต. ข้าราชการท้องถิ่น ล้วนแต่สมยอมกันให้มี คอร์รัปชันตามกลุ่มใครกลุ่มมัน

สังคมนิสัยมักง่ายไร้กติกาแผ่ไปทั่วสังคม ทำให้การบังคับกฎหมายไม่เกิดผล และมี แนวโน้มจะรุนแรงขึ้น...ทุกๆ เรื่องต้องแลกด้วยเงิน มีการรวมเป็นกลุ่มก๊วนจำนวนมากอยู่ด้วยกัน ด้วยผลประโยชน์ในอนาคต ต้นทุนและการถอนทุนทางการเมืองจึงสูงขึ้น...คาดการณ์ได้ว่าการ เลือกตั้งครั้งหน้า...จะมีการซื้อเสียงรุนแรงแน่นอน

...ถ้าฝ่ายที่โกงอย่างอนาธิปไตยเข้มแข็ง และถ้าเศรษฐกิจทรุดหนักซ้ำเติม บ้านเมืองอาจ เลวร้ายกว่าทุกยุคทุกสมัย”⁸²⁵

การให้ความสำคัญแก่คุณธรรมและจริยธรรม หรือ “คนดี” มากเป็นพิเศษดังกล่าวนี้นี้ทำให้ธีรยุทธ บุญมี โจมตีนักการเมืองที่เห็นว่าไร้คุณธรรมจริยธรรมอยู่เนืองๆ เช่น ในขณะที่ธีรยุทธ บุญมี ทำให้ “มวลชนคนเสื้อเหลือง” เห็นว่ากลุ่มของตนกำลังเคลื่อนไหวด้วยพลัง “สติปัญญา” และพลัง “ศีลธรรมคุณธรรม” ก็ได้ปลุกเร้าให้เกิดสังขม ทัช.ไนแ่งที่เป็นผู้ปราศจากความชอบธรรมในระบอบประชาธิปไตยเพราะขาดศีลธรรม⁸²⁶ หรือโจมตีนักการเมืองต่างๆ ไปด้วย “รากเหง้าความคิดโลกาภิวัตน์นิยมขัดแย้งกับความคิดชาตินิยม สถาบันนิยม ชุมชนนิยม ทำให้ทุกประเทศมีการถกเถียงว่าควรเปิดเสรีการเงินหรือไม่ ควรแปรรูปรัฐวิสาหกิจหรือไม่ ควรเปิดกว้างด้านวัฒนธรรม ข่าวสาร อินเทอร์เน็ตแค่ไหน ห้างค้าส่ง-ปลีกขนาดยักษ์ทำลายชุมชนหรือไม่ หลายประเทศแก้ปัญหาได้ดี แต่ประเทศไทยปัญหารุนแรงเพราะนักการเมืองไทยโกงกินมาก จึง

⁸²⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 179-180.

⁸²⁶ ธีรยุทธ บุญมี, “หลังเลือกตั้งจะเกิดวิกฤตประชาธิปไตย ทั้งระบบเผด็จการพรรคเดียว พันธมิตรพ่ายแพ้เพื่อชิงปัญหาให้ทักษ.” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไล่ล่า, (อ้างแล้ว), น. 266-267. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

เกิดกังวลใจว่า พวกเขาจะแสวงประโยชน์ท่ามกลางการสูญเสียอำนาจอธิปไตยและผลประโยชน์ของชาติ”⁸²⁷

ในวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2551 **ธีรยุทธ บุญมี** กล่าวว่า

“ปัญหาจึงกินลึกลงไปอีกกลายเป็นวัฏจักรวิบัติ กล่าวคือ มี คมช. (การปฏิวัติ) เกิดการต่อต้านจากฝ่ายประชาธิปไตย และรากหญ้า จนมีเลือกตั้ง ตั้งรัฐบาล ซึ่งเกือบทุก ๆ ชุด จะโกงกินมโหฬาร และใช้อำนาจบาตรใหญ่ ปิดกั้นไม่ให้มีการตรวจสอบลงโทษ กลายเป็นยุค **ขคม. หรือ นักการเมืองชั่วครองเมือง** (การกล่าวเช่นนี้ไม่ใช่เป็นการตราหน้าบุคคล หรือคณะบุคคลเป็นการเจาะจง แต่เป็นการเตือนนักการเมืองโดยรวมอย่างจริงจังว่า อย่าก้าวไปสู่จุดนั้น ซึ่งจะเป็นความเสียหายร้ายแรงมากกว่าทุกครั้งในประวัติศาสตร์ไทย)”⁸²⁸

ในช่วงที่มีการเคลื่อนไหวของ กปปส. เพื่อสนับสนุนและสร้างความชอบธรรมให้กับข้อเรียกร้องต่างๆ ในการเคลื่อนไหวของ กปปส. ธีรยุทธ บุญมี ก็โจมตี “**นักการเมืองเลว**” ว่าทำการคอร์รัปชันทุกรูปแบบ เช่น “**การคอร์รัปชันพัฒนาไปทุกรูปแบบ เป็นคอร์รัปชันด้วยนโยบาย** เช่น การจำนำข้าว การเปิดเสรีรัฐวิสาหกิจ ฯ นักการเมืองกินเพิ่มขึ้นเป็น 30-40% การส่งส่วยของตำรวจจากผู้ย่อยไปสู่ผู้มีทุกระดับ การใช้เงิน การรับใช้ทางการเมืองหรือเรื่องสกปรกแลกตำแหน่งมีทุกวงการ หลังสุดถึงขั้นว่าเมื่อส่วนกลางจัดงบประมาณให้หน่วยงานต่างจังหวัด หน่วยงานจะต้องส่งคืนกลับ 10-20% ให้ผู้บังคับบัญชาที่อนุมัติ”⁸²⁹

⁸²⁷ ธีรยุทธ บุญมี, **ทบทวนทิศทางประเทศไทย**, ปาฐกถาพิเศษวาระ 35 ปี 14 ตุลา วันสืบสานประชาธิปไตย วันที่ 26 กรกฎาคม 2551 ณ อาคาร กีฬาสี ศูนย์เยาวชนกรุงเทพมหานคร (ไทย-ญี่ปุ่น). ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.14tula.com/activity/p-2551-teerayut.pdf> (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁸²⁸ ASTVผู้จัดการออนไลน์, (1 พฤษภาคม 2551), **ธีรยุทธชดายุคชั่วครองเมืองให้ฉายารัฐบาลหมัก ‘ลูกกรอก 1’**, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000051235&TabID=3> (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁸²⁹ ธีรยุทธ บุญมี, (10 ธันวาคม 2556). “**การปฏิวัตินกหวีด**” มองเชื่อมโยงกับปัญหาอนาคตการเมืองไทย, บทความเผยแพร่ใน สำนักข่าวอิศรา, ธีรยุทธ : “**การปฏิวัตินกหวีด**” มองเชื่อมโยงกับปัญหาอนาคตการเมืองไทย. ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.isranews.org/isranews-article/item/25781-%E0%B8%B5ui.html> (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

นอกจากการคอร์รัปชันแล้ว “ผลงานของทช.” ที่ธีรยุทธ บุญมี สรุปว่าเกิดจากการแสวงหาผลประโยชน์ “อย่างไม่มีขอบเขตไม่มีกฎเกณฑ์กรอบคุณธรรมศีลธรรมใดๆ” มีมากมายหลายประการ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- รื้อร่างระบบโยกย้ายราชการ รัฐวิสาหกิจ ให้พรรคพวกตน การประมูลตำแหน่งสำคัญๆ เช่น ในระดับसारวัตร ผู้กำกับ อธิบดี ปลัด ผู้ว่าการ ตำแหน่งรัฐมนตรี ตั้งแต่สิบถึงหลายร้อยล้านบาท⁸³⁰

- ใช้เงินและตำแหน่งซื้อความจงรักภักดีของข้าราชการและองค์กรอิสระ รัฐวิสาหกิจ รวมทั้งการใช้การจูงใจด้วยงบประมาณหรือทรัพยากรอื่นๆ

- ทำลายห่วงโซ่ระบบยุติธรรมในส่วนของตำรวจ อัยการ องค์กรอิสระบางส่วน ลงได้เด็ดขาด ระบบตรวจสอบคอร์รัปชันจึงพังทลาย

- ทำลายวินัยการเงินการคลัง ระเบียบงบประมาณ เช่น การออก พ.ร.บ. เงินกู้ 2.2 ล้าน บาท การสร้างหนี้นอกงบประมาณผ่านธนาคารออมสิน ธ.ก.ส. ซึ่งเอื้อการคอร์รัปชันอย่างไม่มีขอบเขตเพดานความเสียหาย

- ใช้ขบกระทรวง รัฐวิสาหกิจ ทำลายการตรวจสอบของสังคม โดยเฉพาะสื่อมวลชน ทั้งที่วิดาเวียม วิทย์ สิงพิมพ์ ออนไลน์⁸³¹

ใน พ.ศ.2557 บทความของธีรยุทธ บุญมี ยังคงโจมตีว่า ทช. แสวงหาผลประโยชน์โดยไม่มี “กรอบคุณธรรมศีลธรรมใดๆ” กำกับอยู่เลย ดังความว่า “ทช.ไม่ใช่ นักประชาธิปไตยแต่เป็นพวกอนาธิปไตย ซึ่งปฏิเสธอำนาจรัฐไม่ว่าจะในมุมใดๆ ซึ่งจะเป็นอุปสรรคต่อการหาผลประโยชน์อย่างไม่มีขอบเขตไม่มีกฎเกณฑ์กรอบคุณธรรมศีลธรรมใดๆ ของตน แต่ทช.ยังเห็นความสำคัญของรัฐ

⁸³⁰ เรื่องเดียวกัน

⁸³¹ เรื่องเดียวกัน.

เป็นเครื่องมือในการคอร์รัปชัน จึงเน้นการแยกสลายและควบคุมบุคลากรของรัฐ เกิดเป็นโรคระบาดคอร์รัปชันขึ้นในทุกวงการ”⁸³²

เมื่อ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันว่า “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ทำให้นายทุนที่เป็นนักการเมือง (ซึ่งเป็นคนเลว) มีโอกาสก้าวขึ้นมาใช้อำนาจแบบเผด็จการหรือเป็นทรราชย์ และสามารถใช้อำนาจที่ได้มาจากการเลือกตั้งในการแสวงหาผลประโยชน์อย่างเต็มที่ โดยที่ระบบการถ่วงดุลตรวจสอบตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 ไม่อาจแก้ปัญหาการคอร์รัปชันอย่างมโหฬารของนักการเมืองที่ได้อำนาจจากการเลือกตั้งได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคอร์รัปชันเชิงนโยบาย นักวิชาการที่สนับสนุน “คนเสื้อเหลือง” จึงพยายามลดความชอบธรรมของ “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ซึ่งการลดความชอบธรรมของ “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการสนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ พทม. และ กปปส. ตลอดจนการรัฐประหารและตุลาการภิวัตน์ด้วย ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

การผลิตซ้ำและการปรับเปลี่ยนความหมายของ “การซื้อเสียง”

ข้อแตกต่างที่สำคัญระหว่าง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” กับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ก็คือทัศนคติที่มีต่อประชาชนในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตทางการเมือง ในขณะที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” มีความเห็นว่าชาวบ้านที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศเป็นคนที่มีสติปัญญา มีเหตุผลในการตัดสินใจทางการเมือง รวมทั้งในการออกเสียงเลือกตั้ง (ดังจะได้วิเคราะห์โดยละเอียดต่อไปข้างหน้า) “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” กลับเห็นว่าชาวบ้านที่ยากจนนั้นพร้อมที่จะขายเสียงเพื่อเงินหรือเพื่อผลประโยชน์ที่จะได้รับจากนโยบายประชานิยม แม้ว่าจะมีความเห็นอกเห็นใจต่อการที่ชาวบ้านตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบในเรื่องต่างๆ ตลอดมา (ดังที่กล่าวมาแล้ว) ก็ตาม

⁸³² ธีรยุทธ บุญมี. (15 มกราคม 2557), **สุดท้ายของระบอบทษ.สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย ?**, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://thaipublica.org/wp-content/uploads/2014/01/>

ในการโน้มน้าวผู้คนในสังคมให้เห็นว่าประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งของไทยมีปัญหามากจนสมควรที่คนในสังคมไทยจะให้ความสำคัญแก่การเลือกตั้งน้อยลงนั้น “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ได้ผลิตซ้ำวาทกรรม “การซื้อเสียง” โดยชี้ให้เห็นว่าการซื้อเสียงนำไปสู่ปัญหาสำคัญๆ มากมาย มีการวิพากษ์วิจารณ์อย่างต่อเนื่องว่าการซื้อเสียงและ “นโยบายประชานิยม” ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการซื้อเสียงนั้น ส่งผลเสียร้ายแรง กว้างขวาง และลึกซึ้งมากกว่าการซื้อเสียงตามปกติหลายเท่าตัวอยู่เสมอ (แตกต่างจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ที่พยายามโต้แย้งว่าชาวบ้านไม่ได้ขายเสียง ในความหมายว่าทำเพื่อเงินเพียงอย่างเดียว หรืออธิบาย “การขายเสียง” ของชาวบ้านในแง่ที่สร้างความชอบธรรมให้แก่ทางเลือกตั้งกล่าวของชาวบ้าน โดยมีได้เห็นว่าเป็นเรื่องที่ผิดหลักการของระบอบประชาธิปไตย (ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า)

เมื่อมีทัศนะว่าการซื้อเสียงเป็นปัญหาสำคัญในระบบการเมืองไทย เพราะนำไปสู่ปัญหาต่างๆ เช่น การผูกขาดอำนาจและใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว การทำลายความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชาติ ฯลฯ ฯลฯ จึงปรากฏว่าในสถานการณ์ความขัดแย้งและวิกฤตทางการเมืองระหว่าง พ.ศ.2548-2557 “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ได้ปฏิเสธประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง และให้ความสำคัญอย่างมากแก่บทบาทของพระมหากษัตริย์และกระบวนการตุลาการภิวัตน์ในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทย เพื่อให้เกิดการถ่วงดุลและการตรวจสอบการใช้อำนาจในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวของกลุ่มอำนาจต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพรรคการเมืองของกลุ่มทุนใหญ่ที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” เห็นว่าใช้นโยบายประชานิยมเพื่อชัยชนะในการเลือกตั้ง พร้อมๆ กับการเน้นเรื่องคุณธรรมจริยธรรมของทุกๆ คนในระบบการเมืองไทย นอกจากนี้ในบางสถานการณ์ก็มีการโจมตีการซื้อเสียงและนโยบายประชานิยมเพื่อสนับสนุนหรือสร้างความชอบธรรมให้แก่การรัฐประหารอีกด้วย

การผลิตซ้ำความคิดเรื่อง “การซื้อเสียง” และการโจมตี “นโยบายประชานิยม” (ซึ่ง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ถือว่าเป็นการซื้อเสียงรูปแบบหนึ่ง) ดำเนินไปอย่างเข้มข้นในระหว่าง พ.ศ.2548-2557

ชัยอนันต์ สมุทวณิช วิพากษ์วิจารณ์การซื้อเสียงและนโยบายประชานิยมอย่างมากและอย่างต่อเนื่อง เช่น ในเดือนตุลาคม พ.ศ.2549 หลังจากเกิดรัฐประหารราว 1 เดือน ชัยอนันต์ สมุทวณิช เขียนบทความที่มีความตอนหนึ่งว่า “ลูกศิษย์ผมที่เคยสมัคร ส.ส.และเวลานี้ทำไร่อยู่ต่างจังหวัดมาเล่าว่า ตามบ้านนอกนั้น การขายเสียงเป็นเรื่องที่แพร่หลายมาก และยากที่จะขจัดให้หมดไป ถ้าเป็นเช่นนั้น การให้สิทธิเลือกตั้งจะมีประโยชน์อะไร ในเมื่อผู้มีสิทธิกลับขายสิทธิเสียเอง”⁸³³ หรือกล่าวว่า “รัฐบาลเองก็ดำเนินนโยบายสร้างความนิยมด้วยการให้เงินช่วยเหลือประชาชน และข้าราชการในลักษณะต่างๆ เป็นการหาคะแนนนิยมโดยไม่คำนึงถึงปัญหาระยะยาวที่จะตามมา เช่น การเป็นหนี้ของประชาชนที่กู้ยืมจากแหล่งเงินกู้หลายแหล่งที่รัฐบาลจัดสรรเงินให้”⁸³⁴ นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่า “นโยบายประชานิยมเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความนิยมให้แก่ผู้นำ และก็เป็นผล ประชาชนในต่างจังหวัดมีความนิยม (ทษ.) มาก เพราะการดำเนินนโยบายประชานิยม ส่วนในเมืองกลุ่มแท็กซี่ก็ได้รับการช่วยเหลืออย่างไม่เคยได้รับมาก่อน”⁸³⁵ และลงความเห็นว่าปัญหาการซื้อเสียงจะแก้ได้ก็ต่อเมื่อมีการกระจายอำนาจและกระจายงบประมาณให้ท้องถิ่นอย่างแท้จริง เพราะ “ปัญหาการซื้อเสียงนั้น แก่ยากที่สุด เพราะมีทั้งการซื้อเสียงโดยตรงกับการซื้อเสียงทางอ้อม ด้วยการให้ในรูปแบบต่างๆ เนื่องจากในอดีตท้องถิ่นมักขาดแคลนงบประมาณ และต้องหวังพึ่งส่วนกลาง การซื้อเสียงโดยการสัญญาว่าจะให้เงินทุนหมู่บ้านบ้าง ให้สาธารณูปโภคบ้าง จึงทำได้ง่าย แต่ต่อไปเมื่อท้องถิ่นมีงบประมาณมากขึ้น คนในท้องถิ่นก็จะมีสภาพพอเพียงทางสาธารณูปโภค และวางแผนสิทธิของตนมากขึ้น”⁸³⁶

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้วิเคราะห์ปัญหาต่างๆ ที่เป็นผลมาจากการซื้อเสียงและการใช้นโยบายประชานิยมไว้เป็นอันมาก เช่น

⁸³³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (22 ตุลาคม 2549), **ประชาธิปไตยกับเศรษฐกิจพอเพียง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000131218>

⁸³⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (23 กรกฎาคม 2549), **การเมืองไทยหลังทษ. (ออกไปแล้ว)**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000094208>

⁸³⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (3 พฤษภาคม 2552), **การเมืองยังไม่นิ่ง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000049539>

⁸³⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (17 กันยายน 2549), **ปฏิรูปการเมืองอีกครั้ง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000117300>

“ในปัจจุบันนี้ ระบบการเลือกตั้งแบบที่เป็นอยู่ไม่เป็นที่ต้องการของประชาชน เพราะมีการลงทุนซื้อเสียงกันอย่างน้อยก็ 30-50 ล้านบาท เป็นการซื้อให้เห็นว่าเมื่อได้ตำแหน่งแล้วก็จะเอาตำแหน่งไปแสวงหาผลประโยชน์ ซึ่งผมก็เชื่อ เพราะเมื่อ 10 กว่าปีก่อน เพื่อนรุ่นพี่คนหนึ่งเป็นหนี้ อยู่ 100 กว่าล้านบาท พอได้เป็นรัฐมนตรีก็ล้างหนี้ได้หมด แถมยังมีเงินเหลืออีกด้วย

เรื่องการคอร์รัปชันนี้วันก็จะขยายขอบเขตมากขึ้นทุกวัน และการคอร์รัปชันนี้ก็มีอยู่ ควบคู่ไปกับระบอบประชาธิปไตย”⁸³⁷

ปัญหาการซื้อเสียงนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ถือว่าเป็น “จุดบอดของระบอบประชาธิปไตย ก็คือ พรรคการเมืองมักมุ่งหาคะแนนเสียงจากนโยบายประชานิยม ซึ่งเน้นการแจกจ่ายผลประโยชน์ ที่เป็นรูปธรรม”⁸³⁸ และ “นโยบายประชานิยม ซึ่งต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก และก่อให้เกิดการแสวงหาผลประโยชน์มากขึ้น ปัจจุบันแผนพัฒนามีความสำคัญน้อยลง เพราะนโยบายกลายเป็นกรอบการทำงานที่ข้าราชการจะต้องปฏิบัติตาม ทำให้ไทยเข้าสู่ยุคการแข่งขันด้วยนโยบายประชานิยมเต็มที”⁸³⁹

ในบทความบางเรื่อง ชัยอนันต์ สมุทวณิช โจมตี ทช. ว่าไม่รับผิดชอบต่อผลที่เกิดจากนโยบายประชานิยม คือนโยบายจำนำข้าว นโยบายนี้เป็นการใช้งบประมาณมหาศาลในการซื้อเสียงประชาชน และเป็นการใช้นโยบายประชานิยมสร้างความชอบธรรม ซึ่งระบบเช่นนี้จะอยู่ไปอีกนานมาก ส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศย่ำแย่ และยากที่จะบรรลุถึงความเป็นประชาธิปไตยเหมือนดังประเทศที่เจริญแล้วทั้งหลาย ดังความว่า

“...การเมืองไทยมีความละเอียดอ่อน แม้ว่าจะมีกฎกติกาแต่ในความเป็นจริงแล้ว ก็ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลมากกว่า แต่ที่พิเศษไปจากประเทศอื่นก็คือ การที่เรามีการเล่นการเมืองแบบตัวแทน

⁸³⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (8 ธันวาคม 2556), VETO POLITICS, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000151397>

⁸³⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (25 มีนาคม 2550), ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000034476>

⁸³⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (28 กรกฎาคม 2556), พรรคการเมืองกับนโยบายประชานิยม, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000092651>

ตัวจริงอยู่นอกประเทศคอยบงการนโยบายต่างๆ ให้ลูกน้องปฏิบัติ นับว่าเป็นเรื่องแปลกประหลาดที่สามารถดำเนินการอยู่ได้ แม้การแต่งตั้งตำแหน่งสำคัญๆ ในกระทรวงทบวงกรม ผู้มีอำนาจนอกประเทศก็ต้องเป็นผู้เลือกหรือเห็นชอบด้วย แม้แต่เรื่องนโยบายจำนำข้าวที่กำลังเป็นปัญหา คนในรัฐบาลเองก็ต้องยอมรับว่าเป็นคำสั่งมาจากดูไบโดยตรง...ถ้าเช่นนั้นหลักของความรับผิดชอบจะเป็นอย่างไร ในเมื่อผู้บงการตัวจริงไม่ต้องรับผิดชอบอะไรเลย สถานการณ์เช่นนี้จะเป็นไปอีกนานเท่าใดก็ไม่มีใครรู้ได้

นโยบายประชานิยมทั้งหลาย แม้ว่าประชาชนจะได้รับประโยชน์ แต่ผู้ออกนโยบายก็ได้ผลประโยชน์เช่นกัน โดยเพิ่มโอกาสและช่องทางที่ทำการคอร์รัปชันได้ โครงการต่างๆ มีมูลค่ามหาศาลเป็นการใช้งบประมาณแผ่นดินซื้อเสียงของประชาชน ผู้ซึ่งเข้ามาเป็นรัฐบาลไม่จำเป็นต้องลงทุนเอง การใช้งบประมาณเป็นไปในทุกระดับ รวมถึงระดับท้องถิ่นที่มีการใช้งบก่อสร้างมากมาย โดยทำโครงการที่ใช้เงินอย่างไม่คุ้มค่า โดยเฉพาะการสร้างถนนในชนบทซึ่งองค์กรปกครองท้องถิ่นทำอย่างเลวๆ เพื่อให้ได้ซ่อมกันบ่อยๆ

ด้วยเหตุนี้ จึงไม่มีใครสนใจที่จะกำจัดคอร์รัปชันอย่างจริงจัง เพราะได้รับผลประโยชน์ทั่วกันหมด คอร์รัปชันจึงระบาดไปทั่ว...

หากถามว่าการเมืองแบบนี้จะอยู่กับเราไปอีกนานไหม คำตอบก็คือ นานมาก...เพราะทั่วทุกท้องถิ่นมีการเมืองแบบใช้เงินหยั่งรากลึก ขนาด อบจ. อบต. เลือกตั้งกันก็จ่ายหัวละ 1,000 บาท เพราะโอกาสที่จะได้ทุนคืนมีมาก...

...หากไม่มี ทษ. โอกาสที่การเมืองจะเป็นแบบเดิมก็คงจะหมดไป เพราะทุกอย่างล้วนขึ้นกับตัวบุคคลเพียงคนเดียว แต่ที่จะอยู่ก็คือกลุ่มประชาชนที่ได้รับการปลุกขึ้นมาแล้ว และยังคงเป็นผู้กระหายที่จะได้รับประโยชน์จากนโยบายประชานิยมต่อไป รัฐบาลชุดใดก็ตามที่ขึ้นมาบริหารประเทศ ก็จะถูกกดดันโดยคนกลุ่มดังกล่าวนี้ จนในที่สุดเศรษฐกิจของประเทศก็จะย่อยยับไปเหมือนประเทศในละตินอเมริกา และในยุโรป

อาจกล่าวได้ว่านี่คือ “ค่าเสียหาย” ของประชาธิปไตยที่เราต้องเผชิญ โอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงมีน้อย และหากจะมีก็ต้องการความเด็ดขาดของผู้นำที่มีบารมีพอที่จะปฏิเสธนโยบาย

ประชานิยมได้ แต่โอกาสนี้ก็น้อยทำให้เรามีข้อสรุปว่า ความหวังที่จะมีระบอบประชาธิปไตยเหมือนสังคมที่เจริญแล้วมีบริบทที่เติมทุน”⁸⁴⁰

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังกล่าวด้วยว่า “หากยังไม่มีเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ระบอบประชาธิปไตยก็จะมีผลเป็นการทำให้ประชาชนระดับล่างกลายเป็นผู้รับสินบนจากเงินงบประมาณในรูปแบบต่างๆ และเป็นการให้ความชอบธรรมในการอาศัยตำแหน่งอำนาจหน้าที่ในการแสวงหาผลประโยชน์ของกลุ่มผู้นำในระดับบน”⁸⁴¹

นอกจากนี้การ “ถอนทุน” หลังจากได้รับการเลือกตั้งจากการซื้อเสียงหรือจากนโยบายประชานิยมแล้ว ก็เป็นเรื่องที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึงอยู่เสมอ โดยชี้ให้เห็นว่า “นโยบายประชานิยมของทษ.ได้ผลเกินคาด ประชาชนในชนบทชอบที่มีรัฐบาลที่เอาเงินมาแจก ให้มีการรักษาพยาบาลที่ถูกต้อง ส่วนเรื่องอื่นๆ ที่มีความซับซ้อน และเรื่องการหาผลประโยชน์ในระดับสูง ประชาชนในชนบทห่างไกลไม่ให้ความสนใจ”⁸⁴² และ “นักการเมืองที่เข้ามาในยุคหลังๆ มักมีความต้องการในการถอนทุน โดยเลือกเอารัฐวิสาหกิจใหญ่ๆ ที่มีโครงการลงทุนสูง ข้าราชการบางคนก็ร่วมมือด้วยโดยได้รับส่วนแบ่งไปเสียๆ”⁸⁴³ และ “ที่ยังมีการใช้เงินมากๆ ในการเลือกตั้งอยู่ก็เพราะสามารถถอนทุนคืนได้หลายเท่า”⁸⁴⁴

ที่สำคัญ ชัยอนันต์ สมุทวณิช เห็นว่าการซื้อเสียงและนโยบายประชานิยมของ ทษ. ทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคม โดยได้ตอบโต้คำอธิบายของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ดังนี้

⁸⁴⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (14 ตุลาคม 2555), **รัฐบาลนอกระบบ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000125948>

⁸⁴¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (17 กันยายน 2549), **ปฏิรูปการเมืองอีกครั้ง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000117300>

⁸⁴² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (4 มิถุนายน 2549), **จะเกิดอะไรขึ้นในเดือนกรกฎาคม**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000073233>

⁸⁴³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (19 พฤศจิกายน 2549), **รัฐประหารซ้อน**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000142771>

⁸⁴⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (17 กันยายน 2549), **ปฏิรูปการเมืองอีกครั้ง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000117300>

“นักวิชาการบางท่านอย่างอาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ เห็นว่าปัญหาการเมืองไทยนี้โดยเนื้อแท้แล้วเกิดจากความขัดแย้งทางชนชั้นที่ชนวนาชาวไร่เลื่อนฐานะขึ้นมาเป็นชนชั้นกลางระดับล่าง แต่ได้รับการต่อต้านจากคนชั้นสูง และชนชั้นกลางระดับสูง ปรากฏการณ์ความขัดแย้งทุกวันนี้เกิดจากสาเหตุนี้ นับว่าเป็นข้อสังเกตที่ควรรับฟัง

คนส่วนล่างที่เป็นชนวนาชาวไร่ตื่นตัวเพราะรัฐบาลให้ความสำคัญ และดำเนินนโยบายที่ให้ผลประโยชน์โดยตรง ในแง่ี้ความขัดแย้งก็เกิดจากผลประโยชน์มากกว่าที่จะเป็นความขัดแย้งทางชนชั้น คนชั้นล่างได้รับทั้งผลประโยชน์เชิงนโยบาย และผลประโยชน์โดยตรง เช่น การซื้อเสียง การได้รับเงินกองทุนหมู่บ้าน และแม้แต่การชุมนุมก็มีข่าวว่าผู้เข้าร่วมได้รับค่าจ้างให้เข้ามาชุมนุม ไปๆ มาๆ การสนับสนุนรัฐบาลก็กลายเป็นผลประโยชน์ของชนชั้นล่าง”⁸⁴⁵

การเน้นผลเสียอันเกิดจากการซื้อเสียงและนโยบายประชานิยมดังที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้กระทำอยู่เสมอนี้ ย่อมทำให้คนในสังคมจำนวนมากเห็นว่าการเลือกตั้งของไทยไม่บริสุทธิ์ ยุติธรรม การได้มาซึ่งอำนาจทางการเมืองของรัฐบาลหรือนักการเมืองโดยอาศัยการเลือกตั้งจึงขาดความชอบธรรม และเมื่อได้อำนาจมาจากการเลือกตั้งแล้ว ก็ใช้อำนาจนั้นเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว หรือเพื่อ “ถอนทุน” ดังนั้น ในสถานการณ์ที่เกิดวิกฤตทางการเมืองระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ชัยอนันต์ สมุทวณิช จึงมีส่วนอย่างมากในการลดความสำคัญของ “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ลงไป แม้ว่าในอดีตก่อนหน้านี้ที่จะเกิดวิกฤตทางการเมือง ชัยอนันต์ สมุทวณิช จะมีบทบาทอย่างโดดเด่นในการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้ง และพยายามพัฒนาระบบรัฐสภาของไทยให้ ส.ส. ที่มาจากการเลือกตั้งสามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นก็ตาม

⁸⁴⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (8 ธันวาคม 2556), VETO POLITICS, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000151397>

ธีรยุทธ บุญมี

ธีรยุทธ บุญมี เป็นผู้หนึ่งที่เน้นปัญหา “ระบบการเมือง” ขาดความชอบธรรมจากปัญหาการซื้อเสียงและการใช้ความรุนแรง ตลอดจนกลไกต่างๆ ของบรรดานักการเมืองมิใช่เป็นเรื่องของการขาดความชอบธรรมในระดับบุคคลเท่านั้น เช่น

“การเลือกตั้งที่ผ่านมามีการซื้อเสียงรุนแรงมากขึ้นกว่าทุกหน และสะท้อนความเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งระหว่างพรรคการเมืองกับกลุ่มธุรกิจการเมือง เช่น กลุ่มทุนสื่อสาร กลุ่มทุนพัฒนาที่ดิน และกลุ่มทุนก่อสร้าง ราคาซื้อขายเสียงสูงขึ้น...และยังมีการใช้ความรุนแรง กลไกต่างๆ การฮั้วกันข้ามพรรคจนเป็นที่รับรู้ของประชาชนทั่วไป ความชอบธรรมของระบบการเมืองจึงต่ำ

แต่เนื่องจากประเทศไทยอยู่ในช่วงสองหัวเลี้ยวหัวต่อ คือการปฏิรูปการเมืองและวิกฤตเศรษฐกิจ ประชาชนจึงอยู่ในสภาพจำใจให้โอกาสระบบการเมืองเก่า โดยหวังรอปฏิรูปการเมืองเป็นทางออก แต่พรรคการเมืองควรตระหนักว่า ชีตความอดทนของประชาชนลดต่ำลงมาก ถ้ามีการคอร์รัปชันถอนทุนอย่างเอิกเกริก จะเป็นชนวนให้เกิดการประท้วงจากประชาชนและภาคธุรกิจได้ง่าย”⁸⁴⁶

ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2538 ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าในเวลานั้น “ความเน่าเฟะของการเมืองไทยได้ลุกลาม ทำให้ระบบต่างๆ ของสังคมเน่าเฟะตามไปหมดแล้ว” กล่าวคือ

“ประเทศไทยเติบโตและมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในทุกๆ ด้านอย่างมหาศาล...ระบบทุนนิยมก็ได้ผนวกเข้ากับระบบอุปถัมภ์เดิมในชนบท กลายเป็นระบบใหม่ “ธนาอุปถัมภ์” ส่งผลให้การซื้อเสียงแพร่หลายกลายเป็นวิถีชีวิตส่วนหนึ่งของชาวบ้าน พ่อค้าท้องถิ่น นักเลง เจ้าพ่อ จึงซื้อเสียงเข้าไปเป็น ส.ส.ได้ จากนั้นก็รวมกลุ่มกันเป็นแก๊ง สร้างระบบโควตาขึ้นในพรรคการเมือง ต่อรองอำนาจ ตำแหน่ง เพื่อนำไปถอนทุน หรือหาประโยชน์ให้พวกพ้องตน ทำให้เกิดวงจรอุบาทว์ใหม่ ไม่ใช่แค่ในระดับพฤติกรรมของผู้คน แต่เป็นระดับตัวระบบต่างๆ ในสังคมไทยเลยทีเดียว...

⁸⁴⁶ ธีรยุทธ บุญมี, “บทวิจารณ์รัฐบาลชวนลิต 1” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (อ้างแล้ว), น. 124-125.

กล่าวได้ว่า ระบบธนูอุปถัมภ์ซึ่งเป็นระบบสังคมที่พิกลพิการ ส่งผลให้เกิดระบบโคเวตต้าและมาเฟียการเมือง ซึ่งเป็นระบบพรรคการเมืองที่พิกลพิการ ส่งผลให้ประเทศอ่อนแอไร้ประสิทธิภาพชาวบ้านยากจน ซึ่งตอกย้ำให้ปัญหาการซื้อเสียงหนักยิ่งขึ้น เป็นวงจรต่อไปไม่รู้จบ”⁸⁴⁷

ธีรยุทธ บุญมี กล่าวถึงผลกระทบจากการซื้อเสียงและนโยบายประชานิยมคล้ายคลึงกับชัยอนันต์ สมุทวณิช เช่น ในวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2551 ธีรยุทธ บุญมี กล่าวว่า

“ในอดีตการเมืองไทยตกอยู่ภายในวงจรอุบาทว์ คือ มีการซื้อเสียงเลือกตั้งนำไปสู่รัฐบาลเลือกตั้ง ซึ่งคอร์รัปชันกว้างขวางเพื่อถนอมทุนคืน จนผู้คนเอือมระอา เกิดการปฏิวัติ นำไปสู่การต่อต้านคัดค้านของพลังต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย แล้วเกิดการเลือกตั้งซื้อเสียงเป็นวงจรไปเรื่อยๆ ปัจจุบันซึ่งเป็นยุคโลกาภิวัตน์ ทุนและความคิดเสรีนิยมขยายตัวไร้ขอบเขต จนทะเลาะกับชุมชนสถาบันสังคมต่างๆ และยังเป็นการเมืองยุคประชานิยม”⁸⁴⁸

ในการปาฐกถาเรื่อง “**ทบทวนทิศทางประเทศไทย**” เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2551 ธีรยุทธ บุญมี กล่าวว่า “ชาวบ้านอาจได้ผลประโยชน์จากประชานิยม ได้ความฉ่ำไวในการแก้ปัญหา แต่แลกมาด้วยการคอร์รัปชัน...คนไทย...ยึดมั่นประชาธิปไตยเลือกตั้งที่มีแต่การซื้อเสียง และผลลัพธ์ก็คือชาวบ้านไม่ได้อะไร แต่กลุ่มทุนการเมืองเป็นผู้แสวงประโยชน์ระบอบประชาธิปไตยแบบทุนสามานย์รุ่งเรือง”⁸⁴⁹

ในวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ.2551 ธีรยุทธ บุญมี ยังคงโจมตีการเมืองที่ “**ตกอยู่ในกับดักการซื้อเสียงของนักธุรกิจการเมือง**” ว่า “การเมืองไทยที่เกิดวิกฤติยึดเอื้อรุนแรงและรุนแรงยิ่งขึ้นเรื่อยๆ จนทุกๆ ฝ่ายเผชิญกับความเสียหายมหาศาล เป็นผลกรรมของเราเองที่ปล่อยให้โครงสร้าง

⁸⁴⁷ ธีรยุทธ บุญมี, “เสถียรภาพรัฐบาลบริหาร” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (อ้างแล้ว), น. 112-113.

⁸⁴⁸ ASTVผู้จัดการออนไลน์, (1 พฤษภาคม 2551), ธีรยุทธชัตยุดชัวครองเมืองให้ฉายารัฐบาลหมัก ‘ลูกกรอก 1’, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000051235&TabID=3>

⁸⁴⁹ ธีรยุทธ บุญมี, *ทบทวนทิศทางประเทศไทย*, ปาฐกถาพิเศษวาระ 35 ปี 14 ตุลา วันสืบสานประชาธิปไตย วันที่ 26 กรกฎาคม 2551 ณ อาคาร กีฬาวีสาน ศูนย์เยาวชนกรุงเทพมหานคร (ไทย-ญี่ปุ่น), ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.14tula.com/activity/p-2551-teerayut.pdf>

พื้นฐานของการเมืองไม่สมดุลอย่างแรง ไม่แก้ปัญหาคำนี้แต่เนิ่นๆ โดยเฉพาะภาคธุรกิจที่คำนึงแต่ผลประโยชน์ตน ไม่เคยสนับสนุนให้ภาคสังคมและประชาชนเข้มแข็ง ภาคราชการและทหารที่ยอมสยบต่อนักการเมือง ชนชั้นนำไม่เคยใส่ใจการเมืองและชนชั้นรากหญ้าซึ่งยากจนอยู่ในวัฒนธรรมอุปถัมภ์ จนตกอยู่ในกับดักการซื้อเสียงของนักธุรกิจการเมือง ภาคสังคมวิชาการ สื่อมวลชนก็ไม่มีพลังพอจะถ่วงดุลระบบธุรกิจการเมืองที่เข้ามาฉกฉวยประโยชน์จากประชาธิปไตยได้ อำนาจตุลาการเพิงขยับตัวเข้ามาตรวจสอบถ่วงดุลนักการเมือง”⁸⁵⁰

ในกลางทศวรรษ 2550 (วันที่ 18 มีนาคม พ.ศ.2555) อีรยุทธ บุญมี ยังคงกล่าวถึงความล้มเหลวและผลร้ายของนโยบายประชานิยม “นักเศรษฐศาสตร์สำคัญทั่วโลกล้วนสรุปว่า นโยบายประชานิยมแม้จะมีส่วนดีในหลายด้านแต่ก็ล้มเหลวที่สุดในทุกประเทศที่เคยใช้มา เพราะเกิดปัญหาอัตราแลกเปลี่ยนและเงินเฟ้อรุนแรง สังคมต้องช่วยกันกดดัน วิพากษ์ วิจารณ์ทษ.และพรรคเพื่อไทยที่จะพัฒนาเปลี่ยนรูปนโยบายนี้ให้ไปในทิศทางที่ถูกต้อง”⁸⁵¹ พร้อมกันนั้นอีรยุทธ บุญมี ก็กล่าวถึงความขัดแย้งอันเป็นผลมาจากทัศนคติที่แตกต่างกันระหว่างฝ่ายอนุรักษ์นิยมกับฝ่ายชาวบ้านในเรื่องนโยบายประชานิยม “เกิดการเมืองรากหญ้า-ประชานิยม วิกฤติการเมืองไทยรุนแรง เพราะการไม่ยอมรับซึ่งกันและกัน ที่รุนแรงที่สุดคือการไม่ยอมรับการดำรงอยู่ของอีกฝ่าย เพราะมองว่าไม่ใช่ของจริง ไม่ต้องสนใจจริงจัง เช่น ฝ่ายอนุรักษ์นิยมมองว่า เสื้อแดงไม่มีตัวตนเพราะถูกจ้างมา ใจจึงถูกหลอกมา ไร้การศึกษาจึงถูกชักจูงโดย ทษ. แต่ชาวรากหญ้าเสื้อแดงกลับมองว่า ทษ.มีบุญคุณล้นเหลือคือ (ก) นโยบาย 30 บาทรักษาทุกโรค ช่วยผ่อนเบารายจ่ายของคนจนอย่างมาก”⁸⁵²

⁸⁵⁰ อีรยุทธ บุญมี, บทเสนอแนะ “การฝ่าวิกฤติการเมืองไทย ที่ตระหนักถึงรากเหง้าแท้จริงของปัญหา”. วันที่ 28 พฤศจิกายน 2551 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์, บทความเผยแพร่ใน ประชาไท. อีรยุทธ บุญมี : บทเสนอแนะ “การฝ่าวิกฤติการเมืองไทย ที่ตระหนักถึงรากเหง้าแท้จริงของปัญหา”, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2008/11/19132> (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁸⁵¹ คม ชัด ลึก ออนไลน์, (18 มีนาคม 2555), เปิดบทวิเคราะห์การเมืองไทย ท่ามกลางความขัดแย้ง ‘อีรยุทธ บุญมี’ ฉบับเต็ม, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.komchadluek.net/detail/20120318/125702/เปิดบทวิเคราะห์การเมืองอีรยุทธฉบับเต็ม.html>

⁸⁵² เรื่องเดียวกัน.

กล่าวได้ว่า ธีรยุทธ บุญมี มิได้เห็นว่าชาวบ้านโง่เขลาและมีความโลภ หรือชาวบ้านถูกหลอกโดยกลุ่มการเมืองภายใต้การนำของ ทช. แต่พยายามชี้ให้เห็นว่าชาวบ้านต้องการทรัพยากรจากรัฐ ดังที่วิเคราะห์ไว้ในบทวิเคราะห์เมื่อวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2555 นี้ ความว่า “ชาวบ้านเกือบไม่เคยได้อะไรจากรัฐ จึงตำหนิชาวบ้านเต็มที่ไม่ได้ เมื่อประเทศต้องการให้มาลงคะแนนเป็นรากฐานให้ประชาธิปไตย พวกเขาจึงถือเป็นอำนาจต่อรองในการซื้อ-ขายเสียง ขอโครงการเข้าหมู่บ้าน ชาวบ้านตื่นตันใจกับ ทช. ที่ใช้ประชานิยมผันเอาเงินของรัฐไปช่วยชาวบ้านอย่างเห็นเป็นเนื้อเป็นหนัง แม้ตัวเองจะไม่ยอมจ่ายแม้แต่สตางค์แดงเดียวก็ตาม...”⁸⁵³

จนถึงครึ่งหลังของทศวรรษ 2550 ธีรยุทธ บุญมีก็ยังยืนยันว่าประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งมีปัญหาจากการซื้อเสียง เช่น ในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2556 ธีรยุทธ บุญมี กล่าวว่า “ตั้งแต่ 14 ตุลาคม 2516 ประชาธิปไตยเลือกตั้งมีการใช้เงินและผลประโยชน์ซื้อเสียงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนมาถึงขั้นการใช้นโยบายประชานิยม แจกเงินโดยตรงแก่ประชาชน”⁸⁵⁴ ธีรยุทธ บุญมี กล่าวด้วยว่า “การขยายตัวของการคอร์รัปชัน ซึ่งเป็นตัวจุดดั่งทั้งภาคเศรษฐกิจ สังคม ความมั่นคงของชาติ ให้ล่มสลายตามไปด้วย”⁸⁵⁵ และในวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2557 ธีรยุทธ บุญมี กล่าวว่า “ประชานิยมของ ทช. เป็น “ประชานิยม” ซึ่งมี 3 ระดับ ต้นน้ำ คือ แกนนำ ได้ประโยชน์หลักจากตัวโครงการต่างๆ กลางน้ำ คือ รูนลิ่วล้อ ทช. ขโมยตัดเหล็ก ทองเหลือง ทองแดง สายไฟ ของโครงการเอาไปขายปลายน้ำ คือ ชาวบ้านรากหญ้า ได้เพียงเศษเหล็กเศษพลาสติกที่เหลือใส่ซาเล้งถีบไปขาย ประเทศจะได้เพียงซากของโครงการ”⁸⁵⁶

⁸⁵³ เรื่องเดียวกัน.

⁸⁵⁴ ธีรยุทธ บุญมี. (10 ธันวาคม 2556 “การปฏิวัติคนหวัด” มองเชื่อมโยงกับปัญหาอนาคตการเมืองไทย. บทความเผยแพร่ใน สำนักข่าวอิศรา. ธีรยุทธ : “การปฏิวัติคนหวัด” มองเชื่อมโยงกับปัญหาอนาคตการเมืองไทย.). ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.isranews.org/isranews-article/item/25781-%E0%B8%B5ui.html>

⁸⁵⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁸⁵⁶ ธีรยุทธ บุญมี, (15 มกราคม 2557), สูดท้ายของระบอบทช. สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย ?, บทความเผยแพร่ใน ไทยพับลิก้า, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://thaipublica.org/wp-content/uploads/2014/01/>

ในสถานการณ์ที่เกิดวิกฤตทางการเมืองระหว่าง พ.ศ.2548-2557 แม้ว่า ธีรยุทธ บุญมี จะมีความเห็นอกเห็นใจชาวบ้านอย่างมากที่ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบมานาน อันทำให้ชาวบ้านขายเสียงและออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อสนับสนุน ท.ษ. เพราะได้ประโยชน์จากนโยบายประชานิยม แต่การที่ธีรยุทธ บุญมี เสนอความคิดและความหมายของการซื้อเสียงและนโยบายประชานิยมในแง่ที่นักการเมืองได้ประโยชน์อย่างมากแต่ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อสังคมการเมืองไทย ก็มีส่วนอย่างสำคัญในการทำให้ “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” กลายเป็นปัญหาของสังคมไทย และทำให้ “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” มีความสำคัญน้อยลงมาก ซึ่งผลกระทบที่ตามมาจากการที่สังคมมองการเลือกตั้งในแง่ร้าย ก็คือการที่คนจำนวนมากยอมรับบทบาททางการเมืองของศาลหรือตุลาการภิวัตน์ หรือแม้แต่สนับสนุนการรัฐประหารเพื่อล้มล้างรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ดังที่ได้เกิดขึ้นใน พ.ศ.2549 และ พ.ศ.2557 ทั้งๆ ที่หลายฝ่ายรวมทั้งนักวิชาการทั้งหลายต่างก็เคยเชื่อว่าการรัฐประหารโดย รสช. ใน พ.ศ.2534 น่าจะเป็นการรัฐประหารครั้งสุดท้ายในสังคมไทย

สมบัติ อารังธัญวงศ์

ก่อนการรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 สมบัติ อารังธัญวงศ์ แสดงความเห็นต่อประชานิยม และการขายเสียงของชาวบ้าน ว่า “ฐานเสียงพรรคไทยรักไทยอยู่ภาคอีสานและภาคเหนือคือชาวยากจนยังพอใจกับประชานิยม แต่จะทำอย่างไรให้เขาได้รู้ว่า ยังมีความไม่ชอบธรรมเกิดขึ้นในด้านจริยธรรมของนายฯ คนนี้ มันสนับสนุนสมควรสำหรับชาวยากจน เพราะประชานิยมเขาจับต้องได้”⁸⁵⁷ สังคมด้อยพัฒนา ซึ่งมีโครงสร้างสังคมเป็นรูปสามเหลี่ยมหน้าจั่ว เช่นสังคมไทยจะปรากฏการซื้อสิทธิขายเสียงอย่างแพร่หลายจนกลายเป็นมะเร็งร้ายของการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตย⁸⁵⁸

⁸⁵⁷ ผู้จัดการออนไลน์, (12 สิงหาคม 2549), ‘ทษ.-บรรหาร’ สร้างเซอร์ไพรส์การเมือง นักวิชาการชี้ชัด ๆ เลือกตั้งใหม่ ‘เขามาแน่’, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/iBizChannel/ViewNews.aspx?NewsID=9490000101760>

⁸⁵⁸ สมบัติ อารังธัญวงศ์.(4 พฤษภาคม 2557). Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558 , จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/754823001225360>

สมบัติ อารังธัญวงศ์ ระบุว่า ประชาชนที่ยากจนเท่านั้นที่ “ขายเสียง” ของตนเอง ดังความ
ว่า

“ถ้าคิดในแง่บวกหรือมองโลกในแง่ดี โดยประมาณว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยจะเติบโตเฉลี่ยร้อยละ 5 ต่อปี อาจใช้เวลาอีกประมาณ 25 ปีที่จะทำให้คนส่วนใหญ่เป็นคนชั้นกลาง ถึงเวลานั้นการซื้อสิทธิขายเสียงคงไม่เป็นปัญหาอีกต่อไป หลักฐานยืนยันแนวคิดนี้อาจตรวจสอบได้จากการเลือกตั้งในเขตบ้านมีรั้วกับในเขตชุมชนแออัดจะพบว่าไม่มีการซื้อสิทธิขายเสียงในเขตบ้านมีรั้ว แต่จะพบในเขตชุมชนแออัดเป็นต้น”⁸⁵⁹

เนื่องจากเห็นว่าคนยากจนเท่านั้นที่ “ขายเสียง” สมบัติ อารังธัญวงศ์ จึงอธิบายว่า **“ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย”** เป็นปัญหาสำคัญที่สุดประการหนึ่งของการเมืองไทย เพราะ “ทำให้คนจนกลายเป็นเหยื่อของนักเลือกตั้งได้โดยง่าย...ทำให้การเลือกตั้งในระบบประชาธิปไตยของไทยเต็มไปด้วยการซื้อสิทธิขายเสียง จนไม่ต่างไปจากมะเร็งร้ายของระบบประชาธิปไตย ทำให้ระบบประชาธิปไตยของไทยล้มลุกคลุกคลานมาโดยตลอด”⁸⁶⁰ กล่าวคือ

“การพัฒนาของประเทศไทยในช่วงครึ่งศตวรรษที่ผ่านมาทำให้เกิดสภาพ” รวยกระจุก จนกระจาย” คนรวยยิ่งรวยขึ้นและคนจนยิ่งจนลง โดยคนจนคือคนส่วนใหญ่ของประเทศ ประชาชนที่อยู่ในกลุ่มคนยากจนได้แก่ เกษตรกร ผู้ใช้แรงงาน พ่อค้าหาบเร่แผงลอย และผู้มีอาชีพไม่เป็นหลักแหล่ง คนเหล่านี้เพียงดิ้นรนหากินไปวันๆ มีชีวิตอยู่แบบไม่มีอนาคต ยิ่งถ้าต้องมีครอบครัวให้รับผิดชอบด้วยแล้วชีวิตจะยิ่งสาหัสยิ่งนัก สภาพเช่นนี้ทำให้คนจนกลายเป็นเหยื่อของนักเลือกตั้งได้โดยง่าย”⁸⁶¹

จะเห็นได้ชัดเจนว่าสมบัติ อารังธัญวงศ์ เป็นนักวิชาการคนหนึ่งที่คล้ายกับนักวิชาการที่สนับสนุนฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” อื่นๆ ในแง่ที่หมกมุ่นกับปัญหาซื้อเสียง-ขายเสียงมาก ในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2553 สมบัติ อารังธัญวงศ์ กล่าวว่า “ภายใต้บริบทของสังคมไทยที่มีคนพร้อมที่

⁸⁵⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁸⁶⁰ เรื่องเดียวกัน.

⁸⁶¹ เรื่องเดียวกัน.

จะซื้อและมีคนพร้อมจะขาย ในหลายพื้นที่มันก็ยังสามารถซื้อเสียงได้อยู่”⁸⁶² นอกจากนี้ยังเห็นว่า “ในความเป็นจริงการยกมือไม่ได้ขึ้นอยู่กับการฟังข้อมูลอภิปราย แต่ขึ้นอยู่กับมติของพรรคหรือกลุ่มนั้นๆ ซึ่งบางพรรคกำหนดกันก่อนที่จะอภิปรายด้วยซ้ำว่าจะยกมือให้ใครและไม่ยกให้ใคร”⁸⁶³

สำหรับการซื้อเสียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการซื้อเสียงด้วยการใช้นโยบายประชานิยมโดยกลุ่มการเมืองที่ไร้คุณธรรมหรือจริยธรรมนั้น สมบัติ อารังธัญวงศ์ กล่าวว่า

“ถ้าการเลือกตั้งเต็มไปด้วยอามิสสินจ้าง ไม่เรียกว่าประชาธิปไตย แต่เรียกว่า “ธนาธิปไตย” คือการใช้เงินเพื่อซื้ออำนาจ

...ระบบการเลือกตั้งที่ไม่สามารถถ่วงถ่วงให้ได้คนดีไปเป็นผู้ปกครอง จะกลายเป็นเครื่องมือของพรรคเข้ามาสวทรวผลประโยชน์จากประชาชน ประชาชนจะกลายเป็นเหยื่อของนักการเมืองที่ฉ้อฉล สภาพเช่นนี้จะปรากฏให้เห็นในประเทศด้อยพัฒนาและประเทศกำลังพัฒนาโดยทั่วไป

...ประเทศด้อยพัฒนาและประเทศกำลังพัฒนาประชาชนไม่มีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะถอดถอนนักการเมืองที่ฉ้อฉลหรือประพฤติมิชอบ ทำให้นักการเมืองที่ฉ้อฉลดำรงอำนาจอยู่ได้อย่างมั่นคง โดยไม่เกรงกลัวกฎหมาย เพราะถือว่าตนเองมีอำนาจเหนือกฎหมาย

นักการเมืองพรรคจึงมักอ้างความชอบธรรมจากการเลือกตั้งในการเข้าสู่อำนาจ เพราะสามารถใช้การเลือกตั้งเพื่อพอกตัวให้ดูเหมือนนักบุญ โดยเฉพาะพรรคที่ใช้เงินภาษีของประชาชนซื้อความนิยมจากประชาชนจนกระทั่งประชาชนเสพติด พรรคจึงมั่นใจว่าเลือกตั้งเมื่อไรก็ชนะการเลือกตั้งจึงกลายเป็นเครื่องมือค้ำบัลลังก์ของพรรคโดยปริยาย

⁸⁶² ASTV ผู้จัดการออนไลน์, (8 กุมภาพันธ์ 2553), “สมบัติ อารังธัญวงศ์” วิเคราะห์การเมืองไทยในกระแส “ตื่นปฏิวัติ-แก้ รธน.”, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID=9530000017813>

⁸⁶³ OK Nation Blog, (22 มีนาคม 2554), สมบัติ อารังธัญวงศ์ อธิการนิดา “จะให้แมวเอากระป๋องไปผูกคอแมว” เป็นไปได้ยังไงกัน ?, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.oknation.net/blog/netmom/2011/03/22/entry-1>

จึงอาจสรุปได้ว่าภายใต้บริบทของประเทศด้อยพัฒนาและกำลังพัฒนาที่ประชาชนส่วนใหญ่ยากจนต้องมีชีวิตดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดไปวันๆ การเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยนอกจากจะไม่ช่วยให้ประชาชนส่วนใหญ่พ้นจากความยากจนแล้ว การเลือกตั้งยังจะเป็นเครื่องมือของทราชที่ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ยากจนอย่างมั่นคงตลอดไปด้วย

นี่จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่จะต้องปฏิรูปก่อนเลือกตั้ง”⁸⁶⁴

ถึงแม้ว่า สมบัติ อารังธัญวงศ์ จะมีได้ต้องการให้ยกเลิกกระบวนการเลือกตั้ง แต่ได้พยายามเสนอวิธีการแก้ปัญหาการซื้อเสียงและพัฒนากระบวนการในการเลือกตั้งให้ได้ “คนดี” มาเป็น ส.ส.และรัฐบาล แต่ข้อเสนอในเรื่องนี้ก็เป็นการตอกย้ำว่าการเลือกตั้งที่ผ่านมาเลวร้าย จำเป็นต้องได้รับการปรับเปลี่ยนหรือการปฏิรูป ดังข้อเสนอต่อไปนี้

“ในการหาเสียงรัฐจะจ่ายให้ แต่อย่าไปหวังว่ารัฐจ่ายเงินให้แล้วเป็นการถลุงเงินภาษี เพราะเอาคนโกงเข้ามาจะโดนกินไปก็แสนล้าน มันเปรียบเทียบไม่ได้เลย แต่คัดเลือกล่วงก่อนทำให้มั่นใจว่าเรา**ได้คนที่ดีจริง** ให้ผ่านกระบวนการสรรหา เมื่อได้รับเลือกแล้วทางผู้นำประเทศคนใหม่จะเป็นคนเสนอรายชื่อรัฐมนตรีเพื่อดูแลงานในกระทรวงต่างๆ แต่บุคคลที่ถูกเสนอชื่อจะต้องผ่านการตรวจสอบคุณสมบัติ และความเหมาะสมจากฝ่ายนิติบัญญัติก่อน

ไม่เพียงเท่านั้น สูตรนี้ยังลงรายละเอียดไปถึงการคัดเลือกผู้แทนราษฎรเพื่อมาทำหน้าที่ในฝ่ายนิติบัญญัติด้วย เช่น หากต้องการ สส. ที่**ดี มีความรู้ มีคุณธรรม** ก็อาจต้องกำหนดคุณสมบัติของผู้สมัครให้เข้มข้นอีก หรือนำแนวคิดเกี่ยวกับการคัดเลือกฝ่ายบริหารเข้ามาใช้ ด้วยการให้ผู้สมัคร สส. ต้องผ่านสภาวิชาชีพรับรองก่อน ถ้าได้รับการรับรองแล้วรัฐบาลจะเป็นผู้ออก

⁸⁶⁴ สมบัติ อารังธัญวงศ์.(3 พฤษภาคม 2557). Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558 , จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/754111947963132>

เงินค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้งให้ ขณะที่คนอื่น หรือผู้สมัครจากพรรคการเมืองจะมาสมัครก็ได้แต่ ต้องเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายเอง”⁸⁶⁵

ข้อเสนอของ สมบัติ อารมย์วงศ์ ไม่ได้รับการปฏิบัติตามแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะเห็นว่าพรรคการเมืองไทยมีความบกพร่องมาก แต่ สมบัติ อารมย์วงศ์ ก็ไม่เห็นด้วยกับการที่ศาลสั่งยุบพรรคการเมือง โดยให้เหตุผลว่า

“ส่วนประเด็นเรื่องการยุบพรรค ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับปี 2550 ระบุว่า หากมี ส.ส.ของพรรค ชื่อเสียง โดยที่กรรมการบริหารพรรคมีส่วนรู้เห็น พรรคนั้นจะต้องถูกยุบพรรคนั้น ผมมองว่าในช่วงหลายปีที่ผ่านมาได้พิสูจน์แล้วว่ามาตรฐานนี้ไม่สามารถแก้ปัญหาการชื่อเสียงได้ เพราะถึงแม้จะมีการยุบพรรคแต่นักการเมืองก็ไม่เข็ดหลาบเพราะเขาก็ไปตั้งพรรคใหม่ได้ ส่วนกรรมการบริหารของพรรคที่ถูกยุบแม้จะถูกตัดสิทธิทางการเมืองเป็นเวลา 5 ปี เล่นการเมืองโดยตรงไม่ได้ เขาก็ตั้งนอมินีขึ้นมาแล้วดำเนินการผ่านนอมินีที่เป็นตัวแทน เรียกว่าตั้งพรรคนอมินีขึ้นมา ตั้งบุคคลที่เป็นนอมินีขึ้น มาวุ่นวายไปหมด จึงเห็นได้ว่าที่ผ่านมาผู้ที่ถูกเพิกถอนสิทธิทางการเมืองก็ยังเข้ามามีบทบาททางการเมืองเพราะการบังคับใช้กฎหมายไม่ศักดิ์สิทธิ์

ที่สำคัญในระบบประชาธิปไตยนั้นถือว่าพรรคการเมืองเป็นสถาบันการเมือง ถ้ามีการยุบพรรคกันบ่อยๆ ยุบกันเกือบทุกพรรค สถาบันพรรคการเมืองจะอ่อนแอมาก ซึ่งประเทศต่างๆ ทั่วโลกนั้นเขาจะลงโทษผู้ที่ชื่อเสียงเลือกตั้งเป็นรายบุคคล เพราะฉะนั้นประเด็นนี้ผมว่าเราน่าจะยึดหลักการมากกว่า เช่น ถ้าผู้ชื่อเสียงเป็นสมาชิกพรรคธรรมดาที่ถอนสิทธิเลือกตั้ง 4-5 ปี แต่ถ้าเป็นกรรมการบริหารพรรคก็ตัดสิทธิไปเลย 15-20 ปี แต่ไม่ควรยุบพรรคเพราะพรรคไม่ใช่คนทำผิด”⁸⁶⁶

สมบัติ อารมย์วงศ์ กล่าวถึงวิธีแก้ปัญหาที่ดีกว่าการยุบพรรค ดังนี้

⁸⁶⁵ “สูตรการเมืองใหม่ ฝ่าวิกฤตดวงจรอุบาทว์”, (20 กันยายน 2551), ผู้จัดการรายสัปดาห์, อ้างใน pantown.com, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.pantown.com/market.php?id=20352&area=3&name=market4&topic=35&action=view>

⁸⁶⁶ ASTV ผู้จัดการออนไลน์, (8 กุมภาพันธ์ 2553), “สมบัติ อารมย์วงศ์” วิเคราะห์การเมืองไทยในกระแส “ตื่นปฎิวัติ-แก้ รธน.”, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID=9530000017813>

“การจะแก้ปัญหาเรื่องการซื้อสิทธิขายเสียงนั้นมันต้องแก้ที่บริบทของสังคม ถ้าสังคมไทยยังเป็นสามเหลี่ยมหน้าจั่วคือฐานล่างเป็นคนยากจนด้อยการศึกษาซึ่งมีจำนวนมาก ส่วนบนยอดเป็นคนร่ำรวยที่มีการศึกษาสูงนั้นมีอยู่นิดเดียว เวลาที่เข้าคูหาเลือกตั้งคนที่ยากจนก็พร้อมจะขายเสียง เพราะเขาไม่ได้คิดถึงคุณสมบัติของผู้สมัคร แต่คิดถึงอามิสสินจ้างที่จะได้รับจากการลงคะแนน ดังนั้นเราต้องหามาตรการหรือกลไกที่จะพัฒนาคนให้มากกว่านี้ซึ่งจะเป็นการแก้ไขปัญหาในระยะยาว”⁸⁶⁷

จะเห็นได้ว่าวิธีการแก้ปัญหาที่ สมบัติ อารังธัญวงศ์ เสนอ เป็นวิธีแก้ปัญหาที่วางอยู่บนพื้นฐานความคิดว่าชาวบ้านขายเสียงเพราะ “เป็นคนยากจนด้อยการศึกษา” ซึ่งเป็นพื้นฐานความคิดของ สมบัติ อารังธัญวงศ์ ในการวิเคราะห์และการเสนอทางแก้ปัญหาต่างๆ ตลอดมา

เมื่อเกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ กปปส. สมบัติ อารังธัญวงศ์ ก็สนับสนุน กปปส. ด้วยการแสดงความเห็นในวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2556 เกี่ยวกับคำปราศรัยของสุเทพ เทือกสุบรรณ ความว่า “สิ่งที่นายสุเทพประกาศนั้น ไม่ได้ประกาศแบบคิดเอง แต่เป็นเรื่องที่ประชาชนอัดอั้นข้อข้องใจอยู่แล้ว โดยเฉพาะประเด็นการซื้อสิทธิขายเสียง ที่ทำให้เกิดธุรกิจการเมือง เกิดสภาทาสฯ เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ เพราะรับใช้แค่ผลประโยชน์ของคนคนเดียว”⁸⁶⁸ นอกจากนี้สมบัติ อารังธัญวงศ์ ยังพยายามชี้ให้เห็นถึงผลร้ายจากการใช้นโยบายประชานิยมต่อระบบการเมืองทั้งหมดในขณะ that “รากหญ้า” ได้รับผลประโยชน์จากนโยบายดังกล่าวนี้เพียงเล็กน้อย (ไม่ต่างจากนักวิชาการคนอื่นๆ ที่สนับสนุนฝ่าย “คนเสื้อเหลือง”) ดังความว่า

“...การที่มีคนออกมาชี้ให้เห็นว่าระบอบ ทษ. ที่ใช้เงินภาษีประชาชนออกนโยบายประชานิยมเพื่อซื้อความนิยม โดยมุ่งไปที่ระดับรากหญ้า ก็พบว่ารากหญ้าก็ได้ดินหน้อยไม่ได้มาก แล้วก็แก้ปัญหารากหญ้าไม่ได้ วันนี้รากหญ้าจำนวนไม่น้อยก็หันหลังกลับไปแล้ว เพราะรู้สึกว่าได้โดนหลอก และเห็นว่าพฤติกรรมแบบที่เป็นอยู่มันจะสร้างความเสียหายให้กับประเทศชาติมาก แต่การ

⁸⁶⁷ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁸⁶⁸ ASTV ผู้จัดการออนไลน์, (27 พฤศจิกายน 2556), เขาคือ “มหาตมะคานธี” ประเทศไทย “ปูแดง” อย่าคิดจับ “สุเทพ” มวลชนลูกฮือ!, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID=9560000147400>

ใช้วิธีนี้ทำให้เขาชนะการเลือกตั้ง แล้วเมื่อชนะการเลือกตั้ง บรรดา ส.ส.พวกเขาก็แข่งกันสอพลอ เอาใจเพื่อต้องการได้ประโยชน์ ต้องการจะได้ตำแหน่ง ก็ทำให้เขาสามารถบงการสั่ง ส.ส.ให้ช่วย หันขวามือได้ทั้งหมด...

...ถ้าดูจากแนวทางเรื่องการปฏิรูปประเทศต่างๆ ที่สุเทพเสนอมาก็เป็นเรื่องหลักๆ ที่ผม มองว่าคนไทยคงเห็นพ้องด้วย ไม่มีข้อไหนที่ผมดูแล้วจะเห็นว่าคนไทยจะไม่เห็นด้วย เช่น การ แก้ปัญหาเรื่องการเลือกตั้งที่ก็มีแต่การทุจริตการขายเสียง ที่ทำให้ได้นักรการเมืองที่ไม่ดี ได้ นักรการเมืองที่เข้ามาแล้วทำตัวเป็นทาสที่พร้อมจะรับใช้ไม่มีศักดิ์ศรี เข้ามาแล้วเอาแต่หา ผลประโยชน์ อันนี้ประชาชนก็เห็นด้วยแน่นอน หรืออย่างเรื่องการคอร์รัปชัน ก็เห็นแล้วว่าวันนี้คอร์รั ปชันกันจนประเทศจะไม่เหลืออะไรอีกแล้ว”⁸⁶⁹

ก่อนเกิดการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม พ.ศ.2557 ไม่นาน สมบัติ อารังธัญวงศ์ ก็ เน้นย้ำปัญหาการซื้อเสียงที่ทำให้ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งมีปัญหาร้ายแรง เสมือน ระบบประชาธิปไตยของไทยป่วย “เป็นมะเร็งร้าย” พร้อมกับอธิบายต้นตอของปัญหาว่าเกิดจาก ความยากจนของคนส่วนใหญ่ในสังคม (ซึ่งทำให้การแก้ปัญหาด้วยการล้มล้างรัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้งมีความชอบธรรมมากยิ่งขึ้น) ดังความว่า

“ผมเคยถามลูกศิษย์ว่าจะมีสักวันไหมที่การเลือกตั้งในสังคมไทยจะปลอดพ้นจากการซื้อ สิทธิขายเสียง ลูกศิษย์หลายคนตอบอย่างสิ้นหวังว่าคงเป็นไปไม่ได้ เพราะการซื้อสิทธิขายเสียงอยู่ ในสายเลือดการเมืองไทยไปแล้ว ทั้งนี้เพราะประชาชนก็ต้องการขายและนักรการเมืองก็ต้องการซื้อ เพราะเชื่อว่าต้องซื้อเท่านั้นจึงจะชนะ และถ้าชนะแล้วก็สามารถหาทำอะไรได้มาก ถือว่าเป็นการ ลงทุนที่คุ้มค่าน่ามากกว่าการทำธุรกิจอย่างอื่น

ข้อมูลปัจจุบันยืนยันว่าการเลือกตั้งท้องถิ่นซื้อกันทั่วประเทศ และซื้อแพงกว่าระดับชาติ ด้วย ส่วนการเลือกตั้งระดับชาติพื้นที่ส่วนใหญ่ต้องซื้อจึงจะชนะ มียกเว้นบางพื้นที่เท่านั้นที่การซื้อ

⁸⁶⁹ ไทยโพสต์, (1 ธันวาคม 2556), โคนระบอบทษ. อย่าให้เสียของ, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.thaipost.net/tabloid/011213/82817>

ยังไม่ชนะ แต่ผู้ชนะก็จะต้องจ่ายเงินเช่นจ่ายเป็นค่ารถเป็นต้น เรื่องนี้ผู้ซื้อและผู้ขายรู้จักกันดี มีแต่ กกต.เท่านั้นที่ไม่รู้”⁸⁷⁰

และ

“เรื่องการซื้อสิทธิขายเสียงนั้นเกี่ยวข้องกับบริบทของสังคมอยู่มาก สังคมที่มีคนส่วนใหญ่ เป็นคนชั้นกลาง หรือเรียกว่าสังคมพัฒนาแล้ว ซึ่งมีโครงสร้างฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมเป็น รูปร่างสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด จะไม่มีปัญหาการซื้อสิทธิขายเสียงในการเลือกตั้ง ส่วนสังคมที่คน ส่วนใหญ่เป็นคนยากจน หรือเรียกว่าสังคมด้อยพัฒนา ซึ่งมีโครงสร้างสังคมเป็นรูปสามเหลี่ยม หน้าจั่ว เช่นสังคมไทยจะปรากฏการซื้อสิทธิขายเสียงอย่างแพร่หลายจนกลายเป็นมะเร็งร้ายของการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตย”⁸⁷¹

ในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2558 สมบัติ อารังธัญวงศ์ กล่าวถึงแนวคิด “การปฏิรูปการเมือง” ว่า

“ระบอบประชาธิปไตยที่ดี ต้องให้คนดีและนักการเมืองที่ดีมาบริหาร แต่ที่ผ่านมา นักการเมืองไทยทำผิดกฎหมายมาตลอด ตั้งแต่กฎหมายพรรคการเมือง การซื้อสิทธิขายเสียง แม้ นโยบายพรรคดี ถ้าไม่จ่ายเงินคนก็ไม่เลือก จึงมีคำว่าเงินบ่อมา กาบ่อเป็น เงินบ่อมี หนีเข้านา และเมื่อใครได้รับเลือกเป็นนายกก็เข้ามาบอโกย และต้องจัดสรรงบประมาณลงพื้นที่ให้กับ ส.ส. ที่ให้สนับสนุน โดยมีการหักหัวคิวงบประมาณ ถ้ามว่าถ้ายังใช้ระบบนี้ จะแก้ปัญหาคาความเหลื่อมล้ำได้อย่างไร นี่คือนโยบายใหญ่ เพราะถ้าปฏิรูปแล้วไม่ดีจะปฏิรูปทำไม และการที่ นายกฯ ยังคง เป็น ส.ส.อยู่ ทำให้ต้องเข้ามาทำหน้าที่ในระบบรัฐสภาถึงปีละ 8 เดือน แล้วจะใช้เวลาที่ไหนไป ทำงานด้านบริหารประเทศ ยกตัวอย่างทษ. อดีตนายกรัฐมนตรีนี่ ที่ให้เวลากับการแก้ไขปัญหา ประชาชนมากทำให้ประชาชนขึ้นขอบ ขณะที่ นายชวน หลีกภัย และนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ อดีต นายกรัฐมนตรี ยึดมั่นระบบรัฐสภาเคร่งครัดไม่เคยขาดประชุม แต่ถามว่า มีผลงานด้านบริหาร

⁸⁷⁰ สมบัติ อารังธัญวงศ์, (4 พฤษภาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/754823001225360>

⁸⁷¹ เรื่องเดียวกัน

อะไรบ้างที่คนจดจำได้ นี่คือจุดอ่อนของการบริหารประเทศในระบบรัฐสภา และตราบดที่ให้ส.ส. เลือกนายกฯ นายกฯก็ต้องอุปถัมภ์ส.ส.ตอบแทน จะเป็นปัญหาในการบริหารประเทศ”⁸⁷²

หลังจากเกิดการรัฐประหารในวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ.2557 สมบัติ อัมรพันธุ์วงศ์ ได้โจมตีนโยบายประชานิยม ซึ่งทำให้การรัฐประหารโค่นล้มรัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้งมีความชอบธรรมอย่างมาก เช่น

“นโยบายประชานิยมที่ใช้อยู่ในประเทศไทยหมายถึงนโยบายที่รัฐบาลใช้เงินภาษีอากรของประชาชนเพื่อซื้อความนิยมจากประชาชน โดยที่นโยบายดังกล่าวไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่แท้จริงของประชาชนได้ ในบางกรณีอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อเศรษฐกิจของชาติอีกด้วย ตัวอย่างเช่นนโยบายรับจำนำข้าวของระบอบทักษิณที่ทำให้รัฐบาลต้องเสียหายมากกว่า 500,000 ล้านบาท แต่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนของชาวนา เพราะชาวนาก็คงยากจนอยู่เหมือนเดิม ในขณะที่นักการเมือง ข้าราชการ และพ่อค้าที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันทุจริต คอร์รัปชัน จนมั่งคั่งร่ำรวยมหาศาล

นักการเมืองที่ใช้นโยบายประชานิยมเป็นเครื่องมือจะทำให้ประชาชนที่เป็นเหยื่อเสพติดเหมือนติดยาเสพติด และพร้อมที่จะทำตามคำบงการของนักการเมืองทุกประการ ทำให้นักการเมืองมีอำนาจเหนือประชาชนเพราะประชาชนเมื่อเสพติดแล้วก็กลัวว่าจะไม่ได้เสพอีก ทำให้นักการเมืองประเภทนี้ชนะการเลือกตั้งได้ง่าย จึงเป็นที่มาของการอดอ้างว่าเป็นรัฐบาลจากการเลือกตั้ง ซึ่งเป็นความชอบธรรมตามหลักการของระบอบประชาธิปไตย ที่จะทำให้ประชาคมโลกสนับสนุนอย่างกว้างขวาง โดยไม่รู้ถึงอันตรายที่แท้จริงของนักการเมืองที่ใช้นโยบายประชานิยม”⁸⁷³

⁸⁷² เติลนิวัธ, (7 กุมภาพันธ์ 2558), ‘สมบัติ’ ชี้จุดอ่อนนายกฯ มาจาก สส., ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก http://www.dailynews.co.th/Content/politics/299487/_สมบัติ_ชี้จุดอ่อนนายกฯมาจากสส

⁸⁷³ สมบัติ อัมรพันธุ์วงศ์, (30 พฤษภาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558 , จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/768733546500972>

สมบัติ อารังธัญวงศ์ กล่าวโดยย่อว่านโยบายประชานิยมไม่ใช่การพัฒนาที่ส่งผลดีต่อประชาชนอย่างยั่งยืน แต่กลับสร้างปัญหาแก่ประเทศในระยะยาว

“นโยบายประชานิยมใช้หลัก “แจกปลาให้ประชาชน” เพื่อให้ประชาชนต้องพึ่งรัฐบาลตลอดไป ซึ่งประชาชนก็ชอบ เพราะได้รับปลาแล้วกินได้เลยไม่ต้องเหนื่อยแรง ในขณะที่หลัก “แจกเบ็ดให้ประชาชน” เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ที่สามารถพึ่งตนเองได้ ไม่ต้องพึ่งรัฐบาลตลอดไป และในที่สุดประชาชนจะไม่ยากจน แต่ประชาชนก็ต้องออกแรงช่วยตัวเอง ซึ่งนักการเมืองทราบดีว่าไม่ชอบวิธีนี้ เพราะประชาชนอาจรู้เท่าทัน...”

ลักษณะนโยบายประชานิยมดังกล่าวต้องถือว่าเป็นลักษณะนโยบายต้องห้ามที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหให้กับประชาชนได้อย่างแท้จริง แต่กลับจะสร้างปัญหาระยะยาวให้กับประชาชน และอาจก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อระบบเศรษฐกิจของชาติที่เป็นผลเสียต่อประชาชนทั้งประเทศ ซึ่งเป็นนโยบายที่มีลักษณะทำลายประเทศทั้งในระยะสั้นและระยะยาว และจะเป็นเครื่องมือให้นักการเมืองทราบดีใช้ประชาชนเป็นเหยื่อในการเข้าสู่อำนาจเพื่อหาประโยชน์ให้แก่ตนเองและพรรคพวก”⁸⁷⁴

หลังจากนั้น สมบัติ อารังธัญวงศ์ ได้แสดงความคิดเห็นโจมตีนโยบายประชานิยมเป็นระยะๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ.2557 สมบัติ อารังธัญวงศ์ กล่าวว่า “การใช้เงินภาษีของประชาชนมาซื้อเสียงในรูปของนโยบายประชานิยม ทำให้คนยากคนจนเสพติดกันงอมแงม โดยไม่สามารถแก้ไขปัญหาคความยากจนได้คนยากจนก็ยังคงยากจน แต่ประเทศชาติเสียหายมาก”⁸⁷⁵ ต่อมาในวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2558 ก็กล่าวอีกว่า “พวกนักเลือกตั้งที่รู้ว่าประชาชนที่ยากจนจำนวนมากเสพติดอามิสสินจ้างอย่างถอนตัวไม่ขึ้น ต่อให้นักการเมืองที่พยายามสร้างผลงานใกล้ชิดกับประชาชน ถ้าถึงเวลาเลือกตั้งไม่จ่ายเงินก็จะสอบตก อย่างน้อยในฐานะที่มีความดีทำงานใกล้ชิดกับประชาชนก็ต้องดีตัวเด็กถึงจะได้รับการเลือกตั้ง รวมทั้งพวกที่ได้เปรียบจาก

⁸⁷⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁸⁷⁵ เรื่องเดียวกัน.

นโยบายประชานิยม พอถึงเวลาเลือกตั้งก็ต้องจ่ายเหมือนกัน...ที่ไม่จ่ายเลยแล้วได้รับเลือกตั้งนั้นถึงจะมีบ้างก็น้อยมาก...”⁸⁷⁶

ได้กล่าวแล้วว่า คำอธิบายของ สมบัติ อารมย์วงศ์ เรื่องการขายเสียงของชาวบ้าน มีรากฐานอยู่บนทัศนะที่ว่าชาวบ้านขาดความรู้และยากจน (ซึ่งเป็นทัศนะที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ต่อต้านอย่างมาก) โดยที่ได้อธิบายในทำนองนี้อยู่เสมอ เช่น

“หลายคนกล่าวหาชาวบ้านว่า “เห็นแก่เงิน ไม่รักศักดิ์ศรีของตนเอง” ถ้าจะแก้ไขปัญหการขายเสียงของพี่น้องชาวบ้าน รัฐบาลต้องให้ความรู้กับชาวบ้านไม่ให้ขายเสียง

พี่น้องชาวบ้านนั้นถูกค่อนแคะเสมอว่าเป็นคนยากจนไม่มีการศึกษา ต้องดิ้นรนหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องไปวันๆ จะมาเสียเวลาทำมาหากินเพื่อไปเลือกตั้ง อดตายไม่เห็นมีใครรับผิดชอบ ดังนั้นการขายเสียงก็ถือว่าเป็นค่าเสียเวลาสำหรับการไปเลือกตั้งที่ไม่ได้ทำมาหากิน แล้วจะโทษชาวบ้านได้อย่างไร?”⁸⁷⁷

วันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ.2557 สมบัติ อารมย์วงศ์ ยังคงกล่าวถึง “ประชาชนที่ยากจน...คนโลก” ที่ขายเสียง ดังความว่า

“ประชาชนเห็นว่านักการเมืองที่ซื้อสิทธิ์ขายเสียงคือนักการเมืองที่ดีของเขา และนักการเมืองไทยก็มีกลยุทธ์รอยแปดพันเก้าที่นำมาใช้ในการซื้อเสียงประชาชน โดยเฉพาะ “นโยบายแจกปลา” หรือนโยบายประชานิยมที่รู้จักกันทั่วไป เพราะนโยบายนี้ไม่ต้องใช้เงินตัวเอง แต่ใช้งบประมาณจากภาษีอากรของประชาชน ทำให้ทุกพรรคการเมืองต้องแข่งขันกันเสนอนโยบายแจกปลากันอย่างบ้าคลั่งโดยไม่สนใจว่าจะก่อให้เกิดความเสียหายกับอนาคตของประเทศอย่างไร? เพราะเป็นหนทางที่จะทำให้มีโอกาสเข้ามามีอำนาจรัฐซึ่งหมายถึงโอกาสในการกอบโกยเพื่อความร่ำรวยของตน

⁸⁷⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁸⁷⁷ เรื่องเดียวกัน.

ที่เลวร้ายกว่านั้นก็คือประชาชนที่ยากจน และคนโลกจะชอบนโยบายแจกปลานี้มาก และพร้อมที่จะสนับสนุนนักการเมืองประเภทนี้อย่างสุดจิตสุดใจ โดยไม่ตระหนักเลยว่านโยบายแจกปลานี้จะไม่มีวันช่วยให้คนยากจนพ้นจากความยากจนได้เลย นอกจากการเป็นเหยื่อของนักการเมืองที่ฉ้อฉลเท่านั้น”⁸⁷⁸

ในวันที่ 9 กันยายน 2557 สมบัติ อารังธัญวงศ์ กล่าวถึงสาเหตุที่ “ประเทศด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนาที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยว่าการเมืองยังล้าหลัง จึงมีปัญหามหาการทุจริตคอร์รัปชันอย่างแพร่หลาย” โดยอธิบายเหมือนเดิม นั่นคือ

“ประเทศเหล่านี้ประชาชนส่วนใหญ่เป็นคนยากจนมีการศึกษาน้อย มีปัญหาทางเศรษฐกิจ ต้องหาเช้ากินค่ำ...นักการเมืองรู้ว่าความยากจนเป็นจุดอ่อนของประชาชน จึงใช้ความฉลาดและอำนาจเงินที่เหนือกว่าซื้อประชาชนด้วยกลยุทธ์ต่างๆ... ประชาชนจึงกลายเป็นเหยื่อของนักเลือกตั้ง...เมื่อนักการเมืองฉ้อโกงกอบโกยหาประโยชน์ให้ตนเองและพรรคพวก ประชาชนก็อ่อนแอเกินกว่าที่จะถอดถอนนักการเมืองที่ฉ้อโกงออกจากอำนาจ หรือบางที่ประชาชนเหล่านี้ยังถูกหลอกให้ปกป้องนักการเมืองที่ฉ้อโกงอีกด้วย

ประเทศใดก็ตามที่นักการเมืองได้รับการเลือกตั้งโดยการซื้อเสียงและประชาชนยังเต็มใจขายเสียงโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ระบอบประชาธิปไตยที่มีก็เป็นเพียงข้ออ้างให้นักการเมืองที่ฉ้อโกงเข้ามาทุจริตคอร์รัปชันเท่านั้น...”⁸⁷⁹

สมบัติ อารังธัญวงศ์ เห็นว่าการซื้อสิทธิขายเสียงเป็นความผิดทั้งของฝ่ายชาวบ้านและนักการเมือง แต่เห็นว่าจะโทษชาวบ้านไม่ได้เพราะชาวบ้านต้อง “เสียเวลาทำมาหากินเพื่อไปเลือกตั้ง” และ “ถ้าจะแก้ไขปัญหามหาการขายเสียงของชาวบ้านคงต้องใช้เวลาในการให้การศึกษาเพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้ในการประกอบอาชีพและสามารถพึ่งตนเองได้ ไม่ต้องรอพึ่งนักการเมือง” ทั้งนี้ สมบัติ อารังธัญวงศ์ เห็นว่าต้นตอของปัญหาคือนักการเมือง กล่าวคือ “ถ้านักการเมืองมีสำนึกยุติการซื้อเสียงชาวบ้าน ปัญหามหาการขายสิทธิขายเสียงก็จะแก้ไขได้ทันที ไม่ต้องรอเวลา ซึ่ง

⁸⁷⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁸⁷⁹ เรื่องเดียวกัน.

เรื่องนี้ไม่มีทางเกิดขึ้นได้กับนักการเมืองไทย เห็นหรือยังครับว่าความเลวร้ายของการเมืองไทยใครเป็นต้นตอของปัญหา นักการเมืองและชนชั้นปกครองที่ชั่วร้ายคือผู้ที่ทำลายชาติบ้านเมืองอยู่ในขณะนี้แล้วโยนบาปให้กับชาวบ้าน”⁸⁸⁰

ดังนั้น ในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตทางการเมือง สมบัติ อารงธัญวงศ์ จึงให้ความหมายแก่ “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ในแง่ที่เป็นปัญหาทางการเมืองของไทยและนำมาซึ่งปัญหานานัปการในสังคมไทย สอดคล้องกับทัศนะของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเลื้อยเลื้อย” คนอื่นๆ

การผลิตซ้ำความคิด “นักการเมืองไร้คุณภาพหรือขาดความรู้ความสามารถ”

ทัศนะที่ว่าคนไทยจำนวนน้อยมากที่มีความรู้ความสามารถมากพอที่จะดำรงตำแหน่งผู้แทนราษฎรในรัฐสภา เป็นทัศนะที่มีอยู่ในสังคมไทยมาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังความใน “พระบรมราชาธิบายว่าด้วยความสามัคคี” ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ว่า

“การในประเทศยุโรป...เขามีปาลีเมนต์ที่ประชุมใหญ่ มีโปลิตีกัลปปาดี้ ...เป็นการมีคุณดีมากแต่ในประเทศยุโรปซึ่งเกิดขึ้นโดยความจำเป็นต้องมีขึ้น และได้ฝึกหัดต่อๆ มาหลายร้อยปีเป็นรากเหง้าพื้นแน่นหนา ...และผู้ซึ่งคิดราชการนั้นเป็นผู้มีวิชา ความรู้...มาจัดการในเมืองไทยก็จะเป็นการไม่ถูกกันเลย ด้วยพื้นเพการงานทั้งปวงไม่เหมือนกัน ...ด้วยภูมิพื้นราชการในเมืองไทยแต่ก่อนมา...ถ้าจะตั้งเป็นโปลิตีกัลปปาดี้พวกคิดราชการก็จะมีได้แต่พวกละแอกคนสิบคน หรือสี่คนห้าคน แต่ยังมีพวกอื่นที่เป็นอย่างเก่าๆ นั้นตั้งร้อย พวกที่ถือว่าตัวเป็นโปลิตีกัลปปาดี้ทั้งสองสมพวกก็ต้องเห็นต้องดูถูกคนตั้งร้อยนั้น...เพราะเหตุที่คนตั้งร้อยนั้นไม่มีความรู้ทุนรอนอันใด...คงจะมีพวกออบโปลิชันมากอยู่...โดยความไม่เข้าใจว่าไปทาง

ใดอยู่เป็นนิจ เพราะฉะนั้น การอันใดจะสำเร็จไปได้เพราะเหตุที่มีโปลิตีกัลปปาดี้ในเมืองไทยนั้นได้น้อยนัก หรือไม่ได้เลย เพราะภูมิพื้นบ้านเมืองไม่พอกันกับการอย่างนั้น มักจะชักให้เกิดความแตกร้างวิวาทกันอันไม่เป็นประโยชน์”⁸⁸¹

⁸⁸⁰ เรื่องเดียวกัน.

ภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 แนวความคิดที่ว่านักการเมืองไทยไร้สมรรถภาพหรือมีความรู้ความสามารถไม่เพียงพอที่จะทำหน้าที่ในรัฐสภาอย่างมีประสิทธิภาพ ได้รับการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง โดยได้รับการผลิตซ้ำอย่างมากในทศวรรษ 2490 และในระยะหลังก็มีการเน้นปัญหาดังกล่าวนี้อย่างต่อเนื่อง เช่น ในช่วงกลางปี พ.ศ.2537 ธีรยุทธ บุญมี วิจารย์ พรรคการเมืองและนักการเมือง ซึ่งเป็นการตอกย้ำการรับรู้ของนักวิชาการและชนชั้นกลางว่า นักการเมืองไร้สมรรถภาพ ยึดติดกับอำนาจ และไม่มีความชอบธรรมจากพฤติกรรมทางการเมืองที่ไม่ดีของนักการเมือง โดยวิจารณ์ว่า

"เนื่องจากทัศนคติที่ผิดพลาด มองว่าความชอบธรรมของระบอบประชาธิปไตยอยู่ที่ตัว ส.ส. เพียงอย่างเดียว ไม่ได้มาจากทุกๆ ส่วนของสังคม พรรคประชาธิปัตย์หลายคนจึงทำตัวเหมือนยึดติดอำนาจ หรือยกตนข่มท่าน สร้างความขัดแย้งกับสถาบันสื่อมวลชน นักวิชาการ องค์กรประชาธิปไตย และองค์กรพัฒนาชนบททั่วไป...พรรคชาติไทยเป็นตัวแทนของกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่น มีชื่อเสียงว่าเป็นพรรคที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ของกลุ่มตน และมีมลทินเรื่องยาเสพติดของเถื่อน เจ้าพ่อ...

...พรรคการเมืองอยากเข้าร่วมรัฐบาลโดยไม่คำนึงถึงหลักการใดๆ ด้วยการแอบทำสัตยาบันลับๆ หรือฉีกสัตยาบันอย่างเปิดเผย ก็ทำให้ความน่าเคารพเชื่อถือของผู้นำการเมืองไทยเสื่อมลงไปอย่างมาก การชื่อเสียงขายตัวก็ยิ่งทำให้ความชอบธรรมทางการเมืองเปราะบางมากขึ้น

...⁸⁸²

เมื่อเกิดสถานการณ์ความขัดแย้งและวิกฤตทางการเมืองระหว่าง พ.ศ.2448-2557 “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสียชื่อเสียง” ก็ไม่เพียงแต่จะเห็นว่านักการเมืองไร้ศีลธรรมหรือจริยธรรมเท่านั้น หากแต่ยังไร้คุณภาพหรือขาดความรู้ความสามารถ (ซึ่งนำไปสู่การลงความเห็นว่พรรคการเมืองในประเทศไทยเป็นพรรคการเมืองที่เลว ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า) อีกด้วย ดังนั้น การเลือกตั้งของไทยจึงส่งผลให้เกิดปัญหาที่ร้ายแรงตามมาหลายเรื่อง จนทำให้การ

⁸⁸¹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, “พระบรมราชาธิบายว่าด้วยความสามัคคี” ใน ประวัติศาสตร์และการเมือง, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516), น. 175-176.

⁸⁸² ธีรยุทธ บุญมี, “เบื้อขวน ด้านบรรหาร” ใน ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี, (อ้างแล้ว), น. 105-108.

เมืองไทยเดินมาถึง “ทางตัน” ซึ่งในที่สุดแล้วก็จำเป็นต้องพึ่งตุลาการภิวัตน์และการรัฐประหาร ดังจะกล่าวโดยละเอียดในบทต่อไป

งานเขียนของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ที่กล่าวว่านักการเมืองทั้งหลายและไร้สมรรถภาพอย่างชัดเจนที่สุด ก็คืองานเขียนของชัยอนันต์ สมุทวณิช ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“มีข้อสังเกตว่า มีนักการเมืองน้อยคนที่เคยประสบความสำเร็จในการทำงานอาชีพของตนเองมาแล้ว ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ผิดหวังเอาไม่ได้ในอาชีพของตนเอง แต่มาหาโอกาสทางการเมืองโดยใช้โวหาร และความเจ้าเล่ห์ซ่อนเร้นการหาผลประโยชน์ไว้ และมีความใจกล้านำด้านที่จะอ้างความบริสุทธิ์ ด้วยการสบถสาบานให้มีอันเป็นไป การจะดูว่านักการเมืองคนไหนโกงหรือไม่โกงอย่างไร บางทีดูที่ตัวนักการเมืองจะ 모르 ผมรู้จักร้านเพชรหลายร้าน ไปคุยดูก็พบว่าเมียนักการเมืองคนนั้นคนนี้มีเงินมาซื้อเพชรราคาแพงๆ ได้ ทั้งๆ ที่นักการเมืองผู้นั้นก็มิได้ประกอบธุรกิจอะไร”⁸⁸³

และ

“สังคมไทยเรามี “นักการเมือง” ที่มีความรู้ ประสบการณ์น้อยมาก นักการเมืองที่มีอยู่มักมีจริยธรรมต่ำ มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ ทำให้บ้านเมืองไม่มีคนที่มีคุณภาพมานำและแก้ปัญหาการเมืองจึงไม่สามารถนำสังคมได้ แต่เป็นการสร้างปัญหาแก่สังคม”⁸⁸⁴

และ

“การจะเป็นผู้นำนั้น คุณสมบัติข้อแรกก็คือ จะต้องเป็นผู้ที่ประชาชนจำนวนมากมีศรัทธา นักการเมืองบางคนอาจได้รับการสนับสนุนจากประชาชนเพราะด่าเก่งดี เลือกเอาไว้ก็เหมือนเลี้ยงหมาไว้เห่ากันขโมย นี่คนเขาพูดกันอย่างนี้จริงๆ แต่ถ้าถามว่าศรัทธาพอที่จะให้เป็นผู้นำประเทศหรือไม่ นั่นก็ต้องตอบว่า ยังไม่ได้ศรัทธาหรือมีความไว้วางใจ

⁸⁸³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (16 ธันวาคม 2550), ทำไมนักการเมืองบางคนจึงไม่ควรเป็นนายกรัฐมนตรี, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000148872>

⁸⁸⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (28 กันยายน 2551), ข้อพิจารณาสำหรับการเมืองใหม่, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000114858>

ขนาดนั้น ยิ่งในขณะนี้ ประเทศไทยต้องติดต่อกับโลกภายนอกมาก บางคนคงไม่มีสติปัญญาพอที่จะไปเจรจาอะไรกับต่างประเทศเขา นักการเมืองที่พูดจาถูกใจพ่อค้าแม่ขายตามตลาด ก็คงเป็นได้แค่ผู้แทนราษฎร อย่างเก่งก็เป็นรัฐมนตรี ไซค์ช่วยก็เป็นรองนายกฯ แต่จะฝันเป็นนายกรัฐมนตรีคงลำบาก ชินได้เป็นเมืองไทยคงจะเกิดกลียุคเป็นแน่”⁸⁸⁵

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุว่า การเลือกตั้งทำให้นักรัฐศาสตร์หลายคนผิดหวัง เพราะทำให้ นักการเมืองที่ “ไม่รู้ลึกผิดชอบชั่วดี” ได้อำนาจ และ “ประชาธิปไตยทำให้คนชั่วสามารถขึ้นมาเป็นใหญ่ได้” ซึ่งแตกต่างจากในอดีต “แม้การเมืองจะไม่เป็นประชาธิปไตยเต็มใบ แต่เราก็ได้รัฐมนตรีที่มือถึง และมีความซื่อสัตย์มากกว่าที่เป็นอยู่ในวันนี้”⁸⁸⁶ นอกจากนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังเขียนถึงนักการเมืองที่ขาดความตั้งใจในการทำหน้าที่ หรือมีภูมิหลังที่เลวร้ายต่างๆ นานา เช่น “การตั้งกระทู้ขึ้นมีการค้นคว้าหาข้อมูลน้อยมาก”⁸⁸⁷ และ “นักการเมืองของเรานั้น จะว่าไปแล้วก็แบ่งออกได้เป็นหลายประเภท ประเภทที่เป็นรัฐมนตรี เป็นรองนายกฯ ได้นั้นไม่จำเป็นว่าจะเป็นผู้มีความสามารถ แต่อาจได้เป็นเพราะเหตุผลอื่น...เช่น ปากร้าย ชอบบระรานจนคนกลัวจึงให้ตำแหน่งอีกประเภทหนึ่ง ก็คือ มีเงิน และมีลูกน้องในสังกัดมาก”⁸⁸⁸ ในระยะหลัง “นักการเมือง...นับวันก็จะมีคุณเลวทรามต่ำช้ามากขึ้น...พ่อค้าเล่าว่า เวลารับเงิน ผัวเมียไปรับเงินสดด้วยตนเองเลย แต่ปากก็ยังสบถสาบานไปเรื่อย”⁸⁸⁹

⁸⁸⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 16 ธันวาคม 2550), ทำไมนักการเมืองบางคนจึงไม่ควรเป็นนายกรัฐมนตรี, (ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000148872> (เน้นโดยชัยอนันต์ สมุทวณิช).

⁸⁸⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (20 มกราคม 2551), อนาคตที่น่าเป็นห่วงของประเทศไทย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000007842>

⁸⁸⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (12 พฤศจิกายน 2549), ถึงเวลาที่จะพัฒนาสื่อโทรทัศน์, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000139748>

⁸⁸⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (16 ธันวาคม 2550), ทำไมนักการเมืองบางคนจึงไม่ควรเป็นนายกรัฐมนตรี, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000148872>

⁸⁸⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (7 กันยายน 2551), ทำไมไล่ไม่ไป, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000105883>

จะเห็นได้ว่า “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” หลายคนสร้างคำอธิบายว่าการเลือกตั้งในระบบการเมืองที่มีการซื้อเสียง (ทั้งโดยการแจกเงินและโดยการใช้นโยบายประชานิยม) ทำให้เกิดปัญหาตามมา การซื้อเสียงเช่นนี้ทำให้ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง (หรือแบบที่ใช้เสียงส่วนใหญ่เป็นเกณฑ์) ของประเทศไทยล้มเหลว ถึงแม้สังคมไทยจะมีการเลือกตั้งหลายครั้งแต่ก็ยังห่างไกลจากการเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง การเลือกตั้งกลับเป็นเหตุให้เกิดวิกฤตทางการเมืองเพราะมีการใช้อำนาจเผด็จการโดยนายทุนนักการเมือง และนายทุนนักการเมืองเหล่านี้ใช้เงินในการตั้งพรรคการเมืองและซื้อเสียงจนชนะเลือกตั้ง แล้วใช้อำนาจ “เผด็จการ” หรือ “ทรราชย์” ทางการเมืองเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้อง

การใช้อำนาจเผด็จการของนักการเมืองเช่นนี้ นักวิชาการที่สนับสนุนฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” อธิบายว่าเกิดขึ้นเพราะนักการเมืองไร้ศีลธรรมหรือจริยธรรม รวมทั้งขาดความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ (ซึ่งความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ นี้เป็น “ศีลธรรมหรือจริยธรรม” ที่สำคัญอย่างยิ่งของคนทั้งหลายใน “ชาติไทย”⁸⁹⁰)

การผลิตซ้ำความคิด “พรรคการเมืองเลว”

ทัศนะที่ว่าพรรคการเมืองของไทยเป็นพรรคการเมืองที่เลว ทั้งในแง่ของการที่นักการเมืองซึ่งเป็นสมาชิกพรรคการเมืองต่างก็หาทางมีอำนาจเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ และกระทำการต่างๆ เพื่อคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง เป็นทัศนะที่มีมาแล้วอย่างน้อยตั้งแต่ทศวรรษ 2490 เมื่อเกิดสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างพ.ศ.2548-2557 การเน้นปัญหาความเลวร้ายหรือด้อยคุณภาพของพรรคการเมืองเป็นเรื่องหนึ่งที่เกิดขึ้นมาก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อลดความสำคัญหรือทำลายความชอบธรรมของการเลือกตั้ง และทำให้ยอมรับความชอบธรรมของการรัฐประหารและตุลาการภิวัตน์ ตลอดจนการให้ความสนับสนุนต่างๆ แก่การเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “คนเสื้อเหลือง” ทั้งกรณี “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” (พธม.) และกรณี “กปปส.” นอกจากนี้ การเน้นว่าพรรคการเมืองเลวยังช่วยสร้างความเห็นพ้องของคนจำนวนมากว่า

⁸⁹⁰ โปรดดูสายชล สัตยานุรักษ์, ชาตินิยมกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลางไทย”ใน ประวัติศาสตร์รัฐไทยและสังคมไทย, (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2558).

ควรร่างรัฐธรรมนูญที่ลดอำนาจของสภาผู้แทนราษฎร หรือหาทางทำให้กระบวนการกำกับตรวจสอบนักการเมืองมีประสิทธิภาพสูงขึ้น ดังนั้น “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” จึงกล่าวถึงปัญหาความเลวร้ายของพรรคการเมืองอยู่เสมอ

ในวันที่ 19 เมษายน 2557 **สมบัติ ธำรงธัญวงศ์** กล่าวถึงพรรคการเมืองไทยมีลักษณะที่เลวร้ายว่า

“พรรคการเมืองหมายถึง องค์การที่สมาชิกมีอุดมการณ์ทางการเมืองเดียวกันและมีเป้าหมายทางการเมืองเหมือนกันคือการเป็นรัฐบาลปกครองประเทศ

พรรคการเมืองที่โดดเด่นส่วนใหญ่จะมีอุดมการณ์ทางการเมืองที่ชัดเจนเป็นที่นิยมของประชาชนจำนวนมาก และมีหัวหน้าพรรคที่มีบารมีเป็นที่ศรัทธาของประชาชนอย่างกว้างขวาง ประชาชนจำนวนมากที่เป็นสมาชิกจะรู้สึกผูกพันในการเป็นเจ้าของพรรค พรรคการเมืองเช่นนี้จึงจะเรียกว่าเป็นพรรคการเมืองของประชาชน

ส่วนพรรคการเมืองในประเทศไทยนั้นจะแตกต่างจากหลักการดังกล่าวโดยสิ้นเชิง เพราะพรรคการเมืองของไทยที่สำคัญเกือบทั้งหมดเป็นเสมือนธุรกิจส่วนตัวของเจ้าของพรรค เจ้าของพรรคที่เป็นผู้ก่อตั้งพรรคจะเป็นหัวหน้าพรรคและนายทุนพรรคไปพร้อมกัน นายทุนพรรคจะมีความสำคัญมากที่สุดสำหรับพรรคการเมืองของไทย ถ้าหัวหน้าพรรคเป็นนายทุนพรรคด้วยตัวเองจะทำให้หัวหน้าพรรคมีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในพรรค ชะตาชีวิตของสมาชิกพรรคทุกคนจะอยู่ในกำมือของหัวหน้าพรรคโดยสิ้นเชิง ถ้าพรรคประเภทนี้คุมเสียงส่วนใหญ่ในสภาสำเร็จ อำนาจทั้งปวงในแผ่นดินก็จะตกเป็นของหัวหน้าพรรคเพียงคนเดียว หัวหน้าพรรคในฐานะนายกรัฐมนตรีจะกลายเป็น “เผด็จการจากการเลือกตั้ง” ทันที สามารถจะสั่งการให้เสียงข้างมากในสภาที่เป็นเสมือนสมุนของตน “ออกกฎหมายเพื่อประโยชน์ของตน” ก็ได้ เรื่องนี้ดูตัวอย่างได้จากการเมืองไทยที่ผ่านมา

ดังนั้นระบอบประชาธิปไตยที่หัวหน้าพรรคใหญ่เป็นนายทุนพรรคอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด แท้จริงก็คือ "เผด็จการจากการเลือกตั้ง" นั่นเองมิใช่พรรคการเมืองของประชาชนตามหลักการของ ระบอบประชาธิปไตยแต่อย่างใด”⁸⁹¹

ในเดือนสิงหาคม 2557 สมบัติ อารังธัญวงศ์ เสนอความเห็นที่เห็นว่า “การปฏิรูปพรรคการเมือง เป็นประเด็นที่ต้องทำอย่างเร่งด่วน เพราะที่ผ่านมาพรรคการเมืองของไทย ไม่ใช่พรรคของ ประชาชนอย่างแท้จริง แต่เป็นพรรคของนายทุน ใครที่มีเงินมากก็สามารถยึดพรรคการเมืองเอาไว้ ในมือได้ ขณะที่ส.ส.ในพรรคก็ขาดความอิสระ หัวหน้าพรรคหรือเจ้าของพรรคสามารถสั่งการซ้าย หันขวาหันได้ ไม่มีความเป็นประชาธิปไตยภายในพรรคการเมือง จะหวังให้พรรคการเมืองเป็น กลไกในการสร้างประชาธิปไตยให้บ้านเมืองไม่ได้”⁸⁹²

ในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2556 เมื่อแสดงปาฐกถาในโอกาสครบรอบ 40 ปี 14 ตุลาฯ **ธีร ยุทธ บุญมี** เสนอความเห็นเกี่ยวกับพรรคการเมืองไทยคล้ายคลึงกับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคน เลือเหลิ้ง” คนอื่นๆ เช่น กล่าวว่า

“พรรคการเมืองจึงเกิดจากทุนท้องถิ่น ผู้มีอิทธิพลท้องถิ่น ซึ่งเคยถูกกีดกันออกจาก การเมืองพื้นฐาน อำนาจของภาคการเมืองจึงมาจากภาคชนบท และมีจุดมุ่งหมายในการหา ผลประโยชน์จากการพึ่งพาและเกาะกับรัฐและระบบราชการ **โดยไม่มีจิตสำนึกเรื่อง ประชาธิปไตยแท้จริงอยู่เลย** พรรคการเมืองไทยทุกพรรคอาศัยทุนเก่า ทหาร และราชการอยู่ ตลอด จนเมื่อถึงช่วงหลังวิกฤติเศรษฐกิจ ซึ่งทุนเก่าและสถาบันอื่นๆ ทดทุโรดมลง (ทช.) ซึ่งเป็น ตัวแทนกลุ่มทุนใหม่ขนาดใหญ่ เน้นความว่องไว และการจัดการความเสี่ยง ได้ยกระดับฐาน อำนาจและผลประโยชน์ของภาคการเมืองจากการเป็นกาฝากเกาะกินรัฐ มาเป็นการควบคุมรัฐ และภาคชนบทโดยตรง จนเป็นชนวนความขัดแย้งครั้งใหญ่ระหว่างกลุ่มอนุรักษ์ที่เคยกุมอำนาจรัฐ

⁸⁹¹ สมบัติ อารังธัญวงศ์, (19 เมษายน 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/745609495480044>

⁸⁹² มุลนิตาสว่าง, (18 สิงหาคม 2557), **นิด้า ชงปฏิรูปการเมือง “เลือกนายกฯโดยตรง”**, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.info.or.th/blog/นิด้า-ชงปฏิรูปการเมือง/>

มาแต่เดิม กับกลุ่มทุนใหม่แก๊งกำไรทางอำนาจซึ่งอยู่ในรูปของพรรคการเมือง ทำให้เกิดวิกฤติต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน”⁸⁹³

ทัศนะว่าพรรคการเมืองไทยเป็นพรรคการเมืองที่เลวร้ายเห็นได้ชัดเจนในงานเขียนของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตทางการเมือง เป็นต้นว่า “ในระยะเวลาที่พรรคการเมืองยังไม่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยเช่นนี้ ควรหรือไม่ที่จะให้พรรคการเมืองมีบทบาทอย่างเต็มที่ ถ้าพรรคการเมืองประกอบด้วยหัวหน้าก๊วนต่างๆ โดยสมาชิกพรรคไม่อาจทำหน้าที่ผู้แทนราษฎรให้เต็มภาคภูมิแล้ว การจำกัดอำนาจของพรรคการเมืองก็น่าจะทำได้”⁸⁹⁴ และ “แม้จะมีรัฐธรรมนูญที่ดีสักเพียงใด แต่ถ้าสถาบันทางการเมืองโดยเฉพาะพรรคการเมืองยังคงเหมือนเดิม คือเป็นการรวมกลุ่มของบุคคลที่เข้ามาอาศัยอำนาจ ตำแหน่งทางการเมือง แสวงหาผลประโยชน์แล้ว ความขัดแย้งในสังคมก็ยังคงจะมีอยู่...นักการเมืองสามารถอาศัยกลไกทางการเมืองให้ความชอบธรรมแก่นโยบายที่มีความฉ้อฉล และการหารายได้มาใช้โดยขัดหลักการคลัง เช่น กรณีเงินกองสลาก เป็นต้น”⁸⁹⁵

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้เปรียบเทียบพรรคการเมืองไทยกับพรรคการเมืองในประเทศอื่น เพื่อชี้ให้เห็นว่าพรรคการเมืองไทยเลวร้ายและไม่ได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้น กล่าวคือ

“ในสังคมอื่นที่มีการเลือกตั้งติดต่อกันนานๆ เช่น ในญี่ปุ่น ในมาเลเซีย พรรคการเมืองได้มีการพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าภายในพรรคทุกพรรคจะมีหัวหน้ากลุ่มก็ตาม แต่ก็ยังมีผู้นำที่ทุกฝ่ายยอมรับขึ้นมาเป็นหัวหน้า เป็นผู้นำประเทศ แต่ก็ไม่ใช่ผู้นำแบบเผด็จการไม่ยอมฟังใคร พรรค

⁸⁹³ ธีรยุทธ บุญมี, (14 ตุลาคม 2556), 40 ปี 14 ตุลา : อุดมการณ์ประชาธิปไตย 40 ปีหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516., บทความเนื่องในโอกาสครบรอบ 40 ปี เหตุการณ์ 14 ต.ค.2516. บทความเผยแพร่ใน สำนักข่าวอิศรา, ธีรยุทธ บุญมี : 40 ปี 14 ตุลา อุดมการณ์หายไปไหนหมด ?, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.isranews.org/thaireform/thaireform-talk-interview/item/24399-ธีรยุทธ-บุญมี-40-ปี-14-ตุลา-อุดมการณ์หายไปไหนหมด.html>

⁸⁹⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (10 ธันวาคม 2549), **ต้องปฏิรูปพรรคการเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000151619>

⁸⁹⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (17 ธันวาคม 2549), **สามมิติของการพัฒนาทางการเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000154345>

และมติพรรคยังมีความสำคัญโครงสร้าง และกระบวนการตัดสินใจของพรรค มีบทบาทสำคัญในการเหนี่ยวนำการใช้อำนาจของหัวหน้า

สมัยที่ พช. เป็นหัวหน้าพรรคไทยรักไทย ไม่มีกลไกหรือกระบวนการใดๆ ภายในพรรคที่จะทวนบุคลิกภาพ และการใช้อำนาจของ พช. ได้ ประกอบกับในสมัยนี้ทุนเป็นปัจจัยชี้ขาดในทางการเมืองพรรคไทยรักไทย จึงไม่อาจพัฒนาเป็นพรรคมวลชนได้ แม้จะมีนโยบายประชานิยมสร้างคะแนน และความขึ้นช่อจากประชาชนจำนวนมากก็ตาม

สมัยที่นายสมัคร สุนทรเวช เป็นหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ไทย แม้ นายสมัคร จะมีคะแนนนิยมไม่น้อย แต่ก็ไม่สามารถสร้างพรรคประชาธิปัตย์ได้”⁸⁹⁶

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุว่า พรรคการเมืองไทยมีการเล่นพรรคเล่นพวกซึ่งทำให้คนที่ได้ตำแหน่งต่างๆ เป็นคนที่ขาดความรู้ความสามารถ ดังความว่า “ผู้ที่เข้าไปเป็นสมาชิกพรรคการเมืองไม่ต้องผ่านการทดสอบความสามารถในการเป็นผู้นำ และหลักในการคัดเลือกบุคคลขึ้นสู่ตำแหน่งสำคัญๆ ในรัฐบาลเป็นเรื่องของพรรคพวก มากกว่าเรื่องความรู้ ความสามารถ พรรคการเมืองมีการแบ่งปันเป็นกลุ่มเป็นแก๊ง โดยไม่มีความเกี่ยวข้องกับการเป็นตัวแทนของวิชาชีพ ทำให้พรรคการเมืองเป็นองค์กรที่ล้าสมัย และไม่อาจพึ่งพาในการแก้ปัญหาในระดับชาติได้”⁸⁹⁷ การที่พรรคการเมืองมีปัญหาจึงทำให้การเมืองไทยไม่เป็นประชาธิปไตยของไทย กล่าวคือ “พรรคการเมืองส่วนใหญ่เป็นพรรคของผู้นำ มีบางพรรค เช่น พรรคประชาธิปัตย์เท่านั้นที่มีลักษณะประชาธิปไตยในแง่การมีส่วนร่วมของสมาชิกพรรค การที่พรรคการเมืองส่วนใหญ่ไม่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยนี้ มีผลทำให้กระบวนการทางการเมืองไม่เป็นประชาธิปไตยตามไปด้วย”⁸⁹⁸

⁸⁹⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (5 สิงหาคม 2550), การเมืองไทยถอยหลังไปอีก, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000091376>

⁸⁹⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (28 กันยายน 2551), ข้อพิจารณาสำหรับการเมืองใหม่, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000114858>

⁸⁹⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (25 กันยายน 2552), โครงสร้างกับกระบวนการทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000112809>

นอกจากนี้ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังกล่าวว่าความเลวร้ายของพรรคการเมืองส่งผลกระทบไปถึงผลประโยชน์ของชาติ ทั้งนี้ก็เพราะ “ความเลวร้ายพรรคการเมืองกลายเป็นเครื่องมือของกลุ่มธุรกิจที่มุ่งรักษาเฉพาะผลประโยชน์ของตน หรือไม่ก็วางแนวทางสองลู่คือ ให้ผลประโยชน์กับประชาชนผ่านโครงการประชานิยมควบคู่ไปกับการแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ “ผู้ถือหุ้น” ของพรรคการเมืองนั้น จนในที่สุดผลประโยชน์ของผู้นำพรรคการเมืองก็ขัดแย้งกับผลประโยชน์ของชาติ”⁸⁹⁹

การอธิบายสาเหตุแห่งความเลวร้ายของพรรคการเมืองของชัยอนันต์ สมุทวณิช คล้ายคลึงกับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” คนอื่นๆ นั่นคือ การอธิบายว่า พรรคการเมืองเป็นบริษัทธุรกิจ เช่น

“เริ่มต้นที่พรรคการเมือง เรามีบุคคลและกลุ่มบุคคลมารวมตัวกันเป็นเจ้าของพรรค เป็นนายทุนคนเดียวหรือไม่ก็คน ทำให้มีลักษณะเป็น **บริษัทธุรกิจ** ที่ดำเนินการทางการเมืองมีการมุ่งค้ากำไร ไม่คำนึงถึงสาธารณประโยชน์ แต่แบ่งผลประโยชน์กัน ลักษณะเช่นนี้กลายเป็นการเปิดโอกาสให้นายทุนสามารถเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากงบประมาณของรัฐได้โดยตรง ในคราวของพรรคการเมืองที่อ้างความชอบธรรมจากการมาจากการเลือกตั้ง บริษัทธุรกิจที่ดำเนินการทางการเมืองนี้ จึงมีความได้เปรียบนักธุรกิจอื่นๆ นับว่าขัดกับหลักการแข่งขันโดยเสรีของระบบทุนนิยม เพราะเท่ากับเป็นการให้โอกาสบริษัทเพียงไม่กี่บริษัทได้เข้ามากำหนดโครงการต่างๆ และหาจากโครงการใหญ่ๆ โดยตรง

พรรคการเมืองของเราโดยธาตุแท้แล้วเป็น “บริษัท หรือบรรษัทที่ดำเนินกิจการค้ากำไรทางการเมืองส่งผู้สมัครเข้ารับเลือกตั้ง” ดังนั้น การแก้ปัญหาจุดแรกก็คือ แก้ที่พรรคการเมือง วิธีแก้ที่เด็ดขาดได้ผลก็คือ การมีบทลงโทษขั้นรุนแรงสำหรับพรรคการเมืองให้ มากไปกว่าการยุบพรรค เพราะการยุบพรรค และลงโทษเฉพาะผู้บริหารนั้น ไม่เพียงพอ ควรลงโทษให้มีผลไปยังผู้สมัครรับเลือกตั้งด้วย...

⁸⁹⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (6 กรกฎาคม 2551), การเมืองใหม่คือการเมืองแบบธรรมชาตินี้, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000079353>

ผู้ที่เข้าไปเป็นสมาชิกพรรคการเมืองไม่ต้องผ่านการทดสอบความสามารถในการเป็นผู้นำ และหลักในการคัดเลือกบุคคลขึ้นสู่ตำแหน่งสำคัญๆ ในรัฐบาลเป็นเรื่องของพรรคพวก มากกว่าเรื่องความรู้ความสามารถ พรรคการเมืองมีการแบ่งปันเป็นกลุ่มเป็นแก๊ง โดยไม่มีความเกี่ยวข้องกับการเป็นตัวแทนของวิชาชีพ ทำให้พรรคการเมืองเป็นองค์กรที่ล้าสมัย และไม่อาจพึ่งพาในการแก้ปัญหาระดับชาติได้⁹⁰⁰

ชัยอนันต์ สมุทวณิช โจมตีพรรคการเมืองอย่างต่อเนื่อง เช่น “พรรคการเมืองจัดตั้งเมื่อผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม และมีลักษณะเป็นองค์กรทางธุรกิจมากกว่าองค์กรทางการเมือง โดยมีบทบาทจำกัดเฉพาะการแข่งขันเพื่อเอาชนะในการเลือกตั้งเท่านั้น”⁹⁰¹ และยังวิเคราะห์อีกด้วยว่า ประชาธิปไตยไม่ใช่เป้าหมายของพรรคการเมืองไทย ด้วยเหตุผลว่า “ในที่สุดแล้ว การเมืองก็คือการแย่งชิงอำนาจรัฐระหว่างกลไกอำนาจรัฐกับกลุ่มทุนที่จัดตั้งเป็นพรรคการเมือง โดยอาศัยระบอบประชาธิปไตยนั่นเอง ประชาธิปไตยจึงไม่ใช่เป้าหมาย หากเป็นเพียงเครื่องมือในการแย่งชิงอำนาจรัฐเท่านั้น”⁹⁰² นอกจากนี้ปัญหาอันเกิดจากนักการเมืองและพรรคการเมืองยังทำให้ “ยุคประชาธิปไตยแย่งกว่ายุคมาตยาธิปไตย” อีกด้วย กล่าวคือ “การที่เราเรียกร้องและสนับสนุนให้มีระบอบประชาธิปไตยมาแทนระบอบอำมาตยาธิปไตยนั้น ก็เพราะหวังว่าประชาชนจะมีส่วนร่วมทางการเมือง และมีอิทธิพลต่อการบริหารงานของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งมากขึ้น โดยไม่คาดคิดว่านักการเมือง และพรรคการเมืองจะกลายมาเป็นปัญหาใหญ่กว่าการเมืองแบบอำมาตยาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นในแง่คุณสมบัติ และความสามารถของรัฐมนตรี หรือการคอร์รัปชันซึ่งมีมากขึ้น”⁹⁰³

⁹⁰⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (28 กันยายน 2551), **ข้อพิจารณาสำหรับการเมืองใหม่**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000114858>

⁹⁰¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (20 กรกฎาคม 2551), **ความชอบธรรมที่มีเงื่อนไข**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000085133>

⁹⁰² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (19 มิถุนายน 2554), **รัฐในฐานะกลุ่มผลประโยชน์**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000074647>

⁹⁰³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (5 ตุลาคม 2551), **บทบาทของพันธมิตรฯ หลังยุติการชุมนุม**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000118063

อาจกล่าวได้ว่า “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” มีความเห็นคล้ายคลึงกันว่า นักการเมืองและพรรคการเมืองของไทยเลว จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งไม่เหมาะสมกับสังคมไทย ปัญหาดังกล่าวนี้นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” วิจารณ์ว่าเป็นปัญหาในด้านตัวบุคคล ส่วนระบบหรือโครงสร้างการเมืองไทยนั้นดีอยู่แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นับตั้งแต่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 เป็นต้นมา

การผลิตซ้ำความคิด “ประชาชนยังไม่พร้อมสำหรับระบอบประชาธิปไตย”

ทัศนะที่ว่าประชาชนยังไม่พร้อมสำหรับระบอบประชาธิปไตยนี้เกิดขึ้นตั้งแต่สมัย สมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพื่อเป็นเหตุผลว่าเมืองไทยยังไม่ควรมีรัฐธรรมนูญและรัฐสภาที่ สมาชิกมาจากการเลือกตั้ง ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชธิบายว่า

“...ถ้าจะมีปาลีเมนต์จะไม่มีผู้ใดซึ่งสามารถเป็นเมมเบอได้สักกี่คน...เพราะไม่มีความรู้และการฝึกหัดอันใดแต่เดิมมาเลย ก็คงทำให้การทั้งปวงไม่มีอันใดสำเร็จไปได้ และจะซ้ำเป็นที่หวาดหวั่นของราษฎรผู้ซึ่งไม่เข้าใจเรื่องราวอันใด...ราษฎรคงจะเชื่อเจ้าแผ่นดินมากกว่าผู้ซึ่งจะมาเป็นเมมเบอออฟปาลีเมนต์ เพราะปกติทุกวันนี้นี้ ราษฎรย่อมเชื่อถือเจ้าแผ่นดินว่าเป็นผู้อยู่ในยุติธรรม และเป็นผู้รักใคร่คิดจะทำนุบำรุงราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุขยิ่งกว่าผู้อื่นทั้งสิ้นทั่วหน้ากันเป็นความจริง เพราะเหตุฉะนั้นข้าพเจ้าจึงเห็นสมควรว่าราชานุภาพของพระเจ้าแผ่นดินควรจะกำหนดตามแบบเดิม...ก็จะเป็นการสมควรแก่บ้านเมืองในเวลานี้อยู่แล้ว”⁹⁰⁴

ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบรัฐธรรมนูญด้วยการปฏิวัติของ “คณะราษฎร” ใน พ.ศ.2475 และสังคมไทยในยุคหลังก็เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมากแล้ว แต่การปฏิเสธความสำคัญของการเลือกตั้งด้วยการอ้างเหตุผลว่า “ประชาชนยังไม่พร้อมสำหรับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย” และ

⁹⁰⁴ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัส “ทรงแถลงพระบรมราชธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน” ใน ประวัติศาสตร์และการเมือง หนังสืออ่านประกอบวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย, (อ้างแล้ว), น.

แสดงให้เห็นผลเสียจากการปกครองแบบประชาธิปไตยในขณะที่ประชาชนยังไม่พร้อม ก็ยังเกิดขึ้นตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่าง พ.ศ.2548-2557

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึงการที่ประชาชนไทยไม่พร้อมสำหรับการใช้สิทธิเสรีภาพในระบบประชาธิปไตย ว่า “การปกครองระบอบประชาธิปไตยเน้นความเป็นอิสระและควมมีเหตุผล ความรับผิดชอบในตัวเองของประชาชน เพราะเป็นการปกครองตนเอง หากประชาชนขาดความรับผิดชอบ การมีสิทธิเสรีภาพก็ทำให้เกิดผลร้ายแทนที่จะเป็นผลดี”⁹⁰⁵

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึงการขายเสียงของชาวบ้านไว้มาก และอธิบายว่าการขายเสียงเกิดจากชาวบ้านไม่มีความรู้ถึงผลเสียของการขายเสียง ดังที่เสนอว่า “ทางหนึ่งก็คือ การให้การศึกษาแก่ประชาชนโดยมีตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมถึงผลเสียของการขายสิทธิ อีกทางหนึ่งก็คือ การมีบทลงโทษตัดสิทธิการเลือกตั้งผู้ขายสิทธิ 5 ปี 10 ปี หรือตลอดชีวิต”⁹⁰⁶ และยังเห็นว่าชาวบ้านขาดความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของรัฐบาลในระบบประชาธิปไตย ดังที่เสนอความเห็นภายหลังการรัฐประหาร 2549 ว่า “อีกเรื่องหนึ่งที่สถาบันการเมืองจะต้องรีบแก้ไข ก็คือ ความเข้าใจและความคาดหวังที่คนชนบทมีต่อบทบาทของรัฐบาล การให้ประชาชนทุกหมู่บ้านมีเงินที่กู้ได้เป็นเรื่องที่ไม่เสียหาย แต่น่าจะทำผ่านระบบสหกรณ์ และไม่จำเป็นจะต้องทำเหมือนกันทุกหมู่บ้าน ควรใช้เงินกองทุนเป็นเหตุจูงใจกระตุ้นให้เกิดการร่วมมือกัน และการใช้เงินเพื่อการผลิตที่คุ้มค่า หมู่บ้านใดที่ยังไม่มีความพร้อม ก็ให้การศึกษาอบรมเสียก่อน”⁹⁰⁷

เนื่องจากมีทัศนะดังกล่าวข้างต้นนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช จึงเห็นว่าความล้มเหลวของการเมืองไทยส่วนหนึ่งมาจากประชาชน “นักการเมืองของเราหลายคนไม่รู้ลึกผิดชอบชั่วดี บางคนสามารถสบถสาบานได้ และโกหกหน้าด้านๆ ประชาชนที่หลงนิยมคนพวกนี้ก็มิใช่น้อย เพราะคนเหล่านี้ดูคนเพียงภายนอกอย่างผิวเผิน การเมืองไทยที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะประชาชนของเรา

⁹⁰⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (22 ตุลาคม 2549), ประชาธิปไตยกับเศรษฐกิจพอเพียง, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000131218>

⁹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁹⁰⁷ เรื่องเดียวกัน.

เป็นแบบนี้ จะโทษใครไม่ได้”⁹⁰⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุด้วยว่าประชาชนถูก “ซื้อ” ด้วยนโยบายประชานิยม และความภักดีต่อพ่อรักไทย “มีความเปราะบางเพราะวางอยู่บนฐานของผลประโยชน์”⁹⁰⁹ นอกจากนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังกล่าวถึงปัญหาของระบอบประชาธิปไตยไทยว่าเกิดขึ้นเนื่องจาก “ในประเทศไทยเรา กิจกรรมการเลือกตั้งมีก่อนที่ประชาชนจะมีจิตสำนึกและวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย การเลือกตั้งจึงมีการซื้อสิทธิขายเสียงได้อย่างกว้างขวาง”⁹¹⁰ จนกระทั่งในปลายปี พ.ศ.2556 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ยังกล่าวว่า “คนไทยมีจิตสำนึก จิตสาธารณะทางการเมืองน้อย เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมน้อยและได้รับข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์นัก”⁹¹¹

นอกจากจะเสนอความเห็นที่ว่าชาวบ้าน “ขาดจิตสำนึกและวัฒนธรรมประชาธิปไตย” แล้ว ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังวิเคราะห์ด้วยว่า ชาวบ้านนิยมบุคคลมีเงิน และไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งหรือออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองเพราะถูกว่าจ้าง “ต้องรออีก 50 ปี” ชาวบ้านจึงจะพร้อมสำหรับการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังความว่า

“ในการเมืองไทย การนิยมบุคคลมีความสำคัญกว่าอุดมการณ์ เพียงแต่ว่าการนิยมบุคคลที่มีเงิน และพร้อมที่จะจ่ายเงิน ทำให้การสนับสนุนไม่อาจยั่งยืนได้ แต่ก็สามารถก่อความเดือดร้อนและปัญหาในระยะสั้นได้ คือ การอาศัยสิทธิเสรีภาพในการชุมนุม ก่อความรุนแรง และใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ปลุกปั่นยุยงด้วยการโป๊ปดมดเท็จ

⁹⁰⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (20 มกราคม 2551), **อนาคตที่น่าเป็นห่วงของประเทศไทย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000007842> (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁹⁰⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (29 มิถุนายน 2551), **พันธมิตรกับการปลุกจิตสำนึกทางการเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=95100000076275>

⁹¹⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (10 สิงหาคม 2551), **การเมืองสองกระแส**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=95100000094229> (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁹¹¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (24 พฤศจิกายน 2556), **วิกฤตประเทศไทย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000145900>

ปรากฏการณ์ของการชุมนุม และการก่อจลาจลของกลุ่มคนเสื้อแดง คือ ความเป็นจริงของการเมืองไทย เมื่อระบบการเมืองเปิดโอกาสให้คนทุกคนมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ ก็ย่อมจะมีทั้งคนเลว-คนดี คนถ่อย-คนเถื่อน ตลอดจนคนไร้อาชีพเข้ามาปะปนอยู่ในกลุ่มคนที่เคลื่อนไหว ... การเมืองไทยขาดรากเหง้าของการเคลื่อนไหวเพื่ออุดมการณ์และเพื่อส่วนรวม ดังนั้นการเคลื่อนไหวจึงเกิดได้ด้วยการว่าจ้าง และการปลุกอารมณ์ผู้คับข้องใจ...

ยังอีกนานที่ประเทศไทยจะมีประชาธิปไตยที่มั่นคง ระบบประชาธิปไตยนั้นเป็นวิธีการปกครองที่ยากที่สุด เพราะต้องการความรับผิดชอบสูง ต้องการคนมีเหตุผล แม้ว่าประชาชนบางส่วนจะมีการพัฒนาจิตสำนึกทางการเมืองและสังคมมากขึ้น แต่ผู้บุขาเงิน และขาดจิตสำนึกก็ยังมีมาก

คงต้องใช้เวลาลีก 50 ปี คงจะดีกว่าที่เป็นอยู่⁹¹²

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมองชาวบ้านว่า “ยังไม่พร้อม” แต่ชัชชนันต์ สมุทวณิช มิได้เห็นวความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเป็นความขัดแย้งระหว่างชนชั้นกลางกับชาวบ้าน (ดังการวิเคราะห์ของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ที่เน้นว่าชนชั้นกลางไม่ต้องการให้ชาวบ้านได้ส่วนแบ่งของอำนาจ ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า) แต่ชัชชนันต์ สมุทวณิช พยายามอธิบายวความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเพราะนักการเมืองที่ตกจากอำนาจได้หันไปอาศัยมวลชนซึ่งเป็นชนชั้นล่างของสังคมมาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ แต่แทนที่จะเป็นการต่อสู้โดยตรงระหว่างนักการเมืองกับชนชั้นกลาง นักการเมืองกลับอ้างว ตนเองและชาวบ้านด้าลังต่อสู้กับ “อำมาตย์” ทั่วๆ วความขัดแย้งที่แท้จริงเป็นความขัดแย้งระหว่าง ทษ. กับชนชั้นกลาง นอกจากนี้ฝ่าย ท.ษ. ยังพยายามที่จะยุยงให้ชนชั้นล่างเป็นปฏิปักษ์กับชนชั้นกลางโดย อ้างวความขัดแย้งระหว่าง ท.ษ. กับชนชั้นกลางเอาไว้⁹¹³ ทั้งนี้ ชัชชนันต์ สมุทวณิช ระบุด้วยว

⁹¹² ชัชชนันต์ สมุทวณิช, (17 พฤษภาคม 2552), **ต้องรออีก 50 ปี**, ค้นหาวเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000055121> (เน้นโดยชัชชนันต์ สมุทวณิช).

⁹¹³ ชัชชนันต์ สมุทวณิช, (18 เมษายน 2553), **ชนชั้นกับการเมือง**, ค้นหาวเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000053028>

“พิจารณาในแง่นี้ ชนชั้นกลางกับชนชั้นล่างมิใช่คู่แข่งกัน เพราะไม่มีผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกัน ผลประโยชน์นี้เป็นผลประโยชน์ส่วนบุคคล คือ ของ ทษ. มากกว่าของชนชั้นล่าง แต่ชนชั้นล่างก็รู้สึกทว่า ทษ. ได้ให้ผลประโยชน์แก่พวกเขาตามนโยบายประชานิยม ดังนั้น หากรัฐบาลใดให้ผลประโยชน์แก่ชนชั้นล่าง เช่น การปลดหนี้-ลดหนี้เกษตรกร ก็จะได้รับ การสนับสนุนจากชนชั้นล่างเช่นกัน และหากรัฐบาลอยู่ได้ในระยะยาว ความสนับสนุนที่คนรากหญ้ามีต่อ ทษ. ก็จะลดลง นี่คือเหตุผลที่ฝ่าย ทษ. เร่งกดดันให้มีการยุบสภา โดยหวังว่า หากได้รับเลือกตั้งเข้ามาเป็นรัฐบาล ก็จะดำเนินนโยบายประชานิยมต่อไป แต่ถ้าปล่อยให้พรรคประชาธิปัตย์เป็นรัฐบาลต่อไป โอกาสที่จะหมดอิทธิพลไปก็จะมีมากขึ้น”⁹¹⁴

นอกจากจะเห็นว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ ขาดจิตสำนึกทางการเมือง และเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัวจนไม่พร้อมสำหรับการปกครองแบบประชาธิปไตยแล้ว ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังกล่าวถึงปัญหาอื่นๆ ที่เกิดจากชาวบ้านซึ่งส่งผลให้ระบอบประชาธิปไตยของไทยอ่อนแอ และนำไปสู่ปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตกเป็นเครื่องมือของ ทษ. แล้วออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองจนบ้านเมืองวุ่นวาย โดยมีพฤติกรรมที่เลวร้ายมากมาย ทั้งนี้ก็เพื่อโจมตี ทษ. และลดความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ นปช. นั่นเอง

การประณามฝ่าย นปช. โดยชัยอนันต์ สมุทวณิช เห็นได้ชัดเมื่อเกิดเหตุการณ์ “เมษายน 2553” ซึ่งชัยอนันต์ สมุทวณิช ยกย่องอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ว่า “ประชาธิปไตยจึงต้องการความอดทนอดกลั้นสูง ซึ่งจะต้องชมเชยคุณอภิสิทธิ์ นายกรัฐมนตรี ซึ่งเหตุการณ์ครั้งนี้เป็นบทพิสูจน์ ความเป็นผู้นำของเขาว่า เขาเป็นผู้นำที่มีวุฒิภาวะสูงยิ่ง มีความอดทนอดกลั้น และความกล้าหาญ”⁹¹⁵ ในขณะเดียวกันก็ประณาม นปช. อย่างมาก เช่น

“นี่คือการเมืองไทย และประชาธิปไตยไทย เห็นที่เราจะต้องเพิ่มคำอธิบายประชาธิปไตย ด้วยว่า เป็นระบอบการเมืองที่ให้สิทธิเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นคนดี มีการศึกษา มี

⁹¹⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁹¹⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (25 เมษายน 2553), *ต้นทุนของประชาธิปไตย*, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000056645>

เหตุผล รักสันติ หรือคนชั่ว คนไร้อาชีพ คนถ้อยสลด คนโกหกพกลม คนเห็นแก่เงิน ขายตัว และนิยมความรุนแรง...

...ประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้คนชั่ว คนโกหก และคนเห็นแก่ตัวเห็นแก่เงินเข้ามามีบทบาท และมีการแสดงออกที่หยาบคาย มีการก่อกวน วิวาท แสดงความก้าวร้าวของคนที่มีปมด้อยออกมาให้เห็น สังคมไทยก็ต้องอดทนกับคนพวกนี้ อย่างน้อยเราก็ต้องยอมรับว่า ยังอีกนานที่เราจะมีการเมืองที่มีเหตุผล และเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม⁹¹⁶

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังเชื่อมโยงเหตุการณ์ในเดือนเมษายน พ.ศ.2553 เข้ากับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ โดยวิเคราะห์ว่า **คนเหนือและคนอีสานก่อการกบฏหลายครั้ง ซึ่งหมายความว่าไม่มีความผูกพันกับรัฐไทยและชาติไทย** ดังที่ได้เขียนไว้ว่า “โดยปกติรัฐเดิยวมักมีปัญหาในการพัฒนาระบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะรัฐเดี่ยวที่ท้องถิ่นอ่อนแอ ไม่มีอำนาจท้องถิ่นไทยอ่อนแอเพราะในอดีตทางอีสาน และทางเหนือมีความรู้สึกต่อต้านเมืองหลวง มีการกบฏหลายครั้ง กล่าวได้ว่า ไม่มีความผูกพันทั้งกับรัฐและกับชาติ ด้วยเหตุนี้เอง ส่วนกลางจึงไม่ปล่อยให้ท้องถิ่นปกครองตนเอง”⁹¹⁷

ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในเดือนเมษายน พ.ศ.2553 ชัยอนันต์ สมุทวณิช อธิบายว่าเป็นเพราะชาวบ้านจากภาคเหนือและภาคอีสาน “ถูกปลุกเร้า” ดังความว่า

“เวลานี้วิกฤตการเมืองก้าวขึ้นสู่การขัดแย้งภายในสังคมที่มีความแตกแยกไม่เพียงความคิด แต่เป็นการต่อต้านหรือสนับสนุนบุคคลออกเป็นสองขั้ว ไม่มีสมัยไหนที่ประชาชนถูกปลุกเร้ามากขนาดนี้ กลายเป็นการเมืองจัดตั้งมากกว่า คนชุมนุมถูกเกณฑ์มาจากชนบท คนในชนบทจึงเริ่มมีการตื่นตัวทางการเมืองอย่างมาก แต่เป็นที่น่าเสียดายที่มันเป็นไปในด้านลบและแนวนิยม

⁹¹⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁹¹⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (22 พฤศจิกายน 2552), **รัฐเดี่ยวกับประชาธิปไตย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000141395>

รุนแรง การชุมนุมจะมีทั้งแบบนัดหมายกันกะทันหัน และแบบจัดตั้งมีวิทยุชุมชน มีการชักธงแดงต่าง ๆ”⁹¹⁸

ในช่วงที่เกิดวิกฤตทางการเมืองระหว่าง พ.ศ.2548-2557 มีน้อยครั้งที่ชัชอนันต์ สมุทวณิช จะมองชาวบ้านในแง่ดี เช่น เมื่อได้เข้าร่วมในคณะกรรมการปฏิรูปประเทศที่มีอานันท์ ปันยารชุน เป็นประธาน ใน พ.ศ.2554 ถึงแม้ชัชอนันต์ สมุทวณิช จะกล่าวถึงการต่อต้านสถาบันพระมหากษัตริย์ของ “คนเสื้อแดง” แต่ก็ไม่ได้โจมตี และยังแสดงความเห็นในเชิงที่เข้าใจปัญหาความไม่เป็นธรรมที่ “คนเสื้อแดง” ได้รับจากนโยบายรัฐตลอดมา ดังความว่า

“ถ้าพวกเสื้อแดงแยกตัวออกจาก ทษ. ได้จริง พวกเสื้อแดงก็เป็นฝ่ายประชาชนที่โจมตีสังคมไทยได้ตรงเป้า คือ ต่อต้านความเหลื่อมล้ำ และความไม่เป็นธรรม และเมื่อวิเคราะห์เครื่องมือของกลุ่มคนเสื้อแดง เช่น วิทยุชุมชนแล้ว ก็จะเห็นว่าผู้สนับสนุนกลุ่มนี้เป็นชาวชนบทที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมจริง และมีความรู้สึกรุนแรงในการต่อต้านอำนาจรัฐ ที่น่าสังเกตก็คือ วิทยุชุมชนบางแห่งมีการต่อต้านสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างรุนแรง นอกจากนั้น ในต่างจังหวัดบางแห่งยังมีแหล่งผลิตใบปลิวโจมตีราชวงศ์อย่างต่อเนื่องอีกด้วย

หากใครอ่านข้อเสนองานของคณะกรรมการปฏิรูปโดยละเอียดแล้ว จะเห็นได้ว่า เมืองไทยเรามีปัญหามาก ที่น่าเจ็บใจก็คือ มีผู้รู้ปัญหานี้ดี มีการศึกษา มีหนทางในการแก้ไข แต่ไม่ใช่ด้วยการให้ แต่ต้องแก้ปัญหาก็โครงสร้างอย่างเป็นระบบ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่ดิน ปัญหาเกษตรกรรม ปัญหาแรงงาน หรือปัญหาการศึกษา ล้วนเกี่ยวพันกันไปหมด”⁹¹⁹

ในช่วงปลายปี พ.ศ.2554 เป็นช่วงเวลาที่ใกล้จะมีการเลือกตั้ง และผลโพลทุกสำนักแสดงว่าพรรคเพื่อไทยนำ ดังที่ชัชอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า “ขณะที่เขียนบทความนี้ โพลของทุกสำนักต่างรายงานว่า พรรคเพื่อไทยกำลังนำอยู่ เป็นที่รู้กันว่าพรรคประชาธิปัตย์มีคะแนนนิยมสู้พรรคเพื่อไทยไม่ได้ ในภาคอีสานและภาคเหนือ แต่มีภาษีกว่าในภาคใต้ และในกรุงเทพฯ การมีคะแนนเสียง

⁹¹⁸ ชัชอนันต์ สมุทวณิช, (24 พฤศจิกายน 2556), วิกฤตประเทศไทย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000145900>

⁹¹⁹ ชัชอนันต์ สมุทวณิช, (3 กรกฎาคม 2554), คุ่มไหมที่เป็นประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000081290>

หนาแน่นในภาคใต้ ทำให้คะแนนที่พรรคได้ทั่วประเทศแพ้พรรคเพื่อไทยเพียงเล็กน้อย แม้ว่าพรรคเพื่อไทยจะได้ ส.ส. เขตจำนวนมากกว่าก็ตาม⁹²⁰ อย่างไรก็ตาม ในกลางปี พ.ศ.2555 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็กล่าวถึง “คนเสื้อแดง” ในเชิงลบอีก เช่น กล่าวว่า “ประชาชนคนไทยไม่จำเป็นต้องรวมกลุ่มเพื่อเรียกร้องผลประโยชน์หรือผลักดันนโยบาย เพราะพรรคการเมืองเป็นผู้หยิบยื่นประโยชน์และนโยบายให้แก่ประชาชนเสียเองในรูปของนโยบายประชานิยม ประชาชนรวมกลุ่มกันเพื่อสนับสนุนผู้นำทางการเมืองที่ให้ผลประโยชน์แก่พวกเขา และเคลื่อนไหวกดดันเพื่อผลประโยชน์ของผู้นำเอง แทนที่จะเป็นการเรียกร้องผลประโยชน์ให้แก่กลุ่ม ดังเช่น กรณีของการรวมกลุ่มคนเสื้อแดงเพื่อเรียกร้องผลประโยชน์ของ ทษ. เป็นต้น”⁹²¹

ไชยันต์ ไชยพร

ใน “บทสัมภาษณ์ชนชั้นกลาง (อยู่ตรงไหน) ในสงครามคนจน” ไชยันต์ ไชยพร ได้เสนอทัศนะต่อชาวบ้าน หรือ “คนเสื้อแดง” ที่มีนัยยะว่าชาวบ้านยังไม่พร้อมสำหรับการปกครองแบบประชาธิปไตยเพราะยังคงตกอยู่ภายใต้การครอบงำของอุดมการณ์ของระบบอุปถัมภ์ ดังความต่อไปนี้

“สิ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่องมาตั้งแต่การเลือกตั้งทั่วไปพ.ศ. 2548 และพ.ศ. 2550 และการออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ดูจะสะท้อนให้เห็นถึง “ความรู้สึกเป็นบุญคุณ” และ “ความจงรักภักดี” ต่อ พ.ต.ท.ทักษิณและนโยบายประชานิยมของเขา ถึงขนาดมีการกล่าวยืนยันว่าแม้จะไม่ได้รับเงินค่าลงคะแนนแต่ก็จะลงคะแนนให้แก่พรรคการเมืองที่สนับสนุน พ.ต.ท.ทักษิณ เพราะถ้าหากชาวบ้านเน้นไปที่ผลประโยชน์สูงสุดที่เขาแต่ละคนจะได้รับ มันก็ไม่

⁹²⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (26 มิถุนายน 2554), *อำนาจการเมืองกับอำนาจรัฐ*, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000077897>

⁹²¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (1 กรกฎาคม 2555), *การเมืองแบบการเคลื่อนไหว*, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000080572>

จำเป็นว่าเขาจะต้องจงรักภักดีต่อนักการเมืองกลุ่มใด หากมีนักการเมืองกลุ่มใหม่ที่สามารถให้ประโยชน์แก่พวกเขาเช่นเดียวกันกับที่เคยได้รับจาก พ.ต.ท.ทักษิณ”⁹²²

ในขณะที่ฝ่าย “คนเสื้อแดง” เรียกร้องความเสมอภาคทางการเมืองในแง่ “1 คน 1 เสียง” หรือเน้นประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง ทศนะต่อชาวบ้าน (หรือ “คนเสื้อแดง”) ที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” แสดงแก่สังคมไทยดังที่กล่าวข้างต้นนี้ มีส่วนอย่างสำคัญในการทำให้คนจำนวนมากในสังคมไทยต้องการให้ลดความสำคัญของการเลือกตั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนักวิชาการที่สนับสนุนฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” ได้เน้นถึงผลร้ายของประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง

การสร้างความหมาย “ผลร้ายของประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง”

เพื่อให้การผลิตซ้ำวาทกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นวาทกรรม “นักการเมืองไร้ศีลธรรมหรือจริยธรรม” วาทกรรม “การซื้อเสียง” วาทกรรม “นักการเมืองเลวและไร้คุณภาพ” วาทกรรม “พรรคการเมืองเลว” และวาทกรรม “ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่พร้อมสำหรับระบอบประชาธิปไตย” บรรลุผลในการลดความสำคัญของระบอบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” จึงได้วิเคราะห์ให้เห็นว่าการเลือกตั้งส่งผลร้ายต่างๆ อย่างมากมายต่อชาติไทยหรือสังคมไทย

ธีรยุทธ บุญมี ได้เริ่มวิพากษ์วิจารณ์พรรคไทยรักไทย ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2543 ในช่วงที่พรรคไทยรักไทยหาเสียงเลือกตั้งโดยใช้นโยบายประชานิยม (ก่อนการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ.2544) เพื่อชี้ให้เห็นผลเสียต่อประเทศจากการมีประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งที่พรรคการเมืองใช้นโยบายประชานิยม ดังความว่า

นโยบายติดสินบนชาวบ้านได้เสียงในชนบท แต่จะสร้างปัญหาให้ประเทศ ทรท. เป็นผู้ริเริ่มนโยบายป๊อปปูลิซึม (Populism) คือนโยบายเอาใจหรือติดสินบนชาวบ้าน เช่น นโยบายแจกเงินหมู่บ้าน พักหนี้เกษตรกร ลดภาษีต่างๆ และมีแนวโน้มว่าทุกพรรคจะแข่งขันโฆษณาณโยบายนี้หนักหน่วงยิ่งขึ้น เพราะมีประวัติศาสตร์ว่าใช้ได้ผลเกือบทุกประเทศที่ประสบ

⁹²² ไชยันต์ ไชยพร, “บทสัมภาษณ์ชนชั้นกลาง (อยู่ตรงไหน) ในสงครามคนจน” นิตยสารค.คน (มีนาคม 2552), น.122.

วิกฤตเศรษฐกิจ ทรท. และชาติไทยจะได้ประโยชน์จากปัจจัยนี้มากที่สุด แต่ผลเสียจะตกอยู่กับฐานะทางการเงิน การคลัง และภาระหนี้สินของประเทศ

การเลือกตั้งแบบใช้เงินสร้างคอร์รัปชันและความรุนแรงเชิงโครงสร้างในชนบท
การซื้อเสียงหลายครั้งที่ผ่านมาพัฒนาการเป็นการคอร์รัปชันในระดับโครงสร้างคือ หัวคะแนน อบต. และ อบจ. แข็งแรงขึ้นมีอำนาจต่อการเมืองระดับประเทศมากขึ้นนอกจากค่าหัวซื้อเสียงแล้ว จะเรียกร้องโครงการหรืองบประมาณท้องถิ่นด้วย เมื่อบวกกับนโยบายป๊อปปูลิสต์อาจมีลักษณะถาวร เป็นความเสื่อมระยะยาวของประเทศได้ การซื้อเสียงจะเปลี่ยนรูปและยิ่งสร้างความผูกพันระหว่างชาวบ้านกับ ส.ส. ซึ่งสมคบกันเล็งอำนาจ กกต. มากขึ้น...”⁹²³

“นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ส่วนใหญ่มักจะชี้ให้เห็นว่า การเลือกตั้งที่เคยมีมาในสังคมไทยทำให้เกิดปัญหาหลายประการด้วยกัน **ปัญหาที่สำคัญอันเกิดจากการเลือกตั้งในทัศนะของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” มีดังนี้**

ประการแรก การเกิดระบอบเผด็จการ

ก่อนที่ความขัดแย้งทางการเมืองจะทวีขึ้นในปลายทศวรรษ 2540 **ธีรยุทธ บุญมี** ได้ให้ความสำคัญแก่การเลือกตั้งมาโดยตลอด แต่เมื่อถึง พ.ศ.2549 ซึ่งเกิดการเคลื่อนไหวต่อต้าน “ระบอบ ทษ.” โดยชนชั้นกลางหรือ “คนเสื้อเหลือง” จำนวนมาก ธีรยุทธ บุญมี ก็เสนอบทความเรื่อง “พิพากษาหาความยุติธรรมให้ประเทศ เพื่มนุญการการเมืองไทย ก้าวสู่การปฏิรูปการเมืองหน 2” ในงานสัมมนาพิเศษ เรื่อง “วิกฤตประเทศไทย ยุคทุนนิยมไร้ล้า” โดยมีผู้ร่วมบรรยายในงานเดียวกัน 2 คน คือ เกษม วัฒนชัย และบัณฑิต ล่ำซำ ในโอกาสครบรอบ 30 ปีของหนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ.2549 ในบทความนี้ ธีรยุทธ บุญมี วิเคราะห์ว่า **“การเมืองตามลัทธิเสียงส่วนใหญ่หรือลัทธิ 16 ล้านเสียง” นั้น “ประชาชนหรือเสียงส่วนใหญ่ในที่นี้ก็คือคำที่นักการเมืองอ้างถึงเฉพาะตอนเลือกตั้ง จากนั้นอำนาจอธิปไตยก็จะตกเป็นของนักการเมือง ซึ่งทำเกือบทุกอย่างให้พวกพ้องตน” ผลที่เกิดขึ้นก็คือ “ทำให้การปกครองระบอบรัฐสภากลายเป็นลัทธิรัฐสภา ที่ถือเอาสภามีอำนาจสูงสุด เพราะเป็นตัวแทนของ**

⁹²³ ธีรยุทธ บุญมี, “วิเคราะห์การเลือกตั้ง '44 และการเมืองไทยหลังการเลือกตั้ง” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (อ้างแล้ว), 187-188.

ประชาชนเจ้าของอำนาจอธิปไตย แต่รัฐสภานี้กลับไม่ได้มุ่งให้ความสำคัญแก่การออกกฎหมาย (legislation-centered) ที่ปกป้องผลประโยชน์ประชาชน แต่เป็นรัฐสภาที่ให้ความสำคัญรัฐบาล นโยบายรัฐบาล หรือพรรคตนเอง (government, party centered) ยอมตนเป็นผู้เชื่อฟังที่ดีของฝ่ายบริหาร” ซึ่งในท้ายที่สุดแล้ว “ลัทธิเสียงส่วนใหญ่และรัฐสภานิยมนี้ หากก้าวไปสู่จุดขั้วก็จะกลายเป็นระบอบเผด็จการหรือเผด็จการโดยรัฐสภาได้ เช่น เมื่อครอบครองเสียงส่วนใหญ่ก็แก้ไขรัฐธรรมนูญ จากนั้นก็ปิดกั้นสิทธิส่วนอื่นๆ เช่น สิทธิในการแสดงความคิดเห็น สิทธิในชีวิตทรัพย์สิน ดังที่เกิดขึ้นในยุคนาซีเยอรมนี ยุคเปรงของอาร์เจนตินา เป็นต้น⁹²⁴

สมบัติ อารังธัญวงศ์ เป็น “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ที่เน้น “ผลร้ายของประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ในแง่ที่นำไปสู่ระบอบเผด็จการ” เช่นเดียวกันกับธีรยุทธ บุญมี โดยวิเคราะห์ว่า

ระบบรัฐสภาถ้าปรากฏว่ามีพรรคโดดเด่นชนะเสียงข้างมากเด็ดขาดในสภา จะทำให้รัฐบาลสามารถควบคุมได้ทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ รัฐบาลจะสามารถบังคับได้ทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ การตรวจสอบจะเป็นอัมพาต การอภิปรายไม่ไว้วางใจของฝ่ายค้านก็จะมีผล เพราะเมื่อลงมติก็จะแพ้ทุกครั้ง การอภิปรายไม่ไว้วางใจจึงไม่สามารถถ่วงดุลอำนาจฝ่ายบริหารได้

สภาพเช่นนี้เรียกว่า “**เผด็จการจากการเลือกตั้ง**” (Elected Dictator) จะทำให้ฝ่ายรัฐบาลเหิมเกริมในการใช้อำนาจมิชอบ

ส.ส.ไม่มีบทบาทสำคัญในการบัญญัติกฎหมาย เพราะกฎหมายการเงินต้องเสนอโดยคณะรัฐมนตรี และนายกรัฐมนตรีจะสั่งการให้ ส.ส.เสียงข้างมากสนับสนุน ส.ส.จึงมีบทบาทในการทำตามคำสั่งของรัฐบาล และคอยปกป้องการโต้แย้งของฝ่ายค้านเท่านั้น⁹²⁵

⁹²⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 41. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

⁹²⁵ กรุงเทพธุรกิจออนไลน์, (11 ธันวาคม 2557), ‘สมบัติ อารังธัญวงศ์’ ชี 6 จุดแข็งเลือกตรงนายกฯ-กรม, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/622491> (เน้นโดยผู้วิจัย).

ส่วนชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึง การเลือกตั้งว่าจะเอื้อต่อการเกิดใหม่ของพรรคเดียว “ตามระบอบประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์” โดยระบุว่า “พรรคไทยรักไทย จึงเป็นพรรคที่กลายเป็นพรรคเดียวในระบอบประชาธิปไตย แต่เป็นระบอบประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์ ฝ่ายตะวันตกที่มองเฉพาะการมีการเลือกตั้ง มีพรรคการเมือง จึงไม่เห็นลักษณะพรรคเดียวตามระบอบประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์”⁹²⁶ และยังระบุด้วยว่าการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตยเป็นเครื่องมือให้กลุ่มทุนบางกลุ่มรักษาอำนาจ⁹²⁷ โดยชัยอนันต์ สมุทวณิช วิเคราะห์ว่าการให้ความสำคัญแก่การเลือกตั้งเหมือนในประเทศตะวันตกทำให้เกิด “ประชาธิปไตยรวมศูนย์” ดังนี้

“ระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกได้กลายเป็นเวทีและช่องทางที่เปิดโอกาสให้การเมืองไทยเกิดระบอบประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์ขึ้นได้ ตราบใดที่ประชาชนของเรายังไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารทางการเมืองที่กว้างขวางพอ การปลุกกระดมประชาชนเพื่อสนับสนุนพรรคเดียว ก็สามารถทำได้ง่าย ระบอบประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์ใช้แนวทางมวลชนในการดำเนินงาน โดยได้ปรับแนวทางมวลชนโดยอาศัยระบบการตลาดเข้าช่วย ทำให้แนวทางนี้มีพลังมากขึ้น... โอกาสที่จะเกิดประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์ยังมี อย่าเพิ่งประมาทไปอีก 4-5 ปี เราอาจจะเห็นการเกิดใหม่ของพรรคเดียวอีกก็ได้”⁹²⁸

เมื่อเห็นว่าการเลือกตั้งนำไปสู่การปกครองแบบเผด็จการ ชัยอนันต์ สมุทวณิช จึงเน้นบทบาทขององค์กรอิสระ โดยเห็นว่าองค์กรอิสระเป็นปราการด่านสุดท้ายในการป้องกันเผด็จการของรัฐบาลจากการเลือกตั้ง “องค์กรอิสระของเราถูกออกแบบขึ้นเพื่อเป็นหนทางสุดท้ายในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ไม่ว่าจะเป็นศาลรัฐธรรมนูญหรือศาลปกครอง ต่างก็มีบทบาทเช่นนี้ ดังนั้น จะมองว่าองค์กรอิสระเป็นปราการด่านสุดท้ายในการป้องกันอำนาจเผด็จการก็เห็น

⁹²⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (11 พฤศจิกายน 2550), **ประชาธิปไตยรวมศูนย์**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000133676>

⁹²⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (14 ตุลาคม 2555), **รัฐบาลนอกระบบ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000125948>

⁹²⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (11 พฤศจิกายน 2550), **ประชาธิปไตยรวมศูนย์**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000133676> (เน้นโดยชัยอนันต์ สมุทวณิช).

จะไม่ผิด จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่พรรคการเมือง และรัฐบาลจะไม่ชอบ”⁹²⁹ นอกจากนี้ยังสนับสนุนการรัฐประหารและการเคลื่อนไหวของ พธม. และ กปปส. เพื่อโค่นล้ม “รัฐบาลเผด็จการ” อีกด้วย

ประการที่สอง ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งทำให้เกิดความแตกแยกในสังคม

ในการเน้นผลร้ายของประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” บางคนยังแสดงให้เห็นว่าประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งทำให้เกิดความแตกแยกในสังคม

ชัยอนันต์ สมุทวณิช วิเคราะห์ว่า ยิ่งเลือกตั้งบ่อยความขัดแย้งในสังคมไทยก็ยิ่งมากขึ้น

“ประชาธิปไตยก่อให้เกิดแต่ความแตกแยก เวลาที่มีการเลือกตั้งที่เราจะเห็นว่ามีกรียกันฆ่ากัน ฆ่าหัวคะแนน ทะเลาะกัน คนนั่งกินเหล้ากันเถียงกัน คนนี้สนับสนุนพรรคนี้อีกคนสนับสนุนพรรคนี้ ไม่พอใจก็เอามือตีฟันหัวกัน อย่างนี้เป็นต้น

โดยสรุปแล้ว เราควรทบทวนประชาธิปไตยแบบการมีตัวแทนว่าจะต้องมีกิจกรรมของความร่วมมือระหว่างประชาชนเสริมด้วย หากไม่แล้วก็มีแต่ความขัดแย้งยากที่จะเกิดความสมานฉันท์”⁹³⁰

ใน พ.ศ.2550 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เสนอให้สังคมไทยเลือกระบบ **“ประชาธิปไตยแบบพอเพียง”** โดยอ้างถึงปัญหาความแตกแยกอันเป็นผลมาจากประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งดังความว่า

“การที่มีความขัดแย้งอย่างยืดยาวนี้ ก็เพราะเราต้องยึดมั่นในระบบการเลือกตั้ง ที่สังคมนานาชาติเห็นว่าเป็นเครื่องแสดงความศิวิไลซ์ เลือกก็ครั้ง ทย.ก็จะชนะทุกครั้ง เพราะเงินเป็นปัจจัยสำคัญ และคงไม่มีหนทางใดที่จะแก้ ปัญหาการซื้อ-ขายเสียงได้ เพราะประชาชนมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องด้วย

⁹²⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (5 พฤษภาคม 2556), **ปาฐกถาของนายกรัฐมนตรี**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000053893>

⁹³⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (22 มกราคม 2555), **ประชาธิปไตยแบบพอเพียง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000009676>

ฟังดูแล้วก็เห็นแต่ความมีดমন ความหวังมีอยู่เพียงการเอาผิดทษ.ในคดีต่างๆ ในที่สุด ศาลยุติธรรมก็ต้องเผชิญหน้ากับอิทธิพลทางการเมือง ซึ่งผมมีความมั่นใจว่าศาลจะยืนหยัดต่อสู้ได้”⁹³¹

ในปีต่อมา ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังคงกล่าวถึงผลร้ายของการเลือกตั้งในแง่ที่ทำให้คนไทยแตกสามัคคี โดยกล่าวว่า “ตราบใดที่มีการเลือกตั้งมีพรรคการเมือง ความสามัคคีระหว่างคนในชาติก็จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย การเลือกตั้งที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่า การเมืองไทยแบ่งประชาชนออกเป็นสองพวก คือ พวกนิยมทษ. และไม่นิยมทษ. ฝ่ายทษ.มีจำนวนมากกว่าเล็กน้อยเมื่อดูตามคะแนนที่พรรคพลังประชาชนได้ เทียบกับพรรคประชาธิปัตย์”⁹³²

ธีรยุทธ บุญมี ระบุว่าการเมืองยุค ทษ. เต็มไปด้วยผลร้าย รวมทั้งสร้างความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคม กล่าวคือ

“การเมืองไทยกำลังเป็นการเมืองแห่งอำนาจดิบๆ คือการใช้อำนาจล้วนๆ (realpolitik) ของฝ่ายต่างๆ มีแต่ผลประโยชน์ของตัวเอง ไม่มีมิติของผลประโยชน์ส่วนรวม ความเหมาะสมพอดี มิติศีลธรรม คุณธรรม หรือมิติวัฒนธรรม โดยไม่เคารพเกรงใจผู้ทำคุณงามความดีแก่สังคม บ้านเมือง มองเห็นแต่อำนาจ (power) ไม่มองเห็นอำนาจที่ชอบธรรม (authority และ legitimacy) รวมทั้งอำนาจของความดี คุณธรรม คือ บารมี (charisma) การเมืองแบบอำนาจนี้ จะขยายตัว สร้างความตึงเครียด ความขัดแย้งกว้างขวางมากขึ้นไปเรื่อย...”⁹³³

นอกจากนี้ ธีรยุทธ บุญมี ยังโจมตีคอร์รัปชันซึ่งเป็นผลมาจากนักการเมืองแล้ว ว่าในที่สุดแล้วยังนำไปสู่ความแตกแยก ดังความว่า

⁹³¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (9 กันยายน 2550), **กิจทษ.**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000106378>

⁹³² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (20 มกราคม 2551), **อนาคตที่น่าเป็นห่วงของประเทศไทย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000007842>

⁹³³ **ธีรยุทธ บุญมี** ‘อึดทษ.’ นำการเมืองแบบบ้าอำนาจ, (ม.ป.ป.), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.parliament.go.th/news/news_detail.php?prid=22739 และธีรยุทธ บุญมี, “ตุลาการวิวัฒน์ 2” ใน 3 **ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไล่ล่า**, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2549), น. 293. (เน้นโดยผู้วิจัย).

“โรคระบาดคอร์รัปชันทำให้สังคมเป็นอนาธิปไตยไปด้วยคือ แยกเป็นพวกเป็นกลุ่ม ไม่ฟังความเห็นกัน ไม่เชื่อใจกัน แก่งแย่งอำนาจผลประโยชน์กันเป็นกลุ่ม ๆ รัฐไทยกำลังแตกเป็นเสี่ยงๆ มีหน้าซ้ำสีนามิของการคอร์รัปชันกำลังพังทลายกำแพงด้านสุดท้ายคือกำแพงศีลธรรมของประชาชน ส่งผลให้ประเทศล่มสลายอย่างแท้จริง เพราะผู้คนจะมุ่งแสวงกลุ่มพวกเพื่อร่วมกันโกงกิน เพื่อให้ได้เปรียบหรือไม่เสียเปรียบกลุ่มอื่น สังคมไทยจะไม่มีความคิดเรื่องส่วนรวม ความไว้วางใจกัน ไม่ฟังเหตุผลของกันและกัน”⁹³⁴

ประการที่สาม การเกิดปัญหาคอร์รัปชันและปัญหาอื่นๆ

ปัญหาคอร์รัปชันและปัญหาอื่นๆ อันเกิดจากประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง ปรากฏในงานเขียนและการให้สัมภาษณ์ของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ซึ่งส่วนหนึ่งได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว แต่เพื่อให้เข้าใจทัศนะเกี่ยวกับ “ผลร้ายของประชาธิปไตย” ที่เสนอโดย “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ชัดเจนยิ่งขึ้น จะได้นำความเห็นของนักวิชาการบางคนมาแสดงเพิ่มเติมดังนี้

นับตั้งแต่รัฐบาล ทช. บริหารประเทศ ธีรยุทธ บุญมี ก็แสดงความกังวลเกี่ยวกับผลร้ายของนโยบายประชานิยมและการคอร์รัปชันอย่างต่อเนื่อง เช่น ใน พ.ศ.2546 ซึ่งเข้าสู่ปีที่ 3 ของการดำเนินนโยบายประชานิยมของรัฐบาลทช. ธีรยุทธ บุญมี กล่าวว่า “ด้านลบคือเม็ดเงินที่เข้าไปจากนโยบายประชานิยม จะสร้างความอ่อนแอโดยรวมแก่คนจนในแง่การสร้างความคิดจากหนี้สิน คือการสร้างหนี้ใหม่เพื่อต่อหนี้เก่า”⁹³⁵ และกล่าวถึงปัญหาคอร์รัปชันดังนี้

“ปัญหาสังคมร้ายแรงที่สุดคือคอร์รัปชัน พัฒนามาจากคอร์รัปชันปกติเป็นแบบบูรณาการ ซึ่งเป็นที่มาของปัญหาสังคมอื่นๆ เช่น ยาเสพติด ธุรกิจนอกระบบ...

⁹³⁴ ธีรยุทธ บุญมี, (15 มกราคม 2557), สุตท้ายของระบอบทช.สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย ? บทความเผยแพร่ใน ไทยพับลิก้า, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://thaipublica.org/wp-content/uploads/2014/01/>

⁹³⁵ ธีรยุทธ บุญมี, “การประเมินภาพรวมเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองไทยหลังวิกฤตเศรษฐกิจ” ใน ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี, (อ้างแล้ว), น.212.

การคอร์รัปชันแบบบูรณาการมีลักษณะเด่น 3 อย่าง คือ

ง. เป็นคอร์รัปชันครบวงจร คือกลุ่มธุรกิจเรื่อง นักการเมืองตั้งนโยบาย เทคโนโลยี แครตกำหนดปรัชญาและหลักการ ข้าราชการกำหนดเงื่อนไขขั้นตอนการปฏิบัติ อนุญาตตุลาการ คอยสนับสนุน

จ. เป็นคอร์รัปชันเกิดในระดับนโยบายและสูงขึ้นไปถึงหลักการและปรัชญาของ หน่วยงานรัฐ เช่น อาจอ้างหลักประสิทธิภาพหรือเสรีนิยมเพื่อให้สัมปทาน หรือเปลี่ยนจาก โครงการรัฐซึ่งควรจะได้กำไรมหาศาล เป็น turn key ที่ให้เอกชนรับทำเพื่อพินทุ์กำไรทั้งหมด

ฉ. เป็นคอร์รัปชันที่ซับซ้อนซ่อนเงื่อนสูง อาจอยู่ในรูปการกำหนดสเปค ตัวบุคคลใน คณะกรรมการ ค่าตอบแทน ค่าปรับ เช่น ค่าโง่ทางด่วน หรือในรูปหลักนโยบาย เช่น นโยบาย ต่างประเทศอันหันมาเน้นเอเชียและเพื่อนบ้านมากขึ้น แต่เบื้องหลังเพื่อผลประโยชน์ธุรกิจสื่อสาร อุตสาหกรรมรถยนต์ น้ำมัน ฯลฯ เป็นต้น⁹³⁶

ในปีที่ 3 ที่ พช. ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ธีรยุทธ บุญมี วิเคราะห์ว่า ในขณะที่รัฐบาล คอร์รัปชันด้วยกลวิธีที่ซับซ้อนนั้น “การปฏิรูปเพื่อสร้างการเมืองตรวจสอบล้มเหลว” โดยได้ เปลี่ยนทัศนคติที่เคยมีต่อองค์กรตรวจสอบต่างๆ จากที่เคยเชื่อถือว่าจะสามารถทำหน้าที่ตรวจสอบ รัฐบาลได้ดี เปลี่ยนมาเป็นการวิพากษ์วิจารณ์องค์กรตรวจสอบต่างๆ อย่างรุนแรง (ทัศนคติที่เห็นว่าการ ทำงานขององค์กรตรวจสอบต่างๆ ล้มเหลวนี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ธีรยุทธ บุญมี หันไปเน้น ตุลาการภักดีในเวลาต่อมา) ดังความว่า “คนไทยมีลักษณะสร้างกลุ่มอิทธิพลเพื่อประโยชน์ในวง แคบของตน กลไกตรวจสอบต่างๆ เช่น วุฒิสภา กกต. ปปช. สกช. จะถูกกลุ่มอำนาจทั้งทางธุรกิจ การเมือง ทหาร ข้าราชการ นักวิชาชีพ เข้าแทรกแซง ใช้วิธีการเดียวกับคอร์รัปชันบูรณาการ คือ ความซับซ้อนในการตั้งกรรมการสรรหา การเสนอชื่อที่หลากหลาย ซ่อนเงื่อน จนสังคมตรวจสอบ ได้ยาก จากนั้นก็ใช้การฮั้วกันระหว่างกลุ่มต่างๆ เพื่อแบ่งสรรอำนาจกัน”⁹³⁷

⁹³⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 212-213.

⁹³⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 214.

ทัศนะของธีรยุทธ บุญมี ที่สอดคล้องกับ “มวลชนคนเสื้อเหลือง” หรือชนชั้นกลางทั่วไปในเวลานั้นก็คือทัศนะที่ว่า “ยุคสมัยรัฐบาล ทษ. ปัญหาการคอร์รัปชันมีความรุนแรงมากที่สุดทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ” โดยธีรยุทธ บุญมี ตั้งชื่อว่า “เบญจคอร์รัปชัน” และวิเคราะห์การคอร์รัปชัน 5 รูปแบบดังกล่าวได้อย่างละเอียด

...มีการคอร์รัปชันใน 5 รูปแบบคือ 1.คอร์รัปชันเชิงนโยบาย 2.คอร์รัปชันบูรณาการ ซึ่งร่วมมือกันทุกระดับ ดังที่ปรากฏเป็นข่าวที่ปลัดกระทรวงสาธารณสุขได้เปิดโปงขึ้น 3. คอร์รัปชันแบบผลประโยชน์ทับซ้อน ซึ่งจัดการตามกฎหมายได้ลำบาก เช่น เปิดเสรีการค้ากับออสเตรเลียได้หมึกไม่ทันแห่ง บริษัทยักษ์ใหญ่เกษตรก็บินไปลงนามข้อตกลงทางการเกษตรได้ทันที หรือ เจรจาซื้อหุ้นลิเวอร์พูล ตัวเองได้ผลประโยชน์ในรูปเครดิตแต่ไม่ซื้อจริงเพราะประเมินแล้วว่าไม่มีทางได้กำไรเหมือนซื้อดาวเทียมซึ่งใช้เงินรัฐหรือประชาชน”⁹³⁸

ธีรยุทธ บุญมี ชี้ให้เห็นว่าการคอร์รัปชันดังกล่าวใช้วิธีการอันซับซ้อนซึ่งยากที่ประชาชนจะรู้เท่าทัน รวมทั้งมีการเอาเงินอนาคตมาใช้ซึ่งเท่ากับ “โกงลูกหลานตัวเอง” และยังมีการ “คอร์รัปชันทางศีลธรรม” กลายเป็น “เบญจคอร์รัปชัน” ดังความว่า

“คอร์รัปชันเชิงช่องว่างระหว่างสังคมไทยกับระบบโลกคือ กลุ่มทุนใหญ่ใช้ความได้เปรียบฉวยประโยชน์จากช่องว่างในการเข้าถึงข้อมูลและทิศทางการเปลี่ยนแปลง เพราะอำนาจรัฐของประเทศจ่ำจืดลง ไม่สามารถควบคุมธุรกิจข้ามชาติ การทำสัญญาข้ามชาติ การเลี้ยงภาษีโยกย้ายเงินกระจายเงิน การซื้อขายตลาดล่วงหน้า และ Derivative และมีการอาศัยช่องว่างทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะการสื่อสาร เช่น การกดอัดความถี่แตกลูกคลื่น เช่น เปิดทีวีช่อง 11/1-11/8

5.

คอร์รัปชันทางศีลธรรม คือ ส่งเสริมการแหกคอก พนัน ธุรกิจนอกระบบให้เป็นธุรกิจในระบบ ทำให้เส้นแบ่งทางคุณธรรมในสังคมไทยพร่ามัวไปหมด การนำเงินกำไรจากหวายไปเป็น

⁹³⁸ ธีรยุทธ บุญมี, (28 กรกฎาคม 2547), วิพากษ์“ทษ.”มุ่งเผด็จการ-สัมปทานชาติ, ค้นหาเมื่อ 14 มกราคม 2559, จาก <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9470000028495>

ทุนการศึกษาเด็ก การก่อกำเนิดสาธารณะซึ่งเป็นการเอาเงินอนาคตมาใช้ ก็คือ การใช้เงินของลูกหลาน ถ้ามากเกินไปขอบเขตก็จะเหมือนเป็นการโกงลูกหลานตัวเอง

รัฐบาลทษ.ภูมิใจที่ได้ก่อกำเนิดและปลูกฝังค่านิยมแบบรวดเร็ว ไม่เน้นสมดุลหรือระมัดระวังเรื่องความเสี่ยง ในอดีตคนไทยสมาทานเบญจศีล ในยุคสมัยปัจจุบันเราคงต้องสมาทาน เบญจคอร์รัปชั่น แทน เพราะการคอร์รัปชันยุคนี้เป็นแบบ SML และ T คือคอร์รัปชันทุกขนาดตั้งแต่ระดับผู้นำท้องถิ่น หัวคะแนน ขนาดกลาง คือระดับนักการเมือง กินคอมมิชชั่น ค่าปรึกษาโครงการ จนถึงขนาดใหญ่เป็นคอร์รัปชั่น เชิงนโยบายผลประโยชน์ทับซ้อน และยังเป็นแบบหนา (T, thick) คือการโกงกินอย่างโจ่งแจ้งเปิดเผย ไม่พึงเสียงสังคมหรือสำนึกคุณธรรม ขอให้ให้อยู่ในอำนาจและถูกระเบียบก็พอ สรุปก็คือ เล็กก็เอา กลางก็เอา ใหญ่ก็เอา และหนาด้วย”⁹³⁹

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า “ระบอบประชาธิปไตยเต็มรูปนำไปสู่การคอร์รัปชันอย่างกว้างขวาง” และ “ประชาธิปไตยเต็มใบหมายถึง ความรุนแรงทางการเมืองที่เพิ่มมากขึ้นด้วย” นอกจากนี้ยังระบุว่า

“ในอีกมิติหนึ่งก็มีการใช้เสรีภาพที่กระทบต่อสถาบันพระมหากษัตริย์...

...การอาศัยสิทธิเสรีภาพในการชุมนุม ก่อความรุนแรง และใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ปลูกปั่นยุยงด้วยการไปปดมดเท็จ

ปรากฏการณ์ของการชุมนุม และการก่อจลาจลของกลุ่มคนเสื้อแดง คือ ความเป็นจริงของการเมืองไทย เมื่อระบบการเมืองเปิดโอกาสให้คนทุกคนมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ ก็ย่อมจะมีทั้งคนเลว-คนดี คนถ่อย-คนเถื่อน ตลอดจนคนไร้อาชีพเข้ามาปะปนอยู่ในกลุ่มคนที่เคลื่อนไหว”⁹⁴⁰

⁹³⁹ ธีรยุทธ บุญมี, (28 กรกฎาคม 2547), วิพากษ์“ทษ.”มุ่งเผด็จการ-สัมปทานชาติ, ค้นหาเมื่อ 14 มกราคม 2559, จาก <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9470000028495>

⁹⁴⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (17 พฤษภาคม 2552), ต้องรออีก 50 ปี, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000055121> (เน้นโดยผู้วิจัย).

ประการที่สี่ การเกิด “วิกฤตความชอบธรรมของรัฐบาล”

จากปัญหาทั้งหลายที่เกิดจาก “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ดังกล่าวมาข้างต้น ทำให้ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” เห็นว่ารัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งไม่ได้มีความชอบธรรมอย่างแท้จริงเพราะ “ประชาชนไม่เชื่อใจรัฐบาล” กล่าวคือ “ถึงแม้ว่าจะมาจากการเลือกตั้งที่มีความชอบธรรมสูง แต่ตอนนี้ประชาชนไม่เชื่อใจรัฐบาล...ระบบการเมือง รัฐสภาเป็นไปโดยขัดกับหลักการของประชาธิปไตย ถูกกระทำให้กลายเป็นกลไกของเผด็จการ อำนาจฝ่ายบริหารคืบคลานเข้าสู่อำนาจนิติบัญญัติ...ด้วยเหตุนี้ จึงมีการเมืองนอกสภาฯ”⁹⁴¹

อนึ่ง การชี้ให้เห็นว่า “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” มีผลเสียหลายประการ รวมทั้งการเน้นความเลวของนักการเมืองและพรรคการเมืองดังกล่าวข้างต้น นอกจากจะเป็นไปเพื่อลดความสำคัญของประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งแล้ว “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ยังมุ่งตอบโต้ทัศนะของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ด้วย

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ตอบโต้ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” (ที่ให้ความสำคัญแก่การเลือกตั้งอย่างมาก) ด้วยการวิจารณ์อย่างตรงไปตรงมาว่า ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งมีผลเสียมากมาย แต่ “นักวิชาการบางคนติดกับดักประชาธิปไตย” ดังความว่า

“นักวิชาการบางคนติด “กับดักประชาธิปไตย” คือมีทัศนะต่อประชาธิปไตยว่า ประชาธิปไตยมีความดีอยู่ในตัวของมันเอง แต่ประชาธิปไตยเป็นเพียงวิธีการปกครองแบบหนึ่งเท่านั้น ไม่ได้หมายความว่า เมื่อมีระบอบประชาธิปไตยแล้ว จะเกิดผลดีต่อสังคมและประชาชนเสมอไป

ประชาธิปไตยเป็นระบอบการเมืองที่ให้หลักประกันทางสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชน วางหลักการถ่วงดุล ตรวจสอบทางอำนาจได้ ไม่ปล่อยให้ อำนาจบางฝ่ายครอบงำอำนาจฝ่ายอื่นได้ แต่ถ้าว่านำเอาประชาธิปไตยมาใช้เพียงส่วนเดียวคือ ส่วนของการเข้าสู่อำนาจโดยผ่านการเลือกตั้ง

⁹⁴¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (24 พฤศจิกายน 2556), วิกฤตประเทศไทย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000145900>

แต่ไม่ได้พิจารณาถึงการทำงานของรัฐบาลภายใต้กระบวนการประชาธิปไตย ว่าเป็นอย่างไร ก็นับว่าเป็นความเข้าใจผิดในหลักและวิธีการของประชาธิปไตยอย่างมหันต์”⁹⁴²

ชัยอนันต์ สมุทวณิช สรุปว่า รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งจึงมิได้มีความชอบธรรมอย่างแท้จริง เพราะความชอบธรรมที่แท้จริงนั้นมาจากการบริหารประเทศอย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่คอร์รัปชันด้วย ดังความว่า “มีความเข้าใจผิดว่า การมาจากการเลือกตั้งก่อให้เกิดความชอบธรรมสมบูรณ์แบบ ทั้งๆ ที่การมาจากการเลือกตั้งเป็นเพียงการได้มาซึ่งความชอบธรรมขั้นต้นเท่านั้น กล่าวคือ เป็นความชอบธรรมที่มีเงื่อนไข รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งจะต้องบริหารประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่โกงกิน และได้รับการยอมรับจากประชาชน เพราะผลงาน ไม่ใช่เพราะมาจากการเลือกตั้งเท่านั้น”⁹⁴³

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ เขียนบทความเรื่อง “รัฐบาลจากการเลือกตั้งจะมีประโยชน์อะไร? ถ้าทำให้ความเหลื่อมล้ำในสังคมยิ่งสูงขึ้น” โดยชี้ให้เห็นว่า

“ธนาคารเครดิตสวิสได้เปิดเผยรายงานความมั่งคั่งของโลกว่า ประเทศไทยติดอันดับ 6 ของประเทศที่มีการกระจายรายได้ไม่เป็นธรรมของโลกในปี 2514 โดยเศรษฐกิจที่มั่งคั่งที่สุดในประเทศที่มีอยู่เพียง 10% ของประเทศแต่กลับถือครองความมั่งคั่งทั้งหมดของประเทศสูงถึง 75%

สำหรับอันดับ 1 ของโลกคือประเทศรัสเซีย โดยเศรษฐกิจที่ร่ำรวยที่สุด 10% ของประเทศถือครองความมั่งคั่งสูงถึง 84.8% ของประเทศ ส่วนอันดับ 2 คือตุรกีที่ 77.7% อันดับ 3 คือฮ่องกงที่ 77.5 อันดับ 4 คืออินโดนีเซียที่ 77.2% อันดับ 5 คือฟิลิปปินส์ที่ 76% อันดับ 7 คือสหรัฐอเมริกาที่ 74.6% อันดับ 8 คืออินเดียที่ 74% อันดับ 9 และอันดับ 10 คืออียิปต์และบราซิลที่ 73.3%

ประเทศที่กล่าวมาทั้งหมดคือประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย...ผลการพัฒนาของประเทศเหล่านี้ทำให้คนรวยยิ่งรวยขึ้นและคนจนยิ่งจนลงหรือเรียกสภาพนี้ว่า "รวยกระจุก จน

⁹⁴² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (20 กรกฎาคม 2551), ความชอบธรรมที่มีเงื่อนไข, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000085133>

⁹⁴³ เรื่องเดียวกัน.

กระจาย" และดูจากสถิติย้อนหลังพบว่าประเทศเหล่านี้ยิ่งพัฒนามากขึ้นความเหลื่อมล้ำทางสังคมยิ่งสูงขึ้น

...ประเทศอินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ อินเดีย อียิปต์และไทย...คนชั้นสูงของสังคมและชนชั้นปกครองล้วนมั่งคั่งและมีอำนาจมากในสังคม โดยเฉพาะคนเหล่านี้ล้วนมีการศึกษาและมีอำนาจในการกำหนดนโยบายและกติกาของสังคม ดังนั้นนโยบายและกฎหมายของสังคมจึงสอดคล้องกับประโยชน์ของชนชั้นเหล่านี้ การเลือกตั้งได้กลายเป็นกลไกสำคัญในการรักษาอภิสิทธิ์ของคนกลุ่มนี้ โดยคนกลุ่มนี้มีเล่ห์กลและอุบายที่จะทำให้ตนชนะการเลือกตั้งและครองอำนาจในการควบคุมสังคมให้อยู่ในอำนาจของกลุ่มตนตลอดไป

กรณีของไทยจะยิ่งชัดเจนเมื่อชนชั้นผู้มั่งคั่ง 10% ได้เข้ายึดอำนาจการปกครองโดยใช้อำนาจเงินเป็นเครื่องมือสำคัญในการชนะการเลือกตั้งและคุมอำนาจการปกครองสูงสุดของประเทศ ประชาชนจึงกลายเป็นเหยื่อในการเลือกตั้งของชนชั้นปกครองไปโดยปริยาย...

...คำถามคือการเลือกตั้งในประเทศเหล่านี้นอกจากจะทำให้คนรวยยิ่งรวยขึ้นแล้ว คนจนจะได้อะไร นอกจากเป็นเหยื่อของนักเลือกตั้งที่ยิ่งร่ำรวยและมีอำนาจมากยิ่งขึ้น ตกลงระบอบประชาธิปไตยที่มีหลักการที่สวยหรูว่า "ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพเท่ากัน" ไม่ว่าจะรวยหรือจน ทำให้คนจนหลงลืมตัวเองว่าตนมีสิทธิเสรีภาพเท่ากับคนรวย แต่ลืมไปว่าระหว่างคนรวยและคนจนใครใช้สิทธิเสรีภาพแสวงหาประโยชน์ได้มากกว่ากัน คนรวยจึงอ้างได้เต็มปากว่าเขารวยกว่าเพราะเขาเก่งกว่าและมีความสามารถมากกว่า ทั้งหมดยุติธรรมแล้ว??? ภายใต้เงื่อนไขนี้คนจนคงได้มีโอกาสจนตลอดไป!!!

...เกิดมาเป็นคนจนในระบอบประชาธิปไตยคงได้แต่ปลอบใจตนเอง ว่าถึงยากจนแทบจะอดตายแต่ก็มีสิทธิเสรีภาพเท่าคนรวย หมายความว่ามีความหวังที่จะยากจนตลอดไปด้วยความเสรี!!!⁹⁴⁴

การกล่าวถึงผลกระทบจากการเลือกตั้งของ "นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง" ดังที่กล่าวข้างต้นนี้ เมื่อประกอบกับการผลิตซ้ำความคิดและความหมายหรือวาทกรรมต่างๆ อันได้แก่

⁹⁴⁴ เรื่องเดียวกัน.

วาทกรรมที่ว่า “นักการเมืองไทยไร้จริยธรรมและไร้คุณภาพ” “การเลือกตั้งของไทยมีการซื้อเสียง รวมทั้งการใช้นโยบายประชานิยม” และการถอนทุนคืนที่นำไปสู่การคอร์รัปชัน ตลอดจนการสร้าง ความหมายว่า “ระบอบ ท.ช. เป็นระบอบที่น่ากลัว” และเน้นว่า “ประชาชนไทยยังไม่พร้อมสำหรับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตก” ล้วนแต่เป็นการยืนยันว่าประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งไม่ควรจะมีความสำคัญ หรืออย่างน้อยที่สุดก็ทำให้ชัยชนะจากการเลือกตั้งเพียง อย่างเดียวไม่ทำให้เกิดความชอบธรรมในการใช้อำนาจของรัฐบาล

การสร้างความหมาย “ระบอบทักษิณเป็นระบอบที่น่ากลัว”

ในการทำให้คนจำนวนมากในสังคมไทยยอมรับหรือสนับสนุนการเมืองนอกระบบรัฐสภา ทั้งกระบวนการตุลาการภิวัตน์ การรัฐประหาร การเคลื่อนไหวของพันธมิตรประชาชนเพื่อ ประชาธิปไตย และการเคลื่อนไหวของ กปปส. “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ได้สร้าง ความรู้เสนอต่อสังคมเพื่อปลูกฝังความรู้สึกกลัว “ระบอบทักษิณ” ด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้เห็นว่า “ระบอบ ท.ช. เป็นระบอบที่น่ากลัว” ที่จะต้องจัดให้หมดสิ้นไป ก่อนที่จะสร้างระบอบ ประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสังคมไทยขึ้นมา วิธีการของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ในการสร้างความหมายของ “ระบอบ ท.ช.” ให้เป็นระบอบที่น่ากลัว อาจวิเคราะห์ได้ดังนี้

ประการแรก การใช้วาทกรรมและอุดมการณ์ราชาชาตินิยม

“นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ได้นำวาทกรรมและอุดมการณ์ที่มีมาแต่อดีต แต่ ยังคงมีอิทธิพลอยู่ในสังคมไทยในระหว่าง พ.ศ.2548-2557 มาใช้ในการสื่อสารกับมวลชนของตน แต่มีการปรับเปลี่ยนจุดเน้นและแสดงตัวอย่างต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเมือง ในช่วงเวลานั้น โดยส่วนใหญ่จะเน้นว่า “ระบอบทช.” มีลักษณะต่างๆ หลายประการที่เป็น อันตรายอย่างร้ายแรงต่อชาติไทย สังคมไทย และสถาบันสำคัญๆ ของชาติ

ผู้มีบทบาทโดดเด่นที่สุดในเรื่องนี้ คือ ชัยอนันต์ สมุทวณิช เนื่องจากตระหนักดีว่า วาทกรรม “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” และอุดมการณ์ราชาชาตินิยมที่มีรากฐานอยู่บน ความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของชนชั้นสูงและ

ชนชั้นกลางมาก ชัยอนันต์ สมุทวณิช จึงทำให้คนกล่าวว่า “ระบอบ ทษ.” จะส่งผลต่อความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น กล่าวว่า

“...สิ่งที่จะทำให้เกิดสถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุดก็คือ การเปลี่ยนแปลงที่ทำให้สังคมไทยต้องขาดสถาบันที่เป็นพลังยึดเหนี่ยวประชาชน การที่มีการโจมตี พล.อ.เปรม ก็เป็นการกระทำอย่างอ้อมๆ ในการสั่นสะเทือนสถาบันของชาติ และการที่พล.อ.เปรม ถึงกับใช้คำว่า “ทรยศต่อชาติ” กับการที่พล.อ.ชวลิต เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับพรรคเพื่อไทย นับว่าเป็นการเปิดสงครามอย่างเปิดเผยระหว่างฝ่ายต่อต้านทษ. อมาตยาธิปไตย กับฝ่ายสนับสนุน พล.อ. เปรม ที่มีฐานะเป็นประธานองคมนตรี

นับวันความขัดแย้งจะยกระดับจากการสนับสนุนทษ.ไปเป็นการต่อต้านระบอบการเมืองที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”⁹⁴⁵

ได้กล่าวมาแล้วว่า เมื่อชัยอนันต์ สมุทวณิช ต้องการปลุกเร้าให้คนเข้าร่วมชุมนุมกับ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้กล่าวว่า กลุ่มพันธมิตรฯ ฯ มี “จิตสำนึกร่วมกัน คือ การรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ และการรักษาดินแดนของชาติ”⁹⁴⁶ ในช่วงปลายปี พ.ศ.2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้แสดงให้เห็นโดยนัยยะว่า ทษ. ได้ทำตัวเป็น “คู่แข่ง” ของสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยได้วิเคราะห์เรื่อง “ผู้นำมวลชน” ในบทความหลายเรื่อง เช่น ในวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ.2551 ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็น “ผู้นำมวลชน” แล้วกล่าวถึงทษ. ว่าพยายามทำให้ตนเองเป็น “ผู้นำมวลชน” ด้วยวิธีการต่างๆ ดังความว่า

“ผู้นำมวลชน (mass leader) หมายถึงผู้นำที่มีบารมี มีอิทธิพลทางสังคมและการเมืองพอที่จะได้รับความนิยม ความสนับสนุนจากประชาชนซึ่งเป็นแรงศรัทธา ไม่ใช่เป็นเพราะมีอำนาจทางการเมืองแต่เพียงอย่างเดียว...

⁹⁴⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (25 ตุลาคม 2552), **ลงบอกเหตุสงครามกลางเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000127114> (เน้นโดยชัยอนันต์ สมุทวณิช).

⁹⁴⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (29 มิถุนายน 2551), **พันธมิตรกับการปลุกจิตสำนึกทางการเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000076275>

ในประเทศไทย เราไม่ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของใคร ผู้นำมวลชนจึงไม่มีโอกาสเกิดขึ้น จนกระทั่งพระมหากษัตริย์ได้เข้าถึงประชาชน ตลอดเวลาแห่งการครองราชย์ การได้รับความจงรักภักดีอย่างท่วมท้นเกิดจากการประกอบพระราชภารกิจกับพระบารมี ในวันที่ประชาชนนับล้านคนมาเข้าเฝ้าฯ บนลานพระบรมรูปทรงม้า เป็นเครื่องแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นผู้นำมวลชนในความหมายข้างต้น...

นักการเมืองน้อยคนที่ตั้งใจสร้างตัวเองขึ้นมาเป็นผู้นำมวลชน ทช. เป็นนักการเมืองคนแรก และได้อาศัยการจัดการสมัยใหม่ในการสร้างบทบาทและภาพลักษณ์นี้ ...ตลอดระยะเวลาที่ (ทช.) เป็นผู้นำทางการเมืองได้มีความพยายามที่จะสร้างฐานสนับสนุนอย่างกว้างขวาง มีการลงพื้นที่พบปะกับประชาชน วิธีการนี้ได้ผลอย่างมากเพราะเป็นการต่อรองให้ผลประโยชน์ทางงบประมาณโดยตรง ไม่ต้องผ่านหน่วยราชการหรือ ส.ส.แม้ (ทช.) จะพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว แต่ก็ยังไม่หยุดการสร้างฐานมวลชน ...คาดได้ว่าต่อไปการสร้างฐานเสียงจะกระทำผ่านงบประมาณของรัฐเป็นหลัก โดยจะมีการตกลงต่อรองทางตรง โดยไม่ต้องอาศัย ส.ส. เป็นคนกลางอย่างที่เคยเป็นมา... **ตราบไคที่เรายังมีระบอบประชาธิปไตย ผู้นำมวลชนแบบ (ทช.) ก็มีโอกาสดำเนินได้**⁹⁴⁷

และ

“...ประเทศไทยไม่เหมือนกับสิงคโปร์ และมาเลเซียตรงที่เรามีสถาบันพระมหากษัตริย์ และเป็นสถาบันที่มีความสัมพันธ์สนิทแนบแน่นกับประชาชน การที่เรามีสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เข้มแข็ง และมีนายกรัฐมนตรีที่เข้มแข็ง อีกทั้งมีแนวทางในการสร้างความเป็นผู้นำมวลชนด้วย ความละเอียดอ่อนจึงมีว่าในระยะยาว ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน และนายกรัฐมนตรีกับประชาชนจะเป็นอย่างไร การที่ฝ่ายตุลาการรับสนองพระราชกระแสมาดำเนินการแก้ไขปัญหาทางการเมืองเวลานี้ จึงเป็นการดีที่สถาบันพระมหากษัตริย์ไม่ต้องมาเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งทางการเมือง แม้ประชาชนที่ไปชุมนุมกันจะ

⁹⁴⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (30 มีนาคม 2551), **ผู้นำมวลชน**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000037884> (เน้นโดยชัยอนันต์ สมุทวณิช).

เรียกร้อง และมีความหวังที่จะให้พระมหากษัตริย์เป็นที่พึ่ง แต่พระราชกระแสที่เตือนใจให้คำนึงถึง
กติกาสถาปนาของรัฐธรรมนูญ ย่อมทำให้เราต้องระมัดระวังมากขึ้น”⁹⁴⁸

และ

“เมื่อพิจารณาถึงผู้มีบารมีแล้ว ประชาชนพึงแสดงความจงรักภักดีต่อพระเจ้าอยู่หัวไปไม่
นาน ก็มีการเอ่ยถึงผู้มีบารมี นักวิชาการบางคนบอกผมว่า การเมืองไทยมาถึงจุดสำคัญแล้ว และ
ผลของการใช้นโยบายประชานิยมก็ทำให้ทช.กลายเป็นผู้นำมวลชนได้”⁹⁴⁹

และ

“ปัจจุบันผู้เคลื่อนไหวในพรรคไทยรักไทยหลายคนเริ่มลดบทบาทลง และการตัดสินใจนำ
นายสมัคร สุนทรเวช มาเป็นหัวหน้าพรรคพลังประชาชน และเป็นนายกรัฐมนตรีก็เพื่อลบ
ภาพลักษณ์ของการเดินแนวทางซ้ายจัดจนเกินไป แต่ในอนาคตก็ยังมีปีข้างหน้า เมื่อเกิดการ
เปลี่ยนแปลงในสถาบันหลักของไทย การนำแนวทางซ้ายทางการเมืองคือ การใช้เผด็จการทาง
การเมือง และเสรีทางเศรษฐกิจก็จะกลับมาอีก เมื่อนั้นระบอบพรรคการเมืองก็จะเกิดขึ้นอย่างเต็ม
รูป และผู้นำพรรคเดียวก็จะกลายเป็นผู้นำมวลชน เมื่อนั้นสถาบันพระมหากษัตริย์ ก็จะมี
บทบาทเป็นเพียงสัญลักษณ์และประกอบแต่พิธีกรรมเท่านั้น”⁹⁵⁰

ความผิดประการหนึ่งของ ทช. ที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุไว้ในบทความที่เขียน ก็คือ
“คำพูดของทช. หรือการปล่อยให้ลัทธิลัทธิคนมาต้อนรับแล้วโบกธงชาติไทย แคมป์ธงทรวงพระ
เจริญแซมอีกด้วย ข้อผิดพลาดเหล่านี้ทำให้คนเฟื่องเลี้ยง และเกิดความไม่พอใจจนกลายเป็นความ
เกลียดชัง”⁹⁵¹ และ “บทบาทของ ทช. ที่แกนนำสร้างไว้คือการเป็นผู้นำมวลชน การลงพื้นที่ไปนอน

⁹⁴⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (4 มิถุนายน 2549), จะเกิดอะไรขึ้นในเดือนกรกฎาคม, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000073233> (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁹⁴⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (16 กรกฎาคม 2549), ผู้มีบารมีนอกรัฐธรรมนูญ, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000091103>

⁹⁵⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (20 เมษายน 2551), ระบอบพรรคเดียวกับผู้นำมวลชน, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000045967> (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁹⁵¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (11 มิถุนายน 2549), อย่าให้คนทั้งเกลียดและกลัว, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000076244>

กับชาวบ้าน การให้ชาวบ้านมาโบกธงต้อนรับ การเปิดทำเนียบพบกับคนขับแท็กซี่ ล้วนแล้วแต่เป็นความพยายามในการสร้างผู้นำมวลชนทั้งสิ้น”⁹⁵²

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวซ้ำหลายครั้งว่ากลุ่มนักการเมืองที่นำโดย ทษ. ต้องการนำระบอบสาธารณรัฐมาใช้ในเมืองไทย ซึ่งเป็นการปลุกเร้าอารมณ์ความรู้สึกของชนชั้นกลางให้โกรธแค้นทษ. มากยิ่งขึ้น เพราะในระบอบสาธารณรัฐนี้ย่อมจะไม่มีสถาบันพระมหากษัตริย์อีกต่อไป โดยประมุขของประเทศคือประธานาธิบดีซึ่งมาจากการเลือกตั้ง แม้แต่ “การโจมตี พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์” ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ให้ความหมายว่า “...การโจมตี พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ที่จริงผมก็เคยถวายฎีกาไม่เห็นด้วยกับท่าน แต่ในเวลานั้นท่านเป็นนายกฯ ไม่ใช่เป็นประธานองคมนตรี ปรากฏการณ์นี้สะท้อนแนวของการเคลื่อนไหวของกลุ่มที่ต่อต้านสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ไม่ใช่พวกมาร์กซิสต์แต่เป็นพวกรีปบลิกัน คือผู้ต้องการสถาปนาระบอบสาธารณรัฐ”⁹⁵³

ในวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ.2553 หลังจากทีรัฐบาลภายใต้การนำของอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะได้สลายการชุมนุมของกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ และเกิดเหตุการณ์ที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช เรียกว่า “เผาบ้านเผาเมือง” ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ถึงกับเขียนเรื่อง “**รัฐไทยใหม่**” โดยระบุว่า

“กลุ่มผู้ชุมนุมเรียกร้องให้มี ‘รัฐไทยใหม่’ แถมมีคนนำสติ๊กเกอร์ไปติดด้วยว่า ‘ทษ.-ประธานาธิบดีรัฐไทยใหม่’ ทำให้มีการเข้าใจกันว่า ‘รัฐไทยใหม่’ คงจะเป็นสาธารณรัฐ...

พวกเขาสื่อแดง เห็นว่า ชนชั้นและอุดมการณ์ของรัฐไทยเวลานี้คือ พวกอำมาตย์ หรือจะพูดว่า “ความคิด ค่านิยมแบบอำมาตย์” ครอบงำอยู่ก็ได้ คำว่า “อำมาตย์” ในที่นี้ก็กินความรวมถึง

⁹⁵² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (11 พฤศจิกายน 2550), **ประชาธิปไตยรวมศูนย์**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000133676>

⁹⁵³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (27 เมษายน 2551), **ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=951000004900>

สถาบันพระมหากษัตริย์ด้วย ดังนั้นคำว่า “รัฐไทยใหม่” จึงน่าจะหมายถึง รัฐที่กลุ่มอำมาตย์ และสถาบันพระมหากษัตริย์ไม่มีอำนาจครอบงำสังคม และการเมือง”⁹⁵⁴

เมื่อ ทช. กล่าวถึง “ผู้มีบารมีนอกรัฐธรรมนูญ” ที่แทรกแซงการเมือง ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้ชี้ให้เห็นโดยนัยยะว่า หมายถึง “ผู้มีบารมีสูงกว่าพลเอกเปรม” แล้วตำหนิแต่ทหารกับข้าราชการที่พากันนิ่งเฉย ดังความว่า

“ทช.ถือโอกาสเรียกประชุมข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และพูดตรงกับข้าราชการในเชิงตำหนิ “ผู้มีบารมีนอกรัฐธรรมนูญ” และตำหนิองค์กรบางองค์กรที่ยอมให้องค์กรเสียหาย เพราะไปฟังคำขอรับรองของ “ผู้มีบารมีนอกรัฐธรรมนูญ” นี้แสดงว่า ทช.มีความมั่นใจว่า เขาได้รับการสนับสนุนจากทหาร และข้าราชการ

หลังจากทช.พูดแล้ว ก็ไม่มีปฏิกิริยาอะไรจากทหารและข้าราชการ มีแต่คำวิจารณ์ของกลุ่มพันธมิตรฯ ผมถามอดีตข้าราชการชั้นผู้ใหญ่หลายคนว่า ทช.หมายถึงใคร ทุกคนเห็นตรงกันว่า น่าจะหมายถึงผู้มีบารมีสูงกว่าพลเอกเปรม”⁹⁵⁵

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังพยายามเชื่อมโยงเจตนาของนายกรัฐมนตรีรักษาการที่ส่งไปถึงประธานาธิบดี บุช เข้ากับเหตุการณ์ที่หนังสือพิมพ์ในสหรัฐอเมริกาตีพิมพ์บทความวิพากษ์วิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ไทย

“เมื่อมีการเปิดเผยเจตนาของนายกรัฐมนตรีรักษาการที่ส่งไปถึงประธานาธิบดี บุช ว่า “นอกรัฐธรรมนูญ” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า “extra-constitutional”...

“ผู้มีบารมีนอกรัฐธรรมนูญ” จะหมายถึงใครบ้างนั้น หลายคนคิดว่าน่าจะมีบุคคลเพียงไม่กี่คนที่เข้าข่ายนี้ที่สำคัญก็คือ (ทช.) ได้ตัดสินใจว่า เขากำลังเผชิญอยู่กับบารมีนอกรัฐธรรมนูญ การที่เขาส่งจดหมายอธิบายปัญหาของเขาไปให้ประธานาธิบดี บุช ฟังนั้น เกิดขึ้นภายหลังที่บทความ

⁹⁵⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (16 พฤษภาคม 2553), รัฐไทยใหม่, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000067459>

⁹⁵⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (16 กรกฎาคม 2549), ผู้มีบารมีนอกรัฐธรรมนูญ, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000091103>

หนังสือ *The Economist* วิจารย์พระราชดำรัสของพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงให้แก่ประธานศาลต่างๆ และมีบุคคลบางคนได้ให้คอลัมน์istsชาวอเมริกันวิจารณ์กรณีเดียวกัน”⁹⁵⁶

นอกจากนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังวิเคราะห์ความหมายของคำว่า “อำมาตย์” โดยระบุว่า “การนำเอาคำนี้มาใช้จึงเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ในระยะแรกๆ คำว่า “อำมาตย์” พุ่งเข้าไปที่ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ในระยะหลังๆ (ทษ.) ใช้คำว่า “พวกอำมาตย์” แปลว่าไม่ได้จำกัดเฉพาะพล.อ.เปรม แต่รวมถึงคนอื่นที่ต่อต้าน (ทษ.) ด้วย แต่จะเป็นใครบ้างนั้นคงรวมไปถึงองคมนตรีบางท่าน เช่น พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ และอดีตประธานศาลฎีกา ประธานศาลปกครองที่ (ทษ.) กล่าวหาว่าไปประชุมร่วมกันเพื่อโค่นล้มเขา”⁹⁵⁷

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังทำให้คนกลัวระบอบ ทษ. ในแง่ที่เป็น “ภัยคอมมิวนิสต์” ซึ่งคอมมิวนิสต์ถือเป็นศัตรูที่สำคัญที่สุดและเป็นอันตรายต่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์ อีกทั้งคอมมิวนิสต์ในอดีตยังเป็นศัตรูกับชนชั้นนายทุนอีกด้วย ดังที่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า “เมื่อมีพรรคไทยรักไทย ผู้นำและแกนนำในการดำเนินงานได้วางรูปแบบให้พรรคไทยรักไทยเป็นพรรคมวลชน จึงได้เน้นความสำคัญของประชาชน รูปแบบนี้เป็นการผสมผสานแนวทางมวลชนของพรรคคอมมิวนิสต์กับแนวทางการตลาด”⁹⁵⁸ ในบทความเรื่อง “ระบอบพรรคเดียวกับผู้นำมวลชน” ชัยอนันต์ สมุทวณิช เน้นว่า การรับอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ในที่สุดแล้วย่อมกระทบต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

“พรรคพลังประชาชนคงได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับการจัดตั้ง...ในอดีตจีนซึ่งมีอิทธิพลต่อผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย อาศัยพรรคนี้เป็นการต่อสู้เพื่อต่อต้านอิทธิพลของสหรัฐอเมริกา เมื่อหมดสงครามเย็น อเมริกากับจีนเป็นมิตรกัน พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก็ยุติบทบาทลง แต่ก็เคยมีการปรึกษาหารือกันว่า แล้วบรรดาผู้ที่เคยอยู่ในพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จะมีบทบาททางการเมืองอย่างไร คำชี้แนะก็คือในสถานการณ์ใหม่ ผู้ปฏิบัติงานของพรรคควรเข้า

⁹⁵⁶ เรื่องเดียวกัน

⁹⁵⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (21 มีนาคม 2553), **พิธีกรรมและสัญลักษณ์**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000039409>

⁹⁵⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (29 มิถุนายน 2551), **พันธมิตรกับการปลุกจิตสำนึกทางการเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000076275>

ร่วมกับพรรคการเมืองในระบบประชาธิปไตย และควรมีบทบาทในการจัดตั้งพรรคเป็นด้านหลัก
แนวทางอีกแนวทางหนึ่งก็คือ พยายามลดอิทธิพลของสถาบันทางสังคมที่เก่าแก่ให้คงเหลือแค่เป็น
สัญลักษณ์เท่านั้น

...ในอนาคตอีกยี่สิบปีข้างหน้า เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในสถาบันหลักของไทย การนำ
แนวทางซ้ายทางการเมืองคือ การใช้เผด็จการทางการเมือง และเสรีทางเศรษฐกิจก็จะกลับมาอีก
เมื่อนั้นระบบพรรคการเมืองก็จะเกิดขึ้นอย่างเต็มรูปแบบ และผู้นำพรรคเดียวก็จะกลายเป็นผู้นำ
มวลชน เมื่อนั้นสถาบันพระมหากษัตริย์ ก็จะมีบทบาทเป็นเพียงสัญลักษณ์และประกอบแต่
พิธีกรรมเท่านั้น

การติดต่อระหว่างพรรคพลังประชาชนกับพรรคคอมมิวนิสต์จีน จึงเป็นการ
เตรียมการที่จะต้องรอคอยจังหวะ และโอกาสซึ่งน่าจะไม่นานเกินรอ และเมื่อนั้น
สังคมไทยก็จะเข้าสู่ระบอบใหม่⁹⁵⁹

การกล่าวว่าพรรคการเมืองต่างๆ ภายใต้การนำของ ทษ. มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด
หรือรับเอาแนวทางของพรรคคอมมิวนิสต์จีน เกิดขึ้นอีกหลายครั้ง เพื่อเน้นว่าเป็นกลุ่ม
การเมืองที่เป็นภัยต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เช่น

“อาจารย์ ดร.ปราโมทย์ นาครทรรพ เพิ่งเขียนเรื่องการติดต่อระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์จีน
กับพรรคพลังประชาชนว่าชาวนี้นคนไม่ค่อยให้ความเข้าใจ ที่จริงพรรคไทยรักไทยก็เคยมีการติดต่อ
กับพรรคคอมมิวนิสต์จีนมาก่อนแล้ว พรรคคอมมิวนิสต์จีนถึงกับเชิญนายพันศักดิ์ วิญญรัตน์ ไป
บรรยายให้ฟัง ส่วนฝ่ายจีนก็ได้ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการจัดตั้ง และการทำแนวร่วม”⁹⁶⁰

และ

“การที่ผมวิเคราะห์ว่าพรรคไทยรักไทย (ทั้งเดิมและใหม่) มีข้อได้เปรียบด้านการจัดตั้งนั้น
ไม่ได้หมายความว่า การมีอดีตสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ หรือผู้เคยร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์มา

⁹⁵⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (20 เมษายน 2551), ระบบพรรคเดียวกับผู้นำมวลชน, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์
2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000045967>

⁹⁶⁰ เรื่องเดียวกัน

ทำงานให้ จะเป็นของไม่ดี เพียงแต่ต้องการชี้ว่าผู้เคยร่วมต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์ มีประสบการณ์ทางการเมือง และมาเป็นกำลังสำคัญของพรรคหลายพรรค ไม่เฉพาะแต่พรรคพลังประชาชนเท่านั้น ยุทธวิธีชูชวาแต่ปฏิบัติช้ายนี้เป็นการอธิบายไว้ว่า เหตุใดคน 6 ตุลา ที่อยู่ในพรรคไทยรักไทยจึงยอมรับนายสมัครได้ เพราะนั่นเป็นเพียงยุทธวิธีเท่านั้น”⁹⁶¹

และ

“พรรคพลังประชาชนคงได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับการจัดตั้ง และการทำแนวร่วมจากพรรคคอมมิวนิสต์จีนเวลานี้เป็นเรื่องธรรมดา เพราะการมีความสัมพันธ์กับจีนกลับเป็นเรื่องปกติ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยไม่มีความจำเป็นอีกต่อไปแล้ว...แต่ก็เคยมีการปรึกษาหารือกันว่า แล้วบรรดาผู้ที่เคยอยู่ในพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จะมีบทบาททางการเมืองอย่างไร คำขึ้นมาก็คือในสถานการณ์ใหม่ ผู้ปฏิบัติงานของพรรคควรเข้าร่วมกับพรรคการเมืองในระบอบประชาธิปไตย และควรมีบทบาทในการจัดตั้งพรรคเป็นด้านหลัก แนวทางอีกแนวทางหนึ่งก็คือ พยายามลดอิทธิพลของสถาบันทางสังคมที่เก่าแก่ให้คงเหลือแค่เป็นสัญลักษณ์เท่านั้น”⁹⁶²

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุว่าพรรคการเมืองภายใต้การนำของ ทช. “ใช้วิธีต่อสู้แบบกองโจร” โดยกล่าวว่า

“ปัญหาการเมืองเวลานี้มีความซับซ้อนขึ้น เพราะการเมืองไทยเข้าสู่สภาวะที่แตกต่างไปจากยุคก่อนๆ ตรงที่มีการใช้ทรัพยากรทางการเมือง คือ ความรุนแรงมากขึ้น นอกจากนั้นก็ยังมีการวางวิธีการต่อสู้แบบกองโจรในเมืองเข้ามาใช้อีกด้วย

ในต่างจังหวัด อดีตสหายพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เริ่มกลับมามีบทบาทอีกครั้งหนึ่ง ผู้ที่เคยทำงานการเมืองก็มุ่งผลิตเอกสาร และปล่อยข่าวโจมตีสถาบันพระมหากษัตริย์ ส่วนผู้ที่เคยสู้รบก็ทำการจัดตั้ง และเคลื่อนไหวมวลชน โดยเฉพาะการชุมนุมที่นำไปสู่ความรุนแรง”⁹⁶³

⁹⁶¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (11 พฤศจิกายน 2550), **ประชาธิปไตยรวมศูนย์**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000133676>

⁹⁶² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (20 เมษายน 2551), **ระบอบพรรคเดียวกับผู้นำมวลชน**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000045967>

⁹⁶³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (10 พฤษภาคม 2552), **ยุติความรุนแรง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000051996>

นอกจากนี้ ในบริบทที่ชนชั้นกลางไทยยังคงตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของวาทกรรมชาตินิยมที่ถือว่าพม่าและเขมรเป็นศัตรูของชาติ และปัญหาความขัดแย้งเรื่องเขาพระวิหาร ยังคงสร้างความขุ่นเคืองใจให้ชนชั้นกลางจำนวนมาก ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ได้ระบุว่า กลุ่มเสื้อแดงที่เผาบ้านเผาเมือง ทำร้ายทหารเป็น พม่า เขมร เป็นการนำเอา “ศัตรูของชาติไทยในอดีต” ตามที่คนไทยได้รับการปลูกฝังอย่างเข้มข้นผ่านแบบเรียนและสื่อประเภทต่างๆ มาใช้เพื่อสร้างความเกลียดชังมากยิ่งขึ้นแก่ “คนเสื้อแดง” ที่ออกมาเคลื่อนไหวภายใต้การนำของ นปช. โดยชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า “กลุ่มแรก คือ กลุ่มที่ถูกใช้เป็นโล่มนุษย์ ส่วนคนงานต่างชาติเป็นส่วนที่บุกเข้าป่วนทหาร-ตำรวจ จะเห็นร่องรอยที่คนพวกนี้ทำไว้โดยเฉพาะที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย มีการเขียนภาษาพม่าใจความว่า “ลูกหลานบุเรงนองมาล้างแค้นคนไทย” ไว้ที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย”⁹⁶⁴

บทความอีกเรื่องหนึ่งกล่าวถึง “มวชนคนเสื้อแดง” ที่ปะทะกับเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยการเรียกว่า “ฝูงชนบ้าคลั่ง” ดังความว่า

“ภาพที่น่าวิเคราะห์ก็คือ ฝูงชนบ้าคลั่งบุกเข้าใส่ทหาร ยึดรถ และอาวุธ แม้ทหารจะบาดเจ็บก็กั้นรถพยาบาล และลากตัวเอาลงมากระที่บ ดูปไปแล้วไม่น่าจะเป็นคนไทยที่สามารถทำเช่นนั้นได้ การที่รัฐบาลประกาศห้ามทหารและตำรวจใช้อาวุธ ยิ่งทำให้ฝูงชนเหิมเกริม แต่ถ้าพิจารณาแยกแยะฝูงชนอย่างละเอียดแล้ว จะพบว่า ประกอบไปด้วยคนหลายประเภทด้วยกันคือ

1. คนชนบทที่มีความเดือดร้อน และถูกกดขี่มีจำนวนหนึ่งที่เข้าร่วมชุมนุม คนเหล่านี้เคยได้อ่านหนังสือจากนโยบายประชานิยมของ ทช.
2. คนในเมืองซึ่งเป็นแท็กซี่ และมอเตอร์ไซด์รับจ้างที่นิยมชมชอบในตัว ทช.
3. กลุ่มหัวคะแนนของ ส.ส.พรรคเพื่อไทย และผู้จัดทำวิทยุชุมชน
4. แกนนำซึ่งมีประมาณ 30 คน
5. ส.ส.และผู้สนับสนุนพรรคเพื่อไทย
6. คนงานต่างชาติ โดยเฉพาะคนงานพม่า และมีคนเขมรจากชายแดนบางส่วน

⁹⁶⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (25 เมษายน 2553), *ต้นทุนของประชาธิปไตย*, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000056645> (เน้นโดยผู้วิจัย).

7. อดีตผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยจากน่าน และอีสานใต้ซึ่งชำนาญในการใช้อาวุธ

8. กลุ่มผู้ติดอาวุธประกอบด้วย ทหารพราน และทหารนอกประจำการ⁹⁶⁵

ดังนั้น การชุมนุมจึงเป็นเพียงเสียงเดียวของขบวนการเคลื่อนไหวในครั้งนี้ หน่วยจลาจลไม่มีอาวุธสงคราม ประกอบด้วยอันธพาล นักเลง ผู้ติดยาเสพติด ส่วนหน่วยติดอาวุธมีกำลังของต่างชาติ คือ พม่า และเขมรเข้าร่วมด้วย⁹⁶⁶

ในวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ.2549 ในขณะที่พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยกำลังเคลื่อนไหวต่อต้าน ทช. นั้น ชัยอนันต์ สมุทวณิช เขียนบทความเรื่อง “อันตรายแปดอย่างของ ทช.” เน้นผลร้ายอันเกิดจากความคิดและการกระทำของ ทช. ที่มีต่อชาติไทยและสังคมไทยในหลายด้าน ดังนี้

“...ความคิดบางเรื่องของ ทช. เป็นอันตรายร้ายแรงต่อความเป็นปึกแผ่นของประเทศ ที่เห็นชัดเจนมากได้แก่ ความคิดเรื่องเขตเศรษฐกิจพิเศษ...ร่าง พ.ร.บ. เขตเศรษฐกิจพิเศษของรัฐบาลให้อำนาจ และความเป็นอิสระของเขตเศรษฐกิจพิเศษมากเป็นพิเศษ มีการยกเว้นกฎหมายผังเมือง กฎหมายสิ่งแวดล้อม และให้อำนาจการจัดการเป็นเอกเทศ จนเกิดข้อสังเกตว่า การมีเขตเศรษฐกิจพิเศษในลักษณะนี้ จะเป็นการขัดกับรัฐธรรมนูญมาตรา 7 หรือไม่

ในยุคโลกาภิวัตน์ แนวคิดเกี่ยวกับชาติ ประเทศ และอธิปไตยเปลี่ยนแปลงไป การที่รัฐธรรมนูญมาตรา 7 ระบุว่า ประเทศไทยเป็นราชอาณาจักรที่แบ่งแยกไม่ได้ จึงไม่ได้หมายความว่าเฉพาะการแบ่งแยกดินแดนที่เป็นผืนแผ่นดิน แต่รวมไปถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของอำนาจอธิปไตยด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมเหนือดินแดนด้วย การที่เขตเศรษฐกิจพิเศษมีอำนาจมาก และมีข้อยกเว้นไม่ต้องดำเนินการตามกฎหมายบางฉบับด้วยแล้ว ย่อมทำให้หมิ่นเหม่ต่อการตีความว่า การมีเขตเศรษฐกิจพิเศษในลักษณะนี้ เป็นการแบ่งแยกราชอาณาจักรผิดมาตรา 1 ของ

⁹⁶⁵ เรื่องเดียวกัน

⁹⁶⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (23 พฤษภาคม 2553), เมืองไทยไม่เหมือนเดิมอีกต่อไปแล้ว, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000070377> (เน้นโดยผู้วิจัย).

รัฐธรรมนูญ ดังนั้น หากระบอบ ทษ. ยังคงอยู่ เขตเศรษฐกิจพิเศษที่จะเกิดขึ้นตามกฎหมายนี้ ก็จะกลายเป็นการมีรัฐซ้อนรัฐ เอกภาพของอำนาจอธิปไตยก็จะมี⁹⁶⁷

แม้แต่การขายหุ้นของ ทษ. ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็วิเคราะห์ว่าส่งผลกระทบความมั่นคงของชาติ โดยกล่าวว่า “ผมเองไม่ได้วิตกอะไรมาก จนกระทั่งมีการขายหุ้นชินคอร์ป ที่ตกใจก็เพราะนายกรัฐมนตรีไม่มีความสำนึกทางด้านความมั่นคงของชาติเลย แรงขับเคลื่อนทางธุรกิจ การหาผลประโยชน์ส่วนตัวมีมากกว่า ยิ่งมีการนัดประเทศที่มีทุนมากๆ ให้มาทำ Mega Project ด้วยแล้ว ก็ยิ่งทำให้เห็นแนวทางในการจัดการเศรษฐกิจชัดเจนยิ่งขึ้น”⁹⁶⁸

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังเน้นด้วยว่า ทษ. เป็นต้นเหตุที่จะทำให้ “การเมืองไทย...ไม่นิ่ง” ซึ่งจะส่งผลให้ประเทศไทยไม่สามารถแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจได้ในอนาคตอันใกล้ “จะอย่างไรก็ตาม การเมืองไทยก็ไม่นิ่งไปอีกนาน ทษ. ก็จะทำลายระบบรัฐสภานับสนุนพรรคการเมืองของตนให้เอาชนะการเลือกตั้งอย่างเด็ดขาดให้ได้ ดังนั้น อย่าหวังเลยว่าเราจะแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ในระยะเวลา 2-3 ปีข้างหน้า”⁹⁶⁹

นอกจากนี้ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังระบุถึง “อันตราย” ในเรื่องอื่นๆ ซึ่งล้วนแต่มีผลร้ายต่อชาติไทยหรือสังคมไทย เช่น “...ถ้า ทษ. ยังอยู่ต่อไปอีก เราก็จะมีผู้นำมวลชนจัดตั้งที่เป็นอันตรายต่อความมั่นคงของสังคม นับวันคนจำนวนมากได้เริ่มเข้าใจ และเห็นภัยพิบัตินี้”⁹⁷⁰

เนื่องจากความคิดเรื่องเอกภาพของชาติและความสามัคคีของคนในชาติ เป็นความคิดสำคัญในอุดมการณ์ชาตินิยม ชัยอนันต์ สมุทวณิช จึงเน้นปัญหา “ความแตกแยก” หรือ

⁹⁶⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (24 มีนาคม 2549), *อันตรายแปดอย่างของทษ.*, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000040162>

⁹⁶⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (19 มีนาคม 2549), *ราชประชาสมาสัย*, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000037259>

⁹⁶⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (3 พฤษภาคม 2552), *การเมืองยังไม่นิ่ง*, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000049539> (เน้นโดยชัยอนันต์ สมุทวณิช).

⁹⁷⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (24 มีนาคม 2549), *อันตรายแปดอย่างของทษ.*, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000040162>

“**ความแตกสามัคคี**”ที่เป็นผลมาจาก ทษ. เป็นอย่างมาก เช่น การกล่าวว่า ทษ. เป็นต้นเหตุแห่งปัญหาหลายประการ “แต่ปัญหาที่ร้ายแรงและต้องการการเยียวยาอย่างมากที่สุดก็คือ การแตกสามัคคีของคนในชาติ ทั้งนี้เนื่องจากนายกรัฐมนตรีมีลีลาทางการเมืองแบบไม่ประนีประนอม มีการฟ้องร้องบุคคลผู้คัดค้านวิพากษ์วิจารณ์เรียกค่าเสียหายจำนวนมาก และมีท่าทีต้องการให้คนเลือกข้าง และให้การสนับสนุนโดยปราศจากเงื่อนไข”⁹⁷¹

และ

“นอกจากนั้น การเมืองไทยในอนาคตยังเป็นการเมืองที่แบ่งแยกประชาชนอีกด้วย และเป็นการเมืองแห่งความเกลียดชัง...

น่าเสียดายที่การเมืองไทยในอีกสิบปีข้างหน้า จะวนเวียนอยู่กับปัญหาส่วนตัวของทษ. ชาติใดที่ประสบกับชะตากรรมเช่นนี้ ย่อมบั่นทอนสมรรถนะของคนในชาติ และยังทำลายความสามัคคีของชนในชาติอีกด้วย การเมืองแทนที่จะเป็นตัวช่วยแก้ปัญหา หรือเป็นตัวหารกลับเป็นตัวปัญหาเสียเอง คือ เป็นตัวคุณทำให้ความสามารถในการแก้ปัญหาทางสังคม และเศรษฐกิจมีความซับซ้อนมากขึ้น

ไม่เชื่อก็ต้องเชื่อว่าคนคนเดียวสามารถมีผลกระทบที่ส่งผลสะท้อนให้แก่สังคมได้มากขนาดนี้ ทำให้อดสงสัยไม่ได้ว่า สังคมไทยเราไม่ได้มีความแข็งแกร่งเท่าที่เราเคยเชื่อ”⁹⁷²

ชัยอนันต์ สมุทวณิช วิเคราะห์ไว้ในหลายบทความว่า “ระบอบทษ.” ทำลายความสมานฉันท์ในสังคมไทย ทั้งๆ ที่ความสมานฉันท์นี้เคยมีอยู่ในสังคมไทยตลอดมาตราบจนกระทั่ง “ทษ.เข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรี” ดังความว่า “สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความแตกต่างทางด้านอุดมการณ์น้อย มีความสมานฉันท์สูงในทุกๆ ส่วน แต่สิ่งนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง

⁹⁷¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (23 กรกฎาคม 2549), การเมืองไทยหลังทษ. (ออกไปแล้ว), ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000094208>

⁹⁷² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (12 กรกฎาคม 2552), ความเปราะบางของสังคมไทย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000078526>

ตั้งแต่ทช.เข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรี เพียงไม่กี่ปีสังคมไทยก็เกิดความแตกแยกอย่างลึก ทช.รู้ว่าผู้มีสิทธิออกเสียงส่วนใหญ่อยู่ในชนบท และไม่ได้มีส่วนร่วมทางการเมืองมากเท่าไร จึงเข้าไปหาคนต่างจังหวัดเหมือนไปปลุกยักษ์หลับให้ตื่นขึ้นมา”⁹⁷³

และ

“ความแตกแยกของคนในชาติจะมีมากขึ้น นอกจากในสามจังหวัดภาคใต้แล้ว ขณะนี้ยังเกิดความแตกแยกระหว่างคนในเมือง ผู้มีการศึกษา และได้รับข้อมูลข่าวสารมากกับคนในชนบท นอกเขตเทศบาล ผู้ด้อยการศึกษา และได้รับข้อมูลข่าวสารน้อย ขณะนี้ทช.และพวกได้เร่งระดมการสนับสนุนโดยอาศัยเงิน และกลไกของรัฐทุกวิถีทางเพื่อให้เป็นข้ออ้างต่อสู้กับคนในเมืองหลวง”⁹⁷⁴

ในท่ามกลางความขัดแย้งทางการเมืองใน พ.ศ.2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุว่า ทช. พร้อมที่จะรักษาอำนาจหรือ “อยู่ด้วยการทำให้บ้านเมืองต้องแตกเป็นสองเสี่ยง เหมือนกับที่ถูกพรรคออกมาชู้ว่า หากมีการยุบพรรค แผ่นดินก็จะลุกเป็นไฟ”⁹⁷⁵ และ “ฝ่ายรัฐบาลมีวิธีโต้ตอบอย่างเดียวคือ ให้ประชาชนมาประท้วง โอกาสที่จะเกิดการเผชิญหน้า และมีการปะทะกันระหว่างประชาชนก็จะเกิดขึ้นในช่วงนี้ หากเหตุการณ์รุนแรงเกิดการบาดเจ็บล้มตายกัน ก็น่าจะมีการแทรกแซงของคณะทหาร”⁹⁷⁶ ส่วนในช่วง พ.ศ.2556 นั้น ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุว่ามีความเป็นไปได้อย่างมากที่ ทช. จะ “ใช้ประชาชนสู้กับประชาชน” กล่าวคือ “ทช.มีทางเลือกอยู่ 3 ทางคือ ใช้ประชาชนสู้กับประชาชน สนับสนุนให้ทหารทำรัฐประหาร และสมัครใจยุติบทบาททางการเมืองเรื่องรัฐประหารนั้นหากไม่มีการปะทะกันระหว่างประชาชน ทหารก็ไม่กล้าออกมา แต่ที่ผู้คนกังวล

⁹⁷³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (5 กันยายน 2553), วิเคราะห์วิกฤตสังคมไทย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000124249>

⁹⁷⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (24 มีนาคม 2549), อันตรายแปดอย่างของทช., ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000040162>

⁹⁷⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (11 มิถุนายน 2549), อย่าให้คนทั้งเกลียดและกลัว, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000076244>

⁹⁷⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (4 มิถุนายน 2549), จะเกิดอะไรขึ้นในเดือนกรกฎาคม, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000073233>

มากก็คือ ทช.จะใช้วิธีการแรก”⁹⁷⁷ และยังชี้ให้เห็นโดยนัยยะว่ามีความเป็นไปได้ที่ “บ้านเมืองเกิดความวุ่นวาย ประชาชนต่อสู้กันเองจนเกิดสงครามกลางเมือง” ซึ่งจะทำให้ทหารตัดสินใจทำรัฐประหาร⁹⁷⁸

ส่วนใน พ.ศ.2557 การเน้นความแตกแยกที่เกิดจาก “ระบอบทช.” นั้น ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่าเกิดความแตกแยกทุกครอบครัวไปถึงเด็กๆ พร้อมๆ กับการกล่าวว่ารัฐบาลพรรคเพื่อไทยทำให้ “ชาติล่มจม” และ “เสียโอกาสมหาศาล” ดังความว่า

“รัฐบาลนี้ได้อำนาจมาเพราะมีเสียงข้างมาก แต่นับวันการดำเนินนโยบายก็ยิ่งแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลมิได้ทำการโดยมุ่งต่อความผาสุกของคนส่วนใหญ่ และทำความผิดพลาดในทุกระดับของการบริหารราชการคือ ในระดับการเลือกสรรแต่งตั้ง โยกย้ายข้าราชการก็มีได้ใช้ระบบคุณธรรมแต่ทำโดยเห็นแก่พรรคพวกจนข้าราชการที่ดีหมดอาลัยตายอยาก

ในระดับนโยบาย รัฐบาลดำเนินนโยบายประชานิยมที่ทำให้รัฐสูญเสียเงินจำนวนมาก นโยบายเช่นการรับจำนำข้าวที่ล้มเหลว ขาดทุนหลายแสนล้านบาท และยังไม่สามารถจ่ายเงินให้ชาวนาได้

ในระดับการปฏิบัติงาน การทำโครงการต่างๆ เต็มไปด้วยการคอร์รัปชันเกือบทุกขั้นตอน การเรียกเงินกินเปล่าเพิ่มขึ้นจาก 10% เป็น 20-30% บางแห่งก็สูงกว่านั้น

ภายใต้ระบบที่ฟอนเฟะเช่นนี้ ประเทศชาตินับวันก็ยิ่งล่มจม แต่นักการเมืองรวยขึ้น เพราะคอยแสวงหาผลประโยชน์ มีคนกล่าวว่า “เจี๊ ด.” ได้เงินจากโครงการรับจำนำข้าวไปหลายหมื่นล้านบาท

แม้ว่าประชาชนนับล้านจะออกมาต่อต้านรัฐบาลอย่างสงบแต่ก็ไม่เป็นผล ฝ่ายทหารเองก็ทำตัวลอยอยู่เหนือปัญหา ทำให้การเมืองอยู่ในภาวะชะงักงัน ทำให้ประเทศสูญเสียโอกาสอย่าง

⁹⁷⁷ เรื่องเดียวกัน

⁹⁷⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (12 พฤษภาคม 2556), **ปรากฏการณ์สุดท้ายของประชาธิปไตย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000056830>

มหาศาล สถานการณ์เลวร้ายทางการเมืองยิ่งน่ากลัวมากขึ้น เพราะบ้านเมืองไม่ได้มีแต่ปัญหาทางการเมืองที่แก้ไขได้ แต่มีปัญหาของความแตกแยกในหมู่ประชาชน และการสิ้นศรัทธาที่มีต่อรัฐบาล นับว่าความแตกแยกนี้ก็ยังขยายวงกว้าง และเป็นรอยลึกอยู่แทบทุกครอบครัวก็ได้

วันก่อนผมดูทีวีเห็นเด็กอายุ 5-6 ขวบขึ้นไปอ่านบทวี ความแตกแยกครั้งนี้ลงไปถึงเด็กๆ แล้ว”⁹⁷⁹

นอกจากนี้ในระยะหลัง ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังชี้ให้เห็นถึงสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างชนชั้นกลางกับนักการเมือง ว่าเป็นเพราะชนชั้นกลางได้รับผลกระทบจากประชานิยมและการคอร์รัปชันมากที่สุดเนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่รับภาระในการเสียภาษีมากที่สุดในประเทศ และเกิดความตื่นตัวทางการเมืองจนมีความตระหนักว่า “ประชาธิปไตยไม่ใช่การเลือกตั้ง แต่เป็นการทำงานโดยมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่มากกว่า” ดังความต่อไปนี้

“จะว่าไปแล้ว ชนชั้นกลางย่อมได้รับผลกระทบจากนโยบายประชานิยม และการคอร์รัปชันมากที่สุดเพราะชนชั้นกลางเป็นผู้ประกอบอาชีพอิสระ และเป็นผู้เสียภาษีมากที่สุด ย่อมมีความอ่อนไหว และรังเกียจการใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรม

การตื่นตัวของชนชั้นกลาง และการมีความเข้าใจกับระบอบประชาธิปไตยในทางที่ถูกต้อง มีผลทำให้การเมืองไทยเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเป็นอันมาก ประชาชนเริ่มเข้าใจแล้วว่าประชาธิปไตยไม่ใช่การเลือกตั้ง แต่เป็นการทำงานโดยมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่มากกว่า”⁹⁸⁰

หลังเหตุการณ์รุนแรงในเดือนเมษายน พ.ศ.2553 ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า “คนเสื้อแดง” ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยใช้ความรุนแรงเนื่องจากถูกปลุกปั่น

⁹⁷⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (23 กุมภาพันธ์ 2557), การเมืองไทยเปลี่ยนไป, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000021183>

⁹⁸⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (23 กุมภาพันธ์ 2557), การเมืองไทยเปลี่ยนไป, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000021183>

“สำหรับคนไทยเราแล้ว แม้จะมีความยากจน แต่ความยากจนก็มิได้เป็นเหตุให้คนเกิดความก้าวร้าว เคียดแค้น และนิยมความรุนแรง มาสมัยนี้เราได้เห็นความก้าวร้าว และความรุนแรงที่เกิดจากฝูงชนที่ถูกปลุกปั่น โดยอาศัยกรอบของประชาธิปไตย คนเหล่านี้ไม่ได้ก่อเหตุเพราะความยากจน แต่ถูกปลุกปั่นให้เกิดความรู้สึกว่าถูกกดขี่เชิงเปรียบเทียบ เช่น ระหว่าง “ไพร่” กับ “อำมาตย์” เป็นต้น”⁹⁸¹

ในขณะที่ชัชอนันต์ สมุทวณิช แสดงความชื่นชมการจัดการปัญหาของรัฐบาลอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ว่า “รัฐบาลใช้ความอดทน อดกลั้น” เพราะเป็น “สงครามกลางเมืองระหว่างคนไทยด้วยกันเอง” ก็ได้กล่าวอีกครั้งหนึ่งว่าฝ่าย นปช. หรือ “คนเสื้อแดง” ได้รับการสนับสนุนจากต่างชาติที่เป็นศัตรูของชาติไทยมาแต่โบราณ และยังกล่าวโดยนัยยะว่า “คนเสื้อแดง” ได้รับการสนับสนุนทางการเงินจาก ทช. ดังความว่า

“การชุมนุมจึงเป็นเพียงเสียงเดียวของขบวนการเคลื่อนไหวในครั้งนี้ หน่วยจลาจลไม่มีอาวุธสงคราม ประกอบด้วยอันธพาล นักเลง ผู้ติดยาเสพติด ส่วนหน่วยติดอาวุธมีกำลังของต่างชาติ คือ พม่า และเขมรเข้าร่วมด้วย

แม้ ทช. จะยังไม่ถึงกับตั้งรัฐบาลพลัดถิ่น แต่การดำเนินงานครั้งนี้ ย่อมถือได้ว่าเป็นการเปิดฉากสงครามกลางเมืองกับรัฐ และรัฐบาลโดยตรง และได้แสดงถึงศักยภาพ ทั้งทางด้านการเงิน กำลังคน และพันธมิตรพรรคพวก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในต่างจังหวัด

สงครามกลางเมืองระหว่างคนไทยด้วยกันเอง ทำให้รัฐและรัฐบาลมีข้อจำกัดในการดำเนินการปราบปราม รัฐบาลต้องใช้ความอดกลั้น และระมัดระวังในการเข้าสลายการชุมนุม แต่การชุมนุมที่ราชประสงค์ ก็มีใช้เป้าหมายที่แท้จริง เพราะได้มีการกระจายกำลังผู้ชุมนุมไปยัง

⁹⁸¹ ชัชอนันต์ สมุทวณิช, (30 พฤษภาคม 2553), ประชาธิปไตยแบบตกใจ, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000074319>

สถานที่ต่างๆ โดยรอบ ราชประสงค์ไม่ใช่หัวใจสำคัญของการเคลื่อนไหว แต่เป็นเพียงกลลวงเท่านั้น...”⁹⁸²

จะเห็นได้ว่า ชัยอนันต์ สมุทวณิช ใช้วาทกรรมและอุดมการณ์ชาตินิยมเป็นเครื่องมือในการต่อต้าน “ระบอบ ทษ.” ซึ่งการที่ ท.ษ. เคยได้อำนาจจากการเลือกตั้งและได้รับการตัดสินจากศาลให้มีความผิด ตลอดจนพรรคการเมืองของ ท.ษ. ถูกศาลตัดสินให้ยุบพรรค การต่อต้าน “ระบอบ ท.ษ.” โดยชัยอนันต์ สมุทวณิช และ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” คนอื่นๆ จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ถูกมองว่าเป็นปัญหา ขณะเดียวกันก็เป็นการสนับสนุนกระบวนการตุลาการภิวัตน์ที่ศาลเข้ามามีบทบาททางการเมืองในระบบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งของไทยด้วย

ธีรยุทธ บุญมี

ในสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ธีรยุทธ บุญมี เสนอทัศนะที่คล้ายคลึงกับชัยอนันต์ สมุทวณิช ในแง่ที่เห็นว่า “ระบอบทษ.” ทำให้คนไทยกังวลใจว่าจะต้อง “สูญเสียอำนาจอธิปไตยและผลประโยชน์ของชาติ” ดังความว่า

“รากเหง้าความคิดโลกาภิวัตน์นิยมขัดแย้งกับความคิดชาตินิยม สถาบันนิยม ชุมชนนิยม ทำให้ทุกประเทศมีการถกเถียงว่าควรเปิดเสรีการเงินหรือไม่ ควรแปรรูปรัฐวิสาหกิจหรือไม่ ควรเปิดกว้างด้านวัฒนธรรม ข่าวสาร อินเทอร์เน็ตแค่ไหน ห้างค้าส่ง-ปลีกขนาดยักษ์ทำลายชุมชนหรือไม่ หลายประเทศแก้ปัญหาได้ดี แต่ประเทศไทยปัญหารุนแรงเพราะนักการเมืองไทยโกงกินมาก จึงเกิดกังวลใจว่า พวกเขาจะแสวงประโยชน์ท่ามกลางการสูญเสียอำนาจอธิปไตยและผลประโยชน์ของชาติ”⁹⁸³

⁹⁸² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (23 พฤษภาคม 2553), **เมืองไทยไม่เหมือนเดิมอีกต่อไปแล้ว**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000070377> (เน้นโดยผู้วิจัย).

⁹⁸³ ธีรยุทธ บุญมี. **ทบทวนทิศทางประเทศไทย**. ปาฐกถาพิเศษวาระ 35 ปี 14 ตุลา วันสืบสานประชาธิปไตย วันที่ 26 กรกฎาคม 2551 ณ อาคาร กีฬาวีสาน ศูนย์เยาวชนกรุงเทพมหานคร (ไทย-ญี่ปุ่น). ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.14tula.com/activity/p-2551-teerayut.pdf>

ธีรยุทธ บุญมี กล่าวว่า ทช. พร้อมที่จะ “ทำลายผลประโยชน์ชาติ” และ “ขายชาติให้กับประเทศอื่นๆ” เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง โดยให้ความหมายแก่การกระทำของทช. ดังนี้

“เรือเส้นแบ่งอธิปไตยของชาติ ทำลายผลประโยชน์ชาติเพื่อประโยชน์ตนเอง เช่น การแก้กฎหมายเกี่ยวกับดาวเทียมรัฐเพื่อให้ขายบริษัทได้ ตกลงให้เงินกู้พม่าเพื่อประโยชน์ตัวเอง จ้างงานบริษัทเกาหลีแก้ปัญหาหาน้ำ หรือขายข้าวโครงการจำนำข้าวอย่างมีเงื่อนไขกับบริษัทที่มีปัญหาอย่าง GSSG ของจีน Bulog ของอินโดนีเซีย ไม่มีหลักประกันจะไม่มีการขายชาติให้กับประเทศอื่นๆ ที่ให้ผลประโยชน์ตัวเองมากพอ”⁹⁸⁴

ขณะเดียวกัน “ระบอบทช.” ก็ทำให้เกิดความขัดแย้งและความแตกแยกอย่างรุนแรงในประเทศไทย ดังที่ระบุไว้ในปาฐกถาเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ.2551

“โครงสร้างพื้นฐานที่ไม่สมดุลดังกล่าวถูกซ้ำเติมโดยการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจโลก ทำให้บางกลุ่มของธุรกิจการเมืองใช้อำนาจเงินซื้อเสียง ให้ผลประโยชน์เชื่อมโยงนักการเมือง ข้าราชการ และรากหญ้าเข้าด้วยกัน เป็นโครงสร้างอำนาจเบ็ดเสร็จที่คอร์รัปชั่น ใช้อำนาจอย่างไม่มีขีดจำกัด เป็นภัยคุกคามต่อสถานะของสถาบันดั้งเดิมต่างๆ อย่างมาก จนเกิดปฏิกิริยาโต้กลับเป็นแรงเหวี่ยงอย่างรุนแรง จะทำให้ทุกๆ ส่วนของประเทศขัดแย้งราวลิ้นมากกว่าปกติไปในทุกๆ ส่วน ไม่เพียงระหว่างเสื้อเหลือง เสื้อแดง แต่ระหว่างพรรคการเมือง ข้าราชการ กองทัพ ตำรวจ กลุ่มศาสนา กลุ่มธุรกิจ วิชาชีพ ฯลฯ ทุกสถาบันตั้งแต่ศาล มหาวิทยาลัย สื่อมวลชน วิชาชีพต่างๆ ถูกดึงดูดเข้าสู่หลุมดำแห่งความขัดแย้งนี้ จนหลายส่วนสูญเสียสถานะและความศรัทธา ซึ่งอาจเลวร้ายมากขึ้นไปเรื่อยๆ”⁹⁸⁵

⁹⁸⁴ ธีรยุทธ บุญมี, (15 มกราคม 2557), **สุดท้ายของระบอบทช.สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย ?** บทความเผยแพร่ใน ไทยพับลิก้า, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://thaipublica.org/wp-content/uploads/2014/01/>

⁹⁸⁵ ธีรยุทธ บุญมี, (28 พฤศจิกายน 2551), **บทเสนอนะ “การฝ่าวิกฤติการเมืองไทย ที่ตระหนักถึงรากเหง้าแท้จริงของปัญหา”**. วันที่ 28 พฤศจิกายน 2551 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์). บทความเผยแพร่ใน ประชาไท. ธีรยุทธ บุญมี : **บทเสนอนะ “การฝ่าวิกฤติการเมืองไทย ที่ตระหนักถึง**

ธีรยุทธ บุญมี ทำนายว่า ในอนาคต (นับจากปลายปี พ.ศ.2551) “ความรุนแรงในสังคมไทย จะเกิดมากขึ้นเรื่อยๆ” อันเป็นผลมาจากความขัดแย้งระหว่างหลายฝ่าย โดยอธิบายสาเหตุดังนี้

“เพราะ **หนึ่ง** ความรุนแรงย่อยๆ ระหว่างมวลชน 2 ฝ่ายจะเกิดถี่มากขึ้น และมีโอกาสขยายตัวตาม”สถานการณ์โดยรวมในช่วง 6 เดือนข้างหน้า **สอง** พปช. จะรุกหนักในเรื่องการแก้รัฐธรรมนูญ ซึ่งจะขยายการต่อต้านกว้างขึ้นอีก **สาม** หาก พปช. รุกหนักในการขยายอำนาจเข้าครอบงำกองทัพ จะทำให้พลังจารีตนิยมตื่นตัว เพิ่มความแหลมคมของความขัดแย้ง **สี่** หากเกิดประเด็นคอร์รัปชันของรัฐบาล ความขัดแย้งจะขยายตัวทันที ช่วงเวลาภายใน 1-2 ปีข้างหน้าจึงเป็นช่วงเวลาที่สูงเสี่ยงมากต่อการเกิดสถานการณ์ความรุนแรงที่ควบคุมไม่ได้ และอาจตามมาด้วยการรัฐประหารที่เป็นเผด็จการเต็มรูปแบบ...”⁹⁸⁶

ในวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ.2555 ธีรยุทธ บุญมี กล่าวอีกครั้งหนึ่งว่า “ระบอบทษ.” ทำให้เกิดความแตกแยก

“การขยายตัวของขั้วทษ.-รากหญ้า มีโอกาสทำให้เกิดการแตกร้าวระดับโครงสร้างและสถาบันมากขึ้น ดังที่กล่าวว่า วงจรการเมืองเป็นเสมือนการยื้อเอาอำนาจ รายได้ ศักดิ์ศรี ความภูมิใจ ความยุติธรรมกลับคืน เส้นแบ่งระหว่าง 2 ศูนย์อำนาจนอกจากจะเป็นความเสียเปรียบ/ได้เปรียบ คนต่ำต้อย/คนชั้นสูง มีแนวโน้มขยายเป็นเรื่องอัตลักษณ์ (คนอีสาน เหนือ ใต้ กรุงเทพฯ) วัฒนธรรม ฯลฯ ซึ่งเป็นเรื่องดีสำหรับการเมืองประชาธิปไตยในแง่ที่จะเกิดความหลากหลายทางอัตลักษณ์ วัฒนธรรม การตระหนักในอำนาจ ศักดิ์ศรีของตนเองกับคนไทยอย่างกว้างขวางที่สุด เป็นการแก้ไขข้อผิดพลาดในอดีต แต่ถ้าเป็นวงจรการเมืองแบบเอาคืนหรือที่ใครที่มันอย่างสุด

รากเหง้าแท้จริงของปัญหา”. ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2008/11/19132>

⁹⁸⁶ ธีรยุทธ บุญมี, **ทบทวนทิศทางประเทศไทย**, ปาฐกถาพิเศษวาระ 35 ปี 14 ตุลา วันสืบสานประชาธิปไตย วันที่ 26 กรกฎาคม 2551 ณ อาคาร กีฬาวีสาน ศูนย์เยาวชนกรุงเทพมหานคร (ไทย-ญี่ปุ่น), ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.14tula.com/activity/p-2551-teerayut.pdf>

ชั่ว ก็จะเป็นปัญหาที่ยืดเยื้อได้ และจะเป็นเรื่องเสียหายเกิดความเสียหายร้ายแรงที่สุดถ้าเส้นแบ่งชั่วคราวนี้ขยายเข้าไปสู่สถาบันกองทัพ ศาล เป็นต้น⁹⁸⁷

สมบัติ อารังธัญวงศ์

ในการเข้าร่วมและสนับสนุน กปปส. เพื่อต่อต้าน “ระบอบ ทษ.” สมบัติ อารังธัญวงศ์ ก็สร้างความรู้สึกกลัวผลร้ายจาก “ระบอบ ทษ.” ภายใต้วาทกรรมและอุดมการณ์ชาตินิยมเช่นเดียวกัน จะเห็นได้ว่าหลังจากการชุมนุมของ กปปส. ที่ได้ส่งผลให้เกิดการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557 เพียง 4 วัน สมบัติ อารังธัญวงศ์ ได้กล่าวถึง “เอกภาพและความสามัคคีของชาติ” ซึ่งสะท้อนถึงการใช้วาทกรรมชาตินิยมเพื่อเน้นว่า “ระบอบ ทษ.” ทำลาย “เอกภาพและความสามัคคีของชาติ” และเรียกร้องให้คณะรัฐประหารดำเนินการต่างๆ เพื่อนำ “เอกภาพและความสามัคคีของชาติ” กลับคืนมา ดังความบางตอนว่า

“1. การสร้างความมั่นคงของชาติของประชาชน คือ การสร้างความอยู่ดีกินดีให้กับประชาชน แต่ความมั่งคั่งจะเกิดขึ้นได้ต้องมีเงื่อนไขที่สำคัญคือ ชาติต้องมี “ความมั่นคง” ...ถ้าชาติไม่มีเสถียรภาพนักธุรกิจไม่ว่าจะเป็นในชาติหรือต่างชาตก็จะไม่ลงทุนระยะยาว...

2. การสร้างความมั่นคงของชาติขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่สำคัญ คือ การสร้างความเป็นเอกภาพและความสามัคคีของคนในชาติ

ถ้าคนในชาติไม่มีความสามัคคี แยกแยกกันเป็นกลุ่มเป็นสี ถึงขนาดเป็นปฏิปักษ์ที่พร้อมจะประหัตประหารกันได้ทุกขณะ...นักการเมืองหรือผู้นำประเทศที่ดีจะต้องกระทำทุกวิถีทางที่จะเสริมสร้างเอกภาพและความสามัคคีของคนในชาติ ถ้าปรากฏปัญหาที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งที่ทำลายความเป็นเอกภาพของชาติ และผู้นำประเทศเห็นว่าตนไม่มีความสามารถจะแก้ไขได้ถ้าอยู่ในอำนาจต่อไป ประชาชนจะยิ่งขัดแย้งกันมากขึ้น เอกภาพของชาติจะได้รับความกระทบกระเทือน ถ้าเกิดกรณีนี้ขึ้นผู้นำทางการเมืองหรือนักการเมืองที่ดี เขาก็จะสละตนออกจาก

⁹⁸⁷ คม ชัด ลึก ออนไลน์, (18 มีนาคม 2555), เปิดบทวิเคราะห์การเมืองไทย ท่ามกลางความขัดแย้ง ‘ธีรยุทธ บุญมี’ ฉบับเต็ม, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.komchadluek.net/detail/20120318/125702/เปิดบทวิเคราะห์การเมืองธีรยุทธฉบับเต็ม.html>

อำนาจ...แต่สำหรับระบอบทษ....จะพบว่าเมื่อมีความขัดแย้งที่นำไปสู่การทำลายเอกภาพของชาติ ...สิ่งที่ปรากฏคือระบอบทษ.ได้ใช้อำนาจรัฐบาลของตนระดมพลเพื่อปกป้องรัฐบาลของตน โดยยุยงส่งเสริมลัทธิลัทธิบริวารให้เคลื่อนไหวเผชิญหน้าเป็นปฏิปักษ์กับกลุ่มที่ต่อต้านระบอบทษ.

เป็นการสะท้อนให้เห็นว่า ระบอบทษ.พร้อมที่จะกระทำทุกอย่างเพื่อรักษาอำนาจในการปกครองประเทศของตนไว้ โดยไม่คำนึงว่าจะเกิดความสูญเสียอย่างไรต่อชาติ ...

วันนี้คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ทำการยึดอำนาจ ...ภารกิจสำคัญที่ คสช. จะต้องทำให้สำเร็จคือ "กอบกู้ความเป็นเอกภาพ" ของคนในชาติกลับคืนมา ต้องไม่ปล่อยให้ ระบอบทษ.และสมุนปลุกระดมใช้ประชาชนเป็นเครื่องมือภายใต้เสื้อคลุม "ประชาธิปไตย" เพื่อ ปลุกระดมให้ประชาชนเป็นปฏิปักษ์ต่อกันอีกต่อไป

"ถ้ากอบกู้ความเป็นเอกภาพ" ของชาติไม่สำเร็จ และปล่อยให้ระบอบทษ.ทำลายความเป็น เอกภาพของชาติต่อไป นั่นคือมหันตภัยของชาติ และจะเป็นความล้มเหลวของ "คสช."!!! ต้นทุนของการยึดอำนาจสูงมาก ต้องกอบกู้ความเป็นเอกภาพของชาติให้สำเร็จ!!!⁹⁸⁸

สมบัติ อารังธัญวงศ์ ยังใช้ความคิดชาตินิยมในการทำให้คนไทยเห็นว่านายกรัฐมนตรี ย.ล. ทำให้ประเทศไทยเสียศักดิ์ศรีในสายตาชาวโลก

“แล้วก็เอาคนในครอบครัวเขามาบริหารประเทศโดยไม่ได้สนใจเลยว่าคนเหล่านั้นจะมี ความรู้ความสามารถหรือไม่ สมกับศักดิ์ศรีของประเทศไทยแค่ไหน จากตัวเขาเอง ก็ไปให้น้องเขย (สช.) จากน้องเขย ก็มาให้น้องสาว แล้วเขาก็คาดหวังว่าถ้าจำเป็นจริงๆ ก็คงเอาลูกมามั่ง

ช่วง 2 ปีกว่าที่ ย.ล. บริหารประเทศก็ไม่ได้ทำให้ประชาชนภาคภูมิใจเลย มีวันหนึ่งที่ CNN สัมภาษณ์ (ยล.) แล้วผู้สื่อข่าว CNN เขาใช้คำคำหนึ่งในการสัมภาษณ์ที่ผมรู้สึกสะท้อนใจมาก เขาถามว่านายกฯ รู้สึกอย่างไรที่มีคนไทยเรียกเขาว่า stupid lady เขากล้าถามอย่างนี้ได้ยัง ไง อย่างน้อยเขาเป็นผู้นำประเทศเรา เขาไม่ให้เกียรติเลย เขาอ้างว่ามีคนพูด ถึงจะมีคนพูดเขาก็ไม่

⁹⁸⁸ สมบัติ อารังธัญวงศ์, (26 พฤษภาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/766552443385749>

ควรถามคำถามนี้ มันไม่เหลือความภาคภูมิใจของคนในชาติแล้ว คุณคัดเลือกใครมาเป็นผู้นำประเทศ คุณได้คำนึงถึงเกียรติยศศักดิ์ศรีของความเป็นชาติไทยบ้างหรือเปล่า อันนี้ก็เป็นเรื่องที่คุณรู้สึกกับไม่ได้กับระบอบ ทษ.”⁹⁸⁹

เมื่อเสนอแนวคิดสำหรับการร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ.2557 สมบัติ อารังธวงค์ ก็ต้องการให้มีการระบุไว้ด้วยว่า “ห้ามพรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมืองใดกระทำการปลุกกระดมทางการเมืองหรือกระทำการใดๆที่ทำให้ประชาชนในชาติแตกแยกความสามัคคี แบ่งเป็นฝักเป็นฝ่ายที่มีลักษณะเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน หรือก่อให้เกิดการเผชิญหน้าที่น่าไปสู่ความรุนแรงหรือการทำลายล้างซึ่งกันและกัน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความเป็นเอกภาพของชาติ โดยกำหนดโทษผู้ที่ฝ่าฝืนไว้ชัดเจน”⁹⁹⁰ ข้อเสนอดังกล่าวนี้มาจากการที่สมบัติ อารังธวงค์ มีความเห็นว่านักการเมืองใน “ระบอบทษ.” ทำให้คนในชาติแตกสามัคคีนั่นเอง

อาจกล่าวได้ว่าบทบาทของ “นักวิชาการฝ่ายสนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ในการใช้วาทกรรมและอุดมการณ์ชาตินิยมในการโจมตี “ระบอบทษ.” และปลุกเร้าอารมณ์ความรู้สึกของคนไทยให้ต่อต้าน “ระบอบทษ.” ภายใต้อารมณ์กลัวว่า “ระบอบทษ.” จะเป็นอันตรายร้ายแรงต่อความมั่นคงของชาติไทยและพระมหากษัตริย์ของไทย ทำให้การเคลื่อนไหวทางการเมืองนอกระบบรัฐสภา ทั้งตุลาการภิวัตน์ การรัฐประหาร การเคลื่อนไหวของพันธมิตรฯ และการเคลื่อนไหวของ กปปส. มีความชอบธรรมและได้รับการสนับสนุนจากประชาชนจำนวนมาก โดยเห็นว่าเป็นการแก้ไขปัญหาอันเกิดจากประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง ช่วยในการรักษา “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” เอาไว้ เป็นการป้องกันมิให้ชาติไทยและสถาบันพระมหากษัตริย์ถูก “ระบอบทษ.” ทำลาย อีกทั้งยังเป็นการกำจัดเผด็จการเพื่อจะนำระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงมาสู่สังคมไทยในอนาคตอันใกล้ ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไป

⁹⁸⁹ ไทยโพสต์, (1 ธันวาคม 2556), โคนระบอบทษ. อย่าให้เสียของ, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.thaipost.net/tabloid/011213/82817>

⁹⁹⁰ สมบัติ อารังธวงค์, (25 กรกฎาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/801867033187623>

ประการที่สอง การทำให้คนกลัวว่า “ระบอบทษ.” เป็นเผด็จการเบ็ดเสร็จที่ใช้ อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างไร้ขีดจำกัดและ “จะอยู่ยาว”

นอกจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” จะเน้นเรื่องการเกิด “ระบอบเผด็จการเบ็ดเสร็จ” อันเป็นผลมาจาก “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” เพื่อลดความสำคัญของการการเลือกตั้ง (ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว) ยังมีการเน้นความน่ากลัวของ “ระบอบทษ.” ในแง่ที่เป็น “ระบอบเผด็จการเบ็ดเสร็จ” ที่จะ “อยู่ยาว” ต่อไปในอนาคต เพื่อปลุกเร้าให้คนรู้สึกกลัวผลกระทบจากการมี อำนาจเบ็ดเสร็จของ ทษ. อย่างรุนแรง และเห็นว่าถ้าไม่รีบโค่นล้ม “ระบอบ ทษ.” ลงไปโดยเร็ว ปลดปล่อยให้ระบบนี้ “อยู่ยาว” ต่อไปและมีความแข็งแกร่งยิ่งขึ้นในอนาคต ก็จะทำให้เกิดผลเสียอย่าง ร้ายแรงตามมา จนกระทั่งความรู้สึกกลัวนี้กลายเป็นแรงผลักดันให้ผู้คนเหล่านั้นพร้อมที่จะเข้าร่วม หรือให้การสนับสนุนต่างๆ แก่การเคลื่อนไหวในการโค่นล้ม “ระบอบ ทษ.” อย่างเต็มที่

ชัยอนันต์ สมุทวณิช

เนื่องจากคนไทยมีวัฒนธรรมการเมืองที่ต้องการให้มีการถ่วงดุลระหว่างผู้มี “อิทธิพล” กับผู้มี “อำนาจ”⁹⁹¹ และชนชั้นกลางไทยได้อาศัยสถาบันพระมหากษัตริย์ในการ ต่อต้านอำนาจของเผด็จการทหารมาตั้งแต่ทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา⁹⁹² ดังจะเห็นได้จาก เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 และเหตุการณ์พฤษภาคม พ.ศ.2535 ชนชั้นกลางไทยจึง กลัวระบอบเผด็จการเบ็ดเสร็จที่ไม่มีการกำกับตรวจสอบหรือการถ่วงดุลโดยฝ่ายอื่นๆ ดังนั้น ตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ.2549 มาแล้ว ที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช เริ่มกล่าวถึงการสร้าง ระบอบเผด็จการเบ็ดเสร็จ” ของ ทษ. โดยชี้ให้เห็นว่า “การรวมตัวของอำนาจเงินกับอำนาจ ทางการเมือง ทำให้ ทษ. สามารถฉีกกำลังการสนับสนุนของประชาชนได้ ด้วยวิธีการต่างๆ และ ทำให้ ทษ. สามารถใช้กติกาทั้งที่เป็นทางการ และที่ไม่เป็นทางการควบคุมสังคมได้ ดังที่ปรากฏ

⁹⁹¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย ใน *ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียน และอนุสาวรีย์*, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2538), น. 136-171.

⁹⁹² ไพโรจน์ สายชล สัตยานุรักษ์, “ชาตินิยมกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลาง” ใน *ประวัติศาสตร์ รัฐไทยและสังคมไทย*, (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2558).

มาแล้ว”⁹⁹³ ต่อมาใน พ.ศ.2550 **ชัยอนันต์ สมุทวณิช** ระบุว่าสังคมไทยกำลังเผชิญ “ระบอบเผด็จการของพลเรือน” ดังความว่า

“มาในสมัยนี้ ระบอบเผด็จการไม่จำเป็นจะต้องเป็นระบอบที่ทหารเป็นใหญ่ เราเพิ่งเผชิญกับระบอบเผด็จการของพลเรือน ซึ่งดูยากเพราะอยู่ในกรอบของประชาธิปไตย คือมีการเลือกตั้ง มีสภา มีพรรคการเมือง เผด็จการโดยเสียงข้างมากเกือบเด็ดขาดนั้น ทำให้พรรคฝ่ายค้าน และผู้ตรวจสอบรัฐบาลไม่อาจทำอะไรได้ และกว่าจะรู้ว่ารัฐบาลได้ทำอะไรผิดไป ก็ต้องรอให้รัฐบาลนั้นหมดอำนาจไปเสียก่อน

การเป็นเผด็จการหรือไม่นั้น ต้องดูที่วิธีการใช้อำนาจและพฤติกรรมของผู้นำรัฐบาล ตลอดจนนักการเมือง และข้าราชการด้วย ในประเทศไทยเรา ความเป็นเผด็จการมีน้อยกว่าหลายประเทศในแอฟริกา และละตินอเมริกา ที่สำคัญก็คือ ระบอบเผด็จการมักไม่ยั่งยืน ไม่ต่อเนื่อง ในทางสังคมเสรีภาพถูกจำกัดแต่ก็มีสื่อมวลชนที่กล้าต่อสู้ ประชาชนโดยทั่วไปไม่สนับสนุนระบอบเผด็จการ และระบอบนี้มักเสื่อมลงเพราะพฤติกรรมของผู้นำ ลูกเมีย และญาติมิตร”⁹⁹⁴

ใน พ.ศ.2550 นี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ชี้ให้เห็นว่าการมีอำนาจเบ็ดเสร็จทำให้สามารถทำสิ่งผิดให้ถูกกฎหมาย และสามารถใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์⁹⁹⁵ ในระบบที่ผู้นำมีอำนาจเบ็ดเสร็จนี้ **ข้าราชการและนักธุรกิจจะประสบปัญหาไปอีกนาน** เพราะว่า “ในระยะยาวอีก 20-30 ปี สังคมไทยจะเป็นอย่างไร หากยังมีระบบพรรคการเมือง และการเลือกตั้งเช่นนี้ ก็น่าเป็นห่วงว่าการเมืองจะยิ่งแบ่งแยกคนมากขึ้น ข้าราชการและนักธุรกิจ หากไม่มีพวกพ้องเป็นนักการเมืองก็ยากที่จะมีความก้าวหน้าความสำเร็จได้ สภาพเช่นนี้มีอยู่ในระบอบ ทษ. และกำลังจะกลับมา

⁹⁹³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (24 มีนาคม 2549), **อันตรายแปดอย่างของทษ.**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000040162>

⁹⁹⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (3 มิถุนายน 2550), **รัฐบาลแบบพอเพียง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000064034>

⁹⁹⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (14 มกราคม 2550), **การเมืองต้องช่วยแก้ปัญหาสังคม**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000004736>

อีก”⁹⁹⁶ และ “การใช้อำนาจของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ไม่ว่าจะเป็นการโยกย้ายข้าราชการ หรือการแสวงหาประโยชน์จากโครงการขนาดใหญ่”⁹⁹⁷

ความเป็นเผด็จการของ ทษ. ที่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึงนั้นเน้นไปที่เรื่อง เศรษฐกิจ ซึ่งน่าจะเป็นเพราะ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ตระหนักดีว่าประเด็นเรื่องเศรษฐกิจ เป็นเรื่องที่ชนชั้นกลางไทยให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ดังนั้น จึงเห็นว่า ทษ. รวบอำนาจ และรวบงบประมาณมาจัดการเอง

“...เราเคยมีนายกรัฐมนตรีมาหลายคน รวมทั้งที่เป็นทหารด้วย แต่ก็ไม่มีใครที่ช่างคิดหา ช่องทางหลีกเลี่ยงกฎหมายเหมือน ทษ.

สิ่งที่ ทษ. ทำไปก็คือ เห็นทุกเรื่องเป็นการช่วงชิงข้อได้เปรียบทางการเมืองไปหมด และใช้ วิธีตอบแทนให้ผลประโยชน์ผู้สนับสนุนตน เช่น หาวิธีการที่จะให้ผู้ว่าราชการจังหวัดมีงบพิเศษ แต่ ก็เปิดโอกาสให้ ส.ส.พรรคไทยรักไทยไปใช้งบประมาณนั้น คือเลี่ยงกฎหมายที่ไม่ให้ ส.ส.แปรญัตติ งบประมาณลงพื้นที่ของตน หรือตัดงบกระทรวงต่างๆ มารวมไว้เป็นงบกลาง เพื่อให้ตนเอง สามารถสั่งการใช้งบประมาณนั้นได้ เป็นต้น”⁹⁹⁸

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า ทษ. ทำให้อำนาจรัฐกลายเป็นอำนาจส่วนตัว โดยระบุว่า ในยุคที่ ทษ. พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้วยังเกิดปรากฏการณ์เดียวกันคือ “เกิด กระบวนการทำให้รัฐกลายเป็นสมบัติส่วนตัวเหมือนในสมัย ทษ.”⁹⁹⁹ และ “ในสมัย ทษ. ยุทธศาสตร์ที่สำคัญก็คือ การรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง...ทษ.ได้ทำให้รัฐกลายเป็นของส่วนตัว

⁹⁹⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (20 มกราคม 2551), **อนาคตที่น่าเป็นห่วงของประเทศไทย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000007842>

⁹⁹⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (27 เมษายน 2551), **ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=951000004900>

⁹⁹⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (14 มกราคม 2550), **การเมืองต้องช่วยแก้ปัญหาสังคม**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000004736>

⁹⁹⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (31 ตุลาคม 2553), **ทำให้รัฐเป็นกลาง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000153351>

ด้วยการใช้อำนาจเปลี่ยนแปลงกฎหมาย และนโยบายให้เอื้อต่อผลประโยชน์ของตน ถึงกับอาศัยอำนาจรัฐในเวทีการต่อรองกับต่างประเทศหาประโยชน์ด้วย”¹⁰⁰⁰

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุว่า กระบวนการสร้างอำนาจเผด็จการของ ทษ. นั้นสามารถทำได้ เพราะฝ่ายนิติบัญญัติไร้ความหมาย “บทบาทของผู้แทนราษฎรเน้นไปในการตรวจสอบฝ่ายบริหารในระยะแรกๆ แต่เมื่อมีพรรคการเมืองที่มีเสียงข้างมากเพียงพรรคเดียว ผู้แทนราษฎรก็ไม่มีบทบาทอะไรมากไปกว่าการผ่านร่างกฎหมาย”¹⁰⁰¹ เป็นการสร้างคำอธิบายที่เชื่อมโยงกับความหมายในเชิงลบของ “นักการเมือง” และ “พรรคการเมือง” ที่เป็นมรดกตกทอดมายาวนาน ขณะเดียวกันก็ลดความมั่นใจในกลไกรัฐที่จะเป็นที่พึ่งในการปราบปรามคอร์รัปชันและการอำนวยความสะดวกที่เหลือน้อยอยู่แล้วให้ลดน้อยลงไปอีก ด้วยการกล่าวว่า “**กรมตำรวจก็เป็นของ ทษ. อย่างเด็ดขาด**” โดยระบุว่า “ในทางการเมือง และการบริหารได้มีการดัดบทบาทของนักการเมืองระดับท้องถิ่น โดยให้มีกองทุนส่งเงินถึงมือประชาชนโดยตรง มีการโยกย้ายข้าราชการตำรวจ และฝ่ายปกครองที่เป็นพรรคพวกตน จนหน่วยงานที่เป็นกลไกสำคัญของรัฐ เช่น กรมตำรวจกลายเป็นเขตอำนาจของทษ.อย่างเด็ดขาด”¹⁰⁰²

นอกจากชี้ให้เห็นถึงการรวบอำนาจทางการเมืองและการทำให้อำนาจการเมืองสามารถควบคุมระบบราชการได้เบ็ดเสร็จโดยปราศจากการถ่วงดุลหรือการคานอำนาจแล้ว ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังแสดงให้เห็นว่า ทษ. พยายามรวบอำนาจทางเศรษฐกิจไว้ในมือ โดยมีการแสวงหาผลประโยชน์ทับซ้อนด้วยวิธีการต่างๆ เป็นต้นว่า

“การมีวาระซ่อนเร้น และผลประโยชน์ทับซ้อนในการดำเนินนโยบาย และการติดต่อสัมพันธ์กับต่างประเทศ ตัวอย่างที่เคยปรากฏมาแล้ว ได้แก่ การอาศัยการเปิดสัมพันธไมตรีกับประเทศต่างๆ เพื่อประโยชน์ของบริษัทตนเองและพวกพ้อง ไม่ว่าจะเป็นการให้เงินกู้แก่พม่า การ

¹⁰⁰⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (20 กันยายน 2552), **รัฐไทยท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000109979>

¹⁰⁰¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (17 กันยายน 2549), **ปฏิรูปการเมืองอีกครั้ง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000117300>

¹⁰⁰² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (20 กันยายน 2552), **รัฐไทยท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000109979>

เปิดเส้นทางการบินไปบังกลาเทศ นอกจากนั้น นโยบายต่างประเทศที่มีกับรัฐบาลพม่าก็ทำให้นานาประเทศไม่พอใจประเทศไทย

การแสวงหาประโยชน์จากการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ กรณีที่เห็นได้ชัดคือ การขายหุ้นของ ปตท. นอกจากนั้น ยังมีการตั้งกองทุนไว้ในต่างประเทศ โดยว่าจ้างชาวต่างประเทศเป็นผู้บริหาร เพื่อนำมาซื้อหุ้นของรัฐวิสาหกิจที่จะเข้าตลาดหุ้น”¹⁰⁰³

อนึ่ง ชัยอนันต์ สมุทวณิช เน้นด้วยว่าการผูกขาดอำนาจ ทำให้เกิด zero-sum game ซึ่งนำไปสู่การเมืองแบบที่ฝ่ายพ่ายแพ้ต้อง “เสียหาย” จึงนำไปสู่ความพยายามที่จะโค่นล้มอีกฝ่ายหนึ่งลงไปได้

“ปัญหาหลักของการเมืองไทยก็คือ การที่อำนาจการเงินและอำนาจทางการเมืองมากระจุกอยู่ที่คนคนเดียวหรือกลุ่มเดียวกัน ประชาธิปไตยเป็นระบบการเมืองของทุนนิยมก็จริง แต่ที่เป็นระบอบซึ่งคนยอมรับได้ก็เพราะความเป็นพหุนิยม กล่าวคือ แหล่งอำนาจในสังคมมีการกระจายตัวไม่รวมศูนย์อยู่แห่งเดียว อำนาจทางเศรษฐกิจก็มีอยู่หลายกลุ่มซึ่งต่างก็คอยระแวดระวังซึ่งกันเอง อำนาจทางการเมืองก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน เหมือนที่เป็นอยู่ในประเทศตะวันตกส่วนใหญ่

แต่สำหรับประเทศไทยที่ผ่านมา อำนาจทางเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมืองกระจุกตัวมากกว่าจะกระจายตัว ดังนั้นผู้มีอำนาจทางการเมือง ก็สามารถใช้ทรัพยากรของรัฐในรูปแบบประมาทได้อย่างเต็มที่ และสามารถออกกฎหมายและนโยบาย ตลอดจนควบคุมระบบราชการ และตำแหน่งสำคัญๆ ในวงราชการไว้ได้หมด เรียกว่าหากลงทุนในการเลือกตั้งได้ ก็สามารถควบคุมทุกอย่างในประเทศได้ เป็นสาเหตุให้เกิดสภาวะการณ์ทางการเมืองแบบ “ได้หมด-เสียหมด” คือ Zero-Sum Game ฝ่ายเสียหายก็จำเป็นต้องโค่นล้มอีกฝ่ายหนึ่งให้ได้ แทนที่จะยอมเป็นฝ่ายค้าน และรอคอยเวลาการเลือกตั้งครั้งต่อไป

ดังนั้น ประเด็นการปฏิรูปจึงได้แก่การหาหนทางออกให้กับการเมืองไทย ทำอย่างไรจึงจะไม่ให้อำนาจกระจุกตัวรวมศูนย์อยู่ในที่เดียวกัน”¹⁰⁰⁴

¹⁰⁰³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (24 มีนาคม 2549), *อันตรายแปดอย่างของทษ.*, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000040162>

พร้อมกับการเน้นเรื่องการผูกขาดอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของ ทษ. ดังกล่าวมาแล้ว ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังเน้นเรื่องที่ทำให้คนไทยกลัว “ระบอบทษ.” มากขึ้น และจะต้องพยายามเคลื่อนไหวเพื่อกำจัด “ระบอบทษ.” ออกไป ด้วยการชี้ให้เห็นว่าอำนาจของ ทษ. จะดำรงอยู่ในสังคมไทยไปอีกนาน เช่น ในกล่าวว่า ทษ. จะกลับมามีอำนาจ “การเมืองใน 1-2 ปีข้างหน้า จะไม่น่าดูเท่าไร การเมืองจะกลายเป็นเรื่องส่วนตัวของการช่วย ทษ. ก็ไม่แปลกเพราะเงินที่ใช้เป็นของทษ. จะว่าไปแล้ว ทษ. อาจกลับมามีอำนาจใหม่ได้ในปี พ.ศ. 2552 คอยเตรียมตัวรับไว้ให้ดีกว่า”¹⁰⁰⁵ หรือกล่าวว่า ทษ. มีอำนาจมาก แข็งแกร่งมาก (ซึ่งหมายความว่า จะอยู่ยาว) เช่น ชัยอนันต์ สมุทวณิช เขียนบทความเรื่อง “การเมืองไทยหนีไม่พ้นวงจรอุบาทว์” ตีพิมพ์ในวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ.2556 กล่าวว่า

“ปัญหาความชอบธรรมของผู้นำได้รับการแก้ไขตกไปแล้ว เมื่อรัฐธรรมนูญกำหนดให้นายกรัฐมนตรีต้องมาจากการเลือกตั้ง การได้มาซึ่งความชอบธรรมมีผลทำให้ผู้นำมีความแข็งแกร่ง ยิ่งได้รับคะแนนเสียงข้างมากอย่างเด็ดขาด ยิ่งทำให้ฐานะของผู้นำ และรัฐบาลมีความมั่นคงเพิ่มขึ้นอีก

การต่อต้านผู้นำที่เรียกว่า การต่อต้าน “ระบอบทษ.” ส่อให้เห็นว่าทษ. เป็นผู้นำทางการเมืองที่มีอำนาจมากถึงขนาดที่ถูกเรียกว่า “ระบอบ” ที่น่าสังเกตก็คือ ระบอบทษ. มีความแข็งแกร่งมาก เพราะมีทั้งพรรคการเมือง มีแนวร่วม และมีกองกำลังสนับสนุน พร้อมทั้งจะปกป้องระบอบตลอดเวลา”¹⁰⁰⁶

ในบทความ “การเมืองไทยหนีไม่พ้นวงจรอุบาทว์” นี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ชี้ให้เห็นว่าตัวทษ. ไม่อยู่ในประเทศแล้วแต่ “ระบอบทษ.” ยังอยู่ กล่าวคือ “ทษ. ยังไม่ได้ออกไปจากการ

¹⁰⁰⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (12 ตุลาคม 2557), อำนาจที่กระจุกตัว, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000117338>

¹⁰⁰⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (9 กันยายน 2550), กิจ ทษ., ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000106378> (เน้นโดยชัยอนันต์ สมุทวณิช).

¹⁰⁰⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (11 สิงหาคม 2556), การเมืองไทยหนีไม่พ้นวงจรอุบาทว์, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000099648>

เมืองไทย การไม่เป็นนายกรัฐมนตรีไม่ได้หมายความว่า ระบอบทษ.จะคลายอิทธิพลลง ตรงกันข้าม สถานการณ์จะยิ่งเลวร้ายลง ใครที่ต่อต้านจะถูกกลั่นแกล้งอย่างที่เรียกว่า “เช็กบิล” เพราะทษ.และสมุนเป็นพวกที่ไม่มีความเป็นนักกีฬา แม้ปากจะพร่ำพูดถึง “กตিকা” บ่อยๆ แต่ก็ไม่เป็นสุภาพบุรุษ”¹⁰⁰⁷

ในวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ.2557 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังคงใช้วิธีเดิม คือชี้ให้เห็นว่าถึงแม้ว่าตระกูล ช. จะไม่อยู่ในตำแหน่งทางการเมืองอีกต่อไปแล้ว แต่ “ระบอบ ทษ.” ก็จะไม่หมดไป เพราะในระบอบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง การใช้นโยบายประชานิยมย่อมจะทำให้พรรคเพื่อไทยได้รับเลือกตั้งต่อไป

“ในที่สุด (ยล.) ก็ถูกคำสั่งศาลรัฐธรรมนูญถอดถอนออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี แม้ว่ารัฐมนตรีบางส่วนจะถูกออกไป แต่ก็เป็นที่คาดหมายว่ารัฐมนตรีที่เหลือจะถูกออกไปเช่นกันจากกรณีการจมน้ำข้าว

ต้องถือว่านางสาวยิ่งลักษณ์ เป็นผู้สืบทอดระบอบทษ. ทุกคนรู้ว่านางสาวยิ่งลักษณ์เป็นนอมินี หรือตัวแทนหุ่นเชิดของทษ. และเป็นหุ่นเชิดที่ดีเพราะเชื่อฟังคำสั่งทุกอย่าง และสืบทอดนโยบายทุกด้าน รวมทั้งเปิดโอกาสให้มีการโกงกินกันอย่างมหาศาล

ถ้ามองความเป็นจริงแล้ว แม้ยิ่งลักษณ์จะไม่อยู่และไม่มีตระกูล ช. ในการเมืองไทย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าระบอบทษ.จะหมดไปจากการเมืองไทย ตรรกะที่ระบบการเลือกตั้งเช่นนี้ยังมีอยู่ และประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งส่วนหนึ่งยังคงเลือกพรรคเพื่อไทย และน่าจะเป็นการเลือกด้วยความนิยมมากขึ้น แทนที่จะเป็นการซื้อเสียงแต่เพียงอย่างเดียว”¹⁰⁰⁸

ตั้งแต่ พ.ศ.2549 มาแล้วที่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช พยายามทำให้คนไทยจำนวนมากเกิดความรู้สึกว่ากลัวว่าระบอบนี้จะดำรงอยู่อีกนาน และการกำจัด “ระบอบทษ.” เป็นเรื่อง

¹⁰⁰⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (23 เมษายน 2549), *ของจริงหรือของปลอม*, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000053746>

¹⁰⁰⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (11 พฤษภาคม 2557), *การพัฒนาประชาธิปไตยต้องใช้เวลา*, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000052133>

ยาก จำเป็นต้องเร่งดำเนินการอย่างเต็มที่ ทั้งนี้ ใน พ.ศ.2549 เป็นช่วงที่เริ่มเกิดกระบวนการตุลาการภิวัตน์ ชัยอนันต์ สมุทวณิช จึงเน้นด้วยว่าฝ่าย ท.ช.จะ “จัดการกับฝ่ายตุลาการ” เพื่อปลุกเร้าให้ตุลาการเร่งใช้อำนาจของฝ่ายตุลาการในการกำจัด “ระบอบ ท.ช.” และปลุกเร้าประชาชนให้การสนับสนุนกระบวนการตุลาการภิวัตน์ด้วย ดังจะเห็นได้จากบทความของชัยอนันต์ สมุทวณิช ที่กล่าวว่า “ผู้นำพรรคเดียวที่มีแนวทางนี้ย่อมครอบงำอำนาจนิติบัญญัติได้ แต่ครอบงำอำนาจตุลาการไม่ได้ แต่ต่อไปหากมีอำนาจนานเข้า ก็คงจะหาทางไปครอบงำฝ่ายตุลาการ โดยเฉพาะเมื่อมีเหตุการณ์เช่นนี้และได้บทเรียนแล้วว่า ฝ่ายตุลาการเริ่มมีบทบาทในทางการเมือง หาก ทช. อยู่ต่อไปก็ต้องจัดการกับฝ่ายตุลาการอย่างแน่นอน”¹⁰⁰⁹

เพื่อให้การวิเคราะห์น่าเชื่อถือ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยกตัวอย่างรูปธรรมกรณีมาเลเซีย โดยกล่าวว่า “ภายในทรายที่ฝังอยู่ก็คือ เมื่อรัฐบาลกุมอำนาจเกือบเบ็ดเสร็จเหมือนอย่างมาเลเซีย ประชาชนก็จะมีทางเลือกคือไม่มีที่พึ่งสุดท้าย สิ่งที่เกิดขึ้นในมาเลเซียก็คือรัฐบาลสามารถควบคุมการแต่งตั้งตุลาการได้ และแม้มาเลเซียจะมีสุลต่าน แต่ก็ไม่มีบทบาททางสาธารณะมากนัก”¹⁰¹⁰

การทำให้คนไทยกลัวว่า ทช. “จะอยู่ยาว” เกิดขึ้นอีกหลายครั้งเพื่อเร่งให้ฝ่ายต่างๆ เคลื่อนไหวทำลาย “ระบอบทช.” เช่น การเปรียบเทียบกับกรณีสิงคโปร์และมาเลเซีย พร้อมกับเน้นการมี “อำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด” และ “ปัจจัยที่จะถ่วงดุล...มีน้อยลง” เช่น

“(ทช.) มีแผนการจะอยู่ในวงการเมืองระยะยาวเหมือนกับลีควนยู และมหาเธร์ คืออย่างน้อยก็ 12 ปี ดังนั้น จึงมีการเตรียมการวางตัวบุคคลในตำแหน่งต่างๆ ทั้งในระบบราชการและรัฐวิสาหกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในต่างจังหวัด หาก (ทช.) สามารถอยู่ในตำแหน่งได้อีก 3-4 ปี ก็จะครอบงำองค์กรทุกองค์กรได้ โดยอาศัยกรอบกติกาของรัฐธรรมนูญ ซึ่งเอื้ออำนวยให้ฝ่ายบริหารมีอำนาจมาก

¹⁰⁰⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (4 มิถุนายน 2549), จะเกิดอะไรขึ้นในเดือนกรกฎาคม, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000073233> (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹⁰¹⁰ เรื่องเดียวกัน

เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญนั้น ต้องการให้เกิดเสถียรภาพของระบบการเมือง ไม่ได้ต้องการให้เกิดอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด แต่ (ทษ.) เป็นนักธุรกิจประเภทรับสัมปทานผูกขาดหรือกึ่งผูกขาด พฤติกรรมทางการเมืองจึงออกมาแบบนี้

ผมเคยพูดไว้นานแล้วว่า การเมืองไทยใน 20-30 ปีข้างหน้าจะเปลี่ยนไปอย่างมาก (ทษ.) จะมีอายุ 75-76 ปี ในอีก 20 ปีข้างหน้า นายสีกวนยู และมหาเธร์ก็มีอายุ 70 กว่าๆ ตอนที่อำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด เมื่อถึงเวลานั้น หาก พล.อ.เปรม ยังมีอายุยืน ก็จะมีอายุ 100 ปีแล้ว ปัจจัยที่จะถ่วงดุลอำนาจของนายกรัฐมนตรีก็จะมีน้อยลง (ทษ.) (ทษ.) เองเมื่อถึงเวลานั้นก็คงจะไม่เป็นผู้นำอย่างเป็นทางการ แต่คงจะปรับบทบาทตนเองเป็นรัฐมนตรีอาวุโสแบบสีกวนยู และคอยชักใยอยู่ข้างหลัง”¹⁰¹¹

ใน พ.ศ.2550 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุว่า

“มาในสมัยนี้ ระบอบเผด็จการไม่จำเป็นจะต้องเป็นระบอบที่ทหารเป็นใหญ่ เราเพิ่งเผชิญกับระบอบเผด็จการของพลเรือน ซึ่งดูยากเพราะอยู่ในกรอบของประชาธิปไตย คือมีการเลือกตั้ง มีสภา มีพรรคการเมือง เผด็จการโดยเสียงข้างมากเกือบเด็ดขาดนั้น ทำให้พรรคฝ่ายค้าน และผู้ตรวจสอบรัฐบาลไม่อาจทำอะไรได้ และกว่าจะรู้ว่ารัฐบาลได้ทำอะไรผิดไป ก็ต้องรอให้รัฐบาลนั้นหมดอำนาจไปเสียก่อน

การเป็นเผด็จการหรือไม่นั้น ต้องดูที่วิธีการใช้อำนาจและพฤติกรรมของผู้นำรัฐบาล ตลอดจนนักการเมือง และข้าราชการด้วย ในประเทศไทยเรา ความเป็นเผด็จการมีน้อยกว่าหลายประเทศในแอฟริกา และละตินอเมริกา ที่สำคัญก็คือ ระบอบเผด็จการมักไม่ยั่งยืน ไม่ต่อเนื่อง ในทางสังคมเสรีภาพถูกจำกัดแต่ก็มีสื่อมวลชนที่กล้าต่อสู้ ประชาชนโดยทั่วไปไม่สนับสนุนระบอบเผด็จการ และระบอบนี้มักเสื่อมลงเพราะพฤติกรรมของผู้นำ ลูกเมีย และญาติมิตร”¹⁰¹²

¹⁰¹¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (19 มีนาคม 2549), **ราชประชาสมาสัย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000037259>

¹⁰¹² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (3 มิถุนายน 2550), **รัฐบาลแบบพอเพียง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000064034>

ใน พ.ศ.2551 ชัยอนันต์ สมุทวณิช วิเคราะห์ผลที่จะตามมาจากระบบประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์ ดังความว่า

“เมื่อเกิดระบบพรรคเดียวขึ้น ความหวังที่จะให้สภาผู้แทนราษฎรทำหน้าที่ตรวจสอบรัฐบาลจึงน้อยลง ฝ่ายค้านสามารถทำหน้าที่ได้ในระดับหนึ่ง แต่ก็ไม่สามารถล้มรัฐบาลได้ ทั้งๆ ที่อาจมีข้อมูล และมีเหตุอันควรที่แสดงถึงความบกพร่องต่างๆ ของรัฐบาลได้”¹⁰¹³ และ “ในยามที่พรรคเดียวมีอำนาจมาก สามารถรวมพรรคเล็กๆ ไว้ได้โดยพรรคฝ่ายค้านไม่มีทางอาศัยกลไกทางรัฐสภาดำเนินการตรวจสอบถ่วงดุล “เผด็จการเสี่ยงข้างมาก” ได้”¹⁰¹⁴

ในช่วงที่เกิดการเคลื่อนไหวของ กปปส. ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังคงกล่าวถึงผลร้ายของ “เผด็จการโดยการเลือกตั้ง” ที่ “รัฐบาลมีอำนาจมาก” เพื่อเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญของการเข้าร่วมเคลื่อนไหวกับ กปปส. ดังความต่อไปนี้

“แนวโน้มการเป็นเผด็จการของรัฐ เผด็จการโดยการเลือกตั้ง โดยการปกครองของผู้ที่มาจากการเลือกตั้ง ซึ่งรัฐบาลมีอำนาจมาก ประชาชนจะคัดค้านอย่างไรก็ไม่เป็นผล รัฐบาลก็ยังออกกฎหมายที่ขัดต่อหลักนิติธรรมได้ เช่น พ.ร.บ.นิรโทษกรรม เป็นต้น ลึกๆ แล้วอยู่ที่รัฐบาลเข้าไปควบคุมระบบราชการ ด้วยการแต่งตั้งตำแหน่งสำคัญๆ โดยให้ผู้ที่ต่อต้านไม่ก้าวหน้าในหน้าที่ราชการ ทำให้กลไกราชการยอมสยบต่ออำนาจทางการเมือง ผมมีลูกศิษย์สอบได้ที่ 1 คณะรัฐศาสตร์ เก่งกาจมาก ไปเป็นนักการทูตที่อเมริกา ถูกย้ายไปเกาหลี แล้วก็ถูกย้ายไปลิเบีย เหตุผลเขากระซิบบอกผมว่าเป็นคนหัวแข็งต่อต้านระบอบทักษิณ. อำนาจเผด็จการอันนี้มันแทรกซึมเข้าระบบราชการ รวมทั้งระบบธุรกิจเศรษฐกิจ ถ้าใครไม่ยอมก็จะถูกตรวจสอบภาษีย้อนหลัง เหล่านี้ความจริงไม่ควรเกิดในระบอบประชาธิปไตย”¹⁰¹⁵

¹⁰¹³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (17 กันยายน 2549), ปฏิรูปการเมืองอีกครั้ง, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000117300>

¹⁰¹⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (6 กรกฎาคม 2551), การเมืองใหม่คือการเมืองแบบธรรมชาติ, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000079353>

¹⁰¹⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (24 พฤศจิกายน 2556), วิกฤตประเทศไทย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000145900>

ธีรยุทธ บุญมี

ใน พ.ศ.2546 ธีรยุทธ บุญมี เริ่มวิพากษ์วิจารณ์ระบบการเมืองภายใต้รัฐบาล ทษ. ที่ได้อำนาจมาจากการเลือกตั้งภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 อย่างตรงไปตรงมาว่ามีแนวโน้ม **“รวบอำนาจเบ็ดเสร็จ”** เพราะ **“เป็นการให้สัมปทานอำนาจ สร้างประชาธิปไตยสัมปทาน”** โดยสามารถตัดคนกลุ่มอื่นๆ ที่เคยมีส่วนร่วมทางการเมืองออกไป เช่น **“ตัดคนกลางคือกลุ่มนักการเมืองเดิม... ตัดเทคโนโลยี... ตัดปัญญาชน นักวิชาการอิสระ ที่เคยเป็นตัวกลางของความรู้ และวิพากษ์นโยบายระหว่างรัฐกับประชาชน... ตัด NGO กลุ่มเครือข่ายสังคม... คนเหล่านี้ถูกกดดัน กีดกันออก”** ซึ่งก่อให้เกิดผลเสียหลายประการ โดยธีรยุทธ บุญมี วิเคราะห์ว่า

“ผลที่ตามมาก็คือ การตรวจสอบของสังคมลดลง ทั้งจากการลดบทบาทภาควิชาการ ปัญญาชน เพิ่มบทบาทมืออาชีพในสังคมภาคธุรกิจ การแทรกแซงสื่อและองค์กรอิสระต่างๆ จากรัฐบาลและฝ่ายการเมือง

แนวเศรษฐกิจแบบ ทษ. เป็นส่วนหนึ่งของปรัชญาการเมืองของไทยรักไทย คือเสรีนิยม (liberal populist policy) คือการเอาประชานิยมมาสนับสนุนนโยบายเสรีนิยม ซึ่งก็คือการเปลี่ยนทรัพยากรทุกอย่างของประเทศรวมทั้งคนจนให้เป็นทุนและเป็นผู้บริโภค... คือการเปลี่ยนชาวบ้านให้เป็นผู้บริโภคและมีฐานะเป็นทุนที่ติดลบ คือเป็นหนี้สิน เมื่อมีผู้เป็นทุนติดลบ ก็ย่อมมีธุรกิจที่มีอานิสงส์ได้ทุนเป็นบวก... นโยบายเช่นนี้เป็นความรุนแรงอย่างเงียบที่ทุนนิยมเสรีกระทำต่อชาวบ้าน”¹⁰¹⁶

ธีรยุทธ บุญมี ระบุว่า การเกิดระบบเผด็จการที่หัวหน้าพรรคการเมืองสามารถ **“รวบอำนาจเบ็ดเสร็จ”** ทำให้เกิด **“ความขัดแย้งทางผลประโยชน์ (conflict of interest) เนื่องจากไทยรักไทยคุมทั้งธุรกิจขนาดใหญ่จำนวนมาก และคุมอำนาจทางการเมืองอย่างเบ็ดเสร็จ... คนจะระแวงสงสัยทุกนโยบายของรัฐบาล การปราบคอร์รัปชันก็อาจถูกมองว่าเป็นแบบมาตรฐานเชิงซ้อน (double standard) ... ละเลยการปราบคอร์รัปชันแบบบูรณาการหรือเชิงนโยบาย หรือการขาด**

¹⁰¹⁶ ธีรยุทธ บุญมี, “การประเมินภาพรวมเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองไทยหลังวิกฤตเศรษฐกิจ” ใน **ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี**, (อ้างแล้ว), น. 215-217. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

ธรรมชาติของธุรกิจของกลุ่มตนเอง” และการดำเนินนโยบายภายใต้การ “รวบอำนาจเบ็ดเสร็จ” ยังส่งผลให้ “หนี้สาธารณะสูง 57 % เกือบติดเพดาน 60 % ของ GDP...ควบคุมอำนาจเกือบสมบูรณ์ ทั้งการเมือง กองทัพ ตำรวจ...กรรมการตรวจสอบ นักวิชาการ เกือบเป็นอัมพาต”¹⁰¹⁷

ในวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2547 หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่าธีรยุทธ บุญมี วิจารย์ “ระบอบ ทษ.” และพรรคฝ่ายค้าน¹⁰¹⁸ ดังมีความบางตอนนี้

“ธีรยุทธ บุญมี...ระบุว่า การปฏิรูปการเมืองล้มเหลวเพราะเกิดการเมืองแบบตัดต่อ พันธุกรรม...กลายเป็นระบอบเผด็จการพรรคเดียว...

การเมืองพรรคเดียวจะนำไปสู่เผด็จการบุคคล ระบบญาติการิปไตยหรือ คณาธิปไตย ระบบอุปถัมภ์เชิงนโยบายต่อชาวบ้าน...ปัญหาที่ตามมาคือการสืบทอด ทายาททางการเมืองที่จะเป็นในหมู่พวกพ้องหรือเครือญาติ การเมืองใหม่คือการยึด อำนาจโดยกลุ่มทุนใหญ่ ที่ฉวยประโยชน์จากรัฐธรรมนูญใหม่ก้าวสู่อำนาจได้”¹⁰¹⁹

ในรายงานข่าวหนังสือพิมพ์ที่พาดหัวข่าวว่า “ธีรยุทธ ”วิพากษ์ “ทษ.” มุ่งเผด็จการ- สัมปทานชาติ” ยังได้กล่าวถึงคำเตือนของธีรยุทธ บุญมี ด้วยว่า “สิ่งสำคัญที่คนไทยต้องตระหนัก อีกอย่างคือ ปรัชญาเศรษฐกิจการเมืองของไทยรักไทย ก็คือ การขอเปลี่ยนจากสัญญาบริหาร ประเทศ 4 ปี ไปเป็นสัมปทานประเทศ 30 ปี โดยจะเพิ่มค่าเช่าและจ่ายโบนัสอย่างงามแก่ ประชาชนทุกๆ 4 ปี จากนั้นก็จะนำประเทศบางส่วนไปให้เช่าช่วงบ้าง ชักคอนแทรกซ์บ้าง ส่วน เนื้อๆ ของประเทศก็จะนำเข้าตลาดหุ้นภายในภายนอกเพื่อสร้างกำไรอย่างงาม ส่วนงบประมาณ หรือภาษีอากรประชาชนก็ขออาสาเป็นนายวาณิชธนกิจหรือกองทุนรวมบริหารให้”¹⁰²⁰ นอกจากนี้ ธีรยุทธ บุญมี ยังวิเคราะห์กลยุทธ์ของพรรคไทยรักไทยในการเพิ่มพูนอำนาจเพื่อจะครอบครอง

¹⁰¹⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 219.

¹⁰¹⁸ โปรดดูรายละเอียดของเนื้อหาทั้งหมดใน ธีรยุทธ บุญมี, “4 ปีระบอบทษ. ก้าวสู่การเมืองระบอบเผด็จการ พรรคเดียวของไทยรักไทยมุ่งยึดสัมปทานประเทศ” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (อ้างแล้ว), น. 224-236.

¹⁰¹⁹ ธีรยุทธ บุญมี, (28 กรกฎาคม 2547), *วิพากษ์“ทษ.”มุ่งเผด็จการ-สัมปทานชาติ*, ค้นหาเมื่อ 14 มกราคม 2559, จาก <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9470000028495>

¹⁰²⁰ เรื่องเดียวกัน.

อำนาจเผด็จการเบ็ดเสร็จ โดยเห็นว่าพรรคไทยรักไทย “ใช้ยุทธศาสตร์ 3 ระดับ คือ รวมกำลังส่วนหัว โดดเดี่ยวส่วนกลาง อุปถัมภ์ส่วนล่าง เพื่อสร้างการเมืองพรรคเดียว”¹⁰²¹

ใน พ.ศ.2557 ขณะที่มีการเคลื่อนไหวของ กปปส. ธีรยุทธ บุญมี วิเคราะห์ “ต้นเหตุของการเกิดกระแสปฏิรูปประเทศและการปฏิวัติประชาชน” ซึ่งต้นเหตุหนึ่งที่ธีรยุทธ บุญมี ระบุก็คือการที่ ทษ. “ทำลายเส้นแบ่งระหว่างบุคคล (ทษ.) กับพรรค ระหว่างฝ่ายบริหารกับนิติบัญญัติ กลายเป็นเผด็จการบุคคลโดยผ่านการเลือกตั้ง ...การเลือกตั้งคือกระบวนการเปลี่ยนบุคคลในครอบครัวยุทธ. ขึ้นมาครองอำนาจ”¹⁰²²

ในการต่อต้าน “ระบอบทษ.” ธีรยุทธ บุญมี ก็ทำให้เกิดความกลัวว่ากลุ่มทุนทษ. จะครองอำนาจเบ็ดเสร็จยาวนานและใช้อำนาจในการคอร์รัปชันอย่างมาก โดยได้วิเคราะห์ว่า

“รากเหง้าอำนาจทุนผนวกอำนาจการเมืองอย่างสามัญ 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ทุนการเงินโลกเคลื่อนไหวเข้าออกประเทศต่างๆ เพื่อลงทุนในกิจการที่กำไรดี เช่น โทรคมนาคม อสังหาริมทรัพย์ พลังงาน ฯลฯ ทำให้เกิดวิกฤติเศรษฐกิจ และทำให้เกิดกลุ่มทุนที่ร่ำรวยใหญ่โตกว่าในอดีต ในประเทศไทยกลุ่มทุนดังกล่าวได้ผันอำนาจเงินเข้าสู่การเมือง กลายเป็นทุนสามัญที่หวังครองอำนาจเบ็ดเสร็จยาวนาน

...คอร์รัปชันในประเทศสูงสุดเป็นประวัติการณ์ ทำให้คนจำนวนมากหมดความอดทนอดกลั้น ทุนการเมืองสามัญทำให้เกิดการคอร์รัปชันโดยตรงและโดยนอบาย การทับซ้อนผลประโยชน์ การฉกฉวยประโยชน์จากนโยบาย โครงการ และทรัพยากรทุกด้านของรัฐอย่างขนานใหญ่ และไร้ความละอาย”¹⁰²³

¹⁰²¹ เรื่องเดียวกัน .

¹⁰²² ธีรยุทธ บุญมี, (15 มกราคม 2557), **สุดท้ายของระบอบทษ.สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย ?** บทความเผยแพร่ใน ไทยพับลิก้า. ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://thaipublica.org/wp-content/uploads/2014/01/> (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹⁰²³ ธีรยุทธ บุญมี, (ม.ป.ป.) **ทบทวนทิศทางประเทศไทย**. ปาฐกถาพิเศษวาระ 35 ปี 14 ตุลา วันสืบสานประชาธิปไตย วันที่ 26 กรกฎาคม 2551 ณ อาคาร กีฬาสถาบัน ศูนย์เยาวชนกรุงเทพมหานคร (ไทย-ญี่ปุ่น), ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.14tula.com/activity/p-2551-teerayut.pdf>

สมบัติ อารังธัญวงศ์

สมบัติ อารังธัญวงศ์ กล่าวถึงการเกิดระบอบเผด็จการในระบอบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งว่า

“ที่ผ่านมา หากพรรคหนึ่งพรรคใดมีเสียงเด็ดขาดก็จะเป็นเผด็จการเลือกตั้ง ครอบงำสภา นำไปสู่การทุจริตซื้อสิทธิขายเสียง จะเป็นรัฐบาลต้องได้เสียงเกินครึ่งในสภาก็ต้องหนุนให้ถูกพรรคชนะให้มากที่สุด ด้วยวิธีการหาเงินช่วยซื้อเสียง คนที่หวังจะเป็นรัฐมนตรีก็ต้องหาเงินไปสนับสนุนให้ลูกน้องชนะ เป็นวงจรอุบาทว์ทางการเมืองไทย

เมื่อเป็นเผด็จการจากการเลือกตั้ง หมายความว่าหัวหน้าพรรคใหญ่จะครอบงำสภาทั้งหมดด้วยเช่นกัน สมาชิกส่วนใหญ่ของสภาไม่มีปากเสียง กฎหมายยังกำหนดอีกว่าจะลงสมัคร ส.ส. ต้องสังกัดพรรค 90 วัน ยิ่งทำให้การเมืองไทยอยู่ภายใต้อำนาจของหัวหน้าพรรคใหญ่โดยสิ้นเชิง”¹⁰²⁴

ส่วนการสร้างความกลัวต่อ “ระบอบทษ.” นั้น สมบัติ อารังธัญวงศ์ เน้นให้เห็นถึงความ เป็นเผด็จการของ ทษ. ดังที่ระบุว่า

“พันตำรวจโททษ.สามารถคุมอำนาจได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ทั้งในพรรคไทยรักไทยและ ข้าราชการประจำทั้งพลเรือน ตำรวจ และทหาร ไม่มีใครกล้าได้แย่งการปรับคณะรัฐมนตรี ถึงแม้ รัฐมนตรีที่จะถูกปรับจะไม่พอใจแต่ไม่มีใครกล้าคัดค้าน หรือแสดงความไม่พอใจขึ้นในพรรค เพราะทุกคนยอมสยบต่อผู้นำรัฐบาลหมด”¹⁰²⁵

เช่นเดียวกับนักวิชาการที่สนับสนุนฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” อื่นๆ สมบัติ อารังธัญวงศ์ แสดงให้เห็นว่า ทษ. ทำให้ฝ่ายนิติบัญญัติปราศจากความหมาย ดังความว่า

¹⁰²⁴ ชาวสด, (2 มีนาคม พ.ศ. 2554), สมบัติ อารังธัญวงศ์ ยันเจตนาแก้วงจรอุบาทว์การเมือง, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จ. ก. http://www.khaosod.co.th/view_news.php?newsid=TUROd2lyd3dNVEF5TURNMU5BPT0%3D

¹⁰²⁵ สมบัติ อารังธัญวงศ์, การเมืองการปกครองไทย: ยุคเผด็จการ-ยุคปฏิรูป, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ : เสมาธรรม, 2554), น. 893

“...ฝ่ายนิติบัญญัติจึงทำหน้าที่เสมือนฝ่ายธุรการของรัฐบาลเท่านั้น เป็นการยืนยันให้เห็นอย่างชัดเจนว่าระบอบประชาธิปไตยตามรูปแบบของไทยมิได้ส่งเสริมความเป็นอิสระของฝ่ายนิติบัญญัติแต่อย่างใด ดังนั้นเมื่อใดก็ตามที่รัฐบาลสามารถควบคุมเสียงข้างมากในสภาได้อย่างท่วมท้นการถ่วงดุลในการบัญญัติกฎหมายโดยฝ่ายค้านก็จะมีผลประการใด จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่ารูปแบบการเมืองของไทยเป็นรูปแบบที่ส่งเสริมให้ฝ่ายบริหารมีอำนาจเหนือฝ่ายนิติบัญญัติ ยิ่งฝ่ายบริหารสามารถควบคุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายรัฐบาลได้เด็ดขาดมากเพียงใดฝ่ายบริหารก็จะมีอำนาจเหนือฝ่ายนิติบัญญัติมากเท่านั้น”¹⁰²⁶

เมื่อสมบัติ ธำรงธัญวงศ์ เข้าร่วมเคลื่อนไหวกับ กปปส. ได้วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลพรรคเพื่อไทยที่เชื่อว่ามี ทษ. ควบคุมอยู่เบื้องหลัง มีใจความว่า ถึงแม้จะมาจากการเลือกตั้ง แต่ก็เป็นการเผด็จการ โดยกล่าวว่า “อย่างนี้ไม่เรียกว่าประชาธิปไตย หลักเสียงข้างมากในระบอบประชาธิปไตย มันต้องใช้เสียงข้างมากเพื่อประโยชน์ของประชาชน เมื่อใดที่คุณใช้เสียงข้างมากเพื่อประโยชน์ของตัวเองและพรรคพวก เราเรียกว่าเผด็จการจากการเลือกตั้ง สิ่งที่รัฐบาลได้ทำไปมันทำให้ความนิยมที่ประชาชนเคยมีต่อพรรคเพื่อไทยมันเสื่อมลง ความนิยมที่เคยมีต่อคุณทษ. มันเสื่อมลง”¹⁰²⁷

เท่าที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่านักวิชาการที่สนับสนุนฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” เน้นอยู่เนืองๆ ว่าชาติไทยและสังคมไทยจะได้รับผลกระทบจาก “ระบอบทษ.” หลายด้าน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นการวิเคราะห์ผลกระทบภายใต้ ความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ที่มีอิทธิพลอย่างสูงในสังคมไทย ทำให้คำอธิบายต่างๆ ของนักวิชาการที่สนับสนุนฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” เป็นที่เข้าใจได้ง่ายและมีพลังสูงในการผลักดันการเคลื่อนไหวทางการเมือง รวมทั้งทำลายความชอบธรรมของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งได้มาก และทำให้ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งกลายเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องเร่งหาทางแก้ไข

¹⁰²⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰²⁷ ไทยโพสต์, (1 ธันวาคม 2556), **โค่นระบอบทษ. อย่าให้เสียของ**, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.thaipost.net/tabloid/011213/82817>

ประการที่สาม การทำให้คนกลัวว่า “ระบอบทษ.” จะทำให้เกิดความรุนแรง และการเมืองไทยเดินมา “ถึงทางตัน” แล้ว

การทำให้คนกลัวว่าจะเกิดความรุนแรงและการเมืองไทยเดินมา “ถึงทางตัน” หรือ “ไร้ทางออก” แล้ว เป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้คนออกมาเคลื่อนไหวเพื่อขจัด “ระบอบ ท.ษ.” ซึ่ง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” เห็นว่าเป็นต้นตอของความรุนแรงและทำให้การเมืองไทยถึงทางตัน รวมทั้งการทำให้คนทั้งหลายยอมรับตุลาการภิวัตน์และรัฐประหาร โดยเห็นว่าจะช่วยยุติความขัดแย้งระหว่าง “คนเสื้อเหลือง” กับ “คนเสื้อแดง” ก่อนที่จะนำไปสู่การนองเลือด นอกจากนี้ในทัศนะของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” การขจัด “ระบอบ ท.ษ.” ยังเป็นการยุติสภาวะ “ทางตัน” หรือ “ไร้ทางออก” ทางการเมือง ทำให้การเมืองไทยพัฒนาก้าวหน้าต่อไปได้

ในช่วงที่มีการเลือกตั้งเดือนเมษายน พ.ศ.2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช แสดงความกังวลว่า จะเกิดความรุนแรง โดยวิเคราะห์ว่า “หากมี ส.ส.ไม่ครบ และแม้จะมีการเลือกตั้ง ส.ส.จำนวนที่ขาดไปอีกครั้งหนึ่ง ก็คงจะได้ ส.ส.ไม่ครบ หากรัฐบาลจะโง่งมการเลือกตั้งเพื่อให้ได้ ส.ส.ครบ ประชาชนก็จะไม่ยอมและคราวนี้คงจะเกิดการจลาจลวุ่นวายจนถึงขั้นเสียเลือดเสียเนื้อได้”¹⁰²⁸ และก่อนจะเกิดการรัฐประหาร พ.ศ.2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า จะต้องเร่งหาทางยุติปัญหา ก่อนที่จะเกิดความรุนแรง

“นี่ก็เกือบสิ้นเดือนกรกฎาคมแล้ว ถ้ายังไม่มีอะไรเกิดขึ้น ก็เป็นกรรมของประเทศไทย ผู้ที่ออกมาต่อต้านคัดค้าน ไม่ว่าจะเป็นสนธิ หรือใครๆ ต่างก็โดนข่มขู่ คุกคาม บ้ายสี ฟ้องร้อง โดยขบวนการที่มีการจัดตั้งอย่างเป็นระบบ หากไม่จบเร็วลากยาวไปถึงเดือนตุลาคม ผมเกรงว่าจะเกิดความรุนแรง และสังคมเราคงต้องเยียวยากขึ้นอีกนาน”¹⁰²⁹

ในการทำให้คนไทยกลัวว่า “ระบอบทษ.” จะเป็นสาเหตุให้เกิดความรุนแรง ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังใช้วิธีวิเคราะห์การเคลื่อนไหวของ นปช. โดยโต้แย้งความเห็นของ

¹⁰²⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (2 เมษายน 2549), การเมืองไทยหลังการเลือกตั้ง 2 เมษายน, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000044174>

¹⁰²⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (16 กรกฎาคม 2549), ผู้มีบารมีนอกรัฐธรรมนูญ, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000091103>

“นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ที่วิเคราะห์ว่าปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองเกิดจากความเหลื่อมล้ำของรายได้และทรัพย์สิน เพราะถ้าหากวิเคราะห์ว่าการเคลื่อนไหวของ “คนเสื้อแดง” เกิดขึ้นเพราะความเหลื่อมล้ำ ก็จะทำให้เป็นการเคลื่อนไหวที่มีความชอบธรรมทางการเมือง ดังนั้น ชัยอนันต์ สมุทวณิช จึงวิเคราะห์ว่าไม่ได้เกิดจากความเหลื่อมล้ำ แต่เกิดจากความผิดของทษ. ที่ต้องการช่วงชิงอำนาจคืน “ฉวยโอกาสนำประชาชนมาเป็นเครื่องมือ” ดังความว่า

“เมื่อผมเข้าไปร่วมเป็นกรรมการปฏิรูปประเทศ ผมทราบดีว่าปัญหาที่พูดคุยกันเป็นปัญหาที่รู้กันอยู่อย่างกว้างขวาง และมีการศึกษาวิจัย มีการจัดสัมมนากันมากแล้ว สิ่งที่ผมสนใจก็คือ ปัญหาใดหรือปัจจัยใดที่ทำให้ความขัดแย้งทางการเมืองกลายเป็นความรุนแรงทางการเมืองอย่างที่เป็นอยู่ถึงกับมีการจับอาวุธขึ้นต่อสู้กันเอง มีการก่อวินาศกรรม

คำตอบที่ผมคิดได้ก็คือ ไม่มีปัญหาใดที่เป็นปัญหาด้านความเป็นธรรม และความเหลื่อมล้ำโดยตรง แต่รากเหง้าของปัญหา คือ การช่วงชิงอำนาจกลับคืนมา และที่เกิดความรุนแรงก็เพราะมีผู้สนับสนุนทางการเงิน และอาวุธที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์เช่นนั้น โดยมีประชาชนเป็นตัวประกอบ

ดังนั้น แม้จะมีการนำนโยบายหรือมาตรการในการลดความเหลื่อมล้ำ และความไม่เป็นธรรมมาใช้ก็ตาม แต่ปัญหาของความรุนแรงก็ยังไม่หมดไป เมื่อเป็นเช่นนี้การปฏิรูปประเทศไทย จึงจะละเลยการปฏิรูปทางการเมืองไปเสียมิได้ ตัวปัญหาที่แท้จริงอยู่ที่การช่วงชิงอำนาจทางการเมือง และการป้องกันมิให้ผู้มีอำนาจตามระบอบประชาธิปไตยใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง หรืออาศัยความชอบธรรมทางการเมือง รวบอำนาจทางการเมืองจนถึงขั้นออกกฎหมาย และนโยบายเพื่อสนองผลประโยชน์ของตนเองและของกลุ่ม

ในการคิดถึงปัญหาของประเทศไทย ทุกคนพบว่าปัญหามีมากมายหลายด้าน และเกี่ยวพันกันหมด จึงต้องหามปัญหาที่เมื่อแก้แล้ว จะมีผลสะท้อนช่วยให้ลดทอนปัญหาอื่นๆ ไปด้วย ที่ยากก็คือ เราใช้แนวทางปฏิรูปซึ่งหมายความว่า ต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ต้องให้เกิดความสนับสนุนเห็นพ้องต้องกันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ต้องเป็นไปอย่างสงบ สันติ ไม่มีการบังคับ ชื่นใจกัน นี่เป็นความยากของการปฏิรูป

หลังจากที่คณะกรรมการปฏิรูปประเทศ คิดถึงเรื่องปัญหารายได้ ปัญหาที่ดิน และการถือครองทรัพย์สิน ปัญหาสวัสดิการ ปัญหาการศึกษา ปัญหาระบบราชการ การคลังและการงบประมาณ ปัญหาการกระจายอำนาจแล้ว ในที่สุดก็ต้องวกกลับมาถึงปัญหาการเมืองอีก และน่าจะต้องเน้นไปที่ปัญหาเฉพาะ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองกับข้าราชการ การตรวจสอบการใช้อำนาจของนักการเมือง การปรับเปลี่ยนระบบการเลือกตั้ง เพราะการเมืองเป็นตัวกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลง

ที่ต้องไม่ลืมก็คือ ในเมื่อปัญหาสังคมและเศรษฐกิจจะยังไม่หมดไป ทำอย่างไรจึงจะป้องกันมิให้กลุ่มผู้ฉวยโอกาสนำเอาประชาชนมาเป็นเครื่องมือได้ เรื่องนี้เป็นปัญหาเร่งด่วนมากกว่าเรื่องอื่นใด ที่เป็นไปได้ก็คือ ขจัดต้นตอของปัญหานี้ให้เด็ดขาดไป”¹⁰³⁰

เหตุการณ์ความรุนแรงในเดือนเมษายน พ.ศ.2553 กลายเป็นตัวอย่างรูปธรรมที่แสดงว่า “ระบอบทักษิณ” ทำให้เกิดความรุนแรง โดยที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุว่าฝ่ายที่ใช้ประชาชนเป็นเครื่องมือจนเกิดความรุนแรงนั้นเป็น “พลังที่ชั่วร้ายที่สุด” ที่ระบบการเมืองของไทยเปิดโอกาสให้ “สามารถมีบทบาทได้ทัดเทียมกับพลังที่มีเหตุผล” ดังความว่า

“ถึงเวลาแล้วที่รัฐจะต้องฟื้นฟูความสงบเรียบร้อยให้กลับคืนมา และถึงเวลาที่เราต้องมาช่วยทบทวนกันว่า การมีระบอบประชาธิปไตย แค่นั้นอย่างไร จึงจะป้องกันมิให้เกิดเหตุการณ์เช่นนี้ ไปๆ มาๆ หน้าทีของรัฐชั้นพื้นฐานกลับกลายเป็นเรื่องความมั่นคง ครั้งนี้เป็นलगบอกเหตุว่าสังคมไทยเราเปราะบางมาก โดยเฉพาะเมื่อสังคมมีระบอบการเมืองที่เปิดโอกาสให้พลังที่ชั่วร้ายที่สุด สามารถมีบทบาทได้ทัดเทียมกับพลังที่มีเหตุผล”¹⁰³¹

การแสดงให้เห็นว่า “ระบอบทักษิณ” ทำให้เกิดความรุนแรง ยังปรากฏในการบรรยายการกระทำของฝ่าย นปช. โดยใช้คำต่างๆ เช่น คำว่า “โจรอาชญากรรม” โดยกล่าวว่า

¹⁰³⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (8 สิงหาคม 2553), ปฏิรูปประเทศด้วยการขจัดต้นตอของปัญหา, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000109640> (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹⁰³¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (25 เมษายน 2553), ต้นทุนของประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000056645>

“น่าเป็นห่วงก็คือ ประชาธิปไตยแบบบ้าเลือด และฉวยโอกาสปล้นสะดมซึ่งน่าจะเรียกว่า “โจราธิปไตย” มากกว่า เพราะการปล้นมีสองแบบ คือ ประชาชนปล้นปล้น กับนักการเมืองปล้นเสียเอง จะปล้นแบบบุกเผาทุบร้าน หรือปล้นอย่างแนบเนียนแบบนักการเมือง มันก็คือ การปล้นเหมือนกัน”¹⁰³² หรือการบรรยายว่าเป็นการก่อการร้าย ดังความว่า

“เหตุการณ์ที่ผ่านมา จึงเป็นวิธีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอีกรูปแบบหนึ่ง คือ การผนวกกำลังของประชาชนกับกำลังของผู้ก่อการ และเป็นการก่อการร้ายในเขตเมือง แทนที่จะเป็นการต่อสู้ที่ยืดเยื้อยาวนานในชนบท ดังนั้น รัฐบาลจึงเผชิญกับปัญหาสองด้านพร้อมๆ กันไป คือ ด้านหนึ่งจะต้องพยายามขจัดเงื่อนไขที่ทำให้ประชาชนเข้าร่วมชุมนุม ในเวลาเดียวกัน ก็ต้องจัดการปราบปรามแกนนำของขบวนการทางการเมืองด้วย”¹⁰³³

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ชี้ให้เห็นด้วยว่า สภาวะ “โจราธิปไตย” และ “การก่อการร้าย” โดยฝ่าย “คนเสื้อแดง” ที่สนับสนุนทษ. นั้น ถึงกับทำให้ “รัฐล้มเหลวอยู่ระยะหนึ่ง” โดยที่มี “เขมร” เป็นกองกำลังสำคัญ ดังความว่า

“เมื่อเกิดเหตุการณ์นองเลือดครั้งที่แล้ว มีข่าวลือมากมาย บ้างก็ว่ากองกำลังติดอาวุธพวกเสื้อดำเป็นทหารเขมร โดยเจ้านายของพวกนี้รับเงินไป 500 ล้านบาท อีกพวกหนึ่งก็เป็นเขมรเหมือนกัน แต่เป็นลูกน้องนักการเมืองอีสานคนหนึ่งส่งเข้ามา

ระหว่างเดือนกว่าๆ ดูเหมือนอำนาจรัฐจะไม่มีผลบังคับ เพราะรัฐเองไม่สามารถจะปกป้องตนเองได้ จากการถูกยิงระเบิดเข้าใส่ การใช้กรอบของสิทธิประชาธิปไตยในการชุมนุม ทำให้รัฐมีข้อจำกัดในการใช้อำนาจ การใช้ ส.ส.ชนคนเข้ามาชุมนุม และผู้มีสิทธิพลต้องถือนำฝูงชนเข้าบุกทำลายสถานที่ราชการ ทำให้รัฐมีสภาพเป็น “รัฐที่ล้มเหลว” อยู่ชั่วระยะหนึ่ง”¹⁰³⁴

¹⁰³² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (6 มิถุนายน 2553), โจราธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000077925>

¹⁰³³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (8 สิงหาคม 2553), ปฏิรูปประเทศด้วยการขจัดต้นตอของปัญหา, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000109640>

¹⁰³⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (6 มิถุนายน 2553), โจราธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000077925>

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุว่าถึงการใช้เงินมหาศาลในการสร้างความรุนแรง โดยกล่าวว่า “การมีกองกำลังติดอาวุธ จำเป็นต้องใช้เงินจำนวนมาก ทั้งในการซื้ออาวุธ และการว่าจ้าง เหตุการณ์ครั้งที่แล้วมีการใช้เงินจำนวนมหาศาล กว่ารัฐบาลจะดำเนินการอายัดเงิน และควบคุม การใช้เงินของผู้สนับสนุนการชุมนุมก็หายไปแล้ว”¹⁰³⁵ และยังคงกล่าวด้วยว่า “(ทษ.) ให้สัมภาษณ์ สำนักข่าวรอยเตอร์ว่า ต่อไปประเทศไทยจะพบกับ “สงครามกองโจร” ซึ่งเป็นการต่อสู้ด้วยอาวุธ สงคราม การก่อการร้าย และน่าจะรวมถึงการลอบสังหารบุคคลสำคัญด้วย”¹⁰³⁶

นอกจากนี้ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังใช้คำอื่นๆ อีกหลายคำ เพื่อแสดงให้เห็นความรุนแรงที่เกิดจาก “ระบอบทษ.” เช่น “การจลาจล” ในเดือนเมษายน พ.ศ.2553 ที่เกิดจาก “คนชั่ว คนไร้อาชีพ คนถ้อยสฤล คนโกหกพกลม คนเห็นแก่เงิน ขาดตัว และนิยมความรุนแรง”¹⁰³⁷ และ “เด็กเร่ร่อนติดยาที่อยู่ในบางชุมชนได้ก่อเหตุปล้นสะดม และเผาอาคารหลายแห่ง”¹⁰³⁸ ฯลฯ

ชัยอนันต์ สมุทวณิช สรุปว่า “ในที่สุดแล้วความรุนแรงที่เกิดขึ้นก็ส่งผลให้ “ความหวังที่จะให้สังคมเรามีความสุขเช่นเดียวหมดไปแล้ว เพราะบาดแผล และเชื้อของความเกลียดชังได้แผ่ขยายเป็นวงกว้างไปทั่วทุกหย่อมหญ้า แม้จะไม่มีทษ. ความรู้สึกเคียดแค้น และความต้องการ ความรุนแรงก็ยังมีต่อไป”¹⁰³⁹

ประการที่สี่ การทำให้เห็นว่ากลไกและวิถีทางในระบอบประชาธิปไตยตามปรกติ ไม่อาจกำจัด “ระบอบทษ.” ได้

ในขณะเดียวกับการทำให้คนไทยรู้สึกถึงว่า “จะเกิดความรุนแรง” และการเมืองไทย “ถึงทางตัน” นักวิชาการที่สนับสนุนฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” ก็ทำให้ประชาชนเห็นว่า ไม่สามารถล้ม

¹⁰³⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (23 พฤษภาคม 2553), เมืองไทยไม่เหมือนเดิมอีกต่อไปแล้ว, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000070377>

¹⁰³⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰³⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (25 เมษายน 2553), ต้นทุนของประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000056645>

¹⁰³⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (23 พฤษภาคม 2553), เมืองไทยไม่เหมือนเดิมอีกต่อไปแล้ว, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000070377>

¹⁰³⁹ เรื่องเดียวกัน

“ระบอบทษ.” ตามวิถีทางในระบอบประชาธิปไตยได้ วิธีการดังกล่าวนี้จำเป็นเป็นวิธีการสำคัญประการหนึ่งที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” นำมาใช้ในการเรียกร้องให้ “มวลชนคนเสื้อเหลือง” มองเห็นความจำเป็นในการสนับสนุนกระบวนการตุลาการภิวัตน์ การรัฐประหาร ตลอดจนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ฯ และ กปปส. เพราะทำให้ “มวลชนคนเสื้อเหลือง” เห็นว่าไม่มีทางเลือกอื่นที่เป็นไปตามหลักการในระบอบประชาธิปไตยเหลืออยู่เลย ดังที่ สมบัติ อารังธัญวงศ์ กล่าวถึงปัญหาการซื้อสิทธิขายเสียงในการเลือกตั้งที่ส่งผลให้นักการเมืองมีอำนาจเบ็ดเสร็จ สามารถใช้อำนาจในการ “ถอนทุน” โดยที่ “ระบบการตรวจสอบอ่อนแอ” ซึ่งหมายความว่า การแก้ไขปัญหาโดยอาศัยกลไกในระบอบรัฐธรรมนูญนั้น เป็นเรื่องที่ไม่อาจหวังได้อีกต่อไป จำเป็นต้องอาศัยวิธีการอื่น ดังความว่า

“ระบบการตรวจสอบอ่อนแอ เมื่อการซื้อสิทธิขายเสียงทำให้รัฐบาลสามารถควบคุมฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารได้อย่างเด็ดขาด ระบบการตรวจสอบก็จะกลายเป็นอัมพาต รัฐบาลจึงใช้อำนาจฉ้อฉลได้อย่างสมบูรณ์ แม้โดยหลักการของระบอบประชาธิปไตยประชาชนมีอำนาจในการตรวจสอบและถอดถอน แต่ในความเป็นจริงประชาชนก็อ่อนแอเกินกว่าที่จะรวมพลังกันถอดถอน ทำให้รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งมีอำนาจไม่ต่างจากเผด็จการ เรียกว่า “เผด็จการจากการเลือกตั้ง”¹⁰⁴⁰

ปัญหา “ระบบการตรวจสอบอ่อนแอ” นี้ นักวิชาการที่สนับสนุนฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” อื่นๆ ก็เน้นเป็นอย่างมาก ในแง่ที่ทำให้การเมืองไทยถึง “ทางตัน” และต้องพึง “มาตรา 7 ตามรัฐธรรมนูญ” หรืออาศัยกระบวนการ “ตุลาการภิวัตน์” หรือแม้แต่การรัฐประหาร

“นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ที่วิเคราะห์ไว้อย่างชัดเจนและบ่อยครั้งที่สุดเกี่ยวกับปัญหาการเมืองไทยถึงทางตันและไม่อาจใช้กลไกตามปกติของระบอบประชาธิปไตยในการแก้ไขปัญหาได้ ก็คือ ชัยอนันต์ สมุทวณิช เช่น เมื่อเกิดการรัฐประหาร พ.ศ.2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึงพรรคการเมืองในประเทศอื่นๆ ซึ่งมีบทบาทในการควบคุมผู้นำพรรค “แต่พรรคการเมืองไทยไม่ได้เป็นแบบนั้น เราหมดหนทางที่จะอาศัยกระบวนการทางการเมืองปกติ

¹⁰⁴⁰ สมบัติ อารังธัญวงศ์, (6 พฤษภาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/755740181133642>

เปลี่ยนตัวผู้นำ จึงเกิดรัฐประหาร หากพรรคไทยรักไทยเป็นพรรคการเมืองตามหลักนิยมของระบอบประชาธิปไตยแล้ว ที่ประชุมพรรคก็น่าจะกดดันให้ (ทษ.) ลาออกจากหัวหน้าพรรค แล้วเลือกหัวหน้าพรรคคนใหม่เข้าไปเป็นนายกรัฐมนตรีแทน”¹⁰⁴¹

ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เขียนบทความว่า

“การเมืองยังอยู่ในทางตันเหมือนเดิม ปัญหาใหญ่ที่สุดของการเมืองไทยเวลานี้ก็คือ การขาดศรัทธาและความไว้วางใจในสถาบันหลักทางการเมือง นับตั้งแต่การไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี ไม่ศรัทธาในรัฐสภา ไม่เชื่อถือคณะกรรมการการเลือกตั้ง

ไม่น่าแปลกใจที่ผู้ประท้วงหวังพึ่งพระบารมี และเวลานี้ก็เห็นศาลเป็นที่พึ่ง แต่การเมืองก็ยังอยู่ในทางตัน เพราะกลไกสำคัญที่เป็นปัญหาเรื้อรัง คือการเลือกตั้ง ซึ่งแต่เดิมมีปัญหาเรื่องการโกงการเลือกตั้ง มาบัดนี้สิ่งที่แทรกซ้อนเข้ามาคือ องค์กรที่จัดการเลือกตั้งกำลังเป็นที่ไม่น่าไว้วางใจ หากขึ้นเป็นผู้จัดการเลือกตั้งต่อไปก็จะสร้างความกินแหนงแคลงใจอย่างไม่มีที่สิ้นสุด”¹⁰⁴²

ก่อนการรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2549 เพียง 9 วัน ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าว
ว่า “ในการควบคุมตรวจสอบนักการเมืองนั้น เรายังมีศาลยุติธรรมเป็นปราการสุดท้ายอยู่”¹⁰⁴³
สอดคล้องกับที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช เคยกล่าวไว้ในเดือนมิถุนายน ปีเดียวกัน ว่า “การที่สถาบัน
ศาลต้องเข้ามาจัดการปัญหาทางการเมือง เพราะเป็นสถาบันหนึ่งในสามอำนาจธิปไตย แสดงว่า
การเมืองไทยพบทางตันจริงๆ”¹⁰⁴⁴ คำกล่าวเหล่านี้สะท้อนถึงการคาดหวังว่าศาลหรือตุลาการจะ
ช่วยแก้ไขปัญหาทางการเมือง แทนกลไกตามระบอบประชาธิปไตยปกติ เพราะกลไก
เหล่านั้นตกอยู่ภายใต้การครอบงำของ ทษ. ไปแล้ว และชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังชี้ให้เห็นด้วย

¹⁰⁴¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (10 ธันวาคม 2549), **ต้องปฏิรูปพรรคการเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000151619> (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹⁰⁴² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (28 พฤษภาคม 2549), **บทบาทของสื่อในการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000069878>

¹⁰⁴³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (10 กันยายน 2549), **ช่วยกันป้องกันไม่ให้คนชั่วและบ้ามีอำนาจ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000114555>

¹⁰⁴⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (4 มิถุนายน 2549), **จะเกิดอะไรขึ้นในเดือนกรกฎาคม**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000073233>

ว่าการเลือกตั้งใหม่ซึ่งเป็นกลไกตามปกติในระบบประชาธิปไตยก็ไม่ใช่ทางออกของปัญหาการเมือง ซึ่งแสดงว่าการเมือง “ถึงทางตัน” อย่างแท้จริง จำเป็นต้องอาศัยการเคลื่อนไหวของมวลชน “คนเสื้อเหลือง” เพื่อไม่ให้เกิดการเลือกตั้งเกิดขึ้น ดังความต่อไปนี้

“นักการเมืองต่างลงความเห็นว่ วิธีนี้บ้คะแนนโดยนำหีบบัตรจากหน่วยมารวมนับที่ตัวจังหวัด เป็นการเปิดช่องทางให้มีการโกงกันง่ายเข้าและมากขึ้น แต่ก็ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการนับคะแนน นอกจากนั้นยังมีการกล่าวหาเรื่องการพิมพ์บัตรเกิน การที่กรรมการการเลือกตั้งไม่เป็นกลาง ดังนั้นแม้จะมีการตัดสินให้การเลือกตั้งครั้งที่แล้วเป็นโมฆะ แต่ก็ยังไม่มีความมั่นใจว่าการเลือกตั้งครั้งใหม่จะบริสุทธิ์ยุติธรรม”¹⁰⁴⁵

นอกจากจะเน้นว่าการเลือกตั้งไม่ช่วยแก้ปัญหาแล้ว ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังเน้นเรื่อง “หมดหนทางตรวจสอบ” ด้วย

“ปัญหาทางการเมืองของเราในเวลานี้ก็คือ การที่ประชาชนหมดหนทางที่จะทำให้การตรวจสอบรัฐบาลบังเกิดผล เพราะรัฐบาลคุมทั้งสภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภา รัฐบาลไม่สามารถตอบคำถามข้อข้องใจหลายเรื่องได้ โดยได้แต่อ้างกติกากและการมีเสียงข้างมาก แต่ประชาชนเองก็ยังไม่มั่นใจในกระบวนการกำกับดูแลการเลือกตั้งว่ามีความบริสุทธิ์ยุติธรรมจริง รัฐบาลเองก็ดำเนินนโยบายสร้างความนิยมด้วยการให้เงินช่วยเหลือประชาชน และข้าราชการในลักษณะต่างๆ เป็นการหาคะแนนนิยมโดยไม่คำนึงถึงปัญหาระยะยาวที่จะตามมา เช่น การเป็นหนี้ของประชาชนที่กู้ยืมจากแหล่งเงินกู้หลายแหล่งที่รัฐบาลจัดสรรเงินให้”¹⁰⁴⁶

อาจกล่าวได้ว่า เมื่อชัยอนันต์ สมุทวณิช ทำให้เห็นว่ากลไกสำคัญสองประการในระบบประชาธิปไตยไร้ประสิทธิภาพ ก็มักจะชี้ให้เห็นต่อไปว่ามีความจำเป็นต้องอาศัย “ที่พึ่งสุดท้าย” ซึ่งบางครั้ง “ที่พึ่งสุดท้าย” ก็เป็นศาลหรือตุลาการ และบางครั้ง “ที่พึ่งสุดท้าย” ก็เป็นสถาบัน

¹⁰⁴⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (28 พฤษภาคม 2549), บทบาทของสื่อในการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000069878>

¹⁰⁴⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (23 กรกฎาคม 2549), การเมืองไทยหลังทษ. (ออกไปแล้ว), ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000094208>

พระมหากษัตริย์ เช่น การเปรียบเทียบกับกรณีมาเลเซียซึ่งทั้งศาลและสูลต่านไม่อาจเป็นที่พึ่งได้ แสดงว่าสังคมไทยโชคดีกว่ามากที่สามารถพึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ กล่าวคือ “ภัยอันตรายที่แผ่ อยู่ก็คือ เมื่อรัฐบาลกุมอำนาจเกือบเบ็ดเสร็จเหมือนอย่างมาเลเซีย ประชาชนก็จะมีทางเลือกคือ ไม่มีที่พึ่งสุดท้าย สิ่งที่เกิดขึ้นในมาเลเซียก็คือรัฐบาลสามารถควบคุมการแต่งตั้งตุลาการได้ และแม้ มาเลเซียจะมีสูลต่าน แต่ก็ไม่มีบทบาททางสาธารณะมากนัก...”¹⁰⁴⁷

การเน้นโดยนักการเมืองที่สนับสนุนฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” เรื่องการเมือง “ถึงทางตัน” และฝ่าย ทษ. หรือรัฐบาล “ปิดกั้นโอกาสเปลี่ยนแปลงตามครรลองของระบอบประชาธิปไตย” จึงเกิดขึ้นเสมอในช่วงเวลาที่เห็นว่าควรจะต้องแก้ปัญหาโดยใช้วิธีการอื่นๆ ที่อยู่นอกเหนือวิธีการในระบอบประชาธิปไตย เช่น ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุว่า

“สถานการณ์ทางการเมือง “สุกงอม” เพราะรัฐบาลไม่ได้นำพาต่อธรรมเนียมปฏิบัติของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย จึงปิดกั้นวิถีทางการเปลี่ยนแปลงภายใต้กติการัฐธรรมนูญ อย่างสันติวิธี ระบอบประชาธิปไตยนั้นมีสองส่วนที่ต้องมีอยู่ควบคู่กันเสมอ ส่วนหนึ่งคือ บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่มีอยู่อย่างเป็นทางการ อีกส่วนหนึ่งคือ ธรรมเนียมปฏิบัติ การไม่ใช้ ธรรมเนียมปฏิบัติในระบบรัฐสภาที่พรรคเสียงข้างมากกุมอำนาจเด็ดขาด จึงทำให้การเปลี่ยน รัฐบาลตามครรลองของระบอบประชาธิปไตยเป็นไปได้”

ผมจึงเชื่อว่า รัฐประหารจะเกิดขึ้นในเร็ววันนี้ เพราะเหตุดังกล่าวมาแล้ว คือ รัฐบาลปิดกั้นโอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงตามครรลองนั่นเอง”¹⁰⁴⁸

และ

“รัฐประหารมักจะเกิดขึ้นเมื่อเกิดภาวะอุดตันทางการเมือง กล่าวคือหมดหนทางปกติตาม ครรลองประชาธิปไตย ที่จะเอารัฐบาลออกจากตำแหน่งซึ่งแสดงว่ารัฐบาลมีอำนาจมากจริงๆ จึง

¹⁰⁴⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (4 มิถุนายน 2549), จะเกิดอะไรขึ้นในเดือนกรกฎาคม, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000073233>

¹⁰⁴⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (3 สิงหาคม 2551), รัฐประหารจะเกิดขึ้นในสถานการณ์ใด, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000091057>

ต้องไปพึ่งกำลังทหาร ดังนั้นการมีอำนาจเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา แต่การมีอำนาจมากเกินไปก็เป็นภัยแก่ตัวเช่นกัน”¹⁰⁴⁹

และ

“บทบาทของทหารในการเมืองไทยเปลี่ยนไปมาก จากการเป็น “ผู้แทรกแซงนอกกติกา” มาเป็น “ผู้เฝ้าดูที่ลังเลในการเข้าแทรกแซง” การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นเพราะสังคมมีความหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น ขนาดและความโง่โง่ของปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง สังคมที่มีมิติของการค้า และการเมืองระหว่างประเทศผสมผสานอยู่ ทำให้ทหารรู้ว่า คณะทหารขาดความรู้ และประสบการณ์เพียงพอที่จะเข้าจัดการกับปัญหาเหล่านี้ได้

แต่สถานการณ์ทางการเมืองก็กดดันให้คณะทหารต้องเป็น “ผู้ตัดสินใจขั้นสุดท้าย” ในยามที่เกิดความขัดแย้งระหว่างฝ่ายต่างๆ อย่างที่หาทางออกไม่ได้ คณะทหารจะต้องพิจารณาอย่างทั่วด้าน และรอบคอบว่าจะดำเนินการอย่างไร”¹⁰⁵⁰

กล่าวได้ว่าการอธิบายการออกมาชุมนุมขับไล่รัฐบาลด้วยเหตุผลว่า “ช่องทางเอารัฐบาลออกตามวิถีทางประชาธิปไตย ไม่มี” เป็นวิธีการสำคัญที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช ใช้อยู่เสมอเพื่อเน้นว่าการเมือง “ถึงทางตัน” และจำเป็นต้องใช้วิธีการนอกกระบวนการรัฐสภาหรือนอกกรอบกติกาประชาธิปไตยเพื่อแก้ไขปัญหา

“ถ้าเราต้องการให้ระบอบการเมืองแบบนี้คงอยู่ต่อไปโดยไม่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การเมืองใหม่ นักการเมืองโดยระบอบก็ต้องเข้าใจว่า การมาจากการเลือกตั้งไม่ได้ทำให้เกิดความชอบธรรมโดยไม่มีเงื่อนไข รัฐบาลจะต้องมีความรับผิดชอบร่วมกัน แต่ที่มีคนออกมาชุมนุมขับไล่ก็เพราะช่องทางในการที่รัฐบาลจะออกไปตาม

¹⁰⁴⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (12 พฤษภาคม 2556), ปราบการด้านสุดท้ายของประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000056830>

¹⁰⁵⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (3 สิงหาคม 2551), รัฐประหารจะเกิดขึ้นในสถานการณ์ใด, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000091057>

วิถีทางประชาธิปไตยมันไม่มี ประชาธิปไตยกลายเป็นยันต์คุ้มกันรัฐบาล ประชาชนจึงต้องการการเปลี่ยนแปลง”¹⁰⁵¹

ใน พ.ศ.2554 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เสนอให้ใช้มาตรา 7 เพราะการเมืองไทย “ถึงทางตัน” ดังความว่า “ผมเคยเรียกร้องให้มีการใช้มาตรา 7 แต่ก็เป็นเพราะในขณะนั้น สภาวการณ์ทางการเมืองถึงทางตัน และผมก็ไม่อยากให้มีการปฏิวัติ การใช้มาตรา 7 เป็นไปตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ การมีมาตรา 7 ไว้ในรัฐธรรมนูญเป็นการวางมาตรการที่จะแก้ไขปัญหาเมื่อมีความขัดแย้งอย่างไม่มีทางออก ไม่ใช่ให้ใช้พร่ำเพรื่อในสถานการณ์ปกติ”¹⁰⁵²

ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2556 เมื่อต้องการสนับสนุนการเคลื่อนไหวของ กปปส. ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังคงเน้น “วิกฤตประเทศไทย” เพื่อแสดงว่าการเมืองไทย “ถึงทางตัน” เพราะระบบการเลือกตั้งทำให้ “เราไม่สามารถหาทางออกได้”

“การเมืองเป็นตัวปัญหาของมันเองที่ก่อวิกฤต เราต้องมาคิดทบทวนกันดูว่าระบอบการเมืองที่เป็นอยู่นี้เหมาะสมหรือไม่ แต่เป็นเรื่องยากเพราะว่าระบบการเลือกตั้งที่เราบอกว่าเป็นความชอบธรรม แต่เราก็ไม่สามารถสกัดกั้นอำนาจเงินและการซื้อเสียงได้ และเราก็ไม่สามารถหาทางออกได้ แล้วเราจะสามารถปฏิรูปกันอย่างไร”¹⁰⁵³

เมื่อชี้ให้เห็นว่าการเมืองไทยถึง “ทางตัน” จนไร้ทางออกแล้ว ความคิดที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช เสนอเพื่อให้การเมืองไทยพ้นจาก “ทางตัน” ก็มีตั้งแต่การพึ่งพระบารมีพระมหากษัตริย์ (ดังกล่าวนมาแล้ว) การอาศัยกระบวนการตุลาการภิวัตน์ ตลอดจนการสนับสนุนให้กองทัพทำการรัฐประหาร “เมื่อการกวาดล้างนักการเมืองเหล่านี้ มีอาจอาศัยกลไกและกระบวนการทางนิติบัญญัติได้ เราจึงเห็นบทบาทของฝ่ายตุลาการที่เพิ่มมากขึ้น นักการเมืองจึงบ่นว่า ศาลทำให้ฝ่ายบริหารไม่อาจปฏิบัติงานได้ ในอำนาจอธิปไตยสามด้านนี้ ในที่สุดฝ่ายตุลาการก็จะมีบทบาท

¹⁰⁵¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (20 กรกฎาคม 2551), ความชอบธรรมที่มีเงื่อนไข. ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000085133> (เน้นโดยชัยอนันต์ สมุทวณิช).

¹⁰⁵² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (17 เมษายน 2554), กระจายอำนาจให้ประชาชน. ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000047147>

¹⁰⁵³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (24 พฤศจิกายน 2556), วิกฤตประเทศไทย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000145900>

สำคัญในการเอานักการเมืองออกจากตำแหน่ง ในเมื่อนักการเมืองไม่ทำตามธรรมเนียมปฏิบัติ”¹⁰⁵⁴ และ “การปฏิวัติรัฐประหารเป็นวิธีการแก้ปัญหาทางการเมืองเมื่อเกิดวิกฤตทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และถึง “ทางตัน” หรือไม่ก็เกิดความวุ่นวาย ความรุนแรงจากการปะทะกันระหว่าง รัฐบาลกับประชาชน หรือระหว่างประชาชนต่างกลุ่มกัน”¹⁰⁵⁵

อนึ่ง เมื่อเกิดการใช้กำลังทหารในการสลายการชุมนุม ในเดือนเมษายน 2553 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ลงความเห็นไว้ว่า “เหมาะสมแล้วที่รัฐ...ใช้กำลัง” เพราะเป็นการแก้ปัญหาการต่อสู้ ระหว่าง “พลังที่ชั่วร้ายที่สุด” กับ “พลังที่มีเหตุผล” พร้อมกับบรรยายว่า

“สภาพที่เกิดขึ้นกลางถนนราชดำเนิน ไม่ใช่การเคลื่อนไหวทางประชาธิปไตย แต่เป็น สภาพตามธรรมชาติ ก่อนที่จะมีรัฐหรือการปราศจากอำนาจรัฐ ที่ผู้คนรบราฆ่าฟันกันอย่างไม่ หน็ดเหนียวทารุณ ทำให้นึกถึงกวีนิพนธ์ชื่อ “The Second Coming” ของ W. B. Yeats ตอนหนึ่ง ที่ว่า

“The Best lack all convictions, while

The Worst is full of passionate intensity”

คือ คนดีขาดความเชื่อมั่น ในขณะที่คนเลวทรามดำซ้ำเติมไปด้วยความกระหึ่ม ครอบหรืออย่างเต็มเปี่ยม”¹⁰⁵⁶

ผลงานของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ที่ทำให้เกิดความกลัว “ระบอบทษ.” ใน แ่งต่างๆ ดังกล่าวมานี้ ไม่เพียงแต่จะช่วยสร้างความชอบธรรมให้แก่การใช้กลไกของระบบรัฐสภา ในการโค่นล้ม “ระบอบทษ.” เท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อความรู้สึกนึกคิดของ “มวลชนคนเสื้อเหลือง” ในแง่ที่ทำให้รู้สึกเกลียดชัง ทษ. และกลุ่มคนตลอดจนพรรคการเมืองที่สนับสนุน ทษ. และความ

¹⁰⁵⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (20 กรกฎาคม 2551), ความชอบธรรมที่มีเงื่อนไข, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000085133>

¹⁰⁵⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (6 กุมภาพันธ์ 2554), ปฏิวัติ!, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000016130>

¹⁰⁵⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (25 เมษายน 2553), ต้นทุนของประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000056645>

กล่าว “ระบอบทษ.” กลายเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทยสืบต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อ “คนเสื้อเหลือง” ต้องการ “ปฏิรูปก่อนเลือกตั้ง” เพื่อป้องกันมิให้ “ระบอบทษ.” กลับมาครอบงำระบบเศรษฐกิจและการเมืองไทยในอนาคต ในขณะที่มีคนจำนวนมากที่ต้องการการเลือกตั้งเพื่อให้พรรคการเมืองของ ทษ. ได้ปกครองประเทศต่อไป

การผลิตซ้ำความหมาย “ระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกไม่เหมาะสมกับสังคมไทย”

จากการที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ผลิตซ้ำวาทกรรมต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น รวมทั้งการแสดงให้เห็นถึงผลกระทบที่ร้ายแรงต่างๆ ของประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง ล้วนแต่นำไปสู่การลดความสำคัญของ “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ลงไป และยังเท่ากับเป็นการยืนยันด้วยว่า “ระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตก” (ซึ่งให้ความสำคัญแก่การเลือกตั้ง) ไม่เหมาะสมกับสังคมไทย

ได้กล่าวแล้วว่าแนวความคิด ที่ว่า “ระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกไม่เหมาะสมกับสังคมไทย” นี้ ถือกำเนิดขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อให้เหตุผลว่ายังไม่ควรมีการเลือกตั้งหรือการใช้ระบบรัฐสภาที่มีผู้แทนราษฎรจากการเลือกตั้งในสังคมไทย และแนวคิดนี้ได้รับการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นวาทกรรมที่มีพลังสูง เช่นเมื่อมีการเสนอแนวคิด “ประชาธิปไตยแบบไทย” เพื่อการร่างรัฐธรรมนูญในระหว่าง พ.ศ.2507-2508 ก็พยายามเน้นเสถียรภาพของฝ่ายบริหารและลดความสำคัญของรัฐสภา (ดังกล่าวมาแล้ว) เป็นต้น

“นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” นำแนวความคิด “ระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกไม่เหมาะสมกับสังคมไทย” มาผลิตซ้ำอย่างเข้มข้นและต่อเนื่อง จนกลายเป็นวาทกรรมที่มีอิทธิพลสูงในสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่าง พ.ศ.2548-2557 อันนำไปสู่ วาทกรรมที่สำคัญอีกวาทกรรมหนึ่งคือ การปกครองของประเทศไทยควรเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่มีลักษณะเฉพาะที่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของสังคมและวัฒนธรรมไทย และสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ชัยอนันต์ สมุทวณิช

ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดของการผลิตซ้ำความคิดที่ว่า “ระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกไม่เหมาะกับสังคมไทย” และเน้นว่า “ระบอบประชาธิปไตยของไทยควรสอดคล้องกับลักษณะพิเศษของสังคมและวัฒนธรรมไทย” ปรากฏในบทความของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช เช่น ในกลางปี พ.ศ.2554 ชัยอนันต์ สมุทวณิช วิเคราะห์ประชาธิปไตยแบบตะวันตกว่านำไปสู่สภาพที่ไม่พึงปรารถนา และแสดงให้เห็นความดั่งามที่มีอยู่ใน “ปรัชญาพอเพียง” เช่น

“ระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกเป็นระบอบการปกครองที่สร้างความมั่งคั่งสมบูรณ์ขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจไปอย่างไม่มีขอบเขต คำถามก็คือ แล้วเป้าหมายสุดท้ายของชีวิตคนเราคืออะไร ประชาธิปไตยแบบทุนนิยม ส่งเสริมให้เกิดการแข่งขัน การดิ้นรน การแสวงหาอย่างไม่รู้จักพอ

ในทางตรงกันข้าม ปรัชญาความพอเพียงเหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน เพราะความสุขอยู่ที่ความพอเพียง การร่วมมือกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทำให้ชุมชนมีแต่ความสงบสุข ดังนั้นประชาธิปไตยแบบไทยเราควรมีปรัชญาแห่งความพอเพียงกำกับเป็นกรอบอยู่ด้วย”¹⁰⁵⁷

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวด้วยว่า “ประชาธิปไตยแบบตะวันตกนั้น เป็นระบอบการเมืองที่มีไว้เพื่อป้องกันและส่งเสริมระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม นี่จึงเป็นสาเหตุให้ประชาธิปไตยสนองตอบแต่ความต้องการและผลประโยชน์ของนายทุนและชนชั้นกลาง จนมีข้อสรุปว่า ปัจจัยสำคัญของการมีประชาธิปไตยก็คือ การมีชนชั้นกลางสนับสนุน”¹⁰⁵⁸ และยังระบุว่า “การเลือกตั้งเป็นเพียงเสียงเดียวของการจัดการตนเองเท่านั้น ที่ถูกนั้นการจัดการตนเองเป็นการจัดการวิถีชีวิตอย่างรอบด้าน”¹⁰⁵⁹

¹⁰⁵⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (31 กรกฎาคม 2554), ประชาธิปไตยแบบพอเพียง, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000094599>

¹⁰⁵⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (7 สิงหาคม 2554), ประชาธิปไตยแบบพอเพียง (2), ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000098104>

¹⁰⁵⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (31 กรกฎาคม 2554), ประชาธิปไตยแบบพอเพียง, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000094599>

ธีรยุทธ บุญมี

นอกจากธีรยุทธ บุญมี จะเน้นว่าระบอบประชาธิปไตยของไทยควรมีลักษณะเฉพาะ (ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า) แล้ว ยังอ้างอิงนักคิดตะวันตกเพื่อแสดงให้เห็นว่า ไม่ควร “มองประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมคลาสสิกหรือเชิงเดียว” เพราะแม้แต่นักคิดตะวันตกก็ยอมรับ “เสรีนิยมแบบพหุนิยม มองว่าโลกที่เป็นจริงมีความหลากหลายแตกต่างทางความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิต” ซึ่งหมายถึงการที่แต่ละสังคมสามารถมีระบอบประชาธิปไตยที่สอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งแตกต่างจากสังคมอื่นๆ ดังที่ได้วิเคราะห์ไว้ว่า

“เพื่อไทยและแกนนำเสื้อแดงมองประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมคลาสสิกหรือเชิงเดียว (monism) คือเชื่อว่าเมื่อมีความเท่าเทียมกันในการใช้สิทธิสมบูรณของบุคคลในการเลือกตั้งแล้ว เหตุและผลที่ผู้เลือกตั้งใช้เลือกผู้แทนย่อมนำไปสู่การแก้ปัญหาและความก้าวหน้าโดยอัตโนมัติ (เป็นอิทธิพลความคิดตะวันตกแบบคริสต์ เพราะปัญญาเหตุผลจะนำไปสู่ความเข้าใจกฎธรรมชาติ ทั้งสองอย่างมีพลังอำนาจเพราะมีที่มาจากพระเจ้า จึงยอมทำให้เกิดความดีและความก้าวหน้า เช่นอังกฤษเชื้อหลัก “อำนาจสูงสุดเป็นของสภา” (parliamentary supremacy) สภาจะออกกฎหมายอะไรเช่นให้ข้างออกลูกเป็นลิงก็ได้ หลักศีลธรรมสำคัญน้อยกว่าสิทธิและหลักความเท่าเทียมกัน ปัจจุบันอังกฤษยอมรับให้สภาถูกตรวจสอบโดยตุลาการได้ แต่พรรคเพื่อไทยยังไม่ยินยอม (จึงเชื่อว่าตัวเองออก พ.ร.บ. นิรโทษกรรมสุดซอยได้) อย่างไรก็ตาม มีประชาธิปไตยกระแสหลักๆ (ซึ่งมีนักคิดตั้งแต่ John Locke, John Rawls, Isaiah Berlin, Joseph Raz, Ronald Dworkin, John Gray ฯลฯ) ที่เรียกว่าเสรีนิยมแบบพหุนิยม มองว่าโลกที่เป็นจริงมีความหลากหลายแตกต่างทางความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิต ซึ่งจะลดทอนให้เหลือเพียงอย่างเดียวไม่ได้ ต้องดำรงอยู่ด้วยกัน (Modus Vivendi) ต้องยืดหลักอดทนอดกลั้น (toleration) ซึ่งกันและกัน และบางครั้งสิทธิก็ขัดแย้งกันเอง สิทธิรัฐกับบุคคลขัดแย้งกัน ความเท่าเทียมกันกับเสรีภาพก็ขัดแย้งกัน เช่น คนรวยจะอ้างความเท่าเทียมกันเสียภาษีเท่าคนจนไม่ได้ เด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี ก็ไม่มีสิทธิลงคะแนนเสียง สตรีทั่วโลกเพิ่งมีสิทธิลงคะแนนเลือกตั้งได้เมื่อไม่นานมานี้ คนชนชาติส่วนน้อยหลายกลุ่มในทุกประเทศยังไม่สามารถอ้างสิทธิเพื่อมีโรงเรียนสอนภาษาของตัวเองได้

รถบรรทุกขนาดใหญ่ต้องวิ่งเลนซ้ายสุด ในประเทศไทยในวันสำคัญของศาสนาพุทธมีกฎหมายห้ามขายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ คนที่มีความเชื่ออื่นจะอ้างสิทธิความเท่าเทียมกันก็ไม่ได้ เป็นต้น”¹⁰⁶⁰

นอกจากการแสดงให้เห็นถึงปัญหาจากระบบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง เพื่อผลิตซ้ำวาทกรรม “ประชาธิปไตยแบบตะวันตกไม่เหมาะสมกับสังคมไทย” แล้ว ในสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ปัญหาอันเกิดจากนักการเมืองและประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง ยังนำไปสู่การสนับสนุนการเมืองนอกระบบรัฐสภา อันได้แก่ กระบวนการ ตุลาการภิวัตน์ การรัฐประหาร การเคลื่อนไหวของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และการเคลื่อนไหวของ กปปส. ดังจะได้วิเคราะห์โดยละเอียดต่อไป

การสร้างวาทกรรมเพื่อสนับสนุนการเมืองนอกระบบรัฐสภาในภาวะวิกฤตทางการเมือง โดย “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง”

การเสนอความคิดและความรู้เพื่อให้ประชาชนรับรู้ “ความจริง” เกี่ยวกับปัญหาจากระบบ “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ที่ทำให้เกิด “วงจรอุบาทว์” และเพื่อให้ประชาชนมีความเชื่อว่ากลไกต่างๆ ในระบบประชาธิปไตยดังที่เป็นอยู่ในประเทศไทยไม่สามารถจัดการปัญหาได้เกิดขึ้นในสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่ทวีความรุนแรงถึงระดับวิกฤต (ดังที่ได้วิเคราะห์ในบทที่ผ่านมา) เพราะ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ต้องการให้หลายฝ่ายออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อแก้ปัญหาที่มาจาก “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ที่สำคัญคือ ตุลาการ กองทัพ และประชาชน โดยสนับสนุนให้ตุลาการออกมาแก้ปัญหาในนามของ “ตุลาการภิวัตน์” อันเป็นการแก้ปัญหาในกรอบของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” การสนับสนุนกองทัพให้ทำการรัฐประหาร (หรือยอมรับการรัฐประหาร) โดยให้ความหมายว่าเป็นการทำหน้าที่รักษาไว้ซึ่ง “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” และการสนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของประชาชนในนาม “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” และ

¹⁰⁶⁰ ธีรยุทธ บุญมี, (15 มกราคม 2557), สุดท้ายของระบอบทษ.สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย ? บทความเผยแพร่ใน ไทยพับลิก้า, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://thaipublica.org/wp-content/uploads/2014/01/>

“คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (กปปส.) โดยให้ความหมายว่าเป็น “ประชาธิปไตยทางตรง” และ “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” เพื่อทำให้ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” มีความมั่นคงและยั่งยืน

เห็นได้ชัดว่า ทั้ง ตุลาการภิวัตน์ การรัฐประหาร และการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” และ “คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ล้วนเป็น **“การเมืองนอกกระบบรัฐสภา”** ซึ่ง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ให้การสนับสนุนหรือยอมรับ นอกจากการสนับสนุนด้วยการผลิตข่าววาทกรรมต่างๆ ที่มีผลในทางลดความสำคัญของการเลือกตั้ง และวาทกรรมที่ว่า “ประชาธิปไตยแบบตะวันตกไม่เหมาะสมกับสังคมไทย” และเน้นว่าระบบการเมืองไทยมีปัญหาสำคัญๆ หลายประการอันเกิดจาก “ระบอบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” รวมทั้งปัญหาอันเกิดจาก “ระบอบ ท.ช.” (ดังที่กล่าวมาแล้ว) “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ยังเข้าร่วม หรือสนับสนุน หรือสร้างความชอบธรรมให้แก่การเคลื่อนไหวทางการเมืองนอกกรอบสภาเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนกระบวนการตุลาการภิวัตน์ ตั้งแต่ พ.ศ.2549 การรัฐประหารใน พ.ศ.2549 และใน พ.ศ.2557 และการเคลื่อนไหวของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และการเคลื่อนไหวของ กปปส. ใน พ.ศ.2548 เป็นต้นมา

ในการสนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองนอกกรอบรัฐสภานี้ นักวิชาการที่สนับสนุน “คนเสื้อเหลือง” ให้เหตุผลว่าไม่อาจพึ่งพรรคฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร เนื่องจาก “พรรคฝ่ายค้านก็อ่อนแอ เพราะที่ผ่านมาไม่ตระหนักว่าการเมืองเข้าสู่ยุคของการเปลี่ยนรูปแบบ ยังต่อสู้ขัดแย้งแบ่งกลุ่มก๊อบเบก้า (factional politics) จึงนำไปสู่ภาวะเสื่อมความนิยม” และ “รวมแล้วพรรคฝ่ายค้านจะอ่อนแอ ทั้งในด้านความคิด บุคลากร ฐานทรัพยากร จะมีที่นี้รวมเพียงประมาณ 100 กว่าเสียงและในสมัยหน้าไทยรักไทยก็จะกดดันชาติไทยและมหาชนให้สลายตัวและเข้าร่วมรัฐบาลตามยุทธวิธีเดิมที่ใช้ในช่วงสมัยแรกได้ง่ายดายอีกด้วย ซึ่งพวกนี้ก็พร้อมอยู่แล้ว”¹⁰⁶¹ ส่วน

¹⁰⁶¹ ธีรยุทธ บุญมี, (28 กรกฎาคม 2547), **วิพากษ์“ทช.”มุ่งเผด็จการ-ล้มปทานชาติ**, ค้นหาเมื่อ 14 มกราคม 2559, จาก <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9470000028495>

องค์กรอิสระต่างๆ ก็ถูกทำให้อ่อนแอจนไม่อาจตรวจสอบนักการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังจะได้วิเคราะห์ในรายละเอียดต่อไป

การเสนอความคิดและความหมายเพื่อสนับสนุนกระบวนการตุลาการภิวัตน์

ในการสร้างวาทกรรมเพื่อสนับสนุนกระบวนการตุลาการภิวัตน์ นักวิชาการที่สนับสนุน “คนเสื้อเหลือง” ใช้วิธีการต่างๆ กัน

ชัยอนันต์ สมุทวณิช

แม้ว่าผู้ที่บัญญัติศัพท์เรียกกระบวนการนี้ว่า “ตุลาการภิวัตน์” จะได้แก่ ธีรยุทธ บุญมี แต่ความคิดที่ให้ตุลาการมีบทบาททางการเมืองนั้น ชัยอนันต์ สมุทวณิช เสนอก่อนธีรยุทธ บุญมี โดยเสนอครั้งแรกในวันที่ 28 พฤษภาคม 2549⁸⁷ เพื่อเน้นบทบาทของศาลในหลายด้านด้วยกัน แต่ชัยอนันต์ สมุทวณิช เริ่มเขียนเรื่องตุลาการภิวัตน์อย่างจริงจังในเดือน มิถุนายน พ.ศ.2549

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึง “ฝ่ายตุลาการกับบทบาททางการเมือง” ว่า “โดยปกติศาลจะไม่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมือง แต่ในอดีตศาลได้มีการพิพากษาลงโทษนักการเมืองไปหลายคน ไม่ว่าใครจะกดดันหรือหว่านล้อมซักจนอย่างไรก็เป็นการยากที่จะทำให้ศาลยอมตาม”¹⁰⁶² อย่างไรก็ตาม “ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ฝ่ายตุลาการได้รับบทบาทมากขึ้น คงเป็นเพราะฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายบริหารได้รับความเชื่อถือน้อยลง”¹⁰⁶³ และชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็สนับสนุนแนวความคิดที่ว่าจำเป็นต้องให้ศาลเข้ามามีบทบาททางการเมืองเพราะการเมืองไทยมีปัญหาที่รุนแรง เช่น “การเมืองไทยในยุคปัจจุบัน เป็นการเข้าครอบงำองค์กรอิสระ ฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติถูกควบคุมอย่างเด็ดขาดไปแล้ว ตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดการครอบงำองค์กรอิสระก็คือ

¹⁰⁶² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (18 มิถุนายน 2549), ฝ่ายตุลาการกับบทบาททางการเมือง, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000078980>

¹⁰⁶³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (6 พฤษภาคม 2550), รัฐธรรมนูญแบบไทยๆ, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000051808>

วุฒิสภา เพราะเรามีสมมติฐานที่ผิดว่าวุฒิสภามีความเป็นกลาง เราจึงให้วุฒิสภาเป็นผู้เลือกตัวบุคคลเข้าไปอยู่ในองค์กรอิสระ”¹⁰⁶⁴

ชัยอนันต์ สมุทวณิช เห็นว่าตุลาการควรทำหน้าที่ต่างๆ แทนองค์กรอิสระบางองค์กรซึ่งถูกนักการเมืองหรือฝ่ายบริหารครอบงำ เช่น “อำนาจตัดสินว่าใครทำผิดกฎหมายเลือกตั้งหรือไม่นั้น ควรเป็นอำนาจของศาล” ชัยอนันต์ สมุทวณิช ให้เหตุผลว่า “อำนาจที่องค์กรอิสระ คือ กกต.และศาลรัฐธรรมนูญมีนั้น เบ็ดเสร็จเด็ดขาดจริงๆ กกต.มีอำนาจเยี่ยงศาลเพราะเป็นผู้ให้ใบแดงและใบเหลือง ที่จริงเราควรให้ กกต.ดำเนินการเลือกตั้ง และอำนาจตัดสินว่าใครทำผิดกฎหมายเลือกตั้งหรือไม่นั้น ควรเป็นอำนาจของศาล เพราะเมื่อดูที่มาและประวัติการทำงานของ กกต. แล้ว ก็จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่ใน กกต.ไม่ได้มีประวัติการทำงานแบบผู้พิพากษา ในสำนักงาน กกต.เองตำแหน่งสำคัญๆ ก็มีตำรวจเข้ามาทำหน้าที่”¹⁰⁶⁵

นอกจากนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังเห็นว่า **อำนาจในการเลือกองค์กรอิสระควรเป็นอำนาจของศาล** เพราะ “การที่องค์กรอิสระจะทำงานได้ผลนั้น การคัดสรรตัวบุคคลเข้าทำหน้าที่ตรวจสอบเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ในอดีตเราเห็นแล้วว่า กระบวนการตามรัฐธรรมนูญนั้น เปิดโอกาสให้มีการแทรกแซงได้ ดังนั้น ในการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ ควรหาหนทางที่จะให้มีการคัดเลือกบุคคลโดยอาจผ่านทางการคัดสรรของศาลยุติธรรม และให้รัฐสภารับรองโดยไม่ต้องให้รัฐสภาเลือก หากรัฐสภาจะไม่รับรองผู้ใดก็จะต้องมีเหตุผลอย่างชัดเจน”¹⁰⁶⁶

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้ผลิตซ้ำอัตลักษณ์ตุลาการหรือผู้พิพากษาเพื่อให้ตุลาการมีความชอบธรรมในการเข้ามามีอำนาจทางการเมือง โดยเน้นว่าตุลาการมีความเป็นกลาง เช่น กล่าวว่า “การตัดสินคดีอุปพรรคนี้ มีความสำคัญตรงที่ในสังคมไทยมีการแบ่งฝ่าย ฝ่ายที่เห็นว่ารบอบทชนเป็นสิ่งที่ทำลายระบอบประชาธิปไตย กับฝ่ายที่อ้างความชอบธรรมจากการได้รับเสียง

¹⁰⁶⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (18 มิถุนายน 2549), ฝ่ายตุลาการกับบทบาททางการเมือง, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000078980>

¹⁰⁶⁵ เรื่องเดียวกัน

¹⁰⁶⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (22 ตุลาคม 2549), ประชาธิปไตยกับเศรษฐกิจพอเพียง, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000131218>

อย่างท่วมท้นจากการเลือกตั้ง แต่คณะตุลาการรัฐธรรมนูญ มีความเป็นกลาง และได้ให้เหตุผลอย่างดีเยี่ยม พรรคไทยรักไทยจึงไม่เพียงกระทำความผิดโดยอิงการเลือกตั้งเท่านั้น แต่ยังได้รับการตราหน้าว่าเป็นพรรคที่กระทำการอันเป็นปฏิปักษ์ต่อระบอบประชาธิปไตยอีกด้วย”¹⁰⁶⁷ และ “ฝ่ายตุลาการกับนักวิชาการกฎหมายได้ร่วมมือกันทำงานอย่างเข้มแข็งและซื่อสัตย์ คมช.และรัฐบาลก็ไม่ได้เข้าไปแทรกแซงการปฏิบัติงานของ คตส.แต่อย่างใด”¹⁰⁶⁸

เพื่อให้ศาลเร่งให้ศาลเข้ามาจัดการปัญหาทางการเมือง ชัยอนันต์ สมุทวณิช วิเคราะห์ให้เห็นปัญหาอันควรวิตกอย่างมาก คือ ทษ. จะสามารถควบคุมทุกองค์กร รวมทั้งการเข้าแทรกแซง คณะกรรมการตุลาการและเข้าควบคุมกองทัพ โดยเขียนบทความเรื่อง **“ฝ่ายตุลาการกับบทบาททางการเมือง”** ดังนี้

“เหตุที่ทำให้เกิดความวุ่นวายระส่ำระสายทางการเมืองไปทั่วนี้ก็เพราะเรายังขาดวัฒนธรรมของการทำงานที่ผู้ดำรงตำแหน่งสำคัญๆ และมีอำนาจมากๆ มีความซื่อตรงคงมั่น ความเป็นอิสระ ตลอดจนมีประวัติการทำงานอย่างยาวนาน และได้รับการตรวจสอบจากสาธารณชน

ฝ่ายตุลาการในฐานะอำนาจอธิปไตย จึงเป็นที่พึ่งแห่งสุดท้าย และด้วยประเพณีการทำงานอันยาวนาน ตุลาการจึงได้รับการหล่อหลอมให้เป็นผู้ซื่อสัตย์มีความเป็นอิสระ การเลื่อนตำแหน่งก็มีกติกา ผิดกับข้าราชการฝ่ายอื่นๆ ซึ่งมักจะมีการได้ความสนับสนุนจากนักการเมือง บุญคุณนั้นก็ติดมา”¹⁰⁶⁹

ผมเป็นห่วงว่า เมื่อนักการเมืองเห็นว่าฝ่ายตุลาการมีศักยภาพที่จะให้คุณให้โทษทางการเมืองได้ ก็พยายามเข้าควบคุมฝ่ายตุลาการโดยผ่านทางคณะกรรมการตุลาการ ในเดือน

¹⁰⁶⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (17 มิถุนายน 2550), **กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000070246>

¹⁰⁶⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (23 กันยายน 2550), **รัฐประหารครบหนึ่งปี ประชาชนเป็นฝ่ายได้**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000112538>

¹⁰⁶⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (18 มิถุนายน 2549), **ฝ่ายตุลาการกับบทบาททางการเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000078980>

ตุลาคมนี้จะมีการเลือกประธานศาลฎีกาท่านใหม่ ซึ่งเราควรจับตามอง เดือนกรกฎาคม-ตุลาคมนี้
จึงเป็นระยะเวลาการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ฝ่ายการเมืองต้องการคุมอำนาจให้เบ็ดเสร็จเด็ดขาด
หากมีการเลือกตั้งในเดือนตุลาคม การเปลี่ยนแปลงในกองทัพและวงการตุลาการจะมีผลทำ
ให้ฝ่ายการเมืองสามารถคุมองค์กรทุกองค์กรได้หมดภายใต้เงื่อนไขของรัฐธรรมนูญ”¹⁰⁷⁰

ในขณะที่แสดงความวิตกว่าองค์กรต่างๆ จะตกอยู่ภายใต้การควบคุมของทษ. ชัยอนันต์
สมุทวนิช เน้นไว้ในบทความเรื่อง “ช่วยกันป้องกันไม่ให้คนชั่วและบ้ามีอำนาจ” เมื่อวันที่ 10
กันยายน พ.ศ.2549 ว่าสังคมไทยยังมีศาล “เป็นปราการด่านสุดท้าย” โดยกล่าวว่า

“ในการควบคุมตรวจสอบนักการเมืองนั้น เรายังมีศาลยุติธรรมเป็นปราการสุดท้ายอยู่
ในอนาคตสังคมและสื่อมวลชนน่าจะเป็นเครื่องมือการตรวจสอบถ่วงดุลที่ดีที่สุด ความคิดที่ให้มี
องค์กรอิสระเป็นความคิดที่ดี เพียงแต่จะต้องมีการคัดเลือกให้ดีกว่าเท่านั้น และหากมีการร่าง
รัฐธรรมนูญ หรือการแก้ไขเพิ่มเติมใหม่ก็คงจะมีการพิจารณาองค์ประกอบของคณะผู้ทำการสรร
หาตัวบุคคล ซึ่งจะเข้าไปทำหน้าที่ในองค์กรอิสระด้วย อย่างน้อยก็ให้มีการคัดเลือกผู้มีความเป็น
อิสระจริงๆ แม้วุฒิสภามีไผ่ แต่ก็ต้องถูกบังคับให้เลือกคนดีจริงๆ เท่านั้น”¹⁰⁷¹

ก่อนเกิดรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 เพียง 2 วัน ชัยอนันต์ สมุทวนิช ก็กล่าวซ้ำอีกครั้ง
หนึ่งว่า

“หากพรรคไทยรักไทยยังอยู่ ระบบพรรคเดียวก็ยังคงเติบโตต่อไป สถาบันทางการเมือง
หลักๆ คงไม่อาจตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจของพรรคเดียวได้ เราจะต้องจับตาดูบทบาทของศาลซึ่ง
ยังคงเป็นสถาบันที่มีอิสระอยู่ แม้ศาลจะไม่ใช่อำนาจทางการเมือง แต่ก็อยู่ในระบบอำนาจ

¹⁰⁷⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰⁷¹ ชัยอนันต์ สมุทวนิช, (10 กันยายน 2549), ช่วยกันป้องกันไม่ให้คนชั่วและบ้ามีอำนาจ, ค้นหาเมื่อ 18
กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000114555> (เน้น
โดยผู้วิจัย).

อธิปไตย เป็นธรรมดาอยู่เองที่ในเมื่ออำนาจบริหารกับอำนาจนิติบัญญัตินี้รวมศูนย์กัน อีกอำนาจหนึ่งก็ต้องคอยถ่วงดุลการใช้อำนาจเกินขอบเขตหรือใช้อำนาจในทางฉ้อฉล”¹⁰⁷²

เมื่อต้องการยกย่องและสนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่าพันธมิตรฯ สร้างสถานการณ์และบรรยากาศให้ศาลพิจารณาย่างอิสระ โดยระบุว่า “สิ่งที่พันธมิตรฯ ทำได้ผลก็คือ สร้างสถานการณ์และบรรยากาศให้ศาลยุติธรรม ศาลรัฐธรรมนูญ และศาลปกครองได้พิจารณาคดีอย่างเป็นอิสระ ซึ่งก็เป็นการทำงานของกลไกในระบอบประชาธิปไตยโดยตรง เพราะศาลเป็นอำนาจตุลาการที่มีบทบาทในการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจอีกสองอำนาจ”¹⁰⁷³

ใน พ.ศ.2552 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เขียนบทความเรื่อง “การสร้างรัฐประชาธิปไตย” แสดงความเห็นว่าการทำงานของตุลาการช่วยสร้างรัฐประชาธิปไตย กล่าวคือ

“องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญเป็นส่วนสำคัญในการสร้างรัฐประชาธิปไตย เพราะเราไม่อาจไว้วางใจรัฐบาลซึ่งเป็นฝ่ายบริหารได้ โดยเฉพาะรัฐบาลที่เป็นพรรคเดียวมีเสียงข้างมากเด็ดขาด ความคิดที่ต้องการให้ฝ่ายบริหารมีความเข้มแข็งจึงเป็นอันตรายต่อการสร้างรัฐประชาธิปไตย องค์กรอิสระร่วมกันสร้างรัฐประชาธิปไตยกับฝ่ายตุลาการ และพลังประชาธิปไตยที่เป็นอิสระได้

...ในประเทศไทยเราต้องอาศัยสถาบันตุลาการที่เก่าแก่เป็นที่ยอมรับของประชาชน ผนึกกำลังกับพลังประชาธิปไตย ตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ดังนั้น การทำงานของฝ่ายตุลาการจึงเป็น การสร้างรัฐประชาธิปไตย”¹⁰⁷⁴

¹⁰⁷² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (17 กันยายน 2549), ปฏิรูปการเมืองอีกครั้ง, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000117300>

¹⁰⁷³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (19 ตุลาคม 2551), ขอจงทรงพระเจริญ!, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000124190>

¹⁰⁷⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (18 มกราคม 2552), การสร้างรัฐประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000005697>

นอกจากนี้ ใน พ.ศ.2555 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังสนับสนุนศาลรัฐธรรมนูญในฐานะ “อำนาจที่สี่” เพื่อคานอำนาจของฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ และต่อต้านการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้ยกเลิกศาลรัฐธรรมนูญดังกล่าว

“อำนาจขององค์กรอิสระก็คือ ‘อำนาจที่สี่’ นอกเหนือไปจากอำนาจบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการนั่นเอง ในสหรัฐอเมริกา ศาลสูงเป็นผู้มีอำนาจในการตีความรัฐธรรมนูญ แต่สำหรับประเทศไทยแล้ว มีการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญต่างหากออกไป

เป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ในที่สุดก็เกิดการเผชิญหน้ากันระหว่างฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติกับศาลรัฐธรรมนูญ เพราะไม่มีองค์กรอื่นใดที่สามารถคานอำนาจของฝ่ายบริหารได้ สมุนของฝ่ายรัฐบาลจึงพยายามเรียกร้องให้มีการล้มศาลรัฐธรรมนูญ หรือไม่ก็แสดงการคุกคามข่มขู่ศาลรัฐธรรมนูญ ดังปรากฏให้เห็นอยู่แล้ว

แม้ศาลรัฐธรรมนูญจะไม่ใช่มุขปากตุลาการก็ตาม แต่ตุลาการส่วนใหญ่ก็มาจากฝ่ายตุลาการ โดยเหตุที่ฝ่ายตุลาการของไทยมีอิสระสูง ดังนั้นเมื่อเข้ามาเป็นตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ความเป็นอิสระนี้ก็ยังคงมีอยู่ และเป็นการยากที่จะกดดันหรือให้ผลประโยชน์ ดังนั้นศาลรัฐธรรมนูญจึงเป็นอำนาจที่สี่ที่มีความเป็นอิสระ และอาจกล่าวได้ว่าเป็นนวัตกรรมทางแนวความคิดของระบอบประชาธิปไตยแบบไทย

จะว่าไปแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญก็คือ “หอกข้างแคร่” ของอำนาจเผด็จการนั่นเอง ในกรณีที่พรรคสามารถคุมรัฐสภาได้ พรรคก็จะพยายามคุมศาลรัฐธรรมนูญเช่นกัน และสามารถกระทำได้อีกหากสามารถคุมเสียงในวุฒิสภา ซึ่งเป็นผู้เลือกตุลาการได้อย่างเด็ดขาด แต่ก็เป็นเรื่องที่ทำไม่ได้ง่ายนัก เพราะวุฒิสภาส่วนหนึ่งมาจากการเลือกตั้ง และมีความเป็นอิสระ ไม่ตกอยู่ภายใต้การบงการของพรรคการเมือง

ด้วยเหตุนี้เอง จึงมีขบวนการกดดันให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญด้วยการยกเลิกศาลรัฐธรรมนูญ หากสามารถทำได้ ก็จะทำให้การปกครองแบบรัฐบาลมีอำนาจเบ็ดเสร็จ ดังนั้นวิธีการป้องกันมิให้เกิดเหตุการณ์เบ็ดเสร็จก็คือ จะต้องปกป้องอำนาจที่สี่ที่เป็นอิสระไว้¹⁰⁷⁵

ในบทความเรื่อง “อำนาจที่สี่” นี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังคงพยายามสร้างความชอบธรรมให้ศาลรัฐธรรมนูญด้วยการกล่าวว่า

“ศาลรัฐธรรมนูญของไทย เคยมีคนตั้งข้อสงสัยในความเป็นกลางไว้ แต่ในปัจจุบันศาลรัฐธรรมนูญก็ยังรักษาความเป็นอิสระไว้ได้ ทำให้มีความชอบธรรมยิ่งขึ้น

ตำแหน่งและความคาดหวังของมหาชน ทำให้ตุลาการแต่ละคนเกิดจิตสำนึกในการวางตัวเป็นกลาง การที่จะยอมตกอยู่ในอำนาจหรือรับผลประโยชน์จากผู้ใด ย่อมเป็นเรื่องที่ตุลาการแต่ละคนต้องคิดหนัก เมื่อเป็นเช่นนี้ ยิ่งนานวันเข้า ความเป็นอิสระของอำนาจที่สี่ก็ยิ่งมีมากขึ้นเป็นลำดับ

หากระบอบประชาธิปไตยจะมีลักษณะของความเป็นไทยแล้วก็ตาม ลักษณะเด่นสองประการก็คือ การมีสถาบันพระมหากษัตริย์กับการมี “อำนาจที่สี่” ที่มีความเป็นอิสระนี้เอง”¹⁰⁷⁶

ใน พ.ศ.2556 เมื่อความขัดแย้งทางการเมืองทวีความรุนแรงขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ชัยอนันต์ สมุทวณิช เขียนบทความเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2556 กล่าวว่า ในภาวะ “วิกฤตประเทศไทย” ตุลาการวิวัฒน์เป็นความหวังที่จะทำให้ไทยพ้นจากวิกฤตไปได้ โดยระบุว่า “คราวนี้ประชาชนสิ้นหวัง เพราะ ส.ส. ไม่ได้แสดงให้เห็นที่พึงของประชาชน แล้วยังออกกฎหมายที่เอื้อต่อคนกลุ่มเดียว ที่ผิดกลับทำให้ไม่ผิด เมาบ้านเมาเมืองแล้วไม่ต้องรับโทษ ฝ่ายตุลาการกลายเป็นองค์กรที่ผู้คนให้

¹⁰⁷⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (22 กรกฎาคม 2555), **อำนาจที่สี่**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000089909>

¹⁰⁷⁶ เรื่องเดียวกัน.

ความหวังมากขึ้น ที่เราเรียกว่า “ตุลาการภิวัตน์” และเราหวังว่าจะแก้ปัญหาความขัดแย้งได้”¹⁰⁷⁷

เหตุผลหลายประการในการสนับสนุนกระบวนการตุลาการภิวัตน์ของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช คล้ายคลึงกับเหตุผลที่อ้างโดย “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” คนอื่นๆ เช่น “อีกประการหนึ่งก็คือ การที่สถาบันศาลต้องเข้ามาจัดการปัญหาทางการเมือง เพราะเป็นสถาบันหนึ่งในสามอำนาจธิปไตย แสดงว่าการเมืองไทยพบทางตันจริงๆ”¹⁰⁷⁸ และ “เมื่อการกวาดล้างนักการเมืองเหล่านี้ มีอาจอาศัยกลไกและกระบวนการทางนิติบัญญัติได้ เราจึงเห็นบทบาทของฝ่ายตุลาการที่เพิ่มมากขึ้น นักการเมืองจึงบ่นว่า ศาลทำให้ฝ่ายบริหารไม่อาจปฏิบัติงานได้ ในอำนาจธิปไตยสามด้านนี้ ในที่สุดฝ่ายตุลาการก็จะมีบทบาทสำคัญในการเอานักการเมืองออกจากตำแหน่ง ในเมื่อนักการเมืองไม่ทำตามธรรมเนียมปฏิบัติ”¹⁰⁷⁹

การเน้นความสำคัญของตุลาการภิวัตน์อีกครั้งหนึ่งเกิดขึ้นในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2556 เมื่อ ชัยอนันต์ สมุทวณิช เห็นว่านายกรัฐมนตรีปราชัยที่มองโกเลียวิจารณ์องค์การอิสระรวมทั้งศาลรัฐธรรมนูญ ทั้งๆ ที่ศาลรัฐธรรมนูญเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพ ทั้งนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ทำให้คนกล่าวว่า “**ปรากฏการณ์สุดท้ายของประชาธิปไตย**” คือศาลรัฐธรรมนูญและสถาบันพระมหากษัตริย์จะถูกล้มล้าง โดยระบุว่า “ศาลรัฐธรรมนูญประสพกับมรสุมทางการเมืองเป็นระยะๆ トラบไตที่ยังคงยึดมั่นในความเป็นอิสระอยู่ ศาลรัฐธรรมนูญจึงเป็นปรากฏการณ์สุดท้ายของระบอบประชาธิปไตย” และ “หากฝูงชนบ้าคลั่งล้มศาลรัฐธรรมนูญได้ คำถามก็คือไปต่อไปของพวกเขา คือสถาบันใด?”¹⁰⁸⁰

¹⁰⁷⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (24 พฤศจิกายน 2556), **วิกฤตประเทศไทย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000145900> (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹⁰⁷⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (4 มิถุนายน 2549), **จะเกิดอะไรขึ้นในเดือนกรกฎาคม**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000073233>

¹⁰⁷⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (20 กรกฎาคม 2551), **ความชอบธรรมที่มีเงื่อนไข**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000085133>

¹⁰⁸⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (12 พฤษภาคม 2556), **ปรากฏการณ์สุดท้ายของประชาธิปไตย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000056830>

ธีรยุทธ บุญมี

ได้กล่าวแล้วว่า ในสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ธีรยุทธ บุญมี ได้สร้างคำว่า “ตุลาการภิวัตน์” ขึ้นมา เพื่อสนับสนุนบทบาททางการเมืองของตุลาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อขจัด “ระบอบทักษิณ” แสดงว่าธีรยุทธ บุญมี มีความเห็นว่าตุลาการเป็นสถาบันที่น่าเชื่อถือมากกว่าสถาบันอื่นๆ ที่จะแก้ปัญหาทางการเมือง แม้ว่าในช่วง พ.ศ. 2539 ธีรยุทธ บุญมี เคยแสดงความกังขาต่อสถาบันตุลาการ โดยกล่าวถึงสถาบันนี้ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของปัญหาคุณธรรมจริยธรรมและการคอร์รัปชัน กล่าวคือ “สถาบันยุติธรรม ก็ถูกกระทบจากความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของเศรษฐกิจสังคม ดังปรากฏว่ามีหลายเหตุการณ์ เช่น กรณีความขัดแย้งระหว่างตุลาการด้วยกันเองในวิกฤต ก.ต. จนส่งผลให้เกิดการฟ้องร้องอดีตนายกฯ อานันท์ ปันยารชุน กรณีจำคุกนางสาวประจักษ์ศิลปาคม ฯลฯ เหล่านี้ทำให้ประชาชนกังวล ไม่เข้าใจว่ากำลังเกิดอะไรขึ้น”¹⁰⁸¹ ใน พ.ศ.2539 นี้ ธีรยุทธ บุญมี เรียกร้องให้ยึดหลักการใหญ่ของบ้านเมือง ซึ่งมีอยู่ 2 ประการ “คือ บ้านเมืองจะตั้งตรงอยู่ได้ก็เพราะสถาบันยุติธรรมตั้งอยู่ในความเที่ยงตรง และอำนาจอธิปไตยจะต้องมีการแยกกันอย่างชัดเจน ไม่ปะปนกันระหว่างอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ”¹⁰⁸² อย่างไรก็ตาม เมื่อ ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าเกิด “วิกฤตระบอบประชาธิปไตย กระบวนการเลือกตั้งมีปัญหาจากนโยบายประชานิยม...มีปัญหาในเรื่องการใช้อำนาจและคอร์รัปชันอย่างขาดความละอาย และการตรวจสอบไม่ได้ผล”¹⁰⁸³ ซึ่งหมายความว่าองค์กรตรวจสอบทั้งหลายไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกต่อไปภายใต้ระบบการเมืองที่ ท.ช. มีอำนาจสูงสุดและใช้อำนาจเผด็จการในการปกครองและแสวงหาผลประโยชน์ ธีรยุทธ บุญมี ก็หันไปสนับสนุนให้ศาลหรือตุลาการเข้ามาแก้ปัญหาทางการเมือง

¹⁰⁸¹ ธีรยุทธ บุญมี, “วิเคราะห์แนวโน้มการเมืองสังคมไทย (2539)” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี* , (อ้างแล้ว), น. 123.

¹⁰⁸² เรื่องเดียวกัน, น. 123. (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹⁰⁸³ ธีรยุทธ บุญมี, “หลังเลือกตั้งจะเกิดวิกฤตประชาธิปไตย ทั้งระบบเผด็จการพรรคเดียว พันธมิตรพ่ายแพ้เพื่อชิงปัญหาให้ทช.” ใน *3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไล่ล่า* , (อ้างแล้ว), น. 264-265.

ในการตอบใจท่เกี่ยวกับ “แนวทางตุลาการภิวัตน์ที่ประเทศไทยควรเลือกเดิน?”
ธีรยุทธ บุญมี เริ่มต้นด้วยการอ้าง “พระราชดำรัสที่จะให้คณะผู้พิพากษาเป็นผู้แก้ปัญหาวิกฤต
ของชาติ” ซึ่งแสดงถึงการสร้างความชอบธรรมแก่ตุลาการภิวัตน์ ความว่า

“ผู้พิพากษาศาลฎีกาเป็นสำคัษที่จะบอกได้ ศาลอื่นๆ ศาลปกครอง ศาลรัฐธรรมนูญ ศาล
อะไร ไม่มีข้อที่จะอ้างได้มากกว่าศาลฎีกา เพราะว่าผู้พิพากษาศาลฎีกาที่จะมีสิทธิที่จะพูด ที่จะ
ตัดสิน”

“ที่ได้ปฏิญญานั้นมีความสำคัญมาก เพราะว่ากว้างขวาง หน้าที่ของผู้พิพากษา
หน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง มีหน้าที่กว้างขวางมาก ซึ่งเกรงว่า ท่านอาจจะนึก
ว่า หน้าที่ของผู้ที่เป็นศาลปกครองมีขอบข่ายที่ไม่กว้างขวาง ที่จริงกว้างขวางมาก”

เป็นการมองอำนาจศาลอย่างกว้างขวาง แนวที่เปิดทางให้กับสิ่งที่ประเทศยุโรปเรียกว่า
กระบวนการตุลาการภิวัตน์ ของระบอบการปกครอง (judicialization of politics) และ
สหรัฐอเมริกาเรียกการตรวจสอบฝ่ายบริหาร และนิติบัญญัติ โดยระบบตุลาการ (power of
judicial review) ซึ่งคือการที่อำนาจตุลาการเข้าตรวจสอบการออกกฎหมาย การใช้อำนาจของ
นักการเมืองอย่างเข้มงวดจริงจ้งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ประเทศไทยก็
ก้าวเดินมาสู่กระบวนการตุลาการภิวัตน์นี้โดยผ่านศาลรัฐธรรมนูญและศาลปกครอง แต่เนื่องจาก
ฝ่ายบริหารเข้ารุกล้ำแทรกแซงกลไกราชการและอำนาจตรวจสอบอย่างหนักจนนำไปสู่วิกฤต
ดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงแนะให้ทั้ง 3 ศาลได้เข้ามามีบทบาทร่วมกันเพื่อแก้
วิกฤต

ตามทฤษฎีการเมือง เราจะมองการพระราชทานคำแนะนำครั้งนี้ได้อย่างไร? ตาม
รัฐธรรมนูญ ในฐานะประมุขของอำนาจอธิปไตยทั้ง 3 ด้าน เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ท่านทรง
ความชอบธรรม ที่จะชี้ทางแนะนำอำนาจใดอำนาจหนึ่งให้ปฏิบัติเพื่อแก้วิกฤตของชาติ

ในฐานะประมุขของฝ่ายตุลาการ 3 ศาล ซึ่งใช้รูปแบบการประชุมร่วมเพื่อแนะนำอำนาจ
ฝ่ายอื่น เช่น กกต. ก็มีความชอบธรรม เพราะแม้ประชาธิปไตยจะยึดหลักการแยกอำนาจ แต่ไม่ถือ

เป็นหลักการแยกอำนาจเด็ดขาด การวิพากษ์วิจารณ์ แนะนำซึ่งกันและกันย่อมทำได้ เช่น ฝ่ายบริหารหรือนักวิชาการอาจแนะนำศาลว่า การปฏิรูปการบริหารภายในเพื่อเร่งรัดคดีต่างๆ ก็ย่อมได้

การแนะนำเป็นการใช้อำนาจอย่างอ่อนเป็นทางอ้อม เพราะเป็นการแนะนำเชิงการเมือง ไม่ใช่เชิงคดีความ แต่ผู้ได้รับคำแนะนำอาจเลือกไม่กระทำก็ได้ เช่นที่ กกต.เลือกที่จะไม่ลาออก โดยถือว่าถูกตามกฎหมาย แต่ไม่ถูกโดยพฤตินัยอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเมื่อข้อแนะนำประมุขศาลต่อ กกต.เกิดขึ้น สืบเนื่องจากคำแนะนำซึ่งประมุขของประเทศได้พระราชทานลงมา”¹⁰⁸⁴

ในการใช้อำนาจทางการเมืองของตุลาการซึ่งมีความชอบธรรมเนื่องจากได้รับ “พระราชทานคำแนะนำ” จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนี้ ธีรยุทธ บุญมี เน้นไปที่การใช้อำนาจเพื่อตรวจสอบนักการเมือง (หรือประชาธิปไตยในความหมายที่ให้ความสำคัญแก่การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ) นอกเหนือจากการเน้น “ประชาธิปไตยแบบรัฐธรรมนูญนิยม” ด้วยการวิเคราะห์ว่า “การแก้วิกฤตการเมืองโดยตรง 3 ศาลจะมีหนทางปฏิบัติได้อย่างไร?” ดังความต่อไปนี้

ในประการแรก คือการวินิจฉัยต้นตอของวิกฤตหรือที่มาของปัญหาให้ชัดเจน ซึ่งที่มาของปัญหาในสายตาของศาล ย่อมไม่ใช่เรื่องเฉพาะเจาะจง เช่น ทษ.เป็นต้นตอปัญหาหรือเรื่องในระดับนโยบาย แต่ต้องเป็นเรื่องหลักการทั่วไป หรือเรื่องในระดับโครงสร้าง ซึ่งพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงปรารภไว้ว่า “ศาลปกครองมีหน้าที่กว้างขวางมาก... เพื่อให้การปกครองแบบประชาธิปไตยดำเนินการไปได้” และศาลปกครองได้วินิจฉัยต่อมาว่า ศาลมีภารกิจในการสนับสนุนระบอบการปกครองประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ซึ่งเมื่อพิจารณาเช่นนี้ก็ต้องพิจารณาว่าต้นตอที่การปกครองประชาธิปไตยดำเนินไปไม่ได้คืออะไร

ต้นตอของปัญหาไม่ใช่การเลือกตั้ง ซึ่งเกิดจาก ทรท. มองว่า ผู้นำตัวเองขาดความชอบธรรมจากปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน หลีกเลียงกฎหมาย จึงชิงยุบสภา จัดให้มีการเลือกตั้งขึ้น แล้วนำมาสู่ปัญหาต่างๆ ตามมา การแก้ปัญหาที่การจัดการเลือกตั้งก็เป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ จะเกิดวิกฤตซ้ำซ้อนขึ้นมาก็ได้ ต้นตอของปัญหาคือการที่กลไกตรวจสอบถ่วงดุลของระบอบ

¹⁰⁸⁴ ธีรยุทธ บุญมี “พิพากษาความยุติธรรมให้ประเทศ เพิ่มดุลยภาพการเมืองไทย ก้าวสู่การปฏิรูปการเมืองหน 2” ใน เรื่องเดียวกัน, น. 44-46. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

ประชาธิปไตยไม่ทำงาน หรือทำงานไม่ได้เต็มที่ จนทำให้เกิดผลประโยชน์ทับซ้อนและคอร์รัปชันอย่างกว้างขวาง

ในประการที่สอง เมื่อศาลได้วินิจฉัยต้นตอปัญหาแล้ว การกำหนดภารกิจที่ตามมาก็จะชัดเจนขึ้น คือศาลต้องเติมเต็มในข้อบกพร่องนี้ ในการนี้ศาลได้กำหนดไว้กว้างๆ ว่า ภารกิจคือการเสริมสร้างระบอบประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ซึ่งเป็นการตีความอำนาจตุลาการอย่างกว้าง โดยยึดถือเอาการแก้วิกฤตระบอบประชาธิปไตย เป็นภารกิจประวัติศาสตร์ของศาล การกำหนดนี้ถูกต้องเพราะบ่งชี้ภารกิจที่ควรทำในช่วงประวัติศาสตร์ปัจจุบันนี้ แต่ควรกินระยะเวลาในช่วงยาวนานช่วงหนึ่งที่จะให้เกิดกระบวนการตรวจสอบถ่วงดุล และให้กระบวนการนี้ไม่ว่าจะเป็นของ ป.ป.ช. ปปง. กกต. สตง. รวมทั้งของศาลทั้ง 3 เองดำเนินไปได้อย่างเคร่งครัดจริงจังพอสมควร ไม่ใช่ภารกิจเฉพาะหน้าสั้นๆ ซึ่งกระบวนการนี้คือกระบวนการที่เรียกว่า ตุลาการภิวัตน์ หรือ กฎหมายภิวัตน์ หรือ นิติธรรมภิวัตน์ (judicialization of politics) อย่างเคร่งครัดตามแนวที่หลายประเทศเลือกใช้นั่นเอง”¹⁰⁸⁵

นอกจากนี้ ธีรยุทธ บุญมี ยังได้เน้นคุณสมบัติของศาลที่จะทำให้ประชาชนเชื่อมั่นว่าศาลจะแก้ปัญหาได้ โดยประชาชนจะต้องเข้าใจความยากลำบากของศาล ซึ่งในแง่หนึ่งก็เป็นการเตือนศาลให้ทำหน้าที่อย่างระมัดระวัง ดังความต่อไปนี้

“ทั้งนี้ประชาชนย่อมมองอย่างเข้าใจว่า การใช้อำนาจโดยตรงของศาลคือการตัดสินคดี ก็เป็นเรื่องที่ศาลกระทำด้วยความยากลำบาก เพราะศาลในฐานะสถาบันที่รักษาความสืบเนื่องจากหลักการในอดีต และค่านึงผลประโยชน์ยาวไกลที่สุดของประเทศ ต้องตัดสินคดีความ ความเที่ยงธรรม ปราศจากอคติ ด้วยหลักการไม่ใช่นโยบาย ตัดสินด้วยหลักการกฎหมายทั่วไป ไม่ใช่ลักษณะเฉพาะเจาะจง แต่การทำเพียงเท่านี้อย่างจริงจัง ก็จะทำให้ประชาชนรู้สึกว่ารระบบมีการตรวจสอบ สิทธิในชีวิต ทรัพย์สิน สิทธิทางการเมืองของตนไม่ถูกละเมิด ซึ่งจะช่วยคลี่คลายวิกฤตได้”¹⁰⁸⁶

¹⁰⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 46-47.

¹⁰⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 47.

ก่อนการรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 ไม่นาน คือในวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2549 ท่ามกลางบรรยากาศที่มีการชุมนุมของ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ธีรยุทธ บุญมี¹⁰⁸⁷ ได้ยืนยันความชอบธรรมของตุลาการภิวัตน์ ด้วยการโจมตีทษ. และการเมืองภายใต้อำนาจและอิทธิพลของทษ. ขณะเดียวกันก็อ้างอิงทั้งพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และอ้างอิงบทบาทของตุลาการในระดับสากลไปพร้อมกัน โดยได้แถลงภายใต้ประเด็นคำถามว่า “ตุลาการภิวัตน์: ทษ.หรือศาล ทำให้ประเทศไทยไร้ความน่าเชื่อถือ?”

การโจมตี ทษ. อย่างรุนแรงเกิดขึ้นตั้งแต่ ทษ. ยุบสภา และเสนอให้ตั้ง “รัฐบาลแห่งชาติ” เช่น โจมตีว่า “ข้อเสนอนี้เหมือนการตั้งรัฐบาลรัฐบาลเสียสติแห่งชาติ เพราะทษ.เหมือนคนเสียสติ สร้างปัญหาทั้งหมดให้เกิดขึ้นจากโลภะ โทสะ โมหะ ของตนล้วนๆ ...แต่พอถูกเปิดโปงเรื่องทำผิด กฎหมาย โกงภาษี ทษ.ก็ทำสิ่งที่ใหญ่โตมากคือยุบสภา เสนอการปฏิรูปการเมือง และหลังสุดก็เสนอให้ตั้งรัฐบาลแห่งชาติขึ้นมา”¹⁰⁸⁷ ส่วนการแถลงภายใต้ประเด็นคำถามว่า “ตุลาการภิวัตน์: ทษ. หรือศาล ทำให้ประเทศไทยไร้ความน่าเชื่อถือ?” ธีรยุทธ บุญมี ระบุว่าการเมืองยุคทษ. เต็มไปด้วยผลร้าย กล่าวคือ

“การเมืองไทยกำลังเป็นการเมืองแห่งอำนาจดิบๆ คือการใช้อำนาจล้วนๆ (realpolitik) ของฝ่ายต่างๆ มีแต่ผลประโยชน์ของตัวเอง ไม่มีมิติของผลประโยชน์ส่วนรวม ความเหมาะสมพอดี มิติศีลธรรม คุณธรรม หรือมิติวัฒนธรรม โดยไม่เคารพเกรงใจผู้ทำคุณงามความดีแก่สังคม บ้านเมือง มองเห็นแต่อำนาจ (power) ไม่มองเห็นอำนาจที่ชอบธรรม (authority และ legitimacy) รวมทั้งอำนาจของความดี คุณธรรม คือ บารมี (charisma) การเมืองแบบอำนาจนี้ จะขยายตัวสร้างความตึงเครียด ความขัดแย้งกว้างขวางมากขึ้นไปเรื่อยๆ...”¹⁰⁸⁸

เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่ตุลาการภิวัตน์ ธีรยุทธ บุญมี เน้นปัญหาที่มีอยู่ในประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งอยู่เสมอ เพราะตระหนักดีว่ามี “ข้อถกเถียง” เกี่ยวกับการใช้

¹⁰⁸⁷ ธีรยุทธ บุญมี, “หลังเลือกตั้งจะเกิดวิกฤตประชาธิปไตย ทั้งระบบเผด็จการพรรคเดียว พันธมิตรพักยกเพื่อชิงปัญหาให้ทษ.” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไล่ล่า, (อ้างแล้ว), น. 262.

¹⁰⁸⁸ ธีรยุทธ บุญมี, (ม.ป.ป.), ‘อัต’ทษ.’ นำการเมืองแบบอำนาจ, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก http://www.parliament.go.th/news/news_detail.php?prid=22739 และธีรยุทธ บุญมี, “ตุลาการภิวัตน์ 2” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไล่ล่า, (อ้างแล้ว), น. 293.

อำนาจการเมืองของฝ่ายตุลาการเหนือฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติที่มีความชอบธรรมจากการเลือกตั้งของประชาชน ดังคำว่า “มีข้อถกเถียงว่ากระบวนการตุลาภิวัตน์ (judicialization of politics and administration) หรือกระบวนการตรวจสอบเชิงหลักกฎหมาย (judicial review) ของฝ่ายตุลาการ เป็นการก้าวล่วงอำนาจการออกกฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติ ซึ่งได้รับฉันทานุมัติมาจากการเลือกตั้งของประชาชนหรือไม่ หรืออีกนัยหนึ่งกระบวนการนี้มีความถูกต้องชอบธรรมหรือไม่?”¹⁰⁸⁹

ธีรยุทธ บุญมี ตอบโต้ ท.ษ. ที่อ้างเสียงข้างมากจากการเลือกตั้งเพื่อต่อต้านบทบาททางการเมืองของตุลาการ ดังนี้

นายกฯ ท.ษ.อ้างว่า “รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง 377 เสียง แต่มีกระบวนการที่สามารถทำให้รัฐบาลต้องล้ม” และอีกตอนหนึ่ง “ถ้าเมื่อไรระบบกระบวนการยุติธรรมของเราขาดความน่าเชื่อถือ อันนี้อันตรายมาก และอาจทำให้เงินลงทุนต่างประเทศหาย” ความจริงต้นตอความไม่น่าเชื่อถือของประเทศ เกิดจากระบบการเมือง คอร์รัปชัน ระบบตรวจสอบถูกครอบงำไม่ทำงาน กลไกโกงและพิการต่างหากที่เป็นที่มาของการสูญเสียความน่าเชื่อถือ...ศาลยุติธรรมไทยถ้าจะมีเกียรติภูมิไม่สูงเท่าที่ควรในสายตาต่างชาติก็เพราะใช้กระบวนการยุติธรรมเอาผิดนักการเมือง ข้าราชการที่โกง ได้น้อยเกินไป”¹⁰⁹⁰

ในการกล่าวถึงปัญหาของประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง ธีรยุทธ บุญมี จึงต้องอ้างคำอธิบายในระดับสากล (เชิงทฤษฎี) หรือในประเทศที่ต้นตำรับประชาธิปไตยและประชาธิปไตยมันคงดีแล้ว ดังคำว่า

“ถ้าจะดูจากแบบปฏิบัติของประเทศต้นตำรับประชาธิปไตยต่างๆ ตั้งแต่อเมริกา ฝรั่งเศส เยอรมนี ฯลฯ ซึ่งล้วนแต่ใช้กระบวนการนี้ คำตอบก็น่าจะเป็นสิ่งที่ถูกต้อง

¹⁰⁸⁹ ธีรยุทธ บุญมี, “พิพากษาความยุติธรรมให้ประเทศ เพิ่มคุณภาพการเมืองไทย ก้าวสู่การปฏิรูปการเมืองหน 2” ใน เรื่องเดียวกัน, น. 54.

¹⁰⁹⁰ ธีรยุทธ บุญมี, (ม.ป.ป.), 'อัต'ทษ.' นำนการเมืองแบบบ้าอำนาจ, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก http://www.parliament.go.th/news/news_detail.php?prid=22739

คำอธิบายเชิงทฤษฎีก็คือ เนื่องจากประชาธิปไตยสมัยปัจจุบันใช้ทางตรงไม่ได้ ต้องอาศัยระบบตัวแทนซึ่งสร้างปัญหามากมาย คือหลังเลือกตั้งผู้แทนแย่งชิงตัดขาดอำนาจอธิปไตยไปจากประชาชน สิทธิการกำหนดตัวเอง (self government) ของประชาชนจึงเสมือนถูกแช่แข็งไปในช่วงที่ผู้แทนอยู่ในอำนาจ ฝ่ายตุลาการซึ่งมีรากเหง้ามาจากเจตจำนงของประชาชน (popular will) แต่ดั้งเดิมเช่นกัน จึงต้องทำหน้าที่ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องในจุดนี้ ในแง่การก้าวก้าวอำนาจมีคำอธิบายว่า การแยกอำนาจไม่ได้ชัดเจนเบ็ดเสร็จมาแต่ต้น ในความเป็นจริงนอกจากฝ่ายนิติบัญญัติแล้ว ฝ่ายบริหารก็ออกกฎหมายใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลามากกว่าคนอื่น เช่น การขยายกระทรวง ทบวง กรม หน่วยงานซึ่งมีกฎระเบียบ (ซึ่งก็คือกฎหมาย) ล่วงล้ำกิจการต่างๆ ของประชาชนอยู่ตลอดเวลา การตัดสินใจยากๆ บางคดีของฝ่ายตุลาการ ก็เท่ากับการสร้างบรรทัดฐานใหม่ๆ แก่ทางกฎหมายเช่นกัน”¹⁰⁹¹

นอกจากนี้ ธีรยุทธ บุญมี ยังสร้างความชอบธรรมให้แก่การขยายอำนาจการเมืองของตุลาการในการทำหน้าที่ตรวจสอบ ด้วยการอ้างคำอธิบายอื่นๆ อีกหลายประการ เป็นต้นว่า

“บางเสียงอธิบายว่า ฝ่ายบริหารเน้นประโยชน์เฉพาะหน้าจึงอยู่กับกระแสอารมณ์ของสังคม ฝ่ายนิติบัญญัติเน้นประโยชน์ระยะกลาง ฝ่ายตุลาการเน้นประโยชน์ระยะยาวสุดของประเทศ จึงควรทำหน้าที่ตรวจสอบเพื่อประโยชน์ระยะยาวจริงๆ ของประเทศหรืออีกแง่หนึ่งคือฝ่ายบริหารมองผลประโยชน์แคบสุด ฝ่ายตุลาการมองผลประโยชน์กว้างสุด จึงควรทำหน้าที่เพิ่มเติมในการตรวจสอบ

บางเสียงอธิบายว่า สังคมสมัยใหม่ซับซ้อน แยกเป็นระบบย่อยๆ เพิ่มมากขึ้น มีความจำเป็นต้องดูแลผลประโยชน์ประชาชนในเรื่องความเสี่ยง (risk) ต่างๆ เพิ่มขึ้น ละต้องคอยปกป้องประชาชนในอันตราย ความเสียหายใหม่ๆ โดยเฉพาะจากบรรษัทธุรกิจใหญ่ๆ ซึ่งฝ่ายตุลาการน่าจะทำหน้าที่นี้ได้ดีที่สุด เพราะแยกห่างจากกลุ่มธุรกิจมากที่สุด

¹⁰⁹¹ ธีรยุทธ บุญมี “พิพากษาความยุติธรรมให้ประเทศ เพิ่มคุณภาพการเมืองไทย ก้าวสู่การปฏิรูปการเมืองหน 2” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมโล่ล่า , (อ้างแล้ว), น. 54-55.

บางเสียงว่าเนื่องจากฝ่ายรัฐสภาไม่สนใจเรื่องกฎหมาย อยู่ใกล้กับผลประโยชน์ อารมณ์
ชิงสาธารณชน และโดยพื้นฐานอาชีพขาดความชำนาญด้านการมองกฎหมาย ไม่สอดคล้องรอบ
ด้านกับระบบกฎหมายทั้งหมด จึงควรให้ฝ่ายศาลทำหน้าที่ที่บทบาทกฎหมายนี้ไปด้วยจะดีที่สุด

ทั้งหมดเป็นแนวทางของโลกยุคสมัยปัจจุบันที่มีประเทศต่างๆ ก้าวเดินกันมากขึ้น”¹⁰⁹²

การอ้างพระราชดำรัสเพื่อสนับสนุนตุลาการภิวัตน์ เกิดขึ้นหลายครั้ง การแถลงเมื่อ
วันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ.2549 ธีรยุทธ บุญมี เน้น “พระราชปรีชาญาณ” ของพระองค์ที่ได้
พระราชทานพระราชดำรัสเพื่อให้ศาลออกมาแก้วิกฤตทางการเมือง พร้อมกันนั้นก็แสดงความ
คิดเห็นสนับสนุนคำตัดสินของศาลที่ให้การเลือกตั้งในวันที่ 2 เมษายน เป็นโมฆะ ดังความว่า

แต่หลังตัดสินคดีเลือกตั้ง 2 เมษายนเป็นโมฆะ กับคดี กกต. ก็ถือว่าศาลได้เดินมาถูกต้อง
และถูกต้องแล้ว ยิ่งถ้าดำเนินตามพระราชวิสัยทัศน์ 25 เมษายน ที่ทรงแนะให้ศาลใช้เกียรติภูมิที่
สูงมาแก้วิกฤติ และใช้อำนาจหน้าที่ที่มี “กว้างขวางมาก” ของศาลมาแก้วิกฤติประเทศ (ควรถือ
เป็นพระราชปรีชาญาณสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งแห่งรัชสมัยพระองค์ เพราะทรงแนะให้ใช้มิติ
กฎหมาย คืออำนาจตุลาการมาตรวจสอบทานอำนาจอื่นๆ หรือที่เรียกได้ว่าเป็นกระบวนการตุลาการภิ
วัตน์ ซึ่งมีบทบาทได้กว้างขวางมาก และปัจจุบันทั่วโลกก็หันมามองยึดถือว่าในระบอบประชาธิปไตย
ไม่เพียงใช้แต่ระบบแยกอำนาจเท่านั้น แต่ประชาธิปไตยที่แท้ต้องควบคู่ไปกับระบบความยุติธรรม
ด้วย และยังทรงแนะให้ใช้มิติสังคม วัฒนธรรม คือทุนสังคม ทุนคุณธรรมของคณะผู้พิพากษา ซึ่งมี
อยู่สูงที่สุดในสังคมมาคลี่คลายปัญหา)

...การตัดสินของศาลถือเป็นก้าวแรกที่อาจพลิกโฉมการเมืองไทย ให้นักการเมือง
ข้าราชการ ปรับลดพฤติกรรมคอร์รัปชัน-ใช้อำนาจมิชอบ เพราะเกรงกลัวต่ออำนาจตุลาการ ซึ่งถือ
เป็นคุณูปการใหญ่ของตุลาการภิวัตน์ที่มีการวิพากษ์มาทั่วโลก”¹⁰⁹³

¹⁰⁹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

¹⁰⁹³ ธีรยุทธ บุญมี, (ม.ป.ป.), 'อัต'พษ.' นำนการเมืองแบบบ้ำอำนาจ, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก
http://www.parliament.go.th/news/news_detail.php?prid=22739

เป็นที่น่าสังเกตว่า การที่ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่า “ปัจจุบันเป็นการเมืองแบบใช้อำนาจเปลือยๆ จะมีการแทรกแซงการทำงานของศาล ข้าราชการ สื่อ และส่วนอื่นๆ อย่างโจ่งแจ้งเปิดเผย ศาลจึงอาจแก่วิกฤติทั้งหมดไม่ได้ ในประการแรก เพราะศาลเป็นอำนาจที่ไม่มีฐานกำลังทรัพยากรของตน ซึ่งมักเป็นฝ่ายถูกแทรกแซงมากกว่า ในประการที่สอง ศาลมีข้อจำกัดต้องอยู่ในกรอบยุติธรรมเคร่งครัด ไม่อาจตั้งเป้าหมายโดยมีอคติล่วงหน้าได้” ทำให้ธีรยุทธ บุญมี เสนอว่า

“...ศาลขยายพื้นที่แห่งความยุติธรรมให้กว้างขวางขึ้น โดยเพิ่มบทบาทขอบเขตอำนาจยุติธรรมของตน เปิดพื้นที่ให้ภาคประชาชน-สังคมฟ้องร้อง ดำเนินคดีได้กว้างขึ้น ดังเช่นที่ทำกันในหลายประเทศ ศาลอาจช่วยปลดล็อกวิกฤติการเมืองได้ เพราะเป็นที่เชื่อกันทั่วทั้งสังคมว่า นักการเมือง ข้าราชการทำผิดกฎหมายอย่างมากมาหลายทศวรรษ ถ้าสามารถดำเนินคดีได้ตามที่มีการโก่งกิ้นจริงๆ ความยุติธรรมย่อมเกิดและคลายวิกฤติได้”¹⁰⁹⁴

อนึ่ง เนื่องจากธีรยุทธ บุญมี ให้ความสำคัญแก่ระบอบประชาธิปไตยที่ศาลหรือตุลาการมีอำนาจสูง ดังนั้น จึงต้องเน้น “หลักนิติธรรม” หรือ การปกครองโดยหลักแห่งกฎหมาย (rule of law) ซึ่งหมายรวมถึงการยึดรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด และชี้ให้เห็นว่ารัฐบาล ทษ. มิได้ยึด “หลักนิติธรรม” ดังความต่อไปนี้

“อำนาจยุติธรรมเก่าแก่กว่าประชาธิปไตย อำนาจยุติธรรมต้องเดินคู่ขนานไปกับประชาธิปไตยเสมอ

1. การปกครองโดยหลักแห่งกฎหมาย (rule of law) ไม่ใช่การปกครองโดยคน (rule by man) หรือการปกครองโดยเพียงแค่ว่าใช้กฎหมาย (rule by law) การปกครองโดยคน (rule by man) โดยทั่วไปจะเป็นแบบเผด็จการเดี่ยวหรือคณะบุคคล ซึ่งมักจะนำไปสู่การปกครองโดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ หรือการเลือกไม่ใช้กฎหมายในระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งกระทำความผิดด้วยตนเอง นี่เป็นปัญหาใหญ่สุดของรัฐบาลระบอบทษ.ที่ผ่านมาตลอด 6 ปี ส่วนการปกครองโดยหลักแห่งกฎหมายต้องยึดเอาหลักเหตุผล ความยุติธรรม ความผาสุกของประชาชนและประชาคม ...

¹⁰⁹⁴ เรื่องเดียวกัน

2. ประชาธิปไตยต้องคู่ขนานกับการปกครองโดยหลักแห่งกฎหมาย...ประชาชนเลือกผู้แทนไปออกกฎหมาย ผู้แทนเลือกรัฐบาลเพื่อบริหารตามกฎหมายที่ออกมา นอกจากนี้ยังมีฝ่ายตุลาการซึ่งตัดสินความตามกฎหมาย ซึ่งอำนาจทุกๆ ส่วนต้องยึดถือ ดังนั้น หลักของการปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย จึงต้องมีสองส่วนขนานกันไป นั่นคือ หลักอำนาจของประชาชน และหลักการปกครองโดยหลักของกฎหมาย จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปไม่ได้

3. ทะลุกรอบความคิดประชาธิปไตยเลือกตั้ง (representational democracy) ไปสู่ประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ (constitutional democracy) คำพูดของทษ.ว่า 1 คน มี 1 เสียงเท่ากัน สะท้อนความคิดว่าประชาธิปไตยคือการเลือกตั้ง เป็นกระบวนการแสดงอำนาจของประชาชน ซึ่งเมื่อพ้นการเลือกตั้งกลุ่มทุนการเมืองก็เป็นผู้เออำนาจนี้ไปใช้ แต่แนวคิดประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ เน้นการเคารพสิทธิเสรีภาพด้านต่างๆ ของประชาชน ซึ่งต้องกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ และต้องพัฒนาไปเรื่อยๆ ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป การกำกับอำนาจกลุ่มทุนเลือกตั้งด้วยรัฐธรรมนูญจึงเป็นแนวโน้มใหญ่ของโลกปัจจุบัน การพัฒนาการเมืองของโลกในศตวรรษ 21 ก็คือกระบวนการพัฒนารัฐธรรมนูญให้ถ่วงดุลทุนและฝ่ายบริหารได้ดีขึ้น¹⁰⁹⁵

ธีรยุทธ บุญมี เน้นย้ำความสำคัญของตุลาการภิวัตน์ ในแง่ที่ “ตุลาการภิวัตน์ เกิดเพื่อการแก้ปัญหาสิทธิเลือกตั้งเป็นใหญ่ และเสริมประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญปัจจุบัน”¹⁰⁹⁶ และเน้นด้วยว่า “ตุลาการภิวัตน์เป็นกลไกในระบอบประชาธิปไตย” ที่เกือบทุกประเทศทั่วโลกนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในยุคที่รัฐและสังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อน และมีความขัดแย้งเพิ่มมากขึ้น ดังความต่อไปนี้

“เกือบทุกประเทศทั่วโลกแม้กระทั่งอังกฤษ ก็ได้หันมาใช้ตุลาการภิวัตน์ (judicial review) กันมากขึ้น ด้วยเหตุผลหลายประการคือ (1) อำนาจอธิปไตยของประชาชนตามระบอบประชาธิปไตย ต้องคู่ขนานไปกับหลักการปกครองด้วยความยุติธรรม (2) ประชาธิปไตยเลือกตั้งต้องเคารพสิทธิเสรีภาพต่างๆ ของประชาชนด้วย (3) อำนาจบริหารเข้าครอบงำฝ่ายนิติบัญญัติกลายเป็นเครื่องมือของกลุ่มผลประโยชน์และทุนขนาดใหญ่ (4) รัฐขยายบทบาทตัวเองมากขึ้น มี

¹⁰⁹⁵ เรื่องเดียวกัน

¹⁰⁹⁶ เรื่องเดียวกัน

mini government เช่น รัฐวิสาหกิจ การร่วมทุนรัฐเอกชน หน่วยงานกำกับดูแลต่างๆ (regulatory agencies) เกิดขึ้นมากมาย เกิดการไม่ได้สัดส่วนในการใช้ทรัพยากรหรือการแบ่งปันผลประโยชน์แก่คนในชาติได้ง่าย (5) รัฐและสังคมเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ความขัดแย้งเพิ่มมากขึ้น เช่น ระหว่างทุนโลกาภิวัตน์กับทุนในชาติ ระหว่างทุนใหญ่กับทุนย่อย ระหว่างระบบตลาดกับชุมชน ระหว่างเชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม ความคิด เพศ วัย อาชีพที่ต่างๆ กัน ส่วนใหญ่ไม่มีกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ จึงเป็นหน้าที่ของฝ่ายตุลาการที่จะตีความเพิ่มเติมเพื่อคลี่คลายข้อขัดแย้ง รวมทั้งถ่วงดุลกับฝ่ายบริหารและนิติบัญญัติ ซึ่งโน้มเอียงไปทางผลประโยชน์ของคนกลุ่มย่อยและทุนขนาดใหญ่ด้วย”¹⁰⁹⁷

ธีรยุทธ บุญมี ระบุว่า “พระราชดำรัส 25 เมษายน ต่อศาล ซึ่งถือเป็นพระราชวิสัยทัศน์สำคัญที่สุดครั้งหนึ่งในรัชสมัยของพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน เพราะทรงเปิดทางให้เกิดตุลาการภิวัตน์ซึ่งเป็นพัฒนาการที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของระบบการเมืองการปกครองของโลกปัจจุบัน”¹⁰⁹⁸ โดยเน้นถึงปรากฏการณ์ตุลาการภิวัตน์ที่เกิดขึ้นทั่วโลก เป็นการยืนยันว่าตุลาการภิวัตน์เป็นเรื่องที่ถูกต้องและเหมาะสมกับการแก้ปัญหาและการปฏิรูปการเมืองไทย เนื่องจากส่งผลดีนานัปการต่อสังคมและการเมือง ดังความว่า

“1) การเปิดพื้นที่ยุติธรรมทั้งของอำนาจและการมีสิทธิฟ้องร้องกล่าวโทษของประชาชนให้กว้างขวางขึ้น ดังพระราชดำรัสต่อศาลปกครองให้มอง “ภารกิจ” “อำนาจหน้าที่” ซึ่งมีอย่าง “กว้างขวางมาก” นี่ก็คือสิ่งที่เรียกว่า การทำให้เกิดความยุติธรรมได้ (justiciability) เช่นศาลสูงอินเดียมีชื่อเสียงเรื่องการขยายพื้นที่ความยุติธรรมแก่บุคคลทั่วๆ ไป ศาลอิสราเอลในยุคเก่าไม่ยอมเข้าไปตัดสินหลายปริณทณมาก แต่ในยุค “ศาลใหม่” ถือคติตามคำของประธานศาลสูงว่า “ไม่ว่าการกระทำใดของคน ย่อมอยู่ในแ่งมุมที่ถูกกำหนดโดยบรรทัดฐานทางกฎหมาย ... ไม่มี “สุญญากาศ” ทางกฎหมาย (legal vacuum) กฎหมายย่อมต่างครอบคลุมไปในทุกๆ พฤติกรรม ... การที่จะบอกว่าประเด็นหนึ่งๆ เป็น “เรื่องเฉพาะทางการเมือง” ล้วนๆ โดยความจริงแล้วประเด็นนั้นๆ ก็เป็นประเด็นทางกฎหมายด้วย” ศาลอินเดีย ศาลอิสราเอล (ตั้งแต่ปี 1980) เปิดกว้างให้สาธารณชน กลุ่มองค์กรสิทธิ ที่ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เสียหายโดยตรง มีสิทธิขอให้ศาล

¹⁰⁹⁷ เรื่องเดียวกัน

¹⁰⁹⁸ เรื่องเดียวกัน(เน้นโดยผู้วิจัย).

พิจารณาคดีได้ ทั้งหมดทำไปโดยการเปิดพื้นที่ยุติธรรมเพิ่มเติม ตามดุลยพินิจของศาลเอง โดยไม่ต้องไปเน้นการแก้ไขรัฐธรรมนูญเสียก่อน

2) การยับยั้งการใช้อำนาจอย่างอุกอาจ (*ultra vires*) หรือมากเกินไปขององค์กรรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ เป็นประเด็นที่ศาลสูงสหรัฐและอังกฤษเน้นมากเป็นพิเศษ ศาลปกครองหรือศาลรัฐธรรมนูญในเยอรมันและยุโรปตะวันออกก็มีบทบาทสำคัญในด้านนี้

3) การคลี่คลายความขัดแย้งทางสังคม ทางเชื้อชาติ ศาสนา คนกลุ่มต่างๆ ขยายและพัฒนาสิทธิใหม่ๆ ขึ้นมาตามการเปลี่ยนแปลงยุคสมัยและความคิดผู้คน ซึ่งศาลสูงสหรัฐ ญี่ปุ่น อังกฤษ และยุโรป จะเน้นมากเป็นพิเศษ โดยเฉพาะหลังจากมีกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนเพิ่มขึ้นมา

4) การเน้นเสรีภาพและสิทธิประโยชน์ของประชาชนและภาคสังคม เช่น การพิจารณาคดีบังคับให้รัฐต้องจัดแจงสวัสดิการบางด้าน เช่น สาธารณูปโภค การศึกษา สิทธิย้อยต่างๆ ศาลอินเดีย ญี่ปุ่น และศาลประเทศโปแลนด์ ฮังการี เชก ฯลฯ จะมีบทบาทมากเป็นพิเศษ”¹⁰⁹⁹

เพื่อยืนยันในความชอบธรรมของตุลาการวิวัฒน์ อธิยุทธ บุญมี ได้ให้เหตุผลเพื่อโต้แย้งการวิพากษ์วิจารณ์ของฝ่ายต่างๆ ดังนี้

“วิธีพิจารณาความในระบบกฎหมายยุคใหม่นักการเมืองกังวลที่ศาลใช้อำนาจตรวจสอบภาคการเมืองมากขึ้น เพราะกลัวเสียผลประโยชน์และถูกลงโทษได้ แต่ก็มีผู้ห่วงใยต่อบทบาทของศาลในเชิงทัศนะและวิชาการ ซึ่งควรจะขยายความแนวการพิจารณาคดีของศาลตามกระบวนการการวิวัฒน์ (*judicial review*) ดังนี้คือ

(1) ผู้ที่เป็นห่วงมักยึดแนวคิดทฤษฎีกฎหมายแบบยึดตัวบท (*legal positivism*) หรือทฤษฎียึดตามเจตนารมณ์ดั้งเดิม (เช่นอ้างว่ารัฐธรรมนูญสหรัฐไม่เคยคิดเรื่องรัฐสวัสดิการมาก่อน ดังนั้นศาลจะพิจารณายับยั้งให้รัฐดำเนินสวัสดิการให้ผู้ด้อยโอกาสไม่ได้) แต่ปัจจุบันวงการผู้พิพากษาทั่วโลกนำเอาปรัชญาแนวอื่นมาแทนที่หรือมาเพิ่มเติม เช่น พิจารณาคดีความโดยเน้นหลักความเป็นธรรมตามทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติ ที่ประธานศาลฎีกา ชาญชัย ลิขิต

¹⁰⁹⁹ เรื่องเดียวกัน

จิตตะ เสนอ ทฤษฎีสัจจะนิยม (legal realist) ที่มองว่ากฎหมายคือการตัดสินความในเงื่อนไขความเป็นจริง สำหนักเน้นกระบวนการทางกฎหมาย (legal process) แบบจุดมุ่งหมายหรือแบบก้าวหน้า สำหนักเน้นคุณธรรม (moral legal theory) ทฤษฎีกฎหมายคือการตีความตามหลักการที่เป็นธรรม หรือยอมรับในสังคม ฯลฯ ทฤษฎีตีความกฎหมายเชิงวิพากษ์

(2) ผู้พิพากษาส่วนใหญ่ยึดบรรทัดฐานที่เคร่งครัดว่าจะต้องพิจารณาคดีใช้ดุลยพินิจที่ดี (discretion) ด้วยความซื่อตรงตามวิชาชีพของตน (integrity) อยู่แล้ว

(3) การพิจารณาคดีตามแนว judicial review เน้นหลักความเป็นธรรม (fairness) เช่น การให้ความเป็นธรรมทางอาชีพ สวัสดิการ แก่เด็ก ผู้หญิง คนกลุ่มน้อย ฯลฯ

(4) ผู้พิพากษาบางท่านเน้นความยุติธรรมทางสังคม (social justice) เพื่อเอื้อต่อคนจน คนด้อยโอกาส และแก้ปัญหาช่องว่างมากขึ้น

(5) การควบคุมการใช้อำนาจไม่เป็นธรรม ไม่สมเหตุสมผลของฝ่ายบริหารและข้าราชการมากขึ้น โดยการจำแนกแยกแยะหลักความเป็นเหตุผลหรือไม่เป็นเหตุผล (irrationalities) เช่น การพิจารณากระบวนการที่ไม่ถูกต้อง การใช้ความไม่สมเหตุสมผล (unreasonableness) (เช่น ให้งานกิจการไฟฟ้าที่เป็น high technology ในสุวรรณภูมิ กับบริษัทน้ำแข็ง บริษัทนวด) หรือการใช้ปัจจัยที่ไม่สมเหตุสมผล (เช่นการประมูลต่างๆ) การมีวัตถุประสงค์ที่ไม่เหมาะสม (improper purpose) เช่นการแก้สัญญาสัมปทานดาวเทียมก่อนขายบริษัทของนักการเมือง เหมาะสมหรือไม่?

(6) การพิจารณาโดยการชั่งน้ำหนักถ่วงดุลหรือความได้สัดส่วน (balancing หรือ proportionality) ระหว่างเหตุและผลที่เกี่ยวข้องกับคดี เช่น ระหว่างประโยชน์ปัจเจกบุคคลกับส่วนรวม ระหว่างสิทธิต่างชนิดกัน ระหว่างประสิทธิภาพของรัฐและผลประโยชน์ประชาชน ฯลฯ เช่น ผู้ป่วยร้องขอการล้างไตฟรี แม้สามารถตีความเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญได้ แต่ศาลไม่อนุญาต เพราะถือว่าความมั่งคั่งรัฐมีจำกัด ถ้าให้สิทธิแก่คนหนึ่งไป คนอื่นจะไม่ได้ใช้ทรัพยากรนี้เท่าที่พึงได้ (ตามหลัก fair share หรือการมีส่วนร่วมได้ส่วนเสียอย่างเป็นธรรม) กรณีศาลไม่อนุญาตให้ประกันตัว 3 กกต. ก็น่าจะเป็นการใช้หลักการนี้พิจารณา ว่าผลเสียที่เกิดต่อการปกครองประชาธิปไตยจะมีมากกว่าการจำกัดสิทธิไม่ให้ประกันตัว อีกนัยหนึ่ง ศาลไม่ถือคติสิทธิปัจเจกชนเป็นสิ่งสูงสุด

แต่คำนึงผลประโยชน์สังคมด้วย แม้แต่ประเทศตะวันตกซึ่งถือปัจเจกบุคคลเป็นใหญ่ เช่น สหรัฐ เยอรมัน อังกฤษ ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย แคนาดา อิสราเอล แอฟริกาใต้ ก็ใช้หลักนี้มานานแล้ว ศาลอังกฤษก็หันมายอมรับหลักการนี้ตั้งแต่ปี 2001 เป็นต้น **เพราะหลักความได้สัดส่วนนี้ถือเป็นการยึดหลักพหุนิยมและหลักการอดกลั้น ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญของประชาธิปไตย** ปัจจุบันปัญหานี้จะสำคัญขึ้น เช่น เรื่องภาพโป๊ การละเมิดทางเพศเด็ก อาวุธก่อการร้าย ยาเสพติดในอินเทอร์เน็ต ว่าขัดแย้งกับสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลอย่างไร ควรจะชั่งน้ำหนักอย่างไร¹¹⁰⁰

เป็นที่น่าสังเกตว่า ธีรยุทธ บุญมี ตระหนักถึงปัญหาที่จะเกิดจากกระบวนการตุลาการภิวัตน์อยู่มาก จึงได้กล่าวไว้ด้วยว่า แนวคิดอำนาจอธิปไตยแบบองค์รวมที่คำนึงถึงอำนาจหลายอำนาจที่มีปฏิสัมพันธ์กันดังกล่าวข้างต้นนี้ **“จะมีข้อเสียตรงที่มีลักษณะอนุรักษนิยมตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงไม่ดีนัก”**¹¹⁰¹ และยังน่ากังวลในแง่ที่ว่า **“ศาลเป็นอำนาจที่ไม่มีฐานกำลังทรัพยากรของตน ซึ่งมักเป็นฝ่ายถูกแทรกแซงมากกว่า”**¹¹⁰² ดังนั้น จึงย้ำว่า **“ประชาชนเจ้าของอำนาจอธิปไตยเป็นพื้นฐานของการปกครอง”** และ “อำนาจอธิปไตยแบบองค์รวม ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยโดยพื้นฐาน แต่สัมพันธ์กับสถาบันผู้ใช้อำนาจอื่นๆ และต้องระมัดระวังไม่ให้ส่วนหนึ่งส่วนใดชักนำไปสู่เผด็จการ”¹¹⁰³ นอกจากนี้ ธีรยุทธ บุญมี ยังเตือนด้วยว่า

“แนวคิดนี้ในปรัชญาการเมืองคือ แนวคิดที่ต้องการถ่วงดุลปรัชญาเสรีนิยมหรือตลาดเสรีด้วยปรัชญาชุมชนนิยม ปรัชญาคุณธรรมสาธารณะแลลรีพับลิกันนิสต์ ฯลฯ อย่างไรก็ตามไม่ควรพิจารณาองค์รวมแบบลื่นไหล อะไรในองค์รวมก็มีบทบาท สถานะเหมือนๆ กันหมด แต่ควรมองอำนาจอธิปไตยของประชาชนเป็นอำนาจพื้นฐานที่สุด และมุ่งไปที่ความเท่าเทียม

¹¹⁰⁰ เรื่องเดียวกัน (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹¹⁰¹ ธีรยุทธ บุญมี “พิพากษาความยุติธรรมให้ประเทศ เพิ่มดุลยภาพการเมืองไทย ก้าวสู่การปฏิรูปการเมืองหน 2” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไล่ล่า , (อ้างแล้ว), น.51. (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹¹⁰² ธีรยุทธ บุญมี, (ม.ป.ป.), 'อัต'เทศ' นการเมืองแบบบ้าอำนาจ, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก http://www.parliament.go.th/news/news_detail.php?prid=22739(เน้นโดยผู้วิจัย).

¹¹⁰³ ธีรยุทธ บุญมี “พิพากษาความยุติธรรมให้ประเทศ เพิ่มดุลยภาพการเมืองไทย ก้าวสู่การปฏิรูปการเมืองหน 2” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไล่ล่า , (อ้างแล้ว), น.51.

กันและการกระจายและเพิ่มอำนาจให้ประชาชนให้มากที่สุด แต่ไม่ปฏิเสธการยอมรับบทบาทสถาบันอื่นๆ ในการบรรลุเป้าหมายความเท่าเทียม ยุติธรรม และกระจายอำนาจให้ประชาชน”¹¹⁰⁴

อาจกล่าวได้ว่าธีรยุทธ บุญมี ให้ความสำคัญแก่ตุลาการภิวัตน์เพื่อคลี่คลายปัญหาทางการเมือง ดังนั้น แม้ว่าจะไม่มีความไว้วางใจในตัวตุลาการอย่างเต็มที่ แต่ก็ต้องสร้างความชอบธรรมแก่การใช้อำนาจการเมืองของตุลาการ ซึ่งนอกจากการอ้างพระดำรัสแล้ว ธีรยุทธ บุญมี ยังอ้างปรากฏการณ์เดียวกันในต่างประเทศ ซึ่งก่อให้เกิดผลดีอย่างมากมาย เช่น “ในกรณีของสหรัฐ กระบวนการตุลาการภิวัตน์นี้อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนอย่างมหาศาล เช่น การขยายสิทธิของคนผิวสี คนกลุ่มน้อย เด็ก สตรี คนชรา สตรี เกย์ เลสเบียน สิทธิเสรีภาพในการแสดงออกทางการเมือง ข้อมูลข่าวสาร การปกป้องประชาชนจากกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ เป็นต้น ในฝรั่งเศสก็มีกระบวนการนี้โดยผ่านตุลาการรัฐธรรมนูญ”¹¹⁰⁵

ในการบรรยายเรื่อง “คิดเพื่อประเทศไทย” เมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ.2550 ถึงแม้ว่าจะเป็นช่วงหลังการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 ธีรยุทธ บุญมี ก็ยังคงเน้นความสำคัญของ “ตุลาการภิวัตน์” เนื่องจากคณะรัฐประหารมิได้ใช้อำนาจอริปไตยที่ได้จากการรัฐประหารไปในการปราบปรามการทุจริตหรือคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นใน “ระบอบทักษิณ” โดยตรง เนื่องจากต้องระมัดระวังมิให้สูญเสียความชอบธรรมมากเกินไปจากการใช้อำนาจอริปไตยด้านการศาลแทนศาลสถิตยุติธรรม ในบริบทที่สังคมมีความตื่นตัวในเรื่องหลักการของระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น จำเป็นต้องใช้กระบวนการทางการเมืองในการจัดการปัญหาดังกล่าวนี้ ดังนั้นการสร้าง ความชอบธรรมแก่ “ตุลาการภิวัตน์” พร้อมๆ กับการกำหนดแนวทางการใช้อำนาจของตุลาการอย่างเหมาะสมเพื่อมิให้ถูกต้องด้านจรรยาบรรณ จึงยังมีความสำคัญมากขึ้น ดังที่ธีรยุทธ บุญมี กล่าวว่า “ในอนาคตอันใกล้ ภารกิจของสถาบันศาลจะเพิ่มขึ้น จากคดี

¹¹⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 52. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

¹¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 53-54.

ซึ่งส่งต่อมาจากองค์กรอิสระ จึงควรทำงานของตนอย่างดีที่สุด เพื่อลดแรงกดดันต่อสถาบัน
ยุติธรรมของประเทศ ซึ่งมีแนวคิดเพิ่มเติมเกี่ยวกับตุลาการภิวัตน์”¹¹⁰⁶

ธีรยุทธ บุญมี เน้นบทบาทของตุลาการในด้านการ “ตรวจสอบถ่วงดุล” ฝ่าย
บริหาร ซึ่งเป็นบทบาทในเชิง “รุก” ขณะเดียวกันก็ต้อง “ระวัง” หรือ “กำกับตัวเอง” ในการ
ใช้อำนาจด้านอื่นๆ นอกเหนือจากการตรวจสอบถ่วงดุลฝ่ายบริหาร ดังความว่า

“ตุลาการภิวัตน์ คือ กระบวนการตรวจสอบถ่วงดุลการทุจริตฝ่ายบริหาร การใช้อำนาจเกิน
เลย การใช้อำนาจอย่างผิดกระบวนการ การใช้อำนาจโดยไม่ชอบด้วยเหตุผล ในแง่นี้ตุลาการภิ
วัตน์ในไทยควรมีลักษณะรุก (activism) เพราะปัญหามีมากและหมักหมมมานาน ซึ่งหากตัดสิน
ลงโทษนักการเมือง ข้าราชการ ตามหลักฐานและหลักกฎหมายได้จริง ก็คงสร้างวัฒนธรรม
การเมืองใหม่ให้นักการเมืองหลายจำได้ ส่วนในแง่การเปิดพื้นที่สิทธิและการสร้างความยุติธรรมให้
ประชาชนบ้านเราก็คงมานาน จึงเรียกร้องให้ตุลาการภิวัตน์มีลักษณะเร่งรุกเช่นกัน อย่างไรก็ตาม
ตุลาการภิวัตน์ในทุกแห่งต้องคู่ขนานหรือมีสิ่งที่เรียกว่า การกำกับตัวเองของฝ่ายตุลาการ
(judicial self-restraint) มากำกับอยู่ตลอดเวลาด้วย”¹¹⁰⁷

ใน พ.ศ.2550 ธีรยุทธ บุญมี ให้ความสำคัญแก่ “การกำกับตัวเอง” ของตุลาการ
อย่างมาก โดยเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

“กระบวนการกำกับตัวเองนี้มีหลายแง่ให้พิจารณาคือ 1. สิ่งใดที่อยู่ สิ่งใดที่ไม่อยู่ใน
ขอบข่ายตุลาการภิวัตน์ 2. การเคารพในหลักการแบ่งแยกอำนาจ (separation of power
constraint หรือ structural constraint) กล่าวคือ แม้ตุลาการจะมีอำนาจในการทบทวนการใช้
อำนาจของฝ่ายอื่นๆ แต่ต้องไม่ทำในแง่การตัดสินทิศทางของนโยบาย การได้ผลหรือไม่ได้ผลของ
นโยบาย แต่ต้องตัดสินบนหลักความยุติธรรมของกฎหมาย

หลักความยุติธรรมของกฎหมายที่ใช้กระบวนการตุลาการภิวัตน์ ประกอบด้วย 3 ส่วน
ใหญ่ คือ

¹¹⁰⁶ ธีรยุทธ บุญมี, “คิดเพื่อประเทศไทย” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี*, (อ้างแล้ว), น. 326.

¹¹⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 326-327.

- (7) รัฐใช้อำนาจถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ (หลัก *legality*)
- (8) รัฐใช้อำนาจตามหลักเหตุผลหรือไม่ (หลัก *rationality*)...
- (9) หลักความถูกต้องตามกระบวนการใช้อำนาจ (หลัก *procedural impropriety*)
- (10) การพิจารณาดีความของศาลย่อมแยกขาดจากการ "ตั้งเป้าหมาย" ไว้ล่วงหน้า แต่ต้องขึ้นอยู่กับหลักการของตัวบทกฎหมาย ไม่ขึ้นอยู่กับคดีส่วนบุคคล ซึ่งในกรณีของศาลไทยได้ยึดหลักนี้อย่างเคร่งครัดดีอยู่แล้ว ในช่วงหลังศาลบางประเทศยังเพิ่มเติมหลักความเป็นธรรมแก่เด็ก ผู้หญิง ชนกลุ่มน้อย คนจน คนด้อยโอกาส เป็นต้น เพื่อให้สอดคล้องกับโลกสมัยใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว
- (11) อีกหลักหนึ่ง ใช้ในกรณีที่การตัดสินคดีจะส่งผลกระทบต่อทั้งบุคคลและส่วนรวม ผู้พิจารณาจำเป็นต้องใช้หลักความได้สัดส่วน (*pro-portionality*) หรือหลักการถ่วงดุล (*balance*) ระหว่างประโยชน์ส่วนรวมและบุคคลด้วย
- (12) การกำกับตัวเองในทางเทคนิคหรือการปฏิบัติภาระหน้าที่ กล่าวคือ การรับพิจารณาบางคดี การขยายสิทธิบางอย่างแก่ประชาชน จะเพิ่มคดีความแก่ศาลจนล้นเกินได้¹¹⁰⁸

การเน้นและการเสนอแนวทางในการ “กำกับตัวเอง” ของตุลาการเช่นนี้ อาจกล่าวได้ว่า เป็นเพราะรัฐธรรมนูญ บัญญัติ ต้องการกำหนดขอบเขตการใช้อำนาจทางการเมืองของตุลาการ ซึ่งการทำหน้าที่อย่างถูกต้องเหมาะสมของตุลาการโดยไม่ละเมิดหลักการของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (ซึ่งจะได้กล่าวถึงความหมายของระบอบนี้ในทัศนะของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” อย่างละเอียดต่อไปข้างหน้า) ย่อมจะช่วยทำให้ตุลาการมีความชอบธรรมที่จะมีบทบาททางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดต่อไปทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

สมบัติ อารังธัญวงศ์

สมบัติ อารังธัญวงศ์ สนับสนุนกระบวนการตุลาการวิวัฒน์เช่นเดียวกับชัยอนันต์ สมุทวณิช และธีรยุทธ บุญมี ในต้นปี พ.ศ.2553 เมื่อหนังสือพิมพ์ผู้จัดการถามว่า “อาจารย์มองอย่างไรกับกรณีที่ เสธ.แดง หรือ พล.ต.ชาติติยะ สวัสดิผล ออกมาข่มขู่ ผบ.ทบ. ทั้งยังมีการยิงระเบิด

¹¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 327-328.

M79 เข้าไปใน ทบ. นอกจากนั้นคนเสื้อแดงยังออกมาข่มขู่และขู่ฆ่าผู้พิพากษาและองค์กรอิสระที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาคดียึดทรัพย์ ทษ.ด้วย”¹¹⁰⁹ สมบัติ อารังธัญวงศ์ ตอบว่า

“ผู้พิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองท่านเป็นผู้อาวุโสทำงานโดยยึดหลักการและไม่เกรงกลัวอำนาจอิทธิพลใดๆ เพราะไม่เช่นนั้นท่านก็ไม่สามารถทำหน้าที่รักษาความยุติธรรม เมื่อเร็วๆ นี้องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ก็ตรัสกับผู้พิพากษาศาลฎีกาว่าจะต้องรักษาความยุติธรรมให้ได้จนถึงจะศรัทธาเชื่อถือ ผมเชื่อว่าผู้พิพากษาทุกท่านรู้งานของท่านมีความเสี่ยงแต่ท่านคงยึดประโยชน์ของประเทศไทยและความยุติธรรมเป็นหลักถ้าระบบถูกคุกคามและไม่สามารถรักษาความยุติธรรมเอาไว้ได้ต่อไปถ้าใครมีปัญหาขึ้นมาจะไปข่มขู่คุกคามจะฆ่าผู้พิพากษาเพื่อไม่ให้ผู้พิพากษาดัดสินตามหลักยุติธรรม สังคมก็อยู่ไม่ได้ การกระทำเช่นนี้ทำให้ประชาชนเห็นธาตุแท้ คนดีเขาไม่ทำแบบนี้”¹¹¹⁰

อย่างไรก็ตาม สมบัติ อารังธัญวงศ์ เห็นว่า “จริงๆตอนนี้เรายังไม่รู้ว่าศาลจะตัดสินอย่างไร แต่ไม่ว่าศาลจะตัดสินอย่างไรทุกฝ่ายก็ต้องให้การยอมรับและเคารพในคำตัดสินของศาล ตอนนี้เราก็มองได้เป็น 2 ทาง คือถ้าศาลตัดสินยกฟ้อง กลุ่มที่ต่อต้าน (ทษ.) ก็คงไม่พอใจ แต่ก็ไม่ควรออกมาเคลื่อนไหวใดๆ ควรต้องเคารพคำตัดสินของศาล”¹¹¹¹

ในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2553 เมื่อใกล้จะถึงวันตัดสินคดียึดทรัพย์ของ ทษ. สมบัติ อารังธัญวงศ์ เน้นว่า ทุกฝ่ายควรรับฟังคำตัดสินของศาล โดยให้เหตุผลทั้งในแง่ของคุณสมบัติของผู้พิพากษา กระบวนการพิจารณาคดี และพระบรมราโชวาท ดังนี้

“เพราะผู้พิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองท่านเป็นผู้อาวุโสทำงานโดยยึดหลักการและไม่เกรงกลัวอำนาจอิทธิพลใดๆ เพราะไม่เช่นนั้นท่านก็ไม่สามารถทำหน้าที่รักษาความยุติธรรม เมื่อเร็วๆ นี้องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ก็ตรัสกับผู้

¹¹⁰⁹ ASTV ผู้จัดการออนไลน์, (8 กุมภาพันธ์ 2553), “สมบัติ อารังธัญวงศ์” วิเคราะห์การเมืองไทยในกระแส “ตื่น ปฏิวัติ-แก้ รธน.”, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID=9530000017813> (เน้นโดยหนังสือพิมพ์ผู้จัดการออนไลน์).

¹¹¹⁰ เรื่องเดียวกัน

¹¹¹¹ เรื่องเดียวกัน.

พิพากษาศาลฎีกาว่าจะต้องรักษาความยุติธรรมให้ได้จนถึงจะศรัทธาเชื่อถือ ผมเชื่อว่าผู้พิพากษาทุกท่านรู้งานของท่านมีความเสี่ยงแต่ท่านคงยึดประโยชน์ของประเทศไทยและความยุติธรรมเป็นหลัก ถ้าระบบถูกคุกคามและไม่สามารถรักษาความยุติธรรมเอาไว้ได้ต่อไปถ้าใครมีปัญหาขึ้นมาก็ไปข่มขู่คุกคามจะฆ่าผู้พิพากษาเพื่อไม่ให้ผู้พิพากษาดัดลिनตามหลักยุติธรรม สังคมก็อยู่ไม่ได้ การกระทำเช่นนี้ทำให้ประชาชนเห็นธาตุแท้ คนดีเขาไม่ทำแบบนี้

ในการพิจารณาคดีนั้นศาลท่านมีสำนวนการกล่าวหา มีการไต่สวนพยานทั้งพยานฝ่ายโจทก์และพยานฝ่ายจำเลย มีการพิจารณาตามหลักกฎหมาย และผู้พิพากษาแต่ละท่านก็ล้วนแต่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์มายาวนาน การจะทำอะไรท่านก็ต้องคำนึงถึงว่ากว่าชีวิตจะก้าวมาถึงตำแหน่งผู้พิพากษาศาลฎีกานั้นไม่ใช่่ง่ายๆ และท่านต้องพยายามรักษาชื่อเสียงของสถาบันศาลเอาไว้ด้วย ต้องทำให้คนเคารพและเชื่อถือในการทำงานของศาลเหมือนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานพระบรมราโชวาท¹¹¹²

หลังจากเข้าร่วมกับ กปปส. โดยขึ้นปราศรัยบนเวทีที่ถนนราชดำเนิน สมบัติ อ่างธัญวงศ์ ได้อธิบายเหตุผลไว้หลายประการด้วยกัน แต่เหตุผลสำคัญประการหนึ่งก็คือการที่นักการเมืองไม่ยอมรับคำตัดสินของศาลรัฐธรรมนูญ

“คนที่เขามีความรู้ความเข้าใจเขาก็ยังรับกันไม่ได้ เพราะบรรดา ส.ส.-ส.ว.เหล่านี้ รวมถึงรัฐมนตรีในรัฐบาลด้วยที่ไม่รับคำวินิจฉัยของศาล ทั้งที่ ส.ส.-ส.ว. ก็คือองค์กรตามรัฐธรรมนูญ ศาลรัฐธรรมนูญก็เป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และรัฐธรรมนูญที่เป็นกฎหมายสูงสุดก็บัญญัติว่า ให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีผลผูกพันกับทุกองค์กร คุณมาประกาศไม่รับคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ มันหมายความว่าอย่างไร แล้วคุณจะให้ประชาชนไปยอมรับปฏิบัติตามกฎหมายที่พวกคุณออกมาบังคับใช้ได้อย่างไร ในเมื่อตัวคุณเองก็ปฏิเสธกฎหมายสูงสุดไปแล้ว”¹¹¹³

อนึ่ง ในการแก้ปัญหาระยะยาว สมบัติ อ่างธัญวงศ์ เสนอ “แนวทางปฏิรูปโครงสร้างทางการเมืองและองค์กรในกระบวนการยุติธรรมขนานใหญ่” เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2554 โดยให้

¹¹¹² เรื่องเดียวกัน (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹¹¹³ ไทยโพสต์, (1 ธันวาคม 2556), โคนระบอบทษ. อย่าให้เสียของ, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.thaipost.net/tabloid/011213/82817>

จัดตั้ง **"คณะกรรมการอัยการพิเศษ"** ซึ่งหมายถึงการมอบบทบาทให้นักกฎหมายที่ดำรงตำแหน่งอัยการ เพื่อทำหน้าที่ "เป็นผู้ตรวจสอบและส่งฟ้องนักการเมืองฉ้อฉล" ดังที่หนังสือพิมพ์เสนอข่าวว่า

"คณะกรรมการพิจารณาแนวทางการแก้ไขรัฐธรรมนูญชุดของนายสมบัติ อารังธัญวงศ์ จึงเสนอแนวทางปฏิรูปโครงสร้างทางการเมืองและองค์กรในกระบวนการยุติธรรมขนานใหญ่ โดยการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุด คือ การแยกอำนาจฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติออกจากกัน จากเดิมที่การดำรงอยู่ของรัฐบาล ขึ้นอยู่กับความไว้วางใจของฝ่ายนิติบัญญัติ รัฐบาลอาจสิ้นสภาพในทันทีหาก รัฐสภาไม่ไว้วางใจหรือผลประโยชน์ไม่ลงรอยกัน แต่ในทางปฏิบัติกลับไม่ประสบ ความสำเร็จ เพราะเสียงข้างน้อยของฝ่ายค้านก็ไม่เพียงพอที่จะไม่ไว้วางใจรัฐบาลได้อยู่ ดี จึงเสนอให้ใช้วิธียื่นถอดถอน โดยจัดตั้ง "คณะกรรมการอัยการพิเศษ" ขึ้นมาเป็นผู้ตรวจสอบและ ส่งฟ้องนักการเมืองฉ้อฉล แทนการให้พนักงานอัยการที่ มักจะเป็นที่ปรึกษาให้หน่วยงานรัฐเป็นผู้ดำเนินการอย่างในปัจจุบันนี้ ขณะที่รัฐบาลก็ไม่มีอำนาจในการยุบสภาเช่นเดียวกัน วิธีการนี้จะทำให้รัฐบาลมีเสถียรภาพ เพราะมั่นใจได้ว่าจะอยู่จนครบวาระ 4 ปี"¹¹¹⁴

ในวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ.2558 สมบัติ อารังธัญวงศ์ ในฐานะประธานคณะกรรมการปฏิรูปการเมือง สปช. ยังเสนอให้ **"ที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา"** ทำหน้าที่ในการพิจารณาถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยให้เหตุผลว่า

"เรายังเสนอเปลี่ยนแปลงเรื่องการถอดถอน เพราะเห็นว่าการถอดถอนโดยให้นักการเมืองถอดถอนกันเองไม่เคยสำเร็จ เช่นเดียวกับการให้ ส.ว.ถอดถอนก็ไม่เคยสำเร็จ วันนี้ผมขอยกวางๆ เสนอให้ ส.ว.ร่วมกับ ส.ส. เป็นรัฐสภาในการถอดถอน ยิ่งหนักเข้าไปอีก เพราะไม่มีทางที่จะถอดถอนได้ เพราะคนเป็นรัฐบาลต้องมีเสียง 2 ใน 3 อยู่แล้ว เราจึงเสนอว่าการถอดถอนให้ใช้อำนาจ

¹¹¹⁴ Voice TV, (16 กุมภาพันธ์ 2554), "สมบัติ"เสนอผ่าตัดโครงสร้างการเมืองไทย, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://news.voicetv.co.th/thailand/4280.html>

ตุลาการเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยให้ที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกามีจำนวนเท่ากับ ส.ว.เป็นผู้ตัดสิน โดยใช้เสียงเกินกึ่งหนึ่ง”¹¹¹⁵

การเสนอความคิดและความหมายเพื่อสนับสนุนการรัฐประหาร

ทัศนะที่เห็นวาระบอบรัฐประหารหรือการปกครองโดยผู้นำที่มีอำนาจเด็ดขาดสูงสุดอาจดีกว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เป็นทัศนะที่มีมาในสังคมไทยเป็นเวลานานหลายทศวรรษ เช่น ในทศวรรษ 2500 มีนักเขียนสารคดีทางการเมืองกล่าวถึงจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดังนี้

“แน่ละ พฤติการณ์ของเขานักแก้ตำราว่าด้วยระบอบประชาธิปไตยหรือผู้ที่ไม่ได้เป็นใหญ่ เพราะอิทธิฤทธิ์น้ำลายข้างถนน ย่อมไม่พอใจในการผูกขาดความเป็นใหญ่เป็นโต การใช้อำนาจที่รุนแรงของเขา มักจะกล่าวว่าเขาเผด็จการจริง ไม่เห็นแปลกอะไรหากเผด็จการนั้นเพื่อประชาชนไม่ใช่เพื่อหมู่คณะคนกลุ่มเดียว และก็จริงแท้ที่น่าจะดีกว่าการเล่นพรรคเล่นพวก โดยใช้เปลือกความเป็นประชาธิปไตยห่อหุ้มหลอกลวงคนใจให้ไหลหลง หรือประชาธิปไตยแท้แต่ทำอะไรไม่ได้เลย นอกจากปล่อยให้โรคบ้าการเมืองบ้านน้ำลาย... บ้านเมืองวุ่นวายไม่เป็นสัจจะวินัยจะพินาศแล้ว...”¹¹¹⁶

ทัศนะที่เห็นว่าการปกครองด้วยอำนาจเผด็จการแต่ใช้อำนาจเพื่อประชาชนเป็นการปกครองที่ดี ประกอบกับทัศนะที่เห็นว่า “การเมืองเป็นเรื่องสกปรก เป็นเรื่องไม่ดี เพราะเป็นเรื่องของการใส่ร้ายโจมตีกัน เป็นเรื่องที่แย่งชิงอำนาจกัน และเป็นเรื่องที่ประชาชนคนธรรมดาไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับ” อันเป็นทัศนะเก่าที่มีมาแล้วก่อนหน้าทศวรรษ 2490¹¹¹⁷ รวมทั้งทัศนะที่เห็นว่า “การเมือง” ทำให้ผู้นำประเทศต้องเสียเวลาไปในการแก้ปัญหาโดยไม่อาจทุ่มเทเวลาให้แก่การ

¹¹¹⁵ สมบัติ อารังธัญวงศ์ สัมภาษณ์โดยดารากร วงศ์ประไพ, (2 มิถุนายน 2558), “สมบัติ อารังธัญวงศ์' ฝากใจถึงถึงกมธ.ยกร่างรธน.”, **คมชัดลึกออนไลน์**, ค้นหาเมื่อ 21 มิถุนายน 2558, จาก <http://www.komchadluek.net/detail/20150602/207306.html>

¹¹¹⁶ สว่าง ลานเหลือ, 37 ปีแห่งการปฏิวัติ, (พระนคร: ม.ป.ท., 2512), น. 464. (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹¹¹⁷ สมบัติ จันทรวงศ์, ภาษาทางการเมือง พัฒนาการของแนวอธิบายการเมืองและศัพท์การเมืองในงานเขียนประเภทสารคดีทางการเมืองของไทย พ.ศ.2475-2525, (อ่างแล้ว), น. 247.

บริหารประเทศเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน¹¹¹⁸ ตลอดจนทัศนคติที่เห็นว่านักการเมืองเป็นคนเลว ก็ทำให้เกิดการยอมรับการรัฐประหารได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ที่นักวิชาการที่สนับสนุนฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” เห็นว่าการเมืองไทยไร้ทางออกอื่นหรือ “ถึงทางตัน” ดังจะได้วิเคราะห์รายละเอียดต่อไป

ตามปกติแล้วการแก้ปัญหาด้วยรัฐประหารเป็นเรื่องที่นักวิชาการที่สนับสนุนฝ่ายเสื้อเหลืองไม่เห็นด้วย เช่น ธีรยุทธ บุญมี แสดงทัศนคติเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2556 ว่าการแก้ปัญหาด้วยการรัฐประหารนั้น “เป็นวิธีการที่ผิดพลาด” ดังความว่า

“ปัญหาเรื่องทษ.ไม่ใช่วิกฤติประชาธิปไตย แต่เป็นปัญหาธรรมรัฐ ธรรมาภิบาล คือ การขาดความโปร่งใส ตรวจสอบ และการคอร์รัปชันทำผิดกฎหมาย ซึ่งต้องใช้มุมคิดของธรรมรัฐ ธรรมาภิบาล และกลไกสำหรับปัญหาของมันมาแก้ไข การแก้ปัญหาโดยวิธีการรัฐประหารพิสูจน์แล้วว่า เป็นวิธีการที่ผิดพลาด ผู้ที่คิดจะแก้ไขโดยวิธีที่ไม่ใช้กฎหมาย เช่นจะนำเอาการเมืองมาแก้ไข ก็ต้องพร้อมรับปัญหา หรือพวกที่จะนำเอารัฐธรรมนูญมาแก้ปัญหาก็ต้องพร้อมรับผิดชอบเช่นกัน ทษ.ก็ต้องพร้อมรับผิดชอบถ้าตั้งต้นใช้วิธีหักดิบ ไม่ยอมแก้ปัญหาไปตามกระบวนการที่ควรจะเป็น เพราะทษ.คือตัวปัญหา “ชี้ต้น” ของการเมืองไทย คนที่มีปัญหาซับซ้อนถ้าไม่ออกจะยุ่งเหยิงดอยอย่างมาก คงจะออกมาประทุ้งต่อด้านอย่างมากมายแน่นอน”¹¹¹⁹

ในโอกาสครบรอบ 1 ปี คณะรัฐประหาร คือวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2550 ธีรยุทธ บุญมี ประเมินว่า

“โดยรวม 1 ปีของรัฐประหาร 19 ก.ย. สะท้อนว่า การรัฐประหารมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงได้จำกัด ในอนาคตไม่ควรจะมีการรัฐประหารอีกแล้ว ผลงานของรัฐบาลสุรยุทธ์ก็สะท้อนว่าอดีตข้าราชการ เทคโนโลยีคน เป็นชนชั้นที่ไม่สามารถนำพาประเทศได้อีกต่อไป

¹¹¹⁸ สายชล สัตยานุรักษ์, *คึกฤทธิ์กับประดิษฐกรรม “ความเป็นไทย”*, (อ้างแล้ว).

¹¹¹⁹ ธีรยุทธ บุญมี, (14 ตุลาคม 2556), 40 ปี 14 ตุลา : อุดมการณ์ประชาธิปไตย 40 ปีหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516. บทความเนื่องในโอกาสครบรอบ 40 ปี เหตุการณ์ 14 ต.ค.2516. บทความเผยแพร่ใน สำนักข่าวอิศรา. ธีรยุทธ บุญมี : 40 ปี 14 ตุลา อุดมการณ์หายไปไหนหมด ?, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.isranews.org/thaireform/thaireform-talk-interview/item/24399-ธีรยุทธ-บุญมี-40-ปี-14-ตุลา-อุดมการณ์หายไปไหนหมด.html>

เพราะวัฒนธรรมข้าราชการไม่ชื่นชมผู้มีความสามารถ ไม่เน้นประสิทธิภาพ วิสัยทัศน์ ความสำเร็จ และความรวดเร็วทันการณ์ แต่ชนชั้นนี้สามารถใช้ประสบการณ์ตรวจสอบคอร์รัปชันและการใช้อำนาจมิชอบได้ดี”¹¹²⁰

ธีรยุทธ บุญมี แสดงความคิดเห็นว่า ถึงแม้ว่าการเลือกตั้งจะเลวร้ายมาก แต่ก็ไม่ควรเปิดช่องให้กองทัพเข้ามาครอบครองอำนาจ ดังที่ได้วิเคราะห์หากจะมีการเลือกตั้งในปลายปี พ.ศ. 2550 “ถ้ากล่าวในเชิงรัฐศาสตร์การเลือกตั้งครั้งนี้มีความชอบธรรมต่ำ เพราะประชาคมรัฐธรรมนูญมีเสียงคัดค้านมากถึง 40% คนส่วนหนึ่งจะคลางแคลงความเป็นกลางของรัฐ ความยุติธรรมขององค์กรอิสระต่างๆ”¹¹²¹ โดยที่ธีรยุทธ บุญมี วิเคราะห์การเลือกตั้งที่จะเกิดขึ้นในแง่ลบอย่างมาก เช่น กล่าวว่า

“การเลือกตั้งครั้งนี้จะเป็นการเลือกตั้งที่สุดชั่วในความไม่ดั่งาม เป็นการเลือกตั้ง 4 สุดๆ หรือ 4 สุดชั่ว คือ

ชื่อเสียงกันเหลกกลาญมากที่สุด

สกปรกมากที่สุด ในการใช้อำนาจรัฐ กลุ่มพวกพ้องตัวเองเอาเปรียบคู่ต่อสู้

สamananมากที่สุด คือจะมีการใช้วิชามาร นโยบายหลอกหลวง ใบปลิว ข่าวลือ ทำลาย ทำร้ายคู่แข่ง พ้องร้องโองเลือกตั้งมากและกว้างขวางที่สุด

เลียบมากที่สุด พรรคขั้วที่ 3 ที่ 4 ก็เหมือนปลาร้าเก่าในไหใหม่ ในการจัดรัฐบาลหลังการเลือกตั้ง จะมีความพยายามวิ่งเต้นเลียบเพื่อร่วมเป็นรัฐบาลอย่างน่าเกลียดที่สุด รวมทั้งซื้อส.ส. หรือพรรคการเมืองด้วย”¹¹²²

เห็นได้ชัดว่า ในสถานการณ์ความขัดแย้ง ธีรยุทธ บุญมี เน้นว่าการเลือกตั้งเต็มไปด้วยความเลวร้าย ซึ่งหมายความว่า “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ยังไม่เหมาะสมกับสังคมไทยและไม่ควรเกิดขึ้นในเวลานั้น อย่างไรก็ตาม ในการบรรยายเดียวกันนั้น ธีรยุทธ บุญมี ก็เรียกร้องว่า “เรา

¹¹²⁰ ธีรยุทธ บุญมี, “ประเมินผลงาน 1 ปีหลังรัฐประหาร 19 ก.ย. 49 และวิเคราะห์อนาคตการเมืองไทย” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไล่ล่า, (อ้างแล้ว), น. 345-346. (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹¹²¹ เรื่องเดียวกัน, น. 345-346.

¹¹²² เรื่องเดียวกัน, น. 345-346.

ไม่ควรปล่อยให้สภาพซึ่งเปรียบเสมือนการเขียนเช็คเปล่าให้ทหารหรือนักการเมืองฝ่ายตรงข้าม ทษ. เต็มใจเอาตามใจชอบอีกต่อไป เพราะระบบการตรวจสอบ ถ่วงดุล ของบ้านเมืองจะเสียหาย...สังคมไทยต้องเริ่มเรียกร้องให้ทหารกลับสู่ที่ตั้งและมีบทบาทตามที่ควรจะเป็น”¹¹²³

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าธีรยุทธ บุญมี จะมีความเห็นว่ารัฐบาลที่มาจากการรัฐประหารนั้น “วิธีการที่มาจึงไม่ชอบธรรม ในหมู่ประชาคมโลกก็ขาดความชอบธรรม เพราะพวกเขาเชื่อในประชาธิปไตยเลือกตั้ง” แต่ก็เห็นว่ารัฐบาลสามารถ “สถาปนาความชอบธรรมของตนเองขึ้นมา” ได้ ซึ่งในกรณีของ คมช. จะทำได้ด้วย “การริ้อ้าง (delegitimize) ความชอบธรรมรัฐบาล ทษ. จึงสำคัญที่สุด...จำเป็นต้องอธิบายความไม่ชอบธรรมของทษ.ต่อคนไทยและประชาคมโลก มีเหตุผลที่หนักแน่นมารองรับ”¹¹²⁴

อาจกล่าวได้ว่า ในทัศนะของธีรยุทธ บุญมี เมื่อ พ.ศ.2549 รัฐบาลที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งก็สามารถที่จะมีความชอบธรรม แต่ในท้ายที่สุดแล้ว ธีรยุทธ บุญมี ก็เห็นว่าสถานการณ์ที่ถือว่า “ขั้นเลวร้ายที่สุด” ก็คือกองทัพใช้อำนาจบางประการ “ในการสืบทอดอำนาจ”¹¹²⁵ สะท้อนให้เห็นถึงความต้องการให้คณะรัฐประหารถอนตัวออกจากการเมืองโดยเร็วที่สุดหลังจากสามารถจัดการใช้อำนาจที่ไม่ชอบธรรมของนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งได้แล้ว เพื่อจะได้จัดการเลือกตั้งที่ทำให้ได้ “คนดี” มาเป็นผู้ปกครอง

ใน พ.ศ.2557 ธีรยุทธ บุญมี สนับสนุนการปฏิวัติที่เรียกว่า “สันติปฏิวัติ” ของ “มวลมหาประชาชน” ของ กปปส. โดยกล่าวว่าเป็นการปฏิวัติแบบใหม่ คือ “สันติปฏิวัติ” ซึ่งธีรยุทธ บุญมี ให้ความหมายว่า “คนส่วนใหญ่ของสังคมวิชาชีพต่างๆ ภาคเอกชน ข้าราชการ ทหาร นักวิชาการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ ชาวนา ชาวบ้านร้านตลาด รากหญ้าทุกจังหวัด (ซึ่งเป็นไปได้ถ้ามีนโยบายดีๆ) จนเป็นฉันทามติหรือประชามติกดดันให้เกิดการแก้กฎหมาย เปลี่ยนโครงสร้าง

¹¹²³ เรื่องเดียวกัน, น. 351.

¹¹²⁴ ธีรยุทธ บุญมี, “คิดเพื่อประเทศไทย” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไร้ค่า , (อ้างแล้ว), น. 334. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

¹¹²⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 334. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

ทำลายห่วงโซ่ที่เป็นปมปัญหา...เพื่อสร้างประชาธิปไตยที่แท้จริง”¹¹²⁶ ธีรยุทธ บุญมี จึงคัดค้านแนวคิดที่เรียกร้องหรือสนับสนุนให้ทหารทำการปฏิวัติ โดยให้เหตุผลว่า “ทหารรัฐประหารสถาปนาตัวเองหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งซึ่งปกติเป็นชนชั้นนำขึ้นเป็นอำนาจอธิปัตย์แล้วร่างรัฐธรรมนูญใหม่ ซึ่งจะไม่แก้ปัญหาก็เพราะไม่เคยเปลี่ยนแปลงโครงสร้างใดๆ ได้เลย ถ้าเกิดครั้งนี้ในแบบเดิมๆ ก็อาจถูกคัดค้านทั้งจากฝ่ายมวลมหาประชาชนและกลุ่มเสื้อแดง”¹¹²⁷

อย่างไรก็ตาม เมื่อเกิดรัฐประหารขึ้นแล้ว ธีรยุทธ บุญมี ก็ยอมรับ และสนับสนุนการดำเนินการแก้ปัญหาของประเทศในบางเรื่อง แต่ได้พยายามวางกรอบให้แก่การทำงานของทหารทั้งในเรื่องที่ทหารควรทำ และแนวทางในการถอนตัวออกจากอำนาจ ดังระบุในบทความเรื่อง “ปฏิรูปการเมืองไทย มองจากประสบการณ์ชีวิต” ที่เสนอเมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ.2558 ว่า

“ช่วงปัจจุบันเริ่มมีความไม่นิ่งทางอารมณ์ ความเชื่อมั่นในตัวบุคคล ความคิด แนวทางแก้ปัญหา ทั้งในคณะทำงานของรัฐเอง และในหมู่สื่อมวลชน ประชาชนบางส่วน ทั้งนี้เพราะพันธกิจขอบรรณ (mandate) ที่กองทัพได้รับคือการคลี่คลายความสงบภายใน แต่ไม่ได้เป็นอัตโนมติว่ากองทัพจะต้องทำหน้าที่รัฐบาลด้วย...

ในสังคมประชาธิปไตยการที่จะนิยามประเทศว่าอยู่ในสถานการณ์พิเศษจนต้องใช้กลไกพิเศษ อำนาจพิเศษนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องลงทุนลงแรงมีข้อเท็จจริงประจักษ์ชัด คนจึงจะยอมรับ...

ถ้าสังเกตจะพบว่าเมื่อเริ่มต้นที่ คสช. เข้ามารักษาความสงบ มีการจัดการอำนาจมาเพียวนอกกรอบ การคอร์รัปชันของนักการเมือง และจัดระเบียบธุรกิจสีเทาต่างๆ มีเสียงชื่นชมและกดเสียงวิจารณ์ลงไปโดยอัตโนมัติ

ถ้า คสช. ใช้อำนาจพิเศษให้สมชื่อกับสถานการณ์พิเศษ คือทุ่มกำลังทั้งปวงไปกับการจัดการกับอิทธิพลอำนาจนอกกรอบ เปิดเผยแจกแจงข้อมูลข่าวสาร ลงโทษผู้กระทำ

¹¹²⁶ ธีรยุทธ บุญมี, (15 มกราคม 2557), **สุดท้ายของระบอบทษ.สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย ?** บทความเผยแพร่ใน ไทยพับลิก้า, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://thaipublica.org/wp-content/uploads/2014/01/>

¹¹²⁷ เรื่องเดียวกัน.

ผิด แม้ด้วยอำนาจพิเศษ โดยไม่ต้องกังวลหรือหงุดหงิด หรือคอยขู่ว่าจะใช้อำนาจดังกล่าว กับสื่อ นักศึกษา นักวิชาการที่คอยวิจารณ์ คนก็จะยอมรับ การวิพากษ์วิจารณ์ก็จะเจียบลงไปเอง

นายกฯ ได้กำหนดชัดเจนถึงช่วงเวลาเลือกตั้งซึ่งเป็นสิ่งที่ดี และถ้าตอกย้ำไม่เห็นด้วยกับแนวคิดการสืบทอดอำนาจไม่ว่าจะเป็นของกลุ่มใด ก็จะมีส่วนช่วยให้สถานการณ์ยิ่งนิ่งลง”¹¹²⁸

จากกรอบที่ธีรยุทธ บุญมี กำหนดไว้ว่าคณะรัฐประหารควรดำเนินการ ธีรยุทธ บุญมี ได้แสดงความยอมรับในบทบาทของคณะรัฐประหารในแง่ของการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ช่วยไม่ให้เกิดสงครามกลางเมือง โดยกล่าวว่า “คสช. เก่งในแง่ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีทางทหาร คือ เลือกวางตัวตามแนวกฎหมายว่าโดยการไว้วางใจในการปกป้องคุ้มครอง (fiduciary หรือ trusteeship) คือการต้องปกป้องคุ้มครองตามสถานะ หน้าที่ และประเพณี ตามแบบที่สหประชาชาติใช้เป็นเหตุผลเวลาเข้าไปแก้ไขความขัดแย้งภายในบางประเทศไม่ให้เกิดเป็นสงครามกลางเมือง การปะทะนองเลือดยืดเยื้อ ในแง่นี้ถือว่า คสช. ประสบความสำเร็จ”¹¹²⁹

อย่างไรก็ตาม ธีรยุทธ บุญมี แสดงความไม่มั่นใจในบทบาทด้านอื่นๆ ของคณะรัฐประหาร โดยระบุว่า

“แต่ไม่มั่นใจว่า คสช. วิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น มองปัญหาว่าภารกิจใหญ่จริง ๆ ของคนไทยทั้งประเทศ และเส้นทางจริง ๆ ที่ประเทศควรก้าวเดินเป็นอย่างไร ได้ถูกต้องชัดเจนหรือไม่

การถือเอาการสร้างความปลอดภัยเป็นภารกิจหลัก ซึ่งถูกต้อง จำเป็น มีประโยชน์ในเชิงยุทธศาสตร์การทหาร เพราะทำให้ไม่มีการเสียเลือดเนื้อ แต่สำหรับการปฏิรูปการเมืองแม้จะมีคนกลุ่มสำคัญ ๆ หลากหลายเรียกร้อง แต่ก็ไม่ถูกมองเป็นภารกิจหลักของ คสช.

¹¹²⁸ ธีรยุทธ บุญมี, (26 มีนาคม 2558), ปฏิรูปการเมืองไทย มองจากประสบการณ์ชีวิต, บทความเผยแพร่ในสำนักข่าวอิศรา, ค้นหาเมื่อ 27 มีนาคม 2558, จาก <http://www.isranews.org/isranews-article/item/37489-isranews26035812.html>

¹¹²⁹ เรื่องเดียวกัน.

นักวิชาการและผู้ห่วงใยการเมืองไทยอีกจำนวนมากจึงมองว่า นั่นเป็นการมองการเมืองใน **กรอบรัฐ-ชาตินิยมของทหาร** คือ เอาความเข้มแข็ง ความสามัคคีของคนในชาติเป็นศูนย์กลาง ทว่าในศาสตร์ทางการเมืองหรือประชาธิปไตยที่แท้จริง คือ **การรอมชอม ประนีประนอม แบ่งปันผลประโยชน์** (*juste-milieu* หรือ *politics of the middle way*) **การสนทนาต่อรอง** (*dialogue and negotiation*) เพื่อเกิดความเป็นธรรมที่ยอมรับได้ แต่ไม่ใช้การประนีประนอม จอมปลอมระหว่าง **ถูก-ผิด** หรือ **ความชั่ว-ดี**¹¹³⁰

อาจกล่าวได้ว่า ธีรยุทธ บุญมี ยอมรับการรัฐประหารในแง่ที่ช่วยแก้ไขปัญหาวิกฤตทางการเมืองเฉพะหน้า แต่ในระยะยาวแล้ว ธีรยุทธ บุญมี สนับสนุนการสร้าง “ระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปข้างหน้า

สมบัติ อารังธัญวงศ์

สมบัติ อารังธัญวงศ์ ก็ไม่เห็นด้วยกับการรัฐประหาร แต่ก็ยอมรับได้เช่นเดียวกัน โดยมีคำอธิบายว่าการรัฐประหารเกิดขึ้นได้เนื่องจากนักการเมืองเลว และมีความหวังว่าคณะรัฐประหารจะฟังเสียงประชาชนดังที่ให้สัมภาษณ์ว่านับตั้งแต่ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

“ผ่านมาถึงตอนนี้ ก็ 41 ปีแล้ว เราเคยคิดว่าบ้านเมืองจะก้าวหน้าไปไกล แต่มันก็กลับมา สะดุดอีก แต่ที่สะดุดนี้ กล่าวอย่างตรงไปตรงมา เราจะไปโทษทหารอย่างเดียวก็ไม่ถูก เพราะ **ถ้ารัฐบาลที่มาบริหารประเทศ ชื่อสัตย์ สุจริต ไม่คอร์รัปชันก็ไม่มีใครมาโค่นล้มได้หรอก** และทหารก็ไม่มีข้ออ้างที่จะออกมา และประชาชนก็จะไม่มีวันยอมให้ทหารออกมาหรอก ถ้า รัฐบาลดีจริง ประชาชนทุกคนพร้อมจะปกป้อง

ดังนั้น ต้องแยกให้ชัดเจนระหว่างประชาธิปไตย กับการรัฐประหาร ถ้านักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง ใช้อำนาจอย่างถูกต้องเที่ยงธรรม โปร่งใส และทำเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ และประชาชนอย่างแท้จริง จะไม่มีทหารคณะไหน มายึดอำนาจได้ รถถังหรือปืนใหญ่แค่ไหน ก็จะไม่

¹¹³⁰ เรื่องเดียวกัน.

สามารถต้านทานประชาชนที่จะออกมาปกป้อง แต่เหตุการณ์นี้ที่ประชาชนส่วนหนึ่งเขายินยอม เพราะเขาทนไม่ได้กับนักการเมืองที่ทุจริต คอร์รัปชัน

...ถ้าเขามีลักษณะตรงส่วนนี้คือรับฟังเสียงประชาชนว่ารับได้หรือไม่ได้ รับไม่ได้เพราะอะไร แล้วปรับแก้ให้มีเหตุผล ถ้า คสช.ยังคงลักษณะแบบนี้ไว้ต่อไปได้ก็จะดี”¹¹³¹

เมื่อเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองกับ กปปส. สมบัติ อารังธัญวงศ์ แสดงทัศนะต่อ “บทบาททหาร” ว่าทหารจะไม่รัฐประหารเพราะไม่มีศักยภาพในการบริหารประเทศ แต่ทหารอาจมีบทบาทในแง่สนับสนุนการปฏิรูป ดังที่กล่าวว่า “บทบาททหารวันนี้ ผมเชื่อว่าเขามีบทเรียนเยอะแล้ว กลุ่มสุเทพเขาก็คงไม่ได้คิดจะเชิญทหารมาปฏิวัติมายึดอำนาจ เขาคงไม่ทำ เขาคงไม่คิดทำเพื่อทหาร แล้วทหารก็ไม่มีศักยภาพที่จะมาบริหารประเทศในสถานการณ์แบบนี้ อันนี้ดูจากบทเรียนที่ผ่านมา ทหารก็คงอาจออกมาในแง่สนับสนุนได้ ก็คือมาสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงการปฏิรูป แต่ไม่ใช่มานำการปฏิรูป อันนี้ในแง่ของบทบาททหาร”¹¹³²

อย่างไรก็ตาม หลังจากเกิดการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557 แล้ว ข้อเขียนต่างๆ ของสมบัติ อารังธัญวงศ์ แสดงถึงการยอมรับรัฐประหารที่เกิดขึ้น รวมทั้งได้โจมตี “พวกฝรั่งตะวันตก” ที่ประณามการรัฐประหาร ดังความว่า

“เขาไม่เคยเห็นเรื่องการซื้อสิทธิ์ขายเสียง เขาไม่เคยเห็นประชาชนที่สนับสนุนนักการเมืองที่ทุจริตฉ้อโกง เขาเคยเห็นแต่นักการเมืองที่ทุจริตฉ้อโกงจะต้องถูกลงโทษและถูกประณาม ด้วยเหตุนี้พวกฝรั่งตะวันตกจึงรับไม่ได้กับการปฏิวัติรัฐประหาร

พวกฝรั่งตะวันตกจึงท้อใจคิดว่า “ต้องมีการเลือกตั้งจึงจะเป็นประชาธิปไตย” และไม่สนใจว่ารัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งจะทุจริตฉ้อโกงหรือทำให้ประเทศชาติเสียหาย หรือทำให้บ้านเมืองแตกแยกประชาชนกลายเป็นศัตรูที่ต้องใช้ความรุนแรงทำลายล้างกันจนประเทศไม่มี

¹¹³¹ สำนักข่าวอิศรา, (24 กรกฎาคม 2557), สมบัติ อารังธัญวงศ์: วิพากษ์ 5 มาตรา รธน.ชั่วคราว อำนาจพิเศษแห่ง “คสช.”, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก http://www.isranews.org/isranews-article/item/31522-law_31522.html

¹¹³² ไทยโพสต์, (1 ธันวาคม 2556), โคนระบอบทษ. อย่าให้เสียของ, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.thaipost.net/tabloid/011213/82817>

ทางออก รวมทั้งไม่สนใจว่าการเลือกตั้งจะมีการซื้อสิทธิ์ขายเสียงอย่างไร ขอให้มาจากการเลือกตั้ง
ถือว่าใช้ได้”¹¹³³

บทความเรื่อง “พรรคข้าราชการ” ที่สมบัติ อารังธัญวงศ์ เขียนเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ.
2557 กล่าวถึง “การบริหารประเทศของคสช. ในขณะนี้ได้ใช้ข้าราชการ ทั้ง ทหาร ตำรวจและพล
เรือนเป็นแกนหลักในการบริหาร ทำให้ข้าราชการมีอำนาจและบทบาทสูงสุด” สมบัติ อารังธัญวงศ์
ก็มีความเห็นว่า “อาจถือได้ว่าเป็นโอกาสดีที่จะแก้ไขปัญหามักหมมของประเทศที่เกิดจากการใช้อำนาจ
ไม่ชอบของนักการเมือง หรือปัญหาที่นักการเมืองไม่กล้าดำเนินการเพราะกลัวจะเสีย
คะแนนนิยมทางการเมืองจึงปล่อยปัญหาค้างคาเรื่อยมา หรือเป็นปัญหาที่กฎหมายปกติยากที่
จะแก้ไขหรือแก้ไขไม่ได้ ปัญหาทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ควรที่ คสช. และข้าราชการที่รู้เรื่องดีอยู่แล้ว
จะได้นำมาซึ่งปัดเร่งรัดแก้ไขให้หมดสิ้นโดยด่วน เพราะถ้าพ้นจากนี้ไปก็อาจจะไม่มีโอกาสอย่างนี้
อีกแล้ว”¹¹³⁴

นอกจากจะยอมรับการรัฐประหารแล้ว สมบัติ อารังธัญวงศ์ ยังยอมรับวิธีการ
แก้ปัญหาที่มีอยู่ในวัฒนธรรมอำนาจนิยม สะท้อนให้เห็นได้ชัดเจนในงานเขียนเรื่อง “ศูนย์
ดำรงธรรม”¹¹³⁵ ซึ่งสมบัติ อารังธัญวงศ์ เสนอเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2557 และเรื่อง “ทำไมต้อง
มีอำนาจพิเศษ?”¹¹³⁶ ซึ่งสมบัติ อารังธัญวงศ์ เสนอเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ.2557 ดังนี้

¹¹³³ สมบัติ อารังธัญวงศ์, (11 กรกฎาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16
กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/793921800648813>

¹¹³⁴ สมบัติ อารังธัญวงศ์, (9 สิงหาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16
กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/810453028995690>

¹¹³⁵ สมบัติ อารังธัญวงศ์, (20 กรกฎาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16
กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/798776663496660>

¹¹³⁶ สมบัติ อารังธัญวงศ์, (24 กรกฎาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16
กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/801249153249411>

“ประกาศ คสช. ฉบับที่ 96/2557 เรื่องการจัดตั้งศูนย์ดำรงธรรมมีประเด็นที่น่าสนใจหลายประการ หลังจากการยึดอำนาจเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 คสช. คือรัฐธรรมนูญที่มีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ทั้งอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ ปัจจุบัน คสช. ได้ใช้อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ยกเว้นเฉพาะอำนาจตุลาการเท่านั้นที่ไม่ได้ใช้

การจัดตั้งศูนย์ดำรงธรรมเพื่อให้ผู้ว่าราชการจังหวัดใช้อำนาจบูรณาการในการแก้ไขปัญหาภายในจังหวัดให้มีลักษณะเบ็ดเสร็จ สามารถสั่งการเจ้าหน้าที่ของรัฐได้ทั้งหมด ยกเว้นเจ้าหน้าที่ในพระองค์ ตุลาการ อัยการ และองค์กรอิสระเท่านั้น จึงเท่ากับว่าตั้งแต่บัดนี้ต่อไปคสช. ได้มอบอำนาจให้ผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัดมีอำนาจบริหารภายในจังหวัดแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาด แม้กระทั่งเรื่องงบประมาณผู้ว่าฯ ก็มีอำนาจเสนอให้สำนักงบประมาณจัดการให้

ต่อไปนี้ก็จะได้ดูกันว่า เมื่อบรรดาผู้ว่าฯ มีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดอย่างนี้ ปัญหาของประชาชนในแต่ละจังหวัดที่เป็นปัญหาซ้ำซากมาโดยตลอดจะได้รับการแก้ไขอย่างมีประสิทธิภาพ สมตามเจตนารมณ์ของคสช.หรือไม่? เพราะในอดีตมักมีข้ออ้างเสมอว่าปัญหาที่แก้ไขไม่ได้เพราะอิทธิพลของนักการเมืองหรือเป็นเพราะนักการเมืองกลัวจะเสียคะแนนนิยมจึงไม่มีใครกล้าทำ¹¹³⁷

ปัญหาใหญ่ของทุกจังหวัดคือปัญหาเรื่องผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นมากมาย ทั้งเจ้าพ่อ มาเฟีย เจ้าของบ่อน เจ้ามือหวยเถื่อน เจ้าของช่อง ผู้ค้าของหนีภาษี พ่อค้ายาเสพติด และพวกคนชั่วอีกมากมายที่อยู่ภายใต้การคุ้มครองของนักการเมืองและเจ้าหน้าที่ ทั้งหมดนี้เป็นหน้าที่ของผู้ว่าฯ ที่จะต้องจัดการให้สิ้นซาก ถ้ามีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดอย่างนี้แล้วไม่ทำหรือทำไม่ได้ คสช. คงรู้ว่าจะต้องทำอย่างไร

นอกจากนี้ยังมีปัญหาของประชาชนที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อีกมากมายที่เป็นปัญหาเรื้อรังไม่เคยแก้ไขได้ เพราะนักการเมืองกลัวจะสูญเสียคะแนนนิยม คราวนี้คงเป็นโอกาสที่จะทำให้เรียบร้อย ทำให้ประชาชนได้รับความยุติธรรม และแก้ไขปัญหาให้สะเด็ดน้ำ ไม่ให้

¹¹³⁷ สมบัติ อารังธัญวงศ์, (20 กรกฎาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/798776663496660>

เรื่องอีกต่อไป อำนาจมีแล้วต้องใช้ให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพ โอกาสอย่างนี้คงไม่เกิดขึ้นบ่อย...

ขอให้กำลังใจผู้กล้าทุกท่านที่อุทิศเสียสละเพื่อประเทศชาติและประชาชน ขอให้มันคงแน่วแน่ที่จะทำแต่สิ่งที่ดีตลอดไป ขอให้พิสูจน์ด้วยการทำให้เป็นจริงว่าประเทศไทยยังมีผู้นำที่ดีที่ประชาชนเชื่อมั่นได้ และจะไม่ทำให้ประชาชนผิดหวัง”¹¹³⁸

บทความเรื่อง **"ทำไมต้องมีอำนาจพิเศษ?"** สมบัติ อารงธวัณศ์ ก็ยอมรับวิธีการแก้ปัญหาที่มีอยู่ในวัฒนธรรมอำนาจนิยมเช่นเดียวกัน ดังความว่า

“ทุกครั้งที่มีการปฏิวัติรัฐประหาร และประกาศใช้”ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน”หรือ”รัฐธรรมนูญชั่วคราว” คณะรัฐประหารหรือคณะปฏิวัติจะต้องกำหนดอำนาจพิเศษของตนไว้เสมอ (ยกเว้น คมช.) ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันในการใช้อำนาจของตน และเพื่อป้องกันกำจัดผู้ที่มีมั่วร้ายต่อคณะของตน

อำนาจพิเศษคืออำนาจที่แสดงว่าหัวหน้าคณะรัฐประหารในฐานะองค์กรรัฐธำณัติที่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยมีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดทั้งอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหารและอำนาจตุลาการ หมายความว่ามีความอำนาจในการออกกฎหมาย คำสั่งและประกาศของหัวหน้าคณะรัฐประหารคือกฎหมาย ส่วนอำนาจบริหารคืออำนาจในการจัดตั้งหรือยุบเลิกหน่วยงานของรัฐและอำนาจบริหารบุคลากรของรัฐ ทั้งการแต่งตั้ง โยกย้าย หรือปลดออกจากตำแหน่ง ซึ่งกระทำได้ทั่วราชอาณาจักร สำหรับอำนาจตุลาการคืออำนาจในการตัดสินลงโทษผู้ที่ละเมิดอำนาจของรัฐซึ่งปกติเป็นอำนาจของศาล เช่น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ใช้คำสั่งลงโทษประหารชีวิตบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่าบ่อนทำลายความมั่นคงของชาติอย่างร้ายแรง เป็นต้น

อำนาจพิเศษดังกล่าวเป็นเครื่องมือที่จำเป็นสำหรับหัวหน้าคณะรัฐประหาร เพื่อใช้บริหารประเทศในยามวิกฤติซึ่งอำนาจปกติทำไม่ได้ และเพื่อป้องกันปรามกลุ่มบุคคลที่คิดจะทำลายหรือก่อวินาศกรรมการบริหารงานของคณะรัฐประหาร คนชั่วหรือคนไม่ดีมักจะเกรงกลัวอำนาจพิเศษเช่นว่านี้

¹¹³⁸ เรื่องเดียวกัน.

เช่นพวกเจ้าพ่อ มาเฟีย หรือผู้มีอิทธิพลทั้งหลายที่ทำผิดกฎหมาย ซึ่งไม่เกรงกลัวกฎหมายในยามปกติ อำนาจพิเศษนี้จะใช้ได้ผลดี

อำนาจพิเศษนี้จะศักดิ์สิทธิ์มากถ้าคณะรัฐประหารใช้ด้วยความเที่ยงธรรม โปร่งใส และเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนอย่างแท้จริง ถ้าเมื่อใดก็ตามที่ประชาชนรู้สึกว่าการใช้อำนาจมิได้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชน แต่ชัดเจนว่าเป็นการใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ตนเองและพรรคพวก ความศักดิ์สิทธิ์ของอำนาจพิเศษจะค่อยๆ ลดลงและหมดไปในที่สุด เมื่อประชาชนเห็นว่าผู้ใช้อำนาจทุจริต ฉ้อโกง เสียเอง”¹¹³⁹

กล่าวได้ว่า การยอมรับการรัฐประหารและการใช้ “อำนาจพิเศษ” ของสมบัติ อารังธัญวงศ์ เกิดขึ้นในบริบทที่มีวิกฤตทางการเมือง ส่วนการปกครองประเทศไทยในระยะยาวนั้น สมบัติ อารังธัญวงศ์ ให้ความสำคัญแก่การเลือกตั้งนายกรัฐมนตรี ซึ่งหมายถึงการที่ผู้ปกครองประเทศต้องมาจากการเลือกตั้งและจะต้องรับฟังเสียงของประชาชน ดังจะได้วิเคราะห์ต่อไปข้างหน้า

ชัยอนันต์ สมุทวณิช

สำหรับชัยอนันต์ สมุทวณิช นั้นมีทัศนะที่ยอมรับการรัฐประหารและสนับสนุนการรัฐประหารอย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้ว่า ชัยอนันต์ สมุทวณิช เห็นว่าการรัฐประหารมีผลดีเพราะทำให้ “คนที่มีอันตราย” อย่าง ทช. ต้องลงจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จึงตอบโต้ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ที่เสนอความคิดเรื่อง “ลบล้างผลพวงรัฐประหาร” โดยระบุว่า

“ที่น่าเป็นห่วงก็คือ ความสับสนระหว่างสิ่งที่เลวทรามกับความถูกต้อง การรัฐประหารเป็นสิ่งที่อยู่เหนือรัฐธรรมนูญและไม่ควรเกิดขึ้น แต่การโกงกิน การคอร์รัปชันทางนโยบาย และการแสวงหาผลประโยชน์ของนักการเมืองก็เป็นสิ่งที่เลวและผิดเช่นกัน แม้ว่าการรัฐประหารจะก่อให้เกิดการลงโทษนักการเมือง และเกิดเหตุการณ์อีกหลายอย่าง แต่การที่ประณามว่า การ

¹¹³⁹ สมบัติ อารังธัญวงศ์, (24 กรกฎาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/801249153249411>

รัฐประหารไม่ถูกต้อง ดังนั้นจึงควรยกเลิกการกระทำทั้งปวงที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการรัฐประหาร
จึงเป็นตรรกที่ลัสนอย่างยิ่ง...

ผมไม่เข้าใจว่า เหตุใดคนจำนวนหนึ่งรวมถึงนักวิชาการด้วย จึงยังคงสนับสนุนทษ.อยู่ ที่
จริงในระยะแรกๆ คนจำนวนมากต่างพากันสนับสนุนทษ. เพราะเห็นว่าเป็นนักการเมืองที่มี
วิสัยทัศน์กว้างไกล ต่อมาเมื่อไปรู้ข้อมูลมากขึ้น ก็จะถูกถอยห่าง แต่ที่นากลัวมากก็คือ ความ
กล้าแบบไม่กลัวผิด และไม่อายของทษ. หากใครได้อ่านคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญแล้ว ก็จะ
เข้าใจดี

เวลานี้มีกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่ง ต้องการยั่วยุให้ทหารออกมาปฏิวัติ การเสนอแนะจะปฏิรูป
สถาบันพระมหากษัตริย์คือวิธีการยั่วยุทหารวิธีหนึ่ง คำถามก็คือ แล้วเวลานี้ฝ่ายทษ.ไม่ได้มีอำนาจ
เต็มที่แล้วหรือ คำตอบก็คือยังไม่เต็มที่ เพราะยังมีความคิดอยู่ว่า พระมหากษัตริย์ยังทรงอำนาจ
อยู่

ดังนั้น จึงเกิดการเคลื่อนไหวหลายๆ ด้านอย่างประสานสอดคล้องกัน ในต่างประเทศในแวด
วงนักการเมือง และนักธุรกิจระดับสูงมีการประชุมปรึกษากัน และมีการสรุปว่าเมืองไทยยังไม่มี
การปกครองโดยรัฐธรรมนูญอย่างเต็มที่ มีการให้ทุนเปิดเว็บไซต์วิจารณ์สถาบันทั้งในและ
ต่างประเทศ มีการให้เงินคนกลุ่มหนึ่งมาดำเนินการเคลื่อนไหวให้เกิดการวิจารณ์บทบาทของ
สถาบันพระมหากษัตริย์มากขึ้น เพื่อผลในระยะยาว”¹¹⁴⁰

ตามปกติชัยอนันต์ สมุทวณิช ไม่สนับสนุนให้ทหารมีอำนาจ แม้แต่ในช่วงที่เกิด
สถานการณ์ความขัดแย้งระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ก็มีหลายครั้งที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช
โจมตีทหาร อย่างไรก็ตาม เมื่อใดก็ตามที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช ประเมินว่าการเคลื่อนไหว
ทางการเมืองของ “คนเสื้อเหลือง” ด้วยวิธีการต่างๆ ไม่สามารถโค่นล้ม ทษ. และพวกพ้อง
ได้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็หันมาสนับสนุนหรือเรียกร้องการรัฐประหาร

ในอดีตก่อนเกิดวิกฤตทางการเมือง ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้เคยแสดงให้เห็นถึงผลร้ายของ
การที่ผู้นำกองทัพครอบครองอำนาจทางการเมือง และแสดงความคิดเห็นว่า เมื่อทหารทำการ

¹¹⁴⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (29 มกราคม 2555), ความกลัวก่อให้เกิดความเชย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์
2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000012949>

รัฐประหารแล้วก็ไม่อยากให้ทหารสืบทอดอำนาจ เช่น กล่าวว่า “เรายังโชคดีที่มีนายกรัฐมนตรีที่ไม่มีความปรารถนาหรือมูลเหตุจูงใจในการสืบทอดอำนาจ ส่วนสมาชิก คมช.คนอื่น ๆ ก็มีลักษณะเดียวกัน”¹¹⁴¹ และ “การจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ซึ่งหวังว่าจะไม่ยืดเยื้อจนเกินไป”¹¹⁴² ซึ่งสะท้อนถึงความต้องการที่จะกลับสู่ระบอบรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง นอกจากนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังเคยชี้ให้เห็นว่า เมื่อใดก็ตามที่ทหารมีอำนาจการเมืองก็จะเกิดความแตกแยกในกองทัพ ดังที่ได้วิเคราะห์ไว้ว่า

“การเมืองไทยหลังการปฏิรูป 19 กันยายน 2549 ทำให้ทหารกลับมาเป็นตัวแปร และผู้กระทำการทางการเมืองอีกครั้งหนึ่งหลังจากว่างเว้นไปนาน โดยปกติหากทหารไม่เข้ามาคุมอำนาจทางการเมือง คณะทหารก็จะไม่เกิดความแตกแยก แต่เมื่อใดที่ทหารเข้ามาเกี่ยวข้องกับเมือง ก็จะทำให้เกิดความแตกแยกเพราะทหารบางกลุ่มจะอยู่เหนือทหารกลุ่มอื่นๆ และจะได้ผลประโยชน์บางอย่างมากกว่าทหารทั่วไป ดังนั้น การเมืองไทยในอนาคตจึงมีทหารเป็นตัวแปรที่สำคัญ”¹¹⁴³

จนกระทั่ง ชัยอนันต์ สมุทวณิช พบว่าระบบการเมืองไทยประสบปัญหาร้ายแรงอันเป็นผลมาจากประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง จึงเริ่มคาดหวังให้ทหารดูแลการเลือกตั้งให้มีความบริสุทธิ์ ยุติธรรมมากขึ้น โดยกล่าวว่า “การแต่งตั้งผู้บัญชาการทหารบก มีผลในการจัดการเลือกตั้ง เพราะในการเลือกตั้งครั้งนี้ ทหารจะมีบทบาทในการดูแลไม่ให้มีการซื้อสิทธิขายเสียง...”¹¹⁴⁴

หลังรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เตือนทหารโดยนัยยะว่าทหารไม่ควรเกี่ยวข้องกับธุรกิจ โดยกล่าวว่า

¹¹⁴¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (14 มกราคม 2550), การเมืองต้องช่วยแก้ปัญหาสังคม, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000004736>

¹¹⁴² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (24 กันยายน 2549), วันรัฐประหารหรือวันเด็กกันแน่, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000119858>

¹¹⁴³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (7 มกราคม 2550), การเมืองไทยปีใหม่นี้, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000001656>

¹¹⁴⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (12 สิงหาคม 2550), การเมืองสองขั้ว, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000094563>

“การที่ทหารเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง และธุรกิจนั้น ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะความล้าหลังของทุนในเมืองไทย ที่ยังไม่แข็งแกร่ง ขาดหลักประกันต้องให้ผู้มีอำนาจ และอิทธิพลเข้าไปคุ้มครอง อีกส่วนหนึ่งก็มาจากบุคลิกภาพ และลักษณะนิสัยของผู้นำทางทหาร และภรรยาด้วย คนไหนพรรคพวกมากมีการสมาคมคบค้ากับนักธุรกิจ ก็จะถูกดึงเข้าไปสู่วงการธุรกิจ เพราะไม่มีข้อห้ามทางกฎหมาย

เมื่อพิจารณาคุณลักษณะนิสัยของผู้นำทหารสมัยนี้แล้ว ไม่ว่าจะเป็น ผบ.ทบ. ผบ.สูงสุด หรือตัวนายกรัฐมนตรี้แล้ว ก็จะได้เห็นว่าบุคคลเหล่านี้มีความสมถะ พล.อ.บุญสร้าง ชอบปลูกต้นไม้ เป็นนักวิชาการ สมถะ พล.อ.สุรยุทธ์ ก็ชอบเดินป่า สมถะ ศึกษาและปฏิบัติธรรม

เมื่อส่วนหัวดีแล้ว ก็ช่วยได้มาก การที่มีผู้นำทหารที่ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับธุรกิจ เป็นผลดีต่อพัฒนาการทางการเมืองไทย”¹¹⁴⁵

ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังคงเห็นว่าทหารไม่ควรเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ในรัฐวิสาหกิจ ดังความว่า

“ทหารไม่ค่อยมีโอกาสได้เงินพิเศษต่างกับตำรวจ ดังนั้นเมื่อมีการแต่งตั้งให้ทหารเข้าไปเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจ หรือสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ก็เท่ากับทหารได้รายได้เพิ่มเติม แต่ก็ยังไม่มากนัก เมื่อเทียบกับความรับผิดชอบในฐานะกรรมการบอร์ดรัฐวิสาหกิจ

เราเคยมีประสบการณ์กับการเมืองสมัยเก่าๆ ซึ่งทหารเข้ามาคุมอำนาจทางการเมือง แล้วหาผลประโยชน์มากมาย ภาพนี้ยังคงฝังแน่นอยู่ในความรู้สึกของประชาชน ดังนั้นเมื่อทหารทำรัฐประหารโดยประกาศว่าต้องการแก้ไขปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง ผู้คนก็ยังคงมีความคาดหวังสูง และไม่ต้องการให้ทหารเข้าไปคุมรัฐวิสาหกิจแบบเก่า”¹¹⁴⁶

¹¹⁴⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (8 ตุลาคม 2549), **ก้าวต่อไปของการเมืองไทย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000125438>

¹¹⁴⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (19 พฤศจิกายน 2549), **รัฐประหารซ้อน**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000142771>

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้ชี้ให้เห็นข้อจำกัดของทหารไว้ด้วย เช่น หลังการรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 ราว 2 เดือน ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า “เมื่อทำรัฐประหารแล้ว ไม่อาจแก้ไขปัญหาได้อย่างฉับไวพอ ประชาชนเริ่มหมดศรัทธา แม้จากเรื่องเล็กๆ อย่างการที่ทหารเข้าไปเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจก็ตาม ผู้นำทหารก็พบแต่ วบอ.รุ่นเดียวกัน หรือนักเรียนโรงเรียนเดียวกัน คนพวกเดียวกัน ย่อมถนอมน้ำใจกัน ไม่พูดอะไรให้แสงใจกัน”¹¹⁴⁷

ในวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ.2554 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ชี้ให้เห็นว่าตามปกติทหารก็ได้ผลประโยชน์ต่างๆ มากอยู่แล้ว เช่น “ในฐานะที่รัฐเป็นกลุ่มผลประโยชน์ เจ้าหน้าที่ของรัฐจึงเป็นกลุ่มคนที่ได้รับประโยชน์โดยตรง ในสมัยหนึ่งทหารอากาศเป็นผู้ควบคุมบริษัทการบินไทย ทหารเรือดูแลการทำเรือฯ และทหารบกเข้าไปดูแลการขนส่งทางบก นอกจากนั้นกองทัพยังมีผลประโยชน์ร่วมอย่างมหาศาลในการจัดซื้ออาวุธอีกด้วย”¹¹⁴⁸ ดังนั้น ทหารจึงไม่ควรปฏิวัติ

“ทหารไม่มีเหตุผลอะไรที่จะปฏิวัติ เพราะเวลานี้นักการเมืองและรัฐบาลก็ยอมทหารอยู่แล้ว อยากได้อะไรก็ได้ แม้จะเวอร์ไปหน่อยก็ยังจะยอม เช่น ทหารอากาศขับเครื่องบินชนกัน ก็ได้ค่าซ่อมไปเป็นพันล้าน ทหารเรือก็อยากมีเรือดำน้ำทั้งๆ ที่อ่าวไทยเราตื้น เรือดำน้ำเข้ามามองจากฟ้าก็เห็นชัด และเรือดำน้ำก็เป็นอาวุธประเภทถูกรบ ไม่ใช่ประเภทป้องกัน ควรหาเรือพิฆาตเรือดำน้ำมาดีกว่า หากจะอ้างเหตุว่าเอามาให้นักเรียนได้ฝึก ก็ไม่จำเป็นต้องมีของจริงใช้ simulator ก็ได้ การซื้อเรือดำน้ำมาแล้วใช้ได้เพียง 10 ปีนั้น ได้ไม่คุ้มเสีย ไทยเรามีอะไรตลกๆ หลายอย่างที่แตกต่างกัน เช่น ไปซื้อเรือบรรทุกเครื่องบินมา เป็นต้น แต่ก็ยังดีที่เอาไปใช้ช่วยคนออกจากเกาะเวลาติดพายุได้”¹¹⁴⁹

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวด้วยว่า ทหารเป็นคนกลุ่มหนึ่งที่ทำกรรัฐประหารเพราะต้องการ “แย่งชิงอำนาจที่ดูแลผลประโยชน์...กลับคืนมา” ซึ่งจะช่วยให้ทหารสามารถ “เข้าถึง”

¹¹⁴⁷ เรื่องเดียวกัน.

¹¹⁴⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (19 มิถุนายน 2554), รัฐในฐานะกลุ่มผลประโยชน์, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000074647>

¹¹⁴⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (17 เมษายน 2554), กระจายอำนาจให้ประชาชน, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000047147>

ผลประโยชน์ต่างๆ เหมือนดังในอดีตที่ผ่านมา ไม่ต่างจากกลุ่มทุนที่จัดตั้งเป็นพรรคการเมืองที่อาศัยระบอบประชาธิปไตย เป็น เครื่องมือในการแย่งชิงอำนาจรัฐเพื่อผลประโยชน์

“เมื่อการเมืองไทยขาดปัจจัยด้านกลุ่มผลประโยชน์ภายนอก รัฐ การวิเคราะห์การเมืองไทย จึงต่างไปจากการวิเคราะห์การเมืองตะวันตก ที่มีกลุ่มหลากหลายแข่งขัน และถ่วงดุลกันเอง การเมืองไทยเป็นการเข้าช่วงชิงอำนาจรัฐ และอาศัยอำนาจรัฐเข้าถึงผลประโยชน์ต่างๆ อำนาจทางการเมืองจึงเป็นอำนาจที่เข้าไปทำให้ผลประโยชน์ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐเคยได้รับกลายเป็นผลประโยชน์ของกลุ่มทุนทางการเมือง ดังเช่นการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น กรณีรัฐบาล ทษ. ที่ใช้อำนาจรัฐออกกฎหมาย และแก้สัญญาคมนาคม ตลอดจนอาศัยการให้เงินกู้แก่ประเทศเพื่อนบ้านในทางที่เอื้อประโยชน์ต่อบริษัทของตน ก็เป็นตัวอย่างอันดี และการรัฐประหารของคณะทหารก็ไม่ใช่อะไรอื่น นอกจากการแย่งชิงอำนาจที่ดูแลผลประโยชน์นั้น กลับคืนมานั่นเอง

ในที่สุดแล้ว การเมืองก็คือการแย่งชิงอำนาจรัฐระหว่างกลไกอำนาจรัฐกับกลุ่มทุนที่จัดตั้งเป็นพรรคการเมือง โดยอาศัยระบอบประชาธิปไตยนั่นเอง ประชาธิปไตยจึงไม่ใช่เป้าหมาย หากเป็นเพียงเครื่องมือในการแย่งชิงอำนาจรัฐเท่านั้น”¹¹⁵⁰

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวด้วยว่า “การมีการปฏิวัติไม่คุ้ม เพราะไม่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เป็นมรรคเป็นผล หากการปฏิวัติทำให้มีการจับกุมนักการเมืองที่โกงชาติไปมากมาย แล้วยึดทรัพย์เสีย อย่าทำแบบลูบหน้าปะจมูก ผู้คนก็จะสรรเสริญ แต่ทหารที่ขึ้นมาเป็นผู้นำมักหน่อมแน้ม คนจึงไม่ศรัทธาและมีการต่อต้านมากขึ้นเรื่อยๆ”¹¹⁵¹

หลังการรัฐประหาร พ.ศ.2549 และรัฐบาลของคณะรัฐประหารได้บริหารประเทศมาเป็นเวลาพิเศษ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ได้แสดงความคิดเห็นว่าสถานการณ์ในประเทศไทยยังไม่ดีขึ้น ซึ่งสะท้อนถึงการยอมรับว่าการรัฐประหารไม่ใช่ทางออกของประเทศไทย กล่าวคือ

¹¹⁵⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (19 มิถุนายน 2554), รัฐในฐานะกลุ่มผลประโยชน์, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000074647>

¹¹⁵¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (17 เมษายน 2554), กระจ่ายอำนาจให้ประชาชน, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000047147>

“เศรษฐกิจของไทยในปี 2551 จะยังไม่ดีขึ้น เพราะปัจจัยความไม่มั่นคงทางการเมืองมีสูง คาดได้ว่าตลอดปี 2551 ความขัดแย้งทางการเมืองจะยังคงขยายตัวมากขึ้น บทบาทของ (ทษ.) ในทางการเมืองจะทำให้สถานการณ์เลวร้ายลงไปอีก เพราะจะเป็นการมีบทบาทอยู่ข้างหลัง ไม่ได้ ออกหน้า จึงยากที่จะหาเหตุด้านความรับผิดชอบ

ผลของการเลือกตั้งครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า การรัฐประหารระยะสั้นๆ นั้นไม่ได้ผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เมื่อมีการเลือกตั้งใหม่สถานการณ์ก็จะกลับไปเหมือนเดิม แต่ผลของการเลือกตั้งก็ไม่น่าจะเป็นเครื่องชี้ว่าประชาชนไม่เห็นด้วย หรือไม่ยอมรับการรัฐประหาร

การเมืองไทยยังคงอยู่ในวงจรน้ำเน่าเหมือนเดิมตราบที่ประชาชนยังเห็นว่า การเลือกตั้ง และการมีพรรคการเมืองเป็นการได้ประโยชน์ที่เป็นรูปธรรม พรรคการเมืองที่ขึ้นมาใช้อำนาจก็จะอัดฉีดเงินลงสู่หมู่บ้านมากขึ้น เพื่อหวังรักษาและสร้างฐานเสียง”¹¹⁵²

การแสดงทัศนะต่อทหารของชัยอนันต์ สมุทวณิช จะเปลี่ยนแปลงไปในสถานการณ์ที่ต้องการให้ผู้นำทางทหารออกมาทำการรัฐประหาร เช่น การเน้นว่าทหารและชนชั้นกลางเป็นพลังด้าน ทษ. ซึ่งควรจะร่วมมือกันในการเคลื่อนไหว “ที่จริงแล้ว พลังการเปลี่ยนแปลงมีสองพลัง คือ พลังประชาชนคนชั้นกลางที่ประกอบด้วยพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย กับกำลังทางทหาร ทั้งสองพลังนี้ หากแยกออกจากกันแล้ว ก็จะทำให้พลังที่เคยต่อต้านระบอบทษ.อ่อนแอ”¹¹⁵³

วันที่ 12 พฤษภาคม 2556 ในขณะที่มีการวิพากษ์วิจารณ์และการถกเถียงเกี่ยวกับปาฐกถาของนายกรัฐมนตรีที่มองโกเลีย ซึ่งโจมตีการรัฐประหาร ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้แย้งว่าทหารไม่ได้ต้องการทำรัฐประหารแต่อย่างใด เพราะไม่สอดคล้องกับโลกยุคโลกาภิวัตน์ แต่ที่ทหารต้องทำก็เพราะ “เหลืออด” ซึ่งชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุว่า หากไม่เหลืออดจริงๆ ทหารคงไม่ปฏิวัติ

¹¹⁵² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (6 มกราคม 2551), การเมืองไทยหลังการเลือกตั้ง, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000001630>

¹¹⁵³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (19 พฤศจิกายน 2549), รัฐประหารซ้อน, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000142771>

“การที่นายกฯ ไปพูดเช่นนี้...คนเขียนปาฐกถาให้น่าจะเป็นคนที่ผิดหวังและโกรธแค้นการที่ ๒๕.โดนทำรัฐประหารอย่างแน่นนอน

การที่ประเทศไทยมีการปฏิวัติในยุคโลกาภิวัตน์นี้ก็ถือว่าเป็นเรื่องแปลก เพราะดูจะตกยุคไปแยะ หากไม่เหลืออดจริงๆ แล้ว ทหารก็ไม่คงลุกมาปฏิวัติ เพราะเป็นที่ทราบดีว่าทหารต่างระมัดระวังตัว โดยเฉพาะทหารยุคหลัง...รัฐประหารมักจะเกิดขึ้นเมื่อเกิดภาวะอุดตันทางการเมือง กล่าวคือหมดหนทางปกติตามครรลองประชาธิปไตย ที่จะเอารัฐบาลออกจากตำแหน่งซึ่งแสดงว่ารัฐบาลมีอำนาจมากจริงๆ จึงต้องไปพึ่งกำลังทหาร ดังนั้นการมีอำนาจเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา แต่การมีอำนาจมากเกินไปก็เสี่ยงภัยแก่ตัวเช่นกัน

มีการณ์ใดบ้างที่ทหารจะเข้าแทรกแซงทางการเมือง ในประการแรกคือ การที่การเมืองเข้าไปยุ่งกับทหารก่อน โดยเฉพาะในการโยกย้ายทหาร ดังที่เคยปรากฏมาแล้วในกรณีที่มีความพยายามจะย้าย พล.อ.อาทิตย์ กำลังเอก นอกจากนั้นก็มาจากการที่ทหารรู้สึกว่าคุณกระทบผลประโยชน์ เช่น ถูกตัดงบประมาณมากๆ เป็นต้น

แต่มาระยะหลังๆ นี้ ทหารให้เหตุผลว่ารัฐบาลมีการโกงกินกันมาก และมีการปล่อยให้เกิดการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ นี่เป็นเหตุที่ทหารอ้างในการทำการปฏิวัติถึงสองครั้ง แต่ในปัจจุบันมีข้อคิดว่าทหารจะเข้าแทรกแซงก็ต่อเมื่อบ้านเมืองเกิดความวุ่นวาย ประชาชนต่อสู้กันเองจนเกิดสงครามกลางเมือง”¹¹⁵⁴

โดยที่เห็นว่าชัยอนันต์ สมุทวณิช เห็นว่า “ระบอบ ๒๕. ได้ทำลายระบอบประชาธิปไตย... และมีการอาศัยอำนาจในระบอบประชาธิปไตยฉ้อฉล...”¹¹⁵⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช จึงเห็นว่า “หลังการรัฐประหารแล้ว มีองค์กร 5 องค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูบ้านเมืองคือ คณะมนตรี

¹¹⁵⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (12 พฤษภาคม 2556), ปาฐกถาพิเศษสุดท้ายของประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000056830>

¹¹⁵⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (23 กันยายน 2550), รัฐประหารครบหนึ่งปี ประชาชนเป็นฝ่ายได้, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000112538>

ความมั่นคงแห่งชาติ คณะรัฐบาล คณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สิน และสถานิติบัญญัติแห่งชาติ และสภาร่างรัฐธรรมนูญ”¹¹⁵⁶ พร้อมกันนั้น ก็แสดงให้เห็นว่าทหารมิได้ใช้อำนาจแบบเผด็จการ

“คมช.เป็นองค์กรที่มีการใช้อำนาจน้อยมาก อาจเป็นองค์กรคณะรัฐประหารที่มีบทบาทน้อยที่สุดก็ว่าได้ ตัวหัวหน้าคณะเองก็มีบุคลิกที่แตกต่างไปจากหัวหน้าคณะปฏิวัติคนก่อนๆ และไม่มีการรวมกลุ่มเป็นรุ่นเหล่าที่ชัดเจน แม้ว่าจะมีการแต่งตั้งนายทหารและนักศึกษา วปอ.ร่วมรุ่นเข้าไปอยู่ในสถานิติบัญญัติแห่งชาติกว่ายี่สิบคนก็ตาม”¹¹⁵⁷

นอกจากนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังพยายามแก้ตัวแทนรัฐบาลทหารซึ่งได้รับการวิจารณ์จากสังคม

“รัฐบาลภายใต้การนำของ พล.อ.สุรยุทธ์ ตกเป็นเป้าของการวิพากษ์วิจารณ์มากที่สุดว่าไม่ค่อยมีผลงาน และทำงานเชิงซ้ำ แต่ถ้าพิจารณาอย่างเป็นธรรมแล้ว จะเห็นได้ว่ารัฐบาลชุดนี้มีความมุ่งหมายที่จะให้มีการร่างรัฐธรรมนูญ และการเลือกตั้งอย่างรวดเร็วที่สุด รัฐบาลเป็นรัฐบาลชั่วคราวจึงไม่มีนโยบายใดที่จะผลักดันเป็นพิเศษ เว้นแต่การที่จะมีการแก้ไขปัญหาคอขวดที่ทับซ้อนที่เกิดขึ้นมากในรัฐบาลทษ.”¹¹⁵⁸

สำหรับการรัฐประหารใน พ.ศ.2557 นั้น ปรากฏว่าก่อนเกิดการรัฐประหารเพียง 4 วัน คือในวันที่ 18 พฤษภาคม 2557 ชัยอนันต์ สมุทวณิช แสดงความชื่นชมกองทัพว่า “กองทัพสามารถทำหน้าที่ผลิตผู้นำให้แก่สังคมไทยอย่างยาวนาน ผู้นำกองทัพอย่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ต่างมีบุคลิกภาพเป็นผู้นำที่มีความสามารถในการตัดสินใจสูง และได้ฝากผลงานไว้ให้กับเมืองไทยมากมายหลายประการ”¹¹⁵⁹ นอกจากนี้ยังยกย่องผู้นำกองทัพและผู้นำตำรวจในอดีตที่มีบทบาททางการเมือง เช่น

¹¹⁵⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹¹⁵⁷ เรื่องเดียวกัน.

¹¹⁵⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹¹⁵⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (18 พฤษภาคม 2557), **สังคมไทยขาดผู้นำ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000054985>

“เมื่อจอมพลสฤษดิ์ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี ก็ได้ทำโครงการที่เป็นประโยชน์สำหรับชาวอีสานมากมาย...จอมพลสฤษดิ์ไม่ใช่คนมีความรู้ ความปราดเปรื่องอะไร แต่คุณสมบัติพิเศษที่มีก็คือ การรู้จักใช้คน มีบางคนบอกว่าที่จริงคือคุณหลวงวิจิตรวาทการ ต่างหาก แต่ก็อีกนั่นแหละที่เราต้องสรุปว่าคนที่นำหลวงวิจิตรวาทการมาใช้ก็คือ จอมพลสฤษดิ์ นั่นเอง

สำหรับจอมพล ป. พิบูลสงคราม นั้น คนที่รู้จักท่านแล้วว่า ท่านเป็นคนนุ่มนวล สุภาพ จึงเป็นที่รักของคนทั่วไป เรียกว่ามีบารมี แต่เป็นบารมีคนละอย่างกับจอมพลสฤษดิ์ จึงมีบารมีในเชิงอำนาจด้วย จอมพล ป.มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูวัฒนธรรมไทยหลายด้าน...

...แต่คนที่มีอำนาจ และภาวะผู้นำสูง มีคนเกรงกลัวมากกลายเป็น พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ซึ่งก็เคยเป็นทหารมาก่อน พล.ต.อ.เผ่ามีลักษณะผู้นำสูง...เป็นที่รักใคร่ของตำรวจจึงกล่าวตำรวจคนใดๆ”¹¹⁶⁰

การเขียนในลักษณะข้างต้นนี้ก็เท่ากับการสนับสนุนให้ผู้ปกครองทำการรัฐประหารนั่นเอง และภายหลังการรัฐประหารราว 2 เดือน ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ได้แสดงความคิดเห็นว่าในช่วงสองเดือนที่ผ่านมา คสช. มีผลงานเป็นที่พอใจของประชาชนส่วนใหญ่¹¹⁶¹ และในเดือนสิงหาคม ชัยอนันต์ สมุทวณิช เขียนบทความสนับสนุนประยุทธ์ จันทร์โอชา ความว่า “พล.อ.ประยุทธ์เป็นคนฉลาด และเรียนรู้เร็ว สังเกตได้จากการเป็นคนคุมสถานการณ์หลังการปฏิวัติ และเป็นคนมุ่งมั่นขยันทำงาน และมีความซื่อสัตย์...คุณสมบัติพิเศษก็คือการรู้จักแบ่งงาน ใช้คนและใช้ทหารอย่างทั่วถึงเต็มพื้นที่”¹¹⁶²

ไชยันต์ ไชยพร

นอกจากการแสดงความคิดเห็นในเชิงที่ยอมรับการรัฐประหารโดยนักวิชาการหลัก 3 คนที่สนับสนุนฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” ดังกล่าวข้างต้นนี้แล้ว ไชยันต์ ไชยพร ก็เป็นนักวิชาการอีกคนหนึ่ง

¹¹⁶⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹¹⁶¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (27 กรกฎาคม 2557), **ขอต้อนรับรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000084857>

¹¹⁶² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (24 สิงหาคม 2557), **นายกรัฐมนตรีทหารของไทย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000096796>

ชี้เสนอความรู้เพื่อชี้ให้เห็นว่ามีการรัฐประหารที่ดี โดยไชยันต์ ไชยพร มองว่าการรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 มีความชอบธรรม เพราะเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากสถานการณ์ทางการเมืองได้เข้าสู่ทางตัน เพราะรัฐบาล ทษ. เป็นเผด็จการรัฐสภา มีการทุจริตคอร์รัปชันที่ตรวจสอบไม่ได้ อีกทั้งยังเข้ามาเป็นคู่ขัดแย้งทางการเมืองและแสดงท่าทีในการจะใช้มาตรการขั้นเด็ดขาดกับผู้ชุมนุมพันธมิตร ซึ่งอาจเกิดความรุนแรงจากการปะทะและสลายม็อบได้ ดังนั้นการรัฐประหารจึงเปรียบเสมือนการเข้ามาหย่าศึกและสร้างกลไกตรวจสอบ ลงโทษ นักการเมืองที่ทุจริตคอร์รัปชัน ดังจะเห็นได้จากทัศนะของไชยันต์ ไชยพร ที่ว่า

“การยึดอำนาจเกิดขึ้นเพื่อยุติสถานการณ์ที่จะนำไปสู่การนองเลือดของประชาชนทั้งสองฝ่าย อีกทั้งต้องการสร้างเงื่อนไขให้เกิดกระบวนการยุติธรรมที่สามารถดำเนินไปได้ในการตรวจสอบความผิดของอดีตผู้นำ เพราะเงื่อนไขที่จะเอานำคุณทษ.และรมต.บางคนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม มันไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในช่วงสมัยคุณทษ.จริง ๆ ขนาด ส.ว. ยื่นเรื่องเข้าไปในตุลาการรัฐธรรมนูญ ก็ไม่รับเรื่อง เพราะฉะนั้น **เหตุผลของการรัฐประหารคือการยุติสถานการณ์ที่จะนำไปสู่ความรุนแรง และพยายามสร้างบรรยากาศหรือเงื่อนไขที่ทำให้กระบวนการยุติธรรมสามารถเกิดขึ้นได้**”¹¹⁶³

ในการแสดงความเห็นในเวทีสัมมนาวิชาการ **"สังคมการเมืองไทย 4 เดือนหลังรัฐประหาร"** จัดโดยสำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน ร่วมกับคณะทำงานสัมมนาและเผยแพร่ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2550 ไชยันต์ ไชยพร ได้ให้เหตุผล 8 ประการเกี่ยวกับการรัฐประหารว่า

“รัฐประหาร ผมคิดว่าเราอยู่ในช่วงที่กำลังทำรัฐประหารมา 4 เดือนแต่ยังไม่จบสิ้น ผมเห็นอย่างนั้น

คือปกติ การยึดอำนาจทางการเมือง ด้วยวิธีการปฏิวัติรัฐประหาร เราก็ทราบกันดีว่า เวลาเขายึดอำนาจแล้วก็ต้องล้างบางกัน ตัดแขนตัดขา อำนาจเดิม เพื่อความเสถียรของกลุ่มอำนาจที่

¹¹⁶³ ไชยันต์ ไชยพร, (20 มกค 2550), “เหตุผล 8 ประการที่มตรัฐบาลรัฐประหาร”, ค้นหาเมื่อ 4 มกราคม 2559, จาก <http://prachatai.org/journal/2007/01/11327> (เน้นโดยผู้วิจัย).

สถาปนาขึ้นมาใหม่ ช่วงนี้ก็มีหนังสือเรศรออกมาด้วย เวลาเราดูหนังสือ รุจิโยทัย ...ที่ผมต้องดูหนังสือก็ เพราะผมไม่ค่อยแม่นประวัติศาสตร์ เวลาเขาขึ้นมามีอำนาจ ก่อรัฐประหารในพระราชวัง เขาต้องฆ่าล้างโคตรกัน

แต่ว่าในการเมืองสมัยใหม่ การจะไปเที่ยวไล่ฆ่าใครต่อใครคงไม่ได้ เพราะฉะนั้นวิธีการกวาดล้างอำนาจเก่า ก็คือการยึดทรัพย์สินของกลุ่มผู้นำเก่า เพราะจะว่าไปแล้ว ในสมัยนี้หรือสมัยไหนก็ตาม ทรัพย์สินเงินทองเป็นฐานอำนาจทางการเมือง แล้วการรัฐประหารในการเมืองสมัยใหม่ สิ่งที่ทำได้นอกจากการยึดทรัพย์ ก็คือการปลด โยกย้ายบรรดาสมุหนายกดีต่อระบบเก่า ที่ทำงานให้อย่างออกหน้าออกตา และล้างบางให้พ้นจากตำแหน่งสำคัญๆ ซึ่งวิธีการเราพบในการรัฐประหารที่ผ่านมาเกือบทุกครั้ง

แต่สำหรับรัฐประหาร 19 กันยาฯ คณะรัฐประหารไม่ได้วิธีการที่ปฏิบัติกันมาในอดีต น่าจะเป็นไปได้ด้วยเหตุผลที่เป็นไปได้ 8 ประการที่ผม "คาดเดา" เอา ไม่ใช่ทราบจากพลเอกวินัย หรือพลเอกสนธิ

เหตุผลข้อแรก เนื่องจากรัฐบาลเก่า รัฐบาล ทษ. เป็นรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง แม้รัฐบาลอื่นที่มาจากการเลือกตั้งก็ถูกล้มไปตั้งเยอะ เช่น รัฐบาลชาติชาย แต่รัฐบาล ทษ. มีเสียงสนับสนุนจากประชาชนมากจริงๆ การใช้กำลังอำนาจในการจัดการกับกลุ่มรัฐบาลเก่า โดยไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรมที่โปร่งใส คณะฯ ก็ไม่สามารถทำให้ประชาชนเข้าใจถึงความผิดอันร้ายแรงที่รัฐบาลเก่าได้ทำไว้ ความผิดอันร้ายแรงเป็นสิ่งที่คณะรัฐประหารเขาคิด ฉะนั้น ถ้าเขาใช้กำลังในการจัดการกับกลุ่มอำนาจเก่าอย่างที่เคยทำมาในอดีตก็จะไม่สามารถดึง 16 ล้าน 19 ล้านเสียงให้เข้ามาเข้าใจ อยู่ในระบอบได้อย่างชอบธรรม นอกจากการใช้อำนาจปลดต่อไปเรื่อยๆ เพราะฉะนั้นด้วยเหตุนี้ ข้อแรก คณะรัฐประหารจึงไม่สามารถใช้กำลังในการกวาดล้างกลุ่มอำนาจเก่าได้อย่างดี

ข้อสอง ต้องใช้กระบวนการยุติธรรมในการพิสูจน์ความผิดของรัฐบาลเก่า เพื่อให้ประชาชนที่สนับสนุนรัฐบาลเก่าได้ประจักษ์ถึงการกระทำอันทุจริตมิชอบของรัฐบาลเก่า และที่สำคัญคือ ต้องทำให้นานาประเทศได้ประจักษ์และเข้าใจถึงสาเหตุอันชอบธรรมในการทำรัฐประหาร

ข้อสาม จากข้อที่กล่าวมาแล้วนี้ ก็ทำให้คณะรัฐประหารจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องแสดงจุดยืนที่เป็นกลาง มิใช่เป็นพวกเดียวอย่างเต็มตัวกับกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย

ข้อสี่ ปฏิเสธไม่ได้เลยว่า การทำรัฐประหารครั้งนี้ มีภาพที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ การพยายามสร้างภาพของผู้ที่เป็นกลางเป็นสิ่งจำเป็น เพราะเกี่ยวพันกับข้อแรกที่ว่า รัฐบาลเก่าได้รับเสียงสนับสนุนจากประชาชนเป็นจำนวนมาก

ข้อห้า คณะรัฐประหารเอง มิได้มีความเป็นปึกแผ่นเข้มแข็ง เหมือนครั้งคณะรัฐประหาร รสช. ในปี 2534

ข้อหก เครือข่ายของระบอบ ทษ. มีมากมาย กระจายไปทั่วในระบบราชการ ทหาร ตำรวจ พลเรือน และภาคประชาชนภาคเอกชนด้วย การกระจายในลักษณะนี้ ถือว่ามีคนในระบบราชการ ที่คิดว่าคุณ ทษ. มีความชอบธรรมในฐานะนายกฯ ที่มาจากการเลือกตั้ง รู้สึกดีกับคุณ ทษ. ที่มาจากการเลือกตั้งจริงๆ อีกพวกหนึ่งคือพวกที่ได้รับผลประโยชน์ อีกพวกหนึ่งคือ พวกที่ไม่ได้สนใจเรื่องการมาจากการเลือกตั้ง และก็ไม่ได้รับผลประโยชน์ แต่มีความศรัทธาในลักษณะของความรวดเร็ว ความมีประสิทธิภาพจริง คนพวกนี้เมื่อรวมๆ แล้วมีเยอะมาก

ฉะนั้น คมช. ในเริ่มแรก หากจะกวาดล้างตัดแขนขาคนเหล่านี้ให้หมด ถ้าทำเช่นนั้นจริงๆ คณะรัฐประหารจะเหลือผู้ที่เป็นพันธมิตรในระบบจำนวนไม่มากนัก และที่สำคัญคือ กลับจะผลักดันให้คนจำนวนมากในระบบราชการ ไปอยู่กับกลุ่มอำนาจเดิม เป็นการสร้างศัตรูจำนวนมากขึ้น เพราะฉะนั้น คณะรัฐประหารจึงจำยอมต้องใช้มาตรการประนีประนอมมากกว่า

ข้อเจ็ด การยึดอำนาจเกิดขึ้นเพื่อยุติสถานการณ์ที่จะนำไปสู่การนองเลือดของประชาชนทั้งสองฝ่าย อีกทั้งต้องการสร้างเงื่อนไขให้เกิดกระบวนการยุติธรรมที่สามารถดำเนินไปได้ในการตรวจสอบความผิดของอดีตผู้นำ เพราะเงื่อนไขที่จะเอานำคุณทษ. และรมต. บางคนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม มันไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในช่วงสมัยคุณทษ. จริงๆ ขนาดส.ว. ยื่นเรื่องเข้าไปในตุลาการรัฐธรรมนูญ ก็ไม่รับเรื่อง

เพราะฉะนั้น เหตุผลของการรัฐประหารคือการยุติสถานการณ์ที่จะนำไปสู่ความรุนแรง และพยายามสร้างบรรยากาศหรือเงื่อนไขที่ทำให้กระบวนการยุติธรรมสามารถเกิดขึ้นได้

ข้อสุดท้าย ภายใต้บริบทการเมืองระหว่างประเทศในปัจจุบัน การทำรัฐประหารเป็นสิ่งที่ยากที่จะได้รับการยอมรับจากนานาประเทศ ซึ่งต่างจากบริบทสงครามเย็นที่มหาอำนาจตะวันตกสามารถยอมรับการทำรัฐประหารได้ หรือการปกครองที่ไม่เป็นประชาธิปไตยได้ ตราบเท่าที่รัฐบาลนั้นไม่ฝักใฝ่หรือเอนเอียงไปยังขั้วมหาอำนาจสังคมนิยมคอมมิวนิสต์

แต่ภายใต้บริบทสังคมปัจจุบันซึ่งถูกครอบงำด้วยระบบเสรีนิยมทุนนิยมแบบตะวันตก การปกครองแบบประชาธิปไตยในประเทศต่างๆ ยากที่จะรอดพ้นจากการครอบงำจากกลุ่มทุนในประเทศและกลุ่มทุนที่สัมพันธ์โยงใยกับทุนโลก คือ ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งที่ไหนในโลกนี้ ส่วนใหญ่กลุ่มทุนก็ขึ้นมามีอำนาจทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นด้วยเหตุนี้เอง ระบอบการปกครองที่จะเอื้อประโยชน์สำหรับการครอบงำทางเศรษฐกิจ การเมือง ทุนนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ ก็คือการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีนักการเมืองที่มาจาก การเลือกตั้งที่สัมพันธ์แน่นแฟ้นกับกลุ่มทุนโลก

ดังนั้น การทำรัฐประหาร 19 กันยาฯ ที่ผ่านมา จึงมีปัญหาในการเมืองระหว่างประเทศมาก เพราะว่าไม่ใช่เป็นนักการเมืองที่มาจาก การเลือกตั้งกลุ่มทุนเสียทีเดียว คณะรัฐประหารจึงต้องหาทางพิสูจน์ความชอบธรรมในการยุติรัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้ง ความชอบธรรมในการยุตินี้ คือต้องไม่ใช่มาตรการเผด็จการใดๆ แต่ปล่อยให้กระบวนการยุติธรรมในการสอบสวนการกระทำผิดต่อรัฐของรัฐบาลเก่า ดำเนินไปในบรรยากาศที่เสรีและโปร่งใส ปราศจากการแทรกแซงมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อสร้างความชอบธรรมการยอมรับกลับคืนมาจากนานาประเทศ ซึ่งก็พยายามทำสิ่งเหล่านี้อยู่ และรัฐประหารก็ยังไม่เสร็จสิ้น

8 ประการที่กล่าวมานี้ ก็ทำให้เห็นว่า รัฐบาลและ คมช. อยู่ภายใต้ข้อจำกัดหลายอย่าง ซึ่งไม่สามารถทำในสิ่งที่คณะรัฐประหารในอดีตสามารถทำได้ และอยู่ในสถานะที่มีปัญหามากทีเดียว”¹¹⁶⁴

ไชยันต์ ไชยพร ได้ตอบโต้ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” และแกนนำของ “คนเสื้อแดง” ที่ต่อต้านรัฐประหารอยู่เสมอ เช่น การแสดงความเห็นตอบโต้ ธงชัย วินิจจะ

¹¹⁶⁴ ไชยันต์ ไชยพร, (20 มกราคม 2550), “เหตุผล 8 ประการที่มัดรัฐบาลรัฐประหาร”, ประชาไท, ค้นหาเมื่อ 27 เมษายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/01/11327>

ภูล ชัยวัฒน์ สถาอานันท์¹¹⁶⁵ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล สมชาย ปรีชาศิลปกุล¹¹⁶⁶ ประภาส ปิ่นตบแต่ง¹¹⁶⁷ จักรภพ เพ็ญแข¹¹⁶⁸ เป็นต้น

ไชยันต์ ไชยพร ได้ถกเถียงกับ ธงชัย วินิจจะกูล ในกรณีเปรียบเทียบระหว่าง “รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549” กับ “เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519” โดยเห็นว่ามี ความแตกต่างระหว่าง เหตุการณ์ทั้งสองในแง่ของคู่ขัดแย้ง

“...ในกรณี 6 ตุลา คู่ขัดแย้งคือฝ่ายนิสิตนักศึกษา vs ฝ่ายขวาจัด อันได้แก่ กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน กระทั่งแดง นวพล ฯลฯ ส่วนในกรณี 19 กันยา คู่ขัดแย้งคือฝ่ายพันธมิตรและประชาชนทั่วไปจำนวนหนึ่ง vs ฝ่ายรักษาการรัฐบาล ทช. จะเห็นได้ว่า ในกรณี 6 ตุลา รัฐบาลเป็นตัวกลางที่อยู่ระหว่างคู่ขัดแย้ง รัฐบาลพยายามที่จะประนีประนอมทั้งสองฝ่าย ส่วนกรณี 19 กันยา รัฐบาลคือคู่ขัดแย้ง เมื่อรัฐบาลเป็นคู่ขัดแย้ง สิ่งที่รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยควรกระทำก็คือ การอดทน ปล่อยให้การต่อต้านประท้วงดำเนินไปตามขอบเขตของกฎหมาย โดยไม่ใช้วิธีการที่ไม่เป็นประชาธิปไตยเข้าตอบโต้หรือบ่อนทำลาย หรือสร้างสถานการณ์เพื่อให้เกิดการใช้ความรุนแรง”¹¹⁶⁹

ไชยันต์ ไชยพร เห็นว่าเป็นความผิดพลาดของรัฐบาลซึ่งมิได้ทำตามหน้าที่ กลับ “ทำตัวเป็นเพียงกลุ่มการเมือง” ดังความว่า

¹¹⁶⁵ ไชยันต์ ไชยพร, (25 ตุลาคม 2549), “ธงชัย-ชัยวัฒน์ กับรัฐประหาร 19 กันยายน 2549”, *Coup in Thailand*. ค้นหามาเมื่อ 27 เมษายน 2558, จาก <http://thaicoup19949.blogspot.com/2006/10/19-2549.html> ; อื่นๆจากบทความนี้ไชยันต์ ไชยพร ก็ถูกวิจารณ์กลับโดยประจักษ์ ก้องกีรติ โปรดดู ประจักษ์ ก้องกีรติ, “วิวาทะจากประจักษ์ ก้องกีรติ”, (25 ตุลาคม 2549), *Coup in Thailand*, ค้นหามาเมื่อ 27 เมษายน 2558, จาก http://thaicoup19949.blogspot.com/2006/10/blog-post_116179895959154541.html

¹¹⁶⁶ ไชยันต์ ไชยพร, (20 มกราคม 2550), “เหตุผล 8 ประการที่ม็อดรัฐบาลรัฐประหาร”, *ประชาไท*, ค้นหามาเมื่อ 27 เมษายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/01/11327>

¹¹⁶⁷ ประชาไท, (2 มิถุนายน 2551), “ไชยันต์” ได้ “ประกาศ” พันธมิตรชุมนุมโดยชอบธรรม, ค้นหามาเมื่อ 27 เมษายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2008/06/16916>

¹¹⁶⁸ ASTV ผู้จัดการออนไลน์, (16 พฤษภาคม 2551), “ไชยันต์” ย้ำ “ผู้จัดการ” ไม่เหมือน “ดาวสยาม” - ซี “จักรภพ” จาบจ้วงสถาบันแรงกว่า 6 ตุลาฯ, ค้นหามาเมื่อ 27 เมษายน 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9510000057240>

¹¹⁶⁹ ไชยันต์ ไชยพร, (25 ตุลาคม 2549), “ธงชัย-ชัยวัฒน์ กับรัฐประหาร 19 กันยายน 2549”, ค้นหามาเมื่อ 4 มกราคม 2559, จาก <http://thaicoup19949.blogspot.com/2006/10/19-2549.html>

“แต่ในกรณี 19 กันยา รัฐบาลกลับทำตัวเป็นเพียงกลุ่มการเมืองไม่ต่างจากฝ่ายพันธมิตร และประชาชนที่ต่อต้าน เห็นได้จากกรณีสยามพารากอนและเซนต์ทรีเวิร์ล อีกทั้งการปล่อยให้เกิด การปลุกระดมจากรายการของสถานีโทรทัศน์ MVTVI และสถานีวิทยุ 93.25 แม้ว่าฝ่ายพันธมิตร และประชาชนผู้สนับสนุนพันธมิตรจะล่าถอย แต่กระนั้น ฝ่ายรัฐบาลที่ลดตัวลงมาเป็นเพียงกลุ่ม การเมืองก็ยังคงจะดำเนินการรุกเพื่อที่จะสยบกระแสในที่สุดอยู่ดี เพราะเดิมพันสำคัญขอ ฝ่ายรัฐบาลไม่เพียงแต่ต้องการจะหยุดกระแสต่อต้านเท่านั้น แต่รวมถึงการต่อสู้ให้เกิดการตัดสินใจ ยุบพรรคฝ่ายตน หรือแม้ว่ามีการตัดสินใจยุบพรรคแล้ว ก็คงจะไม่ยอมรับ โดยปลุกระดมประชาชน ขึ้นมาให้เกิดความปั่นป่วนวุ่นวายในสังคม จนต้องล้มกระดานอยู่ดี”¹¹⁷⁰

การที่ธงชัย วินิจจะกูล เรียกร้องให้ “คนเสื้อเหลือง” เป็นฝ่าย “ถอย” จึงเป็นเรื่องที่ ไชยนต์ ไชยพร ไม่เห็นด้วยแต่อย่างใด

ถ้าหากธงชัยจะเรียกร้องให้ใครเป็นฝ่ายถอย ก็น่าจะเรียกร้องให้ฝ่าย ทษ. ถอยมากกว่า การถอยที่ว่านี้ อาจจะไม่ขนาดต้องลาออก แต่เรียกร้องให้รักษาการรัฐบาลดูแลให้การชุมนุม ต่อต้านอย่างสันติสามารถดำเนินไปได้ โดยไม่มีการแทรกแซงจากมือที่สาม หรือละเว้นจากการ เป็นมือที่สามเสียเอง การเรียกร้องให้กลุ่มต่อต้านรัฐบาลเป็นฝ่ายถอยเสียเอง ก็เท่ากับว่า มองไม่ เห็นความแตกต่างระหว่างผู้เป็นรัฐบาลกับผู้เป็นประชาชน ไม่เห็นความแตกต่างในจริยธรรมความ รับผิดชอบของผู้เป็นรัฐบาลที่มีหน้าที่ต้องปกป้องรักษาสิทธิเสรีภาพของประชาชน แม้ว่าประชาชน คนใดจะไม่เห็นด้วยหรือต่อต้านขับไล่ตนก็ตาม”¹¹⁷¹

ดังนั้น ไชยนต์ ไชยพร จึงไม่เห็นด้วยกับ ธงชัย วินิจจะกูล ที่เห็นว่าการรัฐประหารเป็นสิ่งที่ ไม่พึงปรารถนาอย่างยิ่ง และธงชัย วินิจจะกูล ยังเห็นว่าการเคลื่อนไหวของ “คนเสื้อเหลือง” เป็น ต้นเหตุของการรัฐประหาร ส่วนไชยนต์ ไชยพร เห็นว่าฝ่ายที่ควรรับผิดชอบในการรัฐประหารที่ เกิดขึ้นก็คือ ท.ษ. ที่ไม่ยอมทำตามหลักการในระบอบประชาธิปไตยรวมทั้งหลักการปกครองโดย กฎหมายต่างหาก

¹¹⁷⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹¹⁷¹ เรื่องเดียวกัน.

“อย่างไรก็ตาม ในที่สุด กล่าวได้ว่า สำหรับธงชัย รัฐประหารเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาอย่างยิ่งสำหรับประชาธิปไตย และรัฐประหารเกิดขึ้นเพราะพันธมิตรไม่ถอย การที่พันธมิตรไม่ถอยจึงเป็นการตัดสินใจที่ผิดพลาด อันนำมาซึ่งเงื่อนไขในการทำรัฐประหาร และทำให้ประชาธิปไตยถอยหลังเข้าคลองไป และทำให้การตายของผู้คนในเหตุการณ์ 14 ตุลา 6 ตุลาและพฤษภาทมิฬจะสูญเปล่าไป การไม่ถอยของพันธมิตรทำให้รัฐประหารครั้งนี้กลายเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องยอมรับไปในที่สุด ทำไม ทษ. ไม่แถลงในสภา ทำไม ทษ. ยุบสภา ทำไม ทษ. ไม่เข้าสู่กระบวนการตรวจสอบ ทำไมตำรวจไม่เร่งดำเนินคดี ทษ. ที่มีการฟ้องร้องไว้มากมาย ทำไม ทษ. ไม่เว้นวรรค ไม่ลาออก ทำไม ทษ. ปลดปล่อยให้มีการใช้กำลังรุนแรงทำร้ายฝ่ายต่อต้าน ทำไม ทษ. ปลดปล่อยให้มีการปลุกระดมทางสื่อโทรทัศน์วิทยุ ธงชัยน่าจะตั้งคำถามเหล่านี้กับฝ่ายที่ได้ชื่อว่าเป็น รัฐบาล บ้าง ไม่ใช่หรือ?”¹¹⁷²

ไชยันต์ ไชยพร พยายามอธิบายว่า ถึงแม้การรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 จะเป็นสิ่งที่ผิดหลักจริยธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย แต่ก็เป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงได้ยาก ซึ่งการรัฐประหารครั้งนี้ก็เป็นไปอย่างละมุนละม่อมสงบเรียบร้อยและปราศจากความรุนแรง ดังจะเห็นได้จากทัศนะของ ไชยันต์ ไชยพร ที่ถกเถียงกับชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ในประเด็นเกี่ยวกับจริยธรรมและความรุนแรงทางการเมืองที่ว่า

“ชัยวัฒน์ไม่ได้ตั้งคำถามในเชิงวิพากษ์วิจารณ์พันธมิตรว่า “ทำไมไม่ถอย?” เหมือนกับธงชัย แต่ตั้งคำถามกับสังคม เมื่อคนส่วนใหญ่ยอมรับรัฐประหาร เพราะการยอมรับรัฐประหารเท่ากับยอมรับการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา ซึ่งเข้าใจว่าเป็นหนทางที่ไม่อารยะ ชัยวัฒน์วิเคราะห์ว่า การยอมรับรัฐประหารเป็นการบ่งชี้ถึงความสิ้นหวัง แสดงให้เห็นถึงการไม่สามารถหาทางแก้ปัญหาทางการเมืองด้วยวิธีการอื่นที่สันติได้ นอกจากการใช้ความรุนแรงหรือสัญลักษณ์ของความรุนแรง ซึ่งถือเป็นบทเรียนราคาแพงยิ่งสำหรับสังคมในการยอมรับรัฐประหารโดยทั่วไป และอย่างหน้าขึ้นตาบาน

“ชัยวัฒน์กล่าวว่าได้อย่างถูกต้อง เมื่อเขาชี้ให้เห็นถึง ทางสองแพร่งทางจริยธรรม ซึ่งมีนัยสำคัญยิ่ง ต่อพื้นฐานอุดมคติ ซึ่งรวมถึงการตั้งคำถามต่อการผูกขาดความจริง ระหว่าง การใช้

¹¹⁷² เรื่องเดียวกัน.

กำลังบังคับผู้อื่นให้ต้องจำนนหรือเห็นด้วย กับ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างค่อยเป็นค่อยไป ผ่านการแสดงความเห็นโต้แย้งอย่างเสรี ชัยวัฒน์เตือนให้สังคมหันกลับมาตั้งสติคิดถึงการรัฐประหารในอีกด้านหนึ่ง แทนที่จะเฝ้าโลกันมองในด้านเดียว ชัยวัฒน์ไม่ได้ปฏิเสธหรือยอมรับการรัฐประหารที่เกิดขึ้น เขาอาจจะยอมรับความจริงของเหตุผลในการรัฐประหาร แต่เขาไม่สามารถยอมรับว่ามันเป็นสิ่งที่ถูกต้องทางจริยธรรม ในทางการเมืองอาจจะถูก แต่ในทางจริยธรรมนั้น ผิด เพราะการใช้กำลังในการแก้ปัญหาย่อมเป็นวิธีการที่ผิดหลักจริยธรรมเสมอ

ปัญหา คือ ทำอย่างไรที่จะเชื่อมการเมืองและจริยธรรมเข้าเป็นเนื้อเดียวกัน ทำอย่างไรให้การเมืองมีคุณธรรม ทำอย่างไรให้การเมืองไม่เป็นเรื่องที่จริยธรรมทั่วไปต้องยกเว้น ซึ่งดูจะเป็นอุดมคติอันสูงส่งที่ถ้าไม่สิ้นหวังกันไปเลย ก็ต้องกลายเป็นผู้ที่มีข้อเรียกร้องที่เกินกว่าคนธรรมดา หรือคนที่ต่อสู้ทางการเมืองจะปฏิบัติได้ ปัญหาดังกล่าวนี้เป็นปัญหาทางสองแพร่งระหว่างมาคืออาเวल्लीและโสกราตีส จดหมายของหญิงสาวคนนั้นที่ขอให้คณะปฏิรูปให้เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้ที่ไม่เห็นด้วย และปฏิบัติต่อผู้คนที่อาจจะแสดงสิทธิในการไม่เห็นด้วยอย่างสันติ โดยไม่ใช้กำลัง ความรุนแรง ดูจะเป็นความหวังสำหรับสังคมไทยในสายตาของชัยวัฒน์และในขณะเดียวกัน ในอีกมุมหนึ่ง การที่คณะปฏิรูปฯ ไม่ใช้กำลังรุนแรงเข้าจัดการกลุ่มต่อต้านการทำการรัฐประหารอย่างสันติที่หน้าสยามพารากอนเมื่อวันศุกร์ที่ 22 กันยายน ซึ่งถือว่าการแสดงออกถึงการเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการทำการรัฐประหารของคณะปฏิรูป ก็น่าจะเป็นการกระทำที่ชัยวัฒน์น่าจะได้นำถึงเช่นเดียวกัน ท่ามกลางสภาวะของการตกอยู่ในทางสองแพร่งทางจริยธรรมที่เขาชวนให้รู้สึก”¹¹⁷³

ทัศนะต่างๆ ของไชยันต์ ไชยพร ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จาก**ประจักษ์ ก้องกีรติ** ดังนี้

“ปัญหาหรือโจทย์ที่เราควรคิดกันคือ เราจะจัดการกับรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งภายใต้ระบอบประชาธิปไตยที่เมื่อเสวยอำนาจแล้วแปรเปลี่ยนไปเป็นรัฐบาลอำนาจนิยม ละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้อย่างไร โดยไม่ต้องใช้วิถีทางรัฐประหาร นี่เป็นโจทย์ของสังคมประชาธิปไตยไม่ใช่หรือ รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งมากมายนับไม่ถ้วนในโลกนี้ก็คอร์รัปชั่น หาผลประโยชน์ใส่ตัว และลดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชน แต่นั่นก็เป็นเรื่องที่พลเมืองต้องต่อสู้

¹¹⁷³ เรื่องเดียวกัน

ต่อรองและหาทางกำกับควบคุมภายใต้กรอบกติกาประชาธิปไตย เพราะหากเรายอมรับและให้ความชอบธรรมกับการรัฐประหาร เราจะอยู่ด้วยกันต่อไปภายใต้กรอบการเมืองแบบเสรีนิยมประชาธิปไตยได้อย่างไร รัฐธรรมนูญ (ในฐานะกฎกติกาของการอยู่ร่วมกันหรือสัญญาประชาคมทางการเมือง) ที่จะเหนี่ยวยากหุ้มเท่างขึ้นมาใช้กันใหม่นั้นจะมีความหมายอะไร ในเมื่อมันถูกฉีกทิ้งได้ง่ายๆ แกมนักวิชาการและประชาชนส่วนมากก็ยอมรับมันได้ด้วย

สำหรับนักวิชาการที่ให้ความชอบธรรมกับการรัฐประหาร คำถามคือ อะไรคือฐานของความชอบธรรมของการขึ้นสู่อำนาจด้วยการใช้กำลัง? ผมอยากให้นักวิชาการที่พยายามให้ความชอบธรรมกับการรัฐประหารพูดออกมาให้ชัดๆ ผมยอมรับได้ถ้าจะ defend มันด้วยหลักการ “อเสรีนิยม”, อำนาจนิยม, ชนชั้นนำนิยม หรืออะไรก็ได้ บอกมาชัดๆ เลยว่า การรัฐประหารชอบธรรมเพราะประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่ไม่ดี ยุติความขัดแย้งไม่ได้ ทำให้คนจนๆ มาขึ้นอำนาจตัดสินใจว่าใครจะเป็นรัฐบาลแทนที่จะเป็นชนชั้นนำผู้มีการศึกษา สังคมไทยไม่ต้องการการเลือกตั้งไม่ได้เป็นฐานที่มาของความชอบธรรม ฯลฯ ผมว่ามันซื้อสัตย์และดีกว่าการที่จะมานั่งชี้แจงว่ามันเป็นประชาธิปไตยแบบพิเศษๆ แบบไทยๆ อย่างไร¹⁷⁴

กรณีเปรียบเทียบระหว่าง “รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549” กับ “เหตุการณ์ 6 ตุลาฯ พ.ศ.2519” ที่ไชยันต์ ไชยพร ถกเถียงกับธงชัย วินิจจะกูล ว่ามีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงนั้น ประจักษ์ ก้องกีรติ ก็ได้วิพากษ์วิจารณ์ว่า

“การเปรียบเทียบระหว่างรัฐประหาร 19 กันยาฯ กับ 6 ตุลาฯ ในกรณี 6 ตุลาฯ นั้น ออกจะไม่ถูกต้องเที่ยงตรงนักที่จะบอกว่า คู่ขัดแย้ง คือ “ฝ่ายนิสิตนักศึกษา vs ฝ่ายขวาจัด อันได้แก่ กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน กระทั่งแดง นวพล ฯลฯ” ขวนให้เข้าใจไปว่า 6 ตุลาฯ เป็นการทะเลาะขัดแย้งกันของประชาชนสองฝ่าย อันที่จริงแล้ว กลไกรัฐที่ประกอบด้วย บางส่วนของกองทัพ ตำรวจ หน่วยงานความมั่นคง และชนชั้นนำตามประเพณีต่างหากที่เป็นคู่ขัดแย้งกับขบวนการนักศึกษา-กรรมกร-ชาวนา กลุ่มองค์กรฝ่ายขวาที่เอ่ยถึงนั้นถูกจัดตั้งและสนับสนุนโดยกลไกรัฐทั้งสิ้น กลไกรัฐใช้กลุ่มฝ่ายขวาเป็นเครื่องมือในการทำลายความเข้มแข็งของขบวนการฝ่ายก้าวหน้า โดยที่รัฐไม่

¹⁷⁴ ประจักษ์ ก้องกีรติ, (25 ตุลาคม 2549), “วิวาทะจาก ประจักษ์ ก้องกีรติ”, ค้นหาเมื่อ 4 มกราคม 2559, จาก http://thaicoup19949.blogspot.com/2006/10/blog-post_116179895959154541.html

ต้องออกหน้าเอง และรัฐก็ตั้งใจสร้างสถานการณ์ให้เกิดการปะทะ การเผชิญหน้า จนนำไปสู่การใช้ความรุนแรงเข้าปราบปราม และรัฐเองอ้างความชอบธรรมในการรัฐประหารในที่สุด การรัฐประหารในวันที่ 6 ตุลาคม จึงเป็นกรณีที่กลุ่มอำนาจประเพณีบวกกับกลไกความมั่นคงในรัฐส่วนหนึ่งร่วมมือกันทำลายขบวนการฝ่ายซ้าย ปลิดชีพรัฐบาลพลเรือนและฉีกทิ้งรัฐธรรมนูญ (ฉบับ 2517) ไปพร้อมๆ กัน

การอธิบายคู่ขัดแย้งในกรณี 19 กันยาฯ ก็อาจจะคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงถ้าจะบอกว่ามันคือ ความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับรัฐบาล ซึ่งชวนให้เข้าใจไปว่าเป็นความขัดแย้งคลาสสิกระหว่างขบวนการประชาชนผู้รักความเป็นธรรมกับรัฐบาลทหาร เพราะถ้าจะมีอะไรที่เป็นความต่อเนื่องจากรัฐประหาร 6 ตุลาคม มาสู่กรณีรัฐประหาร 19 กันยาฯ ก็คือ กลุ่มอำนาจเก่าหรือชนชั้นนำตามประเพณีกลุ่มเดิมกลับมาเป็นคู่ขัดแย้งหลักที่สำคัญอีกเหมือนเดิม และมีบทบาทสำคัญขั้นชี้ขาดในผลลัพธ์ทางการเมืองที่ปรากฏออกมาเหมือนที่เคยมีบทบาทสำคัญในกรณี 6 ตุลาคม คู่ขัดแย้งจึงไม่ใช่แค่ “ฝ่ายพันธมิตรและประชาชนทั่วไปจำนวนหนึ่ง vs ฝ่ายรักษาการรัฐบาลทษ.” แต่เป็นกลุ่มชนชั้นนำตามประเพณี+กลไกรัฐบาลบางส่วน (กองทัพที่จงรักภักดีต่อกลุ่มอำนาจเก่า)+ฝ่ายพันธมิตร VS รัฐบาลรักษาการทษ.+กลุ่มองค์กรประชาชนจากชนบทจำนวนหนึ่ง (คาราวานคนจน) ต่างหาก กล่าวเฉพาะกรณีพันธมิตร โดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ได้กลายเป็นกองหน้าในการเคลื่อนไหวให้กับอุดมการณ์และผลประโยชน์ของกลุ่มชนชั้นนำประเพณี ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า ในแง่บทบาททางประวัติศาสตร์ พันมิตรเล่นบทบาทเดียวกับกลุ่มองค์กรฝ่ายขวา (แม้ว่าอุดมการณ์ทางการเมืองจะแตกต่างกัน) ในการมีส่วนหนุนช่วยหรือก่อกวนทางให้กับการรัฐประหาร”¹¹⁷⁵

ประจักษ์ ก้องกีรติ ยังตอบโต้ไชยันต์ ไชยพร ด้วยว่า

“ประเด็นปัญหาจึงไม่ใช่แค่เรื่องใครถอย ไม่ถอยเพียงเท่านั้น แต่อยู่ที่ฝ่ายประชาชนและนักวิชาการที่ต่อสู้เคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลทษ.นั้น ยึดหลักการประชาธิปไตยอย่างเหนียวแน่นในการต่อสู้มากน้อยเพียงใด หรือยอมรับวิธีการใดก็ได้ในการกำจัดรัฐบาลที่ตนไม่ชอบใจ ถ้าเป็นอย่างหลัง ขบวนการประชาชนก็เป็นมาคิอาเวลลีที่ยอมให้เป้าหมายมารองรับให้ความชอบธรรม

¹¹⁷⁵ เรื่องเดียวกัน.

กับวิธีการ ปัญหาไม่ได้อยู่ที่ว่า “รัฐประหารเกิดขึ้นเพราะพันธมิตรไม่ยอมถอย” ใช่หรือไม่ พันมิตร และคนที่สนับสนุนพันธมิตรคงไม่ต้องมานั่งแก้ตัวแก้ต่างในเรื่องนี้ เพราะปัญหาอยู่ที่ว่าการ เคลื่อนไหวของพันธมิตรเรียกร้องการรัฐประหาร (และวิถีทางนอกรัฐธรรมนูญอื่นๆ) มาตั้งแต่ต้น ต่างหาก และเมื่อการรัฐประหารเกิดขึ้นแล้ว ก็ไม่ต่อต้านคัดค้าน แถมยังช่วยหาเหตุผลให้ ความชอบธรรมเสียด้วย ในสังคมการเมืองใดๆ จริยธรรมความรับผิดชอบของผู้นำนั้นสำคัญ แนนอน แต่จริยธรรมความรับผิดชอบของประชาชนพลเมืองที่เคลื่อนไหวทางการเมืองก็สำคัญไม่ น้อยกว่ากัน”¹¹⁷⁶

อาจกล่าวได้ว่า ถึงแม้ไชยันต์ ไชยพร จะพยายามอธิบายเหตุผลถึงความจำเป็นและชอบ ธรรมของการรัฐประหาร 19 กันยา ตามจุดยืนทางการเมืองของตนเอง แต่ก็เข้าใจดีว่า การ รัฐประหารนั้นเป็นการกระทำที่ขัดกับหลักเสรีนิยมประชาธิปไตยและไม่สอดคล้องกับกระแสทุน นิยมโลกาภิวัตน์ ดังที่ระบุว่า

“ภายใต้บริบทการเมืองระหว่างประเทศในปัจจุบัน การทำรัฐประหารเป็นสิ่งที่ยากที่จะ ได้รับการยอมรับจากนานาประเทศ ซึ่งต่างจากบริบทสงครามเย็นที่มหาอำนาจตะวันตกสามารถ ยอมรับการทำรัฐประหารได้ หรือการปกครองที่ไม่เป็นประชาธิปไตยได้ ตราบเท่าที่รัฐบาลนั้นไม่ ผักเฝหรือเอนเอียงไปยังขั้วมหาอำนาจสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ แต่ภายใต้บริบทสังคมปัจจุบันซึ่ง ถูกครอบงำด้วยระบบเสรีนิยมทุนนิยมแบบตะวันตก การปกครองแบบประชาธิปไตยในประเทศ ต่างๆ ยากที่จะรอดพ้นจากการครอบงำจากกลุ่มทุนในประเทศและกลุ่มทุนที่สัมพันธ์โยงกับทุน โลก คือ ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งที่ไหนในโลกนี้ ส่วนใหญ่กลุ่มทุนก็ขึ้นมามีอำนาจทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นด้วยเหตุนี้เอง ระบอบการปกครองที่จะเอื้อประโยชน์สำหรับการครอบงำทางเศรษฐกิจ การเมือง ทุนนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ ก็คือการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีนักการเมืองที่มา จากการเลือกตั้ง ที่สัมพันธ์แน่นแฟ้นกับกลุ่มทุนโลก

ดังนั้น การทำรัฐประหาร 19 กันยาฯ ที่ผ่านมา จึงมีปัญหาในการเมืองระหว่างประเทศ มาก เพราะว่าไม่ใช่เป็นนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งกลุ่มทุนเสียทีเดียว คณะรัฐประหารจึง ต้องหาทางพิสูจน์ความชอบธรรมในการยุติรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ความชอบธรรมในการยุติ

¹¹⁷⁶ เรื่องเดียวกัน.

นี้ คือต้องไม่ใช้มาตรการเผด็จการใดๆ แต่ปล่อยให้กระบวนการยุติธรรมในการสอบสวนการกระทำผิดต่อรัฐของรัฐบาลเก่า ดำเนินไปในบรรยากาศที่เสรีและโปร่งใส ปราศจากการแทรกแซงมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อสร้างความชอบธรรมการยอมรับกลับคืนมาจากนานาประเทศ ซึ่งก็พยายามทำสิ่งเหล่านี้อยู่ และรัฐประหารก็ยังไม่เสร็จสิ้น”¹¹⁷⁷

ไชยนต์ ไชยพร ยืนยันว่าฝ่ายการเมืองของ ทษ. มีความพยายามที่จะล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์จริง ดังที่กล่าวว่า “ปฏิเสธไม่ได้เลยว่า การทำรัฐประหารครั้งนี้มีภาพที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ การพยายามสร้างภาพของผู้ที่เป็นกลางเป็นสิ่งจำเป็น เพราะเกี่ยวข้องกับข้อแรกที่ว่า รัฐบาลเก่าได้รับเสียงสนับสนุนจากประชาชนเป็นจำนวนมาก”¹¹⁷⁸ และ “ถ้าไม่มีกระแสในเว็บไซต์ ถ้าไม่มีมูลเลย ทำไมประชาชนจึงกังวลขนาดนี้ ขอยืนยันว่า เราสามารถถกเถียงได้ว่าระบอบการปกครองที่ดีที่สุดคืออะไร แต่อย่าปฏิเสธว่าไม่มีคนพยายามจะเปลี่ยนระบอบนี้”¹¹⁷⁹

ไชยนต์ ไชยพร สนับสนุนและพยายามปกป้องรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ที่ออกแบบมาเพื่อจำกัดอำนาจและกำกับตรวจสอบนักการเมืองอย่างเข้มงวดขึ้น อีกทั้งยังเพิ่มอำนาจทางการเมืองให้กับชนชั้นนำและชนชั้นกลางในการควบคุมนักการเมืองในระบบรัฐสภา ดังจะเห็นได้จากทัศนะของ ไชยนต์ ไชยพร เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ.2551 ในการขึ้นปราศรัยบนเวทีพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ซึ่ง ไชยนต์ ไชยพร กล่าวตอบโต้บทสัมภาษณ์ของ **ประกาศ ปันตบแต่ง** ดังนี้

“จุฬาฯ ให้เสรีภาพนักวิชาการที่จะคิดต่างกัน แต่สามารถสร้างบรรยากาศที่อยู่ร่วมกันได้ ถกเถียงกันได้ อย่างไรก็ดี ที่ประกาศตั้งคำถามว่าการต่อสู้ของพันธมิตรไม่มีจุดหมายแน่ชัด เมื่อ ส.ส. และ ส.ว. ได้ถอนชื่อจนญัตติเรื่องแก้รัฐธรรมนูญตกไป จักรภพ เพ็ญแข ก็ลาออกแล้ว ทำไมจึงยังชุมนุมอยู่ ตนขอยืนยันว่า ญัตติดังกล่าวตกไปจริง แต่ก็มีรายงานข่าวว่า นิสิต สนิธไพร สส.

¹¹⁷⁷ ไชยนต์ ไชยพร, (20 มกคม 2550), “เหตุผล 8 ประการที่มัตรัฐบาลรัฐประหาร”, ค้นหาเมื่อ 4 มกราคม 2559, จาก <http://prachatai.org/journal/2007/01/11327>

¹¹⁷⁸ เรื่องเดียวกัน

¹¹⁷⁹ ไชยนต์ ไชยพร, (2 กรกฎาคม 2551), “ไชยนต์” โต้ “ประกาศ” พันมิตรชุมนุมโดยชอบธรรม”, ค้นหาเมื่อ 4 มกราคม 2559, จาก <http://prachatai.org/journal/2008/06/16916>

อีสานใต้ รวมพลได้ 60 กว่าคนจะเสนอร่างต่อไป ขณะที่ สุนัย จุลพงศธร ส.ส.สัดส่วนพรรคพลังประชาชน ก็ประกาศชัดเจนในโทรทัศน์ว่ายืนยันแก้รัฐธรรมนูญอยู่ แล้วจะให้สลายการชุมนุมได้อย่างไร

สิ่งที่พรรคพลังประชาชนหรือรัฐบาลทำได้คือความได้สองอย่าง 1. เล่นบทดีสองหน้า เห็นประชาชนชุมนุมจำนวนมากก็ให้ถอนข้อไป ถ้าเชื่อแล้วสลายการชุมนุม รัฐบาลก็จะนำปฏิตีกลับเข้าไปอีก 2. ถ้าไม่ได้ดีสองหน้า พปช. อาจแตกแยกกันเอง แต่ทำไมประชาชนต้องไปแบกความแตกแยกของ พปช. และเลิกชุมนุมด้วย และจนถึงตอนนี้ยังหาคำยืนยันว่าจะไม่แก้รัฐธรรมนูญภายใน 6 เดือนหรือ 1 ปีไม่ได้ ดังนั้นที่ยื่นหยุดการชุมนุมนี้ ไม่ได้ต้องการวุ่นวาย แต่ต้องการสั่งจากรัฐบาลว่าจะไม่แก้ รธน. การค้านการแก้ไข รธน. เพื่อไม่ให้กระบวนการยุติธรรมล่มสลายลงไป ไม่ว่าจะเป็นมาตรา 309, 237 ที่เกี่ยวทุจริตเลือกตั้ง เพราะการต่อสู้ยืดเยื้อตั้งแต่ ก.พ. 2549 คือเอาทษ.เข้าสู่กระบวนการตรวจสอบ พันธมิตรผู้กระทั้งประสบความสำเร็จมาค่อนข้าง คดส. สรุปผลส่งไปแล้ว อีกไม่นานจะได้ประกาศให้โลกรู้ว่า **ไทยพัฒนาประชาธิปไตยให้เข้มแข็งจนทำให้ผู้นำมีเงินมหาศาลเข้าสู่ศาลและถูกพิจารณาอย่างเท่าเทียมกับประชาชนทุกคน**¹¹⁸⁰

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าไชยันต์ ไชยพร จะไม่นิยมนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง โดยเฉพาะนักการเมืองที่เป็นตัวแทนของคนต่างจังหวัด ที่ไม่ใช่ตัวแทนของตนเองซึ่งอยู่ในฐานะชนชั้นกลางในเมือง แต่ถ้าสถานการณ์การเมืองไม่อยู่ในภาวะจำเป็นจริงๆ แล้ว ไชยันต์ ไชยพร ก็ไม่ต้องการการรัฐประหาร โดยเห็นว่าการรัฐประหารส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจทางการเมืองแบบเผด็จการทหาร ซึ่งเป็นสิ่งที่เลวร้ายกว่านักการเมืองที่ทุจริตเสียอีก ดังที่เคยกล่าวว่า “ผู้คนที่นี้ก็ไม่ต้องการรัฐประหาร การมีรัฐบาลทหารแย่กว่าการมีรัฐบาลนอมนี่ แต่ขอถามว่ารัฐบาลตัวแทนที่มาจากการเลือกตั้งที่ทุจริตกับมาจากการเลือกตั้งที่สุจริตเราจะเลือกแบบไหน”¹¹⁸¹ แม้กระทั่งแนวคิดการเพิ่มอำนาจทางการเมืองให้สถาบันพระมหากษัตริย์ก็ไม่ได้เป็นสิ่งที่ไชยันต์ ไชยพร สนับสนุน ดังจะเห็นได้จากทัศนะที่ว่า “มันจะเป็นเรื่องไม่ใช่อะไรที่

¹¹⁸⁰ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹¹⁸¹ เรื่องเดียวกัน

สังคมไปทำให้สถาบันกษัตริย์มีอำนาจมากเกินไป อันนี้มันเกี่ยวข้องกับประชาชนล่ะว่าจะไปหวังกับคนอื่นมาก”¹¹⁸²

ใน พ.ศ. 2552 ไชยันต์ ไชยพร วิเคราะห์ว่าการเมืองไทยมิได้พัฒนามาสู่ประชาธิปไตย แต่กลายมาเป็น “**พระราชของเสียงข้างมากและพวกสอพลอวงประชามหาชน**”¹¹⁸³ และในบทความเรื่อง “**ฝรั่งกับรัฐประหาร**”¹¹⁸⁴ ไชยันต์ ไชยพร อ้างถึง “The Democratic Coup d’Etat” ที่เขียนโดย Ozan O. Varol ที่ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการที่ชื่อ Harvard International Law Journal, Vol. 53, No. 2 ในปี ค.ศ. 2012 (พ.ศ. 2555) **เพื่อยืนยันต่อสังคมไทยว่ามีการรัฐประหารที่ส่งผลดีต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย ดังนี้**

“รัฐประหารที่นำไปสู่ประชาธิปไตย” (The Democratic Coup d’Etat) ซึ่งเป็นรัฐประหารที่ Varol เรียกว่าเป็นรัฐประหารรุ่นใหม่ (new generation of coups) ซึ่งเป็นรัฐประหารที่เขาพบว่าเกิดขึ้นในช่วงหลังยุคสงครามเย็น และเขาพบว่า 74% ของรัฐประหารรุ่นใหม่ไม่ได้เป็นภัยคุกคามต่อประชาธิปไตยเหมือนรัฐประหารรุ่นเก่า และรัฐประหารรุ่นใหม่นี้มักจะทำให้เกิดการเลือกตั้งที่เป็นประชาธิปไตยได้ภายในระยะเวลาไม่เกิน 5 ปี

ดูเหมือนว่า Varol ต้องการชี้ชวนให้นักวิชาการมีความเป็น “วิชาการมากขึ้น” โดยควรจะกลับไปเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์จากปรากฏการณ์รัฐประหารที่เกิดขึ้นในช่วงหลังๆ นี้ โดยบทความที่เขาเขียนขึ้นมานี้เป็นผลจากการลงศึกษาภาคสนามของเขาในประเทศอียิปต์และตุรกีในปี ค.ศ. 2011 และเขาต้องการท้าทายทฤษฎะมุมมองทางวิชาการและสมมุติฐานที่เหมาเข่งว่ารัฐประหารต้องทำลายประชาธิปไตยเสมอ เขาต้องการโต้แย้งให้เห็นว่า แม้ว่าการเกิดรัฐประหารทุกครั้งจะมีลักษณะหรือภาพที่ปรากฏออกมาในทำนองสวนทางประชาธิปไตย แต่สำหรับรัฐประหารบางกรณีนั้นกลับมีความชัดเจนในการสร้างประชาธิปไตยมากกว่ารัฐประหารทั่วไป เพราะรัฐประหารที่ว่านี้

¹¹⁸² ไชยันต์ ไชยพร, (20 มกคม 2550), “**เหตุผล 8 ประการที่ม็อดรัฐบาลรัฐประหาร**”, ค้นหาเมื่อ 4 มกราคม 2559, จาก <http://prachatai.org/journal/2007/01/11327>

¹¹⁸³ แพทย์ พิจิตร (นามแฝง) “**การสอพลอวงประชามหาชน**” **มติชนสุดสัปดาห์**. (9-15 มกราคม 2552), น. 35.

¹¹⁸⁴ ไชยันต์ ไชยพร, (10 กรกฎาคม 2557), “**ฝรั่งกับรัฐประหาร**”, **กรุงเทพธุรกิจ**, ค้นหาเมื่อ 7 กรกฎาคม 2558, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/592335>

กลับตอบสนองความต้องการของประชาชนในการต่อต้านระบอบที่ใช้อำนาจเบ็ดเสร็จ และรัฐประหารที่ล้มระบอบดังกล่าวนี้ก็กลับสามารถเอื้อให้เกิดการเลือกตั้งที่เป็นอิสระและเป็นธรรมได้ (free and fair elections)

Varol ชี้ให้เห็นว่า สำหรับรัฐประหารที่นำไปสู่ประชาธิปไตยนั้น สิ่งที่เป็นลักษณะเด่นของรัฐประหารแบบนี้ก็คือ ทหารจะปกครองประเทศในลักษณะของรัฐบาลเฉพาะกาล (interim government) จนกระทั่งมีการเลือกตั้ง โดยตลอดช่วงของกระบวนการการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยนี้ ทหารจะทำหน้าที่ประดุจ ตัวแสดงที่มุ่งผลประโยชน์ของตัวเอง (self-interested actor) และปกป้องหรือพยายามที่จะปกป้องนโยบายของพวกเขา (policy preferences) ผ่านการกำหนดในรัฐธรรมนูญใหม่ที่ร่างขึ้นในช่วงของการเปลี่ยนผ่าน การปกป้องรัฐธรรมนูญอาจจะเกิดขึ้นได้ในสามลักษณะ นั่นคือ 1. กระบวนการ 2. เนื้อหา และ 3. ในเชิงสถาบัน Varol ได้หยิบยกรัฐประหารในสามประเทศเป็นกรณีศึกษาของเขาเพื่อยืนยันว่า มีรัฐประหารที่นำไปสู่ประชาธิปไตยและการพิทักษ์รักษารัฐธรรมนูญ รัฐประหารที่เขา มองว่าเข้าข่ายนำไปสู่ประชาธิปไตยคือ รัฐประหารในตุรกี ปี ค.ศ. 1960 รัฐประหารในโปรตุเกสปี ค.ศ. 1974 และรัฐประหารในอียิปต์ปี ค.ศ. 2011

จากการสังเกตการณ์ภาคสนามส่งผลให้ Varol สามารถวางเกณฑ์หรือบทเรียนที่ได้จากรัฐประหารรุ่นใหม่ที่เขาเห็นว่าเป็นรัฐประหารที่นำไปสู่ประชาธิปไตยได้ เกณฑ์ที่เขาพบมีทั้งหมด 7 ประการ ดังนี้คือ 1. รัฐประหารที่เกิดขึ้นจะต้องเป็นการต่อต้านระบอบเผด็จการอำนาจเบ็ดเสร็จ 2. กองทัพตอบสนองต่อเสียงของประชาชนที่ออกมาต่อต้านระบอบดังกล่าวอย่างยืนหยัดยาวนาน 3. ระบอบเผด็จการปฏิเสธที่จะลงจากอำนาจในการสนองตอบข้อเรียกร้องของประชาชน 4. รัฐประหารโดยกองทัพได้รับการยอมรับอย่างสูงจากผู้คนภายในประเทศ 5. กองทัพทำรัฐประหารเพื่อล้มระบอบเผด็จการนั้น 6. กองทัพสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการเลือกตั้งที่อิสระและเป็นธรรม ระยะเวลาที่ไม่เนิ่นนานเกินไปนัก 7. รัฐประหารลงเอยด้วยการส่งผ่านอำนาจไปสู่ผู้นำทางการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งที่เป็นประชาธิปไตย

จากข้างต้น รัฐประหารบ้านเราเข้าข่ายรุ่นเก่าหรือรุ่นใหม่ ตอบลำบาก เพราะมีปัญหาในการปรับใช้อธิบาย มีทั้งที่เข้าข่ายและไม่เข้าข่าย ขึ้นอยู่กับการตีความจากจุดยืนทางการเมืองแบบ

ไหน และมีที่ยังตัดสินใจไม่ได้ เพราะข้อ 6 ข้อ 7 ยังไม่เกิดขึ้น แต่ได้ยินเพียงว่ากำลังเดินไปในทิศทางนั้น !”¹¹⁸⁵

ไชยันต์ ไชยพร เสนอให้มองไปที่ปัญหาอื่นๆ ในสังคมการเมืองไทยที่ควรจะต้องคำนึงถึง ในเวลาที่จะเคลื่อนไหวทางการเมืองหรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการรัฐประหาร เช่น

“ในการเกิดระเบิด มันไม่รู้ใครทำ แต่รู้อย่างเดียวว่า คนที่เข้าไปดูแลการพิสูจน์หลักฐาน พล.ต.ท.จรัล จุฑานนท์ พล.ต.ท.ภานุพงษ์ สิงห์รา ณ อยุธยา และมีโฆษกกรมตำรวจ ซึ่งใหญ่กว่าโฆษกรัฐบาลด้วย เพราะเวลาโฆษกกรมตำรวจพูดอะไรไป โฆษกรัฐบาลได้แต่พยักหน้า

ทั้งสามคน เราปฏิเสธไม่ได้หรือครับว่าเขามีภาพลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับระบอบทษ.อย่างเหนียวแน่น

ในวงการกรมตำรวจเองเขาก็บอกว่า จริงๆ แล้ว มันไม่ใช่หน้าที่ สองคนคือ พล.ต.ท.ภานุพงษ์ และ พล.ต.ท.จรัล ที่ต้องไปอยู่ตรงนั้น แต่มีอีกคนซึ่งมีบทบาทโดยตรง แต่ทำไมต้องส่งคนที่เป็นคนของ ทษ.ออกไปขนาดนั้น เพราะฉะนั้น เราไม่รู้หรือว่าใครทำแต่เรารู้ว่าคนที่ดูแลเรื่องพิสูจน์หลักฐาน ไม่สามารถจะทำให้เราไว้วางใจได้ว่าเป็นกลาง

แต่กระแสนะเปิดก็ทำให้ประชาชนจำนวนมากเรียกร้องให้ คมช. ใช้มาตรการรุนแรง ซึ่งผมว่าใน คมช. ก็แบ่งเป็นสองพวก และถ้าเราใช้ความรุนแรงจริง มันก็ไปเข้าทางเขาเลย เพราะว่าทางฝ่ายนั้นไม่ต้องการให้กระบวนการยุติธรรมมันดำเนินไปได้

แต่สิ่งที่ผมจะบอกก็คือ กระแสประชาชนเป็นสิ่งที่น่ากลัวมาก ไม่ว่าจะกระแสประชาชนฝ่ายเชียร์ ทษ.หรือฝ่าย คมช. เรียกร้องให้ใช้ความรุนแรงตลอดเวลา ลองฟังวิทยุคลื่น 92.25 ให้ประชาชนโทรเข้ามา บอกว่า จัดการเลย แล้วต้องปลดสุรยุทธ์ด้วยนะ เอาพลเอกสรวงขึ้นมาแทน คือประชาชนนอกจากจะวิพากษ์วิจารณ์ปัญญาชนแล้ว กระแสประชาชนก็เป็นสิ่งที่เราปฏิเสธไม่ได้

¹¹⁸⁵ ไชยันต์ ไชยพร, (10 กรกฎาคม 2557), “ฝรั่งกับรัฐประหาร”, กรุงเทพฯธุรกิจ, ค้นหาเมื่อ 7 กรกฎาคม 2558, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/592335> (เน้นโดยผู้วิจัย).

ว่าเป็นพลังอะไรบางอย่างเหมือนกัน ซึ่งผมก็เป็นห่วงว่า ในที่สุดแล้วรัฐบาลชุดนี้อาจจะลงเอยไม่ต่างจากรัฐบาล ทช....”¹¹⁸⁶

ในขณะที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ต้องการให้มีการแก้ปัญหาในระบบการเมืองแบบรัฐสภา ไชยนต์ ไชยพร มีความเห็นเช่นเดียวกับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ทั้งหลายว่ารัฐสภาไทยถูกทำลายไปแล้ว จนไม่สามารถแก้ไขปัญหาใดๆ ได้ ดังที่ได้แสดงความคิดเห็นต่อคำกล่าวของ สมชาย ปรีชาศิลป์กุล ว่า ...เรื่องที่อาจารย์สมชายบอกว่ารัฐประหารทำลายระเบียบทางการเมืองชุดหนึ่ง ก่อนหน้านี้สภาน่าจะแก้ปัญหา และการรัฐประหารมาทำลายตรงนี้ แต่ผมคิดว่า จริงๆ สภาถูกทำลายมาก่อนหน้านี้แล้ว¹¹⁸⁷ การที่ไชยนต์ ไชยพร มองว่ารัฐสภาถูกทำลายไปแล้วเช่นนี้ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ยอมรับการรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน 2549 ได้โดยง่าย

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่า ไชยนต์ ไชยพร จะยอมรับรัฐประหารโดยเห็นวาระบอบรัฐสภาในปัจจุบันล้มเหลว แต่ก็ต้องการให้สังคมไทยเดินไปสู่ระบอบประชาธิปไตย โดยเสนอความคิดเห็น 3 ประการ ดังนี้

“ผมมีบทเรียนจาก 19 กันยาฯ ว่าเราต้องระวังว่าทหารรุ่นใหม่ เขาจะรู้สึกถึงความยิ่งใหญ่ของเขาในอนาคตต่อไป ทหารรุ่นใหม่ที่เขาเห็นเจ้านาย เห็นรุ่นพี่ เห็นประชาชนเอาดอกไม้มามอบให้ ทหารรุ่นใหม่ก็จะถูกหล่อหลอมไปโดยไม่รู้ตัว

อันที่สองคือ มันจะเป็นเรื่องไม่ดีอย่างยิ่งที่สังคมไปทำให้สถาบันกษัตริย์มีอำนาจมากเกินไป อันนี้มันเกี่ยวข้องกับประชาชนล่ะว่าจะไปหวังกับคนอื่นมาก

¹¹⁸⁶ ไชยนต์ ไชยพร, (20 มกราคม 2550), “เหตุผล 8 ประการที่มีมติรัฐบาลรัฐประหาร.”, *ประชาไท*, ค้นหามี 7 กรกฎาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/01/11327>

¹¹⁸⁷ เรื่องเดียวกัน.

อันที่สาม สังคมเดินทางมาถึงความชัดเจนในความแตกต่างทางชนชั้นแล้ว มันมีความชัดเจน ความจริงแล้ว ชนชั้นกลางต้องตระหนักความจริงของปัญหา ยอมรับการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองมากขึ้น ไม่งั้นจะอยู่ไม่ได้ ส่วนชนชั้นล่างก็ต้องสู้ต่อไป¹¹⁸⁸

การสนับสนุนสนับสนุน พันธมิตรฯ และ กปปส. ในนามของ “ประชาธิปไตยทางตรง” และ “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม”

กลุ่ม “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” (พธม.) เคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเข้มข้นในช่วง พ.ศ. 2548-2552 การเคลื่อนไหวนี้ได้ใช้อุดมการณ์ราชาชาตินิยมในการดึงกลุ่มคนและองค์กรต่างๆ เข้ามาร่วมมือกันเพื่อขับไล่ ทษ. ออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี การเคลื่อนไหวของกลุ่มนี้ยุติลงเมื่อเกิดการรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2549

กลุ่ม “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” กลับมาชุมนุมอีกครั้งหลังจากพรรคพลังประชาชนชนะการเลือกตั้งทั่วไปใน พ.ศ. 2550 และจัดตั้งรัฐบาลผสม ในขณะที่ฝ่าย “แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ” (นปช.) ก็ได้ออกมาชุมนุมเพื่อสนับสนุนรัฐบาล ทำให้เกิดเหตุการณ์ปะทะกันกับกลุ่ม “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ในวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2551 มีผู้บาดเจ็บ 40 คน เสียชีวิต 1 คน ทำให้ นายสมัคร สุนทรเวช นายกรัฐมนตรีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในเขตท้องที่กรุงเทพมหานคร ส่งผลให้ห้ามมีการชุมนุมเกิน 5 คน ห้ามสื่อมวลชนนำเสนอข่าวที่กระทบต่อความมั่นคงหรือทำให้ประชาชนหวาดกลัว

“คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (กปปส.) มีบทบาทในช่วง วันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ.2556 จนกระทั่งเกิดรัฐประหารในวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ.2557 โดยมีจุดมุ่งหมายในการกำจัด “ระบอบ ทษ.” และจัดตั้งสภาประชาชนที่มีได้มาจากการเลือกตั้งเพื่อควบคุมการปฏิรูปการเมือง ผู้เข้าร่วมชุมนุมส่วนใหญ่คือชนชั้นกลางในกรุงเทพฯ และภาคใต้ สุเทพ เทือกสุบรรณ ผู้นำการประท้วง ประกาศเจตนารมณ์ของ กปปส. เพื่อทวงอำนาจอธิปไตยจากรัฐบาลมาคินประชาชน “สภาประชาชน” ทำหน้าที่เป็นองค์กรนิติบัญญัติ โดยจะแก้ไขกฎหมาย

¹¹⁸⁸ เรื่องเดียวกัน.

และระเบียบ เช่นเดียวกับดำเนินแผนการปฏิรูปในประเทศ สมาชิกของสภาประชาชนมีจำนวน 400 คน โดย 300 คนเป็นผู้แทนจากอาชีพต่าง ๆ และอีก 100 คนที่เหลือ กปปส. จะเลือกจาก นักวิชาการและราษฎรอาวุโสซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ

กปปส. ต้องการกดดันให้นายกรัฐมนตรี ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ลาออก จากนั้นจะอ้าง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 3 ซึ่งบัญญัติว่า "อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรีและศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐ ต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม" และมาตรา 7 ซึ่งบัญญัติว่า "ในเมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้บังคับแก่กรณีใด ให้วินิจฉัยกรณีนั้นไปตามประเพณีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" โดยเชื่อว่าประเทศไทยเคยปกครองโดยนายกรัฐมนตรีที่มาจากการแต่งตั้ง ฉะนั้นการลาออกของนายกรัฐมนตรียิ่งลักษณ์ ชินวัตร จะเป็นการเปิดโอกาสให้พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่¹¹⁸⁹

เมื่อ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” เห็นว่าระบบการเมืองของไทยมีปัญหาที่ร้ายแรงจนมองไม่เห็นทางออก จึงสนับสนุน “การปฏิวัติโดยประชาชน” อย่างไรก็ตาม นักวิชาการแต่ละคนให้การสนับสนุน “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” และ กปปส. ในระดับที่แตกต่างกัน และเหตุผลที่อ้างในการเข้าร่วมหรือสนับสนุนพันธมิตรฯ และ กปปส. ก็มีทั้งส่วนที่คล้ายคลึงและแตกต่างกัน

ชัยอนันต์ สมุทวณิช

เนื่องจากเห็นว่าการขจัด “ระบอบ ทษ.” เป็นเรื่องจำเป็น ชัยอนันต์ สมุทวณิช จึงแสดงความคิดเห็นสนับสนุน พ. “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” กปปส. อย่างเต็มที่

ในวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ.2551 ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า

¹¹⁸⁹ กปปส, (27 กันยายน 2559), ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/กปปส>.

“ในประวัติการเมืองไทย ไม่เคยมีครั้งใดที่ความขัดแย้งจะยืดเยื้อ และมองไม่เห็นทางออก เหมือนอย่างทุกวันนี้ สิ่งที่เราไม่ค่อยได้คิดกันก็คือ ปรากฏการณ์ทางการเมืองนี้เป็นผลของการมีระบอบประชาธิปไตยนั่นเอง แต่ก็ปรากฏการณ์ที่มีลักษณะเฉพาะ และเกิดจากลักษณะและวิวัฒนาการของพลังทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม

ทางออกของวิกฤตการณ์ที่มีการพูดถึงก็เป็นทางออกเก่าๆ คือ 1. ให้นายกรัฐมนตรี และรัฐบาลลาออกไป 2. ให้ยุบสภาฯ 3. ให้คณะทหารเข้าแทรกแซงทางการเมือง 4. ให้ถวายพระราชอำนาจคืน 5. ให้มีรัฐบาลแห่งชาติหา “คนกลาง” มาเป็นนายกรัฐมนตรี ทั้ง 5 ทางออกนี้มองไม่เห็นทางว่าจะใช้ได้กับรัฐบาลยุคที่ขอบอ้างคำว่า มาจากการเลือกตั้ง ไปๆ มาๆ คนก็เริ่มพูดถึงทางออกที่ยังไม่เคยมีมาก่อนคือ “การปฏิวัติโดยประชาชน”¹¹⁹⁰

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ประกาศอย่างเปิดเผยว่าสนับสนุน พธม. ดังความว่า

“หลังจากพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยจึงกลายเป็นแรงเหวี่ยง่วงดุลอำนาจที่สำคัญที่สุด และด้วยลักษณะเฉพาะ 12 ประการดังกล่าวข้างต้น พลังนี้จึงเป็นพลังที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้

ฝ่ายอำนาจรัฐพยายามจัดตั้งกลุ่มต่อต้านขึ้นมา แต่ก็ยากที่จะมีพลังเพราะเป็นการจ้วงวานอันธพาลและก๊วย เมื่อเทียบกับคุณภาพของผู้เข้าร่วมชุมนุมกับพันธมิตรฯ แล้วก็เห็นได้ชัดว่ามีระยะห่างมาก ฝ่ายหนึ่งรับจ้างมา อีกฝ่ายหนึ่งมาด้วยใจ พลังของผู้ชุมนุมของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย จึงเหนือกว่าอย่างเทียบกันไม่ได้”¹¹⁹¹

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้นำความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” กระแสหลักมาใช้ ทั้งในการพยายามทำให้กลุ่มพันธมิตรฯ เป็น “ฝ่ายธรรมะ” หรือ “คนดีแบบไทย” ด้วยการระบุว่า “การเคลื่อนไหวของพันธมิตรฯ มีจิตสำนึกแบบพุทธเป็นพื้นฐาน อย่างน้อยผู้นำสองคนคือ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง และสนธิ ลิ้มทองกุล ก็เป็นผู้ใฝ่ใจในธรรม ทั้งสองได้นำคติธรรมจากพุทธ

¹¹⁹⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (19 ตุลาคม 2551), **ขอจงทรงพระเจริญ!**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000124190>

¹¹⁹¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (4 มิถุนายน 2551), **การเมืองแบบจับพลัน**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000065429>

ธรรมมาเป็นธงนำในการเคลื่อนไหว”¹¹⁹² พร้อมกันนั้นก็เน้นว่ากลุ่มพันธมิตรฯ มีจิตสำนึกร่วมกัน เพราะต้องการรักษาสถาบันหลักของชาติหรือหัวใจของ “ความเป็นไทย” นั่นคือสถาบัน พระมหากษัตริย์และดินแดนของชาติ โดยระบุว่า

“บทบาทของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยในแง่นี้ นับว่าเป็นการวางรากฐานทางการเมืองที่สำคัญยิ่งในรอบ 75 ปีนี้ และจะต้องยกระดับ ตลอดจนขยายขอบเขตของจิตสำนึกสาธารณะนี้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้นต่อไป

ประวัติการเมืองไทยในวงกว้าง และในระยะเวลาที่ยาวต่อเนื่อง การปลุกจิตสำนึกทางการเมืองนี้เป็นการดำเนินการเมืองแบบตัวแทน และดำเนินการฉ้อฉล การใช้อำนาจรัฐ เพื่อประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้อง เนื่องจากพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย มีสื่อครบวงจร มีกลุ่มบุคคลที่ให้ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ และความเห็นทางการเมืองอย่างเป็นระบบ จึงไม่น่าแปลกใจว่า ช่องว่างทางการเมืองด้านจิตสำนึกทางการเมืองได้รับการเติมเต็ม โดยประเด็นที่ทำให้เกิดจิตสำนึกร่วมกัน คือ การรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ และการรักษาดินแดนของชาติ”¹¹⁹³

ขณะเดียวกัน ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็นำเอาระบบคุณค่าใหม่ที่คนไทยให้ความสำคัญมาใช้ในการยกย่องพันธมิตรฯ และช่วยจูงใจให้คนเข้ามาพร้อมกับพันธมิตรฯ อย่างเต็มที่ นั่นคือ ความเป็นประชาธิปไตย นั่นเอง โดยกล่าวว่า “บทบาทที่สำคัญที่สุดของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย คือ การสร้างจิตสำนึกทางการเมืองซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน”¹¹⁹⁴ โดยอธิบายว่าการเคลื่อนไหวของ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” (พธม.) เป็น “ประชาธิปไตยทางตรง” เป็นการต่อสู้เพื่อ “ประชาธิปไตยที่แท้จริง” และเป็น “การปฏิบัติของประชาชนโดยสันติ”¹¹⁹⁵

¹¹⁹² เรื่องเดียวกัน

¹¹⁹³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (29 มิถุนายน 2551), พันธมิตรกับการปลุกจิตสำนึกทางการเมือง, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000076275> (เน้นโดยชัยอนันต์ สมุทวณิช).

¹¹⁹⁴ เรื่องเดียวกัน.

¹¹⁹⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (2 เมษายน 2549), การเมืองไทยหลังการเลือกตั้ง 2 เมษายน, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000044174>

หลังจากการชุมนุมยุติแล้ว ชัยอนันต์ สมุทวณิช เสนอให้รักษาพลังของ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” เอาไว้ โดย “การดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง” เช่น จัดรายการให้ความรู้ทางการเมืองทางวิทยุและโทรทัศน์อย่างต่อเนื่อง มีปาฐกถาและการสัมมนา เปิดหลักสูตรการเรียนทางไกลด้าน “การเมืองใหม่” โดยมีประกาศนียบัตรให้ มีการอบรมระยะสั้น มี web ข่าวสังคมของสมาชิกพันธมิตรฯ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ร่วมกัน สนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มพันธมิตรฯ ในจังหวัดต่างๆ ผลิตสัญลักษณ์ เช่น เสื้อยืด และของที่ระลึกอื่นๆ เพื่อให้สมาชิกได้มีไว้ใช้ และ “จะเรียกชุมนุมใหญ่อีกหากมีความจำเป็น”¹¹⁹⁶

ในวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ.2551 ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึง “การเมืองใหม่” ในบทความเรื่อง “การเมืองใหม่คือการเมืองแบบธรรมชาติ” ซึ่งให้เห็นว่าการเมืองใหม่แตกต่างจากการเมืองเก่า¹¹⁹⁷ ในเวลาต่อมาชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ได้สนับสนุน “พรรคพันธมิตรฯ” อย่างเต็มที่ โดยการเขียนบทความเรื่อง “พรรคพันธมิตรฯ” เผยแพร่ในวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ.2551 ระบุว่า “พรรคการเมืองโดยทั่วไป เป็นพรรคที่จัดตั้งขึ้นโดยขาดประสบการณ์ร่วมกันทางการเมืองของหัวหน้าและสมาชิกพรรค แต่พันธมิตรฯ มีประสบการณ์ทางการเมืองร่วมกันอย่างเข้มข้น มีทั้งจิตสำนึกและความสามัคคียืนหยัดต่อสู้ร่วมกัน”¹¹⁹⁸

ในวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ.2552 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ประกาศอย่างเปิดเผยว่าสนับสนุนการจัดตั้ง “พรรคการเมืองใหม่” หรือ “พรรคพันธมิตรฯ” โดยอธิบายเหตุผลว่าควรมีการจัดตั้งพรรคดังกล่าวนี้ เนื่องจาก

“การเกิดขึ้นของพรรคพันธมิตรฯ น่าจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทยที่สำคัญ คือ พรรคพันธมิตรฯ จะนำนโยบายใหม่ๆ ไปใช้ และจะเป็นพรรคที่ยึดถือหลักการมากกว่า

¹¹⁹⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (5 ตุลาคม 2551), บทบาทของพันธมิตรฯ หลังยุติการชุมนุม, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000118063

¹¹⁹⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (6 กรกฎาคม 2551), การเมืองใหม่คือการเมืองแบบธรรมชาติ, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000079353>

¹¹⁹⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (7 ธันวาคม 2551), พรรคพันธมิตรฯ, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000144313>

“ความสะดวกทางการเมือง” ความสัมพันธ์ระหว่างพรรคกับประชาชน จะไม่จำกัดอยู่เฉพาะระยะที่มีการหาเสียงเลือกตั้ง แต่จะมีการถามความเห็นของประชาชนผ่านทางสื่อ และการจัดกิจกรรมทางการเมืองอยู่เสมอ พรรคจะมีบทบาทสำคัญในการให้การศึกษาทางการเมือง และหากได้รับเลือกตั้งก็จะมีสิทธิได้รับเงินสนับสนุนการทำกิจกรรมทางการเมืองมากขึ้น

ในปัจจุบันการเมืองไทยถูกครอบงำโดยนักการเมืองจำนวนน้อยที่มีพฤติกรรมแบบเดิม พรรคพันธมิตรฯ ประกอบด้วยบุคคลที่ไม่ใช่นักการเมือง แต่เป็นผู้ต้องการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เป้าหมายหลักของพรรคพันธมิตรฯ จึงมิใช่การได้อำนาจเพื่อจะเป็นรัฐบาล หากเป็นการขยายบทบาทเข้าไปมีพื้นที่ใหม่อยู่ในระบบการเมือง เพื่อเสนอทางเลือกใหม่ให้แก่การเมืองไทย”¹¹⁹⁹

ส่วนบทความเรื่อง “โครงสร้างกับกระบวนการทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย” เผยแพร่ในวันที่ 25 กันยายน พ.ศ.2552 เพื่อเน้นปัญหาของประชาธิปไตยไทยที่พรรคพันธมิตรฯ จะช่วยทำให้ปัญหาหมดไป¹²⁰⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช สนับสนุนให้สนธิ ลิ้มทองกุล เป็นหัวหน้าพรรคของ “พรรคการเมืองใหม่” โดยเน้นว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติต่างๆ อันเป็นคุณสมบัติของ “ผู้นำแบบไทย” หรือเป็น “คนดี” เช่น ไม่ปรารถนาที่จะเล่นการเมืองเพื่อจะมีอำนาจ และไฝ่ธรรมะ ขณะเดียวกันก็มีความรู้และสติปัญญา ดังความว่า

“ผู้ที่น่าจะเป็นหัวหน้าพรรคคนแรกของพันธมิตรฯ ก็คือ คุณสนธิ ลิ้มทองกุล แม้ว่าคุณสนธิ จะไม่เคยมีความปรารถนาในการเข้ามาทำงานการเมือง แต่ก็มีคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นนักการเมืองที่ดีได้หลายประการ ทั้งทางด้านการศึกษา ประสบการณ์ ความตั้งใจ และแนวทางการต่อสู้ทางการเมือง

คุณสนธิมีเลือนักต่อสู้ แม้จะบอกว่าเป็นลูกเจ๊กลูกจีน แต่ก็ไม่ใช่เจ๊กจีนธรรมดา บิดาของคุณสนธิเป็นนักเรียนนายร้อยหวงผู้ มีบทบาทในการเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่น มีสายสัมพันธ์อัน

¹¹⁹⁹ เรื่องเดียวกัน

¹²⁰⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (25 กันยายน 2552), โครงสร้างกับกระบวนการทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000112809>

แน่นแฟ้นกับผู้นำจีนที่ร่วมต่อต้านญี่ปุ่นด้วยกัน ตัวคุณสนธิเองก็มีความใกล้ชิดสนิทสนมกับผู้นำจีนระดับโปลิตบูโร

คุณสนธิ มีความรู้และประสบการณ์ด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ด้านการเงินการลงทุน รู้จักนักวาทนิพนธ์นักกิจ และบริษัทวาทนิพนธ์นานาชาติ เพราะเคยไปซื้อกิจการโรงพิมพ์ในสหรัฐอเมริกา และตั้งบริษัทเอเชีย อิงค์ ที่ฮ่องกง ในระยะ 20 ปีที่ผ่านมา คุณสนธิเดินทางรอบโลก รู้จักผู้คนมากมาย ทั้งในอเมริกา ยุโรป เอเชีย โดยเฉพาะอินโดจีน และจีน ทั้งจีนใหญ่ และไต้หวัน

การที่เป็นคนชอบอ่าน ชอบคิด ทำให้คุณสนธิมีความรอบรู้เท่าทันโลก คุณสนธิอ่านหนังสือด้วยตนเอง ต่างกับคุณทษ.ที่มีผู้อ่านแล้วย่อความเป็นภาษาไทยให้ คุณสนธิมีความสามารถทางภาษา พูดภาษาอังกฤษได้ สามารถแสดงปาฐกถาได้ดี และพูดภาษาจีนกลางได้ นอกจากนั้นก็ยังชอบศิลปะ มีน้อยคนที่จะรู้ว่าคุณสนธิมีภาพวาดของศิลปินชั้นนำของจีนมากที่สุด

คุณสนธิเป็นผู้ใฝ่ในธรรม มีครูบาอาจารย์ และเคยบวชเรียนมาแล้ว ทำให้มีการพัฒนาตนเองอย่างรวดเร็วและมั่นคง จนเกิดความอดทนอดกลั้นอันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนักการเมือง

ถ้าคุณสนธิเป็นหัวหน้าพรรคการเมือง ก็จะเป็นที่คร่ำมเกรงของหลายพรรคการเมือง พรรคพันธมิตรฯ ที่ยึดแนวทางการเมืองใหม่ จะเป็นพรรคทางเลือก แม้จะต้องดำเนินงานทางการเมืองยากลำบากหน่อย แต่ในระยะยาวก็จะมีคามยั่งยืน”¹²⁰¹

บทความของชัยอนันต์ สมุทวณิช เรื่อง “การเมืองที่ไม่ใช่การเมือง” เผยแพร่เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2551 เป็นการเน้นเรื่องที่สอดคล้องกับทัศนคติของชนชั้นสูงและชนชั้นกลางไทย คือ มองว่าการเมืองเป็นเรื่องสกปรก สภาวะที่ดีที่สุดก็คือ “ไม่มีการเมือง”¹²⁰² ดังที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่

¹²⁰¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (31 พฤษภาคม 2552), สนธิในฐานะหัวหน้าพรรคพันธมิตรฯ, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000060945>

¹²⁰² โปรดดูทัศนคติเช่นนี้ใน สายชล สัตยานุรักษ์, คึกฤทธิ์กับประติษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 1 และเล่ม 2 (ข้างแล้ว).

“การประชุมของพันธมิตรฯ ก็สะท้อนลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองไทย คือ เป็น “การเมืองที่ไม่ใช่การเมือง” คนส่วนใหญ่ชิงชังการเมือง และไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองของพรรคการเมืองอย่างสมัครใจ...

เมื่อคนบดีคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไปขึ้นเวทีพันธมิตรฯ ผมถือว่าคนบดีผู้นั้นมีความรู้สึกไว ว่าเขาควรทำหน้าที่นักวิชาการให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชนเรือนหมื่นเรือนแสน ในขณะที่การสอนในคณะรัฐศาสตร์อย่างดีก็มีนิสิตไม่เกิน 300 คน ผมจึงมีความยินดีที่นักวิชาการชั้นดีอย่างศาสตราจารย์จรัส สุวรรณมาลา ได้เข้าร่วมกับการเคลื่อนไหวครั้งนี้

แต่การเคลื่อนไหวของกลุ่มพันธมิตรฯ นั้น เป็นการเคลื่อนไหวจากส่วนล่าง แม้จะมี “แกนนำ” แต่แกนนำก็เป็นผู้ประสานงาน การเคลื่อนไหวของพันธมิตรฯ มีความชัดเจน มีศัตรูร่วมที่เห็นได้ชัด และมีประเด็นสำคัญที่มีการอธิบายขยายความให้ผู้เข้าร่วมชุมนุมเข้าใจ ผู้เข้าร่วมมาจากหลายอาชีพ หลายจังหวัดผู้ประกอบการอาชีพอิสระมีจำนวนมาก และมีการศึกษาสูง ผู้เข้าร่วมชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรฯ ก็คือพลังในสังคมที่พรรคการเมืองไม่ได้ไประดมสรรพกำลัง

การเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มพันธมิตรฯ เป็นการเคลื่อนไหวของผู้รังเกียจการเมืองลักษณะของเป้าหมายเป็นไปในทางการเข้ามาแก้ไขปัญหาเรื้อรังของชาติมากกว่าอย่างอื่น

ลีลาท่วงทีในการชุมนุมมีการผสมผสานวิถีพุทธและอหิงสา ทำให้การเคลื่อนไหวมีพลังมากขึ้น”¹²⁰³

อนึ่ง ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันกับธีรยุทธ บุญมี ว่า การเคลื่อนไหวของกลุ่มพันธมิตรฯ ไม่ใช่การต่อสู้กับชนชั้นล่าง แต่เป็นการปฏิบัติโดยคนดี คนเก่ง คนกล้า เพื่อโค่นคนเลวเช่นทักษิณ ดังความว่า “สถานการณ์บ้านเมืองสมัย ทช. ทำให้เราได้สัมผัสกับคนดี คนเก่ง และคนกล้ามากมาย ทช. ได้รับการยกย่องว่าเป็นคนเก่ง และคนกล้า แต่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่ใช่คนดี และแวดล้อมไปด้วยคนชั่ว ไม่เก่งแต่กล้ามากมายจนทำให้พังใน

¹²⁰³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (15 มีนาคม 2552), **พรรคพันธมิตร**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000029660>

ที่สุด”¹²⁰⁴ ทั้งนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้ยกย่อง “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” อย่างมาก เช่น

“เป็นการร่วมมือระหว่างคนทั่วประเทศ และจากคนไทยในต่างประเทศด้วย...การชุมนุมสร้างชุมชนการเมืองที่มีพลัง และมีภราดร...ผู้เข้าชุมนุมทำการชุมนุมอย่างสงบ มีความอดทน อดกลั้นสูง มีระเบียบวินัย...ผู้เข้าชุมนุมมีจิตใจกล้าหาญ ไม่เกรงกลัวภัยอันตราย...ผู้เข้าชุมนุมและผู้สนับสนุนมีส่วนร่วมโดยตรงในการเคลื่อนไหว...การชุมนุมทางการเมืองมีการผสมผสานสาระความเอาจริงเอาจังกับความสนุกสนานเพลิดเพลิน...มีการนำแผนรวมหมู่ คือ มีแกนนำที่ไม่มีผู้นำเดี่ยว...ลักษณะของแกนนำมีความแตกต่างหลากหลายทางความรู้ สถานภาพ ประสบการณ์ แต่สามารถใช้จุดแข็งของแต่ละคนสร้างพลังให้กลุ่มได้เป็นอย่างดี...การเคลื่อนไหวมีกลยุทธ์ที่ดี มีความยืดหยุ่นสูง”¹²⁰⁵

ชัยอนันต์ สมุทวณิช เน้นว่า การต่อสู้ของกลุ่มพันธมิตรฯ เป็นเรื่องของ “ฝ่ายธรรมะสู้กับฝ่ายอธรรม” ซึ่งส่งผลดีทางการเมือง นั่นคือ “การชุมนุมของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย มีผู้เข้าร่วมเรือนแสน และเมื่อรวมผู้ชมทีวีด้วยแล้วก็น่าจะนับได้หลายล้านคน จัดเป็นการเรียนรู้ทางการเมืองโดยตรงที่ทำให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสาร และความคิดเห็นทางการเมืองอย่างกว้างขวาง การตื่นตัวทางการเมืองที่เข้มข้นนี้ย่อมมีผลต่อทัศนคติทางการเมือง และพฤติกรรมทางการเมืองของคนไทยอย่างมาก”¹²⁰⁶

และ

“การชุมนุมต่อต้าน ทษ. อย่างยืดเยื้อโดยสันติ ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเชิงคุณภาพอย่างมหาศาล ผู้คนเรือนแสนมีโอกาสเรียนรู้การเมืองอย่างเข้มข้นในเวลาสั้นๆ เรียกได้ว่าเป็นกระบวนการทางการเมืองที่คนได้เรียนรู้จากการมีส่วนร่วมโดยตรง ได้รับข้อมูล

¹²⁰⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (29 ตุลาคม 2549), **คนดี คนเก่ง คนกล้า**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000133852>

¹²⁰⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (4 มิถุนายน 2551), **การเมืองแบบจับพลัน**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000065429>

¹²⁰⁶ เรื่องเดียวกัน

ข่าวสารความรู้ และความเห็นเกี่ยวกับนโยบายสำคัญทุกๆ ด้าน นับเป็นการเรียนรู้การเมืองทางลัดที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประเทศไทยใดๆ ในโลก”¹²⁰⁷

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังชี้แจงด้วยว่า การเคลื่อนไหวของ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” เป็นการต่อต้าน ทษ. ไม่ใช่ต่อต้านประชาธิปไตย¹²⁰⁸ และบทความเรื่อง “รัฐประชาธิปไตย” ยังกล่าวด้วยว่าผู้ชุมนุมพันธมิตรฯ เป็นฝ่ายปกป้องระบอบประชาธิปไตย

“การต่อสู้คัดค้านของผู้ชุมนุมเกิดขึ้น เพราะเหตุนี้การเลือกตั้งที่นำไปสู่การยึดกลไกของรัฐและใช้อำนาจรัฐแก้ไขผลักดันกฎหมาย และโครงการต่างๆ ทำให้ระบอบประชาธิปไตยถูกทำลาย หากชาวตะวันตกพิจารณาประเด็นนี้ด้วยก็จะเข้าใจว่า ผู้ชุมนุมไม่ได้ต่อต้านระบอบประชาธิปไตย หากป้องกันมิให้ระบอบประชาธิปไตยถูกยึดกุมโดยกลุ่มผลประโยชน์เพียงกลุ่มเดียวต่างหาก”¹²⁰⁹

ส่วนบทความเรื่อง “การสร้างรัฐประชาธิปไตย” ระบุว่า กลุ่มพันธมิตรฯ เคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อ “โค่นล้มเผด็จการ”

“เรามีรัฐบาล ทษ. ที่เข้าไปใช้อำนาจรัฐเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว กระบวนการทำให้รัฐเป็นสมบัติส่วนตัวนี้เห็นได้ชัดจากการแก้ไขกฎหมายให้เอื้อประโยชน์แก่ตนและพวกพ้อง การกำหนดนโยบายและการใช้การติดต่อกับต่างประเทศเพื่อผลประโยชน์ การแต่งตั้งข้าราชการ และมีวิธีการสั่งการให้ข้าราชการต้องยอมอยู่ภายใต้อำนาจการเมือง

¹²⁰⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (2 เมษายน 2549), การเมืองไทยหลังการเลือกตั้ง 2 เมษา, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000044174>

¹²⁰⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (23 เมษายน 2549), ของจริงหรือของปลอม, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000053746>

¹²⁰⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (21 ธันวาคม 2551), รัฐประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000149879> (เน้นโดยผู้วิจัย).

การต่อสู้กับ “ระบอบทษ.” จึงเป็นการต่อสู้เพื่อล้มล้าง “รัฐเผด็จการ” ที่อาศัยระบอบประชาธิปไตยให้ความชอบธรรม ภายใต้ “ระบอบทษ.” ดำรงซึ่งเป็นกลไกอำนาจรัฐที่ใช้กฎหมายมากที่สุด จึงตกเป็นเครื่องมือของบุคคลคนเดียว”¹²¹⁰

นอกจากนี้บทความเรื่อง “การเมืองของพลเมือง” ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุว่า การเคลื่อนไหวของพันธมิตรฯ เป็น “การเมืองของพลเมืองเป็นทางออก และทางเลือกที่จะป้องกันระบบพรรคเดียว และระบอบเผด็จการได้”¹²¹¹ นอกจากนี้การกล่าวปราศรัยบนเวที และการถ่ายทอดทางโทรทัศน์ยังเป็นการทำหน้าที่ของสื่อ โดย “เป็นทั้งการเปิดช่องทาง การมีส่วนร่วม การให้การศึกษาทางการเมือง การให้ข้อมูลข่าวสาร”¹²¹² ซึ่ง “เป้าหมายเป็นไปในทางการเข้ามาแก้ไขปัญหาเรื้อรังของชาติมากกว่าอย่างอื่น”¹²¹³ และ “สื่อท่วงทีในการชุมนุมมีการผสมผสานวิถีพุทธและอหิงสา ทำให้การเคลื่อนไหวมีพลังมากขึ้น”¹²¹⁴

ในวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ.2556 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ต่อด้านพ.ร.บ.นิรโทษกรรม โดยชี้ให้เห็นว่าประเด็นที่จะจุดชนวนให้มีการชุมนุมใหญ่ก็คือ การพยายามที่จะล้มล้างมรดกให้กับ ทษ. และได้วิเคราะห์สถานการณ์ว่า ปัจจุบันเมื่อแกนนำ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ลดบทบาทลง นายทหารชั้นผู้ใหญ่ของราชการกลุ่มหนึ่งก็รวมตัวกับประชาชนออกมาคัดค้านพระราชบัญญัตินิรโทษกรรม แสดงว่านอกจาก “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” แล้ว ก็ยังมี

¹²¹⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (18 มกราคม 2552), การสร้างรัฐประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000005697>

¹²¹¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (16 กันยายน 2550), การเมืองของพลเมือง, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000109397>

¹²¹² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (28 พฤษภาคม 2549), บทบาทของสื่อในการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=94900000069878>

¹²¹³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (15 มีนาคม 2552), พรรคพันธมิตร, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000029660>

¹²¹⁴ เรื่องเดียวกัน

กลุ่มอื่นอีก “แต่ผมกลับเห็นว่า คณะเสนาธิการร่วมนี้เป็นทัพหน้า เมื่อถึงเวลาที่จำเป็น พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ก็จะออกมาปรากฏตัวเป็นทัพหลวง”¹²¹⁵

ในวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ.2556 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เขียนบทความเรื่อง “วิกฤตประเทศไทย” กล่าวถึงปัญหาร้ายแรงต่างๆ ที่ได้เกิดขึ้นรวม 7 ประการ พร้อมกับยกตัวอย่างให้เห็นอย่างชัดเจน เพื่อปลุกเร้าให้คนรู้สึกว่าการจำเป็นต้องออกมาเคลื่อนไหวเพื่อโค่นล้มรัฐบาล ดังนี้

“วิกฤตของประเทศไทยที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในเวลานี้คือ

1. วิกฤตระบบการเมืองและระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นเรื่องที่ร้ายแรงมาก...ทำอย่างไรประชาธิปไตยจึงจะเป็นระบอบการเมืองที่แก้ไขปัญหาสังคม แก้ปัญหาการซื้อเสียงและแก้ปัญหาพรรคการเมืองได้ ...ตอนนี้พรรคการเมืองกลับมาทำให้ระบบการเมืองมีปัญหาซะเอง การเมืองเป็นตัวปัญหาของมันเองที่ก่อวิกฤต ...ระบบการเลือกตั้งที่เราบอกว่าเป็นความชอบธรรม แต่เราก็ไม่สามารถสกัดกั้นอำนาจเงินและการซื้อเสียงได้...

2. วิกฤตทางภาวะผู้นำ จริงๆ แล้วไม่น่าจะเกิดขึ้นเพราะเรามีผู้นำที่มาจากการเลือกตั้งเป็นผู้นำที่มีอำนาจมากที่สุดแต่ปัญญาน้อยที่สุด ในขณะที่ภาวะทางการเมืองเป็นอำนาจที่ถูกอำนาจทางการเมืองอื่นแย่งอยู่ นายกฯ ไม่สามารถเป็นตัวของตัวเองได้ แม้จะมีผู้แสดงความคิดเห็น คัดค้านต่างๆ มากมายแต่ก็ไม่สามารถทำอะไรได้ ภาวะผู้นำขณะนี้เหมือนรถยนต์ที่ไม่มีเบรก ไม่มีการทบทวนความผิดพลาด ผิดซ้ำซากตลอดเวลา แล้วยังมีประชานิยมสุดกู่ เช่น จำนำข้าวที่ไม่ควรทำ ความจริงจำนำข้าวไม่ผิด ไม่ใช่ของไม่ดี แต่ที่ผิดปกติกคือ ไม่มีการไถ่ถอนคืนและตั้งราคาสูงกว่าราคาตลาด

3. การดำเนินนโยบายประชานิยมสุดกู่ จนเกิดผลต่อภาวะเศรษฐกิจการคลังของประเทศ นโยบายประชานิยมนี้ น่าจะขยายขอบเขตออกไปอีกเพราะมีผลต่อคะแนนเสียงเลือกตั้ง และขณะนี้มีการใช้งบประมาณแผ่นดินเพื่อประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้องสูง...

¹²¹⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (11 สิงหาคม 2556), การเมืองไทยหนีไม่พ้นวงจรอุบาทว์, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000099648>

4. วิกฤตการคอร์รัปชันที่มีอย่างกว้างขวางมากกว่าสมัยใดๆ เป็นโครงการขนาดใหญ่และไม่มีมาตรการควบคุมได้อย่างชัดเจน การคอร์รัปชันทางนโยบายก็ดูเหมือนเป็นเรื่องธรรมดา ... แม้แต่การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นก็มีการเรียกเก็บเงินที่เรียกว่าการทอนเงิน

5. แนวโน้มการเป็นเผด็จการของรัฐ เผด็จการโดยการเลือกตั้ง โดยการปกครองของผู้ที่มาจากการเลือกตั้ง ซึ่งรัฐบาลมีอำนาจมาก ประชาชนจะคัดค้านอย่างไรก็ไม่เป็นผล รัฐบาลก็ยังออกกฎหมายที่ขัดต่อหลักนิติธรรมได้ เช่น พ.ร.บ.นิรโทษกรรม เป็นต้น ลึกๆ แล้วอยู่ที่รัฐบาลเข้าไปควบคุมระบบราชการ ด้วยการแต่งตั้งตำแหน่งสำคัญๆ โดยให้ผู้ที่ต่อต้านไม่ก้าวหน้าในหน้าที่ราชการ ทำให้กลไกราชการยอมสยบต่ออำนาจทางการเมือง...

6. วิกฤตความชอบธรรมของรัฐบาล ถึงแม้ว่าจะมาจากการเลือกตั้งที่มีความชอบธรรมสูง แต่ตอนนี้ประชาชนไม่เชื่อใจรัฐบาล รัฐบาลจะทำอะไรประชาชนสงสัยไปหมด... ระบบการเมืองรัฐสภาเป็นไปโดยขัดกับหลักการของประชาธิปไตย ถูกกระทำให้กลายเป็นกลไกของเผด็จการ อำนาจฝ่ายบริหารคือศาลานเข้าสู่อำนาจนิติบัญญัติ...

7. วิกฤตที่คนส่วนหนึ่งถูกปลุกกระดมให้ปฏิบัติต่อประมุขของรัฐ อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ขยายขอบเขตที่เป็นอันตรายมาก ที่ผ่านมารวมศูนย์กลางที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ตอนนี้เป็นวิกฤตทางจิตวิญญาณ คนไทยเราเริ่มตั้งข้อสงสัยต่อประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ที่เคยมีมาอย่างยาวนานมันสิ้นกลิ่น ความจงรักภักดีประเทศนั้นชาตินิยมไม่สำคัญเท่า นับถือองค์พระประมุข เมื่อความรู้สึกทางจิตวิญญาณสิ้นกลิ่นไปแล้วจะเกิดอะไรขึ้น คำตอบคือพฤติกรรมทางการเมืองของคนเริ่มเปลี่ยนแปลงไป”¹²¹⁶

พร้อมกันนั้นชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ระบุว่าการเมืองไทยมีแนวโน้มกลับไปสู่เลือกตั้งระบบเดิมโดยใจมตี “คนเสื้อแดง” ว่าเป็นเพราะ “คนเสื้อแดง” สนับสนุนคนเลว จึงจำเป็นต้องปฏิรูปก่อนเลือกตั้ง¹²¹⁷

¹²¹⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (24 พฤศจิกายน 2556), วิกฤตประเทศไทย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000145900>

¹²¹⁷ เรื่องเดียวกัน

หลังจากชัชอนันต์ สมุทวณิช เขียนบทความเพียง 5 วัน กปปส. ก็เริ่มชุมนุมในวันที่ 29 พฤศจิกายน 2556 โดย กปปส. ได้บุกเข้ากองบัญชาการตำรวจนครบาล บชน. และทำเนียบ ซึ่งชัชอนันต์ สมุทวณิช วิเคราะห์ว่า รัฐบาล “ระบบเลือกตั้ง” ไม่เป็นที่ต้องการเนื่องจาก “ในปัจจุบันนี้ ระบบการเลือกตั้งแบบที่เป็นอยู่ไม่เป็นที่ต้องการของประชาชน เพราะมีการลงทุนซื้อเสียงกันอย่างน้อยก็ 30-50 ล้านบาท เป็นการส่อให้เห็นว่าเมื่อได้ตำแหน่งแล้ว ก็จะเอาตำแหน่งไปแสวงหาผลประโยชน์”¹²¹⁸

ในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2556 ชัชอนันต์ สมุทวณิช ได้แย้งบทความของนิธิ เอียวศรีวงศ์ เรื่องชนชั้นกลางระดับล่าง โดยกล่าวว่า “นักวิชาการบางท่านอย่างอาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ เห็นว่าปัญหาการเมืองไทยนี้โดยเนื้อแท้แล้วเกิดจากความขัดแย้งทางชนชั้นที่ชาวนาชาวไร่เลื่อนฐานะขึ้นมาเป็นชนชั้นกลางระดับล่าง แต่ได้รับการต่อต้านจากคนชั้นสูง และชนชั้นกลางระดับสูง ปรากฏการณ์ความขัดแย้งทุกวันนี้เกิดจากสาเหตุนี้” ถึงแม้ว่าชัชอนันต์ สมุทวณิช จะกล่าวว่าการอธิบายของนิธิ เอียวศรีวงศ์ “นับว่าเป็นข้อสังเกตที่ควรรับฟัง”¹²¹⁹ แต่ก็ได้แสดงความคิดเห็นโต้แย้ง ดังความต่อไปนี้

“คนส่วนล่างที่เป็นชาวนาชาวไร่ตื่นตัวเพราะรัฐบาลให้ความสำคัญ และดำเนินนโยบายที่ให้ผลประโยชน์โดยตรง ในแง่นี้ความขัดแย้งก็เกิดจากผลประโยชน์มากกว่าที่จะเป็นความขัดแย้งทางชนชั้น คนชั้นล่างได้รับทั้งผลประโยชน์เชิงนโยบาย และผลประโยชน์โดยตรง เช่น การซื้อเสียง การได้รับเงินกองทุนหมู่บ้าน และแม้แต่การชุมนุมก็มีข่าวว่าผู้เข้าร่วมได้รับค่าจ้างให้เข้ามาชุมนุม ไปๆ มาๆ การสนับสนุนรัฐบาลก็กลายเป็นผลประโยชน์ของชนชั้นล่าง

ถ้าจะถามว่าการเมืองไทยมีอะไรที่เปลี่ยนแปลงไปในสาระสำคัญบ้าง คำตอบก็ มีอยู่ 3 ประการคือ ในประการแรก ประชาชนมีความตื่นตัวที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นในทุกระดับ ประการที่สอง คณะทหารเริ่มตระหนักว่าการเข้าแทรกแซงทางการเมืองเป็นเรื่องที่ไม่ควร

¹²¹⁸ ชัชอนันต์ สมุทวณิช, (8 ธันวาคม 2556), VETO POLITICS, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000151397>

¹²¹⁹ เรื่องเดียวกัน.

จะเกิดขึ้น ซึ่งปัจจัยสำคัญก็คือ แรงต่อต้านจากประชาชน และจากต่างประเทศ และประการที่สาม ก็คือ อิทธิพลของสื่อสมัยใหม่ที่เรียกว่า โซเชียลมีเดีย

แต่สิ่งที่ยังไม่เปลี่ยนก็คือ พฤติกรรมของนักการเมืองซึ่งแม้ว่าจะมีระดับการศึกษาสูงขึ้นก็ตาม แต่ก็ยังมีการแสวงหาผลประโยชน์อย่างกว้างขวาง นักการเมืองเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นนักธุรกิจ และอาจกล่าวได้ว่าบางคนไม่มีความสนใจทางการเมืองอย่างแท้จริง หากเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์เท่านั้น”¹²²⁰

อาจกล่าวได้ว่า การปลุกเร้าอารมณ์ความรู้สึกต่อต้านรัฐบาล และการสนับสนุน กปปส. โดย ชัยอนันต์ สมุทวณิช มีส่วนอย่างมากมากในการกระตุ้นให้ชนชั้นกลางออกมาเคลื่อนไหวร่วมกับ กปปส. ในระหว่าง พ.ศ.2556-2557

ธีรยุทธ บุญมี

แม้ว่าธีรยุทธ บุญมี จะสนับสนุน “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” แต่ก็มีทัศนะที่แตกต่างจากนักวิชาการฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” อื่นๆ อยู่มาก เช่น ธีรยุทธ บุญมี มองว่าในบางกรณี “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ก็ “ใช้วิธีผิดกฎหมายสุดขั้ว” ซึ่งไม่อาจยอมรับได้

“การต่อสู้ของพันธมิตรได้ทำให้ความขัดแย้งการเมืองไทยกลายเป็นความขัดแย้งทางอุดมการณ์ พันธมิตรคัดค้านการคอร์รัปชันการซื้อเสียงของนักการเมือง ซึ่งก็เป็นสิ่งที่ถูกต้อง เพราะเป็นปัญหาที่ปล่อยให้คาราคาซังมานานของการเมืองไทย ฝ่ายรัฐบาลส่วนใหญ่อยู่กับการซื้อเสียงและแสวงหาประโยชน์ตนเอง แต่อำปประชาธิปไตย ซึ่งก็เป็นความถูกต้อง เนื่องจากต่างฝ่ายต่างอ้างอุดมการณ์ที่ถูกต้องคนละส่วน ปัญหาจึงแก้ได้ยาก พันธมิตรใช้วิธีแข็งขันกฎหมาย ฝ่ายรัฐใช้อำนาจป่าเถื่อนเข้าตอบโต้ พันธมิตรก็ใช้วิธีผิดกฎหมายสุดขั้วยิ่งขึ้นด้วยการปิดสนามบิน ความ

¹²²⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (8 ธันวาคม 2556), VETO POLITICS, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000151397> (เน้นโดยผู้วิจัย).

ขัดแย้งขยายตัวไป เกิดเป็นทัศนคติที่โน้มเอียง เป็นอคติและขาดสติยับยั้งมากขึ้นทุกทีในทุกๆ ส่วนของสังคม”¹²²¹

ธีรยุทธ บุญมี เตือน “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ว่าควรใช้แนวทางสันติวิธี และหลีกเลี่ยงลักษณะอำนาจนิยม

“พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ซึ่งยกระดับมาเป็นการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนความคิดและโครงสร้างอำนาจการเมือง ซึ่งเป็นเรื่องระยะยาวมาก จึงควรปรับวิธีการต่อสู้ของตน คือมีทั้งการเคลื่อนไหวทางความคิด สลับกับการเคลื่อนไหวมวลชน ทั้งผ่อนสลับกับรุก และเนื่องจากพันธมิตรเริ่มต้นจากการเรียกร้องลงโทษนักการเมืองโกงกินบ้านเมือง เป็นพลังทางคุณธรรมและพลังต่อต้านการใช้อำนาจบาตรใหญ่ให้สังคม จึงยังต้องจำแนกวิธีการต่อสู้ให้ชัดเจน ว่าเป็นแนวสันติวิธี หลีกเลี่ยงการตั้งต้นที่อาจดูคล้ายแนวอำนาจนิยม ไม่ควรเป็นการรุกไปข้างหน้าตลอด จนดูคล้ายการตะลุมบอนกับฝ่ายโกงกินบ้านเมือง ซึ่งจะทำให้คนแยกแยะและเลือกฝ่ายสนับสนุนได้ลำบาก”¹²²²

นอกจากนี้ธีรยุทธ บุญมี ยังเห็นว่าแนวคิดเกี่ยวกับ “การเมืองใหม่” ของ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” มีปัญหาบางประการ ดังความว่า

“ประเทศไทยควรปฏิรูป “การเมืองใหม่” ตามแนวของพันธมิตรหรือไม่? แนวคิดนี้ มุ่งแก้ปัญหาคอร์รัปชัน นำพาประเทศไปสู่วิถีความเจริญ “แบบเอเชีย” โดยอาศัยความมุ่งมั่นหรือเจตนารมณ์ของ “คนดี” ในบ้านเมือง โดยไม่สนใจประชาธิปไตยเลือกตั้งมากนัก โดยอาจใช้การผสมผสานระหว่างการสรรหา การเลือกจากอาชีพ กับการเลือกตั้งทั่วไป (นพ.ประเวศ ก็ได้เสนอ

¹²²¹ ธีรยุทธ บุญมี, (28 พฤศจิกายน 2551), บทเสนอแนะ “การฝ่าวิกฤติการเมืองไทย ที่ตระหนักถึงรากเหง้าแท้จริงของปัญหา”. วันที่ 28 พฤศจิกายน 2551 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์). บทความเผยแพร่ใน ประชาไท, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2008/11/19132>

¹²²² ธีรยุทธ บุญมี, ทบทวนทิศทางประเทศไทย. ปาฐกถาพิเศษวาระ 35 ปี 14 ตุลา วันสืบสานประชาธิปไตย วันที่ 26 กรกฎาคม 2551 ณ อาคาร กีฬาวีสาน ศูนย์เยาวชนกรุงเทพมหานคร (ไทย-ญี่ปุ่น), ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.14tula.com/activity/p-2551-teerayut.pdf>

การปฏิวัติประชาธิปไตยโดยประชาชน เป็นการกระจายอำนาจสู่รากหญ้า ชุมชน การมีส่วนร่วม เสรีภาพสื่อ การตรวจสอบ และการเมืองภาคประชาชน แต่ไม่เสนอชัดเจนว่าอำนาจของประชาชน โดยการเลือกตั้งมีฐานะเช่นไร) เนื่องจากนับวันการเมืองไทยจะยิ่งไม่มีทางเลือก มีโอกาสที่คนจะหันไปสนับสนุนแนวทางนี้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม แนวทางนี้มีข้ออ่อนคือ เป็นการสวนทางประชาธิปไตยที่ต่อสู้กันมานาน และจากประสบการณ์ของการปฏิวัติทั่วโลก คนดีมักมีความคิดสุดขั้วและอยู่ในกรอบจำกัด ในระยะยาวคนดีก็เสื่อมได้เพราะอำนาจและผลประโยชน์ ประเทศจึงมีความเสี่ยงสูงเช่นกันถ้าจะเดินไปในเส้นทางนี้”¹²²³

ในช่วงปลายเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2551 ในขณะที่มองเห็นแนวโน้มว่าจะเกิดความรุนแรงมากขึ้น ธีรยุทธ บุญมี เสนอให้ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ยุติการเคลื่อนไหว

“ในฐานะคนที่เคยสนับสนุนการต่อสู้ของพันธมิตรกับระบอบ ทษ. มาตลอด และเคารพในจิตใจที่มุ่งมั่นกล้าเสียสละของมวลชนพันธมิตร มีข้อเสนอดังนี้คือ

ก. พันธมิตรได้ปรับตัวจากกลุ่มประท้วงเป็นขบวนการทางการเมืองที่มีความเชื่อ มีอุดมคติที่แรงกล้าของตน จนถึงขั้นยอมเสียสละชีวิตได้ การประท้วงมีข้อบกพร่องมากพอสมควรซึ่งควรแก้ไข แต่ก็สร้างประโยชน์ในการปลุกเร้าคนส่วนต่างๆ ของสังคมให้ตื่นตัวขึ้นมาตระหนักในปัญหาและความรับผิดชอบทางการเมืองของตนมากขึ้น ซึ่งมีคุณค่า ควรถนอมรักษาไว้ ใช้อย่างมีสติปัญญา ระมัดระวังเพื่อประโยชน์สูงสุดในระยะยาวแก่ประเทศชาติ

ข. แม้รัฐบาลจะประกาศ พรก. ฉุกเฉิน และข่มขู่สลายการชุมนุม แต่จะถือว่าพันธมิตรได้ตัดสินใจอย่างฉลาดและกล้าหาญที่สุด ถ้าจะเป็นฝ่ายเลือกประกาศยุติการเคลื่อนไหวทั้งหมดทันทีโดยยื่นข้อเรียกร้องให้รัฐบาลปฏิรูปการเมืองอย่างแท้จริงภายในเงื่อนไขที่กำหนด ตามหลักการดังต่อไปนี้คือ

- แม้ชาวบ้านจะตกอยู่ภายใต้วงจรการซื้อเสียงของกลุ่มธุรกิจการเมือง แต่เพื่อเคารพต่อกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย จะต้องยอมรับอำนาจเลือกตั้งของประชาชนอย่างเต็มที่ที่จะกำหนดอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหาร ที่มีประสิทธิภาพแท้จริง

¹²²³ เรื่องเดียวกัน

- ต้องแก้กฎหมายเลือกตั้งให้มีการลงโทษการซื้อเสียง ขยายเสียงอย่างรุนแรงที่สุด เพิ่มอำนาจในการตรวจสอบเส้นทางการเงินที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งเพิ่ม

- แก้กฎหมายเพื่อให้การตรวจสอบคอร์รัปชันโดยสังคม ประชาชน และองค์กรอิสระทำได้ง่ายขึ้น ประสานงานกันได้มากขึ้น รวมทั้งให้การพิจารณาดำเนินคดีการคอร์รัปชันของนักการเมืองรวดเร็ว และลงโทษมากกว่าปกติ

- เพิ่มประสิทธิภาพขยายขอบเขตอำนาจ ขนาดขององค์กรอิสระ ให้ตรวจสอบถ่วงดุลนักการเมืองได้ดีขึ้นอีก

- สนับสนุนอำนาจยุติธรรมในการตรวจสอบการใช้อำนาจ การคอร์รัปชันของนักการเมืองอย่างเที่ยงตรง

ถ้าพันธมิตรทำเช่นนี้ แรงกดดันจะหวนกลับและพุ่งตรงไปที่รัฐบาล ส่วนต่างๆ ของสังคมคงจะเห็นด้วย เพราะเชื่อในความมุ่งมั่นของพันธมิตร และมองว่าเป้าหมายการต่อสู้ถูกต้อง สมเหตุสมผล เป็นพัฒนาการทางการเมืองที่ถาวร เกิดผลประโยชน์สูงสุดกับประเทศชาติ

ค. ถ้าพันธมิตรตัดสินใจดังกล่าว ภาคการเมืองจะเกรงเกรงพลังความมุ่งมั่นของพันธมิตร จะทำให้อำนาจการต่อรองของภาคประชาชนดีขึ้น รวมทั้งเครือข่ายของพันธมิตรซึ่งสามารถมีบทบาทตรวจสอบการเมืองและการเมืองท้องถิ่นอย่างเป็นทางการถาวร มีโอกาสเป็นจริงได้

ง. ถ้าพันธมิตรตัดสินใจดังกล่าว ซึ่งจะเป็นเรื่องยากและเจ็บปวด รวมทั้งแกนนำและบางส่วนจะถูกดำเนินคดีตามกระบวนการกฎหมาย แต่เชื่อว่าสังคมจะเห็นความตั้งใจดี ความมุ่งมั่นเพื่อส่วนรวมอย่างมีประมาณการของพันธมิตร การคลี่คลายในทางที่ดีขึ้นน่ามีโอกาเป็นไป
ได้”¹²²⁴

หากเปรียบเทียบระหว่างทัศนะต่อ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ของธีรยุทธ บุญมี กับทัศนะของชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ จะเห็นความแตกต่างอย่างชัดเจน เพราะชัยอนันต์ สมุทวณิช สนับสนุน “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” อย่างเต็มที่ ในขณะที่ธีร

¹²²⁴ ธีรยุทธ บุญมี, (28 พฤศจิกายน 2551), บทเสนอแนะ “การฝ่าวิกฤติการเมืองไทย ที่ตระหนักถึงรากเหง้าแท้จริงของปัญหา”. วันที่ 28 พฤศจิกายน 2551 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์). บทความเผยแพร่ใน ประชาไท, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2008/11/19132>

ยุทธ บุญมี สนับสนุนด้วยการวิพากษ์วิจารณ์และให้คำแนะนำ เพื่อให้ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” เคลื่อนไหวในขอบเขตที่เหมาะสม

อย่างไรก็ตาม ในการณีการเคลื่อนไหวของ กปปส. นั้น อิทธิยุทธ บุญมี กลับสนับสนุน กปปส. อย่างเต็มที่ เช่นเดียวกับที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช เคยสนับสนุน “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” จะเห็นได้ว่าในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2556 อิทธิยุทธ บุญมี เรียกการเคลื่อนไหวของ กปปส. ว่า “การปฏิวัติคนหวัด”¹²²⁵

“...การต่อสู้ครั้งนี้อาจไม่บรรลุชัยชนะ หรือเราอาจผิดหวังกับผลงานของผู้ที่จะทำงานให้กับประชาชนในอนาคต แต่ที่สำคัญที่สุดคือได้เกิดประสบการณ์การใช้สิทธิอำนาจของประชาชน พลั้งที่แท้จริงของภาคประชาชน อำนาจต่อรองกับอำนาจการเมืองอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก ซึ่งคุ้มค่าแก่ความเหนื่อยยากทั้งปวงอยู่แล้ว...”¹²²⁶

อิทธิยุทธ บุญมี สนับสนุนให้คนทั้งหลายออกมาเคลื่อนไหวด้วยการวิเคราะห์ให้เห็นถึงปัญหาร้ายแรงของไทยในลักษณะเดียวกับชัยอนันต์ สมุทวณิช เช่น

“... การคอร์รัปชันพัฒนาไปทุกรูปแบบ เป็นคอร์รัปชันด้วยนโยบาย เช่น การจำหน่ายข้าว การเปิดเสรีรัฐวิสาหกิจ ฯ นักการเมืองกินเพิ่มขึ้นเป็น 30-40% การส่งส่วยของตำรวจจากผู้ย่อยไปสู่ผู้ใหญ่มีทุกระดับ การใช้เงิน การรับใช้ทางการเมืองหรือเรื่องสกปรกแลกตำแหน่งมีทุกวงการ หลังสุดถึงขั้นว่าเมื่อส่วนกลางจัดงบประมาณให้หน่วยงานต่างจังหวัด หน่วยงานจะต้องส่งคืนกลับ 10-20% ให้ผู้บังคับบัญชาที่อนุมัติ

• ความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายเสื่อมทรามลงไปเรื่อยๆ คนทุกกลุ่มเลิกสนใจคุณธรรมหน้าที่ต่อบ้านเมือง มีการสมคบร่วมกันแย่งชิงประเทศชาติ เพราะเป็นหนทางเดียวที่จะได้เปรียบไม่เสียเปรียบคนอื่นในทุกวงการ อย่างที่โบราณว่าไว้ว่า “ผู้แรงสมจร ผู้แรงด้วยกัน” ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมที่ผ่านมามองว่าเราอยู่ใต้ระบบสมจรของทษ. ใต้รัฐบาลสมจรหุ่นของทษ. และสภาก็คือข้าทษ.มาสมจรรกัน

• การใช้อำนาจของนักการเมืองมีลักษณะเหิมเกริม ไร้ความละอายมากขึ้นเรื่อยๆ

¹²²⁵ อิทธิยุทธ บุญมี, (10 ธันวาคม 2556), “การปฏิวัติคนหวัด” มองเชื่อมโยงกับปัญหาอนาคตการเมืองไทย. บทความเผยแพร่ใน สำนักข่าวอิศ, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.isranews.org/isranews-article/item/25781-%E0%B8%B5ui.html>

¹²²⁶ เรื่องเดียวกัน.

• ข้าราชการสมคบสยบยอมนักการเมืองเปิดเผยชัดเจนเกือบทั้งหมด • นโยบายจํานำข้าว
เป็นดัชนีที่ชัดเจนว่าเศรษฐกิจประเทศล้มเหลวและเกิดปัญหาร้ายแรงในที่สุด

ทั้ง 6 ปัจจัยนี้จะทำให้ประเทศและสังคมไทยแตกวินเป็นกลุ่มแสวงหาผลประโยชน์
กลุ่มเล็กและใหญ่กระจายไปทั่ว และจะแตกวินในลักษณะภูมิภาค ท้องถิ่น ชนชั้น กลุ่ม
อาชีพ ฯลฯ เพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะทำให้ประเทศชาติมีชะตากรรมที่เลวร้ายที่สุดตั้งแต่เคย
เป็นมา ทั้ง 6 ปัจจัยเป็นเหตุผลให้ควรเร่งแก้วิกฤติการเมืองไทยอย่างจริงจัง ไม่ทำแบบขอ
ไปที¹²²⁷

ธีรยุทธ บุญมี ยังใช้วิธีวิจารณ์กลุ่มคนที่นิ่งเฉย ไม่ออกมาหาทางแก้ปัญหาให้
บ้านเมือง โดยการเรียกกลุ่มดังกล่าวนี้ว่า “ไทยเฉย” และได้จําแนก “ไทยเฉย” ออกเป็น 5
กลุ่มใหญ่ๆ เพื่อกระตุ้นให้กลุ่มเหล่านี้ออกมาร่วมเคลื่อนไหวกับ กปปส. ดังนี้

“1) ชาวบ้านในเมือง รากหญ้าในชนบท เฉย ไม่ใช่เพราะโง่เง่าหรือขาดการศึกษา แต่
เพราะต้องดิ้นรนทำกิน และปัจจุบันก็ตื่นตัวในเรื่องข้อมูลข่าวสาร สิทธิของตนเองมากขึ้น ทั้งใน
แนวเสื้อแดง เสื้อเหลือง หรือในขบวนการนกหวีด

2) ชนชั้นกลางเฉยเพราะต้องตั้งเนื้อตั้งตัว แต่ก็ดีขึ้น เช่น กลุ่มธุรกิจสีลม อโศก รัช
ดา กลุ่มอาชีพต่างๆ

3) ผู้ดี ราชครูบูรพาโรหิตทำหน้าที่สรรเสริญพระเจ้าอยู่หัวเฉยๆ แต่ไม่กล้าหาญพอจะปฏิบัติ
หน้าที่ให้บรรลู่ ในการรักษาความยุติธรรม ป้องกันการโกง การสร้างประชาธิปไตยที่แท้จริง และ
ความอยู่ดีมีสุขของประชาชนแทนพระองค์

4) ข้าราชการ เสนาอำมาตย์ เฉย ไม่นำพาต่อการโกงกินบ้านเมือง แม้คนเป็น 1-2 ล้าน
ออกมาเรียกร้องก็ไม่นำพา กลับเริ่มเสวยสุขกับนักการเมืองโกงกินทั้งหลาย

5) เจ้าสัวเฉย ไม่ยอมลงทุนเพื่อสร้างสรรค์การเมือง มีแต่ลงทุนเฉพาะทางธุรกิจเพื่อให้
ครอบครัวร่ำรวย และออกมาคร่ำครวญเดือดร้อนอย่างน่าเห็นใจทุกคนเมื่อมีวิกฤติการเมือง”¹²²⁸

¹²²⁷ เรื่องเดียวกัน (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

¹²²⁸ เรื่องเดียวกัน

ธีรยุทธ บุญมี ยกย่องคนทั้งหลายที่เคลื่อนไหวในนามของ กปปส. ด้วยแนวความคิดเรื่องกลุ่มคนที่ยึดมั่นใน “ความดี” ที่ทำการต่อสู้กับ “คนชั่ว” ด้วยหลัก “สันติวิธี” อันเป็นแนวความคิดที่วางอยู่บนวิถีคิดของชนชั้นกลางไทยแล้ว โดยกล่าวว่า

“การชุมนุมของ “มวลมหาประชาชน” ที่ผ่านมาเชื่อได้ว่า จะไม่มีคนกลุ่มใดอ้างหลักความเท่าเทียมกันในการใช้สิทธิเลือกตั้งไปเปลี่ยนใจ “มวลมหาประชาชน” ที่จะใช้สิทธิรักษาทรัพย์สินชีวิตตัวเองและลูกหลานจากภัยคุกคามของการคอร์รัปชั่น การใช้อำนาจข่มเหงรังแกโดยไม่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นคนไทยได้ ถ้าการต่อสู้ยืดเยื้อไปเรื่อยๆ พวกเขาอาจถูกผลักดันให้ยินยอมพิจารณาตัวเองเสมือนเป็นเพียงชนกลุ่มน้อย เหมือนชาวเขา ชาวเล เป็นเผ่าพันธุ์ใหม่ของไทยไม่เอาคนโกง ที่ยินดีต่อสู้ด้วยสันติวิธีไปชั่วชีวิตจนถึงรุ่นลูกหลาน **เพื่อสิทธิที่จะอยู่ในสภาพศีลธรรมอันดีที่มีการเข้มงวดกับการโกงกินจริงจัง อยู่ในสังคมที่แยกความดีความชั่ว** (ไม่ใช่แยกผู้ดี-ชาวบ้าน) ได้ ดังพุทธวจนะว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สุกกธรรม 2 ประการนี้ย่อมคุ้มครองโลก ถ้าหากสุกกธรรม 2 ประการนี้ (คือ การละอาย การเกรงกลัวต่อบาป) ไม่พึงคุ้มครองโลกไซ้ในโลกนี้จะไม่พึงปรากฏคำว่า มารดา พี่ป้า น้ำอา สามีภรรยา ครูอาจารย์ ฯ ชาวโลกจักปะปนกันเหมือนอย่าง แพะแกะ ไก่ สุกรและสุนัข (เพราะ) ธรรม 2 ประการนี้คุ้มครองโลกอยู่ จึงยังปรากฏคำว่า มารดา พี่ป้า น้ำอา ครูอาจารย์ ฯ”¹²²⁹

ขณะเดียวกัน ธีรยุทธ บุญมี ได้พยายามสร้างความชอบธรรมให้แก่การเคลื่อนไหวของ กปปส. โดยเขียนไว้ว่า

“มองพลังประชาชนอย่างมีความหวัง ขบวนการหวัดที่เริ่มขึ้นเล็กๆ จากกลุ่มเครือข่ายนักศึกษาประชาชนปฏิรูปประเทศ (คปป.) ที่อุรุพงษ์ กลุ่มกองทัพอธรรมที่ผ่านฟ้า กลุ่มคัดค้านพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมที่สามเสนและราชดำเนิน จนเกิดเป็น กปปส. ทำให้การปฏิรูปประเทศไทยอย่างรอบด้านมีโอกาสเป็นจริงขึ้นได้ เราสามารถอธิบายได้ว่าการแข่งขันของ กปปส.

¹²²⁹ ธีรยุทธ บุญมี, (15 มกราคม 2557), **สุดท้ายของระบอบทักษิณสร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย ?** บทความเผยแพร่ใน ไทยพับลิก้า, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://thaipublica.org/wp-content/uploads/2014/01/>

หรือ “ขบวนการกวาดล้าง” ครั้งนี้ โดยแก่นแท้ไม่ใช่ปัญหาว่าเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ ไม่ใช่เป็นการไม่เคารพเสียงส่วนใหญ่หรือเป็นขบถ

แต่เป็นทั้งการใช้ “สิทธิและการปฏิบัติหน้าที่อันจำเป็นและหลีกเลี่ยงไม่ได้” สิทธิและหน้าที่ที่ว่าก็คือ การต่อต้านล้มล้างรัฐบาลที่ฉ้อฉลหรือเป็นทรราช (tyrannicide) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีและปรัชญาการเมืองประชาธิปไตย และมีการกระทำที่เป็นจริงมาตั้งแต่สมัยประชาธิปไตยของกรีก โรมัน งานของนักคิดสำคัญๆ จำนวนมาก เช่น Juan de Mariana, Hugo Grotius, John Locke ซึ่งเป็นบิดาของการปฏิบัติประชาธิปไตยของอังกฤษ ล้วนยืนยันสิทธิในการขับไล่ล้มล้างรัฐบาลฉ้อฉลทั้งสิ้น เช่น Locke มองว่าสิทธิในการปฏิบัติของประชาชนเป็นการป้องกันให้พ้นจากระบบทรราช

และถือว่าเมื่อมีการละเมิดผลประโยชน์ของประชาชนภายใต้สัญญาประชาคม ประชาชนมีสิทธิปลุกกระดมเพื่อก่อการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนเป็นรัฐบาลที่รับใช้ผลประโยชน์ของประชาชน (ดูงาน Mariana, *De rege et regis institutione* (1598) , Locke, *Two Treatise of Government* (1689), Grotius, *Truth of the Christian Religion* (1627) และ *The Rights of War and Peace, including the Law of Nature and of Nations* (1901)

โทมัส เจฟเฟอร์สัน, เบนจามิน แฟรงคลิน ต่างใช้สิทธิและหน้าที่นี้ในการต่อสู้กับจักรวรรดิอังกฤษ ดังแฟรงคลินได้เสนอแบบเหรียญมหาสมุทรของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีข้อความการขับไล่ทรราชเป็นพันธกิจศักดิ์สิทธิ์ต่อพระเจ้าในคำประกาศอิสรภาพของอเมริกาที่เขียนไว้ว่า “เมื่อการใช้อำนาจไม่ชอบ การฉกฉวยดำเนินไปต่อเนื่องไม่ผันแปร ... จะเป็นระบบทรราชแบบสมบูรณ์

จึงเป็นสิทธิเป็นหน้าที่ของประชาชนที่จะล้มล้างรัฐบาลเช่นนั้นเสีย” ในคำปรารภรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสปี 1793 ก็มีกำหนดไว้หลายมาตรา เช่น มาตรา 27 “... เมื่อรัฐบาลละเมิดสิทธิของประชาชน ประชาชนย่อมต้องลุกฮือขึ้นต่อต้าน โดยถือว่าเป็นสิทธิที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด และเป็นหน้าที่ที่จักขาดเสียไม่ได้มากที่สุด” และยังมีคำยืนยันสิทธินี้ในรัฐธรรมนูญอีกหลายประเทศ และยังมีกำหนดไว้โดยนัยยะในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนด้วยเช่นกัน

การใช้สิทธิดังกล่าวส่วนใหญ่ต้องมีการยกเลิกกฎหมายหรือละเมิดกฎหมายบางข้อ แต่ก็มี การอ้างได้ว่าเป็นการกระทำเพื่อประโยชน์สูงสุดของประเทศชาติ เช่น โทมัส เจฟเฟอร์สัน กล่าวว่า “การเคารพกฎหมายอย่างเคร่งครัดเป็นหน้าที่ที่สูงส่งอย่างไม่ต้องสงสัยของพลเมืองที่ดี แต่การ รักษาประเทศของเราจากอันตรายเป็นพันธกิจที่สูงกว่า การสูญเสียประเทศของเราโดยการติดยึด กับกฎหมายที่ตราไว้โดยสำนักทางศีลธรรมของเรา จะเท่ากับเป็นการสูญเสียระบบกฎหมาย ทั้งหมด ชีวิต เสรีภาพและทรัพย์สินทั้งหมดของเรา จึงเท่ากับเป็นการเสียสละเป้าหมาย (ประเทศ และชีวิต) เพื่อรักษาเครื่องมือ (คือตัวบทกฎหมายบางข้อ – ผู้เขียน) ไว้อย่างไร้เหตุผลโดยสิ้นเชิง

อย่างไรก็ตาม ศาลมักเตือนว่าการใช้สิทธิดังกล่าว รัฐธรรมนูญ กฎบัตรต่างๆ มักพิจารณา ให้ใช้ในสภาวะที่เป็นความจำเป็นที่เกิดขึ้นจริงๆ เป็นมาตรการสุดท้าย โดยการไตร่ตรองด้วย เหตุผลและสามัญสำนึก ไม่ใช่การโน้มน้าวใจด้วยอารมณ์หรือความเคียดแค้นชิงชัง”¹²³⁰

นอกจากนี้ ธีรยุทธ บุญมี ยังสร้างคำใหม่ขึ้นมาเรียกการเคลื่อนไหวของ กปปส. นอกเหนือจาก “การปฏิวัติคนหวัด” นั่นคือ “ประชาภิวัฒน์” และวิเคราะห์ว่า การที่ “กปปส. ปฏิเสธการยุบสภาเพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ทางเลือกของ กปปส. จึงเหลือเพียง 2 ทาง ทางแรกคือการกดดันให้เกิด “สุญญากาศ” ทางการเมือง เพื่อ ใช้มาตรา 3 มาตรา 7 แต่คาดว่าพรรคเพื่อไทยคงไม่ยินยอม และหนทางดังกล่าวจะทำให้ เกิดความอึดอัดไม่สบายใจของฝ่ายต่างๆ ที่จะตีความรัฐธรรมนูญหรือปฏิบัติตามแนวคิด ดังกล่าว”¹²³¹ ดังนั้น จึงมีทางเลือก คือ “การปฏิวัติของประชาชน” หรือ “ประชาภิวัฒน์” ซึ่งธีร ยุทธ บุญมี เห็นว่า “ประชาภิวัฒน์” ที่เกิดขึ้นนี้ “อาจถือเป็นการ “ปฏิวัติประชาชน” ครั้งแรก เพราะ เรียกธงสภาที่ประชาชนมีอำนาจในการสถาปนารัฐธรรมนูญ...จึงอธิบายได้ว่าประชาชนทำปฏิวัติ ได้ เพียงแต่ต้องทำให้คนเชื่อมั่นว่า “การปฏิวัติประชาชน” ครั้งนี้จะทำให้ประเทศเป็น

¹²³⁰ ธีรยุทธ บุญมี, (10 ธันวาคม 2556). “การปฏิวัติคนหวัด” มองเชื่อมโยงกับปัญหาอนาคตการเมืองไทย , บทความเผยแพร่ใน สำนักข่าวอิสรา, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.isranews.org/isranews-article/item/25781-%E0%B8%B5ui.html> (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

¹²³¹ เรื่องเดียวกัน

ประชาธิปไตยมาก มีสิทธิเสรีภาพที่ดีขึ้นกว่าเก่า มีความเคารพซึ่งกันและกันมากขึ้น ทำให้ประเทศมีสภาพที่ดีขึ้น และแก้ปัญหาเลวร้ายที่เรียกว่าระบอบทษ.ได้จริงหรือไม่”¹²³²

ในวันที่ 15 มกราคม พ.ศ.2557 ธีรยุทธ บุญมี ประกาศว่า “ผมขอสนับสนุนและขอเป็นส่วนหนึ่งของการ “สันติภิวัฒน์” ของมวลมหาประชาชน”¹²³³ พร้อมกับการประกาศเช่นนี้ ธีรยุทธ บุญมี ได้อธิบาย “ปมของความขัดแย้ง” ด้วยการเน้นความดีและความถูกต้องทางความคิดของฝ่าย กปปส. และเน้นความผิดของฝ่าย “ยิ่งลักษณ์-เพื่อไทย” เช่น กล่าวว่

“มวลมหาประชาชนมองปัญหาได้ลึกกว่ายิ่งลักษณ์ เพื่อไทย...พวกเขามองว่าในโลกความเป็นจริงมนุษย์ทุกคนเกิดมาในรัฐหรือประชาคมที่มีวิถีประวัติศาสตร์ ความคิดความเชื่อที่มีมาก่อน ถ้ารัฐหรือประชาคมทำงานได้ดีก็จะช่วยค้ำประกันเคารพต่อชีวิตทรัพย์สิน สิทธิเสรีภาพ ความคิดศรัทธา ความรู้สึก ของพวกเขาได้ แต่ถ้ารัฐต้องพังทลายจะเป็นปัญหาที่ร้ายแรงที่สุดมากกว่าปัญหาอื่นๆ พวกเขาจึงต้องการปฏิรูปในตัวระบบรัฐหรือโครงสร้างของรัฐ ซึ่งพวกเขาไม่อาจเชื่อถือเพื่อไทย ซึ่งผลักดันนิรโทษกรรมสุดซอยเพื่อเอื้อต่อนักการเมืองโกงใช้อำนาจไม่ชอบ พวกเขาไม่อาจเชื่อนักคิดนักวิชาการเพื่อไทยที่ย่ำเรื่องการเลือกตั้งและการปฏิรูปกฎหมายในปัจจุบัน เพราะ 2 ปีที่ผ่านมาพวกเขาไม่เคยออกมาเรียกร้องให้รัฐบาลเพื่อไทยปฏิรูปประเทศจริงจัง เกือบไม่เคยเรียกร้องให้ปฏิรูปโครงสร้างความเหลื่อมล้ำทางด้านอำนาจ ศักดิ์ศรี รายได้ ให้แก่มวลชนรากหญ้าเลย”¹²³⁴

ธีรยุทธ บุญมี สนับสนุน กปปส. ที่พยายามล้มล้างรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง และการปฏิเสศการเลือกตั้ง (ในช่วง พ.ศ.2557 ขณะที่วิกฤตทางการเมืองทวีความรุนแรงขึ้น) โดยให้เหตุผลดังต่อไปนี้

¹²³² เรื่องเดียวกัน

¹²³³ ธีรยุทธ บุญมี, (15 มกราคม 2557), *สุดท้ายของระบอบทษ.สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย ?* บทความเผยแพร่ใน ไทยพับลิก้า, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://thaipublica.org/wp-content/uploads/2014/01/>

¹²³⁴ เรื่องเดียวกัน

“ต่อประเด็น “1 คน 1 เสียง” และ “Respect My Vote” มีคำอธิบายดังนี้คือ ความเท่าเทียมกันของมนุษย์เป็นหลักการที่ต้องเคารพจะละเมิดไม่ได้ หลักสิทธิเลือกตั้ง 1 คน 1 เสียง ก็เป็นหลักที่จะละเมิดไม่ได้เช่นกัน แต่เมื่อไรก็ตามที่รัฐบาลที่ถูกเลือกโกงกินก็ย่อมถูกปลดหรือล้มล้างได้ และถ้าหากระบบการเมืองเลวร้ายจริง ๆ...การที่มวลมหาประชาชนจะประกาศคัดค้านการเลือกตั้งก็เป็นสิทธิ ถ้าจะรณรงค์ให้คน Vote No หรือไม่ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งก็เป็นสิทธิเช่นกัน แต่ถ้าบางส่วนอดทนไม่ไหวต่อความเลวของนักการเมืองโดยรวมทั้งหมด ถึงขั้นออกมาขัดขวางไม่ให้คนไปเลือกตั้งก็ย่อมทำได้ แต่พวกเขาก็ต้องยอมรับว่าสิ่งที่ทำเป็นการละเมิดกฎหมายด้วย”¹²³⁵

ธีรยุทธ บุญมี ยัง “มีคำถามย้อนกลับ” ไปยัง “คนเสื้อแดง” ที่ยอมให้ ทษ. มีอำนาจบงการรัฐบาล ด้วยการถามว่า “ท่านเอง “Do you respect your vote?” “Have you respected your vote?” หรือไม่ เพราะตลอด 2 ปี ทษ.เป็นผู้ใช้อำนาจแทนท่าน เป็นผู้บงการรัฐบาลของท่านอย่างเปิดเผย ดังคำสัมภาษณ์อย่างเปิดเผยของประธานสภา รมต. ส.ส. แกนนำเสื้อแดง นปช. ฯ รวมทั้งการคอร์รัปชันมโหฬารในโครงการจำนำข้าว แต่ท่านไม่เคยออกมาแสดงความเคารพต่อสิทธิของท่านเองเลย”¹²³⁶

เนื่องจากมีการใช้ความหมายของ “คนจน” ในแง่ที่ “คนจนไม่เข้าใจประชาธิปไตย” ในการต่อสู้ทางการเมือง ซึ่งธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าความหมายดังกล่าวนี้ “ขยายความขัดแย้ง” โดยไม่จำเป็น จึงอธิบายว่า “ส่วนใหญ่ของมวลมหาประชาชนเป็นชนชั้นกลางในเมือง แต่ก็มีชาวบ้านผู้มีรายได้น้อย พ่อค้าแม่ค้าจำนวนมากเกือบทุกจังหวัดเช่นกัน การที่มวลชนนกหวีดลุกขึ้นมาสู้แบบไม่ยอมถอยไม่ใช่เพราะอคติต่อชาวบ้านชนบท แต่เป็นเพราะปัญหาเศรษฐกิจที่กระทบตัวพวกเขาโดยตรง ความกังวลเรื่องการขยายตัวอย่างไร้การควบคุมของการคอร์รัปชัน และโอกาสล่มสลายของสังคมไทยโดยรวมทั้งหมดดังกล่าวมาแล้ว”¹²³⁷

¹²³⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹²³⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹²³⁷ เรื่องเดียวกัน.

ธีรยุทธ บุญมี ยังได้ให้การสนับสนุน กปปส. ด้วยการเสนอแนะแนวทางในการเคลื่อนไหวอย่างละเอียดอีกด้วย โดยกล่าวว่า

“ผู้เขียนสนับสนุนแนวทางการปฏิวัติของประชาชน เพราะเป็นพัฒนาการอีกขั้นของการตระหนักถึงสิทธิอำนาจของประชาชน อยากให้ประสบความสำเร็จ ให้มวลมหาประชาชนกว่า 2 ล้านคนได้สมหวัง จึงขอออกแรงในทางความคิดเสนออย่างจริงจังและตั้งใจจริง ดังนี้

กปปส. ควรตระหนักว่า การประกาศทวงอำนาจสูงสุดคืออำนาจอธิปไตยคืนเป็นของประชาชน ซึ่งโดยนัยยะมี กปปส. เป็นตัวแทนถืออำนาจนั้น เป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่สำคัญมาก ไม่เคยปรากฏมาก่อนในบ้านเรา เพราะมันหมายถึงการยอมให้มีการเปลี่ยนแปลงผู้ถือครองอำนาจในการจัดการสิทธิเสรีภาพในชีวิต ทรัพย์สิน ของแต่ละคน รวมทั้งทิศทางทั้งหมดของประเทศได้ จึงมีความจำเป็นที่ กปปส. ต้องตระหนักดังนี้

ก. การเร่งรัดให้คนกลุ่มอาชีพต่างๆ ยอมรับการตัดสินใจของ กปปส. โดยไวเกินไป ยิ่งทำให้คนลังเล การใช้เวลาให้คนส่วนใหญ่ได้ครุ่นคิด ตรិตรอง ทำความเข้าใจ และมีโอกาสได้โต้ถามพูดคุยกับ กปปส. กระบวนการเกิดนโยบายหรือการจัดตั้งสภาประชาวิวัฒน์เพื่อร่างรัฐธรรมนูญควรต้องเป็นการปรึกษาหารือเพื่อสร้างฉันทามติอย่างกว้างขวางจริงจัง จากนั้นอาจต้องผ่านประชามติและเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยจริงๆ โดยเร็วที่สุด เพื่อสร้างความเข้าใจกับประชาชน กปปส. ควรแสดง

1) การมีเจตจำนงการเมืองที่แน่วแน่ (Political Will) ที่จะบรรลุภารกิจที่ตัวเองประกาศไว้นั้นคือการแก้ไขการขยายตัวของการคอร์รัปชัน ซึ่งเป็นตัวจุดดิ่งทั้งภาคเศรษฐกิจ สังคม ความมั่นคงของชาติ ให้ล่มสลายตามไปด้วย ซึ่งจำเป็นต้องมีมาตรการกฎหมายที่เข้มงวด มีการสร้างหน่วยงานปราบคอร์รัปชันที่มีอำนาจสูง การปฏิรูประบบยุติธรรม เช่น ตำรวจ อัยการ ให้ทำงานสอดคล้องกัน พิสูจน์ลงโทษให้เห็นชัดเจน

2) ต้องมีคำประกาศอุดมการณ์การเมืองที่ชัดเจน ผู้ก่อกบฏตัวเอง ผู้ก่อกบฏสังคมที่จะเคารพสิทธิเสรีภาพของประชาชน สิทธิเสรีภาพของประชาคมและชุมชน ท้องถิ่น จริงจัง ต้องเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยที่แท้จริงโดยไว

3) ต้องมีอุดมการณ์เศรษฐกิจที่ชัดเจน ซึ่งควรเป็นเสรีนิยมที่เป็นธรรม ไม่ใช่เป็นประชานิยมเอียงซ้าย หรือชาตินิยมแบบอเมริกาใต้ ซึ่งนำความเสื่อมโทรมมาสู่เศรษฐกิจชาติอย่างชัดเจน

ขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างความเป็นธรรม อำนาจในการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากร ความมั่งคั่งที่กระจายอย่างยุติธรรมมากขึ้น

4) ควรเน้นเนื้อหาการกระจายอำนาจสู่ภูมิภาค เน้นการเคารพการตัดสินใจในการดูแลผลประโยชน์ของท้องถิ่น

5) เคารพภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเอาใจใส่เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

6) พัฒนาแลกเปลี่ยนระดับความรู้ของทุกภูมิภาคให้เท่าเทียมกัน ทั้งในด้านการศึกษา วิจัย การพัฒนา

7) ดังที่ได้ย้ำหลายหนว่า การปฏิวัติเพื่อสถาปนารัฐธรรมนูญที่มีการอ้าง “อำนาจประชาชน” หรือเจตจำนงของประชาชน โดยไม่เคยเป็นประชาธิปไตย 100% ทุกที แต่ก็ต้องให้สภาประชาวิวัฒน์หรืออื่นๆ มีลักษณะเป็นระบบตัวแทนที่กว้างขวางที่สุด

ข. กปปส. มีความสามารถในการโน้มน้าวใจ แจกแจงเหตุผลให้กับมวลชนจำนวนมากที่สุดเท่าที่เคยมีมา ซึ่งก็คือลักษณะของขบวนการต่อต้านคัดค้านรัฐบาล (protest movement) เป็นทุนหรือเป็นพลังทางการเมืองที่สำคัญ แต่แม้จะเพิ่มจำนวนผู้เข้าร่วมอีกก็ยังไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้

แต่การจะได้มาซึ่งอำนาจอภิปัตย์โดยเฉพาะการยอมรับจากประมุขประเทศ และการสนับสนุนถึงขั้นให้ข้าราชการทหาร ตำรวจ พลเรือน มารายงานตัว ยังต้องอาศัยการยอมรับ ความไว้วางใจในเจตจำนงทางการเมือง อุดมการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง บุคลิกท่วงทำนองประชาธิปไตย การเคารพซึ่งกันและกัน การอดทนต่อความแตกต่าง บุคคลเข้าร่วมหรือพร้อมจะเข้าร่วมที่มีคุณวุฒิ มีความสามารถด้านต่างๆ มาประกอบ ถ้าจะเปรียบเทียบก็คือ กปปส. และมวลมหาประชาชนเป็นเสมือนฐานราก ยังจำเป็นต้องมีส่วนอื่นๆ คือ เสา ฝา หลังคา รั้ว เพื่อประกอบเป็นโครงสร้างหน้าที่ที่สมบูรณ์

ถ้าใช้ศัพท์การเมืองก็คือการเมืองค์กรแนวร่วม (united front) ที่ประกอบด้วยบุคคลที่เสมือนเป็นทุนทางสังคม ทุนทางสัญลักษณ์ ทุนทางศรัทธา ความน่าเชื่อถือ

ความสามารถและมีประสบการณ์ ซึ่งที่จริง กปปส. สามารถที่จะแสวงหาทรัพยากรเหล่านี้ได้ไม่ยาก...”¹²³⁸

ธีรยุทธ บุญมี สรุปในตอนท้ายว่า “การต่อสู้ครั้งนี้อาจไม่บรรลุชัยชนะ หรือเราอาจผิดหวังกับผลงานของผู้ที่จะทำงานให้กับประชาชนในอนาคต แต่ที่สำคัญที่สุดคือได้เกิดประสบการณ์การใช้สิทธิอำนาจของประชาชน พลัทธิที่แท้จริงของภาคประชาชน อำนาจต่อรองกับอำนาจการเมืองอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก ซึ่งคุ้มค่าแก่ความเหนื่อยยากทั้งปวงอยู่แล้ว และถ้ารักษาลัทธินี้ได้เราก็อาจได้แนวร่วมของขบวนการตรวจสอบภาคการเมืองต่อต้านคอร์รัปชันที่เข้มแข็งของประเทศในอนาคตได้”¹²³⁹

อีก 1 เดือนต่อมา คือในเดือนมกราคม พ.ศ.2557 ธีรยุทธ บุญมี กล่าวว่า การต่อสู้ของ กปปส. ถูกต้องตามหลักการในระบอบประชาธิปไตย โดยมีลักษณะการต่อสู้ที่เรียกว่า “อารยะขัดขืน” และยึดหลัก “สันติวิธี” เช่นเดียวกับนักสันติวิธีที่มีชื่อเสียงระดับโลกซึ่งคนไทยรู้จักดี

“ปัญหาการเมืองทั้งหมด เช่น การประท้วง ขบถ ปฏิวัติ รัฐประหาร หรือเลือกตั้ง ล้วนเกี่ยวข้องกับอำนาจตัดสินใจสูงสุดของประชาชนทั้งสิ้น อารยะขัดขืนก็คือการที่สมาชิกประชาคมบางส่วนไม่สามารถยอมรับนโยบายรัฐ จึงใช้อำนาจอธิปไตยของตนแข็งขึ้นโดยสงบ โดยสันติวิธี ไปจนถึงขั้นการไม่ยอมรับข้อตกลงกับเสียงส่วนใหญ่ ซึ่งมวลมหาประชาชนกำลังอ้างการทวงคืนอำนาจอธิปไตยอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งก็คือการปฏิวัติโดยสันติหรือ “สันติปฏิวัติ” ซึ่งถ้าเขาพ่ายแพ้ อาจทำให้เขาเสียสิทธิด้านต่างๆ ของการเป็นพลเมืองตามรัฐธรรมนูญ กลายเป็นชีวิตเปล่าๆ ที่รัฐหรือเสียงส่วนใหญ่จะจำคุกลงโทษประหารชีวิตก็ได้ แต่พวกเขาก็ยอมเพื่อประกาศความคิด การต่อสู้ และแบบวิถีชีวิตที่ดีงามที่พวกเขาเชื่อมั่น ดังคำปราศรัยของ เนลสัน แมนเดลา ปราศรัยต่อหน้า

¹²³⁸ ธีรยุทธ บุญมี, (10 ธันวาคม 2556), “การปฏิวัติคนหวัด” มองเชื่อมโยงกับปัญหอนาครดการเมืองไทย. บทความเผยแพร่ใน สำนักข่าวอิศรา. ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.isranews.org/isranews-article/item/25781-%E0%B8%B5ui.html>

¹²³⁹ เรื่องเดียวกัน (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

ศาลสูง “ผมพร้อมจะตาย” หรือคำปราศรัย *I have a dream* ของ มาร์ติน ลูเธอร์ คิง ในปี 1963”¹²⁴⁰

ธีรยุทธ บุญมี ประเมินว่า “มวลมหาประชาชนก็อาจไม่ได้รับชัยชนะแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาด” โดยอธิบายว่าเป็นเพราะเหตุผลสองประการ คือ

“ก. การปฏิรูปโครงสร้างที่เลวร้ายและวางรากฐานใหม่ให้ประเทศเป็นเรื่องยาก ใช้เวลา กลุ่มธุรกิจใหญ่และชนชั้นนำเมืองไทยรู้ดี พวกเขาไม่เชื่อว่าจะมีใครทำได้ จึงไม่เชื่อหรือศรัทธาพลังประชาชน

ข. มวลมหาประชาชนจะไม่ได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นนำทางเศรษฐกิจสังคมไทย เพราะคนเหล่านั้นไม่มีความกล้าพอจะเป็นผู้นำหรือริเริ่มการเปลี่ยนแปลงระดับปฏิรูปหรือปฏิวัติด้วยตัวเอง แต่ทุกครั้งจะรอให้ (1) ประชาชนลุกขึ้นสู้จนเกิดความรุนแรง (2) ทหารเข้ายึดอำนาจ (3) พระมหากษัตริย์ออกมาใช้อำนาจอภิปัตย์คลี่คลายสถานการณ์”¹²⁴¹

อย่างไรก็ตาม ธีรยุทธ บุญมี ก็แสดงความชื่นชมว่า “มวลมหาประชาชนประสบความสำเร็จเกินคาดจาก 3 ปัจจัยคือ (1) พลังทางความคิดที่กินใจคนไทย ที่จะขุดรากเหง้าการคอร์รัปชัน การใช้อำนาจบาตรใหญ่ของเพื่อไทย (2) มวลชนจำนวนมากที่สุดเป็นประวัติศาสตร์ที่ออกมาสนับสนุน (3) แนวทางสันติวิธี เป็นพลังทางศีลธรรมคุณธรรมที่สำคัญที่สุด”¹²⁴² เป็นการเน้นถึงพลังของ กปปส. ภายใต้ระบบคุณค่าแบบไทยที่ “กินใจ” ชนชั้นกลางไทยโดยทั่วไป นั่นก็คือการต่อต้านการใช้อำนาจของผู้นำในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว ขณะเดียวกันก็ให้คุณค่าแก่ “สันติวิธี” โดยเน้นว่าเป็นพลังทางศีลธรรมคุณธรรม ซึ่งการให้ความสำคัญแก่ “ศีลธรรมคุณธรรม” เป็นมรดกวัฒนธรรมทางความคิดที่ตกทอดมานานหลายทศวรรษ จนกระทั่งกลายเป็น “วิถีคิด” ของชนชั้นกลางในการอธิบายเรื่องต่างๆ ตลอดมา (เป็น ต้นว่าการอธิบายปัญหาสังคมทั้งหลาย

¹²⁴⁰ ธีรยุทธ บุญมี, (15 มกราคม 2557), *สุดท้ายของระบอบทักษิณสร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย ?* บทความเผยแพร่ใน ไทยพับลิก้า, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://thaipublica.org/wp-content/uploads/2014/01/>

¹²⁴¹ เรื่องเดียวกัน.

¹²⁴² เรื่องเดียวกัน.

จากมิติทางศีลธรรมของบุคคล เช่น ความเห็นแก่ตัวทำให้เกิดปัญหาครอบครัว ปัญหาครอบครัวแตกแยก ปัญหาข้อสิทธิขายเสียงซึ่งทำให้ประชาธิปไตยอ่อนแอ ปัญหาตัดไม้ทำลายป่าและปัญหาน้ำท่วม ฯลฯ) ความชื่นชมของธีรยุทธ บุญมี ต่อ “มวลมหาประชาชน” จึงเสริมสร้างกำลังใจและพลังในการเคลื่อนไหวให้แก่ กปปส. เป็นอย่างดี

สมบัติ อารังธัญวงศ์

สมบัติ อารังธัญวงศ์ ต่อด้าน “ระบอบทักษิณ” เหมือนกับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” คนอื่นๆ แต่ในช่วงที่ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” (พธม.) เคลื่อนไหวนั้น สมบัติ อารังธัญวงศ์ ไม่ได้มีบทบาทในการสนับสนุนอย่างเปิดเผย ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะในช่วงเวลาดังกล่าว สมบัติ อารังธัญวงศ์ ต้องการที่จะได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งอธิการบดีสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ซึ่งปรากฏว่าใน พ.ศ.2550 สมบัติ อารังธัญวงศ์ ก็ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอธิการบดี จนกระทั่งในช่วงปลายปี พ.ศ.2556 เมื่อ “คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (กปปส.) ออกมาเคลื่อนไหวเพื่อโค่นล้ม “ระบอบทักษิณ” สมบัติ อารังธัญวงศ์ จึงได้เข้าร่วมอย่างเต็มที่ ทั้งนี้โดยต่อด้านการเคลื่อนไหวของ “คนเสื้อแดง” เนื่องจากมีความเห็นว่า “คนเสื้อแดง” ไม่ได้ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย แต่คนเหล่านี้ออกมาเคลื่อนไหวสนับสนุน ทษ. ด้วยเหตุผลต่างๆ กันไป ซึ่งสมบัติ อารังธัญวงศ์ ได้แบ่ง “คนเสื้อแดง” ออกเป็น 3 กลุ่มด้วยกัน ดังนี้

“กลุ่มเสื้อแดงที่สนับสนุนคุณทษ.อย่างจริงจังนั้นมีอยู่ 3 กลุ่มคือ 1.กลุ่มที่ไม่เอาสถาบันกษัตริย์ เช่น กลุ่มที่เคยเข้าป่าในยุค 14 ตุลาฯบางคน คนที่ฝังหัวว่าระบอบกษัตริย์ไม่ดี กลุ่มนี้สนับสนุนคุณทษ.เพราะคิดว่าทษ.จะช่วยเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ 2.คนที่ได้ประโยชน์จาก (ทษ.) กลุ่มนี้ถึงจะรู้ว่าทษ.ทุจริตและทำให้บ้านเมืองเสียหายแต่เขาก็ก็นับสนับสนุนเพราะตัวเองได้ประโยชน์ และ 3.กลุ่มที่รักจนหลง กลุ่มนี้รักและเชื่อว่าทษ.เป็นคนดีโดยไม่ยอมรับฟังข้อมูลอะไรเลย ซึ่ง 2 กลุ่มแรกเนี่ยเมื่อไรที่ทษ.หมดประโยชน์เขาก็จะเลิกสนับสนุน และการสนับสนุนก็ไม่ใช่ว่าแบบยอมตายถวายชีวิต ส่วนกลุ่มที่ 3 แม้จะรักแบบยอมทุ่มเทแต่ก็ไม่มีศักยภาพ ดังนั้นผมเชื่อว่าถ้าสังคมไม่เอาด้วยคนพวกนี้ก็จะทำอะไรไม่ได้ การเคลื่อนไหวก็จะเป็นแบบกระหอบกระแหม่ม ชุมชุมไฮปาร์กไปวันๆ ไม่มีผลอะไร และไม่กล้าทำอะไรรุนแรง เพราะถ้าแรงปฏิกิริยาจะถูกสังคม

ต่อต้าน ส่วนกลุ่มกองกำลังใดๆ ที่ใช้อาวุธสร้างความรุนแรงก็เป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะเข้ามาจัดการอย่างเด็ดขาด ถ้ารัฐบาลทำไม่ได้รัฐบาลก็อยู่ไม่ได้เหมือนกัน”¹²⁴³

ในวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ.2556 สมบัติ อารังธัญวงศ์ เข้าร่วมกับ กปปส. โดยได้ยืนยันว่า “ระบอบทษ.” ที่ กปปส. กำลังเคลื่อนไหวโค่นล้มเวลานี้มีอยู่จริง และเป็นอันตรายต่อประเทศอย่างยิ่ง”¹²⁴⁴ และยังแสดงให้เห็นว่าข้อเรียกร้องต่างๆ ของ กปปส. นั้น ประชาชนเห็นด้วยทุกประการ มีแต่เพียงเรื่อง “สภาพประชาชน” เท่านั้นที่ยังขาดความชัดเจน ดังความว่า

“เรื่องการกระจายอำนาจ วันนี้คนก็เห็นว่ามันควรต้องมีการกระจายอำนาจ ให้มีการเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดกันแล้ว เพราะแต่งตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดก็มีการซื้อตำแหน่งกันแล้วก็ไม่มีใครสนใจจะพัฒนาจังหวัด เราดูระบบการแต่งตั้งผู้ว่า มีมาที่สิบปีแล้ว ก็เห็นว่าใครไปใครมาก็มีแต่เรื่องหาประโยชน์ แต่ถามว่าไปอยู่ที่จังหวัดแล้วทำให้จังหวัดพัฒนามากขึ้นแค่ไหน ความยากจนก็ยังมันคงอยู่ตลอด

หรืออย่างเรื่องการปฏิรูปตำรวจ ก็มีคนพูดกันอยู่เยอะ วันนี้สภาพก็เหมือนเป็นรัฐตำรวจ มันก็ต้องเอาระบบตำรวจแบบที่สากลเขาใช้กันแล้ว

ส่วนสภาพประชาชน ฟังจากที่สุเทพพูดมันยังไม่ชัดว่าในความหมายของการมีสภาพประชาชน แล้วจะได้มาได้อย่างไรโดยเฉพาะในช่วงเปลี่ยนผ่าน คือมันจะมี 2 ช่วง คือช่วงแรกที่มีการกำหนดระบบใหม่เรียบร้อยแล้ว ก็ไม่มีปัญหา ก็เดินหน้าตามระบบใหม่ได้ แต่ช่วงการเปลี่ยนผ่านหน้าตาที่เขาเสนอมา หน้าตาจะเป็นอย่างไร หน้าตาของระบบที่จะนำมาใช้ คนก็ยังไม่รู้”¹²⁴⁵

สมบัติ อารังธัญวงศ์ แสดงให้เห็นว่าการชุมนุมของ กปปส. และการเข้าร่วมกับ กปปส. มีความชอบธรรม มิใช่เป็น “กบฏ” ตามที่ฝ่ายรัฐบาลกล่าวหา โดยให้เหตุผลว่า

¹²⁴³ ASTV ผู้จัดการออนไลน์, (8 กุมภาพันธ์ 2553), “สมบัติ อารังธัญวงศ์” วิเคราะห์การเมืองไทยในกระแส “ตื่น ปฏิวัติ-แก้ รธน.” ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID=9530000017813>

¹²⁴⁴ ไทยโพสต์, (1 ธันวาคม 2556), โค่นระบอบทษ. อย่าให้เสียของ, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.thaipost.net/tabloid/011213/82817>

¹²⁴⁵ เรื่องเดียวกัน.

“การชุมนุมของมวลมหาประชาชนนั้นก้านันประกาศย้ำอยู่เสมอว่าต้องยึดมั่นในความสงบ สันติ อหิงสา ไม่ใช้อาวุธ ไม่ใช้ความรุนแรง แม้กระทั่งการด่าใครจะใช้อาวุธขอให้กลับบ้าน เพราะการชุมนุมของมวลมหาประชาชนเป็นการชุมนุมของพลเมืองดี พวกที่ใช้ความรุนแรงมีแต่พวกรัฐบาล และสมุนรัฐบาลเท่านั้นที่ใช้อาวุธสงครามทำร้ายมวลมหาประชาชนให้เสียชีวิตและบาดเจ็บจำนวนมาก ส่วนตัวผมที่ถูกต้องกล่าวหาเท่าที่ทบทวนได้ขณะนี้ที่ว่าเป็นหลักคือการปราศรัยบนเวทีเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองแก่ประชาชนผู้ร่วมชุมนุม และร่วมประชุมให้ความเห็นทางวิชาการแก่ก้านัน...”¹²⁴⁶

เรื่องที่สุเทพ เทือกสุบรรณ ผู้นำของ กปปส. ประกาศบนเวทีปราศรัยนั้น สมบัติ อารังธัญวงศ์ กล่าวว่ามิใช่ทัศนคติส่วนตัวของคนๆ เดียว แต่ประชาชนก็รู้สึกเช่นเดียวกัน

“โดยปกติเรื่องของการเปลี่ยนแปลงประเทศกรณีเฉพาะมีสถานการณ์วิกฤตเกิดขึ้น จะมีการขอความเห็นจากประชาชนว่าประชาชนต้องการอะไร และเห็นพ้องที่จะให้ทำอะไรกับระบบที่เป็นอยู่ จะเป็นสัญญาประชาคมที่เป็นข้อตกลงร่วมกัน

ดังนั้น สิ่งที่นายสุเทพประกาศนั้น ไม่ได้ประกาศแบบคิดเอง แต่เป็นเรื่องที่ประชาชนอึดอัดคับข้องใจอยู่แล้ว โดยเฉพาะประเด็นการซื้อสิทธิขายเสียง ที่ทำให้เกิดธุรกิจการเมือง เกิดสภาพาสฯ เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ เพราะรับใช้แค่ผลประโยชน์ของคนคนเดียว อีกทั้งการทุจริตคอร์รัปชัน...

ดูมาเลเซีย ทำไมก้าวหน้าไปไกลกว่าเรา...เพราะการเมืองไทยมีการทุจริตคอร์รัปชันเสียมาก

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือแอร์พอร์ตลิงก์ เป็นโครงการลงทุน 3 หมื่นล้านบาท แต่ขาดทุนไปสูงถึง 1 หมื่นล้านบาท...หรือจำนำข้าวที่ขาดทุนขนาดหลายแสนล้าน...เงินที่ขาดทุนไม่ได้ตกอยู่กับเกษตรกร แต่ตกอยู่ในกระบวนการทุจริต เรียกได้ว่าเป็นการหากินกับความยากจน

¹²⁴⁶ สมบัติ อารังธัญวงศ์, (18 พฤษภาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/762117800495880>

สิ่งที่นายสุเทพพูดในวันนี้มันจึงเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับความรู้สึกของประชาชนที่อดอัดมานาน

สิ่งที่อยากให้มองวันนี้คือนายสุเทพกำลังเคลื่อนไหวเพื่อประชาชนอย่างเสียสละ ขณะที่ประชาชนที่มาเข้าร่วมชุมนุมโค่นระบอบทษ...ก็มาเพราะต้องการให้เกิดการเมืองแบบใหม่ขึ้นมา

ทั้งหมดที่เกิดขึ้นไม่ใช่เรื่องสนุก แต่เป็นพลังบริสุทธิ์ที่ต้องการเห็นประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี!”¹²⁴⁷

สมบัติ อารังญวงศ์ กล่าวว่า “**สุเทพผู้เสียสละ-สู้แบบมหาตมะคานธี**” เพื่อให้คนทั่วไปยอมรับการกระทำที่ผิดกฎหมายของ กปปส. โดยสมบัติ อารังญวงศ์ ระบุว่า “...มหาตมะ คานธี ก็บอก มันต้องปฏิเสธกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม ไม่อย่างนั้นความเป็นธรรมมันจะปรากฏได้อย่างไร ถ้าเรายังยอมรับความไม่เป็นธรรมอยู่”¹²⁴⁸ พร้อมกับชี้แจงเหตุผลที่ กปปส. จำเป็นต้องละเมิดกฎหมาย ดังความว่า

“ขณะนี้หลายกลุ่มเริ่มต่อต้านนายสุเทพ และแกนนำ ที่เลือกใช้วิธีการไปยึดหน่วยราชการ ตรงนี้จึงเกิดคำถามว่า แล้วจะให้นายสุเทพทำอะไร จะชุมนุมที่ราชดำเนินอย่างสุภาพไปทุกวันๆ ในภาวะที่รัฐบาลไม่ได้รู้สึกผิด ไม่ได้รู้สึกอยากแก้ไขอะไรเลยกระนั้นหรือ

ผมบอกได้เลยไม่มีทางสำเร็จ ถ้าชุมนุมที่ราชดำเนินแบบสุภาพไปทุกวันๆ

ถ้าอยากให้การเมืองไทยเปลี่ยนแปลงมีแต่ภาคประชาชนต้องออกมาสนับสนุนนายสุเทพ

ฝากบอกคนที่กำลังต่อว่าว่าสิ่งที่คุณสุเทพทำผิดกฎหมาย ให้ไปดูมหาตมะคานธี ในการต่อสู้ด้วยหลักอหิงสา ก็มีการประกาศปฏิเสธกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมเป็นปี เรียกว่าเหตุการณ์ The Salt March เพราะว่ากฎหมายไม่เป็นธรรม นี่ก็คือการต่อสู้แบบอหิงสาเหมือนกัน

¹²⁴⁷ ASTV ผู้จัดการออนไลน์, (27 พฤศจิกายน 2556), เขาชื่อ “มหาตมะคานธี” ประเทศไทย “ปูแดง” อย่าคิดจับ “สุเทพ” มวลชนลุกฮือ!, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID=9560000147400>

¹²⁴⁸ ไทยโพสต์, (1 ธันวาคม 2556), โค่นระบอบทษ. อย่าให้เสียของ, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.thaipost.net/tabloid/011213/82817>

ตรงนี้จะยิ่งอยากถามกลับกลุ่มที่โจมตีนายสุเทพว่าไม่หึงสาตรงไหน แล้วจะให้มารวมตัวกัน
 อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ตกดีก็กลับบ้าน พรุ่งนี้มาใหม่ ทำอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ รัฐบาลจะฟัง
 เมื่อไร

ดังนั้น กลวิธีที่นายสุเทพและแกนนำ เคลื่อนพลยึดหน่วยราชการจึงเป็นยุทธศาสตร์ที่
 ถูกต้องและเหมาะสมตามหลักการต่อสู้แบบอหิงสาเช่นกัน!”¹²⁴⁹

เท่าที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” สนับสนุนการ
 เคลื่อนไหวของ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” และ/หรือ กปปส. เพื่อโค่นล้ม “ระบอบ
 ทักษิณ” มีการสร้างความชอบธรรมให้แก่การเคลื่อนไหวและการดึงดูดให้คนจำนวนมากเข้า
 มาร่วมเคลื่อนไหว ซึ่งวิธีการสำคัญก็คือการทำให้คนกลัว “ระบอบทักษิณ” นอกจากจะกล่าวถึง
 วิกฤตร้ายแรงต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีการใช้ความหมายของเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับ
 การเมืองและอุดมการณ์ราชาชาตินิยมเป็นเครื่องมือ และการทำให้เห็นว่าไม่มีวิธีการอื่นๆ ที่ใช้
 ได้ผลในการแก้ปัญหาวิกฤตที่เกิดขึ้น จำเป็นต้องใช้การเมืองนอกระบบรัฐสภา

**การผลิตซ้ำและการปรับเปลี่ยนความหมาย “ระบอบประชาธิปไตยอันมี
 พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”**

“นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ล้วนแต่เน้นความสำคัญของพระมหากษัตริย์ใน
 ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีความเห็นว่า
 นักการเมืองและพรรคการเมืองเลว ไร้สมรรถภาพ และระบอบประชาธิปไตยของไทยมีจุดอ่อนมาก
 อย่างไรก็ตาม **สถาบันพระมหากษัตริย์ควรมีบทบาทอย่างไรในระบอบประชาธิปไตยของ
 ไทย เป็นประเด็นที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” เสนอความคิดเห็นที่มี
 รายละเอียดและจุดเน้นแตกต่างกันอยู่ไม่น้อย**

¹²⁴⁹ ASTV ผู้จัดการออนไลน์, (27 พฤศจิกายน 2556), เขาคือ “มหาตมะคานธี” ประเทศไทย “ปูแดง” อย่า
 คิดจับ “สุเทพ” มวลชนลุกฮือ!, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก [http://www.manager.co.th/
 Home/ViewNews.aspx?NewsID=9560000147400](http://www.manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID=9560000147400)

เมื่อมาถึงช่วงเวลาที่เกิดสถานการณ์วิกฤตการเมือง (ระหว่าง พ.ศ. 2548-2557) นักวิชาการหลายคนที่สนับสนุน “คนเสื้อเหลือง” ก็ได้นำอุดมการณ์นี้มาเป็นฐานในการต่อสู้ทางการเมือง โดยมีการปรับเปลี่ยนความหมายอย่างน่าสนใจ เพื่อจะเข้าใจการสร้างความหมายของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ที่เสนอโดย “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” จำเป็นต้องพิจารณาว่านักวิชาการเหล่านี้มีทัศนะอย่างไรต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบบการเมืองไทยเสียก่อน

ในช่วง พ.ศ.2549 เมื่อสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองสูงขึ้น นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ มีบทบาทสำคัญในการสร้างความหมายแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในฐานะ “**พระผู้ปกเกล้าประชาธิปไตย**”¹²⁵⁰ และสร้างความหมายที่ชัดเจนของ “**ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข**” ที่เป็นวาทกรรมซึ่งมีอิทธิพลสูงมากต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “คนเสื้อเหลือง” เพราะได้แสดงให้เห็นว่า เมื่อเกิดวิกฤตทางการเมืองพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณอย่างยิ่งในการทำให้วิกฤตการเมืองทุกครั้งคลี่คลายไปในทางที่ดี จนอาจกล่าวได้ว่าในท่ามกลางสถานการณ์ความขัดแย้ง ผู้ที่แสดงให้เห็นอุดมการณ์หรือแนวคิด “**ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข**” อย่างเป็นระบบและละเอียดชัดเจนที่สุดคือ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ โดยหนังสือเรื่อง **พระผู้ทรงปกเกล้าประชาธิปไตย : 60 ปี สิริราชสมบัติกับการเมืองการปกครองไทย**

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ เสนอว่าแนวความคิดประชาธิปไตย เมื่อได้กระจายแพร่หลายออกไปในสังคมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนอกสังคมตะวันตก ก็มีความจำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะผสมผสานกับโครงสร้างอำนาจ สถาบันทางสังคมการเมือง รวมถึงวัฒนธรรมความเชื่อที่ดำรงอยู่ในสังคมนั้นๆ เช่น เมื่อแพร่มายังสังคมที่นับถือพุทธศาสนาแนวความคิดประชาธิปไตยก็จำเป็นต้องผสมผสานกับความเชื่อแบบพุทธ เพราะทุกสังคมมิได้มีโครงสร้างอำนาจ ความคิดความเชื่อที่เหมือนกัน โดยเฉพาะอุปนิสัยใจคอและวิถีชีวิตของประชาชนที่ไม่ได้เหมือนสังคมตะวันตก ดังนั้น การที่สังคมเหล่านั้นยอมรับและปรับเอาแนวความคิดประชาธิปไตยมาใช้เป็นหลักการใน

¹²⁵⁰ โปรดดู นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, **พระผู้ทรงปกเกล้าฯ ประชาธิปไตย : ๖๐ ปี สิริราชสมบัติกับการเมืองการปกครองไทย**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549).

การปกครองประเทศแล้ว ย่อมยอมรับได้เฉพาะรูปแบบและรับในบางแง่มุม โดยที่เนื้อหาและกระบวนการปฏิบัติบางประการไม่สามารถรับถ่ายโอนมาได้ อันเนื่องมาจากความไม่พร้อมของประชาชนหรือไม่ได้มีการปฏิวัติทางภูมิปัญญาในบางเรื่องเป็นพื้นฐานมาก่อน¹²⁵¹

เมื่อประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยนับจาก พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ก็มีการปรับสภาพของแนวความคิดประชาธิปไตยให้ผสมกลมกลืนกับโครงสร้างอำนาจ วิถีชีวิต สถาบันการเมืองและการปฏิบัติการทางการเมืองที่เป็นจริงของประชาชนชาวไทย ซึ่งนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ พิจารณาว่า ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยมาเป็นลำดับ โดยแบ่งออกเป็น 4 ช่วงเวลา ได้แก่ “สมัยระบอบกึ่งประชาธิปไตย”(พ.ศ. 2475-2500) “สมัยระบอบประชาธิปไตยแบบไทย”(พ.ศ. 2501-2506) “สมัยระบอบประชาธิปไตยแบบแบ่งปันอำนาจ”(พ.ศ. 2516-2544) และ “สมัยระบอบประชาธิปไตยของรัฐบาลพรรคเดียว”(พ.ศ. 2544-2549) แสดงให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างกลุ่มคนและระหว่างสถาบันทางสังคมการเมืองต่างๆ ซึ่งมีการปรับดุลยภาพทางอำนาจไปเป็นระยะๆ อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยมีสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ดำรงอยู่ทั้งในฐานะที่เป็นองค์พระประมุขของรัฐ รวมทั้งพระองค์ยังทรงเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของประชาชนในชาติตลอดระยะเวลาที่มีความผันผวนและมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ดังนั้นประเทศไทยจึงไม่ได้มีปัญหาในเรื่ององค์พระประมุขของรัฐเลย เราจึงสามารถกล่าวได้ว่า ประเทศและประชาชนชาวไทยได้ตัดสินใจแล้วว่าที่จะปกครองประเทศในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนได้เป็นระยะๆ โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์พระประมุข โดยถือเป็นหลักการที่มีความเด็ดขาดและเป็นนิรันดร์¹²⁵²

ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช จึงเปรียบเสมือน ผู้ทรงปกเกล้า (Reign) ประเทศและพสกนิกรของพระองค์ ทั้งนี้ พระองค์ไม่ได้ทรงทำการปกครอง (Rule) โดยการใช้อำนาจ หรือตัดสินใจให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถูกหรือผิด หรือว่าได้ประโยชน์เสียประโยชน์ สถานะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยไทย

¹²⁵¹ เรื่องเดียวกัน, น. 3.

¹²⁵² เรื่องเดียวกัน, น. 4-5.

จึงมีความพิเศษและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะว่าพระบารมีของพระองค์ทรงทำให้บ้านเมืองมีความร่มเย็นและทรงทำให้ระบอบประชาธิปไตยของไทยมีวิวัฒนาการสืบเนื่องต่อมาด้วยวิถีของสังคมไทยเราเอง¹²⁵³

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ได้วิเคราะห์ อุดมการณ์ “ประชาธิปไตย” กับพระราชกรณียกิจทางการเมือง โดยแสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของพระองค์ในการคลี่คลายความขัดแย้งทางการเมืองสำคัญๆ เช่น ในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ความเคร่งเครียดของบรรยากาศทางการเมือง อันเนื่องมาจากการเดินขบวนเรียกร้อง “ประชาธิปไตย” ของนักศึกษาประชาชนที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง คลี่คลายลงอย่างรวดเร็วภายหลังจากที่จอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร และพันเอก ณรงค์ กิตติขจร ประกาศลาออกจากตำแหน่งและเดินทางออกนอกประเทศตามพระราชกระแสรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พร้อมทรงแต่งตั้ง นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ประธานองคมนตรีและอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยรัฐบาล “พระราชทาน” ชุดนี้มีหน้าที่ในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ภายในหกเดือนและจัดการเลือกตั้ง เพื่ออำนวยให้สถานการณ์เข้าสู่สภาวะเรียบร้อย¹²⁵⁴

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ วิเคราะห์ว่าพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในการจัดการปัญหาสุญญากาศทางการเมือง ยังคงดำเนินต่อไปภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา โดยตามมาตรา 6 แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2516 ได้บัญญัติให้การแต่งตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ดังนั้นในวันรัฐธรรมนูญ 10 ธันวาคม 2516 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมาชิกสภาแห่งชาติขึ้นจำนวน 2,347 คน ประกอบไปด้วยบุคคลจากสาขาอาชีพต่างๆ ทั่วประเทศ หลังจากนั้นจึงให้สมาชิกแห่งชาติร่วมประชุมคัดเลือกบุคคลที่มีความเหมาะสมเพื่อดำรงตำแหน่งสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติต่อไป การประชุมสมาชิก

¹²⁵³ เรื่องเดียวกัน, น. 6.

¹²⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 151.

แห่งชาติเริ่มขึ้นครั้งแรกเมื่อวันที่ 18 ธันวาคม โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จพระราชดำเนินมาเปิดการประชุมด้วยพระองค์เอง¹²⁵⁵

ภายหลังจากการลงคะแนนเสียง ผลปรากฏว่าได้สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติจำนวน 299 คน โดยมี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ดำรงตำแหน่งประธานสภาฯ และในการเปิดประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชดำรัสเปิดประชุม โดยมีใจความตอนหนึ่งว่า “สภานิติบัญญัติแห่งชาติชุดนี้ ถึงแม้ว่าโดยนิตินัยจะเป็นสภาที่แต่งตั้ง แต่ก็ได้แต่งตั้งมาจากบุคคลที่สมาชิกรัฐสภาแห่งชาติได้คัดเลือกแล้วว่าเป็นผู้ที่สมควรจะเป็นสมาชิกได้ ข้าพเจ้ามีความพอใจมากที่ได้เห็นว่าผลการคัดเลือกนั้น ได้ทำให้สภามีสมาชิกที่มาจากหลากหลายกลุ่ม หลายอาชีพ ซึ่งตามปกติอยู่ห่างไกลกัน แต่ได้มาประชุมร่วมกันในสภานิติบัญญัติแห่งนี้ เพื่อแลกเปลี่ยนและรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน และร่วมกันตัดสินใจในทางที่จะเป็นประโยชน์ต่อบ้านเมืองที่รักของเราต่อไปตามเจตนารมณ์แห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย ข้าพเจ้ามีความหวังว่าท่านทั้งหลายจะได้ร่วมกันรักษาเจตนารมณ์นี้ไว้ ให้เป็นรากฐานแห่งการปกครอง ซึ่งประชาชนของข้าพเจ้าจะได้เข้ามามีส่วนมีเสียงโดยสมบูรณ์ในเวลาข้างหน้า.....”¹²⁵⁶

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ กล่าวว่า จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าในช่วงจังหวะสุญญากาศทางอำนาจนี้เอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชดำริในการอำนวยความสะดวกเป็น “ประชาธิปไตย” ให้กับประชาชน ส่งผลให้เกิดภาพลักษณ์ “พลังบริสุทธิ์” ของสถาบันพระมหากษัตริย์ อันจะกลายเป็นศูนย์กลางอำนาจสูงสุดของสังคมการเมืองไทยและเป็นแหล่งพึ่งพิงทางการเมืองที่สำคัญที่สุดของกลุ่มการเมืองต่างๆ ในเวลาต่อมา ดังจะสะท้อนให้เห็นได้จากเหตุการณ์ทางการเมือง นับจากทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา¹²⁵⁷

¹²⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 152.

¹²⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 152-153.

¹²⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 153.

การเป็นแหล่งอ้างอิงความชอบธรรมทางการเมืองของสถาบันพระมหากษัตริย์ยังสะท้อนให้เห็นได้จากคำบอกเล่าของของพลเรือเอกสจ๊วต ชลออยู่ ว่าได้มีโอกาสเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และได้กราบบังคมทูลเรื่องสถานการณ์บ้านเมือง และได้กราบทูลว่าถ้าทางทหารยึดอำนาจการปกครองได้แล้วก็ประสงค์จะให้รัฐบาลพลเรือนเข้ามาบริหารประเทศต่อ และได้ขอพระราชทานความเห็นเกี่ยวกับผู้ที่สมควรดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีภายหลังจากรัฐประหาร โดยพลเรือเอกสจ๊วตได้เสนอชื่อบุคคลประมาณ 15 รายชื่อ แต่ทรงไม่สนับสนุนใครเป็นพิเศษ แต่ก่อนที่พลเรือเอกสจ๊วต ชลออยู่ จะกลับออกมา ทรงรับสั่งว่า “... จะทำอะไรลงไปควรปรึกษานักกฎหมาย คือ คุณธานินทร์ กรัยวิเชียร ผู้พิพากษาศาลฎีกาเสียด้วย...” ซึ่งต่อมานายธานินทร์ กรัยวิเชียร ก็ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี¹²⁵⁸

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ แสดงความเห็นว่พระราชกรณียกิจทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มีผลต่อความมั่นคงของชาติ กล่าวคือ ทรงสนับสนุนแนวนโยบายของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในการพัฒนาชนบท แต่เมื่อรัฐบาลของพลเอกถนอม กิตติขจร เลือกใช้มาตรการทางการเมืองในการป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรง ด้วยการประสานงานทั้งพลเรือน ตำรวจและทหาร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชดำริในการใช้วิธีการที่แตกต่างจากรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ด้วยการเสด็จพระราชดำเนินไปยังหัวเมืองต่างๆ เพื่อให้ทราบถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริง รวมทั้งเป็นขวัญกำลังใจให้กับราษฎรที่อยู่ห่างไกล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ยังทรงจัดทำโครงการหลวง ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อสร้างความอยู่ดีกินดีให้กับราษฎรในพื้นที่ห่างไกล ซึ่งเป็นพื้นที่เสี่ยงต่อการแย่งชิงมรดกของพรรคคอมมิวนิสต์ ด้วยการส่งเสริมอาชีพ จัดสรรที่ดินทำกินให้แก่ชาวเขา เช่น การบุกเบิกพื้นที่การพัฒนাবริเวณศูนย์ห้วยตอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่ตั้งกองกำลังติดอาวุธของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย¹²⁵⁹

นอกจากโครงการด้านการพัฒนาแล้ว พระองค์ยังทรงรับเอากิจการลูกเสือชาวบ้านซึ่งก่อตั้งขึ้นครั้งแรกเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2514 ไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ จนกิจการของ

¹²⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 154-155.

¹²⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 157-158.

ลูกเสือชาวบ้านก้าวหน้าขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยในปี พ.ศ. 2519 มีจำนวนลูกเสือชาวบ้านมากถึงหนึ่งล้านคน ซึ่งกลายเป็นกองกำลังสำคัญในการป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์ในเวลาต่อมา¹²⁶⁰

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ยังแสดงให้เห็นด้วยว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีความสำคัญในการสร้างเสถียรภาพทางการเมือง กล่าวคือ ท่ามกลางสถานการณ์ความขัดแย้งและการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีบทบาทหน้าที่ทุกฝ่ายให้การยอมรับและเชื่อถือ โดยเฉพาะผู้บัญชาการ 3 เหล่าทัพ ที่ปฏิเสธคำสั่งเข้าปราบปรามของนายกรัฐมนตรีนั่น ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดด้วย โดยประกาศว่าทั้ง 3 เหล่าทัพจะปฏิบัติตามพระราชโองการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เท่านั้น ในคำวันเดียวกัน เวลา 19.40 น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงมีพระกระแสรับสั่งทางวิทยุโทรทัศน์ถึงประชาชนเพื่อเตือนสติให้ทุกฝ่ายใช้สติร่วมกันแก้ปัญหา ความว่า “วันนี้เป็นวันมหาวิปโยค ที่น่าเศร้าสลดอย่างยิ่งในประวัติศาสตร์ชาติไทย... ขอให้ทุกฝ่ายจงระงับเหตุความรุนแรงด้วยการตั้งสติยับยั้ง เพื่อให้ชาติบ้านเมืองคืนสู่สภาพปกติโดยเร็วที่สุด...” ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีพระราชทาน ต่อมาทรงเรียกนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เข้าไปพบที่สวนจิตรลดาและทรงตรัสว่า “ให้เธอไประงับคว้นปั่นและคว้าวเล็ดให้เร็วที่สุด” และทรงมีพระราชดำรัสกับนายกรัฐมนตรีนใหม่ว่า “ให้สัญญากับประชาชนว่าจะจัดให้มีรัฐธรรมนูญถาวรภายใน 6 เดือน นับแต่วันนี้ และสัญญาจะจัดให้มีการเลือกตั้งโดยเร็ว”¹²⁶¹

สำหรับการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 นั้น นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงมีความเป็นผู้นำพระองค์ทรงเข้าใจวิกฤตทางการเมืองและทรงได้รับความเชื่อถือทางใจในหมู่ประชาชนตามหลักการ “ราชประชาสมาศัย” จึงทรงเข้ามามีบทบาททางการเมืองโดยตรงในการจัดตั้งรัฐบาลและสมัชชาแห่งชาติ อีกทั้งยังพระราชทานคำแนะนำเรื่องการสรรหาตัวบุคคลและพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ใช้สถานที่ในสวนจิตรลดาในการดำเนินการ จนกระทั่งมีคณะรัฐมนตรีครบทุก

¹²⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 158-159.

¹²⁶¹ เรื่องเดียวกัน, น. 163-164.

ตำแหน่ง จึงย้ายที่ทำการไปยังทำเนียบรัฐบาล อย่างไรก็ตาม สำหรับบทบาทของพระมหากษัตริย์กับการปกครองไทยนั้น พระองค์ได้สรุปบทบาทของพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้ทรงรักษาเสถียรภาพทางการเมืองว่า “จำไว้ว่าสถาบันจะลงไปเล่นการเมือง อย่างเต็มตัวได้ก็ต่อเมื่อเกิดสุญญากาศทางการเมืองจริงๆ อย่าง 14 ตุลาฯ แต่เมื่อได้ก้าวลงไปจัดการช่องว่างดังกล่าวหมดไปแล้ว สถาบันพระมหากษัตริย์จะต้องรีบก้าวกลับไปอยู่เหนือการเมืองอย่างเดิมเร็วที่สุด เพื่อที่จะได้พร้อมจะได้ลงมาช่วยได้อีก ถ้าหากเกิดสุญญากาศขึ้นมาอีก ทั้งนี้ หมายถึงส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วย”¹²⁶²

บทบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในฐานะผู้ทรงรักษาเสถียรภาพทางการเมืองท่ามกลางความขัดแย้งภายในกองทัพ ยังได้ปรากฏขึ้นในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2524 เมื่อพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีภายใต้ระบอบ “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” ได้ปรับคณะรัฐมนตรีและมีความแพร่ว่าจะมีการต่ออายุราชการพลเอกเปรมอีก 1 ปี ทำ ส่งผลให้กลุ่มทหาร “ยังเติร์ก” ก่อการรัฐประหารในวันที่ 1 เมษายน 2524 พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้เดินทางไปเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่สวนจิตรลดา และกราบบังคมทูลเชิญให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถและพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จไปยังค่ายสุรนารี กองทัพภาค 2 จังหวัดนครราชสีมา นับแต่นั้น กองบัญชาการร่วมรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติเพื่อต่อต้านรัฐประหารก็ได้เริ่มต้นขึ้น สถานการณ์ตึงเครียดอยู่ 3 วัน คณะผู้พยายามยึดอำนาจประสบความสำเร็จล้มเหลว หลังจากยุทธวิธิตหารนายกรัฐมนตรีนายพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้โปรดเกล้าฯ ให้พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นองคมนตรีและในเวลาต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นประธานองคมนตรีสืบมาจนถึงปัจจุบัน¹²⁶³

เมื่อเกิดการรัฐประหารในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 โดย “คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ”(ร.ส.ช) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช โปรดเกล้าฯ ให้นายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี(2534-2535) และดำเนินการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2534 จนสามารถจัดการเลือกตั้งทั่วไป แต่จากการที่พลเอกสุจินดา คราประยูร เป็น

¹²⁶² เรื่องเดียวกัน, น. 164-165.

¹²⁶³ เรื่องเดียวกัน, น. 168-169.

นายกรัฐมนตรีได้ทำให้ประชาชนชุมนุมประท้วง จนนำไปสู่ความรุนแรง มีประชาชนจำนวนมากได้รับบาดเจ็บ เสียชีวิต และสูญหาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีบทบาทในการรักษาเสถียรภาพทางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง โดยโปรดฯ ให้พลเอกสุจินดา คราประยูร และพลตรีจำลอง ศรีเมือง เข้าเฝ้าฯ เพื่อรับพระราชทานพระบรมราโชวาท ทำให้พลเอกสุจินดา คราประยูร ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อพรรคสามัคคีธรรมได้เสนอชื่อ พลอากาศเอกสมบุญ ระหงส์ ประธานที่ปรึกษาพรรคชาติไทยเป็นนายกรัฐมนตรี ก็ยังมีกระแสต่อต้าน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายอานันท์ ปันยารชุน กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง โดยมีนายอาทิตย์ อุไรรัตน์ ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้กราบบังคมทูลและลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ¹²⁶⁴

จากบทบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในการแก้ไขขัดแย้งทางการเมืองไทยหลายครั้ง นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ สรุปว่า หากพิจารณาแนวความคิดการสร้างประชาธิปไตยที่มีความมั่นคง (Consolidation Democracy) จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีบทบาทในการสร้างเสถียรภาพทางการเมือง (Political stability) ตลอดมา¹²⁶⁵

นอกจากนี้ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ยังเน้นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงแก้ไขปัญหาทางการเมืองในปัจจุบัน คือในระหว่าง พ.ศ. 2548-2549 คู่ขัดแย้งต่างพยายามอ้างอิงสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อช่วงชิงความได้เปรียบและหวังผลในชัยชนะ จนนำมาซึ่งการยุบสภาและการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2549 ซึ่งนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ เห็นว่าเป็นการเลือกตั้งที่มีปัญหา ทั้งกระบวนการเลือกตั้ง การจัดการเลือกตั้ง และคะแนนเสียงของผู้ที่ชนะการเลือกตั้ง จนนำมาสู่ความขัดแย้งรุนแรง อันเนื่องมาจากการที่พรรคการเมืองฝ่ายค้าน 3 พรรคปฏิเสธไม่ส่งผู้สมัครลงรับเลือกตั้ง ปล่อยให้พรรคไทยรักไทยและพรรคเล็กลงเลือกตั้ง ผลปรากฏว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกตั้งไม่ครบ 500 คน คณะกรรมการการเลือกตั้งจึงจัดให้มีการ

¹²⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 170-172.

¹²⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 172-173.

เลือกตั้งถึง 3 รอบภายในเวลา 1 เดือน เพื่อให้ได้สมาชิกสภาผู้แทนให้ครบจำนวน โดยไม่สนใจว่าการเลือกตั้งจะเป็นไปด้วยความบริสุทธิ์และเที่ยงธรรมแค่ไหน¹²⁶⁶

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ เห็นว่าความขัดแย้งนี้ได้นำไปสู่วิกฤตการเมืองซึ่งไม่มีทีท่าว่าจะคลี่คลายลงได้ จนทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงพยายามหาทางออกด้วยวิธีพระราชทานแนวทางในการแก้ไขวิกฤตการเมืองให้ดำเนินไปในครรลองของระบอบประชาธิปไตย โดยที่พระองค์ทรงดำรงอยู่ในสถานะเป็นกลาง และที่สำคัญก็คือ ทรงระมัดระวังต่อบทบาทและพระราชสถานะของพระองค์ตามรัฐธรรมนูญภายใต้การปกครอง “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ในการจัดการกับความขัดแย้งทางการเมืองครั้งนี้ โดยพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่ตุลาการศาลปกครองสูงสุดและผู้พิพากษาประจำศาล สำนักงานศาลยุติธรรม ที่ได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเพื่อถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับตำแหน่งหน้าที่ โดยทรงเน้นให้เห็นว่าทั้งศาลปกครองและศาลยุติธรรม ต่างก็เป็นองค์กรที่ควรจะเข้ามาดูแลในเรื่องของกระบวนการเลือกตั้งให้เป็นไปในแนวทางที่ถูกต้องตามระบอบประชาธิปไตย ในการนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงใช้พระราชอำนาจสำรองในการ “ให้คำปรึกษา ให้กำลังใจ และตักเตือน” ในประเด็นหลัก 2 ประเด็นด้วยกัน คือ เรื่องการเลือกตั้งและกระบวนการเลือกตั้ง และเรื่องนายกรัฐมนตรีพระราชทานและรัฐบาลพระราชทาน ตามบทบัญญัติมาตรา 7 แห่งรัฐธรรมนูญ 2540¹²⁶⁷

ในประเด็นเรื่องการเลือกตั้งและกระบวนการเลือกตั้ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชดำริว่าเป็นหน้าที่ของศาลปกครองที่จะต้องเข้ามาพิจารณา ดังที่ทรงมีพระราชดำรัสว่า

“ก่อนหน้านี้ อาจมองหน้าที่ของศาลปกครองมีขอบข่ายไม่กว้างขวาง ความจริงกว้างขวาง แต่เวลานี้ถ้าจะให้พูด ศาลเองมีสิทธิที่จะพูดเกี่ยวกับการเลือกตั้ง โดยเฉพาะการเลือกตั้งที่ได้คะแนนไม่ถึงร้อยละ 20 เลือกตั้งอยู่คนเดียว ซึ่งมีความสำคัญ เพราะในที่สุดการเลือกตั้งไม่ครบ

¹²⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 216-217.

¹²⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 217.

จำนวน ไม่ทราบว่าจะเกี่ยวข้องกับท่านหรือเปล่า ความจริงน่าจะเกี่ยวข้อง เพราะถ้าไม่มีจำนวนผู้ได้รับเลือกตั้งพอ การปกครองแบบประชาธิปไตยก็ดำเนินไปไม่ได้... เลยขอร้องท่าน อย่าทอดทิ้งการปกครองแบบประชาธิปไตย การปกครองแบบที่จะทำให้บ้านเมืองดำเนินการไปได้....อีกข้อหนึ่ง ที่บอกว่ายุบสภาแล้วต้องมีการเลือกตั้งภายใน 30 วัน ถูกต้องหรือไม่ ไม่พูดถึง ไม่พูดกันเลย ถ้าไม่พูดก็ต้องแก้ไขว่าจะให้การเลือกตั้งนี้เป็นโมฆะหรืออะไร ซึ่งท่านมีสิทธิ์จะบอกว่าอะไรที่ควรไม่ได้บอกว่ารัฐบาลไม่ดี แต่เท่าที่ฟังดูมันเป็นไปไม่ได้ว่า การเลือกตั้งแบบประชาธิปไตย จะมีพรรคการเมืองคนเดียว มีคนสมัครเลือกตั้งคนเดียว มันไม่เป็นประชาธิปไตย”¹²⁶⁸

สำหรับเรื่องนายกรัฐมนตรีพระราชทานและรัฐบาลพระราชทาน ตามบทบัญญัติมาตรา 7 แห่งรัฐธรรมนูญ 2540 ซึ่งเป็นผลมาจากการเคลื่อนไหวของกลุ่ม “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” และพรรคประชาธิปัตย์ในการต่อต้านระบบการเมืองแบบพรรคเดียว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงมีพระราชดำริว่า “ขอยืนยันว่ามาตรา 7 ไม่ได้หมายถึงมอบอำนาจให้พระมหากษัตริย์มีอำนาจที่จะทำอะไรตามใจชอบ ไม่ใช่ มาตรา 7 พูดถึงการปกครองแบบมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ไม่ได้บอกว่าให้พระมหากษัตริย์ตัดสินใจได้ทุกอย่าง ถ้าทำเขาก็ต้องว่าพระมหากษัตริย์ทำเกินหน้าที่ซึ่งข้าพเจ้าไม่เคยขอ ไม่เคยทำเกินหน้าที่ ถ้าทำเกินหน้าที่ก็ไม่ใช่ประชาธิปไตย เขาอ้างถึงเมื่อครั้งก่อนนี้ เมื่อสมัยรัฐบาลของอาจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ตอนนั้นไม่ได้ทำเกินอำนาจของพระมหากษัตริย์ ตอนนั้นมีสภา ประธานสภา รองประธานสภา มีอยู่ แล้วรองประธานสภาก็ทำหน้าที่ แล้วมีนายกฯ ที่สนองพระบรมราชโองการได้ตามรัฐธรรมนูญในครั้งนั้น ไม่ได้หมายความว่าที่ทำครั้งนั้นผิดรัฐธรรมนูญ ไม่ใช่ ... แต่คราวนี้เขาจะให้ทำอะไรผิดรัฐธรรมนูญ ใครเป็นคนบอกก็ไม่ทราบ แต่ข้าพเจ้าเองรู้สึกผิด...”¹²⁶⁹

ในเรื่องเดียวกันนี้ พระองค์ยังได้พระราชทานพระราชดำริแก่ผู้พิพากษาประจำศาลสำนักงานศาลยุติธรรมอีกว่า “เมื่อก่อนมีศาลฎีกา ศาลอุทธรณ์ ศาลอาญา เดียวนี้มีศาลหลายอย่าง เมื่อมีก็ต้องให้ดำเนินการให้ ฉะนั้นขอให้ไปปรึกษากันกับศาลอื่นด้วย จะทำให้บ้านเมืองปกครองแบบประชาธิปไตยไปได้ อย่าไปคอยที่จะให้ขอนายกฯพระราชทาน เพราะขอนายกฯ

¹²⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 217-218.

¹²⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 218.

พระราชทานไม่ได้เป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย ข้าพเจ้ามีความเดือดร้อนมาก ที่อะอะอะไร ก็ขอพระราชทาน นายกษพระราชทาน ซึ่งไม่ใช่การปกครองแบบประชาธิปไตย ถ้าไปอ้างมาตรา 7 ของรัฐธรรมนูญ เป็นการอ้างที่ผิด อ้างไม่ได้ มาตรา 7 มีสองบรรทัด ว่าอะไรที่ไม่มีในรัฐธรรมนูญก็ให้ปฏิบัติตามประเพณี หรือตามที่เคยทำมา... เขาอยากได้นายกษพระราชทาน จะขอนายกษพระราชทาน ไม่ใช่เป็นเรื่องของการปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นการปกครองแบบ ขอโทษ พุดแบบมั่ว พุดแบบไม่มีเหตุผล...

...สำคัญอยู่ที่ท่านที่เป็นผู้พิพากษาศาลฎีกา มีสมองที่แจ่มใส ควรจะสามารถที่จะไปคิดวิธีที่จะปฏิบัติ คือ การปกครองต้องมีสภา สภาที่ครบถ้วน ถ้าไม่ครบถ้วนเขาก็ว่าไม่ได้... แต่อาจจะหาวิธีที่จะตั้งสภาที่ไม่ครบถ้วนแต่ทำงานได้ ก็รู้สึกว่าจะมั่วอย่างที่ว่า แต่ขอโทษอีกทีนะที่ใช้คำว่ามั่ว ไม่ถูก ไม่ทราบว่าใครจะทำมั่ว แต่ว่าการปกครองประเทศมั่วไม่ได้ ที่จะคิดอะไรแบบว่าทำปัดๆ ไปให้เสร็จๆ ไป ถ้าไม่ได้ เขาก็โยนให้พระมหากษัตริย์ทำ ซึ่งยิ่งร้ายกว่าทำมั่วอย่างอื่น พระมหากษัตริย์ไม่มีหน้าที่ที่จะไปมั่ว ก็เลยต้องของร้องฝ่ายศาลให้คิดให้ช่วยกันคิด... แล้วก็ขอยืนยันว่าไม่เคยสั่งการอะไรที่ไม่มีกฎหมายของบัญญัติในรัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายพระราชบัญญัติต่างๆ ทำถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ...มีคนอาจจะมาบอกว่า พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 ทำตามใจชอบ ไม่เคยทำอะไรตามใจชอบ ตั้งแต่เป็นมามีรัฐธรรมนูญหลายฉบับ แล้วก็ทำตามหลายปี ไม่เคยทำอะไรตามใจชอบ ถ้าทำไปตามใจชอบก็คงจะทำให้บ้านเมืองล่มจมไปนานแล้ว..."¹²⁷⁰

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ วิเคราะห์ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงระบุไว้อย่างชัดเจนว่า การเลือกตั้งเมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ.2549 นั้นไม่ใช่เรื่องของประชาธิปไตย เช่นเดียวกับการอ้างรัฐธรรมนูญมาตรา 7 ในการขอนายกรัฐมนตรีพระราชทาน ก็ถือเป็นการอ้างที่ผิดและไม่ใช่การปกครองแบบประชาธิปไตย พระราชดำรัสดังกล่าวได้ทำให้ทุกฝ่ายหยุดการเคลื่อนไหวและพร้อมที่จะร่วมมือกับองค์กรศาลทุกประการ สะท้อนให้เห็นถึงการหาทางออกและการแก้ไขวิกฤตทางการเมืองให้ดำเนินไปตามระบอบประชาธิปไตย โดยที่พระองค์ทรงดำรงอยู่ในสถานะไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด และทรงอยู่ภายใต้กรอบของพระราชสถานะและพระราชอำนาจของ

¹²⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 218-219.

พระมหากษัตริย์ ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่พระมหากษัตริย์จะทรงใช้อำนาจของปวงชนชาวไทยผ่านทางสถาบันศาล โดยที่ศาลได้มีคำพิพากษาให้การเลือกตั้งเป็นโมฆะ ซึ่งส่งผลให้กกต. และข้าราชการระดับสูงต้องถูกตัดสินว่ามีความผิดและถูกจำคุกถึง 3 คน¹²⁷¹

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ เห็นว่า จากกระแสการเรียกร้อง “พระราชอำนาจ” ของกลุ่มการเมืองต่างๆ จนนำไปสู่การน้อมรับกระแสพระราชดำรัสที่ทรงเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาทางการเมืองในช่วงปี พ.ศ.2548-2549 แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชอำนาจนำ ทรงวางแบบอย่างให้แก่บทบาทของพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ และความเป็นประมุขของรัฐ ทรงเป็นที่พึ่งของพสกนิกร เสมือนเสาหลักของความเป็นชาติและความเป็นประชาธิปไตยของบ้านเมือง¹²⁷²

นอกจากบทบาทในการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองแล้ว นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ยังเน้นบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในการแก้ไขปัญหาอื่นๆ เป็นต้นว่า ปัญหาทางสังคมและปัญหาต่างๆ ในภาคชนบท ที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากความมั่นคงทางการเมืองที่มีมากขึ้นพร้อมกับการเติบโตทางเศรษฐกิจ ทรงแก้ไขด้วยโครงการในพระราชดำริ โครงการหลวง และโครงการอื่นๆ รวมทั้งพระราชทานเงินส่วนพระองค์ สร้างโอกาสให้กับประชาชนที่ตกทุกข์ได้ยากในชนบทให้อยู่รอดในระบบเศรษฐกิจที่กำลังเจริญเติบโตและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โครงการจำนวนมากได้รับการพัฒนาและส่งเสริมทั่วทุกภูมิภาคโดยไม่มีเงื่อนไขความขัดแย้งด้านอุดมการณ์ทางการเมือง และได้สร้างความมั่นคงทางสังคมให้แก่ประเทศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีภาพลักษณ์ของกษัตริย์นักพัฒนา เพราะพระองค์ทรงเป็นผู้ทำงานอย่างหนักอย่างต่อเนื่อง ทรงอุทิศพระองค์เองให้แก่การพัฒนาที่เน้นความยั่งยืน และยังทรงเป็นผู้นำทางสังคมอย่างที่ไม่เคยมีพระมหากษัตริย์พระองค์ใดของไทยและของต่างประเทศเคยกระทำมาก่อนเลย¹²⁷³

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ กล่าวย่ำว่าวันเวลาผ่านไปตลอดการครองราชย์อันยาวนาน 60 ปี (นับถึงปีที่นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ เขียนหนังสือเล่มนี้) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลย

¹²⁷¹ เรื่องเดียวกัน, น. 220.

¹²⁷² เรื่องเดียวกัน, น. 221.

¹²⁷³ เรื่องเดียวกัน, น. 257.

เดช ได้ทรงสร้างคุณูปการอันยิ่งใหญ่หาที่สุดไม่ได้ต่อสังคม และประเทศชาติผ่านการพระราชทานพระราชดำรัส พระบรมราโชวาท พระราชจริยวัตร และพระราชกรณียกิจต่างๆ รวมทั้งพระองค์ได้ทรงแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ของสังคมการเมืองไทยให้ลุล่วงเป็นระยะๆ ในการนี้พระองค์ได้ทรงใช้พระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญและพระราชอำนาจตามประเพณีในการคลี่คลายและแก้ไขสถานการณ์และแก้ไขปัญหามหาการเมือง อันเป็นการตอกย้ำหลักการสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของไทย ว่าได้ดำรงอยู่อย่างมีความสำคัญทั้งต่อการดำรงไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ และการดำรงไว้ซึ่งความต่อเนื่องของระบบประชาธิปไตยของไทยควบคู่กันไปอย่างมั่นคงและเป็นนิรันดร์¹²⁷⁴

จะเห็นได้ว่า ข้อมูลต่างๆ ที่นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ นำมาใช้ และมโนทัศน์เรื่องพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงมีบทบาทสำคัญที่สุดในการแก้ไขวิกฤตทางการเมือง ตลอดจนโครงการในพระราชดำริต่างๆ ล้วนเป็นเรื่องที่นักวิชาการและ “คนเสื้อเหลือง” ทั่วไปรับรู้กันดีอยู่แล้วทั้งสิ้น แต่นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ได้นำมาเรียบเรียงเป็น “เรื่องเล่า” ที่เป็นระบบ และสรุปให้เห็นถึงความสำคัญและพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ในการสร้างเสถียรภาพให้แก่ระบบการเมืองไทย เป็นการสร้างความรู้ที่แสดงว่า “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” เป็นระบอบการปกครองที่เหมาะสมกับสังคมไทยมากที่สุด สถาบันพระมหากษัตริย์คือเสาหลักสำคัญของความมั่นคงทางการเมืองไทยที่จะขาดเสียมิได้ เนื่องจากพระองค์ทรงรักษาตุลอำนาจทางการเมืองและทรงไกล่เกลี่ยแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งทางการเมืองมาโดยตลอด อีกทั้งยังทรงปกป้องระบอบประชาธิปไตยของไทยให้พ้นจากภัยคุกคามทางการเมืองทั้งจากภายในและภายนอก เนื่องจากทรงมี “พระราชอำนาจนำ” ในหลายๆ ด้าน ดังนั้น ทั้งฝ่ายทหาร ตำรวจ ข้าราชการระดับสูง นักการเมือง นักธุรกิจ และประชาชนทุกหมู่เหล่า จึงต่างถวายความจงรักภักดีและน้อมรับพระกระแสรับสั่งในการหาทางออกจากวิกฤติทางการเมือง นับเป็นลักษณะเฉพาะของพัฒนาการประชาธิปไตยแบบไทย ซึ่งมีโครงสร้างทางอำนาจและวิธีแก้ปัญหามหาการเมืองที่แตกต่างไปจากประชาธิปไตยแบบตะวันตก

¹²⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 258.

ใน พ.ศ.2549 นักวิชาการอีกคนหนึ่งที่มีบทบาทอย่างสูงในการสร้างความหมาย “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” คือ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ซึ่งได้เขียนบทความที่ทำให้ความหมายของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” มีความชัดเจนและสอดคล้องกับความต้องการของชนชั้นสูงและชนชั้นกลางที่ต้องการ “คนดี” มาช่วยถ่วงดุลอำนาจการเมืองของกลุ่มทุนใหญ่ที่มีแนวโน้มผูกขาดอำนาจ โดยบวรศักดิ์ อุวรรณโณได้เน้นความเป็น “ธรรมราชา” ของพระมหากษัตริย์ที่ “ทรงปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีคุณสมบัติเพียบพร้อมที่จะทำหน้าที่สำคัญใน “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” บทความของบวรศักดิ์ อุวรรณโณตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ ต่อเนื่องกันหลายฉบับในช่วงกลางปี พ.ศ.2549 เน้นความสำคัญของพระมหากษัตริย์ต่อการปกครอง “ชาติไทย” ในระบอบรัฐธรรมนูญ โดยการยึดโยง “ธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญ” เข้ากับ “หลักทศพิธราชธรรม” ด้วยการแสดงให้เห็นว่าการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันทรงมีพระวิริยะอุตสาหะในการบำเพ็ญทศพิธราชธรรม ทำให้หลักธรรมนี้กลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญแห่งระบอบประชาธิปไตยของไทย บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ได้ยกตัวอย่างให้เห็นอย่างชัดเจน เช่น “หลักศีลและอวิโรหนะ” มีความสอดคล้องเคียงคู่ไปกับหลักนิติรัฐและรัฐธรรมนูญแห่งระบอบประชาธิปไตย “หลักปริจาคะและตบะ” สอดคล้องเคียงคู่ไปกับหลักการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและความโปร่งใสในการบริหารอันเป็นเสาหลักสองในสามประการของธรรมรัฐหรือธรรมาภิบาล “หลักอวิหิงสา มัททวะ และอาชชวะ” ก็เป็นหลักการพื้นฐานของโครงการในพระราชดำริเพื่อแก้ไขบรรเทาทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชน เป็นต้น และยังชี้ให้เห็นด้วยว่าการที่พระองค์ทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรม ทำให้หลักการดังกล่าวนี้แปรเปลี่ยนมาเป็นหลักการของสังคมไทยในหลายด้านด้วยกัน รวมทั้งหลักบริหารจัดการสำหรับนักบริหารภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาสังคมทุกระดับ และเป็นหลักการทางสังคมสำหรับคนไทยทั้งปวงอีกด้วย¹²⁷⁵

¹²⁷⁵ เกษียร เตชะพีระ, “รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 กับการเมืองไทย” รัฐศาสตร์สาร ฉบับ 29/3 (กันยายน-ธันวาคม 2551).

เกษียร เตชะพีระ วิเคราะห์ว่า “นับว่าบทความของบรรศักดิ์ให้ความหมายใหม่ทางวัฒนธรรมที่กระชับรัดกุมขึ้นแก่มาตรา 7 แห่งรัฐธรรมนูญ 2540 โดยยึดโยงน้อมนำหลักทศพิธราชธรรมไปรองรับกำกับการใช้พระราชอำนาจ “ตามประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ในกรณีที่ไม่มียกเว้นบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญบังคับ”¹²⁷⁶ และยังได้ชี้ให้เห็นว่า ผลงานต่างๆ ของบรรศักดิ์ อุวรรณโณ ที่เขียนระหว่าง พ.ศ.2544-2550 ล้วนแต่ยืนยันว่ากำเนิดแห่งระบอบรัฐธรรมนูญไทยเป็นข้อตกลงหรือสัญญา (Pact) “อันเป็นพระราชประสงค์ของพระปกเกล้าฯ...” หรือ “กำเนิดแห่งระบอบรัฐธรรมนูญไทยเป็นพระบรมราชานุญาต (Charter) และดังนั้น การถวายพระราชอำนาจคืน (ในความหมายอำนาจอธิปไตย) จึงเป็นไปได้ในทางหลักกฎหมาย และสมควรทำได้ในทางความเป็นจริง”¹²⁷⁷

อาจกล่าวได้ว่า งานเขียนของบรรศักดิ์ อุวรรณโณ ได้ทำให้แนวคิดเรื่อง “ทศพิธราชธรรม” มีความทันสมัยเป็นที่เข้าใจได้ง่ายแก่ชนชั้นกลางทั่วไป ทำให้ชนชั้นกลางรับรู้อย่างชัดเจนว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรมอย่างสมบูรณ์ครบถ้วนดุจองค์พระโพธิสัตว์หรือพระพุทธเจ้า และการเสนอคำอธิบายที่ประสานหลักนิติธรรม (the rule of law) เข้ากับพระราชอำนาจนำแห่งธรรมราชา ก็ทำให้อุดมการณ์ราชาชาตินิยมและแนวคิดเรื่องพระราชอำนาจทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ มีความสอดคล้องกลมกลืนกับลักษณะเฉพาะของสังคมและวัฒนธรรมไทยมากยิ่งขึ้น อุดมการณ์ราชาชาตินิยมแบบที่เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็น “ธรรมราชา” จึงช่วยเสริมสร้างความหมายของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ให้กลายเป็นวาทกรรมที่มีพลังสูงยิ่งในการกำกับวิถีคิดและอารมณ์ความรู้สึกของชนชั้นสูงและชนชั้นกลาง และเป็นอุดมการณ์ที่เอื้อต่อปฏิบัติการทางการเมืองของชนชั้นกลางที่กำลังเคลื่อนไหวเรียกร้องให้แก้ไขวิกฤตทางการเมืองด้วยการ “ถวายพระราชอำนาจคืนสู่สถาบันพระมหากษัตริย์” รวมทั้งการกำจัดอำนาจของกลุ่มทุนใหญ่หรือ “ระบอบทักษิณ” ให้หมดไปจากสังคมการเมืองไทย

¹²⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 35.

¹²⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 108. (เน้นโดยผู้เขียน).

ใน พ.ศ.2556 บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ยังได้เขียนเรื่อง **“พระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย”** เพื่อตีพิมพ์ใน สารานุกรมไทย ฉบับกัญญาภิเษก เนื้อหาสาระของบทความนี้ เริ่มต้นด้วยการกล่าวว่า

“ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕ โดยคณะราษฎรได้กราบบังคมทูลฯ ร้องขอให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานรัฐธรรมนูญ และขอให้ทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ อันที่จริงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยมีพระราชดำริจะพระราชทานรัฐธรรมนูญอยู่ก่อนแล้ว แต่ทรงได้รับการคัดค้านจากขุนนางไทย และที่ปรึกษาชาวต่างประเทศ ดังนั้น ในวันที่ ๒๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕ จึงทรงลงพระปรมาภิไธยในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ และพระราชกำหนดนิรโทษกรรมในคราวเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน พุทธศักราช ๒๔๗๕ ทั้งนี้โดยไม่มีผู้ใดลงนามรับสนองพระบรมราชโองการเลย ซึ่งในทางกฎหมายมหาชน ต้องถือว่าทรงสมัคพระราชหฤทัยจำกัดพระองค์เองอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญที่พระราชทานนั้น ทั้งนี้เพื่อให้ราษฎรทั้งปวงปกครองกันเอง ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาทรงสละราชสมบัติตอนหนึ่งความว่า “ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจ อันเป็นของข้าพเจ้าอยู่เดิมให้แก่ราษฎรทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใดโดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจโดยสิทธิขาดและโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาชนราษฎร” นับแต่นั้นเป็นต้นมา ประเทศไทยก็มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมาตราบจนทุกวันนี้”¹²⁷⁸

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ อธิบาย **“พระราชอำนาจและพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์ไทย”** ไว้ดังนี้

“โดยทั่วไป ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของไทยก็มีหลักการสำคัญเหมือนของอังกฤษ กล่าวคือถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของรัฐ เรื่อง

¹²⁷⁸ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, (ม.ป.ป.), **พระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย**, ค้นหาลำดับวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://archive.is/9zFmO#selection-1073.1-1078.6> (เน้นโดยผู้วิจัย).

สำคัญในการบริหารราชการแผ่นดินเป็นพระราชอำนาจตามกฎหมายของพระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น แต่พระมหากษัตริย์จะไม่มีพระราชดำริทางการเมืองการปกครองเอง แต่จะทรงทำตามคำแนะนำและยินยอมขององค์กรทั้งหลายในรัฐธรรมนูญ จึงไม่ต้องทรงรับผิดชอบทางการเมือง อย่างไรก็ตาม รายละเอียดของพระราชอำนาจและพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตยอาจแตกต่างจากพระมหากษัตริย์อังกฤษอยู่บ้าง เพราะมีจารีตการปกครองที่ต่างกัน”¹²⁷⁹

ในประเด็น “การใช้อำนาจอธิปไตยแทนปวงชนของพระมหากษัตริย์ไทย” บวรศักดิ์ อุวรรณโณ วิเคราะห์ด้วยมโนทัศน์ “ราชประชาสมาสัย” ดังนี้

“ตามหลักกฎหมายอังกฤษ ถือว่าพระมหากษัตริย์ในรัฐสภา (King in Parliament) เป็นองค์อธิปัตย์ ผู้มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดินอังกฤษ มีอำนาจที่จะออกกฎหมาย หรือไม่ออกกฎหมายใดๆ ก็ได้ เราเรียกหลักการนี้ว่าอำนาจอธิปไตยของพระมหากษัตริย์ในรัฐสภา (sovereignty of king in Parliament หรือ sovereignty of Parliament) กฎหมายที่พระมหากษัตริย์ในรัฐสภาทรงตราขึ้นจึงมีฐานะสูงสุด เพราะอังกฤษไม่มีรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรที่เป็นกฎหมายสูงสุดอยู่เหนือพระมหากษัตริย์และรัฐสภา

สำหรับประเทศไทย พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจของพระองค์ที่มีมาแต่ดั้งเดิม ทรงตรารัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดขึ้นจำกัดพระราชอำนาจของพระองค์เอง โดยทรงยอมอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญนั้น และพระราชทานพระราชอำนาจสูงสุดไปสู่ปวงชนชาวไทย แต่เนื่องจากปวงชนชาวไทยมีจำนวนมาก และไม่อาจใช้อำนาจนั้นโดยตรง หากแต่ต้องเลือกผู้แทนมาทำการแทน รัฐธรรมนูญเกือบทุกฉบับจึงบัญญัติว่า “อำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ การที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้เช่นนี้ แสดงให้เห็นว่า ตามกฎหมายนั้น อำนาจอธิปไตยซึ่งเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศนั้นอยู่ที่พระมหากษัตริย์และประชาชน ทำนองเดียวกับที่อังกฤษถือเป็นหลักกฎหมายว่าพระมหากษัตริย์และรัฐสภาเป็นอธิปัตย์นั่นเอง หลักกฎหมายที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญไทยนี้ สอดคล้องกับข้อเท็จจริงทาง

¹²⁷⁹ เรื่องเดียวกัน.

ประวัติศาสตร์การพระราชทานรัฐธรรมนูญของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
 หนึ่ง แม้รัฐธรรมนูญในปัจจุบันจะเปลี่ยนถ้อยคำที่ว่า “อำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาว
 ไทย...” เป็นอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย...” ก็ได้ทำให้สาระสำคัญของหลักการ
 ดังกล่าวข้างต้นเปลี่ยนไป ตามรัฐธรรมนูญยังคงต้องถือว่าอำนาจสูงสุดเป็นของพระมหากษัตริย์
 และประชาชนดั้งเดิม แต่มีรายละเอียดเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ประชาชนสามารถใช้อำนาจ
 บางอย่างในรัฐธรรมนูญเพิ่มขึ้นจากแต่เดิม ซึ่งถือว่า รัฐสภา คณะรัฐมนตรี หรือองค์กรอื่นเท่านั้นที่
 ใช้แทนปวงชน แต่ในปัจจุบัน ประชาชนอาจมีสิทธิเริ่มกฎหมายได้ (มาตรา ๑๗๐) รวมทั้งริเริ่ม
 การถอดถอนบุคคลในองค์กรต่างๆ ได้ (มาตรา ๓๐๔) แต่ประชาชนยังคงต้องให้องค์กรใน
 รัฐธรรมนูญกลั่นกรองอีกชั้นหนึ่ง อาทิ การพิจารณากฎหมายก็ยังคงเป็นอำนาจรัฐสภา เป็นต้น ซึ่ง
 จะเห็นได้ว่าไม่กระทบถึงพระราชอำนาจและพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์แต่อย่างใดทั้งสิ้น

ด้วยเหตุนี้ อำนาจสูงสุดในการปกครองไม่ว่าจะเป็นอำนาจนิติบัญญัติสำหรับตรา
 กฎหมายอำนาจบริหารสำหรับการบริหารบ้านเมืองตามกฎหมาย อำนาจตุลาการในการตัดสินข้อ
 พิพาทตามกฎหมาย ต่างก็เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น แต่การใช้พระราชอำนาจ
 เหล่านี้มีหลักการสำคัญอยู่ตรงที่พระมหากษัตริย์จะทรงใช้โดยคำแนะนำขององค์กรตาม
 รัฐธรรมนูญซึ่งมีที่มาจากประชาชน อันได้แก่ รัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ดังนั้น
 พระมหากษัตริย์จึงไม่ต้องทรงรับผิดชอบทางการเมือง เพราะทรงทำตามคำแนะนำขององค์กร
 เหล่านั้น แต่องค์กรผู้ถวายคำแนะนำนั้นๆ ต้องเป็นผู้รับผิดชอบทางการเมืองในคำแนะนำของตน
 หนึ่ง เพื่อมิให้พระมหากษัตริย์ต้องทรงรับผิดชอบทางการเมือง รัฐธรรมนูญจึงกำหนดให้มีผู้ลงนาม
 รับสนองพระบรมราชโองการเสมอ...

สำหรับพระราชอำนาจตรากฎหมายนั้นพระมหากษัตริย์ทรงใช้ทางรัฐสภาเป็นหลัก เราจึง
 เรียกกฎหมายว่า “พระราชบัญญัติ” ดังนั้น เมื่อรัฐสภาพิจารณาให้ความเห็นชอบในร่าง
 พระราชบัญญัติแล้ว ก็ยังไม่เป็นกฎหมาย จะเป็นกฎหมายใช้บังคับได้ก็ต่อเมื่อพระมหากษัตริย์
 ทรงลงพระปรมาภิไธยและประกาศในราชกิจจานุเบกษา การที่พระมหากษัตริย์ไม่ทรงลงพระ
 ปรมาภิไธยมีผลทำให้ร่างพระราชบัญญัติไม่อาจเป็นกฎหมายได้นั้น ถือว่าทรงใช้พระราชอำนาจ
 ยับยั้งร่างกฎหมายนั้น ในกรณีนี้หากรัฐสภาลงมติยืนยันด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสาม

ของจำนวนสมาชิกที่มีอยู่ของทั้งสองสภา และพระมหากษัตริย์ไม่ทรงลงพระปรมาภิไธยอีกภายใน ๓๐ วัน ก็ประกาศใช้บังคับเป็นกฎหมายได้ เสมือนหนึ่งว่าพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยแล้ว (รัฐธรรมนูญฯ มาตรา ๙๔) สำหรับ**พระราชกำหนด**นั้น รัฐธรรมนูญบัญญัติให้พระมหากษัตริย์โดยคำแนะนำของคณะรัฐมนตรีทรงตราขึ้นเมื่อมีกรณีฉุกเฉินที่มีความจำเป็นรีบด่วนอันมิอาจหลีกเลี่ยงได้ และเป็นการตราเพื่อประโยชน์ในอันที่จะรักษาความปลอดภัยของประเทศหรือความปลอดภัยสาธารณะหรือความมั่นคงในทางเศรษฐกิจของประเทศ หรือป้องกันภัยพิบัติสาธารณะ พระราชกำหนดนี้มีผลใช้บังคับดั่งเช่นพระราชบัญญัติ จึงต้องนำมาขอความเห็นชอบจากรัฐสภา หากรัฐสภาไม่เห็นชอบ พระราชกำหนดก็ตกไป ตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศการไม่เห็นชอบในราชกิจจานุเบกษา โดยไม่กระทบกระเทือนการที่ได้ดำเนินไปแล้ว ส่วน**พระราชกฤษฎีกา**นั้น พระมหากษัตริย์ทรงตราขึ้นโดยคำแนะนำของคณะรัฐมนตรี โดยจะขัดต่อกฎหมายเช่นพระราชบัญญัติ หรือพระราชกำหนดไม่ได้

ส่วนพระราชอำนาจบริหารนั้น พระมหากษัตริย์ทรงใช้ผ่านทางคณะรัฐมนตรีในฐานะประมุขของรัฐ และในฐานะประมุขฝ่ายบริหาร

ในฐานะประมุขของรัฐ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต ทำสนธิสัญญาและข้อตกลงระหว่างประเทศ และประกาศสงครามโดยความเห็นชอบของรัฐสภา นอกจากนั้น พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ ตลอดจนพระราชอำนาจในการสถาปนาและถอดถอนฐานันดรศักดิ์ พระราชทานและเรียกคืนซึ่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ที่สำคัญก็คือพระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีตามคำแนะนำของประธานรัฐสภา และทรงแต่งตั้งรัฐมนตรีทั้งหลายตามคำแนะนำของนายกรัฐมนตรี ประกอบขึ้นเป็นรัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทั้งยังทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกด้วย

ในฐานะประมุขของฝ่ายบริหาร พระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการแต่งตั้งข้าราชการฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนตำแหน่งปลัดกระทรวงอธิบดี และเทียบเท่า ให้ดำรงตำแหน่งและพ้นจากตำแหน่ง

สำหรับอำนาจในการตัดสินคดีนั้น พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการแต่งตั้งผู้พิพากษาและตุลาการให้ดำรงตำแหน่ง โดยก่อนดำรงตำแหน่ง ผู้พิพากษาต้องถวายสัตย์ปฏิญาณต่อพระมหากษัตริย์ ซึ่งการพิจารณาและพิพากษารรคดีก็จะต้องทำตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย และในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขนั้น พระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่มาของอำนาจตามกฎหมายทั้งหมด แต่จะทรงใช้พระราชอำนาจนั้นตามคำแนะนำขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีที่มาจากประชาชนและเป็นผู้รับผิดชอบทางการเมืองแทนพระมหากษัตริย์เพราะเป็นผู้ถวายคำแนะนำและเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ จึงกล่าวว่า พระมหากษัตริย์ทรงปกเกล้าฯ แต่มิได้ทรงปกครองและการใช้พระราชอำนาจเหล่านั้นก็ต้องทรงใช้ตามรัฐธรรมนูญ จึงเรียกว่า ระบบพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional monarchy) แม้กระนั้น ในทางประวัติศาสตร์ รัฐธรรมนูญก็มีที่มาจากการที่พระมหากษัตริย์ทรงจำกัดพระราชอำนาจของพระองค์เอง เราจึงกล่าวได้ว่าในประเทศไทยนั้น อำนาจอธิปไตยเป็นของพระมหากษัตริย์และประชาชนเช่นเดียวกับที่อังกฤษ ซึ่งไม่มีรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรแต่มีรัฐธรรมนูญจารีตประเพณีที่ถือว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของพระมหากษัตริย์และรัฐสภา (sovereignty of King in Parliament)¹²⁸⁰

“นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ทั้งหลายล้วนแต่มีทัศนคติคล้ายคลึงกับ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ และบวรศักดิ์ อุวรรณโณ ในแง่ที่ให้ความสำคัญแก่ “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ซึ่งเป็นระบอบการปกครองของไทยที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตก แต่นักวิชาการแต่ละคนเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับบทบาททางการเมืองของพระมหากษัตริย์แตกต่างกันไป

¹²⁸⁰ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, (ม.ป.ป.), พระมหากษัตริย์ในระบบประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://archive.is/9zFmO#selection-1073.1-1078.6> (เน้นโดยผู้วิจัย)

ชัยอนันต์ สมุทวณิช

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้เสนอความคิดต่างๆ ที่สร้างพลังให้แก่อุดมการณ์ “ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ตลอดช่วงเวลาที่เกิดความขัดแย้งทางการเมือง

ในช่วงก่อนการรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 ขณะที่กระแสต่อต้าน “ระบอบทักษิณ” ที่นำโดย “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ขยายตัวขึ้น ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้กล่าวถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ในการเมืองไทยไว้ในบทความเรื่อง “เปิดการเมืองให้กว้าง” เผยแพร่ในวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ.2548 เพื่อเตือนนักการเมือง คือ ทษ. ที่พยายาม “สร้างบารมีแบบผู้นำมวลชน” ดังนี้

“การเมืองไทยเรามีความเป็นพิเศษไม่เหมือนใครอยู่อย่างหนึ่งคือ เรามีภาวะผู้นำสองระดับคือ ภาวะผู้นำทางสังคมที่มีบารมีสูง เป็นผู้นำมวลชนได้แก่ องค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นปัจจัยก่อให้เกิดเสถียรภาพ เอกภาพ และความต่อเนื่อง ส่วนภาวะผู้นำทางการเมือง-การบริหารนั้น เป็นส่วนประกอบ

ด้วยเหตุนี้ ไม่ว่าเราจะมีรัฐธรรมนูญกี่ฉบับ รัฐประหารกี่ครั้ง รัฐบาลเปลี่ยนแปลงแค่ไหน เราก็ยังมีเสถียรภาพ ส่วนประเทศที่ขาดผู้นำทางสังคม หากมีสภาวะไร้เสถียรภาพทางการเมือง ก็จะกระทบถึงเสถียรภาพทางสังคมด้วย

การมีภาวะผู้นำสองระดับมีทั้งผลดีและผลเสีย ผลเสียก็คือทำให้เราไม่มีปัญหาเร่งด่วนในการพัฒนาสถาบันทางการเมือง ดังนั้น พรรคการเมืองเราจึงอ่อนแอ เวลามีปัญหาหนักๆ เราก็ยังพึ่งพระบารมีได้ นี่เป็นข้อดีและเป็นโชคของคนไทยเรา

เรามีผู้นำทางสังคม คือ พระมหากษัตริย์ ผู้ทรงคุณอันประเสริฐมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ส่วนผู้นำทางการเมืองนั้นเรายังไม่มีผู้นำที่เป็นผู้นำมวลชนในความหมายที่แท้จริง แม้ว่าผู้นำทางการเมืองปัจจุบันจะพยายามเข้าถึงประชาชน แต่ลีลาก็ยังเป็นแบบการตลาดมากกว่าลีลาทางการเมืองแบบมวลชน เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะผู้นำทางการเมืองภายใต้สังคมไทยที่มี

พระมหากษัตริย์ คงไม่สามารถสร้างบารมีแบบผู้นำมวลชนได้ และหากพยายามก็จะถูกตีเดียวนั้น เป็นภัยทางการเมือง”¹²⁸¹

ในวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เสนอให้ถวายฎีกาเพื่อใช้มาตรา 7 ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 สอดคล้องกับข้อเสนอของบรรดาแกนนำ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ในช่วงเวลาเดียวกัน ดังความตอนหนึ่งว่า

“การปฏิรูปการเมืองไม่อาจเกิดขึ้นได้ในสภาพการณ์เช่นนี้ เพราะเราไม่อาจเชื่อถือ พช. ได้ มีวิธีเดียวคือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคฝ่ายค้าน และจะรวมอดีต ส.ส.พรรคไทยรักไทยบางคนก็ได้ วุฒิสมาชิก และกลุ่มผู้เรียกร้องได้มีการปฏิรูปการเมืองทั้งหมด **ต้องถวายฎีกาอีกครั้งหนึ่งขอให้พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจตามมาตรา 7 ของรัฐธรรมนูญประกาศใช้รัฐธรรมนูญเป็นการชั่วคราว เพื่อให้มีการจัดตั้งรัฐบาลรักษาการ ทำการแก้ไขรัฐธรรมนูญบางมาตรา ยังไม่ให้มีการเลือกตั้งจนกว่าจะมีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเสร็จ**”¹²⁸²

การถวายฎีกาเป็นประเพณีเดิมในรัฐจารีต (traditional state) ของไทย และมีความสำคัญมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา เมื่อถึงครั้งแรกของทศวรรษ 2510 ซึ่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เริ่มเน้นความคิดทางการเมืองเรื่อง “ราชบัลลังก์นั้นเป็นเครื่องกีดขวางอำนาจ” ของผู้นำกองทัพ พร้อมกับเน้นความสำคัญของพระมหากษัตริย์ในแง่ที่พระองค์ทรงเป็นที่มาของความมั่นคงและความแน่นอนในชีวิตของคนไทยในทุกด้าน¹²⁸³ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็ได้เน้นว่า ประชาชน “มีสิทธิทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาได้ในทุกเรื่อง สิทธินี้ไม่เคยหมดไปจากประชาชนเลย และเป็นสิทธิสำคัญมาก...ถึงแม้สิทธิอื่นๆ จะไม่มี แต่สิทธิทูลเกล้าฯ ถวายฎีกายังมีอยู่เสมอ”¹²⁸⁴

¹²⁸¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (6 พฤศจิกายน 2548), **เปิดการเมืองให้กว้าง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9480000153435>

¹²⁸² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (26 กุมภาพันธ์ 2549), **การงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000026368>

¹²⁸³ สายชล สัตยานุรักษ์, **คึกฤทธิ์กับประดิษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2 ยุคจอมพลสฤษดิ์ถึงทศวรรษ 2530**, (อ้างแล้ว), น. 221-243.

¹²⁸⁴ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, **สถาบันพระมหากษัตริย์**, (กรุงเทพฯ: แสงรุ่งการพิมพ์, 2518), น. 37. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 306.

ในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เสนอให้มีการดัดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา และขอให้ “คนดี” ที่คนในสังคมให้ความนับถือทำหน้าที่ตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐบาล พร้อมกับขอให้วุฒิสมาชิกรวมตัวกันทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาเพื่อขอให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงใช้พระราชอำนาจตาม “มาตรา 7”

“ขอให้อาจารย์หมอประเวศ คุณอนันต์ ปันยารชุน และผู้ซึ่งคนนับถืออีก 2-3 คน เป็นคณะกรรมการอิสระทำการสอบสวนการกระทำที่เป็นผลเสียหายต่อประเทศชาติ เช่น การก่อสร้าง สนามบินสุวรรณภูมิ การซื้อเครื่องบินการบินไทย และการเปิดเส้นทางการบินบางสาย เป็นต้น

ผมขอให้วุฒิสมาชิกรวมตัวกันเป็นเจ้าภาพขอไลเซนส์จากกลุ่มพันธมิตรเพื่อถวายฎีกา การถวายฎีกาครั้งที่แล้วเป็นการกล่าวโทษนายกรัฐมนตรี เมื่อกล่าวโทษแล้วต่อไปก็น่าจะมีการถวายฎีกา เพื่อขอให้ทรงใช้พระราชอำนาจตามมาตรา 7 ของรัฐธรรมนูญ”¹²⁸⁵

เดือนต่อมา ในวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ.2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้นำเอาแนวคิด “ราชประชาสมาสัย” กลับมาใช้อีกครั้งหนึ่ง เพื่อเน้นการ “ฟังพาดำคัยกัน” ระหว่างพระมหากษัตริย์และประชาชนในการแก้ไขวิกฤตทางการเมือง เพราะนอกจากจะเป็นการขจัดอำนาจและอิทธิพลของ ทษ. ตามที่มวลชน “คนเสื้อเหลือง” ต้องการแล้ว ยังเป็นการป้องกันมิให้เกิด “ระบอบประชาธิปไตยแบบประธาณาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ขึ้นมาในอนาคตอีกด้วย ดังความต่อไปนี้

“ขณะนี้สถานการณ์ทางการเมืองดำเนินไปถึงขั้นที่ประชาชนเรียกร้องให้มีการยึดทรัพย์ (ทษ.) และรัฐมนตรีอีกจำนวนหนึ่งแล้ว สิ่งที (ทษ.) กลัวก็คือการยึดทรัพย์ และที่ยังไม่ยอมลาออกก็เพราะต้องการต่อรอง และให้มีคนกลางรับรองความปลอดภัยในเรื่องนี้...

สังคมไทยได้เรียนรู้อะไรมากมาย การแบ่งเป็นขั้วก็ชักลามปามไปถึงผู้ซึ่งไม่ควรได้รับการวิจารณ์ แต่ผู้สนับสนุนทษ. มีความภักดีต่อทษ.จริงๆ นั้น มีอยู่ไม่กี่คนเท่านั้น ฐานการสนับสนุนของทษ.จึงไม่มั่นคง แต่ถ้าอยู่ไปได้อีก 3-4 ปี ประเทศไทยก็จะมีระบอบประชาธิปไตยแบบประธาณาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

¹²⁸⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (26 กุมภาพันธ์ 2549), การดัดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000026368> (เน้นโดยผู้วิจัย).

ด้วยเหตุนี้ เราจึงต้องการระบอบราชประชาสามาสัย คือประชาชนต้องการและยอมรับพระบารมีของพระมหากษัตริย์มากกว่าที่จะให้ระบอบทษ.เข้มแข็งขึ้นได้ **ราชประชาสามาสัยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพิงพาพระบารมีของสถาบันพระมหากษัตริย์ ในกรณีที่มีความไม่ปกติเกิดขึ้นโดยไม่อาจอาศัยกลไก และกระบวนการทางรัฐธรรมนูญได้**

ทษ.ได้ทำลายกลไกการตรวจสอบในรัฐธรรมนูญลงเกือบหมด ด้วยเหตุนี้ เราจึงต้องอาศัยพลังของจารีตประเพณีตามที่รัฐธรรมนูญมาตรา 7 ระบุไว้ มิใช่ฝ่ายรัฐบาลจะออกมาบอกว่าใช้ไม่ได้หรือไม่ควรใช้ แต่ก็ในช่วงทางเดียวที่ราชประชาสามาสัยจะเกิดขึ้นได้ และก็จะไม่ได้เกิดขึ้นทุกครั้ง เว้นแต่ยามวิกฤตจริงๆ เท่านั้น...”¹²⁸⁶

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิเสศการใช้มาตรา 7 โดยโปรดเกล้าฯ ให้ฝ่ายตุลาการเข้ามาสืบบทบาทในการแก้ไขวิกฤตทางการเมือง ในวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ.2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ได้เขียนบทความแสดงการยอมรับ “ตุลาการภิวัตน์” โดยชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยแตกต่างจากประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ที่รัฐบาลกุมอำนาจเกือบเบ็ดเสร็จ และรัฐบาลมาเลเซียสามารถควบคุมการแต่งตั้งตุลาการได้ แต่ประเทศไทยมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นที่พึ่ง แม้ว่าพระองค์จะไม่ทรงยอมรับการใช้มาตรา 7 แต่ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ศาลทำหน้าที่แก้ไขปัญหาทางการเมือง ซึ่งเมื่อการณ์กลับกลายมาเป็นเช่นนี้ ก็ทำให้ชัยอนันต์ สมุทวณิช เสนอความเห็น “เป็นการดีที่สถาบันพระมหากษัตริย์ไม่ต้องมาเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งทางการเมือง” และกล่าวว่า “พระราชกระแสที่เตือนใจให้คำนึงถึงกติกาของรัฐธรรมนูญ” ก็มีความสำคัญในแง่ที่ “ทำให้เราต้องระมัดระวังมากขึ้น” กล่าวคือ

“ภัยอันตรายที่แฝงอยู่ก็คือ เมื่อรัฐบาลกุมอำนาจเกือบเบ็ดเสร็จเหมือนอย่างมาเลเซีย ประชาชนก็จะไม่มีทางเลือกคือไม่มีที่พึ่งสุดท้าย สิ่งที่เกิดขึ้นในมาเลเซียก็คือ รัฐบาลสามารถควบคุมการแต่งตั้งตุลาการได้ และแม้มาเลเซียจะมีสุลต่าน แต่ก็ไม่มีบทบาททางสาธารณะมากนัก...

¹²⁸⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (19 มีนาคม 2549), ราชประชาสามาสัย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000037259> (เน้นโดยผู้วิจัย)

แต่ประเทศไทยไม่เหมือนกับสิงคโปร์และมาเลเซีย ตรงที่เรามีสถาบันพระมหากษัตริย์ และเป็นสถาบันที่มีความสัมพันธ์สนิทแนบแน่นกับประชาชน การที่เรามีสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เข้มแข็ง และมีนายกรัฐมนตรีที่เข้มแข็ง อีกทั้งมีแนวทางในการสร้างความเป็นผู้นำมวลชนด้วย ความละเอียดอ่อนจึงมีว่าในระยะยาว ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน และนายกรัฐมนตรีกับประชาชนจะเป็นอย่างไร การที่ฝ่ายตุลาการรับสนองพระราชกระแสมาดำเนินการแก้ไขปัญหาทางการเมืองเวลานี้ จึงเป็นการดีที่สถาบันพระมหากษัตริย์ไม่ต้องมาเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งทางการเมือง แม้ประชาชนที่ไปชุมนุมกันจะเรียกร้อง และมีความหวังที่จะให้พระมหากษัตริย์เป็นที่พึ่ง แต่พระราชกระแสที่เตือนใจให้คำนึงถึงกติกาสถาปนาของรัฐธรรมนูญ ย่อมทำให้เราต้องระมัดระวังมากขึ้น”¹²⁸⁷

ในเวลาต่อมา ทษ. ได้กล่าวถึงการแทรกแซงการเมืองโดย “ผู้มีบารมีนอกรัฐธรรมนูญ” ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ได้ระบุไว้ในบทความเรื่อง “ผู้มีบารมีนอกรัฐธรรมนูญ” ในวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ.2549 มีความตอนหนึ่งที่สอดคล้องกับความคิดของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ คือ “บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์นั้น เน้นไปเพื่อสร้างเสถียรภาพให้แก่ระบอบประชาธิปไตย”

“บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์นั้น เน้นไปเพื่อสร้างเสถียรภาพให้แก่ระบอบประชาธิปไตย โดยทราบกันดีอยู่แล้วว่า พระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญอย่างเคร่งครัดเสมอมา และถ้าทษ.จะคิดว่า พลเอกเปรม เป็นศัตรูที่น่าเสียดายอีกเช่นกัน เพราะพลเอกเปรม ก็มีบทบาทในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมมานานแล้ว ไม่ได้เพิ่งมาเริ่มในสมัยรัฐบาลทษ. อีกประการหนึ่ง พลเอกเปรม เป็นประธานองคมนตรี ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองอยู่แล้ว ถึงอย่างไรก็คงไม่มีทางจะทำอะไร ทษ.ได้”¹²⁸⁸

¹²⁸⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (4 มิถุนายน 2549), จะเกิดอะไรขึ้นในเดือนกรกฎาคม, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000073233> (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹²⁸⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (16 กรกฎาคม 2549), ผู้มีบารมีนอกรัฐธรรมนูญ, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000091103>

ในสัปดาห์ต่อมา คือวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ.2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึงผู้นำประเทศในกรอบความหมายของ “ผู้นำแบบไทย” ซึ่งเป็นมรดกทางความคิดที่ตกทอดมาจากอดีต คือผู้นำจะต้องมีคุณธรรมสำคัญๆ หลายประการด้วยกัน รวมทั้งมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์อย่างแท้จริง เพราะหมายถึงทำหน้าที่ปกครองประเทศภายใต้การกำกับดูแลของพระองค์ และรับเอาพระราชดำริและพระราชกระแสรับสั่งมาประพฤติปฏิบัติตาม¹²⁸⁹ โดยชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้เพิ่มเติมความคิดเรื่องการบริหารประเทศอย่างโปร่งใสและการมีส่วนร่วมโดยตรงของประชาชนในการกำกับตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐบาลใน “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ด้วย ดังความว่า

“หากผู้นำคนใหม่เป็นผู้ที่มีอุปนิสัยดี ไม่พุดโกหก ตลบตะแลง มีความซื่อตรง มีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างแท้จริง ก็จะเป็นพื้นฐานที่มั่นคงต่อการพัฒนาทางการเมืองได้...

...หลักการสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ...ไม่ใช่การเน้นเฉพาะการได้คะแนนเสียงข้างมากจากการเลือกตั้ง แต่เป็นการบริหารงานอย่างมีความรับผิดชอบ มีความโปร่งใส ตามหลักกฎหมาย เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม รวมทั้งทำความเข้าใจกับประชาชนด้วยว่า สิทธิในการชุมนุมประท้วงรัฐบาลโดยสงบปราศจากอาวุธเป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้ระบอบประชาธิปไตยมีความมั่นคง เพราะเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งการใช้อำนาจของรัฐบาล และเป็นการตรวจสอบโดยตรงจากประชาชน¹²⁹⁰

หลังการรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2549 ราวสองเดือนเศษ คือในวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ.2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการจัดตั้ง “สภาพัฒนาการเมือง” เพื่อหาทางทำให้ประเทศไทยมีการปกครองที่มีลักษณะสำคัญๆ ต่างๆ ตามอุดมการณ์แห่งระบอบ “ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” มากขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าชัย

¹²⁸⁹ โปรดดูรายละเอียดใน สายชล สัตยานุรักษ์, คึกฤทธิ์กับประดิษฐ์กรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2 ยุคจอมพลสฤษดิ์ถึงทศวรรษ 2530 (อ้างแล้ว).

¹²⁹⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (23 กรกฎาคม 2549), การเมืองไทยหลังทศ. (ออกไปแล้ว), ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000094208>

อนันต์ สมุทวณิช ให้ความสำคัญแก่มิติต่างๆ ของระบอบประชาธิปไตยที่กว้างขวางขึ้นกว่าระบอบ “การปกครองแบบไทย” ที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เคยเสนอเอาไว้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุว่า

...หากประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เป็นเป้าหมายแล้ว เราก็น่าจะ มีมาตรการที่จะนำไปสู่การมีประชาธิปไตยมากขึ้นได้

...ปัญหาหลักๆ ของระบอบประชาธิปไตยมีอะไรบ้าง ดร.ปราโมทย์ นาครทรรพ ได้เขียน อธิบายไว้ในบทความหลายชิ้นแล้ว ที่สำคัญก็คือ เราควรแยกประเด็นให้ดีกว่า ประชาธิปไตยนั้น มี หลายด้านคือ ด้านตัวสถาบัน และกระบวนการ ด้านสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ด้านความรู้ ความเข้าใจ การที่มีสื่อเสรี เป็นต้น...

ด้านสถาบันและกระบวนการ สภาพพัฒนาการเมืองคงจะเน้นหนักไปในการศึกษาวิจัย รูปแบบสถาบัน และกระบวนการทางการเมืองที่เหมาะสม ส่วนที่เกี่ยวกับการปฏิบัติการคงเป็น การส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นเรื่องการกระจายอำนาจ และการมีส่วนร่วมของ ประชาชน การวิจัยพรรคการเมือง และการเลือกตั้งก็เป็นหัวข้อสำคัญ¹²⁹¹

อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมา เมื่อประเทศไทยมีรัฐบาลภายใต้อิทธิพลของ ทษ. หรือ สถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่รุนแรงเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ะหันไป ยอมรับตุลาการภิวัตน์ และการรัฐประหาร และเน้นบทบาททางการเมืองของสถาบัน พระมหากษัตริย์มากยิ่งขึ้น ดังที่กล่าวมาแล้ว

สำหรับการเน้นความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์หลังการรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 นั้น หลังจากพรรคพลังประชาชนได้ชัยชนะในการเลือกตั้งทั่วไปไม่นาน ชัย อนันต์ สมุทวณิช ได้เขียนบทความเรื่อง “อนาคตที่น่าเป็นห่วงของประเทศไทย” ในวันที่ 20 มกราคม 2551 ระบุถึงความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ว่า “สังคมไทยยังเข้มแข็งอยู่ แม้ การเมืองจะแบ่งความภักดีของคนออกเป็นสองเสี่ยง แต่ในทางสังคมนั้น ความภักดีของคนไม่ได้

¹²⁹¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (26 พฤศจิกายน 2549), **สภาพพัฒนาการเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000145755>

แบ่งไปตามนั้น เพราะความภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ของคนไทยเรามีแน่วหนามั่นคง แม้เมืองจะผันแปรอย่างไร สังคมไทยก็ยังคงอยู่ได้”¹²⁹²

ในวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ.2551 ซึ่งกลุ่ม “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” นัดชุมนุมใหญ่อีกครั้งหนึ่งเพื่อกดดันให้นายสมัคร สุนทรเวช ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ได้ยืนยันอีกครั้งหนึ่งถึงความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์และความจงรักภักดีของประชาชนที่มีต่อพระองค์ พร้อมกันนั้นก็กล่าวว่ามีขบวนการที่ได้รับการจัดตั้งเพื่อทำลายความศรัทธาต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังความว่า

“สังคมไทยเรามีผู้นำสองระดับ คือ ระดับบนสุด คือ สถาบันพระมหากษัตริย์ และระดับคณะรัฐบาล...ระดับบนสุดเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณได้รับศรัทธา ความจงรักภักดี และความเชื่อมั่นจากประชาชนในชาติ ทำให้สังคมไทยสามารถผ่านวิกฤตการณ์มาได้หลายครั้งหลายหน ในปัจจุบันมีขบวนการที่มีการจัดตั้งอย่างเป็นระบบ มีทุนสนับสนุนในการมุ่งทำลายศรัทธาของคนรุ่นหนุ่มสาวที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่กว้างขวางอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน แต่ก็ยังดีที่เมื่อไม่นานมานี้ มีการสำรวจทัศนคติของคนไทยเกี่ยวกับความสุข ปรากฏว่าร้อยละ 90 กว่าระบุว่าความสุขคือ ความรักและภักดีในองค์พระมหากษัตริย์”¹²⁹³

อนึ่ง ในระหว่างที่กลุ่ม “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ปิดล้อมอาคารรัฐสภาในยุครัฐบาลสมชาย วงศ์สวัสดิ์ และมีการสลายการชุมนุม ในวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ.2551 อันเป็นผลให้หญิงสาวอายุ 28 ปี ผู้เข้าร่วมชุมนุมคนหนึ่ง คือ อังคณา ระดับปัญญาวุฒิ (น้องโบว์) ต้องเสียชีวิต และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถได้เสด็จ ไปงานศพนั้น ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้เขียนบทความกล่าวถึงพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถที่มี

¹²⁹² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (20 มกราคม 2551), **อนาคตที่นำเป็นหวังของประเทศไทย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000007842>

¹²⁹³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (25 พฤษภาคม 2551), **ผู้นำ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=95100000060484>

ต่อผู้ชุมนุม¹²⁹⁴ บทความเรื่อง “**ขอจงทรงพระเจริญ!**” ที่ตีพิมพ์ในวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ.2551 กล่าวถึง “**การเสด็จฯ ไปงานศพของคุณอังคณา ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ**” ว่า “**เป็นโชคดีที่เมืองไทยยังมีการแสดงออกที่ทำให้คนบริสุทธิ์ยังมีความหวัง และคลายทุกข์ ความแค้นลง มีผลทำให้จิตใจของผู้ชุมนุมอย่างเปิดเผยดีขึ้นมาก หากไม่แล้วก็จะมีคนละทิ้งหลักอหิงสา แล้วตอบโต้ตำรวจด้วยความรุนแรง**”¹²⁹⁵

ใน พ.ศ.2552 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ตระหนักว่ารัฐไทยกำลังเปลี่ยนแปลง แต่ก็ยืนยันในความสำคัญของพระมหากษัตริย์ในรัฐไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ที่มีการ “นำเอาการเคลื่อนไหวทางมวลชนมาเป็นเครื่องมือ” ซึ่งมีผลในทาง “บ่อนทำลายเสถียรภาพของรัฐบาลทุกชุด” บทความที่ตีพิมพ์ในวันที่ 20 กันยายน พ.ศ.2552 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุว่า

สถาบันเดียวที่ยังเป็นสถาบันหลักในการรวมศูนย์จิตใจของประชาชน ก็คือสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงไม่น่าแปลกใจที่สถาบันนี้ตกเป็นเป้าของการบ่อนทำลาย

สถาบันพระมหากษัตริย์ หลัง พ.ศ. 2475 มีความสำคัญเชิงวัฒนธรรมต่อรัฐมากกว่าทางการเมือง ความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมนี้ ยังทำให้รัฐไทยสามารถจรรโลงความเป็นปึกแผ่นไว้ได้¹²⁹⁶

หลังจากเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงในเดือนเมษายน พ.ศ.2553 ราว 1 เดือน ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยืนยันว่า “ความเป็นไทยนั่นก็คือ ลักษณะพิเศษของสังคมไทย เช่น การมีสถาบันพระมหากษัตริย์ นั่นเอง”¹²⁹⁷

¹²⁹⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (12 ตุลาคม 2551), **ลงใต้ดิน**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000121245>

¹²⁹⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (19 ตุลาคม 2551). **ขอจงทรงพระเจริญ!**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000124190> (เน้นโดยชัยอนันต์ สมุทวณิช)

¹²⁹⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (20 กันยายน 2552), **รัฐไทยท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000109979> (เน้นโดยผู้วิจัย).

เป็นที่น่าสังเกตว่าในช่วงกลางปี พ.ศ.2553 จนถึงปลายปี พ.ศ.2554 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ไม่ได้เขียนบทความที่เน้นบทบาทของพระมหากษัตริย์อีกเลย ในช่วงเวลาที่มีการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างหลายฝ่ายนี้¹²⁹⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช เลือกลงเขียนเรื่องอื่นๆ เช่น หลังจากเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงในเดือนเมษายน พ.ศ.2553 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เรียกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นว่า “โจรธิปไตย” โดยได้เขียนโจมตี “แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ” (นปช.) อย่างรุนแรง และต่อมา ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็เน้นเรื่องการแก้ไขปัญหาต่างๆ เช่น การเสนอแนวทางการปฏิรูปประเทศ การลดความเหลื่อมล้ำของรายได้และทรัพย์สิน การหาทางกระจายอำนาจทางการเมืองและสร้างกลไกสำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน รวมทั้งกล่าวถึงปัญหาและข้อจำกัดต่างๆ ที่ทำให้ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยมีปัญหา และแนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น เป็นต้น

ในช่วงครึ่งหลังของ พ.ศ.2553 จนถึงปลายปี พ.ศ.2554 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ไม่ได้เขียนบทความเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่การเคลื่อนไหวของ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” แต่อย่างใด แม้ว่า “กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” จะได้กลับมาชุมนุมอีกครั้งหนึ่งที่บริเวณสะพานมัฆวานและหน้าทำเนียบรัฐบาล¹²⁹⁹ และเนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าว

¹²⁹⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (16 พฤษภาคม 2553), **รัฐไทยใหม่**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000067459>

¹²⁹⁸ เช่น การที่กลุ่มพันธมิตรฯ เคลื่อนไหวต่อต้าน “คนเสื้อแดง” ที่นำโดย นปช. และต่อมาก็ได้เรียกร้องให้รัฐบาลเร่งแก้ไขปัญหาของบ้านเมือง พร้อมกับเรียกร้องให้กองทัพออกมาจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น ส่วนที่รัฐสภา กลุ่ม 40 ส.ว.เสนอให้รัฐบาลอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ดำเนินการปฏิรูปประเทศและจัดการกลุ่มเสื้อแดงอย่างเด็ดขาด และต่อมาเมื่อนายกรัฐมนตรีอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ได้แถลงแนวทาง “การปรองดองแห่งชาติ” กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ก็วิพากษ์วิจารณ์ว่าคำแถลงของนายกรัฐมนตรียังขาดความชัดเจน การประกาศยุบสภาและจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากกลุ่มพันธมิตรฯ ว่าเป็นการกระทำที่ทำลายกระบวนการยุติธรรมและขัดกับหลักนิติธรรม และกลุ่มพันธมิตรฯ ได้เรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีลาออก โปรดดู **“พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย”**, (7 พฤศจิกายน 2559), ค้นหาเมื่อ 1 ธันวาคม พ.ศ.2559, จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย>

¹²⁹⁹ เริ่มตั้งแต่วันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2554 จากกรณีความขัดแย้งไทย-กัมพูชา (ครั้งแรกจะให้มีการชุมนุมวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2553 แต่ได้เลื่อนมา) โดยแกนนำได้เรียกร้องให้รัฐบาลทำตามมติของกลุ่มพันธมิตรฯ 3 ข้อ คือ 1. ยกเลิก บันทึกความเข้าใจระหว่างไทย-กัมพูชาว่าด้วยการสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนทางบก พ.ศ. 2543 2.

นี้ชัยอนันต์ สมุทวณิช ไม่ได้เขียนบทความเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่การเคลื่อนไหวของ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” จึงมิได้เน้นบทบาทของพระมหากษัตริย์ในระบบการเมืองไทย ทั้งๆ ที่การเคลื่อนไหวของกลุ่ม “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ยังคงเน้นการปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์และการรักษาบูรณภาพแห่งดินแดนของชาติไทย

การที่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช มิได้เขียนบทความเพื่อสนับสนุนการเคลื่อนไหวของกลุ่ม “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ในช่วงต้นปี พ.ศ.2554 ดังกล่าวมานี้ น่าจะเป็นเพราะได้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงภายในกลุ่ม “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” และแนวร่วมผู้ชุมนุมก็ลดลงไปมาก จะเห็นได้ว่าบุคคลที่เคยขึ้นเวทีปราศรัยหลายคนมิได้เข้าร่วมอีก เช่น เจริญศักดิ์ ปิ่นทอง และอัญชลี ไพรีรัก เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ได้ถูกทางกลุ่มผู้ชุมนุมที่เหลือและแกนนำที่ขึ้นเวทีปราศรัยกล่าวโจมตีอย่างรุนแรงหลายต่อหลายครั้ง ต่อมา ในวันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2554 สมาพันธ์แรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ (สรส.) ซึ่งถือเป็นแนวร่วมที่สำคัญของกลุ่ม “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ได้มีมติให้สมศักดิ์ โกศัยสุข และสาวิทย์ แก้วหวาน ซึ่งเป็นแกนนำรุ่นที่ 1 และรุ่นที่ 2 ถอนตัวออกมาจากการเป็นแกนนำ โดยจะไปร่วมชุมนุมด้วยเฉพาะในประเด็นที่สำคัญเท่านั้น และจะไม่ขึ้นเวทีปราศรัยอีกต่อไป ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการเห็นต่างในเรื่องส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งในการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2554 ของ “พรรคการเมืองใหม่” ซึ่งเป็นพรรคการเมืองที่ทางกลุ่ม “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ก่อตั้งขึ้นมา โดยมีนายสมศักดิ์ โกศัยสุข เป็นหัวหน้าพรรค ซึ่งในเรื่องนี้ทำให้ นายสนธิ ลิ้มทองกุล แกนนำรุ่นที่ 1 โจมตีนายสมศักดิ์ โกศัยสุข อย่างรุนแรง นอกจากนี้ ในการเลือกตั้งทั่วไปที่กำลังจะเกิดขึ้น “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ยังมีมติให้ณรงค์ “โหวตโน” คือ การกาช่อง “ไม่ประสงค์ลงคะแนน” อีกด้วย¹³⁰⁰

ผลักดันชาวกัมพูชาที่อพยพและรुकล้าเข้ามาอาศัยและสร้างสิ่งก่อสร้างในเขตแดนไทย 3. ให้ถอนตัวจากการเป็นสมาชิกคณะกรรมการมรดกโลก แต่ทว่ารัฐบาลก็มิได้มีท่าทีสนองตอบ และได้ออกพระราชบัญญัติรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักรมาใช้รักษาความปลอดภัย

¹³⁰⁰“พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย”, (7 พฤศจิกายน 2559), ค้นหาเมื่อ 1 ธันวาคม พ.ศ.2559, จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย>

ในช่วง พ.ศ.2554 มีการเคลื่อนไหวของ “มวลชนคนเสื้อแดง” อย่างต่อเนื่อง เช่น ในวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2554 ซึ่งเป็นวันสตรีสากล ได้มีการชุมนุมของกลุ่ม “พลังหญิง” และกลุ่ม “แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ” ได้จัดเสวนา เรื่อง “บทบาทของผู้หญิงในสถานการณ์เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ในประเทศไทย” จิตรา คชเดช ได้มาร่วมในงานเสวนา และมีการมอบรางวัลให้แก่ จิตรา คชเดช เนื่องในวันสตรีสากลอีกด้วย¹³⁰¹ ต่อมาในวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ.2554 “แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ” (นปช.) กำหนดการชุมนุมเพื่อรำลึกถึงเหตุการณ์สลายการชุมนุมบริเวณแยกราชประสงค์ ในการแถลงข่าวเรื่องดังกล่าวนี้ **ธิดา ถาวรเศรษฐ** รักษาการแกนนำ นปช. ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง “โรงเรียน นปช.” ว่าต้องการให้เกิดการเรียนรู้ระบบประชาธิปไตยและความยุติธรรมในสังคม ไม่ได้จัดตั้งเพื่อก่อตั้งระบบคอมมิวนิสต์ตามที่นายสุเทพ เทือกสุบรรณ รองนายกรัฐมนตรีด้านความมั่นคง กล่าวอ้างในการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีบางคนในสภาผู้แทนราษฎร นอกจากนี้ ธิดา ถาวรเศรษฐ ได้กล่าวเพิ่มเติมว่าการชุมนุมเกิดขึ้นเพราะ นปช. ต้องการส่งสัญญาณไปยังพรรคประชาธิปัตย์และกองทัพ ว่า “คนเสื้อแดง” ต้องการให้ผู้กระทำผิดออกมารับโทษ และรัฐบาลไม่ควรบ่ายเบี่ยงการตอบคำถามในการอภิปรายไม่ไว้วางใจกรณีการสลายการชุมนุมของ นปช. ในช่วงเดือนเมษายน-พฤษภาคม พ.ศ.2553 และไม่ควรหาทางออกโดยการทำการรัฐประหารด้วย¹³⁰²

¹³⁰¹ จิตรา คชเดช เป็นผู้เคยขู่ว่าจะฟ้อง 'ดีแต่พูด' ต่อหน้านายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ขณะปาฐกถาในวันสตรีสากล โดยก่อนหน้านี้เธอเป็นประธานสหภาพแรงงานไทรอัมพ์อินเตอร์เนชั่นแนลแห่งประเทศไทย แต่ถูกเลิกจ้าง ใน พ.ศ.2551 ด้วยเหตุผลที่จิตรา คชเดช สวมเสื้อมีข้อความรณรงค์เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ถูกดำเนินคดีข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ขณะไปออกรายการโทรทัศน์ อันทำให้บริษัทต้องเสียชื่อเสียง ส่งผลให้สมาชิกสหภาพฯ นัดหยุดงานประท้วงนานถึง 45 วัน เพื่อเรียกร้องให้นายจ้างรับจิตรา คชเดช กลับเข้าทำงานตามเดิม โดยเห็นว่าเป็นการคุกคามเสรีภาพและเป็นแผนทำลายสหภาพแรงงาน และหลังจากนั้นในปี พ.ศ. 52 บริษัทได้ประกาศเลิกจ้างคนงาน 1,959 คน เพื่อปลดคนงานที่มีอายุมาก ซึ่งมีกรรมการสหภาพรวมอยู่ด้วย 13 คน ในจำนวนทั้งหมด 18 คน

¹³⁰² บัญชา มีชูสาร, (18 มีนาคม 2554), นปช.แถลงชุมนุม 19 มีนาคม 54, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://news.voicetv.co.th/thailand/6350.html>

นอกจากการเคลื่อนไหวของ “คนเสื้อแดง” แล้ว ยังเกิดการรณรงค์ให้ยกเลิก มาตรา 112 กล่าวคือในวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2554 ได้มีการเปิดตัวกลุ่มกิจกรรม **“มาตรา 112: รณรงค์เพื่อ ความตื่นรู้”** โดยมีการตะโกนคำว่า “ยกเลิก 112” ไปตลอดเส้นทาง จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ ถึง อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ประกาศจุดยืนให้ยกเลิกกฎหมายประมวลอาญามาตรา 112 แกนนำกลุ่มคือ **“กลุ่ม 24 มิถุนา ประชาธิปไตย”** ซึ่งเป็นกลุ่มแนวร่วมของ “แนวร่วม ประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ” นอกจากนี้ยังมีการชุมนุมที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และ ที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยเนื่องในโอกาสครบรอบ “5 ปีรัฐประหาร พ.ศ. 2549” ซึ่ง “คณะนิติ ราษฎร์” ได้ออกแถลงการณ์ให้ “ล้มเลิกผลพวงของการรัฐประหาร” ซึ่งหมายรวมถึงการตัดสินคดี ความของศาลที่เกิดขึ้นภายใต้ยุครัฐประหาร พ.ศ. 2549 ทั้งหมด แล้วให้นำคดีเหล่านั้นขึ้นศาล ปกติแทน

ในวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2554 กลุ่ม นปช. ได้ร่วมพิธีรำลึกครบรอบ 1 ปี เหตุการณ์ สลายการชุมนุมเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 ที่บริเวณสี่แยกราชประสงค์ ก่อนจะร่วมกันวาง พวงมาลัยเพื่อสดุดีบุคคลที่เสียชีวิตในวัดพุทธวนาราม ในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2554 และใน วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2554 ได้มีการชุมนุมของกลุ่ม “ปัญญาชนแดง นปช.” ที่บริเวณอนุสาวรีย์ ประชาธิปไตย เพื่อรำลึกวันรัฐธรรมนูญ และรำลึกการเสียชีวิตของแนวร่วมกลุ่ม “คนเสื้อแดง”

ในบริบทที่กลุ่ม “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” เกิดความแตกแยกภายใน และมีการเคลื่อนไหวของฝ่าย นปช. อย่างต่อเนื่องใน พ.ศ. 2554 ชัยอนันต์ สมุทวณิช มิได้โจมตีการ ชุมนุมของ นปช. ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้อย่างใด **เมื่อถึงต้นปี พ.ศ. 2555 บทบาทสำคัญของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช คือการตอบโต้ข้อเสนอให้มีการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ และ ตอบโต้คนที่วิพากษ์วิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์** เช่น เมื่อเกิดกรณีที่มีนักวิชาการเสนอ ว่า **“พระมหากษัตริย์ไม่ควรมีพระราชดำรัส เว้นแต่ในทางพิธีกรรมของรัฐ”** ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ ได้เขียนบทความ ในวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2555 ได้แย้งว่า

“ประเด็นที่เริ่มเป็นปัญหาของสังคม แม้จะจำกัดวงเล็กๆ แต่ก็น่าติดตาม นั่นคือการเริ่ม เข้าไปแตะต้องบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ ถึงกับมีข้อเสนอว่า พระมหากษัตริย์ไม่ควรมี

พระราชดำรัส นี่เป็นเรื่องที่มีมากกว่าการคิดจะแก้ไขมาตรา 112 ซึ่งก็ยังคงพัวพันในแง่ของ ความรุนแรงในบพทงโทษ การห้ามพระมหากษัตริย์มีพระราชดำรัสนี้ ก้าวล่วงไปถึงขั้นการทำลาย ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน และสะท้อนถึงความกลัวพลังของสถาบัน พระมหากษัตริย์ บุคคลเหล่านี้ต้องการให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีฐานะเพียงสัญลักษณ์เท่านั้น ซึ่งคงเป็นไปได้ เพราะสังคมไทยมีวิวัฒนาการแตกต่างไปจากสังคมอื่น”¹³⁰³

อีกสองสัปดาห์ต่อมา คือในวันที่ 29 มกราคม พ.ศ.2555 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เขียน บทความเรื่อง “ความกลัวก่อให้เกิดความเชย” ซึ่งมีเนื้อหาโน้มน้าวให้คนทั่วไปเชื่อว่า “ฝ่ายทษ.” ต้องการมีอำนาจเต็มที่จึงหาทางให้เกิดการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยระบุด้วยว่า “คำถามก็คือ แล้วเวลานี้ฝ่าย ทษ.ไม่ได้มีอำนาจเต็มที่แล้วหรือ คำตอบก็คือยังไม่เต็มที่ เพราะยังมีความคิดอยู่ว่า พระมหากษัตริย์ยังทรงอำนาจอยู่”¹³⁰⁴ และได้แย้งกลุ่มคนที่วิพากษ์วิจารณ์และ ต้องการลดบทบาททางการเมืองของสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังความว่า

“นักวิชาการที่วิจารณ์สถาบันมีความเชื่อว่า พระมหากษัตริย์ทรงเกี่ยวข้องกับการเมือง และมีการกล่าวอ้างว่าคณะทหารกล้าทำรัฐประหารเพราะพระมหากษัตริย์ทรงเห็นชอบ ซึ่งเป็นการ คัดค้านเอาเอง โดยที่สถาบันพระมหากษัตริย์ไม่ได้ทรงอยู่ในฐานะที่จะแสดงความรู้สึกรออกมาได้ หรือจะพูดในภาษาทั่วไปว่า จะ “ปฏิเสธข่าว” ได้ เพราะไม่มีคำกล่าวหาตรงๆ เป็นเพียงการคาดคิด ชุบฉิบกันเท่านั้น แม้จะมีการกล่าวอ้างถึง “ผู้ใกล้ชิด” บางคน เราก็ไม่อาจเชื่อถือได้ เพราะไม่มีใคร รู้เห็นโดยตรงว่าจริงๆ แล้วเป็นอย่างไร แต่สามัญสำนึกบอกว่า การที่พระมหากษัตริย์จะทรง แทรกแซงทางการเมืองถึงขั้นนั้น ย่อมเป็นภัยต่อความมั่นคงของสถาบันเอง

ผู้ซึ่งวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ ไปไกลถึงกับห้ามมิให้พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราช ดำรัส บางคนก็ไม่เห็นด้วยกับบทบาทของโครงการพระราชดำริ ทั้งๆ ที่ไม่ได้ศึกษาในรายละเอียด

¹³⁰³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (15 มกราคม 2555), **แก้รัฐธรรมนูญเพื่อใคร ?**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000006289>

¹³⁰⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (29 มกราคม 2555), **ความกลัวก่อให้เกิดความเชย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000012949>

ของที่มาแห่งโครงการเหล่านั้น บางคนก็ไม่ชอบสำนักงานทรัพย์สิน แต่ก็ไม่ได้ดูว่าสำนักงานทรัพย์สินไม่สามารถดำเนินการแบบธุรกิจการค้ากำไรได้อย่างเต็มที่

...เวลานี้มีกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่ง ต้องการยั่วให้ทหารออกมาปฏิวัติ การเสนอแนะจะปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์คือวิธีการยั่วยุทธหารวิธีหนึ่ง คำถามก็คือ แล้วเวลานี้ฝ่ายทษ.ไม่ได้มีอำนาจเต็มที่แล้วหรือ คำตอบก็คือยังไม่เต็มที่ เพราะยังมีความคิดอยู่ว่า พระมหากษัตริย์ยังทรงอำนาจอยู่

ดังนั้น จึงเกิดการเคลื่อนไหวหลายๆ ด้านอย่างประสานสอดคล้องกัน ในต่างประเทศในแวดวงนักการเมือง และนักธุรกิจระดับสูงมีการประชุมปรึกษากัน ...มีการให้ทุนเปิดเว็บไซต์วิจารณ์สถาบันทั้งในและต่างประเทศ มีการให้เงินคนกลุ่มหนึ่งมาดำเนินการเคลื่อนไหวให้เกิดการวิจารย์บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์มากขึ้น เพื่อผลในระยะยาว

หลายคนฟังเขาวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์แล้ว ก็ทนไม่ได้เพราะคำวิจารณ์ไม่ยุติธรรม และพระมหากษัตริย์ไม่ทรงอยู่ในฐานะที่จะได้ตอบได้ ในสมัยก่อน พ.ศ. 2475 เป็นเรื่องธรรมดา เพราะเป็นยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจอย่างแท้จริง แต่ในสมัยนี้มีแต่ “บารมี” แต่ก็ยังมีคนกลัว กลัวจนกระทั่งเกิดความคิดเชยๆ อย่างจะให้พระมหากษัตริย์ต้องปฏิญาณตนก่อนเข้ารับตำแหน่งก็ยังมิ ไม่รู้เรียนจบกันมาได้อย่างไร”¹³⁰⁵

ในวันที่ 29 มกราคม 2555 ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวตอบโต้ข้อเสนอให้พระมหากษัตริย์ทรงปฏิญาณตนก่อนเข้ารับตำแหน่ง ด้วยการเน้นประเพณีในระบอบการเมืองแบบ “ประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ดังความตอนหนึ่งว่า

ในระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข แม้ว่ารัฐสภาจะเป็นผู้ให้ความเห็นชอบการเข้าปฏิบัติหน้าที่ของหลายองค์กรก็ตาม แต่สมาชิกรัฐสภาก็ต้องปฏิญาณตนก่อนเข้าปฏิบัติงาน สำหรับคณะรัฐมนตรีนั้นจะทำงานได้ดีต่อเมื่อได้เข้าเฝ้าฯ และถวายสัตย์ปฏิญาณต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว

¹³⁰⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (29 มกราคม 2555), ความกลัวก่อให้เกิดความเชย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000012949>

ในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข การปฏิญาณตนต่อพระมหากษัตริย์ถือว่าการกระทำเชิงสัญลักษณ์ด้วย สำหรับพระมหากษัตริย์นั้นการเข้าสู่ความเป็นพระมหากษัตริย์ คือ การมีพิธีบรมราชาภิเษก และพระมหากษัตริย์ก็จะมีพระราชดำรัสต่ออาณาประชาราษฎร์ เช่น ในกรณีของรัชกาลปัจจุบัน พระราชดำรัสนั้นคือ “เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” พิธีบรมราชาภิเษกเป็นพิธีการที่เป็นทางการ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของรัฐ และทรงรับคำปฏิญาณหรือสาบานตนจากสมาชิกรัฐสภา จากเหล่าทหารทั้งหลาย การมีความคิดให้พระมหากษัตริย์ต้องปฏิญาณตนก่อนเข้ารับตำแหน่ง จึงเป็นเรื่องที่เชย และแสดงความเขลาอย่างน่าขบขัน แต่ก็เกิดขึ้นแล้วในเมืองไทย¹³⁰⁶

ในวันที่ 22 กรกฎาคม 2555 เมื่อชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึงความสำคัญของศาลรัฐธรรมนูญในฐานะ “อำนาจที่สี่” ก็ได้ระบุด้วยว่า **“หากระบอบประชาธิปไตยจะมีลักษณะของความเป็นไทยแล้วก็ตาม ลักษณะเด่นสองประการก็คือ การมีสถาบันพระมหากษัตริย์กับการมี “อำนาจที่สี่” ที่มีความเป็นอิสระนี้เอง”**¹³⁰⁷

ในช่วงต้นเดือนสิงหาคม พ.ศ.2556 มีการชุมนุมของกลุ่ม “กองทัพประชาชนโค่นระบอบทักษิณ” และแถลงการณ์เรียกร้องให้ “ประชาชนทุกหมู่เหล่า ทหาร ตำรวจ ทั้งในและนอกราชการ ฟ้องประชาชนที่รักชาติ ประชาธิปไตย และเทิดทูนไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ ให้เข้าร่วมการชุมนุมเพื่อปฏิรูปประเทศไทย”¹³⁰⁸ และกลุ่มผู้ร่วมชุมนุมต่อต้านร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมจาก “เวทีเดินหน้าผ่าความจริง หยุดล้างผิดคนโกง” ของพรรคประชาธิปัตย์ ที่จัดต่อเนื่องมาตั้งแต่วันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ.2556 ได้เดินเท้าเคลื่อนขบวนมุ่งสู่อาคารรัฐสภา เพื่อขัดขวางไม่ให้ผ่านร่างกฎหมายดังกล่าว¹³⁰⁹

¹³⁰⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹³⁰⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (22 กรกฎาคม 2555), **อำนาจที่สี่**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000089909> (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹³⁰⁸ Highlight.kapook.com

¹³⁰⁹ **สิงหาคม พ.ศ. 2556**, (สิงหาคม 2556) ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก https://th.wikipedia.org/wiki/สิงหาคม_พ.ศ._2556.

ในบรรยากาศที่มีการต่อต้าน “ร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรม” ที่เสนอโดยพรรคเพื่อไทยอย่างกว้างขวาง ชัยอนันต์ สมุทวณิช เขียนบทความเรื่อง “สถาบันพระมหากษัตริย์ไทย” เผยแพร่ในวันที่ 22 กันยายน พ.ศ.2556 แสดงให้เห็นว่าสถาบันพระมหากษัตริย์กำลังถูกคุกคามจากฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลและ ทษ. ทั้งๆ ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยมีพระมหากษัตริย์องค์สูงส่งต่อคนไทย ดังความว่า

“การวิพากษ์วิจารณ์พระเจ้าอยู่หัวในสมัยก่อนเป็นเรื่องที่พอคาดคิดได้ เพราะเป็นสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจมาก...

ในปัจจุบัน...ผู้วิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ในเมืองไทยมีหลายจำพวก พวกแรกคือนักวิชาการที่เห็นว่าสถาบันนี้ควรมีการปฏิรูป แต่จะทำอย่างไรนั้นก็ยังไม่ชัดเจน จะชัดเจนก็มีอยู่เฉพาะเรื่องการแก้ไขกฎหมายอาญา มาตรา 112 อีกพวกหนึ่งเห็นว่าพระมหากษัตริย์ควรอยู่เหนือการเมืองอย่างเด็ดขาด แม้แต่จะแสดงความคิดเห็นก็ได้

พวกที่แย่งที่สุดเห็นจะเป็นผู้ซึ่งใช้วาจาที่ไม่เหมาะสม...อีกพวกหนึ่งคือพวกที่เชื่อว่าพระมหากษัตริย์ยังมีอำนาจมากคือ สามารถบงการอะไรอยู่เบื้องหลังได้ จึงออกมาวิจารณ์โดยเฉพาะเมื่อมีรัฐประหาร และมีคณะทหารเข้าเฝ้า คนพวกนี้เชื่อในทฤษฎี Conspiracy

ที่จริงแล้วพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ Active ดังเห็นได้จากการมีโครงการพระราชดำริมากมาย โครงการเหล่านี้เกิดขึ้นเพราะมีช่องว่างของระบบราชการที่มักจะไม่ประสานงานกัน งานของโครงการพระราชดำริเป็นงานประเภทริเริ่ม และเป็นการประสานงานระหว่างหน่วยงานหลายหน่วย เราจะเห็นพระปรีชาสามารถของพระองค์ท่านเกือบทุกด้าน โดยเฉพาะด้านการจัดการน้ำ

การที่เรามีพระมหากษัตริย์ที่ทรง Active เช่นนี้ ย่อมถือได้ว่าเป็นผลดีต่อประชาชน เพราะเท่ากับว่าประชาชนมีที่พึ่งที่มีได้หวังผลในแง่ที่นักการเมืองหวัง ดังนั้นกิจการใดก็ตามที่มาจากพระมหากษัตริย์ จึงเป็นกิจการที่ไม่เป็นฝักฝ่าย และไม่มีผลประโยชน์ซ่อนเร้น

พระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นผู้นำมวลชน ทรงเป็นแรงบันดาลใจของประชาชน และทรงเป็นขวัญกำลังใจของประชาชน ที่เขาไม่รู้สึกราวอยู่อย่างโดดเดี่ยว มีนักการเมืองบางคนที่ต้องการ

เป็นผู้นำมวลชน มองว่าสถาบันพระมหากษัตริย์มีบทบาทมากเกินไป ความคิดที่จะจำกัดบทบาทให้เป็นเพียงพิธีกรรมจึงเกิดขึ้น และแพร่หลายอยู่ในกลุ่มคนบางพวกที่ทำเว็บไซต์วิพากษ์วิจารณ์สถาบันอยู่ในเวลานี้

สถาบันพระมหากษัตริย์ของไทย หากจะมี “อำนาจ” ก็คงเป็น “อำนาจอ้างอิง” มากกว่าอำนาจตามความหมายที่แท้จริง และเป็น “บารมี” ที่มีแต่พระคุณมากกว่าพระเดช สถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยจึงมีลักษณะเป็นสถาบันทางวัฒนธรรมมากกว่าสถาบันทางการเมือง และหากจะมีการเปลี่ยนแปลงใดๆ แล้วก็น่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงวัฒนธรรมมากกว่าการเปลี่ยนแปลงแบบอื่น”¹³¹⁰

ในบทความเรื่อง “ต้องรออีกร้อยปี” ชัยอนันต์ สมุทวณิช เขียนตอบโต้การโจมตีสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วยการกล่าวถึงคุณลักษณะของพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ทรงมีพระราชดำริที่มีความเป็นประชาธิปไตยอย่างมาก เช่น “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความคิดเสรีนิยม...ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จึงมิใช่ระบอบที่มีอำนาจล้นพ้นเด็ดขาดแต่อย่างใด...พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพยายามที่จะกระชับการบริหารบ้านเมืองหลายครั้ง แม้แต่การดำริที่จะให้นายกรัฐมนตรี เป็นต้น”¹³¹¹ นอกจากนี้ยังยกย่องเจ้านายพระองค์หนึ่งคือพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ ว่าทรงเป็น “นักประชาธิปไตยคนแรก” ของไทย¹³¹² ส่วนบทความเรื่อง “วิจารณ์สถาบันไปทำไม” ในวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ.2556 ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า “ในปัจจุบัน สถาบันพระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่พึ่งของประชาชนได้ ในยุคที่การเมืองเป็นการเมืองที่มีอำนาจเด็ดขาด บทบาทของ

¹³¹⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (22 กันยายน 2556), สถาบันพระมหากษัตริย์ไทย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000119524>

¹³¹¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (19 กุมภาพันธ์ 2555), ต้องรออีก 100 ปี, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000022708>

¹³¹² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (13 พฤษภาคม 2555), นักประชาธิปไตยคนแรก, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000058841>

**สถาบันพระมหากษัตริย์ที่เห็นได้ชัดก็คือ เป็นสถาบันที่ป้องกันอำนาจทางการเมืองที่เป็น
เผด็จการเบ็ดเสร็จ”¹³¹³**

ตลอดระยะเวลาที่เกิดวิกฤตทางการเมือง ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้ตอบโต้สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล และกลุ่มนิติราษฎร์ ที่เสนอความคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ รวมทั้งตอบโต้การเคลื่อนไหวเรียกร้องให้ยกเลิก กฎหมายอาญามาตรา 112 นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นผลดีอย่างหนึ่งที่เกิดจากพระราชกรณียกิจต่างๆ ของพระมหากษัตริย์ไทย

ในท่ามกลางบรรยากาศทางการเมืองที่ทวีความตึงเครียดขึ้นมากในเดือน **พฤษภาคม พ.ศ.2557** ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ได้ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยตรง ความตึงเครียดระลอกใหม่นี้เริ่มจากวันที่ 7 พฤษภาคม ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยให้นายกรัฐมนตรีพร้อมรัฐมนตรีพ้นจากความเป็นรัฐมนตรี จากการมีมติโยกย้าย นายถวิล เปลี่ยนศรี ออกจากตำแหน่งเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ ทำให้เกิดการชุมนุมทางการเมืองของ “คนเสื้อแดง” อีกครั้งหนึ่ง ส่งผลให้ในวันที่ 10 พฤษภาคม 2557 แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) กลับมาชุมนุมที่ถนนอุทยาน (ถนนอักษะ) หลังจากได้จัดชุมนุมมาแล้วเมื่อเดือนเมษายนที่ผ่านมา และ 2 วันต่อมา ในวันที่ 12 พฤษภาคม กปปส. (คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข) ก็ได้ย้ายสถานที่ชุมนุมจากสวนลุมพินีกลับไปยังอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ถนนราชดำเนิน ทำให้เกิดความวิตกกังวลไปทั่วว่าจะเกิดการปะทะกันระหว่างมวลชนสองฝ่ายที่นำไปสู่การนองเลือด ในบริบทดังกล่าวนี้ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” บางคนจึงเห็นว่าควรมีการรัฐประหาร หรือมิฉะนั้นก็ควรจะขอ “ฟั่งพระบารมี” จะเห็นได้ว่า ชัยอนันต์ สมุทวณิช ซึ่งเคยร่วมลงนามในการถวายฎีกาขอยกนายกรัฐมนตรีนายพลาพิทักษ์มาแล้วเมื่อต้นเดือนมีนาคม พ.ศ.2549¹³¹⁴ ก็ได้สนับสนุนการ “ฟั่งพระบารมี” อีกครั้งหนึ่งในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2557 โดยร่วมกับ “คณะรัฐบุรุษ” เพื่อขอ

¹³¹³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (31 มีนาคม 2556), **วิจารณ์สถาบันไปทำไม**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000038876> (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹³¹⁴ ASTV ผู้จัดการออนไลน์, (5 มีนาคม 2549), **ยื่นถวายฎีกา ขอนายกฯ พระราชทาน !**, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID=9490000030158>

“นายกฯ พระราชทาน” และได้เขียนบทความแสดงความคิดเห็นสนับสนุนการ “ขอพึ่งพระบารมี” ดังมีความบางตอนว่า “ในที่สุด คณะรัฐบาลก็ดำเนินการนำของ พลเอกสหายหยุด เกิดผล ก็ไปยื่นหนังสือต่อผู้บัญชาการเหล่าทัพให้สนับสนุนความคิดเรื่องการขอพึ่งพระบารมีในการแก้ไขวิกฤตการเมือง...จะเห็นได้ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ดี กองทัพที่ดี ล้วนแต่เป็นสถาบันเก่าแก่ที่สุดของเมืองไทย ในขณะที่สถาบันและองค์กรที่เกิดขึ้นใหม่ๆ ไม่สามารถจัดการกับปัญหาของสังคมได้”¹³¹⁵

จะเห็นได้ว่า ชัยอนันต์ สมุทวณิช มีบทบาทอย่างมากในการเน้นความสำคัญของพระมหากษัตริย์ในระบอบการปกครองของไทยทั้งในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์และในยุคปัจจุบัน การเน้นความสำคัญทางการเมืองของพระมหากษัตริย์เช่นนี้ส่วนใหญ่แล้วมุ่งทำให้คนทั้งหลายยึดมั่นใน “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” และเพื่อต่อต้าน “ระบอบทษ.” โดยได้เสนอความคิดอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับเป้าหมายดังกล่าวนี้อีกมาก ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

สมบัติ อารังธัญวงศ์

เมื่อกล่าวถึง “การรณรงค์เสริมสร้างค่านิยมที่พึงประสงค์” เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ.2557 สมบัติ อารังธัญวงศ์ ได้กล่าวถึงค่านิยมหลายประการที่รัฐบาลของคณะรัฐประหารควรส่งเสริมให้เกิดขึ้น สมบัติ อารังธัญวงศ์ ระบุค่านิยมสำคัญประการหนึ่งคือ “ต้องรักชาติรักแผ่นดิน ความเป็นชาติทำให้เราเป็น “มนุษย์ที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี” ถ้าไม่มีพระมหากษัตริย์ที่ปรีชาสามารถ คนไทยก็ไม่มีชาติมาถึงวันนี้ ต้องปลุกฝังให้ชัดว่าเกิดเป็นไทย “ต้องรู้จักคุณแผ่นดิน” โดยระบุว่าค่านิยมนี้ “เป็นลักษณะเฉพาะของไทย เพราะไทยเป็นชาติเดียวในภูมิภาคนี้ที่ไม่เคยเป็นอาณานิคมของพวกตะวันตก” แตกต่างจากค่านิยมในข้ออื่นๆ ที่ถือเป็น “ค่านิยมสากล”¹³¹⁶

¹³¹⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (18 พฤษภาคม 2557), **สังคมไทยขาดผู้นำ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000054985>

¹³¹⁶ สมบัติ อารังธัญวงศ์, (16 มิถุนายน 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/778477482193245>

สมบัติ อารังธัญวงศ์ มิได้โจมตีคณะราษฎรในแง่ที่ทำการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนระบอบการปกครองใน พ.ศ.2475 ถึงแม้จะเห็นว่าพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 7 ได้เริ่มพัฒนาระบอบประชาธิปไตยแล้ว แต่ก็เห็นว่าในสมัยรัชกาลที่ 7 ได้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองหลายประการ เช่น การใช้จ่ายฟุ่มเฟือยของเจ้านาย ปัญหาความเหลื่อมล้ำ ปัญหาที่เจ้านายทรงมีอำนาจมากจนทำให้คนเห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงอ่อนแอ ที่ทำให้เกิดการปฏิวัติโดยคณะราษฎร ซึ่งกระทำการด้วยความกล้าหาญ ยอมเสี่ยงชีวิตในการยึดอำนาจ แต่เนื่องจากขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางอุดมการณ์ ทำให้เกิดความขัดแย้งได้ง่าย คณะราษฎรจึงไม่ประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงประเทศให้ดีขึ้น เมื่อถึงยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร ประเทศไทยก็ตกอยู่ภายใต้ระบอบเผด็จการเต็มรูปแบบ ต่อมาในยุคพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ความเป็นประชาธิปไตยก็ยังน้อยมาก เพราะนายกรัฐมนตรีไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง แต่สมบัติ อารังธัญวงศ์ เห็นว่าพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ อาศัยคุณสมบัติส่วนตัว “ด้วยความกล้าหาญทางการเมือง ความมุ่งมั่นเผชิญกับปัญหาทำให้รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ สามารถฟันฝ่าวิกฤตไปได้ นับว่าเป็นการสร้างคุณูปการอย่างยิ่งต่อประเทศชาติ”¹³¹⁷ แต่เมื่อถึงยุครัฐบาล พช. นายกรัฐมนตรีก็ยังสามารถควบคุมฝ่ายนิติบัญญัติได้ ในฐานะที่เป็นหัวหน้าพรรคการเมือง ซึ่งสมบัติ อารังธัญวงศ์ ได้ให้ความเห็นว่า “นายกรัฐมนตรีจึงมีอำนาจสูงสุดแต่เพียงผู้เดียว ดังนั้นเมื่อนายกรัฐมนตรีคือหัวหน้าพรรคที่คุมเสียงข้างมากในสภา จึงทำให้รัฐบาลมีเสถียรภาพมั่นคงเช่นเดียวกับนายกรัฐมนตรีที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรง แต่ได้เปรียบกว่าเพราะสามารถควบคุมสภาได้ด้วย”¹³¹⁸ สมบัติ อารังธัญวงศ์ วิเคราะห์แนวโน้มของสภาวะดังกล่าวนี้ด้วยว่า

“พรรครัฐบาลนำโดยพรรคไทยรักไทยจะมีความแข็งแกร่งมากยิ่งขึ้น และจะกุมอำนาจเบ็ดเสร็จทั้งอำนาจบริหารและนิติบัญญัติ การขับเคลื่อนทางการเมืองจะรวมศูนย์อยู่ที่ตัวนายกรัฐมนตรีที่พรั่งพร้อมด้วยอำนาจการเมืองและอำนาจทุนทั้งในพรรคไทยรักไทยและกลุ่มทุนระดับชาติที่อยู่เบื้องหลัง ทำให้อำนาจการตัดสินใจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดอยู่ที่นายกรัฐมนตรีเพียงผู้

¹³¹⁷ สมบัติ อารังธัญวงศ์. การเมืองการปกครองไทย: ยุคเผด็จการ-ยุคปฏิรูป, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ : เสมาธรรม, 2554), น. 505.

¹³¹⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 910-911

เดียว แม้รัฐบาลชุดปัจจุบันจะโดดเด่นในเรื่องของนโยบาย แต่อาจเกิดปัญหาทางการเมืองขึ้นได้ หากสภาพการบริหารเป็นไปแบบเผด็จการ ปราศจากการมีส่วนร่วมของประชาชนและการปิดกั้น สิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชนโดยฝ่ายการเมือง ในขณะที่เดียวกันรัฐสภาจะเกิดสภาพเผด็จการทาง รัฐสภา บทบาทและอำนาจการตรวจสอบในสภาผู้แทนราษฎรโดยฝ่ายค้านจะลดลง ฉะนั้น การ ควบคุมตรวจสอบรัฐบาลหรือฝ่ายบริหารที่มีประสิทธิภาพจะขึ้นอยู่กับบทบาทและความเข้ม แข็งภาคประชาชน องค์กรประชาธิปไตย และองค์กรประชาชนเป็นสำคัญ”¹³¹⁹

จะเห็นได้ว่า สมบัติ อารังธัญวงศ์ ให้ความสำคัญแก่ “การควบคุมตรวจสอบรัฐบาลหรือ ฝ่ายบริหารที่มีประสิทธิภาพ” อย่างไรก็ตามสมบัติ อารังธัญวงศ์ เห็นว่า ในทางปฏิบัติ “พันตำรวจ โต ทษ.สามารถคุมอำนาจได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ทั้งในพรรคไทยรักไทยและข้าราชการประจำ ทั้งพลเรือน ตำรวจ และทหาร ไม่มีใครกล้าโต้แย้งการปรับคณะรัฐมนตรี ถึงแม้รัฐมนตรีที่จะถูก ปรับจะไม่พอใจแต่ไม่มีใครกล้าคัดค้าน หรือแสดงความไม่พอใจขึ้นในพรรค เพราะทุกคนยอมสยบ ต่อผู้นำรัฐบาลหมด”¹³²⁰

ดังนั้น เพื่อแก้ปัญหาในระบบการเมืองที่ “นายกรัฐมนตรีจึงมีอำนาจสูงสุดแต่ เพียงผู้เดียว...แต่ได้เปรียบกว่า (นายกรัฐมนตรีที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรง) เพราะ สามารถควบคุมสภาได้ด้วย” สมบัติ อารังธัญวงศ์ จึงยืนยันว่าในระบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ควรจะใช้ระบบการเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีโดยตรง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากมีหลายฝ่ายไม่เห็นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ที่เกรงว่าจะ เหมือนกับระบบประธานาธิบดี (หรือระบอบสาธารณรัฐ) ในบางครั้งสมบัติ อารังธัญวงศ์ จึงระบุว่า “ความจริงผมไม่ได้เสนอเรื่องการเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีโดยตรงนะครับ แต่อาจเป็น เพราะผมสื่อสารไม่ชัดเจนทำให้มีผู้เข้าใจว่าผมเป็นผู้เสนอให้มีการเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีโดยตรง

¹³¹⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 854. (เน้นโดยผู้วิจัย)

¹³²⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 893

ผมเพียงแต่ต้องการวิเคราะห์จากผลสำรวจของโพลที่พบว่าประชาชนต้องการให้มีการเลือกตั้ง
นายกรัฐมนตรีโดยตรงว่ามีจุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร?”¹³²¹

ในเดือนมีนาคม พ.ศ.2547 เมื่อ อมร จันทรมบูรณ์ เสนอแนวทางในการปฏิรูปการเมือง
เพื่อบรรลุถึง “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” อย่างแท้จริง รวมทั้งการ
จัดตั้งพรรคการเมืองใหม่เพื่อนำอุดมการณ์ดังกล่าวไปใช้ สมบัติ อารังธัญวงศ์ ก็แสดงความสนใจที่
จะดำเนินการ¹³²² ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการที่สมบัติ อารังธัญวงศ์ ต้องการให้ “ระบอบประชาธิปไตย
อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ของไทยมีเสถียรภาพ โดยสนับสนุนข้อเรียกร้องของอมร
จันทรมบูรณ์ ที่ได้เสนอให้ตั้งพรรคการเมืองใหม่ หรือ พรรคการเมืองที่สาม โดยสมบัติ อารังธัญ
วงศ์ เห็นว่าพรรคดังกล่าวนี้ควรประกอบด้วยคนที่ไม่จากนอกระบบการเมืองที่เป็นทางการใน
ปัจจุบัน เพื่อทำหน้าที่เสนอ Political Platform ในกรอบ 5 ประการ กล่าวคือ แก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อ
ก่อให้เกิดองค์การจัดทำรัฐธรรมนูญใหม่ทั้งฉบับ – เป็นการปฏิรูปการเมืองครั้งที่ 2, ทบทวนการแปร
รูปรัฐวิสาหกิจสาธารณะูปโภค, ปราบปรามทุจริตคอร์รัปชัน, ทบทวนนโยบายประชานิยมที่เอื้อ
ประโยชน์ต่อประชาชนเฉพาะกลุ่ม และ ทบทวนนโยบาย 30 บาทรักษาทุกโรค

ตามข้อเสนอนี้ พรรคการเมืองใหม่ หรือ พรรคการเมืองที่สาม นี้จะมีลักษณะ เฉพาะกิจ ผู้
เสนอให้คำจำกัดความว่าหมายถึง “พรรคการเมืองที่ไม่ใช่พรรครัฐบาล และไม่ใช่มหาพรรคฝ่ายค้าน
แต่จะเป็นพรรคการเมืองที่เปิดโอกาสให้แก่พลังที่สามที่ไม่ประสงค์จะเล่นการเมือง แต่มุ่งหมายจะ
เข้ามาปฏิรูประบบบริหารประเทศ” โดยจะมีการจัดตั้งองค์การเพื่อการแก้ไขรัฐธรรมนูญทั้งฉบับที่
จะทำหน้าที่สร้างสรรค์ระบบใหม่ทางการเมืองที่มีเหตุผล (rationalized system) พรรคการเมือง
ใหม่นี้จะทำงานให้เพียงประมาณ ไม่เกิน 2 ปี (นับแต่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่) หากรวม
ตั้งแต่ต้นก็จะ ไม่เกิน 4 – 5 ปี ถือเป็นพรรคเฉพาะกิจที่มีเจตจำนง 3 ประการ คือ ประการที่ 1

¹³²¹ สมบัติ อารังธัญวงศ์, (15 สิงหาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16
กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/813658455341814>

¹³²² “เสียงเล่าหลัง” และทีมข่าวการเมือง, (15 มิถุนายน 2547), 3 แนวทางที่น่าจะเป็นของพรรคทางเลือกที่
สาม, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9470000007692>

เพื่อให้เป็น ระบบการเมือง ที่เปิดโอกาสให้ คนดี ได้เข้ามา ปกครองบ้านเมือง “...ไม่ผูกขาดเฉพาะผู้มีอำนาจทางการเงินที่เข้ามาจัดตั้งพรรคการเมืองเพื่อการเลือกตั้ง” เท่านั้น ประการที่ 2 เพื่อให้คนดีที่เข้าสู่อำนาจ นั้นต้อง ใช้อำนาจรัฐภายในกรอบของกฎเกณฑ์ที่โปร่งใส โดยมีที่มาจาก “...การตราพระราชบัญญัติ(ที่ดี)เพื่อลดการทุจริตคอร์รัปชั่น และขจัดวาระซ่อนเร้นและผลประโยชน์แอบแฝง(ถ้ามี) ของนักการเมืองที่อ้างคำว่าประชาชน” เป็นความฝันของการปฏิรูปการเมืองทุกครั้ง ประการที่ 3 ก็คือ “...พรรคนี้จะให้การสนับสนุนนโยบายที่ดีของพรรคการเมืองอื่นทุกพรรค”¹³²³

ในมุมมองของ อมร จันทสมบุญ การปฏิรูปการเมืองจะสำเร็จได้ก็โดยมีผู้นำทางการเมืองที่มีบารมี ระดับวีรบุรุษสงคราม, วีรบุรุษชาติ ในกรณีของประเทศไทย ถึงที่สุดแล้วจะต้องถวายพระราชอำนาจคืนแด่พระมหากษัตริย์ แต่เนื่องด้วยข้อจำกัดของสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย จึงจำเป็นต้องมีองค์กรกันชนในรูปแบบ “คณะกรรมการพิเศษ” (ในลักษณะ ขอพระราชมานผู้นำในการปฏิรูปการเมือง) หรือ “พรรคการเมืองที่สาม” โดย “พรรคการเมืองที่สาม” ตามข้อเสนอนี้ จะปฏิบัติภารกิจรณรงค์ เสนอ Political Platform ต่อประชาชนให้ ร่วมกันถวายพระราชอำนาจคืนแด่พระมหากษัตริย์—เพื่อให้เกิดการปฏิรูปการเมืองที่แท้จริง นั่นเอง” ปรากฏว่า สมบัติ อารังธัญวงศ์ สนใจที่จะเป็นผู้นำพรรคการเมืองดังกล่าวนี้¹³²⁴

ในเวลาต่อมา ในวันที่ 20 กันยายน พ.ศ.2551 สมบัติ อารังธัญวงศ์ ได้ร่วมเสวนาเรื่อง “สูตรการเมืองใหม่ ฝ่าวิกฤตวงจรอุบาทว์” จัดโดยหนังสือพิมพ์ผู้จัดการ และสมบัติ อารังธัญวงศ์ ได้เสนอประเด็นเรื่อง “เลือกตั้งนายกรัฐมนตรี” พร้อมกับตอบโต้ผู้ที่ไม่เห็นด้วย

“บางคนที่ชอบมองโลกในแง่ร้าย ชอบจับผิดอาจบอกว่า การเสนอการเมืองใหม่ในสูตรนี้ขึ้นมาเพื่อดันประเทศไทยเข้าสู่การปกครองในระบอบประธานาธิบดี ต้องการล้มล้างระบอบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ซึ่งขอออกตัวมา ณ ที่นี้ก่อนว่า แนวคิดที่กลุ่มผู้เสวนาเสนอออกมาครั้งนี้ไม่ได้มีเจตนาหรือวัตถุประสงค์ไปในแนวทางนั้น เพราะ

¹³²³ เรื่องเดียวกัน (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹³²⁴ เรื่องเดียวกัน

ท้ายที่สุดผู้ที่ได้รับการคัดเลือกขึ้นมาในตำแหน่งผู้นำประเทศนั้นต้องเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ และได้รับพระราชทานโปรดเกล้าฯ จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”¹³²⁵

ในเดือนต่อมา คือวันที่ 31 พฤศจิกายน พ.ศ.2551 หนังสือพิมพ์ถามความเห็นของสมบัติ ธำรงธัญวงศ์ ว่า “วันนี้สังคมจำเป็นต้องเลือกหรือไม่ว่าจะต้องเลือกระหว่างทุนนิยมหรืออำมาตยาธิปไตย??” คำตอบของสมบัติ ธำรงธัญวงศ์ วางอยู่บนทัศนะที่มีต่ออดีตนักศึกษาสมัย 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ที่กลายเป็นกลุ่มผู้นำทางความคิดและผู้นำในการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อสนับสนุนฝ่าย ทษ. ซึ่งสมบัติ ธำรงธัญวงศ์ ประเมินว่าคนกลุ่มดังกล่าวนี้มีอุดมการณ์ทางการเมืองแบบคอมมิวนิสต์ที่มีความต้องการจะ “โค่นล้มระบบอำมาตยาธิปไตย” มานานแล้ว ดังความว่า

“ผมไม่คิดว่าต้องเลือก...ควรจะมองว่าประมุขของไทยก็มีความน่าเชื่อถือ สามารถรักษาชาติมาได้ยาวนาน มันก็เป็นเรื่องดี ไม่ใช่เรื่องเสียหาย...

...คนที่มีความเชื่อในแนวทางของคอมมิวนิสต์มองว่าระบบอำมาตยาธิปไตย อันตรายนกว่าระบบทุนนิยม ดังนั้นแนวทางจึงพยายามพิทักษ์ระบบทุนนิยมหรือทำแนวร่วมกับระบบทุนนิยมเพื่อทำลายระบบอำมาตยาธิปไตย คนเหล่านี้ในวันนี้จึงใช้กลยุทธ์ยืมมือทุนนิยมเพื่อโค่นล้มระบบอำมาตยาธิปไตย วันนี้เราเห็นการขับเคลื่อนทำนองนี้อยู่”¹³²⁶

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ เห็นว่าอดีตคอมมิวนิสต์ที่สนับสนุนกลุ่มการเมืองของ ทษ. เหล่านี้ “วันนี้ไม่ใช่คอมมิวนิสต์แท้แบบ “คาร์ล มาร์ก”...แต่รากเหง้าที่ต้องการโค่นล้มศักดินายังดำรงอยู่” และ “ผมคิดว่ากลุ่มที่สนับสนุนคุณ ทษ. จำนวนหนึ่งที่เคยต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมมาตลอดไม่มีเหตุผลเลยที่จะหนุนคุณ ทษ. ที่ถูกศาลตัดสินว่าฉ้อฉลชัดเจน ถามว่าคนเหล่านี้โง่หรือลึนคิดหรือ คำตอบคือไม่ใช่ แต่เป็นการแสวงหาแนวร่วมกับระบบทุนนิยม ใช้ระบอบ ทษ. ฆ่าศัตรูให้”¹³²⁷

¹³²⁵ “สูตรการเมืองใหม่ ฝ่าวิกฤตวงจรอุบาทว์”, (20 กันยายน 2551), ผู้จัดการรายสัปดาห์, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.pantown.com/market.php?id=20352&area=3&name=market4&topic=35&action=view>

¹³²⁶ สำนักข่าวเนชั่น, (30 พฤศจิกายน 2551), ประเทศต้องมีประมุข ...ไม่จำเป็นต้องทำลาย, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.oknation.net/blog/darknews/2008/11/30/entry-1>

¹³²⁷ เรื่องเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม สมบัติ อารังธัญวงศ์ ประเมินว่าในปัจจุบันคนเหล่านี้อ้างอิงอุดมการณ์เพื่อผลประโยชน์ มิได้ร่วมมือกับทษ. เพื่อการต่อสู้ตามอุดมการณ์อย่างแท้จริง ดังความว่า

“ผมว่าประเด็นในอดีตมีน้อย ผลประโยชน์ในอนาคตมากกว่า คือเลือกทางไหนแล้วตัวเองได้ประโยชน์ด้วยก็เดินไปแนวทางนั้น ส่วนอุดมการณ์เพื่อสร้างสังคมที่บริสุทธิ์ไม่ค่อยมีแล้ว ไม่ใช่การต่อสู้เชิงอุดมการณ์ มีแต่คิดว่าแนวทางนี้ถ้าสมคบกับแนวทางแบบนี้แล้วรักษาผลประโยชน์ของตัวเองได้มากกว่า แล้วสามารถอธิบายความชอบธรรมว่าได้ต่อสู้เพื่อพิทักษ์รักษาประชาธิปไตย โดยไม่พูดถึงว่าระบบทษ.สร้างความเสียหายอะไรให้กับบ้านเมืองบ้าง ทำเป็นมองไม่เห็นแล้วยกย่องว่าคุณทษ. เป็นผู้นำในการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย

มาถึงวันนี้ ผมเห็นทั้งแนวคิด และผมรู้จักตัวคนดี หลายคนที่อยู่ มีผลประโยชน์เข้ามาเยอะ แล้วอ้างว่ารักษาประชาธิปไตย มันฟังแล้วดูดี แต่ผมเห็นว่าเนื้อหาสาระในเรื่องอุดมการณ์ของคนเหล่านี้มันจางลงไปมาก คนเหล่านี้ไม่สนใจว่าคุณ ทษ. ข้อหลวมขนาดไหน แต่รณรงค์ต่อต้านการรัฐประหาร เมื่อต่อต้านทหารได้ก็สามารถใช้อำนาจทางการเมืองบั่นทอนระบบอำมาตยาธิปไตยไปเรื่อยๆ...ตอนนี้เขายังคิดว่าปัญหาของระบบ ทษ. มีน้อยกว่าระบบอำมาตยาธิปไตย เมื่อมีความเชื่อแบบนี้แล้วอย่างอื่นเป็นเรื่องรองหมด ทุกวันนี้กลุ่มนี้ก็รณรงค์ปกป้องประชาธิปไตยโดยไม่สนใจว่าประชาธิปไตยมันมาจากชื่อเสียงหรือมีคอร์รัปชั่นเท่าไร ทำเหมือนว่าก้าวหน้า”¹³²⁸

สมบัติ อารังธัญวงศ์ แสดงทัศนะเกี่ยวกับบทบาทของพระมหากษัตริย์ใน “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ที่มีการเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีโดยตรงไว้น้อยมาก แต่จะให้ความสำคัญแก่การอธิบายบทบาทของสถาบันอื่นๆ ในระบบการเมืองไทยที่มีการเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีมากกว่า เช่น ในการเสวนาเรื่อง “สูตรการเมืองใหม่ ฝ่าวิกฤตวงจรรูปาทวี” สมบัติ อารังธัญวงศ์ กล่าวว่า

¹³²⁸ เรื่องเดียวกัน

“แนวทางนี้เสนอขึ้นเพื่อลดปัญหานายกรัฐมนตรีไม่ต้องมาจากสภา เพื่อให้นายกฯไม่ต้องเป็นเบี้ยล่างให้กับบรรดา สส. ซึ่งจะว่าไปแล้วหลักการนี้เป็นหลักการที่หลายประเทศทั่วโลกใช้กันอยู่...

สูตรนี้เสนอว่าให้นายกฯ หรือหัวหน้าฝ่ายบริหารมาจากการเลือกตั้งทั้งหมดทั้งสิ้น คล้ายกับการเลือกตั้งท้องถิ่นที่ใช้กันอยู่แล้วในปัจจุบัน เพียงแต่ที่ต้องขยับมาถึงระดับผู้นำประเทศก็เพื่อให้มีหลักประกันในการบริหาร ประเด็นสำคัญของสูตรนี้มีอยู่ว่า เนื่องจากเมืองไทยมีสภาวิชาชีพ หรือสมาคมวิชาชีพ เอาเฉพาะที่มีกฎหมายรองรับเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ดังนั้น ใครก็ตามที่สมัครเป็นผู้นำประเทศได้รับการรับรองจากสภาวิชาชีพ โดยให้สมาชิกที่มีเป็นจำนวนมากของสมาคมนั้นๆเป็นผู้เลือกตั้งอีกที เมื่อได้แล้วรัฐบาลจะออกค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้งให้ ส่วนพรรคการเมือง หรือผู้สมัครอิสระคนอื่น หากต้องการส่งผู้สมัครของตนเองก็สามารถทำได้ แต่รัฐบาลจะไม่ออกเงินสนับสนุนให้ จากนั้นจึงค่อยเข้าสู่กระบวนการเลือกตั้งเพื่อให้ผู้สมัครแต่ละคนสามารถแสดงนโยบายต่างๆได้”¹³²⁹

ในวันที่ 27 ตุลาคม 2551 สมบัติ อารังธัญวงศ์ เสนอแนวทางของ “การเมืองใหม่” รวม 6 ข้อ โดยมีได้กล่าวถึงบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์เช่นกัน ดังความต่อไปนี้¹³³⁰

“1) ส.ส.ให้มีหน้าที่บัญญัติกฎหมายและตรวจสอบการทำงานของฝ่ายบริหารเท่านั้น ไม่ให้ทำหน้าที่บริหารเพราะเป็นสิ่งจูงใจให้ใช้เงินซื้อสิทธิขายเสียงเพื่อแสวงหาผลประโยชน์

2) ส.ส.ไม่มีอำนาจอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล เพื่อตัดอำนาจไม่ให้ ส.ส.คุกคามฝ่ายบริหาร แต่ให้ตรวจสอบด้วยการอภิปรายทั่วไปโดยไม่ลงมติ และตรวจสอบด้วยการถอดถอนถ้าฝ่ายบริหารกระทำผิดกฎหมาย

¹³²⁹ “สูตรการเมืองใหม่ ฝ่าวิกฤตวงจรอุบาทว์”, (20 กันยายน 2551), ผู้จัดการรายสัปดาห์, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.pantown.com/market.php?id=20352&area=3&name=market4&topic=35&action=view>

¹³³⁰ ASTV ผู้จัดการออนไลน์, (27 ตุลาคม 2551), อธิการฯ นิติฯ เสนอ 6 ข้อ “การเมืองใหม่” แยกอำนาจบริหาร-นิติบัญญัติ, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9510000127441>

3) นายกรัฐมนตรีให้ทำหน้าที่บริหารเท่านั้น ไม่ต้องทำหน้าที่นิติบัญญัติ และไม่ให้นายกรัฐมนตรีมีอำนาจในการยุบสภา เพื่อป้องกันไม่ให้นายกรัฐมนตรีมีอำนาจในการยุบสภา เพื่อป้องกันไม่ให้นายกรัฐมนตรีมีอำนาจเหนือสภา กรณีนี้จะทำให้รัฐบาลและสภามีเสถียรภาพสูง

4) นายกรัฐมนตรีไม่ต้องมาจากเสียงข้างมากในสภา เพื่อตัดปัญหาไม่ให้นายกรัฐมนตรีต้องหาเงินสนับสนุนหรือเลี้ยงดู ส.ส.ในสภาเพื่อให้สนับสนุนตน ส่วนจะได้มาด้วยวิธีไหน จำเป็นต้องมีการระดมสมองเพื่อหาทางออก

5) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะสังกัดพรรคหรือไม่ก็ได้ เมื่อระบบพรรคการเมืองไม่เข้มแข็ง ก็ไม่ควรให้ความสำคัญกับพรรคการเมือง เพื่อให้ ส.ส.มีความเป็นอิสระในการทำหน้าที่ให้เต็มที่

6) เพื่อให้การซื้อสิทธิขายเสียงทำได้ยากขึ้น ควรกำหนดให้จังหวัดเป็นเขตเลือกตั้ง และประชาชนเลือกได้เพียง 1 คน ถ้าต้องการ ส.ส.มากกว่า 1 คน ก็ให้เรียงลำดับจากผู้ได้คะแนนสูงสุด¹³³¹

ทั้งนี้ สมบัติ อารังธัญวงศ์ ยืนยันว่า “มันเป็นหลักการของรูปแบบการแบ่งแยกอำนาจที่เขาทำอยู่แล้ว แต่บ้านเรากลับระบบประธานาธิบดี แล้วไปติดข้อตรงนี้ก็เลยกลัว ซึ่งจริงๆ การเมืองท้องถิ่นเราเอามาใช้หมดแล้ว และอำนาจของนายกฯ เราเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญให้ชัดเจนว่ามีหน้าที่เป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารรับสนองพระบรมราชโองการ มันจะไม่มีส่วนไหนเลยที่จะไปเกี่ยวข้องกับการทำลาย หรือล้มล้างระบอบพระมหากษัตริย์ เพราะถือเป็นองค์พระประมุข ซึ่งต้องเขียนให้ชัดเจน”¹³³²

สมบัติ อารังธัญวงศ์ จะให้ความสำคัญแก่บทบาททางการเมืองของพระมหากษัตริย์เฉพาะเมื่อสถานการณ์ความขัดแย้งในสังคมการเมืองไทยทวีความเข้มข้นมากขึ้น จึงกล่าวได้ว่าสมบัติ อารังธัญวงศ์ เป็นผู้หนึ่งที่ให้ความสำคัญแก่ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ที่จะทรงใช้พระราชอำนาจในการ

¹³³¹ เรื่องเดียวกัน.

¹³³² “สูตรการเมืองใหม่ ฝ่าวิกฤตวงจรอุบาทว์”, (20 กันยายน 2551), ผู้จัดการรายสัปดาห์, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก<http://www.pantown.com/market.php?id=20352&area=3&name=market4&topic=35&action=view>

“พระราชทานนายกรัฐมนตรี” เพื่อให้ได้ **“คนดี”** มาปกครองบ้านเมืองแทน **“คนไม่ดี”**ที่กำลังครอบครองอำนาจอยู่ในเวลานั้น ดังปรากฏว่า ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองใน พ.ศ.2548-2549 เพื่อขับไล่รัฐบาล ทช. วิธีการหนึ่งที่กลุ่ม **“คนเสื้อเหลือง”** ใช้ ก็คือ **การถวายฎีกาขอ** **นายกรัฐมนตรีพระราชทาน** ซึ่งสมบัติ อารังธัญวงศ์ก็เป็นหนึ่งในผู้ร่วมลงชื่อด้วย (เช่นเดียวกับ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และนักวิชาการอีกหลายคน)¹³³³ แม้ว่าการยื่นขอนายกรัฐมนตรีพระราชทานในครั้งนั้นจะไม่เป็นผล แต่ในเวลาไม่นานก็เกิดการรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 โค่นล้มรัฐบาล ทช. ลงไป

ถึงแม้ว่า สมบัติ อารังธัญวงศ์ จะเสนอแนวคิดปฏิรูปการเมืองที่เน้นให้มีการเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีโดยตรง (ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวนั้นมีจุดอ่อนที่มักถูกโจมตีอยู่เสมอว่าขัดกับหลักการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข) แต่สมบัติ อารังธัญวงศ์ ก็ยังคงเน้นย้ำแนวคิด **“ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”** อยู่เสมอ เช่น ในช่วง ปี พ.ศ. 2551 ที่กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยได้เสนอแนวคิด **“การเมืองใหม่”** ขึ้นมา สมบัติ อารังธัญวงศ์ ก็ได้กล่าวในบทความที่ตีพิมพ์ใน วันที่ 27 ตุลาคม พ.ศ.2551 ว่า **“ในการเมืองใหม่มีประเด็นหนึ่งที่ไม่ต้องถกเถียงกันเลยคือ หลักการปกครองของประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”**¹³³⁴ พร้อมกับพยายามชี้แจงว่าการเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีมิได้ขัดแย้งกับ **“ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”** แต่อย่างใดตลอดมา เช่น

“การประยุกต์ระบบแบ่งแยกอำนาจมาใช้ภายใต้บริบทของสังคมไทยหมายความว่าเรายังคงยึดสถาบันหลักของเราคือสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้เหมือนเดิมทุกประการ เปลี่ยนแปลงเฉพาะที่มาของนายกรัฐมนตรีและส่วนประกอบอื่นที่จำเป็นเท่านั้น

¹³³³ ASTV ผู้จัดการออนไลน์, (5 มีนาคม 2549), **ยื่นถวายฎีกา ขอนายกฯ พระราชทาน !**, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID=9490000030158>

¹³³⁴ ASTV ผู้จัดการออนไลน์, (27 ตุลาคม 2551), **อธิการฯ นิด้า เสนอ 6 ข้อ “การเมืองใหม่” แยกอำนาจบริหาร-นิติบัญญัติ**, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9510000127441> (เน้นโดยผู้วิจัย).

โดยกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญให้ชัดเจนว่า**ประเทศไทยปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข** และเขียนหมวดพระมหากษัตริย์ให้ครบถ้วนชัดเจนเหมือนที่เคยมีมาในอดีต ทั้งนี้เพื่อป้องกันการบิดเบือนใดๆที่จะเกิดขึ้น และกำหนดให้ชัดเจนว่านายกรัฐมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการภารกิจด้านการบริหาร นายกรัฐมนตรีเป็นเพียงหัวหน้าฝ่ายบริหารไม่ใช่ประมุขของประเทศ”¹³³⁵

ในวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ.2557 เมื่อสมมติ อารังธัญวงศ์ เสนอให้ “ประยุกต์ระบบแบ่งแยกอำนาจมาใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย โดยพัฒนาต่อยอดมาจากรัฐธรรมนูญปี 2540 และ 2550” ก็เน้นย้ำหลักการข้อแรกว่า “กำหนดให้ประเทศไทยปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และกำหนดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ให้ครบถ้วนตามประเพณีปฏิบัติที่ผ่านมา”¹³³⁶ และในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2557 สมมติ อารังธัญวงศ์ ก็เน้นย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า

“ยังมีประชาชนส่วนหนึ่งที่ยังวิตกกังวลว่าการเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีโดยตรงจะเป็นการนำระบบประธานาธิบดีมาใช้ และจะเป็นการกระทบกระเทือนต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ประเด็นนี้คงจะต้องทำความเข้าใจกันมากกว่าเป็นคนละส่วนกัน เพราะการเลือกนายกฯ นั้นเลือกเพื่อให้**เป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารไม่ได้เลือกให้เป็นประมุข** ถ้าใครขึ้นลิ้มตัวคงถูกประชาชนประท้วงแน่ เพราะเรื่องนี้ต้องกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญว่า**ประเทศไทยปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข ผู้ใดจะละเมิดมิได้** ดังนั้นนายกฯถึงแม้จะมาจากการเลือกตั้งโดยตรงก็เป็นได้แค่ นายกฯ เท่านั้น แต่ถ้าดูจากผลสำรวจความคิดเห็นของประชาชนจากโพลแสดงว่าประชาชนจำนวนมากเข้าใจเรื่องนี้แล้ว เพราะประเทศไทยได้นำระบบแบ่งแยกอำนาจ

¹³³⁵ สมมติ อารังธัญวงศ์. (2 พฤษภาคม 2557). Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/753855364655457>

¹³³⁶ สมมติ อารังธัญวงศ์. (7 พฤษภาคม 2557). Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/756365967737730>

มาใช้กับการเลือกผู้บริหารท้องถิ่นทุกระดับนานแล้ว ทั้งผู้ว่าฯ กทม. นายก อบจ. นายกเทศมนตรี และนายก อบจ.”¹³³⁷

ในวันที่ 11 ธันวาคม 2557 สมบัติ อารังธัญวงศ์ ยืนยันอีกครั้งหนึ่งว่า “มีผู้วิจารณ์ว่า ข้อเสนอที่จะเป็นการนำ “ระบบประธานาธิบดี” มาใช้ ขอเรียนว่าระบบประธานาธิบดีมีเงื่อนไขที่สำคัญ คือ ผู้ที่ได้รับเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนต้องทำหน้าที่หัวหน้าฝ่ายบริหารและดำรงตำแหน่งประมุขของประเทศไปพร้อมกัน ถ้าหากเลือกนายกรัฐมนตรีให้มาทำหน้าที่หัวหน้ารัฐบาลอย่างเดียว ไม่ได้เป็นประมุขของประเทศดังกรณีของไทยที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์พระประมุขอยู่อย่างมั่นคงแล้ว ก็ไม่เข้าข่ายของระบบประธานาธิบดี”¹³³⁸

ต่อมาในวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ.2557 สมบัติ อารังธัญวงศ์ ก็ได้ยืนยันอีกว่า

“กรณีของประเทศไทยมีความชัดเจนมาตลอดตั้งแต่ไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยว่า “ประเทศไทยปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข” ดังนั้นเรื่ององค์พระประมุขของชาติจึงไม่เคยมีประชาชนคนไทยคนใดที่จงรักภักดีอย่างมั่นคงจะคิดเป็นอื่น การที่คณะกรรมาธิการปฏิรูปการเมืองเสนอให้เลือกตั้งคณะรัฐมนตรีโดยตรงนั้นก็เนื่องจากได้ไตร่ตรองอย่างรอบคอบแล้วทั้งทางวิชาการและทางปฏิบัติว่าไม่มีส่วนใดที่จะกระทบกระเทือนถึงองค์พระประมุข เพราะคณะรัฐมนตรีโดยเฉพาะนายกรัฐมนตรีทำหน้าที่เพียงหัวหน้าฝ่ายบริหารเท่านั้น และจะต้องได้รับการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งจากองค์พระประมุขจึงจะเข้าปฏิบัติหน้าที่ได้ ดังนั้นการเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีโดยตรงเพื่อทำหน้าที่บริหารเพียงอย่างเดียวจึงไม่เรียกว่า “ระบบประธานาธิบดี” นักการเมืองที่จงรักภักดีนั้นไม่ว่าจะมา

¹³³⁷ สมบัติ อารังธัญวงศ์, (15 สิงหาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/813658455341814> (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹³³⁸ กรุงเทพธุรกิจออนไลน์, (11 ธันวาคม 2557), ‘สมบัติ อารังธัญวงศ์’ ชี้ 6 จุดแข็งเลือกตรงนายกฯ-กรม, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/622491>

จากการเลือกตั้งวิธีใดก็จะจงรักภักดีอย่างมั่นคง ส่วนนักการเมืองที่ไม่จงรักภักดีนั้นไม่ว่าจะมาจาก การเลือกตั้งวิธีใดก็ไม่จงรักภักดีดังที่มีตัวอย่างให้เห็น”¹³³⁹

เป็นที่น่าสังเกตว่า ถึงแม้ว่าสมบัติ อารังธัญวงศ์ จะมีได้กล่าวถึงคุณงามความดีหรือพระ มหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ในด้านต่างๆ ต่อคนไทยและชาติไทยไว้มากนัก (ซึ่งแตกต่าง จากชัยอนันต์ สมุทวณิช) แต่ก็ได้ยืนยันอยู่เสมอว่าประเทศไทยสามารถใช้ระบบเลือกตั้ง นายกรัฐมนตรีควบคู่กับระบบที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข¹³⁴⁰

ธีรยุทธ บุญมี

ถึงแม้ว่า เมื่อปี พ.ศ. 2519 ธีรยุทธ บุญมี “ได้เดินทางไปใช้ชีวิตในป่าแถบจังหวัดน่าน และ เดินทางไปตามสถานที่ต่างๆ ในฐานะ “เลขาธิการประสานงานผู้รักชาติ รักประชาธิปไตย” เป็น เวลาถึง 4 ปีครึ่ง”¹³⁴¹ และถึงแม้ว่าธีรยุทธ บุญมี จะให้ความสำคัญแก่ “พหุวัฒนธรรม” พร้อมกับมี ความเห็นว่า ความหมายของ “ความเป็นไทย” ในอดีตที่ผ่านมานั้น “มันบิดเบือนมาก มันเลือกสรร อย่างผิดๆ” อีกทั้งยังได้เคยเสนอทัศนะว่า “หากอยากจะทำปัญหาอย่างแรกคือ ต้องเปิดกว้างขึ้น ทั้งในมิติจินตนาการ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม” โดยธีรยุทธ บุญมี ได้วิจารณ์ด้วยว่า “ตอนนี้ ประวัติศาสตร์ยังเห็นเป็นประวัติศาสตร์ราชวงศ์เป็นส่วนใหญ่ จึงยังไม่ต้องพูดถึงประวัติศาสตร์ สังคม ตอนนี้ในกรุงเทพฯ เห็นอนุสาวรีย์ของคนที่ไม่ได้อยู่ในราชวงศ์สักเท่าไร? พอเป็น ประวัติศาสตร์ราชวงศ์มากก็นุ่มเอียงมาก เพราะรวมศูนย์มากเกินไป ไม่กระจายแม้แต่มิติ วัฒนธรรมหรือชนชาติ ต้องแก้จริงๆ ทั้งเรื่องประวัติศาสตร์ย่อย วัฒนธรรม ภาษาย่อย และ

¹³³⁹ สมบัติ อารังธัญวงศ์, (15 ธันวาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/881178861923106>

¹³⁴⁰ สำนักข่าวเนชั่น, (30 พฤศจิกายน 2551), ประเทศต้องมีประมุข ...ไม่จำเป็นต้องทำลาย, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.oknation.net/blog/darknews/2008/11/30/entry-1>

¹³⁴¹ บางกอกทูเดย์. ชายในเสื้อกั๊ก..หาย(หัว)ไปไหน?? (28 ธันวาคม 2553).

เศรษฐกิจ”¹³⁴² นอกจากนี้ในเรื่องของการเมืองการปกครอง ธีรยุทธ บุญมี ก็เน้นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นเป็นอย่างมาก แต่กระนั้นก็ตาม ธีรยุทธ บุญมี ก็ยืนยันอยู่เสมอว่าระบอบการปกครองที่เหมาะสมกับสังคมไทย ก็คือ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ไม่ว่าจะเป็นการแสดงความคิดเห็นในช่วงก่อน หรือระหว่าง หรือหลังเกิดสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองในระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ก็ตาม

ธีรยุทธ บุญมี ได้เสนอทัศนะต่อพระมหากษัตริย์ และ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” เป็นระยะๆ โดยเน้นความสำคัญแก่สถาบันพระมหากษัตริย์ในหลายมิติ เช่น บทความ “พิพากษาหาความยุติธรรมให้ประเทศ เพิ่มคุณภาพการเมืองไทย ก้าวสู่การปฏิรูปการเมืองหน 2” ธีรยุทธ บุญมี เน้นความสำคัญของพระมหากษัตริย์ต่อสังคมไทยไว้หลายแห่ง เป็นต้นว่า

“การไร้ดุลยภาพจนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ สืบเนื่องจากความโลภ มักง่ายของนักการเมือง นายทุน นายธนาคาร เทคโนโลยีไทยต่อทุนการเงินของระบบโลกาภิวัตน์ ทำให้เศรษฐกิจไทยเสียสมดุลจนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจใหญ่ กระทบต่อประชาชนไทยอย่างรุนแรง พระเจ้าอยู่หัวในฐานะประมุขของประเทศจึงพระราชทานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจอย่างระมัดระวัง พอเหมาะพอดีแก่ประชาชนไทย ซึ่งถือได้ว่าช่วยสนับสนุนนโยบายการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของภาครัฐบาลทั้งชนและทษ.ได้อย่างมาก”¹³⁴³ และที่สำคัญคือการเน้นเรื่องการพระราชทานพระราชดำรัสซึ่งส่งผลให้ศาลเข้ามามีบทบาทในระบบการเมืองไทยโดยตรง ซึ่งธีรยุทธ บุญมี เรียกว่ากระบวนการ “ตุลาการภิวัตน์” ดังกล่าวมาแล้ว

¹³⁴² ธีรยุทธ บุญมี. ปัจฉิมภคาเรื่อง “พหุนิยมกับพหุความเป็นไทย”. เวทีนโยบายสาธารณะครั้งที่ 5 เรื่อง “จินตนาการความเป็นไทยกับสถานการณ์ความไม่สงบในภาคใต้” จัดโดย สถาบันวิจัยประชากรและสังคม ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล คณะกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธี สภาความมั่นคงแห่งชาติ สถาบันสัญญาธรรมศักดิ์เพื่อประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 29 มกราคม 2551. บทความเผยแพร่ใน ประชาไท. ธีรยุทธ บุญมี : “อัตลักษณ์” เป็นปัญหาที่ประเทศไทยและทั้งโลกต้องเผชิญหน้า, (28 มีนาคม 2551), ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2008/03/15986>

¹³⁴³ ธีรยุทธ บุญมี “พิพากษาหาความยุติธรรมให้ประเทศ เพิ่มดุลยภาพการเมืองไทย ก้าวสู่การปฏิรูปการเมืองหน 2” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไล่ล่า , (อ้างแล้ว), น. 41. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

ในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2537 เมื่อธีรยุทธ บุญมี ได้ระดมนักวิชาการชั้นนำ รวมทั้ง ประเวศ วะสี นิธิ เอียวศรีวงศ์ และ “ประชาชนทุกสาขาอาชีพ” มาร่วมลงชื่อสนับสนุนข้อเรียกร้องให้ “ปฏิรูปเมืองไทย” เพื่อแก้ไขปัญหาสำคัญๆ ของประเทศ ก็ได้ระบุด้วยว่า “ทั้งสองประเด็นหลังนี้ก็เป็นปัญหาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิบัติภารกิจอย่างหนักเพื่อแก้ไขมาโดยตลอด” และเสนอให้รัฐบาล “ดำเนินงานภายในวันที่ 5 ธันวาคม ศกนี้ เพื่อถวายแด่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็จะเป็นสัญลักษณ์และแสดงเจตนาของประชาชนไทยทุกๆ ฝ่าย ที่จะสมานสามัคคีเพื่อแก้ไขปัญหาการเมืองและสังคมภายใต้ร่มพระบารมี ทั้งภาคฝ่ายสังคมและเอกชนย่อมเต็มใจที่จะร่วมแรงกายและใจ สติปัญญา ต่อการแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างเต็มที่เช่นกัน”¹³⁴⁴

ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่า “การปฏิรูปเมืองไทย” จะเกิดผลดี “เพื่อประโยชน์กับสังคมส่วนรวม โดยเฉพาะประชาชนผู้ยากจน” รวมทั้ง “พัฒนาประชาธิปไตยที่ยั่งยืนถาวรอย่างแท้จริง” ซึ่งข้อเรียกร้องที่สำคัญที่สุดในการปฏิรูปเมืองไทยคือเรื่องการร่างรัฐธรรมนูญ ที่ควรกระทำ “โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและประชาชนสาขาอาชีพต่างๆ” และมีเป้าหมาย คือ “เพื่อกำหนดแนวทางการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นต่างๆ อันจะทำให้โครงสร้างสังคมและระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเข้มแข็งขึ้น และเพื่อให้สังคมและสื่อมวลชนมีอำนาจที่จะตรวจสอบการบริหารงานของฝ่ายการเมืองและข้าราชการประจำให้โปร่งใสและมีประสิทธิภาพขึ้น”¹³⁴⁵

เมื่อการต่อต้าน “ระบอบทษ.” ของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยดำเนินไปอย่างเข้มข้นถึงระดับที่เรียกร้องให้ใช้ “มาตรา 7” ธีรยุทธ บุญมี ก็สร้างคำอธิบาย “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” อย่างละเอียดเพื่อสนับสนุนการนำ มาตรา 7 มาใช้ เป็นต้นว่า

¹³⁴⁴ ธีรยุทธ บุญมี, “เจตนารมณ์ในการคลี่คลายวิกฤตการเมือง” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี* , (อ้างแล้ว), น. 99.

¹³⁴⁵ ธีรยุทธ บุญมี, “เจตนารมณ์ในการคลี่คลายวิกฤตการเมือง” ใน *ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี* , (อ้างแล้ว), น. 98.(เน้นโดยผู้วิจัย).

“มีคำวิจารณ์พันธมิตรและผู้ชุมนุมว่าผิดพลาดในเชิงทฤษฎี ในการขอพระราชทาน นายกรัฐมนตรีตามมาตรา 7 แต่ถ้ามองให้พ้นกรอบความคิดตะวันตกว่าผู้ชุมนุมเป็นชาวบ้านไทยๆ ก็พบว่าชาวบ้านไทยอยู่กับอำนาจบารมีของพระมหากษัตริย์ตลอดมา เช่น กษัตริย์เป็นจอมทัพไทย ศาลอยู่ภายใต้พระปรมาภิไธย

ประชาธิปไตยของทุกประเทศเป็นการผสมผสานระหว่างกฎเกณฑ์สากลใหม่เรื่อง สิทธิของปัจเจกบุคคล กับอำนาจตามจารีตประเพณีเก่า และอำนาจชุมชน ประชาคม สังคม เสมอ หนทางที่ถูกต้องคือผสมผสานให้สองพลังขับเคลื่อนสังคมไปในทิศทางที่เป็น **ประโยชน์ต่อประเทศ ประชาชน**”¹³⁴⁶

ธีรยุทธ บุญมี ระบุว่าพระมหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือการเมืองและทรงเป็นกลางทางการเมือง จึงทรงเป็น “ผู้ตัดสินและคลี่คลายสุดท้ายของความขัดแย้ง” ดังความว่า

“ผู้ชุมนุมควรเข้าใจว่า ตามจารีตที่ปฏิบัติกันมา พระองค์ทรงอยู่เหนือการเมือง ไม่เข้าข้าง ความขัดแย้งทางการเมือง การไถ่เกลี้ยความขัดแย้งทางการเมืองเป็นหน้าที่ของกลไกอื่นๆ เช่น การอภิปรายในรัฐสภา ประชาพิจารณ์ ศาลรัฐธรรมนูญ รัฐบุรุษ แต่กษัตริย์ทรงเป็นผู้ตัดสิน และคลี่คลายสุดท้ายของความขัดแย้ง (final conflict resolution หรือ conflict conclusion) เช่น กรณี 14 ตุลา หรือกรณีพฤษภาคม 2535 เป็นต้น หรือเป็นผู้คลี่คลายสุดท้ายของวิกฤต ซึ่ง **ทางวิชาการคือภาวะไม่ทำงาน (dysfunction) ของสถาบันกลไกต่างๆ ของประเทศ**”¹³⁴⁷

ในปาฐกถาเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ.2549 ธีรยุทธ บุญมี ยังอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับสถานะของพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยอ้างอิงสภาพการณ์ในระดับสากล นั่นคือ “ในโลกปัจจุบันยังมีความจำเป็นยิ่งขึ้นที่พระมหากษัตริย์จะต้องทรงเป็นสัญลักษณ์ของ **ประชาธิปไตย** ในแง่ที่ทรงเป็นผู้ปกป้องรัฐธรรมนูญ (defender of the constitution) ไม่ใช่เป็นผู้ทรงล้มเลิกรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นคติของกษัตริย์หลายประเทศ เช่น อังกฤษ เป็นต้น”¹³⁴⁸ นอกจากนี้ในบทความเรื่อง “เข้าใจสังคมไทยและ 4 ปัญหาที่ต้องแก้ไข” ที่เสนอใน พ.ศ.

¹³⁴⁶ ธีรยุทธ บุญมี, “หลังเลือกตั้งจะเกิดวิกฤตประชาธิปไตย ทั้งระบบเผด็จการพรรคเดียว พันธมิตรพักยกเพื่อชิง ปัญหาให้โทษ.” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไล่ล่า , (อ้างแล้ว), น. 273. (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹³⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 273-274. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

¹³⁴⁸ ธีรยุทธ บุญมี, “หลังเลือกตั้งจะเกิดวิกฤตประชาธิปไตย ทั้งระบบเผด็จการพรรคเดียว พันธมิตรพักยกเพื่อชิง ปัญหาให้โทษ.” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไล่ล่า , (อ้างแล้ว), น. 274. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

2549 เช่นเดียวกัน ธีรยุทธ บุญมี ยัง “เสนอ พล. อ. เปรม เป็นเสาหลักจริยธรรมของสังคม ประสานภาคประชาชนเพื่อป้องกันคอร์รัปชัน” พร้อมกับกล่าวถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ ดังนี้

“หลังการปฏิรูปการเมืองที่ผ่านมา มีปรากฏการณ์พิเศษอย่างหนึ่งเกิดขึ้นในสังคมไทย คือ การที่พสกนิกรเฝ้าจดจ่อรับฟังพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวันที่ 4 ธันวาคม ที่จะทรงให้คำแนะนำ ให้สติ ตติงนักรการเมือง ข้าราชการในประเด็นต่างๆ พระราชดำรัสของพระองค์นับเป็นพระราชอำนาจเชิงคุณธรรมของพระมหากษัตริย์ หรืออาจเรียกว่าเป็นธรรมนูญจริยธรรมของรัฐและประชาชน (ethical constitutionalism) ซึ่งสะท้อนว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ได้ช่วยริเริ่มเสริมสร้างกลไกชี้นำคลี่คลายปัญหาสังคมที่ซับซ้อน (steering mechanism) ขึ้นอย่างทันกาล”¹³⁴⁹

เนื่องจากธีรยุทธ บุญมี เห็นว่าการเคลื่อนไหวของประชาชนและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ต่างก็มีความสำคัญในการปกป้อง “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” จึงสรุปว่า “ทางออกจากวิกฤตทศ.ครั้งนี้จึงมี 2 ทาง” ซึ่งทางหนึ่ง คือ “ผู้ชุมนุมควรยืนหยัดด้วยความพยายามของตนเองอย่างอดทนอย่างยิ่งต่อไป โดยมองเห็นประโยชน์ของการต่อสู้ภาคประชาชนซึ่งเข้มแข็งขึ้นเรื่อยๆ...สะสมเป็นต้นทุน และกลไกทางการเมืองที่แท้จริงของภาคประชาชน...ดังนั้น ถ้าประชาชนมองเห็นว่าปัจจุบัน ระบอบประชาธิปไตยอยู่ในภาวะวิกฤตตีสั่นในเชิงระบบ วิกฤตนี้อยู่เหนือความขัดแย้งทางการเมือง...ก็อาจเรียกร้องให้ปฏิรูปได้...”¹³⁵⁰ อีกทางหนึ่งอาจเรียกว่าเป็นทางออกตามแนวคิด “ราชประชาสมาสัย” กล่าวคือ

“ถ้าประชาชนมองว่าปัญหาประเทศไม่ได้อยู่ที่รัฐธรรมนูญ แต่อยู่ที่ภาคการเมืองใช้อำนาจการเงิน ผลประโยชน์ ซึ่งเป็นอำนาจนอกรัฐธรรมนูญไปทำให้กลไกการเลือกตั้ง กลไกการตรวจสอบไม่ทำงาน ทำให้ตัวรัฐธรรมนูญ องค์การตามรัฐธรรมนูญไม่อาจทำงานได้ตามปกติ

¹³⁴⁹ ธีรยุทธ บุญมี, “เข้าใจสังคมไทยและ 4 ปัญหาที่ต้องแก้ไข” ใน 3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไร้ค่า , (อ้างแล้ว), น. 283. (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹³⁵⁰ ธีรยุทธ บุญมี, “หลังเลือกตั้งจะเกิดวิกฤตประชาธิปไตย ทั้งระบบเผด็จการพรรคเดียว พันธมิตรพ่ายแพ้เพื่อชิงปัญหาให้ทศ.” ใน เรื่องเดียวกัน. น. 274. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

(dysfunctional) พวกเขาก็อาจมองว่า ตนเองมีความผูกพันทางสังคม (social bond) กับพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ตามจารีตประเพณีซึ่งไม่ได้จารึกไว้ในรัฐธรรมนูญ เป็นความสัมพันธ์ตามประวัติศาสตร์วัฒนธรรมไทย ซึ่งเน้นทศพิธราชธรรมเป็นแก่นของความผูกพันนี้

ถ้าประชาชนโดยเฉพาะผู้ชุมนุมและกลุ่มที่เคยร่วมกันถวายนฎีกามาแล้วเห็นว่าบ้านเมืองมีวิกฤตคุณธรรม ซึ่งกฎหมายรัฐธรรมนูญเฉยๆ ไม่อาจคลี่คลายได้ ก็อาจขอพระราชทานแรงบันดาลใจจากพระมหากษัตริย์เพื่อการปฏิรูปประชาธิปไตยคุณธรรมขึ้นก็ย่อมเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติกับประชาชนได้ โดยไม่ผิดทั้งรัฐธรรมนูญและจารีตประเพณี”¹³⁵¹

ในเดือนมีนาคม พ.ศ.2555 ธีรยุทธ บุญมี แสดงความคิดเห็นว่าควรมีการ “สร้างความรู้ที่ถูกต้องว่า สถาบันกษัตริย์ควรจะดำรงอยู่ในระบบเสรีประชาธิปไตยและโลกาภิวัตน์อย่างไร” และได้แย้งแนวคิดของกลุ่มนักวิชาการที่ธีรยุทธ บุญมี เรียกว่า “นักวิชาการอนุรักษ์สุดขั้วบางส่วน” ซึ่งต้องการให้ทรงมี พระราชอำนาจทางการเมืองมากขึ้น” ดังความว่า

“เป็นที่ประจักษ์ชัดจากความขัดแย้งปัจจุบันว่า ได้ถูกลามไปถึงการวิพากษ์วิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ นักวิชาการ รวมทั้งนักคิดที่ใกล้ชิดราชสำนัก เช่น ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล นพ. ประเวศ วะสี นายอานันท์ ปันยารชุน

...ควรสร้างการศึกษาค้นคว้า สร้างความรู้ที่ถูกต้องว่า สถาบันกษัตริย์ควรจะดำรงอยู่ในระบบเสรีประชาธิปไตยและโลกาภิวัตน์อย่างไร โดยส่วนตัวผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับนักวิชาการอนุรักษ์สุดขั้วบางส่วน ที่พยายามจะหวนกลับมายกย่องให้พระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพ มีพระราชอำนาจทางการเมืองมากขึ้น ซึ่งจะเป็นการย้อนยุค สถาบันพระมหากษัตริย์จะดำรงอยู่ในสังคมเสรีประชาธิปไตยและโลกยุคข่าวสารได้ยั่งยืน ก็ต้องเป็นสถาบันที่มีสถานะเป็นสัญลักษณ์ของประเทศอย่างแท้จริง

¹³⁵¹ เรื่องเดียวกัน. น. 274-275. (เน้นโดยธีรยุทธ บุญมี).

นอกจากจะมีหน้าที่ ภารกิจตามรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยแล้ว ยังมีภารกิจตามขนบประเพณี ทางศาสนา วัฒนธรรม และที่สังคมคาดหวัง เช่น เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นแหล่งที่มาของเกียรติยศ จริยธรรม คุณธรรม พิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น”¹³⁵²

ในช่วงกลางปี พ.ศ.2551 ธีรยุทธ บุญมี ได้แสดงความวิตกว่าสภาพความขัดแย้งและปัญหาต่างๆ ในสังคมไทยจะเกิดผลกระทบต่อความเชื่อมั่นในอุดมการณ์ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” ของคนไทย

“โดยปัจจัยทางสังคมจิตวิทยา ในภาวะสับสนขาดความชัดเจนในโครงสร้างอำนาจ และข้อมูลข่าวสารที่เรียกว่าการไม่ลงรอยในการรับรู้ (cognitive dissonance) เช่น ครม. ควรจะมีอำนาจ แต่คนรับรู้อย่างมีผู้มีอำนาจจริงอยู่อีกชุดหนึ่ง หรือ พลเอกเปรม ที่เกษียณอายุไปนานแล้ว แต่ยังมีความเชื่อว่า ยังคุมอำนาจในกองทัพอยู่ สภาพเช่นนี้จะเกิดค่านินทาว่าร้าย ข่าวลือได้ง่าย เกิดจิตวิทยามวลชน เชื่อกันไปปากต่อปาก พัฒนาเป็นความเชื่อว่า แต่ละฝ่ายคิดการร้าย หรือมีแผนการที่ชั่วร้ายอยู่ ซึ่งจะนำไปสู่ความเกลียดชังและพัฒนาเป็นความรุนแรงในที่สุด

...คนไทยอยู่ในความตึงเครียดมานาน เบื่อหน่ายกับการเมือง ส่งผลให้ขีดความอดทนลดต่ำลง เกิดความรุนแรงได้ง่าย ดังจะเห็นได้จากกรณีตีหัวนายความ กระโดดถีบในสภา ขว้างปาอิฐหินใส่ผู้ชุมนุม โห่ของลัทธิฯ

ภาวะดังกล่าวทำให้คนไทยอ่อนไหวต่อสิ่งที่มากระทบต่อความเชื่อร่วม (collective belief) เช่น อุดมการณ์ ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ จากเรื่องเล็กพัฒนาเป็นเรื่องใหญ่ได้ ต้องมองปัญหาอย่างมีสติ อดกลั้น ปัญหาเหล่านี้เคยเกิดมาในหลายประเทศ ถ้าเป็นคดีความศาลมักต้องชั่งน้ำหนักสัดส่วนระหว่างสิทธิเสรีภาพบุคคลซึ่งกำลังขยายตัวกับสิทธิความเชื่อของกลุ่ม”¹³⁵³

¹³⁵² คม ชัด ลึก ออนไลน์, (18 มีนาคม 2555), เปิดบทวิเคราะห์การเมืองไทย ท่ามกลางความขัดแย้ง ‘ธีรยุทธ บุญมี’ ฉบับเต็ม, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.komchadluek.net/detail/20120318/125702/เปิดบทวิเคราะห์การเมืองธีรยุทธฉบับเต็ม.html>

¹³⁵³ ASTVผู้จัดการออนไลน์, (1 พฤษภาคม 2551), ธีรยุทธชดยุดชั่วคราวของเมืองให้ฉายารัฐบาลหมัก ‘ลู ก ก ร อ ก 1’, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000051235&TabID=3>

ใน พ.ศ.2556 ธีรยุทธ บุญมี โจมตีหลายฝ่ายที่แสวงหาหรือรักษาอำนาจโดยอ้างถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังปรากฏในบทความ “40 ปี 14 ตุลา : อุดมการณ์ประชาธิปไตย 40 ปี หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516” ดังนี้

“ในเรื่องอุดมการณ์ ข้อเท็จจริงก็คือ ในสังคมไทยไม่มีใครยึดมั่นในประชาธิปไตย หรืออุดมการณ์ที่จะยอมรับ ส่งเสริมอำนาจสิทธิของประชาชนตาต้าๆ จริงๆ นอกจากประชาชนฝ่ายซ้ายจำนวนไม่มาก ซึ่งก็มักโน้มเอียงไปในการโจมตีล้มล้างทางชนชั้น ปัญญาชนชั้นนำของฝ่ายอนุรักษ์ไม่เคยสื่อหรือขยายความหมายเรื่องสิทธิอำนาจของประชาชน กลับพร่ำบอกว่าประชาชนขาดการศึกษา ยังไม่พร้อมสำหรับประชาธิปไตย จาก พ.ศ. 2475 จนถึง 14 ตุลาคม 2516 สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นหลักก็คือ กองทัพและสถาบันอนุรักษ์แย่งชิงการเป็นอธิปัตย์ ซึ่งก็คือการดำรงอำนาจสูงสุดทางการเมือง ทั้งสองส่วนนี้หันมาเน้นกันมากขึ้นในภารกิจต่อต้านคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะหลังจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 จนในที่สุดในช่วงหลังเหตุการณ์ พฤษภาคม 2535 กองทัพซึ่งมีบทบาทเปลี่ยนแปลงระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ 2475 ก็ได้ยอมกลับมาอยู่ใต้สถาบันพระมหากษัตริย์โดยสิ้นเชิง สังเกตได้จากคำขวัญของกองทัพซึ่งในช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ได้ใช้คำขวัญ “ชาติ เกียรติ วินัย กล้าหาญ” มาเป็นจะปกป้องเทิดทูน “ชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์” ในปัจจุบันจึงกล่าวได้ว่า ตลอด 50-60 ปีที่ผ่านมาสองสถาบันนี้ไม่ได้เน้นไปที่ประชาธิปไตย แต่โฟกัสอยู่ที่ความมั่นคงของชาติ ซึ่งก็คือความมั่นคงของ “สถาบันชาติ ศาสน์ กษัตริย์” นั่นเอง

กลุ่มทุนดั้งเดิมของไทยนอกจากไม่สนใจประชาธิปไตยแล้ว ยังกลัวอันตรายการผูกพันกับการเมือง แต่ก็เกาะอาศัยสถาบันกษัตริย์ กองทัพ เพื่อการอยู่รอดมาตลอด เหตุการณ์ 14 ตุลาคม ทำให้พวกเขาหลุดพ้นจากการกำกับและการแบ่งปันผลประโยชน์จากทางตำรวจ ข้าราชการ จึงมีความคึกคักและความเฟื่องฟูในการขยายตัวและแสวงหาผลกำไรทางธุรกิจของตนอย่างเต็มที่ และพยายามเกื้อกูลทั้งข้าราชการ กองทัพ พรรคการเมือง สถาบันอนุรักษ์ ให้เอื้อต่อการขยายตัวของธุรกิจตน”¹³⁵⁴

¹³⁵⁴ ธีรยุทธ บุญมี, (14 ตุลาคม 2556 40 ปี 14 ตุลา : อุดมการณ์ประชาธิปไตย 40 ปีหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516. บทความเนื่องในโอกาสครบรอบ 40 ปี เหตุการณ์ 14 ต.ค.2516. บทความเผยแพร่ใน สำนัก

นอกจากนี้ ธีรยุทธ บุญมี ยังเตือนให้คำนึงถึงการ “พยายามอาศัยท่าน...อย่างล้นเกิน” รวมทั้งให้ตระหนักในเปลี่ยนแปลงเมื่อมี “พระมหากษัตริย์อีกหลายพระองค์ ถัดๆ ไป” ดังความต่อไปนี้

“การเน้นสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นใจกลางของศูนย์กลางนี้ในทุกๆ ด้าน คือพยายามอาศัยท่านให้เป็นใจกลางของความมั่นคงการเมือง เป็นใจกลางของการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นใจกลางของวัฒนธรรม อย่างล้นเกินจนคล้ายการลุ่มเสี่ยง เพราะพระมหากษัตริย์องค์ปัจจุบันมีลักษณะเป็นที่เคารพรักของประชาชนอย่างเป็นประวัตินิรันดร์ ควรคำนึงถึงความต่อเนื่องของสถาบันว่า พระมหากษัตริย์อีกหลายพระองค์ถัดๆ ไป ซึ่งเติบโตในสภาพแวดล้อมที่ต่างไป จะสามารถดำเนินภารกิจและบทบาทเชิงยุทธศาสตร์ดังกล่าวได้หรือไม่ ถ้าไม่ได้จะส่งผลกระทบถอยกลับอย่างไร”¹³⁵⁵

ธีรยุทธ บุญมี กล่าวถึงความคิดและบทบาทของตนเองในการสร้างมโนทัศน์ “ตุลาการภิวัตน์” หลังจาก “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสเปิดทางให้ฝ่ายตุลาการเข้ามาคลี่คลายปัญหาวิกฤตการเมือง” ดังนี้

“เมื่อ พ.ศ. ขึ้นสู่อำนาจปี 2544 ผู้เขียนเริ่มมองเห็นความไม่สมดุลที่เกิดขึ้น เนื่องจากทุนขนาดใหญ่ระดับโลกในประเทศ ใช้กลไกพรรคการเมืองซึ่งถูกทำให้มีอำนาจมากตามรัฐธรรมนูญ เข้าครอบงำเป็นพันธมิตรกับชนชั้นรากหญ้า โดยผ่านนโยบายประชานิยม จึงได้เขียนบทความให้สัมภาษณ์เตือนและวิจารณ์ระบอบทักษิณมาตลอด จนในที่สุดก็เกิดวิกฤต “ระบอบทักษิณ” ขึ้น และช่วงปลายวิกฤตก่อนการรัฐประหาร 19 ก.ย. 2549 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสเปิดทางให้ฝ่ายตุลาการเข้ามาคลี่คลายปัญหาวิกฤตการเมืองที่เกิดขึ้น ผู้เขียนจึงได้เสนอแนวคิดอีกอย่างหนึ่งคือตุลาการภิวัตน์ขึ้น เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น และเพื่อสนองตอบต่อพระราชดำรัสดังกล่าว โดยแนวอธิบายที่ว่า ตุลาการภิวัตน์เป็นกระบวนการที่อำนาจตุลาการจะก้าวเข้ามามีบทบาทขยายพื้นที่ความยุติธรรมให้กับประชาชนมากขึ้นในโลกยุค

ข่าวอิศรา.), ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.isranews.org/thaireform/thaireform-talk-interview/item/24399-ธีรยุทธ-บุญมี-40-ปี-14-ตุลา-อุดมการณ์หายไปไหนหมด.html>

¹³⁵⁵ เรื่องเดียวกัน.

สมัยใหม่ และก้าวเข้ามาถ่วงดุลการใช้อำนาจของฝ่ายบริหารมากขึ้น อันเป็นกระบวนการที่ได้เกิดขึ้นกว้างขวางในโลก และจะต้องเกิดขึ้นในประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตามความเรียกร้องต้องการของประวัติศาสตร์ ไม่ใช่เป็นหน้าที่เฉพาะกิจหรือภารกิจพิเศษเป็นครั้งคราวแต่อย่างใด”¹³⁵⁶

ไชยนต์ ไชยพร

ในวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ.2551 ไชยนต์ ไชยพร เคยแสดงความคิดเห็นว่า ฝ่ายการเมืองของอดีตนายกรัฐมนตรี ทช. มีความพยายามที่จะล้มล้างการสถาบันพระมหากษัตริย์และสถาปนาการปกครองระบอบการปกครองแบบใหม่ขึ้นมา ซึ่ง ไชยนต์ ไชยพร และคนส่วนใหญ่ในประเทศไม่อาจยอมรับได้ ดังจะเห็นได้จากทัศนคติของไชยนต์ ไชยพร ที่ว่า

“คุณจักรภพหรือกระแสนั้นเองพยายามที่จะก้าวล่วงอย่างรุนแรง และพยายามทำให้ประเด็นนี้เป็นประเด็นให้ได้ ที่นี้ถ้าถามว่าคนอย่างคุณจักรภพ หรือ คนของฝ่ายอำนาจเก่าพูดอะไรอย่างนั้นออกมา ซึ่งพูดร้ายแรง-รุนแรงกว่าในช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ แล้วจะไม่ให้คนที่เขายึดมั่นระบอบการปกครองในแบบที่พระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญรู้สึกแย่ได้อย่างไร เพราะพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของรัฐ

“ผมว่านะ...แม้กระทั่งในสหรัฐอเมริกา ถ้าคุณแสดงพฤติกรรมอะไรต่างๆ ที่ไปละเมิดประธานาธิบดีซึ่งเป็นประมุขของรัฐด้วย ผมว่าก็อาจจะเจอปัญหารุนแรงได้เหมือนกัน เพราะคนอเมริกันเองเขาก็ให้ความเคารพต่อ Mr.President เหมือนกัน ดังนั้น ถ้าจะไม่ให้พูด หรือ วิจารณ์ โดยคิดว่าเขากำลังจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองโดยไม่ให้เราวิพากษ์เลยก็คง

¹³⁵⁶ ธีรยุทธ บุญมี, ความคิดสองทศวรรษ ธีรยุทธ บุญมี , (อ้างแล้ว), น. 14.

เป็นไปได้ เพราะการกระทำของเขามั่นส่อให้เห็นว่า ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบบการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยที่ไม่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”¹³⁵⁷

ไชยนต์ ไชยพร เป็น “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” อีกคนหนึ่งที่ยืนยันว่าประเทศไทยควรปกครองด้วย “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” อย่างไรก็ตาม ไชยนต์ ไชยพร มิได้นิยามความหมายของระบอบดังกล่าวนี้ไว้อย่างชัดเจน แต่พยายามกำหนดขอบเขตของการอ้างอิงพระมหากษัตริย์ใน 2 ด้านด้วยกัน ด้านหนึ่งคือขอบเขตในการพึงพาพระบารมีของพระมหากษัตริย์ อีกด้านหนึ่งคือขอบเขตในการวิพากษ์วิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ เพื่อให้ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” มีความมั่นคง

ไชยนต์ ไชยพร ได้แสดงทัศนะที่เป็นห่วงเรื่องการนำสถาบันพระมหากษัตริย์มาเกี่ยวโยงกับการเมืองมากเกินไป ดังปรากฏในบทความ “คำเตือนจากรอยัลลิสต์...เพื่อรอยัลลิสต์”¹³⁵⁸ ที่ไชยนต์ ไชยพร แสดงทัศนะว่า

“ในการชุมนุมต่อต้านร่าง พ.ร.บ. นิรโทษกรรมสุดซอยเหมาแข่ง โดยลำพังเหตุผลในการคัดค้านมีสองประการใหญ่ๆ นั่นคือ ความผิดในตัวกระบวนการ กับ ความผิดในเนื้อหา ซึ่งความผิดในเนื้อหานั้นเกิดขึ้นได้เพราะอาศัยความผิดในกระบวนการ เพราะเนื้อหาแบบเหมาแข่งเกิดขึ้นได้ด้วยการลงมติเห็นชอบที่ขัดกับระเบียบข้อบังคับในการประชุมพิจารณาร่างกฎหมาย นั่นคือ ขัดกับหลักการที่ผ่านการเห็นชอบในวาระแรก และจากการปล่อยให้มีการกระทำที่ผิดระเบียบจึงนำมาซึ่งการเปิดช่องให้มีเนื้อหาที่เหมาแข่งอย่างไร้เหตุผลและขัดกับหลักนิติศาสตร์หลายๆ ข้อ อีกทั้งการเร่งรีบในการลงมติรวบรัดในตอนดึกเข้าไปอีก จึงส่งผลให้เกิดกระแสต่อต้านกว้างขวางทั่วไปทุกหัวระแหงและทุกสีด้วย

¹³⁵⁷ ไชยนต์ ไชยพร, (16 พฤษภาคม 2551), “ไชยนต์” ย้ำ “ผู้จัดการ” ไม่เหมือน “ดาวสยาม” - ซี “จักรภพ” จาบจ้วงสถาบันแรงกว่า 6 ตุลาฯ. ค้นหาเมื่อ 4 มกราคม 2559, จาก <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9510000057240>

¹³⁵⁸ ไชยนต์ ไชยพร, (27 พฤศจิกายน 2557), “คำเตือนจากรอยัลลิสต์...เพื่อรอยัลลิสต์”. ประชาไท, ค้นหาเมื่อ 7 กรกฎาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/11/50008>

ล้าพั้งเหตุผลในการต่อต้านก็เพียงพอสมบูรณ์ในตัวของมันเองอย่างล้นพ้นแล้ว มิฉะนั้น ฝักฝ่ายรัฐบาลไม่ถอยกรูดเช่นนั้น แต่กระนั้นในการชุมนุมต่อต้านร่าง พ.ร.บ. ดังกล่าว ก็ยังอดส่ำห้ ต้องถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ลงมาเกี่ยวข้องด้วย แม้ว่ายามคนประชาธิปไตยขึ้นปราศรัยจะไม่ กล่าวพาดพิงเลยก็ตาม แต่แกนนำการชุมนุมฝ่ายประชาธิปไตยก็ปล่อยให้คนที่ขึ้นมาพูดบนเวที ปลอ่ยอารมณ์ถึงสถาบันพระมหากษัตริย์มาียดโยงในการต่อต้านร่าง พ.ร.บ. จนถึงขนาดบางคน ที่ ขึ้นไปกล่าวถามมวลชนว่า “ระหว่างทษ.กับในหลวงจะเลือกใคร ?”¹³⁵⁹

ทำไม ประเด็นในการขับเคลื่อนทางการเมืองที่ขอบธรรมสมบูรณขนาดนี้ยังอดส่ำห้ต้องไป พาดพิงสถาบันสูงสุดอีก ? และทำไมแกนนำผู้รับผิดชอบเวทีจึงปลอ่ยให้สิ่งเหล่านี้ดำเนินไปคืบ แล้วคืบเล่า

เมื่อถาม ก็ได้คำตอบว่า ไม่สามารถกะเกณฑ์ควบคุมเสรีภาพในการพูดได้ ซึ่งข้ออ้างนี้ไม่น่าเชื่อถือแต่อย่างใด เพราะถ้าแกนนำจะเพียงแนะนำทุกคนก่อนขึ้นเวทีว่า ให้พูดอยู่ในกรอบ ประเด็นความไม่ถูกต้องเหมาะสมของร่าง พ.ร.บ. ก็ย่อมจะทำได้ เพียงแต่จะทำหรือไม่ เท่านั้นเอง ?

การอ้างอิงสถาบันพระมหากษัตริย์ในการคัดค้านร่าง พ.ร.บ. นิรโทษแบบเหมาเข่งนี้ ทำให้ ประเด็นของการคัดค้านเฉไฉและอาจบานปลายได้ ? หรือว่าจงใจให้บานปลาย ?

อีกทั้ง เมื่อมีกลุ่มผู้ชุมนุมพี่น้องเสื้อแดงมาแสดงการสนับสนุนรัฐบาล โดยต้องการส่ง สัญญาณว่า ฝ่ายต่อต้านร่าง พ.ร.บ. ควรจะหยุดได้แล้ว เพราะรัฐบาลได้หยุดแล้ว และหากจะ เฉไฉบานปลาย ฝ่ายพี่น้องเสื้อแดงก็พร้อมจะลุกขึ้นต้าน และเมื่อฝ่ายหนึ่งพยายามจะสร้างหรือ ปลอ่ยสัญลักษณ์ของฝ่ายตนเป็นฝ่ายจงรักภักดี ก็จะมีผลหรือต้องการให้อีกฝ่ายหนึ่ง ‘ต้อง’ กลายเป็นฝ่ายไม่จงรักภักดีไปหรือไม่ ?

นักประวัติศาสตร์ที่ศึกษาการเมืองการปกครองฝรั่งเศสหลังการปฏิวัติ ค.ศ. 1789 ในช่วง ที่มีการสถาปนาสถาบันพระมหากษัตริย์กลับขึ้นมาใหม่หลังจาก ค.ศ. 1814/5 ซึ่งไม่ได้เป็นสถาบัน พระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่เป็นสถาบันพระมหากษัตริย์ภายใต้

¹³⁵⁹ เรื่องเดียวกัน.

รัฐธรรมนูญ เพราะอังกฤษเป็นผู้ที่เข้ามามีอิทธิพลในการจัดระเบียบแบบแผนการปกครองให้
ฝรั่งเศส หลังจากที่เอาชนะไปได้แล้ว อังกฤษจึงเอาตัวแบบการปกครองของตนที่เริ่มมีความ
ชัดเจนว่าเป็นระบอบพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญตั้งแต่ ค.ศ. 1688 อันเป็นปีที่อังกฤษเกิด
การปฏิวัติอันรุ่งโรจน์ (the Glorious Revolution) นั่นเองถึงกระนั้น ระบอบพระมหากษัตริย์
ภายใต้รัฐธรรมนูญของฝรั่งเศสก็ไปไม่รอดในที่สุด

เหตุที่ไปไม่รอดนั้น ปัญหาไม่ได้อยู่ที่ตัวองค์พระมหากษัตริย์ แต่นักประวัติศาสตร์ลง
ความเห็นพ้องต้องกันว่า ปัญหาอยู่ที่พวกอภิมหาจงรักภักดีคลั่งเจ้า (the Ultra Royalists) ซึ่ง
ผู้เขียนจะไม่ขอลงไปในรายละเอียด แต่เราสามารถเห็นพวกอภิมหาจงรักภักดีคลั่งเจ้า และการ
ผูกขาดสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นของพวกเขาเท่านั้นจากคนส่วนหนึ่งในสังคมไทยขณะนี้

อย่างไรก็ตาม พวกอภิมหาจงรักภักดีคลั่งเจ้านี้ หากคลั่งจริงๆ ก็น่าจะดีกว่าพวกที่แกล้ง
คลั่งเพื่ออาศัยสถาบันพระมหากษัตริย์ให้เป็นประโยชน์ในทางการเมืองของพวกเขา พวกนี้อันตราย
เพราะปลิ้นปล้อน และถ้ารวมสองพวกนี้เข้าด้วยกัน ก็ยากที่สถาบันพระมหากษัตริย์จะไม่เสื่อมเสีย
เพราะในที่สุดแล้ว ฝ่ายที่ถูกยัดเยียดหรือถูกทำให้เป็นพวกที่อยู่ตรงข้ามกับฝ่ายตน (ฝ่ายที่สร้าง
สัญลักษณ์ว่าจงรักภักดีจัด) ก็อาจจะต้องกลายเป็นผู้ที่ไม่จงรักภักดีไปเลยจริงๆ ก็ได้ เพราะถูก
กระทำเสียขนาดนั้น ! และไม่มีใครจะช่วยพวกเขาให้รอดพ้นจากการถูกตีตราได้

ผู้เขียนมิได้ปฏิเสธว่าไม่มีคนที่ไม่จงรักภักดี ทศนคติเช่นนี้มีอยู่จริง ซึ่งก็อาจแบ่งได้เป็น
สามประเภท คือ

หนึ่ง ไม่จงรักภักดีตัวบุคคลและไม่ต้องการสถาบันฯ

สอง ไม่จงรักภักดีตัวบุคคล แต่ยังต้องการสถาบันฯ

สาม ไม่ได้มีปัญหาเกี่ยวกับตัวบุคคล แต่ไม่ต้องการสถาบันฯ

ขณะเดียวกัน ฝ่ายที่จงรักภักดีแบบบ้าคลั่งจำพวกหนึ่ง ก็กลับมีบางอย่างที่ร่วมกับฝ่ายไม่
จงรักภักดี นั่นคือ ฝ่ายจงรักภักดีแบบบ้าคลั่งผูกพันกับตัวบุคคลมากกว่าตัวสถาบันฯ หากไม่ใช่ตัว
บุคคลที่ตนต้องการเสียแล้ว ก็คิดจะไม่สนใจที่ทะนุบำรุงสถาบันฯ

แต่ปรากฏการณ์ดังกล่าวที่ว่านี้ ก็ไม่ใช่เรื่องแปลกประหลาดจนเกินไป เพราะเราเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญได้เพียง 81 ปีเท่านั้น เพราะเมื่อเทียบกับอังกฤษ เดนมาร์ก สวีเดน ในช่วงร้อยปีแรกของระบอบการปกครองของประเทศเหล่านี้ ก็ยังไม่ได้ลงตัวดีเหมือนที่เห็นในปัจจุบันเสียทีเดียว แต่ต้องปรับตัวและพัฒนาตัวเองมากพอสมควร

ไปๆ มาๆ แล้ว ในการเมืองบ้านเรา ฝ่ายที่ถูกเรียกว่าเป็นพวกอำมาตย์ แท้จริงแล้วเป็นพวกที่ยังมีวัฒนธรรมไพร่เสียมากกว่า ส่วนพวกที่ใช้ประโยชน์ทางการเมืองจากน้ำตาและอารมณ์ไพร่นั้น ไม่รู้จะเรียกว่าอะไรดี ?”¹³⁶⁰

นอกจากนี้ ในบทความ “คำเตือนจากรอยัลลิสต์...เพื่อรอยัลลิสต์” ไชยันต์ ไชยพร ไม่เห็นด้วยกับการนำกฎหมายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ หรือ ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 มาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง ซึ่งจุดนี้นำไปสู่การแสดงความเห็นและการเคลื่อนไหวให้มีการปฏิรูป “มาตรา 112” อยู่หลายต่อหลายครั้ง อาทิ

ในงานเสวนาเรื่อง “กฎหมายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ-นิติปรัชญาและประวัติศาสตร์” ที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อวันที่ 17 มิถุนายนพ.ศ. 2551 จัดโดยคณะกรรมการรับข้อมูลและสืบพยาน 6 ตุลา 19 ร่วมกับ ชมรมเลี้ยวซ้ายจุฬาฯ ไชยันต์ ไชยพร ได้กล่าวว่า “ก่อนหน้านี้เคยให้สัมภาษณ์ผ่านสื่อว่า ถ้าจะคลี่คลายปัญหาการเมืองไทยอย่างสันติ ต้องยกเลิกกฎหมายหมิ่นฯ”¹³⁶¹ โดยเขาอ้างถึงแนวคิดของเอมมานูเอล คานท์ (Emmanuel Kant) นักปรัชญาชาวเยอรมัน มาสนับสนุนเหตุผลในการเรียกร้องให้มีการยกเลิกกฎหมายหมิ่นฯ ว่า “กฎหมายนี้อาจจะดีในอดีต แต่เขายึดตามหลักของคานท์ว่า มันอาจจะดีสำหรับคนในอดีต แต่มันต้องได้รับการพิสูจน์ในปัจจุบัน ว่ามันใช้ได้ เป็นประโยชน์กับคนส่วนใหญ่หรือเปล่า เพราะคานท์บอกว่า สิ่งที่เป็นอุปสรรคเหนี่ยวรั้ง ถ่วงไม่ให้เรามีเสรีภาพที่จะคิด การมีเสรีภาพที่จะคิดนำไปสู่การ

¹³⁶⁰ ไชยันต์ ไชยพร, (27 พฤศจิกายน 2557), “คำเตือนจากรอยัลลิสต์...เพื่อรอยัลลิสต์”, *ประชาไท*, ค้นหาค้นหาเมื่อ 7 กรกฎาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/11/50008>

¹³⁶¹ *ประชาไท*, (19 มิถุนายน 2551), *นักวิชาการชี้ การใช้ "กม.หมิ่น" เป็นอันตรายมากกว่าเป็นผลดี*, ค้นหาค้นหาเมื่อ 7 กรกฎาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2008/06/17099>

เปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น การขัดขวางความก้าวหน้าของสังคมถือเป็นอาชญากรรมที่กระทำต่อมนุษยชาติ เพราะฉะนั้น หากกฎหมายฉบับนี้เป็นอาชญากรรมที่กระทำต่อมนุษยชาติก็ต้องยุติไป”¹³⁶² จุดยืนของไชยันต์ ไชยพร คือ “ต้องการยกเลิกกฎหมายฯ อย่างไรก็ตาม ถ้าจะยกเลิกกฎหมาย ต้องเข้าใจว่า トラบใดที่ยังไม่ยกเลิก การไม่เคารพกฎหมายย่อมผิดและต้องยอมรับผลพวงที่ตามมาอย่างปฏิเสธไม่ได้ แต่ในฐานะพลเมืองมีสิทธิเห็นว่าควรยกเลิก และมีการถกเถียงกัน”¹³⁶³ และได้ให้เหตุผลเพิ่มเติมว่าต้องยกเลิกกฎหมาย “เพราะมีการระบุอยู่ในรัฐธรรมนูญแล้วทุกฉบับ ในหมวดพระมหากษัตริย์ หมวด 2 มาตรา 8 ว่า “องค์พระมหากษัตริย์ทรงดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้ ผู้ใดจะกล่าวหาหรือฟ้องร้องพระมหากษัตริย์ในทางใดๆ มิได้” แค่นี้ชัดเจนพอแล้ว”¹³⁶⁴

กรณีเข้าร่วมกับนักวิชาการทั้งฝ่ายที่สนับสนุน “คนเสื้อเหลือง” และ “คนเสื้อแดง” เพื่อยื่น “ข้อเสนอเพื่อแก้ปัญหาการใช้ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112” ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2554¹³⁶⁵ ซึ่งการเข้าร่วมเคลื่อนไหวครั้งนี้ไชยันต์ ไชยพร ได้เน้นย้ำถึงจุดยืนของตนเองเช่นที่เคยกล่าวมาแล้วในช่วงต้นทศวรรษ 2550 ดังความว่า

“จุดยืนส่วนตัวของผมในขณะที่มีคนบอกว่าให้แก้ไข แต่ผมเห็นว่าควรยกเลิก มาตรา 112 แต่ต้องพิจารณาพิจารณา ที่ผมคิดแบบนี้ เพราะเรามีมาตรา 8 ในรัฐธรรมนูญอยู่แล้วที่คุ้มครององค์พระมหากษัตริย์ แล้วจำเป็นต้องพิจารณาพิจารณา เพื่อให้ประชาชนถกเถียงพูดคุยกันว่า ตกลงแล้วสถานะและบทบาทของสถาบันกษัตริย์ในระบอบการปกครองที่เราอยู่จะเป็นอย่างไร แล้วเสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์จะมีแค่ไหน และการวิพากษ์วิจารณ์กับการหมิ่นประมาทต่างกันอย่างไร แล้วคนในสังคมจะวางระเบียบให้ตัวเอง ซึ่งถ้าแก้ไขกันเงี้ยบๆ ก็ไม่ได้ช่วยอะไร

นอกจากนั้น ยังมีประเด็นว่า กฎหมายนี้คุ้มครองใครบ้าง คำว่าสถาบันพระมหากษัตริย์จะรวมใครบ้าง หรือแยกออก เพราะในกรณีพระบรมวงศานุวงศ์ ทำสิ่งซึ่งกระทบกระเทือนสถาบัน

¹³⁶² เรื่องเดียวกัน

¹³⁶³ เรื่องเดียวกัน.

¹³⁶⁴ เรื่องเดียวกัน.

¹³⁶⁵ เรื่องเดียวกัน.

พระมหากษัตริย์ เราจะทำอะไร จะวิพากษ์วิจารณ์ได้ไหม ถ้าคนที่ไม่ใช่พระมหากษัตริย์ แต่เป็นคนใกล้ชิดสถาบันพระมหากษัตริย์ แทรกแซงกิจการราชการ หรือมีพฤติกรรมที่ไปเกี่ยวข้องกับระบบราชการแล้วทำให้เกิดความเสียหาย แล้วคนเหล่านี้จริงๆ ต้องถือว่าหมิ่นพระบรมเดชานุภาพนะ ทำให้คนเป็นห่วงสถาบัน ห่วงองค์พระมหากษัตริย์

ฉะนั้น การวิพากษ์วิจารณ์ทำให้เกิดการปรับตัว ทำให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์ กับประชาชน ในแนวที่ไม่ใช่เป็นแนวดิ่งถึงขนาดต้องรอการเชื้อเพลิง แต่ถ้าแนวความสัมพันธ์บนลงล่างที่เอนลง ลดความชันลงมาหน่อย ไม่ถึงขนาดเสมอภาคหรอก แต่พอสื่อสารกันได้ ไม่ได้อยู่ในระนาบสูงเกินไป ก็จะทำให้เกิดความมั่นคง ความปรับตัวขึ้น เพราะมักมีข่าวลือ ที่ทำให้เราไม่สบายใจเกี่ยวข้องกับอนาคตสถาบันด้วย ถ้าเราต้องการให้สถาบันมีความเข้มแข็ง ก็ต้องทำให้คนรอบข้างสถาบันไม่ทำอะไรที่กระทบกระเทือนการปกครองระบอบนี้”¹³⁶⁶

ในการเสวนาทางวิชาการเรื่อง **“ความมั่นคงมนุษย์: ความมั่นคงทางการเมืองในกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย”** ณ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 26 กันยายน พ.ศ.2555 ซึ่งไชยันต์ ไชยพร ได้ร่วมนำเสนอผลงานวิจัยโครงการวิจัยเรื่อง **“การพัฒนาระบอบประชาธิปไตยเพื่อความเป็นธรรมและเสมอภาค ในกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย”**¹³⁶⁷ ซึ่งจากผลการวิจัยไชยันต์ ไชยพร มองว่าวิกฤตทางการเมืองที่เกิดขึ้นตั้งแต่ในช่วงปลายทศวรรษ 2540 เรื่อยมามีสาเหตุจากปัญหาเชิงโครงสร้าง ซึ่งหนึ่งในนั้นคือ “ผลพวงของการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญที่ยังไม่ลงตัว ส่งผลให้เกิดวิกฤตการเมืองเป็นระยะๆ และเห็นความเข้มข้นสะท้อนชัดเจนใน 5-6 ปีที่ผ่านมา เห็นได้จากความเห็นของประชาชนต่อบทบาทพระราชอำนาจต่างกัน กลุ่มหนึ่งมองว่าเหมาะสมแล้วในเงื่อนไขแบบไทยๆ อีกกลุ่มมองว่าต้องการลดทอนพระ

¹³⁶⁶ มติชนออนไลน์, (4 มกราคม 2555). เจาะใจ “ดร.ไชยันต์” เสนอยกเลิก ม.112 กับเหตุผลที่มากกว่า “ความจริงรักภักดี”, ค้นหาเมื่อ 7 กรกฎาคม 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1325677865

¹³⁶⁷ ไชยันต์ ไชยพร, รายงานการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบอบประชาธิปไตยเพื่อความเป็นธรรมและเสมอภาค ในกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย”, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา, 2557).

ราชอาณาจักร หากจะแก้วิกฤตการเมืองไทย ต้องทำให้เกิดการตกลงสร้างสัญญาประชาคมใหม่ว่า ที่สุดแล้วระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญควรมีหน้าตาอย่างไร”¹³⁶⁸

ในวิกฤตการเมืองช่วง พ.ศ. 2556-2557 ที่ กลุ่ม กปปส. ออกมาเคลื่อนไหวขับไล่รัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นั้น ไชยนต์ ไชยพร ก็ได้แสดงความคิดเห็นในฐานะ “รอยัลลิสต์” เพื่อเตือนสติ “คนเสื้อเหลือง” ดังปรากฏในบทความ “คำเตือนจากรอยัลลิสต์...เพื่อรอยัลลิสต์”¹³⁶⁹ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น และภายหลังการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ซึ่งสถานการณ์หลังจากนั้น รัฐบาลได้ดำเนินคดีประชาชนจำนวนมากในข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 ไชยนต์ ไชยพรก็ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับกรณีดังกล่าวในบทความ “ม.112 กับการปกป้องสถาบันฯ”¹³⁷⁰ ระบุว่า

“สถาบันพระมหากษัตริย์ถือเป็นสถาบันสูงสุดและมีความสำคัญยิ่งในฐานะที่เป็นศูนย์รวมใจของประชาชนชาวไทยทุกคน

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีวิกฤติการเมืองหลายครั้ง มีบางครั้งที่เราฝ่าวิกฤติอันรุนแรงได้อย่างน่าอัศจรรย์ด้วยพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา สถาบันพระมหากษัตริย์จึงเป็นสถาบันที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในระบอบการปกครองประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยเฉพาะในประเทศอย่างเราที่ผ่านการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเพียงแปดสิบกว่าปี เพราะถ้าเทียบกับประเทศที่มีระบอบการปกครองเดียวกัน กว่าระบอบการปกครองของประเทศเหล่านั้นจะลงหลักปักฐานก็ต้องใช้เวลาเป็นร้อยๆ ปี ที่ต้องรอให้สถาบันการเมืองอื่นๆ ลงตัวหรือมีความเข้มแข็งมากพอที่จะทำหน้าที่ทางการเมืองและสามารถตรวจสอบถ่วงดุลกันและกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและถูกต้องเหมาะสม ที่สังคมใดสามารถดำรงไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ให้สืบเนื่องจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่

¹³⁶⁸ ประชาไท, (26 กันยายน 2555), ‘ไชยนต์’ เสนอวิจัยแก้วิกฤต ทำสัญญาประชาคมใหม่บทบาท “สถาบัน”, ค้นหาเมื่อ 7 กรกฎาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/09/42836>

¹³⁶⁹ ไชยนต์ ไชยพร, (27 พฤศจิกายน 2557), “คำเตือนจากรอยัลลิสต์...เพื่อรอยัลลิสต์”, ประชาไท, ค้นหาเมื่อ 7 กรกฎาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/11/50008>

¹³⁷⁰ ไชยนต์ ไชยพร, (25 ธันวาคม 2557), “ม.112 กับการปกป้องสถาบันฯ”, กรุงเทพธุรกิจ, ค้นหาเมื่อ 7 กรกฎาคม 2558, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/625196>

ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขได้นั้น ถือว่าประเทศนั้นไม่ต้องเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ แต่เปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ประนีประนอมและไม่เสียเลือดเนื้อ หรือไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศมหาอำนาจในยุคล่าอาณานิคม

การที่สังคมใดที่เคยปกครองในระบอบราชาธิปไตย (ซึ่งน่าจะทุกประเทศในโลกที่เคยปกครองด้วยระบอบนี้!) จะสามารถเปลี่ยนแปลงอย่างสืบสานของเดิมกับของใหม่เข้าด้วยกันได้ โดยไม่ต้องเสียเลือดเนื้อล้มตายมากมายได้นั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญภายในสองประการ นั่นคือ สถาบันพระมหากษัตริย์และประชาชนของสังคมนั่นเอง เพราะหากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งไม่เอื้อก็ยากที่จะสืบสานและเปลี่ยนแปลงอย่างสันติได้ ดังนั้น ปัจจัยทั้งสองนี้ถือเป็นต้นทุนสำคัญของสังคมในประเทศที่ไม่มีหรือไม่สามารถรักษาต้นทุนที่ว่านี้ได้ ก็ต้องเริ่มต้นกันใหม่อาจจะจากศูนย์หรือติดลบหรือเป็นบวกบ้าง ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขเฉพาะตัวของประเทศนั้นๆ รวมถึงสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศระหว่างที่เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นด้วย

ในบทความหนึ่งที่อธิบายสาเหตุของสงครามกลางเมืองของสหรัฐอเมริกา David Herbert Donald ชี้ว่า ในช่วงกลางศตวรรษที่สิบเก้า สหรัฐอเมริกาขาดโครงสร้างทางสถาบันและสิ่งที่เรียกว่า “social cohesion” การขาดปัจจัยดังกล่าวนี้เองที่ทำให้รัฐบาลประสบปัญหาที่จะใช้อำนาจที่ประชาชนยอมรับว่าชอบธรรม ทำให้ไม่สามารถควบคุมความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ และการขาดปัจจัยที่ว่านี้ก็ทำให้ประชาชนไม่สามารถพัฒนาความรู้สึกยึดเหนี่ยวผูกพันเกาะเกี่ยวซึ่งกันและกันในสังคมโดยรวมได้ และเมื่อเกิดวิกฤติที่แตกแยกเป็นฝักฝ่ายอย่างรุนแรง สหรัฐอเมริกาขณะนั้นก็ยังไม่สามารถสถาปนาสถาบันทางการเมืองที่จะสามารถตรวจสอบและผ่อนคลายวิกฤตินั้นลงได้ (David Herbert Donald, “Political and Institutional Origins of the Sectional Conflict : An Excess of Democracy : The American Civil War and the Social Process,” in *The Coming of the American Civil War*, edited by Michael Perman, p.57. [ต้นเหตุในทางการเมืองและสถาบันของความขัดแย้งฝักฝ่าย : ประชาธิปไตยที่เกินขอบเขต : สงครามกลางเมืองอเมริกาและกระบวนการทางสังคม])¹³⁷¹

¹³⁷¹ ไชยันต์ ไชยพร, (25 ธันวาคม 2557), “ม.112 กับการปกป้องสถาบันฯ”. กรุงเทพมหานครกิจ. ค้นหาเมื่อ 7 กรกฎาคม 2558, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/625196>

ไชยันต์ ไชยพร เน้นความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์โดยระบุว่าพระบรมวงศานุวงศ์มีส่วนทำให้สถาบันนี้มีความมั่นคงหรืออ่อนแอหรือถึงกับล่มสลาย และเรียกร้องให้ประชาชน “ปกป้องรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์” ดังคำว่า

“คำว่า “social cohesion” ที่ผู้เขียนไม่แปลในตอนแรกก็คือ สิ่งที่สามารถทำหน้าที่เป็น “ศูนย์รวมใจ” ของคนในชาติ ในแง่นี้ สังคมไทยเรามี “social cohesion” และสถาบันพระมหากษัตริย์ของเราก็คือ “ศูนย์รวมใจ” ของคนไทยทั้งชาติ

คำว่าสถาบันพระมหากษัตริย์หมายถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในฐานะที่เป็นประมุขของชาติ แต่ก็ยังรวมถึงพระบรมวงศานุวงศ์ด้วย เพราะอย่างในกรณีของสถาบันพระมหากษัตริย์ของอังกฤษ นอกจากสถานะและบทบาทหลักของสมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบธที่ 2 แล้ว พระบรมวงศานุวงศ์พระองค์อื่นก็มีส่วนเสริมสร้างความสำคัญและความเข้มแข็งของสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วย และย่อมส่งผลต่อความมั่นคงทางการเมืองการปกครองและสังคมของอังกฤษ ในทางกลับกัน สถานะและบทบาทของพระผู้ดำรงตำแหน่งพระเจ้าแผ่นดินและพระบรมวงศานุวงศ์ก็สามารถมีส่วนที่ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์อ่อนแอและอาจถึงกับล่มสลายได้อย่างในกรณีของประเทศเนปาล

ที่ผ่านมาไม่นานนี้ เราปฏิเสธไม่ได้ว่า การจับกุมนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่และพวกส่งผลสะท้อนต่อความรู้สึกของคนไทยที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ จากการแอบอ้างสถาบันฯ ในการหาประโยชน์ในทางมิชอบเท่ากับเป็นการทำให้เสื่อมเสียพระเกียรติฯ หนึ่ง สื่อหลายสื่อ รวมทั้งตำรวจและผู้คนจำนวนหนึ่ง ก็ออกมาให้ข่าวทำนองว่า ได้ยินเรื่องราวการแอบอ้างนี้มานานแล้ว คำถามคือ การแอบอ้าง (ซึ่งมิใช่เฉพาะที่ร้ายแรงอย่างที่เกิดขึ้นเวลานี้ เพราะกระทำโดยใช้อำนาจหน้าที่เจ้าพนักงานของรัฐ แต่รวมถึงรายย่อยอื่นๆ เช่น เขียนพระเครื่องที่ถูกจับกุมติดคุกไปแล้ว) เกิดขึ้นมาได้ และดำรงมาได้ยาวนานและเป็นระบบในเงื่อนไขอะไร? อะไรคือกลไกเชิงสถาบันที่กำกับตรวจสอบระบบตำรวจ ? และทำไมกลไกเช่นนั้นจึงไม่สามารถพบและสกัดปัญหาได้ทันทั่วทั้งที่ การตัดไฟแต่ต้นลมทำไมเกิดขึ้นไม่ได้ สำนักงานตำรวจแห่งชาติจะดับไฟกองนี้ และจะวางระบบป้องกันไฟแบบนี้มิให้เกิดขึ้นอีกได้อย่างไร?

ขณะเดียวกัน จะมีทางใดที่ “ประชาชน” จะสามารถใช้สิทธิทางกฎหมายใดในการป้องกัน หรือฟ้องร้องต่อผู้ที่สร้างความเสื่อมเสียให้เกิดขึ้นต่อสถาบันฯ? คนในธุรกิจมืดที่ถูกจริตไถแลกกับความคุ้มครองย่อมไม่กล้าร้องแรงแหกกระเชออยู่แล้ว เพราะร้องไปตัวเองก็จะถูกจับติดตะรางเท่านั้น แต่ที่ยอมให้ริดไถเพราะเชื่อว่า คำแอบอ้างนั้นเป็นจริง นั่นคือ ใหญ่จริง ที่เชื่อเช่นนั้นก็เพราะความใกล้ชิดของตำรวจใหญ่ผู้นั้น แต่สำหรับคนที่ไม่ได้อยู่ในธุรกิจมืดและได้ยินเรื่องราวแบบนี้ ทำไมไม่สามารถร้องแรงแหกกระเชอออกมาเพื่อปกป้องรักษาสถาบันได้? และการปกป้องสถาบันฯ มิได้กินความแคบแค่องค์พระประมุขเท่านั้น แต่ย่อมรวมถึงพระบรมวงศานุวงศ์ด้วย อาจจะเพราะความกลัว และหนึ่งในสาเหตุของความกลัวที่ว่านี่ก็คือ การใช้มาตรา 112 แล้วบรรดาผู้หลักผู้ใหญ่ผู้ใกล้ชิดสถาบันฯที่จงรักภักดีเคยได้ยินเรื่องนี้มาบ้างหรือไม่?

ในแง่นี้จะเห็นได้ว่า การปฏิรูปหรือทำความเข้าใจมาตรา 112 เสียใหม่ ประชาชนธรรมดา ย่อมจะช่วยให้สามารถปกป้องรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ได้โดยไม่ต้องปล่อยให้หมกหมมหรือต้องรอให้เกิดขึ้นหลังกองทัพบกทำรัฐประหารและเป็นรัฐบาลเฉพาะกิจในสถานการณ์พิเศษ เพราะเราไม่สามารถมีรัฐบาลแบบนี้ตลอดไปได้¹³⁷²

ไชยันต์ ไชยพร เห็นว่า การสนับสนุนหรือการวิพากษ์วิจารณ์ระบอบการปกครอง หรือสถาบันสำคัญๆ ในระบอบการปกครองหนึ่งๆ ควรคำนึงถึง “เงื่อนไขต่างๆ” ที่นำไปสู่สภาพการณ์ของระบอบการเมือง การปกครอง ในแต่ละขั้นตอนของประวัติศาสตร์¹³⁷³ ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดย ไชยันต์ ไชยพร ไม่เห็นด้วยที่มีการเปรียบเทียบบทบาทพระมหากษัตริย์ของประเทศไทยกับพระมหากษัตริย์ของประเทศเดนมาร์กในปัจจุบัน ในแง่ที่เห็นว่า “พระมหากษัตริย์ในระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญทุกประเทศจึงไม่ควรยุ่งเรื่องการพัฒนาประเทศ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ควรห้ามไม่ให้พระมหากษัตริย์ยุ่งเกี่ยวกับการ

¹³⁷² เรื่องเดียวกัน

¹³⁷³ ไชยันต์ ไชยพร, ร่างรายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเรื่อง “สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยภายใต้รัฐธรรมนูญของไทย: ปัญหาในการเปรียบเทียบอ้างอิงกับระบอบการปกครองที่เป็นตัวแบบในต่างประเทศ”, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2558), น.11.

พัฒนา เพราะจะทำให้มีอำนาจบริพรมามากนั่นเอง”¹³⁷⁴ และไชยันต์ ไชยพร เสนอว่าควรพยายามหาความรู้เกี่ยวกับประเทศอื่นๆ เพิ่มขึ้น เพื่อจะเข้าใจถึง

“เงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาระบอบพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญให้ลงหลักปักฐาน มีเสถียรภาพมั่นคง และมีความเป็นประชาธิปไตยสูง ขณะเดียวกันหากเงื่อนไขดังกล่าวเป็นเงื่อนไขเฉพาะของประเทศนั้นๆ ก็จะทำให้เราต้องยอมรับถึงความเป็นไปที่สภาพการณ์ของระบอบพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญของไทยมีลักษณะเฉพาะ และแตกต่างไปจากประเทศที่วางไว้ให้เป็นต้นแบบของการประเมน”¹³⁷⁵

นอกจากนี้ ไชยันต์ ไชยพร มีความเห็นว่า ทษ. เป็นปัญหาสำคัญของการเมืองไทย โดยวิเคราะห์ไว้ว่า ในสมัยที่พันตำรวจโท ทษ. เป็นนายกรัฐมนตรี การกุมอำนาจเสียงข้างมากในสภา ทำให้ “เขามิได้สนใจที่จะรับผิดชอบต่อสภา...การใช้อำนาจของทษ. ในฐานะนายกรัฐมนตรี ดูจะไม่ต่างจากการใช้พระราชอำนาจของกษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของอังกฤษในศตวรรษที่ 17 เลย” และ “ภายใต้การปกครองของปวงประชามหาทรราชนี้ พวกสอพลอปวงประชามหาชน [demagogue] จะมีอิทธิพลสูงสุด...เพราะมหาชนเชื่อพวกเขา”¹³⁷⁶ ดังนั้น ไชยันต์ ไชยพร จึงเน้นความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบบการเมืองไทยเพื่อถ่วงดุลมิให้นายกรัฐมนตรีที่มาจากการเลือกตั้งใช้อำนาจตามอำเภอใจ

เมื่อถึง พ.ศ.2559 ไชยันต์ ไชยพร เขียนรายงานการวิจัยเรื่อง “ประเพณีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข: บทวิเคราะห์มาตรา 7 จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2540 ถึงร่างรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน” เสนอสถาบันพระปกเกล้า กล่าวถึงบทบาทของพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยของไทย มีความตอนหนึ่งดังนี้

¹³⁷⁴ เรื่องเดียวกัน. น. 12.

¹³⁷⁵ เรื่องเดียวกัน. น. 11-13.

¹³⁷⁶ แพทย์ พิจิตร (นามปากกา). มติชนสุดสัปดาห์. (9-15 มกราคม 2552), น. 35 และ 33 อ้างใน ศุภมิตร ปีติพัฒน์. บทวิพากษ์ธรรมจริยาแห่งพลเมืองของประกาศกร่วมสมัย: เกษียร เตชะพีระ ธงชัย วินิจจะกูล สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2555), น. 56-57

“จะว่าไปแล้ว ปัญหาในการตีความ “มาตรา 7” ในกรณีเกี่ยวกับ “พระราชอำนาจในการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี” นั้น น่าจะได้ข้อยุติไปแล้วตามพระราชดำรัสในวันที่ 25 เมษายน 2549 ที่มีนัยยะที่ชัดเจนแล้วว่า พระมหากษัตริย์จะทรงสามารถแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีได้ก็ต่อเมื่อมีผู้สนองพระบรมราชโองการตามรัฐธรรมนูญ แต่กระนั้น หากในการเมืองมีปัญหาวิกฤตรุนแรงจนถึงขนาดไม่มีผู้สนองพระบรมราชโองการ และประเทศชาติไม่มีผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ไม่ว่าจะด้วยเหตุใดก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่า ตามประเพณีการปกครอง โดยพระราชอำนาจ (Royal Prerogative) ของพระมหากษัตริย์ในฐานะองค์อธิปัตย์ (sovereign) และประมุขของรัฐ สามารถมีพระราชวินิจฉัยในการใช้พระราชอำนาจเพื่อให้ประเทศชาติมีรัฐบาลและสามารถบริหารราชการเพื่อความสงบและประโยชน์สุขของประชาชนได้”¹³⁷⁷

ไชยันต์ ไชยพร ระบุด้วยว่า “ผู้วิจัยจะอ้างอิงตัวแบบของสหราชอาณาจักร ตามที่ Bogdanor นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเรื่องสถาบันพระมหากษัตริย์กับรัฐธรรมนูญของสหราชอาณาจักร...และผู้วิจัยก็เห็นด้วยกับทรรศนะดังกล่าวนี้” โดยที่ ไชยันต์ ไชยพร ได้สรุปประเด็นที่ Bogdanor เสนอไว้ ดังนี้

“Bogdanor ชี้ให้เห็นมุมมองที่แตกต่างกันสองมุมมองเกี่ยวกับอิทธิพลและพระราชอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์ นั่นคือ มุมมองของฝ่ายที่สนับสนุนพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ (monarchist) กับมุมมองของฝ่ายที่ต้องการจำกัดพระราชอำนาจ “ผู้ที่สนับสนุนพระราชอำนาจสถาบันกษัตริย์ (monarchist) อาจจะมีมองเห็นว่าเป็นข้อได้เปรียบด้านบวกที่ว่า ภายใต้รัฐธรรมนูญอังกฤษที่ไม่ได้เป็นลายลักษณ์อักษร ทางเลือกไม่ได้ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้า เพราะการกำหนดเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนอย่างเคร่งครัดเกินไปอาจจะถูกใช้ไปในการพยายามผูกมัดองค์พระมหากษัตริย์ เป็นการจำกัดเสรีภาพการกระทำจนเกินไป ส่วนพวกที่มุ่งที่จะจำกัดพระราชอำนาจอาจจะแนะนำว่า องค์พระมหากษัตริย์ผู้ซึ่งกระทำการบางอย่างในอดีตจะต้องผูกมัดให้ทำเช่นนั้นเสมอไปในอนาคต” แต่จริงๆ แล้วในทัศนะของ Bogdanor เห็นว่าองค์

¹³⁷⁷ ไชยันต์ ไชยพร, “ประเพณีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข: บทวิเคราะห์มาตรา 7 จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2540 ถึงร่างรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน” (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เสนอต่อสถาบันพระปกเกล้า พ.ศ.2559).

พระมหากษัตริย์หรือองค์อธิปัตย์ไม่สามารถถูกผูกมัดโดยการกระทำที่สถาบันพระมหากษัตริย์ได้ทรงเคยกระทำในอดีต แต่พระองค์จะถูกเรียกร้องให้ทำในสิ่งที่ดีที่สุดในสถานการณ์เฉพาะหนึ่งที่ไม่มียุติแบบที่ชัดเจนและไม่สามารถคาดการณ์ได้ ดังที่ Lord Esher ในปีค.ศ. 1910 ซึ่งยึดถือตามทฤษฎีที่ว่า จะต้องไม่มีการถกเถียงถึงหลักการเกี่ยวกับการใช้พระราชอำนาจ (prerogative) เพราะ “หลักการนี้โดยทั้งหมดขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่พระราชอำนาจถูกใช้” Bogdanor ได้สรุปไว้ว่า **ไม่ว่าประเทศจะมีรัฐธรรมนูญแบบไหน โดยทั่วไป พระราชอำนาจที่แท้จริงขององค์พระมหากษัตริย์จะถูกกำหนดโดยประเพณีการปกครองมากกว่ามาตราบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ** และผู้วิจัยก็เห็นด้วยกับทัศนะดังกล่าวนี้¹³⁷⁸

เท่าที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า “นักวิชาการฝ่ายที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ล้วนแต่ให้ความสำคัญแก่ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” และมีความเห็นสอดคล้องกันว่า “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” นี้ควรเป็นระบอบการปกครองของไทยตลอดไป แต่จุดเน้นของแต่ละคนมีความแตกต่างกันมากทีเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของบทบาททางการเมืองของพระมหากษัตริย์ และการเชื่อมโยงสถาบันพระมหากษัตริย์เข้ากับการเมืองในลักษณะอื่นๆ เช่น การอ้างว่าตนเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ หรือการพึ่งพระบารมีของพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

การเสนอความหมาย “ประชาธิปไตย” ที่พึงปรารถนาโดย “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง”

เนื่องจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” โจมตีระบอบการเมืองที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตทางการเมืองว่า “ไม่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง” และต้องการให้มี “การปฏิรูปการเมืองก่อนการเลือกตั้ง” ดังนั้น “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” จึงต้องนำเสนอความหมายของ “ระบอบประชาธิปไตย” ที่พึงปรารถนา เพื่อให้สังคมและ “มวลชนคนเสื้อเหลือง” มีเป้าหมายที่ชัดเจนและมีความกระตือรือร้นในการต่อสู้ทางการเมือง นอกจากนี้ความหมายที่ได้รับการเน้นยังเป็นไปเพื่อต่อสู้กับ “ระบอบทักษิณ” และบางส่วนก็เป็นความหมายที่ได้รับการสร้างขึ้นมาเพื่อตอบโต้กับความหมายที่ได้รับ

¹³⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 19-20 (เน้นโดยไชยันต์ ไชยพร).

การเน้นโดย “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่ให้ความสำคัญกับการเลือกตั้ง ซึ่งในช่วงที่เกิดวิกฤตทางการเมืองระหว่าง พ.ศ.2548-2557 “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ให้ความสำคัญอย่างมาก

อาจกล่าวได้ว่า การที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” เสนอความคิดหรือความรู้เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยที่พึงปรารถนาหรือ “ระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง” ที่เหมาะสมกับสังคมไทยนี้ ด้านหนึ่งเป็นการสร้างความหมายของประชาธิปไตยแบบที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ต้องการให้ฝ่ายต่างๆ ร่วมกันผลักดันให้เกิดขึ้นในสังคมไทยในอนาคต แต่ในอีกด้านหนึ่งก็เพื่อโจมตีระบอบประชาธิปไตยที่เป็นอยู่ในสังคมไทยในเวลานั้นว่ายังไม่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง จึงเป็นการนิยามความหมายของระบอบประชาธิปไตยเพื่อประโยชน์ในการต่อสู้ทางความคิดในสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองนั่นเอง

ระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนาซึ่ง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” เสนอต่อสังคมไทยนั้น ย่อมได้แก่ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ดังกล่าวมาแล้วในบทก่อนหน้านี้ อย่างไรก็ตาม ยังมีองค์ประกอบสำคัญๆ ของระบอบประชาธิปไตยอีกหลายประการที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ได้เสนอเอาไว้เพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ในอนาคต โดยเห็นว่าเป็นระบอบประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสังคมไทยและจะช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ที่สังคมไทยเคยเผชิญมาในอดีต ซึ่งความหมายของระบอบประชาธิปไตยที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” นิยามไว้นี้ อาจถือได้ว่าเป็นระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนาของสังคมไทยที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” เสนอขึ้นมา

เมื่อพิจารณาความคิดและความเห็นที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” เสนอต่อสังคมอย่างต่อเนื่อง ก็จะได้เห็นได้ว่าการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ของนักวิชาการบางคนมีความสืบเนื่องสูง เช่น ในกรณีของธีรยุทธ บุญมี เป็นต้น แต่นักวิชาการบางคนก็เปลี่ยนความหมายของ “ประชาธิปไตย” ไปตามบริบททางการเมืองที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ที่เกิดวิกฤตทางการเมือง เช่น กรณีชัชอนันต์ สมุทวณิช ซึ่งผูกพันตนเองกับฝ่าย “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” อย่างแนบแน่น และเลือกที่จะกระทำทุกวิถีทาง รวมทั้งการนิยามความหมาย

“ประชาธิปไตย” ที่มีจุดเน้นแตกต่างจากเดิม เพื่อสนับสนุนขบวนการต่อต้านหรือโค่นล้ม “ระบอบทักษิณ”

โดยภาพรวมแล้วอาจกล่าวได้ว่า “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ได้สร้างความหมายของ “ระบอบประชาธิปไตย” สังคมไทยควรบรรลุถึงในอนาคต โดยเสนอให้ทำการปฏิรูปการเมืองเพื่อให้เกิดระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและการกระจายอำนาจเพื่อต่อสู้กับประชาธิปไตยแบบที่ให้ความสำคัญแก่การเลือกตั้งเป็นหลัก ดังจะได้วิเคราะห์โดยละเอียดต่อไป

ธีรยุทธ บุญมี

ระบอบ “ประชาธิปไตย” ที่พึงปรารถนาในทัศนะของธีรยุทธ บุญมี ในช่วงที่เคลื่อนไหวเรียกร้องรัฐธรรมนูญก่อนจะเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 นั้น เห็นได้ชัดว่าเป็นประชาธิปไตยแบบที่อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน (โดยที่ประชาชนไทยได้รับพระราชทานอำนาจอธิปไตยจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว) ซึ่งเมื่ออำนาจตกเป็นของประชาชนแล้ว ประชาชนก็มีสิทธิอันชอบธรรมที่จะเลือกตั้งผู้ปกครอง ดังนั้น จึงควรมีรัฐธรรมนูญและจัดให้มีการเลือกตั้งโดยเร็วที่สุด

ในระยะหลัง ท่ามกลางสถานการณ์ที่มีความขัดแย้งทางการเมืองในระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ธีรยุทธ บุญมี ได้เพิ่มเติมแนวความคิดใหม่ๆ เข้าไป ซึ่งทำให้ความหมายของระบอบประชาธิปไตยแบบที่ต้องการให้เกิดขึ้นในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก สะท้อนให้เห็นจากบทความและปาฐกถาที่แสดงในโอกาสต่างๆ

ในวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2551 ธีรยุทธ บุญมี ให้ความสำคัญแก่ “การรวมขอมสมานฉันท์คนในชาติ” และ “การตรวจสอบการคอร์รัปชันของรัฐบาล” ซึ่งการดำเนินการตรวจสอบควรกระทำโดยองค์กรอิสระ และมีศาลทำหน้าที่ตัดสินในขั้นสุดท้าย กล่าวคือ “คตส. และป.ป.ช. ...เสนอข้อมูล ข้อเท็จจริง (facts) แก่สังคมและศาล ซึ่ง ทษ. และพวกพ้องจะผิดหรือไม่ผิด ขึ้นอยู่

กับศาลจะเป็นผู้ตัดสิน”¹³⁷⁹ สะท้อนการให้ความสำคัญแก่ “ประชาธิปไตย” ในแง่ของการถ่วงดุล ตรวจสอบการใช้อำนาจทางการเมือง

ตั้งแต่ พ.ศ.2551 มาแล้วที่ธีรยุทธ บุญมี ได้เสนอทัศนะเมื่อได้เกิด **“คำถามว่าการปกครองเผด็จการ หรือระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ ยังใช้ได้หรือไม่** เพราะมีคนส่วนน้อยที่ยังรำลึกถึงการใช้อำนาจเด็ดขาดแก้ปัญหา” ซึ่งธีรยุทธ บุญมี เห็นว่า “ประเทศไทยควรได้ข้อสรุปจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม การปฏิวัติ รสช.และเหตุการณ์พฤษภาคม การปฏิวัติ 19 กันยายน และรัฐบาลสุรยุทธ์ ได้แล้วว่า ทั้งสองรูปแบบการปกครองแก้ไขปัญหามิได้และเกิดผลเสียกับประเทศ”¹³⁸⁰

สำหรับคำถามว่า **“ประเทศไทยควรใช้ระบอบประชาธิปไตยประชานิยมตามแนวทท. หรือ พปช. หรือไม่”** นั้น ธีรยุทธ บุญมี ให้คำตอบว่า “ด้วยแนวโน้มจะเน้นเสรีนิยมสุดขั้ว คือการปลดล็อกหรือสลายอำนาจดั้งเดิมของข้าราชการ ศาล กองทัพ องค์การตรวจสอบต่างๆ เพื่อให้ทุนการเมืองจัดแจงผลประโยชน์ให้กลุ่มตนเองเต็มที่ ชาวบ้านอาจได้ผลประโยชน์จากประชานิยมได้ความฉิวในการแก้ปัญหา แต่แลกมาด้วยการคอร์รัปชั่น ทับซ้อนผลประโยชน์กว้างขวาง? แนวทางประชานิยมมีฐานหนักแน่นในหมู่รากหญ้า จึงจะยังคงมีบทบาทสูงในการเมืองไทยต่อไปทั้งในทางรัฐสภาและการเคลื่อนไหวรากหญ้า”¹³⁸¹

ส่วนคำถามว่า **“ประเทศไทยควรปฏิรูป “การเมืองใหม่” ตามแนวของพันธมิตรหรือไม่?”** ธีรยุทธ บุญมี อธิบายว่า

¹³⁷⁹ ASTVผู้จัดการออนไลน์, (1 พฤษภาคม 2551), ธีรยุทธชัตยุดชัวครองเมืองให้ฉายารัฐบาลหมัก ‘ลูกกรอก 1’, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก<http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000051235&TabID=3>

¹³⁸⁰ ธีรยุทธ บุญมี, **ทบทวนทิศทางประเทศไทย**. ปาฐกถาพิเศษวาระ 35 ปี 14 ตุลา วันสืบสานประชาธิปไตย วันที่ 26 กรกฎาคม 2551 ณ อาคาร กีฬาวีสาน ศูนย์เยาวชนกรุงเทพมหานคร (ไทย-ญี่ปุ่น), ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.14tula.com/activity/p-2551-teerayut.pdf>

¹³⁸¹ เรื่องเดียวกัน

“แนวคิดนี้มุ่งแก้ปัญหาคอร์รัปชัน นำพาประเทศไปสู่วิถีความเจริญ “แบบเอเชีย” โดยอาศัยความมุ่งมั่นหรือเจตนารมณ์ของ “คนดี” ในบ้านเมือง โดยไม่สนใจประชาธิปไตยเลือกตั้งมากนัก โดยอาจใช้การผสมผสานระหว่างการสรรหา การเลือกจากอาชีพ กับการเลือกตั้งทั่วไป (นพ.ประเวศ ก็ได้เสนอการปฏิวัติประชาธิปไตยโดยประชาชน เป็นการกระจายอำนาจสู่รากหญ้า ชุมชน การมีส่วนร่วม เสรีภาพสื่อ การตรวจสอบ และการเมืองภาคประชาชน แต่ไม่เสนอชัดเจนว่าอำนาจของประชาชนโดยการเลือกตั้งมีฐานะเช่นไร) เนื่องจากนับวันการเมืองไทยจะยิ่งไม่มีทางเลือก มีโอกาสที่คนจะหันไปสนับสนุนแนวทางนี้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม แนวทางนี้มีข้ออ่อนคือ เป็นการสวนทางประชาธิปไตยที่ต่อสู้กันมานาน และจากประสบการณ์ของการปฏิวัติทั่วโลก คนดีมักมีความคิดสุดขั้วและอยู่ในกรอบจำกัด ในระยะยาวคนดีก็เสื่อมได้เพราะอำนาจและผลประโยชน์ ประเทศจึงมีความเสี่ยงสูงเช่นกันถ้าจะเดินไปในเส้นทางนี้”¹³⁸²

เมื่อเห็นว่าแนวทางต่างๆ ที่ได้มีผู้เสนอไว้แล้วในช่วงต้นทศวรรษ 2550 ล้วนแต่มี “จุดอ่อน” ในบางแง่ ธีรยุทธ บุญมี จึงได้เสนอทางออกจากวิกฤติการเมืองไทยขณะนั้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนาของธีรยุทธ บุญมี ดังนี้

“ประชาธิปไตยสมดุล” คือทางออก เพราะในเชิงโครงสร้างวิกฤติที่ยังดำรงอยู่เป็นปัญหาระหว่างกลุ่มทุนเลือกตั้งผนวกกับชาวบ้าน ภายใต้อุดมการณ์ประชาธิปไตยเลือกตั้ง ขัดแย้งกับกลุ่มชนชั้นกลาง เทคโนโลยีคนชั้นนำไทย ภายใต้อุดมการณ์ประชาธิปไตยที่มีการถ่วงดุล ตรวจสอบ ประเทศไทยได้พัฒนามาถึงขั้นที่ทั้งสองฝ่าย มีพลังทัดเทียมกัน จึงจะไม่มีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดชนะได้เด็ดขาด ประเทศไทยดำรงอยู่ไม่ได้ถ้าฝ่ายประชาธิปไตยเลือกตั้ง ขยายอำนาจของตนตามอำเภอใจอย่างไม่มีขอบเขต และก็อยู่ไม่ได้เช่นกัน ถ้าจะหวนกลับไปสู่ยุคประชาธิปไตยครึ่งใบ หรือ ยุคคอมมิวนิสต์ไทย ทางออกเชิงโครงสร้าง คือ การอยู่อย่างสมดุล มีทั้งประชาธิปไตยเลือกตั้งซึ่งประชาชนยอมรับ และอำนาจตรวจสอบตามรัฐธรรมนูญ ที่มีที่มาอิสระทำงานอย่างได้ผล

¹³⁸² เรื่องเดียวกัน

ปราศจากอคติและการเกรงกลัวภัยจากนักการเมือง ภาคสังคมและประชาชนเข้มแข็งในการตรวจสอบวิจารณ์รัฐบาลมากขึ้น”¹³⁸³

ธีรยุทธ บุญมี ได้อธิบายความหมายของ “ประชาธิปไตยสมดุลง” ไว้ดังนี้

“ประเทศไทยได้เลือกเส้นทางการปกครองแบบประชาธิปไตยมาตั้งแต่เหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 ในปี 2540 มีความพยายามแก้ไขข้อบกพร่องในเรื่องการซื้อเสียงและการคอร์รัปชัน ด้วยแนวคิดประชาธิปไตยสมดุลง คือให้มีประชาธิปไตยเลือกตั้ง แต่ต้องมีการตรวจสอบถ่วงดุลที่ดีด้วย กล่าวคือตรวจสอบถ่วงดุลแต่ไม่แทรกแซงอำนาจบริหาร เป็นการตรวจสอบการใช้อำนาจตามกฎหมาย (legality) อยู่ในกระบวนการใช้อำนาจที่ถูกต้อง (procedural propriety) ตามหลักสมเหตุสมผล (rationality) ตามหลักความเป็นธรรม (fairness) หรือไม่”¹³⁸⁴

ทั้งนี้ ธีรยุทธ บุญมี ได้เน้นด้วยว่า **“ระบอบประชาธิปไตยสมดุลง” นี้จะสมดุลงได้จริงก็ต่อเมื่อ “มีประชาชนและพลังส่วนอื่นๆ คอยระคับประคอง” มิฉะนั้นก็จะ “ไม่สมดุลง” แต่จะมีลักษณะดังที่เคยเกิดขึ้นแล้ว นั่นคือ “องค์กรอิสระรวมทั้งข้าราชการ กองทัพ ถูกครอบงำ กระบวนการยุติธรรมและศาลทำงานไม่เต็มที่”**¹³⁸⁵

นอกจากนี้ ธีรยุทธ บุญมี ยังกล่าวว่า **“เราควรสร้างบรรทัดฐานในการแก้รัฐธรรมนูญให้ถูกต้อง อย่าให้เกิดประเพณีว่า พรรคการเมืองที่มีเสียงข้างมากสามารถแก้รัฐธรรมนูญได้ตามอำเภอใจ เพื่อประโยชน์ตัวเอง ควรให้ภาคสังคม ภาคประชาชนมีส่วนร่วม ให้มีประชาธิปไตย หรือมีประชาธิปไตย ให้มีกรรมการร่วมพรรคฝ่ายค้านฝ่ายรัฐบาลพิจารณาร่วมกัน ให้มี ส.ส.ร. 3 เป็น**

¹³⁸³ ASTVผู้จัดการออนไลน์, (1 พฤษภาคม 2551), ธีรยุทธชัตยคุชัวครองเมืองให้ฉายารัฐบาลหมัก ‘ลูกกรอก 1’, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000051235&TabID=3>

¹³⁸⁴ ธีรยุทธ บุญมี, **ทบทวนทิศทางประเทศไทย**, ปาฐกถาพิเศษวาระ 35 ปี 14 ตุลา วันสืบสานประชาธิปไตย วันที่ 26 กรกฎาคม 2551 ณ อาคาร กีฬาวีสาน ศูนย์เยาวชนกรุงเทพมหานคร (ไทย-ญี่ปุ่น), ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.14tula.com/activity/p-2551-teerayut.pdf>

¹³⁸⁵ เรื่องเดียวกัน

ต้น”¹³⁸⁶ ซึ่งรัฐธรรมนูญอันพึงปรารถนาของไทยควรมีบทบัญญัติที่ช่วย “จำกัดอำนาจบริหารไม่ให้ล้นเกิน และป้องกันการคอร์รัปชั่น ซ้ำเสี่ยง” และ “อำนาจบริหาร นิติบัญญัติ ตุลาการ และอำนาจตรวจสอบ ต้องเคารพลักษณะหน้าที่ขอบเขตของแต่ละอำนาจ จัดวางความสัมพันธ์แต่ละอำนาจให้ถูกต้อง จำแนกแยะที่มาของอำนาจต่างๆ ให้ชัดเจนเหมาะสม”¹³⁸⁷

ในกรณีที่นักการเมืองทำผิดกฎหมายเลือกตั้ง เช่น การซื้อเสียง โดยมีบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญให้ลงโทษยุบพรรค ธีรยุทธ บุญมี มิได้ลงความเห็นว่าเป็นเรื่องที่ชอบธรรมหรือไม่ชอบธรรม แต่เสนอความเห็นว่า “ควรได้รับการถกเถียงอย่างกว้างขวางในนักวิชาการ สายนิติศาสตร์ เพราะกฎหมายนี้ได้มีบทบัญญัติลงโทษกลุ่ม (collective) เมื่อบุคคล (individual) ทำผิด จะเป็นการย้อนยุคหรือไม่ และจะบรรลุดัตถุประสงค์ป้องกันการซื้อเสียงหรือไม่ แต่การรีบร้อนแก้ไขของปปช. เพื่อให้ตัวเองพ้นผิดก็ไม่ควรทำ เพราะเป็นการทำลายหลักการการปกครองโดยกฎหมาย (rule of law) เช่นกัน”¹³⁸⁸ ทศนะของธีรยุทธ บุญมี ต่อกรณีดังกล่าวนี้สะท้อนว่าระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนานั้นควรจะทำให้ความสำคัญแก่หลักนิติธรรมด้วย

ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่า การที่ “ชนชั้นนำในวงการการเมืองการปกครองไทย แก้ปัญหาแบบผัดผ่อนหมักหมม ไม่ทันการเปลี่ยนแปลงของโลก เพราะพยายามตัดประชาชนออกจากการมีอำนาจการเมืองมาตลอด” และ “กลไกตรวจสอบนักการเมืองก็ไม่ทันกาล”¹³⁸⁹ สะท้อนทัศนะของธีรยุทธ บุญมี ว่าในระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนานั้น จะต้องยอมให้ประชาชนมีอำนาจและต้องทำให้กลไกตรวจสอบนักการเมืองมีประสิทธิภาพ

¹³⁸⁶ ASTVผู้จัดการออนไลน์, (1 พฤษภาคม 2551), ธีรยุทธชัตยุดชัวครองเมืองให้ฉายารัฐบาลหมัก ‘ลูกกรอก 1’, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000051235&TabID=3>

¹³⁸⁷ เรื่องเดียวกัน

¹³⁸⁸ เรื่องเดียวกัน

¹³⁸⁹ ASTV ผู้จัดการออนไลน์, (26 กรกฎาคม 2551), “ธีรยุทธ” ชี้ พปช.รุกหนัก-ใช้อำนาจสั่ง-ส่อเกิดสงครามกลางเมือง, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9510000088012>

บทความเรื่อง “สุดท้ายของระบอบทษ.สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย?” ที่เสนอเมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ.2557 ก็สะท้อน “ระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนา” ที่ธีรยุทธ บุญมี เสนอ โดยที่ ธีรยุทธ บุญมี ได้พยายามอ้างอิงนักคิดตะวันตกเพื่อให้เป็นความหมายที่คนทั้งหลายยอมรับ ซึ่ง “ระบอบประชาธิปไตยอันพึงประสงค์ที่สะท้อนจากบทความดังกล่าวนี้มีองค์ประกอบสำคัญ คือ “การตระหนักในอำนาจสูงสุดของประชาชน” และ “การกระจายอำนาจที่แท้จริง” โดยที่ธีรยุทธ บุญมี อธิบาย “การตระหนักในอำนาจสูงสุดของประชาชน” ดังนี้

“ปกติอำนาจอธิปไตยหมายถึงอำนาจสูงสุดซึ่งไม่อาจมีผู้โต้แย้งได้ มีผู้ใช้ เช่น ประมุขประเทศ ประมุขฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายตุลาการ ตามหลักประชาธิปไตยอำนาจนี้มีที่มาสุดท้ายจากประชาชน ดังนั้นประชาชนจึงมีอำนาจกำหนดชีวิตตนเอง ซึ่งก็คือการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่เท่าเทียมกัน ประชาชนแต่ละคนใช้อำนาจอธิปไตยของตนมาตกลง (contract) เพื่อสถาปนา (constitute) รัฐให้มีฝ่ายต่างๆ เป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยแทนตัวเอง ขณะเดียวกันก็ต้องมีความเหมาะสมพอดี (prudent) มี trust หรือการเชื่อมั่นไว้วางใจร่วมกัน ถ้ามีฝ่ายใดละเมิดความไว้วางใจนี้สัญญาประชาคมก็ถือเป็นโมฆะ สมาชิกสามารถขับไล่ล้มล้างผู้ปกครองที่ใช้อำนาจไม่ชอบได้ (ดู Locke ปิตาประชาธิปไตยของอังกฤษ, *The second treatise of government*, 1998, ข้อ 136, 139, 142, 167)”¹³⁹⁰

ส่วน “การกระจายอำนาจที่แท้จริง” นั้น ธีรยุทธ บุญมี เห็นว่านโยบายเรื่องนี้เป็น “นโยบายซึ่ง กปปส. คิดได้ดีกว่าพรรคเพื่อไทยที่อยู่ในอำนาจมา 2 ปีแล้ว” โดยธีรยุทธ บุญมี กล่าวถึงแนวคิดนี้ของ กปปส. ว่าหมายถึง “การกระจายอำนาจที่แท้จริงไปให้คนต่างจังหวัด โดยแนวคิด “เลือกตั้งผู้ว่า” ทั่วประเทศ ขยายเน้นการปฏิรูปโครงสร้างความเหลื่อมล้ำทั้ง

¹³⁹⁰ ธีรยุทธ บุญมี, (15 มกราคม 2557), สุดท้ายของระบอบทษ.สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย ? บทความเผยแพร่ใน ไทยพับลิก้า, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://thaipublica.org/wp-content/uploads/2014/01/>

อำนาจการจัดการตนเอง งบประมาณ การใช้ทรัพยากร การมีศักดิ์ศรี ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม การศึกษา เทคโนโลยี ท้องถิ่น ที่ขัดแย้งกันมากขึ้น”¹³⁹¹

ในวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2558 ภายใต้ระบบการเมืองที่ทหารมีอำนาจและประกาศว่าจะปฏิรูปประเทศ ธีรยุทธ บุญมี ได้เสนอทัศนะเกี่ยวกับ “การปฏิรูปการเมืองไทย ที่มองจากประสบการณ์ชีวิต” โดยธีรยุทธ บุญมี กล่าวว่า การปฏิรูปให้เป็นสมัยใหม่ “ให้เป็นเศรษฐกิจอุตสาหกรรมหรือทุนนิยม” และเป็น “ประชาธิปไตย” ทางการเมือง เป็นเรื่องที่ “หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะทั้งโลกกดดันซึ่งกันและกัน”¹³⁹² ทั้งนี้ ธีรยุทธ บุญมี คิดว่าตนเองนั้น “เป็นพวกโรแมนติก ยังมีความหวังกับโลก จึงเชื่อมาโดยตลอดว่าเราน่าจะสามารถปฏิรูปประเทศไทยเราได้”¹³⁹³

ธีรยุทธ บุญมี กล่าวว่าประเด็นสำคัญที่เสนอไว้ในบทความต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องนี้ตั้งแต่ พ.ศ.2540 เป็นต้นมา ก็คือ **“พฤติกรรมหรือวิถีชีวิตของคนจะสอดคล้องกับค่านิยมหรือความเชื่อของเขา และถัดมา ค่านิยม ความเชื่อของเขาก็จะต้องสอดคล้องกับโครงสร้างของสังคม... การสร้างประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นกับสังคมไทยจริงๆ จึงต้องปฏิรูปทั้ง 3 ส่วนนี้ จึงไม่ใช่เรื่องง่าย อย่างว่าแต่ทหารซึ่งวิชาชีพไม่ได้เกี่ยวข้องกับการปฏิรูป แม้แต่เทคโนโลยี ผู้เชี่ยวชาญ นักบริหาร เมื่อเจอสภาพความจริงแล้วก็จะเกิดความท้อถอยเป็นส่วนใหญ่”**¹³⁹⁴ ธีรยุทธ บุญมี ได้เสนอ **“ข้อคิดในการเริ่มต้นปฏิรูปการเมือง”** โดยเน้นการสร้างระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนาว่า

“การจะสร้างประชาธิปไตยที่พอใช้ได้ในเมืองไทย ต้องอยู่ที่การเปลี่ยนวิถีชีวิต วัฒนธรรม การเมืองคนไทย จากอุปถัมภ์มาเป็นแบบประชาธิปไตย ซึ่งจะเกิดได้ทางเดียวคือให้ประชาชนเป็นผู้ปฏิบัติในการตรวจสอบผู้มีอำนาจ รักษาผลประโยชน์ของตนเองด้วยตนเอง

¹³⁹¹ เรื่องเดียวกัน (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹³⁹² ธีรยุทธ บุญมี, (26 มีนาคม 2558), **ปฏิรูปการเมืองไทย มองจากประสบการณ์ชีวิต**, บทความเผยแพร่ในสำนักข่าวอิศรา, ค้นหาเมื่อ 27 มีนาคม 2558, จาก <http://www.isranews.org/isranews-article/item/37489-isranews26035812.html>

¹³⁹³ เรื่องเดียวกัน.

¹³⁹⁴ เรื่องเดียวกัน.

กฎหมายรัฐธรรมนูญต้องเสริมการมีอำนาจเข้าถึงข่าวสารอย่างง่าย มีโอกาส พื้นที่อำนาจในการตรวจสอบ องค์การตามรัฐธรรมนูญที่ตั้งขึ้นหรือบทบาทของตนเองต้องแข็งแรงพอจะประคับประคอง ดูแลความปลอดภัย คำประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน”¹³⁹⁵

ข้อเสนอของธีรยุทธ บุญมี ให้นายกรัฐมนตรีที่มาจากคณะรัฐประหารยอมรับอำนาจของประชาชน “นายกฯ ควรเชื่อมั่นว่าท้ายที่สุดประชาชนต้องเป็นผู้กำกับตรวจสอบการใช้อำนาจของนักการเมือง ข้าราชการ ด้วยตัวของพวกเขาเอง เพราะไม่มีทางที่ทหารจะแสดงบทบาทในสถานการณ์พิเศษได้บ่อยครั้ง”¹³⁹⁶ สะท้อนให้เห็นว่า “ระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนา” ในทัศนะของธีรยุทธ บุญมี นั้น ผู้ที่บทบาทในการตรวจสอบการทำหน้าที่และการใช้อำนาจของนักการเมืองและข้าราชการก็คือประชาชนนั่นเอง ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับ “วิถีชีวิตประชาธิปไตยที่ถูกต้อง” ธีรยุทธ บุญมี ก็เน้นถึงการที่ประชาชนมีบทบาทในการตรวจสอบควบคุมดูแลเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า “ถ้าช่วงเวลาที่เหลืออยู่นายกฯ หุ่นเทแรงกายแรงใจออกไปพบประชาชนทุกภาค สนับสนุนเป็นเกราะป้องกันให้ประชาชนออกมาตรวจสอบควบคุมดูแลระเบียบวินมอเตอร์ไซด์ หาบเร่แผงลอย ร้านค้าซูเปอร์สโตร์ การก่อสร้างซ่อมแซมสาธารณูปโภค และการใช้ทรัพยากรในชุมชนท้องถิ่นของตน เพื่อเป็นการฝึกฝนวิถีชีวิตประชาธิปไตยที่ถูกต้อง ก็จะเป็นคุณประโยชน์มหาศาล”¹³⁹⁷

เมื่อธีรยุทธ บุญมี วิเคราะห์เกี่ยวกับ **“ปัญหาคนไทยไม่อยู่กับปัญญาความรู้ แต่อยู่กับศรัทธาปลอมๆ”** โดยยกตัวอย่างให้เห็นในหลายเรื่อง ก็สะท้อนให้เห็นว่า ในระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนานั้น ประชาชนควร **“มีอำนาจจริงจัง...แก้ปัญหาดตัวเองและของประเทศด้วยหลักเหตุผล”** และ **“ยึดมั่นในอุดมการณ์ชาติ-ศาสน์-กษัตริย์”** อย่างแท้จริง มิใช่ **“แบบปลอมๆ คือไม่ได้เน้นการยึดมั่นแบบใช้ปัญญาที่จะทำให้สถาบันหลักของชาติก้าวหน้า เกิดประโยชน์ที่สถาพร**

¹³⁹⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹³⁹⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹³⁹⁷ เรื่องเดียวกัน.

ต่อบ้านเมืองและประชาชนจริงๆ” และถ้าหากจะมีความขัดแย้งทางความคิด ก็ควรที่จะเป็นความขัดแย้งอัน “เกิดจากแก่นสารทางปัญญา” ซึ่งจะทำให้สามารถคลี่คลายความขัดแย้งได้ในที่สุด¹³⁹⁸

ธีรยุทธ บุญมี เน้นย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า “ที่สำคัญในการเสนอความคิดใหม่ทางการเมือง ไม่ควรสวนทางประชาธิปไตย ควรเคารพประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยที่ต่อสู้กันมานาน ควรหาวิธีเปิดกว้างขวางสร้างเวทีความคิดสำหรับทุกฝ่าย ซึ่งต้องมีเวลา ขั้นตอน จังหวะก้าวที่เหมาะสม”¹³⁹⁹

ถึงแม้ว่าปาฐกถาเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2556 ธีรยุทธ บุญมี จะได้แสดงความเห็นว่า “ความจริงของการเมืองและประวัติศาสตร์...ประชาธิปไตยไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นต้องเกิด”¹⁴⁰⁰ แต่ก็ได้ประเมินว่าในที่สุดแล้วประชาธิปไตยในความหมายที่ “ศูนย์อำนาจรากหญ้า” หรือ “คนเสื้อแดง” ต้องการ จะเป็นฝ่ายได้ชัยชนะเหนือประชาธิปไตยในความหมายที่ศูนย์อำนาจฝ่ายอนุรักษ์นิยมต้องการ โดยได้วิเคราะห์ไว้ดังนี้

“การเมืองไทยกำลังก่อรูปเป็น 2 ศูนย์อำนาจ คือ ศูนย์อำนาจฝ่ายอนุรักษ์นิยมกับศูนย์อำนาจรากหญ้า ซึ่งเป็นภาวะที่ทั้งน่าสนใจและน่าเป็นห่วงมากที่สุดเมื่อเทียบกับการเปลี่ยนแปลงการเมืองทั้งหมดที่ผ่านมา ภาวะ 2 ศูนย์อำนาจจะแบ่งประเทศออกเป็น 2 ส่วน แต่ละส่วนมีฐานที่มั่น ที่มาความชอบธรรม (legitimacy) ควบคุมอำนาจที่ต่างกันชัดเจน

(ก)จากนโยบายประชานิยม ซึ่งจะหลากหลายขึ้น ทั้งประชานิยม เศรษฐกิจ อาชีพ สังคม (กองทุนสตรี การแจกคอมพิวเตอร์แท็บเล็ตให้เด็กนักเรียน ประชานิยมด้านอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี

¹³⁹⁸ ธีรยุทธ บุญมี, ทบทวนทิศทางประเทศไทย, ปาฐกถาพิเศษวาระ 35 ปี 14 ตุลา วันสืบสานประชาธิปไตย วันที่ 26 กรกฎาคม 2551 ณ อาคาร กีฬาวีสาน ศูนย์เยาวชนกรุงเทพมหานคร (ไทย-ญี่ปุ่น), ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.14tula.com/activity/p-2551-teerayut.pdf>

¹³⁹⁹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁰⁰ ธีรยุทธ บุญมี, (14 ตุลาคม 2556), 40 ปี 14 ตุลา : อุดมการณ์ประชาธิปไตย 40 ปีหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516. บทความเนื่องในโอกาสครบรอบ 40 ปี เหตุการณ์ 14 ต.ค.2516. บทความเผยแพร่ใน สำนักข่าวอิสรา, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.isranews.org/thaireform/thaireform-talk-interview/item/24399-ธีรยุทธ-บุญมี-40-ปี-14-ตุลา-อุดมการณ์หายไปไหนหมด.html>

(ข) จากคนเล็กคนน้อย จากหลากหลายอาชีพ อัตลักษณ์ วัฒนธรรม ที่รู้สึกว่าตัวเองไม่ได้ รับผิดชอบต่อธรรม ถูกเหยียด เช่น ตำรวจ อัยการ พ่อค้า แม่ค้า (ไม่จำเป็นต้องเป็นคนจนหรือยศ ชั้นต่ำ)

จะเห็นได้ว่าฝ่ายเสื้อแดง-รากหญ้าอยู่ในสถานะได้เปรียบ ฝ่ายอนุรักษ์เสียเปรียบ เพราะ (ก) แนวทางและวาทกรรมในการต่อสู้ของเสื้อแดงจูงใจคนเล็กคนน้อย (แต่เป็นคนส่วนใหญ่) ได้ ส่วนของความคิดอนุรักษ์จำกัดอยู่ในเรื่องชาติและพระมหากษัตริย์ (ข) เสื้อแดงมีความชอบธรรม ในเรื่องประชาธิปไตยจากการเลือกตั้ง ซึ่งเป็นความชอบธรรมสากลของโลกปัจจุบัน

ส่วนความชอบธรรมของฝ่ายอนุรักษ์เป็นเชิงประวัติศาสตร์ประเพณีซึ่งเก่าแก่และลึกกร่อน ได้

(ค) วิสัยทัศน์ของพลังอนุรักษ์ตีบตันจึงเป็นฝ่ายตั้งรับ ในขณะที่ฝ่ายรากหญ้าเส้นทางเปิด กว้างเพราะสามารถคิดสิ่งใหม่ๆ มาให้กับชาวบ้านได้ โดยมีงบประมาณ ทรัพยากรรองรับ

ภาวะ 2 ศูนย์กลางไม่เป็นผลดีในที่สุดต้องเหลือเพียงศูนย์เดียว ในระยะยาวโอกาสของ พลังฝ่ายรากหญ้ามามากกว่า”¹⁴⁰¹

ดังนั้น ธีรยุทธ บุญมี จึงเสนอว่า “ที่ควรร่วมคิด ผลักดันประเด็นข้างต้นควรเป็น นักวิชาการเสื้อเหลือง แดง และนักวิชาการทั่วไปที่ไม่ยึดแนวสุดขั้วจนปฏิเสธอีกฝ่ายหนึ่ง ภาค ธุรกิจ กลุ่มทุนใหญ่ ซึ่งอยู่ตรงกลางมากที่สุด แต่ก็มีผลได้ผลเสียจากความขัดแย้งปัจจุบันมากที่สุด ควรมีบทบาทชัดเจนสิ่งที่ควรทำแล้วไม่ได้ทำ ด้วยการลงทุนสร้างความยุติธรรม บรรยาภาศ ค่านิยมประชาธิปไตยให้กว้างขวางที่สุด”¹⁴⁰² ซึ่ง “สังคมประชาธิปไตยเข้มแข็ง” ที่ธีรยุทธ บุญมี ต้องการให้ฝ่ายต่างๆ ร่วมกันสร้างขึ้นนี้ ควรมีลักษณะสำคัญหลายประการเพื่อสลายข้อ

¹⁴⁰¹ คม ชัด ลึก ออนไลน์, (18 มีนาคม 2555), เปิดบทวิเคราะห์การเมืองไทย ท่ามกลางความขัดแย้ง ‘ธีรยุทธ บุญมี’ ฉบับเต็ม, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.komchadluek.net/detail/20120318/125702/เปิดบทวิเคราะห์การเมืองธีรยุทธฉบับเต็ม.html>

¹⁴⁰² เรื่องเดียวกัน.

อำนาจแบบสองศูนย์ในสังคมไทยในระยะยาว โดยธีรยุทธ บุญมี ประเมินสถานการณ์และเสนอทัศนะว่า

“การเกิดขั้วทางอำนาจนี้ คงดำเนินต่อไปอีกยาวนาน มีโอกาสเกิดการชุมนุมประท้วงรุนแรงขึ้นได้อีก จำเป็นที่เราต้องยกระดับให้สังคมไทยเป็นสังคมประชาธิปไตยเข้มแข็ง (strong democracy) ที่ใช้ทั้งสิทธิและเสรีภาพและตามลักษณะที่เข้มแข็งทั้ง 3 ด้าน (strong right, strong freedom, strong responsibility) คือเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ขณะเดียวกันก็รักษาสิทธิของตน รับผิดชอบต่อสิทธิเสรีภาพของตนเต็มที่

ทุกฝ่ายต้องเคารพสิทธิของผู้อื่น ขณะเดียวกันก็เคารพสิทธิ กล้าใช้สิทธิของตนเอง เช่น ไม่ควรยินยอมให้พลังฝ่ายใดทำรุนแรงเกินเหตุ เช่น การยึดทำเนียบ การขับไล่ล้มการประชุมนานาชาติ การยึดสนามบินสุวรรณภูมิ การยึดราชประสงค์ จนเกิดการปราบปรามและการเผาราชนครินทร์ต่อไป แต่ละฝ่ายควรรักษาสิทธิของตนเองอย่างจริงจัง เพราะการกระทำดังกล่าวแม้จะอ้างว่าทำด้วยเจตนามุ่งหมายที่ดี แต่เมื่อเกิดผลเสียหายขึ้นแล้วก็ต้องมีผู้รับผิดชอบ เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมโดยเท่าเทียมกัน เพื่อรักษาระบบยุติธรรมของประเทศเอาไว้ ส่วนจะมีการนิรโทษกรรมหรือไม่ เป็นเรื่องที่สังคมทั้งหมดจะช่วยกันพิจารณา”¹⁴⁰³

ระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนาที่สังคมไทยควรจะบรรลุถึงในอนาคตนี้ มีประเด็นหนึ่งที่ธีรยุทธ บุญมี ให้ความสำคัญมากเป็นพิเศษ คือสถานภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งธีรยุทธ บุญมี เสนอให้ปัญญาชนบางคนที่ชนชั้นกลางไทยเชื่อถือในความเป็น “คนดี” ที่มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และมีความหวังดีต่อชาติบ้านเมืองเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงในการหาคำตอบว่าพระมหากษัตริย์ควรจะ “ดำรงอยู่ในระบบเสรีประชาธิปไตยและโลกาภิวัตน์อย่างไร” ทั้งนี้ ธีรยุทธ บุญมี ได้เสนอทัศนะส่วนตัวเกี่ยวกับบทบาทของพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยของไทยไว้ด้วยว่า “นอกจากจะมีหน้าที่ ภารกิจตามรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยแล้ว ยังมีภารกิจตามขนบประเพณี ทางศาสนา

¹⁴⁰³ เรื่องเดียวกัน.

วัฒนธรรม และที่สังคมคาดหวัง เช่น เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นแหล่งที่มาของเกียรติยศ จริยธรรม คุณธรรม พิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น”¹⁴⁰⁴

ในปาฐกถาเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2556 นี้ ธีรยุทธ บุญมี เตือนว่าประชาธิปไตยมิใช่สภาพที่สังคมไทยจะบรรลุถึงได้อย่างง่ายดายและรวดเร็ว เพราะจะเห็นได้ว่า “ในประเทศตะวันตกซึ่งเป็นแม่แบบประชาธิปไตยทั้งหลาย ก่อนการปฏิวัติประชาธิปไตยในอังกฤษ อเมริกา ฝรั่งเศส ในศตวรรษที่ 18 ทั้งขุนนาง ชนชั้นนำ ปัญญาชน ชาวบ้าน มีบทบาทในการต่อสู้เพื่อสิทธิของตนเองมาก่อนหน้าอย่างยาวนาน”¹⁴⁰⁵ คนไทยจึงควรตระหนักว่า **“ประชาธิปไตยไม่ใช่สิ่งที่เขียนไว้เป็นกฎหมายแล้วจะเกิดขึ้น ประชาธิปไตยไม่ใช่สิ่งที่พวกคณะราษฎร 2475 และ 14 ตุลา อัญเชิญมาจากฟากฟ้ามาประดิษฐาน แล้วประชาธิปไตยก็บังเกิดขึ้นในประเทศไทย ประชาธิปไตยเป็นการเมืองซึ่งเกิดจากการรับรู้และสำแดงพลังอำนาจของคนกลุ่มต่างๆ เพื่อขอแบ่งปันสิทธิในการมีกินมีอยู่ในการจัดการทรัพยากร ตัดสินชะตากรรมของตนเองและส่วนรวม เมื่อได้มาแล้วก็ต้องรักษาสิทธิเหล่านี้ของตนเองไว้ให้ได้”**¹⁴⁰⁶

ธีรยุทธ บุญมี เน้นความผิดพลาดของชนชั้นนำที่ควรได้รับการแก้ไข เพื่อให้ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” มีความมั่นคง โดยวิเคราะห์ว่า

“การมองปัญหาและกำหนดนโยบายที่ผิดพลาดอย่างร้ายแรงมากอีกประการหนึ่ง และซ้ำเติมปัญหาการไม่ส่งเสริมประชาธิปไตยของชนชั้นนำไทยก็คือ การที่รัฐไทยโฟกัสปัญหาอยู่ที่การรักษาความเป็นชาติ หรือความมั่นคงของชาติอย่างผิดๆ ผิดเหิน หรือสุมเสี่ยงมากเกินไป คือ (ก) เน้นการรวมศูนย์ความเป็นไทยและความเป็นชาติไทยในทุกๆ ด้าน (ข) การเน้นสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นใจกลางของศูนย์กลางนี้ในทุกๆ ด้าน คือพยายามอาศัยท่านให้เป็นใจกลางของความมั่นคงการเมือง เป็นใจกลางของการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นใจกลางของคุณธรรม

¹⁴⁰⁴ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁰⁵ ธีรยุทธ บุญมี, (14 ตุลาคม 2556), 40 ปี 14 ตุลา : อุดมการณ์ประชาธิปไตย 40 ปีหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516, บทความเนื่องในโอกาสครบรอบ 40 ปี เหตุการณ์ 14 ต.ค.2516. บทความเผยแพร่ใน สำนักข่าวอิศรา, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.isranews.org/thaireform/thaireform-talk-interview/item/24399-ธีรยุทธ-บุญมี-40-ปี-14-ตุลา-อุดมการณ์หายไปไหนหมด.html>

¹⁴⁰⁶ เรื่องเดียวกัน (เน้นโดยผู้วิจัย)

อย่างล้นเกินจนคล้ายการสุมเสี่ยง เพราะพระมหากษัตริย์องค์ปัจจุบันมีลักษณะเป็นที่เคารพรักของประชาชนอย่างเป็นประวัติกการณ์ ควรคำนึงถึงความต่อเนื่องของสถาบันว่า พระมหากษัตริย์อีกหลายพระองค์ถัดๆ ไป ซึ่งเติบโตในสภาพแวดล้อมที่ต่างไป จะสามารถดำเนินภารกิจและบทบาทเชิงยุทธศาสตร์ดังกล่าวได้หรือไม่ ถ้าไม่ได้จะส่งผลกระทบกลับอย่างไร (ค) ทั้งสองประเด็นข้างต้นส่งผลให้ความรับรู้ของคนไทยที่มีต่อประวัติศาสตร์ของตัวเอง ภาษาขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม ประเพณี ถูกจำกัดอยู่ในกรอบที่คับแคบมากที่สุด การสำแดงออกซึ่งสัญลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี เหล่านี้ก็อยู่ในลักษณะที่คับแคบเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ประวัติศาสตร์ก็เน้นศูนย์กลางและประวัติศาสตร์ของราชวงศ์อย่างล้นเหลือ ละเลยประวัติศาสตร์เชิงสังคมว่า ทหาร แพทย์ พยาบาล วิศวกร นักวิทยาศาสตร์ นักกฎหมาย นักการเมือง นักร้อง นักแสดง พ่อค้า นักธุรกิจ ชาวบ้าน แรงงาน ได้มีส่วนร่วมสร้างบ้านเมืองมาอย่างไร ละเลยประวัติศาสตร์เชิงวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ย่อย ประวัติศาสตร์เชิงภูมิวัฒนธรรม เชิงนิเวศ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ชาวบ้านหรือชุมชน ฯลฯ ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ความรู้เชิงสังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ ศิลปศาสตร์ต่างๆ ของคนไทยก็คับแคบตามไปด้วย”¹⁴⁰⁷

เรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่ธีรยุทธ บุญมี เสนอต่อสังคมไทยคล้ายคลึงกับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” คนอื่นๆ คือ การกระจายอำนาจทางการเมือง ดังที่กล่าวว่า

“ในอีกประเด็นหนึ่งซึ่งน่าพิจารณาท้าทายยิ่งก็คือ ถ้ามองว่าขบวนการเสื้อแดงเป็นตัวแทนของชาวบ้านและพลังชาวยากหญ้าที่แท้จริงแล้ว เหตุใดแกนนำเสื้อแดงจึงจะไม่ขบคิดเสนอต่อพรรคเพื่อไทย เพื่อกระจายอำนาจลงสู่ชาวยากหญ้าอย่างแท้จริงด้วย รวมทั้งการวิพากษ์วิจารณ์แง่ดีแง่เสียของนโยบายประชานิยม ตีติงขอบเขต ปริมาณ และปัญหาที่สัมพันธ์กับนโยบายการเงินการคลังต่อพรรคเพื่อไทยด้วย? ขณะเดียวกัน “เสื้อเหลือง” ซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนของพลังอนุรักษ์นิยม ก็ควรผลักดันให้พลังอนุรักษ์ไทยยอมรับการกระจายอำนาจอย่างแท้จริง ยอมสลายการตีกรอบความคิดและองค์ความรู้ที่คับแคบด้านต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว รวมทั้งการเสนอแนะให้พลังอนุรักษ์ได้พิจารณาข้อจำกัดของตัวเอง เพื่อเปลี่ยนแปลงตัวเอง หรือ

¹⁴⁰⁷ เรื่องเดียวกัน.

remodernize ตัวเองอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งทั้งหมดนี้ก็คือสมานฉันท์ปรองดองอย่างแท้จริงของสองชั่ววันนี้เอง¹⁴⁰⁸

ในตอนท้ายของปาฐกถา ธีรยุทธ บุญมี สรุปว่า ทุกฝ่ายควรยอมรับข้อเสนอทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น เพราะ “มีแต่เส้นทางดังกล่าวข้างต้น จึงจะเป็นการสร้างประชาธิปไตยที่แท้จริงให้กับประเทศไทยได้ เป็นการสืบเนื่องกับประวัติศาสตร์ของเหตุการณ์ 14 ตุลา อย่างน้อยก็เลี้ยวหนึ่งได้”¹⁴⁰⁹

ชัยอนันต์ สมุทวณิช

แม้ว่าโดยพื้นฐานความคิดแล้วชัยอนันต์ สมุทวณิช จะยกย่องสังคมประชาธิปไตย แต่จากการที่ได้วิเคราะห์ปัญหา ข้อบกพร่อง และผลกระทบของประชาธิปไตยไว้มาก ชัยอนันต์ สมุทวณิช จึงมีความคิดคล้ายคลึงกับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” อื่นๆ ว่า “เราหวังไม่ได้ว่าระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกจะใช้ได้กับเมืองไทย ถ้าจะเปลี่ยนแปลงก็ต้องเริ่มที่การปฏิรูปรัฐ อย่างน้อยต้องให้รัฐมีความเป็นกลาง มีบทบาทหน้าที่เป็นเพียงผู้รักษากฎกติกา และมีมาตรการป้องกันมิให้เกิดกระบวนการทำให้รัฐกลายเป็นสมบัติส่วนตัวเหมือนในสมัย ทษ.”¹⁴¹⁰

แม้ว่าจะเห็นว่าในปัจจุบันสังคมไทยยังไม่พร้อมสำหรับการเลือกตั้ง แต่ชัยอนันต์ สมุทวณิช ตระหนักว่า ในที่สุดแล้วสังคมไทยก็จำเป็นต้องมีการเลือกตั้งโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ จึงระบุว่า การปฏิรูปการเมืองควรมุ่งทำให้เกิดการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ยุติธรรม โดยกล่าวว่า “ถ้าเราจะมี การปฏิรูปทางการเมืองอีกรอบหนึ่ง เราก็ควรจะเน้นไปที่ระบบการเลือกตั้งเป็นสำคัญ แต่ก่อนอื่นก็

¹⁴⁰⁸ เรื่องเดียวกัน (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹⁴⁰⁹ เรื่องเดียวกัน (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹⁴¹⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (31 ตุลาคม 2553), *ทำให้รัฐเป็นกลาง*, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000153351> (เน้นโดยผู้วิจัย).

จะต้องจัดการกับตัวบุคคลที่เป็นกลไกของการเลือกตั้ง ทั้ง กกต.จังหวัด และสำนักงานกลางเสียก่อน เมื่อมี กกต.ชุดใหม่แล้ว งานสำคัญอันดับแรกก็คือการส่งคายนากลไกเหล่านี้”¹⁴¹¹

ในการเสนอให้ “ปฏิรูปการเมือง” ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุว่าควรที่จะ “นำประสบการณ์และภูมิปัญญาของเรามาใช้” ซึ่งหมายถึงการสร้างระบอบประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสังคมและวัฒนธรรมไทย และช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในระบอบประชาธิปไตยที่สังคมไทยได้เคยประสบตลอดมานั่นเอง โดยกล่าวว่า

“...อย่างน้อยก็ยังเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงหนีจากการมีระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาของอังกฤษ

เราจะนำประสบการณ์ และภูมิปัญญาของเรามาใช้ได้อย่างไรบ้าง โดยเฉพาะในสังคมที่วิวัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยเป็นแบบไร้รากจากประชาชน ประชาชนเองต้องเผชิญกับพรรคการเมืองที่มึนโง่เขลาแจกจ่ายเงินและสวัสดิการให้ แต่ก็มีกรทุจริตรื้อราษฏร์บังหลวงควบคู่ไปด้วย การมีนโยบายประชานิยมนี้ต่างไปจากนโยบายรัฐสวัสดิการ เพราะรัฐสวัสดิการไม่ได้มีการเอาคืนด้วยการโกง และเป็นรัฐสวัสดิการได้ก็ด้วยการเก็บภาษีจากผู้มีรายได้สูง”¹⁴¹²

ใน พ.ศ.2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช แสดงความเห็นด้วยกับหลักการของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ที่เน้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน แต่ก็ได้ชี้ให้เห็นว่ามีอุปสรรคสำคัญของการบรรลุถึงระบอบประชาธิปไตยแบบที่ประชาชนมีส่วนร่วม คือวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย ซึ่งชัยอนันต์ สมุทวณิช เน้นไปที่วัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำ อันมีหมายความว่า ระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนาจะเกิดขึ้นและคงอยู่ได้อย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อชนชั้นนำมีวัฒนธรรมประชาธิปไตย ดังกล่าวว่า

¹⁴¹¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (17 กันยายน 2549), **ปฏิรูปการเมืองอีกครั้ง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000117300>

¹⁴¹² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (5 พฤศจิกายน 2549), **ส.ส.ประเภทไม่สังกัดพรรค**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000136834> (เน้นโดยผู้วิจัย).

“รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ได้เน้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเป็นพิเศษ นอกเหนือไปจากการเลือกตั้ง ในขณะที่มีการเขียนรัฐธรรมนูญอย่างดีเลิศ แต่สิ่งที่เปลี่ยนไปซ้ำไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงของระบบการเมืองก็คือ วัฒนธรรมทางการเมือง

วัฒนธรรมทางการเมืองของคนในสังคมนั้น อาจจะไม่เหมือนกัน ในอเมริกามีนักรัฐศาสตร์ทำการวิจัย และมีข้อสรุปว่าโดยทั่วไปแล้ว ประชาชนส่วนใหญ่ในอเมริกาก็ไม่ได้มีวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยเสียเท่าไร ที่สำคัญและเป็นปัจจัยจรรโลงระบอบประชาธิปไตยในอเมริกาไว้ได้อย่างต่อเนื่อง ก็เป็นเพราะส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยอย่างมาก

ข้อสรุปก็คือ วัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำทำให้ประชาธิปไตยคงอยู่ได้

เมื่อเราพบกับระบอบ ทษ. พฤติกรรมของผู้นำเป็นไปในทางที่ตรงกันข้ามกับคุณค่าของประชาธิปไตย ผู้นำอาศัยกติกาที่เป็นทางการเข้าแทรกแซงองค์กรอิสระ และใช้คณะกรรมการการเลือกตั้งเพื่อความสะดวกได้เปรียบทางการเมือง เมื่อเราเรียกร้องให้มีการปฏิรูปทางการเมือง เราจึงต้องพิจารณาให้อ่องแท่ว่า เราจะเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองให้ดีขึ้นได้อย่างไร”¹⁴¹³

อย่างไรก็ตาม ใน พ.ศ.2549 ก่อนเกิดรัฐประหารเพียง 2 วัน ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุไว้ด้วยว่าคนไทยทั่วไปก็ยังไม่พร้อมสำหรับประชาธิปไตยเช่นกัน โดยอธิบายว่า

“สิทธิในการเลือกตั้งของประชาชนคนไทยนั้น ได้มาอย่างง่ายดาย โดยไม่ต้องมีการต่อสู้เรียกร้องอย่างยาวนานเหมือนกับในประเทศอื่น นอกจากนั้น การที่เราไม่เคยต้องตกเป็นอาณานิคม ย่อมมีส่วนทำให้ประชาชนของเราไม่ค่อยจะมีความสำนึกในเรื่องสิทธิและเสรีภาพมากนัก

ที่น่าสังเกตก็คือ เราเริ่มระบอบประชาธิปไตยด้วยการให้ประชาชนเลือกตั้งผู้แทนระดับชาติเลย ทั้งๆ ที่การปกครองท้องถิ่นยังไม่ได้หยั่งรากลึก ในระดับท้องถิ่น ประชาชนไม่สามารถมีส่วนร่วมได้ ส่วนในระดับชาตินั้น บทบาทของผู้แทนราษฎรเน้นไปในการตรวจสอบ

¹⁴¹³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (30 เมษายน 2549), ระหว่างคนกับระบบ, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000056968>

ฝ่ายบริหารในระยะแรกๆ แต่เมื่อมีพรรคการเมืองที่มีเสียงข้างมากเพียงพรรคเดียว ผู้แทนราษฎรก็ไม่มีบทบาทอะไรมากไปกว่าการผ่านร่างกฎหมาย”¹⁴¹⁴

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นทัศนะของชัยอนันต์ สมุทวณิช ที่เสนอต่อสังคมในปลายทศวรรษ 2540 ในบริบทที่ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” กำลังเคลื่อนไหวต่อต้าน “ระบอบทักษิณ” อย่างเข้มข้น ว่าระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนานั้นคือประชาธิปไตยแบบที่ประชาชนมีส่วนร่วม ซึ่งจะเกิดขึ้นได้จริงก็ต่อเมื่อวัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำและประชาชนเอื้อต่อระบอบประชาธิปไตย เช่น มีความสำนึกในเรื่องสิทธิและหน้าที่ โดยที่ประชาชนมีประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมในระดับการปกครองส่วนท้องถิ่นมากมายพอ นอกจากนี้สภาผู้แทนราษฎรก็ต้องมีบทบาทอย่างเข้มแข็งในการตรวจสอบฝ่ายบริหารด้วย

อย่างไรก็ตาม ในเรื่องของการเลือกตั้งนั้น ชัยอนันต์ สมุทวณิช เห็นว่าประชาชนยังไม่พร้อมสำหรับการเลือกตั้งสมาชิกสภาทั้งหมด จึงเสนอความเห็นไว้ว่า เนื่องจาก ส.ส. มีความชอบธรรมจากการเลือกตั้ง ส่วน ส.ว. ที่มาจากการสรรหาหรือการแต่งตั้งนั้นเป็นผู้มีความสามารถ จึงควรใช้ทั้งวิธีเลือกตั้งและแต่งตั้งควบคู่กัน โดยวิเคราะห์ว่า “ในการบริหารประเทศนั้น รัฐบาลจะต้องมีทั้งความชอบธรรม และประสิทธิภาพในการทำงาน ดังนั้น การยอมให้มีระบบการแต่งตั้งเข้ามาผสมอยู่ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยด้วย ก็ไม่ใช่ว่าเลวร้าย ตรงกันข้ามที่การแต่งตั้งนั้นเป็นการแต่งตั้งผู้มีความสามารถ มีประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญจริงๆ”¹⁴¹⁵

นอกจากนี้ เมื่อมีความเห็นว่าชนชั้นนำและประชาชนยังไม่พร้อมสำหรับการเลือกตั้งอย่างสมบูรณ์ ในวันที่ 27 เมษายน พ.ศ.2551 ชัยอนันต์ สมุทวณิช จึงเสนอให้กลับไปใช้ “**ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ**” โดยเขียนไว้ว่า “ระบอบกึ่งประชาธิปไตยนี้เคยมีมาแล้วในสมัย พล.อ.เปรมเป็นนายกรัฐมนตรี ในยุคนั้นการหาผลประโยชน์มีน้อยมาก กฎหมายและโครงการดีๆ เกิดขึ้นมากมาย และนักการเมือง ผู้แทนราษฎรก็มีบทบาท ตัวถ่วงดุลไม่ให้เกิดการใช้อำนาจเพื่อพรรค

¹⁴¹⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (17 กันยายน 2549), **ปฏิรูปการเมืองอีกครั้ง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000117300>

¹⁴¹⁵ เรื่องเดียวกัน.

หรือพวกพ้อง ก็คือรัฐมนตรีและที่ปรึกษาที่เป็นข้าราชการและนักวิชาการ”¹⁴¹⁶ พร้อมกับชี้ให้เห็นข้อดีของ “ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ” ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็เสนอให้นำระบอบนี้กลับมาใช้โดยให้เหตุผลด้วยว่าจะทำให้การต่อต้านของต่างชาติลดน้อยลง

“ประชาธิปไตยครึ่งใบ” ที่ให้มีการเลือกตั้ง แต่ไม่ให้ ส.ส.ดำรงตำแหน่งในรัฐบาลทั้งหมด กล่าวคือเปิดช่องในรัฐธรรมนูญให้บุคคลที่ไม่ใช่ ส.ส.และไม่สังกัดพรรคการเมืองเข้ามาเป็นรัฐมนตรีได้ ก็น่าจะทำให้กระแสการต่อต้านของชาติตะวันตกลดน้อยลง

ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบนี้ เป็นกึ่งกลางระหว่างระบอบที่พรรคการเมืองพรรคเดียวมีอำนาจเด็ดขาดกับระบอบเผด็จการทหาร ประเทศไทยเคยมีระบอบนี้ในระยะเปลี่ยนผ่าน แต่ก็ไม่มีใครคิดว่าในที่สุด ระบอบนี้อาจเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมเราก็เป็นได้”¹⁴¹⁷

ระบอบ “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” ที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช เสนอใน พ.ศ.2551 มีลักษณะที่แตกต่างจากระบอบดังกล่าวที่เคยมีมาในอดีต ดังความว่า “ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบคราวนี้ก็คือ แทนที่ตัวนายกรัฐมนตรีจะมาจากข้าราชการหรือทหาร ก็มาจากฝ่ายการเมือง ฝ่ายข้าราชการและทหาร รวมทั้งฝ่ายประชาชน (องค์กรอาสาสมัคร) ก็เข้าร่วมอยู่ในคณะรัฐบาล โดยคนเหล่านี้ต้องไม่สังกัดพรรค วิธีการนี้น่าจะทำให้เกิดเสถียรภาพทางการเมืองขึ้นได้ เพราะแม้ฝ่ายข้าราชการ-ทหาร-องค์กรประชาชนจะมีใช้แหล่งอำนาจทางการเมืองโดยตรง แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าเป็นแหล่งอำนาจที่มีอยู่จริงในสังคมและมีอิทธิพลทางการเมือง”¹⁴¹⁸

ใน พ.ศ.2551 นอกจากชัยอนันต์ สมุทวณิช จะเน้นว่า “ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ” เหมาะกับสังคมไทยเพราะก่อให้เกิดผลดีต่างๆ แล้ว ยังแสดงให้เห็นในบทความเรื่อง “ข้อพิจารณาสำหรับการเมืองใหม่” ด้วยว่า สังคมไทยขาดปัจจัยหลายประการที่จำเป็นสำหรับการมีระบอบ

¹⁴¹⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (27 เมษายน 2551), ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=951000004900>

¹⁴¹⁷ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴¹⁸ เรื่องเดียวกัน.

ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์¹⁴¹⁹ สะท้อนว่าข้อเสนอให้กลับไปสู่ “ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ” เป็นการสนับสนุนแนวทางของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยที่กำลังเคลื่อนไหวเพื่อจัดตั้งพรรคการเมืองนั่นเอง

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยืนยันว่าในบริบทโลกยุคโลกาภิวัตน์ **ควรมีการเลือกตั้ง แต่ส่วนหนึ่งควรมาจากการแต่งตั้งเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบนักการเมือง** เพราะการแต่งตั้งทำให้ได้ **“คนดี”** ดังที่ได้ระบุชื่อ “คนดี” หลายคนที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีภายหลังการรัฐประหารเอาไว้ในบทความเรื่อง **“ขอต้อนรับ ครม.ชุดใหม่”** ที่ตีพิมพ์ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2549¹⁴²⁰

นอกจากนี้ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังเสนอให้มี ส.ส.ประเภทไม่สังกัดพรรค เพื่อแก้ปัญหา ส.ส. ถูกครอบงำโดยผู้นำพรรคการเมือง ถึงกับกล่าวว่าวิธีการดังกล่าวนี้ **“เป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากประสบการณ์ของไทย”** ดังความว่า

“การมี ส.ส.ประเภทไม่สังกัดพรรคจะมีผลทำให้อำนาจพรรคการเมือง และตัวผู้นำไม่สามารถครอบงำสภาผู้แทนราษฎรได้ทั้งหมด อาจมีผู้เกรงว่า ส.ส.ประเภทไม่สังกัดพรรคจะถูกซื้อตัว ซึ่งก็สามารถมีมาตรการป้องกันได้ การมี ส.ส.ประเภทไม่สังกัดพรรคนี้ ถือว่าเป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากประสบการณ์ของไทยเราได้

การที่จะให้ ส.ส.ประเภทไม่สังกัดพรรค มีคุณสมบัติก็ต้องจัดการเลือกตั้งไม่ให้มีการใช้เงินมาก นอกจากนั้น ส.ส.ประเภทนี้ก็จะแข่งกันเอง ที่สำคัญก็คือแล้วพรรคการเมืองยังจะแอบสนับสนุน ส.ส.ประเภทนี้เหมือนกับที่แอบสนับสนุนวุฒิสมาชิกได้หรือไม่ ดังนั้น เพื่อป้องกันเรื่องนี้

¹⁴¹⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (28 กันยายน 2551), **ข้อพิจารณาสำหรับการเมืองใหม่**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000114858>

¹⁴²⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (15 ตุลาคม 2549), **ขอต้อนรับ ครม.ชุดใหม่**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000128437>

จึงควรหาวิธีการเลือกตั้งอีกแบบหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นการเลือกตั้งทางอ้อมก็ได้ หรือจะให้มีการคัดสรรผู้สมัครโดยองค์กรที่เป็นกลางก็ได้”¹⁴²¹

เช่นเดียวกับ “คนเสือเหลือง” ทั่วไป ในสถานการณ์ความขัดแย้ง ชัยอนันต์ สมุทวณิช ลดความสำคัญของการเลือกตั้ง และให้ความสำคัญแก่ประชาธิปไตยที่เน้นการตรวจสอบการใช้อำนาจแทน โดยเห็นว่ายังไม่สามารถแก้ไขการซื้อเสียงได้ ดังความในบทความเรื่อง “ช่วยกันป้องกันไม่ให้คนชั่วและบ้ามีอำนาจ” ว่า

“การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยให้ประชาชนใหม่ โดยมุ่งเน้นหลักการสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ซึ่งไม่ใช่การเน้นเฉพาะการได้คะแนนเสียงข้างมากจากการเลือกตั้ง แต่เป็นการบริหารงานอย่างมีความรับผิดชอบ มีความโปร่งใส ตามหลักกฎหมาย เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม รวมทั้งทำความเข้าใจกับประชาชนด้วยว่า สิทธิในการชุมนุมประท้วงรัฐบาลโดยสงบปราศจากอาวุธเป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้ระบอบประชาธิปไตยมีความมั่นคง เพราะเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งการใช้อำนาจของรัฐบาล และเป็นการตรวจสอบโดยตรงจากประชาชน

ผมเห็นว่า การป้องกันในขั้นของการเลือกตั้งนั้น ทำได้ยากและไม่สมบูรณ์ ป้องกันได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น การแก้ปัญหาจะทำในขั้นตอนหลังจากคนเหล่านี้ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาแล้ว คือทำให้ระบบการควบคุมตรวจสอบแข็งแกร่ง ป้องกันการฉ้อฉลการใช้อำนาจในการหาผลประโยชน์ และในการแต่งตั้งข้าราชการ”¹⁴²²

ในบทความเดียวกัน ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังให้ความสำคัญแก่บทบาทของศาลยุติธรรม และสื่อมวลชน พร้อมกับเน้นว่าการ “สรรหา” บุคคลเข้าไปดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระจะต้อง “เลือกคนดีจริงๆ” ดังความว่า

¹⁴²¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (5 พฤศจิกายน 2549), ส.ส.ประเภทไม่สังกัดพรรค, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000136834>

¹⁴²² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ช่วยกันป้องกันไม่ให้คนชั่วและบ้ามีอำนาจ, (10 กันยายน 2549), ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000114555>

“ในการควบคุมตรวจสอบนักการเมืองนั้น เรายังมีศาลยุติธรรมเป็นปราการสุดท้ายอยู่ ในอนาคตสังคมและสื่อมวลชนน่าจะเป็นเครื่องมือการตรวจสอบถ่วงดุลที่ดีที่สุด ความคิดที่ให้องค์กรอิสระเป็นความคิดที่ดี เพียงแต่จะต้องมีการคัดเลือกให้ดีกว่าเท่านั้น และหากมีการร่างรัฐธรรมนูญ หรือการแก้ไขเพิ่มเติมใหม่ก็คงจะมีการพิจารณาองค์ประกอบของคณะผู้ทำการสรรหาตัวบุคคล ซึ่งจะเข้าไปทำหน้าที่ในองค์กรอิสระด้วย อย่างน้อยก็ให้มีการคัดเลือกผู้มีความเป็นอิสระจริงๆ แม้วุฒิสภาจะมีไผ่ แต่ก็ต้องถูกบังคับให้เลือกคนดีจริงๆ เท่านั้น”¹⁴²³

ในเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชนนั้น ชัยอนันต์ สมุทวณิช เห็นว่าสังคมไทยมีอยู่เต็มที่แล้ว ระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนาของไทยจึงควรเน้น “การควบคุมตรวจสอบเหนี่ยวรั้งการใช้อำนาจของฝ่ายบริหารเป็นสำคัญ” ดังที่กล่าวไว้ว่า “ในด้านสิทธิเสรีภาพ สังคมไทยได้ยอมรับสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างเต็มที่แล้ว ปัญหาหลักอยู่ที่การควบคุมตรวจสอบเหนี่ยวรั้งการใช้อำนาจของฝ่ายบริหารเป็นสำคัญ เราพบว่าองค์กรอิสระไม่อาจทำงานได้อย่างเที่ยงตรง เพราะมีการแทรกแซงได้จากฝ่ายบริหาร หากจะยังมีองค์กรอิสระไว้ต่อไป เรื่องการสรรหาและการแต่งตั้งก็เป็นเรื่องสำคัญที่สุด และจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง”¹⁴²⁴

ในเดือนมกราคม พ.ศ.2552 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เขียนบทความเรื่อง “การสร้างรัฐประชาธิปไตย” เพื่อแสดงให้เห็นว่า รัฐไทยแตกต่างจากรัฐของตะวันตก เพราะในประเทศตะวันตกนั้น “การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้รัฐและอำนาจรัฐ “เป็นกลาง” กล่าวคือ ไม่ใช่เครื่องมือของคนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด การสถาปนาระบอบประชาธิปไตยมีผลทำให้รัฐเป็นรัฐประชาธิปไตยไปด้วย”¹⁴²⁵ ในกรณีประเทศไทย “การสถาปนาระบอบประชาธิปไตย ไม่ได้เปลี่ยนให้รัฐเป็นรัฐ

¹⁴²³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (10 กันยายน 2549), ช่วยกันป้องกันไม่ให้คนชั่วและบ้ามีอำนาจ, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000114555>

¹⁴²⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (5 พฤศจิกายน 2549), ส.ส.ประเภทไม่สังกัดพรรค, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000136834>

¹⁴²⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (18 มกราคม 2552), การสร้างรัฐประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000005697>

ประชาธิปไตย ตรงกันข้ามคณะราษฎรได้กลายเป็นรัฐเสียเอง ต่อมาเมื่อมีการยึดอำนาจโดยคณะทหาร แม้จะมีรัฐธรรมนูญ แต่ก็มีการใช้อำนาจรัฐเพื่อรักษามลประโยชน์ของคณะรัฐประหาร”¹⁴²⁶

ในบทความนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ไม่ได้วินิจฉัยว่าปัญหาของประชาธิปไตยไทยมาจากนักการเมืองเลวและการซื้อสิทธิขายเสียง แต่เน้นปัญหาที่เกิดจากอำนาจรัฐที่รวมศูนย์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ชัยอนันต์ สมุทวณิช ให้ความสำคัญแก่ประชาธิปไตยในแง่ของการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมของประชาชนด้วย ดังความว่า

“เดิมที รัฐไทยมีอำนาจมากอยู่แล้ว ส่วนหนึ่งมาจากการอาศัยอำนาจตามกฎหมาย อีกส่วนหนึ่งมาจากการมีระบบราชการเป็นเครื่องมือสำคัญ ระบอบประชาธิปไตยที่เป็นทางการกับรัฐที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ก่อให้เกิดปัญหาในการดำเนินการตามกติกาประชาธิปไตยหลายประการที่ชัดเจนที่สุดก็คือ การไม่ยอมกระจายอำนาจให้ท้องถิ่น ซึ่งเป็นปัญหาเรื้อรังมาเป็นเวลานาน

รัฐที่ไม่เป็นประชาธิปไตยจะไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม ประชาธิปไตยจึงเป็นเพียงการมีสิทธิเลือกตั้ง 4 ปีครั้ง รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งเอง แทนที่จะปฏิรูปการเมืองเพื่อให้รัฐคลายอำนาจลงก็ไม่ทำ ผลจึงปรากฏว่า เรามีความขัดกันระหว่างระบอบประชาธิปไตยกับลักษณะของรัฐที่มีความไม่เป็นประชาธิปไตยมาโดยตลอด”¹⁴²⁷

ทั้งนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช เห็นว่า “ความพยายามในการเปลี่ยนแปลงให้รัฐมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น เพิ่งเกิดเมื่อมีรัฐธรรมนูญ 2540” โดยเน้นความเป็นประชาธิปไตยของรัฐในแง่ที่ว่า “มีบทบัญญัติหลายประการในการจำกัดอำนาจรัฐ โดยให้สิทธิแก่พลเมืองมากขึ้น ที่สำคัญก็คือ มีการจัดตั้งศาลปกครอง ศาลรัฐธรรมนูญ ผู้ตรวจการรัฐสภา ผู้ตรวจการแผ่นดิน เพื่อตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐที่ขัดกับหลักประชาธิปไตย”¹⁴²⁸ อย่างไรก็ตาม ชัยอนันต์ สมุทวณิช เห็นว่ารัฐบาลทษ. ทำให้ “การเปลี่ยนแปลงให้รัฐมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น” ต้องประสบกับความล้มเหลว โดยได้วิเคราะห์ไว้ดังนี้

¹⁴²⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴²⁷ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴²⁸ เรื่องเดียวกัน.

“ที่น่าเสียดายก็คือ เรามีรัฐบาลทช.ที่เข้าไปใช้อำนาจรัฐเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว กระบวนการทำให้รัฐเป็นสมบัติส่วนตัวนี้เห็นได้ชัดจากการแก้ไขกฎหมายให้เอื้อประโยชน์แก่ตน และพวกพ้อง การกำหนดนโยบายและการใช้การติดต่อกับต่างประเทศเพื่อผลประโยชน์ การแต่งตั้งข้าราชการ และมีวิธีการสั่งการให้ข้าราชการต้องยอมอยู่ภายใต้อำนาจการเมือง

การต่อสู้กับ “ระบอบทช.” จึงเป็นการต่อสู้เพื่อล้มล้าง “รัฐเผด็จการ” ที่อาศัยระบอบประชาธิปไตยให้ความชอบธรรม ภายใต้ “ระบอบทช.” ดำรงซึ่งเป็นกลไกอำนาจรัฐที่ใช้กฎหมายมากที่สุด จึงตกเป็นเครื่องมือของบุคคลคนเดียว”¹⁴²⁹

ชัยอนันต์ สมุทวณิช จึงเน้นประชาธิปไตยในความหมายที่จะต้องมีการเมืองใน “ระบอบประชาธิปไตย” และมีทั้ง “รัฐประชาธิปไตย” ควบคู่กัน ทั้งนี้โดยจะต้องอาศัย “ฝ่ายตุลาการ” ในการช่วยสร้าง “รัฐประชาธิปไตย” ดังที่ได้กล่าวไว้ว่า

“ปัญหาที่เผชิญหน้าสังคมไทยอยู่จึงเป็นการทำความเข้าใจกับการมีระบอบประชาธิปไตยกับการมีรัฐประชาธิปไตยควบคู่กันไปด้วย ในสังคมอื่นระบอบประชาธิปไตยเป็นพลังสร้างรัฐประชาธิปไตย แต่ในสังคมไทยพลังของระบอบประชาธิปไตยยังอ่อนแออยู่ในระยะแรกเริ่ม พลังของประชาธิปไตยเพิ่งแสดงออกเมื่อมีการเคลื่อนไหวของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และแม้ว่าทช.จะพ้นจากอำนาจทางการเมืองไปแล้ว กลไกของรัฐก็ยังคงต่อสู้กับพลังประชาธิปไตยอยู่

ในญี่ปุ่นรัฐฝ่ายแพ่งสงคราม ทหารหมดอำนาจและเกียรติภูมิ พลังประชาธิปไตยจึงสามารถสร้างรัฐประชาธิปไตยได้ ในประเทศไทยเราต้องอาศัยสถาบันตุลาการที่เก่าแก่เป็นที่ยอมรับของประชาชน ผนึกกำลังกับพลังประชาธิปไตย ตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ดังนั้น การทำงานของฝ่ายตุลาการจึงเป็นการสร้างรัฐประชาธิปไตย”¹⁴³⁰

การสร้างรัฐประชาธิปไตยนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช เน้นว่ากรณีของประเทศไทยเป็นเรื่องยาก แตกต่างจากในหลายประเทศ กล่าวคือ

¹⁴²⁹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴³⁰ เรื่องเดียวกัน.

“ในหลายประเทศที่เคยเป็นอาณานิคมมาก่อน อำนาจอรัฐได้สลายตัวลง และเมื่อได้รับเอกราช อำนาจอรัฐก็ได้ตกอยู่ในการควบคุมของกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดโดยเฉพาะ เมื่อมีพรรคการเมือง ผู้นำพรรคการเมืองก็ต้องสร้างฐานอำนาจจากการมีรัฐที่เป็นกลาง กลุ่มต่างๆ ในสังคมก็สามารถเคลื่อนไหวเพื่อต่อรองรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มไว้ได้

ปัญหาที่เผชิญหน้ารัฐบาลภายใต้การนำของอภิสิทธิ์ก็คือ การปฏิรูปรัฐ ไม่ใช่การปฏิรูปการเมือง เพราะการปฏิรูปการเมืองอาจจะเลยการปฏิรูปอำนาจอรัฐ รัฐบาลจะต้องพิจารณาให้ถี่ถ้วนว่า บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญใดบ้างที่ให้สิทธิแก่ประชาชน และชุมชนในการมีส่วนร่วมทางการกำหนดนโยบาย การปฏิรูปรัฐด้านหนึ่งคือ การปฏิรูปตำรวจ เพราะตำรวจเป็นกลไกที่ใช้กฎหมายอย่างกว้างขวาง ยิ่งตำรวจเป็นเครื่องมือของนักการเมืองในการเลือกตั้งด้วยแล้ว ยิ่งจะต้องมีมาตรการในการควบคุมตำรวจให้รัดกุมยิ่งขึ้น คือ ตำรวจต้องเป็นกลางในการเลือกตั้ง และเป็นกลางในการรักษากฎหมาย รัฐจึงจะมีความเป็นกลาง และเป็นรัฐประชาธิปไตยอย่างแท้จริง”¹⁴³¹

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุว่า “องค์กระอิสระตามรัฐธรรมนูญเป็นส่วนสำคัญในการสร้างรัฐประชาธิปไตย เพราะเราไม่อาจไว้วางใจรัฐบาลซึ่งเป็นฝ่ายบริหารได้ โดยเฉพาะรัฐบาลที่เป็นพรรคเดียวมีเสียงข้างมากเด็ดขาด ความคิดที่ต้องการให้ฝ่ายบริหารมีความเข้มแข็งจึงเป็นอันตรายต่อการสร้างรัฐประชาธิปไตย องค์กระอิสระร่วมกันสร้างรัฐประชาธิปไตยกับฝ่ายตุลาการ และพลังประชาธิปไตยที่เป็นอิสระได้”¹⁴³²

ในวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ.2552 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังคงชี้ให้เห็นปัญหาที่มีอยู่ในระบบการเมืองไทย ซึ่งประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งไม่อาจจะเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นได้ โดยได้เสนอให้เปลี่ยนแปลงรัฐ จากรัฐแบบอำนาจนิยมที่รวมศูนย์ซึ่งเข้าไปมีบทบาทในระดับจังหวัดมากเกินไปมาเป็นรัฐที่ประชาชนมีส่วนร่วม ซึ่งจะทำให้เป็นรัฐประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดย ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้เขียนบทความเรื่อง “**รัฐประชาธิปไตยต้องลดบทบาทลง**” ความว่า

¹⁴³¹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴³² เรื่องเดียวกัน.

“ระบอบประชาธิปไตยไม่ได้ทำให้รัฐเปลี่ยนแปลงเป็นรัฐประชาธิปไตยไปได้ ทั้งนี้ เพราะรัฐมีวิวัฒนาการมายาวนาน ตลอดระยะเวลาหลายร้อยปี รัฐได้สร้างกฎหมาย ระบบราชการ รวมทั้งคุณค่าที่กำหนดพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ ส่วนระบอบประชาธิปไตยนั้นเกิดทีหลัง และยังมีพลังพอที่จะเปลี่ยนแปลงลักษณะเดิมของรัฐที่เป็นอำนาจนิยม

พลังที่จะเปลี่ยนลักษณะอำนาจนิยมรวมศูนย์ของรัฐได้ก็คือ พลังประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนย่อมทำให้เกิดความสัมพันธ์ชุดใหม่ขึ้น เป็นความสัมพันธ์สองทาง

การมีระบอบประชาธิปไตยไม่ได้หมายความว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนจะเพิ่มมากขึ้นโดยอัตโนมัติ การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจจำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะการให้สิทธิการเลือกตั้ง เป็นครั้งคราวเท่านั้น

การมีส่วนร่วมของประชาชนจะมีขอบเขตกว้างขวางมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการคือ

1. การมีข้อมูลข่าวสารของประชาชน
2. การตื่นตัวอยากมีส่วนร่วมของประชาชน
3. ประเด็นทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ที่ทำให้ประชาชนมีความตื่นตัว
4. กิจกรรมที่มีมากและถี่พอที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วม

หากพิจารณาปัจจัยทั้งสี่ด้านแล้ว จะเห็นได้ว่าปัจจุบันประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารมากขึ้น ทำให้มีความรู้ ความเข้าใจในประเด็นปัญหาต่างๆ และนำไปสู่การตื่นตัวของประชาชน

แต่สิ่งที่ยังขาดไปก็คือ จำนวนกิจกรรมที่ประชาชนสามารถเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองได้นั้น มีอยู่น้อยมาก นอกจากการเลือกตั้งแล้ว ก็มีเรื่องสิ่งแวดล้อม และการกำหนดผังเมืองที่มีกฎหมายบังคับให้ต้องมีการทำประชาพิจารณ์ นอกจากนั้น ก็มีการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น

การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมน้อยเป็นเพราะรัฐ โดยเฉพาะส่วนกลาง ได้เข้าไปดำเนินการต่างๆ จนประชาชนไม่มีโอกาสทำกิจกรรมหลายอย่างเอง นอกจากกรม 100 กว่ากรม

แล้ว ก็ยังมีรัฐวิสาหกิจ 60 กว่าแห่ง และองค์การมหาชนอีกจำนวนหนึ่ง นอกจากนั้น ส่วนกลางยังมีตัวแทนของกรมในภูมิภาคคือ ในจังหวัดทุกจังหวัดอีกด้วย

ดังนั้นประเทศไทยจึงประกอบไปด้วย กรม มากกว่าจังหวัด จังหวัดมีพื้นที่และกิจกรรมที่ตัวแทนของส่วนกลางเข้าไปทำกิจกรรมต่างๆ จนเต็ม ประชาชนในจังหวัดเองมีส่วนร่วมในการพัฒนาจังหวัดน้อยมาก

รัฐไทยเป็นรัฐเดี่ยว จังหวัดไม่ใช่ส่วนราชการตามพระราชบัญญัติงบประมาณ จึงไม่สามารถตั้งงบประมาณจังหวัดได้ เวลานี้ไม่มีข้อมูลว่าจังหวัดใดมีรายจ่ายด้านใดต่อหัวประชากรอย่างไร การพัฒนาจังหวัดก็คือ การรวมโครงการต่างๆ ที่กรมในส่วนกลางเป็นฝ่ายกำหนด ประชาคมในจังหวัดไม่มีส่วนร่วมในการตั้งเป้า

เวลานี้คณะกรรมการพัฒนาระบบราชการได้จัดทำตัวชี้วัดผลงานของกรมต่างๆ ขึ้น ทำให้กรมต่างๆ ต้องมีการตั้งเป้า และมีการวัดผลงานอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น แต่จังหวัดต่างๆ ไม่มีการตั้งเป้า และไม่มีตัวชี้วัด เราไม่มีข้อมูลเชิงเปรียบเทียบระดับการพัฒนาของแต่ละจังหวัด เราไม่มีความรู้ว่าจังหวัดใดล้ำหลังกว่าจังหวัดอื่นในแง่การศึกษา การสาธารณสุข และสิ่งแวดล้อมอย่างไร...

ปัจจุบันจะเห็นว่าจังหวัดของเรามีเฉพาะคำขวัญประจำจังหวัด เช่น มีสถานที่สำคัญ มีธรรมชาติสวยงาม แต่ไม่มีจังหวัดใดที่ตั้งเป้าว่าจะเป็นจังหวัดที่มีการให้บริการทางการศึกษาที่ดีที่สุดของประเทศ หรือมีอากาศบริสุทธิ์ มีสิ่งแวดล้อมที่ดี

ด้วยเหตุที่จังหวัดไม่มีกิจกรรม ไม่มีงบประมาณที่เกิดขึ้นจากความคิดริเริ่มของคนในจังหวัดนั่นเอง คนในจังหวัดจึงไม่มีส่วนร่วม เป็นเพียงผู้รับบริการจากโครงการต่างๆ ที่กำหนดมาจากส่วนกลาง ในชีวิตประจำวันของประชาชน การเมืองจึงไม่ได้เกี่ยวข้องกับพวกเขามากนัก นอกจากนั้น รัฐบาลบางสมัยยังไปสร้างการพึ่งพารัฐให้แก่ประชาชน ด้วยการนำกองทุนต่างๆ ไปให้หมู่บ้าน และให้คนกู้ยืมอีกด้วย

การพัฒนาระบบประชาธิปไตยของเราเป็นไปได้ยาก ก็เพราะรัฐเข้าไปมีบทบาทมากจนประชาชนไม่ต้องคิด ไม่ต้องตัดสินใจด้วยตนเอง รัฐประชาธิปไตยจะต้องลด

บทบาทลง และเพิ่มบทบาทให้แก่ประชาชนมากขึ้น แทนที่จะให้ประชาชนมีบทบาทเพียงการไปออกเสียงลงคะแนนสี่ปีครั้งเท่านั้น”¹⁴³³

ภายหลังเหตุการณ์ความรุนแรง ในเดือนเมษายน พ.ศ.2553 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เน้น “ธรรมาภิบาล” และชี้ให้เห็นข้อเสียของประชาธิปไตย พร้อมกับกล่าวว่า “อย่าไปถวิลหาประชาธิปไตย หากทางทำให้การเมืองเลวกลายเป็นการเมืองดี (ทำให้ good politics เท่ากับ good governance)” พร้อมกับให้ความหมายแก่คำว่า good governance โดยได้เขียนบทความเรื่อง “ธรรมาภิบาลทางการเมือง” ตีพิมพ์ในวันที่ 21 พฤศจิกายน 2553 ระบุว่า

ประเทศที่กำลังพัฒนาหลายประเทศมีปัญหาหนักๆ อยู่สองปัญหา คือ ความไม่เป็นประชาธิปไตย กับการมีคอร์รัปชันอย่างกว้างขวาง ...แต่เดิมประเทศตะวันตกผู้ให้ความช่วยเหลือ มักหวังว่าประเทศที่เป็นเผด็จการจะมีการเปลี่ยนแปลงเป็นประชาธิปไตย แต่การเปลี่ยนแปลงนี้ก็เกิดขึ้นได้ยาก โดยเฉพาะในเมืองจีน ดังนั้นในระยะหลังๆ การเรียกร้องให้มีประชาธิปไตยจึงลดลง แม้จะยังมีความพยายามอยู่ก็ไม่ใช้จุดเน้นอีกต่อไป แต่กลับมามลักดันให้เกิด “ธรรมาภิบาล” หรือ “good governance” แทน

ธรรมาภิบาลเน้นการสร้างคุณค่า 4 ประการ คือ การมีหลักกฎหมาย การมีส่วนร่วม การมีความรับผิดชอบ ความโปร่งใส และการมีประสิทธิภาพในการทำงาน จะเห็นได้ว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับความเป็นประชาธิปไตยโดยตรง ไม่ได้เน้นเรื่องสิทธิเสรีภาพเป็นด้านหลัก ดังนั้นระบอบการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตย เพราะไม่มีการเลือกตั้ง หรือแม้จะมีการเลือกตั้ง แต่ก็มีพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวที่มีอำนาจตลอด ก็สามารถจะมีธรรมาภิบาลหรือการปกครองการบริหารที่ดีได้ ตัวอย่างเช่น สิงคโปร์ เป็นต้น

...นายลีควนยู่ ใช้อำนาจอย่างเด็ดขาด แต่เมื่อดูการทำงานของรัฐบาลแล้ว จะเห็นได้ว่ารัฐบาลสิงคโปร์มีประสิทธิภาพในการทำงานสูง สามารถจัดการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

¹⁴³³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (4 ตุลาคม 2552), รัฐประชาธิปไตยต้องลดบทบาทลง, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000116775> (เน้นโดยชัยอนันต์ สมุทวณิช)

แม้ประชาชนจะอดอดบ้าง แต่ก็ไม่ถึงกับคับแค้นใจลุกขึ้นมาประท้วง เพราะการที่รัฐบาลจัดการปัญหาต่างๆ ได้ดีเท่ากับเป็นการทดแทนการขาดเสรีภาพไป¹⁴³⁴

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึงประเทศจีนด้วยว่า “เมื่อพิจารณาแล้ว จะเห็นได้ว่า แม้คนเราจะรักเสรีภาพแต่ก็ยอมที่จะถูกจำกัดเสรีภาพบางประการได้ หากมีสิ่งอื่นมาทดแทน ชาวจีนแต่เดิมไม่มีทั้งเสรีภาพทางการเมือง และทางเศรษฐกิจ เวลานี้มีเสรีภาพทางเศรษฐกิจ แต่ไม่มีเสรีภาพทางการเมือง แต่สังคมก็มีการพัฒนา และผลของการพัฒนาก็ตกถึงมือประชาชน”¹⁴³⁵

ในกรณีประเทศไทย ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า “สังคมไทยเรามีระบอบประชาธิปไตยที่ไม่มั่นคง เพราะมีพรรคการเมืองหลายพรรค ทำให้เกิดรัฐบาลผสม และเกิดการปฏิบัติที่ต่างกันไประหว่างพรรคร่วมรัฐบาล แม้ระบอบประชาธิปไตยจะพัฒนาไปมากในแง่สิทธิเสรีภาพของประชาชน และในแง่ของกติกาหลัก คือ รัฐธรรมนูญ แต่ปัญหาของสังคมก็ยังไม่ได้รับการแก้ไข โดยเฉพาะความไม่เป็นธรรม และความเหลื่อมล้ำระหว่างชนบทกับเมือง และระหว่างผู้มีทุนกับผู้ด้อยโอกาส”¹⁴³⁶ และประเมินว่าการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในระบบราชการเป็นความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี แต่การใช้หลักดังกล่าวนี้ในหมู่นักการเมืองยังไม่เกิดขึ้น

“ระบบราชการไทยมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ แต่หลักธรรมาภิบาลนี้ยังไม่ได้ใช้กับนักการเมือง เหมือนกับว่า ธรรมาภิบาลใช้เฉพาะกับระบบราชการ นักการเมืองที่เข้ามาควบคุมกระทรวงต่างๆ ยังมีพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับหลักคุณธรรม เช่น การแต่งตั้งข้าราชการในกระทรวงมหาดไทย เป็นต้น ที่สำคัญก็คือ การปฏิบัติงานของรัฐมนตรียังบางคนยังขาดความโปร่งใส และหมกมุ่นอยู่กับการหาโครงการที่จะนำผลประโยชน์มาให้มากกว่า ทำเพื่อประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง”¹⁴³⁷

¹⁴³⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (21 พฤศจิกายน 2553), **ธรรมาภิบาลทางการเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000164733> (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹⁴³⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴³⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴³⁷ เรื่องเดียวกัน.

ในปลายปี พ.ศ.2553 (หลังจากเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงในเดือนเมษายนแล้ว) คำชี้แจงต่างๆ ของชัยอนันต์ สมุทวณิช เกี่ยวกับ “ธรรมาภิบาล” ล้วนแต่ทำให้เห็นภาพพจน์ของระบอบประชาธิปไตยว่ามีข้อเสียมาก และยังกล่าวด้วยว่า “แม้ระบอบประชาธิปไตยจะพัฒนาไปมากในแง่สิทธิเสรีภาพของประชาชน และในแง่ของกติกาหลัก คือ รัฐธรรมนูญ แต่ปัญหาของสังคมก็ยังไม่ได้รับการแก้ไข โดยเฉพาะความไม่เป็นธรรม และความเหลื่อมล้ำระหว่างชนบทกับเมือง และระหว่างผู้มีทุนกับผู้ด้อยโอกาส”¹⁴³⁸ ดังนั้นจึงควรมีธรรมาภิบาลโดยไม่ต้องมีประชาธิปไตยในแง่ของการเลือกตั้งอย่างสมบูรณ์ก็ได้ ทั้งนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช เห็นว่าเมื่อมีการแต่งตั้ง “คนดี” ที่มีความรู้ความสามารถและคุณธรรมให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองแล้ว “ธรรมาภิบาล” ก็จะเกิดขึ้นได้เอง และได้ขยายความด้วยว่า ถ้ามีการคอร์รัปชันประชาธิปไตยก็ไม่มีประโยชน์ และในกรณีที่ไม่มีความประชาธิปไตยก็อาจแก้ปัญหาคอร์รัปชันได้ด้วยการลงโทษการคอร์รัปชันอย่างรุนแรง และถ้ารัฐบาลมีประสิทธิภาพก็ทดแทนความชอบธรรมที่มาจาก การเลือกตั้งได้ ดังความว่า

“หลักธรรมาภิบาลที่สำคัญก็คือ ประสิทธิภาพในการทำงาน บางทีแม้รัฐบาลจะไม่มี ความชอบธรรม แต่ถ้าทำงานมีประสิทธิภาพ ก็ยังทดแทนกันได้ แต่ถ้าการเมืองไม่ดีมีการ คอร์รัปชัน การใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนตัวมาก ประชาธิปไตยก็ไม่มีประโยชน์ กลับก่อให้เกิด ปัญหาอีก เพราะนักการเมืองก็จะใช้อำนาจความชอบธรรม แล้วทำการโกงกินกันต่อไป

ประสบการณ์ของจีน และสิงคโปร์ชี้ให้เห็นว่า แม้จะมีประชาธิปไตยน้อย แต่ถ้ามุ่งด้านธรรมาภิบาล ประชาชนก็จะยอมรับได้ ในจีนนั้นหากมีการโกงกินก็จะมี การลงโทษอย่างรุนแรงไม่ไว้หน้ากัน ดังนั้นในความเป็นจริงแล้ว หากรัฐบาลไม่เป็นประชาธิปไตย แต่ไม่โกงก็ แล้วมี ประสิทธิภาพ มีความโปร่งใส รับผิดชอบ ก็จะนำประเทศไปสู่ความเจริญก้าวหน้าได้”¹⁴³⁹

อย่างไรก็ตาม ชัยอนันต์ สมุทวณิช ตระหนักว่า สังคมไทยจำเป็นต้องมีนักการเมือง จึงระบุ เอาไว้ด้วยว่า “ถ้าเราเน้นธรรมาภิบาล ก็ต้องมุ่งไปที่การสร้างธรรมาภิบาลในหมู่นักการเมืองด้วย โดยมีหลักสำคัญดังนี้ 1. การมีความซื่อสัตย์ คำนึงถึงสาธารณประโยชน์ 2. การถูกตรวจสอบได้

¹⁴³⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴³⁹ เรื่องเดียวกัน.

3. ความโปร่งใสในการทำงาน 4. ความรับผิดชอบ 5. การมีมาตรฐานทางจริยธรรม 6. การมีประสิทธิภาพ...การที่นักการเมืองมีธรรมาภิบาลจะช่วยให้ประชาธิปไตยของเรามีผลทางการปฏิบัติ และจะไม่มีคนพูดประชดประชันว่า “ประชาธิปไตยกินไม่ได้” อีกต่อไป”¹⁴⁴⁰

นอกจากนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้โต้ตอบ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ซึ่งให้ความสำคัญแก่การเลือกตั้งอย่างสูง โดยกล่าวว่า การเลือกตั้งไม่ได้ทำให้เกิดความชอบธรรมโดยไม่มีเงื่อนไข “มีความเข้าใจผิดว่า การมาจากการเลือกตั้งก่อให้เกิดความชอบธรรมสมบูรณ์แบบ ทั้งๆ ที่การมาจากการเลือกตั้งเป็นเพียงการได้มาซึ่งความชอบธรรมขั้นต้นเท่านั้น กล่าวคือ เป็นความชอบธรรมที่มีเงื่อนไข รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งจะต้องบริหารประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่โกงกิน และได้รับการยอมรับจากประชาชนเพราะผลงาน ไม่ใช่เพราะมาจากการเลือกตั้งเท่านั้น”¹⁴⁴¹ คำกล่าวนี้นสะท้อนทัศนะของชัยอนันต์ สมุทวณิช ที่เสนอต่อสังคมในสถานการณ์ความขัดแย้งว่าธรรมาภิบาลสำคัญกว่าการเลือกตั้ง และชัยอนันต์ สมุทวณิชยังพยายามโน้มน้าวให้คนไทยคล้อยตามว่า “เสรีภาพทางเศรษฐกิจ” มีความสำคัญมากกว่า “เสรีภาพทางการเมือง” โดยระบุว่าในกรณีของไทย “ปัญหาไม่ใช่เสรีภาพทางการเมือง” ดังที่เขียนไว้ในบทความเรื่อง “เสรีภาพทางการเมืองกับเสรีภาพทางเศรษฐกิจ” ที่ตีพิมพ์ในวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ.2553 ความว่า

“ในระบอบประชาธิปไตยเสรีภาพทางการเมืองแม้จะมีอยู่ แต่ถ้าวรัฐบาลไม่มีความโปร่งใสและไม่มีประสิทธิภาพก็เป็นเหตุให้เกิดความไร้เสถียรภาพได้ ในที่สุดรัฐบาลก็จะขาดความชอบธรรม

เมื่อหันมามองสังคมไทยเราบ้าง ปัญหาใหญ่ขณะนี้ไม่ใช่การไม่มีเสรีภาพทางการเมือง แต่เป็นปัญหาการขาดสิทธิ และขาดโอกาส ตลอดจนการถูกผลกระทบจากการกระทำของรัฐ หรือของเอกชน เช่น การถูกจับเพราะบุกรุกที่ดิน การขาดที่ดินทำกิน การได้รับผลกระทบจากอุตสาหกรรม เป็นต้น คนไทยเรามีเสรีภาพทางการเมืองมาก โดยเฉพาะเสรีภาพในการสื่อสาร

¹⁴⁴⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁴¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (20 กรกฎาคม 2551), ความชอบธรรมที่มีเงื่อนไข, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000085133>

รัฐบาลไม่ได้ควบคุมเซ็นเซอร์สื่อมวลชนเหมือนกับสิงคโปร์ และมาเลเซีย การใช้เสรีภาพในการแสดงออก และในการชุมนุมก็มีมาก รวมทั้งการประท้วงของกลุ่มคนที่ได้รับความเดือดร้อนด้วย แต่ปัญหาใหญ่ก็คือ การใช้ตำแหน่งทางการเมืองแสวงหาผลประโยชน์ ความไม่โปร่งใสของการทำโครงการใหญ่ๆ และการที่รัฐบาลไม่ค่อยจะมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น ประเด็นปัญหาหลักของเราจึงไม่น่าอยู่ที่การเป็นหรือไม่เป็นประชาธิปไตย แต่เป็นการพัฒนาระบบประชาธิปไตยให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และมีการคอร์รัปชันน้อยลงต่างหาก

ในแง่นี้ รัฐธรรมนูญจะแก้กี่ครั้งก็ไม่มีผล จะให้ดีต้องมุ่งไปที่การสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นในระบบการเมือง และระบบราชการ”¹⁴⁴²

ในกลางปี พ.ศ.2554 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ซึ่งทำงานใน “คณะกรรมการปฏิรูปประเทศ” ยังคงเน้นว่ารัฐไทยเป็นปัญหาของระบบประชาธิปไตย โดยไม่เน้นปัญหานักการเมืองไร้จริยธรรม และปัญหาการเลือกตั้ง เพียงแต่กล่าวถึงปัญหาเรื่องรัฐขาดความเป็นกลางเพราะพรรคการเมืองซึ่งเป็นของผู้นำพรรคเข้าไปยึดครองอำนาจรัฐ อันเป็นปัญหาโครงสร้างรัฐที่ตกทอดมาแต่อดีต โดยเปรียบเทียบกับสังคมตะวันตก ดังนี้

“ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนในสังคมตะวันตกเป็นไปในลักษณะที่รัฐมีบทบาทเป็นกลไกการเมืองที่กำหนดกติกาต่างๆ ในรูปของกฎระเบียบ และกติกาให้กลุ่มต่างๆ ปฏิบัติการแข่งขันทางเศรษฐกิจในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรี มีรัฐทำหน้าที่เป็นกรรมการคอยควบคุมดูแลให้เกิดการแข่งขันที่เสรีและเป็นธรรม รัฐจึงมีความเป็นกลาง หรือสังคมก็มีความคาดหวังและขอเรียกร้องที่ให้รัฐมีความเป็นกลาง ยุติธรรม และมีการเปิดช่องทางให้ทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงอำนาจรัฐได้อย่างเท่าเทียมกันทฤษฎีประชาธิปไตยแบบพหุนิยมมีสมมติฐานเช่นนี้ การจรรโลงระบบประชาธิปไตยหมายถึง การรักษาความเป็นกลางของรัฐไว้ ไม่ปล่อยให้กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเข้ายึดกุมอำนาจ และใช้อำนาจนั้นเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง

¹⁴⁴² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (28 พฤศจิกายน 2553), เสรีภาพทางการเมืองกับเสรีภาพทางเศรษฐกิจ, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000167990>

แต่รัฐไทยกลับเป็นกลุ่มผลประโยชน์เสียเอง ที่คอยควบคุมกีดกันไม่ให้กลุ่มอื่นๆ นอก
ระบบราชการเติบโต เนื่องจากพลังทางเศรษฐกิจเป็นพลังของชนเชื้อสายจีน รัฐจึงไม่ต้องการให้
เข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมือง ดังนั้นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่มีการรวมกลุ่มของพ่อค้าจึงเกิดขึ้น
ยาก และความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์ และลูกน้องก็ขยายวงไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการ
กับพ่อค้าด้วย

รัฐในฐานะกลุ่มผลประโยชน์ได้จัดตั้งรัฐวิสาหกิจขึ้นมาดำเนินการทางธุรกิจหลายอย่าง
กิจการที่เอกชนน่าจะทำได้ รัฐก็เป็นผู้จัดทำเสียเอง

เนื่องจากสังคมไทยขาดพื้นฐานทางกลุ่มแบบตะวันตก พรรคการเมืองแบบพรรคมวลชน
จึงไม่เกิดขึ้น มีแต่พรรคที่มีผู้นำเป็นใหญ่ และเป็นพรรคที่เน้นการเลือกตั้งเป็นสำคัญ และเนื่องจาก
รัฐเป็นศูนย์รวมของผลประโยชน์มหาศาล ทั้งสัมปทาน ใบอนุญาต กิจการต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
งบประมาณ นักการเมือง และพรรคการเมืองจึงช่วงชิงที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมือง
เพื่อควบคุมและเข้าถึงผลประโยชน์เหล่านี้

พรรคการเมืองไทย จึงไม่มีกลุ่มอิทธิพล หรือกลุ่มผลประโยชน์เป็นฐาน เพราะกลุ่ม
ผลประโยชน์ที่ใหญ่โตที่สุดคือรัฐ เมื่อนักการเมืองมีอำนาจ พวกเขาจึงเข้าไปแบ่งผลประโยชน์กับ
กลุ่มข้าราชการในการแต่งตั้งกรรมการรัฐวิสาหกิจ และเข้าไปก้าวก่ายกับการดำเนินงานของ
รัฐวิสาหกิจ”¹⁴⁴³

ชัยอนันต์ สมุทวณิช สรุปลักษณะสำคัญของรัฐไทยซึ่งไม่เป็นรัฐประชาธิปไตย ว่า
“รัฐไม่ได้เป็นกลาง และเข้าไปมีบทบาทในการจัดการผลประโยชน์เสียเอง แทนที่จะเป็นผู้ออก
กติกาแต่เพียงอย่างเดียว”¹⁴⁴⁴ ทั้งนี้ ผลประโยชน์ที่รัฐไทยต้องรักษาก็คือ “อำนาจ” ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนี้
จึงส่งผลตามมาก็คือความล้มเหลวในการกระจายอำนาจ กล่าวคือ “ผลประโยชน์ของรัฐคืออำนาจ
ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะให้รัฐกระจายอำนาจ ข้อเสนอของคณะกรรมการปฏิรูปในเรื่องการ

¹⁴⁴³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (19 มิถุนายน 2554), รัฐในฐานะกลุ่มผลประโยชน์, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558,
จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000074647>

¹⁴⁴⁴ เรื่องเดียวกัน.

กระจายอำนาจได้รับการต่อต้านมากที่สุดจากข้าราชการกระทรวงมหาดไทย อย่างดีรัฐก็แบ่งอำนาจไปให้ท้องถิ่นต่างๆ แต่จะไม่โอนถ่ายอำนาจลงไปยังเต็มที่”¹⁴⁴⁵

นอกจากนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังวิเคราะห์ด้วยว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐคือกลุ่มคนที่ได้ประโยชน์จากอำนาจรัฐโดยตรง

“ในฐานะที่รัฐเป็นกลุ่มผลประโยชน์ เจ้าหน้าที่ของรัฐจึงเป็นกลุ่มคนที่ได้รับประโยชน์โดยตรง ในสมัยหนึ่งทหารอากาศเป็นผู้ควบคุมบริษัทการบินไทย ทหารเรือดูแลการทำเรือฯ และทหารบกเข้าไปดูแลการขนส่งทางบก นอกจากนั้นกองทัพยังมีผลประโยชน์ร่วมอย่างมหาศาลในการจัดซื้ออาวุธอีกด้วย

เมื่อการเมืองไทยขาดปัจจัยด้านกลุ่มผลประโยชน์ภายนอก รัฐการวิเคราะห์การเมืองไทยจึงต่างไปจากการวิเคราะห์การเมืองตะวันตก ที่มีกลุ่มหลากหลายแข่งขัน และถ่วงดุลกันเอง การเมืองไทยเป็นการเข้าช่วงชิงอำนาจรัฐ และอาศัยอำนาจรัฐเข้าถึงผลประโยชน์ต่างๆ อำนาจทางการเมืองจึงเป็นอำนาจที่เข้าไปทำให้ผลประโยชน์ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐเคยได้รับกลายเป็นผลประโยชน์ของกลุ่มทุนทางการเมือง ดังเช่นการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น กรณีรัฐบาลทษ.ที่ใช้อำนาจรัฐออกกฎหมาย และแก้สัญญาคมนาคม ตลอดจนอาศัยการให้เงินกู้แก่ประเทศเพื่อนบ้านในทางที่เอื้อประโยชน์ต่อบริษัทของตน ก็เป็นตัวอย่างอันดี และการรัฐประหารของคณะทหารก็ไม่ใช่อะไรอื่น นอกจากการแย่งชิงอำนาจที่ดูแลผลประโยชน์นั้น กลับคืนมานั่นเอง”¹⁴⁴⁶

ชัยอนันต์ สมุทวณิช สรุปว่า “ในที่สุดแล้ว การเมืองก็คือการแย่งชิงอำนาจรัฐระหว่างกลไกอำนาจรัฐกับกลุ่มทุนที่จัดตั้งเป็นพรรคการเมือง โดยอาศัยระบอบประชาธิปไตยนั่นเอง ประชาธิปไตยจึงไม่ใช่เป้าหมาย หากเป็นเพียงเครื่องมือในการแย่งชิงอำนาจรัฐเท่านั้น”¹⁴⁴⁷ เนื้อหาและข้อสรุปจึงสะท้อนให้เห็น ถึงทัศนะของชัยอนันต์ สมุทวณิช ในช่วงกลางปี พ.ศ.2554 ซึ่งในช่วงที่การเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “มวลชนคนเสื้อแดง” และ “มวลชนคนเสื้อเหลือง” ได้ยุติลง

¹⁴⁴⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁴⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁴⁷ เรื่องเดียวกัน.

ชั่วคราวนั้น เน้นว่าการที่การเมืองและรัฐไทยต่างก็ไม่เป็นประชาธิปไตย นับเป็นต้นเหตุของปัญหาทั้งปวง โดยที่คนหลายกลุ่มต่างก็แย่งชิงอำนาจรัฐกันเพื่อผลประโยชน์ของตน ดังนั้น นโยบายของการวิเคราะห์เช่นนี้ของชัยอนันต์ สมุทวณิช จึงน่าจะได้แก่การกระตุ้นให้มวลชน กลุ่มผลประโยชน์ และนักวิชาการที่สนับสนุนมวลชนทั้งสองฝ่ายร่วมมือกันในการทำให้การเมืองไทยและรัฐไทยเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นนั่นเอง

เพื่อแก้ปัญหาทางการเมืองต่างๆ อันเกิดจาก “ระบอบทษ.” หลังการรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เริ่มกล่าวถึง “การส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นเรื่องการกระจายอำนาจ และการมีส่วนร่วมของประชาชน การวิจัยพรรคการเมือง และการเลือกตั้งก็เป็นหัวข้อสำคัญ”¹⁴⁴⁸ เมื่อถึงทศวรรษ 2550 ความหมายของประชาธิปไตยที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึงอยู่เสมอ คือการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปี พ.ศ.2550 ที่มีการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ และ ในระหว่าง พ.ศ.2551-2552 ที่มีการเคลื่อนไหวของแกนนำพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยเพื่อตั้ง “พรรคการเมืองใหม่” ขึ้นมา จนกระทั่งถึงช่วงที่มีคณะกรรมการปฏิรูปประเทศ หรือก่อนที่จะเกิดกระแสต่อต้านรัฐบาลพรรคเพื่อไทยโดย กปปส.

ในบทความเรื่อง “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” ซึ่งเผยแพร่เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2550 ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึงกระแสความสนใจของสังคมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน และเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมที่ประชาชนมีบทบาททางการเมือง กว้างขวางกว่าการไปเลือกตั้ง เช่น การมีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินนโยบายสาธารณะ ดังความต่อไปนี้

“ในการร่างรัฐธรรมนูญครั้งนี้ เรื่องที่มีผู้สนใจมากเป็นพิเศษก็คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งขณะนี้ได้กลายเป็นประเด็นสำคัญในตัวของมันเอง เพราะระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยในสมัยใหม่มีปัญหาตรงที่ระบบผู้แทนราษฎรไม่อาจทำหน้าที่ตัวแทนของประชาชนได้ทุกกลุ่ม ดังนั้นในประเทศที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตยหลายประเทศ จึงหากกลไกและ

¹⁴⁴⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (26 พฤศจิกายน 2549), **สภาพพัฒนาการเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000145755>

กระบวนการเสริมคือให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ไม่ใช่จะมีแต่สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง แต่เพียงอย่างเดียว

ผลผลิตของระบอบประชาธิปไตยก็คือ นโยบายสาธารณะซึ่งกระบวนการทางประชาธิปไตยย่อมเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากนโยบายได้มีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในขั้นตอนต่างๆ หลายประเทศมีประสบการณ์ของความขัดแย้งและความรุนแรง และรู้ว่าไม่คุ้มค่าที่จะฝืนทำนโยบายไปโดยไม่ฟังเสียงประชาชน จึงได้เปิดโอกาสให้มี **ประชาพิจารณ์** และให้ตัวแทนของกลุ่มผู้ได้เสียสามารถเข้าร่วมในการพิจารณากฎหมายได้

โดยทั่วไปแล้ว นโยบายสาธารณะจะต้องมาจากการตัดสินใจของสถาบันทางการเมือง...

นอกจากฝ่ายการเมืองแล้ว ระบบราชการและข้าราชการก็เป็นกลไกสำคัญของการจัดทำนโยบาย ...ที่มาของนโยบายสาธารณะในระยะหลังๆ มาจากองค์กรนอกระบบราชการ แรกเริ่มระบบราชการก็ยอมรับบทบาทของภาคเอกชน เช่น สมาคมธนาคาร สภาอุตสาหกรรม และหอการค้า เป็นต้น ต่อมาในภาคสังคม องค์กรเอกชนที่เป็นองค์กรอาสาสมัครได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านสาธารณสุขและการเกษตร

ในยุคโลกาภิวัตน์ นโยบายที่เราต้องจัดทำขึ้นเป็นไปเพื่อสนองต่อกระแสโลกและพันธกรณีหลายเรื่องเกิดจากความจำเป็นที่ต้องปรับเปลี่ยนไปตามมาตรฐานใหม่ที่โลกต้องการ

ปัญหาหลักของการเมืองไทยก็คือ การที่ฝ่ายการเมืองกับฝ่ายองค์กรอาสาสมัครเอกชนต่างทำงานโดยฝ่ายการเมืองไม่สนใจการทำงานขององค์กรอาสาสมัครเอกชนมากเท่าใดนัก ในหลายกรณีกลับขัดแย้งกันด้วยซ้ำไป

ประสบการณ์ของการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนชี้ให้เห็นว่าในส่วนที่ระบบราชการทำงานร่วมกับองค์กรอาสาสมัคร การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงจะเกิดดอกออกผล เช่น การทำงานของแพทย์ชนบทกับองค์กรอาสาสมัคร การจัดตั้งเครือข่ายสุขภาพแห่งชาติ เป็นต้น ได้นำไปสู่การออกพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ

ดังนั้น แทนที่แต่ละแหล่งผลิตนโยบายจะทำงานแยกส่วนกัน ก็ควรจะมีจุดเชื่อมสัมพันธ์กัน รัฐธรรมนูญฉบับ 2540 ก็ได้มีบทบัญญัติเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนได้มีส่วนร่วมแล้ว การเมืองในระบบรัฐสภากับการเมืองของพลเมือง ไม่จำเป็นต้องขัดแย้งกันเสมอ”¹⁴⁴⁹

ชัยอนันต์ สมุทวณิช สรุปว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนจะช่วยแก้ปัญหาการใช้ นโยบายประชานิยมของพรรคการเมือง และ “เป็นเนื้อแท้ของระบอบประชาธิปไตย” ดังนี้

“จุดบอดของระบอบประชาธิปไตย ก็คือ พรรคการเมืองมักมุ่งหาคะแนนเสียงจากนโยบาย ประชานิยม ซึ่งเน้นการแจกจ่ายผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรม นโยบายนี้ไม่ต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วม เพราะถ้าให้มีส่วนร่วมแล้วก็จะเห็นสิ่งที่แฝงเร้นไว้

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเนื้อแท้ของระบอบประชาธิปไตย แต่นโยบายสาธารณะ ในสมัยนี้หลายอย่างเป็นเรื่องที่ไกลตัว และมีลักษณะทางเทคนิคสูง ยากที่ประชาชนจะเข้าใจ เข้าถึง และมีส่วนร่วมได้ บทบาทขององค์กรเอกชนอาสาสมัคร และสื่อมวลชนจะช่วยให้ความรู้ และข้อมูลข่าวสารได้ โดยเฉพาะเรื่องที่มีความซับซ้อน เช่น การทำสัญญาข้อตกลงทางการค้ากับ ประเทศต่างๆ เป็นต้น

ความเชื่อมโยงระหว่างนโยบายสาธารณะกับการมีส่วนร่วมของประชาชน อยู่ที่การมี กลไกและกระบวนการที่เสริมเข้ามา ไม่ใช่จะอาศัยแต่กลไกและกระบวนการทางรัฐสภาเท่านั้น ประชาธิปไตยสมัยใหม่ไม่ใช่ประชาธิปไตยโดยผู้แทน หากเป็นประชาธิปไตยที่ประชาชนมีส่วนร่วม โดยตรง”¹⁴⁵⁰

ในบทความเรื่อง “การเมืองใหม่” ที่เผยแพร่เมื่อ 13 กรกฎาคม พ.ศ.2551 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ให้ความหมายแก่คำว่า “การเมืองใหม่” และแก่อัศวินของแกนนำ “พันธมิตรประชาชนเพื่อ ประชาธิปไตย” เรื่องการสรรหา ส.ส.ร้อยละ 70 และการเลือกตั้ง ส.ส.ร้อยละ 30 เพื่อลดกระแส การโจมตีเรื่อง “คนเสื้อเหลือง” ปฏิเสธอำนาจอธิปไตยของประชาชนหรือเสียงส่วนใหญ่ โดยอาศัย

¹⁴⁴⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (25 มีนาคม 2550), ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000034476>

¹⁴⁵⁰ เรื่องเดียวกัน.

วาทกรรมให้อำนาจแก่คนดีและป้องกันนักการเมืองเลว พร้อมกันนั้นชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยไม่ต้องใช้ช่องทางการเลือกตั้งผู้แทนจากพรรคการเมือง ดังนี้

“การเมืองใหม่” มีสองความหมาย คือ ความหมายอย่างแคบ และความหมายอย่างกว้าง อย่างแคบนั้นหมายถึงโครงสร้าง และกระบวนการทางการเมืองอย่างกว้างขวางหมายถึง นโยบาย และมาตรการทางการเมืองที่มีลักษณะเฉพาะ และเหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคมไทย

โครงสร้างและกระบวนการทางการเมือง ที่จะต้องมีการทบทวนกันก็คือ การได้มาซึ่งผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เราจะมีอยู่เดียวแบบเดิม คือ ผ่านพรรคการเมือง-การเลือกตั้ง-สภาผู้แทนราษฎร-รัฐบาล หรือจะมีมากกว่าหนึ่งลู่ นั่นคือ ถ้าถือว่าพรรคการเมืองเป็นเพียงองค์กรหนึ่งภายในสังคมเท่านั้น ยังมีกลุ่มประชาชน กลุ่มอื่นๆ ด้วย หากรับความเป็นจริงในสังคมไทยที่ว่า มีกลุ่มที่เข้าร่วมทางการเมืองหลายกลุ่ม ไม่จำเป็นจะต้องถือว่า การเข้าร่วมและจัดตั้งพรรคการเมืองเท่านั้น จึงจะสามารถเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองในรัฐสภาและรัฐบาลได้ เราก็น่าจะยอมให้มีตัวแทนของประชาชนที่มีใช้นักการเมืองจากพรรคการเมืองด้วย วิธีการที่จะมีความชอบธรรมก็คือ ให้ตัวแทนจากองค์กรประชาชนเลือกกันเข้ามาเป็นตัวแทนภาคประชาสังคม ส่วนพรรคการเมืองจะแข่งขันกันทางการเมืองก็แข่งกันไป แต่มิใช่ให้พรรคการเมืองเท่านั้นที่ผูกขาดการเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมือง¹⁴⁵¹

พรรคการเมืองควรมีผู้แทนในสภาฯ ก็ส่วน จาก 30-70% ถ้าดูพรรคการเมืองในประเทศไทยที่มีฐานมวลชนแคบมากแล้ว 30% ก็น่าจะดี อีก 50% น่าจะมาจากองค์กรปกครองท้องถิ่น และ 20% มาจากองค์กรประชาชน ถ้าเป็นเช่นนี้ หากจะมีการซื้อเสียง ผู้ต้องการได้อำนาจทางการเมืองก็ต้องใช้เงินมากขึ้น วิธีการที่ป้องกันไม่ให้เกิดการซื้อเสียงได้เลย ก็ต้องอาศัยวิธีการสรรหาที่ไม่ใช่การเลือกตั้ง หากกรรมการสรรหาเป็นผู้ซื้อตรงเที่ยงธรรม ซื้อไม่ได้ การสรรหาส่วนหนึ่ง ก็น่าจะแก้ปัญหาโลกแตกได้¹⁴⁵²

¹⁴⁵¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (13 กรกฎาคม 2551), *การเมืองใหม่*, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000082234>

¹⁴⁵² เรื่องเดียวกัน.

การเมืองใหม่ในความหมายกว้างก็คือ การมีแนวนโยบายที่ไม่ปล่อยให้ทุนนิยมเต็มรูปแบบเข้ามาครอบงำเศรษฐกิจไทย นั่นก็คือ ส่งเสริมวิถีชีวิตทางเลือกอย่างจริงจัง สนับสนุนระบบเศรษฐกิจพอเพียง และไม่เปิดตลาดเสรีมากเกินไป

การเมืองใหม่จะเกิดขึ้นโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการได้มาซึ่งผู้แทนราษฎรได้หรือไม่ คำตอบคือเป็นไปได้ หากเรามีพรรคการเมืองที่เดินแนวทางดังกล่าวข้างต้นอย่างจริงจัง และเกิดการปฏิรูปการเมืองขนานใหญ่โดยพรรคการเมืองลดการซื้อเสียงลง”¹⁴⁵³

ในการเสนอความคิดเรื่อง “การเมืองใหม่” นี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้เสนอแนวทางในการได้มาซึ่งตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วย

“วิธีการที่น่าจะเป็นไปได้มากกว่าก็คือ ให้มีการเลือกตั้งแบบเดิม แต่ให้มีคณะกรรมการที่เป็น Electoral College จำนวนหนึ่ง มาจากตัวแทนของสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา และอีกส่วนหนึ่งมาจากตัวแทนกลุ่มอาชีพ คนเหล่านี้เป็นผู้เลือกนายกรัฐมนตรีและเป็นผู้รับรองรัฐมนตรีด้วย วิธีการนี้จะง่ายกว่าการให้มีตัวแทนกลุ่มอาชีพเข้าไปนั่งอยู่ในสภา หรืออาจใช้ทั้งสองวิธีการควบคู่กันไปก็ได้ แต่ถ้าอยากให้มีการเลือกตั้งตามสัดส่วนประชากร และตามสาขาอาชีพ-วิชาชีพ ก็ต้องกำหนดว่าจะมีกี่กลุ่มอาชีพ และวิชาชีพก่อน โดยให้มีบัญชีรายชื่อสมาชิก และมีการตรวจสอบด้วย บัญชีผู้เลือกตั้งก็จะระบุกลุ่มอาชีพด้วย”¹⁴⁵⁴

ในเดือนมีนาคม พ.ศ.2552 ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึง “การเมืองเปลี่ยนไปมากในยุคโลกาภิวัตน์” ซึ่งความเปลี่ยนแปลงสำคัญประการหนึ่งก็คือ “ประชาธิปไตยแบบมีตัวแทน (representative democracy) มีปัญหาในด้านความชอบธรรม เพราะอิทธิพลของธนาธิปไตย มีการเรียกร้องให้เกิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (participative democracy) มากขึ้น และ

¹⁴⁵³ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁵⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (28 กันยายน 2551), *ข้อพิจารณาสำหรับการเมืองใหม่*, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000114858>

ต้องการให้รัฐบาลสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม และขอคำปรึกษาความเห็นชอบจากประชาชนในการดำเนินนโยบายสาธารณะมากขึ้น”¹⁴⁵⁵

บทความเรื่อง “ประชาชนกับการปฏิรูป” ที่เผยแพร่ในวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ.2553 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เล่าเรื่อง “คณะกรรมการปฏิรูปจัดให้มีเวทีที่ประชาชนมาแสดงความคิดเห็น มีประชาชนและเครือข่ายต่างๆ มาร่วมประมาณหนึ่งพันคน ช่วงเช้าเป็นการเสนอปัญหา และแนวทางแก้ไขของกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากโครงการอุตสาหกรรม คนที่ถูกขับไล่ที่แม้ว่าที่ดินนั้นจะเป็นของตนเอง แต่ถูกนายทุนมาออกโฉนดทับที่ บางแห่งเป็นป่าชายเลนชาวบ้านร่วมพันฟุ่กกันมา ก็มีคนนำไปออกโฉนด”¹⁴⁵⁶ ในบทความดังกล่าวนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช แสดงความชื่นชมในความกระตือรือร้นของประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอทางออกสำหรับประเด็นปัญหาต่างๆ เช่น

“ที่น่าสนใจก็คือ มีประชาชนจำนวนมากเรียกร้องสิทธิในการทำแผนชุมชนเอง และได้รับความสำเร็จมาแล้ว โดยชุมชนร่วมกันสำรวจปัญหา หาข้อมูลร่วมกัน และกำหนดเป็นแผนชุมชน ได้มีการเรียกร้องให้สภานิติบัญญัติบทบาทในการกำหนดแผนชาติ โดยขอให้มีการรวบรวมแผนชุมชนขึ้นมาเป็นแผนชาติ ผู้ซึ่งมาพูดบอกว่าแต่ละภาคมีลักษณะพิเศษแตกต่างกันไป จึงควรคำนึงถึงข้อเท็จจริงนี้ด้วย หลายคนพูดถึงความจำเป็นที่จะต้องนำเอาพื้นที่มาเป็นตัวกำหนดแผนและโครงการ เกือบทุกคนเรียกร้องการมีส่วนร่วมของประชาชน และให้ประชาชนสามารถใช้งบประมาณแผ่นดินดำเนินกิจกรรมการพัฒนาได้...

จากการฟังความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมงาน ซึ่งมีผู้แสดงความคิดเห็นมากมาย ผมรู้สึกว่ประชาชนมีความกระตือรือร้นในการเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น และมีหลายคนที่มาจากพื้นที่ที่มีโครงการขนาดใหญ่ไปลง”¹⁴⁵⁷

¹⁴⁵⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (22 มีนาคม 2552), ปฏิรูปการเมืองเรื่องน่าเบื่อ, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000032565>

¹⁴⁵⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (24 ตุลาคม 2553), ประชาชนกับการปฏิรูป, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000149197>

¹⁴⁵⁷ เรื่องเดียวกัน.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช สรุปไว้ในบทความว่า “...การตั้งเป้าหมายร่วม และมีการตกลงกันว่า จะแก้ไขปัญหาได้อย่างไร เป็นจุดร่วม และเป็นกรอบการพัฒนาที่สำคัญ ประชาชนย่อมมีส่วนร่วม ตั้งแต่กระบวนการแรก ต่างกับการที่หน่วยงานของรัฐจะเป็นฝ่ายกำหนดแผนงาน โครงการเองซึ่ง ในหลายกรณีไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน”¹⁴⁵⁸

เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยอย่างมีประสิทธิภาพ ในปลายปี พ.ศ. 2553 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้เสนอแนวคิดเรื่อง “การสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย” ดังนี้

“ระบอบประชาธิปไตยจะคงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อประชาชนส่วนใหญ่มีอุปนิสัยที่เป็นประชาธิปไตย คือ การเคารพสิทธิของผู้อื่น การใช้เสรีภาพภายในขอบเขต การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การรู้จักประนีประนอม และอาศัยสันติวิธีในการแก้ไขปัญหา การเป็นพลเมืองที่มีความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วม การรู้จักสิทธิพอๆ กับหน้าที่ที่พึงกระทำ เป็นต้น

...จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการปรึกษาหารือร่วมกันว่า เราควรทำให้ “การสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย” เป็นระเบียบวาระแห่งชาติหรือไม่ และจะทำอย่างไร

...เรามีเอกสารเกี่ยวกับเนื้อหาของประชาธิปไตยมากพอแล้ว ยังขาดแต่แนวทางและวิธีการเรียนรู้ทักษะที่ช่วยส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยเท่านั้น ซึ่งสามารถทำได้ด้วยการรวบรวมกรณีศึกษา และการจัดให้มีการสวมบทบาท (role play) นอกจากนั้น ควรมีการเรียนรู้เกี่ยวกับทักษะการคิดด้วย ผู้จัดไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นกระทรวงศึกษาธิการ องค์กรเอกชน และองค์กรประชาชนก็สามารถทำหน้าที่นี้ได้

การจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองอย่างเป็นระบบ และทำอย่างจริงจัง จะเป็นอีกหนทางหนึ่งที่เราจะทำให้ประชาธิปไตยมีความยั่งยืน และเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชน”¹⁴⁵⁹

¹⁴⁵⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁵⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (19 ธันวาคม 2553), การสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000178133>

อนึ่ง ภายหลังการรัฐประหารเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ.2557 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้เขียนบทความเรื่อง “ข้อเสนอต่อคณะกรรมการปฏิรูปการเมือง” เรียกร้องให้มีประชาธิปไตย “การพัฒนาประชาธิปไตยแบบองค์รวมคือ ต้องพัฒนาทั้ง 3 มิติ” อันได้แก่ มิติที่เป็นอุดมการณ์หรืออุดมคติ มิติที่เป็นระบอบการเมือง-การปกครอง และมิติที่เป็นวิถีชีวิตของพลเมือง ซึ่งจะต้องสอดคล้องกัน¹⁴⁶⁰ และได้เสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย ดังนี้

- “1. เน้นการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเหนือประโยชน์ส่วนตัว
2. เน้นการร่วมมือร่วมใจกันพึ่งพิงอิงกัน ประนีประนอมกันมากกว่าการแข่งขัน
3. เน้นความผาสุก ความเจริญของชุมชนมากกว่าความสุขของปัจเจกบุคคล
4. เน้นสันติสุข ความสงบ อหิงสามากกว่าความขัดแย้ง การทะเลาะเบาะแว้ง และ

ความรุนแรง

5. เน้นการมีความแตกต่างหลากหลาย โดยไม่มีความแตกแยก
6. เน้นสมานฉันท์ ความปรองดอง การแสวงหาความเห็นพ้องต้องกัน
7. เน้นความพอเพียง พอดีมากกว่าการแสวงหากำไรอย่างปราศจากขอบเขตความ

พอดี

8. เน้นความเป็นอิสระ และการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองได้ และยอมรับผลแห่งการกระทำของตน”¹⁴⁶¹

ชัยอนันต์ สมุทวณิช สรุปว่า “จะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาของพลเมืองมี 2 ส่วนคือ ส่วนแรกการสร้างคุณค่าดังกล่าว ส่วนที่สองคือ การทำความเข้าใจและติดตามการปฏิบัติงานของระบอบการเมือง การปกครองโดยมีส่วนร่วม”¹⁴⁶²

¹⁴⁶⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (7 ธันวาคม 2557), ข้อเสนอต่อคณะกรรมการปฏิรูปการเมือง, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000140753>

¹⁴⁶¹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁶² เรื่องเดียวกัน.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช เขียนบทความ “**พื้นที่-การมีส่วนร่วม-ภารกิจ**” เผยแพร่ในวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ.2553 เสนอระบอบประชาธิปไตยที่จะช่วยแก้ไขปัญหาคอขวดความเหลื่อมล้ำโดยเน้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชาวบ้านในรูปของ “ประชาสังคม” โดยเน้นไปที่เรื่องของงบประมาณ ซึ่งควรจัดการโดยการทำงานในลักษณะที่รัฐร่วมมือกับประชาชน

“การปรับระบบงบประมาณ จึงเป็นจุดคานงัดเพราะจะส่งผลให้เกิดการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับประชาสังคมด้วย ในส่วนที่เป็นรูปธรรมแล้ว อำนาจอัฐประกอบด้วยการใช้กำลังกับการใช้เงินของรัฐ ในปัจจุบันความสัมพันธ์ทางอำนาจในแง่ของการใช้กำลังเปลี่ยนไปแล้ว โดยรัฐมีข้อจำกัดในการใช้กำลัง และประชาชนหมดความเกรงกลัว แต่ยังเหลืออีกสองด้านคือ ความสัมพันธ์ทางอำนาจที่เกิดจากการใช้เงิน กับที่เกิดจากการกล่อมเกลารับระบบการศึกษา ในแง่ของการสื่อสารนั้น รัฐลดความสำคัญลงมาก เพราะเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ทำให้ประชาชนเรียนรู้ผ่านช่องทางอื่น โดยรัฐไม่อาจควบคุมได้

หากเราจะปฏิรูปประเทศไทย ก็ต้องปรับเปลี่ยนลักษณะการทำงานของรัฐ จากการทำฝ่ายเดียวให้เป็นการร่วมมือกับประชาชน เป้าหมายที่จะลดความเหลื่อมล้ำเพิ่มความเป็นธรรมชัดเจน และเป็นที่ยอมรับกันแล้ว เหลืออยู่ที่แนวทาง และวิธีการว่า จะทำอย่างไรเท่านั้น”¹⁴⁶³

เมื่อถึง พ.ศ.2554 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เขียนบทความเรื่อง “**จาก Non-Political to Political**” เสนอการเรียนรู้ประชาธิปไตยของประชาชนโดยเน้นการรวมกลุ่มเพื่อร่วมมือกันแก้ไข ปัญหาต่างๆ ซึ่งเป็นการเริ่มต้นรวมตัวกันโดยไม่เกี่ยวกับทหารเมือง แต่แล้วก็จะกลายเป็น “การเมือง” ไปในที่สุด

“สังเกตการเคลื่อนไหวของกลุ่มทางเลือก เช่น กลุ่มสันติอโศก และกลุ่มทางเลือกอื่นๆ เช่น ทางเลือกสาธารณสุข และการศึกษา บทบาททางการเมืองของกลุ่มเหล่านี้มักมาจาก

¹⁴⁶³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (18 กรกฎาคม 2553), **พื้นที่-การมีส่วนร่วม-ภารกิจ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000098936>

วัตถุประสงค์ที่ไม่ใช่การเมือง แต่ความเป็นปึกแผ่นของกลุ่มเหล่านี้ ล้วนมาจากประสบการณ์ร่วมกัน และภราดรภาพของการรวมกันด้วยเหตุอื่นที่มีใช้เรื่องการเมืองโดยตรง

หากเป็นเช่นนั้น เราก็มีบทเรียนว่าการพัฒนาประชาธิปไตยนั้น มิได้เกิดจากการสอนประชาธิปไตย หรือการให้การศึกษาทางการเมืองโดยตรง แต่สนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนมีการรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาที่ใกล้ตัว และร่วมมือกันในการทำงานระดับชุมชน เมื่อมีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกันเช่นนั้นมาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว ก็จะเกิดจิตสำนึกร่วมเป็นจิตสาธารณะ และเมื่อจะใช้สิทธิเสรีภาพทางการเมืองก็จะทำด้วยความเข้าใจ ตลอดจนหวงแหนสิทธิของตน”¹⁴⁶⁴

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวด้วยว่า “การเริ่มต้นจากกิจกรรมที่มีใช้การเมืองน่าจะสอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย ซึ่งไม่นิยมการเผชิญหน้า และความขัดแย้ง และมุ่งแสวงหาความเห็นพ้องต้องกันมากกว่าการเอาแพ้เอาชนะ การเรียนรู้เช่นนี้น่าจะเป็นแนวทางใหม่สำหรับการพัฒนาการเมืองในบ้านเรา ตามแนวความคิดที่ว่า “จากเรื่องที่มีใช้การเมืองไปสู่การกระทำทางการเมือง” (From Non-Political Action to Political Action)”¹⁴⁶⁵

นอกจากนี้ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังระบุว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนต้องเกิดขึ้นตั้งแต่ขั้นตอนแรก คือ “การตั้งเป้าหมายร่วม และมีการตกลงกันว่าจะแก้ไขปัญหาได้อย่างไร เป็นจุดร่วมและเป็นกรอบการพัฒนาที่สำคัญ ประชาชนย่อมมีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการแรก ต่างกับการที่หน่วยงานของรัฐจะเป็นฝ่ายกำหนดแผนงาน โครงการเองซึ่งในหลายกรณีไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน”¹⁴⁶⁶

ในกลางปี พ.ศ.2554 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เสนอแนวคิด “ประชาธิปไตยแบบพอเพียง” โดยพยายามทำให้เห็นว่าเป็นประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสังคมไทย ในการเสนอแนวคิดดังกล่าวนี้ นอกจากจะชี้ให้เห็นข้อบกพร่องของประชาธิปไตยแบบตะวันตกในแง่ที่ตอบสนองต่อ

¹⁴⁶⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (11 กันยายน 2554), จาก Non-Political to Political, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000115296>

¹⁴⁶⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁶⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (24 ตุลาคม 2553), ประชาชนกับการปฏิรูป, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000149197>

ผลประโยชน์ของนายทุน ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังได้ตั้งคำถามว่า “ในสังคมแบบสังคมไทยที่ยังมีคนยากจนอยู่นับจำนวนมากนั้น ระบอบประชาธิปไตยมีประโยชน์กับพวกเขาเพียงใด” และชี้ให้เห็นว่าคนยากจนไม่ได้ประโยชน์จากประชาธิปไตยแต่อย่างใด เช่น “ปัญหาของคนยากจน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่ดินทำกิน หรือเรื่องราคาผลผลิตผลทางการเกษตร มักไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างแท้จริง และฝ่ายองค์กรเอกชน และองค์กรประชาชนเท่านั้นที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนเรียกร้องผลประโยชน์ให้คนเหล่านี้”¹⁴⁶⁷ หลังจากวิเคราะห์ว่า “ข้อเท็จจริงคือคนในชนบทไม่ค่อยเห็นคุณประโยชน์ของประชาธิปไตยในแง่วิธีการปกครอง แม้แต่สิทธิเลือกตั้งก็ไม่หวงแหน มีการขายสิทธิ ส่วนกระบวนการปกครองแบบประชาธิปไตยระดับชาติ และท้องถิ่นนั้น ประชาชนก็เป็นฝ่ายถูกระงับมากกว่าเป็นฝ่ายมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง”¹⁴⁶⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ได้เสนอทัศนะดังต่อไปนี้

“บางทีการคาดหวังให้ประชาธิปไตยเกิดขึ้นในสังคมไทย โดยต้องการให้ประชาชนมีความพร้อม และเป็นส่วนสำคัญของระบอบการเมือง น่าจะเป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง เพราะประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นรูปแบบ และวิธีการไม่มีความหมายต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน แต่การดำเนินกิจกรรมที่ชาวบ้านจัดให้มีขึ้นเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานของตนเอง กลับมีความสำคัญกว่า และกระบวนการแก้ปัญหาที่ใช้ก็คือ การมีส่วนร่วมกันโดยอาศัยความสัมพันธ์แบบดั้งเดิม โดยไม่จำเป็นว่าจะต้องมีการจัดโครงสร้าง และวิธีการทำงานแบบประชาธิปไตย”¹⁴⁶⁹

ภายใต้แนวคิดข้างต้น ชัยอนันต์ สมุทวณิช จึงเสนอว่า “ในแง่นี้ ประชาธิปไตยแบบพอเพียง น่าจะเป็นคำตอบ” ทั้งนี้ โดยได้ให้ความหมายของ “ประชาธิปไตยแบบพอเพียง” ไว้ดังนี้

“ที่สำคัญที่สุดก็คือ ต้องดูที่เป้าหมายของประชาธิปไตยว่าคือการสร้างความพอเพียง และการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ชุมชนและชาวบ้าน การสร้างภูมิคุ้มกันนี้ส่วนหนึ่งก็คือ การปกป้องมิให้

¹⁴⁶⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (7 สิงหาคม 2554), ประชาธิปไตยแบบพอเพียง (2), ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000098104>

¹⁴⁶⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁶⁹ เรื่องเดียวกัน.

ระบบทุนนิยมเข้ามาทำลายชุมชน ไปๆ มาๆ ประชาธิปไตยแบบทุนนิยมกลับเป็นอันตรายสำหรับชาวบ้าน ดังเห็นได้จากการที่ชาวบ้านต้องพึ่งบุญ ย่ำฆ่าแมลง เงินกู้ทั้งในและนอกระบบ ชาวบ้านที่รอดพ้นจากภัยนี้ได้ ล้วนแล้วแต่หันมาพึ่งพาเกษตรกรรมแบบธรรมชาติ ลดความเกี่ยวข้องกับตลาด หาทางปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์เพื่อยังชีพ

เศรษฐกิจแบบพอเพียง ปฏิเสธระบบทุนนิยม การสร้างชุมชนที่เข้มแข็งไม่ได้เริ่มต้นโดยมีโครงสร้างชุมชนแบบประชาธิปไตย แต่เริ่มด้วยการร่วมกันทำกิจกรรมที่เรียบง่าย และพึ่งพาตนเอง สร้างความเข้มแข็งให้อยู่ได้ โดยพึ่งพาการตลาดให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้

การสร้างและส่งเสริมประชาธิปไตยแบบพอเพียง คือ การปลดปล่อยประชาชนให้เป็นอิสระจากการตกอยู่ในสภาวะการอุปถัมภ์ของระบอบการเมืองที่ใช้นโยบายประชานิยมเป็นเครื่องมือ ในระดับชุมชนประชาธิปไตยแบบพอเพียงสามารถเกิดขึ้นได้ จากการร่วมกันทำกิจกรรมที่พึงรัฐให้น้อยลง และปล่อยให้ชุมชนจัดการตนเองมากกว่าที่จะให้องค์กรปกครองท้องถิ่นดำเนินการ”¹⁴⁷⁰

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้เชื่อมโยงความหมายของ “ประชาธิปไตยแบบพอเพียง” เข้ากับแนวคิดเรื่องการกระจายอำนาจด้วย

“ในแง่นี้ การกระจายอำนาจที่แท้จริง จึงไม่ใช่การกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่จะต้องลงไปถึงประชาชนให้ประชาชนจัดการทำกิจกรรมต่างๆ เอง โดยทำแผนชุมชน ตั้งเป้าหมายระดับชุมชน และตั้งงบประมาณ จัดการงบประมาณได้เอง จึงจะเรียกได้ว่ามีประชาธิปไตยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนอย่างแท้จริง”¹⁴⁷¹

หากเราเข้าใจในความแตกต่างระหว่างประชาธิปไตยแบบตะวันตก มีตัวแทน กับประชาธิปไตยแบบพอเพียงที่ประชาชนไม่ต้องมีตัวแทน แต่มีแผน มีงบประมาณของตนเองแล้ว เราก็จะพบกับความสำเร็จสามารถแก้ไขปัญหาของประชาชนได้”¹⁴⁷²

¹⁴⁷⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁷¹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁷² เรื่องเดียวกัน.

ในวันที่ 20 กันยายน พ.ศ.2552 ชัยอนันต์ สมุทวณิช อธิบายว่ารัฐไทยจำเป็นต้องพัฒนา ระบบประชาธิปไตย โดยให้เหตุผลว่า “ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ทางออกของรัฐไทยมีอยู่ทาง เดียวคือ การพัฒนาประชาธิปไตย เพราะประชาธิปไตยเป็นระบอบการเมืองที่สามารถประสาน ประโยชน์ของคนในสังคมที่ซับซ้อน และหลากหลายไว้ โครงสร้างทางอำนาจเราเปลี่ยนไปในทางที่ จะรองรับระบอบประชาธิปไตยได้แล้ว แต่กระบวนการประชาธิปไตยยังไม่สมบูรณ์พอ ทั้งนี้เป็น ภารกิจสำคัญที่ทุกๆ ฝ่ายต้องช่วยกัน”¹⁴⁷³

ในวันที่ 25 กันยายน พ.ศ.2552 เมื่อแกนนำบางคนของพันธมิตรประชาชนเพื่อ ประชาธิปไตยมีแนวความคิดจะตั้ง “พรรคการเมืองใหม่” ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็ระบุว่า “ในบรรดา โครงสร้างทางการเมือง พรรคการเมืองเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะพรรคการเมืองมีบทบาทหลักใน การคัดเลือกบุคลากรทางการเมือง และดำเนินการทางการเมือง”¹⁴⁷⁴ ซึ่งชัยอนันต์ สมุทวณิช เห็น ว่าแม้แต่ในสังคมตะวันตกพรรคการเมืองก็ไม่มีความเป็นประชาธิปไตย “ปัญหามีอยู่ว่า พรรค เมืองมีความเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ ในตะวันตกพรรคการเมืองกลายเป็นองค์กรกึ่งประชาธิปไตย ที่กลุ่มคนกลุ่มเล็กสามารถกุมอำนาจไว้ได้ แต่ในประเทศไทย พรรคการเมืองส่วนใหญ่เป็นพรรค ของผู้นำ มีบางพรรค เช่น พรรคประชาธิปัตย์เท่านั้นที่มีลักษณะประชาธิปไตยในแง่การมีส่วนร่วม ของสมาชิกพรรค การที่พรรคการเมืองส่วนใหญ่ไม่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยนี้ มีผลทำให้ กระบวนการทางการเมืองไม่เป็นประชาธิปไตยตามไปด้วย”¹⁴⁷⁵

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสนับสนุนการจัดตั้ง “พรรคการเมืองใหม่” ชัยอนันต์ สมุท วณิช จึงชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างทางการเมืองของไทยเอื้อต่อประชาธิปไตยแล้ว “โครงสร้าง ทางการเมืองมีการกระจายตัวมากขึ้นลงไปถึงท้องถิ่น นอกจากนั้นยังมีองค์กรอิสระที่ช่วยเสริมการ ทำงานของระบบการเมืองอีก จึงกล่าวได้ว่า ขณะนี้กติกา (รัฐธรรมนูญ) และโครงสร้างทาง

¹⁴⁷³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (20 กันยายน 2552), รัฐไทยท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000109979>

¹⁴⁷⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, โครงสร้างกับกระบวนการทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย, (25 กันยายน 2552), ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000112809>

¹⁴⁷⁵ เรื่องเดียวกัน.

การเมืองของไทยเอื้ออำนวยต่อระบอบประชาธิปไตย” ถึงแม้ชัยอนันต์ สมุทวณิช จะกล่าวว่า “กระบวนการทางการเมืองยังไม่เป็นประชาธิปไตย การตัดสินใจทางการเมืองยังขึ้นอยู่กับหัวหน้าพรรคอยู่” อีกทั้งยังเห็นว่ามีความล่าช้าในการกระจายอำนาจ เพราะว่า “รัฐไทยเป็นรัฐเดี่ยว ที่กรมและกระทรวงมีบทบาทสำคัญ ไม่ใช่จังหวัด ดังนั้นงบประมาณจึงอยู่ที่กรมกิจการต่างๆ ก็ขึ้นอยู่กับราชการส่วนกลาง งานส่วนภูมิภาคก็ไปจากกรมในส่วนกลาง แทนที่จะเป็นของจังหวัด จังหวัดของไทยจึงไม่เติบโต แต่เมืองหลวงและกระทรวง ทบวง กรม กลับขยายตัวอย่างรวดเร็ว” แต่ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็กล่าวว่าปัญหาเหล่านี้สามารถแก้ไขได้ด้วยการทำให้ “งบประมาณ” และ “ภารกิจของภาครัฐ” กระจายลงไปที่จังหวัดและท้องถิ่น ซึ่งจะส่งผล “ทำให้งานของส่วนกลาง ลดลง และมีการรวมศูนย์อำนาจน้อยลง ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น”¹⁴⁷⁶ ซึ่งในที่สุดก็จะเกิดระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนา โดยพรรคการเมืองใหม่จะเป็นพรรคการเมืองที่ดีในระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนา¹⁴⁷⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช สรุปในท้ายที่สุดว่า

“การพัฒนาประชาธิปไตย จึงต้องทำสองด้านพร้อมๆ กันไป คือ การพัฒนาพรรคการเมืองให้มีความเป็นประชาธิปไตย กับการปรับบทบาทของภาครัฐ แต่พรรคการเมืองจะเป็นประชาธิปไตยได้นั้น ก็จะต้องมีแรงกดดันให้พรรคต้องอาศัยมวลชนมากขึ้น ปัญหาก็คือ หัวหน้าพรรคการเมืองที่มีคะแนนเสียงแน่นหนาในจังหวัดต่างๆ ยังไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในพรรค นอกเหนือไปจากการมาออกเสียงลงคะแนนเป็นระยะๆ

การมีพรรค “ทางเลือก” เช่น พรรคการเมืองใหม่ที่มีการนำเสนอขึ้น น่าจะเป็นทางออกที่ดี ในเวลาที่พรรคการเมืองดั้งเดิมยังไม่มีเปลี่ยนแปลง วิธีการทำงานของพรรคการเมืองใหม่ อาจทำให้พรรคแบบดั้งเดิมต้องปรับตัวในที่สุด

การพัฒนาประชาธิปไตย ต้องการที่จะมีทั้งโครงสร้างและกระบวนการทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย เวลานี้เรามีโครงสร้างทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อการเป็นประชาธิปไตยแล้ว ปัญหาอยู่ที่การปรับกระบวนการทางการเมืองเท่านั้น”¹⁴⁷⁷

¹⁴⁷⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁷⁷ เรื่องเดียวกัน.

ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2552 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้ชี้ให้เห็นความจำเป็นในการที่จะต้องปกครองในระบอบประชาธิปไตยด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นเรื่องที่ชนชั้นกลางและชนชั้นนำให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก นั่นคือ “โลกเปลี่ยนไปแล้ว รัฐเดี่ยวที่รวบอำนาจ...เศรษฐกิจไม่ยืดหยุ่น” โดยได้แสดงตัวอย่างประกอบคำอธิบายดังต่อไปนี้

“รัฐอ่อนตัวลงเพราะพลังนอกระบบจากสากลมีผลทำให้เกิดมาตรฐานใหม่ๆ นับตั้งแต่การมีคุณค่าใหม่ๆ เช่น การพิทักษ์สิ่งแวดล้อม การเคารพสิทธิมนุษยชน และการมีประชาธิปไตย เป็นต้น

ที่สำคัญก็คือ มาตรฐานใหม่นี้เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจด้วย ธนาคารของไทยจึงกลายเป็นของต่างชาติไปเกือบหมด และยังมีข้อตกลงพหุภาคี และการรวมตัวกันในภูมิภาคทั่วโลกอีกด้วย

ทั้งหมดนี้ ทำให้โลกใหม่เป็นโลกแห่งการแข่งขัน รัฐเดี่ยวที่รวบอำนาจไว้ที่ศูนย์กลาง จึงไม่ยืดหยุ่นพอ การปฏิรูประบอบราชการจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญ โดยเริ่มเน้นประสิทธิภาพ การลดขั้นตอนในการให้บริการ และการมีเป้าหมายที่วัดผลสัมฤทธิ์ได้

ในขณะที่รัฐต้องมีการปรับตัว แต่ระบอบการเมืองก็ยังคงมีปัญหา เพราะสถาบันทางการเมืองยังมีความอ่อนแอ และตัวบุคคลยังมีส่วนสำคัญในการเมืองอยู่ ทำให้เกิดปัญหาสองด้าน รุมเร้าเข้ามา คือ การปฏิรูป (ระบอบราชการ) รัฐกับการปฏิรูปการเมือง

ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายทษ.กับฝ่ายต่อต้านทษ. ก็เป็นภาพสะท้อนของปัญหาสองด้านนี้ ประเด็นของปัญหาก็คือ แทนที่ทษ.จะปรับเปลี่ยนลักษณะของรัฐให้เป็นประชาธิปไตย ก็กลับเปลี่ยนเป็นเผด็จการ โดยอาศัยความชอบธรรมทางการเมือง การเคลื่อนไหวในการต่อต้านทษ. โดยเนื้อแท้แล้วก็คือ การต่อต้านระบอบเผด็จการมากกว่าการต่อต้านตัวบุคคล

ในอนาคตไม่ว่าใครจะมีอำนาจ ก็จะต้องหลีกเลี่ยงการสร้างอำนาจในระบบเผด็จการ เพราะสวนทางกับกระแสโลก และความรู้สึกของประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งเวลานี้ได้รับข้อมูลข่าวสารกว้างขวาง และลึกซึ้งมากขึ้น”¹⁴⁷⁸

อาจกล่าวได้ว่าการเน้นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ปรากฏในบทความของชัยอนันต์ สมุทวณิช มากเป็นพิเศษในปี พ.ศ.2552 ซึ่งชัยอนันต์ สมุทวณิช สนับสนุนการตั้ง “พรรคการเมืองใหม่” อย่างเต็มที่ ดังนั้นจึงเน้นให้ “อาศัยมวลชน” และให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองตั้งแต่ระดับของพรรคการเมือง ดังสะท้อนให้เห็นจากการกล่าวว่

“การพัฒนาประชาธิปไตย จึงต้องทำสองด้านพร้อมๆ กันไป คือ การพัฒนาพรรคการเมืองให้มีความเป็นประชาธิปไตยกับการปรับบทบาทของภาครัฐ แต่พรรคการเมืองจะเป็นประชาธิปไตยได้นั้น ก็จะต้องมีแรงกดดันให้พรรคต้องอาศัยมวลชนมากขึ้น ปัญหาก็คือ หัวหน้าพรรคการเมืองที่มีคะแนนเสียงแน่นหนาในจังหวัดต่างๆ ยังไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในพรรค นอกเหนือไปจากการมาออกเสียงลงคะแนนเป็นระยะๆ”¹⁴⁷⁹

ส่วนการกระจายอำนาจ เป็นเรื่องหนึ่งที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวไว้มากในปี พ.ศ.2553 เป็นต้นมา หลังจากพรรคการเมืองใหม่ประสบความสำเร็จล้มเหลว เช่น บทความเรื่อง “มุ่งหน้าสู่การปฏิรูปประเทศไทย” ในวันที่ 2 กันยายน พ.ศ.2553 กล่าวว่า “การปฏิรูปประเทศสามารถจัดการกับปัญหา...ได้ในระดับหนึ่ง คือ การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน โดยลดความเข้มข้นของอำนาจรัฐ กระจายอำนาจรัฐ และเพิ่มอำนาจให้แก่ท้องถิ่น และประชาชนมากขึ้น”¹⁴⁸⁰

¹⁴⁷⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (22 พฤศจิกายน 2552), รัฐเดียวกับการประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000141395>

¹⁴⁷⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (25 กันยายน 2552), โครงสร้างกับกระบวนการทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000112809>

¹⁴⁸⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (12 กันยายน 2553), มุ่งหน้าสู่การปฏิรูปประเทศไทย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000127975>

ในปลายปี พ.ศ.2553 ขณะที่เกิดกระแสโจมตีรัฐบาลที่นำโดยอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ว่าการเข้ามาเป็นรัฐบาลขาดความชอบธรรมในระบอบประชาธิปไตย เป็นการจัดตั้งรัฐบาลในค่ายทหาร และมีแนวโน้มว่านายกรัฐมนตรีจะยุบสภาและจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ในอนาคตอันใกล้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึงความหมายของประชาธิปไตยใน 3 ฐานะ คือ “ในฐานะที่เป็นระบอบและวิธีการปกครอง และในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต” และกล่าวถึงการกระจายอำนาจไว้ด้วย โดยชัยอนันต์ สมุทวณิช แสดงความเห็นที่ “ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบอบการเมืองการปกครองนั้น...มีการแก้ไขให้ดีขึ้นเรื่อยๆ จนอาจกล่าวได้ว่า เวลานี้เรามีระบอบการเมือง-การปกครองที่เป็นประชาธิปไตยแล้ว และมีความต้องการที่จะสร้างเงื่อนไขให้มีการกระจายอำนาจให้แก่ประชาชนลดอำนาจและบทบาทของรัฐลง”¹⁴⁸¹

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึง “ประชาธิปไตยที่เป็นวิถีชีวิต” โดยระบุว่าหมายถึงการที่ประชาชน “มีคุณสมบัติและอุปนิสัย ตลอดจนพฤติกรรมที่จัดว่าเป็นประชาธิปไตย บางทีก็เรียกว่ามีวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตย คือ การยอมรับความเสมอภาค ฟังความเห็นของผู้อื่น แก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธี ประนีประนอมปรองดองกัน มีการฟังเสียงข้างน้อย” ซึ่ง ชัยอนันต์ สมุทวณิช ลงความเห็นที่ “จะว่าไปแล้วคนไทยเราก็มีลักษณะนิสัยหลายประการที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมประชาธิปไตย โดยเฉพาะการร่วมมือกัน ช่วยเหลือกัน ดังกรณีมีน้ำท่วม และภัยพิบัติต่างๆ เป็นต้น”¹⁴⁸² อย่างไรก็ตาม ชัยอนันต์ สมุทวณิช เห็นว่า “เรามี การเมืองที่เลว (bad politics)” จึงเน้นเรื่อง “ธรรมาภิบาล” ดังความว่า

“สรุปว่า ประชาธิปไตยไม่ใช่ตัวปัญหา ตัวปัญหาคือการเมือง เรามีประชาธิปไตย แต่เรามี การเมืองที่เลว (bad politics) ในหลายประเทศมีประชาธิปไตย แต่การเมืองเลว รัฐบาลแก้ปัญหาให้ประชาชนไม่ได้ การเมืองไม่มีเสถียรภาพ แต่ในบางประเทศไม่มีประชาธิปไตย แต่การเมืองดี ก็ดีกว่าการมีระบอบประชาธิปไตย แต่การเมืองเลว ดังนั้น จึงมีการพูดถึง good governance หรือ “ธรรมาภิบาล” ซึ่งเป็นการเลี่ยงคำว่า “ประชาธิปไตย” แม้ว่า ธรรมาภิบาลจะมี

¹⁴⁸¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (14 พฤศจิกายน 2553), มีประชาธิปไตย แต่การเมืองเลว, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000160867>

¹⁴⁸² เรื่องเดียวกัน

บางลักษณะที่เหมือนกับประชาธิปไตย แต่จุดเน้นของธรรมาภิบาลคือ “ประสิทธิภาพ” (efficiency) ในขณะที่ประชาธิปไตยเน้น “ความชอบธรรม” (legitimacy)”¹⁴⁸³

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุว่าถ้ามีทั้งประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลก็จะดีที่สุด แต่ในที่สุดแล้วก็ให้ความสำคัญแก่ธรรมาภิบาล และกล่าวว่า “อย่าไปถวิลหา “ประชาธิปไตย” เรามีระบอบการเมืองที่ดีแล้ว” สิ่งสำคัญที่ควรทำคือทำให้ “การเมืองเลว” กลายเป็น “การเมืองดี” ดังความต่อไปนี้

“หากมีทั้งความชอบธรรม และประสิทธิภาพก็จะเป็นสถานการณ์ที่ดีที่สุด แต่รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง และมีความชอบธรรม อาจเป็นรัฐบาลที่ไม่มีประสิทธิภาพก็ได้ หากจะวิจารณ์รัฐบาลปัจจุบันที่ล้มเหลวในการแก้ปัญหาบ้านทั้งมวล ก็จะต้องได้ว่า รัฐบาลมีความชอบธรรม แต่ไม่มีประสิทธิภาพ รัฐบาลที่ไม่มีประสิทธิภาพนานๆ เข้าก็จะมีปัญหาความชอบธรรมเช่นกัน บางรัฐบาลมีประสิทธิภาพมากอย่างรัฐบาลทษ. แต่มีการคอร์รัปชัน การรวบอำนาจ และการใช้อำนาจเกินขอบเขต ก็เกิดปัญหาความชอบธรรมได้

ธรรมาภิบาลไม่ได้เน้นเรื่องประสิทธิภาพแต่เพียงด้านเดียว ยังมีเรื่องความรับผิดชอบ (accountability) และเรื่องความโปร่งใส (transparency) อีกด้วย หากมีคุณสมบัติ 3 ด้านคือ ประสิทธิภาพ ความรับผิดชอบ และความโปร่งใสแล้ว ก็กล่าวได้ว่า เรามี การเมืองที่ดี good politics ซึ่งก็คือ good governance นั่นเอง แม้จะมีการปกครองแบบพรรคเดียว หากมีการปกครองโดยมีคุณลักษณะ 3 ประการนี้แล้ว ก็จะมี ความชอบธรรม ทั้งๆ ที่ไม่มีการเลือกตั้งแบบประชาธิปไตย และไม่มีพรรคหลายพรรค

ดังนั้น เราจึงต้องแก้ปัญหาให้ถูกจุด คือ อย่าไปถวิลหา “ประชาธิปไตย” เรามีระบอบการเมืองที่ดีแล้ว จุดสำคัญคือ ทำให้ การเมืองที่เลว เป็นการเมืองที่ดี และไม่ควรเพ่งเล็งไปที่ ความดี-ความชั่วของนักการเมือง แต่คิดว่าทำอย่างไรรัฐบาลจึงจะมีความโปร่งใส มีความรับผิดชอบ และมีประสิทธิภาพ เรื่องนักการเมืองนั้น หากระบบมีความโปร่งใส มีมาตรการตรวจสอบที่ดี นักการเมืองที่ไม่ดีก็ต้องทำงานภายใต้กรอบข้อจำกัดนี้

¹⁴⁸³ เรื่องเดียวกัน.

ผมเห็นว่า วิวัฒนาการทางการเมืองของไทยเราผ่านขั้นตอนของการทำให้ระบอบการเมืองเป็นประชาธิปไตยมาแล้ว ขณะนี้อยู่ที่การทำให้การเมืองที่เลว กลายเป็นการเมืองที่ดี ซึ่งขึ้นอยู่กับความสนใจ และการมีส่วนร่วมของประชาชน การที่ประชาชนจะได้รับข้อมูลข่าวสารที่ทำให้สามารถตรวจสอบนักการเมือง และนโยบายต่างๆ ของรัฐบาลได้

ถ้าเป็นเช่นนั้น เราก็ยังมีความหวัง และการเน้นธรรมาภิบาลก็จะกินความกว้างกว่าพฤติกรรมของนักการเมือง หากรวมไปถึงพฤติกรรมของข้าราชการด้วย ดังนั้น ธรรมาภิบาลจึงกว้างกว่าประชาธิปไตย และรวมทั้งการเมือง และการบริหารว่า ทั้งสองต้องมีความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และประสิทธิภาพ รัฐบาลที่มีความชอบธรรมเพราะมาจากการเลือกตั้ง ก็จะเป็นรัฐบาลที่ดี คือทำให้สังคมเป็นทั้งสังคมประชาธิปไตย และมีการเมืองที่ดีด้วย”¹⁴⁸⁴

บทความเรื่อง “การกระจายอำนาจคือคำตอบ” ที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช เผยแพร่เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ.2554 กล่าวว่า การกระจายอำนาจเป็นทางออกจากปัญหาการเมืองที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยมานาน และจะเกิดผลดีต่อประชาชน

“ส่วนของไทยเรา ระบอบการเมืองก็เหมือนกับระบบอื่นๆ ในประเทศไทย ตรงที่ว่าระบอบการเมืองก็มีการรวมศูนย์อำนาจเช่นกัน และการรวมศูนย์อำนาจการเมืองนี้ ก็มาจากการรวมศูนย์อำนาจของระบบราชการ และอำนาจทางการเมืองปกครอง ที่สำคัญก็คือการรวมศูนย์ของระบบประมาณ ส.ส.จึงแก่งแย่งกันเข้ามาหาผลประโยชน์จากการจัดสรรงบประมาณ

ปัญหาของเมืองไทยจะแก้ไม่ได้เลย หากไม่มีการกระจายอำนาจอย่างแท้จริง ในญี่ปุ่น นอกจากผู้ว่าราชการจังหวัด จะมาจากการเลือกตั้งแล้ว ก็ยังมีเทศบาลอีกมากมาย ส่วนของไทยเรานั้น ผู้ว่าราชการจังหวัดมาจากการแต่งตั้ง และหลายคนก็เป็นเพียงปีเดียว ไม่สามารถทำงานใดๆ ให้ลุล่วงไปได้ ถึงแม้จะมี อบต. อบจ. และเทศบาล และมีงบประมาณมากขึ้นกว่าแต่ก่อน แต่ก็ยังไม่มากพอที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญได้

การกระจายอำนาจ และการมอบหมายหน้าที่ให้รัฐบาลระดับท้องถิ่นทำงานมากขึ้นนั้น ย่อมเป็นผลดีแน่นอน เพราะคนท้องถิ่นย่อมใกล้ชิดกับทุกข์สุขของประชาชน นอกจากนั้น โครงการ

¹⁴⁸⁴ เรื่องเดียวกัน (เน้นโดยผู้วิจัย).

ต่างๆ ระดับท้องถิ่นก็ต้องสอดคล้องกับการแก้ปัญหา และความต้องการของประชาชนด้วย ที่สำคัญคือ โครงการท้องถิ่นไม่สลับซับซ้อนมากและง่ายต่อการถูกตรวจสอบ”¹⁴⁸⁵

ในบทความดังกล่าวนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ชี้ให้เห็นปัญหาสำคัญในระบบการเมืองไทยคือ ไม่มีใครผลักดันการกระจายอำนาจอย่างจริงจังเพราะมีคนได้ประโยชน์จากระบบการเมืองแบบรวมศูนย์อำนาจ จึงเกิดปัญหาร้ายแรงมากมาย โดยที่การแก้ปัญหาโดยการแก้รัฐธรรมนูญและการเปลี่ยนวิธีการเลือกตั้งก็ไม่มีประโยชน์อะไร จำเป็นต้องแก้ด้วยการกระจายอำนาจ ซึ่งการกระจายอำนาจนี้เป็นความต้องการของคนในท้องถิ่นต่างๆ อยู่แล้ว ดังความว่า

“...รัฐบาลและ ส.ส.ต่างมีผลประโยชน์ร่วมกันในการทำโครงการขนาดใหญ่ และรวมการตัดสินใจไว้ที่ส่วนกลาง ...

เมื่อไม่แก้ไขอย่างจริงจังแล้ว นักการเมืองบางคนยังอาศัยความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท ไปหาเสียงกับชาวบ้าน ตลอดจนยุบให้ชนบทเป็นปฏิปักษ์ต่อเมืองอีกด้วย เวลานี้จึงเกิดปรากฏการณ์แปลกๆ เช่น มีการจัดตั้งหมู่บ้านแดง และบางหมู่บ้านมีการยุบให้เกิดความกระด้างกระเดื่องต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อีกด้วย

การเมืองไทยปัจจุบันจึงเสื่อมทรามลงมาก แม้แต่ความประพฤติของนักการเมืองเองก็เลวลงตามไปด้วย เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็ต่อโทษประชาชนเองที่ยอมอยู่ใต้อำนาจเงิน และหลงเชื่อ นักการเมืองที่มอมเมาชาวบ้านด้วยการให้เงินในรูปแบบต่างๆ จนในขณะนี้การเมืองถึงจุดต่ำสุดไม่เฉพาะแต่มีการซื้อสิทธิขายเสียงเท่านั้น แต่อำนาจเงินสามารถซื้อคนจำนวนมากได้ทั้งชีวิตทีเดียว

การปฏิรูปการเมืองด้วยการแก้รัฐธรรมนูญหรือการเปลี่ยนวิธีการเลือกตั้งคงช่วยอะไรไม่ได้ยาก ในที่สุดก็เหลืออยู่แต่การกระจายอำนาจ และเพิ่มบทบาทขององค์กรปกครองท้องถิ่นโดยตรง หากเป็นเช่นนี้ในบั้นปลายคนชนบทก็จะสามารถดูแลควบคุมตรวจสอบนักการเมืองได้

¹⁴⁸⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (25 ธันวาคม 2554), การกระจายอำนาจคือคำตอบ, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000164005>

แรงกดดันที่จะให้มีการกระจายอำนาจนี้มีอยู่ในหลายจังหวัด ล่าสุดชาวจังหวัดอุบลราชธานี ก็ต้องการเสนอกฎหมายให้มีการเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัด และเชื่อว่ากระแสความต้องการนี้ ก็มีในอีกหลายจังหวัดเช่นกัน”¹⁴⁸⁶

ในช่วงที่ความขัดแย้งทางการเมืองลดความแหลมคมลง เช่น เมื่อไม่มีการเผชิญหน้าด้วยการชุมนุมใหญ่ของมวลชน ชัยอนันต์ สมุทวณิช เสนอให้สร้างความมั่นคงแก่ระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนาด้วยวิธีการต่างๆ หลายวิธีด้วยกัน เป็นต้นว่า ในช่วงปลายปี พ.ศ.2553 ชัยอนันต์ สมุทวณิช เรียกร้องให้ลดความเหลื่อมล้ำ 5 ด้านตามที่คณะกรรมการปฏิรูปประเทศที่มีอานันท์ ปันยารชุน และประเวศ วะสี เป็นประธาน มาเสนอในบทความเรื่อง “มุ่งหน้าสู่การปฏิรูปประเทศไทย” อันได้แก่

- “1. ความเป็นธรรมด้านเศรษฐกิจ และสังคม
2. ความเป็นธรรมด้านที่ดิน และทรัพยากร
3. ความเป็นธรรมด้านโอกาส
4. ความเป็นธรรมด้านสิทธิ
5. ความเป็นธรรมด้านอำนาจต่อรอง”¹⁴⁸⁷

ทั้งนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้ยกตัวอย่างให้เห็นอย่างชัดเจนในหลายเรื่อง เช่น การลดความเหลื่อมล้ำและการสร้างความเป็นธรรมในด้านเศรษฐกิจและสังคมด้วยการกระจายงบประมาณ ดังต่อไปนี้

“การแก้ไขด้วยวิธีการจัดสรรงบประมาณอย่างจริงจัง...ควรมีการกำหนดหลักเกณฑ์ขึ้นใหม่ โดยมีเกณฑ์ 4 มิติด้วยกันคือ

1. จำนวนประชากรในจังหวัด (นำหน้าการจัดสรรงบประมาณร้อยละ 25) โดยจังหวัดที่มีประชากรมากจะได้รับงบประมาณส่วนนี้มาก

¹⁴⁸⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁸⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (12 กันยายน 2553), มุ่งหน้าสู่การปฏิรูปประเทศไทย, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000127975>

2. รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อปี (น้ำหนักการจัดสรรงบประมาณร้อยละ 25) โดยจังหวัดที่มีรายได้อันดับต่ำจะได้รับงบประมาณมาก

3. สัดส่วนคนจนในจังหวัด (น้ำหนักการจัดสรรงบประมาณร้อยละ 25) โดยจังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนมาก จะได้รับการจัดสรรงบประมาณเพื่อลดความเหลื่อมล้ำมาก

4. ดัชนีความก้าวหน้าของคน ในจังหวัดที่คำนวณโดย UNDP (น้ำหนักการจัดสรรงบประมาณร้อยละ 25) โดยจังหวัดที่มีดัชนีความก้าวหน้าของคนในระดับต่ำ จะได้รับการจัดสรรงบประมาณเพื่อลดความเหลื่อมล้ำมาก”¹⁴⁸⁸

วิธีการสำคัญอีกวิธีการหนึ่งในการแก้ปัญหาที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช เน้น โดยนำมติของคณะกรรมการปฏิรูปประเทศมาเสนอ ก็คือ **“ให้ขจัดอุปสรรคการใช้สิทธิและเสริมสร้างอำนาจต่อรองให้ประชาชน”** ดังกล่าวว่า

“สำหรับความเป็นธรรมด้านสิทธินั้น แม้รัฐธรรมนูญได้รับรองสิทธิอย่างกว้างขวาง แต่ประชาชนจำนวนมากก็ยังไม่สามารถเข้าถึงหรือใช้สิทธิได้อย่างเท่าเทียมกัน คณะกรรมการปฏิรูปจึงมุ่งที่จะขจัดอุปสรรคในการใช้สิทธิต่างๆ เพื่อปกป้องความเป็นธรรมของประชาชนแต่ละกลุ่ม

ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยจะลดลงไม่ได้ หากประชาชนไม่มีอำนาจต่อรอง และหากไม่มีการแก้ไขอย่างจริงจัง ในที่สุดก็จะมีผู้หันไปใช้ความรุนแรงมากขึ้น จึงต้องมีการเสริมอำนาจต่อรองให้แก่ผู้เสียเปรียบ”¹⁴⁸⁹

อาจสรุปได้ว่าข้อเสนอของชัยอนันต์ สมุทวณิช เกี่ยวกับการพัฒนาการเมือง (ปฏิรูปประเทศ) เพื่อสร้าง **“ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”** อันเป็นระบอบประชาธิปไตยที่พึงปรารถนานั้น นอกจากประเด็นต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว เช่น การทำให้การเลือกตั้งบริสุทธิ์ยุติธรรม การทำให้ระบบตรวจสอบมีประสิทธิภาพ การเมืองพัฒนา

¹⁴⁸⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (7 พฤศจิกายน 2553), **งบประมาณเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000156421>

¹⁴⁸⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (12 กันยายน 2553), **มุ่งหน้าสู่การปฏิรูปประเทศไทย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000127975>

ประชาชนให้เข้าใจสิทธิ สามารถใช้เหตุผล รู้เท่าทันกลเม็ดนักการเมือง มีค่านิยมที่สอดคล้องกับประชาธิปไตย มีการสร้างผู้นำทางการเมือง มีการจัดตั้ง “สภาพัฒนาการเมือง” เพื่อพัฒนาในด้านสถาบัน กระบวนการ วัฒนธรรม ความรู้ความเข้าใจการเมืองตลอดจนการมีสื่อเสรี เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในบางบริบทที่ยอนันต์ สมุทวณิช ก็ให้ความสำคัญแก่การสร้างธรรมาภิบาลและการสร้างรัฐสวัสดิการมากกว่าการสร้างระบอบประชาธิปไตย โดยชี้ให้เห็นว่าจะส่งผลดีต่อประเทศและประชาชนมากกว่าการยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยที่พรรคการเมืองใช้นโยบายประชานิยม¹⁴⁹⁰

นอกจากนี้ยอนันต์ สมุทวณิช ยังนิยามประชาธิปไตยว่าหมายถึงทำเพื่อคนส่วนใหญ่

“ทำให้เราเห็นว่ารัฐบาลประชาธิปไตยนั้น ไม่ได้หมายความว่าถึงรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง การเลือกตั้งเป็นเพียง “เครื่องมือ” ของการขึ้นสู่อำนาจ ทำให้รัฐบาลมีอำนาจ แต่อำนาจนั้นจะเป็นอำนาจที่ชอบธรรม และรัฐบาลมีความเป็นประชาธิปไตยมากน้อยเพียงใดนั้น อยู่ที่อีกเงื่อนไขหนึ่ง นั่นก็คือ การที่รัฐบาลทำงานโดยมุ่งถึงประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่หรือไม่ นี่คือเป้าหมายที่สำคัญ และความเป็นประชาธิปไตยก็วัดได้จากเรื่องนี้ ไม่ใช่มาจากการเลือกตั้ง”¹⁴⁹¹

อาจกล่าวได้ว่าความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่ยอนันต์ สมุทวณิช เน้น เพื่อต่อต้าน “ระบอบทักษิณ” และเพื่อสร้างเป้าหมายในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “มวลชนคนเสื้อเหลือง” ในสถานการณ์ที่เกิดความขัดแย้งทางการเมือง ก็คือ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ที่ประกอบด้วยบทบาททางการเมืองของหลายฝ่าย นอกจากสถาบันพระมหากษัตริย์แล้วยังต้องมีฝ่ายอื่นๆ รวมทั้งประชาชน ซึ่งยอนันต์ สมุทวณิช เรียกว่า “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” และ “ประชาธิปไตยแบบกระจายอำนาจ” แม้ว่าจะมี “การเลือกตั้ง” แต่ “การเลือกตั้ง” ก็เป็นเพียงส่วนเดียวของระบอบ “ประชาธิปไตย” ที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง ยังมีส่วนอื่นๆ ที่มีความสำคัญในระบอบ “ประชาธิปไตย” ของไทย คือการที่ฝ่ายต่างๆ

¹⁴⁹⁰ ยอนันต์ สมุทวณิช, (12 สิงหาคม 2550), การเมืองสองขั้ว, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000094563>

¹⁴⁹¹ ยอนันต์ สมุทวณิช, (23 กุมภาพันธ์ 2557), การเมืองไทยเปลี่ยนไป, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000021183> (เน้นโดยผู้วิจัย)

รวมทั้งสถาบันพระมหากษัตริย์และประชาชนมีส่วนร่วมในการถ่วงดุลและตรวจสอบการใช้อำนาจ โดยที่เป้าหมายของ “ประชาธิปไตย” ก็คือ “มุ่งถึงประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่” มิใช่การเน้นแต่ความชอบธรรมที่มาจากการเลือกตั้ง โดยการ “ซื้อเสียง” ด้วยวิธีการต่างๆ แล้วใช้อำนาจที่ได้มาจากการเลือกตั้งเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวจนนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางการเมืองดังที่เป็นอยู่ในเวลานี้

สมบัติ อารังธัญวงศ์

ภายหลังจากได้รับการทาบทามจาก นายกรัฐมนตรีอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ให้เป็น “ประธานคณะกรรมการศึกษาแนวทางแก้ไขรัฐธรรมนูญและกฎหมาย” ซึ่งเป็นโครงการหนึ่งในแผนงานเพื่อการปรองดองของรัฐบาล สมบัติ อารังธัญวงศ์ ได้คัดเลือกกรรมการรวม 19 คน เสนอต่อ นายกรัฐมนตรี และได้แสดงความคิดเห็นเมื่อวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ.2553 ว่า “จริง ๆ ผมไม่อยากเห็นการยุบพรรคที่ทำกันอยู่ ผมว่าเลอะเทอะไป ไม่เป็นประโยชน์กับประเทศ ถึงผมจะไม่ชอบคุณ ทช. ก็ไม่ได้หมายความว่า ผมเห็นด้วยกับการไปยุบพรรคไทยรักไทยนะ หลักการก็คือหลักการ ว่าพรรคไม่ควรโดนยุบแบบนี้ ส่วนเรื่องคน ถ้าทำไม่ดี ก็ต้องลงโทษ”¹⁴⁹² ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า สมบัติ อารังธัญวงศ์ ให้ความสำคัญแก่ระบอบประชาธิปไตยที่มีพรรคการเมืองและการเลือกตั้ง

ในการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้าครั้งที่ 12 ประจำปี 2553 เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน สมบัติ อารังธัญวงศ์ ได้เสนอแนวทางสร้างประชาธิปไตยในอนาคต แนวทางดังกล่าวนี้มีรากฐานอยู่บนการประเมินปัญหาความอ่อนแอของระบบการเมืองไทยว่า “ฝ่ายนิติบัญญัติมีบทบาทน้อย เพราะกฎหมายการเงินต้องเสนอโดยคณะรัฐมนตรี ถ้าส.ส.เสนอต้องให้นายกรัฐมนตรี ส.ส.ฝ่ายรัฐบาลจึงมีเพียงหน้าที่สนับสนุนรัฐบาลเท่านั้น ประกอบกับบทบาทการตรวจสอบโดยฝ่ายค้านก็ไม่เป็นผล บทบาทของฝ่ายนิติบัญญัติจึงไม่สามารถถ่วงดุลกับฝ่ายบริหาร

¹⁴⁹² ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, (29 สิงหาคม 2553), “ดร.สมบัติ ” ประธานแก้ไขรัฐธรรมนูญ... เราไม่ได้สนว่าใครจะได้ประโยชน์, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1283069028

ได้”¹⁴⁹³ และ “ระบอบประชาธิปไตยของไทยของประเทศไทยนั้น มีระบบการตรวจสอบที่อ่อนแอ ฝ่ายบริหารทำหน้าที่ควบคุมอำนาจ โดยที่ฝ่ายบริหารทำหน้าที่ที่ตรวจสอบและบริหาร จึงมีจุดอ่อนหลายประการ คือ หากพรรครัฐบาลมีเสียงข้างมากเกินครึ่งจะมีลักษณะเป็นเผด็จการรัฐสภา รัฐบาลต้องการอะไรก็สามารถสั่งสภาได้ แต่เมื่อใดก็ตามที่ไม่มีเสียงข้างมากก็จะกลายเป็นรัฐบาลผสม แต่รัฐบาลผสมเองจะไม่มีเอกภาพ ขุนายกฯ ได้ ไม่มีเสถียรภาพ ซึ่งรูปแบบที่เราใช้อยู่ในนี้มีโอกาสค่อนข้างมากที่จะไม่มีเสถียรภาพ”¹⁴⁹⁴

ข้อความข้างต้นนี้ สะท้อนว่า สมบัติ อารังธัญวงศ์ ต้องการให้ระบอบประชาธิปไตยของไทยมีฝ่ายนิติบัญญัติที่สามารถถ่วงดุลกับฝ่ายบริหาร มีระบบการตรวจสอบฝ่ายบริหารที่เข้มแข็ง ไม่มีลักษณะเป็นเผด็จการรัฐสภา และการเมืองมีเสถียรภาพ

อาจกล่าวได้ว่าในสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่าง พ.ศ.2548-2557 สมบัติ อารังธัญวงศ์ มีทัศนะเหมือนมวลชน “คนเลื้อยเหลือง” ทั่วไป ที่ให้ความสำคัญแก่ประชาธิปไตยแบบถ่วงดุลและตรวจสอบการใช้อำนาจ เนื่องจากเห็นว่าการเลือกตั้งไม่บริสุทธิ์ยุติธรรม ทำให้นักการเมืองที่เป็นคนไม่ดีได้เข้ามาใช้อำนาจและใช้อำนาจแบบเผด็จการเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว จึงจำเป็นต้องกำกับตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ

ในปลายปี พ.ศ.2553 สมบัติ อารังธัญวงศ์ กล่าวถึงข้อสรุปของคณะกรรมการปฏิรูปประเทศชุดที่สมบัติ อารังธัญวงศ์ ได้ร่วมเป็นกรรมการ เรื่อง“หลักการปรับโครงสร้างการเมืองการปกครอง” เพื่อให้เกิดระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนาในอนาคต โดยเน้นหลักการ “แบ่งแยกฝ่ายบริหารและนิติบัญญัติออกจากกันอย่างเด็ดขาด” นอกจากนี้ยังเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับพรรคการเมืองและการเลือกตั้ง เพื่อ “ป้องกันปัญหา “พรรคการเมืองโกงเพื่อเอาเงินมาเลือกตั้ง” อีกด้วย ดังความต่อไปนี้

¹⁴⁹³ สมบัติ อารังธัญวงศ์, (18 ธันวาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/883000828407576>

¹⁴⁹⁴ มติชนออนไลน์, (5 พฤศจิกายน 2553), นักวิชาการชำแหละ“คุณภาพสังคม-ประชาธิปไตย”ปัญหาที่ต้องแก้อีกเพียบ, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1288971799&grpid&catid=02 (เน้นโดยผู้วิจัย).

“หลักการปรับโครงสร้างการเมืองการปกครองคือ เสนอให้แบ่งแยกฝ่ายบริหารและนิติบัญญัติออกจากกันอย่างเด็ดขาด ให้ฝ่ายรัฐบริหารไป นิติบัญญัติก็ออกกฎหมาย และตรวจสอบการบริหารเป็นหลัก นอกจากนี้ ยังแบ่งแยกการบริหารและนิติบัญญัติโดยที่ฝ่ายบริหารไม่มีอำนาจยุบสภา ฝ่ายนิติบัญญัติไม่มีอำนาจในการอภิปรายเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจ แต่อภิปรายทั่วไปได้ และใช้กระบวนการตรวจสอบอื่นที่มีประสิทธิภาพมากกว่า, ให้ ส.ส. ไม่จำเป็นต้องสังกัดพรรคการเมืองได้ เพื่อให้ ส.ส. มีความเป็นอิสระ...

ให้พรรคการเมืองที่ได้รับคะแนนเสียงจากบัญชีรายชื่ออันดับหนึ่งมีอำนาจในการจัดตั้งรัฐบาลได้โดยไม่คำนึงจำนวนเสียงในสภาผู้แทนราษฎร, ให้ ส.ส. ครึ่งหนึ่งมาจากระบบบัญชีรายชื่อและอีกครึ่งหนึ่งมาจากแบ่งเขตเลือกตั้ง โดยให้พรรคพัฒนาตัวเองให้มีความน่าเชื่อถือ, การแต่งตั้งผู้แต่งตั้งหัวหน้าส่วนราชการให้ฝ่ายบริหารเสนอชื่อผ่าน ส.ว. โดยผ่านกระบวนการได้ส่วนโดยเปิดเผยต่อสาธารณะ, ให้มีศาลเลือกตั้งเพื่อทำหน้าที่วินิจฉัยปัญหาเกี่ยวกับการเลือกตั้ง แทนคณะกรรมการเลือกตั้ง โดยให้กกต.ทำหน้าที่จัดการเลือกตั้งเท่านั้น แต่ให้ผู้เสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาและภาษีนิติบุคคลบริจาคภาษีของตนโดยเปิดโอกาสด้วยความสมัครใจให้สนับสนุนพรรคการเมืองได้ไม่เกินร้อยละ 1 ของรายได้เพื่อสนับสนุนพรรคการเมืองให้เข้มแข็ง ป้องกันปัญหาพรรคการเมืองโกงเพื่อเอาเงินมาเลือกตั้ง”¹⁴⁹⁵

นอกจากนี้ ข้อเสนอสำคัญของสมบัติ อารังธัญวงศ์ ก็คือ “ควรจะมีการเลือกตั้งนายกโดยตรงพร้อมคณะรัฐบาลบางส่วนเช่นรองนายกฯ หรือ ผู้ว่ากระทรวงสำคัญ”¹⁴⁹⁶

ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2554 สมบัติ อารังธัญวงศ์ เสนอความเห็นเพิ่มเติมอีกหลายประการ เช่น “พรรคการเมืองที่ได้รับคะแนนสูงสุดจากระบบบัญชีรายชื่อ จะมีสิทธิในการจัดตั้งรัฐบาลก่อน แม้จะไม่ใช่เสียงข้างมากในสภา โดยให้หัวหน้าพรรคเป็นนายกรัฐมนตรี เนื่องจากระบบบัญชีรายชื่อคือการเลือกพรรคไม่ใช่เลือกคน หากพรรคใดได้รับเลือกมากที่สุด แสดงว่านโยบายของพรรคนั้นได้รับการยอมรับจาก ประชาชนแล้ว และข้อดีของการให้ ส.ส.บัญชีรายชื่อเป็นรัฐบาล เพราะจะได้ผู้เชี่ยวชาญจากหลากหลายสาขาเข้า มาบริหารประเทศ แต่ต้องยอมรับ

¹⁴⁹⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁹⁶ เรื่องเดียวกัน.

ว่า หากรัฐบาลเป็นเสียงข้างน้อยในสภา การผ่านงบประมาณหรือกฎหมายต่างๆเป็นเรื่องยาก ดังนั้น คณะกรรมการจึงเปิดทางให้พรรคที่ชนะการเลือกตั้งสามารถรวมกับพรรคอื่นเพื่อจัดตั้งรัฐบาลได้”¹⁴⁹⁷

สมบัติ อารังธัญวงศ์ เชื่อว่า “ถ้าเราเปลี่ยนมาให้ประชาชนเลือกพรรค พรรคก็ต้องทำงานหนักเพื่อให้ประชาชนรู้จัก มันก็จะส่งเสริมการทำงานของพรรคในการเข้าถึงประชาชน และทำให้มีเสถียรภาพ เพราะพรรคไหนได้เป็น ก็อยู่จนครบเทอม”¹⁴⁹⁸

ในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2554 หนังสือพิมพ์ข่าวสด เสนอข่าวว่า **“สมบัติ อารังธัญวงศ์ ยืนยันเจตนาแก้วงจรอุบาทว์การเมือง”**¹⁴⁹⁹ เนื้อหากล่าวถึงบทสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขรัฐธรรมนูญรวม 6 ประเด็น ซึ่งเป็นข้อเสนอของคณะอนุกรรมการฯ เน้น **“การสร้างความเข้มแข็งของการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”** และประเด็นหนึ่งที่มีการพิจารณาในคณะอนุกรรมการฯ ก็คือ **“การปฏิรูปโครงสร้างกระบวนการยุติธรรม”** โดยเห็นว่ากระบวนการยุติธรรมที่ดีเป็นส่วนหนึ่งของระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนา¹⁵⁰⁰

สมบัติ อารังธัญวงศ์ กล่าวว่า **“การปฏิรูปโครงสร้างทางการเมืองที่แตกต่างจากของเดิมมาก ขอเรียกว่านวัตกรรมใหม่ทางการเมือง หรือป๊อปปูลาร์ ปาร์ตี้ ซิสเต็ม (Popular Party System) คือระบบที่พรรคการเมืองมีความโดดเด่น”**¹⁵⁰¹ และ **“หลักการของระบอบประชาธิปไตย**

¹⁴⁹⁷ Voice TV, (16 กุมภาพันธ์ 2554), “สมบัติ”เสนอผ่าตัดโครงสร้างการเมืองไทย. ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://news.voicetv.co.th/thailand/4280.html>

¹⁴⁹⁸ ไทยพับลิก้า, (25 กุมภาพันธ์ 2012), **“แค่ตั้งต้นก็พบ “ต๋านนิ” –คำวิพากษ์ “สมบัติ อารังธัญวงศ์ ” ก่อนคลอด รธน. ฉบับฉบับแปล “ทษ.”**. ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://thaipublica.org/2012/02/sombat-tamrongtanyawong/>

¹⁴⁹⁹ ข่าวสด, (2 มีนาคม พ.ศ. 2554), **สมบัติ อารังธัญวงศ์ ยืนยันเจตนาแก้วงจรอุบาทว์การเมือง**, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก http://www.khaosod.co.th/view_news.php?newsid=TUROd2lyd3dNVEF5TURNMU5BPT0%3D

¹⁵⁰⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵⁰¹ เรื่องเดียวกัน.

ผู้ที่จัดตั้งรัฐบาล เป็นเสียงข้างมากเท่านั้น...กติกา คือ เมื่อคุณชนะก็ให้คุณบริหารประเทศ และพวกที่แพ้ก็จะทำหน้าที่ในการตรวจสอบหรือเป็นฝ่ายค้าน”¹⁵⁰²

ในทัศนะของสมบัติ อารังธัญวงศ์ ระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนาที่จะเกิดขึ้นจากการปฏิรูปการเมือง ไม่ควรมี “อำนาจพิเศษ” ใดๆ

“เรื่องอำนาจพิเศษ เป็นสิ่งที่ไม่ควรเกิดขึ้นในประเทศเรา และถ้ามันเกิดขึ้นมันก็ไม่เป็นความลับ เพราะใครไปทำอะไร มันก็รู้กันหมด และพอไปทำอะไรที่มันไม่เป็นไปตามกฎ กติกาปกติ อีกฝ่ายก็จะใช้เป็นข้ออ้างที่ไม่ยอมรับเช่น มีอำนาจพิเศษ มากำหนดให้กลุ่มหนึ่งกลุ่มใดจัดตั้งรัฐบาล และการจัดตั้งเป็นไปตามอำนาจพิเศษแบบนี้ กลุ่มคนที่ไม่ได้เป็นรัฐบาล เขาก็จะไม่ยอมรับและก็จะกล่าวหาและคัดค้านและก็จะทำให้ระบอบประชาธิปไตยมันเดินหน้าต่อไปได้ยากมาก ฉะนั้นใครก็ตามที่พยายามใช้อำนาจพิเศษ ไม่ควรทำ เพราะว่าการกระทำเดิมนั้น มันจะเป็นการบ่อนทำลายระบอบประชาธิปไตยและก็จะทำให้เส้นทางของระบอบประชาธิปไตยมันไม่ราบรื่น”¹⁵⁰³

สมบัติ อารังธัญวงศ์ เห็นว่าในระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนา นี้ ไม่ควรมีการยุบพรรคการเมือง เว้นแต่จะเป็นกรณีที่พรรคการเมืองกระทำการอันเป็นปฏิปักษ์ร้ายแรงต่อระบอบประชาธิปไตย

“การยุบพรรคจากการทุจริต ซึ่งถือเป็นยาแรง ใช้เพื่อป้องกัน เพื่อปรามไม่ให้คณะกรรมการบริหารพรรค (กก.บห.) ทุจริตเลืกตั้ง แต่ไม่เข้ากับวัฒนธรรมการเมืองไทย และใช้ไม่ได้ผล ทำให้พรรคการเมืองอ่อนแอ พอยุบไปแล้วเขาก็ไปรวมตัวกันตั้งพรรคใหม่ได้ เราเลยเห็นว่าควรให้เป็นความผิดเฉพาะบุคคล ถ้าเป็นสมาชิกพรรคทำผิดก็ตัดสิทธิ 5 ปี ถ้า กก.บห. ทำผิดตัด

¹⁵⁰² สำนักข่าวอิศรา, (21 มิถุนายน 2554), สมบัติ อารังธัญวงศ์ "อำนาจพิเศษ - มีอบ - ทษ. ประเทศยังไม่พ้นความขัดแย้ง", ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.isranews.org/thaireform/thaireform-talk-interview/thaireform-talk-politics/item/13557-2011-06-21-07-16-16.html>

¹⁵⁰³ เรื่องเดียวกัน.

สิทธิ 10 ปี ถ้าเป็นหัวหน้าพรรคตัดสิทธิ 15 ปี และยกเลิกการยุบพรรคเพราะการทุจริตเลือกตั้ง แต่ให้คงเหลือการยุบพรรคเพราะเป็นปฏิปักษ์ร้ายแรงต่อระบอบประชาธิปไตย”¹⁵⁰⁴

สำหรับการเสนอให้ประชาชนเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีและรัฐบาลโดยตรงนั้น แม้ว่าไม่เคยปรากฏในประเทศใดเลยที่ปกครองแบบประชาธิปไตยที่ไม่ใช่ระบบประธานาธิบดีนำรูปแบบนี้มาใช้ แต่สมบัติ อารังธัญวงศ์ ก็เห็นว่าถ้าวิธีการเลือกตั้งเช่นนี้เป็นไปตาม “หลักประชาธิปไตย” ประเทศไทยก็ย่อมสามารถทำได้ โดยไม่จำเป็นต้องเลียนแบบประเทศใด¹⁵⁰⁵

อย่างไรก็ตาม ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2555 สมบัติ อารังธัญวงศ์ แสดงความเห็น ว่า “ถ้าเลือกนายกฯ โดยตรงคนจะอ่อนไหวง่าย (sensitive) ซึ่งผมก็ไม่เห็นด้วย เพราะมันจะมีคนสมัคนายกฯ เยอะ พวกนายทุนที่มีเงินเยอะๆ จะชนะ เพราะต้องใช้เงินเลือกตั้งทั่วประเทศ ต้องรวมนั่นแหละ แบบนี้อาจไม่เหมาะกับประเทศไทย ต่างประเทศที่เขาทำได้เพราะประชาชนบริจาคเงินให้คุณ แล้วคุณก็เอาไปใช้หาเสียง ดังนั้น การเลือกนายกฯ มันยังไม่สอดคล้องกับประเทศไทย”¹⁵⁰⁶ และในเวลาต่อมา คือในเดือนกันยายนปีเดียวกันสมบัติ อารังธัญวงศ์ ก็เปลี่ยนมาเน้นเรื่องคุณธรรมหรือจริยธรรม โดยไม่กล่าวถึงเรื่องตั้งนายกรัฐมนตรีอีก โดยกล่าวว่า “ทุกคนต้องช่วยกันส่งเสริมค่านิยมของจริยธรรมทางการเมือง ซึ่งจะทำให้คนที่คิดไม่ดี ไม่กล้าทำ มีความละอายมากยิ่งขึ้น ส่วนกรณีที่คุณอาจารย์นิต้า ร่วมกับอาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมตัวกันล่ารายชื่อยื่นต่อศาลรัฐธรรมนูญ เพื่อขอให้ยุติโครงการรับจำนำข้าวนั้น ส่วนตัวเห็นว่าเป็นสิทธิที่สามารถดำเนินการได้”¹⁵⁰⁷

อีกเรื่องหนึ่งที่ สมบัติ อารังธัญวงศ์ เสนอในช่วงเวลาเดียวกันก็คือการแก้ไขปัญหาการเลือกตั้งที่นำมาสู่ปัญหาต่างๆ อย่างมากมาย โดย “กำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสอง

¹⁵⁰⁴ ไทยพับลิก้า, (25 กุมภาพันธ์ 2012), แคร่ตั้งต้นก็พบ “ตำหนิ” –คำวิพากษ์ “สมบัติ อารังธัญวงศ์ ” ก่อนคลอด รธน. ฉบับฉบับ “ทษ.”, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://thaipublica.org/2012/02/sombat-tamrongtanyawong/>

¹⁵⁰⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵⁰⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵⁰⁷ สำนักข่าว ไอ.เอ็น.เอ็น, (28 กันยายน 2555). สมบัติแนะสังคมส่งเสริมจริยธรรมการเมือง, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.innnews.co.th/shownews/show?newscode=407456>

ประเภท คือแบบบัญชีรายชื่อ และแบบแบ่งเขต มีจำนวนอย่างละครึ่งของสมาชิกทั้งหมด ซึ่งจะให้ผู้แทนที่มาจากเขตพื้นที่มีจำนวนน้อยลง และผู้แทนจะได้ทำงานโดยคำนึงถึงประโยชน์ของชาติเป็นหลัก มากกว่าการคำนึงถึงพื้นที่ของตน และจะทำให้การซื้อสิทธิขายเสียงลดน้อยลง”¹⁵⁰⁸

ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2556 สมบัติ อารังธัญวงศ์ กล่าวว่าในระบอบประชาธิปไตยนั้น

“รัฐบาลต้องออกมาแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำที่ไม่เหมาะสม เพราะในระบอบประชาธิปไตย ที่บอกว่า รัฐบาลมาจากการเลือกตั้ง ไม่ได้หมายความว่า เมื่อรัฐบาลใดที่ได้รับการเลือกตั้งมาแล้ว ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และต้องไม่ได้ และจะต้องอยู่จนครบเทอม อย่างนี้มันไม่ใช่อำนาจอธิปไตย เพราะปชช.มีอำนาจในการเลือกตัวแทนมาทำหน้าที่ปกครอง เมื่อรัฐบาลมาใช้อำนาจในการปกครองแล้ว แต่ไม่ได้ใช้อำนาจเพื่อประโยชน์สุขของปชช. หรือทำในสิ่งที่ตรงข้ามกับปชช. ดังนั้น ปชช.มีอำนาจถอดถอน ตรวจสอบออกจากตำแหน่งได้”¹⁵⁰⁹

สมบัติ อารังธัญวงศ์ กล่าวถึงระบอบประชาธิปไตยของไทยว่าได้รับการออกแบบอย่างดี แต่ปัญหาเกิดขึ้นเพราะนักการเมืองที่ไม่ปฏิบัติตามกติกาของระบอบประชาธิปไตย สะท้อนให้เห็นทัศนคติของสมบัติ อารังธัญวงศ์ ที่ว่า ในระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนานั้น ถ้ารัฐบาลไม่ได้รับความไว้วางใจก็ควรลาออกหรือยุบสภา แล้วจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่

“ปกติระบอบประชาธิปไตยเราออกแบบไว้อย่างดี อย่างเช่น ระบบรัฐสภาของเรา ถ้ารัฐบาลบริหารประเทศไม่ได้รับความไว้วางใจ ความเชื่อถือจากประชาชน สิ่งที่รัฐบาลทำได้มี 2 ประการในระบบรัฐสภา ประการแรกก็คือ การลาออก เพื่อให้สภาจัดตั้งรัฐบาลใหม่ ซึ่งระบบนี้เสี่ยงข้างมากในสภาก็เป็นพวกเดียวกับรัฐบาล เขาอาจจะเปลี่ยนตัวเป็นนายกรัฐมนตรี หรือนายกฯมีอำนาจในการยุบสภา แล้วก็จัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ อันนี้เป็นทางออกของระบบรัฐสภา

¹⁵⁰⁸ Voice TV, (28 กันยายน 2555), ระบบการคัดสรรผู้แทนที่เหมาะสมกับสังคมไทย, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://news.voicetv.co.th/thailand/51839.html>

¹⁵⁰⁹ สำนักข่าวทีนิวส์, (15 พฤศจิกายน 2556), "ศ.ดร.สมบัติ" จะรัฐ!! ใช้ระบบป่าเถื่อน ไม่ฟัง ปชช. ลั่นแบบนี้ไม่ใช่ประชาธิปไตย ??, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.tnews.co.th/html/content/75511/>

ในระบอบประชาธิปไตย มันไม่มีทางตันนะครับ แต่ที่มีปัญหาก็คือ เวลามันเกิดสิ่งที่ควรเปลี่ยนแปลงแล้ว รัฐบาลก็ไม่ยอมแก้ไขปัญหาตามระบบก็คือ ไม่ยอมลาออก ไม่ยอมยุบสภา มันก็เลยทำให้ดูเหมือนมีทางตัน แล้วทำให้แก้ปัญหาไม่ได้ เลยทำให้ดูเหมือนกับว่า ระบอบประชาธิปไตยมันแก้ไม่ได้ จริงๆ มันมีทางออก เพียงแต่นักการเมืองพออยู่ในอำนาจแล้วไม่ยอมรับความจริง อย่างเวลาเกิดปัญหาประชาชนขาดความไว้วางใจ ขาดความน่าเชื่อถือ นักการเมืองไม่ลาออก ไม่ยุบสภา เพื่อจะได้มีการเลือกตั้งใหม่ อย่างนี้เป็นต้น”¹⁵¹⁰

นอกจากนี้ สมบัติ อารังญวงค์ ยังให้ความหมายแก่คำว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน” เพื่อชี้ให้เห็นว่ารัฐบาลในเวลานั้นไม่ได้ยึดหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย และเป็นการเน้นย้ำว่าในระบอบ “ประชาธิปไตย” ที่พึงปรารถนานั้น “อำนาจอธิปไตย” จะต้อง “เป็นของปวงชน” อย่างแท้จริง

“อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนหมายความว่า ประชาชนมีอำนาจในการเลือกตัวแทนมาทำหน้าที่ปกครอง เมื่อคุณมาใช้อำนาจในการปกครองแล้ว คุณไม่ได้ใช้อำนาจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน หรือคุณทำในสิ่งที่ตรงข้ามกับประชาชน ประชาชนมีอำนาจถอดถอน ตรวจสอบคุณออกจากตำแหน่ง ประชาชนมีอำนาจในการถอดถอนด้วย และถ้าคุณเป็นนักการเมืองที่ดี คุณก็ต้องมีสำนึกของความถูกต้อง มีความรับผิดชอบโดยการลาออก ระบบมันกำหนดไว้เป็นอย่างนี้ แล้วคุณก็อ้างว่าคุณได้ประโยชน์ สิ่งที่คุณทำมันไม่ถูกต้องมันมีอะไรบ้างที่คุณบอกว่า คุณรับผิดชอบเหมือน พ.ร.บ.นิรโทษกรรม รัฐบาลก็พูด เสี่ยงรัฐสภาก็พูด ถ้า พ.ร.บ. นี้มันผ่าน สิ่งที่เราเห็นนี้ก็คือว่า คุณ ทษ.จะได้เงินคืนพร้อมดอกเบี้ย 5 หมื่นกว่าล้าน และพวกที่ถูกตัดสินคดีก็就会被ยุบหมด ไม่มีความผิดเลย คดีก็รีอเซะ คดีฆ่าตัดตอนรวมหมด”¹⁵¹¹

การยอมรับการตัดสินของศาล อันเป็นการยอมรับ “หลักนิติธรรม หลักนิติรัฐ” ก็เป็นเรื่องที่สมบัติ อารังญวงค์ เห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยอธิบายว่า

¹⁵¹⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵¹¹ เรื่องเดียวกัน.

“หลักระบอบประชาธิปไตยเรียกอีกอย่างว่า หลักนิติธรรม หลักนิติรัฐ เมื่อมีองค์กรใด องค์กรหนึ่งมีการตัดสินใจแล้ว คุณก็ต้องยอมรับ แต่ถ้าตัดสินแล้วมันไม่ตรงกับประโยชน์ของคุณ คุณก็ไม่รับ นอกจากว่าตัดสินแล้วมันถูกประโยชน์ คุณถึงจะรับ แล้วอย่างนี้มันเป็นประชาธิปไตยหรือเปล่า ไม่เป็นแล้ว ประชาธิปไตยจะได้ประโยชน์ หรือเสียประโยชน์ คุณก็ต้องยอมรับ ถ้าเกิดว่า เราไม่ยอมรับ แล้วพาพวกออกมาต่อต้าน อย่างนี้มันไม่ใช่ระบบประชาธิปไตย แต่มันเรียกว่า เป็นระบบป่าเถื่อนแล้ว ยิ่งกว่าเผด็จการตัวพ่ออีก”¹⁵¹²

อย่างไรก็ตาม เมื่อเข้าร่วมกับ กปปส. สมบัติ อารังธัญวงศ์ ยอมรับการละเมิดกฎหมายของ กปปส. ดังที่กล่าวว่า “สุเทพเสียสละเพื่อชาติ ใช้ยุทธศาสตร์ The Salt March แบบ ‘มหาตมะคานธี’ เข้ายึดหน่วยราชการทั้งหมดเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เพื่อชัยชนะของประชาชน”¹⁵¹³ และเมื่อ กปปส. เสนอให้จัดตั้ง “สภาประชาชน” สมบัติ อารังธัญวงศ์ ก็ได้สนับสนุนอย่างเต็มที่ รวมทั้งได้ “ยกตัวอย่างไว้เป็นแนวทาง” ในการดำเนินการทางการเมือง ดังนี้

“เราก็สามารถรวบรวมองค์กรจากทุกภาคส่วนมาจัดตั้งสภาได้ โดยครอบคลุมทั้งองค์กรที่มีกฎหมายรองรับและองค์กรที่ไม่มีกฎหมายรองรับ ยกตัวอย่าง เช่น สภาการเกษตรที่มีอยู่ในทุกจังหวัด สหภาพแรงงาน สภาหอการค้า สภาอุตสาหกรรม สมาคมวิชาชีพ รวมถึงกลุ่มเอ็นจีโอ กลุ่มเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในสังคม รวมถึงกลุ่มผู้พิการ ฯลฯ

เมื่อคุณได้รายชื่อองค์กรทั้งหมด มารวมตัวกันเกิดเป็นสมัชชาประชาชน และก็เลือกตัวแทนกันเข้าไปทำหน้าที่ต่อไป ยกตัวอย่าง ถ้าสภาประชาชนต้องการ 300 คน ทุกคนก็เลือกกันมา คราวนี้จะมาบอกว่าไม่เป็นตัวแทนของประชาชนก็คงไม่ได้แล้ว ก็ครบทุกภาคส่วนแล้ว ลักษณะแบบนี้ถ้าจะให้เข้าไปทำหน้าที่นิติบัญญัติอาจจะขาดความรู้ ก็แต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญด้านนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์อีกสัก 50 คน ก็เป็นโมเดลสภาประชาชน 350 คน

¹⁵¹² เรื่องเดียวกัน.

¹⁵¹³ ASTV ผู้จัดการออนไลน์, (27 พฤศจิกายน 2556), เขาคือ “มหาตมะคานธี” ประเทศไทย “ปูแดง” อย่าคิดจับ “สุเทพ” มวลชนลูกฮือ!, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID=9560000147400>

สมาดังกล่าวจะทำหน้าที่เฉพาะกิจ ไม่ใช่ทำงานระยะยาว ช่วยกันคิดว่าจะปฏิรูปการเมืองอย่างไร นั้นรวมถึงการมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ โดยต้องทำประชามติ และเมื่อมีการเลือกตั้งใหม่ก็ทำให้ทุกฝ่ายมั่นใจว่า กติกาใหม่จะช่วยลดปัญหาทุจริต หรือสภาพาสให้ลดน้อยลงได้”¹⁵¹⁴

ในวันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2558 สมบัติ อารังธัญวงศ์ ในฐานะประธานคณะกรรมการปฏิรูปการเมืองและสภาพปฏิรูปการเมือง ในสภาพปฏิรูปแห่งชาติ (สปช.) ได้ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์มติชน ดังนี้

“หลักการสำคัญของระบอบประชาธิปไตยจะได้แก่เมื่อ 1. มีรัฐบาลที่เข้มแข็ง 2. เมื่อมีรัฐบาลที่เข้มแข็งแล้ว จะทำอย่างไรเมื่อมีการประทุมิชอบแล้วต้องเอาออกได้ง่าย ต้องสร้างกลไกการตรวจสอบรัฐบาลที่เข้มแข็งให้มีประสิทธิภาพ

...ผมเสนอให้ ส.ส. 1 ใน 10 เข้าชื่อกันเสนอต่อประธานวุฒิสภา ให้มีการตั้งคณะกรรมการวิสามัญไต่สวนการกระทำมิชอบของรัฐบาล หรือการกระทำมิชอบของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยต้องดำเนินการจัดตั้งโดยเร็ว เชิญอดีตรองการสูงสุดคนหนึ่งมาเป็นประธาน เพราะอดีตรองการสูงสุดมีประสบการณ์ในการสอบสวน เพื่อให้มั่นใจว่าสำนวนการสอบสวนมีมาตรฐาน และเมื่อการสอบสวนชี้มูลว่ามีการกระทำความผิดอาญา ให้ประธานวุฒิสภาส่งศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองพิจารณา ลักษณะนี้จะทำให้รัฐบาลที่ประทุมิชอบ ทุจริต ต้องเจอแบบนี้

...เราต้องสร้างกลไกที่มีประสิทธิภาพและรวดเร็ว และหากเป็นช่วงที่มีวิกฤต อาจจะต้องระบุว่าต้องไต่สวนโดยด่วน รัฐบาลที่เข้มแข็งต้องมีกลไกการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ ประเทศก็จะเดินหน้าไปได้

ถ้าดูในภาพรวมรัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้มีความโดดเด่นหลายประการ ประการแรกคือการให้อำนาจกับพลเมือง ซึ่งถือเป็นฉบับเดียวในโลกที่ยอมให้มีสภาตรวจสอบภาคพลเมือง หมายถึง

¹⁵¹⁴ ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, (15 ธันวาคม 2556), สมบัติ อารังธัญวงศ์ เปิดโมเดลปฏิวัติ - ปฏิรูปการเมือง แฉล้ม “ทษ.” ร่าง “สภาประชาชน”, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1387077062

สภาพเมืองในทุกจังหวัด แม้จะยังไม่ทราบถึงวิธีการทำงานและจะมีที่มาอย่างไร แต่ในแง่ของหลักการถือว่ามีความโดดเด่น ประการที่ 2 มีการกำหนดแนวทางการปฏิรูปไว้ในภาคที่ 4 ของรัฐธรรมนูญในทุกมิติ เมื่อรัฐบาลชุดต่อไปที่จะเข้ามาบริหารประเทศขับเคลื่อนตามประเด็นที่มีการทำไว้แล้ว ก็จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศอย่างมาก”¹⁵¹⁵

ในทัศนะของสมบัติ อารังธัญวงศ์ รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนาควรเป็นรัฐบาลที่เข้มแข็งมีเสถียรภาพ จึงแสดงความกังวลเกี่ยวกับร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่อย่างมากว่า อาจนำไปสู่ปัญหารัฐบาลอ่อนแอ ดังความว่า

“วัตถุประสงค์ที่เป็นเรื่องน่ากังวลคือเจตนารมณ์ที่ต้องการจะให้รัฐบาลผสมมีรัฐบาลที่ไม่เข้มแข็งหรืออาจจะเรียกว่าเป็นรัฐบาลผสมที่อ่อนแอก็ได้โดยให้เหตุผลว่าประเทศไทยนั้นมีบทเรียนจากรัฐธรรมนูญปี 2540 ที่เรามีรัฐบาลเข้มแข็งมากจนก่อให้เกิดวิกฤต ดังนั้นผู้ร่างซึ่งมีประสบการณ์จากการร่างรัฐธรรมนูญปี 2540 จึงต้องการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยการให้มีการจัดตั้งรัฐบาลผสม

ที่นี้การที่จะได้มาซึ่งรัฐบาลผสม กมธ.ยกร่างฯจึงเห็นว่าการเลือกตั้งแบบสัดส่วนผสมจึงน่าจะเป็นทางออก”¹⁵¹⁶

สมบัติ อารังธัญวงศ์เห็นว่า จะใช้ระบบการเลือกตั้งแบบใดก็ได้ แต่จะต้องมีการเลือกตั้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังที่ให้สัมภาษณ์ว่า

“ส่วนตัวผมนั้นไม่ว่าจะใช้ระบบเลือกตั้งแบบใดก็ได้ ขึ้นอยู่กับเหตุผลที่ต้องการ เช่น อังกฤษ ใช้การเลือกตั้งแบบเขตเดียวคนเดียว ใครมีคะแนนสูงอันดับ 1 ก็ได้รับเลือกตั้งไป เขาก็ใช้มานานแล้วไม่เห็นมีปัญหา ส่วนฝรั่งเศสบอกว่าคนได้รับเลือกตั้งต้องได้เสียงเกินครึ่งของผู้มาใช้สิทธิ ถ้ารอบแรกไม่ถึงครึ่งก็ต้องเลือกรอบที่ 2 ขณะที่เยอรมันนั้นใช้แบบสัดส่วนผสม เพราะได้รับ

¹⁵¹⁵ สมบัติ อารังธัญวงศ์. สัมภาษณ์โดย อนุชา ทองเติม, (26 เมษายน 2558), “สมบัติ อารังธัญวงศ์ มองร่างรธน.สร้างรัฐบาลเป๋ดงอย ดันทุรังมีแต่ปัญหา ตกไปไม่เสียตาย.”, **มติชนรายวัน**, ค้นหาเมื่อ 21 มิถุนายน 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1430046848

¹⁵¹⁶ เรื่องเดียวกัน.

บทเรียนจากรัฐบาลของอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ แต่สำหรับผมแล้วจะดูที่ผลลัพธ์ของการเลือกตั้ง ดูว่าเมื่อเลือกตั้งแล้วเกิดอะไรขึ้น เพราะหลักการของระบอบประชาธิปไตยที่ดีควรออกแบบให้สอดคล้องกับประชาชนที่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย หมายถึงประชาชนเลือกฝ่ายนิติบัญญัติ บริหาร ซึ่งในบางประเทศยังกำหนดว่าฝ่ายตุลาการยังต้องมาจากการเลือกตั้งทางอ้อมของประชาชน”¹⁵¹⁷

เรื่องที่สำคัญกว่ารูปแบบของการเลือกตั้งก็คือความเข้มแข็งของรัฐบาล ซึ่งสมบัติธำรงธัญวงศ์ เห็นว่าจะทำให้รัฐบาลสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้สำเร็จลุล่วง ต่างจากรัฐบาลผสม ซึ่งจะอ่อนแอจนไม่อาจผลักดันนโยบายต่างๆ ที่เป็นประโยชน์หรือไม่อาจพัฒนาประเทศได้

“หลักที่สำคัญคือเลือกฝ่ายบริหารโดยต้องทำให้มีรัฐบาลที่เข้มแข็งมีเอกภาพในทางนโยบายเพื่อให้การขับเคลื่อนประเทศไปสู่ความสำเร็จมีคนบอกว่าระบอบประชาธิปไตยกินได้ใหม่ คนยากคนจนได้ประชาธิปไตยแล้วกินได้หรือไม่หายหิวไหม ก็มีคนอธิบายกลับมาว่ากินได้ ทำให้ประชาชนไม่ยากจนได้ แต่ก็ต้องมีรัฐบาลที่เข้มแข็ง มีประสิทธิภาพ สามารถเข้ามาแก้ไขปัญหาของประชาชนได้ดี โดยเฉพาะปัญหาปากท้องของประชาชนทำให้ประชาชนมีการศึกษา จากนั้นก็จะอยู่ดีกินดีเลิกจน ซึ่งหลายประเทศทำสำเร็จ เท่าที่ได้ศึกษามาไม่มีประเทศใดในโลกนี้ ที่เป็นประเทศกำลังพัฒนาแล้วประสบความสำเร็จโดยการใช้อำนาจรัฐบาลผสม ไม่มีเลย

...รัฐบาลผสมเป็นอุปสรรคก็เพราะมีจุดอ่อน 1. การไม่มีเอกภาพในด้านนโยบาย... พรรคการเมืองขนาดกลางและเล็ก...จะต่อรองผลประโยชน์เต็มที่...ดูแค่สมัยรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ อดีตนายกฯ ที่พรรคประชาธิปัตย์ (ปชป.) มีเสียงไม่ถึงครึ่งหนึ่ง จึงไม่มีกระทรวงสำคัญเหลือไว้ให้พรรคประชาธิปัตย์ (ปชป.) ดูแลเลย

...ตรงนี้ถือเป็นหัวใจสำคัญของระบอบประชาธิปไตย เพราะอำนาจฝ่ายบริหารเป็นส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาให้กับประชาชน...

...รัฐบาลผสมที่อ่อนแอมันก็ทำร้ายการพัฒนาประเทศในระยะยาว”¹⁵¹⁸

¹⁵¹⁷ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵¹⁸ เรื่องเดียวกัน.

ในกรณีที่มีการร่างรัฐธรรมนูญที่ “เปิดช่องให้คนนอกเป็นนายกฯ ได้” นั้น สมบัติ อารังธัญวงศ์ เห็นว่า “แบบนี้มันขัดหลักการระบอบประชาธิปไตย อำนาจอธิปไตยไม่เชื่อมโยงกับประชาชน...หลักการสำคัญของระบอบประชาธิปไตย...ฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติต้องเชื่อมโยงกับประชาชน”¹⁵¹⁹ และกรณี “มาตรา 182 กำหนดให้ฝ่ายบริหารสามารถเสนอกฎหมายและแถลงต่อสภาฯ ได้ว่าเป็นกฎหมายสำคัญ โดยเปิดให้ ส.ส.ร่วมลงชื่ออภิปรายไม่ไว้วางใจภายใน 48 ชั่วโมง หากไม่อภิปรายถือว่าให้ความเห็นชอบ อภิปรายแล้วรัฐบาลชนะถือว่าให้ความเห็นชอบ” นั้น สมบัติ อารังธัญวงศ์ เห็นว่า “ยิ่งกว่ากฎหมายเผด็จการ ยิ่งน่ากลัวไปใหญ่เมื่อได้คนนอกมาเป็นนายกฯ ก็จะกลายเป็นเผด็จการจากการเลือกตั้งทันที”¹⁵²⁰ นอกจากนี้ สมบัติ อารังธัญวงศ์ ยังระบุว่า การร่างรัฐธรรมนูญที่ “กำหนดให้ ส.ส.ห้ามเป็นรัฐมนตรีอีก ยิ่งถอยหลังกลับไปไกลถึงรัฐธรรมนูญปี 2511 สมัยจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งห้าม ส.ส.เป็นนายกฯและเป็นรัฐมนตรีสุดท้ายจอมพลถนอมกับพวกเข้ามาเป็นนายกฯและรัฐมนตรี”¹⁵²¹

เมื่อมีผู้คัดค้านว่าการมีรัฐบาลที่เข้มแข็งจะนำไปสู่การทุจริตคอร์รัปชันดังที่เคยเกิดขึ้นใน “ระบอบทษ.” สมบัติ อารังธัญวงศ์ ก็เสนอว่า “เมื่อโครงสร้างทางการเมืองนำไปสู่รัฐบาลเข้มแข็งแต่มีการทุจริตเกิดขึ้น...โจทย์นี้ต้องแก้ให้ถูก โดยออกแบบสร้างกลไกการตรวจสอบใหม่ให้ทันสมัย รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ เพื่อเอานักการเมืองที่โกงออกจากตำแหน่งได้ง่าย”¹⁵²² อาจกล่าวได้ว่าในทัศนะของ สมบัติ อารังธัญวงศ์ การร่างรัฐธรรมนูญควรหาทางทำให้ระบอบประชาธิปไตยของไทยมีรัฐบาลที่เข้มแข็งขณะเดียวกันก็มีระบบการกำกับตรวจสอบที่ดีที่สุดด้วย เพื่อเป็นการป้องกันและดูแลมิให้รัฐบาลที่เข้มแข็งสามารถใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวหรือใช้อำนาจในทางมิชอบ

โครงสร้างการตรวจสอบที่ดีนี้ สมบัติ อารังธัญวงศ์ เสนอว่า

¹⁵¹⁹ สมบัติ อารังธัญวงศ์ สัมภาษณ์โดยทีมข่าวการเมืองไทยรัฐ, (11 พฤษภาคม 2558), “รัฐธรรมนูญปลดล็อกวิกฤติประเทศ : วัดใจคสช.ผ่าทางตัน!”, ไทยรัฐออนไลน์, ค้นหาเมื่อ 21 มิถุนายน 2558, จาก <https://www.thairath.co.th/content/497891>

¹⁵²⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵²¹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵²² เรื่องเดียวกัน (เน้นโดยผู้วิจัย).

“กำหนดให้ ส.ส. 1 ใน 10 ซึ่งเป็นจำนวนที่น้อยและสะดวกต่อการเข้าชื่อร้องต่อประธานวุฒิสภา เพื่อแต่งตั้งคณะกรรมการการวิสามัญไต่สวนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือรัฐบาลที่ประพฤติมิชอบ ให้ดำเนินการโดยเร็ว และคัดเลือกอดีตรองการสูงสุดคนหนึ่งเป็นประธาน เพื่อให้กระบวนการสอบสวนมีมาตรฐาน สุดท้ายมีผลสรุปชี้ว่ามีมูลความผิดทางอาญา ให้ประธานวุฒิสภาส่งศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เพื่อดำเนินคดี จะเกิดความรวดเร็ว”¹⁵²³

สำหรับประเด็นที่มาของ ส.ว. สมบัติ อารังธัญวงศ์ เห็นว่า ที่มาของ ส.ว. กับอำนาจของ ส.ว. ต้องสอดคล้องกัน “รูปแบบที่เหมาะสมสมควรกับประเทศไทย โดยกำหนดให้มีการเลือกตั้งขั้นต้นหรือไพรมารีโหวต ก่อนส่งรายชื่อให้ประชาชนเลือกโดยตรง...เมื่อ ส.ว.มีที่มาเช่นนี้ควรให้อำนาจมากได้ ทั้งมีอำนาจถอดถอน มี อำนาจรับรองกรรมการองค์การอิสระ”¹⁵²⁴

ในวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ.2558 สมบัติ อารังธัญวงศ์ ในฐานะประธานคณะกรรมการปฏิรูปการเมือง กล่าวถึงการยื่นคำขอแก้ไขร่างรัฐธรรมนูญของกลุ่มการเมืองและกฎหมาย ซึ่งเป็นการยื่นร่วมกับคณะกรรมการปฏิรูปการเมือง และคณะกรรมการปฏิรูปกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม โดยระบุว่า **“รัฐธรรมนูญจะต้องสั้น กระชับ ไม่ยาวจนเกินไป เน้นสร้างรัฐบาลให้เข้มแข็ง ยึดหลักถ่วงดุลอำนาจที่มีประสิทธิภาพ และการใช้อำนาจต้องเชื่อมโยงกับประชาชน รวมถึงสร้างสมดุลของอำนาจนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ”**¹⁵²⁵

“คณะกรรมการปฏิรูปการเมือง” ซึ่งมีสมบัติ อารังธัญวงศ์ เป็นประธาน มีความเห็นว่า

“นายกรัฐมนตรีต้องมาจาก ส.ส. เท่านั้น โดยไม่ต้องมีการบัญญัติไว้ในบทเฉพาะกาล ถึงนายกรัฐมนตรีคนนอก หากเกิดวิกฤติเนื่องจากการระบุให้ปลดกระทรวงรักษาการแทน ทันทีพร้อมยืนยันว่า ระบบเลือกตั้งแบบสัดส่วนผสม จะทำให้รัฐบาลอ่อนแอ ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศจึงเสนอให้ใช้ระบบสัดส่วนคู่ขนาน โดยกำหนดให้รัฐสภา ประกอบด้วย

¹⁵²³ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵²⁴ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵²⁵ ไทยรัฐออนไลน์., (25 พฤษภาคม 2558), กมธ.ปฏิรูปการเมือง เสนอ นายกฯ มาจาก ส.ส. ตัด ม.181-182 ออก, ค้นหาเมื่อ 21 มิถุนายน 2558, จาก <https://www.thairath.co.th/content/501049> (เน้นโดยผู้วิจัย).

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวน 500 คน ส.ส.เขต 400 คน ส.ส.บัญชีรายชื่อ 100 คน โดยแบ่งเป็นเขตใหญ่ เขตละ 2-3 คน ส่วนสมาชิกวุฒิสภา ให้มาจากการเลือกตั้งทั้งหมด จังหวัดละ 2 คน รวม 154 คน ตลอดจนให้ กกต. เป็นผู้กำกับและจัดการเลือกตั้ง แจกใบเหลือง-แดง และให้ กกต.ออก ส่วนกระบวนการถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองให้เป็นหน้าที่ของประชุมใหญ่ศาลฎีกาเป็นผู้ตัดสิน เพื่อความเที่ยงธรรม”¹⁵²⁶

ในวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ.2558 นี้ สมบัติ อารังธัญวงศ์ ยืนยันว่า “เรื่องนายกฯ คนนอกที่ขัดต่อหลักการระบอบประชาธิปไตย ถ้าให้มืออยู่แสดงว่าไม่เป็นประชาธิปไตย”¹⁵²⁷ และในวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ.2558 ก็กล่าวว่า “ประเทศไทยอำนาจอธิปไตยมี 3 อำนาจ 1. อำนาจอธิปไตยซึ่งมีหน้าที่บัญญัติกฎหมาย 2. อำนาจบริหาร ถ้าไม่มี ส.ส.เป็นนายกฯ และเป็นรัฐมนตรีจะเกี่ยวโยงอะไรกับประชาชน 3. อำนาจตุลาการ ไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับประชาชนอยู่แล้ว ตกลงประชาธิปไตย 3 ขา ก็จะเหลือขาเดียวถ้าเป็นแบบนี้จะมีความเป็นประชาธิปไตยที่ต่ำมาก”¹⁵²⁸

ประเด็น “ที่มาของส.ว.” นั้น ในวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ.2558 สมบัติ อารังธัญวงศ์ แสดงความเห็นว่าการร่างรัฐธรรมนูญที่ “กำหนดให้ ส.ว.มีอำนาจมากกว่า ส.ส. คือ 1. มีอำนาจเสนอกฎหมาย 2. มีอำนาจให้ความเห็นชอบองค์กฤษฎีกา 3. มีอำนาจในการถอดถอน แต่ให้ครึ่งหนึ่งมาจากการเลือกตั้ง อีกครึ่งหนึ่งมาจากวิชาชีพ” นั้น “ไม่สอดคล้องกับหลักการสากล เพราะฉะนั้นเราก็เห็นว่าถ้าจะกำหนดให้วุฒิสภามีอำนาจมากก็ทำได้ แต่ ส.ว.ต้องมาจากการเลือกตั้งทั้งหมดเพื่อกำหนดคุณสมบัติให้สูงขึ้น ซึ่งต้องไปคิดกันต่อในกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ”¹⁵²⁹

สมบัติ อารังธัญวงศ์ สรุปว่า “ฉะนั้นสิ่งที่เราเสนอคือต้องออกแบบให้การเลือกตั้งมีโอกาสที่จะได้รัฐบาลที่เข้มแข็ง และไปสร้างกลไกการตรวจสอบใหม่ เช่น การให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

¹⁵²⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵²⁷ ไทยรัฐออนไลน์, (25 พฤษภาคม 2558), ‘สมบัติ’ ตีปีก ผู้เชี่ยวชาญฝรั่งเศส หุนหัน รธน.เหลือ 118 มาตรา, ค้นหาเมื่อ 21 มิถุนายน 2558, จาก <https://www.thairath.co.th/content/501479>

¹⁵²⁸ สมบัติ อารังธัญวงศ์ สัมภาษณ์โดยดารากร วงศ์ประไพ, (2 มิถุนายน 2558), “‘สมบัติ อารังธัญวงศ์’ ฝากโจทย์ถึงกมธ.ยกร่างรธน.” , *คมชัดลึกออนไลน์*, ค้นหาเมื่อ 21 มิถุนายน 2558, จาก <http://www.komchadluek.net/detail/20150602/207306.html>

¹⁵²⁹ เรื่องเดียวกัน.

1 ใน 10 เข้าชื่อเสนอประธานวุฒิสภาแต่งตั้งกรรมการไต่สวนอิสระ หากพบว่ามีความผิดทางอาญาก็ให้ส่งศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง”¹⁵³⁰

เนื่องจากมีพื้นฐานความคิดที่ให้ความสำคัญแก่แนวคิดการปกครองโดย “คนดี” สมบัติ อารังธัญวงศ์ จึงกล่าวถึงระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนาในแง่ของการเลือกตั้ง “คนดี” อยู่เสมอ เช่น ในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2558 สมบัติ อารังธัญวงศ์ กล่าวถึงแนวคิดการปฏิรูปการเมืองว่า “ระบอบประชาธิปไตยที่ดี ต้องให้คนดีและนักการเมืองที่ดีมาบริหาร”¹⁵³¹ และเน้นเรื่องการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ยุติธรรม กับการเลือก “คนดี” อย่างต่อเนื่อง ซึ่งการปฏิรูปการเมืองก็เพื่อให้เกิดระบอบประชาธิปไตยที่มีการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ยุติธรรมซึ่งจะทำให้ได้ “คนดี” เป็นผู้ปกครองนั่นเอง ดังที่สมบัติ อารังธัญวงศ์ กล่าวไว้ว่า

“การเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตยโดยตัวแทนต้องเป็นการเลือกตั้งที่ สุจริต เทียบธรรม และโปร่งใส ถ้าการเลือกตั้งเต็มไปด้วยอามิสสินจ้าง ไม่เรียกว่าประชาธิปไตย แต่เรียกว่า “ธนาธิปไตย” คือการใช้เงินเพื่อซื้ออำนาจ

ระบอบประชาธิปไตยโดยตัวแทนประชาชนมีอำนาจที่สำคัญสองประการคือ

1. อำนาจในการเลือกคนดีเข้าไปเป็นผู้ปกครอง ถ้าประชาชนไม่สามารถเลือกคนดีเข้าไปเป็นผู้ปกครอง ระบอบประชาธิปไตยก็จะเป็นประโยชน์กับประชาชน เพราะผู้แทนที่ไม่ดีจะเข้าไปใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ตนเองและพรรคพวก ดังนั้นระบบการเลือกตั้งที่ไม่สามารถถ่วงถ่วงให้ได้คนดีไปเป็นผู้ปกครอง จะกลายเป็นเครื่องมือของทมิฬเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากประชาชน ประชาชนจะกลายเป็นเหยื่อของนักการเมืองที่ฉ้อฉล

...หลักการสำคัญของระบอบประชาธิปไตยโดยตัวแทนคือ ถ้าตัวแทนมิได้ใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ของประชาชน ประชาชนสามารถถอดถอนตัวแทนออกจากตำแหน่งได้ ภายใต้บริบทของประเทศด้อยพัฒนาและกำลังพัฒนาที่ประชาชนส่วนใหญ่ยากจนต้องมีชีวิตดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดไปวันๆ การเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยนอกจากจะไม่ช่วยให้ประชาชนส่วนใหญ่พ้น

¹⁵³⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵³¹ เดลินิวส์, (7 กุมภาพันธ์ 2558), ‘สมบัติ’ ชี้จุดอ่อนนายกฯ มาจาก สส, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก http://www.dailynews.co.th/Content/politics/299487/_สมบัติ_ชี้จุดอ่อนนายกฯมาจากส.ส

จากความยากจนแล้ว การเลือกตั้งยังจะเป็นเครื่องมือของทรราชที่ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ยากจนอย่างมั่นคงตลอดไปด้วย...

นี่จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่จะต้องปฏิรูปก่อนเลือกตั้ง”¹⁵³²

ก่อนหน้านี้ ความหมายของประชาธิปไตยที่สมบัติ อารังธัญวงศ์ เน้น มีองค์ประกอบหลายประการด้วยกัน เช่น ในวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ.2554 สมบัติ อารังธัญวงศ์ ให้ความสำคัญกับ **ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม** ดังที่ได้กล่าวว่า “ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการวัดความสำเร็จของการปฏิรูปการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยคือ “การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน” เพราะ “การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน” เป็นทั้งเป้าหมายและกระบวนการของระบอบประชาธิปไตย”¹⁵³³ ในวันที่ 18 เมษายน พ.ศ.2557 สมบัติ อารังธัญวงศ์ กล่าวว่าระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงจะต้องมี “การเลือกตั้งที่สุจริต เทียบธรรมและโปร่งใส” และโจมตีการเลือกตั้งที่มีการซื้อเสียงว่าเป็น “ธนาธิปไตย” ดังความว่า

“ระบอบประชาธิปไตยมีหลักการสำคัญคือหลัก “อำนาจอธิปไตยของปวงชน” หลักการนี้เชื่อว่าถ้าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอิสระสูงสุดในการปกครองประเทศ ประชาชนจะใช้อำนาจอธิปไตยเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเอง ตามหลักการที่ว่า “ชนชั้นใดบัญญัติกฎหมาย ย่อมเพื่อประโยชน์ของชนชั้นนั้น” เมื่อประชาชนเป็นผู้บัญญัติกฎหมายเองและบริหารเอง ประโยชน์ย่อมเป็นของประชาชน

แต่สังคมที่มีขนาดใหญ่ประชาชนมาใช้อำนาจอิสระโดยตรงไม่ได้ จึงต้องใช้ตัวแทน เมื่อต้องใช้ตัวแทนจึงต้องมีการเลือกตั้ง เรียกว่าระบอบประชาธิปไตยโดยตัวแทน การเลือกตั้งที่จะให้ได้ตัวแทนของประชาชนอย่างแท้จริงจึงต้องเป็นการเลือกตั้งที่สุจริต เทียบธรรมและโปร่งใส การ

¹⁵³² สมบัติ อารังธัญวงศ์, (3 พฤษภาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/754111947963132>

¹⁵³³ สมบัติ อารังธัญวงศ์, (12 มิถุนายน 2554), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/214781575229508>

เลือกตั้งที่ไม่สุจริต ไม่เที่ยงธรรม ไม่โปร่งใส เต็มไปด้วยการซื้อสิทธิ์ขายเสียงจึงไม่ใช้การเลือกตั้งในระบบประชาธิปไตย แต่เป็นระบอบ "ธนาธิปไตย"¹⁵³⁴

ในวันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2557 สมบัติ อารังธญวงค์ กล่าวถึงพรรคการเมืองในระบบประชาธิปไตยว่าควรเป็น “พรรคการเมืองของประชาชน” ไม่ควรเป็นพรรคการเมืองของหัวหน้าพรรค โดยกล่าวว่า “ภายใต้บริบทของสังคมไทยการสร้างพรรคการเมืองของประชาชนคงหลีกเลี่ยงการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือไม่ได้ เพียงแต่ต้องมุ่งเน้นการเป็นพรรคการเมืองของประชาชนมากกว่าการให้หัวหน้าพรรคมีอำนาจกำหนดชะตาชีวิตของสมาชิกพรรคเสมือนหนึ่งสมาชิกพรรคเป็นทาสทางการเมืองของหัวหน้าพรรค”¹⁵³⁵ ทั้งนี้ สมบัติ อารังธญวงค์ ได้เสนอแนวทางในการสร้างพรรคการเมืองของประชาชนเอาไว้ด้วย

ในวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ก่อนเกิดการรัฐประหารราว 3 สัปดาห์ ในขณะที่ กปปส. กำลังชุมนุมขับไล่รัฐบาล สมบัติ อารังธญวงค์ เขียนเรื่อง “การปฏิรูปการเมืองภายใต้บริบทของสังคมไทย” ซึ่งอาจถือว่าการสรุปการวิเคราะห์สาเหตุแห่งปัญหาของระบบการเมืองไทย และข้อเสนอเกี่ยวกับระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสังคมไทย ที่ทุกฝ่ายควรร่วมกันพิจารณาเพื่อหาทางทำให้เกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติในอนาคต ดังนี้

“เมื่อปี 2552 ผู้เขียนเคยเสนอแนวคิดเกี่ยวกับกรอบการปฏิรูปการเมืองไทยมาครั้งหนึ่ง มาถึงวันนี้มีข้อมูลบางประการเพิ่มเติม จึงได้ปรับข้อเสนอบางประการเพื่อประกอบการพิจารณาใหม่ดังนี้

ปัญหารากเหง้าของสังคมการเมืองไทย

¹⁵³⁴ สมบัติ อารังธญวงค์, (18 เมษายน 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/745601135480880>

¹⁵³⁵ สมบัติ อารังธญวงค์, (21 เมษายน 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/747030172004643>

1.ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย การพัฒนาของประเทศไทยในช่วงครึ่งศตวรรษที่ผ่านมาทำให้เกิดสภาพ" รวยกระจุก จนกระจาย" ...กลุ่มคนยากจนได้แก่ เกษตรกร ผู้ใช้แรงงาน พ่อค้าหาบเร่แผงลอย และผู้มีอาชีพไม่เป็นหลักแหล่ง คนเหล่านี้เพียงดิ้นรนหากินไปวันๆ มีชีวิตอยู่แบบไม่มีอนาคต...สภาพเช่นนี้ทำให้คนจนกลายเป็นเหยื่อของนักเลือกตั้งได้โดยง่าย

2.ปัญหาการซื้อสิทธิขายเสียง สืบเนื่องจากปัญหาแรกทำให้การเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตยของไทยเต็มไปด้วยการซื้อสิทธิขายเสียง ...นักการเมืองที่เข้าสู่อำนาจด้วยการใช้อามิสสินจ้าง ต่างถือโอกาสใช้อำนาจหาประโยชน์ให้กับตนเองและพรรคพวก การทุจริตคอร์รัปชันจึงแพร่บาดอย่างกว้างขวาง และกลายเป็นตัวจุดรั้งให้ประเทศล้าหลังในแทบทุกด้าน เฉพาะด้านเศรษฐกิจ ไทยล้าหลังกว่ามาเลเซียถึงหนึ่งเท่า ที่อันตรายที่สุดคือปัญหานี้จะทำให้ระบอบทุนสาบสูญครอบงำสังคมไทยได้โดยง่าย

3.ระบบการตรวจสอบอ่อนแอ เมื่อการซื้อสิทธิขายเสียงทำให้รัฐบาลสามารถควบคุมฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารได้อย่างเด็ดขาด ระบบการตรวจสอบก็จะกลายเป็นอัมพาต รัฐบาลจึงใช้อำนาจฉ้อฉลได้อย่างสมบูรณ์ แม้โดยหลักการของระบอบประชาธิปไตยประชาชนมีอำนาจในการตรวจสอบและถอดถอน แต่ในความเป็นจริงประชาชนก็อ่อนแอเกินกว่าที่จะรวมพลังกันถอดถอน ทำให้รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งมีอำนาจไม่ต่างจากเผด็จการ เรียกว่า "เผด็จการจากการเลือกตั้ง"

4.พรรคการเมืองไม่ใช่พรรคการเมืองของประชาชน จากอดีตจนถึงปัจจุบันพรรคการเมืองของไทยไม่ใช่พรรคการเมืองของประชาชน แต่เป็นเหมือนบริษัทหรือกิจการส่วนตัวของเจ้าของพรรคที่มีอำนาจทางการเงินมากที่สุดในพรรค บุคคลผู้นี้อาจเป็นหัวหน้าพรรคเองหรือตั้งตัวแทนหุ่นเชิดให้เป็นหัวหน้าแทนตนก็ได้แต่ตนเองมีอำนาจสูงสุดในพรรค พรรคการเมืองจึงกลายเป็นเครื่องมือในการหาประโยชน์ของเจ้าของพรรคการเมืองเท่านั้น ดังนั้นพรรคการเมืองประเภทนี้จึงพยายามรวบรวมนักการเมืองทุกประเภทที่สามารถชนะการเลือกตั้งเข้ามาอยู่ในพรรค เพื่อให้มั่นใจว่าจะมีเสียงมากพอในการจัดตั้งรัฐบาล ทำให้มีนักการเมืองที่ไร้คุณธรรมจำนวนมากอยู่ในสภา

สภาพการณ์ดังกล่าวทำให้การเมืองไทยตกอยู่ในสภาพล้าหลัง ไม่มีเสถียรภาพ การบริหารประเทศไม่มีประสิทธิภาพ ประชาชนส่วนใหญ่จมปลักอยู่กับความยากจน ดังนั้นการปฏิรูปการเมืองจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องเร่งรัดดำเนินการ เพื่อประโยชน์ของลูกไทยหลานไทยในอนาคต”¹⁵³⁶

การวิเคราะห์ “ปัญหารากเหง้าของสังคมการเมืองไทย” ดังกล่าวนี้นี้ สะท้อนความหมายของระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนาที่สมบัติ อารังธัญวงศ์ เสนอต่อสังคมไทย ว่าจะบรรลุถึงได้ด้วยการทำให้ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจลดลงไป เพื่อให้การเลือกตั้งบริสุทธิ์ยุติธรรม ปราศจากการซื้อสิทธิ์ขายเสียงที่จะนำไปสู่การใช้อำนาจเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว และหัวหน้ารัฐบาลจะได้หมดโอกาสที่จะควบคุมฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารได้อย่างเด็ดขาด ระบบตรวจสอบก็จะเข้มแข็งขึ้น ทำให้นักการเมืองหมดโอกาสที่จะแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ ดังนั้นผู้ที่เข้ามาเป็นนักการเมืองก็จะมีแต่ “คนดี” ที่มีคุณธรรมจริยธรรม พรรคการเมืองก็จะเป็นพรรคของ “ทุนสามานต์” แต่จะกลายเป็นพรรคการเมืองของประชาชน ส่งผลให้การเมืองไทยมีเสถียรภาพและการบริหารประเทศมีประสิทธิภาพ สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้สำเร็จ

สำหรับแนวทาง “การปฏิรูปการเมืองภายใต้บริบทของสังคมไทย” เพื่อให้บรรลุถึงระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนาดังที่กล่าวข้างต้น สมบัติ อารังธัญวงศ์ เสนอว่า

“...แนวคิดต่อไปนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบแบ่งแยกอำนาจมาใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย โดยพัฒนาต่อยอดมาจากรัฐธรรมนูญ ปี 2540 และ 2550 โดยมีหลักการดังนี้ (ระบบแบ่งแยกอำนาจปัจจุบันประเทศไทยนำมาประยุกต์ใช้กับการเมืองท้องถิ่นทุกระดับ ทั้ง อบจ. เทศบาล และอบต.)

1. กำหนดให้ประเทศไทยปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และกำหนดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ให้ครบถ้วนตามประเพณีปฏิบัติที่ผ่านมา

¹⁵³⁶ สมบัติ อารังธัญวงศ์, (6 พฤษภาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/755740181133642>

2. กำหนดให้ประชาชนสามารถบริจาคภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา และภาษีเงินได้นิติบุคคลไม่เกินร้อยละ 1 ที่ตนต้องเสียภาษีให้กับพรรคการเมืองที่ตนสนับสนุน ...พรรคการเมืองที่ดีและโดดเด่นก็จะมีรายได้เพียงพอที่จะทำการเมืองโดยไม่ต้องทุจริตคอร์รัปชัน คนดีจะมีที่ยืนทางการเมืองได้อย่างสง่างาม โดยไม่จำเป็นต้องเป็นหนี้บุญคุณนายทุนใดๆ การเมืองก็จะโปร่งใส...จะทำให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของพรรคการเมืองโดยตรง...

3. ให้นายกรัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน แต่เนื่องจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นตำแหน่งสำคัญที่ต้องมีเสียงสนับสนุนในสภาเพื่อให้ความเห็นชอบกฎหมายที่รัฐบาลเสนอ ดังนั้นผู้สมัครนายกรัฐมนตรีต้องเป็นผู้แทนที่ผ่านการเลือกตั้งขั้นต้นของพรรค ผู้ที่จะชนะได้เป็นนายกรัฐมนตรีต้องได้เสียงเกินครึ่งของผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้ง มิฉะนั้นต้องจัดให้มีการเลือกตั้งรอบสองโดยนำผู้ที่ได้คะแนนอันดับหนึ่งและอันดับสองมาแข่งกันใหม่ ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันว่านายกรัฐมนตรีเป็นตัวแทนของประชาชนส่วนใหญ่อย่างแท้จริง เนื่องจากการเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีเป็นการเลือกตั้งทั่วประเทศ ซึ่งมีค่าใช้จ่ายสูงรัฐจึงต้องจัดงบประมาณสนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้งให้เหมาะสมในการเลือกตั้งแต่ละครั้ง ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้นายทุนเข้ามาครอบงำการเมือง

ส่วนการเลือกตั้งขั้นต้นของพรรค (Primary Election) อาจกำหนดให้พรรคที่จะทำการเลือกตั้งขั้นต้นต้องมีสมาชิกพรรคในแต่ละจังหวัดไม่น้อยกว่าร้อยละ 5 หรือร้อยละ 10 ของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในแต่ละจังหวัด เป็นต้น

4. นายกรัฐมนตรีในฐานะหัวหน้าฝ่ายบริหารเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการในกิจการของนายกรัฐมนตรี นายกรัฐมนตรีไม่ต้องทำหน้าที่นิติบัญญัติ และไม่มีอำนาจยุบสภา ผู้แทนราษฎร นายกรัฐมนตรีมีอำนาจในการแต่งตั้งคณะรัฐมนตรี และเพื่อให้รัฐบาลมีเสียงสนับสนุนในการผ่านร่างกฎหมายในสภา ถ้ารัฐบาลมีเสียงสนับสนุนไม่ถึงกึ่งหนึ่งของสภา นายกรัฐมนตรีสามารถจัดตั้งพันธมิตรในสภาเพื่อให้มีเสียงสนับสนุนเกินกึ่งหนึ่งได้ กรณีนี้จะทำให้รัฐบาลไม่มีปัญหาในการผ่านร่างกฎหมายของรัฐบาล โดยเฉพาะกฎหมายงบประมาณ

5. ให้ประชาชนเป็นผู้เลือกตั้งผู้แทนราษฎรโดยตรง โดยยึดหลักหนึ่งคนหนึ่งเสียง (One Man One Vote) ผู้ที่จะได้รับการเลือกตั้งต้องได้รับคะแนนเสียงไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของผู้มาใช้

สิทธิ์เลือกตั้ง เพื่อเป็นหลักประกันว่าผู้ชนะเป็นตัวแทนของประชาชนส่วนใหญ่อย่างแท้จริง หากกรอบแรกไม่มีผู้ใดได้รับเลือกตั้งให้เลือกตั้งรอบสองโดยตัดผู้ที่ได้คะแนนน้อยกว่าร้อยละ 12.5 ออกไป ผู้ที่สมัครรับเลือกตั้งอาจเป็นสมาชิกพรรคการเมืองหรือไม่ก็ได้ กระบวนการนี้จะทำให้การซื้อสิทธิ์ขายเสียงน้อยลง

สภาผู้แทนราษฎรไม่มีอำนาจในการอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี การตรวจสอบและการถอดถอนนักการเมืองที่ประพฤติมิชอบให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะดำรงตำแหน่งบริหารในขณะเดียวกันไม่ได้ ถ้าสมาชิกสภาผู้แทนถูกตัดสินว่าละเมิดบทบัญญัติว่าด้วยคุณธรรมของนักการเมือง ให้ตัดสิทธิ์การสมัครผู้แทนตลอดชีวิต เพื่อมิให้เป็นเยี่ยงอย่างอีกต่อไป แนวคิดนี้ไม่ใช่ระบบ ส.ส.บัญชีรายชื่อ เพราะไม่มีความจำเป็นอีกต่อไป

6. ระบบรัฐสภาจะกำหนดให้เป็นสภาเดียวหรือสภาคู่ อาจถกเถียงกันต่อไปได้ ถ้าจะกำหนดให้เป็นสภาคู่คือมีวุฒิสภา ก็ควรถกเถียงกันให้ชัดเจนว่าจะทำอย่างไรไม่ให้วุฒิสภาเป็นแบบอย่างของความจอมปลอม อาทิ การกำหนดให้วุฒิสมาชิกเป็นกลาง แต่ในทางพฤตินัยอาจมีมากกว่าครึ่งที่รับใช้พรรคการเมือง ...นอกจากนี้จะต้องพิจารณาด้วยว่าวุฒิสภาควรประกอบด้วยสมาชิกจากการเลือกตั้งทั้งหมด หรือผสมกันระหว่างสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งและการสรรหา... เพราะสมาชิกส่วนใหญ่ที่มาจากการเลือกตั้งจะเกี่ยวพันกับพรรคการเมืองโดยตรงมิได้เป็นกลางจริงตามที่กฎหมายกำหนด และจะให้อำนาจวุฒิสภามีอำนาจมาน้อยแค่ไหน

7. โครงสร้างที่กล่าวมาข้างต้นจะทำให้การเมืองมีเสถียรภาพสูง เพราะทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติจะอยู่ครบเทอมตลอด การดำเนินนโยบายทางการเมืองจะมีความมั่นคงเพราะผู้บริหารมีโอกาสจะได้ทำงานจนครบวาระ หากผลงานไม่เป็นที่พอใจของประชาชน ในการเลือกตั้งครั้งต่อไปประชาชนสามารถเปลี่ยนแปลงได้ นอกจากนี้กำหนดการทางการเมืองในแต่ละช่วงเวลาจะมีความแน่นอน ทำให้การวางแผนการทำงานทั้งของภาครัฐและภาคประชาชนมีความแน่นอน การพัฒนาประเทศจะมีความต่อเนื่องมากขึ้น

8. ภายใต้บริบทของสังคมไทยที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แนวคิดนี้อาจช่วยลดสิ่งจูงใจในการซื้อสิทธิ์ขายเสียงจากการเลือกตั้งได้มากขึ้น ทำให้การเมืองโปร่งใสมากขึ้น...รากแก้วของการแก้ไขปัญหาคือการส่งเสริมให้ประชาชนมีการศึกษาอย่างมีคุณภาพทั่วหน้า ซึ่งเป็นภารกิจ

ที่รัฐบาลที่ดีจะต้องมุ่งมั่นกระทำการอย่างต่อเนื่อง และกระทำให้สำเร็จ เพื่อเป็นหลักประกันว่าประชาชนจะสามารถเลือกคนดีมาเป็นผู้ปกครองได้ตามอุดมคติของระบอบประชาธิปไตย

...แนวคิดนี้มีผู้รู้หลายท่านเคยเสนอไว้แล้ว ที่นำมากล่าวเพิ่มเติมอีกก็เพื่อให้เห็นมุมมองที่หลากหลายเพิ่มขึ้น ช่วยกันคิดมาก ๆ จะได้มีความรู้กว้างขวางยิ่งขึ้น ส่วนจะมีข้อยุติอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับฉันทามติของประชชน...”¹⁵³⁷

หลังการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม พ.ศ.2557 ราว 2 เดือนเศษ คือวันที่ 30 กรกฎาคม 2557 สมบัติ อารังธัญวงศ์ เขียนบทความเรื่อง **“ประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทย”** โดยระบุว่า “ระบอบประชาธิปไตยในโลกนี้มีหลายรูปแบบ ไม่จำเป็นต้องเหมือนกับคนอื่นก็ได้ ขอแต่เพียงให้ยึดหลักการของระบอบประชาธิปไตยเท่านั้น หลักการของระบอบประชาธิปไตยที่สำคัญ 5 ประการ”¹⁵³⁸ ซึ่งมีดังต่อไปนี้

“1.หลักอำนาจอธิปไตยของปวงชน หมายถึงอำนาจอธิปไตย บริหาร และตุลาการเป็นของประชาชน

2.หลักเสรีภาพ หมายถึง ประชาชนมีเสรีภาพที่เท่าเทียมกัน ไม่ใช่เสรีภาพอันสมบูรณ

3.หลักความเสมอภาค หมายถึง ความเสมอภาคในโอกาสของประชาชน

4.หลักกฎหมาย หมายถึง การมีกฎหมายที่เป็นธรรมและเท่าเทียมกันสำหรับประชาชนทุกคน

5.หลักเสียงข้างมาก และสิทธิของเสียงข้างน้อย หมายถึง การตัดสินใจเพื่อประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ แต่ต้องเคารพสิทธิของเสียงข้างน้อย”¹⁵³⁹

¹⁵³⁷ สมบัติ อารังธัญวงศ์, (7 พฤษภาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/756365967737730>

¹⁵³⁸ สมบัติ อารังธัญวงศ์, (30 กรกฎาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/804625862911740>

¹⁵³⁹ เรื่องเดียวกัน.

จะเห็นได้ว่าหลังการรัฐประหาร สมบัติ อารังธัญวงศ์ เน้นหลักการประชาธิปไตยแบบตะวันตก ซึ่งแตกต่างจากในช่วงก่อนการรัฐประหาร ที่สมบัติ อารังธัญวงศ์ จะเน้นความบกพร่องของระบอบประชาธิปไตยดังที่เป็นอยู่ในสังคมไทย และกล่าวถึงหลักการประชาธิปไตยเฉพาะในบางเรื่องเท่านั้น

ในวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ.2557 สมบัติ อารังธัญวงศ์ เน้นการประยุกต์ “หลักการ” ในระบอบประชาธิปไตยให้เกิดเป็น “รูปแบบ” ที่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะทางสังคมและวัฒนธรรมของไทย ดังที่กล่าวไว้ว่า

“ที่ผ่านมามารเมืองระดับชาติเราประยุกต์รูปแบบอังกฤษมาใช้โดยตลอด ส่วนการเมืองท้องถิ่นเราประยุกต์รูปแบบแบ่งแยกอำนาจของอเมริกามาใช้ทุกระดับทั่วประเทศ ปัญหาการเมืองไทยที่มีมาโดยตลอดส่วนหนึ่งก็คือการติดยึดกับรูปแบบของต่างประเทศโดยเฉพาะรูปแบบของอังกฤษโดยไม่คำนึงถึงบริบทหรือสภาพสังคมของไทย ทำให้ระบอบประชาธิปไตยของไทยเราต้องล้มลุกคลุกคลานมาตลอด 82 ปี

อาจกล่าวได้ว่าครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ คสช. กำหนดกรอบการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรไว้ชัดเจนว่า “ให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทย” หมายความว่าเรายึดหลักการของระบอบประชาธิปไตยที่เป็นสากลแต่รูปแบบและกระบวนการนั้นกำหนดขึ้นให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพสังคมไทย...

เราจะยึดหลักการของระบอบประชาธิปไตยที่เป็นสากล แต่ระบบ รูปแบบ และกระบวนการต้องสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพสังคมไทย ที่จะต้องป้องกันไม่ให้นักการเมืองที่ชั่วร้ายเข้ามาทำร้ายประเทศและประชาชนอีกต่อไป ต้องไม่ให้ประชาชนต้องเป็นเหยื่อของนักการเมืองที่ชั่วร้ายอีกต่อไป”¹⁵⁴⁰

เมื่อพิจารณาระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนาที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” เสนอต่อสังคมไทยในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตทางการเมืองระหว่าง พ.ศ.2548-2557 (ดังได้กล่าวมาแล้วโดยละเอียดข้างต้นนี้) ก็จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่านักวิชาการเหล่านี้เน้น “ระบอบ

¹⁵⁴⁰ เรื่องเดียวกัน (เน้นโดยผู้วิจัย).

ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” และ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ยังเน้นด้วยว่าระบอบประชาธิปไตยของไทยควรเป็นระบอบประชาธิปไตยที่สอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมไทย และเอื้อต่อการแก้ไขปัญหาทางการเมืองและเศรษฐกิจของไทย แต่องค์ประกอบต่างๆ ของระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนาที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” บางคนเสนอในระยะหลัง มีลักษณะที่สอดคล้องกับหลักการของระบอบประชาธิปไตยแบบสากลมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่เสนอโดยธีรยุทธ บุญมี และสมบัติ อารังธัญวงศ์ ซึ่งการที่แนวคิดเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยอันพึงปรารถนาในทัศนะของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” สอดคล้องกับหลักการของระบอบประชาธิปไตยแบบสากลมากขึ้นนี้ ทำให้มีลักษณะที่ใกล้เคียงกับความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่เสนอโดย “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” (ซึ่งจะได้วิเคราะห์ต่อไปข้างหน้า) มากขึ้นด้วย

บทสรุป การนิยาม “ประชาธิปไตย” ของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง”

ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่นิยามโดย “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” มีรากฐานอยู่บนพื้นฐานความคิดนักวิชาการเสื้อเหลือง ที่เห็นว่า “ประชาธิปไตย” ควรสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของสังคมการเมืองไทย คือ “ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” และมีผู้ปกครองเป็น “คนดีมีศีลธรรม” โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงดูแลการปกครองเพื่อให้การใช้อำนาจถูกต้องตามครรลองคลองธรรม เมื่อผู้นำใช้อำนาจผิดจนเกิดวิกฤตก็สามารถถวายฎีกาขอ “นายกฯ พระราชทาน”

ก่อนเกิดวิกฤตทางการเมือง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” สร้างความรู้และเสนอความคิดเห็นโดยให้ความสำคัญแก่ “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” รวมทั้งความเข้มแข็งของระบบรัฐสภา สิทธิเสรีภาพทางการเมือง อำนาจต่อรองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ซึ่งนับว่าคล้ายคลึงกับทัศนะของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” เป็นอย่างมาก ส่วนทัศนะที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” มีความแตกต่างจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” อย่างเห็นได้ชัดคือการให้ความสำคัญแก่การขอพึ่งพระบารมีของพระมหากษัตริย์ในการแก้ไข

ปัญหาและการพัฒนาการเมืองไทย และการเน้นเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมของคนในระบบการเมืองแบบ “ประชาธิปไตย” มากเป็นพิเศษ

ในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตทางการเมือง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” เห็นว่ากลุ่มทุนที่เป็นนักการเมือง อาศัย “ระบอบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ในการก้าวขึ้นสู่อำนาจ และใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้อง “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ทำให้นายทุนที่เป็นนักการเมืองเหล่านี้สามารถสร้างระบอบเผด็จการเบ็ดเสร็จ โดยมีอำนาจเหนือรัฐสภาและพยายามทำลายสถาบันที่มีบทบาทสำคัญในการถ่วงดุลและตรวจสอบการใช้อำนาจ เช่น สถาบันพระมหากษัตริย์และองค์กรอิสระตลอดจนสื่อมวลชน ก่อให้เกิดปัญหาแก่ชาติมากมายหลายประการ รวมทั้งการใช้เงินของชาติไปกับนโยบายประชานิยมเพื่อให้ชนะเลือกตั้งซึ่งจะทำให้มีอำนาจต่อไปอีกนาน แม้ว่าการใช้อำนาจเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวจะทำให้เกิดการต่อต้านะรัฐบาลอย่างกว้างขวางสูญเสียความชอบธรรมไปแล้ว แต่ก็ยังคงมีความพยายามที่จะสืบทอดอำนาจ โดยที่กลไกที่มีอยู่ในระบอบประชาธิปไตยของไทยไม่อาจแก้ไขปัญหาได้ ทำให้การเมืองไทยมาถึงทางตัน จำเป็นต้องพึ่งตุลาการภิวัตน์และการรัฐประหาร และสังคมไทยก็ไม่ควรให้ความสำคัญแก่การเลือกตั้งมากเกินไป

“นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” มองว่าตนกำลังสนับสนุนมวลชน “คนเสื้อเหลือง” ที่กำลังต่อสู้กับ “ระบอบ ทษ.” ซึ่งในการต่อสู้นี้ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ได้นำความคิดหลายประการในอดีตที่เกี่ยวข้องกับ “ประชาธิปไตย” มาผลิตซ้ำ เช่น ความคิดเรื่องนักการเมืองไม่มีคุณธรรมจริยธรรมและขาดสมรรถภาพ พรรคการเมืองอ่อนแอ ประชาชนยังไม่พร้อมสำหรับการปกครองแบบประชาธิปไตย ฯลฯ พร้อมกันนั้นก็สร้างความหมายของ “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ว่าส่งผลร้ายต่างๆ ต่อสังคมไทยในช่วงกลางทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา เช่น การเกิดระบอบเผด็จการ การเกิดความแตกแยกในสังคม การเกิดวิกฤตศรัทธาประชาธิปไตย การเกิดปัญหาคอร์รัปชันและปัญหาอื่นๆ การเกิดวิกฤตความชอบธรรมของรัฐบาล นอกจากนี้ยังมีการสร้างความหมาย “ระบอบทักษิณเป็นระบอบที่น่ากลัว” การผลิตซ้ำความหมาย “ระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตก” ไม่เหมาะกับสังคมไทย” ทั้งนี้ก็เพื่อลดความสำคัญของ “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” และลดความชอบธรรมของนักการเมืองที่ได้อำนาจจากการเลือกตั้ง

ซึ่ง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” เห็นว่านักการเมืองที่ได้อำนาจจากการเลือกตั้งพยายามผูกขาดอำนาจ ขณะเดียวกัน “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ก็ให้ความสำคัญกับ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” เพื่อหวังพึ่งพระบารมีในการตรวจสอบถ่วงดุลนักการเมืองที่ได้อำนาจจากการเลือกตั้ง นอกจากนี้ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ยังให้ความหมายแก่ “มวฒมหาประชาชน” หรือ “กปปส.” ว่าเป็น “ประชาธิปไตยทางตรง” และ “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” อีกด้วย

ในระยะยาว “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” เห็นว่าจำเป็นต้องสร้างระบอบ “ป” ระชาธิปไตย” ที่มีการกระจายอำนาจอย่างแท้จริง ให้อำนาจในการจัดการทรัพยากร (รวมทั้งงบประมาณ) เป็นอำนาจของประชาชน “ประชาธิปไตย” ในทัศนะนักวิชาการเสื้อเหลือง คือ อำนาจและอิทธิพลกระจายอยู่ในหลายสถาบัน หลายองค์กร และประชาชน เพื่อให้มีการถ่วงดุลตรวจสอบ และมี good governance (ธรรมาภิบาล) คือมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ เป้าหมายของประชาธิปไตยที่พึงปรารถนาคือการเมืองที่มีคุณธรรม ไม่มีคอร์รัปชัน เพื่อให้ประเทศเจริญก้าวหน้าในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม

กล่าวได้ว่า ความหมายที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ทำให้มีพลังในช่วงที่เกิดวิกฤตทางการเมืองที่สำคัญได้แก่ “สังคมไทยมีลักษณะเฉพาะ จึงควรมีการปกครองใน “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ในการแก้ปัญหานักการเมืองที่ได้อำนาจจากการเลือกตั้งอาจต้องอาศัยการรัฐประหารและกระบวนการตุลาการภิวัตน์ นอกจากนี้ควรเน้น “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” มีการกระจายอำนาจทางการเมือง และควรหาทางทำให้การเลือกตั้งบริสุทธิ์ยุติธรรมเพื่อให้ได้มาซึ่ง “การปกครองโดยคนดี” และควรทำให้การเมืองการปกครองเป็นไปตามหลัก “ธรรมาภิบาล” ด้วย

ภาค 3

การนิยาม “ประชาธิปไตย” ของนักวิชาการที่สนับสนุน

“คนเสื้อแดง”

ความนำ

ในท่ามกลางความขัดแย้งและวิกฤตทางการเมืองที่เกิดขึ้นในสังคมไทยระหว่าง พ.ศ. 2548-2557 มีนักวิชาการจำนวนมากที่มีจุดยืนสนับสนุน “แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ” (นปช.) หรือ “มวลชนคนเสื้อแดง” ซึ่งในที่นี้จะได้อภิปรายถึงพื้นฐานความคิดและการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” บางคนที่มีบทบาทในการแสดงความคิดเห็นอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เกษียร เตชะพีระ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ ธเนศวร์ เจริญเมือง พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ และสมชาย ปรีชาศิลปกุล¹⁵⁴¹ โดยจะเลือกวิเคราะห์ละเอียดเฉพาะผลงานของนักวิชาการบางคนเพื่อให้เป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นว่า พื้นฐานความคิดของนักวิชาการมีผลโดยตรงต่อการเลือกจุดยืนทางการเมือง และเมื่อเลือกจุดยืนทางการเมืองเป็นผู้สนับสนุน “คนเสื้อแดง” อย่างเต็มที่แล้ว นักวิชาการแต่ละคนก็ได้เน้นความหมายของ “ประชาธิปไตย” ในบางมิติเพื่อประโยชน์ในการต่อสู้ทางการเมือง

นิธิ เอียวศรีวงศ์ และเกษียร เตชะพีระ เป็นนักวิชาการและปัญญาชนสาธารณะที่มีบทบาทอย่างมากในวงวิชาการและในสังคมวงกว้างมาตั้งแต่ทศวรรษ 2520 ใน พ.ศ. 2556 ทั้งสองคนได้ร่วมกับนักวิชาการอีกจำนวนหนึ่งก่อตั้ง สมัชชาปกป้องประชาธิปไตย (สปป.) ขึ้นมา ในขณะที่ สุธาชัย ยิ้ม ประเสริฐ ธเนศวร์ เจริญเมือง และพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ เป็นนักวิชาการที่มีความใกล้ชิดกับขบวนการ “คนเสื้อแดง” หรือ นปช. มาก ทั้งในฐานะนักวิชาการที่

¹⁵⁴¹ โครงการวิจัยนี้ไม่สามารถวิเคราะห์ความคิดของนักวิชาการเสื้อแดงทุกคนอย่างละเอียดได้ ในการวิเคราะห์แต่ละประเด็นจำเป็นต้องยกตัวอย่างเพียงบางคนเท่านั้น

ผลิตความรู้ผ่านสื่อของฝ่าย “เสื้อแดง” และในฐานะผู้เข้าร่วมในการชุมนุมหลายครั้ง ส่วน **อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์** และ**สมชาย ปรีชาศิลปกุล** นักวิชาการจากกลุ่มมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน เสนอความคิดเห็นทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและในนามของกลุ่มมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน สำหรับ**สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล** ถือเป็นนักวิชาการและปัญญาชนสาธารณะที่มีบทบาทอย่างโดดเด่นที่สุดในโลกออนไลน์/ไซเบอร์ โดยได้แสดงความคิดเห็น และถกเถียงกับผู้คนในกลุ่มอย่างต่อเนื่องในช่วงทศวรรษ 2540 จนถึงปัจจุบัน

พื้นฐานความคิดและการเสนอความคิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความหมาย “ประชาธิปไตย” ของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง”

พื้นฐานความคิดในเรื่องต่างๆ ของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ที่แสดงออกผ่านผลงานทางวิชาการและการแสดงความคิดเห็นในหลายรูปแบบนั้น มีความแตกต่างหลากหลาย และในบางกรณีก็มีการถกเถียงกันเองในหมู่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ด้วยกัน อย่างไรก็ตาม เนื่องจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” เหล่านี้มีพื้นฐานความคิดที่สำคัญบางประการร่วมกัน จึงส่งผลให้เล็งจุดยืนเดียวกันในการเป็นผู้สนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “มวลชนคนเสื้อแดง” ในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตทางการเมืองระหว่าง พ.ศ.2548-2557

ผลงานและบทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักวิชาการทั้งหลายที่สนับสนุน “คนเสื้อแดง” นับตั้งแต่ทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา แสดงให้เห็นว่า “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ล้วนแต่มีความเห็นอกเห็นใจประชาชนส่วนใหญ่ที่เป็นฝ่ายเสียเปรียบในสังคม โดยจุดยืนดังกล่าวนี้มีความมั่นคงตลอดมาไม่เคยผันแปรตราบจนถึงปัจจุบัน

หากพิจารณาในเชิงภาพรวมแล้ว พื้นฐานความคิดที่สำคัญของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” มีจุดร่วมกันอยู่ที่ความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนควรมีความเสมอภาคกัน ทุกคนควรได้รับความเป็นธรรมและความยุติธรรมจากรัฐ โดยที่รัฐมีหน้าที่ในการค้ำประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชน พร้อมกันนั้นก็มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของประชาชนที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตย ซึ่งส่วนหนึ่งของพื้นฐานความคิดเหล่านี้มาจากความเห็นอกเห็นใจและตระหนักในพลังหรือศักยภาพของคนส่วนใหญ่ในสังคมที่ถูกกลิดรอนสิทธิ

และอำนาจ จนต้องตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบชนชั้นนำและชนชั้นกลางอย่างมากนับตั้งแต่มีการรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา¹⁵⁴²

นักวิชาการฝ่ายสนับสนุน “คนเสื้อแดง” หลายคนเคยอุทิศตนให้แก่การต่อสู้ทางการเมืองเพื่อประชาชนที่ยากจนมาตั้งแต่ยังเป็นนักศึกษา โดยหวังว่าชัยชนะในการต่อสู้จะทำให้ประชาชนส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น เช่น การเข้าร่วมในการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 และการเข้าร่วมในการต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เป็นต้น

ในทศวรรษ 2510 ผู้นำนักศึกษา (ซึ่งกลายมาเป็น “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง”) เหล่านี้ มีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมให้ “ดีขึ้น” ตามความเชื่อหรืออุดมการณ์ที่ยึดถือโดยปฏิญญาอำนาจรัฐเผด็จการทหาร (“ภัยเขียว”) ที่ได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกา (“ภัยขาว”) ใน พ.ศ.2518 เป็นต้นมา ผู้นำนักศึกษาทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เริ่มได้รับอิทธิพลจากกระแสความคิดแบบ “เหมาอิสต์” (Maoism) ดังที่เกษียร เตชะพีระ วิเคราะห์ไว้ในบทความ “รู้สึกแห่งยุคสมัย” (พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2526) ดังนี้

“นักศึกษาธรรมศาสตร์ในช่วงปี 2516-2519 ชัยหรือแดงจริงไหม?... ก็ต้องตอบว่าใช่ เพราะความรู้สึกแรกของพวกเราในยุคนั้นโดยทั่วไปคือสังคมยังป่วยไข้ด้วยโรคนานาชนิด และสังคมควรต้องเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ประชาธิปไตยที่ชาวไทยได้มาเมื่อ 14 ตุลา 2516 นั้นเป็นเป้าหมายที่มีใช้เสร็จสมบูรณ์ในตัว จากเป้าหมายนี้เรามุ่งหวังจะให้มันเป็นวิถีทางนำมาซึ่งชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชาชน เสรีภาพหลัง 14 ตุลา เปิดหูเปิดตาเราไปสู่ความคิดใหม่ๆ มากมายที่เสนอตัวมาให้เราค้นคว้า ประยุกต์เลือกใช้เพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าว ในบรรดา

¹⁵⁴² ไพรดู่ นิธิ เอียวศรีวงศ์, (21 มิถุนายน 2556), “วัฒนธรรมทางการเมืองไทย” ปาฐกถาพิเศษในการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 9 ประจำปี 2550 ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ วันที่ 8 พฤศจิกายน 2550. สุชาติ ยิ้มประเสริฐ, 80 ปีแห่งการฟื้นฟูประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 11 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/06/47328>

กระแสคิดอันหลากหลายนั้น ความคิดสังคมนิยมก็เป็นกระแสหนึ่งที่เรารู้สึกว่าใคร่รู้ หลังจากมันถูกปิดกั้นมานานนับ 10 ปี”¹⁵⁴³

เกษียร เตชะพีระ ได้อธิบายกระบวนการกลายเป็น “ซ้าย” ของนักศึกษาว่า “พร้อมกับการปฏิเสธอำนาจเก่าทางความรู้สึก ความคิดใหม่ก็ถูกอัดฉีดเข้ามาอย่างเป็นระบบ อุดมการณ์ของอีกฝ่ายหนึ่งถูกเผยแพร่อบรมกันในขบวนการนักศึกษาอย่างมีแบบแผน มีขั้นตอน มันค่อยๆ ซึมซับเข้ามาในความคิด มันกล่อมเกล่าให้ยอมรับความรุนแรง อาวุธ สงครามในชนบท การปฏิวัติประชาธิปไตย เชิดชูขบวนการนอกกฎหมายและการต่อสู้อีกแบบหนึ่งอยู่ในใจ”¹⁵⁴⁴

ในปีต่อมา (ราวปี พ.ศ.2526-2527) เกษียร เตชะพีระ เขียน บทความเรื่อง “วิกฤตอุดมการณ์สังคมนิยมในหมู่นักศึกษาปัญญาชนไทย” กล่าวถึงอิทธิพลอันเข้มข้นและกว้างขวางของลัทธิมาร์กซิสต์ว่า

“ในช่วงประชาธิปไตยเบ่งบาน ระหว่าง 14 ตุลาคม 2516-6 ตุลาคม 2519 การเผยแพร่การศึกษาลัทธิมาร์กซิสต์ในสังคมไทยดำเนินไปอย่างแพร่หลายกว้างขวางอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน มีหนังสือในรูปเล่มปกแข็งปกอ่อน ทั้งที่เป็นหนังสือทฤษฎีโดยตรง และการประยุกต์ทฤษฎีมาอธิบายปรากฏการณ์ พิมพ์ออกมาเป็นแสนๆ เล่ม เนื้อหาเริ่มต้นตั้งแต่ขั้นนามธรรมที่สุด...มาจนถึงรุนแรงที่สุด เช่น เรียกร้องตรงๆ ให้จับอาวุธโค่นล้มอำนาจรัฐ ได้การนำของพรรค ลัทธิมาร์กซ์เริ่มเสนอตัวเข้าสู่สังคมไทยไม่เพียงแต่ในฐานะกระแสการเมืองบนดิน หากยังอยู่ในฐานะกระแสปัญญาในแวดวงวิชาการด้วย”¹⁵⁴⁵

¹⁵⁴³ เกษียร เตชะพีระ, “รู้สึกแห่งยุคสมัย” ใน มหาวิทยาลัยของฉัน, ประจักษ์ ก้องกีรติ (บรรณาธิการ), (กรุงเทพฯ: องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), น. 46. อ้างใน ธิกันต์ ศรีนารา, “ความคิดทางการเมืองของ ‘ปัญญาชนฝ่ายค้าน’ ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ.2524-2534”, (อ้างแล้ว), น. 5-6. (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹⁵⁴⁴ เกษียร เตชะพีระ, “รู้สึกแห่งยุคสมัย” ใน มหาวิทยาลัยของฉัน, ประจักษ์ ก้องกีรติ (บรรณาธิการ), (กรุงเทพฯ: องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), น. 48-49. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 6.

¹⁵⁴⁵ เกษียร เตชะพีระ, “วิกฤตอุดมการณ์สังคมนิยมในหมู่นักศึกษาปัญญาชนไทย” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง 3, 3 (มกราคม-มีนาคม 2527), น.78-79.

อิทธิพลของลัทธิมาร์กซิสต์ ทำให้นักศึกษารุ่นนี้มีจุดยืนที่อยู่ข้าง “ชนชั้นกรรมมาชีพ” หรือ “ชนชั้นผู้ใช้แรงงาน” ทั้งในภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม และให้ความสำคัญแก่การค้นหายุทธศาสตร์ในการต่อสู้เพื่อทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปในทางที่จะทำให้ “ชนชั้นผู้ใช้แรงงาน” ได้รับความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ สังคมการเมือง วัฒนธรรม

หลังจาก “ป่าแตก” กลุ่มคนที่เคยผ่านความพ่ายแพ้ในการต่อสู้ทั้งในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 และในการปฏิวัติด้วยกำลังอาวุธร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ยังคงพยายามคิดค้นหนทางในการทำให้สังคมไทยดีขึ้น โดยเปลี่ยนความสนใจจากการเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนแปลง “โครงสร้างส่วนล่าง” มาสู่การหาทางเปลี่ยนแปลง “โครงสร้างส่วนบน” เช่นอุดมการณ์ ค่านิยม อำนาจนำทางวัฒนธรรม ฯลฯ¹⁵⁴⁶

ในขณะเดียวกัน ก็มีนักคิดนักวิชาการจำนวนมากที่ไม่ใช่คนในรุ่นที่เคยเคลื่อนไหวในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 - 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ได้พยายามค้นหาคำตอบว่าเพราะเหตุใดสังคมไทยจึงมีความขัดแย้งและความรุนแรงเกิดขึ้น และได้พยายามสร้างความรู้เพื่อให้สังคมมีความเข้มแข็งในทางปัญญาความคิด เพื่อจะสามารถเอาชนะชนชั้นนำที่ปกครองแบบเผด็จการและนำระบอบประชาธิปไตยมาสู่สังคมไทยได้สำเร็จในอนาคต นักวิชาการเหล่านี้แม้ว่าบางคนจะไม่เคยสมาทานลัทธิมาร์กซิสต์ (เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์) แต่ก็เห็นว่ารัฐแบบรวมศูนย์อำนาจและระบบทุนนิยมทำให้ชนชั้นนำและชนชั้นกลางได้เปรียบชาวบ้าน กีดกันชาวบ้านมิให้มีบทบาททางการเมืองการปกครอง ทั้งๆ โดยหลักการแล้วที่อำนาจอธิปไตยย่อมเป็นของประชาชน นักวิชาการหลายคนจึงต่อต้านรัฐและชนชั้นนำกับชนชั้นกลางมายาวนานก่อนจะเกิดวิกฤตทางการเมืองในระหว่าง พ.ศ.2548-2557¹⁵⁴⁷

¹⁵⁴⁶ โบรดดูรายละเอียดใน ธิกันต์ ศรีนารา, “ความคิดทางการเมืองของ “ปัญญาชนฝ่ายค้าน “ ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ.2524-2534” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555).

¹⁵⁴⁷ เห็นได้ชัดในผลงานของนักวิชาการที่สนับสนุนฝ่าย “คนเสื้อแดง” อาทิ เกษียร เตชะพีระ, **จารีกร่วมสมัยการเมืองไทยในยุคหลักภัย**, (กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2537). นิธิ เอียวศรีวงศ์, **สังคมไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง**, (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา, 2539). นิธิ เอียวศรีวงศ์, **สองหน้า**

ผลงานจำนวนมากของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” แสดงเห็นว่าส่วนใหญ่ของ นักวิชาการเหล่านี้ประเมินว่ากองทัพ ข้าราชการประจำ และนายทุน (บางคนเน้น “ทุนเก่า” บางคน เน้นทั้ง “ทุนเก่า” และ “ทุนใหม่”) เป็นต้นเหตุแห่งการผูกขาดอำนาจในยุคต่างๆ แต่ “นักวิชาการที่ สนับสนุนคนเสื้อแดง” บางคนกลับเห็นว่าต้นเหตุสำคัญที่ทำให้การเมืองไทยยังไม่เป็น “ระบอบเสรี ประชาธิปไตย” อย่างแท้จริงก็คือ การที่สังคมไทยขาดความเสมอภาค ซึ่งผู้ที่มีทัศนะดังกล่าวนี้ จะให้ความสำคัญแก่การสร้างและเผยแพร่ความรู้เพื่อทำให้คนทั้งหลายในสังคมไทยได้เกิดความ เข้าใจปัญหา

“นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ส่วนใหญ่เห็นว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ควรอยู่เหนือ การเมือง อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการบางคน เห็นว่า “พระราชอำนาจนำ” อันเกิดจากพระราช กรณียกิจต่างๆ ตลอดระยะเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์กลาง แห่งความจงรักภักดีที่ดลบันดาลให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างหลายฝ่ายหรือเกิดการประสานกัน ในการแก้ปัญหาต่างๆ ทุกคนจึงควรยอมรับความเป็นจริงว่าสังคมไทยมีการปกครองใน “ระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” อย่างไรก็ตาม การนิยามความหมายของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อ แดง” ก็เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางการเมืองที่เปลี่ยนไป ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปข้างหน้า

จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกล่าวด้วยว่า “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ทุกคนล้วนแต่เห็น พ้องกันว่า การเลือกตั้งหรือหลักการเรื่องเสียงข้างมากมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ไม่อาจ ปฏิเสธได้ เพราะการเลือกตั้งหรือการยึดมั่นในหลักการเสียงส่วนใหญ่นี้เป็นรากฐานของระบอบ ประชาธิปไตยที่ทำให้ประชาชนมีโอกาสได้รับผลประโยชน์จากนโยบายต่างๆ และได้รับส่วนแบ่ง จากการจัดการทรัพยากรของประเทศมากขึ้น นอกจากนี้ยังเห็นว่าการดำเนินนโยบายและการ

สังคมไทย, (กรุงเทพฯ: ผู้จัดการ, 2539). Pichit Likitkitsomboon, *Taxation and Income Distribution in Thailand: A Case Study for 1981*, (Master's thesis, Faculty of Economics, Thammasat University. 1985). พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, “วิกฤตเศรษฐกิจไทย: โครงสร้างและการเปลี่ยนแปลง” ใน **ทุนนิยมฟองสบู่: ปรัชญาและทางออก**, พิทยา ว่องกุล (บรรณาธิการ), (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจิตรศิลป์, 2544). อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, **รอยต่อแห่งยุคสมัย**, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2540).

จัดการเรื่องต่างๆ ที่เป็นผลประโยชน์ของสาธารณชนนั้น ทุกฝ่ายจำเป็นจะต้องยึดมั่นในหลักการของระบอบประชาธิปไตย เช่น สิทธิ เสรีภาพ เสมอภาค ความยุติธรรม ความเป็นธรรม¹⁵⁴⁸

พื้นฐานความคิดของนักวิชาการเสื้อแดงส่วนหนึ่งเกิดจากการสั่งสมความรู้ข้ามสาขาวิชามายาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ทางประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์การเมือง และมานุษยวิทยา ทำให้นักวิชาการเสื้อแดงรับรู้ปัญหาของคนชนบทและสังคมชนบทมองปัญหาต่างๆ ที่ชาวชนบทต้องเผชิญว่าเกิดจากอำนาจรัฐ ทั้งการกำหนดนโยบายการพัฒนาที่ไม่สมดุลและการฉ้อฉลของเจ้าหน้าที่รัฐ อันทำให้ชาวชนบทอยู่ในฐานะเสียเปรียบและลำบากยากจนหรือมีฐานะต่ำที่สุดในสังคมไทย โดยที่สังคมไทยมีความเหลื่อมล้ำของฐานะและรายได้สูงขึ้นเป็นลำดับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ล้วนแต่เห็นว่ารัฐไทยตกอยู่ใต้อำนาจของชนชั้นนำที่ใช้อำนาจรัฐในการปกครองและการกำหนดนโยบายเพื่อผลประโยชน์ของชนชั้นนำและชนชั้นกลาง นอกจากนี้รัฐไทยยังไม่ยอมปรับตัวในขณะที่เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมของไทยและของโลกเปลี่ยนแปลงไปแล้วอย่างไพศาล ทำให้รัฐและสังคมไทยไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงโดยสงบ ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ระบุว่า “รัฐไทยเองที่ถูกตรึงแน่นให้ปรับเปลี่ยนโดยสงบไม่ได้ มีอยู่เพียงเพื่อรับใช้คนจำนวนน้อยที่ได้เปรียบอยู่แล้ว จึงเป็นรัฐที่ไม่อาจอำนวยความสะดวกพื้นฐานของรัฐคือความยุติธรรมแก่ใครได้”¹⁵⁴⁹

ด้านหนึ่งนักวิชาการเสื้อแดงเคยรับรู้ภาพลักษณ์ชาวชนบทที่มีใช้กลุ่มคนที่ “โง่ จน เจ็บ” แต่เห็นว่าชาวชนบทมี “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ที่ทำให้สามารถพึ่งตนเองได้ ถึงแม้ว่าจะมี “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” บางคน¹⁵⁵⁰ วิพากษ์วิจารณ์แนวคิด “วัฒนธรรมชุมชน” แต่ก็

¹⁵⁴⁸ แนวคิดดังกล่าวนี้เห็นได้ในผลงานทั้งหลายของนักวิชาการที่สนับสนุนฝ่าย “คนเสื้อแดง” ซึ่งจะได้ยกตัวอย่างในการวิเคราะห์ประเด็นต่างๆ ของรายงานการวิจัยนี้.

¹⁵⁴⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, (29 มิถุนายน 2558), “ปกป้องพุทธศาสนาจากเผด็จการทุกรูปแบบ” หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1435558641. (เน้นโดยผู้วิจัย)

¹⁵⁵⁰ เกษียร เตชะพีระ, *วิาทะโลกานุวัตร*, (กรุงเทพฯ: ผู้จัดการ, 2538). ยุกติ มุกดาวิจิตร, *อ่าน ‘วัฒนธรรมชุมชน’*, (กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัณ, 2548). อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, (16 ธันวาคม 2554) หกทศวรรษของความเปลี่ยนแปลง “ชนบท” หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://daily.bangkokbiznews.com/detail/36410> และ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, (23 ธันวาคม 2554) หกทศวรรษของความ

เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาชาวบ้าน “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” มีความชื่นชมศักยภาพในการจัดการทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า) ของชาวบ้าน¹⁵⁵¹ และมองเห็นศักยภาพของชาวบ้านในการปรับตัวทางเศรษฐกิจด้วยการ “สร้างความหลากหลายในทุกทาง”¹⁵⁵²

“นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ส่วนใหญ่เห็นความสำคัญของการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (new social movements) เพื่อสร้างอำนาจต่อรองให้แก่ชาวบ้าน รวมทั้งสร้างความรู้เพื่อให้ความชอบธรรมแก่ “การเมืองบนท้องถนน” ซึ่งทำให้การปิดถนนเพื่อประท้วงหรือเรียกร้องเรื่องต่างๆ จากรัฐกลายเป็นวิธีการที่มีความชอบธรรม ส่งเสริมการรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวบ้านและโจมตีการบังคับให้ชาวบ้านเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ วิพากษ์วิจารณ์กระบวนการที่รัฐทำให้ชาวบ้านกลายเป็นคนขายขบ เช่น ชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ชาวมลายูมุสลิม เรียกร้องให้กระจายอำนาจทางการเมืองให้ชาวบ้าน และพยายามเพิ่มอำนาจของชาวบ้านหรือทำให้ชาวบ้านมีอำนาจต่อรองอย่างเสมอภาคมากขึ้น ส่วนหนึ่งของนักวิชาการที่กลายเป็นคนเสื้อแดงเคยออกไปเคลื่อนไหวร่วมกับนักพัฒนาเอกชนและชาวบ้านในการต่อสู้กับการแย่งชิงทรัพยากร เช่น กรณีการเคลื่อนไหวของเครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือ (คกน.) สมัชชาคนจน บ่อนอก-บ้านกรูด ท่อแก๊สยานาดา ประมงพื้นบ้าน และช่วยเหลือชาติพันธุ์ต่างๆ ที่เผชิญปัญหาการกำหนดเขตป่าสงวนทับที่ทำกิน การยึดสมบัติสาธารณะหรือของหน้าหมู่บ้านเป็นทรัพย์สินเอกชน ฯลฯ¹⁵⁵³

เปลี่ยนแปลง “ชนบท”(2), หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://www.chaoprayanews.com/อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์-2/>.

¹⁵⁵¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, **เก็บที่โล่งแถมรากหญ้า**, (กรุงเทพฯ: โครงการต้นน้ำต้นชีวิต มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย, 2543). อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, **ระหว่างประวัติศาสตร์กับความทรงจำ : ประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นภาคเหนือ**, (เชียงใหม่ : สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553).

¹⁵⁵² เช่น งานวิจัยของ นิธิ เอียวศรีวงศ์, **บนหนทางสู่อนาคต**, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย, 2536).

¹⁵⁵³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, **เก็บที่โล่งแถมรากหญ้า**, (กรุงเทพฯ: โครงการต้นน้ำต้นชีวิต มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย, 2543). สัมภาษณ์นักวิชาการเพื่อคนจน บทความมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนลำดับที่ 182 ถอดเทปจากรายการ ITV TALK ตอน “นักวิชาการเพื่อคนจน” ออกอากาศ วันอังคารที่ 21 พฤษภาคม 2545 เวลา 22.45 น. interview :

กล่าวได้ว่า “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” มีความเห็นอกเห็นใจชาวบ้านมาเนิ่นนาน เพราะรับรู้ภาพลักษณ์ชาวบ้านในฐานะ “คนจน” “คนไร้อำนาจ” “คนไร้สิทธิไร้เสียง” “คนด้อยโอกาส” “คนชายขอบ” ความเห็นอกเห็นใจชาวบ้านนี้เกิดขึ้นในหมู่นักวิชาการที่มีสำนึกสูงในเรื่องปัญหาด้านสิทธิ เสรีภาพ เสมอภาค ความยุติธรรม ความเป็นธรรม และต้องการให้ชาวบ้านได้รับสิ่งเหล่านี้ เช่น เกษียร เตชะพีระ ได้คิดและเสนอผลงานจำนวนมากเพื่อผลักดันชนชั้นกลางให้เห็นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงสังคมให้คนจนได้ส่วนแบ่งของทรัพยากรอย่างเป็นธรรมรวมทั้งการทำให้ “ความเป็นไทย” มีความหมายถึงคำว่า “ความยุติธรรม” และ “ความเสมอภาค” ของประชาชนทั้งหมด โดยมอง “ชาติ” ที่หมายรวมถึงคนจนซึ่ง “ได้เสียสละโอกาสในการใช้ทรัพยากร เพื่อให้ชาติได้นำไปใช้พัฒนาเศรษฐกิจในวิถีทางที่เขาแปลกแยกและไม่มีส่วนร่วมส่วนแบ่งอย่างเสมอภาค...เพราะสันติสุขและการพัฒนาอันยั่งยืนจะไม่มีบนแผ่นดินนี้ ตราบเท่าที่คนทุกชนชั้นยากคนจนไม่ได้รับความยุติธรรม”¹⁵⁵⁴

ในขณะเดียวกันความสำนึกในปัญหาด้านสิทธิ เสรีภาพ เสมอภาค ความยุติธรรม และความเป็นธรรม ก็ส่งผลให้นักวิชาการเสื้อแดงมีทัศนคติไม่ดีต่อ “ชนชั้นนำ” และ “ชนชั้นกลาง” ที่เป็นฝ่ายได้เปรียบชาวบ้านในชนบทตลอดมา โดยเห็นว่าชนชั้นนำและชนชั้นกลางหวงแหนอำนาจที่อยู่ในมือของตนมาเป็นเวลานาน ไม่ต้องการให้ชาวบ้านได้ส่วนแบ่งในอำนาจทางการเมือง¹⁵⁵⁵ ทัศนคติที่มีต่อชนชั้นนำเดิมและชนชั้นกลางว่าต้องการผูกขาดอำนาจและใช้อำนาจเพื่อบรรลุผลประโยชน์ส่วนตัวเช่นนี้ ทำให้ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ต่อต้านการผูกขาดอำนาจของกองทัพและการรัฐประหาร รวมทั้งต่อต้าน “อำนาจนอกระบบ” รูปแบบอื่นๆ รวมทั้งต่อต้านการยุ่งเกี่ยวกับการเมืองขององคมนตรี

Nidhihttp://v1.midnightuniv.org/midculture44/newpage8.html และสัมภาษณ์อรุณจักร์ สัตยานุรักษ์ ณ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 1 ตุลาคม 2558.

¹⁵⁵⁴ เกษียร เตชะพีระ, *ชาวศิริไลซ์ : การเมืองวัฒนธรรมไทยใต้เงาไอเอ็มเอฟ*, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกลดคิมทอง, 2542), น. 155-157.

¹⁵⁵⁵ ไม่ได้พิจารณาในแง่ที่ว่า “คนเสื้อเหลือง” ไม่ได้ต่อต้านการมีอำนาจทางการเมืองของชาวบ้านโดยตรง แต่ต่อต้านการเลือกตั้ง เนื่องจากมีความเข้าใจว่าชาวบ้านขายเสียงและจงรักภักดีต่อ ทษ. เนื่องจาก ทษ. ใช้นโยบายประชานิยมในการหาเสียง.

ความคิดประการหนึ่งที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” เน้นในงานเขียน บทสัมภาษณ์ และการบรรยายในการประชุมต่างๆ ตลอดมา คือความคิดที่ว่า “ชาติไทย” เป็นชาติของประชาชนที่ทุกๆ คนในชาติมีความเสมอภาคกัน และเห็นว่า “ความเป็นไทย” ควรมีความหมายกว้างขึ้น คือประกอบด้วยวัฒนธรรมอันหลากหลายของคนทุกชั้น ทุกชาติพันธุ์ ทุกท้องถิ่น หรือมีลักษณะเป็นพหุวัฒนธรรม โดยถือว่าวัฒนธรรมของคนทุกกลุ่มเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมแห่งชาติอย่างเท่าเทียมกัน

จุดร่วมกันทางความคิดที่สำคัญอีกประการหนึ่งของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” คือการมีทัศนะว่า ฐานะทางเศรษฐกิจหรือผลประโยชน์จากการประกอบอาชีพของประชาชนในโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองที่มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งการที่ประชาชนส่วนใหญ่จะมีชีวิตที่ดีในแง่นี้ได้ก็จำเป็นจะต้องมีระบบการเมืองที่เป็น “ประชาธิปไตย” เป็นรากฐาน ดังนั้น กลุ่ม “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” จึงปฏิเสธแนวคิดเรื่อง “การปกครองโดยคนดี” ที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง และประเด็นหนึ่งที่กลุ่ม “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” แตกต่างจากกลุ่ม “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” อย่างชัดเจน ก็คือ การที่กลุ่ม “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” มิได้เน้นความสำคัญของเรื่องคุณธรรมจริยธรรมทั้งของผู้ปกครองและประชาชน แต่ให้ความสำคัญกับการเพิ่มพูนสิทธิและอำนาจของประชาชนในระบบประชาธิปไตย รวมทั้งการทำให้ประชาชนมีอำนาจต่อรอง

เมื่อเกิดวิกฤตทางการเมืองระหว่าง พ.ศ.2548-2557 “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ส่วนใหญ่เห็นว่าสังคมไทยเกิดวิกฤตเพราะการใช้อำนาจนอกระบบ เป็นการแทรกแซงการเมืองโดยไม่ยึดหลักการสำคัญๆ ของประชาธิปไตย หรือหลักการตามรัฐธรรมนูญ หรือหลักการนิติรัฐ ซึ่งสัมพันธ์กับการที่ชนชั้นนำไม่ยอมปรับเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจในขณะที่ระบบเศรษฐกิจและโครงสร้างสังคมเปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมชนบทได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างไพศาล ทำให้คนชนบทต้องการเข้าถึงทรัพยากรอย่างเสมอภาคมากขึ้น ดังจะแสดงให้เห็นโดยละเอียดต่อไปข้างหน้า

ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่นักวิชาการกลุ่มนี้นิยาม โดยทั่วไปแล้วจะมีรากฐานอยู่บนอุดมการณ์เสรีประชาธิปไตยตะวันตกที่ถือว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน สถาบัน

การเมืองทุกสถาบันจึงต้องยึดโยงกับประชาชน การเลือกตั้งและเสียงข้างมากมีความสำคัญอย่างยิ่ง (ดังที่เกษียร เตชะพีระ กล่าวว่า “การเลือกตั้ง...เป็นสถาบันพื้นฐานที่สะท้อนเสียงและเจตจำนงของพลเมืองแห่งระบอบประชาธิปไตย”¹⁵⁵⁶ แม้ว่าในอดีตที่ผ่านมาสังคมไทยจะยังห่างไกลจากความเป็นประชาธิปไตย แต่สังคมไทยก็ควรมีระบอบ “เสรีประชาธิปไตย” เป็นอุดมคติที่จะต้องร่วมกันต่อสู้เพื่อบรรลุถึงในอนาคต อย่างไรก็ตาม ในสถานการณ์ที่เกิดวิกฤตทางการเมือง โดยมีการต่อสู้ระหว่างมวลชนที่ประเมินปัญหาแตกต่างกันและสนับสนุนระบอบการเมืองที่มีจุดเน้นทางความคิดแตกต่างกันในระหว่าง พ.ศ.2548-2557 นี้ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” แต่ละคนจึงเสนอความรู้และความคิดเห็นต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับความหมายของ “ประชาธิปไตย” แตกต่างกันไป อันเป็นผลมาจากพื้นฐานความคิดของแต่ละคนที่มีลักษณะเฉพาะนั่นเอง นอกจากนี้ ความแตกต่างหลากหลายในการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ยังเป็นผลมาจากการที่นักวิชาการแต่ละคนประเมินสภาพการณ์และปัญหาของสังคมไทยในแต่ละช่วงเวลาไม่เหมือนกันในบางเรื่องอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาหลักของสังคมไทยและของประชาชนส่วนใหญ่ สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาดังกล่าว และทางเลือกในการแก้ไขปัญหานั้น ดังจะได้วิเคราะห์โดยละเอียดต่อไปข้างหน้า

ความแตกต่างทางความคิดภายในกลุ่ม “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง”

ก่อนเกิดวิกฤตทางการเมือง กลุ่ม “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ได้ถกเถียงกันเองในเรื่องต่างๆ อยู่เนืองๆ สะท้อนให้เห็นว่านักวิชาการกลุ่มนี้มีได้มีเอกภาพทางความคิด แต่มีทัศนะหรือพื้นฐานความคิดที่แตกต่างกันอยู่มากทีเดียว ความแตกต่างทางความคิดในกลุ่ม “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” เห็นได้ชัดเจนในงานเขียนที่เผยแพร่ในวงกว้างตั้งแต่ทศวรรษ 2520 ซึ่งความแตกต่างทางความคิดนี้ หมายรวมถึงการประเมินปัญหาของสังคมไทยและทางออกหรือทางแก้ปัญหาแตกต่างกัน และนำไปสู่การนิยามความหมายของ “ประชาธิปไตย” แตกต่างกันไป ดังนั้น การทำความเข้าใจความแตกต่างทางความคิดอย่างละเอียดอ่อนจะนำไปสู่ความ

¹⁵⁵⁶ เกษียร เตชะพีระ, “เหลียวหลังแลหน้า” ใน สงครามระหว่างสี ก่อนถึงจุดที่ไม่อาจหวนกลับ, (กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุคส์, 2553), น. 227.

เข้าใจที่ลึกซึ้ง ว่าเพราะเหตุใดจึงมีการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” แตกต่างกัน แม้แต่ในกลุ่ม “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ด้วยกัน และเกิดความเข้าใจด้วยการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” มิได้เกิดขึ้นมาเนื่องจากความต้องการที่จะเอาชนะทางการเมืองเท่านั้น แต่พื้นฐานความคิดของนักวิชาการก็มีส่วนอย่างมากในการสร้างความหมายไปในทางใดทางหนึ่ง นอกจากนี้บริบททางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงก็มีผลต่อจุดเน้นทางความคิดของนักวิชาการด้วย เพราะความรู้ที่สร้างโดยนักวิชาการย่อมเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อบริบททางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักวิชาการที่เข้ามาร่วมในการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อสนับสนุนการต่อสู้ของมวลชนในท่ามกลางความขัดแย้ง มักมีพื้นฐานความคิดเดิมที่ส่งผลต่อการประเมินสถานการณ์ที่เกิดขึ้นและการเลือกหนทางในการแก้ไขปัญหาที่แตกต่างจากคนอื่น ๆ ในบางแง่ เช่น กรณีของนักวิชาการที่เคยเป็น “ฝ่ายซ้าย” มาก่อนในช่วงที่ทำกิจกรรมนักศึกษา และบางคนได้เลือกที่จะเข้าไปร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ พ.ศ.2519 จนกระทั่งพบกับความพ่ายแพ้เมื่อเกิดเหตุการณ์ “ป่าแตก” เหมือนๆ กัน แต่ประสบการณ์ทางความคิดและความรู้ที่ได้จากการศึกษาระดับปริญญาเอกที่แตกต่างกันก็ทำให้มีทัศนะที่แตกต่างกัน เสนอทางเลือกหรือ “ยุทธวิธี” ในการต่อสู้เพื่อชัยชนะของมวลชนภายใต้กรอบคิดและความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่แตกต่างกัน เห็นได้ชัดกรณี **สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ** (จบการศึกษาปริญญาเอกทางประวัติศาสตร์ที่เน้นการวิเคราะห์และตีความข้อมูลเกี่ยวกับชาวโปรตุเกสอพยพในสมัยโบราณ และนำเสนอในเชิงการพรรณนาวิเคราะห์) **เกษียร เตชะพีระ** (จบปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยคอร์เนล ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยเขียนวิทยานิพนธ์ที่มีแนวการวิเคราะห์เชิงวัฒนธรรมการเมือง หรือ Cultural politics) และ **พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์** (จบการศึกษาปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ โดยมีความเชี่ยวชาญพิเศษในด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง เศรษฐศาสตร์มหภาค และประวัติแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ โดยที่ยังคงสืบทอดแนวคิดมาร์กซิสต์แบบคลาสสิกตลอดมา) ความแตกต่างทางความคิดระหว่างนักวิชาการที่กลายมาเป็นผู้สนับสนุน “คนเสื้อแดง” เหล่านี้โดยเฉพาะในการวิเคราะห์เรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ “ประชาธิปไตย” ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม จะได้วิเคราะห์โดยละเอียดต่อไปข้างหน้า

สำหรับนักวิชาการที่เคยต่อต้าน “ระบอบ ทษ.” อีกคนหนึ่งที่กลายมาเป็น “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” อย่างเต็มตัว คือ **นิธิ เอียวศรีวงศ์** ซึ่งมีภูมิหลังแตกต่างจาก “นักวิชาการที่

สนับสนุนคนเสื้อแดง” คนอื่นๆ อย่างมาก กล่าวคือ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ไม่เคยร่วมในขบวนการนักศึกษาสมัย 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ไม่เคยเข้าป่าเพื่อร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ไม่เคยเลือกมสธลัทธิมาร์กซิสต์ ในขณะที่ “ฝ่ายซ้าย” กำลังถกเถียงกันเรื่องสังคมไทยเป็น “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา” หรือไม่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เสนอว่า สังคมไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์เปลี่ยนแปลงจากสมัยอยุธยา ชนชั้นสูงและเศรษฐกิจผู้มีทรัพย์สินมีวัฒนธรรมทางความคิดแบบ “กระฎุมพี” อันเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ¹⁵⁵⁷ แม้ว่าจะมองเห็นถึงปัจจัยภายนอกที่ทำให้เกิดการขยายตัวของการค้า และลักษณะใหม่ๆ ของการค้าตลอดจนการเปลี่ยนแปลงลักษณะ “การทุจริต” ในสังคมสมัยต้นรัตนโกสินทร์ แต่นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็ได้เน้น “ปัจจัยภายใน” เป็นอย่างมาก ซึ่งการเน้น “ปัจจัยภายใน” เช่นนี้ย่อมหมายถึงการเน้นลักษณะเฉพาะของสังคมไทย (เท่ากับปฏิเสธการใช้ทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมของมาร์กซิสต์ รวมทั้งปฏิเสธทฤษฎี “กึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา” ของเหมาอิสต์ในการวิเคราะห์และอธิบายสังคมไทย) อย่างไรก็ตาม นิธิ เอียวศรีวงศ์ มีจุดร่วมทางความคิดกับคนอื่นๆ ในแง่ที่มีความเห็นอกเห็นใจคนยากจนมาโดยตลอด และมุ่งสร้างและเผยแพร่ความรู้เพื่อยกระดับความเข้าใจของชนชั้นกลางต่อความเปลี่ยนแปลงที่ซับซ้อนทางเศรษฐกิจการเมือง วัฒนธรรม เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนสังคมไทยให้ดีขึ้นในทุกด้านรวมทั้งมีความเป็นธรรมและความยุติธรรมมากขึ้น คำอธิบายของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ต่อปัญหาและปรากฏการณ์ทางสังคมตลอดจนการเสนอทางเลือกต่างๆ มีพื้นฐานอยู่บนความรู้ทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับคนหลากหลายชนชั้น หลากหลายชาติพันธุ์ หลากหลายท้องถิ่น และหลากหลายเพศในสังคมไทย โดยมีความเห็นอกเห็นใจประชาชนส่วนใหญ่ที่ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบมายาวนาน จุดยืนที่เลือกอยู่ข้างประชาชนส่วนใหญ่เช่นนี้ มีผลต่อการประเมินสถานการณ์ต่างๆ การสนับสนุนหรือการต่อต้านฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง รวมทั้งมีผลต่อการสร้างและการเน้นความหมายของ “ประชาธิปไตย” ในช่วงเวลาต่างๆ ดังจะได้วิเคราะห์โดยละเอียดต่อไปข้างหน้า

¹⁵⁵⁷ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “วัฒนธรรมกระฎุมพีกับวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์” ใน ปากไก่และใบเรือ ว่าด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์-วรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2527).

ความแตกต่างทางความคิดของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ก่อนเหตุการณ์พฤษภาคม พ.ศ.2535

ทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา เป็นช่วงเวลาที่สังคมไทยเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงและความผันผวนทางเศรษฐกิจและการเมืองสูง และนักคิดหรือนักวิชาการของไทยย่อมจะพยายามหาทางออกให้แก่ปัญหาต่างๆ หรือกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลงสังคมไปตามพื้นฐานความคิดของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนที่เคยเคลื่อนไหวอยู่ในขบวนการนักศึกษาและในวงการนักคิดนักเขียนของไทย

เกษียร เตชะพีระ เป็น “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ที่มีบทบาทอย่างมากในการเขียนตอบโต้กับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” อื่นๆ มาตั้งแต่ทศวรรษ 2520 โดยที่ได้สร้างความรู้และเสนอความคิดเห็นที่ครอบคลุมเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองไทยอย่างกว้างขวางและยาวนานต่อเนื่องถึง 4 ทศวรรษ ในช่วงที่เกิดสถานการณ์ความขัดแย้งที่รุนแรง เกษียร เตชะพีระ มีบทบาทสำคัญใน สปป. โดยเป็นปัญญาชนที่ได้ออกมาต่อสู้ทางความคิดอย่างเข้มข้นที่สุดคนหนึ่ง

การนิยามความหมายของ “ประชาธิปไตย” เป็นเรื่องที่ เกษียร เตชะพีระ ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเห็นว่าทุกฝ่ายย่อมนิยามความหมายของ “ประชาธิปไตย” เพื่อตอบสนองการเคลื่อนไหวหรือการต่อสู้ทางการเมืองของฝ่ายตน จะเห็นได้ว่าใน พ.ศ.2537 เกษียร เตชะพีระเขียนบทความเรื่อง “การเมืองวัฒนธรรมว่าด้วยประชาธิปไตย: บทนำเปรียบเทียบกับเชิงทฤษฎี” โดยใช้กรอบทฤษฎีการเมืองวัฒนธรรมของวอลเตอร์ เบเนจามิน (Walter Benjamin) ที่มองประชาธิปไตยในฐานะกระบวนการให้ความหมายผ่านข้ามวัฒนธรรมและภาษา และเสนอว่า “ประชาธิปไตย” เป็นคำที่ล่องลอย (free-floating signifier) จึงสามารถถูกนิยามได้ในสนามของภาษา (semantic field) จนคำว่า “ประชาธิปไตย” มีหลายความหมาย¹⁵⁵⁸

¹⁵⁵⁸ เกษียร เตชะพีระ “การเมืองวัฒนธรรมว่าด้วยประชาธิปไตย: บทนำเปรียบเทียบกับเชิงทฤษฎี” รัฐศาสตร์สาร 19(1) (มี.ค. 2537), น. 16.

นอกจากจะนิยามความหมายของ “ประชาธิปไตย” แล้ว เกษียร เตชะพีระ ยังวิเคราะห์ และวิพากษ์วิจารณ์ความหมายที่คนอื่นๆ ให้แก่ “ประชาธิปไตย” รวมทั้งความคิดต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับ “ประชาธิปไตย” ด้วย เช่น ในขณะที่สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เห็นว่า “ประชาธิปไตย” จะเกิดขึ้นในเมืองไทยไม่ได้เนื่องจาก “สังคมไทยล้มเหลวในการรวมกลุ่มในทางการเมือง และไม่มีพรรคการเมืองของชนชั้น ซึ่งไม่เป็นไปตามรูปแบบประชาธิปไตยของตะวันตก...”¹⁵⁵⁹ แต่เกษียร เตชะพีระ เห็นว่า “การแพร่ขยายประชาธิปไตย ในความเป็นจริงแล้วจึงกลายเป็นปรากฏการณ์ข้าม วัฒนธรรมอย่างเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งย่อมต้องเกี่ยวกับการให้ความหมาย แปลความหมาย ตีความหมาย “ประชาธิปไตย” อย่างสลับซับซ้อนต่อเนื่องกัน”¹⁵⁶⁰ เป็นการเน้นย้ำว่าประชาธิปไตยย่อมได้รับการปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขแวดล้อมหรือบริบททางสังคม ซึ่งแม้แต่ในสังคมเดียวกันก็มีการนิยาม โดยหลายฝ่ายซึ่งแตกต่างกัน

โดยเหตุที่เกษียร เตชะพีระ ตระหนักว่า “อุดมการณ์ของอีกฝ่ายหนึ่งถูกเผยแพร่อบรมกัน ในขบวนการนักศึกษาอย่างมีแบบแผน มีขั้นตอน...มันกล่อมเกลายให้ยอมรับความรุนแรง” โดยมี ประสพการณ์ตรงแล้วว่าการต่อสู้ด้วยอาวุธร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเป็นวิถีทางที่ ผิดพลาด เพราะการบริหารงานของพรรคมีลักษณะเผด็จสูงอีกทั้งยังตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของ พรรคคอมมิวนิสต์จีนอย่างมาก เกษียร เตชะพีระ จึงทำให้เกิดความเข้าใจในการใช้ความรุนแรง เพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ของ “ฝ่ายขวา” ในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 (แม้ว่าจะประณามการ กระทำดังกล่าว) และในทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา เกษียร เตชะพีระ ได้เลือกต่อสู้ในเชิงการเมือง วัฒนธรรม จึงยอมรับและเห็นความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ในการมีบทบาทนำทางการ เมืองในสังคมไทย ทั้งนี้ นักต่อสู้ทางการเมืองวัฒนธรรมย่อมสามารถพลิกกลับและฉวยใช้สิ่งต่างๆ ที่ตนเองเคยปฏิเสธมาก่อน เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งามหรือเป็นประโยชน์ต่อสังคมหรือฝ่ายที่ เสียเปรียบ

¹⁵⁵⁹ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “สังคมไทยไม่อาจเป็นประชาธิปไตย,” *รัฐศาสตร์สาร* 45, 19 (1) (มีนาคม 2548), น. 84 – 92.

¹⁵⁶⁰ เกษียร เตชะพีระ “การเมืองวัฒนธรรมว่าด้วยประชาธิปไตย: บทนำเปรียบเทียบกับเชิงทฤษฎี” *รัฐศาสตร์สาร* 19(1) (มี.ค. 2537), น. 9.

นอกจากนี้ เกษียร เตชะพีระ ยังเห็นด้วยกับคำอธิบายของ “ครูเบน แอนเดอร์สัน” ที่อธิบายการเมืองไทยในช่วงที่เกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 โดยมีได้เห็นว่าเป็นความผิดของตัวบุคคล หากแต่อธิบาย “ในมุมมองเปรียบเทียบเชิงประวัติศาสตร์ซึ่งตีพิมพ์ออกมาเมื่อปี ค.ศ.1977/พ.ศ.2520 (Ben Anderson, “Withdrawal Symptoms : Social and Cultural Aspects of the October 6 Coup”, *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, 9:3 (July/September 1977), 13-30, <http://criticalasianstudies.org/assets/files/bcas/v09n03.pdf>)

ในบทความขนาดยาวชิ้นนี้ ครูเบนชี้ว่าพฤติกรรมทางการเมืองที่แปลกเพี้ยน สุดโต่ง รุนแรงของคนชั้นกลางชาวเมืองของไทยในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 นั้น เกิดจากวิกฤตถึงขั้นฝันร้ายของพวกเขาว่าทหาร ฐานทัพ เงินช่วยเหลือและการลงทุนหลายหมื่นล้านบาทของอเมริกันซึ่งเคยเป็นฐานรองรับผลักดันให้พวกเขาได้เลื่อนขั้นทางเศรษฐกิจสังคมอยู่ฟูขึ้นมามากภายใต้รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์-ถนอม-ประภาส จนพวกเขาพากันเสพติดมันอย่างมกายนั่น กำลังถูกถ่ายทอดนออกไปจากเมืองไทยและอินโดจีน

พวกเขาจึงพากันชดเชยความรู้สึกมั่นคงมั่งคั่งของตัวที่ลดน้อยถอยลงกะทันหันด้วยการอุทิศกายใจก่อวัดสถานบันหลักต่างๆ ของชาติอย่างแนบแน่น และยอมรับสนับสนุนการกวาดล้างปราบปรามอะไรก็ตามแต่ที่พวกเขาถูกโฆษณาชวนเชื่อปลุกปั่นให้เห็นเป็นภัยคุกคามต่อสิ่งที่เขารักหวงแหนยิ่งชีวิต

นี่เองเป็นที่มาทางสังคมและวัฒนธรรมของการสังหารหมู่ผู้ชุมนุมนักศึกษาประชาชนในมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์และรัฐประหารเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519”¹⁵⁶¹

ความเข้าใจนี้เช่นนี้ เมื่อประกอบกับความตระหนักว่าจะเปลี่ยนแปลงสังคมไทยได้ก็แต่โดยอาศัยพลังของสถาบันต่างๆ ที่มีอยู่ตามความเป็นจริง และการมองเห็นว่าปัญหาหลักของ

¹⁵⁶¹ เกษียร เตชะพีระ, (9-14 กรกฎาคม 2559), “อธิบายการเมืองไทยให้ฝรั่งใน 15 นาที” คอลัมน์ การเมืองวัฒนธรรม, *มติชนสุดสัปดาห์*, 36 (1873), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://www.matichon.co.th/news/213423>

สังคมไทยคือระบบทุนนิยม มีส่วนทำให้เกเชียร เตชะพีระ สามารถยอมรับความสำคัญและบทบาททางการเมืองของสถาบันตามประเพณี แต่การให้ความหมายแก่สถาบันตามประเพณีของเกเชียร เตชะพีระ ก็มีความเปลี่ยนแปลงไปตามการประเมินสถานการณ์ทางการเมืองและเป้าหมายในการต่อสู้ทางการเมืองในแต่ละช่วงเวลา ดังจะได้วิเคราะห์ต่อไปข้างหน้า

ในปีต่อมา (ราวปี พ.ศ.2526-2527) เกเชียร เตชะพีระ เขียน บทความเรื่อง “วิกฤตอุดมการณ์ สังคมนิยมในหมู่นักศึกษาปัญญาชนไทย” ระบุว่า “ในช่วงประชาธิปไตยเบ่งบาน ระหว่าง 14 ตุลาฯ 2516-6 ตุลาฯ 2519 การเผยแพร่การศึกษาลัทธิมาร์กซิสต์ในสังคมไทยดำเนินไปอย่างแพร่หลายกว้างขวางอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน มีหนังสือในรูปเล่มปกเกิดบู๊ค ทั้งที่เป็นหนังสือทฤษฎีโดยตรง และการประยุกต์ทฤษฎีมาอธิบายปรากฏการณ์พิมพ์ออกมาเป็นเล่มๆ เล่ม เนื้อหา มีตั้งแต่ขั้นนามธรรมที่สุด...มาจนถึงรุนแรงที่สุด เช่น เรียกร้องตรงๆ ให้จับอาวุธโค่นล้มอำนาจรัฐใต้การนำของพรรค ลัทธิมาร์กซ์เริ่มเสนอตัวเข้าสู่สังคมไทยไม่เพียงแต่ในฐานะกระแสการเมืองบนดิน หากยังอยู่ในฐานะกระแสปัญญาในแวดวงวิชาการด้วย”¹⁵⁶²

ต่อมาใน พ.ศ.2526 ซึ่งสังคมไทยตกอยู่ “ในระบอบการครองความเป็นเจ้าของกระบวนทัศน์ปฏิรูปเสรีนิยมในประชาสังคม” นั้น เกเชียร เตชะพีระ เรียกร้องให้นักศึกษาปัญญาชนสร้างกระบวนทัศน์ทวนกระแสขึ้นมาใหม่ “ได้ปฏิเสธกระบวนทัศน์ปฏิรูปเสรี รวมทั้งกระบวนทัศน์เผด็จการเก่าและกระบวนทัศน์ พคท.” และระหว่าง พ.ศ.2524-2530 เกเชียร เตชะพีระ ยังคงเป็นส่วนหนึ่งในกระแสการเคลื่อนไหวที่ต้องการแสวงหาทางเปลี่ยนแปลงสังคมไทย โดยเน้นการแสวงหาความรู้เพื่ออธิบายปัญหาและหนทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อทำให้สังคมไทยดีขึ้น โดยมีการถกเถียงกันอย่างคึกคักจนกระทั่ง เกเชียร เตชะพีระ เรียกว่า “ยุคทองหรือยุคตื่นตัวทางภูมิปัญญาวิชาการ” (INTELLECTUAL & ACADEMIC RENAISSANCE)¹⁵⁶³

¹⁵⁶² เกเชียร เตชะพีระ, “วิกฤตอุดมการณ์สังคมนิยมในหมู่นักศึกษาปัญญาชนไทย” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง 3, 3 (มกราคม-มีนาคม 2527), น. 78-79.

¹⁵⁶³ ธิกานต์ ศรีนารา, “ความคิดทางการเมืองของ ‘ปัญญาชนฝ่ายค้าน’ ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ.2524-2534” (อ้างแล้ว), น. 20-23.

ในบทความที่เกษียร เตชะพีระ เขียนขึ้นใน พ.ศ.2526 เกี่ยวกับ “ในระบอบการครองความเป็นเจ้าของกระบวนทัศน์ปฏิรูปเสรีนิยมในประชาสังคม” เกษียร เตชะพีระ ได้เรียกร้องให้นักศึกษาปัญญาชนสร้าง “กระบวนทัศน์ทวนกระแส” ขึ้นมาใหม่ที่จะใช้ต่อสู้กับกับกระบวนทัศน์อื่นๆ รวมทั้งลัทธิเหมาอิสต์ที่เป็นกระบวนทัศน์ที่ครอบงำพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้อย่างมั่นคง โดยเกษียร เตชะพีระ ต้องการให้กระบวนทัศน์ใหม่นั้น “ได้ปฏิเสธกระบวนทัศน์ปฏิรูปเสรี รวมทั้งกระบวนทัศน์เผด็จการเก่าและกระบวนทัศน์ พคท.” ทั้งนี้ เกษียร เตชะพีระ เองก็พยายามแสวงหาความรู้และสร้าง “กระบวนทัศน์ทวนกระแส” ขึ้นมาใหม่ด้วย ดังจะเห็นได้จากหลังจากออกจากป่าแล้ว เกษียร เตชะพีระ ยังคงเป็นส่วนหนึ่งในกระแสการเคลื่อนไหวที่ต้องการแสวงหาทางเปลี่ยนแปลงสังคมไทย ในยุคที่เกษียร เตชะพีระ เองเรียกว่าเป็น “ยุคทองหรือยุคตื่นตัวทางภูมิปัญญาวิชาการ” (INTELLECTUAL & ACADEMIC RENAISSANCE) ซึ่งยุคดังกล่าวนี้เกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ.2524-2530¹⁵⁶⁴

“นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” หลายคนร่วมถกเถียงเกี่ยวกับรัฐในมิติต่างๆ เพื่อแสวงหาทางเลือกที่เหมาะสมในการเปลี่ยนแปลงรัฐไทยให้เป็นรัฐที่ “ก้าวหน้า” ขึ้น ซึ่งในช่วงทศวรรษ 2520-2530 จุดเน้นของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” มิได้อยู่ที่การปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างส่วนล่าง หรือเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจเป็นสังคมนิยม-คอมมิวนิสต์ดังเช่นในช่วง พ.ศ.2519-2523 อีกต่อไป การตระหนักในความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างส่วนบนอันเป็นผลมาจากอิทธิพลจากความคิดของมาร์กซิสต์ตะวันตก เช่น หลุยส์ อัลธุสแซร์ และอันโตนิโอ กรัมสกี ทำให้เกิดความต้องการที่จะทำให้ประชาชนหลุดพ้นจากการครอบงำทางอุดมการณ์และวัฒนธรรม ซึ่งจะทำให้รัฐไทยเป็นรัฐของประชาชนและอำนาจอธิปไตยตกเป็นของประชาชนอย่างแท้จริง

การให้ความสำคัญแก่อำนาจและอิสรภาพของประชาชนทำให้นักวิชาการเสื้อแดงส่วนหนึ่ง เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ เปลี่ยนมาสมทวนแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนและเน้นภูมิปัญญาชาวบ้านอยู่ระยะหนึ่ง แต่นักวิชาการเสื้อแดงบางคน เช่น เกษียร เตชะพีระ มิได้สมทวนแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน และในเวลาต่อมาก็ได้วิพากษ์วิจารณ์แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนอย่างเอาจริงเอาจัง ดังปรากฏ

¹⁵⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 20-23.

ในบทความชุด **วิวาทะโลกานุวัตร**¹⁵⁶⁵ พร้อมกันนั้นนักวิชาการเสื้อแดงที่เคยสมานลัทธิมาร์กซิสต์คลาสสิกและลัทธิเหมาอิสต์ เช่น เกษียร เตชะพีระ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์¹⁵⁶⁶ ก็มีความพยายามที่จะหาว่าอะไรคือท่าทีที่ “ถูกต้อง” ต่อสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ในความขัดแย้งระหว่างทหารกับพรรคการเมืองซึ่งเป็นตัวแทนของนายทุนในเวลานั้น ฝ่ายประชาชน เช่น ผู้ใช้แรงงาน กลุ่มนักคิดนักกิจกรรม “ฝ่ายซ้าย” ควรจะสนับสนุนฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดหรือไม่ หรือว่าควรจะวางตัวอยู่นอกวงความขัดแย้ง ดังที่เกษียร เตชะพีระ ได้เขียนไว้ว่า

“ถ้าทหารเป็นชนชั้นต่างหาก อิสระจากชนชั้นนายทุน ฝ่ายแรงงานก็น่าจะร่วมมือกับชนชั้นทหารเพื่อดำเนินการขูดรีดของนายทุนได้ ใช่หรือไม่? หรือว่าควรรวมขอมกับนายทุนเพื่อดำเนินการกดขี่ของเผด็จการชนชั้นทหารก่อนดี?

-แต่ถ้าทหารเป็นชนชั้นนายทุนขุนนางตามแนวการวิเคราะห์เก่าของ พคท. และกรณีนี้เป็นความขัดแย้งในหมู่ชนชั้นปกครองธรรมดา ระหว่างชนชั้นนายทุนขุนนางกับชนชั้นศักดินา ฝ่ายนักศึกษาประชาชนก็ควรวางเฉย มิใช่หรือไม่?

ฯลฯ?! ฯลฯ?! ฯลฯ?...”¹⁵⁶⁷

ในสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้นนี้ เกษียร เตชะพีระ กล่าวว่า

“ผมตัดสินใจจุดวิวาทะเรื่องรัฐไทยขึ้นมา ภายใต้นามปากกา “อาคม ชนาทกร” โดยอาศัยทฤษฎีรัฐ/ประชาสังคมและการเมืองวัฒนธรรมของมาร์กซิสต์และซ้ายใหม่ตะวันตก อย่าง ANTONIO GRAMSCI, LEON TROTSKY, ISAAC DEUTSCHER, ERNEST MANDEL, LOUIS ALTHUSSER, RALPH MILIBAND, NICOS POULANTZAS, GORAN THERBORN. NICOS MOUZELIS, JOHN ERY, RAYMOND WILLIAMS, THEDA SKOCPOL เป็นเครื่องมือด้วยศัพท์แสงแปร่งหู จำพวกรัฐ, อิสระโดยสัมพัทธ์ของรัฐ, ประชาสังคม, อำนาจนำ,

¹⁵⁶⁵ เกษียร เตชะพีระ, **วิวาทะโลกานุวัตร**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผู้จัดการ, 2538).

¹⁵⁶⁶ ไบรด์ดูรายละเอียดยใน อิกานต์ ศรีนารา, “ความคิดทางการเมืองของ ‘ปัญญาชนฝ่ายค้าน’ ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ.2524-2534” (อ้างแล้ว).

¹⁵⁶⁷ เกษียร เตชะพีระ, **วิวาทะโลกานุวัตร**, (อ้างแล้ว), น. 147.

พันธมิตรประวัติศาสตร์, รัฐทุนนิยมระบบราชการ, ภาคประชาชน ฯลฯ เพื่อปะทะคะคานากับกรอบการวิเคราะห์ตามแนวคิดลัทธิมาร์กซิสต์ดั้งเดิมของ พคท. แบบจ๋าๆ ซึ่งหน้า”¹⁵⁶⁸

ในการหวนคิดถึงเหตุการณ์ในอดีตหลังจากเวลาผ่านไปนานกว่าสิบปี เกษียร เตชะพีระระบุว่า ในช่วงกลางทศวรรษ 2520 “นักคิด นักกิจกรรม และนักวิชาการหลายคนเข้าร่วมในเวทีดังกล่าว รวมทั้งธงชัย วินิจจะกุล และ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์” และได้ชี้ให้เห็นว่า “บทวิวาทะดังกล่าวยึดเยื้อเป็นเวลานานสิบปี และเพิ่งปิดฉากจบบทสุดท้ายลงเมื่อหลังรัฐประหาร รสช. ปี 2534 นี่เอง ด้วยงานเขียนเรื่อง “รัฐ: สิ่งปฏิญญาทางประวัติศาสตร์” (ครั้งที่สาม) ของอาจารย์พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์...”¹⁵⁶⁹

เป็นที่น่าสังเกตว่า “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” มีทัศนคติที่แตกต่างกันมากตั้งแต่ “ยุคป่าแตก” ในทศวรรษ 2520 และความแตกต่างทางความคิดยังคงมีอยู่อย่างมากในยุคหลัง เช่น บางคนเป็นพวก “สองไม่เอา” มาก่อน (คือไม่เอาทั้ง “ท.ช.” และการรัฐประหาร) แต่อีกส่วนหนึ่งโจมตีพวก “สองไม่เอา” อย่างรุนแรง เช่น พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ กล่าวว่า

“ปล่อยพวกนักวิชาการ คอล้มนิสต์ และพวกปัญญาชน “สองไม่เอา” ที่เป็น “พวกอ๊อบบ” ให้พวกเขาตีกอกชกหัว ร้องห่มร้องไห้กันต่อไปว่า สังคมไทย “แยกเป็นสองขั้ว” “ไม่มีพื้นที่ให้พวกไม่เหลืองไม่แดง” “ไม่มีที่ยืนให้คนที่ไม่เอาเผด็จการและไม่เอาทักษิณ” ให้พวกเขาขมขื่นอยู่กับเงื่อนไขว่ “จะเข้าร่วมก็ต่อเมื่อพวกเสื้อแดงไม่มีทักษิณ”... ให้พวกเขาโอดครวญเรียกหา “ประชาธิปไตยที่ไม่มีทักษิณ” ในป่าช้าทางวิชาการของพวกเขาต่อไป”¹⁵⁷⁰

¹⁵⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 147.

¹⁵⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 147-148. เกษียร เตชะพีระ อ่านงานเขียนเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับชาตินิยมจำนวนมากของนักคิดตะวันตก เช่น งานเขียนของ Ernest Gellner Benedict Anderson, Anthony Giddens, Eric Hobsbawm, Etienne Balibar & Immanuel Wallerstein (หน้า 152)

¹⁵⁷⁰ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (27 พฤษภาคม 2552), มวลชนรากหญ้าตื่นขึ้นแล้ว, ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2009/05/24344>

ใน พ.ศ.2528-2529 ลิขิต อุดมภักดี (นามแฝงของพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์) เขียนเรื่อง **“รัฐ สิ่งปฏิรูปทางประวัติศาสตร์”** ตอบโต้เกษียร เตชะพีระ โดยได้ยืนยันความถูกต้องของแนวคิดมาร์กซ์คลาสสิก และ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ เป็นคนแรกและคนเดียวในบรรดาฝ่ายซ้ายไทย ที่ได้นำเอาลัทธิสังคมนิยมของมาร์กซ์และแองเกลส์มาวิเคราะห์รัฐไทย ในบทความ **“รัฐ สิ่งปฏิรูปทางประวัติศาสตร์ (อีกครั้ง)”** โดยได้วิเคราะห์ลักษณะของรัฐไทยและรัฐสภาไทยในยุคพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ เห็นว่า ในช่วงก่อน 14 ตุลาคม 2516 ปัจจัยทางเศรษฐกิจต่างๆ เช่น การพัฒนาแบบไม่สมดุล การเติบโตอย่างรวดเร็วของภาคอุตสาหกรรมที่ผลิตสินค้าอุปโภคบริโภค การหลั่งไหลอย่างต่อเนื่องของสินค้าจากภาคเกษตรกรรมในชนบทมาสู่ภาคพาณิชย์กรรมในเมือง ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางชนชั้นและดุลกำลังทางชนชั้นอย่างขนานใหญ่ เกิดเสียงเรียกร้องให้จัดสรรอำนาจใหม่ ชนชั้นนายทุนต้องการมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายรัฐ ขณะที่ **“ปัญญาชนนายทุนน้อย”** และกรรมกรผู้ใช้แรงงานต้องการสิทธิเสรีภาพและมีส่วนร่วมทางการเมือง การโจมตีรัฐมาถึงจุดแตกหักในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ก่อให้เกิดสภาวะปฏิวัติรัฐในช่วงสั้นๆ ก่อนที่จะเกิดความเปลี่ยนแปลงจากระบอบเผด็จการทหารมาเป็นระบอบรัฐสภา เมื่อถึงยุคพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ รัฐไทยมีองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ

1) กลไกรัฐเดิม ซึ่งเป็นกลไกแห่งการใช้กำลังความรุนแรง ประกอบด้วย 3 ขาหลัก คือ ระบบราชการ กองทัพกับตำรวจ ระบบศาลกับคุุฎะราช เป็นเครื่องมือการใช้กำลังที่รุนแรง การกดขี่ที่เปิดเผย แต่รัฐไทยมีลักษณะพิเศษเชิงประวัติศาสตร์ คือการมีธำนาถเป็นสถาบันอนุรักษ์ที่มีความเย็นนงเป็นอมตะ หน้าที่ในเงื่อนไขประวัติศาสตร์อย่างน้อยตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ เป็นต้นมา คือ ปฏิบัติการเชิงอุดมการณ์แก่รัฐ ในรูปการที่นุ่มนวลละเอียดย่อน ละมุนละม่อม กอปรด้วยความกรุณาปราณี...สามขาหลังใช้ “พระเดช” ส่วนสถาบันอนุรักษ์ใช้ “พระคุณ” การดุลกันอย่างเหมาะสมที่สุดระหว่าง “พระเดช” กับ “พระคุณ” นี้แหละคือเคล็ดลับของความแข็งแกร่งที่แท้จริงของรัฐไทยในปัจจุบัน

2) กลไกรัฐสภา เป็นไม้ประดับ เป็นเสื้อคลุมอันงดงาม โดยเนื้อแท้แล้วรัฐสภาเป็นหนึ่งหนึ่งของระบอบอำนาจรัฐ เป็นกันชนที่ลดความรุนแรงของการปะทะและความขัดแย้ง มันเป็นเวทีที่แต่เดิมชนชั้นนายทุนขุนนางสร้างขึ้นให้ชนชั้นนายทุนใหญ่ นายทุนน้อย ปัญญาชน ได้ไป

แสดงออกเพื่อระบายความเก็บกดทางจิต และเป็นภาพมายาว่าอำนาจได้มีการผ่านมือแล้วเป็นบางส่วนไปสู่ชนชั้นนายทุนใหญ่และชนชั้นอื่นๆ แต่ที่จริงแล้วอำนาจยังคงอยู่ในมือชนชั้นนายทุนขุนนางที่นำโดยกลุ่มอนุรักษ ส่วนรัฐสภาในยุคพลเอกเปรมเป็นรูปการปกครองชนิดหนึ่งของชนชั้นนายทุนขุนนาง ทั้งยังล้อมรอบด้วยองค์กรสมาคมทางการเมืองวัฒนธรรมนานาชาติ¹⁵⁷¹

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ เห็นว่ากฎแฉสำคัญที่จะแปรวิกฤตทางเศรษฐกิจและการเมืองให้เป็นผลดีต่อประชาชนผู้ให้แรงงาน ก็คือ จิตสำนึกที่มีความตื่นตัวในหมู่ประชาชน การเคลื่อนไหวทางรูปการจิตสำนึกที่ก้าวหน้าในหมู่ประชาชนในการปฏิเสธความชอบธรรมของรัฐ โดยปัญญาชนต้องริเริ่มหาทางออกที่เป็นรูปธรรมแก่ผู้ให้แรงงาน มีการจัดตั้งทั้งในระดับล่าง (เศรษฐกิจ ผลประโยชน์เฉพาะหน้า) และระดับสูง (การเมือง) ในหมู่ประชาชน¹⁵⁷² ทศณะดังกล่าวนี้สะท้อนว่า พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ เลือกที่จะทำหน้าที่ปัญญาชนเพื่อต่อสู้ทางการเมืองโดยมีจุดมุ่งหมายในการทำให้ประชาชนส่วนใหญ่มีอำนาจและชีวิตที่ดีขึ้น

อาคม ชนาทกุล (เกษียร เตชะพีระ) ตอบโต้ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ด้วยการเขียนบทความ “รัฐและประชาสังคมไม่ใช่สิ่งปฏิทูลทางทฤษฎี” แสดงให้เห็นว่าการวิเคราะห์ด้วยกระบวนทัศน์ลัทธิมาร์กซ์จารีตกลไกนั้นใช้ไม่ได้ เพราะรัฐมีกลไก องค์กร สถาบันต่างๆ ที่มีวัตถุประสงค์และมีแก่นสารเฉพาะของตัวเอง จำเป็นต้องวิเคราะห์รัฐโดยคำนึงถึงลักษณะอิสระโดยสัมพัทธ์ระหว่างรัฐและประชาสังคม¹⁵⁷³ เกษียร เตชะพีระ เสนอว่า “พลังประชาธิปไตย” ควรให้การสนับสนุนแก่ “ประชาธิปไตยแบบรัฐสภา” เพราะมันเป็น “รูปแบบการปกครองที่ยอมรับค่านิยมของความขัดแย้ง ไม่ปฏิเสธกดปราบความขัดแย้ง ของกลุ่มผลประโยชน์หรือชนชั้นต่างๆ ด้วยมาตรการรุนแรง หากแต่มุ่งวางกรอบ กฎเกณฑ์ ระเบียบปฏิบัติที่จะกำกับความขัดแย้งนั้นให้คลี่คลายไปตามช่องทางที่ชอบด้วยครรลองของกฎหมายอย่างสันติ” เกษียร เตชะพีระอธิบายว่า “กลไกของระบบนี้ประกอบด้วยสถาบันการเมือง อันได้แก่รัฐสภา ระบบราชการ ศาล พรรคการเมือง รัฐบาล ฯลฯ ซึ่งตั้งอยู่บนฐานระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่หนาแน่น พอที่จะยอมให้

¹⁵⁷¹ ธิกานต์ ศรีนารา, “ความคิดทางการเมืองของ ‘ปัญญาชนฝ่ายค้าน’ ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ.2524-2534”, (อ้างแล้ว), น. 162-163.

¹⁵⁷² เรื่องเดียวกัน, น. 163.

¹⁵⁷³ เรื่องเดียวกัน, น. 164-165.

เสรีภาพในขอบเขตจำกัดแก่ประชาชนที่อยู่ใต้อำนาจปกครอง” ซึ่งเกษียร เตชะพีระ เห็นว่า ในอดีตที่ผ่านมาจนกระทั่งถึงบัดนี้ (พ.ศ.2525) “**ยังไม่มีเคยมีรูปแบบการปกครองใดที่ดำรงอยู่อย่างยืนนานและให้เสรีภาพแก่ประชาชนได้มากเท่ากับประชาธิปไตยแบบรัฐสภาของชนชั้นนายทุน**”¹⁵⁷⁴

อย่างไรก็ตาม ใน พ.ศ.2525 เป้าหมายสุดท้ายที่เกษียร เตชะพีระ ต้องการ คือชัยชนะของชนชั้นกรรมกร¹⁵⁷⁵ ซึ่งเป้าหมายดังกล่าวนี้แม้ว่าจะมิใช่เป้าหมายในการเคลื่อนไหวของเกษียร เตชะพีระ ในระยะหลัง (รวมทั้งในช่วง พ.ศ.2548-2557) แต่ก็สะท้อนถึงความปรารถนาที่จะทำให้ชีวิตของชนชั้นล่างที่เป็นฝ่ายเสียเปรียบได้รับการเปลี่ยนแปลงไปสู่ชีวิตที่ดีขึ้น (อันเป็นเป้าหมายเดียวกันกับพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ และนักวิชาการอื่นๆ ที่กลายมาเป็นผู้สนับสนุน “คนเสื้อแดง” ในยุคหลัง เพียงแต่ประเมินสถานการณ์และมองเห็นทางเลือกที่แตกต่างกัน) นับเป็นพื้นฐานความคิดของเกษียร เตชะพีระ ที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลงตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

หลังจากแยกตัวออกจาก พคท. ได้ไม่นาน เกษียร เตชะพีระ ได้เริ่มต้นการรณรงค์ผลักดันกระแสดความคิดประชาธิปไตยของเขาด้วยการเรียกร้องให้ “พลัง ประชาธิปไตย” สนับสนุนประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ดังจะเห็นว่า ในช่วงปี 2525 ภายใต้นามปากกา “อาคม ชนาทกุล” เขาได้เขียนบทความชื่อ “ทางเลือกของพลังประชาธิปไตย” ลง เผยแพร่ใน **ปริทัศน์สาร** ฉบับประจำเดือนมิถุนายน 2525 ในบทความ เกษียร เสนอว่า ศัตรูสำคัญที่สุดของ “ประชาธิปไตยแบบรัฐสภา” ของไทยคือ “พลังปฏิกิริยาเผด็จการในระบบราชการ” เกษียร เตชะพีระ ยอมรับว่านักศึกษาหลัง 14 ตุลาคม 2516 “ยังรู้จักประชาธิปไตยแบบรัฐสภาไม่ดีพอ พวกเขาซึ่งเป็นพลังที่ก้าวหน้าและเอากำไรเองมากที่สุดได้กลืนรับเอาความคิดซ้ายจัดของเหมาอิดส์และ พ.ค.ท. เร็วเกินไป ทำความผิดพลาดที่ล้ำหน้าสถานการณ์” ผลก็คือแรงสวักซ้ายจัดของประชาธิปไตยส่วนนี้บวกกับการคลี่คลายของสถานการณ์ในอินโดจีน ได้ทำให้ “ชนชั้นนายทุนใหม่ตระหนกสยของจนสุดระดับและหันหลังให้กับพวกเขา” และ “ความเมินเฉยในที่ของชนชั้นนายทุนใหม่” ส่งผลให้ “พลัง

¹⁵⁷⁴ อาคม ชนาทกุล (นามแฝงของ เกษียร เตชะพีระ), “ทางเลือกของพลังประชาธิปไตย,” **ปริทัศน์** 7 1, 7 (มิถุนายน 2525): 30-31. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 552-553.

¹⁵⁷⁵ ปรีชา ธรรมวินทร บรรณาธิการ **วิพากษ์รัฐ** หน้า 21-22. . อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 555. (เน้นโดยผู้วิจัย)

ปฏิกิริยาเผด็จการในระบบราชการ สามารถใช้ความรุนแรงปิดประชาธิปไตยแบบรัฐสภาลงเสียได้ ก่อนที่มันจะขยายบทบาทส่งผลกระทบต่อฐานอำนาจรวมศูนย์ของระบบราชการ”¹⁵⁷⁶

อนึ่ง บทความของเกษียร เตชะพีระ ในหนังสือ **วิพากษ์ทรรัฐ** สะท้อนถึงวิธีคิดที่คำนึงถึงบริบท อันเป็นผลมาจากการตระหนักในความสำคัญของการกำหนดยุทธศาสตร์ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวที่จะต้องสอดคล้องกับขั้นตอนพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เมื่อประเมิน “ขั้นตอน” ดังกล่าวได้ชัดเจนแล้วจึงจะตัดสินใจว่าควรจะใช้วิธีการอย่างไรในการต่อสู้¹⁵⁷⁷

ท่ามกลางการวิวาทะอันดุเดือดในหมู่ปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยว่า “พลังประชาธิปไตย” ควรจะ “สามัคคีกันนายทุนเพื่อคัดค้านเผด็จการ” หรือว่าควรจะ “สามัคคีทหารเพื่อคัดค้านนายทุน” กันดี และภายใต้บริบทของความขัดแย้งทางการเมืองอันดุเดือดระหว่าง “ระบบราชการ” กับ “รัฐสภาประชาธิปไตย” ที่เกิดขึ้นในช่วงปลายทศวรรษ 2520 ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ เกษียร เตชะพีระ เสนอว่า เนื่องจากพัฒนาการของสังคมไทยในระยะปัจจุบันเป็นระยะที่ “รัฐชนชั้นนายทุน” กำลังก้าวเข้าสู่ระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงไปเป็น “รัฐประชาธิปไตยรัฐสภา” ดังนั้นพลังประชาธิปไตยจึงควรเข้าร่วมในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนี้อย่างเป็นทางการเพื่อเตรียมเงื่อนไขสำหรับการก่อสร้างขบวนการกรรมกรที่เป็นอิสระเป็นตัวของตัวเองขึ้นในอนาคต ดังที่ได้เขียนไว้ว่า

“เป้าหมายขั้นปลายของเรามีใช้การปลดปล่อยทางการเมือง แต่คือ “การปลดปล่อยมวลมนุษยชาติ” จะเป็นรัฐระบบราชการหรือรัฐสภาประชาธิปไตยก็ตาม ล้วน เป็นเพียงรูปแบบที่ต่างกันไปของการแทนตนของอำนาจชนชั้นนายทุนในระบบทุนนิยม สิ่ง ที่เรามุ่งหมายจะเปลี่ยนแปลงในท้ายที่สุดมิใช่รูปแบบการแทนอำนาจของทุนนิยมจากแบบนั้นไปเป็นแบบนี้เท่านั้น แต่คือสังคมไม่เป็นธรรมอันเกิดจากอำนาจรัฐทุนนิยมทุกรูปแบบ นี่คือนิยามพื้นฐานเท่าที่ผ่านมาของเรา

¹⁵⁷⁶ อาคม ชนากร (นามแฝงของ เกษียร เตชะพีระ), “ทางเลือกของพลังประชาธิปไตย,” **ปริทัศน์** 7 1, 7 (มิถุนายน 2525): 30. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 551-552.

¹⁵⁷⁷ โปรดดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, น. 557-558.

แต่กล่าวเฉพาะในระบอบพัฒนาการของสังคมไทยปัจจุบันยังเป็นระยะที่รัฐทุนนิยมกำลังก้าวเข้าสู่หัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงไปเป็นแบบ “รัฐประชาธิปไตยรัฐสภา” เราเห็นว่าภาระหน้าที่ทั้งระยะใกล้และไกลของเราอยู่ที่การเป็นฝ่ายกระทำเพื่อเตรียมเงื่อนไขแก่การก่อสร้างขบวนการกรรมกรที่เป็นอิสระเป็นตัวของตัวเองในอนาคต”¹⁵⁷⁸

นอกจากนี้ในช่วงเวลาดังกล่าว เกษียร เตชะพีระ ยังได้เสนอยุทธศาสตร์ในการต่อสู้ซึ่งสะท้อนถึงการต่อต้าน “รัฐทหาร” และการต่อสู้เพื่อ “สิทธิเสรีภาพทางวัฒนธรรม” “การกระจายอำนาจให้ชาวบ้าน” และการสร้างความเข้มแข็งให้ “ขบวนการแรงงาน” ดังนี้

“ยุทธศาสตร์ของเรา ด้านหนึ่งจึงเป็นการขยายการต่อสู้ในประชาสังคมโดยเฉพาะ ด้านอุดมการณ์ – วัฒนธรรม สร้างประชาคมปัญญาชนอินทรีย์ภาพของประชาชนผู้ถูกกดขี่ขูดรีดพยายามช่วงชิงครองความเป็นใหญ่เหนือประชาสังคมที่เรามีส่วนอยู่เอาไว้ พร้อมทั้งขยายที่ทางนั้นออกไปรวมกับพลังการเมืองทุกกลุ่มทุกฝ่ายร่วมกันปกป้องพิทักษ์ประชาสังคมไว้จากการโจมตีและพยายามกลับเข้ามาควบคุมมันของระบบราชการ กล่าวอย่างเป็นรูปธรรม เราต้องต่อสู้เพื่อรักษาและขยายสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลในการพูดการเขียน การแสดงออกทั้งในแวดวงวิชาการและนอกวิชาการ ต่อสู้เพื่อการปกครองตามครรลองกฎหมายในระบบรัฐสภา, กดดันตรวจสอบให้ผู้ปกครองอยู่ในทำนองคลองธรรมของสถาบันประเพณีไทย, เรียกร้องและเสริมสร้างสถาบันอำนาจของชาวบ้านที่เป็นอิสระจากระบบราชการ แต่อยู่ภายใต้กรอบกฎหมายประชาธิปไตย คำขวัญของเราคือ “ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยและการปกครองตามกฎหมายที่เป็นธรรม”, “ต่อต้านรัฐทหาร”, “ต่อต้านการคุกคามของระบบอำนาจนิยม”, “ปกป้องและขยายสิทธิเสรีภาพทางวัฒนธรรม”, “กระจายอำนาจให้ชาวบ้าน”

ในอีกด้านหนึ่ง เราต้องเร่งสร้างขบวนการแรงงานทั้งด้านความคิด การเมือง และองค์กรจัดตั้งที่เป็นอิสระและเป็นตัวของตัวเองทั้งจากระบบราชการและพรรคการเมืองชนชั้น

¹⁵⁷⁸ ปรีชา ธรรมวินทร บรรณาธิการ *วิพากษ์รัฐ* หน้า 21-22. . อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 557.

นายทุน ทั้งนี้ไม่เพียงแต่เพื่อเป็นกำลังคัดค้านการถอยหลังกลับไปสู่เผด็จการทหารเท่านั้น แต่ยังเตรียมเพื่อการข้ามพ้นมายาจอมปลอมของประชาสังคมกระฎุมพีในอนาคตด้วย”¹⁵⁷⁹

ในปี พ.ศ.2531 เมื่อ เกษียร เตชะพีระ เผยแพร่บทความเรื่อง “**ประชาธิปไตยของประชาชนต้อง เป็นอิสระจากรัฐและทุน**” ในหนังสือรวมบทความเรื่อง **อำนาจชาวบ้าน** เกษียร เตชะพีระ ได้ประกาศอย่างชัดเจนว่า การต่อสู้ของประชาชนจะต้องข้ามพ้นการจำแนกไป ที่กลายเป็นการจำกัดตัวเอง และมุ่งการโจมตีไปที่ทั้งชนชั้นนายทุน และ รัฐบาลทหาร เพื่อสรุปว่า “**ประชาธิปไตยของประชาชนต้องเป็นอิสระ จากรัฐและทุน**” เป็นความจริงที่ว่า จุดยืนเช่นนี้มีรากฐานมาจากความคิดที่ว่า “**ประชาธิปไตยใน เมืองไทยเรานั้นมีฐานะเสมือนหนึ่งเครื่องมือทางการเมืองที่กลุ่มชนต่างๆ ในสังคมไทยยึดกุม ดัดแปลงเอามาใช้ดำเนินการต่อสู้ทางการเมืองเพื่อผลประโยชน์ของตน**” ถึงแม้อุดมคติ หลักการ และสถาบันระบอบประชาธิปไตยจะถือกำเนิดและวิวัฒน์ขึ้นในสังคมตะวันตก แต่กลุ่มชนต่างๆ ใน สังคมไทยก็ “**ยืมประชาธิปไตยจากตะวันตกมาใช้**” เสมือนมันเป็นเทคโนโลยีทางการเมืองชนิดหนึ่ง ไม่ต่างจากการยืมรถถัง เครื่องบิน หรือ คอมพิวเตอร์จากตะวันตกมาใช้ และจุดประสงค์ของการใช้ นั้นก็เพื่อสร้างอำนาจทางการเมืองของกลุ่มตน”¹⁵⁸⁰ และจากการหันไปมองประวัติการใช้ประชาธิปไตยของกลุ่มชนต่างๆ ในสังคมไทย ก็พบว่า (1) ระบอบประชาธิปไตยอย่างน้อยในเมืองไทยไม่จำเป็นต้องเป็นเครื่องมือทางการเมืองเฉพาะชนชั้นนายทุนตามทฤษฎีตะวันตกบางทฤษฎี ตรงกันข้าม ประวัติการนิยาม เลือกรับ และใช้ระบอบประชาธิปไตยของเมืองไทยชี้ว่า กลุ่มชนต่างๆ ต่างมีความพยายามและความสามารถที่จะเข้ามานิยามและใช้ระบอบประชาธิปไตยเป็นเครื่องมือทางการเมืองเพื่อแสวงหาอำนาจให้กลุ่มตนได้ ไม่ว่าจะเป็น ระบบราชการ พลังอนุรักษ์ ศักดินา นายทุน หรือ ประชาชน และ (2) ในการที่แต่ละกลุ่มชนในสังคมไทยเข้ามานิยามและใช้เครื่องมือทางการเมือง

¹⁵⁷⁹ ปรีชา ธรรมวินทร บรรณานิการ **วิพากษ์พรรครัฐ** หน้า 38-39. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 557-558. (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹⁵⁸⁰ เกษียร เตชะพีระ, **ประชาธิปไตยของประชาชนต้องเป็นอิสระจากรัฐและทุน** ใน สุภลักษณ์ กาญจนขุนดี (บรรณานิการ) **อำนาจชาวบ้าน**, น.20-21. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 558.

ขึ้นนี้ พวกเขาต่างก็นิยาม ยืม เลือกรสร บั่นแต่ง และดัดแปลงหลักการและสถาบันระบอบประชาธิปไตยไปต่างๆ กันตามแต่ลักษณะ สถานะ กำลังของกลุ่มพวกเขาจะบัญชา¹⁵⁸¹

เกษียร เตชะพีระ เสนอว่า เท่าที่ผ่านมากลุ่มชนและสถาบันที่ครอบงำการนิยามและใช้ประชาธิปไตยในเมืองไทยส่วนใหญ่คือระบบราชการและภาคเอกชน แม้แต่ขั้นตอนการเมืองไทยในปัจจุบัน (พ.ศ.2531) ก็กำลังอยู่ในระหว่างการต่อรองซึ่งอำนาจกันระหว่างสองฝ่ายภายใต้ระบอบสถาบันและหลักการการเมืองที่เลือกรสร เน้นย้ำ และดัดแปลงกันแบบบวมขอมชั่วคราวแล้วเรียกว่า “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” จนลืมนึกไปว่าประเทศไทยก็มี “ภาคประชาชน” หรือ “ชาวบ้าน” เป็นส่วนประกอบหนึ่ง และอันที่จริงการขาดห่วงเชื่อมทางยุทธศาสตร์ระหว่างรัฐสภาและพรรคการเมืองกับภาคประชาชนก็คือต้นเหตุสำคัญของความไร้เสถียรภาพของประชาธิปไตยด้วย เกษียร เตชะพีระ อธิบายว่าที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า “ระบบราชการมีอำนาจรัฐเพราะเป็นผู้กุมกลไกการปกครอง” ส่วน “ภาคธุรกิจมีอำนาจทุนเพราะเป็นผู้กุมปัจจัยเศรษฐกิจ” ขณะที่ “ชาวบ้านหรือภาคประชาชน” ที่แม้จะเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศไทย แต่ก็เป็นกลุ่มชนที่ไม่มีทั้ง “อำนาจรัฐ” และ “อำนาจทุน” จึงทำให้พวกเขาไม่มีอำนาจที่จะไปต่อรองกับรัฐราชการและทุนเอกชน รวมทั้งไม่มีอำนาจที่จะไปนิยามและใช้ระบอบประชาธิปไตยเป็นเครื่องมือในการต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ของตนด้วย

อย่างไรก็ตาม เกษียร เตชะพีระ เห็นว่า ลู่ทางในการสร้างอำนาจชาวบ้านขึ้นมาในระบอบประชาธิปไตยก็ยังมีอยู่ ซึ่งก็คือการรวมตัวจัดตั้งสถาบันอำนาจของชาวบ้านขึ้นมาในรูปแบบต่างๆ เช่น องค์การ กลุ่ม สมาคม ชมรม ชุมชุม สโมสร ฯลฯ แล้วอาศัยการจัดตั้งและการเคลื่อนไหวของเราเป็นฐานกำลังแทนกลไกการปกครองและทุนไปต่อรองซึ่งสิทธิ อำนาจ และผลประโยชน์จากผู้มีรัฐและผู้มีทุน และที่สำคัญยิ่งก็คือ “สถาบันอำนาจของชาวบ้าน” ดังกล่าว จะต้อง “พยายามรักษาความเป็นอิสระจากรัฐราชการและทุนเอกชนเอาไว้ให้ได้” กล่าวได้ว่า ใน พ.ศ.2531 เป้าหมายของเกษียร เตชะพีระ ก็คือการทำให้ “สถาบันอำนาจของชาวบ้าน” เคลื่อนไหวโดย “พยายามรักษา

¹⁵⁸¹ เกษียร เตชะพีระ, ประชาธิปไตยของประชาชนต้องเป็นอิสระจากรัฐและทุน” ใน สุภลักษณ์ กาญจนขุนดี (บรรณาธิการ), *อำนาจชาวบ้าน*, น. 24. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 559.

ความเป็นอิสระจากรัฐราชการและทุนเอกชนเอาไว้ได้”¹⁵⁸² และทำให้ “ประชาธิปไตย...หลุดจากมือของรัฐราชการและทุนเอกชน แล้วตกเป็นของประชาชน”¹⁵⁸³

ข้อถกเถียงระหว่างเกษียร เตชะพีระ กับพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า นักวิชาการที่กลายมาเป็นผู้สนับสนุน “คนเสื้อแดง” มีจุดมุ่งหมายในการต่อสู้เพื่ออำนาจและผลประโยชน์ของประชาชนมาเป็นเวลายาวนานหลายทศวรรษ ขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นด้วยว่า “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” มีความแตกต่างทางความคิดสูงมานานแล้ว

ความแตกต่างทางความคิดภายในกลุ่ม “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” หลังเหตุการณ์พฤษภาคม พ.ศ.2535 ถึงก่อน พ.ศ.2548

เหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ” ซึ่งเกิดการนองเลือดจากการชุมนุมต่อต้านรัฐบาลพล. อ. สุจินดา คราประยูร และฝ่ายรัฐบาลได้ปราบปรามด้วยกำลังอาวุธ ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2535 นับเป็นจุดเปลี่ยนทางทางการเมืองและทางความคิดที่สำคัญครั้งหนึ่งของสังคมไทย ความรุนแรงที่เกิดขึ้นภายหลังจากการก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ พล. อ.สุจินดา คราประยูร โดยมีนักการเมืองจากหลายพรรคให้การสนับสนุน ทำให้นักวิชาการที่ต้องการระบอบประชาธิปไตยทั้งหลายมองนักการเมืองเหล่านั้นในแง่ลบอย่างมาก นักวิชาการและสื่อมวลชนส่วนหนึ่งถึงกับแบ่งพรรคการเมืองออกเป็น “พรรคมาร” กับ “พรรคเทพ” ในขณะเดียวกัน การที่เหตุการณ์ความรุนแรงยุติลงเนื่องจากพระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ก็ทำให้นักวิชาการจำนวนมากสำนึกในพระมหากษัตริย์คุณ¹⁵⁸⁴ รวมทั้งนักวิชาการบางคนที่กลายมาเป็น

¹⁵⁸² เกษียร เตชะพีระ, ประชาธิปไตยของประชาชนต้องเป็นอิสระจากรัฐและทุน” ใน สุกัลักษณ์ กาญจนขุนดี (บรรณาธิการ), *อำนาจชาวบ้าน*, น. 25-27. อ้างใน *เรื่องเดียวกัน*, น. 568-569.

¹⁵⁸³ เกษียร เตชะพีระ, ประชาธิปไตยของประชาชนต้องเป็นอิสระจากรัฐและทุน” ใน สุกัลักษณ์ กาญจนขุนดี (บรรณาธิการ), *อำนาจชาวบ้าน*, น. 27-28. อ้างใน *เรื่องเดียวกัน*, น. 560.

¹⁵⁸⁴ กิตติศักดิ์ สุจิตตารมย์, “ทัศนะของสื่อหนังสือพิมพ์และปัญญาชนสาธารณะที่มีต่อสถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ ระหว่าง พ.ศ.2535-2540”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 2557.

ผู้สนุน “คนเสื้อแดง” ซึ่งมีผลต่อการนิยามความหมาย “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ดังจะได้วิเคราะห์ต่อไปข้างหน้า

หลังจากเหตุการณ์พฤษภาคม พ.ศ.2535 ยุติลง นักวิชาการหลายคนได้ “วิวาทะ” กันผ่านบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน และในเวลาต่อมาบทความเหล่านี้ได้รับการรวมพิมพ์ไว้ในวารสารธรรมศาสตร์ฉบับที่มีชื่อว่า “วิวาทะเพื่อประชาธิปไตย” ในที่นี้จะได้แสดงให้เห็นความคิดของแต่ละคนที่เกี่ยวข้องในการถกเถียงอย่างละเอียด เนื่องจากความคิดที่ได้วิวาทะกันใน พ.ศ.2535 นี้ยังคงอยู่ในความรู้สึกนึกคิดของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” บางคนสืบต่อมาจนถึงยุคที่เกิดวิกฤตทางการเมือง

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เป็นผู้เปิดประเด็นในการถกเถียงว่า “ควรเปิดเผยข้อเท็จจริงความขัดแย้งในหมู่ผู้นำชุมนุมคัดค้านสุจินดา”¹⁵⁸⁵ และได้วิจารณ์แกนนำในการชุมนุมว่า ถ้าหากรู้ว่าจะต้องเสี่ยงกับการเสียชีวิตก็ควรที่จะยุติการชุมนุม โดย “ยอมพ่ายแพ้ทางการเมือง ดีกว่าเสี่ยงชีวิตของประชาชน”¹⁵⁸⁶ และควรจะให้ผู้ร่วมชุมนุมได้ทราบข้อมูลทั้งหมดเพื่อให้มีโอกาสตัดสินใจด้วยตัวเอง พร้อมกันนั้นก็เสนอความเห็นที่ “ข้อแตกต่างระหว่างฝ่ายประชาธิปไตยกับฝ่ายเผด็จการนั้น ไม่ควรจำกัดอยู่เพียงความเห็นในเรื่องเฉพาะ เช่น นายกรัฐมนตรีต้องมาจากการเลือกตั้ง แต่ควรรวมถึงหลักคิดและวิธีการทำงานด้วย ฝ่ายประชาธิปไตยที่แท้จริง ควรถือว่าการเมืองเป็นเรื่องของประชาชนเอง พวกเขาจะต้องเป็นผู้ตัดสินใจ เลือกทิศทางการเคลื่อนไหวทางการเมืองด้วยตนเอง การจะเป็นเช่นนั้นได้ก็ต่อเมื่อพวกเขาได้รับรู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับทางเลือกต่างๆ ที่มีอยู่ทั้งหมด”¹⁵⁸⁷

¹⁵⁸⁵ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “ควรเปิดเผยข้อเท็จจริงความขัดแย้งในหมู่ผู้นำชุมนุมคัดค้านสุจินดา”, หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน, 6 สิงหาคม 2535 น. 8

¹⁵⁸⁶ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล “ควรเปิดเผยข้อเท็จจริงความขัดแย้งในหมู่ผู้นำชุมนุมคัดค้านสุจินดา” หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน 6 สิงหาคม 2535 หน้า 8. พิมพ์ซ้ำใน วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 19 ฉบับที่ 1, (2536) น. 96. ทศนะเช่นนี้ของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ยังคงปรากฏในช่วงที่ นปช. เคลื่อนไหว โดยเห็นว่าแกนนำ นปช. ควรรับผิดชอบความปลอดภัยของผู้ชุมนุม ไม่ควรเอามวลชนเข้าไปเสี่ยงกับการถูกปราบปราม

¹⁵⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 96-97.

ในบทความเดียวกันนี้สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ต่อต้านการเล่นการเมืองในลักษณะที่ผูกขาด การตัดสินใจต่างๆ ในกลุ่มผู้นำจำนวนน้อยนิด โดยปราศจากการเสนอข้อมูลและรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนผู้ซึ่งมีชะตากรรมที่ฝากไว้กับการตัดสินใจของผู้นำ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เห็นว่าการเคลื่อนไหวโดยไม่ปรึกษาประชาชนเป็นการเอาประชาชนมาเป็น "เบี้ย" ในการเดินหมากทางการเมือง

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ วิจารณ์บทความของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ว่าการแสดงทัศนะว่า ประชาชนอาจถูกหลอกให้เป็น "เบี้ย"ทางการเมือง นับเป็นการดูแคลนและเป็นการประเมิน ประชาชนผู้มาชุมนุมเอาไว้ต่ำเกินไป พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ระบุว่า “ประชาชนไม่ใช่เบี้ยหรือวัวควายให้ใครจงจุมูก เขามาร่วมการต่อสู้จากแรงผลักดัน “ภายใน” ของเขา จากความเรียกร้อง ต้องการของเขาเอง ซึ่งได้รับการแสดงออกอย่างรวมศูนย์และเป็นเอกภาพที่ผู้นำ”¹⁵⁸⁸ เช่นเดียวกับ **เกษียร เตชะพีระ** ซึ่งได้เขียนตอบโต้สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ในบทความเรื่อง “วิวาทะเพื่อประชาธิปไตย” มีความตอนหนึ่งว่า “การต่อสู้กับเผด็จการที่ไม่เสี่ยงในระดับหนึ่งเลยคงจะไม่มี... แม้แต่นักต่อสู้แนวอหิงสาปราศจากความรุนแรงทั้งหลายก็ยังยอมรับว่า ในการต่อสู้กับเผด็จการทหารโดยสันติวิธี ประชาชนอาจจะหลีกเลี่ยงความสูญเสียที่เกิดจากความบ้าระห่าของฝ่ายเผด็จการไปไม่พ้น เพียงแต่ว่าแนวทางสันติวิธีจะช่วยประหยัดชีวิตคนทั้งฝ่ายประชาชนและฝ่ายตรงข้ามลงมากกว่าแนวทางอื่น”¹⁵⁸⁹ พร้อมกันนั้น เกษียร เตชะพีระ ก็เน้นความสมัครใจของผู้เข้าร่วมการชุมนุมเพื่อต่อต้านเผด็จการทหาร ดังความว่า

“สิ่งที่ชักนำพวกเขาให้ออกมาร่วมกันสู้ในวิธีแห่งความเป็นความตายนั้นไม่ใช่ความยิ่งใหญ่อย่างของผู้นำการชุมนุม แต่คือ

หัวใจที่อดทนทนไม่ได้ต่อความไม่เป็นธรรมในบ้านเมือง

¹⁵⁸⁸ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, “อัน เนื่องจากบทความของคุณสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (2): เบี้ยหมากทางการเมือง?” หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน 17 สิงหาคม 2535 น. 9. พิมพ์ซ้ำใน วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 19 ฉบับที่ 1, (2536), น. 111-112.

¹⁵⁸⁹ เกษียร เตชะพีระ, “วิวาทะเพื่อประชาธิปไตย” หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน (14 สิงหาคม 2535) และวารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 (2536), น. 102.

เพื่อสำนึกผิดชอบชั่วดีทางศีลธรรมที่มีอยู่ในกมลสันดาน

เพื่อความหยิ่งทะนงในเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นไทยและความเป็นคน

และคือน้ำใจรักห่วงใยเพื่อนพ่อแม่พี่น้องประชาชนคนอื่นๆ ที่ร่วมอดร่วมเดินร่วมสู้
ยากลำบากเสี่ยงเป็นเสี่ยงตายด้วยกันมาและกำลังถูกเขาไล่ยิงอยู่กลางท้องถนน

การแพ้ชนะทางการเมืองจะมีความหมายอะไรเล่า เบื้องหน้าเพลิงมโนธรรมที่เผาร้อนลวก
หัวใจผู้คนเช่นนี้?

และชีวิตจะมีความหมายอะไรเล่าหากต้องอยู่อย่างควายผอมเทียมรถถังกันทั้งเมือง โดย
ไม่มีความเป็นธรรม ไม่มีความเป็นไท และไม่มีความเป็นคนเหลืออยู่?

ความไม่กลัวตายแบบนี้มีอยู่จริง และแม้มันไม่ฉลาดทางการเมืองอย่างไร...

แต่ผมคิดว่าเราต้องพยายามเข้าใจหัวใจกึกก้องใจของประชาชนก่อนที่จะเสนอหลักการทาง
ยุทธวิธีครอบจักรวาลได้ออกมา”¹⁵⁹⁰

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้เกษียร เตชะพีระ จะไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล
ที่ว่า “ยอมพ่ายแพ้ทางการเมือง ดีกว่าเสี่ยงชีวิตของประชาชน” แต่ก็กล่าวไว้ว่า **“จะต้องดำเนิน
ยุทธวิธีที่สุ่มรอบคอบและหลีกเลี่ยงการสุ่มเสี่ยง”** เพื่อให้สูญเสียน้อยที่สุด ดังความว่า

“แน่นอนว่าเบื้องหน้าผู้มีอำนาจที่ติดอาวุธตั้งแต่หัวจรดเท้า และมีภูมิปัญญาทางการเมือง
ที่จำกัดจำเขี่ยอย่างยั้งนั้น การหลีกเลี่ยงความรุนแรงคงทำได้ยากเหลือเกิน หรือกระทั่งเป็นไปได้
เลย

แต่นี้ก็ไม่ได้ไปลดความรับผิดชอบของผู้นำมวลชนที่จะต้องดำเนินยุทธวิธีที่สุ่มรอบคอบ
และหลีกเลี่ยงการสุ่มเสี่ยง และหากเกิดการสูญเสียขึ้นก็ต้องเกิดขึ้นในระดับต่ำสุดเท่าที่จะ
สามารถจำกัดได้”¹⁵⁹¹

¹⁵⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 103.

¹⁵⁹¹ เรื่องเดียวกัน, น. 112-113.

ทัศนคติที่แตกต่างจากสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ยังปรากฏในข้อสรุปของเกษียร เตชะพีระ ที่ว่า

“หากเราจะสรุปบทเรียนเลือดแห่งเดือนพฤษภาคม ไว้เป็นหลักการสำหรับยึด เพื่อวางยุทธวิธีการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยของประชาชนในอนาคตแล้ว ข้อสรุปที่ได้ไม่ควรจะเป็น “ยอมพ่ายแพ้ทางการเมืองดีกว่าเสี่ยงชีวิตของประชาชน” แบบคุณสมศักดิ์ แต่ควรจะเป็น

“รู้จักพลิกแพลงรูปแบบวิธีการต่อสู้เพื่อถนอมรักษาชีวิตของประชาชนไว้”¹⁵⁹²

ในขณะที่สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เขียนบทความในเชิงประณาม “ผู้นำ” ในการชุมนุมที่ใช้ประชาชนเป็น “เบี้ย” โดยมีได้ให้ข้อมูลแก่ประชาชนที่มาร่วมชุมนุมอย่างเพียงพอ เพื่อให้ประชาชนสามารถตัดสินใจด้วยตัวเองว่าจะเลือกต่อสู้ต่อไปหรือไม่อย่างไร พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ กล่าวว่า

“ผมเชื่อว่า ประชาชนเรือนแสนที่มาชุมนุมและประชาชนเรือนล้านที่สนับสนุนการชุมนุม... ส่วนข้างมากที่สุดมิใช่สิ่งที่มลายในตัวคุณจำลองแต่อย่างใด พวกเขามีได้เห็นด้วยกับคำพูดและการกระทำของคุณจำลองไปทุกเรื่อง

พวกเขาเป็นประชาชนคนเดินดินที่ต่อต้านเผด็จการ รสช. และต้องการประชาธิปไตย เขามาชุมนุมด้วยความสมัครใจ ด้วยการตัดสินใจเลือกของเขาเอง”¹⁵⁹³

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ มอง “ผู้นำ” ในการเคลื่อนไหวทางการเมือง ดังนี้

“...โคกนาฏกรรมทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่าก็คือว่า “ภายใต้เงื่อนไขที่เป็นเฉพาะ” มวลชนไม่มีทางเลือกที่ดีกว่า นั่นคือ แม้มวลชนจะค้นพบผู้นำของตนที่สามารถสะท้อนและรวมศูนย์เจตจำนง “ในขณะนั้น” ของตนได้ก็ตาม แต่ผู้นำก็มักจะไม่สามารถแบกรับภาระรับผิดชอบทางจริยธรรมและทางการเมืองได้อย่างสมบูรณ์ อันเนื่องมาจากความเป็นปุถุชนที่มีผลประโยชน์และมีขอบฟ้าทางภูมิปัญญาที่จำกัด”¹⁵⁹⁴

¹⁵⁹² เรื่องเดียวกัน, น. 104.

¹⁵⁹³ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, “นับเนื่องจากบทความของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (2): เบี้ยหมากทางการเมือง” ผู้จัดกรรณวณ 17 สิงหาคม 2535. หน้า 9. วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 (2536), น. 110.

¹⁵⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 112.

ทัศนคติของพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ สะท้อนถึงการยอมรับ “ความเป็นจริง” ของผู้นำทางการเมือง **มิได้คาดหวังให้ผู้นำเป็น “คนดีในอุดมคติ”** ดังความว่า

“ผู้นำก็เป็นปุถุชนที่มีความต้องการทะยานอยาก และก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะมีข้อบกพร่องทางบุคลิกและทางจริยธรรมในบางด้าน เช่นเดียวกับปุถุชนทั่วไป

ฉะนั้นในประวัติศาสตร์ ผู้นำจึงมีความหลากหลายทั้งในเชิงคุณภาพและความรับผิดชอบทางจริยธรรม โศกนาฏกรรมทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่าก็คือว่า ภายใต้เงื่อนไขที่เป็นเฉพาะมวลชนไม่มีทางเลือกที่ดีกว่านั้น คือ แม้มวลชนจะค้นพบผู้นำของตนที่สามารถสะท้อนและรวมศูนย์เจตจำนงในขณะนั้นของตนได้ก็ตาม แต่ผู้นำก็มักไม่สามารถแบกรับภาระรับผิดชอบทางจริยธรรมและการเมืองได้อย่างสมบูรณ์อันเนื่องมาจากความเป็นปุถุชนที่มีผลประโยชน์และมีขอบฟ้าทางภูมิปัญญาที่จำกัด

และนี่ก็เป็นสาเหตุที่ว่า ในการต่อสู้ที่เป็นจริง ผู้นำบางคนตกขบวน ผู้นำบางคนยอมจำนน ผู้นำบางคนงุ่มง่ามล้มล้าง ผู้นำบางคนทรยศ ผู้นำบางคนสูญเสียแบบไร้เดียงสาและผู้นำบางคนสูญเสียแบบจงใจ”¹⁵⁹⁵

บทความของพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ เน้นในประเด็นที่ว่า ผู้นำในการชุมนุมในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2535 คือ พลตรีจำลอง ศรีเมือง กลายเป็นบุคคลที่ไม่มีใครสามารถจะวิพากษ์วิจารณ์หรือโต้แย้งได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ได้เรียกร้องให้ทุกฝ่ายตระหนักว่า “กำลังรณรงค์เคลื่อนไหวภายใต้ชื่อ ‘ประชาธิปไตย’ (ซึ่ง) การวิพากษ์วิจารณ์โต้แย้งกัน ‘ด้วยเหตุผล’ และ ‘อย่างสันติ’ คือชีวิตของประชาธิปไตย”¹⁵⁹⁶ ทั้งนี้ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ได้เน้นความหมายของประชาธิปไตยไว้อีกหลายแห่งในบทความที่เขียนใน พ.ศ.2535 นี้ เช่น “ประชาธิปไตยยังหมายความว่า เวทีวิพากษ์วิจารณ์นั้นต้องเปิดกว้างแก่ทุกฝ่ายที่สนใจ แม้บุคคลที่ไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงและด้วยตนเองในเหตุการณ์และความขัดแย้งนั้นๆ ก็มีสิทธิเสรีภาพ

¹⁵⁹⁵ เกษียร เตชะพีระ, “วิาทะเพื่อประชาธิปไตย” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 (2536), น. 113.

¹⁵⁹⁶ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, “นับเนื่องจากบทความของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (1): The Untouchable Man ผู้จัดกรรรายวัน 15-16 สิงหาคม 2535. หน้า 7, วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 19 ฉบับที่1 (2536), น. 106.

เข้ามามีส่วนร่วมเสนอความคิดเห็นได้ โดยไม่ถูกกีดกันใดๆ และได้รับการรับฟังและตอบโต้อย่างมีเหตุผล”¹⁵⁹⁷ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ไม่เห็นด้วยเป็นอย่างมากที่จะเน้นผู้นำที่เป็น “คนดี” โดยเห็นว่าการให้ความสำคัญใสศรัทธาต่อผู้ปกครองหรือผู้นำที่เป็น “คนดี” จนกลายเป็น “ลัทธิบูชาบุคคล” นั้น ไม่อาจถือได้เลยว่าเป็น “ประชาธิปไตย” ดังความว่า

“ลัทธิบูชาบุคคลนั้นมีแพร่ระบาดและส่งเสริมกันอย่างเป็นล่ำเป็นสันก็แต่ในสังคมที่เป็นเผด็จการ แม้ในสังคมที่เป็นประชาธิปไตยแล้ว การแพร่เชื้อลัทธิบูชาบุคคลก็มีแต่จะนำสังคมไปสู่เผด็จการในที่สุด

แม้ผู้นำที่เป็นประชาธิปไตย แต่หากหลงไหลไปกับการสรรเสริญเยินยอแล้ว เขาก็มีแต่จะตกไปสู่ฝ่ายเผด็จการและความเสื่อมไม่ช้าก็เร็ว และนี่คืออีกเหตุผลหนึ่งที่โลกปัจจุบันจำเป็นต้องมีประชาธิปไตย เพราะในสังคมประชาธิปไตยนั้นผู้นำไม่ใช่ “ยอดมนุษย์” “เหนือคน” หรือ “อริยบุคคล” หากแต่เป็นมนุษย์เดินดินที่มีความต้องการและผลประโยชน์เฉพาะตนเฉกเช่นคนทั้งหลาย และอาจกระทำการพลาดพลั้งได้มากบ้างน้อยบ้าง ประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ตรวจสอบผู้นำของตนเอง ได้วิพากษ์วิจารณ์และกดดันผู้นำของเขา จนป้องกันไม่让他ตกไปสู่ความหลงละเลิงในความเป็นอริยบุคคลของตน อันนำไปสู่ความเป็นเผด็จการต่อประชาชนของตนเองในที่สุด”¹⁵⁹⁸

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ย้ำว่า “ประชาธิปไตย” เป็นเรื่องของคนที่มีความคิดเห็นต่างกัน มีผลประโยชน์ขัดแย้งกัน แต่สามารถอยู่ร่วมกันโดยอาศัยการประนีประนอมอย่างสันติ และยอมรับการวิพากษ์วิจารณ์ ดังความว่า

“ประชาธิปไตยคือการที่คนในหลายคนที่มีความคิดเห็นและผลประโยชน์ขัดแย้งแตกต่างกัน สามารถอยู่ร่วมกัน และประนีประนอมข้อขัดแย้งกันได้อย่างสันติ

จิตใจประชาธิปไตยคือความอดทนต่อคนที่คิดต่างจากเรา และสำหรับท่านที่นิยม “ลัทธิจำลองอิสต์” แล้วผมอยากจะเสริมว่าประชาธิปไตยคือ “ความอดทน” และ “รับฟัง” ต่อผู้อื่นที่

¹⁵⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 106.-107.

¹⁵⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 107-108.

วิจารณ์ติติงบุคคลที่เราเลื่อมใสศรัทธา ความมั่งงายหรือ "สวามิภักดิ์" ตัวบุคคลถึงขั้น "แต่ต้องไม่ได้แม้ปลายนิ้วก้อย" ไม่ใช่ลักษณะของประชาธิปไตย แต่เป็นมูลธาตุสำคัญอันหนึ่งของเผด็จการทั้งหลาย รวมตลอดถึง "เผด็จการโดยผู้มีธรรม" นอกจากนี้ประชาธิปไตยยังหมายความว่าโลกนี้ไม่ใช่มีแค่สีดำและสีขาว มิใช่แค่"ธรรมะกับอธรรม" "มารกับเทพ"

ตรงข้ามโลกประชาธิปไตยนั้นมีสีเทา!"¹⁵⁹⁹

พร้อมๆ กับการต่อต้านทัศนะที่เน้นการปกครองโดย "คนดี" พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ก็เน้นว่า "ประชาธิปไตย" เป็นเรื่องของ "มนุษย์ปัจเจกชนที่มีกิเลสตัณหา" ดังความว่า

"ประชาธิปไตยเป็นสิ่งจำเป็นในโลกปัจจุบัน เพราะมนุษย์ทุกคนที่มีเลือดเนื้อชีวิตและความต้องการนั้น คำนึงถึงตนเองและผลประโยชน์เฉพาะตน ซึ่งอาจขัดแย้งกันและจำเป็นต้องหาข้อยุติได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติ มนุษย์ที่ต้องการประชาธิปไตยคือมนุษย์ปัจเจกชนที่มีกิเลสตัณหาและผลประโยชน์ ประชาธิปไตยเป็นเรื่องของ "โลกียชน"

ประชาธิปไตย มิใช่มีไว้สำหรับ "อริยบุคคล" คนที่ปราศจากกิเลสตัณหาและผลประโยชน์ อย่างแท้จริงนั้นเขาไม่ต้องการประชาธิปไตย

โลกนี้ไม่มีสิ่งที่เรียกว่า "ประชาธิปไตยโดยธรรม" จะมีก็แต่ "เผด็จการโดยผู้มีธรรม (หรืออ้างว่ามีธรรมะ)" ซึ่งก็คือระบอบปกครองที่เผด็จอำนาจโดยผู้นำที่อ้างตนว่ามีจริยธรรมและศีลธรรมเหนือสังคม เหนือประชาชน!

ทรศนะที่ดูถูกสังคมดูถูกผู้อื่นว่าไร้จริยธรรม เต็มไปด้วยกิเลสตัณหาและผลประโยชน์ แล้วหันไปยกย่องเชิดชูผู้นำของตนว่ามีจริยธรรมและชาวสะอาดเหนือผู้อื่นทั้งปวงนั้น เป็นทรศนะของ "เผด็จการโดยผู้มีธรรม" และไม่ใช่ประชาธิปไตยแต่อย่างใด อย่าลืมเรากำลังต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่ง "ประชาธิปไตยของคนเดินดินกินข้าวแกง" ที่ต้องต่อรองผลประโยชน์และแก้

¹⁵⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 106.

ความขัดแย้งระหว่างกันอย่างสันติอยู่ทุกวันนี้ เราไม่ได้ต่อสู้เพื่อ "เผด็จการโดยผู้มีธรรม" (หรืออ้างว่ามีธรรม)"¹⁶⁰⁰

ในบทความเรื่อง “ความพ่ายแพ้ของ ‘ผู้ชนะ’” พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ เน้น **“จิตใจประชาธิปไตย”** โดยให้ความหมายไว้ว่า

“จิตใจประชาธิปไตยคือจิตใจที่เปิดกว้างรับฟังความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ที่แตกต่างของผู้อื่น

ประชาธิปไตยคือความใจกว้างและอดทนแม้ว่าเค้าจะพูดในสิ่งที่เราไม่ชอบและไม่เห็นด้วย

ประชาธิปไตยคือการถกเถียงกันอย่างสันติและใช้เหตุผล

และที่สำคัญที่สุดคือประชาธิปไตยหมายถึงการให้ความเคารพในความเป็นตัวของตัวเองของผู้อื่นอีกด้วย...

ที่สำคัญคือ ประชาธิปไตยนอกจากจะเป็นอุดมคติแล้ว ก็ยังเป็น “กระบวนการที่มีชีวิต” อีกด้วย

นั่นคือ ในขณะที่เรากำลังต่อสู้เพื่อให้ได้ “โครงสร้างการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย” นั้น เราก็กำลังต่อสู้เพื่อพัฒนา “จิตใจประชาธิปไตยในตัวเราเอง” ไปพร้อมกันด้วย...

การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยคือการต่อสู้เพื่อทำให้วิญญาณประชาธิปไตยประจักษ์เป็นจริงในหัวใจเราท่านและหัวใจประชาชนทั้งหลาย กลายเป็น“วิสัย” “ความเคยชิน” และ“ความสำนึกประจำวัน” ของประชาชนคนเดินดิน

นั่นหนึ่งทำให้ประชาธิปไตยกลายเป็น “วิถีชีวิตประจำวัน”

...ย่ำว่าประชาธิปไตยไม่ใช่แค่โครงสร้างแต่ยังเป็นวิถีคิดวิถีการทำงานตลอดจนวิถีถกเถียงทางความเห็นที่เกิดขึ้นอยู่ทุกวี่วันของคนเรา”¹⁶⁰¹

¹⁶⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 106-107.

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ไม่ได้ปฏิเสธความสำคัญของ “ผู้นำ” แต่เห็นว่าในการเคลื่อนไหวทางการเมืองประชาชนจำเป็นต้องมีผู้นำ กล่าวคือ

“จิตสำนึกทางการเมืองของประชาชนโดยรวมไม่ใช่ผลบวกอย่างง่าย ๆ ของจิตสำนึกของปัจเจกชน...เป็นการสังเคราะห์ขึ้นของจิตสำนึกปัจเจกชน สำนึกกลุ่มย่อย...การเปลี่ยนสำนึกกลุ่มย่อยไปสู่จิตสำนึกกลุ่มที่ใหญ่ขึ้น กระทั่งเป็นจิตสำนึกร่วมของขบวนการเคลื่อนไหวอันไพศาล ผลของการสังเคราะห์นั้นสะท้อนและรวมศูนย์ไปที่ “ผู้นำ”

ผู้นำเป็นสิ่งจำเป็นเพราะเขาคือปัจจัยที่รวบรวมอารมณ์ความรู้สึกความต้องการและความหวังของประชาชนเข้ามาแล้วแสดงออกเป็นแนวทางสังคมการเมืองที่ชัดเจนเป็นเอกภาพและมีความสอดคล้องภายใน”¹⁶⁰²

ข้อถกเถียงประการหนึ่งของ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ คือทัศนะเรื่อง “ผู้นำหลอกใช้ประชาชนเป็นเบี้ย” ซึ่งเท่ากับการมองว่า “ประชาชนโง่เหมือนวัวควายจนถูกจูงจุมก” อันเป็นทัศนะที่พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ไม่เห็นด้วย

“ผู้นำหลอกใช้ประชาชนไปล้มตายเพื่อการก้าวขึ้นสู่อำนาจของตนแต่ด้านเดียว” กระนั้นหรือ? เปล่าเลย ประชาชนไม่ใช่เบี้ยหรือวัวควายให้ใครจูงจุมก เขามาร่วมการต่อสู้จากแรงผลักดัน “ภายใน” ของเขา จากความเรียกร้องต้องการของเขาเอง ซึ่งได้รับการแสดงออกอย่างรวมศูนย์และเป็นเอกภาพที่ผู้นำ

คุณสมศักดิ์เองหยิบยกประเด็นนี้ขึ้นมาดูประหนึ่งว่าคุณสมศักดิ์กำลังชี้ว่าดำเนินคดีเตียนผู้นำการชุมนุมในเดือนพฤษภาคมในข้อหา “ใช้ประชาชนเป็นเบี้ย... สะท้อนความเชื่อส่วนลึกของผู้ถามเองว่าประชาชนอาจถูกหลอกให้เป็นเบี้ยทางการเมืองได้และได้เป็นเบี้ยทางการเมืองไปแล้วใน

¹⁶⁰¹ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, ““ความพ่ายแพ้ของ ‘ผู้นำ’”, วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 (2536), น. 121-123.

¹⁶⁰² พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, “นับเนื่องจากบทความของคุณสมศักดิ์เจียมธีรสกุล (2) เบี้ยมากทางการเมือง?” หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน วันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2535, น. 9. วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 (2536), น. 111.

กรณีพฤษภาคมใครกันแน่ที่ดูแคลนและประเมินประชาชนผู้มาชุมนุมเมื่อเดือนพฤษภาคมเอาไว้ต่ำขนาดนั้น”¹⁶⁰³

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ เน้นด้วยว่า ในการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย จำเป็นต้องพัฒนาจิตใจ ความสำนึก วิถีคิด และวิถีได้เถียงแบบประชาธิปไตย กล่าวคือ

“การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยเชิงโครงสร้างแต่ด้านเดียว แต่ปราศจากการพัฒนาจิตใจ ความสำนึก วิถีคิด และวิถีได้เถียงแบบประชาธิปไตยขึ้นในตัวเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ในตัวผู้นำ” แล้วก็อาจนำมาซึ่งผลที่อันตรายยิ่ง

เมื่อผู้นำได้รับ “ชัยชนะ” นั้นสามารถจัดตั้งโครงสร้างการเมืองไทยได้แล้ว ก็เอาวิถีคิดวิถีทำงานแบบยึดความเห็นของตนแต่ฝ่ายเดียว ประกอบเข้ากับอำนาจรัฐอยู่ในมือ หันมาตีมูลค่าปราบปรามประชาชนผู้มีความคิดเห็นต่างจากตนเองและแปรโครงสร้างประชาธิปไตยให้กลายเป็นลัทธิเผด็จการใหม่!

และนี่จะเป็นกับดักประวัติศาสตร์ที่ผู้ชนะตกลงไปชนิดถอนตัวไม่ขึ้น โดยมีประชาชนเป็นผู้รับเคราะห์ และต้องแบกภาระเสียงตายออกมาต่อสู้เรียกร้องประชาธิปไตยกันอีกรอบ”¹⁶⁰⁴

ความแตกต่างทางความคิดและการถกเถียงกันเองในหมู่นักวิชาการที่กลายมาเป็นผู้สนับสนุน “คนเสื้อแดง” นี้ ยังคงมีอยู่อย่างมากในช่วงเวลาต่อมา รวมทั้งในช่วงที่เกิดวิกฤตทางการเมืองในระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ด้วย ในบางกรณีก็มีทัศนะที่ตรงกันข้ามกันหรือตอบโต้ซึ่งกันและกันอย่างรุนแรง ถึงแม้ว่านักวิชาการบางคนจะเคยมีภูมิหลังเป็นมาร์กซิสต์หรือ “ฝ่ายซ้าย” มานานคล้ายๆ กัน และ “เข้าป่า” ในเขตเดียวกัน เช่น พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ กับ เกษียร เตชะพีระ ซึ่งเข้าไปอยู่ใน “เขตงาน” เดียวกัน คือเขตอีสานใต้ แต่นักวิชาการทั้งสองก็มีทัศนะที่แตกต่างกันอย่างมากในหลายเรื่อง แม้ว่าจะยังคงเป็นมิตรกันตลอดมา ต่างจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง”

¹⁶⁰³ เรื่องเดียวกัน, น. 111-112.

¹⁶⁰⁴ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, ““ความพ่ายแพ้ของ ‘ผู้ชนะ’ ในกรณีพฤษภาคม” หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน วันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2535, น. 9, วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 19 ฉบับที่ 1, (2536), น. 125.

บางคนก็ขัดแย้งกันทางความคิดถึงกับประณามซึ่งกันและกันด้วยถ้อยคำรุนแรง จนถึงกับตัดญาติขาดมิตรกันไปในที่สุด (ดังจะวิเคราะห์ต่อไปข้างหน้า)

ความแตกต่างของทัศนะที่มีต่อ “นักการเมือง”

หลังเหตุการณ์พฤษภาคม พ.ศ.2535 จนถึง พ.ศ.2539 บริบททางการเมืองที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับทัศนะต่อนักการเมืองของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” หลายคน คือ ท่าทีและบทบาทของนักการเมืองซึ่งทำให้นักวิชาการ สื่อมวลชน และคนทั่วไปในสังคมแบ่งนักการเมืองออกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งคือ “ฝ่ายเทพ” มีพรรคประชาธิปัตย์เป็นผู้นำ ขบวนการช่วงที่เกิดวิกฤตพ.ศ. 2534-2535 พรรคนี้ปรับภาพพจน์ให้สะท้อนความหวังของภาคธุรกิจและชนชั้นกลางเมืองสามารถดึงเอานายธนาคารและเทคโนโลยีที่มีชื่อเสียงมาเป็นสมาชิกพรรค ทำให้พรรคมีความน่าเชื่อถือว่ามีทีมงานที่จะบริหารจัดการเศรษฐกิจไทยในกระแสโลกาภิวัตน์ได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นยังดึงนักการเมืองรุ่นใหม่เข้าร่วมขบวนการทำให้พรรคมีความเป็นสมัยใหม่แตกต่างจากพรรคอื่นๆ ซึ่งเต็มไปด้วยนักธุรกิจต่างจังหวัดพรรคประชาธิปัตย์ได้รับแรงหนุนจากคนกรุงเทพฯ และชาวปักษ์ใต้ซึ่งมีส่วนของชนชั้นกลางเมืองสูงจากที่มีเมืองท่าสำคัญหลายแห่งตลอดชายฝั่งทะเล และยังเป็นเศรษฐกิจส่งออกยางพาราดีบุกอาหารทะเลและการท่องเที่ยวที่คึกคัก พรรคประชาธิปัตย์มีภาพพจน์สนับสนุนอุดมการณ์เสรีนิยม สัญญาจะนำเศรษฐกิจไทยสู่ความทันสมัยโดยการปฏิรูประบบกฎหมายและสถาบันที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมให้เพื่อนบ้านโดยเฉพาะพม่าก้าวเป็นประชาธิปไตยและพยายามผลักดันทหารออกจากการเมืองให้ได้สำเร็จ พรรคประชาธิปัตย์เป็นพรรคการเมืองที่ประสบความสำเร็จสูงสุดในช่วงนี้ อีกฝ่ายหนึ่งนั่นคือนักการเมืองที่ได้สนับสนุนพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ มาก่อน แล้ววิ่งเข้าหา “พรรคสามัคคีธรรม” ของ รสช. ซึ่งส่วนใหญ่มาจากจังหวัดในภาคกลางและภาคอีสานที่มีเศรษฐกิจเกษตรเป็นหลัก และความเป็นเมืองเพิ่งกลับพุ่งขึ้นอย่างรวดเร็วในสมัยการพัฒนา นักการเมืองเหล่านี้สนใจเศรษฐกิจท้องถิ่น ต้องการดึงงบประมาณประจำปีไปยังเขตเลือกตั้งของตนเองเป็นหลัก มองเพื่อนบ้านเป็นโอกาสที่จะขยาย

การค้าและการลงทุนของธุรกิจเช่นเดียวกับพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ พวกเขาพร้อมที่จะร่วมมือกับฝ่ายกองทัพเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ¹⁶⁰⁵

รัฐสภาในช่วงหลังเหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ” ก็ไม่สามารถปฏิรูปการเมืองหรือแก้ไขรัฐธรรมนูญตามความมุ่งหวัง ส่วนหนึ่งเป็นเพราะแรงกดดันให้มีการปฏิรูปจางหายไปอย่างรวดเร็ว เมื่อการเมืองมีเสถียรภาพถึงระดับหนึ่ง นักธุรกิจที่เคยวางแผนจะเข้าเล่นการเมืองก็มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ทางธุรกิจ ชนชั้นกลางที่เคยเรียกร้องการปฏิรูปการเมืองก็รามือไปเหมือนกัน เพราะว่าการเมืองไม่ได้เป็นอุปสรรคกับการทำมาหากินอีกต่อไปแล้ว นอกจากนั้น ส.ส. ส่วนมากซึ่งรวมทั้งจากพรรคประชาธิปัตย์ด้วย ยังคงได้คะแนนเสียงจากผู้ออกเสียงในเขตชนบทซึ่งไม่ได้ติดใจกับประเด็นที่สร้างวิกฤติการเมืองช่วงปี พ.ศ.2534-2535 เท่าใดนัก ดังนั้น ผลที่เกิดขึ้นคือการประนีประนอมกันระหว่างข้าราชการกับนักการเมืองรุ่นใหม่ นายชวนหลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์เป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อ พ.ศ. 2535 โดยมีแนวทางในการทำงานแบบระมัดระวัง ยึดติดกับกฎเกณฑ์และระบบกฎหมายเคร่งครัด ไม่ได้แทรกแซงการทำงานของข้าราชการพลเรือนเหมือนสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ไม่ได้ตั้งคณะที่ปรึกษาขึ้นมาแข่งกับเทคโนโลยี แต่ได้คืนอำนาจต่างๆ ให้กับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ตามเดิม อาจพูดถึงการปฏิรูประบบราชการอยู่บ้านแต่ไม่ได้เกิดผลเป็นชิ้นเป็นอัน มีการแบ่งสรรอำนาจและผลกำไรระหว่างข้าราชการกับนักธุรกิจ-นักการเมืองอย่างลงตัวทุกระดับจากท้องถิ่นถึงระดับชาติ การเมืองหลายพรรควนกลับไปสู่สมัยทศวรรษ 2520 คือมีการปรับคณะรัฐมนตรีเฉลี่ยปีละครั้ง ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้มึงต่างๆเวียนกันได้เป็นรัฐมนตรี การจัดการดังกล่าวเท่ากับหลีกเลี่ยงการปฏิรูปโดยสิ้นเชิงนั่นเอง การแก้ไขรัฐธรรมนูญบังเกิดผลเป็นเพียงการปรับเล็กๆ น้อยๆ ข้อเสนอให้เปิดเสรีระบบสื่อได้ผลเป็นเพียงการตั้งสถานีโทรทัศน์ขึ้นอีกหนึ่งแห่ง (ITV) การอภิปรายเรื่องการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นถูกปิดกั้นและการปฏิรูประบบการศึกษาก็เลือนออกไป กล่าวได้ว่า เหตุการณ์พฤษภาคม พ.ศ.2535 ไม่ได้จบลงที่การปฏิรูปเพื่อให้ทหารหมดอำนาจ แต่เป็นการประนีประนอมกันระหว่างข้าราชการกับนักธุรกิจ-นักการเมืองที่ได้บ่อนทำลายข้อเสนอให้ปฏิรูป การเมืองกลับเปิดช่องให้สามารถ

¹⁶⁰⁵ คริส เบเกอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, *ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย*, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2557), น.374-375.

แสวงหากำไรจากการใช้ทรัพยากรแบบเข้มข้นจนส่งผลทางลบกับชุมชนท้องถิ่น ในขณะเดียวกันก็ละเลยการบริหารจัดการระบบเศรษฐกิจชาติ¹⁶⁰⁶

ท่ามกลางสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้น นักวิชาการที่ใกล้ชิดกับนักการเมืองและระบบราชการ คือชยันต์ สมุทรนิช ได้เคลื่อนไหวเพื่อรวมกลุ่มกันในการขอถวายฎีกาพระราชนิพนธ์ **“สมัชชาแห่งชาติ”** หรือ **“สภากระเจก”** และแม้แต่ในหมู่นักวิชาการที่กลายมาเป็นผู้สนับสนุน **“คนเสื้อแดง”** ก็สนับสนุนให้เมืองคักรหรือสถาบันที่จะถ่วงดุลและตรวจสอบรัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎร (ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า)

ชยันต์ สมุทรนิช ที่เสนอให้มีการตั้ง **“สมัชชาแห่งชาติ”** โดยได้รวบรวมผู้สนับสนุนจำนวน 115 รายชื่อ จัดแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนในวันที่ 10 สิงหาคมพ.ศ.2535 แล้วทำหนังสือฎีกาทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในฎีกานี้กล่าวถึงความบกพร่องในทางกลไกของสถาบันการเมืองและเสนอแนะแนวทางแก้ไข เน้นถึงลักษณะเฉพาะของระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทยที่สถาบันพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์กลางของความสามัคคีในสถานการณ์ความขัดแย้งต่างๆ ดังนั้น ภายใต้ **“ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”** การมีพระมหากษัตริย์เป็นมหาประธานของบ้านเมืองจึงกลายเป็นส่วนสำคัญของระบอบซึ่งนำความสุขความร่มเย็นมาสู่ประชารัฐ มากกว่าส่วนของระบอบที่เรียกว่าประชาธิปไตย อย่างไรก็ตามหนังสือฎีกานี้ได้ชี้ให้เห็นจุดอ่อนด้วยว่า การเสริมระบอบประชาธิปไตยด้วยพระบารมีนั้น หากไม่ได้มีการพัฒนาให้เกิดสถาบันและกระบวนการที่เป็นระบบกันต่อเนื่องยั่งยืนแล้ว วิฤตการณ์ต่างๆ อันจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต ก็จะทำให้ชาติบ้านเมืองและสถาบันทุกส่วนถูกถอนพลังลง ทศนะของผู้เสนอฎีกาเห็นว่าในขณะที่สถาบันพระมหากษัตริย์มีพลังอันโดดเด่นนั้น สถาบันอื่นๆ กลับถูกลดทอนพลังลง เพราะ **“ขาดการคิดหากลไกและกระบวนการของการสร้างความรู้รักสามัคคีที่เป็นระบบอย่างจริงจัง”** กลไกเดิมที่ผ่านมาก็วนเวียนอยู่กับมาตรการเก่าๆ ที่ลอกเลียนมาจากสังคมอื่น ดังนั้นแล้วหนังสือฎีกาจึงเสนอทางออกที่คาดหวังต่อรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งซึ่งกำลังจะเข้ามามีบทบาทนำในการบริหารว่าจะหลุดจากวังวนเดิมๆ หนังสือฎีกาได้ ขอรบับังคมทูลพระมหากษัตริย์คุณชะลอการทรงลงพระปรมาภิไธย

¹⁶⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 374-377.

ในพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับที่ 4) พุทธศักราช 2535 มาตรา 159 จนกว่าจะมีการจัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่หลังการเลือกตั้ง 13 กันยายน 2535 และ “ขอพระราชทานสมัชชาแห่งชาติประกอบด้วยบุคคลจากสาขาอาชีพต่างๆ เช่นเดียวกับสมัชชาแห่งชาติพ.ศ. 2516 เพื่อพิจารณาเสนอความเห็นเกี่ยวกับการแก้ไขรัฐธรรมนูญในโอกาสที่จะกระทำได้ ซึ่งประชาชนทุกหมู่เหล่าจะมีส่วนร่วมและนำไปขอความเห็นกับองค์กรประชาชนทุกระดับ (ตำบลหมู่บ้าน) เพื่อหาประชามติต่อไป” หนังสือถวายนึกา ระบุว่า “สมัชชาแห่งชาติ” นอกจากจะทำหน้าที่ข้างต้นแล้ว ควรเป็นสถาบันที่ช่วยเสริมการปฏิบัติงานของรัฐสภา เพื่อประคับประคองระบอบประชาธิปไตยในระยะที่ระบอบนี้ยังไม่มีความชอบธรรมที่เด็ดขาดสมบูรณ์ “สมัชชาแห่งชาติ” อาจประกอบด้วยบุคคลจำนวน 1300-1500 คน แต่จะไม่มีการเลือกคณะบุคคลเข้าไปเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติเหมือนเช่นที่เคยกระทำในพ.ศ. 2516 “หากดำรงไว้ควบคู่ไปกับรัฐสภาเพื่อเป็นกระจกส่องสะท้อนความต้องการ ความเห็น ความทุกข์ยาก ความแตกต่าง หลากหลายของสังคมไทย สมัชชาแห่งชาตินี้จะไม่อำนาจนิติบัญญัติหรืออำนาจอื่นใด แต่จะเป็นสถาบันเสริมสถาบันหลักทางอำนาจในระบอบประชาธิปไตย สมัชชาแห่งชาติมีวาระ 6 ปีเท่ากับวุฒิสภาสมาชิก จะต้องไม่เป็นสมาชิกพรรคการเมือง พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งสมาชิกสมัชชาแห่งชาติจากบุคคลสาขาอาชีพต่างๆ เช่นทหารทุกระดับจำนวนหนึ่ง ดำรงโดยเฉพาะตำรวจตระเวนชายแดน ข้าราชการโดยเฉพาะระดับผู้ปฏิบัติงานในชนบท เช่น แพทย์ชนบท พัฒนาการ ฯลฯ นักธุรกิจโดยเฉพาะนักธุรกิจย่อยระดับจังหวัด ครูอาจารย์ เกษตรกรตัวแทนสมาคมและองค์กรเอกชนอาสาสมัคร ผู้มีวิชาชีพต่างๆ เช่น หนายความ วิศวกร ฯลฯ”¹⁶⁰⁷

กลุ่มผู้ถวาย “ฎีกาสภากระจก” หรือ “สมัชชาแห่งชาติ” ระบุว่า สมัชชาแห่งชาติมิใช่สภาที่เน้นหนักเรื่องการเมือง เพราะสถาบันทางการเมืองคือรัฐบาลและรัฐสภา ส่วน “สมัชชาแห่งชาติ” นี้ “เป็นสถาบันสังคม เป็นกระจกส่องสะท้อนวิถีชีวิตคนไทยทุกระดับ เป็นเวทีแห่งการสมัครสมานสามัคคี ระบายนุรักษ์ เพื่อร่วมกันเสนอให้รัฐบาลบริหารประชาชน สร้างความร่มเย็น

¹⁶⁰⁷ กิตติศักดิ์ สุจิตตารมย์, “ทัศนะของสื่อหนังสือพิมพ์และปัญญาชนสาธารณะที่มีต่อสถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ ระหว่าง พ.ศ.2535-2540”, (อ้างแล้ว), น. 160-161.

เป็นสุขภายใต้ประเทศไทยซึ่งจะก่อให้เกิดความสำนึกว่าเป็นรัฐของไทยทุกส่วน จึงจะดำรงคง
ทั้งหมดไว้ได้ ร่วมกันเผชิญการเปลี่ยนแปลงของศตวรรษที่ 21 ได้อย่างรู้รักสามัคคี”¹⁶⁰⁸

นิติ เอียวศิริวงศ์ เป็นผู้ที่สนับสนุนแนวคิดเรื่องการจัดตั้ง “สภา” หรือสถาบันใหม่
ขึ้นมา แม้ว่าจะไม่เห็นด้วยกับการ “ฟังพระบารมี” ในเรื่องนี้ กล่าวคือ ใน พ.ศ.2535 นิติ เอียวศิริ
วงศ์ มองนักการเมืองและพรรคการเมืองในแง่ลบเช่นเดียวกับคนอื่นๆ ส่วนใหญ่ และเห็นว่า
ธรรมชาติของการเลือกตั้งที่เป็นอยู่นี้ทำให้การเลือกรัฐบุรุษเข้าสู่วงการเมืองได้ยาก เช่นเดียวกับ
ประเทศอื่นๆ ที่เกิดความสิ้นศรัทธากับนักการเมือง กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ นักการเมืองไทยไม่ได้
เลวไปกว่านักการเมืองประเทศอื่นๆ แต่สิ่งที่ต่างกันคือที่อื่นกลับมีองค์กรประชาชนที่เข้มแข็ง
นั่นเอง¹⁶⁰⁹ “ความไม่รับผิดชอบของพรรคการเมือง (ทั้งสองฝ่าย) จนก่อให้เกิดพิษภาวภูมิพืขึ้นนั้น
ไม่ใช่ความเลวเฉพาะของนักการเมืองไทย นักการเมืองที่ไหนๆ ก็ตาม ซึ่งมีโอกาสทำงานโดยไม่มี
องค์กรและสถาบันของประชาชนอื่นๆ ตรวจสอบและกำกับเช่นเมืองไทย ก็มีแนวโน้มจะไร้ความ
รับผิดชอบต่อเหมือนกันไปหมด” ดังนั้น นิติ เอียวศิริวงศ์ จึงสนับสนุนให้จัดตั้งสถาบันที่ทำหน้าที่
“ตรวจสอบและกำกับ” นักการเมือง¹⁶¹⁰

เกษียร เตชะพีระ เขียนบทความ “อย่าเพ้อทุบกระจก” เพื่อสนับสนุนความคิด “สภา
กระจก” ที่เขาเห็นว่าเป็น “ความคิดที่มาก่อนกาล” โดยให้เหตุผลที่เห็นด้วยกับสภากระจก 3
ประการ

ประการแรก ในแง่สถาบันการเมือง เกษียร เตชะพีระ ได้อ้างถึงความคิดของอมร จันทส
มบูรณ์ จากบทความ “วันเลือกตั้ง: บทสุดท้ายหรือบทเริ่มต้นของพลังประชาธิปไตย” ในประเด็น
วิจารณ์ระบบรัฐสภาแบบอำนาจเดียวที่ไม่มีกลไกควบคุมถ่วงดุลพรรคเสียงข้างมาก นอกจากนี้
เกษียร เตชะพีระ ยังได้วิจารณ์อีกด้วยว่า การเมืองแบบเสรีประชาธิปไตยมิใช่เพียงได้อำนาจ
มาด้วย “ความยินยอมพร้อมใจของประชาชน” ผ่านการเลือกตั้งเท่านั้น แต่ยังต้องมี
“ความไว้วางใจของประชาชน” ด้วย

¹⁶⁰⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁶⁰⁹ นิติ เอียวศิริวงศ์, “สภากระจก” ผู้จัดการรายวัน (17 สิงหาคม 2535)น. 8 อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 179.

¹⁶¹⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 179-180..

ประการที่สอง ในแง่วัฒนธรรมการเมือง เกษียร เตชะพีระ อ้าบทความ “วัฒนธรรมอำนาจนิยมอุปถัมภ์กับระบบราชการ” ของรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ ในการวิเคราะห์ว่าวัฒนธรรมอำนาจนิยมได้ครอบงำระบบราชการและพรรคการเมือง ทำให้เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการรวมตัวกันของประชาชนเพื่อต่อรองกับรัฐบาลและระบบราชการ เพราะผู้มีอำนาจรัฐและข้าราชการในสังคมมอง “องค์กรประชาชน” เป็นศัตรูและเป็นภัยต่อความมั่นคง

ประการที่สาม ในแง่ดุลอำนาจในสังคม ความไม่สมดุลทางอำนาจการเมืองระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน กับภาคประชาชน อันเป็นประเด็นที่เขาคิดมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่บทความ “ประชาธิปไตยต้องเป็นอิสระจากรัฐและทุน” ที่เขียนตั้งแต่ พ.ศ.2531 หลังจากรัฐบาลชาติชาย ชุณหะวัณ ขึ้นสู่อำนาจ ท่ามกลางความตื่นตัวของผู้คนกับ “ประชาธิปไตยเต็มใบ” บทความดังกล่าวนี้เสนอให้รวมตัวกันจัดตั้ง “สถาบันอำนาจของชาวบ้าน” ขึ้นมา แล้วไปต่อรองช่วงชิงอำนาจจากฝ่ายรัฐราชการและฝ่ายทุนเอกชน¹⁶¹¹

ทั้งนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ และเกษียร เตชะพีระ ต่างก็ไม่เห็นด้วยกับการก่อตั้งสถาบันการเมือง (เช่น สมัชชาแห่งชาติ หรือ “สภากระเจก”) โดยใช้อำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ นับเป็นส่วนหนึ่งของกระแสความคิดที่ปรากฏอย่างกว้างขวางในสื่อมวลชนและวงวิชาการในเวลานั้น ที่เห็นว่าไม่ควรจะนำสถาบันพระมหากษัตริย์มาเกี่ยวข้องกับการเมือง แม้แต่ สุทธิชัย หยุ่น บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ The Nation ซึ่งเป็นสื่อมวลชนที่ร่วมลงนามใน “ปฏิภาสสภากระเจก” ก็ต้องออกแถลงการณ์เสนอให้นักวิชาการถอนปฏิภาสสภากระเจก “โดยฉับพลัน” โดยให้เหตุผลว่า “เพื่อมิให้ถูกมองว่าเป็นการกระคายเคืองเบื้องพระยุคลบาท” ในขณะที่หนังสือพิมพ์มติชนรายวันพาดหัวว่า “สภากระเจกแตกกระเจิง กลับลำ-ถอนปฏิภาส!”¹⁶¹²

เมื่อการผลักดันให้จัดตั้ง “สภากระเจก” ล้มเหลวลงอย่างสิ้นเชิง ในเวลาต่อมา นักวิชาการจำนวนหนึ่งพยายามกดดันให้มีการแก้ไขร่างรัฐธรรมนูญเพื่อให้มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น เช่น ให้มีการเลือกตั้ง ส.ว. แทนการแต่งตั้ง หรือลดจำนวน ส.ว.ลงไป แต่นักการเมืองทั้งฝ่ายรัฐบาล

¹⁶¹¹ เกษียร เตชะพีระ, “อย่าเพ่อกุบกระเจก” ผู้จัดการรายวัน (24 สิงหาคม 2535), น. 8. วิเคราะห์และสรุปโดยเรื่องเดียวกัน, น. 180-181.

¹⁶¹² เรื่องเดียวกัน, น. 181.

และฝ่ายค้าน กลับใช้ประเด็นการแก้ไขรัฐธรรมนูญนี้ในการ “ยื้อแย่งอำนาจ” ระหว่างกัน ซึ่งในที่สุดแล้วการแก้ไขรัฐธรรมนูญก็เป็นไปอย่างจำกัด และมีได้ทำให้เกิดการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยของไทย¹⁶¹³

ในวันที่ 4 เมษายน พ.ศ.2537 เกษียร เตชะพีระ เขียนในบทความว่า “นักเลือกตั้งกับนักแต่งตั้งในสภาเพิ่งจะเล่นตลกกับของศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองที่พวกเราเสี่ยงตายแลกรมา”¹⁶¹⁴ ต่อมาในวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ.2537 เกษียร เตชะพีระ วิเคราะห์ว่าการเลือกเส้นทางที่ต้องอาศัย “ระบอบเลือกตั้ง” จะพบทางตันในที่สุด ควรอาศัยพลังในพื้นที่ประชาสังคม เปิดโอกาสให้คนเข้ามาร่วมถกเถียงแก้ไขรัฐธรรมนูญที่เรียกว่า “ธรรมนูญสังคม”¹⁶¹⁵

ในท่ามกลางการต่อสู้ระหว่างสองแนวทางการปฏิรูปการเมือง พ.ศ.2540¹⁶¹⁶ ซึ่งชั่วหนึ่ง มีทิศทางสนับสนุนแนวทางการปฏิรูปการเมืองตามแบบ “คณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย” (คพป.) ซึ่งเน้นการเสริมอำนาจให้กับสถาบันกษัตริย์ และเน้นการตรวจสอบ/ควบคุมอำนาจนักการเมือง ส่วนอีกชั่วหนึ่งมีทิศทางไม่สนับสนุนแนวทางการปฏิรูปการเมืองตามแบบ คพป. หรือมีทิศทางที่หนีห่างจากแบบ คพป. ซึ่งโน้มไปทางไม่แตะต้องหรือยุ่งเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ และยังคงอำนาจให้กับนักการเมือง¹⁶¹⁷ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ก็มีความคิดเห็นต่างกันเป็นสองชั่วเช่นเดียวกัน ดังปรากฏว่าในวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ.2538 คณะรัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ จัดอภิปรายเรื่อง “วิกฤตรัฐสภากับปัญหาประชาธิปไตยในประเทศไทย

¹⁶¹³ เรื่องเดียวกัน, น. 196-199.

¹⁶¹⁴ เกษียร เตชะพีระ, “การปกครองในระบบเมฆาหน้าใจ” ผู้จัดการรายวัน (4 เมษายน 2537), น. 8. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 198.

¹⁶¹⁵ เกษียร เตชะพีระ, “ความคิดไม่เป็นระบบเกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบัน” ผู้จัดการรายวัน (6 มิถุนายน 2537) น. 8. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 209.

¹⁶¹⁶ แรงกดดันจากหลายทิศทางทำให้พรรคชาติไทยประกาศสนับสนุนการปฏิรูปการเมือง การโฆษณาหาเสียงของพรรคชาติไทยสะท้อนว่าอ่านความต้องการของชนชั้นกลางได้ดี คือเสนอว่า “ต้องมีการปฏิรูปการเมืองไทยอย่างเป็นระบบเพื่อให้รัฐธรรมนูญ...เป็นกติกา เป็นที่พึ่งของประชาชน และวางกลไกให้ประชาชนสามารถตรวจสอบนักการเมืองได้อย่างแท้จริง เพื่อให้การเมืองไทยวิวัฒน์และพัฒนาได้อย่างราบรื่น...โดยสันติ” หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน 28 มิถุนายน 2538. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 235.

¹⁶¹⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 232.

ไทย” ผู้อภิปรายเป็นแนวทางในการเคลื่อนไหวปฏิรูปการเมือง เช่น ประเวศ วะสี ชัยอนันต์ สมุทวณิช อมร จันทรสมบูรณ์ เกษม ศิริสัมพันธ์ โดยมี เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็นผู้ประสานงาน และดำเนินการอภิปราย¹⁶¹⁸ ซึ่งกระแสการเคลื่อนไหวทางความคิดให้มีการปฏิรูปตามแนวทางคพป. ที่ได้รับการเสนอในการอภิปรายครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนอย่างเด่นชัดจาก นิธิ เอียวศรีวงศ์ และ เกษียร เตชะพีระ ในขณะที่สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ไม่เห็นด้วย

ในวันที่ 6 มิถุนายน 2538 นิธิ เอียวศรีวงศ์ เขียนเรื่อง “ความล้มสมัยของการเลือกตั้ง” เสนอว่า

“การเลือกตั้งเพียงอย่างเดียวไม่อาจใช้เป็นกลไกที่สังคมจะควบคุมสถาบันทางการเมืองได้ และ “การเลือกตั้งโดดๆ” ไม่มีประโยชน์อะไร แต่ถ้ามีองค์กรและสถาบันประชาธิปไตยที่สังคมสร้างขึ้นมากกว่าสภาแล้ว การเลือกตั้งก็จะกลายเป็นเครื่องมือขององค์กรประชาชนในการต่อรองทางการเมืองกับนักการเมืองได้ การเลือกตั้งจึงจำเป็นในระบอบประชาธิปไตยอย่างชนิดที่จะขาดเสียไม่ได้ แต่การเลือกตั้งเฉยๆ โดยขาดสถาบันประชาธิปไตยอื่นๆ ไม่ได้ทำให้ระบอบปกครองนั้นกลายเป็นประชาธิปไตยขึ้นมาได้เลย”¹⁶¹⁹

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยังเขียนเรื่อง “การฉ้อฉลอำนาจ” เพื่อเสนอว่าจำเป็นต้องมีองค์กรที่เป็นอิสระจากฝ่ายบริหารและเสียงข้างมากในสภามาตัดทอนการฉ้อฉลอำนาจของนักการเมือง ในสถานะที่สภาไม่มีศักยภาพเพียงพอ¹⁶²⁰ และเขียนเรื่อง “เสถียรภาพทางการเมืองในอนาคต” โดยระบุว่า “ถ้าไม่ปฏิรูปการเมืองทั้งระบบดังที่คณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตยเสนอ ตัวการเมืองที่เฟะฟอนนี้มันจะกินตัวมันเอง จนกระทั่งในที่สุดตัวมันเองก็ตั้งอยู่ไม่ได้...”¹⁶²¹ นอกจากนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เขียนบทความ “เผด็จการของนักเลือกตั้ง” กล่าวว่า “นักเลือกตั้งมอมเมาประชาชนให้

¹⁶¹⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 233.

¹⁶¹⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “ความล้มสมัยของการเลือกตั้ง” ผู้จัดการรายวัน (6 มิถุนายน 2538), น. 8. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 238.

¹⁶²⁰ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “การฉ้อฉลอำนาจ” มติชนรายวัน (12 มิถุนายน 2538), น. 32. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 238.

¹⁶²¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “เสถียรภาพทางการเมืองในอนาคต” ผู้จัดการรายวัน (13 มิถุนายน 2538), น. 8. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 238.

หลงเชื่อว่าเวทีของการตรวจสอบและควบคุมมีอยู่ทีเดียวคือสภา ซึ่งนักเลือกตั้งพวกหนึ่งได้รวมกลุ่มกันกลายเป็นเสียงข้างมากไปแล้ว ซึ่งทำให้สภาไม่สามารถควบคุมได้เลย...” พร้อมกันนั้นก็ชี้ให้เห็นว่า “เผด็จการของนักเลือกตั้ง” โดยเนื้อแท้แล้วก็แทบไม่มีอะไรแตกต่างจาก “เผด็จการของทหาร” จึงเป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่ต้องปลดปล่อยสังคมจาก “เผด็จการของนักเลือกตั้ง” เหล่านี้เสียก่อนที่ “นักเลือกตั้ง” จะพาสังคมไทยไปสู่ความพินาศล่มจมยิ่งไปกว่านี้¹⁶²²

อย่างไรก็ตาม ในกรณีของชาวบ้านที่ถูกโจมตีเรื่องขายเสียงนั้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ให้คำอธิบายที่มีนัยยะของความเข้าใจในเงื่อนไขแวดล้อมที่ทำให้เกิดสภาวะดังกล่าวและมีความเห็นอกเห็นใจชาวบ้านที่ตกอยู่ในสภาวะที่ไม่มีทางเลือก ดังความว่า

“การซื้อขายเสียงเป็นพัฒนาการทางการเมืองในระยะหลัง แต่พัฒนาบนรากฐานของระบบ ความสัมพันธ์ในวัฒนธรรมไทย เป็นส่วนหนึ่งของการแลกเปลี่ยนระหว่างคนที่มีสถานภาพไม่เท่าเทียมกัน ระหว่างลูกพี่และลูกน้อง ถ้าทุกคนพากันใช้วิจารณ์ญาณของตนเลือก “คนดี” เข้าสภาหมด คนไทยส่วนใหญ่จะมีชีวิตอยู่ในสังคมโดยปราศจากความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ได้อย่างไร เรามีกฎหมายการกระจายโอกาส สิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับการทรัพยากรท้องถิ่น เจ้าหน้าที่บ้านเมืองที่ดี ฯลฯ ที่จะมาทำหน้าที่แทนระบบอุปถัมภ์แล้วหรือ”¹⁶²³

ในวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ.2538 นิธิ เอียวศรีวงศ์ เขียนบทความ “ความพร้อมของสังคมในการปฏิรูปการเมือง” บทความนี้เริ่มต้นว่า ในด้านหนึ่งเป็นเพราะความไม่พร้อมของสังคมในการทำความเข้าใจข้อเสนอของ คพป. ทำให้นักการเมืองสร้างความไขว้เขวแก่สังคมได้ และนิธิ เอียวศรีวงศ์ ยืนยันหลักการ 3 ข้อของ คพป. คือ (1) ไม่ใช่หน้าที่ของนักการเมืองผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (2) เป็นภาระหน้าที่ของ “ผู้เสียภาษี” และต้องรับฟังความคิดเห็นประชาชนอย่างกว้างขวาง (3) ผู้

¹⁶²² นิธิ เอียวศรีวงศ์ “เผด็จการของนักเลือกตั้ง” มติชนรายวัน (27 มิถุนายน 2538), น. 31. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 239.

¹⁶²³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, สองหน้าสังคมไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผู้จัดการ, 2539), น. 252.

ตัดสินขั้นสุดท้ายไมใช่นักการเมือง “ที่นี้กว่าได้สัมปทานประเทศไทยไปจากหีบเลือกตั้ง” แต่คือประชาชนทั้งหมดผ่านการลงประชามติ¹⁶²⁴

ส่วน เกษียร เตชะพีระ นั้น เขียนเรื่อง “เงื่อนไขสู่สภาวะอารยะทางการเมือง” ในวันที่ 9 มกราคม 2538 แสดงความชื่นชม คพป. พร้อมกับโจมตีนักการเมือง

“ในการอ่านและตีความของผม ความสุขุมนุ่มลึกเล็งการณ์ไกลของเค้าโครงปฏิรูปการเมืองของ คพป. ข้างต้น อยู่ตรงที่มันเป็นความพยายาม-ภายใต้สถานการณ์ที่ระบอบเลือกตั้งเป็นสิ่งที่มีอาชงสิทธิ์ได้ในปัจจุบัน-ที่จะดีกรอบจำกัดวงการเมืองของนักเลือกตั้งลงมา ให้กระทบยู่เกี่ยวส่วนต่างๆ ของสังคมน้อยลง ขยายการชาติและขยายการเมืองของประชาชนออกไป เพื่อเปิดที่ว่างในสังคมให้การเมืองประเภทอื่นนอกเหนือจากการเมืองของนักเลือกตั้งได้ ออกเงยงอกงาม และเปิดช่องให้ประชาชนผู้ไม่ต้องการอำนาจแต่ต้องการทำงานการเมืองเพื่อส่วนรวมได้มีโอกาส พื้นที่ และเสรีภาพ ที่จะทำการเมืองเช่นนั้นบ้าง แทนที่จะมีแต่พื้นที่ช่องทางของการเมืองเรื่องอำนาจถ่ายเดียว ให้การเมืองของประชาชนพัฒนาไปได้โดยไม่ไปยกตีนติดก็ยกเล็กติดก้อยู่กับความไม่ยอมปฏิรูปการเมืองของนักเลือกตั้ง”¹⁶²⁵

ต่อมาในวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ.2538 เกษียร เตชะพีระ เขียนเรื่อง “สิทธิของคนไทยในระบอบเลือกตั้ง” เสนอความเห็นว่าการเลือกตั้งครั้งนี้มีความสำคัญต่อสังคมไทยอย่างจำกัดมาก จึงควรใช้คะแนนเสียงเป็นเครื่องมือต่อรองเอาผลประโยชน์จาก “นักเลือกตั้ง” ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ บนเงื่อนไขที่ไม่มีกลไกในระบบที่จะตรวจสอบควบคุมคณะนักเลือกตั้งผู้กุมคะแนนเสียงข้างมากในสภาหลังการเลือกตั้งอย่างมีประสิทธิภาพ¹⁶²⁶ และในวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ.2538 เกษียร เตชะพีระ “ระบอบสัมบูรณาญาสิทธิการเลือกตั้ง” ระบุว่า “เกณฑ์วัดบุคลิกของระบอบสัม

¹⁶²⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์ “ความพร้อมของสังคมในการปฏิรูปการเมือง” ผู้จัดการรายวัน (27 มิถุนายน 2538), น.20. อ้างใน กิตติศักดิ์ สุจิตตารมย์, “ทัศนะของสื่อหนังสือพิมพ์และปัญญาชนสาธารณะที่มีต่อสถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ ระหว่าง พ.ศ.2535-2540”, อ้างแล้ว, น. 239.

¹⁶²⁵ เกษียร เตชะพีระ “เงื่อนไขสู่สภาวะอารยะทางการเมือง” สยามโพสต์ (9 มกราคม 2538), น. 5 อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 241.

¹⁶²⁶ เกษียร เตชะพีระ “สิทธิของคนไทยในระบอบเลือกตั้ง” สยามโพสต์ (12 มิถุนายน 2538), น. 5. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 240.

บูรณาการสิทธิมิใช่หลักการและวิธีการได้มาซึ่งอำนาจ แต่เขาวัดกันตรงหลักการและวิธีการใช้อำนาจ หากวิธีการใช้อำนาจเป็นไปอย่างสมบูรณ์ ไร้การแบ่งแยกอำนาจตรวจสอบถ่วงดุลในระบอบอย่างมีผลจริง มันก็เป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิได้ แม้ผู้กุมอำนาจจะเปลี่ยนจากมาโดยการรัฐประหาร มาเป็นมาโดยผ่านการเลือกตั้งก็ตาม”¹⁶²⁷ นอกจากนี้เกษียร เตชะพีระ ยังกล่าวว่า “เสียงข้างมากในฝ่ายนิติบัญญัติกับคณะบุคคลผู้กุมอำนาจฝ่ายบริหารเป็นพวกเดียวกัน ทำให้ไม่มีการตรวจสอบถ่วงดุลจากสภาที่มีผลจริง โหวตที่ไรรัฐบาลก็ชนะด้วยเสียงข้างมากที่นั่น แล้วก็เอาการชนะด้วยเสียงข้างมากมาอ้าง เป็นสมบูรณาญาสิทธิปิดปากฝ่ายตรงข้าม ฟอกชำระความผิดของตัวให้กลายเป็นถูก เหมือนบ้านเมืองไม่มีผิดไม่มีถูก ไม่มีข้อไม่มีแ่”¹⁶²⁸

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล คัดค้านการเคลื่อนไหวที่เรียกว่า ‘การปฏิรูปการเมืองไทย’ โดยเสนอบทความในวันที่ 9 สิงหาคม 2538 ระบุว่า “ไม่เห็นด้วยกับข้อความในเอกสาร คพป. ที่กล่าวว่า “ต้องเพิ่มบทบัญญัติห้ามการใช้เสรีภาพที่เป็นปฏิปักษ์ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ” เพราะสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เห็นว่า “เสรีภาพทางความคิด และเสรีภาพในการแสดงออกซึ่งความคิดนั้นอย่างไมใช้ความรุนแรง เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของประชาธิปไตย”¹⁶²⁹

นอกจากนี้ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล คัดค้านการจัดตั้ง สภาที่ปรึกษาข้าราชการแผ่นดิน โดยมีองค์ประกอบจากการแต่งตั้งและเป็นโดยตำแหน่งจากอดีตข้าราชการ ซึ่งสมาชิกสภานี้มีศักดิ์และสิทธิเท่าเทียมกันทุกประการกับ ส.ส. ที่ได้รับเลือกตั้งมา สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล วิเคราะห์ว่า นักการเมืองไม่ได้เลวไปกว่าชนชั้นนำกลุ่มอื่นๆ ของสังคมไทย มีแต่ผู้ร่างเอกสารปฏิรูปการเมืองไทยที่คิด “ด้วยความเคยชิน” ว่าพวกข้าราชการตำแหน่งสูงจะเป็นคนดีกว่าคนอื่น นอกจากนี้แล้ว กรณีที่เปิดช่องให้นายกรัฐมนตรีคนนอกที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล

¹⁶²⁷ เกษียร เตชะพีระ “ระบอบสมบูรณาญาสิทธิจากการเลือกตั้ง” *สยามโพสต์* (3 กรกฎาคม 2538), น. 5. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 240.

¹⁶²⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 240. (เน้นโดยผู้วิจัย)

¹⁶²⁹ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล “คัดค้านสิ่งที่เรียกว่า ‘การปฏิรูปการเมืองไทย’ ผู้จัดการรายวัน (9 สิงหาคม 2538) ,น. 16. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 242. (เน้นโดยผู้วิจัย)

เห็นว่า การยืนยันให้นายกรัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้งก็ยิ่งดีกว่าให้มาจากคนนอก เพราะอย่างน้อย ส.ส.จะต้องผ่านกระบวนการนำเสนอความคิดของตนต่อสาธารณชน เปิดให้เราสามารถตรวจสอบวิพากษ์วิจารณ์ก่อนได้ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เรียกร้องให้ “*เพื่อนร่วมความคิด*” ปฏิเสธสิ่ง que ที่เรียกกันว่าการปฏิรูปการเมือง ไทยที่เต็มไปด้วยออกไลน์ไอบี “*แอนตี้ประชาธิปไตย*” เช่นนี้¹⁶³⁰

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ก็ไม่เห็นด้วยกับการปฏิรูปการเมือง เช่นเดียวกับสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล โดยเขียนบทความเรื่อง “*ปฏิรูปการเมือง? ปฏิรูปทำไม?*” ในวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ.2538¹⁶³¹

เกษียร เตชะพีระ ได้ตอบสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล และพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ อย่างจริงจัง โดยเสนอว่า ถ้าทำสำเร็จตามข้อเสนอของ คพป. โกลที่สุด อย่างดีเราก็จะได้รัฐธรรมนูญนิยมที่หลักนิติธรรม (the rule of law) เป็นมูลฐาน และมีการแบ่งแยก-ถ่วงดุล-ตรวจสอบซึ่งกันและกันระหว่างอำนาจบริหารกับอำนาจนิติบัญญัติที่มาจากการเลือกตั้งอย่างได้ผลจริงยิ่งขึ้น รวมทั้งมีกลไกอิสระต่างๆ ที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งโดยตรง แต่เป็นตัวแทนและช่องทางสำหรับกลุ่มพลังที่เป็นจริงทั้งหลายในรัฐและสังคม จะได้ใช้มาจำกัด-ถ่วงดุล-ตรวจสอบ อำนาจของนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะทำได้สำเร็จ ก็ยังไม่อาจจะได้รัฐเสรีนิยม รัฐประชาธิปไตย และอาจจะออกมาเป็นรัฐที่โน้มไปทางอำนาจนิยมก็เป็นได้ แต่ถึงกระนั้น ก็ยังเป็นรัฐที่มีระบอบโครงสร้างและกลไกรัฐธรรมนูญที่คอยกำกับ-ถ่วงดุล-ตรวจสอบอำนาจนั้นไว้¹⁶³²

เกษียร เตชะพีระ ระบุว่า “การปฏิรูปการเมืองตามแนว Constitutionalism จึงเพียงแค่จำกัดอำนาจอันประหนึ่งสัมบูรณ์และประหนึ่งอยู่เหนือกฎหมายในทางปฏิบัติปัจจุบันของนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง และเปิดพื้นที่ว่างทางกฎหมายขึ้นมาให้กลุ่มฝ่ายการเมืองต่างๆ ได้มีโอกาสใช้ช่องทางกฎหมายนั้นท้าทายต่อต้านผู้ใช้อำนาจ ต่อสู้ช่วงชิงอำนาจและผลักดัน

¹⁶³⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 242-243.

¹⁶³¹ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, “ปฏิรูปการเมือง? ปฏิรูปทำไม?” ผู้จัดการรายวัน (10 ตุลาคม 2538), น. 9. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 248.

¹⁶³² เกษียร เตชะพีระ “วิวาทะปฏิรูปการเมือง ตอนความไม่พอเพียงของสามยอดวิชา” ผู้จัดการรายวัน (14 สิงหาคม 2538), น. 8. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 243.

ลักษณะและแนวนโยบายของรัฐให้เป็นไปในทิศทางที่ตัวต้องการ”¹⁶³³ อย่างไรก็ตาม เกษียร เตชะพีระ เห็นด้วยกับสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล บางส่วน และไม่ได้เห็นด้วยกับทุกเรื่องที่ คพป.เสนอ แต่ เกษียร เตชะพีระ ซึ่งมีคตินักการเมืองวัฒนธรรมก็ยืนยันว่า “จำเป็นต้องจำแนก “หลัก/รอง, หนัก/เบา, ก่อน/หลัง และ “ปกป้องส่วนที่ดีของสิ่งใหม่ ข้อเสนอใหม่ที่กำลังดิ้นรนถือกำเนิดขึ้นก่อน”¹⁶³⁴

ประเด็นเรื่องสิทธิเสรีภาพ เกษียร เตชะพีระ เห็นว่า เสรีภาพทางความคิดและการแสดงออกอย่างไม่รุนแรงล้วนมีขอบเขตจำกัดทั้งในทางทฤษฎีและปฏิบัติ¹⁶³⁵ ประเด็นเรื่องความจงรักภักดี เกษียร เตชะพีระ เห็นว่า มีแต่ “ผู้จงรักภักดีที่มองต่างมุม” ดังนั้นแล้ว การที่คนในชาติเดียวกันเห็นต่างกัน ก็ไม่ควรถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏ ททรยศชาติ หรือไม่จงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ “คนไทยทุกคนที่มีความเห็นต่างๆ กัน ก็ต่างล้วนยืนอยู่บนความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ด้วยกันทั้งนั้นทั้งสิ้น เราแตกต่างกันและขัดแย้งกันได้โดยไม่จำเป็นต้องแตกแยกกัน เพราะเรามีจุดร่วมกันบนฐานคติแห่งความรักสามัคคีในชาตินั้น หรือแม้เมื่อเกิดความแตกแยก ลูกหลานรุนแรงถึงขั้นลงไม้ลงมือเข้าห้ำหั่นกันเหมือนครั้งเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 หรือ พฤษภาคม 2525 เราก็รู้จักที่จะหยุดมือเพื่อเห็นแก่สถาบันหลักของชาติโดยรวม”¹⁶³⁶ และระบุด้วยว่า “การปฏิรูปการเมืองน่าจะขยายขอบเขตเสรีภาพได้ร่วมพระบรมโพธิสมภารให้กว้างขวางขึ้นไปกว่าปัจจุบันนี้”¹⁶³⁷

เกษียร เตชะพีระ เน้นปัญหาที่เกิดจากนักการเมือง ความว่า “เราจึงไม่อาจปล่อยให้ นักการเมืองในรัฐสภา ซึ่งเป็นคู่สัญญาข้างเดียวอ้างความเป็นผู้แทนประชาคม...มามัดมือชกรวบ

¹⁶³³ เกษียร เตชะพีระ “วิาทะปฏิรูปการเมือง ตอนความไม่พอเพียงของสามยอดวิชา ผู้จัดการรายวัน (14 สิงหาคม 2538), น. 8. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 244.

¹⁶³⁴ เกษียร เตชะพีระ “วิาทะปฏิรูปการเมือง ตอนเพื่อนร่วมบ้านไม่ร่วมบ้างทางความคิด ผู้จัดการรายวัน (21 สิงหาคม 2538), น. 8. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 244.

¹⁶³⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 244.

¹⁶³⁶ เกษียร เตชะพีระ, “ขอบเขตแห่งเสรีภาพของ คพป.” ผู้จัดการรายวัน (25 กันยายน 2538), น. 8. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 245.

¹⁶³⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 245.

หวัรรบทางผูกขาดการร่างสัญญาที่กำหนดความสัมพันธ์ทางอำนาจ...” และเสนอว่าทางออกก็คือ การให้คณาอำนาจแก่สถาบันพระมหากษัตริย์และประชาชนโดยระบุว่า “การคณาอำนาจในการสร้างรัฐ (Pouvoir Constituant) ไปให้แก่ที่ๆ มันควรจะอยู่ ไปให้แก่ผู้ที่เป็นเจ้าของแต่แรกเริ่ม ซึ่งก็คือ ประชาพลเมืองและพระมหากษัตริย์ แล้วร่างสัญญาประชาคมนับหนึ่งกันใหม่”¹⁶³⁸ ทั้งนี้ เกษียร เตชะพีระ เห็นว่าพระมหากษัตริย์ “ทรงเป็นประจักษ์ร่างทรงหรือศูนย์รวมแทนความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชนพลเมืองที่มาวมกันเข้าเป็นสังคมไทย ทรงเป็นที่พึ่งแห่งจิตวิญญาณของประชาชาติไทย และที่ฝากฝังอำนาจอธิปไตยของปวงชนชาวไทย ทรงใช้อำนาจอธิปไตยแทนปวงชนชาวไทย...”¹⁶³⁹

คำอธิบายของเกษียร เตชะพีระ ในเรื่องอำนาจในการสร้างรัฐธรรมนูญที่จะต้องคณาไปสู่พระมหากษัตริย์และประชาชน รวมถึงไม่ให้นักการเมืองในรัฐสภามีสิทธิในอำนาจดังกล่าว เป็นไปในลักษณะเดียวกับหนังสือ **กฎหมายมหาชน** ของบวรศักดิ์ อุวรรณโณ ที่ตีพิมพ์ก่อนหน้าไม่นานนัก¹⁶⁴⁰

สมชาย ปรีชาศิลป์กุล เสนอทัศนะคล้ายกับทัศนะของเกษียร เตชะพีระ ที่อ้างอิงข้อเขียนของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่ว่า “ต้องไม่ให้ผู้รับเหมาเขียนสเปกด้วยตนเอง” โดยในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2538 สมชาย ปรีชาศิลป์กุล เขียนบทความ “กลวิธีการอ่านปฏิรูปการเมือง” เสนอเงื่อนไขในการปฏิรูปการเมืองรวม 3 ประการ “ประการแรก ต้องเป็นการสร้างกลไก องค์กร และระบบ ที่มีความเป็นอิสระจากการควบคุมของฝ่ายบริหาร เพื่อมาควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจที่ส่อไปในทางฉ้อฉลของนักการเมือง ประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวต้องไม่อยู่ในมือของนักการเมือง ประการที่สาม ให้ประชาชนตัดสินใจว่าจะรับหรือไม่รับรัฐธรรมนูญ”¹⁶⁴¹

¹⁶³⁸ เกษียร เตชะพีระ, “ทำไมต้องแก้ ม.211.” **สยามโพสต์** (14 สิงหาคม 2538), น. 8. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 246.

¹⁶³⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 246.

¹⁶⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 247.

¹⁶⁴¹ สมชาย ปรีชาศิลป์กุล “กลวิธีการอ่านปฏิรูปการเมือง” **ผู้จัดการรายวัน** (24 มิถุนายน 2538), น. 8. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 247.

ในวันที่ 9 กันยายน 2539 เกษียร เตชะพีระ เขียนบทความ “อำนาจราช-ประชา” สะท้อนอิทธิพลของแนวคิด “ราชประชาสมาสัย” เกษียร เตชะพีระ ระบุว่า “ในรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย อำนาจในการร่างรัฐธรรมนูญเป็นของพระมหากษัตริย์กับประชาชน” โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนว่าในวัฒนธรรมการเมืองไทยว่า “พระมหากษัตริย์เป็นร่างทรงที่รวบรวมยึดเหนี่ยวคนไทยหมู่เหล่าต่างๆ มาประกอบกันขึ้นเป็นตัวตน เป็นชาติ หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือพระมหากษัตริย์ = ชาติ ในทางปฏิบัติของการเมืองวัฒนธรรมไทย”¹⁶⁴² ทั้งนี้ เกษียร เตชะพีระ อธิบายว่า เดิมอำนาจในการร่างรัฐธรรมนูญเป็นของพระมหากษัตริย์ หลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 อำนาจนี้ได้โอนไปยังประชาชน แต่กลับถูกข้าราชการข้าราชการทหารแย่งชิงไปก่อนที่จะตกมาสู่กลุ่มนักการเมืองอาชีพ ซึ่งมีใช้ตัวแทนผลประโยชน์ของประชาชน ต่างจากพระมหากษัตริย์กับประชาชน

“แต่ไม่ว่าจะเป็นคณะทหารในอดีตหรือพรรคการเมืองในปัจจุบันก็ตาม พวกเขาล้วนไม่มีคุณสมบัติความชอบธรรมที่จะถือครองอำนาจร่างรัฐธรรมนูญไว้ในมือ เพราะจะอย่างไรพวกเขาก็หนีไม่พ้นเป็นแค่กลุ่มคณะพรรคที่เป็นตัวแทนผลประโยชน์เฉพาะส่วน และแสดงออกซึ่งเจตนารมณ์เฉพาะส่วนของชาติ มีแต่พระมหากษัตริย์กับประชาชนสองสถาบันนี้เท่านั้นที่โดยหลักการแล้วเป็นตัวแทนผลประโยชน์ทั่วไป และแสดงออกซึ่งเจตนารมณ์ทั่วไปของชาติไทยโดยรวม”¹⁶⁴³

เกษียร เตชะพีระ สรุปว่า การยอมให้รัฐสภาเข้ามามีส่วนอย่างสำคัญในการใช้อำนาจร่างรัฐธรรมนูญตามมาตรา 211 ฉบับแก้ไขใหม่ ถือว่า “ผิดมหันต์ผิดกรรจ์” เพราะเท่ากับว่ารัฐสภาได้ยึดอำนาจไปจากประชาชนเหมือนดังคณะรัฐประหารเมื่อก่อน รัฐสภากำลังทำในสิ่งที่ประชาชนไม่ได้ให้อาณัติไว้¹⁶⁴⁴

¹⁶⁴² เกษียร เตชะพีระ, “อำนาจ-ราชประชา” ผู้จัดการรายวัน (9 กันยายน 2539), น. 8.อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 270-271.

¹⁶⁴³ เรื่องเดียวกัน, น. 271. (เน้นโดยผู้วิจัย)

¹⁶⁴⁴ เกษียร เตชะพีระ, “อำนาจ-ราชประชา” ผู้จัดการรายวัน (9 กันยายน 2539), น. 8.อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 271.

อาจสรุปได้ว่า พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ และสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล มีทัศนะต่อแนวความคิดที่เสนอโดย คพป. ในแง่ลบ และมีความกังวลเรื่องอิทธิพลของอุดมการณ์กษัตริย์นิยม ในขณะที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เกษียร เตชะพีระ และสมชาย ปรีชาศิลปกุล มีทัศนะในแง่บวก และกังวลเรื่องการควบคุมตรวจสอบอำนาจนักการเมือง¹⁶⁴⁵ อาจกล่าวได้ว่า ก่อนที่จะเกิดวิกฤตทางการเมืองระหว่าง พ.ศ.2548-2557 นิธิ เอียวศรีวงศ์ เกษียร เตชะพีระ และสมชาย ปรีชาศิลปกุล เป็น “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ที่มีทัศนะคล้ายคลึงกับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ก่อนข้างมาก

ทัศนะที่แตกต่างกันภายในกลุ่ม “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ระหว่าง พ.ศ. 2548-2557

ทัศนะที่แตกต่างระหว่าง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ด้วยกัน มีมายาวนาน โดยที่คนเหล่านี้บางส่วนเป็น “คนเดือนตุลา” ซึ่งมีความคิดทางการเมืองที่แตกต่างกันมาตั้งแต่ทศวรรษ 2510 แล้ว เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยแตกสลายลง ความแตกต่างทางความคิดและความขัดแย้งระหว่างกันก็เห็นได้ชัดเจนขึ้น ในกลางทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา “คนเดือนตุลา” หลายคนกลายเป็นนักวิชาการที่มีบทบาทสำคัญทางวิชาการและการเมือง และเสนอความรู้จากจุดยืนทางการเมืองที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้บางคนยังร่วมงานกับพรรคประชาธิปัตย์ ในขณะที่บางคนสังกัดพรรคไทยรักไทย¹⁶⁴⁶

สุทธชัย ยัมประเสริฐ วิเคราะห์ว่า ในปลาย พ.ศ.2548 เมื่อการต่อต้าน พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ทวีความแหลมคมขึ้น ดูเหมือนว่า “กลุ่มคนเดือนตุลา” จะแบ่งออกเป็นสองฝ่าย โดยถือจุดยืนต่อทักษิณ ชินวัตร เป็นเส้นแบ่ง กล่าวคือ กลุ่มที่ต่อต้านทักษิณ ชินวัตร และกลุ่มที่ไม่ต่อต้านทักษิณ ชินวัตร โดยเฉพาะกลุ่มนักวิชาการและเอ็นจีโอสายคนเดือนตุลา ต่างก็เข้าร่วมในการ

¹⁶⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 249.

¹⁶⁴⁶ Kanokrat Lertchoosakul, “The Rise of the Octobrists: Power and Conflict among Former Left Wing Student Activists in Contemporary Thai Politics”, (Ph.D. Dissertation, London: London School of Economics and Political Science, 2012).

ต่อต้านทักษิณแทบทั้งหมด อาจจะมียกเว้นเพียงไม่กี่คน เช่น สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล และ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ซึ่งคัดค้านขบวนการต่อต้านทักษิณ ชินวัตร¹⁶⁴⁷

ราวเดือนมีนาคม พ.ศ.2549 เมื่อกลุ่ม “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” เสนอวิธีการต่อต้านทักษิณ ชินวัตร โดยเสนอให้ใช้ “มาตรา 7” เพื่อถวายคืนพระราชอำนาจ ปรากฏว่า “คนเดือนตุลา” จำนวนหนึ่งที่เคยเข้าร่วมในขบวนการต่อต้านทักษิณ ชินวัตร ไม่อาจยอมรับการเรียกร้องให้ใช้ “มาตรา 7” ได้ จึงเริ่มถอนตัวจากการสนับสนุน “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ต่อมาเกิดการรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 “คนเดือนตุลา” ก็ถอนตัวจากกลุ่มต่อต้านทักษิณ ชินวัตร มากขึ้น บางส่วนที่นำโดย นพ.เหวง โตจิราการ และ จรัล ดิษฐาอภิชัย ก็หันไปสนับสนุนการก่อตั้งขบวนการต้านรัฐประหาร และประสานเป็นแนวร่วมกับฝ่ายสนับสนุน พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เช่น สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ แต่อีกจำนวนหนึ่งก็พยายามรักษาความเป็นกลาง และเสนอจุดยืน “**สองไม่เอา**” (คือต่อต้านทั้งรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร และการรัฐประหาร)¹⁶⁴⁸

สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ ชี้ให้เห็นด้วยว่า **เมื่อถึงต้นทศวรรษ 2550 การคัดค้านรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2550 ทำให้กลุ่มที่เคยมีจุดยืน “สองไม่เอา” มีทัศนคติใกล้เคียงกับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง”** มากขึ้น ดังความว่า

“...เมื่อเกิดประเด็นสำคัญในการรณรงค์เรื่องการคัดค้านรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2550 กลับกลายเป็นว่า ช่องว่างระหว่างฝ่ายทักษิณ ชินวัตร และฝ่าย “สองไม่เอา” กลับลดน้อยลงมาก เพราะการคัดค้านรัฐธรรมนูญฉบับ รสช. กลายเป็นประเด็นร่วม ทั้ง นิธิ เอียวศรีวงศ์ เกษียร เตชะพีระ สมบัติ บุญงามอนงค์ สมยศ พุกกะพจน์ และ นปก.(แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการ) ที่นำโดย วีระ มุกลีพงษ์ ต่างก็ผลักดันในประเด็นเดียวกัน และยิ่งสถานการณ์พัฒนาต่อมา ช่องว่างระหว่างคนเดือนตุลาในขบวนการเสื้อแดง และ คนเดือนตุลา กลุ่ม “สองไม่เอา” ยิ่งลดลงทุกที หรืออีกนัยหนึ่ง กลุ่มคนเดือนตุลาฝ่าย “สองไม่เอา” ก็ไม่สามารถที่จะเข้าร่วมหรือ

¹⁶⁴⁷ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, (4 ธันวาคม 2557), “**ทางสองแพร่งของคนเดือนตุลา**”. เผยแพร่ครั้งแรกใน: โลกวันนี้ วันสุข ฉบับที่ 492 วันที่ 29 พฤศจิกายน 2557 ค้นหาเมื่อ 24 ธันวาคม 2558, จาก <http://prachatai.org/journal/2014/12/56829>

¹⁶⁴⁸ เรื่องเดียวกัน.

สนับสนุนฝ่ายเสื้อเหลืองหรือขบวนการสลิ้มได้อีกแล้ว เส้นทางที่ดูจะเป็นทางสามแพร่ง จึงเหลือทางเลือกเพียงสองแพร่ง”¹⁶⁴⁹

สุทธชัย ยัมประเสริฐ อธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้น ดังต่อไปนี้

“ถ้าถามว่าเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น คำตอบก็คือ “ทักษิณ” ไม่ได้เป็นประเด็นสำคัญของปัญหาอีกต่อไป แต่กลายเป็นประเด็นเรื่องประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และมาตรา 112 นักวิชาการสองไม่เอาถูกท้าทายว่าจะสนับสนุนเส้นทางต่อต้านและล้มล้างประชาธิปไตยตามที่ชนชั้นนำสนับสนุนและดำเนินการหรือไม่ ถ้าไม่เลือกเช่นนั้น ก็จะเป็นว่าจะถูกผลักดันให้กลายเป็นพวกเสื้อแดงและ “พวกทักษิณ” มากขึ้นทุกที การสังหารหมู่ประชาชนคนเสื้อแดงเมื่อ พ.ศ.2553 กลายเป็นหลักหมายสำคัญที่ทำให้การหันไปสนับสนุนกลุ่มต่อต้านทักษิณในลักษณะเดิมเป็นไปได้ยากต่อไป

กรณีเคลื่อนไหวต่อต้านกฎหมายนิรโทษกรรมแบบเหมาแข่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจ เพราะเมื่อกรณี “ทักษิณ” กลับมาสู่ระบอบวาระอีกครั้ง แต่กลับกลายเป็นว่านักวิชาการคนเดือนตุลาที่ดูเป็นฝ่ายทักษิณมาแต่เดิม เช่น สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล กลายเป็นคนที่คัดค้านอย่างมาก ส่วน พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ถึงขนาดประกาศตัดเป็นตัดตายกับทักษิณในกรณีนี้ แต่ในกระแสใหญ่กว่านั้น คือการเคลื่อนไหวของ สุเทพ เทือกสุบรรณ และ กปปส. ก็ทำให้ปัญหาเรื่องประชาธิปไตยกลายเป็นประเด็นหลัก ที่คนเดือนตุลาฝ่ายประชาธิปไตยจะต้องร่วมกันต่อสู้...”¹⁶⁵⁰

นักวิชาการที่เคยต่อต้านรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร หลายคนได้กลายมาเป็น “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” แต่เมื่อเกิดวิกฤตทางการเมืองในระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ความคิดและความเห็นต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่นักวิชาการเหล่านี้เสนอสู่สังคมกลับมีความแตกต่างกับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” คนอื่นๆ อยู่ไม่น้อย (ทั้งๆ ที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ทั้งหลายล้วนมีจุดยืนเดียวกันในการสนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “มวลชนคนเสื้อแดง” โดยเห็นว่าเป็นการต่อสู้เพื่อระบอบ

¹⁶⁴⁹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁶⁵⁰ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยผู้วิจัย)

“ประชาธิปไตย” ซึ่งเป็นระบอบการเมืองที่ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศมีอำนาจทางการเมืองและได้รับผลประโยชน์ในด้านต่างๆ มากที่สุด และถึงแม้ว่าจะเกิดความขัดแย้งหรือเกิดวิกฤตทางการเมืองก็จำเป็นต้องรักษาระบอบ “ประชาธิปไตย” เอาไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง”

ในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตทางการเมือง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” มีทัศนะต่อเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความหมายของ “ประชาธิปไตย” แตกต่างกันในหลายเรื่องด้วยกัน ที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

ทัศนะต่อการปฏิวัติ พ.ศ.2475 และความเปลี่ยนแปลงหลังจากนั้น

เนื่องจากการปฏิวัติ พ.ศ.2475 เป็นการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” เห็นว่าเป็นจุดเริ่มต้นของ “ประชาธิปไตย” ในประเทศไทย การที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญแก่การปฏิวัติ พ.ศ.2475 เหมือนกัน แต่มีทัศนะต่อ “การปฏิวัติ พ.ศ.2475” แตกต่างกันอย่างมาก จึงสะท้อนความแตกต่างในการอธิบายปัญหาของสังคมการเมืองไทยในยุคหลัง และสะท้อนความแตกต่างในการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ซึ่งนอกจากจะมีจุดเน้นแตกต่างกันแล้วยังสะท้อนถึงการให้ความหมายแก่เรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ “ประชาธิปไตย” แตกต่างกันด้วย

“นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ส่วนหนึ่ง เสนอภาพการเมืองไทยหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ในแง่ที่เป็นการต่อสู้ระหว่างฝ่าย “ประชาธิปไตย” กับฝ่าย “อำมาตย์” ซึ่งการต่อสู้ระหว่างสองฝ่ายนี้ดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ที่แสดงทัศนะเช่นนี้ อย่างชัดเจน คือ สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวต่อไปนี้

“จุดเริ่มต้นมาจากเหตุการณ์ปฏิวัติ พ.ศ.2475 ที่นำโดยคณะราษฎร ซึ่งเป็นการโค่นล้มอำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม แล้วเริ่มสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญที่ยอมรับอำนาจสูงสุดของราษฎร และจะเป็นครั้งแรกที่ดำเนินการให้ราษฎรจะได้ใช้สิทธิทางการเมืองโดยผ่านการเลือกตั้ง ...แต่ฝ่ายปฏิปักษ์ประชาธิปไตยก็ยังคงไม่ยอมแพ้ ในเดือนตุลาคม พ.ศ.2476 ทหารฝ่าย

อนุรักษนิยมเจ้าได้รวมตัวกันที่เมืองนครราชสีมา ตั้งเป็น “คณะกู้บ้านกู้เมือง” โดยมี พล.อ. พระองค์เจ้าบรมเดชเป็นผู้นำ พ.อ.พระยาศรีสิทธิสงคราม (ดิน ท่าราบ) เป็นแม่ทัพหน้า แล้วยกกำลังมาล้อมพระนคร ยื่นคำขาดให้ฝ่ายคณะราษฎรยอมจำนน แต่ฝ่ายคณะราษฎรตัดสินใจที่จะต่อสู้ จึงแต่งตั้งให้ พ.ท.หลวงพิบูลสงคราม เป็นแม่ทัพ และสามารถเอาชนะฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมืองได้ พ.อ.พระยาศรีสิทธิสงคราม เสียชีวิตในการรบที่หน้าพล.อ.พระองค์เจ้าบรมเดช เสด็จหนีไปลี้ภัยที่อินโดจีนฝรั่งเศส กรณีนี้จึงเรียกกันในประวัติศาสตร์ว่า “กบฏบวรเดช”... ปี พ.ศ.2476 จึงเป็นปีแห่งการต่อสู้กันดุเดือดรุนแรง ระหว่างฝ่ายคณะราษฎรที่รักษาระบอบประชาธิปไตยกับฝ่ายอนุรักษนิยมเจ้าที่มุ่งฟื้นฟูระบอบเก่า ชัยชนะของฝ่ายคณะราษฎรโดยการรื้อฟื้นระบอบรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ.2476 ก็มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างรากฐานของประชาธิปไตยต่อมาจนถึงปัจจุบัน และในวันนี้เราก็มารำลึกถึงการครบรอบ 80 ปี ของการฟื้นฟูประชาธิปไตยในครั้งนี้”¹⁶⁵¹

ดังนั้น ในทัศนะของสุทธชัย ยิ้มประเสริฐ การเริ่มต้นของระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทย ก็คือ การปฏิวัติ พ.ศ. 2475 และจุดกำเนิดของ “ระบอบอำมาตยาธิปไตย” ที่คอยบ่อนทำลายไม่ให้ระบอบประชาธิปไตยได้พัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง ก็คือ การรัฐประหาร พ.ศ.2490 ซึ่งการวิเคราะห์เช่นนี้ก็เพื่อเน้นว่า “อำมาตย์” เป็นกลุ่มที่คอยขัดขวางระบอบประชาธิปไตยมาเป็นเวลานาน จึงจำเป็นต้องต่อสู้กับอำนาจของ “อำมาตย์” อย่างจริงจัง

“ประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยของคณะราษฎรดำเนินมาจนถึง พ.ศ. 2490 ก็ต้องเผชิญกับการสกดและเกิดการชะงักงันอีกหลายครั้งด้วยสาเหตุ 2 ประการ คือ จากการแทรกแซงทางการเมืองของฝ่ายอนุรักษนิยมเจ้าที่มุ่งรื้อฟื้นพระราชอำนาจและการรัฐประหารของฝ่ายกองทัพ ซึ่งต่อมาจะพบว่า การรัฐประหารของฝ่ายทหารจะประสานการเคลื่อนไหวทำลายประชาธิปไตยร่วมกับฝ่ายอนุรักษนิยมเสมอ จนกลายเป็นพลังสำคัญที่เรียกว่าฝ่ายอำมาตยาธิปไตย การรัฐประหารครั้งแรกที่มีผลต่อการทำลายประชาธิปไตยของคณะราษฎรโดยตรงก็คือ การรัฐประหารวันที่ 8 พฤศจิกายน 2490 ซึ่งฝ่ายอนุรักษนิยมได้สร้างกระแสโจมตีนาย ปรีดี พนมยงค์ ผู้นำทาง

¹⁶⁵¹ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, (21 มิถุนายน 2556), 80 ปีแห่งการฟื้นฟูประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 11 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/06/47328>

การเมืองของฝ่ายประชาธิปไตย ว่าอยู่เบื้องหลังการสวรรคตของในหลวงรัชกาลที่ 8 ในที่สุดคณะทหารที่นำโดย พล.ท. ผิน ชุณหะวัณ และ น.อ. กาจ กาจสงคราม ได้ก็การยึดอำนาจจนสำเร็จ และกลายเป็นต้นตอของการรัฐประหารในอีกหลายต่อหลายครั้ง ต่อมาในวันที่ 20 ตุลาคม 2501 จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ได้ก่อการรัฐประหาร ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของระบอบเผด็จการทหาร นานถึง 16 ปี จนนำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งเกิดการเคลื่อนไหวของนักศึกษา ประชาชนที่ตื่นตัวในด้านประชาธิปไตยและได้ลุกขึ้นมาโค่นล้มเผด็จการทหารลงได้สำเร็จ”¹⁶⁵²

สุชาติ ยิ้มประเสริฐ กล่าวถึงผลกระทบของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ที่ทำให้เกิดความก้าวหน้าของ “ประชาธิปไตย” โดย “การขยายตัวของขบวนการสังคมนิยม เกิดการรณรงค์เรื่องจิตใจรับใช้ประชาชน เกิดการขยายตัวของการต่อสู้ของชนชั้นล่างอย่างขบวนการกรรมกรและชาวนา” แต่ “กลุ่มอำมาตยาธิปไตยจะพยายามทำลายกระแสประชาชน โดยการสนับสนุนให้ชนชั้นนำนักศึกษาในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 แต่ก็ไม่สามารถรื้อฟื้นระบอบเก่าขึ้นมาได้” หลังจากนั้นเมื่อประชาธิปไตยก้าวหน้าไปอีกครั้ง โดยที่ “นายทุนและกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่นนอกระบบราชการเริ่มเข้ามามีบทบาททางการเมืองผ่านการเลือกตั้งมากขึ้นประกอบกับการเติบโตของขบวนการประชาสังคมและองค์กรพัฒนาเอกชน ที่เข้ามาร่วมต่อสู้ทางการเมืองเพื่อสิทธิของชนชั้นล่าง ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ได้ส่งผลต่อการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง” ดังนั้น “การทำรัฐประหารของคณะทหาร รสช. ในปี 2534 ต้องเผชิญกับการต่อต้านจากจากประชาชนอย่างหนักจนนำไปสู่เหตุการณ์พฤษภาประชาธรรม 2535”¹⁶⁵³

การเมืองไทยหลังเหตุการณ์ “พฤษภาคม พ.ศ.2535” ถึงปัจจุบัน สุชาติ ยิ้มประเสริฐ วิเคราะห์โดยมุ่งประณามฝ่ายอำมาตย์และกระบวนการตุลาการภิวัตน์ตลอดจนสื่อมวลชนที่ สุชาติ ยิ้มประเสริฐเห็นว่าอยู่ฝ่าย “อำมาตย์” (โดยมิได้ประณามฝ่ายทักษิณ ชินวัตร แม้ว่า จะเคยเคลื่อนไหวต่อต้านทักษิณ ชินวัตร ร่วมกับ พธม. มาแล้วในช่วง พ.ศ.2548 ก็ตาม) ดังความต่อไปนี้

¹⁶⁵² สุชาติ ยิ้มประเสริฐ, “อำมาตยาธิปไตยกับสถานการณ์อันไม่เป็นประชาธิปไตยในประเทศไทย ตอน 2”, *วารสารเสียงทักษิณ* ปีที่ 1 ฉบับที่ 10 ธันวาคม 2552, น. 22.

¹⁶⁵³ เรื่องเดียวกัน, น. 22-23.

“หลังจากนั้นประชาธิปไตยของไทยก็ดูเหมือนว่าจะพัฒนาไปอย่างราบรื่น ซึ่งมีการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์มากขึ้น จนนำมาซึ่งการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ 2540 ที่ถือว่ามีความเป็นประชาธิปไตยมากที่สุด ต่อมาเมื่อมีการเลือกตั้งในเดือนมกราคม 2544 พรรคไทยรักไทยที่นำโดย พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ก็ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งอย่างท่วมท้นและได้รับตำแหน่งนายกฯในที่สุด แต่คณะอำมาตย์ซึ่งไม่พอใจการบริหารงานของรัฐบาลไทยรักไทย ก็ได้สนับสนุนให้ฝ่ายทหารก่อการรัฐประหารอีกครั้งในวันที่ 19 กันยายน 2549 ซึ่งถือว่าเป็นการนำการเมืองของประเทศถอยหลังเข้าคลองครั้งใหญ่ จนนำมาซึ่งปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองที่แก้ไขไม่ได้มาจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้นกลุ่มอำมาตย์จึงมิได้มีรากฐานความคิดเป็นประชาธิปไตย ดังจะเห็นได้จากการสนับสนุนให้คณะทหารยึดอำนาจและฉีกทำลายรัฐธรรมนูญ 2540 ทั้งที่รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีเนื้อที่เป็นประชาธิปไตยมากที่สุด จากนั้นคณะทหารสมุนอำมาตย์ก็ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ 2550 ที่เป็นแบบอำมาตยาธิปไตยโดยแท้ เพราะมีเป้าหมายทำลายระบบพรรคการเมือง สถาปนาอำนาจตุลาการเหนืออำนาจอื่นๆและมีบทบัญญัติเถื่อนที่ปกป้องคณะรัฐประหาร ซึ่งคณะอำมาตย์ก็ได้สร้างความชอบธรรมให้รัฐธรรมนูญฉบับนี้โดยการลงประชามติภายใต้กฎอัยการศึกของฝ่ายทหาร หลังการผ่านประชามติของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ระบบการเมืองประชาธิปไตยของไทยก็ถูกคุกคามอย่างหนักด้วยปัจจัย 3 ประการ คือ

หนึ่ง มีการจัดตั้งขบวนการประชาชนฝ่ายขวา ชูคำขวัญ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จัดตั้งเป็นมือบั่นหมัดตรปลุกเร้าชาตินิยมสุดขั้ว สร้างศัตรูกับเพื่อนบ้านและอ้างตนเองเป็นผู้จงรักภักดี ใส่ร้ายป้ายสีศัตรูทางการเมืองด้วยข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ แล้วสร้างมือบั่นยึดยึดทำเนียบรัฐบาล ยึดสนามบิน สร้างความเสียหายแก่บ้านเมือง เรียกร้องการรัฐประหารและการสร้างการเมืองใหม่ที่ทำลายระบอบประชาธิปไตย เป็นมือบั่นเด็กเล่นที่กระทำการผิดกฎหมายแต่กลับไม่ถูกดำเนินคดีใดๆ สอง มีการใช้ขบวนการตุลาการภิวัตน์ คือ ใช้อำนาจตุลาการมาทำลายกระบวนการประชาธิปไตย กล่าวคือ การยินยอมให้ตุลาการเพียงไม่กี่คนใช้อำนาจในการล้มรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ยุบพรรคการเมืองและตัดสิทธิทางการเมืองกรรมการบริหารพรรคที่ถูกยุบโดยขัดกับหลักนิติธรรม อีกทั้งการใช้อำนาจตุลาการภิวัตน์ ยังมีลักษณะสองมาตรฐานอย่าง

ยัง เห็นได้ชัดจากการจับกุมดำเนินคดีมีฝ่ายเดียวทั้งสิ้น คือ ขบวนการเสื้อแดงที่ด้านรัฐประหาร และด้านอำมาตยาธิปไตย แต่ฝ่ายพันธมิตรกลับไม่ถูกพิจารณาคดีแต่อย่างใด สาม การบิดเบือนกระแสสังคม โดยใช้นักวิชาการ ปัญญาชนสาธารณะและสื่อกระแสหลักมาสร้างมายาคติทำลายประชาธิปไตย เช่น การสนับสนุนพฤติกรรมละเมิดกฎหมายของกลุ่มพันธมิตร สนับสนุนสื่อด้านเดียวอย่างเอเอสทีวี สนับสนุนรัฐธรรมนูญฉบับโจรสลัดและสนับสนุนการใช้อำนาจทางการเมืองของตุลาการ”¹⁶⁵⁴

สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ ได้อธิบายให้เห็นว่า รากฐานทางความคิดของฝ่ายอำมาตยาธิปไตยนั้น ที่มีลักษณะขัดแย้งกับฐานคิดแบบประชาธิปไตยอย่างรุนแรง เนื่องจากฝ่ายอำมาตยาธิปไตยไม่เชื่อในเรื่องสิทธิและความเสมอภาคของมนุษย์ จึงคิดว่ามีเพียงชนชั้นสูงเท่านั้นที่เหมาะสมต่อการมีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ระบอบประชาธิปไตยจึงถูกบิดเบือนโดยกลุ่มอำมาตย์ โดยการสร้างมายาคติให้นักการเมืองกลายเป็นเลวและประชาชนคนชั้นล่างกลายเป็นคนโง่เขลา ระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกจึงไม่เหมาะกับสังคมไทย ดังจะเห็นได้จากทัศนะของสุธาชัย ยิ้มประเสริฐ ที่ว่า

“ฝ่ายอำมาตยาธิปไตยเป็นภัยร้ายที่คุกคามการเมืองไทย ทำให้การเมืองไทยไม่สามารถเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ได้ ปัญหาสำคัญจึงมาจากรากฐานความคิดแบบอำมาตยาธิปไตย ซึ่งถือว่าระบบการเมืองที่ดีต้องปกครองโดยชนชั้นนำ ที่เป็นคนกลุ่มน้อย แต่เป็นคนดีมีความรู้ความสามารถ การเมืองจึงไม่ใช่เรื่องของ การสร้างระบบที่มีหลักประกัน ระบบการเมืองจะเป็นอะไรก็ได้ขอให้มีคนดีมาปกครองก็พอ คนดีจึงไม่จำเป็นต้องมาจากการเลือกตั้ง หรือถ้ามาจากการเลือกตั้งก็ขอให้มาจากพรรคการเมืองที่ดี ดังนั้นการบริหารบ้านเมืองจึงไม่ใช่เรื่องของมวลประชาชนที่โง่เขลา ขาดความรู้ เห็นแก่ผลประโยชน์และขายเสียงให้นักการเมืองชั่ว ดังนั้นภายใต้แนวคิดแบบอำมาตยาธิปไตยเช่นนี้ จึงมีการสร้างมายาคติทำลายประชาธิปไตยในหลายเรื่อง ตัวอย่างเช่น”¹⁶⁵⁵

¹⁶⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 24-25.

¹⁶⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 25.

สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ ยังโจมตีทัศนคติทางการเมืองต่างๆ ของฝ่าย “อำมาตย์” (และ “คนเสื้อเหลือง” ทั้งหมด) เกี่ยวกับ “ประชาธิปไตย” ในประเทศไทย และทัศนคติอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง (อันเป็นทัศนคติที่สืบทอดมาจากอดีต และฝ่าย “อำมาตย์” กับ “คนเสื้อเหลือง” นำมาอ้างอิงในยุคหลัง) ซึ่งการที่ฝ่าย “อำมาตย์” มองระบอบประชาธิปไตยผิดไปจากความเป็นจริง และทำให้เกิด “สถานการณ์อันไม่เป็นประชาธิปไตยในประเทศไทย” ดังความต่อไปนี้

“การอ้างว่าประชาธิปไตยเป็นของต่างประเทศไม่สอดคล้องกับสังคมไทย ต้องเป็นประชาธิปไตยแบบไทยหรือประชาธิปไตยแบบที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเท่านั้นจึงเหมาะสม บิดเบือนหลักการของคณะราษฎรที่เสนอประชาธิปไตยแบบกษัตริย์ได้รัฐธรรมนูญ การอ้างว่าประชาชนไทยไม่พร้อมหรือเพราะไม่มีคุณสมบัติเพียงพอ เพราะตกอยู่ใต้ระบบอุปถัมภ์และการซื้อสิทธิ์ขายเสียง ระบอบการเลือกตั้งจึงเต็มไปด้วยการขายเสียง ทั้งที่ขัดหลักตรรกะที่เป็นจริงอย่างยิ่ง เพราะจะกลายเป็นว่าประชาชนจะต้องเลือกพรรคที่กลุ่มอำมาตย์นิยมชมชื่นอย่างพรรคประชาธิปัตย์เท่านั้น ถ้าเลือกพรรคอื่นก็เป็นการเลือกเพราะเงิน การสร้างภาพให้ว่า ระบอบประชาธิปไตยมีแต่นักการเมืองชั่ว ทำให้การเมืองแบบประชาธิปไตยเป็นเรื่องของคนชั่ว ทำให้เกิดความเข้าใจที่ผิดว่า สถาบันหรือบุคคลที่มีอำนาจโดยไม่ผ่านการเลือกตั้งถือว่าเป็นคนดี เช่น เชื่อว่าบุคลากรในอำนาจตุลาการเป็นคนดี หรือ คณะองคมนตรีเป็นคนดี เป็นต้น คณะบุคคลเหล่านี้จึงกลายเป็นคนดีที่ไม่ต้องถูกตรวจสอบ ขณะที่นักการเมืองจะต้องถูกตรวจสอบอย่างหนัก”¹⁶⁵⁶

ผมคิดว่าอำมาตยาธิปไตยนั้นยืนอยู่บนรากฐานความคิดแบบนิยมเจ้า คือไม่เชื่อในอำนาจประชาชน เห็นว่าประชาชนไม่มีคุณภาพ ไม่เหมาะสมที่จะได้รับอำนาจ ประชาชนอาจจะโง่ อาจจะซื้อตัวได้ด้วยนักการเมืองด้วยซ้ำไป เพราะฉะนั้นการบริหารและการปกครองที่ดีต้องมาจากข้าราชการ นักวิชาการ นักกฎหมายที่ทรงความรู้ หรือเป็นบุคคลที่ทรงคุณงามความดี พวกคน

¹⁶⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 25. (เน้นโดยผู้วิจัย).

เหล่านี้ก็จะไม่ตกอยู่ใต้นักการเมือง คนดีเท่านั้น คนที่มีความรู้ นักกฎหมายที่เชี่ยวชาญเท่านั้นที่เหมาะสมกับการปกครอง ไม่ใช่ราษฎรที่นักการเมืองฝ่ายไหนมากี่ข้อ”¹⁶⁵⁷

ในบทความ “รัฐประหาร 2490 จุดเริ่มต้นรัฐประหารแบบไทยๆ ที่นำ “อำมาตยาธิปไตย” กลับมา” สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ ยังคงโจมตี “อำมาตยาธิปไตย” ในแง่ที่ “อำมาตยาธิปไตยนั้นวางอยู่รากฐานแนวคิดแบบกษัตริย์นิยม” และใช้การรัฐประหารเป็นเครื่องมือในการรักษาอำนาจดังความว่า

“เมื่อมีวิธีคิดอย่างนี้ รัฐประหารจึงเป็นวิธีแก้ปัญหาของอำมาตยาธิปไตย หมายความว่าอำมาตยาธิปไตยไม่ปฏิเสธการรัฐประหาร เพราะเห็นว่าเมื่อรัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้งหากทุจริต ก็สามารถใช้วิธีรัฐประหารโค่นอำนาจได้...รัฐประหารจึงเป็นวิธีการที่ถูกต้องในการแก้ปัญหา โดยไม่ต้องมีพรรค ไม่ต้องเลือกตั้งใหม่ตามขั้นตอน เพราะฉะนั้นประเด็นสำคัญคือ อำมาตยาธิปไตยนั้นวางอยู่รากฐานแนวคิดแบบกษัตริย์นิยม...แนวคิดแบบนี้เชื่อว่าอำนาจอธิปไตยไม่ได้เป็นของประชาชนแต่เป็นของกษัตริย์ ประชาชนเป็นไพร่ฟ้ามีหน้าที่ต้องจงรักภักดี ถือว่าแผ่นดินเป็นของกษัตริย์ ประชาชนเป็นผู้อาศัยในแผ่นดิน ชีวิตของไพร่ฟ้าต้องดำเนินไปตามพระมหากรุณาธิคุณ แล้วแต่พระมหากษัตริย์จะโปรด ไม่มีร้องเรียน ไม่มีสิทธิวิพากษ์วิจารณ์ เพราะพระมหากษัตริย์เป็นผู้มีบุญญาธิการ พระมหากษัตริย์จะต้องเสมอ ไม่มีทางผิดพลาด อะไรก็ตามที่มากกระทบพระมหากษัตริย์ ต้องต่อต้าน เพราะฉะนั้น ผมคิดว่าตรงนี้เป็นกรอบสำคัญของอำมาตยาธิปไตย”¹⁶⁵⁸

นอกจากนั้นสุทธชัย ยิ้มประเสริฐ ยังได้พยายามอธิบายให้เห็นว่า ฝ่ายอำมาตยาธิปไตยได้พยายามทุกวิถีทางในการสกัดกั้นและทำลายฝ่ายประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นการ “บิดเบือน” “บิดบัง” เพื่อ “ทำลาย” เรื่องราวประวัติศาสตร์การต่อสู้ของฝ่ายประชาธิปไตยให้คลายความสำคัญลงไปจนไร้ความหมายและไม่เป็นที่จดจำของประชาชนคนรุ่นหลัง เช่น

¹⁶⁵⁷ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, (17 กันยายน 2550), รัฐประหาร 2490 จุดเริ่มต้นรัฐประหารแบบไทยๆ ที่นำ “อำมาตยาธิปไตย” กลับมา, ค้นหาเมื่อ 15 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/09/14196>

¹⁶⁵⁸ เรื่องเดียวกัน.

การทำลายความสำคัญของวันที่ 24 มิถุนายน ในฐานะ “วันชาติและวันฉลองสนธิสัญญา” โดยที่ “รัฐบาลเผด็จการสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยกเลิกวันที่ 24 มิถุนายนเป็นวันชาติ และให้ใช้วันที่ 5 ธันวาคม เป็นวันชาติแทน เรียกในปฏิทินว่า “วันชาติและวันเฉลิมพระชนมพรรษา”...และต่อมาก็ได้มีการรณรงค์ให้เป็นวันพ่อของแผ่นดิน ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์จึงกลบลดความสำคัญของวันชาติไปและในปฏิทินทั่วไปก็เลิกเรียกวันชาติไปนานแล้ว ทำให้สังคมไทยในระยะหลังไม่ได้รับรู้ถึงการมีอยู่ของวันชาติ”¹⁶⁵⁹

สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ แสดงให้เห็น “วาทกรรมด้านประชาธิปไตย” และ ทำลายคุณค่าและความหมายของการปฏิวัติ พ.ศ.2475” เช่น

“ยิ่งไปกว่านั้น ตั้งแต่หลัง พ.ศ.2490 เป็นต้นมา เกิดการแพร่หลายของวาทกรรมฝ่ายนิยมเจ้า ที่อธิบายว่า การปฏิวัติ พ.ศ.2475 เป็นการชิงสุกก่อนห่าม เพราะพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะพระราชทานรัฐธรรมนูญอยู่แล้ว บ้างก็อธิบายว่า การปฏิวัติเป็นเรื่องของคนจำนวนน้อย ประชาชนส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย ยิ่งไปกว่านั้นก็คือการโยงประชาธิปไตยเข้ากับการพระราชทานของรัชกาลที่ ๗ แล้วโยงคณะราษฎรเข้ากับการรัฐประหารของทหาร จึงกลายเป็นว่าคณะราษฎรเป็นตัวการในการทำลายประชาธิปไตย ทำให้เกิดการรัฐประหารไม่จบสิ้น

คำอธิบายเหล่านี้ ล้วนเป็นวาทกรรมด้านประชาธิปไตยและพยายามทำลายคุณค่าและความหมายของการปฏิวัติ พ.ศ.2475 และเป็นการมองข้ามข้อเท็จจริงที่ว่า โครงร่างรัฐธรรมนูญที่รัชกาลที่ ๗ เตรียมพระราชทาน ก็เป็นธรรมนูญกษัตริย์นิยม ยังให้อำนาจสูงสุดที่พระมหากษัตริย์ ไม่มีการประกันเรื่องสิทธิ และความเสมอภาคของราษฎร และยังมองข้ามหลักฐานข้อเท็จจริงว่า เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 ประชาชนชาวเมือง ชนชั้นกลาง พ่อค้า ครู ทนายความ และผู้มีการศึกษา แสดงการตอบสนองต่อการปฏิวัติในเชิงบวก ประชาชนต่างก็ร้องไชโย ให้ร้องแสดงความยินดีต่อการปฏิวัติ และเมื่อกระแสการปฏิวัติแพร่ไปยังหัวเมือง พ่อค้า ข้าราชการ ครู

¹⁶⁵⁹ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, (23 มิถุนายน 2555), ๘๐ ปีวันชาติไทย, ค้นหาเมื่อ 12 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/06/41225>

และชาวเมืองในหัวเมืองก็ตอบรับการปฏิวัติในเชิงแสดงความยินดีเช่นกัน ระบอบใหม่จึงเป็นที่
ต้อนรับอย่างกว้างขวาง สำหรับประชาชนระดับล่างในสมัยนั้น”¹⁶⁶⁰

นอกจากวิเคราะห์ว่า ฝ่ายอำมาตยาธิปไตยจะทำการบิดเบือนประวัติศาสตร์ของฝ่าย
ประชาธิปไตยแล้ว สุธาสัย ยิ้มประเสริฐ ยังเสนอต่อไปว่า ฝ่ายอำมาตยาธิปไตยยังเต็มไปด้วยความ
โหดเหี้ยมอำมหิต โดยเฉพาะการใส่ร้ายป้ายสีเพื่อทำลายเหล่าปัญญาชนและนักต่อสู้ฝ่าย
ประชาธิปไตย เช่น ปรีดี พนมยงค์ จิตร ภูมิศักดิ์¹⁶⁶¹ สุธาสัย ยิ้มประเสริฐ กล่าวถึงปรีดี พนมยงค์ ว่า
เป็นลูกชาวนาซึ่ง “เป็นคนแรกของประเทศไทยที่สำเร็จถึงขั้นปริญญาเอกวิชากฎหมายจากประเทศ
ฝรั่งเศส แต่นายปรีดีมิได้มุ่งที่จะนำเอากฎหมายมาใช้เป็นเครื่องมือในการรักษาอำนาจชนชั้นนำ
สถาบันหลักและทำร้ายประชาชนเหมือนนักกฎหมายจำนวนมากในยุคปัจจุบัน หากแต่ต้องการที่
จะใช้กฎหมายในการสร้างความเป็นธรรมให้กับสังคม และในสมัยที่บ้านเมืองยังไม่เป็น
ประชาธิปไตย” และเน้น “ความเป็นนักประชาธิปไตยของนายปรีดี พนมยงค์” ในแง่ที่ “พยายาม
ในการประนีประนอมกับฝ่ายอนุรักษนิยม โดยการนิรโทษกรรมให้นักโทษการเมืองฝ่ายนิยมเจ้า
เมื่อ พ.ศ.2488 และยังเปิดให้กลุ่มอนุรักษนิยมออกหนังสือพิมพ์เพื่อเผยแพร่แนวคิดของตน และ
ให้ตั้งพรรคการเมืองลงแข่งขันในการเลือกตั้ง โดยหวังว่าจะใช้กติกาประชาธิปไตยเข้ามาคลี่คลาย
ความขัดแย้งทางการเมือง” ทั้งนี้ สุธาสัย ยิ้มประเสริฐ มิได้พิจารณาว่าการประนีประนอมกับ “ฝ่าย
นิยมเจ้า” อาจหมายถึงการหาทางร่วมมือกับ “ฝ่ายนิยมเจ้า” เพื่อถ่วงดุลอำนาจของจอมพล ป.
พิบูลสงครามและกองทัพก็เป็นได้ นอกจากนี้ สุธาสัย ยิ้มประเสริฐ ยังโจมตี “ฝ่ายนิยมเจ้า” หรือ
“ฝ่ายอนุรักษนิยม” โดยมิได้พิจารณาว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็มีมิติที่มีลักษณะอนุรักษนิยม
เช่นกัน ดังที่สุธาสัย ยิ้มประเสริฐ วิเคราะห์ “การประนีประนอมกับฝ่ายอนุรักษนิยม” ว่า

“กรณีนี้กลายเป็นความผิดพลาด เพราะกลุ่มอนุรักษนิยมนั้น มิได้มีจิตใจเป็น
ประชาธิปไตย เมื่อเปิดทางให้ฝ่ายนี้มีบทบาททางการเมือง กลุ่มอนุรักษนิยมก็ใช้การเมืองแบบใส่
ร้ายป้ายสี เพื่อทำลายภาพลักษณ์ของนายปรีดีและรัฐบาลพลเรือน โดยเฉพาะการสร้างกระแสใส่
ร้ายเรื่องกรณีสวรรคตของรัชกาลที่ 8 จากนั้น ก็ได้สนับสนุนให้ฝ่ายทหารก่อรัฐประหาร เพื่อ

¹⁶⁶⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹⁶⁶¹ เรื่องเดียวกัน.

ทำลายคณะราษฎร ฉีกรัฐธรรมนูญ และทำลายประชาธิปไตย และผลจากการรัฐประหารนี้เองที่ทำให้ปรีดี พนมยงค์ ต้องลี้ภัยต่างประเทศ”¹⁶⁶²

สุธาศัย ยิ้มประเสริฐ เน้นว่า “ชนชั้นอำมาตยาธิปไตยไทยนั้น มีจิตใจอันเหี้ยมโหด...ชอบแก้ปัญหาโดยการเข่นฆ่าประชาชน ไม่มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย ชอบสนับสนุนการรัฐประหาร เพียงแต่ว่าสถานการณ์ในวันนี้คงยากลำบากมากขึ้น วันเวลาที่พวกอำมาตยาธิปไตยจะมีบทบาทครอบงำทางการเมืองสั้นลงทุกวัน ประวัติศาสตร์ 6 ตุลาได้บ่งชี้ว่า ประชาชนไทยจะชนะในที่สุด”¹⁶⁶³

ในทัศนะของสุธาศัย ยิ้มประเสริฐ ฝ่ายอำมาตยาธิปไตยซึ่งทำลายผลพวงของการปฏิวัติ พ.ศ.2475 จึงมิใช่กลุ่มคนดีที่มีคุณธรรมสูงส่งหรืออยู่พ้นไปจากการเมืองที่สกปรกเหมือนอย่างฝ่ายชนชั้นกลางหรือ “คนเสื้อเหลือง” เข้าใจแต่อย่างใด แต่พวกเขาเปรียบเสมือนอีกาสีดำ ที่ถูกพอกให้เป็น “อีกาสีขาว” แต่ยังไงเสียอีกาก็ต้องสีดำอยู่วันยังค่ำ ดังนั้นฝ่ายอำมาตยาธิปไตยจึงอยู่ในฐานะพลังที่ล้าหลังและจุดรั้งการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคม ดังความเห็นของสุธาศัย ยิ้มประเสริฐ ที่มีต่อ “คำทำนายยุคสมัยในรัตนโกสินทร์ 10 รัชกาล” ที่ว่า

“มีคำเป็นวลีย่อ 10 คำ ที่จะใช้ทำนายถึงยุคสมัยในสมัยรัตนโกสินทร์ 10 รัชกาล...คือ “มหากาฬ พาลยักษ์ รักมิตร สนิทธรรม จำพามาขาด ราชโอรส ชนร้องทุกข์ ยุคทมิฬ ถิ่นกาขาว และชาววิไล ...ยุค “ถิ่นกาขาว” ซึ่งเคยตีความกันก่อนหน้านี้ว่า หมายถึงยุคที่ฝรั่งเศสอเมริกาเข้ามาในบ้านเมือง มาตั้งฐานทัพคุกคามอธิปไตยของประเทศไทย...ไม่น่าจะถูก แต่ “ถิ่นกาขาว” น่าจะหมายถึงยุคสมัยที่ชนชั้นนำในสังคมไทย ไม่ได้ยืนอยู่บนหลักการอันถูกต้อง แต่กลับดำเนินขาว ใช้อำนาจไม่เป็นธรรม มาสร้างความเสียหายลุ่มจมแก่บ้านเมืองอย่างที่เป็นอยู่...และคนจำนวนมากกลับเห็นด้วย ...

¹⁶⁶² สุธาศัย ยิ้มประเสริฐ, (26 กันยายน 2555), บทเรียนทักษิณ ชินวัตรกับปรีดี พนมยงค์, ค้นหาเมื่อ 12 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/09/42888> (ที่มา : นิตยสารโลกวันนี้วันสุข ปีที่ 8 ฉบับที่ 379 วันที่ 29 กันยายน พ.ศ.2555)

¹⁶⁶³ สุธาศัย ยิ้มประเสริฐ, (6 ตุลาคม 2555), จะระลึก ๖ ตุลากันอย่างไร, ค้นหาเมื่อ 12 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/10/43018> (ที่มา : นิตยสารโลกวันนี้วันสุข ปีที่ 8 ฉบับที่ 380 วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2555)

...ลักษณะของการอธิบายให้กาเป็นสีขาวก็คือ การบิดเบือนตลบทะเลงว่า การกระทำที่ผิดอย่างชัดเจนเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ส่วนการกระทำที่ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ กลายเป็นเรื่องที่ผิด ทฤษฎีถิ่นกาขาว จะอธิบายให้คนชั่วสวมเสื้อคลุมเป็นคนดี ฆาตกรเป็นผู้สอนคุณธรรม จอมเผด็จการก็กลายเป็นสุภาพบุรุษน่ารัก แต่ถ้า “ฝ่ายคนเลว” ได้อำนาจเพราะหลักประชาธิปไตย เพราะการเลือกตั้ง อ้างหลักนิติรัฐ อ้างสิทธิมนุษยชน อ้างเสรีภาพ ฉะนั้น หลักประชาธิปไตย เสรีภาพ การเลือกตั้ง สิทธิมนุษยชน จึงกลายเป็นสิ่งที่ผิด ไม่ต้องรักษาไว้ ขอให้รักษาไว้ซึ่งความดี มีคุณธรรมก็เพียงพอ คำขวัญรณรงค์เรื่องการต่อต้านทุจริตคอร์รัปชันอะไรทำนองนี้ ก็กลายเป็นข้ออ้างอันเลื่อนเปื้อนว่างเปล่า เพราะไม่เคยปฏิบัติกันอย่างเสมอหน้า”¹⁶⁶⁴

ทัศนะของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล แตกต่างจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ทัวไป ซึ่งยกย่องการปฏิวัติ พ.ศ.2475 และปรีดี พนมยงค์ เพราะสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เห็นว่าปรีดี พนมยงค์ ได้ทำในสิ่งที่เป็ **“ความผิดพลาดทางประวัติศาสตร์”** อันทำให้การปฏิวัติ พ.ศ.2475 ไม่นำไปสู่การเมืองแบบรัฐสภาที่มีเสถียรภาพ ใน พ.ศ.2556 สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ยืนยันความคิดเดิมของตนเองเกี่ยวกับผลของการปฏิวัติ พ.ศ.ของตอนที่ได้เสนอไว้ตั้งแต่ พ.ศ.2544 ในบทความเรื่อง **“ความผิดพลาดทางประวัติศาสตร์ของปรีดี พนมยงค์”**¹⁶⁶⁵ บทความนี้วิเคราะห์ว่า

“เมื่อคณะราษฎรยึดอำนาจสำเร็จในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2475 นั้น มีความเป็นไปได้ที่จะวางรากฐานให้แก่การเมืองแบบรัฐสภาที่มีเสถียรภาพ ที่มีการเลือกตั้ง และที่พลเรือนมีบทบาทนำ” เนื่องจาก “หาได้มีความขัดแย้งในลักษณะที่ล้าคัฏระหว่างผู้ก่อการด้วยกัน และระหว่างผู้ก่อการ, ขุนนางอาวุโส กับพระปกเกล้าฯ แต่อย่างใด พุดอีกอย่างหนึ่งก็คือ มีความเป็นไปได้ที่จะสร้างแนวร่วมที่กว้างขวางที่สุด (broadest coalition) ในหมู่ผู้นำ (elite) ไทยในขณะนั้น เพื่อ

¹⁶⁶⁴ สุทธชัย ยิมประเสริฐ, (2 กุมภาพันธ์ 2558), **เลือกนายกโดยตรงยุคถิ่นกาขาว**, ค้นหาเมื่อ 11 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2015/02/57711> (เผยแพร่ครั้งแรกใน โลกวันนี้วันสุข ฉบับ 500 วันที่ 31 มกราคม พ.ศ.2558)

¹⁶⁶⁵ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “ปัญหาเรื่องการศึกษาสถาบันพระมหากษัตริย์”, **ฟ้าเดียวกัน** ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-กันยายน 2556), น. 76.

วางรากฐานให้แก่ระบอบรัฐสภาประชาธิปไตย วิกฤตการณ์อันเกิดจาก “เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ” ของปรีดี ทำให้ความเป็นไปได้นี้หมดไป”¹⁶⁶⁶

การวิเคราะห์ผลจากการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ในแง่ที่เน้น “**ความผิดพลาดทางประวัติศาสตร์ของปรีดี พนมยงค์**” นี้ มีรากฐานอยู่บนการประเมิน “เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ” ของปรีดี พนมยงค์ ซึ่งสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เห็นว่า “ซ้ายจัด” เมื่อเทียบกับ “ความเป็นไปของรัสเซียภายใต้พรรคบอลเชวิค” และ “หลักนโยบายของสากลที่ 3 (โคมินเทิร์น) ที่คณะกรรมการธิการของสภาผู้แทนราษฎรใช้มาเป็นบรรทัดฐานตัดสินข้อหาคอมมิวนิสต์ต่อปรีดีนั้น ในส่วนที่เกี่ยวกับชาวนายัง “ซ้าย” น้อยกว่าสิ่งที่ปรีดีเสนอไว้ใน “เค้าโครงฯ” เสียอีก” นอกจากนี้ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ยังกล่าวว่า “เค้าโครงฯ” ของปรีดี พนมยงค์ “ระบุให้ราษฎรทุกคนต้องเป็น คนงานของรัฐ...” และ “ในการอภิปรายเมื่อเดือนมีนาคม 2475 ปรีดีอ้างว่า “คนของเราเวลานี้ เปรียบเหมือนเด็ก รัฐบาลต้องนำโดยบังคับในทางตรงหรือในทางอ้อม”¹⁶⁶⁷ ผลที่เกิดขึ้นจากการ เสนอ “เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ” นอกจากจะทำให้ “ความเป็นไปได้ที่จะสร้างแนวร่วมที่ กว้างขวางที่สุด” เป็นไปไม่ได้อีกต่อไปแล้ว ยังทำให้เกิดการลดบทบาทของพลเรือน เพิ่มบทบาท ของทหาร ซึ่งกลายเป็นปัญหาของการเมืองไทยตลอดมา กล่าวคือ

“บทบาทของพลเรือนในคณะราษฎรและในระบอบใหม่โดยทั่วไปลดลง และบทบาทของ ทหารเพิ่มขึ้น ไม่เพียงแต่นายกรัฐมนตรีเปลี่ยนจากพลเรือนเป็นทหาร สัดส่วนของทหารในหมู่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทสองก็เพิ่มขึ้น (จากร้อยละ 20 ในปี 2475 เป็น 61.6 ในการ แต่งตั้งเดือนพฤศจิกายน 2476) บรรดาพลเรือนที่เคยสนับสนุน “เค้าโครง” ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็น ส่วนที่ขยันขันแข็งกระตือรือร้นที่สุดในหมู่ผู้นำใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ลดหรือถูกลด บทบาทลงไป”¹⁶⁶⁸

¹⁶⁶⁶ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “ความผิดพลาดทางประวัติศาสตร์ของปรีดี พนมยงค์” ใน ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง , (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ 6 ตุลารำลึก, 2544), น.4.

¹⁶⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 6-7.

¹⁶⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 4-5.

ในเรื่องการคัดค้าน “เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ” หรือต่อต้าน “คอมมิวนิสต์” นั้น สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เห็นว่า “ราชสำนักคือส่วนที่มีบทบาทแข็งขันที่สุด...นับตั้งแต่นั้นมาจนถึงต้นทศวรรษ 1980 อันเป็นยุคสิ้นสุดของขบวนการคอมมิวนิสต์ในไทย”¹⁶⁶⁹ และ “สำหรับราชสำนัก “คอมมิวนิสต์” เป็นอันตราย...ต่อการดำรงอยู่ของสถาบันกษัตริย์เอง อันตรายของคอมมิวนิสต์เท่ากับอันตรายของสาธารณรัฐนิยม (republicanism) เพราะหลัง 2475 เป็นที่ชัดเจนว่าไม่มีกลุ่มการเมืองอื่นใดที่จะเสนอให้ล้มเลิกสถาบันพระมหากษัตริย์ นับจากนี้ ช็อกกล่าวหา “หมิ่นพระบรมเดชานุภาพ” กับช็อกกล่าวหาคอมมิวนิสต์จะเดินคู่ไปด้วยกัน จนบรรลุลุคสุดหยอดในกรณีของเลียด 6 ตุลาคม 2519”¹⁶⁷⁰

ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2556 สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล กล่าวถึงความผิดพลาดสำคัญอีกประการหนึ่งของคณะราษฎรหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 คือการที่คณะราษฎรมิได้เปลี่ยนแปลงสถานะของพระมหากษัตริย์เท่าที่ควรจะเป็น กล่าวคือ

“คณะราษฎรยกเว้นสถาบันกษัตริย์ไว้เหมือนเดิม อย่างตอนร่างรัฐธรรมนูญ 2475 รัฐธรรมนูญฉบับแรกที่คณะราษฎร โดยที่ อ.ปรีดี ร่างไว้ ฉบับ 27 มิ.ย. ไม่มีมาตราในลักษณะมาตรา 8 ในปัจจุบัน ที่ว่าองค์พระมหากษัตริย์เป็นที่เคารพสักการะผู้ใดละเมิดมิได้ แต่พอคณะราษฎรมีการไปคุยกับ ร.7 ก็เลยยอมเลิกรัฐธรรมนูญฉบับแรก และมีมาตราดังกล่าวอยู่เป็นรัฐธรรมนูญ ฉบับ 10 ธ.ค.และ อ.ปรีดีสนับสนุนให้ใส่มาตรานี้เองด้วยซึ่งลอกมาจากรัฐธรรมนูญเมจิของญี่ปุ่น คณะราษฎรไม่เคยแก้กฎหมายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพเลย ทั้งที่กฎหมายนี้มีตั้งแต่ปลาย ร.5 เพราะคณะราษฎรคิดแบบซื่อๆ ว่าต่อไปนี้ ร.7 ก็คงยอมรับ พุดง่ายๆ คณะราษฎรกับ ร.7 เป็นการตกลงอย่างสุภาพบุรุษเท่านั้นไม่เขียนไว้ในรัฐธรรมนูญ”¹⁶⁷¹

¹⁶⁶⁹ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “ร.7 สละราชย์: ราชสำนัก, การแอนตี้คอมมิวนิสต์ และ 14 ตุลา” ใน ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ 6 ตุลารำลึก, 2544), น. 11.

¹⁶⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 11.

¹⁶⁷¹ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, สมศักดิ์ เจียมธีรสกุลกับข้อเสนอปฏิวัติการเมืองไทย ในงาน 224 ปี ทลายคุก巴士提. (16 กรกฎาคม 2556) ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/07/47730>

การเมืองไทยหลังการรัฐประหาร พ.ศ.2490 สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล อธิบายแตกต่างจาก สุชาติ ยัมประเสริฐ ซึ่งเห็นว่ากลุ่มจารีตนิยมและกองทัพร่วมมือกัน แต่สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล มีความเห็นว่า หลังจาก “คณะรัฐประหารที่ครองอำนาจได้ดำเนินการกวาดล้างผู้สนับสนุนหรือคิดว่าจะสนับสนุนปรีดีอย่างรุนแรง” แล้ว “คณะรัฐประหารยังต้องจับเกี่ยวกับพลังการเมืองที่นักวิชาการทั่วไปเรียกว่า “อนุรักษนิยม” (Conservative) หรือ “นิยมเจ้า” (Royalist) พลังดังกล่าวมีรากฐานที่กว้างขวางลึกซึ้งในสังคมไทย...”¹⁶⁷²

เมื่อถึงยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล มีความเห็นสอดคล้องกับ นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” อื่นๆ ที่ว่า “มรดกทางการเมืองที่จอมพลสฤษดิ์ได้สร้างขึ้น...ที่สำคัญที่สุด ก็คือ การสร้างเงื่อนไขให้สถาบันพระมหากษัตริย์กลับมาเป็นศูนย์กลางของสังคมไทย อีกเป็นครั้งแรกหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475”¹⁶⁷³ ในทัศนะของ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล มรดกดังกล่าวนี้ยังคงดำรงอยู่สืบมาจนถึงปัจจุบัน

ทัศนะของพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ กล่าวถึงการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ไว้น้อยมาก อาจเป็นเพราะการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของการเมืองไทยด้วยกรอบความคิดแบบมาร์กซิสต์อย่างเคร่งครัด ทำให้ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ มีความเห็นว่าการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ไม่ได้ทำให้วิถีการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตตลอดจนการเมืองอันเป็นโครงสร้างส่วนบนของรัฐไทยก้าวหน้าขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญ จึงมิได้ให้ความสำคัญแก่การปฏิวัติ พ.ศ.2475 เหมือนดัง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ส่วนใหญ่

ใน พ.ศ.2550 บทความของ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ กล่าวว่า การปฏิวัตินี้ทำให้ “ประชาชนชั้นล่าง” เปลี่ยนแปลงจาก “ฐานะไพร่และทาสในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็น “ราษฎร” ในยุคหลัง 2475” โดยพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ประเมินว่าหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ถึงปัจจุบัน

¹⁶⁷² สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “ร.7 สละราชย์: ราชสำนัก, การแอนตี้คอมมิวนิสต์ และ 14 ตุลา” ใน ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ 6 ตุลาว่าลึก, 2544), น. 31.

¹⁶⁷³ เรื่องเดียวกัน.

“ประชาชนชั้นล่าง” ยังคง “ถูกปกครองในระบอบอำนาจนิยมที่มีเนื้อในเป็นอำนาจรัฐผูกขาดของกลุ่มจารีตนิยม-ราชการ ซึ่งบางช่วงก็เป็นเผด็จการทหารเต็มรูป และบางช่วงก็มีเปลี่ยนนอกเป็นระบบเลือกตั้ง มีพรรคการเมือง มีสภาและรัฐบาลพลเรือน แต่ปราศจากอำนาจจริง ไม่ว่ายุคสมัยใด ประชาชนชั้นล่างไม่เคยมีสิทธิมีเสียงทางการเมืองอย่างแท้จริง ไม่ได้รับดอกผลโดยตรงจากการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม ชีวิตความเป็นอยู่ที่ยกระดับขึ้นบ้างก็เป็นเศษเหลือจากผู้ปกครองและชนชั้นกลางในเมือง”¹⁶⁷⁴ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ จึงประณามฝ่าย “อำมาตย์” อย่างรุนแรง เช่น กล่าวว่

“การเคลื่อนไหวโค่นล้มรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ฉีกรัฐธรรมนูญ และก่อรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 เป็นผลงานของแนวร่วมอำนาจนิยมชาวจัด ที่มีกลุ่มจารีตนิยมเป็นผู้บงการตั้งแต่ต้นจนจบ มีกลไกราชการ-ทหารเป็นแกน และมีปัญญาชนในเมือง ประกอบด้วยนักวิชาการ ครู อาจารย์ ผู้บริหารมหาวิทยาลัย ราษฎรอาวุโส นักเคลื่อนไหวองค์กรพัฒนาเอกชน สื่อมวลชน หนังสือพิมพ์ ทำตัวเป็น “คนงานหามเสลี่ยงให้เผด็จการนั่ง” ช่วยสร้างวิกฤตปั่นป่วนให้เป็นเงื่อนไขรัฐประหาร”¹⁶⁷⁵

ปัญหาของระบบการเมืองไทยนี้ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ อธิบายคล้ายคลึงกับสุชาติ ยิ้มประเสริฐ ดังความว่า

“การเมืองไทยนับแต่รัฐประหาร 16 กันยายน 2500 เป็นต้นมามีเนื้อในที่เป็นระบอบอำนาจนิยมของกลุ่มจารีตนิยม-ราชการซึ่งผูกขาดครอบงำการใช้อำนาจรัฐผ่านแกนในของกองทัพและระบบราชการ แต่มีเปลี่ยนนอกเป็นการสลับกันไปมาระหว่างระบอบเผด็จการทหารแบบโจ่งแจ้งกับระบอบรัฐธรรมนูญที่มีการเลือกตั้ง มีพรรคการเมืองและรัฐบาลที่อ่อนแอ มีนายกรัฐมนตรีนี่เป็นตัวแทนหุ่นเชิดของกลุ่มจารีตนิยม ส่วนในทางเศรษฐกิจ ก็เป็นระบบทุนนิยมขุนนางที่พวกจารีตนิยมและพันธมิตรทุนเก่าของพวกเขาผูกขาดครอบงำเศรษฐกิจ อยู่บนภาค

¹⁶⁷⁴ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (1 ตุลาคม 2550), **ชนชั้นล่างในเมืองและชนบทคือทัพหลวงของประชาธิปไตย** ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://prachatai.com/journal/2007/01/11210>

¹⁶⁷⁵ เรื่องเดียวกัน.

ทรัพย์สินจำนวนมากที่สร้างโดยหยาดเหงื่อแรงงานชีวิตของปวงประชามหาชนชั้นล่างในเมือง และชนบท”¹⁶⁷⁶

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ มองการรัฐประหาร พ.ศ.2549 ในแง่ของการยึดครองอำนาจของ ฝ่าย “ระบอบอำนาจนิยมของกลุ่มจารีตนิยม-ราชการ”

“รัฐประหาร 19 กันยายนจึงมีลักษณะเช่นเดียวกับรัฐประหารของพวกจารีตนิยม-กองทัพ ในอดีต คือเป็นการฉีกเปลี่ยนนอกที่เป็นระบอบรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้งซึ่ง “ไม่สะดวก” ออกไป และเผยให้เห็นเนื้อในที่เป็นระบอบอำนาจนิยมของกลุ่มจารีตนิยม-ราชการออกมาอย่างโจ่งแจ้งอีกครั้ง แต่รัฐประหาร 19 กันยายนก็มีลักษณะที่แตกต่างไปจากอดีต เพราะรัฐประหารครั้งนี้มีเนื้อหาสาระพิเศษคือ เป็นการโค่นล้มนายกรัฐมนตรีที่เข้มแข็งและเป็นนิยมอย่างกว้างขวางในหมู่ประชาชนชั้นกลางและชั้นล่างทั่วประเทศ รวมทั้งเป็นการฉีกรัฐธรรมนูญ 2540 ที่มีลักษณะแตกต่างจากรัฐธรรมนูญในอดีต เพราะเป็นเงื่อนไขให้มีพรรคการเมืองขนาดใหญ่ มีรัฐบาลและนายกรัฐมนตรีที่มั่นคง สามารถดำเนินนโยบายบริหารประเทศที่เป็นอิสระจากกลุ่มจารีตนิยมได้ ชั่วขณะ”¹⁶⁷⁷

ความขัดแย้งทางการเมืองในปัจจุบัน พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ มีมุมมองคล้ายกับ สุธาสัย ยัมประเสริฐ เช่นกัน คือเห็นว่าเป็นการต่อสู้ขัดแย้งกันระหว่าง “ฝ่ายประชาธิปไตย” ซึ่งมีนักการเมืองฝ่ายทักษิณ ชินวัตร เป็นแนวรบในรัฐสภา และมวลชนคนเสื้อแดงเป็นแนวรบนอก รัฐสภา กับ “ฝ่ายเผด็จการอำมาตยาธิปไตย” ซึ่งชนชั้นนำที่ร่วมมือกับนักการเมืองและข้าราชการลิ่วล้อ รวมไปถึงมวลชนคนเสื้อเหลืองเป็นกำลังต่อต้านฝ่ายประชาธิปไตย ดังความว่า

“ความขัดแย้งทางการเมืองตั้งแต่ต้นปี 2549 เป็นการต่อสู้ทางชนชั้นระหว่างกลุ่มจารีตนิยม-ราชการ ทุนเก่าและปัญญาชนขวาจัดด้านหนึ่ง กับกลุ่มทุนใหม่ ปัญญาชนประชาธิปไตย และชนชั้นล่างในเมืองและชนบทในอีกด้านหนึ่ง และก็เป็นการต่อสู้สองแนวทางระหว่างระบอบ

¹⁶⁷⁶ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (15 มีนาคม 2549), ระบอบประชาธิปไตยของปวงประชามหาชน, ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/03/11964>

¹⁶⁷⁷ เรื่องเดียวกัน.

อำนาจนิยมและระบบทุนนิยมขุนนางอันล้าหลังของพวกจารีตนิยม-ทุนเก่าด้านหนึ่ง กับระบอบประชาธิปไตยมหาชนและแนวทางทุนนิยมโลกาภิวัตน์ที่ก้าวหน้าในอีกด้านหนึ่ง

การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยของปวงประชามหาชนในครั้งนี้นี้มีความหมายแตกต่างสำคัญจากการต่อสู้เมื่อ 14 ตุลาคม 2516 และพฤษภาคม 2535 เพราะแม้ในครั้งนี้นำหมายเฉพาะหน้าจะยังคงเป็นการขจัดอำนาจ "เผด็จการทหาร" ออกไป เอาประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญกลับคืน แต่คราวนี้ แม้ภารกิจขจัดเผด็จการทหารจะเสร็จสิ้น การต่อสู้จะก้าวไปอีกขั้นหนึ่ง ไปเป็นการขจัดรากเหง้าที่แท้จริงที่อยู่เบื้องหลังรัฐประหารและเผด็จการทหาร เป็นอิทธิพลบ่อนทำลายการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยมาทุกยุคสมัย เพื่อขจัดต้นตอของอำนาจนิยมและเผด็จการในสังคมไทยอย่างเด็ดขาด และให้ดอกผลประชาธิปไตยที่ได้มามีความยั่งยืนสถาพร”¹⁶⁷⁸

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ กล่าวถึงผลการต่อสู้ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายได้ชัยชนะไว้ดังนี้

“การต่อสู้ที่ยืดเยื้อยาวนาน ยากลำบาก และอันตราย ถึงปัจจุบัน ยังคงอยู่ในขั้นตอน “สงครามกลางเมืองที่ไม่หวังเลือด” และอาจจะพัฒนากลับไปเป็นสงครามชนชั้นที่เปิดเผยได้ หากฝ่ายเผด็จการอำมาตยาธิปไตยยังคงดื้อดึงจุดรั้งสังคมไทยให้ถดถอยต่อไป ผลลัพธ์จะตัดสินว่า ประเทศไทยจะเดินไปทางไหนระหว่างการเป็นประเทศด้อยพัฒนาที่เป็นเผด็จการ เศรษฐกิจหยุดนิ่ง และวัฒนธรรมล้าหลังเสื่อมโทรม กับการเป็นประเทศพัฒนาแล้วที่เป็นประชาธิปไตย เศรษฐกิจเจริญก้าวหน้า สังคมวัฒนธรรมทันสมัยและหลากหลาย”¹⁶⁷⁹

การโค่นล้มพรรคไทยรักไทยและ “ระบอบทักษิณ” นั้น พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ อธิบายว่า “ผู้นำไทยรักไทย” ได้ทำการปฏิรูประบบเศรษฐกิจไทยให้ก้าวหน้าขึ้น แต่ “พวกจารีตนิยม” กลับไม่พอใจ เพราะเป็นการ “โอนย้ายทรัพยากรจำนวนมหาศาลจากส่วนกลางไปสู่ประชาชนชั้นล่าง” ดังความว่า

¹⁶⁷⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁶⁷⁹ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (22 กันยายน 2552), ปฏิวัติประชาธิปไตยในกระแสโลกาภิวัตน์, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2009/09/25906> (ตีพิมพ์ครั้งแรกใน “โลกวันนี้วันสุข” ฉบับวันศุกร์ที่ 19 กันยายน 2552)

“ในสายตาของพวกจารีตนิยม ความผิดของผู้นำไทยรักไทยคือ การปฏิรูประบบเศรษฐกิจไทยไปในทิศทางของทุนนิยมโลกาภิวัตน์ ปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ ลงทุนโครงการพื้นฐานขนาดใหญ่ เปิดเสรีการค้าการลงทุน เสริมสร้างศักยภาพและความสามารถในการผลิตและแข่งขันของไทย มุ่งยกระดับเศรษฐกิจไทยจากการผลิตที่เน้นแรงงาน ไปสู่การผลิตที่เน้นฝีมือและความรู้ แปรเศรษฐกิจสังคมไทยให้ทันสมัย แต่ทั้งหมดนี้เป็นทิศทางที่ทำให้กลุ่มจารีตนิยม-ราชการและทุนเก่าต้องสูญเสียผลประโยชน์และอำนาจผูกขาดที่พวกเขาได้ครอบงำเศรษฐกิจไทยมานานร้อยปี

แต่ความผิดพลาดขั้นมหันตโทษของผู้นำไทยรักไทยกลับเป็นการดำเนินมาตรการประชานิยมหลายสิบโครงการ โอนย้ายทรัพยากรจำนวนมหาศาลจากส่วนกลางไปสู่ประชาชนชั้นล่างที่เป็นคนจนในเมืองและชนบททั่วประเทศ ให้ประชาชนชั้นล่างได้เข้าถึงโอกาส อาชีพ เงินทุน และสวัสดิการพยาบาลเป็นครั้งแรกในชั่วชีวิตของพวกเขา สร้างความนิยมในตัวผู้นำรัฐบาลอย่างกว้างขวางและไม่เคยปรากฏมาก่อน ชัยชนะเลือกตั้ง 19 ล้านเสียงเมื่อต้นปี 2548 และ 16 ล้านเสียงเมื่อเดือนเมษายน 2549 ของผู้นำไทยรักไทยได้สร้างความตระหนกสุดขีดให้กับกลุ่มจารีตนิยม เพราะประชาชนชั้นล่างผู้ยากจนนับสิบล้านคนทั่วประเทศนั้น แต่ไหนแต่ไรมาก็คือฐานพลังการเมืองที่สำคัญที่สุดของกลุ่มจารีตนิยมที่พวกเขาเพียรสร้างและรักษาเอาไว้ตลอดมา ความนิยมของประชาชนชั้นกลางและชั้นล่างทั่วประเทศที่มีต่อผู้นำไทยรักไทยนี้แหละที่ถูกมองว่า เป็นภัยอันตรายสำคัญต่อสถานะและอำนาจของพวกจารีตนิยม”¹⁶⁸⁰

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ เห็นว่าฝ่ายอำมาตยาธิปไตยอยู่ในฐานะพลังของ “กลุ่มทุนเก่า” ที่ล้าหลังและคอยจู้จี้พลังของการพัฒนาประชาธิปไตยในกระแสโลกาภิวัตน์ ดัง
ความว่า

“พวกจารีตนิยมไม่เข้าใจว่า ช่วง 15 ปีนับแต่รัฐประหารของ รสช.เป็นต้นมา สังคมไทยและประชาชนไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ ในทางเศรษฐกิจ ประเทศไทยได้พัฒนาก้าวหน้าไปผูกพันกับระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์ในสากลอย่างแยกไม่ออกทั้งในด้านการค้า การลงทุน วัฒนธรรม และเทคโนโลยี ในด้านการเมือง ประชาชนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชนชั้นล่าง

¹⁶⁸⁰ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (15 มีนาคม 2549), **ระบอบประชาธิปไตยของปวงประชามหาชน**, ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/03/11964>

ในเมืองและชนบท ได้เกิดการตื่นตัวทางประชาธิปไตยอย่างสูงอันเป็นผลสะท้อนจาก รัฐธรรมนูญ 2540

รัฐบาลทหารจึงได้กระทำการผิดพลาดครั้งแล้วครั้งเล่าในนโยบายเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากไม่มีความเข้าใจในความเกี่ยวเนื่องระหว่างเศรษฐกิจไทยกับเศรษฐกิจโลกและในพัฒนาการล่าสุดของระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์ เป้าหมายของพวกจารีตนิยมคือ กระชากให้ระบบเศรษฐกิจไทยเดินถอยหลัง ปฏิเสธการแข่งขันและการเปิดเสรีการค้าการลงทุน ต่อต้านโลกาภิวัตน์ แข่งขันระบบเศรษฐกิจไทยให้หยุดนิ่งจมปลักอยู่กับระบบทุนนิยมขุนนางที่พวกจารีตนิยมและกลุ่มทุนเก่ามีอำนาจผูกขาดครอบงำไปตลอดกาล สกัดและเบียดขับกลุ่มทุนใหม่ ให้ประชาชนชั้นล่างทั้งในเมืองและชนบทเป็นเพียงข้าไพร่บริวารผู้ผลิตมูลค่า แรงงานและทรัพยากร ที่ถูกสูบขึ้นไปเป็นโภคทรัพย์อันมหาศาลของกลุ่มจารีตนิยม-ทุนเก่าไปแล้วปีแล้วต่อไปไม่สิ้นสุด

พวกเขาชูแนวคิด "เศรษฐกิจพอเพียง" ให้เป็นนโยบายการบริหารประเทศอย่างทั่วด้าน แต่กลับไม่สามารถอธิบายความหมายได้อย่างชัดเจน สร้างความสับสนให้แก่ภาคธุรกิจไทยและต่างชาติที่สงสัยว่า นี่อาจเป็นแนวคิดที่ปฏิเสธโลกาภิวัตน์ พวกเขาเพิ่มงบประมาณกลาโหมปี 2550 จาก 8 หมื่นล้านบาทไปเป็นกว่าแสนล้านบาท เพิ่มถึงกว่า 30% ซึ่งสูงสุดในประวัติศาสตร์ หว่านโปรยเม็ดเงินงบประมาณสารพัดรายการให้กับคณะรัฐประหารและแต่งตั้งนายทหารรวมทั้งสมุนที่เป็นพวกปัญญาชนขวาจัดเข้ามาเสวยผลประโยชน์ในรัฐวิสาหกิจอย่างอิมหมีพิมัน สร้างความโกรธแค้นชิงชังทั่วไปในหมู่ประชาชน”¹⁶⁸¹

ดังนั้น พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ จึงมองว่า ฝ่ายอำมาตยาธิปไตยจำเป็นต้องทำการรัฐประหารเพื่อทำลายล้างแนวนโยบายของอดีตนายกรัฐมนตรี ทักษิณ ชินวัตร ที่เปรียบเสมือนการบั่นทอนอำนาจทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมือง รวมไปถึงสถานะทางสังคมของพวกจารีตนิยม เพื่อรักษาอำนาจเผด็จการของพวกเขาไว้ให้ยาวนานที่สุด ดังจะเห็นได้ทัศนะของพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ที่ว่า

“ในทางการเมือง พวกเขาดำเนินมาตรการ "ล้างแค้น" รัฐบาลไทยรักไทยด้วยการไล่รื้อนโยบายและมาตรการประชานิยม ตัดลดเงินงบประมาณ เปลี่ยนชื่อ บัณฑิต และทยอยยกเลิก

¹⁶⁸¹ เรื่องเดียวกัน.

บรรดาโครงการที่เป็นผลประโยชน์ของชนชั้นล่างในเมืองและชนบท ทั้งหอยบนดิน โครงการสุขภาพถ้วนหน้า หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ บ้านเอื้ออาทร ทุนการศึกษาหนึ่งอำเภอหนึ่งทุน เป็นต้น ใส่ร้ายป้ายสีบิดเบือนความบกพร่องเสียหายของสนามบินสุวรรณภูมิ แต่งตั้งศัตรูทางการเมืองของพรรคไทยรักไทยเข้ามาเป็นคู่แข่ง ตั้งหน้า "สอบสวนเอาผิดคดีทุจริต" เจาะจงเฉพาะผู้นำและนักการเมืองในรัฐบาลไทยรักไทย กดดันให้มีการยุบพรรคไทยรักไทยและตัดสิทธิ์ทางการเมืองผู้บริหารพรรค 5 ปี ส่งกำลังทหารเข้าไปในชุมชนแออัดในเมืองและหมู่บ้านชนบท ควบคุมข่มขู่มวลชนมิให้เคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิทางการเมือง ตลอดจนยังคงไว้ซึ่งกฎอัยการศึกในอีกครึ่งประเทศ ในขณะที่การฆ่าฟันและความไม่สงบในสามจังหวัดภาคใต้ยิ่งแผ่ขยายรุนแรงจนไม่สามารถควบคุมได้ กระทั่งเกิดวินาศกรรมคืนวันสิ้นปีทำลายชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนทั้งหมดนี้ประกอบกับความขัดแย้งกันเองภายในรัฐบาลและในหมู่คณะรัฐประหาร เป็นผลทำลายความเชื่อมั่นของภาคธุรกิจ การลงทุนและการใช้จ่ายบริโภคของประชาชนหยุดชะงัก เศรษฐกิจตกต่ำ”¹⁶⁸²

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ สรุปว่าเป้าหมายที่แท้จริงของการรัฐประหาร พ.ศ.2549 ก็คือการที่ “พวกจารีตนิยม” ต้องการมีอำนาจเหนือรัฐบาลที่อ่อนแอและเป็นหุ่นเชิด ดังที่ระบุว่า

“แต่เป้าหมายที่แท้จริงของรัฐประหาร 19 กันยายนนั้นอยู่ที่การร่างรัฐธรรมนูญเพื่อสร้างเปลือกนอกที่เป็นระบอบรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้งขึ้นมาใหม่ ปกปิดเนื้อในอำนาจรัฐที่ยังคงเป็นระบอบอำนาจนิยมของพวกจารีตนิยม-ราชการเปลือกหุ้มนี้ต้องเป็น “ประชาธิปไตยแบบไทย” ที่มีรัฐธรรมนูญ มีการเลือกตั้ง มีพรรคการเมืองขนาดเล็ก มีรัฐบาลที่อ่อนแอไร้อำนาจ และมีนายกรัฐมนตรีที่เป็นตัวแทนหุ่นเชิดที่ไว้ใจได้ของพวกจารีตนิยม ซึ่งก็คือ รัฐธรรมนูญฉบับเผด็จการนี้จะต้องไม่มี “ข้อผิดพลาด” ของรัฐธรรมนูญ 2540 ที่ปล่อยให้มีการเมืองใหญ่ที่เข้มแข็งและมีรัฐบาลกับนายกรัฐมนตรีที่มั่นคง สามารถใช้อำนาจบริหารที่เป็นอิสระจากพวกจารีตนิยมได้ในระดับหนึ่งนั่นเอง”¹⁶⁸³

¹⁶⁸² เรื่องเดียวกัน.

¹⁶⁸³ เรื่องเดียวกัน.

ทัศนะของ เกษียร เตชะพีระ

“นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ที่แสดงทัศนะต่อ “การปฏิวัติ พ.ศ.2475 และการเมืองไทยหลังจากนั้น” แตกต่างจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ส่วนใหญ่ อย่างเห็นได้ชัด คือ เกษียร เตชะพีระ และสมชาย ปรีชาศิลปกุล

กลางปี พ.ศ. 2555 เกษียร เตชะพีระ ยังคงแสดงทัศนะต่อการปฏิวัติ พ.ศ.2475 แตกต่างจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ส่วนใหญ่ แม้ว่าจะยกย่องปรีดี พนมยงค์ และอุดมการณ์ของปรีดี พนมยงค์ อย่างมาก แต่ก็เห็นว่าการปฏิวัตินี้มีทั้งด้านที่ “ชิงสุกก่อนห่าม” และด้านที่จำเป็นต้องเปลี่ยนระบอบการปกครอง เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทที่ควรจะเป็นของสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย และวิจารณ์การอ้างอิงสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อประโยชน์ในการต่อสู้ทางการเมืองว่าจะทำให้เกิดอันตรายต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างไรบ้าง ขณะเดียวกันก็วิจารณ์สถาบันอำนาจต่างๆ ที่ได้อำนาจทางการเมืองมากขึ้นแต่มีสติปัญญาน้อยลง อีกทั้งยังกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองที่ทำให้มวลชนออกมาเคลื่อนไหวอย่างเป็นอิสระจากชนชั้นนำมากขึ้น โดยที่ชนชั้นนำแต่ละฝ่ายยังคงพยายามใช้มวลชนเป็นเครื่องมือ แม้ว่าจะไม่ค่อยไว้วางใจมวลชนและไม่สามารถควบคุมมวลชนได้อย่างแท้จริง เพราะการขยายฐานมวลชนไปสู่คนกลุ่มอื่นยังไม่อาจทำได้สำเร็จ นอกจากนี้ เกษียร เตชะพีระ ยังเสนอทางเลือกที่ควรจะเป็นสำหรับฝ่ายต่างๆ รวมทั้งพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งจะช่วยให้การเมืองไทยหลุดออกมาจากความขัดแย้ง และเดินไปบนเส้นทางเสรีประชาธิปไตยอันเป็นเส้นทางที่ศิวิไลซ์ในสายตาคนไทยและชาวโลก¹⁶⁸⁴

บทสัมภาษณ์ของ เกษียร เตชะพีระ กล่าวว่า การปฏิวัติ พ.ศ.2475 มีทั้งด้านที่ถือได้ว่า “ไม่ใช่การชิงสุกก่อนห่าม” แต่ก็มีด้านที่เป็น “การชิงสุกก่อนห่าม” อยู่ด้วย ดังนี้

¹⁶⁸⁴ วิรพา อังกูรทัศน์ยรัตน์(สัมภาษณ์) , (13 กรกฎาคม 2555) , สัมภาษณ์ เกษียร เตชะพีระ-เหลียวหลังแลหน้าประชาธิปไตยไทย ๘๐ ปี วันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ.2555, บทสัมภาษณ์ ใน นิตยสาร สารคดี ฉบับที่ 328, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก www.sarakadee.com/2012/07/13/kasien-80th-democracy/

“คำนิเทศา 2475 ว่าชิงสุกก่อนห่ามหรือเปล่า ผมคิดว่าจริงครึ่งหนึ่ง ไม่จริงครึ่งหนึ่ง ถ้าไปดูสภาพความเป็นจริงของ 2475 ผมคิดว่าเงื่อนไขทางการเมืองสำหรับการที่จะคงระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไว้ก่อน สำหรับการจะปฏิรูประบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมที่เกิดขึ้น มันหมดไปแล้ว คือเงื่อนไขทางการเมืองไม่เอื้อให้มันดำรงอยู่ต่อไปแล้ว มีกลุ่มคนใหม่ๆ เกิดขึ้นมาแล้ว นักธุรกิจเชื้อสายจีน กลุ่มคนชั้นกลางโดยเฉพาะที่ไปเรียนเมืองนอกแล้วกลับมาเป็นข้าราชการ คนพวกนี้อยากจะมีส่วนร่วมทางการเมือง... ในประเทศที่มีคน ๑๐ กว่าล้านคนโดยรวมศูนย์อำนาจที่คนคนเดียว เป็นไปไม่ได้

แต่ในแง่ของเงื่อนไขสังคมเศรษฐกิจสำหรับการมีการเมืองแบบเสรีประชาธิปไตย ในความหมายนี้ผมคิดว่าเงื่อนไขเหล่านั้นยังไม่พร้อม ไม่เฉพาะเรื่องการศึกษาเท่านั้น ที่สำคัญก็คือว่ากลุ่มคนที่มีพลังและอยู่นอกกระบวนการ กลุ่มคนที่มีพลังทางเศรษฐกิจ พลังทางความรู้ ความคิดที่จะถ่วงดุลรัฐ ที่จะทำให้อำนาจรัฐมีความเป็นเสรีมีความเป็นประชาธิปไตย มันยังไม่เกิดหรือยังไม่มีพลังเข้มแข็งพอ ดังนั้นเมื่อคุณสถาปนาระบบการเมืองที่ต้องการสังคมที่เข้มแข็ง และหลากหลายลงบนประเทศที่ยังไม่มีพลังเหล่านี้อยู่ มันก็มีการผิดปรกติ”¹⁶⁸⁵

ผลกระทบจากการปฏิวัติ พ.ศ.2475 เกษียร เตชะพีระ เห็นว่ามีทั้งด้านดีและด้านร้าย และหลังจากนั้นได้มีความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ 2 ระลอก ที่ทำให้สังคมไทยมีความพร้อมที่จะเป็นประชาธิปไตย แต่กลับประสบปัญหาจาก “ระบอบรัฐไทยที่รวมศูนย์ที่ระบบราชการ ใช้ความชอบธรรมจากชาตินิยมคับแคบ จากความเป็นไทยคับแคบ โดยอิงสถาบันพระมหากษัตริย์” ดังที่ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“...ก่อน 2475 เงื่อนไขทางสังคมเศรษฐกิจยังไม่พร้อมสำหรับเสรีประชาธิปไตย กลุ่มพลังนอกกระบวนการเป็นพลังสังคมที่จะมาถ่วงดุลรัฐยังไม่เกิด 80 ปีที่ผ่านมา มีระลอกของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมอย่างน้อยที่สุด 2 ระลอกใหญ่ คือตอนเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ช่วงปี 2504-2506 และช่วงทศวรรษ 2530 ที่เรียกว่าโลกาภิวัตน์ ดังนั้นมันเกิดเงื่อนไขทางสังคมเศรษฐกิจใหม่ๆ มีกลุ่มพลังใหม่ๆ เกิดขึ้นแล้ว กลุ่มพลังเหล่านี้พร้อมที่จะถ่วงดุลรัฐมากขึ้น พร้อมที่จะมีอำนาจทางการเมืองหรือเรียกร้องอำนาจทางการเมืองที่เป็นอิสระมากขึ้น

¹⁶⁸⁵ เรื่องเดียวกัน.

เพื่อบรรลุผลดังกล่าว มันต้องคิดใหม่เกี่ยวกับประเด็นพื้นฐานหลายอย่างทางการเมือง หลักๆ คือ “อะไรคือชาติ ? อะไรคือความชอบธรรมในการมีอำนาจทางการเมืองในประเทศชาตินี้ ?” ต้องคิดใหม่เกี่ยวกับพื้นฐานเหล่านี้จึงจะทำให้กลุ่มพลังเหล่านี้เดินไปสู่ระบบระเบียบเสรีประชาธิปไตยได้อย่างมั่นคง ปัญหาคืออุปสรรคที่ขวางการคิดใหม่เหล่านี้ พูดอย่างตรงไปตรงมาคือระเบียบรัฐไทยที่รวมศูนย์ที่ระบบราชการ ใช้ความชอบธรรมจากชาตินิยมคับแคบจากความเป็นไทยคับแคบ โดยอิงสถาบันพระมหากษัตริย์ กล่าวคือในกระบวนการที่เขาให้อำนาจไว้ เขาอาศัยอะไรมาบอกกับพลังสังคมเกิดใหม่ว่าคุณไม่ควรใช้อำนาจ เขาอ้างความเข้าใจชาติที่คับแคบ เขาอ้างความเป็นไทยที่คับแคบ แล้วพอจนแต้มเข้าหาให้อำนาจไว้โดยอ้างพระมหากษัตริย์ ประเด็นเหล่านี้ผมคิดว่ายังเป็นอุปสรรคค้างคาอยู่”¹⁶⁸⁶

เกษียร เตชะพีระ วิเคราะห์ความขัดแย้งทางการเมืองหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ที่ดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน โดยเน้นไปที่ปัญหา “ระเบียบอำนาจแบบรวมศูนย์” โดยมีได้มุ่งโจมตีฝ่าย “อำมาตย์” เหมือน “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ส่วนใหญ่ ดังความว่า

“จุดอ่อนที่สุดของระเบียบอำนาจแบบรวมศูนย์ที่รัฐก็คือปัญหาความชอบธรรม ดังนั้นที่ผ่านมาเขาจึงต้องพลิกกลับไปกลับมาระหว่างเปิดให้มีการเลือกตั้งบ้างบางขณะแต่เป็นการเลือกตั้งในแบบที่เขาควบคุมได้ อำนาจเลือกตั้งไม่สามารถแตะต้องผลประโยชน์หรือหลักการมูลฐานที่กระทบกับรัฐรวมศูนย์ได้ แล้วเรียกมันว่า “ประชาธิปไตยแบบไทย” กับช่วงที่พวกเขาเลือกตั้งเอื้อมมือเข้ามาแตะต้องผลประโยชน์สำคัญมูลฐานเขามากเกินไป เขาก็เปลี่ยนกลับไปเป็นเผด็จการ แต่ฐานที่ควบคุมอยู่ตลอดคือรัฐราชการที่ขาดความชอบธรรม ดังนั้นจะประคองสิ่งนี้ไว้ได้อย่างไร วิธีอธิบายก็คือว่า ถึงจะเป็นเผด็จการแต่เราเป็นเผด็จการที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เวลาเป็นประชาธิปไตยเราก็เป็นประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ดังนั้นจึงพยายามเชื่อมร้อยรอยต่อนี้ไว้ด้วยการอ้างอิงความชอบธรรมจากสถาบันกษัตริย์

ทั้งสองส่วนนี้มีทั้งส่วนที่เวิร์กและมีส่วนที่เสีย ส่วนที่เวิร์กก็คือว่า เพราะคนไทยจำนวนมากจงรักภักดี และเพราะพระมหากษัตริย์องค์ปัจจุบันก็ทรงอุทิศทุ่มเทให้แก่การพัฒนาประเทศดูแลทุกข์สุขของราษฎรมากกว่าพระมหากษัตริย์องค์อื่นๆ ดังนั้นประชาชนจึงอาจยอมรับระเบียบ

¹⁶⁸⁶ เรื่องเดียวกัน.

อำนาจซึ่งแม้จะมาอย่างไม่ชอบตามระบอบประชาธิปไตย แต่ตราบเท่าที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขก็ยินดีที่จะยอมอยู่ด้วยได้ในระดับต่างๆ กันไป

ขณะเดียวกันด้านที่เสียคือ เวลาคุณอ้างพระองค์มากเข้า มันเริ่มจะอันตรายต่อสถาบันกษัตริย์โดยเฉพาะในโลกที่เปลี่ยนแปลงไป สมัยสงครามเย็นยังบอกได้ว่าเผด็จการถึงจะแยกว่าประชาธิปไตยก็ยิ่งดีกว่าคอมมิวนิสต์ แต่ทุกวันนี้ไม่มีคอมมิวนิสต์แล้วทั้งในระดับโลกและในประเทศ เหลือเพียงตัวเลือกระหว่างเผด็จการกับประชาธิปไตย ดังนั้นยิ่งคุณอ้างสถาบันกษัตริย์เพื่อให้ความชอบธรรมกับระเบียบอำนาจเผด็จการมากขึ้นก็ยิ่งเป็นอันตรายต่อสถาบันกษัตริย์เอง เพราะคุณทำให้สถาบันกษัตริย์ยืนตรงข้ามกับหลักการทางการเมืองที่ทั้งโลกยอมรับ ไม่มีสถาบันกษัตริย์ประเทศไหนที่อยู่กับเผด็จการแล้วมั่นคง สถาบันกษัตริย์ที่มั่นคงในโลกปัจจุบันอยู่ข้างเดียวกับเสรีประชาธิปไตย สถาบันกษัตริย์ที่อยู่กับระบอบเผด็จการมักไม่มั่นคงและมีอันต้องอันตรายไป”¹⁶⁸⁷

ทัศนะของสมชาย ปรีชาศิลปกุล

สมชาย ปรีชาศิลปกุล วิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 และบทบาทของ “อำมาตย์” ผ่านการวิเคราะห์ลักษณะสำคัญของรัฐธรรมนูญ โดยเห็นว่า

“ในรัฐธรรมนูญไทยถ้ามองจากมุมจารีตประเพณี มี 4 เรื่องสำคัญที่จะช่วยให้เข้าใจรัฐธรรมนูญไทยมากขึ้น ได้แก่ จารีตประเพณีว่าด้วยการรัฐประหาร, อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข, รัฐสภานักเลือกตั้งและประชาธิปไตยราชการและอำนาจของราษฎรในรัฐธรรมนูญ

เรื่องแรก “จารีตประเพณีว่าด้วยการรัฐประหาร” ช่วงทศวรรษ 2490 ได้สร้างจารีตประเพณีในการรัฐประหารให้เกิดขึ้น หมายความว่า การรัฐประหารไม่ใช่เพียงการยึดอำนาจในทางการเมือง แต่ยังหมายถึงการจะต้องมีกลไกหรือระบบต่างๆ มารองรับ ให้ความชอบธรรมในการยึดอำนาจ...ได้รับการรองรับไว้ด้วยอำนาจของสถาบันตุลาการ ในขณะที่การสถาปนารัฐธรรมนูญ

¹⁶⁸⁷ เรื่องเดียวกัน.

ฉบับใหม่ต้องกระทำภายใต้พระปรมาภิไธย ...ถ้าเกิดการรัฐประหารแล้วต้องเดินตามแบบนี้ เพราะมันได้มีกลไกหรือระบอบทั้งหมดรองรับการรัฐประหารเอาไว้

“สอง “อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” คือ เรื่องการสืบทอดราชสมบัติ ในรัฐธรรมนูญ 2475-2521 การสืบทอดราชสมบัติเป็นไปตามกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ แต่สุดท้ายต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา ...เกิดขึ้นเมื่อการยึดอำนาจโดยคณะร.ส.ช. ของสุจินดา คราประยูร...

“สาม “การต่อสู้ช่วงชิงระหว่างนักการเมืองจากระบบเลือกตั้งกับนักการเมืองข้าราชการ” ในช่วงระยะ 2500-2521 จะพบว่านักการเมืองข้าราชการสามารถยึดพื้นที่ของระบบรัฐสภาไว้ได้ ไม่ว่าจะด้วยการรัฐประหารหรือการดำรงตำแหน่งในฝ่ายนิติบัญญัติหรือฝ่ายบริหารก็ตาม การแก้ไขรัฐธรรมนูญ 2534 หลังเหตุการณ์พฤษภา 2535 เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการขยายอำนาจของนักการเมืองจากระบบเลือกตั้งเหนือพลังฝ่ายที่เรียกว่าอำมาตย์หรือนักการเมืองจากฝ่ายข้าราชการ...แต่พอในรัฐธรรมนูญ 2540 และ 2550 ก็กลับทำให้เกิดช่องทางใหม่ในการเข้าแทรกแซงนักการเมืองจากระบบเลือกตั้งของพลังฝ่ายอำมาตย์อีก ผ่านช่องทางที่เรียกว่าองค์กรอิสระ การเปลี่ยนแปลงในช่วงสี่ห้าปีที่ผ่านมาเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากช่องทางอันนี้

“สี่ “อำนาจของราษฎรทั้งหลายในรัฐธรรมนูญ” ในอดีตการเขียนรัฐธรรมนูญเป็นเรื่องของเนติบริกร แต่ปัจจุบันนี้ถ้าพูดถึงร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ต้องพูดถึง ส.ส.ร. ...อำนาจของราษฎรในการเขียนรัฐธรรมนูญมันเริ่มเกิดขึ้น มันเพิ่งมาเกิดขึ้นอย่างสำคัญช่วงรัฐธรรมนูญ 2540 ในมิติการมีส่วนร่วม การรับฟังความคิดเห็นกลายเป็นสิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้...มิติการแก้ไขเพิ่มเติม ไม่ได้จำกัดแค่รัฐสภา แต่ประชาชนสามารถเข้าชื่อเสนอแก้ไขรัฐธรรมนูญได้”¹⁶⁸⁸

“... การเปลี่ยนแปลงของรัฐธรรมนูญเกิดขึ้นจากหลากหลายกลุ่มต่อรอง ช่วงชิง และสร้างความหมายให้เกิดขึ้น ไม่มีกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดผูกขาดนิยามความหมายของเนื้อหาใน

¹⁶⁸⁸ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, (28 กรกฎาคม 2556), *อภิรัฐธรรมนูญจารีตประเพณีไทย 2475-2555*, ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/06/41293>

รัฐธรรมนูญไว้ได้ทั้งหมด กลุ่มใหญ่ๆ ที่มีบทบาทสำคัญ เช่น สถาบันทหารสถาบันพระมหากษัตริย์ ระบบราชการ ระบบรัฐสภา ประชาชน เป็นหัวส่วนที่สำคัญ”¹⁶⁸⁹

รัฐธรรมนูญของไทย ในทัศนะของ สมชาย ปรีชาศิลปกุล อาจแบ่งออกได้เป็น 3 แบบ คือ “รัฐธรรมนูญฉบับรัฐสภานิยม รัฐธรรมนูญฉบับอำนาจนิยม และรัฐธรรมนูญฉบับกึ่งรัฐสภากึ่งอมตยาธิปไตย”¹⁶⁹⁰ ซึ่งลักษณะของรัฐธรรมนูญแต่ละแบบสะท้อนความเปลี่ยนแปลงของการเมืองไทยภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 โดย สมชาย ปรีชาศิลปกุล ได้อธิบายขยายความดังนี้

“รัฐธรรมนูญฉบับรัฐสภานิยม มีลักษณะสำคัญคือ ประการแรก การสถาปนาอำนาจรัฐสภาเหนือองค์กรต่างๆ รัฐสภากำกับการทำงานของฝ่ายบริหาร รัฐสภาสามารถออกกฎหมายได้ นอกจากนี้ยังรวมถึงการทำให้สถาบันกษัตริย์อยู่นอกเหนือการเมือง ประการที่สอง การสถาปนาอำนาจรัฐสภาต้องมาจากเงื่อนไขที่ว่ามาจากการคัดเลือกของประชาชนซึ่งมีปัจจัยสำคัญคือการเลือกตั้ง ไม่ว่าจะเป็นระบบสภาเดียวหรือสภาคู่ ประการที่สาม การสถาปนาอำนาจของรัฐสภาเพื่อให้เป็นองค์กรที่ยึดโยงกับประชาชนอย่างชัดเจน ระบบราชการและข้าราชการประจำมีบทบาทในฐานะผู้ปฏิบัติงาน บุคคลที่จะเข้ามาในระบบรัฐสภาก็ต้องไม่ดำรงตำแหน่งในระบบราชการด้วย

รัฐธรรมนูญฉบับอำนาจนิยม ซึ่งมาจากการฉีกรัฐธรรมนูญ มีหลักการพื้นฐานคือ “อำนาจคือธรรม” มีลักษณะสำคัญ คือ ประการแรก รัฐสภาจะให้ความสำคัญกับการแต่งตั้งซึ่งไม่ปรากฏคุณสมบัติ หลักเกณฑ์และขั้นตอนที่ชัดเจน ประการที่สอง รัฐธรรมนูญจะรองรับการใช้อำนาจอันเบ็ดเสร็จเด็ดขาดของคณะรัฐประหารและคณะรัฐบาลที่สืบทอดมาจากการรัฐประหาร ไม่ว่าจะเป็นชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ก็ตาม ประการที่สาม คณะรัฐประหารยอมรับและสถาปนาความสำคัญของสถาบันกษัตริย์ในการสร้างความชอบธรรมให้ตน ยิ่งไปกว่านั้น สถาบันกษัตริย์ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของจารีตในการรัฐประหารและการประกาศใช้รัฐธรรมนูญใหม่อีกด้วย

¹⁶⁸⁹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁶⁹⁰ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, (25 มิถุนายน 2550), “อภิรัฐมนตรีธรรมนูญไทย”, ค้นหาเมื่อ 16 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/06/13230>

รัฐธรรมนูญฉบับกึ่งรัฐสภาที่มาตยาธิปไตย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าอยู่ระหว่างสองแบบข้างต้น มีลักษณะสำคัญ คือ ประการแรก ยอมรับระบบเลือกตั้งในการเป็นแหล่งความชอบธรรมของการจัดตั้งและเปลี่ยนแปลงรัฐบาล ประการที่สอง ยอมรับบทบาทของข้าราชการประจำในการมีส่วนทางการเมืองทั้งในระบบรัฐสภาและฝ่ายบริหาร ประการที่สาม การเปลี่ยนแปลงของสถาบันกษัตริย์ที่มีพระราชอำนาจเพิ่มขึ้นและสูงส่งขึ้น ตัวอย่างสำคัญคือ "ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข" เพิ่งเกิดขึ้นในรัฐธรรมนูญ 2492 และเป็นจารีตจนมาถึงปัจจุบัน¹⁶⁹¹

สมชาย ปรีชาศิลปกุล มองรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตยในอนาคตของประเทศไทย ดังนี้

“รัฐธรรมนูญฉบับรัฐสภานิยม” ซึ่งเป็นการสถาปนาอำนาจรัฐสภาให้สูงกว่าสถาบันการเมืองอื่นมีความเป็นไปได้น้อยมากที่จะเกิดขึ้น ส่วนหนึ่งมาจากความคิดความเชื่อที่ว่านักการเมืองเป็น “อปรียชน” ที่ไว้ใจไม่ได้ “รัฐธรรมนูญฉบับอำนาจนิยม” ยังคงมีโอกาสเกิดขึ้นได้เสมอตราบเท่าที่การรับรองความชอบธรรมของการรัฐประหารทั้งในทางการเมืองและทางกฎหมาย อย่างไรก็ตาม อายุของรัฐธรรมนูญฉบับอำนาจนิยมจะค่อยๆ สิ้นลงเพราะมีการขยายตัวของพลังประชาธิปไตยและ “รัฐธรรมนูญฉบับกึ่งรัฐสภาที่มาตยาธิปไตย” มีความเป็นไปได้มากที่สุดสำหรับการเมืองไทย เพราะความไม่ไว้วางใจในนักการเมือง แต่ก็ยังจะให้ระบบเลือกตั้งเพราะยึดโยงกับประชาชน พร้อมกันนั้นจะมียุทธศาสตร์กำกับความประพฤตินักการเมือง โดยมักมาจากข้าราชการประจำ แต่เดิมผสมปนเปกันระหว่างฝ่ายทหารและข้าราชการต่างๆ ขณะที่ปัจจุบันนั้นบทบาทหลักจะเป็นบุคลากรจากองค์กรด้าน “ตุลาการ” เป็นหลัก”¹⁶⁹²

สมชาย ปรีชาศิลปกุล ประเมินว่าปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองไทยที่ดำรงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งคนตัวเล็กตัวน้อยเสียประโยชน์ แต่เอื้อประโยชน์ให้กับฝ่ายชนชั้นนำและคนชั้นกลาง ดังนั้นชนชั้นนำแต่ละฝ่ายจึงต่อสู้

¹⁶⁹¹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁶⁹² เรื่องเดียวกัน.

¹⁶⁹² สมชาย ปรีชาศิลปกุล, (21 มีนาคม 2552), **ทำไมต้องปฏิรูปการเมือง? ปฏิรูปอย่างไร**, ค้นหาเมื่อ 16 สิงหาคม 2558, จาก <http://prachatai.org/journal/2009/03/20442>

แย่งชิงอำนาจทางการเมือง ซึ่งสภาวะความขัดแย้งในชุมชนชั้นนำที่เกิดขึ้นในปัจจุบันในทัศนะของ สมชาย ปรีชาศิลปกุล ก็คือ

“กลุ่มทุนอีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มทุนโลกาภิวัตน์ ที่เติบโตมาหลังปี 2540 ในประเทศไทยกลุ่ม ทุนธนาคารต่างๆ เจ็งไม่เป็นท่าเพราะหุ้นในธนาคารลด...ส่วนกลุ่มทุนที่ยังอยู่ได้คือกลุ่ม ไทรคมนาคมที่เราเรียกว่ากลุ่มทุนโลกาภิวัตน์ หรือกลุ่มทำดาวเทียมและโทรศัพท์มือถือ กลุ่ม เหล่านี้อยู่ได้และรอดพ้นจากความพิบัติโดยที่มี ทักษิณ เป็นหัวเรือใหญ่ของกลุ่มนี้ และเข้ามามี บทบาททางการเมืองตั้งแต่ปี 2540 เป็นกลุ่มที่มั่งคั่งด้วยเงินทองมหาศาลกว่ากลุ่มอื่น และใช้ อำนาจรัฐในการเลือกตั้ง แ่งหนึ่งสร้างนโยบายประชานิยมและแ่งหนึ่งทำเพื่อตนเองมั่งคั่ง และเป็น กลุ่มที่ไม่เอื้ออาทรต่อกลุ่มอื่นเลย หมายความว่าเมื่อก่อน แบงก์กรุงเทพเวลาให้เงินก็จะให้ทุก พรรค แต่กลุ่มทุนโลกาภิวัตน์เป็นกลุ่มที่ให้เลือกข้างว่าจะเลือกอยู่ฝ่ายไหนทำให้กลุ่มทุนอื่นเกลียด ชังไปด้วย ในขณะที่ในเมืองไทยมีกลุ่มทุนอยู่กลุ่มเดียวที่ไม่ยอมจำนนต่อกลุ่มทุนทักษิณ กล่าวที่ยืนหยัดและยังให้การสนับสนุนพรรคประชาธิปัตย์อย่างต่อเนื่อง คือกลุ่มทุนกระติ่งแดง ของเฉลิมยว อยู่วิทยา ที่ดำเนินกิจการอยู่ทั่วโลกและต่างจากกลุ่มทุนอื่น”¹⁶⁹³

ความเปลี่ยนแปลงสำคัญที่เกิดขึ้นในทัศนะของสมชาย ปรีชาศิลปกุล คือ “กลุ่มคนราก หญ้าที่มีบทบาทคอยยันรัฐบาล ให้อยู่รอดได้มาหลายสมัยอย่างพรรคไทยรักไทย ที่ทำให้กลุ่มชน ชั้นนำชนชั้นกลางบทบาทน้อยลง”¹⁶⁹⁴ ดังนั้น “พันธมิตรเลยเสนอการเมืองใหม่ที่ 30/70 ขึ้น เนื่องจากหากมีการเลือกตั้งด้วยฐานเสียงแล้วผู้รากหญ้าไม่ได้เพราะคนส่วนใหญ่หรือฐานเสียง พรรคของทักษิณคือ เหนือกับอีสาน ดังนั้นหากมีการเลือกตั้งยังไ้พรรค ปชป. ก็ไม่ชนะอยู่ดี”¹⁶⁹⁵ นอกจากนี้ทุกรัฐบาลล้วนต้องดำเนินนโยบายประชานิยม ในขณะที่ชนชั้นนำและชนชั้นกลางไม่ ต้องการให้ชาวบ้านหรือ “ชนชั้นล่าง” มีส่วนร่วมในระบบการเมือง ดังความว่า

“ความขัดแย้งทั้งหมดที่นำเสนอมาจึงเป็นปัจจัยที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย อย่างมาก นักการเมืองจากการเลือกตั้งได้เข้ามาสั่นคลอนการเมืองแบบเก่าอย่างกว้างขวาง

¹⁶⁹³ เรื่องเดียวกัน.

¹⁶⁹⁴ เรื่องเดียวกัน.

¹⁶⁹⁵ เรื่องเดียวกัน.

ยกตัวอย่างง่ายๆ อย่างเช่น ปัจจุบันไม่มีพรรคการเมืองไหนที่ไม่พูดเรื่อง การศึกษาฟรี ระบบการรักษาพยาบาล สาเหตุที่ต้องพูดถึงคือ การศึกษายังเป็นเครื่องมือ เป็นตัวได้แต่ยากฐานะที่จะขึ้นมาสู่ความเป็นชนชั้นกลางในสังคม... ดังนั้นทุกพรรคก็จะพูดเรื่องระบบการศึกษา ระบบการรักษาพยาบาล เพราะยังไ้แล้วแต่รัฐต้องสนใจชนชั้นล่างมากขึ้น ในขณะที่ชนชั้นนำและชนชั้นกลางก็อยากจะทำจัดชนชั้นล่างออกไป”¹⁶⁹⁶

ในทัศนะของสมชาย ปรีชาศิลปกุล ปัญหาของระบอบการเมืองไทยใน "การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" ในปัจจุบัน ยังคงเป็นปัญหา “อภิรัฐธรรมนุญ” ที่ “เป็นการดำรงอยู่ร่วมกันของระบบรัฐสภา พลังอมาตยาธิปไตย และสถาบันพระมหากษัตริย์” ที่อำนาจของ 3 ฝ่าย “ขัดแย้งในตัวเอง” ซึ่งทางแก้ไขความขัดแย้งในตัวเองนี้จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อแก้ไข “อภิรัฐธรรมนุญ” เหมือนที่เกิดขึ้นในการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ดังความว่า

“ตลอดการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจของกลุ่มต่างๆในช่วง 75 ปี จะพบว่าระบอบการเมืองของไทยเป็นระบอบที่เป็นการดำรงอยู่ร่วมกันของระบบรัฐสภา พลังอมาตยาธิปไตย และสถาบันพระมหากษัตริย์ หรืออาจเรียกว่า "การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" ...ระบอบนี้จะเป็น "อภิรัฐธรรมนุญ" ที่อยู่เหนือและคอยกำกับความเปลี่ยนแปลงของรัฐธรรมนูญไทย トラบเท่าที่ยังอยู่ภายใต้ "อภิรัฐธรรมนุญ" นี้ ความขัดแย้งในตัวเองของรัฐธรรมนูญไทยก็จะดำรงอยู่ต่อไป การจะหลุดไปจากสภาวะความขัดแย้งนี้ต้องมาจากการเปลี่ยนแปลงระดับ "อภิรัฐธรรมนุญ" เช่นเดียวกับเมื่อ 75 ปีที่ผ่านมา”¹⁶⁹⁷

¹⁶⁹⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁶⁹⁷ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, (25 มิถุนายน 2550), "อภิรัฐธรรมนุญไทย". ค้นหาเมื่อ 16 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/06/13230>

ทัศนะของนิธิ เอียวศรีวงศ์

ใน พ.ศ.2556 นิธิ เอียวศรีวงศ์ ให้ความสำคัญแก่การปฏิวัติสยาม พ.ศ.2475 ในแง่มุมที่แตกต่างจากนักวิชาการอื่นๆ โดยกล่าวถึง “ผู้ชนในการปฏิวัติสยาม” เพื่อแสดงให้เห็นว่ามีมวลชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับการปฏิวัติใน พ.ศ.2475 ทั้งนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เริ่มต้นด้วยการวิจารณ์ว่า

“การปฏิวัติสยาม 2475 ถูกเล่ากันมาทั้งในแบบเรียนประวัติศาสตร์และงานวิชาการในทำนองเดียวกัน คือเป็นความขัดแย้งด้านต่างๆ ทั้งทางอุดมการณ์, การกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ, ความไม่เสมอภาคทางสังคมและการเมือง ฯลฯ ระหว่างชนชั้นนำในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และเหล่า “กระฎุมพีข้าราชการ” ซึ่งรวมหัวกับนายทุนไทย-จีน จนในที่สุดก็สามารถยึดอำนาจบ้านเมืองมาได้ในวันที่ 24 มิถุนายน ไม่มีมวลชนอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องเลย จนบางคนเรียกมันว่าการรัฐประหาร แย่งอำนาจกันในกลุ่มชนชั้นปกครองเท่านั้น ไม่ใช่การปฏิวัติ และอีกสี่ทศวรรษต่อมาก็ถอดวันที่ 24 มิถุนายน ออกจากความเป็นวันชาติ ทั้งที่ “ชาติ” ไทยถือกำเนิดขึ้นในวันนั้นเป็นครั้งแรก เมื่อคณะราษฎรประกาศว่าประเทศไทยเป็นสมบัติของปวงชนชาวสยาม หาใช่ของกลุ่มบุคคลเพียงกลุ่มเดียวไม่”¹⁶⁹⁸

ภาพของ “การปฏิวัติสยาม 2475” ที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ต้องการเสนอนั้น คือมี “มวลชน” หลายกลุ่มเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังความว่า

“ผมอยากเตือนด้วยว่า การปฏิวัติสยามไม่ใช่การเปลี่ยนราชวงศ์อย่างที่คนไทยรู้จักกับการชิงราชสมบัติที่ทำกันมาแต่อดีต หากเป็นการเปลี่ยน “ระบอบ” ปกครอง...

ความกระตือรือร้นที่จะใช้สิทธิเสรีภาพอันได้มาในวันที่ 24 มิถุนายน มีให้เห็นในหลักฐานมากมาย ที่ใช้กันเป็นบุคคลเช่นนักเรียนใช้กับครู ผู้ได้บังคับบัญชาใช้กับผู้บังคับบัญชา ฯลฯ ผมจะไม่พูดถึง แต่ผมอยากให้สังเกตการใช้ในลักษณะองค์กร เช่นเรื่องของ คุณถวดี ฤทธิเดช อย่าลืมนะครับว่าเขาเป็นประธานสหภาพแรงงานรถราง มีความจำเป็นที่เขาจะต้องรักษาความนิยมในหมู่

¹⁶⁹⁸ นิธิ เอียวศรีวงศ์, (3 เมษายน พ.ศ. 2556), “ผู้ชนในการปฏิวัติสยาม (1)” มติชนสุดสัปดาห์ (29 มีนาคม - 4 เมษายน 2556, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1364993032&grpid=03&catid=50 (เน้นโดยนิธิ เอียวศรีวงศ์).

แรงงานด้วยกัน ฉะนั้น การกระทำของเขาจึงต้องผ่านการ "คำนวณ" ของตัวเขาเองแล้วว่า จะไม่บั่นรอนความนิยมต่อตัวเขาในหมู่สมาชิกของสหภาพ

ทั้งนี้ ย่อมแสดงว่า มีคนเล็กคนน้อยอยู่จำนวนหนึ่งที่ยินดีปริดากับการปฏิวัติที่เกิดขึ้นแน่

ย้อนไปก่อนหน้าการปฏิวัตินานพอสมควร ท่านรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ บันทึกว่า ตั้งแต่ท่านเป็นเด็ก บิดาของท่านก็พูดคุยเรื่องการเมืองและสิทธิเสรีภาพของราษฎรกับเพื่อนชาวนาด้วยกันแล้ว แสดงว่าสำนักทางการเมืองไม่ได้จำกัดอยู่กับนักเรียนยุโรป และกระฎุมพีข้าราชการเท่านั้น

"กบฏ" เก๊กเหม็ง (การปฏิวัติของจีน) และกบฏ "บอลเชวิค" ในรัสเซีย สร้างความตระหนกให้แก่เจ้านายอย่างมาก ไม่ใช่เพียงเกรงว่าความคิดแบบนั้นจะเล็ดลอดเข้ามาในสยาม แต่มีการกล่าวหากันมาว่าคนนั้นคนนี้เป็นพวก "เก๊กเหม็ง" แสดงว่ามันเล็ดลอดเข้ามาแล้ว และถึงกับมี "สาวก" ของลัทธิแล้วเหมือนกัน หนังสือลัทธิไตรราชฎีของคุณหมอมหายุทธเสนถูกแปลเป็นไทยแล้ว และพรรคคอมมิวนิสต์ (อินโดจีน) ก็มีสาขาในไทยแล้ว

เขาคงไม่คิดจะแปลลัทธิไตรราชฎีให้เจ้าอ่าน และพรรคคอมมิวนิสต์คงไม่ได้คิดจะเชิญเจ้ามาเป็นสมาชิกพรรค เขามุ่งไปที่ใครเล่าครับ อาจเฉพาะเจ๊กลากรด แต่มันไม่หกไปถึงคนไทยบ้างเลยหรือ

นี่แหละครับ หากเล่าเรื่องปฏิวัติประชาธิปไตยไทยเฉพาะจากร้านกาแฟในปารีส โดยไม่สนใจสังคมไทยในวงกว้าง ก็จะมองเห็นการปฏิวัติสยามเป็นเพียงการรัฐประหารแย่งอำนาจกันของชนชั้นปกครอง¹⁶⁹⁹

นิธิ เที่ยวศรีวงศ์ ยังเน้นว่าวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทั่วโลกในระหว่าง พ.ศ.2472-2473 มีผลกระทบต่อชีวิตของราษฎรอย่างมาก

“เรามักพูดถึงเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ 2472 ว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ต้องปลดข้าราชการและปรับลดเงินเดือน "กระฎุมพี

¹⁶⁹⁹ เรื่องเดียวกัน.

ข้าราชการ" เพราะงบประมาณขาดดุลต่อเนื่องกันหลายปี แต่ไม่ค่อยมีใครสนใจว่าเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกครั้งนั้น กระทบต่อชีวิตราษฎรสามัญประเภทต่างๆ อย่างไรบ้าง

ผมอยากเตือนไว้ด้วยว่าเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกในครั้งนี้ สร้างความเดือดร้อนแสนสาหัสให้แก่ชาวนาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างกว้างขวาง และเกิดกบฏชาวนาขนาดใหญ่ขึ้นในอาณานิคมทั้งของอังกฤษและฝรั่งเศส นั่นคือกบฏชาวยายชานในพม่าล่าง กับกบฏตั้งไซเวียตชาวนาขึ้นในเวียดนามกลางและล่าง (อันนัมและโคชินไชนา) อันที่จริง เกิดกบฏอย่างเดียวกันในชวา แต่ไม่ใหญ่เท่า ทั้งหมดนี้คือกรณีศึกษาเพื่อทำความเข้าใจเศรษฐกิจเชิงศีลธรรมของศาสตราจารย์เจมส์ สก็อต ในหนังสือเล่มนี้ชื่อ *The Moral Economy of the Peasant*

มีความเหมือนและความต่างที่สำคัญระหว่างชาวนาไทย และชาวนาเวียดนาม-พม่า ที่ทำให้การตอบสนองต่อภาวะเศรษฐกิจตกต่ำมีระดับความรุนแรงต่างกัน

ชาวนาในสามประเทศนี้ต่างหันมาผลิตเพื่อตลาดอย่างเข้มข้นขึ้น จริงอยู่ไม่เท่ากับในปัจจุบัน เพราะการผลิตเพื่อยังชีพยังเป็นพื้นฐานสำคัญ แต่ก็ต้องผลิตมากกว่า "พอเพียง" เพื่อจะได้เงินสดใช้ในชีวิตประจำวัน ในส่วนประเทศไทย การผลิตเพื่อสนองตลาดโลกนี้เริ่มในภาคกลางก่อน (บางแห่งอาจจะก่อนสนธิสัญญาเบาว์ริงด้วยซ้ำ) เพราะมีเส้นทางคมนาคมถึงโรงสีและท่าเรือสะดวก แต่เมื่อมีการใช้เรือไอน้ำและต่อมาสร้างทางรถไฟไปถึงโคราชและลำปาง การผลิตป้อนตลาดโลกก็ขยายจากภาคกลางไปยังบางส่วนของภาคเหนือและอีสาน แม้กระทั่งภาคใต้อันมีพื้นที่เหมาะสมแก่นาข้าวไม่มาก

การผลิตที่สำคัญไปผูกกับความผันผวนของตลาดโลก ย่อมต้องได้รับผลกระทบจากความผันผวนนั้นเป็นธรรมดา วิฤตเศรษฐกิจโลกไม่ได้เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2470 เป็นครั้งแรกในปลายรัชกาลที่ 5 (ทศวรรษ 2450) ก็เคยเกิดวิฤตเงินกู้ซึ่งเริ่มในสหรัฐก่อนมาแล้ว และก่อให้เกิด "กบฏ" และการประท้วงในรูปแบบต่างๆ ของชาวนาทั้งในเวียดนามตอนล่างและในพม่าล่าง ในช่วงนั้นเกิดอะไรกับชาวนาไทยบ้าง ผมไม่ได้ศึกษาค้นคว้าพอ จึงต้องบอกว่าผมไม่ทราบ

นี่เป็นความเหมือนที่สำคัญระหว่างชาวนาในสามประเทศ”¹⁷⁰⁰

ส่วนความแตกต่างระหว่างชาวนาไทยกับชาวนาในประเทศเพื่อนบ้าน นิธิ เอียวศรีวงศ์
วิเคราะห์ว่า

**“แต่ความต่างที่สำคัญก็คือ ส่วนใหญ่ของชาวนาในพม่าและเวียดนามกลาง
และล่างล้วนเป็นผู้เช่านาหรือชาวนารายย่อยที่มีที่ดินเพียงขนาดเล็กมาก ๆ จนผลิตได้ไม่
พอกินและใช้จ่าย แต่ก็มีกิจการที่ต้องจ้างแรงงานอยู่บ้าง เช่นสวนยางในโคชินไชนา หรือ
ทำเรือและการขนส่งในพม่าเป็นต้น ทำให้ชาวนาได้รายได้เสริมจากงานจ้าง**

...ความต่างที่สำคัญคือส่วนใหญ่ของชาวนาไทยเป็นเจ้าของที่ดินของตนเอง พูดอย่างนี้
แล้วก็ต้องย้าด้วยว่า เป็นเจ้าของที่ดินในทางปฏิบัติเท่านั้นนะครับ คือหลวงไม่ได้รับรองกรรมสิทธิ์
เหนือที่ดินซึ่งใช้กำลังเบิกป่าเป็นนาแต่อย่างใด นอกจากเก็บภาษีที่ดิน เพราะรัฐบาลสมัย ร.5 ได้
ยกเลิกคำพิพากษาซึ่งมีมาในสมัย ร.4 อันได้ตัดสินว่า ที่ดินที่ชาวนาได้เสียเงินทำตราจองไว้และ
เสียค่านามาโดยตลอด ย่อมเป็นกรรมสิทธิ์ของชาวนาผู้นั้น

เหตุใดรัฐบาลในสมัย ร.5 จึงปฏิเสธการถือกรรมสิทธิ์ที่ดินของชาวนา ทั้งนี้ ก็เพราะ
เอกสารสิทธิ์เหนือที่ดินนั้น จะเป็นผลให้ขุนนางและเจ้าสัวในเมือง ไปลงทุนจับจองที่ดินเป็นของ
ตนเองขนาดใหญ่ กลายเป็นเจ้าที่ดินซึ่งมีลูกนาจำนวนมาก และนั่นคือที่มาของอำนาจอันเป็น
อิสระจากราชบัลลังก์ (เป็นระบบศักดินาของตลาด) พระบรมราชาธิบายคือการรวบอำนาจเข้า
ศูนย์กลางภายใต้ราชบัลลังก์ เอกสารสิทธิ์เหนือที่ดินขนาดใหญ่ของขุนนางและเจ้าสัวย่อมขัดกับ
พระบรมราชาธิบายโดยตรง เพราะกระจายอำนาจออกไปจากราชบัลลังก์

ทั้งนี้ ยกเว้นเฉพาะที่ดินแถบทุ่งรังสิต ซึ่งพระประยูรญาติถือครองอยู่คนละจำนวนมากๆ
เท่านั้น

ดังนั้น ในประเทศไทย ชาวนารายย่อยคือพันธมิตรทางการเมืองที่แข็งแกร่งของราช
บัลลังก์ กีดกันมิให้หาใหญ่อื่นๆ ถ่วงดุลพระราชอำนาจด้วยการถือครองที่ดินทางการเกษตรขนาดใหญ่

¹⁷⁰⁰ เรื่องเดียวกัน.

ใหญ่ ซึ่งจะทำให้มี "ไพร่" (ในระบบตลาด) สังกัดอยู่จำนวนมาก อย่างที่เกิดในพม่าและเวียดนาม ... ก็อุตสาหกรรมไพร่ประเภทหนึ่งมาได้สำเร็จ จะปล่อยให้ไพร่อีกอย่างหนึ่งขึ้นมาได้อย่างไร”¹⁷⁰¹

เมื่อเปรียบเทียบกับชาวนาพม่าและเวียดนามซึ่งเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตก นิธิ เอียวศรีวงศ์ เห็นว่า ชาวนาไทยอยู่ในฐานะที่ต่ำกว่า แต่ก็ยังได้รับความยากลำบากในชีวิตอยู่มาก

“การที่ส่วนใหญ่ของชาวนาไทยคือชาวนารายย่อยที่เป็นเจ้าของที่ดินของตนเองนี้เป็นหมอนกันกระทบต่อความผันผวนทางเศรษฐกิจได้มากกว่าชาวนาเวียดนามและพม่า อยู่ไม่น้อย เพราะอย่างน้อยก็ยังผลิตเพื่อยังชีพ และมีข้าวกิน ในขณะเดียวกัน เพราะไม่มีเจ้าที่ดินรายใหญ่ในท้องถิ่น ทรัพยากรสาธารณะต่างๆ จึงยังอยู่ ไม่ถูกใครสูบเอาไป ชาวนาจึงสามารถฝากท้องไว้กับห้วยหนองคลองบึงและป่าได้อีกส่วนหนึ่งด้วย

แม้ไม่มีเจ้าที่ดินมาคอยแบ่งผลผลิตหรือเก็บค่าเช่านา...จากการสำรวจในทศวรรษ 2470 ชาวนาในภาคกลางแต่ละครอบครัวล้วนมีหนี้สินจำนวนมากทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามเสียก็ต้องผลิตมากกว่าที่ครอบครัวจะบริโภค เพื่อได้เงินไปใช้นี้หรืออย่างน้อยก็ใช้ดอก ข้าข้าวที่ผลิตเพื่อมุ่งใช้นี้ยังราคาตกเสียอีก ยิ่งต้องผลิตมากขึ้นหรืออดมากขึ้น (คือแบ่งส่วนที่จะให้ลูกเมียได้กินไปเพิ่ม) จึงจะพอใช้หรือผ่อนหนี้ได้

อย่างไรเสีย การผลิตเพื่อตลาดก็ยังเป็นส่วนสำคัญอยู่นั่นเอง

...ถึงแม้ชาวนาไทยมีข้าวกิน แม้ในปีที่ข้าวไม่ดี เพราะไม่มีเจ้าที่ดินมาแบ่งเอาไป ก็ยังต้องกินน้อยลงในปีนั้น เพื่อหมุนหนี้ให้วนต่อไปได้ และอย่าลืมเป็นอันขาดว่า หนี้ไม่ได้มีแต่เงินต้น มีดอกซึ่งค่อนข้างสูงติดมาด้วยเสมอ (เพราะแหล่งเงินกู้มีน้อย)

เศรษฐกิจตกต่ำจึงมีผลร้ายต่อชาวนาอยู่มาก เกินกว่าที่คนเป็น ม.ร.ว. หรือกระฎุมพีในเมืองจะเข้าใจได้

เงินสดอีกก้อนที่ชาวนาต้องแบกรับคือค่านาและค่ารัชูปการปีละ 6 บาท ค่านาในภาคกลางนั้น ชาวนาในภาคกลางบางส่วนเริ่มเสียเป็นเงินแทนข้าวมาตั้งแต่ก่อน

¹⁷⁰¹ เรื่องเดียวกัน.

สนธิสัญญาเบาว์ริงแล้ว พอมาสมัย ร.5 ก็เก็บเป็นเงินหมด ว่าถึงจำนวนที่เรียกเก็บก็อาจกล่าวได้ว่าไม่สูงนัก โดยเฉพาะในปีที่ข้าวดี

ส่วนเงินค่ารัชูปการคือ "ค่าราชการ" (จ่ายเป็นเงินแทนการเข้าเวรรับราชการ) ที่แปรเปลี่ยนมาเก็บเป็นรายหัวปีละ 6 บาท ภาษีรายหัวเป็นภาษีที่ทางเศรษฐศาสตร์เรียกว่า "ถอยหลัง" (regressive) ที่สุดอย่างหนึ่ง เพราะเก็บจากหัวคนรวยและหัวคนจนเท่ากัน (ทั้งๆ ที่สองฝ่ายย่อมได้ประโยชน์จากรัฐไม่เท่ากัน) ...ในสมัย ร.6 เป็นต้นมามีการเก็บภาษีที่เรียกว่า "ศึกษาพลี" เพิ่มอีกหัวละ 1 บาท

สิ่งที่จะต้องคำนึงไว้ก็คือ "ภาษี" เหล่านี้ (และเงินต้นกับดอกเบี้ย) เก็บในอัตราตายตัว ในขณะที่รายได้ของชาวนาเป็นข้าวซึ่งไม่ได้มีราคาตายตัว ขึ้นลงได้ตามความผันผวนของราคาตลาดโลก ฉะนั้น ในปีที่ข้าวดี ความเดือดร้อนที่ต้องเสียภาษีเหล่านี้แก่รัฐ (และจ่ายหนี้) ก็ไม่สู้กระไร แต่ในปีที่ข้าวไม่ดีหรือเศรษฐกิจตกต่ำ ย่อมแปลว่าข้าวในยุ้งถูกดักดวงเอาไปมากกว่าที่ชาวนาจะรับไหว

ในช่วงทศวรรษ 2470 มีฎีกาของชาวนาจำนวนมากซึ่งหลังไหลเข้ามาถวาย ขอร้องให้ลดหรืองดค่านาและเงินรัชูปการ (ภาษีรายหัว) ในช่วงข้าวยากมากแพ่งนี้ ไม่ต่างจากรัฐบาลอาณานิคมทั้งในเวียดนาม, พม่า และชวา ก็ได้รับคำร้องเรียนเช่นนี้จากชาวนาเหมือนกัน

เงินสดที่ชาวนาต้องเสีย "ภาษี" ในรูปต่างๆ เหล่านี้ เมื่อเทียบกับดอกเบี้ย และค่าเช่าที่ดินอาจมีสัดส่วนที่น้อยกว่ามาก แต่ก็มากพอที่จะทำความเดือดร้อนแก่ชาวนาในภูมิภาคอุษาคเนย์ได้ไม่น้อยเหมือนกัน ทั้งในเวียดนามและพม่า กบฏชาวนาพากันไปยึดที่ทำการรัฐบาล เพื่อทำสองอย่างคือยึดเงินที่ถูกเก็บภาษีไปหากยังไม่ได้ส่งถึงส่วนกลาง และทำลายเอกสารการจ่ายภาษีและการเช่าที่ดิน เพื่อทำให้ไม่สามารถกลับมาเรียกเก็บได้อีก¹⁷⁰²

¹⁷⁰² เรื่องเดียวกัน.

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ลงความเห็นว่าคุณนาไทยในช่วงก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้รับความเดือดร้อน และเห็นว่าวงวิชาการไม่ควรด่วนสรุปว่า การปฏิวัติสยามใน 2475 “เป็นเรื่องของกรรมพีชากรแย่งอำนาจกับชนชั้นนำเดิม” โดยไม่เกี่ยวกับชาวนา

“แต่แน่นอนว่า ชาวนาไทยไม่ได้อยู่เฉยๆ อย่างเป็นสุข ไม่ว่าจะทำให้เกิดความผันผวนทางเศรษฐกิจอย่างไร แต่มีการเคลื่อนไหวในรูปแบบต่างๆ เสมอมา

...ต้องย้อนคิดไปถึงการเคลื่อนไหวของชาวนาในภาคอีสานและเหนือ ในช่วงที่เรียกกันว่ากฎ “ผีบุญ” ด้วย

ความเคลื่อนไหวเหล่านี้เกิดในช่วงกลางทศวรรษ 2440 ...การรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางในดินแดนที่เคยเป็นประเทศราชเหล่านี้ ตลอดจนการเก็บส่วยเป็นตัวเงินแทนสินค้าซึ่งก่อให้เกิดความยากลำบากแก่ชีวิตชาวนาอยู่มาก...

ในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำ เมื่อชาวนาเดือดร้อนกับค่าเช่าและค่ารัฐูปการนั้น รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่ได้ตอบสนองต่อข้อเรียกร้องของชาวนาให้ลดหรือลดภาษีจำนวนนี้ลงเลย และตรงกันข้ามด้วยซ้ำ ในยามเช่นนี้ ทั้งในพม่าและเวียดนาม เมื่อรัฐบาลอาณานิคมขาดเงินที่จะจ่ายเงินเดือนข้าราชการ รัฐบาลกลับเร่งรัดและเก็บเงินจำนวนนี้จากชาวนาอย่างเคร่งครัดขึ้น เพื่อชดเชยเงินที่ขาดหายไปในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำ ผมไม่ได้เห็นหลักฐานว่ารัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามทำอย่างเดียวกันหรือไม่ แต่แน่นอนว่า แม้เก็บอย่างขาดๆ เกินๆ ก็ทำ ความเดือดร้อนแสนสาหัสแก่ชาวนาแล้ว

ในช่วงเดียวกันนี้ ราษฎรพิน้อยในเมือง (ทั้งที่เป็นข้าราชการและไม่ใช่) เสนอให้รัฐบาลหาทางชดเชยเงินที่ขาดหายไป ด้วยการเก็บภาษีรายได้ และภาษีที่ดิน (คือไม่ใช่ค่านา แต่เก็บจากเจ้าของที่ดิน อย่างที่เราทำในปัจจุบัน) อันเป็นภาษีที่ “ก้าวหน้า” และเป็นธรรม เพราะชนชั้นผู้มีสมบัติต้องจ่าย แต่รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ปฏิเสธ และไม่ยอมขยายฐานภาษีไปยังกลุ่มเจ้าสมบัติซึ่งล้วนเป็นพระประยูรญาติหรือผู้ใต้อุปถัมภ์ของตน เป็นธรรมดาที่คนเหล่านั้นย่อมยินดีจ่ายค่ารัฐูปการหัวละ 6 บาทต่อปีมากกว่า¹⁷⁰³

¹⁷⁰³ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยนิธิ เอียวศรีวงศ์).

ทัศนะของนิติ เอียวศรีวงศ์ ต่อการปฏิวัติ พ.ศ.2475 สะท้อนถึงการให้ความสำคัญต่อการทำความเข้าใจปัญหาความทุกข์ยากของประชาชนระดับล่าง ซึ่งทำให้ประชาชนระดับล่างตื่นตระหนกและเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวทางการเมือง การวิเคราะห์และอธิบายการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ในลักษณะดังกล่าวนี้ เท่ากับการเน้นย้ำว่าการเคลื่อนไหวของ “คนเสื้อแดง” ในทศวรรษ 2550 ไม่ได้เกิดจากความโง่หรือความเห็นแก่ผลประโยชน์เฉพาะหน้า แต่เป็นผลพวงที่มาจากปัญหาของชาวนาที่ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบ อันเป็นปัญหาที่สั่งสมมายาวนานในสังคมไทย

ทัศนะต่อ “ทุนใหม่” และ “ระบอบทักษิณ”

กลุ่ม “ทุนใหม่” หมายถึงกลุ่มทุนที่เพิ่งก้าวขึ้นมาเป็นกลุ่มทุนขนาดใหญ่ และได้ตั้งพรรคการเมืองเพื่อจะจัดตั้งรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ตลอดระยะเวลาที่เกิดวิกฤตทางการเมือง พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ มอง “ทุนใหม่” ในแง่ดี โดยเห็นว่าบทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของ “ทุนใหม่” เป็นประโยชน์ต่อประชาชนส่วนใหญ่ และทำให้ระบบทุนนิยมของไทยเจริญก้าวหน้าขึ้น พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ จึงสนับสนุนแนวทางในการบริหารประเทศของรัฐบาลพรรคไทยรักไทยอย่างมาก บทความของพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลที่มาจากกลุ่ม “ทุนใหม่” มีแนวนโยบายที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศไปสู่การเป็นประชาธิปไตยบนกระแสทุนนิยมโลกาภิวัตน์ และมีการกระจายทรัพยากรส่วนรวมให้ลงไปถึงกลุ่มคนในระดับฐานรากของประเทศ

“นโยบายที่นายกทักษิณและไทยรักไทยดำเนินไป เป็นนโยบายชุดใหม่ที่กระทบกระเทือนถึงฐานรากของสังคมไทย ปฏิรูปเศรษฐกิจให้ทันกับยุคโลกาภิวัตน์ ปรับปรุงโครงสร้างเศรษฐกิจ เปิดเสรีการค้าการลงทุน ปรับเปลี่ยนโครงสร้างอุตสาหกรรม ปรับเปลี่ยนโครงสร้างภาคเกษตร การเจรจาเอฟทีเอ การผลักดันให้ประเทศไทยเข้าสู่เวทีโลกไม่ว่าจะเป็น WTO, APEC, ASEAN, AFTA...

กลุ่มทุนใหม่เกี่ยวโยงกับต่างประเทศอย่างมาก จึงมีความเข้าใจถึงอิทธิพลของเทคโนโลยี รู้จักนำเทคโนโลยีใหม่มาใช้ รู้ว่าประเทศไทยต้องทำอะไร รู้ว่าเมื่อโลกาภิวัตน์มาถึงแล้วประเทศ

ที่ไปรอดได้ต้องมีการปฏิรูปโครงสร้าง กลุ่มทุนใหม่นี้รู้ว่าสังคมไทยภายใต้ระบบทุนนิยมอภิสิทธิ์ชน ทุนขุนนางแบบเก่า จะถูกกระแสโลกาภิวัตน์พัดตกเหว...สิ่งที่เกิดขึ้นคือ นโยบายเหล่านี้ไปกระทบฐานรากผลประโยชน์ของกลุ่มทุนเก่าหรือทุนอภิสิทธิ์ชน การเปิดเสรีทางการเงิน การเจรจา เอฟทีเอ จะทำให้ธนาคารต่างชาติเข้ามาแข่งกับธนาคารไทย แล้วธนาคารไทยก็เป็นระบบผูกขาด อยู่กันไม่กี่ตระกูลในประเทศไทย ธุรกิจผูกขาดเยอะแยะในเมืองไทยจะต้องถูกกระทบ”¹⁷⁰⁴

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ เห็นว่ากลุ่ม “ทุนเก่า” ล้าหลังและผูกขาดอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง การสถาปนาอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองของ “ทุนใหม่” จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ที่ “ทุนใหม่” สามารถจัดตั้งรัฐบาลที่เข้มแข็ง ดำเนินการปฏิรูปเศรษฐกิจ ซึ่งนำไปสู่การเมืองที่เป็นประชาธิปไตย ดังที่ได้วิเคราะห์ไว้ในบทความ “ธงชาติไทยสามผืนในกระแสโลกาภิวัตน์” (พ.ศ.2548) ว่า

“ระบบเศรษฐกิจไทยเป็นทุนนิยมขุนนาง เป็นทุนนิยมล้าหลัง เต็มไปด้วยการผูกขาดตัดตอน ข้าราชการและนักการเมืองใช้อำนาจแสวงหาประโยชน์จากธุรกิจเอกชนผ่านการเลือก บังคับใช้กฎหมาย โครงการของรัฐ สัมปทาน และรัฐวิสาหกิจ ในด้านต่างประเทศ ก็ดำเนินนโยบายจำกัดการแข่งขันจากต่างประเทศด้วยมาตรการกีดกันการค้า กำแพงภาษี ปกป้องคุ้มครองธุรกิจใหญ่ของทุนขุนนางภายในประเทศให้ปลอดภัยจากการแข่งขันในระดับสากล...วิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 แสดงให้เห็นว่า ระบบเศรษฐกิจการเมืองไทยยังคงล้าหลังและอ่อนแออย่างยิ่งในการเผชิญกับกระแส โลกาภิวัตน์ และเป็นการเปิดโปงให้เห็นถึงความผิดพลาดล้มเหลวอย่างสิ้นเชิงของระบอบอำนาจ นิยมแฝงเร้นที่เป็นพันธมิตรของชนชั้นขุนนาง กลุ่มทุนขุนนางและทุนภวธรในการปกครองบริหารประเทศ

วิกฤตเศรษฐกิจ 2540 ได้ เปลี่ยนดุลอำนาจทางเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มทุนเก่ากับกลุ่มทุนใหม่อย่างสำคัญ เมื่อกลุ่มทุนเก่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ธนาคารพาณิชย์ ได้รับความเสียหายอย่างหนักจากวิกฤตเศรษฐกิจ ขณะที่กลุ่มทุนใหม่ได้รับความเสียหายน้อยกว่ามาก ส่วนรัฐธรรมนูญ

¹⁷⁰⁴ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (21 พฤษภาคม 2549), “พิชิต” บริภาษ : เมื่อพรรคพวก “ซ้าย” ย้ายไป “ขวา” และ “พวกเขา” กลับมาเล่นงาน “เรา”. ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/05/12778>

ใหม่ก็ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดุลอำนาจทางการเมืองด้วย การให้มีพรรคการเมืองขนาดใหญ่ ที่มีวินัยพรรคสูง สามารถกำกับพฤติกรรมของนักการเมืองและกลุ่มการเมืองในพรรคได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้รัฐสภามีเสถียรภาพและรัฐบาลมีความมั่นคง นักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งอาจมีดุลอำนาจเหนือชนชั้นขุนนางได้เป็น ครั้งแรก สามารถดำเนินนโยบายบริหารประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นอิสระจากชนชั้นขุนนาง เปิดโอกาสให้กลุ่มทุนใหม่ซึ่งมีพรรคไทยรักไทยเป็นตัวแทนได้เข้าสู่อำนาจผ่าน การเลือกตั้งทั่วไปปี 2544 จัดตั้งรัฐบาลที่เข้มแข็ง แล้วนำนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจเข้ามาบริหารประเทศ กำกับให้ระบบราชการดำเนินตามมาตรการของพรรคไทยรักไทย ผลักไล่ชนชั้นขุนนางให้ถอยออกไป

นโยบายปฏิรูป เศรษฐกิจของรัฐบาลไทยรักไทยมีสองด้านคือ ด้านหนึ่ง ดำเนินมาตรการประชานิยมที่แจกจ่ายผลประโยชน์ให้แก่ประชาชนชั้นล่างทั้งใน เมืองและชนบท เช่น หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ กองทุนหมู่บ้าน โครงการสุขภาพถ้วนหน้า (30 บาทรักษาทุกคน) ธนาคารประชาชน ปราบปรามยาเสพติดและผู้มีอิทธิพล ทุนการศึกษาจากกองทุนหยวนบนดิน การแปลงทรัพย์สินเป็นทุน เป็นต้น ทั้งหมดนี้มีผลสะท้อนทางการเมืองอย่างถึงราก บั่นทอนความสัมพันธ์เชิงพึ่งพาที่ประชาชนชั้นล่างมีมายาวนานต่อนักการเมือง ท้องถิ่น กลุ่มอิทธิพล และทุนผูกขาด ทำให้ประชาชนชั้นล่างเข้าใจได้เป็นครั้งแรกว่า ประชาธิปไตยอาจให้ประโยชน์แก่พวกเขาได้จริง ผลก็คือชนชั้นล่างทั้งในเมืองและชนบทได้เกิดความตื่นตัวทางการเมืองอย่างไม่เคยเป็น มาก่อนและกลายเป็นฐานพลังที่เข้มแข็งและสำคัญที่สุดของประชาธิปไตย

ในอีกด้านหนึ่ง กลุ่มทุนใหม่ที่มีพรรคไทยรักไทยเป็นตัวแทนก็ดำเนินนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจ มุ่งผลักดันให้ระบบทุนนิยมไทยก้าวเข้าสู่กระแสโลกาภิวัตน์อย่างเต็มที่ เช่น การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ เปิดเสรีการค้าและการลงทุน จัดทำความตกลงการค้าเสรีกับประเทศคู่ค้าที่สำคัญ ทดยอดลดอัตราภาษีศุลกากร ปรับโครงสร้างอุตสาหกรรม ปฏิรูปกฎหมายและระบบราชการ ปฏิรูปการศึกษา และลงทุนในการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ทั้งระบบ เป็นต้น ให้เศรษฐกิจไทยมีการปฏิรูปโครงสร้าง ยกกระดับความสามารถในการแข่งขันและเติบโตได้ในระบบโลกาภิวัตน์ ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีและการไหลเวียนของสินค้าและเงินทุนจำนวนมาก

นโยบายดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนดุลทางชนชั้นครั้งใหญ่ ชนชั้นล่างทั้งในเมืองและชนบทเกิดการตื่นตัวทางการเมืองที่สนับสนุน ประชาธิปไตยอย่างแข็งขัน ในขณะที่กลุ่มทุนใหม่ที่มีพรรคไทยรักไทยเป็นตัวแทนกลายเป็นอำนาจใหม่ ที่บังคับการแนวนโยบายแห่งรัฐและบั่นทอนอำนาจของชนชั้นขุนนางลงเรื่อย ๆ ส่วนในทางเศรษฐกิจ กลุ่มทุนใหม่ก็เติบโตเข้มแข็ง ยึดโยงกับระบบทุนนิยมโลกอย่างเหนียวแน่น มีพลังทั้งเงินทุน เทคโนโลยีใหม่ ขณะที่นโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์กลับทำให้กลุ่มทุนเก่าซึ่งบอบช้ำ อย่างหนักจากวิกฤตเศรษฐกิจ 2540 ต้องสูญเสียประโยชน์ ถูกบั่นทอนทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองลงเรื่อย ๆ จากกลุ่มทุนใหม่และทุนสากล”¹⁷⁰⁵

ความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทยที่เริ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดใน พ.ศ.2548 จึงได้รับการอธิบายจากพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ว่าเป็นการต่อสู้ระหว่างกลุ่มทุนเก่าและพันธมิตรที่ล้าหลังกับกลุ่มทุนใหม่และพันธมิตรที่ก้าวหน้า ดังความว่า

“เศรษฐกิจการเมือง ไทยปัจจุบันจึงเป็นการต่อสู้ทางชนชั้นระหว่างพันธมิตรอำนาจนิยมของชนชั้นขุนนาง กลุ่มทุนขุนนาง และปัญญาชนชั้นกลางบางส่วนในเมืองด้านหนึ่ง กับกลุ่มทุนใหม่ที่มีพรรคไทยรักไทยเป็นตัวแทนและมีฐานพลังการเมืองที่ชนชั้นล่างในเมืองและชนบท อีกทั้งยังเป็นการต่อสู้สองแนวทางระหว่างระบอบอำนาจนิยมกับระบอบประชาธิปไตย ระหว่างระบบทุนนิยมขุนนางกับระบบทุนนิยมปฏิรูปโลกาภิวัตน์”¹⁷⁰⁶

เนื่องจากการต่อสู้ทางการเมืองของพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ มีเป้าหมายอยู่ที่การทำให้อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนอย่างแท้จริง และการทำให้ระบบทุนนิยมของไทยเป็นทุนนิยมที่ก้าวหน้าและก้าวหน้าระบบเศรษฐกิจโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งจะทำให้ “ทุนเก่า” และพันธมิตรของ “ทุนเก่า” ซึ่งเป็นทุนที่ล้าหลังต้องสูญเสียอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง และทำให้ระบอบประชาธิปไตยเกิดขึ้นได้ มิใช่เพื่อจรรโลงหรือเพิ่มพูนอำนาจของทักษิณ ชินวัตร (การสนับสนุนทักษิณ ชินวัตร มิได้เกิดจากความภักดีเป็นการส่วนตัว และได้เป็นไปเพื่อผลตอบแทนที่จะได้รับจากทักษิณ ชินวัตร) ดังนั้น พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ จึงวิเคราะห์ลักษณะ

¹⁷⁰⁵ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (8 ตุลาคม 2548), ธงชาติไทยสามผืนในกระแสโลกาภิวัตน์. ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2006/10/10014>

¹⁷⁰⁶ เรื่องเดียวกัน.

ของทักษิณ ชินวัตร เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ยุทธวิธีในการต่อสู้ของประชาชน โดยลง
ความเห็นวาทักษิณ ชินวัตร มีลักษณะ 2 ด้านอยู่ในตัว กล่าวคือ

“ทักษิณ ชินวัตรมีภูมิหลังเติบโตจากต่างจังหวัด และก็เช่นเดียวกับไพร่สามัญชนที่ได้
ระดับสูงจนขั้นนำได้สำเร็จ คือ อาศัยการศึกษาและเข้าสู่เครือข่ายของระบอบจารีตนิยม ผ่าน
โรงเรียนเตรียมทหารและเข้าสู่ราชการตำรวจ ถูกหล่อหลอมด้วยอุดมการณ์ของจารีตนิยมมาอย่าง
เหนียวแน่น ภายหลังจะออกจากราชการมาทำธุรกิจจนประสบความสำเร็จ ก็ยังต้องพึ่งพาอาศัย
เครือข่ายราชการ รัฐวิสาหกิจและธุรกิจของจารีตนิยม ทั้งร่วมมือแบ่งปันผลประโยชน์และแข่งขัน
กัน ฉะนั้น ในทางอุดมการณ์การเมือง เขาจึงมีความโน้มเอียงทางจารีตนิยมเช่นเดียวกับสมาชิก
ชนชั้นนำอื่น ๆ นี่คือด้านที่เป็นจารีตนิยมล้าหลังของทักษิณ แต่พื้นภูมิหลังต่างจังหวัดที่ดิ้นรนมา
อย่างยากลำบาก ภายหลังมีประสบการณ์ทางธุรกิจและความสัมพันธ์กับระบอบโลกาภิวัตน์ของ
โลก ทำให้ทักษิณมองเห็นจุดเปราะบางของระบบเศรษฐกิจไทย เมื่อเข้าสู่การเมือง ก็ต้องอาศัย
กระบวนการเลือกตั้งในระบอบรัฐสภาเพื่อเข้าสู่อำนาจ ท้ายสุดยังถูกกระทำร้ายจากรัฐประหาร 19
กันยายน ทำให้เขาเห็นความสำคัญของประชาธิปไตย การเลือกตั้ง และการมีส่วนร่วมทางการเมือง
ของประชาชน นี่คือด้านที่เป็นประชาธิปไตยก้าวหน้าของทักษิณ

ลักษณะสองด้านของทักษิณเป็นผลให้อุดมการณ์ทางการเมืองของเขามีลักษณะขัดแย้ง
กันเอง คือด้านหนึ่งก็ไม่กล้าแตกหักกับอำมาตยาธิปไตย ยังคงไว้ซึ่งเยื่อใย ความหวังลม ๆ แล้ง ๆ
เพื่อฝันที่จะเจรจาต่อรองเพื่อประนีประนอมอยู่ต่อไป ไม่ยอมรับความจริงว่า ฝ่ายเผด็จการต้องการ
ทำลายตัวเขาอย่างถึงที่สุด ไม่มีความเชื่อมั่นว่า ฝ่ายประชาธิปไตยจะสามารถเอาชนะฝ่ายเผด็จ
การอำมาตยาธิปไตยได้ แม้เขาจะมีวิสัยทัศน์อันยอดเยี่ยมชัดเจนในการปฏิรูประบบเศรษฐกิจไทย
ตามแนวทางทุนนิยมโลกาภิวัตน์และมีความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยในเชิงนามธรรม แต่กลับไม่
เข้าใจถึงลักษณะปฏิกิริยาและลักษณะที่ไม่อาจประนีประนอมกันได้ของการต่อสู้ทางชนชั้นและการ
ต่อสู้สองแนวทางในขั้นตอนปัจจุบัน ไม่มีความชัดเจนในเป้าหมายของการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย
และไม่มีความวิสัยทัศน์รูปธรรมถึงการก่อรูประบอบประชาธิปไตยของไทยในอนาคต

แต่ในอีกด้านหนึ่ง ทักษิณก็เล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องต่อสู้กับระบอบอำมาตยาธิปไตย
เพื่อช่วงชิงประชาธิปไตย ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ว่า ลำพังแต่เพียงกระบวนการเลือกตั้งและ

พรรคการเมืองในระบอบรัฐธรรมนูญ 2550 นั้นไม่เพียงพอที่จะต่อสู้เพื่อเอาชีวิตตนให้รอด และยัง
ไม่เพียงพอที่จะช่วงชิงประชาธิปไตย หากแต่ต้องอาศัยมวลชนก่อรูปเป็นขบวนการประชาธิปไตยที่
เข้มแข็ง จึงจะสามารถต่อกรกับอำมาตยาธิปไตยได้ ท่าทีและจังหวะก้าวทางการเมืองของทักษิณ
ชินวัตร จึงมีลักษณะไม่ชัดเจนและขัดแย้งในตัวเองเสมอมา คือ ด้านหนึ่งเขาให้การสนับสนุนและ
เข้าร่วมขบวนการประชาธิปไตยอย่างเอาการเอางาน แต่ในอีกด้านหนึ่ง เขาก็ต่อสู้เพื่อต่อกร
ประนีประนอมเป็นหลัก ทั้งร้องขอ อ้อนวอน โดยหวังว่า ฝ่ายจารีตนิยมจะ “มีเหตุผล” พอที่จะยอม
อ่อนข้อให้ฝ่ายประชาธิปไตย จังหวะก้าวของเขาในหลายครั้งเป็นเสมือนเอามวลชนไปต่อกรกับ
จารีตนิยม ก่อให้เกิดการถดถอยของขบวนการประชาธิปไตยและความสับสนในหมู่มวลชน¹⁷⁰⁷

ในสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ประเมินว่า ถึงแม้ว่าทักษิณ
ชินวัตร จะมีลักษณะดังกล่าวข้างต้น แต่ระบอบประชาธิปไตยก็ทำให้ **“ประชาชนส่วนข้างมาก
ของสังคม”**ได้ประโยชน์จากการบริหารประเทศของทักษิณ ชินวัตร ซึ่งทำให้ **“ทักษิณ ชิน
วัตร มีสถานะเป็นสัญลักษณ์ของประชาธิปไตยอย่างแน่นอน”** ดังความต่อไปนี้

“ทักษิณ ชินวัตร มีสถานะเป็นสัญลักษณ์ของประชาธิปไตยอย่างแน่นอน มวลชนนับล้าน
คนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงในช่วงการบริหารของเขาภายใต้รัฐธรรมนูญ 2540 ว่ามีแต่
ระบอบประชาธิปไตยเท่านั้นที่จะนำมาซึ่งประโยชน์ของประชาชนส่วนข้างมากของสังคม เปิดช่อง
ให้ได้รับส่วนแบ่งอันชอบธรรมในโภคทรัพย์มวลรวมของประเทศเพื่อสิทธิ เสรีภาพ และความกินดี
อยู่ดี ในแง่นี้ ทักษิณ ชินวัตรคือแรงบันดาลใจทางประชาธิปไตยของมวลชน ทักษิณ ชินวัตร ยังมี
สถานะเป็นผู้นำของขบวนการประชาธิปไตยอีกด้วย แต่เขาไม่ใช่นักปฏิวัติสังคม เขาเป็นนักธุรกิจที่
ประสบความสำเร็จจากการเจรจาต่อรอง เป็นนักการเมืองแนวทางปฏิรูปที่ยังขาดความชัดเจนเชิง
รูปธรรมของแนวทางประชาธิปไตย ฉะนั้น สถานะ “ผู้นำประชาธิปไตย” ของทักษิณ ชินวัตรจึงมี
ขีดจำกัด ซึ่งฝ่ายประชาธิปไตยจะต้องจัดการให้ถูกต้อง”¹⁷⁰⁸

¹⁷⁰⁷ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (24 กันยายน 2553), ปัญหาองค์การนำในขบวนการประชาธิปไตย (ตอนที่
หนึ่ง), ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2010/09/31236> (ตีพิมพ์ครั้งแรกใน “โลกวันนี้วันสุข” ฉบับวันศุกร์ที่ 24 กันยายน 2553)

¹⁷⁰⁸ เรื่องเดียวกัน.

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ จึงเลือกจุดยืนอยู่ข้างกลุ่ม “ทุนใหม่” และมวลชน “คนเสื้อแดง” โดยตระหนักถึงข้อจำกัดและจุดเด่นของทักษิณ ชินวัตร **ตราบจนกระทั่งเกิดการเสนอ “ร่าง พ.ร.บ. นิรโทษกรรมเหมาเข่ง” และเกิดสถานการณ์ต่อต้านรัฐบาลที่นำไปสู่การรัฐประหาร 22 พฤษภาคม พ.ศ.2557** พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ จึงเปลี่ยนทัศนคติต่อ “ทุนใหม่” โดยเรียกร้องให้ “คนเสื้อแดง” เป็นอิสระจากกลุ่ม “ทุนใหม่” และพรรคเพื่อไทย ดังที่เขียนไว้ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2558 ความว่า

“พ.ต.ท.ทักษิณและพรรคเพื่อไทยที่มุ่งแสวงหานิรโทษกรรมเหมาเข่งโดยไม่คำนึงถึงผลเสียใด ๆ ทั้งสิ้น ก็ได้เปิดช่องให้พวกจารีตนิยมก่อรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557...

...แนวทางที่ พ.ต.ท.ทักษิณและพรรคเพื่อไทย “ให้ความร่วมมือ” กับคณะรัฐประหารเป็นอย่างดี แล้วยังเรียกร้องให้คนเสื้อแดง “สนับสนุนคณะรัฐประหาร” อีกด้วย ได้สร้างความสับสนงุนงงและความคับข้องใจในหมู่มวลชนเหล่านี้ เกิดความท้อถอย เฉื่อยชา เพื่อฝันต่อรัฐธรรมนูญใหม่ รอคอยแต่การเลือกตั้งและการกลับมาของตระกูลชินวัตร

กลุ่มคนเสื้อแดงอีกส่วนหนึ่งที่ชูงอกคัดค้านนิรโทษกรรมเหมาเข่งมาแต่ต้น มีขนาดมวลชนน้อยกว่า ส่วนใหญ่เป็นปัญญาชนคนชั้นกลางในเมืองและหัวเมือง แนวทางที่โลเลฉวยโอกาสของพรรคเพื่อไทยและรัฐประหาร 2557 ได้ทำให้ คนเสื้อแดงกลุ่มนี้ปฏิเสธพรรคเพื่อไทย...

ความหวังในการฟื้นฟูชนประชาธิปไตยที่มีลักษณะมวลชนก็คือ การรวมกันอีกครั้งหนึ่งของคนเสื้อแดงกลุ่มแรกส่วนหนึ่งที่สละตัวจากอิทธิพลของตระกูลชินวัตรและพรรคเพื่อไทย ประสานเข้ากับกลุ่มคนเสื้อแดง (หรืออดีตเสื้อแดง) ที่เป็นเสรีประชาธิปไตย ประกอบขึ้นเป็นชนวนเสรีประชาธิปไตยใหม่ ที่มีใช้เพื่อนักการเมืองกลุ่มตระกูลใดหรือพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่ง แต่เพื่อสถาปนาระบอบประชาธิปไตยเสรีนิยมขึ้นในประเทศไทยในที่สุด...”¹⁷⁰⁹

¹⁷⁰⁹ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (21 กุมภาพันธ์ 2558), บทเรียน 22 พ.ค. 57 (3): ชนวนคนเสื้อแดง, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2015/02/58029> (ตีพิมพ์ครั้งแรกใน “โลกวันนี้วันสุข” ฉบับวันศุกร์ที่ 20 กุมภาพันธ์ 2558)

กรณีของ **สุทธชัย ยัมประเสริฐ** ก็คล้ายคลึงกับ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ถึงแม้ว่า สุทธชัย ยัมประเสริฐ จะอยู่ในฐานะนักวิชาการฝ่ายเสื้อแดงที่สนับสนุนนโยบายด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลพรรคเพื่อไทยอย่างเต็มตัว¹⁷¹⁰ แต่ก๊วปากวิจารณ์นโยบายทางการเมืองของรัฐบาลพรรคเพื่อไทยที่พยายามผลักดันกฎหมายนิรโทษกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อทักษิณ ชินวัตร รวมทั้งการนิ่งดูดาต่อนักโทษการเมืองที่ตกเป็นเหยื่อในคดีหมิ่นสถาบันเบื้องสูง ดังความว่า

“ปัญหาเริ่มเกิดขึ้นหลังจากที่ น.ส.ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีบริหารประเทศแล้ว เพราะรัฐบาลกลับปล่อยปละอย่างมากในนโยบายด้านสิทธิมนุษยชน ยอมจำนนต่อศาลยุติธรรม และพินอบพิเทาฝ่ายจารีตนิยมจนเกินงาม แต่กรณีที่เป็นที่วิจารณ์อย่างมากก็คือ การละเลยไม่สนใจพี่น้องคนเสื้อแดงที่ถูกดำเนินคดีและติดคุก ทั้งจากคดีการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการต่อสู้เมื่อ พ.ศ.2553 และคดีตามมาตรา 112 ทั้งที่คนเหล่านี้ คือมวลชนที่ต่อสู้เพื่อพรรคเพื่อไทยมาแล้วทั้งสิ้น...

กระบวนการเหล่านี้จึงนำมาซึ่งการที่ นายวรชัย เหมะ ส.ส.สมุทรปราการ และ ส.ส.เพื่อไทยกลุ่มหนึ่ง ต้องนำเสนอร่างกฎหมายนิรโทษกรรม ...

...แต่ปรากฏว่า การพิจารณาในขั้นนี้ กระบวนการเสียงข้างมากได้ยอมรับการแปรญัตติของนายประยุทธ์ ศิริพานิชย์ โดยเปลี่ยนเนื้อหาทั้งหมดของร่างเดิม ไปใช้ร่างใหม่ที่นิรโทษกรรมทุกฝ่ายรวมทั้งแกนนำ...และที่ร้ายแรงยิ่งกว่านั้น คือ มีการเติมให้ยกเว้นการนิรโทษเหยื่อมาตรา 112 ...เป็นกฎหมายนิรโทษกรรมแบบเหมาเข่ง และเป็นที่ยึดด้านอย่างมากจากกลุ่มเสื้อแดง นปช. ขบวนการประชาธิปไตย และ นักวิชาการฝ่ายก้าวหน้า แต่ฝ่ายพรรคเพื่อไทยก็ยังคงตั้งต้นที่จะเดินหน้าในญัตตินิรโทษกรรมแบบเหมาเข่งต่อไป...

...เครือข่ายทักษิณและพรรคเพื่อไทยอาจจะไม่สนใจ และประเมินว่าต่อให้ผลักดันการนิรโทษกรรมหน้าตาอย่างนี้ พรรคก็ยังชนะเลือกตั้งสมัยหน้าอยู่นั่นเอง โดยไม่ต้องอาศัยพวกนักวิชาการและพลังประชาธิปไตย

¹⁷¹⁰ สุทธชัย ยัมประเสริฐ, (12 มกราคม 2556), **ทิศทางขบวนการประชาชน 2556**, ค้นหาเมื่อ 11 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/01/44632> (เผยแพร่ครั้งแรก: หนังสือพิมพ์โลกวันนี้ วันสุข ฉบับที่ 394 วันที่ 12 มกราคม 2556)

ในที่นี้จะขอบอกว่า ถ้าหากไม่รับฟังและยังตั้งต้นนิรโทษกรรมเหมาเข่ง ก็จะสิ้นความชอบธรรมเพราะเรื่องเหมาเข่งเป็นเรื่องไร้หลักการทางการเมือง แต่ถ้าหากถอยเรื่องเหมาเข่งแล้วไม่ยอมนิรโทษกรรมประชาชน ให้ชาวบ้านติดคุกต่อไปก็เป็นเรื่องอำมหิตของรัฐบาลยิ่งลักษณ์...”¹⁷¹¹

การมองกลุ่ม “ทุนใหม่” ในแง่ดีของพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ และสุธาศัย ยิ้มประเสริฐ (ตราบจนกระทั่งเกิดกรณี “นิรโทษกรรมแบบเหมาเข่ง”) นับว่าแตกต่างอย่างมากจากนักวิชาการที่สนับสนุน “คนเสื้อแดง” คนอื่นๆ เช่น อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ และสมชาย ปรีชาศิลปกุล ซึ่งเลือกจุดยืนอยู่ข้างมวลชน “คนเสื้อแดง” โดยไม่ได้ชื่นชมหรือสนับสนุนทักษิณ ชินวัตร เพราะเห็นว่าเป็นกลุ่ม “ทุนใหม่” ที่พยายามผูกขาดอำนาจและผลประโยชน์

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ กล่าวถึงปัญหาอันเกิดจาก “กลุ่มทุนใหม่” ดังนี้

วิกฤติการณ์เศรษฐกิจ พ.ศ.2540...กลุ่มทุนกลุ่มใหม่บางกลุ่มที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว...ชัยชนะจากการเลือกตั้งทำให้อ้างได้ว่ามีความชอบธรรมอย่างเต็มที่ และได้ดำเนินการต่าง ๆ เพื่อให้ตนมีอำนาจสูงสุดโดยไม่ต้องการประสานกับกลุ่มอำนาจเดิม...

...เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อเริ่มเกิดความขัดแย้งขึ้น ทช. จึงเน้นการดำเนินนโยบายประชานิยมเพื่อให้ชนชั้นกลางระดับล่างพึงพอใจมากขึ้น...มีการลงทะเลียนคนจนเพื่อใช้ประโยชน์ในการหาเสียงสำหรับการเลือกตั้งสมัยที่สอง โดยมีได้วางแผนดำเนินการใด ๆ เพื่อผลประโยชน์ของคนจนที่ลงทะเลียน มีการใช้อำนาจอย่างเด็ดขาดในการแก้ไขปัญหาเสพติดและการจัดการกับปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ฯลฯ”¹⁷¹²

ในขณะที่ สมชาย ปรีชาศิลปกุล กล่าวว่า “ทุนใหม่” ผูกขาดอำนาจและดำเนินนโยบายต่างๆ เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง

¹⁷¹¹ สุธาศัย ยิ้มประเสริฐ, (1 พฤศจิกายน 2556), *นับถอยหลังพรรคเพื่อไทย*, ค้นหามี 11 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/11/49523>

¹⁷¹² อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, *จากประชาธิปไตยสู่การเมือง “ไพร่-อำมาตย์”*, (สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

“กลุ่มทุนอีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มทุนโลกาภิวัตน์ ที่เติบโตมาหลังปี 2540 ...คือกลุ่ม ไทรคมนาคมที่เราเรียกว่ากลุ่มทุนโลกาภิวัตน์ ...มี ทช. เป็นหัวเรือใหญ่ของกลุ่มนี้ และเข้ามามี บทบาททางการเมืองตั้งแต่ปี 2540 เป็นกลุ่มที่มั่งคั่งด้วยเงินทองมหาศาลกว่ากลุ่มอื่น และใช้อำนาจรัฐในการเลือกตั้ง แ่งหนึ่งสร้างนโยบายประชานิยมและแ่งหนึ่งทำเพื่อตนเองมั่งคั่ง และเป็นกลุ่มที่ไม่เอื้ออาทรต่อกลุ่มอื่นเลย หมายความว่าเมื่อก่อนแบงก์กรุงเทพเวลาให้เงินก็จะให้ทุกพรรค แต่กลุ่มทุนโลกาภิวัตน์เป็นกลุ่มที่ให้เลือกข้างว่าจะเลือกอยู่ฝ่ายไหน ทำให้กลุ่มทุนอื่นเกลียดชังไปด้วย...”¹⁷¹³

ก่อนหน้ากรณี “นิรโทษกรรมแบบเหมาเข่ง” ทศนะต่อ ทช. ในฐานะ “บุคคล” (มิใช่ ในฐานะของ “ทุนใหม่”) ของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ เห็นว่า “การที่จะเรียกใครอยู่ฝ่ายอำมาตย์หรือไม่ในวันนี้ จึงมิได้ การดูที่ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม แต่ดูที่รากฐานความคิดว่าจะเคารพในหลักการ ประชาธิปไตย หลักความเท่าเทียมกันของมนุษย์และเคารพในเสียงประชาชนหรือไม่ ในลักษณะนี้ จึงไม่อาจถือได้ว่า ทช. อยู่ในฝ่ายอำมาตย์”¹⁷¹⁴ ส่วน สมชาย ปรีชาศิลป์กุล เห็นว่าการ ดำเนินการต่างๆ ของทักษิณ ชินวัตร แม้ว่าในบางกรณีจะไม่ผิดกฎหมาย แต่มีปัญหาด้าน ความชอบธรรมและจริยธรรม ดังความว่า

“การให้เหตุผลว่า “ถูกต้องตามกฎหมาย” กำลังเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่ทำลาย ต่อสังคมไทยอย่างสำคัญ นับตั้งแต่การเถลิงอำนาจของรัฐบาลภายใต้การนำโดยพรรคไทยรักไทย ได้ปรากฏการตัดสินใจ, การดำเนินนโยบาย, การให้สัมปทาน หรือการตรากฎหมายขึ้นใช้บังคับ ที่ ชวนให้เกิดการตั้งคำถามต่อความชอบธรรมของการกระทำว่าจะจะเป็นไปโดยบริสุทธิ์ยุติธรรม หรือ เป็นการดำเนินการที่เอื้อประโยชน์ให้กับพวกพ้องตนเองในลักษณะที่เรียกว่าผลประโยชน์ทับซ้อน

¹⁷¹³ สมชาย ปรีชาศิลป์กุล, (21 มีนาคม 2552), *ทำไมต้องปฏิรูปการเมือง? ปฏิรูปอย่างไร*. ค้นหาเมื่อ 16 สิงหาคม 2558, จาก <http://prachatai.org/journal/2009/03/20442>

¹⁷¹⁴ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, “รัฐประหารของอำมาตย์และการต่อสู้ของไพร่”, *วารสารเสียงทักษิณ* ปีที่ 1 ฉบับที่ 18 ปักษ์แรก (เมษายน 2553), น. 57.

ดังเช่น การตราพระราชกำหนดภาษีสรรพสามิตกิจการโทรคมนาคมเพื่อเปลี่ยนแปลงระบบการจ่ายค่าตอบแทนจากสัมปทานมาเป็นภาษีสรรพสามิต, การเปิดเสรีทางการบินที่ทำให้สายการบินแอร์เอเชีย ซึ่งมีหุ้นส่วนที่เกี่ยวข้องกับนักการเมืองในฝ่ายรัฐบาลเข้ามาดำเนินธุรกิจ, การตีความของกรมสรรพากรในกรณีการโอนขายหุ้นระหว่างตระกูลชินวัตรกับบุคคลในครอบครัว และวงศาคณาญาติว่าไม่ต้องเสียภาษีเงินได้ ทั้งที่ก่อนหน้านี้เคยจัดเก็บกับบุคคลอื่นมาก่อนแล้ว ฯลฯ”¹⁷¹⁵

ข้อกล่าวหาและคำตัดสินของศาลว่า ทช. คอร์รัปชัน นับเป็นเรื่องที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” มีทัศนคติที่แตกต่างกันมาก จนกระทั่งถึงปี พ.ศ.2555 สุธาสัย ยิ้มประเสริฐ ก็ยังเขียนว่า “ข้อกล่าวหาเรื่องการทุจริตคอร์รัปชันของรัฐบาล ทช. จนถึงขณะนี้ ก็ยังไม่มีหลักฐานหรือข้อพิสูจน์อันชัดเจนแต่อย่างใด แต่เรื่องนี้ก็ยังเป็นมายาคติขนาดใหญ่ ที่ยังคงมีการสร้างอย่างต่อเนื่อง และทำให้ฝ่ายประชาชนเสื้อเหลืองเชื่อว่าเป็นความจริงและยังคงต่อต้าน ทช. อย่างไม่ลืมหูลืมตา”¹⁷¹⁶ ตรงกันข้ามกับ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ซึ่งเขียนเรื่อง “วัฒนธรรมคนอย่างทักษิณ”¹⁷¹⁷ ซึ่งแม้ว่าจะเป็นการเขียนบทความเพื่อตอบโต้ “คนเสื้อเหลือง” แต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติที่เห็นว่าการคอร์รัปชัน เพียงแต่เน้นไว้ว่าเป็น “วัฒนธรรม” หรือวิถีทางที่เกิดขึ้นทั่วไปในสังคมไทย ซึ่งเป็น “วัฒนธรรม” หรือวิถีคิดที่ครอบคลุมกว้างขวางกว่าประเด็นเรื่องการคอร์รัปชันเท่านั้น ทั้งนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ มิได้มองว่า ทช. เป็นคนที่เลวกว่านักการเมืองทั่วไปหรือชนชั้นนำทั่วไปหรือชนชั้นกลางทั่วไป แต่มองว่า ทช. เป็นผลผลิตของวัฒนธรรมเสรีนิยมใหม่และวัฒนธรรมอำนาจนิยมซึ่งครอบงำชนชั้นนำและชนชั้นกลางไทยอย่างเหนียวแน่น

¹⁷¹⁵ สมชาย ปรีชาศิลป์กุล, (4 กุมภาพันธ์ 2549), นักทักซิณกับเส้นแบ่งจริยธรรม. ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558, จาก <http://v1.midnightuniv.org/midnight2545/document95161.html>

¹⁷¹⁶ สุธาสัย ยิ้มประเสริฐ, (17 กันยายน 2555), 6 ปีรัฐประหารอัปยศ. ค้นหาเมื่อ 12 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/09/42685> (ที่มา : นิตยสารโลกวันนี้วันสุข ปีที่ 8 ฉบับที่ 377 วันที่ 15 กันยายน พ.ศ.2555) (เน้นโดยผู้วิจัย)

¹⁷¹⁷ นิธิ เอียวศรีวงศ์, วัฒนธรรมคนอย่างทักษิณ, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2549).

เช่นเดียวกัน ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เขียนบทความที่ดีพิมพ์ในหนังสือชุด วัฒนธรรมคนอย่าง
ทักษิณ¹⁷¹⁸ ดังนี้

“ผมเห็นว่าคุณทักษิณขาดความชอบธรรมทางการเมืองมานานเต็มที่แล้ว นับตั้งแต่ปล่อยให้
มีคนถูกประหารโดยไม่ได้ผ่านกระบวนการยุติธรรมกว่า 2,000 คน ในสงครามปราบยาเสพติด

ตั้งแต่ทำโครงการนาชาติดกับประชาชนระดับล่าง แล้วไม่ติดตามสนับสนุนให้ลู่วงเป็น
มรรคผลสักโครงการเดียว

ตั้งแต่ผิดคำพูดกับสมัชชาคนจน อันเป็นกรณีที่เกิดขึ้นให้เห็นว่า ถ้าต้องเลือกระหว่างชะตากรรม
ของคนจนกับของอุตสาหกรรมที่ไม่มีกั้นจะแข่งกับใคร นอกจากเบียดเบียนทรัพยากรของเพื่อนร่วม
ชาติเพื่อผลิตพลังงานราคาถูกให้ผลาญ คุณทักษิณเลือกเพื่อนของตัวในวงการธุรกิจอุตสาหกรรม
ก่อน

ตั้งแต่ประเมินสถานการณ์ภาคใต้ผิด แล้วปล่อยให้มีการอุ้มฆ่าผู้คน ด้วยความคิดตื่นเขิน
ว่าอำนาจดิบสามารถแก้ไขสถานการณ์ได้ง่ายและเร็ว จนทำให้เกิดการสังหารหมู่ที่กรือเซะโดยไม่
ขยับลงโทษผู้กระทำผิด แม้เป็นเรื่องที่ปิดลับต่อไปไม่ได้แล้ว ปล่อยให้กระทำทารุณต่อประชาชน
ถึงกับต้องล้มตายร่วมร้อยในกรณีตากใบ และจนถึงทุกวันนี้คุณทักษิณก็ยังเห็นเรื่องร้ายแรงขนาด
นั้นว่าเป็นความผิดพลาดทางเทคนิคเท่านั้น คือมีรถไม่พอขนคน

ตั้งแต่ดำเนินมาตรการทางเศรษฐกิจหลายอย่างที่ส่อให้เชื่อได้ว่าเอื้อต่อธุรกิจตนเองและ
พวกพ้อง แม้มาตรการเหล่านั้นหลายเรื่องสร้างความเดือดร้อนแสนสาหัสแก่ประชาชน บางกลุ่ม
เช่น เกษตรกรผู้ปลูกหอมกระเทียมไปจนถึงผู้เลี้ยงโคนม ฯลฯ

ตั้งแต่ทำให้องค์กรและกระบวนการตรวจสอบตามระบอบประชาธิปไตยย่ำแย่ เสียขา
เอาเครื่องมือของรัฐเช่น ปปง. ซึ่งควรมีประสิทธิภาพอย่างยิ่งในการตรวจสอบทรัพย์สินสมบัติของ
นักการเมืองฉ้อฉล ไปใช้ในทางข่มขู่คุกคามศัตรูทางการเมือง ไม่เว้นแม้แต่หน่วยราชการอื่นๆ เช่น
สรรพากรไปจนถึงองค์กรนอกราชการ เช่น ก.ล.ต. ...

¹⁷¹⁸ เรื่องเดียวกัน.

แต่ในขณะเดียวกัน ผมก็ไม่ได้เห็นว่าคนที่กำลังล่ารายชื่อถอดถอนคุณทักษิณ คนที่ออกมาแถลงข่าวความไม่ชอบธรรมในตำแหน่งนายกฯ หรือคนที่เคลื่อนไหวชุมนุมขับไล่ ฯลฯ ทำอะไรนอกกติกาอย่างที่รัฐบาลพยายามสร้างภาพอยู่เวลานี้

กติกาของระบอบประชาธิปไตยต้องมีพื้นที่สำหรับทุกคน ทุกความเห็น ที่จะแสดงออกได้เสมอ มีแต่กติกาของคุณทักษิณเท่านั้นที่ไม่มีพื้นที่เหลือสำหรับใครเลยนอกจากพรรคพวกและชาเชลียร์...

...คนที่ออกมาเคลื่อนไหวกดดันและขับไล่คุณทักษิณ ยังไม่ได้ทำอะไรผิดกฎหมายหลักๆสักข้อ

...แม้เชียร์อยู่ในใจให้เขาประสบความสำเร็จ ผมก็ไม่ได้ออกมาร่วมเคลื่อนไหวกับกลุ่มซึ่งส่วนใหญ่คือเพื่อนฝูงที่รักใคร่ นับถือกันทั้งนั้น

ไม่ใช่เพราะไม่เห็นด้วยนะครับ แต่เพราะเป้าหมายของผมไม่ได้อยู่ที่เอาคุณทักษิณออกไปเท่ากับเอาประเทศไทยคืนมา

คืนมาให้ใคร?

ต้องคืนมาให้แก่ประชาชนซึ่งประกอบด้วยคนหลายจำพวก นักธุรกิจแบบคุณทักษิณ, บริวาร และพันธมิตรก็มี, เกษตรกรรายย่อยก็มี, กรรมกรก็มี, นักบวชก็มี, คนพิการก็มี, นักวิชาการก็มี, ช่างตัดผมก็มี ฯลฯ

ถ้าคืนมาให้เฉพาะคนชั้นกลางในเมือง ผมไม่เห็นว่าจะมีอะไรที่ต่างกันมากนัก

เพราะสิ่งที่น่ารังเกียจอย่างยิ่งนั้นไม่ใช่ทักษิณ แต่คือ “คนอย่างทักษิณ” ต่างหาก

และคนอย่างทักษิณนั้นไม่ได้มีเฉพาะเศรษฐีซึ่งยังอธิบายอนาสารสมบัติของตัวเองไม่ได้เป็นที่กระจ่างใจแก่คนไทยจำนวนมากเท่านั้น แต่รวมไปถึงคนอื่นๆ อีกมากที่อยู่ในกลุ่มคนชั้นกลาง ทั้งที่อยู่ในสภาพพัฒนา, ในตลาดหลักทรัพย์ฯ, ในวงการเมือง

หรือแม้แต่คนที่ไม่ได้อยู่ในที่เหล่านั้นเลย แต่ถูกครอบงำด้วยอุดมคติและโลกทัศน์แบบนั้น เช่น คุณชนวน หลีกภัย, คุณบรรหาร ศิลปอาชา, คุณอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ฯลฯ ก็อาจมีความเป็น คนอย่างทักษิณผสมปนเปอยู่ในตัวมากทีเดียว

ทั้งนี้ เพราะความเป็นคนอย่างทักษิณนั้นเป็นวัฒนธรรมครับ

คือเป็นวิถีคิดและโลกทัศน์ของคนจำนวนมาก ไม่ได้จำกัดอยู่กับคนไม่กี่คน

จะพูดว่าเป็น “กระแสสังคม” ก็ได้ เพราะหลายอยู่ในหมู่คนชั้นกลาง ซึ่งผ่านระบบการศึกษา ที่เลี่ยมสอนให้เป็นอย่างนี้, ผ่านระบบเศรษฐกิจที่ประสานผลประโยชน์ของคนชั้นกลางบางส่วน เข้ากับธุรกิจใหญ่ และผ่านระบบการเมืองที่เปิดพื้นที่ให้เฉพาะคนชั้นกลางเท่านั้นได้เข้ามามี ส่วนร่วมในทางการเมืองอย่างเป็นผล

ฉะนั้น สิ่งที่เราต้องขับไล่ออกไปจากการเมืองของเรา ขับไล่ออกไปจากตำแหน่งผู้นำทางการเมือง ขับไล่ออกไปจากวิถีคิดและโลกทัศน์ของสังคมไทยคือวัฒนธรรมของคนอย่างทักษิณ...

วัฒนธรรมหรือวิถีคิดและโลกทัศน์ดังกล่าว ในทัศนะของผม มีสองส่วนสำคัญคือ อำนาจนิยม และเสรีนิยมใหม่

อำนาจนิยมไม่ได้หมายความว่าระบอบเผด็จการเพียงอย่างเดียว แม้ในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในชีวิตรูปธรรมก็อาจมีลักษณะเป็นอำนาจนิยมได้ เพราะอำนาจนิยมหมายถึงความ เชื่อว่าการจัดการที่มีประสิทธิภาพมีอยู่อย่างเดียว คือการใช้อำนาจเด็ดขาด

ความนิยมที่คุณทักษิณเคยได้รับอย่างท่วมท้นมาจากไหน

โพลสำนักต่างๆ สำนวณแล้วได้ผลตรงกันว่า ประชาชนนิยมคุณทักษิณที่ความเด็ดขาดและ กล้าตัดสินใจ...

อำนาจนั้นจำเป็นแน่ครับในการจัดการ แต่อำนาจที่เด็ดขาดของเค้าก็ไม่เปิดโอกาสให้มีการ ไตร่ตรองจากหลายฝ่าย...

และด้วยเหตุดังนี้ คนอย่างคุณทักษิณจึงไม่ยอมรับการตรวจสอบ ไม่ว่าจะตรวจสอบโดยองค์กรตามรัฐธรรมนูญหรือองค์กรภาคประชาชน อำนาจที่ถูกตรวจสอบทัดทานได้ ทำให้ไม่อาจจัดการอะไรด้วยอำนาจเด็ดขาดได้...

การมองแต่อำนาจเป็นหนทางแก้ปัญหาทุกอย่างไปหมด จึงไม่ได้จำกัดอยู่กับทักษิณ แต่ฝังรากลึกอยู่ในวัฒนธรรมของคนชั้นกลางไทย ซึ่งเคยชินแต่กับการเมืองเผด็จการมาตลอด และผมคิดว่าเราต้องล้มวัฒนธรรมนี้ ซึ่งในปัจจุบัน คุณทักษิณ ชินวัตร เป็นสัญลักษณ์ที่เด่นชัดที่สุด...

อีกส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมคนอย่างทักษิณก็คือ คนชั้นกลางไทยส่วนใหญ่เชื่อว่า ควรให้อิสระอย่างไม้อั่นแก่นักลงทุน เพราะผลกำไรของนักลงทุนจะทำให้บ้านเมืองเจริญ และคนอื่นๆ ก็จะได้ผลดีตามไปด้วย โอกาสที่ต้องเปิดให้นักลงทุนหมายถึงโอกาสที่นักลงทุนไปแย่งเอาทรัพยากรของชาวบ้านมาใช้ประโยชน์ โดยไม่จ่าย, จ่ายไม่คุ้ม, หรือเอาไปแฝงไว้ในงบประมาณแผ่นดินทั้งหมดนี้รัฐไม่ควรแทรกแซงเพื่อปกป้องประชาชน ถ้ารัฐจะแทรกก็คือแทรกเข้าไปตีหัวชาวบ้านที่ออกมาปกป้องทรัพยากรของชุมชน

...และวัฒนธรรมอย่างนี้ก็อยู่กับชนชั้นนำไทยมาตั้งแต่สมัยเริ่มการพัฒนา เป็นต้นมาจนบัดนี้ ทักษิณ ชินวัตร แสดงส่วนที่หยาบที่สุดของวัฒนธรรมเสรีนิยมใหม่ให้เห็นได้ชัดเท่านั้น ไม่ได้แปลว่า นายกฯ คนอื่นยึดถือวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไป

ฉะนั้น การกดดันขับไล่ทักษิณให้พ้นจากตำแหน่งนายกฯ จึงเป็นเพียงการขับไล่สัญลักษณ์ ไม่ใช่ขับไล่ความอยุติธรรมและความป่าเถื่อนของอำนาจ ซึ่งพร้อมจะกลับมาครอบงำคนไทยได้อีกเสมอ¹⁷¹⁹

เกษียร เตชะพีระ

ใน พ.ศ.2549 เกษียร เตชะพีระ ตระหนักว่าได้เกิดกระแสต่อต้าน “ทุนใหม่” ขึ้นมาแล้ว พร้อมกันนั้นก็เห็นว่ากระแสต่อต้าน “ทุนใหม่” และโลกาภิวัตน์ ที่เสนอให้กลับไปสู่ “เศรษฐกิจชุมชน-พอเพียง” นั้น เป็นไปได้ยากมาก ดังที่วิเคราะห์ว่า “กระแสเรื่องการต่อต้านอำนาจการเมือง

¹⁷¹⁹ เรื่องเดียวกัน.

ของทุนใหญ่มาแรงและชัดเจน เพียงแต่ชอบเซตอยู่แค่นั้น ถ้าให้ผมเดา ก็คงจะมีความพยายาม
ปรับกรอบ ตั้งข้อจำกัด ไม่ให้อำนาจเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปกินรวบผูกขาดอำนาจการเมืองได้ แต่
จะเปลี่ยนจากโลกาภิวัตน์เสรีนิยมใหม่ไปเป็นเศรษฐกิจชุมชน-พอเพียง ยากมาก”¹⁷²⁰

ใน พ.ศ.2550 เมื่อเขียนเรื่อง **“รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 กับการเมืองไทย”**
เกษียร เตชะพีระ วิเคราะห์ว่าภารกิจไทยในเวลานั้น เป็นความขัดแย้งระหว่าง **“ระบอบทักษิณ +
ทักษิณนิคมิตส์”** กับ **“ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”** หรือ “นัย
หนึ่งระบอบเลือกตั้งธิปไตยภายใต้พระราชอำนาจนำ” โดยได้นิยามว่า “ระบอบทักษิณ” ก็อาจ
หมายถึง ระบอบประชาธิปไตยอำนาจนิยมภายใต้อำนาจนำของกลุ่มทุนใหญ่”¹⁷²¹ ซึ่งการวิเคราะห์
และนิยามดังกล่าวนี้ สะท้อนให้เห็นว่า เกษียร เตชะพีระ มอง “ระบอบทักษิณ” ในฐานะที่เป็น
ระบอบการเมืองที่กลุ่มทุนใหญ่ได้อำนาจจากการเลือกตั้ง แต่ปกครองประเทศและแก้ไขปัญหา
ต่างๆ ด้วยการใช้อำนาจในลักษณะ “อำนาจนิยม” มิใช่ใช้อำนาจภายใต้หลักการเสรีประชาธิปไตย

ก่อนจะเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงและโหดร้ายที่ เกษียร เตชะพีระ ไม่อาจยอมรับได้ (คือ
เหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2553) ไม่นานนัก คือในเดือนมีนาคม พ.ศ.2553 เกษียร เตชะพีระ
มองคู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่าย (ทั้งฝ่ายที่สนับสนุนทักษิณ ชินวัตร และฝ่ายชนชั้นกลางหรือ “คนเสื้อ
เหลือง” ที่ต่อต้านทักษิณ ชินวัตร) โดยกล่าวถึงทั้งด้านบวกและด้านลบ เช่น กล่าวถึง “ระบอบ
ทักษิณ” ในฐานะที่เป็นตัวแทนความเคลื่อนไหวแรกที่ออกจากโครงสร้างอำนาจเดิมในแง่ลบ ว่า
“ในความรู้สึกผมการที่ทักษิณพาออกไปมันอาจฉิบหายก็ได้ เพราะเป็นกรอบโครงสร้างอำนาจที่แก

¹⁷²⁰ เกษียร เตชะพีระ, (8 ตุลาคม 2550), **“การสร้างองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปการเมือง” สัมภาษณ์โดย
สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ สิริพรรณ นกสวน ปกป้อง จันวิทย์ และวรุดลย์ ตูลารักษ์ เมื่อวันที่ 28
กันยายน 2549 ณ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก
<http://pokpong.org/interview/talk-with-chaiwat-and-kasian/Reforming Thailand> กับ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์
และ เกษียร เตชะพีระ**

¹⁷²¹ เกษียร เตชะพีระ, **“รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 กับการเมืองไทย” รัฐศาสตร์สาร ปีที่ 29 ฉบับที่ 3
(กันยายน-ธันวาคม 2551), น. 8-9.**

เป็นใหญ่ที่สุด และเป็นผู้นำประชาธิปไตยคนเดียว คนอื่นๆ ไม่ค่อยมีเสรีภาพ ยกเว้นพวกเชียร์”¹⁷²²
นอกจากนี้ยังได้วิเคราะห์ “ระบอบทักษิณ” ว่ามี “ด้านลบซึ่งไม่ดีมาก” ดังนี้

“ทั้งหมดนี้ทำโดยแนวโน้มที่เป็นประชาธิปไตยอำนาจนิยม คือไม่เสรีมากนัก คุณต้องไปอยู่ใต้รัฐบาลคุณทักษิณ แล้วคุณจะเข้าใจเลยว่ามันเป็นรัฐบาลที่ตะทานไม่ได้ ถ้าตะทานปั๊บ คุณโดนถล่มเลย ทั้งจากท่านโดยตรง จากเครือข่ายของท่าน หรือแม้แต่สื่อทั้งหลาย จะถูกปิดออก จากสถานีวิทยุในช่วงรายการที่จัด ตั้งคำถามกับสนาบบินสุวรรณภูมิก็หลุดออกจากบางกอกโพสต์ นี่ผมว่าเป็นด้านลบซึ่งไม่ดีมาก ด้านลบต่อเนื่องมากก็คือผลกระทบต่อเนื่องจากระบอบทักษิณมันทำให้อิทธิพลไทยแตกกันและจนถึงจุดที่จะหาการรวมขอมกันไม่ได้ ผมไม่ได้ว่าการรวมขอมจะดีเสมอไป มันจะเฮงซวยก็ต่อเมื่อรวมขอมแล้วหันมากระทุบเรา แต่ในบางเงื่อนไขการรวมขอมของอิทธิพลทำให้การปฏิรูปเกิดขึ้นได้ แต่ตอนนี้หาได้ยากมาก มีความระแวงกันสูง ยังมีอิทธิพลจำนวนหนึ่งไม่เชื่อว่าคุณทักษิณจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ มีอิทธิพลที่เชื่อจริงๆ ว่าคุณทักษิณต้องการระบอบประธานาธิบดี”¹⁷²³

ส่วน “แง่บวก” ของ “ระบอบทักษิณ” ที่ เกษียร เตชะพีระ กล่าวถึง มีดังนี้

“คงปฏิเสธไม่ได้ว่ารัฐบาลทักษิณทำให้เกิดความตื่นตัวเรื่องการเลือกตั้งและประชาธิปไตย อย่างไม่เคยเป็นมาก่อน คงไม่ถึงที่สุด แต่ก็ในระดับหนึ่ง

คำว่า สองนคราประชาธิปไตย ของ อาจารย์เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ผมว่าสภาวะนี้เปลี่ยนไป คนชนบทไม่ได้เลือกรัฐบาลอย่างเดียว แต่ยังเดินเข้ามาล้มรัฐบาลด้วย คือพวกเสื้อแดง นโยบายประชานิยม กองทุนหมู่บ้าน มันปลุกให้คนชนบทจำนวนหนึ่งเห็นถึงผลประโยชน์ได้เสียที่มีโดยตรงต่อรัฐบาลจากการเลือกตั้ง ฉะนั้น ถ้ามีใครคุกคามรัฐบาลจากการเลือกตั้ง จะมีคาราวานคนจนเข้ามา ดังนั้น สองนคราฯ จึงไม่จริงแล้ว มันไม่ได้แยกกันแบบนั้นแล้ว และที่บอกว่าคนเมืองเป็นฐานนโยบาย คนชนบทเป็นฐานการเลือกตั้งก็ไม่จริง คนชนบทก็เป็นฐานนโยบาย และจะมีชุดนโยบายที่แน่ชัดว่าต้องการแบบที่เอื้อประโยชน์ต่อพวกเขา ผลดีก็คือเราสามารถขยับ

¹⁷²² เกษียร เตชะพีระ, (มีนาคม 2553), (บทสัมภาษณ์) “ระบอบทักษิณ 101” .ตีพิมพ์ในนิตยสาร WAY ฉบับที่ 32, ค้นหาเมื่อ 9 พฤษภาคม 2557, จาก <http://waymagazine.org/interview/ระบอบทักษิณ>.

¹⁷²³ เรื่องเดียวกัน.

ประชาธิปไตยให้พ้นจากภาวะสองนคราประชาธิปไตยได้ในระดับหนึ่ง แล้วก็เหมือนกับมีอำนาจเคลื่อนย้ายออกจากโครงสร้างอำนาจเดิม ด้านนี้ดี”¹⁷²⁴

ในระดับชาวบ้าน เกษียร เตชะพีระ ก็เห็นว่าได้ประโยชน์จากระบอบทักษิณมาก “คนเชียร์ทักษิณก็คือคนชั้นล่างหรือรากหญ้า ไม่เฉพาะในชนบทแต่ในเมืองด้วย อาจไม่ใช่พวกจนที่สุด แต่เป็นพวกที่กำลังจะเจยหน้าอำปาก แล้วขอบคุณคุณทักษิณเหลือเกินที่มีนโยบายต่างๆ ให้คว่ำไว้ได้ ทำให้พวกเขาวิ่งแข่งในฐโลกาภิวัตน์ได้ดีขึ้น”¹⁷²⁵

ในส่วนของนักลงทุนต่างชาติ เกษียร เตชะพีระ มีทัศนะว่าเป็นกลุ่มคนที่พอใจ “ระบอบทักษิณ” เช่นกัน “โดยเฉพาะในสายตาของนักลงทุนต่างชาติ เขาก็รู้ว่าคุณทักษิณรวบอำนาจอำนาจนิยม แต่คุณทักษิณเป็นนายกฯ ที่สามารถให้คำมั่นสัญญาได้ เวล่านักลงทุนจะขนเงินมาลงทุนในประเทศไทย มันต้องรู้ชัดว่าให้อะไรเขาได้ ให้อะไรไม่ได้ ถ้าเป็นคุณทักษิณจะตกปากรับคำว่า ชั่วร้ายไป เพราะคุณไฉ่หมด คุณทักษิณรับปากไปก็สามารถให้เข้าแถวในสภาโหวตให้ได้ คือเครือข่ายแกมมไฉ่หมด พวกนักลงทุนต่างชาติก็ชอบเพราะรับปากไปแล้วเกิดขึ้นจริง”¹⁷²⁶

ใน พ.ศ.2550 เกษียร เตชะพีระ สรุปทั้งคุณและโทษของ “ระบอบทักษิณ” ดังนี้

“ระบอบทักษิณ คือการขึ้นยึดกุมอำนาจรัฐเองโดยตรงของกลุ่มทุนใหญ่ แล้วต่อต่อภาครัฐไปอุปถัมภ์คนจนคนขายขอบผ่านโครงการประชานิยม-เอื้ออาทรต่างๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือระบอบประชาธิปไตยอำนาจนิยมภายใต้อำนาจนำแห่งพรรคการเมืองของกลุ่มทุนใหญ่ที่มีคนขายขอบเป็นฐานเสียงพันธมิตร

¹⁷²⁴ เรื่องเดียวกัน.

¹⁷²⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹⁷²⁶ เรื่องเดียวกัน.

ทว่าแนวทางการเมืองอันผิดพลาดที่รวบอำนาจรวมศูนย์ล่งละเมิดสิทธิเสรีภาพพื้นฐานของประชาชน ผลักไสมิตร เพิ่มศัตรู และบริหารโลกาภิวัตน์เพื่อกลุ่มทุนพวกพ้องเส้นสายของระบอบทักษิณก็นำมาซึ่งความล้มละลายพ่ายแพ้¹⁷²⁷

ในเดือนมีนาคม พ.ศ.2553 เกษียร เตชะพีระ ประเมินว่า **ถ้าหากคู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่ายเข้าสู่ระบบการเมืองแบบเปิดและแข่งขันกันในรอบของระบอบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง ก็จะสามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งได้** โดยวิเคราะห์ว่า **“ระบอบทักษิณ” อ่อนพลังลงมากแล้ว** ไม่สามารถจะผูกขาดอำนาจเหมือนในอดีต การเข้าสู่ระบบการเมืองแบบเปิดจะช่วยลดลักษณะสุดโต่งทั้งของฝ่ายเสื้อเหลืองและฝ่ายเสื้อแดงลงได้มาก จนสามารถต่อสู้และต่อรองกันอย่างสันติภายใต้กฎกติกาที่เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย ระบอบประชาธิปไตยก็จะเดินหน้าต่อไปได้ และนายทุนต่างชาติก็จะรู้สึกว่าการลงทุนในประเทศไทยจะไม่ต้องประสบปัญหาความมั่นคงของนโยบายรัฐบาลและความมั่นคงของทรัพย์สิน เช่น การยึดทรัพย์ การคุกคามของมวลชน¹⁷²⁸

ปัจจัยที่ทำให้ระบอบทักษิณอ่อนพลัง เกษียร เตชะพีระ วิเคราะห์ไว้ดังนี้

“ทุกวันนี้ ถ้าถามว่ายังมีระบอบทักษิณอยู่ไหม ผมว่ายากมาก แต่ถ้าถามว่ามีอะไรที่เคยเป็นองค์ประกอบโครงสร้างอำนาจของเขา อะไรบ้างที่ต่างไป ผมรู้สึกว่ามีอยู่ 6 อย่าง

หนึ่ง องค์การจัดตั้งในรูปที่เรารู้จักโดยทั่วไปอย่างพรรคการเมือง จากไทยรักไทย กลายเป็นพลังประชาชน และเพื่อไทย แต่ผมคิดว่าที่สำคัญกว่าความเป็นพรรคคือ เครือข่ายทักษิณ อำนาจของคุณทักษิณและคนที่เชียร์คุณทักษิณไม่ได้สังกัดพรรคทั้งหมด คุณทักษิณมีคนกระจายอยู่หลายวงการ ทั้งในวงการศาล ตำรวจ ทหาร ดังนั้น เวลาคิดเกี่ยวกับเรื่องโครงสร้างอำนาจองค์กร จัดตั้งกลุ่มคุณทักษิณ ผมคิดเป็นเครือข่ายมากกว่า ซึ่งผมว่ามันอ่อนแอลง...อำนาจในการบำรุงรักษาเครือข่ายที่ผ่านมา ผ่านเงินผ่านอำนาจทางการเมืองที่แต่งตั้งคนเหล่านี้ไปดำรงตำแหน่งต่างๆ อำนาจเหล่านั้นค่อยๆ สูญสลายไป

¹⁷²⁷ เกษียร เตชะพีระ. “จากระบอบทักษิณสู่รัฐประหาร: วิฤตประชาธิปไตยไทย” ใน สงครามระหว่างสี ก่อนถึงจุดที่ไม่อาจหวนกลับ, (กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุคส์, 2553), น.42.

¹⁷²⁸ เกษียร เตชะพีระ, (มีนาคม 2553), (บทสัมภาษณ์) “ระบอบทักษิณ 101” .ตีพิมพ์ในนิตยสาร WAY ฉบับที่ 32, ค้นหาเมื่อ 9 พฤษภาคม 2557, จาก <http://waymagazine.org/interview/ระบอบทักษิณ>.

สอง นโยบายประชานิยม ถูกบวกรวมเข้าไปในกระแสหลัก ตั้งแต่รัฐบาลคุณสุรยุทธ์เป็นต้นมา ทุกคนประชานิยมหมด...ประชานิยมกลายเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นไทย นอกจากชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ หัวคะแนน การเลือกตั้ง ทุกวันนี้ประชานิยมกลายเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นไทย ไม่ว่าคุณจะไปเปลี่ยนหน้ารัฐบาลไปกี่ชุด มันจะยังอยู่ แม้ไม่อยู่ในชื่อ 30 บาทรักษาทุกโรค ตอนนี้ไม่ต้องมีสื่อกับาทก็รักษาได้ทุกโรคแล้ว

สาม นโยบายเศรษฐกิจแบบโลกาภิวัตน์เสรีนิยม คุณทักษิณทำให้ในระดับหนึ่งก่อนที่จะพัง อะไรที่เป็นงานของรัฐก็ร่วมทุนกับฝรั่งทำ นี่ก็หยุดไป ด้านที่เปลี่ยนไปมาจากกระแสข้างนอก คือวิกฤติเศรษฐกิจระดับโลก มันทำให้แนวนโยบายซึ่งแต่ก่อนเราถือว่า โลกาภิวัตน์...เยส เสรีนิยมใหม่...ทุกวันนี้ถูกตั้งคำถาม ดีจริงหรือเปล่า เพราะขนาดสหรัฐยังเศรษฐกิจล่ม เลยเป็นแนวนโยบายที่ถูกตั้งคำถามเยอะขึ้น กว้างขวางขึ้น

สี่ ทุนของกลุ่มคุณทักษิณที่โดนตัดรอน คงไม่หมด แต่อย่างน้อยๆ ก็หั่นเหมาเสกส์ 70,000 กว่าล้านนั้นไม่ได้ใช้ โดนริบไป 40,000 กว่าล้าน...

ห้า การถูกโดดเดี่ยวจากอิลิท ในฐานะที่คุณทักษิณและพรรคพวกก็เป็นอิลิทไทยกลุ่มหนึ่ง แต่ตอนนี้กลับถูกโดดเดี่ยวจากอิลิทไทยโดยรวม อาจจะไม่เอาเพราะไม่ชอบ อันตราย ไม่อยากเข้าไปยุ่งด้วย แต่ตอนนี้ผมคิดว่าโดดเดี่ยวมาก โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวของเสื้อแดง ผมรู้สึกได้ว่าอิลิทไทยมีเอกภาพในการไม่เอา รวมถึงคนชั้นกลางมองด้วยความหวาดระแวง

สุดท้าย คือการที่คุณทักษิณหันไปใช้โวหารประชาธิปไตยแบบซ้าย นี่เป็นของใหม่ที่แตกต่างไปจากเครือข่ายอำนาจคุณทักษิณแต่เดิม ซึ่งเคยพูดในเรื่องการลงทุนหรือการเลือกตั้ง แต่ตอนหลังมีคนเข้ามาช่วย อย่าง หมอเหวง โตจิราการ... เริ่มไปเอาวาทกรรมฝ่ายซ้ายเมื่อพูดถึงประชาธิปไตย ตอนนี้พวกฝ่ายซ้ายขึ้นเวทีปราศรัยทั้งนั้น...¹⁷²⁹

¹⁷²⁹ เรื่องเดียวกัน.

เกษียร เตชะพีระ ประเมินผลกระทบจากความอ่อนแอของ “ระบอบทักษิณ” ว่า “ภาวะปัจจุบันที่เราได้คงปฏิเสธยากว่าเป็นผลกระทบสืบเนื่องจากระบอบทักษิณ เพราะมันทำให้ระบอบประชาธิปไตยของเราดำรงอยู่โดยไม่มีอำนาจนำ คือไม่มีใครยอมนำ ไม่มีใครนำใครได้”¹⁷³⁰

สำหรับพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ นั้น เห็นว่า “ระบอบทักษิณ” มิได้มีอยู่จริงแต่อย่างใด เป็นเพียง “วาทกรรม” ที่ถูกสร้างขึ้นเท่านั้น โดยได้วิเคราะห์ไว้ดังนี้

“คำว่า “ระบอบทักษิณ” ถูกประดิษฐ์ขึ้นโดยนักวิชาการรัฐศาสตร์-คอลัมนิสต์ที่เป็นพวกขวาจัด อิงแอบอยู่กับสถาบันจารีตประเพณีมาต่อต้านประชาธิปไตย ปฏิเสธทุนนิยม และต่อต้านโลกาภิวัตน์ วาทกรรม “ระบอบทักษิณ” เป็นการจงใจสมปนเปทางความคิดด้วยการจับเอาระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ 2540 ตลอดจนสถาบันการเมืองประชาธิปไตยทั้งหมดมาผูกติดกับตัวบุคคลนักการเมือง แล้วตั้งฉายาแบบเหมารวมว่า “ระบอบทักษิณ” ชูขึ้นเป็นเป้าโจมตีบิดเบือนใส่ร้าย โดยมีเพียงทำลายตัวบุคคล แต่มุ่งโค่นล้มระบอบประชาธิปไตยและฉีกรัฐธรรมนูญทั้งหมด แล้วโยนบาปไปให้นักการเมือง ปกปิดความจริงที่ว่า พวกจารีตนิยมนั่นแหละที่เป็นปัจจัยขัดขวางประชาธิปไตยมาทุกยุคสมัย

ผู้ประดิษฐ์และใช้วาทกรรม “ระบอบทักษิณ” อ้างว่า ภายใต้รัฐธรรมนูญ 2540 ได้มีนักการเมืองขณะเลือกตั้งเข้ามาเกาะกุมระบบการเมือง แล้วใช้อำนาจไปทำลายประชาธิปไตย ละเมิดรัฐธรรมนูญและสิทธิมนุษยชน แทรกแซงองค์กรอิสระ ทำให้กลไกตรวจสอบถ่วงดุลไม่ทำงาน รวมถึงการซื้อเสียงหลอกลวงประชาชน และนโยบายเศรษฐกิจแบบเบ็ดเสร็จที่กอบโกยประโยชน์เข้าสู่พวกตน ผลก็คือ แม้จะยังมีรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง แต่ทั้งหมดก็ถูกนักการเมืองครอบงำอย่างเบ็ดเสร็จ ฉะนั้น ทั้งประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญ “ได้ถูกทำลาย” หรือ “ถูกรัฐประหารโดยทักษิณ” ไปนานแล้วก่อนวันที่ 19 กันยายน ระบอบการเมืองที่วาทกรรมนี้แหละที่เรียกว่า “ระบอบทักษิณ”

“ตรรกะ “ระบอบทักษิณ” ดังกล่าวได้แพร่กระจายดุจเงือกมะเร็งบ้างไปสู่นักวิชาการ อาจารย์มหาวิทยาลัย นักเคลื่อนไหวองค์กรพัฒนาเอกชน ราษฎรอาวุโส สมาชิกวุฒิสภาปีกขวา

¹⁷³⁰ เรื่องเดียวกัน.

จัด สื่อสารมวลชน และนักการเมืองพรรคฝ่ายค้าน คำว่า “ระบอบทักษิณ” ถูกใช้เป็นคำด่าทอเพื่อปลุกอารมณ์เกลียดชังคลุ้มคลั่งอย่างไร้เหตุผลในหมู่มวลชนจำนวนหนึ่ง ก่อเป็นการประท้วง ยั่วยุ สร้างความรุนแรงให้เป็นวิกฤตการเมือง ทั้งหมดเป็นไปตามแผนการที่วางไว้ที่ละขั้นตอนโดยพวกจารีตนิยม กระทั่งสำเร็จเป็นรัฐประหาร 19 กันยายนตามต้องการ

“เป้าหมายทางการเมืองตั้งแต่ต้นของแนวร่วมจารีตนิยม-ราชการและปัญญาชนขวาจัด คือ ต้องการโค่นล้มประชาธิปไตยและฉีกรัฐธรรมนูญ แต่เพื่อปกปิดเป้าประสงค์ที่แท้จริง พวกเขาจึงต้องใช้กุศโลบายเอาตัวบุคคลนักการเมืองมาเป็นเปลือกห่อหุ้มปิดบังระบอบประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญ 2540 ไว้ แล้วเรียกเหมารวมว่า “ระบอบทักษิณ” จากนั้นก็โจมตี ใส่โคล้ บิดเบือนป้ายสีด้วยข้อมูลเท็จต่าง ๆ นานา ผสมกับการปลุกอารมณ์คลั่งชาตอย่างสุดซึ้ง ทำให้นักการเมืองที่ถูกใช้ห่อหุ้มรัฐธรรมนูญอยู่นั้นกลายเป็น “อภิทรราชและมหาอสุรกายจากนรก” “จอมขายชาติ” และ “พวกจาบจ้วงสถาบันกษัตริย์”

“จากนั้น ก็ชูคำขวัญ “โค่นล้มระบอบทักษิณ” ซึ่งเนื้อแท้คือการเรียกร้องให้โค่นล้มระบอบประชาธิปไตยและฉีกรัฐธรรมนูญนั่นเอง และนี่เป็นความชั่วร้ายประการหนึ่งของวาทกรรม “ระบอบทักษิณ” เพราะมันอำพรางเป้าประสงค์ที่แท้จริงที่ต้องการทำลายด้วยการเบี่ยงเบนความสนใจจากระบบการเมืองและรัฐธรรมนูญไปที่ตัวบุคคลนักการเมือง ทำให้ผู้คนหลงเข้าใจว่าทั้งหมดนี้เป็นเพียงการ “ขับไล่ทักษิณและทำลายเครือข่ายระบอบทักษิณ” ไม่ใช่การโค่นล้มประชาธิปไตยและฉีกรัฐธรรมนูญ นับเป็นอุบายที่ได้ผล สามารถหลอกใช้ปัญญาชนส่วนหนึ่งที่อ่อนหัดได้ เพราะคนพวกนี้คิดว่า ตนต้องการประชาธิปไตย แต่เกลียดชังนักการเมืองทุจริต พอได้ยินคำขวัญ “โค่นล้มระบอบทักษิณ” ก็พากันตื่นเต้น ตะลึงตะลานวิ่งตามด้วยกลัวว่าจะ “ตกขบวน” กระโดดเข้าร่วมขับไล่ทักษิณกันอย่างคึกคัก โดยเชื่ออย่างไร้เดียงสาว่า พวกตนกำลัง “ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยด้วยการขับไล่ นักการเมืองทุจริต และจะโค่นล้มทักษิณลงได้โดยไม่เป็นอันตรายต่อรัฐธรรมนูญ แต่หารู้ไม่ว่า การโค่นล้ม “ระบอบทักษิณ” ก็คือการโค่นล้มประชาธิปไตย ฉีก

รัฐธรรมนูญ และข้อพิพาทระบอบเผด็จการอำนาจนิยมแบบเปิดเผยของพวกจารีตนิยมขึ้นมาอีก
ครั้ง”¹⁷³¹

ทัศนะต่อการรัฐประหาร

เมื่อเกิดการรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 นักวิชาการที่สนับสนุน “คนเสื้อแดง” มีความเห็นที่แตกต่างกันมากจนกระทั่งบางคนกล่าวโจมตีคนอื่น ๆ กล่าวคือ นิธิ เอียวศรีวงศ์ และมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ประกาศว่า “สองไม่เอา” คือไม่เอาทั้งรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร และการรัฐประหาร¹⁷³² และวิพากษ์วิจารณ์การดำเนินนโยบายประชานิยมของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร¹⁷³³ แต่สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ซึ่งยึดถือหลักการ “ประชาธิปไตย” ในแง่ที่ว่ารัฐบาลทักษิณ ชินวัตร มาจากการเลือกตั้ง ย่อมมีความชอบธรรมเหนือรัฐบาลที่มาจากคณะรัฐประหาร และเห็นว่าการวิพากษ์วิจารณ์ทักษิณ ชินวัตร ย่อมหมายถึงการเปิดโอกาสให้สังคมไทยมี “นายกรัฐมนตรีพระราชทาน”¹⁷³⁴ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล จึงวิพากษ์วิจารณ์ทัศนะของนิธิ เอียวศรีวงศ์ อย่างรุนแรง ถึงกับเขียนบทความเรื่อง “นิธิ เอียวศรีวงศ์ กำลังรับใช้ทางการเมืองต่อคณะรัฐประหาร”¹⁷³⁵ โดยกล่าวว่า

“ในสมัยรัฐบาลทักษิณและนักการเมืองเลือกตั้ง การวิจารณ์ของนักวิชาการอย่างรุนแรงต่อคนเหล่านี้ (‘ระบอบทักษิณ’, ‘นักเลือกตั้ง’ ฯลฯ) โดยไม่ยอมเอ่ยถึงกลุ่มอำนาจดำมืดอื่นๆ เป็นสิ่งที่ควรวิพากษ์

¹⁷³¹ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (1 กุมภาพันธ์ 2550), ความชั่วร้ายของวาทกรรม “ระบอบทักษิณ”, ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558, จาก <http://pichitlk.blogspot.com/2013/02/blog-post.html#more>

¹⁷³² สัมภาษณ์สมชาย ปรึกษาศิลปะกุล วันที่ 5 ตุลาคม 2559.

¹⁷³³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “สู้กับประชานิยมจอมปลอม” หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน วันที่ 9 ตุลาคม 2549.

¹⁷³⁴ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, (19 กันยายน 2549), “deja vu : ทักษิณ V นายกษัตริย์ราชทาน, พิบล-เผ่า V สตงค์” (เผยแพร่ครั้งแรก 10 มีนาคม 2549, เผยแพร่ซ้ำ 19 กันยายน 2549) ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://somsakcouppostings.blogspot.com/2006/09/deja-vu-v-v-19-2549-2528.html>

¹⁷³⁵ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, (10 ตุลาคม 2549), “นิธิ เอียวศรีวงศ์ กำลังรับใช้ทางการเมืองต่อคณะรัฐประหาร”, ค้นหาเมื่อ 24 ธันวาคม 2558, จาก <https://prachatai.wordpress.com/2006/10/10/oct-1006somsak/> (เน้นโดยสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล).

...เมื่อเกิดการรัฐประหาร ใช้อาวุธและความรุนแรงเข้าข่มขืนการเมือง และจัดตั้งรัฐบาลสมุนขึ้น การเขียนวิจารณ์รัฐบาลและนักการเมืองเลือกตั้งที่ล้มไปแล้ว โดยไม่ยอมวิจารณ์หรือตะตองพวกข่มขืนทางการเมืองด้วยเลย เป็นการแสดงความซื่อสัตย์ต่อชาว ขวัญโอกาสทางการเมืองสะท้อนความเป็นนักวิชาการประชาธิปไตยจอมปลอม...

ใน มติชน วันนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์...ได้ประณามทักษิณว่าเป็น ‘ประชานิยมจอมปลอม’ ...

แต่ไหนละคำวิจารณ์-ประณามประเภทเดียวกันนี้กับคณะรัฐประหารและรัฐบาลสมุน?

...แต่แท้จริงแล้ว พวกยึดอำนาจปัจจุบันนี้เป็นอะไร ถ้าไม่ใช่ ‘จอมปลอม’ (‘ปฏิรูป’ จอมปลอม และอื่นๆ แทบทุกเรื่อง จอมปลอม)?

นอกจากช่วยประณามรัฐบาลเลือกตั้ง แทนให้กับคณะรัฐประหาร เช่นนี้แล้ว นิธิยังได้แนะนำรัฐบาลสมุนคณะรัฐประหารว่า ควรทำอย่างไรจึงจะไม่เป็นการ “เปิดโอกาสให้นักการเมืองแบบคุณทักษิณกลับเข้ามารวบอำนาจใหม่”...

...การเขียนเช่นนี้ เท่ากับว่า พวกคณะรัฐประหารที่ใช้อาวุธและความรุนแรงเข้ามา มีความชอบธรรมยิ่งเสียกว่ารัฐบาลที่ชนะการเลือกตั้งเข้ามา (คือเป็นพวกที่ควรจะมาจัดการกับความ ‘จอมปลอม’ ของรัฐบาลเลือกตั้งได้ ...

...นี่คือสิ่งที่ นิธิ บอกคนอ่านมติชนวันนี้...”¹⁷³⁶

ส่วน พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ อธิบายสาเหตุของการรัฐประหารว่าเกิดจาก “กลุ่มจารีตนิยม-ราชการและทุนเก่า” ต้องการปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง เนื่องจากการดำเนินนโยบายของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร นั้นจะทำให้คนเหล่านี้ต้องสูญเสียทั้งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมือง โดยพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ มิได้มองไปถึงการใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร (ดังที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ มอง) แต่กล่าวว่า

“การปฏิรูประบบเศรษฐกิจไทยไปในทิศทางของทุนนิยมโลกาภิวัตน์ ปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ ลงทุนโครงการพื้นฐานขนาดใหญ่ เปิดเสรีการค้าการลงทุน เสริมสร้างศักยภาพและ

¹⁷³⁶ เรื่องเดียวกัน.

ความสามารถในการผลิตและแข่งขันของไทย มุ่งยกระดับเศรษฐกิจไทยจากการผลิตที่เน้นแรงงานไปสู่การผลิตที่เน้นฝีมือและความรู้ แปรเศรษฐกิจสังคมไทยให้ทันสมัย แต่ทั้งหมดนี้เป็นทิศทางที่ทำให้กลุ่มจารีตนิยม-ราชการและทุนเก่าต้องสูญเสียผลประโยชน์และอำนาจผูกขาดที่พวกเขาได้ครอบงำเศรษฐกิจไทยมานานับร้อยปี”¹⁷³⁷

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ เป็นนักวิชาการอีกคนหนึ่งที่โจมตีนักวิชาการกลุ่ม “สองไม่เอา” อย่างรุนแรง ตั้งชื่อกลุ่ม “สองไม่เอา” ว่า “พวกปัญญาชนดีสองหน้า” และ “พวกอำนาจนิยมอีแอบ” ดังความว่า

“ยังมีปัญญาชนชั้นกลางอีกส่วนหนึ่งซึ่งมีบทบาทร่วมกับปัญญาชนขวาจัดในการขับไล่รัฐบาลไทยรักไทย พวกนี้สารภาพว่า ทันทิที่ได้ยินข่าวรัฐประหาร ก็รู้สึกโล่งอก ดีใจว่า วิกฤตการณ์จบสิ้นลงเสียที ขณะเดียวกันก็แก้ตัวว่า “ไม่เห็นด้วยกับรัฐประหาร แต่ก็ได้เกิดขึ้นแล้ว ควรหันมาร่วมมือกันปฏิรูปการเมือง ร่างรัฐธรรมนูญใหม่ให้เกิดประชาธิปไตยและป้องกันการกลับมาของนักการเมืองโกงดีกว่า” ทั้งที่ข้อแก้ตัวดังกล่าวมีตรรกะเดียวกันกับกรณีเจ้าของบ้านถูกโจรปล้นเผาบ้านไปแล้วก็บอกกับตัวเองว่า “ไม่เห็นด้วยกับการปล้นเผาบ้าน แต่ก็ได้เป็นไปแล้ว จึงควรหันมาร่วมมือกับโจร สร้างบ้านขึ้นมาใหม่ดีกว่า” ปัญญาชนส่วนนี้ทำตัวเป็น “คนดีในสองโลก” คือในโลกของชนชั้นปกครอง พวกเขาต่อต้าน “ระบอบทักษิณและนักการเมืองคดโกง” แต่ในโลกของผู้ถูกปกครอง พวกเขาเรียกร้อง “สิทธิ เสรีภาพ ประชาธิปไตย” คนพวกนี้อยากได้รางวัลการแสดงความยอดเยี่ยมจากทั้งสองค่าย เราเรียกว่า “พวกปัญญาชนดีสองหน้า”

...พวกปัญญาชนดีสองหน้าเชื่อและหมกมุ่นในวาทกรรม “ระบอบทักษิณ” ไม่แพ้ปัญญาชนขวาจัด...

...แม้กลุ่มปัญญาชนขวาจัดจะได้แสดงสีหน้าที่เป็นอำนาจนิยมออกมาอย่างชัดเจนตั้งแต่เริ่มการเคลื่อนไหวต้นปี 2549 ด้วยการเรียกร้องมาตรา 7 และให้มีรัฐประหาร แต่พวกปัญญาชนดีสองหน้าก็ยังหลับหูหลับตาเป็นแนวร่วมขับไล่รัฐบาลอย่างเสมอต้นเสมอปลาย โดยแก้ตัวว่า “ไม่

¹⁷³⁷ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (15 มีนาคม 2549), ระบอบประชาธิปไตยของปวงประชามหาชน, ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/03/11964>

เห็นด้วยกับมาตรา 7 และรัฐประหาร แต่ต้องแสวงจุดร่วม สงวนจุดต่างไว้ก่อน" ซึ่งก็คือ เชื่อว่า ระหว่างภัยรัฐประหารกับ "ภัยระบอบทักษิณ" นั้น อย่างหลังอันตรายกว่า...

คนพวกนี้เข้าข่ายเป็นพวกอำนาจนิยมอีแอบ หากประเมินว่า "ระบอบทักษิณ" ที่ยังมีรัฐธรรมนูญ การเลือกตั้ง หลักนิติรัฐ และสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน (ที่แม้จะไม่สมบูรณ์ แต่ก็ยังไม่ถูกทำลาย) มีอันตรายและเลวร้ายยิ่งกว่ารัฐประหารที่ปกครองด้วยคำสั่ง ประกาศ ธรรมนูญการปกครอง และกฎอัยการศึก ความเป็นอำนาจนิยมอีแอบของคนกลุ่มนี้ยังแสดงออกผ่านคำขวัญ "ไม่เอาทักษิณ ไม่เอารัฐประหาร" ซึ่งก็คือ ให้มีประชาธิปไตยและการเลือกตั้ง แต่ถ้าทักษิณชนะเลือกตั้ง พวกตนก็จะออกมาขับไล่ทักษิณ ตรงกันข้ามกลายเป็นผลพวงของวาทกรรม "ระบอบทักษิณ" ที่เชื่อว่า รัฐบาลไทยรักไทยชนะเลือกตั้งด้วยการ "ซื้อเสียง" ผ่านนโยบายประชานิยมที่มอมเมาและกระตุ้นความอยากบริโภคของประชาชนชั้นล่าง จึงเป็นเสียงข้างมากที่ "ไม่มีความชอบธรรม" เอาเข้าจริง ปัญญาชนทั้งสองหน้ากำลังพูดว่า "มีประชาธิปไตย มีเลือกตั้งก็ดี แต่ต้องเลือกเฉพาะคนที่พวกฉันเห็นด้วยเท่านั้นนะ ถ้าเลือกคนอื่น ก็คือเอ็งโง่" นี่คือการตีความประชาธิปไตยของปัญญาชน ซึ่งไม่ต่างอะไรเลยจากผู้ปกครองจารีตนิยม-ราชการ และปัญญาชนชาวจัด"¹⁷³⁸

สุธัช ยัมประเสริฐ ธเนศวร์ เจริญเมือง และพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ต่อด้านการรัฐประหารอย่างมาก โดยที่ **สุธัช ยัมประเสริฐ** เน้นว่า การรัฐประหาร พ.ศ.2549 สร้างความเสียหายอย่างยิ่ง

"แต่ผลของการรัฐประหารที่เสียหายอย่างยิ่ง คือ การล้มเลิกรัฐธรรมนูญ และระบอบประชาธิปไตยเต็มใบ เพราะความจริงแล้วการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของไทยพัฒนาอย่างราบรื่นมาตั้งแต่ พ.ศ.2535 มีการเลือกตั้งอย่างสม่ำเสมอ และมีกติกาชัดเจนว่า พรรคการเมืองที่ได้เสียงมากที่สุด และรวบรวมเสียงในรัฐสภาได้มากกว่าครึ่ง ก็จะได้จัดตั้งรัฐบาล และการเปลี่ยนรัฐบาลก็เป็นไปตามครรลองประชาธิปไตยเสมอ ยิ่งกว่านั้น รัฐธรรมนูญฉบับที่ประกาศใช้เมื่อ พ.ศ. 2540 ก็ถือว่าเป็นฉบับประชาธิปไตยและประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุดฉบับหนึ่ง แต่คณะ

¹⁷³⁸ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (29 พฤศจิกายน 2548), มายาคติของ "ปัญญาชนทั้งสองหน้า", ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2006/11/10711> (ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ฉบับวันที่ 28 พฤศจิกายน 2549)

รัฐประหารล้มเลิกหมดและนำเอารัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2550 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับอัปลักษณ์
ที่ให้อำนาจแก่ศาลเหนือการเมือง มาใช้แทน...”¹⁷³⁹

ส่วนการรัฐประหาร พ.ศ.2557 นั้น สุธาศัย ยิ้มประเสริฐ เน้นความสูญเสียด้าน “สิทธิ
ประชาธิปไตยของประชาชน” และ “ความเสียหายทางเศรษฐกิจ” ดังความว่า

“เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาในรอบปี เป็นการสะท้อนถึงภาวะอันปราศจากเหตุผลของชนชั้นนำ
อนุรักษนิยม ที่ช่วยล้มเลิกกติกา สนับสนุนการรัฐประหาร ทั้งที่ข้ออ้างทั้งหมดในการล้มล้างรัฐบาล
ยิ่งลักษณ์ล้วนเป็นข้ออ้างอันเหลวไหล ข้อหาเรื่องการทุจริต ก็ไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนแม้แต่
เรื่องเดียว เรื่องความผิดพลาดด้านนโยบายประชานิยม รัฐบาล พล.อ.ประยุทธ์ก็รับดำเนินต่อมา
แทบทั้งสิ้น ข้ออ้างเรื่องนักการเมืองชั่ว ก็ไม่ได้มีข้อมูลชัดเจนว่าฝ่ายทหารที่เป็นรัฐมนตรีปัจจุบันจะ
เป็น“คนดี” ไปกว่ารัฐมนตรีสมัยยิ่งลักษณ์ แต่การต่อต้านเสนอความเห็นต่างกับรัฐบาล พล.อ.
ประยุทธ์กับทำแทบจะไม่ได้เลย เพราะคณะทหารใช้นโยบายควบคุมความเห็นต่างอย่างเข้มงวด
สิ่งที่สูญเสียหลังการรัฐประหาร ก็คือ สิทธิประชาธิปไตยของประชาชน และยังเกิดความเสียหาย
ทางเศรษฐกิจเหลือคณานับ การเมืองไทยต้องเริ่มนับหนึ่งกันใหม่ ได้แต่หวังกันว่านี่จะเป็นจุด
สุดท้ายของอำนาจการเมืองแบบเถื่อนและปัดต่อไปสถานการณ์จะพัฒนาในด้านดีมากขึ้น”¹⁷⁴⁰

ใน พ.ศ.2558 สุธาศัย ยิ้มประเสริฐ ยังคงเน้นผลกระทบของการรัฐประหารที่มีต่อ
เศรษฐกิจของประเทศ ดังที่ระบุว่า

“ภาพลักษณ์ของรัฐบาลที่เป็นเผด็จการทหาร ก็เป็นปัญหาใหญ่อย่างหนึ่งในการปรับตัว
ทางเศรษฐกิจ เพราะเผด็จการทหารนั้นไม่เป็นที่ยอมรับของนานาชาติ ทำให้การเปิดเจรจาทาง
เศรษฐกิจกับประเทศคู่ค้าตะวันตกนั้นไม่สามารถทำได้ การลงทุนชะงักเพราะนักลงทุนต่างประเทศ

¹⁷³⁹ สุธาศัย ยิ้มประเสริฐ, (17 กันยายน 2555), 6 ปีรัฐประหารอัปยศ, ค้นหาเมื่อ 12 สิงหาคม 2558, จาก
<http://www.prachatai.com/journal/2012/09/42685> (ที่มา : นิตยสารโลกวันนี้วันสุข ปีที่ 8 ฉบับที่ 377 วันที่15
กันยายน พ.ศ.2555)

¹⁷⁴⁰ สุธาศัย ยิ้มประเสริฐ, (25 ธันวาคม 2557), 2557 ปีแห่งเหตุผลสลาย, ค้นหาเมื่อ 11 สิงหาคม 2558, จาก
<http://www.prachatai.com/journal/2014/12/57135> (เผยแพร่ครั้งแรกใน โลกวันนี้วันสุข ฉบับ 495 วันที่ 20
ธันวาคม พ.ศ.2557)

ไม่มั่นใจในเสถียรภาพของเผด็จการ การท่องเที่ยวตกต่ำเพราะนักท่องเที่ยวชั้นดีจากโลกตะวันตกจำนวนมาก ไม่ท่องเที่ยวในประเทศที่ไม่มีหลักประกัน ดังนั้น ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศส่วนหนึ่งจึงมาจากปัญหาภาพลักษณ์ทางการเมืองของประเทศที่ล้าหลังจนกระทั่งแล้วทำให้การขยายตัวแก้ไขเศรษฐกิจเป็นไปได้ลำบาก”¹⁷⁴¹

สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ สนับสนุนการต่อสู้ของ “คนเสื้อแดง” และโจมตี “อำมาตยาธิปไตย” ที่อยู่เบื้องหลังการรัฐประหารอย่างรุนแรง

“ตั้งแต่หลังการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 กลุ่มประชาชนที่ไม่พอใจการรัฐประหารจึงได้รวมตัวตั้งขึ้นเป็น “แนวร่วมประชาชนต่อต้านเผด็จการ”(นปท.) ต่อมาภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็น “แนวร่วมประชาธิปไตยแห่งชาติ”(นปช.) และรณรงค์ทางการเมืองโดยใช้สัญลักษณ์สีแดง กลุ่มนปช. จึงเปรียบเสมือนตัวแทนของประชาชนระดับล่าง ที่ต่อสู้เรียกร้องสิทธิประชาธิปไตยของตนเองกลับคืนจากกลุ่มชนชั้นสูง โดยใช้คำว่า “ไพร่” เป็นสัญลักษณ์ เพราะไพร่ก็คือบรรพบุรุษของประชาชนในระดับล่างและสะท้อนสถานะแห่งการไร้สิทธิไร้เสียงของประชาชนได้เป็นอย่างดี ส่วนคำอำมาตย์ก็กลายเป็นคำที่สะท้อนถึงการใช้อำนาจที่ฉ้อฉลของกลุ่มชนชั้นนำระดับสูง ที่ฉ้อโกงสิทธิทางการเมืองของประชาชนและดูถูกดูแคลนประชาชนคนชั้นล่าง”¹⁷⁴²

และ

“อำมาตยาธิปไตยจึงเป็นศัตรูหลักของประชาชนในขณะนี้ ขบวนการประชาชนจึงต้องสู้กับอำมาตยาธิปไตยอย่างไม่ยอมจำนนภายใต้หลักการคือ จะต้องอาศัยการต่อสู้โดยสันติวิธี ไม่ใช่ความรุนแรงเป็นเครื่องมือ ต้องอาศัยการให้ความรู้แก่ประชาชนมากที่สุด ทำให้ประชาชนส่วนข้างมากตาสว่าง มองเห็นภัยร้ายของอำมาตยาธิปไตยและเห็นความโง่เง่าอำมหิตของชนชั้นปกครอง ต้องสามัคคีและผูกมิตรกับประชาชนทุกส่วนที่รักประชาธิปไตยและต่อต้านอำมาตยาธิปไตย ไม่

¹⁷⁴¹ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, (31 กรกฎาคม 2558), *อัศวินกระป๋องชีม้าขาเป๋*, ค้นหาเมื่อ 11 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2015/07/60603> (เผยแพร่ครั้งแรกใน *โลกวันนี้วันสุข* ฉบับ 524 วันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ.2558)

¹⁷⁴² สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, “รัฐประหารของอำมาตย์และการต่อสู้ของไพร่”, *วารสารเสียงทักษิณ* ปีที่ 1 ฉบับที่ 18, (ปีที่แรก เมษายน 2553), น.57.

สร้างและขยายความขัดแย้งระหว่างกัน ให้มั่นใจว่าฝ่ายอำมาตยาธิปไตยเป็นพวกอนุรักษนิยมชัด เป็นไดโนเสาร์ที่ปรับตัวไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม แม้ว่าจะตัวใหญ่และมีพลังมาก แต่ก็ต้องพ่ายแพ้และพังทลายอย่างแน่นอน ชัยชนะจะเป็นของฝ่ายประชาชนที่รักประชาธิปไตย”¹⁷⁴³

ธเนศวร์ เจริญเมือง เน้นว่าการรัฐประหารส่งผลร้ายต่อการปกครองส่วนท้องถิ่น

“ก่อนที่จะเกิดการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 รัฐบาลที่เข้มแข็งของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ได้จัดให้มีการเลือกตั้งนายก อบจ. นายกเทศมนตรีของเทศบาลทั้ง 3 ประเภท และนายก อบต. โดยตรงทั่วประเทศรวมถึงเกือบ 1 หมื่นคน(ไม่นับรวมสมาชิกสภา อบจ. สมาชิกสภา เทศบาลและสภา อบต. อีกราว 2 แสนคน) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546-2547 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองไทย ด้วยเหตุนี้การ รัฐประหาร 19 กันยายน 2549 จึงหันกลับไปหากำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน พร้อมกับส่งเสริมระบบเก่านี้ ด้วยการยกเลิกระบบการเลือกตั้งทุกๆ 5 ปี และรื้อฟื้นให้กำนันผู้ใหญ่บ้านได้ดำรงอยู่ในตำแหน่ง จนเกษียณอายุ เพื่อสั่งสมอำนาจรัฐส่วนกลางและพยายามจัดการกับอำนาจท้องถิ่นที่เกิดใหม่ กล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า การก่อรัฐประหารไม่เพียงแต่ทำลายระบอบประชาธิปไตย แต่ยังก่อให้เกิด การรวมศูนย์อำนาจขึ้นอีกครั้ง(Recentralization)”¹⁷⁴⁴

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ โจมตีการรัฐประหาร พ.ศ.2549 ในหลายเรื่อง เช่น การร่าง รัฐธรรมนูญ

ร่างรัฐธรรมนูญ 2550 เองก็มีเนื้อหาที่ซ่อนเร้นเผด็จการอำมาตยาธิปไตยไว้อย่างแยบยล ...กระบวนการร่างรัฐธรรมนูญ 2550 ก็เป็นกระบวนการที่เป็นเผด็จการ ไม่โปร่งใส ...

รัฐธรรมนูญ นี้มุ่งทำให้การเมืองที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชนอ่อนแอ แต่ทำให้ ระบอบอำมาตยาธิปไตยของอภิชน ข้าราชการ และกองทัพมีอำนาจเข้มแข็ง เช่น ... "องค์กรอิสระ

¹⁷⁴³ สุทธชัย ยัมประเสริฐ, “อำมาตยาธิปไตยกับสถานการณ์อันไม่เป็นประชาธิปไตยในประเทศไทย ตอน 2”, *วารสารเสียงทักษิณ*, (ปีที่ 1 ฉบับที่ 10 ธันวาคม 2552), น. 25.

¹⁷⁴⁴ ธเนศวร์ เจริญเมือง, “คำแถลงในการจัดพิมพ์ครั้งที่หก”, *100 ปี การปกครองท้องถิ่นไทย พ.ศ.2440-2540*, (กรุงเทพ : คบไฟ, 2550).

ต่าง ๆ" ...ถูกแต่งตั้งเข้ามาโดยคณะรัฐประหาร...แม้แต่วุฒิสภา ประมาณครั้งหนึ่งก็ถูกแต่งตั้ง...ซึ่งเป็นช่องทางสำคัญที่อำมาตยาธิปไตยจะควบคุมนักการเมืองที่มาจากพรรคเลือกตั้ง เพราะเพียงจำนวน 3 ใน 5 ของวุฒิสภาก็สามารถถอดถอนรัฐมนตรีได้ทุกตำแหน่ง ซึ่งเป็นหลักการที่ไม่เป็นประชาธิปไตยอย่างชัดเจน...

...รวมทั้งมีเจตนาให้พรรคการเมืองมีขนาดเล็ก กระจายกระจาย อ่อนแอ ไร้วินัย...รัฐบาลที่มาจากพรรคเลือกตั้งจะเป็นรัฐบาลผสมหลายพรรค...นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีจะอ่อนแอ ไม่มีอำนาจที่แท้จริงในการบริหารบ้านเมือง..."¹⁷⁴⁵

การรัฐประหาร พ.ศ.2557 พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ วิเคราะห์ว่า มีวัตถุประสงค์หลายประการ โดยจุดประสงค์หลักก็คือความต้องการที่จะรักษาอำนาจของชนชั้นนำเดิม เช่น กล่าวหาว่า "รัฐประหารครั้งนี้มุ่งที่จะดำเนินการปราบปรามกลุ่มมวลชนประชาธิปไตยที่ฝ่ายความมั่นคงเชื่อว่า เป็นภัยต่อสถาบันพระมหากษัตริย์"¹⁷⁴⁶ และ "รัฐประหารครั้งนี้มุ่งที่จะจัดการกับตระกูลชินวัตร เครือข่ายพรรคเพื่อไทยและคนเสื้อแดง บั่นทอนให้อ่อนแอและสลายกำลัง ไม่เป็นอุปสรรคต่อระบอบรัฐสภาหุ่นเชิดที่พวกเขาจะสถาปนาขึ้นอีกครั้งหลังจากที่รัฐประหารครั้งนี้บรรลุภารกิจแล้ว"¹⁷⁴⁷ นอกจากนี้ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ยังเน้นด้วยว่า "เมื่อรัฐประหารนี้บรรลุเป้าหมายข้างต้นทั้งหมดแล้ว ก็จะผ่านรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ สถาปนาระบอบรัฐสภาหุ่นเชิดขึ้น เพื่อปิดกั้นเนื้อหาที่เป็นอำนาจนิยมของกลุ่มจารีตนิยมใหม่ เป็นระบอบรัฐสภาที่สภาผู้แทนราษฎรจากการเลือกตั้งไม่มีอำนาจที่แท้จริงในการกำหนดตัวนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี ไม่มีแม้แต่อำนาจนิติบัญญัติที่แท้จริงในการเสนอ พิจารณา แก้ไข และผ่านกฎหมายเชิงนโยบายที่สำคัญอีกต่อไป โดยที่อำนาจ

¹⁷⁴⁵ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (7 สิงหาคม 2549), "พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์" มองอนาคตสังคมการเมืองไทย..ถ้ารัฐธรรมนูญ 50 ผ่าน, ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/08/13763>

¹⁷⁴⁶ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (23 มกราคม 2558), บทเรียน 22 พ.ค. 57 (1): รัฐประหารเพื่ออะไร, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2015/01/57538> (ตีพิมพ์ครั้งแรกใน "โลกวันนี้วันสุข" ฉบับวันศุกร์ที่ 23 มกราคม 2558)

¹⁷⁴⁷ เรื่องเดียวกัน.

รัฐจะถูกรวบอยู่ในมือของพวกเขาจารีตนิยมอย่างเหนียวแน่นผ่านองค์กรพิเศษชนิดต่าง ๆ ที่พวกเขาประดิษฐ์ขึ้นตลอดไป”¹⁷⁴⁸

“รัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557” ในทัศนะของพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ จะต้องล้มเหลวในท้ายที่สุด เนื่องด้วยปัจจัยหลายประการประกอบกัน เช่น

“เกิดขึ้นในการเมืองไทยยุคโลกาภิวัตน์ที่ผ่านการปฏิวัติเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างถึงราก ซึ่งพลเมืองสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างกว้างขวาง...การสร้างความชอบธรรมด้วยการโฆษณาชวนเชื่อและครอบงำทางความคิดที่เคยได้ผลในอดีต จึงไม่สามารถกระทำได้อีกต่อไป

รัฐประหารครั้งนี้ยังเกิดขึ้นในขณะที่ประชาชนจำนวนมากได้ตื่นตัวทางประชาธิปไตยอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน...ไม่มีทางที่จะแยกสลายพลังประชาธิปไตยให้หมดสิ้นไปได้...รัฐประหารครั้งนี้จึงได้รับการต่อต้านจากประชาคมนานาชาติ...ในขณะที่พลังประชาธิปไตยของไทยได้รับการสนับสนุนทั้งทางการเมือง ทางทางทูต และทางขวัญกำลังใจอย่างมาก”¹⁷⁴⁹

ปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้รัฐประหารล้มเหลวในบั้นปลาย ก็คือ “รัฐประหารครั้งนี้ยังเกิดขึ้นในบริบทที่ระบบทุนนิยมไทยได้พัฒนาสลับซับซ้อนและเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์ของโลกอย่างลึกซึ้งเหนียวแน่น คณะรัฐประหารไม่มีความเข้าใจและจะไม่สามารถบริหารจัดการระบบเศรษฐกิจอันซับซ้อนนี้ได้อย่างราบรื่น ปัญหาความชะงักงันในกลไกเศรษฐกิจกำลังสะสม ส่งผลกระทบต่อสถานะทางเศรษฐกิจของประชาชนและภาคธุรกิจหนักหน่วงยิ่งขึ้นตามเวลาที่ผ่านไป บันทอนความชอบธรรมของรัฐประหารครั้งนี้ลงไปเรื่อยๆ ดังนั้นระบอบรัฐประหารครั้งนี้จึงมีลักษณะเบ็ดเสร็จเด็ดขาดและจะอยู่อย่างยืดเยื้อกว่าทุกครั้ง แต่ขณะเดียวกันก็มีลักษณะปฏิกริยาถอยหลัง ย้อนทวนทิศทางการแสประชาธิปไตยและโลกาภิวัตน์ทั้งในสังคมไทยและในสากลอย่างสุดซึ้ง...รัฐประหารครั้งนี้จะเป็น “ความพยายามครั้งสุดท้าย” และจะไม่สามารถบรรลุภารกิจที่ได้วางไว้ในที่สุด”¹⁷⁵⁰

¹⁷⁴⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁷⁴⁹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁷⁵⁰ เรื่องเดียวกัน.

ปัญหาเรื่องการรัฐประหารขาดความชอบธรรม เป็นเรื่องที่ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ เน้นไว้มาก และเห็นว่าเป็นปัญหาที่จะทำให้ต้อง “เผชิญการปฏิวัติจากประชาชน” ในที่สุด ดังที่วิเคราะห์ว่า

“ระบอบปกครองภายหลังรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557...ประสบปัญหาสองประการ ได้แก่ ขาดความชอบธรรม และพฤติกรรมของผู้ใช้อำนาจเอง...

การขาดความชอบธรรมนี้เห็นได้อย่างชัดเจน...แม้จะด้วยการสนับสนุนอย่างเข้มแข็งจากชนชั้นกลางในเมืองจำนวนมากที่ต้องการอาศัยอำนาจทหารไปกดและทำลายการต่อสู้ของคนชั้นล่างในเมืองและชนบท...

ผู้ปกครองภายหลังรัฐประหารรู้สำนึกดีว่า การปกครองของตนนั้นขาดความชอบธรรม จึงได้พยายามที่จะสร้างความชอบธรรมขึ้น...ด้วยการ “เร่งสร้างผลงาน”... สร้างภาพ “เผด็จการคุณธรรม” (benevolent dictatorship) หรือ “เผด็จอำนาจที่ทรงภูมิปัญญา” (enlightened despotism) แต่ทว่า ปัจจุบัน ระบอบรัฐประหารได้ผ่านเข้าสู่ช่วงเวลาที่ยากลำบากอย่างยิ่งและกำลังมุ่งไปสู่ “สภาวะชะงักงัน” อย่างชัดเจน...ในที่สุด “สภาวะชะงักงัน stasis” จะแตกหักลงด้วยหนทางสามประการคือ ทหารราชย์เก่าถูกแทนที่ด้วยทหารราชย์ใหม่ทหารราชย์ถูกแทนที่ด้วยประชาธิปไตยจอมปลอมที่ชนชั้นนำยังคงผูกขาดอำนาจต่อไป และท้ายที่สุดคือ ทหารราชย์เผชิญการปฏิวัติจากประชาชน”¹⁷⁵¹

ทัศนะของเกษียร เตชะพีระ ต่อการรัฐประหาร มีความคล้ายคลึงกับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” คนอื่นๆ ในแง่ที่ไม่เห็นด้วยกับการรัฐประหาร เช่น เกษียร เตชะพีระ คาดหมายว่าหลังการรัฐประหาร พ.ศ.2549 “รัฐบาลชุดใหม่จะอนุรักษ์นิยม (conservative) มากขึ้น อำนาจนิยม (authoritarian) มากขึ้น และมีความเป็นราชการ (bureaucratic) มาก

¹⁷⁵¹ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (3 เมษายน 2558), สรุบบทเรียน 22 พ.ค.57 (จบ): “สภาวะชะงักงัน” ของระบอบรัฐประหาร. ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2015/04/58700> (ตีพิมพ์ครั้งแรกใน “โลกวันนี้วันสุข” ฉบับวันศุกร์ที่ 3 เมษายน 2558)

ขึ้น”¹⁷⁵² ซึ่งล้วนแต่เป็นความเปลี่ยนแปลงในทางที่สวนทางกับระบอบประชาธิปไตยทั้งสิ้น นอกจากนี้กระบวนการร่างรัฐธรรมนูญก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่เกเชียร เตชะพีระ ไม่อาจยอมรับได้

“พระราชบัญญัติรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ซึ่งร่างกันที่คณะกรรมการกฤษฎีกา และกำหนดวิธีการที่ประชาชนจะมีส่วนร่วมได้ 12 วิธี ผมค้านความคิดนี้มาก มันเรื่องอะไร ประชาชนสามารถคิดวิธีมีส่วนร่วมได้อีกนับร้อย...ในบทสนทนาระหว่างรัฐธรรมนูญฉบับลายลักษณ์อักษรกับฉบับวัฒนธรรม เราไม่รู้หรือว่า มันจะออกหัวหรือก้อย คนเขียนก็ทำได้แค่เขียน แต่คนใช้เขาทำให้เกิดพลวัต (dynamic) ในบางแง่ ใช้ได้เกินกว่าเจตนารมณ์ของคนเขียนเยอะ”¹⁷⁵³

อย่างไรก็ตาม การอธิบายการรัฐประหารของ เกเชียร เตชะพีระ มีความซับซ้อนกว่า “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” อื่นๆ เนื่องจากได้ทำวิจัยในเรื่องนี้โดยตรง เกเชียร เตชะพีระ วิเคราะห์ที่มาของการรัฐประหารโดยพิจารณาหลายปัจจัยประกอบกัน เช่น ความผิดพลาดของ “ระบอบทักษิณ” ที่รวบอำนาจ...ล่องละเมิดสิทธิเสรีภาพ...บริหารโลกาภิวัตน์เพื่อกลุ่มทุนพวกพ้อง...” ถือเป็นเงื่อนไขสำคัญของการรัฐประหาร โดยระบุว่า “รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 จึงเกิดขึ้นในลักษณะปฏิบัติการของแนวร่วมระหว่างรัฐราชการ (ทหาร-ตุลาการ-เครือข่ายข้าราชการ บริหาร) กับประชาสังคม (คนชั้นกลางกับชนชั้นน่านอกแวดวงรัฐบาล) ภายใต้การนำของทหาร เพื่อโค่นล้มกลุ่มทุนใหญ่ การปฏิบัติการทางการเมืองของคณะรัฐประหารหลังจากนั้น...ก็คือ...เพื่อขจัด “ระบอบเผด็จการทุนนิยม” ของทักษิณ”¹⁷⁵⁴ ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ “การลงประชามติ

¹⁷⁵² เกเชียร เตชะพีระ, (8 ตุลาคม 2550), “การสร้างองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปการเมือง” สัมภาษณ์โดย สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ สิริพรรณ นกสวน ปกป้อง จันวิทย์ และวรุดลย์ ตุลารักษ์ เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2549 ณ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://pokpong.org/interview/talk-with-chaiwat-and-kasian/Reforming Thailand> กับ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และ เกเชียร เตชะพีระ (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹⁷⁵³ เรื่องเดียวกัน.

¹⁷⁵⁴ เกเชียร เตชะพีระ. “จากระบอบทักษิณสู่รัฐประหาร: วิฤตประชาธิปไตยไทย” ใน สงครามระหว่างสี ก่อนถึงจุดที่ไม่อาจหวนกลับ, (กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุคส์, 2553), น. 42-43.

ร่างรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง เพื่อส่งต่อ ผ่องถ่ายอำนาจรัฐให้แก่รัฐบาลใหม่ที่ไว้วางใจได้ใน
ความหมาย “จะต้องรักษา ศาสน์ กษัตริย์ หมายถึงรักประเทศไทย รักสถาบัน”¹⁷⁵⁵

เกษียร เตชะพีระ อธิบายการรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 ทั้งสาเหตุและผลกระทบ
โดยเสนอผลการวิจัยว่าการรัฐประหารครั้งนี้เริ่มต้นจาก 1) ปราบปรามการฉ้อราษฎร์บังหลวง ล้มล้าง
พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ที่เปิดฉากขึ้นในเดือนกันยายน พ.ศ. 2548 ตามมาด้วย 2)
ตุลาการภิวัตน์ ภายหลังพระราชดำรัส 25 เมษายน พ.ศ. 2549 และจบลงด้วย 3) กองทัพวิวัฒน์กับ
รัฐประหาร 19 กันยา พ.ศ. 2549 ของคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมี
พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยเน้นประเด็นพระราชอำนาจ (royal prerogative) ตุลา
การภิวัตน์ (judicial review) บทบาทของเครือข่ายราชบริพาร (monarchical network) ใน
การต่อต้านรัฐบาลทักษิณ จากนั้นจะวิเคราะห์วิจารณ์ลักษณะแนวโน้มการเมืองไทยหลัง
รัฐประหารภายใต้การปกครองของรัฐบาลนายกรัฐมนตรีนพพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ และคณะมนตรี
ความมั่นคงแห่งชาติโดยเน้นประเด็นการพยายามทำลายฐานอำนาจของระบอบทักษิณร่าง
รัฐธรรมนูญฉบับลงประชามติและการลงประชามติรับร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550¹⁷⁵⁶

ใน พ.ศ.2550 เกษียร เตชะพีระ ไม่เพียงแต่จะวิพากษ์วิจารณ์ “ขบวนการการเมืองภาค
ประชาชนส่วนหนึ่งหันไปยอมรับสนับสนุนรัฐประหาร”¹⁷⁵⁷ แต่ยังได้วิพากษ์วิจารณ์ “ขบวนการ
ต่อต้านรัฐประหารและเผด็จการทหารบางส่วน” รวมทั้งพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ซึ่งได้นำเสนอ

¹⁷⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 43.

¹⁷⁵⁶ เกษียร เตชะพีระ. “รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 กับการเมืองไทย” รัฐศาสตร์สาร ปีที่ 29 ฉบับที่ 3
(กันยายน-ธันวาคม 2551), น. 1-83.

¹⁷⁵⁷ เกษียร เตชะพีระ. “จากระบอบทักษิณสู่รัฐประหาร: วิฤตประชาธิปไตยไทย” ใน สงครามระหว่างสี ก่อน
ถึงจุดที่ไม่อาจหวนกลับ, (อ้างแล้ว), น. 45. โดยเห็นว่า ขบวนการการเมืองภาคประชาชนส่วนนี้มีปัญหาหลาย
ประการ คือ “-มีบอดต่อและหรือละทิ้งมิติแห่งภารกิจด้านต่อต้านรัฐราชการเผด็จการไปเสีย -หลับหูหลับตา
ต่อความเป็นจริงอีกด้านที่ว่ารัฐราชการเผด็จการและชนชั้นนำขุนศึกศักดินารับใช้และเกี่ยวพันกับทุนนิยมโลกาภิ
วัตน์อย่างลึกซึ้ง -เรียกร้องให้ใช้ “พระราชอำนาจ” เปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรีในลักษณะสมบูรณาญาสิทธิธิ
กิจ (ad hoc absolutism) ชักนำพลังประชาชนไปสร้าง “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” และฉวยใช้วาท
กรรมมรณะเรื่องหมิ่นพระบรมราชานุภาพ” ของพวกขวาจัดมาข่มขู่โจมตีปรักษ์และผู้เห็นต่างทางการเมือง
เหมือนสมัย 6 ตุลา พ.ศ.2519 ก็มีปาน” หน้าเดียวกัน.

“ระบอบประชาธิปไตยของปวงมหาประชาชน” พร้อมกับเชิดชู “โลกาภิวัตน์+ประชาธิปไตย+ความเป็นธรรมทางสังคม” โดยเกษียร เตชะพีระ วิจารณ์ว่า

“ต่อต้านคัดค้าน “ศักดินา” เน้นการเลือกตั้งเป็นสาระสำคัญของประชาธิปไตยในทำนอง “ลัทธิเลือกตั้ง”

-มีดบอดต่อและ/หรือละทิ้งมิติแห่งภารกิจด้านต่อต้านทุนนิยมไปโดยสิ้นเชิง

-หลับหูหลับตาต่อความจริงอีกด้านที่ว่า “ประชาธิปไตย” ของกลุ่มทุนใหญ่โลกาภิวัตน์ เติบโตอำนาจ กดขี่ลดรอนสิทธิเสรีภาพประชาชนและ “ซื้อขายสัมปทานอำนาจรัฐ”

-กลับตาลปัตรไตรลักษณ์ทางความคิดของปรีดี พนมยงค์ (ชาตินิยม+ประชาธิปไตย-สังคมนิยม) ไปสิ้นเชิง

-ละทิ้งพื้นที่ “ชาติ” ให้อุดมการณ์ราชาชาตินิยม, ละทิ้งเวที/วาทกรรมต้านทุนนิยมให้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

-และฉวยใช้วาทกรรมเหมาอิดส์ของพวกเขาจัดมารับใช้กลุ่มทุนใหญ่โลกาภิวัตน์ ด้วยการเหวี่ยงแห เหมารวมประณามโจมตีผู้เห็นต่างจากแนวทางทุนนิยมโลกาภิวัตน์อย่างบ้าคลั่งรุนแรง กระหายเลือดเหมือนพวกเรดการ์ดสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมของจีนกิมปาน”¹⁷⁵⁸

สมชาย ปรีชาศิลป์กุล คัดค้านการรัฐประหาร และไม่เห็นด้วยกับกลุ่ม “คนเสื้อเหลือง” ที่มีทัศนะว่าการรัฐประหารจะช่วยแก้ปัญหาของประเทศ ดังที่กล่าวว่า

“ดูเหมือนคาดหวังว่ามีรัฐประหารหรืออำนาจนอกระบบก็ทำให้การเมืองใสสะอาด หรือยุติความขัดแย้งลงมาทันทีที่ความคาดหวังอย่างนี้ไม่มีจริง เพราะไม่มีพระเอกขี่ม้าขาวมาแก้ไขปัญหาทางการเมืองแบบชั่วข้ามคืนได้ ดังนั้นควรปล่อยให้ระบบที่มีความชอบธรรม ให้คนหลายฝ่ายมาร่วมกันทำให้การเมืองเดินหน้าไปได้

¹⁷⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 46.

การรัฐประหารมันไปขัดขวางพัฒนาการประชาธิปไตย เมื่อมีคนระดับสูงไปร่วมชุมนุมพูดถึงรัฐประหารเรื่องนี้จึงเป็นเรื่องที่ควรจะได้ใจที่ควรตรวจสอบเบื้องหลังการรัฐประหาร ...เพราะคนที่มาพูดคุยกันเป็นชนชั้นนำที่มีบทบาทในสถาบันและองค์กรต่างๆ...”¹⁷⁵⁹

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ มิได้กล่าวถึงรัฐประหาร พ.ศ.2549 แต่กล่าวถึงรัฐประหาร พ.ศ. 2557 ดังที่ระบุว่า “ไม่เคยมีการรัฐประหารครั้งใดที่จะมีการต่อต้านเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและหลากหลายขนาดนี้...การเคลื่อนไหวอย่างเป็นไปเองที่กว้างขวางและมีจำนวนมากๆ ขึ้น”¹⁷⁶⁰ พร้อมกันนั้นก็เสนอให้คณะรัฐประหารว่า “ต้องทำให้คนทั้งหมดรู้สึกว่าคุณเข้ามาเพื่อเป้าหมายที่ดีแก่สังคม...กำหนด “เวลา” ในการคืนประชาธิปไตยให้สั้นที่สุด โดยกลับไปใช้กรอบความสัมพันธ์ทางอำนาจชุดเดิม ได้แก่ รัฐธรรมนูญฉบับ 2540 เพื่อจัดการเลือกตั้ง” และ “จะต้องลดอำนาจในการกดดันปิดกั้น การสื่อสารทางสังคมทุกรูปแบบ...แม้ว่าการสื่อสารทางสังคมทั้งหลายอาจจะเป็นไปแบบเดิมคือมีแต่การสร้างกระแสเกลียดชังกัน (เกลียดชังพวกคุณด้วย) แต่ทำอย่างไรได้ ในเมื่ออำนาจแก่งแย่งนี้ไม่ได้ ปล่อยให้สังคมเติบโตและจัดการตัวมันเองดีกว่าอำนาจของพวกคุณ”¹⁷⁶¹ นอกจากนี้ยังเสนอคณะรัฐประหารว่า “หากปรารถนาดีต่อสังคมจริงๆ ก็จัดพื้นที่กลางให้เป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคนแต่ละกลุ่มเพื่อให้เข้าใจใน “ความเปลี่ยนแปลงของสังคม: ความจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ” เพื่อที่จะทำให้คนทุกกลุ่มมองเห็นซึ่งกันและกันมากขึ้น”¹⁷⁶²

แม้ว่า “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” จะมีทัศนคติที่แตกต่างกันในหลายเรื่อง รวมทั้งทัศนคติเกี่ยวกับการรัฐประหาร แต่ก็อาจกล่าวได้ว่า นักวิชาการเหล่านี้มีความเห็นร่วมกันว่าการรัฐประหารขาดความชอบธรรมและไม่ใช่วิธีทางที่เหมาะสมหรือถูกต้องในการแก้ไขปัญหาความ

¹⁷⁵⁹ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, (13 เมษายน พ.ศ.2552), บทสัมภาษณ์ “วิพากษ์ทักษิณ-เสื้อแดง เสื้อต่างสี-สงครามชนชั้น โค่น “อำมาตย์” สกัด “รัฐประหาร วันที่ 13 เมษายน พ.ศ.2552. ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก<http://oknation.nationtv.tv/blog/PhanasGook/2009/04/13/entry-5>

¹⁷⁶⁰ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, (24 พฤษภาคม 2557), *จดหมายเตือนแก่คณะรัฐประหาร*, ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก <http://prachatai.org/journal/2014/05/53471>

¹⁷⁶¹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁷⁶² เรื่องเดียวกัน.

ขัดแย้งทางการเมือง ซึ่งการต่อต้านรัฐประหารของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” สะท้อนถึงการต่อต้านวัฒนธรรมอำนาจนิยม และการให้ความสำคัญแก่ระบอบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งซึ่งมีหลักการว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน และสถาบันต่างๆ ที่ใช้อำนาจอธิปไตยแทนประชาชนพึงได้รับฉันทานุมัติจากประชาชน จึงจะมีความชอบธรรม (รายละเอียดในเรื่องนี้จะได้อธิบายต่อไปข้างหน้า)

ทัศนะต่อนโยบาย “ประชานิยม”

ในกรณีของ **นิธิ เอียวศรีวงศ์** มีทัศนะที่แตกต่างกับต่อนโยบายประชานิยม โดยสนับสนุนนโยบายประชานิยมของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร อย่างมาก ทั้งนโยบายจำนำข้าว¹⁷⁶³ นโยบายค่าแรง 300 บาท¹⁷⁶⁴ นโยบายรถคันแรก¹⁷⁶⁵ แต่ก่อนหน้าการจัดตั้งรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตรนั้น **นิธิ เอียวศรีวงศ์** วิพากษ์วิจารณ์นโยบายประชานิยมว่ามีปัญหาหลายด้านด้วยกัน ดังปรากฏในบทความเรื่อง “สู้กับประชานิยมจอมปลอม”¹⁷⁶⁶ ซึ่งกล่าวว่า

“นโยบายของคุณทักษิณ ชินวัตร ที่เรียกกันว่า “ประชานิยม” นั้น ประกอบด้วยด้านต่างๆ คือ

ก.หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า

ที่เด่นที่สุดของด้านนี้คือโครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค ถ้าถือความพอใจของผู้รับบริการเป็นตัววัด ก็ต้องถือว่าประสบความสำเร็จในขั้นหนึ่ง แต่ในความเป็นจริงแล้ว ช้อนปัญหาไว้ทั้งในปัจจุบันและอนาคตเป็นอันมาก ด้วยเหตุผลสองประการที่สำคัญ คือ 1.การบริหารจัดการที่ปรับปรุงไม่ทันกับปัญหาที่เกิดขึ้น นับตั้งแต่ปัญหาด้านบุคลากร, การส่งต่อ, งบประมาณ, ฯลฯ 2.

¹⁷⁶³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, (5 พฤศจิกายน 2555), “เปลี่ยนประเทศไทยด้วยการรับจำนำข้าว” **หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน** วันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ.2555, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1352088566

¹⁷⁶⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “300 บาท กับภาระใหม่ของรัฐ” **หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน** วันที่ 9 เมษายน พ.ศ.2555.

¹⁷⁶⁵ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “รถคันแรก” **หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน** วันที่ 7 มกราคม พ.ศ.2556.

¹⁷⁶⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “สู้กับประชานิยมจอมปลอม” **หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน** วันที่ 9 ตุลาคม 2549.

ความสำเร็จของโครงการอยู่ที่ฐานคือสังคมที่มีสุขภาพ แม้ว่ารัฐบาลไทยรักไทยเข้าใจประเด็นนี้ในภายหลัง แต่ก็สร้างสังคมสุขภาพได้เพียงการร่ำไม้พลองในหมู่บ้าน เพราะสังคมสุขภาพไม่อาจเกิดขึ้นได้ท่ามกลางบริบทที่รัฐบาลช่วยเร่งเร้าในทางอ้อม, ไม่อาจเกิดขึ้นได้ในสังคมที่เปิดให้สร้างมลภาวะและวางระบบที่เอื้อต่อการสร้างมลภาวะ, ในสังคมที่ไม่ส่งเสริมการเรียนรู้, ในสังคมที่อำนาจมีแหล่งกำเนิดที่มาจากเส้นสาย ไม่ใช่ความชอบธรรม ฯลฯ

หมายความว่าสุขภาพจะได้รับการประกันถ้วนหน้าจริงในทางปฏิบัติ มีความหมายกว้างกว่าโรงพยาบาล แต่รวมไปถึงการเข้าไปจัดการกับตัวระบบสังคม, เศรษฐกิจ, การเมือง และวัฒนธรรม อันเป็นพื้นฐานของระบบซึ่งคุณทักษิณไม่เคยแตะเลย

ข. การเข้าถึงทุน เช่นโครงการเอสเอ็มอี, เอสเอ็มแอล, กองทุนหมู่บ้าน, ธนาคารประชาชน, การพักชำระหนี้, รวมทั้งการให้กู้ยืมเพื่อซื้อเครื่องมือการผลิตเช่นแท็กซี หรือโครงการเอื้ออาทรต่างๆ (ซึ่งส่วนใหญ่ผู้รับไม่สามารถเอาไป “ผลิต” อะไรได้)

เป็นความเชื่อมั่นในสังคมไทยแล้วว่า ที่คนส่วนใหญ่ไม่สามารถเงยหน้าอ้าปากได้ก็เพราะเข้าไม่ถึงทุน จึงไม่อาจก้าวเข้าสู่เศรษฐกิจสมัยใหม่ได้มากไปกว่าแรงงานไร้ฝีมือ แต่ความเข้าใจเกี่ยวกับ “ทุน” ที่คุณทักษิณวางเป็นแนวของนโยบายออกจะแคบเกินไป เพราะเน้นหนักที่เงินเพียงด้านเดียว ผลก็คือจำนวนมากจนถึงส่วนใหญ่ของกลุ่มเป้าหมาย ไม่มีความสามารถจะพัฒนาทุนประเภทนี้ได้ เนื่องจากขาดทักษะ ส่วนใหญ่ไม่ประสงค์จะเข้าไปใช้บริการเพราะไม่ต้องการภาระหนี้สินเพิ่มขึ้น อีกไม่น้อยรับบริการแล้วไม่สามารถส่งคืนได้ โดยเฉพาะในกองทุนหมู่บ้าน

ที่เป็นปัญหายิ่งกว่านั้นก็คือ รัฐบาล ทรท.ไม่ได้คิดถึงเรื่องการกระจายแหล่งทุนนี้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลก็คือทุนที่อัดลงไปจำนวนมากกระจุกอยู่กับกลุ่มชนชั้นนำในชนบทและเครือญาติบริวาร หรือมิฉะนั้นก็กระจุกอยู่กับกลุ่มที่เข้าถึงทุนอยู่แล้ว มากกว่าคนที่มีความศักยภาพจะใช้ทุนที่เป็นเงิน แต่ไร้อำนาจ

อันที่จริง ทุนมีความหมายกว้างกว่าเงิน ทุนเคยกระจายในชนบทกว้างขวางกว่านี้ ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของที่ดิน, ทักษะ, ทรัพยากรสาธารณะ, เครือข่ายทางสังคมซึ่งอาจแปรเปลี่ยนเป็น

เครือข่ายทางธุรกิจ, ฯลฯ แต่ทุนเหล่านี้หลุดไปจากมือของประชาชนส่วนใหญ่ เนื่องจากนโยบายพัฒนาที่เร่งรัดก้าวเข้าสู่ทุนนิยมอย่างบ้าคลั่งโดยไม่คำนึงถึงความเป็นธรรมเลย การเปิดโอกาสให้ประชาชนส่วนใหญ่เข้าถึงทุน จึงไม่จำกัดอยู่แต่เรื่องเงินอย่างเดียว หากที่สำคัญกว่าคือปกป้องและฟื้นฟูทุนที่เรามีทักษะจะพัฒนาได้ประเภทนี้มากกว่า แต่การกระทำเช่นนี้ทำได้ยากกว่ากันมาก และเสี่ยงกับการขัดขวางผลประโยชน์ของกลุ่มที่แย่งยึดเอาทุนของชาวบ้านไปครอบครอง อันประกอบขึ้นเป็นหัวคะแนนของพรรค ทรท.ไปจนถึงแกนนำพรรคทั้งหมด

ค. การสร้างตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์ชาวบ้าน

ที่แตกต่างจากรัฐบาลอื่นๆ ก็คือโครงการโอท็อป มีผลิตภัณฑ์ชาวบ้านที่อาจถือได้ว่าประสบความสำเร็จจำนวนหนึ่ง แต่ไม่แน่ว่าที่สามารสร้างตลาดของตนได้นั้น เป็นเพราะนโยบายหรือเป็นเพราะปัจจัยอื่นๆ ซึ่งไม่เกี่ยวกับนโยบาย (คือถึงไม่มีนโยบายผลิตภัณฑ์เหล่านั้นก็จะประสบความสำเร็จอยู่แล้ว) ยิ่งไปกว่านั้น หากดูว่าโครงการโอท็อป ได้ก่อให้เกิดการจ้างงานและการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อแปรรูปมากขึ้นเพียงใด จะพบว่ามันน้อยมากจนน่าอัศจรรย์ แม้แต่นับรวมผลิตภัณฑ์ที่มีชื่ออยู่แล้ว และโอท็อปไปขอปะชื่อในภายหลังด้วย

ตลาดของผลิตภัณฑ์โอท็อปจะขยายตัวได้ หลีกไม่พ้นที่ต้องเชื่อมต่อกับธุรกิจค้าปลีก แต่ธุรกิจค้าปลีกโดยเฉพาะในเมืองไทยมีลักษณะรวมศูนย์มากขึ้น และมีแนวโน้มที่จะเอารัดเอาเปรียบผู้ผลิต แม้แต่ผู้ผลิตรายใหญ่ ปราศจากการจัดการและการควบคุมในระดับหนึ่ง สินค้าโอท็อปไม่มีทางเข้าถึงตลาดที่ใหญ่ไปกว่าตลาดท่องเที่ยวและสินค้าที่ระลึก หากคิดว่าผลิตภัณฑ์โอท็อปมุ่งตลาดเฉพาะ (niche market) คำถามคือชาวบ้านจะเข้าถึงตลาดเฉพาะได้อย่างไร

โดยสรุปก็คือ โครงการโอท็อปไม่ประสบความสำเร็จอย่างที่คาดหวัง โดยเฉพาะเมื่อคิดถึงเงินลงทุนจำนวนมหาศาล นอกจากเปิดให้นักธุรกิจเอกชนให้เข้าสู่วงจรธุรกิจเป็นบางราย แต่ไม่ได้สร้างเจ้าแก่, ไม่ได้สร้างการกระจายงานในชนบท, และไม่ได้สร้างการแปรรูปผลผลิตด้านการเกษตรอย่างเป็นขึ้นเป็นอัน เหตุผลก็เพราะรัฐบาล ทรท. ไม่กล้าเข้าไปแตะถึงด้านโครงสร้าง

ง. การศึกษา

จะพูดว่านี่เป็นด้านที่คนทักษิณล้มเหลวที่สุดก็ได้ เพราะนโยบายด้านการศึกษาไม่ได้เปิดให้ประชาชนเข้าถึงการศึกษากว้างขวางขึ้น (ไปกว่าความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและกฎหมายซึ่งเร่งรัดให้การศึกษาขยายตัวอยู่แล้ว) แต่กลับสร้างความใฝ่ฝันสำหรับคนส่วนน้อยยัดเข้าไปในระบบการศึกษา ซึ่งถูกหล่อเลี้ยงให้มีความไม่เป็นธรรมอยู่ได้ด้วยการแข่งขันทะยานไปสู่ความใฝ่ฝันสำหรับคนส่วนน้อยอยู่แล้ว โครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งนักเรียนนอกก็ตาม โครงการโรงเรียนในฝันก็ตาม หรือแม้แต่โครงการสมิทธิเนียนก็ตาม ล้วนไม่ได้ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เพิ่มขึ้นในชีวิตของผู้คน มาตรฐานคุณภาพของการศึกษาในระบบต่ำลงทุกระดับ

สื่อสำคัญในชีวิตคนคือทีวีก็ยังน่าเบื่อเหมือนเดิม ศูนย์การเรียนรู้ของชาวบ้านไม่ได้รับการส่งเสริม ฯลฯ

ดังที่ทราบกันอยู่แล้วว่า นโยบาย “ประชานิยม” ของคุณทักษิณ ไม่ได้มีผลประโยชน์ของ “ประชา” เป็นเป้าหมาย เท่ากับคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง แม้กระนั้นก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้คุณทักษิณได้คะแนนเสียงสนับสนุนจากประชาชนอย่างท่วมท้น และกลายเป็นความระแวงของคณะทหารที่ทำการรัฐประหารในทุกวันนี้ เพราะพลัง “มวลชน” ที่อาจหนุนหลังผู้ที่ต้องการทำรัฐประหารซ้ำ

รัฐบาลชั่วคราว (รวมไปถึงรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งในภายหน้าด้วย) จะสู้กับ “ประชานิยม” แบบของคุณทักษิณอย่างไร อันจะเป็นการ “ปลดอาวุธ” คุณทักษิณและบริวารอย่างถาวร

ประการแรก ต้องไม่ด่วนสรุปก่อนว่า ผู้ที่สนับสนุน “ประชานิยม” ของคุณทักษิณคือ คนโง่-จน-เจ็บ แม้ว่าส่วนใหญ่อยู่ในชนบท แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเขาเป็นคนประเภทเดียวกันแท้จริงแล้ว อาจแบ่งออกได้หลายๆ เป็นสองกลุ่มด้วยกันคือ กลุ่มที่อยู่ในเครือข่ายของนักการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น ส่วนใหญ่ของกลุ่มนี้ไม่ใช่คนจนของหมู่บ้าน ตรงกันข้ามกลับเป็นผู้ได้เปรียบด้วยซ้ำ เพราะร่วมอยู่ในเครือข่ายทั้งทางธุรกิจและการเมืองกับผู้มีอำนาจระดับต่างๆ เขาทำหน้าที่เป็นหัวคะแนนเสียงในการเลือกตั้งมานานก่อนจะมีพรรค ทพท.เสียอีก และเป็นกลุ่มที่ได้ประโยชน์จากโครงการ “ประชานิยม” ของคุณทักษิณมากที่สุด

ส่วนอีกกลุ่มหนึ่ง แม้เป็นคนจนและไร้กำลังทางเศรษฐกิจและการเมือง แต่ก็ไม่ได้รับประโยชน์โดยตรงจากโครงการ “ประชานิยม” นัก หากทว่ามีชีวิตในเครือข่ายอุปถัมภ์ของกลุ่มแรก หรือมิฉะนั้นก็มีความสัมพันธ์ที่ราบรื่นกับกลุ่มแรกซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในหมู่บ้าน จึงอาจ “ชอกันกิน” ได้บ้าง เช่น หากให้ค่าตอบแทนที่ไม่ทำให้สูญเสียเงินไป ก็พร้อมจะร่วมชุมนุมทางการเมืองตามที่กลุ่มแรกร้องขอ และนี่คือพลัง “มวลชน” ที่แท้จริงของผู้ที่สนับสนุนคุณทักษิณ

แต่เขาไม่ใช่คนโง่ เขารู้ว่าโครงการ “ประชานิยม” ทั้งหลายนั้น ไม่ได้มุ่งจะถ่ายโอนทรัพยากรกลางมาแบ่งปันให้เขา หากเอามาหล่อเลี้ยงบริษัทบริวารซึ่งอยู่ในกลุ่มผู้ได้เปรียบอยู่แล้ว ในชนบทต่างหาก แต่เขาก็ไม่ได้สูญเสียอะไรเช่นกัน เพราะรัฐบาลอื่นก็ไม่เคยถ่ายโอนทรัพยากรกลางมาแบ่งปันให้เขาอยู่แล้ว เป็นหน้าที่ของนักการเมืองต้องทุจริตคดโกงงบประมาณมาปรนเปรอห้วคณะตนเองต่างหาก

และด้วยเหตุดังนั้น สิ่งที่รัฐบาลชั่วคราวจะต้องทำในประการที่สองก็คือ การทำโครงการประชานิยมที่ทำให้คนกลุ่มนี้ได้รับส่วนแบ่งอย่างเท่าเทียมหรือดีกว่ากลุ่มคนที่ได้เปรียบอยู่แล้ว ประชานิยมที่แท้จริงเช่นนี้ไม่ใช่สิ่งที่น่ารังเกียจแต่อย่างใด เพราะไม่ได้มุ่งหมายเพียงกวาดคะแนนเสียงในการเลือกตั้งเท่านั้น

แต่จุดมุ่งหมายใหญ่คือทำให้คนระดับล่างมีกำลังจะพัฒนาตนเอง โดยการเพิ่มขีดความสามารถของเขาในการพัฒนา”¹⁷⁶⁷

นิติ เอียวศรีวงศ์ เสนอแนวคิดเกี่ยวกับ “นโยบายประชานิยมที่แท้จริง” ไว้ดังนี้

“นโยบายประชานิยมที่แท้จริงสำหรับเมืองไทย จึงต้องประกอบด้วย

1.การปฏิรูปที่ดิน เพื่อกระจายทรัพยากรที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดนี้ให้ถึงมือผู้ที่มีความสามารถจะใช้ประโยชน์ การแก่งกำไรที่ดินจะไม่มีวันได้ผลตอบแทนคุ้ม เพราะจะต้องเสียภาษีที่ดินในอัตราก้าวหน้า และเสียภาษีรายได้ในรูปกำไรจากที่ดินในการซื้อขายอย่างหนัก

¹⁷⁶⁷ นิติ เอียวศรีวงศ์, “สู้กับประชานิยมจอมปลอม”หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน วันที่ 9 ตุลาคม 2549.

2.การกระจายอำนาจต้องหมายถึงการให้อำนาจแก่ประชาชนหรือองค์กรประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอนุรักษ์, ใช้ประโยชน์ และจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น

3.การเปิดโอกาสทางการศึกษาที่ฟรีจริงๆ ไม่มีค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเรียกว่าบำรุงการศึกษา, ห้องสมุด, สมาคมศิษย์เก่า, วัสดุอุปกรณ์ใดๆ ทั้งสิ้น

4.ทำนโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าให้ครบวงจร มีการบริหารจัดการเพื่อให้โรงพยาบาลสามารถให้บริการที่ดีและเท่าเทียมกันได้จริง ในขณะที่ทำให้ในโรงงาน, ชุมชน, เมือง, และประเทศของเราทั้งประเทศเป็นทำเลที่มีสุขภาพอย่างแท้จริง หรือประกาศและบังคับใช้นโยบายสังคมสุขภาพแก่ทุกฝ่ายในประเทศไทย

5.ต้องให้ความคุ้มครองแรงงานแก่แรงงานทุกประเภท เพราะงานจ้างกลายเป็นแหล่งรายได้หลักของประชาชนทั่วไปเสียแล้ว ฯลฯ

สรุปก็คือ “ประชานิยม” จอมปลอมของคุณทักษิณต้องถูกตอบโต้ด้วยประชานิยมแท้จริง นั่นคือมาตรการทางกฎหมาย, ทางสังคม และทางการเมืองที่จะสร้างความเป็นธรรมขึ้นในสังคม เพื่อให้คนเสียเปรียบซึ่งเป็นเหยื่อของ “ประชานิยม” จอมปลอมได้มีโอกาสเงยหน้าอ้าปากในสังคมนี้

การปิดกั้นสิทธิเสรีภาพประชาชนด้วยความระแวงต่อการทำลายอำนาจ เป็นมาตรการที่ให้ผลเพียงชั่วคราวเท่านั้น หากความอึดอัดปะทุขึ้นมาเมื่อไร จะกลายเป็นเหตุของเลือดที่น้ำเซรา่สลด และเปิดโอกาสให้นักการเมืองแบบคุณทักษิณกลับเข้ามารวบอำนาจใหม่ เพราะประชาชนไม่มีโอกาสได้เรียนรู้และร่วมกำกับนโยบาย “ประชานิยม” ที่จะมีผลดีต่อตนโดยตรง จึงง่ายที่จะหลงไปกับการไปปดมดเท็จของนักการเมืองแบบนั้น”¹⁷⁶⁸

อย่างไรก็ตาม ในกลางทศวรรษ 2550 เมื่อถึงยุครัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ปรากฏว่านิติ เอียวศรีวงศ์ ซึ่งเลือกสนับสนุนการเคลื่อนไหวของมวลชน “คนเสื้อแดง” อย่างเต็มที่ ก็ได้เปลี่ยนทศนะตอนนโยบาย “ประชานิยม” ของรัฐบาลไปจากเดิมเป็นอย่างมาก (ในขณะที่นักวิชาการหลายคนสนับสนุน “คนเสื้อเหลือง” ลงความเห็นว่่านโยบายประชานิยมเป็น “การ

¹⁷⁶⁸ เรื่องเดียวกัน.

ซื้อเสียง” โดยใช้งบประมาณของประเทศ ซึ่งเลวยิ่งกว่าการซื้อเสียงด้วยทุนทรัพย์ของตนเอง) นิธิ เอียวศรีวงศ์ กลับเห็นว่า การทำความเข้าใจนโยบายประชานิยม ควรเอามาใส่ในบริบท กระบวนการเปลี่ยนผ่านดังที่กล่าวข้างต้น กล่าวคือ **ประชานิยมเป็นส่วนหนึ่งที่ “ธรรมชาติ ธรรมดา” ของการเปลี่ยนผ่านการเมืองไทยจาก “การเมืองชนชั้นนำไปสู่ การเมืองมวลชน แบบประชาธิปไตย”** ดังที่เกษียร เตชะพีระ ได้วิเคราะห์ทัศนะของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ในเรื่องนี้ไว้ว่า

“นโยบายประชานิยมด้านหลักแล้วจึงไม่ใช่ชนชั้นนำเป็นฝ่ายกระทำและคุมเกม ด้วยการหยิบยื่นลูกกวาดให้ชาวบ้าน ผู้นอนแผ่หราแบบมือขออย่างถูกกระทำข้างเดียว แต่ชาวบ้านหรือประชาชาานิยมหรือจะเอานโยบายพวกนี้ไว้เหย้า และถ้า “ประชาธิปไตย” หมายถึง ประชาชนต้องเป็นใหญ่ในแผ่นดิน จะมีความหมายอะไรบ้างแล้ว รัฐบาลที่ชนะเลือกตั้งเสียงข้างมากก็ต้อง ดำเนินนโยบายที่ประชาชนชาานิยมชมชอบเหล่านี้ มันเป็นความขัดแย้ง คลาสสิกทางเศรษฐกิจการเมืองระหว่าง *voters vs. market; democracy vs. capitalism*”¹⁷⁶⁹

การที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ เปลี่ยนทัศนะของตนเองต่อนโยบาย “ประชานิยม” อาจเป็นเพราะได้รับข้อมูลจากชาวบ้านที่เป็น “คนเสื้อแดง” และจากงานเขียนของนักวิชาการอื่นๆ ที่วิเคราะห์ว่าชาวบ้านซึ่งเป็นฝ่ายเสียเปรียบตลอดมาในอดีต ได้รับประโยชน์จากนโยบาย “ประชานิยม” ทั้งหมด ซึ่งลดความเสียเปรียบต่อชนชั้นสูงและชนชั้นกลางที่ชาวบ้านเคยประสบจากการดำเนินนโยบายของรัฐ และนโยบาย “ประชานิยม” ก็ไม่เพียงแต่จะเป็นผลดีต่อชาวบ้านในทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่ยังทำให้ชาวบ้านมองเห็นความสำคัญของการเลือกตั้ง ซึ่งส่งผลดีต่อการพัฒนาระบบประชาธิปไตยในสังคมไทยทั้งในระยะสั้นและระยะยาวอีกด้วย นอกจากนี้ การที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ เข้าร่วมใน “คณะกรรมการปฏิรูปการเมือง” ที่มี อานันท์ ปันยารชุน เป็นประธาน โดยได้รับการขอรับรองจากอานันท์ ปันยารชุน อันทำให้ถูกโจมตีอย่างรุนแรงจากนักวิชาการและนักคิดนักเคลื่อนไหวทางการเมืองทั้งหลายที่เป็นฝ่ายต่อต้านรัฐบาลอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ก็อาจมีส่วนทำ

¹⁷⁶⁹ เกษียร เตชะพีระ, (13 พฤษภาคม 2556), “งานเขียนวิเคราะห์การเมืองไทยของ “นิธิ เอียวศรีวงศ์” (2) มติชนรายวัน, 13 พฤษภาคม 2556, หน้า 6, ค้นหาเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2556, จากhttp://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1369051007&grpid=03&catid=01&subcatid=0100

ให้นิธิ เอียวศรีวงศ์ พยายามยืนยันในจุดยืนทางการเมืองของตนเองในการสนับสนุน “มวลชนคนเสื้อแดง” และรัฐบาลพรรคเพื่อไทยที่ได้รับการสนับสนุนจาก “มวลชนคนเสื้อแดง” อีกทั้งยังเป็นรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งซึ่งเป็นสัญลักษณ์ว่าอำนาจธิปไตยเป็นของประชาชนตามหลักการ “ประชาธิปไตย” ซึ่งแม้ว่าระบอบประชาธิปไตยของไทยจะมีข้อบกพร่องอยู่บางประการ แต่ถ้ารักษาระบอบนี้เอาไว้ก็就会有มีการปรับตัวภายในระบอบหรือมีการแก้ไขข้อบกพร่องเหล่านั้นจนกลายเป็นระบอบการปกครองที่ดีขึ้นเป็นลำดับ

ใน พ.ศ.2556 นิธิ เอียวศรีวงศ์ สนับสนุนนโยบายจำนำข้าวของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร อย่างมาก โดยให้เหตุผลว่า “รัฐบาล พท.ได้ตัดสินใจที่จะประกันราคาข้าวในอัตราที่ “ยุติธรรม” แก่ผู้ผลิตมากขึ้น และก็ยังยืนยันที่จะทำเช่นนั้นต่อไป ท่ามกลางการคัดค้านต่อต้านอย่างเสรีของปฏิปักษ์ทางการเมือง และนี่คือการแก้ปัญหาที่ถูกจุด คือไม่ใช่แก้ปัญหาราคาข้าวในตลาดโลก แต่แก้ปัญหาค่าความเสียหายที่ชาวนาได้รับ อีกทั้งประเทศไทยก็อยู่ในฐานะทางการเงินที่จะทำได้ด้วย”¹⁷⁷⁰

ใน พ.ศ.2557 เมื่อเขียน “**ประชานิยม พิจารณาอีกที**” นิธิ เอียวศรีวงศ์ ไม่เพียงแต่จะสนับสนุนนโยบาย “ประชานิยม” ของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร โดยระบุว่านโยบายนี้เป็น “หัวใจของประชาธิปไตย” เท่านั้น แต่ยังโจมตีสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย (TDRI) และ ส.ส. อีกด้วย ดังความต่อไปนี้

“ประชานิยม หรือการวางนโยบายประชานิยม คือหัวใจของประชาธิปไตยเลยทีเดียว **ได้** ประชาชน...สามารถกำกับนโยบายสาธารณะให้เป็นที่ถูกใจของตน และการกำกับนั้น...ผ่านการตัดสินใจเลือกผู้ปกครองที่ตนเห็นว่าอาจตอบสนองความต้องการของตนได้

ต้องปล่อยให้การวางนโยบายสาธารณะถูกผูกขาดโดยคนที่อ้างว่าเก่งและดี ในนามของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา หรือสำนักงานส่งเสริมสุขภาพเท่านั้น จึงจะหลีกเลี่ยงประชานิยมได้พ้น

¹⁷⁷⁰ นิธิ เอียวศรีวงศ์. “ประชาธิปไตยในทศวรรษเสรีนิยมใหม่”. **มติชนรายวัน**. (14 ตุลาคม 2556), น. 6

กระนั้นหรือ องค์การและสถาบันประเภทนี้ กปปส.เรียกว่า "สภาประชาชน" อันเป็นสภาของ "ตนบุญ" หรือ "ตนธรรม" ซึ่งรัฐบาลสยามเคยเรียกว่า"ผีบุญ"¹⁷⁷¹

ในบทความ “**ประชานิยม พิจารณาอีกที**” นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยอมรับว่า “นโยบายประชานิยมในเงื่อนไขเช่นนั้นจึงอาจนำไปสู่หนี้สาธารณะก้อนโตที่ไม่มีวันชดใช้ได้ นโยบายแจกไม่อัน ที่ไม่เกิดผลดีแก่ประเทศชาติโดยรวม และแน่นอนทุจริตคดโกงซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่ในแวดวงนักการเมืองเท่านั้น หากรวมถึงข้าราชการ (ทั้งพลเรือนและทหาร), พ่อค้านักธุรกิจ (ซึ่งอาจอุดหนุนนักหรือพรรคการเมืองเบื้องหลัง) หรือแม้แต่ประชาชนระดับล่าง ที่มีโอกาสเข้าไปเกี่ยวพันกับกระบวนการกระจายทรัพยากรประชานิยม” ซึ่งการยอมรับเช่นนี้มิได้ทำให้นิธิ เอียวศรีวงศ์ ปฏิเสธนโยบายประชานิยม แต่เพื่อนำไปสู่การสรุปว่า “นโยบายประชานิยมจะดีหรือชั่ว จึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวมันเอง แต่ขึ้นอยู่กับว่านโยบายเช่นนี้ถูกวางและถูกบังคับใช้ในเงื่อนไขอะไรต่างหาก” ซึ่งนิธิ เอียวศรีวงศ์ เห็นว่าในอดีตเมื่อ “เงื่อนไขทางการเมืองในประเทศไทย ซึ่งไม่เคยเป็นประชาธิปไตยเต็มใบนั้น” ก็ “เคยทำนโยบายประชานิยม” โดยยกตัวอย่างเรื่องการสร้างเขื่อน (ซึ่งเป็น “ประชานิยม” ไม่ต่างจากนโยบายพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น รถไฟความเร็วสูงที่ศาลรัฐธรรมนูญเพิ่งตัดสินว่าการร่างพระราชบัญญัติพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานโยการกู้เงินไม่เกิน 2.2 ล้านล้าน ไม่ชอบด้วยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ) นิธิ เอียวศรีวงศ์ ชี้ให้เห็นว่าการสร้างเขื่อนจำนวนมากก็เป็นนโยบาย “ประชานิยม” เช่นกัน

“การสร้างเขื่อนคือการกระจายงบประมาณลงไปสู่บริษัทก่อสร้างซึ่งชนชั้นนำและกระฎุมพีระดับสูงเป็นเจ้าของ บริษัทวัสดุก่อสร้างของชนชั้นนำ สินบนในรูปแบบต่างๆ ที่กระจายแก่นักการเมือง ลงไปถึงผู้นำท้องถิ่นซึ่งเป็นหัวคะแนนของนักการเมือง เป็น “**ประชานิยม**” ที่จำกัดความนิยมของประชาไไว้ที่ชาใหญ่ทางการเมืองถ้วนหน้า ทุกฝ่ายได้ประโยชน์หมด ส่วนใหญ่ของ “**ผีบุญ**” ก็ไม่เคยออกมาเรียกร้องให้ทบทวนนโยบายประชานิยมเขื่อนเลย งานศึกษาทางเศรษฐศาสตร์เรื่องต้นทุน-กำไรของบางเขื่อน ก็ไม่เคยถูก “**เป่า**” ให้เป็นเรื่องใหญ่เหมือนเรื่องจำนำข้าว

¹⁷⁷¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “ประชานิยม พิจารณาอีกที”, หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน, วันที่ 17 มีนาคม 2557, น. 20.

สิ่งที่อยากจะชี้ย้ำในที่นี้...คือ นโยบายประชานิยมจะส่งผลดีหรือร้ายแก่ส่วนรวม ไม่ได้ขึ้นกับตัวนโยบายเท่ากับเงื่อนไขอื่นๆ อีกหลายอย่างที่แวดล้อมการทำงานนโยบายประชานิยม และประการที่สอง เป็นหรือไม่เป็น**ประชาธิปไตยแบบมวลชน** ก็อาจมีนโยบายประชานิยมที่ส่งผลร้ายแก่ส่วนรวมได้ทั้งสิ้น

สรุปก็คือ การวางนโยบายที่แสวงหาการสนับสนุนทางการเมืองไปพร้อมกันนั้น เป็นเรื่องปกติธรรมดาในทุกระบอบปกครอง ไม่เฉพาะแต่ประชาธิปไตยเต็มใบเท่านั้น เพียงแต่ประชานิยมของการเมืองในระบอบประชาธิปไตยเต็มใบ ย่อมแสวงหาการสนับสนุนจากประชาชนในวงกว้าง ไม่จำกัดเฉพาะชาใหญ่ทางการเมือง เพราะชาใหญ่หรือชาเล็กก็มีเสียงในการเลือกตั้งเท่ากัน

ตรงนี้ใช้หรือไม่ที่ทำให้ประชานิยมกลายเป็นเรื่องน่ารังเกียจ ในขณะที่ยอมรับได้กับนโยบายประชานิยมที่เอาใจเฉพาะชาใหญ่จำนวนน้อย¹⁷⁷²

ในช่วงเวลาที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ วิพากษ์วิจารณ์นโยบายประชานิยมในยุครัฐบาลทักษิณ ชินวัตร แต่สนับสนุนนโยบาย “ประชานิยม” ในยุครัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นี้ มี “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” อีกหลายคนแสดงความชื่นชมนโยบาย “ประชานิยม” อย่างต่อเนื่องสืบมาจนถึงช่วงหลังการรัฐประหาร พ.ศ.2557

ธเนศวร์ เจริญเมือง วิเคราะห์ว่า การดำเนินนโยบายตามแนวทางของ ทักษิณ ชินวัตร นั้นถือประโยชน์ให้กับชาวบ้านคนยากคนจนในชนบท นโยบายเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการกระจายทรัพยากรและอำนาจการตัดสินใจไปสู่ชาวบ้าน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่น กล่าวคือ

“ระบบเอสเอ็มแอลและระบบเชื้ออาหารต่างๆนั้น เราอาจมองได้หลายมุม เพราะการที่รัฐทุ่มเทให้ความช่วยเหลือประชาชนในรูปแบบต่างๆ ย่อมมีทั้งการทำให้ประชาชนพอใจและบางส่วนไม่ยอมทำงานหนักเพื่อรอรับการพึ่งพิงจากรัฐตลอดเวลา แต่ในอีกมุมเราก็จะพบว่ายิ่งรัฐบาลดูแลรับใช้ประชาชนในท้องถิ่นมากเท่าใด ประชาชนก็ยิ่งพอใจและเห็นความสำคัญของการเลือกตั้งมากขึ้นเท่านั้น หากรัฐบาลชุดต่อมาไม่ดูแลประชาชน ประชาชนก็จะลุกขึ้นมาเรียกร้องสิทธิและ

¹⁷⁷² เรื่องเดียวกัน.

แสดงบทบาทเพื่อให้รัฐบาลตอบสนอง นี่คือการพัฒนาด้านจิตสำนึกและความเข้าใจทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่ประชาชนมีส่วนร่วม (Participatory democracy) และมีอำนาจ (People's democracy) ซึ่งไม่ใช่ลัทธิเลือกตั้ง (Electocracy) ที่รณรงค์ให้ประชาชนมีบทบาททางการเมืองเพียงวันเดียว เพราะการจัดงบประมาณแบบเอสเอ็มแอลไปให้หมู่บ้าน 3 ขนาด โดยให้หมู่บ้านจัดตั้งคณะกรรมการตัดสินใจและดำเนินการเองทั้งหมด คือการช่วยให้ประชาชนรู้จักคิดทำโครงการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง สามารถควบคุมและลงโทษกันเองหากมีสมาชิกนำเงินไปใช้ในทางที่ผิดหรือไม่ยอมชำระหนี้สินตรงตามเวลาที่กำหนด ในแง่นี้ อำนาจที่จัดการภายในท้องถิ่นระดับหมู่บ้าน ก็คือ รูปแบบของประชาธิปไตยท้องถิ่น (Local democracy) ซึ่งเป็นประชาธิปไตยระดับรากหญ้า (Grassroots democracy) ขั้นต่ำสุดและเป็นผลดีต่อการปกครองส่วนท้องถิ่นตลอดจนระบอบประชาธิปไตยในระยะยาว”¹⁷⁷³

นักวิชาการบางคนเห็นว่านโยบายประชานิยมเป็นผลดี แม้ว่าจะมีข้อสงสัยต่อนโยบายบางเรื่อง เช่น สุธาสัย ยัมประเสริฐ กล่าวไว้ว่า

“การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจและสังคม รัฐบาลทำได้ดีพอสมควร เช่น เรื่องการขยายหลักประกันด้านสุขภาพแก่ประชาชนที่ต่อ ยอดจากโครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค เรื่องขยายกองทุนภาคประชาชน และลดภาระหนี้ แต่ที่เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์เช่น เรื่องโครงการรับจำนำข้าว เรื่องลดภาษีเงินได้ให้กับชนชั้นกลางผู้มีเงินเดือนในภาวะที่รัฐบาลมีโครงการใช้เงินจำนวนมาก เรื่องนโยบายรถคันแรกที่กลายเป็นการกระตุ้นยอดขายรถยนต์ใหม่ โดยไม่มีแผนการด้านการจรรจอรองรับ เป็นต้น”¹⁷⁷⁴

ส่วนบทความ “ทิศทางขบวนการประชาชน 2556” สุธาสัย ยัมประเสริฐ กล่าวว่า “ในด้านการพัฒนาพรรคเพื่อไทย ซึ่งบริหารประเทศมาแล้ว 17 เดือน ต้องถือว่าประสบความสำเร็จใน

¹⁷⁷³ ถนอมศรี เจริญเมือง, “คำแถลงในการจัดพิมพ์ครั้งที่ห้า”, 100 ปี การปกครองท้องถิ่นไทย พ.ศ.2440-2540, (กรุงเทพ : คบไฟ, 2550).

¹⁷⁷⁴ สุธาสัย ยัมประเสริฐ, (27 สิงหาคม 2555), 1 ปีรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร, ค้นหาเมื่อ 12 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/08/42305> (ที่มา : นิตยสารโลกวันนี้วันสุข ปีที่ 8 ฉบับที่ 373 วันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ.2555)

ด้านการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจ นโยบายสำคัญ เช่น ลดภาษีรถคันแรก การรับจำนำข้าวจากชาวนา ต่างก็บรรลุเป้าหมายอันน่าพอใจ รวมถึงนโยบายขึ้นค่าแรงขั้นต่ำ ที่เริ่มดำเนินการในช่วงปีใหม่นี้เป็นต้นไป ก็จะมีผลด้านบวกต่อพี่น้องประชาชนผู้ใช้แรงงาน”¹⁷⁷⁵

นักวิชาการที่สนับสนุนนโยบาย “ประชานิยม” อย่างแข็งขันและต่อเนื่องมากที่สุดก็คือ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ บทความที่เขียนในช่วงต้นปี พ.ศ.2548 กล่าวว่

“ระยะเวลา 30 40 ปี 60 ปี ที่ผ่านมามหาชนอยู่อย่างนี้ ไม่เคยได้อะไร แต่อยู่ๆ ปุ๊บก็มีกองทุนหมู่บ้านเข้ามาแล้ว มี 30 บาทรักษาทุกคน แต่ก่อนนี้เจ็บป่วยเข้าโรงพยาบาลรัฐ รอตั้งแต่เข้าถึงเย็น ค่ายาทุกบาทคุณต้องออกเอง ร้อย สองร้อย ห้าร้อย คนชั้นกลางอย่างเรา มันไม่ใช่หรอก โหย มันแย่มาก มันห่วย เราไม่จำเป็นต้องใช้เราก็ดูแลไม่เห็นความสำคัญ ...คนในเมืองมันไม่เคยเข้าใจคนชั้นล่าง ที่ชีวิตมัน ขอโทษนะ "โคตรทุกข์" ชาวบ้านข้างล่าง ไม่มีอะไรประกันเลย เจ็บป่วย การศึกษา ทำมาหากินอะไรก็ได้ แต่แล้วมาวันนี้ 5 ปีมานี้ ทักษิณก็ให้เขา 30 บาท รักษาทุกคน พักชำระหนี้ ให้เงินกู้ปลอดดอกเบี้ย บ้านเอื้ออาทร เป็นครั้งแรกที่เขาได้”¹⁷⁷⁶

บทความเรื่อง “ชนชั้นล่างในเมืองและชนบทคือทัพหลวงของประชาธิปไตย” (10 มกราคม 2549) พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ชี้ให้เห็นประโยชน์ในหลายด้านที่ประชาชนได้รับจากนโยบายประชานิยม นอกจากตอบสนองในด้านสวัสดิการต่างๆ แล้ว ยังทำให้เกิดการรับรู้ในหมู่ประชาชนว่า “ประชาธิปไตยนั้นกินได้และเห็นหัวคนจน” อันเป็นการเชื่อมโยงผลดีที่ประชาชนได้รับจากรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 ระบอบประชาธิปไตย และนโยบายประชานิยม ดังความว่า

“ประชาชนชั้นล่างมีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับกลุ่มอิทธิพลและนักการเมืองท้องถิ่นเพื่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของตนและครอบครัว เป็นอำนาจช่วยไถ่เกลียดความ

¹⁷⁷⁵ สุทธชัย ยิมประเสริฐ, (12 มกราคม 2556), ทัศนะขบวนการประชาชน 2556, ค้นหาเมื่อ 11 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/01/44632> (เผยแพร่ครั้งแรก: หนังสือพิมพ์โลกวันนี้ วันสุข ฉบับที่ 394 วันที่ 12 มกราคม 2556)

¹⁷⁷⁶ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, กรณาละเลียดอ่าน "พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์" : ไม่เลือกทักษิณ หรือจะเลือกทุนนิยมบ้าง?, (13 มีนาคม 2548), ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2006/03/7720> (สัมภาษณ์ รศ.ดร. พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 9,10 มีนาคม 2549)

ขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกันเอง หรือระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่รัฐหรือผู้มีอิทธิพล ในยามฉุกเฉิน ก็เป็นแหล่งกู่ยืมหรืออนุเคราะห์ทางการเงิน เช่น เจ็บป่วย ลูกเข้าโรงเรียน งานบวช งานแต่ง งานศพ ประชาชนชาวบ้านจึงมักจะมีความสัมพันธ์ที่ผูกพันยาวนานกับผู้มีอิทธิพลและนักการเมืองในพื้นที่ ซึ่งเป็นผลมาจากการที่รัฐไม่สามารถให้บริการขั้นพื้นฐานแก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึงเป็นธรรม และเป็นผลจากการที่เจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ไม่สามารถปกป้องคุ้มครองชีวิตทรัพย์สินของพวกเขาได้ แล้วยังกลับเป็นภัยคุกคามประชาชนเสียเองการเลือกตั้งจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อคนชั้นล่างเสมอมา เป็นการตอกย้ำความสัมพันธ์ที่พวกเขามีต่อนักการเมืองในพื้นที่ และเป็นการเสริมหลักประกันที่มีอยู่น้อยนิดในชีวิตอันยากเข็ญของพวกเขา

ชนชั้นล่างในเมืองและชนบท จึงเป็นผู้ได้รับประโยชน์มากที่สุดจากระบอบประชาธิปไตยรัฐธรรมนูญ 2540 และจากนโยบายประชานิยมของรัฐบาล ที่สำคัญที่สุดคือ โครงการสุขภาพถ้วนหน้า (30 บาทรักษาทุกคน) ทำให้พวกเขาหลุดพ้นจากการพึ่งพาคลินิกแพทย์และระบบคนไข้ อนาคตของโรงพยาบาลรัฐ ได้เข้าถึงทรัพยากรทางการแพทย์ที่มีคุณภาพเป็นครั้งแรก ได้รับการรักษาเอาใจใส่เยี่ยงเพื่อนมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรี พวกเขาเริ่มมีช่องทางเข้าถึงปัจจัยทุนและเงินกู้ในระบบผ่านการพักหนี้เกษตรกร ธนาคารประชาชน กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง การแปลงทรัพย์สินเป็นทุน แท็กซี่เอื้ออาทร บ้านเอื้ออาทร ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม อินเทอร์เน็ตระบบเป็นหนี้ในระบบ เป็นต้น ทำให้พวกเขาเข้าถึงแหล่งเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำเพื่อนำไปปลดหนี้ในระบบหรือเป็นทุนประกอบอาชีพ ขยายโอกาสสร้างรายได้ เพียงแค่ให้การรักษายาบาลและเงินกู้ในระบบสองประการนี้ก็ทำให้คนชั้นล่างสามารถลดเลิกการพึ่งพานั้นจากระบบได้ มีเงินเหลือไปประกอบอาชีพหรือใช้จ่ายจำเป็นในด้านอื่น ชนชั้นล่างยังได้รับประโยชน์จากนโยบายประชานิยมด้านสังคม เช่น โครงการเอสเอ็มแอลให้สิ่งปลูกสร้างถาวรในหมู่บ้าน การลดอิทธิพลในพื้นที่ ปราบปรามยาเสพติด ให้มีหอยบนดินผนวกกับโครงการหนึ่งทุนหนึ่งอำเภอให้โอกาสลูกชาวบ้านชนบทได้ไปเรียนถึงต่างประเทศ เป็นต้น

นโยบายประชานิยมทำให้ประชาชนชั้นล่างในเมืองและชนบทเข้าใจว่า ประโยชน์ที่ได้รับทั้งหมดนี้มากับระบอบประชาธิปไตยรัฐธรรมนูญ 2540 นี่เป็นครั้งแรกที่พวกเขารับรู้ว่า "ประชาธิปไตยนั้นกินได้และเห็นหัวคนจน" ประชาธิปไตยทำให้พวกเขามีโอกาสทำกิน มี

เงินทุน มีอาชีพ ปลูกหน่อ มีแพทยพยาบาลและยารักษาโรค ลดหรือปลอดยาเสพติดและอิทธิพล
เถื่อน พวกเขาจึงเกิดการตื่นตัวทางประชาธิปไตยอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน กลายเป็นฐานพลังอัน
เข้มแข็งสนับสนุนผู้นำพรรคไทยรักไทย ปกป้องประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญ 2540”¹⁷⁷⁷

บทความเรื่อง “ระบอบประชาธิปไตยของปวงประชามหาชน” (พ.ศ.2549) พิชิต ลิขิต
กิจสมบุญณ์ ระบุว่า “การดำเนินมาตรการประชานิยมหลายสิบโครงการ โอนย้ายทรัพยากรจำนวน
มหาศาลจากส่วนกลางไปสู่ประชาชนชั้นล่างที่เป็นคนจนในเมืองและชนบททั่วประเทศ ให้
ประชาชนชั้นล่างได้เข้าถึงโอกาส อาชีพ เงินทุน และสวัสดิการพยาบาลเป็นครั้งแรกในชั่วชีวิตของ
พวกเขา สร้างความนิยมในตัวผู้นำรัฐบาลอย่างกว้างขวางและไม่เคยปรากฏมาก่อน...”¹⁷⁷⁸ โดยที่
วิเคราะห์ด้วยว่า ความนิยมของประชาชนต่อนโยบายประชานิยม เป็นต้นเหตุของการรัฐประหาร
เพื่อรักษาไว้ซึ่งอำนาจของ “กลุ่มจารีตนิยม” เพราะทำให้ผู้นำพรรคไทยรักไทยได้รับชัยชนะในการ
เลือกตั้งอย่างท่วมท้น ดังความว่า

ชัยชนะเลือกตั้ง 19 ล้านเสียงเมื่อต้นปี 2548 และ 16 ล้านเสียงเมื่อเดือน
เมษายน 2549 ของผู้นำไทยรักไทยได้สร้างความตระหนกสุดขีดให้กับกลุ่มจารีตนิยม เพราะ
ประชาชนชั้นล่างผู้ยากจนนับสิบล้านคนทั่วประเทศนั้น แต่ไหนแต่ไรมาก็คือฐานพลังการเมืองที่
สำคัญที่สุดของกลุ่มจารีตนิยมที่พวกเขาเพียรสร้างและรักษาเอาไว้ตลอดมา ความนิยมของ
ประชาชนชั้นกลางและชั้นล่างทั่วประเทศที่มีต่อผู้นำไทยรักไทยนี้แหละที่ถูกมองว่า เป็นภัย
อันตรายสำคัญต่อสถานะและอำนาจของพวกจารีตนิยม”¹⁷⁷⁹

พิชิต ลิขิตกิจสมบุญณ์ ตอบโต้ผู้ที่วิจารณ์นโยบายรับจ่านำข้าวของรัฐบาลยิ่งลักษณ์
ชินวัตร ในหลายบทความ เช่น “พรรคประชาธิปัตย์ นักวิชาการหลายคนโจมตีว่า ชาวนาที่เข้า
โครงการมีแต่ชาวนารวย ชาวนายากจนที่ไม่มีที่ดิน หรือมีที่ดินน้อยไม่ได้ประโยชน์ จริงหรือเปล่า

¹⁷⁷⁷ พิชิต ลิขิตกิจสมบุญณ์, (10 มกราคม 2549), **ชนชั้นล่างในเมืองและชนบทคือทัพหลวงของ
ประชาธิปไตย**, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/01/11210>
(ตีพิมพ์ครั้งแรกใน “โลกวันนี้วันสุข” ฉบับวันศุกร์ที่ 10 มกราคม 2549)

¹⁷⁷⁸ พิชิต ลิขิตกิจสมบุญณ์, (15 มีนาคม 2549), **ระบอบประชาธิปไตยของปวงประชามหาชน**, ค้นหาเมื่อ 14
สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/03/11964>

¹⁷⁷⁹ เรื่องเดียวกัน.

คำตอบคือไม่จริง...เพราะรัฐบาลรับจํานํา 17-18 ล้านตัน เหลือข้าวที่ซื้อขายกับเอกชนอีก 10 กว่า ล้านตัน ...พ่อค้าข้าวต้องแย่งซื้อข้าวที่จํานวนน้อยลง ทำให้ราคาข้าวเปลือกนอกโครงการก็แพงขึ้นไปด้วย ดังนั้น ชาวนาที่ไม่เข้าโครงการก็ได้ประโยชน์ด้วย...”¹⁷⁸⁰

นโยบายจํานําข้าวนี้ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ มีความเห็นพ้องกับพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ว่าเป็นนโยบายที่มีประโยชน์ต่อชาวนา แต่**อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์** เห็นว่าเป็นนโยบายที่ผิดพลาด โดย**วิพากษ์วิจารณ์ว่า จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อสถานะทางการคลังของประเทศจากการสร้าง “ความต้องการเทียม” ในตลาด** ดังความว่า

“...รัฐกลายเป็นเจ้าของข้าวทั้งหมดที่ผลิตได้ และยังไม่รู้ว่าจะทยอยออกไปขายให้แก่ใคร และขายที่ไหน...

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่กำลังเกิดจากนโยบายการจํานําข้าวทุกเม็ด ได้แก่ การขยายตัวอย่างมากของการปลูกข้าว...

...เพราะข้าวที่มีจํานวนมากขึ้นมหาศาลจะเข้าสู่นโยบายจํานําข้าวทุกเม็ด และจะกลายเป็นปัญหาใหญ่ของระบบการเงินการคลังมากขึ้นตามไปด้วย...

...งบประมาณการลงทุนด้านอื่นๆ ที่สัมพันธ์กับชีวิตผู้คนทั้งหมดก็จะหดลงทันที...คนทั้งหมดในสังคม รวมทั้งชาวนาบางเวลาทุกคนด้วย กำลังจะเผชิญหน้ากับวิกฤติทางการเงินการคลังที่จะส่งผลกระทบอย่างรุนแรงในอนาคต...

นโยบายช่วยเหลือคนจน/คนด้อยโอกาสเพื่อลดความเหลื่อมล้ำเป็นเรื่องที่ดี แต่... เราจะปล่อยให้สังคมคาดหวังกับผลประโยชน์เฉพาะหน้าสั้นๆ ไม่ได้...มีเส้นแบ่งกันอยู่ระหว่างนโยบาย

¹⁷⁸⁰ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (11 ตุลาคม 2555), **จํานาดีกว่าประกันรายได้ รอพิสูจน์ฝีมือรัฐบาล**, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/10/43117>

ประชานิยมแบบก้าวเข้าสู่สังคมสวัสดิการ กับนโยบายประชานิยมแบบผลประโยชน์เฉพาะหน้าเท่านั้น”¹⁷⁸¹

อนึ่ง พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ยังสนับสนุน “โครงการเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมขนส่งจำนวน 2 ล้านล้านบาท” โดยเห็นว่า

“เราจะเข้าใจถึงความสำคัญของโครงการรถไฟความเร็วสูงของไทยได้ชัดเจน ก็ต้องพิจารณาจากการเกิดขึ้นของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (เออีซี) และแนวโน้มการพัฒนาโครงข่ายขนส่งคมนาคมของภูมิภาคจีน-อาเซียนโดยรวม...

...จะเห็นได้ว่า ประเทศไทยจะกลายเป็นศูนย์กลางของโครงข่ายรถไฟความเร็วสูงของภูมิภาคจีนใต้-อาเซียนทั้งหมด ...นอกจากจะเป็นการกระตุ้นการค้าการลงทุนภายในประเทศแล้ว ยังเป็นการนำเอาการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวทั่วทั้งภูมิภาคจีน-อาเซียนมายังประเทศไทยอีกด้วย...

...ยังมีผลบวกข้างเคียงเป็นการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวที่ไหลผ่านเส้นทางรถไฟสายนี้ในแต่ละปีเป็นมูลค่าอีกมหาศาล รัฐบาลพรรคไทยรักไทยได้เอ่ยถึงรถไฟความเร็วสูงเป็นครั้งแรกเมื่อปี 2547-48 แต่ก็ไม่ได้รับการปฏิบัติเนื่องจากวิกฤตการณ์การเมืองที่เริ่มต้นในปี 2548 และยืดเยื้อถึงปัจจุบัน ฉะนั้น ประเทศไทยได้เสียเวลาไปถึง 8 ปี บัดนี้ จึงถึงเวลาแล้ว และก็เป็นจังหวะที่ทั้งประเทศจีน พม่า ลาว และเวียดนาม ก็มีความพร้อมมากขึ้นที่จะเริ่มโครงการนี้ประสานกัน เพื่อให้กลุ่มเศรษฐกิจจีน-อาเซียนได้กลายเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจแห่งที่ 3 ถัดจากสหภาพยุโรปและเขตการค้าเสรีอเมริกาเหนือ”¹⁷⁸²

¹⁷⁸¹ อรรถจักร สัตยานุรักษ์, (4 พฤศจิกายน 2555), “ความล้มเหลวของการจำนำข้าวทุกเม็ด : การสร้าง “ความต้องการเทียม” ในตลาดเปราะบาง”, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://prachatai.com/journal/2012/11/43476>

¹⁷⁸² พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (30 สิงหาคม 2556), *รถไฟความเร็วสูง สำคัญไฉน*, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/08/48482>

ทัศนะต่อ “พระมหากษัตริย์”

ประเด็นหนึ่งที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” มีทัศนะแตกต่างกันเป็นอย่างมาก ก็คือเรื่องสถานภาพและบทบาทของพระมหากษัตริย์ในสังคมการเมืองไทย โดย **สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล** เห็นว่า

“อย่างที่ผมบอกซ้ำแล้วซ้ำอีกคือ ทหารไม่ได้เป็นกองกำลังอิสระที่จะสามารถมาใช้อำนาจนำต่อสังคมได้อีกต่อไปแล้ว ทหารที่ทำจริงๆ แล้วคือทำเพื่อรักษาสถานะและอำนาจของสถาบันกษัตริย์ แล้วนี่คือช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ แล้วเรื่องคุณทักษิณและอำนาจที่มาจากการเลือกตั้งสุดท้ายก็จะมาเป็นอำนาจที่ เข้ามาแข่งกับอำนาจของสถาบันกษัตริย์อย่างที่ยังคงเป็นอยู่ นี่คือนะประเด็นที่เป็นหัวใจ เป็นแกนกลางของปัญหาของประเทศไทย”¹⁷⁸³

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล วิพากษ์วิจารณ์ผู้ที่มิได้มีความเห็นสอดคล้องกับตน เช่น **วิจารณ์นิติ เอียวศรีวงศ์** และ **เกษียร เตชะพีระ** ดังนี้

“ตั้งแต่ปี 35 เป็นต้นมา ปัญญาชนพร้อมใจกันดื้อปฎิเสธสถาบันกษัตริย์หมด แล้วในช่วงเดียวกันนี้ที่มีการโปรโมตสถาบันกษัตริย์อย่างมโหฬาร ปัญญาชนไม่เพียงแต่วันดีคืนดีก็ไปเชียร์ มีหน้าซ้ำยังทำอีกอย่างหนึ่งซึ่งช่วยอย่างมากในการเสริมกระแสนั้น คือ การอัดนักการเมือง” สมศักดิ์กล่าว เป็นความผิดพลาดสำคัญตั้งแต่ประมาณปี 2535 เป็นต้นมา เพราะปัญญาชนที่มีชื่อเสียงทั้งหลายพร้อมใจกันยอมนะประเด็นสถาบันกษัตริย์กันหมดและเห็นว่าไม่สำคัญ เช่น กรณีที่นิติ เอียวศรีวงศ์ เกษียร เตชะพีระ ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ เสน่ห์ จามริก ออกมาพูดเชียร์เศรษฐกิจพอเพียง

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ยังหยิบยกตัวอย่างกรณีนิติ เอียวศรีวงศ์ ว่า “พลาดอย่างมากที่เคยพูดหลังรัฐประหารใหม่ๆ ว่า ทักษิณอันตรายกว่าสฤษดิ์ ผู้ซึ่งฟื้นฟูระบอบกษัตริย์นิยมขึ้นมา เพราะสะท้อนให้เห็นว่าภูมิปัญญาของปัญญาชนไทยไม่ชัดเจนขนาดไหนในประเด็นสถาบันกษัตริย์ หรือกรณีเกษียรมีงานในลักษณะ *network monarchy* ทำเหมือนนิติคือ อัดนักการเมืองอย่างเดียว

¹⁷⁸³ รายงานเสวนา: กองทัพ การเมือง ประชาธิปไตย, (6 กุมภาพันธ์ 2554), ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2011/02/32979>

อย่างหนักหน่วง นอกจากนี้ยังมีความล่าช้าในการเข้าใจปรากฏการณ์เรื่องนี้กว่าประชาชนรากหญ้าเสียอีก”¹⁷⁸⁴

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ไม่เห็นด้วยกับวรเจตน์ ภาคีรัตน์ ที่เสนอให้แก้ไขเฉพาะ “มาตรา 112” โดยให้เหตุผลว่า

“ในบริบทสังคมไทย การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย ก็คือการต่อสู้เพื่อยุติสถานะสถาบันกษัตริย์อย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ถ้าไม่แก้เรื่องสถานะของสถาบันกษัตริย์ ตัวกฎหมายมาตรา 112 ก็ไม่มีทางเปลี่ยน เพราะอย่างที่อาจารย์วรเจตน์ ภาคีรัตน์เคยเสนอไว้ว่า หากกฎหมายเปลี่ยนแต่อุดมการณ์ในสังคมยังไม่เปลี่ยน ก็คงจะไม่เปลี่ยนอะไรเพราะศาลก็คงตัดสินแบบเดิม อย่างไรก็ตาม ส่วนตัวมองว่าก็เห็นด้วย แต่มันสลับเวลากัน เพราะถ้าหากต้องการแก้กฎหมาย ก็จำเป็นต้องเปลี่ยนอุดมการณ์ก่อน เพราะเมื่อเราพูดถึงเรื่องอัลตรา รอยัลลิสต์ ก็จะพบว่า มันมีองค์ประกอบของมันอยู่ เช่น ชาวสองท่ม ก็แก้ไม่ได้ ถ้ายังคงมีชาวสองท่มอยู่”¹⁷⁸⁵

หลักการที่สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เสนอ ก็คือ

“ถ้าเราจะต้องสู้ทางอุดมการณ์เพื่อเปลี่ยนแปลงและปฏิรูปเรื่องสถาบันกษัตริย์ มองว่าต้องทำแบบญี่ปุ่น คือต้องเสนอให้ยกเลิกทั้งหมด ทั้งมาตราแปดและมาตรา 112 เรื่องที่เสนอง่ายๆ ก็คือว่าอะไรที่ดีพอสำหรับคนธรรมดา ก็ต้องดีพอสำหรับเจ้าด้วย และพูดในแง่ของการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย ปัญญาชนต้องหาทางที่จะยืนยันเรื่องนี้ เพราะเรื่องนี้มันไม่ง่าย ต้องสู้กันต่อไปในระยะยาว...

¹⁷⁸⁴ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, (9 ธันวาคม 2555), 'เสวนา'รักเอเชีย: 'สมศักดิ์' ชี้กระแสกษัตริย์นิยม(ในคนชั้นกลาง)กลับมาไม่กลับ เหตุปัญญาชนไทยพลาด. ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/12/44123>

¹⁷⁸⁵ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, (19 มีนาคม 2555), 'สมศักดิ์ เจียม' ดันปัญญาชนไทยคิดยาว-ทำใหญ่ "ปฏิรูปสถาบัน", ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/03/39716>

ผมรู้แต่ว่า ถ้าทำไม่สำเร็จ ก็ไม่เป็นประชาธิปไตย ...สุดท้ายนี้ ฝากอย่างซีเรียส สังคมไทย ต้องการองค์กรถาวรที่ทำงานเรื่องปฏิรูปสถาบันกษัตริย์...”¹⁷⁸⁶

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล มีความเชื่อมั่นว่า ข้อเสนอของตนเองเกี่ยวกับการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อให้สังคมไทยมีความเป็น “ประชาธิปไตย” อย่างแท้จริงนั้น เป็นสิ่งที่สามารถทำได้และไม่ขัดกับหลักกฎหมาย ดังจะเห็นได้จากทัศนะของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ที่เสนอในวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2554 ในการแถลงข่าวเกี่ยวกับ “ผลกระทบต่อเสรีภาพทางวิชาการ : กรณีการอภิปรายเรื่อง สถาบันกษัตริย์-รัฐธรรมนูญ-ประชาธิปไตย” (ซึ่งได้อภิปรายตั้งแต่วันที่ 10 ธันวาคม 2553) ¹⁷⁸⁷ และยืนยันว่าสถาบันพระมหากษัตริย์จะ “ดำรงอยู่...แบบปัจจุบันไม่ได้” ต้องเปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้สอดคล้องกับ “หลักการประชาธิปไตย คือ หลักการเรื่องเสรีภาพเสมอภาค...หลักการให้เหตุใช้ผล...หลักการพื้นฐานของความเป็นคน”¹⁷⁸⁸ นอกจากนี้ ยังเสนอว่าสถาบันกษัตริย์ควรต้องมีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการปกครองในแบบประชาธิปไตย, หลักนิติธรรม และพัฒนาการของโลกสมัยใหม่”¹⁷⁸⁹

ใน พ.ศ.2555 สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล วิเคราะห์ว่ากลุ่มชนชั้นนำและเครือข่ายทางอำนาจ ดังความว่า

“มีนักวิชาการคนหนึ่งเมื่อหลายปีที่ผ่านมา เขาคิดคำๆ หนึ่งขึ้นมา เขาใช้ว่า “Network Monarchy” จะเรียกเป็นเครือข่ายสถาบันกษัตริย์ มีนักทฤษฎีฝรั่งคนหนึ่งเขาเรียก Power Bloc

¹⁷⁸⁶ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, (19 มีนาคม 2555), 'สมศักดิ์ เจียม' ดันปัญญาชนไทยคิดยาว-ทำใหญ่ "ปฏิรูปสถาบัน", ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/03/39716>

¹⁷⁸⁷ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล แถลงกรณีถูกคุกคามจากการอภิปรายเรื่องสถาบันกษัตริย์, (24 เมษายน 2554), ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2011/04/34198>

¹⁷⁸⁸ “สถาบันกษัตริย์ – รัฐธรรมนูญ – ประชาธิปไตย” ตอนที่ 3, (15 ธันวาคม 2553), ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2010/12/32310>

¹⁷⁸⁹ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล แถลงกรณีถูกคุกคามจากการอภิปรายเรื่องสถาบันกษัตริย์, (24 เมษายน 2554), ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2011/04/34198>

คำว่า Power คืออำนาจ Bloc ก็คือกลุ่มก้อนของคน ปัจจุบันมันมี Power Bloc กลุ่มก้อนหรือเครือข่ายที่รวมศูนย์อยู่ที่สถาบันกษัตริย์ ถ้าพูดกันจริงๆ แล้วมันมีทั้งหมด 5 ลำดับชั้น...

ในทางปฏิบัติการเมืองปัจจุบัน มันมีเป็น Bloc ทั้ง Bloc ที่เป็น Bloc ขัดขวางประชาธิปไตย หรือ Bloc ที่รวมศูนย์อยู่ที่สถาบันกษัตริย์นี้มันมีถึง 5 ชั้นแบบนี้ พอผลักเข้าไปพันธมิตรจัดชุมนุมทันที ประชาธิปัตย์ตัดสินใจระดมคนมาช่วยพันธมิตร...”¹⁷⁹⁰

ใน พ.ศ.2556 สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ได้เขียนบทความเรื่อง “ปัญหาเรื่องการศึกษาสถาบันพระมหากษัตริย์” โดยวิเคราะห์ว่าความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ต่อสังคมไทย

“สถาบันพระมหากษัตริย์อย่างที่เรารู้จักกันในปัจจุบันไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ...ตั้งแต่ 2535-2545 สิบปีนี่เปลี่ยนสถาบันพระมหากษัตริย์ต่อสังคมไทย...ในหลวงมีหนังสือออกมา 5 เล่ม ...ซึ่งในวัฒนธรรมชนชั้นกลางสมัยใหม่คนที่เป็นฮีโร่คือนักเขียน...ที่สุดยอดคือการเสนอไอเดียเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ในรัฐไทยไม่เคยมีการเอาความเห็นหรือ “ปรัชญา” ของสถาบันพระมหากษัตริย์หรือของในหลวงมาเป็นทิศทางชี้นำประเทศไทยมาก่อนไม่ว่ายุคไหนก็ตาม...ในช่วงประมาณ 10 ปีนั้น จะมีผลิตภัณฑ์เฉลิมพระเกียรติออกมาเต็มไปหมด”¹⁷⁹¹

ในบทความ “ปัญหาเรื่องการศึกษาสถาบันพระมหากษัตริย์” นี้ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุลวิจารณ์ “ปัญญาชน 14 ตุลา” ดังนี้

“เกิดการเปลี่ยนประเด็นครั้งใหญ่ ในหมู่ “ปัญญาชน 14 ตุลา” 3 ประเด็น

ประเด็นแรก คือ การคืนดีกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ไม่เห็นว่าสถาบันเป็นประเด็น (issue) อีกต่อไป...

¹⁷⁹⁰ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, (11 มิถุนายน 2555), เสวนาปฏิญญาน้ำศาล แนะเพื่อไทย-นปช.ต้องคิดใหม่ ทำใหม่, ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/06/40981> ในการเสวนาดังกล่าวนี้นักสนะของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เสนอว่า “กลุ่มอำนาจสถาบันพระมหากษัตริย์ (Monarchy Power Block) ประกอบด้วย สถาบันกษัตริย์ (รวมองคมนตรี, ข้าราชการบริวาร และบุคคลใกล้ชิดราชสำนัก) กองทัพ ตุลาการ พรรคประชาธิปัตย์ และกลุ่มมวลชนรอยังลิสต์

¹⁷⁹¹ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “ปัญหาเรื่องการศึกษาสถาบันพระมหากษัตริย์” ฟาเดียวกัน ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-กันยายน 2556), น. 86-87.

ประเด็นที่สอง คือ ไม่ไว้วางใจและแอนตึ้นักการเมือง

ประเด็นที่สาม คือ สิ่งที่เราเรียกว่า “ชาวนิยม” (populism/narodism)

ในสามประเด็นนี้ ที่สำคัญจริงๆ คืออันแรกสุด...ทั้งที่เป็นช่วงที่สถาบันกษัตริย์ไม่เคยมีบทบาทเท่านี้มาก่อน คือแทรกซึมไปแทบทุกอนุของสังคม ดังนั้นวิกฤตคราวรัฐประหาร 19 กันยายนจึงเกิดขึ้นอย่างที่เราเห็น จากนั้นจึงเริ่มมีการฟื้นฟูงานศึกษาเรื่องสถาบันกษัตริย์¹⁷⁹²

สำหรับทัศนะของนิธิ เอียวศรีวงศ์ เกี่ยวกับสถานะและบทบาทของพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย นั้น ปรากฏอย่างละเอียดชัดเจนในบทความ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ความว่า

“สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสัญลักษณ์ของอำนาจอธิปไตยของปวงชนชาวไทย...

ทุกวันนี้ เมื่อความขัดแย้งทางการเมืองแหลมคมขึ้น ใครๆ ต่างอ้างความจงรักภักดีโดยขาดหลักความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ เพราะมักพูดถึงสถาบันพระมหากษัตริย์เหมือนเป็นอีกสถาบันการเมืองหนึ่งที่ไม่สัมพันธ์โดยตรงอยู่กับอธิปไตยของปวงชน แท้จริงแล้วสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับอธิปไตยของปวงชน แยกออกจากกันไม่ได้

ความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์หมายถึงความจงรักภักดีต่ออธิปไตยของปวงชน

...การทำให้สองสิ่งนี้ประสานสอดคล้องเป็นหนึ่งเดียว คือการจรรโลงให้สถาบันพระมหากษัตริย์ดำรงอยู่อย่างมั่นคงสืบไป¹⁷⁹³

สำหรับพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ในการ “ถ่วงดุลอำนาจนิติบัญญัติ” นั้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยกตัวอย่างในต่างประเทศซึ่งส่วนใหญ่แล้วแต่ละประเทศ “ให้พระ

¹⁷⁹² เรื่องเดียวกัน, น.87-88.

¹⁷⁹³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “นิติธรรมอีกที” ใน **พิพากษศาล**, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2558), น. 74-75. (เน้นโดย นิธิ เอียวศรีวงศ์).

ราชอำนาจที่จะถ่วงดุลอำนาจนิติบัญญัติระดับหนึ่ง...แต่ไม่มีประเทศประชาธิปไตยใดที่ให้พระราชอำนาจนี้ไว้เด็ดขาด” ทั้งนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ วิเคราะห์ว่าการ “ให้พระราชอำนาจ” ดังกล่าวนั้นเกิดจากสาเหตุ 2 ประการ ดังนี้

“1. สถาบันกษัตริย์เป็นสถาบันทางการเมืองที่สืบเนื่องที่สุดและมั่นคงที่สุดในระบอบประชาธิปไตย จึงอาจส่งผลกระทบต่อผลกระทบทางการเมืองได้มากที่สุด...ด้วยเหตุดังนั้น จึงเป็นไปได้ว่าสถาบันอาจมองการณ์ไกลได้มากกว่าพรรคการเมือง การท้วงติงของสถาบันจึงมีค่าในการที่นักการเมือง...จะนำกลับไปไตร่ตรอง

2. ระบอบการปกครองอะไรก็เกิดความผิดพลาดได้ ทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ จึงต้องมีอำนาจอะไรสักอย่างที่สามารถแก้ไขความผิดพลาดนั้นได้ โดยไม่ต้องไปรื้อระบบลงทั้งระบบ”¹⁷⁹⁴

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ระบุด้วยว่า “ในต่างประเทศสถาบันพระมหากษัตริย์ต้องใช้พระราชอำนาจนี้อย่างระมัดระวัง และหลักของการระมัดระวังก็คือยึดโยงกับอธิปไตยของปวงชน” ทั้งนี้ โดยยกตัวอย่างว่า “กฎหมายที่ผ่านประชามติแล้ว มักทรงลงพระปรมาภิไธยเกือบจะโดยอัตโนมัติ ไม่ทรงขัดขวาง ยกเว้นแต่การร่างกฎหมายนั้นทำน้อยเกินกว่า หรือมากเกินกว่าประชามติ ก็อาจทรงทักท้วงได้”¹⁷⁹⁵ นอกจากนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยังเน้นด้วยว่า “สถาบันกษัตริย์หรือพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นเพียง “เจว็ด” แน่ แต่เป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่ต้องใช้สติปัญญาอย่างสูง ในการใช้และไม่ใช้พระราชอำนาจ เพื่อให้เกิดผลดีแก่ส่วนรวมในฐานะผู้ “ใช้” อำนาจอธิปไตยของปวงชน”¹⁷⁹⁶

ทัศนต่อพระมหากษัตริย์ของเกษียร เตชะพีระ

อาจกล่าวได้ว่าทัศนของเกษียร เตชะพีระ ที่แตกต่างจากนักวิชาการเสื้อแดงอื่นๆ อย่างเห็นได้ชัดที่สุดประการหนึ่ง ก็คือ ทัศนที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบบการเมืองของไทย พื้นฐานความคิดประการหนึ่งที่มีผลต่อการนิยามความหมาย “พระมหากษัตริย์” คือการ

¹⁷⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 72-73.

¹⁷⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 73.

¹⁷⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 73. (เน้นโดย นิธิ เอียวศรีวงศ์).

ให้ความสำคัญแก่ลักษณะเฉพาะทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งปรากฏในงานเขียนของ เกษียร เตชะพีระ มาตั้งแต่ทศวรรษ 2520 ดังจะเห็นได้จากบทความเรื่อง “ทฤษฎีว่าด้วยรัฐของ ลัทธิมาร์กซ์กับพัฒนาการของรัฐชนชั้นนายทุนในรอบ 25 ปี”¹⁷⁹⁷ (ในนามพรรคแสงธรรม อมธ.) ซึ่ง มีความตอนหนึ่งว่า “ทฤษฎีนี้ได้เสนอความคิดไว้อย่างแหลมคมว่า แม้แต่บอลเชวิคผู้กุมอำนาจรัฐ ก็ไม่ใช่องค์อธิปัตย์เดี่ยวปกครองสังคมอย่างสมบูรณ์ บงการอะไรต่อมิอะไรได้ตามใจชอบ แต่ขึ้น ต่อสภาพการณ์ภาววิสัยทางเศรษฐกิจและดุลกำลังทางชนชั้นที่เป็นจริง และขึ้นต่อสภาพสังคม- วัฒนธรรมของสังคมโดยรวม ผมคิดว่าหลักการอันนี้ของทฤษฎีประยุกต์ใช้ได้กับทุกรัฐ”¹⁷⁹⁸

การให้ความสำคัญแก่ลักษณะเฉพาะทางสังคมและวัฒนธรรม ยังเห็นได้จากการปฏิเสธ “การวิเคราะห์ด้วยกระบวนทัศน์ลัทธิมาร์กซ์จารีตกลไก” ซึ่ง เกษียร เตชะพีระ (ใช้นามแฝง อาคม ชنانกูร ในตอบโต้ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์) ด้วยการเขียนบทความ “รัฐและประชา สังคมไม่ใช่สิ่งปฏิทูลทางทฤษฎี”¹⁷⁹⁹ ที่เน้นว่าการวิเคราะห์ด้วยกระบวนทัศน์ลัทธิมาร์กซ์จารีต กลไกนั้นใช้ไม่ได้ เพราะรัฐมีกลไก องค์การ สถาบันต่างๆ ที่มีวัตถุประสงค์และมีแก่นสารเฉพาะของ ตัวมันเอง จำเป็นต้องวิเคราะห์รัฐโดยคำนึงถึงลักษณะอิสระโดยสัมพัทธ์ระหว่างรัฐและประชา สังคม ซึ่งในแต่ละรัฐและแต่ละประชาสังคมมีลักษณะที่แตกต่างกันและยังมีความเปลี่ยนแปลงอีก ด้วย¹⁸⁰⁰

การให้ความสำคัญแก่ลักษณะเฉพาะทางสังคมและวัฒนธรรมนี้ ทำให้ความคิด ต่างๆ ของเกษียร เตชะพีระ ไกลเคียงหรือสอดคล้องกับความคิดของนิธิ เอียวศรีวงศ์ แต่ แตกต่างจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” อื่นๆ ค่อนข้างมาก นอกจากนี้ ความแตกต่าง ทางความคิดยังเกิดจากการที่เกษียร เตชะพีระ สนใจแนวคิดของอันโตนิโอ กรัมสกี มากเป็นพิเศษ

¹⁷⁹⁷ อ้างใน ธิกานต์ ศรีนารา, “ความคิดทางการเมืองของ ‘ปัญญาชนฝ่ายค้าน’ ภายหลังการตกต่ำของ กระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ.2524-2534”, (อ้างแล้ว), น. 157.

¹⁷⁹⁸ เกษียร เตชะพีระ (ในนามพรรคแสงธรรม อมธ.) เขียนเรื่อง “ทฤษฎีว่าด้วยรัฐของลัทธิมาร์กซ์กับพัฒนาการ ของรัฐชนชั้นนายทุนในรอบ 25 ปี” อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 157.

¹⁷⁹⁹ อ้างใน ธิกานต์ ศรีนารา, “ความคิดทางการเมืองของ ‘ปัญญาชนฝ่ายค้าน’ ภายหลังการตกต่ำของ กระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ.2524-2534”, (อ้างแล้ว), น. 164.

¹⁸⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 165.

อันโตนิโอ กรัมชิ เสนอแนวคิดในการศึกษาสังคมเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้นต่างจากแนวคิด มาร์กซิสต์ เหมาอิสต์ และสตาลิน โดยเน้นบทบาทความสำคัญและการวิเคราะห์ศึกษาโครงสร้าง ส่วนบน (การเมือง วัฒนธรรม) เปิดช่องให้ตีความเพื่อการปฏิรูปอย่างสันติวิธี เน้นการต่อสู้ทาง ปัญญา จริยธรรม และวัฒนธรรม มองประวัติศาสตร์แบบมนุษยนิยม ญาณวิทยาแบบจิตนิยม เน้นการสร้าง “กลุ่มประวัติศาสตร์” เพื่อร่วมกันเปลี่ยนแปลงสังคม เน้นการปรับอุดมการณ์เข้ากับ วัฒนธรรม ประชาชาติประชาชน¹⁸⁰¹ ประเด็นหนึ่งที่เกเซียร เตชะพีระ สนใจเป็นพิเศษคือ “อำนาจนำ” (hegemony) ซึ่งได้ประยุกต์ใช้ในการอธิบายพระราชอำนาจของ พระมหากษัตริย์รัชกาลปัจจุบัน เกเซียร เตชะพีระ อธิบายว่า “อำนาจนำ” หมายถึงการที่ชน ชั้นหนึ่งนำสังคมทั้งสังคม ได้โดยที่สมาชิกสังคมส่วนใหญ่ยินยอมพร้อมใจ หรือโดยวิธีการที่ไม่ใช้ กำลังบังคับและไม่รุนแรง และ “สามารถนำชีวิตทางวัฒนธรรมของทั้งสังคมได้ในทางปัญญา และศีลธรรม”¹⁸⁰²

เมื่อมีการตีพิมพ์หนังสือที่เขียนโดย จิอุเซ็ปเป้ ฟิโอรี่ เรื่อง **ชีวิตของอันโตนิโอ กรัมชิ**¹⁸⁰³ ที่เสนอคำตอบใหม่เกี่ยวกับวิธีการทำงานเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม โดยให้ความสำคัญกับการ ทำงานความคิดในหมู่ประชาชนเพื่อปูพื้นฐานของอุดมการณ์และวัฒนธรรมใหม่ แทนที่จะมุ่งยึด อำนาจรัฐดังที่มาร์กซิสต์รุ่นเก่าเชื่อกัน¹⁸⁰⁴ เกเซียร เตชะพีระ ก็ได้เขียนบทความเชิงวิชาการเพื่อ แนะนำหนังสือเล่มนี้ลงตีพิมพ์เผยแพร่ใน **รัฐศาสตร์สาร** ฉบับพฤษภาคม – สิงหาคม 2526 เกือบจะทันที ซึ่งสะท้อนถึงความชื่นชมและเห็นด้วยกับฟิโอรี่ เกเซียร เตชะพีระ ชี้ให้เห็นว่า ฟิโอรี่ ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีในการทำให้เห็นความคิดของกรัมชิในลักษณะที่เป็น “ภาพยนตร์ที่ เคลื่อนไหวให้เห็นวิวัฒนาการที่ค่อยๆ งอกงาม ปรับแก้ ขัดแย้ง และก้าวกระโดดเคียงขนานไป

¹⁸⁰¹ เกเซียร เตชะพีระ วิจารณ์เรื่องชีวิตของอันโตนิโอ กรัมชิ หน้า 208-209 อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 325.

¹⁸⁰² เกเซียร เตชะพีระ ประชาธิปไตยในโลกที่สาม บทวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์การเมืองมาร์กซิสต์ รัฐศาสตร์สาร ฉบับพิเศษ ครอบคลุม 12 ปี ปรัชญาและความคิด 12-13 (2529-2530) : 345-347. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 328. (เน้นโดยผู้วิจัย)

¹⁸⁰³ จิอุเซ็ปเป้ ฟิโอรี่, นฤมล-ประทีป นครชัย (แปล), **ชีวิตของอันโตนิโอ กรัมชิ**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิ โกลด-คิมทอง, 2526).

¹⁸⁰⁴ ธิกานต์ ศรีนารา, “ความคิดทางการเมืองของ ‘ปัญญาชนฝ่ายค้าน’ ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิด สังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ.2524-2534”, (อ้างแล้ว), น. 322.

กับช่วงชีวิตแต่ละจังหวะตอนของเขา” พิโอรี่ ได้ทำให้กรั่มซี่ “ออกมาโลดเต้นเป็นมนุษย์สามัญ มีเลือดเนื้อ ความรู้สึกหัวเราะร้องไห้ รู้รักรู้ซึ้ง ผิดพลาดถูกต้อง ล้มเหลวและประสบความสำเร็จ” ทำให้เราได้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์ทางสังคมเศรษฐกิจการเมืองภายนอก-บุคคลที่แวดล้อม-ชีวิตของกรั่มซี่-ความคิดของกรั่มซี่ และยังทำให้เราได้เห็นทั้งกรั่มซี่กับความคิดของเขา อิตาลีเมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ต่อดันคริสต์ศตวรรษที่ 20 และการเมืองของขบวนการคอมมิวนิสต์สากลด้วย ในแง่วิธีการ พิโอรี่ ก็ทำได้ดี นั่นคือ เขาวางข้อวิเคราะห์ บทสรุปแต่ละฉากตอนแต่ละประเด็นลงบนข้อมูลหลักฐานเอกสารและข้อมูลประเภทอื่นๆ ที่เขาเสาะหามาได้อย่างเคร่งครัดเข้มงวด¹⁸⁰⁵ ความชื่นชมที่มีต่อหนังสือเล่มนี้สะท้อนให้เห็นว่าเกษียร เตชะพีระตระหนักในความเป็นมนุษย์ของคนทั้งหลายที่มีบทบาททางการเมือง ในขณะเดียวกันก็เห็นความสำคัญของการพิจารณาเรื่องต่างๆ ในบริบททางสังคม

ดังนั้น ทักษะของเกษียร เตชะพีระ จึงแตกต่างจากนักวิชาการที่สนับสนุนฝ่าย “คนเสื้อแดง” คนอื่นๆ เช่น พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ สุธาสัย ยัมประเสริฐ และสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ค่อนข้างมากในหลายเรื่อง รวมทั้งทักษะต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วย เพราะมุมมองของเกษียร เตชะพีระ เป็นมุมมองแบบนักการเมืองวัฒนธรรมที่ตระหนักในความสำคัญของการต่อสู้ทางการเมืองในปริณทิตลทางวัฒนธรรม ซึ่งหากยังไม่อาจเปลี่ยนความหมายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ ก็ต้องหาทางใช้ประโยชน์จากความหมายของสิ่งนั้นไปในทางที่ประชาชนจะได้รับผลดีมากที่สุด พร้อมกันนั้นก็ต้องพยายามสร้างความหมายใหม่แก่สิ่งนั้นเพื่อตอบสนองต่อผลประโยชน์ของมวลชนอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

ในพ.ศ.2535 ขณะที่มีการต่อต้าน พลเอก สุจินดา คราประยูร และ รสช. เกษียร เตชะพีระเขียนบทความเรื่อง “ทางออกจากความรุนแรงในสถานการณ์ปัจจุบัน” เสนอว่า “ถวายพระราช

¹⁸⁰⁵ ธิกานต์ ศรีนารา, “ความคิดทางการเมืองของ ‘ปัญญาชนฝ่ายค้าน’ ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ.2524-2534” , (อ้างแล้ว), น. 322-325.

อำนาจคืนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยการยุบสภา ตั้งรัฐบาลสมานฉันท์แห่งชาติให้
รักษาการณ์เพื่อดำเนินการจัดเลือกตั้งใหม่”¹⁸⁰⁶

กว่า 10 ปีต่อมา ในปี พ.ศ. 2546 เกษียร เตชะพีระ ยังคงเสนอความคิดว่า ภาค
ประชาชนควรส่งเสริมให้สถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งมีทุนทางวัฒนธรรมสูงมาเป็นพลังทาง
ยุทธศาสตร์ในทางที่เกื้อกูลปรับเปลี่ยนเงื่อนไขสภาวะของระบบเศรษฐกิจการเมืองที่ไม่
เสมอภาคและไม่เป็นธรรม โดยจำเป็นต้องลบล้างปัญหาที่เคยเกิดขึ้นในอดีต เช่น เหตุการณ์ 6
ตุลาคม พ.ศ.2519

“ผมคิดว่า [ภาคประชาชน] มีความจำเป็นที่จะลบล้างด้วย ถ้าพูดอย่างเลือดเย็นที่สุดก็คือ
เพื่อที่จะมีประสิทธิภาพและความชอบธรรมในการทำงานการเมืองในสังคมวัฒนธรรมไทย มันคง
ต้องมีความจำเป็นที่จะลบล้าง...ผมทราบว่ามีคนพูดว่ามันไม่มีประสิทธิภาพยังไง [แต่] เกมการเมือง
วัฒนธรรมเป็นเกมยืมพลังถ่ายทอดพลัง...การทำงานทางการเมืองวัฒนธรรมหลักเล็งอันนี้ไม่ได้
เพราะถ้าคุณพยายาม...เริ่มจากพื้นที่วัฒนธรรมที่เป็นกระดาดเปล่า พื้นที่แบบนั้นมันไม่มีดอก
เพราะมรดกที่ตกมาถึงมือเราทางวัฒนธรรมล้วนเปื้อนขนชั้นปกครองแล้วทั้งสิ้น...บรรดา
สัญลักษณ์ที่ชูขึ้นมาในขบวน [ไม่ว่าจะเป็น 14 ตุลาหรือการคัดค้านท่อก๊าซาดานา] มันไม่ต่าง
เปื้อนหน้าการรุกรานปราบปรามของเจ้าหน้าที่ทหาร-ตำรวจ คุณใช้ทุกอย่างที่มีประสิทธิภาพทาง
การเมืองวัฒนธรรมเพื่อหยุดการฆ่าฟัน...ถ้าคุณจะสู้ทางการเมืองวัฒนธรรมคุณเล็งไม่พื้นที่จะใช้
เชื้อมูลเดิมของวัฒนธรรมที่มีอยู่ในสังคม ไม่มีเชื้อมูลใดของสังคมที่ไม่เปื้อน มันเปื้อนไปหมด...ถ้า
ไม่อย่างนั้นก็อย่าสู้ทางการเมืองวัฒนธรรม ก็ต้องไปสู้อย่างอื่น

ในความสัมพันธ์ทางอำนาจ...ระหว่างประชาชนกับรัฐหรือรัฐบาลมันมีพลังทางการเมือง
วัฒนธรรมอยู่ตรงนั้นเวลาที่ประชาชนมองรัฐบาล อย่างน้อยก็ผ่านวาทกรรมและภาพลักษณ์ที่
ศักดิ์สิทธิ์ ในแง่กลับกันเวลารัฐบาลข้องเกี่ยวดำเนินการกับประชาชน มันก็มีภาพที่เขาจะต้องสื่อ
ผ่านสถาบันกษัตริย์ ประชาชนไม่ใช่ปรากฏตัวในฐานะตัวเองโดดๆ แต่เป็นพลกนิกรของ

¹⁸⁰⁶ เกษียร เตชะพีระ, “ทางออกจากความรุนแรงในสถานการณ์ปัจจุบัน” ผู้จัดการรายวัน (21 พฤษภาคม 2535): 9. อ้างใน กิตติศักดิ์ สุจิตตารมย์, “ทัศนะของสื่อหนังสือพิมพ์และปัญญาชนสาธารณะที่มีต่อ
สถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ ระหว่าง พ.ศ.2535-2540”, (อ้างแล้ว), น. 6.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มันทำให้วัฒนธรรมการใช้อำนาจและความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคมไทยเหมือนกับก้ามหอยี่คลี่คลุมอยู่”¹⁸⁰⁷

เกษียร เตชะพีระ ได้อธิบายไว้ในหลายวาระหลายโอกาสว่าเพราะเหตุใดพระมหากษัตริย์จึงทรงมี “พระราชอำนาจนำ” (Royal Hegemony)¹⁸⁰⁸ ดังบทความเรื่อง “เอกอัครปัญญาชนสาธารณะแห่งความเป็นไทย (2)” ระบุว่า

...ความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ที่สุดทางการเมืองวัฒนธรรมในรัชกาลของพระองค์คือการที่ทรงก้าวจากจุดนั้น¹⁸⁰⁹ มาสถาปนาพระราชอำนาจนำ (Royal Hegemony) ในระบอบพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญขึ้นได้ จนทรงไว้ซึ่งสถานะอันสูงยิ่งในการน้อมนำสังคมไทย รัฐไทย และคนไทยอย่างที่ไม่แม้แต่พระมหากษัตริย์แห่งรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในอดีตหลายพระองค์ก็ได้ทรงมีเทียบเท่า

...การสถาปนาพระราชอำนาจนำจนทรงไว้ซึ่งสถานะอันสูงยิ่งทางการเมือง วัฒนธรรม ดังกล่าวนี้นี้มิใช่เป็นเพียงกิจกรรมทางภูมิปัญญาความคิด...หากแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงงานหนักต่อเนื่องหลายสิบปี ทั้งในบทครูผู้ให้การศึกษา, ผู้นำเป็นแบบอย่าง, ผู้จัดตั้งประสานเครือข่ายผู้จงรักภักดีต่อชาติและราชบัลลังก์ในหน่วยราชการ ภาคเอกชน และชุมชนหมู่บ้านในที่ต่างๆ ทั่วประเทศ และผู้ปลุกเร้าให้กำลังใจประชาชนในชาติให้ลุกขึ้นมาปกป้อง “ความเป็นไทย” จากอริราชศัตรูในยามคับขัน จนพระองค์ทรงเป็นที่ยอมรับเปรียบประดุจที่สถิตของจิตวิญญาณ

¹⁸⁰⁷ เกษียร เตชะพีระ, “การเมืองภาคประชาชน ผ่าชนน้ำตาโลกาภิวัตน์ภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร”. บทสัมภาษณ์เกษียร เตชะพีระ. *ฟ้าเดียวกัน*. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2546), หน้า 50-51 อ้างใน ศุภมิตร ปิติพัฒน์. *บทวิพากษ์ธรรมจริยาแห่งพลเมืองของประกาศกร่วมสมัย: เกษียร เตชะพีระ ธงชัย วินิจจะกูล สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล*, (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2555X) ๐” 371-372.

¹⁸⁰⁸ เกษียร เตชะพีระ, *ทางแพร่งและพงหนาม ทางผ่านสู่ประชาธิปไตยไทย*, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2551), น. 21-40.

¹⁸⁰⁹ คือจุดที่ “ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระราชอำนาจจำกัด (limited monarchy)...ทรงมีพระบารมีสูงล้ำทางวัฒนธรรมไทยแต่เดิม ทว่ามิได้ทรงมีอำนาจอธิปไตยในทางการเมืองการปกครอง” เกษียร เตชะพีระ, “เอกอัครปัญญาชนสาธารณะแห่งความเป็นไทย (2)” ใน *เรื่องเดียวกัน*, น. 26.

ศีลธรรมสาธารณะและวิสัยทัศน์ของชาติอย่างไม่มีผู้ใดเสมอเหมือน ทรงได้รับการยกย่องประหนึ่ง
สมองและหัวใจของรัฐและชาติไทยก็มีปาน”¹⁸¹⁰

ใน พ.ศ.2545 เกษียร เตชะพีระ เขียน “10 ปี พฤษภาประชาธรรม: ความทรงจำกับการปฏิรูป” วิเคราะห์ว่า พลังทางการเมืองไทยในช่วงหลังเหตุการณ์พฤษภาคม พ.ศ.2535 มี 2 กระแสที่เคียงคู่กัน คือ กระบวนการปฏิรูปเสรีนิยม (the Liberal Project) ซึ่งมีรูปธรรมคือ “การปฏิรูปการเมือง” อันเป็นผลมาจากความรุ่งเรืองของทุนนิยมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชนชั้นนำทางการเมือง จากทหารมาสู่ “นักเลือกตั้ง” และมาสู่ “นายทุนใหญ่” ภายใต้ความมุ่งหวังว่าเมื่อการเมืองเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นแล้วเศรษฐกิจก็จะดีตามไปด้วย อีกกระแสหนึ่งคือ กระบวนการปฏิรูปประชาธิปไตย (the Democratic Project) ที่เป็นการเมืองนอกสภา หรือ “การเมืองภาคประชาชน” ซึ่งเน้น “เศรษฐกิจพอเพียง” หรือ “เศรษฐกิจชุมชน” กระแสที่สองนี้ลี้กลบไปแล้วก็คือความพยายามที่จะปฏิรูปทุนนิยมในกรอบใหญ่ของเศรษฐกิจทุนนิยมและการเมืองเสรีประชาธิปไตย “ภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภารของสถาบันพระมหากษัตริย์ตามวาทกรรมราชาชาตินิยมประชาธิปไตย” ซึ่งดำเนินหลักแล้วการเมืองภาคประชาชนในปัจจุบันเป็นฝ่ายค้านนอกสภาที่จงรักภักดี (loyal extra-parliamentary opposition)¹⁸¹¹

เกษียร เตชะพีระ เน้นว่า “พระราชอำนาจนำ” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระองค์ทรงพัฒนาขึ้นด้วยพระราชดำริ พระวิริยอุตสาหะ และพระปรีชาสามารถของพระองค์เองนี้ แสดงออกเป็นรูปธรรมในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งในปัจจุบันมีกว่า 3,000 โครงการ อันทำให้สถานะทางการเมืองของพระองค์เปลี่ยนไป กล่าวคือ เมื่อเสด็จนิวัตประเทศไทยกลางพุทธศตวรรษที่ 2490 นั้น ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระราชอำนาจจำกัด (limited monarchy) พระองค์ทรงมีพระบารมีสูงล้ำทางวัฒนธรรมไทยแต่เดิม ทว่ามิได้ทรงมีอำนาจอธิปไตยในทางการเมืองการปกครอง ความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ที่สุดทางการเมืองวัฒนธรรมในรัชกาลของพระองค์คือ การที่ทรงก้าวจากจุดนั้นมาสถาปนาพระราชอำนาจนำ (Royal

¹⁸¹⁰ เกษียร เตชะพีระ, “เอกอัครปัญญาชนสาธารณะแห่งความเป็นไทย (2)” ใน เรื่องเดียวกัน, น. 27.

¹⁸¹¹ กิตติศักดิ์ สุจิตตารมย์, “ทัศนะของสื่อหนังสือพิมพ์และปัญญาชนสาธารณะที่มีต่อสถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ ระหว่าง พ.ศ.2535-2540”, (อ้างแล้ว), น. 13-14.

Hegemony) ในระบอบพระมหากษัตริย์ไทยภายใต้รัฐธรรมนูญขึ้นได้ จนทรงไว้ซึ่งสถานะอันยิ่งในการน้อมนำสังคมไทย รัฐไทย และคนไทย อย่างที่แม้แต่พระมหากษัตริย์แห่งระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในอดีตหลายพระองค์ก็ได้ทรงมีเทียบเท่า อาทิ พระราชดำรัสเป็นที่น้อมรับและเชื่อฟังโดยคุณของพลนิกรทั่วไปจนถึงนายกรัฐมนตรี ทรงเป็นที่รักเคารพยิ่งของพลนิกร โดยอยู่เหนือการวิจารณ์ ทรงไว้ซึ่งสถานะอันศักดิ์สิทธิ์ประดุจเสาหลักของประเทศไทยและศูนย์รวมจิตใจของชาติไทย จนคนไทยยอมหยุดฆ่ากันเมื่อพระองค์ตรัสห้ามปราม (กรณี 14 ตุลาคม พ.ศ.2516, พฤษภาประชาธรรม พ.ศ.2535) และในทางกลับกัน เพื่อปกป้องพระองค์ไว้ คนไทยก็พร้อมจะสละชีวิตรบฆ่าฟันอริราชศัตรูไม่เลือกหน้า ไม่ว่าชาติใด เทศหรือไทย (กรณี 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 เป็นต้น)¹⁸¹²

อย่างไรก็ตาม เกษียร เตชะพีระ ได้วิเคราะห์ให้เห็นเงื่อนไขทางการเมืองที่มีผลต่อข้อจำกัดในการใช้พระราชอำนาจ ดังความต่อไปนี้

“แต่ทั้งนี้ก็ใช้ว่าพระราชอำนาจจะดลบันดาลได้ทุกอย่างดังพระราชประสงค์ สภาพที่พระมหากษัตริย์ในระบอบรัฐธรรมนูญไม่ได้ทรงไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตยเป็นของพระองค์เองดังในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แต่เดิม ก็หมายความว่ามีความบางอย่างที่พระองค์มีอาจทรงควบคุมบังคับได้โดยโครงสร้างของระบอบการเมืองการปกครองที่แตกต่างออกไป เหล่านี้ที่สำคัญคือ

1) กองทัพ ดังที่ได้เกิดความพยายามก่อรัฐประหารของนายทหารยังเติร์กเมื่อปี พ.ศ. 2524 และ 2528, การรัฐประหารของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติเมื่อปีพ.ศ. 2534 เป็นต้น

2) การเลือกตั้ง โดยที่ผลของมันขึ้นกับปัจจัยต่างๆ อันหลากหลาย อาทิ ระบบหัวคะแนน, เจ้าพ่ออิทธิพล, อำนาจเงินของพรรคการเมือง-นายทุนหนุนหลัง, มติมหาชนในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เป็นต้น

¹⁸¹² เกษียร เตชะพีระ, “บทวิจารณ์ การสร้าง “ความเป็นไทย” กระแสหลัก และ “ความจริง” ที่ “ความเป็นไทย” สร้าง โดย รศ.สายชล สัตยานุรักษ์” *ฟ้าเดียวกัน* 3, 4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2548), น. 79-80.

3) งบประมาณ ซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐสภาและบริหารจัดการของรัฐบาลและหน่วยราชการ มีขีดจำกัดและระเบียบราชการในการใช้ จนต้องทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ และตั้งเงินจีโหลวง ระดมทุนขึ้นจากราษฎรมาดำเนินกิจกรรมพัฒนาในหลายกรณี เช่น มูลนิธิชัยพัฒนา เป็นต้น”¹⁸¹³

ใน พ.ศ.2549 เกษียร เตชะพีระ (ซึ่งมีพื้นฐานความคิดว่าหากต้องการเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงก็ไม่อาจจะเลยความคิดหรือวัฒนธรรมทางการเมืองของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในสังคม) ได้เน้นความสำคัญของการตรึงตรองเกี่ยวกับบทบาทของพระมหากษัตริย์ในระบอบ “ประชาธิปไตย” ของไทย เพื่อช่วยกันหาคำตอบที่ชัดเจนสำหรับเป็นแนวทางในการปฏิรูปการเมือง เพราะตระหนักว่าคนในสังคมไทยมีความเห็นที่แตกต่างกันในเรื่องนี้เป็นอันมาก กล่าวคือ

“...มีตั้งแต่ผู้ที่ยากให้ทรงมีพระราชอำนาจมาก บางเรื่องอย่างมาตรา 7 ของรัฐธรรมนูญ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ก็ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งว่า มั่ว ในขณะที่เดียวกัน อีกฝ่ายก็ยังเชื่ออยู่ว่านี่เป็นอำนาจที่พระองค์ควรมี เมื่อกรณีปัญหาในอนาคต หรือประเด็นตุลาการภิวัตน์ ซึ่งบางคนก็บอกว่านี่คือการที่พระองค์ทรงใช้อำนาจตามมาตรา 3 ของรัฐธรรมนูญ ฯลฯ เหล่านี้มันเป็นปัญหาแล้วว่าจะพิจารณาอย่างไร

โดยหลักการ ระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (constitutional monarchy) ป้องกันสถาบันกษัตริย์ไว้จากความขัดแย้งทางการเมือง ด้วยการจำกัดอำนาจสัมบูรณาญาสิทธิแต่ดั้งเดิมของสถาบันลงไว้ภายใต้กฎหมาย ยึดถือหลักอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน และการออกกฎหมายเป็นสิ่งที่แสดงออกซึ่งอำนาจดังกล่าวนั้น สถาบันกษัตริย์ได้รับการยกย่องเทิดทูนและปกป้องคุ้มครองในฐานะประมุขรัฐ เปรียบประดุจเทพารักษ์ปกปักรักษาชาติบ้านเมือง

ทว่า ลักษณะพิเศษของพระมหากษัตริย์ในรัชกาลปัจจุบันคือทรงไว้ซึ่งพระบารมีที่เพียรบำเพ็ญสั่งสมจากพระราชกรณียกิจด้านการพัฒนา ศาสนา วัฒนธรรม ความมั่นคงและอื่น ๆ มา

¹⁸¹³ เกษียร เตชะพีระ, “เอกอัครปัญญาชนสาธารณะแห่งความเป็นไทย (2)” ใน *ทางแพร่งและพงหนาม* ทางผ่านสู่ประชาธิปไตยไทย, (อ้างแล้ว), น. 28-29.

ตลอด 60 ปี ทำให้สังคมไทยเชื่อถือศรัทธาพระองค์มากไปกว่าเทพารักษ์ คือทั้งยึดมั่นและคาดหวังพระราชอำนาจนำ (royal hegemony) ของพระองค์ในกิจการด้านต่าง ๆ ของบ้านเมือง บ่อยครั้งเมื่อสังคมไทยเจอภัยใหญ่ที่แก้ไม่ตก ก็รู้สึกว่าจะต้องกราบบังคมทูลอัญเชิญพระองค์มาทรงแก้ พุดอย่างเป็นทางการก็คือ ขอพระราชทานพระราชอำนาจนำในลักษณะสัมบูรณ์ญาสิทธิเฉพาะกิจ (ad hoc absolutism) มาเคลียร์ปัญหาให้ลุล่วงเรียบร้อย ทุกวันนี้ก็ยังคาดหวังจะให้พระองค์มีอำนาจสมบูรณ์ญาสิทธิตลอด เพราะเชื่อมั่นศรัทธาในความเป็นธรรมราชาของพระองค์อย่างชนิดที่ไม่เชื่อในผู้นำอื่นใด

...วัฒนธรรมการเมืองกระแสหลักของไทยที่ให้ความสำคัญกับอำนาจสมบูรณ์ของธรรมราชาและ/หรือผู้ปกครองบ้านเมืองที่เป็น “คนดี” เหนือกว่า สิทธิเสรีภาพของประชาชน ยังสะท้อนออกในมาตรา 3 ของรัฐธรรมนูญชั่วคราว พ.ศ.2549 ที่เขียนว่า จะให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนตามประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข...”¹⁸¹⁴

ช่วงต้นปี พ.ศ.2549 ในขณะที่ความขัดแย้งทางการเมืองสูงขึ้น เกษียร เตชะพีระ ได้วิเคราะห์และวิจารณ์ “วาทกรรมถวายพระราชอำนาจคืน” ของ “พันธมิตรประชาชนประชาธิปไตย” ที่เรียกร้องให้ “ถ่ายโอนพระราชอำนาจคืนไปยังพระมหากษัตริย์” ว่าสะท้อน “อาการ political immaturity เรื้อรัง”¹⁸¹⁵ ในการต่อต้านการที่ “พันธมิตรประชาชนประชาธิปไตย” ต้องการ “อำนาจพิเศษ” หรือ “อำนาจสมบูรณ์ญาสิทธิเฉพาะกิจ” นี้ เกษียร เตชะพีระ ให้เหตุผลว่า

“ในภาวะขัดแย้งแบ่งฝักแบ่งฝ่ายทางการเมืองดังที่เป็นอยู่ จึงไม่สมควรใช้อำนาจพิเศษหรือพระราชอำนาจตามมาตรา 7 มาจัดการความขัดแย้ง เพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

¹⁸¹⁴ เกษียร เตชะพีระ, (8 ตุลาคม 2550), “การสร้างองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปการเมือง” สัมภาษณ์โดย สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ สิริพรรณ นกสวน ปกป้อง จันวิทย์ และวรคุณ ฤกษ์ารักษ์ เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2549 ณ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://pokpong.org/interview/talk-with-chaiwat-and-kasian/Reforming Thailand> กับ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และ เกษียร เตชะพีระ

¹⁸¹⁵ เกษียร เตชะพีระ, “วาทกรรมถวายพระราชอำนาจคืน” ใน *ทางแพร่งและพหุนาม ทางผ่านสู่ประชาธิปไตยไทย*, (อ้างแล้ว), น. 47-52.

เป็นประมุขของคนไทยทุกคนทุกฝ่าย การขอให้พระองค์ทรงใช้อำนาจตามมาตรา 7 พระราชทาน นายกรัฐมนตรีย่อมประหนึ่งเป็นการเรียกร้องให้พระองค์ทรงเลือกข้าง เป็นของบางคนบางฝ่ายใน ท่ามกลางความขัดแย้งทางการเมือง อันย่อมส่งผลกระทบต่อสถานภาพและสัมพันธภาพของ พระมหากษัตริย์ในสังคมการเมืองไทย ฝ่ายที่เรียกร้องพึงไตร่ตรองใคร่ครวญดูว่า หากมันสมมุติ ว่าได้นายกฯ พระราชทานชื่อทักษิณ แล้วท่านจะรู้สึกอย่างไร? ในทางกลับกัน ฉันได้ก็ฉันนั้น

การขอนายกฯ พระราชทานด้วยอำนาจมาตรา 7 ก็ตาม ขอให้กองทัพเข้าแทรกแซงทาง การเมืองโดย “ยืนอยู่ข้างประชาชน” ก็ตาม กล่าวให้ถึงที่สุดแล้วมีสาระเป้าหมายสำคัญเหมือนกัน คือขอให้มีการใช้อำนาจสมบูรณาญาสิทธิธิ์เฉพาะกิจมาจัดฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง โดยอยู่นอก และเหนือรัฐธรรมนูญ”¹⁸¹⁶

เมื่อถึงช่วงปลายปี พ.ศ. 2551 เกษียร เตชะพีระ จึงได้เขียนบทความที่วิเคราะห์ว่า “สถานการณ์บ้านเมืองที่เกิดความขัดแย้งรุนแรงแตกหักบนฐานเครือข่าย-ชนชั้น-อุดมการณ์-ภูมิ สังคม-ภูมิภาค-และระบอบความสัมพันธ์ทางอำนาจที่แตกต่างกันในรอบ 3 ปีที่ผ่านมา บ่งชี้ว่า “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ของไทยกำลังตกอยู่ใน สภาวะไม่มีอำนาจนำทางการเมือง...ไม่มีการนำของกลุ่มการเมืองใดสามารถบันดาลให้พลัง ยุทธศาสตร์ทุกฝ่ายในสังคมไทยยอมปฏิบัติตามโดยไม่ต้องถูกบังคับ...”¹⁸¹⁷ ซึ่งเกษียร เตชะพีระ เห็นว่าผลที่เกิดขึ้นก็คือ

“ในภาวะเช่นนี้ ไม่ว่าสังคมการเมืองใด ระบอบการปกครองไหน ก็ย่อมไม่อาจดำรงภาวะ ปกติสุขอยู่ได้ และย่อมแสดงออกซึ่ง “กลุ่มอาการอำนาจนำเสื่อม” (hegemony deficiency syndrome) ทางการเมืองหนักหน่วงรุนแรงขึ้นตามลำดับ ตั้งแต่

-การแบ่งฝ่ายแยกข้างสุดโต่งสุดขั้วทางการเมือง...

-ระบอบอำนาจนิยมและการใช้กำลังบังคับทางการเมือง...

¹⁸¹⁶ เกษียร เตชะพีระ, “อำนาจสมบูรณาญาสิทธิธิ์เฉพาะกิจ” ใน *ทางแพร่งและพงหนาม ทางผ่านสู่ ประชาธิปไตยไทย*, (อ้างแล้ว), น. 58-59.

¹⁸¹⁷ เกษียร เตชะพีระ, “สังคมการเมืองที่ไร้อำนาจนำ” ใน *สงครามระหว่างสี ก่อนถึงจุดที่ไม่อาจหวน กลับ*, (อ้างแล้ว), น. 176-180. (เน้นโดยผู้วิจัย).

-บ้านเมืองไม่มีชื่อมีแป...

อนาธิปไตย, รัฐล้มเหลว และการใช้ความรุนแรงก่อการร้ายต่อกัน...”¹⁸¹⁸

ใน พ.ศ.2555 เกษียร เตชะพีระ วิจารณ์การรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 ที่ยังอ้างความชอบธรรมด้วยการอิงกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ว่า “เพื่อจะทำให้ฟังขึ้น นอกจากอ้างเรื่องสถาบันพระมหากษัตริย์แล้วก็อ้างเรื่องคอร์รัปชัน นักการเมืองเลว ประชาชนยังโง่อยู่” ซึ่งการอ้างเช่นนี้ เกษียร เตชะพีระ เห็นว่า “เป็นข้ออ้างที่นับวันฟังยากขึ้นทุกที ...ไม่มีประเทศประชาธิปไตยที่ไหนในโลกที่นักการเมืองเป็นคนดีกันทั้งหมดทุกคน ทุกประเทศในโลกมีคอร์รัปชันกันทั้งนั้นไม่มากก็น้อย แต่ไม่มีประเทศไหนเขาปราบคอร์รัปชันกันด้วยการให้ทหารยึดอำนาจรัฐหรือถวายคืนพระราชอำนาจเหมือนกลับไปเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก่อน 2475 ถ้ารัฐประหารหรือถวายคืนพระราชอำนาจทุกครั้งที่เจอคอร์รัปชันก็ต้องทำแบบนั้นกันทุกวัน ซึ่งฟังแน่ !”¹⁸¹⁹

เกษียร เตชะพีระ เห็นว่าการอ้างสถาบันพระมหากษัตริย์นอกจากฟังไม่ขึ้นแล้วยังเป็นอันตรายต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อีกด้วย

“ดังนั้นข้ออ้างแบบนี้ฟังไม่ขึ้น คุณอาจบอกว่ามันเป็นปัญหาที่แก้ด้วยระบอบประชาธิปไตยไม่ทันการณ์ แต่เผด็จการหรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็แก้ปัญหาลำโพงนี้ได้ไม่ทันการณ์เหมือนกัน แล้วถ้าคุณทำแบบนั้น สิ่งที่คุณเสี่ยงคืออะไร ? คุณกำลังเอาของที่สำคัญมากสำหรับประเทศไทยคือสถาบันกษัตริย์ไปใช้ในงานที่อันตรายมาก และไม่มีทางสำเร็จ คือไปให้ความชอบธรรมกับระบอบล้าหลังผิดยุคผิดสมัยและเลวร้ายที่ทั้งโลกเขาไม่เอาแล้ว ยิ่งใช้มาก ความล้าหลังเลวร้ายของระบอบนี้ก็จะยิ่งแปดเปื้อนระคายเคืองเบี่ยงพระยุคลบาทมากขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้นเพื่อปกป้องรักษาสถาบันกษัตริย์ ต้องกอบกู้สถาบันกษัตริย์จากเผด็จการและ

¹⁸¹⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 177.

¹⁸¹⁹ วิรพา อังกูรทศนียรัตน์, (13 กรกฎาคม 2555), สัมภาษณ์ เกษียร เตชะพีระ-เลขาธิการสหประชาชาติไทย ๘๐ ปี วันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ.2555, บทสัมภาษณ์ในนิตยสาร สารคดี ฉบับที่ 328, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://www.sarakadee.com/2012/07/13/kasien-80th-democracy/>

สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ต้องเอาสถาบันกษัตริย์มาอยู่กับประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญให้ได้จึงจะมั่นคงที่สุด

เราจะติดอยู่ในวังวนแห่งเผด็จการอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขกับประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขต่อไปไม่ได้ เพราะมันเป็นอันตรายต่อสถาบันกษัตริย์เอง เราต้องก้าวเดินไปข้างหน้าสู่ระบอบเสรีประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข นั้นแปลว่าหลักความชอบธรรมพื้นฐานของบ้านเมืองมาจากฉันทาคติของประชาชน มาจากเสียงเลือกตั้งของประชาชน นั้นแปลว่าอย่าใช้สถาบันกษัตริย์ในทางการเมืองไปรองรับระบอบที่ไม่ชอบธรรม แต่การจะหลุดจากตรงนี้ได้จะต้องเป็นการ “กระโดดทางมโนทัศน์” คือนับหนึ่งใหม่ ถ้าคุณเป็นประชาธิปไตยที่ normal ไม่ได้ คุณพัง ! มันไม่มีทางเลือกที่สาม ตอนนี้มีทางเลือกเดียวคือเป็นประชาธิปไตยที่ normal หรือไม่ก็ไม่มีประชาธิปไตยเลย เพราะมันไม่มีหรือประชาธิปไตยแบบไทยๆ เนื่องจากประชาธิปไตยแบบไทยๆ ไม่ได้แก้ปัญหาระบบเรื่องความชอบธรรม”¹⁸²⁰

เกษียร เตชะพีระ ยังเสนอความคิดเกี่ยวกับสถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบเสรีประชาธิปไตยโดยเน้นว่า

“ทรงเป็นหลักประกันพื้นฐานให้สิ่งที่เราอาจจะเรียกว่า “สมบัติร่วมทางการเมืองของชาติ” เพื่อจะอยู่ในระบอบเสรีประชาธิปไตยมันมีหลักการมูลฐานบางอย่าง เช่น สิทธิเสรีภาพ, ความเสมอภาคของพลเมือง, one man one vote, อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน คุณมีประชาธิปไตยไม่ได้ถ้าคุณไม่ยอมรับว่าคนเราเท่ากันทางการเมือง คุณเป็นประชาธิปไตยไม่ได้ถ้าคุณไม่ยอมรับว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน นี่คือนิติสัมพันธ์ทางการเมือง บนหลักเสรีนิยมและบนหลักประชาธิปไตยที่ถ้าเราจะอยู่ในระบอบนี้ อันนี้เป็นสิ่งที่ล่องลอยละเมิดไม่ได้ ผมคิดว่าบทบาทของสถาบันกษัตริย์ก็คือบทบาทค้ำประกันสมบัติร่วมทางการเมืองอันนี้

ที่ผ่านมาสมบัติร่วมทางการเมืองนี้ถูกล่องลอยละเมิดทุกครั้งที่มีการรัฐประหาร คุณล่องลอยละเมิดหลักประชาธิปไตย คุณล่องลอยละเมิดหลักความเสมอภาคทางการเมือง คุณปล่อยให้คนบางคนซึ่งมีปัญญาน่ากลัว คุณล่องลอยละเมิดหลักสิทธิเสรีภาพ คุณใช้อำนาจปฏิวัติลิดรอนสิทธิเสรีภาพ

¹⁸²⁰ เรื่องเดียวกัน.

ของผู้คนในนามความมั่นคง แล้วคุณทำมันทั้งหมดในนามสถาบันพระมหากษัตริย์ สิ่งนี้อันตรายมาก ต้องทำตรงกันข้าม กล่าวคือทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นหลักคำประกันสมบัติร่วมทางการเมืองของชาติ และดังนั้นจึงมีกลไกทางรัฐธรรมนูญบางอย่างซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งอำนาจในการที่จะให้คำปรึกษา ทักท้วง ตักเตือนหัวหน้าฝ่ายบริหาร หรือลงพระปรมาภิไธยในร่างกฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติ เป็นเหมือนเครื่องถ่วงดุล ตรวจสอบถ้าจะมีการใช้อำนาจในระบบการเมืองที่ไปล่วงล้ำสมบัติร่วมทางการเมืองของผู้อื่น ผมคิดว่าเป็นบทบาทที่สำคัญยิ่งและขาดไม่ได้ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบเสรีประชาธิปไตย”¹⁸²¹

เกษียร เตชะพีระ เห็นว่าคนไทยทั่วไปได้เปลี่ยนมโนทัศน์เกี่ยวกับบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ไปแล้ว กล่าวคือ สังคมไทยต้องการสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบเสรีประชาธิปไตย แต่ไม่ได้ต้องการล้มสถาบันพระมหากษัตริย์

“การอ้างสถาบันกษัตริย์เพื่อไปรองรับอำนาจที่ไม่ชอบธรรมโดยผ่านการรัฐประหารมันถูกปฏิเสธมากขึ้น นั่นแปลว่าระเบียบวิธีคิดที่เราเคยมีเกี่ยวกับชาติไทย เกี่ยวกับประชาธิปไตยไทยได้กลับกลายเป็นที่ยอมรับไปเสียแล้ว คุณเอาสถาบันพระมหากษัตริย์ไปวางไว้ในระเบียบวิธีคิดแบบนั้น คนเขาไม่ยอมรับ นั่นแปลว่าพวกเขาปฏิเสธสถาบันกษัตริย์หรือเปล่า ? เปล่า พวกเขาปฏิเสธระเบียบวิธีคิดที่จัดวางพระมหากษัตริย์ไว้ในที่มีบงควรต่างหาก

ผมคิดว่าที่เราต้องเดินไปคือระเบียบวิธีคิดใหม่เกี่ยวกับระบบระเบียบการเมืองเสรีประชาธิปไตย ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์มี “ที่” สำคัญอยู่ตรงนั้น “ที่” สำคัญอันเป็นบทบาทจำเป็นยิ่งของสถาบันกษัตริย์ในระบอบเสรีประชาธิปไตย คือทรงเป็นหลักคำประกันสมบัติร่วมทางการเมืองของชาติของประชาชน ดังนั้นประเด็นไม่ใช่ว่า ๔-๕ ปีที่ผ่านมาเราได้พบเห็นคนไม่จงรักภักดีเพิ่มขึ้น ไม่ใช่ครับ ผมคิดว่าคิดให้ดี ๔-๕ ปีที่ผ่านมาเราเห็นคนไม่สามารถยอมรับการใช้สถาบันกษัตริย์ในทางการเมืองไปรองรับเผด็จการ คนไม่ยอมรับการใช้สถาบันกษัตริย์ไปรองรับอำนาจรัฐประหารต่างหาก คนไม่เอาแล้ว แต่คนปฏิเสธสถาบันกษัตริย์ใหม่ ผมคิดว่าไม่

¹⁸²¹ เรื่องเดียวกัน.

คุณต้องทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอาวุธวิเศษเพื่อพิทักษ์ปกป้องระบอบเสรีประชาธิปไตย คุณต้องเลิกวิธีการใช้สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอาวุธวิเศษสำหรับขัดขวางหรือทำลายระบอบประชาธิปไตย ถ้าพระองค์จะเป็นอาวุธวิเศษก็เป็นอาวุธวิเศษของระบอบนี้ แล้วเรามาแข่งกัน ทะเลาะกัน ต่อสู้กันทางการเมือง โดยไม่ดึงพระองค์มาเกี่ยวข้องกับระคายเคืองด้วย”¹⁸²²

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ วิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของสถานะพระมหากษัตริย์ในระบบการเมืองไทยโดยเน้นยุคพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ทั้งนี้ เป็นการพิจารณาความจำเป็นของคนกลุ่มต่างๆ ที่เข้าไปพึ่งพระบารมีพระมหากษัตริย์ หลังจากอำนาจสูงสุดของกลุ่มการเมืองที่นำโดยจอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร ได้สลายตัวลงไปแล้ว อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์วิเคราะห์ว่า

“การที่กลุ่มการเมืองใดที่หวังจะขึ้นมามีอำนาจนำเหนือผู้อื่นจำเป็นต้องแสดงตนแอบอิงอยู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์ ได้ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านความสัมพันธ์ทางอำนาจขึ้น ด้านหนึ่ง ได้ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ต้องกลายเป็นสถาบันที่ต้องทำหน้าที่แสวงหาดุลยภาพทางการเมืองเพื่อที่จะทำให้สังคมการเมืองดำเนินต่อไปได้ หรืออย่างน้อยที่สุดก็เป็นศูนย์กลางที่ทำให้สังคมมีดุลยภาพในความคิดเห็นของประชาชนทั่วไป ในอีกด้านหนึ่ง กระบวนการทางการเมืองนี้ได้ทำให้เกิดการประสานกลุ่มการเมืองเข้ากับกลุ่มอำนาจเศรษฐกิจอย่างใกล้ชิดมากขึ้น เพราะกลุ่มเศรษฐกิจทุกกลุ่มต่างก็ได้รับผลกระทบจากสภาวะไร้เสถียรภาพในช่วง พ.ศ. ๒๕๑๖-๒๕๑๙ มาแล้วอย่างหนักหน่วง ดังนั้นหากกลุ่มอำนาจใดสามารถแสดงตนได้ว่าจะนำมาซึ่งความสงบเรียบร้อยและเสถียรภาพทางการเมืองก็ย่อมจะได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มอำนาจเศรษฐกิจ

ดังจะเห็นว่าในช่วง พ.ศ. ๒๕๑๖-๒๕๑๙ มีการรวมกลุ่มของนักธุรกิจขนาดใหญ่จำนวนเกือบร้อยคนเพื่อที่จะผลักดันและสนับสนุนผู้ที่สามารถขึ้นมารักษาเสถียรภาพทางการเมือง และในท้ายที่สุดกลุ่มนักธุรกิจเกือบร้อยคนกลุ่มนี้ก็กลายมาเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดของผู้ที่ก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำในการสร้างเสถียรภาพทางการเมือง อันได้แก่ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ การสถาปนาอำนาจ

¹⁸²² เรื่องเดียวกัน.

นำผ่าน “วิกฤติหลัง พ.ศ. ๒๕๑๖-๒๕๑๙” จึงเป็นการประสานกับของอำนาจหลายฝ่าย ได้แก่ ระบบราชการและกองทัพ โดยการนำของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ที่ได้แบ่งปันอำนาจบางส่วนให้แก่นักธุรกิจ ซึ่งเห็นได้ชัดจากการตั้ง “คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน” (กรอ.) ขณะเดียวกันก็จำเป็นต้องแบ่งอำนาจส่วนหนึ่งให้แก่พรรคการเมืองที่อ้างอิงอยู่กับประชาชน ดังจะเห็นได้จากการยอมรับระบบเลือกตั้ง ระบบของอำนาจที่ต้องประสานกันระหว่างหลายฝ่ายนี้จึงเรียกกันว่า “ระบบประชาธิปไตยครึ่งใบ” การสถาปนาเสถียรภาพทางการเมืองที่ต้องแบ่งสรรอำนาจให้แก่หลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มอำนาจทางเศรษฐกิจ พรรคการเมืองที่ผ่านมาจากการเลือกตั้ง ตลอดจนการควบคุมกองทัพไม่ให้เคลื่อนไหวทำร้ายอำนาจ เป็นเรื่องที่ยากลำบากไม่น้อย พลเอกเปรม ติณสูลานนท์จึงได้สร้างและรักษาเสถียรภาพทางการเมืองด้วยการเชื่อมต่อกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งทำให้มีฐานอำนาจที่มั่นคงและมีความชอบธรรมไปพร้อมกัน การที่จำเป็นต้องเชื่อมต่อกับสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อสร้างอำนาจและความชอบธรรมเช่นนี้จึงได้กลายเป็นเงื่อนไขที่ทำให้รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ต้องส่งเสริมบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างเข้มข้นในหลายมิติด้วยกัน”¹⁸²³

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ วิเคราะห์ว่า พร้อมๆ กับ “การสร้างเสถียรภาพทางการเมืองด้วยการแบ่งสรรอำนาจระหว่างสามกลุ่ม อันได้แก่ ระบบราชการ นักธุรกิจ และระบบราชการ โดยเฉพาะทหารแล้ว” ก็ได้เกิด “การสร้างอุดมการณ์ลักษณะที่เน้นบทบาทสถาบันพระมหากษัตริย์ให้เป็นสถาบันที่รักษาเสถียรภาพทางการเมือง” และเมื่ออุดมการณ์ดังกล่าวนี้ได้ถ่ายทอดสู่ประชาชนและสังคม ก็ได้ส่งผลที่สำคัญคือ “ทำให้รัฐบาลของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์เป็นเสมือนรัฐบาลที่รับใช้สถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและประเทศชาติ” จนกล่าวได้ว่า “ระบบประชาธิปไตยครึ่งใบ” ได้รับการสร้างให้มีความมั่นคงอย่างมากในสมัยของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์

“โดยคนทุกกลุ่มในสังคมไทยรับรู้ร่วมกันว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้อำนวยเสถียรภาพและความมั่นคงแก่ชาติไทยเพราะทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนทั้งชาติ เมื่อเกิดความ

¹⁸²³ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, จากประชาธิปไตยครึ่งใบสู่การเมือง “ไพร่-อำมาตย์”, (สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

ขัดแย้งหรือวิกฤตการณ์ใด ๆ ขึ้นพระองค์ก็ทรงแก้ไขด้วยพระมหากรุณาธิคุณอย่างสูงจนวิกฤตทุกเรื่องคลี่คลายไปได้ด้วยดี ท่ามกลางการสร้างกรอบความคิดหรืออุดมการณ์ที่เน้นสถาบันพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์กลางของอำนาจเช่นนี้ การเกาะกลุ่มกันเป็นเครือข่ายของชนชั้นสูงระหว่างกลุ่มข้าราชการระดับสูงและกลุ่มทุนใหญ่ทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะกลุ่มทุนธนาคารพาณิชย์ก็แน่นแฟ้นมากขึ้น เสถียรภาพทางเศรษฐกิจของกลุ่มทุนการเงินจึงได้รับการค้ำประกันโดยรัฐจนสามารถกลายเป็นผู้กุมระบบเศรษฐกิจของไทยได้เป็นส่วนใหญ่”¹⁸²⁴

กล่าวได้ว่า อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ เน้นสถานะและพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เป็นผลมาจาก “การเกาะกลุ่มกันเป็นเครือข่ายของชนชั้นสูงระหว่างกลุ่มข้าราชการระดับสูงและกลุ่มทุนใหญ่ทางเศรษฐกิจ” ซึ่งกลุ่มเหล่านี้ต่างก็ได้ประโยชน์จากเสถียรภาพทางการเมืองที่เกิดขึ้นในยุครัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ภายใต้อุดมการณ์ที่เน้นสถาบันพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์กลางของอำนาจ”

ทัศนะต่อตุลาการวิวัฒน์

ใน พ.ศ.2549 ขณะที่ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” กำลังต่อต้านทักษิณ ชินวัตร เกษียร เตชะพีระ ยอมรับว่าตุลาการควรมีบทบาทในการตรวจสอบถ่วงดุลสถาบันทางการเมืองต่างๆ ของชนชั้นนำ ดังที่ได้เขียนไว้ในบทความ “เอวังธิปไตย” ว่า

“ในระบอบเสรีประชาธิปไตยสมัยใหม่ บุคคลพึงอยู่ใต้กฎหมายโดยเสมอภาคเท่าเทียมกัน หากปล่อยให้ผู้ปกครอง “can do no wrong” อยู่เหนือเงื้อมอำนาจของศาลตุลาการเช่นกษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หรืออัคราธิปไตยจากการเลือกตั้ง (elected autocrat) ในระบอบประชาธิปไตยอำนาจนิยม (authoritarian Democracy) ร่วมสมัยแล้ว ในที่สุดผู้คนก็จะแสวงหาความยุติธรรมจากอำนาจนอกระบบแทน ไม่ว่าอำนาจนั้นจะมาจากนอกรัฐธรรมนูญหรือนอกประเทศก็ตาม”¹⁸²⁵

¹⁸²⁴ เรื่องเดียวกัน.

¹⁸²⁵ เกษียร เตชะพีระ, “เอวังธิปไตย” (มติชน 21 กรกฎาคม 2549) ใน *ทางแพร่งและพงหนาม ทางผ่านสู่ประชาธิปไตยไทย*, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2551), น. 234.

อย่างไรก็ตาม เกษียร เตชะพีระ ได้เน้นไว้ด้วยว่า บทบาทสำคัญของตุลาการอยู่ที่การตัดสินใจตัดสินคดีความเพื่อ “ภาคประชาชน” ด้วย ดังความว่า

“ภารกิจที่รอการปฏิวัติของศาลตุลาการใช้จะมีแต่เรื่องการแบ่งแยก-ตรวจสอบ-ถ่วงดุลอำนาจในหมู่สถาบันของ elites เท่านั้น...ตุลาการปฏิวัติไทยยังมีการเฝ้าระวังอำนาจสำคัญยิ่งกว่าในการพิทักษ์ปกป้องไว้ซึ่งสิทธิของพลเมืองทั้งที่เป็นบุคคลและชุมชนตามรัฐธรรมนูญ มิให้อำนาจบาตรใหญ่ของ elites ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ว่าจะเป็นอำนาจทุนหรืออำนาจรัฐ อิทธิพลท้องถิ่นอำนาจระดับชาติหรืออำนาจโลกาภิวัตน์ ช่มเห้งรังแกอย่างไม่เป็นธรรมได้ ดังที่ได้ปรากฏคำพิพากษาคัดสินในทิศทางนี้บ้างแล้ว...คนตัวเล็กๆ จะมีส่วนได้เสียเต็มที่โดยตรงในตุลาการปฏิวัติก็ต่อเมื่อมันเป็นตุลาการปฏิวัติเพื่อภาคประชาชนจากเบื้องล่างเท่านั้น”¹⁸²⁶

ในวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ.2549 เกษียร เตชะพีระ ได้เขียนบทความ “มองหลากมุมตุลาการปฏิวัติ : ความเสี่ยงของตุลาการปฏิวัติไทย” เสนอ “ข้อที่พึงระวังเกี่ยวกับกระบวนการตุลาการปฏิวัติ” ดังนี้

1) พึงระมัดระวังว่ากระบวนการตุลาการปฏิวัติอาจเปิดช่องให้นำไปสู่ “ตุลาการธิปไตย” หรือการปกครองโดยฝ่ายตุลาการ (judicial rule) ไม่เพียงแต่การตรวจสอบเชิงหลักการกฎหมายของฝ่ายตุลาการ (judicial review) เท่านั้น

2) หากถึงขั้นนั้น แทนที่ศาลจะเป็นกลไกอันจำเป็นและเป็นประโยชน์เพื่อเหนี่ยวรั้งจำกัดลัทธิเสี่ยงส่วนใหญ่ การณ์จะกลับกลายเป็นว่า ศาลที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง (an unelected court) จะเข้าแทนที่เสียงข้างมากในฐานะกลไกหลักทางด้านนิติบัญญัติไปเสีย

3) กล่าวในทางทฤษฎี กระบวนการตุลาการปฏิวัติเป็นคุณตรงที่มันช่วยหลีกเลี่ยงป้องกันลัทธิยึดติดตัวบทหรือยึดติดเจตนารมณ์ดั้งเดิมของรัฐธรรมนูญเป็นเกณฑ์แบบแห้งแล้งเถรตรงตายตัวถาวรเดียว (textualism and originalism) ทว่าในทางกลับกันตุลาการปฏิวัติก็อาจมีโทษหาก

¹⁸²⁶ เกษียร เตชะพีระ, “ตุลาการปฏิวัติภาคประชาชน” (มติชน 21 กรกฎาคม 2549) ใน เรื่องเดียวกัน, น. 240-243.

ล้ำเส้นเกินเลยกลายเป็นลัทธิเอาอำนาจตุลาการไปเคลื่อนไหวทางสังคม และ/หรือการเมืองแบบไม่บันยะบันยัง (unconstrained judicial activism)

4) ความเสี่ยงอันตราย (risk) ในกรณีหลังอยู่ตรงฝ่ายตุลาการอาจถูกชักจูงให้ดำเนินการกระบวนการตุลาการภิวัตน์ไขว่เขวไปตามอุดมการณ์เสี่ยงข้างน้อยต่างๆ (minoritarian ideologies) หรือแม้แต่กระแสอารมณ์วูบไหวชั่วครู่ชั่วยามของเสียงข้างมาก (the majoritarian passion of the moment) ก็เป็นไปได้...

5) ฉะนั้น กล่าวให้ถึงที่สุด ที่พึงในการต่อต้านตัดทอนลัทธิเสี่ยงข้างมาก (majoritarianism) อาจมิใช่กระบวนการตุลาการภิวัตน์โดยตัวมันเอง (เพราะฝ่ายตุลาการก็อาจโน้มเอียงผิดพลาดได้ ดูข้อ 4) แต่เป็นวัฒนธรรมในการตีความและใช้กฎหมายซึ่งวิวัฒน์คลี่คลายไปอย่างเชื่องช้า หรือจะเรียกว่าธรรมเนียมบัญญัติวัฒนธรรมก็ได้ สิ่งนี้ต่างหากเป็นตัวช่วยเหนี่ยวรั้งให้ศาลใช้ดุลพินิจอย่างยับยั้งชั่งใจในกรอบขอบเขตอันพอเหมาะพอควร”¹⁸²⁷

จะเห็นได้ว่า เกษียร เตชะพีระ มิได้ปฏิเสธกระบวนการตุลาการภิวัตน์อย่างสุดโต่ง เพียงแต่เตือนให้ระแวดระวังการใช้อำนาจของตุลาการหรืออำนาจศาลจนเกินความเหมาะสมพอดีของตุลาการในระบบประชาธิปไตย และเสนอว่า “ธรรมเนียมบัญญัติวัฒนธรรม” หรือวัฒนธรรมการเมือง (ที่ดี) จะ “เป็นตัวช่วยเหนี่ยวรั้งให้ศาลใช้ดุลพินิจอย่างยับยั้งชั่งใจ” นอกจากนี้ในระยะหลัง เมื่อ “ตุลาการภิวัตน์” (judicial review) ในการเมืองไทย กลายเป็น “ตุลาการธิปไตย” (judicial rule) เกษียร เตชะพีระ ยังตั้งคำถาม (ใน พ.ศ.2557) ว่า การใช้อำนาจทางการเมืองของตุลาการในช่วงเวลาที่ผ่านมา มีรากฐานอยู่บนอัตลักษณ์ตุลาการที่ได้มีความ “สัมพันธ์เกี่ยวเนื่อง” ยึดโยงกับระบอบประชาธิปไตยหรืออ้างอิงสิทธิอำนาจของประชาชนเจ้าของประเทศผู้ออกเสียงเลือกตั้งโดยตรงเช่นนั้น ใช่หรือไม่ว่ามันล่อแหลมหรือน้อมนำไปสู่ปฏิบัติการ “ตุลาการภิวัตน์” (judicial review) ในการเมืองไทยหลายปีหลังนี้ ไกลเกินไปสู่ “ตุลาการธิปไตย” (judicial rule) ที่ข้ามผ่านละเลยกระทั่งเบียดขับบ่อนเบียนอำนาจเสียงข้างมากในระบบประชาธิปไตยจากการเลือกตั้งไปได้ง่ายขึ้น?” และยังได้เสนอด้วยว่า ควรหาทางทำให้อัตลักษณ์ของตุลาการไทย “ยึดโยง

¹⁸²⁷ เกษียร เตชะพีระ, “มองหลากมุมตุลาการภิวัตน์: ความเสี่ยงของตุลาการภิวัตน์ไทย” ใน *ทางแพร่งและพวงหนาม ทางผ่านสู่ประชาธิปไตยไทย*, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2551), น. 214-216.

กับประชาธิปไตยในความหมายการปกครองโดยประชาชนยิ่งขึ้น” ในการ “ออกแบบความสัมพันธ์ระหว่าง [รัฐ-ประชาชน-ศาล] ในสังคมการเมืองไทย”¹⁸²⁸

สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ เป็น “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ที่มีทัศนะต่อ “ตุลาการภิวัตน์” แตกต่างจากเกษียร เตชะพีระ อย่างมาก โดยได้โจมตีกระบวนการตุลาการภิวัตน์อย่างเข้มข้นมาแต่แรก เช่น บทความในเดือนธันวาคม พ.ศ.2552 กล่าวว่า ขบวนการตุลาการภิวัตน์ คือ การ “ใช้อำนาจตุลาการมาทำลายกระบวนการประชาธิปไตย”

“มีการใช้ขบวนการตุลาการภิวัตน์ คือ ใช้อำนาจตุลาการมาทำลายกระบวนการประชาธิปไตย กล่าวคือ การยินยอมให้ตุลาการเพียงไม่กี่คนใช้อำนาจในการล้มรัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้ง ยุบพรรคการเมืองและตัดสิทธิทางการเมืองกรรมการบริหารพรรคที่ถูกยุบโดยขัดกับหลักนิติธรรม อีกทั้งการใช้อำนาจตุลาการภิวัตน์ ยังมีลักษณะสองมาตรฐานอย่างยิ่ง เห็นได้ชัดจากการจับกุมดำเนินคดีมีฝ่ายเดียวทั้งสิ้น คือ ขบวนการเสื้อแดงที่ด้านรัฐประหารและด้านอำมาตยาธิปไตย แต่ฝ่ายพันธมิตรกลับไม่ถูกพิจารณาคดีแต่อย่างใด”¹⁸²⁹

จุดประสงค์ของตุลาการภิวัตน์ในทัศนะของ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ ก็คือ “นำเอากฎหมายมาใช้เป็นเครื่องมือในการรักษาอำนาจชนชั้นนำสถาบันหลักและทำร้ายประชาชน”¹⁸³⁰ ทั้งนี้ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ ยังวิเคราะห์ด้วยว่า

“เพื่อสร้างหลักประกันในการป้องกันการฟื้นอำนาจของ ‘ฝ่ายทักษิณ’ ชนชั้นนำไทยยังได้ผลักดันรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ พ.ศ.2550 ซึ่งมีมาตรการจำนวนมากในการควบคุมการบริหารงานของรัฐบาลที่มาจากพรรคการเมือง โดยเฉพาะการเปิดทางให้กับอำนาจตุลาการที่จะเข้ามามี

¹⁸²⁸ เกษียร เตชะพีระ, (29 เมษายน 2557), “อำนาจกับอัตลักษณ์แห่งตุลาการ” มติชนสุดสัปดาห์ (25 เมษายน - 1 พฤษภาคม 2557), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1398768565

¹⁸²⁹ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, “อำมาตยาธิปไตยกับสถานการณ์อันไม่เป็นประชาธิปไตยในประเทศไทย ตอน 2”, *วารสารเสียงทักษิณ* ปีที่ 1 ฉบับที่ 10, (ธันวาคม 2552), น. 25.

¹⁸³⁰ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, (26 กันยายน 2555), *บทเรียนทักษิณ ชินวัตรกับปรีดี พนมยงค์*, ค้นหาเมื่อ 12 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/09/42888> (ที่มา : นิตยสารโลกวันนี้วันสุข ปีที่ 8 ฉบับที่ 379 วันที่ 29 กันยายน พ.ศ.2555)

บทบาทเป็นตัวควบคุมทางการเมืองอย่างเต็มที่ โดยกำหนดให้มีวุฒิสภาจากการสรรหาโดยฝ่ายตุลาการ และยังให้ตุลาการเป็นฝ่ายสรรหาบุคคลในองค์กรอิสระ เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ คณะกรรมการเลือกตั้ง(ก.ก.ต.) และ คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) เพื่อควบคุมทิศทางการเมืองให้เป็นตามกำหนดของชนชั้นนำ ลดอำนาจการแต่งตั้งข้าราชการของฝ่ายรัฐบาลจากการเลือกตั้ง โดยกำหนดให้หน่วยงานสำคัญ เช่น กองทัพ ตำรวจ และธนาคารแห่งประเทศไทย มีกรรมการจัดตั้งฝ่ายบริหารของตนเอง ที่รัฐบาลแทรกแซงไม่ได้”¹⁸³¹

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ เห็นว่า ตุลาการวิวัฒน์เป็นการใช้อำนาจตุลาการ “แทรกแซงอำนาจบริหาร” ซึ่งอำนาจบริหารของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งเป็นเรื่องที่พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ เห็นว่ามีความชอบธรรม และยังเห็นว่านโยบาย “ประชานิยม” ของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งเป็นประโยชน์ต่อประชาชนส่วนใหญ่ การโจมตีตุลาการวิวัฒน์จึงเน้นไปที่เรื่องอำนาจบริหารถูกแทรกแซง ดังที่ระบุว่า

“ศาลรัฐธรรมนูญก็คือกลไกของพวกเผด็จการที่ใช้ทำลายรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง และมีท่าทีชัดเจนที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาลพรรคเพื่อไทยปัจจุบัน การกระทำความดังกล่าวจึงเป็นการเปิดช่องให้อำนาจนอกรัฐธรรมนูญใช้ตุลาการเข้ามาแทรกแซงอำนาจบริหารอีกครั้ง และอาจนำไปสู่การทำลายรัฐบาลพรรคเพื่อไทยที่ชนะเลือกตั้งมาอย่างชอบธรรม ดังเช่นที่ได้ทำลายรัฐบาลพรรคพลังประชาชนไปแล้วนั่นเอง”¹⁸³²

สมชาย ปรีชาศิลป์กุล นิยามความหมายของ “ตุลาการวิวัฒน์” ในฐานะนักกฎหมายที่ไม่เห็นด้วยกับบทบาททางการเมืองของตุลาการ และเลือกใช้คำว่า “การเมืองเชิงตุลาการ” ในการอธิบายกระบวนการที่ “ประเด็นปัญหาทางการเมืองต่างๆ อยู่ภายใต้อำนาจของฝ่ายตุลาการ” ดังความต่อไปนี้

¹⁸³¹ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, (14 กันยายน 2557), รัฐประหาร 2549 ไม่เสียของ, ค้นหาเมื่อ 11 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/09/55524> (เผยแพร่ครั้งแรกใน โลกวันนี้วันสุข ฉบับ 479 วันที่ 13 กันยายน พ.ศ.2557) (เน้นโดยผู้วิจัย).

¹⁸³² พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (12 ตุลาคม 2555), โครงการรับจำนำข้าว จุดตายของเผด็จการไทย?, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/10/43130> (ตีพิมพ์ครั้งแรกใน “โลกวันนี้วันสุข” ฉบับวันศุกร์ที่ 12 ตุลาคม 2555)

“การเมืองเชิงตุลาการ” (Judicialization of the Politics) หมายถึงกระบวนการในการทำให้ประเด็นทางการเมืองเข้ามาอยู่ในกระบวนการวินิจฉัยของฝ่ายตุลาการ หรือเป็นการทำให้ประเด็นปัญหาทางการเมืองต่างๆ อยู่ภายใต้อำนาจของฝ่ายตุลาการ โดยเฉพาะในโลกปัจจุบัน ที่มีการขยายบทบาทของฝ่ายตุลาการให้กว้างขวางมากขึ้น ขยายเข้าไปในพื้นที่ที่ไม่เคยถูกนับว่าเป็นพื้นที่ในการตัดสินของฝ่ายตุลาการมาก่อน¹⁸³³

สมชาย ปรีชาศิลปกุล วิเคราะห์ว่า “การเมืองเชิงตุลาการ” ทำให้ตุลาการกลายเป็น “ผู้กำกับกฎเกณฑ์ประชาธิปไตย” โดยศาลเข้ามาเป็นผู้ตัดสินประเด็นสำคัญๆ ทางการเมือง เช่น รับรองผลการเลือกตั้ง การยุบพรรค” ซึ่งก่อให้เกิดผลตามมา คือ “การสั่นคลอนเอกสิทธิ์ของสถาบันจากการเลือกตั้ง โดยเดิมสถาบันจากการเลือกตั้งจะมีเอกสิทธิ์บางอย่าง เช่น การดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจ แต่หลายประเทศนโยบายเหล่านี้ถูกโต้แย้งโดยคำพิพากษาของศาลสถาบันที่เคยกำหนดนโยบายเริ่มถูกท้าทายโต้แย้งจากฝ่ายตุลาการ”¹⁸³⁴ นอกจากนี้ “ศาลกลายเป็นองค์กรสำคัญในการรับรองการเปลี่ยนผ่านจากระบบประชาธิปไตยไปสู่การรัฐประหาร และจากการรัฐประหารกลับคืนสู่ประชาธิปไตย”¹⁸³⁵ สมชาย ปรีชาศิลปกุล ระบุว่า

“ปรากฏการณ์เหล่านี้ทำให้อำนาจสูงสุดของรัฐสภาเดินสู่ความตกต่ำ รัฐสภากลายเป็นอำนาจที่ด้อยลงเมื่อเปรียบเทียบกับฝ่ายตุลาการ อีกทั้งยังเกิดความเสื่อมถอยของหลักการพิจารณาปัญหาทางการเมือง โดยที่เดิมศาลมักจะไม่วุ่นวายกับข้อถกเถียงในทางการเมือง (political question doctrine) เช่น นโยบายนั้นดีหรือไม่ดี เหมาะสมหรือไม่ ศาลอเมริกาจะวางหลักไว้เลยว่าไม่วุ่น แต่บัดนี้ต้องให้เป็นปัญหาทางการเมือง ศาลก็เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย”¹⁸³⁶ “อำมาตย์ประชาธิปไตยเป็นการแทรกตัวเข้ามาในการขยายตัวของพลังประชาธิปไตยในช่วงทศวรรษ 2540 อันปรากฏขึ้นพร้อมกับความตกต่ำทางด้านความชอบธรรมของนักการเมืองจากการเลือกตั้งที่ยังคงปรากฏ

¹⁸³³ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, (19 กุมภาพันธ์ 2558), *จากการเมืองเชิงตุลาการ ถึงอัตลักษณ์ตุลาการในสังคมไทย*, ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2015/02/58007>

¹⁸³⁴ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, (19 กุมภาพันธ์ 2558), *จากการเมืองเชิงตุลาการ ถึงอัตลักษณ์ตุลาการในสังคมไทย*, ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2015/02/58007>

¹⁸³⁵ เรื่องเดียวกัน

¹⁸³⁶ เรื่องเดียวกัน.

อย่างต่อเนื่อง แม้จะสามารถสร้างอำนาจนำทางการเมืองในระบบได้ จึงเป็นการเปิดทางให้กับพลังอำนาจเข้ามาช่วงชิงพื้นที่ของระบบการเมืองอย่างเป็นทางการในตำแหน่งขององค์กรอิสระที่ได้ถูกจัดตั้งขึ้นนับตั้งแต่รัฐธรรมนูญ 2540 เป็นต้นมา อำมาตย์ชราธิปไตย มีลักษณะสำคัญที่ผันแปรไปจากอำมาตยาธิปไตย ดังนี้¹⁸³⁷

ทัศนะต่อทางออกจากวิกฤตการณ์ทางการเมือง

ทัศนะของนักวิชาการต่อทางออกจากวิกฤตการณ์ทางการเมือง ย่อมขึ้นอยู่กับทัศนะที่มีต่อคนกลุ่มต่างๆ และทัศนะต่อผลกระทบของวิธีการแก้ปัญหาแต่ละวิธี (เช่น การแก้ปัญหาด้วยการรัฐประหาร และตุลาการภิวัตน์ ดังกล่าวมาแล้ว) ตลอดจนทัศนะต่อมูลเหตุของปัญหาทางการเมืองที่เกิดขึ้นด้วย

“นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” หลายคนอธิบายว่าปัญหาการเมืองไทยเกิดจาก “อำมาตยาธิปไตย” ซึ่งหมายถึงเครือข่ายชนชั้นนำเดิม อย่างไรก็ตาม แม้ว่า “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” จะมีความเห็นคล้ายกันว่าชนชั้นนำเดิมนั้นพยายามรักษาอำนาจของชนชั้นนำเอาไว้ แต่ทัศนะต่อชนชั้นนำเดิมก็มีความแตกต่างกันอยู่ไม่น้อย เช่น สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ และพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ จะเห็นว่า “ระบอบอำมาตยาธิปไตย” มีแต่ด้านที่เลวร้าย

สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ นำเอามโนทัศน์เกี่ยวกับยุค “ถิ่นกาขาว” (ซึ่งหมายถึงยุคที่ชาวตะวันตกเข้ามามีอิทธิพล) ที่เคยมีมาในอดีต มาตีความใหม่เพื่อเน้น “การบิดเบือนตลาดตลาด” ของชนชั้นนำเดิม โดยกล่าวว่า “กลุ่มชนชั้นนำไทยที่มีลักษณะอำมาตยาธิปไตยและคุ้นเคยกับแนวคิดแบบอนุรักษนิยมเจ้า” นั้น สามารถ “อธิบายให้กาเป็นสีขาว” ดังความว่า

...ลักษณะของการอธิบายให้กาเป็นสีขาวก็คือ การบิดเบือนตลาดตลาดว่า การกระทำที่ผิดอย่างชัดเจนเป็นเรื่องที่ถูกต้องดีงาม ส่วนการกระทำที่ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ กลายเป็นเรื่องที่ไม่ดี ทฤษฎีถิ่นกาขาว จะอธิบายให้คนชั่วสวมเสื้อคลุมเป็นคนดี ชาติกรเป็นผู้สอนคุณธรรม จอม

¹⁸³⁷ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, (21 มิถุนายน 2556), ระบอบอำมาตย์ชราธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/06/41182>

เผด็จการก็กลายเป็นสุภาพบุรุษน่ารัก...การต่อต้านทุจริตคอร์รัปชัน...ก็กลายเป็นข้ออ้างอันเลื่อนเปื้อนว่างเปล่า เพราะไม่เคยปฏิบัติกันอย่างเสมอหน้า”¹⁸³⁸

นอกจากนี้ สุธาศัย ยิ้มประเสริฐ ยังประณาม “องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ” ว่าเป็นเครื่องมือของฝ่ายอำมาตย์ เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งตัดสินคดี “เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของฝ่ายอนุรักษ์นิยม รักษาอำนาจของฝ่ายพรรคประชาธิปัตย์และทำลายขบวนการประชาธิปไตย”¹⁸³⁹ เช่นเดียวกับพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ซึ่งเห็นว่า “อำนาจรัฐจะถูกรวบอยู่ในมือของพวกเขาจารีตนิยมอย่างเหนียวแน่นผ่านองค์กรพิเศษชนิดต่าง ๆ ที่พวกเขาประดิษฐ์ขึ้นตลอดไป”¹⁸⁴⁰

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ประณาม “อำมาตยาธิปไตย” อย่างรุนแรง เช่น กล่าวถึงสิ่งที่ประชาชน “คนเสื้อแดง” ได้รับจากการออกไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งก็คือ

“การปฏิเสธและเหยียบย่ำจากพวกเผด็จการอำมาตยาธิปไตยด้วยการส่งสมุนอันธพาลออกมาก่อจลาจลบนท้องถนน สร้างเงื่อนไขประสานกับกลไกราชการในมือ โคนล้มรัฐบาลที่คนรากหญ้าเลือกมา ปล้นชิงสิทธิ์ เสรีภาพและศักดิ์ศรีของความเป็นพลเมืองของพวกเขาไปแทบจะทันที การโค่นล้มรัฐบาลพรรคพลังประชาชนยังสอนมวลชนคนรากหญ้าให้เรียนรู้อีกว่า พวกเผด็จการอำมาตยาธิปไตยไม่มีวันที่จะยอมรับการตัดสินใจและความต้องการเสรีภาพ ของประชาชนส่วนข้างมากในฐานะของ “คนที่เท่าเทียมกัน” มีแต่ประชาชนต้องถูก

¹⁸³⁸ สุธาศัย ยิ้มประเสริฐ, (2 กุมภาพันธ์ 2558), เลือกนายกโดยตรงยุคถิ่นกาขาว, ค้นหาเมื่อ 11 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2015/02/57711> (เผยแพร่ครั้งแรกใน โลกวันนี้วันสุข ฉบับ 500 วันที่ 31 มกราคม พ.ศ.2558)

¹⁸³⁹ สุธาศัย ยิ้มประเสริฐ, (9 พฤษภาคม 2556), คัดค้านศาลธนัญชัย, ค้นหาเมื่อ 11 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/05/46659> (ที่มา: โลกวันนี้วันสุข ฉบับที่ 409 วันที่ 4 พฤษภาคม 2556)

¹⁸⁴⁰ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (23 มกราคม 2558), บทเรียน 22 พ.ค. 57 (1): รัฐประหารเพื่ออะไร, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2015/01/57538> (ตีพิมพ์ครั้งแรกใน “โลกวันนี้วันสุข” ฉบับวันศุกร์ที่ 23 มกราคม 2558)

ขึ้นยืน ก้าวออกมา และต่อสู้ปกป้องสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นคนของตนในระบอบประชาธิปไตย บทเรียนนี้ทำให้เกิด “ขบวนการประชาธิปไตยสีแดง”¹⁸⁴¹

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ กล่าวถึงเป้าหมายของฝ่าย “อำมาตยาธิปไตย” อันได้แก่ “แนวร่วมจารีตนิยม-ราชการและปัญญาชนขวาจัด” ดังนี้

“เป้าหมายทางการเมืองตั้งแต่ต้นของแนวร่วมจารีตนิยม-ราชการและปัญญาชนขวาจัดคือต้องการโค่นล้มประชาธิปไตยและฉีกรัฐธรรมนูญ แต่เพื่อปกปิดเป้าประสงค์ที่แท้จริง พวกเขาจึงต้องใช้กุศโลบายเอาตัวบุคคลนักการเมืองมาเป็นเปลือกห่อหุ้มปิดบังระบอบประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญ 2540 ไว้ แล้วเรียกเหมารวมว่า “ระบอบทักษิณ” จากนั้นก็โจมตี ใส่โคล้ บิดเบือนป้ายสีด้วยข้อมูลเท็จต่าง ๆ นานา ผสมกับการปลุกอารมณ์คลั่งชาตอย่างสุดขีด ทำให้นักการเมืองที่ถูกใช้ห่อหุ้มรัฐธรรมนูญอยู่นั้นกลายเป็น “อภิทราชและมหาอสุรกายจากนรก” “จอมขายชาติ” และ “พวกจาบจ้วงสถาบันกษัตริย์”...

จากนั้น ก็ชูคำขวัญ “โค่นล้มระบอบทักษิณ” ซึ่งเนื้อแท้คือการเรียกร้องให้โค่นล้มระบอบประชาธิปไตยและฉีกรัฐธรรมนูญนั่นเอง”¹⁸⁴²

เมื่อเห็นว่า “อำมาตยาธิปไตย” เป็นปัญหาหลัก ทางออกของปัญหาทางการเมืองจึงอยู่ที่การต่อต้านและโค่นล้มอำนาจของฝ่ายอำมาตยาธิปไตยนั่นเอง ซึ่งนอกจากการโจมตีหรือประณามแล้ว “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” กลุ่มนี้ยังสนับสนุนประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งอย่างเต็มที่ รวมทั้งการร่างรัฐธรรมนูญที่สมาชิกรัฐสภาทั้งหมดมาจากการเลือกตั้ง นอกจากนี้ยังเน้นการปฏิวัติโดยประชาชน ดังที่ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ กล่าวว่า “ประวัติศาสตร์โลกเต็มไปด้วยตัวอย่างเหตุการณ์ที่ประชาชนไม่อาจทนต่อการกดขี่และอยุติธรรม แล้วลุกขึ้นสู้ ต่อต้านผู้ปกครองที่เป็นอธรรม แต่ในอดีตส่วนใหญ่มักจะลงเอยเป็นการแทนที่ระบอบกดขี่เก่าด้วยระบอบกดขี่ใหม่ กระทั่งราว 250 ปีมานี้ ประชาชนจึงเริ่มกล้าแข็งขึ้น สามารถต่อสู้จนได้รับอิสรภาพและความ

¹⁸⁴¹ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (27 พฤษภาคม 2552), มวลชนรากหญ้าตื่นขึ้นแล้ว, ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2009/05/24344>

¹⁸⁴² พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (1 กุมภาพันธ์ 2550), ความชั่วร้ายของวาทกรรม “ระบอบทักษิณ”, ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558, จาก <http://pichitlk.blogspot.com/2013/02/blog-post.html#more>

ยุติธรรม...”¹⁸⁴³ ทั้งนี้ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ได้ยกตัวอย่างการปฏิวัติในประเทศต่างๆ เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปว่าประชาชนไทยก็ต้องต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยด้วย “การปฏิวัติประชาธิปไตย” อย่าง “ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้” ดังความว่า

“ประสบการณ์ในประเทศที่เป็นอารยะและเป็นประชาธิปไตยแล้วคือบทเรียนที่เราจะต้องศึกษา ประเทศไทยไม่ได้แปลกพิเศษและไม่ใช่ว่าจะยกเว้นแต่อย่างใด การได้มาซึ่งประชาธิปไตยในหลายประเทศทั่วโลก ที่เรียกว่า “การปฏิวัติประชาธิปไตย” ล้วนผ่านการต่อสู้ทางชนชั้นและการต่อสู้สองแนวทางที่ยืดเยื้อ รุนแรง และนองเลือดมาแล้วทั้งสิ้น ระหว่างประชาชนส่วนข้างมากที่ต้องการสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคทางการเมือง กับอีกฝ่ายที่เป็นคนส่วนข้างน้อยที่ต้องการผูกขาดอำนาจ สถานะอันเป็นอภิสิทธิ์ และโภคทรัพย์ไว้ในมือตน ฝ่ายหนึ่งมีจำนวนคนมากกว่าสองมือเปล่า ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งมีจำนวนคนน้อย แต่สองมือเต็มไปด้วยอาวุธร้ายแรง...ปัจจัยชี้ขาดว่าความขัดแย้งจะกลายเป็นสงครามกลางเมืองที่หลังเลือดหรือไม่นั้น ถูกกำหนดโดยผู้ปกครองที่มีกำลังอาวุธอยู่ในมือ หากเขาไม่ยินยอมให้สิทธิเสรีภาพและเสมอภาคแก่ประชาชนส่วนใหญ่ แล้วมีหน้า ยังใช้กำลังรุนแรงเข้าปราบปรามประชาชน กดหัวให้ยอมจำนนแล้ว เมื่อนั้น สงครามกลางเมืองที่หลังเลือดก็มีอาจหลีกเลี่ยงได้”¹⁸⁴⁴

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล มีทัศนะแตกต่างจากสุธาชัย ยิ้มประเสริฐ และพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ในแง่ที่มองถึง “คุณูปการ” อันเกิดจากความร่วมมือระหว่าง “สถาบันกษัตริย์กับทหาร” ดังความว่า

“รัฐประหารครั้งสุดท้ายเป็นการรัฐประหารที่เว้นช่วงยาวนานที่สุดของ ประวัติศาสตร์ไทย...เรื่องพวกนี้ไม่บังเอิญ เพราะเราต้องทำความเข้าใจเชิงประวัติศาสตร์ เราต้องเข้าใจรูปธรรมการต่อสู้ทางสังคม เพราะว่าตั้งแต่ 14 ตุลาคมเป็นต้นมา ทหารหมดฐานะที่เป็นอิสระที่มีบทบาทขึ้นมา

¹⁸⁴³ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (10 เมษายน 2557), “คลื่นลูกที่สี่” ของการปฏิวัติประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/04/52665> (เผยแพร่ครั้งแรกใน “โลกวันนี้วันสุข” วันศุกร์ที่ 11 เมษายน 2557)

¹⁸⁴⁴ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (6 ธันวาคม 2556), สงครามกลางเมืองที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/12/50238> (เผยแพร่ครั้งแรกใน “โลกวันนี้วันสุข” วันศุกร์ที่ 6 ธันวาคม 2556)

เป็นผู้นำประเทศแล้ว แต่เรามีรัฐบาล พระราชทานมาก็ชุดแล้ว คุณเปรม อานันท์ สัญญา ธานินทร์ จนอาจจะรวมถึงรัฐบาลอภิสิทธิ์ปัจจุบัน 14 ตุลาคม มันมีคุณูปการอย่างหนึ่งคือทำให้ฐานของทหารในฐานะตัวกระทำทางการเมืองอย่างอิสระหมดไป...

ผมเห็นด้วยกับอาจารย์ปิยนุตรว่า ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 ว่า สถาบันกษัตริย์กับทหารร่วมมือกันเป็น Partnership เป็นครั้งแรก แล้วความสำคัญของมันก็คือ เราอาจจะบอกได้ว่า ก่อนหน้านั้น Military เป็น Senior Partnership แต่ 14 ตุลา สถาบันกษัตริย์เป็น Senior Partnership จะเห็นว่าครั้งสุดท้ายที่ทหารทำรัฐประหารเพื่อตัวเองจริงๆ คือ รสช. แล้วอยู่ได้แค่ปีเดียวก็เจ๊ง มันทำให้เห็นว่าทหารไม่สามารถเป็นตัวกระทำทางการเมือง ถ้าไม่มีข้ออ้างเรื่องรักษาสถานะและอำนาจของกษัตริย์อย่างที่เป็นอยู่ใน ปัจจุบันจะมีข้ออ้างอะไรที่จะเข้ามาแทรกแซงทางการเมือง อย่างที่ผมบอกซ้ำแล้วซ้ำอีกคือ ทหารไม่ได้เป็นกองกำลังอิสระที่จะสามารถมาใช้อำนาจนำต่อสังคมได้อีกต่อไปแล้ว ทหารที่ทำจริงๆ แล้วคือทำเพื่อรักษาสถานะและอำนาจของสถาบันกษัตริย์ แล้วนี่คือช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ แล้วเรื่องคุณทักษิณและอำนาจที่มาจากการเลือกตั้งสุดท้ายก็จะมาเป็นอำนาจที่เข้ามาแข่งกับอำนาจของสถาบันกษัตริย์อย่างที่สังคมไทยเป็นอยู่ นี่คือประเด็นที่เป็นหัวใจ เป็นแกนกลางของปัญหาของประเทศไทย”¹⁸⁴⁵

อย่างไรก็ตาม สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เห็นว่าปัญหาหลักของการเมืองไทยอยู่ที่เครือข่ายหรือ “กลุ่มอำนาจของสถาบันกษัตริย์” (Monarchy Power Block)¹⁸⁴⁶ ทางออกสำหรับปัญหาการเมืองไทยจึงอยู่ที่การทำให้เกิดระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงที่ทุกคนมีความเสมอภาคกันทางการเมือง และสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ไม่เห็นด้วยกับ “สมัชชาปกป้องประชาธิปไตย” (สปป.) ที่เน้นแต่เรื่องการเลือกตั้ง เพราะถ้าสังคมยังไม่มีเสมอภาคอย่างแท้จริง แต่ยังมีคนบางกลุ่มหรือคน

¹⁸⁴⁵ รายงานเสวนา: กองทัพ การเมือง ประชาธิปไตย, (6 กุมภาพันธ์ 2554), ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2011/02/32979>

¹⁸⁴⁶ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, (11 มิถุนายน 2555), เสวนาปฏิญญาน้ำศาล แนะเพื่อไทย-นปช. ต้องคิดใหม่ ทำใหม่. ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/06/40981>

บางคนที่ประชาชนไม่สามารถวิพากษ์วิจารณ์ได้ก็ย่อมมี “สองมาตรฐาน” ในหลายเรื่อง ซึ่งแม้ว่าจะมีการเลือกตั้งก็ไม่ทำให้เกิดระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง¹⁸⁴⁷

งานเขียนจำนวนมากของ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล มิได้ใช้ระบบคุณค่าในเรื่องคนดี/คนเลว มาโจมตี “อำมาตย์” ในฐานะที่เป็นตัวบุคคล แต่มุ่งแสดงให้เห็นถึงความ “ไม่เสมอภาค” หรือ สภาวะ “สองมาตรฐาน” ระหว่างคนที่มีสถานภาพแตกต่างกัน อันทำให้เกิดการกระทำทั้งหลายที่ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เห็นว่าขัดต่อหลักการของระบอบประชาธิปไตย เช่น การใช้อำนาจในการ จัดการปัญหาทางการเมืองที่ไม่เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ และการใช้จ่ายเงินงบประมาณแผ่นดินไป ในเรื่องส่วนตัว เป็นต้นว่าการเดินทางไปต่างประเทศ การซื้อสิ่งของที่มีราคาสูงมาก ฯลฯ

สำหรับ **เกษียร เตชะพีระ** นั้น ถึงแม้ว่าจะมีทัศนะต่างๆ ที่แตกต่างจากสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล อยู่มาก แต่ในเดือนกันยายน พ.ศ.2549 เกษียร เตชะพีระ สรุปปัญหาหลักของสังคมการเมืองไทยคล้ายคลึงกับสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ในแง่ที่เห็นว่าถึงแม้จะมีการเลือกตั้งอีก กลุ่มทุนใหม่ที่ นำโดยทักษิณ ชินวัตร ก็จะมาครอบงำอำนาจ อย่างไรก็ตาม **เรื่องสำคัญที่เกษียร เตชะพีระ มีความเห็นแตกต่างจากสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ก็คือเรื่องสถานะของพระมหากษัตริย์** ซึ่ง เกษียร เตชะพีระ ยอมรับสถานะและความสำคัญของพระมหากษัตริย์ในสัมพันธภาพทางอำนาจ ของไทย ดังที่วิเคราะห์สังคมการเมืองไทยว่ามีปัญหาสำคัญ 2 ประการ ดังนี้

“เรื่องแรกก็คือ สัมพันธภาพทางอำนาจ (relationship of power) ที่ไม่ลงตัวในหมู่ชนชั้น นำ (elite) ส่วนปัญหาสัมพันธภาพทางอำนาจระหว่างชนชั้นนำกับประชาชนนั้นมันมีอยู่แล้ว แต่ ในระยะใกล้ที่ผ่านมามันไม่ได้ขึ้นมาเป็นความขัดแย้งหลักที่กำหนดความคลี่คลายเป็นไปของ สถานการณ์การเมือง สำหรับประเด็นรูปธรรมของสัมพันธภาพทางอำนาจที่ไม่ลงตัวในหมู่ชนชั้น นำคือ คุณจะเอาอย่างไรกับอำนาจของทุนใหญ่ระดับชาติที่โยงกับทุนโลกาภิวัตน์แล้วเข้าสู่ วงการเมือง ผมถือว่าเป็นโจทย์ใหญ่มาก พูดให้ถึงที่สุดก็คือ จะจัดวางตำแหน่งแห่งที่ (position) ทางอำนาจอย่างไรให้กับกลุ่มทุนพวกนี้ ซึ่งจะไม่ให้เขาเข้ามาก็ไม่ได้ แต่จะให้เข้ามาแบบที่รัฐบาล

¹⁸⁴⁷ ข้อมูลจากเฟสบุ๊คส่วนตัวของอาจารย์ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (28 มกราคม 2557), ค้นหเมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2559, จาก <https://www.facebook.com/somsakjeam/posts/614750941911522>.

ทักษิณทำ สามารถรวมศูนย์อำนาจอย่างแทบไม่มีขอบเขตอะไรเลย ก็ไม่ได้ ถ้าเลือกตั้งใหม่ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 กลุ่มทุนพวกนี้ก็มีโอกาสเข้ามารวบอำนาจอีก

เรื่องที่สอง พูดอย่างแนบเนียนที่สุดคือ จะวางสัมพันธภาพทางอำนาจอย่างไรระหว่างพระราชอำนาจ (royal prerogative) กับสถาบันอื่น ๆ ในสังคมการเมือง (political society)...บางเรื่องอย่างมาตรา 7 ของรัฐธรรมนูญ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ก็ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งว่า มั่ว ในขณะที่เดียวกัน อีกฝ่ายก็ยังเชื่ออยู่ว่าเป็นอำนาจที่พระองค์ควรจะมี เพื่อกรณีปัญหาในอนาคต หรือประเด็นตุลาการภิวัตน์ ซึ่งบางคนก็บอกว่านี่คือการที่พระองค์ทรงใช้อำนาจตามมาตรา 3 ของรัฐธรรมนูญ ฯลฯ เหล่านี้มันเป็นปัญหาแล้วว่าจะพิจารณาอย่างไร”¹⁸⁴⁸

ในเวลาต่อมา คือในปลายปี พ.ศ.2551 เกษียร เตชะพีระ ยังคงเน้นประเด็นการแสวงหาทางออกโดยเน้น “สถาบันทางการเมืองการปกครองแห่งระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ว่าควรได้รับการปรับเปลี่ยนอย่างไร ดังความว่า

“ปมปัญหาคือ เราจะสามารถปรับเปลี่ยนเหล่าสถาบันทางการเมืองการปกครองแห่งระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ให้เปิดกว้างทันสมัยยืดหยุ่นเข้มแข็งพอที่จะเป็นกรอบกติกา รองรับการต่อสู้เปลี่ยนแปลงที่ย่อมจะมีมาในกระบวนการเปลี่ยนย้ายอำนาจอันมีอาจหลีกเลี่ยงได้หรือไม่

สถาบันการเมืองการปกครองของเราจะสามารถปฏิรูปปรับตัว เพื่อเป็นช่องทางชักพาให้นำความขัดแย้งให้คลี่คลายไปในวิถีทางแห่งหลักนิติธรรมและระบอบรัฐธรรมนูญ, ประชาธิปไตย และสันติวิธีได้หรือไม่อย่างไร”¹⁸⁴⁹

¹⁸⁴⁸ เกษียร เตชะพีระ, (8 ตุลาคม 2550), “การสร้างองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปการเมือง” สัมภาษณ์โดย สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ สิริพรรณ นกสวน ปกป้อง จันวิทย์ และวรคุณ ฤกษ์ ฤกษ์ เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2549 ณ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://pokpong.org/interview/talk-with-chaiwat-and-kasian/Reforming Thailand> กับ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และ เกษียร เตชะพีระ

¹⁸⁴⁹ เกษียร เตชะพีระ. “สังคมการเมืองที่ไร้อำนาจนา” ใน *สงครามระหว่างสี ก่อนถึงจุดที่ไม่อาจหวนกลับ*, (กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุคส์, 2553), น. 179.

จากการประเมินปัญหาของสังคมการเมืองไทยดังกล่าวข้างต้นนี้ เกษียร เตชะพีระ เสนอทางออกสำหรับความขัดแย้งในสังคมไทยระหว่างฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” กับ “คนเสื้อแดง” โดยพิจารณาบทบาทและการต่อสู้ระหว่างหลายฝ่าย โดยมีได้เห็นว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ผิดทั้งหมดหรือถูกทั้งหมด หรือมิได้เห็นว่าสถาบันใดสถาบันหนึ่งมีความรับผิดชอบในฐานะที่เป็นปัญหาหลักของระบอบประชาธิปไตยของไทย

ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2551 เกษียร เตชะพีระ ปาฐกถาเรื่อง “สถานการณ์การต่อสู้ของ ขบวนการคนจนภายใต้บริบทสังคมไทยในอนาคต” ซึ่งชี้ให้เห็นว่า

“ปัญหาตอนนี้คือ...สถานการณ์ใหม่ที่อยู่ภายใต้การต่อสู้ระหว่างเครือข่ายอำนาจราชการของผู้มีปารมีนอกรัฐธรรมนูญ กับเครือข่ายอำนาจธุรกิจของคุณทักษิณ” ซึ่งการต่อสู้ของ “ขบวนการคนจน” จะบรรลุเป้าหมายก็ต่อเมื่อสามารถสร้างพันธมิตรกับชนชั้นอื่นๆ โดยร่วมมือกันอย่างเสมอภาค ในประเด็นที่เป็นปัญหาร่วมของทุกชนชั้น มิใช่การยอมอยู่ใต้อุปถัมภ์ดังในอดีตที่ผ่านมา

“ในสังคมไทยที่เราอยู่กับวัฒนธรรมศักดินาจนหลังมานาน เวลาเราหาพันธมิตรหรือแนวร่วมก็จะเจอแนวร่วมที่มาจากชนชั้นสูง ซึ่งมันอดไม่ได้ที่ความสัมพันธ์จะออกมาในลักษณะอุปถัมภ์ หรืออยู่ภายใต้การนำของเขา คำถามก็คือ มันไม่น่าจะเหลือทางเลือกแค่ เนื่องจากเราไปสัมพันธ์กับเขาแล้วมักจะอยู่ใต้การอุปถัมภ์หรือการนำของเขา ดังนั้น เราไม่เอาพันธมิตรเลย เราจะสู้คนเดียว เป็นไปได้ไหมถ้าจะต่อสู้ทางการเมืองโดยมีพันธมิตร แล้วคบกับพันธมิตรแบบเสมอภาคเท่าเทียมกัน ทำไมต้องปล่อยให้เขานำเราเสมอ เราสามารถจะนำเขาได้ไหม ถ้าเรามีความเข้มแข็งขององค์กรและแนวทางของเราที่มั่นคงพอ...

ในการต่อสู้ทางการเมือง การหาแนวร่วมหรือพันธมิตรไม่ใช่สิ่งที่ต้องปฏิเสธ เพียงแต่ในสังคมไทยที่เราอยู่กับวัฒนธรรมศักดินาจนหลังมานาน เวลาเราหาพันธมิตรหรือแนวร่วมก็จะเจอแนวร่วมที่มาจากชนชั้นสูง ซึ่งมันอดไม่ได้ที่ความสัมพันธ์จะออกมาในลักษณะอุปถัมภ์ หรืออยู่ภายใต้การนำของเขา คำถามก็คือ มันไม่น่าจะเหลือทางเลือกแค่ เนื่องจากเราไปสัมพันธ์กับเขาแล้วมักจะอยู่ใต้การอุปถัมภ์หรือการนำของเขา ดังนั้น เราไม่เอาพันธมิตรเลย เราจะสู้คนเดียว เป็นไปได้ไหมถ้าจะต่อสู้ทางการเมืองโดยมีพันธมิตร แล้วคบกับพันธมิตรแบบเสมอภาคเท่าเทียม

กัน ทำไมไม่ต้องปล่อยให้เขานำเราเสมอ เราสามารถจะนำเขาได้ไหม ถ้าเรามีความเข้มแข็งขององค์กรและแนวทางของเราที่มั่นคงพอ

ผมคิดว่า การแสดงออกของเครือข่ายภาคประชาชนอย่างมีพลังที่สุด คือ เครือข่ายปฏิรูปการเมือง ที่ก่อตัวขึ้นมาหลังเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 แล้วหลังวิกฤตเศรษฐกิจ ได้ดึงเอาหลายกลุ่ม ตั้งแต่ปีกเสรีนิยมที่เน้นการลงทุนอย่างเสรี เช่น คุณอนันท์ (ป๋วยยารชุน) ปีกชุมชนหมู่บ้าน ปีกเศรษฐกิจพอเพียง เช่น หมอประเวศ คุณไพบูลย์ (วัฒนศิริธรรม) รวมทั้ง NGO แล้วก็มีปีกซ้าย หน้อยอย่างสมัชชาคนจน ปัญญาชนที่มีความรู้สึกว่าคุณทุนนิยมมีปัญหา มันเป็นแนวร่วมที่กว้างมาก

ในสังคมไทยไม่ใช่มีแต่เครือข่ายอำนาจข้าราชการ หรือเครือข่ายอำนาจธุรกิจเท่านั้น มันเคยมีเครือข่ายอย่างนี้ที่ก่อตัวขึ้นมา แล้วผลักดันจนได้รัฐธรรมนูญปี 2540 ซึ่งบังเอิญประจวบกับวิกฤตเศรษฐกิจ ทำให้ปีกเสรีนิยมยอมรับได้ในบางระดับถึงขีดจำกัดหรือปัญหาของการพัฒนาของทุนนิยม ทำให้เสียงของฝ่ายที่วิพากษ์วิจารณ์การพัฒนา ทุนนิยม บริโภคนิยม เช่น สมัชชาคนจน แข็งขึ้นและรวมกันไปได้ ดังนั้นรัฐธรรมนูญ 2540 จึงมีทั้งเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ มีทั้งให้สิทธิชุมชน มีทั้งให้สิทธิเคลื่อนไหวต่อต้านการรัฐประหาร เนื่องจากมีพลังเข้าไปรวมหลายกลุ่ม จึงออกมาผสมผสานกัน ไม่ใช่เสรีนิยมสุดๆ ไม่ใช่ชุมชนสุดๆ หรือไม่ใช่พลังของประชาชนสุดๆ เครือข่ายนี้พังลงไปเพราะการเมืองในรอบหลายปีหลังนี้ บางส่วนแตกไปร่วมกับคุณทักษิณ บางส่วนรับทักษิณ ไม่ได้แตกไปร่วมกับคุณสุรยุทธ์

ปัญหาตอนนี้คือ เครือข่ายที่มันปรากฏตัวให้เห็นแล้วในประวัติศาสตร์อันใกล้ แล้วมีพลังพอสมควรจนผลักดันให้มีการปฏิรูปการเมือง มันจะก่อตัวขึ้นมาใหม่ได้ไหม ในสถานการณ์ใหม่ที่อยู่ภายใต้การต่อสู้ระหว่างเครือข่ายอำนาจราชการของผู้มีบารมีนครรัฐธรรมนูญ กับเครือข่ายอำนาจธุรกิจของคุณทักษิณ อ.สมชาย (ปรีชาศิลปกุล) บอกว่า มันมีแนวร่วมที่เป็นไปได้จำนวนมากที่คุณจะเข้าไปอิงเขาแล้วดึงให้เขามาร่วมการต่อสู้ ถ้าคุณรู้จักขยายประเด็น เชื่อมโยงประเด็นการต่อสู้ของคุณกับประเด็นของคนกลุ่มอื่น ซึ่งผมคิดว่าในระยะอันใกล้ มีเรื่องที่จะต้องคิดใหญ่ 3 เรื่อง คือ 1) รัฐสวัสดิการ เพื่อแย่งแฟนทักษิณ 2) สังคมประชาธิปไตย เพื่อแย่งพลังแรงงาน 3) นิเวศประชาธิปไตย เพื่อแย่งคนชั้นกลางที่ห่วงเรื่องสภาพแวดล้อม

ในเรื่องรัฐสวัสดิการ แพนคุณทักษิณมีเป็น 10 ล้านคน ที่ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้นเลือกคุณทักษิณ ไม่ใช่เพราะคุณทักษิณรวย หรือเป็นเจ้าของทีมฟุตบอล แต่เป็นเพราะมีนโยบายบางอย่างของคุณทักษิณที่เขาพบว่าใช้อาศัยพึ่งพาได้ ในท่ามกลางนโยบายที่ชนชั้นปกครองไทยเดินมาเป็นสิบๆ ปี ัญญะพ่อกแม่พี่น้องลงทะเลเสรีนิยมใหม่/โลกาภิวัตน์ ให้อย่างกันไปเอง ใครจมน้ำก็จมน้ำตายไป ใครว่ายแข่งก็รอด แต่ไม่มีการช่วยเหลือแบบสวัสดิการ แบบพึ่งพาชุมชน ประชาชนคือห่วงชูชีพที่ยื่นลงไปทะเลทุนนิยมที่ไม่เห็นฝั่งเลย เป็นใครก็คว่ำไว้ก่อน 10 กว่าล้านคนเป็นคนคิดว่าห่วงชูชีพของคุณทักษิณ แล้วคุณไม่สามารถแย่ง 10 กว่าล้านคนจากทักษิณได้ ถ้าคุณไม่มีนโยบายที่ดีกว่าคุณสุรยุทธ์ และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีอยู่หรือ มันไม่มีอะไรชัดเจนว่าจะเอายังไงกับประชาชนที่ลอยคออยู่ในทะเล

ดังนั้น ถ้าคุณอยากสร้างเครือข่ายแล้วชิงคนจากทักษิณ คุณจะต้องมีนโยบายที่ดีกว่าประชาชน ซึ่งผมคิดว่าน่าจะสนใจนโยบายรัฐสวัสดิการ เพื่อวางหลักประกันพื้นฐานให้คนไทยที่เกิดในเมืองไทยมีชีวิตที่ไม่ต่ำไปกว่านี้ ให้คนที่จนที่สุด แยกที่สุด มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ไม่ต้องอดแล้งมือไหว้ขอข้าวคนอื่นกิน ถ้าคนไทยมีศักดิ์ศรีนี้เป็นพื้นฐาน มีหลักประกันสวัสดิการเป็นพื้นฐาน ไม่ว่าจะตกงาน กำพรว หรือล้มเหลวมาจากตลาดเสรี ฟองสบู่แตก ชีวิตคุณจะไม่แย่ไปกว่านี้ อย่างนี้ก็ไม่จำเป็นไปพึ่งแต่ห่วงชูชีพของคุณทักษิณ หรือคนอื่นๆ

เรื่องต่อมา สังคมประชาธิปไตย เป็นแนวนโยบายที่เกิดขึ้นหลังสงครามโลก ในหลายประเทศที่มีขบวนการแรงงานเข้มแข็ง มีการประกันสวัสดิการขั้นพื้นฐาน ประกันสิทธิในการตั้งสหภาพ ประกันสิทธิในการนัดหยุดงาน ซึ่งในเมืองไทยทุกวันนี้ก็ยังเป็นปัญหาอยู่ มีการไล่ออกบรรดาคนงานที่เข้าไปร่วมตั้งสหภาพแรงงาน อันนี้เป็นประเด็นที่พี่น้องคนงานเดือดร้อน ทำอย่างไรจะดึงประเด็นเหล่านี้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของข้อเรียกร้องได้ พลังที่เข้มแข็งที่สุดของแนวนโยบายสังคมประชาธิปไตยในประเทศทุนนิยม เป็นเรื่องสวัสดิการน้อยกว่าการประกันสิทธิการต่อสู้ของคนงาน เขาให้หลักประกันว่าคนงานสามารถจัดตั้งสหภาพแล้วต่อสู้ต่อรองกับนายทุนได้ กฎหมายคุ้มครอง หลังจากนั้นไปว่ากันเอาเองว่าค่าแรงควรเป็นเท่าไร สวัสดิการควรเป็นเท่าไร

เรื่องที่ 3 เรื่องสิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องที่คนทุกชั้นเดือดร้อน แม้แต่คนชั้นกลางที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากกว่าพี่น้องคนจนก็รับรู้ได้ว่า ตอนนี้อากาศแปรปรวน กรุงเทพฯ ทำท่าจะแผ่นดิน

ทชุด น้ำท่วม ทำอย่างไรจะผนวกเอาข้อเรียกร้องเหล่านี้เข้ามาเป็นธงในเครือข่ายใหม่ เพื่อแย้งแฟนของทักษิณ แฟนของเครือข่ายอื่น ไม่อย่างนั้นก็ไม่สามารถขยายเครือข่ายได้¹⁸⁵⁰

ในวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ.2551 เกษียร เตชะพีระ ได้เสนอทางออกจากปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง ในบทความ “สังคมการเมืองที่ไร้อำนาจนำ” ความว่า

“มีเงื่อนไขจำเป็นจำนวนหนึ่งที่หากเราช่วยกันรักษาไว้ได้ ก็อาจพอเอื้ออำนวยให้การเปลี่ยนแปลงอำนาจคลี่คลายขยายตัวอย่างไม่สร้างความบาดเจ็บเสียหายแก่สังคมไทยโดยรวมเกินไป...

1) **ต้องคัดค้านต่อต้านและโดดเดี่ยวกลุ่มแกนนำที่มีความคิดการเมืองสุดโต่งทั้งสองฝ่าย (anti-fanaticism)** การคัดค้านต่อต้านและโดดเดี่ยว ไม่ว่าจะเป็ฝ่ายปฏิกิริยาสุดโต่งที่เรียกร้องการเมืองใหม่ ซึ่งโดยเนื้อแท้แล้วเป็นระบอบอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขแต่ไม่เป็นประชาธิปไตย และไม่ใช้ระบอบรัฐธรรมนูญ

หรือฝ่ายโลกาภิวัตน์สุดโต่งที่ต้องการ “ระบอบประชาธิปไตยของปวงประชามหาชนฯ” ไม่ปล่อยให้พวกเขาผูกขาดการนำ ครอบงำกระบวนการและยึดกุมการเป็นตัวแทนของคู่ขัดแย้ง

เข้าวิวาทะ วิพากษ์วิจารณ์ให้แต่ละฝ่ายเผยแสดงความหลากหลายภายในออกมา และผลักดันให้กลุ่มแกนนำอื่นที่มีความคิดไม่สุดโต่ง ปฏิบัตินิยม ยอมรับและเริ่มต้นจากความเป็นจริงที่ไม่ตรงและไม่เป็นไปตามอุดมคติ และพร้อมประนีประนอมเพื่อการปฏิรูปเปลี่ยนแปลง “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ให้ก้าวหน้าต่อไปในกรอบระบอบรัฐธรรมนูญ เสรีประชาธิปไตยและสันติวิธี ได้ขึ้นมากุมการนำแทน

2) **สร้างเงื่อนไขให้แก่การประนีประนอมทางชนชั้นระหว่างคนชั้นกลางชาวเมืองกับคนชั้นล่างและชนชั้นกลางในชนบท (class compromise)** โดยด้านหนึ่งสร้างหลักนโยบายใหม่ที่สามาร

¹⁸⁵⁰ เกษียร เตชะพีระ, (31 มีนาคม 2551) “รัฐสวัสดิการ สังคมประชาธิปไตย และนิเวศประชาธิปไตย” เรียบเรียงจากปาฐกถา “สถานการณ์การต่อสู้ของขบวนการคนจนภายใต้บริบทสังคมไทยในอนาคต” ในงานรำลึก 100 วัน วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์ 15 มีนาคม 2551 ณ ศูนย์ภูมิปัญญาไทบ้าน เชื้อนปากมูล จ.อุบลราชธานี, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://www.prachatai.com/05web/th/home/11688>

โน้มน้าวใจดึงดูดคนชั้นกลางและชั้นล่างชาวชนบทออกมาจากนโยบายประชานิยมของรัฐบาลทักษิณเดิมได้

อีกด้านหนึ่งก็พยายามดึงดูดคนชั้นกลางชาวเมืองออกมาจากแนวทางการเมืองแบบชุติราภรณ์ โคนโคน สูดโต่ง สูดชั่ว นอกระบบ ด้านระบบ ของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และผลักดันพลังของพวกเขาให้เข้าสู่ระบบสถาบันการเมืองที่เปิดช่องให้เสียงข้างน้อยซึ่งคัดค้านวิจารณ์ตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจรัฐบาลนอกคุหาเลือกตั้งมีความหมายและประสิทธิผลจริงในเชิงปฏิบัติ

สุดท้ายสื่อสารมวลชนไม่ว่าจะเป็นของสาธารณะหรือของเอกชน สื่อสิ่งพิมพ์หรืออิเล็กทรอนิกส์ ฟรีทีวีหรือเคเบิลทีวี วิทยุราชการ หรือวิทยุชุมชน รวมทั้งเว็บไซต์ต่างๆ เพื่อใช้เสรีภาพและความรับผิดชอบในกรอบที่กำหนดด้วยกฎหมายและองค์การสาธารณะอันชอบธรรม เคารพความจริง สิทธิมนุษยชน และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น โน้มน้าวชักจูงให้คนชั้นต่างๆ ในสังคมไทยเยือกเย็นลง อดทนอดกลั้นหันมาเดินหนทางสายกลางทางการเมือง

กล่าวในแง่นี้ สัญญาณที่สอดคล้องต้องกันจากสถาบันหลักทางประเพณีที่มีทุนทางวัฒนธรรมสูงของสังคมไทยจะช่วยให้ได้มากพอควร

3) ร่วมกันสร้างสรรค์สถาปนาอำนาจนำที่สาม (a third hegemony) ขึ้นมาในสังคมไทย ให้เป็นทางเลือกทางออกสำหรับคนส่วนใหญ่ นอกเหนือไปจากคู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่ายที่ต่อสู้กันอยู่โดยตั้งอยู่ บนพื้นฐานหลักนโยบายรัฐสวัสดิการที่เหนือกว่าประชานิยม

สังคมประชาธิปไตย (social democracy) ที่เปิดช่องให้พลังจัดตั้งของผู้ใช้แรงงานถ่วงดุลอำนาจทั้งทุนผูกขาดในประเทศและทุนข้ามชาติ และนิเวศน์ประชาธิปไตยที่คำนึงถึงความอยู่รอดยั่งยืนของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของสังคมไทยในระยะยาว”¹⁸⁵¹

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ได้แสดงความคิดเห็นในเชิงโต้แย้งต่อข้อเสนอของเกษียร เตชะพีระ ซึ่งสะท้อนถึงการมีทัศนะที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน ดังความว่า

¹⁸⁵¹ เกษียร เตชะพีระ. “สังคมการเมืองที่ไร้อำนาจนำ” ใน สงครามระหว่างสี ก่อนถึงจุดที่ไม่อาจหวนกลับ , (อ้างแล้ว), น. 179-180.

“หนึ่งในประเด็น “การเมืองเสื้อสี” ที่เกเชียร เรียกว่า เป็นการเมือง “สุดโต่ง” และเสนอให้ สังคมช่วยกันทำให้ “เป็นเรื่องตลก” คือ ข้อเรียกร้องของเสื้อแดง ที่ต้องการเห็น “มาตรการ” ได้รับ โทษ นะครับ By the way, “สุดโต่ง” นี้ จะนิยามว่าอย่างไรดี? ประเด็นที่เพิ่งว่ามานี้ ในหมู่เสื้อแดง จะถือว่า “สุดโต่ง” ไหม? ควรทำให้เป็น “เรื่องตลก” ไหม? By the way

ประเด็นสถาบันกษัตริย์นั้น ถ้ามันง่ายเพียงแค่ว่า “ต้องไม่โหม ต้องไม่อ้าง” ฯลฯ อย่างที่ว่า ปานนี้ วิถีภูมิคุ้มกันไปนานแล้วกระมัง? สถาบัน คงไม่ใช่แค่อะไรที่ “ถูกอ้าง” เท่านั้น กระมัง?

ที่น่าสังเกตด้วยว่า ในตอนท้ายสุด คุณดวงพร ซึ่งยังมองเป็นอะไรมากกว่า นักวิชาการ ใหญ่ ยังถามว่า แล้วเสื้อแดง ซึ่งดูยังมีพลัง ละ? (คำตอบ เกเชียร ถ้าสังเกตดีๆ ไม่สามารถ โยงเข้า กับการ “ฟื้นฟู” ในตอนต้นได้ด้วยซ้ำ)

ประเด็นสำคัญในเรื่อง “เสื้อสี” ในส่วนสีแดง จริงๆ (ซึ่งต่างจากฝั่ง “เหลือง”) คือ นี่เป็น “ฐานมวลชน” สำคัญของฝ่ายทักษิณ เพื่อไทย ซึ่งตราบเท่าที่ ฝ่ายนี้ ยังไม่สามารถ secure ชัยชนะ เหนืออีกฝ่ายเด็ดขาด ก็ไม่มีทางที่มันจะหายไปไหนหรอก เห็นได้ง่ายๆ เมื่อวันอาทิตย์ที่แล้ว ที่เขา ระดมมา เพื่อ “ส่งสัญญาณให้ “บางคน”

Finally พังยังงี้ ก็นึกไม่ออกว่า ที่เกเชียร พูดนั้น โดยเฉพาะ ประเด็น “การเมืองเสื้อสีจบ แล้ว...” จะเป็น “ทางออก” ให้ “ออกจากการเมืองเสื้อสี” อย่างไร

เรื่องเสื้อสี เป็นเพียงปรากฏการณ์ ที่สะท้อนปัญหาใหญ่กว่านั้น คือ การปะทะระหว่าง อำนาจ 2 แบบ แบบหนึ่ง คืออำนาจ เลือกลง ที่ทักษิณ เป็นตัวแทน และเป็นแกนนำ โดยมี “เสื้อสี” (แดง) เป็นฐานมวลชนสนับสนุน อีกอำนาจหนึ่ง คือ อำนาจที่ล้อมรอบสถาบันกษัตริย์ ตอนนี “ฐานมวลชน” ในลักษณะ “สีเสื้อ” (เหลือง) ของฝ่ายนี้ อ่อนกำลังไปเยอะ มาสักกระยะหนึ่งแล้ว จริง แต่ว่า ฐานด้าน ตุลาการ ทหาร และ “ฐานมวลชน” ในลักษณะ “วัฒนธรรม” (คนยังเชียร์เจ้าเยอะ) ยังอยู่เยอะ

ความขัดแย้ง ระหว่าง อำนาจ 2 แบบนี้ ไม่ได้เปลี่ยนไปโดยพื้นฐาน และยังมีลักษณะ stalemate กันอยู่ มันคงไม่ยากที่จะบอกว่า “เสื้อสีจบ” แล้วอะไรแบบนั้นกระมัง ตราบเท่าที่ ความ ขัดแย้งพื้นฐานนี้ยังอยู่ ไม่ออกมาในรูป “เสื้อสี” ก็ออกมาแบบอื่น

...ปล. คำว่า "สุดโต่ง" ที่เกษียร ชอบใช้มาก ฟังแล้ว ขำแบบน่าสมเพชคนที่เขียนอะไรแบบ "สุดโต่ง" เกือบ 10 ปีแบบเกษียร คือ เอาแต่กดดันการเมือง อย่างไม่เว้น (relentless) จน "ตกผลึก" เป็นไอเดียเรื่อง "ระบอบทักษิณ"... ทั้งยังเชียร์เจ้า ไปพร้อมๆ กันด้วย... การกระทำที่ "สุดโต่ง" มากๆ แบบนี้ ที่มีส่วนรับผิดชอบต่อการ "บุบร殃อากาศ" ให้เกิดวิกฤติ และรัฐประหาร (และดังนั้น จึงมี moral responsibility ต่อสิ่งที่เกิดในไม่กี่ปีนี้ และปัจจุบัน) ตอนนี้ ดันหันมาคอยว่าคนอื่น "สุดโต่ง" ...¹⁸⁵²

ในเวลาต่อมา เกษียร เตชะพีระ ได้ "ตอบ" ข้อวิจารณ์ของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล มีความตอนหนึ่งดังนี้

“เนื่องจากมี “นักวิชาการเล็ก”...บิดเบือนว่าผมกล่าวว่าการเรียกร้องให้เปิดเผยความจริง และเอาผิดฆาตกรเหตุการณ์ เมษา-พฤษภา 53 เป็น “การเมืองสุดโต่ง”

ท่านที่สนใจสามารถฟังการสนทนาระหว่างผมกับผู้ดำเนินรายการ Intelligence ตามลิงค์ด้านล่างได้เองว่านี่เป็นความจริงหรือความเท็จ ตามเคย? ผมพูดซ้ำแล้วซ้ำอีกว่าการเรียกร้องความเป็นจริงและความเป็นธรรมที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์เคลื่อนไหวในอดีตควรดำเนินต่อไป ใช่มั้ย? และ “การเมืองสุดโต่ง” คำนี้ผมนิยามและใช้ในความหมายอันใดกันแน่?...¹⁸⁵³

สำหรับทางออกจากวิกฤตทางการเมืองด้วยการเลือกตั้งนั้น เป็นแนวคิดที่เสนอโดย “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” เกือบทุกคน อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่า “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ทุกคนจะเห็นว่าในระบบประชาธิปไตยจำเป็นต้องมีการเลือกตั้ง แต่ในสถานการณ์ที่เกิดความขัดแย้งทางการเมืองระหว่าง “คนเสื้อแดง” กับ “คนเสื้อเหลือง” “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ก็มีทัศนะที่แตกต่างกันอยู่ไม่น้อย เช่น สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล มีทัศนะต่างจาก สปป. (รวมทั้งเกษียร เตชะพีระ และนิธิ เอียวศรีวงศ์) ดังที่สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล กล่าวว่า

¹⁸⁵² “วิวาทะว่าด้วย “การเมืองเสื้อสีไม่มีอนาคต” เกษียร สมศักดิ์ ไบตองแห่ง และ ธเนศวร์ เจริญเมือง”, (26 พฤษภาคม 2556), ค้นหาเมื่อ 24 ธันวาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.org/journal/2013/05/46907>

¹⁸⁵³ เรื่องเดียวกัน.

“พูดจริงๆ “ในความเห็นผมนะ เนื้อหาการเขียนที่เลือกตั้งที่นักวิชาการ (เช่น สปป) ทำ (ไม่ต้องพูดถึงระดับนักเขียน แอ็คติวิสต์หลายคน) หลายอย่าง “เวอร์” เกิน และไม่ถูกหลักประชาธิปไตยด้วย เช่นเรื่องสิทธิความเป็นคนอะไรโน่น เลือกตั้งไทย ยังห่างเหินเรื่องยืนยันความเป็นคน ปัญหาอย่างหนึ่งคือข้อจำกัดของนักวิชาการส่วนใหญ่เองด้วย ที่ไม่ยอมยกประเด็นสถาบันกษัตริย์ขึ้นมาเป็นประเด็นจริงๆ คือถ้าตัดหรือไม่นับประเด็นนี้แล้ว ก็ราวกับจะเหลือเพียงว่าการเลือกตั้งเป็นการยืนยันเรื่องความเป็นคนได้อะไรแบบนั้น เลือกตั้งไทย ไม่เคยมีความหมายต่อความเป็นคนพื้นฐานเลยในแง่ความสัมพันธ์กับสถาบันกษัตริย์”¹⁸⁵⁴

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เห็นว่า ปัญหาความขัดแย้งจะหมดไปและเป็นประเทศประชาธิปไตยได้ก็ต่อเมื่อมี “อำนาจที่สาม” เกิดขึ้น ดังกล่าวว่า

“ในระยะยาว ในอนาคต ประเทศไทย จะเป็นประเทศเสรี เป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง ได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับว่า ในอนาคต สังคมไทย จะสามารถมี “อำนาจที่สาม” หรือ “พลังที่สาม” ที่พัฒนาขึ้นมา จากความขัดแย้งระหว่าง 2 ขั้วอำนาจ ในปัจจุบัน ได้หรือไม่ อำนาจที่สาม หรือพลังที่สาม นี้ อาจจะเป็นพลังที่พัฒนาจากอำนาจหนึ่งในขณะนี้ หรือไม่ก็พัฒนาขึ้นมาจากการผสมผสานขึ้นใหม่ จากการแตกสลายของสองอำนาจในขณะนี้ “ถ้าอนาคต ประเทศไทย ไม่สามารถมีอำนาจที่สาม หรือพลังที่สาม ดังกล่าวได้ ในอนาคตอันไม่ไกลนี้ อำนาจเลือกตั้งจะเป็นฝ่ายชนะในการสู้กันระหว่างสองอำนาจในขณะนี้ แน่แน่นอนอยู่แล้ว ...

แต่ถ้าอำนาจเลือกตั้งในขณะนี้ชนะ แต่ไม่เกิดพัฒนาการของอำนาจหรือพลังที่สาม ดังกล่าวข้างต้น ประเทศไทย ก็จะเป็นเพียง “ประชาธิปไตย” ในความหมายจำกัดมากๆ – เสรีภาพ

¹⁸⁵⁴ ข้อมูลจากเฟสบุ๊กส่วนตัวของอาจารย์ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (28 มกราคม 2557), ค้นหาเมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2559, จาก <https://www.facebook.com/somsakjeam/posts/614750941911522>. (เน้นโดยสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล)

ทางการเมืองที่แท้จริง อำนาจต่อรองที่แท้จริง ของเอกชน ของประชาชนธรรมดาๆ ต่อผู้นำ ต่อรัฐของตน ก็จะต้องอยู่ในระดับจำกัด อย่างที่เป็นอยู่ในขณะนี้”¹⁸⁵⁵

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล มีความเห็นว่า เหตุที่การเลือกตั้งของไทยไม่นำไปสู่ประชาธิปไตยก็เพราะระบบเลือกตั้งของไทยมีปัญหา นั่นคือ ถึงอย่างไรพรรคเพื่อไทยก็จะได้ชัยชนะไปอีกนาน และระบบการเมืองไทยก็จะมี “ระบบตรวจสอบและถ่วงดุล” ดังความต่อไปนี้

“(ก) ระบบเลือกตั้งไทยมีปัญหาในแง่ที่มีแนวโน้มว่า ถ้าเป็นไปแบบนี้ มีแนวโน้มว่าจะทำให้เกิดอำนาจตั้งรัฐบาลของพรรคเดียวเป็นเวลานาน (ปัญหานี้ ในประเทศตะวันตกออกเป็นกันมาก (ไต้หวัน สิงคโปร์ มาเลเซีย ฯลฯ) ทำไม เป็นเรื่องซับซ้อน แต่ทิศทางของไทย ก็เป็นแบบนี้จริงๆ ในแง่เพื่อไทย มีแนวโน้มจะเลือกอีกครั้ง ก็ชนะอยู่ดี ไม่ว่าจะทำผิด ทำแยะขนาดไหน

(ข) เมื่อชนะเลือกตั้ง เป็นเสียงข้างมากแล้ว ระบบสภาที่เป็นอยู่ ไม่มีระบบ check and balance ที่ได้ผลจริงๆ เพราะเสียงข้างมากสภา คือเสียงรัฐบาล ดังนั้น ไม่มีทาง check and balance ได้ สภาสูง ก็มีแนวโน้มที่ถูกคุมได้

ปัญหา 2 ข้อที่ต่อเนื่องกันนี้ เป็นปัญหาใหญ่จริงๆ (และคนที่เชียร์รัฐบาลส่วนใหญ่ ต้องยอมรับว่า มองไม่เห็น หรือ ไม่สนใจประเด็นนี้ เพราะ “ฐาน” ของการเชียร์รัฐบาล มาจากความรู้สึกต้องการเห็นการ “พัฒนา” หรือนโยบายลักษณะ “ประชานิยม” โดยไม่ค่อยสนใจนักว่าจะรัฐบาลนั้น จะถูก check and balance ได้อย่างไร และนโยบายนั้น มีปัญหาอะไรตามมา)

(ปัญหาความสัมพันธ์ใกล้ชิดทางธุรกิจระหว่างกลุ่มทักษิณกับรัฐ ก็เป็นปัญหาหนึ่งที่สำคัญที่ตามมาจากปัญหาระบบแบบนี้

สรุปอย่างสั้นคือ ทักษิณ-เพื่อไทย มีปัญหาเรื่องการใช้อำนาจที่ได้มาจากระบบเช่นนี้จริงๆ (ตั้งแต่ก่อน 19 กันยา แล้ว ข้อวิจารณ์ “ระบอบทักษิณ” ของคนอย่างเกษียร

¹⁸⁵⁵ ข้อมูลจากเฟสบุ๊กส่วนตัวของอาจารย์ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (24 มกราคม 2557), ค้นหาเมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2559, จาก <https://www.facebook.com/somsakjeam/posts/614750941911522>. (เน้นโดยสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล)

นิติ ก่อนรัฐประหาร ไม่ใช่ไม่มีประเด็น หลายอันมีจริง ๆ ปัญหาอยู่ที่ "กรอบใหญ่" ของการ
 วิจารณ์นั้น ที่อิงเจ้า - ที่เกษียรเคยยอมรับว่า เขาและนิติ เขียนแบบ "network monarchy"
 นั้นแหละ) ยิ่งปัญหาเรื่องเสรีภาพทางการเมือง ซึ่งเป็นหัวใจแท้จริงของประชาธิปไตย
 (ไม่ใช่ "เลือกตั้ง" หรือ "เสียงส่วนใหญ่") ที่รวมศูนย์เรื่องสถาบันกษัตริย์ จริง ๆ ก็มีปัญหา
 แม้ภายนอกจะราวกับว่า ค่ายทักษิณ ชัดแย้ง ไปด้วยกันไม่ได้กับอำนาจสถาบันฯ แต่จริง ๆ
 ผมว่า มีด้านที่ร่วมกัน และรักษาอำนาจแบบสถาบันฯ ไว้ ประเด็นการเชียร์ พระบรมฯ
 เป็นเพียงประเด็นหนึ่ง อันที่จริง ตราบเท่าที่สถาบันฯ "เป็นมิตร" กับทักษิณ-เพื่อไทย ฝ่าย
 หลังไม่มีความต้องการหรือนโยบายที่จะแก้ไขปัญหอำนาจของสถาบันฯ เลยด้วยซ้ำ ตัว
 ระบบเช่นการดำรงอยู่ขององคมนตรี มาตรา 8 มาตรา 112 สำนักงานทรัพย์สินฯ ระบบ
 การศึกษาที่ให้ข้อมูลด้านเดียว ฯลฯ อำนาจของสถาบันฯ เหล่านี้ ทักษิณ-เพื่อไทย (หรือ
 พรรคไหน ๆ) ก็พร้อมจะรักษาไว้ทั้งสิ้น...

...คืออย่างที่ผมเคยพูดไป กรณี พรบ.นิรโทษกรรม มั่นยืนยันประเด็นเรื่อง ระบบที่
 เราเป็นอยู่ ซึ่งฝ่ายทักษิณ-เพื่อไทย ได้ประโยชน์แน่ ๆ และมีแนวโน้มจะได้ประโยชน์อีก
 ยาว มั่นมีปัญหาใหญ่จริง ๆ คือ จะเห็นว่า รัฐบาลสามารถอาศัยเสียงข้างมาก ทั้งในสภา
 ล่างสภาสูง" (กรณีสภาสูง ใช้การคุมแบบ "ลับๆ" หรือ "ไม่เป็นทางการ" ด้วย) ผ่านกฎหมายใน
 ลักษณะที่ผิดหลักรัฐธรรมนูญเลย (แปรรูปคดี เกินจากที่สภาลงมติรับหลักการในวาระแรก ซึ่งผิด
 กระบวนการรัฐธรรมนูญแน่) และถ้า ไม่ใช่เพราะ "อีกฝ่าย" ซึ่งอิงอยู่บนอำนาจสถาบันกษัตริย์
 อำนาจ "องค์กรอิสระ" ที่ตรวจสอบไม่ได้ ออกมา "เบรค" - พรบ.ที่ผิดรัฐธรรมนูญ ที่เกิดจากการใช้
 อำนาจเสียงข้างมากอย่างผิดๆ (abuse of power of the majority) นั้น ก็จะไปอยู่แล้ว

(อันที่จริง นโยบายอย่างเรื่องข้าว หรืออื่นๆ ก็มีปัญหาในลักษณะนี้อยู่เหมือนกันนะ) นี่
 เป็นปัญหาที่แสดงออกอย่างรวมศูนย์ของการที่ถ้าใครคุม สภา ได้ในระบบแบบนี้ จะหาการมา
 check and balance ไม่ได้ ยกเว้นแต่จะต้อง "ฟัง" พวก "องค์กรอิสระ" หรือ อำนาจที่ไม่สามารถ
 ตรวจสอบควบคุมได้ (ศาล รธน. ฯลฯ) - นี่คือนั่นที่พวก กปปส ทำนั่นแหละ และตอนนี้เขาก็เสนอ
 ไปไกลกว่านั้นอีก เรื่อง "สภาประชาชน" ซึ่งถอยหลังเข้าคลองยิ่งกว่า

“แล้วถ้า (ประเด็น "ก" ที่ผมพูดในกระทู้ที่ผ่านมา) ใครมีแนวโน้มชนะเลือกตั้ง ไม่ว่า
 จะเลือกกี่ครั้ง เป็นเวลายาวนาน (อย่างที่ทักษิณมี) ปัญหาการไม่มี check and balance นี้ก็
 จะยิ่งหนัก แต่ที่ ตราบใดที่ ฝ่ายเชียร์รัฐบาล ไม่สามารถเสนอออกมาเอง ในแง่ระบบ

check and balance ที่ถูกต้องกว่านี้ หรือไม่ได้แสดงความเต็มใจที่จะให้มีการสร้างระบบที่ก้าวหน้า ทรานส์นั้น ก็จะมี "ฐาน" ให้เกิดมีแบบ กปปส หรือ ให้เกิดการใช้อำนาจแบบพวก "องค์กรอิสระ" ต่างๆ อยู่ต่อไป”¹⁸⁵⁶

ปัญหาในระบบเลือกตั้งของไทยในทัศนะของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ยังเกิดจากพรรคการเมืองที่ทักษิณ ชินวัตร มีอำนาจเด็ดขาดเหนือพรรคอีกด้วย ดังที่ได้วิเคราะห์ไว้ว่า

“คืออันที่จริง ทักษิณ-เพื่อไทย หรือแม้แต่วาระบบการเลือกตั้งเอง มีปัญหาเยอะ แต่พอพวกคุณเล่นจะล้มทั้งกระดาน และใช้วิธีการโจมตีที่อิงกับอำนาจเจ้า อำนาจทหาร ที่ประชาชนยังตรวจสอบควบคุมไม่ได้ใหญ่ ก็เลยทำให้คนไม่น้อยที่ต้องการประชาธิปไตย หรือจริงๆ ไม่ได้ต้องการเอาด้วยกับทักษิณหรือกระทั่งระบบเลือกตั้งที่เป็นอยู่หลายอย่าง เขาต้องหันมาตีเฟรนด์รัฐบาลและระบบเลือกตั้งที่มีอยู่ (อาจารย์จอน อึ้งภากรณ์ ถึงกับเขียนว่า เดิมไม่เคยคิดจะเลือกเพื่อไทยเลย แต่ตอนนั้นรู้สึกไม่มีทางเลือกอื่น นอกจากต้องไปเลือกเพื่อไทย เป็นต้น) และหลายคนจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัว ก็กลายเป็นว่าต้องมาเชียร์การเลือกตั้งราวกับว่ามันเป็นการยืนยันความเป็นพลเมืองที่มีสิทธิเต็มที่แล้ว ซึ่งจริงๆ ไม่ใช่ ห่วงมาก ๆ คนไปเลือกตั้งในระบบของไทย ควบคุมอำนาจรัฐจริงๆ ได้น้อยมาก อย่างว่าแต่ อะไรเลย แม้ในพรรคเพื่อไทย สมาชิกและมวลชนก็ควบคุม กำหนดพรรคไม่ได้ ทักษิณเป็นคนกำหนดส่วนใหญ่ การเป็นพลเมืองที่มีอำนาจอธิปไตยจริงๆ ไม่ใช่แค่ไปลงคะแนนให้พรรค แล้วควบคุมกำหนดทิศทางพรรคอะไรไม่ได้ หรือยิ่งกว่านั้น ไม่มีเสรีภาพการเมืองแท้จริงในเวลาปกติ

...การที่เพื่อไทย อยู่ในการควบคุมของทักษิณ และตระกูลชินวัตร เป็นอะไรที่ healthy หรือ สะท้อนลักษณะมีสุขภาพดีของประชาธิปไตย หรือระบบเลือกตั้งแบบนี้ไหม? และอย่าลืมว่า แนวโน้มเพื่อไทย จะชนะเลือกตั้งอีกนานในระบบนี้”¹⁸⁵⁷

¹⁸⁵⁶ ข้อมูลจากเฟสบุ๊กส่วนตัวของอาจารย์ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (28 มกราคม 2557), ค้นหาเมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2559, จาก<https://www.facebook.com/somsakjeam/posts/614750941911522>.

¹⁸⁵⁷ ข้อมูลจากเฟสบุ๊กส่วนตัวของอาจารย์ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (25 มกราคม 2557), ค้นหาเมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2559, จาก<https://www.facebook.com/somsakjeam/posts/614750941911522>. (เน้นโดยสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล).

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ไม่เห็นด้วยที่มีการรณรงค์ว่า “respect my vote” หรือ “1 คน 1 เสียง” โดยให้เหตุผลดังนี้

“คำขวัญประเภท respect my vote หรือ “1 คน 1 เสียง” ในบริบทประเทศไทย เป็นคำขวัญที่มีความหมายจริง ๆ น้อยมาก ๆ

ต่อให้ “เป็นจริง” คือ respect my vote (คนลงคะแนนแล้ว มีการตั้งรัฐบาลตามที่ตั้งใจไป) และให้ 1 คน 1 เสียง ก็ไม่แตะประเด็นสถาบันกษัตริย์ หรือเสรีภาพการเมือง แม้แต่กระพริบตา”นี้เป็นเหตุผลที่ว่า ผมไม่เคยแสดงความสนับสนุนหรือกระตือรือร้นต่อการชูคำขวัญ “ผมไม่เคยเชื่อว่า การต่อสู้ทางการเมือง จะต้องหมายถึงการที่เราชูคำขวัญเพื่อสู้กับ “อีกฝ่าย” เท่านั้น โดยเฉพาะคำขวัญที่มีลักษณะที่คิดว่า เป็นหัวใจของ “ประชาธิปไตย” แบบนี้ ซึ่งไม่ใช่” นั่นคือ “ผมเสนอว่า ได้เวลาที่ควรจะต้องคิด ทำมากกว่า ที่จะแค่เอาแต่ดีเฟนด์ฝ่ายหนึ่ง ต่อการโจมตีของอีกฝ่ายหนึ่งเท่านั้น อย่างที่ทำ ๆ กันอยู่ (ส่วนหนึ่งที่เป็นเช่นนี้ ก็เพราะน่าเสียดายว่า ปัญญาชน “คิดช้า” กว่ากระแสการเมืองเยอะ ส่วนใหญ่ที่สุดของบรรดานักวิชาการที่มาดีเฟนด์การเลือกตั้งในขณะนี้ เพิ่งมาทำ แบบเข้าไปราว 6-7 ปี เป็นต้น พอเพิ่งมาคิดได้ ทำแบบนี้ ตอนนี้ สถานการณ์เรียกร้องให้ควรไปไกล คิดไกลไปมากกว่านั้นแล้ว...

คนที่จัดรณรงค์เรื่อง Respect My Vote นะ คือผมบอกพวกเขา (อย่างที่เขียนในกระทู้นี้ข้างล่าง) ว่า “อย่าได้ประเมินสูงไป ถึงความหมายของการที่มีคนออกมาชู Respect My Vote พุตกันจริงๆ เสือแดงจำนวนไม่น้อย ที่ชูคำขวัญว่า Respect My Vote นี่แหละ ถึงเวลา ไม่ได้เข้าใจหลักการประชาธิปไตยอะไรมากมาย แต่เพราะการ Vote มันเป็น “วิธีการ” ที่เขารู้ว่า ทำให้ฝ่ายที่เขาเชียร์ คือทักษิณ-ยิ่งลักษณ์ ได้อำนาจ หรือชนะ ๆ นะ”¹⁸⁵⁸

ด้วยเหตุที่สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล มีทัศนะว่าการเลือกตั้งจะไม่นำไปสู่ประชาธิปไตยในบริบทที่ทักษิณ ชินวัตร และพรรคเพื่อไทย มีลักษณะดังที่ได้วิเคราะห์เอาไว้ จึงวิจารณ์การเคลื่อนไหวของ “สมัชชาปกป้องประชาธิปไตย” (สปป.) ที่สนับสนุนรัฐบาลที่มาจาก

¹⁸⁵⁸ ข้อมูลจากเฟสบุ๊กส่วนตัวของอาจารย์ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (25 มกราคม 2557), ค้นหาเมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2559, จาก <https://www.facebook.com/somsakjeam/posts/614750941911522>.

การเลือกตั้งและต่อต้าน กปปส. (ดังที่กล่าวมาข้างต้น) ถึงแม้ว่าสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล จะไม่เห็นด้วยกับข้อเรียกร้องต่างๆ ของ กปปส. เป็นอย่างมากก็ตาม ดังที่เขียนวิจารณ์ กปปส. ไว้ว่า

“สุเทพ กับ กปปส ทำลายโอกาสของการวิจารณ์ ทักษิณ-เพื่อไทย หรือกระทั่งระบบเลือกตั้งที่เป็นอยู่ จากจุดยืนประชาธิปไตยที่แท้จริง...

...พอ สุเทพ-กปปส ใช้ข้ออ้างและข้อเสนอนี้ที่แอนตี้ประชาธิปไตยยิ่งกว่าแบบนี้ ก็เลยเหมือนกับปิดทางหรือกลบโอกาสที่จะมีการวิจารณ์หรือกระทั่งต่อต้านคัดค้านทักษิณ รัฐบาลเพื่อไทย หรือระบบเลือกตั้งที่เป็นอยู่ ที่มีด้านที่แอนตี้ประชาธิปไตยอยู่มาก จากจุดยืนประชาธิปไตยที่แท้จริงไปด้วย”¹⁸⁵⁹

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ระบุว่า “ทางออก” ที่ กปปส เสนอ “เป็นทางออกที่ถอยหลังเข้าคลอง...เรื่องที่ว่า กปปส เอง ทำให้การวิจารณ์การใช้อำนาจของทักษิณ-เพื่อไทย จากจุดยืนประชาธิปไตยที่แท้จริง มีปัญหา กลายเป็นการมาขวางหรือปิดกั้น กลบ โอกาสของการพัฒนาพลัง และทางออกประชาธิปไตยที่แท้จริง ที่ไปไกลกว่าระบบแบบที่เป็นอยู่ที่ทักษิณ-เพื่อไทย ได้ประโยชน์”¹⁸⁶⁰

ส่วน อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ เห็นว่า ความขัดแย้งทางการเมืองเกิดจากความเปลี่ยนแปลงที่ซับซ้อนทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม กล่าวคือ ในยุครัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ กลุ่มทุนและชนชั้นกลางได้ประโยชน์จากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและเสถียรภาพทางการเมืองในระบอบ “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” ที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์กลางในการสร้างดุลยภาพระหว่างชนชั้นนำทุกกลุ่ม แต่การเกิดวิกฤตเศรษฐกิจใน พ.ศ.2540 ส่งผลให้กลุ่มทุนเก่าสูญเสียอำนาจในการผูกขาด ในขณะที่ เปิดโอกาสให้แก่กลุ่มทุนใหม่ที่จะขยายการลงทุนอย่างรวดเร็ว เช่น ในด้านโทรคมนาคม ปูนซีเมนต์ และธนาคาร รวมทั้งบริษัทเครดิตที่ไม่ใช่ธนาคาร (non-bank) การขยายบทบาทและอิทธิพลทางเศรษฐกิจของกลุ่มทุนใหม่นี้นอกจากจะ

¹⁸⁵⁹ ข้อมูลจากเฟสบุ๊กส่วนตัวของอาจารย์ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (25 มกราคม 2557), ค้นหเมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2559, จาก<https://www.facebook.com/somsakjeam/posts/614750941911522>.

¹⁸⁶⁰ ข้อมูลจากเฟสบุ๊กส่วนตัวของอาจารย์ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (28 มกราคม 2557), ค้นหเมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2559, จาก<https://www.facebook.com/somsakjeam/posts/614750941911522>.

ส่งผลกระทบต่ออำนาจและผลประโยชน์ของกลุ่มทุนเก่าโดยตรงแล้ว กลุ่มทุนใหม่ยังเข้ามามีอำนาจทางการเมืองผ่านประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง โดยได้รับคะแนนเสียงจากชาวนชนบทที่เข้ามาสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดและต้องการทรัพยากรจากรัฐ เพราะชาวนชนบทได้รับประโยชน์จากนโยบายประชานิยมและมีโอกาสเข้าถึงเงินกู้จากสถาบันการเงินสะดวกขึ้น ต่างจากชนชั้นกลางที่รู้สึกว่าการตนเองต้องสูญเสียผลประโยชน์จากการที่นายกรัฐมนตรีสามารถรวมศูนย์อำนาจไว้ในมือ¹⁸⁶¹

“เมื่ออำนาจการตัดสินใจทางการเมืองทั้งหมดไปรวมศูนย์อยู่ที่นายกรัฐมนตรี ได้ส่งผลกระทบต่อระบบอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของคนชั้นกลางรุ่นที่เติบโตมาพร้อมกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยที่การเมืองมีเสถียรภาพอย่างมากในระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ และชนชั้นกลางได้ประโยชน์โดยตรงจากเสถียรภาพทางการเมืองและจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจซึ่งชนชั้นกลางได้ส่วนแบ่งจากรายได้ประชาชาติค่อนข้างมาก ในช่วงทศวรรษ 2540 คนกลุ่มนี้จึงกลายมาเป็นฐานพลังที่สำคัญในการต่อสู้เพื่อรักษาระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนับสนุนการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 เพื่อโค่นล้มรัฐบาลของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร แม้ว่าความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับกลุ่มนักธุรกิจระดับกลางหรือชนชั้นกลางในกรุงเทพฯจะปะทุขึ้นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการรักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อเสถียรภาพหรือความมั่นคง หากแต่ความไม่พอใจได้เริ่มขึ้นจากการที่รัฐบาลต้องการเก็บภาษีให้ได้มากขึ้นและได้เร่งรัดออกนโยบายให้กรมสรรพากรเก็บภาษีให้ได้ตามเป้าที่รัฐบาลกำหนด ซึ่งนักธุรกิจระดับกลางจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจ่ายเพิ่มเพื่อป้องกันไม่ให้เจ้าหน้าที่ตรวจเอกสารบัญชีฉบับจริง ดังนั้นนักธุรกิจกลุ่มขนาดกลางจึงมักจะกล่าวโทษทำนองว่ารัฐบาลขูดรีดพวกเขาเพื่อเอาไปจ่ายแจกให้แก่คนจนที่ไม่ยอมทำมาหากิน”¹⁸⁶²

นอกจากนี้ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ยังชี้ให้เห็นว่า การกระทำหลายเรื่องของทักษิณ ชินวัตร เป็นการละเมิด “รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมของชนชั้นสูง” ดังความว่า

¹⁸⁶¹ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, จากประชาธิปไตยครึ่งใบสู่การเมือง “ไพร่-อำมาตย์”, (สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

¹⁸⁶² เรื่องเดียวกัน.

การที่รัฐบาลของ พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร ได้ดำเนินงานทางเศรษฐกิจและการเมืองที่ ผิดแผกแตกต่างออกไปจากชนบทที่ถูกสร้างขึ้นมามาตั้งแต่ทศวรรษ 2520 ก่อให้เกิดความระส่ำระสาย ของดุลทางอำนาจเดิมที่เคยกำกับระบบเศรษฐกิจการเมืองไทย และก่อให้เกิดความอึดอัดมากขึ้น ในกลุ่มชนชั้นนำเดิม เพราะ “ชนบทของการสร้างดุลอำนาจ” ในระบอบประชาธิปไตยครั้งโบราณนั้น ไม่สามารถที่จะดำเนินการอะไรได้อีกต่อไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งเป็นกลุ่มทุนใหม่ที่เพิ่งเติบโตขึ้นมานั้น ไม่ยอมปฏิบัติตาม “รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมของชน ชั้นสูง” และได้กระทำการอัน “สั่นคลอน” โครงสร้างทางอำนาจที่ได้รับสถาปนาขึ้นมาในทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา”¹⁸⁶³

จากการวิเคราะห์สถานการณ์ดังที่กล่าวข้างต้น อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ จึงประเมินว่า การ แก้ไขความขัดแย้งทางการเมืองเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากมาก หรือไม่อาจหาทางออกได้เลย โดยให้ เหตุผลไว้ดังนี้

“การต่อสู้แย่งอำนาจกันของชนชั้นนำทางการเมืองสองกลุ่ม ได้ทำให้เกิดการระดมมวลชน ขึ้นมาพื้นฐานของการเคลื่อนไหวทางการเมือง หากกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งสามารถยึดอำนาจหรือ เอาชนะได้อย่างเด็ดขาด มวลชนก็จะถูก “ถีบหัวส่ง” ทันที ...เพราะชนชั้นนำไทยไม่ต้องการให้ การเมืองเดินไปสู่ระบบประชาธิปไตยจริงๆ เพราะหากเป็นกระบวนการเคลื่อนไหวไปสู่ประชาธิปไตย พวกเขาที่ได้กุมอำนาจอยู่ก็มีโอกาสที่จะถูกควบคุมด้วยพลังของประชาชน...

กลุ่มอำนาจเก่าที่สูญเสียอำนาจมากขึ้นเพราะกระบวนการเลือกตั้ง...ได้เปิดทางให้แก่ นัก ธุรกิจกลุ่มหนึ่งเบียดตัวขึ้นมาใช้อำนาจได้ ความต้องการของกลุ่มนี้ ก็คือทำให้การเมืองในระบบ ประชาธิปไตยมีการควบคุมจากฝ่ายของตนที่ไม่ได้ผ่านการเลือกตั้ง...

ขณะเดียวกัน กลุ่มอำนาจใหม่ที่ใช้การเลือกตั้งในระบบประชาธิปไตยเป็นฐานความชอบ ธรรม...ไม่ได้ใส่ใจที่จะสร้างกลไกการตรวจสอบหรือถ่วงดุล รวมทั้งพยายามที่จะรวบอำนาจทุก อย่างให้อยู่ในกำมือของตนเพียงฝ่ายเดียว จึงทำให้เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มอำนาจเก่า...เมื่อถูก บีบให้ออกจากอำนาจด้วยมวลชนและกลไกอำนาจรัฐใน พ.ศ.2549 (และยุบพรรคในเวลา

¹⁸⁶³ เรื่องเดียวกัน.

ต่อมา) จึงหันกลับมาสู่การสร้างกองทัพมวลชนขึ้นมาเป็นเครื่องมือในการแสวงหาทางกลับคืนสู่อำนาจ...

การคิดถึงอนาคตของสังคมและแสวงหาทางที่จะทำให้คนทั้งหมดอยู่ร่วมกันอย่างเข้าใจซึ่งกันและกันจึงไม่มีทางเกิดได้ เพราะชนชั้นนำทั้งสองกลุ่มไม่ปรารถนาที่จะทำเช่นนั้น...การเคลื่อนไหวของมวลชนทั้งสองฝ่ายจึงตกอยู่ภายใต้เงาอำมหิตของชนชั้นนำสองกลุ่มที่สถานการณ์เริ่มเร่งเร้าให้ต้องทำลายกันจนถึงที่สุด ส่วนบ้านเมืองจะพังพินาศอย่างไร ชนชั้นนำทั้งสองกลุ่มไม่ได้กังวลเท่ากับการกลัวว่าอีกฝ่ายจะได้อำนาจมากกว่าตน”¹⁸⁶⁴

เท่าที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า “นักวิชาการกลุ่มที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” มีทัศนะต่อเรื่องหรือประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่แตกต่างกันมากมายหลายเรื่องหลายประเด็นด้วยกัน แต่เป็นที่น่าสนใจที่ว่าประเด็นที่กลุ่ม “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” มีความเห็นแตกต่างกันเหล่านี้ไม่ใช่ประเด็นที่มีความสำคัญมากนักต่อความหมายของ “ประชาธิปไตย” ส่วนใหญ่แล้วเป็นความแตกต่างในการประเมินผลงานและการประเมินปัญหาอันเกิดจากนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งและความแตกต่างในการมองการรัฐประหาร ส่วนหลักการสำคัญทั้งหลายของระบอบประชาธิปไตย “นักวิชาการกลุ่มที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” มีทัศนะที่สอดคล้องกันตลอดมา เช่น เรื่องอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน การเลือกตั้งเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในระบอบประชาธิปไตย (แต่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” หลายคนเห็นว่าการเลือกตั้งเพียงอย่างเดียวไม่ใช่ “ทั้งหมด” ของประชาธิปไตย) และผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศมีความสำคัญสูงสุด เป็นต้น การนิยามความหมายของ “ประชาธิปไตย” ในกลุ่มนักวิชาการที่สนับสนุน “คนเสื้อแดง” จึงไม่แตกต่างกันมากนัก ดังจะได้วิเคราะห์โดยละเอียดต่อไปข้างหน้า

¹⁸⁶⁴ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, (10 มกราคม 2557), การเมืองมวลชนใต้เงาอำมหิตของชนชั้นนำ, ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก <http://prachatai.org/journal/2014/01/51077>

ทัศนะของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ที่แตกต่างจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง”

ความแตกต่างทางความคิดที่มีมากที่สุดนั้น เป็นความแตกต่างระหว่าง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” กับ “นักวิชาการกลุ่มที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ซึ่งส่งผลให้การนิยามความหมายของ “ประชาธิปไตย” ของนักวิชาการสองกลุ่มนี้มีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ความแตกต่างทางความคิดนี้มีมายาวนานก่อนหน้าที่จะเกิดวิกฤตทางการเมืองขึ้นมาในระหว่าง พ.ศ.2548-2557

ในช่วงกลางทศวรรษ 2520 จนถึงช่วงปลายทศวรรษ 2530 หลังจากการต่อสู้ในเขตป่าของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยยุติลงอย่างสิ้นเชิงแล้ว “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” หลายคนได้เปลี่ยนความคิดไปจากเดิมมาก จนกระทั่งมีความคิดและเป้าหมายทางการเมืองคล้ายกับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ในบางแง่ ที่สำคัญคือการสนับสนุน “ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา”¹⁸⁶⁵ อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง มีความแตกต่างจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” อย่างมีนัยยะสำคัญ นั่นคือ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ยอมรับอุดมการณ์และความสำคัญของสถาบันตามประเพณีมากกว่า ในขณะที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” จำนวนมากให้ความสำคัญแก่การต่อสู้ในปริมณฑลทางวัฒนธรรมมากเป็นพิเศษ โดย “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” เหล่านี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างอำนาจทางวัฒนธรรมให้แก่ประชาชนในระยะยาว แม้ว่าบางคนจะเห็นความสำคัญของ “พระราชอำนาจนำ” ที่จะช่วยประสานทุกฝ่ายให้ทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม (โดยที่ตระหนักว่า มีความแตกต่างทางความคิดอยู่ไม่น้อยระหว่างฝ่ายต่างๆ ว่าอะไรคือ “ผลประโยชน์ของส่วนรวม”)

อย่างไรก็ตาม ในท่ามกลางความแตกต่างทางความคิด ในบางกรณี ก็มีความสอดคล้องทางความคิดระหว่าง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” กับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” เช่น อธิยุทธ บุญมี เสนอความคิดเห็นผ่านสื่อมวลชนในหัวข้อ “วิกฤตเศรษฐกิจการเมืองและทางออก” ซึ่งกล่าวถึง “ประชาธิปไตยพิเศษ” ดังความว่า “ไม่เพียงแต่

¹⁸⁶⁵ อิกานต์ ศรีนารา, “ความคิดทางการเมืองของ ‘ปัญญาชนฝ่ายค้าน’ ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ.2524-2534” (อ้างแล้ว).

ปฏิรูปการเมือง แต่รวมถึงระบบกฎหมาย ระบบราชการ การเงินการคลัง ความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ รวมพลังผลักดันให้เกิดแนวความคิดประชาธิปไตยพิเศษที่มีรัฐบาลแห่งชาติ 2-3 ปี ประกอบด้วยคนดีมีความสามารถกลุ่มหนึ่ง บริหารประเทศด้วยความ...ซื่อสัตย์ มีอำนาจผ่าตัดใหญ่ประเทศอย่างเต็มที่ แต่มีเงื่อนไขว่าต้องโปร่งใสถูกตรวจสอบได้”¹⁸⁶⁶ หลังจากธีรยุทธ บุญมี เสนอ “ประชาธิปไตยพิเศษ” เกษียร เตชะพีระ ได้เขียนบทความ “**ความพิเศษของประชาธิปไตยไทย**” มีความว่า “ความพิเศษของประชาธิปไตยไทยอยู่ตรงในระบบการเมืองนี้ ไม่ว่าจะชอบหรือไม่ชอบ ไม่ว่าจะยอมรับเป็นทางการหรือไม่ก็ตาม มี ‘อำนาจพิเศษ’ บางอย่างของสถาบันทางวัฒนธรรมประเพณีที่คอยทัดทานให้นำนอำนาจของเสียงข้างมากในสภาไว้ ไม่ให้กลายเป็น อำนาจทรราชของเสียงข้างมากในสภา (*the tyranny of the parliamentary majority*) โดยเฉพาะในยามที่เสียงข้างมากในสภาขัดแย้งฝืนขึ้นทวนกระแสสังคม (ที่สำคัญหมายถึงคนชั้นกลางในเมือง สื่อมวลชน วงการธุรกิจใหญ่)”¹⁸⁶⁷ ในสถานการณ์เฉพาะหน้า แม้แต่ **เสกสรรค์ ประเสริฐกุล** ก็เห็นว่าสิ่งที่จะเสริมระบบรัฐสภาได้ดีที่สุดก็คือ “ประชาธิปไตยโดยตรงในระดับพื้นฐาน” ส่วนในระดับชาติก็ควรใช้ “**ทั้งระบบเลือกตั้งและแต่งตั้งผสมผสานกันไป**”¹⁸⁶⁸

อนึ่ง ใน พ.ศ.2537 **วรศักดิ์ อุวรรณโณ** เสนอแนวคิดในกรอบ “**ประชาธิปไตยแบบราชประชาสมาสัย**” (โดยมิได้ใช้คำดังกล่าวนี้) ซึ่งเน้นอำนาจสูงสุดของพระมหากษัตริย์และประชาชน ดังความว่า

“...ทางออกเพียงทางเดียวสำหรับประเทศไทย คือการทำให้อำนาจก่อตั้งองค์กรทางการเมืองสูงสุด (*pouvoir constituant*) กลับคืนเป็นของพระมหากษัตริย์และประชาชนตามนิติประเพณีที่ยึดถือมาในรัฐธรรมนูญทั้ง 15 ฉบับ และให้การจัดทำรัฐธรรมนูญได้เกิดขึ้นจากสภาว่าง

¹⁸⁶⁶ ธีรยุทธ บุญมี, “วิกฤตเศรษฐกิจการเมืองและทางออก” มติชน 1 สิงหาคม 2540, น. 2. อ้างใน กิตติศักดิ์ สุจิตตารมย์, “ทัศนะของสื่อหนังสือพิมพ์และปัญญาชนสาธารณะที่มีต่อสถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ ระหว่าง พ.ศ.2535-2540”, (อ้างแล้ว), น. 289.

¹⁸⁶⁷ เกษียร เตชะพีระ, “ความพิเศษของประชาธิปไตยไทย” มติชนรายวัน (21 สิงหาคม 2540), น. 21. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 289-290.

¹⁸⁶⁸ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล “ข้อเสนอของคุณฉลาด” ผู้จัดการรายวัน (31 พฤษภาคม 2537), น. 14 อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 208. (เน้นโดยผู้วิจัย)

รัฐธรรมนูญ เมื่อร่างเสร็จก็นำขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อพระมหากษัตริย์จะทรงขอประชามติจากประชาชนให้ใช้บังคับได้ การเชื่อมโยงพระมหากษัตริย์และประชาชนซึ่งเป็นรัฐาธิปไตยทางกฎหมายและทางการเมืองเข้าด้วยกันเช่นนี้เท่านั้น ที่จะทำให้ได้รัฐธรรมนูญที่มีเนื้อหาเชิงคุณค่าและคุณธรรมเพื่อคนหมู่มากในสังคม ไม่ใช่เพื่อบุคคลกลุ่มเดียวอย่างที่ผ่านมา”¹⁸⁶⁹

โดยทั่วไปแล้ว “นักวิชาการกลุ่มที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” มีทัศนะที่แตกต่างอย่างตรงกันข้ามกับ “นักวิชาการกลุ่มที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ในหลายเรื่องด้วยกัน นอกจากจุดมุ่งหมายทางการเมืองและทัศนะต่อประเด็นต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น (เช่น ทัศนะต่อ “พระมหากษัตริย์” นโยบาย “ประชานิยม”, “การรัฐประหาร” ฯลฯ) (ซึ่งเห็นได้ชัดเจนจากเนื้อหาทั้งหมดที่ได้วิเคราะห์ไว้ก่อนหน้านี้) แล้ว ยังมีทัศนะ ของ “นักวิชาการกลุ่มที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ที่แตกต่างจาก “นักวิชาการกลุ่มที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” อีกหลายประการ ที่สำคัญคือ ทัศนะต่อ “ชาวบ้าน” และ “คนเสื้อแดง” ทัศนะต่อชนชั้นกลาง และทัศนะต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “มวลชนคนเสื้อเหลือง” ทั้งกลุ่ม “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” (พธม.) และ “คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (กปปส.)

ทัศนะต่อ “ชาวบ้าน” และ “คนเสื้อแดง”

ในขณะที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ส่วนใหญ่ เห็นว่า “ชาวบ้าน” และ “คนเสื้อแดง” ถูก “ซื้อเสียง” ด้วยนโยบายประชานิยม ซึ่งสะท้อนทัศนะที่เห็นว่า “ชาวบ้าน” และ “คนเสื้อแดง” ขาดความรู้และเห็นแก่ผลประโยชน์เฉพาะหน้า แต่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” มีจุดยืนและพื้นฐานความคิดที่เห็นอกเห็นใจ “ชาวบ้าน” และ “คนเสื้อแดง” อย่างสูง ดังจะเห็นได้จากงานเขียนต่างๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เกษียร เตชะพีระ วิเคราะห์สภาพของ “คนจนหรือคนชายขอบ” ของไทยใน “กระบวนการโลกาภิวัตน์เสรีนิยมใหม่ทางเศรษฐกิจ” ว่า

¹⁸⁶⁹ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, กฎหมายมหาชน เล่ม 2: การแบ่งแยกกฎหมายมหาชน-เอกชนและพัฒนากฎหมายมหาชนในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : นิติธรรม, 2537), น. 265. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 230.

“กระบวนการโลกาภิวัตน์เสรีนิยมใหม่ทางเศรษฐกิจในสิบกว่าปีมานี้ได้สร้างและเพิ่มขยายคนกลุ่มใหม่ขึ้นมา...ได้แก่คนจนหรือคนชายขอบที่ “อยู่ไม่ได้ ไปไม่ถึง” เป็นพวกตกหลุมดำระหว่างชนบทกับเมืองประเภทอยู่ชนบททำนาทำไร่อย่างเดียวต่อก็ไม่ได้ เพราะสูญเสียที่ดินทำกินและฐานทรัพยากรยังชีพของชุมชนแล้ว แต่ไปเมืองก็ไม่ถึง เพราะขาดแคลนทั้งเงินทุน, ทักษะความรู้ความชำนาญสมัยใหม่, อิทธิพลเส้นสาย ฯลฯ จนเกินกว่าจะลงหลักปักฐานสร้างเนื้อสร้างตัวเป็นปัจเจกบุคคลผู้รู้แล้วรวยที่นั่นได้ง่ายๆ จึงกลายเป็นเหยื่อที่พลาดโอกาสจากโลกาภิวัตน์ เพราะมือสั้นและถูกดินที่มองไม่เห็นถีบหลุดเข้าไปในชีวิตทำมาหากินดิ้นรนแข่งขันเสี่ยงโชคเสี่ยงภัยอยู่ในตลาดเสรีโดยไร้หลักประกันความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตสุขภาพร่างกายไปวันๆ ทำให้ค่อนข้างจนดักดาน เช่น เกษตรกรรายย่อยยากจนติดหนี้สินรุงรัง/ไร้ที่ทำกิน, แรงงานรับจ้างในหมู่บ้านชนบท, คนขับแท็กซี่-สามล้อมอเตอร์ไซด์รับจ้าง, พ่อค้าแม่ค้าขายหาบเร่แผงลอย, ชาวสลัม, คนงานก่อสร้าง, คนงานรับจ้างรายวัน, เด็กขายพวงมาลัยตามสี่แยกไฟแดง ฯลฯ

แรงงานภาคเกษตรกรรมซึ่งผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกับแรงงานภาคเศรษฐกิจนอกระบบในเมืองเหล่านี้...คาดคะเนว่ามีราว 67% อันเป็นส่วนข้างมากของกำลังแรงงานทั้งประเทศ...

พวกเขาเหล่านี้แหละเป็นฐานคะแนนเสียงข้างมากอย่างแน่นหนาให้แก่แพ็คเกจนโยบายประชานิยมและเอื้ออาทรต่างๆ นานาของพรรคไทยรักไทย...

พวกเขาต้องการได้อำนาจรัฐมาก็เพื่อใช้บริหารจัดการโอกาสกับความเสี่ยงที่พ่วงติดมากับเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์...อาจทำให้พวกเขาถึงแก่ฉิบหายล้มละลายสิ้นเนื้อประดาตัวหรือตกงานหมดอาชีพขาดที่พึ่งยามป่วยไข้ ต้องเอาลูกออกจากโรงเรียน พาครอบครัวชมชานกลับชนบท หรือหันไปเสี่ยงคุกเสี่ยงตายค้ายาบ้าได้”¹⁸⁷⁰

ในกรณี **นิติ เอียวศรีวงศ์** นับตั้งแต่เริ่มเขียนบทความหนังสือพิมพ์ตรวจจนถึงช่วงที่เกิดวิกฤตทางการเมืองใน พ.ศ.2548-2557 นิติ เอียวศรีวงศ์ กล่าวถึงประชาชนหลากหลายกลุ่มที่ต้องเผชิญความไม่เป็นธรรมและประสบกับความเดือดร้อนในการทำมาหากิน **สำหรับภาพของ “คน**

¹⁸⁷⁰ เกษียร เตชะพีระ. “จากระบอบทักษิณสู่รัฐประหาร: วิกฤตประชาธิปไตยไทย” ใน **สงครามระหว่างสี ก่อนถึงจุดที่ไม่อาจหวนกลับ**, (อ้างแล้ว), น. 40-41.

เสื้อแดง” หรือชนชั้นกลางระดับล่าง ในบทความของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่เขียนในระหว่างการชุมนุมของ นปช. นั้น แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า เป็นการสร้างความรู้เพื่อสร้างความชอบธรรมและสนับสนุนการเคลื่อนไหวของ นปช. และ “คนเสื้อแดง” ซึ่งสอดคล้องกับพื้นฐานความคิดหรืออุดมคติ ที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยึดถือ นั่นคือความเห็นอกเห็นใจประชาชนที่อยู่ในฐานะเสียเปรียบและการให้ความสำคัญแก่ความเสมอภาค

ในเดือนเมษายน พ.ศ.2553 นิธิ เอียวศรีวงศ์ วิเคราะห์ว่า

“เสื้อแดงที่ร่วมชุมนุมตัดสินใจเข้าร่วมชุมนุมไม่ใช่เพราะรับจ้าง (แม้ว่าอาจจะรับเงินอุดหนุนบางส่วน หากเป็นเพราะเขาเกิดสำนึกทางการเมืองใหม่ อันเป็นสำนึกทางการเมืองที่ไม่เคยมีมาก่อน นั่นคือสำนึกในสิทธิและความจำเป็นที่จะต้องเข้ามาทำกับการบริหารบ้านเมืองด้วยตนเอง

คนเหล่านี้ซึ่งเป็นทั้งชนชั้นกลางระดับกลาง ชนชั้นกลางระดับล่าง และชนชั้นล่างสุดอยู่บ้างจำนวนน้อย (ไม่สู้จะต่างกับผู้เข้าร่วมชุมนุมของฝ่ายพันธมิตรฯ ซึ่งก็ไม่ได้ “รับจ้าง” เช่นกัน) หาช่องทางที่จะกำกับควบคุมการบริหารบ้านเมืองด้วยวิธีอื่นได้ยาก แม้แต่การเลือกตั้งก็ใช้ว่าจะเป็นโอกาสที่เปิดกว้างแก่การกำกับควบคุมมากนัก ถึงกระนั้นการเลือกตั้งก็ยังคงทำลายลงด้วยการรัฐประหาร จึงทำให้สำนึกทางการเมืองใหม่ที่เกิดขึ้นแก่คนเหล่านี้ยิ่งเข้มข้นขึ้น

คนชั้นกลางระดับล่าง ซึ่งเป็นส่วนใหญ่ของผู้ชุมนุมของทุกสี เป็นกลุ่มที่เกิดใหม่จากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ นโยบายของคุณทักษิณ ชินวัตร-ไม่ว่าจะถูกหรือผิด-เข้ามาตอบสนองทั้งความไฝฝันและความต้องการของคนกลุ่มนี้มากกว่าคนกลุ่มอื่นๆ ฉะนั้น เมื่อเกิดการรัฐประหาร ผู้ประท้วงจึงใช้ชื่อคุณทักษิณเป็นสัญลักษณ์ในการต่อต้านการกีดกันเขาออกไปจากกระบวนการตัดสินใจ นี่คือนักการเมืองใหม่ที่ใหญ่ที่สุดของสังคมไทยปัจจุบัน”¹⁸⁷¹

ในบทความที่เผยแพร่ช่วงปลายเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2553 นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ให้ความหมายใหม่แก่คำว่า “เฝ้าบ้านเฝ้าเมือง” โดยเน้นไปที่ชาวบ้านหลากหลายอาชีพถูกรัฐและ

¹⁸⁷¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “ประวัติศาสตร์ไม่ซ้ำรอย” ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ อ่านการเมืองไทย ลำดับที่ 3 การเมืองของเสื้อแดง, (กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุคส์, 2553), น. 38.

ทุนรังแกโดยที่ “ผู้ถืออำนาจรัฐ ไม่ว่าจะมาจากหีบบัตรเลือกตั้งหรือปากกระบอกปืน ไม่เคย “ดับไฟ” เหล่านี้เลย”¹⁸⁷² ตัวอย่างที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยกขึ้นมาให้เห็น ได้แก่ คนงานโทรัมพ์ที่ถูกปลดออกจากงาน ซึ่ง “นอกจากเป็นเหยื่อของทุนแล้ว ยังเป็นเหยื่อของโลกาภิวัตน์ซึ่งรัฐไทยไม่เคยสามารถปกป้องอะไรได้เลย” และเกษตรกรที่ขาดที่ดินทำกิน ซึ่ง “ความขาดแคลนที่ดินทำกินเป็นปัญหาวิกฤตของไทย และเป็นวิกฤตอย่างยิ่งในภาคใต้ เพราะภาคใต้มีพื้นที่ราบน้อย ช้ายังมีการขยายตัวของเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว โดยเฉพาะยางพาราและปาล์มน้ำมันอันเป็นการลงทุนที่เหมาะสมกับการทำเกษตรแบบไร่นาขนาดใหญ่ ดังนั้น พื้นที่ป่าสงวนของภาคใต้จึงถูกยกให้นายทุนเช่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจสองชนิดนี้จำนวนมาก ทั้งๆ ที่มีคนไร้ที่ทำกินในภาคใต้นับได้เป็นแสน” นอกจากนี้นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยังกล่าวว่า “ที่ทำให้สำนึกความเป็นธรรมของคนไทยควรมอดไหม้ลงเป็นจุดที่สุดคือ เมื่อ พ.ศ.2552 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช แจ้งความดำเนินคดีทางแพ่งกับชาวบ้านจังหวัดตรัง พัทลุง และกระบี่ เรียกร้องค่าเสียหายที่ทำให้โลกร้อนฐานบุกรุกทำลายป่า ในที่สุดศาลแพ่งได้พิพากษาให้ชาวบ้านในจังหวัดตรัง และพัทลุง 15 ราย จ่ายค่าเสียหายแก่รัฐ 7 รายแรก เป็นเงิน 20 กว่าล้านบาท และในตอนท้าย นิธิ เอียวศรีวงศ์ สรุปว่า “กรณีแรงงานและที่ดินที่ยกขึ้นกล่าวนี้นี้เป็นหนึ่งในพันๆ เรื่องที่เกิดในประเทศนี้ สังคมสืบเนื่องมายาวนาน”¹⁸⁷³

บทความ “วัฒนธรรมคนเสื้อแดง” (30 กรกฎาคม-5 สิงหาคม พ.ศ.2553) นิธิ เอียวศรีวงศ์ วิเคราะห์ว่า

“มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมของขบวนการเสื้อแดงที่ทำให้แตกต่างจากเสื้อสีอื่นอย่างเห็นได้ชัด...แม้พวกเขาอยู่ใน “เขตเมือง” ขนาดใหญ่ เขาก็มีความสัมพันธ์กับชนบทค่อนข้างสูง...ความเป็นชนบทจึงเห็นได้ชัดในขบวนการเสื้อแดง

...ส่วนหนึ่งของความเป็นชนบทของคนเสื้อแดงเป็น “การแสดง” หมายความว่าตั้งใจเน้นย้ำมันให้เกินกว่าพื้นฐานจริงของตัวเอง เพื่อขับเคลื่อนทางการเมืองของตน เช่น “คนบ้านนอก”

¹⁸⁷² นิธิ เอียวศรีวงศ์, “เฝ้าบ้านเฝ้าเมือง” ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ อ่านการเมืองไทย ลำดับที่ 3 การเมืองของเสื้อแดง, (อ้างแล้ว), น.100.

¹⁸⁷³ เรื่องเดียวกัน, น. 98-100.

ย่อมมีมากกว่าคนกรุง การเป็น "บ้านนอก" จึงเป็นพลังทางการเมืองของระบอบที่เคารพผลการเลือกตั้ง...

ผมจึงรู้สึกว่าการที่เสื้อแดงเรียกร้องการมีส่วนร่วม จึงเป็นทั้งการเรียกร้องประชาธิปไตย และเรียกร้องการกลับไปหาอุดมคติของสังคมชนบทไปพร้อมกัน...

บางคนพูดถึงการปราศรัยของเสื้อแดงว่า "ถ้อย", "สฤล", หรือใช้คำพูดหยาบคาย ในฐานะผู้ฟังคนหนึ่งติดตามฟังทางวิทยุอย่างต่อเนื่องยาวนานพอสมควร ผมไม่รู้สึกลอยๆ อย่างนั้น แม้จะยอมรับว่ามีการใช้คำที่คนกรุงเทพฯ เห็นว่าไม่สุภาพอยู่บ้างก็ตาม (เช่น ญ-มึง - ซึ่งเวทีของคนเสื้อเหลืองก็ใช้เหมือนกัน)

แต่สิ่งที่ระคายหูแก่คนชั้นกลางที่สุด น่าจะเป็นภาษาที่ไร้ช่วงชั้นทางสังคมมากกว่า...ภาษาของคนเสื้อแดงลบล้างสำนึกของช่วงชั้นทางสังคมอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะเมื่อกล่าวถึงคู่ปรปักษ์ที่มีสถานภาพสูง ไม่ว่าจะเป็นองคมนตรี, ผู้พิพากษา, กกต., ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายทหาร, ตำรวจ และพลเรือน

...ความเปรียบ, นัยะประวัติของคำ, หรือแม้แต่ความหมายในการผูกประโยค ฯลฯ ก็มีความต่างจากการปราศรัยของเวทีการเมืองของคนชั้นกลางระดับกลางขึ้นไป อย่างมาก...

ภาษาถิ่น (ทั้งเหนือ, อีสาน, และใต้) ถูกใช้บนเวทีปราศรัยอยู่บ่อยๆ ไม่ใช่เพราะคนเหล่านั้นไม่สามารถพูดภาษากรุงเทพฯ ได้คล่อง...ภาษาถิ่นจึงเป็นสัญลักษณ์เพื่อสร้าง "ความเป็นปึกแผ่น" (solidarity) กับผู้ชุมนุม และผู้ฟังวิทยุอยู่ที่บ้าน...

พร้อมกันไปกับภาษาถิ่น เวทีปราศรัย ก็แสดงความสัมพันธ์ระหว่างนักปราศรัยด้วยกันเอง และนักปราศรัยกับผู้ชุมนุมในเชิงเครือญาติเสมอ ทุกคนถูกเอ่ยถึงในฐานะพี่, น้อง, น้ำ, ลุง, ป้า, ตา ฯลฯ อยู่ตลอดเวลา...ดังนั้น คำนับญาติและภาษาถิ่นจึงเป็นวัฒนธรรมที่เน้นความเสมอภาคต่อต้านสังคมช่วงชั้นในวัฒนธรรมชั้นสูงของไทยไปพร้อมกับความเป็นกันเองเพื่อความเป็นปึกแผ่น...

สิ่งที่การปราศรัยเรียกร้องอยู่ตลอดเวลาคือความยุติธรรม แล้วผู้ปราศรัยก็ผูกความไพบูลย์ทางเศรษฐกิจเข้ากับความยุติธรรมและประชาธิปไตย

บางคนถึงกับพูดว่าหากเป็นประชาธิปไตยแล้วเราก็จะมั่งคั่งเหมือนญี่ปุ่น จริงหรือไม่จริงก็ยกไว้ก่อนนะครับ แต่นี้เป็นเรื่องของวิคิดหรือวัฒนธรรมโดยตรง

ตั้งแต่คณะราษฎรมาโน่นแหละที่มีวิคิดอย่างนี้ คือประชาธิปไตยกับความไพบูลย์ทางเศรษฐกิจเป็นเรื่องเดียวกัน หลังจากนั้นมา เราก็ไม่ได้ยินนักการเมืองไทยและปัญญาชนไทยผูกสองอย่างเข้าด้วยกันอีก แต่ไปผูกความไพบูลย์ทางเศรษฐกิจกับความชำนาญการ, กับความมีประสิทธิภาพ, หรือบางครั้งกับอำนาจเด็ดขาดของผู้นำด้วยซ้ำ

การเรียกร้องความยุติธรรมอย่างนี้ จึงกระเทือนอุดมการณ์ทางการเมืองของคนชั้นกลางระดับกลางในกรุงเทพฯ อย่างถึงรากถึงโคน

...การชุมนุมของคนเสื้อแดง...นอกจากแสดงความต้องการทางการเมืองแล้ว ยังประกาศหรือยืนยันความเสมอภาคทางวัฒนธรรมของคนชั้นล่างอีกด้วย...แสดงออกซึ่งวัฒนธรรมของคนชั้นล่างอย่างเปิดเผย และประกาศความเท่าเทียมของวัฒนธรรมนั้นกับวัฒนธรรมอื่นๆ ที่ถูกจัดไว้เหนือกว่ามานาน”¹⁸⁷⁴

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้แย้งทัศนะของ “คนเสื้อเหลือง” ที่ว่าชาวบ้าน “โง่” และ “จน” จึงเห็นแก่ผลประโยชน์เฉพาะหน้าและ “ถูกหลอก” ให้ออกมาต่อสู้ทางการเมือง แต่เน้นปัญหาความเหลื่อมล้ำอันเกิดจากความได้เปรียบเสียเปรียบเชิงโครงสร้าง (อันเป็นเรื่องที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ เน้นอย่างต่อเนื่องมาหลายทศวรรษ) ในบทความ “*ความปรองดองเชิงโครงสร้าง*” (7 มิถุนายน พ.ศ.2553) นิธิ เอียวศรีวงศ์ อธิบายว่า

“ความเหลื่อมล้ำมีสองมิติ หนึ่งคือด้านปรากฏการณ์ มีคนจนจำนวนหนึ่งจนมากบ้างน้อยบ้าง ได้รับความเดือดร้อนต่างๆ ในชีวิต ไม่มีโอกาสที่จะส่งลูกหลานให้ได้เราเรียนไปได้สูง ดังนั้น จึงเห็นได้ชัดว่าลูกหลานจะรับมรดกความยากจนสืบทอดไปในตระกูล ฐานะทางเศรษฐกิจที่

¹⁸⁷⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์, (30 กรกฎาคม 2549), “วัฒนธรรมคนเสื้อแดง”, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://serichon.org/board/index.php?topic=35436.0;wap2>.

ยากจนทำให้วิถีชีวิตที่เหมาะสมกับการทำมาหากินของตน และอยู่ในวัฒนธรรมที่ไม่ได้รับการยกย่องในสังคม ทำให้มีอำนาจทางการเมืองน้อยเพราะถูกกีดกันออกไปจากการมีส่วนร่วมอย่างเสมอภาค ด้วยกลวิธีที่แนบเนียนหลายอย่างมาแต่ต้น

อีกมิติหนึ่งเป็นมิติด้านโครงสร้างนั่นคือมีระบบที่เชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน ระหว่างการปกครอง กฎหมาย เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมือง การศึกษา ฯลฯ ที่มีผล (ทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา) ทำให้คนจนเข้าไม่ถึงทรัพยากรสำคัญๆ ในการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรการผลิต ทรัพยากรที่จะทำให้มีพลังด้านการต่อรอง หรือทรัพยากรการพัฒนา ดังนั้น ความเหลื่อมล้ำจึงเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นเอง โดยจัดการด้านโครงสร้างให้คนบางกลุ่มได้เปรียบและบางกลุ่มเสียเปรียบ

รัฐบาลไทยหลายยุคหลายสมัยที่ผ่านมาทั้งก่อนและหลังรัฐบาลไทยรักไทย แก้ไขความเหลื่อมล้ำเฉพาะมิติปรากฏการณ์...แม้แต่นโยบายที่ถูกเรียกว่า “ประชานิยม” ของคุณทักษิณ ชินวัตร ก็มีลักษณะโปรยทานเหมือนกัน...

การแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในมิติของปรากฏการณ์อย่างเดียว ก็เหมือนการทำสาธารณกุศล ดีแน่ แต่ไม่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย...กลับทำให้เกิดช่องว่างทางรายได้และทรัพย์สินมากขึ้น...

...มีความเหลื่อมล้ำในมิติของโครงสร้างด้านภาษีและสวัสดิการในสังคมไทย...อันเป็นเหตุให้สัดส่วนการถือครองทรัพย์สินของคนส่วนใหญ่ในประเทศไทยมีน้อยอย่างยิ่ง เมื่อเปรียบเทียบกับคนรวย 10% แรก

ประเด็นสำคัญก็คือทราบเท่าที่เราไม่แก้ไขความเหลื่อมล้ำในมิติเชิงโครงสร้างเช่นนี้ ก็ยากที่จะลดความเหลื่อมล้ำในสังคมไปได้”¹⁸⁷⁵

ความเสียเปรียบของชาวบ้านหรือ “ชนชั้นกลางระดับล่าง” ในการเลื่อนฐานะนั้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็ได้วิเคราะห์โดยเปรียบเทียบกับชนชั้นกลางระดับกลางขึ้นไป เพื่อแสดงให้เห็นว่าชนชั้นกลางระดับกลางขึ้นไปมีโอกาสไต่เต้าขึ้นมาเป็น “ผู้ดี” โดยอาศัยการศึกษาแผน

¹⁸⁷⁵ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “ความปรองดองเชิงโครงสร้าง” ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ อ่านการเมืองไทย ลำดับที่ 3 การเมืองของเสื้อแดง , (อ้างแล้ว), น. 109-110.

ใหม่ การมีอาชีพมั่นคง และการมีอำนาจต่อรองทางการเมือง แตกต่างจากชาวบ้านทั่วไปเป็นอันมาก

“หากทว่าโลกของ “ไพร่” ก็ยังคงอยู่...แม้ประสบความเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกัน จำนวนมากของคนเหล่านี้สูญเสียปัจจัยการผลิตโดยเฉพาะที่ดินไปเสียแล้ว (ยังไม่พูดถึงความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของเขา) ต้องเปลี่ยนตนเองมาเป็นคนชั้นกลางระดับล่างซึ่งมีรายได้เป็นตัวแทนสำหรับดำรงชีวิตเดือนต่อเดือน หรือแม้แต่วันต่อวัน ความหวังที่จะไต่เต้าให้สูงขึ้นไปสู่คนชั้นกลางระดับล่างกับบริบทหรือสิ่ง ในท่ามกลางการศึกษาซึ่งต้องลงทุนซื้อหาแพงมากขึ้นจนพวกเขาจรดแทบไม่ติด...”¹⁸⁷⁶

ด้วยเหตุที่มีความเห็นอกเห็นใจชาวบ้านอย่างมากเช่นนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ จึงอธิบาย “การเผาบ้านเผาเมือง” หรือ “การจลาจล” ที่ ชาวบ้านเข้าไปรวมก่อเหตุด้วยทัศนคติที่แตกต่างอย่างตรงกันข้ามกับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ดังความต่อไปนี้

“การจลาจลไม่ว่าจะเกิดขึ้นในที่ใดของโลกไม่เคยเกิดขึ้นจาก “น้ำผึ้งหยดเดียว” หากเรามีความคับข้องใจมากมายของคนจำนวนมากซึ่งไม่มีใครมองเห็น หรือไม่มีใครแคร์พอจะไปแก้ไข ทั้งสะสมมาเป็นเวลานาน จนทำให้ผู้คนสิ้นหวัง มองเห็นการทำลายเพื่อระบายความคับแค้นที่ไม่มีใครใส่ใจออกมาอย่างเป็นรูปธรรม หรือมิฉะนั้นก็ได้แต่ฉวยโอกาสผสมโรงไปกับเหตุการณ์เฉพาะหน้า เพื่อเข้าถึงสิ่งที่ไม่มีวันเข้าถึงในชีวิตปกติ”¹⁸⁷⁷

นิธิ เอียวศรีวงศ์ วิเคราะห์ทัศนะของ “ปัญญาชนเสื้อเหลือง” โดยตรง ด้วยการชี้ให้เห็นว่าการเคลื่อนไหวของ “คนเสื้อแดง” นั้น ไม่สอดคล้องกับฐานทางวัฒนธรรมที่ “ปัญญาชนเสื้อเหลือง” หรือชนชั้นนำและชนชั้นกลางไทยเคยชิน เพราะกลุ่มคนดังกล่าวนี้เคยชินกับการมองชาวบ้านในแง่ “ชาวบ้านผู้น่ารัก” และ “ถือเป็นความดีหากให้ความช่วยเหลือคนจน” ทั้งการ “โอบอุ้ม” การ

¹⁸⁷⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “ทวิภพในสมมติของเอกภพ” ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ อ่านการเมืองไทย ลำดับที่ 3 การเมืองของเสื้อแดง , (อ้างแล้ว), น.86-87.

¹⁸⁷⁷ เรือเดียวกัน, น. 87.

“ประทับประคอง” และการ “ปกป้อง” ดังนั้น “คนเสื้อเหลือง”ทั้งหลายจึงไม่สามารถยอมรับได้เมื่อปรากฏว่า “คนเสื้อแดง” มิได้ทำตัวเป็น “คนจนผู้น่ารักแต่ไร้สิทธิ” อีกต่อไป นิธิ เอียวศรีวงศ์ ระบุว่า

“คนจน” เหล่านี้เรียกร้อย “สิทธิ” (เสมอภาค)...ไม่ใช่ความช่วยเหลือใดๆ จากรัฐ...

“คนจน” เสื้อแดงกำลังพูดภาษาที่ชนชั้นนำไทยฟังไม่รู้เรื่อง เพราะไม่มีฐานทางวัฒนธรรมให้ฟังรู้เรื่องได้เลย...

การเคลื่อนไหวของชาวเสื้อแดงซึ่งเปิดศักราชใหม่ของการเคลื่อนไหวทางการเมืองในหมู่ประชาชนระดับล่าง ปรากฏจากปัญญาชน และกิจกรรมของปัญญาชนเป็นสื่อกลางและเป็นตัวนำให้เชื่อมโยงกับชนชั้นนำ...

และนี่หรือมิใช่ คือที่มาของปัญญาชนคนเดือนตุลาจำนวนมากที่ออกมาต่อต้านการเคลื่อนไหวของ นปช.

ไม่ใช่เพียงแค่เกลียดทักษิณ แต่ไม่อาจเข้าใจกับการเรียกร้อย “สิทธิ” เสมอภาคของคนที่ไม่มีการศึกษาสูงนัก ซึ่งไม่ได้เรียกร้อยขอความเป็นธรรม แต่กดดันให้เลิกการกระทำ “สองมาตรฐาน” แทรกแซงเข้าไปในพื้นที่ทางการเมืองซึ่งชนชั้นนำหวงห้ามไว้นาน ได้แก่การยุบสภา และโดยนัยคือการฟอร์มรัฐบาลที่ต้องเชื่อมโยงกับผลการเลือกตั้ง...”¹⁸⁷⁸

อย่างไรก็ตาม นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยังมีความกังวลต่ออนาคตของประชาชนในสังคมไทยอย่างมาก เนื่องจากเห็นว่าการเมืองไทยปัจจุบันอาจถือได้ว่าอยู่ในช่วง “เปลี่ยนผ่านสู่การเมืองมวลชน” แต่เป็นการเปลี่ยนผ่านที่อาจไม่ราบรื่น เพราะการเคลื่อนไหวของมวลชนในทศวรรษ 2550 มี “ขีดจำกัด” เช่นเดียวกับการปฏิวัติในอดีตที่ผ่านมา โดยชี้ให้เห็นว่า แม้แต่เมื่อมีรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 แล้ว และเกิด “การเคลื่อนไหวมวลชนในปัจจุบัน” ขึ้นแล้ว อำนาจก็ยังไม่เป็นของประชาชนเพราะพรรคการเมืองอ่อนแอ ดังที่ เกษียร เตชะพีระ ได้สรุปทัศนะของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ไว้ว่า พรรคการเมืองไทยประกอบด้วยนักการเมืองชนชั้นนำของระบุมหาอำนาจ

¹⁸⁷⁸ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “คนจนผู้น่ารักแต่ไร้สิทธิ” ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ อ่านการเมืองไทย ลำดับที่ 3 การเมืองของเสื้อแดง , (อ้างแล้ว), น.64-65.

ความสัมพันธ์ตามประเพณีและระบบอุปถัมภ์ในการแข่งขันเลือกตั้งหาเสียง เชี่ยวชาญการ ประนีประนอมประสานผลประโยชน์ในหมู่ชนชั้นนำ (คณาธิปไตย) แต่ไม่เชี่ยวชาญนัดสันตการ แทนตนผลประโยชน์และความเห็นของมวลชน โดยพรรคเหล่านี้ใหม่ต่อการเมืองมวลชน ไม่ได้ พัฒนากลไกเชื่อมต่อการคบกับมวลชนอย่างซับซ้อนเอาไว้ แม้แต่ **พรรคเพื่อไทย** ก็หันไป เคลื่อนไหวการเมืองมวลชนเพราะสถานการณ์เฉพาะหน้าของการต่อต้านรัฐประหาร นักการเมือง พรรคนี้ก็เป็นชนชั้นนำกระฎุมพีไม่ต่างจากพรรคอื่น ขณะเดียวกันก็มี **“กลุ่มพลังหรือสถาบันที่ไม่ เป็นใจกับการเมืองมวลชน”** อันได้แก่

“1) **เจ้าสัว, เจ้าพ่อ, นักธุรกิจ** เพราะมีช่องทางอื่นผลักดันนโยบาย ไม่ต้องพึ่งมวลชน ชัด ผลประโยชน์ในแง่ผลกระทบสิ่งแวดล้อม แย่งชิงทรัพยากร

2) **กองทัพ** เพราะ ระวัง ไม่ต้องการถูกมวลชนเบียดขับจนหลุดพ้นเวทีการเมือง

3) **แรงงาน** เพราะ อ่อนแอเกินกว่าจะเป็นกองหน้าปล้นนำ

4) **สื่อเก่า** เพราะ ไม่มีแรงจูงใจรับเข้าหาการเมืองมวลชน ทำมาหากินกับรายการทีวี คุ้มแล้ว อีกทั้งสื่อสิ่งพิมพ์หมดยุคสมัย ไม่คุ้มทางธุรกิจจะขยายตลาดเข้าหามวลชน”¹⁸⁷⁹

นิธิ เอียวศรีวงศ์ วิเคราะห์ด้วยว่า “การเมืองมวลชน” ก็มีอันตราย เพราะอาจไม่นำไปสู่ ประชาธิปไตย แต่อาจถูกชักจูงฉวยใช้โดยนักชวนเชื่อ (demagogues) แล้วบิดผันนำไปสู่เผด็จการ เบ็ดเสร็จ (Totalitarianism) ภายใต้คณาธิปไตยใหม่/พรรคใหม่ได้เช่นกัน¹⁸⁸⁰ นอกจากนี้ยังเห็นว่า “การเมืองมวลชน” ในปัจจุบันมีจุดอ่อนที่เป็นข้อจำกัดร่วมกันกับการปฏิวัติไทยครั้งอื่นๆ ในอดีต กล่าวคือ ไม่มีหลักนโยบายที่ชัดเจนว่าจะนำพาสังคมไทยไปทางไหน ไม่ว่าในระดับปฏิวัติสังคม หรือปฏิรูปสังคม ส่งผลให้ประเด็นในการเรียกร้องเริ่มแตกฉานจนกระเจายเป็นกรณีเฉพาะราย (single issues) นำไปสู่สภาพที่แกนนำกระฎุมพีเสรีนิยมแตกแยกแย่งอำนาจกันเอง และหันไป

¹⁸⁷⁹ เกษียร เตชะพีระ, (20 พฤษภาคม 2556), “งานเขียนวิเคราะห์การเมืองไทยของ “นิธิ เอียวศรีวงศ์” (1) **มติชนรายวัน**, 6 พ.ค. 2556, น. 6 ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1369048771 (เน้นโดย เกษียร เตชะพีระ).

¹⁸⁸⁰ เรื่องเดียวกัน.

ร่วมมือกับกลุ่มอำนาจเดิมตามลำดับ จนนำไปสู่การเมืองกระฎุมพีปรกติ หรือการเมืองอย่างที่มีนเคยเป็นๆ มาในที่สุด¹⁸⁸¹

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ได้แสดงความเห็นอกเห็นใจ “มวลชนคนเสื้อแดง” เนื่องจากในอดีตที่ผ่านมาได้มีประสบการณ์ในการเคลื่อนไหวร่วมกับชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนจากกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมและการแย่งชิงทรัพยากรจากรัฐ ไม่ว่าจะเป็นกรณีการเคลื่อนไหวของ “เครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือ” กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่เผชิญปัญหาการกำหนดเขตป่าสงวนทับที่ทำกิน การยึดสมบัติสาธารณะหรือ “ของหน้าหมู่บ้าน” มาเป็นทรัพย์สินเอกชน ฯลฯ องค์ความรู้ทางวิชาการที่ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ สร้างขึ้น ก็มุ่งเน้นไปที่การศึกษาประวัติศาสตร์ศาสตร์ประชาชนในชุมชนหรือในท้องถิ่นต่างๆ เพื่อสร้างความเข้าใจต่อศักยภาพของชาวบ้าน และมุ่งเปิดโอกาสให้คนตัวเล็กตัวน้อยได้มีพื้นที่และอำนาจต่อรองในสังคม ดังจะเห็นได้จากงานเขียนที่กล่าวว่า

“การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเช่นนี้ มีผลต่อสังคมโดยรวมด้วย เพราะการศึกษาเช่นนี้เป็นการทำให้เกิด “เสียงของผู้ที่ไม่เคยมีเสียง” (Voices of the voiceless) ในยามที่สังคมกำลังประสบปัญหาความขัดแย้งทางความคิดลึกซึ้ง การมีเสียงของผู้ที่ไม่เคยมีเสียงก็จะช่วยให้เกิดต่อรองในความสัมพันธ์เชิงอำนาจให้เกิดความสมดุลมากขึ้น”¹⁸⁸²

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ จึงได้พยายามร้อยถนอมความคิดและความหมายที่ครอบคลุมความเข้าใจของชนชั้นนำและชนชั้นกลางที่มีต่อชาวบ้าน โดยการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับชนบทชุดใหม่ขึ้นมา เพื่อใช้ในการทำความเข้าใจการแปรเปลี่ยนวิถีชีวิตและความรู้สึกนึกคิดชาวบ้าน เพราะในปัจจุบันสังคมชนบทได้แปรเปลี่ยนไปอย่างไพศาลแล้ว โดยอรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ เน้นว่าความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงในชนบทตามความเป็นจริงจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาต่างๆ อย่างเหมาะสมรวมทั้งปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง

¹⁸⁸¹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁸⁸² อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, ระหว่างประวัติศาสตร์กับความทรงจำ : ประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นภาคเหนือ, (เชียงใหม่ : สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553), น. 24.

“การทบทวนความ (ไม่) เปลี่ยนแปลงการรับรู้ประวัติศาสตร์ชนบทที่ผ่านมา ก็เพื่อที่จะชี้ให้เห็นว่าการรับรู้ดังกล่าวได้ปิดกั้นการมองเห็นความเปลี่ยนแปลงที่สลับซับซ้อนของประวัติศาสตร์ที่เป็นจริงของชนบทไทย และการปิดกั้นทางความคิดนี้ได้ทำให้คนชั้นนำและคนชั้นกลางที่จมอยู่กับกรอบ “วันวานอันแสนดี” นั้น ก็จะอธิบายการเคลื่อนไหวของชาวชนบทว่าเกิดขึ้นเพราะถูกหลอกหรือถูกซื้อเท่านั้น การทำความเข้าใจและอธิบายประวัติศาสตร์ชนบทกันใหม่ จึงเป็นเรื่องจำเป็นทั้งสำหรับการทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างสลับซับซ้อนในพื้นที่ชนบท และที่สำคัญจะเป็นการเปลี่ยนกรอบคิดการอธิบายชาวชนบทในปัจจุบันอันน่าจะเป็นการปูทางให้แก่การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองที่กำลังทวีเข้มข้นขึ้น”¹⁸⁸³

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ พยายามแสดงให้เห็นว่าความเปลี่ยนแปลงอย่างไพศาลที่เกิดขึ้นในชนบท เป็นเหตุให้ “มวลชนคนเสื้อแดง” ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อตอบสนองความจำเป็นในการทำมาหากินและการดำรงชีวิตในสังคมที่เปลี่ยนไป นั่นคือการเข้าถึงทรัพยากรอย่างเสมอภาคมากขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นผลมาจากระบบอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดของชาวบ้านที่แตกต่างจากอดีต ซึ่งความเปลี่ยนแปลงสำคัญๆ ของชนบทเหล่านี้ปรากฏในงานเขียนของอรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ อย่างต่อเนื่อง เช่น

“ความสัมพันธ์ภายในชุมชนชนบทแบบสังคมชาวนาเริ่มอ่อนแรงลง เพราะอนาคตของผู้คนในชนบทไม่ได้อยู่ในชุมชนเกษตรอีกต่อไป หากแต่อยู่ที่ภาคการผลิตนอกภาคเกษตรเป็นหลัก จึงทำให้เกิดการสายสัมพันธ์ในลักษณะกลุ่มทำงานนอกภาคเกษตรมากกว่ากลุ่มแบบเดิมในภาคเกษตรกรรม ความสัมพันธ์กับกลไกอำนาจรัฐมีสูงขึ้น เพราะการแบ่งสรรทรัพยากรจากรัฐได้

¹⁸⁸³ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, (16 และ 23 ธันวาคม 2554), *หกทศวรรษของความเปลี่ยนแปลง “ชนบท”*. ค้นหามาเมื่อ 7 สิงหาคม 2558, จาก <http://midnightuniv.org/%E0%B8%AB%E0%B8%81%E0%B8%97%E0%B8%A8%E0%B8%A7%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%A9%E0%B8%82%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B8%84%E0%B8%A7%E0%B8%B2%E0%B8%A1%E0%B9%80%E0%B8%9B%E0%B8%A5%E0%B8%B5%E0%B9%88%E0%B8%A2%E0%B8%99> (พิมพ์เผยแพร่ในหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ 16 และ 23 ธันวาคม 2554)

กลายเป็นกลไกที่ทำให้การผลิตนอกภาคเกษตรทั้งหมดไหลลื่นไปได้ กระบวนการความเปลี่ยนแปลงนี้ได้ทำให้ “ชาวบ้าน” เปลี่ยนตัวเองมาสู่ “พลเมือง”¹⁸⁸⁴

งานเขียนส่วนใหญ่ของอรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ เน้นว่าในปัจจุบัน ชาวบ้านส่วนใหญ่ในชนบทได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเข้าสู่การผลิตเชิงพาณิชย์อย่างเต็มตัวแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการผลิตทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร ซึ่งคนกลุ่มของประเทศเหล่านี้ก็อยู่ในฐานะกลุ่ม “แรงงานนอกระบบ” ที่ทำงานอยู่ในภาคการผลิตที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นสัดส่วนแรงงานที่มีจำนวนมากที่สุดของประเทศ โดยได้วิเคราะห์วิถีชีวิตและจิตสำนึกของชาวบ้านที่อยู่ในภาคการผลิตไม่เป็นทางการว่ามีความเปลี่ยนแปลงอย่างมากในทุกด้าน

“ด้านแรก ความสำนึกในศักยภาพหรือทักษะเฉพาะด้านของตนเองในการดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจ คนที่อยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบใหม่นี้ ต้องมี “ทักษะ” ส่วนตัวบางอย่างเพื่อที่จะสามารถผลิตหรือขายสินค้า...ทำให้เกิดความสำนึกในศักยภาพของปัจเจกบุคคลสูงมากกว่าการทำงานรวมหมู่ปลูกข้าวเพื่อยังชีพแบบเดิม ไม่ว่าทักษะส่วนตัวนี้จะอยู่ในระดับธุรกิจระดับไหน ใหญ่ กลาง เล็ก ก็ล้วนแล้วแต่เป็นพลังของสำนึกในศักยภาพของบุคคลอย่างเต็มเปี่ยม

“ด้านที่สอง...การเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่นี้ ได้ทำให้พวกเขามองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจและชีวิตของตนเองกับคนอื่น ๆ ในสังคมมากขึ้น...จินตนาการเชื่อมต่อตนเองกับสังคมเช่นนี้ ย่อมทำให้พวกเขาสำนึกได้อย่างแจ่มชัดถึงความเท่าเทียมกันในฐานะพลเมืองที่ทำงานในระบบเศรษฐกิจของสังคมไทย...

“ด้านที่สาม การแบกรับความเสี่ยงของการดำเนินชีวิตและกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้วยตนเอง...ดังนั้นคนที่อยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบใหม่นี้ต้องการให้รัฐเข้ามาช่วยรับภาระความเสี่ยงนี้ในฐานะพลเมืองที่เท่าเทียมกัน...

“ด้านที่สี่ การจัดตั้งองค์กรหรือเครือข่ายที่มีลักษณะความสัมพันธ์ที่เสมอภาคมากขึ้น การทำงานในระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ ได้ทำให้เกิดการจัดตั้งองค์กรหรือเครือข่ายอีกลักษณะหนึ่งที่มีความสัมพันธ์เชิงเสมอภาคและร่วมมือกัน รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง

¹⁸⁸⁴ เรื่องเดียวกัน.

ท้องถิ่นที่ทำให้ชาวบ้านสามารถเข้าไปมีบทบาทในหน่วยการปกครองอย่างเท่าเทียมกันมากขึ้น... ทำให้ชาวบ้านมองย้อนกลับไปในอดีตที่พวกเขาเคยมีชีวิตอยู่ภายใต้องค์การที่ไม่เสมอภาคและมีลำดับชั้นที่ชัดเจน และพบว่าชีวิตของพวกเขาดีขึ้นเมื่ออยู่ในองค์กรลักษณะใหม่...

ด้านที่ห้า ... คนในสังคมสามารถครอบครองสินค้าต่างๆ ได้อย่างเท่าเทียมกัน พลังของการบริโภคที่เท่าเทียมกันนี้ได้ทำให้ความรู้สึก ที่ยอมรับความแตกต่างทางสถานภาพหรือการแบ่งชั้นทางสังคมลดลงอย่างรวดเร็ว...¹⁸⁸⁵

ผลที่ตามมาจากการเปลี่ยนแปลงทั้ง 5 ด้าน ก็คือ

“ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมทั้ง 5 ด้านที่กล่าวมานี้ ได้ส่งผลให้คนจำนวนมากในสังคมไทยที่ครั้งหนึ่งเคยยินยอม ยอมรับ และสยบยอมกับความสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน ไม่สามารถที่จะยอมรับและอยู่กับความไม่เท่าเทียมกันอีกต่อไป จะเห็นได้ว่า ความเปลี่ยนแปลงสำคัญทั้งห้าประการที่กล่าวข้างต้น ได้ส่งผลให้ชาวบ้านเกิดความสำนึกว่าตนเองในฐานะปัจเจกบุคคลมีส่วนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมของชาติ บนฐานความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน ขณะเดียวกันก็ต้องการการปกป้องของรัฐจากความเสี่ยงต่างๆ อย่างเท่าเทียมกับคนอื่นๆ ในสังคม ความสำนึกเช่นนี้ได้ประกอบกันทำให้เกิดความหวังที่จะสร้างชีวิตของตนให้ก้าวหน้ามากยิ่งขึ้นด้วยศักยภาพของตนและเครือข่ายที่ตนมีส่วนร่วม ขณะเดียวกันก็มี “หลังพิง” ที่ช่วยลดความเสี่ยงด้วยการบริการและการควบคุมกลไกทางสังคมจากภาครัฐ ความสำนึกแบบใหม่ที่ก่อกำเนิดขึ้นนี้มีพลังแรงกล้ามากขึ้นในเวลาต่อมา และได้เปลี่ยนความหมายของ “คนจน” ว่าเหตุที่ “จน” ก็เพราะระบบสังคมที่ทำให้คนจนไม่ได้รับสิทธิต่างๆ อย่างที่ควรจะได้ หากคนจนได้รับสิทธิเช่นเดียวกับคนอื่นๆ ก็ย่อมที่จะ “ลืมตาอ้าปาก” ได้ตามสมควร”¹⁸⁸⁶

ดังนั้น อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ สรุปว่า ในปัจจุบันวิถีชีวิตและความรู้สึกนึกคิดของชาวบ้านนั้นได้แปรเปลี่ยนไปแล้ว และชาวบ้านมีศักยภาพสูงในการปรับตัว ท่ามกลางการ

¹⁸⁸⁵ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, จากประชาธิปไตยครั้งไปสู่การเมือง “ไพร่-อำมาตย์”, (สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

¹⁸⁸⁶ เรื่องเดียวกัน.

ขยายตัวของอำนาจรัฐและระบบทุนนิยมเข้าไปในชนบท โดยชาวบ้านได้เข้าไปสัมพันธ์กับอำนาจทางการเมืองและปรับตัวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดอย่างเต็มตัว นำไปสู่การยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจและการตระหนักถึงผลประโยชน์ทางการเมืองที่พวกเขาพึงได้รับ ดังนั้นชาวบ้านจึงกลายเป็น “คนชั้นกลางระดับล่าง” ที่ต้องการยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจและต้องการส่วนแบ่งทางการเมือง เพื่อการมีอนาคตและชีวิตที่ดีกว่าเช่นเดียวกับคนกลุ่มอื่นๆในสังคม ดังนั้น “สังคมไทยก็ต้องจัดความสัมพันธ์ในสังคมชนชั้นกลางกันใหม่เพื่อจะข้ามพ้นวิกฤติด้านต่างๆที่รุมเร้าอยู่”¹⁸⁸⁷

ในงานเขียนระยะหลังๆ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ยังคงเน้นความเปลี่ยนแปลงในชนบท แต่ได้เสนอความรู้เพิ่มเติมว่า ในปัจจุบันสังคมชนบทได้กลายสถานะจาก “สังคมชาวนา” มาสู่ “สังคมผู้ประกอบการ” แล้ว เนื่องจากการที่ชาวบ้านได้ยกสถานะของตนเองไปสู่การเป็นคนชั้นกลางระดับล่าง ซึ่งมีวิถีชีวิตที่เข้าไปผูกพันกับระบบการเมืองและเศรษฐกิจแบบตลาดอย่างเต็มตัวแล้ว

“ผมขอเสนอว่า สังคมชนบทไทย (rural society) ไม่ใช่สังคมเกษตรกรรมที่มีลักษณะดังที่คนไทยซึมซับรับรู้กันมานับนานอีกต่อไปแล้ว หากแต่การพัฒนาชนบทที่ผ่านมาและการปรับเปลี่ยนตัวเองของชาวชนบท ได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงใน “บุคลิกลักษณะ” (Characteristic) ต่างๆของคนชนบท ที่สำคัญยิ่งก็คือความสัมพันธ์ทั้งหลายในชนบทที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจได้ทำให้สังคมชนบทเปลี่ยนมาเป็น “สังคมผู้ประกอบการ” (entrepreneur society)”¹⁸⁸⁸

และ

¹⁸⁸⁷ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, (20 เมษายน 2558), **ชนชั้นกลางแต่ละระลอกในสังคมไทย**, ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก <http://prachatai.org/journal/2015/04/58895>

¹⁸⁸⁸ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, (26 มิถุนายน 2558), **เมื่อสังคมชนบทกลายเป็น “สังคมผู้ประกอบการ”**, ค้นหาเมื่อ 9 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/634890#sthash.4ZhKsMg2.dpuf>

“ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจได้เปลี่ยนชาวบ้าน (ธรรมดา) ส่วนใหญ่ มาสู่การเป็น “ผู้ประกอบการ”(entrepreneur) ในหลายระดับ เช่น การผลิตเพื่อขายด้วยแรงงานจ้าง เจ้าของโรงงานแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรขนาดเล็ก พ่อค้าคนกลาง ฯลฯ ขณะเดียวกันความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจก็ได้เบียดขับให้ชาวบ้านจำนวนหนึ่งโดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 10 ของคนในชุมชนให้กลายมาเป็นผู้ขายแรงงาน ซึ่งมีสถานะก้ำกึ่งหรือเปลี่ยนกลับไปกลับมาระหว่างการเป็นแรงงานผู้ชำนาญการในภาคการเกษตรกับแรงงานไร้ฝีมือ เช่น เมื่อเป็นแรงงานในกลุ่มที่รับเหมาทำนา พวกเขาอยู่เป็นแรงงานชำนาญการ แต่เมื่อออกมารับจ้างในงานก่อสร้างพวกเขาก็จะกลายเป็นแรงงานไร้ฝีมือไปในทันที เป็นต้น”¹⁸⁸⁹

งานเขียนในระยะหลังๆ นี้ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ยังคงเน้นความเปลี่ยนแปลงของชีวิตชาวบ้านในระดับที่ลึกลงไปกว่าความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม แต่ได้เชื่อมโยงไปถึงความเปลี่ยนแปลงในระดับอารมณ์ความรู้สึก ในบริบทที่ทรัพยากรจากรัฐไหลไปสู่ชาวบ้านในรูปแบบต่างๆ ซึ่งส่งผลต่อการเคลื่อนไหวทางการเมือง

“ความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมแบบใหม่ที่ได้สถาปนาขึ้นมาแทนโครงสร้างทางสังคมแบบชุมชนชาวนาเกิดขึ้นพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของผู้คน (structure of feeling) เพราะหากปราศจากการเปลี่ยนแปลงในส่วน of อารมณ์ความรู้สึกนึกคิด ก็ย่อมไม่สามารถที่จะถักสานความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะใหม่ได้...

การอยู่ในสถานะของ “ผู้ประกอบการ” ในสังคมชนบทนั้นจำเป็นต้องพึ่งพิง “เครือข่าย” มากกว่า “ผู้ประกอบการ” ในเขตเมืองหรือการผลิตสมัยใหม่ เพราะไม่ว่าในกระบวนการผลิต/การจำหน่ายล้วนแล้วแต่ต้องเชื่อมต่อกับกลุ่มอื่นๆ ตลอด จึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ลักษณะใหม่ ที่เน้นการเชื่อมต่อระหว่างปัจเจกบุคคลกับเครือข่าย หากกลุ่มใดสามารถสร้างความสมดุลระหว่างบุคคลกับเครือข่ายได้อย่างลงตัว (อันหมายความว่าปัจเจกบุคคลได้รับผลประโยชน์ไปพร้อมๆ กับ

¹⁸⁸⁹ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, (17 เมษายน 2558), “ชนบท” บนความเคลื่อนไหวสู่ประชาธิปไตย (1). ค้นหาเมื่อ 9 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/634269#sthash.Rda2Nk6V.dpuf>

การเกิดผลประโยชน์ร่วมของเครือข่าย) กลุ่มทางสังคมเช่นนี้จะขยายตัวและมีพลังมากขึ้น เช่น การทำกิจกรรมร่วมกันผลิตมันทอดในพื้นที่ท่าข้าม สงขลา หรือ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ในภาคใต้ เป็นต้น

พร้อมกันนั้น การเปลี่ยนรูปรัฐท้องถิ่นให้มีการปกครองตนเองมากขึ้น ก็ทำให้การเข้าสู่ “อำนาจท้องถิ่น” เป็นเรื่องที่เครือข่ายใหม่แต่ละเครือข่ายต้องคำนึงถึง เพราะการไหลของทรัพยากรจากส่วนกลางรูปแบบต่างๆ ลงมาสู่ “อำนาจรัฐท้องถิ่น” กลายมาเป็นโอกาสในการทำมาหากินด้วยการปรับตัวในการประกอบการต่างๆ เช่น โครงสร้างพื้นฐานที่มักจะมองกันว่าเป็นเรื่องสามัญที่ทุกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องทำนั้น กลับมีความหมายที่สำคัญมากในการเอื้อให้แก่ “ผู้ประกอบการ” ทั้งหลายในชนบท¹⁸⁹⁰

“การปรับเปลี่ยนกลุ่มผู้นำในชุมชนที่ขึ้นมาครองอำนาจในองค์กรปกครองท้องถิ่น จึงไม่ได้เกิดขึ้นมาลอยๆ หากแต่เป็นการปรับเปลี่ยนอำนาจท้องถิ่นให้เอื้ออำนวย “ประโยชน์” แก่ประชาชนในเขตพื้นที่มากขึ้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชนบทได้ทำให้ชาวชนบทใหม่สามารถที่จะเข้าไปมีส่วนในการกำกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากขึ้นไปด้วย กระบวนการความเปลี่ยนแปลงนี้ คือ ประชาธิปไตยจากข้างล่าง (Democracy from below) ซึ่งต้องการการปรับตัวเองของรัฐส่วนกลางในการรับกับความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ”¹⁸⁹¹

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ เน้นว่า เมื่อคนชนบทได้กลายสถานะเป็นคนชั้นกลางระดับล่าง ซึ่งมีวิถีชีวิตผูกติดอยู่กับระบบเศรษฐกิจแบบตลาดและมีวิถีคิดแบบผู้ประกอบการแล้ว นโยบายของรัฐจึงจำเป็นสำหรับพวกเขาอย่างมาก เพื่อช่วยในการลด “ความเสี่ยง” ที่พวกเขาต้องเผชิญในชีวิต เพราะการทำมาหาเลี้ยงชีพของชาวบ้านอยู่ใน “ภาคการผลิตที่ไม่เป็นทางการ” ซึ่งไม่ได้รับหลักประกันในชีวิตใดๆจากรัฐ ดังนั้นพวกเขาจึงรับได้ประโยชน์โดยตรงจากนโยบายประชานิยมของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร¹⁸⁹²

¹⁸⁹⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹⁸⁹¹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁸⁹² อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, จากประชาธิปไตยครึ่งใบสู่การเมือง “ไพร่-อำมาตย์”, (สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

สมชาย ปรีชาศิลปกุล

สมชาย ปรีชาศิลปกุล เป็น “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” คนหนึ่งที่มีจุดยืนอยู่ข้างชาวบ้านอย่างมั่นคง และมีความเห็นอกเห็นใจ “มวลชนคนเสื้อแดง” ที่มักได้รับการปฏิบัติจากอำนาจรัฐอย่างไม่ธรรมเช่นเดียวกันกับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” คนอื่นๆ ทั้งนี้ก็เพราะได้ผ่านประสบการณ์การร่วมเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อสิทธิต่างๆ กับชาวบ้านมานาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนจากกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมและการแย่งชิงทรัพยากร

ในยุครัฐบาลทักษิณ ชินวัตร สมชาย ปรีชาศิลปกุล ต่อต้าน FTA ที่ชาวบ้านเสียประโยชน์ ดังที่ปรากฏเป็นข่าวว่า

“...สมชาย ปรีชาศิลปกุล นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ถูกรัฐบาลชุดสุราษฎร์ 13 ตัดสัมพันธ์และไม่ยอมรับความชอบธรรมของรัฐในการเป็นตัวแทนประชาชนไปเจรจาเอฟทีเอ และประกาศจัดตั้งขบวนการเสรีไทย 2549 เสนอให้ประชาชนร่วมกันลงนามปฏิเสธสถานะความเป็นตัวแทนของรัฐบาลไทยในการทำข้อตกลงกับสหรัฐ เช่นเดียวกับที่ขบวนการเสรีไทยเคยปฏิเสธการประกาศสงครามต่อฝ่ายสัมพันธมิตร...

เหตุผลที่ทำให้ ผศ.สมชาย ออกมาปฏิเสธความเป็นตัวแทนของรัฐในการทำเอฟทีเอนั้นมาจากการที่รัฐปฏิเสธอำนาจของรัฐสภาตามรัฐธรรมนูญ 2540 ในมาตราที่ 224 รวมทั้งไม่ฟังความเห็นจากประชาชน ไม่มีการให้ข้อมูลแก่สาธารณะ ขาดความโปร่งใส... ในด้านเนื้อหา หากพิจารณาการทำเอฟทีเอกับออสเตรเลีย จีน นิวซีแลนด์ จะพบว่ามีกลุ่มทุน 4 กลุ่มดังที่กล่าวข้างต้นเท่านั้นที่ได้ประโยชน์ แต่คนตัวเล็กๆ เช่น เกษตรกรปลูกหอม พืชผักเมืองหนาว ไคโนม โคเนื้อ กลุ่มผู้ติดเชื้อ กลับได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง จะเห็นว่าการกระทำในลักษณะนี้ คือการเอาประชาชนในระดับล่างของสังคมไปเช่นสังเวชเพื่อแลกความร่ำรวยของกลุ่มนายทุน นักการเมืองที่ยึดครองอำนาจอยู่ การทำเอฟทีเอถือเป็น “อภิมหาโกงเชิงนโยบาย” ที่เลวร้าย เพราะเป็นการหาประโยชน์ใส่ตัวและพวกพ้องบนหายนะของคนยากคนจน”¹⁸⁹³

¹⁸⁹³ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, (14 มกราคม 2549), “ประกาศ เสรีไทย 49 “กูไม่เอาพันธนาการ FTA”, ค้นหาเมื่อ 16 สิงหาคม 2558, จาก <http://prachatai3.com/journal/2006/01/6996>

ในกรณี “การดื้อแพ่งต่อกฎหมาย” ของชาวบ้าน สมชาย ปรีชาศิลปกุล ก็เห็นว่าชาวบ้านมีสิทธิใน “การดื้อแพ่ง” เช่น การปิดถนน การยึดที่ดินของเอกชนที่ได้เอกสารสิทธิ์อย่างไม่ชอบธรรม แม้จะเป็นการ “ฝ่าฝืนกฎหมาย” ก็ตาม

“การดื้อแพ่งต่อกฎหมาย อธิบายอย่างกว้างสุด เป็นการกระทำที่ฝ่าฝืนกฎหมาย โดยมีเจตนาที่ต้องการนำไปสู่การแก้ไข ปรับปรุง เปลี่ยนนโยบาย หรือกฎหมายของรัฐ แนวความคิดแบบนี้ เชื่อว่านอกจากกฎหมายของรัฐแล้ว ยังมีกฎเกณฑ์อย่างอื่นที่มนุษย์ควรทำตาม เช่น เรื่องของความดีงาม ความถูกต้อง จึงมีการเสนอว่า บางครั้งคนเราก็คงจะต้องฝ่าฝืนกฎหมาย ถ้ากฎหมายที่มีอยู่หรือนโยบายของรัฐนั้นไม่ถูกต้อง คนก็ควรมีสิทธิอะไรบางอย่างจะขัดต่อกฎหมาย ทำไป ทั้งนี้มีจุดมุ่งหมายต้องการนำไปสู่การเปลี่ยน หรือการแก้ไขไปสู่สิ่งที่ดีกว่า การกระทำของชาวบ้านหลายอย่าง เช่น ปิดถนน เราจะเห็นว่าชาวบ้านไม่ได้ปิดถนนเอามัน แต่เพื่อบอกว่าเขาอยากให้แก้ไขนโยบายอะไรหลาย ๆ อย่าง เช่น ชาวบ้านที่บ่อนอกหินกรูด เขาปิดถนนเพื่อจะบอกว่าโครงการโรงไฟฟ้าพลังถ่านหินนี้ชาวบ้านไม่ต้องการ ชาวบ้านคิดว่าไม่เป็นประโยชน์

การที่ชาวบ้านเข้าไปในที่รกร้างว่างเปล่า เป็นความพยายามให้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ในระดับนโยบายต้องการให้มีการปฏิรูปที่ดินกระจายที่ดินสู่คนยากจน ส่วนในระดับท้องถิ่นจะให้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เช่น เอกสารสิทธิที่ออกมาโดยมิชอบ เขาคิดว่าควรจะแก้ไขให้ถูกต้องตามกฎหมาย ผมคิดว่าการกระทำของชาวบ้านมันเป็นการเรียกร้องสิทธิที่ควรจะได้ เพียงแต่มาตรการทางกฎหมายมันไม่ค่อยเอื้อให้ชาวบ้านได้ใช้สิทธิอย่างตรงไปตรงมา ชาวบ้านก็ต้องใช้วิธีนี้ ปิดถนนบ้าง ชุมนุมกันบ้าง หรือแม้แต่วิธีการที่ละเมิดต่อกฎหมาย”¹⁸⁹⁴

ข้อเสนอและจุดยืนทางการเมืองของ สมชาย ปรีชาศิลปกุล จึงสนับสนุนและสร้างความชอบธรรมให้กับฝ่าย “มวลชนคนเสื้อแดง” ซึ่งอยู่ในฐานะคนตัวเล็กตัวน้อยที่เสียประโยชน์จากโครงสร้างทางการเมืองที่ไม่เป็นธรรม รวมไปถึงการวิพากษ์วิจารณ์กลุ่มบุคคล สถาบัน และองค์กรทางการเมืองที่ได้กระทำการขัดกับหลักรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตย เมื่อมีผู้ถูก

¹⁸⁹⁴ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, (3 พฤษภาคม 2548), ด้นสายปลายเหตุ “การดื้อแพ่ง” กรณีที่ดินลำพูน, ค้นหาเมื่อ 16 สิงหาคม 2558, จาก <http://prachatai.org/journal/2005/05/3863>

ดังนั้น “คนเสื้อแดง” จึงไม่พอใจจนกระทั่งมีคนนับแสนออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อต่อต้านการรัฐประหารและระบอบอำมาตยาธิปไตย¹⁸⁹⁸ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ เน้นด้วยว่าการแสดงพฤติกรรมสองมาตรฐานของฝ่ายอำมาตยาธิปไตยแบบซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนเกิดความเอือมระอาในหมู่ประชาชน ประชาชนคนชั้นล่างจึงเข้าร่วมกับกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ในการต่อสู้ทางการเมือง เพื่อนำพาประเทศไปสู่ระบอบประชาธิปไตย จนนำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมืองและการสูญเสียเลือดเนื้อของมวลชนทั้งสองฝ่ายที่สืบเนื่องเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน¹⁸⁹⁹

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์

เนื่องจาก พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ เป็นนักวิชาการแนวมาร์กซิสต์ที่สนับสนุนการปฏิวัติของประชาชนเพื่อสร้างระบอบประชาธิปไตยที่ก้าวหน้า จึงตอบโต้ทัศนะของ “คนเสื้อเหลือง” ที่ว่าชาวบ้านถูกจ้างด้วยเงินและนโยบายประชานิยมให้มาชุมนุม โดยการเน้นว่าชาวบ้านได้ประโยชน์จากประชาธิปไตย จึงกลายเป็นฐานพลังที่เข้มแข็งและสำคัญที่สุดของประชาธิปไตย¹⁹⁰⁰ นอกจากนี้ยังเน้นว่าการกระทำต่างๆ ของ “เผด็จการอำมาตยาธิปไตย” ก็ทำให้ประชาชนได้ตระหนักว่า “อุปสรรคขัดขวางประชาธิปไตยอยู่ที่ไหน” และได้ลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อขจัดอุปสรรคเหล่านั้น ดังความว่า

“การที่เผด็จการอำมาตยาธิปไตยไม่ยอมรับผลการเลือกตั้ง 23 ธันวาคม ใช้กลไก “สี” ประสาน” โคนล้มรัฐบาลเลือกตั้ง ให้กลุ่มอำนาจพาลทำร้ายฆ่าฟันผู้คนกลางเมือง ยึดทำเนียบรัฐบาลและปิดสนามบินตามอำเภอใจ ปิดท้ายด้วยตุลาการรัฐประหาร ใช้กลไกอยู่ดีธรรมอย่าง

¹⁸⁹⁸ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, (23 เมษายน 2556), *ระลอกสงกรานต์เลือด* 2552, ค้นหาเมื่อ 11 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/04/46352> (ที่มา : โลกวันนี้วันสุข ฉบับที่ 407 วันที่ 20 เมษายน 2556)

¹⁸⁹⁹ เรื่องเดียวกัน และ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, (17 กันยายน 2555), *6 ปีรัฐประหารอัปยศ*, ค้นหาเมื่อ 12 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/09/42685> (ที่มา : นิตยสารโลกวันนี้วันสุข ปีที่ 8 ฉบับที่ 377 วันที่ 15 กันยายน พ.ศ.2555)

¹⁹⁰⁰ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (8 ตุลาคม 2548), *ธงชาติไทยสามผืนในกระแสโลกาภิวัตน์*, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2006/10/10014>

ใจแจ้งเปิดเผย ทำให้ประชาชนจำนวนมากเกิดการตื่นตัว มองทะลุภาพลวงตาและการหลอกลวง เข้าไปถึงธาตุแท้เนื้อในของกลุ่มอำมาตยาธิปไตยที่เป็นเผด็จการอำนาจนิยม มือถือสากรปากถือศีล ก่อเป็นความโกรธเกลียดต่อเผด็จการอำมาตยาธิปไตยอยู่ทั่วไป ประชาชนจำนวนมากได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงว่า ประชาธิปไตยเป็นระบอบการเมืองที่ให้อำนาจพวกเขา กำหนดศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์และการอยู่ดีกินดีของพวกเขาเอง ที่สำคัญ พวกเขาจำนวนมากตระหนักชัดแล้วว่า “อุปสรรคขัดขวางประชาธิปไตยอยู่ที่ไหน...

ปรากฏการณ์ครั้งประวัติศาสตร์ที่กำลังเกิดขึ้นเบื้องหน้าคือ การแผ่ขยายของการรวมตัว จัดตั้งมวลชนชั้นล่างทั้งในเมืองและชนบททั่วประเทศในระดับรากหญ้าของสังคม ก่อรูป พัฒนา และเติบโตอย่างต่อเนื่องและเป็นไปเอง ความพ่ายแพ้ในแนวรบรัฐบาลและรัฐสภา ทำให้พรรคการเมืองฝ่ายประชาธิปไตยถูกแยกสลาย ประชาชนตระหนักว่า ไม่อาจหวังพึ่งพรรคการเมืองและนักการเมืองในสภาให้เป็นด่านหน้าของการต่อสู้ได้อีกต่อไป หากแต่เป็นพวกเขาเองที่ต้องรวมตัว จัดตั้ง และประสานร่วมมือกันเป็นขบวนประชาธิปไตยเสื้อแดงอันกว้างขวาง เพื่อช่วงชิงอำนาจ ธิปไตยมาเป็นของปวงชน”¹⁹⁰¹

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ได้วิเคราะห์ลักษณะการเคลื่อนไหวของชาวบ้านหรือ “มวลชนคนเสื้อแดง” ว่ามีลักษณะสำคัญหลายประการ เช่น เป็น “ขบวนการประชาธิปไตย... ช่วงชิงอำนาจธิปไตย” หรือ “มวลชนประชาธิปไตย” ที่ทำการเคลื่อนไหวโดยไม่ได้ถูกจัดตั้งจึงเป็นอิสระจากนักการเมืองและพรรคการเมือง “อดทนเด็ดเดี่ยว...มีแต่สองมือเปล่า...ป้องกันตนเอง” “เสียสละเลือดเนื้อเพื่อประชาธิปไตย” “เปี่ยมด้วยวีรภาพ” ต่อสู้เพื่อ “ความเป็นคนที่เท่าเทียม”¹⁹⁰² พร้อมกันนั้น พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ก็เสนอยุทธศาสตร์ในการเคลื่อนไหว ดังนี้

“ประการแรก ขบวนการเสื้อแดงมีลักษณะมวลชน ก่อเกิดและเติบโตอย่างเป็นไปเอง ริเริ่ม สร้างสรรค์ แสวงหาหนทาง ศึกษาหาคำตอบด้วยตนเอง มีผู้นำตามธรรมชาติ มีรูปแบบจัดตั้ง

¹⁹⁰¹ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (2 มีนาคม 2552), การเปลี่ยนผ่านของขบวนการประชาธิปไตยเสื้อแดง, ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2009/03/20178>

¹⁹⁰² เรื่องเดียวกัน.

เคลื่อนไหวและประสานกันเข้าตามลักษณะพิเศษทางที่ตั้งภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี และศาสนา ในแต่ละท้องถิ่นพื้นที่อย่างเป็นธรรมชาติ

ประการที่สอง ขบวนการมวลชนเสื้อแดงมีลักษณะกระจายกระจาย เป็นหน่วย ประชาธิปไตยท้องถิ่นตามหมู่บ้าน ตลาด หัวถนน ตรอก ซอกซอย กลุ่มอาชีพ ศาสนา และ วัฒนธรรม แผ่ขยายและซึ่มลึกอยู่ในชุมชนต่าง ๆ จากมวลชนชั้นล่างไปสู่ประชาชนชั้นกลาง จาก ผู้ใช้แรงงาน นักธุรกิจ จนถึงข้าราชการพลเรือน ตำรวจ และทหารระดับล่าง แต่ยังขาดการจัดตั้ง ในระดับสูงและการประสานร่วมมือระหว่างท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ พัฒนาการต่อไปคือ ประสานงานเป็นระดับจังหวัด ภาค และระดับประเทศ ยิ่งพวกอำมาตยาธิปไตยให้การสนับสนุน รัฐบาลอย่างโจ่งแจ้งเพียงใด ยิ่งแกนนำอันธพาลการเมืองมีตำแหน่งใหญ่ในรัฐบาลนานเท่าใด ยิ่ง รัฐบาลปล่อยปละไม่ดำเนินคดีร้ายแรงกับพวกอันธพาลการเมืองนานเท่าใด ยิ่งวิกฤตเศรษฐกิจ ยืดเยื้อรุนแรงมากเท่าใด มวลชนเสื้อแดงก็ยิ่งแผ่ขยายเครือข่ายรวดเร็วมากขึ้นเท่านั้น

ประการที่สาม ขบวนการมวลชนเสื้อแดงเป็นอิสระจากนักการเมืองและพรรคการเมืองใน สภา พวกเขากำลังพัฒนาตนเองขึ้นเป็นกำลังหลักในการต่อสู้กับเผด็จการอำมาตยาธิปไตยใน ระยะยาว แนวรบนอกสภาเป็นด้านหลัก คือการต่อสู้ช่วงชิง "อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาว ไทย" ด้วยรูปแบบวิธีการหลากหลายตามสภาพและสถานการณ์ ส่วนแนวรบในสภาเป็นการ "ต่อกรกับรัฐบาลและพรรคการเมืองในสภาที่เป็นเครื่องมือเผด็จการ" โดยสองแนวเคลื่อนไหวต่าง หนุนเนื่องซึ่งกันและกัน

“ประการที่สี่ มวลชนประชาธิปไตยเสื้อแดงได้พัฒนาจิตสำนึกและความรับรู้ถึงขั้นที่เป็น เอกเทศและเป็นอิสระจากนักการเมือง ธงนำของประชาธิปไตยในวันนี้ไม่ใช่ให้นักการเมืองคนหนึ่งคน ใด หรือพรรคในสภาใด ธงนำของมวลชนคนเสื้อแดงคือ "อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาว ไทย" พวกเขาเข้าใจแล้วว่า ตัวบุคคลนักการเมืองจะเป็นคุณต่อพวกเขา ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ ของพวกเขาดีขึ้นได้นั้น ต้องเป็นนักการเมืองในระบอบประชาธิปไตยเท่านั้น หากปราศ ประชาธิปไตย ตัวบุคคลนักการเมืองถึงจะเก่งกาจพิเศษเพียงใด ก็มีอาจสร้างคุณประโยชน์ต่อ ประชาชนได้ อดีตผู้นำพรรคไทยรักไทยในวันนี้เป็น "หนึ่งสัญลักษณ์" และเป็น "หนึ่งตัวอย่างที่มี ชีวิต" ที่ได้พิสูจน์แล้วว่า มีแต่ระบอบประชาธิปไตยเท่านั้นที่จะก่อเกิดนักการเมืองและนักบริหารที่

สร้างประโยชน์แก่ประชาชนได้จริง และมีแต่ระบอบประชาธิปไตยเท่านั้นที่สามารถผลิตบุคคล
ลักษณะดังกล่าวคนแล้วคนเล่า คนใหม่แทนที่คนเก่าได้ไม่มีที่สิ้นสุด”¹⁹⁰³

และ “มวลชนคนเสื้อแดงนั้น เต็มเปี่ยมไปด้วยวีรภาพของวีรชนประชาธิปไตย ที่ไม่กลัว
เหน็ดเหนื่อย ไม่กลัวยากลำบาก ไม่กลัวตาย... กรณี “สงกรานต์เลือด” จึงเป็นการลุกขึ้นสู้ครั้งใหญ่
เพื่อช่วงชิงประชาธิปไตยที่มีลักษณะมวลชนอย่างแท้จริงเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ เป็นการช่วง
ชิงประชาธิปไตยของชนชาวไทยทุกหมู่เหล่า ทุกอาชีพ โดยมีชนชั้นล่างทั้งในเมืองและชนบทเป็น
ทัพหลวงอย่างแท้จริง”¹⁹⁰⁴

อีกทั้งพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ยังมองว่า “มวลชนคนเสื้อแดง” คือ นักต่อสู้ทางการเมือง
ฝ่ายประชาธิปไตยที่สืบทอดและสานต่ออุดมการณ์ประชาธิปไตยที่คณะราษฎรได้เริ่มต้น
ไว้ตั้งแต่ 2475 ซึ่งถูกฝ่ายอำมาตยาธิปไตยขัดขวางการพัฒนาประชาธิปไตยมาโดยตลอด¹⁹⁰⁵ ดัง
ทัศนะที่ว่า

“สายธารแห่งการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยนั้นไม่เคยหมดสิ้น ภายหลังรัฐประหาร 19
กันยายน 2549 จิตวิญญาณและอุดมการณ์ของคณะราษฎรได้ฟื้นคืนชีพขึ้นมาอย่างอัศจรรย์
ความทรงจำที่ถูกกดเก็บเอาไว้กลับฟื้นคืนมาปรากฏชัดเจนและสดใส ความรู้เกี่ยวกับ
อุดมการณ์ การต่อสู้ ประสบการณ์ชัยชนะและพ่ายแพ้ของคณะราษฎรกลับมาเป็นความรู้
สาธารณะ เป็นวาทกรรมที่ถูกบอกเล่าซ้ำ ๆ อีกครั้ง ขบวนการประชาธิปไตยที่ขยายตัวเติบโตใหญ่และ
เข้มแข็งขึ้นหลังรัฐประหารกลายเป็นผู้สืบทอดอุดมการณ์และจิตวิญญาณของคณะราษฎรอย่าง
แท้จริง...ผู้ที่สืบทอดอุดมการณ์ของคณะราษฎรในทางการเมืองและในทางปฏิบัติ นั่นคือ ขบวนการ

¹⁹⁰³ เรื่องเดียวกัน. และ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, . (17 มิถุนายน 2552), ความหมายทางยุทธศาสตร์ของ
“สงกรานต์เลือด” ตอน1ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2009/06/24698>

¹⁹⁰⁴ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (17 มิถุนายน 2552), ความหมายทางยุทธศาสตร์ของ“สงกรานต์เลือด” ตอน1,
ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2009/06/24698>

¹⁹⁰⁵ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (10 มีนาคม 2554), ความท้าทายเบื้องหน้า นปช. “แดงทั้งแผ่นดิน”, ค้นหาเมื่อ
13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2011/03/33473> (ตีพิมพ์ครั้งแรกใน “โลกวันนี้
วันสุข” ฉบับวันศุกร์ที่ 11 มีนาคม 2554)

ประชาธิปไตยเสื้อแดง ที่สำคัญคือ ขบวนการประชาธิปไตยในวันนี้ยังได้กระทำการกิจแรกสุดที่คณะราษฎรทำไม่สำเร็จนั้น ให้บรรลุได้ระดับหนึ่งคือ การทำให้อุดมการณ์ประชาธิปไตยแผ่ขยายกว้างและหยั่งลงลึกสู่มวลชนมหาชนอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ก่อเป็นฐานมวลชนประชาธิปไตยที่ยิ่งใหญ่ไพศาลและเข้มแข็งที่สุดเท่าที่เคยมีมา ขบวนการประชาธิปไตยปัจจุบันยังจะมุ่งไปบรรลุภารกิจขั้นสูงที่คณะราษฎรไม่อาจกระทำได้ด้วยข้อจำกัดทางความคิดและทางการเมือง นั่นคือ แปร “ประชารัฐ” จากคำขวัญในเพลงชาติ ให้ประเทศไทยบรรลุความเป็น “ประชารัฐในทางเป็นจริง” ในที่สุด”¹⁹⁰⁶

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ มองว่า กลุ่ม “มวลชนคนเสื้อแดง” นั้นประกอบไปด้วยประชาชนจากหลากหลายชนชั้นและสาขาอาชีพ โดยมีมวลชนส่วนใหญ่มาจากคนชั้นล่างทั้งในเมืองและชนบท ภายใต้การเคลื่อนไหวของกลุ่ม “มวลชนคนเสื้อแดง” นั้น มีกลุ่ม น.ป.ช. เป็นแกนนำหลักในการต่อสู้ โดยการรวมมือและประสานกับคนเสื้อแดงกลุ่มอื่นๆ ภายใต้ความสัมพันธ์แบบหลวมๆ ดังนั้น “มวลชนคนเสื้อแดง” จึงมีความเป็นเสรีชนในตัวเองและไม่จำเป็นต้องขึ้นตรงกับแกนนำกลุ่มใด โดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ ระบอบประชาธิปไตย ดังนั้นพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ จึงเชื่อมั่นว่า กลุ่ม “มวลชนคนเสื้อแดง” จะเป็นกองกำลังหลักของฝ่ายประชาธิปไตยในการต่อสู้กับฝ่ายอำมาตยาธิปไตย ดังจะเห็นได้จากทัศนะที่ว่า

“ขบวนการประชาธิปไตยเสื้อแดงเป็นขบวนการเคลื่อนไหวของมวลชนที่ยิ่งใหญ่ไพศาลที่สุดเท่าที่เคยมีมา มีความหลากหลาย เป็นประชาธิปไตย และเป็นอิสระอย่างสูง ประกอบด้วยชนชั้นต่าง ๆ หลากอาชีพ อายุ เพศ ศาสนา และมีหลายขนาด ตั้งแต่กลุ่มเล็กไม่ถึงสิบคน ไปจนถึงกลุ่มขนาดใหญ่กลุ่มละหลายพันคน กระจายกันหลายพันกลุ่มในเกือบทุกจังหวัดของประเทศไทย นปช. “แดงทั้งแผ่นดิน” เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งของขบวนการประชาธิปไตยเสื้อแดงกลุ่ม นปช. นั้นประกอบด้วยแกนนำจำนวนหนึ่งและมวลชนเสื้อแดงจำนวนมาก แต่ก็ไม่ครอบคลุมขบวนการคนเสื้อแดงทั้งหมด ความจริงที่ว่า การชุมนุมใหญ่ของ นปช. ทุกครั้ง มีผู้คนเข้าร่วมมากกว่า

¹⁹⁰⁶ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (3 กุมภาพันธ์ 2555), “ประชารัฐ” --- รัฐของประชาชน, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/02/39086> (ตีพิมพ์ครั้งแรกใน “โลกวันนี้วันสุข” ฉบับวันศุกร์ที่ 3 กุมภาพันธ์ 2555)

การจัดกิจกรรมของกลุ่มเสื้อแดงอื่นๆ มิได้หมายความว่า มวลชนเสื้อแดงที่มาร่วมทั้งหมดขึ้นต่อ นปช. มวลชนคนเสื้อแดงนั้นไม่ยึดติดว่า ต้องเป็น นปช.หรือไม่ แต่ที่พวกเขามาร่วมชุมนุมกับแกนนำ นปช.อย่างสม่ำเสมอเป็นจำนวนมากนั้น เพราะลักษณะของมวลชนคนเสื้อแดงคือ ความเป็นประชาธิปไตยและเสรีชน

ในด้านความเป็นประชาธิปไตย พวกเขาได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงของตนเองว่า อุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางประชาธิปไตยในประเทศไทยคืออะไร การสังหารหมู่เมื่อเมษายน-พฤษภาคม 2553 ทำให้พวกเขาตกลึกชัดเจนว่า พวกเขาไม่ต้องการสิ่งที่เรียกว่า “ระบอบประชาธิปไตยจารีตนิยม” ซึ่งเปลี่ยนนอกอาจเป็นเผด็จการทหารหรือเป็นระบอบรัฐสภาหุ่นเชิด แต่มีเนื้อในเป็นเผด็จการของพวกจารีตนิยม พวกเขาต้องการระบอบประชาธิปไตยเสรีนิยมที่อำนาจอธิปไตยที่แท้จริงเป็นของปวงประชามหาชนในลักษณะเดียวกันกับที่มีแพร่หลายอยู่แล้วในบรรดาประเทศที่เป็นอารยะ เพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าว มวลชนคนเสื้อแดงจึงสนับสนุนการ เคลื่อนไหวของคนเสื้อแดงทุกกลุ่ม เห็นคนเสื้อแดงทุกกลุ่มเป็นดั่งพี่น้อง เห็นแกนนำทุกกลุ่มประดุจญาติสนิท แต่พวกเขารู้ว่า ในกลุ่มต่าง ๆ นั้น แกนนำ นปช.มีศักยภาพมากที่สุดในทางบุคลากร ความสามารถส่วนบุคคล ทรัพยากร ตลอดจนความสัมพันธ์กับทักษิณ ชินวัตรและพรรคเพื่อไทย สามารถสร้างผลสะท้อนทางการเมืองและมีอิทธิพลต่อสื่อมวลชนกระแสหลักได้ยิ่ง กว่าแกนนำกลุ่มอื่นๆ จึงมีโอกาสมากกว่าที่จะผลักดันการต่อสู้ให้ก้าวไปในทิศทางใหญ่ที่พวกเขาต้อง การพวกเขาจึงหนุนช่วยแกนนำ นปช. อย่างเอาการเอางาน หนึ่ง มวลชนคนเสื้อแดงกำลัง “ใช้งาน” แกนนำ นปช. ไปบรรลุจุดประสงค์ของตนแม้จะรู้ว่า แกนนำ นปช. มีขีดจำกัดทางเป้าหมายและทางความคิดที่สำคัญ”¹⁹⁰⁷

ในบทความเดียวกัน พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ยกย่อง “มวลชนคนเสื้อแดง” ในแง่ที่ “มีการเรียนรู้เป็นของตนเอง” เพื่อโต้แย้งทัศนะของ “คนเสื้อเหลือง” ที่ว่า “มวลชนคนเสื้อแดงถูกจ้าง” (สะท้อนความไม่มีศีลธรรมเพราะ “โลก” จนกระทั่งเห็นแก่ผลประโยชน์เล็กๆ น้อยๆ) และ “ถูก

¹⁹⁰⁷ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (10 มีนาคม 2554), ความท้าทายเบื้องหน้า นปช. “แดงทั้งแผ่นดิน”, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2011/03/33473> (ตีพิมพ์ครั้งแรกใน “โลกวันนี้วันสุข” ฉบับวันศุกร์ที่ 11 มีนาคม 2554) (เน้นโดยผู้วิจัย)

หลอก” (เพราะโง่) ขณะเดียวกันก็เป็นการยืนยันในสติปัญญาและศักดิ์ศรีของ “คนเสื้อแดง” สามารถคิดและตัดสินใจเข้าร่วมในการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยด้วยตัวเอง **“ไม่มีใครเป็นเจ้าของพวกเขา”** อันเป็นการเสริมสร้างกำลังใจและพลังมวลชนในการต่อสู้ทางการเมืองให้แก่ “คนเสื้อแดง” ดังความว่า

“ในขณะเดียวกัน มวลชนคนเสื้อแดงก็เป็นเสรีชน จึงมีการเรียนรู้เป็นของตนเอง บทเรียนอันเจ็บปวดเมื่อเมษายน-พฤษภาคม 2553 ทำให้พวกเขายกระดับความคิดขึ้นสู่ขั้นใหม่ สูงงอม และชัดเจนในเป้าหมาย พวกเขาจึงตรวจสอบ ประเมิน และวิจารณ์ แกนนำ นปช. และแกนนำกลุ่มอื่น ๆ อย่างสม่ำเสมอ และในเมื่อ นปช. “แดงทั้งแผ่นดิน” เป็นกลุ่มที่มีผลสะท้อนมากที่สุด แกนนำ นปช. จึงต้องถูกประเมินวิจารณ์มากที่สุดด้วยทั้งจากมวลชนและจากแกนนำกลุ่ม อื่นๆ นี่คือการของการเป็นแกนนำใหญ่” ที่ควรแบกรับไว้ด้วยความอดทน อดกลั้น อ่อนน้อมถ่อมตน และใจกว้าง ความเป็นเสรีชนของคนเสื้อแดงยังหมายความว่า **“ไม่มีใครเป็นเจ้าของพวกเขา”** ไม่มีใครเป็น “ครูสั่งสอน” ของพวกเขา และที่สำคัญคือ ไม่มีใครไป “จัดตั้ง” พวกเขา พวกเขาเรียนรู้เอง เติบโตเอง รวมทั้ง “จัดตั้งตนเอง” ในรูปแบบและจังหวะก้าวที่ซ้ำเร็วของพวกเขาเองอีกด้วย วิธีการที่เอา ความคิดสูตรสำเร็จรูปและการจัดตั้งแบบรวมศูนย์จากบนสู่ล่างไปยึดเยียดให้กับพวกเขา จึงขัดกับธรรมชาติของคนเสื้อแดงที่เป็นเสรีชน มีแต่จะทำลายความหลากหลายและริเริ่มสร้างสรรค์ของพวกเขา”¹⁹⁰⁸

จะเห็นได้ว่า พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ เน้นความเป็น **“เสรีชน”** ของมวลชนคนเสื้อแดงเป็นอย่างมาก เมื่อเกิดการเสนอ “ร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแบบเหมาเข่ง” ก็ยิ่งเน้นมากขึ้นว่า มวลชนคนเสื้อแดงไม่อาจยอมรับการฉวยโอกาสของพรรคเพื่อไทยเช่นนี้ จำเป็นต้องสลัดพ้นจากอิทธิพลของตระกูลชินวัตรและพรรคเพื่อไทย และช่วยกันสร้าง **“ขบวนการเสรีประชาธิปไตยใหม่”** ขึ้นมา ดังความว่า

“ความหวังในการฟื้นฟูขบวนการประชาธิปไตยที่มีลักษณะมวลชนก็คือ การรวมกันอีกครั้งหนึ่งของคนเสื้อแดงกลุ่มแรกส่วนหนึ่งที่สลัดพ้นจากอิทธิพลของตระกูลชินวัตรและพรรคเพื่อไทย

¹⁹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยผู้วิจัย)

ประสานเข้ากับกลุ่มคนเสื้อแดง (หรืออดีตเสื้อแดง) ที่เป็นเสรีประชาธิปไตย ประกอบขึ้นเป็นขบวนการเสรีประชาธิปไตยใหม่ ที่มีใช้เพื่อนักการเมืองกลุ่มตระกูลใดหรือพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่ง แต่เพื่อสถาปนาระบอบประชาธิปไตยเสรีนิยมขึ้นในประเทศไทยในที่สุด ถ้าความพยายามนี้ไม่ประสบความสำเร็จ อนาคตของประชาธิปไตยก็จะมีมรดกและดับลงอีกครั้ง”¹⁹⁰⁹

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ คัดค้านการจัดตั้ง “พรรคการเมือง” ของ “คนเสื้อแดง” และเสนอ “แนวทางที่ถูกต้อง” ของ “ขบวนการคนเสื้อแดง” โดยเห็นว่าการต่อสู้ของ “มวลชนคนเสื้อแดง” จำเป็นจะต้องตระหนักว่า “พ.ต.ท.ทักษิณและพรรคเพื่อไทย คือผู้ร่วมทางประชาธิปไตยที่สำคัญและขาดเสียมิได้” ดังความต่อไปนี้

“มวลชนคนเสื้อแดงจำนวนหนึ่งที่ผิดหวังกับ พ.ต.ท.ทักษิณและพรรคเพื่อไทย ได้เสนอแนวทาง “ตั้งพรรคการเมืองของคนเสื้อแดง” ขึ้นมาเพื่อต่อสู้ช่วงชิงประชาธิปไตยแทนพรรคเพื่อไทย แต่นี่เป็นข้อเสนอที่สุดโต่งและไร้เดียงสา การตั้งพรรคการเมืองตามแนวทาง “พรรคปฏิวัติ” นั้นพ้นสมัยไปแล้วและไม่สอดคล้องกับลักษณะธรรมชาติที่เป็นเสรีนิยมของขบวนการประชาธิปไตยคนเสื้อแดง พรรคปฏิวัติเช่นนั้นแม้จะล้มเหลวและถูกปฏิเสธจากคนเสื้อแดงส่วนใหญ่ **แนวทางที่ถูกต้องคือ** ขบวนการคนเสื้อแดงยังจะต้องทำงานร่วมกับพรรคเพื่อไทยต่อไปอย่างใกล้ชิด ทั้งสนับสนุน ทั้งวิจารณ์ไปพร้อมกัน ใช้ พ.ต.ท.ทักษิณและพรรคเพื่อไทยให้เป็นประโยชน์ ผลักดันให้พรรคเพื่อไทยดำเนินการต่อสู้ทางประชาธิปไตยอย่างเอาการเอางาน วิจารณ์แนวโน้มอ่อนแอ โหลเลของพวกเขาย่างแข็งขัน ให้พวกเขาเป็นแนวรบสำคัญในรัฐสภา ขบวนการคนเสื้อแดงจะต้องเข้าใจว่า การได้มาซึ่งประชาธิปไตยที่แท้จริงนั้น เป็นภาระหน้าที่หลักของประชาชน ชัยชนะเด็ดขาดเหนือเผด็จการนั้น จะต้องตัดสินในขั้นสุดท้ายด้วยการต่อสู้ของประชาชนบนท้องถนน ในวันนี้ พ.ต.ท.ทักษิณและพรรคเพื่อไทย คือผู้ร่วมทางประชาธิปไตยที่สำคัญและขาดเสียมิได้”¹⁹¹⁰

¹⁹⁰⁹ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (21 กุมภาพันธ์ 2558), บทเรียน 22 พ.ค. 57 (3): ขบวนการคนเสื้อแดง. ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2015/02/58029> (ตีพิมพ์ครั้งแรกใน “โลกวันนี้วันสุข” ฉบับวันศุกร์ที่ 20 กุมภาพันธ์ 2558)

¹⁹¹⁰ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (18 กรกฎาคม 2556), พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรกับคนเสื้อแดง, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/07/47774> (เผยแพร่ครั้งแรกใน “โลกวันนี้วันสุข” วันศุกร์ที่ 19 กรกฎาคม 2556)

ธเนศวร์ เจริญเมือง

เช่นเดียวกับพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ธเนศวร์ เจริญเมือง ก็พยายามเปลี่ยนภาพลักษณ์ของคนเสื้อแดงให้ต่างไปจากที่ “คนเสื้อเหลือง” เน้นย้ำ โดยกล่าวถึงการเคลื่อนไหวของมวลชนคนเสื้อแดงว่า เกิดขึ้นเนื่องจาก “**ประชาชนตาสว่าง**” และเข้าใจประชาธิปไตย จึงลุกขึ้นต่อสู้อำนาจธรรม ทั้งนี้ ธเนศวร์ เจริญเมือง ได้แสดงความชื่นชม “ขบวนการคนเสื้อแดงและขบวนการคนที่รักทักษิณ” โดยมองว่าผลพวงจากแนวนโยบายของรัฐบาลทักษิณและพฤติกรรมสองมาตรฐานของเหล่าอำมาตย์ ได้ปลุกให้ประชาชนในท้องถิ่นตื่นจากภวังค์และลุกขึ้นมาทวงคืนผลประโยชน์ทางการเมือง ที่พวกเขาได้สูญเสียไปหลังการรัฐประหาร มวลชนคนเสื้อแดงที่ส่วนใหญ่มาจากคนในท้องถิ่น จึงเป็นกำลังสำคัญในการต่อสู้และขับเคลือนสังคมไทยไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง ดังจะเห็นได้จากทัศนะที่ว่า

“ผมเชื่อมั่นว่า**ขบวนการคนเสื้อแดงและขบวนการคนที่รักทักษิณ**จะขยายตัวก้าวไปอีก เพราะเหตุการณ์ของการเมืองที่ผ่านมาได้พิสูจน์แล้วว่า รัฐประหารเป็นสิ่งที่ผิด บ้านเมืองต้องมีการกติกา และเคารพกติกา ไม่ใช่ใช้อำนาจหรืออาวุธ-รถถังมาทำอะไรก็ได้ ประชาชนจำนวนมากตาสว่างแล้ว พวกเขาเข้าใจการเมืองไทยดีกว่านักวิชาการหลายคนในมหาวิทยาลัย แม้ฝ่ายอำมาตย์จะได้พยายามปกปิดความเลวร้าย ที่พวกเขาได้ใช้อำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ครอบงำการเมืองและสังคมไทยมายาวนาน และเป็นผู้สั่งให้มีการยึดอำนาจมาหลายต่อหลายครั้งในประวัติศาสตร์ แต่เฉพาะการรัฐประหารครั้งสุดท้ายนี้ ถือว่าเป็นความล้มเหลวโค่นล้มชิง และถือเป็นเรื่องนี้กรรมของพวกเขา ที่ดันมาเลือกพลเอกสนธิมาทำงานครั้งนี้และพลเอกสนธิ ท่านไม่ยอมเป็นหนังหน้าไฟให้

ผมรู้สึกภาคภูมิใจแทนพี่น้องประชาชนคนเสื้อแดงและกลุ่มคนรักทักษิณ ที่ยืนหยัดต่อสู้ที่ต่อสู้กับอำนาจธรรมอย่างตรงไป และได้พิสูจน์แล้วว่าประชาชนมีวุฒิภาวะสูงกว่าพวกศาสตราจารย์และนักวิชาการอีกหลายคนในมหาวิทยาลัยที่เพิ่งจะรู้ความจริง...เราต้องไม่ทอดทิ้งครับ การพัฒนาระบอบประชาธิปไตยของเราที่ผ่านมาล่าช้า เพราะมีคนขัดขวางและทำลาย แต่ประชาชนไทยวันนี้ตื่นแล้ว พวกเขาจะทำให้ระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น ต่อจากนี้จะไม่มีการยอมให้กระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยต้องล่าช้าไปอีก ประชาชนไทยจะไม่ยอมและนานา

ประเทศก็จะไม่ยอมให้รัฐประหารหรือระบอบอำนาจนิยมไม่ว่ารูปแบบใดเกิดขึ้นอีกในสังคมไทย¹⁹¹¹

จะเห็นได้ว่า “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ล้วนแต่มีทัศนะที่วางอยู่บนความเชื่อมั่นในศักยภาพของประชาชนระดับล่าง มีความเห็นอกเห็นใจในความเสียเปรียบของประชาชนเหล่านี้ และสนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวบ้านเพื่อให้เกิดระบอบประชาธิปไตยที่อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนอย่างแท้จริง แม้ว่า “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” บางคนจะวิพากษ์วิจารณ์ “ระบอบทักษิณ” แต่ก็เข้าใจความคิดและความรู้สึกของชาวบ้านที่ได้ประโยชน์จากนโยบายประชานิยมและชื่นชอบทักษิณ ชินวัตร และพรรคเพื่อไทย การนิยาม “ประชาธิปไตย” ของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองจึงให้ความสำคัญแก่หลักการอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนและการเลือกตั้งมากเป็นพิเศษ ดังจะได้วิเคราะห์ต่อไปข้างหน้า

ทัศนะต่อ “ชนชั้นกลาง” ของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง”

เนื่องจากการนิยาม “ประชาธิปไตย” ของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” มีพื้นฐานอยู่บนทัศนะที่มีต่อ “ชนชั้นกลาง” (หรือ “ชนชั้นกลาง”) ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนักวิชาการเหล่านี้ต่อต้านข้อเรียกร้องทางการเมืองของ พทม. และ กปปส. ซึ่งเป็นขบวนการทางการเมืองของชนชั้นกลางที่อาจถือได้ว่าเป็นส่วนใหญ่ของ “มวลชนคนเสื้อเหลือง” จึงจำเป็นต้องวิเคราะห์ทัศนะต่อ “ชนชั้นกลาง” ของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” โดยละเอียด

“นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ที่มีผลงานเกี่ยวกับชนชั้นกลางอย่างโดดเด่นที่สุดคือนิติ เอียวศรีวงศ์ ซึ่ง เกษียร เตชะพีระ เคยวิเคราะห์ว่า ผลงานของนิติ เอียวศรีวงศ์ มีจุดประสงค์สำคัญประการหนึ่งคือ

¹⁹¹¹ ธเนศวร์ เจริญเมือง, “บาปกรรมของการยึดอำนาจในสังคมไทย”, *วารสารเรดพาวเวอร์* ปีที่ 1 ฉบับที่ 25 (เมษายน 2555), น. 47.

“ความเข้าใจการก่อตัวทางสังคมของ “ชนชั้นกลาง” ในเมือง ซึ่งกำลังเป็นพลังด้านหน้าของโลกาภิวัตน์ และพลังนำในการสร้าง “จินตนากรรมชาติไทยใหม่” ปัจจุบัน เป้าหมายก็เพื่อส่งอิทธิพลผลสะท้อนผลักดันชนชั้นกลางในทางความคิดอย่างสอดคล้องสมจริงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมของคนกลุ่มนี้และสังคมไทยตามที่เป็นมาในประวัติศาสตร์ ด้วยข้อมูลทัศนคติการวิเคราะห์ปัญหา ทั้งของเมืองกับชนบทอย่างเกี่ยวโยงร้อยรัดกัน ให้พวกเขาเข้าร่วมช่วยเหลือ “ชุมชนชนบท” ให้ทรงตัวอยู่ได้ มีทางเลือกทางออกของตัวเองได้ เบื้องหน้าการรุกรานเข้าช่วงชิงทรัพยากรและกัดกร่อนวัฒนธรรมท้องถิ่น จากรัฐราชการกับทุนเอกชน”¹⁹¹²

นิติ เอียวศรีวงศ์ มีบทบาทอย่างสำคัญในการวิเคราะห์วัฒนธรรมของชนชั้นกลางไทย ซึ่งขยายบทบาททางการเมืองอย่างมากนับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535” ใน พ.ศ. 2536 นิติ เอียวศรีวงศ์ วิเคราะห์ลักษณะของชนชั้นกลางไว้ดังนี้

“ชนชั้นกลางยอมรับสถานะอันไม่เท่าเทียมกันของคน เพราะฐานความเชื่อเรื่องบุญ-อำนาจ-ทรัพย์ นอกจากนี้ ประชาธิปไตยยังอาจถูกชนชั้นกลางใช้เป็นเครื่องมือในการช่วงชิงอำนาจทางการเมืองกัน แต่พันธะต่อประชาธิปไตยของชนชั้นกลางนั้นเบาบาง เพราะขาดโลกทัศน์ที่เป็นฐานให้แก่อุดมการณ์ประชาธิปไตยได้ เช่น ความเชื่อในความเท่าเทียมกันของมนุษย์ ความเชื่อในเสรีภาพส่วนบุคคล ความเชื่อในระบบการปกครองด้วยกฎหมาย ความเชื่อในสิทธิเสมอภาคของชนกลุ่มน้อยและผู้ด้อยโอกาส ฯลฯ”¹⁹¹³

งานเขียนส่วนใหญ่ของนิติ เอียวศรีวงศ์ เน้นอยู่เสมอว่าชนชั้นกลางไทยไม่ต้องการระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง “รัฐบาลในอุดมคติคือรัฐบาลที่มีเมตตา แต่แทรกแซงเข้าไปในชีวิตของพลเมืองมาก ๆ คนชั้นกลางไทยไม่รังเกียจรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิ (โดยเจ้าหรือผู้เผด็จการก็ตาม) แต่ต้องเป็นสมบูรณาญาสิทธิที่เปี่ยมด้วยความกรุณา...ทัศนคติเช่นนี้เป็นพื้นฐานอย่างดีแก่ระบอบเผด็จการและลัทธิรัฐนิยม”¹⁹¹⁴ อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า ตั้งแต่ พ.ศ. 2534

¹⁹¹² เกษียร เตชะพีระ, *วิาทะโลกาภิวัตน์*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผู้จัดการ 2538), น. 155. (เน้นโดยสายชล)

¹⁹¹³ นิติ เอียวศรีวงศ์, “วัฒนธรรมของคนชั้นกลางไทย” *วารสารธรรมศาสตร์* 19, 1 (มกราคม-เมษายน 2536), น. 40-41.

¹⁹¹⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 40.

มาแล้วที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ วิเคราะห์ไว้ในงานเขียน “รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย” ว่าคนชั้นกลางในกรุงเทพฯ “เชียร์อิทธิพลของกองทัพ” แต่มองพฤติกรรมดังกล่าวนี้ในแง่ดี ดังความว่า

“ไม่น่าประหลาดใจอะไรที่ประชาชน (อย่างน้อยก็ในกรุงเทพฯ) เชียร์อิทธิพลของกองทัพ “อิทธิพล” เป็นความจำเป็นต้องมีเพื่อจำกัด “อำนาจ”...ข้ากองทัพยังมี “อิทธิพล” ที่ไม่เหมือน “อิทธิพล” อื่นๆ ด้วย กล่าวคือไม่มีขอบเขตจำกัดอยู่แต่เพียงท้องที่ใดท้องที่หนึ่ง...

คนไทยส่วนใหญ่ให้การต้อนรับ “อิทธิพล” ของกองทัพด้วยดี และใช้ประโยชน์จาก “อิทธิพล” นี้อย่างเต็มที่เท่าที่จะใช้ได้...ถึงไม่ได้ผลทุกครั้งไปแต่ก็ยังดีกว่าไม่มี “อิทธิพล” อะไรมาขวาง “อำนาจ” ที่ตัวเองควบคุมไม่ได้เสียเลย...

...ทหารนั้นเป็นที่รักของคนไทยกว่าข้าราชการทุกประเภท...แต่ความรักนั้นจะยั่งยืนอยู่ได้ ตราบเท่าที่ทหารมีเพียง “อิทธิพล” แต่ไม่มี “อำนาจ” กล่าวคือไม่กลายเป็นผู้ปกครองเสียเอง... เมื่อใดก็ตามที่กองทัพเข้าไปกุม “อำนาจ” ของบ้านเมืองไว้ ความนิยมชมชอบทหารของคนไทยก็ลดน้อยถอยลง...”¹⁹¹⁵

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ชี้ให้เห็นว่า การใช้ “อิทธิพล” และ “อำนาจ” มาถ่วงดุลซึ่งกันและกันนี้ ทำได้ยากขึ้นในยุคหลัง เมื่อได้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างมาก และเนื่องจาก “รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย...บัญญัติให้กฎหมายและตุลาการเป็นสิ่งที่ “ศักดิ์สิทธิ์” ที่นักรัฐประหารจะไปแตะต้องง่าย ๆ ไม่ได้เป็นอันขาด” คนไทยจึงเปลี่ยนมาใช้ “อำนาจ” ของกฎหมายและตุลาการในการถ่วงดุล “อิทธิพล” ดังปรากฏว่า “ความใส่ใจของคนไทยในการแก้ไขกฎหมายหลังการรัฐประหารจึงดุจคึกคักขึ้นตามไปด้วย เพราะถึงตอนนี้ข้อบัญญัติที่มีในกฎหมายนั้น จำเป็นต้องกระทบถึงชีวิตของเขจริงมากกว่าที่เคยเป็นมา”¹⁹¹⁶

“แนวทางการแก้ไขกฎหมายและระเบียบต่างๆ ของทางราชการในยุคนี้จะเป็นไปในสองแนวทาง หนึ่งคือ สร้างหลักประกันสิทธิบางประการแก่ประชาชนมากขึ้น...แนวทางที่สอง...การ

¹⁹¹⁵ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย” ใน *ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียน และอนุสาวรีย์*, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2538), น.160.

¹⁹¹⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 157-167.

เพิ่มเติมข้อกำหนดให้ “อำนาจ” ต้องทำหน้าที่ของตัว เช่น มีระยะเวลาที่แน่นอนว่าต้องปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งหลังจากที่ได้รับคำร้องจากราษฎรแล้ว หรือเริ่มมีเสียงเรียกร้องว่าการใช้ “อำนาจ” วินิจฉัยของราชการนั้นต้องมีข้อจำกัด...แม้แต่ความคิดที่จะมีศาลปกครองขึ้น ก็เพื่อลดทอนอำนาจ “วินิจฉัย” ของฝ่ายปกครองนั่นเอง”¹⁹¹⁷

นิธิ เอียวศรีวงศ์ สรุปว่า

“...เพราะรู้อยู่แล้วว่าจะใช้ “อิทธิพล” ไปคาน “อำนาจ” อย่างที่เคยทำมาได้ยากขึ้นเสียแล้ว จึงจำเป็นต้องมาจัดการกับ “อำนาจ” ด้วยกฎหมาย เพื่อเป็นหลักประกันความปลอดภัยของตัวเอง หากแนวโน้มนี้ดำเนินต่อไปเรื่อยๆ ก็เป็นไปได้ว่าในอนาคตรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมของไทยจะเอนมาบัญญัติให้เกิด the rule of law มากขึ้นกว่า the persistence of law

ความเปลี่ยนแปลงอย่างละเอียดอ่อนของรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมในแง่นี้สะท้อนถึงการต่อสู้ของประชาชนไทยในท่ามกลาง “อำนาจ” และ “อิทธิพล” ที่เขาคุมไม่ได้ และเบียดเบียนเขามาตลอดเวลา ทั้งอาจถือได้ว่าเป็นการต่อสู้ที่ฉลาดลึกซึ้ง นับเป็นภูมิปัญญาของสังคมไทยโดยแท้”¹⁹¹⁸

จะเห็นได้ว่า ในกลางทศวรรษ 2530 ซึ่งเขียน “รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย” นิธิ เอียวศรีวงศ์ เห็นว่า การที่ชนชั้นกลางเลือกใช้วิธีถ่วงดุลระหว่าง “อำนาจ” กับ “อิทธิพล” นั้น เป็น “เป็นการต่อสู้ที่ฉลาดลึกซึ้ง นับเป็นภูมิปัญญาของสังคมไทยโดยแท้” อย่างไรก็ตาม ในงานเขียนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่าง “คนเสื้อเหลือง” และ “คนเสื้อแดง” ทวีความตึงเครียดมากขึ้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ มองวัฒนธรรมของชนชั้นกลางในแง่ลบอย่างมาก ดังปรากฏในปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “วัฒนธรรมการเมืองไทย” ณ สถาบันพระปกเกล้า ใน พ.ศ.2550 (ภายหลังการรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 ซึ่งชนชั้นกลางให้การสนับสนุนเพื่อโค่นล้มรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร) ในปาฐกถาพิเศษนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้สรุปภาพรวมของ “วัฒนธรรมการเมืองของไทย” รวมทั้งนิยามความหมายของวัฒนธรรมไว้ โดยแสดงความชื่นชมวัฒนธรรมชาวบ้านยุคจารีตในชนบทที่มีลักษณะประชาธิปไตย แต่โจมตีวัฒนธรรม

¹⁹¹⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 167-168.

¹⁹¹⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 167-168. (เน้นโดยผู้วิจัย)

ชนชั้นกลางไทย โดยวิเคราะห์อย่างละเอียดว่าวัฒนธรรมการเมืองของชนชั้นกลางไทยเป็น วัฒนธรรมที่สืบทอดจากสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้น กลางเป็นวัฒนธรรมที่มองเห็นการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรเป็นเรื่องของความรู้และเทคนิคขั้นสูง กีดกันประชาชนออกไปจากการเมืองในความหมายของการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรโดยสิ้นเชิง¹⁹¹⁹

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้สรุปให้เห็นลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมทางการเมืองของคนชั้น กลางไทยในปัจจุบัน ว่ามีลักษณะ 8 ประการดังต่อไปนี้

1. สังคมที่ดีในทัศนะของคนชั้นกลางไทย ต้องเป็นสังคมที่ “มีหัวมีก้อย” หรือเป็นสังคมที่มี ลำดับชั้นทางสังคมอย่างชัดเจน และผูกพันสิทธิของแต่ละคนพอสมควร อันที่จริงควมมีลำดับชั้น ทางสังคมเป็นแกนกลางของระบบศักดินาไทย และคนชั้นกลางส่วนใหญ่คิดว่า ความไม่เสมอภาค เป็นธรรมชาติของทุกสังคม ทั้งยังเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้สังคมสงบสุข เพราะทุกคนต่างรู้ ขอบเขตของสิทธิเสรีภาพของตน ไม่ทำอะไรที่ล่วงละเมิดกับตามฐานะ สังคมที่ปล่อยให้ “ไม่มีหัว ไม่มีก้อย” ย่อมเป็นสังคมที่มีแต่ความปั่นป่วนวุ่นวาย เพราะจะไม่มีทางรักษาระเบียบอะไรของ สังคมไว้ได้เลยแต่ “การปกครองด้วยกฎหมาย” ตามที่คนชั้นกลางเชื่อถือ แม้ใช้กฎหมายฉบับ เดียวกัน หากการบังคับใช้แก่บุคคลย่อมไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับสถานภาพของบุคคลนั้นๆ โดยเฉพาะกฎหมายที่เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของบุคคล เพราะคนสถานภาพต่ำย่อมนำเอาสิทธิ เสรีภาพนี้ไปใช้ในทางเสื่อมเสีย ในขณะที่คนในสถานภาพสูงย่อมใช้อย่างรับผิดชอบและสมควร เพื่อรักษาสิ่งที่สูงส่งของส่วนรวมไว้ ไม่ว่าจะเป็นสถาบันพระมหากษัตริย์, ประชาธิปไตย, คุณธรรม, ความไพบูลย์ทางเศรษฐกิจ ฯลฯ

ฉะนั้น แม้ว่าคนชั้นกลางไทยมองเห็นสิทธิเสรีภาพของระบอบประชาธิปไตยว่า มี ความสำคัญ แต่

¹⁹¹⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “วัฒนธรรมการเมืองไทย” ในการประชุมวิชาการสถาบัน พระปกเกล้าครั้งที่ 9 ประจำปี 2550 เรื่อง “วัฒนธรรมการเมือง จริยธรรม และการปกครอง” ณ ศูนย์ ประชุมสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2550 พิมพ์ครั้งที่ 2 ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 29 ฉบับที่ 3 (มกราคม 2551), น. 81-100 พิมพ์ครั้งที่ 3 วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร ทรวิโรฒ ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 (24), (มกราคม - มิถุนายน 2554), น. 49-63.

ก็เป็นสิทธิเสรีภาพที่ไม่เสมอภาค คนบางสถานภาพควรมีสิทธิเสรีภาพมาก และคนบางสถานภาพควรมี

อย่างจำกัด ในขณะที่สิทธิเสรีภาพของสังคมประชาธิปไตยตะวันตก ตั้งอยู่บนปัจเจกบุคคล สิทธิเสรีภาพของคนชั้นกลางไทยตั้งอยู่บนสถานภาพทางสังคม นี่เป็นสาเหตุที่ปัญญาชนไทยส่วนใหญ่หวาดระแวงกับสิทธิเสรีภาพในระบบประชาธิปไตยตะวันตก และคนชั้นกลางส่วนใหญ่ไม่รู้ลึกซึ้งละเอียดเกี่ยวกับการที่รัฐหรือเจ้าพ่อล่องละเมิดสิทธิเสรีภาพของพลเมือง

เป็นไปได้ด้วยว่า ที่คนชั้นกลางดูจะมี “ขันติธรรม” ต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการชาวบ้านในระยะหลังนี้ ก็เพราะเป็นความเคลื่อนไหวในเขตชนบทห่างไกล ในทางตรงกันข้ามหากขบวนการชาวบ้านขยายการประท้วงของตนเข้าสู่เขตเมือง ก็อาจสร้างความหวั่นไหวให้แก่คนชั้นกลางจน “ขันติธรรม” ที่เคยมีมลายไป

2. การเคลื่อนไหวทางการเมืองในเขตเมืองที่คนชั้นกลางยอมรับได้ ก็คือการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนชั้นกลางเอง สิ่งที่น่าจะกระทบต่อ “ความสงบเรียบร้อย” ในทัศนะของคนชั้นกลางก็คือสิ่งที่น่าจะกระทบต่อวิถี

ชีวิตของตน ที่สำคัญคือตัวเลขการส่งออกและการลงทุน, โอกาสทางการศึกษาของบุตรหลาน, ภาวะข้าวยากหามาแพง, สิ่งที่น่าจะกระทบต่อมโนภาพของ “ความสงบเรียบร้อย” เช่น การละเมิดต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างออกหน้า เพราะทำให้สังคมขาดลำดับชั้นของสถานภาพ หรือการฉ้อฉลอย่างโจ่งแจ้งของนักการเมือง เพราะบั่นทอนระบบ “การปกครองด้วยกฎหมาย” ดังที่กล่าวแล้ว

3. คนชั้นกลางไทยเชื่อในรัฐบาลที่เป็นอาญาสิทธิ์ (authoritative) และอำนาจนิยม (autocratic) อำนาจที่เป็นอาญาสิทธิ์คืออำนาจที่ได้รับการรองรับโดยกฎหมาย ซึ่งในหมู่คนชั้นกลางไทยตีความไว้กว้างมากกว่าการเลือกตั้ง กล่าวคืออำนาจนั้นได้รับพระบรมราชโองการแต่งตั้งขึ้นเมื่อไร ก็ถือว่าเป็นอำนาจที่เป็นอาญาสิทธิ์ทันที

อำนาจที่เป็นอาณัติซึ่งคนชั้นกลางไทยยอมรับนี้ มีลักษณะอำนาจนิยมด้วย หมายความว่าพึงใช้อำนาจที่เด็ดขาดเฉียบพลันในการแก้ปัญหา หากใช้การเจรจาประนีประนอม คนชั้นกลางจะถือว่าเป็น “มะเขือเฒ่า” ซึ่งแสดงถึงความรู้ประสิทธิภาพ การแก้ปัญหาอย่างเด็ดขาดเฉียบพลัน คือการละเลยหนทางแก้ปัญหาด้วยวิธีอื่นที่ไม่ใช่อำนาจ และละเลยอำนาจอื่นๆ ซึ่งมีอยู่จริง (ไม่ว่าจะเป็นอาณัติหรือไม่) ในสังคมลงทั้งหมด แม้แต่การแก้ปัญหาด้วยวิธีการนอกกฎหมาย นับตั้งแต่ถีบลงเขาเผาถึงแดงมาจนถึงอุ้มฆ่าตัดตอน คนชั้นกลางไทยก็ไม่รังเกียจ ถือว่าเป็นการใช้อำนาจอย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนจะได้ผลหรือไม่เพียงไรนั้น คนชั้นกลางซึ่งมีชีวิตในสังคมที่ไม่ใส่ใจกับข้อมูลข่าวสารที่รอบด้านเพียงพอ ย่อมไม่อาจตรวจสอบได้ และดูเหมือนไม่ค่อยสนใจเท่าไรนักอยู่ด้วย

4. โลกทรรศน์ของคนชั้นกลางไทยมีลักษณะ “นานาชาตินิยม” (internationalism) อยู่ในระดับหนึ่ง กล่าวคือสถานะของประเทศไทย, คนไทย, กีฬาไทย, วัฒนธรรมไทย ฯลฯ พึงประเมินได้จากความเห็นของนานาชาติ แม้พยายามยืนยัน “ลักษณะโดดเด่น” (uniqueness) ของ “ความเป็นไทย” ในบางเรื่องอยู่เสมอก็ตาม โดยเฉพาะในเรื่องที่เห็นว่ากระทบต่อสิ่งที่มีความสำคัญต่อวัฒนธรรมทางการเมืองของตน เช่น เรื่องที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์, เรื่องอำนาจนิยม, เรื่องความไม่เสมอภาค เป็นต้น

ลักษณะที่คู่เคียงกันระหว่าง “นานาชาตินิยม” กับ “ลักษณะโดดเด่น” ของ “ความเป็นไทย” กลายเป็นเครื่องมืออย่างดีสำหรับคนชั้นกลางเลือกที่จะรับหรือไม่รับวัฒนธรรมจากภายนอก ฉะนั้นคนชั้นกลางจึงชื่นชมประชาธิปไตยได้เท่าๆ กับอำนาจนิยม อีกทั้งยังมีการผสมปนเประหว่างสองโลกทรรศน์นี้ได้อย่างกลมกลืน เช่น มีประชาธิปไตย “แบบไทย” ซึ่งแปลว่า ไม่ได้เป็นประชาธิปไตยอย่างที่นานาชาติพึงเข้าใจ ความเป็นประชาธิปไตยของรัฐบาลทหาร คือยอมให้กลุ่มต่อต้านสามารถชุมนุมกลางเมืองได้ เป็นต้น ข่าวสารข้อมูลใดๆ ที่ทำให้สองโลกทรรศน์นี้อยู่ด้วยกันไม่ได้ เพราะแสดงความขัดแย้งกันอย่างชัดเจน ข่าวสารข้อมูลเช่นนั้นมียันตราย และมีวิธี “กำจัด” (exclude) ออกไปจากพื้นที่ทางสังคมและการเมืองหลายอย่าง ซึ่งคนชั้นกลางไทยเห็นดีเห็นงามด้วย

5. ความไพบูลย์ทางเศรษฐกิจ เป็นความมุ่งหวังสูงสุดในวัฒนธรรมทางการเมืองของคนชั้นกลาง แต่ความไพบูลย์ดังกล่าวถูกนิยามไว้อย่างแคบๆ เพียงทรัพย์สินและการมั่งคั่งทางวัตถุ การเมืองหรือการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือการสร้างความไพบูลย์ดังกล่าว ในระยะหลังๆ มีการให้ความสำคัญแก่ “คุณภาพชีวิต” เพิ่มขึ้น แต่ความหมายของคำนี้ก็ยังค่อนข้างจำกัดอยู่กับสุขภาพทางกายของแต่ละบุคคลมากกว่าอื่นใด เช่นไม่รวมเอาความมั่นคงในชีวิต, ในความสัมพันธ์ทางสังคม, หลักประกันพื้นฐานบางอย่าง, หรือความพอใจในตนเอง บางครั้งยังปะปนอยู่กับความไพบูลย์ทางเศรษฐกิจอย่างแยกไม่ออกเช่นระบบนิเวศที่สมบูรณ์ ย่อมประกันความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว หรือดีต่อสุขภาพทางกายของคน เป็นต้น

ทัศนคติทางการเมืองคนชั้นกลางในแง่นี้สอดคล้องกับโลกทรรศน์อีกอย่างหนึ่งคือ

6. ความเป็นเหตุเป็นผล มีความสำคัญในการกำหนดนโยบายสาธารณะ คนในโลกสมัยใหม่ยอมเชื่อในความเป็นเหตุเป็นผลเป็นธรรมดา แต่ความเป็นเหตุเป็นผลนั้นเปลี่ยนมาตรฐานได้ ความเป็นเหตุเป็นผลของคนชั้นกลางไทยมีลักษณะแคบและค่อนข้างเป็น “วิทยาศาสตร์” ของคริสต์ศตวรรษที่ 19 นั่นก็คือความสัมพันธ์เชิงเหตุผลทั้งหลายเป็นความสัมพันธ์เชิงวัตถุ จึงทำให้ยากที่จะเข้าใจที่มาที่ไปของปัญหาต่างๆ เช่นการระบาดของยาเสพติด ย่อมมาจากผู้ค้าและผลกำไร ไม่มีปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมอยู่เบื้องหลังมากไปกว่านั้น หรือการซื้อสิทธิขายเสียงมาจากความยากจน ทัศนคติเช่นนี้รองรับมาตรการรุนแรงต่างๆ ซึ่งชนชั้นนำคิดค้นขึ้น อย่างน้อยก็เพื่อตอบสนองโลกทรรศน์ของคนชั้นกลาง ไม่ว่าจะได้ผลหรือไม่ก็ตาม

ในขณะเดียวกัน วิธีคิดที่ยกย่องความเป็นเหตุเป็นผลที่แคบเช่นนี้ ก็นับว่าสอดคล้องกับสังคมที่ขาว

สารข้อมูลค่อนข้างเอียงกระเท่ เพราะเป็นข้อมูลข่าวสารที่ไม่สะท้อนให้เห็นชีวิตของคนในสถานภาพอื่น นอกจากคนชั้นกลางด้วยกัน คนชั้นกลางไทยจึงมีข้อมูลน้อยเกินกว่าจะเห็นระบบเหตุผลจากจุดยืนในชีวิตแบบอื่นได้

7. คนชั้นกลางไทยเชื่อว่า เทคโนโลยีสมัยใหม่ย่อมสามารถแก้ปัญหาสังคมได้ทั้งหมด หรือเกือบทั้งหมด เพราะมองชีวิตและระบบเหตุผลเป็นกลไกดังที่กล่าวแล้ว การลงทุนกับเทคโนโลยี

โดยตัวของมันเองย่อมเป็นความก้าวหน้าในทัศนะของคนชั้นกลาง กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือคนชั้นกลางมีความเชื่อในศักยภาพของมนุษย์น้อย (รากฐานส่วนหนึ่งของประชาธิปไตยตะวันตกคือมนุษยนิยม-humanism)

8. มโนทัศน์ต่อความเป็นชาติ คนชั้นกลางไทยมีความ “รักชาติ” เป็นอย่างมาก เพราะเขา

แหละที่เป็นเจ้าของ “ชาติ” ยิ่งกว่าใครทั้งสิ้น อะไรที่อาจกระทบต่อวัฒนธรรมทางการเมืองของคนชั้นกลาง (เช่นความ “ไม่มีหัวมีก้อย”) ก็อาจมองว่าเป็นภัยอันตรายคุกคามความมั่นคงของชาติได้ อย่างไรก็ตาม “ชาติ” ในมโนทัศน์ของคนชั้นกลางมีลักษณะลงรอยเดียวกัน (homogeneity) มาก ทั้งในแง่ศาสนา, ภาษา, ชาติพันธุ์ และความภักดี ผู้ที่ไม่สามารถรวมอยู่ในความลงรอยเดียวกันนี้ได้ เป็นผู้ที่น่าระแวงสงสัย หรือไม่ควรมีสถานะพลเมืองเท่ากับผู้อื่น ทำให้ “ชาติ” ของคนชั้นกลางมีลักษณะกีดกัน (exclusive) แทนที่จะมีลักษณะฉนักรวม (inclusive)¹⁹²⁰

นิธิ เอียวศรีวงศ์ สรุปว่า “ผลจากมโนทัศน์ต่อ “ชาติ” เช่นนี้มีอย่างน้อยสองอย่าง ประการแรก “ชาติ” ไทยไม่อาจรองรับความหลากหลายตามความเป็นจริงของคนในประเทศได้... ประการที่สอง เปิดโอกาสให้นักการเมือง “ก้าจัด” ศัตรูทางการเมืองของตนออกไปได้ง่ายๆ ด้วยการตั้งข้อสงสัยในความต่างของศัตรู โดยเฉพาะความต่างในด้านของความภักดี คำถามว่า “คนไทยหรือเปล่า?” ก็เพียงพอที่จะทำให้บุคคลผู้ถูกตั้งคำถามหมดความชอบธรรมบนเวทีการเมืองไปเสียแล้วทั้งหมด”¹⁹²¹

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวไว้ด้วยว่า การที่เปิดให้ทุกคนหรือทุกฝ่ายได้มีโอกาสต่อรองกันอย่างค่อนข้างเท่าเทียม ในการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากร ก็คือหัวใจของการเมืองในระบบประชาธิปไตยนั่นเอง ซึ่งลักษณะเช่นนี้มีอยู่ในสังคมชนบท อันทำให้นักวิชาการบางท่านเรียกว่าเป็น “ประชาธิปไตยหมู่บ้าน” ฉะนั้น จึงตรงกันข้ามกับที่มักกล่าวกันว่าประชาธิปไตยเป็นระบอบปกครองหรือระบบสังคมแบบใหม่ที่ไทยเพิ่งรับจากตะวันตก ทำให้คน

¹⁹²⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 49-63.

¹⁹²¹ เรื่องเดียวกัน, น. 49-63.

ส่วนใหญ่ไม่คุ้นชินกับระบอบนี้ แท้จริงแล้ว ชาวบ้านไทยนั้นแหละคุ้นชินกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่มีลักษณะประชาธิปไตยมานาน **กลุ่มคนที่ไม่คุ้นชินคือกลุ่มคนชั้นกลางที่มีการศึกษา ซึ่งไม่เคยอยู่ในสังคมกสิกรรมแบบเลี้ยงตนเองต่างหาก** แต่เนื่องจากคนชั้นกลางคือผู้กำหนดวิถีวัฒนธรรมโดยผ่านการศึกษา, สื่อ และระบบปกครอง คิดว่าประชาธิปไตยเป็นของใหม่สำหรับคนไทย หรือไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย จึงกลายเป็น “วัฒนธรรมทางการเมือง” ของไทยในปัจจุบันไปเสียแล้ว สอดคล้องกับผลประโยชน์ของเผด็จการรูปแบบต่างๆ ซึ่งมักอ้างคดีนี้เสมอ “ไม่โดยตนเองก็โดยนักคิดที่เป็นสมุนของตน”¹⁹²²

อนึ่ง เนื่องจากนิธิ เอียวศรีวงศ์ เห็นว่าชนชั้นกลางได้รับ “มรดกรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม” มาเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของตนอย่างเต็มที่ จึงวิเคราะห์ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในทางที่ตรงกันข้ามกับประชาธิปไตยหรือลักษณะที่ไม่เอื้อต่อประชาธิปไตยของการเมืองในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (พ.ศ.2435-2475) โดยเน้นการรวมศูนย์อำนาจ ดังที่ระบุว่า “สิ่งแรกในการเมืองไทยที่ประสบความสำเร็จอย่างใหญ่หลวงคือ อำนาจซึ่งเคยกระจายอยู่อย่างหลากหลายกับบุคคลและสถาบันต่างๆ หายไปหมด กลับมากระจุกอยู่ในระบบของส่วนกลางซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขฝ่ายบริหาร, นิติบัญญัติและตุลาการเท่านั้น อำนาจต่อรองซึ่งประชาชนเคยมีกับ “อาญาสิทธิ”(authority) ต่างๆ อย่างค่อนข้างเท่าเทียมจึงสูญสลายไปด้วย”¹⁹²³

พร้อมกันนั้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็ชี้ให้เห็นว่า การเกิดขึ้นของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (ในรัชกาลที่ 5) ส่งผลกระทบต่อประชาชนอย่างสูง เพราะว่า “อำนาจทั้งหลายซึ่งกระจายลงไปถึงประชาชน (ข้าราชการพลเรือนฝ่ายต่างๆ, ตำรวจ, หมอ, ศึกษาธิการและครู, พนักงานป่าไม้เหมืองแร่หรือแม้แต่พระสงฆ์) ล้วนต้องตอบสนองต่อเบื้องบนมากกว่าต่อประชาชนในพื้นที่ซึ่งตัวทำงานอยู่” นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยอมรับว่าลักษณะเช่นนี้ “เป็นธรรมชาติของระบบราชการแบบใหม่ทั่วไป” อย่างไรก็ตาม “อันตรายนางนี้ของระบบราชการแบบใหม่ในบางสังคมถูกคานด้วยการพัฒนาระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งทำให้ประชาชนยังสามารถตรวจสอบควบคุมระบบราชการแบบใหม่ได้ โดยผ่านการเลือกตั้งและกระจายอำนาจให้องค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วมอย่างสำคัญใน

¹⁹²² เรื่องเดียวกัน.

¹⁹²³ เรื่องเดียวกัน, น. 49-63.

การจัดสรร 55 แบ่งปันทรัพยากร แต่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม ไม่อาจพัฒนาประชาธิปไตยขึ้นมาถ่วงดุลระบบราชการแบบใหม่ได้ ผลก็คือการเมืองไทยกลายเป็นการเมืองแบบรวมศูนย์เดียว แม้แต่การเมืองในท้องถิ่น ก็มุ่งจะเข้าไปต่อรองการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรซึ่งอยู่ในมือของส่วนกลางแต่ผู้เดียวตลอดมา”¹⁹²⁴

จากทัศนะดังกล่าวข้างต้นนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ จึงต่อต้านรัฐไทยซึ่งรวมศูนย์อำนาจและไม่เป็นประชาธิปไตย ต่อต้านการผูกขาดอำนาจของชนชั้นนำรวมทั้งแนวคิดเรื่องการปกครองโดย “คนดี” ที่ทำให้อำนาจตกอยู่ในมือชนชั้นนำ ขณะเดียวกันก็โจมตีระบบราชการไทยเป็นระยะๆ เพราะเห็นว่าไม่ตอบสนองความต้องการของประชาชน¹⁹²⁵

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้เชื่อมโยงระหว่างอำนาจทางวัฒนธรรมกับอำนาจทางเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมืองของคนชั้นกลาง ซึ่งทำให้คนกลุ่มนี้อยู่ในสถานะที่ได้เปรียบประชาชนส่วนใหญ่ในชนบท¹⁹²⁶ นอกจากนี้ ยังอธิบายการใช้ความรุนแรงของรัฐซึ่งได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นกลาง โดยกล่าวว่า “ความสงบเรียบร้อย” เป็นคุณค่าทางการเมืองอีกอย่างหนึ่งที่คนชั้นกลางรับมาจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม คนชั้นกลางที่เป็นพ่อค้าอยากได้ความสงบเรียบร้อยเพื่อประโยชน์ในการทำธุรกิจของตน นี่เป็นธรรมชาติของพ่อค้าทั่วไปเป็นธรรมดา แต่ในกรณีของไทย อาจต้องการเป็นพิเศษกว่านั้นตรงที่ว่า หลักประกันของสัญญาทุกชนิดในการค้าขายขึ้นอยู่กับ “สถานะเดิม” (status quo) ทั้งทางการเมืองและสังคมอย่างยิ่ง รัฐสยามไม่ใช่รัฐที่เข้มแข็ง จึงไม่อาจอาศัยอำนาจรัฐในการบังคับสัญญาได้อย่างมีประสิทธิภาพนัก ฉะนั้นความปั่นป่วนวุ่นวายไม่ว่ามากหรือน้อยแค่ไหน ก็อาจคุกคามสถานะเดิมของสังคมลงได้ คนชั้นกลางจึงหวาดระแวงต่อเหตุเหล่านี้มากเป็นพิเศษ การใช้กำลังหรือการข่มขู่จะใช้กำลังเข้าแย่งชิงอำนาจกันของระบบราชการไทยเกิดขึ้นนับแต่ปีแรกๆ ของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทำให้กองทัพยิ่งกลายเป็น

¹⁹²⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 54-55.

¹⁹²⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 56.

¹⁹²⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 57-58.

ปัจจัยสำคัญของ “การเมือง” ในระบบราชการมากขึ้น และได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองอย่างแทบไม่ขาดตอนตลอดมา”¹⁹²⁷

ในส่วนคนชั้นกลางในระบบราชการ ก็ได้รับการปลูกฝังคติ “ความสงบเรียบร้อย” นี้มาจากระบบ

สมบูรณาญาสิทธิราชย์ตลอดมา นอกจากนี้ระบบราชการที่ดำรงอยู่คือฐานของอภิสิทธิชนาชนิตที่ข้าราชการได้รับอยู่ ความปั่นป่วนวุ่นวายจึงอาจนำมาซึ่งการรื้อทำลายหรือปรับเปลี่ยนระบบราชการได้

“สถานะเดิม” ของระบบคือหลักประกันอันดีสุดของอภิสิทธิของตน จริงอยู่ ทุกสังคมย่อมไม่ต้องการความปั่นป่วนวุ่นวาย ไม่ว่าในทางการเมือง, เศรษฐกิจ หรือวัฒนธรรมทั้งนั้น แต่ความเปลี่ยนแปลงแค่ไหนและอย่างไร จึงจะถือว่าเป็นการทำลายความสงบเรียบร้อยของสังคมลง ในวัฒนธรรมทางการเมืองของคนชั้นกลางไทยที่ได้รับมรดกจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ก็คือการกระเพื่อมใดๆ ที่อยู่นอกการคาดการณ์หรือการควบคุมของตน ย่อมน่าระแวงสงสัยทั้งสิ้น หากทำได้ก็ควรระงับการกระเพื่อมนั้นเสียแต่ต้น แม้ว่าจะด้วยการใช้ความรุนแรง¹⁹²⁸

ทัศนะของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ต่อคุณค่าเรื่อง “ความสงบเรียบร้อย” ที่คนชั้นกลางยึดถือนี้เป็นพื้นฐานความคิดที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ ใช้ในการอธิบายท่าทีของคนชั้นกลางที่ไม่พอใจการชุมนุมเรียกร้องสิทธิต่างๆ ของชาวบ้าน และยังเน้นด้วยว่า “วัฒนธรรมทางการเมืองเช่นนี้ไม่เอื้อต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตยแต่อย่างใด คนชั้นกลางซึ่งสืบทอดอำนาจทางการเมืองจากระบบเก่ามากที่สุด จึงไม่ใช่ประชากรของประชาธิปไตยไทยเหมือนในอีกบางสังคม แม้จะมีการขยายตัวทั้งปริมาณและความหลากหลายของคนชั้นกลางหลัง 2500 เป็นต้นมา ประชาธิปไตยไทยก็ยังคงเปราะบางแทบไม่ต่างจากก่อนหน้านั้น”¹⁹²⁹

¹⁹²⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 58-61..

¹⁹²⁸ เรื่องเดียวกัน น. 59-60.

¹⁹²⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 60-61.

แม้แต่การที่ “คนชั้นกลางเลือกที่จะใช้การเมืองในระบบเลือกตั้งเป็นเครื่องมือในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง” นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็เห็นว่า “ไม่ใช่เพราะระบบเลือกตั้งจะทำให้ได้ตัวแทนของประชาชนหรือทำให้ประชาชนได้ปกครองตนเอง แต่เพราะการเมืองในระบบเลือกตั้งเปิดโอกาสให้คนชั้นกลาง ซึ่งเป็นกลุ่มเดียวที่เข้าถึงสื่อ สามารถควบคุมผู้บริหารได้มากที่สุด จึงสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรได้มาก”¹⁹³⁰

นิธิ เอียวศรีวงศ์ สรุปว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของคนชั้นกลางไทยยังเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หรือกึ่งสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทำให้คนชั้นกลางไม่รังเกียจระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในรูปอื่นๆ ภายใต้เงื่อนไขว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ต้องได้รับความเคารพยกย่อง และอำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นต้องไม่ขัดแย้งกับราชบัลลังก์ แต่ในขณะเดียวกัน คนชั้นกลางคิดว่าตัวสามารถควบคุมอำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ในระดับหนึ่ง โดยอาศัยเครื่องมือสองอย่าง หนึ่งคือสื่อ โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นสื่ออิสระที่ตัวสามารถควบคุมได้ด้วยกำลังซื้อของตนเอง ด้วยเหตุดังนั้น คนชั้นกลางจึงค่อนข้างให้ความสำคัญแก่เสรีภาพของหนังสือพิมพ์ ไม่ใช่เพื่อการรับข่าวสารข้อมูลเท่ากับใช้เป็นเครื่องมือต่อรองทางการเมือง เครื่องมืออย่างที่สองคือกฎหมายแพ่งและอาญา (ซึ่งมีอายุเก่าแก่กว่ารัฐธรรมนูญ อีกทั้งพัฒนาขึ้นก่อนจะมีรัฐธรรมนูญ) แต่ทั้งนี้ไม่แน่ว่าคนชั้นกลางไทยเชื่อในการปกครองด้วยกฎหมาย (rule of law) หากเป็นเพราะคนชั้นกลางเชื่อว่า ตัวสามารถแทรกแซงกระบวนการยุติธรรมได้ในระดับหนึ่ง โดยผ่านเงินตราหรือสายสัมพันธ์หรือความสอดคล้องของระบบค่านิยมก็ตาม ด้วยเหตุดังนั้นกฎหมายจึงมีความ “ศักดิ์สิทธิ์” ไม่ใช่ในความหมายว่าล่งละเมิดมิได้ แต่เป็นกติกาที่ทุกคนรู้วิธีเล่นแล้ว การแก้ไขกฎหมายเหล่านี้จึงทำไม่ได้ง่าย ๆ¹⁹³¹

แม้ว่าโดยส่วนใหญ่แล้ว นิธิ เอียวศรีวงศ์ จะมองคนชั้นกลางไทยในแง่ลบ แต่หลังจากเกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “คนเสื้อเหลือง” และ “คนเสื้อแดง” จนนำไปสู่การนองเลือดใน พ.ศ.2552 และ พ.ศ.2553 ทศนะต่อ “คนชั้นกลาง” ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ในช่วงเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม พ.ศ.2553 ที่ปรากฏในบทความ “การเมืองคือหัวใจของ

¹⁹³⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 61.

¹⁹³¹ เรื่องเดียวกัน.

การปรองดอง" และ "เสียเสียงเป็นใครและออกมาทำไม" สะท้อนความเข้าใจเงื่อนไขแวดล้อมและความเห็นอกเห็นใจคนชั้นกลางอยู่ไม่น้อย แม้ว่าจะยังคงมองคนชั้นกลางในแง่ลบอยู่มากก็ตาม

ในบทความ "การเมืองคือหัวใจของการปรองดอง" นิธิ เอียวศรีวงศ์ วิเคราะห์การเคลื่อนไหวทางการเมืองของ "คนเสียเสียง" โดยเน้นปัญหาที่ส่งผลให้เกิดความคับข้องใจ (grievances) ในหมู่ "คนชั้นกลาง" เหล่านี้ ดังนี้

"ในหมู่คนเสียเสียงจำนวนหนึ่งอาจบรรลุมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับที่สูงกว่า แต่ความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของสังคมทำให้สูญเสียความมั่นคงด้านสังคมลงเป็นอย่างมากเช่นกัน รู้สึกตัวว่าโดดเดี่ยวอ้างว้างท่ามกลางสังคมสมัยใหม่ที่ตัวรู้สึกว่าถูกเอารัดเอาเปรียบ ฉะนั้นจึงมีการเรียกร้องระบบคุณค่าเก่าๆ ที่เชื่อว่าครั้งหนึ่งเคยมีในสังคมไทย เช่น การร้องเรียกศีลธรรม ความเพียรเพื่อแม่ ความพอเพียงครอบครัว (แบบเดิม) วัฒนธรรมไทย ซึ่งก็คือระบบความสัมพันธ์ทางสังคมแบบที่ตัวคุณเคยหรือเชื่อว่าเป็นอุดมคติแบบไทย"¹⁹³²

ในบทความ "เสียเสียงเป็นใครและออกมาทำไม" วิเคราะห์ความคับข้องใจอันเกิดจากความเหลื่อมล้ำระหว่างคนชั้นกลางกับชนชั้นนำ ดังนี้

"เมื่อพูดโดยเฉลี่ยแล้วคนเสียเสียงคือคนชั้นกลางระดับกลาง (ขึ้นไป)...

โดยเปรียบเทียบแล้วผลตอบแทนจาก "ค่าเช่า" มีแต่จะลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับการประกอบการได้ทุน...ผมเข้าใจว่ารายได้ของคนชั้นกลางระดับกลางจำนวนหนึ่งก็มาจาก "ค่าเช่า" (นับตั้งแต่ที่ดินเครื่องจักรเครื่องมือการเกษตรในหน้าแรงงาน ฯลฯ)...คนเหล่านี้...รายได้ของตนลดลง แน่นนอนย่อมรู้สึกในความเหลื่อมล้ำมาก...

มีการกระจุกตัวของรายได้ภาคธุรกิจในรอบ 10 ปีที่ผ่านมาในปีพ.ศ. 2547 ธุรกิจ 20% ระดับบนสุดมีรายได้ 81.02% ของรายได้จากภาคธุรกิจทั้งหมดส่วนธุรกิจขนาดกลางซึ่งรวมกันเป็น 60% ของธุรกิจไทยมีรายได้เพียง 18.05% ของรายได้ภาคธุรกิจครั้งถึงพ.ศ. 2551 ธุรกิจ

¹⁹³² นิธิ เอียวศรีวงศ์, "การเมืองคือหัวใจของการปรองดอง" ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ อำนวยการเมืองไทย ลำดับที่ 3 การเมืองของเสียงแดง, (กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุคส์, 2553), น.122-123.

20% ข้างบนมีรายได้ถึง 86.28% ในขณะที่ระดับกลาง 60% มีรายได้ลดลงเหลือเพียง 13.19% เท่านั้น...

นโยบายแทรกแซงราคาพืชผลการเกษตรของรัฐบาลทักษิณ ไม่ว่าจะเป็นการพยุงราคา การแบ่งโซนนมโรงเรียน การอุดหนุนให้ขยายพื้นที่ผลิตสินค้าบางตัว เช่น ยาง ฯลฯ ล้วนทำให้รัฐขาดทุนหลายหมื่นล้านบาทต่อปี เพราะเป็นนโยบายที่อาจสรุปสั้นๆ ได้ว่ารัฐยอมซื้อแพงขายถูก แม้ว่าเกษตรกรจะได้รับผลดีจากนโยบายเหล่านี้อยู่บ้าง (แต่น้อยกว่าพ่อค้าและนักการเมือง) แต่ผู้บริโภคกลับต้องจ่ายในราคาแพงขึ้น (ไม่นับต้องเสียเงินภาษีไปโดยไม่คุ้ม)...

นโยบายที่เรียกว่า “ประชานิยม” ไม่ได้เป็นประโยชน์ต่อคนชั้นกลางระดับกลางโดยตรงมากนักถึงแม้ว่าจะให้บริการ 30 บาทมากพอสมควร แต่ไม่ได้ประโยชน์อะไรจากกองทุนหมู่บ้าน แปลงสินทรัพย์เป็นทุน หรือธนาคารเอสเอ็มอีมากนัก”¹⁹³³

นอกจากจะเห็นว่าความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจเป็นสาเหตุสำคัญที่ “ทำให้คนชั้นกลางระดับกลางรู้สึกเจ็บ เจ็บที่ต้องสูญเสียความมั่นคงในชีวิต”¹⁹³⁴ จนออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองแล้ว นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยังให้ความสำคัญแก่ “ความเป็นมนุษย์” ของคนชั้นกลางด้วย ดังที่วิเคราะห์ว่า

“ผมเชื่อว่าเราไม่สามารถใช้เศรษฐกิจอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตาม เราก็ต้องมองลงไปที่ความเป็นมนุษย์ของเขาด้วย...

จำเป็นที่จะต้องนำเอาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจนี้เข้าไปให้ความหมายแก่ชีวิตของคนชั้นกลางระดับกลาง และผมขอเรียกกว้างว่าความเหลื่อมล้ำทางวัฒนธรรม

ความเหลื่อมล้ำทางวัฒนธรรมนี้แหละ ที่ผมคิดว่าอธิบายพฤติกรรมทางการเมืองของคนเสื้อเหลืองได้ดีกว่าเศรษฐกิจ...”¹⁹³⁵

¹⁹³³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “เสื้อเหลืองเป็นใครและออกมาทำไม” ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ อำนวยการเมืองไทย ลำดับที่ 3 การเมืองของเสื้อแดง , (อ้างแล้ว), น. 132-136.

¹⁹³⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 137.

¹⁹³⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 137.

เมื่อพิจารณาปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจโดยเชื่อมโยงเข้ากับ “ความเป็นมนุษย์” ซึ่งได้รับอิทธิพลจาก “วัฒนธรรม” ที่กำหนดระบบคุณค่าต่างๆ ในชีวิตของคนชั้นกลางแล้ว นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็ชี้ให้เห็นปัญหาหลายประการของคนชั้นกลางซึ่งเกิดจาก “ความเหลื่อมล้ำทางวัฒนธรรม” ดังความต่อไปนี้

“ก. ในสังคมพุ่มพวย สินค้าที่ “ดีกว่า” หลังไหลเข้ามาอย่างต่อเนื่อง...มีสินค้าใหม่ที่ล่อตาล่อใจปรากฏให้อยากได้ไม่เว้นแต่ละวัน เพราะชีวิตที่วนเวียนอยู่กับการครอบครองวัตถุเป็นสัญลักษณ์แห่งตัวตนตลอดมา จะทำให้ไม่รู้สึกรู้สากับความเหลื่อมล้ำที่เห็นคาตาอยู่ได้อย่างไร...

แม้คนชั้นกลางระดับกลางเคยชินกับการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง...แต่การฉ้อราษฎร์บังหลวงของนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งสร้างความเจ็บปวดให้มากกว่า เพราะรายได้อันชอบธรรมของเขาก็น่าจะมากกว่าที่คนชั้นกลางระดับกลางจะสามารถหามาได้อยู่แล้ว ส่วนใหญ่ของคนเสื้อเหลืองที่อยู่ “ในระบบ” เป็นผู้เสียภาษีทางตรง จึงยังรู้สึกเจ็บกว่าความเป็นพลเมืองธรรมดา

ข. ความมั่นคงของชีวิตคนชั้นกลางระดับกลางในเมืองไทยนั้นลดลง ค่าใช้จ่ายสำหรับการศึกษาของลูกหลานแพงขึ้น ค่ารักษาพยาบาลก็แพงขึ้น...การเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบยากขึ้น เมื่อเทียบกับช่วงก่อนวิกฤติเศรษฐกิจปี 2540...การเรียนฟรี 12 ปี (โดยปราศจากการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนให้ใกล้เคียงกัน) ทำให้บุตรหลานของคนชั้นกลางระดับกลางต้องเผชิญการแข่งขันมากขึ้น ข้าชั้นเรียนของบุตรหลานยังเคล้าคละประปรายระหว่างคนต่างสถานภาพมากขึ้นด้วย...คนชั้นกลางระดับกลางส่วนหนึ่งนำบุตรหลานหนีจากระบบเข้าสู่โรงเรียนราษฎร์ หรือโปรแกรมพิเศษของโรงเรียนหลวง แต่คนชั้นกลางระดับกลางจำนวนมากไม่มีสมรรถนะที่จะทำอย่างนั้นได้ จึงได้แต่วิตกกังวลในอนาคตทางการศึกษาของบุตรหลาน

ขึ้นชื่อว่าคนชั้นกลาง เส้นทางของการไต่เต้าทางสังคมที่ใหญ่ที่สุดคือการศึกษ และความมั่นคงทางการศึกษาที่รัฐจัดให้แก่คนชั้นกลางระดับกลางกลับทำให้เส้นทางนี้แคบลง

ค. ถึงแม้ว่าความเสมอภาคเป็นอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่คนชั้นกลางระดับกลางพูดถึงมานาน แต่ในชีวิตจริงของคนชั้นกลางระดับกลางไทย ความเหลื่อมล้ำเป็นสิ่งที่เห็นได้ถนัด เมื่อมองขึ้นไปข้างบน ความเสมอภาคที่เรียกร้องจึงเป็นความเสมอภาคที่อยากเท่าเทียมกับคนชั้น

กลางระดับเจ้าสัวและคุณหญิงคุณนาย...ความเสมอภาคที่รัฐนำมาให้ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมาเป็นความเสมอภาคที่ป้อนให้แก่คนชั้นกลางระดับล่าง มีคนแปลกหน้าที่เผยหน้าขึ้นมาที่ละเล็กที่ละน้อย ซึ่งดูเหมือนจะคุกคามความมั่นคงในชีวิตมากยิ่งขึ้นกว่าเจ้าสัวและคุณหญิงคุณนายเสียอีก

ดังนั้น หลักการความเสมอภาคจึงรับไม่ได้ เพราะเป็นสิ่งแปลกปลอมใน "ความเป็นไทย" ไม่น่าอธิบายอย่างอะไรที่จะปฏิเสธความเสมอภาคอย่างตรงไปตรงมาและเปิดเผย สิ่งที่เรายก้องกันอย่างยิ่งมีคือ "ระบียบ"...และ...ต่อต้านความไร้ "ระบียบ" ที่การชุมนุมของเสื้อแดงนำมา... เบนแอนเดอสัน มากกก

"ระบียบ" ที่คนชั้นกลางระดับกลางเรียกร้องหาคือลำดับแห่งช่วงชั้นทางสังคมนั่นเอง นี่คือเหตุผลที่ยินดีจะผูกพันการเคลื่อนไหวทางการเมืองของตนกับสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันนี้ถูกคนชั้นกลางระดับกลางยึดถือเป็นสัญลักษณ์ของสังคมที่มีชนชั้น...

ง. ส่วนที่ใหญ่ไม่น้อยในความมั่นคงของชีวิตคนไทยมาจากหรือญาติและเครือข่ายความสัมพันธ์ ทั้งสองอย่างนี้เปลี่ยนแปลงไปแล้วในชีวิตของคนชั้นกลางระดับกลาง เพราะมีญาติและเพราะมีเพื่อนจึงทำให้มี "เส้น" แต่ "เส้น" ของญาติและของเพื่อนกำลังอ่อนแรงลง...

ความโหยหา (nostalgia) ต่ออดีตที่ไม่มีวันหวนกลับมาแล้ว โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งเมื่อสรุปรวมแล้วก็คือความสัมพันธ์ที่มีที่ต่ำที่สูง หรือสังคมที่มีช่วงชั้น ฉะนั้น ปัญหาของพวกเขาจึงเป็นปัญหา เช่น ลูกไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ศิษย์ไม่เชื่อฟังครูบาอาจารย์ เงินเป็นใหญ่กว่าความสูงของสถานภาพ รวยเสียอย่างทำอะไรก็ไม่น่าเกลียด แม้แต่ทุจริตคดโกงมาก็ไม่น่าอธิบายแต่อย่างใด ความโลกโมโหสิ้นระบาคลงไปถึงชาวบ้านระดับล่าง จึงขายเสียงหรือสมัครเป็นบริวารของเจ้าพ่อผู้ทุจริตอื้อฉาว ฯลฯ

ทั้งหมดเหล่านี้สรุปรวมลงเป็นความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม วิธีแก้ไขไม่ให้สังคมตกต่ำไปกว่านี้จึงได้แก่สนับสนุนให้คนดีมีศีลธรรมได้เป็นใหญ่ และป้องกันมิให้คนเลวไร้ศีลธรรมเข้าสู่อำนาจ หากทำได้ก็จะฟื้นเอาสังคมที่มีระเบียบอย่างเก่ากับคืนมาได้ คือกลับคืนสู่สังคมที่มีที่ต่ำที่

สูง คนดีมีศีลธรรมซึ่งเป็นคนสูงก็จะกำกับควบคุมให้บ้านเมืองมีความสงบสุขเจริญรุ่งเรืองโดยอัตโนมัติ”¹⁹³⁶

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2553 นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยังมีความหวังกับคนชั้นกลางอยู่มากทีเดียว โดยเห็นว่า

“...สภาพวนกลับไปสู่อดีตเพื่อหลบหนีอนาคตเช่นนี้ จะอยู่กับคนชั้นกลางระดับกลางไปตลอดหรือไม่ ผมคิดว่าไม่ เพราะความเปลี่ยนแปลงที่มาจากข้างนอกสังคมไทยแรงเกินกว่าใครจะไปหยุดยั้งมันได้...ในที่สุดพวกเขาก็ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงแบบไม่อาจหลบหนีกันได้ การศึกษาที่สูงของพวกเขาจะให้ความสามารถที่จะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงได้หลายรูปแบบ และในที่สุดกลุ่มหนึ่งก็จะต้อนรับความเปลี่ยนแปลงนั้น แล้วก็ขยายไปยังคนกลุ่มอื่นๆ ในหมู่คนชั้นกลางระดับกลางมากขึ้น

แม้แต่อดีตที่เค้าโหยหาอยู่ในเวลานี้ ก็ใช้ว่าจะไร้ประโยชน์เสียทีเดียว อย่างน้อยก็ช่วยประคับประคองจังหวะก้าวให้เป็นไปอย่างมีรากมีฐานได้ดีขึ้น ถึงจะต้องละทิ้งคุณค่าเก่าๆ ที่เป็นไปไม่ได้แล้วลงไปในส่วนที่สุด ก็รู้ว่าต้องทิ้งทำไม”¹⁹³⁷

ปัญหาที่คนชั้นกลาง “ตกเป็นเหยื่อทางการเมือง” นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็ได้เน้นความบกพร่องด้านคุณสมบัติของคนชั้นกลางเอง แต่เน้นว่าเกิดจากปัญหาเชิงโครงสร้างอันทำให้ไม่อาจจัดองค์กรที่ดีขึ้นมาได้ ดังที่ระบุในบทความ “เสือเหลืองเป็นใครและออกมาทำไม” ว่า

“อีกเรื่องหนึ่งที่ผมอยากย้ำก็คือ ทั้งคนชั้นกลางระดับล่างและคนชั้นกลางระดับกลางเป็นพลังยิ่งใหญ่ในสังคมไทยปัจจุบัน แต่เนื่องจากระบบการเมือง ระบบปกครอง ระบบสังคมและวัฒนธรรม ทำให้ขาดการจัดองค์กรที่ดี ทั้งๆ ที่พลังนั้นพยายามจะแบ่งตัวเองออกมามีบทบาทในสังคม

¹⁹³⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 138-142.

¹⁹³⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 143.

ดังนั้น จึงง่ายที่คนชั้นกลางทั้งสองกลุ่มนี้จะตกเป็นเหยื่อทางการเมืองของคนที่จัดองค์กรเพื่อประโยชน์ทางการเมืองส่วนตัวและเฉพาะหน้า”¹⁹³⁸

ทัศนะเช่นนี้ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ จะเปลี่ยนแปลงไปเมื่อเกิดการเคลื่อนไหวของ กปปส. และนิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้เข้าร่วมในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “สมัชชาปกป้องประชาธิปไตย” (สปป.) อันเป็นการรวมตัวกันของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” รวมทั้ง เกษียร เตชะพีระ โดยนิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ประณาม “คนชั้นกลาง” หรือ “คนเสื้อเหลือง” อย่างรุนแรงอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้โดยมีพื้นฐานความคิดเกี่ยวกับชนชั้นกลางที่มุ่งบรรลุผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ดังจะเห็นได้ว่า ในสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่มี กปปส. ออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีลาออกนั้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยืนยันว่า “คนเสื้อเหลืองและเหล่าชนชั้นนำเรียกร้องหา รัฐ “ธรรมาภิบาล” ซึ่งเน้นประสิทธิภาพ, ความซื่อสัตย์สุจริต, และความโปร่งใสทางเศรษฐกิจ เหนือกว่าการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตย ในขณะที่คนเสื้อแดงและเหล่าคนชั้นกลางระดับล่างอีกจำนวนมากเรียกร้องการมีส่วนร่วมในการปกครอง เหนือกว่าอื่นใดทั้งสิ้น...”¹⁹³⁹ และเมื่อคนชั้นกลางออกมาเคลื่อนไหวกับ กปปส. นิธิ เอียวศรีวงศ์ จึงระบุว่า “ชนชั้นกลางเป็นอณู” เพื่อลดทอนความชอบธรรมและพลังของกลุ่ม กปปส. หรือ “คนเสื้อเหลือง” ดังความตอนหนึ่งว่า

“ฐานพลังของเผด็จการเบ็ดเสร็จคือ มวลชน คำนี้ไม่ได้หมายถึงประชาชนทั่วไปเท่านั้น แต่หมายถึงประชาชนทั่วไปที่หลุดพ้นไปจากพันธะทั้งหลายที่เคยมีมา เช่น เครือญาติ, ชุมชน, ท้องถิ่น, ศาสนา, พรรคการเมือง, และแม้แต่ชนชั้น (ก็แม้แต่ชาวสลัมยังชื่นชมคุณชายและท่านชายราชตระกูลจุฑาเทพได้) กลายเป็นปัจเจกโดดๆ อาจารย์เกษียร เตชะพีระ เคยท้วงผมว่า ปัจเจกบุคคลยังคิดเองได้ ที่ถูกควรพูดว่าถูกแยกออกเป็นอณูต่างหาก ครบใช้เลย เป็นอณูที่ไม่ได้คิดอะไร นอกจากแข่งขันกันในตลาด เพื่อเอาชีวิตรอด มีตนเองเป็นศูนย์กลางของจักรวาล และด้วยเหตุ ดังนั้นจึงเจียบเหวเปลาเปลี่ยนในส่วนลึกของจิตใจ เพราะหาความหมายของชีวิตไม่เจอ

¹⁹³⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 143.

¹⁹³⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, (30 พฤศจิกายน 2549), “วัฒนธรรมคนเสื้อแดง” ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://serichon.org/board/index.php?topic=35436.0;wap2>.

สังคมไทยกำลังแปรเปลี่ยนไปสู่สังคมอนุ และด้วยเหตุดังนั้น ผมจึงคิดว่าพันธะเดียวที่ยังเหลืออยู่ในชีวิตของอนุเหล่านี้ในสังคมไทยคือ สถาบันพระมหากษัตริย์ ความจงรักภักดีที่เรียกกันว่า "ล้นเกิน" ต่อสถาบันนี้ โดยเฉพาะในหมู่คนชั้นกลาง ซึ่งกลายเป็นอนุมากกว่าใคร จึงเป็นปรากฏการณ์ที่พบได้อยู่เสมอ"¹⁹⁴⁰

การประณาม "คนชั้นกลาง" อย่างรุนแรงเช่นนี้ เกิดขึ้นภายใต้ทัศนะของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่สนับสนุน "ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง" และสนับสนุนรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง รวมทั้งนโยบาย "ประชานิยม" ของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ถึงแม้จะมองเห็นปัญหาต่างๆ ในระบบการเลือกตั้งของไทย จนกระทั่งเสนอให้ประชาชนมีส่วนในการคัดเลือกผู้สมัคร ส.ส. ในเบื้องต้น (primary vote) แต่ก็ไม่เห็นด้วยกับชนชั้นกลางที่จะขับไล่รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง

จนกระทั่งเดือนมิถุนายน พ.ศ.2559 นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็ยังคงมองว่าวัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้นกลางยังไม่เปลี่ยนแปลง นั่นคือการใช้ "อำนาจ" และ "อิทธิพล" มาถ่วงดุลซึ่งกันและกัน ดังที่วิเคราะห์ว่า

"ก่อนที่สังคมไทยจะกลายเป็นสังคมเมือง (กว่าครึ่งของประชากรอาศัยอยู่ในเขตที่เป็นเมือง) คนไทยไม่ได้ต้องการอำนาจเด็ดขาด หรืออิทธิพลเด็ดขาด จากประสบการณ์ของคนไทยนับจากอดีตกาลนานไกล คนไทยรู้ดีว่า เมื่อมีอำนาจเด็ดขาดหรืออิทธิพลเด็ดขาดตัวเองจะเดือดร้อนอย่างดินไม่หูดเลย

แม้แต่การรัฐประหารที่ผ่านมาเป็นสิบๆ ครั้งในประวัติศาสตร์ไทย จะมองว่าเป็นการถ่วงดุลระหว่างอำนาจและอิทธิพลก็ได้ เมื่อไรที่พ่อค้า, ทหาร, ตุลาการ, ข้าราชการ, กลุ่มผู้กุมอำนาจนำ, คนชั้นกลางในเมือง ฯลฯ รู้สึกว่าจะเอาอำนาจไว้ไม่อยู่ เป็นอำนาจเพราะมีรัฐธรรมนูญ, ประเพณี และความเชื่อรองรับ) ก็ไปดึงเอาอิทธิพลคือกองทัพออกมายึดอำนาจเสียทีหนึ่ง หรืออย่างน้อยก็ไซโยให้ร้องเมื่ออิทธิพลขึ้นมาแทนที่อำนาจ

¹⁹⁴⁰ นิธิ เอียวศรีวงศ์, (17 ธันวาคม 2556), "มวลดมหาประชาชน" หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน. (เน้นโดยผู้วิจัย)
ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1387190430 (เน้นโดยผู้วิจัย).

ในแง่นี้ คนที่ตามแหล่งกำนัน ทั้งบนท้องถนนและในฐานะปัญญาชน ก็คิดอะไรไม่ต่าง บรรพบุรุษของเขา นั่นคืออำนาจ (รัฐบาลยิ่งลักษณ์) นั้นเอาไม่อยู่แล้ว การผ่าน พ.ร.บ. เหมะแข้ง กลางดึก เป็นฟางเส้นสุดท้าย ที่ทำให้เห็นว่าอำนาจซึ่งปราศจากการถ่วงดุลจะนำความเดือดร้อน มาแก่ชีวิตผู้คนและประเทศชาติ จึงจำเป็นต้องเอาอิทธิพลออกมาจัดอำนาจโดยเร็ว”¹⁹⁴¹

อย่างไรก็ตาม ใน พ.ศ.2559 นี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ไม่เห็นด้วยกับการใช้ “อิทธิพล” มา จัดหรือควบคุม “อำนาจ” โดยให้เหตุผลดังนี้

“นับวันในทัศนะของคนไทยจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ก็เริ่มมอง **คสช. เป็นอิทธิพลเด็ดขาด** อันเป็นสิ่งที่น่ากลัวไม่น้อยไปกว่าอำนาจเด็ดขาด ในขณะที่โยหยงจะมีอำนาจขึ้นมาคน อิทธิพลในบ้านเมืองด้วย

อันที่จริงเรื่องอำนาจและการถ่วงดุลอำนาจเป็นเรื่องสำคัญที่สุดในการเมืองและสังคมไทย ในรัฐที่ไม่เข้มแข็งพอจะปกป้องคุ้มครองประชาชนได้ทั่วถึง คนไทยอยู่และเลี้ยงลูกเลี้ยงหลานมาให้ เติบโตใหญ่สืบมาในรัฐเช่นนี้ได้ ก็เพราะรู้จักถ่วงดุลอำนาจและอิทธิพลให้ไม่อาจรังแกตัวได้เต็มที่ทั้งสองฝ่าย

แต่สังคมไทยได้เปลี่ยนไปแล้ว เราไม่ได้อยู่ในสังคมชนบทอีกแล้ว...คนไทยส่วนใหญ่ เวลาไม่ได้ทำมาหากินในท้องนา แต่ทำงานในโรงงานและภาคบริการประเภทต่างๆ แม้ว่ารัฐยังไม่เข้มแข็งเท่าไรนัก เมื่อเปรียบเทียบกับรัฐสมัยใหม่ในประเทศที่พัฒนาแล้ว **แต่ความเติบโตในภาคสังคมและประชาสังคม ทำให้คนไทยในปัจจุบันพอจะมีพลังกดดันให้รัฐหันมาปกป้องคุ้มครองตนเองมากขึ้นกว่าแต่ก่อนอย่างเทียบกันไม่ได้เลย**

...ต้องหาทางทำให้อำนาจถ่วงดุลกับอำนาจให้ได้ นั่นคืออำนาจไม่มีทางรวมศูนย์ แต่มีสถาบันอำนาจที่หลากหลาย และถ่วงดุลกันเอง จนไม่มีสถาบันทางอำนาจใดสามารถ บรรลุอำนาจเด็ดขาดได้เลย

รัฐธรรมนูญ 2540 คิดไปในทางนี้ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าล้มเหลวที่จะป้องกันมิให้เกิดอำนาจ เด็ดขาดขึ้น แต่ยังไม่มีการศึกษาอย่างจริงจังถึงเงื่อนไขต่างๆ ที่ทำให้เกิดความล้มเหลวนั้น ผมจึง

¹⁹⁴¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “หมดเวลาสำหรับอิทธิพล” มติชนสุดสัปดาห์ 36, 1869 (10-16 มิถุนายน 2559), น. 30.

เห็นด้วยว่า หากจะนำรัฐธรรมนูญฉบับนั้นกลับมาใช้ใหม่ จำเป็นต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการแก้ไขปรับปรุง ...คนหนุ่มมากย่อมมีญาณทัศนะที่ลึกกว่าและกว้างกว่าที่ประชุมของ “ผู้เชี่ยวชาญ”

สังคมและรัฐไทยได้เดินมาถึงจุดที่ต้องถ่วงดุลอำนาจด้วยอำนาจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะเราไม่อาจปล่อยให้สิทธิพลเติบโตใหญ่จนทำความเสียหายแก่ส่วนรวมได้อย่างกว้างขวางยาวนานเช่นนี้อีก”¹⁹⁴²

เกษียร เตชะพีระ

ทัศนะต่อ “ชนชั้นกลางกับประชาธิปไตย” ของเกษียร เตชะพีระ คล้ายคลึงกับนิธิ เอียวศรีวงศ์ ในแง่ที่เห็นว่าชนชั้นกลางไม่ต้องการระบอบประชาธิปไตย จะเห็นได้ว่าตั้งแต่ยุคที่ทักษิณ ชินวัตร เริ่มก้าวขึ้นสู่อำนาจผ่านการเลือกตั้ง คือ พ.ศ.2545 มาแล้ว ที่เกษียร เตชะพีระ วิเคราะห์ว่าชนชั้นกลางต้องการรัฐบาลที่มีคุณธรรม จริยธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้ โดยไม่จำเป็นต้องเป็นประชาธิปไตยก็ได้ รวมทั้งไม่ต้องการให้ประชาชนระดับรากหญ้ามีส่วนร่วมทางการเมือง¹⁹⁴³

เกษียร เตชะพีระ พยายามทำให้ชนชั้นกลางเข้าใจลักษณะ ปัญหา หรือจุดอ่อนที่มีอยู่ในจินตนาการ “ชาติ” ของตนเอง ดังปรากฏในงานเขียนชุด แลลดลายมังกรรวมข้อเขียนว่าด้วยความ เป็นจีนในสยาม (พ.ศ.2537)¹⁹⁴⁴ เป็นต้นมา ใน พ.ศ. 2551 เกษียร เตชะพีระ ยังคงวิพากษ์วิจารณ์ชนชั้นกลางว่ามีจินตนาการ “ชาติ” ที่เต็มไปด้วยความไม่เสมอภาคและไม่เป็นธรรม โดยกล่าวถึง “ชาติ” ในจินตนาการของชนชั้นกลาง ว่า “ถ้าจะพูดจากจุดยืนของชนชั้นล่าง มันเป็นชาติที่ไม่น่ารักเท่าไร เพราะมันเป็นชาติที่เกิดมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแบบไม่เสมอภาค...มันเป็นชาติที่ได้เปรียบชนชาติ ได้เปรียบชาวบ้านข้างล่าง นี่คือนิติชนชั้นกลาง

¹⁹⁴² นิธิ เอียวศรีวงศ์, “หมดเวลาสำหรับสิทธิพล” มติชนสุดสัปดาห์ 36, 1869 (10-16 มิถุนายน 2559), น. 30-31. (เน้นโดยผู้วิจัย)

¹⁹⁴³ Kasian Tejapira, “ Post-Crisis Economic Impasse and Political Recovery in Thailand: The Resurgence of Economic Nationalism,” Critical Asian Studies 34 (September 2002), p. 330.

¹⁹⁴⁴ เกษียร เตชะพีระ, แลลดลายมังกร รวมข้อเขียนว่าด้วยความ เป็นจีนในสยาม, (กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2537).

รักมากเลย”¹⁹⁴⁵ ผลในเชิงเศรษฐกิจการเมืองที่ตามมาของจินตนากรรมความเป็น “ชาติ” ดังกล่าว ในทัศนะของเกษียร เตชะพีระ คือการเป็นอุปสรรคต่อการหาทางข้ามพ้นสภาพของระบบเศรษฐกิจการเมืองไทยซึ่งถูกครองไว้ด้วย “พันธมิตรรัฐราชการ-ทุนอภิสิทธิอุปถัมภ์” อันมี (1) โครงสร้างรัฐราชการที่รวมศูนย์อำนาจสูงแต่ขาดเอกภาพและประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหา และ (2) ระบบเศรษฐกิจที่ไม่เอื้อต่อการรับมือกับทุนนิยมโลกาภิวัตน์ และสร้างความไม่เป็นธรรมต่อคนชั้นล่างซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ เป็นสององค์ประกอบหลัก”¹⁹⁴⁶

ตั้งแต่ครั้งหลังของทศวรรษ 2530 (พ.ศ. 2537) มาแล้วที่เกษียร เตชะพีระ ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวข้างต้นนี้ และเสนอว่า การจะข้ามให้พ้นระบบเศรษฐกิจการเมืองเช่นนี้เป็น “ภารกิจประวัติศาสตร์ของทุนนิยมไทย” นั่นคือ ภารกิจในการสร้างรัฐทุนนิยมเสรีประชาธิปไตยที่ด้านหนึ่งจะเปลี่ยนกระแสปิชนชั้นกลางไทยจาก “สถานะชนชั้นหลักทางเศรษฐกิจมาเป็นชนชั้นปกครองของสังคมไทย” และอีกด้านหนึ่งเป็นการเปลี่ยนเปิดระบอบการเมืองให้เป็นเสรีประชาธิปไตยที่ “ประชาชนทุกหมู่เหล่ามีโอกาสเข้าถึงอำนาจรัฐ และใช้ร่วมกันในฐานะที่มันเป็นสาธารณสมบัติของส่วนรวม”¹⁹⁴⁷ ทั้งนี้ เจ็อนไขสำคัญที่สุดที่จะช่วยให้กระแสปิชนชั้นกลางไทยสถาปนารัฐเสรีนิยมประชาธิปไตยขึ้นมาแทนที่รัฐราชการ-อำนาจนิยมได้ ก็คือการสร้างพันธมิตรทางการเมืองกับคนจนคนเสียโอกาสคนที่ถูกรัฐและทุนพรากสิทธิในการเข้าถึงและการจัดการทรัพยากร ปัจจัยการผลิต และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงวิถีชีวิตที่พวกเขามีสิทธิ์เลือก ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับข้อเสนอต่อ “ขบวนการคนจน” ใน พ.ศ.2551 แม้ว่าจะเสนอในระยะเวลาที่ห่างกันเกือบสองทศวรรษ สะท้อนให้เห็นว่าเป็นทางเลือกของสังคมการเมืองไทยที่ เกษียร เตชะพีระ มีความเชื่อมั่นอย่างยาวนาน

¹⁹⁴⁵ เกษียร เตชะพีระ, ทางแพร่งและพวงหาม: ทางผ่านสู่ประชาธิปไตยไทย, (อ้างแล้ว), น. 169 .

¹⁹⁴⁶ ศุภมิตร ปิติพัฒน์, บทวิพากษ์ธรรมจริยาแห่งพลเมืองของประกาศกร่วมสมัย: เกษียร เตชะพีระ ธงชัย วินิจจะกุล สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2555), น. 361.

¹⁹⁴⁷ เกษียร เตชะพีระ วิสามัญสำนึก รวมบทความและทรรศนะที่กลั่นกรองจากประสบการณ์ชีวิต, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ทางไท, 2537), น. 93-97.

เป็นที่น่าสังเกตว่า ก่อนที่จะเกิดปรากฏการณ์ กบปส. เกษียร เตชะพีระ วิเคราะห์ การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลางจากมุมมองที่ “เป็นกลาง” อยู่เสมอ เพื่อ อธิบายหรือสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ตลอดจนปัญหาเชิงโครงสร้าง ของการเมืองไทย มิใช่เพื่อสนับสนุนหรือโจมตีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เช่น ในกลางทศวรรษ 2540 เกษียร เตชะพีระ ได้สรุปว่าสิ่งที่เกิดกับการเมืองไทยหลัง พ.ศ. 2535 จนถึงรัฐธรรมนูญ 2540 คือ กระแสปฏิรูปเสรีนิยมที่เป็นกระแสของชนชั้นกลางที่เป็นนักวิชาการ, ปัญญาชน, นักธุรกิจที่ ต้องการเศรษฐกิจที่มีความเป็นเสรีนิยมมากขึ้น ปฏิเสธระบบอุปถัมภ์ ต้องการการเมืองที่มี ประสิทธิภาพ และอีกกระแสหนึ่งคือกระแสปฏิรูปประชาธิปไตยที่เป็นของฝ่ายชนชั้นกลางอัน ได้แก่ประชาชนทั่วไปและเอ็นจีโอ ที่ต้องการการเมืองที่มีลักษณะของการมีส่วนร่วมมากขึ้น ที่ทั้ง 2 กระแสนี้จะขัดแย้งกันอยู่แต่ก็ควบคู่กัน ปัญหาของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ที่เกษียร เตชะพีระ ชี้ให้เห็นคือทักษิณบริหารราชการแผ่นดินอย่างเป็นปฎิวัฏธ์กับทั้ง 2 กระแสดังกล่าว ซึ่งเกษียร เตชะพีระ เห็นว่าเป็นผลจากปัจจัย 3 ข้อคือ วิฤติเศรษฐกิจปี 40 ที่ทำให้กลุ่มทุนจำนวนมากอ่อน กำลังลงมากกว่ากลุ่มทุนของพรรคไทยรักไทยซึ่งส่งผลต่อปัจจัยที่สอง คือ กลุ่มทุนของพรรคไทยรัก ไทยที่มีความเหลื่อมล้ำสูงกว่ากลุ่มทุนอื่นๆ ได้ใช้ช่องว่างของรัฐธรรมนูญในเรื่องรัฐบาล และฝ่าย บริหารที่เข้มแข็งเข้ามากุมอำนาจในการเมือง จากรัฐธรรมนูญที่ปฏิรูปเสรีนิยม และปฏิรูป ประชาธิปไตย กลายเป็นว่าทักษิณใช้ช่องทางจากรัฐธรรมนูญปฏิรูปอำนาจนิยมจนกลายเป็น นายกรัฐมนตรีที่รวบอำนาจไว้เพียงผู้เดียว จนนำไปสู่ปัจจัยสุดท้ายคือการสร้างรัฐอำนาจรวมศูนย์ ที่เป็นแบบรัฐนิยมที่รวมศูนย์อำนาจในระดับสูง¹⁹⁴⁸

ได้กล่าวแล้วว่า เกษียร เตชะพีระ วิเคราะห์ว่า ทักษิณ ชินวัตร มีทั้งด้านที่มีความชอบธรรม ทางการเมืองและด้านที่ขาดความชอบธรรมทางการเมือง ทำให้เกษียร เตชะพีระ สามารถยอมรับ การต่อต้านทักษิณ ชินวัตร ของชนชั้นกลางได้ในระดับหนึ่ง จะเห็นได้ว่าก่อนเกิดวิกฤตทางการเมือง ขึ้นในระหว่าง พ.ศ.2548-2557 เกษียร เตชะพีระ มองชนชั้นกลางในเมืองในแง่ที่เป็นฝ่ายได้ ประโยชน์จากการปฏิรูปการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น และชนชั้นกลางเป็นกลุ่มที่ต้องการ ประชาธิปไตย ดังที่วิเคราะห์ว่า ภายใต้อรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 นั้นเป็นการทำให้กลุ่มทุนใหญ่

¹⁹⁴⁸ เกษียร เตชะพีระ, *บุชกับทักษิณ*, (กรุงเทพฯ : คบไฟ, 2547), น. 198 – 204.

สามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น ขณะที่นักการเมืองที่เป็นนักเลือกตั้งลดอำนาจลง และเสียงประชาชนชาวเมืองมีน้ำหนักมากขึ้นในการเมืองระดับชาติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือให้ชนชั้นกลางในเมืองมีช่องทางที่จะเป็นฐานเสียงและตั้งรัฐบาลได้มากขึ้น ส่วนประชาชนชาวชนบทเปลี่ยนฐานะบทบาทจากผู้รับการอุปถัมภ์ในเครือข่ายอุปถัมภ์/เลือกตั้งของระบบ “เลือกตั้งรับไต่ตอย” เดิม กลายมาเป็นผู้บริโภคนโยบายที่กำหนดจากส่วนกลางเบื่องบนอย่างเชื่อง ๆ (passive consumers policy)¹⁹⁴⁹

เมื่อถึง พ.ศ.2555 เกษียร เตชะพีระ **วิจารณ์วิธีการแก้ปัญหาทางการเมืองที่ชนชั้นกลาง รวมทั้ง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” เลือกใช้** คือการดึงเอาอำนาจอื่นมาช่วยจำกัดอำนาจของเสียงข้างมากอย่างผิดหลักการประชาธิปไตยนั้น เป็นวิธีการที่ไม่ถูกต้องและจะไม่นำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างแท้จริง ดังที่กล่าวว่า

“การจำกัดอำนาจของเสียงข้างมากในนามของคนดี ในนามของคนฉลาด ในนามของคนดีถือป็น มันเป็นหลักการซึ่งเป็นไปไม่ได้ในโลกปัจจุบันและเป็นไปไม่ได้ในสังคมที่หลากหลาย มันไม่เวิร์กและมันไม่จบเห่หรอก เชื่อผมเถอะ

หลายปีที่ผ่านมา มีปรากฏการณ์หนึ่งคือสถาบันจำนวนหนึ่งซึ่งทำหน้าที่จำกัดอำนาจเสียงข้างมากในประชาธิปไตยแบบไทย พูดอย่างตรงไปตรงมาก็คือเราใช้สถาบันศาล สถาบันตุลาการ สถาบันองคมนตรี และสถาบันกองทัพ เราอาศัยคนถือป็น เราอาศัยตุลาการ เราอาศัยคนดี มาจำกัดอำนาจเสียงข้างมาก เราเพิ่มอำนาจให้สถาบันเหล่านี้ลงไปรัฐธรรมนูญฉบับ 2550 เราให้อำนาจสถาบันกองทัพมากขึ้น ให้งบประมาณมากขึ้น เราให้อำนาจสถาบันตุลาการมากขึ้น ให้ตุลาการไปมีบทบาทคัดสรรคนไปอยู่ในองค์กรอิสระและในวุฒิสภามากขึ้น แต่ขณะที่อำนาจมากขึ้น สติปัญญากลับดูจะน้อยลง ผมไม่เคยเห็นสถาบันไหนที่ได้อำนาจเร็วมากในระยะเวลานั้นสั้น แต่กลับแสดงความฉลาดน้อยลงขนาดนี้ ในรอบ ๔-๕ ปีมานี้ กองทัพได้แสดงความเป็นยะมาอย่างกรณีเครื่องบินรบจะเปิดกัมมะลอ GT-200 กองทัพเถียงกับวิทยาศาสตร์ฟิสิกส์ เป็นไปได้ อย่างไรก็ตาม

¹⁹⁴⁹ เกษียร เตชะพีระ, **บุชกับทักษิณ**, (กรุงเทพฯ : คบไฟ, 2547), น. 171 – 173.

แล้วลองคิดดูสิครับ สถาบันและบุคคลที่ใช้อำนาจมากแต่มีสติปัญญากำกับอำนาจน้อย มันเป็นอย่างไรมันก็ชอบธรรมน้อยลง แล้วคนก็หัวเราะเยาะมากขึ้นเรื่อยๆ เกิดอะไรขึ้นกับศาลรัฐธรรมนูญที่ผ่านมา ใช้อำนาจแบบมหัศจรรย์มาก เปิดพจนานุกรมในการตีความบ้างละ เต็มคำว่า “อาจจะ” เข้าไปตอนเรื่องเขาพระวิหารบ้างละ ตอนนี้ก็มาตีความมาตรา 68 แบบมหัศจรรย์ล้นโลก ชัดแย้งกับตัวเองด้วยซ้ำ คนเขาก็ดูเบาสติปัญญาคุณมากขึ้นเรื่อยๆ อำนาจคุณก็มีอยู่ในรัฐธรรมนูญ คุณยังคงใช้อำนาจนั้นไปได้เรื่อยๆ ก็จริงอยู่ แต่ใครจะฟังคุณ...”¹⁹⁵⁰

เกษียร เตชะพีระ เรียกร้องให้ชนชั้นกลางปรับตัว โดยยินยอมแบ่งอำนาจให้ “คนหน้าใหม่” คือชนชั้นกลางระดับล่าง

“ชนชั้นกลางเปลี่ยนฐานะไปในประวัติศาสตร์ ก่อน ๑๔ ตุลาฯ เขาอยู่นอกอำนาจ หลัง ๑๔ ตุลาฯ เขาเริ่มมีส่วนแบ่งในอำนาจมากขึ้น พอยุคโลกาภิวัตน์ เขา establish ตัวเขาเองเป็นส่วนที่ได้ประโยชน์จากความเปลี่ยนแปลง มาถึงปัจจุบันเขากลายเป็นคนที่อยู่ข้างบนน้อย และดังนั้นเขาจึงกลัวการที่คนหน้าใหม่จะเข้ามาปันอำนาจจากเขา ประเด็นคือมีคนกลุ่มใหม่ต้องการขอแบ่งอำนาจบ้าง แล้ววิธีการขอแบ่งอำนาจของเขาเป็นวิธีการประชาธิปไตย การเลือกตั้งเพราะเขาเสี่ยงข้างมาก ผมคิดว่าสิ่งที่ชนชั้นกลางต้องทำคือปรับตัว เหมือนที่ elite ไทยเคยปรับตัวรับพวกคุณ คุณก็ต้องปรับตัวรับคนกลุ่มใหม่ที่เขาเติบโตพอที่จะขอส่วนแบ่งอำนาจแล้ว

ปรับตัวอย่างไร ก็คือยอมรับกฎกติกาประชาธิปไตย นั่นแปลว่าอย่ากลัวเสี่ยงข้างมาก เอาชนะใจเสี่ยงข้างมากให้มาอยู่ข้างคุณ จริงๆ แล้วนี่คือประโยคเดียวกันกับที่สามารถบอกได้กับพรรคประชาธิปัตย์ พรรคประชาธิปัตย์พอแพ้เสี่ยงข้างมากแล้วเลยไม่รู้ว่าจะทำอะไร ก็เลยไปแย่งเก้าอี้ไปจุดดิ่งประธานสภาบ้าง แล้วเข้าใจว่าวิธีนั้นจะหยุดเสี่ยงข้างมากได้ ถ้ายังใช้วิธีอนาธิปไตยแบบเดิมผมไม่แน่ใจว่าหยุดได้หรือเปล่า ข้อเสนอผมคือทำไมคุณไม่คิดถึงการเอาชนะใจเสี่ยงข้าง

¹⁹⁵⁰ วิรพา อังกูรทัศนียรัตน์, (13 กรกฎาคม 2555), สัมภาษณ์ เกษียร เตชะพีระ-เลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์

ประชาธิปัตย์ไทย ๘๐ ปี วันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ.2555, บทสัมภาษณ์ในนิตยสาร สารคดี ฉบับที่ 328, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://www.sarakadee.com/2012/07/13/kasien-80th-democracy/>

มากบ้าง จะเอาชนะใจเสียงข้างมากได้แปลว่าอะไร คุณต้องมองเขาเป็นคนเหมือนคุณ คุณต้องมองเขามีเหตุมีผล แล้วคุณก็นึกนโยบายที่สามารถจะเปลี่ยนใจเขาได้ ผมคิดว่าคนชั้นกลางก็ควรจะเข้าใจหลักเดียวกันนั้น ถ้ากลัวเสียงข้างมาก เข้าใจเสียก่อนว่าอะไรคือข้อเรียกร้องของเสียงข้างมาก สิ่งที่คุณชั้นกลางกลัวเสียงข้างมากมันแยตรงที่ว่า เสียงข้างมากเขาเดินตามกฎกติกาประชาธิปไตย ดังนั้นพอคุณกลัวเสียงข้างมากแล้วคุณจะทำด้านเขา กลายเป็นคุณต่อต้านกฎกติกาประชาธิปไตย ทางชนะมันไม่มี ดังนั้นวิธีการคือคุณปรับตัวเข้าสู่เกมนี้ แล้วสู้ในเกมเสียงข้างมาก”¹⁹⁵¹

อาจกล่าวได้ว่า ก่อนจะเกิดการเคลื่อนไหวของ กปปส. (“คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ซึ่งก่อตั้งเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ.2556) เกษียร เตชะพีระ มีความหวังว่า “กระฎุมพี” หรือ “ชนชั้นกลาง” จะร่วมมือกับชนชั้นล่างในการสร้างระบอบ “ประชาธิปไตย” หรือสร้าง “รัฐเสรีนิยมประชาธิปไตย” ของไทยขึ้นมา แต่เมื่อเกิดการเคลื่อนไหวของ กปปส.แล้ว ก็ทำให้เกษียร เตชะพีระ ต้องสูญเสียความหวังดังกล่าวนี้ และหันมาต่อต้านการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลางที่นำโดย กปปส. อย่างเต็มที่

จนกระทั่ง พ.ศ.2559 เกษียร เตชะพีระ ก็ยังคงอธิบายการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลางว่าเกิดจาก “อาการลงแดง” ของชนชั้นกลาง (ซึ่งเกษียร เตชะพีระจำแนกเป็น “ชนชั้นนำแห่งระบบราชการกับกระฎุมพี” ซึ่งเสียดสีอำนาจ แต่ถูกทำลายจาก “ชนชั้นนำธุรกิจกลุ่มใหม่กับชนชั้นกลางระดับล่าง” ดังความว่า

“การเมืองไทยในรอบ 10 ปีที่ผ่านมาอยู่ในช่วงการพยายามผลักดันให้เปลี่ยนผ่านสู่ระบอบไม่ประชาธิปไตยหลายระลอกที่จนแล้วจนรอดยังไม่สำเร็จ ซึ่งเกิดขึ้นในบริบทของการเปลี่ยนย้ายอำนาจใหญ่ครั้งที่สามในประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ อันทำ

¹⁹⁵¹ เรื่องเดียวกัน.

ให้คนชั้นกลางและชนชั้นนำเดิมในกรุงเทพฯ และหัวเมืองรู้สึกหวั่นไหวไม่มั่นคงและแสดง
กลุ่มอาการลงแดงทางการเมืองวัฒนธรรมครั้งที่สองออกมา...”¹⁹⁵²

เกษียร เตชะพีระ เห็นว่า การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลาง มิได้มุ่ง “ผลักดันให้
การเมืองไทยกลับสู่ระบอบประชาธิปไตย” ตรงกันข้ามกลับ “จะผลักดันการเปลี่ยนผ่านไปสู่การ
ปกครองที่มั่นคงและยั่งยืนในระบอบไม่ประชาธิปไตยให้บรรลุ” โดยเกษียร เตชะพีระ ยกตัวอย่าง
ประกอบการวิเคราะห์ ดังนี้

– “ข้อเสนอของคุณสนธิ ลิ้มทองกุล@พันธมิตรฯ ให้มีรัฐสภาแต่งตั้ง 70% เลือกตั้ง 30%
เมื่อปี พ.ศ.2550

– ข้อเสนอของ คุณสุเทพ เทือกสุบรรณ@กปปส. ให้มีสภาประชาชนแต่งตั้งทั้ง 100% เมื่อ
ปี พ.ศ.2557

– รวมทั้งร่างรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับภายใต้การอำนวยการของ คสช. โดยทีมของ คุณ
บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และทีมของ คุณมีชัย ฤชุพันธุ์ พร้อมกับข้อเสนอต่อร่างรัฐธรรมนูญของ คสช.
ด้วย

ข้อเสนอทั้งหลายทั้งปวงข้างต้นมีฐานคติเหมือนกันซึ่งในที่สุดแล้วจะนำไปสู่การก่อตั้ง
ระบอบไม่ประชาธิปไตยแบบหนึ่งขึ้นมา

ในระบอบที่ว่าจะมีการเลือกตั้งเป็นกระสายคล้ายระบอบประชาธิปไตยทั้งหลายอยู่ ทว่า
สถาบันเสี่ยงข้างมากจากการเลือกตั้งทั้งหลาย (อาทิ สภาผู้แทนราษฎร, รัฐบาล, พรรคการเมือง)
จะตกอยู่ใต้การกำกับควบคุมกดทับโดยเหล่าสถาบันเสี่ยงข้างน้อยที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง
(อาทิ ฝ่ายตุลาการ, วุฒิสภา, องค์การอิสระตามรัฐธรรมนูญ, กองทัพ, ระบบราชการ, ตัวแทนเอ็นจีโอ)
”¹⁹⁵³

¹⁹⁵² เกษียร เตชะพีระ, (9-14 กรกฎาคม 2559) “อธิบายการเมืองไทยให้ฝรั่งใน 15 นาที” คอลัมน์ การเมือง
วัฒนธรรม, มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 36 ฉบับที่ 1873 ค้นหาเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2559, จาก
<http://www.matichon.co.th/news/213423>

¹⁹⁵³ เรื่องเดียวกัน.

รัฐธรรมนูญหลายฉบับที่เกิดขึ้นภายหลังการรัฐประหารที่ชนชั้นกลางมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้เกิดขึ้น เกษียร เตชะพีระ ก็เห็นว่ามีลักษณะที่ไม่เป็นประชาธิปไตย กล่าวคือ “ร่างรัฐธรรมนูญฉบับของคุณบวรศักดิ์เลือกให้ความสำคัญกับบรรดาคนดีตัวแทนเอ็นจีโอ, ร่างฉบับคุณมีชัยปัจจุบันเลือกให้ความสำคัญกับฝ่ายตุลาการ ขณะที่ข้อเสนอของ คสช. เน้นอำนาจของวุฒิสภาจากการแต่งตั้งและกองทัพ”¹⁹⁵⁴ ดังนั้น เกษียร เตชะพีระ จึงเห็นว่าช่วง พ.ศ.2544-ปัจจุบัน ซึ่งการเมืองไทยมีลักษณะสำคัญคือ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขภายใต้อำนาจของชนชั้นนำแห่งระบอบราชการกับกรรมพีชาวเมือง กำลังถูกทำลายโดยพันธมิตรระหว่างชนชั้นนำธุรกิจกลุ่มใหม่กับชนชั้นกลางระดับล่าง” ทำให้ชนชั้นกลางออกมาต้องออกมาเคลื่อนไหวเพื่อกลับไปสู่ระบอบที่ไม่เป็นประชาธิปไตยเนื่องจาก “ทางเดียวที่จะหยุดยั้งชนชั้นกลางระดับล่างที่เป็นผู้ลงคะแนนเสียงข้างมากของทั้งประเทศไม่ให้เข้าควบคุมอำนาจการปกครองผ่านการเลือกตั้งแบบประชาธิปไตยปกติได้ ก็มีแต่ต้องเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบอบไม่ประชาธิปไตยเท่านั้นเอง”¹⁹⁵⁵

เกษียร เตชะพีระ อ้างอิงบทความของ Benedict Anderson เรื่อง “Withdrawal Symptoms : Social and Cultural Aspects of the October 6 Coup” เพื่ออธิบายว่า

“พฤติกรรมทางการเมืองที่แปลกเพี้ยน สุดโต่ง รุนแรงของคนชั้นกลางชาวเมืองของไทยในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 นั้นเกิดจากวิกฤตจิตถึงขั้นฝันร้ายของพวกเขาว่าทหาร ฐานทัพ เงินช่วยเหลือ และการลงทุนหลายหมื่นล้านบาทของอเมริกันซึ่งเคยเป็นฐานรองรับผลักดันให้พวกเขาได้เลื่อนชั้นทางเศรษฐกิจสังคมผู้พุดขึ้นภายใต้รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์-ถนอม-ประภาส จนพวกเขาพากันเสียดินแดนอย่างมกายนั่น กำลังถูกถ่ายทอดออกไปจากเมืองไทยและอินโดจีน

พวกเขาจึงพากันชดเชยความรู้สึกมั่นคงมั่งคั่งของตัวเองที่ลดน้อยถอยลงกะทันหันด้วยการอุทิศกายใจจากอัครศาสน์หลักต่างๆ ของชาติอย่างแนบแน่น และยอมรับสนับสนุนการกวาดล้างปราบปรามอะไรก็ตามแต่ที่พวกเขาถูกโฆษณาชวนเชื่อปลุกปั่นให้เห็นเป็นภัยคุกคามต่อสิ่งที่เขารักหวงแหนยิ่งชีวิต

¹⁹⁵⁴ เรื่องเดียวกัน.

¹⁹⁵⁵ เรื่องเดียวกัน.

นี่เองเป็นที่มาทางสังคมและวัฒนธรรมของการสังหารหมู่ผู้ชุมนุมนักศึกษา
ประชาชนในมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์และรัฐประหารเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519

ผมคิดว่าตอนนี้เรากำลังรู้เห็นเป็นพยานกลุ่มอาการลงแดงรอบสองในหมู่ชนชั้นกลาง
ชาวเมืองของไทย ในสภาพความขัดแย้งเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างพลิกผันรุนแรงรวดเร็ว
หลายระลอกรอบสิบปีที่ผ่านมา

เสาหลักอันเป็นที่พึ่งพิงแห่งความรู้สึกมั่นคงมั่งคั่งของพวกเขาที่เสถียรมานาน
กำลังถูกสั่นคลอนอย่างหนักและทำท่าจะถูกถ่วงถอยไปอีกครั้ง

ฉะนี้เองพวกเขาจึงพล่านเพี้ยน แสดงพฤติกรรมทางการเมืองที่ปฏิกริยาย้อนยุคทวนโลก
ทวนเข็มนาฬิกาออกมาโดยไม่แคร์ ทั้งที่มันขัดฝืนกระแสโลก ขัดฝืนกระแสความเปลี่ยนแปลงทาง
เศรษฐกิจสังคม ขัดฝืนประวัติศาสตร์ที่เป็นมา ดุลกำลังที่เป็นอยู่และแนวโน้มที่เป็นไปได้ อย่างไม่
สอดคล้องกับความเป็นจริงเอาเลย”¹⁹⁵⁶

ส่วนงานเขียนของอรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ที่เกี่ยวกับชนชั้นกลาง เน้นไปที่การทำความเข้าใจ
ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลกระทบต่อชนชั้นกลาง เช่น ปัญหาสังคม
หลากหลายปัญหา และอารมณ์ความรู้สึกในด้านต่างๆ ของชนชั้นกลาง การประณามชนชั้นกลาง
ปรากฏในงานเขียนของอรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ไม่มากนัก ที่สำคัญมีเพียงการแสดงให้เห็นว่าชนชั้น
กลางได้ประโยชน์จากนโยบายการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่การเมืองไทยมี
เสถียรภาพภายใต้ระบอบ “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” ที่เกิดขึ้นในยุครัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์
และการที่ชนชั้นกลางมีมายาคติเกี่ยวกับชนบทและคนในชนบท ไม่ตระหนักในความเปลี่ยนแปลง
อันไพศาลในชนบท อีกทั้งยังไม่ต้องการแบ่งอำนาจการเมืองให้แก่ชนบท ทั้งๆ ที่ชนบท
เปลี่ยนแปลงไปแล้วอย่างไพศาล ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย ดังได้กล่าวมาแล้ว¹⁹⁵⁷

¹⁹⁵⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁹⁵⁷ โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, “ประชาธิปไตย” คนไทยไม่เท่ากัน, (กรุงเทพฯ: มติ
ชน, 2557).

การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลาง อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ อธิบายโดยเน้นไปที่อารมณ์ความรู้สึกของชนชั้นกลางเกี่ยวกับ “เสถียรภาพ-ความมั่นคง” ดังความต่อไปนี้

“จะเห็นได้ว่า “เสถียรภาพ-ความมั่นคง” ในระบบความคิดของคนชั้นกลางไม่จำเป็นต้องเป็น “เสถียรภาพ-ความมั่นคง” ในระบอบประชาธิปไตยแต่อย่างใด และตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๔๐ ยังมีการสร้างความคิดความเชื่อที่ว่านักการเมืองเป็นคนเลวที่เห็นแก่ตัว และเป็นผู้ที่สร้างความปั่นป่วนวุ่นวายทางการเมืองจนกระทบต่อ “เสถียรภาพ-ความมั่นคง” ยิ่งทำให้ความศรัทธาในระบอบประชาธิปไตยที่ผู้ปกครองมาจากการเลือกตั้งเพียงอย่างเดียวมีไม่มาก ตรงกันข้าม หากนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งสามารถแสดงตนว่ารักษา “เสถียรภาพ-ความมั่นคง” ได้สำเร็จ แม้ว่าจะใช้อำนาจในลักษณะเผด็จการก็จะได้รับการยอมรับ ดังปรากฏว่าการใช้อำนาจรวมทั้งการดำเนินนโยบายบางอย่างของอดีตนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ที่ไม่เป็นไปตามครรลองของระบอบประชาธิปไตย ก็เคยได้รับความชื่นชมและชื่นชอบ เช่น นโยบายปราบปรามยาเสพติดแบบ “ฆ่าตัดตอน” ซึ่งคนชั้นกลางเห็นว่าเป็นการกระทำเพื่อรักษา “เสถียรภาพ-ความมั่นคง” ของรัฐและสังคม แต่เมื่อเกิดข่าวลือ/ข่าวปล่อยจากหลายฝ่ายว่าอดีตนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เริ่มลี้ภัยเข้ามาในพื้นที่พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ซึ่งน่าจะเป็นผลมาจากการที่อดีตนายกรัฐมนตรีได้สั่นคลอน “ระบบ” อำนาจเดิม จนทำให้เกิดความไม่พอใจสูงมากขึ้นในกลุ่มชนชั้นนำเดิม และได้เริ่มพุดคุย/แสดงความคิดเห็นในเชิงมองว่าอดีตนายกรัฐมนตรีนั้นเหิมเกริมไม่แยแสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งข่าวลือทำนองนี้ได้แพร่หลายมากในช่วงพ.ศ. ๒๕๔๖ เป็นต้นมา เมื่อประกอบกับข้อมูลข่าวสารที่ไหลเวียนในสังคมเกี่ยวกับการคอร์รัปชันและการดำเนินนโยบายประชานิยมที่ต้องใช้เงินของแผ่นดินมหาศาล ซึ่งในทัศนะของคนชั้นกลางแล้วทั้งสองกรณีนี้ล้วนแต่กระทบกระเทือนต่อ “เสถียรภาพ-ความมั่นคง” อย่างรุนแรง ดังนั้น การต่อต้านอดีตนายกรัฐมนตรีจึงขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว

...แม้ว่าในความเป็นจริงปัญหาในเรื่อง “เสถียรภาพ-ความมั่นคง” ยังมีสาเหตุมาจาก “ความไม่แน่นอน” ที่เกิดจากปัจจัยอื่นๆ อีกมากมายหลายประการ เช่น ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองในยุคโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมไทย ฯลฯ แต่คนชั้น

กลางกลับมองว่าสังคมไทยต้องสูญเสีย “เสถียรภาพ-ความมั่นคง” ก็เพราะอดีตนายกรัฐมนตรียังไม่รู้สึกรู้สีกด้วยว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ไม่สามารถช่วยแก้ไขปัญหาคือได้เพราะอดีตนายกรัฐมนตรียังไม่มีความจงรักภักดี จึงไม่เชื่อฟังพระองค์ “เสถียรภาพ-ความมั่นคงภายใต้สถาบันพระมหากษัตริย์” ของสังคมการเมืองไทยจะกลับคืนมาก็ต่อเมื่อทำการรัฐประหารเพื่อขจัดอดีตนายกรัฐมนตรีนอกไป ดังนั้น เมื่อเกิดการรัฐประหารใน พ.ศ.๒๕๔๙ กระแสต่อต้านการรัฐประหารจึงเกิดขึ้นอย่างหนาแน่นในเขตกรุงเทพฯ และภายหลังการรัฐประหาร เมื่ออดีตนายกรัฐมนตรียังไม่ยอมยุติการต่อสู้ การเคลื่อนไหวของคนชั้นกลางเพื่อนำ “เสถียรภาพ-ความมั่นคงภายใต้สถาบันพระมหากษัตริย์” จึงดำเนินมาอย่างต่อเนื่องจวบจนปัจจุบัน¹⁹⁵⁸

งานเขียนของ สมชาย ปรีชาศิลป์กุล กล่าวถึงชนชั้นกลางไม่มากนัก ภาพของชนชั้นกลางในงานเขียนของ สมชาย ปรีชาศิลป์กุล คล้ายคลึงกับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ส่วนใหญ่ ในแง่ที่เห็นว่าชนชั้นกลางเคยได้ประโยชน์มากจากนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาล แต่ทักษิณ ชินวัตร คุกคามผลประโยชน์ของชนชั้นกลาง เนื่องจากต้องการคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง ทำให้ดำเนินนโยบายต่างๆ ที่ตอบสนองความต้องการของคนในชนบท ดังนั้น ชนชั้นกลางจึงปฏิเสธการเลือกตั้งด้วยการอ้างว่าชาวบ้านโง่ และขายสิทธิขายเสียงในการเลือกตั้ง และชนชั้นกลางยังเกลียดพรรคการเมือง นอกจากนี้ สมชาย ปรีชาศิลป์กุล ยังเห็นว่าชนชั้นกลางต้องการให้พรรคการเมืองอ่อนแอ เพราะจะทำให้ชนชั้นกลางสามารถควบคุมพรรคการเมืองได้ง่าย¹⁹⁵⁹

สมชาย ปรีชาศิลป์กุล วิเคราะห์ว่า ชนชั้นกลางมีทัศนคติที่ไม่ยอมรับความเสมอภาคอย่างแท้จริง และมองชาวบ้านในแง่ลบ

“ในแง่ของความเสมอภาค ผมคิดว่าระบอบทักษิณไม่มองความเสมอภาคออกนอกกลุ่มตัวเอง ในหมู่ระบอบทักษิณด้วยกันต้องธรรมาภิบาล เพราะจะทำให้ระบอบทักษิณเข้าไปแข่งขันได้ ใช้

¹⁹⁵⁸ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, จากประชาธิปไตยครึ่งใบสู่การเมือง “ไพร่-อำมาตย์”, (สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

¹⁹⁵⁹ สมชาย ปรีชาศิลป์กุล, (17 กันยายน 2550), เส้นทางระบอบทักษิณ จาก 14 ตุลาคมสู่รัฐประหาร ถึง 19 กันยายนสู่รัฐประหาร, ค้นหาเมื่อ 16 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/09/14191>

ประโยชน์ได้ แต่ถ้าเป็นคนต่างระดับกันเช่น เป็นรากหญ้า เวลาชาวบ้านลงคะแนนก็คิดเลยว่าเขาถูกซื้อเสียง เรื่องชาวบ้านถูกซื้อเสียงเริ่มตั้งแต่ 2520 เป็นต้นมา คือ "โรคร้ายเ็ด" พอโรคนี้ระบาดมันทำให้ไม่ว่าชาวบ้านจะลงคะแนนอย่างไรเขาก็คือผู้ที่ขายเสียง ชาวบ้านไม่สามารถตัดสินใจด้วยสติปัญญาที่ถูกต้อง พอมาถึงประชานิยมก็เช่นกัน ชาวบ้านถูกหลอก ถูกซื้อ แม้กระทั่งไม่รับร่างรัฐธรรมนูญ ผู้มีอำนาจก็มาบอกจะไปให้ความรู้ประชาชนในพื้นที่สีแดงว่า รัฐธรรมนูญเป็นอย่างไร พวกพื้นที่สีเขียวฉลาดหมด เขียวฉลาด แดงโง่ ทั้งที่มันอาจโง่ได้พอๆ กัน โดยทัศนะทางการเมือง ผมคิดว่าระบุมฟ้าไทยไม่เชื่อในอัตวิสัย ระบบเลือกตั้งแม้เลือกมาแล้วก็ไม่สามารถสะท้อนสิ่งที่ได้ที่ต้องการได้"¹⁹⁶⁰

นอกจากนี้ สมชาย ปรีชาศิลปกุล ยังเห็นว่าชนชั้นกลางไทยต้องการ “แนวทางการพัฒนาภายใต้พระราชอำนาจนำ”

“ผมคิดว่าระบุมฟ้าไทยมีแนวโน้มจะสอดคล้องกับพระราชอำนาจนำ ถ้าพิจารณาแนวทางการพัฒนาภายใต้พระราชอำนาจนำ จะเป็นแนวที่ไม่กระทบโครงสร้างทางสังคมที่เป็นอยู่ จะเป็นเรื่องการสร้างความเข้มแข็งในทางปัจเจก แบบนี้คือสิ่งที่ระบุมฟ้าไทยรับได้ เพราะไม่กระทบอะไรต่อสถานะและความมั่นคงของตนเอง ...รัฐธรรมนูญปี 2550 จะไปรอดหรือไม่รอดไม่รู้ แต่มันคือรัฐธรรมนูญในฝันของระบุมฟ้าไทย สังคมการเมืองไทยจะกลับไปสู่ยุคที่พรรคการเมืองไม่เข้มแข็ง ระบุมฟ้าไทยจะคุมนโยบายได้ คุมพรรคการเมือง ได้รัฐบาลได้”¹⁹⁶¹

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ เป็น “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ที่มีบทบาทอย่างโดดเด่นในการโจมตีชนชั้นกลางอย่างต่อเนื่อง งานเขียนของ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ระบุว่า “**ปัญญาชนชั้นกลาง**” เป็น “**ขุนนางใหม่**” ที่เป็น “**พวกอำนาจนิยม**” และต้องการผลประโยชน์

“คืนวันที่ 19 กันยายน 2549 พลันเสียงประกาศ “โปรดฟังอีกครั้ง...” ปัญญาชนชั้นกลางไทยกลุ่มใหญ่ต่างไชโยให้ร้องว่า “เราชนะแล้ว” “ระบอบทักษิณพังทลายแล้ว” ปัญญาชนกลุ่มนี้ประกอบด้วยนักวิชาการ อาจารย์และผู้บริหารมหาวิทยาลัย นักเคลื่อนไหวองค์กรพัฒนาเอกชน

¹⁹⁶⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹⁹⁶¹ เรื่องเดียวกัน.

ผู้นำสหภาพแรงงาน ราษฎรอาวุโส "ผู้ดี" แม้แต่ "คนเดือนตุลา" ที่อดีตเคยต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย... ที่เป็น "พวกอำนาจนิยม" ณ วันนี้...เป็นพวกขวาจัด สนับสนุนและขึ้นชมรัฐประหารที่สถาปนา "ระบอบปฏิรูป" แล้วต่างก็แย่งกันวิ่งเข้าไปขอส่วนแบ่ง ทั้งยศ ตำแหน่ง และเงินกันอย่างครึกครื้น

...สิ่งที่คนพวกนี้ใฝ่ฝันต้องการมาตลอดยุคสมัยคือ เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นปกครอง ...ได้เข้าไปอยู่ในกลไกอำนาจทั้งในระบบราชการและองค์กรการเมืองผ่านสถานะของตนใน มหาวิทยาลัยและองค์กรพัฒนาเอกชน สมอ้างเป็น "ตัวแทนภาคประชาชน" แต่แท้จริงเป็น พวก "ขุนนางใหม่" ในระบอบอำนาจนิยมแฝงเร้น...

ปัญญาชนชั้นกลางกลุ่มนี้ต่อต้านรัฐบาลไทยรักไทยของกลุ่มทุนใหม่เพราะฐานพลังชนชั้นล่างทั้งในเมืองและชนบทกับนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจทุนนิยมโลกาภิวัตน์ของกลุ่มทุนใหม่นั้นเป็นภัยคุกคามต่อชนชั้นจารีตนิยม-ขุนนางและต่อสถานะ "ขุนนางใหม่" ของพวกตน นี่คือสาเหตุที่พวกเขาสร้างแล้วก็ดูดชั้วว่าทกรรม "ระบอบทักษิณ" เข้าไปได้ง่าย รวดเร็ว ปลูกปั่นขึ้นเป็นอารมณ์เกลียดชังสุดขีด ร่วมกับชนชั้นจารีตนิยม-ขุนนางก่อตัวขึ้นเป็นแนวร่วมอำนาจนิยม เพื่อโค่นล้มรัฐบาลไทยรักไทยและฉีกรัฐธรรมนูญ¹⁹⁶²

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ อธิบายว่า “คนชั้นกลางในเมือง” ซึ่งเป็น “มวลชนคนเสื้อเหลือง” นั้น คือผู้ที่ได้ประโยชน์จากระบอบอำมาตยาธิปไตย พวกเขาจึงไม่ศรัทธาในระบอบประชาธิปไตยและเห็นชนชั้นล่างที่ได้รับประโยชน์จากรัฐบาลทักษิณเป็นศัตรูทางการเมือง คนชั้นกลางไม่ใช่พลังทางการเมืองที่ฝ่ายประชาธิปไตยจะหวังพึ่งได้ ดังจะเห็นได้จากทัศนะที่ว่า

“คนชั้นกลางในเมืองเป็นกลุ่มชนทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นและเติบโตขึ้นโดยเป็นผลพวงจาก “การพัฒนาเศรษฐกิจทุนนิยมไทย”...พวกเขาเติบโตขึ้นมาพร้อมกับการขยายตัวเติบโตใหญ่ของกลุ่มทุนจารีตนิยมและกลุ่มทุนเก่าเชื้อสายจีน คนชั้นกลางในเมืองเหล่านี้เป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์มากที่สุดกลุ่มหนึ่งจากการเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยในช่วงดังกล่าว...”

¹⁹⁶² พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (22 พฤศจิกายน 2548), มายาคติ "ประชาธิปไตย" ของปัญญาชนชั้นกลางไทย, ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2006/11/10607> (ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ฉบับวันที่ 21 พฤศจิกายน 2549)

นับแต่ปี 2535 จนถึงการเลือกตั้งปี 2548 คนชั้นกลางในเมืองคือกลุ่มผู้ที่ได้ประโยชน์จากการร่วมส่วนทางการเมืองในระบบการเมืองแบบรัฐสภามากที่สุดกลุ่มหนึ่ง แต่ชัยชนะเด็ดขาดในการเลือกตั้งปี 2548 ของพรรคไทยรักไทยด้วยการสนับสนุนอย่างล้นหลามของประชาชนชั้นล่างทั้งในเมืองและชนบท (ที่บางคนเรียกว่า “คนชั้นกลางใหม่”) ก็ทำให้คนชั้นกลางในเมืองเหล่านี้เกิดอาการ “ช็อค” ตกใจอย่างยิ่ง พวกเขาเห็นการตื่นตัวของประชาชนชั้นล่างเหล่านี้เป็น “ภัยอันตราย” ที่จะเข้ามาแบ่งส่วนการใช้อำนาจในระบบรัฐสภา การเมืองแบบเลือกตั้งที่เคยให้ประโยชน์แก่คนชั้นกลางในเมืองมาตั้งแต่ปี 2535 บัดนี้ได้ถูกฉวยใช้เป็นเครื่องมือในการแบ่งส่วนอำนาจโดยชนชั้นล่างในเมืองและชนบทไปเสียแล้ว “ภัย” จากมวลชนชั้นล่างนี้เองที่ทำให้คนชั้นกลางในเมืองเหวี่ยงกลับไปสู่จุดยืนการเมืองที่เป็นอนุรักษ์นิยมและถอยหลัง แสดงออกเป็นการเมืองที่นิยมกษัตริย์และปฏิเสธการเมืองแบบเลือกตั้ง ก่อเป็นการเคลื่อนไหวของพลังคนชั้นกลางในเมืองภายใต้การอุปถัมภ์ของจารีตนิยมจนเป็นเงื่อนไขรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 ในที่สุด”¹⁹⁶³

จะเห็นได้ว่า “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” หลายคนมีทัศนะร่วมกัน ว่าชนชั้นกลางไม่ใช่พลังที่ต้องการระบอบประชาธิปไตย หรือเกื้อหนุนให้ระบอบประชาธิปไตยก้าวหน้า อันเป็นทัศนะที่แตกต่างจากนักวิชาการทางรัฐศาสตร์ทั่วไป และแตกต่างจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ซึ่งให้ความสำคัญกับบทบาทของชนชั้นกลางที่มีฐานะดีและมีการศึกษาสูง ในการเรียกร้องและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ระบอบประชาธิปไตย

ทัศนะต่อ พธม. และกปปส.

ทัศนะของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ที่มีต่อชนชั้นนำและชนชั้นกลาง มีความสัมพันธ์อย่างมากและส่งผลโดยตรงต่อทัศนะต่อ พธม. และ กปปส.

¹⁹⁶³ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (23 มีนาคม 2558), **สรุปบทเรียน 22 พ.ค. 2557 (5): กลุ่มพลังคนเสื้อขาว**. ค้นหาลเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2015/03/58536> (ตีพิมพ์ครั้งแรกใน “โลกวันนี้วันสุข” ฉบับวันศุกร์ที่ 20 มีนาคม 2558)

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ประณาม “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” (พม.) ที่ใช้สื่อมวลชนในลักษณะคล้ายกับ “หนังสือพิมพ์ดาวสยามและวิทยุยานเกราะ” ในยุค “6 ตุลาคม พ.ศ.2519” ที่คอยปลุกกระแส “หมิ่นพระบรมเดชานุภาพ” เพื่อสร้างความเกลียดชังและนำไปสู่การใช้ความรุนแรงทางการเมืองในที่สุด ดังจะเห็นได้จากทัศนะที่ว่า

“ใครๆ ก็ควรจะนึกว่า หลังจากการฆ่าหมูนั่นผ่านไป 30 ปี การปลุกกระดมโดยใช้อ้างว่าฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง “หมิ่นพระบรมเดชานุภาพ” ต้องเป็นเรื่องที่ไม่เกิดขึ้นอีก แต่ ในระยะ 2 ปีเศษที่ผ่านมา นสพ.-วิทยุ-โทรทัศน์ ของกลุ่มผู้จัดการ และกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ได้รื้อฟื้นการใช้ข้ออ้างทางการเมืองนี้ มาเล่นงานผู้ที่ไม่เห็นด้วยอีก ตั้งแต่ต้นพวกเขาก็รู้ว่า มีคนจะลวงละเมิด “พระราชอำนาจ” ของพระมหากษัตริย์ ซึ่งทำให้พวกเขาต้องประกาศว่า “เราจะสู้เพื่อในหลวง”

การรณรงค์นี้ยกระดับความเข้มข้นและความหลอกลวงขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งเมื่อ 2 ปีที่แล้ว (พฤษภาคม 2549) ได้มีการสร้างนิทานหลอกเด็กเรื่อง “ปฏิญญาฟินแลนด์” ขึ้น...สิ่งที่พวกเขาเสนอในขณะนั้น คือ มีผู้กำลังทำให้สถาบันกษัตริย์เป็น “เพียงสัญลักษณ์” อันที่จริง เรื่องนี้เป็นเรื่องยกเมฆ... แต่การโฆษณาชวนเชื่อเรื่อง “หมิ่นพระบรมเดชานุภาพ” ของกลุ่มผู้จัดการ-พันธมิตรในปี 2549 เมื่อเทียบกับปีนี้แล้ว ก็ยังไม่เทียบเท่าในระดับความโกหกและความเป็นไปได้ที่จะนำมาซึ่งผลเสียหายร้ายแรง ปีนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้เขียนในผู้จัดการว่า มี “ผู้ต้องการสถาปนาระบอบสาธารณรัฐ” (ขณะที่ในช่วงก่อนกระแส “ปฏิญญาฟินแลนด์” เขายังไม่กล้า “ฟันธง” ลงไปเช่นนี้) การเคลื่อนไหวปลุกกระแส “หมิ่นพระบรมเดชานุภาพ” ของผู้จัดการ-พันธมิตร ได้ถึงขั้นที่เรียกว่า absurd (ไร้เหตุผลถึงขั้นน่าหัวร่อ) และ paranoid (โรคหวาดระแวง)

...ผมขอเรียกร้องให้ร่วมกันประณามการเป็น “ดาวสยาม-ยานเกราะ” ยุคใหม่ ของกลุ่มผู้จัดการ-พันธมิตร กลุ่มผู้จัดการ-พันธมิตร กำลังผลักดันให้สังคมไทยถอยหลังเข้าคลอง ย้อนยุคไปกว่า 30 ปี ปัญหา ความขัดแย้งทางการเมือง ต้องจัดการด้วยการอภิปราย ได้แย้ง อย่างใช้เหตุผล ไม่ใช่ปลุกปั่น โดยอ้างสถาบันกษัตริย์ เพื่อนำไปสู่การใช้ความรุนแรงจัดการกับผู้

ความเห็นแตกต่างกับตนอย่างที่ว่า กลุ่มผู้จัดการ-พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย กำลังทำ
อยู่”¹⁹⁶⁴

เกษียร เตชะพีระ เสนอทัศนะต่อต้าน กปปส. เหมือนกับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อ
แดง” คนอื่นๆ เห็นได้ชัดจากการตอบโต้การให้ความหมายแก่ กปปส. ของ ธีรยุทธ บุญมี **หลังจาก**
ธีรยุทธ บุญมี สนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ กปปส. โดยการเขียนบทความ
ที่มีความดังต่อไปนี้

“การแข็งขึ้นของ กปปส. หรือ “ขบวนการหวัด” ครั้งนี้ โดยแก่นแท้ไม่ใช่ปัญหาว่าเป็น
ประชาธิปไตยหรือไม่ ไม่ใช่เป็นการไม่เคารพเสียงส่วนใหญ่หรือเป็นขบถ แต่เป็นทั้ง “การใช้สิทธิ
และการปฏิบัติหน้าที่อันจำเป็นและหลีกเลี่ยงไม่ได้” สิทธิและหน้าที่ที่ว่าก็คือการต่อต้านล้มล้าง
รัฐบาลที่ฉ้อฉลหรือเป็นทรราช (tyrannicide) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีและปรัชญาการเมือง
ประชาธิปไตย และมีการกระทำที่เป็นจริงมาตั้งแต่สมัยประชาธิปไตยของกรีก โรมัน งานของนัก
คิดสำคัญๆ จำนวนมาก เช่น Juan de Mariana, Hugo Grotius, John Locke ซึ่งเป็นบิดาของ
การปฏิวัติประชาธิปไตยในอังกฤษ ล้วนยืนยันสิทธิในการขับไล่ล้มล้างรัฐบาลฉ้อฉลทั้งสิ้น เช่น
Locke มองว่าสิทธิในการปฏิวัติของประชาชนเป็นการป้องกันให้พ้นจากระบอบทรราช และถือว่าเมื่อ
มีการละเมิดผลประโยชน์ของประชาชนภายใต้สัญญาประชาคม ประชาชนมีสิทธิปลุกกระดมเพื่อ
ก่อการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนเป็นรัฐบาลที่รับใช้ผลประโยชน์ของประชาชน”¹⁹⁶⁵

เกษียร เตชะพีระ ได้เขียนบทความโต้ทัศนะของธีรยุทธ บุญมี โดยวิเคราะห์ว่า

“ถ้าอาจารย์ธีรยุทธ และคนอื่นๆ ที่สมาทานเอาทฤษฎีของลัทธิค้อย่างแคบๆ เพียงด้านเดียว
จะบอกว่ามีข้อ “มวลมหาประชาชน” ของ กปปส. ครั้งนี้อาจเป็น “การปฏิวัติของประชาชน” มันก็
หมายความว่าเรามีความพยายามที่จะทำการปฏิวัติประชาชนมา 6 ครั้ง ในรอบ 8 ปี...แต่ก็อ้าง
ด้วยคำอธิบายเงื่อนไขเหตุผลคล้ายกันกันคือรัฐบาลในขณะนั้นเป็น “ทรราช” “อธรรม” “ฉ้อฉล”

¹⁹⁶⁴ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, (2 พฤษภาคม 2551), **ผู้จัดการ-พันธมิตร กำลังก่อกระแส “ละคอนแวนคอ”
ยุคใหม่**, ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2008/05/16592>

¹⁹⁶⁵ อ้างใน เกษียร เตชะพีระ. “จากสังคมเข้มแข็ง” สู่ “สังคมอานาธิปไตย” ได้ธีรยุทธ บุญมี ผู้อุทิศทางความคิด
ของสุเทพ ณ กปปส. **ฟ้าเดียวกัน**, (ตุลาคม-ธันวาคม. 2556), น. 57.

และมีความพยายามที่จะออกแบบระบอบการเมืองใหม่ เพียงแต่เหตุการณ์ “การปฏิวัติของประชาชน” เกิดขึ้นจาก คนต่างสี ต่างชั่วทางการเมือง ต่อด้านรัฐบาลต่างค่ายต่างฝ่าย โดยที่คำอธิบายให้ความชอบธรรมแบบลือคึกเกี้ยนของพวกเขาซึ่งต่างฝ่ายก็ยากที่จะปิดปฏิเสธไปได้... เป็น “สงครามกลางเมือง” (intermittent civil war) ที่พักรบบ้าง แต่ไม่เคยหยุดรบตลอด 8 ปี และต่อไปข้างหน้าอีกไม่รู้ว่าจะนานเท่าไรต่างหาก

ถ้าเราจะกำลังจะเจอกับ “สงครามกลางเมือง” ระหว่างสี (เหลือง vs. แดง) ระหว่างชนชั้น (ชนชั้นนำและชนชั้นกลางในเมือง vs. ชนชั้นกลางระดับล่าง/รากหญ้าในเมืองและชนบท) ระหว่างภาค (กลางและใต้ vs. อีสานเหนือ) ฉบับยาวหลายตอน นักทฤษฎีการเมืองที่น่าจะนำเอามาประยุกต์อธิบายไม่ใช่จอห์น ล็อค แต่น่าจะเป็นโทมัส ฮ็อบส์ (Thomas Hobbes, 1588-1679) นักปรัชญาการเมืองแห่งระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชอังกฤษ ผู้คัดค้านต่อต้านสภาวะสงครามกลางเมือง/อนาธิปไตยอย่างแรงกล้า และแสวงหาความสงบของบ้านเมืองภายใต้อำนาจอาญาสิทธิของเจ้าผู้ปกครองที่เขาเรียกชื่อระเบียบอำนาจนั้นว่า *Leviathan*¹⁹⁶⁶

เกษียร เตชะพีระ ชี้ให้เห็นว่า ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการต่อสู้ระหว่าง “พลังสังคมการเมืองและประชาสังคม/สังคมเข้มแข็งต่างชั่วต่างสีต่างฝ่าย” (ในทัศนะของเกษียร เตชะพีระ) ซึ่ง ธีรยุทธ บุญมี เขียนยกย่องการเคลื่อนไหวของ กปปส. หรือ “มวลชนคนเสื้อเหลือง” ในการต่อสู้ดังกล่าวนี้ว่า “การปฏิวัติของประชาชน” นั้น แท้ที่จริงแล้วมีผลร้ายอย่างมาก ดังที่เกษียร เตชะพีระ วิเคราะห์ว่า

“จากรัฐราชการที่เคยเข้มแข็งรวมศูนย์อำนาจครอบงำสังคม บัดนี้ได้ถูกพลังสังคมการเมืองและประชาสังคม/สังคมเข้มแข็งต่างชั่วต่างสีต่างฝ่ายผลักดันกันเข้าแย่งชิงยึดครองปลดปล่อยบุคลากร จนลักษณะอิสระโดยสัมพัทธ์ของรัฐ (relative autonomy of the state) ซึ่งเรียกในทางรัฐศาสตร์ว่า ความเป็นปึกแผ่นภายใน (internal coherence) สั่นคลอนเปื่อยยุ่ยลง ขณะที่ลักษณะสังกัดชนชั้น/กลุ่มสังคมของรัฐ (class character of the state) หรือที่เรียกในทางรัฐศาสตร์ว่า การหยั่งรากลึกในสังคม (embeddedness) ก็แผ่ซ่านในสังคม แต่มีลักษณะแยกข้างไปในตัว ดังที่เรียกว่า “ทหารสับปะรด” “ทหารแดงโม”

¹⁹⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 57-70. (เน้นโดยผู้วิจัย)

ประชาสังคม/สังคมเข้มแข็งที่รุกยึดพื้นที่รัฐเช่นนี้ไม่ได้เป็นผลดีต่อความเข้มแข็งและอารยะ (strength and civility) แต่กลับคุกคามและเป็นอันตรายต่อภาคประชาสังคมเสียเอง”¹⁹⁶⁷

นอกจากนี้ เกษียร เตชะพีระ ยังวิเคราะห์ด้วยว่า

“เห็นได้ชัดว่าในหลายปีหลังมานี้ ท่ามกลางการขัดแย้งต่อผู้ทางการเมืองระหว่างสีระหว่างฝ่ายที่ดูเด็ด สิ่งที่รัฐไม่สามารถทำคือ “ครอบงำและทำให้ส่วนที่เหลือของสังคมแตกกระจายเป็นอณู” เหมือนสมัยเผด็จการรัฐราชการ แต่ในทางกลับกัน รัฐก็พลอยแสดงบทบาท “ผู้รักษาสันติภาพและอนุญาโตตุลาการระหว่างกลุ่มผลประโยชน์หลัก” ไม่ได้ด้วย ไม่ว่าจะเป็นกองทัพบก ตำรวจ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลอาญา ศาลปกครอง ฯลฯ ล้วนแล้วเสื่อมถอยประสิทธิภาพและไม่น่าเชื่อถือแก่ประชาชน จนความขัดแย้งทั้งหลายมักจะจบลงที่ความรุนแรงบนท้องถนน ซึ่งไม่มีใครที่จะสามารถแสดงบทบาทให้ทุกฝ่ายเชื่อมั่นว่าจะมีความเป็นกลางและเที่ยงธรรมได้

ไม่มีรัฐที่ทรงประสิทธิภาพความชอบธรรมจะแสดงบทบาท “ผู้รักษาสันติภาพและอนุญาโตตุลาการระหว่างกลุ่มผลประโยชน์หลักๆ” แล้ว ประชาสังคม/สังคมเข้มแข็งก็จะมีเหมือนกัน กลับจะเสื่อมทรุดกลายเป็นอนารยะ (incivility-uncivil society) มากขึ้น”¹⁹⁶⁸

เนื่องจากเห็นว่า กปปส. เป็น “ประชาสังคม” ที่กำลังมีบทบาทในทางคุกคาม “ความเข้มแข็งและอารยะ” ของรัฐ เกษียร เตชะพีระ จึงวิพากษ์วิจารณ์ กปปส. อย่างรุนแรง

“ผมคิดว่าการเคลื่อนไหวครั้งปีที่ผ่านมาของกปปส. มีความผิดพลาดฉกรรจ์ที่บันทึกตอนพลังสนับสนุนของประชาชน ๔ ประการ

1) ปฏิเสธหลักการ “คนเท่ากัน” หรือความเสมอภาคทางการเมืองอันเป็นพื้นฐานของรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยสมัยใหม่ (ไม่ว่าชาตินิยม, ประชาธิปไตย, หรือเสรีนิยม มีสมมุติฐานเริ่มต้นร่วมกันตรงหลักการนี้)

¹⁹⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 57-70.

¹⁹⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 57-70. (เน้นโดยผู้วิจัย)

2) ขัดขวางการเลือกตั้งด้วยกำลังพลการ ทั้งที่มันเป็นกระบวนการวิธีให้ได้มาซึ่งอำนาจรัฐโดยชอบและสันติวิธีและสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่เป็นที่ยอมรับกันทุกอารยประเทศทั่วโลก

3) ประกาศเจตนารมณ์จะตั้งตนเป็น "รัฐธำมณีปัตย์" อันเป็นการรวบรวบเอาอำนาจรวมศูนย์สูงสุดเด็ดขาดเหนือร่างกาย ชีวิต ทรัพย์สินของผู้คนพลเมืองทั้งหมด ทำให้บุคคลกลุ่มฝ่ายต่าง ๆ ในชาติไม่เว้นแม้แต่ชนชั้นนำด้วยกันเองชุ่นเคื่องในความอาจเอื้อมล่อแหลมต่อสถานะประมุขแห่งรัฐและหวาดระแวงขอบเขตของการใช้อำนาจนั้น

4) พร้อมจะบังคับเอาเจตจำนงของตนและกลุ่มไปยึดเยียดให้คนอื่นทั้งชาติด้วยการกำลังพลการโดยไม่ใยดีว่าคนอื่นจะมีเจตจำนงของตนเองโดยอิสระอย่างไร

(มาตรการเตรียมตัดน้ำตัดไฟของสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจจำนวนหนึ่งก็จัดอยู่ในข่ายนี้ มาตรการทำนองนี้ มีพลังกระทบกระเทือนเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจและชีวิตปกติของสังคมมาก และปกติมักจะใช้เพื่อต่อรองกับรัฐบาลเพื่อเรียกร้องค่าแรงสวัสดิการเฉพาะสาขารัฐวิสาหกิจ การนำมาใช้เพื่อเป้าหมายทางการเมืองล้วนๆ ในการล้มรัฐบาลทำให้เห็นชัดว่า กปปส. พร้อมทำให้คนอื่นและสาธารณชนเดือดร้อนเพื่อบังคับให้ยอมตามที่ตนต้องการทางการเมือง อันยอมยิ่งบั่นทอนฐานความสมัครใจสนับสนุนหรือแม้แต่เป็นกลางของสังคมต่อ กปปส. ให้แคบเล็กลงไปอีก คนจำนวนมากอาจเห็นด้วยกับเป้าหมายบางอย่างของ กปปส. แต่รับไม่ได้กับวิธีการแบบนี้ที่ทำให้ตนเองและส่วนรวมเดือดร้อนเสียหาย)

ความผิดพลาด 4 ประการดังกล่าวจะบันทึกไม่เฉพาะแต่การต่อสู้ของกปปส.เอง แต่ส่งผลสะท้อนกว้างไกลไปอีก 2 ประการ

1) ชนชั้นนำทางการเมืองของสังคมไทยจำนวนมากมายกกว้างขวางอย่างไม่เคยมีมาก่อนได้ฉีกสัญญาประชาคมที่ตนทำไว้กับประชาชนลงอย่างเปิดเผยต่อหน้าธารกำนัล โดยผ่านการผลักดันร่วมมือกับ กปปส. เพื่อให้ได้ตามเป้าหมายของ กปปส.

มาตราต่างๆ ของรัฐธรรมนูญที่คณะรัฐประหาร คปค. อำนาจการร่างเองและประชาชนลงประชามติยอมรับในภาวะกดดันกลับถูกชนชั้นนำทางการเมืองย่ำยีอย่างไม่ไยดี ตั้งแต่ตีความ

บิดเบือนไขว้เขว อ้างนำไปใช้อย่างผิดๆ จนที่สุดถึงแก่พร้อมจะฉีกทำลายมาตราสำคัญๆ ลงเพื่อ
กระทำการผาดแผลงพิสดารนอกและเหนือรัฐธรรมนูญให้บรรลुวัตถุประสงค์ของตน...

2) ในที่สุด หากปล่อยให้นายกฯ เกือบถูกตั้งสำเร็จด้วยอำนาจเถื่อน (ผิดกฎหมาย,
ใช้กำลังบังคับ, ประชาชนไม่ได้เลือก ไม่ใช่ของประชาชน) สิ่งที่เราจะได้คือระบอบ
ปกครองเถื่อน...ซึ่งฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองหรือฝ่ายอื่น ๆ ย่อมจะสามารถใช้วิธีเถื่อน ๆ
เดียวกันเลียนแบบล้มอำนาจรัฐได้เสมอ...

หากจะถดถอยกลับสู่สภาวะธรรมชาติที่ "ใครกระบองใหญ่กว่า คนนั้นเอาอำนาจรัฐไป"
อย่างรวดเร็ว ณ ที่นั้นจะไม่มีเศรษฐกิจ วัฒนธรรม การศึกษา ศิลปวิทยาการ และชีวิตปกติสุขใด ๆ
และชีวิตคนไทยเราจะสิ้นป่าเถื่อนไม่มั่นคงและทนทุกข์ทรมานเสียนี้กระไร"¹⁹⁶⁹

ในกรณีของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ นั้น ก่อนที่จะถึงปลายปี พ.ศ.2548 นิธิ เอียวศรีวงศ์ เริ่ม
ต่อต้านรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร เนื่องจากเห็นว่ารัฐบาลดำเนินการหลายประการที่ขัดต่อหลักการ
ของระบอบประชาธิปไตย และส่งผลเสียต่อสังคม รวมทั้งกรณีปราบปรามยาเสพติดที่มีการ
วิสามัญฆาตกรรมจนกระทั่งมีคนเสียชีวิตถึง 2,500 คน และกรณีกรือเซะ-ตากใบ ที่มีชาวมุสลิม
เสียชีวิตและบาดเจ็บจำนวนมาก แม้แต่การดำเนินนโยบายประชานิยมในสมัยรัฐบาลทักษิณ ชิน
วัตร นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็เห็นว่ามีผลเสียหรือจะนำมาซึ่งปัญหามากมายหลายประการ (ดังกล่า
มาแล้ว) อย่างไรก็ตาม นิธิ เอียวศรีวงศ์ มิได้สนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “พันธมิตร
ประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” โดยตรง อาจเป็นเพราะไม่เห็นด้วยกับการนำอุดมการณ์ราชา
ชาตินิยมมาใช้ในการรวมพลังผู้สนับสนุน ถึงแม้ว่า นิธิ เอียวศรีวงศ์ จะเข้าใจดีว่าการรวมกลุ่ม
พันธมิตรฯ ที่ประกอบด้วยคนหลากหลายกลุ่มหลากหลายผลประโยชน์ แกนนำพันธมิตรฯ
จำเป็นต้องอาศัยความจงรักภักดีต่อชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์มาเป็นศูนย์รวมจิตใจของ
ผู้คนให้ต่อสู้ร่วมกันก็ตาม แต่โดยพื้นฐานความคิดแล้ว นิธิ เอียวศรีวงศ์ ไม่เห็นด้วยที่จะตั้งสถาบัน

¹⁹⁶⁹ "เกษียร"ฆ่าและ "กปปส."ชี้ 4 ปมความผิดพลาด "เห็นธาตุแท้ชนชั้นนำ-หวังสูบอำนาจไร้ยางอาย", (19
พฤษภาคม 2557), **มติชนออนไลน์**, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1400475629

(จากเฟซบุ๊ก Kasian Tejapira ของศาสตราจารย์ ดร.เกษียร เตชะพีระ จำแนกความผิดพลาดทางการเมืองของก
ปปส.http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1400475629

พระมหากษัตริย์เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองหรือการเรียกร้องให้สถาบันพระมหากษัตริย์เข้ามามีบทบาททางการเมืองโดยตรง)

จะเห็นได้ว่า ในขณะที่ไม่เข้าร่วมและไม่สนับสนุนการต่อสู้ของ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็มีได้ต่อต้านแต่อย่างใด เนื่องจากเห็นด้วยกับการต่อต้านนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร จนกระทั่งในเดือนธันวาคม พ.ศ.2548 เมื่อ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” เรียกร้องให้ใช้วิธีการแก้ปัญหาทางการเมืองที่ไม่อยู่ในกรอบ “ประชาธิปไตย” มากขึ้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ จึงเริ่มคัดค้าน “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” อย่างจริงจัง

ในบทความเรื่อง “ทางสองแพร่งของประชาธิปไตยไทย”¹⁹⁷⁰ นิธิ เอียวศรีวงศ์ คัดค้าน “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ที่เลือกใช้วิธี “นอกระบบ” ในการต่อสู้กับรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง โดยชี้ให้เห็นว่า “ข้อดีอย่างหนึ่งของระบบที่เป็นประชาธิปไตยก็คือ เมื่อเกิดความผิดพลาดอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้น ระบบสามารถแก้ไขตัวมันเองได้ (self-correction)”¹⁹⁷¹ ทั้งนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ระบุว่าวิธีการ “ในระบบ” เช่นนี้ จะต้องใช้เวลามากและคนบางส่วนอาจจะต้องยอมรับ “ความเจ็บปวด” ที่จะเกิดขึ้น ดังความต่อไปนี้

“แน่นอนว่าไม่ใช่ในทันทีทันใด แต่ต้องใช้เวลา บางเรื่องอาจเป็นเวลาหลายปีแน่นอนว่า ในกระบวนการแก้ไขตัวเออนั้น ย่อมมีความเจ็บปวดของคนบางกลุ่ม และไม่ราบรื่นสะดวกสบาย หากมีความตึงเครียดอย่างสูงแน่นอนว่า ความขัดแย้งต่างๆ ซึ่งเคยถูกเก็บกดไว้ หรือเคยถูกระงับด้วยการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ หรือการตกลงกันในทางลับต่างๆ กลับเผยตัวเองออกมาในที่สาธารณะ แต่ก็ปิดมันตัวเองให้กลายเป็นความขัดแย้งเชิงหลักการ เพื่อดึงเอาคนกลุ่มอื่นเข้ามาเป็นพันธมิตรในความขัดแย้ง

¹⁹⁷⁰ นิธิ เอียวศรีวงศ์ “ทางสองแพร่งของประชาธิปไตยไทย” ใน *วัฒนธรรมคนอย่างทักษิณ*, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2549), น. 87-92.

¹⁹⁷¹ เรื่องเดียวกัน, น. 87.

ในสภาพของความตึงเครียดอย่างสูงนี้ บางสังคมไม่เข้มแข็งพอจะรับได้ ก็จะเรียกร้อง ผลักดันให้อำนาจนอกระบบประชาธิปไตยเข้ามาจัดการ อำนาจดังกล่าวอาจเป็นอำนาจดิบของ กำลังอาวุธ หรืออำนาจทางวัฒนธรรม หรืออำนาจของฝูงชน หรือทั้งสามอย่างร่วมมือกันก็ได้

หากความผิดพลาดของระบบเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัด และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปของ สังคม การแก้ไขด้วยอำนาจนอกระบบก็อาจทำได้ง่าย (แต่ในทางกลับกัน ถ้าเป็นอย่างนั้น การ แก้ไข" ในระบบ" ก็อาจทำได้ง่ายด้วยเช่นกัน จนไม่จำเป็นต้องใช้อำนาจนอกระบบเข้ามา จัดการ)¹⁹⁷²

นิธิ เอียวศรีวงศ์ แสดงเหตุผลให้เห็นว่าการเลือกวิธีการ “นอกระบบ” (คือมาตรา 7) เช่นที่ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” เลือกใช้นั้น จะส่งผลลัพธ์ที่ไม่พึงปรารถนา หรือนำไปสู่ผลร้ายหลายประการตามมา ดังความว่า

“ในทางตรงกันข้าม หากความผิดพลาดของระบบเป็นสิ่งที่ยังไม่มี “ฉันทามติ” ของสังคม รองรับ อำนาจนอกระบบก็มักไม่สามารถแก้ไขอะไรได้ เพราะการแก้ไขที่แท้จริงจะเกิดได้จากการ เรียนรู้เท่านั้น และการเรียนรู้เป็นไปได้ดีที่สุดในระบบที่เป็นประชาธิปไตย ไม่ใช่ภายใต้อำนาจที่ ปราศจากการท้าทาย ด้วยเหตุดังนั้น อำนาจนอกระบบจึงมักจะกวาดเอาปัญหาทั้งหมดไปไว้ใต้ พรม เพื่อสร้างบรรยากาศของความราบรื่น, สงบ และรุ่งเรืองจอมปลอมขึ้น ปลดปล่อยปัญหาคุกรุ่น สัมผัสอยู่ข้างล่าง รอวันระเบิดออกมาเป็นสภาพที่ไม่มีใครคุมได้

ผมคิดว่า สังคมไทยในเวลานี้กำลังเผชิญกับทางเลือกของประชาธิปไตยอย่างที่กล่าวแล้ว นี้ จนอาจถือได้ว่าอย่างแหลมคมกว่าที่เคยต้องเผชิญมาแล้วทุกครั้งในอดีต หากเราไม่ปล่อยให้ ประชาธิปไตยของเราได้มีโอกาสแก้ไขตัวเองไปตามครรลองของมัน ประชาธิปไตยไทยจะไม่มีวัน ยืนบนขาตัวเองได้ ต้องมีอำนาจนอกระบบเข้ามาชี้นำค้ำจุนอยู่ตลอดเวลา

หากสักวันหนึ่งในอนาคตอันยาวไกล อำนาจนอกระบบนั้นไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม เช่น เกิดความน่าเบื่อผู้ฟังในตัวของมันเอง (corrupt) จนเป็นที่รังเกียจของสังคม ระบบจะแก้ไข

¹⁹⁷² เรื่องเดียวกัน, น. 87-88.

ตัวเองโดยสงบไม่ได้ กลายเป็นสภาพจลาจลที่ไม่มีทางออก ดังที่เกิดขึ้นในบางประเทศของเอเชียใต้ปัจจุบัน

การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่คุณสนธิ ลิ้มทองกุล แสดงเป็นตัวนำอยู่ในเวลานี้ เป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่สะท้อนความบกพร่องบางด้านของระบบการเมืองไทย เช่นนักคิดที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่งชี้ว่า การปิดกั้นสื่อในทุกรูปแบบของรัฐบาลเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดขึ้น

เราอาจมองปรากฏการณ์นี้ได้ทั้งสองอย่าง กล่าวคือปรากฏการณ์สนธิ เป็นความพยายามของระบบประชาธิปไตยที่จะแก้ไขตัวเอง ดังที่นักคิดคนสำคัญกล่าวถึงสาเหตุไว้ นั่นก็คือสังคมขยับเข้ามาแก้ไขการปิดกั้นสิทธิการรับรู้ที่ถูกกลืนไป หรือเราอาจมองปรากฏการณ์สนธิว่าเป็นทางตันของระบบประชาธิปไตย ซึ่งต้องการทางออกที่อยู่นอกระบบ

ตามธรรมชาติของการเคลื่อนไหวทางการเมืองระดับนี้ ย่อมเป็นธรรมชาติที่จะไม่จำกัดประเด็นความขัดแย้งไว้เพียงประเด็นเดียว จำเป็นต้องสร้างพันธมิตรจากหลายประเด็น ฉะนั้นปรากฏการณ์สนธิจึงรวมเอาการต่อสู้ทางการเมืองในคณะสงฆ์, ผู้ต่อต้านการนำ กฟผ.เข้าตลาดหลักทรัพย์, ผู้ที่ต้องการรักษาความเป็นอิสระของ คตง., ผู้ต่อต้านคอร์รัปชันในระดับสูง, ฯลฯ ไว้ร่วมกัน อย่างห่างๆ หรืออย่างใกล้ชิด

ถ้าคุณสนธิยังสามารถรักษาความเคลื่อนไหวนี้ได้ต่อไป เชื่อว่าจะยังมีผู้ร่วมทาง (อย่างห่างๆ หรืออย่างใกล้ชิด) กลุ่มอื่นๆ ตามมาอีกมาก เช่นกลุ่มต่อต้านหรือตรวจสอบเอฟทีเอ, กลุ่มทรัพยากร, กลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, กลุ่มทุนนอกเครือข่ายรัฐบาลทักษิณ, กลุ่มข้าราชการที่ไม่ได้อยู่ร่วมกับข้าราชการใช้รัฐบาลทักษิณ, จนแม้แต่กลุ่มต่อต้านเขื่อนและกลุ่มปฏิรูปที่ดิน ก็อาจเข้าร่วมด้วยได้ในอนาคต

และตามธรรมชาติของการเคลื่อนไหวทางการเมืองระดับใหญ่ขนาดนี้ ย่อมต้องมีอุดมการณ์ร่วมบางอย่างที่ผูกเอาคนที่มีความคิด, ประสบการณ์ และความคาดหวังทางการเมืองที่แตกต่างกันอย่างสุดกู่เช่นนี้ไว้ด้วยกันได้ ในสังคมไทยจะหาอุดมการณ์ร่วมเช่นนั้นได้จากอะไรดีไปกว่าความรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ นั่นคือที่มาของเสื้อเหลือง (สีของธงมหाराช) และคำขวัญที่เกี่ยวข้องกับ"ในหลวง"ต่างๆ ซึ่งปรากฏการณ์สนธิ แสดงความหมายออกมาให้สังคมยึดถือ

ทั้งหมดนี้จะมองปรากฏการณ์สนธิได้เป็นสองอย่างตามเดิม นั่นก็คือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการแก้ไขตัวเองของระบบประชาธิปไตย หรือเป็นทางตันของระบบจนต้องใช้อำนาจนอก ระบบมาแก้จนกระทั่งเป้าหมายของความเคลื่อนไหวทางการเมืองของปรากฏการณ์สนธิ (ซึ่งไม่ผู้จะชัดเจนนักตั้งแต่แรก) เริ่มถูกนิยามโดยนักวิชาการบ้างและโดยใครก็ไม่รู้บ้างว่า คือรัฐธรรมนูญพระราชทานบ้าง รัฐบาลพระราชทานบ้าง และกำลังคลี่คลายไปในทางที่ชัดเจนขึ้นตามลำดับ. ปรากฏการณ์สนธิจึงไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการแก้ไขตัวเองของระบบประชาธิปไตยอีกต่อไป

ในทัศนะของผม นี่เป็นการมองการณ์ระยะสั้นของคนสายตาสั้นเท่านั้น เพราะถ้าเกิดขึ้นเช่นนั้นจริง ก็นับว่าเป็นอันตรายต่อสังคมไทยในระยะยาวอย่างยิ่ง

อันตรายประการแรก ก็คือคุณทักษิณ ชินวัตรจะกลายเป็นวีรบุรุษของสังคมไทย ถึงไม่กลายเป็นในบัดดลก็จะกลายเป็นในอนาคต ผมไม่หวังที่สังคมไทยจะมีวีรบุรุษจอมปลอมเพิ่มขึ้นอีกคนหนึ่ง เพราะในทำเนียบวีรบุรุษของเราที่มีอยู่เวลานี้ ก็มีคนจอมปลอมอยู่มากแล้ว แต่ที่ผมห่วงก็คือแนวการบริหารที่รวบอำนาจ, ไม่โปร่งใส, ไร้หลักการ และไม่อาจเชื่อได้ในความซื่อสัตย์สุจริต จะกลายเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่ง ที่สังคมไทยพร้อมจะหันเข้าหาในอนาคต เมื่อเกิดวิกฤตบางอย่างขึ้น (เหมือนสฤณี ธนะรัชต์)

อันตรายประการที่สอง ก็คือ "รัฐธรรมนูญพระราชทาน" จะหมดพลังในการแก้ไขตัวเองตลอดไป ไม่มีรัฐธรรมนูญหรือระบบปกครองที่ไหนในโลกไม่ต้องเผชิญวิกฤต สังคมไทยจะขอพระราชทานรัฐธรรมนูญใหม่ เพื่อแก้วิกฤตตลอดไปกระนั้นหรือ ถ้าอย่างนั้นทำไมต้องมีรัฐธรรมนูญ¹⁹⁷³

นอกจากนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยังคัดค้านการอ้าง “มาตรา 7 ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540” ของ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” อย่างจริงจัง ด้วยการอ้างอิงความรู้ทางประวัติศาสตร์สมัยรัชกาลที่ 5-7 และด้วยการชี้ให้เห็นว่าเป็นวิธีการที่ผิดมาก เพราะเป็นการ “ดึงเอาสถาบันพระมหากษัตริย์เข้ามา “รับผิดชอบ” กับรัฐบาลด้วย” ดังความต่อไปนี้

¹⁹⁷³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, (ม.ป.ป.), “ทางสองแพร่งของประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://v1.midnightuniv.org/midnight2545/document95118.html>.

“พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ได้มีพระบรมราชวินิจฉัยไว้ตั้งนานแล้วว่า หากจะดำรงรักษาพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ไว้สูงสุดดังเดิมแล้ว ก็ไม่ต้องมีรัฐธรรมนูญจะดีกว่า อันเป็นพระบรมราชวินิจฉัยที่ตรงไปตรงมา ถูกต้องตามหลักตรรกะเสียยิ่งกว่าร่างรัฐธรรมนูญฉบับที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ โปรดให้ทำขึ้น

ส่วน “รัฐบาลพระราชทาน” คือการตั้งเอาสถาบันพระมหากษัตริย์เข้ามา “รับผิดชอบ” กับรัฐบาลด้วยโดยตรง รัฐบาลพลเรือนหลังเหตุการณ์นองเลือดหลังวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ซึ่งสังคมเชื่อว่าเป็นรัฐบาล “พระราชทาน” กลับบ่อนเซาะความไว้วางใจทางการเมืองของสังคมที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ไปอย่างมาก จนทำให้เกิดเหตุการณ์ในรัฐประหารซึ่งเรียกกันว่า “เมษาฮาวาย” ขึ้น¹⁹⁷⁴

ในกลางปี พ.ศ.2556 หลังจากมีการประกาศจัดตั้ง “พรรคการเมืองใหม่” ของแกนนำ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” และการเดินทางไกลของมวลชนต่อต้านรัฐบาลและ นปช. (กรณีเขาพระวิหาร และการตัดสินของศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับการลงนามของรัฐบาลในเรื่องนี้) รวมทั้งการ “แถลงการณ์ร่วมเครือข่ายภาคประชาชนไทย เรื่อง รัฐบาลยิ่งลักษณ์กระทำการเสมือนหนึ่งอาชญากรล้มล้างสถาบันศาล”¹⁹⁷⁵ ลงวันที่ 26 เมษายน 2556 โดยมีนายไชยวัฒน์ ลินสุวงศ์ เป็นแกนนำ และมีข่าวว่านายไชยวัฒน์ ลินสุวงศ์ จะร่วมมือกับนายประชัย เลี่ยวไพรัตน์ ในการตั้ง

¹⁹⁷⁴ นิธิ เลียวศรีวงศ์ “ทางสองแพร่งของประชาธิปไตย” ใน *วัฒนธรรมคนอย่างทักษิณ*, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2549), น. 89-91.

¹⁹⁷⁵ ข้อเรียกร้องของ “เครือข่ายภาคประชาชนไทย เพื่อปกป้องรักษาอาณาจักรไทย ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มพลังธรรมประชาธิปไตย กลุ่มเกษตรกรไทย กลุ่มแนวร่วมคนไทยรักชาติ รักษาแผ่นดิน และกลุ่มมวลชนต่างๆ อีกมาก” มี 3 ประการ ดังนี้ “ข้อ ๑. เราขอประกาศให้ทราบโดยทั่วกันว่า สถานการณ์ในขณะนี้ นักการเมืองที่มีอำนาจได้กระทำการรัฐประหารตัวเอง ล้มล้างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปฏิเสธอำนาจตุลาการ ตั้งตนเป็นเผด็จการเต็มรูปแบบ ประชาชนชาวไทยทั่วประเทศมีความชอบธรรมที่จะปฏิเสธระบอบเผด็จการนี้.

ข้อ ๒. เราขอประกาศให้ทราบโดยทั่วกันว่า รัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ได้กลายเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ เป็นอันตรายต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขอย่างชัดเจนแล้ว และไม่มีฐานะเป็นรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญอีกต่อไปแล้ว.

ข้อ ๓. เราขอเชิญชวนประชาชนชาวไทยทั่วประเทศได้ร่วมพลังสามัคคีปกป้องสถาบันตุลาการ ปกป้องศาลรัฐธรรมนูญ หยุุดประชาธิปไตยสยามมาให้ได้โดยเร็วที่สุด” .

พรรคการเมืองใหม่อีกพรรคหนึ่ง¹⁹⁷⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวถึง “พรรคการเมืองและการเมืองมวลชน” ซึ่งมีนัยยะวิพากษ์วิจารณ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “คนเสื้อเหลือง” เหล่านี้ ดังความว่า

“ความไม่พร้อมและไม่พยายามที่จะพร้อมของพรรคการเมืองที่จะเล่นการเมืองมวลชน ทำให้พรรคการเมืองยืดยาวที่จะประนีประนอมกับชนชั้นนำเดิมมากกว่า ไม่ว่าจะอยู่ในกองทัพ หรือสถาบันตามประเพณีอื่นๆ หรือแม้แต่ในตลาดหุ้นและสมาคมอุตสาหกรรม, ธนาคาร, ผู้ส่งออก หรือระบบราชการ ก็ความชำนาญของพรรคการเมืองไทยอยู่ตรงนั้น คือประสานประโยชน์ของชนชั้นนำทุกกลุ่ม ไม่ได้ชำนาญในการเป็นตัวแทนต่อรองอำนาจของมวลชน...

เมื่อพูดถึงการเมืองมวลชน บางคนอาจคิดว่าเป็นเรื่องเดียวกับประชาธิปไตย ผมอยากเตือนว่าไม่จำเป็นต้องเป็นอย่างนั้นเสมอไป การเมืองมวลชนอาจนำไปสู่เผด็จการเบ็ดเสร็จก็ได้ (ซึ่งไทยไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน) โดยเฉพาะในยามที่เราก้าวไปทางไหนก็ไม่ออกอย่างที่เป็นอยู่ในช่วงหนึ่ง เป็นไปได้ที่ นักชวนเชื่อ (demagogue) บางคนหรือบางกลุ่มจะใช้ประโยชน์จากช่วงแห่งความไม่แน่นอนนี้ พุดและโฆษณาจนทำให้ประชาชนพร้อมจะสละเสรีภาพทุกอย่าง เพื่อร่วมเดินตามไปหาทางออกอันรุ่งโรจน์ที่คนเหล่านั้นสัญญาให้...

สังคมที่วุ่นวายและขาดความแน่นอนที่พอจะคาดได้ ไม่เคยขาด นักชวนเชื่อ เลย

และนี่คือเหตุผลที่ผมคิดว่าเราควรต้องพยายามระคองประชาธิปไตยไปให้รอด เพราะศัตรูของระบอบประชาธิปไตยไทยในตอนนี้ไม่ใช่การรัฐประหารของกองทัพ หรือ เผด็จการทางรัฐสภา ส.ว.ลากตั้ง องค์กรอิสระลากตั้ง ฯลฯ อีกแล้ว พวกนั้นก็ยังเป็นปฏิปักษ์ต่อประชาธิปไตยเหมือนเดิม แต่มีประสิทธิภาพน้อยลงมากแล้ว **ศัตรูใหม่ที่น่ากลัวกว่าคือ เผด็จการเบ็ดเสร็จ**

¹⁹⁷⁶ นายไชยวัฒน์ ลินสุวงศ์ เคยร่วมเคลื่อนไหวกับ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย”¹⁹⁷⁶ (แต่ต่อมาได้แยกตัวออกมาเนื่องจากไม่เห็นด้วยกับการตั้ง “พรรคการเมืองใหม่” โดยมีข่าวลือว่าจะตั้งพรรคการเมืองใหม่อีกพรรคหนึ่ง (อ้างใน ไชยวัฒน์ ลินสุวงศ์, (29 มีนาคม 2559), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2559, จาก https://th.wikipedia.org/wiki/ไชยวัฒน์_ลินสุวงศ์

ภายใต้คณาธิปไตยใหม่ หรือพรรคใหม่ เพราะการต่อรองเพื่อปรับตัวของทุกฝ่ายนั้นจะเกิดขึ้นโดยสงบได้ ก็ทำได้ภายใต้กติกาของประชาธิปไตยเท่านั้น”¹⁹⁷⁷

จากการที่ “คนเสื้อเหลือง” ที่เข้าร่วมกับ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” (และต่อมาเข้าร่วมกับ กปปส.) โจมตี “ทุนสามานย์” นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็ตอบโต้ด้วยการตั้งคำถาม ดังนี้

“ทุนสามานย์” หมายถึงอะไรหรือครับ? ผมถามผู้สนับสนุนกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) มาหลายคนแล้ว คำตอบมีตั้งแต่หมายถึง ทักษิณ ชินวัตร ไปจนถึง... ถึงอะไรก็ไม่รู้จะชัดเจนนัก

เพราะเมื่อถามว่า ทักษิณสามานย์กว่านายทุนอื่นอย่างไร คำตอบก็คือเขาใช้เงินที่มีมากล้านของเขามาถืออำนาจทางการเมือง แล้วเข้ามากำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจของเขาเองและพรรคพวก

เมื่อถามว่า ถ้าอย่างนั้นจะต่างจากนายทุนอื่นซึ่งบริจาคเงินให้กับการเมืองหรือพรรคการเมือง หรือติดสินบนเพื่อทำอย่างเดียวกันอย่างไร คำตอบกลับไม่ค่อยชัดเจนกว่า บริจาคเงินหรือติดสินบนนั้นมันเลวน้อยกว่าอย่างไร”¹⁹⁷⁸

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยังวิเคราะห์ว่า กลุ่ม “คนเสื้อเหลือง” หรือ “สลิม” ที่เข้าร่วมกับ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” (และต่อมาเข้าร่วมกับ กปปส.) ซึ่งเป็น “กลุ่มต่อต้านทุนสามานย์ของไทย” นี้ ประกอบด้วยพวก “เสรีนิยมใหม่” ซึ่ง “ร่วมหัวจมท้าย” กับพวก “นีโอคอน (neoconservatism) หรืออนุรักษนิยมใหม่”¹⁹⁷⁹ โดย นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้วิเคราะห์ลักษณะสำคัญ ๆ ของคนสองกลุ่มนี้ที่มีลักษณะย้อนแย้งและขัดขวางหรือเป็นอุปสรรคต่อ “ประชาธิปไตย” อย่างมาก เช่น

¹⁹⁷⁷ นิธิ เอียวศรีวงศ์, (13 พฤษภาคม 2556), การเมืองมวลชน (2) กระแสทรรศน์, หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1367841448

¹⁹⁷⁸ นิธิ เอียวศรีวงศ์. “ทุนนิยมสามานย์และนีโอคอนไทย (1)”. มติชนสุดสัปดาห์. ปีที่ 33 ฉบับที่ 1725 (ฉบับวันที่ 6-12 กันยายน 2556), น. 30

¹⁹⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 32

“ระเบียบสังคมคือสิ่งที่พวกอนุรักษ์นิยมใหม่ห่วงใยที่สุด นอกจากอำนาจของทุนแล้ว โลกนี้ต้องมีอำนาจอื่นๆ ที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งความชอบธรรมที่แตกต่างจากทุน เพื่อกำกับพฤติกรรมของผู้คนด้วย จำเป็นต้องรื้อฟื้นหรือผดุงอำนาจเหล่านั้นให้คงคืบและดำรงอยู่ต่อไป...”

...อนุรักษ์นิยมใหม่อยากรื้อฟื้นหรือผดุงอำนาจตามประเพณี ซึ่งในทางปฏิบัติก็คือรักษาคคนที่เป็นนั้วหัวแม่โป้งให้เป็นแม่โป้งต่อไป และคนที่เป็นนั้วก้อยก็ยังคงเป็นนั้วก้อยต่อไป เพราะนี่คือที่มาของระเบียบสังคมตามประเพณี

เสรีนิยมใหม่ต้องการรื้อฟื้นและขยายอำนาจของชนชั้นนำ ซึ่งก็คือนั้วหัวแม่โป้งนั่นเอง จะผิดกันอยู่บ้างตรงที่ว่าเสรีนิยมใหม่ไม่รังเกียจความสำเร็จของคนหน้าใหม่ (แม้ต่างชาติพันธุ์และวัฒนธรรม) ที่จะผลักดันตนเองเข้ามาอยู่ในกลุ่มชนชั้นนำเท่านั้น

อำนาจตามประเพณีที่ยอมเล่นเกมของเสรีนิยมใหม่ไม่น่ารังเกียจตรงไหน ยิ่งดีกว่าพวกนั้วก้อยที่พยายามจะผยองขึ้นมาควบคุมอำนาจและผลประโยชน์อันไม่ชอบธรรมของเสรีนิยมใหม่

และด้วยเหตุดังนั้นเสรีนิยมใหม่และอนุรักษ์นิยมใหม่จึงร่วมหัวจมท้ายกันในรัฐเสรีนิยมใหม่ทุกแห่ง รวมทั้งในประเทศไทยด้วย ลึกลงไปทั้งสองฝ่ายต่างระแวงไม่ไว้วางใจประชาธิปไตยมวลชนพอๆ กัน ไม่ว่าทางการเมือง, สังคม หรือวัฒนธรรม”¹⁹⁸⁰

นิธิ เอียวศรีวงศ์ เน้นว่า “นีโอคอนไทย” ต้องการสังคมที่ไม่เสมอภาค หรือสังคมที่มี “ช่วงชั้นทางสังคมตามประเพณี” ซึ่งจะทำให้ประเทศไทยมีระบอบการปกครองแบบที่อำนาจอยู่ในมือของชนชั้นนำ และปฏิเสธระบอบประชาธิปไตย

“ระเบียบทางสังคมของนีโอคอนไทยก็คือ การฟื้นฟูอาชญาสิทธิตามประเพณีให้กลับมาทำงานใหม่อีกครั้ง

ระบอบอาชญาสิทธิตามประเพณีของไทยนั้นตั้งอยู่บนความเคร่งครัดละเอียดลออในเรื่องช่วงชั้นทางสังคม เรามีมารยาท, การแต่งกาย แม้กระทั่งภาษาในการกำกับความสัมพันธ์ระหว่างคนที่อยู่ในช่วงชั้นที่ต่างกััน และจากช่วงชั้นนี้เอง ที่เราจัดการทางเศรษฐกิจ คือกระจาย

¹⁹⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 32.

ทรัพยากรอย่างไม่เท่าเทียมกันในระหว่างช่วงชั้นต่างๆ จัดอำนาจทางการเมืองไว้ลดหลั่นกันตามช่วงชั้น จัดวัฒนธรรมให้สูงต่ำตามแต่เป็นวิถีชีวิตของช่วงชั้นไหน

การฟื้นฟูอาณานิคมตามประเพณีจึงนี้ไม่พ้นการรื้อฟื้นช่วงชั้นและการจัดสรรเศรษฐกิจ, อำนาจ, และวัฒนธรรมแบบเดิม (หรือตามหลักเดิม) ให้กลับคืนมาใหม่

...เมื่อนี้ไอคอนไทยเห็นว่าระเบียบสังคมเกิดขึ้นจากการเคารพช่วงชั้นทางสังคมตามประเพณี พวกเขาอยากเห็นระบบปกครอง (governance) ที่อยู่ในมือชนชั้นนำ คนที่ขาดประสบการณ์ ขาดการศึกษา ไม่มีหัวนอนปลายตีน จะเข้ามาเป็นผู้ปกครองประเทศได้อย่างไร นอกจากข้อเสียเข้ามา”¹⁹⁸¹

นอกจากนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยังโจมตี “นิโคโนไทย” หรือ “อนุรักษนิยมใหม่” (ซึ่งเข้าร่วมกับ พธม. และ กปปส.) ว่า “ทอนประชาธิปไตยให้เหลือเพียงเปลือก” โดยไม่คำนึงถึง “เหตุผลและความชอบธรรมใดๆ” เพราะต้องการ “รักษาอำนาจของชนชั้นนำ” และ “ทำให้ประชาธิปไตยไม่เปิดอำนาจให้ประชาชน” ซึ่งการกระทำเช่นนี้นับว่า “สอดคล้องกับเสรีนิยมใหม่อย่างเหมาะสม” ดังความว่า

“...จึงเป็นธรรมชาติของอนุรักษนิยมใหม่ที่ยอมไม่ไว้วางใจระบอบและระบอบประชาธิปไตย เพราะรากฐานของประชาธิปไตยคือความเสมอภาคของพลเมืองทุกคน (หรือของมนุษยชาติทั้งหมดก็ได้) นับว่าขัดกับหลักการพื้นฐานของสังคมช่วงชั้นที่นิโคโนไทยยึดถือ

ความพยายามของอนุรักษนิยมใหม่ไทยในการทอนประชาธิปไตยให้เหลือเพียงเปลือก นับตั้งแต่รัฐธรรมนูญ, ตั๋งองค์กรอิสระที่ไม่เชื่อมโยงกับประชาชน แต่มีอำนาจล้นเหลือ (จนเกินแม้แต่กฎหมายที่บัญญัติไว้), ตั๋งคนของตนไปเป็น “ผู้แทน” ประชาชน, ใช้และบังคับใช้ ม.112 และกฎหมายอื่นเพื่อขจัดศัตรูทางการเมือง ฯลฯ ทั้งหมดเหล่านี้กำลังพังสลายลง จึงทำให้นิโคโนไทยสูญเสีย “อภิมหา” (จนมองไม่เห็นเหตุผลและความชอบธรรมใดๆ...)

วาระสำคัญทางการเมืองของอนุรักษนิยมใหม่ไทย คือการรักษาอำนาจของชนชั้นนำ และการทำให้ประชาธิปไตยไม่เปิดอำนาจให้ประชาชน จึงสอดคล้องกับเสรีนิยมใหม่อย่างเหมาะสม

¹⁹⁸¹ เรื่องเดียวกัน, น. 30

ดังนั้น เราจึงได้เห็นความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างองค์กรนานาชาติของเสรีนิยมใหม่กับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของอนุรักษนิยมใหม่ องค์กรวิชาการ รวมมหาวิทยาลัย สื่อและองค์กรสื่อ รวมแม้แต่องค์กรรัฐที่มีหน้าที่กำกับสื่อ องค์กรสุขภาพซึ่งเป็นแหล่งทุนรายใหญ่ของเอ็นจีโอ จึงรวมเอ็นจีโอเข้าไปด้วย เจ้าสัวอีกหลายประเภท ฯลฯ¹⁹⁸²

สำหรับการนำเอาอุดมการณ์ชาตินิยมมาใช้เพื่อระดมความสนับสนุนจากคนในสังคมให้เข้ามาร่วมในการเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยกลุ่ม พธม. และ กปปส. นั้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็โจมตีว่า

“ชาตินิยมเป็นวาระทางการเมือง (และสังคม) อีกอย่างหนึ่งที่นิโคโนไทยชูขึ้นเพื่อเสริมสร้างพลังของตนเอง

ชาติของอนุรักษนิยมใหม่ทั้งไทยและฝรั่ง จึงเป็นนามธรรมที่ไม่เกี่ยวกับผู้คนโดยตรง นั่นคือความมั่นคงและบูรณภาพ แต่เป็นความมั่นคงของหน่วยนามธรรมอันหนึ่งคือชาติ ไม่ใช่ของประชาชน ชีวิตที่ผันผวนของประชาชนเพราะกลไกประกันความเสี่ยงต่างๆ ซึ่งรัฐเคยรับภาระถูกเสรีนิยมใหม่ยกเลิกไปหมด กลับไม่ถูกนับเป็นความมั่นคงของชาติ บูรณภาพก็หมายถึงดินแดนเท่านั้น ไม่ได้หมายถึงบูรณภาพของชีวิตประชาชน (เช่นที่อยู่ชายแดน) ซึ่งมีเครือข่ายความสัมพันธ์กว้างไกลกว่าเส้นเขตแดนของชาติ

ยิ่งในโลกที่เป็นโลกาภิวัตน์จากการผลักดันของเสรีนิยมใหม่ ชาติแบบที่เป็นนามธรรมเช่นนั้น ยิ่งไร้ความหมาย และไม่มีพลังในการต่อต้านทุนสามานย์ที่เข้ามายึด (dispossession) “ทรัพยากร” ทุกชนิดไปเป็นของตนเอง (ดังที่เกิดขึ้นตลอดมา และเห็นได้ชัดหลังวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540)

ด้วยเหตุดังนั้น ชาติของอนุรักษนิยมใหม่จึงมีลักษณะหลักสี่กีดกัน คนไม่รัก “ในหลวง” ก็ไม่ใช่คนไทย และไม่สมควรอยู่ในแผ่นดินของ “พ่อ” คนที่สนับสนุนการเจรจาเพื่อยุติข้อพิพาทกับเพื่อนบ้าน แทนที่จะก่อสงครามระหว่างกัน กลายเป็นคนไม่รักชาติ เลือดแดงทั้งหมดมีความเป็นคนไทยน้อยกว่าตนเอง คนรักทักษิณหากไม่โกงจนดักดานแล้ว ก็คือคนที่ถูกซื้อ เหลียวไปทางไหน นิโ

¹⁹⁸² เรื่องเดียวกัน, น. 30

คนไทยเห็นแต่คนขายชาติ จนแทบไม่เหลือใครอยู่ใน “ชาติ” ของพวกเขาอีก นอกจากพวกเขาเองไม่กี่คน

ชาติซึ่งเป็นกลุ่มที่สร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคมที่เข้มแข็งที่สุดในโลกสมัยใหม่ จึงสูญเสียพลังไปสิ้นเชิง เพราะแทนที่จะผนวกรวมเอาคนหลากหลายเข้ามาอยู่ในชาติ กลับผลักไสกีดกันคนส่วนใหญ่ออกไป แต่นั่นก็สอดคล้องกับความประสงค์ของเสรีนิยมใหม่ เพราะชาติที่มีพลังขัดขวางการยึดทรัพยากรนั้น เสรีนิยมใหม่ไม่ต้องการแน่ เสรีนิยมใหม่ต้องการรักษาชาติไว้สำหรับเป็นข้ออ้างในการยึดต่างหาก เช่น ยึดการศึกษาซึ่งเคยเป็นทรัพยากรสาธารณะ ให้กลายเป็นแหล่งทำเงินของชนชั้นนำ ก็อ้างว่าทำเพื่อชาติ ดังนั้น ชาติที่เป็นนามธรรมที่ไม่มีความหมายถึงประชาชน จึงตรงกับความต้องการของเสรีนิยมใหม่พอดี

จะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม นีโอคนไทยรับใช้ผลประโยชน์ของเสรีนิยมใหม่ในเรื่องนี้อย่างเหมาะสม¹⁹⁸³

พร้อมกันนั้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็โจมตีการ “ชูศีลธรรม” หรือ “การปกครองโดยคนดี” ดังความว่า

“วาระทางสังคมของนีโอคนไทยมีพลังมากกว่าวาระทางการเมือง นั่นคือการรื้อฟื้น “ศีลธรรม” ให้กลับคืนมา ศีลธรรมในทุกสังคมเป็นแรงเกาะเกี่ยวสังคมและชุมชนเอาไว้ ดังนั้นนีโอคอนที่ไหนๆ ก็ต้องชูศีลธรรมทั้งนั้น...

ศีลธรรมไทยเน้นความเชื่อฟัง (อาชญาสิทธิ) ให้เหตุผลทางอภิปรายเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่ความไม่เท่าเทียมทุกประเภท (บารมีจากชาติปางก่อน) สมยอมต่อการใช้ความรุนแรง (ทุกรูปแบบ) หากกระทำโดยฝ่ายอำนาจ ตัวศีลธรรมเองกลายเป็นอาชญาสิทธิอีกอย่างหนึ่ง ที่ขัดขวางการใช้วิจารณ์ญาณของบุคคล เกิดช่วงชั้นทางสังคมใหม่ระหว่างคนดี คนธรรมดา และคนชั่ว ซึ่งตรากันขึ้นจากหลักศีลธรรมง่ายๆ โดยขาดการตรวจสอบ จึงเท่ากับส่งเสริมความหน้าไหว้หลังหลอก

¹⁹⁸³ เรื่องเดียวกัน, น. 30

...เหล่าคนที่ได้รับยกย่องว่าเป็น “คนดี” ของกลุ่มนี้ไอคอนไทยนั้น ส่วนใหญ่ล้วนเป็นผู้มีการศึกษาสูง ดำรงอยู่ในสถานภาพทางสังคมที่สูง (แม้อาจไม่มีกำเนิดสูง)¹⁹⁸⁴

“คนดี” คืออภิสิทธิ์ชนที่เข้ามาแทนที่อภิสิทธิ์ชนโดยกำเนิดซึ่งใช้ไม่ได้ในโลกปัจจุบันไปแล้ว คนเหล่านี้ถูก “เลือกสรร” ไปนั่งถ่วงดุลคนชั่วในวุฒิสภา ในองค์กรอิสระ ในบอร์ดของทีวีสาธารณะและ สสส. ในองค์กรอำนาจทั้งหลาย ซึ่งลอยออกไปจากการตรวจสอบของสังคม อันประกอบด้วยคนชั่วเป็นส่วนใหญ่

...ศีลธรรมของไอคอนไทยไม่มีพลัง จึงกลายเป็นที่เยาะเย้ยถากถางของปรปักษ์ เช่น เสือแดง แต่อย่าเพิ่งตัดสินว่าคนเหล่านั้นเยาะเย้ยถากถางความดีหรือศีลธรรม ผมคิดว่าเขากำลังเยาะเย้ยถากถางการฉ้อฉลความดีด้วยการอ้างเอาเองว่าตัวเป็นคนดีต่างหาก

...ในกรณีของสังคมไทย ผมคิดว่ามุมมองต่อมวลชนเสื้อเหลือง, สลิม, หน้ากาก, สสส. และไทยพีบีเอส ฯลฯ จะเป็นที่น่าสนใจได้ง่ายขึ้น หากมองจากมุมมองของอนุรักษ์นิยมใหม่ เหตุใดคนเหล่านี้จึงดิ้นรนออกมาต่อต้านการเมืองในระบบประชาธิปไตย หรือย้อนกลับไปเชิดชูยกย่องการจัดช่วงชั้นทางสังคมตามประเพณีกันอย่างเอาเป็นเอาตายเช่นนี้”¹⁹⁸⁵

เมื่อเกิดการเคลื่อนไหวของ “คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (กปปส.) ซึ่งสืบทอดแนวทางการเคลื่อนไหวทางการเมืองจาก “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” มามาก อีกทั้งยังเป็นการเคลื่อนไหวที่ต้องการล้มล้างรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ซึ่งมาจากการเลือกตั้ง และนิธิ เอียวศรีวงศ์ สนับสนุนนโยบายของรัฐบาลชุดนี้อย่างมาก รวมทั้งได้เปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อนโยบาย “ประชานิยม” (ดังได้วิเคราะห์มาแล้ว) ดังนั้น การประณาม กปปส. จึงมีความรุนแรง ถึงขั้นที่เรียกว่า “กบฏกระฎุมพี” ในบทความเรื่อง “กบฏกระฎุมพี” นิธิ เอียวศรีวงศ์ ตั้งคำถามว่า “กระฎุมพี หรือที่ผมเคยเรียกว่าคนชั้นกลางระดับกลางขึ้นไป เขาเหล่านี้ เข้าไป

¹⁹⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 30

¹⁹⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 30

ร่วมชุมนุมกับขบวนการที่มีเป้าหมายขัดแย้งกับระบบคุณค่าและหลักการของประชาธิปไตยอย่าง
โจ่งแจ้งเช่นนี้ทำไม”¹⁹⁸⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ตอบคำถามด้วยการวิเคราะห์ว่า

“ส่วนใหญ่ของการปกครองในระบอบที่เรียกว่าประชาธิปไตยไทย ล้วนอยู่ภายใต้การ
กำกับควบคุมของกองทัพ โดยเปิดเผยบ้าง โดยนัยยะในทางปฏิบัติบ้าง ตลอดมา ในช่วงเวลานี้
ระบอบไทยได้มีส่วนในการผลักดันนโยบายสาธารณะหรือไม่ ก็มีเช่นกัน แต่เป็นการต่อรองอย่าง
ไม่เท่าเทียมกันกับกองทัพ และระบบราชการ (ไม่เกี่ยวกับคนกลุ่มอื่นในสังคม) อำนาจตัดสินใจ
เด็ดขาดไม่ได้อยู่ที่ระบอบไทย แต่อยู่ที่กองทัพและอำนาจนอกระบบทั้งหลาย

ดังนั้นระบอบไทยจึงเติบโตและอยู่รอดได้ดีภายใต้เผด็จการทหาร ช้ามาเติบโตอย่างก้าว
กระโดดภายใต้เผด็จการทหารที่ทำลายร่องรอยของสถาบันประชาธิปไตยจนหมดสิ้นอย่างเปิดเผย
คือภายใต้ระบอบสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ระบอบพีชยายตัวอย่างมโหฬารทั้งด้านผลประโยชน์ทาง
เศรษฐกิจ และกำลังคนที่แปรผันตัวเองไปสู่ความเป็นชนชั้นระบอบไทย สร้างวัฒนธรรมที่มีตลาด
ภายในรองรับ (บนจอทีวี, โรงหนัง, แผ่นเสียง และสิ่งพิมพ์ และนี่คือตระกูล “ผู้ดีใหม่” ของปัจจุบัน)

ในทุกวันนี้ หากให้ระบอบไทยหวนรำลึกถึงยุคทองของตน หลายคนคงฝันถึง
เผด็จการที่ตอบสนองผลประโยชน์ของตน (แม้ต้องแบ่ง “ค่าเช่า” ให้บ้าง) ในยุคเผด็จ
การทหารของระบอบสฤษดิ์ เพราะหลังจากระบอบนี้ถูกทำลายลงในเหตุการณ์ 14 ตุลา
แล้ว บ้านเมืองก็ไม่เคยราบเรียบแก่การทำกำไรอย่างนั้นอีก นอกจากภายใต้การกำกับ
ของกองทัพเบื้องหลัง เช่นสมัยประชาธิปไตยครึ่งใบ

ผมคิดว่า น่าประหลาดมากกว่า หากจะหวังให้ระบอบไทยกลุ่มนี้เป็นหัวหอกในการผลักดัน
ประชาธิปไตยที่ให้สิทธิเท่าเทียมกันแก่พลเมืองทุกคน

...ระบอบไทยคือผู้ต้องการรักษาสถานะเดิม(status quo) ซึ่งทำให้เขาได้เปรียบ
จึงพร้อมจะต่อสู้อย่างไม่คิดชีวิตและกฎกติกาใดๆ เพื่อรักษาสถานะเดิมไว้”¹⁹⁸⁷

¹⁹⁸⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์, (10 กุมภาพันธ์ 2557), กบฏระบอบไทย (1): มติชนรายวัน และนิธิ เอียวศรีวงศ์, (17
กุมภาพันธ์ 2557), กบฏระบอบไทย (2): มติชนรายวัน ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก
<http://prachatai.com/journal/2014/02/51839>

นิติ เอียวศรีวงศ์ เห็นว่าระบบการศึกษาของไทยมิได้ลดความ “แปลกแยกจากสังคม” ของกระฎุมพี โดยวิเคราะห์ว่า

“การขยายการศึกษาคงมีส่วนสำคัญในการลดความแปลกแยกทางสังคมของกระฎุมพี ลูกหลานของชนชั้นล่างได้เรียนหนังสือที่มีคุณภาพไม่ด้อยกว่ากันจนจำนวนไม่น้อยมีโอกาสได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยระดับสูง กระฎุมพีและคนอื่นสามารถพูดภาษาเดียวกันได้ ในเมืองไทยแม้มีการขยายการศึกษาตลอดมา แต่เรามักเอาเป้าหมายทางเศรษฐกิจเป็นตัวนำ เช่นผลิตแรงงานฝีมือเพิ่มขึ้น จึงแยกการศึกษาระหว่างลูกหลานกระฎุมพีไว้ในโรงเรียนดังเพื่อเตรียมนักบริหาร ส่วนคนอื่นเรียนในโรงเรียนทั่วไปซึ่งด้อยคุณภาพกว่ากันมาก ถูกเตรียมเพื่อเป็นแค่แรงงานฝีมือ กระฎุมพีไทยจึงยังแปลกแยกจากสังคมเหมือนเดิม

การศึกษากำหนดประสบการณ์ของกระฎุมพีให้ต้องมีวิถีชีวิตที่แปลกแยกต่อไปเพราะแทบไม่ได้สัมผัสกับคนต่างสถานภาพอื่นอีกนอกจากในฐานะนาย-บ่าว คำพูดของปัญญาชนกระฎุมพีคนหนึ่งที่ว่า คนอีสานเป็นได้แค่เด็กบิ๊มและคนรับใช้สะท้อนประสบการณ์แห่งความแปลกแยกทางสังคมที่ชัดเจนที่สุด”¹⁹⁸⁸

ในทัศนะของ นิติ เอียวศรีวงศ์ “อุดมการณ์ชีวิตในวัฒนธรรมไทย” ก็ไม่ช่วยลดความ “แปลกแยกจากสังคม” ของกระฎุมพีไทยด้วย

“นอกจากวิถีชีวิตแล้วอุดมการณ์ชีวิตในวัฒนธรรมไทยก็ไม่ส่งเสริมสำนักความเสมอภาคมากนัก เช่นพุทธศาสนาที่ถูกปฏิรูปในสมัย ร.5 เป็นต้นมา เน้นหลักบุญทำกรรมแต่งซึ่งทำให้ต้องยอมรับความไม่เสมอภาคของบารมีหรือความดีที่ได้สั่งสมมาในอดีตชาติของแต่ละคนในขณะที่หลักของพุทธศาสนาที่เน้นศักยภาพของมนุษย์ทุกคนซึ่งสามารถเข้าถึงสิ่งสูงสุดในชีวิตได้เหมือนกัน ไม่เคยถูกเน้นเลยจนถึงคำสอนของท่านพุทธทาส

อาจเป็นเพราะความแปลกแยกดังกล่าวนี้ ทำให้กระฎุมพีไทยไม่เป็นปรกาการให้แก่สิทธิการเคลื่อนไหวต่อรองของชนชั้นล่าง รัฐทุนนิยมไทยใช้กำลังและมาตรการนอกกฎหมายนานาชนิดใน

¹⁹⁸⁷ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยนิติ เอียวศรีวงศ์).

¹⁹⁸⁸ เรื่องเดียวกัน.

การปราบปรามการเคลื่อนไหวนั้น ไม่ว่าจะเป็นกรรมกรในโรงงานอุตสาหกรรม ชาวบ้านที่ต่อต้านทุนในการแย่งยึดทรัพยากร หรือทำลายทรัพยากรท้องถิ่น เกษตรกรที่เรียกร้องราคาผลผลิตที่เป็นธรรม ฯลฯ ในขณะที่ระบอบเผด็จการไทย ไม่รู้สึกห่วงหาเหวี่ยงเสียใจของชนชั้นล่างเหล่านั้น ตรงกันข้ามเสียอีก ระบอบเผด็จการไทยอาจรู้สึกปลอดภัยมากขึ้นที่มีรัฐคอยรักษาระเบียบสังคมของความไม่เท่าเทียมหรือสถานะเดิมไว้ให้อย่างเข้มแข็ง

และแล้ววันหนึ่งโลกทรรศน์และจินตนาการทางการเมืองเช่นนี้ก็ไม่ได้ในสังคมไทยอีกต่อไปเพราะความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคมที่เกิดขึ้น โลกที่ปลอดภัยมั่นคงของระบอบเผด็จการกำลังสลายลงต่อหน้า จะหยุดยั้งความแปรเปลี่ยนของระเบียบสังคมที่ระบอบเผด็จการไทยคุ้นเคยได้อย่างไร คุณจะไม่มีวิธีอื่นเลยนอกจากสองทาง **หนึ่งคือปรับตัวเองให้เข้ากับระเบียบสังคมใหม่ที่** **ต้องยอมเปิดพื้นที่ให้แก่คนแปลกหน้าจำนวนมากเข้ามาต่อรองอย่างเท่าเทียมกัน** (ซึ่งผมก็ยอมรับว่าประสบการณ์และทักษะของระบอบเผด็จการไทยในด้านนี้ไม่มีมากนัก ทั้งๆ ที่ระบอบเผด็จการมี "ทุน" ทางการเมือง, เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมสูงกว่าคู่แข่งมาก) **หรือสองคือหยุดยั้งความแปรเปลี่ยนของระเบียบสังคมนี้ทุกวิถีทาง**

น่าเศร้าที่ระบอบเผด็จการไทยเลือกหนทางที่สองและนี่คือที่มาของกบฏระบอบเผด็จการที่กำลังเผชิญอยู่”¹⁹⁸⁹

ใน พ.ศ.2558 นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยังคงกล่าวถึงคนภาคใต้ที่มาร่วมชุมนุมกับ กปปส. ในแง่ลบ โดย “คาดเดา” ว่า เกิดจากการ “เชิญชวน” ของผู้อุปถัมภ์ ซึ่งมีนัยยะว่าการเคลื่อนไหวกว้างขวางของชนในภาคใต้ไม่ได้เกิดจากสำนึกทางการเมืองหรืออุดมการณ์ประชาธิปไตยแต่อย่างใด ดังความว่า

“ผมคาดเดาโดยไม่เคยลงไปศึกษาจริง (มากกว่าฟังที่เขาเล่าๆ กัน) ว่า ในการชุมนุมหนุน กปปส. ของคนใต้ กลุ่มคนที่พากันยกเข้ากรุงเทพฯ นั้น มีแกนกลางที่เครือข่ายของผู้อุปถัมภ์รายใหญ่ในท้องถิ่น แต่บังเอิญผู้อุปถัมภ์รายใหญ่เหล่านี้ล้วนเป็นหัวคะแนนหรือผู้สนับสนุน ปชป.

¹⁹⁸⁹ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยนิธิ เอียวศรีวงศ์).

ทั้งสิ้น จึงไม่อาจกล่าวได้ว่าคนใต้ที่พากันยกพลเข้ากรุงตามคำเรียกร้องของ กปปส.นั้นคือผู้สนับสนุนประชาธิปไตย

ผมไม่ได้ปฏิเสธว่าเขาสนับสนุนประชาธิปไตย แต่ที่เขาสู้ลำบากเดินทางเข้ากรุงเทพฯ นั้นเป็นเพราะได้รับการ "เชิญชวน" จากเครือข่ายอุปถัมภ์รายใหญ่ในท้องถิ่นต่างหาก แทบจะในทุกจังหวัด มีคนใต้ที่ไม่ยอมเข้ากรุงเพราะเครือข่ายอุปถัมภ์รายใหญ่ไม่มีความสัมพันธ์พิเศษกับนักการเมืองทั้งที่อยู่เบื้องหน้าและเบื้องหลัง กปปส."¹⁹⁹⁰

อนึ่ง นิธิ เอียวศรีวงศ์ นิยาม “สันติวิธี” ในการต่อสู้ทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยด้วย กล่าวคือ ในปลายเดือนมีนาคม พ.ศ.2553 นิธิ เอียวศรีวงศ์ เขียนบทความเรื่อง “เลือดและสันติวิธี” เพื่อวิจารณ์ “การบริจาคเลือดเพื่อไปเททิ้งของคนเสื้อแดง” โดยได้อธิบายความหมายของ “เลือด” ในวัฒนธรรมไทยว่า “เลือด...เป็นสัญลักษณ์ของความรุนแรง” คนไทยจึงไม่ควรเห็นว่าการกระทำของคนเสื้อแดงเป็นการต่อสู้แบบ “สันติวิธี” ทั้งนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ให้ความหมายของ “สันติวิธี” ดังนี้

“สันติวิธีที่แท้จริง คือทำให้ทุกคนไม่ว่าจะเป็นศัตรูหรือมิตรได้สิ่งที่ดีไปเหมือนกัน ไม่แบ่งแยกเป็นเขาเป็นเรา งามดังจิตของพระโพธิสัตว์ และด้วยเหตุดังนั้นจึงทำร้ายใครไม่ลงนอกจากทำร้ายตัวเอง เพื่อให้ความดีความงามปรากฏขึ้นในโลก...

สันติวิธีนั้นเป็นการต่อสู้ที่มีพลังสูงมาก...

แต่สันติวิธีเป็นมากกว่า “วิธี” กล่าวคือไม่ใช่แค่ไม่ใช้ความรุนแรงในการต่อสู้ แต่เป้าหมายเองก็ต้องสันติด้วยเหมือนกัน...

คานธีคิดว่า การกดขี่อินเดียทำร้ายอังกฤษไม่น้อยไปกว่าทำร้ายอินเดีย การกอบกู้อินเดียให้เป็นเอกราชคือการกอบกู้ศีลธรรมของอังกฤษไปพร้อมกัน ในทัศนะของคานธี ความตกต่ำทางศีลธรรมนั้นเลวร้ายเสียยิ่งกว่าการตกเป็นอาณานิคมเสียอีก

พูดง่าย ๆ ก็คือคานธีรักคนอังกฤษไม่น้อยไปกว่าคนอินเดีย...

¹⁹⁹⁰ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ‘พวก’ ของคนใต้กับปชป. หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2558.

เราอยากเห็นระบบที่สันติ คือทำให้ทุกคนวางใจพอจะมีชีวิตอย่างปกติธรรมดาได้เหมือนๆ กันไม่ใช่หรือครับ

มีคนที่น่าสงสารน่าเห็นใจ ทั้งในหมู่คนที่เชียร์คุณทักษิณ และเป็นศัตรูคุณทักษิณอีกมากมาย ที่ควรได้รับความเป็นธรรมจากระบบ...

สรุปคือ “เลือดแดงทั้งแผ่นดิน” ต้องสู้เพื่อสันติของทุกฝ่าย สันติไม่ได้เป็นเพียงยุทธวิธี แต่เป็นเป้าหมายหลักของการต่อสู้ ยุทธวิธีเฉยๆ ก่อให้เกิดการกระทำที่ไร้ความหมาย และยิ่งสิ่งที่จะแปรผันหรือถูกบิดเบือนให้กลายเป็นความรุนแรงได้ง่ายด้วย...

การชุมนุมและวิญญูชน เป็นเครื่องมืออย่างดีที่จะแบ่งปันประสบการณ์และความรู้เกี่ยวกับสันติวิธี ชี้ให้เห็นว่าระบบที่ไม่เป็นธรรมนั้น สร้างความทุกข์แก่คนทั้งหมดอย่างไร แม้แต่ผู้ที่กระทำความไม่เป็นธรรมแก่ผู้อื่น ก็เป็นเหยื่อของระบบนั้นเหมือนกัน”¹⁹⁹¹

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์

ในทัศนะของ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ “กบปส.” ก็คือ การระดมกลุ่มบุคคลที่ “หน้ามืดตามัว” และ “เกลียดกลัวระบอบทักษิณจนขึ้นสมอง” อย่างกลุ่ม “คนชั้นกลางเสื้อเหลือง” “ปัญญาชนนักวิชาการฝ่ายขวา” และ “นักการเมืองลัทธิลัทธิอำมาตย์” มาสร้างขบวนการทางการเมืองเพื่อล้มล้างรัฐบาลฝ่ายประชาธิปไตยในนามกลุ่ม ก.ป.ป.ส. ดังจะเห็นได้จากบทความของพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ที่ว่า

“ธงนำทางการเมืองที่สำคัญที่สุดของคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (กบปส.) ก็คือ “ปฏิรูปประเทศ” ซึ่งใช้ดึงดูดมวลชนชั้นกลางที่มีการศึกษาจำนวนหนึ่งให้เข้าร่วมขบวน นี่คือ “วาทกรรมพิษ” เพราะ “การปฏิรูป” ของ กบปส. เป็นเพียง “คำหวาน” ที่ใช้ปิดบังเป้าหมายที่แท้จริงของพวกเขา ซึ่งก็คือ การล้มล้างระบอบรัฐสภาและการเลือกตั้ง แล้วแทนที่ด้วยระบอบเผด็จการ

¹⁹⁹¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “เลือดและสันติวิธี” ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ อ่านการเมืองไทย ลำดับที่ 3 การเมืองของเสื้อแดง, (อ้างแล้ว), น. 25-27.

“วาทกรรม “นักการเมืองเลว” ได้พัฒนาขึ้นจากความเหลวแหลกของระบอบรัฐสภาไทยในขณะนั้น ได้ถูกเผยแพร่และต่อยอดผ่านสื่อมวลชนกระแสหลักและระบบการศึกษาที่เป็นเครื่องมือของจารีตนิยมต่อเนื่องนับสิบปี ในยุคเลือกตั้งก็ประโคมเรื่อง “ซื้อสิทธิ์ขายเสียง” และนอกยุคเลือกตั้ง ก็ประโคมเรื่อง “รัฐมนตรียุจริต สส.ขายตัว” ทำให้วาทกรรมนี้หยั่งรากลึกลงในจิตสำนึกของหมู่คนที่อยู่กระบบการศึกษาและเสพสื่อกระแสหลักมากที่สุด ซึ่งก็คือปัญญาชนและคนชั้นกลางในเมือง กลายเป็น “อุดมการณ์ทางการเมือง” ชนิดหนึ่งคือ อุดมการณ์ที่เกลียดการเลือกตั้งและขยะแขยงนักการเมือง เห็น “นักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง” เป็นต้นกำเนิดของความชั่วร้ายทั้งปวงในสังคมไทย โดยมีความคิดเรื่อง “คนดี คุณธรรมจริยธรรม” และอุดมการณ์นิยมกษัตริย์เป็นด้านตรงข้ามที่ควบคู่กัน ผลต่อเนื่องของวาทกรรม “นักการเมืองเลว” ก็คือทัศนคติหมิ่นเหยียดหยามชาวบ้านว่า โง่ ไร้การศึกษา เห็นแก่ตัว ขายเสียง เลื่อนนักการเมืองเลวเข้ามาทุจริตคอร์รัปชัน ผลต่อเนื่องอีกประการคือ เกิดวาทกรรม “ปฏิรูปการเมือง” ขึ้นมา ทั้งหมดนี้ ประกอบขึ้นเป็น “สามเหลี่ยมวาทกรรม” คือ “นักการเมืองเลว” “ประชาชนโง่” และ “ปฏิรูปการเมือง”

ในเมื่อนักการเมืองคือต้นเหตุของโรค “การปฏิรูปการเมือง” ต้องมุ่งที่จะ “ตรวจสอบและจำกัดอำนาจนักการเมือง เพื่อขจัดทุจริตคอร์รัปชัน” แต่เนื้อแท้ของ “การปฏิรูป” ของคนพวกนี้ก็คือ จำกัดอำนาจรัฐสภาและรัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้ง สร้างกฎหมายและกลไกต่าง ๆ ที่คอยมัดมือมัดเท้า เป็นโซ่ล่ามคือนักการเมืองที่เข้าสู่อำนาจผ่านการเลือกตั้ง ทำให้รัฐบาลและระบอบรัฐสภาอ่อนแอ “ธง “ปฏิรูปประเทศ” ที่ชูโดย กปปส.ในปัจจุบันจึงเป็นการรับเหมามาจากแนวคิดของกลุ่มพันธมิตรฯ และได้ถูกยกระดับจากการ “ขจัดนักการเมืองเลว” เป็นการทั่วไป กลายเป็นวาทกรรมเจาะจงไปที่ “นักการเมืองทุจริตคอร์รัปชันจากตระกูลชินวัตรและเครือข่าย” เท่านั้น และเป้าหมายก็คือ การทำลายระบบการเมืองแบบเลือกตั้งที่มีตระกูลชินวัตรและพรรคเพื่อไทยครอบงำอยู่นั่นเอง โดยมีผลด้านกลับคือ การสถาปนาระบอบเผด็จการเต็มรูปของพวกจารีตนิยม

วาทกรรม “ปฏิรูป” ของ กปปส. จึงเป็นวาทกรรมที่ต่อต้านประชาธิปไตยและการเมืองแบบเลือกตั้ง¹⁹⁹²

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ และ สมชาย ปรีชาศิลปกุล นักวิชาการ “มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน” ก็มอง กปปส. ในแง่ลบ โดยเห็นว่าไม่เคารพต่อหลักการและกระบวนการที่เป็น “ประชาธิปไตย” และเรียกร้องในสิ่งที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ ข้อความใน “แถลงการณ์ มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน เรื่อง หยุดการเคลื่อนไหวที่ทำลายระบบประชาธิปไตย” สะท้อนทัศนะของอรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ และ สมชาย ปรีชาศิลปกุล ต่อข้อเรียกร้องของ กปปส. ที่ปราศจากความชอบธรรมทางการเมือง ดังนี้

“แม้การยุบสภาอาจมิใช่เป็นเป้าหมายของบรรดาแกนนำ กปปส. ที่ทำการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลในขณะนี้ แต่ความพยายามในการเคลื่อนไหวที่ต้องการให้เกิดภาวะสุญญากาศทางการเมืองที่ยังคงดำเนินอยู่ต่อไป ด้วยการเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีขอลาออกจากตำแหน่ง โดยต้องการให้มีการแต่งตั้งนายกฯ พระราชทานตามแนวทางของทางกลุ่มเคลื่อนไหวนั้นจะนำไปสู่ความขัดแย้งทวีความรุนแรงมากขึ้น เนื่องจากข้อเรียกร้องดังกล่าวเป็นสิ่งที่ปราศจากความชอบธรรมตามรัฐธรรมนูญ เนื่องจากรัฐธรรมนูญได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับกรณีการยุบสภาและการลาออกของนายกรัฐมนตรีไว้อย่างชัดเจน

นอกจากนี้ในข้อเสนอเรื่องการตั้งสภาประชาชนที่จะดำเนินการติดตามมาก็ไม่ปรากฏว่า จะมีการดำเนินการในลักษณะเช่นใด ใครเป็นผู้มีอำนาจแต่งตั้ง หรือมีกระบวนการในการคัดเลือกอย่างไร หรือเป็นอำนาจของบรรดาผู้นำในการเคลื่อนไหวครั้งนี้เท่านั้นที่จะเป็นผู้มีอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จ ความไม่ชัดเจนในข้อเสนอเรื่องสภาประชาชนย่อมทำให้ประชาชนที่มีความเห็นแตกต่างออกไปอาจกลายเป็นผู้ไร้สิทธิ ซึ่งแนวทางดังกล่าวย่อมเป็นสิ่งที่ขัดต่อหลักการพื้นฐานของสังคมประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก และอาจเกิดความยุ่งยากติดตามมาหากผู้ที่มีความเห็นต่างจัดการ

¹⁹⁹² พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (17 มกราคม 2557), วาทกรรม “ปฏิรูป” ของ กปปส. คืออะไร, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/01/51218> (เผยแพร่ครั้งแรกใน “โลกวันนี้วันสุข” วันศุกร์ที่ 17 มกราคม 2557)

ชุมชนและเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงด้วยการอ้างถึงอำนาจอธิปไตยของประชาชนเช่นเดียวกัน
ทั้งหมดก็ย่อมจะนำไปสู่ภาวะที่บ้านเมืองตกอยู่ในสภาพอนาธิปไตย

มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงขอเรียกร้องให้สังคมร่วมกันผลักดันให้เกิดการปฏิรูประบอบ
การเมืองของไทยภายใต้กลไกของระบบรัฐสภาและกระบวนการตามกรอบของรัฐธรรมนูญ
และร่วมกันปฏิเสธการเคลื่อนไหวที่จะนำไปสู่การใช้อำนาจนอกรัฐธรรมนูญทุกประการในการ
แทรกแซงและทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงกับระบบการเมืองที่ไม่ได้เคารพต่อหลักการ
ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญ การรักษาระบบและการเปลี่ยนแปลงด้วยการพัฒนาระบบให้ดีขึ้นมี
ความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในอนาคต แต่ถ้าหากมุ่งสู่การล้มระบบที่เป็นอยู่ก็จะนำไปสู่ความ
ปั่นป่วนวุ่นวายอย่างยากที่จะจะยุติลงได้ ซึ่งจะส่งผลเสียร้ายแรงต่อคนทุกๆ กลุ่มในสังคมไทย”¹⁹⁹³

เท่าที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ในสถานการณ์ที่เกิดวิกฤตทางการเมืองระหว่าง
พ.ศ.2548-2557 “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ล้วนแต่มีทัศนะที่มองชนชั้นกลาง และการ
เคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลางในแง่ลบทั้งสิ้น แตกต่างจากทัศนะที่มีต่อชาวบ้านหรือ “ชน
ชั้นกลางระดับล่าง” ตลอดจนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวบ้าน หรือ “ชนชั้นกลางระดับ
ล่าง” ซึ่ง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” จะให้ความเห็นอกเห็นใจ ยกย่อง และสนับสนุนใน
ด้านกำลังใจตลอดจนพยายามสร้างความรู้หรือสร้างคำอธิบายต่างๆ เพื่อให้การเคลื่อนไหวทาง
การเมืองของ “คนเสื้อแดง” มีความชอบธรรมทางการเมือง ทัศนะดังกล่าวนี้ของ “นักวิชาการที่
สนับสนุนคนเสื้อแดง” มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่
นักวิชาการกลุ่มนี้นิยามในระหว่าง พ.ศ.2548-2557 อย่างไรก็ตาม การนิยาม “ประชาธิปไตย” ของ
“นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” แม้ว่าจะมีลักษณะร่วมกันบางประการ แต่ก็มีการสร้าง
ความหมายที่แตกต่างกันอยู่ไม่น้อย เนื่องจากความแตกต่างของพื้นฐานความคิดในการอธิบาย
ปรากฏการณ์และปัญหาต่างๆ ตลอดจนจนการมอง “ทางเลือก” ในการแก้ไขปัญหาที่ไม่เหมือนกัน
ดังจะได้วิเคราะห์โดยละเอียดต่อไป

¹⁹⁹³ แฉลงการณ์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน เรื่อง เหตุการณ์เคลื่อนไหวที่ทำลายระบบประชาธิปไตย. (9
ธันวาคม 2556). ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก <http://midnightuniv.org/แฉลงการณ์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน>
เรื่อง เหตุการณ์เคลื่อนไหวที่ทำลายระบบประชาธิปไตย.

การนิยามความหมายของ “ประชาธิปไตย” โดย “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ในระหว่าง พ.ศ.2548-2557

ในสถานการณ์ที่เกิดวิกฤตทางการเมืองของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ได้สร้างและเสนอความหมายของ “ประชาธิปไตย” ไปในทางที่ต้องการเปลี่ยนระบอบการปกครองให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย โดยที่ประเมินว่าสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว¹⁹⁹⁴ แต่การ ประเมินปัญหาหลักและทางออกของสังคมไทยในหมู่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ก็มีความแตกต่างกัน

“นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ส่วนหนึ่ง (ซึ่งเป็นส่วนใหญ่ เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ เกษียร เตชะพีระ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์) เห็นว่าการรักษาระบอบการปกครองแบบที่ “ไม่เป็นประชาธิปไตย” หรือแบบ “เผด็จการ” เอาไว้ เพื่อสงวนอำนาจและผลประโยชน์ไว้ในมือของชนชั้นนำเดิม โดยไม่หาทางแบ่งปันอำนาจให้แก่คนชั้นกลางระดับล่าง (หรือมิได้ทำให้เกิดระบอบประชาธิปไตยขึ้นมา ซึ่งถึงอย่างไรก็จะต้องเกิดขึ้นในอนาคตอย่างแน่นอน ไม่ช้าก็เร็ว) ก็จะส่งผลให้ “การเปลี่ยนผ่าน” ไม่อาจดำเนินไปได้อย่างราบรื่นและสอดคล้องกับความเป็นจริง และจะทำให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงสืบต่อไป

ในขณะที่ **“นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” อีกส่วนหนึ่ง** (ซึ่งเป็นส่วนน้อย เช่น พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์) เห็นว่า เศรษฐกิจไทยได้เข้าไปเชื่อมโยงกับโลกาภิวัตน์อย่างแนบแน่นแล้ว รัฐบาลที่มาจากชนชั้นนำเดิมหรือ “ฝ่ายทุนเก่า” ไม่มีศักยภาพที่จะจัดการระบบเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์ที่จะทำให้ชาวบ้านรากหญ้าได้รับผลดีจากโลกาภิวัตน์อย่างเต็มที่ จำเป็นต้องให้ความสนับสนุนแก่ “ทุนใหม่” ที่มีความพร้อมและศักยภาพมากกว่าในการบริหารจัดการระบบเศรษฐกิจ

¹⁹⁹⁴ เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวว่า “เรากำลังเผชิญกับสังคมที่เปลี่ยนไปแล้ว คนจำนวนมากที่เสียเปรียบและไร้อำนาจ เกิดสำนึกใหม่ที่จะกอบกู้ตนเองจากความไร้อำนาจอย่างไม่เคยเกิดในสังคมไทยมาก่อน ความปั่นป่วนทางการเมืองที่เราเผชิญอยู่เวลานี้ จึงเป็นเสมือนห้องทดลองให้แก่ระบบใหม่ที่จะต้องเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัญหาอยู่ที่ว่าระบบใหม่นี้จะถือกำเนิดขึ้นอย่างราบรื่น หรืออย่างที่ต้องเสียเลือดเนื้อเป็นอันมาก ผมเคยพูดหลายครั้งหลายหนแล้วว่า กลุ่มคนที่ไม่ยอมรับว่าสังคมได้เปลี่ยนไปแล้ว และไม่พร้อมจะปรับเปลี่ยนอะไรเพื่อรองรับสำนึกใหม่นี้เลย คือกลุ่มเอลิตหรือชนชั้นนำของสังคม” นิธิ เอียวศรีวงศ์, “พูดจาประสาเอลิต (ด้วยกัน)” ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ อำนวยการเมืองไทย ลำดับที่ 3 การเมืองของเสื้อแดง, (อ้างแล้ว), น. 46-47.

ไทยในยุคโลกาภิวัตน์ อีกทั้งยังเป็นกลุ่มการเมืองที่ดำเนินนโยบายประชานิยมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งระบอบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งจะทำให้ “ทุนเก่า” หรือชนชั้นนำเดิม ต้องสูญเสียอำนาจ และทำให้ “ทุนใหม่” สามารถก้าวขึ้นมาใช้อำนาจและใช้อำนาจได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ในประเทศไทยและในโลกยุคโลกาภิวัตน์

นอกจากนี้ยังมี “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” บางคน (เช่น สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล) เห็นว่า สังคมไทยได้กลายเป็นสังคมสมัยใหม่ในโลกสมัยใหม่แล้ว ความเปลี่ยนแปลงในแง่นี้ทำให้สังคมไทยไม่อาจมี “สองมาตรฐาน” จำเป็นต้องยึดหลักการว่า “ทุกคนเป็นคนเท่าเทียมกัน” ซึ่งหมายถึงเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง จึงจะเป็นสิ่งที่ถูกต้องและสร้างความเป็นธรรมได้อย่างแท้จริง

การมีทัศนะสำคัญที่แตกต่างกันดังกล่าวข้างต้นนี้ รวมทั้งการมีทัศนะเกี่ยวกับเรื่องอื่นๆ ที่แตกต่างกัน (ดังที่ได้วิเคราะห์โดยละเอียดมาแล้ว) ทำให้การนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” มีความแตกต่างกันตามไปด้วย แม้ว่าจะมีจุดร่วมกันบางประการก็ตาม

การนิยาม “ประชาธิปไตย” โดยสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เห็นว่า “ประชาธิปไตยมันจะดำรงอยู่ได้จริงๆ...อำนาจทุกอย่างมันจะอยู่บนความยินยอมพร้อมใจของราษฎรจริงๆ”¹⁹⁹⁵ โดยเน้นอยู่เสมอว่า “ประชาธิปไตย” ต้องวางอยู่บน “หลักการยินยอมพร้อมใจของประชาชน” แต่สภาวะที่เป็นอยู่ในประเทศไทยในทศวรรษ 2550 ไม่ใช่ “ประชาธิปไตย” เนื่องจากมี “2 มาตรฐาน” โดยได้ให้ความหมายแก่คำว่า “2 มาตรฐานที่ใหญ่ที่สุด” เอาไว้ พร้อมกับเสนอว่า “ต้องเลิก” สองมาตรฐานดังกล่าว ซึ่งการเลิกสองมาตรฐานนี้เท่ากับ “เป็นการปฏิวัติ” (เพื่อให้เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง) ดังนี้

¹⁹⁹⁵ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, (16 กรกฎาคม 2556), สมศักดิ์ เจียมธีรสกุลกับข้อเสนอปฏิวัติการเมืองไทย ในงาน 224 ปี ทลายคุกบาสติล, ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/07/47730>

“องค์กรนักการเมืองเราวางอยู่บนหลักการยินยอมพร้อมใจของประชาชน แต่ขณะเดียวกัน องค์กรอำนาจของสถาบันกษัตริย์ ศาล กองทัพ ไม่ได้อยู่บนหลักการเดียวกันนี้ อันนี้เป็น 2 มาตรฐานที่ใหญ่ที่สุดในชีวิตการเมืองของไทยซึ่งต้องเลิก ซึ่งการเลิกแบบนี้ผมมองว่าเป็นการ ปฏิวัติ เป็นการปฏิวัติในความหมายว่าเป็นการเลิกแบบแผนแบบนี้...

...ทุกวันนี้เราใช้บรรทัดฐานคนละแบบ คือ มาตรฐานแบบมนุษย์-มนุษย์กับนักการเมือง แต่ใช้บรรทัดฐานเทวดา-เทวดากับเจ้ากับทหารกับกองทัพ...การปฏิวัติที่เสนอคือให้ใช้บรรทัดฐาน แบบเดียวกับคนทุกคน เหตุผลก็เพราะทุกคนเป็นคนเหมือนกันหมด”¹⁹⁹⁶

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เสนอกระบวนการไปสู่ประชาธิปไตย ว่าควรให้ความสำคัญกับ “รูปแบบ” ที่เป็นประชาธิปไตย มากกว่า “เนื้อหา” เป็นประชาธิปไตย โดยให้เหตุผลว่า

“ถ้าเราเถียงเรื่องประชาธิปไตยแล้วใส่เนื้อหาในการตีความตลอดเวลา มันไม่จบแน่นอน เถียง 100 ปีไม่จบ ดังนั้นข้อเสนอก็คือแท้จริงที่เห็นแต่ละแบบจำนวนมาก วิธีการคือเราจะ ออกแบบโครงสร้างที่จะเอาความเป็นไปได้ที่จะมีความเห็นทางการเมืองที่หลากหลาย แล้วให้ฝ่ายของความเห็นต่าง ๆ เอามาชนมาสู้กันอย่างไร ดังนั้นประชาธิปไตยมันต้องมี ลักษณะที่เป็น “รูปแบบ” แล้วใส่ “เนื้อหา” ที่น้อยที่สุด เพื่อรองรับคนที่มีความคิดที่ หลากหลายได้มากที่สุด”¹⁹⁹⁷

ในทัศนะของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล รูปแบบที่เป็นประชาธิปไตยนี้จะเป็น “กรอบที่เป็น กลางและแฟร้งกับทุกฝ่าย” ที่มีแนวความคิดแตกต่างกัน

“ดังนั้นถ้าไม่เริ่มจากการพยายามหากรอบที่เป็นกลางและแฟร้งกับทุกฝ่าย สุดท้ายเราก็จะ เถียงกันไม่จบ ถ้าเราปลดล็อกอันนี้ไม่ได้ มันก็ยังติดประเด็นนี้ตลอดเวลา อีกทั้งคนที่เอียงมาทาง สังคมประชาธิปไตย ไม่เข้าใจสังคมประชาธิปไตย เพราะอย่างพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย ข้อเสนอของเขาคือ รัฐประชาธิปไตย เพราะมีแต่สังคมประชาธิปไตยที่มีเสรีภาพที่แท้จริงเท่านั้น กรรมกรก็จะสามารถเสนอความคิดได้อย่างแท้จริง ดังนั้นวิธีมองปัญหาการเมืองโดยต้องโยงเข้ากับ

¹⁹⁹⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁹⁹⁷ เรื่องเดียวกัน.

ปัญหาเศรษฐกิจ แล้วอีกฝ่ายไม่ได้มองแบบนั้นเหมือนกัน เราจะไม่สามารถออกแบบสังคมที่สามารถทำให้คนที่คิดต่างสามารถเข้ามาในพื้นที่การเมืองได้ วิธีคิดผมมาจากฐานของการเรียกร้องวิธีคิดให้คนเหมือนกันได้ก่อน สิ่งที่เราควรจะทำคือจะทำอย่างไรให้แฟร์กับทุกฝ่าย สามารถมีโอกาสนำเสนอได้ ดังนั้นไอเดียเรื่องเสรีภาพทางการเมืองจึงสำคัญมาก”¹⁹⁹⁸

นอกจากนี้สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ยังเสนอยุทธศาสตร์ในการเคลื่อนไหวที่จะนำไปสู่ “ประชาธิปไตย” ในสังคมไทย นั่นคือ ทุกคนมีความกล้าหาญที่จะลุกขึ้นมาอภิปรายประเด็นปัญหาเกี่ยวสถานะและอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างตรงไปตรงมา เพราะหากไม่แก้ไขที่ใจกลางของปัญหา สังคมไทยก็ไม่สามารถเป็นประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริง ดังที่กล่าวว่า “ผมขอเสนอว่า การทำให้การ “นำเสนอปัญหา-อภิปราย-เสนอข้อเรียกร้อง” เกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ตามหลักการประชาธิปไตย ให้เป็นเรื่อง “กระแสหลัก” (mainstream) ของสังคมให้ได้ คือ ให้มีการอภิปรายเรื่องนี้ตรงๆ ในวงวิชาการ ในที่สัมมนา ในทางสื่อมวลชน นสพ. ทีวี่ และในวงการนักการเมือง เป็นภาระสำคัญที่สุดของฝ่ายที่ต้องการประชาธิปไตยต้องการการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน...”¹⁹⁹⁹

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เน้นว่าในระบอบ “ประชาธิปไตย” ที่แท้จริง จะต้องยึดหลักว่า “ใช้บรรทัดฐานแบบเดียวกับคนทุกคน เหตุผลก็เพราะทุกคนเป็นคนเหมือนกันหมด” ดังที่กล่าวว่า

“มันยากตรงที่มันเป็นการเปลี่ยนแบบแผน ข้อเสนอของผมคือปัจจุบันสิ่งที่เราต้องการเพื่อจะแก้ปัญหามหาการเมืองอย่างถาวรก็คือเราต้องปฏิวัติ ปฏิวัติแบบแผนแบบนี้ที่เราใช้บรรทัดฐาน 2 อย่าง ทุกวันนี้เราใช้บรรทัดฐานคนละแบบ คือ มาตรฐานแบบมนุษย์-มนุษย์กับนักการเมือง แต่ใช้บรรทัดฐานเทวดา-เทวดากับเจ้ากับทหารกับกองทัพ แค่นี้ง่าย ๆ การปฏิวัติที่

¹⁹⁹⁸ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, (1 กันยายน 2556), เสวนา “ข้อเสนอต่อสภาพัฒนาการเมือง” สมศักดิ์ เจียมฯ ซีปชต.ควรเป็นเพียงรูปแบบ, ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/09/48508>

¹⁹⁹⁹ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, (9 สิงหาคม 2553), จะจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของสถาบันกษัตริย์ในสังคม-การเมืองไทยอย่างไร?, ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2010/08/30639>

เสนอคือให้ใช้บรรทัดฐานแบบเดียวกับคนทุกคน เหตุผลก็เพราะทุกคนเป็นคนเหมือนกัน
หมด”²⁰⁰⁰

ระบอบ “ประชาธิปไตย” ที่สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เน้น ยังมีความหมายด้วยว่า ต้อง
ปฏิบัติให้เกิดมาตรฐานเดียว หลักการเดียว สถานะและอำนาจทุกอย่างจะได้มาด้วยความ
“ยินยอมพร้อมใจของประชาชน” เหมือนกันหมด มิใช่ “2 มาตรฐาน” ดังที่กล่าวว่า องค์กร
นักรการเมืองเราวางอยู่บนหลักการยินยอมพร้อมใจของประชาชน แต่ขณะเดียวกันองค์กรอำนาจ
ของสถาบันกษัตริย์ ศาล กองทัพ ไม่ได้อยู่บนหลักการเดียวกันนี้ อันนี้เป็น 2 มาตรฐานที่ใหญ่ที่สุด
ในชีวิตการเมืองของไทยซึ่งต้องเลิกซึ่งการเลิกแบบนี้ผมมองว่าเป็นการปฏิบัติ เป็นการปฏิบัติใน
ความหมายว่าเป็นการเลิกแบบแผนแบบนี้”²⁰⁰¹

และ

“คุณเคลียร์ประเด็นเรื่องสถาบันกษัตริย์ เคลียร์ประเด็นเรื่องการสร้างภาพออกไปให้หมด
ก่อน แล้วหลังจากนั้นมาว่ากันในลักษณะมนุษย์ต่อมนุษย์ คุณต้องอนุญาตให้คนเขารู้สึกว่าใครไม่
ดีเขาต้องพูดได้ทุกคน แล้วในภาวะที่ทุกคนยอมรับว่ามนุษย์มันเป็นแบบนี้ คนโน้นก็โกงกิน คนนี้ก็
โกงกิน เราก็มาหาวิธีการที่จะทำอะไรที่จะจำกัดการโกงกินการคอร์รัปชันอย่างเป็นมนุษย์ เวลา
เราพูดว่านักการเมืองโกงกินทุกวันนี้เราพูดราวกับว่าฝันว่ามีอะไรที่มันสมบูรณ์แบบได้ ที่มันเป็น
แบบนี้ได้ก็เพราะเราไปสร้างภาพ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องสถาบันกษัตริย์ จากสถาบันฯ ก็ส่งต่อมา
ที่ตุลาการ จนกระทั่งถึงพระ ...แล้วก็ฝันว่าจะมีนักการเมืองที่เสียสละ มันมีมนุษย์โลกที่ไหนเป็น
แบบนี้ มันไม่มีหรอก คนที่คิดว่าเป็นนั้นเข้าไม่ได้เป็นอย่างนี้หรอก แต่ที่เป็นเพราะไม่อนุญาตให้พูด
แบบนี้”²⁰⁰² ... น่าจะระบุว่าทัศนคติของสมศักดิ์แบบนี้ ที่สุด สุลักษณ์ก็เห็นด้วย...

²⁰⁰⁰ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, (16 กรกฎาคม 2556), สมศักดิ์ เจียมธีรสกุลกับข้อเสนอปฏิวัติการเมืองไทย ใน
งาน 224 ปี ทลายคุกบาสตีย์, ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/07/47730>

²⁰⁰¹ เรื่องเดียวกัน.

²⁰⁰² เรื่องเดียวกัน.

ใน พ.ศ.2556 สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล กล่าวถึง **ความสำคัญของการเลือกตั้ง** ซึ่งเป็นไปตามหลักการของมนุษย์สมัยใหม่ โดยกล่าวว่า “หลักการของมนุษย์สมัยใหม่ถือว่าทุกคนเท่ากันหมด เมื่อทุกคนเท่ากันหมด สถานะหรืออำนาจทุกอย่างไม่ว่าใครก็ตามจะได้มาก็โดยได้รับความยินยอมพร้อมใจ การยินยอมพร้อมใจที่รวมศูนย์ที่สุดก็คือการเลือกตั้ง”²⁰⁰³

แม้ว่าสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล จะมองว่า มวลชนคนเสื้อแดงยังยึดติดอยู่กับตัวบุคคลอย่างอดีตนายกรัฐมนตรีกษัตริย์ ชินวัตร มากเกินไป และให้ความสำคัญต่อผลประโยชน์ทางการเมืองเป็นสำคัญ จนละเลยหลักการสำคัญหลายประการไม่ว่าจะเป็น การปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ การนำเอาผู้มีส่วนในการสลายการชุมนุมมาลงโทษ การช่วยเหลือนักโทษทางการเมือง ฯลฯ นอกจากนี้ยังไม่ให้ความสำคัญแก่หลักการเสรีภาพ ความเสมอภาคและความยุติธรรม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของประชาธิปไตย แต่สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ก็เห็นว่า “คนเสื้อแดง” ให้ความสำคัญแก่หลักการ “**เสียงส่วนใหญ่**” และหลักการ “**อำนาจต้องมาจากความยินยอมพร้อมใจของประชาชน**” นอกจากนี้ยังเห็นว่าเป็นเรื่องปรกติธรรมดาที่ประชาชนจะให้ความสำคัญแก่ผลประโยชน์หรือ “**ประชาธิปไตยที่กินได้**” ดังที่กล่าวว่า

“ผมใช้เวลาตามเวทีกลุ่มสื่อวิทยุประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (กวลป.) และภาคีพลังประชาชน (ภปช.) ผมเรียกร้องให้คนที่เรียกว่าเป็นอำมาตย์ลองฟัง ต่อให้คุณไม่เห็นด้วยเลยคุณก็จะเข้าใจว่าทำไมมีคนจำนวนมากที่เชียร์ทักษิณ และทำไมเขาสู้ไม่ยอมเลิก เหตุผลสำคัญก็เพราะว่าคุณทักษิณมีผลงานที่ทำให้เขาอยู่ดีกินดี เขารู้สึกว่าทำให้เขาอยู่ดีกินดี แล้วมีคนมาล้มเขาเฉยๆ เขาก็ไม่พอใจ ในความไม่พอใจมันมีหลักการในเรื่องประชาธิปไตยนั่นเสียงส่วนใหญ่ต้องเป็นคนกำหนด รวมทั้งหลักการที่ว่าอำนาจต้องมาจากความยินยอมพร้อมใจของประชาชน...แต่เราต้องยอมรับว่าการเชียร์ทักษิณมาจากผลประโยชน์ หรือประชาธิปไตยกินได้ ผมพูดอย่างนี้ไม่ได้กำลังวิจารณ์เลย ตอน ปฏิวัติ 1917 รัสเซีย คนรัสเซียที่สนับสนุนให้พรรคบอลเชวิคขึ้นสู่อำนาจ นั้นเขาไม่รู้เรื่องหลักการสังคมนิยมหรือมาร์กซ์หรอก เขาเรียกร้องสันติภาพและขนมปัง อันนี้ก็เป็นผลประโยชน์ชัดๆ ดังนั้นการที่คนเสื้อแดงเชียร์ทักษิณด้วยผลประโยชน์นั้นเป็นเรื่องการกินคืออยู่ดี เรื่องผลประโยชน์นั้น เป็นเรื่องธรรมดามากๆ เป็นเรื่องของ

²⁰⁰³ เรื่องเดียวกัน.

มนุษย์ การเมืองของมนุษย์ก็แบบนี้ แม้แต่หลักการประชาธิปไตยที่ต้องฟังเสียงประชาชนก็มาจากตรงนี้”²⁰⁰⁴

อย่างไรก็ตาม ใน พ.ศ.2557 สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล กล่าวโดยนัยยะว่าชัยชนะในระบอบ “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ก็คล้ายกับ “ชัยชนะ” ที่ได้มาโดยวิธีอื่น คือไม่นำไปสู่การแก้ปัญหาความขัดแย้ง แต่จะต้องหาทางสถาปนาบรรทัดฐานที่เป็น “จุดร่วม” ที่ทุกฝ่ายยอมรับหรือเห็นพ้องต้องกัน ดังความว่า

“คือตราใบใด ที่ไม่สามารถ “สถาปนา” สิ่งที่เป็น “จุดร่วม” ที่ทั้งสองฝ่ายยอมรับร่วมกัน มันก็ไม่มีทางเรียกว่า “ชนะ” ได้ อย่างมาก ก็เป็นการชนะแบบ “ชั่วคราว” ในแง่ “ความเหนือกว่าทางการเมือง” เช่น ที่ เพื่อไทย ได้เป็นรัฐบาล ในระยะ 2 ปีหลัง 2554 หรือช่วงที่ ประชาธิปัตย์ ได้เป็นรัฐบาลช่วงปี 2552-2554 เป็นต้น แต่มันไม่ใช่การ “ชนะ” จริงๆ คือ ไม่มีทางสามารถสร้างภาวะที่ไม่มีวิกฤติได้ อย่างที่เห็นกัน ทั้ง 2 ช่วงที่ว่า...

ที่นี้ “สิ่งร่วมกัน” ที่ทุกสังคมต้องมี จะต้องสถาปนาขึ้น มันไม่มีทางได้มา ด้วยการ “บังคับ” หรือ เผด็จอำนาจ ใช้อำนาจอาวุธมาบังคับให้ยอมรับ แต่ต้องได้มาในลักษณะที่ ทั้งสองฝ่าย ยอมรับร่วมกันโดยยินยอมพร้อมใจ แน่นนอน ยกเว้นแต่จะ “กวาดล้าง” หรือกำจัดอย่างขนานใหญ่ ต่อคนที่ไม่เห็นด้วยกับ “มาตรฐาน” ที่ฝ่าย “ชนะ” ต้องการให้ถือเป็นบรรทัดฐานของสังคม

ซึ่งในความเป็นจริง ไม่ว่าจะมีการพูดคุยกันมากขนาดไหน เรื่อง “สงครามกลางเมือง” ผมไม่คิดว่าเป็นทางออกที่ใครต้องการ และในที่สุด ก็อย่างที่เขียนไปในหัวข้อกระทู้ คือ ต่อให้มีการ “กวาดล้าง” มี “สงครามกลางเมือง” เพื่อ “กำจัด” ฝ่ายที่ “แพ้” ก็ไม่สามารถทำให้ “จบ” อยู่ดี

สรุปแล้ว ในที่สุด จะต้องหาหนทางที่จะ “สถาปนา” สิ่งที่เป็น “จุดร่วม” หรือ “บรรทัดฐาน” (norms) ทางการเมืองร่วม ที่ทั้งสองฝ่ายยอมรับร่วมกันโดยสมัครใจ”²⁰⁰⁵

²⁰⁰⁴ เรื่องเดียวกัน.

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ยังเน้นความเป็น “ประชาธิปไตย” ในแง่ที่ประชาชนต้องสร้างอำนาจต่อรองกับพรรคการเมืองที่ตนสนับสนุน เช่น กรณี “คนเสื้อแดง” กับพรรคเพื่อไทย

“ผมเสนอว่า คนเสื้อแดงหรือผู้สนับสนุนหรือเลือกทักษิณ-พรรคเพื่อไทย ควรต้อง “สร้างอำนาจต่อรอง” กับทักษิณ-พรรคเพื่อไทยและแกนนำเสื้อแดง ในลักษณะต่างๆ ให้มากกว่าที่เคยเป็นมา ดังนี้

1. ตั้งแต่การรับข่าวสารข้อมูล จะต้องรู้จักเลือกรับข่าวสารข้อมูลและความเห็นที่ทักษิณ-พรรคและแกนนำเสนอออกมาอย่างเป็นตัวของตัวเอง รู้จักพิจารณาเลือกสรรว่าจะเชื่อหรือเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย เป็นเรื่องๆ ไป ทุกเรื่อง ไม่ใช่ว่าข่าวสารข้อมูลหรือความเห็นอะไรที่มาจากทักษิณ-พรรคและแกนนำ เป็นสิ่งที่ต้องเชื่อหรือเห็นด้วยเสมอไป

2. หลังจากนั้น จะต้องไม่เกรงกลัวที่จะแสดงออกในลักษณะไม่เห็นด้วย หรือวิพากษ์อย่างเปิดเผย ต่อทักษิณ-พรรคและแกนนำ ในสิ่งที่เห็นว่าผิด ไม่ใช่ต้องรู้สึกเป็นพันธะที่ต้องดีเฟนด์หรือเชียร์ตลอดเวลา

3. จะต้องไม่เอาแต่ “สนองตอบ-ขานรับ” ต่อการเรียกร้อง “ระดมพล-ขอความช่วยเหลือ-ขอการสนับสนุน” ของทักษิณ-พรรคและแกนนำ ในทุกๆ เรื่อง และที่มักจะซึกแซ็ก เปลี่ยนท่าทีกลับไปมา หลายต่อหลายครั้ง

4. เรื่องไหนที่พรรคและแกนนำทำผิด นอกจากต้องกล้าวิพากษ์ แสดงความไม่เห็นด้วย หรือปฏิเสธที่จะคอย “ขานรับ” แล้ว ยังต้องเรียกร้องให้พรรคหรือแกนนำต้องแสดงความรับผิดชอบ ชี้แจง ยอมรับผิด และอธิบายต่อเราว่า ที่ทำผิดนั้นเพราะอะไร และจะมีมาตรการในการแก้ไขสิ่งที่ผิดไปแล้ว หรือป้องกันไม่ให้ผิดแบบนั้นอีก ได้อย่างไร กระทั่งต้องเรียกร้องการรับผิดชอบ เช่นการเปลี่ยนผู้นำหรือแกนนำที่ทำความผิดพลาดนั้น

²⁰⁰⁵ ข้อมูลจากเฟสบุ๊กส่วนตัวของอาจารย์สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, (19 มกราคม 2557), ค้นหาลำดับวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2557, จาก <https://www.facebook.com/somsakjeam/posts/610680822318534>. (เน้นโดยผู้วิจัย).

“อนาคตของประชาธิปไตยของสังคมไทย (ซึ่งไม่เท่ากับ หรือไม่ใช่คือ เพียงแค่การ ชนะเลือกตั้งและรักษาอำนาจของพรรคเพื่อไทย) ขึ้นอยู่อย่างสำคัญกับความสามารถของ คนเสื้อแดงหรือผู้สนับสนุนทักษิณ-พรรคเพื่อไทย ที่จะสร้างอำนาจต่อรอง กับทักษิณ-พรรคเพื่อไทย-แกนนำเสื้อแดง ในลักษณะดังกล่าวนี้”²⁰⁰⁶

เป็นที่น่าสังเกตว่า การสร้างความหมาย “ประชาธิปไตย” ของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ได้รับความสนใจและมีอิทธิพลสูง จึงมีผู้วิเคราะห์ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ในทัศนะของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เอาไว้ด้วย ดังความบางตอนต่อไปนี้

“สิ่งที่นักวิชาการ (เช่น อ.สมศักดิ์ เป็นต้น) พยายามทำคือ การนำเรื่องที่คนเห็นต่างกัน ขึ้นมาพูดคุยกัน “บนเวทีของเหตุผล” เพราะนี่คือ “ความรับผิดชอบ” ของการเป็น “นักวิชาการ” เนื่องจากเราเชื่อว่า ปัญหาขัดแย้งทางความคิดสามารถแก้ได้ด้วยหลักเหตุผล หลักวิชาการ การ พูดกันด้วยเหตุผลจึงเป็นพลังสำคัญของสังคมอารยะในการแก้ปัญหาความเห็นต่างอย่างสันติวิธี

อาจารย์สมศักดิ์เคยอภิปรายในที่เสวนาแห่งหนึ่งว่า “ไฉนสำคัญของความเป็นสมัยใหม่ คือ การเน้น individuality หรือความเป็นปัจเจกบุคคลที่มีสิทธิ เสรีภาพ มีอำนาจในการกำหนด ตัวเอง” ก่อนหน้านั้นอำนาจอยู่ที่ศาสนาหรือรัฐ เป้าหมายชีวิต ศีลธรรม ความดี หรืออะไรถูก ผิด เป็นสิ่งที่ศาสนาหรือรัฐให้มา หรือกำหนดให้เราเชื่อและทำตามเอาไว้ล่วงหน้า แต่นักปรัชญาที่เป็น ผู้สนับสนุนสำคัญให้เกิดแสงสว่างทางปัญญา เช่น คานท์ (Immanuel Kant) ได้แย้งว่า คำสอน หรือกฎต่าง ๆ ที่กำหนดเอาไว้ล่วงหน้าให้เราทำตามนั้นไม่ใช่ศีลธรรม แต่ศีลธรรมต้องเกิดจาก ปัจเจกแต่ละคนใช้เหตุผลอย่างอิสระ กำหนดหลักการที่ถูกต้องขึ้นมาด้วยตัวเองเท่านั้น เสรีภาพตามทัศนะของคานท์ จึงหมายถึง “เสรีภาพในการกำหนดตัวเอง” คือการที่ปัจเจกบุคคลใช้ เหตุผลของตนเองอย่างเป็นอิสระจากอิทธิพลครอบงำของศาสนาหรือรัฐ ตัดสินใจด้วยตัวเองได้ว่า อะไรถูก หรือผิด และปกครองตัวเองได้ในทางศีลธรรม ซึ่งสอดคล้องกับความคิดของรุสโซ (Jean Jacques Reussau) ที่ถือว่า ประชาชนมีเสรีภาพของเจตจำนงปกครองตัวเองได้ในทางสังคม

²⁰⁰⁶ ข้อมูลจากเฟสบุ๊คส่วนตัวของอาจารย์สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, (9 พฤศจิกายน 2557), ค้นหาเมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2557, จาก <https://www.facebook.com/somsakjeam/posts/610680822318534>. (เน้นโดยผู้วิจัย).

การเมือง ปัญญาชนในยุคสว่างแม้อาจคิดต่างกันหลายเรื่อง แต่ที่ตรงกันคือพวกเขาต่างยืนยัน “individuality หรือความเป็นปัจเจกบุคคลที่มีสิทธิ เสรีภาพ มีอำนาจในการกำหนดตัวเอง”²⁰⁰⁷

ผมเข้าใจว่า “ความคิดหลัก (general idea)” ที่พื้นฐานในการแสดงความเห็นหรือวิพากษ์วิจารณ์สังคมการเมืองไทยของอาจารย์สมศักดิ์ ก็คือการยืนยัน “individuality หรือความเป็นปัจเจกบุคคลที่มีสิทธิ เสรีภาพ มีอำนาจในการกำหนดตัวเอง” ดังกล่าว ภายหลังจากจะเห็นว่าอาจารย์สมศักดิ์วิจารณ์ทั้งสองฝ่าย (ทั้ง กปปส. - นปช.) มากขึ้น จนมีสื่อแดงบางคนไปตั้งคำถามในเฟซบุ๊กของอาจารย์ว่า ตกลงอาจารย์มีจุดยืนอยู่ฝ่ายไหนกันแน่ คำตอบที่อาจารย์สมศักดิ์ตอบก็คือ เขาวิพากษ์ทุกฝ่ายบน “หลักการ” ที่มีอยู่ก่อน (ที่จะมีกลุ่มต่าง ๆ เกิดขึ้น) นั่นคือ หลักการเสรีประชาธิปไตย ที่อาจารย์ยกตัวอย่างได้ก็คือ “เสรีประชาธิปไตยแบบอังกฤษ หรือสหรัฐฯ”²⁰⁰⁸

อนึ่ง ในสังคมประชาธิปไตย ย่อมให้ความสำคัญแก่ “เสรีภาพทางวิชาการ” เป็นอย่างสูง สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ก็เน้น “เสรีภาพทางวิชาการ” เช่นกัน

“อาจารย์สมศักดิ์นิยามว่า “เสรีภาพทางวิชาการในความหมายของโลกสมัยใหม่นั้นหมายถึงความมีอิสระที่จะศึกษาเรื่องใดๆ ก็ได้ที่เราอยากศึกษา” แปลว่าเสรีภาพทางวิชาการครอบคลุม “ทุกเรื่อง” ที่เราต้องการจะศึกษา (ตราบที่ไม่ละเมิดสิทธิพลเมือง หรือไม่ก่ออันตรายแก่คนอื่นหรือสังคม)”²⁰⁰⁹

การนิยาม “ประชาธิปไตย” โดยนิธิ เอียวศรีวงศ์

การนิยาม “ประชาธิปไตย” โดยนิธิ เอียวศรีวงศ์ มีจุดเน้นที่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ เพราะมุ่งตอบโต้วิธีคิดหรือทัศนคติของฝ่ายต่างๆ ที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ เห็นว่าเป็นปัญหา

²⁰⁰⁷ สุรพศ ทวีศักดิ์, (3 กรกฎาคม 2557), คิดถึงอาจารย์สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล: ผู้มิใช่ ‘อาชญากร’ ที่ต้องหลบซ่อน, ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/07/54373>

²⁰⁰⁸ เรื่องเดียวกัน.

²⁰⁰⁹ สุรพศ ทวีศักดิ์, (24 กันยายน 2557), เสรีภาพทางวิชาการกับ “ความเป็นมนุษย์”, ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/09/55707>

หรือเป็นอุปสรรคต่อการทำให้ชาวบ้านได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมือง หรือเห็นว่าเป็นเรื่องที่ขัดต่อหลักการของระบอบประชาธิปไตย

ในปี พ.ศ. 2544 (ก่อนเกิดวิกฤตทางการเมือง) นิธิ เอียวศรีวงศ์ ตอบโต้คำกล่าวของสมาชิกวุฒิสภาคนหนึ่งที่ว่า “เสียงข้างมาก” ในรัฐสภา โดยกล่าวว่า **“เสียงข้างมากไม่ใช่สาระสำคัญของประชาธิปไตย”** พร้อมกับอธิบาย **“สาระสำคัญที่แท้จริงของประชาธิปไตย”** ดังนี้

“เสียงข้างมากไม่ใช่สาระสำคัญของประชาธิปไตย เหตุผลและการประนีประนอมผลประโยชน์ของทุกฝ่ายเพื่อส่วนรวมต่างหาก คือสาระสำคัญที่แท้จริง

การขีดขาดของเสียงข้างมากเป็นเพียงส่วนเดียวของกระบวนการ หมายความว่า การตัดสินใจที่ขาดอาจเปลี่ยนไปได้เสมอ เพราะหากลบขบวนหนึ่งไม่ใช่ความถูกต้อง ความถูกต้องเป็นสิ่งที่ต้องแสวงหาร่วมกันระหว่างเสียงข้างมากและเสียงข้างน้อย

ในกระบวนการแสวงหานั้น เสียงข้างน้อยจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเขาจะต้องหาเหตุผลและข้อเท็จจริงมาเสริมพลังข้อถกเถียงของเขา เพื่อดึงคนในเสียงข้างมากให้เปลี่ยนใจหันมาร่วมมติดกับเขาในภายหลัง ทำให้สังคมประชาธิปไตยไม่เคยขาดทางเลือก

เวลาอาจพิสูจน์ว่ามติของเสียงข้างมากเป็นทางเลือกที่ผิด แต่ไม่เป็นไรยังมีทางเลือกอื่นๆ ที่เป็นเสียงข้างน้อยที่ได้มีการศึกษาไตร่ตรองไว้รองรับได้

ประชาธิปไตยจึงเป็นกระบวนการ มันไม่ใช่สภาวะที่หยุดนิ่งอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่เป็นกระบวนการที่แสวงหาทางเลือกกันด้วยเหตุด้วยผล ไม่ใช่พวกมากลากไป กระบวนการนี้เกิดขึ้นไม่ได้เลยถ้าปราศจากเสียงทั้งหลายที่กระฉับกระเฉง

หากลบขบวนหนึ่งก็ผิดได้ครับ แต่ผิดและก็แก้ได้ นี่คือสาระสำคัญของประชาธิปไตยคือเป็นระบอบปกครองที่สามารถแก้ไขตัวเองได้ ระบบเสียงข้างมากเฉยๆ ไม่สามารถทำได้

จะดูความเป็นประชาธิปไตยของสังคมใดจึงไม่ควรไปดูเสียงข้างมาก แต่ต้องไปดูเสียงข้างน้อย ว่าเขายังสามารถทำงานอย่างกระฉับกระเฉงได้เท่ากันกับเสียงข้างมากหรือไม่ ถ้าฝ่ายค้าน

หรือคนที่แพ้โหวตหมดสิทธิ์พูดอะไรหรือต่อต้านมติของเสียงข้างมากต่อไปโดยสงบแล้ว สังคมนั้นก็
ไม่ผิดอะไรกับช่องโหว่...

...ความเป็นประชาธิปไตยนั้นอยู่ที่สิทธิอันเท่าเทียมของเสียงข้างน้อยต่างหาก²⁰¹⁰

ในวันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ.2550 ภายใต้รัฐบาลของคณะรัฐประหารที่นำโดยพลเอกสุร
ยุทธ์ จุลานนท์ ซึ่งมีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ในนามของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน
ได้ออกแถลงการณ์ **“ร่วมกันไม่รับร่างรัฐธรรมนูญฉบับทำลายการปฏิรูปทางการเมือง”** ซึ่ง
ข้อความที่ชี้ให้เห็นว่าเนื้อหาของร่างรัฐธรรมนูญขัดกับหลักการประชาธิปไตยในหลายเรื่อง สะท้อน
ให้เห็นถึงความหมายของ **“ประชาธิปไตย”** ที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ และมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนนิยามใน
ช่วงเวลาดังกล่าว ที่สำคัญคือ **“กระบวนการต่างๆ ที่นำมาสู่ร่างรัฐธรรมนูญ”** จะต้องให้ประชาชนมี
ส่วนร่วม **“รัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้งจะต้องจัดให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ โดยอาศัยกระบวนการ
ที่นักการเมืองไม่มีอำนาจเข้ามาควบคุมกำกับควบคุมการแก้ไข แต่ให้มีการเลือกตั้ง ส.ส.ร.เพื่อการ
นี้โดยเฉพาะ”** เช่นเดียวกับ **“กระบวนการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ก็จะต้องไม่มีอะไรที่มากไปกว่า
กระบวนการที่เป็นประชาธิปไตย”** และจำเป็นต้องแก้ไขข้ออ่อนของรัฐธรรมนูญ โดยอาศัย
กระบวนการที่ถูกต้องตามกฎหมาย และเป็นไปตามหลักการของระบอบประชาธิปไตย ที่อำนาจ
เป็นของประชาชน มี **“การลงประชามติ ร่างรัฐธรรมนูญ”** ให้ความสำคัญแก่ **“พลังทางสังคมและ
พลังที่เกิดจากการจัดระบบการเมืองที่ตรวจสอบได้”** ต้องมีความรับผิดชอบของผู้ใช้อำนาจ และผู้ใช้
อำนาจต้องอยู่ในความควบคุมและถ่วงดุลของอำนาจที่หลากหลายและเป็นอิสระต่อกันพอสมควร
นอกจากนี้ยังระบุด้วยว่า **“ต้องจัดให้มีการเลือกตั้ง”** และต้องให้ความสำคัญแก่ประเด็นต่อไปนี้

**“เพิ่มพลังของสังคมในการตรวจสอบและควบคุมถ่วงดุลการใช้อำนาจรัฐ สิทธิ
เสรีภาพ... ไม่ว่าจะเป็นสิทธิชุมนุมโดยสงบปราศจากอาวุธ, การมีสื่อที่เป็นของประชาชน,
การรวมกลุ่มเพื่อการต่อรอง, หลักประกันสวัสดิการพื้นฐาน, ฯลฯ**

²⁰¹⁰ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “ขอเผยแพร่ประชาธิปไตยบ้าง” ใน **อ่านวัฒนธรรมการเมืองไทย**, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2547), น. 120-121. (เน้นโดยผู้วิจัย).

สิทธิเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้เป็นจริงในทางปฏิบัติ สังคมจะมีพลังกำกับควบคุมให้ระบบการเมืองดำเนินไปอย่างถูกต้องของคลองธรรมได้

ทำให้ระบบการแต่งตั้งองค์กรอิสระทั้งหลาย...ยึดโยงกับพลังทางสังคม แต่ไปผูกติดกับระบบราชการ ระบบเลือกตั้งเน้นความเป็นตัวแทนประชาชนของนักการเมือง การใช้อำนาจอธิปไตยก็...ไม่มีการก้าวก่ายอำนาจกันระหว่างฝ่ายต่างๆ ที่ใช้อำนาจอธิปไตย โดยเฉพาะจากฝ่ายตุลาการและฝ่ายบริหาร”²⁰¹¹

ในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2550 นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้เขียนบทความ **“อีกครั้งใบของประชาธิปไตย”** นิตยสาร **“ประชาธิปไตย”** โดยเน้นว่าประชาธิปไตยของเอเซียรวมทั้งของไทย มี 2 ส่วนด้วยกัน ส่วนหนึ่งมีรากฐานอยู่ในวัฒนธรรมหมู่บ้าน ซึ่งนิธิ เอียวศรีวงศ์ เห็นว่าหมู่บ้านในอดีตนั้น “คนรวยหรือจน มีอำนาจหรือไร้อำนาจ ต้องร่วมกันรับผิดชอบกับกิจการสาธารณะเหมือนกัน (ไม่ใช่เท่าเทียมกัน) หรือการเคารพเสียงส่วนน้อย...มีการกระจายอำนาจในชุมชนไปอยู่กับหลายฝ่าย...ทำให้เกิดการถ่วงดุลอำนาจกันพอสมควร” อีกส่วนหนึ่งคือ **“ประชาธิปไตยเป็นของนำเข้าจากฝรั่ง”** ซึ่งนิธิ เอียวศรีวงศ์ อธิบายว่าได้แก่ส่วนที่ “สถาบันและกระบวนการของระบอบการปกครองสำหรับรัฐสมัยใหม่ เช่น การเลือกตั้ง การแยกอำนาจอธิปไตย การมีรัฐสภา การมีฝ่ายบริหารที่ต้องยึดโยงกับประชาชน การมีสื่อเสรี ฯลฯ”²⁰¹² ถึงแม้ว่า นิธิ เอียวศรีวงศ์ จะเห็นว่า “ประชาธิปไตยที่เป็นระบอบปกครองสำหรับรัฐสมัยใหม่นั้น เป็นผลผลิตของโลกตะวันตก แต่นั่นไม่ได้หมายความว่า ไม่มีเชื้อของความเป็นประชาธิปไตยในโลกตะวันออกเลย... **เพียงแต่ประชาธิปไตยหมู่บ้านใช้ได้เฉพาะในหมู่บ้าน ไม่อาจเอาไปใช้กับรัฐสมัยใหม่ได้**”²⁰¹³ แต่ก็เตือนไว้ด้วยว่า “ประชาธิปไตยมีหลายมิติ และแต่ละมิติก็ล้วนมีความสำคัญทั้งนั้น เช่น การเลือกตั้งก็สำคัญ แต่การเลือกตั้งไม่ใช่การสัมปทานอำนาจเด็ดขาดให้เสียงข้างมาก...โอกาสที่เสียงส่วนน้อย

²⁰¹¹ “76 นักวิชาการ ม.เที่ยงคืน ไม่รับร่าง รธน.- จัณจาบัล 40 มาใช้ใหม่”, (23 พฤษภาคม 2550, (หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก<http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9500000059283>

²⁰¹² นิธิ เอียวศรีวงศ์, “อีกครั้งใบของประชาธิปไตย” ใน **การเมืองเรื่องผีทักษิณ**, (กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุ๊คส์, 2553), น. 35-36. (พิมพ์ครั้งแรกใน มติชนสุดสัปดาห์ (17-23 สิงหาคม พ.ศ.2550).

²⁰¹³ เรื่องเดียวกัน, น. 36. (เน้นโดยผู้วิจัย).

จะได้พูดได้คำนี้ ได้แถลงเหตุผลและจุดยืนแก่สาธารณะจึงมีความจำเป็น”²⁰¹⁴ และในขณะที่ให้ความสำคัญแก่ “ครั้งแรก” ที่เป็นประชาธิปไตยแบบตะวันตก ก็ควรจะคำนึงถึง “ครั้งหลัง” ด้วย “นั่นคือ กระบวนการและสถาบันในระดับท้องถิ่น ที่เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้ต่อรองและถ่วงดุลกัน และกัน” นิธิ เอียวศรีวงศ์ ระบุว่า “ครั้งหลังนี้แหละครับที่ผมรู้สึกว่าเราไม่ค่อยคำนึงถึงเวลาที่พูดถึงประชาธิปไตย เช่น มีรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้งรวมทั้งรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งแล้ว ก็ถือว่าเป็นประชาธิปไตย แต่กระจุกอำนาจการจัดการทรัพยากรไว้ที่ส่วนกลาง (ภายใต้ันักการเมืองหรือระบบราชการก็ตาม) โดยประชาชนในท้องถิ่นไม่มีอำนาจต่อรองได้เพียงพอ อย่างนี้ก็ไม่ถือว่าเป็นประชาธิปไตยจริง”²⁰¹⁵

นิธิ เอียวศรีวงศ์ สรุปว่า

“(แน่นอนว่า ในทางกลับกัน มีแต่ครั้งหลัง แต่ไม่มีครั้งแรกที่น่าเข้าจากฝรั่ง ก็ไม่ใช่ประชาธิปไตยอีกเหมือนกัน เพราะเราทุกคนต่างเข้ามาอยู่ในรัฐสมัยใหม่ที่มีอำนาจเกรียงไกรหมดแล้ว จึงต้องมีระบบที่สามารถถ่วงดุลรัฐได้ด้วย)

เอาประชาธิปไตยไปยกให้ฝรั่งหมด ก็ทำให้ถูกเหยียดหยามชาวบ้าน หว่านไม่มีการศึกษา ไร่เป็นควาย ดีแต่ขายสิทธิ์ขายเสียง แทนที่จะพยายามฟื้นฟูประชาธิปไตยหมู่บ้านให้กลับมีพลังขึ้น ด้วยการกระจายอำนาจการตัดสินใจในเรื่องทรัพยากรท้องถิ่นกลับคืนไปแก่เขา”²⁰¹⁶

ในปาฐกถาที่แสดงในการประชุมประจำปีของสถาบันพระปกเกล้า ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2550 นิธิ เอียวศรีวงศ์ ตอบโต้ทัศนะของ “คนเสื้อเหลือง” ที่เห็นว่าชาวบ้านขาดความรู้และไม่เข้าใจระบอบประชาธิปไตย ด้วยการเน้นว่า ในวัฒนธรรมชาวบ้านในอดีตมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยอยู่แล้ว อีกทั้งยังให้ความหมายของ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ที่แตกต่างจากความหมายเดิมที่สังคมทั่วไปรวมทั้งวงวิชาการเคยรับรู้กันมา เพราะในปลายทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา แกนนำมวลชน “คนเสื้อเหลือง” บางคนได้นำเอาความคิดเรื่อง “ประชาธิปไตยแบบไทย”

²⁰¹⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 35.

²⁰¹⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 36-37.

²⁰¹⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 37.

กลับมาใช้อีก โดย “คนเสื้อเหลือง” เหล่านี้ต้องการระบอบการปกครองที่สอดคล้องกับสภาพสังคม และวัฒนธรรมไทย (แทนการใช้ระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกที่เน้นการเลือกตั้ง) นั่นคือ การให้ “คนดี” มีอำนาจ และการลดความสำคัญของรัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้ง²⁰¹⁷ ส่วนนิธิ เอียวศรีวงศ์ เสนอความหมายของ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ว่าเป็นกระบวนการที่เคยมีอยู่ในชุมชนชาวบ้าน โดยระบุว่า ถ้าหากจะมีความพยายามจะสร้าง “ประชาธิปไตยแบบไทย” ขึ้นจริง สิ่งที่เขาไม่ได้ก็คือการทำให้ทุกคน, ทุกกลุ่ม, ทุกฝ่าย สามารถต่อรองทางการเมือง (จัดสรรแบ่งปันทรัพยากร) ได้อย่างเท่าเทียมกันที่สุด เท่าที่จะเป็นไปได้ เพราะคติประชาธิปไตยหมู่บ้านไทยนั้น เชื่อว่า เพราะทุกกลุ่มสามารถต่อรองทางการเมืองได้ใกล้เคียงกันหรือเท่าเทียมกัน ต่างหาก ที่จะทำให้เกิดความ “สงบเรียบร้อย” ขึ้นในชุมชนนั้นได้ ทุกคนควรยอมรับการจัดสรรแบ่งปันนั้น แม้ตัวเป็นฝ่ายเสียประโยชน์เพราะไม่ได้เกิดจากการบังคับข่มขู่ “คับที่อยู่ได้ คับใจอยู่ไม่ได้” อันเป็นภาวคติไทยที่สะท้อนทัศนคติต่อชีวิตของคนไทยมานาน แต่เผด็จการไทยซึ่งเป็นคนชั้นกลางและมี “ตลาด” สำคัญคือคนชั้นกลาง กลับอ้างการสร้าง “ความสงบเรียบร้อย” จากการปิดช่องทางการต่อรองทางการเมือง ทั้งในแบบและนอกแบบลงหมด สอดคล้องกับวัฒนธรรมทางการเมืองของคนชั้นกลางซึ่งเป็นตลาดของตนอยู่แล้วเสมอ²⁰¹⁸

นิธิ เอียวศรีวงศ์ อธิบายว่าในระบบ “ประชาธิปไตยหมู่บ้าน” ของไทยอำนาจทางการเมืองมีฐานที่หลากหลาย ไม่ใช่ตำแหน่งที่เป็นทางการซึ่งได้รับโดยตรงหรือโดยอ้อมจากส่วนกลางเพียงอย่างเดียว (นายบ้านไม่ใช่พระราชของหมู่บ้าน) สมภารที่วัดซึ่งแม้เป็นลูกหลานของคนในหมู่บ้าน แต่ถือยศที่ชาวบ้านถือว่าสูงกว่า อีกทั้งเป็นผู้จัดการดูแลสมบัติกลางของชาวบ้าน (อย่างน่าพอใจ) คือวัดและสมบัติของวัด ก็มีอำนาจทางวัฒนธรรมสูง และอาจใช้อำนาจนี้ไปในการคานกับอำนาจทางการเมืองของนายบ้านได้ คนที่มีสายสัมพันธ์กว้างไกล (เช่นนักเลง-

²⁰¹⁷ โปรดดู “ภาคที่ 2” ในรายงานการวิจัยนี้.

²⁰¹⁸ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “วัฒนธรรมการเมืองไทย” ในการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้าครั้งที่ 9 ประจำปี 2550 เรื่อง “วัฒนธรรมการเมือง จริยธรรม และการปกครอง” ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2550 พิมพ์ครั้งที่ 2 ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 29 ฉบับที่ 3 (มกราคม 2551), น. 81-100 พิมพ์ครั้งที่ 3 วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 (24) (มกราคม - มิถุนายน 2554), น. 60.

ตามความหมายเดิมไม่ใช่อำนาจพลในความหมายปัจจุบัน) ก็เป็นอีกคนหนึ่งซึ่งมีอำนาจทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมในหมู่บ้าน ชาวบ้านพึ่งพาอาศัยเพื่อให้ใช้อำนาจคุ้มกันหรือรักษาประโยชน์ของชาวบ้านได้ คนที่เคยบวชเรียนอ่านหนังสือออก มีอำนาจทางสังคม เพราะสามารถทำหนังสือกราบขอการได้ รวมทั้งสามารถอ่านตำรับตำราที่ชาวบ้านเห็นว่าต้องรู้ “จำ” และหมอ (ผี, ตำแย, งู, ช้าง, ยา, ฯลฯ) คือผู้มีความรู้ที่ชาวบ้านเห็นว่าจำเป็นในชีวิต ต้องขอรับบริการอยู่บ่อยๆ ก็ใช้อำนาจทางวัฒนธรรมซึ่งชาวบ้านเข้าถึงได้ง่าย และสามารถใช้อำนาจกับอำนาจอื่นๆ ไม่ว่าจะอำนาจทางการเมืองหรือเศรษฐกิจในยามจำเป็นได้

แม้แต่การใช้ความรุนแรง นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็เห็นว่าเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำและชนชั้นกลางที่ระแวงว่าจะเกิดความไม่สงบเรียบร้อย แต่กลับเห็นว่าไม่ใช่วัฒนธรรมของประชาชน “ความรุนแรงทางกายไม่ใช่เครื่องมือทางการเมืองที่เด่นที่สุดในวัฒนธรรมการเมืองไทยโบราณ โดยเฉพาะในหมู่ไพร่ฟ้าประชาชน มีเครื่องมือทางวัฒนธรรมหลายอย่างที่ชาวบ้านใช้ในการระงับความขัดแย้งที่เกี่ยวกับการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากร เช่น การสู่ขวัญ, การใช้แรงบีบจากผู้อาวุโส, การทำให้ “เสียหน้า”, ฯลฯ เป็นต้น”²⁰¹⁹

ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ในแง่ “การแบ่งรัฐอธิปไตยออกเป็นอำนาจสามอย่าง และจัดให้คานกันเอง” นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็เห็นว่า “ที่จริงแล้วจะหาเค้าโครงเดิมในวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นตำราตะวันตกเสมอไป) กลไกการคานอำนาจเช่นนี้มีอยู่แล้วในวัฒนธรรมไทยโดยเฉพาะในกลุ่มคนที่ไม่สังกัดพวก “มูลนาย”²⁰²⁰

นิธิ เอียวศรีวงศ์ สรุปว่า “อำนาจ” ในสังคมประชาธิปไตยไม่ใช่อำนาจเดียว แต่เป็นอำนาจเชิงซ้อนคือแต่ละอำนาจถูกใช้อย่างสลับซับซ้อนในสถานการณ์ต่างๆ เกิดการคานอำนาจกันเอง (การแบ่งรัฐอธิปไตยออกเป็นอำนาจสามอย่าง และจัดให้คานกันเอง ที่จริงแล้วจะหาเค้าโครงเดิมในวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นตำราตะวันตกเสมอไป) กลไกการคานอำนาจเช่นนี้มีอยู่แล้วในวัฒนธรรมไทยโดยเฉพาะในกลุ่มคนที่ไม่สังกัดพวก “มูลนาย” เป็นกลไกประชาธิปไตยที่สามารถพัฒนาขึ้นมาสำหรับรัฐสมัยใหม่ก็ได้ แต่น่าเสียดายที่

²⁰¹⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 60.

²⁰²⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 60.

วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยที่มีลักษณะสอดคล้องกับประชาธิปไตยเช่นนี้ ไม่มีโอกาสพัฒนาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายใต้ระบบจักรวรรดินิยม (เช่นรองรับการแตกตัวของวิถีการผลิต) เพราะระบบที่เกิดขึ้นใหม่ในระบบจักรวรรดินิยมก็คือรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งเป็นผลผลิตของชนชั้นสูง โดยอาศัยทั้งทฤษฎีอำนาจรวมศูนย์ตามอุดมคติมหาราชาราชของไทยโบราณและรัฐสมบูรณาญาสิทธิในยุโรป (โดยเฉพาะที่สะท้อนออกมาในอาณานิคมของยุโรปในเอเชีย) เป็นฐานในการสร้างขึ้น กลุ่มคนที่สร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามขึ้น ไม่มีทั้งความรู้และทั้งความขึ้นชมระบบสังคมและการเมืองของชาวบ้านไทยเลย จึงสร้างรัฐแบบใหม่ (modern state) ไทยขึ้นโดยขาดฐานทางสังคมรองรับ เป็นจินตนาการที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง แต่กลับสอดคล้องอย่างดีกับการเติบโตทางการเมืองและเศรษฐกิจของชนชั้นสูงเอง และคนชั้นกลางในเวลาต่อมา แต่เพราะกลุ่มชนชั้นนำ (elite) เหล่านี้ สามารถสืบทอดอำนาจของตนต่อมาในสังคมได้เป็นเวลานานจนถึงปัจจุบัน จึงทำให้จินตนาการที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงนั้น กลายเป็นอุดมคติทางการเมืองของไทยปัจจุบัน หรือเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีลักษณะครอบงำ (dominant) ในสังคม แม้ว่า โดยตัวของมันเองแล้ว รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามมีอายุสั้นมาก (ประมาณ 39 ปี) เมื่อเปรียบเทียบกับรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์อื่นๆ ในโลก ฉะนั้น วัฒนธรรมทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายใต้รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยปัจจุบันเป็นมรดกที่เราต้องคำนึงถึง ไม่ว่าเราจะชอบหรือไม่ก็ตาม²⁰²¹

ใน พ.ศ.2551 ท่ามกลางสถานการณ์ที่ความขัดแย้งทวีขึ้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ เขียนบทความเรื่อง *“การปรับระบบการเมืองไทย”* ซึ่งเป็นความพยายามในการเสนอทางออกเพื่อมิให้ความขัดแย้งบานปลายไปสู่ความรุนแรง และเพื่อให้การเมืองไทยเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิด *“การปรับตัวภายในระบอบประชาธิปไตยเอง”* ซึ่งสะท้อนความหมายของ *“ประชาธิปไตย”* ที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ นิยามในช่วงเวลาดังกล่าวนี้

²⁰²¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์ การปรับระบบการเมืองไทย 2551 ใน รากหญ้าสร้างบ้าน ชนชั้นกลางสร้างเมือง, (กรุงเทพฯ: มติชน 2552), น.162-188.

ข้อเสนอของของนิติ เอียวศรีวงศ์ ว่า “เรา-สังคมไทย-ทำอะไรได้บ้าง” (สำหรับการแก้ปัญหาระยะสั้น) มีดังนี้

ประการแรก นิติ เอียวศรีวงศ์ เน้นการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจ

“เพื่อให้คนชั้นกลางในเขตเมืองเชื่อมั่นต่อระบบรัฐสภาและรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ต้องทำให้พวกเขาเข้าใจได้ว่าการตรวจสอบฝ่ายบริหาร (ทุกระดับ-ซึ่งต้องรวมข้าราชการทุกประเภทด้วย) อาจทำได้อย่างเข้มข้น จำเป็นต้องสร้างกลไกการตรวจสอบให้มีประสิทธิภาพกว่าที่เป็นอยู่ขณะนี้ อย่างไรก็ตาม ในขณะเดียวกัน ต้องเปิดให้กระบวนการตรวจสอบอาจเริ่มต้นจากประชาชนได้สะดวกขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งแก่ฝ่ายคนชั้นกลางระดับล่างและกลางขึ้นไป

ส่วนหนึ่งของความวุ่นใจของคนชั้นกลางในเขตเมืองขณะนี้ มาจากความพยายามของพรรค พปช. ในการทำสิ่งที่พวกเขาเห็นว่าลดทอนประสิทธิภาพของการตรวจสอบ หรือทำให้การตรวจสอบไม่บรรลุผล เช่น ความพยายามจะแก้รัฐธรรมนูญ การทำลายความชอบธรรมของคณะกรรมการตรวจสอบบางชุด, การอ่านรัฐธรรมนูญให้อำนาจตรวจสอบของรัฐสภาลดลง, ฯลฯ

ในระยะหลังนี้ ศาลได้เข้ามามีบทบาทด้านการตรวจสอบฝ่ายบริหารและนิติบัญญัติด้วยเช่นกัน และทำความพอใจให้แก่คนชั้นกลางในเขตเมืองมาก ในขณะที่คนชั้นกลางระดับล่างไม่ค่อยคัดค้าน อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้จะยืดเยื้อต่อไป ในระยะยาวแล้ว จำเป็นต้องมีกระบวนการแบ่งแยกถ่วงดุลระหว่างอำนาจตุลาการและอำนาจบริหาร-นิติบัญญัติที่ชัดเจนและสมดุลกว่านี้ แต่ประเด็นนี้ยังไม่ใช่อีกโอกาสที่จะยกขึ้นมาในช่วงนี้”²⁰²²

ประการที่สอง นิติ เอียวศรีวงศ์ เน้น “สิทธิการประท้วงในที่สาธารณะ”

“ปฏิเสธไม่ได้ว่า การประท้วงของฝ่ายพันธมิตร เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการตรวจสอบสิทธิการประท้วงในที่สาธารณะ (ที่ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่นจนเกินไป) จึงเป็นสิ่งจำเป็นและต้องประกันให้คงอยู่ตลอดไป แต่การประท้วงในพื้นที่สาธารณะทำได้หลายลักษณะ ไม่จำเป็นต้อง

²⁰²² เรื่องเดียวกัน.

หมายถึงการปิดถนนยึดสนามบินเสมอไป ฉะนั้นจึงควรประกันเสรีภาพในด้านนี้อย่างมั่นคง โดยเฉพาะใน “สื่อ” ทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นสื่อตามประเพณี, สื่อทางเลือกรวมทั้งสื่อวิทยุชุมชน, สื่อบนพื้นที่เซเบอร์, สื่อแจก, และพื้นที่ทางกายภาพต่างๆ (เช่น วัด, ศาลาประชาคม, ทางเท้า, ป้ายโฆษณา, ใบปลิว ฯลฯ)

หลักประกันเสรีภาพในด้านนี้ นอกจากกฎหมายที่เปิดให้แก่เสรีภาพอย่างเต็มที่แล้ว ต้องหมายถึงสมรรถภาพของสื่อเองด้วย จำเป็นต้องถ่วงดุลระหว่างผลประโยชน์ทางธุรกิจกับหน้าที่ของสื่อให้ดี...”²⁰²³

ประการที่สาม นิธิ เอียวศรีวงศ์ เน้น “ความโปร่งใสของฝ่ายบริหาร”

“ความโปร่งใสของฝ่ายบริหาร (ซึ่งรวมระบบราชการด้วย) มีความจำเป็น นอกจากกฎหมายสิทธิในข้อมูลข่าวสารของทางราชการแล้ว (ซึ่งควรปรับปรุงให้สะดวกและรวดเร็วมากขึ้น) อันที่จริงสถานะของประเทศไทยในโลก ย่อมมีความลับของทางราชการน้อยมากอยู่แล้ว สิ่งใดที่อ้างว่าเปิดเผยไม่ได้เพราะเป็นความลับ ควรถูกตรวจสอบจากสถาบันอื่นๆ นอกจากคณะกรรมการข่าวสารข้อมูลด้วย เช่นกรรมาธิการของรัฐสภา เป็นต้น”²⁰²⁴

ประการที่สี่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เน้น “การจับเข้าคู่กัน” เกี่ยวกับปัญหาที่หลากหลายในสังคม

“ประเด็นของความขัดแย้งต่างๆ ในสังคม ควรถูกเปิดออกให้ทั่ว อย่าปล่อยให้มีการจำกัดประเด็นปัญหาสำคัญของสังคมให้เหลือเพียงหนึ่งหรือสองประเด็น เช่นประเด็นเขาพระวิหาร นอกจากมิติที่ฝ่ายพันธมิตรยกขึ้นมาแล้ว ยังมีมิติอื่นๆ ที่สำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน (หรืออาจจะมากกว่าด้วย) อีกมาก ซึ่งสื่อทุกประเภทล้มเหลวที่จะสะท้อนมิติเหล่านี้ออกมา เช่นเดียวกับการแก้รัฐธรรมนูญ นอกจากตัวรัฐธรรมนูญเองไม่สมประกอบแล้ว ยังมีกฎหมายที่ลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนอีกจำนวนมาก ซึ่งไม่เคยมีใครหยิบขึ้นมาพิจารณาเลย

²⁰²³ เรื่องเดียวกัน.

²⁰²⁴ เรื่องเดียวกัน.

นอกจากนี้เรายังมีปัญหาอื่นๆ ที่สังคมควรมีโอกาสได้ช่วยกันคิดและวางนโยบายอีกมาก เช่น นโยบายพลังงาน, นโยบายสร้างคุณภาพในความสัมพันธ์กับจีนซึ่งทำความเดือดร้อนแก่เพื่อนบ้านโดยไม่ใส่ใจ, นโยบายข้าว, น้ำตาล, น้ำมันพืช, ฯลฯ, นโยบายการขนส่งสินค้า และอื่นๆ อีกมากมาย แต่ประเด็นปัญหาเหล่านี้กลับไม่ถูกนำมาพิจารณาเลย ทำให้ความขัดแย้งกลายเป็นเรื่องของสองขั้ว”²⁰²⁵

นิติ เจริญศรีวงศ์ เสนอด้วยว่า “การจับเข้าด้วยกัน” ควรเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง เพราะในสังคมไทยไม่ได้มีเพียงสองฝ่าย โดยตั้งคำถามไว้ว่า “ทั้งสังคมนั้นแทนได้ด้วยพันธมิตร และ พปช. เท่านั้นหรือ? การสร้างนิติธรรมาธิปไตยควรเป็นอำนาจและโอกาสของคนทุกกลุ่มไม่ใช่หรือ?”²⁰²⁶ ดังนั้น “การจับเข้าด้วยกัน” ระหว่างคนหลากหลายคนหลากหลายฝ่ายในสังคมไทย จึงเป็นส่วนหนึ่งของ “กระบวนการประชาธิปไตย” ที่นิติ เจริญศรีวงศ์ นิยาม

สำหรับข้อเสนอของ นิติ เจริญศรีวงศ์ ว่า “เราทำอะไรในระยะยาวได้บ้าง เพื่อช่วยให้การปรับระบบการเมืองเป็นไปได้โดยราบรื่นมากขึ้น” มีดังนี้

ประการแรก นิติ เจริญศรีวงศ์ เน้นความสำคัญของ “กฎหมายและการเคารพกฎหมาย” โดยที่ “อำนาจตุลาการจะต้องรักษาความเคารพเชื่อฟังที่ประชาชนมีต่อสถาบันในเวลานี้ไว้ให้มั่นคง”

“ในช่วงที่สถานการณ์จะยังไม่สงบและ “นิ่ง” ไปอีกหลายปีข้างหน้า ผมคิดว่าไม่มีอะไรสำคัญกว่ากฎหมายและการเคารพกฎหมาย เพราะการประท้วงและความขัดแย้งคงเกิดขึ้นอีกหลายครั้ง ในขณะที่กฎหมายก็จะถูกใช้เป็นเครื่องมือทั้งในทางสุจริตและฉ้อฉลจากหลายๆ ฝ่ายด้วย ฉะนั้น อำนาจตุลาการจะต้องรักษาความเคารพเชื่อฟังที่ประชาชนมีต่อสถาบันในเวลานี้ไว้ให้มั่นคง

ประชาชนจะเคารพกฎหมายได้ ก็ต้องทำกฎหมายให้มีความชอบธรรมด้วย ฉะนั้นกฎหมายใดที่ลดทอนสิทธิเสรีภาพของประชาชน และกฎหมายใดที่ปล่อยให้เจ้าหน้าที่ใช้อำนาจ

²⁰²⁵ เรื่องเดียวกัน.

²⁰²⁶ เรื่องเดียวกัน.

วินิจฉัยไปตามใจชอบ ต้องยกเลิกหรือแก้ไขให้เป็นหลักประกันที่ปลอดภัยแก่ทุกฝ่าย ในอันที่จะใช้สิทธิเสรีภาพซึ่งกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญได้เต็มที่ ภายใต้กฎหมาย”²⁰²⁷

ประการที่สอง นิธิ เอียวศรีวงศ์ เน้น **“การปรับตัวเข้าสู่รัฐสวัสดิการ”** รวมทั้งเพิ่มอำนาจต่อรองให้ฝ่ายแรงงาน เพื่อแบ่งสรรทรัพยากรของรัฐที่จะทำให้ทุกคนมี **“สิทธิ”** ได้รับ **สวัสดิการ**

“เพื่อตอบสนองต่อความคาดหวังในชีวิตของคนชั้นกลางระดับล่างในชนบท **ประเทศไทย** ควรปรับตัวเข้าสู่รัฐสวัสดิการระดับใดระดับหนึ่ง ที่สำคัญที่สุดก็คือแผนงานสุขภาพถ้วนหน้า ต้องทำต่อ และต้องทำต่ออย่างได้ผลด้วย กล่าวคือทุกคนที่ต้องการจะสามารถเข้าถึงบริการได้ และต้องเป็นบริการที่มีคุณภาพทัดเทียมกับบริการซึ่งผู้รับยอมจ่ายเงิน...

สวัสดิการอีกด้านหนึ่งคือ การศึกษา จะต้องทำให้การเรียนฟรี 12 ปีเป็นจริงในทางปฏิบัติให้ได้ การให้เงินกู้ยืมเพื่อการศึกษา และการขอรับทุนเรียนจะต้องพัฒนาขึ้นใหม่ให้มีประสิทธิภาพโดยไม่เปิดช่องให้เป็นประโยชน์แก่การทำธุรกิจการศึกษาตกตวงเอาไปฝ่ายเดียวอย่างที่ผ่านมา

ในส่วนแรงงานภาคอุตสาหกรรมและบริการ ซึ่งกลายเป็นกำลังแรงงานส่วนใหญ่ของประเทศไปแล้ว จะต้องขยายโครงการประกันสังคมให้ครอบคลุมจนทั่วถึง ส่วนจะแบ่งสรรภาระการจ่ายกันอย่างไร ต้องตกลงต่อรองกันในภายหลัง และด้วยเหตุดังนั้น **จะต้องเพิ่มอำนาจต่อรองของฝ่ายแรงงานให้มั่นคงมากขึ้น** (อย่างน้อยก็ลงนามในอนุสัญญาระหว่างประเทศเกี่ยวกับแรงงานขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ - ILO - อีกสองฉบับ ซึ่งไทยยังไม่ยอมลงนาม) ในขณะเดียวกันต้องพัฒนาฝีมือแรงงานอย่างเร่งด่วน และหามาตรการที่จะทำให้แรงงานที่มีฝีมือ...ได้ค่าแรงสูงขึ้นกว่าค่าจ้างขั้นต่ำ

ยังมีคนชั้นกลางอีกมากที่อยู่ในภาคการเกษตร จะต้องหามาตรการที่ได้ผลในการรองรับความผันผวนของราคาพืชผลการเกษตร ซึ่งทำได้หลายวิธี ไม่จำเป็นต้องเป็นการประกันราคาเพียงอย่างเดียว

²⁰²⁷ เรื่องเดียวกัน.

“ประชานิยม” แบบทักษิณคือ การโปรยทาน ถ้าไม่ชอบ ก็ต้องทำให้การมีชีวิตที่ดีขึ้นเป็น “สิทธิ” และต้องเป็นสิทธิที่เป็นจริงด้วย แก่คนจนและคนชั้นกลางระดับล่างอย่างกว้างขวาง”²⁰²⁸

ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ นิยามเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย จึงรวมถึงการที่คนทุกคนมี “สิทธิ” ที่จะได้รับสวัสดิการที่จำเป็นจากรัฐอย่างเสมอภาคกัน

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ระบุถึงการมีส่วนร่วมของสังคมในการปรับตัวเข้าสู่รัฐสวัสดิการด้วย นั่นคือ “การบริหารจัดการให้เกิดขึ้นจะต้องแก้ไขปรับปรุงอย่างไรวินั้นเป็นรายละเอียดซึ่งประสบการณ์ที่ผ่านมา และความเชี่ยวชาญของบุคคลสามารถร่วมกันร่างขึ้นเพื่อให้สังคมพิจารณาได้”²⁰²⁹

ประการที่สาม นิธิ เอียวศรีวงศ์ เน้นบทบาทของการศึกษาและสื่อมวลชนในการทำให้เกิดความ “รู้จักกันระหว่างคนชั้นกลางระดับล่างในชนบท และคนชั้นกลางระดับกลางขึ้นไปในเมือง”

“ช่องว่างของความไม่รู้จักกันระหว่างคนชั้นกลางระดับล่างในชนบท และคนชั้นกลางระดับกลางขึ้นไปในเมืองมีสูงอย่างน่าตกใจ มโนภาพที่ทั้งสองฝ่ายมีต่อกันส่วนใหญ่มาจากละครทีวี ซึ่งไม่เป็นความจริงด้วยประการทั้งปวง คนบ้านนอกไม่ได้จนและโง่อย่างที่คนในเมืองเข้าใจ และคนในเมืองก็ไม่ได้สุขสบายเหมือนพระเอกนางเอกอย่างที่คนบ้านนอกเข้าใจ ต่างฝ่ายต่างมีปัญหาและอุปสรรคในชีวิตที่พ้นออกไปจากจินตนาการของอีกฝ่ายหนึ่ง การศึกษาไทยต้องสอนความจริงให้มากขึ้นกว่านี้มาก และสื่อทั้งอิเล็กทรอนิกส์และสิ่งพิมพ์ต้องให้ความสนใจผู้คนมากกว่าศาลากลางหรือบ้านทรายทอง”

ประการที่สี่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เน้นการทำให้ “พลังและสมรรถนะของคนชั้นกลางระดับกลางขึ้นไปในเมือง... มีอำนาจในการตรวจสอบเชิงนโยบาย...และการบริหารด้านอื่นๆ...ในลักษณะสถาบัน”

²⁰²⁸ เรื่องเดียวกัน.

²⁰²⁹ เรื่องเดียวกัน.

“ควรเปิดโอกาสให้พลังและสมรรถนะของคนชั้นกลางระดับกลางขึ้นไปในเมือง ซึ่งสามารถจัดองค์กรได้ง่าย มีอำนาจในการตรวจสอบเชิงนโยบายด้วย นอกจากตรวจสอบตัวนักการเมืองซึ่งมีในรัฐธรรมนูญแล้ว เช่นนโยบายบางประการ (รวมทั้งการแต่งตั้งคณะกรรมการในองค์กรของรัฐ) อาจถูกชะลอลงได้สัก 3-6 เดือน หากมีรายชื่อผู้ประท้วงเสนอให้ชะลอไว้ก่อนถึง 500,000 คนขึ้นไป ระหว่างนั้นคนชั้นกลางในเมืองก็อาจรณรงค์ผ่านสื่อและอื่นๆ เพื่อชี้ให้เห็นความไม่ชอบมาพากลของนโยบายนั้นๆ ได้ และในทุกกรณีที่มีการชะลอนโยบาย จะทำต่อได้ใหม่ก็ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรเสียก่อน

เรื่องนี้สอดคล้องกับมาตรการระยะสั้นที่ผมเสนอไปแล้ว นั่นก็คือทำอย่างไรจึงจะให้การประท้วงของคนชั้นกลางระดับกลางขึ้นไปในเมืองมีลักษณะเป็นสถาบันมากขึ้น แทนที่จะต้องออกไปทำกันในท้องถนนทุกครั้งไป ฉะนั้น นอกจากการตรวจสอบนโยบายโดยตรงแล้ว น่าจะมีช่องทางอื่นๆ อีกมากที่เปิดให้พลังและสมรรถนะของคนชั้นกลางระดับกลางขึ้นไปสามารถตรวจสอบการบริหารด้านอื่นๆ โดยตรงได้อีก และทำให้มีลักษณะเป็นสถาบันเช่นเดียวกัน”²⁰³⁰

ประการที่ห้า นิธิ เอียวศรีวงศ์ เน้น “ความโปร่งใส” ของการเมืองในระบบ เพื่อให้ประชาชนกำกับนักการเมืองได้มากขึ้น

“เราอาจทำการเมืองในระบบให้มีความโปร่งใส (ตรวจสอบได้) ให้มากกว่าที่เป็นอยู่หลายอย่าง เช่นการลงคะแนนเสียงของผู้แทนฯ จะต้องมีการบันทึกและเปิดเผยได้เสมอ องค์ประชุมของสภาต้องถือกึ่งหนึ่งของสมาชิกที่มีอยู่จริง ไม่ใช่กึ่งหนึ่งของผู้มาประชุม ทั้งหมดนี้เพื่อให้การกดดัน ส.ส. ประจำเขตเลือกตั้งของตนมีผลจริง

ลองคิดดูเถิดครับ คงมีอะไรที่น่าจะปรับปรุงได้อีกมากกว่านี้แะที่เดียว จุดมุ่งหมายก็คือเพื่อให้ผู้แทนอยู่ภายใต้การกำกับของประชาชนผู้เลือกเขามา ยิ่งกว่าพรรคหรือเงิน”²⁰³¹

ประการที่หก นิธิ เอียวศรีวงศ์ เน้นการที่คนหลากหลายกลุ่ม ทั้งประชาสังคมและคณะกรรมการของภาครัฐ “มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ”

²⁰³⁰ เรื่องเดียวกัน.

²⁰³¹ เรื่องเดียวกัน.

“สร้างสถาบันหรือองค์กรที่จะเปิดให้เสียงของคนชั้นกลางระดับล่าง (และคนจน) รวมทั้งคนชั้นกลางระดับกลางขึ้นไปสามารถสะท้อนออกมาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ จะเป็นสภาเกษตรกร, สมาคมผู้ใช้น้ำ, สมัชชาผู้ฟัง-ผู้ชมสื่ออิเล็กทรอนิกส์, สภาผังเมืองประจำเขต ฯลฯ ในขณะที่เดียวกันต้องเปิดให้ประชาชนทั่วไป (ที่ไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญ) เข้าไปนั่งในคณะกรรมการอิสระทั้งหลายมากขึ้น เช่น กสท., คณะกรรมการข่าวสารข้อมูลของรัฐ, คณะกรรมการป่าชุมชนระดับชาติ (หากจะมีกฎหมายดี ๆ เกี่ยวกับเรื่องนี้), คณะกรรมการของกระทรวงต่างๆ, คณะกรรมการผังเมือง, คณะกรรมการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ฯลฯ

ประชาชนจะใช้ “เส้น” น้อยลง หากเขาปฏิบัติกรโดยตรงได้มากขึ้น”²⁰³²

ในท้ายที่สุด นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยังคงเน้นกระบวนการประชาธิปไตย ในแง่ที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการ “ปรับระบบการเมือง” นั่นคือ “สิ่งสำคัญก็คือ เราต้องช่วยกันคิดว่า จะทำให้การปรับระบบการเมืองของไทยซึ่งหลีกเลี่ยงไม่พ้นแล้วนี้ ดำเนินไปโดยไม่ทำลายกันและกันให้เหลกหลายลงได้อย่างไร”²⁰³³

ในท่ามกลางบรรยากาศที่ฝ่ายรัฐบาลอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ และแกนนำ นปช. ตกลงเจรจากัน นิธิ เอียวศรีวงศ์ เขียนบทความ “การเจรจาคือทางออก” (12 เมษายน พ.ศ.2553) ในบทความนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ นิยาม “ประชาธิปไตย” ว่า “กระบวนการประชาธิปไตย” มีความหมายตั้งแต่ง่าย ๆ คือการเลือกตั้งและเคารพผลของการเลือกตั้ง แต่ยังมีอื่นๆ อีกมาก เช่น การกดดันองค์กรที่มาจาก การเลือกตั้งแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างที่ก่อให้เกิดความอยุติธรรมแก่คนหมู่มาก การประท้วงโดยสงบ การเจรจาต่อรองเป็นกรณี การเผยแพร่ความรู้ที่ทำให้ประชาชนระดับล่างมีอำนาจมากขึ้น ฯลฯ”²⁰³⁴

ในวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ.2553 นิธิ เอียวศรีวงศ์ เสนอว่าการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างคือปัญหา “การจัดสรรแบ่งปันทรัพยากร” จะทำได้ด้วย “กระบวนการประชาธิปไตย” ซึ่ง

²⁰³² เรื่องเดียวกัน.

²⁰³³ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยนิธิ เอียวศรีวงศ์).

²⁰³⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “การเจรจาคือทางออก” ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ อ่านการเมืองไทย ลำดับที่ 3 การเมืองของสีแดง, (อ้างแล้ว), น. 43-44.

หมายถึงการ “เปิดพื้นที่ให้ประชาชนระดับล่างได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ” นิธิ เอียวศรีวงศ์ เห็นว่าในสังคมไทยยังไม่เกิดการเปิดพื้นที่ดังกล่าว ทำให้ระบบการเมืองไทยกลายเป็น “ระบบการเมืองที่การประท้วงไม่มีพื้นที่อื่นซึ่งได้ผลมากกว่าท้องถนน” จึงจำเป็นที่จะต้องหาทาง “สร้างพื้นที่ให้สังคมมีพลังในการควบคุมรัฐนอกท้องถนน” หรือพื้นที่ “ในระบบ” ขึ้นมา เพราะความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้นทำให้ “มีคนจำนวนมากที่จำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการเมืองระดับชาติ”²⁰³⁵ เมื่อพิจารณาในแง่นี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า ในช่วงกลางปี พ.ศ. 2553 การทำให้เกิดระบอบ “ประชาธิปไตย” ที่มั่นคงในความหมายที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เน้น ได้แก่ การสร้างพื้นที่ “ในระบบ” ให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการเมืองระดับชาตินั่นเอง

ในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2553 หลังจากเกิดความรุนแรงที่ราชประสงค์ซึ่งมีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บจำนวนมาก นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวถึงความหมายของประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งใน 3 ปัจจัยที่ช่วยให้หลีกเลี่ยงความรุนแรงได้ในอนาคต ดังความต่อไปนี้

“มีอยู่สามอย่างที่อยู่ระหว่างความสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคลซึ่งรัฐและสังคมสมัยใหม่ที่สามารถหลีกเลี่ยงความรุนแรงได้ต้องทำให้มีพลัง ก็คือกฎหมาย ศีลธรรม และประชาธิปไตย

กฎหมายคือกติกาที่เป็นธรรมและได้รับความเห็นชอบของพลเมือง ส่วนศีลธรรมไม่ได้หมายถึงการเทศนาถึงความดีที่นิยมทำกันในปัจจุบัน แต่หมายถึงสำนึกถึงคนอื่น และประชาธิปไตยซึ่งต้องหมายถึงความเคารพสิทธิการต่อรองโดยเสมอภาคของทุกคน”²⁰³⁶

ใน พ.ศ.2555 นิธิ เอียวศรีวงศ์ วิเคราะห์ความแตกต่างด้านวัฒนธรรมทางความคิดระหว่างสองฝ่าย อย่าง “เป็นกลาง” มากขึ้น เพื่อเสนอให้ทั้งสองฝ่ายหาทาง “ปรองดองโดยประเด็น” แต่ก็ยังแสดงความโน้มเอียงว่าตนเองมีทัศนะสอดคล้องกับฝ่าย “เสื้อแดง” มากกว่า ทั้งนี้ โดยได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยที่ควรจะหาทาง

²⁰³⁵ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “ยุบสภา ทางเลือกที่ต้องเลือก” ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ อ่านการเมืองไทย ลำดับที่ 3 การเมืองของเสื้อแดง , (อ้างแล้ว), น. 70.

²⁰³⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “เบื้องหลังรอยยิ้มสยาม” ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ อ่านการเมืองไทย ลำดับที่ 3 การเมืองของเสื้อแดง , (อ้างแล้ว), น. 107 . (เน้นโดยผู้วิจัย).

ทำให้เกิดขึ้นในสังคมไทย รวมทั้งความคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยด้วย ดังความต่อไปนี้

1. ปัญหาความแตกต่างของวัฒนธรรมทางความคิดและวัฒนธรรมทางการเมือง อันเป็นรากฐานของความขัดแย้งในระยะหลายปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งนิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้วิเคราะห์ไว้หลายกรณี ดังนี้

1. ดูเหมือนทุกฝ่ายยอมรับ...ว่า ประเทศของเราต้องก้าวต่อไปในวิถีทางประชาธิปไตย แต่ที่เห็นไม่ตรงกันก็คือ ประชาธิปไตยมีนัยยะในเชิงปฏิบัติการอย่างไรกันแน่

ฝ่ายหนึ่งเชื่อว่า เมื่อเป็นประชาธิปไตยอำนาจอธิปไตยต้องเป็นของปวงชนอย่างเด็ดขาด จะมีอำนาจอื่นที่ไม่ได้มาจากอธิปไตยของปวงชนเข้ามาแทรกหรือถ่วงดุลไม่ได้ และด้วยเหตุดังนั้น อำนาจทางการเมืองจึงต้องถูกจัดสรรไปตามผลของการเลือกตั้งเพียงอย่างเดียว

อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า การเมืองที่อาศัยการเลือกตั้งเป็นเกณฑ์เพียงอย่างเดียวนี้ อันตราย เพราะการเลือกตั้งย่อมต้องจัดองค์กรและกลไกเพื่อผลสัมฤทธิ์ใดๆ คือได้รับคะแนนเสียง องค์กรและกลไกดังกล่าวไม่ได้มีไว้ตรวจสอบการใช้อำนาจ หรือมีส่วนร่วมในการเมืองอย่างแท้จริง ฉะนั้น ผู้ที่ได้อำนาจไปจากองค์กรและกลไกเช่นนี้จึงมีแนวโน้มจะทุจริตต่อหน้าที่ และ/หรือไม่มีสมรรถภาพในการทำงาน

ด้วยเหตุดังนั้นจึงต้องอิงอำนาจที่ไม่ได้มาจากอธิปไตยของปวงชน ไว้คอยถ่วงดุลนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง

ผมคิดว่าประเด็นของทั้งสองฝ่ายมีทั้งจุดแข็งและจุดอ่อน แต่ไม่มีเนื้อที่จะพูดถึงโดยละเอียดในที่นี้ อย่างไรก็ตาม ผมคิดว่าหากเน้นความขัดแย้งไว้ที่ประเด็น โดยไม่เกี่ยวกับตัวบุคคล ทั้งสองฝ่ายก็อาจปรับข้อเสนอลงกันได้ เช่นถึงอย่างไรนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งก็ควรถูกควบคุมตรวจสอบ แต่จะออกแบบกระบวนการควบคุมตรวจสอบอย่างไร จึงจะเชื่อมโยงกับอธิปไตยของปวงชน ไม่ใช่โดยมี ส.ส.และ ส.ว.สรรหา, ไม่ใช่โดย "ตุลาการภิวัตน์", ไม่ใช่ของคมนตรีซึ่งโดยฐานะแล้วไม่ควรแสดงความเห็นทางการเมืองใดๆ ต่อสาธารณชนทั้งสิ้น, ไม่ใช่โดยองค์กรอิสระซึ่งไม่เชื่อมโยงกับอธิปไตยของปวงชน

ในขณะเดียวกัน ต้องไม่ลืมการควบคุมตรวจสอบโดยตรงของประชาชนในเขตเลือกตั้งด้วย จะต้องวางเงื่อนไขอย่างไรให้แก่พรรคการเมือง, การจัดองค์กรภาคประชาชนใน

ท้องถิ่น, อำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันท้องถิ่น ฯลฯ จึงจะทำให้อำนาจตรวจสอบควบคุมของประชาชนมีผลในทางปฏิบัติได้จริง

2. คนส่วนใหญ่ในคู่ความขัดแย้งยอมรับตรงกันว่า ประเทศไทยควรมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (หรือเป็นราชาอาณาจักร) แต่สถานะทางการเมืองของพระมหากษัตริย์พึงเป็นอย่างไร มีความเห็นที่ขัดแย้งกันมาก ฝ่ายหนึ่งเห็นว่า แม้เป็นที่เคารพสักการะ แต่สถานะของพระมหากษัตริย์ในทางการเมือง ย่อมเป็นประมุขหรือตัวแทนของอำนาจอธิปไตยของปวงชนในเชิงสัญลักษณ์เท่านั้น มีหน้าที่ในทางพิธีกรรม แต่พิธีกรรมเหล่านั้นมีความสำคัญต่อรัฐ

เช่น ทรงรับพระราชสาส์นหรือสาส์นตราตั้งทูตต่างประเทศ ก็ทรงรับเอาบุคคลผู้นั้นเป็นตัวแทนของรัฐต่างประเทศแทนประชาชนชาวไทยทั้งหมด ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีตามที่ประธานรัฐสภากราบบังคมทูล แทนอำนาจอธิปไตยของปวงชนชาวไทยซึ่งได้แสดงให้เห็นแล้วผ่านความยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร พระมหากษัตริย์ย่อมไม่ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีที่ประธานสภาไม่ได้กราบบังคมทูล

อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าพระมหากษัตริย์ไทยทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่เชื่อมโยงกับอธิปไตยของปวงชนโดยตรง นั่นก็คือพระราชอำนาจที่มีในสถาบันนี้ นับตั้งแต่ก่อน 24 มิถุนายน 2475 และด้วยเหตุดังนั้น การใช้พระราชอำนาจนี้เป็นพระบรมราชวินิจฉัยของพระมหากษัตริย์เองว่าจะใช้เมื่อไรและอย่างไร และเพื่ออ้างไว้ซึ่งพระราชอำนาจนี้ จึงต้องรักษาความ "ศักดิ์สิทธิ์" ของสถาบันไว้ให้อยู่เหนือการตรวจสอบวิพากษ์วิจารณ์ใดๆ ทั้งสิ้น

และพระราชอำนาจตรงนี้แหละที่จะเป็นผู้ตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจอธิปไตยของปวงชน

แน่นอนว่าสถานะทั้งสองนี้ย่อมขัดแย้งกันเอง แต่หากเปิดให้กระบวนการทางสังคมสามารถพูดถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ได้อย่างอิสระ ในที่สุดก็น่าจะหาทางประนีประนอม (reconcile) กันได้ เช่นตัวผมเองเชื่ออย่างฝ่ายแรก แต่ก็ยอมรับว่าขึ้นชื่อว่าสถาบันกษัตริย์ไม่ว่าที่ใด ก็ต้องมีลักษณะ *mystique* อยู่ด้วย

ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าจะรักษาลักษณะ *mystique* นี้ไว้อย่างไร โดยไม่ต้องมีพระราชอำนาจที่ขัดกับอธิปไตยของปวงชน

3. ทุกฝ่ายมีความเห็นพ้องกันว่า อำนาจตุลาการนั้นควรเป็นอิสระจากอำนาจบริหารและอำนาจนิติบัญญัติ แต่ฝ่ายหนึ่งเน้นความเป็นอิสระของอำนาจตุลาการไว้จนหลุดลอยไปเลย กลายเป็นเทวดาที่จุติจากสวรรค์และรับผิดชอบกับพระอินทร์เพียงผู้เดียว

ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่ง เห็นว่าอำนาจตุลาการก็ยังคงต้องถูกสังคมนตรีตรวจสอบและถ่วงดุลได้อยู่นั่นเอง เพียงแต่ยังไม่ได้พัฒนาวิธีการที่สังคมจะเข้าไปตรวจสอบถ่วงดุลว่าจะต้องทำอะไร เพื่อไม่ให้ตุลาการสามารถพิพากษาอรรถคดีได้ โดยไม่ต้องถูกกดดันจากปัจจัยอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวกับกฎหมายและความสงบสุขของสังคม

หากคณะกรรมการปรองดองชุดต่างๆ นำประเด็นนี้มาสู่การถกเถียงอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง ผมเชื่อว่าทุกฝ่ายจะยอมรับตรงกันว่า กระบวนการตรวจสอบถ่วงดุลตุลาการนั้น เป็นเรื่องละเอียดอ่อน และต้องออกแบบอย่างประณีตกว่าการตรวจสอบถ่วงดุลนักการเมือง แต่ก็ต้องมีประสิทธิภาพด้วย เพียงเท่านี้ก็จะจุดเริ่มต้นที่จะถกเถียงกันต่อไปในเชิงสร้างสรรค์ได้แล้ว

4. การปฏิรูปกองทัพ กองทัพไม่เคยเป็นเครื่องมือทางการเมืองของใคร นอกจากของตัวเราเอง กองทัพจึงทำตัวเป็นรัฐอิสระที่ไม่อยู่ภายใต้การกำกับของใครตลอดมา แม้แต่ที่ทำตัวเหมือนเป็นเครื่องมือของชนชั้นนำบางกลุ่ม ที่จริงแล้วก็เป็นการรักษาผลประโยชน์ของกองทัพไว้ด้วย ในประวัติศาสตร์ก็เห็นอยู่แล้วว่า กองทัพเองก็เคยเป็นปฏิปักษ์กับชนชั้นนำกลุ่มนั้นมาแล้วทั้งหมดขึ้นอยู่กับจังหวะว่าจังหวะใดกองทัพจะได้ประโยชน์มากกับฝ่ายใด กองทัพไม่เคยตกเป็นเครื่องมือของใคร 100%

สถานะเช่นนี้ไม่น่าจะเป็นที่ยอมรับได้ของทุกฝ่ายที่ขัดแย้งกันอยู่เวลานี้ แม้บางฝ่ายอาจเรียกร้องให้กองทัพทำรัฐประหาร (เพื่อฝ่ายตัว) แต่ก็เห็นกันอยู่แล้วว่า เมื่อกองทัพทำรัฐประหาร กองทัพก็ไม่ได้ตกเป็นเครื่องมือของฝ่ายที่เรียกร้อง ถึงจะทำรัฐประหารอีก กองทัพก็ไม่สามารถตอบสนองฝ่ายนั้นๆ ได้เพียงฝ่ายเดียวอยู่นั่นเอง

อย่าลืมว่าผลประโยชน์ที่กองทัพจะต้องปกป้องดูแลรักษาที่สุด คือผลประโยชน์ของกองทัพเอง

ฉะนั้น ทุกฝ่ายคงเห็นด้วยว่ากองทัพไม่ใช่รัฐอิสระหรือรัฐซ้อนรัฐ แต่กองทัพต้องเป็นเครื่องมือของรัฐ ปัญหากลับมาอยู่ที่ว่ารัฐเล่าเป็นของใคร? ถ้าเห็นพ้องต้องกันว่าเราจะก้าว

ต่อไปในวิถีทางประชาธิปไตย รัฐก็ต้องเป็นของประชาชน และด้วยเหตุดังนั้น กองทัพก็ต้องเป็นเครื่องมือของรัฐซึ่งเป็นของประชาชน จึงจำเป็นต้องปฏิรูปกองทัพให้เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพด้วย ส่วนจะปฏิรูปอย่างไร เป็นรายละเอียดซึ่งคงได้เถียงอภิปรายกันได้อีกมาก

ประชาชนอาจตัดสินใจใช้จ็อกกี้คนนี้ ระหว่างนั้นกองทัพก็ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามจ็อกกี้คนดังกล่าว เมื่อประชาชนเปลี่ยนจ็อกกี้ใหม่ กองทัพก็ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามจ็อกกี้คนใหม่ อย่างไม่มีเงื่อนไขใดๆ ทั้งสิ้น เพราะเจ้าของคอกคือประชาชน

5. นอกจากความขัดแย้งทางการเมืองของกลุ่มเสื้อสีต่างๆ แล้ว ที่จริงมีความขัดแย้งที่คุกรุ่นอยู่ในเมืองไทยมานาน และว่าที่จริงก็เป็นอีกส่วนหนึ่งของรากฐานความขัดแย้งของเสื้อสีด้วย นั่นคือความขัดแย้งด้านแนวทางการพัฒนาซึ่งรวมศูนย์, เอื้อต่อคนส่วนน้อย, และแย่งชิงทรัพยากรจากมือประชาชนไปใช้ ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นลุกขึ้นต่อต้านและต่อสู้ในหลายรูปแบบ คณะกรรมการปรองดองทุกชุดไม่เคยสนใจความขัดแย้งในรูปนี้เลย

ผมคิดว่าหนทางปรองดองจะขาดซึ่งมิตินี้ไม่ได้ ไม่มีฝ่ายใดไม่ต้องการการพัฒนา แต่จะพัฒนาอย่างไรจึงจะเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย รวมทั้งกระจายผลของการพัฒนาให้กว้างขวางไปถึงทุกฝ่ายด้วย เรื่องนี้น่าจะเป็นประเด็นใหญ่อีกประเด็นหนึ่งที่ต้องผลักดันให้ลงมาสู่กระบวนการโต้เถียงอภิปรายในสังคม²⁰³⁷

การเกิดขึ้นของ “การเมืองมวลชน” ในสังคมไทยตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2540 เป็นเรื่องทีนิธิ เอียวศรีวงศ์ เห็นว่ามีความสำคัญในระบอบประชาธิปไตยของไทย ดังที่เกษียร เตชะพีระ ได้วิเคราะห์ทัศนะของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ในเรื่องนี้ไว้ว่า ในทัศนะของนิธิ เอียวศรีวงศ์ นั้นชนชั้นนำควรเข้าใจว่าถึงอย่างไรก็จะต้องเปลี่ยนๆ ไปสู่การเมืองมวลชน ด้วยเหตุพื้นฐานคือเงื่อนไขเศรษฐกิจสังคมเปลี่ยน (เศรษฐกิจไทยกลายเป็นเศรษฐกิจ ประเทศรายได้ปานกลาง, คนไทยส่วนใหญ่กลายเป็นคนชั้นกลาง, คนชนบทส่วนใหญ่เป็นชาวนารายได้ปานกลางผลิตภาพต่ำที่รัฐอุ้ม

²⁰³⁷ นิธิ เอียวศรีวงศ์, (16 เมษายน 2555), “ปรองดองโดยประเด็น” มติชนรายวัน, ค้นหาเมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1334585676 (เน้นโดยผู้วิจัย).

กระเตงไว้ด้วยงบประมาณอุดหนุนนานาชนิด ฯลฯ) ชนชั้นนำควรจะตั้งหันมาสำนึกและปรับตัวรับ “การเมืองมวลชน” อันเกิดจากความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้²⁰³⁸

นิธิ เอียวศรีวงศ์ วิเคราะห์เงื่อนไขไม่ราบรื่นในการเปลี่ยนผ่านไปสู่ “การเมืองมวลชน” อันเนื่องมาจากพรรคการเมืองไทยซึ่งประกอบด้วยนักการเมืองชนชั้นนำของระบุมหาชนที่อิงความสัมพันธ์ตามประเพณีและระบบอุปถัมภ์ในการแข่งขันเลือกตั้งหาเสียง เชี่ยวชาญการประนีประนอมประสานผลประโยชน์ในหมู่ชนชั้นนำ (คณาธิปไตย) แต่ไม่เชี่ยวชาญนัดสั่งตัดการแทนตนผลประโยชน์และความเห็นของมวลชน โดยพรรคการเมืองเหล่านี้ใหม่ต่อการเมืองมวลชนไม่ได้พัฒนากลไกเชื่อมต่อการคบกับมวลชนอย่างซับซ้อนเอาไว้²⁰³⁹ นอกจากนี้ยังมี**กลุ่มพลังหรือสถาบันอื่นๆ** ที่ไม่เป็นใจกับการเมืองมวลชนอีกด้วย ได้แก่

- 1) เจ้าสัว, เจ้าพ่อ, นักธุรกิจ เพราะ มีช่องทางอื่นผลักดันนโยบายไม่ต้องพึ่งมวลชน ชัดผลประโยชน์ในแง่ผลกระทบสิ่งแวดล้อม แย่งชิงทรัพยากร
- 2) กองทัพ เพราะ ระวัง ไม่ต้องการถูกมวลชนเบียดขับจนหลุดพ้นเวทีการเมือง
- 3) แรงงาน เพราะ อ่อนแอเกินกว่าจะเป็นกองหน้าพลังนำ
- 4) สื่อเก่า เพราะ ไม่มีแรงจูงใจปรับเข้าหาการเมืองมวลชน ทำมาหากินกับรายการทีวีอยู่พู่แล้ว อีกทั้งสื่อสิ่งพิมพ์หมดยุคสมัย ไม่คุ้มทางธุรกิจจะขยายตลาดเข้าหามวลชน

นิธิ เอียวศรีวงศ์ เห็นว่า มีแต่ “*ระบุมหาชนน้อย-นักวิชาชีพ + สื่อใหม่-ทีวีดาวเทียม*” ที่พร้อมเป็นหัวหอกแกนนำและปรับเข้าหาการเมืองมวลชน โดยเงื่อนไขที่อาจช่วยให้เปลี่ยนผ่านสู่การเมืองมวลชนอย่างไม่รุนแรงได้แก่ 1) ชนชั้นนำเก่าอ่อนแอ ในที่สุดคงยอมปรับตัว แต่ต้องผ่านการต่อรองกันโดยสงบ เพราะใช้ความรุนแรง ไม่สำเร็จและไม่คุ้ม 2) ระบุมหาชนน้อยและสื่อใหม่ก็เก็บรับ

²⁰³⁸ เกษียร เตชะพีระ, (13 พฤษภาคม 2556), “งานเขียนวิเคราะห์การเมืองไทยของ “นิธิ เอียวศรีวงศ์” (2) **มติชนรายวัน**, , น. 6. ค้นหาเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2556, จากhttp://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1369051007&grpid=03&catid=01&subcatid=0100

²⁰³⁹ เรื่องเดียวกัน.

บทเรียนเสียหายที่ผ่านมา หลีกเลียงความรุนแรงเช่นกัน²⁰⁴⁰ อย่างไรก็ตาม นิธิ เอียวศรีวงศ์
เตือนว่าการเมืองมวลชนก็มีอันตราย อาจไม่นำไปสู่ประชาธิปไตยทางเดียว แต่อาจถูกชัก
จูงจูงใช้โดยนักชวนเชื่อ (demagogues) แล้วบิดผันนำไปสู่เผด็จการเบ็ดเสร็จ
(Totalitarianism) ภายใต้กติกาประชาธิปไตยใหม่/พรรคใหม่ได้เช่นกัน²⁰⁴¹

ใน พ.ศ.2556 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ สนับสนุนรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชิน
วัตร อย่างเต็มที่ และวิพากษ์วิจารณ์ “คนเสื้อเหลือง” อย่างเข้มข้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้เขียน
บทความเรื่อง “ประชาธิปไตยนิยม”²⁰⁴² โดยระบุว่า “นิยามประชาธิปไตยที่แพร่หลายที่สุดใน
ประเทศไทย คงจะเป็นของประธานาธิบดีลินคอล์นที่ว่า ประชาธิปไตยคือการปกครองของ
ประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน” ซึ่งนิธิ เอียวศรีวงศ์ เห็นว่า “แต่ที่จริงแล้ว นี่เป็นนิยาม
ที่หลวมจนหาความหมายอะไรไม่ได้เอาเลย กระทั่งแค่เอาระดิ่งไปแขวนปากประตูไว้ใบเดียว
หรือสั่งลูกน้องว่า หากถูกชักดาบมึงต้องห้ามกวนะเฟ้ย ก็กลายเป็นประชาธิปไตยไปแล้ว

ความคลุมเครือไม่ชัดเจนว่าประชาธิปไตยคืออะไรนี้ ทำให้เผด็จการทั่วโลก โดยเฉพาะ
หลังสงครามโลกครั้งที่สอง พากันอ้างระบอบอำนาจนิยมของตนว่าเป็นประชาธิปไตยกันหมด
อย่างน้อยก็โดย “จิตวิญญาณ”²⁰⁴³

ในบทความดังกล่าวนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เน้นการเลือกตั้งอย่างมาก

“แนวทางนิยามประชาธิปไตยในฐานะระบอบปกครองนั้นอาจแบ่งออกได้เป็นสาม
แนวทาง หนึ่งคือที่มาของอำนาจอาญาสิทธิ์ในรัฐนั้นๆ สองคือจุดมุ่งหมายของการปกครอง และ
สามคือกระบวนการในการจัดตั้งอำนาจรัฐ(บาล)

²⁰⁴⁰ เรื่องเดียวกัน.

²⁰⁴¹ เรื่องเดียวกัน.

²⁰⁴² นิธิ เอียวศรีวงศ์, (1 สิงหาคม พ.ศ. 2556), “ประชาธิปไตยนิยม” มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับ 26 ก.ค.-1 ส.ค.
2556 น. 30, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1375374594&grp_id=03&catid=02&subcatid=0207

²⁰⁴³ เรื่องเดียวกัน.

ทั้งสามแนวทางนี้มีอะไรเกี่ยวข้องกันอยู่บ้าง แต่ถ้าเราต้องการแยกระบบปกครองประชาธิปไตยออกจากระบอบปกครองอื่นอย่างชัดเจน ก็ต้องมองหาเงื่อนไขอะไรที่ระบอบปกครองอื่นไม่สามารถมีได้ นั่นคือแนวทางที่สาม ได้แก่กระบวนการในการจัดตั้งอำนาจรัฐ(บาล)

กระบวนการดังกล่าวนั้นประกอบด้วยการกระทำหลายอย่าง (ซึ่งจะกล่าวถึงข้างหน้า) แต่ในบรรดาการกระทำหลายอย่างนั้น **สิ่งที่ขาดไม่ได้คือการเลือกตั้ง (ที่เสรีและเป็นผลโดยตรงต่อการจัดตั้งอำนาจรัฐ)** แม้ว่าการเลือกตั้งอย่างเดียวไม่พอ แต่ก็เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในระบอบปกครองประชาธิปไตย²⁰⁴⁴

แม้ว่าพรรคเพื่อไทยจะได้รับการเลือกตั้งภายใต้คำขวัญว่า “ทักษิณคิด เพื่อไทยทำ” แต่นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็เน้นความสำคัญของการเลือกตั้งเพื่อยืนยันความชอบธรรมของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ซึ่งการเน้นความสำคัญของการเลือกตั้งนี้ ทำให้นิธิ เอียวศรีวงศ์ ชี้ให้เห็นปัญหาในการนิยาม “ประชาธิปไตย” ของปัญญาชนไทยซึ่งให้ความสำคัญแก่มิติอื่นของประชาธิปไตยมากกว่าการเลือกตั้ง ดังความว่า

“แต่แนวทางนี้ (การเลือกตั้งที่เสรีและเป็นผลโดยตรงต่อการจัดตั้งอำนาจรัฐ-ผู้วิจัย) กลับเป็นแนวทางการนิยามที่ปัญญาชนไทยส่วนใหญ่ไม่ให้ความสำคัญ กลับไปเน้นแนวทางที่หนึ่งและสองมากกว่า แนวทางที่หนึ่งและสองนั้นก็ดีอยู่หรอกครับ แต่ถูกเบียดโดยจับเอาระบอบปกครองอื่นๆ เข้ามาอ้างว่าเป็นประชาธิปไตยได้ง่าย

และปัญญาชนไทยจำนวนไม่น้อยก็มักทำอย่างนั้นอยู่เป็นประจำด้วย

เช่น ระบอบปกครองไทยโบราณก็เป็นประชาธิปไตย เพราะที่มาของพระราชอำนาจนั้นคือประชาชน โดยอ้างอัครคัมภีร์ในพระไตรปิฎก และหรืออ้างหลักการ “อนนทินกรสโมสรมมติ”

แต่ทั้งพระสูตรและหลักการดังกล่าวไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นจริง เป็นเพียงการจำลองภาพอุดมคติเพื่อสะดวกในการอธิบายเท่านั้น อย่างเดียวกับ “รัฐธรรมนูญชาติ” ของฝรั่ง ซึ่งไม่มีจริงและไม่เคยมีจริง

²⁰⁴⁴ เรื่องเดียวกัน.

ในโลก สร้างขึ้นเพื่ออธิบายเรื่องสิทธิและการละสิทธิบางส่วนเพื่อผดุงสิทธิเสรีภาพหลักเอาไว้เท่านั้น

ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นก็คือ ไม่เคยมีการสร้างกระบวนการขึ้นมารองรับหลักอัครัญสูตรหรือ "อเนกนิกรสโมสรสมมติ" เลย²⁰⁴⁵

นิติ เอียวศรีวงศ์ อธิบายหลัก “หลักอัครัญสูตร” และ “อเนกนิกรสโมสรสมมติ” เพื่อชี้ให้เห็นความไม่ถูกต้องของการอ้างว่าในระบอบการปกครองของไทยแต่โบราณก็มีการเลือกตั้งอยู่แล้ว (อันเป็นเรื่องที่ปัญญาชนฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” นิยมอ้าง) เพื่อเน้นความหมายของประชาธิปไตยและความชอบธรรมของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ที่มาจาก “การเลือกตั้ง (ที่เสรีและเป็นผลโดยตรงต่อการจัดตั้งอำนาจรัฐ)” ดังความต่อไปนี้

“อัครัญ สูตรอ้างว่ากิเลสของมนุษย์คือโลภ โกรธ หลง ทำให้มนุษย์สังสมทรพยากรธรรมชาติไว้เป็นของตนเองแต่ผู้เดียว จึงเกิดความไร้ระเบียบขึ้นในสังคมนานาใหญ่ จนในที่สุดจึงต้อง “เลือก” คนดี (พระโพธิสัตว์) ขึ้นมาเป็นพระราชา (ผู้ยังให้เกิดความยินดีแก่หมู่ชน) เพื่อรักษาฟื้นฟูระเบียบของโลกกลับคืนมาใหม่

แน่นอน เรื่องนี้ไม่เคยเกิดขึ้นจริง (จากหลักฐานโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ที่พอหาได้) แต่นั่นไม่สำคัญเท่ากับว่า ผู้ปกครองไทยไม่เคยพยายามสร้างกระบวนการที่จะทำให้ประชาชนได้เลือกผู้นำของตนเองเลย ผู้นำคือเชื้อสายของผู้นำ หรือถ้าเป็นคนอื่น ก็คือคนที่มีอำนาจดิบสูงสุด ยิงมาในสมัยหลังเมื่อสถาปนาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้นแล้ว ผู้ปกครองก็ยิ่งเน้นสิทธิโดยกำเนิดของ “สุษุมลชาติ” หรือผู้มีกำเนิดสูง แม้แต่พวกเขาใหญ่ทั้งหลายที่เคยมีส่วนเลือกรัชทายาทก็ไม่มีส่วนไปหมด

อย่าว่าแต่เลือกพระราชาเลยครับ เลือกนายอำเภอ, ศึกษาอำเภอ, สาธารณสุขอำเภอ, ฯลฯ ซึ่งเกี่ยวข้องกับชีวิตของเขาโดยตรง ประชาชนยังเลือกไม่ได้เลย บัดนี้ทำท่าว่าจะเลือกกำนันก็ไม่ได้เสียแล้ว

²⁰⁴⁵ เรื่องเดียวกัน.

ส่วนหลัก "อเนกนิกรสโมสรสมมติ" พังดูเหมือนให้ประชาชนหลากหลายกลุ่ม (อเนกนิกร) "สมมติ" ใครก็ได้ขึ้นเป็นพระราชา ก็เป็นเพียงชื่อหรูๆ ที่ไม่เคยมีการปฏิบัติสักครั้ง

การประชุมเพื่อหารัชทายาทเกิดขึ้นจริง ในรัชกาลที่ไม่อาจหนุนให้โอรสองค์ใดองค์หนึ่งสั่งสมกำลังไว้ให้สูงสุดได้ เมื่อสิ้นรัชกาลจึงต้องประชุมตกลงกันในหมู่ "ข้าใหญ่"ทั้งหลาย นับตั้งแต่พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง, ขุนนางชั้นสูง และพระภิกษุชั้นสูง แต่ไม่มีใครรู้สึกว่าเป็นตัวแทนของประชาชนสักคนเดียว "นิกร" ที่ได้มาประชุมกัน จึงไม่ได้ "อเนก" ตรงไหน เป็นเพียง "ข้าใหญ่" จำนวนน้อยเท่านั้น

ซ้ำในการประชุมก็รู้ๆ กันอยู่ว่าใครพวกมากกำลังมาก คนอื่นก็ได้แต่เอออออกอ้อมอกกับคนนั้น นี่คือเหตุผลที่ขุนนางสกุลขุนนางสามารถตั้งพระเจ้าแผ่นดินได้สามรัชกาลต่อกัน คือ ร.3, ร.4 และ ร.5

คนที่อยู่ในข่ายให้เลือกก็ไม่ใช่ว่าใครที่ไหนก็ได้ จำกัดอยู่เฉพาะในหมู่พระบรมวงศานุวงศ์เท่านั้น แม้มีจำนวนมาก แต่พันธมิตรหลักของเขาเหล่านั้นคือพระราชวงศ์ (ซึ่งทำให้เขาอยู่ในข่ายถูกเลือก) ไม่ใช่ประชาชน

แนวทางการหาแหล่งที่มาของอำนาจอาญาสิทธิ์เช่นนี้ยังเปิดช่องให้เบี่ยงได้อีกหลายทาง เช่น ในอัครัญสูตรก็เหลือเชื่อให้เบี่ยงเอาไว้ คือพระมหาสมมติราชที่ถูกเลือกนั้น เป็นคนดีมีศีลธรรม (ก็เป็นพระโพธิสัตว์) จึงได้รับเลือกให้เป็นราชา

หลักการข้อนี้เป็นที่มาอย่างหนึ่งของทฤษฎีธรรมราชา พุดอีกอย่างหนึ่งคือแหล่งที่มาของอำนาจอาญาสิทธิ์ในรัฐคือธรรมะ ประชาธิปไตยกลับต้องมานิยามกันว่าอะไรคือธรรมะ (อันไม่เกี่ยวอะไรเลยกับโลกุตตรธรรมที่พระพุทธเจ้าสอน) ที่น่าอัศจรรย์คือ คนที่อ้างตัวว่าเป็นธรรมราชานั้นแหละเป็นคนนิยามเอง หรือให้ลัทธิช่วยนิยามตามแนวของตัวเอง แล้วก็ปิดปากคนอื่นด้วยมะพร้าวหัวบ่าง กฎหมายปิดปากอย่างอื่นบ้าง

ธรรมราชาจึงกลายเป็นประชาธิปไตยในทัศนะของปัญญาชนไทยไปอย่างมหัศจรรย์พันลึก เพราะเป็น "การปกครองของประชาชน"²⁰⁴⁶

นอกจากนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยังวิพากษ์วิจารณ์การที่ “คนเสื้อเหลือง” ให้ความสำคัญแก่ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ในแง่ของ “แนวทางเป้าหมายของการปกครอง” หรือการเป็นรัฐบาล “เพื่อประชาชน” ด้วยการกล่าวว่า

“แนวทางนิยามประชาธิปไตยอย่างที่สองซึ่งปัญญาชนไทยนิยมก็คือ เป้าหมายของรัฐ (บาล) ในการปกครอง ถ้าทำดีจนประชาชนชอบ ก็ถือว่านั่นคือประชาธิปไตยแล้ว เช่น พัฒนาเศรษฐกิจ, ปราบศัตรูของชาติ, ปราบยาเสพติด จนกระทั่งตัวเลขจีดีพีกลายเป็นดัชนีวัดความเป็นประชาธิปไตยไปได้

อันที่จริง สมรรถภาพและประสิทธิภาพในการปกครองย่อมมีความสำคัญแก่รัฐบาลของทุกระบบ รัฐบาลที่ไร้สมรรถภาพและประสิทธิภาพย่อมอยู่ไม่ได้ รวมทั้งรัฐบาลของระบอบประชาธิปไตยด้วย แต่ในระบอบประชาธิปไตยเท่านั้นที่รัฐบาลถูกล้มได้ โดยระบอบไม่ถูกล้มตามไปด้วย

...การมีรัฐบาลที่มีสมรรถภาพและประสิทธิภาพนั้นดีแน่ แต่ไม่เกี่ยวกับประชาธิปไตย ร้ายยิ่งไปกว่านั้นก็คือ รัฐบาลในทุกระบบล้วนอ้างว่าตัวมีสมรรถภาพและประสิทธิภาพทั้งนั้น แต่ในระบอบประชาธิปไตย คนอื่นค้านได้ว่าไม่จริง ส่วนในระบอบเผด็จการทุกรูปแบบ ค้านไม่ได้ โทษอาจถึงตายทีเดียว

อย่างรัฐบาลยิ่งลักษณ์โดนอยู่เวลานี้ มากเสียยิ่งกว่ารัฐบาลเผด็จการทุกชุดของไทยเคยโดนมาแล้ว

เพราะปัญญาชนไทยมองผลของการปกครองมากกว่ากระบวนการ มหาราชของไทยทุกพระองค์จึงกลายเป็่นนักประชาธิปไตยไปหมด โดยเฉพาะ ร.5 ผู้ทรงสถาปนาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้น

²⁰⁴⁶ เรื่องเดียวกัน.

ตกลงดีนะครับ อดีตปัญญาชนท่านหนึ่งถึงกับประกาศว่า ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เราเป็นประชาธิปไตยเสียยิ่งกว่าหลังการปฏิวัติสยาม ถือว่าเป็นการปกครอง "เพื่อประชาชน" ใจครับ²⁰⁴⁷

ในภาวะวิกฤตทางการเมือง นิธิ เอียวศรีวงศ์ เน้นความสำคัญของ “การเลือกตั้ง” เหนือด้านอื่นๆ ของ “ประชาธิปไตย” ด้วยการวิเคราะห์ให้เห็นว่า

“แนวทางที่สาม ซึ่งนิยามประชาธิปไตยได้ชัดเจนที่สุดคือกระบวนการที่จะได้มาซึ่งอำนาจรัฐ นักวิชาการให้ความสำคัญแก่การเลือกตั้ง (เช่น Samuel Huntington ใน *The Third Wave* เพราะต้องการเงื่อนไขตายตัวบางอย่างในการวิเคราะห์การแพร่หลายของประชาธิปไตยในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20) แต่ผมอยากแปลงให้กว้างขึ้นว่า กระบวนการที่กระจายอำนาจต่อรองออกไปยังคนทุกกลุ่มในสังคม

แน่นอนครับว่า การเลือกตั้ง (ที่เสรี, ให้สิทธิแก่ทุกคนเท่ากัน, เป็นผลให้ได้อำนาจรัฐระดับหนึ่ง) ย่อมเป็นเครื่องมือสำคัญที่ขาดไม่ได้ในกระบวนการต่อรองของคนทุกกลุ่ม

และแน่นอนครับว่า เลือกตั้งอย่างเดียวไม่พอที่จะทำให้เกิดการต่อรองได้อย่างเท่าเทียมกันจริง ต้องมีอย่างอื่นๆ ร่วมด้วย เช่น สื่อที่เสรีและมีกินมากกว่าที่เราได้อยู่เวลานี้ เสรีภาพในการรวมกลุ่มและการเคลื่อนไหวทางการเมือง, เศรษฐกิจ, วัฒนธรรม, ข้อมูลหรือข้อเท็จจริงที่มาจากการวิจัยซึ่งมีโอกาสเผยแพร่อย่างเท่าเทียมกัน พื้นที่สาธารณะซึ่งทุกคนเข้าถึงได้อย่างเสรีและสะดวก ฯลฯ สรุปคือเครื่องมือทางสังคม

ผมไม่ปฏิเสธว่า เครื่องมือทางสังคมที่เราได้อยู่เวลานี้ยังไม่ค่อยมีประสิทธิภาพนัก แต่นั่นไม่ใช่เหตุผลที่จะยกเลิกการเลือกตั้ง เพราะในระบอบที่ไม่มีการเลือกตั้ง ก็ไม่เคยเห็นมีใครผลักดันเครื่องมือต่อรองเหล่านั้นสักรายเดียว ข้ำร้ายยังอาจขัดขวางเสียอีก

หรือแม้ในระบอบที่มีการเลือกตั้ง ก็เชื่อว่าผู้นำที่มาจากการเลือกตั้งส่งเสริมให้เครื่องมือเหล่านี้เข้มแข็งขึ้น เครื่องมือเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมต้องสร้างเอาเองครับ และในบรรยากาศแบบไหน

²⁰⁴⁷ เรื่องเดียวกัน.

กันแน่ที่สังคมจะมีศักยภาพสร้างเครื่องมือเหล่านี้เองได้ดีกว่า ประชาธิปไตยที่ไม่สมบูรณ์ หรือ เผด็จการทหาร”²⁰⁴⁸

อาจกล่าวได้ว่า ด้วยเหตุที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ตระหนักเป็นอย่างดีว่า การนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” แต่ละแบบ มีความสำคัญต่อการต่อสู้ทางการเมือง และสาเหตุสำคัญประการหนึ่งของความขัดแย้งทางการเมืองคือการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ที่แตกต่างกัน ดังที่กล่าวว่า “ผมคิดว่า ความขัดแย้งในสังคมไทยเวลานี้ มาจากการนิยามที่ไม่ชัดเจนของประชาธิปไตยนี้แหละครับ” นิธิ เอียวศรีวงศ์จึงชี้ให้เห็น “ปัญหา” อันเกิดจากการนิยาม “แบบปัญญานชน” ที่มุ่งให้ความสำคัญแก่ “แนวทางที่มาของอำนาจและอาญาสิทธิ์” และ “แนวทางเป้าหมายของการปกครอง” ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นข้อดีของแนวทางที่เน้นการเลือกตั้ง ในแง่ที่เป็น “กระบวนการที่จะได้มาซึ่งอำนาจหรือกระบวนการที่ทำให้เกิดการต่อรองที่เท่าเทียมกัน”²⁰⁴⁹

หลังการรัฐประหาร พ.ศ.2557 นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ตอบโต้ชนชั้นนำและ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ที่เน้นเรื่อง “ประชาธิปไตยแบบไทย” ในความหมายที่คนเสื้อเหลืองเห็นว่าพระมหากษัตริย์ควรมีพระราชอำนาจทางการเมืองเพื่อป้องกันมิให้รัฐบาลใช้อำนาจไปในทางมิชอบ ด้วยการชี้ให้เห็นในบทความเรื่อง “ประชาธิปไตยแบบไทย” โดยนิธิ เอียวศรีวงศ์ ระบุว่า “ต้องแยกให้ชัดเจนระหว่าง “บรรทัดฐานหรือเป้าหมายของประชาธิปไตย” กับ “กระบวนการประชาธิปไตย” ดังรายละเอียดต่อไปนี้

“จะพูดถึงประชาธิปไตยแบบไทยก็ได้เพราะมันน่าจะมีอยู่จริง ...มีลักษณะเฉพาะที่เหมาะสมกับสังคมวัฒนธรรมนั้นๆ (ตามสำนวนของรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว) หรือเป็นไปตามประสบการณ์ของแต่ละสังคมซึ่งไม่เหมือนกัน...

แต่ต้องแยกให้ชัดเจนว่างบรรทัดฐานหรือเป้าหมายของประชาธิปไตย กับกระบวนการประชาธิปไตย กระบวนการอาจปรับเปลี่ยนอย่างไรก็ได้ให้เหมาะสมกับประสบการณ์ของแต่ละสังคม

²⁰⁴⁸ เรื่องเดียวกัน.

²⁰⁴⁹ เรื่องเดียวกัน.

แต่บรรทัดฐานหรือเป้าหมายของประชาธิปไตยนั้นตรงกัน รวมทั้งการปรับเปลี่ยนกระบวนการก็มีขีดจำกัด คือจะปรับเปลี่ยนอย่างไรก็ตาม แต่ต้องไม่ขัดหรือแย้งกับบรรทัดฐาน หรือทำให้บรรทัดฐานนั้นเป็นหมันไปโดยปริยาย”²⁰⁵⁰

ในบทความ “ประชาธิปไตยแบบไทย” นี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้อธิบายและยกตัวอย่างไว้ด้วยว่าบรรทัดฐานของประชาธิปไตยอาจบรรลุได้ด้วยกระบวนการอย่างไร โดยอธิบายภายใต้แนวคิดที่ว่า “รัฐสมัยใหม่เป็นรัฐที่มีอำนาจล้นพ้น อาจทำร้ายประชาชนหรือพลเมืองของตนได้อย่างที่รัฐก่อนสมัยใหม่ทั้งปวงไม่สามารถทำได้ รัฐจึงเป็นสิ่งที่ต้องพึงระวัง ต้องถูกจำกัดอำนาจของมันไว้” ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมี “กระบวนการที่ใช้ในการควบคุมรัฐในระบอบประชาธิปไตยคือสถาปนาสิทธิเสรีภาพของพลเมืองให้เป็นสิ่งสูงสุด ที่รัฐไม่ว่าจะปกครองโดยใครล่วงละเมิดไม่ได้ เช่น เสรีภาพในการแสดงออก, ในความเชื่อ, ในการรวมตัวเพื่อเป้าหมายทางเศรษฐกิจ, การเมือง, สังคมหรือวัฒนธรรม และในเรื่องอื่นๆ” โดยมีเพียง “เสรีภาพของสังคม” เท่านั้นที่เป็นขีดจำกัดของเสรีภาพของปัจเจกบุคคล²⁰⁵¹

นิธิ เอียวศรีวงศ์ เน้นเรื่องที่ว่ารัฐไม่อาจล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนด้วยการกล่าวถึงส่วนที่เป็น “กระบวนการประชาธิปไตย” ที่แต่ละประเทศอาจมีลักษณะเฉพาะที่สอดคล้องกับสภาพสังคมและวัฒนธรรม “แต่ต้องไม่ทำให้บรรทัดฐานสิทธิเสรีภาพของพลเมืองซึ่งประชาธิปไตยต้องยืนหยัดเพื่อป้องกันรัฐกลายเป็นหมัน” โดยยกตัวอย่างดังนี้

“หากถามว่า มีข้อยกเว้นหรือไม่ที่บางครั้งรัฐจำเป็นต้องละเมิดสิทธิเสรีภาพของพลเมืองซึ่งสถาปนาขึ้นไว้แล้วนี้ คำตอบคือไม่มี หรือเกือบจะไม่มีเลย ถึงอาจเกิดขึ้นในรัฐประชาธิปไตยบางแห่งก็ต้องจำกัดอำนาจรัฐในการละเมิดไว้อย่างรัดกุม เช่น ระยะเวลาที่จะละเมิดได้มีจำกัด, กระบวนการละเมิดต้องถูกตรวจสอบถ่วงดุลจากหลายฝ่าย ฯลฯ ...เช่น กฎอัยการศึก...ในทุก

²⁰⁵⁰ นิธิ เอียวศรีวงศ์, (11 พฤศจิกายน 2557), ประชาธิปไตยแบบไทย, หนังสือพิมพ์มติชน, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1415616055

²⁰⁵¹ เรื่องเดียวกัน.

ประเทศ หากจำเป็นต้องใช้กฎหมายประเภทนี้ อำนาจอธิปไตยที่จะล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของพลเมือง จะถูกกำหนดไว้แน่นอนชัดเจนว่า ทำได้เฉพาะในเรื่องใดและในกรณีจำเป็นอย่างไร”²⁰⁵²

และ

“ระบอบประชาธิปไตยต้องแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยของปวงชนออกจากกันเป็นสามด้าน คือนิติบัญญัติ, บริหาร และตุลาการ เพื่อให้เกิดการตรวจสอบถ่วงดุลกันเอง แต่ทั้งสามด้านนี้ต้อง ยึดโยงกับพลเมือง กระบวนการที่จะแบ่งแยกอำนาจนั้นมีได้หลายอย่าง เช่น บางประเทศ กำหนดให้การแต่งตั้งผู้พิพากษาต้องได้รับคำรับรองจากรัฐสภา บางประเทศ (เช่น บางมลรัฐของ สหรัฐ) ผู้พิพากษามาจากการเลือกตั้งของประชาชน โดยกำหนดคุณสมบัติของผู้สมัคร บางสังคม ประชาธิปไตยสร้างกลไกที่ทำให้คนภายนอกที่ได้รับมอบหมายจากพลเมือง ให้เข้ามาตรวจสอบ การทำงานของฝ่ายตุลาการได้ บางประเทศให้อำนาจพลเมืองในการถอดถอน ส.ส.ระหว่างวาระ ได้ จะยึดโยงกับพลเมืองอย่างไร เป็นกระบวนการซึ่งอาจปรับเปลี่ยนได้ แต่ต้องไม่ใช่ให้ ผู้ทรงคุณวุฒิปิดประตูเลือกกันเอง หรือปล่อยให้ฝ่ายบริหารแต่งตั้งสถานิติบัญญัติและองค์กรคณะผู้ ตรวจสอบฝ่ายตุลาการเอง”²⁰⁵³

กล่าวได้ว่า หลังการรัฐประหาร พ.ศ.2557 ซึ่งมีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ พยายามสถาปนาความหมายของ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ขึ้นใหม่ โดยให้ความหมาย “ประชาธิปไตยแบบไทย” หรือแบบที่สอดคล้องกับ “ลักษณะเฉพาะของสังคม และวัฒนธรรมไทย” ว่าจะต้องเป็นเรื่องของ “กระบวนการ” เท่านั้น ส่วน “บรรทัดฐานประชาธิปไตย” นั้น เป็นบรรทัดฐานสากลที่จะต้องเหมือนกันหมดทั้งโลก

อีกเรื่องหนึ่งที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เน้นตลอดมาก็คือ หากจะมีความพยายามจะสร้าง “ประชาธิปไตยแบบไทย” ขึ้นจริง สิ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือการทำให้ทุกคน, ทุกกลุ่ม, ทุกฝ่าย สามารถต่อรองทางการเมือง (จัดสรรแบ่งปันทรัพยากร) ได้อย่างเท่าเทียมกันที่สุด เท่าที่จะ

²⁰⁵² เรื่องเดียวกัน.

²⁰⁵³ เรื่องเดียวกัน.

เป็นไปได้²⁰⁵⁴ ทั้งนี้โดยเห็นว่าชาวบ้านในหมู่บ้านก่อนสมัยใหม่มีความคุ้นเคยกับ “ประชาธิปไตย” ดีอยู่แล้ว “เพราะทุกกลุ่มสามารถต่อรองทางการเมืองได้ใกล้เคียงกันหรือเท่าเทียมกัน” ขณะเดียวกันระบบ “ประชาธิปไตยหมู่บ้าน” ของไทยในอดีตนั้นยังมีลักษณะสำคัญคือ อำนาจทางการเมืองมีฐานที่หลากหลาย ไม่ใช่ตำแหน่งที่เป็นทางการซึ่งได้รับโดยตรงหรือโดยอ้อมจากส่วนกลางเพียงอย่างเดียว กล่าวคือ นอกจากจะมี “นายบ้าน” แล้ว ยังมี “สมภารที่วัด” “คนที่มีสายสัมพันธ์กว้างไกล” (เช่นนักเลง) “จ้าว” และ “หมอ” ซึ่งล้วนแต่ “มีอำนาจทางวัฒนธรรมสูง และชาวบ้านอาจใช้อำนาจเหล่านี้ไปในการคานกับอำนาจทางการเมืองของนายบ้านได้” และ “คนที่มีสายสัมพันธ์กว้างไกล” (เช่นนักเลง ใช้อำนาจคุ้มกันหรือรักษาประโยชน์ของชาวบ้านได้ “จ้าว” และหมอ (ผี, ตำแย, งู, ช้าง, ยา, ฯลฯ) คือผู้มีความรู้ที่ชาวบ้านเห็นว่าจำเป็นในชีวิต ต้องขอรับบริการอยู่บ่อยๆ ก็มีอำนาจทางวัฒนธรรมซึ่งชาวบ้านเข้าถึงได้ง่าย และสามารถใช้อำนาจกับอำนาจอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นอำนาจทางการเมืองหรือเศรษฐกิจในยามจำเป็นได้ แม้แต่การใช้ความรุนแรง นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็เห็นว่าเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำและชนชั้นกลางที่ระแวงว่าจะเกิดความไม่สงบเรียบร้อย แต่กลับเน้นว่า “ความรุนแรงทางกายไม่ใช่เครื่องมือทางการเมืองที่เด่นที่สุดในวัฒนธรรมการเมืองไทยโบราณ โดยเฉพาะในหมู่ไพร่ฟ้าประชาชน มีเครื่องมือทางวัฒนธรรมหลายอย่างที่ชาวบ้านใช้ในการระงับความขัดแย้งที่เกี่ยวกับการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากร เช่น การสู่ขวัญ, การใช้แรงบีบจากผู้อาวุโส, การทำให้ “เสียหน้า”, ฯลฯ เป็นต้น”²⁰⁵⁵

อนึ่ง ตลอดเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมา นิธิ เอียวศรีวงศ์ ให้ความสำคัญแก่ “พลังของสังคม” ในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเห็นได้จากบทความต่างๆ จำนวนมาก เช่น เช่น “ทางสองแพร่งประชาธิปไตยไทย” (พ.ศ.2548) นิธิ เอียวศรีวงศ์ สรุปว่า “พันธมิตรประชาชนเพื่อ

²⁰⁵⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “วัฒนธรรมการเมืองไทย” ในการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้าครั้งที่ 9 ประจำปี 2550 เรื่อง “วัฒนธรรมการเมือง จริยธรรม และการปกครอง” ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2550 พิมพ์ครั้งที่ 2 ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 29 ฉบับที่ 3 (มกราคม 2551), น. 81-100 พิมพ์ครั้งที่ 3 วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 (24) (มกราคม - มิถุนายน 2554), น. 60.

²⁰⁵⁵ เรื่องเดียวกัน.

ประชาธิปไตย” (และสังคมไทย) ควรเลือกวิธีการแก้ไขปัญหาทางการเมืองด้วยวิธีการ “ในระบบ” ที่เป็นไปตามหลักการประชาธิปไตย นั่นคือการให้ความสำคัญแก่ “พลังของสังคม”

“หากจะหลุดรอดจากการใช้อำนาจตามอำเภอใจของรัฐบาล จำเป็นต้องแก้ไขรัฐธรรมนูญ ก็เป็นหน้าที่ของผู้มีความเห็นเช่นนั้นจะรณรงค์ทางสังคม เพื่อให้เกิดการเคลื่อนไหวผลักดันไปสู่เป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งที่ชัดเจน ถ้าประสบความสำเร็จ ก็จะมีพลังอันแข็งแกร่งของสังคมหนุนหลัง ถึงอย่างไรก็สามารถแก้รัฐธรรมนูญด้วยวิธีการ “ในระบบ” ได้แน่ เพราะนักการเมือง ไม่ว่าจะ เป็นสมุนโจรก็กิดก็ตาม ไม่มีพลังที่จะต่อต้านกระแสสังคมได้อย่างแน่นอน ดังที่รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้พิสูจน์ให้เห็นมาแล้ว”²⁰⁵⁶

ในบทความ “ประชาธิปไตยนิยม” (พ.ศ.2556) นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็กล่าวถึง “เครื่องมือทางสังคม” ที่เข้มแข็ง เพื่อ “ทำให้เกิดการต่อรองได้อย่างเท่าเทียมกันจริง” โดยเน้นว่าสังคมต้องสร้างเครื่องมือเหล่านี้ขึ้นมา

“เครื่องมือทางสังคมที่เรามีอยู่เวลานี้ยังไม่ค่อยมีประสิทธิภาพนัก แต่นั่นไม่ใช่เหตุผลที่จะยกเลิกการเลือกตั้ง เพราะในระบบที่ไม่มีการเลือกตั้ง ก็ไม่เคยเห็นมีใครผลักดันเครื่องมือต่อรองเหล่านี้สักรายเดียว ข้ำร้ายยังอาจขัดขวางเสียอีก

หรือแม้ในระบบที่มีการเลือกตั้ง ก็เชื่อว่าผู้นำที่มาจาก การเลือกตั้งส่งเสริมให้เครื่องมือเหล่านี้เข้มแข็งขึ้น เครื่องมือเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมต้องสร้างเอาเองครับ และในบรรยากาศแบบไหนกันแน่ที่สังคมจะมีศักยภาพสร้างเครื่องมือเหล่านี้เองได้ดีกว่า ประชาธิปไตยที่ไม่สมบูรณ์ หรือเผด็จการทหาร”²⁰⁵⁷

ใน “ประชาธิปไตยในทฤษฎีและปฏิบัติใหม่” (14 ตุลาคม พ.ศ.2556) นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยืนยันว่า “ประชาธิปไตยเป็นเรื่องของกระบวนการ” ที่จะมีผลดีในระยะยาว โดยทุกฝ่ายใน

²⁰⁵⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์ “ทางสองแพร่งของประชาธิปไตย” ใน วัฒนธรรมคนอย่างทักษิณ, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2549), น. 87-92.

²⁰⁵⁷ นิธิ เอียวศรีวงศ์, (1 สิงหาคม พ.ศ. 2556), “ประชาธิปไตยนิยม” มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับ 26 ก.ค.-1 ส.ค. 2556 น. 30, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1375374594&grpid=03&catid=02&subcatid=0207

สังคมมีส่วนร่วมในกระบวนการที่เป็นประชาธิปไตยนี้ และถึงแม้ว่าจะเกิดความล่าช้าหรือเกิดผลเสียบางประการตามมา แต่คนทั้งหลายใน “สังคม” ก็จะทำให้เกิดความเข้าใจความซับซ้อนของปัญหาต่างๆ ดังความต่อไปนี้

“ประชาธิปไตยเป็นเรื่องของกระบวนการ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายจะกระจายอำนาจต่อรองของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม แม้เกิดความล่าช้าและบางครั้งเป็นความเสียหายทางเศรษฐกิจ แต่โดยตัวของมันเองนั้นงดงาม การประท้วงปิดถนนของชาวสวนยางอาจเป็นการ “ต่อรอง” ที่เลวขอเขตไปบ้าง แต่ทำให้สังคมโดยรวมได้เข้าใจความซับซ้อนของปัญหาทางพารามากขึ้น เช่นเดียวกับเชื่อนแม่วงก์ หรือการฟ้องศาลปกครองต่อนโยบายขึ้นราคาก๊าซหุงต้ม ซึ่งในที่สุดศาลปกครองก็วินิจฉัยแล้วว่าไม่ให้ความคุ้มครองชั่วคราว (จึงไม่เกิดความเสียหายแต่อย่างใด)

กระบวนการประชาธิปไตยนี้แหละ ที่ทำให้การยึดสาธารณสมบัติของทุนนิยมสามัญหรือเสรีนิยมใหม่ ไม่อาจทำได้อย่างราบรื่น แม้สามารถผลักดันตัวแทนของตนไปถึงอำนาจทางการเมืองได้ ด้วยเหตุฉะนั้นทุนนิยมสามัญหรือเสรีนิยมใหม่จึงรังเกียจประชาธิปไตย ...

เพราะกระบวนการบังคับให้ประชาธิปไตยต้องเปิดการต่อรองแก่คนทุกฝ่าย จึงทำให้ประชาธิปไตยไม่สามารถตะปัดตะบันใช้อำนาจเด็ดขาดที่มาจาก การเลือกตั้งเสมอไป จำเป็นต้องร่วมต่อรอง ถอยบ้างรุกบ้าง ทั้งเพื่อรักษาคะแนนเสียง (ซึ่งโดยตัวของมันเองก็ไม่เสียหายอะไร) และทั้งเพื่อทำให้นโยบายผ่านออกไปใช้ได้ แม้ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย (ซึ่งก็ดีแล้ว)”²⁰⁵⁸

ในบทความนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยังยืนยันความสำคัญของ “การนำของสังคม” ในระบอบประชาธิปไตย ดังความว่า

“ประชาธิปไตยของโลกกำลังก้าวเข้าสู่สภาวะใหม่ ที่ไม่ต้องการการนำของ “ผู้นำ” เท่ากับการนำของสังคม

²⁰⁵⁸ นิธิ เอียวศรีวงศ์. “ประชาธิปไตยในทฤษฎีเสรีนิยมใหม่”. มติชนรายวัน. (14 ตุลาคม 2556), น. 6

ปัญหาของประเทศประชาธิปไตยใหม่ของเอเชีย คือต้องสร้างเสริมเงื่อนไขที่จะทำให้สังคมสามารถ "นำ" ตัวเองได้ อย่างฉลาด และอย่างสุขุม โดยไม่ตกเป็นเหยื่อของนักปลุกระดมต่างหาก²⁰⁵⁹

สำหรับบทความ “**ประชานิยม พิจารณาอีกที**” (พ.ศ.2557)²⁰⁶⁰ ซึ่งเป็นการให้ความหมาย “นโยบายประชานิยม” ที่เกิดขึ้นในเดือนมีนาคม พ.ศ.2557 ขณะที่รัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เผชิญกับการต่อต้านอย่างหนักจากมวลชน กปปส. (และก่อนหน้าการตีพิมพ์บทความนี้ ราว 1 สัปดาห์ ศาลรัฐธรรมนูญมีมติเอกฉันท์ ว่าการออกร่างพระราชบัญญัติให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังกู้เงินเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในวงเงินไม่เกิน 202 ล้านล้านบาท ขัดต่อรัฐธรรมนูญมาตรา 169 และ 170 อีกทั้งยังมีมติด้วยเสียงส่วนใหญ่ว่ากระบวนการร่างพระราชบัญญัติไม่ชอบด้วยกฎหมาย) สะท้อนถึงการที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ ให้ความสำคัญแก่ “ประชาธิปไตย” ในแง่ของการ “ประชาธิปไตยที่กินได้” และ การกำกับตรวจสอบรัฐบาลอีกครั้งหนึ่ง โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะแตกต่างให้แก่การดำเนินนโยบาย “ประชานิยม” ของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ว่าเป็นนโยบายที่ดี แม้ว่ามีข้อบกพร่องในกระบวนการดำเนินการก็เป็นเรื่องที่สามารถแก้ไขได้ ทั้งนี้เพื่อตอบโต้ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” และชนชั้นกลางในเขตเมืองที่เป็น “คนเสื้อเหลือง” ซึ่งต่อต้านนโยบายประชานิยมอย่างมาก

ในบทความ “**ประชานิยม พิจารณาอีกที**” นี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ระบุว่า “**ประชานิยม หรือการวางนโยบายประชานิยมคือหัวใจของประชาธิปไตยเลยทีเดียว**” เพราะแสดงว่าประชาชน “**สามารถกำกับนโยบายสาธารณะให้เป็นที่ถูกใจของตน**”

“นโยบายประชานิยมถูกพูดถึงเหมือนเป็นความชั่วในตัวเอง ประหนึ่งว่าในระบอบประชาธิปไตยนั้น การดำเนินนโยบายอะไรที่มุ่งจะเอาใจประชาชนผู้ลงคะแนนเสียง ย่อมเป็นการกระทำของคนชั่ว ยิ่งในยุคสมัยที่ชนชั้นนำร่วมมือกันล้างผลาญระบอบประชาธิปไตยไทย ซึ่งเหลืออยู่น้อยนิดเช่นนี้ ประชานิยมกลายเป็นความบกพร่องโดยธรรมชาติของประชาธิปไตยไปเลย

²⁰⁵⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์. “ประชาธิปไตยในทศวรรษเปลี่ยนใหม่”. **มติชนรายวัน**. (14 ตุลาคม 2556), น.6

²⁰⁶⁰ นิธิ เอียวศรีวงศ์. “ประชานิยม พิจารณาอีกที”, **หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน** วันที่ 17 มีนาคม 2557., น. 20.

อันที่จริง **ประชานิยมหรือการวางนโยบายประชานิยมคือหัวใจของประชาธิปไตย** **เลยก็ว่าได้** ประชาชนจะปกครองตนเองได้อย่างไร ถ้าไม่สามารถกำกับนโยบายสาธารณะให้เป็น ที่ถูกใจของตน และการกำกับนั้นจะทำได้อย่างไร หากไม่ผ่านการตัดสินใจเลือกผู้ปกครองที่ตนเห็น ว่าอาจตอบสนองความต้องการของตนได้”²⁰⁶¹

นิธิ เอียวศรีวงศ์ สรุปว่า “**ประชานิยมของการเมืองในระบอบประชาธิปไตยเต็มใบ** **ย่อมแสวงหาการสนับสนุนจากประชาชนในวงกว้าง**”²⁰⁶² พร้อมกันนั้นก็เน้น “การตรวจสอบ, ถ่วงดุล” และ “การต่อรองอย่างอิสระเสรีของคนกลุ่มต่างๆ เพื่อสร้างดุลยภาพในนโยบาย” ดัง ความว่า

“นโยบายประชานิยม (ไม่ว่าแก่ชาใหญ่หรือชาเล็กซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่) อาจนำความเสียหายแก่ประโยชน์ส่วนรวมได้ หากเงื่อนไขในสังคมนั้นไม่ทำให้เกิดการตรวจสอบ, ถ่วงดุล ไปจนถึงการแก้ไขปรับปรุงนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประชานิยมแก่ชาใหญ่ก็เกิดความเสียหายใหญ่หลวงได้ ดังที่ได้เกิดมาแล้ว ประชานิยมแก่ชาเล็กก็อาจเกิดความเสียหายแก่ส่วนรวมได้ เหมือนกัน หากไม่มีเงื่อนไขในสังคมที่จะทำให้ให้นโยบายนั้นถูกตรวจสอบ การดำเนินนโยบาย ไม่ถูกถ่วงดุล และไม่มีการต่อรองอย่างอิสระเสรีของคนกลุ่มต่างๆ เพื่อสร้างดุลยภาพในนโยบาย ดังนั้น สิ่งที่สำคัญกว่าการประกาศปาวๆ โจมตีนโยบายประชานิยม ก็คือการร่วมมือกัน ในการสร้างเงื่อนไขที่ทำให้ให้นโยบายสาธารณะทั้งหลาย ถูกตรวจสอบถ่วงดุลอย่างเข้มข้น จากคนหลายๆ ฝ่าย ไม่เฉพาะแต่ทางวิชาการเท่านั้น หากต้องรวมถึงถูกตรวจสอบทบทวนจากกลุ่มผลประโยชน์อันหลากหลายของสังคมไปด้วย”²⁰⁶³

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ระบุว่า **ควรมีการตรวจสอบถ่วงดุลจากรัฐสภา และการสร้างเงื่อนไขทางสังคม** “ที่จะช่วยทำให้ให้นโยบายประชานิยมที่มุ่งแต่หาเสียงอย่างเดียวทำได้ยาก หรือ ทำไม่ได้” พร้อมกันนั้นก็ระบุถึงองค์กรต่างๆ ในสังคมไทย ที่ควรจะทำหน้าที่ของตนอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้สามารถ “ประเมินนโยบายประชานิยมได้อย่างรอบด้าน” เช่น มหาวิทยาลัยที่

²⁰⁶¹ เรื่องเดียวกัน.

²⁰⁶² เรื่องเดียวกัน.

²⁰⁶³ เรื่องเดียวกัน.

เก่งในการศึกษาวิจัยเชิงนโยบาย ชมรมเกษตรกรที่เข้มแข็งในการต่อรองเชิงนโยบาย องค์กรอิสระที่ไม่ “ถนัดจะฝึกฝนทางการเมืองมากกว่าการทำหน้าที่ของตนอย่างเที่ยงตรง” ฯลฯ ซึ่งนิติ เอียวศรีวงศ์ กล่าวว่า องค์กรทางสังคมที่ยกตัวอย่างเหล่านี้ “ควรมีสมรรถภาพในการตรวจสอบถ่วงดุลนโยบายประชานิยม ทำงานได้ดีในระบอบประชาธิปไตยทั้งสิ้น” ปราศจากหลักประกันเรื่องสิทธิเสรีภาพ และได้รับการอุดหนุนให้เข้มแข็งอย่างเพียงพอแล้ว ก็ยากที่องค์กรเหล่านี้จะสร้างสมรรถนะของตนเองขึ้นได้” นอกจากนี้ “ประชาธิปไตย” ที่นิติ เอียวศรีวงศ์ นิยามความหมายในบทความ “ประชานิยม พิจารณาอีกที” นี้ ยังได้แก่การปกครองโดย “มีสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งของพลเมืองที่เท่าเทียมกัน” มิใช่ “มีสภาผู้บัญญัติซึ่งผู้มีอำนาจตั้งขึ้น หนุนหลังด้วยสถาบันผู้บัญญัติและองค์กรสุขภาพผู้บัญญัติ”²⁰⁶⁴

สำหรับสถานะและบทบาทของพระมหากษัตริย์ใน “ระบอบประชาธิปไตยของไทย” นั้น ในบทความ “ประชาธิปไตยแบบไทย” นิติ เอียวศรีวงศ์ อธิบายว่า

“สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสัญลักษณ์ของอำนาจอธิปไตยของปวงชนชาวไทย...

ทุกวันนี้ เมื่อความขัดแย้งทางการเมืองแหลมคมขึ้น ใครๆ ต่างอ้างความจงรักภักดีโดยขาดหลักความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ เพราะมักพูดถึงสถาบันพระมหากษัตริย์เหมือนเป็นอีกสถาบันหนึ่งสถาบันการเมืองหนึ่งที่ไม่สัมพันธ์ยึดโยงอยู่กับอธิปไตยของปวงชน แท้จริงแล้วสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับอธิปไตยของปวงชน แยกออกจากกันไม่ได้

ความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์หมายถึงความจงรักภักดีต่ออธิปไตยของปวงชน

...การทำให้สองสิ่งนี้ประสานสอดคล้องเป็นหนึ่งเดียว คือการจรรโลงให้สถาบันพระมหากษัตริย์ดำรงอยู่อย่างมั่นคงสืบไป”²⁰⁶⁵

²⁰⁶⁴ เรื่องเดียวกัน.

²⁰⁶⁵ นิติ เอียวศรีวงศ์, “นิติธรรมอีกที” ใน **พิพากษศาล**, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2558), น. 74-75. (เน้นโดย นิติ เอียวศรีวงศ์).

ส่วนพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ในการ “ถ่วงดุลอำนาจนิติบัญญัติ” นั้น ในบทความที่เสนอในปลายปี พ.ศ.2554 นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ยกตัวอย่างในต่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่แต่ละประเทศไม่ได้มองข้ามพระราชอำนาจดังกล่าวนี้ กล่าวคือ “**ให้พระราชอำนาจที่จะถ่วงดุลอำนาจนิติบัญญัติระดับหนึ่ง...แต่ไม่มีประเทศประชาธิปไตยใดที่ให้พระราชอำนาจนี้ไว้เด็ดขาด**” ทั้งนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ วิเคราะห์ว่าการ “ให้พระราชอำนาจ” ดังกล่าวนี้อาจเกิดจากสาเหตุ 2 ประการ

1. สถาบันกษัตริย์เป็นสถาบันทางการเมืองที่สืบเนื่องที่สุดจากระบบประชาธิปไตย จึงอาจส่งเสริมประสบการณ์ทางการเมืองได้มากที่สุด...ด้วยเหตุดังนั้น จึงเป็นไปได้ว่าสถาบันอาจมองการณ์ไกลได้มากกว่าพรรคการเมือง การท้วงติงของสถาบันจึงมีค่าในการที่นักการเมือง...จะนำกลับไปไตร่ตรอง

2. ระบบการปกครองอะไรก็เกิดความผิดพลาดได้ ทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ จจึงต้องมีอำนาจอะไรสักอย่างที่สามารถแก้ไขความผิดพลาดนั้นได้ โดยไม่ต้องไปรื้อระบบลงทั้งระบบ”²⁰⁶⁶

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ระบุว่า “ในต่างประเทศสถาบันพระมหากษัตริย์ต้องใช้พระราชอำนาจนี้อย่างระมัดระวัง และหลักของการระมัดระวังก็คือยึดโยงกับอธิปไตยของปวงชน” ทั้งนี้ โดยยกตัวอย่างว่า “กฎหมายที่ผ่านประชามติแล้ว มักทรงลงพระปรมาภิไธยเกือบจะโดยอัตโนมัติ ไม่ทรงขัดขวาง ยกเว้นแต่การร่างกฎหมายนั้นทำน้อยเกินกว่า หรือมากเกินไปกว่าประชามติ ก็อาจทรงหักท้วงได้”²⁰⁶⁷

นอกจากนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยังเน้นอีกครั้งหนึ่งว่า “**สถาบันกษัตริย์หรือพระมหากษัตริย์ในระบบประชาธิปไตยนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นเพียง “เจวีดี” แน่ แต่เป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่ต้องใช้สติปัญญาอย่างสูง ในการใช้และไม่ใช้พระราชอำนาจ เพื่อให้เกิดผลดีแก่ส่วนรวมในฐานะผู้ “ใช้” อำนาจอธิปไตยของปวงชน**”²⁰⁶⁸

²⁰⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 72-73.

²⁰⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 73.

²⁰⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 73. (เน้นโดย นิธิ เอียวศรีวงศ์).

การนิยาม “**ประเพณีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข**” ของนิติ เอื้อวงศ์รุ่งศ์ ใน พ.ศ.2557 โดยเน้นหลักการ “อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน” ดังนี้

“...การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นวลีหลัก อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขเป็นวลีขยาย หมายความว่า ระบอบนี้มีคุณลักษณะสองอย่างที่เราด้อย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ คือต้องเป็นประชาธิปไตยหนึ่ง และต้องมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขอีกหนึ่ง จะเลือกใช้แต่วลีเดียวตามใจชอบก็ “มั่ว” เท่านั้น

หลักการของรัฐธรรมนูญก็คือ องคมนตรีเป็นคณะบุคคลที่ไม่ต้องรับผิดชอบต่อประชาชน เพราะถูกแต่งตั้งขึ้นโดยพระมหากษัตริย์ตามพระราชอัธยาศัย ดังนั้นจึงไม่ควรใช้อำนาจรับสนองพระบรมราชโองการใดๆ ทั้งสิ้น...นี่คือเหตุผลที่ในประเพณีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข องคมนตรีต้องไม่มีบทบาทใดๆ ในทางสาธารณะเลย)

...ประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยทำให้พระบรมราชโองการต้องหมายถึงคำสั่งด้วยอำนาจอธิปไตยของปวงชนเท่านั้น เช่นเมื่อกฎหมายผ่านสภาแล้ว โปรดให้มีพระบรมราชโองการประกาศให้ทราบทั่วกัน แต่งตั้งบุคคลในตำแหน่งที่มีอำนาจละเมิดสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของพลเมืองได้ เช่น นายตำรวจ ผู้พิพากษา ก็ต้องมีพระบรมราชโองการแต่งตั้ง นั่นคืออำนาจดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ ก็เพราะอำนาจอธิปไตยอนุญาต

...พระบรมราชโองการในระบอบประชาธิปไตย ไม่ใช่คำสั่งของพระมหากษัตริย์ในฐานะบุคคล แต่เป็นคำสั่งของสถาบันซึ่งเป็นตัวแทนของอำนาจอธิปไตยของปวงชนเสมอ ดังนั้น กระบวนการที่จะออกคำสั่งนั้นจึงจำเป็นต้องอิงกับอำนาจอธิปไตยของปวงชน มิฉะนั้นก็ไม่ใช่พระบรมราชโองการตามประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ดังนั้น คนที่จะลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ จึงไม่ได้หมายถึงใครก็ได้ แต่ต้องเป็นคนที่สามารถรับผิดชอบต่อประชาชนโดยตรงด้วย...”²⁰⁶⁹

การนิยาม “ประชาธิปไตย” โดยเกษียร เตชะพีระ

ตลอดเวลาที่ผ่านมา เกษียร เตชะพีระ นิยาม “ประชาธิปไตย” บนพื้นฐานที่ต้องการให้อำนาจเป็นของประชาชน ใน พ.ศ.2531 เกษียร เตชะพีระ เขียนบทความเรื่อง **“ประชาธิปไตยของประชาชนจะต้องเป็นอิสระจากจากทุนและรัฐ”** ซึ่งให้เห็นว่า ทั้งฝ่ายที่ต้องการประชาธิปไตยแบบตะวันตกและฝ่ายที่เน้นลักษณะเฉพาะของสังคมไทยล้วนแต่มีปัญหา และเสนอให้ประชาชนนิยาม **“ประชาธิปไตย”** ในความหมายที่เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายประชาชนเอง กล่าวคือ ฝ่ายที่ยึดถือประชาธิปไตยตะวันตกถูกมองว่าไม่คำนึงถึงมิติทางประวัติศาสตร์ ไม่ตระหนักถึงความแตกต่างของบริบททางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมระหว่างไทยกับตะวันตก หรือไม่คำนึงถึงความเป็นจริงของสังคมไทย ส่วนฝ่ายที่เน้นเอกลักษณ์ไทยและต้องการดัดแปลงประชาธิปไตยให้เหมาะกับลักษณะเฉพาะของสังคมไทย ในที่สุดแล้วก็ทำให้เกิดระบอบ **“ประชาธิปไตยแบบไทยๆ”** ที่ผู้มีอำนาจสามารถอ้างอิงเพื่อจรรโลงอำนาจของตน เกษียร เตชะพีระ สรุปว่า **“ประชาธิปไตย...มีฐานะเสมือนหนึ่งเครื่องมือทางการเมืองที่กลุ่มชนต่างๆ ในสังคมไทยยึดกุมดัดแปลงเอามาใช้ดำเนินการต่อสู้ทางการเมืองเพื่อผลประโยชน์ตนเอง”** ดังนั้น ประชาชนจึงควรนิยามประชาธิปไตยให้มีความหมายที่ประชาชนหรือชาวบ้านจะสามารถใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งความหมายของ **“ประชาธิปไตย”** ของประชาชนที่แท้จริงนั้น เกษียร เตชะพีระ เน้นว่า **“ประชาธิปไตยของประชาชนจะต้องเป็นอิสระจากจากทุนและรัฐ”**²⁰⁷⁰

²⁰⁶⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, (28 เมษายน 2557), “อ่าน ม.7 อย่าง ป.4” หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1398693837 (เน้นโดย นิธิ เอียวศรีวงศ์)

²⁰⁷⁰ เกษียร เตชะพีระ, “ประชาธิปไตยของประชาชนจะต้องเป็นอิสระจากจากทุนและรัฐ” วารสารบานไม่รู้โรย, 4, 8 (2531), น. 20.

สำหรับความหมายของ “**ประชาธิปไตยที่เป็นสากล**” ในสังคมไทย เกษียร เตชะพีระ เห็นว่าถึงแม้จะมีผู้นิยามเอาไว้ แต่ก็จะมีผลในทางปฏิบัติ ดังความว่า

“...ส่วนใครที่ปรารถนาดี ใครจะบัญญัตินิยามความหมายของประชาธิปไตยที่เป็นสากล ขึ้นมาให้คนห้าพันล้านคนใช้เหมือนกันหมดทั่วโลกก็ย่อมทำได้...เพียงแต่อย่างหวังว่านิยามสากลของตนจะแทนที่กระบวนการเรียนรู้ของประชาชนได้ เพราะถึงที่สุดแล้วประชาธิปไตยที่แท้จริงมีอยู่ชนิดเดียว คือชนิดที่ประชาชนต่างนิยามกันเอง สร้างให้กับตัวเอง ไม่ใช่ชนิดที่ทหาร, เทคโนโลยี หรือนักวิชาการผู้หวังดีบัญญัติ วางแผน ยัดเยียด หรือเสนอจากเบื้องบน...”²⁰⁷¹

ในปี พ.ศ.2546 (ก่อนเกิดวิกฤตทางการเมือง) เกษียร เตชะพีระ กล่าวถึงการต่อสู้ทางการเมืองวัฒนธรรมในทำนองว่า ทุกคนควรยอมรับความเป็นจริงว่าในระบบการเมืองไทย สถาบันพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจบทบาทอันมิอาจปฏิเสธได้ โดยระบุว่า “ถ้าคุณ...เริ่มจากพื้นที่วัฒนธรรมที่เป็นกระดาดเปล่า พื้นที่แบบนั้นมันไม่มีดอก...ถ้าคุณจะสู่ทางการเมืองวัฒนธรรมคุณเล็งไม่พื้นที่จะใช้เชื่อมูลเดิมของวัฒนธรรมที่มีอยู่ในสังคม...ในความสัมพันธ์ทางอำนาจ...ระหว่างประชาชนกับรัฐหรือรัฐบาลมันมีพลังทางการเมืองวัฒนธรรมอยู่ตรงนั้น...ต้องสืบทอดผ่านสถาบันกษัตริย์...ประชาชนเป็นพสกนิกรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”²⁰⁷² สะท้อนถึงการนิยามระบอบประชาธิปไตยของไทยว่าเป็น “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ที่ยอมรับ “พลังทางการเมืองวัฒนธรรม” ของพระมหากษัตริย์ในระบบการเมืองไทย โดยที่ประชาชนมีฐานะเป็น “พสกนิกร” ของพระองค์

ต้นปี พ.ศ.2548 ขณะที่ทักษิณ ชินวัตร มีอำนาจทางการเมืองอย่างสูง และองค์กรอิสระไม่อาจทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกษียร เตชะพีระ กล่าวถึงปัญหาอันเกิดจากประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง และ “กลไกมาตรการใหญ่ใหญ่ที่ใช้ป้องกันกำกับควบคุมการ

²⁰⁷¹ เกษียร เตชะพีระ, “การเมืองวัฒนธรรมว่าด้วยประชาธิปไตย: บทนำเปรียบเทียบกับเชิงทฤษฎี,” รัฐศาสตร์สาร 19, 1 (มีนาคม), น.19.

²⁰⁷² “การเมืองภาคประชาชน ผ่าชนน้ำตาโลกาภิวัตน์ภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร”. บทสัมภาษณ์เกษียร เตชะพีระ. ฟ้ามุข. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2546), น. 50-51

ใช้อำนาจประชาธิปไตยของเสียงข้างมาก” ซึ่งสะท้อนการให้ความหมายแก่ “ประชาธิปไตย” ว่านอกจากการเลือกตั้งแล้วจะต้องมีกลไกในการถ่วงดุลตรวจสอบ ดังความต่อไปนี้

“ในระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (constitutional democracy) มีกลไกมาตรการใหญ่ใหญ่ที่ใช้ป้องกันกำกับควบคุมการใช้อำนาจประชาธิปไตยของเสียงข้างมาก (majoritarian democracy) ไม่ให้เสื่อมทรามกลายเป็นระบอบทรราชของเสียงข้างมาก (the tyranny of the majority) อยู่ด้วยกัน 4 ชนิด ได้แก่

1) บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญที่กำหนดเงื่อนไขพิเศษในการลงมติบางกรณี เช่น ต้องใช้มติเสียงข้างมากเป็นพิเศษ อาทิสองในสามของจำนวนสมาชิกรัฐสภาทั้งหมดแทนเสียงข้างมากธรรมดา หรือให้ถ่วงเวลาลงมติเนิ่นช้าออกไป เป็นต้น

2) ศาลตุลาการคณะต่างๆ เช่นศาลรัฐธรรมนูญ-อันประกอบไปด้วยชนชั้นนำผู้เชี่ยวชาญทางนิติศาสตร์-รัฐศาสตร์ส่วนน้อย-ได้มีอำนาจทบทวนยับยั้งการที่เสียงข้างมากในสภาจะละเมิดรัฐธรรมนูญ

3) การแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยออกเป็นฝักฝ่ายเพื่อคานอำนาจกัน ได้แก่ อำนาจอธิปไตยบัญญัติ บริหาร ตุลาการ รวมทั้งบทบาทของสถาบันสื่อมวลชนนักข่าวนักหนังสือพิมพ์ (บางครั้งเรียกว่า “อำนาจที่ 4”) หรือแม้แต่ธนาคารชาติ (ในแง่การเงินการธนาคาร)

4) การจับวางกลไกตรวจสอบ-ถ่วงดุลอำนาจระหว่างสถาบันการเมืองต่างๆ ไว้ในระบบ เช่นตำแหน่งผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร กลไกการยื่นกระทู้เปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรี และนายกรัฐมนตรี วุฒิสภาตรวจสอบทบทวนกฎหมายที่ผ่านโดยสภาผู้แทนฯ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งอำนาจอัยยับยั้งร่างกฎหมายที่ผ่านรัฐสภาแล้ว และส่งคืนเพื่อให้พิจารณาทบทวนเมื่อพระองค์ไม่ทรงเห็นชอบด้วยองค์การมหาชนอิสระต่างๆ ตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน เช่น

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ
คณะกรรมการการเลือกตั้ง คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน เป็นต้น”²⁰⁷³

ใน พ.ศ.2549 เมื่อวิกฤตทางการเมืองเริ่มเกิดขึ้น เกษียร เตชะพีระ วิชาภักษ์วิจารณ์
ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่คู่ขัดแย้งสองฝ่ายใช้ในการต่อสู้ทางการเมือง คำวิจารณ์
ต่อความหมายที่ใช้โดยฝ่ายทักษิณ ชินวัตร มีใจความว่า “ฝ่ายหนึ่งเรียกแถวในนาม
“ประชาธิปไตย” แต่ก็เห็นๆ กันอยู่ตลอดห้าปีที่ผ่านมาว่า “ประชาธิปไตย” ของท่านมีความหมาย
เพียง (การเลือกตั้ง+รัฐบาลรวมศูนย์อำนาจนิยม) ที่ใช้ประชาธิปไตยเป็นแค่เครื่องมือ และพร้อม
จะล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชนอย่างมั่งง่ายเพื่อสนอง
อำนาจ นโยบาย และผลประโยชน์ทับซ้อนของตนเท่านั้น” และตั้งคำถามด้วยว่า “จะให้ประชาชน
สู้ตายเพื่อปกป้อง “ประชาธิปไตย” แบบนี้หรือ?”²⁰⁷⁴ ขณะเดียวกัน เกษียร เตชะพีระ ก็วิจารณ์ฝ่าย
ชนชั้นนำเก่าว่า “อีกฝ่ายรวมพลในนาม “คุณธรรมและวิถีชุมชนอันเรียบง่าย” โดยไม่ตระหนักว่า
ท่ามกลางสังคมทุนนิยมแข่งขันไล่ล่าที่ผู้คนแตกต่างกันเหลือมล้ำกันทั้งอำนาจและทรัพยากรราวฟ้า
กับดินปานนี้ package ประชานิยม-บริโภคนิยมอันเจ้าเล่ห์แสนกลที่อีกฝ่ายหยิบยื่นให้นั้นสำคัญ
แก่คนจนมือสั้นที่ดิ้นรนอยู่ริมหลุมดำระหว่างรอยต่อของชนบทกับเมืองขนาดไหน” โดยตั้งคำถาม
ว่า “จะให้พวกเขาเชิดชู “คุณธรรมและวิถีชุมชนอันเรียบง่าย” เหนือความอยู่รอดเฉพาะหน้ารายวัน
ของตัวเองและครอบครัวได้อย่างไร? หากไม่กระจายความมั่นคงในชีวิต อำนาจปกครองตนเอง
และสิทธิเข้าถึงทรัพยากรให้เท่าเทียมกันกว่านี้ จะให้พวกเขามีเสรีภาพที่จะทำดี มีคุณธรรม
(moral freedom) และดำเนินวิถีชุมชนอันเรียบง่ายได้หรือ?”²⁰⁷⁵

บทความ “ตุลาการวิวัฒน์ภาคประชาชน” นี้ สะท้อนความหมายของ “ประชาธิปไตย”
ที่เกษียร เตชะพีระ นิยาม ว่าจะต้องประกอบไปด้วย “การเลือกตั้ง” การไม่เป็น “รัฐบาลรวม

²⁰⁷³ เกษียร เตชะพีระ, “คำถามหลังเลือกตั้ง” และ “อำนาจเสียงข้างมาก” มติชนรายวัน 11 และ 18 กุมภาพันธ์
2548 หน้า 6 อ้างใน เกษียร เตชะพีระ, “มองหลาหมุมตุลาการวิวัฒน์: ความเสี่ยงของตุลาการธิปไตย” ใน *ทาง
แพร่งและพงหนาม*, (อ้างแล้ว), น. 212-213.

²⁰⁷⁴ เกษียร เตชะพีระ, “ตุลาการวิวัฒน์ภาคประชาชน” (มติชน 21 กรกฎาคม 2549) ใน *ทางแพร่งและพงหนาม
ทางผ่านสู่ประชาธิปไตยไทย*, (อ้างแล้ว), น. 239.

²⁰⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 240-241.

ศูนย์อำนาจนิยม” การไม่ละเมิด “สิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชน” และการ “กระจายความมั่นคงในชีวิต อำนาจปกครองตนเองและสิทธิเข้าถึงทรัพยากรให้เท่าเทียมกัน” นอกจากนี้ เกษียร เตชะพีระ ยังกล่าวถึง “ภารกิจที่รื้อการกีดกันของศาลตุลาการ” ซึ่งเป็นภารกิจของศาลในระบอบประชาธิปไตย โดยกล่าวว่า

“ภารกิจที่รื้อการกีดกันของศาลตุลาการใช้จะมีแต่เรื่องการแบ่งแยก-ตรวจสอบ-ถ่วงดุล อำนาจในหมู่สถาบันของ elites เท่านั้น หากยังมีเรื่องสิทธิ-สิทธิทั้งของบุคคลและชุมชนซึ่งสำคัญยิ่งในสังคมเสรีประชาธิปไตย

ทั้งนี้ เพราะหัวใจของระบอบเสรีประชาธิปไตยไม่ควรเป็นเรื่องการแข่งขันแย่งชิงอำนาจกันอย่างเสรีของ elites หากควรเป็นเรื่องของรัฐบาลที่มีอำนาจจำกัด (limited government) โดยถูกจำกัดไว้ด้วยสิทธิพลเมือง (civic rights) เส้นที่ขีดแบ่งระหว่างพื้นที่ภายใต้อำนาจกำกับควบคุมของรัฐบาล กับพื้นที่เสรีภายใต้สิทธิของพลเมืองคือ เส้นกฎหมาย (the rule of law) โดยมีศาลตุลาการอิสระ (independent judiciary) เป็นกรรมการกำกับเส้นไม่ให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งล่วงละเมิด

ในแง่นี้ตุลาการกีดกันไทยยังมีการเฝ้าระวังสำคัญยิ่งกว่าในการพิทักษ์ปกป้องไว้ซึ่งสิทธิของพลเมืองทั้งที่เป็นบุคคลและชุมชนตามรัฐธรรมนูญ มิให้อำนาจบาตรใหญ่ของ elites ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ว่าจะเป็นอำนาจทุนหรืออำนาจรัฐ อิทธิพลท้องถิ่น อำนาจระดับชาติหรืออำนาจโลกาภิวัตน์ ช่มเห้งรังแกอย่างไม่เป็นธรรมได้ ดังที่ได้ปรากฏคำพิพากษาดัดสินในทิศทางนี้บ้างแล้ว”²⁰⁷⁶

ปลายปี พ.ศ.2549 เกษียร เตชะพีระ เสนอให้ออกแบบรัฐธรรมนูญที่แตกต่างจากรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 คือให้มีรัฐบาลที่อ่อนแอ โดยให้เหตุผลว่า “Weak government is probably good for the monarchy. ...เผด็จ ๗ weak government อาจจะไม่ใช่ว่า good for the monarchy เท่านั้น อาจ good ต่อ...กลุ่มพลังเสรีนิยม อาจจะเป็นกลุ่มทุนที่สร้างตัวเอง

²⁰⁷⁶ เกษียร เตชะพีระ, “ตุลาการกีดกันภาคประชาชน” (มติชน 21 กรกฎาคม 2549) ใน *ทางแพร่งและพงหนาม ทางผ่านสู่ประชาธิปไตยไทย*, (อ้างแล้ว), น. 240-241.

ขึ้นมา ก็ชอบ weak government และปัญหาเกิดขึ้นในช่วงที่ผ่านมาเพราะเรามี excessively strong government”²⁰⁷⁷

ในการเสนอความหมายของ “ประชาธิปไตย” ประเด็นหนึ่งที่เกเชียร เตชะพีระ เน้นมาก คือ การปกป้องสาธารณะสมบัติทางการเมือง” ในระดับของการเปลี่ยนวัฒนธรรมทางการเมือง (มิใช่ เฉพาะในรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร) โดยให้คำอธิบายความหมายเอาไว้ดังนี้

“ประเด็นถัดมาคือ รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทยเปลี่ยนอย่างไร? ถ้าไปอ่านงานของ อาจารย์นิติ เอียวศรีวงศ์ เรื่อง “รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย” (ศิลปวัฒนธรรม, พฤศจิกายน 2534) แกะแวงเป็นมาตรา มาตราษัตริย์ มาตราทหาร มาตรานักการเมือง ผมรู้สึกว่ เมื่อ สังคมไทยผ่านเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ 2516 แล้ว ผ่านเหตุการณ์พฤษภาประชาธรรม 2535 แล้ว รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทยมีเพิ่มอีกมาตราหนึ่งคือ “คุณฆ่าหมุ่คนชั้นกลางทางการเมืองไม่ได้” เมื่อใดที่มีผู้ปกครองประเทศฆ่าหมุ่คนชั้นกลางทางการเมือง ก็ต้องออกจากอำนาจไป! และนี่คือสิ่ง ที่คุณทักษิณไม่กล้าทำ นี่แหละที่ผมคิดว่าเป็นมาตราใหม่ มันไม่มีบันทึกไว้ที่ไหน แต่มันวิวัฒน์ (evolve) และรู้สึกว่ามันมีประสิทธิภาพ (effective) ขณะเดียวกันก็แปลได้ด้วยว่า ถ้าเหยื่อไม่ใช่ คนชั้นกลาง ถ้าไปฆ่าแถวชนบทไม่ให้ประเจิดประเจ้อแทนที่จะเป็นกลางกรุงเทพมหานคร วัฒนธรรมไทยกลับยอมรับได้.....คือมันวิวัฒน์นะครับ แต่เราจะปรับยังงใให้มันวิวัฒน์ไปในทิศทาง ที่เราปรารถนา

...เพราะทั้ง ๆ ที่การใช้ความรุนแรงหลายครั้งในรัฐบาลทักษิณมันผิดกฎหมาย แต่ลองไป โหวตดูสิ ไปสำรวจโพลดูสิ คนไทยส่วนใหญ่ต้องการนี้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องฆ่าตัดตอนผู้ค้ายาเสพติด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องปราบปรามผู้ก่อความไม่สงบภาคใต้ ทั้งๆ ที่มันผิดกฎหมายรัฐธรรมนูญ มันเกิด การปะทะระหว่างรัฐธรรมนูญทางการเมืองที่เป็นลายลักษณ์อักษรกับรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรม มัน

²⁰⁷⁷ เกเชียร เตชะพีระ, (8 ตุลาคม 2550), “การสร้างองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปการเมือง” สัมภาษณ์โดย สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ สิริพรรณ นกสวน ปกป้อง จันวิทย์ และวรคุณย์ ตุลารักษ์ เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2549 ณ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://pokpong.org/interview/talk-with-chaiwat-and-kasian/Reforming Thailand> กับ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และ เกเชียร เตชะพีระ

เสียใจ มันบดขยี้ใจมาก และรู้สึกว่าการเปลี่ยนประเทศไทยนี้เอาเข้าจริงคือการเปลี่ยนใจคนทั้งบ้านทั้งเมืองทีเดียว การไปออกกฎบังคับโดยให้รัฐธรรมนูญบอกว่าอย่าทำอย่างนี้นะ ผิดรัฐธรรมนูญ มันง่าย แต่พอรัฐบาลขึ้นมามีอำนาจแล้ว คนส่วนใหญ่บอกให้ทำนะ จะเอานะ และถ้าอยู่ในระบอบประชาธิปไตย ความนิยมในหมู่ประชาชน (popularity) มันสำคัญ”²⁰⁷⁸

เกษียร เตชะพีระ เห็นว่า “ประชาธิปไตยแบบตัวแทน” อาจนำไปสู่ทyranny ของเสียงข้างมาก โดยการหาทางทำให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งพอใจหรือยอมรับ ซึ่งเกษียร เตชะพีระ กล่าวว่า “ผมคิดว่าตรงนี้ทำให้รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยน่ากลัว เพราะภายใต้เงื่อนไขแบบนี้ มันกลายเป็นทyranny เสียงข้างมาก (the Tyranny of the Majority) ได้ง่าย” จึงเสนอว่า ให้มี “พื้นที่” ของอำนาจที่ “หลุดพ้นออกไปจากอำนาจของประชาธิปไตยแบบตัวแทน” เพียงแต่ยังไม่ชัดเจนว่าพื้นที่ดังกล่าวนี้ควรเป็นอย่างไร ดังที่เสนอว่า

“มีบางพื้นที่ของอำนาจที่เราอยากสงวนไว้ ให้หลุดพ้นออกไปจากอำนาจของประชาธิปไตยแบบตัวแทน พื้นที่ของอำนาจเหล่านั้นสำคัญเสียจนกระทั่งไม่ควรจะขึ้นอยู่กับหรือถูกเปลี่ยนจากการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายของบรรดานักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง.....ในอนาคต ไม่แน่ คุณทักษิณอาจจะกลับมาอีกก็ได้ แต่ถ้าระบบใหม่จะเข้มแข็งพอ ก็ต้องสามารถรับมือ another ทักษิณได้ ต่อให้แกกลับเข้ามา แต่แกแต่ละเรื่องไม่ได้ เพราะเรื่องนี้สำคัญเกินไปสำหรับสังคมไทยโดยรวม และเราได้ดึงออกมาจากอำนาจของประชาธิปไตยแบบตัวแทนแล้ว”²⁰⁷⁹

เกษียร เตชะพีระ เสนอให้ช่วยกันคิดว่า **ต้องสร้างวัฒนธรรมที่คนเห็นว่าบางเรื่องมีความสำคัญที่ผู้ใดจะละเมิดไม่ได้ เช่น สิทธิเสรีภาพ ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมนี้จะมีผลต่อการเมืองยิ่งกว่ารัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร**

“ในเงื่อนไขความเป็นจริงทางการเมืองวัฒนธรรมของสังคมไทย เราจะทำอย่างไรให้เงื่อนไขดังกล่าวนี้เป็นคุณแก่การปกป้องสาธารณสมบัติทางการเมือง (political commons) หรือสิ่งทรงค่าสำคัญทางการเมืองร่วมกันของสาธารณชนคนไทยขึ้นมา การปกป้องสิ่งนี้ควรไปไกลกว่า

²⁰⁷⁸ เรื่องเดียวกัน.

²⁰⁷⁹ เรื่องเดียวกัน.

ในรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรอีก น่าจะอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมด้วย คือบรรดาสถาบันต่าง ๆ มีหนึ่ง สอง สาม... ที่สังคมไทยไม่ยอมให้แตะ.....ทุกวันนี้ในรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย มีไม่กี่สถาบันที่สังคมไทยไม่ยอมให้แตะ ผมคิดว่าถ้าสามารถเปลี่ยนสาธารณสมบัติทางการเมืองให้ขยายกว้างขึ้น ให้มันรวมสิทธิเสรีภาพของเราด้วย ให้มันรวมการไม่ใช้ความรุนแรงต่อคนอื่นด้วย ให้มันรวมความเป็นธรรมทางสังคมด้วย จัดดุลยภาพและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ของสาธารณสมบัติทางการเมืองเหล่านี้ให้สะท้อนปัญหาและพลวัตของสังคมที่คลี่คลายเปลี่ยนแปลงไป แล้วสามารถเชื่อมโยงพลังต่าง ๆ ในสังคมการเมืองไทยมาปกป้องสาธารณสมบัติทางการเมืองเหล่านี้ร่วมกัน จะมีประโยชน์มหาศาลเลย คือไม่ว่ารัฐบาลไหนก็ตาม ถ้ามาแตะเรื่องนี้ พลังสังคมการเมืองทั้งปวงจะลุกขึ้นมาเบรก”²⁰⁸⁰

การวิเคราะห์การเมืองไทยของ เกษียร เตชะพีระ มักมีความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่เกษียร เตชะพีระ นิยามในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นรากฐานอยู่เสมอ โดยใช้ความหมายของ “ประชาธิปไตย” นั้น ๆ ในการวิพากษ์วิจารณ์กลุ่มการเมืองต่างๆ เช่น บทความเรื่อง “แนวโน้มสถานการณ์ในอนาคต: ระบอบ” (พ.ศ.2551) สะท้อนการใช้ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ในการวิพากษ์วิจารณ์กลุ่มคนที่ต้องการ “ประชาธิปไตยไม่เสรี” (“คนเสื้อแดง” หรือ “ชนชั้นกลางระดับล่าง”) ว่าให้ความสำคัญเฉพาะการเลือกตั้งหรือเสียงข้างมาก จนละเลยส่วนสำคัญของ “ประชาธิปไตย” อีกส่วนหนึ่ง นั่นคือ “ละเลยหรือล่วงละเมิดหลักสิทธิเสรีภาพและหลักนิติธรรม” ตลอดจน “ละเลยมิติการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยที่จำเป็นด้านอื่น ๆ เช่น การเปิดเสรีทางการเมือง, การรื้อฟื้นประชาสังคม เป็นต้น” ขณะเดียวกันเกษียร เตชะพีระ ก็ใช้ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ในการวิพากษ์วิจารณ์กลุ่มที่สมานานระบอบ “เสรีอุตสาหกรรม/เสรีประชาธิปไตยครึ่งใบ” คือ “ระบอบประชาธิปไตยไส้กลวงหรือประชาธิปไตยที่ไร้ประชาชน” ทั้งนี้โดยแสดงให้เห็นว่าสถานการณ์ในประเทศไทยที่มีการสมานานระบอบ “ประชาธิปไตย” ที่ต่างกันเป็นสองกระแสนี้เป็นส่วนหนึ่งของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในระดับโลก ดังความว่า

²⁰⁸⁰ เรื่องเดียวกัน.

“สภาพความขัดแย้งในแง่ระบบการเมืองการปกครองของไทยที่กล่าวมานี้ สะท้อนปรากฏการณ์ระดับโลกที่มีการขัดแย้งแตกห่างแยกทางระหว่าง เสรี/ประชาธิปไตย (liberal/democracy) ไปคนละทิศคนละทางเป็น : -ก) ประชาธิปไตยไม่เสรี (illiberal democracy) ในทวีปละตินอเมริกา, แอฟริกาและเอเชียหลายประเทศ บางทีก็เรียกว่า "ระบอบเลือกตั้งธิปไตย" (electocracy - electocrats) หรือเรียกผู้กุมอำนาจในระบอบนี้ว่า *demoncrators* "จอมบงการประชาธิปไตย" ซึ่ง ระบอบดังกล่าวเน้นหลักความเสมอภาคและอำนาจธิปไตยของประชาชนผ่านการเลือกตั้งและพรรคการเมืองใดๆ ด้านเดียว ทว่ากลับ ละเลยหรือล่องลະเมิดหลักสิทธิเสรีภาพและหลักนิติธรรมไปเสีย กระทั่งระบอบประชาธิปไตยไม่เสรีถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็น "the fallacy of electoralism" หรือ อาการหลงนิมเลือกตั้งผิดๆ คือศรัทธาหลงใหลได้ปลื้มว่าแค่มีการจัดเลือกตั้งและดูจากผลเลือกตั้งก็สามารถขังวัดตัดสินพันธว่าเป็น "ประชาธิปไตย" ได้แล้วเข้าทำนอง elections = democracy ไป! โดยละเลยมิติการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยที่จำเป็นด้านอื่นๆ เช่น การเปิดเสรีทางการเมือง, การรื้อฟื้นประชาสังคม เป็นต้น

ในทางกลับกัน ก็เกิดแนวโน้มของระบอบประชาธิปไตยไส้กลวงหรือประชาธิปไตยที่ไร้ประชาชน (hollowed-out democracy/democracy without the demos) หรือเสรีอัตตาธิปไตย/เสรีประชาธิปไตยครึ่งใบ เด่นชัดในการเมืองของยุโรปตะวันตก ซึ่งออกอาการเน้นหลักสิทธิเสรีภาพและหลักนิติธรรมผ่านบรรดาสถาบันตรวจสอบถ่วงดุลและองค์การรณรงค์ที่ไม่ได้มาจากเสียงข้างมาก เช่น ศาลตุลาการ, เทคโนโลยี, เอ็นจีโอ จนละเลยหรือล่องลະเมิดหลักความเสมอภาคและอำนาจธิปไตยของประชาชน”²⁰⁸¹

ในช่วงปลายปี พ.ศ.2551 ท่ามกลางการต่อสู้ระหว่าง “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ที่ให้ความสำคัญแก่ “ชาติและสถาบันกษัตริย์” กับ “แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ” ที่ให้ความสำคัญแก่ “ประชาธิปไตย” เกษียร เตชะพีระ วิเคราะห์ว่า

²⁰⁸¹ เกษียร เตชะพีระ, (28 มีนาคม พ.ศ. 2551), "แนวโน้มสถานการณ์ในอนาคต: ระบอบ" หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://matichon.co.th/matichon/matichon_detail.php?s_tag=01act02280351&day=2008-03-28&sectionid=0130.

ทั้งสองฝ่ายเสนอความคิดที่มีลักษณะ “สุดโต่ง” โดยปฏิเสธในสิ่งที่อีกฝ่ายหนึ่งให้ความสำคัญ กล่าวคือ

“ฝ่ายหนึ่ง...ป่าวประกาศเรียกร้องเสียงดังฟังชัดว่าต้องการระบอบ “การเมืองใหม่” หรือนัยหนึ่ง ระบอบอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขแต่ไม่เป็นประชาธิปไตยและไม่ใช้ระบอบรัฐธรรมนูญ คือไม่ ทั้งในความหมายมาตรฐานสากลและความหมายแห่งขบวนการอภิวัฒน์เพื่อระบอบรัฐธรรมนูญ 2475 และขบวนการลุกขึ้นสู้เพื่อประชาธิปไตยของนักศึกษาและประชาชนเมื่อ 14 ตุลาพ.ศ. 2516 และพฤษภาคม 2535 ในประวัติศาสตร์ชาติไทยเราเอง”

อีกฝ่ายหนึ่ง...แสดงปฏิกิริยาตอบกลับโดยยกระดับการโจมตีตอบโต้ได้สูงขึ้นเรื่อยๆ ตามแนวทางการเรียกร้อง “ระบอบประชาธิปไตยของปวงประชามหาชน...ที่ซึ่งปวงชนชาวไทยเป็นทั้งเจ้าของอำนาจอธิปไตยและใช้อำนาจนั้นด้วยตนเอง” โดยไม่ปรากฏชัดว่าที่ทางฐานะบทบาทของสถาบันกษัตริย์อยู่ตรงไหนอย่างไรในระบอบประชาธิปไตยที่ว่านี้

ทั้งสองฝ่ายต่างตั้งเป้าประสงค์วางเจตจำนงทางการเมืองอย่างสุดโต่ง โดยไม่คำนึงถึงกรอบจำกัดทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์ที่ดำรงอยู่ หากยึดเอาการออกแรงกดดันให้ได้ดังอุดมการณ์หรือใจปรารถนาทางอัตวิสัยของตัวเองที่นี้และเดี๋ยวนี้เป็นที่ตั้ง โดยจินตนาการสังคมการเมืองในอนาคตข้างหน้าของตัวแบบไม่มีที่ทางให้พลังฝ่ายตรงข้ามเหลืออยู่เลย...

...อันจะนำไปสู่การหักรานกวาดล้าง ทำลายเหล่าพลังและสถาบันที่ดำรงอยู่จริงในสังคมการเมืองไทย แต่ถูกมองว่าก็ดั่งวางเจตจำนงเหล่านั้นอย่างขนานใหญ่ถึงขนาดยากที่จะดำรงอยู่ร่วมกันต่อไปได้”²⁰⁸²

หลังจากวิพากษ์วิจารณ์ทั้งฝ่าย “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” และฝ่าย “แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ” แล้ว เกษียร เตชะพีระ ก็เสนอทัศนะเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยของตนเอง ว่าควรจะเป็น “ระบอบเสรีประชาธิปไตย...อันมี

²⁰⁸² เกษียร เตชะพีระ, “ก่อนถึงจุดที่ไม่อาจหวนกลับ” ใน สงครามระหว่างสี ก่อนถึงจุดที่ไม่อาจหวนกลับ , (อ้างแล้ว), น. 171-172..

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข...สถาบันกษัตริย์...เป็นกลางทางการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญ” ซึ่งการผลักดันให้เกิดระบอบดังกล่าวนี้ควรกระทำโดย “ผ่านการเลือกตั้งและการเคลื่อนไหวกดดันทั้งในและนอกรัฐสภา” ดังความต่อไปนี้

“จากประสบการณ์ของระบอบประชาธิปไตย + อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตั้งแต่หลัง 14 ตุลาคมพ.ศ. 2516 อาจสรุปบทเรียนได้ว่า ระบอบเสรีประชาธิปไตยจะประกันความมั่นคงของสถาบันกษัตริย์ซึ่งเป็นกลางทางการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญได้ดีที่สุดกว่าระบอบอื่น

และสถาบันกษัตริย์ซึ่งเป็นกลางทางการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญสามารถแสดงบทบาทที่จำเป็นระดับระบอบระบอบเสรีประชาธิปไตยให้ยั่งยืน

...โอกาสช่องทางของการเมืองแห่งการต่อสู้ผลักดัน เพื่อเปลี่ยนแปลงปฏิรูประบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้ดีขึ้นในกรอบระบอบรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตย ผ่านการเลือกตั้ง และการเคลื่อนไหวกดดันทั้งในและนอกรัฐสภา...”²⁰⁸³

เกษียร เตชะพีระ ให้ความสำคัญแก่ “พื้นที่ประชาชนในสังคมการเมืองไทย”²⁰⁸⁴ ดังนั้นความหมายของ “ประชาธิปไตย” จึงเชื่อมโยงกับการมี “พื้นที่ประชาชนในสังคมการเมืองไทย” ซึ่งเกษียร เตชะพีระ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “พื้นที่ประชาชนในสังคมการเมืองไทย” มันในพื้นที่ของสิทธิ เสรีภาพ เสมอภาค, เป็นพื้นที่ของเอกราช ประชาธิปไตยและความเป็นธรรมทางสังคม, ซึ่งเป็นอิสระและสวนทวนกระแสจากทั้งอำนาจรัฐและอำนาจทุน, และแน่นอน มันย่อมเป็นพื้นที่ของภราดรภาพด้วย”²⁰⁸⁵

สถานะของพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยของไทย ใน พ.ศ.2551 เกษียร เตชะพีระ กล่าวว่

²⁰⁸³ เรื่องเดียวกัน, น. 172-173.

²⁰⁸⁴ เกษียร เตชะพีระ. “จากระบอบทักษิณสู่รัฐประหาร: วิฤตประชาธิปไตยไทย” ใน สงครามระหว่างสี ก่อนถึงจุดที่ไม่อาจหวนกลับ , (อ้างแล้ว), น. 47. (เน้นโดยเกษียร เตชะพีระ).

²⁰⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 47. (เน้นโดยเกษียร เตชะพีระ).

“จากประสบการณ์ของ “ระบอบประชาธิปไตย+อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ตั้งแต่หลัง 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 อาจสรุปบทเรียนได้ว่า

ระบอบเสรีประชาธิปไตยจะประกันความมั่นคงของสถาบันกษัตริย์ซึ่งเป็นกลางทางการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญได้ดีที่สุดกว่าระบอบอื่น

และสถาบันกษัตริย์ซึ่งเป็นกลางทางการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญสามารถแสดงบทบาทคำจูงประคับประคองระบอบเสรีประชาธิปไตยให้ยั่งยืน”²⁰⁸⁶

ในวันที่ 10 มกราคม 2554 เกษียร เตชะพีระ แสดงปาฐกถาเรื่อง “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข: ที่มาและที่ไป”²⁰⁸⁷ แสดงให้เห็นทัศนะต่อระบอบดังกล่าวนี้ที่มีความหมายเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางการเมือง ในปาฐกถาดังกล่าวนี้น เกษียร เตชะพีระ วิเคราะห์ว่า “พระราชอำนาจนำ” มีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ คือเป็นอำนาจที่ไม่ได้มีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับใด แต่ก็เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่เข้าใจตรงกันทุกฝ่าย ซึ่งการไม่ถูกตราไว้อย่างแข็งทื่อตายตัวกลับทำให้เกิดความยืดหยุ่น “ฉีกไม่ได้” และยืดหยุ่นอ่อนตัวของพระราชอำนาจ อย่างไรก็ตาม มีเงื่อนไขปัจจัยอย่างน้อย 3 ประการที่มีผลโดยตรงต่อพระราชอำนาจดังกล่าวนี้ได้แก่ ความจงรักภักดีของราษฎร พระบารมีของพระมหากษัตริย์ และลักษณะของรัฐบาล²⁰⁸⁸

ใน พ.ศ.2555 เมื่อมีผู้ตั้งคำถามว่า “ระบอบเสรีประชาธิปไตยแบบที่เราจะเดินไปถึงนั้นสถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ควรจะเป็นอย่างไร” เกษียร เตชะพีระ ให้คำตอบดังนี้

²⁰⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 172.

²⁰⁸⁷ โปรดดู เกษียร เตชะพีระ, “ลักษณะของประชาธิปไตยแบบหลัง 14 ตุลาฯ : พระราชอำนาจ” หนังสือพิมพ์มติชน (22 ตุลาคม 2553), น. 6. เกษียร เตชะพีระ, ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข : ที่มาและที่ไป” ฟาเดียวกัน 9:1 (มกราคม – มีนาคม 2554) และ ปฤณ เทพนรินทร์, “ราชากับชาติในอุดมการณ์ราชาชาตินิยม: ทิศถิตของอำนาจอธิปไตยในช่วงวิกฤตเปลี่ยนผ่านทางการเมือง” (วิทยานิพนธ์สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2555).

²⁰⁸⁸ เกษียร เตชะพีระ, ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข : ที่มาและที่ไป” ฟาเดียวกัน 9:1 (มกราคม – มีนาคม 2554), น. 103-104.

“ทรงเป็นหลักประกันพื้นฐานให้สิ่งที่เราอาจจะเรียกว่า “สมบัติร่วมทางการเมืองของชาติ” เพื่อจะอยู่ในระบอบเสรีประชาธิปไตยมันมีหลักการมูลฐานบางอย่าง เช่น สิทธิเสรีภาพ, ความเสมอภาคของพลเมือง, one man one vote, อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน คุณมีประชาธิปไตยไม่ได้ถ้าคุณไม่ยอมรับว่าคนเราเท่ากันทางการเมือง คุณเป็นประชาธิปไตยไม่ได้ถ้าคุณไม่ยอมรับว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน นี่คือสมบัติร่วมทางการเมือง บนหลักเสรีนิยมและบนหลักประชาธิปไตยที่ถ้าเราจะอยู่ในระบอบนี้ อันนี้เป็นสิ่งที่ล่องละเมิดไม่ได้ ผมคิดว่าบทบาทของสถาบันกษัตริย์ก็คือบทบาทคำประกันสมบัติร่วมทางการเมืองอันนี้”²⁰⁸⁹

ใน พ.ศ.2551 ท่ามกลางความขัดแย้งระหว่าง “คนเสื้อเหลือง” และ “คนเสื้อแดง” ที่ทวีความตึงเครียดมากขึ้น เกษียร เตชะพีระ ได้ให้การสนับสนุนการสร้าง “ประชาธิปไตยแบบเสรี” โดยวิเคราะห์ลักษณะของประชาธิปไตยในสังคมไทยว่าในอดีตที่ผ่านมามีลักษณะเป็น “ประชาธิปไตยแบบไม่เสรี”²⁰⁹⁰ กล่าวคือ ในระหว่าง พ.ศ. 2531-2540 ความไม่เสรีของประชาธิปไตยไทยเป็นผลจากการเข้ากุมอำนาจการเมืองโดยกลุ่มนายทุนหัวเมือง/นักเลือกตั้ง (provincial capitalists/ electocrats) ส่วนประชาธิปไตยของกลุ่มทุนใหญ่ผูกขาดและพันธมิตรของอดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร ตั้งแต่ พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา ได้รับการเรียกขานแตกต่าง

²⁰⁸⁹ วิรพา อังคุรทศนียรัตน์, (13 กรกฎาคม 2555), **สัมภาษณ์ เกษียร เตชะพีระ-เลขาธิการหลังแลหน้าประชาธิปไตยไทย ๘๐ ปี วันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ.2555**, บทสัมภาษณ์ในนิตยสาร สารคดี ฉบับที่ 328, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://www.sarakadee.com/2012/07/13/kasien-80th-democracy/>(เน้นโดยผู้วิจัย).

²⁰⁹⁰ ฟารีด ซาคาเรีย (Fareed Zakaria) อธิบายลักษณะของ “ประชาธิปไตยที่ไม่เสรี” โดยวิเคราะห์ว่า คำว่า “เสรี” (liberal) และ “ประชาธิปไตย” (democracy) ไม่จำเป็นว่าจะต้องเกิดควบคู่กันเสมอไป เมื่อใช้คำว่า “ประชาธิปไตย” มักเน้นไปที่การตัดสินใจด้วยเสียงข้างมาก (majority rule) ส่วนคำว่า “เสรี” มักหมายถึงเสรีภาพของปัจเจกบุคคล (individual freedom) ซึ่งในทางปฏิบัติเสรีภาพของปัจเจกบุคคลอาจเผชิญปัญหาอันเกิดจากเผด็จการเสียงข้างมาก (tyrannical majority) หรือในบางประเทศมีการเลือกตั้ง แต่มีกฎหมายจำกัดสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคลและเสรีภาพของสื่อ ในบางประเทศมีผู้นำที่เน้นอำนาจบารมีและใช้กลไกรัฐในการควบคุมประชาชนหรือปราบปรามประชาชนด้วยความรุนแรง ควบคุมสื่อ และประชาชนไม่มีสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (Zakaria, Fareed, “The Rise of Illiberal Democracy”. In Foreign Affairs. Retrieved June 16, 2015 , From <http://msuweb.montclair.edu/~lebel/FZakariaIlliberalDemocracy1997>).

กันไป เช่น “ประชาธิปไตยไม่เสรีหรือประชาธิปไตยอำนาจนิยม” (illiberal/authoritarian democracy) “เสรีอัตตาธิปไตย” (liberal autocracy) และเมื่อประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2550 ซึ่งลดความสำคัญของหลักความเสมอภาคทางอำนาจ และอำนาจอธิปไตยของประชาชนที่แสดงออกผ่านการเลือกตั้งและพรรคการเมืองลง หันไปขยายบทบาทอำนาจตรวจสอบถ่วงดุลของบรรดาสถาบันที่ไม่ได้มาจากเสียงข้างมาก (non-majoritarian institutions) และการเลือกตั้งที่เชื่อมโยงกับประชาชน อันได้แก่ฝ่ายตุลาการ วุฒิสภา และองค์กรอิสระต่างๆ การเมืองไทยก็กลายเป็น “ระบอบเสรีประชาธิปไตยครึ่งใบ” (liberal semi-democracy)²⁰⁹¹

เกษียร เตชะพีระ วิพากษ์วิจารณ์การดึงอำนาจจากระบบมาแก้ไขปัญหานักการเมืองที่อ้างเสียงข้างมากในการสร้างความชอบธรรมให้แก่ตนเอง ซึ่ง*คำวิพากษ์วิจารณ์นี้สะท้อนการที่* **เกษียร เตชะพีระ เน้นความหมายของ “ประชาธิปไตย” ในแง่ที่จะต้อง จำกัดอำนาจของเสียงข้างมาก...โดยชอบธรรม** ดังความต่อไปนี้

“ลักษณะพิเศษของประชาธิปไตยของไทย ก็คือ มีลูกไม่มีอาวุธพิเศษไว้บล็อกเสียงข้างมาก ผมหวังว่าจะปลดล็อกตรงนี้ได้โดยอยู่ในกฎกติกาของระบอบรัฐธรรมนูญโดยสันติ สามารถปลดล็อกได้โดยที่ไม่ทำลายระบอบเสรีประชาธิปไตย แต่ถ้าคุณไม่ปลดล็อก คุณกำลังฝืนหลักการพื้นฐานของเสรีประชาธิปไตยคือหลักการเสียงข้างมาก มันไม่ชนะ แทนที่จะชนะกลับจะทำให้เกิดปฏิกิริยาตอบโต้ที่รุนแรงขึ้น เราต้องการการปกครองแม้กระทั่งเสียงข้างมากที่มีอำนาจจำกัด ใช่ว่า อำนาจจำกัดนั้นก็คือการจำกัดอำนาจเสียงข้างมาก ไม่ปล่อยให้ไปล่วงล้ำสิทธิเสรีภาพและชีวิตบุคคลหรือเสียงข้างน้อย ในความหมายนี้ผมคิดว่าคุณทักษิณพลาดที่ปล่อยให้เรื่องฆ่าตัดตอนยาเสพติด กรณีกรือเซะ-ตากใบเกิดขึ้นภายใต้ระบอบประชาธิปไตยที่แกล้งเป็นหัวหน้ารัฐบาล เราต้องการการจำกัดอำนาจแม้กระทั่งของเสียงข้างมาก ใช่ว่า **แต่การจำกัดอำนาจของ**

²⁰⁹¹ เกษียร เตชะพีระ (2551). “แนวโน้มสถานการณ์ในอนาคต: ระบอบ” ใน **มติชน**. ปีที่ 31 ฉบับที่ 10975, 28 มีนาคม 2551.

เสียงข้างมากจะจำกัดได้โดยชอบธรรมและเป็นที่ยอมรับก็แต่โดยเสียงข้างมากลงมติให้จำกัดอำนาจนั้น ไม่อย่างนั้นไม่มีทางที่จะเป็นเส้นจำกัดที่ชอบธรรมได้”²⁰⁹²

หนึ่ง ช่วงปลายปี พ.ศ. 2551 ในบริบทที่กระแสดความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” กับ “คนเสื้อแดง” ยังไม่มีท่าทีว่าจะคลี่คลายลงไปแต่อย่างใด เกษียร เตชะพีระ เขียนบทความในหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ว่า “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของไทยกำลังตกอยู่ในสภาวะไม่มีอำนาจนำทางการเมือง”²⁰⁹³ ซึ่งทำให้ปัญหาทางการเมืองในยุคนี้ยากที่จะคลี่คลายไปได้อย่างราบรื่น และในวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2551 ในสภาวะแห่งความขัดแย้ง เกษียร เตชะพีระ หวังว่า “เรากำลังหวังให้ทะเลาะกันอย่างสันติในกรอบประชาธิปไตย ทำอย่างไรจะมี *Democratic Class Politics*”²⁰⁹⁴

ในเรื่องการเข้ามามีอำนาจการเมืองของศาล หรือ ตุลาการภิวัตน์ เกษียร เตชะพีระ เขียนบทความหลายเรื่องที่สะท้อนการนิยามบทบาทของตุลาการหรือศาลในระบอบ “ประชาธิปไตย” โดยเกษียร เตชะพีระ เห็นว่าการตัดสินใจของศาลอาจมีข้อผิดพลาดจากปัจจัยต่างๆ หลายประการ ซึ่งเป็น “ความเสี่ยง” ที่จะต้องระมัดระวัง โดยเน้นว่าจะต้องมีกลไกเหนี่ยวรั้งการใช้อำนาจของศาล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ธรรมเนียมปฏิบัติวัฒนธรรม” หรือวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย เพื่อให้ศาลทำหน้าที่อย่างถูกต้องเหมาะสมในการถ่วงดุลและตรวจสอบการใช้อำนาจของนักการเมืองที่ได้เสียงข้างมาก²⁰⁹⁵

²⁰⁹² วิรพา อังกูรทัศนียรัตน์, (13 กรกฎาคม 2555), สัมภาษณ์ เกษียร เตชะพีระ-เหลียวหลังแลหน้าประชาธิปไตยไทย ๘๐ ปี วันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ.2555, บทสัมภาษณ์ในนิตยสาร สารคดี ฉบับที่ 328, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://www.sarakadee.com/2012/07/13/kasien-80th-democracy/> (เน้นโดยผู้วิจัย).

²⁰⁹³ เกษียร เตชะพีระ. สงครามระหว่างสี: ในคืนวันอันมืดมิด, (กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุ๊กส์, 2553), น. 176 อ้างใน ศุภมิตร ปิติพัฒน์. บทวิพากษ์ธรรมจริยาแห่งพลเมืองของประกาศกร่วมสมัย: เกษียร เตชะพีระ ธงชัย วินิจจะกูล สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, (อ้างแล้ว), น. 376

²⁰⁹⁴ ไทยโพสต์ แบทลรอยด์.บทสัมภาษณ์ เกษียร เตชะพีระ. (13 มกราคม 2551). อ้างใน เรื่องเดียวกัน, น. 378

²⁰⁹⁵ โปรตุเกุ เกษียร เตชะพีระ, ทางแพร่งและพงหนาม ทางผ่านสู่ประชาธิปไตยไทย, (อ้างแล้ว), น. 209-250.

ใน พ.ศ.2555 เกษียร เตชะพีระ กล่าวถึง “การเมืองมวลชน” ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบอบประชาธิปไตย โดยเน้นว่าจะมีอุดมการณ์ต่างกันอย่างไรก็ได้ แต่จะต้องเป็นอิสระจากชนชั้นนำทุกกลุ่ม และการต่อสู้จะต้องเป็นไปโดยสันติวิธีอย่างแท้จริง ดังความว่า

“ผมคิดว่าเรากำลังเห็นการคลี่คลายของ *mass politics* ในเมืองไทย จากที่ขึ้นต่อหรือเป็นเครื่องมือของ *elite* ต่างกลุ่มใช้สู้กัน มาเป็นขบวนการที่อิสระมากขึ้นเรื่อยๆ อันนี้ในแง่ที่เป็นคุณ เพราะในที่สุด *mass politics* ที่เราอยากเห็นคือเป็นอิสระ จะรณรงค์ลิสต์ คอนเซิร์เวทีฟ เดโมแครต หรือลิเบอรัล ผมไม่แคร์ ขอให้มันเป็นอิสระ แล้วคุณก็ต่อสู้ในกฎเกณฑ์ของเสรีประชาธิปไตย เพื่อยุติความเชื่อของคุณ

ส่วนปมอย่างหลังผมยังค่อนข้างลังเล แนวโน้มอนาธิปไตยเยอะมาก คือขบวนการมวลชนแบบล้าเส้นกฎเกณฑ์ กติกาของระเบียบการเมืองเสรีประชาธิปไตย ซึ่งก็คือกฎหมาย ล้าเส้นกฎหมายได้ไหม ? อาจเกิดขึ้นได้ แต่ตามหลักการทางการเมืองต้องดำเนินการเป็นขั้นๆ อย่างขอบรมฯ ผมขออธิบายแบบนี้ครับ คือผมยืนยันว่าในการต่อสู้ ขั้นต้นต้องใช้สิทธิเสรีภาพให้สุดเท่าที่กฎหมายยอมให้ทำก่อน ชุมนุมให้สุดเท่าที่กฎหมายยอม วิพากษ์วิจารณ์ให้สุดเท่าที่กฎหมายยอม แต่ถ้าจะล้าเส้นกฎหมายในนามของหลักการที่สูงกว่า เช่นเรื่องความเป็นธรรมชาติ ความยุติธรรม หลักนิติรัฐ อะไรก็แล้วแต่ ผมคิดว่ามีเงื่อนไข ๒ ข้อที่สำคัญมาก คือหนึ่ง ต้องสันติวิธี และสอง ถ้าผิดกฎหมายต้องยอมรับโทษทางกฎหมายโดยดุษณี นี่คือการคุ้มกันขบวนการมวลชนของนักสันติวิธีทั้งหลายในโลก”²⁰⁹⁶

เกษียร เตชะพีระ วิเคราะห์ลักษณะของ “สันติวิธี” ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้เพื่อ “ประชาธิปไตย” เพื่อเน้นว่าในการต่อสู้ทางการเมืองที่ดำเนินอยู่นั้นทั้งฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” และ “คนเสื้อแดง” ล้วนแต่ไม่ได้ยึดมั่นในสันติวิธีอย่างแท้จริง

²⁰⁹⁶ วิรพา อังคุรทศนียรัตน์, (13 กรกฎาคม 2555), สัมภาษณ์ เกษียร เตชะพีระ-เหลียวหลังแลหน้าประชาธิปไตยไทย ๘๐ ปี วันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ.2555, บทสัมภาษณ์ในนิตยสาร สารคดี ฉบับที่ 328, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://www.sarakadee.com/2012/07/13/kasien-80th-democracy/>

“สันติวิธีแปลว่าคุณยินยอมถูกทำร้ายแต่จะไม่ทำร้ายคนอื่น ไม่แม้แต่ป้องกันตัวเองนะ ครับ คุณมีดาบมีกระบองเอาไว้ป้องกันตัวเองแล้วบอกว่าเป็นสันติวิธี อย่างนั้นไม่ใช่แล้วละ สันติวิธีคือคุณไม่ทำร้ายคนอื่น คุณยอมให้เขาทำร้ายคุณ เพราะอะไร ? เพราะคุณเป็นนักบวชหรือ ? ก็ไม่ใช่อีกนั่นแหละ แต่เพราะเกมการเมืองขณะที่เปลี่ยนใจคน แล้วคุณกำลังจะเอาสันติวิธีเอาเลียด เนื้อคุณไปแลกใจคนมา ให้เขามองทะลุอคติ เห็นความชอบธรรมของสิ่งที่คุณเรียกร้องว่าคุณยินดีที่จะเอาเลียดเนื้อเป็นบัดพลีสังเวยให้แก่สิ่งที่คุณต้องการเพราะคุณคิดว่ามันชอบธรรม ไปสะเทือนใจผู้คนจนคุณได้เสียงข้างมากมาอยู่ข้างคุณแล้วโหวตเปลี่ยนนโยบาย นี่ต่างหากคือทางที่ไป ที่สำคัญกว่านั้นคือ เขาจะมาให้ใจคุณได้เขาต้องไม่กลัวคุณ คุณถือดาบ คุณเป็นนักรบศรีวิชัย นักรบพระเจ้าตาก ฯลฯ เขาจะรักคุณลงได้อย่างไร เขาก็กลัวคุณ เหมือนที่คนชั้นกลางแถวราชประสงค์กลัวพวกเสื้อแดง เหมือนที่ข้าราชการตำรวจกลัวพวกเสื้อเหลือง คุณทำผิดกฎหมายคุณต้องพร้อมรับผิดชอบโดยคุณนี่ ไม่ใช่ทำผิดกฎหมายแล้วทำให้ตำรวจมาจับในที่ชุมนุมผมคิดว่าเลอะเทอะ เรียกได้ว่าสันติวิธีกระบองเล็ก เมื่อไรที่กระบองใหญ่จะเลิกสันติวิธีเพราะจะได้ดีมีทั้ง แทน ถ้ายังอยู่ในโหมดอนาธิปไตยแบบนั้นมันนำไปสู่จลาจล แล้วเราเผชิญสิ่งเหล่านี้ใน ๔-๕ ปีที่ผ่านมา ผมอยากให้ mass politics เดินออกพ้นอนาธิปไตยไปสู่สิทธิพลเมือง แปลว่าถ้าสู้ในกฎหมาย เสรีประชาธิปไตยก็คือกฎหมาย ถ้าเกินกว่านั้นก็คือสันติวิธี ยอมถูกทำร้ายเองแต่ไม่ทำร้ายคนอื่น และถ้าละเมิดกฎหมายก็ยอมรับผิดชอบโดยคุณนี่²⁰⁹⁷

เมื่อเกิดการเคลื่อนไหวของ กปปส. เกษียร เตชะพีระ ได้เปลี่ยนจุดเน้นทางความคิดจากเดิมที่วิเคราะห์การเมืองในลักษณะที่พยายามเข้าใจมวลชนทั้งสองฝ่าย กลายมาเป็นหัวหอกของ สปป. (สมัชชาปกป้องประชาธิปไตย) ที่ต่อสู้กับ กปปส. (คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข) ที่กำลังเคลื่อนไหวเพื่อกดดันให้รัฐบาลลาออก ในการแถลงข่าวของ สปป. กรณีศาลรัฐธรรมนูญตัดสินให้การเลือกตั้งเป็นโมฆะ ที่ตึกกองเนกประสงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2557 เกษียร เตชะพีระ กล่าวถึงการต่อสู้ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ว่า “ประเทศไทยเป็นประชาธิปไตยควรเอาชนะกันด้วยเหตุผล ข้อเท็จจริง โน้มน้าวใจประชาชนว่าประเทศเราควรเป็นไปใน

²⁰⁹⁷ เรื่องเดียวกัน.

ทิศทางใด²⁰⁹⁸ และกล่าวถึงคำตัดสินของศาลรัฐธรรมนูญให้การเลือกตั้งวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557 เป็นโมฆะว่า “หากคำสั่งใดนั้นขัดต่อข้อเท็จจริง เหตุผล กฎหมาย หรือรัฐธรรมนูญ ที่สั่งมานั้นก็เสียเปล่า”²⁰⁹⁹ พร้อมกันนั้นก็กล่าวถึงความชอบธรรมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย และการตัดสินของศาลรัฐธรรมนูญที่ไม่มีความชอบธรรม (ตามหลักการประชาธิปไตย) เนื่องจากขัดแย้งกับเจตนารมณ์ของเสียงส่วนใหญ่ และยอมให้เสียงส่วนน้อยกดดันได้สำเร็จ ดังนี้

“การต่อสู้ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในหลายปีนี้ โดนนับแต้มด้วยความชอบธรรม ฝ่ายใดชอบธรรมในสายตามหาชนโลกฝ่ายนั้นได้เปรียบ อีกฝ่ายหนึ่งต่อให้กระทำทุกวิถีทางแต่หากไม่มีความชอบธรรมทางการเมือง ไม่มีทางชนะแน่นอน ทำนองเดียวกันกับคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ เรื่องการเลือกตั้ง 2 ก.พ. มีอำนาจผูกพันทุกองค์กร แต่ค่าความชอบธรรมเป็นอย่างไร เมื่อเสียงของคน 20 ล้าน ผู้เสียงของคน 6 คนไม่ได้ ระบบการเมืองที่เรามีอยู่ต้องบกพร่องอย่างร้ายแรง เมื่อปล่อยให้มือบของเสียงข้างน้อย กับพรรคฝ่ายค้านเสียงข้างน้อย สามารถสร้างเงื่อนไขให้คน 6 คนล้มล้างคะแนนเสียงโดยชอบของพลเมืองกว่า 20 ล้านคนได้”²¹⁰⁰

นอกจากนี้ เกษียร เตชะพีระ ยังกล่าวยืนยันหลักการของระบอบ “ประชาธิปไตย” ในแง่ที่ว่า เสียงส่วนใหญ่ควรมีอำนาจมากกว่าเสียงส่วนน้อย รวมทั้งยืนยันความสำคัญของการเลือกตั้งที่ยึดหลัก “1 คน 1 เสียง” โดยกล่าวว่า “แปลกที่ฝ่ายเสียงข้างน้อยเหล่านี้หวาดกลัวและวิ่งหนีการปกครองโดยเสียงข้างมาก หวาดกลัวประชาธิปไตย กลัวการเลือกตั้ง สิ่งที่เรามีอยู่เท่ากันคือ 1 คน 1 เสียง ตัวเลขมากกว่ามีอำนาจมากกว่า ตัวเลขน้อยกว่ามีอำนาจน้อยกว่า นี่คือการชอบธรรมทางการเมืองที่ไม่มีใครโค่นคว่ำได้”²¹⁰¹

ในโอกาสแถลงข่าวเพื่อโต้แย้งคำตัดสินของศาลรัฐธรรมนูญที่ได้ตัดสินให้การเลือกตั้งในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2557 เป็นโมฆะ เกษียร เตชะพีระ วิเคราะห์ถึงปัจจัยหรือ

²⁰⁹⁸ รายงานข่าว “นักวิชาการ สปป. วิพากษ์เลือกตั้ง 2 ก.พ.โมฆะ”, หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน, วันที่ 25 มีนาคม 2557, น. 2.

²⁰⁹⁹ เรื่องเดียวกัน.

²¹⁰⁰ เรื่องเดียวกัน.

²¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน.

สาเหตุที่เกิดความขัดแย้งทางการเมืองอย่างรุนแรง รวมทั้งให้คำอธิบายการเคลื่อนไหวของมวลชน “คนเสื้อแดง” ว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่รัฐบาลพรรคไทยรักไทย ของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้ทำให้เกิด “**ประชาธิปไตยกินได้**” ในขณะที่ชนชั้นนำและชนชั้นกลางพยายาม “กีดกันคนหน้าใหม่” คือชนชั้นกลางระดับล่าง ดังความต่อไปนี้

“สิ่งที่ขัดแย้งทางการเมืองในหลายรอบปีนี้เป็นเรื่องของกำหนัดกติกาทางการเมืองทางการเมืองใหม่ การต่อสู้เกิดขึ้นในสภาพดุลกำลังทางสังคมบ้านเมืองเปลี่ยนไป มีสามเรื่องใหญ่เกิดขึ้น คือ 1. การปฏิรูปรัฐธรรมนูญ ปี 2540 ทำให้ราชการ รัฐบาลจากการเลือกตั้งสามารถสนองตอบประชาชนได้มาก อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน การกระจายอำนาจโดยเฉพาะการกระจายงบประมาณ 2. ทักษิณชนะการเลือกตั้งในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ สอนตอบประชาชนรากหญ้ามากมายอย่างที่ไม่เคยปรากฏ ทำให้**ประชาธิปไตยกินได้** 3. คนจำนวนมหาศาลเกิดขึ้นพร้อมการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง คนกลุ่มนี้ต่อต้านนโยบายรัฐธรรมนูญ 2540 เป็นการขยายพื้นที่ทางประชาธิปไตยรวมคนกลุ่มนี้เข้ามา คนอีกกลุ่มจึงพยายามกีดกันคนหน้าใหม่จำนวนมากที่เติบโตขึ้นมาใหม่ออกไป...”²¹⁰²

ข้อเสนอของเกษียร เตชะพีระ เพื่อ “คืนดุลให้ระบอบประชาธิปไตย” ก็คือ

“มีความจำเป็นจะต้องลดอำนาจของศาลรัฐธรรมนูญ ที่เห็นนี้ชัดเจนแล้ว ระบอบเสรีประชาธิปไตยที่มีนี้ไม่ใช่ระบอบปกติที่ทำงานได้ หลักของระบอบคือ ตุลาการใช้อำนาจของหลักเสียงข้างมากและข้างน้อย ถูกดึงจนเอียงไม่สามารถมีได้แม้แต่การเลือกตั้ง **ต้องจำกัดอำนาจ จัดระเบียบวิธีการใช้อำนาจให้ชัดเจน คืนดุลให้ระบอบประชาธิปไตยทำงานได้อย่างผาสุก**”²¹⁰³

ใน พ.ศ.2557 เกษียร เตชะพีระ วิพากษ์วิจารณ์ชนชั้นนำอย่างรุนแรง ว่ากระทำการเพื่อผลประโยชน์ของตนอย่าง “ไร้ยางอาย” และทำลาย “สัญญาประชาคม” ของสังคมไทยที่เป็นมรดกสำคัญมาตั้งแต่หลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ซึ่งสะท้อนความหมายของประชาธิปไตยของไทยที่

²¹⁰² เรื่องเดียวกัน.

²¹⁰³ เรื่องเดียวกัน.. (เน้นโดยผู้วิจัย).

เกษียร เตชะพีระ นิยามในช่วงกลางปี พ.ศ.2557 เพื่อต่อต้านการเคลื่อนไหวของชนชั้นนำและ กปปส. ว่า “ประชาธิปไตย” เป็นผลมาจาก “สัญญาประชาคม” ที่ตั้งอยู่บนฐานของการ รอมชอมระหว่างสถาบันกษัตริย์กับประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญ ที่ “เป็นฐานให้ระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ตลอดมา ดังความว่า

“ประชาชนได้เห็นธาตุแท้ของชนชั้นนำทางการเมืองว่าไม่เคารพหลักเกณฑ์กติกาใดๆ กับ ประชาชนทั้งสิ้น แม้แต่ที่ตนบังคับตัวเอง หากมันต้องการให้ได้อำนาจมาโดยพลการไร้ยางอาย

แต่ที่น่าวิตกกว่านั้นคือ “สัญญาประชาคม” ที่ลึกซึ้ง ใหญ่โต และสำคัญกว่า ซึ่งสร้างขึ้น ตั้งแต่เริ่มการปกครองระบอบใหม่ในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นั่นคือสัญญา ประชาคมที่ตั้งอยู่บนการรอมชอมและดำรงอยู่ด้วยกันครั้งประวัติศาสตร์ระหว่าง[สถาบัน กษัตริย์+ ประชาธิปไตย+รัฐธรรมนูญ] ที่เป็นฐานให้ระบอบประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขสืบมาในชั้นหลัง กลับกำลังถูกชนชั้นนำทางการเมืองเอาไป เป็นเดิมพันลุ่มเสี่ยงอย่างน่ากลัวอันตราয়িং โดยพร้อมจะอ้างอิงอาศัยพระบารมีของสถาบัน กษัตริย์ มาบั่นทอนทำลายระบอบประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญลง ด้วยการทุลเกล้าถวายฯชื่อนายกฯเถื่อนให้พระองค์ทรงแต่งตั้ง

เล็งเห็นมุ่งหวังแต่อำนาจประโยชน์เฉพาะหน้าระยะสั้น มิตระหนักว่าการทำลายสัญญาประชาคมประวัติศาสตร์ดังกล่าว เป็นการบ่อนทำลายฐานะของสถาบันกษัตริย์อย่างร้ายแรงที่สุด”²¹⁰⁴

ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ยังเห็นได้จากการที่ เกษียร เตชะพีระ ระบุว่า “ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา มีความพยายามที่จะใช้รัฐราชการอำนาจนิยม มาแก้ไขปัญหาการบิดเบือนการใช้ อำนาจของเสียงข้างมาก หรือกล่าวได้ว่าพยายามจะแก้ปัญหาโดยการลดประชาธิปไตยลง...เช่น

²¹⁰⁴ “เกษียร”ซ้ำและ “กปปส.”ซ้ำ 4 ปมความผิดพลาด “เห็นธาตุแท้ชนชั้นนำ-หวังสูบอำนาจไร้ยางอาย”, (19 พฤษภาคม 2557), **มติชนออนไลน์**, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1400475629

(จากเฟสบุ๊ก Kasian Tejapira ของศาสตราจารย์ ดร.เกษียร เตชะพีระจำแนกความผิดพลาดทางการเมืองของ กปปส.http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1400475629

ข้อเสนอของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ที่ให้ ส.ส.แต่งตั้ง 70 เลือกตั้ง 30 ข้อเสนอของ กปปส. ที่ให้แต่งตั้ง 100% รวมถึงร่างรัฐธรรมนูญ 2558 ของ ศ.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ที่ไม่ผ่านสปช. ที่พยายามสร้างระบบให้มีการเลือกตั้ง แต่ให้ถูกจำกัดอำนาจโดยสถาบันที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง”²¹⁰⁵ ซึ่งข้อความดังกล่าวนี้สะท้อนการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ของเกษียร เตชะพีระ ว่าหมายถึงการที่สมาชิกรัฐสภาทั้งหมดต้องมาจากการเลือกตั้ง และสถาบันที่มาจากการเลือกตั้งจะต้องมีอำนาจเหนือสถาบันที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง นอกจากนี้ประชาธิปไตยยังต้องมีรัฐธรรมนูญ ซึ่งเกษียร เตชะพีระ ระบุว่า

ข้อเสนอของเกษียร เตชะพีระ ต่อ “รัฐธรรมนูญ” ในฐานะที่เป็นกฎหมายสูงสุดในระบอบประชาธิปไตยที่จะขาดเสียไม่ได้ คือข้อเสนอที่ว่า “รัฐธรรมนูญ จะต้องแก้ไขปัญหาการเมืองไทย 2 เรื่อง คือแก้ปัญหการบิดเบือนการใช้อำนาจของเสียงข้างมากที่มาจากการเลือกตั้ง ซึ่งมีอยู่จริง เช่น ปัญหการฆ่าตัดตอนขบวนการยาเสพติด ปัญหาความรุนแรงในพื้นที่ภาคใต้ และการออกพ.ร.บ.นิรโทษกรรมฉบับสุดซอย ส่วนปัญหาที่สองคือแก้ปัญหารัฐราชการอำนาจนิยม” นอกจากนี้ยังมีคำถามสำคัญที่เกษียร เตชะพีระ เห็นว่าจำเป็นต้องมีคำตอบในรัฐธรรมนูญก็คือ “ทำอย่างไรให้แก้ปัญหการบิดเบือนการใช้อำนาจของเสียงข้างมากโดยไม่ติดกับดักอำนาจนิยม”²¹⁰⁶

เกษียร เตชะพีระ วิเคราะห์ “จุดแข็ง” ที่เคยมีอยู่ใน ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ของไทย ดังนี้

“จุดแข็งของระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ที่ไทยเคยมีจุดแข็งที่สามารถประสาน 3 ความชอบธรรมเข้าด้วยกัน คือ ความชอบธรรมเชิงประเพณีของสถาบันพระมหากษัตริย์ ความชอบธรรมเชิงการเมืองของระบอบประชาธิปไตย และความชอบธรรมของพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทำให้ไทยผ่านวิกฤติมาหลายครั้ง เช่น สมัยสงครามเย็น ดังนั้น เกษียร เตชะพีระ จึงเห็นว่า การที่

²¹⁰⁵ เกษียร เตชะพีระ : มีความพยายามแก้ปัญหาด้วยการลดประชาธิปไตยให้น้อยลง, (21 ตุลาคม 2558), ค้นหาเมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1445427177.

²¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยผู้วิจัย).

พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และ กปปส. พยายามตัดมิติประชาธิปไตยออกไป ทำให้ไทยสูญเสียจุดแข็งในส่วนนี้ และได้เสนอให้แก้ปัญหาโดยเพิ่มประชาธิปไตยให้มากขึ้น โดยเพิ่มอำนาจประชาชนผ่านกระบวนการต่างๆ ซึ่งไม่ใช่เรื่องใหม่เพราะทุกประเทศในโลกที่เป็นประชาธิปไตยก็มีกัน เช่น ขั้นตอนให้ประชาชนลงคะแนนตรวจสอบผู้สมัครลงเลือกตั้งของพรรคการเมือง หรือกรณีเกิดวิกฤติปัญหารุนแรง เช่น พ.ร.บ.นิรโทษกรรมแบบสุดซอย ก็ให้ทำประชามติถามประชาชนว่าจะเอาหรือไม่ แทนการล้อมระบอบประชาธิปไตย หรือทำลายระบบการเมือง การหวังให้ระบบราชการอำนาจนิยมไปแก้ปัญหาไม่สามารถช่วยได้ แถมยังสร้างปัญหาเพิ่มซึ่งจะเห็นได้จากสภาพการเมืองและเศรษฐกิจที่กำลังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน”²¹⁰⁷

การนิยาม “ประชาธิปไตย” โดยอรรถจักร์ สัตยานุรักษ์

เนื่องจากอรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ อธิบายปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองที่ผลักดันให้ชาวบ้านออกมาเคลื่อนไหว ว่าเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงในระดับอารมณ์ความรู้สึกของชาวบ้าน ดังที่ชี้ให้เห็นว่า แต่เดิมนั้น “การรณรงค์ประเด็นประชาธิปไตยแบบชนชั้นกลาง” ของบรรดาแกนนำ ไม่สามารถดึงชาวบ้านมาร่วมได้มากนัก จนกระทั่งบรรดาแกนนำสามารถจับอารมณ์ความรู้สึกของชาวบ้านได้ และ “การเคลื่อนไหวทางการเมืองจึงได้เปลี่ยนแปลงจากการรณรงค์ประเด็นประชาธิปไตยแบบชนชั้นกลางมาสู่การสร้างชุดคำอธิบายการเคลื่อนไหวการเมืองประชาธิปไตยแบบเน้นความแตกต่างทางชนชั้น ซึ่งได้แก่ “อำมาตย์-ไพร่” ก็ได้กลายเป็น “พลังดึงดูดและแรงผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มออกมาสู่การเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเร้าร้อนและรุนแรง” ซึ่งอรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ เห็นว่า การเคลื่อนไหวของชาวบ้านหรือมวลชนคนเสื้อแดง “จึงไม่ใช่แค่ประเด็นของอดีตนายกรัฐมนตรี ทักษิณ ชินวัตร เท่านั้น แม้ว่าพวกเขาจะรอฟังเสียงของอดีตนายกรัฐมนตรี แต่ลึกๆไปนั้นเป็นประเด็นของความคับข้องใจที่ฝังอยู่ในระบบอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดมาเนิ่นนาน”²¹⁰⁸

²¹⁰⁷ เรื่องเดียวกัน.

²¹⁰⁸ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, จากประชาธิปไตยครึ่งใบสู่การเมือง “ไพร่-อำมาตย์”, (สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

ดังนั้น การสร้างสังคม “ประชาธิปไตย” ในทัศนะของอรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ จึงต้องให้ความสำคัญแก่อารมณ์ความรู้สึกในเรื่องของ “ความยุติธรรม” ของชาวบ้าน (ที่กลายมาเป็นชนชั้นกลางระดับล่าง) โดยจะต้องดำเนินการในด้านต่างๆ ที่จะทำให้ชนชั้นกลางระดับล่างไม่รู้สึกอีกต่อไปว่าตนเองได้รับความอยุติธรรมจากรัฐ ดังสะท้อนจากข้อความต่อไปนี้

“ความเปลี่ยนแปลงความคิดในเรื่องความหมายของ “ความยุติธรรม/ความอยุติธรรม” ที่เกิดขึ้นในช่วงสองทศวรรษหลังนี้เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลให้ความขัดแย้งในสังคมไทยทวีขึ้น เพราะความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมได้ทำให้เกิดความหลากหลายของกลุ่มคนมากขึ้น รวมทั้งการแตกตัวของชนชั้นก็ทวีความสลับซับซ้อนมากขึ้นตามไปด้วย คนแต่ละกลุ่มแต่ละชนชั้นต่างก็ตีความหรือให้ความหมายแก่ “ความยุติธรรม-อยุติธรรม” แตกต่างกันไป และคนแต่ละกลุ่มก็ได้สร้างปฏิบัติการทางสังคมการเมืองเพื่อบรรลุถึงความยุติธรรมตามทัศนะของตนในวิถีทางที่แตกต่างกันไปด้วย”²¹⁰⁹

“ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คนทั้งหลายในสังคมไทย ชีวิตประจำวันของคนในสังคมไทยในช่วงสิบปีที่ผ่านมาขยายออกอย่างไพศาล ทุกคนต้องเผชิญหน้ากับกลไกอำนาจรัฐทุกวันและทุกเวลา ทำให้ได้รับการปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมกันจากกลไกอำนาจรัฐและกลไกทางสังคมถี่มากขึ้น เพราะการปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมกันเกิดขึ้นเสมอในพื้นที่อำนาจรัฐ เช่น การจับคนทำผิดกฎหมายจราจร การรักษาพยาบาล โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาระดับต่างๆ ก็จะถูกแบ่งเกรดและลูกหลานคนรวยก็มักจะได้เรียนในโรงเรียนที่ดีกว่าลูกหลานคนจน ฯลฯ ความรู้สึกถึง “ความอยุติธรรมในชีวิตประจำวัน” จึงได้กลายเป็นพื้นฐานทางอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด”²¹¹⁰

“ดังนั้นเมื่อมีการสร้างความคิดนามธรรมของแกนนำกลุ่มคนเสื้อสีแดงเรื่อง “สองมาตรฐาน” และเรื่อง “ไพร่กับอำมาตย์” ชนชั้นกลางกลุ่มใหม่จึงยอมรับอย่างรวดเร็ว และได้กลายมาเป็นชนวนความขัดแย้งและความรุนแรงที่ปะทุขึ้นในเดือนเมษายน-พฤษภาคม 2554 การ

²¹⁰⁹ เรื่องเดียวกัน.

²¹¹⁰ เรื่องเดียวกัน.

เคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มคนเสื้อสีแดงก็เช่นกัน แขนงนี้ได้สร้างความคิดนามธรรม จากหน่อเชื้อทางการเมืองที่ดำรงอยู่แล้ว เพื่อปลุกเร้าผู้คนให้เข้าร่วมในการเคลื่อนไหว ความคิดนามธรรมที่สำคัญที่เป็นแกนกลางร้อยประสานกันได้แก่ความคิดเรื่อง “สองมาตรฐาน” ซึ่งจะประกอบด้วยความคิดนามธรรมอีกชุดหนึ่งคือ “ไพร่และอำมาตย์” ซึ่งคำว่า “ไพร่” และ “อำมาตย์” นี้เป็นส่วนที่สนับสนุนความคิดหลักเรื่อง “สองมาตรฐาน” ด้วยการตอกย้ำว่าคนสองชนชั้นได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างกันราวฟ้ากับดินนั่นเอง”²¹¹¹

โครงการวิจัยที่ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ เป็นหัวหน้าโครงการ เรื่อง **“ความเปลี่ยนแปลง “ชนบท” ในสังคมไทย: บนความเคลื่อนไหวสู่ประชาธิปไตย**”²¹¹² (พ.ศ.2559) โดยมีสมชาย ปรีชาศิลป์กุล และนักวิชาการอื่นๆ ร่วมในการดำเนินการวิจัย เสนอว่ากระบวนการที่คนชนบทเคลื่อนไหวเข้าสู่การเมืองแบบ “ประชาธิปไตย” นั้น เกิดขึ้นในชนบทเอง โดยการอธิบายว่าคนชนบทมี “ทางเดิน” ของตนเองอย่างไรในเส้นทางของระบอบประชาธิปไตย อันเป็นการศึกษาประชาธิปไตย “จากข้างล่าง” โครงการวิจัยนี้เลือกศึกษาชนบทในหลายภูมิภาคของประเทศไทย ทั้งภาคเหนือ ตอนบน ภาคเหนือตอนล่าง ภาคกลาง ภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ได้ข้อสรุปว่า ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในชนบทในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ได้ทำให้ระบบการผลิตและระบบสังคมแบบ “สังคมชาวนา” ล่มสลายลงไป ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้นำไปสู่การก่อรูปสังคมชนบทรูปแบบใหม่ขึ้นมา ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น **“สังคมผู้ประกอบการในชนบท”** (Rural entrepreneur society) ส่วนหนึ่งของการก่อรูปสังคมชนบทในลักษณะใหม่ ก็คือการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ นั่นคือการเกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมแนวระนาบซึ่งแทนที่ความสัมพันธ์แนวตั้งในระบบอุปถัมภ์แบบเดิมที่เคยครอบงำสังคมชาวนา ผลการวิจัยทำให้เห็นได้ชัดว่า ในปัจจุบันความสัมพันธ์ทางสังคมแนวระนาบเช่นนี้ได้ขยายตัวออกครอบคลุมสังคมชนบทในประเทศไทยเป็นส่วนใหญ่แล้ว

²¹¹¹ เรื่องเดียวกัน.

²¹¹² อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, “ความเปลี่ยนแปลง “ชนบท” ในสังคมไทย: บนความเคลื่อนไหวสู่ประชาธิปไตย”, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2559).

โครงการวิจัยแสดงให้เห็นด้วยว่า การดำรงอยู่ของผู้คนในชนบทท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทำให้เกิด "สังคมผู้ประกอบการในชนบท" และการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นเครือข่ายแนวระนาบเช่นนี้ ได้ทำให้คนชนบทจำนวนมากเกิดความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด กล่าวคือ คนชนบทได้ให้ความหมายต่อตัวเองและสังคมรอบด้านแตกต่างออกไปจากเดิมอย่างมาก ความเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้คนในชนบทมองเห็นและให้ความสำคัญแก่ความเท่าเทียมกันมากขึ้น พร้อมกันนั้นก็จินตนาการเชื่อมต่อความหมายใหม่เกี่ยวกับตนเองเข้ากับกลไกอำนาจรัฐส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ซึ่งหมายความว่าความเปลี่ยนแปลงของความคาดหวังที่คนชนบทมีต่อรัฐส่วนกลางและรัฐท้องถิ่น โดยหวังให้เข้ามามีบทบาทในการดูแลและส่งเสริมทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อตอบสนองปัญหาและความต้องการใหม่ๆ ในชีวิตของตนเองและครอบครัว กระบวนการความเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้ "ผู้ประกอบการในชนบท" จำนวนมากได้เคลื่อนย้ายตนเองเข้ามาสัมพันธ์กับการเมืองท้องถิ่นและการเมืองระดับชาติมากยิ่งขึ้น

การที่ผู้ประกอบการในชนบทได้เข้ามาสู่การแข่งขันในการเมืองท้องถิ่น ได้ก่อให้เกิดการจัดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการที่เข้ามาเป็นนักการเมืองท้องถิ่นกับคนในชนบทอื่นๆ ในลักษณะใหม่ เพราะนักการเมืองท้องถิ่นจำเป็นที่จะต้องถักสานความสัมพันธ์กับคนในชุมชนที่สอดคล้องไปกับชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมของชนบท จึงทำให้เกิดการสร้าง "พื้นที่สาธารณะแบบใหม่" (New public space) ขึ้นมาเพื่อรองรับผู้คนในชุมชน กระบวนการสร้าง "พื้นที่สาธารณะแบบใหม่" นี้ ถือได้ว่าเป็นการเคลื่อนไหวในการปกครองแบบประชาธิปไตย

"พื้นที่สาธารณะแบบใหม่" เป็นพื้นที่ที่คนในชุมชนชนบทได้เข้ามาร่วมกันสร้างซึ่งกลายเป็นสมบัติชุมชนลักษณะใหม่ที่ไม่มีเพียงแค่ "ดิน น้ำ ป่า" แบบเดิมเท่านั้น หากแต่ยังเป็นพื้นที่ที่สามารถเชื่อมต่อกับสังคมภายนอกได้อย่างกว้างขวาง

ความเปลี่ยนแปลงทั้งหมดที่กล่าวมานี้ เป็นกระบวนการที่คนธรรมดาในพื้นที่ชนบทได้เข้ามาสู่การใช้ชีวิตในพื้นที่การเมืองและพื้นที่สาธารณะใหม่ และได้เข้ามามีส่วนแบ่งในการจัดสรร

ทรัพยากรส่วนกลางมากขึ้นกว่าเดิมมาก จนกล่าวได้ว่า เป็นกระบวนการ “ประชาธิปไตยที่เคลื่อนไหว” ในสังคมชนบททั่วประเทศ²¹¹³

อาจกล่าวได้ว่า การนิยาม “ประชาธิปไตย” ของอรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ แตกต่างจากนักวิชาการอื่นๆ กล่าวคือ นักวิชาการทั่วไปจะเน้นประชาธิปไตยระดับชาติหรือมิฉะนั้นก็มองในแง่ของการเมืองการปกครองท้องถิ่น ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายกระจายอำนาจของรัฐ แต่โครงการวิจัยดังกล่าวนี้เน้นการเคลื่อนไปสู่สังคมประชาธิปไตยของคนในชนบทเอง อันเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่นำไปสู่ความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบเครือข่ายที่มีความเสมอภาค และการเกิดขึ้นของระบอบอารมณ์ความรู้สึกชุดใหม่ของชนบท นำไปสู่ “ความเป็นประชาธิปไตย” ในความหมายของการที่ชาวชนบทเข้ามาสู่ “พื้นที่การเมืองและพื้นที่สาธารณะใหม่” ดังกล่าวข้างต้น

การนิยาม “ประชาธิปไตย” โดยสมชาย ปรีชาศิลป์กุล

สมชาย ปรีชาศิลป์กุล ให้ความหมาย “ประชาธิปไตย” โดยเน้น “อำนาจสูงสุดของประชาชนในระบบการเมือง”²¹¹⁴ ดังนั้น “การรับฟังความคิดเห็น” ของประชาชน และ “ประชามติ” จึงมีความสำคัญอย่างมาก เช่น ในการร่างรัฐธรรมนูญ สมชาย ปรีชาศิลป์กุล กล่าวว่า “อำนาจของราษฎรในการเขียนรัฐธรรมนูญ... เพิ่งมาเกิดขึ้นอย่างสำคัญช่วงรัฐธรรมนูญ 2540 การรับฟังความคิดเห็นเป็นสิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ ในมิติการให้ความเห็นชอบ ในอดีตรัฐสภาผูกขาดการเห็นชอบรัฐธรรมนูญ แต่หลัง 2550 ประชามติเริ่มเป็นสิ่งที่ถูกพูดถึงและถูกเรียกร้อง เช่นเดียวกับในมิติการแก้ไขเพิ่มเติม ไม่ได้จำกัดแค่รัฐสภา แต่ประชาชนสามารถเข้าชื่อเสนอแก้ไข

²¹¹³ โปรดดูรายละเอียดใน อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, “ความเปลี่ยนแปลง “ชนบท” ในสังคมไทย: บนความเคลื่อนไหวสู่ประชาธิปไตย”, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2559).

²¹¹⁴ สมชาย ปรีชาศิลป์กุล, (19 กรกฎาคม 2555), *สื่อแดงนอกเงาเพื่อไทย*, ค้นหาค้นเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/07/41642> (เผยแพร่ครั้งแรก: คอลัมน์นักกฎหมายเมืองไทย นิตยสารพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ 18 กรกฎาคม 2555)

รัฐธรรมนูญได้”²¹¹⁵ การเน้นในเรื่องดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึงความหมายของ “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” ในระบอบ “ประชาธิปไตยแบบรัฐสภา” อย่างไรก็ตาม สมชาย ปรีชาศิลปกุล ได้กล่าวถึงการร่างรัฐธรรมนูญที่ “มีจารีตประเพณีบางอย่างกำกับไว้” พร้อมกับระบุว่าฝ่ายฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งสะท้อนถึงการยอมรับเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมของไทยเอง มากกว่าจะยึดถือ “ประชาธิปไตยตะวันตก” เป็นแม่แบบอย่างตายตัว เพียงแต่เน้นถึง “การต่อรอง” ที่ประชาชนเป็นฝ่ายหนึ่งที่มีบทบาทในการต่อรองอยู่ด้วย ดังความว่า “มีจารีตประเพณีบางอย่างกำกับไว้ การเปลี่ยนแปลงของรัฐธรรมนูญเกิดขึ้นจากหลากหลายกลุ่มต่อรอง ช่วชิง และสร้างความหมายให้เกิดขึ้น ไม่มีกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดผูกขาดนิยามความหมายของเนื้อหาในรัฐธรรมนูญไว้ได้ทั้งหมด กลุ่มใหญ่ๆ ที่มีบทบาทสำคัญ เช่น สถาบันทหารสถาบันพระมหากษัตริย์ ระบบราชการ ระบบรัฐสภา ประชาชน เป็นห้าส่วนที่สำคัญ”²¹¹⁶

แถลงการณ์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน เรื่อง “ผ่าทางตัน เว้นวรรคทักษิณ ปฏิรูปการเมือง”²¹¹⁷ ใน พ.ศ.2549 สะท้อนว่าสมชาย ปรีชาศิลปกุล และมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ให้ความสำคัญแก่ “การเมืองภาคประชาชน” และอำนาจการเมืองที่เป็นของประชาชน ไม่ถูกผูกขาดไว้ “ในมือของบุคคลเพียงบางกลุ่ม” และการใช้อำนาจ “การตรวจสอบและกำกับจากสังคม” ดังความว่า

“กระแสการต่อต้าน พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและกว้างขวางในขณะนี้ เป็นการเคลื่อนไหวที่มีความสำคัญต่อการสร้างพลังและความหมายให้กับการเมืองภาคประชาชนเป็นอย่างมาก...

²¹¹⁵ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, (28 กรกฎาคม 2556), *อภิรัฐธรรมนูญจารีตประเพณีไทย* 2475-2555, ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/06/41293> (เน้นโดยผู้วิจัย)

²¹¹⁶ เรื่องเดียวกัน.

²¹¹⁷ *แถลงการณ์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนและนักวิชาการทั่วประเทศ "ผ่าทางตัน เว้นวรรคทักษิณ ปฏิรูปการเมือง"*, (2 มีนาคม 2549), ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558, จาก <http://v1.midnightuniv.org/midnight2545/document95132.html>

ปัญหาที่หมักหมมและเป็นรากฐานของสังคมไทยก็คือ **อำนาจในการการเมืองที่ถูกผูกขาดไว้ในมือของบุคคลเพียงบางกลุ่ม** โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชนชั้นนำโดยปราศจากการตรวจสอบและกำกับจากสังคม...

...หากต้องการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้ในระยะยาวจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงที่จะต้องมีการปฏิรูปการเมืองให้เกิดขึ้น แต่การปฏิรูปการเมืองต้องไม่มีความหมายแคบๆ เพียงแค่การเขียนรัฐธรรมนูญขึ้นใหม่ด้วยกลุ่มคนเพียงไม่กี่คนเท่านั้น การปฏิรูปการเมืองจึงต้องเกิดขึ้นโดยการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างผู้คนในสังคมต่อปัญหาที่นำมาสู่วิกฤตในครั้งนี้ ...

1. การปฏิรูปการเมืองที่จะบังเกิดขึ้นต้องไม่ใช่เพียงการแก้ไขรัฐธรรมนูญ เป้าหมายหลักต้องอยู่ที่การสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมไทย และตอบสนองต่อปัญหาของประชาชนในสังคมไทย ด้วยการให้อำนาจแก่ประชาชนในการเข้าถึงและใช้อำนาจได้อย่างเท่าเทียม รวมถึงการสร้างกระบวนการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐที่มีประสิทธิภาพโดยสังคม

2. การปฏิรูปการเมืองต้องดำเนินไปตามหลักการของระบอบประชาธิปไตย โดยขอปฏิเสธอำนาจนอกระบบทุกประเภทว่า มิใช่ทางออกของความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบันนี้.²¹¹⁸

แม้ว่า**นักการเมืองและพรรคการเมือง**จะเป็นส่วนที่ขาดไม่ได้ในระบอบประชาธิปไตย แต่เนื่องจากเห็นว่านักการเมืองและพรรคการเมืองไร้คุณภาพและมุ่งรักษาผลประโยชน์ส่วนตัว สมชาย ปรีชาศิลปกุล จึงเสนอให้มวลชน “คนเสื้อแดง” เป็นอิสระจากพรรคการเมือง และ “ประชาธิปไตย” ที่สมชาย ปรีชาศิลปกุล เน้น จึงได้แก่**อำนาจต่อรองของประชาชนในความสัมพันธ์กับพรรคการเมือง** และ “เสียงของคนเสื้อแดงได้รับการเคารพมากขึ้น” ดังความว่า

“คนเสื้อแดงที่อยู่ภายใต้เงาของพรรคเพื่อไทยจึงอาจจะต้องผิดหวังเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ หากไม่ตระหนักถึงความเป็นจริงข้อนี้ คนเสื้อแดงทั้งหลายจึงต้องมองหาทางเดินของตนที่เป็นอิสระ รวมถึงการสร้างอำนาจในการต่อรองกับพรรคเพื่อไทยให้เพิ่มมากขึ้น การจัดตั้งตนเองในทางสังคม

²¹¹⁸ เรื่องเดียวกัน.

จำเป็นต้องมีมากขึ้นไม่ว่าจะอยู่ภายใต้พรรคเพื่อไทยหรือไม่ก็ตาม โดยเป้าหมายสำคัญคือทำให้เสียงและความต้องการของกลุ่มตนต้องได้รับการให้ความสำคัญมากขึ้น กลไกต่างๆ เพื่อให้เสียงของคนเสื้อแดงได้รับการเคารพมากขึ้นต้องถูกผลักดันให้เกิดขึ้น เช่น การหยั่งเสียงขั้นต้นภายในพรรคในการส่งผู้สมัคร ส.ส. เป็นต้น”²¹¹⁹

เนื่องจากการแสวงหา “พันธมิตร” เพื่อร่วมมือกันเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยสร้างอำนาจต่อรองในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย สมชาย ปรีชาศิลปกุล ยังเน้นย้ำเรื่องดังกล่าวนี้ด้วย

“...การสร้างฐานของคนเสื้อแดงให้มั่นคงมากขึ้นบนทิศทางที่เป็นประชาธิปไตยและสันติ อาจนำมาสู่การเชื่อมร้อยกับกลุ่มองค์กรต่างๆ ในทางสังคมได้มากขึ้น เพราะการผูกติดกับพรรคเพื่อไทยและการแสวงหาประโยชน์ของบางคนในพรรคก็เป็นข้อจำกัดในการทำให้คนเสื้อแดงไม่สามารถหา “พันธมิตร” ในทางการเมืองได้กว้างขวางเท่าที่ควร การเดินออกจากร่มเงาของพรรคเพื่อไทยเพื่อเป็น “คนเสื้อแดง” มากขึ้นอาจเป็นจุดเปลี่ยนเล็กๆ ที่สำคัญอันหนึ่งของความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในอนาคตอันไม่ไกลนี้”²¹²⁰

ในปลายปี พ.ศ.2556 หลังจากการเสนอร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมฉบับเหมาเข่ง ซึ่ง สมชาย ปรีชาศิลปกุล โจมตีแกนนำ นปช. อย่างรุนแรงว่าเป็นการ “วางจิ้งหะกั่วที่แสนจะเบาปัญญาของฝ่ายแกนนำเสื้อแดง...ไม่มีอะไรจะนำเสนอสงสารไปกว่ามวลชนเสื้อแดงครับ นอกจากแกนนำซึ่งไม่เห็นหัวคนเสื้อแดงแล้วยังเต็มไปด้วยความเขลาอย่างมาก”²¹²¹ สมชาย ปรีชาศิลปกุล ก็ได้นิยาม “ประชาธิปไตย” ในลักษณะตอบโต้ทั้งแกนนำ นปช. และ กปปส.ไปพร้อมกัน โดยเน้นทั้งการตรวจสอบ การเลือกตั้ง และการทำให้เกิดความรับผิดชอบ (accountability) ซึ่งจะบรรลุถึงความเป็นประชาธิปไตยในแง่นี้ได้ก็ต้องใช้เวลาพอสมควร มิใช่เรื่องที่จะเกิดขึ้น “ชั่วข้ามคืน” หรือเกิดจากการต่อสู้ในลักษณะ “สงครามครั้งสุดท้าย”

²¹¹⁹ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, (19 กรกฎาคม 2555), **เสื้อแดงนอกเงาเพื่อไทย**, ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/07/41642> (เผยแพร่ครั้งแรก: คอลัมน์กฎเมืองกฎหมาย หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ 18 กรกฎาคม 2555)

²¹²⁰ เรื่องเดียวกัน.

²¹²¹ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, (21 พฤศจิกายน 2556), **ผิอำมาตย์ vs. ผิทักษิณ**, ค้นหาเมื่อ 16 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/11/49983>

“ประชาธิปไตยคือระบอบการปกครองที่เปิดทางให้มีการกำกับ ตรวจสอบ ซึ่งสัมพันธ์กับประชาชน แน่แน่นอนว่าอาจมีนักการเมืองที่ไม่เข้าท่าแต่ไม่ได้หมายความว่าจึงควรโยนระบบเลือกตั้งทิ้งไป แต่จะอย่างไรให้ระบบมีการตรวจสอบมากขึ้นหรือทำให้เกิดความรับผิดชอบมากขึ้น... การประกาศว่าจะล้มระบอบทักษิณเพื่อสร้างสังคมใหม่ในช่วงข้ามคืนก็คล้ายๆ กับ “สงครามครั้งสุดท้าย” ที่ได้ยืมมาสามสี่ปีก่อนไม่ใช่หรือ ตอนนี้คนประกาศสงครามก็ไม่รู้หายไปไหนแล้ว ปล່อยให้มวลชนต้องขัดเซพเนจรมาอยู่ภายใต้การนำของคุณสุเทพแทน ขออย่ากับบรรดามวลชนนกหวีดผู้ถือหิมทั้งหลายนะครับว่าไม่มีหรือก “ฟ้าสีทองผ่องอำไพในช่วงข้ามคืน” การสร้างสังคมซึ่งทำให้คนทั้งหลายต้องอยู่ร่วมกันอย่างสันติต้องใช้เวลาและการทำความเข้าใจไม่น้อยครับ”²¹²²

สมชาย ปรีชาศิลป์กุล เสนอให้ทุกคนในสังคมไทยมีจุดยืนทางการเมืองที่ชัด “หลักการทางกฎหมาย” และ “หลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย...ระบอบรัฐสภา” โดยเสนอว่า “ระบอบประชาธิปไตยก็คือเราต้องทนอยู่กับคนที่เราไม่ชอบ...ขยายความคิดของตัวเองให้กว้างขวาง...แล้วทำให้ตัวเองได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวาง” เพื่อจะกลายเป็น “เสียงข้างมาก” ในอนาคต ดังความว่า

“ผมคิดว่าจุดยืนทางการเมืองแต่ละคนต่างก็ได้ แต่กับหลักการทางกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย หลักการในเรื่องระบอบรัฐสภา ผมคิดว่าเป็นสิ่งที่แต่ละคนควรยึดให้มั่น... ระบอบประชาธิปไตยก็คือเราต้องทนอยู่กับคนที่เราไม่ชอบ...สิ่งที่ควรทำคือ ขยายความคิดของตัวเองให้กว้างขวาง ซึ่งรัฐบาลชุดนี้มีผลงานให้วิจารณ์ได้มากมาย กว้างขวางเต็มไปหมด ก็พยายามเผยแพร่ความคิดออกไปให้กว้างขวาง ถ้าคิดว่ายโยบายจำนำข้าวไม่ดี โครงการรถไฟความเร็วสูงเป็นปัญหาก็ขยายความคิดออกไป แล้วทำให้ตัวเองได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวาง เลือกลงครั้งหน้าก็พยายามทำอย่างนี้...ผมคิดว่าระบอบรัฐสภาหรือระบอบประชาธิปไตย ข้อดีคือ เสียงข้างน้อยเปลี่ยนเป็นเสียงข้างมากได้ แต่เราควรที่จะเปลี่ยนมัน

²¹²² เรื่องเดียวกัน.

ด้วยเหตุผล ไม่ควรเปลี่ยนมันด้วยกำลัง ด้วยการใช้อำนาจนอกระบบ...เราก็ควรจะไป วันหนึ่งเรา อาจจะกลายเป็นเสียงข้างมากขึ้นมาได้”²¹²³

สำหรับการให้ความหมายต่อ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น **ประมุข**” สมชาย ปรีชาศิลปกุล เน้นให้พระมหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือการเมือง โดยพระองค์ทรงมี บทบาทสำคัญในด้าน “การชี้แนะต่อการทำงานขององค์กรจากการเลือกตั้ง” ดังความว่า

“...ในสังคมที่สถาบันกษัตริย์สามารถปรับตัวเข้ามาอยู่ภายใต้อุดมการณ์แบบ ประชาธิปไตยและสามารถดำรงได้อย่างมีความมั่นคง คุณลักษณะสำคัญของสถาบันกษัตริย์ก็ คือการถอยห่างจากการเข้าไปมีส่วนในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองโดยตรง โดย บทบาทหน้าที่หลักจะเป็นภาระหน้าที่ขององค์กรทางการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง บทบาท ของสถาบันกษัตริย์จะดำรงอยู่ในลักษณะของการเป็นสัญลักษณ์ของประเทศที่ไม่ต้องแบกรับ ความรับผิดชอบในทางการเมือง แม้จะได้รับการจัดวางให้อยู่ในสถานะองค์กรผู้ใช้อำนาจ อธิปไตยแต่ก็จะเป็นการใช้อำนาจขององค์กรต่างๆ การมีบทบาทที่ยังคงอยู่จะเป็น บทบาทของการให้ความเห็นและการชี้แนะต่อการทำงานขององค์กรจากการเลือกตั้ง อัน เนื่องมาจากประสบการณ์ที่สั่งสมในสถาบันกษัตริย์อาจมีส่วนให้องค์กรต่างๆ ดำเนินนโยบายโดย มีมุมมองที่กว้างขวางมากขึ้น การพ้นไปจากความขัดแย้งระหว่างผู้คนและกลุ่มต่างๆ นับเป็น ปัจจัยสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสถาบันกษัตริย์ในหลายสังคม”²¹²⁴

อนึ่ง แลงการณต่างๆ ของ “มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน” ล้วนแต่มีแนวคิดและความหมายของ “ประชาธิปไตย” อยู่เบื้องหลัง เช่น แลงการณที่แสดงความไม่เห็นด้วยกับรัฐธรรมนูญ 2550 และ เสนอให้มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ โดยระบุ “ข้อเสนอ 3 ข้อต่อการเลือกตั้งเพื่อประชาธิปไตยที่ มั่นคง”²¹²⁵ ซึ่งนอกจากจะเน้นการร่างรัฐธรรมนูญที่มีรากฐานอยู่บนความคิดเรื่องอำนาจอธิปไตย

²¹²³ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, (30 พฤศจิกายน 2556), นิติรัฐ อารยะชัดขึ้น และการมองให้เห็นความเป็นคน., ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/11/50103>

²¹²⁴ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, สถาบันกษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย. ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก <http://midnightuniv.org/สถาบันกษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย>.

²¹²⁵ ม.เที่ยงคืน เสนอร่างรัฐธรรมนูญใหม่หลังเลือกตั้ง พร้อมชูสังคมสวัสดิการ, (11 ธันวาคม 2550), ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/12/15095>

เป็นของประชาชนแล้ว “มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน” ยังเสนอให้ “ทบทวนกฎหมายที่มุ่งเพิ่มอำนาจให้กับกองทัพ เช่น กฎอัยการศึก ร่าง พ.ร.บ.ความมั่นคงภายในราชอาณาจักร เพื่อนำไปสู่การบัญญัติกฎหมายความมั่นคงที่มีความชัดเจน เปิดให้มีการตรวจสอบ ตามกระบวนการที่เป็นประชาธิปไตย” นอกจากนี้ยัง “สนับสนุนนโยบายสังคมสวัสดิการ อันหมายถึงการสร้างสังคมที่มีความเป็นธรรม มีหลักประกันพื้นฐานของชีวิตในด้านความเป็นอยู่ การศึกษา สาธารณสุข และความเท่าเทียมกันด้วยการใช้นโยบายต่างๆ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผู้คนในสังคมไทยลง เช่น การใช้นโยบายภาษีก้าวหน้า ภาษีที่ดิน ภาษีมรดก เป็นต้น มิใช่เป็นเพียงการใช้นโยบายประชานิยมที่พรรคการเมืองแทบทุกพรรคกำลังเสนอกันอยู่ในปัจจุบัน”²¹²⁶ ซึ่งการให้ความสำคัญแก่การสร้าง “สังคมสวัสดิการ” นี้ สะท้อนการให้ความหมาย “ประชาธิปไตย” ว่าจะเป็นประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริงสังคมจะต้องมีความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจและสังคม และประชาชนที่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยจะต้องมีหลักประกันพื้นฐานในการดำรงชีวิต

มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนได้เน้นความคิดเรื่องการกำหนดสถานะและบทบาทของสถาบันตุลาการในระบอบประชาธิปไตย โดยระบุใน “แถลงการณ์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน เรื่อง ความรับผิดชอบของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ และการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมในระยะยาว” ว่า ศาลจะต้องมี “ความเป็นอิสระ (Independence) และความเที่ยงธรรม (Impartiality) ของตุลาการ” และศาลจะต้องไม่ “เข้ามามีบทบาททางการเมือง” ข้อความตอนหนึ่งในแถลงการณ์กล่าวว่า “ปัญหาพื้นฐานสำคัญประการหนึ่งก็คือ สถาบันตุลาการในสังคมไทยเป็นองค์กรที่ปราศจากระบบการตรวจสอบทั้งจากสังคมและระบบการเมือง ซึ่งเมื่อปราศจากการตรวจสอบ การปฏิบัติหน้าที่ก็อาจไม่ได้ดำเนินไปบนหลักการหรือมาตรฐานที่ถูกต้องชอบธรรม”²¹²⁷ สะท้อนการนิยามความหมายว่าในระบอบประชาธิปไตย สถาบันตุลาการจะต้องเหมือนกับสถาบัน

²¹²⁶ เรื่องเดียวกัน.

²¹²⁷ แถลงการณ์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน เรื่อง ความรับผิดชอบของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ และการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมในระยะยาว, (4 พฤศจิกายน 2553), ค้นหาเมื่อ 16 สิงหาคม 2558, จาก [http://www.prachatai3.info/journal/2010/11/31756?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+prachatai+\(%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%8A%E0%B8%B2%E0%B9%84%E0%B8%97+Prachatai.com\)](http://www.prachatai3.info/journal/2010/11/31756?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+prachatai+(%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%8A%E0%B8%B2%E0%B9%84%E0%B8%97+Prachatai.com))

การเมืองอื่นๆ คือจะต้องใช้อำนาจอธิปไตยทางการศาลโดยมี “ระบบการตรวจสอบทั้งจากสังคมและระบบการเมือง” ทั้งนี้ แดงการณระบุด้วยว่า

“สถาบันตุลาการเป็นสถาบันหนึ่งของอำนาจอธิปไตย แต่ไม่ได้มีความหมายว่าเป็นองค์กรที่พ้นไปจากการตรวจสอบและความรับผิดชอบแต่อย่างใด ในระยะยาวจึงจำเป็นต้องสร้างระบบการตรวจสอบที่สัมพันธ์กับสังคมให้เกิดขึ้น เพื่อให้สถาบันตุลาการสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเที่ยงธรรมและเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในสังคม หากปล่อยให้สถาบันตุลาการทำงานโดยไม่มี การตรวจสอบ ปราศจากความรับผิดชอบ และไม่มี ความชอบธรรม สถาบันตุลาการจะกลายเป็น องค์กรที่สร้างปัญหาให้กับสังคมไทยเพิ่มมากขึ้น แต่การมีสถาบันตุลาการที่เป็นอิสระและเที่ยง ธรรมอย่างแท้จริง จะมีส่วนอย่างสำคัญในการสร้างความมั่นคงให้กับสังคมการเมืองไทย สังคมจึง ต้องตระหนักและร่วมกันผลักดันทั้งในกรณีความรับผิดชอบของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญต่อปัญหาที่ เกิดขึ้นในปัจจุบัน และการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมในอนาคต”²¹²⁸

คำประกาศ “หลักการพื้นฐาน 6 ประการ” เนื่องในวันรัฐธรรมนูญ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2557 ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน²¹²⁹ ก็สะท้อนการเสนอความหมายของ “ประชาธิปไตย” ใน ทิศนะของนักวิชาการมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนอย่างรอบด้าน ดังความต่อไปนี้

“การร่างรัฐธรรมนูญ...ในอดีตที่ผ่านมา ก็มักกระทำโดยคณะบุคคลที่มีได้เป็นตัวแทน ของประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย...การร่างรัฐธรรมนูญที่ไม่ยึดหลักการ ประชาธิปไตยอย่างแท้จริงนั้น มีส่วนอย่างสำคัญในความล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาต่างๆ และ ไม่เอื้อต่อการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของ โครงสร้างสังคมไทย จนนำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรง...

มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน จึงขอประกาศ “หลักการพื้นฐาน 6 ประการ” ที่พึงยึดถืออย่าง เคร่งครัดในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ดังต่อไปนี้

²¹²⁸ เรื่องเดียวกัน.

²¹²⁹ คำประกาศ “หลักการพื้นฐาน 6 ประการ” เนื่องในวันรัฐธรรมนูญ, (10 ธันวาคม 2557), ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก [http://midnightuniv.org/คำประกาศ “หลักการพื้นฐาน 6 ประการ”](http://midnightuniv.org/คำประกาศ%20หลักการพื้นฐาน6%20ประการ) เนื่องในวันรัฐธรรมนูญ.

“หนึ่ง อำนาจอธิปไตยต้องเป็นของประชาชน การใช้อำนาจขององค์กรรัฐ ทั้งฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ หรือฝ่ายตุลาการ จะต้องมาจากความยินยอมของประชาชนและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้กำกับตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐโดยตรงหรือทางอ้อม ต้องไม่มีองค์กรของรัฐ แม้แต่องค์กรเดียวที่จะสามารถใช้อำนาจโดยปราศจากการตรวจสอบและความรับผิดชอบ

สอง สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชนตามหลักการของระบอบประชาธิปไตยจะต้องได้รับการรับรองไว้อย่างชัดเจนเพื่อให้การใช้อำนาจรัฐในทุกเรื่องเป็นไปโดยความเคารพและโดยการให้ความสำคัญแก่สิทธิและเสรีภาพของประชาชนไม่ว่าจะเป็นในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมหรือวัฒนธรรม รวมทั้งการยอมรับว่าบุคคลย่อมเสมอภาคและเท่าเทียมกันโดยไม่มีใครถูกเลือกปฏิบัติหรือถูกเหยียดหยามหรือถูกทำลายความเป็นมนุษย์ให้ต่ำต้อยลงไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง

สาม ระบบสวัสดิการพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาศักยภาพของบุคคลจะต้องมีความเท่าเทียม เช่น การศึกษา การสาธารณสุข การกระจายทรัพยากรที่ดิน การรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตประจำวัน เป็นต้น เพื่อให้คนไทยแต่ละคนสามารถสร้างความมั่นคงและมีความสามารถที่จะกำหนดชะตาชีวิตของตนเองได้อย่างอิสระและมีศักดิ์ศรี

สี่ ศาลและองค์กรอิสระจะต้องมีความเป็นกลาง ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทางการเมือง การปฏิบัติหน้าที่จะต้องสามารถตรวจสอบได้รวมทั้งมีความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ศาลและองค์กรอิสระมิได้ยึดถือหลักการทางวิชาชีพทั้งนี้ ก็เพื่อให้การทำหน้าที่ชี้ขาดข้อขัดแย้งต่างๆ ของศาลและองค์กรอิสระได้รับการยอมรับจากทุกกลุ่มทุกฝ่ายในสังคมการเมืองไทย”

ห้า อำนาจในการปกครองและการดูแลทรัพยากรธรรมชาติจะต้องกระจายไปสู่ชุมชนและท้องถิ่น โดยให้ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทหลักในการบริหารงานในท้องถิ่น ลดบทบาทของระบบราชการส่วนกลางและยกเลิกระบบราชการส่วนภูมิภาค

หาก การแก้ไขรัฐธรรมนูญจะต้องสามารถกระทำได้ตามวิถีทางของระบบรัฐสภาและสอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย และถ้าหากมีบุคคลหรือองค์กรใดจงใจบิดเบือนบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญก็จะต้องได้รับการลงโทษตามกฎหมายทั้งนี้ รวมถึงการล้มล้างรัฐธรรมนูญโดยกลไกนอกสภาที่จะต้องถือว่ามีความผิดร้ายแรงโดยไม่อาจนิรโทษกรรมได้อีกต่อไป”²¹³⁰

การนิยาม “ประชาธิปไตย” โดยธเนศวร์ เจริญเมือง

ใน พ.ศ.2553 การนิยาม “ประชาธิปไตย” ของ ธเนศวร์ เจริญเมือง เน้นการ “การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น” บทความเรื่องเรื่อง “**ประชาธิปไตย 2 ระดับในสังคมไทย**” วิจารณ์ “ระบบการทำงานของข้าราชการส่วนภูมิภาค” สะท้อนการนิยาม “ประชาธิปไตย” แบบที่กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ว่าหมายถึงการ “เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเลือกจัดรูปแบบการบริหารของเขาเอง และการเปลี่ยนแปลงแก้ไขใดๆ ที่เริ่มจากท้องถิ่น...ประชาชน...สามารถควบคุมการบริหารงานใดๆ ของส่วนภูมิภาค ประชาชน...มีอำนาจในการเลือกตั้ง” และปฏิเสธระบบที่เป็นอยู่ นั่นคือ “การกำหนดนโยบายและเป้าหมาย ตลอดจนงบประมาณรวมทั้งบุคลากร...ถูกกำหนดจากส่วนกลางเป็นหลัก”²¹³¹

ธเนศวร์ เจริญเมือง กล่าวถึง “การเข้าสู่ประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น” โดยเน้นการเลือกตั้งและความใกล้ชิดระหว่างผู้ได้รับการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นกับประชาชน

“สังคมไทยเขิบเข้าสู่การเมืองแบบประชาธิปไตย 2 ระดับขึ้นไปอีกขั้นหนึ่งเนื่องจากการที่รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 กำหนดให้มีการสถาปนาประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น เช่น การจัดตั้ง อบต. เริ่มในปี 2537; การเลือกตั้งนายก อบจ. โดยอ้อม (พ.ศ. 2541); การกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ (พ.ศ. 2542); พ.ร.บ.การเลือกตั้งนายกเทศมนตรีโดยตรง (พ.ศ. 2543); พ.ร.บ.การเลือกตั้งหัวหน้าฝ่ายบริหารท้องถิ่นโดยตรงทุกระดับ พ.ศ. 2546 ด้วยเหตุนี้ จึงได้เกิดการปฏิรูปครั้งสำคัญในระดับท้องถิ่นของประเทศในช่วงเวลาที่สังคมไทยไร้รัฐประหารและ

²¹³⁰ เรื่องเดียวกัน.

²¹³¹ ธเนศวร์ เจริญเมือง, (3 กรกฎาคม 2553), **ประชาธิปไตย 2 ระดับในสังคมไทย**, ค้นหาเมื่อ 10 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2010/07/30188>

กบฏ จากสถิติที่รวบรวมได้ล่าสุด ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2551 องค์การปกครองท้องถิ่น (อปท.) ทั่วประเทศมีจำนวน 7,853 แห่ง เป็นการปกครองรูปแบบพิเศษ 2 แห่ง, อบจ. 75 แห่ง อบต. 6,157 แห่ง และเป็นเทศบาล 1,619 แห่ง หมายความว่าทั่วประเทศมีนายก อบจ. นายก อบต. และนายกเทศมนตรีเทศบาล (ทั้ง 3 ระดับคือนคร-เมืองและตำบล) ทั้งหมดรวมกันถึง 7,853 คน คนเหล่านี้มาจากการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน มีความใกล้ชิดกับประชาชน และดำรงตำแหน่ง 4 ปีก็ต้องให้ประชาชนตัดสินอนาคตของพวกเขาอีกครั้ง ยังไม่นับจำนวนสมาชิกสภาท้องถิ่นขององค์กรเหล่านั้นซึ่งมาจากการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนเช่นกันรวมประมาณ 20,000 คน²¹³²

อย่างไรก็ตาม ธเนศวร์ เจริญเมือง เห็นว่า “ประชาธิปไตยระดับท้องถิ่นก็ยังมีข้อจำกัดจำนวนมาก โดยเฉพาะความอ่อนแอด้านอุดมการณ์และวัฒนธรรมทางการเมืองจนส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้คน”²¹³³ และเชื่อว่าการกระจายอำนาจทางการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญของความเจริญทางเศรษฐกิจและความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตของประชาชน ธเนศวร์ เจริญเมือง เน้นการเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดด้วย

“ตัวอย่างเช่นประเด็นการเลือกตั้งผู้ว่าฯโดยตรงจากประชาชน การที่ญี่ปุ่นผงาดขึ้นเป็นประเทศที่เจริญก้าวหน้าและคุณภาพของประชากรมีความมั่นคงปลอดภัยมากที่สุดประเทศหนึ่งของโลก จะเป็นเพราะสาเหตุใดก็ตาม แต่ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือญี่ปุ่นมีระบบการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นที่พัฒนาแล้วเหมือนกับประเทศตะวันตกที่พัฒนาทั้งหลาย ญี่ปุ่นไม่มีระบบบริหารราชการส่วนภูมิภาคที่คอยแทรกแซงและควบคุมการปกครองท้องถิ่นไว้เช่นของไทย สหรัฐเข้ายึดครองญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พร้อมกับสถาปนาระบบผู้ว่าฯเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนในทุกๆ จังหวัดทั่วประเทศ รัฐไทยนำแนวคิดโอท็อปจากจังหวัดหนึ่งของญี่ปุ่นมาใช้ในไทย แต่ลืมไปว่าทุกๆ จังหวัดของญี่ปุ่นมีผู้ว่าฯ ที่ขึ้นตรงต่อประชาชนและรับใช้ท้องถิ่นตามวาระ 4 ปี ขณะที่ผู้ว่าฯของไทยย้ายไปมา วันๆ ต้องคอยดูทิศทางการเมือง รอรับคำสั่ง คำว่าประชาชนและท้องถิ่นมาหลังสุด ปัญหาต่างๆ ในท้องถิ่นก็กวาดไว้ได้พรม ไม่ต้องเหนื่อย เพราะอยู่ไม่นานก็ต้องย้าย

²¹³² เรื่องเดียวกัน.

²¹³³ เรื่องเดียวกัน.

การรณรงค์เลือกตั้งผู้ว่าฯ ในช่วงกลางทศวรรษ 2530 ไม่ได้รับการสนองตอบจากรัฐ แต่กระทรวงมหาดไทยแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการจัดตั้ง อบต. ในปี พ.ศ. 2537 ส่วนการเลือกตั้งผู้ว่าฯ ก็ไม่มีการให้ความสนใจเลยจนถึงปัจจุบัน ไม่ใช่เพราะประชาชนไม่พร้อม แต่เพราะรัฐราชการที่คุ้นชินกับระบบการรวมศูนย์อำนาจและระบอบอำมาตยาธิปไตยไม่พร้อมที่จะปล่อยอำนาจให้อยู่ในมือของผู้ว่าฯ ที่มาจากการเลือกตั้ง การเลือกตั้งนายก อบจ. ทั่วประเทศที่ให้มีอำนาจจำกัด โดยเฉพาะโครงการและงบประมาณทั้งหมดจะต้องได้รับการอนุมัติโดยผู้ว่าฯ จึงนำไปสู่การควบคุมทางกฎหมาย และบีบบังคับให้นายก อบจ. ต้องคอยเกรงอกเกรงใจผู้ว่าฯ เนื่องจากอำนาจที่เหนือกว่าดังกล่าว และเมื่อรัฐประหารและระบอบอำมาตยาธิปไตยหวนคืนสู่อำนาจ ระบบผู้ว่าฯ แต่งตั้งก็คือเครื่องมือสำคัญของระบอบอำมาตยาธิปไตยในการควบคุมกำลังของท้องถิ่นในทุกๆ จังหวัด จะยึดอำนาจหรือไม่ก็ไม่สำคัญ แต่ที่สำคัญคือหากมีระบบผู้ว่าฯ เลือกตั้งโดยประชาชน ก็เท่ากับว่าระบบการบริหารส่วนภูมิภาคจะต้องสิ้นสุดลง เท่ากับนำสังคมไทยก้าวไปสู่ระบบการบริหารที่ทัดเทียมกับประเทศอารยะที่มีเพียงการบริหารราชการส่วนกลางและการปกครองท้องถิ่น การไม่มีระบบการบริหารส่วนภูมิภาคย่อมจะทำให้ท้องถิ่นไม่ถูกครอบงำและแทรกแซง เกิดการแข่งขันกันระหว่างจังหวัดต่างๆ สามารถปกครองตนเองได้และพัฒนาท้องถิ่นให้ก้าวหน้าไปได้อย่างรวดเร็ว ขณะเดียวกัน ก็จะทำให้ส่วนกลางสูญเสียอำนาจในการครอบงำและแทรกแซงท้องถิ่นโดยเฉพาะการควบคุมด้านงบประมาณและการใช้ทรัพยากรแต่ละด้านดังที่เคยได้ทำยาวนานในอดีต”²¹³⁴

นอกจากนี้ ธเนศวร์ เจริญเมือง ยังระบุว่า “การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยในระดับประเทศโดยละเอียดประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่นจึงเท่ากับการลดรอนกำลังของตนเองหรือไม่เพิ่มกำลังให้แก่ตนเองในระยะยาว”²¹³⁵

เนื่องจากสนับสนุนทักษิณ ชินวัตร อย่างเต็มที่ ธเนศวร์ เจริญเมือง จึงสนับสนุนนโยบาย “ระบบผู้ว่าฯ ซีอีโอ” ที่ “หน่วยงานราชการทุกหน่วยในจังหวัดต้องขึ้นตรงต่อผู้ว่าฯ และผู้ว่าฯ ต้องขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี” ดังที่ระบุว่า

²¹³⁴ เรื่องเดียวกัน.

²¹³⁵ เรื่องเดียวกัน.

“การที่รัฐบาลของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ได้จัดตั้งระบบผู้ว่าฯ ซีอีโอ เป้าหมายก็คือการสถาปนาระบบรวมศูนย์อำนาจที่มีเอกภาพ(Unified centralization) หน่วยงานราชการทุกหน่วยในจังหวัดต้องขึ้นตรงต่อผู้ว่าฯและผู้ว่าฯต้องขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกต้องในเชิงการบริหาร เพื่อระบบการบังคับบัญชามีความชัดเจน มิใช่ปล่อยให้การบริหารจังหวัดเป็นงานของกระทรวงใครกระทรวงมัน และที่สำคัญเพื่อผู้ว่าฯซีอีโอ สามารถนำนโยบายของรัฐบาลกลางไปปฏิบัติได้อย่างทันท่วงที โดยได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายในจังหวัดนั้นๆ”²¹³⁶

เป็นที่น่าสังเกตว่า ถึงแม้ ธเนศวร์ เจริญเมือง จะกล่าวไว้ด้วยว่า เมื่อมี “ระบบผู้ว่าฯ ซีอีโอ” ก็จะต้องมี “การจัดตั้งสภาประชาชน” แต่ไม่ได้กล่าวถึงการเลือกตั้ง “สภาประชาชน” แต่อย่างใด เพียงแต่ระบุว่า “มีตัวแทนจากภาคส่วนต่างๆ” (ซึ่งอาจหมายถึงการแต่งตั้งตัวแทนจากภาคส่วนต่างๆ ก็เป็นไปได้) และระบุว่า “ระบบผู้ว่าฯ ซีอีโอ” นี้ควรจะพัฒนาไปสู่การเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดในอนาคต ดังความว่า “แต่การเกิดขึ้นของระบบผู้ว่าฯซีอีโอก็ควรควบคู่ไปกับการจัดตั้งสภาประชาชนในแต่ละจังหวัดที่มีตัวแทนจากภาคส่วนต่างๆ เพื่อตรวจสอบวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของผู้ว่าฯ ซีอีโอ และสามารถพัฒนาไปสู่การมีผู้ว่าฯ ที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชนในอนาคต มิฉะนั้นระบบผู้ว่าฯซีอีโอก็จะส่งผลกระทบต่อการกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่น”²¹³⁷ ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะไม่ต้องการเสนอแนวคิดเรื่องการเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดและสมาชิกสภาประชาชนใน “ปัจจุบัน” (หรือในช่วงที่ทักษิณ ชินวัตร พยายามรวมศูนย์อำนาจมาอยู่ในมือของตนเอง) ที่อาจนำไปสู่ความไม่พอใจของทักษิณ ชินวัตร นั่นเอง

ธเนศวร์ เจริญเมือง เน้นว่านโยบายเศรษฐกิจเกี่ยวกับชนบทของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร มีผลในทางพัฒนาระบบประชาธิปไตยอย่างสำคัญยิ่ง ดังความว่า

“ยิ่งรัฐบาลดูแลรับใช้ประชาชนในท้องถิ่นมากเท่าใด ประชาชนก็ยิ่งพอใจและเห็นความสำคัญของการเลือกตั้งมากขึ้นเท่านั้น หากรัฐบาลชุดต่อมาไม่ดูแลประชาชน ประชาชนก็จะลุกขึ้นมาเรียกร้องสิทธิและแสดงบทบาทเพื่อให้รัฐบาลตอบสนอง นี่คือการพัฒนาด้านจิตสำนึก

²¹³⁶ เรื่องเดียวกัน.

²¹³⁷ ธเนศวร์ เจริญเมือง, “คำแถลงในการจัดพิมพ์ครั้งที่ห้า”, 100 ปี การปกครองท้องถิ่นไทย พ.ศ. 2440-2540, (กรุงเทพ : คบไฟ, 2550).

และความเข้าใจทางการเมืองแบบ**ประชาธิปไตยที่ประชาชนมีส่วนร่วม** (Participatory democracy) และ**มีอำนาจ** (People's democracy) ซึ่งไม่ใช่ลัทธิเลือกตั้ง (Electocracy) ที่รณรงค์ให้ประชาชนมีบทบาททางการเมืองเพียงวันเดียว เพราะการจัดงบประมาณแบบเอ็สเอ็มแอลไปให้หมู่บ้าน 3 ขนาด โดยให้หมู่บ้านจัดตั้งคณะกรรมการตัดสินใจและดำเนินการเองทั้งหมด คือการช่วยให้ประชาชนรู้จักคิดทำโครงการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง สามารถควบคุมและลงโทษกันเองหากมีสมาชิกนำเงินไปใช้ในทางที่ผิดหรือไม่ยอมชำระหนี้สินตรงตามเวลาที่กำหนด ในแง่นี้ อำนาจที่จัดการภายในท้องถิ่นระดับหมู่บ้าน ก็คือ รูปแบบของ**ประชาธิปไตยท้องถิ่น** (Local democracy) ซึ่งเป็น**ประชาธิปไตยระดับรากหญ้า** (Grassroots democracy) ขั้นต่ำสุด และเป็นผลดีต่อการปกครองส่วนท้องถิ่นตลอดจนระบอบประชาธิปไตยในระยะยาว”²¹³⁸

ในวันที่ 18 กันยายน พ.ศ.2551 เพียง 1 วัน หลังจากสมชาย วงศ์สวัสดิ์ ได้รับการลงคะแนนในรัฐสภาให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ธีรนอร์ เจริญเมือง ได้เขียนบทความเรื่อง “**ประชาธิปไตยแบบอารยะ**” เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับ “**ประชาธิปไตย**” ของไทยที่มีมิติอื่นๆ อีกมากนอกเหนือจากการเลือกตั้ง ดังนี้

“หนทางที่เหลืออยู่ก็คือ การจัดความสัมพันธ์ระหว่าง**ประชาธิปไตยแบบตัวแทน** (Representative Democracy) ในสภา และ**ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม** (Participatory Democracy) นอกสภา... นั่นก็คือ ประชาธิปไตยแบบอารยะที่หลายประเทศก็ยอมรับแล้วว่า เมื่อประชาชนตื่นตัวทางการเมือง มีความเป็นพลเมืองที่เอากำหนดเอง (Active citizenship) ไม่หลงติดอยู่แต่การเลือกตั้ง แต่สนใจและมีบทบาทในกิจการสาธารณะทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะการกำหนดนโยบาย การออกกฎหมาย การบริหารงานของภาครัฐ การติดตามพฤติกรรมและการทำงานของส.ส. และการถอดถอนนักการเมืองที่ด้อยคุณภาพและทุจริต ฯลฯ

ทศวรรษต่อไปในควรจะเป็นการรณรงค์ให้**ภาคประชาสังคม**กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง ระบบการทำงานที่ซ้ำซ้อนของผู้ว่าฯ กับ อบจ. อบต. กับ กำนัน-ผู้ใหญ่บ้านต้องยุติลง ระบบการบริหารส่วนภูมิภาคควรสิ้นสุดลงในทศวรรษต่อไปนี้ รัฐควรเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นได้ตัดสินใจ

²¹³⁸ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยผู้วิจัย).

ด้วยตนเอง ดินแดนที่เรียกว่ารัฐไทยควรเป็นดินแดนแห่งสิทธิและเสรีภาพ เพื่อให้ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและจุดแข็งต่างๆ ในแต่ละท้องถิ่นได้แสดงคุณค่าของตนเองออกมาให้มากที่สุด รูปแบบการปกครองท้องถิ่นก็ย่อมขึ้นอยู่กับประชาชนในเขตนั้นๆ และไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน นั่นคือความเข้มแข็งของท้องถิ่น ภาคประชาสังคมที่เป็นปีกแผ่น เพราะนั่นคือสิ่งที่พวกเขาสามารถเลือกได้ กำหนดได้และเปลี่ยนแปลงได้เสมอ และนั่นคือรากฐานที่สำคัญที่สุดของรัฐไทยโดยรวมที่คนไทยใฝ่ฝันถึง”²¹³⁹

ธเนศวร์ เจริญเมือง เสนอว่า การยึดหลักการประชาธิปไตยแบบสากลเท่านั้น จึงจะเป็นทางออกจากปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทย และจะเป็นแสงสว่างนำทางไปสู่การเป็นอารยะประเทศอย่างยั่งยืน ดังจะเห็นได้จากทัศนะที่ว่า

“จากประสบการณ์การต่อสู้และการสร้างสรรค์ระบอบประชาธิปไตยในต่างประเทศ และจากการศึกษาประสบการณ์การล้มลุกคลุกคลานของระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทย คำถามคือ เพื่อที่จะบรรลุความเป็นประชาธิปไตยในสังคมไทยในยุคปัจจุบัน อะไรคือหลักการที่สำคัญของระบอบประชาธิปไตยสำหรับสังคมไทย ผู้เขียนเห็นว่าหลักการสำคัญควรแบ่งออกเป็น 3 หมวด และมีหลักการสำคัญรวมทั้งหมด 20 ดังนี้”²¹⁴⁰

หมวดที่ 1 ว่าด้วยอำนาจและการปกครอง²¹⁴¹

1. หลักการอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน(People's sovereignty)
2. หลักการสิทธิมนุษยชน(Human rights)
3. หลักการสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของประชาชน(Political rights and freedom)
4. หลักการความเสมอภาคทางการเมือง(Political equality)
5. หลักการความเป็นอิสระของท้องถิ่นและภูมิภาค(Local autonomy)

หมวดที่ 2 ว่าด้วยคุณสมบัติของประชาชนและผู้นำ²¹⁴²

²¹³⁹ เรื่องเดียวกัน.

²¹⁴⁰ ธเนศวร์ เจริญเมือง, *การเดินทางของประชาธิปไตย*, (เชียงใหม่ : สมพรเพลส, 2553), น. 6-18.

²¹⁴¹ เรื่องเดียวกัน, น. 7-8.

1. หลักการพลเมืองเข้มแข็ง(Strong citizens)
2. หลักการเคารพต่อสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น(Respect the right and freedom of oneself and other)
3. หลักการวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตย(Democratic political culture)
4. หลักการนำที่มีคุณภาพ(Quality leadership)

หมวดที่ 3 ว่าด้วยกลไกการบริหาร²¹⁴³

1. หลักการระบบนิติรัฐ(The rule of law)
2. หลักการเคารพเสียงข้างมาก(Majority Rule) ซึ่งเกิดจากการเลือกตั้งที่เสรีและยุติธรรม (Free and fair elections)
3. หลักการความต่อเนื่องหรือเสถียรภาพของสถาบันการเมืองการปกครอง(Continuity of democratic institution) ไม่มีการแทรกแซงจากปัจจัยภายนอกและการรัฐประหาร
หลักการควบคุมกองทัพโดยสถาบันการเมืองการปกครอง (Civilian control of the military)
4. หลักการสร้างกลไกภาระความรับผิดชอบของสถาบันการเมืองการปกครอง (Accountability of the institutions)
1. หลักการแบ่งแยกอำนาจ(Separation of powers)
2. หลักการถ่วงดุลอำนาจ(Checks and Balance)
3. หลักการกระจายอำนาจในการบริหาร(Administrative decentralization)
4. หลักการพิจารณาความตามกฎหมาย(Due process of law)
5. หลักการความโปร่งใส(Transparency)
6. หลักการสื่อเสรี , เสรีภาพด้านข้อมูลข่าวสารและการแสดงความคิดเห็น(Free media, freedom of information and expression)

²¹⁴² เรื่องเดียวกัน, น. 9-11.

²¹⁴³ เรื่องเดียวกัน, น. 12-16.

“ด้วยความหลากหลายของหลักการสำคัญ โดยเฉพาะหลักการที่ว่า **ประชาชนคือเจ้าของอำนาจอธิปไตย** เสี่ยงประชาชนคือเสี่ยงสวรรค์ **ต้องเคารพเสียงส่วนใหญ่** ประชาชนคือส่วนสำคัญที่สุดในระบอบประชาธิปไตย ระบอบประชาธิปไตยจึงมีมนเสน่ห์อย่างล้นลึก ปลุกเร้าจิตใจของคนจำนวนมาก ด้วยเหตุดังนั้นแม้แต่พวกที่นิยมเผด็จการและระบอบกบฏก็ก็นำเอาคำว่าระบอบประชาธิปไตยไปใช้ แม้ทำสิ่งที่ขัดกับหลักการหลายข้อข้างต้น แต่ก็ยังเรียกว่าประชาธิปไตย ระบอบประชาธิปไตยอาจไม่ใช่ระบอบการปกครองที่ดีที่สุด แต่เมื่อพิจารณาถึงหลักการที่หลากหลายซึ่งเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ มีกติกา มีฝ่ายต่างๆสามารถเข้าไปแข่งขันกันอย่างยุติธรรมและให้โอกาสแก่ทุกฝ่าย และเมื่อเปรียบเทียบกับระบอบการปกครองอื่นๆ และที่สำคัญพิจารณาจากประสบการณ์ในอดีตของประเทศต่างๆจำนวนมากที่ได้ผ่านระบอบการปกครองหลายแบบ ในที่สุดระบอบประชาธิปไตยก็ได้พิสูจน์ให้เห็นการเป็นทางออกของการยุติความขัดแย้งในแต่ละสังคม เกิดการแข่งขันเสรี การตรวจสอบและขัดขวางอำนาจที่ฉ้อฉล การให้รางวัลแก่ผู้ชนะและการลงโทษผู้ที่กระทำผิด สร้างคุณธรรมให้ทุกฝ่ายเคารพกติกา รู้แพ้รู้ชนะ สังคมมีระเบียบแบบแผน เมื่อสังคมมีกติกา มีความเสมอภาคและความยุติธรรม ความสามัคคีและสันติสุขในสังคมก็บังเกิดขึ้น”²¹⁴⁴

การนิยาม “ประชาธิปไตย” โดยสุธาชัย ยิ้มประเสริฐ

จากการสนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “มวลชนคนเสื้อแดง” โดยเน้นว่าเป็นการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย และการวิพากษ์วิจารณ์อำมาตย์ รวมทั้งการโจมตีตุลาการภิวัตน์และการรัฐประหารอย่างรุนแรงในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตทางการเมือง สะท้อนให้เห็นว่า สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ ให้ความหมาย “ประชาธิปไตย” ในแง่ที่อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน และให้ความสำคัญแก่การเลือกตั้งมากเป็นพิเศษ อย่างไรก็ตาม เมื่อรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งไม่ได้ปฏิบัติตามพันธกิจของรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตย ก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากสุธาชัย ยิ้มประเสริฐ เช่นกัน เป็นต้นว่าการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ว่าประนีประนอมกับผู้นำกองทัพ (ซึ่งในระบอบประชาธิปไตยผู้นำกองทัพควรอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของรัฐบาล) และ

²¹⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 16-17.

สุชาติ ยิ้มประเสริฐ ยังเห็นว่ารัฐบาลเพิกเฉยละเลยปัญหาสิทธิมนุษยชน การละเมิดเสรีภาพทางความคิด และหลักความยุติธรรมในการพิพากษาคดี ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องสำคัญในระบบอบประชาธิปไตยทั้งสิ้น ดังความว่า

“การไม่แตะต้องกองทัพ ไม่ขัดแย้งกับ พล.อ.อนุพงษ์ เผ่าจินดา และ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะผ่อนปรนไม่ให้เป็นศัตรูกับกองทัพ ...รัฐบาลพรรคเพื่อไทย แสดงท่าทีชัดเจนในการไม่สนับสนุนข้อเสนอเรื่องการปฏิรูปกฎหมายอาญามาตรา 112 และนายกรัฐมนตรียิ่งลักษณ์ เคยขอต่อฝ่ายนิติราษฎร์เสียด้วยซ้ำ ให้ยุติการเคลื่อนไหวเรื่องนี้ ทั้งที่การที่รัฐบาลไม่ดำเนินการเรื่องนี้ หมายถึงการละเลยปัญหาเรื่องการละเมิดสิทธิมนุษยชน ไม่ผลักดันในเรื่องเสรีภาพทางความคิด และเมินเฉยต่อคำตัดสินอันละเมิดหลักยุติธรรมของผู้พิพากษาทั้งหลาย...”²¹⁴⁵

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่พรรคเพื่อไทยจะเสนอ “ร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแบบเหมาเข่ง” สุชาติ ยิ้มประเสริฐ ยังเห็นว่าพลชนคนเสื้อแดงไม่ควรต่อต้านพรรคการเมืองและรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง แต่ควรพยายามเป็นอิสระจากพรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาลที่ตนเคยสนับสนุน และควรผลักดันให้พรรคการเมืองดังกล่าวต่อสู้ในเรื่องที่มีความสำคัญในระบบประชาธิปไตย เช่น สิทธิมนุษยชน พร้อมกับเน้นว่า “บทบาทในการสร้างประชาธิปไตยอย่างแท้จริงในสังคมไทยอยู่ในมือของประชาชน” มากกว่าจะอยู่ในมือพรรคการเมือง

“คงต้องยอมรับว่า การผลักดันให้ พ.ต.ท.ทักษิณ แสดงท่าทีเชิงปฏิวัติสังคมคงจะเป็นการยาก ในส่วนรัฐบาล น.ส.ยิ่งลักษณ์ ก็คงต้องแสดงบทบาทเป็นรัฐบาลสมานฉันท์ต่อไป แต่ก็น่าจะต้องถือว่า รัฐบาลและพรรคเพื่อไทยยังคงเป็นมิตรในแนวร่วม จึงยังไม่จำเป็นต้องถึงขนาดที่จะต้องคว่ำบาตรหรือต่อต้านรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร และคงต้องเข้าใจสถานะของ พ.ต.ท.ทักษิณที่ไม่สามารถถูกลงดำเนินอาญาได้เหมือนเดิม ท่าทีของฝ่ายประชาชนในขณะนี้ คือ **ควรจะต้องเป็นอิสระจากพรรคเพื่อไทย** สามารถที่จะเลือกสนับสนุนนโยบายบางด้าน และแสดงท่าทีที่ไม่สนับสนุนนโยบายบางด้านได้ การปรองดองหรือการประนีประนอมกับฝ่ายอำมาตย์อย่างไร

²¹⁴⁵ สุชาติ ยิ้มประเสริฐ, (26 เมษายน 2555), พ.ต.ท.ทักษิณ พรรคเพื่อไทย เกียะเหิระ, ค้นหาเมื่อ 12 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/04/40245>

หลักการ เราก็คงจะต้องไม่เห็นด้วย และยังต้องเรียกร้องผลักดันให้รัฐบาลพรรคเพื่อไทยไปต่อสู้ในเรื่องสำคัญ เช่น เรื่องสิทธิมนุษยชน การต่อสู้กับพวกขวาจัด หรือผลักดันการแก้รัฐธรรมนูญให้นำมาซึ่งหลักการที่เป็นประชาธิปไตยแท้จริง เป็นต้น เพราะบทบาทในการสร้างประชาธิปไตยอย่างแท้จริงในสังคมไทยอยู่ในมือของประชาชน ยิ่งเสียกว่ารัฐบาลพรรคเพื่อไทย”²¹⁴⁶

การนิยาม “ประชาธิปไตย” โดยพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์

ในฐานะ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ซึ่งสนับสนุน “ทุนใหม่” ที่เข้ามามีบทบาททางการเมืองผ่านการเลือกตั้งอย่างแข็งขันที่สุด โดยเห็นว่าเป็นพัฒนาการที่ก้าวหน้าขึ้นของความสัมพันธ์ทางการผลิตและระบบการเมืองอันเป็นโครงสร้างส่วนบนของไทย พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ได้สร้างความหมายของ “ประชาธิปไตย” อย่างจริงจังทั้งโดยตรงและโดยนัยยะ ภายใต้กรอบคิดแบบมาร์กซิสต์

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ เห็นว่ารัฐบาลที่มาจากกลุ่ม “ทุนใหม่” ได้ปฏิรูประบบเศรษฐกิจซึ่งทำให้เกิดความก้าวหน้าของ “ประชาธิปไตย” เพราะเป็นการบั่นทอนอำนาจของชนชั้นขุนนางหรือพวกจารีตนิยม โดยเกิดความขัดแย้งที่เป็นการต่อสู้ทางชนชั้นระหว่างและการต่อสู้ระหว่างอำนาจนิยมกับประชาธิปไตย ซึ่งในที่สุดแล้วฝ่ายประชาธิปไตยก็จะได้ชัยชนะ²¹⁴⁷

เนื่องจากเห็นว่าชาวบ้านได้ประโยชน์จากนโยบายประชานิยมซึ่งทำให้ชาวบ้านกินดีอยู่ดีขึ้น พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ จึงเรียกระบบประชาธิปไตยในยุคที่รัฐบาลใช้นโยบายประชานิยมว่า “ประชาธิปไตย” แบบที่ “กินได้และเห็นหัวคนจน” ดังความต่อไปนี้

“ชนชั้นล่างในเมืองและชนบทเป็นผู้ได้รับประโยชน์มากที่สุดจากรัฐธรรมนูญ 2540 และจากนโยบายประชานิยมของรัฐบาลไทยรักไทย พวกเขาเกิดการตื่นตัวทางประชาธิปไตยอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน เข้าใจได้เป็นครั้งแรกว่า “ประชาธิปไตยนั้นกินได้และเห็นหัวคนจน” พวกเขา

²¹⁴⁶ เรื่องเดียวกัน.

²¹⁴⁷ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (8 ตุลาคม 2548), ธงชาติไทยสามผืนในกระแสโลกาภิวัตน์, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2006/10/10014>

กลายเป็นฐานพลังอันเข้มแข็งที่สนับสนุนผู้นำพรรคไทยรักไทยและเป็นมวลชนพื้นฐานที่ต่อต้านรัฐประหาร 19 กันยายนและระบอบรัฐธรรมนูญ 2550 จากการต่อสู้กับเผด็จการตลอดกว่าสามปีมานี้ พวกเขาได้ยกระดับจิตสำนึกทางการเมืองและความรับรู้สูงถึงขั้นรู้แจ้งว่า แท้จริงแล้ว อะไรคือปัจจัยขัดขวางประชาธิปไตย ความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมือง และการกินดีอยู่ดีของประชาชน ตลอดจนเป็นรากเหง้าของรัฐประหารครั้งแล้วครั้งเล่าตลอดหลายสิบปีมานี้²¹⁴⁸

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ อธิบายว่า “การเลือกตั้งจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อคนชั้นล่างเสมอมา” เพราะเจ้าหน้าที่รัฐไม่ได้ปกป้องคุ้มครองชาวบ้าน

“ประชาชนชาวบ้านจึงมักจะมีความสัมพันธ์ที่ผูกพันยาวนานกับผู้ถือสิทธิพลและนักการเมืองในพื้นที่ ซึ่งเป็นผลมาจากการที่รัฐไม่สามารถให้บริการขั้นพื้นฐานแก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึงเป็นธรรม และเป็นผลจากการที่เจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ไม่สามารถปกป้องคุ้มครองชีวิตทรัพย์สินของพวกเขาได้ แล้วยังกลับเป็นภัยคุกคามประชาชนเสียเองการเลือกตั้งจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อคนชั้นล่างเสมอมา เป็นการตอกย้ำความสัมพันธ์ที่พวกเขามีต่อนักการเมืองในพื้นที่และเป็นการเสริมหลักประกันที่มีอยู่น้อยนิดในชีวิตอันยากเข็ญของพวกเขา”²¹⁴⁹

ในการผลักดันให้ “มวลชนคนเสื้อแดง” ต่อสู้กับ “อำมาตยาธิปไตย” พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ระบุว่าเป้าหมายในการต่อสู้คือ “ระบอบประชาธิปไตยเสรีนิยม” ดังที่กล่าวว่า

“แม้ว่า พ.ต.ท.ทักษิณและตระกูลชินวัตรจะเคยมีคุณูปการอย่างมากมาต่อการเติบโตของขบวนการประชาธิปไตย ทว่าตั้งแต่เหตุการณ์เมษายน-พฤษภาคม 2553 จนถึงปัจจุบัน ความผิดพลาดและฉวยโอกาสทางการเมืองของพวกเขาก็ได้สร้างความเสียหายให้กับขบวนการประชาธิปไตยอย่างมากมาย่ำซาก ขบวนการประชาธิปไตยได้ “แยกทางกันเดิน” กับพวกเขาไปแล้ว

²¹⁴⁸ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (22 กันยายน 2552), ปฏิวัติประชาธิปไตยในกระแสโลกาภิวัตน์, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2009/09/25906> (ตีพิมพ์ครั้งแรกใน “โลกวันนี้วันสุข” ฉบับวันศุกร์ที่ 19 กันยายน 2552)

²¹⁴⁹ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (10 มกราคม 2549), ชนชั้นล่างในเมืองและชนบทคือทัพหลวงของประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/01/11210> (ตีพิมพ์ครั้งแรกใน “โลกวันนี้วันสุข” ฉบับวันศุกร์ที่ 10 มกราคม 2549)(เน้นโดยผู้วิจัย)

ตั้งแต่กรณีรื้อโทษกรรมเหมาเช่า และ ณ วันนี้ แม้จะประสบความเสียหายอย่างหนักจากรัฐประหาร ก็จะต้องเริ่มต้นใหม่ เดินหน้าต่อไปด้วยกำลังของตนเอง เพื่อไปให้ถึงเป้าหมายของระบอบประชาธิปไตยเสรีนิยมให้จงได้”²¹⁵⁰

เนื่องจากพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ต้องการผลักดันให้ชาวบ้านหรือ “มวลชนคนเสื้อแดง” ต่อสู้กับ “อำมาตย์” และสนับสนุนประชาธิปไตยแบบรัฐสภาและรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง จึงเน้นให้มองเห็นประโยชน์ที่ชาวบ้านได้รับจากประชาธิปไตย ตัวอย่างเช่น

“ชนชั้นล่างในเมืองและชนบทจึงเป็นผู้ได้รับประโยชน์มากที่สุดจากระบอบประชาธิปไตยรัฐธรรมนูญ 2540 และจากนโยบายประชานิยมของรัฐบาล ที่สำคัญที่สุดคือโครงการสุขภาพถ้วนหน้า (30 บาทรักษาทุกโรค) ทำให้พวกเขาหลุดพ้นจากการพึ่งพาคลินิกแพทย์และระบบคนไข้ของโรงพยาบาลรัฐ ได้เข้าถึงทรัพยากรทางการแพทย์ที่มีคุณภาพเป็นครั้งแรก ได้รับการรักษาเอาใจใส่เยี่ยงเพื่อนมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรี พวกเขายังมีช่องทางเข้าถึงปัจจัยทุนและเงินกู้ในระบบผ่านการพักหนี้เกษตรกร ธนาคารประชาชน กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง การแปลงทรัพย์สินเป็นทุน แท็กซี่เอื้ออาทร บ้านเอื้ออาทร ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม โอนหนี้ในระบบเป็นหนี้ในระบบ เป็นต้น ทำให้พวกเขาเข้าถึงแหล่งเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำเพื่อนำไปปลดหนี้ในระบบหรือเป็นทุนประกอบอาชีพ ขยายโอกาสสร้างรายได้ เพียงแค่ให้การรักษาพยาบาลและเงินกู้ในระบบสองประการนี้ก็ทำให้ชนชั้นล่างสามารถลดเลิกการพึ่งพาหนี้ในระบบได้ มีเงินเหลือไปประกอบอาชีพหรือใช้จ่ายจำเป็นในด้านอื่น ชนชั้นล่างยังได้รับประโยชน์จากนโยบายประชานิยมด้านสังคม เช่น โครงการเอสเอ็มแอลให้สิ่งปลูกสร้างถาวรในหมู่บ้าน การลดอิทธิพลในพื้นที่ ปราบปรามยาเสพติด ให้มีหยวนดินผนวกกับโครงการหนึ่งทุนหนึ่งอำเภอให้โอกาสลูกชาวบ้านชนบทได้ไปเรียนถึงต่างประเทศ เป็นต้น”²¹⁵¹

²¹⁵⁰ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (6 กุมภาพันธ์ 2558), บทเรียน 22 พ.ค. 57 (2): ตระกูลชินวัตรกับพรรคเพื่อไทย, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2015/02/57793> (ตีพิมพ์ครั้งแรกใน “โลกวันนี้วันสุข” ฉบับวันศุกร์ที่ 6 กุมภาพันธ์ 2558)

²¹⁵¹ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (10 มกราคม 2549), ชนชั้นล่างในเมืองและชนบทคือทัพหลวงของประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/01/11210> (ตีพิมพ์ครั้งแรกใน “โลกวันนี้วันสุข” ฉบับวันศุกร์ที่ 10 มกราคม 2549)

ในบทความ “ชนชั้นล่างในเมืองและชนบทคือทัพหลวงของประชาธิปไตย” พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ระบุความแตกต่างระหว่างประชาธิปไตย 2 แบบ คือ “ประชาธิปไตยแบบไทย” และ “ระบอบประชาธิปไตยมหาชน” โดยระบุว่า

“ผู้ปกครองกำลังบีบให้ประชาชนชั้นล่างและชั้นกลางต้องตัดสินใจเลือกที่เจ็บปวดและอันตรายที่สุดคือ การเลือกกระหว่างระบอบอำนาจนิยมที่เป็นอำนาจรัฐผูกขาดของกลุ่มจารีตนิยม-ราชการและมีเปลือกนอกหุ้มห่อเป็น “ประชาธิปไตยแบบไทย” ในด้านหนึ่ง กับระบอบประชาธิปไตยมหาชนที่ปวงชนชาวไทยเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย และเป็นผู้ใช้อำนาจนั้นด้วยตนเองในอีกด้านหนึ่ง เป็นการตัดสินใจเลือกกระหว่างการยอมเป็น “ราษฎร” ที่อยู่ “ข้างใต้ผงฝุ่นใต้ฝ่าเท้า” ของผู้ปกครอง กับการลุกขึ้นยืนหยัด ประกาศตนเป็น “พลเมือง” ที่มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อันเท่าเทียม มีสิทธิ เสรีภาพ เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยและใช้อำนาจนั้นด้วยตนเอง”²¹⁵²

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ มักให้ความหมายของ “ประชาธิปไตย” โดยเชื่อมโยงกับ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการอยู่ดีกินดี” ของชาวบ้าน เช่น กล่าวว่ามวลชนคนเสื้อแดงลุกขึ้นมาต่อสู้กับ “กลุ่มอำมาตยาธิปไตยที่เป็นเผด็จการอำนาจนิยม” ก็เพราะ “ประชาธิปไตยเป็นระบอบการเมืองที่ให้อำนาจพวกเขากำหนดศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์และการอยู่ดีกินดีของพวกเขาเอง”²¹⁵³ ขณะเดียวกันก็เน้นประโยชน์ของประชาธิปไตยในการได้คนที่มีความรู้ความสามารถมาบริหารประเทศ “ระบอบประชาธิปไตยเท่านั้นที่จะก่อเกิดนักการเมืองและนักบริหารที่สร้างประโยชน์แก่ประชาชนได้จริง และมีแต่ระบอบประชาธิปไตยเท่านั้นที่สามารถผลิตบุคคลลักษณะดังกล่าวคนแล้วคนเล่า คนใหม่แทนที่คนเก่าได้ไม่มีที่สิ้นสุด”²¹⁵⁴

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ วิเคราะห์ว่า “ธงประชาธิปไตย” “ธงโลกาภิวัตน์” และ “ธงความเป็นธรรมทางสังคม” มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างแนบแน่น

²¹⁵² เรื่องเดียวกัน.

²¹⁵³ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (2 มีนาคม 2552), การเปลี่ยนผ่านของขบวนการประชาธิปไตยเสื้อแดง, ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2009/03/20178>

²¹⁵⁴ เรื่องเดียวกัน.

“ฝ่ายประชาธิปไตยต้องชูธงชาติไทยสามผืนให้สูงเด่นคือ ธงประชาธิปไตย ธงโลกาภิวัตน์ และธงความเป็นธรรมทางสังคม ธงสามผืนนี้เกี่ยวข้องกันอย่างแยกไม่ออก เกื้อกูลสนับสนุนและเป็นเงื่อนไขให้แก่กัน เพราะไม่อาจมีประชาธิปไตยถ้าไม่มีโลกาภิวัตน์ และไม่อาจมีโลกาภิวัตน์ถ้าไม่มีประชาธิปไตย แต่ทว่าทั้งประชาธิปไตยและโลกาภิวัตน์จะได้รับการสนับสนุนจากประชาชนและก่อเป็นดอกผลแห่งการพัฒนาก้าวหน้าที่ยั่งยืนได้นั้น จะต้องสามารถสนองตอบความต้องการทางเศรษฐกิจ สังคม และจิตใจของประชาชนได้ สามารถแจกจ่ายประโยชน์ของโลกาภิวัตน์ไปให้หมู่ประชาชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมได้”

ธงประชาธิปไตย หมายถึง การต่อสู้จัดอำนาจอำมาตยาธิปไตยที่เป็นรากเหง้าของรัฐประหารและเผด็จการ เพื่อให้ได้มาซึ่งระบอบประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญที่เป็นของประชาชน ธงโลกาภิวัตน์ คือ การดำเนินนโยบายและมาตรการปฏิรูปเศรษฐกิจ เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบเศรษฐกิจไทย สร้างความเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจไทยและเศรษฐกิจโลกที่มีเสถียรภาพและก่อประโยชน์ต่อประเทศไทยอย่างยั่งยืน ยกกระดับความสามารถในการแข่งขันและแสวงผลประโยชน์ของประเทศไทยในเศรษฐกิจโลก ธงความเป็นธรรมทางสังคม คือ การแก้ปัญหาความยากจน ส่งเสริมการกระจายรายได้เพื่อให้ดอกผลของประชาธิปไตย โลกาภิวัตน์ และการพัฒนาเศรษฐกิจได้กระจายไปสู่ประชาชนส่วนข้างมากของประเทศ ทำให้ระบอบประชาธิปไตยและโลกาภิวัตน์มีความชอบธรรม มั่นคงและยั่งยืน”²¹⁵⁵

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ กล่าวถึง “ประชาธิปไตยที่ประชาชนต้องการ” โดยระบุประชาธิปไตยหลายแบบที่ประชาชนไม่ต้องการ และเน้นประชาธิปไตยที่ “ปวงประชามหาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริง” ซึ่งก็คือ “ประชาธิปไตยเสรีนิยม” นั่นเอง

“ประชาธิปไตยที่แท้จริงที่พวกเขาต้องการไม่ใช่ประชาธิปไตยจอมปลอม ไม่ใช่ประชาธิปไตยอุปถัมภ์ ไม่ใช่ประชาธิปไตยที่มีข้อยกเว้นในวงเล็บ แต่เป็นประชาธิปไตยที่ปวงประชามหาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริง ที่ซึ่งมติของประชาชนคือ

²¹⁵⁵ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (22 กันยายน 2552), ปฏิวัติประชาธิปไตยในกระแสโลกาภิวัตน์, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2009/09/25906> (ตีพิมพ์ครั้งแรกใน “โลกวันนี้วันสุข” ฉบับวันศุกร์ที่ 19 กันยายน 2552)

คำตอบสุดท้ายที่ไม่ขึ้นกับอำนาจเหนือโลกใดๆ ที่ซึ่งแต่ละคนมีศักดิ์และสิทธิ์ทางการเมือง มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่เท่าเทียมกัน

ประชาธิปไตยที่พวกเขาเรียกร้องต้องการนี้ ไม่มีอะไรซับซ้อนยุ่งยากหรืออุดมคติแต่อย่างใด มันคือ**ประชาธิปไตยเสรีนิยมธรรมดาๆ** คือระบอบหนึ่งคนหนึ่งเสียง ที่ซึ่งแต่ละคนอาจมีฐานะสังคม ยศศักดิ์ ยากดีมีเงิน การศึกษามากน้อยแตกต่างกันไป แต่เมื่อเข้าคูหาเลือกตั้ง ทุกคนมีหนึ่งเสียงเท่ากัน **ประชาธิปไตยหมายถึงชะตากรรมบ้านเมืองถูกกำหนดจาก “หนึ่งคนหนึ่งเสียง”** นี้ โดยที่อำนาจอธิปไตยทั้งสามคือ นิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ ต้องมาจากคูหาเลือกตั้ง ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม ประชาชนยังต้องการความเป็นธรรม ซึ่งในบริบทภาพรวมคือระบอบเศรษฐกิจสังคมที่ให้ทุกคนมีโอกาสเข้ามามีส่วนแบ่งในโภคทรัพย์และความเจริญของประเทศอย่างเป็นธรรม ภายใต้กฎกติกาบนหลักการพื้นฐานที่ว่า **“ทุกคนเสมอกันเบื้องหน้ากฎหมาย”**²¹⁵⁶

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ กล่าวว่า **“รัฐประชาธิปไตย”** ที่ประชาชนต่อสู้เพื่อให้ได้มานั้น มีลักษณะพื้นฐาน 3 ประการ ดังนี้

“การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยในวันนี้จึงมี **“ลักษณะปฎิวัติสังคม”**” นายหนึ่ง ขบวนประชาธิปไตยจะต้องเดินแนวทาง **“ปฎิวัติประชาธิปไตยเสรีนิยม”** **“รัฐไทยใหม่ที่เป็นรัฐประชาธิปไตยนั้น มีลักษณะพื้นฐานสามประการคือ**

“1. ความเห็นชอบจากประชาชน ผู้ที่เข้าสู่อำนาจการเมืองต้องได้รับความเห็นชอบจากประชาชนเจ้าของอำนาจอธิปไตย และการใช้อำนาจนั้นในการปกครองบ้านเมืองต้องได้รับฉันทานุมัติจากประชาชน ในทางรูปธรรมคือ อำนาจอธิปไตยทั้งสาม ได้แก่ นิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ ต้องมาจากการใช้อำนาจอธิปไตยของปวงชนผ่านระบบเลือกตั้งตัวแทนที่เสมอภาคและยุติธรรม

²¹⁵⁶ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (25 พฤษภาคม 2555), **สองปี 19 พฤษภาคม 2553 ประชาชนต้องการอะไร?**, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/05/40680> (ตีพิมพ์ครั้งแรกใน “โลกวันนี้วันสุข” ฉบับวันศุกร์ที่ 25 พฤษภาคม 2555)

2. สิทธิพื้นฐานสามประการของประชาชน รัฐที่มาจากความเห็นชอบของประชาชนมีหน้าที่สำคัญในเบื้องต้นคือ ให้การปกป้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชนพื้นฐานสามประการของปัจเจกชน ได้แก่ สิทธิในชีวิตและร่างกายที่ไม่อาจจะเมิดโดยผู้อื่นและโดยรัฐ สิทธิในการพูด แสดงความคิดเห็น และจัดตั้งสมาคมหรือพรรคการเมือง ที่เจตนาสุจริตและไม่ถูกจำกัดโดยรัฐ สิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล ที่จะแสวงหาโอกาส ประกอบอาชีพ ทำธุรกรรม สะสมและสืบทอดแก่ทายาท

3. การจำแนกและตรวจสอบถ่วงดุลระหว่างอำนาจอริปไตยทั้งสาม เพื่อจำกัดการใช้อำนาจรัฐมิให้เป็นอันตรายต่อสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคล เพื่อป้องกันการรวมศูนย์อำนาจการเมืองที่อาจเป็นอันตรายต่อระบอบประชาธิปไตย”²¹⁵⁷

เพื่อสร้างกำลังใจในการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยแก่ “มวลชนคนเสื้อแดง” พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ วิเคราะห์ว่า การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยในประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการประชาธิปไตยในระดับสากล พร้อมกับกล่าวว่า เป็นการต่อสู้ที่ยากลำบาก ต้องเจ็บปวดและสูญเสีย เช่นเดียวกับการต่อสู้ในประเทศอื่นๆ และการเคลื่อนไหวก็มีลักษณะร่วมกับกับการเคลื่อนไหวเพื่อประชาธิปไตยของประชาชนในประเทศอื่นๆ ด้วย

“การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยของประชาชนไทยในขั้นตอนปัจจุบันจึงมิใช่โดดเดี่ยว หากแต่เป็นส่วนสำคัญของ “คลื่นประชาธิปไตยลูกล่าสุด” ที่กำลังพัดกวาดไปทั่วบริเวณเอเชีย ตะวันออกกลาง บางส่วนของแอฟริกาและละตินอเมริกา และล้วนมีลักษณะร่วมกันแม้จะเกิดขึ้นต่างทวีปต่างประวัติศาสตร์ และต่างวัฒนธรรม

ประการแรก การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยเหล่านี้ล้วนเป็นการเคลื่อนไหวของมวลชนขนาดใหญ่ที่มีกระแสหลักเป็นเสรีนิยม ต่อต้านการกดขี่และความอยุติธรรมที่ได้รับจากเผด็จการมายาวนาน ต้องการไปบรรลุระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีการเลือกตั้งโดยเสรี และมีการแบ่งแยกตรวจสอบระหว่างอำนาจอริปไตย...

²¹⁵⁷ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (22 เมษายน 2554), ไปสู่ “รัฐไทยใหม่ รัฐประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2011/04/34177>

ประการที่สอง ขบวนการประชาธิปไตยเหล่านี้มีลักษณะการเคลื่อนไหวและการจัดตั้งที่เป็นแบบมวลชนอย่างแท้จริง ก่อตัวขึ้นกระจุกกระจายในระดับรากหญ้า ขยายตัวเชื่อมกันเป็นเครือข่ายในแนวนอน มีแกนนำท้องถิ่นที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แล้วก่อตัวในแนวตั้งไปสู่การรวมตัวระดับชาติอย่างหลวมๆ...

ประการที่สาม ขบวนการประชาธิปไตยเหล่านี้มีอาวุธที่ใช้ในการก่อตัวทางความคิด เผยแพร่ และต่อสู้ทางอุดมการณ์ที่สำคัญที่สุดคือ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร... ทำให้ฝ่ายประชาธิปไตยสามารถเอาชนะทางความคิดและทางอุดมการณ์ได้โดยง่าย ในขณะที่การเอาชนะทางการเมืองและทางการเมืองการทหารยังคงประสบความยากลำบากยิ่งกว่า

ประการสุดท้าย...การได้มาซึ่งประชาธิปไตยเป็นกระบวนการที่ยาวนาน ยากลำบาก เจ็บปวด ล้วนต้องผ่านการปะทะสูญเสีย และจะบรรลุได้ด้วยการปฏิวัติของประชาชนที่ขจัดผู้ปกครองเผด็จการออกไปเท่านั้น แม้ว่าประชาชนจะพยายามเลี้ยงความรุนแรงอย่างถึงที่สุดและต้องการสันติภาพสักเพียงใดก็ตาม²¹⁵⁸

ใน พ.ศ.2558 พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ เขียนบทความที่สะท้อนการยอมรับว่า “ประชาธิปไตย” มีหลายแบบ และ “มวลชนคนเสื้อแดง” ที่ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยมีความแตกต่างหลากหลายทางความคิด ดังความว่า

“ปรากฏการณ์ “แดงโหดเจ้า” นั้นมีมานานแล้ว ไม่ใช่เรื่องแปลก ตั้งแต่แกนนำ นปช. ปราศรัยบนเวที ไปจนถึงนักการเมืองอย่างคุณทักษิณและนายกฯยิ่งลักษณ์ แต่ที่แปลกคือนักวิชาการและปัญญาชน “หัวก้าวหน้า” จำนวนหนึ่งต่างหากที่พอเจอปรากฏการณ์นี้เข้าทีไร ก็ออกอาการจะเป็นจะตายทุกที แต่หนักข้อกว่าทุกครั้ง ถึงขั้นชี้หน้าด่ากราดว่า แดงโหดเจ้า “ไม่รักประชาธิปไตย” “ไม่ได้ต้องการประชาธิปไตยจริง” ฯลฯ “แดงโหดเจ้า” ถ้าเขารักเจ้าจริง เพียงแต่ยังเห็นเจ้าเป็นคนธรรมดา มีสถานะและหน้าที่แตกต่างจากเรา ตรวจสอบวิพากษ์วิจารณ์ได้ (ก็คือไม่เอา ม.112) ส่วนในทางการเมือง เขาก็ยังอยากได้รัฐธรรมนูญที่เป็นเสรีนิยม ระบบการเมืองแบบ

²¹⁵⁸ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (6 ธันวาคม 2556), **สงครามกลางเมืองที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้**, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/12/50238> (เผยแพร่ครั้งแรกใน “โลกวันนี้วันสุข” วันศุกร์ที่ 6 ธันวาคม 2556)

เลือกตั้ง มีหลายพรรคการเมือง ถามว่าแล้ว "แดงโหนเจ้า" กลุ่มนี้เขา "ไม่ใช่ นักประชาธิปไตย" ที่ตรงไหน?

“ข้อนี้เหมือนอีกประเด็นคือ “แดงรักทักษิณ” จะถูกนักวิชาการและปัญญาชน “หัวก้าวหน้า” กลุ่มเดียวกันนี้แหละ ถูกเหยียดหยามมาตลอดเหมือนกันว่า “ไม่ได้ต้องการประชาธิปไตยจริง” เพราะคนพวกนี้ “ยึดติดตัวบุคคล” “อยากให้ทักษิณกลับบ้าน” เท่านั้น” นักวิชาการ นักศึกษาปัญญาชนที่ต้องการประชาธิปไตยจากเหตุผลนามธรรม เช่น “สิทธิเสรีภาพเสมอภาค” ดูเหมือนจะสูงส่งในสายตาคนพวกนี้ แต่พอมวลชนคนรากหญ้าต้องการประชาธิปไตยในความหมายที่ ต้องการระบบการเมืองแบบเลือกตั้งที่ทำให้ได้นักการเมืองแบบทักษิณ ที่ให้ประโยชน์แก่เขา ที่เขารักสุดหัวใจ อย่างนี้สำหรับ “พวกหัวก้าวหน้า” มันไม่สูงส่ง มันแย่ ล้าหลัง ยึดติดตัวบุคคล มีติดบอด ทาส “ไม่ได้ต้องการประชาธิปไตยจริง”²¹⁵⁹

เท่าที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตทางการเมือง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” นิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ด้วยจุดประสงค์ทางการเมืองที่หลากหลาย เช่น เพื่อสนับสนุนรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งซึ่งดำเนินนโยบายที่ประชาชนได้ประโยชน์ เพื่อโจมตี “คนเสื้อเหลือง” เพื่อแสดงให้เห็นถึงปัญหาของระบบการเมืองไทยที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคมและทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ขาดความเสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากร เพื่อชี้ให้เห็นปัญหาของระบบการเมืองไทยที่ควรได้รับการแก้ไข หรือเพื่อเสนอแนวทางในการปฏิรูปการเมือง ฯลฯ

เท่าที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ชัดเจนว่า การมีจุดประสงค์ที่หลากหลายในการนิยามความหมายของ “ประชาธิปไตย” (แม้แต่นักวิชาการคนเดียวกันแต่ต่างบริบทกันก็มีจุดเน้นหรือสร้าง ความหมายที่แตกต่างกัน) เมื่อประกอบกับมีพื้นฐานความคิดที่แตกต่างกัน และมีทัศนคติต่อเรื่องต่างๆ แตกต่างกัน จึงทำให้นักวิชาการแต่ละคนเสนอความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่แตกต่างกันมากบ้างน้อยบ้าง เช่น บางกรณีก็เน้น “ประชาธิปไตยแบบรัฐสวัสดิการ” บางกรณีก็เน้น “ประชาธิปไตยที่กินได้” บางกรณีก็เน้นบทบาทของพระมหากษัตริย์ใน “ระบอบ

²¹⁵⁹ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (11 เมษายน 2558), ปัญญาชน “ก้าวหน้า” กับ “แดงโหนเจ้า”, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/04/52686>

ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” “ประชาธิปไตยแบบถ่วงดุลและตรวจสอบ” “ประชาธิปไตยที่ปกครองโดยยึดหลักกฎหมาย” ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ให้ความสำคัญคล้ายคลึงกันก็มีหลายประการด้วยกัน เช่น “ประชาธิปไตยที่อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน” “ประชาธิปไตยเสรีนิยม” หรือ “เสรีประชาธิปไตย” “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” “ประชาธิปไตยแบบรัฐสภา” “ประชาธิปไตยที่มีการกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากร” “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” “ประชาธิปไตยประชาชนมีสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค” เป็นต้น

ภาค 4

การนิยาม “ประชาธิปไตย” ของนักวิชาการอื่นๆ

ในบริบทที่เกิดวิกฤตทางการเมืองระหว่าง พ.ศ.2548-2557 มีนักวิชาการที่มีบทบาทโดดเด่นหลายคนที่มีอาจจัดเข้าไปอยู่ทั้งในกลุ่ม “นักวิชาการที่สนับสนุนฝ่ายคนเสื้อเหลือง” และในกลุ่ม “นักวิชาการที่สนับสนุนฝ่ายคนเสื้อแดง” ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงการเสนอความคิดของนักวิชาการบางคนเพื่อเป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างหลากหลายทางความคิด

การเสนอความหมาย “ประชาธิปไตย” ของนักวิชาการที่เน้น “สันติวิธี”

ในสังคมไทยมีนักวิชาการที่ได้ชื่อว่า “นักวิชาการสันติวิธี” หลายคนด้วยกัน เช่น โคทม อารียา พล.อ.เอกชัย ศรีวิลาศ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เป็นต้น ในที่นี้จะวิเคราะห์เฉพาะการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ซึ่งมีชื่อเสียงและมีบทบาทโดดเด่นในการผลักดันการใช้ “สันติวิธี” อย่างต่อเนื่อง

การนิยาม “ประชาธิปไตย” ของนักวิชาการ “สันติวิธี”: ชัยวัฒน์ สถาอานันท์

นอกจากชัยวัฒน์ สถาอานันท์ จะเป็นนักวิชาการทางรัฐศาสตร์ที่สอนวิชาสันติวิธี (วิชา ร 415 หรือการใช้ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรงในการเมือง) ณ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มาตั้งแต่กลางทศวรรษ 2520 จนถึงปัจจุบันแล้ว ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ยังมีบทบาทในองค์กรต่างๆ ที่มุ่งแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธี เช่น เป็นกรรมการในหน่วยงานต่างๆ ซึ่งรัฐบาลตั้งขึ้นเพื่อแก้ไขความขัดแย้ง ซึ่งบทบาทที่สำคัญของ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ก็คือการร่วมก่อตั้งคณะกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธี สภาความมั่นคงแห่งชาติ การผลักดัน

นโยบาย 66/2543 เพื่อเป็นแนวทางแก้ไขความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนอย่างสันติในสาม จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นต้น²¹⁶⁰

เป็นเวลาหลายทศวรรษมาแล้วที่ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ สนใจสันติวิธีในฐานะเครื่องมือ ต่อสู้ทางการเมืองอันทรงพลังกว่าการใช้ความรุนแรง ดังปรากฏชัดเจนในผลงานวิทยานิพนธ์ ปริญญาเอกเรื่อง **“เจ้าผู้ปกครองแบบไร้ความรุนแรง” (The Nonviolent Prince)** และผลงาน ทางวิชาการจำนวนมากในเวลาต่อมา บทบาทของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ในฐานะนักวิชาการและ ปัญญาชนสาธารณะก็มุ่งเสนอแนวคิดเรื่องสันติวิธี อาทิ **“ทำหายทางเลือก, สันติภาพของเด็ก ยากจน, อาวุธมีชีวิต, การเมืองแห่งภัยวิธี”** และที่สำคัญคืองานเขียนจำนวนมากที่ชี้ว่า ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง (nonviolent action) เป็นหนทางให้ชุมชนมุสลิมต่อสู้กับความไม่เป็น ธรรม²¹⁶¹

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ กล่าวถึงภูมิหลังของตนเองที่ทำให้สนใจ “สันติวิธี” ดังนี้

“ผมไม่เคยเรียกตัวผมว่าเป็น “นักสันติวิธี” เลย เหตุผลสำคัญคือผมไม่ค่อยแน่ใจว่านัก สันติวิธีเป็นอย่างไร ผมเรียกตัวเองบางครั้งว่าเป็นนักวิจัยสันติภาพ (peace researcher) ซึ่งสนใจ ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง บ้านในทางวิชาการของผมไม่ใช่ไทยศึกษา ไม่ใช่อาเซียน ศึกษา แต่อยู่ที่รัฐศาสตร์นานาชาติ กับการวิจัยสันติภาพนานาชาติ ผมไม่เคยเป็นสมาชิกกลุ่มสันติ วิธี แต่เป็นสมาชิกสมาคมวิชาชีพนักวิจัยสันติภาพนานาชาติ และวิชาที่เปิดสอนก็ไม่ได้ใช้ชื่อ “สันติวิธี” แต่ชื่อ “ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรงทางการเมือง”

คำถามคือทำไมผมมาเดินเส้นทางนี้ คนเราก็เป็นผลมาจากบริบทของมัน บริบทของผมก็ คือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองของเราตอนที่ผมเป็นนักเรียนนักศึกษา ตอนเกิด 14 ตุลา 2516 ผมก็อยู่ปีสอง ก็ไปเดินขบวนกับเขา แล้ว 6 ตุลา 2519 ก็เปลี่ยนทุกอย่างในความคิดความเข้าใจ ของผม ผมมีคำถามเยอะแยะไปหมด คำถามใหญ่ๆ ก็คือมนุษย์ทำกับมนุษย์ด้วยกันแบบนี้ได้

²¹⁶⁰ ถึงครูสันติวิธี, (13 ตุลาคม 2555), ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/10/43144>

²¹⁶¹ เรื่องเดียวกัน.

อย่างไร สังคมไทยเป็นอะไรถึงยอมให้เกิดเรื่องแบบนี้ได้ และคำถามที่สามคือจะป้องกันมันอย่างไร ไม่ให้เกิดโศกนาฏกรรมแบบนี้ขึ้นอีก”²¹⁶²

ในสถานการณ์ที่เกิดวิกฤติทางการเมืองระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ให้ความสำคัญแก่วิธีการเคลื่อนไหวหรือการต่อสู้ทางการเมืองโดยเน้นหลัก “สันติวิธี” ที่ทุกฝ่ายควรยึดถือร่วมกัน มากกว่าการสนับสนุนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือการโจมตีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยที่เห็นว่าทั้งสองฝ่ายกำลังทำสงครามกันในทางความรู้สึกนึกคิดถึงระดับที่รู้สึกอีกฝ่ายหนึ่ง “ไม่ใช่มนุษย์”

“สิ่งที่ผมไม่สบายใจวันนี้ คือเราอยู่ในอีกสิ่งหนึ่ง ที่เรียกว่า war mentality คือพอมีงไม่ใช้พวกกู ก็เป็นอีกพวกหนึ่ง พอเห็นเป็นอีกพวก ก็รู้สึกว่าอีกพวกหนึ่งไม่มีสติสัมปชัญญะ ไม่ใช่มนุษย์ ทำแบบนี้ผมรู้สึกว่าอันนี้ไม่ไหว ไม่ว่าใครจะทำก็ตาม และต้องยอมรับว่ามันทำทั้งสองฝ่าย ทำอย่างไรจึงจะลด war mentality ได้ ทำไมเราจะทะเลาะกันอย่างเป็นมิตรไม่ได้หรือ อันนี้คือโจทย์ที่ผมอยากเห็นและเมื่อใช้ความรุนแรงทางกายภาพกันเมื่อไร โจทย์นี้จะยิ่งยากขึ้น”²¹⁶³

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ มีมุมมองต่อสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่าง “คนเสื้อเหลือง” กับ “คนเสื้อแดง” ว่ามีสาเหตุสำคัญมาจากการที่ “สำนักแห่งความเป็นธรรม” ของทั้งสองฝ่ายถูกกระแทกอย่างรุนแรง อีกทั้งยังวางอยู่บนฐานของ “เศรษฐกิจธรรม” (Moral Economy) ที่ต่างกัน ดังนั้นความขัดแย้งของกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองทั้ง “เหลือง” และ “แดง” จึงไม่ใช่เรื่องผลประโยชน์ทางการเมืองเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นเรื่องของ “ความโกรธทางศีลธรรม” ดังจะเห็นได้จากปาฐกถาของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เรื่อง “เศรษฐกิจธรรมแห่งความรุนแรง” ในงาน “60 ปีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์” เมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2552 ดังนี้

“เศรษฐกิจธรรมแห่งความรุนแรงเป็นความพยายามที่จะเข้าใจความรุนแรงในสังคมไทยและโลกในฐานะที่เป็นความโกรธในทางศีลธรรม อันเป็นผลมาจากสำนักแห่งความเป็นธรรมที่ถูกโยกคลอนกระแทกอย่างรุนแรง และความรุนแรงเหล่านี้วางอยู่บนฐานของชุดเศรษฐกิจธรรม เมื่อสำนัก

²¹⁶² ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, (17 กุมภาพันธ์ 2557), Book Re:public เสวนา “สันติวิธีคือทางออกของสังคมไทย?”, ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/02/51820>

²¹⁶³ เรื่องเดียวกัน.

แห่งความเป็นธรรมถูกระแทก ถ้าสังคมไทยเข้าใจว่าเป็นความขัดแย้งเรื่องทักษิณหรือไม่ทักษิณ นั้นเป็นความเข้าใจที่ผิดพลาดแต่มันเป็นเรื่องที่สำนึกแห่งความเป็นธรรมถูกกัดอย่างรุนแรงและ วางอยู่บนฐานของ *Moral Economy* ที่ต่างกัน”²¹⁶⁴

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ระบุว่า “ได้รับอิทธิพลของ E.P. Thomson และ James C.Scott” พร้อมกับอธิบายว่า

“ทอมสันพูดถึงเรื่องเศรษฐกิจของฝูงชนชาวอังกฤษในศตวรรษที่ 18 คือ พยายามจะดูว่า เมื่อผู้คนชาวอังกฤษมีปฏิสัมพันธ์ต่อการขึ้นราคาขนมปังและราคาข้าวโพด ชาวอังกฤษในเวลานั้นก็ ก่อจลาจล ทอมสันอธิบายว่าการก่อจลาจลต่อปัญหาเรื่องอาหาร เหมือนเป็นการประท้วงความไม่ เป็นธรรมที่มีต่อชนชั้นล่าง ทอมสันอธิบายต่อไปว่า การจลาจลในศตวรรษที่ 18 เป็นการจลาจลซึ่ง มีวินัยและมุ่งไปสู่การเปลี่ยนแปลงบางอย่าง เขาทำการจลาจลเพราะเขามองว่า สิ่งที่เกิดขึ้นต่อ พวกเขาคือการขึ้นราคาอาหารนั้นเป็นการกระทำผิดต่อเขา ความเป็นธรรมถูกระทอนกระเทือน เขากำลังต่อสู้เพื่อชีวิตที่ดีในอดีต ชุมชนที่กำลังเป็นอยู่ และเศรษฐกิจของเขา”²¹⁶⁵

นอกจากนี้ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ยังอ้างอิง เจมส์ ซี สกอตต์

“เจมส์ ซี สกอตต์ ศึกษากรณีของชาวนาในพม่าและเวียดนาม โดยคิดว่า ความพยายามที่จะ อยู่ให้รอดของชาวนาไม่ได้เป็นเหตุผลทางเศรษฐศาสตร์อย่างเดียว แต่เป็นเหตุผลทางการเมือง และทางศีลธรรมด้วย พยายามจะดูว่าทั้งหมดนี้เวลาที่ชาวนาลุกขึ้นมาได้ตอบกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นการตัดสินใจโดยมีเหตุผล โดยเลือกทางรอดความมั่นคงยิ่งกว่าความเสี่ยง เป็นสิ่งที่ เรียกว่าเป็นปัญหาทางศีลธรรม คือเวลาที่สิทธิที่จะมีชีวิตของตนเองถูกระทอนกระเทือน การ ได้ตอบก็ถือเป็นสิ่งที่มีเหตุผล ความน่าสนใจของสกอตต์ คือ ศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต้น ศตวรรษที่ 20 เขาอธิบายว่า ตอนที่ลัทธิอาณานิคมเข้ามา สิ่งที่เกิดขึ้นคือการเปลี่ยนความสัมพันธ์ ระหว่างผู้นำกับชาวนา ซึ่งดั้งเดิมนั้น แม้จะมีการขูดรีดอยู่บ้าง แต่ก็มีหมอนหนุนบางอย่าง ไม่ได้ ขูดรีดเกินไป แต่รัฐอาณานิคมเปลี่ยนความสัมพันธ์นี้บนฐานของกฎเกณฑ์ที่แน่นอนในเรื่องของ

²¹⁶⁴ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, (22 กันยายน 2552), ปาฐกถา ชัยวัฒน์ สถาอานันท์: เศรษฐธรรมแห่งความรุนแรง, ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2009/09/25904>

²¹⁶⁵ เรื่องเดียวกัน.

ภาณี มองไม่เห็นปัจจัยอื่นๆ เช่นฤดูกาล ความสัมพันธ์เดิมที่ก็เป็นการกดขี่ที่เข้มแข็ง เมื่อชาวนาโดนกระแทกด้วยความผันผวนของธรรมชาติและแรงกดขี่ของชนชั้นนำที่มีเจ้าอาณานิคมเข้ามาเกี่ยวข้อง สิ่งที่ชาวนาทำก็คือลุกขึ้นมา โดยที่การลุกขึ้นมาของชาวนาเป็นความโกรธในทางศีลธรรม คือทำอย่างนี้กับเราได้อย่างไร ชาวนาไม่สามารถจะอดทนต่อสิ่งเหล่านี้ได้”²¹⁶⁶

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ นำแนวคิดข้างต้นมาอธิบาย “คนเสื้อเหลือง” และ “คนเสื้อแดง” ดังต่อไปนี้

“ผมกำลังบอกว่า สิ่งที่ผมอยากจะทำวันนี้ เหมือนและต่างจากทอมสัน ที่เหมือนคือ **ผมคิดถึงเศรษฐกิจฐานฐานในการตัดสินใจที่มีเหตุผลของผู้คนบนฐานของจริยธรรม** เช่น ถ้าผมอยากจะทำใจฝ่ายเสื้อเหลือง ผมก็ต้องเข้าใจว่า การตัดสินใจของฝ่ายเสื้อเหลืองไม่ใช่เรื่องผลประโยชน์ แต่เป็นความโกรธทางศีลธรรม กลับกัน เสื้อแดงก็เช่นเดียวกัน คือเมื่อเขาบุกขึ้นมาคัดค้านเสื้อเหลืองก็เพราะความโกรธทางศีลธรรม ถ้าสังคมไทยไม่ยอมเผชิญหน้ากับปัญหาความเป็นธรรมที่กระทบกระเทือนอย่างหนัก คงแก้ปัญหายาก นี่คือการมองปัญหาบนฐานของจริยธรรมที่มีเหตุผล ผมไม่ค่อยเชื่อว่าคนถูกผลักดันโดยแกนนำฝ่ายนั้นฝ่ายนี้ คนยังสามารถตัดสินใจบนฐานของเหตุผล มนุษย์เป็นคนมีเหตุมีผล ซึ่งอาจจะไม่เหมือนกัน จะเห็นด้วยกับสีอะไร จะไม่เห็นด้วยหรือเห็นด้วยกับการรัฐประหาร เหล่านี้สามารถคิดในฐานที่คนเหล่านั้นเป็น Moral Agent ได้ทั้งสิ้น สิ่งที่ไม่เหมือนก็คือ นักวิชาการทั้งสองท่านนั้น โฟกัสที่ฐานของผู้คน แต่ผมพูดถึงเศรษฐกิจฐานของความรุนแรง ไม่ใช่ ตัวคน”²¹⁶⁷

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ยังอธิบายด้วยว่า ความขัดแย้งเกิดขึ้นเนื่องจากมีความเปลี่ยนแปลงหลายด้านประกอบกัน สะท้อนการมองความซับซ้อนของความขัดแย้ง โดยเฉพาะการเน้น **ความรู้สึก (ความโกรธทางศีลธรรม) และความคาดหวังของผู้คน**

“ทำไมต้องคิดถึงเศรษฐกิจฐานความรุนแรงเวลานี้ ผมคิดว่า วันนี้ ความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างกลุ่มต่างๆ เปลี่ยนไปแล้วจริง เราไม่เคยอยู่ในสภาวะนี้เลย คือมีการเคลื่อนไหวของ

²¹⁶⁶ เรื่องเดียวกัน.

²¹⁶⁷ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยผู้วิจัย)

มวลชน สองกลุ่มใหญ่ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับรัฐ โดยมีรัฐอยู่ตรงกลาง ซึ่งสิ่งนี้ไม่เคยมีเลย เมื่อก่อนมีมวลชนและรัฐเอามาใช้ แต่ขณะนี้มวลชนมีตัวตนของตัวเอง มีความโกรธในทางศีลธรรมของตัวเอง และไม่อยู่ใต้รัฐ และรัฐอ่อนลงเรื่อยๆ สถานการณ์แบบนี้เราไม่เคยเป็น ผมไม่พูดเรื่องพรรคการเมืองเลยนะครับ เพราะมันมีความสำคัญน้อยมาก

อีกประการที่เปลี่ยนคือ โครงสร้างความคิดหวังของสังคมได้เปลี่ยนไป ก็หมายความว่า ถ้าลำพังอย่างใดอย่างหนึ่งโอกาสที่สังคมนี้จะปะทะกันมากกว่านี้คงน้อย แต่เวลาที่มันเกิดขึ้นพร้อมกัน ไม่ต้องรอปัจจัยใหญ่มาก แต่อาจจะปะทะกระทันหันมาก...”²¹⁶⁸

ชัยวัฒน์ สถาอานันต์ ได้วิเคราะห์ว่ามีเหตุผล 4 ประการสำคัญที่ส่งให้ความขัดแย้งทางการเมืองในรอบนี้ทวีความเข้มข้นและนำไปสู่การใช้ความรุนแรงนั้น ได้แก่ “ความโกรธ” “ข่าวลือ” “สี” และ “การก่อการร้ายที่รัฐบาลชอบพูด” โดยแสดงรายละเอียดดังนี้

“หนึ่ง ...ขบวนการประชาชนขณะนี้ เป็นขบวนการประชาชนที่เต็มไปด้วยอารมณ์ เราไม่สามารถเข้าใจการเมืองได้ถ้าเราไม่เข้าใจความโกรธว่ามันทำงานอย่างไร

สอง ข่าวลือ...เพิ่มความเข้มข้นของขบวนการในลักษณะนี้ คือ ความไม่ชัดเจน เปิดโอกาสให้แต่ละคนที่มารับฟังข่าวลือ แล้วเพิ่มตอนต่างๆ ไปได้ ข่าวลือก็จะผลิตซ้ำตัวมันเองในลักษณะที่พิสดารมากขึ้น...และควบคุมไม่ได้...ข่าวลือไม่ใช่การระบายออก แต่เป็นเครื่องมือทางการเมืองขณะนี้สังคมกำลังจะมีข่าวลือเต็มไปหมด และขบวนการประชาชนในสภาพที่ถูกจำกัดพื้นที่และบทบาท สิ่งที่เขาจะทำคือข่าวลือ

สาม การก่อการร้าย...สาระสำคัญของประเด็นก่อการร้ายไม่ได้อยู่ที่ความรุนแรง แต่อยู่ที่ความกลัว สิ่งที่การก่อการร้ายผลิตไม่ใช่ความรุนแรง แต่เป็นการผลิตความไม่แน่นอนในชีวิต ภายใต้ชีวิตที่ไม่แน่นอน คือความกลัว...ทำให้สังคมอยู่ลำบาก ชีวิตซึ่งเป็นปกติหายไป...ทุกครั้งที่รัฐบาลใช้คำหรือแนวคิดหรือกระทั่งวาทกรรมใช้เรื่องการก่อการร้าย...ในที่สุดแล้วรัฐผลิตสิ่งนี้เองหรือไม่ทั้งในระดับวาทกรรมและปฏิบัติ ตกลงเราอยู่ในประเทศที่ขณะนี้ผู้คนแตกแยกกันจริงๆ แล้วและถ้าเราดูคนที่เลือกประชาธิปไตยและไทยรักไทย เราเห็นไม่แพ้ระดับสิบล้านทั้งคู่ และเมื่อดูความ

²¹⁶⁸ เรื่องเดียวกัน.

โกรธความไม่พอใจที่มีสูง ขณะที่คนกลางๆ มีน้อยลง ในเวลาแบบนี้การย่ำเรื่องการก่อการร้ายเป็นเรื่องอันตราย

สี่ เรื่องสี่ ความขัดแย้งทางการเมืองจำเป็นต้องอาศัยอัตลักษณ์... เราลงทุนไปกับสัญลักษณ์แบบนี้เยอะ เราวัดคนบนฐานของสัญลักษณ์ที่แต่ละคนใช้ ของแบบนี้จะเพิ่มระดับของการแบ่งขั้วในสังคมไทยให้มากขึ้นทำให้เป็นอันตรายในการคิดเรื่องนี้”²¹⁶⁹

จากการประเมินว่า สำนักแห่งความเป็นธรรมที่วางอยู่บนฐานของ “เศรษฐกิจศีลธรรม” (Moral Economy) ที่ต่างกันระหว่าง “คนเสื้อเหลือง” กับ “คนเสื้อแดง” และการโหมประโคมและเร่งทวีความเกลียดชังด้วย “ความโกรธ” “ข่าวลือ” “สี่” และ “วาทกรรมการก่อการร้าย” จนทำให้เป้าประสงค์ทางการเมืองของแต่ละฝ่ายมีลักษณะสุดโต่งและไม่สามารถหาทางออกร่วมกันได้ นำไปสู่การใช้ความรุนแรง การสูญเสียเลือดเนื้อและชีวิตของทั้งสองฝ่าย ทำให้ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ พยายามสร้างความเข้าใจในปัญหาที่เกิดขึ้น และหนทางในการแก้ปัญหา ดังจะเห็นได้จากการนำเสนอรายงานของ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และมารค ตามไท เรื่อง “บทเรียนจากการชุมนุมและความรุนแรงทางการเมือง ในช่วงเดือน มีนาคม-พฤษภาคม 2553” เมื่อวันที่ 9 ก.พ. 2554 โดยคณะทำงานโครงการ “ยุทธศาสตร์สันติวิธีสำหรับสังคมไทยในศตวรรษที่ 21” ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) รายงานการวิจัยนี้ระบุว่า

“ลักษณะเฉพาะของความขัดแย้งทางการเมืองไทยในปัจจุบันแตกต่างจากความขัดแย้งในอดีตที่เคยเผชิญ เช่น การชุมนุมของสมัชชาคนจน ที่โดยปกติเมื่อมีการชุมนุมก็จะมี การแก้ปัญหา โดยการใช้สันติวิธี หาทางออกแบบ win-win แต่จากข้อสังเกตของคณะทำงานพบว่า ขณะนี้สังคมไทยกำลังเข้ามาสู่ความขัดแย้งที่อาจจะไม่มี win-win เพราะจุดยืนของคู่ขัดแย้งคือต้องการให้อีกฝ่ายหนึ่งแพ้ ...การปฏิเสธโอกาสแนวทางสันติวิธีปรองดอง จากรูปแบบความขัดแย้งที่ยากในการปรองดองจึงต้องศึกษาเป็นพิเศษ ซึ่งข้อสังเกตหนึ่งจากการชุมนุมครั้งนี้คือ ความล้มเหลวของการเจรจา ไม่ควรเข้าใจว่าการเจรจาเรื่องนี้เหมือนการเจรจาเรื่องลด-เพิ่มเงินเดือน ไม่ใช่การ

²¹⁶⁹ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, (14 มิถุนายน 2553), รัฐศาสตร์เสวนา: มิติใหม่การชุมนุมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย. ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2010/06/29973>

เจรจาที่ทุกคนจะสามารถได้ผลประโยชน์ เพราะมันเป็นการเจรจาข้ามโลกทัศน์ ซึ่งง่ายมากที่จะพูด และฟังโดยที่ไม่ได้ยินกัน”²¹⁷⁰

รายงานผลการวิจัยของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และมารค ตามไท กล่าวถึงความรุนแรงที่เกิดจากการกระทำของหลายฝ่าย

“รายงานนี้ถือว่าการชุมนุมประท้วงโดยทั่วไปเป็นปฏิบัติการไร้ความรุนแรง การศึกษายังบอกด้วยว่าผู้ที่ก่อเหตุการณ์ความรุนแรงมากที่สุดคือผู้กระทำการ ที่ไม่อาจจะนับได้ว่าเป็นใคร โดยก่อเหตุการณ์รุนแรง 86 เหตุการณ์ ส่วนทหาร-ตำรวจก่อเหตุการณ์รุนแรง 18 เหตุการณ์ ทั้งนี้ทั้งสองกลุ่มถือเป็นผู้ใช้ความรุนแรง ในขณะที่กลุ่มเสื้อเหลือง และกลุ่มเสื้อหลากสีไม่มีการใช้ความรุนแรงเลย สำหรับกลุ่มเสื้อแดงจากการก่อเหตุ 227 เหตุการณ์ ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 79.2) เป็นเหตุการณ์ไม่ใช่ความรุนแรง และยังพบว่าเหตุการณ์ที่เกิดโดยคนเสื้อแดงในต่างจังหวัดแม้จะมากจุดกว่าแต่ ใช้ความรุนแรงน้อยกว่า โดยเหตุการณ์ในต่างจังหวัด 146 เหตุการณ์ มีความรุนแรงเพียง 11 เหตุการณ์ ขณะที่ในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล 80 เหตุการณ์ มีความรุนแรง 36 เหตุการณ์”²¹⁷¹

“นอกจากนั้นรายงานยังระบุถึง สถิติผู้เสียชีวิต 92 รายว่า แทบทั้งหมดเกิดขึ้นในกรุงเทพฯ (มี 2 ราย เสียชีวิตจากเหตุการณ์ประท้วงที่เกิดขึ้นที่ จ.อุดรธานีและ จ.ขอนแก่น ในวันที่ 19 พ.ค. 53) ผู้สนับสนุนเสื้อแดงส่วนใหญ่เสียชีวิตระหว่างสองเหตุการณ์ที่ริเริ่มปฏิบัติการโดยรัฐบาล คือ การขอคืนพื้นที่ที่ผ่านฟ้า ถ.ราชดำเนิน เมื่อวันที่ 10 เม.ย.และการปิดล้อมกระชับพื้นที่ที่แยกราชประสงค์ระหว่างวันที่ 14-19 พ.ค.53 ส่วนทหารที่เสียชีวิตระหว่างเหตุการณ์ทั้งสองมีจำนวน 8 คน ขณะที่เจ้าหน้าที่ทหารเสียชีวิต 2 ราย บริเวณใกล้แยกศาลาแดงและหน้าสวนลุมพินี”²¹⁷²

²¹⁷⁰ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, (13 กุมภาพันธ์ 2554), “สันติวิธี” จากบทเรียนการชุมนุมบนความขัดแย้งกรณี “เสื้อเหลือง-เสื้อแดง”. ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2011/02/33099>

²¹⁷¹ เรื่องเดียวกัน.

²¹⁷² เรื่องเดียวกัน.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ มองว่าความขัดแย้งทางการเมืองในปัจจุบันมีลักษณะเป็น “ความขัดแย้งที่ยืดเยื้อ” ซึ่งทั้งสองฝ่ายต่างก็มีสำนึกความเป็น “พลเมือง” เหมือนกัน แต่โลกทัศน์ทางการเมืองของแต่ละฝ่ายกลับมีลักษณะที่แตกต่างกันจนแทบจะไม่สามารถหาออกร่วมกันได้ ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวต่อไปนี้

“ผมคิดว่าความขัดแย้งในสังคมไทยตอนนี้หน้าตามันเป็นสิ่งที่นักวิชาการจำนวนหนึ่งเรียกว่า ‘ความขัดแย้งยืดเยื้อ’ ซึ่งหมายความว่า เป็นความขัดแย้งที่ไม่ค่อยรู้จัก คืออย่างนี้ ความขัดแย้งมันมีอยู่กับเรา แต่ว่าความขัดแย้งแต่ละอันมันเปลี่ยนแปลงตัวมันเอง แต่ความขัดแย้งนี้มันนิ่ง มันอยู่ในตัวมันและมันไม่เคลื่อนไปไหน นั่นเป็นอาการอันหนึ่งของความขัดแย้งแบบที่เราเรียกว่ายืดเยื้อ มันทำให้เกิดความรุนแรง อันนี้ก็เป็นอาการอันหนึ่งของความขัดแย้งยืดเยื้อ แล้วมันต่อต้านความพยายามที่จะแก้ไข คือความพยายามที่จะแก้ไขมีเยอะแยะ แต่ถูกยิงตกไปหมดเลย คนนี้เสนออย่างนี้ก็ตกไปหมด คนนี้เสนออย่างนี้ก็ไม่เอาทั้งนั้น อันนี้คือปัญหาหนึ่งของสถานการณ์ที่เป็นความขัดแย้งยืดเยื้อ”²¹⁷³

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ไม่เห็นด้วยกับคำอธิบายความขัดแย้งของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” บางคน และแกนนำของ “คนเสื้อแดง” ดังที่กล่าวว่า

“คนจำนวนหนึ่งบอกว่านี่เป็นการต่อสู้ระหว่างชั้น เป็นการต่อสู้ระหว่างไพร่กับอำมาตย์ เป็นการต่อสู้ระหว่างพลังอนุรักษ์กับพลังก้าวหน้า เป็นการต่อสู้ระหว่างฝ่ายซ้ายออกหักด้วยกันซึ่งอยู่คนละสายตอนนี้ หรือบางคนก็อาจจะอธิบายว่านี่เป็นการต่อสู้ระหว่างฝ่ายหนึ่งที่เอาประชาธิปไตยกับอีกฝ่ายที่ไม่เอาประชาธิปไตย คือเราอธิบายภาพแบบนี้ก็ได้ แต่เรื่องพวกนี้ทุกอันมีคำถามที่จะต้องมาแจจแจงและผมคิดว่าจะตัดออกไปเพราะหลายเรื่องตรงนี้มันไม่ลงตัว”²¹⁷⁴

หลังจากนั้น ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ก็เสนอคำอธิบายใหม่ ซึ่งสะท้อนทัศนะที่เห็นว่า คู่ความขัดแย้งแต่ละฝ่ายให้ความหมาย “ประชาธิปไตย” แตกต่างกัน โดยชัยวัฒน์ สถาอานันท์ พยายามเข้าใจทางเลือกของทั้งสองฝ่าย ว่าทุกฝ่ายมีเหตุผลในการเลือก เป็นเหตุผลบน

²¹⁷³ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, (1 เมษายน 2557), มองสังคมไทยในความขัดแย้งยืดเยื้อ, ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/04/52540>

²¹⁷⁴ เรื่องเดียวกัน.

ฐานของ “Moral Economy” ซึ่งชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เรียกว่า ‘เศรษฐกิจธรรม...ที่รู้ว่าอะไรถูกอะไรผิด’ จึงไม่ถูกต้องที่จะคิดว่าตนเองฉลาด ส่วนคนอื่นโง่ ดังความว่า

“ถ้าผมพูดใหม่ทั้งหมด ผมก็จะบอกว่า ตอนนี้เรากำลังเห็น**ความเป็นพลเมือง 2 อันปะทะกัน** **ความเป็นพลเมืองอันหนึ่ง**ตระหนักในสิทธิของตนผ่านการเลือกตั้ง **ความเป็นพลเมืองอีกอันหนึ่ง**ตระหนักในการพิทักษ์สิทธิของตนในเรื่องอื่นๆ ซึ่งไม่ใช่การเลือกตั้ง แต่มองยังเห็นว่าการเลือกตั้งเป็น**ปัญหาที่รอนสิทธิเขา** ยกตัวอย่างภาพที่เห็นทั่วไปคือ ฝ่ายหนึ่งก็บอกว่า respect my vote อีกฝ่ายหนึ่งก็จะบอกว่า respect my tax อันนี้น่าสนใจ สำหรับคนจำนวนมหาศาลในประเทศนี้ เวลาคนบอกโวยการเลือกตั้งซื้อสิทธิขายเสียง ฉ้อฉล...พูดแล้วฟังเหมือนกับว่าชาวบ้านไม่มีสติปัญญาที่จะคิดว่าเขาตกลงเลือกจะทำอะไร ผมกำลังนึกว่าชาวบ้านหรือคนทั่วไป เวลาเขาตัดสินใจ เขาก็รู้ว่าเขากำลังทำอะไร คือ มันมีสมมติฐานได้ 2 อัน อันหนึ่งก็คือไม่รู้ ถูกหลอก อีกอันหนึ่งก็คือมนุษย์ด้วยกัน มันก็รู้ว่าอีกคนหนึ่งหลอก อาจยอมให้หลอกก็ได้ หรือว่าอาจจะเห็น คิดแล้วว่ายอมได้ มันมีเหตุผลของมันว่าทำไมถึงเป็นอย่างนี้

...เขาคิดว่ามันคุ้ม...เขาเลยทำ

คำตอบของเขามันทำให้ผมรู้สึกว่ เวลาเราคิดถึงมนุษย์ เราคิดบนสมมติฐานที่ว่า ภูถลาดอยู่คนเดียว มึงโง่หมดเลย มึงไม่มีเหตุไม่เหตุมีผลอะไรเลย ไม่อย่างนั้นมึงไม่ถูกหลอก แต่ความจริงคือเปล่าเลย เขารู้ว่าเขาทำอะไร และเขามีเหตุผล 100 เปอร์เซ็นต์ ในการตัดสินใจอย่างนี้ ในทางวิชาการเรียกตรงนี้ว่ามันเป็น Moral Economy ของเขา ซึ่งผมเรียกมันว่า ‘เศรษฐกิจธรรม’ คือมันเป็นความคิดในเชิงเหตุผลของเขาที่รู้ว่าอะไรถูกอะไรผิด และเขาก็ตัดสินใจแล้ว...คนส่วนใหญ่จำนวนหนึ่งบอกว่าคนพวกนี้ถูกหลอก แต่ผมไม่ค่อยแน่ใจเท่าไร เพราะฉะนั้น พอไปว่าอย่างนั้นแล้วบอกว่าไม่เห็นด้วยกับการเลือกตั้ง มันไปแย้งของที่สำคัญจากเขาไป สำหรับเขาไม่เพียงเขาไม่ได้ถูกหลอก เขายังรู้สึกต่อไปด้วยว่าการเลือกตั้งมันเป็นช่องทางสู่อำนาจที่สำคัญของเขา แล้วอยู่ดีๆ คุณจะเอาไป คุณมีทุกอย่างแต่เขาไม่มี เวลาผมสอนหนังสือผมก็อธิบายแบบนี้แหละ”²¹⁷⁵

²¹⁷⁵ เรื่องเดียวกัน.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ยังชี้ให้เห็นว่าชาวบ้านมีความจำเป็นต่างๆ ในชีวิตที่แตกต่างจากชนชั้นกลางหรือชนชั้นนำ ซึ่งทำให้ชาวบ้านต้องพึ่งพานักการเมือง ทั้งการอุปถัมภ์และการเข้าถึงทรัพยากรจากนโยบายและโครงการต่างๆ ของรัฐ ชาวบ้านจึงเห็นความสำคัญของนักการเมืองและการเลือกตั้ง และสรุปว่า “อันนั้นมันเลยเป็นฐานอำนาจของเขา”²¹⁷⁶ ซึ่งชนชั้นนำและชนชั้นกลางควรเข้าใจและไม่ควรไปทำลายฐานอำนาจเหล่านั้น ในทำนองเดียวกัน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ก็พยายามอธิบาย ‘เศรษฐกิจ’ ของ “คนเสื้อเหลือง” ดังความว่า

“ขณะเดียวกัน เราก็มียุคอีกพวกหนึ่งซึ่งเขาก็เป็น citizen (พลเมือง) อีกแบบหนึ่ง citizenship ของเขามาจากการตระหนักว่าเขาทำงานหนักและจ่ายภาษีให้รัฐ แต่เวลานี้รัฐกำลังเอาภาษีไปทำสิ่งที่เขาไม่เห็นด้วยเลย ...มันก็อธิบายได้ว่าทำไมคนจำนวนมากหาศาลถึงโกรธ ความโกรธนี้อธิบายได้ว่าเป็นคือปรากฏการณ์ของการเป็นพลเมือง เพราะการตระหนักในสิทธิของตัวเองในเรื่องของการจ่ายและไม่จ่ายภาษี มันก็เป็นสิทธิของพลเมืองแบบหนึ่ง นี่ก็เป็นพัฒนาการของประชาธิปไตยอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้นการต่อสู้กันในเรื่องนี้ก็น่าสนใจ ถ้าอธิบายอย่างนี้ ผมเห็นว่านี่เป็นความขัดแย้งในเชิงประชาธิปไตยที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่ง ไม่พอกต้องพูดว่าความขัดแย้งในเรื่องประชาธิปไตยในประเทศไทยมันก็มีความขัดแย้งในเรื่องความชอบธรรม”²¹⁷⁷

คำอธิบายข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นถึงการนิยาม “ประชาธิปไตย” ของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ว่า “ประชาธิปไตย” มีความหมายหลาย “อย่าง” หรือหลายมิติ ซึ่งมิติที่มีความสำคัญก็คือ “สิทธิของพลเมือง” และมิติ “ความชอบธรรม” และชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เห็นว่าความขัดแย้งในเรื่องประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในระหว่าง พ.ศ.2548-2557 นั้นมีความขัดแย้งในเรื่องความชอบธรรมด้วย เพราะมีจุดเน้นในเรื่องความชอบธรรมแตกต่างกัน²¹⁷⁸ ดังนั้น ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ จึงพยายามเรียกร้องและสร้างข้อเสนอไปยังกลุ่มการเมืองทั้งสองฝ่ายที่เป็นคู่ขัดแย้ง เพื่อให้กลุ่มการเมืองทั้ง

²¹⁷⁶ เรื่องเดียวกัน.

²¹⁷⁷ เรื่องเดียวกัน.

²¹⁷⁸ เรื่องเดียวกัน. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ มิได้ยกตัวอย่างความขัดแย้งในเรื่องนี้ อาจเป็นเพราะในช่วงที่เกิดวิกฤตทางการเมืองนั้น เห็นได้ชัดอยู่แล้วว่าแต่ละฝ่ายให้ความสำคัญแก่ความชอบธรรมในมิติที่ต่างกัน เช่น คนเสื้อแดงให้ความสำคัญความชอบธรรมจากการเลือกตั้ง คนเสื้อเหลืองให้ความสำคัญความชอบธรรมแก่การบริหารประเทศอย่างโปร่งใส ไม่ใช่อำนาจไปในการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมือง

สองสี่เคลื่อนไหวทางการเมืองในแนวทางสันติวิธีและหลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรงทุกรูปแบบ ดังจะเห็นได้จากการเสนอแนวทางสันติวิธีแก่กลุ่ม ก.ป.ป.ส. ซึ่งสะท้อนการนิยาม “ประชาธิปไตย” ของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ซึ่งกล่าวว่า **“อารยะขัดขืน ทำงานเสริมระบอบประชาธิปไตยที่มีตัวแทนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น”**

“ข้อแรก ถ้าถามว่า การชุมนุมที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย การเป่านกหวีด การเรียกร้องให้ชะลอการเสียภาษี รวมถึงการ”เดินดาวกระจาย”ไปเข้ายึดครองอาคารสถานที่ของหน่วยราชการต่างๆ เป็น”สันติวิธี” หรือไม่ ผมคงตอบว่า การชุมนุมประท้วงในที่สาธารณะเป็นการแสดงออกด้วยสันติวิธีที่แพร่หลายทั่วไป การเป่านกหวีดเป็นการใช้สันติวิธีเชิงสัญลักษณ์ การเรียกร้องให้ชะลอการเสียภาษีเป็นสันติวิธีแบบไม่ให้ความร่วมมือกับรัฐ ขณะที่การเข้ายึดครองอาคารสถานที่ราชการเป็นการแทรกแซงด้วยสันติวิธี

“ข้อสอง “สันติวิธี” เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ทางการเมือง... ผู้ใช้ต้องพร้อมรับโทษทัณฑ์ที่จะต้องได้รับการใช้สันติวิธีละเมิดกฎหมาย เพราะพลังของอารยะขัดขืนไม่ได้อยู่ตรงการขัดขืนเท่านั้น แต่อยู่ที่การยอมรับบทลงโทษที่จะเกิดขึ้นกับ”คนดีๆ” ที่ขัดขืนกฎหมายหรือนโยบายของรัฐ การขัดขืนและการยอมรับผลของการขัดขืนเป็นไปเพื่อให้คนในสังคมที่แลเห็นดูคิดว่า กฎหมายหรือนโยบายที่พวกเขาขัดขืนเป็นสิ่งไม่ชอบ จึงเกิดความขัดแย้งลึกซึ้งในระดับมโนธรรมสำนึกของสังคม จนผลักดันให้นักการเมืองต้องแก้กฎหมายหรือยกเลิกนโยบายเหล่านั้น เช่นกรณีการต่อสู้เพื่อสิทธิของคนผิวดำในสหรัฐฯโดยสาธุคุณมาร์ติน ลูเธอร์ คิง เมื่อกลางศตวรรษที่แล้ว”²¹⁷⁹

“ข้อสาม อารยะขัดขืนไม่ใช่สันติวิธีที่มีไว้เพื่อล้มรัฐบาล หรือเปลี่ยนระบอบการเมือง เพราะการยอมรับการลงโทษคือการยืนยันความชอบธรรมของผู้ลงโทษคือรัฐ-รัฐบาล ในแง่นี้ **อารยะขัดขืน ทำงานเสริมระบอบประชาธิปไตยที่มีตัวแทนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น** เพราะเมื่อผู้ใช้อารยะขัดขืนเดินเข้าสู่ที่คุมขัง พร้อมกับที่มโนธรรมสำนึกในสังคมถูกปลุกให้ตื่นขึ้น ก็จะช่วยชี้ให้ผู้ออกกฎหมายในสภาได้ประจักษ์ว่า กฎหมายบางข้อหรือนโยบายบางอย่างของรัฐผิดพลาดไม่เป็นธรรม ทำให้พลเมืองดีต้องติดคุกติดตะราง และดังนั้นต้องแก้ไขหรือยกเลิกเสีย

²¹⁷⁹ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, (28 พฤศจิกายน 2556), **จดหมายถึงคุณสุเทพ เทือกสุบรรณ**, ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/11/50032>

ข้อสี่ สันติวิธีมีวิธีการต่างๆ เป็นร้อยวิธี ถ้าวิธีการที่คุ้นเคยใช้ไม่ใช่อารยะขัดขึ้น แต่เป็นสันติวิธีหรือปฏิบัติการไร้ความรุนแรงรูปแบบอื่น ก็อาจทำได้และใช้สู้กับรัฐบาลก็ได้ อีกทั้งยังทำให้รัฐบาลล้มก็ได้ด้วย เช่นที่เกิดขึ้นกับประเทศต่างๆ ในละตินอเมริกา...แต่รัฐบาลที่ล้มลงด้วยพลังสันติวิธีของประชาชนที่รวมตัวกันต่อสู้เหล่านี้ ส่วนใหญ่เป็นรัฐบาลเผด็จการทหารหรือไม่ก็เป็นรัฐบาลพลเรือนที่มีทหารหนุนหลัง อันที่จริงมีผลการวิจัยพบว่าสันติวิธีใช้ได้ผลต่อรัฐบาลเผด็จการยิ่งกว่าจะนำมาใช้ต่อสู้กับรัฐบาลในระบบประชาธิปไตยซึ่งมีฐานความชอบธรรมมาจากการเลือกตั้ง

ข้อสุดท้าย การใช้สันติวิธีสู้กับอำนาจรัฐมีความเสี่ยง ทั้งจากกฎหมายของรัฐและจากความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้น เพราะไม่ได้หมายความว่า เมื่อฝ่ายหนึ่งใช้สันติวิธีแล้วฝ่ายที่ตนต่อสู้ด้วยจะไม่ใช้ความรุนแรง ด้วยเหตุนี้ ทุกคนที่ก้าวออกมาต่อสู้เช่นนี้ต้องได้รับรู้ที่กำลังเสี่ยงกับอะไรและทำไปเพื่ออะไร ในแง่นี้พวกเขาควรต้องเห็นรูปร่างหน้าตาของอนาคตที่เป็นไปได้จริงเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจว่าจะต่อสู้หรือไม่อย่างไรด้วย คนที่ตัดสินใจใช้สันติวิธี เลือกใช้วิธีนี้ด้วยเหตุผลหลากหลาย ส่วนใหญ่ก็เพราะเห็นว่าวิธีการนี้มีพลังเช่นที่สังคมไทยกำลังประจักษ์อยู่ แต่ที่สำคัญไม่แพ้ประสิทธิผลของสันติวิธีคือ ความเชื่อของคนที่ต่อสู้ด้วยวิธีนี้ว่า อนาคตที่ตนมุ่งสร้างนั้นสวยงาม เติบโตขึ้นบนเนื้อดินแห่งมิตรไมตรีไม่ใช่ความเป็นศัตรูที่ต้องประหัตประหารกันให้สิ้นไป²¹⁸⁰

แนวทางในการต่อสู้กับความไม่ถูกต้องหรือความไม่เป็นธรรม รวมทั้งการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยในทัศนะของแต่ละฝ่าย **ชัยวัฒน์ สถาอานันท์** ยกย่องแนวทางสันติวิธีของ **“กลุ่มวันอาทิตย์สีแดง”** ซึ่งนำโดย สมบัติ บุญงามอนงค์ หรือ บ.ก. ลายจุด ที่เคลื่อนไหวในลักษณะที่ไม่มีผู้นำ แต่คนมารวมในฐานะปัจเจกชนที่ตัดสินใจทุกอย่างด้วยตนเอง (ซึ่งอาจถือว่าเป็นลักษณะของ “เสรีประชาธิปไตย” อย่างแท้จริง)

“สมบัติริเริ่มแนวทางบางอย่างที่ตรงกันข้ามกับ “แกนนำ” หรือ “กลุ่มผู้นำแนวตั้ง” และแทนที่ด้วยแนวทางที่เรียกว่า “แกนนอน” หรือ “กลุ่มผู้นำแนวนอน” ...การจัดตั้งการประท้วงกลายเป็น “แกนนอน” (self-organization) (ตามคำศัพท์ของเขา) โดยเริ่มจากล่างขึ้นบน ไม่ต้องมี

²¹⁸⁰ เรื่องเดียวกัน.

ผู้นำ ไม่ต้องมีกิจกรรมใหญ่ๆ ไม่มีอะไรชัดเจน แต่มีคนเยอะๆ “อารมณ์ ความรู้สึก และโทนของ มัน เป็นการชุมนุมที่แตกต่างจากการชุมนุมทั้งหมด ไม่เหมือนใครเลยเมื่อเทียบกับการชุมนุมทางการเมืองที่ผ่านมา มันมีบุคลิกของตัวเอง มันไม่มีเวทีปราศรัย ไม่มีผู้นำ ไม่มีการกำหนดเลยว่าใครจะทำอะไร ไม่มี แม้แต่ผมก็ทำอะไรไม่ได้... ตำรวจมาบอกให้ผมหยุด ผมบอกว่าผมสั่งใครไม่ได้ แล้วที่น่าสนใจก็คือคนเสื้อแดงใช้เวลาอยู่ราชประสงค์แค่ช่วงสั้นๆ เป็น flash mob ทำเสร็จแล้วเลิก มันแปลกที่... มีทฤษฎีว่าปลุกม็อบไม่ยาก ดาวน์ม็อบยากกว่า ของเราเป็นไปเอง มาเอง กลับเอง โดยไม่มีใครมาบอก จัดการเองหมด ไม่สามารถกำหนดอะไรได้ เกิดสิ่งแปลกๆ คือใยแมงมุมสีแดง ผมรับรองว่าไม่มีใครคิดได้ ไม่มีใครกล้าคิด แต่พอคนจำนวนมากมาอยู่ร่วมกัน มีความรู้สึกเดียวกัน มันเกิดขึ้นเอง เป็นการดัน แสงสด ศิลปะสด ผมแค่เอาผ้ามาผูกเสาให้แดงๆ แต่ใยแมงมุมเกิดได้ยังไง งงมาก ใครคิด ไม่มีใครตั้งใจ เป็นคุณภาพของมวลชนที่เมื่อถึงจุดหนึ่งมันเกิดปรากฏการณ์ เป็นของมันเช่นนั้นเอง และผมว่ามันเยี่ยมมาก”²¹⁸¹

ความเป็น “ประชาธิปไตย” ในการเคลื่อนไหวของสมบัติ บุญงามอนงค์ ที่ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ แสดงความชื่นชม ยังเป็นเรื่องของการทำงานกฎหมายที่ได้รับการตรวฉับและบังคับใช้อย่างไม่ชอบธรรมตามหลักการประชาธิปไตย

“สิ่งที่น่าทึ่งเกี่ยวกับการที่มีประชาชนกว่า 10,000 คนมาชุมนุมในวันที่ 19 กันยายน 2553 ก็คือ ประชาชนไม่หวาดกลัวอีกต่อไป เมื่อหลุดพ้นจากความหวาดกลัว พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ ก็กลายเป็นเรื่องตลก กฎหมายมิได้สร้างความกลัว แต่ “เราใช้ความตลก ใช้สัญลักษณ์ ทางสวน มันขึ้นไป ทำให้ พ.ร.ก. ฉุกเฉินฯ ซึ่งเป็นพลังของความน่ากลัวกลายเป็นตัวตลก...เป็นการสู้กันในระดับจิต มองไม่เห็นและพลิกเกมเลย พ้นขึ้นมาด้วยความรวดเร็ว แต่อยู่ในช่วงของการลุกขึ้นยืน ไม่ใช่จังหวะของการรุกไล่... เปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพ เปลี่ยนมวลชนเป็นผู้ปฏิบัติงาน”²¹⁸²

“เพื่อการนี้ เขาเริ่มก่อตั้งโรงเรียนฝึกอบรมให้คนกลายเป็น “แกนนอน” หรือ “ผู้นำ แนวนอน” ขบวนการคือตัวเขาเอง และเขาหาทุนด้วยการขายเสื้อยืด โรงเรียนแกนนอนสอน 4

²¹⁸¹ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, (13 มิถุนายน 2557), *สันติวิธีที่ไม่ธรรมดา: เมื่อชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ศึกษา บก. ปลายจุด(จบ)*, ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/06/53991>

²¹⁸² เรื่องเดียวกัน.

เนื้อหา นั่นคือ ทบทวนมุมมองประชาธิปไตยเพื่อมองให้เห็นความเป็นสามัญชนในหมู่คนเสื้อแดง อภิปรายถึงวิธีทำการตลาดประชาธิปไตยโดยเน้นกลุ่มเป้าหมาย พฤติกรรมและเทคนิคการสื่อสาร สำรวจหาวิธีการจัดตั้งและบริหารจัดการองค์กรประชาธิปไตย และเนื้อหาสุดท้ายคือ ออกแบบกิจกรรมโดยไม่ต้องอาศัยกิจกรรมแบบเดิมๆ อย่างการปราศรัยหรือจัดคอนเสิร์ต”²¹⁸³

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ อธิบายด้วยว่า การเคลื่อนไหวที่มีลักษณะประชาธิปไตยและสันติวิธีของสมบัติ บุญงามอนงค์ เป็นผลมาจาก “การกดขี่ปราบปรามมีบทบาทในการก่อให้เกิดปฏิบัติการสันติวิธีเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มวันอาทิตย์สีแดง”²¹⁸⁴ ซึ่งการต่อสู้กับการกดขี่ปราบปรามของรัฐโดยใช้สันติวิธีเช่นนี้จะส่งผลดีหลายด้าน

“ปฏิบัติการสันติวิธีเป็นเครื่องมือชำระล้างผลตกค้างของความรุนแรงที่มีต่อขบวนการด้วยการเชื้อเชิญสามัญชนผู้พ่ายแพ้ให้รักษาความโกรธเกรี้ยวทางศีลธรรมไว้โดยไม่ยอมจำนนต่อความหวาดกลัว ปฏิบัติการสันติวิธีเชิงสร้างสรรค์ของสมบัติช่วยทดแทนการชำระล้างผลตกค้างของความรุนแรงด้วยการทำหน้าที่ดียิ่งกว่านั้นอีก นั่นคือ ประชาชนสามารถต่อสู้ต่อไป ทำให้ พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ กลายเป็นเรื่องตลก และเดินหน้าต่อต้านชัดเจนโดยไม่ต้องสูญเสียชีวิต และที่สำคัญอย่างยิ่งคือสร้างความชอบธรรมขึ้นมาได้ในระดับที่ได้รับการยอมรับจากสาธารณชนในกรุงเทพฯ ซึ่งอาจไม่เห็นด้วยกับคนเสื้อแดงและยุทธวิธีที่ก่อให้เกิดความวุ่นวาย ยังไม่ต้องพูดถึงข้อกังขาว่าฝ่ายคนเสื้อแดงเองก็อาจใช้ความรุนแรงบางรูปแบบด้วย กระนั้น คนเหล่านี้ก็เห็นว่าความรุนแรงที่รัฐบาลใช้สลายการชุมนุมก็สมควรถูกดำเนินคดีเตียนไปจนถึงยอมรับไม่ได้โดยสิ้นเชิง”²¹⁸⁵

การแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยวิธีการใดก็ตาม รวมทั้งด้วยสันติวิธี ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ มิได้เห็นว่าจะทำให้ความขัดแย้งสิ้นสุดลงหรือหมดไปอย่างสิ้นเชิง เพราะ “จะไปคาดหวังให้คนในสังคมนี้เห็นด้วยกับคุณทั้งหมดเป็นไปไม่ได้” แต่การแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองนั้น ต้องยืนอยู่บนหลักการสันติวิธีและเป็นไปอย่าง “ฉันทมิตร” โดยที่ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ตั้งคำถามว่า

²¹⁸³ เรื่องเดียวกัน.

²¹⁸⁴ เรื่องเดียวกัน.

²¹⁸⁵ เรื่องเดียวกัน.

“เป็นไปได้ไหมที่จะมีสถาบันการเมืองแบบนั้น คือเป็นสถาบันการเมืองของทุกคน ว่าด้วยวิธีการ
ขัดกันฉันท์มิตรอย่างไร”²¹⁸⁶

หนทางในการแก้ไขความขัดแย้งที่ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เสนอ จึงมิใช่การเน้นให้ยอมรับ
รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งอย่างปราศจากเงื่อนไข หรือการโจมตีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่าง
รุนแรงว่าไม่เคารพหลักการประชาธิปไตย หรือเรียกร้องให้กลุ่มคนที่ครองอำนาจยอม
กระจายอำนาจหรือยินยอมให้คนชนบทได้ส่วนแบ่งของอำนาจ แต่คือการให้ความเห็นอก
เห็นใจคนอื่น

“ผมก็ไม่รู้ว่าทางออกคืออะไร แต่สิ่งที่สังคมไทยต้องการมากคือสติปัญญาของคนซึ่งจะ
ออกมาจากค่ายเหล่านั้น แล้วมองเรื่องนี้เสียใหม่ สิ่งหนึ่งซึ่งการแปลงเปลี่ยนแปลงขับเคลื่อนความ
ขัดแย้ง (conflict transformation) ทำก็คือ ทำอย่างไรจึงจะหาทาง ‘เอาใจเขามาใส่ใจเรา’ มัน
แปลว่าต้องเริ่มต้นจากการบอกว่า ฐานคิดของฝ่ายที่ขัดแย้งมีฐานความชอบธรรมอยู่ทั้งคู่ อันนี้
ต้องทำก่อน ถ้าไม่ทำอย่างนี้มันก็ออกมาว่า คุณผิด ก็ไม่รู้จะแก้อย่างไร ถ้าคุณผิด ผมก็ต้องทำให้
คุณถูกเพราะผมถูกอยู่ จะไปยอมคุณได้อย่างไร ยอมไม่ได้ ถ้าเริ่มแบบนี้ก็ไม่สามารถจะแก้สิ่ง
เหล่านี้ได้ ผมคิดว่าโจทย์ตอนนี้คือว่า ‘ต้องการอะไร?’ ต้องการพิทักษ์ความถูกต้องในสังคมนี้ หรือ
ต้องการแก้ปัญหา ถ้าต้องการพิทักษ์ความถูกต้องในสังคมนี้ ก็ยืนอยู่ในจุดที่ตัวเองอยู่ ปัญหาของ
ผมคือไม่ใช่ต้องการให้ความขัดแย้งหายไป แต่ทำอย่างไรไม่ให้ความขัดแย้งตกไปในกับดักความ
ขัดแย้ง และกลายเป็นความรุนแรงที่มากขึ้น”²¹⁸⁷

สำหรับข้อเสนอให้มี “นายกรัฐมนตรีคนกลาง” ของฝ่าย กปปส. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์
ไม่ได้ปฏิเสธและไม่ได้ยอมรับอย่างสิ้นเชิง แต่ได้เสนอทางเลือกให้มี “นายกรัฐมนตรีคนกลางที่มา
จากการเลือกตั้ง” ซึ่งมีทางเลือกหลายทางด้วยกัน โดยที่ทางเลือกทุกทางยังคงยึดหลักการ
ประชาธิปไตย

²¹⁸⁶ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, (22 กันยายน 2552), ปาฐกถา ชัยวัฒน์ สถาอานันท์: เศรษฐธรรมแห่งความ
รุนแรง. ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2009/09/25904>

²¹⁸⁷ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, (1 เมษายน 2557), มองสังคมไทยในความขัดแย้งยืดเยื้อ ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน
2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/04/52540>

“ปัญหาขณะนี้คือ ฝ่าย กปปส.และผู้สนับสนุนเห็นว่าควรมีนายกรัฐมนตรี “คนกลาง” ในขณะที่รัฐบาลพรรคเพื่อไทยและนปช.ไม่เห็นด้วยกับแนวคิด “นายกรัฐมนตรีคนกลาง” เพราะปราศจากความชอบธรรมที่รองรับด้วยผลการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตย ไม่รวมถึงปัญหา “ความเป็นกลาง” ของ “คนกลาง” ที่ว่านั้นด้วย แต่ถ้าลองพิจารณาปัญหานี้เสียใหม่โดยเริ่มต้นจากความเข้าใจว่า คงไม่มีใคร “เป็นกลาง” อย่างแท้จริงในขณะนี้ อีกทั้งก็ยากจะหาใครที่ตัวตนของเขามีความชอบธรรมที่ทัดเทียมกับความชอบธรรมของระบบการเมืองประชาธิปไตยไทยที่เป็นอยู่ จึงไม่ต้องตั้งคำถามว่า “คนกลางเป็นใคร?” แต่อาจลองตั้งคำถามว่า “คนกลางที่ว่านั้นมาจากไหน? ถ้าตำแหน่งแห่งที่ของ “นายกรัฐมนตรีคนกลาง” ต้องอยู่ในกรอบการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญ 2550 ก็หมายความว่า คนที่จะมาเป็นนายกรัฐมนตรีต้องมีความชอบธรรมจากการเลือกตั้ง ดังนั้น”²¹⁸⁸

1. เป็นไปได้หรือไม่ว่า นายก “คนกลาง” ที่มาจากการเลือกตั้ง “ไม่จำเป็นต้องมาจากพรรคเพื่อไทย?
2. เป็นไปได้หรือไม่ว่า นายกคนดังกล่าวอาจเป็นนักการเมืองที่ได้รับเลือกตั้งจากการเมืองอื่นๆ อย่างชาติไทยพัฒนา?
3. เป็นไปได้หรือไม่ว่า นายก “คนกลาง” ที่ได้รับเลือกตั้ง “จะจัดตั้งรัฐบาลที่มีรัฐมนตรีส่วนใหญ่เป็นเทคโนโลยีซึ่งสังคมส่วนใหญ่ยอมรับ ทั้งที่มาจากพรรคเพื่อไทย พรรคประชาธิปัตย์ และพรรคอื่นๆ?
4. เป็นไปได้หรือไม่ว่า รัฐบาลที่นำโดยนายกรัฐมนตรี “คนกลาง” ที่ได้รับเลือกตั้ง “จะอยู่ในตำแหน่งเพียง 3-4 เดือน เพื่อทำหน้าที่ปฏิรูประบบเลือกตั้งให้บริสุทธิ์ยุติธรรมเท่าที่จะทำได้?
5. เป็นไปได้หรือไม่ว่า หลังจาก 3-4 เดือนแห่งการปฏิรูประบบเลือกตั้ง ก็ประกาศจัดเลือกตั้งใหม่ด้วยกติกาที่เป็นธรรมกว่าเดิม?

²¹⁸⁸ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, (13 พฤษภาคม 2557), **นายกรัฐมนตรีคนกลางที่มาจากการเลือกตั้ง?: ข้อทบทวนเสนอตรงขอบเหวความรุนแรง**, ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/05/53190>

6. เป็นไปได้หรือไม่ว่า ระหว่างนั้นเพื่อหลีกเลี่ยงความเสี่ยงจากความรุนแรง ขบวนการประชาชนทั้ง กปปส. และ นปช.ก็เปลี่ยนบทบาทจากการใช้พลังทางการเมืองบนท้องถนน มาทำหน้าที่รณรงค์ให้การศึกษาผู้คนพลเมืองอย่างเข้มข้นว่าด้วยแนวทางปฏิรูปการเมืองที่ฝ่ายตนปรารถนา?

7. ความ “เป็นไปได้” เหล่านี้มีเงื่อนไขซ่อนอยู่มากมาย เช่น ถ้าทำเช่นนั้นหมายความว่า วุฒิสภำทำหน้าที่เสนอชื่อ “นายกคนกลางที่มาจากกาเลือกตั้ง” ใช่หรือไม่? ทำได้หรือไม่? รองประธานวุฒิสภาปัจจุบันมีความชอบธรรมในตำแหน่งของตนหรือไม่? รักษาการรองนายกรัฐมนตรีปัจจุบัน จะทำหน้าที่นายกรัฐมนตรีเสนอชื่อประธานวุฒิสภาได้หรือไม่? หลายคำถามเป็นคำถามทางกฎหมาย

8. แต่จะตั้งคำถามทางกฎหมายเหล่านี้ได้อย่างไรในบริบทของความขัดแย้งที่พา “บ้านของเรา” มาอยู่ตรงขอบเหวแห่งความรุนแรง

9. ทั้งหมดนี้หมายความว่า สังคมไทยจะระดมสรรพกำลังทางปัญญามาช่วยกันหาทางออกจากกับดักรความขัดแย้งนี้ หรือจะปล่อยให้โชครวนแห่งอคตินานาชนิรไตรงพันธนาการสังคมไทยจนลุ่มคว่ำ และลื่นลงจากขอบเหวอย่างทีห้วงก้วงลั่นอยู่ในเวลานี้?²¹⁸⁹

ความพยายามที่จะเสนอ “ทางสายกลาง” ในลักษณะประนีประนอม โดยไม่ทิ้งหลักการประชาธิปไตย ยังเห็นได้จากข้อเสนอสำหรับมวลชนทั้งสองฝ่ายที่ “เอา” และ “ไม่เอา” การเลือกตั้งในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557 ที่ว่า

“ประเด็นขัดแย้งที่ชัดเจนที่สุดขณะนี้ น่าจะเป็นเรื่องการเลือกตั้ง 2 กุมภาพันธ์ 2557 รัฐบาล พรรคเพื่อไทย และพรรคการเมืองต่างๆ นปช. และ พันธมิตรสายวิชาการ เช่น สปป. เห็นว่า การเลื่อนหรือไม่มีเลือกตั้ง 2 กุมภาพันธ์ 2557 เป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ ขณะที่ฝ่าย กปปส. พรรคประชาธิปัตย์ และ พันธมิตรฝ่ายต่างๆ ไม่เห็นด้วยกับการเลือกตั้งครั้งนี้ โดยเฉพาะ กปปส. เห็นว่าต้องทำทุกอย่างเพื่อไม่ให้มีการเลือกตั้ง 2 กุมภาพันธ์ 2557 จากมุมมองของการแปลงเปลี่ยนขับเคลื่อนความขัดแย้ง (conflict transformation) ควรต้องเริ่มต้นจากการมองประเด็น

²¹⁸⁹ เรื่องเดียวกัน.

ขัดแย้งจากมุมมองของคู่ขัดแย้ง คือต้องพยายามเข้าใจว่า ในมุมมองของคู่ขัดแย้งนั่นเองสิ่งที่พวกเขาปรารถนาชอบธรรมด้วยกันทั้งคู่ ดังนั้นทางออกที่พึงเสนอต้องเป็นทางออกที่ทำให้ ทั้งฝ่ายที่เอาและไม่เอาวันเลือกตั้ง 2 กุมภาพันธ์ 2557 เห็นพ้องต้องด้วย และในยามนี้ก็ต้องเป็นทางออกที่เป็นรูปธรรมกระทำได้จริงในเวลาไม่ถึงเดือนที่เหลืออยู่

ทางออกที่เป็นรูปธรรม กระทำได้ภายในเวลาอันสั้น ไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญและสะท้อนความปรารถนาของคู่ขัดแย้งที่ขัดกันในเรื่องนี้ คือ ให้แก้บัตรเลือกตั้งที่จะใช้ในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ ศกนี้ให้มีอีกช่องหนึ่งสำหรับผู้มาใช้สิทธิทางการเมืองของตนได้เลือกกว่า “ไม่เห็นด้วยกับการเลือกตั้ง 2 กุมภาพันธ์ 2557” การแก้ไขบัตรเลือกตั้งเช่นนี้ตอบสนองความต้องการของทั้งฝ่ายที่ต้องการให้มีการเลือกตั้งและไม่ต้องการเลือกตั้ง เพราะฝ่ายที่ต้องการเลือกตั้งก็ได้แสดงสิทธิของตนปกป้องประชาธิปไตยจากการเลือกตั้ง ด้วยการเลือกพรรคการเมืองที่ตนประสงค์ ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับการเลือกตั้งก็ได้ใช้สิทธิแสดงเสียงของตนว่าไม่เห็นด้วยกับการเลือกตั้งครั้งนี้”²¹⁹⁰

การนิยาม “ประชาธิปไตย”

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เชื่อมมั่นในหลักการทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ที่ยอมรับความแตกต่างและความขัดแย้งของมนุษย์ โดยใช้กฎเกณฑ์ กติกาและทางออกจากปัญหาในแนวทางสันติวิธี ดังจะเห็นได้จากทัศนะของชัยวัฒน์ที่ว่า

“เราอยู่ในระบอบประชาธิปไตย ระบอบประชาธิปไตยไม่ใช่ระบอบน้ำนิ่ง แต่เป็นระบอบของทะเลที่เหมือนมีคลื่นมีลม หน้าทีของคนที่อยู่กับระบอบประชาธิปไตยก็เหมือนคนที่นั่งอยู่ในเรือ จะต้องขับเคลื่อนเรือไปท่ามกลางคลื่นลมนี้ ที่จะหวังว่ามันเรียบสงบก็มีบ้างเป็นบางครั้ง แต่ไม่ใช่เสมอไป...สิ่งที่เห็นอยู่ในตอนนี้จะเรียกว่ามองในด้านดีก็ได้ นี่เป็นการทำงานของระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยที่เราเห็น ซึ่งประกอบด้วยส่วนหนึ่งที่อยู่ในสภา อีกส่วนหนึ่ง

²¹⁹⁰ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, (6 มกราคม 2557), พาราความขัดแย้ง: ข้อเสนอทางออกสำหรับสาธารณชนที่เอาและไม่เอาการเลือกตั้ง 2 กพ, ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/01/50963>

อยู่นอกสภา บางคนบอกว่าประชาธิปไตยต้องทำงานอยู่ในสภานั้น ผมไม่เห็นด้วย ผมคิดว่ามันประกอบกัน²¹⁹¹

และ

“ระบอบประชาธิปไตยที่ไหนๆ ก็ไม่ได้ทำงานด้วยตัวแทนเท่านั้น มันไม่ใช่ว่าพอมีสักตัวแทนแล้วตัวแทนไม่ต้องฟังอะไรเลย ฐานของการเลือกตั้งให้ความชอบธรรมของการมีตัวแทน แต่ว่าความชอบธรรมนี้ขึ้นและลงได้ ขึ้นอยู่กับว่าตัวแทนจะทำอะไร สมมติตัวแทนทำสิ่งบางอย่างที่สังคมการเมืองเขาไม่เห็นด้วยเขาก็มีสิทธิที่จะออกมาประท้วง เพราะ**อีกด้านหนึ่งของประชาธิปไตยคือสิทธิเสรีภาพในการคัดค้านของประชาชนธรรมดา** ของพวกนี้เป็นส่วนหนึ่งของระบอบประชาธิปไตยเหมือนกัน...ไม่ว่าจะเป็นการล่ารายชื่อ แสดงการชุมนุม แสดงตัวตน ของพวกนี้ผมคิดว่าเป็นเรื่องปกติในระบอบประชาธิปไตย”²¹⁹²

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ก็มองว่าทางออกจากปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงทางการเมืองที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่นั้น ก็คือการที่เรียกร้อง “ให้อภัย” แก่ผู้กระทำความรุนแรง โดยที่ผู้กระทำความรุนแรงต้อง “ยอมรับผิด” บนพื้นฐานของการทำ “ความจริง” ให้ประจักษ์ชัดเสียก่อน ซึ่งเป็นในแนวทางแก้ปัญหาแบบ “สันติวิธี” ดังจะเห็นได้จากทัศนะของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ที่ว่า

“การให้อภัยนั้นจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างมีความหมายเลย หากผู้ที่ให้อภัยหรือผู้ที่ตกเป็นเหยื่อยังอยู่ในสถานะด้อยอำนาจกว่าผู้กระทำความผิด ต่อเมื่อเกิดการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจให้มีความเสมอกันแล้วเท่านั้น ผู้ให้อภัยหรือเหยื่อผู้ถูกกระทำจึงจะอยู่ในฐานะที่สามารถเป็นผู้กระทำการ(active actor) ในการ “ให้อภัย” หรือ “ไม่ให้อภัย” แก่ผู้ก่อความรุนแรงต่อตนเองได้อย่างแท้จริงและมีความหมาย ซึ่งการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจวิธีการหนึ่งที่เป็นไปได้มากที่สุด ก็คือการทำความจริงและความยุติธรรมให้ปรากฏ (เช่น มีการค้นหาข้อเท็จจริงต่างๆอย่าง

²¹⁹¹ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, (7 พฤศจิกายน 2556), ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ มองสถานการณ์ด้านนิรโทษ ชี้ยังอยู่ในแนวสันติวิธี, ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/11/49646> (เน้นโดยผู้วิจัย)

²¹⁹² เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยผู้วิจัย)

ชัดเจน ค้นหาผู้กระทำความผิดและผู้มีส่วนรับผิดชอบ และมีการลงโทษตามกฎหมายตามกระบวนการยุติธรรม) ซึ่งชัยวัฒน์เรียกว่าเป็น ความยุติธรรมที่มีผลในทางการเปลี่ยนแปลง (transformative justice) ซึ่งถือเป็นความยุติธรรมชนิดจะเกิดขึ้นและสามารถดำเนินไปคู่กับการให้อภัยได้ในที่สุด²¹⁹³

แม้ว่าจะให้ความสำคัญแก่ “ประชาธิปไตย” อย่างมาก แต่ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ไม่ให้ความสำคัญแก่การร่างรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ โดยได้นำแนวความคิดเรื่อง “รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย” ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ มาใช้ในการวิเคราะห์ว่า การร่างรัฐธรรมนูญไม่ใช่หนทางในการแก้ไขปัญหา ดังความว่า

“...ถ้าใช้วิธีคิดของอาจารย์นิธิ มันก็มีบางอย่างซึ่งเป็นธรรมนูญ แต่ไม่ได้เขียนอยู่ในรัฐธรรมนูญ

...ทีนี้มีอะไรบางอย่างที่อยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรม ความขัดแย้งที่เราเห็นคราวนี้ อาจจะ เป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐธรรมนูญที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรกับรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมก็ได้ เพราะรัฐธรรมนูญทั้งสองรูปแบบมีหน้าที่จัดความสัมพันธ์ทางอำนาจทั้งคู่ แต่เป็นความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ไม่ตรงกัน

ต่อให้เขียนรัฐธรรมนูญอย่างไรเกี่ยวกับอำนาจของพระมหากษัตริย์ ก็ไม่ได้สะท้อนความเป็นจริงซึ่งมาจากธรรมนูญอีกชุดหนึ่ง นั่นคือมีการดำรงอยู่ของหลายสิ่งหลายอย่างซึ่งไม่ได้ไปด้วยกันและไม่ได้ปรากฏชัด นี่คือโจทย์ข้อหนึ่งของการปฏิรูปการเมือง

ผมไม่เชื่อว่าทุกอย่างที่เป็นปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง จะแก้ได้ด้วยการเขียนลงไป ในกฎหมาย กฎหมายก็มีข้อจำกัดของมันที่ทำได้แค่นี้ บางอย่างก็ทำไม่ได้ บางอย่างอาจจะพอเขียนไถ่ได้

ผมคิดว่า diagnosis ของโจทย์นี้ก็คือ หรือว่าสังคมไทยไม่ต้องการอำนาจของรัฐบาล ภายใต้เงื่อนไข 2 ข้อ คือ ถ้าเป็นรัฐบาลที่มาโดยชอบธรรม ต้องไม่เข้มแข็ง แต่ถ้าเข้มแข็ง ต้องไม่

²¹⁹³ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2543) อภัยวิถี : มิตร ศัตรู และการเมืองแห่งการให้อภัย, (กรุงเทพฯ : สถาบันปรีดี พนมยงค์).

ชอบธรรม เพราะถ้ามีทั้ง 2 อย่าง มัธยชนกอำนาจประเพณีที่ดำรงอยู่ในขณะนี้ ดังนั้น ชนิดของรัฐธรรมนูญที่อาจจะปรากฏก็คือ รัฐธรรมนูญซึ่งจะการันตีว่าอำนาจที่จะได้ควรจะเป็นอำนาจที่อ่อน

...ก็ต้องไปสร้างเงื่อนไขนานาชนิดที่จะเป็นการคานอำนาจ คือเรื่องนี้ก็ทำมากแล้วในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ด้วยองค์การกำกับตรวจสอบ (Monitoring Agencies) ทั้งหลาย แต่ก็พบว่ามันแข็งแกร่งกว่าที่องค์การกำกับตรวจสอบทั้งหลายจะทำงานได้ดี มันก็ล้มเหลว

ถ้าอธิบายอย่างนี้ ผมคิดว่าการปฏิรูปการเมืองอาจจะคือการจัดการความสัมพันธ์นี้เสียใหม่ ทำได้หรือไม่ก็ไม่รู้ แต่ผมไม่เชื่อว่ามันทำได้โดยกฎหมาย หรือกระทั่งรัฐธรรมนูญ ผมคิดว่าเป็นเรื่องอื่น ไม่ใช่เรื่องเศรษฐกิจด้วย”²¹⁹⁴

การปฏิรูปการเมืองในทัศนะของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ จึงไม่ใช่การร่างรัฐธรรมนูญ แต่คือการปฏิรูประบบคุณค่าของสังคมไทย ดังที่กล่าวว่า “หมายความว่าสังคมไทยต้องตั้งคำถามว่า อะไรคือสิ่งที่ถูกและผิด อะไรคือสิ่งที่รับได้หรือไม่ได้ เพราะฉะนั้น การปฏิรูปการเมืองถึงที่สุดแล้ว อาจจะเป็นการปฏิรูปทางคุณค่า (value) ซึ่งกลายเป็นเรื่องใหญ่มากในสังคมนี้”²¹⁹⁵ ซึ่งในทัศนะของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ความเปลี่ยนแปลงของระบบคุณค่าบางเรื่อง ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว เช่น การที่ชาวบ้านให้ความสำคัญแก่เรื่อง “สิทธิ” ของตนเอง

“วัฒนธรรมเรื่องการตระหนักในสิทธิของผู้คนก็เปลี่ยนเหมือนกัน...ผมคิดว่ารัฐธรรมนูญฉบับ 2540 ที่น่าสนใจคือ มันกลายเป็นอาวุธของชาวบ้าน ชาวบ้านเขาต้องบางมาตราได้ โดยเฉพาะคนที่ถูกรังแกเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ เขาจัดเอาตรงนี้ขึ้นมาสู้ แล้วเขาก็บอกว่านี่เป็นกฎหมายสูงสุด เพราะฉะนั้น การทำลายรัฐธรรมนูญจึงไม่เป็นเพียงแค่การทำลายรัฐธรรมนูญ...

²¹⁹⁴ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, (8 ตุลาคม 2550), “การสร้างองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปการเมือง” สัมภาษณ์โดย สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ สิริพรรณ นกสวน ปกป้อง จันวิทย์ และวรุดลย์ ตูลารักษ์ เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2549 ณ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ค้นหามาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://pokpong.org/interview/talk-with-chaiwat-and-kasian/Reforming Thailand> กับ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และ เกษียร เตชะพีระ

²¹⁹⁵ เรื่องเดียวกัน.

หมายความว่า มาตรา^{๒๑๖}นี้ในรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมถูกตราไปแล้ว...ความศักดิ์สิทธิ์ของมาตราทางวัฒนธรรมนี้อยู่ตรงการปฏิบัติจริง (practice) ไม่ใช่อยู่ในกระดาษ มันอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับที่ไม่ได้เขียน”^{๒๑๖}

นอกจากนี้ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ยังเห็นว่าประชาชนทั่วไปรวมทั้งชนชั้นกลางล้วนตระหนักในสิทธิเสรีภาพและความเป็นเจ้าของประเทศ ดังที่กล่าวว่า “ประชาชนเองก็เปลี่ยน...ผมคิดว่าคนที่ไม่ชอบทักษิณก็ด่าทักษิณได้สบายเหมือนกันนะ มีการลุกขึ้นมาประท้วง ในแง่ของสำนึกต่อสิทธิเสรีภาพ ความรู้สึกว่าเขาก็เป็นเจ้าของประเทศนี้เหมือนกัน ผมคิดว่าวัฒนธรรมเรื่องการตระหนักในสิทธิของผู้คนก็เปลี่ยนเหมือนกัน”^{๒๑๗}

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ระบุว่า ความสนใจหลักอยู่ที่การแก้ปัญหาเรื่องความรุนแรง ดังที่กล่าวว่า

“ผมสนใจแค่ปัญหาเรื่องความรุนแรง ผมก็เลยสนใจว่า กลไกที่ผมคิดว่ารับไม่ได้คือปัญหาที่จะก่อให้เกิดความรุนแรงในสังคม ซึ่งก็อาจจะมาจากหลายอย่าง เช่นอำนาจรัฐที่มากเกินไป การที่ผมไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลทักษิณก็อยู่บนพื้นฐานนี้ ผมไม่ค่อยเดือดร้อนกับรัฐบาลทักษิณที่โกงมากนัก แต่ผมเดือดร้อนมากกับรัฐบาลทักษิณที่ทำความรุนแรงกับคน อย่างนี้ผมรับไม่ได้ พุดทางทฤษฎีก็คือมันไปทำลาย (violate) สุนของความเป็นรัฐ”^{๒๑๘}

ดังนั้น ทางออกที่ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เสนอจึงเป็นวิธีแก้ปัญหาความรุนแรง ดังความต่อไปนี้

“ในแง่ value ของเรื่องนี้คือ ทำอย่างไรถึงจะจัดการกับปัญหาทางการเมืองให้ไม่ต้องใช้กำลังความรุนแรง (force) ไม่ว่าจะเป็น force แบบชอบธรรม ในนามของรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตย อย่างรัฐบาลที่แล้ว หรือ force ที่ไม่ชอบธรรมอย่างที่คณะปฏิรูปฯทำด้วยการรัฐประหารในคราวนี้

^{๒๑๖} เรื่องเดียวกัน.

^{๒๑๗} เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยผู้วิจัย).

^{๒๑๘} เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยผู้วิจัย).

ผมคิดว่าตัวแปรตัวหนึ่งที่น่าสนใจคือ ผมอยากเห็นสิทธิที่จะดำเนินรัฐบาลเป็นสิทธิที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญเลย ที่กำหนดไว้ในสื่อเลย หมายความว่า เป็นไปได้ไหมที่จะมีโทรทัศน์หรือวิทยุสักช่องหนึ่งสำหรับฝ่ายค้าน สมมติว่ามีทีวี 5-6 ช่อง ก็เพิ่มขึ้นมาอีกช่องหนึ่งหรือเอาช่อง 11 ก็ได้และมีสถานีวิทยุสักช่องหนึ่งที่เป็นอย่างนี้ แล้วไม่ว่าจะรัฐบาลไหน ใครจะมาเป็นรัฐบาลก็ถือว่าต้องให้มี “สื่ออิเล็กทรอนิกส์ของค้าน” เช่นนี้ ในฐานะประชาชน ผมไม่ต้องไปวิ่งหา ASTV ผมไม่ต้องวิ่งออกมาบนถนน แต่ผมสามารถเปิดช่องนี้ เป็นช่องระดับชาติ และผมจะได้ทัศนะซึ่งตรงข้ามกับรัฐบาล เป็นเสียงซึ่งปรกติถูกกลบโดยเสียงหลัก

สมมติว่ารัฐบาลพรรคไทยรักไทยคราวที่แล้วมีอำนาจเด็ดขาดมาก เอาช่องหนึ่งให้พรรคประชาธิปัตย์ หรือพรรคอื่นๆ แล้วให้พูดเต็มที่ ภาคประชาชนที่ไม่เห็นด้วยก็ไปอยู่ช่องนั้นให้หมด เพราะอะไร เพราะเป็นสิทธิของผม ผมมีสิทธิที่จะฟังความเห็นต่าง (Alternative opinions) มีสิทธิที่จะฟังเรื่องเล่าต่าง (Alternative stories) ในเรื่องที่เกิดขึ้น ผมไม่จำเป็นต้องฟังสิ่งที่คุณทักษิณหรือรัฐบาลพูดอย่างเดียว และไม่จำเป็นต้องฟังสิ่งที่ คปค. พูดอย่างเดียว

นี่คือรูปธรรมที่ผมคิดว่าเป็นการปฏิรูปการเมือง รัฐบาลจะเปลี่ยนก็เปลี่ยนไป ถ้าพรรคไทยรักไทยเป็นฝ่ายค้าน ก็มีสิทธิใช้ช่องนี้ เพราะผมก็อยากฟังไทยรักไทย ถ้าประชาธิปัตย์คุมอำนาจ นี่เป็นเรื่องของนโยบาย เป็นเรื่องทางเลือก ผมกำลังบอกว่าคนที่เห็นค้านกับอำนาจรัฐมีความชอบธรรม และสื่อก็เป็นทรัพยากรของทุกคน ต้องจัดแบ่ง ผมไม่คิดว่าเป็นเรื่องของ กสช. ที่จะไปไล่แบ่ง ผมอยากเห็นสิทธิของผมถูกการันตีโดยรัฐธรรมนูญ²¹⁹⁹

นอกจากนี้ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ยังเคยเสนอให้มี “สันติเสนา” อันเป็นกองกำลังไม่ติดอาวุธ ที่เกษียร เตชะพีระ เห็นพ้องด้วย ดังที่เคยให้สัมภาษณ์เมื่อ พ.ศ.2549 ว่า “ข้อเสนอให้มีสันติเสนา ของอาจารย์ชัยวัฒน์ในรายงานของคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ

²¹⁹⁹ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยผู้วิจัย)

(กอส.) ควรจะขยายเป็นระดับชาติ คือเมื่อไหร่มีมือบ ซึ่งยังไม่รู้ว่าสิทธิเสรีภาพถูกขีดเส้นไว้ตรงไหน สันติเสนาต้องไปเลย และก็ไปยืนขวางไว้”²²⁰⁰

ใน พ.ศ.2549 ทศนะของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ต่อ “ประชาธิปไตย” แตกต่างจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” และ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง”

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ไม่เห็นด้วยกับการล้มระบอบประชาธิปไตยด้วยการรัฐประหาร (ซึ่ง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ส่วนใหญ่สนับสนุนและเห็นว่าการรัฐประหารเป็นหนทางหนึ่งในการกำจัด “ระบอบทักษิณ”) ด้วยเหตุผลว่าเป็นการทำลายความเชื่อมั่นของประชาชนที่เกิดความสำนึกในสิทธิเสรีภาพของตนเองขึ้นมาแล้ว อย่างไรก็ตาม ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ มิได้ต่อต้านรัฐบาลทหารมากเท่าคนอื่นๆ ในกลุ่ม “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” โดยมองผู้นำทางทหารในแง่ที่ค่อนข้างดี

“ต้องอย่าลืมว่าทหารเป็นสิ่งประดิษฐ์สมัยใหม่ (modern invention) ในฐานะที่เป็นองค์กรอย่างที่มีนัยเป็น ทั้งการศึกษา ทั้งเทคโนโลยี แต่ในตัวองค์กรเองก็มีองค์ประกอบดั้งเดิม (traditional elements) เยอะแยะ เช่น ความเป็นชาตินิยมที่ใส่เข้าไปในสถาบันทหาร...เขาอาจจะกลัวว่าตัวเองเข้ามาแล้วทำให้ประเทศพัง ผมคิดว่าเป็นวัฒนธรรมของเขา คือผมคิดว่าเขาเดือดร้อนมากถ้าเขาถูกนำไปเปรียบเทียบกับประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลาย ผมคิดว่าเขามี shame culture อยู่ ซึ่งเป็นผลของความเป็นสถาบันในสังคมไทยเอง เขาก็จะต้องหลีกเลี่ยง ผมก็เห็นว่า ในที่สุดเส้นทางข้างหน้าเป็นผลของการประนีประนอมต่อรอง(negotiations) มากมายไปหมด”²²⁰¹

²²⁰⁰ เกษียร เตชะพีระ, (8 ตุลาคม 2550), “การสร้างองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปการเมือง” สัมภาษณ์โดย สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ สิริพรรณ นกสวน ปกป้อง จันวิทย์ และวรดุลย์ ดุลารักษ์ เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2549 ณ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://pokpong.org/interview/talk-with-chaiwat-and-kasian/Reforming Thailand> กับ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และ เกษียร เตชะพีระ

²²⁰¹ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, (8 ตุลาคม 2550), “การสร้างองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปการเมือง” สัมภาษณ์โดย สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ สิริพรรณ นกสวน ปกป้อง จันวิทย์ และวรดุลย์ ดุลารักษ์ เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2549 ณ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก

นอกจากนี้ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ มิได้เห็นว่ารัฐบาลที่มาจากการรัฐประหารจะมีลักษณะอำนาจนิยมมากขึ้น ดังที่กล่าวว่า

“ข้อเสนอของผมนั้นก็คือ รัฐบาลนี้จะต้องทำยิ่งกว่าที่คุณทักษิณทำในแง่ของสิทธิเสรีภาพ เพราะตัวเองไม่มีความชอบธรรม น่าจะพยายามสื่อสารถึงเขาเท่าที่จะทำได้ว่า ไหนๆ จะพยายามให้ไม่เหมือนรัฐบาลทักษิณแล้ว ก็ไม่เหมือนให้สุดๆ ไปเลย เป็นรัฐประหารซึ่งประกันสิทธิเสรีภาพได้ไหมละ ทำให้ไม่เหมือนใครในโลกนี้ ไหนๆ ก็มีคนมาแต่งงานหน้ารถถังแล้ว

ผมคิดว่า เขาต้องดึงตัวเขาให้ออกมาจากสิ่งที่คุณทักษิณทำ เพราะข้อกล่าวหาที่แรงที่สุดก็คือ เขาอุทล้าห์ฉีกรัฐธรรมนูญ แล้วยังทำเหมือนคุณทักษิณอีก ผมคิดว่าในแง่สิทธิเสรีภาพอาจจะกลับกัน ปัญหาตอนนี้มันชั่วคราว แต่ผมอยากจะพนันว่าเขาต้องทำอีกอย่าง อย่างน้อยเพื่อสร้างความชอบธรรมของตัวเอง เพราะว่าเขาขาดคุณความชอบธรรมสูง เขาแก้เรื่องที่มาแห่งอำนาจของเขาไม่ได้แล้ว แต่ยังแก้ได้ในเรื่องเหล่านี้ อย่างน้อยก็นำสิทธิเสรีภาพกลับไปเท่ากับก่อนยุคคุณทักษิณ มันอาจจะฟังแปลกๆ แต่ก็เป็นอย่างบางอย่างที่เราเข้าใจได้ เหมือนกับเรื่องภาคใต้ เวลาคุยกัน โจทย์ของเขาไม่ใช่การแก้ปัญหาหนะ แต่โจทย์ของเขาคือจะกลับไปก่อนปี 2547 อย่างไร เพราะนั่นคือสภาพที่เขารู้สึกควบคุมได้”²²⁰²

ในเรื่องการเลือกตั้ง ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ มิได้เห็นว่าควรมีการเลือกตั้งทุกๆ 4 ปี ดังที่แสดงความเห็นว่า

“สังคมการเมืองไทย นานๆ ที่อาจต้องการถูก reset แต่ปุ่ม reset ของเราขณะนี้ไม่ได้อยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับลายลักษณ์อักษร หน้าทีของนักรัฐศาสตร์ นักนิติศาสตร์ หรือคนที่อยากจะปฏิรูปการเมือง คือการนำเอาปุ่ม reset เข้ามาอยู่ในฉบับลายลักษณ์อักษรหรือเปล่า อะไรคือปุ่ม reset นั้น ผมเองก็ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร แต่คล้ายๆ จะบอกว่า กระบวนการหนึ่งของการ reset อาจจะมีอยู่ในกฎหมาย เช่น การไม่ยอมให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองดำรงตำแหน่งติดต่อกันเกิน 2 สมัย นี่ก็เป็นวิธีหนึ่ง แต่มันยังไม่พอ หรือสังคมไทยต้องการมากกว่านั้น reset ก็อาจจะ

<http://pokpong.org/interview/talk-with-chaiwat-and-kasian/Reforming Thailand> กับ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และ เกษียร เตชะพีระ

²²⁰² เรื่องเดียวกัน.

หมายความว่าต่อไปว่า พรรคการเมืองซึ่งเคยควบคุมอำนาจรัฐมาแล้วติดต่อกัน 2 สมัย ทำได้แค่นั้น เสี่ยงข้างมากต้องเปลี่ยน อะไรทำนองนี้ เป็นการสร้างระบบ reset อีกระบบหนึ่งขึ้นมา หรือเอา อย่างนี้ใหม่ ผมแก้งกตอย่างเป็นตุ๊กตา เช่น เรามีการปกครองแบบประชาธิปไตยแค่ 9 ปี คือ 3 3 3 (3 สมัย สมัยละ 3 ปี) ไม่ใช่ 4 นะ เอาแค่ 3 ผมสงสัยว่าคนไทยไม่น้อยจะไม่ชอบอะไรยาวๆ พอปีสุดท้าย ปีที่ 10 เป็นปี reset เชิญคนกลางเข้ามา เชิญมาทุก 10 ปี

เป็นไปได้ไหมที่สังคมไทยวันนี้จะต้องมีการประเมิน หรือตรวจสอบ หรือถูกปกครองโดย คนที่ไม่ได้เป็นนักการเมือง ซึ่งอาศัยนโยบายเป็นตัวในการเข้ามาสู่อำนาจทางการเมือง คือคนที่ เข้ามาในปีที่ 10 อาจจะเป็นคนอีกแบบหนึ่ง เป็นคนที่ไม่เกี่ยวกับนักการเมือง ไม่มีผลประโยชน์ แอบแฝง และรัฐธรรมนูญยอมให้ขึ้นมาในปีที่ 10 เขาก็มีหน้าที่มาดูว่าขยะและชุมทรัพย์ทั้งหลายมี อะไรบ้าง มีปัญหาอะไรบ้าง แล้วก็เลือกตั้งอีกครั้งหนึ่ง”²²⁰³

ข้อเสนออุปสรรคของ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ก็คือ

“ลองคิดเล่นๆ ต่อไปได้ไหมว่า ทำไมประเทศต้องมีรัฐธรรมนูญฉบับเดียว สมมติว่าการ ปฏิรูปการเมืองหมายถึงการมีรัฐธรรมนูญ 2 ฉบับ ฉบับที่หนึ่งเป็นฉบับหลัก คือใช้สำหรับกรณี 9 ปี อีกปีหนึ่งเราหยิบอีกฉบับหนึ่งมาใช้ มีอายุ 1 ปี เพราะมันมีโครงสร้าง มีวัฒนธรรมอีกหลายอย่าง ซึ่งถึงจะทำอย่างไร กฎหมายก็เข้าไปทำอะไรมันไม่ได้ เพียงแต่ให้มันมีพื้นที่ว่าง ในแง่ที่ปลอดจาก อิทธิพลทางการเมืองแบบที่เราารู้สึกว่าไม่ดีมากขึ้น”²²⁰⁴

การนิยาม “ประชาธิปไตย” ของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เป็นการสร้างความหมายที่จะ นำไปสู่การประนีประนอมระหว่างคู่ขัดแย้ง ซึ่งนอกจากจะเห็นได้จากการเสนอเรื่อง “นายกรัฐมนตรีคนกลางที่มาจากการเลือกตั้ง” ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังเห็นได้จากการเสนอ ทางออกสำหรับความขัดแย้งในเรื่องการเลือกตั้งในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2557 ซึ่งฝ่าย “คนเสื้อ แดง” และ นปช. ต้องการให้เลือกตั้ง ส่วน “คนเสื้อเหลือง” และ กปปส. ปฏิเสธการเลือกตั้ง ซึ่ง ข้อเสนอของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ คือให้ทั้งสองฝ่ายยอมรับการเลือกตั้งในระบบประชาธิปไตย

²²⁰³ เรื่องเดียวกัน.

²²⁰⁴ เรื่องเดียวกัน.

แต่มีช่องสำหรับคำว่า “ไม่เห็นด้วยกับการเลือกตั้ง 2 กุมภาพันธ์ 2557” ซึ่งคะแนนในช่องดังกล่าวนี้จะลดหรือสร้างความชอบธรรมให้แก่คู่แข่ง โดยที่เป็นวิธีการ “สันติวิธี” และเป็นไปตามหลักการประชาธิปไตยไปพร้อมกัน เพราะผู้ที่ไปเลือกตั้งสามารถ “แสดงเจตนาว่าไม่เห็นด้วยกับการเลือกตั้ง...กปปส. ก็ไม่จำเป็นต้องไปขัดขวางการเลือกตั้งด้วยวิธีการต่างๆ แต่ไปรณรงค์ให้ผู้คนได้ไปใช้สิทธิของไม่เอาการเลือกตั้งอย่างเข้มข้น...นานาอารยประเทศก็จะต้องประจักษ์และยอมรับ ที่สำคัญคือ การทำเช่นนี้ไม่ผิดกฎหมายด้วย...คนที่สนับสนุน กปปส. ก็ได้ใช้สิทธิของตนโดยชอบ โดยยังสามารถรักษาสีทึบอื่นๆที่รัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญให้ไว้ (เช่น สิทธิยื่นคำร้องคัดค้านการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา)”²²⁰⁵

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ อธิบายถึงรากฐานทางความคิดของการแก้ปัญหาด้วยวิธีการข้างต้น ดังนี้

“ที่จริงวิธีการเช่นนี้ไม่ใช่อะไรอื่น แต่เป็นการวนกลับไปอาศัยพลังแห่งความหมายที่สำคัญที่สุดของการเลือกตั้ง ซึ่งไม่ใช่เพียงเรื่องสิทธิพลเมืองแต่เป็นกลไกของประชาธิปไตยในการแก้ไขความขัดแย้งไม่ให้เกิดซึ่งเห็นต่างกันในเรื่องคอขาดบาดตายทางการเมืองเผชิญหน้ากันด้วยความรุนแรง วิธีการแก้ไขความขัดแย้งเช่นนี้เริ่มต้นจากการถือว่า ทุกคนเป็นมนุษย์ที่มีสิทธิมีเสียงด้วยกัน ขณะที่ถือด้วยว่าคนเราเห็นต่างกันอย่างจริงจังและดังนั้นแก้ความขัดแย้งด้วยการดาษลงคะแนนไม่ใช่ด้วยปืนผามัดไม้หรือแก๊สน้ำตา

วิธีนี้ก็เหมือน ยาพาราสำหรับความขัดแย้ง ยาพารา(paracetamol) เป็นยาสามัญประจำบ้านที่ใครๆก็รู้จัก มีไว้ใช้เพื่อแก้ปวดหัวเป็นไข้ แนนอนยาพาราไม่ได้แก้ปัญหาที่ต้นเหตุ แต่การแก้อาการอย่างมีไข้ตัวร้อนก็สำคัญ เพราะถ้าปล่อยไว้ให้ไข้สูงเกินขนาดก็อาจมีผลร้ายแรงจนถึงแก่ชีวิตก็ได้เช่นกัน ทำนองเดียวกันวิธีที่เสนอนี้เป็น “พาราความขัดแย้ง” ที่ไม่ได้แก้ปัญหาคความขัดแย้งที่รากฐาน เพราะทราบกันทั่วไปว่า ถ้าจะทำเช่นนั้นคงต้องดำเนินการปฏิรูปกันในปัญหาระดับโครงสร้างมากมาย แต่วิธีนี้เป็นการลดความเสี่ยงต่อความรุนแรง เคารพสิทธิของทุก

²²⁰⁵ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, (6 มกราคม 2557), พาราความขัดแย้ง: ข้อเสนอทางออกสำหรับสาธารณชนที่เอาและไม่เอาการเลือกตั้ง 2 กพ, ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/01/50963>

ฝ่าย เปิดโอกาสให้ใช้กลไกประชาธิปไตยในระบบอย่างการเลือกตั้งช่วยจัดการกับความขัดแย้งเฉพาะหน้า เพราะถ้าไม่แก้ปัญหาคณะเฉพาะหน้า แล้วปล่อยให้ความรุนแรงเกิดขึ้นจากปัจจัยเสี่ยงมากมายที่รายล้อมสังคมอยู่ในขณะนี้ แนวทางประชาธิปไตยและการปฏิรูปทั้งหลายคงต้องถอยกรูดไปหลายก้าว ถ้าเกิดบาดแผลจากความรุนแรงทางการเมืองใหญ่เพิ่มขึ้นอีก นอกจากความสูญเสียต่อชีวิตของผู้คน ความเจ็บปวดของญาติมิตรแล้ว สังคมไทยก็คงจะอ่อนแอลงทางวัฒนธรรมและความสามารถในการจัดการความขัดแย้งไปอีกนาน”²²⁰⁶

เห็นได้ชัดว่า ท่าทีของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ต่อข้อเสนอของแกนนำของคู่ขัดแย้งแต่ละฝ่ายจะแตกต่างจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” และ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” คือมิได้ปฏิเสธทั้งหมด และมีได้เห็นพ้องทั้งหมด แต่ได้เสนอทางเลือกที่เห็นว่าไม่ขัดแย้งกับหลักการสำคัญทั้งหลายของระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เห็นว่า “การปรองดอง” คือหนทางสำคัญที่จะนำไปสู่ทางออกของปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองที่ยืดเยื้อในรอบหลายปีที่ผ่านมา แม้ว่าจะมีความ “ไม่ลงตัว” บางประการ ดังจะเห็นได้จาก ปาฐกถาทางวิชาการในวาระวันคล้ายวันเกิดคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2557 ของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ดังนี้

“คงต้องกล่าวว่าแทบทุกแห่งในโลก กระบวนการ “ปรองดอง” หรือ “สมานฉันท์” (reconciliation) มักอยู่ในสภาพที่ยังไม่ลงตัว (problematic) แม้จะเกิดขึ้นและดำเนินการมานานแล้ว ที่เป็นเช่นนี้เพราะกล่าวให้ถึงที่สุด การ “ปรองดอง” เป็นกระบวนการทางการเมืองที่แฝงความขัดแย้งหลักไว้ในตัว เท่าที่ทราบและเคยทำงานเกี่ยวกับการปรองดอง (reconciliation) มาบ้าง ข้าพเจ้าพบบทเรียนสำคัญเกี่ยวกับความพยายามจะปรองดองอย่างน้อย 3 เรื่อง”²²⁰⁷

“ข้อแรก “ปรองดอง” เป็นกระบวนการทางการเมืองเพราะดำรงอยู่ในบริบททางการเมือง ซึ่งย่อมต้องส่งผลต่อสังคมว่าจะคิดเห็นอย่างไรต่อกระบวนการนี้ทั้งในเชิงความคิด (เช่นเป็นการ “ปรองดอง” หรือเป็นการ “ฟอกตัวผู้กระทำผิด”) และการนำข้อเสนอปรองดองไปปฏิบัติ (เช่น

²²⁰⁶ เรื่องเดียวกัน.

²²⁰⁷ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, (12 มิถุนายน 2557), *ร่องรอยความปรองดองใต้เงาความขัดแย้ง*, ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/06/53957>

จำนวนเงินชดเชยผู้เสียหายเพราะการกระทำของรัฐ) **ข้อสอง** กระบวนการนี้เป็นส่วนหนึ่งของระบบบริหารจัดการของรัฐ (governance) เพราะกล่าวได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของหน้าที่รัฐในการสถาปนาระเบียบทางสังคมและการลดต้นทุนของความขัดแย้งโดยเฉพาะประเภทที่ส่งผลทำร้ายรัฐและสังคมไม่ให้เกิดจนจะรับได้ และ **ข้อสาม** กระบวนการนี้ต้องอาศัยการระดมการเมืองมวลชนอย่างกว้างขวางเพื่อไปให้ถึงเป้าหมายในการแปลงเปลี่ยนทางสังคม (social transformation) ทั้งหมดนี้ส่งผลให้เมื่อแปรความคิด “ปรองดอง” เป็นการปฏิบัติในสังคมการเมือง กระบวนการปรองดองนั่นเองจึงมีความขัดแย้งอยู่ในตัว เป็นการขัดกันระหว่างการอ้างสถานะเดิมทางการเมือง (status quo) และการพัฒนากระบวนการทางสังคมเพื่อการปรองดองขนาดใหญ่ที่มีนัยยะต่อการแปลงเปลี่ยนสังคมสูง”²²⁰⁸

“กระบวนการปรองดองซับซ้อนและยุ่งยากเพราะเกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญในสังคมการเมืองอย่าง “ความจริง” ความทรงจำ ความเป็นเหยื่อ และการคืนคนที่ขัดและฆ่ากันกลับเข้าสู่สังคมการเมือง ในหมู่คนที่สนับสนุนกระบวนการปรองดองก็ถกเถียงกันว่า จะให้ความสำคัญกับ “ความจริง” ยิ่งกว่าจะคืนความสงบให้กับสังคม หรือ ในกระบวนการค้นหา “ความจริง” เกี่ยวกับความรุนแรง ทำอย่างไรจะไม่ให้สังคมแข็งกระด้างดินไม่ออกจากกับดักความขัดแย้งที่การค้นพบ “ความจริง” บางอย่างอาจสร้างขึ้น บางคนจึงเห็นว่าควรคิดถึงสังคมที่ผ่านความขัดแย้งที่ถึงตายมาแล้วโดยเน้นย้ำความสำคัญของความจำเป็นที่จะต้องลืม (Volk 2006) ในกรณีของอัฟริกาใต้ที่พยายามจะเข้าไปถึงดุลยภาพระหว่าง “การเคารพประวัติศาสตร์” กับ “การเตรียมพลเมืองให้รับมือกับอนาคต” ปรากฏว่า เนลสัน แมนเดลา รัฐบุรุษของโลกที่เพิ่งจากไปก็เป็นผู้สนับสนุนคนสำคัญให้ชาวอัฟริกาใต้ตระหนักใน “ความจำเป็นที่จะต้องลืมอดีต” (imperative to forget) (Brewer and Hayes 2011)”²²⁰⁹

เมื่อบรรยายในการเปิดตัวหนังสือผลงานของประจักษ์ ก้องกีรติ เรื่อง **ประชาธิปไตยยุคเปลี่ยนผ่าน: รวมบทความว่าด้วยประชาธิปไตย ความรุนแรง และความยุติธรรม** เมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ.2558 **สื่อมวลชน**รายงานคำกล่าวของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ความว่า

²²⁰⁸ เรื่องเดียวกัน.

²²⁰⁹ เรื่องเดียวกัน.

“ความเห็นเกี่ยวกับประชาธิปไตยมันมีหลากหลายมาก ประมาณกลางศตวรรษที่แล้ว มีนักวิชาการชาวสวีเดนคนหนึ่งนับนัยนิยมประชาธิปไตยได้ 311 นัยนิยม เพราะฉะนั้นเวลาพูดถึงเรื่องประชาธิปไตยคืออะไร ไม่นับที่อาจารย์ประจักษ์ใช้คำว่า “ประชาธิปไตยที่มีคุณศัพท์” รวมทั้งฟารีด ซักคาเรีย (Fareed Zakaria) ที่ใช้คำว่า “ประชาธิปไตยที่ไม่เป็นเสรี” (illiberal democracy) หรือที่ชัยวัฒน์เองเคยใช้ว่า “ประชาธิปไตยอำนาจนิยม”²²¹⁰

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ไม่ได้เน้นให้สังคมไทยยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตยอย่างสุดโต่ง โดยเห็นว่าในระบบประชาธิปไตยก็เกิดความรุนแรงขึ้นได้ ดังที่ระบุว่า “มีงานวิจัยหลายชิ้นพบว่าประชาธิปไตยก็เป็นปัจจัยเสี่ยงของความรุนแรงเหมือนกัน โดยเกี่ยวข้องกับรายได้ของประเทศ และมักเกิดขึ้นในประเทศรายได้ประชาชาติ (gross national income) ต่ำกว่า 2,700 ดอลลาร์ ซึ่งรายได้ประชาชาติต่ำอาจจะเปลี่ยนเป็นระบอบอำนาจนิยมได้ ยกตัวอย่างเช่นพม่า”²²¹¹ และชัยวัฒน์ สถาอานันท์ กล่าวว่า “ประเทศจำนวนหนึ่งเป็นประชาธิปไตยไม่แข็งแรง มีความขัดแย้งและความรุนแรง” ซึ่งการอธิบายหรือ “เหตุผลที่ค้นพบ” สะท้อนว่าประชาธิปไตยที่จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมี 2 ปัจจัยประกอบกัน นั่นคือ “ระบอบการปกครองที่อยู่ตัว” และ “กองกำลังทหารและตำรวจที่มีวินัย” หรือ “กล่าวอีกนัยหนึ่งคือสถาบันทางการเมืองต้องเข้มแข็ง และสถาบันที่ใช้กำลังต้องถูกควบคุม เงื่อนไข 2 ประการนี้จะทำให้หลายประเทศประชาธิปไตยค่อนข้างจะมั่นคง เช่น เกาหลีใต้ ฟิลิปปินส์ และประเทศลาตินอเมริกาจำนวนมากอย่างอาร์เจนตินา”²²¹²

สำหรับคำถามว่า “ทำไมประชาธิปไตยถึงสำคัญ” ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ให้คำตอบดังนี้

“ประชาธิปไตยมีอุดมคติ 4 เรื่อง (จากหนังสือเรื่อง เสรีนิยมกับประชาธิปไตย เขียนโดย นอร์แบร์โต บ็อบบิโอ แปลโดยเกษียร เตชะพีระ สำนักพิมพ์คบไฟ, 2558) ประกอบไปด้วย 1. ความทนกันได้ (toleration) มีความสำคัญเพื่อเอาไว้ต่อสู้กับการใช้ครอบงำความจริงจากระบอบ

²²¹⁰ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, (28 เมษายน 2558), นิธิ-ชัยวัฒน์-ปิยบุตร เปิดตัวหนังสือประจักษ์ “ประชาธิปไตยในยุคเปลี่ยนผ่านฯ” ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://prachatai.com/journal/2015/04/59024>

²²¹¹ เรื่องเดียวกัน.

²²¹² เรื่องเดียวกัน.

2. การเห็นความสำคัญของสันติวิธี การแก้ไขปัญหาการครองอำนาจรัฐซึ่งระบอบประชาธิปไตยแก้ปัญหาดังกล่าว พอแก้ปัญหาได้ผ่านการเลือกตั้ง ผ่านกระบวนการของประชาธิปไตยเรื่องก็จบ ซึ่งต้องทำให้ฝ่ายตรงข้ามบนเวทีทางการเมืองไม่ใช่ศัตรู แล้วเปลี่ยนมามองการต่อสู้ในพรรคการเมืองในฐานะคู่แข่ง เช่น เราจะมองฝ่ายที่เราจะสู้ด้วยในฐานะใด ซึ่งการเมืองไม่ใช่การจบเกมส์ แต่เป็นการเล่นเกมส์ในกฎกติกาลักษณะหนึ่ง...ต้องทำให้ชีวิตของผมในเกมส์มีความหมาย ถ้าไม่มีเขาก็ไม่มีผมในฐานะผู้เล่นเช่นกัน

ประเด็นที่ 3 ระบอบประชาธิปไตยมีข้อดีอีกข้อ คือทำให้สังคมเปลี่ยนแล้วฟื้นชีวิตขึ้นมาได้ ความรู้สึกมันอาจจะอ่อนแอ อ่อนใจ แต่มันก็สามารถกลับมาเปลี่ยนแปลงได้ และทำให้สังคมเปลี่ยนไปในความหมายนี้

ประเด็นที่ 4 มีความเห็นว่าคนที่อยู่ในสังคมเป็นพี่เป็นน้องกัน ในอุดมการณ์ปฏิวัติฝรั่งเศส จะมีคำว่า “ภราดรภาพ” การสร้างภราดรภาพมีคำถามสำคัญอยู่ว่าเราจะอยู่กันอย่างไร? และเราจะสร้างสังคมการเมืองที่ดีได้อย่างไร และอะไรดีหรือไม่ดี”²²¹³

ในการตอบคำถามในประเด็นที่ 4 นี้ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ กล่าวว่า การถกเถียงในเรื่องนี้มีนานแล้ว โดยอ้างถึงการสนทนาระหว่างโสเครตีสกับพีทาโกรัส (ซึ่งเป็นโซฟิสต์คนหนึ่ง) และสรุปความหมายของประชาธิปไตยในตอนท้าย ซึ่งสะท้อนว่า ในทัศนะของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ หัวใจของ “ประชาธิปไตย” ไม่ได้อยู่ที่การจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสถาบันทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญ เนื่องจาก “ประชาธิปไตย...คือการเคลื่อนไหวของจินตนาการทางออกว่าชีวิตจะเดินไปทางไหน” ดังความต่อไปนี้

“โสเครตีสถามเขาว่า “เป็นไปได้ยังไงที่การปกครองจะเป็นเรื่องของช่างฝีมือ เรื่องของชาวประมง ฯลฯ นี่เป็นเรื่องของการปกครอง” พีทาโกรัสใช้เทพเจ้าตอบโสเครตีส ว่า “สิ่งที่พระเจ้าประทานให้มนุษย์คือความสามารถในการรู้ว่าอะไรเป็นความยุติธรรม” ในแง่นี้แปลว่ามนุษย์รู้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่ดี มนุษย์จึงสามารถใช้ความสามารถในการตัดสินใจชะตาชีวิตของตัวเองได้ ตั้งคำถามได้ว่าเราจะปกครองชีวิตของเราได้หรือไม่ ชัยวัฒน์สรุปว่า “ผมสงสัยว่าปัญหาในอนาคตคนอาจจะ

²²¹³ เรื่องเดียวกัน.

ตอบปัญหานี้ไม่ได้ อาจจะมากขึ้นไม่ได้ลดลง ปัญหาในเชิงเทคนิคอาจจะมากขึ้นจนคนทั่วไปตอบไม่ได้ เพราะฉะนั้นประชาธิปไตยคืออะไร มันคือการเคลื่อนไหวของจินตนาการ หาทางออกกว่าชีวิตจะเดินไปทางไหน ไม่ว่าจะเคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนไปอย่างไร เส้นทางที่เราไปข้างหน้า อาจจะไม่ทรมานอีกต่อไป เพราะผมคิดว่าเราทรมานมานานพอแล้ว”²²¹⁴

จะเห็นได้ว่า “ประชาธิปไตย” ที่นิยามโดยชัชวาลย์ สถาอานันท์ มีลักษณะมนุษยธรรมนิยมเป็นอย่างมาก เพราะให้ความสำคัญแก่มิติทางปัญญาและทางจิตใจของมนุษย์ในการแก้ไขความขัดแย้งทางการเมืองด้วยสันติวิธี เพื่อมิให้มนุษย์ต้องทนทุกข์ทรมานอีกต่อไป

การนิยาม “ประชาธิปไตย” ของนักวิชาการ “นิติราษฎร์”: วรเจตน์ ภาคีรัตน์

กลุ่ม “นิติราษฎร์” เป็นนักวิชาการทางกฎหมายจากคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นำโดย วรเจตน์ ภาคีรัตน์²²¹⁵ แม้ว่า กลุ่ม “นิติราษฎร์” จะถูกจัดว่าเป็นกลุ่มที่สนับสนุนฝ่าย “คนเสื้อแดง”²²¹⁶ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีบทบาทอย่างโดดเด่นในการคัดค้านการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนที่ต้องการโค่นล้มรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ต่อต้านกลุ่มคนที่ปฏิเสธการเลือกตั้ง และปฏิเสธการใช้อำนาจอธิปไตยของกลุ่มคนที่ได้อำนาจอธิปไตยจากรัฐประหาร

²²¹⁴ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยผู้วิจัย).

²²¹⁵ การรวมตัวในชื่อ กลุ่ม 5 อาจารย์นิติศาสตร์ ธรรมศาสตร์ ในระยะแรกประกอบด้วย วรเจตน์ ภาคีรัตน์, ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช, ปิยนุตร์ แสงกนกกุล, วีระ สุธีวรารากร ภายหลังการรัฐประหารปี พ.ศ. 2549 กลุ่มนักวิชาการดังกล่าวนี้นำเสนอบทความทางวิชาการเรื่องๆ ต่อมา ในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2553 ก็ได้เปิดตัวเว็บไซต์ คณะนิติราษฎร์ พร้อมกับจัดงานเสวนาวิชาการเรื่อง “4 ปี รัฐประหาร 4 เดือนพฤษภาอำมหิต อนาคตทางสังคมไทย” และในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2554 ได้จัดการประชุมทางวิชาการเรื่อง “5 ปีรัฐประหาร 1 ปี นิติราษฎร์” ในระยะหลังกลุ่มนิติราษฎร์มีสมาชิกรวม 7 คน ได้แก่ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, จันทจิรา เอี่ยมมยุรา, สุพานันท์ นิพิฏฐกุล, วีระ สุธีวรารากร, ปิยนุตร์ แสงกนกกุล, สวรรค์ สุขศรี และ ปูนเทพ ศิริพงษ์

²²¹⁶ เนื่องจาก วรเจตน์ ภาคีรัตน์ เน้นประชาธิปไตยที่ยึดหลักกฎหมายเป็นสำคัญ ต่างจากนักวิชาการคนอื่นๆ ที่สนับสนุนฝ่ายคนเสื้อแดง ที่เน้นประชาธิปไตยที่เชื่อมโยงกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ในที่นี้จึงแยกการวิเคราะห์การนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ของ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ออกมาต่างหากจากกลุ่มนักวิชาการที่สนับสนุนฝ่ายคนเสื้อแดง

นอกจากนี้ยังได้เสนอให้ยกเลิก “มาตรา 112” โดยให้เหตุผลว่า “เพื่อรักษาไว้ซึ่งเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นตามความมุ่งหมายของรัฐธรรมนูญ” อีกด้วย²²¹⁷

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากแกนนำของกลุ่ม “นิติราษฎร์” คือ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ เน้นประชาธิปไตยที่ยึดหลักกฎหมายเป็นสำคัญ จึงมีความแตกต่างจากนักวิชาการที่สนับสนุน “คนเสื้อแดง” ส่วนใหญ่ ที่มองประชาธิปไตยอย่างเชื่อมโยงกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ในที่นี้จึงแยกการวิเคราะห์การนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ของ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ออกจากกลุ่ม “นักวิชาการที่สนับสนุนฝ่ายคนเสื้อแดง”

อนึ่ง “นิติราษฎร์” ในฐานะที่เป็น “กลุ่ม” นั้น ประกอบด้วยนักวิชาการหลายคนซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายทางความคิด อีกทั้งได้เสนอความคิดจำนวนมากสู่สังคมอย่างต่อเนื่อง จึงไม่อาจทำการศึกษากลุ่ม “นิติราษฎร์” อย่างละเอียดในโครงการวิจัยนี้ได้ จำเป็นต้องเลือกวิเคราะห์การนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ของวรเจตน์ ภาคีรัตน์ เพียงคนเดียว เพื่อเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นความหลากหลายในการนิยาม “ประชาธิปไตย” ในสังคมไทยในสภาวะที่เกิดวิกฤตทางการเมือง

วรเจตน์ ภาคีรัตน์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ และแสดงความคิดเห็นต่างๆ อย่างต่อเนื่องในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตทางการเมืองสืบมาจนถึงปัจจุบัน โดยยึดหลักการของระบอบประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญแก่สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และใช้ “หลักนิติรัฐ” และ “หลักนิติธรรม” เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาเรื่องเหล่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิพากษ์วิจารณ์การร่างรัฐธรรมนูญและการตัดสินใจของศาลต่างๆ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจอธิปไตยของฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ซึ่งสะท้อนการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ในการต่อสู้ทางการเมือง โดยมีเป้าหมายเพื่อทำให้ระบอบประชาธิปไตยของไทยเป็นระบอบการเมืองการปกครองที่ยึดหลักนิติรัฐและนิติธรรมเหมือนระบอบประชาธิปไตยแบบสากล

อาจกล่าวได้ว่าเป้าหมายหลักของกลุ่ม “นิติราษฎร์” ซึ่งมีวรเจตน์ ภาคีรัตน์ เป็นแกนนำ ก็คือการเสริมสร้างระบอบประชาธิปไตยของไทยที่มีรากฐานอยู่บนการปกครองโดยยึด

²²¹⁷ <https://ilaw.or.th/node/827>

หลักกฎหมาย ดังที่ประกาศวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่มไว้ว่าต้องการ “สร้างชุมชนทางวิชาการ เล็กๆ ในทางนิติศาสตร์เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจทางกฎหมายที่ถูกต้อง เพื่อสนับสนุนการสร้างสรรค์ประชาธิปไตย และเพื่อเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งนิติรัฐและความยุติธรรมให้เจริญงอกงามในสังคมไทย”²²¹⁸

บทความของดันแคน แม็คคาร์โก (Duncan McCargo) และ พีรเดช ต้นเรืองพร เรื่อง *Branding Dissent: Nitirat, Thailand's Enlightened Jurists* ได้ศึกษาบทบาทของกลุ่มนิติราษฎร์ โดยชี้ให้เห็นว่ากลุ่มนิติราษฎร์เป็นปัญญาชนสาธารณะที่มีชื่อเสียง ทั้งภาพลักษณ์ สถานภาพ และความคิดของนักวิชาการกลุ่มนิติราษฎร์สามารถดึงดูดคนเข้าร่วมการเสวนาได้อย่างล้นหลาม บทบาทการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มนิติราษฎร์ที่โดดเด่น เช่น การจัดเสวนาเรื่องสถาบันพระมหากษัตริย์ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2553 การเสนอให้ลบล้างผลพวงรัฐประหาร พ.ศ. 2549 และการร่วมเคลื่อนไหวในนามคณะรณรงค์แก้ไขมาตรา 112 ซึ่งเป็นมาตราเกี่ยวกับการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ซึ่งบทบาทของกลุ่มนิติราษฎร์ในเรื่องสำคัญเหล่านี้ทำให้ชื่อเสียงของกลุ่มนิติราษฎร์ปรากฏมากขึ้นในพื้นที่สื่อกระแสหลัก ผลตามมาก็คือมีทั้งผู้สนับสนุนนิติราษฎร์และกระแสการวิจารณ์อย่างมากมาจากคนในสังคม ซึ่งบทความดังกล่าวนี้ก็ได้วิจารณ์ว่าข้อเสนอการแก้ไขปัญหาการเมืองหลายประการของกลุ่มนิติราษฎร์เป็นไปโดยขาดกระบวนการปรึกษาหารือกับกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองอื่นๆ และการยึดมั่นในหลักกฎหมายเป็นสำคัญก็สะท้อน ข้อจำกัดทางความคิด เพราะยากที่สังคมใดจะแก้ไขปัญหาการเมืองได้ทั้งหมดหากหวังพึ่งแต่เพียงกลไกทางกฎหมายอย่างเดียว²²¹⁹

การแสดงความคิดเห็นในปี พ.ศ. 2549 ของ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ เกี่ยวกับ “**มาตรา 7**” แห่งรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 สะท้อนการให้ความสำคัญแก่การยึดหลักกฎหมายและการตีความกฎหมายตามหลักวิชาการอย่างเคร่งครัด ดังความต่อไปนี้

²²¹⁸ นิติราษฎร์: นิติศาสตร์เพื่อราษฎร, (19 กันยายน 2553), *นิติราษฎร์ ฉบับที่ ๑* (วรเจตน์ ภาคีรัตน์), ค้นหาเมื่อ 10 มีนาคม 2558, จาก <http://www.enlightened-jurists.com/blog/2>

²²¹⁹ Duncan McCargo and Peeradej Tanruangporn, (16 March 2015) “Branding Dissent: Nitirat, Thailand's Enlightened Jurists” *Journal of Contemporary Asia*, pp.1-24. Retrieved 17 March, 2015, from <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00472336.2015.1020563#.VcyxYPmqkko>

“ประการที่หนึ่ง คือ เป็นครั้งแรกที่มีการบัญญัติความในมาตรา 7 เอาไว้...

ประการที่สอง คือ มีการปรับเปลี่ยนลักษณะของถ้อยคำที่เขียนที่เหลือความเพียงวรรคเดียว โดยไม่ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าเมื่อเกิดกรณีปัญหาขึ้นองค์กรใดจะเป็นผู้ที่มีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาด และถ้อยคำนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งใช้คำว่า **“ประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตย”** เป็นคำว่า **“ประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”** แทน จึงมีปัญหาว่าจะมีการใช้และการตีความบทบัญญัติมาตรา 7 ของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันอย่างไร...

...เมื่อเราเขียนลงไปก็เกิดปัญหาตามมาได้เพราะสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญเขียนไว้แคบเกินไป ความจริงแล้วผมคิดว่าเป็นเรื่องของนิติวิธี หรือ Juristic Method ในการอุดช่องว่างของกฎหมาย ซึ่งแม้กฎหมายไม่เขียนเอาไว้โดยตรงก็จะมีหลักวิชาการในการใช้และการตีความรัฐธรรมนูญเพื่ออุดช่องว่างของรัฐธรรมนูญได้อยู่แล้ว...

ในมาตรา 7 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ใช้ถ้อยคำว่า **“ประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย”** จึงมีปัญหาว่า คำว่า **“ประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย”** มีความหมายอย่างไร หากเราพิจารณาจากลักษณะของการใช้บังคับกฎหมายและการตีความกฎหมายแล้วจะพบว่า คำว่า **“ประเพณีการปกครอง”** ที่นำมาบรรจุไว้ในระบบกฎหมายนั้น คงไม่ใช่ประเพณีตามธรรมดาโดยทั่ว ๆ ไป แต่จะต้องเป็นประเพณีที่มีลักษณะที่ถูกยกกระด้นขึ้นเป็นกฎหมาย เพราะหากไม่เป็นเช่นนั้น ก็เท่ากับว่าในระบบกฎหมายไทยได้ยอมรับเอาสิ่งอื่นที่ไม่ใช่กฎหมายมาเป็นกฎเกณฑ์ในการวินิจฉัยชี้ขาด ซึ่งประเพณีการปกครองดังกล่าว ผู้ปฏิบัติได้มีความรู้สึกผูกพันว่าสิ่งที่กระทำไปแล้วนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง และไม่มีใครคัดค้านหรือโต้แย้งจึงกลายเป็นประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยขึ้น

ปัญหาในประเด็นต่อมา คือ ปัญหาว่าจะต้องมีการประพฤติปฏิบัติกันเป็นระยะเวลายาวนานแค่ไหน เพียงใด จึงจะถือได้ว่าเป็นประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพราะมีหลายเรื่องหลายกรณีเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว บางเรื่องก็ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างชัดเจน ดังนั้นถ้อยคำ คำว่า **“ประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย”** โดยสภาพของมันจึงมีความ

คลุมเครืออยู่พอสมควร จึงเป็นหน้าที่ขององค์กรที่ปรับใช้รัฐธรรมนูญในการที่จะต้องวินิจฉัยชี้ขาดว่ากรณีใดเป็นประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ในความเห็นของผมนั้น หากเรายึดหลักคำสอนในทางกฎหมายที่ว่าด้วยบ่อเกิดของกฎหมาย ผมมีความเห็นว่า **"ประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย"** ไม่ใช่เป็นเพียงจารีตประเพณีหรือขนบธรรมเนียมธรรมดาเท่านั้นแต่จะต้องถูกยกระดับขึ้นจนกลายเป็นกฎหมายและเป็นสิ่งที่บุคคลโดยทั่วไปรู้สึกผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตาม มิใช่การยกกล่าวอ้างอิงขึ้นลอย ๆ แต่อย่างใด²²²⁰

กล่าวได้ว่า วรเจตน์ ภาคีรัตน์ เป็นนักวิชาการทางกฎหมายที่มุ่งแสดงทัศนะต่อกลุ่มคนและปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคมไทยในเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับกฎหมาย เช่น การวิจารณ์ชั้นผู้นำที่ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2557 ว่า “เรามาสู่ยุคสมัยที่มีความผันแปร เป็นช่วงเวลาที่คนกุมอำนาจรัฐ ต้องการกำหนดการเปลี่ยนแปลงในช่วงนี้ด้วยตนเอง...การให้อำนาจกับองค์กรที่ไม่ยึดโยงกับประชาชน และมากล่อมเกล่าว่าเป็นประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสังคมไทย คือการสร้างปัญหาและที่เป็นเช่นนี้เพราะชนชั้นนำส่วนใหญ่ของสังคมไทยไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับระบอบประชาธิปไตยได้”²²²¹

วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ได้นิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ไว้อย่างตรงไปตรงมาหลายครั้ง เช่น ในปี พ.ศ. 2553 ระบุว่า

“คำว่า “ประชาธิปไตย” หมายถึงการปกครองโดยประชาชนเป็นใหญ่ เป็นรูปแบบหนึ่งของระบอบการปกครอง (Regime of Government) เราคงทราบว่าในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ

²²²⁰ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, (4 ธันวาคม 2556), บทสัมภาษณ์ความเห็นทางวิชาการเรื่อง “ประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามมาตรา ๗ ของรัฐธรรมนูญ”. ใน **จุดนิติ**. ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม - มิถุนายน 2549), น. 1-16 เผยแพร่ซ้ำใน นิติราษฎร์. **สัมภาษณ์ ‘วรเจตน์ ภาคีรัตน์’ ประเพณีการปกครองฯ ตามมาตรา ๗ ของรัฐธรรมนูญ**, ค้นหาเมื่อ 1 เมษายน 2558, จาก <http://www.enlightened-jurists.com/directory/246>

²²²¹ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, (21 ตุลาคม 2558), **ประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสังคมไทยใครเป็นคนกำหนด?** (การเสวนาวิชาการ “รัฐธรรมนูญไทย: มองไปข้างหน้า” เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2558), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1445426242

นั้น ได้ผ่านรูปแบบการปกครองมาแล้วหลายรูปแบบด้วยกัน โดยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ประเด็นที่นับว่าเป็นคำถามที่สำคัญที่สุด คือ **“อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศหรืออำนาจอธิปไตยควรเป็นของใครหรือควรอยู่ที่ใคร”** ซึ่งในที่สุดแล้วพัฒนาการของแนวความคิดทางการเมืองโดยเฉพาะในยุคสมัยใหม่เป็นต้นมา ได้ให้การยอมรับและถือว่า **อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ “ควรเป็นของประชาชน**

ดังนั้น...การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น**อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศต้องเป็นของประชาชน** หลักการนี้คือหลักการพื้นฐานอันถือได้ว่าเป็นสาระสำคัญหรือนิยามที่สําคัญที่สุดของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ...อย่างไรก็ตามการแสดงออกซึ่งอำนาจของประชาชนนั้นอาจเป็นไปได้ในหลายลักษณะ ดังนั้นการใช้**อำนาจสูงสุด**จึงอาจมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปได้ เช่น การออกเสียงเลือกตั้ง การออกเสียงประชามติ การให้องค์กรของรัฐที่มีความชอบธรรมทางประชาธิปไตยเป็นผู้ใช้อำนาจ เป็นต้น”²²²²

เนื่องจากทางออกสำหรับสังคมไทยที่จะผ่านความขัดแย้งไปได้นั้น วรเจตน์ ภาคีรัตน์ มีความเห็นว่า **“ทางเลือกของฝ่ายประชาธิปไตยที่พอจะทำได้ในเวลานี้ คือ เผยแพร่ความคิดเห็นที่ถูกต้องในหลักการประชาธิปไตยออกไปให้ได้มากที่สุด** เชื่อว่าเมื่อสังคมไทยผ่านจุดหนึ่งไปคนส่วนใหญ่จะเข้าใจประชาธิปไตยและเห็นว่าประชาธิปไตยสามารถเป็นพื้นที่ให้กลุ่มต่างๆ ต่อรองผลประโยชน์รวมถึงสามารถจัดการความแตกต่างได้อย่างไร”²²²³ ดังนั้น วรเจตน์ ภาคีรัตน์ จึงพยายาม **“เผยแพร่ความคิดเห็นที่ถูกต้องในหลักการประชาธิปไตยออกไปให้ได้มากที่สุด”** ซึ่งส่วนใหญ่แล้ววรเจตน์ ภาคีรัตน์ มุ่งเสนอความคิดและความรู้เพื่อผลักดันให้ทุกฝ่ายยึดหลักมั่นในหลักการปกครองด้วยกฎหมายที่สอดคล้องกับหลักการของระบอบประชาธิปไตย

²²²² วรเจตน์ ภาคีรัตน์, (1 มกราคม 2554), “บทสัมภาษณ์ความเห็นทางวิชาการ เรื่อง ‘การสร้างพลเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตย’” **จุลนิติ**, ปีที่ 7 ฉบับที่ 6. (พฤศจิกายน-ธันวาคม 2553), น. 26-38 เผยแพร่ซ้ำใน นิตินาฏ, การสร้างพลเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตย- วรเจตน์ ภาคีรัตน์, ค้นหาเมื่อ 1 เมษายน 2558, จาก <http://www.enlightened-jurists.com/directory/139/worajede02012011.html>

²²²³ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, (21 ตุลาคม 2558), **ประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสังคมไทยใครเป็นคนกำหนด?** (การเสวนาวิชาการ “รัฐธรรมนูญไทย: มองไปข้างหน้า” เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2558), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1445426242 (เน้นโดยผู้วิจัย)

ความคิดและความรู้ที่เสนอโดยวรเจตน์ ภาคีรัตน์ จึงสะท้อนการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ในมิติต่างๆ อย่างชัดเจน

บทบาทของวรเจตน์ ภาคีรัตน์ เริ่มขึ้นในบริบทการเมืองช่วงปลายทศวรรษ 2540 ขณะที่นักวิชาการหลากหลายกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์ “ระบอบทักษิณ” วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ก็เป็นหนึ่งในนักวิชาการที่วิพากษ์รัฐบาลเช่นเดียวกับนักวิชาการคนอื่นๆ ดังปรากฏในบทความ **“โครงสร้างและกลไกในรัฐธรรมนูญกับอำนาจของนายกฯทักษิณ”**²²²⁴ อย่างไรก็ตาม เมื่อเกิดการรัฐประหารเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2549 โดย “คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (คปค.) วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ได้ร่วมกับนักวิชาการร่วมคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ออก **“แถลงการณ์ ของคณาจารย์ คณะนิติฯ มธ. ฉบับที่ 1”** ซึ่งสะท้อนความหมายของ **“ประชาธิปไตย”** ที่ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ นิยามได้เป็นอย่างดี ดังความว่า

“1. ขอคัดค้านและประณามการรัฐประหารในครั้งนี้ เพราะถือเป็นการกระทำที่ไม่เคารพและเป็นการย่ำยีอำนาจการตัดสินใจของประชาชนในการเลือกผู้บริหารประเทศโดยตัวของประชาชนเองตามครรลองของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

2. ขอคัดค้านและประณามการยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เพราะถือว่าเป็นการทำลายสัญญาประชาคมของประชาชนโดยวิถีทางที่มีอาจรับได้อย่างยิ่งตามกระบวนการประชาธิปไตย

3. ขอคัดค้านและประณามการทำลายเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชน โดยเฉพาะการห้ามมิให้มีการแสดงออกถึงความไม่เห็นพ้องด้วยกับการรัฐประหารในครั้งนี้ ตามสื่อมวลชนแขนงต่างๆ

²²²⁴ วรเจตน์ ภาคีรัตน์. “โครงสร้างและกลไกในรัฐธรรมนูญกับอำนาจของนายกฯทักษิณ” ใน **รู้ทันทักษิณ 2**, เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, (บรรณาธิการ), (กรุงเทพฯ: ขอคิดด้วยคน, 2547), น. 284-301

4. ข้อคัดค้านและประณามการจำกัดสิทธิในร่างกายของประชาชนที่บุคคลกลุ่มนี้ ได้ทำการจับกุมผู้ที่ประท้วงการกระทำรัฐประหารไปคุมขัง อันถือเป็นการกระทำโดยปราศจากเหตุผลอันสมควรและเป็นการกระทำที่เกินกว่าเหตุ²²²⁵

แถลงการณ์ข้างต้นยังระบุด้วยว่าต้องการให้การปกครองประเทศกลับไปสู่ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” โดยเร็วที่สุด ดังความว่า

“คณาจารย์คณะนิติศาสตร์ดังมีรายนามตอนท้าย มิได้มีวัตถุประสงค์อื่นใดในการออกแถลงการณ์ครั้งนี้ นอกจากมีความมุ่งหมายประการเดียวคือ ขอเรียกร้องให้ทุกสิ่งทุกอย่างกลับไปสู่ครรลองของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยเร็วที่สุด อนึ่ง จะมีการติดตามสถานการณ์ในเรื่องนี้อย่างใกล้ชิดต่อไป จนกว่ากลุ่มบุคคลผู้ทำการรัฐประหารจะกระทำการทั้งหลายทั้งปวง ที่สอดคล้องกับ ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขโดยเคารพสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนอย่างแท้จริง²²²⁶

เนื่องจากให้ความสำคัญอย่างสูงแก่ระบอบประชาธิปไตยที่ยึดหลักกฎหมายมากกว่าจะพิจารณาลักษณะความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีอยู่จริงในทางปฏิบัติในสังคมไทย วรเจตน์ ภาคีรัตน์ จึงให้ความสำคัญอย่างมากแก่การปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ในฐานะที่เป็นจุดกำเนิดของระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทย (แม้แต่ชื่อ “คณะนิติราษฎร์” ก็เห็นได้ชัดว่าได้รับแรงบันดาลใจจาก ชื่อ “คณะราษฎร”) โดยใช้คำว่า “อภิวัฒน์” ที่บัญญัติโดยปรีดี พนมยงค์ ในการเรียกเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ได้อ้างอิงถึงการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ของ “คณะราษฎร” ในฐานะจุดเริ่มต้นของประชาธิปไตยอยู่เสมอ เช่น ในแถลงการณ์เปิดเว็บไซต์นิติราษฎร์อย่างเป็นทางการ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ กล่าวว่า

²²²⁵ นิติราษฎร์: นิติศาสตร์เพื่อราษฎรแถลงการณ์ ของคณาจารย์ คณะนิติ ฯ มธ. ฉบับที่ ๑ , (ม.ป.ป.), ค้นหาเมื่อ 10 มีนาคม 2558, จาก <http://www.enlightened-jurists.com/.../35/Statement-1.html> (เน้นโดยผู้วิจัย)

²²²⁶ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยผู้วิจัย)

“เว็บไซต์นี้将有มีความเคลื่อนไหวอย่างสม่ำเสมอ สำหรับบทนำที่เราเรียกว่า “นิติราษฎร์ฉบับที่...” นั้น สมาชิกผู้ก่อตั้งจะสลับกันเขียนทุกๆ สัปดาห์หรือสองสัปดาห์ แสดงทัศนะและความเห็นทางกฎหมาย เล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์การเมืองการปกครอง แนะนำหนังสือ แนะนำบทความ วิพากษ์วิจารณ์ความเป็นไปของบ้านเมือง เราหวังว่านี่จะเป็นก้าวเล็กๆ ในการก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวทางวิชาการและ ทางความคิดเพื่อส่งเสริมให้การศึกษาวิชานิติศาสตร์มีชีวิตชีวาเพื่อสนับสนุนหลักนิติรัฐ และเพื่อให้ในที่สุดแล้วบทบัญญัติในมาตรา 1 แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 ที่ว่า “อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย” ปรากฏขึ้นเป็นจริง”²²²⁷

เมื่อแนะนำให้ผู้ศึกษากฎหมายทำความเข้าใจการต่อสู้ระหว่าง “สำนักจารีตประเพณี กับสำนักรัฐธรรมนูญนิยม” หลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 วรเจตน์ ภาคีรัตน์ อ้างอิงงานเขียนของ ญัฐพล ใจจริง เรื่อง “ความชอบด้วยระบอบ”: วิวาทะในคำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญของสำนักจารีตประเพณีกับรัฐธรรมนูญนิยม ว่าด้วยอำนาจของพระมหากษัตริย์ (2475-2500)” ซึ่งวิเคราะห์ข้อถกเถียงทางกฎหมายในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับระบอบประชาธิปไตยในช่วงเวลาระยะเวลา 25 ปี นับตั้งแต่เกิดการปฏิวัติ พ.ศ.2475 เป็นต้นมา และข้อถกเถียงดังกล่าวยังคงมีมาจนถึงปัจจุบัน ดังความว่า

“...บทความนี้ได้ชี้ให้เห็นการต่อสู้ในทางความคิดของนักกฎหมาย 2 สำนัก คือ สำนักจารีตประเพณี กับสำนักรัฐธรรมนูญนิยม อาจารย์ญัฐพลได้แสดงให้เห็นถึงภูมิหลังของนักกฎหมายไทยที่มีแนวความคิดแบบ จารีตนิยม กับนักกฎหมายไทยที่มีแนวความคิดแบบรัฐธรรมนูญนิยม การให้เหตุผลตลอดจนคำอธิบายสถานะในทางรัฐธรรมนูญของพระมหากษัตริย์ตามแนวทางของแต่ละสำนัก ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับผู้เป็นเจ้าของอำนาจสูงสุด ปัญหาเรื่องการละเมิดไม่ได้กับความรับผิดชอบ ปัญหาเรื่องการรับรองพระบรมราชโองการ ปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับรัฐบาล ปัญหาเรื่องที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์ ทำยที่สุดอาจารย์ญัฐพลได้ชี้ให้เห็นว่าแม้คำอธิบายของสำนักรัฐธรรมนูญนิยม จะได้วางหลักความสัมพันธ์ระหว่าง

²²²⁷ นิติราษฎร์, (19 กันยายน 2553), แลกเปลี่ยนนิติราษฎร์ (วรเจตน์ ภาคีรัตน์), ค้นหาเมื่อ 1 เมษายน 2558, จาก <http://www.enlightened-jurists.com/blog/2>

สถาบันทางการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญที่น่าสนใจไว้หลายประการ แต่หลักการเหล่านั้นได้สูญหายไปจากคำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าบทความนี้จะเขียนถึงการต่อสู้ทางความคิดของนักกฎหมายทั้งสองสำนัก ในช่วง 25 ปีแรกหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 แต่ปฏิเสธไม่ได้เลยว่า ปัญหาที่ถกเถียงกันนั้นยังคงเป็นปัญหาหลักในทางการเมืองการปกครองไทยมาจนถึงปัจจุบันนี้ สำหรับนักศึกษาวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญแล้ว บทความนี้เป็นบทความที่จะผ่านเลยไปไม่ได้อย่างเด็ดขาด”²²²⁸

“การปกครองด้วยกฎหมาย” เป็นแนวคิดที่ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ อธิบายไว้อย่างอย่างละเอียดในบทความที่เขียนเมื่อ พ.ศ.2553 เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2550 บัญญัติไว้ในมาตรา 3 วรรคสองว่า “การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาล คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ ต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม” ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่ได้มีการบัญญัติคำว่า “หลักนิติธรรม” ไว้ในรัฐธรรมนูญ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ พบว่าแต่เดิมในชั้นยกร่างนั้น ผู้ร่างรัฐธรรมนูญร่างแรกได้ใช้คำว่า “หลักนิติรัฐ” ไม่ใช่ “หลักนิติธรรม” แต่ไม่ปรากฏเหตุผลที่ชัดเจนว่าเหตุใดในเวลาต่อมาผู้ร่างรัฐธรรมนูญจึงได้เปลี่ยนแปลงคำว่า “หลักนิติรัฐ” เป็นคำว่า “หลักนิติธรรม”²²²⁹

วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ได้แสดงให้เห็นความเป็นมาของคำว่า “นิติรัฐ” และ “นิติธรรม” โดยระบุว่า “นิติรัฐ” เป็นหลักการของระบอบประชาธิปไตยในประเทศที่ตั้งอยู่ในภาคพื้นทวีปยุโรป ซึ่งวรเจตน์ ภาคีรัตน์ เน้นประเทศเยอรมนีเป็นกรณีตัวอย่าง ส่วน “นิติธรรม” เป็นหลักการของระบอบประชาธิปไตยในประเทศอังกฤษ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ เห็นว่า “นิติรัฐ” และ “นิติธรรม” มีจุดร่วมกันดังนี้

“ทั้งหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรมต่างก็ได้รับการพัฒนาขึ้นโลกตะวันตกโดยมีเป้าหมายที่จะจำกัดอำนาจของผู้ปกครองให้อยู่ในกรอบของกฎหมาย กล่าวอีกนัยหนึ่งทั้งหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรมต่างก็ไม่ต้องการให้มนุษย์ปกครองมนุษย์ด้วยตนเอง แต่ต้องการให้กฎหมายเป็น

²²²⁸ เรื่องเดียวกัน.

²²²⁹ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, (31 มกราคม 2553), “หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม” ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=1431>

ผู้ปกครองมนุษย์ ซึ่งหมายความว่าผู้ที่ทรงอำนาจบริหารปกครองบ้านเมืองจะกระทำการใดๆ ก็ตาม การกระทำนั้นจะต้องสอดคล้องกับกฎหมาย จะกระทำการให้ขัดต่อกฎหมายไม่ได้²²³⁰ ตามหลัก “นิติรัฐ” และ “นิติธรรม”

หลักการข้างต้นนี้ได้รับการเน้นในบทความเรื่อง “หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม” หลายครั้ง ซึ่งสะท้อนถึงการที่วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ยึดถือหลักการดังกล่าวนี้อย่างมั่นคง ขณะเดียวกัน วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ก็ปฏิเสธแนวคิดเรื่อง “การปกครองโดยคนดี” เพราะการปกครองโดย “คนดี” ย่อมเป็นการปกครองที่ “มนุษย์ปกครองมนุษย์” มิใช่โดย “ให้กฎหมายเป็นผู้ปกครองมนุษย์” ซึ่งเป็นหัวใจของ “นิติรัฐ” และ “นิติธรรม”

มูลเหตุแห่งความแตกต่างระหว่าง “นิติรัฐ” และ “นิติธรรม” นั้น วรเจตน์ ภาคีรัตน์ อธิบายว่าเป็นเพราะ “กฎหมายเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับประวัติความเป็นมาของชนแต่ละชาติ ความเข้าใจบางประการที่แตกต่างกันที่ชนชาติเยอรมันและอังกฤษมีต่อมนทัศน์ว่าด้วย “กฎหมาย” ตลอดจนประวัติศาสตร์การต่อสู้ทางการเมืองที่แตกต่างกันของชนชาติทั้งสอง ย่อมส่งผลต่อเนื้อหาของหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม และต่อการจัดโครงสร้าง บทบาท และความสัมพันธ์ขององค์กรของรัฐด้วย”²²³¹ คำอธิบายดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ยอมรับว่าแต่ละประเทศมีลักษณะเฉพาะ รวมทั้งลักษณะเฉพาะของระบบการเมืองที่เป็นผลมาจาก “วัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับประวัติความเป็นมาของชนแต่ละชาติ” อย่างไรก็ตาม ในแง่ของ “ระบอบประชาธิปไตย” นั้น วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ยึดมั่นในหลักการที่ว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน สถาบันต่างๆ ของรัฐจะต้องเคารพในสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค และได้ใช้หลักการดังกล่าวนี้ในการวิพากษ์วิจารณ์การใช้อำนาจของฝ่ายต่างๆ ที่ไม่เป็นไปตามหลักการประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้อำนาจของตุลาการในการตัดสินคดีในศาล ในการทำหน้าที่ในองค์กรอิสระต่างๆ ตลอดจนในการร่างรัฐธรรมนูญ ดังจะได้วิเคราะห์ต่อไปข้างหน้า

วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ได้แสดงให้เห็นถึงประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของเยอรมนีและอังกฤษที่ทำให้เกิดการคลี่คลายทางความคิดและทางการเมืองในระยะเวลายาวนานหลาย

²²³⁰ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยผู้วิจัย).

²²³¹ เรื่องเดียวกัน.

ศตวรรษ จันเยอรมนีและอังกฤษกลายเป็นรัฐประชาธิปไตยที่ปกครองด้วยหลัก “นิติรัฐ” และ “นิติธรรม” อย่างแท้จริง²²³²

วรเจตน์ ภาคีรัตน์ วิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของ “นิติรัฐ” (Rechtsstaatsprinzip) ในประเทศเยอรมนี พร้อมกับกล่าวถึงหลักการสำคัญของ “นิติรัฐ” ไว้ว่า การปกครองใน Rechtsstaat หรือนิติรัฐนั้น กฎหมายจะต้องไม่เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองใช้อำนาจตามอำเภอใจ ภายใต้กฎหมายบุคคลทุกคนต้องเสมอภาคกัน และบุคคลจะต้องสามารถทราบก่อนล่วงหน้าว่ากฎหมายมุ่งประสงค์จะบังคับให้ตนทำอะไรหรือไม่ให้ตนทำอะไร ผลร้ายอันเกิดจากการฝ่าฝืนกฎหมายคืออะไร ทั้งนี้เพื่อที่บุคคลจะได้ปฏิบัติตนให้ถูกต้องสอดคล้องกับกฎหมาย²²³³ ซึ่งแนวความคิดว่าด้วยนิติรัฐในเยอรมันเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 ในฐานะที่เป็นปฏิกิริยาที่มีต่อการปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เสาหลักที่ค้ำจุนนิติรัฐไว้ก็คือการปกป้องบุคคลจากการกระทำตามอำเภอใจของรัฐหรือผู้ปกครอง แนวความคิดนี้สอดคล้องต้องกันกับพัฒนาการและความเชื่อที่มีมาตั้งแต่ยุคกลางว่าสันติสุขและความยุติธรรมจะเกิดขึ้นได้ย่อมต้องอาศัยกฎหมาย และ Robert von Mohl ซึ่งได้ศึกษารัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาในเวลานั้นเป็นอย่างดี เป็นคนแรกที่น่าเอาความคิดที่ว่า การดำรงอยู่ของรัฐไม่ควรจะขึ้นอยู่กับกำลังอำนาจ แต่ควรขึ้นอยู่กับเหตุผล มาอธิบายอย่างเป็นระบบ และเน้นว่าเสรีภาพของปัจเจกบุคคลย่อมถือเป็นหัวใจของมโนทัศน์ว่าด้วยนิติรัฐ พัฒนาการของความคิดเรื่องนิติรัฐมีความชัดเจนมากขึ้นในตอนปลายศตวรรษที่ 18 เมื่อรัฐสมัยใหม่ในยุโรปพัฒนาไปสู่ความเป็นรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ถูกเรียกร้องมากขึ้นในแง่ของเหตุผล ถึงแม้ว่ากษัตริย์ซึ่งเป็นผู้ปกครองจะยังมีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด แต่ในการใช้อำนาจนั้นเรียกร้องให้กษัตริย์ต้องคำนึงถึงเหตุผลด้วย วรเจตน์ ภาคีรัตน์ชี้ให้เห็นด้วยว่า ประชญาว่าด้วยรัฐในยุคสมัยแห่งพุทธิปัญญาได้รับอิทธิพลอย่างมากจากนักคิดอย่าง Immanuel Kant ซึ่งนำเอาความคิดว่าด้วยเสรีภาพและเหตุผลมาเป็นศูนย์กลางของปรัชญาของตน อย่างไรก็ตาม Kant ไม่ได้เน้นเสรีภาพของบุคคลไปที่เสรีภาพทางการเมืองเหมือนกับที่ปรากฏในหลายๆ ประเทศ แต่เน้นไปที่เสรีภาพในทางความคิด การมุ่งเน้นในประเด็นดังกล่าวของ

²²³² เรื่องเดียวกัน.

²²³³ เรื่องเดียวกัน.

Kant นี่เอง ที่ทำให้หมโนทัศน์ว่าด้วยนิติรัฐ แม้จะเป็นหมโนทัศน์ที่สนับสนุนเสรีภาพ แต่ก็ขาดลักษณะประชาธิปไตย เราจะเห็นได้จากประวัติศาสตร์ของชาติเยอรมันว่าในห้วงเวลานั้นไม่มีคำอธิบายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในทางอำนาจระหว่างรัฐกับราษฎรดังเช่นที่ปรากฏในฝรั่งเศสเลย ในขณะที่นักคิดในเยอรมันคงมุ่งเน้นเรื่องเสรีภาพในทางความคิดนั้น ชาวฝรั่งเศสกลับมุ่งความสนใจไปที่เสรีภาพในทางการเมือง และในที่สุดชนชาติฝรั่งเศสก็สามารถปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้เมื่อมีการปฏิวัติใหญ่ใน ค.ศ. 1789²²³⁴

วรเจตน์ ภาคีรัตน์ แสดงให้เห็นถึงมรดกทางปรัชญาตั้งแต่ยุคกรีกที่คลี่คลายเปลี่ยนแปลงและผสมผสานกับความคิดอื่นๆ จนกลายมาเป็นหลัก “นิติรัฐ” ในเยอรมนี ดังที่ได้อธิบายว่าพัฒนาการของนิติรัฐในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 อยู่กับการฟื้นตัวของความคิดสำนักกฎหมายธรรมชาติ ซึ่งแนวความคิดที่ว่าจักรวาลดำรงอยู่อย่างเป็นระบบระเบียบเพราะถูกกำกับควบคุมโดยสิ่งที่มีคุณภาพในทางสติปัญญาที่เรียกว่า logos (เหตุผลสากล) นั้น ปรากฏขึ้นตั้งแต่ในสมัยกรีกโบราณ โดยเฉพาะในปรัชญาของสำนักสโตอิกส์ (Stoicism) นักคิดสำนักนี้เชื่อว่ามนุษย์ได้รับประกายแห่งเหตุผลจากเหตุผลสากล มนุษย์ทุกคนจึงเกิดมามีศักดิ์ศรีเหมือนกัน ไม่มีใครเกิดมาในฐานะที่เป็นทาส มนุษย์ทุกผู้ทุกนามมีความสามารถที่จะรู้ว่าอะไรถูกอะไรผิดได้ด้วยตนเอง กล่าวคือ มนุษย์ทุกคนสามารถเข้าถึงกฎหมายธรรมชาติหรือกฎหมายแห่งเหตุผลได้โดยไม่ต้องมีใครช่วยตีความให้ ความคิดที่นิยมยกย่องเหตุผลดังกล่าวมีอิทธิพลอย่างยิ่งในอาณาจักรโรมัน (ผ่านความคิดของนักคิดสำนักสโตอิกส์ที่เป็นชาวโรมันอย่างเช่นซีเซโร) ทำให้ชาวโรมันสามารถพัฒนาวิชานิติศาสตร์ที่ตั้งอยู่รากฐานของเหตุผลอย่างเป็นระบบขึ้นมาได้ อย่างไรก็ดีตามแนวความคิดที่นิยมยกย่องเหตุผลของมนุษย์อ่อนแอแรงลงในสมัยกลาง ซึ่งเป็นสมัยที่นิติปรัชญาแนวคริสต์ครอบงำยุโรป จวบจนกระทั่งนักคิดอย่าง Samuel Pufendorf (ค.ศ.1632 ถึง 1694) และ Christian Wolff (1679-1754) ได้รื้อฟื้นแนวความคิดดังกล่าวขึ้นมาพัฒนาต่อ ความคิดว่าด้วยกฎหมายธรรมชาติจึงกลับฟื้นตัวขึ้น โดยนักคิดในยุคสมัยนั้นได้เชื่อมโยงความคิดว่าด้วยกฎหมายธรรมชาติกับสิทธิตามธรรมชาติเข้าด้วยกัน ตามคำสอนของนักคิดสำนักกฎหมายธรรมชาติในยุคฟื้นฟูนี้ สิทธิตามธรรมชาติ คือสิทธิที่มนุษย์แต่ละคนมีติดตัวมาตามธรรมชาติ เช่น

²²³⁴ เรื่องเดียวกัน.

สิทธิในชีวิต สิทธิในร่างกาย สิทธิดังกล่าวนี้มนุษย์แต่ละคนมีอยู่โดยไม่ขึ้นอยู่กับรัฐและไม่ขึ้นอยู่กับกฎหมายบ้านเมือง กล่าวคือ เป็นสิทธิที่มีอยู่ก่อนมีรัฐ สิทธิตามธรรมชาติที่กล่าวถึงนี้เองที่ต่อไปจะกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งในทางเนื้อหาของหลักนิติรัฐ²²³⁵

บทความของวรเจตน์ ภาคีรัตน์ แสดงให้เห็นว่าความเปลี่ยนแปลงทางความคิดในเยอรมนีสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือ การเริ่มตระหนักรู้ถึงสิทธิที่กล่าวมานี้ ทำให้ในราวปลายศตวรรษที่ ๑๘ ต่อเนื่องมาจนต้นศตวรรษที่ ๑๙ ราษฎรได้เรียกร้องให้รัฐปกป้องคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินตลอดจนเสรีภาพของตนมากขึ้น เมื่อพิจารณาจากพัฒนาการทางการเมือง การเรียกร้องดังกล่าวไม่ใช่เรื่องที่อยู่เหนือความคาดหมาย เพราะในช่วงเวลานั้นราษฎรที่เป็นสามัญชนเริ่มมีพลังอำนาจทางเศรษฐกิจมากขึ้น เมื่อราษฎรต่างเริ่มมีทรัพย์สินมากขึ้น ก็ย่อมต้องการความมั่นคงปลอดภัยในทรัพย์สินที่ตนหามาได้เป็นธรรมดา ราษฎรเหล่านี้ต่างเห็นว่าการปกป้องคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวจะปรากฏเป็นจริงได้ก็ต่อเมื่อมีรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้อำนาจของรัฐต้องผูกพันอยู่กับกฎหมาย กฎหมายย่อมจะต้องเป็นกฎเกณฑ์ที่กำหนดขอบเขตภารกิจของรัฐ กฎหมายจะต้องสร้างกลไกในการควบคุมการใช้อำนาจของรัฐ และกฎหมายจะต้องประกันสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล²²³⁶

บทความของวรเจตน์ ภาคีรัตน์ กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงทางความคิดในเยอรมนีที่เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในราวปลายศตวรรษที่ 19 ซึ่งยังเป็นช่วงที่เยอรมนีอยู่ภายใต้การปกครองของจักรพรรดิ พัฒนาการเกี่ยวกับความคิดว่าด้วยนิติรัฐเกิดการหักเหขึ้น ที่ว่าเกิดการหักเหก็เนื่องจากในช่วงเวลานี้มีนักคิดที่ด้วยนิติรัฐถูกจำกัดลงเหลือแต่เพียงองค์ประกอบในทางรูปแบบเท่านั้น เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องจากในเวลานั้นคำสอนในทางปรัชญากฎหมายของสำนักกฎหมายบ้านเมืองหรือสำนักปฏิฐานนิยมทางกฎหมาย (Legal Positivism) เจริญงอกงามเฟื่องฟูขึ้น แนวคิดหลักของสำนักคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดที่ต้องการสร้างความชัดเจน ความมั่นคง และความแน่นอนให้เกิดขึ้นในระบบกฎหมาย นักคิดนี้ปฏิเสธคำสอนว่าด้วยกฎหมายธรรมชาติ เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งที่เลื่อนลอย ทำให้กฎหมายไม่มีความแน่นอน สำหรับสำนักกฎหมายบ้านเมืองหรือสำนักปฏิฐาน

²²³⁵ เรื่องเดียวกัน.

²²³⁶ เรื่องเดียวกัน.

นิยมทางกฎหมายแล้ว กฎหมายที่ได้รับการตราขึ้นโดยผู้ที่ทรงอำนาจตรากฎหมายต้องถือว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับความถูกต้องเป็นธรรม ดังนั้นหลักใหญ่ใจความของนิติรัฐจึงอยู่ที่ความผูกพันของฝ่ายปกครองต่อกฎหมายที่บังคับใช้ภายในบ้านเมือง และการปกป้องคุ้มครองสิทธิของปัจเจกชน (ที่เกิดจากกฎหมายที่ตราขึ้น) จากการล่วงละเมิดของฝ่ายปกครองเฉพาะองค์กรตุลาการเท่านั้น แม้ว่ารัฐชนิดนี้จะใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการปกครอง แต่โดยที่ไม่มีการพูดถึงองค์ประกอบในทางเนื้อหาโดยเฉพาะอย่างยิ่งความยุติธรรม ต่อกฎหมายจำนวนหนึ่งจึงเรียกรัฐชนิดนี้ว่า Gesetzesstaat⁽⁸⁾ (คำว่า Gesetz ในภาษาเยอรมันแปลว่า กฎหมาย เหมือนกับคำว่า Recht แต่ Gesetz มุ่งหมายถึงกฎหมายที่ได้รับการบัญญัติขึ้นเป็นสำคัญ) รัฐที่สนใจแต่เพียงกฎหมายในทางรูปแบบเช่นนี้เองที่ทำให้ในที่สุดเกิดรัฐตำรวจ (Polizeistaat) ขึ้น ในรัฐชนิดนี้ฝ่ายปกครองก็ผูกพันตนต่อกฎหมาย แต่ไม่ต้องสนใจว่ากฎหมายนั้นถูกต้องเป็นธรรมหรือไม่ โดยปรากฏการณ์เช่นนี้ คำว่า “รัฐตำรวจ” จึงได้กลายเป็นคำตรงกันข้ามกับคำว่า “นิติรัฐ” ผลพวงจากการเกิดขึ้นของรัฐตำรวจ ทำให้ในเวลาต่อมาเกิดแรงต้านจากฝ่ายเสรีนิยม จนในที่สุดมโนทัศน์ว่าด้วยนิติรัฐก็ได้รับการพัฒนาให้ครอบคลุมองค์ประกอบในทางเนื้อหาด้วย คือเป็นนิติรัฐที่เป็นเสรีนิยม คำนึงถึงความยุติธรรม และทำให้ในปัจจุบันนี้เมื่อกล่าวถึงนิติรัฐจะต้องพูดถึงองค์ประกอบทั้งสองด้าน คือ ทั้งในทางรูปแบบ และในทางเนื้อหา²²³⁷

ด้วยเหตุที่ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ เห็นว่าความเป็น “นิติรัฐ” จะต้องครอบคลุมองค์ประกอบในทางเนื้อหาด้วย คือเป็นนิติรัฐที่เป็นเสรีนิยม คำนึงถึงความยุติธรรม ดังนั้นจึงระบุไว้ด้วยว่าในกรณีของไทย แม้จะอ้างว่า “ปกครองโดยกฎหมาย” แต่ก็ไม่มีความเป็น “นิติรัฐ” แต่อย่างใด ดังความว่า

“การกล่าวว่านิติรัฐเป็นรัฐที่ปกครองโดยกฎหมาย อาจจะนำไปสู่ความเข้าใจผิดได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทยที่วงการกฎหมายไทยตลอดจนองค์กรตุลาการยอมรับบรรดาคำสั่งของคณะรัฐประหารทั้งปวงว่าเป็นกฎหมาย โดยที่ไม่ได้ตั้งคำถามในทางเนื้อหาเลยว่าสิ่งที่

²²³⁷ เรื่องเดียวกัน.

เกิดจากการประกาศของคณะรัฐประหารนั้นมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับความถูกต้องเป็นธรรมและสมควรจะได้ชื่อว่าเป็น “กฎหมาย” ที่ผูกพันองค์กรของรัฐให้ต้องปฏิบัติตามหรือไม่”²²³⁸

วรเจตน์ ภาคีรัตน์ กล่าวว่า ภายหลังจากพ่ายแพ้สงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ได้มีการพูดถึงนิติรัฐในทางเนือหามากขึ้น แต่การขึ้นครองอำนาจของ Adolf Hitler ก็ทำให้พัฒนาการในเรื่องนี้ต้องสะดุดลง จนกระทั่งประเทศเยอรมนีพ่ายแพ้สงครามโลกครั้งที่สอง แนวความคิดดังกล่าวจึงพัฒนาต่อไปภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองนี้ หลักนิติรัฐในเยอรมนีไม่เพียงแต่จะยึดถือในแนวความคิดพื้นฐานของนิติรัฐ คือ การจำกัดอำนาจของรัฐโดยกฎหมาย และการทำให้รัฐต้องผูกพันอยู่กับหลักการพื้นฐานและคุณค่าทางกฎหมาย ซึ่งบังคับให้รัฐต้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลโดยไม่อาจบิดพลิ้วได้เท่านั้น แต่ยังเรียกร้องให้รัฐต้องดำเนินการในด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมขึ้นอย่างแท้จริงในสังคมอีกด้วย วัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้จะบรรลุได้ก็แต่โดยการสร้างระบบการปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่มีประสิทธิภาพและการยอมรับให้มีองค์กรตุลาการขึ้นมาโดยเฉพาะ (ศาลรัฐธรรมนูญ) ให้องค์กรดังกล่าวพิทักษ์ปกป้องคุณค่าในรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญของเยอรมนีหลังสงครามโลกครั้งที่สองที่เรียกว่า “กฎหมายพื้นฐาน” (Grundgesetz) ได้เดินตามแนวทางนี้ และได้บัญญัติให้หลักนิติรัฐเป็นหลักการพื้นฐานของรัฐธรรมนูญด้วย²²³⁹

วรเจตน์ ภาคีรัตน์ สรุปว่า ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในระบบกฎหมายเยอรมันว่า หลักนิติรัฐมีองค์ประกอบสำคัญสองส่วน คือ **องค์ประกอบในทางรูปแบบ** และ **องค์ประกอบในทางเนื้อหา** ความเป็นนิติรัฐในทางรูปแบบ คือ การที่รัฐผูกพันตนเองไว้กับกฎหมายที่องค์กรของรัฐตราขึ้นตามกระบวนการที่รัฐธรรมนูญกำหนดขึ้นหรือที่รัฐธรรมนูญมอบอำนาจไว้ ทั้งนี้เพื่อจำกัดอำนาจของรัฐลง เมื่อพิจารณาในทางรูปแบบแล้ว ย่อมจะเห็นได้ว่าหลักนิติรัฐมุ่งประกันความมั่นคงแน่นอนแห่งนิติฐานะของบุคคล ส่วนความเป็นนิติรัฐในทางเนื้อหานั้น ก็คือ การที่รัฐประกันสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของราษฎร โดยกำหนดให้บทบัญญัติว่าด้วยสิทธิเสรีภาพมีค่า

²²³⁸ เรื่องเดียวกัน.

²²³⁹ เรื่องเดียวกัน.

บังคับในระดับรัฐธรรมนูญ เรียกร้องให้รัฐต้องกระทำการโดยยุติธรรมและถูกต้อง พิจารณาในทางเนื้อหา นิติรัฐ ย่อมต้องเป็นยุติธรรมรัฐ (Gerechtigkeitsstaat)²²⁴⁰

อย่างไรก็ตาม วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ตระหนักว่า “ในทางปฏิบัติเป็นไปได้เสมอที่หลักความมั่นคงแน่นอนแห่งนิติรัฐจะขัดแย้งกับหลักความยุติธรรมอาจจะขัดแย้งกัน เป็นหน้าที่ขององค์กรนิติบัญญัติที่จะพยายามประสานสองหลักการนี้เข้าด้วยกัน และในบางกรณีจะต้องตัดสินใจว่าจะใช้หลักการใดเป็นหลักการนำ”²²⁴¹

นอกจากนี้ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ยังวิเคราะห์ให้เห็นด้วยว่า “ในทางรูปแบบของหลักนิติรัฐ” นั้น หลักนิติรัฐประกอบไปด้วยหลักการย่อยๆ หลายประการ ที่สำคัญได้แก่ หลักการแบ่งแยกอำนาจ หลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำขององค์กรของรัฐ หลักการประกันสิทธิในกระบวนการพิจารณาคดี ตลอดจนหลักการประกันสิทธิของปัจเจกบุคคลในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม โดยได้อธิบายหลักการแต่ละข้ออย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนการให้ความหมายแก่ “ประชาธิปไตย” ในรัฐที่ยึดมั่นใน “หลักนิติรัฐ” ได้เป็นอย่างดี

หลักการแบ่งแยกอำนาจ เรียกร้องมิให้อำนาจของรัฐรวมศูนย์อยู่ที่องค์กรใดองค์กรหนึ่ง แต่ให้มีการแบ่งแยกการใช้อำนาจหรือกระจายการใช้อำนาจของรัฐให้องค์กรต่างองค์กรกันเป็นผู้ใช้ เพื่อให้เกิดการดุลและคานอำนาจกัน โดยทั่วไปรัฐธรรมนูญของนิติรัฐจะแบ่งแยกองค์กรที่ใช้อำนาจรัฐออกเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจนิติบัญญัติ องค์กรที่ใช้อำนาจบริหาร และองค์กรที่ใช้อำนาจตุลาการ

หลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำขององค์กรของรัฐ เรียกร้องให้การกระทำขององค์กรนิติบัญญัติต้องผูกพันอยู่กับรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ ในการตรากฎหมายขึ้นใช้บังคับในรัฐนั้น องค์กรนิติบัญญัติจะตรากฎหมายล่วงกรอบที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ไม่ได้ หลักการดังกล่าวนี้ยังเรียกร้ององค์กรบริหาร (โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรฝ่ายปกครอง) และองค์กรตุลาการให้ต้องผูกพันต่อกฎหมาย ซึ่งหมายถึงต้องผูกพันต่อรัฐธรรมนูญและบรรดากฎหมายต่างๆ ที่ใช้

²²⁴⁰ เรื่องเดียวกัน.

²²⁴¹ เรื่องเดียวกัน.

บังคับอยู่จริงในบ้านเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายที่องค์กรนิติบัญญัติได้ตราขึ้น กล่าวเฉพาะฝ่ายปกครองหลักการดังกล่าวนี้เรียกร้องให้ฝ่ายปกครองต้องกระทำการโดยไม่ขัดต่อกฎหมาย และในกรณีที่การกระทำทางปกครองมีผลก้าวล่วงสิทธิเสรีภาพของราษฎร ย่อมจะต้องมีกฎหมายให้อำนาจฝ่ายปกครองกระทำการเช่นนั้นได้ หากไม่มีกฎหมายให้อำนาจแล้ว การกระทำทางปกครองนั้นย่อมไม่ชอบด้วยกฎหมาย

หลักการประกันสิทธิในกระบวนการพิจารณาในชั้นเจ้าหน้าที่และศาล เรียกร้องให้รัฐต้องเปิดโอกาสให้ราษฎรได้ต่อสู้ป้องกันสิทธิของตนในกระบวนการพิจารณาต่างๆ ของรัฐได้อย่างเต็มที่ ด้วยเหตุนี้ระบบกฎหมายของรัฐจึงกำหนดให้องค์กรของรัฐต้องรับฟังบุคคล เปิดโอกาสให้บุคคลนำพยานหลักฐานเข้าหักล้างข้อกล่าวหาต่างๆ ก่อนที่จะตัดสินใจกำหนดมาตรการทางกฎหมายที่เป็นผลร้ายแก่บุคคลนั้น ทั้งนี้กระบวนการพิจารณาที่ได้รับการออกแบบขึ้นจะต้องเป็นกระบวนการพิจารณาที่เป็นธรรม (fair) ด้วย หนึ่งในกรณีที่ราษฎรได้รับความเสียหายจากการใช้อำนาจมหาชนขององค์กรของรัฐ รัฐจะต้องเปิดโอกาสให้ราษฎรสามารถฟ้ององค์กรของรัฐที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ตนต่อศาลได้

หลักการประกันสิทธิของปัจเจกบุคคลในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม เรียกร้องให้รัฐกำหนดกระบวนการวินิจฉัยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างเอกชนกับเอกชนด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ เอกชนที่พิพาทกันเองต้องมีหนทางในการนำข้อพิพาทนั้นไปสู่ศาล และกฎหมายวิธีพิจารณาคดีในชั้นศาลจะต้องได้รับการออกแบบให้การพิจารณาคดีเป็นไปอย่างรอบด้านตลอดจนกำหนดผลผูกพันเด็ดขาดของคำพิพากษาไว้เพื่อให้เกิดความมั่นคงแน่นอนในระบบกฎหมาย²²⁴²

สำหรับ “**องค์ประกอบในทางเนื้อหาของนิติรัฐ**” วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ระบุว่า ลำพังแต่การเรียกร้องให้องค์กรของรัฐต้องผูกพันต่อกฎหมายในการกระทำการต่างๆ นั้น ยังไม่เพียงพอที่จะช่วยปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลได้ หากกฎหมายที่ได้รับการตราขึ้นนั้นไม่สอดคล้องกับความเป็นธรรม ด้วยเหตุนี้หลักนิติรัฐจึงเรียกร้องต่อไปอีกว่าในการตรากฎหมายขึ้นใช้บังคับ

²²⁴² เรื่องเดียวกัน.

กับราชฎานั้น กฎหมายที่ได้รับการตราขึ้นจะต้องมีความชัดเจนและแน่นอนเพียงพอที่ราชฎาจะเข้าใจได้ ยิ่งไปกว่านั้นระบบกฎหมายจะต้องคุ้มครองความเชื่อถือและไว้วางใจที่บุคคลมีต่อกฎหมาย การตรากฎหมายย้อนหลังไปเป็นผลร้ายแก่บุคคล ทั้งๆ ที่จะต้องคุ้มครองความไว้นี้เชื่อถือใจที่บุคคลมีต่อกฎหมาย โดยหลักแล้วไม่อาจกระทำได้ หลักการดังกล่าวนี้เป็นหลักการที่บังคับใช้โดยไม่มีข้อยกเว้นในกรณีของกฎหมายอาญาสารบัญญัติ อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่าหากผลร้ายที่เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคลไม่ใช่โทษทางอาญาแล้ว รัฐสามารถตรากฎหมายย้อนหลังไปเป็นผลร้ายแก่บุคคลได้ทุกกรณี ดังที่เข้าใจผิดพลาดกันอยู่ในวงการกฎหมายไทยแต่อย่างใดไม่ วรเจตน์ ภาศิริรัตน์ เห็นว่าการวินิจฉัยว่าการตรากฎหมายย้อนหลังเป็นผลร้ายแก่บุคคลจะกระทำได้หรือไม่ จะต้องพิจารณาองค์ประกอบในแง่ความไว้นี้เชื่อถือใจที่บุคคลมีต่อระบบกฎหมาย ตลอดจนการคาดหมายความคุ้มครองจากระบบกฎหมายของบุคคลประกอบกัน โดยหลักทั่วไปแล้ว ในกรณีที่บุคคลได้กระทำการจบสิ้นไปแล้วในอดีต ไม่สามารถหวนกลับไปแก้ไขเปลี่ยนแปลงการกระทำของตนได้แล้ว การตรากฎหมายไปกำหนดองค์ประกอบความผิดขึ้นใหม่ กำหนดโทษขึ้นใหม่หรือเปลี่ยนแปลงโทษที่มีอยู่ในกฎหมายในขณะที่ได้กระทำการ แม้โทษนั้นจะไม่ใช่โทษอาญาก็กระทำไม่ได้²²⁴³

วรเจตน์ ภาศิริรัตน์ วิเคราะห์ด้วยว่า นอกจากหลักนิติรัฐในทางเนื้อหาจะเรียกร้องการคุ้มครองความไว้นี้เชื่อถือใจที่บุคคลมีต่อระบบกฎหมายแล้ว หลักการดังกล่าวยังกำหนดให้สิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลมีค่าบังคับทางกฎหมายในระดับรัฐธรรมนูญ และถือว่าบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิขั้นพื้นฐานเป็นกฎหมายโดยตรงอีกด้วย บทบัญญัติว่าด้วยสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลตามหลักนิติรัฐที่ปรากฏในเยอรมนีจึงมีสองมิติ คือ มิติแรก สิทธิขั้นพื้นฐานมีลักษณะเป็นสิทธิหรืออำนาจที่ปัจเจกบุคคลสามารถยกขึ้นใช้ยันรัฐได้ โดยทั่วไปสิทธิขั้นพื้นฐานมีลักษณะเป็นสิทธิของปัจเจกบุคคลที่จะป้องกันตนจากการล่วงละเมิดโดยรัฐ เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในร่างกาย สิทธิในทรัพย์สิน แต่ในบางกรณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัฐที่เป็นสังคมรัฐหรือรัฐสวัสดิการ (Sozialstaat) สิทธิขั้นพื้นฐานยังมีลักษณะเป็นสิทธิที่ปัจเจกบุคคลสามารถเรียกร้องให้รัฐกระทำการที่เป็นประโยชน์แก่ตนด้วย เช่น สิทธิที่จะได้รับการรักษาพยาบาล เป็นต้น สำหรับอีกมิติหนึ่ง

²²⁴³ เรื่องเดียวกัน.

หนึ่ง สิทธิขั้นพื้นฐานย่อมมีฐานะเป็น “กฎหมาย” ที่มีผลผูกพันองค์กรผู้ใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐทุกองค์กร โดยตรง²²⁴⁴

“หลักความพอสมควรแก่เหตุ” เป็นหลักการสำคัญอีกประการหนึ่งในทาง “เนื้อหาของนิติรัฐ” ซึ่ง วรเจตน์ ภาคีรัตน์ อธิบายว่า หลักการนี้เรียกร้องให้การใช้อำนาจของรัฐจะต้องเป็นไปโดยเหมาะสมพอประมาณเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ชอบธรรม ในนิติรัฐ รัฐไม่อาจใช้มาตรการใดๆ ก็ได้เพื่อที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตนต้องการ (ด้วยเหตุนี้แนวความคิด The end justifies the means จึงไปด้วยกันไม่ได้กับนิติรัฐ) การบรรลุวัตถุประสงค์ที่ชอบธรรมต้องใช้เครื่องมือหรือมาตรการทางกฎหมายที่ถูกต้อง พอเหมาะสมพอประมาณด้วย ดังนั้นแม้ว่าระบบกฎหมายจะมอบเครื่องมือหรือมาตรการทางกฎหมายให้องค์กรของรัฐดำเนินการ แต่หากการใช้เครื่องมือหรือมาตรการนั้นไม่อาจบรรลุวัตถุประสงค์ได้ หรือวัตถุประสงค์นั้นอาจบรรลุได้ เพียงแค่ใช้เครื่องมือหรือมาตรการทางกฎหมายที่รุนแรงน้อยกว่า หรือแม้ในที่สุดแม้ไม่มีเครื่องมือหรือมาตรการทางกฎหมายที่รุนแรงน้อยกว่า แต่การที่จะบรรลุวัตถุประสงค์นั้นปรากฏว่าทำให้ปัจเจกบุคคลได้รับผลร้ายอย่างรุนแรง ต้องเสียหายเกินกว่าที่จะคาดหมายจากบุคคลนั้น ไม่ได้สัดส่วนกับประโยชน์ที่สาธารณะจะได้รับ การใช้เครื่องมือหรือมาตรการทางกฎหมายนั้นก็ย่อมไม่อาจกระทำได้ในนิติรัฐ²²⁴⁵

วรเจตน์ ภาคีรัตน์ กล่าวในตอนท้ายของเนื้อหาในเรื่อง “นิติรัฐ” ในเยอรมนี ว่า “ในแง่เนื้อหา หลักนิติรัฐยังห้ามการกระทำตามอำเภอใจของรัฐ เรียกร้องให้รัฐต้องกระทำการโดยเคารพต่อหลักความเสมอภาค กล่าวคือ เรียกร้องรัฐต้องปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญเหมือนกันให้เหมือนกัน และปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญแตกต่างกัน ให้แตกต่างกันออกไปตามสภาพของสิ่งนั้นๆ ด้วย”²²⁴⁶ ข้อความดังกล่าวนี้สะท้อนถึง ความต้องการของ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ที่จะวิพากษ์วิจารณ์การใช้อำนาจของรัฐไทยว่ามีลักษณะ “สองมาตรฐาน” นั่นเอง

²²⁴⁴ เรื่องเดียวกัน.

²²⁴⁵ เรื่องเดียวกัน.

²²⁴⁶ เรื่องเดียวกัน.

หลังจากวิเคราะห์ “หลักนิติรัฐ” ในเยอรมนีแล้ว วรเจตน์ ภาคีรัฐ ได้วิเคราะห์ **หลักนิติธรรม (The Rule of Law) ในประเทศอังกฤษ** ซึ่งวรเจตน์ ภาคีรัฐ แสดงให้เห็นเช่นกันว่า กว่าจะเกิด “หลักนิติธรรม” ขึ้นมานั้น ต้องผ่านการต่อสู้และการเคลื่อนไหวทางการเมืองและทางความคิดมายาวนาน โดยที่แนวความคิด “rule of law” หรือ “นิติธรรม” อาจสืบสาวย้อนกลับไปได้ถึงยุคกลาง คือ ค.ศ. 1215 ซึ่ง พระเจ้าจอห์น (King John) ได้ลงนามใน Magna Carta เอกสารฉบับนี้เป็นพันธสัญญาที่กษัตริย์อังกฤษให้ไว้แก่บรรดาขุนนางในการที่จะจำกัดอำนาจของพระองค์ลงนับเป็นก้าวสำคัญในประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของมนุษย์ที่จะนำไปสู่การปกครองโดยกฎหมายเป็นใหญ่ในเวลาต่อมา เนื่องจากเป็นครั้งแรกที่หลักการปกครองโดยกฎหมายได้รับการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และการประกันสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลเป็นไปอย่างชัดเจน แม้ว่าในทางปฏิบัติอำนาจยังคงอยู่ที่กษัตริย์ และกฎเกณฑ์ที่จำกัดอำนาจกษัตริย์ลงในเวลานั้นก็มีแต่ Magna Carta และหลักกฎหมาย Common Law อันเป็นกฎหมายประเพณีที่รับสืบทอดและพัฒนาโดยศาลเท่านั้น²²⁴⁷

วรเจตน์ ภาคีรัฐ กล่าวว่า ในเวลาต่อมา มีการตั้งรัฐสภาขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1265 แต่อำนาจในการปกครองบ้านเมือง (Prerogatives) ของกษัตริย์ถูกจำกัดลงบ้างเพียงเล็กน้อย อำนาจของกษัตริย์อังกฤษพัฒนาขึ้นถึงจุดสูงสุดในสมัยราชวงศ์ Tudor อันเป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์ของรัฐสภาถดถอยลง อาจกล่าวได้ว่าในช่วงเวลานั้นกษัตริย์อังกฤษมีอำนาจมากและเข้าใจวิธีการในการรักษาอำนาจของตนและจำกัดอำนาจของรัฐสภา อีกทั้งยังรู้จักที่จะใช้รัฐสภาเป็นฐานในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ตนด้วย อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมารัฐสภาได้พัฒนาต่อไปกลายเป็นสถาบันซึ่งเป็นผู้แทนของกลุ่มคนต่างๆ และเริ่มมีบทบาทมากขึ้นจนกลายเป็นคู่ปรับสำคัญของกษัตริย์ ใน ค.ศ. 1628 ในยุคสมัยของพระเจ้าชาร์ลที่ 1 รัฐสภาได้ตรา Petition of Rights ขึ้นเพื่อปกป้องคุ้มครองกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินและเสรีภาพส่วนบุคคล โดยประกาศว่าผู้ปกครอง รัฐบาล ตลอดจนศาลต้องเคารพในสิทธิดังกล่าว Petition of Rights ไม่ได้เป็นเพียงเอกสารที่กล่าวถึงความยินยอมในการเสียภาษีเท่านั้น แต่ยังเพิ่มอำนาจให้แก่รัฐสภาเป็นอย่างมาก ในเวลาต่อมาเอกสารฉบับนี้ได้ถูกเพิ่มเติมโดยเอกสารอีกฉบับหนึ่งที่ชื่อว่า Habeas Corpus Act (ค.ศ. 1679) เอกสารฉบับหลังนี้

²²⁴⁷ เรื่องเดียวกัน.

นับเป็นจุดเริ่มต้นของการประกันสิทธิของบุคคลในกระบวนการยุติธรรม เนื้อหาหลักของเอกสารฉบับนี้ คือ การให้สิทธิแก่บุคคลทุกคนที่ถูกจับกุม กล่าวคือ ในกรณีที่บุคคลใดถูกจับกุม บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิที่จะฟ้องร้องปกป้องตนเองต่อศาลโดยคำฟ้องที่เรียกว่า writ of habeas corpus ทันที²²⁴⁸

การต่อสู้และความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์อังกฤษกับรัฐสภา เห็นได้จากการเกิดสงครามกลางเมืองขึ้น ตามมาด้วยการประหารชีวิตพระเจ้าชาร์ลที่ 1 กล่าวคือ รัฐสภาสามารถที่จะสถาปนาและขยายอำนาจอย่างมั่นคงมากขึ้นเป็นลำดับ มีผลทำให้กษัตริย์ค่อยๆ ถูกจำกัดอำนาจลง และในที่สุดกษัตริย์เริ่มรู้สึกว่ารัฐสภามีอำนาจมากเกินไปและเริ่มเป็นอันตรายต่อพระองค์เสียแล้ว การแข่งขันเพื่อครองอำนาจที่เหนือกว่าระหว่างรัฐสภากับกษัตริย์เป็นไปอย่างเข้มข้น ภายหลังจากได้มีการตรา Petition of Rights เพียง 12 ปี ก็ได้สงครามกลางเมืองก็เกิดขึ้น (ค.ศ. 1642-1649) และหลังจากสงครามกลางเมืองยุติลงแล้ว การต่อสู้ก็ยังคงดำเนินต่อไป จนกระทั่งในที่สุดรัฐสภาก็กำชัยชนะได้ในการปฏิวัติอันรุ่งโรจน์ (Glorious Revolution) ระหว่าง ค.ศ. 1688-1689 นำมาซึ่งเอกสารสำคัญอีกฉบับหนึ่ง คือ Bill of Rights และทำให้รัฐสภาอังกฤษกลายเป็นรัฐาธิปัตย์คู่กันกับกษัตริย์

วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ระบุว่า โดยเหตุที่ในช่วงต้นศตวรรษที่ 17 ยังไม่ปรากฏแนวความคิดเรื่องการแบ่งแยกอำนาจในอังกฤษ ปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นก็คือ ปัญหาที่ว่าใครจะเป็นผู้ที่มีอำนาจวินิจฉัยในทางกฎหมายเป็นที่สุด อำนาจดังกล่าวควรอยู่กับกษัตริย์ สภา หรือศาล Francis Bacon (ค.ศ. ๑๕๖๑ ถึง ๑๖๒๖) เห็นว่าโดยเหตุที่กษัตริย์มีอำนาจปกครองโดยเด็ดขาด และดำรงอยู่เหนือกว่ากฎหมายที่ใช้บังคับอยู่จริงในบ้านเมือง ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่ออกโดยรัฐสภา หรือ Common Law ที่พัฒนาขึ้นโดยศาล ดังนั้น กษัตริย์จึงมีอำนาจเหนือรัฐสภาและศาล(15) ด้วยเหตุดังกล่าวกษัตริย์ย่อมต้องมีอำนาจในการแก้ไขเปลี่ยนแปลงกฎหมายที่ผ่านรัฐสภามาแล้วและมีอำนาจที่จะเข้ายุ่งเกี่ยวกับทางปฏิบัติของศาลโดยสามารถตรวจสอบแนวคำพิพากษาบรรทัดฐานตาม Common Law ได้ อย่างไรก็ตาม พัฒนาการทางการเมืองในเวลาต่อมาก็ไม่ได้เป็นไปตามแนวความคิดของ Francis Bacon

²²⁴⁸ เรื่องเดียวกัน.

เนื่องจากรัฐสภาสามารถจำกัดอำนาจกษัตริย์จนสำเร็จและได้กลายเป็นรัฐาธิปัตย์แทนที่ กษัตริย์อังกฤษ และในช่วงที่รัฐสภาอังกฤษต่อสู้กับกษัตริย์อยู่นี้ ศาลก็ได้เข้ามามีบทบาทด้วย โดย Sir Edward Coke (ค.ศ.1552-1634) ได้พิพากษาคดีไปในทางยืนยันความเป็น กฎหมายสูงสุดของ Common Law ที่พัฒนาขึ้นโดยศาล โดยเห็นว่าทั้งกษัตริย์และรัฐสภา ย่อมต้องตกอยู่ภายใต้ Common Law กษัตริย์ก็ดี รัฐสภาก็ดี จะตรากฎหมายหรือกำหนด กฎเกณฑ์ใดให้ขัดกับ Common Law ไม่ได้ และศาลทรงไว้ซึ่งอำนาจเด็ดขาดในการวินิจฉัยว่า กฎหมายนั้นขัดหรือแย้งกับ Common Law หรือไม่ แม้ว่าแนวความคิดและคำพิพากษาของ Coke จะไม่ได้ทำให้ศาลกลายเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุดในระบบการปกครองของอังกฤษ เพราะ **ศาลต้อง ผูกพันต่อกฎหมายที่สภาดรามาขึ้น จะอ้าง Common Law ปฏิเสธกฎหมายที่สภาดรามาขึ้น ไม่ได้** แม้กระนั้นแนวความคิดของ Coke ที่ปรากฏในคำพิพากษาก็ได้เป็นส่วนประกอบสำคัญของ หลักนิติธรรมในอังกฤษจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

ในศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐสภาเข้มแข็งมากแล้วนั้น คณะรัฐมนตรีปฏิบัติหน้าที่ โดยขึ้นอยู่กับสภาผู้แทนราษฎร และในเวลาต่อมาก็ค่อยสลัดตนเองพ้นจากอิทธิพลของราชวงศ์ เมื่อก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 20 อาจกล่าวได้ว่าอังกฤษได้พัฒนาตนไปสู่ความเป็นรัฐเสรี ประชาธิปไตยที่ยอมรับสิทธิเลือกตั้งของราษฎร สภาผู้แทนราษฎรอังกฤษพัฒนาไปใน ทิศทางของการมีพรรคการเมืองใหญ่สองพรรคผลัดกันเข้ามาบริหารประเทศ โดยฝ่าย บริหาร คือ นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีเริ่มมีอำนาจมากขึ้น และยังคงความเข้มแข็ง จนถึงทุกวันนี้²²⁴⁹

ในด้าน “**เนื้อหาของหลักนิติธรรม**” นั้น วรเจตน์ ภาคีรัตน์ กล่าวว่า นักกฎหมาย รัฐธรรมนูญของอังกฤษที่มีบทบาทมากที่สุดคนหนึ่งในการช่วยพัฒนาหลักนิติธรรม ก็คือ A.V. Dicey (ค.ศ.1835-1922) ตำราของเขาที่ชื่อว่า Introduction to the Study of the Law of the Constitution (พิมพ์ครั้งแรก ค.ศ.1885) ได้กลายเป็นตำรามาตรฐานและเป็นตำราที่นักกฎหมาย รัฐธรรมนูญอังกฤษส่วนใหญ่ต้องอ้างอิงเมื่อจะต้องอธิบายความหมายของหลักนิติธรรม Dicey เห็นว่า หลักนิติธรรมจะต้องสัมพันธ์ใกล้ชิดกับความมีอำนาจสูงสุดของรัฐสภา และ **หลักนิติธรรม**

²²⁴⁹ เรื่องเดียวกัน.

นั้นย่อมมีเนื้อหาสาระที่สำคัญ คือ บุคคลทุกคนย่อมเสมอภาคกันต่อหน้ากฎหมาย บุคคลไม่ว่าจะในชนชั้นใดย่อมต้องตกอยู่ภายใต้กฎหมายปกติธรรมดาของแผ่นดิน (the ordinary law of the land) ซึ่งบรรดาศาลธรรมดาทั้งหลาย (ordinary courts) จะเป็นผู้รักษาไว้ซึ่งกฎหมายดังกล่าว หลักนิติธรรมในความหมายนี้ย่อมปฏิเสธความคิดทั้งหลายทั้งปวงที่จะยกเว้นมิให้บรรดาเจ้าหน้าที่ทั้งหลายต้องเคารพต่อกฎหมาย บุคคลทั้งหลายย่อมไม่ต้องถูกลงโทษหากไม่ได้กระทำการอันผิดกฎหมาย และไม่มีผู้ใดทั้งสิ้นแม้แต่กษัตริย์ที่จะอยู่เหนือกฎหมายได้

กล่าวโดยรวมแล้ว Dicey เห็นว่า บรรดาการกระทำทั้งหลายทั้งปวงของรัฐบาลและฝ่ายปกครองจะต้องอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย จะต้องไม่กระทำการก้าวล่วงสิทธิและเสรีภาพของราษฎรตามอำเภอใจ หากปรากฏว่ารัฐบาลหรือฝ่ายปกครองกระทำการอันขัดต่อกฎหมาย การกระทำดังกล่าวย่อมต้องถูกฟ้องคดียังศาลยุติธรรมหรือศาลธรรมดาได้ เพราะรัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ย่อมจะมีสิทธิพิเศษใดๆ เหนือกว่าราษฎรไม่ได้ เราจะเห็นได้ว่าหลักนิติธรรมตามแนวความคิดของ Dicey นี้มุ่งเน้นไปที่ความผูกพันต่อกฎหมายของฝ่ายบริหาร ไม่ได้เรียกร้องฝ่ายนิติบัญญัติให้ต้องผูกพันต่อกฎเกณฑ์อื่นใดในการตรากฎหมาย

การที่ Dicey อธิบายเนื้อหาของหลักนิติธรรมในแง่ที่คนทุกคนต้องตกอยู่ภายใต้กฎหมายและภายใต้ศาลเดียวกันตามหลักความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย ส่งผลให้ Dicey ปฏิเสธการจัดตั้งศาลปกครองขึ้นมาเป็นอีกระบบศาลหนึ่งเคียงคู่ขนานกันไปกับศาลยุติธรรมหรือศาลธรรมดา โดย Dicey เห็นว่าหากจัดให้มีศาลปกครองหรือองค์กรอื่นซึ่งไม่ใช่ศาลยุติธรรมหรือศาลธรรมดาทำหน้าที่ตัดสินคดีปกครอง (ดังที่ปรากฏอยู่ในประเทศฝรั่งเศสในเวลานั้น) แล้ว บรรดาข้าราชการต่างๆ ที่ถูกฟ้องในศาลปกครองว่ากระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายย่อมอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบกว่าราษฎรทั่วไป ซึ่ง Dicey เห็นว่าไม่ถูกต้อง แนวความคิดนี้ได้รับการยึดถือและเดินตามในบรรดาประเทศที่ได้รับอิทธิพลจากระบบกฎหมายอังกฤษจนถึงปัจจุบันนี้²²⁵⁰

นอกจากนี้แล้ว ลักษณะเฉพาะของหลักนิติธรรมของอังกฤษก็คือ บรรดาสิทธิทั้งหลายทั้งปวงของราษฎรนั้นย่อมเกิดจากกฎหมายที่รัฐสภาได้ตราขึ้นและเกิดจาก

²²⁵⁰ เรื่องเดียวกัน.

กฎหมายประเพณีที่พัฒนามาโดยศาล อาจกล่าวได้ว่า สิทธิขั้นพื้นฐานของราษฎรอังกฤษไม่ได้
รับการคุ้มครองและปกป้องโดยรัฐธรรมนูญ แต่ได้รับการปกป้องและคุ้มครองโดยรัฐสภาและศาล

โดยเหตุที่ในระบบกฎหมายอังกฤษ รัฐสภาเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุด ผลที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ
ศาลของอังกฤษไม่อำนาจที่จะตรวจสอบว่ากฎหมายที่รัฐสภาตราขึ้นชอบด้วยรัฐธรรมนูญหรือชอบ
ด้วยกฎหมายใดๆ หรือไม่ กล่าวในทางทฤษฎีแล้ว รัฐสภาอังกฤษสามารถตรากฎหมายให้มีเนื้อหา
สาระอย่างไรก็ได้ทั้งสิ้น สิทธิมนุษยชนหรือสิทธิพลเมืองไม่ได้มีฐานะเป็นกฎหมายที่สูงกว่า
กฎหมายอื่นใดที่จะผูกพันรัฐสภาอังกฤษได้ ระบบการประกันสิทธิเสรีภาพของบุคคลในอังกฤษจึง
แตกต่างจากหลายประเทศ โดยเฉพาะประเทศในภาคพื้นยุโรปที่ถือว่าสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคล
นั้นมีค่าบังคับในระดับรัฐธรรมนูญ และยอมผูกพันรัฐสภาในการตรากฎหมายด้วย อย่างไรก็ตาม
ไม่พึงเข้าใจว่าระบบกฎหมายอังกฤษไม่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล ในทางปฏิบัติสิทธิ
เสรีภาพส่วนบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมายของรัฐสภาและโดย Common Law ที่
พัฒนามาโดยศาล ในมาตรฐานที่ไม่ต่ำกว่าประเทศอื่นๆ ในภาคพื้นยุโรปเลย

แน่นอนว่าในทางทฤษฎี เมื่อยอมรับว่า**รัฐสภามีอำนาจสูงสุด** กรณีจึงอาจเป็นไปได้ที่รัฐสภา
นั่นเองจะกระทำการอันก้าวล่วงสิทธิเสรีภาพของบุคคลโดยตรากฎหมายจำกัดตัดทอนสิทธิของ
บุคคลเสียโดยไม่เป็นธรรม และเมื่อหลักความมีอำนาจสูงสุดของรัฐสภาอยู่เหนือกว่าหลักนิติธรรม
เสียแล้ว ก็ไม่มีอะไรเป็นเครื่องประกันสิทธิและเสรีภาพของราษฎรจากการคุกคามโดยรัฐสภาได้
แต่ทางปฏิบัติที่เกิดขึ้นในอังกฤษ ไม่ได้เป็นเช่นนั้น เพราะตามจารีตประเพณีแล้วรัฐสภาจะไม่ตรา
กฎหมายที่ขัดหรือแย้งกับหลักนิติธรรม ยิ่งไปกว่านั้นโดยเหตุที่การตรากฎหมายของรัฐสภา
ย่อมขึ้นอยู่กับการสนับสนุนของรัฐบาล และพรรคการเมืองที่เป็นรัฐบาลย่อมเป็นพรรคการเมืองที่
ครองเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร หากพรรคการเมืองที่เป็นรัฐบาลซึ่งครองเสียงข้างมาก
สนับสนุนให้ตรากฎหมายที่กระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างรุนแรงแล้ว ผลที่จะเกิดขึ้น
จากการเลือกตั้งครั้งถัดมาย่อมเป็นที่คาดหมายได้ ในที่สุดแล้ว **การตรากฎหมายของรัฐสภาจึง
ขึ้นอยู่กับเจตจำนงของประชาชน** กล่าวให้ถึงที่สุดแล้วประชาชนอังกฤษนั่นเองที่จะเป็นผู้
กำหนดทิศทางหลักๆของการตรากฎหมาย และเมื่อกล่าวว่ารรัฐสภาเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุด ใน
ระบอบประชาธิปไตยที่พัฒนามาในอังกฤษ ย่อมต้องเข้าใจว่ารัฐสภาย่อมทรงอำนาจสูงสุดในหมู่
องค์กรต่างๆ ของรัฐ แต่ในที่สุดแล้ว ในทางการเมืองก็อยู่ใต้ประชาชน ดังนั้นในประเทศอังกฤษ

การจำกัดอำนาจของรัฐสภาจึงไม่ได้เกิดจากกฎหมายเหมือนกับในภาคพื้นยุโรป แต่เกิดจากธรรมชาติทางการเมืองและจารีตประเพณีที่รับสืบทอดกันมา ในประเทศที่สิทธิเสรีภาพฝังลึกอยู่ในจิตวิญญาณประชาชาติเช่นประเทศอังกฤษนี้ ย่อมไม่มีความจำเป็นแต่อย่างใดเลยที่จะต้องบัญญัติกฎเกณฑ์ว่าด้วยความเป็นนิติรัฐ หรือบัญญัติรัฐธรรมนูญกำหนดสิทธิเสรีภาพเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นมาตราๆ ไป²²⁵¹

วรเจตน์ ภาคีรัตน์ สรุปว่า องค์ประกอบที่สำคัญของหลักนิติธรรม คือ ความคาดหวังได้ของการกระทำของรัฐ ความชัดเจนของกฎหมาย ความมั่นคงของกฎหมาย ความเป็นกฎเกณฑ์ทั่วไปของกฎหมาย ความเป็นอิสระของศาล การเคารพในหลักความยุติธรรมตามธรรมชาติ ตลอดจนความสะดวกในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม²²⁵²

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับ “หลักนิติธรรม” ในสังคมยุคปัจจุบัน วรเจตน์ ภาคีรัตน์ กล่าวถึงคำอธิบายของ Lon L. Fuller นักนิติศาสตร์ที่มีชื่อเสียงชาวอเมริกันที่เห็นว่ากฎหมายที่จะทำให้หลักนิติธรรมปรากฏเป็นจริงได้นั้นต้องมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

- 1) กฎหมายจะต้องบังคับเป็นการทั่วไปกับบุคคลทุกคน ไม่เว้นแม้แต่องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐ
- 2) กฎหมายจะต้องได้รับการประกาศใช้อย่างเปิดเผย
- 3) กฎหมายจะต้องได้รับการตราขึ้นให้มีผลบังคับไปในอนาคต ไม่ใช่ตราขึ้นเพื่อใช้บังคับย้อนหลังไปในอดีต
- 4) กฎหมายจะต้องได้รับการตราขึ้นโดยมีข้อความที่ชัดเจน เพื่อหลีกเลี่ยงมิให้เกิดการบังคับใช้ที่ไม่เป็นธรรม
- 5) กฎหมายจะต้องไม่มีข้อความที่ขัดแย้งกันเอง
- 6) กฎหมายจะต้องไม่เรียกร้องให้บุคคลปฏิบัติในสิ่งที่ไม่อาจเป็นไปได้
- 7) กฎหมายต้องมีความมั่นคงตามสมควร แต่ก็ต้องเปิดโอกาสให้แก้ไขให้สอดคล้องกับสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้

²²⁵¹ เรื่องเดียวกัน.

²²⁵² เรื่องเดียวกัน.

8) กฎหมายที่ได้รับการประกาศใช้แล้วจะต้องได้รับการบังคับให้สอดคล้องต้องกัน กล่าวคือต้องบังคับการให้เป็นไปตามเนื้อหาของกฎหมายที่ได้ประกาศใช้แล้วนั้น²²⁵³

อนึ่ง วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ได้วิเคราะห์ความแตกต่างระหว่าง “หลักนิติรัฐ” และ “หลักนิติธรรม” เอาไว้ด้วย โดยชี้ให้เห็นว่ามีความแตกต่างกันอยู่ทั้งในแง่ของบ่อเกิดของกฎหมาย วิธีการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐาน การกำหนดให้มีหรือไม่มีศาลปกครองและระบบวิธีพิจารณาคดี ตลอดจนการแบ่งแยกอำนาจ

ความแตกต่างในบ่อเกิดของกฎหมาย

ในระบบกฎหมายอังกฤษ ผู้พิพากษาซึ่งแต่เดิมเป็นผู้แทนของกษัตริย์นั้นได้เริ่มพัฒนา Common Law มาตั้งแต่ราวศตวรรษที่ 12 ทั้งนี้เพื่อให้อำนาจของกษัตริย์ที่ส่วนกลางมั่นคงเข้มแข็ง กฎหมายที่ศาลใช้ในการตัดสินคดีนั้นมีลักษณะทั่วไป กล่าวคือ เป็นกฎเกณฑ์ที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับจารีตประเพณีที่ปฏิบัติกันโดยทั่วไปในราชอาณาจักร จึงเรียกว่า Common Law กฎหมายดังกล่าวได้รับการ “สร้าง” ขึ้นโดยผู้พิพากษา เมื่อศาลได้ตัดสินคดีใดคดีหนึ่งไปแล้ว หลักกฎหมายที่ศาลได้สร้างขึ้นเพื่อใช้ตัดสินคดีก็ตกทอดต่อมาเป็นลำดับ และกลายเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่จริงในบ้านเมืองด้วย “กฎหมาย” ในระบบกฎหมายอังกฤษ จึงไม่ได้หมายถึงเฉพาะแต่กฎหมายที่ได้รับการตราขึ้นโดยรัฐสภาที่เรียกว่า “Statute Law” เท่านั้น แต่ยังหมายถึงหลักการและแนวทางการตัดสินของผู้พิพากษา (Case Law) ที่เกิดจากจารีตธรรมเนียมปฏิบัติในอดีตอันเป็นกฎเกณฑ์ที่ศาลยอมรับสืบต่อกันมา (Common Law) ด้วย เอกสารทางประวัติศาสตร์อย่าง Magna Carta (ค.ศ. ๑๒๑๕) Petition of Right (ค.ศ. ๑๖๒๘) Habeas Corpus (ค.ศ. ๑๖๗๙) หรือ Bill of Right (ค.ศ. ๑๖๘๙) ยังมีฐานะเป็นบ่อเกิดของกฎหมายที่ศาลสามารถนำมาใช้ตัดสินได้ในอังกฤษจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ อนึ่ง โดยเหตุที่ Common Law มีผลใช้บังคับได้ในคดีที่ศาลได้ตัดสินวางหลักไปแล้วคดี คำว่า Case Law กับ Common Law จึงเป็นคำที่ใช้ในความหมายเดียวกัน นั่นคือหมายถึง กฎหมายที่เกิดจากผู้พิพากษา

²²⁵³ เรื่องเดียวกัน.

การที่ระบบกฎหมายอังกฤษยอมรับให้ผู้พิพากษาสามารถ “สร้าง” กฎหมายขึ้นมาได้เองนี้ ส่งผลให้ระบบกฎหมายของอังกฤษมีลักษณะที่ยืดหยุ่น และสามารถพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่าในระบบกฎหมายอังกฤษ ศาลจะเปลี่ยนแปลงแนวการตัดสินอย่างไรก็ได้ตามอำเภอใจ เพราะหลัก “satre decisis” คือ หลักที่ว่าศาลในคดีหลังต้องผูกพันตามหลักกฎหมายที่ศาลในคดีก่อนได้ตัดสินไว้แล้ว ยังเป็นหลักที่สำคัญ การเปลี่ยนแปลงแนวคำพิพากษาจึงไม่ใช่จะกระทำได้อย่างง่าย

ในขณะที่ระบบกฎหมายอังกฤษเริ่มพัฒนามาโดยให้ผู้พิพากษามีอำนาจ “สร้าง” กฎหมายขึ้นมาได้นั้น ระบบกฎหมายในภาคพื้นยุโรปกลับมีธรรมเนียมปฏิบัติที่แตกต่างออกไป เพราะในภาคพื้นยุโรปกฎหมายเกิดขึ้นจากการตราโดยกระบวนการนิติบัญญัติ ผู้พิพากษาในฐานะที่เป็นผู้รับใช้รัฐมีหน้าที่ในการปรับใช้กฎหมาย การตัดสินคดีของผู้พิพากษาในแต่ละคดีไม่มีผลเป็นการสร้างกฎหมายขึ้นมาใหม่ แนวทางการตัดสินคดีของศาลในภาคพื้นยุโรปจึงไม่ถือว่าเป็นบ่อเกิดของกฎหมาย

เมื่อเปรียบเทียบกับระบบกฎหมาย Common Law ของอังกฤษ ระบบกฎหมาย Civil Law ของภาคพื้นยุโรปมีลักษณะเป็นระบบกฎหมายที่ “ปิด” กว่า ข้อดีของระบบนี้ก็คือ ความมั่นคงแน่นอนแห่งนิติฐานะจะมีสูงกว่า แต่ก็อาจจะมีข้ออ่อนตรงการปรับตัวให้เข้ากับสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตาม การประมวลถ้อยคำขึ้นเป็นต้วบทกฎหมายในระบบกฎหมาย Civil Law นั้น ถ้อยคำจำนวนหนึ่งเป็นถ้อยคำเชิงหลักการ หรือถ้อยคำที่มีความหมายไม่เฉพาะเจาะจง ศาลในระบบกฎหมาย Civil Law จึงมีความสามารถในการตีความต้วบทกฎหมายให้สอดคล้องกับความยุติธรรมและสภาพของสังคมได้เช่นกันภายใต้กรอบของนิติวิธี²²⁵⁴

²²⁵⁴ เรื่องเดียวกัน.

ความแตกต่างในแง่ของการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐาน

โดยเหตุที่ระบบกฎหมาย Common Law ในอังกฤษไม่มีรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษร การประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลในอังกฤษ จึงไม่ได้เป็นการประกันในระดับรัฐธรรมนูญ สิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลในอังกฤษไม่ได้มีฐานะเป็นกฎหมายที่มีผลใช้บังคับโดยตรงและอยู่ในลำดับชั้นที่สูงกว่ากฎหมายธรรมดาที่ตราขึ้นโดยรัฐสภา อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติบุคคลย่อมได้รับการประกันสิทธิขั้นพื้นฐานโดยองค์กรตุลาการ

ในภาคพื้นยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบกฎหมายเยอรมัน การคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลเป็นการคุ้มครองในระดับรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ สิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลที่ได้รับการบัญญัติไว้ใน “กฎหมายพื้นฐาน” ซึ่งถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญของประเทศเยอรมนีนั้น ผูกพันทั้งองค์กรนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการในฐานะที่เป็นกฎหมายที่มีผลใช้บังคับได้โดยตรง(22) ซึ่งหมายความว่าในการตรากฎหมายขึ้นใช้บังคับ องค์กรนิติบัญญัติมีหน้าที่ในทางรัฐธรรมนูญที่จะต้องไม่ตรากฎหมายให้ขัดหรือแย้งต่อบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิขั้นพื้นฐาน มิฉะนั้นย่อมต้องถือว่ากฎหมายดังกล่าวขัดต่อรัฐธรรมนูญ

ความแตกต่างในแง่ของการควบคุมตรวจสอบการตรากฎหมาย

ตามหลักนิติรัฐ องค์กรนิติบัญญัติย่อมต้องผูกพันต่อรัฐธรรมนูญในการตรากฎหมายขึ้นใช้บังคับ เพื่อให้หลักความผูกพันต่อรัฐธรรมนูญขององค์กรนิติบัญญัติมีผลในทางปฏิบัติ ประเทศหลายประเทศที่ยอมรับหลักนิติรัฐจึงกำหนดให้มีองค์กรที่ควบคุมตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายที่องค์กรนิติบัญญัติตราขึ้น องค์กรที่ทำหน้าที่ในลักษณะเช่นนี้ โดยปกติแล้วย่อมได้แก่ศาลรัฐธรรมนูญ อาจกล่าวได้ว่าตามหลักนิติรัฐ การตรากฎหมายขององค์กรนิติบัญญัติย่อมตกอยู่ภายใต้การควบคุมตรวจสอบขององค์กรตุลาการ อย่างไรก็ตามการควบคุมตรวจสอบการตรากฎหมายขององค์กรนิติบัญญัตินั้น องค์กรตุลาการซึ่งทำหน้าที่ดังกล่าวนี้ คือ ศาลรัฐธรรมนูญก็ต้องผูกพันตนต่อรัฐธรรมนูญด้วย ศาลรัฐธรรมนูญจึงควบคุมตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายที่ตราขึ้นโดยองค์กรนิติบัญญัติโดยเกณฑ์ในทางกฎหมาย ไม่อาจนำเจตจำนงของตนเข้าแทนที่เจตจำนงขององค์กรนิติบัญญัติได้

ในอังกฤษซึ่งเดินตามหลักนิติธรรมนั้น ถือว่ารัฐสภาเป็นรัฐอธิปไตย ในทางทฤษฎีรัฐสภาสามารถตรากฎหมายอย่างไรก็ได้ทั้งสิ้น ไม่อาจมีกรณีที่รัฐสภาตรากฎหมายขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญได้ แม้หากว่าจะมีผู้ใดอ้างว่ารัฐสภาตรากฎหมายขัดกับรัฐธรรมนูญจารีตประเพณี การอ้างเช่นนั้นก็มีผลทำให้กฎหมายที่ตราขึ้นโดยรัฐสภานั้นสิ้นผลลงไม่ ศาลในอังกฤษไม่มีอำนาจที่จะตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญจารีตประเพณีของกฎหมายที่ตราขึ้นโดยรัฐสภา และด้วยเหตุนี้อังกฤษจึงไม่มีศาลรัฐธรรมนูญ

วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ชี้ให้เห็นว่า **การควบคุมการตรากฎหมายของรัฐสภาอังกฤษจึงเป็นการควบคุมกันทางการเมือง ไม่ใช่ทางกฎหมาย** กล่าวคือ เมื่อพิจารณาจากองค์กรที่ตรากฎหมายตลอดจนกระบวนการควบคุมตรวจสอบกฎหมายมิให้ขัดกับรัฐธรรมนูญแล้ว อาจจะได้กล่าวได้ว่า หลักนิติรัฐที่พัฒนามาในเยอรมนีสัมพันธ์กับหลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ และการคุ้มครองความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญโดยองค์กรตุลาการ ในขณะที่หลักนิติธรรมที่พัฒนามาในอังกฤษสัมพันธ์กับหลักความมีอำนาจสูงสุดของรัฐสภา²²⁵⁵

ความแตกต่างในแง่ของการมีศาลปกครองและระบบวิธีพิจารณาคดี

วรเจตน์ ภาคีรัตน์ อธิบายว่า ระบบกฎหมายอังกฤษไม่มีการแบ่งแยกกฎหมายเอกชนกับกฎหมายมหาชนออกจากกัน ด้วยเหตุนี้อังกฤษจึงไม่มีการจัดตั้งศาลปกครองขึ้นมาเป็นอีกระบบศาลหนึ่งโดยเฉพาะคู่ขนานไปกับศาลยุติธรรมดังที่ปรากฏในภาคพื้นยุโรป ในการฟ้องร้องขอให้ตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำของฝ่ายปกครองนั้น ราษฎรอังกฤษอาจฟ้องได้ในศาลยุติธรรมหรือศาลธรรมดา โดยหลักนิติธรรมถือว่าทั้งราษฎรและองค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐต่างต้องตกอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกันและภายใต้ศาลเดียวกัน

ระบบกฎหมายเยอรมันซึ่งแยกกฎหมายมหาชนกับกฎหมายเอกชนออกจากกันนั้น ไม่ได้ยึดถือหลักการทำนองเดียวกับหลักนิติธรรมในอังกฤษที่เรียกร้องให้การพิจารณาพิพากษาคดีต้องภายใต้ “ศาลปกติธรรมดา” (ordinary court) เท่านั้น ปัจจุบันนี้ประเทศเยอรมนีมีระบบศาล

²²⁵⁵ เรื่องเดียวกัน.

แยกออกจากกันถึงห้าระบบศาล (ยังไม่นับศาลรัฐธรรมนูญ) คือ ระบบศาลธรรมดา (ศาลยุติธรรม) ระบบศาลปกครอง ระบบศาลแรงงาน ระบบศาลภาษีอากร และระบบศาลสังคม โดยคดีปกครองจะได้รับการพิจารณาจากศาลใน 3 ระบบศาล คือ คดีปกครองทั่วไป จะได้รับการพิจารณาโดยศาลปกครอง ส่วนคดีปกครองที่มีลักษณะเฉพาะ คือ คดีภาษีอากร จะได้รับการพิจารณาโดยศาลภาษีอากร และคดีสังคม (ข้อพิพาทอันเกิดจากกฎหมายประกันสังคม ฯลฯ) จะได้รับการพิจารณาโดยศาลสังคม

อาจกล่าวได้ว่าในขณะที่หลักนิติธรรมที่พัฒนามาในระบบกฎหมายอังกฤษปฏิเสธการจัดตั้งศาล “เฉพาะ” เพื่อพิจารณาพิพากษาคดี เพราะเกรงว่าจะก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคหรือไม่เท่าเทียมกันนั้น หลักนิติรัฐที่พัฒนามาในระบบกฎหมายเยอรมันไม่มีข้อกังวลต่อปัญหาดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม แนวคิดที่แตกต่างกันในเรื่องนี้ระหว่างระบบกฎหมายอังกฤษกับระบบกฎหมายเยอรมันส่งผลต่อการออกแบบระบบวิธีพิจารณาคดีตลอดจนการนำพยานหลักฐานเข้าสืบในชั้นศาลด้วย กล่าวคือ ในระบบกฎหมายอังกฤษ ศาลอังกฤษจะทำหน้าที่เป็นคนกลางอย่างเคร่งครัด ศาลจะรับฟังพยานหลักฐานของคู่ความในคดีไม่ว่าคดีนั้นจะเป็นคดีแพ่งหรือคดีปกครอง จะควบคุมกระบวนการพิจารณาให้คู่ความทั้งสองฝ่ายต่อสู้กันอย่างเป็นธรรม แล้วตัดสินคดี บทบาทของผู้พิพากษาในอังกฤษจึงเป็นเสมือนผู้ที่แก้ไขปัญหาคความขัดแย้งโดยทำให้ผลของคดีมีลักษณะเป็นการชดเชยให้ความเป็นธรรม(23) ในระบบกฎหมายเยอรมัน ในคดีทางกฎหมายมหาชน ศาลเยอรมันมีอำนาจในการค้นหาความจริงในคดีโดยไม่จำเป็นต้องผูกพันอยู่กับพยานหลักฐานที่คู่ความได้ยื่นมาเท่านั้น ผู้พิพากษาเยอรมันจึงเปรียบเสมือนเป็นแขนของกฎหมายที่ยื่นออกไป มีลักษณะเป็นผู้แทนของรัฐที่ถือดาบและตราฐไว้ใมือ วินิจฉัยคดีไปตามกฎหมายและความยุติธรรม และบังคับใช้กฎหมายให้บรรลุผล(24) เมื่อเปรียบเทียบบทบาทของผู้พิพากษาอังกฤษกับเยอรมันแล้ว จะพบว่าผู้พิพากษาเยอรมันจะมีบทบาทมากกว่าในการขับเคลื่อนกระบวนการพิจารณาคดี ในขณะที่ผู้พิพากษาอังกฤษจะทำหน้าที่คล้ายเป็นคนกลางผู้ควบคุมกฎการต่อสู้คดีเท่านั้น แม้กระนั้นอำนาจของผู้พิพากษาศาลอังกฤษในแง่ของการสั่งลงโทษบุคคลก็มีมากกว่าผู้พิพากษาของศาลเยอรมัน ในคดีปกครองศาลอังกฤษอาจสั่งลงโทษบุคคลฐานละเมิดอำนาจศาลได้ แม้บุคคลนั้นจะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ หากปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่

ปฏิบัติตามคำพิพากษาของศาล ในขณะที่ศาลปกครองเยอรมัน แม้ศาลจะมีอำนาจสั่งให้เจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำก็ได้ แต่หากเจ้าหน้าที่ไม่ปฏิบัติ ศาลปกครองก็ไม่มีอำนาจสั่งลงโทษเจ้าหน้าที่โดยถือว่าเจ้าหน้าที่ละเมิดอำนาจศาลได้²²⁵⁶

ความแตกต่างในแนวความคิดเรื่องการแบ่งแยกอำนาจ

หลักนิติรัฐถือว่าหลักการแบ่งแยกอำนาจเป็นหลักการที่เป็นองค์ประกอบสำคัญอันจะขาดเสียมิได้ ในขณะที่เมื่อพิเคราะห์คำอธิบายว่าด้วยหลักนิติธรรมแล้วจะเห็นได้ว่าไม่ปรากฏเรื่องการแบ่งแยกอำนาจในหลักนิติธรรม ในทางตรงกันข้ามก็ปรากฏชัดถ้อยชัดคำอยู่ว่าตกลงแล้วในอังกฤษมีการแบ่งแยกอำนาจจริงหรือไม่ นักกฎหมายบางท่านมีความเห็นว่าในอังกฤษรัฐสภากับรัฐบาลมีความเชื่อมโยงกันอย่างมาก นอกจากนี้ยังปรากฏว่าในอังกฤษมีการมอบอำนาจให้องค์กรฝ่ายปกครองออกกฎหมาย บังคับการตามกฎหมาย และอาจวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทในลักษณะที่เป็นการกระทำในทางตุลาการด้วย ดังนั้นจึงอาจจะพอล่าวได้ว่าอังกฤษไม่มีการแบ่งแยกอำนาจอย่างน้อยก็ไม่ได้มีการแบ่งแยกอำนาจในความหมายเดียวกันกับที่ปรากฏในภาคพื้นยุโรป อย่างไรก็ตามในส่วนที่เกี่ยวกับองค์กรตุลาการ ทั้งหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรมต่างมีองค์ประกอบประการหนึ่งตรงกัน คือ การยอมรับความเป็นอิสระขององค์กรตุลาการ²²⁵⁷

ในทัศนะของ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ เป้าหมายของ “หลักนิติรัฐ” และ “หลักนิติธรรม” มีความเหมือนกัน คือ **“หลักการทั้งสองต่างก็เป็นหลักการที่มุ่งจะสร้างคามยุติธรรมและสันติสุขให้เกิดขึ้นในระบบกฎหมายเหมือนกัน”**²²⁵⁸ และวรเจตน์ ภาคีรัตน์ ได้พยายามนำเอาแนวความคิดทั้งสองมาวิเคราะห์ระบบกฎหมายไทย โดยมุ่งไปที่การจัดโครงสร้างขององค์กรของรัฐในรัฐธรรมนูญไทยตลอดจนการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับราษฎร และได้ข้อสรุปว่า ในแง่ของรูปแบบ ระบบกฎหมายไทยพยายามจะเดินตามแนวทางของหลักนิติรัฐที่พัฒนามาในภาคพื้นยุโรป ดังจะเห็นได้จากการยอมรับหลักการแบ่งแยกอำนาจในมาตรา 3 การยอมรับหลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญในมาตรา 6 ตลอดจนการประกันสิทธิเสรีภาพของราษฎร

²²⁵⁶ เรื่องเดียวกัน.

²²⁵⁷ เรื่องเดียวกัน.

²²⁵⁸ เรื่องเดียวกัน.

ไว้ในหมวด 3 อย่างไรก็ตาม วรเจตน์ ภาคีรัตน์ เห็นว่า “เมื่อพิจารณารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 ประกอบกับทางปฏิบัติที่เกิดจากการปรับใช้รัฐธรรมนูญแล้ว จะเห็นได้ว่าประเทศไทยยังห่างไกลจากความเป็นนิติรัฐมากนัก”²²⁵⁹ โดยให้เหตุผลดังต่อไปนี้

“แม้มาตรา 3 ของรัฐธรรมนูญจะประกาศยอมรับหลักการแบ่งแยกอำนาจ แต่หลักการดังกล่าวก็ได้ถูกทำลายลงในมาตรา 239 ที่รัฐธรรมนูญบัญญัติให้คณะกรรมการการเลือกตั้งมีอำนาจวินิจฉัยเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของบุคคลก่อนประกาศผลการเลือกตั้งและให้คำวินิจฉัยนั้นเป็นที่สุดท้าย ซึ่งเท่ากับให้อำนาจองค์กรที่ทำหน้าที่บริหารจัดการการเลือกตั้งเป็นศาลได้ในตัวเอง แม้รัฐธรรมนูญจะยอมรับสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลในหมวด 3 แต่ก็ทำลายหลักการประกันสิทธิทางการเมืองของบุคคลในมาตรา 237 ที่กำหนดการให้การกระทำความผิดของบุคคลคนเดียวนำไปสู่การยุบพรรคการเมืองทั้งพรรคและเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของบุคคลที่เป็นกรรมการบริหารพรรคด้วย แม้บุคคลนั้นจะไม่ได้กระทำความผิดก็ตาม แม้มาตรา 6 ของรัฐธรรมนูญจะประกาศหลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ แต่หลักการดังกล่าวก็ถูกทำลายลงในมาตรา 309 เพราะตามบทบัญญัติมาตราดังกล่าวการกระทำที่เกี่ยวเนื่องกับการกระทำที่รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว แม้จะกระทำต่อไปในอนาคต ก็ได้รับการรับรองไว้ล่วงหน้าแล้วว่าชอบด้วยรัฐธรรมนูญ มิพักต้องคำนึงว่าการกระทำนั้นจะชอบด้วยรัฐธรรมนูญหรือไม่ เมื่อพิจารณาในทางนิติศาสตร์แล้ว รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับนี้ เป็นรัฐธรรมนูญที่เขียนขัดแย้งกันเองมากที่สุดฉบับหนึ่ง หากไม่พิจารณารัฐธรรมนูญฉบับนี้ทั้งฉบับบนพื้นฐานความเข้าใจแนวความคิดว่าด้วยนิติรัฐหรือนิติธรรมที่ยอมรับนับถือกันในสากลแล้ว ก็ย่อมจะไม่เห็นการซ่อนเร้นอำพรางแนวความคิดทางกฎหมายที่เป็นปรปักษ์กับหลักนิติรัฐหรือหลักนิติธรรม ไม่ว่าอย่างไรก็ตามหากแนวความคิดที่ปรปักษ์กับหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรมยังคงถูกอำพรางอยู่ในรัฐธรรมนูญในนามของการปกครองแบบไทยๆ ดังที่มีความพยายามสร้างความชอบธรรมให้กับ

²²⁵⁹ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยผู้วิจัย).

รัฐธรรมนูญฉบับที่อ้างว่าเป็นนิติรัฐนี้แล้ว ความยุติธรรมและสันติสุขในระบบกฎหมายย่อมยากที่จะเกิดขึ้นได้”²²⁶⁰

กล่าวได้ว่า ในทัศนะของวรเจตน์ ภาคีรัตน์ “ประชาธิปไตย” ก็คือการปกครองโดยยึดหลักการนิติรัฐ หรือนิติธรรมนั่นเอง และการยึดหลักนิติรัฐหรือนิติธรรม ย่อมจะนำมาซึ่ง “ความยุติธรรมและสันติสุขในระบบกฎหมาย” การวิพากษ์วิจารณ์การเมืองไทย กฎหมาย และบทบาทของสถาบันต่างๆ รวมทั้งการเสนอให้ยกเลิกผลพวงของการรัฐประหารและมาตรา 112 จึงมีเป้าหมายอยู่ที่การผลักดันให้ทุกฝ่ายยึดมั่นในหลักนิติรัฐหรือนิติธรรม เพื่อให้สังคมไทยมี “ประชาธิปไตย” แบบที่ยึดมั่นในหลักนิติรัฐหรือนิติธรรมของตะวันตกในบั้นปลาย

การนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” โดย วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ที่ครอบคลุมทุกประเด็นปรากฏในเมื่อข้อเสนอ เรื่อง “รูปแบบองค์กรยกย่องและจัดทำรัฐธรรมนูญใหม่ และกระบวนการยกย่องและจัดทำรัฐธรรมนูญใหม่” ซึ่งคณะนิติราษฎร์เสนอเมื่อวันที่ 22 มกราคม พ.ศ.2554 ในโอกาสครบ 100 ปี คณะ ร.ศ. 130 และโอกาสเข้าสู่ปีที่ 80 ของการอภิวัฒน์ 24 มิถุนายน 2475 ซึ่งคณะนิติราษฎร์ ได้จัดเสวนาทางวิชาการขับเคลื่อนข้อเสนอของคณะนิติราษฎร์ และการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ที่หอประชุมศรีบูรพา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ ในการประชุมนี้ “คณะนิติราษฎร์” ได้เสนอให้คณะรัฐมนตรีเสนอร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม “หมวด 16 การจัดทำรัฐธรรมนูญใหม่” โดยมีสาระสำคัญว่า ให้มีองค์กรผู้มีหน้าที่ยกย่องและจัดทำรัฐธรรมนูญโดยใช้ชื่อเรียกว่า “คณะจัดทำรัฐธรรมนูญนิติรัฐและประชาธิปไตย” มีสถานะเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญ ประกอบไปด้วยกรรมการ 25 คนที่มีที่มาจากสภาผู้แทนราษฎร เลือกกรรมการ 20 คน โดยแบ่งตามอัตราส่วนของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของแต่ละพรรคการเมืองและกลุ่มพรรคการเมืองที่มีอยู่ในสภาผู้แทนราษฎร กรอบเนื้อหาของรัฐธรรมนูญที่ “คณะนิติราษฎร์” มีดังนี้

“รัฐธรรมนูญและเอกสารทางการเมืองที่ใช้เป็นพื้นฐานของการจัดทำรัฐธรรมนูญ

²²⁶⁰ เรื่องเดียวกัน.

- พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 และอาจนำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ในส่วนของ การประกันสิทธิและเสรีภาพ ตลอดจนโครงสร้างสถาบันการเมืองและองค์กรทางรัฐธรรมนูญเท่าที่ สอดคล้องกับพัฒนาการในยุคร่วมสมัย

- ประกาศคณะราษฎร

- ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ลง วันที่ 10 ธันวาคม 1948 ของสหประชาชาติ

คำปรารภของรัฐธรรมนูญ

-การอภิวัฒน์ 24 มิถุนายน 2475

-ความเลวร้ายของรัฐประหารอันก่อให้เกิดวงจรรอบาหวีในการเมืองไทย

-การหวนกลับไปหาเจตนารมณ์ของคณะราษฎร และอุดมการณ์ประชาธิปไตยแบบ คณะราษฎร

- ประกาศหลักการพื้นฐานของราชอาณาจักรไทย

ประเด็นเนื้อหาของรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญฉบับนิติราษฎร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อปฏิรูป “สถาบันกษัตริย์ – ศาล – กองทัพ – สถาบันการเมือง” โดยให้สอดคล้องกับประชาธิปไตยและนิติรัฐ ดังนี้

1. หลักราชอาณาจักร ประมุขของรัฐ คือ พระมหากษัตริย์

-ปฏิรูปกฎเกณฑ์เกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์

-จัดวางโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประมุขของรัฐกับองค์กรใช้อำนาจอื่นๆ

2. หลักประชาธิปไตย

-อำนาจสูงสุดของประเทศเป็นของประชาชน

-อำนาจสูงสุดของประชาชนเป็นฐานแห่งอำนาจของระบบการปกครองประเทศและองค์กรผู้ใช้อำนาจทั้งหลาย

-เจตจำนงของประชาชนแสดงออกโดยการเลือกตั้งอย่างแท้จริงที่กำหนดให้มีขึ้นตามระยะเวลาที่แน่นอนโดยทั่วไป โดยเสมอภาค โดยเสรี และโดยลับ

-เคารพเสียงข้างน้อย และเปิดโอกาสให้เสียงข้างน้อยสามารถกลับมาเป็นเสียงข้างมาก

3. หลักนิติรัฐ

- การปกครองโดยกฎหมายที่ยุติธรรม

- กฎหมายที่ใช้ปกครองประเทศต้องมาจากความเห็นชอบของผู้แทนประชาชนหรือประชาชนโดยตรง

- หลักการแบ่งแยกอำนาจ การประกันสิทธิเสรีภาพ

4. ความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ

- รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ บทบัญญัติใดของกฎหมาย กฎ หรือ ข้อบังคับ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ บทบัญญัตินั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้

- กำหนดให้มีองค์กรควบคุมกฎหมายมิให้ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ

- หน้าที่ในการพิทักษ์รัฐธรรมนูญของกษัตริย์

- กำหนดให้ประมุขของรัฐต้องสาบานตนว่าจะปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญและพิทักษ์ไว้ซึ่งรัฐธรรมนูญ ก่อนเข้ารับตำแหน่ง

5. ความเป็นรัฐเดี่ยวแบบกระจายอำนาจ

- ราชอาณาจักรไทยเป็นรัฐเดี่ยว แบ่งแยกมิได้

- รัฐต้องเคารพหลักการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น

6. หลักประกันสิทธิและเสรีภาพ ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

- กำหนดให้สิทธิและเสรีภาพที่รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญนั้นมีผลโดยตรง และผูกพันองค์กร
ผู้ใช้อำนาจอธิปไตย

- รับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาค และสิทธิและเสรีภาพ ตลอดจนสิทธิ
มนุษยชนที่รับรองไว้ในกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศที่ประเทศไทยเป็นรัฐภาคี

7. การแบ่งแยกอำนาจให้ได้ดุลยภาพระหว่างสถาบันการเมือง

- แบ่งแยกองค์กรผู้ใช้อำนาจอธิปไตยของประชาชนเป็น 3 องค์กร ได้แก่ นิติบัญญัติ บริหาร
และตุลาการ

- กำหนดให้วิธีการใช้อำนาจเป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

- ความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารเป็นระบบรัฐสภา

8. โครงสร้างของสถาบันทางการเมืองและองค์กรตามรัฐธรรมนูญ

- กำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาจากการเลือกตั้งโดยตรง โดยใช้ระบบเลือกตั้งที่มี
ความยุติธรรมและเสมอภาคแก่ประชาชนผู้ออกเสียงเลือกตั้งทั้งในแง่จำนวนคะแนนเสียงและค่า
ของคะแนนเสียง

- กำหนดให้มีการปฏิรูปกฎหมายรัฐสภา

- กำหนดให้มีพระราชบัญญัติธรรมนูญ และข้อบังคับการประชุมคณะรัฐมนตรี

- ยุบเลิกองค์กรตามรัฐธรรมนูญในปัจจุบันที่ไม่มีสถานะเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญในทาง
เนื้อหา

- ประกันความเป็นสถาบันขององค์กรอิสระในทางปกครอง

- กำหนดให้ใช้ระบบสภาเดี่ยว แต่หากต้องการให้ใช้ระบบสองสภา ที่มาของสภาทั้งสอง
ต้องมาจากการเลือกตั้ง

9. ความชอบธรรมทางประชาธิปไตยขององค์กรตุลาการ

- ผู้พิพากษาศาลสูงและตุลาการศาลสูง ต้องได้รับการเสนอชื่อโดยคณะรัฐมนตรี และ
ได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา - กำหนดให้มีผู้พิพากษาสมทบที่ได้รับการเลือกจากประชาชนหรือ

องค์ที่มีความชอบธรรมในทางประชาธิปไตยในศาลระดับล่าง- การแจ้งบัญชีทรัพย์สินของผู้พิพากษาศาลสูงและตุลาการศาลสูง และเปิดเผยบัญชีทรัพย์สินต่อสาธารณะ

- คณะกรรมการที่ทำหน้าที่บริหารงานบุคคลของผู้พิพากษาและตุลาการต้องมีความเชื่อมโยงกับประชาชน

- ปฏิรูปกฎหมายว่าด้วยกระบวนการได้มาซึ่งผู้พิพากษาศาลสูงและว่าด้วยหน่วยธุรการของศาล

10. การยอมรับความเป็นสังคมพหุนิยม

- รับรองความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ความคิด ความเชื่อ

11. การตรวจสอบใช้อำนาจรัฐของทุกองค์กรให้ได้ประสิทธิภาพและดุลยภาพ- ปฏิรูปกฎหมายเกี่ยวกับการตรวจสอบอำนาจรัฐ

12. หลักประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ

- เคารพหลักเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมโดยกลไกตลาด
- ส่งเสริมให้มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม และจัดให้มีระบบสวัสดิการอย่างทั่วถึง

13. หลักความสูงสุดของรัฐบาลพลเรือนเหนือทหาร

- กำหนดให้มีผู้ตรวจการกองทัพที่ตั้งโดยสภาผู้แทนราษฎร
- รับรองสิทธิและหน้าที่ของทหารในการปฏิเสธไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญและละเมิดกฎหมายอย่างชัดแจ้งและร้ายแรง
- การแต่งตั้งโยกย้ายตำแหน่งระดับสูงในกองทัพเป็นอำนาจของคณะรัฐมนตรี

14. ความชอบธรรมทางประชาธิปไตยในกระบวนการจัดทำงบประมาณรายจ่าย

- การเสนองบประมาณรายจ่ายประจำปีเป็นอำนาจหน้าที่ของฝ่ายบริหารเท่านั้น

- การพิจารณาและให้ความเห็นชอบงบประมาณรายจ่ายประจำปีเป็นอำนาจหน้าที่ของ
รัฐสภา

- องค์กรอื่นใดไม่อาจเสนอหรือแปรญัตติงบประมาณรายจ่ายประจำปีได้

15. การต่อต้านการแย่งชิงอำนาจสูงสุดของประชาชน

- กำหนดให้มีบทบัญญัติในหมวดว่าด้วย “การลบล้างผลพวงของรัฐประหาร 19 กันยายน 2549” โดยมีเนื้อหาสาระตามข้อเสนอคณะนิติราษฎร์เรื่องการลบล้างผลพวงของรัฐประหาร 19 กันยายน 2549

- กำหนดให้ปวงชนชาวไทยมีสิทธิและหน้าที่ในการต่อต้านโดยวิธีการใดๆ ต่อการแย่งชิง (usurpation) อำนาจสูงสุดของประชาชน

- กำหนดให้การแย่งชิงอำนาจสูงสุดของประชาชนเป็นความผิดอาญา ภายหลังการรื้อฟื้นอำนาจที่ชอบธรรมกลับมาได้แล้ว ก็ให้ดำเนินคดีต่อบุคคลที่แย่งชิงอำนาจสูงสุดของประชาชนดังกล่าว โดยให้อายุความเริ่มนับตั้งแต่มีการรื้อฟื้นอำนาจอันชอบธรรมนั้น²²⁶¹

การนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ผ่านการวิจารณ์ “ตุลาการภิวัตน์”

วรเจตน์ ภาคีรัตน์ วิพากษ์วิจารณ์ “*ตุลาการภิวัตน์*” ทั้งโดยตรงและโดยนัยยะหลายครั้ง เนื่องจากในทัศนะของ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ นั้น การมีบทบาททางการเมืองของตุลาการหรือศาลโดยไม่ได้ยึดหลักกฎหมายอย่างเคร่งครัด นับเป็นการกระทำที่ขัดกับหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างยิ่ง และจะส่งผลเสียในระยะยาวอีกด้วย

หลังจากศาลตัดสินคดีต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการเมืองหลายคดี ใน พ.ศ.2551 วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ได้วิจารณ์ “*ตุลาการภิวัตน์*” อย่างเข้มข้น ดังความบางตอนต่อไปนี้

²²⁶¹ นิติราษฎร์, (22 มกราคม 2555), *กรอบเนื้อหาของรัฐธรรมนูญฉบับนิติราษฎร์*, ค้นหาเมื่อ 1 เมษายน 2558, จาก <http://www.enlightened-jurists.com/blog/59>

"เราใช้ต้นทุนต่างๆ มาเยอะในช่วงปีกว่าๆอำนาจ พลัง บารมี ในหลายๆ เรื่อง แล้วมันสึกหรือไปหมดว้ นี้อันทุนทางสังคมของชนชั้นนำจำนวนมากก็ใช้ไปเกือบหมดแล้ว แม้แต่ศาล ตั้งแต่คุณให้การเลือกตั้งเป็นโมฆะ ตั้งแต่คุณไม่ให้ประกันตัว กกต. หลายคนอาจจะเห็นว่าเป็นเรื่องดี เป็นตุลาการวิวัฒน์แต่ผมมองในทางกลับกันว่า อีกด้านหนึ่งมันกัดเซาะตัวระบบโดยที่เราอาจไม่รู้ตัวก็ได้"

(ตุลาการวิวัฒน์-judicial review) มันมีหลักอยู่ว่า การที่เราใช้อำนาจตุลาการเข้าไปควบคุมตรวจสอบอำนาจพวกนี้ ฝ่ายศาลเองต้องระวังและสำรวจการใช้อำนาจด้วย หมายความว่า ศาลต้องเห็นประเด็นกฎหมายที่อยู่ในบรรดาปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นกฎหมายในปัญหาทางการเมือง ซึ่งมันยุ่งยากซับซ้อนมาก ศาลจะต้องดึงเอาประเด็นทางกฎหมายออกมาแล้วทำให้เป็นประเด็นที่มันชัดแล้วตัดสินบนพื้นฐานของกฎหมาย ศาลต้องระวังไม่ไปแสดงออกซึ่งเจตจำนงของการเมืองตนเองหรือคนอื่น

ในบางปัญหาที่เกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญเป็นเรื่องคุณค่า เป็นเรื่องโลกทัศน์ ความเป็นนามธรรมสูงจึงเป็นปัญหาการตีความเรื่องนี้ทำให้ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมีดุลพินิจระดับหนึ่ง แต่เราก็ยอมรับตรงกันว่า...การมีดุลพินิจในการตีความรัฐธรรมนูญไม่ใช่เรื่องที่ทำให้ศาลมีเจตจำนงทางการเมืองเสียเอง ถ้าคุณแสดงเจตจำนงทางการเมืองเสียเอง องค์การอื่นก็จะไม่เคารพคุณในที่สุด

ตุลาการวิวัฒน์มันเกิดขึ้นในบริบทที่เรากำลังต่อสู้ทางอุดมการณ์การเมืองอย่างแหลมคม ตั้งแต่ปี 48 เรื่อยมาจนถึงปี 49 ที่นักหน่วงที่สุดการนำเสนอตุลาการวิวัฒน์ขึ้นมาในระบบนี้แน่นอน ผู้นำเสนอต้องการบอกให้เอาศาลเข้ามาจัดการแก้ปัญหาตรงนี้โดยที่ไม่ได้พูดถึงเรื่องข้อจำกัดของศาล

ผู้พิพากษาของศาลออกมาจากกระบวนการยุติธรรมคุณเข้าไปทำงานในทางบริหารภายใต้การนำของรัฐบาลที่เกิดขึ้นจากการยึดอำนาจส่งคนออกไปในหน่วยงานอื่น โดยเชื่อว่าคนที่มาจากศาลนั้นเป็นคนดีกว่าคนที่อยู่ในหน่วยงานอื่นทำไมเราถึงคิดอย่างนั้น...ทุกวงการมีทั้งคนดีและคนไม่ดี เราต้องยอมรับตรงนี้ก่อนแล้วคนดีก็ไม่ได้หมายความว่าทำอะไรที่ถูกต้องเสมอคนดีกับความถูกต้องมันไม่ใช่เรื่องเดียวกันมันอาจจะเป็นคนละเรื่องก็ได้ในบางสถานการณ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องทางการเมืองที่มีความสลับซับซ้อน...

อำนาจตุลาการถือเป็นอำนาจที่ 3 ในระบอบประชาธิปไตย เขาบอกว่ามันเป็นอำนาจที่อันตรายน้อยที่สุดแล้วเมื่อเทียบกับอำนาจบริหารและอำนาจนิติบัญญัติ ซึ่งเป็นอำนาจที่ active ศาลเริ่มการเองไม่ได้ ที่ไหนไม่มีการฟ้องคดีที่นั่นไม่มีการพิพากษา แต่เราก็รับรู้เหมือนกันในมุมหนึ่งว่าอำนาจที่อันตรายน้อยที่สุดอาจเป็นอันตรายมากที่สุดได้ถ้ามันเริ่ม active หรือขยายหรือก้าวล่วงไปสู่อำนาจอื่น...

ปัญหาคือโดยพลังที่อำนาจตุลาการมีแต่เดิม มันทำให้คนจำนวนหนึ่งวิพากษ์วิจารณ์ไม่ได้ และในบ้านเราก็มีกฎหมายบังคับอยู่ จริงๆ การมีกฎหมายคุ้มครองอำนาจรัฐไม่ใช่เรื่องแปลก มันต้องมีความคุ้มครองคนทำงาน แต่ปัญหาคือความพอดีซึ่งขาดมากในบ้านเรา เมื่อไม่พอเหมาะพอประมาณ มันก็คือการกดขี่ในอีกด้านหนึ่ง ทำให้พูดไม่ได้ วิจัยไม่ได้ ในช่วงเปลี่ยนผ่านนี้แหละที่ยุ่งยาก ใครจะเอากะดิ่งไปผูกคอแมว"²²⁶²

ในปี พ.ศ. 2554 วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ได้ให้สัมภาษณ์ “วิพากษ์อำนาจตุลาการ นักกฎหมายและหลักวิชาชีพนักกฎหมายในประเทศไทย” อธิบายต้นเหตุของปัญหาในระบบการศาลของไทยที่ขาดกลไกและกระบวนการในการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจการใช้อำนาจของศาล ความว่า

“เราต้องเข้าใจก่อนว่า ในอดีตการตัดสินคดีเป็นภาระหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของสังคม ไม่ว่าจะเป็นรัฐในความหมายของรัฐสมัยใหม่ หรือว่ารัฐในสมัยโบราณ เพียงแต่ว่ารัฐในสมัยโบราณจะมีข้ออ่อนตรงที่ ความเจริญก้าวหน้าทางกฎหมายไม่เท่ารัฐสมัยใหม่ หรือการดำเนินกระบวนการพิจารณาการตัดสินคดีมันอาจจะขัดกับหลายอย่างแบบที่รัฐสมัยใหม่มี ที่นี้เราก็พบว่าในอดีตจะมีพวก สุภาตระลาการ ผู้พิพากษา มาตัดสินคดี เคยมีคำอธิบายว่าตระลาการ คือ ผู้ที่มีหน้าที่ได้สวนข้อเท็จจริง ในขณะที่ผู้พิพากษาจะทำหน้าที่ให้คำพิพากษาเมื่อได้ข้อเท็จจริงแล้ว แต่หลักก็คือเป็นบุคคลที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้แต่งตั้งขึ้นมาเพื่อดำเนินการพิจารณาตัดสินคดีไปตามตัวบทกฎหมาย ซึ่งตัวบทกฎหมายพระมหากษัตริย์อาจจะเป็นผู้ออกมาเสียเองก็ได้ ที่นี้อำนาจดังกล่าวก็มีมาตลอดในบ้านเรา แม้ผ่านการปฏิรูประบบกฎหมายครั้งใหญ่ ในสมัยรัชกาลที่ 5 ก็ไม่ได้มีการ

²²⁶² ประชาไท, (27 มกราคม 2551), สัมภาษณ์ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ (2) : แลเนื้อถือนั่ง "ตุลาการภิวัตน์" แบบไทยๆ, ค้นหาเมื่อ 1 เมษายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2008/01/15576>

เปลี่ยนโครงสร้างอะไรมาบ้าง จนในสมัยรัชกาลที่ 7 เกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง ไม่ให้พระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดเด็ดขาดอีกต่อไป แต่ให้ “อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย” ในปัจจุบันเรียกว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย” มีหลักการแบ่งแยกอำนาจ แบ่งอำนาจนิติบัญญัติกับบริหารออกจากกัน แล้วก็แยกอำนาจตุลาการออกไปด้วย พระมหากษัตริย์ก็ไม่มีอำนาจทั้ง 3 ประการเหมือนแต่เดิมที่เคยมีมา แต่ทรงอยู่ในฐานะเป็นประมุขของรัฐ ปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นก็คือ ในช่วงมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มันมีการรับเอาโครงสร้างของระบบตุลาการที่มีมาแต่เดิมมาโดยที่จะเรียกได้ว่า ไม่มีการปรับเปลี่ยน หรือมีการปรับเปลี่ยนก็น้อยมาก เราอาจจะพูดได้ว่าหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เราไปมุ่งที่อำนาจบริหารกับอำนาจนิติบัญญัติเป็นสำคัญ ในขณะที่อำนาจตุลาการไม่ถูกพูดถึง ถูกรับเอามาในระบอบใหม่ ฉะนั้นคนที่ตัดสินใจคดีเป็นคนที่คุ้นเคยกับแนวคิดในระบอบเดิม แต่ต้องไปตัดสินใจภายใต้แนวคิดอุดมการณ์การเมืองการปกครองแบบใหม่ ซึ่งคณะราษฎรพยายามสถาปนาขึ้นแบบนี้ก็เลยเกิดปัญหา อีกทั้งผมก็ไม่แน่ใจว่าอุดมการณ์ดังกล่าว จะได้ซึมซับไปในหมู่ผู้พิพากษาศาลาการมากน้อยขนาดไหน นั่นก็คืออุดมการณ์ในทางการเมืองการปกครองแบบใหม่ที่อำนาจสูงสุดของประเทศเป็นของประชาชนไม่ใช่ของพระมหากษัตริย์อีกต่อไป”²²⁶³

วรเจตน์ ภาคีรัตน์ พยายามเปลี่ยนความหมายของตุลาการที่ถือว่าตนคือผู้ที่ “ทำงานในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์” ซึ่งสะท้อนทั้งความคิดของวรเจตน์ ภาคีรัตน์ เกี่ยวกับตุลาการและความหมายของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ดังความว่า

“ข้าราชการตุลาการเป็นข้าราชการฝ่ายเดียวเท่านั้น ที่ทำงานในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ ซึ่งผมก็ไม่ทราบว่ามันในตรงนี้หมายความว่าอย่างไร หมายความว่าข้าราชการตุลาการนั้นถือว่าสูงส่งกว่าข้าราชการฝ่ายอื่นหรือ ผมก็ไม่ทราบ แต่ว่าจริงๆ แล้วคำว่าในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ ต้องเข้าใจว่าเป็นคำที่มีไว้เพื่อเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ที่เป็นผู้ใช้อำนาจของรัฐแทนประชาชน แสดงออกซึ่งอำนาจของประชาชนผ่านองค์กรตุลาการ ไม่ได้มี

²²⁶³ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, (17 สิงหาคม 2554), “วิพากษ์อำนาจตุลาการ นักกฎหมาย และหลักวิชาชีพนักกฎหมายในประเทศไทย”. รฟ. ๕๔ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. เผยแพร่ซ้ำใน นิติราษฎร์. สัมภาษณ์ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ - วิพากษ์อำนาจตุลาการ นักกฎหมาย และหลักวิชาชีพในไทย, ค้นหาเมื่อ 1 เมษายน 2558, จาก <http://www.enlightened-jurists.com/page/234>

นัยอะไรไปมากกว่านี้ในความเห็นของผม ไม่ได้มีนัยว่าพระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของอำนาจเอง เพราะว่าถ้าเกิดตีความว่าพระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของอำนาจเองก็เท่ากับว่า ที่บัญญัติเอาไว้ว่า อำนาจสูงสุดของประเทศเป็นของปวงชนชาวไทยก็เป็นหมัน เป็นการมูสา ถูกไหมครับ เพราะฉะนั้นการพูดถึงในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ จะต้องหมายถึงพระมหากษัตริย์ในฐานะเป็นผู้ใช้อำนาจแทนประชาชน...หากต้องการให้สอดคล้องกับระบอบการปกครอง มันต้องตีความอย่างนี้ แล้วอีกอย่างหนึ่งก็คือว่า ที่ศาลหรือผู้พิพากษาดัดสินในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ มันเป็นเพราะว่าพระมหากษัตริย์ในฐานะที่เป็นประมุขของรัฐซึ่งในทางกฎหมายคือผู้กระทำการแทนรัฐ ไม่สามารถจะไปลงพระปรมาภิไธยเองในบรรดาคำพิพากษาต่างๆ ซึ่งมีจำนวนมาก มันไม่เหมือนกับกรณีการออกกฎหมายที่มีน้อยกว่า เราลองเทียบปริมาณคำพิพากษาที่ออกมากับกฎหมายที่ออกมามันต่างกันลิบลับ เช่นนี้แล้วด้วยเหตุผลในทางปฏิบัติที่พระมหากษัตริย์ไม่สามารถที่จะไปลงพระปรมาภิไธยได้ การให้ผู้พิพากษาดัดสินคดีแล้วต้องนำคำพิพากษาไปให้พระมหากษัตริย์ลงพระปรมาภิไธย มันทำไม่ได้ ก็เลยต้องพูดถึงในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ แล้วในระบอบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ผมเองก็ไม่คิดว่าจะมีนัยอะไรมากไปกว่านี้ในความเห็นของผม เพราะข้าราชการฝ่ายอื่นก็ทำงานเพื่อประชาชนเพื่อราษฎรเช่นกัน ในฐานะที่เป็นอุดมการณ์สูงสุดในระบอบนี้ พระมหากษัตริย์ก็อยู่ในฐานะเป็นประมุขของรัฐ เป็นศูนย์รวมใจเท่านั้นเอง”²²⁶⁴

ในวันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2557 เมื่อมีการสัมมนาเชิงวิชาการเรื่อง “บทบาทการใช้ อำนาจของตุลาการกับสถานการณ์ทางการเมือง”²²⁶⁵ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ เน้นสถานภาพและบทบาทของตุลาการในระบอบประชาธิปไตย ดังนี้

“ลักษณะหรือธรรมชาติของอำนาจตุลาการนั้นโดยเนื้อแท้แล้วเป็นอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาททางกฎหมาย เป็นลักษณะสำคัญประการแรกสุด ถ้าข้อพิพาทนั้นไม่ใช่ทางกฎหมาย เป็นข้อ

²²⁶⁴ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยผู้วิจัย).

²²⁶⁵ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, (26 เมษายน 2557), การสัมมนา เรื่อง “บทบาทการใช้อำนาจของตุลาการกับสถานการณ์ทางการเมือง” ณ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เนื่องในงานรำลึก ศ.ดร.หยุด แสงอุทัย, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก https://www.khaosod.co.th/view_newsonline.php?newsid=TVRNNU9EVXdNakk0TkE9PQ==

พิพาทในทางการเมือง เศรษฐกิจ ทางสังคมและวัฒนธรรม แต่ไม่มีประเด็นทางกฎหมาย ไม่ใช่อำนาจตุลาการจะเข้าไปเกี่ยวข้องตัดสินได้ ถ้าเรื่องนั้นเป็นเรื่องในทางการเมืองก็ต้องทำให้เรื่องนั้นกลายเป็นประเด็นหรือปัญหาในทางกฎหมาย แล้วใช้กฎหมายเป็นเกณฑ์หรือเป็นมาตรฐานในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทนั้นๆ ซึ่งศาลไม่สามารถใช้เกณฑ์อื่นได้ในการชี้ขาดข้อพิพาทได้นอกจากกฎหมาย

ประการที่ 2 เมื่อวินิจฉัยแล้วคำวินิจฉัยนั้นก็จะผูกพันคู่ความเป็นเด็ดขาด คำพิพากษานั้นจะถูกหรือผิดก็จะจบสิ้นลง หากคู่ความไม่เห็นด้วยก็อุทธรณ์โต้แย้งคำพิพากษานั้นไปจนกระทั่งถึงที่สุด ศาลเองเมื่อตัดสินคดีไปแล้วก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงคำตัดสินตัวเองได้ แม้ตัวเองจะเห็นว่าคำตัดสินนั้นไม่ถูกต้อง

ประการที่ 3 การใช้อำนาจตุลาการนั้นต้องใช้โดยองค์กรที่เป็นอิสระไม่ได้อยู่ภายใต้อำนาจนิติบุคคลใด แต่ในความเป็นจริงนั้นไม่มีใครอยู่โดยอิสระอย่างสิ้นเชิงได้ ดังนั้นอิสระนั้นจึงเป็นอิสระจากการตกอยู่ภายใต้การของบุคคลอื่นในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาททางกฎหมาย แต่ศาลต้องผู้พันกับกฎหมาย จะใช้เจตจำนงของตัวเองเข้าแทนที่ตัวบทกฎหมายเข้าตัดสินหรือวินิจฉัยคดีตามความต้องการของตนโดยขาดฐานทางกฎหมายรองรับไม่ได้

ประการสุดท้าย อำนาจตุลาการมีลักษณะเป็นอำนาจในเชิงรับ คือ ศาลเองจะเริ่มการใดๆ ไม่ได้เลยหากไม่มีการฟ้องคดี ทำให้อำนาจตุลาการแตกต่างไปจากอำนาจบริหารและนิติบัญญัติซึ่งเป็นอำนาจในเชิงรุก ในแง่ที่สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้โดยการวางแผนไปข้างหน้า ในแง่นี้การทำงานของผู้พิพากษาคือการมองย้อนไปในอดีตทั้งสิ้น เป็นการตัดสินข้อพิพาทที่ข้อเท็จจริงยุติลงไปแล้วในอดีต

ศาลอาจจะใช้อำนาจในเชิงรับนี้ในการแสดงทัศนะในเชิงสร้างสรรค์ผ่านคำพิพากษาได้ แต่การกระทำนี้ก็ยังไม่สามารถทำให้ตุลาการเป็นอำนาจในเชิงรุกได้ “ไม่มีผู้พิพากษา ถ้าหากไม่มีผู้ฟ้องคดี”²²⁶⁶

²²⁶⁶ ‘วรเจตน์-กิตติศักดิ์-สถิตย์’ ถกตุลาการกับสถานการณ์ทางการเมือง, (26 เมษายน 2557), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://prachatai.com/journal/2014/04/52896>

วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ไม่เห็นด้วยกับกระบวนการ “ตุลาการภิวัตน์” ในประเทศไทย และเห็นว่า คำว่า “judicial review” จริงๆ คือ การทบทวนตรวจสอบในทางตุลาการ ให้ศาลเข้าไปมีบทบาทในเชิงรุกเพื่อแก้ไขปัญหาบ้านเมือง ความคิดนี้ได้รับการตอบรับอย่างกว้างขวางในสื่อและสังคม แต่วรเจตน์ ภาคีรัตน์ กลับเฝ้ามองด้วยความวิตกกังวลว่าในอนาคตจะทำให้ปัญหามันยุ่งยาก แก้ไขได้ยากขึ้น²²⁶⁷ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ เน้นว่า “โดยบทบาทแล้วอำนาจตุลาการนั้นถูกออกแบบมาให้เป็นกลาง...” แต่ในกรณีของไทย มิได้เป็นเช่นนั้น

“เป็นกลาง...หมายความว่าด้วยบทบาทของตุลาการต้องวางอยู่บนความเชื่อถือของสาธารณะชนว่าไม่ได้เอนเอียงไปในฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง สภาพแบบนี้มันขัดกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นก่อนและหลังการรัฐประหาร 49 เพราะคนคาดหวังหรือโดยแนวคิดตุลาการภิวัตน์คนคาดหวังว่าศาลจะมาแสดงบทบาท ซึ่งการรัฐประหารคือการกำจัดคู่แข่งทางการเมือง ซึ่งคู่แข่งนั้นจะดีหรือเลวเป็นอีกประเด็นหนึ่ง แต่ประเด็นการใช้อำนาจรัฐประหารเข้ามาจัดการทางการเมืองมันเท่ากับเป็นการแบ่งฝ่ายทางการเมืองชัดเจน มันมีอยู่ 2 ข้าง มันไม่มีข้างที่ 3 เมื่อมีการเสนอตุลาการภิวัตน์ในบริบทแบบนี้ บทบาทในการแสดงออกมาหลังจากนั้น แม้ศาลจะบริสุทธิ์หรือไม่ แต่ในสายตาทั่วไป ก็ารู้สึกว่ามันเป็นอีกฝ่าย เป็นอีกด้าน เพราะถูกเสนอในบริบทความขัดแย้งทางการเมืองดังกล่าว ซึ่งตนเคยเตือนว่ามันจะเป็นจุดเริ่มต้นของปัญหา เพราะอำนาจตุลาการที่ถูกออกแบบเป็นอำนาจสุดท้ายที่ขัดข้อพิพาททางกฎหมาย ซึ่งผลมันต้องจบ ทำให้มันมีต้นทุนที่สูงมาก หากนำไปใช้ต่อสู้ในทางการเมือง ถ้าคนทั่วไปรู้สึกศาลไม่เป็นกลางแล้ว มันก็มีผลต่อการยอมรับ เชื่อถือ²²⁶⁸

วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ระบุว่า “คนที่เสนอเรื่องตุลาการภิวัตน์นั้นไม่ได้เข้าใจธรรมชาติของอำนาจตุลาการ หวังเพียงแก้ปัญหาทางการเมืองระยะสั้น สายตาสั้นมากๆ โดยคิดว่าใช้อำนาจแบบนี้จะจัดการประวัติกษทางการเมืองให้จบลงไปได้ แต่มันไม่ง่ายอย่างนั้น เมื่อศาลถูกดึงเข้า

²²⁶⁷ เรื่องเดียวกัน.

²²⁶⁸ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, (26 เมษายน 2557), การสัมภาษณ์ เรื่อง “บทบาทการใช้อำนาจของตุลาการกับสถานการณ์ทางการเมือง” ณ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เนื่องในงานรำลึก ศ.ดร.หยุด แสงอุทัย, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จากhttps://www.khaosod.co.th/view_newsonline.php?newsid=TVRNNU9EVXdNakk0TkE9PQ==

มาแล้วจะกลับออกไปเริ่มไม่ง่าย และเมื่อคนตั้งคำถามมากขึ้น ศาลก็ยังไม่หยุด ยังเดินหน้าต่อ และสิ่งที่เกิดขึ้นคือมีข้อวิจารณ์หลายอย่างที่มีน้ำหนักมากกว่าการตัดสินไปนั้นถูกต้องตามหลักเกณฑ์หรือไม่ หลายคดี”²²⁶⁹

ใน พ.ศ.2557 การแสดงความกังวลต่อปัญหาเรื่องความเสื่อมศรัทธาของประชาชนต่ออำนาจตุลาการ ซึ่งจะส่งผลกระทบที่ร้ายแรงตามมา ยังคงเห็นได้ชัดในการอภิปรายของวรเจตน์ ภาคีรัตน์ ดังความต่อไปนี้

“ความเป็นจริงเราเห็นโดยทั่วไป บางที่ผู้พิพากษาศาลาการแสดงทัศนะออกมา เช่น มีการเดินขบวนของผู้พิพากษาศาลาการจำนวนหนึ่งในนาม “กลุ่มตุลาการผู้รักแผ่นดิน” ออกมาบพบาท แม้จะบอกว่าสิ่งที่ทำเป็นการทำในนามส่วนตัว แต่ภาพในทางสาธารณะ คนที่รู้สึกว่ามันมีไม่ถูกต้องอยู่เนั้น เขาจะเชื่อคำตัดสินคดีแบบนี้ได้หรือไม่ แล้วในอนาคตถ้าท่านเหล่านั้นไปนั่งบัลลังก์พิจารณาคดีในทางการเมืองใครจะเชื่อท่าน”²²⁷⁰

อนึ่ง วรเจตน์ ภาคีรัตน์ กล่าวว่า การใช้อำนาจของตุลาการในการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง เป็นเรื่องที่สามารถทำได้ แต่ต้องมีบทบาทโดยคำนึงถึง “ข้อจำกัด” ในฐานะที่เป็นตุลาการ ดังที่กล่าวว่า “ไม่ได้หมายความว่าอำนาจตุลาการไม่ควรมีบทบาทเลยในการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง มีได้ แต่การมีบทบาทนั้นต้องมีภายใต้ข้อจำกัดตนเอง ถ้าเกินข้อจำกัดตัวเองออกไป มันก็จะพ้นไปจากกรอบอำนาจของตุลาการ ศาลในการตัดสินคดีนั้นก็เลยพ้นไปจากการเป็นผู้ที่ใช้กฎหมายหรือการเป็นผู้ใช้รัฐธรรมนูญ กลายเป็นตัวกฎหมายและกลายเป็นรัฐธรรมนูญเสียเอง”²²⁷¹ ซึ่งวรเจตน์ ภาคีรัตน์ เห็นว่าขัดกับหลักการของ “ระบอบถ่วงดุลอำนาจ” อันเป็นหลักการสำคัญของระบอบประชาธิปไตย โดยยกตัวอย่างว่า

“เวลาที่สภาออกกฎหมายมาหรือมีกฎหมายอยู่แล้วสภาจะแก้ไขกฎหมายนั้น เรายอมไหมที่จะให้ศาลยุติธรรม ศาลปกครองเข้ามาตรวจสอบการแก้ไขกฎหมายของรัฐสภา เราไม่ยอม เพราะนี่คือระบบการถ่วงดุลอำนาจ

²²⁶⁹ เรื่องเดียวกัน.

²²⁷⁰ เรื่องเดียวกัน.

²²⁷¹ เรื่องเดียวกัน.

เวลาที่สภาใช้อำนาจในการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ เราก็ไม่ยอมให้ศาลรัฐธรรมนูญเข้ามาตรวจสอบการแก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งยังไม่ยุติในชั้นสภา เพราะยังไม่ลงมติในวาระที่ 3 ถ้าเรายอมแบบนี้ได้ ต่อไปเราก็ต้องยอมเวลาที่สภาแก้ไขกฎหมายฉบับหนึ่งก็ร้องศาลได้ แล้วศาลก็เข้ามาบังคับใช้ได้ อ้างอิง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งคุ้มครองชั่วคราวการลงมติในวาระที่ 2 และ 3 ของสภาได้ ซึ่งเราต้องไม่ยอม

ถ้าระบบมันเสียไป โดยที่ศาลรัฐธรรมนูญเข้าควบคุมการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญเสียเอง ระบบจะไม่มีทางออก เพราะว่าศาลได้สถาปนาตัวเองขึ้นไปกลายเป็นผู้ที่เหนือกว่ารัฐธรรมนูญ หรือกลายเป็นรัฐธรรมนูญเสียเอง เป็นคนอนุญาตการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญทุกครั้ง²²⁷²

วรเจตน์ ภาคีรัตน์ แสดงความกังวลใจต่อการที่มี “ตุลาการบางท่านแสดงทัศนคติถึงเรื่องการปรับใช้กฎหมาย ว่า เวลาศาลตัดสินคดี ก็จะต้องชี้แจงของคู่ความ แล้วดูว่าคำชี้แจงไหนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมากกว่ากัน แล้วศาลจะไปหาข้อกฎหมายมาสืบสนับสนุนความเห็นความคิดของฝ่ายที่ศาลเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมากกว่า” ซึ่ง วรเจตน์ ภาคีรัตน์ เห็นว่า “โดยหลักการการใช้กฎหมาย นั้นทำแบบนี้ไม่ได้ ถ้าเช่นนั้นกฎหมายจะไม่มี ความหมาย วิธีใช้กฎหมายไม่ได้ ตัดสินว่าฝ่ายใดมีประโยชน์สาธารณะมากกว่า เพราะเราเอาความคิดของตัวเองไปแทนที่ของคนทั้งหมดไม่ได้ ศาลจึงมีหน้าที่ฟังข้อเท็จจริงให้ยุติ จากนั้นจึงไปดูข้อกฎหมายว่าข้อเท็จจริงที่ยุตินั้นปรับเข้ากับข้อกฎหมายได้ไหม แล้วข้อกฎหมายนั้นกำหนดผลทางกฎหมายอย่างไร จึงให้ผลทางกฎหมายออกมา”²²⁷³ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ให้เหตุผลว่า “ไม่ใช่เอาตัวเองเข้าไปตัดสินก่อนว่าฝ่ายใดมีประโยชน์มากกว่าจากทัศนคติของตัวเอง เพราะศาลอาจจะผิดได้ ผมเรียนว่าหนทางไปสู่ความยุติธรรมนั้นมันต้องไปผ่านทางกฎหมาย...ความยุติธรรมนั้นมันไม่ได้โดยใครคนใดคนหนึ่งสมมติตัวเองขึ้นมาเป็นคนเข้าถึงความยุติธรรม แล้วก็บอกว่านี่คือความยุติธรรม เพราะฉะนั้นผมตัดสิน

²²⁷² เรื่องเดียวกัน.

²²⁷³ เรื่องเดียวกัน.

อย่างยุติธรรม โดยที่ไม่ได้เดินไปตามทางในทางกฎหมาย มันต้องใช้ทางกฎหมายไปสู่ความยุติธรรมมันถึงจะเกิดความยอมรับกัน”²²⁷⁴

จากคำอธิบายของวรเจตน์ ภาคีรัตน์ สะท้อนทัศนะต่อ “ตุลาการภิวัตน์” ว่าเป็นเรื่องที่ “ผิด” ซึ่งหมายความว่าผิดหลักการของ “ประชาธิปไตย” ในทัศนะของวรเจตน์ ภาคีรัตน์ นั่นเอง ดังความต่อไปนี้

“อำนาจตุลาการภิวัตน์นั้นเป็นความคิดที่ผิดทางการเมือง ซึ่งศาลจะมายุ่งเกี่ยวกับการเมืองไม่ได้ คิดว่าวันนี้ความเสื่อมศรัทธากำลังมากขึ้น จากการเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมือง รัฐธรรมนูญต้องเขียนเรื่องการเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมือง โดยเฉพาะเรื่องการตรากฎหมายโดยสภาให้ชัด ตนไม่เห็นด้วยกับการจะให้ศาลรัฐธรรมนูญตรวจสอบการแก้ไขรัฐธรรมนูญในทุกครั้ง เพราะมันจะทำดุลทางอำนาจเสียและระบบจะพัง ส่วนความพยายามตีความกฎหมายเพื่อให้เกิดความไม่ปกติขึ้น มองว่านี่ไม่ใช่นักกฎหมาย แต่เป็นนักแสวงหาสัญญาณทางการเมือง จากบทบาทที่ผ่านมาของศาลรัฐธรรมนูญ ทำให้เห็นว่าหากศาลยังไม่ยุติบทบาทแบบนี้ ศาลก็จะกลายเป็นตัวจุดชนวนความขัดแย้งในสังคมให้มากขึ้น

...ไม่มีใครปฏิเสธการตรวจสอบฝ่ายบริหาร และนิติบัญญัติ ของตุลาการ แต่จากสถานการณ์ที่ผ่านมาก็ต้องพึงสังวรไว้ด้วยว่า ทำไมระเบิดถึงลงที่ศาลอาญาในช่วงนี้ มองว่าปัญหาทั้งหมดเกิดจากรัฐธรรมนูญปี 50 ที่ทำลายหลักการแบ่งแยกอำนาจ เมื่อผนวกกับการตีความกฎหมายแปลกของศาลรัฐธรรมนูญ ก็จะนำสังคมไปสู่ทางตัน สิ่งที่ได้เห็นได้ชัดคือ การวินิจฉัยให้การแก้ไขรัฐธรรมนูญ เพื่อให้ ส.ว.มาจากการเลือกตั้งทั้งหมด เป็นการกระทำที่เข้าข่ายล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทั้งที่ ส.ส.และส.ว.ใช้อำนาจตามกฎหมายกติกาและ ป.ป.ช.ก็กำลังจะชี้มูลความผิดพวกเขาต่อไป ตนไม่ได้ปฏิเสธกระบวนการตรวจสอบ แต่เราก็ต้องดูด้วยว่าระบบตรวจสอบเหล่านี้เป็นฝ่ายหนึ่งทางการเมืองไปแล้วหรือไม่”²²⁷⁵

²²⁷⁴ ‘วรเจตน์-กิตติศักดิ์-สถิตย์’ ถกตุลาการกับสถานการณ์ทางการเมือง, (26 เมษายน 2557), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://prachatai.com/journal/2014/04/52896>

²²⁷⁵ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, (26 เมษายน 2557), การสัมมนา เรื่อง “บทบาทการใช้อำนาจของตุลาการกับสถานการณ์ทางการเมือง” ณ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เนื่องในงานรำลึก ศ.ดร.หยุด

วรเจตน์ ภาคีรัตน์ เน้นว่า ศาลรัฐธรรมนูญจะต้องไม่ละเมิดรัฐธรรมนูญเสียเอง

“เราต้องเคารพกฎหมายนั่นคือสิ่งที่ถูกต้องแต่ถามว่าคำพิพากษาที่ออกมา นั้นเท่ากับกฎหมายใช้หรือไม่ ซึ่งคำตอบคือไม่ใช่ ถ้าหากศาลตัดสินผิดหรือขัดต่อรัฐธรรมนูญโดยสังคมเห็นอย่างชัดแจ้ง ตามมาตรา 197 แล้ว แต่ศาลยังยืนยันว่าทำถูกต้องตามกฎหมาย ถ้าเป็นเช่นนั้น แปลว่า คำวินิจฉัยเท่ากับรัฐธรรมนูญ หรือคำตัดสินถูกต้องตลอดเวลาใช่หรือไม่ ซึ่งหากศาลรัฐธรรมนูญละเมิดรัฐธรรมนูญเสียเองแล้ว ต่อไปก็เป็นหน้าที่ของประชาชนที่จะออกมาพิทักษ์รัฐธรรมนูญเอง และสังคมของเราก็จะหมดผู้ที่มีหน้าที่ชี้ขาดคนสุดท้ายที่จะทำหน้าที่ยุติปัญหา และเมื่อไรที่คำพิพากษาคือการกดขี่ กลายเป็นฝ่ายหนึ่งทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด เหมือนผู้พิพากษาในประเทศเยอรมันนีสมัยนาซี ที่ตีความกฎหมายบิดเบือนไปตามท่านผู้นำอย่างฮิตเลอร์ อยู่ตลอดเวลา สังคมก็จะมีปัญหา เราทุกคนต้องเคารพกฎหมาย แต่ไม่ใช่เคารพอย่างไม่มีเงื่อนไข มีเช่นนั้นเราก็จะได้เผด็จการแบบใหม่ขึ้นมาเป็น เผด็จการผู้พิพากษา”²²⁷⁶

นอกจากนี้ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ยังเน้นผลเสียของการตัดสินคดีโดยไม่ยึดหลักกฎหมาย ซึ่งจะทำให้ “ระบบ” ต้องพังไปในที่สุด การที่ศาลไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง เพื่อรักษา “ระบบ” ที่เป็น “ประชาธิปไตย” เอาไว้จึงมีความสำคัญ

“หากเรามุ่งหมายจะกำจัดปรปักษ์ทางการเมือง โดยใช้ใจแต่ไม่ใช้หลัก ระบบก็จะพัง คนจะเริ่มไม่ฟังกัน เกิดการปะทะกันทางอำนาจในความเป็นจริง สุดท้ายสังคมจะไม่เหลืออะไร นอกจากความเศร้าโศก ถ้าหากกระแสข่าวที่ว่า มีบุคคลระดับประธานศาล ตุลาการศาล เข้าร่วมประชุมกัน เพื่อหาทางจะเปลี่ยนรัฐบาลกันจริง ตนรับไม่ได้และขอให้ฟังสังวรด้วยว่าที่ทำกันอยู่นั้น ไม่ใช่อำนาจหน้าที่ของท่าน”²²⁷⁷

แสงอุทัย, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก https://www.khaosod.co.th/view_newsonline.php?newsid=TVRNNU9EVXdNakk0TkE9PQ==

²²⁷⁶ เรื่องเดียวกัน.

²²⁷⁷ เรื่องเดียวกัน.

ในวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 สมัชชาปกป้องประชาธิปไตย (สปป.) จัดงานเสวนา **"เลือกตั้ง=ทางออก นายกฯเถื่อนคือทางตัน"** วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ยังคงเน้นหลักนิติรัฐและนิติธรรม ดังความบางตอนดังต่อไปนี้

“บ้านเมืองถึงทางตัน เพราะไม่ใช้กฎหมายให้ถูกต้องตามหลักการ...มีนักกฎหมายท่านหนึ่งไม่รักษากฎหมาย เพราะรักษาประเทศ นี่คือทัศนคติของคนที่มีอำนาจชี้ขาดปัญหากฎหมาย บ้านเมืองเวลานี้ หากรักษาประเทศ ต้องใช้กฎหมายเป็นฐาน การใช้กฎหมายถูกต้องตามหลักการ ต่างหากคือการรักษาประเทศ

รัฐธรรมนูญลงเสียงประชามติมาร่วมกันไม่ใช่หรือ แม้ตัวเองจะอยากแก้อยากเลิกรัฐธรรมนูญ แต่ถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่ลงประชามติมา มีคุณค่าพื้นฐานบางอย่าง ที่ไม่ต้องฆ่ากัน จะเรียกร้องให้คนอื่นยอมตามความต้องการอย่างไร

คนเหล่านี้ควรละอายตัวเองเสียบ้างว่า เมื่อคำตอบกฎหมายไม่ได้ตามต้องการ เอาตัวเองใหญ่กว่ากฎหมาย เพราะถูกต้องแต่ไม่ใช่อย่างที่ต้องการ วิธีคิดแบบนี้ต่างหากที่น่าสู่วิกฤต”²²⁷⁸

ในงานเสวนาดังกล่าวนี้นอกจากจะเน้น **“ประชาธิปไตยแบบที่ยึดหลักนิติรัฐหรือนิติธรรม”** แล้ว วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ยังเน้นความสำคัญของ **“ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง”** ด้วย โดยวรเจตน์ ภาคีรัตน์ เห็นว่าการที่นักการเมืองเสนอร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมนั้น ไม่ใช่เหตุผลที่จะทำให้ปฏิเสธการเลือกตั้งได้เลย ดังที่กล่าวว่า

“เห็นด้วยว่า การร่าง พ.ร.บ.นิรโทษกรรมและกระบวนการผ่านกฎหมายผิดจริง ไม่ว่ารัฐบาลจะขอโทษหรือไม่ แต่อย่างน้อย ได้ยุบสภา คืนอำนาจให้ประชาชนว่ายังจะเลือกต่อไปไหม

²²⁷⁸ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, (17 พฤษภาคม 2557), **เสวนา วิพากษ์นักสร้างสูญญากาศ: วรเจตน์-ปิยนุตร ได้ 11 ประเด็น 'นายกฯเถื่อน'** (งานเสวนา "เลือกตั้ง=ทางออก นายกฯเถื่อนคือทางตัน" ณ อาคารบรรยายรวม 4 (ปร. 4) ธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://prachatai.com/journal/2014/05/53273>

พรรคเพื่อไทย ไม่ว่าผิดถูกอย่างไรก็ได้คืนการตัดสินใจกลับมา เป็นหน้าที่พรรคอื่นแล้วที่จะรณรงค์เรื่องนี้ เรื่องความรับผิดชอบทางการเมืองเป็นเรื่องที่ต้องรณรงค์ต่อไป แต่ไม่ควรขวางทางกฎหมาย ถ้าฝ่ายค้านฉลาดมากพอ ต้องใช้กรณีนี้ชี้ให้เห็นปัญหาของรัฐบาลเสียงข้างมาก จูงใจให้รับผิดชอบไม่ใช่ขวางการเลือกตั้ง

การขวางการเลือกตั้ง การหานายกฯ คนกลาง ทำให้เกิดวิกฤตทางการเมือง

การยุบสภา เป็นการทำลายความชอบธรรมเสียงข้างมาก แต่ไม่ใช่ใช้ไม่ได้เลย การเลือกตั้งแก้ปัญหาระดับหนึ่ง แม้มีการเลือกตั้ง วิกฤตไม่ได้จบ แต่ไม่เกิดการปะทะกันเสียเลือดเนื้อ เป็นการต่อสู้ทางนโยบาย การขัดแย้งทางความคิดคงเดินต่อไป แต่ระบบต้องเดินต่อ

การเอาอำนาจนอกกรอบเข้าแทรก ความรุนแรงจะเข้ามา...²²⁷⁹

การยึดในหลักการของระบอบประชาธิปไตยว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน ทำให้ วรเจตน์ ภาคิรัตน์ เน้นว่า “ใครจะเป็นคนกำหนดประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสังคมไทยถ้าไม่ใช่คนในสังคมไทย ทั้งนี้ การให้อำนาจกับองค์กรที่ไม่ยึดโยงกับประชาชน และมากล่อมเกล่าว่าเป็นประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสังคมไทยคือการสร้างปัญหา และที่เป็นเช่นนี้เพราะชนชั้นนำส่วนใหญ่ของสังคมไทยไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับระบอบประชาธิปไตยได้”²²⁸⁰

ในการต่อสู้ทางการเมืองของ วรเจตน์ ภาคิรัตน์ เพื่อให้สังคมไทยเป็น “ประชาธิปไตย” โดยที่ วรเจตน์ ภาคิรัตน์ เชื่อว่า “ประชาธิปไตย” จะเกิดขึ้นเมื่อ “คนส่วนใหญ่จะเข้าใจประชาธิปไตย และเห็นว่าประชาธิปไตยสามารถเป็นพื้นที่ให้กลุ่มต่างๆ ต่อดรงผลประโยชน์ รวมถึงสามารถจัดการความแตกต่างได้อย่างไร”²²⁸¹ สะท้อนการเน้นความหมาย “ประชาธิปไตย” ในแง่ที่เป็นระบอบการปกครองที่คนกลุ่มต่างๆ มีอำนาจต่อรองทางการเมือง และสามารถ “ต่อดรงผลประโยชน์” ระหว่างกันอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม

²²⁷⁹ เรื่องเดียวกัน

²²⁸⁰ วรเจตน์ ภาคิรัตน์: ประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสังคมไทยใครเป็นคนกำหนด?, (21 ตุลาคม พ.ศ. 2558), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1445426242

²²⁸¹ เรื่องเดียวกัน

อาจสรุปได้ว่า ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่วรเจตน์ ภาคีรัตน์ เสนอทั้งโดยตรงและโดยผ่านการวิพากษ์วิจารณ์การใช้อำนาจรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้อำนาจอตุลาการของศาล และพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ใน “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” เน้นการยึดมั่นในหลักการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีความเป็นสากลที่ถือว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน มีการเลือกตั้งเพื่อให้ประชาชนเลือกผู้ปกครอง และมีการใช้อำนาจรัฐโดยยึดมั่นในหลักการทางกฎหมาย หรือหลักนิติรัฐ/นิติธรรม ที่ค้ำประกันสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของประชาชนอย่างเคร่งครัด ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ดังกล่าวนี้นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้ทางการเมืองในระหว่าง พ.ศ.2548-2557 โดยที่คนจำนวนมากเห็นว่าวรเจตน์ ภาคีรัตน์ เป็น “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” คนหนึ่ง แต่ส่วนที่ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ แตกต่างจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ทั้งหมดก็คือการนิยาม “ประชาธิปไตย” จากมุมมองทางกฎหมายอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่องนั่นเอง

บทสรุป

ในระหว่างที่เกิดวิกฤตทางการเมืองระหว่าง พ.ศ.2548-2557 นักวิชาการไทยจำนวนมากได้เข้ามามีบทบาทในการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” เพื่อบรรลุเป้าหมายทางการเมือง ซึ่งทำให้บทบาทของนักวิชาการในการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” และการเสนอความรู้หรือความคิดเห็นต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับความหมายของ “ประชาธิปไตย” กลายเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้น ถึงแม้ว่านักวิชาการเหล่านี้ต่างก็มีเป้าหมายในการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองก็ตาม ในขณะเดียวกัน เมื่อความหมายของ “ประชาธิปไตย” ได้ถูกนิยามและใช้เพื่อการต่อสู้ทางการเมือง ก็ทำให้ความหมายของ “ประชาธิปไตย” เต็มไปด้วยความหลากหลายและสับสนโหล เพราะได้รับการปรับเปลี่ยนจุดเน้นและความหมายเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ความขัดแย้งที่มีพลวัตสูง อีกทั้งยังขึ้นอยู่กับพื้นฐานความคิดของนักวิชาการที่มีมุมมองต่อเรื่องต่างๆ แตกต่างกันอีกด้วย

รายงานผลการวิจัยนี้ได้วิเคราะห์การสร้างความหมาย “ประชาธิปไตย” ของนักวิชาการหลายฝ่ายที่มีบทบาทและอิทธิพลทางความคิดสูงในสถานการณ์ที่เกิดความขัดแย้งทางการเมือง โดยแสดงให้เห็นว่าความหมาย “ประชาธิปไตย” ที่นักวิชาการนิยามในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นี้มีความสัมพันธ์กับทัศนะเกี่ยวกับเรื่องอื่นๆ ที่นักวิชาการเสนอต่อสังคม การที่จะเข้าใจความหมาย “ประชาธิปไตย” ที่เสนอโดยนักวิชาการอย่างลึกซึ้ง จำเป็นต้องพิจารณาการเสนอทัศนะเกี่ยวกับเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับ “ประชาธิปไตย” ซึ่งเห็นได้ชัดว่าความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่นักวิชาการนิยามมีความสัมพันธ์กับทัศนะต่อกลุ่มคนและสถาบันต่างๆ ในสังคมโดยตรง นอกจากนี้ มรดกทางความคิดที่สังคมไทยในยุคปัจจุบันได้รับมาจากอดีต และบริบททางการเมืองในระหว่างที่เกิดวิกฤตทางการเมืองในปลายทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา ก็มีผลอย่างมากต่อความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่นักวิชาการนำมาใช้ในการต่อสู้ทางการเมือง ทั้งเพื่อสนับสนุนหรือต่อต้านกลุ่มการเมืองที่กำลังเคลื่อนไหวอยู่ในเวลานั้น หรือเพื่อเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งตลอดจนแนวทางในการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยให้ก้าวหน้าขึ้นตามทัศนะของนักวิชาการแต่ละคน

รายงานการวิจัยนี้แบ่งนักวิชาการออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ “**นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง**” ซึ่งประกอบด้วย ชัยอนันต์ สมุทวณิช ธีรยุทธ บุญมี สมบัติ อารังธัญวงศ์ และไชยันต์ ไชยพร และ “**นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง**” ซึ่งประกอบด้วย นิธิ เอียวศรีวงศ์ เกษียร เตชะพีระ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล สุธาสัย ยัมประเสริฐ ธเนศวร เจริญเมือง อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ และสมชาย ปรีชาศิลป์กุล นอกจากนี้ยังวิเคราะห์การนิยามความหมาย “**ประชาธิปไตย**” โดยนักวิชาการนอกกลุ่มทั้งสองอีก 2 คน เพื่อเป็นตัวอย่างให้เห็นถึง **ความแตกต่างหลากหลายในการสร้างและการใช้ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ในการต่อสู้ทางการเมือง** นั่นคือ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ซึ่งเป็นนักวิชาการ “**สันติวิธี**” และ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ซึ่งเป็นนักวิชาการใน “**คณะนิติราษฎร์**”

รายงานการวิจัยนี้ได้ข้อสรุปสำคัญ คือ ในหมู่นักวิชาการมีความแตกต่างและการต่อสู้กันในการนิยามความหมาย “**ประชาธิปไตย**” อย่างมาก เนื่องจากมีพื้นฐานความคิดและมุมมองต่อกลุ่มคน สถาบัน ตลอดจนปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคมแตกต่างกัน ซึ่ง **ความแตกต่างนี้มีได้มีอยู่แต่เฉพาะระหว่าง “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” กับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง”** เท่านั้น ผลการวิจัยแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่านักวิชาการที่ถูกจัดอยู่ในฝ่ายเดียวกันก็มีความแตกต่างกันเป็นอันมาก และได้ต่อสู้กันในการนิยามความหมาย “**ประชาธิปไตย**” อย่างเข้มข้น แม้ว่าในเรื่องสำคัญๆ นักวิชาการที่ถูกจัดอยู่ในกลุ่มเดียวกันจะมี “**จุดร่วม**” ในทางความคิดอยู่มากก็ตาม นอกจากนี้ ยังพบด้วยว่า “**นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง**” และ “**นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง**” กลับมีความคล้ายคลึงกันทางความคิดอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงก่อนที่จะเกิดวิกฤตทางการเมือง

ข้อสรุปสำคัญที่ค้นพบจากการวิจัยดังกล่าวข้างต้นนี้ นำไปสู่การเสนอ “**ทางออกจากความขัดแย้ง**” ที่เกิดขึ้นในสังคมการเมืองไทยตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2540 จนถึงปัจจุบัน ว่าอาจเกิดขึ้นได้โดยการนำหลายประเด็นที่หลายฝ่ายเห็นพ้องต้องกันมาร่วมมือกันผลักดันให้บังเกิดผลที่เป็นจริงขึ้นมา เพื่อเสริมสร้างระบอบประชาธิปไตยของไทยให้เข้มแข็ง ส่วนประเด็นที่ “**เห็นต่าง**” ก็อาจนำมาถกเถียงแลกเปลี่ยนในวงกว้าง โดยเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีและเสมอภาค ซึ่งอาจจะนำไปสู่ “**ฉันทามติ**” ได้ในบางเรื่อง แม้แต่ในเรื่องที่ยังหา

ข้อยุติไม่ได้ ก็อาจเกิดผลดีจากการที่ได้ถกเถียงแลกเปลี่ยนกัน เพราะแต่ละคนหรือแต่ละฝ่ายต่างก็สามารถนำข้อคิดเห็นในเชิงโต้แย้งของคนอื่นมาทบทวนไตร่ตรองหรือวิพากษ์วิจารณ์ความคิดเห็นเดิมของตนเอง และพัฒนาต่อยอดความคิดเดิมของตนเองให้มีความลึกซึ้งและกว้างขวางรอบด้านมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็เกิดความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจกลุ่มคนที่ “คิดต่าง” มากขึ้นด้วย

เนื่องจากใช้วิธีคิดทางประวัติศาสตร์ในการวิจัย โดยเห็นว่าจะเกิดความเข้าใจการรับรู้และการนิยาม “ประชาธิปไตย” ของฝ่ายต่างๆ ในทศวรรษ 2540-2550 ได้ดีขึ้นมากเมื่อเข้าใจความเป็นมาและความเปลี่ยนแปลงในการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ในสังคมไทยในอดีต ผู้วิจัยจึงพิจารณาย้อนหลังไปจนถึงยุคแรกเริ่มที่มีการใช้คำว่า “ดีโมกราซี” “ประชาธิปไตย” และ “รีพับลิค” และพยายามสืบค้นความเปลี่ยนแปลงของความหมายที่เกิดขึ้นในยุคต่างๆ อย่างละเอียด ทั้งนี้ โดยได้แสดงให้เห็นทัศนะเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความหมายของ “ประชาธิปไตย” ในบริบทที่เปลี่ยนแปลงด้วย เพราะเห็นว่าทัศนะเหล่านั้นล้วนแต่มีความสำคัญอย่างมากต่อการรับรู้และการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ของคนแต่ละกลุ่มในแต่ละยุคสมัย อีกทั้งยังเป็น “มรดกทางประวัติศาสตร์” ที่คนในยุคหลังจะเลือกสรรมาใช้เป็นอุดมการณ์เพื่อการต่อสู้ทางการเมือง รวมทั้งในช่วง พ.ศ.2548-2557 ที่เกิดวิกฤตทางการเมืองด้วย

ในสังคมการเมืองไทยได้มีการนิยาม “ประชาธิปไตย” มาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในยุคดังกล่าวมีการใช้คำว่า “**ประชาธิปไตย**” ใน 2 ความหมาย คือหมายถึง “**ระบอบสาธารณรัฐ (Republic)**” และ “**ระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy)**” ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นักชนชั้นนำจำนวนหนึ่งเห็นว่าควรนำระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญมาใช้ ในความหมายว่าให้มี “**ปาลีเมนต์**” และ “**คอนสติตูชัน**” แต่พระมหากษัตริย์แห่งรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ทั้งสามพระองค์ทรงมีพระราชดำริว่า เมืองไทยในเวลานั้นยังไม่พร้อมที่จะใช้ระบอบการปกครองแบบ “**ประชาธิปไตย**” แต่ควรปกครองแบบไทย เพราะสภาพสังคมวัฒนธรรมไทยมีความแตกต่างจากตะวันตก นั่นคือ ควร “**เอาพระราชดำริเป็นประมาณ**” ทั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเพื่อโต้ตอบกลุ่มคนที่ทรงเห็นว่า “**ดีนัลทิ ดีนคัพท์**” รวมทั้งผู้ที่สมาทานแนวคิดแบบโซเชี่ยลลิสต์ที่ให้ความสำคัญแก่ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ด้วย

ภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 มีการนิยาม “ประชาธิปไตย” ในหลายความหมายที่สำคัญคือ “ประชาธิปไตยแบบมีรัฐธรรมนูญ” ที่วางอยู่บนพื้นฐานความคิดที่ว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของ “ราษฎร” หรือ “ปวงชนชาวไทย” รัฐบาลจึงมาจากความยินยอมของประชาชน และรัฐบาลย่อมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนหรือให้ความสำคัญแก่ “มติมหาชน” อย่างไรก็ตามในบริบทที่การเมืองในระบบใหม่ยังขาดเสถียรภาพและรัฐบาลเน้นอุดมการณ์ “เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย” ทำให้ความหมายของ “มติมหาชน” ได้รับการให้ความหมายภายใต้กระบวนการ “มนุษยสัมพันธ์” ซึ่งประชาชนจะถูกหล่อหลอมกลมเกลียวทั้งทางร่างกายและทางจิตใจให้ยอมรับอำนาจของผู้นำประเทศ จนกระทั่ง “ผู้นำคิดอะไร คนทั้งหลายก็จะคิดตามทำตาม” แม้ว่ารัฐบาลจะพยายามเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ “รัฐธรรมนูญ” แต่ความหมายของรัฐธรรมนูญก็ได้รับการเน้นในฐานะที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มากกว่าในฐานะของกฎหมายสูงสุดที่ค้ำประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ซึ่งแม้แต่รัฐบาล (ตลอดจนกลไกอำนาจรัฐเช่น ระบบราชการ กองทัพ) สมาชิกสภา และศาล ก็ไม่อาจจะเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้ ปรากฏว่าประเด็นเรื่องสิทธิเสรีภาพทางความคิดและเสรีภาพทางการเมืองของประชาชนได้รับการกล่าวถึงในวงแคบ เช่น ในหมู่นักคิดนักเขียนหัวก้าวหน้าจำนวนน้อย ในขณะที่รัฐบาลดำเนินการหลายอย่างที่เป็นการละเมิดสิทธิและเสรีภาพตามหลักการประชาธิปไตยอย่างร้ายแรง เช่น การจัดตั้งศาลพิเศษ การสั่งปิดหนังสือพิมพ์ การจับกุมคุมขังนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

สำหรับการเลือกตั้งนั้น นับตั้งแต่เกิดการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ความสำคัญของการเลือกตั้งได้รับการเน้นและเป็นที่รับรู้อย่างกว้างขวาง โดยที่แนวคิดเรื่อง “อเนกชนนิกรสโมสรสมมุติ” ได้รับการอ้างอิงเป็นอย่างมาก แนวคิดดังกล่าวนี้มีรากฐานอยู่บนคติเกี่ยวกับรัฐและกษัตริย์ของพุทธศาสนาที่ถือว่ากษัตริย์ทรงเป็น “พระมหาสมมุติราช” ที่ได้อำนาจจากการเลือกตั้ง โดยที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำคติโบราณนี้กลับมาเน้นไว้ในพระนามาภิไธยของพระองค์ ภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 บุคคลสำคัญหลายคนที่มีบทบาททางการเมืองในระบบใหม่ได้นำเอาแนวความคิดนี้กลับมาเน้นอีกครั้งหนึ่ง โดยมีจุดมุ่งหมายให้ทุกฝ่ายเห็นพ้องกันว่าระบบประชาธิปไตยแบบที่มีการเลือกตั้ง (หรือแบบที่ผู้ปกครองได้รับความยินยอมจากประชาชน) ที่เกิดขึ้นหลังการปฏิวัติ พ.ศ.

2475 นั้น แท้ที่จริงแล้วมีรากฐานอยู่บนคติเกี่ยวกับการปกครองของไทยอยู่แล้ว ทุกฝ่ายจึงควรยอมรับระบอบใหม่นี้โดยดุษณี

ความหมายของ “ประชาธิปไตย” อีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 และมีความสำคัญอย่างมากในยุคหลังๆ ก็คือความหมายของ “**ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข**” มโนทัศน์ดังกล่าวนี้ได้รับการสร้างเพื่อความชอบธรรมในการมีบทบาททางการเมืองของพระมหากษัตริย์ในระบอบใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทในการถ่วงดุลอำนาจของนายกรัฐมนตรีหรือรัฐบาลทหารในช่วงทศวรรษ 2490 และต่อมาในทศวรรษ 2500 ก็ได้เกิดการนิยามความหมาย “**ราชประชาสมาศัย**” เพื่อเน้นการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน นอกจากนี้ในทศวรรษ 2500 นี้ ยังมีการสร้างความหมาย “**การปกครองแบบไทย**” และ “**ประชาธิปไตยแบบไทย**” โดยที่มโนทัศน์ทั้งสองนี้ได้รับการสร้างขึ้นเพื่อเพิ่มอำนาจให้แก่หัวหน้าฝ่ายบริหารหรือนายกรัฐมนตรี และลดความสำคัญของรัฐสภาหรือฝ่ายนิติบัญญัติ รวมทั้งทำลายความสำคัญของการเลือกตั้ง ซึ่งความคิดและความหมายบางส่วนของการปกครองแบบไทย และ “**ประชาธิปไตยแบบไทย**” มีอิทธิพลสืบมาในสมัยหลัง และได้รับการเลือกสรรมาใช้ในการต่อสู้ทางการเมืองโดย “**นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง**” บางคนในระหว่างที่เกิดวิกฤตทางการเมืองด้วย

“**นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง**” มีพื้นฐานความคิดและทัศนะทางการเมืองแตกต่างกันในบางส่วน แต่ส่วนใหญ่แล้วจะมีพื้นฐานความคิดและทัศนะที่สอดคล้องกัน (ต่างจาก “**นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง**” ที่มีความแตกต่างทางความคิดระหว่างกันสูงกว่า และในบางกรณีก็โจมตีซึ่งกันและกันด้วยถ้อยคำรุนแรง) ในทศวรรษ 2510 เป็นต้นมาจนถึงช่วงก่อนเกิดวิกฤตทางการเมืองระหว่าง พ.ศ.2548-2557 การนิยาม “**ประชาธิปไตย**” ของ “**นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง**” ได้ให้ความสำคัญแก่ “**ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง**” หรือ “**ประชาธิปไตยแบบรัฐสภา**” และการกระจายอำนาจ แต่เมื่อเกิดวิกฤตทางการเมืองขึ้นมาแล้ว “**นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง**” กลับมุ่งอธิบายสาเหตุของความล้มเหลวของ “**ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง**” ด้วยการผลิตซ้ำความคิดและความหมายที่เป็นมรดกตกทอดมาแต่อดีต เพื่อเน้นความล้มเหลวของ “**ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง**”

ความคิดและความหมายที่ได้รับการผลิตซ้ำโดย “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” มีหลายประการ ที่สำคัญได้แก่ “**นักการเมืองไร้ศีลธรรมหรือจริยธรรม**” ต้องการได้ตำแหน่งทางการเมืองจึงใช้เงินใน “**การซื้อเสียง**” และใช้วิธีการใหม่ๆ ในการซื้อเสียง เช่น **นโยบายประชานิยม** โดย “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” พยายามชี้ให้เห็นว่าทั้งการซื้อเสียงและบทบาทในการใช้อำนาจโดยมิชอบเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวของนักการเมืองนั้นล้วนแต่ยืนยันว่า “**นักการเมืองไร้คุณภาพหรือขาดความรู้ความสามารถ**” และ “**พรรคการเมืองเลว**” อีกทั้งยังพยายามชี้ให้เห็นว่า “**ประชาชนยังไม่พร้อมสำหรับระบอบประชาธิปไตย**” นอกจากนี้ “**นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง**” ยังเน้นผลร้ายหลายประการอันเกิดจาก “**ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง**” (ตาสงจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ที่ให้ความสำคัญแก่การเลือกตั้งอย่างสูงในช่วงที่เกิดวิกฤตทางการเมือง) เป็นต้นว่า การเกิดระบอบเผด็จการของเสียงข้างมาก, การเกิดความแตกแยกในสังคม, การเกิดวิกฤตศรัทธาประชาธิปไตย, การคอร์รัปชัน, การเกิดวิกฤตความชอบธรรมของรัฐบาล นอกจากนี้ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ยังการสร้างความหมาย “**ระบอบทักษิณเป็นระบอบที่น่ากลัว**” และการผลิตซ้ำความคิดและความหมายว่า “**ระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกไม่เหมาะสมกับสังคมไทย**”

พร้อมกับการสร้างความหมาย “**ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง**” ว่าไม่เหมาะสมกับสังคมไทย “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ได้เสนอความคิดและความหมายเพื่อสนับสนุนการเมืองนอกกระบวนการรัฐสภาในภาวะวิกฤตทางการเมือง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ไขปัญหาอันเกิดจาก “**ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง**” ที่สำคัญได้แก่การเสนอความคิดและความหมายเพื่อสนับสนุนกระบวนการตุลาการภิวัตน์, การเสนอความคิดและความหมายของการรัฐประหารเพื่อล้มล้างเผด็จการที่มาจาก “**ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง**” และการเน้นให้ปฏิรูปการเมืองเพื่อสร้าง “**ระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง**” ที่ระบบเลือกตั้งมีความบริสุทธิ์ยุติธรรม ส าม า ร ถ เลือก “**คนดี**” เป็นผู้ปกครอง และการสนับสนุนพันธมิตรฯ และ กปปส. ในนามของ “**ประชาธิปไตยทางตรง**” และ “**ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม**” และที่สำคัญยิ่งก็คือการผลิตซ้ำและการปรับเปลี่ยนความหมายของ “**ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข**” เพื่อหวัง “**ฟังพระบารมี**” คือการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของพระมหากษัตริย์เพื่อ

ทรงควบคุมดูแลผู้นำประเทศซึ่งเป็นนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง โดย “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” เน้นความสำคัญของพระมหากษัตริย์ต่อชาติไทย และสร้างความหมายว่า “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” เป็นระบอบการปกครองที่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของสังคมไทย นอกจากนี้ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ยังได้เสนอความหมายของระบอบ “ประชาธิปไตย” ที่พึงปรารถนาสำหรับสังคมไทยที่ควรร่วมกัน **สร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นมาในอนาคต** เช่น “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” และ “ประชาธิปไตยแบบกระจายอำนาจ” เป็นต้น

ในสถานการณ์ที่เกิดวิกฤตทางการเมือง การนำเสนอความหมายของ “ประชาธิปไตย” โดย “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ที่เห็นได้ชัดว่ามีความแตกต่างจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” อย่างมาก ก็คือการที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ให้ **ความสำคัญแก่การกำกับตรวจสอบการใช้อำนาจของนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง** ในขณะที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ให้ความสำคัญแก่การเลือกตั้งมากเป็นพิเศษ

สำหรับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” นั้น มีจุดยืนเดียวกันตลอดมาในแง่ที่มีความเห็นอกเห็นใจชาวบ้านหรือประชาชนที่เป็นชนชั้นกลางระดับล่าง และต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยเพื่อให้ชาวบ้านมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น มีอำนาจต่อรองสูงขึ้น และมีความเสมอภาคทางการเมืองกับชนชั้นอื่นๆ ในสังคมไทย อย่างไรก็ตาม ทิศนะทางการเมืองในหมู่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ส่วนใหญ่แล้วมีความแตกต่างกันเป็นอย่างมากมาตั้งแต่ทศวรรษ 2520 โดยมีการถกเถียงหรือการโต้แย้งซึ่งกันและกันอยู่เสมอ **ความแตกต่างในการนำเสนอความคิดและความหมายของเรื่องต่างๆ ในหมู่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ตลอดช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตทางการเมืองในสังคมไทยระหว่าง พ.ศ.2548-2557** ที่สำคัญได้แก่ ทิศนะต่อ “การปฏิวัติ พ.ศ.2475” ทิศนะต่อ “ทุนใหม่และระบอบทักษิณ” ทิศนะต่อ “พระชา **นิยม**” ทิศนะต่อ “การรัฐประหาร” ทิศนะต่อ “พระมหากษัตริย์” ทิศนะต่อ “ตุลาการภิวัตน์” และทิศนะต่อ “ทางออกจากวิกฤตทางการเมือง”

ทัศนะต่อเรื่องต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นนี้ นอกจากจะแตกต่างกันในหมู่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ด้วยกันแล้ว ยังแตกต่างอย่างมากจากทัศนะของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” นอกจากนี้ทัศนะของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ยังแตกต่างจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” ในเรื่องอื่นๆ อีกหลายเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งทัศนะต่อ “ชาวบ้านและคนเสื้อแดง”, ทัศนะต่อ “ชนชั้นกลาง” และทัศนะต่อ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” (พธม.) และ “คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (กปปส.)

เนื่องจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” มีทัศนะต่อเรื่องต่างๆ แตกต่างกัน และยังต่อสู้กันเองในทางความคิดอย่างเข้มข้น ทำให้การนำเสนอความหมายของ “ประชาธิปไตย” ในหมู่นักวิชาการเหล่านี้แตกต่างกันไปด้วย เช่น บางคนเสนอว่า ใน “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ของไทย ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจนั้น พระมหากษัตริย์อาจทรงมีบทบาททางการเมืองได้ในบางมิติ เพราะ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข...มีจุดแข็งที่สามารถประสาน 3 ความชอบธรรมเข้าด้วยกัน คือ ความชอบธรรมเชิงประเพณีของสถาบันพระมหากษัตริย์ ความชอบธรรมเชิงการเมืองของระบอบประชาธิปไตย และความชอบธรรมของพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทำให้ไทยผ่านวิกฤติมาหลายครั้ง”²²⁸² ทั้งนี้ โดยมีหลักการที่สำคัญก็คือ “ระบอบเสรีประชาธิปไตย...อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข...สถาบันกษัตริย์...เป็นกลางทางการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญ...สามารถแสดงบทบาทคำจูนระดับระบอบเสรีประชาธิปไตยให้ยั่งยืน”²²⁸³ ส่วน “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” บางคนกลับเห็นว่าในระบอบประชาธิปไตยอาจจะ “ให้พระราชอำนาจที่จะถ่วงดุลอำนาจนิติบัญญัติระดับหนึ่ง” อย่างไรก็ตาม “สถาบันพระมหากษัตริย์ต้องใช้พระราชอำนาจนี้อย่างระมัดระวัง และหลักของการระมัดระวังก็คือยึดโยงกับอธิปไตยของปวง

²²⁸² เกษียร เตชะพีระ : มีความพยายามแก้ปัญหาด้วยการลดประชาธิปไตยให้น้อยลง, (21 ตุลาคม 2558), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1445427177

²²⁸³ เกษียร เตชะพีระ, “ก่อนถึงจุดที่ไม่อาจหวนกลับ” ใน สงครามระหว่างสี ก่อนถึงจุดที่ไม่อาจหวนกลับ, (อ้างแล้ว), น. 172-173.

ชน”²²⁸⁴ พร้อมกับเน้นว่า “เป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่ต้องใช้สติปัญญาอย่างสูง ในการใช้และ
ไม่ใช่พระราชอำนาจ เพื่อให้เกิดผลดีแก่ส่วนรวมในฐานะผู้ “ใช้” อำนาจอธิปไตยของปวง
ชน”²²⁸⁵ แต่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” บางคนเน้นว่าจำเป็นต้องมีความเสมอภาคอย่าง
 แท้จริง “ให้ใช้บรรทัดฐานแบบเดียวกับคนทุกคน เหตุผลก็เพราะทุกคนเป็นคนเหมือนกันหมด”
 และจะต้องปฏิบัติให้เกิดมาตรฐานเดียว หลักการเดียว นั่นคือสถานะและอำนาจทุกอย่างจะได้มา
 ด้วยความ “ยินยอมพร้อมใจของประชาชน” จึงจะเป็น “ประชาธิปไตย” อย่างแท้จริง²²⁸⁶ ในขณะที่
 “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” หลายคนเห็นพ้องกันว่าแม้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่เคารพ
 ลักการะ แต่สถานะของพระมหากษัตริย์ในทางการเมืองย่อมทรงเป็นประมุขหรือตัวแทนของ
 อำนาจอธิปไตยของปวงชนในเชิงสัญลักษณ์เท่านั้น โดยที่บางคนยอมรับว่า “สถาบันกษัตริย์ไม่ว่า
 ที่ใด ก็ต้องมีลักษณะ *mystique* อยู่ด้วย ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าจะรักษาลักษณะ *mystique* นี้ไว้อย่างไร
 โดยไม่ต้องมีพระราชอำนาจที่ขัดกับอธิปไตยของปวงชน”²²⁸⁷

“นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” บางคนเห็นว่าในขณะที่เกิดวิกฤตทางการเมืองไม่
 ควรเน้นการเลือกตั้งมากเกินไป เพราะมีแนวโน้มว่าพรรคการเมืองของทักษิณ ชินวัตร จะชนะการ
 เลือกตั้งไปอีกนานพอสมควร ดังนั้น ถึงแม้ว่าการเลือกตั้งจะเป็นเรื่องจำเป็นอันจะขาดเสียไม่ได้ของ
 การปกครองในระบอบ “ประชาธิปไตย” แต่การเลือกตั้งไม่ช่วยแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง การเน้น
 ความสำคัญของการเลือกตั้งในบริบทของความขัดแย้งจึงไม่ถูกต้อง ทางออกในระบอบ
 “ประชาธิปไตย” ในสถานการณ์ความขัดแย้งน่าจะได้แก่การ “หาหนทางที่จะ “สถาปนา” สิ่งที่เป็น
 “จุดร่วม” หรือ “บรรทัดฐาน” (norms) ทางการเมืองร่วม ที่ทั้งสองฝ่ายยอมรับร่วมกันโดยสมัครใจ”

²²⁸⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “นิติธรรมอีกที” ใน **พิพากษศาล**, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2558), น. 73.

²²⁸⁵ เรื่องเดียวกัน 73. (เน้นโดย นิธิ เอียวศรีวงศ์).

²²⁸⁶ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, (16 กรกฎาคม 2556), **สมศักดิ์ เจียมธีรสกุลกับข้อเสนอปฏิวัติการเมืองไทย ในงาน 224 ปี ทลายคุกบาสติล**, ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/07/47730>

²²⁸⁷ นิธิ เอียวศรีวงศ์, (16 เมษายน 2555), “ปรองดองโดยประเด็น” **มติชนรายวัน**, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1334585676

มากกว่า²²⁸⁸ ในขณะที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักวิชาการกลุ่ม “สมัชชาปกป้องประชาธิปไตย” (สปป.) ให้ความสำคัญแก่การเลือกตั้งอย่างเต็มที่ ในฐานะที่เป็นกลไกสำคัญของระบอบประชาธิปไตยที่ตั้งอยู่บนหลักการอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน และถือเป็น “สิทธิ” ของประชาชน (ชาวบ้าน) ที่จะเลือกพรรคการเมืองที่ตนเองได้รับประโยชน์หรือทำให้สามารถเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นได้มากกว่าเดิม **“ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง และไม่ควรมีผู้ใดปฏิเสธการเลือกตั้งไม่ว่าสถานการณ์ทางการเมืองจะเป็นอย่างไรก็ตาม รวมทั้งการเลือกตั้งในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2557 ด้วย**

ในขณะที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” บางคนเน้นหลักการประชาธิปไตยแบบตะวันตก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” บางคนกลับพยายามแสดงให้เห็นว่าหลักการบางประการของ “ประชาธิปไตย” เช่น การแบ่งรัฐอธิปไตยออกเป็นอำนาจสามอย่างและจัดให้คานกันเอง “ที่จริงแล้วจะหาเค้าโครงเดิมในวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นตำราตะวันตกเสมอไป” โดยยืนยันว่า “อำนาจ” ในสังคมประชาธิปไตยไม่ใช่อำนาจเดียว แต่เป็น “อำนาจเชิงซ้อน” คือแต่ละอำนาจถูกใช้อย่างสลับซับซ้อนในสถานการณ์ต่างๆ และเกิดการคานอำนาจกันเอง ซึ่งการใช้ “อำนาจเชิงซ้อน” เช่นนี้มีอยู่แล้วในสังคมไทยก่อนรับอิทธิพลตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบท²²⁸⁹ อย่างไรก็ตาม “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” คนเดียวกันนี้ได้เน้นไว้ด้วยว่า ในสังคมไทยปัจจุบัน **“ลักษณะเฉพาะของสังคมและวัฒนธรรมไทย”**

²²⁸⁸ ข้อมูลจากเฟสบุ๊กส่วนตัวของอาจารย์สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, (19 มกราคม 2557), ค้นหาเมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2557, จาก <https://www.facebook.com/somsakjeam/posts/610680822318534>. (เน้นโดยผู้วิจัย).

²²⁸⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “วัฒนธรรมการเมืองไทย” ในการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้าครั้งที่ 9 ประจำปี 2550 เรื่อง “วัฒนธรรมการเมือง จริยธรรม และการปกครอง” ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2550 พิมพ์ครั้งที่ 2 ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 29 ฉบับที่ 3 (มกราคม 2551), น. 81-100 พิมพ์ครั้งที่ 3 วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 (24) (มกราคม - มิถุนายน 2554), น. 60.

ว่าจะต้องเป็นเรื่องของ “กระบวนการ” เท่านั้น ส่วน “บรรทัดฐานประชาธิปไตย” นั้น เป็นบรรทัดฐานสากลที่จะต้องเหมือนกันหมดทั้งโลก²²⁹⁰

ในประเด็นวิธีการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งระบอบประชาธิปไตย “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ส่วนใหญ่เน้น “สันติวิธี” หรือการเอาชนะกันด้วยเหตุผลและข้อเท็จจริง พยายามโน้มน้าวใจมวลชนอีกฝ่ายหนึ่งให้หันมาอมรับแนวทางหรือนโยบายของตน แต่ก็มี “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” บางคนสนับสนุน “การปฏิวัติของมวลชน” หรือ “การปฏิวัติของประชาชนที่จัดผู้ปกครองเผด็จการออกไปเท่านั้น”²²⁹¹ โดยเห็นว่าจำเป็นต้องต่อสู้แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่ยากลำบาก ต้องเจ็บปวดและสูญเสีย เพื่อให้ประชาธิปไตยก้าวหน้าขึ้น²²⁹² ส่วน “รัฐธรรมนูญ” นั้น “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ทุกคนให้ความสำคัญอย่างมาก แต่ก็มีบางคนเน้นความสำคัญของ “รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย” หรือวัฒนธรรมการเมืองไทยที่ต้องหาทางเปลี่ยนให้เป็น “วัฒนธรรมประชาธิปไตย” รวมทั้งเปลี่ยนระบบคุณค่าของคนไทย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” ของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” แต่ละคนจะมีจุดเน้นที่แตกต่างกันดังกล่าวมาแล้ว แต่ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ทุกคนนิยามก็มีลักษณะร่วมกันหลายประการ ที่สำคัญคือ เป็นประชาธิปไตยที่ประชาชนมีส่วนร่วมและมีอำนาจ เพราะถือว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน, รัฐไม่อาจล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน, ทุกคนเสมอภาคกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ และเสมอภาคกันภายใต้กฎหมาย, สถาบันการเมืองทั้งหลายรวมทั้งพรรคการเมืองจะต้องยึดโยงกับประชาชน, การเลือกตั้งเป็นกลไกที่ขาดไม่ได้ในระบอบประชาธิปไตย, ความสำคัญของการที่ประชาชนจะต้องมีอำนาจต่อรองกับพรรคการเมืองที่ตนสนับสนุนและมีอำนาจต่อรองกับคนในชนชั้นอื่นๆ อย่างเสมอภาค, มีความยุติธรรมและมี

²²⁹⁰ นิธิ เอียวศรีวงศ์, 11 พฤศจิกายน 2557, ประชาธิปไตยแบบไทย, หนังสือพิมพ์มติชน, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1415616055

²²⁹¹ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, (6 ธันวาคม 2556), สงครามกลางเมืองที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/12/50238> (เผยแพร่ครั้งแรกใน “โลกวันนี้วันสุข” วันศุกร์ที่ 6 ธันวาคม 2556)

²²⁹² เรื่องเดียวกัน.

มาตรฐานเดียวในทุกเรื่อง, ให้ความสำคัญแก่ “การเมืองภาคประชาชน” หรือ “การเมืองมวลชน”, การกระจายอำนาจ, การกำกับอำนาจของเสียงข้างมากโดยชอบธรรม, การยึดหลักนิติรัฐหรือนิติธรรม นอกจากนี้ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ยังคล้ายกันในแง่ที่เน้น “**ประชาธิปไตยที่กินได้**” (หรือประชาธิปไตยที่ทำให้เกิด “สังคมสวัสดิการ”) อีกด้วย

เมื่อพิจารณางานเขียนของ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” ทั้งหมดโดยภาพรวมแล้ว อาจกล่าวได้ว่า “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” เห็นพ้องกับเกษียร เตชะพีระ ที่นิยามว่า “หัวใจของระบอบเสรีประชาธิปไตยไม่ควรเป็นเรื่องการแข่งขันแย่งชิงอำนาจกันอย่างเสรีของ elites หากควรเป็นเรื่องของรัฐบาลที่มีอำนาจจำกัด (*limited government*) โดยถูกจำกัดไว้ด้วยสิทธิพลเมือง (*civic rights*) เส้นที่ขีดแบ่งระหว่างพื้นที่ภายใต้อำนาจกำกับควบคุมของรัฐบาล กับพื้นที่เสรีภายใต้สิทธิของพลเมืองคือ เส้นกฎหมาย (*the rule of law*) โดยมีศาลตุลาการอิสระ (*independent judiciary*) เป็นกรรมการกำกับเส้นไม่ให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งล่วงละเมิด”²²⁹³

เนื่องจากความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่นักวิชาการนิยามในระหว่างที่เกิดความขัดแย้งระหว่าง “คนเสื้อเหลือง” กับ “คนเสื้อแดง” จนเกิดวิกฤตทางการเมืองในระหว่าง พ.ศ. 2548-2557 ส่วนหนึ่งเป็นมรดกตกทอดจากอดีต ซึ่งนักวิชาการได้เลือกนำมาเน้นเพื่อการต่อสู้ทางการเมือง อีกส่วนหนึ่งเป็นการนิยามท่ามกลางบริบททางการเมืองที่ความขัดแย้งและความรุนแรงทวีขึ้นในปลายทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา ดังนั้น การทำความเข้าใจมรดกทางความคิดที่สังคมไทยมีอยู่และภูมิหลังทางความคิดของนักวิชาการ ตลอดจนทัศนคติต่อเรื่องต่างๆ ของนักวิชาการอย่างละเอียด จึงช่วยให้เข้าใจการต่อสู้ช่วงชิงความหมาย “ประชาธิปไตย” ในสังคมไทยในระหว่าง พ.ศ. 2548-2557 อย่างลึกซึ้ง

ความแตกต่างและการต่อสู้ในการนิยาม “ประชาธิปไตย” นอกจากจะแสดงออกในการอธิบายหรือให้ความหมายแก่ “ประชาธิปไตย” โดยตรงแล้ว ยังแสดงออกในการให้ความหมายแก่

²²⁹³ เกษียร เตชะพีระ, “ตุลาการวิวัฒน์ภาคประชาชน” (มติชน 21 กรกฎาคม 2549) ใน *ทางแพร่งและพงพอนทางผ่านสู่ประชาธิปไตยไทย*, (อ้างแล้ว), น. 240-241.

เรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับประชาธิปไตย เช่น รัฐธรรมนูญ การเลือกตั้ง การถ่วงดุลและตรวจสอบ การใช้อำนาจอรัฐ การเคลื่อนไหวทางการเมืองของมวลชน ฯลฯ

ในสถานการณ์ที่เกิดวิกฤตทางการเมือง นอกจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” และ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” แล้ว ยังมีนักวิชาการที่มุ่งเสนอทางออกจากสถานการณ์ความขัดแย้งแก่สังคมไทยโดยไม่ได้มีจุดยืนในการสนับสนุนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งนักวิชาการที่สร้างและนำเสนอความรู้ในลักษณะเช่นนี้มีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ที่มีอิทธิพลทางความคิดสูงเนื่องจากนำเสนอทัศนะผ่านสื่อมวลชนอยู่เสมอ คือนักวิชาการ “สันติวิธี” และนักวิชาการ “นิติราษฎร์” ซึ่งได้เสนอความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่มีจุดเน้นแตกต่างจาก “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” และ/หรือ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” อื่นๆ อย่างเห็นได้ชัด แม้ว่าพื้นฐานความคิดบางประการจะมีส่วนคล้ายคลึงหรือสอดคล้องกับ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อเหลือง” และ/หรือ “นักวิชาการที่สนับสนุนคนเสื้อแดง” บางคนอยู่ไม่น้อยก็ตาม

อนึ่ง นอกจากนักวิชาการที่ได้ศึกษาไว้ในรายงานการวิจัยฉบับนี้ ยังมีนักวิชาการอื่นๆ อีกมากที่มีบทบาทสำคัญในการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” เอาไว้ แต่ด้วยข้อจำกัดต่างๆ ทำให้ไม่อาจศึกษาได้ทั้งหมด เช่น อเนก เหล่าธรรมทัศน์ ซึ่งเสนอความหมาย “ประชาธิปไตย” ในหนังสือหลายเล่ม เช่น การเมืองของพลเมือง สู่สหสวรรคใหม่²²⁹⁴ สองนคราประชาธิปไตย²²⁹⁵ และ พิศการเมือง²²⁹⁶ การสร้างและเสนอความหมาย “ประชาธิปไตย” โดยอเนก เหล่าธรรมทัศน์ น่าสนใจอย่างมาก เพราะให้ความสำคัญเป็นพิเศษแก่ประชาสังคมและความเป็นพลเมือง อเนก เหล่าธรรมทัศน์ เสนอว่าในระบบประชาธิปไตย รัฐควรมีบทบาทน้อย และพลเมืองควรพึ่งตัวเองได้ โดยที่ “ประชาสังคม” ควรมีบทบาทสำคัญ อเนก เหล่าธรรมทัศน์กล่าวถึง “ประชาสังคม” ในความหมายว่า คือ กลุ่ม สมาคม เวทีสัมมนา มูลนิธิ และสถาบัน ที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างปัจเจกและรัฐ โดยมีคุณลักษณะ 2 อย่างคือ 1. ประชาสังคมไม่ยอมรับ

²²⁹⁴ อเนก เหล่าธรรมทัศน์, การเมืองของพลเมือง สู่สหสวรรคใหม่, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2556).

²²⁹⁵ อเนก เหล่าธรรมทัศน์, สองนคราประชาธิปไตย, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2553).

²²⁹⁶ อเนก เหล่าธรรมทัศน์, พิศการเมือง, (กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุคส์, 2548).

การครอบงำโดยรัฐ แม้จะยอมรับความช่วยเหลือและความร่วมมือกับรัฐ 2. ประชาสังคมไม่ส่งเสริมลัทธิปัจเจกนิยมสุดขั้ว เพราะนำไปสู่ความเห็นแก่ตัว และละเลยผลประโยชน์ส่วนรวม²²⁹⁷

การก้าวสู่ “ประชาสังคม” ที่มาถ่วงดุลอำนาจรัฐนั้น อเนก เหล่าธรรมทัศน์ เห็นว่าประชาชนจำเป็นต้องเปลี่ยนจากสำนึกว่าเป็นคนใต้บังคับของรัฐ มาสู่สำนึกว่าเป็นพลเมืองด้วย แต่การสร้างโครงสร้างประชาธิปไตยท้องถิ่นยังไม่พอ อเนก เหล่าธรรมทัศน์ วิจารณ์การเลือกตั้งของประชาชนว่าทำเพื่อผลประโยชน์ของตัวเองมากกว่าผลประโยชน์ส่วนรวม จึงจำเป็นต้องทำให้ประชาชนรู้จักการหาประโยชน์ส่วนตัวโดยไม่กระทบประโยชน์ส่วนรวม ประชาชนต้องรู้จักเลิกพึ่งรัฐและหันมาพึ่งตัวเองโดยเฉพาะกลุ่มคนจนซึ่งมักมองประชาธิปไตยเป็นเรื่องของสวัสดิการ ดังนั้นงานที่ต้องทำคือการให้ความหมาย “ประชาธิปไตย” เสียใหม่ ว่า คือการปกครองตนเอง หรือการแสดงออกทางการเมืองอย่างมีศักดิ์ศรี และถึงแม้กลุ่มผลประโยชน์จะเป็นส่วนหนึ่งของ “ประชาสังคม” แต่ อเนก เหล่าธรรมทัศน์ กลับไม่เน้นเรื่องนี้ กลุ่มที่ อเนก เหล่าธรรมทัศน์ ให้ความสำคัญคือ อาทิ กลุ่มผู้หญิง กลุ่มคนพิการ กลุ่มคนรักร่วมเพศ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ด้อยสิทธิและด้อยโอกาส²²⁹⁸ ประชาธิปไตยจึงเป็นระบอบการปกครองที่มุ่งให้กลุ่มคนเหล่านี้ได้ประโยชน์

เป็นที่น่าสังเกตว่า อเนก เหล่าธรรมทัศน์ ต้องการให้สังคมไทยมีระบอบประชาธิปไตยที่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะทางสังคมและวัฒนธรรม ดังที่ระบุว่า “...เวลาคิดถึงประชาธิปไตย ไม่ควรเทียบกับที่อยู่ในกระดาษ แต่ต้องดูประชาธิปไตยที่ ‘ออกจากดิน’ ของเราเองให้มาก...ปัญหาของเราเวลานี้คือโครงสร้างทางสังคมที่เป็นจริงไม่ได้มีแต่ประชาชน แต่มีอภิชนและสถาบันดั้งเดิม เพราะฉะนั้นการสร้างประชาธิปไตยต้องสร้างบนพื้นฐานที่เป็นจริงของเรา”²²⁹⁹

ถึงแม้ว่าความคิดและความรู้ที่สร้างโดย อเนก เหล่าธรรมทัศน์ จะมีความสำคัญในวงวิชาการมาเป็นเวลานาน แต่ในบริบทที่เกิดวิกฤตทางการเมืองและการต่อสู้ทางการเมืองระหว่าง

²²⁹⁷ Michael Kelly Connors, *Democracy and national identity in Thailand*, (University of Hawai'i Press, 2007).

²²⁹⁸ Ibid.

²²⁹⁹ อเนก เหล่าธรรมทัศน์, “ต้องดูประชาธิปไตยที่ออกจากดินของเราเองให้มากม” กรุงเทพธุรกิจ 9 ธันวาคม 2549 อ้างใน บทบรรณาธิการ *ฟ้าเดียวกัน* 9, 1 (มกราคม-มีนาคม 2554), น.12

พ.ศ.2548-2557 ทศนะและการนิยาม “ประชาธิปไตย” ของอเนก เหล่าธรรมทัศน์ มีผลกระทบต่อการเคลื่อนไหวของมวลชนทั้งฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” และ “คนเสื้อแดง” มีเพียงนักวิชาการกลุ่มหนึ่งที่โต้แย้งแนวคิดเรื่อง “สองนคราประชาธิปไตย”²³⁰⁰

เมื่อพิจารณาโดยภาพรวม ก็เห็นได้ชัดว่า การนิยาม “ประชาธิปไตย” และการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักวิชาการที่สัมพันธ์กับความหมายของ “ประชาธิปไตย” ที่ได้รับการสร้างขึ้นหรือผลิตซ้ำโดยนักวิชาการทั้งหลาย แม้ว่าจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งและความบาดหมางในวงวิชาการและในสังคมไทยตลอดทศวรรษที่ผ่านมา แต่ผลงานของนักวิชาการเหล่านี้ก็ยังมีคุณค่าทางวิชาการอยู่เสมอ เพราะช่วยทำให้เห็น “ความจริง” หรือคำอธิบายจากจุดยืนหรือมุมมองที่ผ่านการไตร่ตรองและการเลือกสรรของนักวิชาการแต่ละคนมาแล้วทั้งสิ้น

“ความรู้” หรือ “ความจริง” ที่เกิดจากการมองต่างมุมของนักวิชาการแต่ละคน จะช่วยเติมเต็มความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่างๆ พร้อมกับเตือนให้มีทัศนะวิพากษ์ต่อ “ความจริง” ที่นักวิชาการทุกคนสร้างขึ้น ไม่ว่านักวิชาการนั้นๆ จะเป็นใครก็ตาม เพราะเป็นที่ประจักษ์แล้วว่ามีความเห็นต่างทั้งระหว่างนักวิชาการในกลุ่มเดียวกันและระหว่างนักวิชาการต่างกลุ่มกัน และในท้ายที่สุดแล้ว เมื่อนักวิชาการแต่ละคนจากสังคมไทยไปแล้ว ความรู้หรือทัศนะต่อเรื่องต่างๆ ของนักวิชาการก็ยังเป็นมรดกตกทอดไปสู่คนรุ่นหลัง กลายเป็น “คลังทางปัญญา” ที่คนในรุ่นหลังๆ จะพิจารณาเลือกสรรมาใช้ หรือปรับเปลี่ยน หรือต่อยอด หรือรื้อสร้าง ให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่เหมาะสมหรือสอดคล้องกับจุดประสงค์และบริบทใหม่ๆ ในยุคสมัยของตนเองตลอดไป

²³⁰⁰ อภิชาติ สถิตนิรามัย ยุกติ มุกดาวิจิตร นิติ ภาวคพันธุ์, ทบทวนภูมิทัศน์การเมืองไทย เชียงใหม่ : แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดีสถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556)

บรรณานุกรม

- กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร. (2517). **ชุมนุมพระนิพนธ์ของพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร** หนังสือพระราชทานในงานพระศพ 15 ธันวาคม 2517, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์.
- _____. (2556). **อัตชีวประวัติกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร**. กรุงเทพฯ: แสงดาว
- กรมล ทอธธรรมชาติ. (2515). “อุดมการกับสังคมไทยในปัจจุบัน,” ใน **อุดมการกับสังคมไทย**, จักรทิพย์ นาถสุภา (รวบรวม). นครหลวง: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- “การเมืองภาคประชาชน ผ่าชน้ำตาโลกาภิวัตน์ภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร”. บทสัมภาษณ์ เกษียร เตชะพีระ. **ฟ้าเดียวกัน**. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2546).
- กิตติศักดิ์ สุจิตตารมย์. (2557). “**ทัศนะของสื่อหนังสือพิมพ์และปัญญาชนสาธารณะที่มีต่อสถานะและบทบาทของสถาบันกษัตริย์ ระหว่าง พ.ศ.2535-2540**”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กุหลาบ สายประดิษฐ์. (2548). “กลไกประชาธิปไตย” ใน **มนุษย์ไม่ได้กินแกลบ**. สุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอำนวยการจัดงาน 100 ปี ศรีบูรพา.
- _____. (2548). “ความทุจริตในการเลือกตั้ง” ใน **มนุษย์ไม่ได้กินแกลบ**. สุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอำนวยการจัดงาน 100 ปี ศรีบูรพา.
- _____. (2548). “ฐานะของรัฐบาล ‘สถานการณ์’ ใน **มนุษย์ไม่ได้กินแกลบ**. สุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอำนวยการจัดงาน 100 ปี ศรีบูรพา.
- _____. (ม.ป.ป.). “ความรำลึกในวันชาติ” ใน **นิพนธ์สาร ‘ศรีบูรพา’ เล่ม 1**. สมบัติ จำปาเงิน (รวบรวม). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.
- เกษียร เตชะพีระ. (2527). “วิกฤตอุดมการสังคมนิยมในหมู่นักศึกษาปัญญาชนไทย” **วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง** 3, 3 (มกราคม-มีนาคม).

- _____. (2531). “ประชาธิปไตยของประชาชนจะต้องเป็นอิสระจากจากทุนและรัฐ” **วารสาร บานไม่รู้โรย**, 4, 8.
- _____. (2536). “วิวาทะเพื่อประชาธิปไตย” **วารสารธรรมศาสตร์** ปีที่ 19 ฉบับที่ 1.
- _____. (2537). **จารีกร่วมสมัยการเมืองไทยในยุคหลักชัย**. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- _____. (2537). **แอลอดลายมังกร รวมข้อเขียนว่าด้วยความเป็นจีนในสยาม**. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คปไฟ.
- _____. (2537). **วิสามัญสำนึก รวมบทความและทรรศนะที่กลั่นกรองจากประสบการณ์ชีวิต**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ทางไท.
- _____. (2537). การเมืองวัฒนธรรมว่าด้วยประชาธิปไตย: บทนำเปรียบเทียบกับเชิงทฤษฎี” **รัฐศาสตร์สาร** 19(1) (มี.ค.).
- _____. (2538). **วิวาทะโลกานุวัตร**. กรุงเทพฯ: ผู้จัดการ.
- _____. (2542). **ชาวศิริไลซ์ : การเมืองวัฒนธรรมไทยใต้เงาไอเอ็มเอฟ**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ โกลคิมทอง.
- _____. (2547). **บุชกับทักษิณ**. กรุงเทพฯ : คปไฟ.
- _____. (2548). “บทวิจารณ์ การสร้าง “ความเป็นไทย” กระแสหลัก และ “ความจริง” ที่ “ความเป็นไทย” สร้าง โดย รศ.สายชล สัตยานุรักษ์” **ฟ้าเดียวกัน** 3, 4 (ตุลาคม-ธันวาคม).
- _____. (2551). **ทางแพร่งและพงหนาม ทางผ่านสู่ประชาธิปไตยไทย**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- _____. (2551). “แนวโน้มสถานการณ์ในอนาคต: ระบอบ” ใน **มติชน**. ปีที่ 31 ฉบับที่ 10975, (28 มีนาคม).
- _____. (2551). “รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 กับการเมืองไทย” **รัฐศาสตร์สาร** ฉบับ 29/3 (กันยายน-ธันวาคม).
- _____. (2553). “ลักษณะของประชาธิปไตยแบบหลัง 14 ตุลาฯ : พระราชอำนาจ” **หนังสือพิมพ์ มติชน** (22 ตุลาคม).
- _____. (2553). **สงครามระหว่างสี ก่อนถึงจุดที่ไม่อาจหวนกลับ**. กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุคส์.

- _____. (2554). ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” **ฟ้าเดียวกัน** 9, 1 (มกราคม-มีนาคม).
- _____. (2554). ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข : ที่มาและที่ไป” **ฟ้าเดียวกัน** 9:1 (มกราคม – มีนาคม).
- _____. (2556). จากสังคมเข้มแข็ง” สู่ “สังคมอาณานิคม” ได้ทรัพยากร บุญมี ผู้อุทิศทางความคิดของสุเทพ ฅ กปปส, **ฟ้าเดียวกัน**, (ตุลาคม-ธันวาคม).
- _____. (2558). “ความลึกลับย้อนแย้งของเสรีนิยมเทศและไทย”, **มติชนสุดสัปดาห์**, 35(1820), (3-9 กรกฎาคม).
- เกษรา ศรีนาคา. (2558). **ศิลป พีระศรี กับการสร้างศิลปะแห่งชาติ (พ.ศ. 2475- 2505)**. วิทยานิพนธ์ปริญญา ศิลป ศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เกรียงศักดิ์ เศรษฐพัฒน์ (2535). **แนวคิดประชาธิปไตยแบบไทย**. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- คริส เบเกอร์ และผาสก พงษ์ไพจิตร. (2557). **ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว.. (2510). “นายข้าราชการ” (เพื่อนนอน 22 มกราคม 2506) ใน **คึกฤทธิ์กับสังคมเมืองไทย**. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น.
- _____. (2514). “อสังกรรมของจอมพลสฤษดิ์” เพื่อนนอน 9 ธันวาคม 2506 ใน **คึกฤทธิ์ถกเมืองไทย**. กรุงเทพฯ: บรรณาการ.
- _____. (2516). “การปกครองสมัยสุโขทัย” และ “สังคมสมัยอยุธยา” ใน **ประวัติศาสตร์และการเมือง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. (2516). “สยามรัฐหน้า 5” (4 มกราคม 2515) ใน **สยามรัฐ หน้า 5 เล่ม 9**. กรุงเทพฯ: ก้าวหน้า.
- _____. (2518). **สถาบันพระมหากษัตริย์**. กรุงเทพฯ: แสงรุ่งการพิมพ์.
- _____. (2539). “ขุนช้างขุนแผนฉบับอ่านใหม่” ใน **หนังสืออนุสรณ์คึกฤทธิ์ ปราโมช**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

จิอุเซ็ปเป่ ฟิโอรี , นฤมล-ประทีป นครชัย (แปล). (2526). **ชีวิตของอันโตนิโอ กรัมสกี**. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล-คีมทอง.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2543). **อภัยวิถี : มิตร ศัตรู และการเมืองแห่งการให้อภัย**. กรุงเทพฯ :

สถาบัน ปรีดี พนมยงค์.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2513). **แผนพัฒนาการเมืองฉบับแรกของไทย: คำกราบบังคมทูลของ**

เจ้านายและข้าราชการให้เปลี่ยนแปลงการปกครอง ร.ศ. 103. พระนคร:โรงพิมพ์
อักษรสัมพันธ์.

_____. (2517). **14 ตุลา: คณะราษฎรกับกบฏบวรเดช**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.

_____. (2523). **การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย 2411-2475**. กรุงเทพฯ: บรรณ
กิจ.

_____. (2530). **รัฐ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2537). **โลกานุวัตรกับอนาคตของประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : ผู้จัดการ.

_____. (2538). **100 ปี แห่งการปฏิรูประบอบราชาธิปไตย การพัฒนาการของอำนาจรัฐและ
อำนาจ การเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ กนก วงษ์ตระหง่าน. (2526). **ภาษากับการเมือง**. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยา
การ.

ชนิดา ชิตบัณฑิตย์. (2550). **โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราช**

อำนาจ นำในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ชาติรี ประทีปนนทการ. (2547). **การเมืองและสังคมในศิลปะสถาปัตยกรรม สยามสมัยไทย**

ประยุกต์ชาตินิยม. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ.

ไชยันต์ ไชยพร. (2552). “บทสัมภาษณ์ชนชั้นกลาง (อยู่ตรงไหน) ในสงครามคนจน” **นิตยสารค.
คน** (มีนาคม).

_____. (2557). **รายงานการวิจัยเรื่อง "การพัฒนาระบบประชาธิปไตยเพื่อความเป็น
ธรรมและเสมอภาค ในกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย"**. กรุงเทพฯ:
สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา.

_____. (2558). ร่างรายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเรื่อง “สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยภายใต้รัฐธรรมนูญของไทย: ปัญหาในการเปรียบเทียบอ้างอิงกับระบอบการปกครองที่เป็นตัวแบบในต่างประเทศ”. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ทักษิณ ชินวัตร. (2546). “ทักษิณได้กลับธีรยุทธ โผล่ออกมาจากห้องสมุดอยากเป็นฮีโร่” ใน **วิวาทะ Hero ปี 2546** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.

ธงทอง จันทรางศุ. (2537). **พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ**. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ: บริษัท เอสซี พรินต์แอนด์แพค จำกัด.

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. (2536). “พระองค์เจ้าปฤษฎางค์กับ “คำกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ.103”, **ศิลปวัฒนธรรม** 24, 12 (ตุลาคม).

ธีรยุทธ บุญมี. (2549). **3 ทศวรรษประเทศไทย ยุคทุนนิยมไร้ล่า**. กรุงเทพฯ: มติชน.

_____. (2550). **ความคิดสองทศวรรษธีรยุทธ บุญมี**. กรุงเทพฯ: มติชน.

ธีรยุทธ บุญมี...คนไม่เคยเปลี่ยน!. (2555). **สยามธุรกิจ**, 1285 (21-23 มีนาคม).

ธิกานต์ ศรีนารา. (2555). “ความคิดทางการเมืองของ ‘ปัญญาชนฝ่ายค้าน’ ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ.2524-2534”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธเนศวร์ เจริญเมือง. (2550). **100 ปี การปกครองท้องถิ่นไทย พ.ศ.2440-2540**. กรุงเทพฯ : คบไฟ.

_____. (2553). **การเดินทางของประชาธิปไตย**. เชียงใหม่ : สมพรเพลส.

_____. (2555). “บาปกรรมของการยึดอำนาจในสังคมไทย”, **วารสารเรดพาวเวอร์** ปีที่ 1 ฉบับที่ 25 (เมษายน).

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2542). “พลังของแนวคิดชาติ-ชาตินิยมกับการเมืองไทยในสมัยแรกเริ่มของรัฐ ประชาชาติ” **รัฐศาสตร์สาร** 21, 3.

_____. (2546). **ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน.

_____. (2546). **การปฏิวัติสยาม พ.ศ.2475**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์.

- _____. (2549). **พระผู้ทรงปกเกล้าฯ ประชาธิปไตย : ๖๐ ปีสิริราชสมบัติกับการเมืองการปกครองไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2527). “วัฒนธรรมกระฎุมพีกับวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์” ใน **ปากไก่และใบเรือ ว่าด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์-วรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.
- _____. (2536). **บนหนทางสู่นาคต**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย.
- _____. (2536). “วัฒนธรรมของคนชั้นกลางไทย” **วารสารธรรมศาสตร์** 19, 1 (มกราคม-เมษายน).
- _____. (2538). “ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไทย” ใน **ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียน และอนุสาวรีย์**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- _____. (2538). “รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย” ใน **ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียน และอนุสาวรีย์**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- _____. (2539). **สองหน้าสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผู้จัดการ.
- _____. (2539). **สังคมไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา.
- _____. (2543). **เก็บที่โล่งแก่รากหญ้า**. กรุงเทพฯ: โครงการต้นน้ำต้นชีวิต มูลนิธิโดยต่างประเทศไทย
- _____. (2543). **ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- _____. (2547). “ขอเผยแพร่ประชาธิปไตยบ้าง” ใน **อ่านวัฒนธรรมการเมืองไทย**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- _____. (2549). “ทางสองแพร่งของประชาธิปไตยไทย” ใน **วัฒนธรรมคนอย่างทักษิณ**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- _____. (2549). **วัฒนธรรมคนอย่างทักษิณ**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- _____. (2549). “สู้กับประชานิยมจอมปลอม” **หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน** วันที่ 9 ตุลาคม.

- _____. (2551). ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “วัฒนธรรมการเมืองไทย” ในการประชุมวิชาการ สถาบันพระปกเกล้าครั้งที่ 9 ประจำปี 2550 เรื่อง “วัฒนธรรมการเมือง จริยธรรม และการปกครอง” ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2550 พิมพ์ครั้งที่ 2 ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 29 ฉบับที่ 3 (มกราคม).
- _____. (2552). รากหญ้าสร้างบ้าน ชนชั้นกลางสร้างเมือง. กรุงเทพฯ: มติชน.
- _____. (2553). นิธิ เอียวศรีวงศ์ อ่านการเมืองไทย ลำดับที่ 3 การเมืองของเสื้อแดง. กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุ๊คส์.
- _____. (2553). “อีกครั้งใบของประชาธิปไตย” ใน การเมืองเรื่องผีทักษิณ. กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุ๊คส์.
- _____. (2555). “300 บาท กับภาระใหม่ของรัฐ” หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน วันที่ 9 เมษายน.
- _____. (2556). “ทุนนิยมสามัญและนีโอคอนไทย (1)”.มติชนสุดสัปดาห์. ปีที่ 33 ฉบับที่ 1725 (ฉบับวันที่ 6-12 กันยายน).
- _____. (2556). “ประชาธิปไตยในทรวงคนเสื้อสีใหม่”. มติชนรายวัน. 14 ตุลาคม.
- _____. (2556). “รถคันแรก” หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน วันที่ 7 มกราคม.
- _____. (2557). “ประชานิยม พิจารณาอีกที”. หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน วันที่ 17 มีนาคม.
- _____. (2558). ‘พวก’ของคนได้กับปชป. หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน วันที่ 16 กุมภาพันธ์.
- _____. (2558). พิพากษ์ศาล. กรุงเทพฯ: มติชน.
- _____. (2559). “หมดเวลาสำหรับอภิสิทธิ์” มติชนสุดสัปดาห์ 36, 1869 (10-16 มิถุนายน).
- บัณฑิต จันทรโรจนกิจ. (2541). การเมืองวัฒนธรรมเรื่องการสร้างความหมายของ **ประชาธิปไตย**. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เบนจามิน เอ. บัทสัน. (2543). อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม. กาญจน์ ละอองศรี และยุพา ชุมจันทร์ (บรรณาธิการแปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์).
- บางกอกทูเดย์. (2553). ชายในเสื้อกั๊ก..หาย(หัว)ไปไหน?? (28 ธันวาคม).

**แบบเรียนสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย วิชาลัทธิการเมืองตามหลักสูตรและ
ประมวลการสอน พ.ศ.2518. (2518). (ม.ป.พ.).**

ปฤณ เทพนรินทร์. (2555). **ราชากับชาติในอุดมการณ์ราชาชาตินิยม: ที่สถิตของอำนาจ
อธิปไตยในช่วงวิกฤตเปลี่ยนผ่านทางการเมือง. วิทยานิพนธ์สาขาวิชาการปกครอง
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.**

**ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2502-2504. (2507). พระนคร: สำนัก
นายกรัฐมนตรี.**

ประชาธิปไตยแบบไทยและข้อคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ. (2508). พระนคร: โชคชัย เทเวศร์.

ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2547). “24 มิถุนาในขบวนการ 14 ตุลา : การเมืองและอำนาจของ
ประวัติศาสตร์” **วารสารสถาบันพระปกเกล้า ปีที่ 2, ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม).**

ประมวล รุจนเสรี. (2548). **พระราชอำนาจ. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ม.ป.ป.**

ปรีดี พนมยงค์. (2531). **การถ่ายทอดศัพท์จากภาษาต่างประเทศมาเป็นไทย. กรุงเทพฯ: โรง
พิมพ์นิลนารการพิมพ์.**

พลตรี กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์. (2508). “วิธีแก้โรคโรคกิจ” ใน **ชุมนุมพระนิพนธ์ของท่าน
วรรณฯ. (ม.ป.ท.): ผดุงศึกษา.**

พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา. (2549). **พระมหากษัตริย์ในประเทศไทย พิมพ์เป็นบรรณาการใน
งานพระราชทานเพลิงศพพันเอก พระยาพิทักษ์ชลหาญ (พิน สิริสิริบุตร) ณ เมรุวัด
ประยูรวงศาवास ธนบุรี วันจันทร์ที่ 12 เมษายน 2497. พระนคร : โรงพิมพ์ตีรณสาร.**

**พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2516). “พระบรมราชาธิบายว่าด้วยความสามัคคี” ใน
ประวัติศาสตร์และการเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.**

_____. (2516). “พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรม
ราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน” ใน **ประวัติศาสตร์และการเมือง. กรุงเทพฯ: โรง
พิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.**

พระยาอนุমানราชธน. (2531). “สมเด็จพระปิยมหาราชสดุดี” **งานนิพนธ์ชุดสมบูรณของ
ศาสตราจารย์พระยาอนุমানราชธน หมวดชีวประวัติ เล่มที่ 1 เรื่องรวมชีวประวัติ
กรุงเทพฯ: องค์การคำคุณุสภและมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป.**

- _____. (2531). “ความภาคภูมิใจ ศาสนา และจริยธรรม” ใน **งานนิพนธ์ชุดสมบูรณ์ของศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน** หมวดวัฒนธรรม เรื่อง รวมเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: องค์การคำคุณศัพท์และมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป.
- _____. (2531). “พรมแดนความรู้ สารวิทยา” ใน **งานนิพนธ์ชุดสมบูรณ์ของศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน** หมวดเบ็ดเตล็ด-ความรู้ทั่วไป เล่มที่ 3 เรื่องรวมคำนำของศาสตราจารย์, กรุงเทพฯ: องค์การคำคุณศัพท์และมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป.
- พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร. (2504). “เรื่องบรมราชาภิเษก” ใน **ชุมนุมพระนิพนธ์ ของกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร**. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์. (2536). “อันเนื่องจากบทความของคุณสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (2): เบี่ยงเบนทางการเมือง?” **วารสารธรรมศาสตร์** ปีที่ 19 ฉบับที่ 1.
- _____. (2536). “นับเนื่องจากบทความของคุณสมศักดิ์เจียมธีรสกุล (2) เบี่ยงเบนทางการเมือง?” **วารสารธรรมศาสตร์** ปีที่ 19 ฉบับที่ 1.
- _____. (2536). ““ความพ่ายแพ้ของ ‘ผู้ชนะ’ ในกรณีพฤษภาคม””. **วารสารธรรมศาสตร์** ปีที่ 19 ฉบับที่ 1.
- _____. (2544). “วิกฤตเศรษฐกิจไทย: โครงสร้างและการเปลี่ยนแปลง” ใน **ทุนนิยมฟองสบู่: ปรัชญาและทางออก**. พิทยา ว่องกุล (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: สถาบันวิจิตรทัศน์.
- แพทย์ พิจิตร (นามแฝง). (2552). “การสอพลอประชามหาชน” **มติชนสุดสัปดาห์**. (9-15 มกราคม).
- มาลินี คุ่มสุภา. (2548). **อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยกับความหมายที่มองไม่เห็น**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- มุกดา อเนกลาภากิจ. (2542). “รัฐธรรมนูญและสถาบันการเมือง : ศึกษารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492”. **วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**.
- ยุกติ มุกดาวิจิตร. (2548). **อ่าน ‘วัฒนธรรมชุมชน’**. กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน.

โยชิฟูมิ ทามาดา. (2543). “อิทธิพล” และ “อำนาจ”: การเมืองไทยด้านที่ไม่เป็นทางการ” ใน

ระบบอุปถัมภ์, อมรา พงศาพิชญ์ ปรีชา คุวินทร์พันธุ์ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ร.7 น.26.4/10 เรื่องบทความต่างๆ 26 กรกฎาคม 2469 - 5 ธันวาคม 2470 (นายแหยม ทรัพย์

ประเสริฐ “สมการราษฎรควรมีในประเทศสยามหรือไม่”. (2470). **สยามปริวิ**, (13

พฤศจิกายน).

รายงานข่าว “นักวิชาการ สปป. วิพากษ์เลือกตั้ง 2 ก.พ.โมฆะ”. (2557). **หนังสือพิมพ์มติชน**

รายวัน, วันที่ 25 มีนาคม.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 66 วันที่ 23

มีนาคม พ.ศ.2492.

วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (2547). “โครงสร้างและกลไกในรัฐธรรมนูญกับอำนาจของนายกทักษิณ” ใน

รู้ทันทักษิณ 2. เจมส์ศักดิ์ ปิ่นทอง. (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: ขอบคิดด้วยคน.

วัลย์ลิกา อังสกุล. (2540). “การวิเคราะห์ความขัดแย้งทางความคิดเกี่ยวกับสิทธิ **หน้าที่**

เสรีภาพ และทิศทางการเมืองไทยระหว่างนักหนังสือพิมพ์ฝ่ายรัฐบาลกับฝ่าย

ประชาชนในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว”. วิทยานิพนธ์

มหาบัณฑิต. นิเทศศาสตร์ (การหนังสือพิมพ์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศุภมิตร ปิติพัฒน์. (2555). **บทวิพากษ์ธรรมจริยาแห่งพลเมืองของประกาศร่วมสมัย**

เกษียร เตชะพีระ ธงชัย วินิจจะกุล สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. กรุงเทพฯ: คบไฟ.

สว่าง ลานเหลือ. (2512). **37 ปีแห่งการปฏิวัติ**. พระนคร: ม.ป.ท..

สละ ลิขิตกุล. (2546). **ในหลวงกับคึกฤทธิ์**. กรุงเทพฯ : สรรพศาสตร์.

สนธิ เตชานันท์. (2528). “**แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยตาม**

แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว”. โครงการผลิตเอกสาร

วิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. (2547). “ประวัติศาสตร์วันชาติไทย: จาก 24 มิถุนาถึง 5 ธันวา”. **ฟ้า**

เดียวกัน 2,2 (เมษายน-มิถุนายน).

สมชาย ปรีชาศิลปกุล. (2558). **ข้อถกเถียงว่าด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ในองค์การจัดทำ**

รัฐธรรมนูญของไทยตั้งแต่ พ.ศ.2475-2550. เชียงใหม่: คีแอนท์ พรินติ้ง.

สมบัติ อารังธัญวงศ์. (2554). **การเมืองการปกครองไทย: ยุคเผด็จการ-ยุคปฏิรูป.** พิมพ์ครั้งที่

4. กรุงเทพฯ : เสมาธรรม.

สมบัติ จันทรวงศ์. (2533). **ภาษาทางการเมือง: พัฒนาการของแนวอธิบายทางการเมืองและ**

ศัพท์การเมืองในงานเขียนประเภทสารคดีทางการเมืองไทย พ.ศ.2475-2525.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมเด็จพระยาตำราธิราชานุภาพ. (2516). “ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ”

ใน **ประวัติศาสตร์และการเมือง.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. (2535). “ควรเปิดเผยข้อเท็จจริงความขัดแย้งในหมู่ผู้นำชนนุคคัคนสุ

จินดา”, **หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน**, 6 สิงหาคม.

_____. (2544). **ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง : รวมบทความเกี่ยวกับกรณี 14 ตุลา และ 6**

ตุลา. กรุงเทพฯ: 6 ตุลารำลึก.

_____. (2548). “สังคมไทยไม่อาจเป็นประชาธิปไตย,” **รัฐศาสตร์สาร** 45,19 (1) (มีนาคม).

_____. (2556). “ปัญหาเรื่องการศึกษาศาสนาพระมหากษัตริย์” **ฟ้าเดียวกัน** ปีที่ 11 ฉบับที่ 2

(กรกฎาคม-กันยายน).

สายชล สัตยานุรักษ์. (2546). **สมเด็จพระยาตำราธิราชานุภาพ การสร้างอัตลักษณ์**

“เมืองไทย” และ “ชน” ของชาวสยาม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

_____. (2550). **ศีกฤทธิ์กับประดิษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 1.** กรุงเทพฯ: มติชน

_____. (2550). **ศีกฤทธิ์กับประดิษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2.** กรุงเทพฯ: มติชน.

_____. (2557). **พระยาอนุমানราชธน ปราชญ์สามัญชนผู้นิรมิต “ความเป็นไทย”.**

กรุงเทพฯ: มติชน.

_____. (2557). **10 ปัญญาชนสยาม เล่ม1.** กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุคส์.

_____. (2557). **10 ปัญญาชนสยาม เล่ม 2.** กรุงเทพฯ : โอเพ่นบุคส์.

_____. (2558). “อุดมการณ์ชาตินิยมกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลางไทย” ใน

ประวัติศาสตร์รัฐไทยและสังคมไทย. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

_____. (2559). “มรดกทางประวัติศาสตร์และการบังเกิด “ตุลาการภิวัตน์” ในรัฐไทย”, **วารสาร**

นิติสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 9 (1) (มกราคม - มิถุนายน).

สุวินัย ภรณวลัย, วิวาทะเพื่อประชาธิปไตย. (2536). **วารสารธรรมศาสตร์** ปีที่ 19 ฉบับที่ 1
2536.

สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ. (2550). **แผนชิงชาติไทย: ว่าด้วยรัฐและการต่อต้านรัฐสมัยจอมพล ป.**

พิบูลสงคราม ครั้งที่สอง (พ.ศ.2491-2500). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ 6 ตุลารำลึก.

_____. (2552). “อำมาตยาธิปไตยกับสถานการณ์อันไม่เป็นประชาธิปไตยในประเทศไทย ตอน
1”, **วารสารเสียงทักษิณ** ปีที่ 1 ฉบับที่ 10 ธันวาคม.

_____. (2552). “อำมาตยาธิปไตยกับสถานการณ์อันไม่เป็นประชาธิปไตยในประเทศไทย ตอน
2”, **วารสารเสียงทักษิณ**, (ปีที่ 1 ฉบับที่ 10 ธันวาคม).

_____. (2553). “รัฐประหารของอำมาตย์และการต่อสู้ของไพร่”, **วารสารเสียงทักษิณ** ปี ที่
1 ฉบับที่ 18 , (ปักษ์แรก เมษายน).

เสกสรร ประเสริฐกุล. (2546). **วิวาทะ Hero ปี 2546**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เด็อนตุลา.

หจข. สร.(2) สร.0201.18 เรื่อง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรช่วยทำการแสดงปาฐกถาเผยแพร่ระบบ
รัฐธรรมนูญ (23 ม.ค. 2477-31 ต.ค.2478. (ข้อสังเกตเนื่องในการไปแสดงปาฐกถาในภาค
อีสาน เฉพาะจังหวัดขอนแก่น อุดร หนองคาย).

หลวงจักรปาณิสร์ศรีลวิสุทธิ. (2475). **อธิบายธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามเปรียบเทียบกับ
กับประเทศต่างๆ**. พระนคร: สยามบรรณกิจ.

อรรถจักร สัตยานุรักษ์. (2540). **รอยต่อแห่งยุคสมัย**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

_____. (2553). **ระหว่างประวัติศาสตร์กับความทรงจำ : ประวัติศาสตร์ชุมชนที่ อ ง ถี น
ภาคเหนือ**. เชียงใหม่ : สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

_____. (2554). **จากประชาธิปไตยครึ่งใบสู่การเมือง “ไพร่-อำมาตย์”**. สาขาวิชา
ประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

_____. (2555). **การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึง
พุทธศักราช 2475**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2557). **ประชาธิปไตย คนไทยไม่เท่ากัน**. กรุงเทพฯ: มติชน.

_____. (2559). **"ความเปลี่ยนแปลง "ชนบท" ในสังคมไทย: บนความเคลื่อนไหวสู่ประชาธิปไตย"**. กรุงเทพฯ: มติชน.

อาคม ชนาทกุล (นามแฝงของ เกษียร เตชะพีระ). (2525). "ทางเลือกของพลังประชาธิปไตย," **ปริทัศน์** 7 1, 7(มิถุนายน 2525).

อภิชาติ สถิตนิรามัย, ยุกติ มุกดาวิจิตร และนิติ ภาวคพันธ์. (2556). **ทบทวนภูมิทัศน์การเมืองไทย เชียงใหม่ : แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดีสถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ.เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.**

อมร จันทสมบุญ. (2548). การอภิปรายเรื่อง "พระราชอำนาจกับการปฏิรูปการเมือง" ครั้งที่ 2 ณ หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดโดยสมาคมนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสถาบันสัญญา ธรรมศักดิ์ เพื่อประชาธิปไตย 22 พฤศจิกายน 2548. ใน **มติชนรายวัน**, (24 พฤศจิกายน).

อเนก เหล่าธรรมทัศน์. (2548). **พิศการเมือง**. กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุคส์.

_____. (2554). "ต้องดูประชาธิปไตยที่ออกจากดินของเราเองให้มากม" กรุงเทพธุรกิจ 9 ธันวาคม 2549 อ้างใน บทบรรณาธิการ **ฟ้าเดียวกัน** 9, 1 (มกราคม-มีนาคม).

_____. (2553). **สงครามประชาธิปไตย**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: คบไฟ.

_____. (2556). **การเมืองของพลเมือง สู้สหัสวรรษใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: คบไฟ.

Kasian Tejapira. (2002) " Post-Crisis Economic Impasse and Political Recovery in Thailand: The Resurgence of Economic Nationalism," **Critical Asian Studies** 34 (September).

Kanokrat Lertchoosakul. (2012). "The Rise of the Octobrists: Power and Conflict among Former Left Wing Student Activists in Contemporary Thai Politics" . Ph.D.Disertation, London: London School of Economics and Political Science).

Michael Kelly Connors. (2007). **Democracy and national identity in Thailand**. Hawaii: University of Hawai'i Press.

- Pichit Likitkitsomboon. (1985). *Taxation and Income Distribution in Thailand: A Case Study for 1981*. Master's thesis, Faculty of Economics, Thammasat University.
- Prince Dhani. (1947). "The Old Siamese Conception of the Monarchy," *Journal of the Siamese Society* Vol.XXX Pt. VI.

เอกสารออนไลน์

- “76 นักวิชาการ ม.เที่ยงคืน ไม่รับร่าง รธน.- จัณญ์ 40 มาใช้ใหม่”. (23 พฤษภาคม 2550). (หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9500000059283>)
- กปปส. (27 กันยายน 2559). ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558. จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/กปปส>.
- กรุงเทพธุรกิจออนไลน์. (11 ธันวาคม 2557). ‘สมบัติ อารังญวงศ์’ ชี้ 6 จุดแข็งเลือกตรง นาย ก ข -ค ร ม . ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558 , จาก <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/622491>.
- เกษียร เตชะพีระ. (8 ตุลาคม 2550). “การสร้างองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปการเมือง” สัมภาษณ์ โดย สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ สิริพรรณ นกสวน ปกป้อง จันวิทย์ และวรคุณ ตูลารักษ์ เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2549 ณ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://pokpong.org/interview/talk-with-chaiwat-and-kasian/Reforming Thailand> กับ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และ เกษียร เตชะพีระ
- _____. (28 มีนาคม 2551). "แนวโน้มสถานการณ์ในอนาคต: ระบอบ" หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://matichon.co.th/matichon/matichon_detail.php?s_tag=01act02280351&day=2008-03-28&sectionid=0130.
- _____. (31 มีนาคม 2551) “รัฐสวัสดิการ สังคมประชาธิปไตย และนิเวศประชากร” เรียบเรียงจากปาฐกถา “สถานการณ์การต่อสู้ของขบวนการคนจนภายใต้บริบทสังคมไทยใน

อนาคต” ในงานรำลึก 100 วัน วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์ 15 มีนาคม 2551 ณ ศูนย์ภูมิ
ปัญญาไทบ้าน เชื้อนปากมูล จ.อุบลราชธานี, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก
<http://www.prachatai.com/05web/th/home/11688>

_____. (มีนาคม 2553). (บทสัมภาษณ์) “ระบอบทักษิณ 101”. ตีพิมพ์ในนิตยสาร WAY
ฉบับที่ 32, ค้นหาเมื่อ 9 พฤษภาคม 2557, จาก [http://waymagazine.org/interview/](http://waymagazine.org/interview/ระบอบทักษิณ)
ระบอบทักษิณ.

_____. (13 พฤษภาคม 2556). "งานเขียนวิเคราะห์การเมืองไทยของ "นิธิ เอียวศรีวงศ์" (2) **มติ
ชนรายวัน**, 13 พฤษภาคม 2556, หน้า 6, ค้นหาเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2556,
จาก [http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1369051007&gripid=](http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1369051007&gripid=03&catid=01&subcatid=0100)
03&catid=01&subcatid=0100

_____. (20 พฤษภาคม 2556), "งานเขียนวิเคราะห์การเมืองไทยของ "นิธิ เอียวศรีวงศ์" (1) **มติ
ชนรายวัน**, 6 พ.ค. 2556, น. 6 ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก
http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1369048771

_____. (29 เมษายน 2557). “อำนาจกับอัตลักษณ์แห่งตุลาการ” **มติชนสุดสัปดาห์** (25
เมษายน - 1 พฤษภาคม 2557), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558. จาก
http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1398768565

_____. (9-14 กรกฎาคม 2559). “อธิบายการเมืองไทยให้ฝรั่งใน 15 นาที” คอลัมน์ การเมือง
วัฒนธรรม, **มติชนสุดสัปดาห์**, 36 (1873). ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก
<http://www.matichon.co.th/news/213423>

_____. (ม.ป.ป.). **วิภาษวิธีว่าด้วยความเป็นกลางทางความรู้ (ฉบับสมบูรณ์)**. ค้นหาเมื่อ
16 มีนาคม 2558, จาก [http://v1.midnightuniv.org/midnight2545/](http://v1.midnightuniv.org/midnight2545/document9712.html)
document9712.html.

**เกษียร เตชะพีระ : มีความพยายามแก้ปัญหาด้วยการลดประชาธิปไตยให้น้อยลง, (21
ตุลาคม 2558), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก**
http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1445427177

"เกษียร"ฆ่าแหละ "กปปส."ซี่ 4 ปมความผิดพลาด "เห็นธาตุแท้นั้นฉันนำ-หวังสุขอำนาจไฉนอาย".

(19 พฤษภาคม 2557). **มติชนออนไลน์**. ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558. จาก

http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1400475629.

ข้อมูลจากเฟสบุ๊กส่วนตัวของอาจารย์สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. (19 มกราคม 2557). ค้นหาเมื่อ

วันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2557. จาก [https://www.facebook.com/somsakjeam/posts/](https://www.facebook.com/somsakjeam/posts/610680822318534)

610680822318534.

ข้อมูลจากเฟสบุ๊กส่วนตัวของอาจารย์สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. (24 มกราคม 2557). ค้นหาเมื่อ

วันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2557. จาก [https://www.facebook.com/somsakjeam/posts/](https://www.facebook.com/somsakjeam/posts/610680822318534)

610680822318534.

ข้อมูลจากเฟสบุ๊กส่วนตัวของอาจารย์สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. (25 มกราคม 2557). ค้นหาเมื่อ

วันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2557. จาก [https://www.facebook.com/somsakjeam/posts/](https://www.facebook.com/somsakjeam/posts/610680822318534)

610680822318534.

ข้อมูลจากเฟสบุ๊กส่วนตัวของอาจารย์สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. (28 มกราคม 2557). ค้นหาเมื่อ

วันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2557. จาก [https://www.facebook.com/somsakjeam/posts/](https://www.facebook.com/somsakjeam/posts/610680822318534)

610680822318534.

ข้อมูลจากเฟสบุ๊กส่วนตัวของอาจารย์สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. (9 พฤศจิกายน 2557). ค้นหา

เมื่อ วันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2557. จาก [https://www.facebook.com/somsakjeam/](https://www.facebook.com/somsakjeam/posts/610680822318534)

[posts/610680822318534](https://www.facebook.com/somsakjeam/posts/610680822318534).

"ข้าประจํามาแล้ว "ธีรยุทธ" มองรัฐประหาร "ไม่เชื่ออำมาตยาธิปไตยจะกลับมา". (12

ตุลาคม 2549). ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2559. จาก [http://www.prachatai.com/journal/](http://www.prachatai.com/journal/2006/10/10056)

2006/10/10056.

ข่าวสด. (2 มีนาคม 2554). **สมบัติ อารังธวังศ์ ยันเจตนาแก้วงจรอุบาทว์การเมือง**. ค้นหา

เมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558. จาก [http://www.khaosod.co.th/view_news.](http://www.khaosod.co.th/view_news.php?newsid=TUROd2lyd3dNVEF5TURNMU5BPT0%3D)

[php?newsid=TUROd2lyd3dNVEF5TURNMU5BPT0%3D](http://www.khaosod.co.th/view_news.php?newsid=TUROd2lyd3dNVEF5TURNMU5BPT0%3D)

ข่าวสดออนไลน์. (11 ธันวาคม 2556). **สมบัติ อารังธวังศ์ อดีตอธิการบดีตำรวจหลัก**

ประชาธิปไตย 1 คน 1 เสียง ยังใช้กับไทยไม่ได้, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก

- _____. (13 กุมภาพันธ์ 2554). “สันติวิธี” จากบทเรียนการชุมนุมบนความขัดแย้งกรณี “เสื้อเหลือง-เสื้อแดง”. ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558 จาก <http://www.prachatai.com/journal/2011/02/33099>.
- _____. (7 พฤศจิกายน 2556). ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ มองสถานการณ์ด้านนิรโทษฯ ซ้ำยังอยู่ในแนวสันติวิธี. ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/11/49646>
- _____. (28 พฤศจิกายน 2556). จดหมายถึงคุณสุเทพ เทือกสุบรรณ. ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/11/50032>
- _____. (6 มกราคม 2557). พาราความขัดแย้ง: ข้อเสนอทางออกสำหรับสาธารณชนที่เอาและไม่เอาการเลือกตั้ง 2 กพ. ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/01/50963>.
- _____. (17 กุมภาพันธ์ 2557). Book Re:public เสวนา “สันติวิธีคือทางออกของสังคมไทย? ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/02/51820>
- _____. (1 เมษายน 2557). มองสังคมไทยในความขัดแย้งยืดเยื้อ. ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/04/52540>.
- _____. (13 พฤษภาคม 2557). นายกรัฐมนตรีคนกลางที่มาจากการเลือกตั้ง?: ข้อทดลองเสนอตรงขอบเหวความรุนแรง. ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/05/53190>
- _____. (13 มิถุนายน 2557). สันติวิธีที่ไม่ธรรมดา: เมื่อชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ศึกษา บก. ลายจุด(จบ). ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/06/53991>.
- _____. (12 มิถุนายน 2557). ร่องรอยความปรองดองใต้เงาความขัดแย้ง. ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/06/53957>.

- _____. (28 เมษายน 2558). นิธิ-ชัยวัฒน์-ปิยบุตร เปิดตัวหนังสือประจักษ์ “ประชาธิปไตยในยุคเปลี่ยนผ่านฯ”. ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://prachatai.com/journal/2015/04/59024>
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. . (6 พฤศจิกายน 2548), **เปิดการเมืองให้กว้าง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9480000153435>
- _____. (23 กุมภาพันธ์ 2549), **การต่อสู้ระหว่างอำนาจเงินกับอำนาจธรรม**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000025200>
- _____. (26 กุมภาพันธ์ 2549), **การงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000026368>
- _____. (19 มีนาคม 2549), **ราชประชาสมาสัย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000037259>
- _____. (24 มีนาคม 2549), **อันตรายแปดอย่างของทษ.**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000040162>.
- _____. (2 เมษายน 2549), **การเมืองไทยหลังการเลือกตั้ง 2 เมษายน**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000044174>.
- _____. (30 เมษายน 2549), **ระหว่างคนกับระบบ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000056968>
- _____. (28 พฤษภาคม 2549), **บทบาทของสื่อในการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000069878>.

- _____. (4 มิถุนายน 2549), **จะเกิดอะไรขึ้นในเดือนกรกฎาคม**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000073233>.
- _____. (11 มิถุนายน 2549), **อย่าให้คนทั้งเกลียดและกลัว**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000076244>.
- _____. (18 มิถุนายน 2549), **ฝ่ายตุลาการกับบทบาททางการเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000078980>.
- _____. (16 กรกฎาคม 2549), **ผู้มีบารมีนอกรัฐธรรมนูญ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000091103>.
- _____. (23 กรกฎาคม 2549), **การเมืองไทยหลังทษ. (ออกไปแล้ว)**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000094208>.
- _____. (13 สิงหาคม 2549), **จริยธรรมกับการขัดกันของผลประโยชน์**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000103149>.
- _____. (10 กันยายน 2549), **ช่วยกันป้องกันไม่ให้คนชั่วและบ้ามีอำนาจ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000114555>.
- _____. (17 กันยายน 2549), **ปฏิรูปการเมืองอีกครั้ง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000117300>.
- _____. (24 กันยายน 2549), **วันรัฐประหารหรือวันเด็กกันแน่**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000119858>.

- _____. (8 ตุลาคม 2549), **ก้าวต่อไปของการเมืองไทย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000125438>
- _____. (15 ตุลาคม 2549), **ขอต้อนรับ ครม.ชุดใหม่**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000128437>
- _____. (22 ตุลาคม 2549), **ประชาธิปไตยกับเศรษฐกิจพอเพียง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000131218>.
- _____. (29 ตุลาคม 2549), **คนดี คนเก่ง คนกล้า**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000133852>.
- _____. (5 พฤศจิกายน 2549), **ส.ส.ประเภทไม่สังกัดพรรค**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000136834>
- _____. (12 พฤศจิกายน 2549), **ถึงเวลาที่จะพัฒนาสื่อโทรทัศน์**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000139748>
- _____. (19 พฤศจิกายน 2549), **รัฐประหารซ้อน**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000142771>.
- _____. (26 พฤศจิกายน 2549), **สภาพพัฒนาการเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000145755>
- _____. (10 ธันวาคม 2549), **ต้องปฏิรูปพรรคการเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000151619>.
- _____. (17 ธันวาคม 2549), **สามมิติของการพัฒนาทางการเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000154345>.
- _____. (7 มกราคม 2550), **การเมืองไทยปีใหม่นี้**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000001656>

- _____. (14 มกราคม 2550), **การเมืองต้องช่วยแก้ปัญหาสังคม**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000004736>.
- _____. (25 มีนาคม 2550), **ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000034476>
- _____. (6 พฤษภาคม 2550), **รัฐธรรมนูญแบบไทยๆ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000051808>
- _____. (3 มิถุนายน 2550), **รัฐบาลแบบพอเพียง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000064034>.
- _____. (17 มิถุนายน 2550), **กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000070246>.
- _____. (5 สิงหาคม 2550), **การเมืองไทยถอยหลังไปอีก**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000091376>.
- _____. (12 สิงหาคม 2550), **การเมืองสองชั่ว**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000094563>
- _____. (9 กันยายน 2550), **กิตฺษ.**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000106378>.
- _____. (16 กันยายน 2550), **การเมืองของพลเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000109397>
- _____. (23 กันยายน 2550), **รัฐประหารครบหนึ่งปี ประชาชนเป็นฝ่ายได้**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000112538>
- _____. (11 พฤศจิกายน 2550), **ประชาธิปไตยรวมศูนย์**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000133676>

- _____. (16 ธันวาคม 2550), **ทำไมนักการเมืองบางคนจึงไม่ควรเป็นนายกรัฐมนตรี**, (ค้นหา เมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000148872>.
- _____. (6 มกราคม 2551), **การเมืองไทยหลังการเลือกตั้ง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000001630>
- _____. (13 มกราคม 2551), **สัณดานคนเปลี่ยนยาก**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000004752>
- _____. (20 มกราคม 2551), **อนาคตที่น่าเป็นห่วงของประเทศไทย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000007842>.
- _____. (30 มีนาคม 2551), **ผู้นำมวลชน**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000037884>.
- _____. (20 เมษายน 2551), **ระบอบพรรคเดียวกับผู้นำมวลชน**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000045967>.
- _____. (27 เมษายน 2551), **ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=951000004900>
- _____. (25 พฤษภาคม 2551), **ผู้นำ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000060484>
- _____. (6 กรกฎาคม 2551), **การเมืองใหม่คือการเมืองแบบธรรมชาติ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000079353>.
- _____. (20 กรกฎาคม 2551), **ความชอบธรรมที่มีเงื่อนไข**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000085133>.

- _____. (4 มิถุนายน 2551), **การเมืองแบบฉบับปล้น**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000065429>
- _____. (29 มิถุนายน 2551), **พันธมิตรกับการปลุกจิตสำนึกทางการเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000076275>.
- _____. (6 กรกฎาคม 2551), **การเมืองใหม่คือการเมืองแบบธรรมชาติ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000079353>.
- _____. (13 กรกฎาคม 2551), **การเมืองใหม่**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000082234>
- _____. (10 สิงหาคม 2551), **การเมืองสองกระแส**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก ค้นหา เมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000094229>.
- _____. (7 กันยายน 2551), **ทำไมไล่ไม่ไป**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000105883>.
- _____. (14 กันยายน 2551), **การเมืองใหม่กับบทลงโทษแรงๆ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000108907>
- _____. (28 กันยายน 2551), **ข้อพิจารณาสำหรับการเมืองใหม่**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000114858>
- _____. (5 ตุลาคม 2551), **บทบาทของพันธมิตรฯ หลังยุติการชุมนุม**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000118063.
- _____. (12 ตุลาคม 2551), **ลงใต้ดิน**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000121245>

- _____. (19 ตุลาคม 2551), **ขอจงทรงพระเจริญ!**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000124190>
- _____. (7 ธันวาคม 2551), **พรรคพันธมิตรฯ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000144313>.
- _____. (21 ธันวาคม 2551), **รัฐประชาติไทย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000149879>
- _____. (18 มกราคม 2552), **การสร้างรัฐประชาติไทย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000005697>
- _____. (15 มีนาคม 2552), **พรรคพันธมิตร**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000029660>
- _____. (22 มีนาคม 2552), **ปฏิรูปการเมืองเรื่องน้ำเปื้อน**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000032565>
- _____. (3 พฤษภาคม 2552), **การเมืองยังไม่นิ่ง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000049539>
- _____. (10 พฤษภาคม 2552), **ยุติความรุนแรง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000051996>
- _____. (17 พฤษภาคม 2552), **ต้องรออีก 50 ปี**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000055121>.
- _____. (31 พฤษภาคม 2552), **สนธิในฐานะหัวหน้าพรรคพันธมิตรฯ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000060945>
- _____. (12 กรกฎาคม 2552), **ความเปราะบางของสังคมไทย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000078526>.

- _____. (20 กันยายน 2552), **รัฐไทยท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000109979>
- _____. (25 กันยายน 2552), **โครงสร้างกับกระบวนการทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000112809>.
- _____. (25 ตุลาคม 2552), **ลางบอกเหตุสงครามกลางเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000127114>
- _____. (22 พฤศจิกายน 2552), **รัฐเดียวกับประชาธิปไตย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000141395>
- _____. (21 มีนาคม 2553), **พิธีกรรมและสัญลักษณ์**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000039409>
- _____. (18 เมษายน 2553), **ชนชั้นกับการเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000053028>.
- _____. (25 เมษายน 2553), **ต้นทุนของประชาธิปไตย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000056645>.
- _____. (16 พฤษภาคม 2553), **รัฐไทยใหม่**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000067459>
- _____. (23 พฤษภาคม 2553), **เมืองไทยไม่เหมือนเดิมอีกต่อไปแล้ว**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000070377>.
- _____. (30 พฤษภาคม 2553), **ประชาธิปไตยแบบตลกใจ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000074319>.

- _____. ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (6 มิถุนายน 2553), **โจราธิปไตย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000077925>.
- _____. (18 กรกฎาคม 2553), **พื้นที่-การมีส่วนร่วม-ภารกิจ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000098936>
- _____. (8 สิงหาคม 2553), **ปฏิรูปประเทศด้วยการขจัดต้นตอของปัญหา**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000109640>.
- _____. (5 กันยายน 2553), **วิเคราะห์วิกฤตสังคมไทย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000124249>.
- _____. (12 กันยายน 2553), **มุ่งหน้าสู่การปฏิรูปประเทศไทย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000127975>
- _____. (24 ตุลาคม 2553), **ประชาชนกับการปฏิรูป**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000149197>
- _____. (31 ตุลาคม 2553), **ทำให้รัฐเป็นกลาง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000153351>
- _____. (7 พฤศจิกายน 2553), **งบประมาณเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000156421>
- _____. (14 พฤศจิกายน 2553), **มีประชาธิปไตย แต่การเมืองเลว**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000160867>
- _____. (21 พฤศจิกายน 2553), **ธรรมาภิบาลทางการเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000164733>

- _____. (28 พฤศจิกายน 2553), **เสรีภาพทางการเมืองกับเสรีภาพทางเศรษฐกิจ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000167990>
- _____. (19 ธันวาคม 2553), **การสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000178133>
- _____. (6 กุมภาพันธ์ 2554), **ปฏิวัติ!**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000016130>
- _____. (13 กุมภาพันธ์ 2554), **การปฏิรูปเป็นโอกาสสุดท้ายของประชาธิปไตย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000019411>
- _____. (17 เมษายน 2554), **กระจายอำนาจให้ประชาชน**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000047147>
- _____. (1 พฤษภาคม 2554), **คณะกรรมการปฏิรูป**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000053469>
- _____. (19 มิถุนายน 2554), **รัฐในฐานะกลุ่มผลประโยชน์**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000074647>.
- _____. (26 มิถุนายน 2554), **อำนาจการเมืองกับอำนาจรัฐ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000077897>
- _____. (3 กรกฎาคม 2554), **คัมหมุติเป็นประชาธิปไตย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000081290>
- _____. (31 กรกฎาคม 2554), **ประชาธิปไตยแบบพอเพียง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000094599>
- _____. (11 กันยายน 2554), **จาก Non-Political to Political**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000115296>

- _____. (16 ตุลาคม 2554), **รัฐประหาร 2475**. ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000131841>
- _____. (25 ธันวาคม 2554), **การกระจายอำนาจคือคำตอบ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=954000016400>
- _____. (15 มกราคม 2555), **แก้รัฐธรรมนูญเพื่อใคร ?**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000006289>
- _____. (22 มกราคม 2555), **ประชาธิปไตยแบบพอเพียง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000009676>
- _____. (29 มกราคม 2555), **ความกลัวก่อให้เกิดความเชย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000012949>
- _____. (19 กุมภาพันธ์ 2555), **ต้องรออีก 100 ปี**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000022708>
- _____. (13 พฤษภาคม 2555), **นักประชาธิปไตยคนแรก**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000058841>
- _____. (21 มิถุนายน 2555).ปาฐกถาหัวข้อ “ย้อนทวนเรื่องประวัติศาสตร์ จาก ร.ศ.130 ถึง 24 มิถุนายน 2475” ในการสัมมนา “จาก 100 ปี ร.ศ. 130 ถึง 80 ปี ประชาธิปไตย” อ้างใน **ชัยอนันต์ สมุทวณิช: ย้อนทวนเรื่องประวัติศาสตร์จาก ร.ศ.130 ถึง 24 มิถุนายน 2475**. ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/06/41174>
- _____. (1 กรกฎาคม 2555), **การเมืองแบบการเคลื่อนไหว**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000080572>
- _____. (22 กรกฎาคม 2555), **อำนาจที่สี่**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000089909>
- _____. (14 ตุลาคม 2555), **รัฐบาลนอกระบบ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000125948>

- _____. (31 มีนาคม 2556), **วิจารณ์สถาบันไปทำไม**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000038876>
- _____. (5 พฤษภาคม 2556), **ปาฐกถาของนายกรัฐมนตรี**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000053893>
- _____. (12 พฤษภาคม 2556), **ปรากฏการณ์สุดท้ายของประชาธิปไตย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000056830>
- _____. (28 กรกฎาคม 2556), **พรรคการเมืองกับนโยบายประชานิยม**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000092651>
- _____. (11 สิงหาคม 2556), **การเมืองไทยหนีไม่พ้นวงจรอุบาทว์**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000099648>
- _____. (22 กันยายน 2556), **สถาบันพระมหากษัตริย์ไทย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000119524>
- _____. (24 พฤศจิกายน 2556), **วิกฤตประเทศไทย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000145900>
- _____. (8 ธันวาคม 2556), **VETO POLITICS**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000151397>
- _____. (19 มกราคม 2557), **อนาคตที่ไม่แน่นอน**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000006929>
- _____. (23 กุมภาพันธ์ 2557), **การเมืองไทยเปลี่ยนไป**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000021183>.
- _____. (11 พฤษภาคม 2557), **การพัฒนาประชาธิปไตยต้องใช้เวลา**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000052133>

_____. (18 พฤษภาคม 2557), **สังคมไทยขาดผู้นำ**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000054985>

_____. (8 มิถุนายน 2557), **ก้าวต่อไปของการปฏิรูป**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000064020>

_____. (27 กรกฎาคม 2557), **ขอต้อนรับรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000084857>.

_____. (24 สิงหาคม 2557), **นายกรัฐมนตรีทหารของไทย**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000096796>

_____. (12 ตุลาคม 2557), **อำนาจที่กระจุกตัว**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000117338>

_____. (7 ธันวาคม 2557), **ข้อเสนอต่อคณะกรรมการปฏิรูปการเมือง**, ค้นหาเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000140753>

ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (10 ตุลาคม 2559), ค้นหาเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2559, จาก https://th.wikipedia.org/wiki/ชัยอนันต์_สมุทวณิช

ไชยวัฒน์ สินสุวงศ์. (29 มีนาคม 2559). ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2559. จาก https://th.wikipedia.org/wiki/ไชยวัฒน์_สินสุวงศ์

ไชยยันต์ ไชยพร. (25 ตุลาคม 2549). "ธงชัย-ชัยวัฒน์ กับรัฐประหาร 19 กันยายน 2549". ค้นหา เมื่อ 4 มกราคม 2559, จาก <http://thaicoup19949.blogspot.com/2006/10/19-2549.html>.

_____. (20 มกราคม 2550). "เหตุผล 8 ประการที่มัตรัฐบาลรัฐประหาร". ค้นหาเมื่อ 4 มกราคม 2559. จาก <http://prachatai.org/journal/2007/01/11327>.

_____. (2 กรกฎาคม 2551). "ไชยยันต์" ได้ "ประกาศ" พันธมิตรชุมนุมโดยชอบธรรม". ค้นหาเมื่อ 4 มกราคม 2559, จาก <http://prachatai.org/journal/2008/06/16916>.

- _____. (16 พฤษภาคม 2551). “ไชยันต์” ย้ำ “ผู้จัดการ” ไม่เหมือน “ดาวสยาม” - ชี “จักรภพ” จาบจ้วงสถาบันแรงกว่า 6 ตุลาฯ. ค้นหาเมื่อ 4 มกราคม 2559, จาก <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9510000057240>.
- _____. (10 กรกฎาคม 2557), “ฝรั่งกับรัฐประหาร”. **กรุงเทพธุรกิจ**. ค้นหาเมื่อ 7 กรกฎาคม 2558”จาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/592335>.
- _____. (27 พฤศจิกายน 2557). “คำเตือนจากรอยัลลิสต์...เพื่อรอยัลลิสต์”. **ประชาไท**. ค้นหาเมื่อ 7 กรกฎาคม 2558 .จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/11/50008>
- _____. (25 ธันวาคม 2557). “ม.112 กับการปกป้องสถาบันฯ”. **กรุงเทพธุรกิจ**. ค้นหาเมื่อ 7 กรกฎาคม 2558. จาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/625196>.
- “เสียงเล่าหลง” และทีมข่าวการเมือง. (15 มิถุนายน 2547). **3 แนวทางที่น่าจะเป็นของพรรคทางเลือกที่สาม**. ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9470000007692>
- เดลินิวส์. (7 กุมภาพันธ์ 2558). ‘สมบัติ’ ชี้จุดอ่อนนายกฯ มาจาก สส.. ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558. จาก http://www.dailynews.co.th/Content/politics/299487/_สมบัติ_ชี้จุดอ่อนนายกฯมาจากส.ส
- ถึง ครุ ฐ น ตี วิ ธิ . (13 ตุลาคม 2555). ค้นหาเมื่อ 11 กันยายน 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/10/43144>
- แถลงการณ์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน เรื่อง ความรับผิดชอบของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ และการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมในระยะยาว**. (4 พฤศจิกายน 2553). ค้นหาเมื่อ 16 สิงหาคม 2558, จาก [http://www.prachatai3.info/journal/2010/11/31756?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+prachatai+\(%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%8A%E0%B8%B2%E0%B9%84%E0%B8%97+Prachatai.com\)](http://www.prachatai3.info/journal/2010/11/31756?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+prachatai+(%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%8A%E0%B8%B2%E0%B9%84%E0%B8%97+Prachatai.com))
- แถลงการณ์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน นิรโทษกรรมต้องเพื่อมวลชน ไร้ผลประโยชน์ทับซ้อน และโปร่งใส**. (14 สิงหาคม 2556). ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558. จาก <http://>

midnightuniv.org/%แกลงการณัมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน นิรโทษกรรมต้องเพื่อมวลชน ไร้
ผลประโยชน์ทับซ้อนและโปร่งใส

ไทยพับลิก้า. (25 กุมภาพันธ์ 2012). **แค่ตั้งต้นก็พบ “ตำหนิ” –คำวิพากษ์ “สมบัติ ธำรงธัญวงศ์” ก่อนคลอด รธน. ฉบับลบลบ “ทษ.”**. ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558. จาก <http://thaipublica.org/2012/02/sombat-tamrongtanyawong/>.

ไทยโพสต์. (1 ธันวาคม 2556). **โค่นระบอบทษ. อย่าให้เสียของ**. ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.thaipost.net/tabloid/011213/82817>.

ไทยรัฐออนไลน์. (25 พฤษภาคม 2558). **กมธ.ปฏิรูปการเมือง เสนอ นายกฯ มาจาก ส.ส. ดัด ม. 181-182 อ อ ก , ค ้น ห า เ มื อ 2 1 มิ ฎ น า ย น 2 5 5 8 , จ า ก** <https://www.thairath.co.th/content/501049>.

ไทยรัฐออนไลน์. (25 พฤษภาคม 2558). **‘สมบัติ’ ตีปีก ผู้เชี่ยวชาญฝรั่งเศส หนุนหัน รธน. เหนือ 118 มาตรา**. ค้นหาเมื่อ 21 มิ ฎ น า ย น 2 5 5 8 , จ า ก <https://www.thairath.co.th/content/501479>.

ธเนศวร์ เจริญเมือง. (3 กรกฎาคม 2553). **ประชาธิปไตย 2 ระดับในสังคมไทย**. ค้นหาเมื่อ 10 สิงหาคม 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2010/07/30188>.

ธีรยุทธ บุญมี.(28 กรกฎาคม 2547), **วิพากษ์“ทษ.”มุ่งเผด็จการ-ล้มปทานชาติ**, ค้นหาเมื่อ 14 มกราคม 2559, จาก <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9470000028495>

_____. (11 ตุลาคม พ.ศ.2549), **“มองรัฐประหารและรัฐธรรมนูญฉบับภูมิปัญญาไทย”** การเสวนาวิชาการ ‘รัฐบาลใหม่กับปัญหาทางสังคมการเมืองไทยในอนาคต’ ณ ตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2559, จาก <http://v1.midnightuniv.org/midnight2544/0009999860.html>

_____. (28 มีนาคม 2551). **ธีรยุทธ บุญมี : “อัตลักษณ์” เป็นปัญหาที่ประเทศไทยและทั้งโลกต้องเผชิญ** หน้าค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2008/03/15986>

- _____. (26 กรกฎาคม 2551), **ทบทวนทิศทางประเทศไทย**. ปาฐกถาพิเศษวาระ 35 ปี 14 ตุลา วันสืบสานประชาธิปไตย วันที่ 26 กรกฎาคม 2551 ณ อาคาร กีฬาเวสท์ ศูนย์เยาวชน กรุงเทพมหานคร (ไทย-ญี่ปุ่น), ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.14tula.com/activity/p-2551-teerayut.pdf>
- _____. (28 พฤศจิกายน 2551), **บทเสนอแนะ “การฝ่าวิกฤติการเมืองไทย ที่ตระหนักถึงรากเหง้าแท้จริงของปัญหา”**. วันที่ 28 พฤศจิกายน 2551 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์). บทความเผยแพร่ใน ประชาไท, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2008/11/19132>
- _____. (19 มีนาคม 2555), **“เมื่อ ‘ธีรยุทธ’ ทำนาย ‘ยิ่งลักษณ์’ จะเป็นนายกฯ มีคนรักมากที่สุด”**, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://www.thairath.co.th/content/246394>
- _____. (10 ธันวาคม 2556). **“การปฏิวัตินกหวีด” มองเชื่อมโยงกับปัญหาอนาคตการเมืองไทย**, บทความเผยแพร่ใน สำนักข่าวอิศรา, ธีรยุทธ : “การปฏิวัตินกหวีด” มองเชื่อมโยงกับปัญหาอนาคตการเมืองไทย. ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.isranews.org/isranews-article/item/25781-%E0%B8%B5ui.html>
- _____. (14 ตุลาคม 2556), **40 ปี 14 ตุลา : อุดมการณ์ประชาธิปไตย 40 ปีหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516**. บทความเนื่องในโอกาสครบรอบ 40 ปี เหตุการณ์ 14 ต.ค.2516. บทความเผยแพร่ใน สำนักข่าวอิศรา. ธีรยุทธ บุญมี : 40 ปี 14 ตุลา อุดมการณ์หายไปไหนหมด ?, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.isranews.org/thaireform/thaireform-talk-interview/item/24399-%E0%B8%B5ui.html>
- _____. (15 มกราคม 2557) , **“สุดท้ายของระบอบทักษิณ สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย?”** ค้นหาเมื่อ วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558 , จาก <http://thaipublica.org/2014/01/thirayuth-boonmee/>.

_____. (30 มิถุนายน 2557), ปัญหาประชาธิปไตยไทย, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ.

2 5 5 8 , จาก <https://th-th.facebook.com/rayongmahanakorn/posts/238527649691769>

_____. (26 มีนาคม 2558). ปฏิรูปการเมืองไทย มองจากประสบการณ์ชีวิต, บทความ

เผยแพร่ในสำนักข่าวอิสรา, ค้นหาเมื่อ 27 มีนาคม 2558, จาก

<http://www.isranews.org/isranews-article/item/37489-isranews26035812.html>.

_____. (26 มีนาคม 2558), 'ธีรยุทธ'เตือนคสช.ให้ได้ถึงเวลาเลือกตั้ง ค้นหาเมื่อวันที่ 31

มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/641110>.

_____. (ม.ป.ป.), งานเสวนา สุดท้ายระบอบทักษิณ สร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย?,

ค้นหาเมื่อ 2 มีนาคม 2557, จาก: [http://thaipublica.org/wp-content/uploads/](http://thaipublica.org/wp-content/uploads/2014/01/เปเปอร์ธีรยุทธ_บุญมี.pdf)

2014/01/เปเปอร์ธีรยุทธ บุญมี.pdf.

ธีรยุทธ"วิพากษ์"ทักษิณ"มุ่งเผด็จการ-สัมปทานชาติ, (28 กรกฎาคม 2547), ค้นหาเมื่อวันที่ 31

มีนาคม พ.ศ. 2559, จาก [http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?](http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9470000028495)

NewsID=9470000028495.

"ธีรยุทธ" วิพากษ์ "สังคม-วัฒนธรรม" หลังการเลือกตั้ง ก.พ.48, (28 กุมภาพันธ์ 2548),

ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2559, จาก [http://www.manager.co.th/Politics/View](http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID)

News.aspx?NewsID

ธีรยุทธ"ชี้"ทักษิณ"ไม่อาจต้านพลังประชาชน-เตือนเลิกดันทุรัง, (4 มีนาคม 2549), ค้นหา

เมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2559, จาก [http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.](http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9490000029932)

aspx?NewsID=9490000029932.

"ธีรยุทธ บุญมี" สมานฉันท์เกิดจากคำสั่ง กฎหมาย การร้องเพลงไม่ได้ ต้องมาจากเต็มใจ,

(27 สิงหาคม 2558), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2558, จาก

http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1440669747.

ธีรยุทธ บุญมี, (27 ตุลาคม 2559), ค้นหาเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2559, จาก

https://th.wikipedia.org/wiki/ธีรยุทธ_บุญมี.

ธีรยุทธ บุญมี 'อัต'ทักษิณ' นำการเมืองแบบบ้าอำนาจ, (ม.ป.ป.), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม

พ.ศ. 2559, จาก http://www.parliament.go.th/news/news_detail.php?prid=22739

นิติราษฎร์: นิติศาสตร์เพื่อราษฎร. (19 กันยายน 2553). **นิติราษฎร์ ฉบับที่ ๑ (วรเจตน์ ภาคิ**

รัตน์). ค้นหาเมื่อ 10 มีนาคม 2558, จาก <http://www.enlightened-jurists.com/blog/2>

_____. (19 กันยายน 2553). **แถลงการณ์นิติราษฎร์ (วรเจตน์ ภาคิรัตน์)**. ค้นหาเมื่อ 1

เมษายน 2558, จาก <http://www.enlightened-jurists.com/blog/2>

_____. (22 มกราคม 2555). **กรอบเนื้อหาของรัฐธรรมนูญฉบับนิติราษฎร์**. ค้นหาเมื่อ 1

เมษายน 2558, จาก <http://www.enlightened-jurists.com/blog/59>

_____. (ม.ป.ป.). **แถลงการณ์ ของคณาจารย์ คณะนิติ ฯ มธ. ฉบับที่ ๑**, ค้นหาเมื่อ 10

มีนาคม 2558, จาก <http://www.enlightened-jurists.com/.../35/Statement-1.html>.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (30 กรกฎาคม 2549). **“วัฒนธรรมคนเสื้อแดง”**. ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม

พ.ศ. 2558. จาก <http://serichon.org/board/index.php?topic=35436.0;wap2>.

_____. (30 พฤศจิกายน 2549). **“วัฒนธรรมคนเสื้อแดง”** ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ.

2558. จาก <http://serichon.org/board/index.php?topic=35436.0;wap2>.

_____. (16 เมษายน 2555). **“ปรองดองโดยประเด็น” มติชนรายวัน**. ค้นหาเมื่อวันที่ 21

กันยายน พ.ศ. 2558. จาก [http://www.matichon.co.th/news_detail.php?](http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1334585676)

[newsid=1334585676](http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1334585676)

_____. (5 พฤศจิกายน 2555). **“เปลี่ยนประเทศไทยด้วยการรับจำนำข้าว”**. **หนังสือพิมพ์มติชน**

รายวัน วันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555. ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558. จาก

http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1352088566.

_____. (3 เมษายน 2556). **“ผู้ชนในการปฏิวัติสยาม (1)” มติชนสุดสัปดาห์** (29 มีนาคม -

4 เมษายน 2556. ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558. จาก [http://www.matichon.co.th/news_detail.php?](http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1364993032&grpid=03&catid=50)

[newsid=1364993032&grpid=03&catid=50](http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1364993032&grpid=03&catid=50).

- _____. (13 พฤษภาคม 2556). การเมืองมวลชน (2) กระแสพรรค. **หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน**, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1367841448.
- _____. (1 สิงหาคม 2556). “ประชาธิปไตยนิยม” **มติชนสุดสัปดาห์** ฉบับ 26 ก.ค.-1 ส.ค. 2556 น. 30. ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558. จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1375374594&grpid=03&catid=02&subcatid=0207
- _____. (17 ธันวาคม 2556), “มวลมหาประชาชน” **หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน**. ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1387190430 .
- _____. (28 เมษายน 2557). “อ่าน ม.7 อย่าง ป.4” **หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน**. ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558 . จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1398693837
- _____. (11 พฤศจิกายน 2557). ประชาธิปไตยแบบไทย, **หนังสือพิมพ์มติชน**. ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558. จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1415616055
- _____. (29 มิถุนายน 2558). “ปกป้องพุทธศาสนาจากเผด็จการทุกรูปแบบ” **หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน**. ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558. จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1435558641.
- _____. (ม.ป.ป.). “ทางสองแพร่งของประชาธิปไตย. ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://v1.midnightuniv.org/midnight2545/document95118.html>.
- นันทวัฒน์ บรมานันท์. (17 ธันวาคม 2547). **บทสัมภาษณ์ ศ.ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช ณ โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย วันที่ 11 ธันวาคม 2544**. ค้นหาเมื่อ 2 ตุลาคม 2558, จาก <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=168&Page=2>
- ผู้จัดการออนไลน์. (12 สิงหาคม 2549). ‘ทษ.-บรรหาร’ สร้างเซอร์ไพรส์การเมือง นักวิชาการชี้ชัด ๆ เลือกตั้งใหม่ ‘เขามาแน่’, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก

<http://www.manager.co.th/iBizChannel/ViewNews.aspx?NewsID=949000010176>

0

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (ม.ป.ป.). **พระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย**. ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://archive.is/9zFmO#selection-1073.1-1078.6>.

ปัญญา มีชูสาร. (18 มีนาคม 2554). **นปช.แถลงชุมนุม 19 มีนาคม 54**. ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558. จาก <http://news.voicetv.co.th/thailand/6350.html>

ประชาชาติธุรกิจออนไลน์.(29 สิงหาคม 2553). **"ดร.สมบัติ " ประธานแก้ไขรัฐธรรมนูญ... เราไม่ได้สนว่าใครจะได้ประโยชน์**, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1283069028

_____. (15 ธันวาคม 2556). **สมบัติ อารังธยวงศ์ เปิดโมเดลปฏิวัติ - ปฏิรูปการเมือง** **แผนล้ม "ทษ." ร่าง "สภาประชาชน"**. ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558. จาก http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1387077062

ประชาไท. (27 มกราคม 2551). **สัมภาษณ์ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ (2) : แล่เนื้อเถื่อนหนัง "ตุลาการภิวัตน์" แบบไทยๆ**. ค้นหาเมื่อ 1 เมษายน 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2008/01/15576>.

_____. (2 มิถุนายน 2551). **"ไชยันต์" ได้ "ประกาศ" พันธมิตรชุมนุมโดยชอบธรรม**. ค้นหาเมื่อ 27 เมษายน 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2008/06/16916>.

_____. (19 มิถุนายน 2551). **นักวิชาการชี้ การใช้ "กม.หมิ่น" เป็นอันตรายมากกว่าเป็นผลดี**. ค้นหาเมื่อ 7 กรกฎาคม 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2008/06/17099>.

_____. (26 กันยายน 2555). **'ไชยันต์' เสนอวิจัยแก้วิกฤต ทำสัญญาประชาคมใหม่** **บทบาท "สถาบัน"**. ค้นหาเมื่อ 7 กรกฎาคม 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/09/42836>.

ประจักษ์ ก้องกีรติ. (25 ตุลาคม 2549). **"วิวาทะจาก ประจักษ์ ก้องกีรติ"**. ค้นหาเมื่อ 4 มกราคม 2559, จาก http://thaicoup19949.blogspot.com/2006/10/blogpost_116179895959154541.html

พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” . (7 พฤศจิกายน 2559). ค้นหาเมื่อ 1 ธันวาคม พ.ศ.

2559. จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย>.

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์.(13 มีนาคม 2548). "พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์" : ไม่เลือกทักษิณ หรือจะ

เลือก ทูตนิยมล่าหลัง?. ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2006/03/7720>.

_____. (8 ตุลาคม 2548). ธงชาติไทยสามผืนในกระแสโลกาภิวัตน์. ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2006/10/10014>

_____. (22 พฤศจิกายน 2548). มายาคติ "ประชาธิปไตย" ของปัญญาชนชั้นกลางไทย. ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2006/11/10607>.

_____. (29 พฤศจิกายน 2548). มายาคติของ "ปัญญาชนตีสองหน้า". ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2006/11/10711>.

_____. (10 มกราคม 2549). ชนชั้นล่างในเมืองและชนบทคือทัพหลวงของประชาธิปไตย. ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/01/11210>.

_____. (15 มีนาคม 2549). ระบอบประชาธิปไตยของปวงประชามหาชน. ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/03/11964>.

_____. (21 พฤษภาคม 2549), "พิชิต" บริภาษ : เมื่อพรรคพวก "ซ้าย" ย้ายไป "ขวา" และ "พวกเขา" กลับมาเล่นงาน "เรา". ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/05/12778>

_____. (7 สิงหาคม 2549). "พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์" มองอนาคตสังคมการเมืองไทย..ถ้ารัฐธรรมนูญ 50 ผ่าน, ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/08/13763>.

_____. (1 กุมภาพันธ์ 2550), ความชั่วร้ายของวาทกรรม “ระบอบทักษิณ”, ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558, จาก <http://pichitlk.blogspot.com/2013/02/blog-post.html#more>

- _____. (1 ตุลาคม 2550). **ชนชั้นล่างในเมืองและชนบทคือทัพหลวงของประชาธิปไตย**”
ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://prachatai.com/journal/2007/01/11210>.
- _____. (2 มีนาคม 2552). **การเปลี่ยนผ่านของขบวนการประชาธิปไตยสีแดง**. ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2009/03/20178>.
- _____. (27 พฤษภาคม 2552), **มวลชนรากหญ้าตื่นขึ้นแล้ว**, ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2009/05/24344>
- _____. (17 มิถุนายน 2552). **ความหมายทางยุทธศาสตร์ของ“สงกรานต์เลือด” ตอน1**.
ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2009/06/24698>.
- _____. (22 กันยายน 2552), **ปฏิวัติประชาธิปไตยในกระแสโลกาภิวัตน์**, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2009/09/25906>.
- _____. (24 กันยายน 2553), **ปัญหาองค์การนำในขบวนการประชาธิปไตย (ตอนที่หนึ่ง)**,
ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2010/09/31236>.
- _____. (10 มีนาคม 2554). **ความท้าทายเบื้องหน้า นปช. “แดงทั้งแผ่นดิน”**. ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2011/03/33473>
- _____. (22 เมษายน 2554), **ไปสู่ “รัฐไทยใหม่ รัฐประชาธิปไตย**, ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2011/04/34177>
- _____. (3 กุมภาพันธ์ 2555), **“ประชารัฐ” --- รัฐของประชาชน**. ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/02/39086>.
- _____. (25 พฤษภาคม 2555), **สองปี 19 พฤษภาคม 2553 ประชาชนต้องการอะไร?**, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/05/40680>
- _____. (11 ตุลาคม 2555). **จ่านาดีกว่าประกันรายได้ รอพิสูจน์ฝีมือรัฐบาล**. ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/10/43117>

- _____. (12 ตุลาคม 2555). **โครงการรับจำนำข้าว จุดตายของเผด็จการไทย?** ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/10/43130>.
- _____. (18 กรกฎาคม 2556). **พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรกับคนเสื้อแดง**. ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/07/47774>.
- _____. (30 สิงหาคม 2556). **รถไฟความเร็วสูง สำคัญไฉน**. ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/08/48482>.
- _____. (6 ธันวาคม 2556). **สงครามกลางเมืองที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้**. ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/12/50238>
- _____. (17 มกราคม 2557). **วาทกรรม “ปฏิรูป” ของ กปปส.คืออะไร**. ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/01/51218>.
- _____. (10 เมษายน 2557). **“คลื่นลูกที่สี่” ของการปฏิวัติประชาธิปไตย**, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/04/52665>
- _____. (23 มกราคม 2558). **บทเรียน 22 พ.ค. 57 (1): รัฐประหารเพื่ออะไร**. ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2015/01/57538>
- _____. (6 กุมภาพันธ์ 2558), **บทเรียน 22 พ.ค. 57 (2): ตระกูลชินวัตรกับพรรคเพื่อไทย**, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2015/02/57793>
- _____. (21 กุมภาพันธ์ 2558). **บทเรียน 22 พ.ค. 57 (3): ขบวนการเสื้อแดง**. ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2015/02/58029>
- _____. (23 มีนาคม 2558). **สรุปบทเรียน 22 พ.ค. 2557 (5): กลุ่มพลังคนเสื้อขาว**. ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2015/03/58536>.
- _____. (3 เมษายน 2558). **สรุปบทเรียน 22 พ.ค.57 (จบ): “สภาวะชะงักงัน” ของระบอบรัฐประหาร**. ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2015/04/58700>.
- _____. (11 เมษายน 2558). **ปัญญาชน “ก้าวหน้า” กับ “แดงโหนเจ้า”**. ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/04/52686>.

_____. (8 ตุลาคม 2548), **ธงชาติไทยสามผืนในกระแสโลกาภิวัตน์**, ค้นหาเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2006/10/10014>.

ม.เที่ยงคืน เสนอร่างรัฐธรรมนูญใหม่หลังเลือกตั้ง พร้อมชูสังคมสวัสดิการ. (11 ธันวาคม 2550). ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/12/15095>.

มติชนออนไลน์. (5 พฤศจิกายน 2553). **นักวิชาการชำแหละ"คุณภาพสังคม-ประชาธิปไตย" ปัญหาอื่น ต้องแก้อีกเพียบ**, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1288971799&grpid&catid=02.

_____. (4 มกราคม 2555). **เจาะใจ "ดร.ไชยันต์" เสนอยกเลิก ม.112 กับเหตุผลที่มากกว่า "ความจริงรักภักดี"**, ค้นหาเมื่อ 7 กรกฎาคม 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1325677865.

มูลนิธิตาสว่าง. (18 สิงหาคม 2557). **นิด้า ชงปฏิรูปการเมือง "เลือกนายกฯโดยตรง"**. ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.info.or.th/blog/นิด้า-ชงปฏิรูปการเมือง/>.

ยุกติ มุกดาวิจิตร: ใครคือประชาชนของอาจารย์ธีรยุทธ บุญมี. (12 ธันวาคม 2556). ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://www.blogazine.pub/blogs/yuktimukdawijitra/post/4494#sthash.LRV8W5DQ.dpuf>

รวบรวมเหตุการณ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 – 2549. (23 ตุลาคม 2558). ค้นหาเมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2559). จาก <https://punpunsara.com/2015/10/23/events-between-1991-2006/>.

รายงานเสวนา: กองทัพ การเมือง ประชาธิปไตย. (6 กุมภาพันธ์ 2554). ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2011/02/32979>.

รัฐประหารในประเทศไทย พ.ศ.2534. (10 กันยายน 2559). ค้นหาเมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2559. จาก https://th.wikipedia.org/wiki/รัฐประหารในประเทศไทย_พ.ศ.2534.

ลต ส.ส.เหลือจังหวัดละคน! "ชัยอนันต์ สมุทวณิช" ผุดไอเดีย เปิดทางคนนอก นั่ง นายกฯ.

(13 ตุลาคม 2557). ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก

http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1413166313.

วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (31 มกราคม 2553). "หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม" ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=1431>

_____. (1 มกราคม 2554). "บทสัมภาษณ์ความเห็นทางวิชาการ เรื่อง 'การสร้างพลเมือง' กับ การพัฒนาประชาธิปไตย" **จลนิตี**. ปีที่ 7 ฉบับที่ 6. (พฤศจิกายน-ธันวาคม 2553), น. 26-38 เผยแพร่ซ้ำใน นิตินาฎ, การสร้างพลเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตยไทย-**วรเจตน์ ภาคีรัตน์**, ค้นหาเมื่อ 1 เมษายน 2558. จาก <http://www.enlightened-jurists.com/directory/139/worajede02012011.html>.

_____. (17 สิงหาคม 2554). "วิพากษ์อำนาจตุลาการ นักกฎหมาย และหลักวิชาชีพนักกฎหมายในประเทศไทย". **รพี' ๕๔ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**. เผยแพร่ซ้ำใน นิตินาฎ. **สัมภาษณ์วรเจตน์ ภาคีรัตน์ - วิพากษ์อำนาจตุลาการ นักกฎหมาย และหลักวิชาชีพในประเทศไทย**. ค้นหาเมื่อ 1 เมษายน 2558, จาก <http://www.enlightened-jurists.com/page/234>

_____. (4 ธันวาคม 2556). บทสัมภาษณ์ความเห็นทางวิชาการเรื่อง "ประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามมาตรา ๗ ของรัฐธรรมนูญ". ใน **จลนิตี**. ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม - มิถุนายน 2549), น. 1-16 เผยแพร่ซ้ำใน นิตินาฎ. **สัมภาษณ์'วรเจตน์ ภาคีรัตน์' ประเพณีการปกครองฯ ตามมาตรา ๗ ของรัฐธรรมนูญ**. ค้นหาเมื่อ 1 เมษายน 2558, จาก <http://www.enlightened-jurists.com/directory/246>

_____. (26 เมษายน 2557), การสัมภาษณ์ เรื่อง "บทบาทการใช้อำนาจของตุลาการกับสถานการณ์ทางการเมือง" ณ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เนื่องในงานรำลึก ศ.ดร.หยุด แสงอุทัย, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก https://www.khaosod.co.th/view_newsonline.php?newsid=TVRNNU9EVXdNakk0TkE9PQ==

- _____. (17 พฤษภาคม 2557), เสวนา วิพากษ์นักสร้างสุญญากาศ: วรเจตน์-ปิยนุตร ได้ 11 ประเด็น 'นายกฯเถื่อน' (งานเสวนา "เลือกตั้ง=ทางออก นายกฯเถื่อนคือทางตัน" ณ อาคาร บรรยายรวม 4 (ปร.4) ธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต), ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://prachatai.com/journal/2014/05/53273>.
- _____. (21 ตุลาคม 2558).วรเจตน์ ภาคิรัตน์: ประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสังคมไทย ใครเป็นคนกำหนด?. ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558. จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1445426242.
- วรเจตน์-กิตติศักดิ์-สถิตย์' ถกตุลาการกับสถานการณ์ทางการเมือง. (26 เมษายน 2557). ค้นหา เมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558 , จาก <http://prachatai.com/journal/2014/04/52896>
- “วิวาทะว่าด้วย "การเมืองเสื้อสีไม่มีอนาคต" เกษียร สมศักดิ์ ใบทองแห้ง และ ธเนศวร์ เจริญ เมือง”. (26 พฤษภาคม 2556). ค้นหาเมื่อ 24 ธันวาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.org/journal/2013/05/46907>
- วิรพา อังคุรทัตนิยรัตน์(สัมภาษณ์). (13 กรกฎาคม 2555). สัมภาษณ์ เกษียร เตชะพีระ-เหลียว หลังแลหน้าประชาธิปไตยไทย ๘๐ ปี วันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ.2555. บทสัมภาษณ์ ใน นิตยสาร สารคดี ฉบับที่ 328, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก www.sarakadee.com/2012/07/13/kasien-80th-democracy/.
- “สถาบันกษัตริย์ – รัฐธรรมนูญ – ประชาธิปไตย” ตอนที่ 3. (15 ธันวาคม 2553). ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2010/12/32310>.
- สมชาย ปรีชาศิลปกุล. (3 พฤษภาคม 2548), ต้นสายปลายเหตุ "การฉ้อโกง" กรณีที่ดินลำพูน, ค้นหาเมื่อ 16 สิงหาคม 2558, จาก <http://prachatai.org/journal/2005/05/3863>.
- _____. (14 มกราคม 2549), "ประกาศ เสรีไทย "49 "กูไม่เอาพันธนาการ FTA", ค้นหาเมื่อ 16 สิงหาคม 2558, จาก <http://prachatai3.com/journal/2006/01/6996>.
- _____. (4 กุมภาพันธ์ 2549), นายกทักษิณกับเส้นแบ่งจริยธรรม. ค้นหาเมื่อ 14 สิงหาคม 2558, จาก <http://v1.midnightuniv.org/midnight2545/document95161.html>

- _____. (25 มิถุนายน 2550), "อภิรัฐมนตรีธรรมนูญไทย", ค้นหาเมื่อ 16 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/06/13230>
- _____. (17 กันยายน 2550). เส้นทางกรรมพิไทย จาก 14 ตุลาคมรัฐประหาร ถึง 19 กันยายน รัฐประหาร, ค้นหาเมื่อ 16 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/09/14191>.
- _____. (21 มีนาคม 2552), ทำไมต้องปฏิรูปการเมือง? ปฏิรูปอย่างไร, ค้นหาเมื่อ 16 สิงหาคม 2558, จาก <http://prachatai.org/journal/2009/03/20442>.
- _____. (13 เมษายน 2552), บทสัมภาษณ์ "วิพากษ์ทักษิณ-เสื้อแดง เสื้อต่างสี-สงครามชนชั้น โคน "อำมาตย์" สกัด "รัฐประหาร วันที่ 13 เมษายน พ.ศ.2552. ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://oknation.nationtv.tv/blog/PhanasGook/2009/04/13/entry-5>.
- _____. (19 กรกฎาคม 2555). เสื้อแดงนอกเงาเพื่อไทย. ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/07/41642>.
- _____. (21 มิถุนายน 2556), ระบอบอำมาตย์ประชาธิปไตย, ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/06/41182>.
- _____. (28 กรกฎาคม 2556). อภิรัฐมนตรีธรรมนูญจาริตประเพณีไทย 2475-2555, ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/06/41293>.
- _____. (21 พฤศจิกายน 2556), ฝิอำมาตย์ vs. ฝิทักษิณ, ค้นหาเมื่อ 16 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/11/49983>.
- _____. (30 พฤศจิกายน 2556), นิติรัฐ อารยะชัดขึ้น และการมองให้เห็นความเป็นคน., ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/11/50103>.
- _____. (19 กุมภาพันธ์ 2558). จากการเมืองเชิงตุลาการ ถึงอัตลักษณ์ตุลาการในสังคมไทย, ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2015/02/58007>.
- _____. (ม.ป.ป.). สถาบันกษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย. ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก <http://midnightuniv.org/สถาบันกษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย>.

- สมบัติ ถำรงธัญวงศ์.(18 เมษายน 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558 , จ าก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/745601135480880>.
- _____. (19 เมษายน 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558 , จ าก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/745609495480044>
- _____. (21 เมษายน 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558 , จ าก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/747030172004643>.
- _____. (2 พฤษภาคม 2557). Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558 , จ าก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/753855364655457>.
- _____. (3 พฤษภาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558 , จ าก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/754111947963132>.
- _____. (6 พฤษภาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558 , จ าก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/755740181133642>.
- _____. (7 พฤษภาคม 2557). Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558 , จ าก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/756365967737730>
- _____. (18 พฤษภาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558 , จ าก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/762117800495880>.

- _____. (26 พฤษภาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16
กุมภาพันธ์ 2558 , จ าก [https://www.facebook.com/Prof.
SombatThamrongthanyawong/posts/766552443385749](https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/766552443385749)
- _____. (30 พฤษภาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D ค้นหาเมื่อ 16
กุมภาพันธ์ 2558 , จ าก [https://www.facebook.com/Prof.
SombatThamrongthanyawong/posts/768733546500972](https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/768733546500972)
- _____. (12 มิถุนายน 2554), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16
กุมภาพันธ์ 2558 , จ าก [https://www.facebook.com/Prof.
SombatThamrongthanyawong/posts/214781575229508](https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/214781575229508).
- _____. (16 มิถุนายน 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16
กุมภาพันธ์ 2558 , จ าก [https://www.facebook.com/Prof.
SombatThamrongthanyawong/posts/778477482193245](https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/778477482193245)
- _____. (11 กรกฎาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ
16 กุมภาพันธ์ 2558 , จ าก [https://www.facebook.com/Prof.
SombatThamrongthanyawong/posts/793921800648813](https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/793921800648813).
- _____. (20 กรกฎาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16
กุมภาพันธ์ 2558 , จ าก [https://www.facebook.com/Prof.
SombatThamrongthanyawong/posts/798776663496660](https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/798776663496660).
- _____. (24 กรกฎาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16
กุมภาพันธ์ 2558 , จ าก [https://www.facebook.com/Prof.
SombatThamrongthanyawong/posts/801249153249411](https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/801249153249411).
- _____. (25 กรกฎาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16
กุมภาพันธ์ 2558 , จ าก [https://www.facebook.com/Prof.
SombatThamrongthanyawong/posts/801867033187623](https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/801867033187623)

- _____. (30 กรกฎาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16
กุมภาพันธ์ 2558 , จาก [https://www.facebook.com/Prof.
SombatThamrongthanyawong/posts/804625862911740](https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/804625862911740).
- _____. (9 สิงหาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16
กุมภาพันธ์ 2558 , จาก [https://www.facebook.com/Prof.
SombatThamrongthanyawong/posts/810453028995690](https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/810453028995690).
- _____. (15 สิงหาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16
กุมภาพันธ์ 2558 , จาก [https://www.facebook.com/Prof.
SombatThamrongthanyawong/posts/813658455341814](https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/813658455341814).
- _____. (15 ธันวาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16
กุมภาพันธ์ 2558 , จาก [https://www.facebook.com/Prof.
SombatThamrongthanyawong/posts/881178861923106](https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/881178861923106).
- _____. (18 ธันวาคม 2557), Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D, ค้นหาเมื่อ 16
กุมภาพันธ์ 2558 , จาก [https://www.facebook.com/Prof.
SombatThamrongthanyawong/posts/883000828407576](https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/883000828407576).
- _____. (26 เมษายน 2558), “สมบัติ อัจฉริยะวงศ์ มอกร่างพรรณ.สร้างรัฐบาลเป็ดงอย ดันทุรังมี
แต่ปัญหา ตกไปไม่เสียหาย.”, สัมภาษณ์โดย อนุชา ทองเดิม, **มติชนรายวัน**, ค้นหาเมื่อ
21 มิถุนายน 2558, จาก [http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=
1430046848](http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1430046848)
- _____. (11 พฤษภาคม 2558), “รัฐธรรมนูญปลดล็อกวิกฤติประเทศ : วัดใจคสช.ผ่าทาง
ตัน!”, สัมภาษณ์โดยทีมข่าวการเมืองไทยรัฐ, **ไทยรัฐออนไลน์**, ค้นหาเมื่อ 21 มิถุนายน
2558, จาก <https://www.thairath.co.th/content/497891>.
- _____. (2 มิถุนายน 2558), “สมบัติ อัจฉริยะวงศ์ ผ่าวิกฤติถึงกมธ.ยกร่างพรน.”, สัมภาษณ์
โดยดารากร วงศ์ประไพ, **คมชัดลึกออนไลน์**, ค้นหาเมื่อ 21 มิถุนายน 2558, จาก
<http://www.komchadluek.net/detail/20150602/207306.html>.

- สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล.(19 กันยายน 2549), “deja vu : ทักซิณ V นายกษพระราชนาน, พิบล-
 เฝ้า V สฤษดี” (เผยแพร่ครั้งแรก 10 มีนาคม 2549, เผยแพร่ซ้ำ 19 กันยายน 2549)
 ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://somsakcouppostings.blogspot.com/2006/09/deja-vu-v-v-19-2549-2528.html>
- _____. (26 กันยายน 2549). ชัยชนะของปัญญาชน 14 ตุลาคมตอนที่ 2: การเปลี่ยนประเด็น
 ครั้งใหญ่, ค้นหาเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2559, จาก <http://somsakcouppostings.blogspot.fr/2006/09/14-2-2-14-2547-2-14.html>.
- _____. (10 ตุลาคม 2549), “นิติ เอียวศรีวงศ์ กำลังรับใช้ทางการเมืองต่อคณะ
 รัฐประหาร”, ค้นหาเมื่อ 24 ธันวาคม 2558, จาก <https://prachatai.wordpress.com/2006/10/10/oct1006somsak/>.
- _____. (2 พฤษภาคม 2551), ผู้จัดการ-พันธมิตร กำลังก่อกระแส "ละคอนแขวน คอ"
 ยุคใหม่, ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2008/05/16592>
- _____. (9 สิงหาคม 2553), จะจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของสถาบันกษัตริย์ในสังคม- การ
 เมืองไทยอย่างไร?, ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2010/08/30639>.
- _____. (24 เมษายน 2554), สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล แฉลงกรณีถูกคุกคามจากการอภิปราย
 เรื่อง สถาบันกษัตริย์, ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2011/04/34198>.
- _____. (11 มิถุนายน 2555), เสวนาปฏิญญาหน้าศาล เนะเพื่อไทย-นปช.ต้องคิดใหม่ทำ
 ใหม่, ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/06/40981>.
- _____. (19 มีนาคม 2555), 'สมศักดิ์ เจียม' ดันปัญญาชนไทยคิดยาว-ทำใหญ่ "ปฏิรูป
 สถาบัน", ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/03/39716>

- _____. (9 ธันวาคม 2555), เสวนา'รักเอเยะ': 'สมศักดิ์' ชี้กระแสกษัตริย์นิยม(ในคนชั้นกลาง)กู่ไม่กลับ เหตุปัญญาชนไทยพลาด. ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/12/44123>.
- _____. (16 กรกฎาคม 2556). สมศักดิ์ เจียมธีรสกุลกับข้อเสนอปฏิวัติการเมืองไทย ในงาน 224 ปี ทลายคุกบาสตีย์ล, ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/07/47730>
- _____. (1 กันยายน 2556), เสวนา"ข้อเสนอต่อสภาพภูมิรูปการเมือง" สมศักดิ์ เจียมฯ ชี้ปชต. ควรเป็นเพียงรูปแบบ, ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/09/48508>
- สิงหาคม พ.ศ. 2556, (สิงหาคม 2556) ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก [https://th.wikipedia.org/wiki/สิงหาคม พ.ศ. 2556](https://th.wikipedia.org/wiki/สิงหาคม_พ.ศ._2556).
- สุทธาสินี จิตรกรรรมไทย. (7 เมษายน 2549), "ผมไม่ใช่..ฮีโร่" ไชยันต์ ไชยพร เหตุ"ฉีกบัตร" เลิกตั้ง, ค้นหาเมื่อ วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=jezt&month=07-04-2006&group=6&gblog=13>
- สุรพศ ทวีศักดิ์, (3 กรกฎาคม 2557), คิดถึงอาจารย์สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล: ผู้มิใช่ 'อาชญากร' ที่ต้องหลบซ่อน, ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/07/54373>
- สุรพศ ทวีศักดิ์ (24 กันยายน 2557), เสรีภาพทางวิชาการกับ "ความเป็นมนุษย์", ค้นหาเมื่อ 23 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/09/55707>.
- สุทธชัย ยิมประเสริฐ. (17 กันยายน 2550), รัฐประหาร 2490 จุดเริ่มต้นรัฐประหารแบบไทยๆ ที่นำ "อำมาตยาธิปไตย" กลับมา, ค้นหาเมื่อ 15 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2007/09/14196>.
- _____. (26 เมษายน 2555), พ.ต.ท.ทักษิณ พรรคเพื่อไทย เกี้ยยเซียะ, ค้นหาเมื่อ 12 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/04/40245>
- _____. (23 มิถุนายน 2555), ๘๐ ปีวันชาติไทย, ค้นหาเมื่อ 12 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/06/41225>

- _____. (17 กันยายน 2555), **6 ปีรัฐประหารอัปยศ**, ค้นหาเมื่อ 12 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/09/42685>.
- _____. (26 กันยายน 2555), **บทเรียนทักษิณ ชินวัตรกับปรีดี พนมยงค์**, ค้นหาเมื่อ 12 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/09/42888>.
- _____. (6 ตุลาคม 2555), **จะระลึก ๖ ตุลากันอย่างไร**, ค้นหาเมื่อ 12 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/10/43018>.
- _____. (23 เมษายน 2556), **ระลึกสงกรานต์เลือด 2552**, ค้นหาเมื่อ 11 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/04/46352>.
- _____. (9 พฤษภาคม 2556), **คัดค้านศาลธนุชัย**, ค้นหาเมื่อ 11 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/05/46659>.
- _____. (14 กันยายน 2557), **รัฐประหาร 2549 ไม่เสียของ**, ค้นหาเมื่อ 11 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/09/55524>.
- _____. (17 กันยายน 2555), **6 ปีรัฐประหารอัปยศ**, ค้นหาเมื่อ 12 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/09/42685>.
- _____. (26 กันยายน 2555), **บทเรียนทักษิณ ชินวัตรกับปรีดี พนมยงค์**, ค้นหาเมื่อ 12 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/09/42888>.
- _____. (27 สิงหาคม 2555), **1 ปีรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร**, ค้นหาเมื่อ 12 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2012/08/42305>.
- _____. (12 มกราคม 2556), **ทิศทางขบวนการประชาชน 2556**, ค้นหาเมื่อ 11 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/01/44632>.
- _____. (21 มิถุนายน 2556), **80 ปีแห่งการฟื้นฟูประชาธิปไตย**, ค้นหาเมื่อ 11 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/06/47328>.
- _____. (1 พฤศจิกายน 2556), **นับถอยหลังพรรคเพื่อไทย**, ค้นหาเมื่อ 11 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/11/49523>.

- _____. (4 ธันวาคม 2557), “**ทางสองแพร่งของคนเดือนตุลา**”. เผยแพร่ครั้งแรกใน: โลกวันนี้ วันสุข ฉบับที่ 492 วันที่ 29 พฤศจิกายน 2557 ค้นหาเมื่อ 24 ธันวาคม 2558, จาก <http://prachatai.org/journal/2014/12/56829>.
- _____. (25 ธันวาคม 2557), **2557 ปีแห่งเหตุผลสลาย**, ค้นหาเมื่อ 11 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/12/57135>.
- _____. (2 กุมภาพันธ์ 2558), **เลือกนายกโดยตรงยุคถิ่นกาขาว**, ค้นหาเมื่อ 11 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2015/02/57711>.
- _____. (31 กรกฎาคม 2558), **อัศวินกระบองขี่ม้าซาเป้**, ค้นหาเมื่อ 11 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2015/07/60603>
- “สูตรการเมืองใหม่ ฝ่าวิกฤตวงจรอุบาทว์”. (20 กันยายน 2551). **ผู้จัดการรายสัปดาห์**, อ้างใน pantown.com, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.pantown.com/market.php?id=20352&area=3&name=market4&topic=35&action=view>.
- สำนักข่าวทีนิวส์. (15 พฤศจิกายน 2556). **"ศ.ดร.สมบัติ" จะรัฐ!! ใช้ระบบป่าเถื่อน ไม่ฟังปชช. ลั่นแบบนี้ไม่ใช่ประชาธิปไตย ??**, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.tnews.co.th/html/content/75511/>.
- สำนักข่าวเนชั่น. (30 พฤศจิกายน 2551), **ประเทศต้องมีประมุข ...ไม่จำเป็นต้องทำลาย**, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.oknation.net/blog/darknews/2008/11/30/entry-1>.
- สำนักข่าวอิศรา. (21 มิถุนายน 2554), **สมบัติ อารังญวงศ์ "อำนาจพิเศษ -มือบ -ทษ. ประเทศยังไม่ฟื้นความขัดแย้ง"**, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.isranews.org/thaireform/thaireform-talk-interview/thaireform-talk-politics/item/13557-2011-06-21-07-16-16.html>
- _____. (24 กรกฎาคม 2557), **สมบัติ อารังญวงศ์: วิพากษ์ 5 มาตรา รธน.ชั่วคราวอำนาจ พิเศษแห่ง “คสช.”**, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก http://www.isranews.org/isranews-article/item/31522-law_31522.html

- สำนักข่าว ไอ.เอ็น.เอ็น. (28 กันยายน 2555). **สมบัติและสังคมส่งเสริมจริยธรรมการเมือง**, ค้นหา เมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.innnews.co.th/shownews/show?newscode=407456>.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (16 ธันวาคม 2554) หกทศวรรษของความเปลี่ยนแปลง “ชนบท” หนังสือพิมพ์**กรุงเทพธุรกิจ**, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://daily.bangkokbiznews.com/detail/36410>.
- _____. (23 ธันวาคม 2554) หกทศวรรษของความเปลี่ยนแปลง “ชนบท”(2), หนังสือพิมพ์**กรุงเทพธุรกิจ**, ค้นหาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558, จาก <http://www.chaoprayanews.com/อรรถจักร์สัตยานุรักษ์-2/>.
- _____. (10 มกราคม 2557), **การเมืองมวลชนได้เงาอำมหิตของชนชั้นนำ**, ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก <http://prachatai.org/journal/2014/01/51077>
- _____. (24 พฤษภาคม 2557), **จดหมายเตือนแก่คณะรัฐประหาร**, ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก <http://prachatai.org/journal/2014/05/53471>.
- _____. (17 เมษายน 2558), **“ชนบท” บนความเคลื่อนไหวสู่ประชาธิปไตย (1)**. ค้นหาเมื่อ 9 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/634269#sthash.Rda2Nk6V.dpuf>
- _____. (20 เมษายน 2558), **ชนชั้นกลางแต่ละระลอกในสังคมไทย**, ค้นหาเมื่อ 8 สิงหาคม 2558, จาก <http://prachatai.org/journal/2015/04/58895>.
- _____. (26 มิถุนายน 2558), **เมื่อสังคมชนบทกลายเป็น “สังคมผู้ประกอบการ”**, ค้นหาเมื่อ 9 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/634890#sthash.4ZhKsMg2.dpuf>.
- ASTVผู้จัดการออนไลน์. (5 มีนาคม 2549), **ยื่นถวายฎีกา ขอนายกฯ พระราชทาน !**, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID=9490000030158>.

- _____. (1 พฤษภาคม 2551). **ธีรยุทธชัตยัคค์ชั่วคราวเมืองให้ฉายารัฐบาลหมัก ‘ลูกกรอก 1’**. ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000051235&TabID=3>.
- _____. (16 พฤษภาคม 2551), **“ไซยัณฑ์” ย้ำ “ผู้จัดการ” ไม่เหมือน “ดาวสยาม” - ชี “จักรภาพ” จาบจ้วงสถาบันแรงกว่า 6 ตุลาฯ**, ค้นหาเมื่อ 27 เมษายน 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9510000057240>.
- _____. (26 กรกฎาคม 2551), **“ธีรยุทธ” ชี พปช.รุกรหนัก-ใช้อามิสสินจ้าง-ส่อเกิดสงครามกลางเมือง**, ค้นหาเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9510000088012>
- _____. (27 ตุลาคม 2551), **อธิการ นิต้า เสนอ 6 ข้อ “การเมืองใหม่” แยกอำนาจบริหาร-นิติบัญญัติ**, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9510000127441>
- _____. (8 กุมภาพันธ์ 2553), **“สมบัติ อารังญวงศ์” วิเคราะห์การเมืองไทยในกระแส “ตื่นปฏิวัติ-แก้ รธน.”**, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID=9530000017813>
- _____. (27 พฤศจิกายน 2556), **เขาคือ “มหาดมะคานธี” ประเทศไทย “ปูแดง” อย่าคิดจับ “สุเทพ” มวลชนลุกฮือ!**, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID=9560000147400>.
- Duncan McCargo and Peeradej Tanruangporn. (16 March 2015) “ Branding Dissent: Nitirat, Thailand's Enlightened Jurists” *Journal of Contemporary Asia*, pp.1-24. Retrieved 17 March, 2015, from <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00472336.2015.1020563#.VcyxYPmqkko>.
- OK Nation Blog. (22 มีนาคม 2554), **สมบัติ อารังญวงศ์ อธิการนิต้า “จะให้แมวเอากระป๋วนไปผูกคอแมว” เป็นไปได้อย่างไรกัน ?**, ค้นหาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.oknation.net/blog/netmom/2011/03/22/entry-1>.

Voice TV, (16 กุมภาพันธ์ 2554). "สมบัติ"เสนอผ่าตัดโครงสร้างการเมืองไทย, ค้นหาเมื่อ 13

กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://news.voicetv.co.th/thailand/4280.html>

_____. (28 กันยายน 2555), ระบบการคัดสรรผู้แทนที่เหมาะสมกับสังคมไทย, ค้นหาเมื่อ

13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://news.voicetv.co.th/thailand/51839.html>

Zakaria, Fareed. "The Rise of Illiberal Democracy". In Foreign Affairs. Retrieved June 16,

2015. From <http://msuweb.montclair.edu/~lelebp/FZakariaIlliberalDemocracy1997>.

สัมภาษณ์

สัมภาษณ์นักวิชาการเพื่อคนจน บทความมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนลำดับที่ 182 ถอดเทปจากรายการ

ITV TALK ตอน "นักวิชาการเพื่อคนจน" ออกอากาศ วันอังคารที่ 21 พฤษภาคม 2545

เวลา 22.45 น. interview : Nidhi <http://v1.midnightuniv.org/midculture44/newpage8.html> และสัมภาษณ์อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ณ คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 1 ตุลาคม 2558.

สัมภาษณ์สมชาย ปรีชาศิลป์กุล เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2559.

ภาคผนวก

วัฒนธรรมการเมืองไทยกับหลักนิติธรรม

ความนำ

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าหลักนิติธรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมการเมืองที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพราะหลักนิติธรรมเป็นรากฐานของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ช่วยให้คนทุกกลุ่มมีโอกาสต่อรองกันอย่างเสมอภาคมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม ในกรณีที่ใช้หลักนิติธรรมยังขาดประสิทธิภาพด้วยข้อจำกัดที่มาจากเงื่อนไขแวดล้อมต่างๆ เช่น วัฒนธรรมทางการเมือง โครงสร้างเศรษฐกิจและอำนาจรัฐ ฯลฯ ก็จำเป็นจะต้อง “ปฏิรูป” เงื่อนไขแวดล้อมต่างๆ เหล่านี้เพื่อให้เอื้อต่อการใช้หลักนิติธรรม ซึ่งเมื่อคนทุกกลุ่มในสังคมการเมืองหันมายึดหลักนิติธรรมมากขึ้นแล้วก็จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำในด้านสิทธิและอำนาจ นำไปสู่การกระจายทรัพยากรและการจัดการปัญหาต่างๆ อย่างเป็นธรรมมากขึ้น ซึ่งในที่สุดแล้วก็จะส่งผลให้ความตึงเครียดและความขัดแย้งในสังคมลดลงได้มาก และเกิดภราดรภาพขึ้นมาในสังคมแทน ดังนั้น จึงควรหาทางทำให้หลักนิติธรรมกลายเป็นหลักการพื้นฐานของสังคมการเมืองไทยโดยเร็วที่สุด

อย่างไรก็ตาม การที่สังคมการเมืองไทยจะหันมายึดหลักนิติธรรมอย่างแท้จริงนั้นมิได้เป็นเรื่องที่จะเกิดขึ้นอย่างง่ายดาย เพราะการละเมิดหลักนิติธรรมในอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันเกี่ยวข้องกับหลายฝ่ายซึ่งมีอิทธิพลและอำนาจไม่เท่าเทียมกัน อันเป็นผลมาจากโครงสร้างการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตยและโครงสร้างเศรษฐกิจที่มีความได้เปรียบเสียเปรียบอย่างมากในระหว่างคนที่อยู่ในภาคการผลิตต่างๆ รวมทั้งการที่แต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มมีโอกาสรอบครองและเข้าถึงทรัพยากรไม่เท่ากัน และที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การที่คนทุกกลุ่มในสังคมไทยจะยอมรับหลักนิติธรรมมากหรือน้อยเพียงใดนั้นยังขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยอีกด้วย

วัฒนธรรมทางการเมืองมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นหรือเปลี่ยนแปลงจากเดิมได้ในทันทีทันใดโดยอาศัยคำสั่งของบุคคลหรือสถาบันที่ทรงอำนาจ เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองมีรากฐานอยู่บน

โครงสร้างเศรษฐกิจและการเมืองในยุคหนึ่งๆ และบางส่วนยังเป็นมรดกตกทอดมาจากอดีตอีกด้วย นอกจากนี้วัฒนธรรมการเมืองยังสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับระบบคุณค่าและอุดมการณ์ที่คนทั้งหลายในสังคมยึดถือ ซึ่งระบบคุณค่าและอุดมการณ์ของคนทั้งหลายในสังคมไทยมิได้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแต่อย่างใด²³⁰¹ ดังนั้น หากต้องการให้คนทุกกลุ่มทุกฝ่ายในอนาคตยึดมั่นในหลักนิติธรรม ก็จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมการเมืองในปัจจุบัน ทั้งส่วนที่เป็นมรดกตกทอดจากอดีตและส่วนที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เพื่อพิจารณาว่าวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยส่วนใดบ้างที่เอื้อต่อการใช้หลักนิติธรรมซึ่งสมควรจะได้รับการเสริมสร้างให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น และวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยส่วนใดบ้างที่เป็นอุปสรรคต่อการใช้หลักนิติธรรมที่สมควรจะได้รับการปรับเปลี่ยนหรือปฏิรูป ทั้งนี้โดยการพิจารณาวัฒนธรรมทางการเมืองอย่างสัมพันธ์กับโครงสร้างเศรษฐกิจและการเมือง เพื่อหาทางปฏิรูปเชิงโครงสร้างอย่างรอบด้านไปพร้อมกัน เพื่อให้สังคมการเมืองไทยพัฒนาไปสู่สังคมที่ยึดหลักนิติธรรมโดยเร็วที่สุด

ความหมายของ “วัฒนธรรมทางการเมือง” และ “หลักนิติธรรม”

เนื่องจากคำว่า “หลักนิติธรรม” และ “วัฒนธรรมทางการเมือง” ได้รับการให้ความหมายที่แตกต่างกันในหมู่นักคิด นักวิชาการ นักการเมือง นักกฎหมาย ฯลฯ จึงสมควรนิยามความหมายของคำทั้งสองที่ใช้ในบทความนี้เสียก่อน

“วัฒนธรรมการเมือง” หมายถึงระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่คลี่คลายเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนระบบคุณค่าและอุดมการณ์ และเนื่องจากสังคมไทยประกอบด้วยกลุ่มคนหลากหลายที่ดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางบริบททาง

²³⁰¹ โปรดดูการถกเถียงระหว่างผู้มีจุดยืนทางการเมือง ระบบคุณค่า และอุดมการณ์ต่างกัน ในสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมือง ในหนังสือ **แสงสว่างกลางอุโมงค์: หลากหลายความคิดวิเคราะห์อนาคตสังคมการเมืองไทย**, โครงการสัมมนาระดมความคิดนักคิดนักวิชาการเพื่อวิเคราะห์อนาคตสังคมการเมืองไทย ณ รวิวารวิธสาร เมื่อวันที่ 16-27 ตุลาคม 2556 จัดโดยมูลนิธิเอเชียและมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน, เชียงใหม่: โรงพิมพ์เกวลิฟรินติง, 2557.

เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ทำให้มีวัฒนธรรมการเมืองที่แตกต่างหลากหลาย โดยที่คนทุกกลุ่มล้วนแต่ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยเดียวกันแต่มีสิทธิ อำนาจ และอิทธิพลไม่เท่าเทียมกัน และต่างก็ต้องการเข้าถึงหรือได้ประโยชน์จากทรัพยากรของรัฐให้มากที่สุด จึงเกิดการต่อสู้และต่อรองทางการเมืองหลากหลายรูปแบบ รวมทั้งมีการสร้างความหมายของมโนทัศน์ต่างๆ เกี่ยวกับระบอบการเมือง บุคคล และสถาบันที่สำคัญๆ จากจุดยืนหรือมุมมองที่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เพียงแต่จะเป็นเรื่องของความแตกต่างทางความคิดเท่านั้น ยังเป็นการสร้างความหมายเพื่อมุ่งใช้ประโยชน์ในการต่อสู้ทางการเมืองอีกด้วย

สภาวะการณ์ดังกล่าวมานี้ ทำให้ระบียบแบบแผนทางการเมืองหรือ “วัฒนธรรมทางการเมืองไทย” ในระยะหลายปีที่ผ่านมา มีพลวัตสูงมากและมีความสลับซับซ้อนมาก ในบางกรณีก็มีความกำกวมไม่ชัดเจนเพราะมีความเข้าใจหรือความคิดที่ขัดแย้งกันในตัวเองเกี่ยวกับเรื่องสำคัญๆ รวมทั้งในเรื่องระบบคุณค่าและทัศนะเกี่ยวกับความชอบธรรมทางการเมือง เช่น การเปลี่ยนไปยึดถือระบบคุณค่าใหม่ในขณะที่ยังไม่สามารถละทิ้งระบบคุณค่าเดิม และการยอมรับอุดมการณ์ทางการเมืองใหม่แต่ยังมีบางส่วนของอุดมการณ์เดิมหลงเหลืออยู่ในความรู้สึกนึกคิด เป็นต้น

กล่าวได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองไทยในปัจจุบันมิได้มีเอกภาพ เพราะมีรากฐานอยู่บนระบบคุณค่าและอุดมการณ์ที่แตกต่างกันระหว่างหลายฝ่าย (หรือแม้แต่ในคนกลุ่มเดียวกัน หรือในบุคคลเดียวกัน) ส่งผลให้มองปัญหาและทางออกของปัญหาจากมุมมองที่แตกต่างกัน โดยแต่ละฝ่ายต่างก็สื่อสารผ่านสื่อมวลชน ทำให้สังคมประสบกับสภาวะสับสนและตึงเครียด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อคู่ขัดแย้งทางการเมืองเลือกที่จะยึดโยงตนเองเข้ากับระบอบประชาธิปไตยที่มีความหมายแตกต่างกัน นับเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งของการใช้หลักนิติธรรม ซึ่งจะได้วิเคราะห์ต่อไปข้างหน้า

“หลักนิติธรรม” (Rule of law)²³⁰² หมายถึงการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระบอบประชาธิปไตยโดยยึดหลักกฎหมาย ซึ่งกฎหมายทุกประเภทจะต้องมีความชอบธรรมจากความ

²³⁰² มีนักรัฐศาสตร์ตั้งข้อสังเกตว่า ในปัจจุบันการใช้คำว่า “นิติธรรม” (rule of law) และ “นิติรัฐ” (legal state) ของไทยนั้นยังคงสับสน และมักใช้ร่วมกันอยู่บ่อยครั้ง ทั้งนี้ก็เนื่องจากความเข้าใจผิดเกี่ยวกับความหมาย และหลักการทางกฎหมายมหาชนของคำทั้งสอง เพราะหากเรายึดตามหลักการตามทฤษฎีแล้ว ประเทศไทยซึ่งใช้

ยินยอมของประชาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตย และทุกคนจะต้องเสมอภาคกันภายใต้กฎหมาย โดยกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้ใช้อำนาจบริหาร อำนาจนิติบัญญัติ และอำนาจตุลาการแทนประชาชนจะต้องยึดโยงกับประชาชนทั้งในแง่ของความชอบธรรมในการครอบครองอำนาจ การใช้อำนาจ และการมีความรับผิดชอบ (accountability) จากการใช้อำนาจ ทั้งนี้ จะต้องเป็นการใช้อำนาจอย่างจำกัดภายใต้กรอบของกฎหมายโดยไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในระบบประชาธิปไตย รวมทั้งสิทธิเสรีภาพในการกำกับตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ขณะเดียวกันประชาชนก็มีสิทธิ เสรีภาพ โอกาส และความสะดวกที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่างๆ ของรัฐอย่างกว้างขวางทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น

ปาฐกถาของอดีตนายกรัฐมนตรี อานันท์ ปันยารชุน กล่าวถึงบรรทัดฐานใหม่ หรือ New Normal ที่ประเทศไทยพึงบรรลุถึงโดยเร็ว ซึ่งบรรทัดฐานใหม่ที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง “คือการทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่ปกครองโดยหลักนิติธรรม” นั่นเอง ทั้งนี้ อานันท์ ปันยารชุน ได้นิยามความหมาย “การปกครองโดยหลักนิติธรรม” ไว้ดังต่อไปนี้

...สังคมที่ปกครองโดยหลักนิติธรรม ไม่ใช่คำนึงถึงแต่ตัวบทกฎหมาย แต่ต้องคำนึงถึงเจตนารมณ์แห่งกฎหมายและความเป็นธรรมด้วย จริงอยู่หลักนิติธรรมต้องอาศัยกฎกติกาที่รัดกุมและมีหลักการ แต่กฎกติกาเหล่านั้นต้องบังคับใช้อย่างตรงไปตรงมากับทุกคนโดยไม่มีกรณียกเว้น ไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือองค์กรในภาครัฐ ภาคเอกชน หรือแม้กระทั่งตัวรัฐบาลเอง ก็ต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย กระบวนการร่างและบังคับใช้กฎหมายต้องมีความโปร่งใสและเป็นธรรม กระบวนการยุติธรรม ซึ่งรวมทั้งกระบวนการตุลาการ ต้องมีอิสระ มีคุณภาพ ไม่ลำเอียง มีความเที่ยงธรรม และไม่ชักช้า

ระบบกฎหมายแบบลายลักษณ์อักษร (civil law) ตามแบบอย่างประเทศในภาคพื้นทวีปยุโรป เช่น เยอรมนีและฝรั่งเศส ย่อมจะต้องยืนอยู่บนหลักการความสูงสุดของกฎหมายที่เป็น “นิติรัฐ” มากกว่าหลักการความสูงสุดของกฎหมายในแบบ “นิติธรรม” ที่ใช้ในระบบกฎหมายจารีตประเพณี (common law) โดยมีอังกฤษเป็นต้นแบบ เพราะหลัก “นิติรัฐ” นั้นจะเน้นไปที่รูปแบบ-โครงสร้าง (form-structure) และวิธีการในการไปให้ถึงเป้าประสงค์คือการจำกัดอำนาจรัฐ ในขณะที่หลัก “นิติธรรม” นั้นจะเน้นที่เนื้อหา (substance) และกระบวนการ (procedure) ในการสร้างเสริมสิทธิและเสรีภาพให้แก่ประชาชน (โปรตุเกส สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์ และคณะ, คำและแนวคิดในประชาธิปไตยสมัยใหม่, กรุงเทพฯ: มูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท สำนักงานประเทศไทย, 2557, หน้า 140.)

ที่สำคัญ กฎหมายไม่ควรถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการบรรลุเป้าหมายทางการเมือง ลำดับขั้นตอนการดำเนินงานของรัฐบาลต้องคงเส้นคงวา รัฐบาลไม่ควรดำเนินการตามอำเภอใจ จับกุมผู้คนที่คัดค้านนโยบายของตน และลิดรอนสิทธิเสรีภาพที่บุคคลเหล่านั้นพึงมีตามกฎหมาย สิทธิมนุษยชนของราษฎรทุกคนควรได้รับการปกป้องอย่างเคร่งครัดและเท่าเทียมกัน²³⁰³

อานันท์ ปันยารชุน ระบุด้วยว่า “ความเป็นอิสระและเที่ยงธรรมของภาคตุลาการเป็นฐานหลักอย่างหนึ่งของหลักนิติธรรม หากผู้พิพากษาใช้กฎหมายชุดหนึ่งสำหรับผู้ที่มีความผิด และใช้อีกชุดหนึ่งสำหรับผู้ที่ไม่มีความผิดนั้น ระบบการเมืองและยุติธรรมทั้งหมดก็จะตกต่ำเสื่อมเสีย และเขย่ากร่อนความไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อรัฐบาลในการให้ความยุติธรรม”²³⁰⁴

หลักนิติธรรมนี้จะต้องอยู่เคียงคู่กับหลักความสูงสุดของกฎหมาย (the supremacy of law) เสมอ เนื่องจากเมื่อรัฐได้ใช้กฎหมายเป็นหลักเกณฑ์สูงสุดในการปกครองแล้ว ก็จะเป็นการรับประกันว่าพลเมืองทุกๆ คน แม้แต่เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือผู้ปกครอง ในการปฏิบัติตามหน้าที่หรือการบริหารราชการแผ่นดินนั้นก็ต้องอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายซึ่งเป็นสิ่งสูงสุด นอกจากนี้ชุดคุณค่าหรือบรรทัดฐานหลายอย่างในทางการเมือง เช่น ความเท่าเทียม ความเที่ยงธรรม ก็ถูกนำมาสร้างให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมผ่านการออกกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายที่วางอยู่บนชุดคุณค่าเหล่านั้น จนกลายเป็นสถาบันทางสังคม (social institution) ที่เป็นผลจากการยอมรับและการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคม²³⁰⁵

²³⁰³ อานันท์ ปันยารชุน, “สู่บริบทใหม่ของประเทศด้วยธรรมาภิบาลในระบอบประชาธิปไตย” ปาฐกถาพิเศษในการสัมมนาวิชาการธนาคารแห่งประเทศไทยประจำปี 2558 จัดโดยธนาคารแห่งประเทศไทยร่วมกับสถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์, (วันที่ 17 กันยายน 2558), สืบค้นเมื่อ 18 กันยายน 2558, จาก <http://thaipublica.org/2015/09/anant-17-9-2558/>.

²³⁰⁴ เรื่องเดียวกัน.

²³⁰⁵ สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์ และคณะ, คำและแนวคิดในประชาธิปไตยสมัยใหม่, (อ้างแล้ว), หน้า 140.

อย่างไรก็ตาม อานันท์ ปันยารชุน ได้เตือนไว้ด้วยว่า “หลักความสูงสุดของกฎหมาย” นี้มีความแตกต่างอย่างละเอียดอ่อนกับ “กฎหมายที่เข้มงวด” ที่บีบบังคับให้คนต้องทำตาม ดังความว่า

*การปกครองด้วยหลักนิติธรรมนั้นต่างจากการปกครองด้วยกฎหมาย เราต้องมี rule of law ไม่ใช่ rule by law ตรงนี้มีความละเอียดอ่อนที่สำคัญ...ในประเทศไทยเราเองขณะนี้เหตุการณ์สงบ แต่เป็นเพียงผิวเผิน สังคมจะอยู่ไม่ได้ในอนาคตหากความสงบนั้นเกิดจากกฎหมายที่เข้มงวด มีมาตรการทำให้คนพูดไม่ออกหรือพูดไม่ได้ เป็นการกำหนดให้มีความสงบมากกว่าการปล่อยให้ความสงบเกิดขึ้นเองภายใต้การตรวจสอบของกฎระเบียบและหลักปฏิบัติในสังคม*²³⁰⁶

นอกจากนี้ อานันท์ ปันยารชุน ยังกล่าวด้วยว่า “หลักนิติธรรมย่อมเกิดขึ้นควบคู่ไปกับการรับผิดชอบต่อสาธารณะ และความโปร่งใสของสถาบันรัฐและบุคคลในสถาบันเหล่านั้น” และขยายความเพิ่มเติมว่า

ความรับผิดชอบต่อสาธารณะและความโปร่งใสในแก่นแท้แล้วมีวัตถุประสงค์เดียวกันคือเพื่อคุ้มครองพลเมืองจากนโยบายที่หลงทาง หรือการตัดสินใจที่เอื้อประโยชน์ให้แก่คนกลุ่มน้อย... ประชาชนต้องสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทั้งหมดที่เกี่ยวกับนโยบายและโครงการสาธารณะ และทันกับเหตุการณ์ การถ่วงดุลและคานอำนาจเช่นนี้เป็นหัวใจของความรับผิดชอบต่อรัฐจะพึงมีต่อสังคม

*การปกครองด้วยหลักนิติธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความโปร่งใสและรับผิดชอบต่อภาคีรัฐ เป็นกุญแจสำคัญที่นำไปสู่รัฐบาลที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน หรือ responsive government*²³⁰⁷

²³⁰⁶ อานันท์ ปันยารชุน, “สู่บริบทใหม่ของประเทศไทยด้วยธรรมาภิบาลในระบอบประชาธิปไตย” (อ้างแล้ว).

²³⁰⁷ เรื่องเดียวกัน.

วัฒนธรรมทางการเมืองไทยในปัจจุบันกับการใช้หลักนิติธรรม

แนวคิดที่สอดคล้องกับ “หลักนิติธรรม” ได้รับการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมานานเกือบสองทศวรรษแล้ว ดังข้อความในรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 มาตรา 29 ที่ระบุว่า

“การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็นเท่านั้น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้ กฎหมายตามวรรคหนึ่งต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไปและไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง...”²³⁰⁸

ส่วนการใช้คำว่า “นิติธรรม” โดยตรง ปรากฏเป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.2550 มาตรา 3 วรรค 2 ความว่า “การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ ต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม”²³⁰⁹

การบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญทั้ง 2 ฉบับเช่นนี้ นับเป็นการประกาศหลักการของรัฐต่อสาธารณชนว่าผู้ใช้อำนาจปกครองทั้งสามอำนาจ (ตามหลักการแบ่งแยกอำนาจ) รวมถึงองค์กรของรัฐอื่นๆ ที่มีอำนาจหน้าที่ที่อาจส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้นั้น ล้วนแล้วแต่จะต้องกระทำการอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายอย่างเสมอภาคเท่าเทียมและเป็นธรรม²³¹⁰

เห็นได้ชัดว่าตราบจนถึงปัจจุบันสังคมการเมืองไทยยังไม่บรรลุเป้าหมายดังกล่าวนี้อย่างแท้จริง²³¹¹ เพราะมีอุปสรรคอันเกิดจากโครงสร้างรัฐและวัฒนธรรมทางการเมือง (ดังจะกล่าว

²³⁰⁸ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 114 ตอนที่ 55 ก วันที่ 11 ตุลาคม 2540, หน้า 6-7.

²³⁰⁹ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 124 ตอนที่ 47 ก วันที่ 24 สิงหาคม 2550, หน้า 3.

²³¹⁰ สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์ และคณะ, คำและแนวคิดในประชาธิปไตยสมัยใหม่, (อ้างแล้ว), หน้า 140.

²³¹¹ อานันท์ ปันยารชุน กล่าวว่า “จะเห็นได้ว่าหนทางสู่การพัฒนาหลักนิติธรรมของเรายังอีกยาวไกล” โดยอ้างตัวเลขวัดความสมบูรณ์ของหลักนิติธรรมของประเทศทั่วโลกที่จัดทำโดย World Justice Project ใน พ.ศ. 2558 พบว่าอันดับต้นได้แก่กลุ่มประเทศนอร์ดิกคือ เดนมาร์ก นอร์เวย์ สวีเดน และ ฟินแลนด์ ส่วนประเทศไทยได้คะแนนเพียง 0.52 จากคะแนนเต็ม 1 นับเป็นลำดับที่ 56 จาก 102 ประเทศ อันดับของประเทศไทยนี้ต่ำกว่า

ต่อไปข้างหน้า) อย่างไรก็ตาม การนำเอาคำว่า “นิติรัฐ” และ “นิติธรรม” มาใช้กว้างขวางขึ้นในระยะหลัง ก็แสดงให้เห็นว่า หลักนิติรัฐและนิติธรรมได้กลายเป็นอุดมคติที่สังคมการเมืองไทยต้องการจะบรรลุถึง แต่ปัญหาสำคัญที่คนไทยทุกกลุ่มจำเป็นต้องร่วมกันหาคำตอบก็คือ สังคมการเมืองไทยจะบรรลุถึงหลักนิติธรรมได้อย่างไร และคำตอบที่ได้มาควรจะเป็นไปได้จริงในทางปฏิบัติด้วย กล่าวคือมีความเป็นไปได้ที่คนไทยจะร่วมกันทำให้เกิดขึ้นในเงื่อนไขที่เป็นจริงทางประวัติศาสตร์ ดังนั้น ก่อนอื่นจึงควรวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมทางการเมืองไทยในปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักนิติธรรมโดยสังเขป

ความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมทางการเมืองไทยในปัจจุบัน

ในช่วงเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมา สังคมไทยได้เกิดปัญหาทางการเมืองและความเปลี่ยนแปลงในหลายมิติที่เกี่ยวข้องและส่งผลต่อวัฒนธรรมการเมืองไทย ซึ่งมีทั้งด้านที่เป็นอุปสรรคต่อการใช้หลักนิติธรรม และด้านที่เกื้อหนุนการใช้หลักนิติธรรม

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองในช่วง 4 ทศวรรษที่ผ่านมา ได้ทำให้โครงสร้างทางชนชั้นในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปมาก นอกจากนักศึกษารุ่น 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ซึ่งกลายมาเป็นนักวิชาการ ปัญญาชน หรือที่ปรึกษาของนักการเมืองหรือกลุ่มการเมืองต่างๆ แล้ว ยังมีคนอีกหลายกลุ่มที่มีบทบาททางการเมือง ทั้งกลุ่มชนชั้นสูงและชนชั้นกลางเดิมที่ต้องการรักษาอำนาจและผลประโยชน์ซึ่งมีแนวโน้มลดลง รวมทั้งพยายามทำให้สังคมยอมรับในความชอบธรรมที่จะมีอำนาจและสถานภาพสูงในสังคมสืบไป เช่น ทหาร ข้าราชการ นายทุน นักการเมืองในพรรคการเมืองเก่าบางพรรค เทคโนโลยีแครต และนักกฎหมายที่เป็นเนติบริกร และกลุ่มคนใหม่ ๆ บางกลุ่มที่ต้องการเลื่อนสถานภาพ เพิ่มพูนอำนาจและผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง เช่น กลุ่มทุนใหญ่หรือกลุ่มทุนโลกาภิวัตน์กับกลุ่มทุนพวกพ้องที่ยังไม่ได้เข้าสู่ระบบการแข่งขันเสรีอย่างแท้จริง แต่ยังคงอาศัยอำนาจรัฐไทยในการแสวงหาผลประโยชน์ และชนชั้น

กลางระดับล่างซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในชนบทและมีรายได้หลักจากภาคการผลิตที่ไม่เป็นทางการ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มที่เคยอยู่เหนือหรืออยู่นอกพื้นที่ทางการเมือง ซึ่งได้ขยายบทบาททางการเมืองมากขึ้นใน “ยุคเปลี่ยนผ่าน” ที่การจัดสรรอำนาจและผลประโยชน์ยังไม่ลงตัวจนเกิดความขัดแย้งทางการเมืองสูงขึ้น เช่น ผู้พิพากษาระดับสูง เป็นต้น

ในทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา คนกลุ่มใหม่ที่มีบทบาททางการเมืองอย่างโดดเด่นแทนข้าราชการ ได้แก่ **ชนชั้นกลาง** โดยที่ชนชั้นกลางที่เป็นกลุ่มทุนระดับชาติและกลุ่มทุนท้องถิ่น กลายเป็นนักการเมืองที่มีอำนาจผ่านการเลือกตั้งหรือระบบรัฐสภา และกลุ่มทุนใหญ่กลุ่มหนึ่งได้เข้ามาเป็นเจ้าของพรรคการเมืองที่มีอิทธิพลเหนือนักการเมืองส่วนใหญ่ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น อีกทั้งยังมีอิทธิพลเหนือชนชั้นล่างในชนบทในครึ่งหลังของทศวรรษ 2540 โดยกลุ่มทุนใหญ่นี้มีแนวโน้มว่าจะสืบทอดอำนาจอย่างยาวนานจากการตอบสนองความต้องการของชนชั้นกลางระดับล่างด้วยนโยบายประชานิยม ส่งผลให้ชนชั้นกลางระดับกลางและระดับสูงจำนวนหลายล้านคนซึ่งเรียกกันว่า “คนเสื้อเหลือง” พากันปฏิเสธระบบการเมืองที่เป็นทางการที่ให้ความสำคัญแก่รัฐบาลที่จากการเลือกตั้ง โดยที่ชนชั้นกลางระดับกลางและระดับสูงเหล่านี้ได้อาศัยพระราชอำนาจนำ (hegemony) ของพระมหากษัตริย์และ “อุดมการณ์ราชาชาตินิยมแบบพ่อแห่งชาติ” ในการเคลื่อนไหวต่อต้านเครือข่ายอำนาจของกลุ่มทุนใหญ่ที่เรียกกันว่า “ระบอบทักษิณ”²³¹² ในขณะเดียวกัน คนชนบทส่วนใหญ่ที่กลายเป็นชนชั้นกลางระดับล่าง ซึ่งเคลื่อนไหวทางการเมืองในนามของ “คนเสื้อแดง” ก็ต้องการระบอบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งเพราะได้ประโยชน์จากนโยบายของรัฐบาลที่เอาใจคนชนบทเพื่อคะแนนเสียง รวมทั้งต้องการที่จะเข้าถึงทรัพยากรที่บริหารจัดการโดยรัฐอย่างเสมอภาคมากขึ้นด้วย

ความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างการเมืองดังกล่าวข้างต้นนี้ทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยเปลี่ยนแปลงไปมาก จากเดิมที่คนในสังคมไทยเกือบทั้งหมดยอมรับการแบ่งคนออกเป็นลำดับชั้น ซึ่งหมายถึงการยอมรับในความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระบอบ “การ

²³¹² สายชล สัตยานุรักษ์, “อุดมการณ์ชาตินิยมกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลางไทย” ใน **ประวัติศาสตร์รัฐไทยและสังคมไทย: ครอบครัวยุคใหม่ ชีวิตสามัญชน ความทรงจำ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์**, เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2558, หน้า 255-284.

ปกครองแบบไทย” หรือ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ที่อำนาจอยู่ในมือของผู้นำกองทัพหรือหัวหน้าฝ่ายบริหาร รวมทั้งการยอมรับในเรื่อง “หลายมาตรฐาน” โดยคณะปฏิวัติเปลี่ยนมาสู่ยุคที่มีคนหลายล้านคนลุกขึ้นเรียกร้องระบอบเสรีประชาธิปไตยและความเสมอภาค โดยผู้เคลื่อนไหวเรียกร้องเช่นนี้เป็นกลุ่มคนที่เห็นว่าสภาพที่คนจำนวนน้อยมีอำนาจและ “สองมาตรฐาน” นั้นไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรม

การเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนกลุ่มนี้ขยายตัวและมีพลังสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะมีพรรคการเมืองของกลุ่มทุนใหญ่ให้การสนับสนุน เนื่องจากกลุ่มทุนดังกล่าวนี้สามารถก้าวขึ้นสู่อำนาจโดยอาศัยประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง²³¹³ ในขณะเดียวกันชนชั้นกลางระดับกลางและชนชั้นกลางระดับสูง(ซึ่งคับข้องใจกับนโยบายประชานิยมที่พวกเขาเห็นว่าไร้วินัยทางการคลังหรือขาดความรับผิดชอบต่อปัญหาทางการคลังที่จะตามมา อีกทั้งไม่พอใจการรวบอำนาจและผลประโยชน์มหาศาลไว้ในมือของกลุ่มทุนใหญ่ที่มีอำนาจทั้งในรัฐบาลและรัฐสภา) ก็หวังพึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์และอำนาจการเมือง(หรือ “อำนาจอิทธิพล”) ของฝ่ายตุลาการในการถ่วงดุลและตรวจสอบการใช้อำนาจทางการเมืองของกลุ่มทุนใหญ่ โดยเห็นว่าระบบรัฐสภาและนักการเมืองไม่อาจทำหน้าที่ดังกล่าวนี้ได้ การเคลื่อนไหวของกลุ่มชนชั้นกลางระดับกลางและชนชั้นกลางระดับสูงเหล่านี้ขยายตัวและมีพลังสูงขึ้นอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกัน เพราะได้รับการสนับสนุนจากคนหลายกลุ่มในหมู่ชนชั้นนำเดิม รวมทั้งนายทหารและนายทุนบางส่วนที่ไม่พอใจการผูกขาดอำนาจและการสืบทอดอำนาจของกลุ่มทุนใหญ่ที่เป็นเจ้าของพรรคการเมือง เนื่องจากกระทบต่ออำนาจและผลประโยชน์ของตนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

เห็นได้ชัดว่าในปลายทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา ได้เกิดมวลชนที่มีความกระตือรือร้นทางการเมืองจำนวนหลายล้านคนที่ให้การสนับสนุนกลุ่มการเมืองแต่ละฝ่าย เพราะทุกฝ่ายที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองล้วนแล้วแต่อาศัยวัฒนธรรมการสื่อสารแบบใหม่ในยุคดิจิทัลเป็นกลไกในการปลุกเร้าสำนึกทางการเมืองภายใต้อุดมการณ์ “ประชาธิปไตย” (ในความหมายที่แต่ละฝ่ายนิยาม)

²³¹³ เพราะเสนอนโยบายประชานิยมที่ตอบสนองความต้องการของชนชั้นกลางระดับล่างซึ่งเป็นเสียงส่วนใหญ่ของประเทศ.

กลุ่มการเมืองฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” เลือกใช้อุดมการณ์เดิมเพื่อให้ได้รับการสนับสนุนจากมวลชนที่อยู่ภายใต้พลังของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเก่า ซึ่งให้ความสำคัญแก่การปกครองโดย “คนดี” ที่ไม่ใช้อำนาจในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว และหวังพึ่งพระบารมีและพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ในการดูแลสังคมการเมืองไทยให้เกิดความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้า²³¹⁴ รวมทั้งต้องการพึ่งพระบารมีในยามที่พวกตนไม่อาจดึงเอา “คนดี” ที่ถึงพร้อมด้วยความรู้ความสามารถและคุณธรรมมาเป็นผู้นำได้²³¹⁵ ประกอบกับหวั่นเกรงผลร้ายอันเกิดจากเผด็จการในระบบรัฐสภา ซึ่งพวกตนมีกลไกในระบบการเมืองหรือมีเครื่องมือในการต่อสู้หรือต่อรองไม่เพียงพอที่จะต่อกรได้อย่างมีประสิทธิภาพ²³¹⁶

อาจเรียกอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่ชนชั้นกลางเดิมเหล่านี้ยึดถือว่าอุดมการณ์ “**ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข**” เพราะหวังพึ่งพระบารมีของพระมหากษัตริย์ในการถ่วงดุลผู้นำกองทัพและนักการเมืองในบริบทเชิงโครงสร้างที่กลุ่มดังกล่าวนี้ขาดกลไกในการตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐบาล ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อใดก็ตามที่รัฐบาลทั้งที่มาจากกองทัพและมาจากการเลือกตั้งมีแนวโน้มสืบทอดอำนาจ หรือผูกขาดอำนาจ หรือใช้

²³¹⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ซึ่งเป็นปัญญาชนสำคัญของฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” กล่าวเมื่อวันที่ 22 กันยายน 2556 ว่า “ดังจะเห็นได้จากการมีโครงการพระราชดำริมากมาย...ประชาชนมีที่พึ่งที่มีได้หวังผลในแง่ที่นักการเมืองหวัง...พระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นผู้นำมวลชน ทรงเป็นแรงบันดาลใจของประชาชน และทรงเป็นขวัญกำลังใจของประชาชน...เป็นบารมี” ที่มีแต่พระคุณมากกว่าพระเดช” (โปรดดู ชัยอนันต์ สมุทวณิช, “สถาบันพระมหากษัตริย์ไทย”, (22 กันยายน 2556), สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000119524>.)

²³¹⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2557 ว่า “ในสมัยนี้ เราขาดผู้นำทั้งในกองทัพและในวงการเมือง เหตุใดจึงเป็นเช่นนี้ ผมเห็นว่าคนที่เข้ามาเป็นผู้นำทางการเมืองนั้น ก็อาศัยเงินเป็นฐาน ไม่มีความสามารถ และไม่มีอะไรที่จะทำให้คนยอมรับนับถือมาก่อน การไร้ผู้นำนี้เองที่ในที่สุดเราก็ต้องหันไปพึ่งพระบารมี” (โปรดดู ชัยอนันต์ สมุทวณิช, “สังคมไทยขาดผู้นำ”, (18 พฤษภาคม 2557), สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000054985>.)

²³¹⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวเมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2556 ว่า “ในปัจจุบัน สถาบันพระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่พึ่งของประชาชนได้ ในยุคที่การเมืองเป็นการเมืองที่มีอำนาจเด็ดขาด บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เห็นได้ชัดคือ เป็นสถาบันที่ป้องกันอำนาจทางการเมืองที่เป็นเผด็จการเบ็ดเสร็จ” (โปรดดู ชัยอนันต์ สมุทวณิช, “วิจารณ์ สถาบันไปทำไม”, (31 มีนาคม 2556), สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000038876>)

อำนาจเพื่อแสวงหาผลประโยชน์มากจนเกินไป ชนชั้นกลางก็จะหันไปพึ่งพระบารมีพระมหากษัตริย์ในการแก้ไขปัญหา

ในช่วงปลายทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา เมื่อกลุ่มทุนใหญ่เถลิงอำนาจ มวลชนที่สมาทานอุดมการณ์ “**ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข**” ชนชั้นกลางก็หวังพึ่ง “**อำนาจการเมือง**” ของพระมหากษัตริย์ ศาล (ตุลาการภิวัตน์) และกองทัพ เพื่อขจัดอำนาจและอิทธิพลทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมของนักการเมืองที่พวกเขาเรียกว่า “**ระบอบทักษิณ**” ดังจะเห็นได้ชัดเจนว่าเมื่อ “**คนเสื้อเหลือง**” เห็นว่า “**การเมืองถึงทางตัน**” ก็พร้อมที่จะยอมรับการใช้อำนาจทางการเมืองของตุลาการ²³¹⁷ และการใช้อำนาจของกองทัพในการรัฐประหารล้มล้างรัฐธรรมนูญ²³¹⁸ ทั้งๆ ที่เป็นวิถีทางที่ขัดแย้งกับการยึดหลักนิติธรรมอย่างยิ่ง “คนเสื้อเหลือง” เหล่านี้ไม่ได้มุ่งมั่นต่อสู้ตามครรลองของระบอบประชาธิปไตยที่จะต้องให้ความสำคัญทั้งการเลือกตั้งและการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ซึ่งแม้ว่าเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่กินเวลายาวนานกว่า แต่ก็ช่วยรักษาระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยและหลักนิติธรรมเอาไว้

สำหรับชนชั้นกลางระดับล่างซึ่งเรียกกันว่า “คนเสื้อแดง” นั้น ดันรนออกจากความเสียเปรียบและความเหลื่อมล้ำของสิทธิและอำนาจ โดยอาศัยจำนวนคนที่มากกว่า จึงโน้มเอียงเข้าหาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่คือประชาธิปไตยที่ยึดหลักเสียงข้างมาก โดยเห็นว่าการชอบธรรมในการครองอำนาจและใช้อำนาจจะต้องมาจากการเลือกตั้ง และให้ความสำคัญ

²³¹⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, “จะเกิดอะไรขึ้นในเดือนกรกฎาคม” โดยเขียนไว้เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ.2549 ว่า “การที่สถาบันศาลต้องเข้ามาจัดการปัญหาทางการเมือง เพราะเป็นสถาบันหนึ่งในสามอำนาจอธิปไตย แสดงว่าการเมืองไทยพบทางตันจริงๆ” (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, “จะเกิดอะไรขึ้นในเดือนกรกฎาคม”, (4 มิถุนายน 2549), สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000073233>.)

²³¹⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, “วันรัฐประหารหรือวันเด็กกันแน่” โดยเขียนไว้เมื่อวันที่ 24 กันยายน พ.ศ.2549 ว่า “รัฐประหารครั้งนี้ คนส่วนใหญ่โง่อก...บ้านเมืองจะวิบัติเกิดกลียุค หลายคนจึงโง่ใจที่ทหารซึ่งทำเสียก่อน...” (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, “วันรัฐประหารหรือวันเด็กกันแน่”, (24 กันยายน พ.ศ.2549), สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=94900001119858>). และ “เราหมดหนทางที่จะอาศัยกระบวนการทางการเมืองปกติเปลี่ยนตัวผู้นำ จึงเกิดรัฐประหาร”

แก่ความเสมอภาคทางสังคมและการเมืองเพื่อลดความเสียเปรียบที่พวกตนต้องเผชิญตลอดมา รวมทั้งเน้นเรื่องสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในความสัมพันธ์กับรัฐภายใต้ “มาตรฐานเดียว” และต่อต้านการปกครองที่เน้นศีลธรรมและอำนาจนอกระบบของ “อำมาตย์” อาจเรียกอุดมการณ์ที่คนกลุ่มนี้ยึดถือว่า “เสรีประชาธิปไตย”

ในระยะหลายปีที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าระบบการเมืองไทยมีทั้งการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจกัน ในระบบการเมืองที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กล่าวคือ ในระบบเลือกตั้ง พรรคการเมืองใหญ่ทั้งสองพรรคต่างก็สร้างฐานมวลชนโดยใช้นโยบายประชานิยม ส่วนการเคลื่อนไหวทางการเมืองนอก รัฐสภานั้น ได้กล่าวแล้วว่าฝ่าย “คนเสื้อแดง” อาศัยพลังทางอุดมการณ์ที่เน้นประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งและหลักความเสมอภาค พร้อมกับโจมตี “อำมาตย์” ที่ใช้อำนาจนอกระบบ เพื่อสร้างความชอบธรรมและปลุกเร้าอารมณ์ความรู้สึก ในขณะที่ฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” อาศัยพลังทางอุดมการณ์ที่เน้น “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” และโจมตี “ระบอบทักษิณ” ในแง่ของการใช้อำนาจเพื่อแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจและความไม่จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อันเป็นสถาบันหลักของชาติ

นอกจากนี้ในระบบการเมืองที่ไม่เป็นทางการยังมีการเคลื่อนไหวของคนอีกหลายกลุ่ม เช่น การต่อรองกันในเรื่องต่างๆ โดยอาศัยการสร้างเครือข่ายในลักษณะใหม่ๆ ทำให้เกิดเครือข่ายหลายรูปแบบที่ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มมีลักษณะเสมอภาคมากขึ้น แตกต่างจากความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์แบบเดิมเป็นอันมากแม้ว่าเครือข่ายแบบอุปถัมภ์แบบเดิมจะยังเหลืออยู่ในหลายวงการก็ตาม เป็นต้นว่าเครือข่ายชนชั้นนำทางเศรษฐกิจและข้าราชการชั้นสูงที่อาศัยหลักสูตรการศึกษาพิเศษของสถาบันต่างๆ ในการสร้างกลุ่มที่ร่วมมือกันในระยะยาว²³¹⁹ เครือข่ายของชาวบ้านที่เกิดขึ้นทั่วประเทศ²³²⁰ และประชาสังคมหลากหลายรูปแบบของชาวบ้าน

²³¹⁹ ดู นวลน้อย ตีรรัตน์ ภาคภูมิ วาณิชกะ, “เครือข่ายผู้บริหารระดับสูงผ่านเครือข่ายทางการศึกษาพิเศษ” ใน *สู่สังคมไทยเสมอหน้า*, กรุงเทพฯ: มติชน, 2558.

²³²⁰ โปรดดูการสร้างเครือข่ายของชาวบ้านในตำบลแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงราย (ซึ่งสะท้อนเครือข่ายในลักษณะเดียวกันที่เกิดขึ้นในเขตชนบทของจังหวัดอื่นๆ) ใน ปฐมพงศ์ มโนหาญ “การเมืองเรื่องการเลือกตั้งบนวิถีการเปลี่ยนแปลงสังคมชนบท (2520-2554) : กรณีศึกษาตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 2555.

และชนชั้นกลาง²³²¹ แสดงว่าคนหลากหลายกลุ่มในสังคมไทยได้เข้าสู่วัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ที่ทำให้ความสำคัญแก่การรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง อย่างไรก็ตาม ยังคงมีความได้เปรียบเสียเปรียบอย่างมากในระหว่างกลุ่มต่างๆ เพราะอำนาจต่อรองที่คนแต่ละกลุ่มหรือแต่ละเครือข่ายมีไม่เท่ากัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทที่ยังขาดการใช้หลักนิติธรรมที่จะทำให้คนทุกกลุ่มได้รับหลักประกันในเรื่องสิทธิและเสรีภาพอย่างเสมอภาคกัน

อนึ่ง ความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างสังคมที่คนกลุ่มต่างๆ มีทัศนะหรืออุดมการณ์ทางการเมืองและผลประโยชน์แตกต่างกัน ทำให้เกิดสภาวะ “วิกฤตความชอบธรรม” ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของวัฒนธรรมทางการเมืองไทยในปัจจุบัน ความขัดแย้งทางการเมืองในช่วงหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา (พ.ศ. 2548 - 2558) เป็นตัวอย่างที่ดีของการปะทะกันระหว่างวิกฤติความชอบธรรมของอำนาจทางการเมืองที่มีฐานที่มาแตกต่างกัน โดยฝ่าย “คนเสื้อแดง” มุ่งเน้นความชอบธรรมของอำนาจทางการเมืองตามกฎหมายและหลักการของระบอบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งหรือเสียงข้าง กับฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” ที่เน้นความชอบธรรมของอำนาจทางการเมืองตามหลักศีลธรรม คือเน้นให้เลือก “คนดี” เป็นผู้ปกครอง ถึงแม้ว่าทั้งสองฝ่าย จะมีได้ปฏิเสธความชอบธรรมของอีกฝ่ายอย่างสิ้นเชิง คือฝ่ายที่สนับสนุนกฎหมายก็ไม่ได้ปฏิเสธศีลธรรมไปเสียทีเดียว และฝ่ายที่สนับสนุนศีลธรรมก็ไม่ได้ปฏิเสธหลักนิติธรรมอย่างสิ้นเชิง แต่ในหลายครั้งก็เกิดการละเลยที่จะพิจารณาประเด็นปัญหาที่อีกฝ่ายหนึ่งหยิบยกขึ้นมา เช่น ฝ่ายที่อ้างกฎหมายและเสียงส่วนใหญ่บางครั้งก็ยอมหลับตาตั้งข้างหนึ่งให้กับการกระทำที่ผิดศีลธรรม เช่น การฆ่าตัดตอนในคดียาเสพติด หรือการคอร์รัปชัน (เชิงนโยบาย) ในขณะที่ฝ่ายที่สนับสนุนศีลธรรมบางครั้งก็หันหลังให้กับรัฐธรรมนูญ เช่น การสนับสนุนการรัฐประหาร หรือการปฏิเสธการเลือกตั้ง²³²² แม้แต่ในเรื่องจำนำข้าว ก็มีฝ่ายที่เห็นว่ารัฐบาลมีความชอบธรรมที่จะมีอำนาจต่อไปเพราะเป็นรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งและดำเนิน

²³²¹ โปรดดู โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, “ประชาสังคม: มิติใหม่ของการเมืองสาธารณะ” ใน สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ (บรรณาธิการ), *ประชาสังคมกับการพัฒนาสุขภาพ*, กรุงเทพฯ: โครงการสำนักพิมพ์สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2540. และทศพล สมพงษ์, *พัฒนาการและการพัฒนาประชาสังคม*, กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเมือง สถาบันพระปกเกล้า, 2556.

²³²² สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์ และคณะ, *คำและแนวคิดในประชาธิปไตยสมัยใหม่*, (อ้างแล้ว), หน้า 110.

นโยบายรับจำนำข้าวตามที่เคยหาเสียงเอาไว้เพื่อช่วยเหลือคนจน แต่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าความเสียหายมูลค่ามหาศาลอันเกิดจากนโยบายประชานิยมเพื่อแลกกับคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง โดยขาดความรับผิดชอบต่อปัญหาทางการคลังที่จะตามมา ทำให้รัฐบาลสูญเสียความชอบธรรมและควรแสดงความรับผิดชอบด้วยการลาออก พฎติกรรมและทัศนคติของทั้งสองฝ่ายล้วนแต่แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยยังขาดความเห็นพ้องต้องกันเกี่ยวกับเกณฑ์ชี้วัดความชอบธรรมทางการเมือง และวัฒนธรรมทางการเมืองที่ยึดหลักนิติธรรมในประเทศไทยยังคงอ่อนแอ

ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองโดยมีการ “เลือกข้าง” ดังกล่าวข้างต้นนี้ ทำให้ความเชื่อมั่นของประชาชนต่อสถาบันสำคัญ ๆ ในระบอบประชาธิปไตยอยู่ในระดับต่ำมาก ผลการสำรวจของ “มูลนิธิเอเซีย” ใน พ.ศ.2553 พบว่า มีผู้ตอบแบบสอบถามเพียงร้อยละ 14 และร้อยละ 11 (ตามลำดับ) เท่านั้น ที่เชื่อว่าสถาบันสื่อและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) มีความซื่อตรง “สูง” แต่มีถึงร้อยละ 85 และร้อยละ 88 (ตามลำดับ) ที่แสดงความไม่เชื่อมั่น สถาบันตำรวจก็ได้รับคะแนนความซื่อตรงต่ำมากเช่นกัน คือร้อยละ 17 ส่วนศาลหรือตุลาการนั้น แม้ว่าผลการสำรวจจะแสดงว่ายังคงได้รับความเชื่อถือในความซื่อตรงสูงที่สุด แต่ก็ได้รับความเชื่อถือเพียงร้อยละ 59 เท่านั้น อีกทั้งความน่าเชื่อถือของศาลยังลดต่ำลงมากเมื่อเทียบกับผลการสำรวจในปี พ.ศ.2552 ซึ่งศาลได้รับความน่าเชื่อถือถึงร้อยละ 64²³²³ การที่ประชาชนส่วนใหญ่ขาดความเชื่อมั่นในสถาบันสำคัญในระบอบประชาธิปไตยทั้งฝ่ายนิติบัญญัติ ศาล ตำรวจ และสื่อ เช่นนี้ นับเป็นปัญหาวิกฤตทางการเมืองที่สำคัญยิ่ง เพราะสถาบันทั้งสามนี้ล้วนแล้วแต่มีบทบาทโดยตรงต่อการใช้หลักนิติธรรมในระบอบประชาธิปไตย

อาจกล่าวได้ว่าความขัดแย้งของวัฒนธรรมความคิดและวัฒนธรรมทางการเมืองระหว่าง “คนเสื้อเหลือง” กับ “คนเสื้อแดง” ซึ่งนิยามความหมายประชาธิปไตยและมีเกณฑ์ความชอบธรรมทางการเมืองที่แตกต่างกัน ทำให้แต่ละฝ่ายต่างก็หันไปใช้วิธีการที่ขัดต่อหลักนิติธรรมมากบ้างน้อยบ้าง และขณะเดียวกันก็ไม่สนับสนุนสิทธิและเสรีภาพในการเคลื่อนไหวที่ชอบด้วยหลักนิติธรรมของฝ่ายตรงกันข้าม ปัญหาดังกล่าวนี้เป็นส่วนหนึ่งของปัญหาในการใช้หลักนิติธรรมในสังคมการเมืองไทย และทราบจนกระทั่งถึงปัจจุบัน “คนเสื้อเหลือง” หรือชนชั้นกลาง

²³²³ ผลสำรวจชี้คนส่วนใหญ่ไม่ใส่ “เสื้อสี” แต่ “เหลือง-แดง” อาจถึง 10 ล้านคน อึ้ง ประชาชนไม่เชื่อใจ “สื่อ”, (28 มีนาคม 2554), จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1301316008&grpid=01&catid=01.

เดิมในสังคมไทยก็ยังคงต้องการการปกครองโดย “คนดี” ซึ่งเป็นโลกทัศน์แบบจารีตของไทย²³²⁴ มากกว่าจะยอมรับการเลือกตั้งโดยเสียงส่วนใหญ่ เพราะเห็นว่าเสียงส่วนใหญ่ทำให้นักการเมืองมีโอกาสครอบครองอำนาจแบบเผด็จการและใช้อำนาจอย่างฉ้อฉล ซึ่งวิถีคิดของ “คนเสื้อเหลือง” เช่นนี้ฝ่าย “คนเสื้อแดง” ไม่สามารถยอมรับได้ ปัญญาชนของ “คนเสื้อแดง” คนหนึ่งเน้นว่า หลักนิติรัฐและนิติธรรมนั้น **“ไม่ต้องการให้มนุษย์ปกครองมนุษย์ด้วยกันเอง แต่ต้องการให้กฎหมายเป็นผู้ปกครองมนุษย์”**²³²⁵ ความชอบธรรมที่มาจากการเป็น “คนดี” จึงไม่สอดคล้องกับหลักนิติธรรมในทัศนะของ “คนเสื้อแดง” ดังนั้น เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตความชอบธรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน การใช้หลักนิติธรรม (ในความหมายที่กว้างกว่าการปกครองด้วยกฎหมายที่เข้มงวด - โปรดดูนิยามของอานันท์ ปันยารชุน ที่กล่าวแล้วข้างต้น) จึงเป็นหนทางสำคัญที่จะช่วยให้คนทุกกลุ่มในสังคมไทยมีความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องความชอบธรรมได้ในที่สุด

วัฒนธรรมทางการเมืองไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการใช้หลักนิติธรรม

แม้ว่าในปัจจุบันวัฒนธรรมทางการเมืองไทยจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากแล้ว แต่การที่คนไทยแต่ละกลุ่มแต่ละฝ่ายยังคงมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่ขัดกับหลักนิติธรรมอยู่ไม่น้อยดังได้กล่าวมาแล้ว จึงเห็นควรวิเคราะห์วัฒนธรรมทางการเมืองไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการใช้หลักนิติธรรมโดยสังเขป เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยให้เอื้อต่อการใช้หลักนิติธรรมในอนาคต

2. ปัญหาวัฒนธรรมทางกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมของไทย

วัฒนธรรมทางกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมของไทยมีปัญหาหลายประการที่เป็นส่วนหนึ่งของปัญหาวัฒนธรรมการเมืองที่ไม่เอื้อต่อการยึดมั่นในหลักนิติธรรม ปัญหาเหล่านี้เป็นมรดกที่ตกทอดมาจากอดีตและยังไม่ได้รับการปรับเปลี่ยนเท่าที่ควร

²³²⁴ โปรดดูลักษณะของ “การปกครองแบบไทย” ใน สายชล สัตยานุรักษ์, **คึกฤทธิ์กับประติษฐกรรม “ความเป็นไทย”**, กรุงเทพฯ : มติชน, 2550.

²³²⁵ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, “หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม”, (31 มกราคม 2553), จาก <http://www.publaw.net/publaw/view.aspx?id=1431>).

ในปัจจุบันกระบวนการยุติธรรมของไทยยังมีปัญหาในการบังคับใช้กฎหมาย ที่สำคัญก็คือการที่รัฐธรรมนูญซึ่งมีสถานะเป็นกฎหมายสูงสุดนั้นยังไม่มีผลบังคับใช้อย่างแท้จริง เป็นต้นว่าในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมารัฐธรรมนูญได้รับการปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมรวมทั้งกระแสภูมิปัญญาและวัฒนธรรมใหม่ๆ ในหลายเรื่องด้วยกัน แต่ในทางปฏิบัติแล้วกลับปรากฏว่ากฎหมายที่มีสถานะเป็นรอง เช่น พระราชบัญญัติ มีผลบังคับใช้จริงเหนือรัฐธรรมนูญ

กรณีให้เห็นได้ชัดก็คือ การใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญภายใต้หลักการ “สิทธิชุมชน” ในการปกป้องทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนในเขตเมืองอุตสาหกรรม (หรือที่เรียกว่าภาคประชาสังคมด้านสิ่งแวดล้อม) ปรากฏว่าการปฏิบัติการของประชาชนโดยอ้างสิทธิตามรัฐธรรมนูญไม่สามารถทำได้เนื่องจากมีการใช้กฎหมายระดับพระราชบัญญัติคือ พ.ร.บ.ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535 ที่ทำให้เกณฑ์การคัดค้านการทำลายสิ่งแวดล้อมต้องถูกจับกุมโดยกฎหมายที่มีบทลงโทษทางอาญา ส่งผลให้ขบวนการอนุรักษ์ฯ ขาดแนวร่วมและอ่อนแรงลงในที่สุด

การที่กฎหมายในลำดับชั้นที่ต่ำกว่ารัฐธรรมนูญ คือพระราชบัญญัติได้กลายเป็นอุปสรรคขัดขวางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเช่นนี้ นับเป็นการทำลายหลักการ “สิทธิชุมชน” อันเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพในการมีชีวิตในสภาพแวดล้อมที่ดี โดยกฎหมายมิได้ทำหน้าที่คุ้มครองผลประโยชน์ของชาวบ้านและสิ่งแวดล้อมสมดังเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญที่ต้องการกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากรให้ชาวบ้าน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ปรากฏการณ์นี้ยืนยันว่ากฎหมายตามตัวอักษรและกฎหมายในทางปฏิบัติมีความแตกต่างกัน เจตนารมณ์และนิติธรรมอันสวดยุติจึงเป็นเพียงมายาภาพในกฎหมายเท่านั้น²³²⁶

การที่วัฒนธรรมทางกฎหมายของสังคมไทยมีลักษณะดังกล่าวข้างต้น ทำให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำหรือ “สองมาตรฐาน” ดังมีนักวิชาการวิจารณ์ไว้ดังนี้

“ระบบกฎหมายที่อ้างกฎหมายรองมาละเมิดลบล้างรัฐธรรมนูญในนามหลักนิติธรรม, ใช้กลไกกระบวนการยุติธรรมสมัยใหม่มาบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เป็นธรรมต่อคนส่วนใหญ่ เพราะคนส่วนใหญ่ไม่ได้ร่วมออกอย่างมีประสิทธิภาพ แต่กลับปล่อยกฎหมายที่เป็นธรรมต่อคนส่วนใหญ่ให้เป็นเศษกระดาษไม่มีผลบังคับใช้เพราะอิทธิพลของคนส่วนน้อยผู้เสีย

²³²⁶ กมลวรรณ ชื่นชูใจ, “มายาภาพของนิติธรรมในกฎหมาย”, (ม.ป.ป.), จาก <http://midnightuniv.org/> มายาภาพของนิติธรรมในกฎหมาย.

ประโยชน์ หรือความขาดประสิทธิภาพเฉื่อยและช้าช้อนกระทั่งสมคบฉ้อฉลของกลไก
ข้าราชการคอยขัดขวาง”²³²⁷

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือวัฒนธรรมในการ “อ่าน” หรือการตีความกฎหมาย
ในกระบวนการยุติธรรมของไทย ในปัจจุบันการอ่านกฎหมายยังคงเป็นการอ่านตาม
ตัวอักษร โดยมีได้ยึดหลักการพื้นฐานเรื่องความเป็นธรรม ดังที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ วิเคราะห์ว่า นัก
กฎหมายไทยนั้น “อ่านกฎหมายกันแบบนักอักษรศาสตร์ ทำให้บัญญัติของกฎหมายอยู่ลอยๆ
โดยปราศจากหลักแห่งความเป็นธรรมพื้นฐานของสังคม กฎหมายกลายเป็นเรื่องของ trick หรือ
กลเม็ด ขึ้นอยู่กับความสามารถทางอักษรศาสตร์ของคนอ่านว่าจะพลิกผันให้เข้าทางได้
อย่างไร”²³²⁸

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งของวัฒนธรรมทางกฎหมายที่เป็นอุปสรรคต่อการใช้หลัก
นิติธรรมก็คือปัญหา “ความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย” กล่าวคือ การใช้หลักนิติธรรมจะเกิดขึ้นได้
ก็ต่อเมื่อสามารถทำให้กฎหมายมีความศักดิ์สิทธิ์อย่างแท้จริงโดยทุกคนเคารพกฎหมาย ซึ่ง
ผลการวิจัยที่สหรัฐอเมริกาพบว่า ประกติแล้วคนทั่วไปรวมทั้งผู้มีอำนาจจะเคารพกฎหมายก็
ต่อเมื่อกฎหมายนั้นสอดคล้องกับศีลธรรมและระบบคุณค่าที่เขายึดถือและเป็นกฎหมายที่ชอบ
ธรรมด้วย นอกจากนี้การเคารพกฎหมายยังขึ้นอยู่กับความเสี่ยงที่จะต้องรับโทษ ถ้าหากมีความ
เสี่ยงมากคนก็จะเคารพกฎหมายมากขึ้น²³²⁹ หากนำผลการวิจัยดังกล่าวนี้มาพิจารณา
สังคมไทยก็จะพบว่า ในสังคมไทยปัจจุบันทั้งศีลธรรมและระบบคุณค่าเปลี่ยนแปลงไปมาก
โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่เงินและอำนาจกลายเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการดำเนินชีวิตใน
วัฒนธรรมบริโภคนิยมและการลงทุนในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม รวมทั้งการเลื่อนสถานภาพ
ทางสังคมและการสร้างอัตลักษณ์ตามระบบคุณค่าใหม่ เช่น การเป็นคนที่ได้รับการยอมรับว่ามี
ความรู้ความสามารถสูงและประสบความสำเร็จในชีวิต การเป็นคนทันสมัย หรือมีรสนิยมดี ทำ
ให้การละเมิดกฎหมายเพื่อเงินและอำนาจเกิดขึ้นทั่วไป ในขณะที่คนมีอำนาจก็มีความเสี่ยงใน
การรับโทษทัณฑ์จากการทำผิดกฎหมายไม่มากนัก ดังนั้น จึงเป็นไปได้ยากที่ผู้มีอำนาจจะยึด
หลักกฎหมายอย่างเคร่งครัด ส่งผลให้ “ความไม่ศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย” ในการบังคับใช้กับ

²³²⁷ เกษียร เตชะพีระ, “คำนำเสนอนิธิ เอียวศรีวงศ์ ผู้เปิดปมที่มองไม่เห็นกลางหลังคนไทย” ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, **อ่านวัฒนธรรมการเมืองไทย**, กรุงเทพฯ: มติชน, 2547, หน้า 13.

²³²⁸ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “วัฒนธรรมการอ่านกฎหมาย” ใน มุกหอม วงษ์เทศ (บรรณาธิการ), **อ่านวัฒนธรรมการเมืองไทย**, กรุงเทพฯ: มติชน, 2547, หน้า 199.

²³²⁹ เรื่องเดียวกัน.

ทุกคนอย่างเสมอภาคกันกลายเป็นอุปสรรคที่สำคัญมากประการหนึ่งของการใช้หลักนิติธรรมในสังคมไทย

ความลึกลับของวัฒนธรรมทางกฎหมาย ที่มีการใช้กฎหมายอย่างไม่สอดคล้องกับหลักนิติธรรม ดังตัวอย่างที่กล่าวข้างต้นนี้นับเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ความขัดแย้งในสังคมไทย ขยายตัวขึ้นมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อคนชนบทมีโลกทัศน์ใหม่รวมทั้ง “นิติสำนึก” (Legal consciousness) ใหม่ ทำให้เกิดความตึงเครียด (tension) มากขึ้นในความสัมพันธ์กับชนชั้นสูง และชนชั้นกลาง ตลอดจนในความสัมพันธ์กับรัฐ ความตึงเครียดในความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นกลางระดับล่างกับชนชั้นสูงและชนชั้นกลางเดิมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทางกฎหมายนั้นเห็นได้จากการเคลื่อนไหวของ “คนเสื้อแดง” ที่วิพากษ์วิจารณ์ “คนเสื้อเหลือง” ว่าไม่ยอมรับหลักการเสียงข้างมากและปฏิเสธรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ซึ่งขัดกับหลักการของรัฐธรรมนูญที่เป็นกฎหมายสูงสุด ส่วนความตึงเครียดในความสัมพันธ์กับรัฐ เห็นได้ชัดจากผลการวิจัยที่ศึกษากรณีชาวบ้านจำนวนหนึ่งในภาคเหนือตอนบนที่ “ทำผิดกฎหมาย” เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งปรากฏว่าเมื่อพวกเขาถูกศาลตัดสินลงโทษจำคุก ชาวบ้านเหล่านี้กลับมีท่าที “ยอมรับโทษแต่ไม่ยอมรับผิด” โดยที่ความเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงในด้านสาธารณูปโภคและการสื่อสาร ได้ส่งผลให้ชาวบ้านมีสำนึกของ “พลเมือง” ที่ทำให้พวกเขาไม่ยอมรับคำพิพากษาของศาลว่าตนทำความผิด แต่กลับมีสำนึกแห่งการต่อสู้ได้แย่งและวิพากษ์วิจารณ์คำพิพากษา และท้าทายต่อโทษจำคุกที่ตนได้รับจากการตัดสินของศาล นับเป็น “นิติสำนึก” ใหม่ที่ทำให้ชาวบ้านพร้อมที่จะท้าทายกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมที่พวกเขาเห็นว่าขาดความเป็นธรรม²³³⁰

การที่ชาวบ้านไม่ยอมรับว่าตนทำผิดกฎหมาย เพราะได้ทำกินในที่ดินนั้นมาก่อนที่จะมีกฎหมายเกี่ยวกับป่าสงวนหรืออุทยานแห่งชาติ สะท้อนให้เห็นว่าถ้าหากการตรากฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายขาดความชอบธรรมในระบอบประชาธิปไตย และขาดความเป็นธรรมในทัศนะของประชาชน ย่อมทำให้เกิดความตึงเครียดและความขัดแย้งในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนได้มาก อาจกล่าวได้ว่าในทัศนะของชาวบ้านรัฐเป็นฝ่ายละเมิดสิทธิของประชาชน ซึ่งขัดกับหลักนิติธรรมอย่างยิ่ง

²³³⁰ กฤษณ์พชร โสมณวัตร, “นิติสำนึกต่อ ‘โทษจำคุก’ ของพลเมืองผู้ต่อสู้เพื่อปกป้องกฎหมายประเพณีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555.

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่ศึกษา “นิติสำนึก” ของบุคคล โดยเลือกกรณีศึกษาที่เป็นผู้ได้รับบาดเจ็บจากอุบัติเหตุในจังหวัดเชียงใหม่ ที่แสดงว่าผู้ได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดไม่ได้ให้ความสำคัญกับระบบกฎหมายในการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นกับตนเอง ปრაการการณ์เช่นนี้ไม่สอดคล้องกับปრაการการณ์ทั่วไปในยุคโลกาภิวัตน์และในสังคมสมัยใหม่ ซึ่ง “สิทธิ” จะเป็นที่ตระหนักถึง และการใช้กลไกทางกฎหมายในการปกป้องสิทธิขยายตัวมากขึ้น สภาการณที่ชาวบ้านในประเทศไทยไม่นิยมและไม่สามารถพึ่งระบบกฎหมายเช่นนี้ทำให้ชีวิตมีความเสี่ยงสูงชันมาก เพราะในปัจจุบันชุมชนของชาวบ้านมีบทบาทต่อชีวิตน้อยลง และชาวบ้านควรจะได้รับ การปกป้องจากกฎหมายเป็นการชดเชย แต่การณกลับปრაการว่าความเชื่อมั่นของประชาชนต่อระบบกฎหมายไม่ได้เพิ่มมากขึ้นแต่อย่างใด²³³¹

ปัญหาจากระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมที่ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่มี “นิติสำนึก” ในลักษณะที่กล่าวข้างต้น นอกจากจะส่งผลกระทบต่อความเป็นธรรมและความมั่นคงชีวิตของประชาชนแล้ว ยังทำให้ความสนใจเกี่ยวกับการตรากฎหมายของสภานิติบัญญัติและการผลักดันให้เกิดการใช้หลักนิติธรรมไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร

ปัญหาด้านวัฒนธรรมทางกฎหมายและวัฒนธรรมทางการเมืองนับเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ดังนั้น หากมีการใช้หลักนิติธรรมโดยมีการพัฒนาระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาของประชาชน และมีกลไกในการกำกับตรวจสอบกระบวนการยุติธรรมทุกระดับให้ยึดมั่นในหลักนิติธรรมแล้ว ก็จะส่งผลให้ชีวิตของประชาชนมีความมั่นคงมากขึ้น และพร้อมที่จะเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย และพร้อมที่จะกำกับดูแลให้เกิดการใช้หลักนิติธรรมอย่างแท้จริง

²³³¹ David M. Angel and Jaruan S. Engel, Tort, Custom and Karma: Globalization and Legal Consciousness in Thailand, Chiang Mai: Silkworm Books, 2010. และ สมชาย ปรีชาศิลป์กุล, “พรมแดนความรู้ของการศึกษากฎหมายแวนนิติสำนึกในสังคมไทย” วารสารนิติสังคมศาสตร์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 1/2558 (มกราคม-มิถุนายน): 24-40.

3. ปัญหาจากสภาวะ “ความกำกวม อีหลักอือเหลื่อทางวัฒนธรรม”

ราวทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา ได้เกิดสภาวะ “ความกำกวม อีหลักอือเหลื่อทางวัฒนธรรม” ขึ้น ดังที่เกษียร เตชะพีระ ได้สรุปไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2547 ว่าผลงานชุด **อ่านวัฒนธรรมการเมืองไทย** ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ นั้นได้แสดงให้เห็นสภาวะดังกล่าวนี้อย่างชัดเจน ดังความต่อไปนี้

...เป็นความกำกวม อีหลักอือเหลื่อ หัวมังกุท้ายมังกร แยกแย้งกันในตัวเองทางวัฒนธรรม ระหว่าง “ความทันสมัยหรือ modernity” กับ “ชนบธรรมเนียมประเพณีแต่เดิมมา หรือ tradition ของสังคมไทย”

“ความทันสมัย”...หลักๆ ได้แก่เหล่าโครงสร้าง กลไก สถาบันสมัยใหม่ ที่สังคมไทยรับมาจากตะวันตก...และเศรษฐกิจทุนนิยม-วัตถุนิยม-บริโภคนิยม...

ส่วน “ชนบธรรมเนียมประเพณีแต่เดิมมา”...ที่สำคัญได้แก่ วัฒนธรรม ค่านิยม โลกทัศน์ของชุมชนหมู่บ้านชาวชนบท รวมทั้งพุทธศาสนาและธรรมเนียมบริหารราชการแผ่นดินแต่เดิม...

...สังคมไทยไม่ใหม่จริง แต่ก็ไม่เก่าหมด, เราอาจลอกรับโครงสร้างกลไกสถาบันสมัยใหม่ทางการเมืองเศรษฐกิจสังคมจากตะวันตกเข้ามาติดตั้งในเมืองไทย แต่เราไม่ได้ลอกและไม่อาจลอกโลกทัศน์ ปรัชญา วิธีคิด ที่เป็นวิญญูณ รวมทั้งความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคมระหว่างบุคคล กลุ่มชน และสถาบันต่างๆ ซึ่งเป็นแรงขับเคลื่อนของตะวันตกมาด้วย,

ในทางกลับกัน แม้โครงสร้างกลไกสถาบันแบบเก่าทางการเมืองเศรษฐกิจสังคมของไทยเราเองจะถูกยกเลิกหรือเสื่อมโทรมเปลี่ยนแปลงไปหมดแล้ว แต่โลกทัศน์ปรัชญาวิธีคิดแบบเก่า รวมทั้งความสัมพันธ์ทางอำนาจที่เลื้อยล้าไม่เสมอภาค ไม่เสรีแก่บุคคลและไม่เป็นธรรมอันตกทอดมาจากสังคมไทยแต่ก่อนก็ยังคงอยู่และดำเนินไปในโครงสร้างสมัยใหม่เหล่านั้น²³³²

ตัวอย่างรูปธรรมของปัญหา “ความกำกวมอีหลักอือเหลื่อ” ของวัฒนธรรมการเมืองในสังคมไทยที่ปรากฏในบทความของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ซึ่งเกษียร เตชะพีระ นำมากล่าวถึงมีหลายประการ เช่น

²³³² เกษียร เตชะพีระ, “คำนำเสนอ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ผู้เปิดมุมมองไม่เห็นกลางหลังคนไทย” ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, **อ่านวัฒนธรรมการเมืองไทย**, (อ้างแล้ว), หน้า 11.

“ระบบอุปถัมภ์ที่สูญสิ้นสำนึกบุญคุณผูกพันยั่งยืนอันเป็นพลังทางอุดมการณ์ของมันไปแล้ว เพราะซื้อขายกันได้เหมือนสินค้าในตลาด แต่กระนั้นก็กลับเป็นช่องทางให้ความชอบธรรมแก่การซื้อขายสินค้าบริการเถื่อนต่างๆ ที่ละเมิดหลักเกณฑ์ของตลาดเสรีและหลักความเสมอภาคของคู่สัญญา”²³³³

“ทุนนิยมที่ปลดปล่อยบุคคลและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมธรรมชาติจากการกำกับควบคุมและอนุรักษ์คุ้มครองตามชนบประเพณีของชุมชน แต่กลับปล่อยแรงงานของพวกเขาและสินค้าเหล่านั้นเข้าสู่ตลาดที่ไม่ได้เปิดให้แข่งขันเสรีจริง หากถูกผูกขาดเอาเปรียบโดยนายทุนที่อิงเส้นสายอำนาจรัฐและอิทธิพลอุปถัมภ์จนส่วนใหญ่เสียเปรียบพ่ายแพ้ล้มเหลวครั้งแล้วครั้งเล่า”²³³⁴

“สมาชิกวุฒิสภาจากการเลือกตั้งที่คิดและพูดเหมือนขุนนางหรือทรวราช, นายกรัฐมนตรีในระบอบประชาธิปไตยที่ใช้อำนาจเหมือนจอมเผด็จการทหาร...ฯลฯ”²³³⁵

นอกจากกรณีที่ถูกกล่าวข้างต้นแล้ว วัฒนธรรมทางการเมืองไทยที่มีลักษณะกำกวมยังเห็นได้ชัดจากการที่วัฒนธรรมเสรีประชาธิปไตยมีอิทธิพลสูงขึ้นในขณะที่ลักษณะอำนาจนิยมก็ยังคงมีอิทธิพลอยู่มาก กล่าวคือ คนไทยทั่วไปยังคงเชื่อในการจัดการเรื่องต่างๆ รวมทั้งการแก้ไขปัญหาสำคัญๆ ด้วยการใช้อำนาจรัฐอย่างเฉียบขาดและรวดเร็ว โดยให้ความสำคัญอย่างมากแก่ผู้นำรัฐในการใช้อำนาจดังกล่าว และมองว่าประชาชนจะต้องพึ่งพาความเมตตาของรัฐและผู้นำรัฐจึงจะอยู่รอดปลอดภัยหรือมีชีวิตที่ดีขึ้นได้ ในขณะที่มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของปัจเจกบุคคลและพลังของสังคมค่อนข้างน้อย

ทัศนะที่มีรากฐานอยู่บนวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมนี้เห็นได้ชัดว่าขัดแย้งกับหลักนิติธรรม เพราะการใช้หลักนิติธรรมจะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อให้ความสำคัญแก่ประชาชนและประชาสังคมในฐานะที่มีศักยภาพ (หรือสามารถจะพัฒนาศักยภาพ) ที่จะจัดการเรื่องต่างๆ ได้ด้วยตนเอง รวมทั้งเชื่อมั่นในศักยภาพของประชาชนที่จะเลือกฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายตุลาการ และกำกับตรวจสอบการใช้อำนาจของทุกฝ่ายอย่างมีประสิทธิภาพด้วย

4. ปัญหาความแตกต่างของวัฒนธรรมทางความคิด

²³³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

²³³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

²³³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

คนกลุ่มต่างๆ ในสังคมไทยมีวัฒนธรรมทางความคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรอำนาจที่แตกต่างกัน โดยมีระบบคุณค่าและทัศนะไม่ตรงกันในหลายเรื่อง รวมทั้งการรับรู้ความหมายของสถาบันการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งทัศนะของแต่ละฝ่ายสะท้อนให้เห็นว่ามีวัฒนธรรมทางการเมืองที่ไม่ลงรอยกันอันเป็นรากฐานของความขัดแย้งทางการเมือง

ในระยะหลายปีที่ผ่านมา กลุ่มการเมืองต่างๆ ในสังคมการเมืองไทย รวมทั้งกลุ่ม “คนเสื้อแดง” และกลุ่ม “คนเสื้อเหลือง” มีทัศนะที่แตกต่างกันว่าอะไรคือ “ความดี” หรือ “ความถูกต้อง” อันเป็นผลมาจากการให้ความหมายของสถาบันการเมืองต่างๆ ไม่เหมือนกัน แม้แต่คำว่า “ชาติไทย” ก็นิยามแตกต่างกัน เช่น บางคนจินตนาการถึง “ชาติ” ที่ประกอบด้วยคนหลายชนชั้นที่มีสติปัญญาและคุณธรรมแตกต่างกัน และมีระบบอุปถัมภ์และ “ศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติ” ที่ยึดโยงคนทั้งหลายในชาติไว้ด้วยกัน แต่บางคนจินตนาการถึง “ชาติ” ที่ทุกคนเสมอภาคกัน²³³⁶ หรือการที่กลุ่ม “คนเสื้อแดง” และ “คนเสื้อเหลือง” ให้ความหมายแก่ “ประชาธิปไตย” แตกต่างกัน ซึ่งการที่คนกลุ่มต่างๆ ในสังคมไทยมีวัฒนธรรมทางความคิดที่แตกต่างกันในเรื่องสำคัญเช่นนี้เป็นเพราะระบบคุณค่าเดิมบางอย่างได้รับการสืบทอดหรือผลิตซ้ำอย่างเข้มข้นโดยกลุ่มคนที่ได้อำนาจและผลประโยชน์จากระบบคุณค่าเหล่านั้น²³³⁷ ในขณะที่เกิดค่านิยมใหม่และมุมมองใหม่ต่อเรื่องต่างๆ จากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็วในยุคโลกาภิวัตน์

สังคมไทยในปัจจุบันจึงไม่เพียงแต่จะประกอบขึ้นด้วยกลุ่มคนสองฝ่ายที่ “มองต่างมุม” กันเท่านั้น แต่ยังมีคนจำนวนมากที่ยังไม่สามารถจะสลัดตัดทิ้งระบบคุณค่าเดิมที่ตกทอดมาจากอดีตแต่ก็รับเอาระบบคุณค่าใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นมาในสังคมทุนนิยม-โลกาภิวัตน์เข้ามาในชีวิต ทำให้คนจำนวนไม่น้อยให้ความหมายในเรื่องต่างๆ ไปในวิถีทางที่ตนได้รับผลประโยชน์เฉพาะหน้า หรือให้ความหมายจากข้อมูลข่าวสารที่ได้รับมาจากสื่อประเภทต่างๆ โดยขาดการวิพากษ์วิจารณ์ข้อมูลข่าวสารอย่างเพียงพอ เนื่องจากความสับสนระหว่างระบบคุณค่าเก่าและใหม่ที่ผสมปนเปกันอยู่ในความรู้สึกนึกคิด ทำให้ไม่มีจุดยืนที่มั่นคงสำหรับการประเมินเรื่องต่างๆ อย่างรอบคอบจนกระทั่งมีคำตอบที่ชัดเจนให้แก่ตัวเอง บ่อยครั้งที่ตกอยู่ใน “กระแสสังคม” ที่สื่อในยุคดิจิทัลปลุกเร้าให้เกิดขึ้น นำไปสู่การ “เลือกข้าง” อย่างปราศจาก

²³³⁶ โปรดดูรายละเอียดใน สายชล สัตยานุรักษ์, 10 ปัญญาชนสยาม เล่ม 2 ปัญญาชนหลังการปฏิวัติ 2475, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเพ่นบुकส์, 2557.

²³³⁷ เรื่องเดียวกัน.

วิจารณ์ญาณและใช้อารมณ์ในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง นับเป็นปัญหาประการหนึ่งที่ทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทยยังไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร และทำให้พลังของการยึดถือหลักนิติธรรมาความเข้มแข็งตามไปด้วย

เป็นที่น่าสังเกตด้วยว่า ในท่ามกลางระบบคุณค่าและอุดมการณ์ที่มีความแตกต่างหลากหลาย ได้เกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองด้วยแรงผลักดันของระบบคุณค่าและอุดมการณ์ที่แต่ละฝ่ายยึดถือ เพราะระบบคุณค่าและอุดมการณ์ที่มีอิทธิพลต่อมวลชนแต่ละฝ่ายนี้ได้นำไปสู่การตัดสินใจทางการเมืองของฝ่ายหนึ่งมีความชอบธรรมและอีกฝ่ายหนึ่งขาดความชอบธรรม โดยมีการใช้ความรุนแรงต่อฝ่ายตรงกันข้ามทั้งด้วยอาวุธและวาจาหรือข้อเขียน ดังที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ วิเคราะห์ “**ประเด็นแห่งความขัดแย้งในสังคมไทย**” ที่เกิดจากการมีทัศนคติไม่ตรงกันเหล่านี้ไว้ในหลายกรณี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ดูเหมือนทุกฝ่ายยอมรับ...ว่า ประเทศของเราต้องก้าวต่อไปในวิถีทางประชาธิปไตย แต่ที่เห็นไม่ตรงกันก็คือ ประชาธิปไตยมีนัยยะในเชิงปฏิบัติการอย่างไรกันแน่

ฝ่ายหนึ่งเชื่อว่า เมื่อเป็นประชาธิปไตยอำนาจอธิปไตยต้องเป็นของปวงชนอย่างเด็ดขาด จะมีอำนาจอื่นที่ไม่ได้มาจากอธิปไตยของปวงชนเข้ามาแทรกหรือถ่วงดุลไม่ได้ และด้วยเหตุดังนั้น อำนาจทางการเมืองจึงต้องถูกจัดสรรไปตามผลของการเลือกตั้งเพียงอย่างเดียว

อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า การเมืองที่อาศัยการเลือกตั้งเป็นเกณฑ์เพียงอย่างเดียวนี้อันตราย เพราะการเลือกตั้งย่อมต้องจัดองค์กรและกลไกเพื่อผลสัมฤทธิ์แคบๆ คือได้รับคะแนนเสียง องค์กรและกลไกดังกล่าวไม่ได้มีไว้ตรวจสอบการใช้อำนาจ หรือมีส่วนร่วมในการเมืองอย่างแท้จริง ฉะนั้น ผู้ที่ได้อำนาจไปจากองค์กรและกลไกเช่นนี้จึงมีแนวโน้มจะทุจริตต่อหน้าที่ และ/หรือไม่มีสมรรถภาพในการทำงาน

ด้วยเหตุดังนั้นจึงต้องอิงอำนาจที่ไม่ได้มาจากอธิปไตยของปวงชน ไว้คอยถ่วงดุลนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง²³³⁸

ทัศนคติที่ต่างกันยังปรากฏในเรื่องอื่นๆ อีกมาก เช่น ฝ่ายหนึ่งยอมรับ ส.ว.สรรหา ตุลาการภิวัตน์ และการรัฐประหาร แต่อีกฝ่ายหนึ่งต่อต้าน หรือในกรณีเกี่ยวกับสถานะทางการเมืองของสถาบันพระมหากษัตริย์ก็มีความเห็นที่ขัดแย้งกันมาก ฝ่ายหนึ่งเห็นว่า แม้พระมหากษัตริย์เป็นที่เคารพสักการะ แต่สถานะของพระองค์ในทางการเมืองย่อมเป็นประมุขหรือตัวแทนของ

²³³⁸ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “**ปรองดองโดยประเด็น**”, (16 เมษายน 2555), สืบค้นเมื่อ 21 กันยายน 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1334585676.

อำนาจอธิปไตยของปวงชนในเชิงสัญลักษณ์ และพระองค์ทรงมีหน้าที่ในทางพิธีกรรมก็ต่อเมื่อเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญต่อรัฐ “แต่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าพระมหากษัตริย์ไทยทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจอีกอย่างหนึ่งซึ่งไม่เชื่อมโยงกับอธิปไตยของปวงชนโดยตรง การใช้พระราชอำนาจนี้เป็นพระบรมราชวินิจฉัยของพระมหากษัตริย์เองว่าจะใช้เมื่อไรและอย่างไร และเพื่อธำรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจนี้ จึงต้องรักษาความ “ศักดิ์สิทธิ์” ของสถาบันไว้ให้อยู่เหนือการตรวจสอบวิพากษ์วิจารณ์ใดๆ ทั้งสิ้น และพระราชอำนาจตรงนี้แหละที่จะเป็นผู้ตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจอธิปไตยของปวงชน”²³³⁹

กล่าวได้ว่าความแตกต่างของวัฒนธรรมทางความคิดที่ทำให้เกิดการต่อสู้กันในการนิยามความหมายของมโนทัศน์ทางการเมืองสำคัญๆ หรือการต่อสู้ทางวาทกรรมซึ่งส่งผลต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยที่สื่อประเภทต่างๆ มีอิทธิพลสูงขึ้น แต่การเสพลีมีลักษณะ “เลือกข้าง” เช่นเดียวกับการเลือกข้างทางการเมือง ทำให้ความไม่ลงตัวของวัฒนธรรมทางการเมืองมีอยู่สูง และเป็นอุปสรรคประการหนึ่งของการนำหลักนิติธรรมมาใช้

5. ปัญหาวัฒนธรรมทางการเมืองไทยบางส่วนยังคงมีรากฐานอยู่บนความหมายของ “ความเป็นไทยกระแสหลัก” หรือ “วัฒนธรรมแห่งชาติ”

ความหมายจาก “ความเป็นไทย” หรือ “วัฒนธรรมแห่งชาติ” ที่เป็นมรดกตกทอดจากสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และได้รับการผลิตซ้ำอย่างเข้มข้นตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา จนมีอิทธิพลสืบมาจนถึงปัจจุบัน เป็นความหมายที่ทำให้ชนชั้นสูงและชนชั้นกลางเดิมจำนวนมากยังคงมีทัศนะว่าการแบ่งคนออกเป็นลำดับขั้นที่คนแต่ละชั้นมีสิทธิและเสรีภาพไม่เท่าเทียมกันเป็นเรื่องปรกติธรรมดา ซึ่งส่งผลให้สำนึกในเรื่องความเสมอภาคที่เริ่มเกิดขึ้นในหมู่ผู้มีอำนาจและชนชั้นกลางในสังคมไทยในปัจจุบันยังขาดความเข้มแข็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อคนส่วนหนึ่งยังมีทัศนะว่าชาวบ้านยังขาดความรู้หรือการศึกษา และมีความเชื่อว่าชาวบ้านตกอยู่ในวัฏจักร “จน เครียด กินเหล้า” และ “โง่ จน เจ็บ” อีกทั้งผู้มีอำนาจและชนชั้นกลางในสังคมไทยยังเห็นว่า “หน้าที่” สำคัญกว่า “สิทธิและเสรีภาพ” ผู้มีอำนาจและชนชั้นกลางจึงมีได้ตระหนักว่าตนเองมีหน้าที่ปกป้องสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และอาจเห็นว่าการที่ประชาชนโดยเฉพาะชาวชนบทและคนยากไร้ถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพมิใช่ปัญหาสำคัญ คนจำนวนไม่น้อยยังคงมีความหวังว่าสังคมไทยจะสามารถรักษา “จิตใจแบบไทย” เอาไว้ เช่น มีผู้

²³³⁹ เรื่องเดียวกัน.

อุปถัมภ์ที่ให้ความเมตตาเอื้ออาทรต่อ “ผู้น้อย” โดย “ผู้น้อย” มอบความกตัญญูทวนเวียนเป็นการตอบแทน ทศนะเช่นนี้นับเป็นอุปสรรคสำคัญประการหนึ่งของการใช้หลักนิติธรรมในสังคมไทย เพราะความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เสมอภาคและขาดเสรีภาพในการแลกเปลี่ยน อีกทั้งการใช้เส้นสายยังนำไปสู่การละเมิดกฎหมายหรือกฎระเบียบต่างๆ อีกด้วย นอกจากนี้ความหมายของ “ความเป็นไทย” กระแสหลักที่ถือว่าพุทธศาสนาเป็นหัวใจของ “ความเป็นไทย” ยังทำให้ชนชั้นสูงและชนชั้นกลางให้ความสำคัญแก่การปกครองโดย “คนดี” ที่ให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนด้วยความเมตตาเอื้ออาทร ทำให้ไม่ตระหนักว่าสิทธิและอำนาจของประชาชนมีความสำคัญอย่างสูงต่อการเข้าถึงทรัพยากรและการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคทุนนิยม-โลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันทรัพยากรสูงขึ้นมาก²³⁴⁰

มรดกสำคัญประการหนึ่งที่เป็นผลมาจากความหมายของ “ความเป็นไทย” คือการให้ความสำคัญแก่ระเบียบ ความสงบสุข ความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้าของชาติ ที่จะเกิดขึ้นได้เมื่อชาวบ้านหรือประชาชนส่วนใหญ่ยอมรับสถานภาพเดิม และทำหน้าที่ต่างๆ ของตนโดยไม่เรียกร้องสิทธิและ “ไม่เอื้อมเอื้อมก้นกาวหน้าที่ของคนอื่น” และยังเห็นว่าถ้าหากปล่อยให้ชาวบ้านที่ยังด้อยในอารยธรรมได้รับสิทธิและเสรีภาพมากเกินไปก็จะนำไปสู่ความปั่นป่วนวุ่นวาย ต่างจากชนชั้นสูงและชนชั้นกลางที่สามารถใช้สิทธิและเสรีภาพอย่างเหมาะสมเพราะมีความรู้และสติปัญญา มีความเข้าใจว่าอะไรถูก อะไรผิด อะไรดี อะไรชั่ว มากกว่า²³⁴¹ เมื่อประกอบกับการใช้สิทธิและเสรีภาพในการชุมนุมของชาวบ้านในระยะหลายทศวรรษที่ผ่านมาใช้วิธีปิดถนนหรือเข้ามาชุมนุมในกรุงเทพฯ เป็นเวลานานๆ เนื่องจากขาดกลไกเชิงสถาบันในการต่อสู้หรือต่อรองกับรัฐและกลุ่มทุน ซึ่ง “การเมืองภาคประชาชน” ในลักษณะดังกล่าวนี้กระทบกระเทือนต่อความปรกติสุขในชีวิตและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจซึ่งชนชั้นกลางให้ความสำคัญอย่างมาก ทำให้เกิดความรู้สึกไม่พอใจและต่อต้านการเคลื่อนไหวของชาวชนบทมากขึ้น

อนึ่ง อิทธิพลของวัฒนธรรมแห่งชาติอันเกิดจากความหมายของ “ความเป็นไทย” กระแสหลัก ทำให้ “หลักการพื้นฐานคือการจัดสรรอำนาจที่เป็นธรรม” ยังไม่ได้รับการยอมรับจากคนทุกกลุ่มในสังคมอย่างเพียงพอ เพราะมีการหล่อหลอมกล่อมเกลามาหรือ “การตกแต่งนิสัย

²³⁴⁰ โปรดดู สายชล สัตยานุรักษ์, คีตกฤตกับประดิษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2, กรุงเทพฯ: มติชน, 2550. และ สายชล สัตยานุรักษ์, 10 ปัญญาชนสยาม เล่ม 2 ปัญญาชนหลังการปฏิวัติ 2475 (อ้างแล้ว).

²³⁴¹ เรื่องเดียวกัน.

ใจคอ” ให้คนไทยยอมรับการแบ่งชั้นทางสังคมและการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจมาเนิ่นนาน โดยที่ชนชั้นกลางซึ่งผ่านการศึกษาในระบบและเข้าถึงสื่อของรัฐมากกว่าคนชนบทจะได้รับอิทธิพลจากแนวคิดดังกล่าวนี้มากเป็นพิเศษ ในขณะเดียวกันนโยบายการพัฒนาประเทศก็ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจสูงขึ้น การแบ่งชั้นทางสังคมจึงเปลี่ยนมาสู่เกณฑ์ใหม่ๆ มากขึ้น เช่น ฐานะทางเศรษฐกิจ การบริโภคสัญญาณของสินค้า และระดับการศึกษา ส่งผลให้การแบ่งชั้นทางสังคมยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทย คนแต่ละชั้นยังคงมีสถานภาพทางอำนาจและสิทธิเสรีภาพไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งตรงกันข้ามกับ “หลักนิติธรรม” ที่ถือว่าทุกคนมีความเสมอภาคกันภายใต้กฎหมาย และจะต้องยึด “หลักการพื้นฐานคือการจัดสรรอำนาจที่เป็นธรรม” อย่างเคร่งครัดด้วย

วัฒนธรรมทางการเมืองไทยในปัจจุบันที่เกื้อหนุนการใช้หลักนิติธรรม

ในท่ามกลางความขัดแย้งและความรุนแรงที่เพิ่มสูงขึ้น เห็นได้ชัดว่า **สังคมการเมืองไทยมีแนวโน้มเคลื่อนเข้าสู่ความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น** รวมทั้งในชนบทที่เกิดการสร้างเครือข่ายที่มีลักษณะเสมอภาคมากขึ้นเพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรอง เพราะคนในชนบทได้กลายเป็นผู้ที่มีความสำนึกของผู้ประกอบการ (entrepreneur) และกลายเป็นชนชั้นกลางระดับล่างที่ต้องการเข้าถึงทรัพยากรของรัฐอย่างเสมอภาค²³⁴² แนวโน้มใหม่เช่นนี้ ย่อมทำให้การกระจายอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับทรัพยากรและการกำกับตรวจสอบตลอดจนการสร้างอำนาจต่อรองให้ประชาชนย่อมจะบรรลุผลได้ง่าย ซึ่งนอกจากจะช่วยให้ความสัมพันธ์แบบลดหลั่นเป็นลำดับชั้นลดน้อยถอยลงหรือมีลักษณะเสมอภาคมากขึ้นแล้ว ยังทำให้การยอมรับการนำที่เด็ดขาดรวมศูนย์อำนาจลดน้อยลงไปด้วย ทำให้การใช้หลักนิติธรรมเป็นไปได้มากขึ้น

ในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าคนแต่ละฝ่ายในสังคมจะให้ความหมาย “ประชาธิปไตย” แตกต่างกัน และถึงแม้ว่าจะมีความสับสนของวัฒนธรรมการเมืองจากสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในบางมิติ แต่ในอีกหลายมิติก็เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา เพราะมีความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างลึกซึ้งกว้างขวางอัน

²³⁴² อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, “ความเปลี่ยนแปลง “ชนบท” ในสังคมไทย: บนความเคลื่อนไหวสู่ประชาธิปไตย”, (14 มกราคม 2558), สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2015/01/57389>.

ทำให้เกิดกลุ่มคนใหม่ๆ ขึ้นมาในสังคมการเมืองไทย รวมทั้งองค์ประกอบของชนชั้นนำก็เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมาก²³⁴³ ทำให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจในลักษณะใหม่และการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจมีลักษณะที่แตกต่างจากเดิม โดยที่การต่อสู้หรือต่อรองของฝ่ายต่างๆ ล้วนแต่อาศัยการสร้างวาทกรรมภายใต้อุดมการณ์ประชาธิปไตยและมีลักษณะเสมอภาคมากขึ้น เช่น ทุกฝ่ายให้ความสำคัญแก่การเมืองมวลชนและประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (แม้ว่าจะมีการให้ความหมายหรือมีจุดเน้นที่แตกต่างกัน) แม้แต่คณะรัฐประหารก็จำเป็นต้องแสดงเจตจำนงให้ปรากฏว่าจะนำประเทศกลับเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยโดยเร็ว

ท่ามกลางโครงสร้างการเมืองที่เปลี่ยนแปลง และการแย่งชิงทรัพยากรสูงขึ้น ประชาชนทุกชั้นได้หาทางเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรและการต่อรองทางการเมือง จึงเห็นได้ว่าการขยายตัวของการเมืองภาคประชาชนและการเมืองภาคพลเมือง เกิด “*ประชาสังคม*” ในรูปแบบและวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย และมีการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (new social movements) ทั้งของคนชนบทและคนในเขตเมืองกว้างขวางขึ้น นำไปสู่วัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ของภาคประชาชน เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่ให้ความสำคัญแก่ประชาชนในการจัดการชีวิตและปัญหาต่างๆ ร่วมกัน แทนการพึ่งพารัฐและฝากความหวังไว้กับระบอบรัฐสภาเพียงอย่างเดียว การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนดังกล่าวนี้ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความสำนึกในสิทธิความเป็นพลเมือง สิทธิชุมชน การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง และบางประเด็นที่ “*ประชาสังคม*” บางกลุ่มเคลื่อนไหวเรียกร้องยังได้รับการรับรองจากรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2540 และฉบับ พ.ศ.2550 และในบางกรณียังมีการดึงเอาองค์อธิสระตามรัฐธรรมนูญ เช่น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เข้ามาร่วมรับรู้ปัญหาและสนับสนุนการเคลื่อนไหวของตนด้วย²³⁴⁴

²³⁴³ เช่น การที่กลุ่มทุนในส่วนภูมิภาคได้ส่วนแบ่งของอำนาจในทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา และการที่กลุ่มทุนใหญ่มีอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองเหนือข้าราชการและเทคโนโลยีในครึ่งหลังของทศวรรษ 2540-2550.

²³⁴⁴ โปรดดู ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในรูปแบบใหม่และนัยยะเชิงทฤษฎีต่อการพัฒนาประชาธิปไตย”, อนุชาติ พวงสำลี และคณะ “ขบวนการประชาสังคมไทย: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง”, เอนก เหล่าธรรมทัศน์. “ส่วนรวมที่มีใช้รัฐ: ความหมายของประชาสังคม” ใน อนุชาติ พวงสำลีและ กฤตยา อาชวนิจกุล(บรรณาธิการ), ขบวนการประชาสังคมไทย: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง, นครปฐม : โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม, 2542 และ ทศพล สมพงษ์, พัฒนาการและการพัฒนาประชาสังคม, กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเมือง สถาบันพระปกเกล้า, 2556.

จะเห็นได้ว่าในทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา มีการต่อสู้ของขบวนการคนจนและคนด้อยอำนาจในสังคมไทยจำนวนมาก เช่น “สมัชชาเกษตรกรรายน้อยภาคอีสาน” “เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ” “สมัชชาคนจน” “เครือข่ายหนี้สินชาวนาแห่งประเทศไทย” “เครือข่ายสลัม 4 ภาค” “คณะกรรมการสมานฉันท์แรงงานไทย” ฯลฯ ได้ก่อให้เกิดผลสะท้อนทางการเมืองและสังคมอย่างมาก เพราะเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการทางนโยบายที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของพวกเขาโดยตรง เป็นการเพิ่มพื้นที่ทางการเมืองของคนจนและคนด้อยอำนาจในระบบการเมืองที่เปลี่ยนเป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น นับเป็นการเคลื่อนไหวที่มีพลังเนื่องจากเกิดขึ้นในรูปของเครือข่ายความร่วมมือ โดยแต่ละกลุ่มต่างก็ได้รับอิทธิพลจากซึ่งกันและกันเนื่องจากได้เข้าร่วมในการเคลื่อนไหวของกลุ่มอื่นๆ และยังมีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันท่ามกลางโอกาสที่สังคมเปิดให้แก่การเคลื่อนไหวทางสังคมมากขึ้น²³⁴⁵

ในด้านทัศนคติใหม่ของคนในสังคม ในสถานการณ์ความขัดแย้งที่มีการโจมตีฝ่ายตรงกันข้ามอยู่เนืองๆ ว่า “ไม่เป็นประชาธิปไตย” หรือ “ต้องการผูกขาดอำนาจเอาไว้” หรือ “นิยมระบอบเผด็จการ” ฯลฯ แต่การโจมตีเช่นนี้ก็สะท้อนว่าทุกฝ่ายที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองล้วนแต่ให้คุณค่าแก่ระบอบประชาธิปไตยและไม่นิยมระบอบเผด็จการทั้งสิ้น นอกจากนี้ ผลการสำรวจความคิดเห็นประชาชนทั่วประเทศจำนวน 1,500 คน โดยมูลนิธิเอเซีย (The Asia Foundation) ระหว่างวันที่ 17 กันยายน ถึงวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ.2553²³⁴⁶ (หลังเหตุการณ์ความรุนแรงที่ราชประสงค์ไม่นาน) ยังได้ข้อสรุปว่า ประชากรผู้ตอบแบบสอบถามถึงร้อยละ 93 ที่มีความเห็นว่าประชาธิปไตยคือรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด เช่นเดียวกับ ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 97 เห็นว่า ถึงแม้คนไทยจะมีความแตกต่างกัน แต่ก็รวมตัวกันได้เพราะมีค่านิยมความเชื่อหลาย

²³⁴⁵ เอกพล เสียงด้ง, “ผลสะท้อนจากการต่อสู้ของขบวนการคนจนและคนด้อยอำนาจในสังคมไทย ตั้งแต่ปี 2531-2549” ใน บุญเลิศ วิเศษปรีชา (บก.), **รวมบทความที่ได้รับรางวัลวนิดา ดันติวิทยาทัทักษ์ สำหรับวิทยานิพนธ์เพื่อคนจน**, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2552, หน้า 90-132.

²³⁴⁶ โปรดดูเพิ่มเติมใน มูลนิธิเอเซียแถลงข่าวการสำรวจความคิดเห็นระดับประเทศ ประมวลทัศนคติการเมืองระหว่าง “ชั่วสี่” ที่สมบูรณ์ที่สุดเป็นครั้งแรก, (28 มีนาคม 2554), จาก <http://www.thaibusinessnews.com/readnews.aspx?nid=6f2fbd732ab320f8dc1486247e367abd>

ประการเหมือนกัน²³⁴⁷ จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามที่ไม่ยอมรับผู้นำที่เข้มแข็งที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งเพิ่มขึ้นจากเดิมร้อยละ 68 ใน พ.ศ.2552 เป็นร้อยละ 76 ใน พ.ศ.2553²³⁴⁸

เป็นที่น่าสังเกตว่า ผลสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับสถาบันหลักในระบบประชาธิปไตย แสดงว่าทุกสถาบันถูกตั้งข้อสงสัยในประเด็นความเป็นกลาง กล่าวคือ มีประชาชนร้อยละ 63 เห็นว่าศาลเป็นกลางและไม่มีอคติ ร้อยละ 38 เห็นว่ากองทัพเป็นกลาง แต่ก็มีถึงร้อยละ 56 ที่เชื่อว่ากองทัพมีความลำเอียง "เป็นบางครั้ง" หรือ "บ่อยครั้ง" ทั้งนี้ตำรวจได้รับการจัดอันดับความเป็นกลางด้วยคะแนนต่ำที่สุด คือ ร้อยละ 83 เชื่อว่าตำรวจมีความลำเอียง "บ่อยครั้ง" หรือ "บางครั้ง" ส่วนสถาบันสื่อนี้ผู้ตอบแบบสอบถามมากถึงร้อยละ 80 มองว่ามีความเอนเอียง²³⁴⁹

ข้อมูลการสำรวจทัศนคติทางการเมืองโดยมูลนิธิเอเชียข้างต้นนี้ บ่งชี้ว่าประชาชนมิได้ไร้เสียงทางการเมือง ผู้ประสานงานอาวุโสของมูลนิธิเอเชีย กล่าวถึงผลการสำรวจดังกล่าวนี้ว่า คนเลื่อมใสและคนเลื่อมใสแฉ่งส่วนใหญ่มีทัศนคติในเชิงที่ “เห็นคุณค่าของระบอบประชาธิปไตยใกล้เคียงกันมาก เช่น สิทธิในการแสดงความคิดเห็น สิทธิในการชุมนุม แล้วตรงกันมากที่สุดคือเรื่องกระจายอำนาจ การที่ต้องการปกครองตนเอง แล้วต้องการเลือกผู้ว่าฯ ของตัวเอง ทั้งสองสิ่งขึ้นไปที่ 92% เป็นการสำรวจที่มีผู้ให้คะแนนสูงสุดคือเรื่องนี้” นอกจากนี้ยังกล่าวถึงผลการสำรวจเกี่ยวกับระบบคุณค่าที่แสดงว่าคนไทยมีความพร้อมสำหรับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น “เช่น การเคารพเสียงส่วนน้อย...การที่ยินยอมให้คนคิดต่างพูด...อะไรหลายๆ อย่างก็ถือว่าเป็นคุณค่าประชาธิปไตยที่ใช้ได้”²³⁵⁰

มีนักวิชาการแสดงความคิดเห็นต่อรายงานการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนที่จัดทำโดยมูลนิธิเอเชีย ที่สะท้อนถึงการนิยามความหมายประชาธิปไตยที่แตกต่างกัน แต่คำนิยม

²³⁴⁷ ผลสำรวจชี้คนส่วนใหญ่ไม่ใส่ “เสื้อสี” แต่ “เหลือง-แดง” อาจถึง 10 ล้านคน อัง ประชาชนไม่เชื่อใจ “สี” (28 มีนาคม 2554), (อ้างแล้ว) (เน้นโดยหนังสือพิมพ์มติชน)

²³⁴⁸ เรื่องเดียวกัน.

²³⁴⁹ เรื่องเดียวกัน. (เน้นโดยหนังสือพิมพ์มติชน)

²³⁵⁰ เรืองวิ พิชัยกุล, “เศรษฐกิจการเมืองไทยภายใต้นโยบายประชานิยม” ใน แสงสว่างกลางอุโมงค์: หลากหลายความคิดวิเคราะห์อนาคตสังคมการเมืองไทย, (อ้างแล้ว), หน้า 114-115.

หลักๆ ของทั้งสองฝ่ายไม่แตกต่างกันมากนัก รวมทั้งการที่ทั้งสองฝ่ายต่างก็ให้ความสำคัญแก่ระบอบประชาธิปไตย ดังความว่า

ผลสำรวจ...แสดงให้เห็นว่าค่านิยมหลักๆ ของคนเสื้อเหลือง เสื้อแดง และไม่สังกัดสีเสื้อนั้น ไม่มีความแตกต่างกันมากนัก แต่ที่แตกต่างกัน คือ มุมมองต่อสถานการณ์ทางการเมือง...เช่น ในยุครัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ คนเสื้อเหลืองก็มองว่าประเทศไทยปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย แต่คนเสื้อแดงเห็นว่าไม่ใช่ ...ยุครัฐบาลสมัคร สุนทรเวช คนเสื้อแดงก็จะมองว่านั่นคือประชาธิปไตย ขณะที่คนเสื้อเหลืองก็จะบอกว่าไม่ใช่...²³⁵¹

โดยทั่วไปแล้ว “คนเสื้อเหลือง” ให้ความสำคัญแก่ความเสมอภาคน้อยกว่า “คนเสื้อแดง” เพราะมีสถานภาพทางอำนาจและทางสังคมสูงกว่าและอยู่ในฐานะได้เปรียบจากสถานภาพที่เป็นอยู่ ส่วน “คนเสื้อแดง” ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญแก่การตรวจสอบรัฐบาลค่อนข้างน้อยตราบเท่าที่รัฐบาลดำเนินนโยบายที่ตนได้ประโยชน์โดยตรง อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวทางการเมืองของทั้งสองฝ่ายล้วนแต่ส่งผลให้ความคิดเสรีนิยมทางการเมืองมีพลังสูงขึ้น แม้ว่าการต่อต้าน “ระบอบทักษิณ” ของชนชั้นกลางหรือ “คนเสื้อเหลือง” จะทำให้เกิดการเรียกร้อง “นายกฯ พระราชทาน” และถึงกับสนับสนุนการรัฐประหาร แต่ชนชั้นกลางหรือ “คนเสื้อเหลือง” ส่วนใหญ่ก็ต้องการให้เกิดการปฏิรูปประเทศเพื่อให้เกิดระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงในอนาคตอันใกล้²³⁵² ส่วน “คนเสื้อแดง” ต้องการให้คนในสังคมไทยมีความสัมพันธ์กันอย่างเสมอภาคมากขึ้น มีสิทธิและโอกาสที่เท่าเทียมกันมากขึ้น และลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมลงให้มาก

²³⁵¹ พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, ผลสำรวจมูลนิธิเอเชีย: เหลือง-แดงมีราว 10 ล้าน นักวิชาการชี้สองชั่ว ‘ขัดแย้งเทียม’ ต่างค่านิยมตัวบุคคล, (29 มีนาคม 2554), สืบค้นเมื่อ 1 กันยายน 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2011/03/33772>.

²³⁵² สายชล สัตยานุรักษ์, “อุดมการณ์ชาตินิยมกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลางไทย” ใน ประวัติศาสตร์รัฐไทยและสังคมไทย: ครอบครัวยุคใหม่ ชุมชนชีวิตสามัญชน ความทรงจำ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์, เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2558, หน้า 255-284.

ในแง่ของการแก้ปัญหาทางการเมือง ก็เห็นได้ว่าการให้ความสำคัญแก่คุณค่าของ “สันติวิธี” เพิ่มขึ้น แต่เดิมนั้นรัฐไทยมีความชอบธรรมที่จะใช้ความรุนแรงในเรื่องที่เชื่อว่ากระทบต่อความมั่นคงของ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” เช่น ในเหตุการณ์ “6 ตุลาคม พ.ศ.2519” “การถล่มเขาเผ่าถ้ำแดง” ตลอดจนการอุ้มฆ่าและการคุมขังด้วยข้อหาคอมมิวนิสต์ ฯลฯ แต่ในปัจจุบันการใช้ความรุนแรงได้รับการปฏิเสธมากขึ้น หากรัฐบาลใช้ความรุนแรงในการปราบปรามการชุมนุมโดยสงบ ไม่ว่าจะเป็นการชุมนุมของ ฝ่ายใด รัฐบาลก็จะสูญเสียความชอบธรรมไปมาก หรือในกรณีที่ฝ่ายผู้ชุมนุมมิได้ชุมนุมอย่างสงบแต่มีการครอบครองอาวุธและการใช้ความรุนแรง ก็สูญเสียความชอบธรรมในสายตาของคนส่วนใหญ่เช่นกัน กรณีที่เกิดขึ้นในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 และในระหว่าง พ.ศ.2552-2553 เป็นต้น ดังปรากฏผลการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนโดยมูลนิธิเอเซีย ระหว่างวันที่ 17 กันยายน ถึงวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ.2553 เกี่ยวกับการใช้กำลังสลายการชุมนุมของกลุ่ม “คนเสื้อแดง” เมื่อเดือนพฤษภาคม 2553 ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 53 เชื่อว่าการใช้กำลังเป็นสิ่งไม่ถูกต้อง²³⁵³ แม้แต่การรัฐประหาร พ.ศ.2549 และ พ.ศ.2557 ก็มีผู้ยกย่องในแง่ที่ไม่มีการเสียเลือดเนื้อ การที่คนทั้งหลายในสังคมไทยให้คุณค่าแก่ “สันติวิธี” มากขึ้นเช่นนี้นับว่าเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองใหม่ที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะช่วยเกื้อหนุนให้เกิดความเคารพในสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอย่างเสมอภาคตามหลักนิติธรรมมากขึ้น

นอกจากนี้ความหมายของ “ชาติ” ในความรู้สึกนึกคิดของคนไทยส่วนใหญ่ก็เปลี่ยนแปลงไปมาก กล่าวคือ แต่เดิมนับตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา “ชาติไทย” หมายถึงชาติของผู้ที่มี “เชื้อชาติไทย” หรือชาติพันธุ์ไทย และมี “ความเป็นไทยทางจิตใจ” อันเกิดจากการยึดมั่นใน “ความเป็นไทย” ด้านต่างๆ เช่น การนับถือพุทธศาสนา การใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง การรู้สึกซาบซึ้งในศิลปะไทยที่เต็มไปด้วยความประณีตอ่อนช้อย การมีมารยาทไทยคือ “รู้ที่ต่ำที่สูง” การให้ความชื่นชมและเชื่อมั่นใน “การปกครองแบบไทยคือแบบพ่อปกครองลูก”

²³⁵³ เมื่อให้ประเมินว่าฝ่ายไหนควรรับผิดชอบต่อการเสียชีวิตที่เกิดขึ้นระหว่างการชุมนุม ความเห็นก็ใกล้เคียงกันมาก กล่าวคือ ร้อยละ 40 โทษฝ่ายรัฐบาล ร้อยละ 37 โทษฝ่ายผู้ชุมนุม ร้อยละ 4 โทษทั้งสองฝ่าย (อ้างใน ผลสำรวจชี้คนส่วนใหญ่ไม่ใส่ “เสื้อสี” แต่ “เหลือง-แดง” อาจถึง 10 ล้านคน อัง ประชาชนไม่เชื่อใจ “สี” (28 มีนาคม 2554), (อ้างแล้ว) สะท้อนให้เห็นว่าแม้แต่ในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้งทางการเมืองที่รุนแรง คนส่วนใหญ่ก็ต้องการให้แก้ปัญหาด้วยสันติวิธี

และการยอมรับการแบ่งชั้นทางสังคมโดยเห็นว่าเป็นเรื่องที่ถูกต้องดีงาม แต่ในสังคมไทยปัจจุบัน ด้วยอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์และรายได้จากการท่องเที่ยวที่ส่วนหนึ่งมาจากการใช้ความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมเป็น “จุดขาย” นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมให้คนชาติพันธุ์ต่างๆ ใช้ “ทุนวัฒนธรรม” ในการผลิตสินค้า ทำให้ความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมใน “ชาติไทย” ได้รับการยอมรับมากขึ้น เห็นได้ชัดจากภาพทางโทรทัศน์ที่คนหลากหลายชาติพันธุ์ในชุดแต่งกายตามประเพณีร่วมกันยืนตรงเคารพธงไตรรงค์ ซึ่งสะท้อนว่า “ความเป็นไทย” หรือวัฒนธรรมแห่งชาติได้รับการให้ความหมายใหม่ในเชิงที่เป็น “พหุวัฒนธรรม” มิใช่การเน้น “ความเป็นไทยแท้” ดังในอดีตที่ผ่านมา นับเป็นความเปลี่ยนแปลงสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยมีรากฐานอยู่บนการยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์มากขึ้น และการยอมรับใน “หลักการนิติธรรม” หรือหลักการเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพที่คนทุกชาติพันธุ์และทุกสถานภาพมีความเสมอภาคกันภายใต้กฎหมาย ก็เห็นได้ชัดว่าขยายตัวกว้างขวางขึ้นกว่าในยุคสงครามเย็นเป็นอันมาก

เท่าที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่ามีความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมทางการเมืองในทิศทางที่เกื้อหนุนต่อการใช้หลักนิติธรรมในหลายมิติ และยังมีความจำเป็นอีกหลายประการที่บีบบังคับให้สังคมการเมืองไทยจำเป็นต้องก้าวไปสู่การยึดหลักนิติธรรมอย่างแท้จริงในอนาคตอันใกล้ ดังจะได้วิเคราะห์ในหัวข้อต่อไป

การก้าวสู่หลักนิติธรรมในอนาคต: การสร้างวัฒนธรรมการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

ในอนาคตอันใกล้สังคมการเมืองไทยจำเป็นที่จะต้องก้าวไปสู่ “หลักนิติธรรม” ซึ่งเป็นรากฐานของระบอบประชาธิปไตย โดยให้ความสำคัญแก่ความเสมอภาคในแง่ของสิทธิและเสรีภาพภายใต้ “กฎหมาย” ที่มี “ความชอบธรรม” และมี “ความศักดิ์สิทธิ์” ที่คนทุกกลุ่มในสังคมไทยยอมรับร่วมกัน นอกจากนี้หลักนิติธรรมยังเป็นปัจจัยสำคัญของความยุติธรรมทางสังคมและก่อให้เกิดบรรดาคุณภาพ ที่จะนำไปสู่ความร่วมมือกันและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสร้างสังคมที่มีความเป็นธรรมมากขึ้น

ในยุคโลกาภิวัตน์ การยึดหลักนิติธรรมจะทำให้ประเทศไทยดำรงอยู่ในสังคมโลกได้อย่างราบรื่น เพราะรัฐไทยและสังคมไทยไม่อาจแยกตัวออกจากระบบโลกได้ การยอมรับของคนในรัฐหรือในสังคมอื่นๆ มีความสำคัญอย่างยิ่งทั้งในแง่ของการซื้อขายสินค้า การหารายได้จากการท่องเที่ยว การดำรงอยู่ในสังคมโลกอย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี และสามารถร่วมมือหรือต่อรองกับนานาชาติได้ดีขึ้น

การก้าวไปสู่หลักนิติธรรมยังเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะช่วยลดความตึงเครียดและความขัดแย้งภายในสังคมการเมืองไทย เพราะจะทำให้เกิดกฎหมายที่มีความเป็นธรรมมากขึ้น และทำให้ผู้ใช้อำนาจรัฐและคนไทยทุกกลุ่มเคารพกฎหมายที่มีความเป็นธรรมนี้ โดยหลักนิติธรรมควรกลายเป็นบรรทัดฐานสำคัญในวัฒนธรรมทางการเมืองไทย ที่จะทำให้รัฐเคารพสิทธิเสรีภาพของประชาชน และคนไทยทุกสถานภาพ ทุกชาติพันธุ์ ทุกเพศ ทุกท้องถิ่น มีความเคารพในสิทธิและเสรีภาพของซึ่งกันและกัน และยอมรับความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย ซึ่งจะทำให้คนไทยอยู่ร่วมกันและร่วมมือกันได้อย่างราบรื่น และประสบความสำเร็จมากขึ้นในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมตลอดจนความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับรัฐ อีกทั้งช่วยป้องกันมิให้ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายต่างๆ ขยายตัวมากขึ้นจนอาจนำไปสู่สภาวะรัฐล้มเหลวหรือสังคมล้มเหลวซึ่งจะส่งผลร้ายแก่คนทุกกลุ่ม

อาจกล่าวได้ว่าในความเป็นจริงนั้นสังคมไทยในปัจจุบันให้คุณค่าหรือความสำคัญแก่ความเสมอภาคมากขึ้น แม้แต่ระบบอุปถัมภ์ในหลายกรณีก็กำลังเปลี่ยนไปสู่ความสัมพันธ์เชิงพาณิชย์ที่มีลักษณะเสมอภาคมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการสร้างเครือข่ายต่างๆ เพื่อเป็นทุนทางสังคมที่คนในเครือข่ายมีลักษณะเสมอภาคมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มชนชั้นกลางระดับล่างทั้งในเขตเมืองและชนบทซึ่งมีทุนในรูปแบบอื่นค่อนข้างน้อย ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องสร้างเครือข่ายหรือ “ทุนทางสังคม” เพื่อการปรับตัว เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปแล้วเช่นนี้ วัฒนธรรมการเมืองที่เอื้อต่ออำนาจและสิทธิที่เท่าเทียมกันย่อมพัฒนาขึ้นได้ง่าย ความพยายามของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่จะรักษาระบบความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันเอาไว้มีแต่จะนำไปสู่ความตึงเครียดและความขัดแย้งที่สูงขึ้น

ควรเน้นไว้ในที่นี้ด้วยว่า คนไทยในปัจจุบันอยู่ในสังคมที่ลัทธิเสรีนิยมใหม่มีอิทธิพลสูงขึ้นมาก และคนส่วนใหญ่มีชีวิตในสังคมสมัยใหม่ที่มีความสัมพันธ์กับเครือข่ายและชุมชนในลักษณะต่างๆ น้อยลง โดยที่คนในสังคมต่างก็มีสำนึกปัจเจกชนนิยมสูงขึ้น ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องสร้างความมั่นคงแก่ตนเองด้วยการพึ่งพารัฐมากขึ้น แม้ว่าจะเกิด “ประชาสังคม” ในหลายรูปแบบดังกล่าวมาแล้ว แต่ส่วนใหญ่ก็ยังเป็นการร่วมมือกันเฉพาะกิจมากกว่าจะพัฒนาไปสู่ความเป็นสถาบันหรือการสร้างความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนถาวร ในบริบทเช่นนี้ถ้าหากการเข้าถึงทรัพยากรของรัฐยังเป็นไปโดยขาดความเสมอภาคและความเป็นธรรม ก็จะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชีวิตผู้คนยิ่งกว่าในอดีตที่ผ่านมา เพราะในอดีตนั้นผู้คนมีความสัมพันธ์กับรัฐและพึ่งพารัฐไม่มากนัก ความไม่เป็นธรรมหรือการละเมิดสิทธิและเสรีภาพโดยรัฐในยุคก่อนสมัยใหม่จึงส่งผลกระทบต่อประชาชนอย่างจำกัด

การยึดหลักนิติธรรมจะทำให้กระบวนการตัดสินใจทางการเมืองรวมทั้งกระบวนการกำหนดนโยบายและโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรมีความโปร่งใสและเป็นธรรมมากขึ้น ถ้าหากกระบวนการตัดสินใจดังกล่าวนี้ยังคงเป็นไปโดยไม่ได้ยึดหลักกฎหมาย แต่เกิดขึ้นจากการตกลงกันในเครือข่ายผู้บริหารระดับสูงที่เป็นชนชั้นนำทางเศรษฐกิจ การเมืองดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน²³⁵⁴ ทรัพยากรที่รัฐบริหารจัดการก็จะสร้างผลประโยชน์ให้แก่เครือข่ายของชนชั้นนำเหล่านี้อย่างไพศาล ทำให้ความเหลื่อมล้ำของรายได้และทรัพย์สินสูงขึ้น และความตึงเครียดและความขัดแย้งในสังคมจะทวีขึ้นจนยากที่คนไทยจะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขได้ การแก้ปัญหาดังกล่าวนี้นี้ด้วยการทำให้หลักนิติธรรมเกิดขึ้นในสังคมการเมืองไทยจึงเป็นเรื่องจำเป็นเร่งด่วน

เพื่อให้การยึดมั่นในหลักนิติธรรมเกิดขึ้นในสังคมการเมืองไทยอย่างมั่นคงและเข้มแข็งโดยเร็ว จำเป็นต้องเร่งสร้างวัฒนธรรมการเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยเริ่มต้นจากการเสริมพลังให้แก่วัฒนธรรมทางการเมืองที่กำลังก้าวหน้าขึ้นและเป็นวัฒนธรรมที่เกื้อหนุนการใช้หลักนิติธรรม เช่น **วัฒนธรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน** ซึ่งเข้มแข็งขึ้นในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ควรเป็นส่วนที่ได้รับการส่งเสริมจากทุกภาคส่วนในสังคมการเมืองไทยให้มีพลังสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว รวมทั้งการกระจายอำนาจทางการเมืองเพื่อให้ประชาชน

²³⁵⁴ มีงานวิจัยที่แสดงว่าหลักสูตรผู้บริหารระดับสูงของสถาบันต่างๆ ได้สร้างกิจกรรมที่ทำให้หลักสูตรเหล่านี้มีส่วนอย่างสำคัญในการสร้างเอกภาพและความเป็นปึกแผ่นให้แก่เครือข่ายดังกล่าวนี้ จนกลายเป็นเครือข่ายที่มั่นคงและมีอำนาจสูงนอกระบบการเมืองที่เป็นทางการ โปรดดู นวลน้อย ตีรรัตน์ ภาคภูมิ วาณิชกะ. “เครือข่ายผู้บริหารระดับสูงผ่านเครือข่ายทางการศึกษาพิเศษ” ใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร (บรรณาธิการ), **สู่สังคมไทยเสมอหน้า**. กรุงเทพฯ: มติชน. 2558.

ได้ร่วมกันปกครองตนเองและร่วมกันจัดการทรัพยากรในระดับต่างๆ ทั้งนี้ วัฒนธรรมการเมืองไทยที่เอื้อต่อการใช้หลักนิติธรรมในอนาคต ควรเป็นวัฒนธรรมประชาธิปไตยในความหมายใหม่ และควรหาทางทำให้เกิดการประนีประนอมหรือการผสมผสานกันระหว่างระบอบ “เสรีประชาธิปไตย” แบบเลือกตั้ง (ที่ “คนเสื้อแดง” ให้ความสำคัญ) และระบอบ “ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (ที่ “คนเสื้อเหลือง” ให้ความสำคัญ) รวมทั้งการเสริมสร้างกลไกสำหรับกำกับตรวจสอบผู้มีอำนาจทางการเมืองให้แข็งแกร่งขึ้น

สำหรับ อุดมการณ์ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” นั้น ควรทำให้เป็นอุดมการณ์ของคนทุกกลุ่มในสังคมไทย แต่ควรได้รับการปรับเปลี่ยนความหมายเพื่อให้เกิดระบอบการปกครองที่รัฐค้ำประกันสิทธิและเสรีภาพตลอดจนความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย เช่น เกษียร เตชะพีระ เสนอว่า สังคมไทยควรอาศัยสถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งมีทุนทางวัฒนธรรมสูงมาเป็นพลังทางยุทธศาสตร์ในทางที่เกื้อกูลปรับเปลี่ยนเงื่อนไขสภาวะของระบบเศรษฐกิจการเมืองที่ไม่เสมอภาคและไม่เป็นธรรม และพระองค์ “ทรงเป็นหลักประกันพื้นฐานให้สิ่งที่เราอาจจะเรียกว่า “สมบัติร่วมทางการเมืองของชาติ...เช่น สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคของพลเมือง, one man one vote, อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน ...”²³⁵⁵

นอกจากนี้ควรหาทางทำให้ประชาธิปไตยกลายเป็นวิถีชีวิตที่คนสำนึกในสิทธิและเสรีภาพที่จะเลือก “ความจริง ความดี ความงาม” ตามทัศนะของตน โดยมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงอย่างสมดุลกันกับวัฒนธรรมแห่งชาติซึ่งเป็นวัฒนธรรมไทยของคนไทยโดยส่วนรวม หรืออาจกล่าวได้ว่าควรหาทางทำให้วัฒนธรรมประชาธิปไตยเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมแห่งชาติ รวมทั้งให้ความสำคัญแก่สิทธิและหน้าที่พลเมืองไทยในความหมายใหม่ คือสิทธิและหน้าที่ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างฉลาดและสร้างสรรค์ เพื่อให้พลเมืองทุกกลุ่มสามารถ

²³⁵⁵ เกษียร เตชะพีระ, สัมภาษณ์ เกษียร เตชะพีระ-เลขาธิการหลังแลหน้าประชาธิปไตยไทย ๘๐ ปี, (13 กรกฎาคม 2555) นิตยสาร สารคดี ฉบับที่ ๓๒๘ (สัมภาษณ์โดย วิรพา อังกูรทัศนียรัตน์) , จาก <http://www.sarakadee.com/2012/07/13/kasien-80th-democracy/>

ใช้สิทธิในการเลือกตั้งและการกำกับตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ²³⁵⁶ โดยตระหนักว่าผลประโยชน์ส่วนบุคคลกับผลประโยชน์ของส่วนรวมมีความเกี่ยวโยงกันอย่างลึกซึ้ง และถ้าหากคนใดคนหนึ่งถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพหรือได้รับความไม่เป็นธรรมใดๆ ก็เท่ากับว่าสิทธิ เสรีภาพ และความเป็นธรรมในสังคมไทยโดยรวมได้ถูกละเมิดตามไปด้วย

จำเป็นต้องกล่าวด้วยว่า การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองเพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอสำหรับการบรรลุหลักนิติธรรม จะต้องทำการปฏิรูปสถาบันเก่าและสร้างสถาบันใหม่ๆ ขึ้นมาด้วย เพื่อให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองรวมทั้งการต่อสู้หรือต่อรองในเรื่องต่างๆ อย่างสงบสันติเป็นไปได้อย่างสะดวกและมีต้นทุนต่ำที่สุด เช่น การเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยการชุมนุมเรียกร้องสิทธิต่างๆ หรือการชุมนุมเพื่อกดดันผู้มีอำนาจให้ยอมตามความประสงค์ของกลุ่มผู้ชุมนุม ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ดำเนินมาหลายทศวรรษแล้วจนกลายเป็นวัฒนธรรมการเมืองของไทยในปัจจุบัน นับเป็นวัฒนธรรมที่ควรส่งเสริมเนื่องจากทำให้ “ระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” เข้มแข็งขึ้น อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวในลักษณะเช่นนี้ก็มีทั้งต้นทุนสูงทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคม และทำให้เกิดผลกระทบหรือความเสียหายต่างๆ ตามมาไม่น้อย ทางที่ดีจึงควรส่งเสริมให้เกิดสถาบันทางการเมืองใหม่ๆ ที่เอื้ออำนวยให้ประชาชนทั้งชนชั้นกลางระดับล่างและชนชั้นกลางในเมืองสามารถใช้ประโยชน์ในการเรียกร้องหรือต่อรองหรือแก้ไขปัญหาต่างๆ ตลอดจนการหาทางออกให้แก่ความไม่เป็นธรรมต่างๆ ที่ได้รับ ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาการจัดตั้งศาลปกครองก็ช่วยแก้ไขความไม่เป็นธรรมจากการใช้อำนาจรัฐได้มากและช่วยให้รัฐหรือระบบราชการจำเป็นต้องยึดหลักนิติธรรมเพิ่มขึ้น จึงนับเป็นตัวอย่างที่ดีของการสร้างสถาบันใหม่ๆ เพิ่มเติมในอนาคต

อาจกล่าวได้ว่าการปฏิรูปเชิงสถาบันเป็นเรื่องจำเป็นเร่งด่วนไม่น้อยไปกว่าการปฏิรูปวัฒนธรรมทางการเมือง เพื่อให้เกิดโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เอื้อให้การใช้หลักนิติธรรมเป็นไปได้จริงในทางปฏิบัติ ลดความได้เปรียบเสียเปรียบในด้านสิทธิและอำนาจที่มีอยู่มากในสังคมไทยในปัจจุบัน และทำให้สถาบันทั้งหลายมีสมรรถภาพมากขึ้นในการบริหาร

²³⁵⁶ สายชล สัตยานุรักษ์, “วิถีไทยกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองไทย” ใน ประวัติศาสตร์รัฐไทยและสังคมไทย: ครอบครัว ชุมชน ชีวิตสามัญชน ความทรงจำ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์, เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2558, หน้า 285-315.

จัดการเรื่องต่างๆ อย่างโปร่งใสและสร้างความเป็นธรรมแก่สังคม รวมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการใช้หลักนิติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นหลักประกันในด้านสิทธิ เสรีภาพ ตลอดจนความยุติธรรมให้คนทุกกลุ่มในสังคมไทย

การปฏิรูปสถาบันสำคัญในสังคมไทยที่ควรเกิดขึ้นโดยเร็ว อาจยกตัวอย่างได้ดังนี้

1. การปฏิรูปสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักนิติธรรมโดยตรง

การปฏิรูปกฎหมาย เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งเพื่อให้กฎหมายทันสมัยสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ของสังคม และเพื่อให้กฎหมายมีบทบาทในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมได้ดีขึ้น จนทุกฝ่ายยอมรับในความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายและไม่ยอมรับการละเมิดกฎหมายอีกต่อไป

กฎหมายไทยในปัจจุบันปรับตัวไม่ทันกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เช่น ในปัจจุบันวัฒนธรรมในโลกไซเบอร์ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างไพศาลจนทำให้เกิดผลสะท้อนต่อหลักกฎหมายทั่วไปที่ตั้งมั่นแล้ว (well-settled legal principles) จึงควรมีการสร้างระบอบกฎหมายใหม่เพื่อใช้ในการกำกับโลกไซเบอร์เป็นการเฉพาะ จะเห็นได้ว่ากฎหมายของประเทศไทย (ซึ่งไม่ต่างจากประเทศอื่นๆ) ยังไม่ครอบคลุมมิติที่หลากหลายในโลกอินเทอร์เน็ต เป็นต้นว่า สภาพที่ตัวตนของบุคคลพลัดไปเนื่องจากสภาพบุคคลในสังคมพลเมืองเน็ต (netizen society) มีความไม่ตายตัวสูง เกิดการสร้างตัวตนสมมุติอย่างหลากหลายเพื่อเชื่อมโยงตัวตนเข้ากับประเด็นที่แตกต่างกันออกไป ขณะเดียวกันก็เกิดสถานะที่มีการทับซ้อนของพื้นที่ส่วนตัวกับพื้นที่สาธารณะ จนเกิดปัญหาว่าการสื่อสารผ่านเครือข่ายสังคม (social network) นั้นเป็นการสื่อสารในพื้นที่ส่วนตัวหรือพื้นที่สาธารณะกันแน่ นำไปสู่ปัญหาอื่นๆ ตามมาอีกมาก เช่น บุคคลที่ใช้เครือข่ายทั้งหลายมีสิทธิและมีส่วนร่วมอย่างไรในการปกป้องคุ้มครองความเป็นส่วนตัว และรัฐมีอำนาจอันชอบธรรมหรือไม่ในการสอดส่องประชาชนในพื้นที่ส่วนตัว นอกจากนี้ปัญหาระบบการจัดการทรัพย์สินที่ลื่นไหลเมื่อทรัพย์สินทางปัญญาในรูปดิจิทัลได้รับการเผยแพร่ในโลกอินเทอร์เน็ตก็ได้กลายเป็นปัญหาสำคัญ เพราะด้านหนึ่งต้องคำนึงถึงการสร้างแรงจูงใจให้มีการผลิตผลงานสร้างสรรค์ด้วยการปกป้องลิขสิทธิ์ แต่อีกด้านหนึ่งก็ควรจะสนับสนุนให้พลเมืองเน็ตมีโอกาสเข้าถึงศิลปะและ

วัฒนธรรมอย่างกว้างขวางหลากหลาย การสร้างระบอบกฎหมายใหม่เพื่อใช้ในโลกอินเทอร์เน็ต จึงควรจะเป็นไปโดยยึดหลักการว่ารัฐไม่ควรจะสอดส่องบุคคลและสังคมในระดับที่ละเมิดสิทธิส่วนบุคคล และไม่ควรขัดขวางการจัดตั้งทางการเมืองของประชาชนเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองหรือเพื่อมีส่วนร่วมทางการเมือง²³⁵⁷

กฎหมายปฏิรูปที่ดิน คือ “พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ.2518” เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงว่ากฎหมายและมาตรการที่เกี่ยวข้องต่างๆ ไม่ได้รับการปรับเปลี่ยนอย่างสอดคล้องกับบริบทของเศรษฐกิจและสังคม เพราะกฎหมายในเรื่องนี้ได้รับการตรารั้งโดยขาดความเข้าใจในวิถีชีวิตของประชาชนที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากแล้ว กล่าวคือในหลายทศวรรษที่ผ่านมา เกษตรกรต้องพึ่งพิงต่อกลไกการตลาดมากขึ้น ในขณะที่ครอบครัวชาวบ้านเกิดความจำเป็นในการใช้เงินเพื่อการต่างๆ มากขึ้นหลายเท่าตัว เช่น การลงทุนในการผลิตเชิงพาณิชย์และการศึกษาของบุตรหลาน จึงทำให้เกิดการละเมิดกฎหมายที่ห้ามเกษตรกรขายที่ดินให้กับเอกชนรายอื่น ทำให้เกษตรกรที่ได้รับการจัดสรรที่ดินตาม “พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ.2518” มักสูญเสียที่ดินไปในที่สุด จุดมุ่งหมายของรัฐในการปฏิรูปที่ดินที่ต้องการให้เกษตรกรที่ยากจนมีที่ดินทำกินและสร้างความเป็นธรรมในการถือครองที่ดินจึงประสบกับความล้มเหลว²³⁵⁸

กฎหมายเกี่ยวกับ “สิทธิชุมชน” ก็มีปัญหอย่างเด่นชัด กล่าวคือ ทั้งรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2550 ต่างก็ได้รับรอง “สิทธิชุมชน” แต่ความคิดเรื่อง “สิทธิชุมชน” ในทางกฎหมายและในคำพิพากษามีความเปลี่ยนแปลงน้อยมาก คือยอมรับ “สิทธิชุมชน” เฉพาะในเรื่องสิ่งแวดล้อม แต่ไม่ยอมรับในเรื่องของอำนาจของชุมชนในการจัดการทรัพยากร²³⁵⁹ โดยที่คำพิพากษาของศาลก็ยึดถือหลักกฎหมายมากกว่าหลักความยุติธรรม ทั้งๆ ที่ระบบกฎหมายของไทยรวมทั้งกฎหมายป่าไม้ของรัฐไม่สอดคล้องกับการจัดการ “สิทธิชุมชน”

²³⁵⁷ ทศพล ทรรศนกุลพันธ์, “ผลสะท้อนของอินเทอร์เน็ตต่อปริมาณบทกฎหมาย”, วารสารนิติสังคมศาสตร์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 1/2558 (มกราคม-มิถุนายน), หน้า 168-197.

²³⁵⁸ ดามร คำไตรย์, “กฎหมายปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมกับข้อท้าทายที่เปลี่ยนไป”, วารสารนิติสังคมศาสตร์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 1/2558 (มกราคม-มิถุนายน), หน้า 42-79.

²³⁵⁹ บุญชู ณ ป้อมเพชร, “ความเข้าใจว่าด้วย ‘สิทธิชุมชน’ ของนักกฎหมายไทย”, วารสารนิติสังคมศาสตร์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 1/2558 (มกราคม-มิถุนายน), หน้า 122-147.

เนื่องจากวัฒนธรรมทางกฎหมายของไทยวางอยู่บนพื้นฐานของกฎหมายลายลักษณ์อักษรโดยปราศจากความสนใจในการใช้กฎหมายที่เกิดขึ้นจริงในสังคม²³⁶⁰

อนึ่ง ผู้ที่ยึดหลักนิติธรรมที่มุ่งป้องกันรัฐละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน มักให้ความสำคัญแต่เฉพาะเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง ที่จริงแล้วรัฐควรจะทำให้ความสำคัญต่อการป้องกันมิให้รัฐและกลุ่มทุนละเมิดสิทธิทางเศรษฐกิจของประชาชนด้วย เช่น จะต้องไม่ทำให้ชีวิตคนไทยเกิดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจจากนโยบายประชานิยมในระดับที่ไวรัญัยทางการเมือง เพราะระบอบประชาธิปไตยที่พรรคการเมืองแข่งขันกันหาเสียงทำให้พรรคการเมืองขนาดใหญ่มุ่งเสนอนโยบายประชานิยม แนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้ที่เสนอโดยสมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ คือการตรา “ธรรมนูญการคลัง” ขึ้นมา นอกจากนี้ยังควรหาทางช่วยให้ฝ่ายค้านหรือฝ่ายนิติบัญญัติในรัฐสภามีเครื่องมือหรือข้อมูลและความรู้อย่างเพียงพอในการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจของฝ่ายบริหาร เช่น การออกพระราชบัญญัติจัดตั้ง “สำนักงบประมาณแห่งรัฐสภา” เพื่อสนับสนุนการพิจารณางบประมาณของรัฐสภาและช่วยป้องกันนโยบายประชานิยมที่ไวรัญัยทางการเมืองไปพร้อมกัน และในกรณีที่นโยบายหรือโครงการของรัฐบาลมีขนาดใหญ่หรือมีความซับซ้อน ก็จำเป็นต้องอาศัยนักวิชาการมาช่วยศึกษาวิจัยโดยร่วมมือกับประชาชนที่มีส่วนได้ส่วนเสีย²³⁶¹ ซึ่งนักวิชาการและประชาชนจำเป็นต้องมีเสรีภาพทางวิชาการตามรัฐธรรมนูญอย่างแท้จริง โดยมีการยกเลิกกฎหมายทั้งหลายที่จำกัดเสรีภาพในการสร้างและเผยแพร่ความรู้ รวมทั้งมีการปฏิรูปสื่อและกฎหมายเพื่อให้นักวิชาการและประชาชนสามารถเผยแพร่ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยไม่ถูกกดดันหรือถูกขัดขวางจากอำนาจรัฐและอำนาจทุน

2. การปฏิรูปสถาบันการปกครองส่วนท้องถิ่น

²³⁶⁰ นัทธมน คงเจริญ, “การบังคับใช้สิทธิชุมชน: มองผ่านวัฒนธรรมทางกฎหมาย”, วารสารนิติสังคมศาสตร์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 1/2558 (มกราคม-มิถุนายน), หน้า 80-120.

²³⁶¹ สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, “เศรษฐกิจการเมืองไทยภายใต้นโยบายประชานิยม” ใน แสงสว่างกลางอุโมงค์: หลากหลายความคิดวิเคราะห์อนาคตสังคมการ, (อ้างแล้ว), หน้า 83.

การกระจายอำนาจทางการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหนทางที่สำคัญในการบรรลุหลักนิติธรรม เพราะจะทำให้ประชาชนมีสิทธิและอำนาจมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การปกครองส่วนท้องถิ่นในปัจจุบันยังมีความอยู่ยากเนื่องจากอำนาจมักตกอยู่ในมือของเครือข่ายนายทุนที่มีอิทธิพลในท้องถิ่นและมีสายสัมพันธ์กับข้าราชการและนักการเมืองระดับจังหวัดและระดับชาติ²³⁶² จึงควรปฏิรูปองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรวมทั้งสร้างสถาบันการเมืองใหม่ๆ ในระดับท้องถิ่นที่เอื้อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและโครงการต่างๆ มากขึ้น และสามารถกำกับตรวจสอบนักการเมืองในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้อย่างสะดวกและปลอดภัยขึ้นด้วย

นอกจากนี้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปัจจุบันยังมีความในด้นงบประมาณ กล่าวคือ พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 มาตรา 30(4) ที่ตราขึ้นในสมัยรัฐบาลชวน หลีกภัย กำหนดให้รัฐบาลต้องจัดสรรงบประมาณให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในสัดส่วนที่ไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 ของรายได้ของรัฐทั้งหมดในปี พ.ศ.2544 และไม่น้อยกว่าร้อยละ 35 ของรายได้ของรัฐทั้งหมดภายในปี พ.ศ.2549²³⁶³ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ต้องการจะนำงบประมาณแผ่นดินมาบริหารจัดการในรูปของโครงการต่างๆ (เช่น กองทุนหมู่บ้าน หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ฯลฯ) ซึ่งจะทำให้คนชนบทเห็นว่าชีวิตของตนดีขึ้นเพราะความช่วยเหลือที่ได้รับจากผู้นำพรรคการเมือง มิใช่เป็นสิทธิอันชอบธรรมของคนในท้องถิ่นที่จะได้รับงบประมาณจากรัฐ) จึงเกิดการตราพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2549 มาตรา 30(4) ที่กำหนดให้รัฐบาลจัดสรรรายได้ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีรายได้คิดเป็นสัดส่วนต่อรายได้สุทธิของ

²³⁶² แคเธอรีน เบาว์วี (เขียน), พงษ์เลิศ พงษ์วนานต์ (แปล), “การซื้อเสียงและความเดือดดาลของหมู่บ้านในการเลือกตั้งที่ภาคเหนือของไทย: การปฏิรูปกฎหมายในบริบททางประวัติศาสตร์” ใน ประจักษ์ ก้องกีรติ (บรรณาธิการ), *การเมืองว่าด้วยการเลือกตั้ง: วาทกรรม อำนาจ และพลวัตชนบทไทย*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2555, หน้า 125-191.

²³⁶³ *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 116 ตอนที่ 114 ก, พ.ศ.2542, หน้า 63.

รัฐบาลในอัตราไม่น้อยกว่าร้อยละ 25 ตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2550 เป็นต้นไป (มีใ้ ร้อยละ 35 ตามพระราชบัญญัติเดิม)

การกระจายอำนาจพร้อมกับกระจายงบประมาณ²³⁶⁴ จะเป็นหนทางหนึ่งในการ แก้ปัญหาเรื่องการใช้หลักนิติธรรม เพราะเมื่อส่วนกลางมีอำนาจและทรัพยากรน้อยลง การ เข้ามายึดอำนาจรัฐเพื่อแสวงหา ผลประโยชน์ของกลุ่มทุนใหญ่ก็จะลดน้อยลงไป ในขณะที่ ประชาชนมีสิทธิและอำนาจในการจัดการตัวเองเพิ่มขึ้น อันทำให้การละเมิดสิทธิและเสรีภาพ ของประชาชนโดยรัฐลดน้อยลงตามไปด้วย และการที่อำนาจและงบประมาณอยู่ในองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งใกล้ชิดกับประชาชนก็จะส่งผลให้ประชาชนสามารถกำกับตรวจสอบและ มีอำนาจต่อรองกับผู้ที่มีอำนาจในท้องถิ่นได้มาก ต่างจากการรวมศูนย์อำนาจที่ส่วนกลางซึ่ง ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสกำกับตรวจสอบหรือต่อรองกับผู้กุมอำนาจรัฐ และยังทำให้ ประชาชนจำเป็นต้องพึ่งพารัฐสูงจนกระทั่งยอมรับนโยบายประชานิยมที่ปราศจากความมั่นคง ทั้งในระดับปัจเจกชนและยังมีความเสี่ยงทางการคลังในระดับประเทศ นอกจากนี้อำนาจในการ จัดการตนเองในด้านต่างๆ รวมทั้งการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น อาจเอื้ออำนวยต่อการสร้าง “สังคมสวัสดิการ” ในระดับท้องถิ่นมากขึ้น เช่น การดูแลและให้การศึกษาที่มีคุณภาพแก่เด็กซึ่ง จะลดรายจ่ายจากการส่งบุตรหลานมาเรียนในตัวเมืองและช่วยให้ครอบครัวอบอุ่นขึ้น การดูแล คนชราทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม และการพัฒนาศักยภาพและความมั่นคงในการ ประกอบอาชีพด้วยวิธีการต่างๆ เป็นต้น

อภิชาติ สถิตนิรามัย ได้แสดงทัศนะว่า “ข้อเสนอ...คือ ยกเลิกระบบราชการส่วนภูมิภาคทิ้งไป เลย ให้มีเฉพาะรัฐบาลท้องถิ่น รัฐบาลกลาง...แล้วก็บังคับการกระจายงบประมาณรายได้ของรัฐ ให้ออกไปเพิ่มขึ้นจากที่หักเงินเหี้ยมไว้ 25% ให้ไป 30-40 %...นี่มีความเป็นไปได้ทางการเงิน เพราะมีผู้ต้องการนโยบายอันนี้อยู่ในระดับขอบเขตทั่วประเทศ”²³⁶⁵ ข้อเสนอดังกล่าวนี้สอดคล้อง กับกลุ่มประชาสังคมในจังหวัดเชียงใหม่ที่เสนอแนวคิด “จังหวัดจัดการตนเอง” โดยชำนาญ

²³⁶⁴ ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 124 ตอนที่ 2 ก, พ.ศ.2550, หน้า 2.

²³⁶⁵ อภิชาติ สถิตนิรามัย, “เศรษฐกิจการเมืองไทยภายใต้ต้นนโยบายประชานิยม” ใน แสงสว่างกลางอุโมงค์: หลากหลายความคิดวิเคราะห์อนาคตสังคมการ, (อ้างแล้ว), หน้า 93.

จันทร์เรือง ได้รับเลือกจากกลุ่ม “เชียงใหม่จัดการตนเอง” ให้เป็นประธานในการเขียน “ร่างพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการเชียงใหม่มหานคร พ.ศ. ...” ขึ้นเพื่อเสนอให้สังคมได้พิจารณา อภิชาติ สถิตนิรามัย ชี้ให้เห็นว่าผลดีที่จะเกิดขึ้นจากการปฏิรูปการปกครองท้องถิ่นในแนวทางดังกล่าวนี้ว่า “...มันจะลดอำนาจรัฐส่วนกลางลง เมื่อลดอำนาจส่วนกลาง... นักการเมือง...หมายถึงผู้เล่่น (การเมือง) นอกกระบบด้วย มันจะมีโอกาสที่จะมายึดรัฐได้น้อยลง เพราะเรากระจายไปอยู่ที่ท้องถิ่น กระจายนโยบายไปให้ท้องถิ่น...ในแง่นี้จะช่วยให้การผูกขาดทางการเมืองมันน้อยลง ข้อดีของการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นคือมันทำให้ประสิทธิภาพของการใช้จ่ายสูงขึ้น เพราะให้ท้องถิ่นเป็นอิสระมากขึ้น สร้างองค์กรผู้นำท้องถิ่นมากขึ้น...”²³⁶⁶ ทั้งนี้ การกระจายอำนาจเป็นเรื่องที่มีความเป็นไปได้สูงเพราะมีเสียงเรียกร้องต้องการจากทุกฝ่าย เว้นแต่กระทรวงมหาดไทยซึ่งมีอำนาจในการควบคุมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอยู่ในปัจจุบัน²³⁶⁷

นักเศรษฐศาสตร์อีกคนหนึ่งคือ นवलน้อย ตีรรัตน์ มีความเห็นว่า “ท้องถิ่นไทยเปลี่ยนไปมากหลังจากที่เกิดการกระจายอำนาจ อันนี้เราต้องให้เครดิตเลย หลายเรื่องที่บทบาทท้องถิ่นเปลี่ยนไป...ซึ่งคนไม่ค่อยพูดเรื่องนี้ มักจะพูดนโยบายประชานิยมสมัยคุณทักษิณสร้างสิ่งเหล่านี้...” และนवलน้อย ตีรรัตน์ ยังเน้นว่างบประมาณที่ท้องถิ่นได้รับจากรัฐบาลในสัดส่วนที่สูงขึ้นในยุครัฐบาลชวน หลีกภัย ทำให้ท้องถิ่นเปลี่ยนไป “เมื่อก่อนมีสัดส่วนไม่ถึง 10 % ของรายได้รวมของรัฐบาล กลายเป็น 20-25%...ทำให้ท้องถิ่นเปลี่ยนรูปไป” ซึ่งการกระจายอำนาจเช่นนี้เป็น การสร้างความเข้มแข็งแก่ประชาชน และสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการ empowerment ภาคประชาชน²³⁶⁸

ในกระบวนการกระจายอำนาจ (decentralization) จำเป็นต้องเสริมสร้างพลัง (empowerment) ของประชาชนทั้งในฐานะปัจเจกชนและในฐานะกลุ่มให้มากขึ้น เพื่อให้ประชาชนสามารถสร้างและใช้กลไกหรือสถาบันใหม่ๆ ในระบอบประชาธิปไตยได้อย่างมี

²³⁶⁶ เรื่องเดียวกัน

²³⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 125.

²³⁶⁸ นवलน้อย ตีรรัตน์, “เศรษฐกิจการเมืองไทยภายใต้นโยบายประชานิยม” ใน **แสงสว่างกลางอุโมงค์: หลากหลายความคิดวิเคราะห์อนาคตสังคมการ**, (อ้างแล้ว), หน้า 101.

ประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งการเสริมพลังเช่นนี้อาจบรรลุผลอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน เพราะเงื่อนไขด้านวัฒนธรรมการเมืองเอื้ออำนวยมากขึ้น จะเห็นได้ว่าแม้แต่ในช่วงเวลาที่ชาวบ้านตกอยู่ภายใต้โครงสร้างอำนาจรัฐแบบเดิมก็เกิดการเคลื่อนไหวต่อรองกับกลไกอำนาจรัฐท้องถิ่นและส่วนกลางอย่างมากมาย การปฏิรูปสถาบันที่เป็นโครงสร้างอำนาจรัฐในวิถีทางที่เสริมความเข้มแข็งให้แก่อำนาจต่อรองของชาวบ้าน ย่อมทำให้ชาวบ้านและสังคมโดยรวมสามารถต่อรองกับรัฐและกลุ่มทุนได้ดีขึ้นมากและถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพน้อยลงมาก สังคมหรือประชาชนจึงควรร่วมกันผลักดันในเรื่องนี้อย่างจริงจังและกว้างขวาง

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาชนอาจทำได้ด้วยการหาทางให้เกิดเครือข่ายหรือแนวร่วมที่รวมเอาคนหลายชนชั้นหรือหลายกลุ่มเข้ามาร่วมมือกันในการผลักดันนโยบายที่ทุกชนชั้นหรือทุกกลุ่มได้ประโยชน์ร่วมกัน ดังที่ เกษียร เตชะพีระ ยกตัวอย่างเรื่องสำคัญ 3 เรื่อง คือ “1) รัฐสวัสดิการ เพื่อชนชั้นกลางระดับล่าง... 2) สังคมประชาธิปไตย เพื่อพลังแรงงาน... 3) นิเวศประชาธิปไตย เพื่อชนชั้นกลางที่ห่วงเรื่องสภาพแวดล้อม” โดยอธิบายว่า

“นโยบายรัฐสวัสดิการ เพื่อวางหลักประกันพื้นฐานให้คนไทยที่เกิดในเมืองไทยมีชีวิตที่ไม่ต่ำไปกว่านี้ ให้คนที่จนที่สุด แຍ่ที่สุด มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์... ถ้าคนไทยมีศักดิ์ศรีนี้เป็นพื้นฐาน มีหลักประกันสวัสดิการเป็นพื้นฐาน ไม่ว่าจะตกงาน กำพรว หรือล้มเหลวมาจากตลาดเสรี ฟองสบู่แตก...

เรื่องต่อมา สังคมประชาธิปไตย เป็นแนวนโยบายที่เกิดขึ้นหลังสงครามโลก ในหลายประเทศที่มีขบวนการแรงงานเข้มแข็ง มีการประกันสวัสดิการขั้นพื้นฐาน ประกันสิทธิในการตั้งสหภาพ ประกันสิทธิในการนัดหยุดงาน ซึ่งในเมืองไทยทุกวันนี้ก็ยังเป็นปัญหาอยู่ มีการไล่ออกบรรดาคนงานที่เข้าไปร่วมตั้งสหภาพแรงงาน อันนี้เป็นประเด็นที่พี่น้องคนงานเดือดร้อน ทำอย่างไรจะดึงประเด็นเหล่านี้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของข้อเรียกร้องได้ พลังที่เข้มแข็งที่สุดของแนวนโยบายสังคมประชาธิปไตยในประเทศทุนนิยม เป็นเรื่องสวัสดิการน้อยกว่าการประกันสิทธิการต่อสู้ของคนงาน เขาให้หลักประกันว่าคนงานสามารถจัดตั้งสหภาพแล้วต่อสู้ต่อรองกับนายทุนได้ กฎหมายคุ้มครอง...

เรื่องที่ 3 เรื่องสิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องที่คนทุกชั้นเดือดร้อน แม้แต่คนชั้นกลางที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากกว่าพี่น้องคนจนก็รับรู้ได้ว่า ตอนนี้อากาศแปรปรวน กรุงเทพฯ ทำท่าจะแผ่นดินทรุด น้ำท่วม

ทำอย่างไรจะผนวกเอาข้อเรียกร้องเหล่านี้เข้ามาเป็นธงในเครือข่ายใหม่... ไม่อย่างนั้นก็ไม่สามารถขยายเครือข่ายได้”²³⁶⁹

3. การปฏิรูประบบการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังทางปัญญาของสังคม

การเสริมสร้างพลังทางปัญญาของสังคมอาจทำได้ด้วยการปฏิรูป “ระบบการเรียนรู้” ในสังคมไทยโดยการปฏิรูประบบการศึกษาของเยาวชน นักศึกษา ครู ทหาร พระภิกษุสามเณร และประชาชนทั่วไป ซึ่งการปฏิรูปดังกล่าวนี้จะบรรลุผลได้ก็ต่อเมื่อกระทรวงศึกษาธิการใช้ระบบการศึกษาเป็นกลไกสำหรับครอบงำวิถีคิดของคนไทย แล้วกระจายอำนาจในการจัดการศึกษาออกไปสู่ท้องถิ่น พร้อมกับปฏิรูปสื่อมวลชน โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมทางความคิดที่ให้ความสำคัญแก่ความสามารถในการคิดเองแทนการคิดในกรอบที่รัฐกำหนด และแทนการเชื่อฟัง “ผู้ใหญ่” ที่มีอำนาจมากกว่าโดยปราศจากการตั้งคำถามหรือข้อสงสัยจากมุมมองที่แตกต่าง และ การศึกษาควรให้ความสำคัญแก่การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ เช่น การให้ความสำคัญแก่ “ผู้นำ” น้อยลง เห็นคุณค่าและความสำคัญของประชาชนมากขึ้น เกิดการยอมรับอย่างแท้จริงว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน รวมทั้งเห็นความสำคัญของการค้าประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนมิให้ถูกละเมิดโดยผู้กุมอำนาจรัฐ ไม่ว่าจะเป็นอำนาจฝ่ายบริหาร นิติบัญญัติ หรือตุลาการ ซึ่งการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองดังกล่าวนี้ อาจทำได้ด้วยการใช้ความรู้ทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างศักยภาพในการคิดและการถกเถียงแลกเปลี่ยนด้วยเหตุผลและข้อเท็จจริง รวมทั้งการค้นหาและสร้าง

²³⁶⁹ เกษียร เตชะพีระ, “รัฐสวัสดิการ สังคมประชาธิปไตย และนิเวศประชาธิปไตย” เรียบเรียงจากปาฐกถา “สถานการณ์การต่อสู้ของขบวนการคนจนภายใต้บริบทสังคมไทยในอนาคต” ในงานรำลึก 100 วัน วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์ 15 มีนาคม 2551 ณ ศูนย์ภูมิปัญญาไทบ้าน เชื้อนปากมูล จ.อุบลราชธานี, (31 มีนาคม 2551), จาก <http://www.prachatai.com/05web/th/home/11688>.

ความเห็นพ้องต้องกันในระบบคุณค่าใหม่ๆ ที่เอื้อต่อการยึดหลักนิติธรรมในระบบประชาธิปไตย การตัดสินใจเรื่องต่างๆ บนฐานของความรู้ และพร้อมที่จะแสวงหาวิธีคิดหรือมุมมองใหม่ๆ เพื่อเข้าใจความซับซ้อนของปรากฏการณ์ต่างๆ ได้ดีขึ้น รวมทั้งเพื่อให้สามารถกำกับดูแลกระบวนการตรากฎหมายและใช้กฎหมายให้ดำเนินไปโดยไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน แต่ให้เกิดกฎหมายและกระบวนการใช้กฎหมายที่มีความทันสมัยมากพอที่จะอำนวยความสะดวกและความเป็นธรรมให้แก่ประชาชนในยุคโลกาภิวัตน์

นอกจากนี้ระบบการศึกษาควรเสริมสร้างวัฒนธรรมทางความคิดที่ผู้คนมองตนเองในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม หรือเป็นปัจเจกชนที่มีจิตสาธารณะและเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น (active citizen) โดยมีความเข้าใจในสายสัมพันธ์อันสลับซับซ้อนของคนจากทุกภาคส่วนที่เผชิญชะตากรรมร่วมกัน เช่น ถ้าหากชาวบ้านมีรายได้น้อย นายทุนก็ขายสินค้าได้น้อย โดยเฉพาะเมื่อเศรษฐกิจโลกประสบปัญหา นายทุนก็จำเป็นต้องทำให้ตลาดภายในเข้มแข็งขึ้น ปัญหาอื่นๆ เช่น สิ่งแวดล้อม การก่อการร้าย ภัยธรรมชาติ ล้วนแต่เป็นความทุกข์ร่วมของคนในสังคม แม้แต่สุขภาพจิตที่เป็นปัญหาจากความตึงเครียดในชีวิตก็อาจนำไปสู่การทำร้ายผู้คนในสังคมได้ ดังนั้นจึงควรร่วมกันสร้างสรรค์สังคมโดยอาศัยวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยที่ดึงคนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งการสร้างกลุ่มระดับต่างๆ ที่ดึงดูดคนเข้ามามีส่วนร่วมกัน แทนการปล่อยให้ผู้คนสัมพันธ์กันในฐานะปัจเจกชนแท้ๆ จะช่วยเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมโดยเคารพในสิทธิและเสรีภาพของซึ่งกันและกัน เกิดการถ่วงดุล และตรวจสอบหรือการวิพากษ์วิจารณ์กันฉันมิตรที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาต่างๆ ร่วมกัน และลดโอกาสที่จะเกิดอำนาจเผด็จการที่จะใช้อำนาจรัฐโดยขัดแย้งกับหลักนิติธรรม

อนึ่ง เนื่องจากความชอบธรรมทางการเมืองควรวางอยู่บนหลักการประชาธิปไตยมากกว่าศีลธรรม เพราะคนมักมีทัศนะเรื่องศีลธรรมไม่ตรงกัน ระบบการศึกษาจึงควรส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากซึ่งกันและกันอย่างเสมอภาค เพื่อทำให้เกิดความเห็นพ้องต้องกันเกี่ยวกับเกณฑ์หรือระบบคุณค่าในระบบประชาธิปไตยที่เป็นรากฐานของความชอบธรรมทางการเมือง

กล่าวได้ว่า ถ้าประชาชนทุกกลุ่มร่วมกันผลักดันให้เกิดการปฏิรูปเชิงสถาบัน ทั้งการปฏิรูปสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักนิติธรรม การปฏิรูปสถาบันการปกครองส่วนท้องถิ่น และการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังทางปัญญาของสังคม ก็จะช่วยให้สังคมไทยมีสถาบันในระบบประชาธิปไตยที่เข้มแข็งขึ้น มีสถานะนิติบัญญัติ รัฐบาล และศาลที่มีความชอบธรรมทั้งในการได้มาซึ่งอำนาจและการใช้อำนาจ และสามารถพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยทุกกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นชนชั้นนายทุน ทหาร ข้าราชการ ตลอดจนประชาชนทั่วไป ให้มี “จุดร่วม” ทางวัฒนธรรมบางประการซึ่งมีความสำคัญต่อการยอมรับหลักนิติธรรม ซึ่งในบริบทดังกล่าวนี้ การยึดหลักนิติธรรมก็จะเกิดขึ้นในสังคมการเมืองไทยได้ในที่สุด

สรุป

เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าการใช้หลักนิติธรรมมีความสำคัญต่อการลดความตึงเครียดและความขัดแย้งในสังคมและส่งผลดีอย่างยิ่งต่อสังคมส่วนรวมในหลายมิติ แต่ระบบการเมืองการปกครองของไทยในปัจจุบันยังคงห่างไกลจากการยึดหลักนิติธรรม นอกจากปัญหาอันเกิดจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองแล้ว วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการนำหลักนิติธรรมมาใช้อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกระแสโลกาภิวัตน์เข้มข้นขึ้น ก็ทำให้โครงสร้างการเมืองไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ส่งผลให้วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ถึงแม้ว่าบางส่วนของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเดิมที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน และบางส่วนของวัฒนธรรมทางการเมืองที่เกิดขึ้นใหม่ จะยังคงเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุถึงระบบการปกครองที่ยึดมั่นในหลักนิติธรรม แต่สังคมการเมืองไทยในหลายทศวรรษที่ผ่านมาก็ได้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองบางด้านที่เกื้อหนุนต่อการใช้หลักนิติธรรมมากขึ้นแล้ว ดังนั้น จึงอาจหวังได้ว่า ด้วยความร่วมมือร่วมใจของประชาชนทุกฝ่ายในการเสริมสร้างพลังของวัฒนธรรมทางการเมืองที่เกื้อหนุนการใช้หลักนิติธรรมให้ทวีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น พร้อมๆ กับผลักดันให้เกิดการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการเมืองและเศรษฐกิจ ตลอดจนการสร้างสถาบันทางการเมืองใหม่ๆ ขึ้นมา ก็จะทำให้สังคมการเมืองไทยมีความพร้อมสำหรับการใช้หลักนิติธรรมเพิ่มมากขึ้นเป็น

ลำดับ และในท้ายที่สุดรัฐและคนทุกกลุ่มในสังคมการเมืองไทยก็จะยอมรับในหลักนิติธรรมอย่างแท้จริง จนทำให้เกิดระบอบประชาธิปไตยที่ค้ำประกันสิทธิ เสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ ตลอดจนความยุติธรรมและความเป็นธรรมในสังคมอย่างมั่นคงและยั่งยืน

บรรณานุกรม

- เกษณพัชร โสมณวัตร. “นิตินานีกต่อ ‘โทษจำคุก’ ของพลเมืองผู้คือแพ่งต่อกฎหมาย ประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2555.
- เกษียร เตชะพีระ. “คำนำเสนอนิธิ เอียวศรีวงศ์ ผู้เปิดมุมมองไม่เห็นกลางหลังคนไทย” ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์. **อ่านวัฒนธรรมการเมืองไทย**. กรุงเทพฯ: มติชน. 2547.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. “ประชาสังคม: มิติใหม่ของการเมืองสาธารณะ” ใน สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ (บรรณาธิการ). **ประชาสังคมกับการพัฒนาสุขภาพ**. กรุงเทพฯ: โครงการสำนักพิมพ์สถาบันวิจัย ระบบสาธารณสุข. 2540.
- แคเธอรีน เบาวี (เขียน). พงษ์เลิศ พงษ์วนานต์ (แปล). “การซื้อเสียงและความเดือดดาลของหมู่บ้านในการเลือกตั้งที่ภาคเหนือของไทย: การปฏิรูปกฎหมายในบริบททางประวัติศาสตร์” ใน ประจักษ์ ก้องกีรติ (บรรณาธิการ). **การเมืองว่าด้วยการเลือกตั้ง: วาทกรรม อำนาจ และพลวัตชนบทไทย**. กรุงเทพฯ: ฟาเดียกัน. 2555.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในรูปแบบใหม่และนัยยะเชิงทฤษฎีต่อการพัฒนาประชาธิปไตย”. ใน อนุชาติ พวงสำลีและ กฤตยา อาชวนิจกุล(บรรณาธิการ). **ขบวนการประชาสังคมไทย: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง**. นครปฐม : โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม. 2542.
- ดามร คำไตรย์. “กฎหมายปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมกับข้อท้าทายที่เปลี่ยนไป”. **วารสารนิติสังคมศาสตร์** ปีที่ 8 ฉบับที่ 1/2558 (มกราคม-มิถุนายน). หน้า 42-79.

ทศพล ทวรรณกุลพันธ์. “ผลสะท้อนของอินเทอร์เน็ตต่อปริมาณทลทางกฎหมาย”. **วารสารนิติ**

สังคมศาสตร์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 1/2558 (มกราคม-มิถุนายน): หน้า 168-197.

ทศพล สมพงษ์. **พัฒนาการและการพัฒนาประชาสังคม**. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเมือง สถาบันพระปกเกล้า. 2556.

นวนน้อย ตรีรัตน์ ภาคภูมิ วาณิชกะ. “เครือข่ายผู้บริหารระดับสูงผ่านเครือข่ายทางการศึกษาพิเศษ” ใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร (บรรณาธิการ). **สู่สังคมไทยเสมอหน้า**. กรุงเทพฯ: มติชน. 2558.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. “วัฒนธรรมการอ่านกฎหมาย” ใน มุกหอม วงษ์เทศ (บรรณาธิการ). **อ่านวัฒนธรรมการ เมืองไทย**. กรุงเทพฯ: มติชน. 2547.

นัทมน คงเจริญ. “การบังคับใช้สิทธิชุมชน: มองผ่านวัฒนธรรมทางกฎหมาย”. **วารสารนิติสังคมศาสตร์** ปีที่ 8 ฉบับที่ 1/2558 (มกราคม-มิถุนายน). หน้า 80-120.

บุญชู ณ ป้อมเพชร. “ความเข้าใจว่าด้วย ‘สิทธิชุมชน’ ของนักกฎหมายไทย”. **วารสารนิติสังคมศาสตร์** ปีที่ 8 ฉบับที่ 1/2558 (มกราคม-มิถุนายน). หน้า 122-147.

ปฐมพงศ์ มโนหาญ. “การเมืองเรื่องการเลือกตั้งบนวิถีการเปลี่ยนแปลงสังคมชนบท (2520-2554): กรณีศึกษาดำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2555.

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 114 ตอนที่ 55 ก. วันที่ 11 ตุลาคม 2540, หน้า 6-7.

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 116 ตอนที่ 114 ก. พ.ศ. 2542. หน้า 63.

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 124 ตอนที่ 2 ก. พ.ศ. 2550. หน้า 2.

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 124 ตอนที่ 47 ก วันที่ 24 สิงหาคม 2550. หน้า 3.

สมชาย ปรีชาศิลปกุล. “พรมแดนความรู้ของการศึกษากฎหมายแนวนิติสำนึกในสังคมไทย”. **วารสารนิติสังคมศาสตร์** ปีที่ 8 ฉบับที่ 1/2558 (มกราคม-มิถุนายน): หน้า 24-40.

สายชล สัตยานุรักษ์. **คึกฤทธิ์กับประดิษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 1** กรุงเทพฯ : มติชน. 2550.

สายชล สัตยานุรักษ์. **10 ปัญญาชนสยาม เล่ม 2 ปัญญาชนหลังการปฏิวัติ 2475**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเพ่นบุคส์. 2557.

สายชล สัตยานุรักษ์. **คึกฤทธิ์กับประดิษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2** กรุงเทพฯ : มติชน. 2550.

สายชล สัตยานุรักษ์. **ประวัติศาสตร์รัฐไทยและสังคมไทย: ครอบครั้ว ชุมชน ชีวิตสามัญชน ความทรงจำ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์**. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2558.

สิริพรรณ นกสวน สวัสดี และคณะ. **คำและแนวคิดในประชาธิปไตยสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท สำนักงานประเทศไทย. 2557.

แสงสว่างกลางอุโมงค์: หลากหลายความคิดวิเคราะห์อนาคตสังคมการเมืองไทย โครงการสัมมนา ระดมความคิดนักคิดนักวิชาการเพื่อวิเคราะห์อนาคตสังคมการเมืองไทย ณ วารวิธสอร์ท เมื่อวันที่ 16-27 ตุลาคม 2556 จัดโดยมูลนิธิเอเชียและมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน. เชียงใหม่: โรงพิมพ์เกวลีพรินติ้ง. 2557.

อนุชาติ พวงสำลี และคณะ. “ขบวนการประชาสังคมไทย: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง”. ใน **อนุชาติ พวงสำลีและ กฤตยา อาชวนิจกุล (บรรณาธิการ). ขบวนการประชาสังคมไทย: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง**. นครปฐม : โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม. 2542.

เอกพล เสี่ยงดัง, “ผลสะท้อนจากการต่อสู้ของขบวนการคนจนและคนด้อยอำนาจในสังคมไทย ตั้งแต่ปี 2531-2549” ใน บุญเลิศ วิเศษปรีชา (บก.). **รวมบทความที่ได้รับรางวัลนิดาตันติวิทยาทักษะ สำหรับวิทยานิพนธ์เพื่อคนจน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เด็อนตุลา. 2552.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. “ส่วนรวมที่มีใช้รัฐ: ความหมายของประชาสังคม” ใน **อนุชาติ พวงสำลีและ กฤตยา อาชวนิจกุล(บรรณาธิการ). ขบวนการประชาสังคมไทย: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง**. นครปฐม : โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม. 2542.

David M. Angel and Jaruan S. Engel, Tort. **Custom and Karma: Globalization and Legal Consciousness in Thailand**. Chiang Mai: Silkworm Books. 2010.

ระบบออนไลน์

กมลวรรณ ชื่นชูใจ. “มายาภาพของนิติธรรมในกฎหมาย”. (ม.ป.ป.). จาก <http://midnightuniv.org/มายาภาพของนิติธรรมในกฎหมาย>.

เกษียร เตชะพีระ. “รัฐสวัสดิการ สังคมประชาธิปไตย และนิเวศประชาธิปไตย”. (31 มีนาคม 2551). จาก <http://www.prachatai.com/05web/th/home/11688>.

เกษียร เตชะพีระ. สัมภาษณ์ เกษียร เตชะพีระ-เหลียวหลังแลหน้าประชาธิปไตยไทย ๘๐ ปี. (13 กรกฎาคม 2555). นิตยสาร สารคดี ฉบับที่ ๓๒๘ (สัมภาษณ์โดย วิรพา อังกูรทัศนียรัตน์). จาก <http://www.sarakadee.com/2012/07/13/kasien-80th-democracy/>

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. “จะเกิดอะไรขึ้นในเดือนกรกฎาคม”. (4 มิถุนายน 2549). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558. จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000073233>.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. “วันรัฐประหารหรือวันเด็กกันแน่”. (24 กันยายน พ.ศ.2549). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558. จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=94900001119858>.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. “ส.ส.ประเภทไม่สังกัดพรรค”. (5 พฤศจิกายน 2549). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558. จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000136834>.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. “วิจารณ์สถาบันไปทำไม”. (31 มีนาคม 2556). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558. จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000038876>.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. “สถาบันพระมหากษัตริย์ไทย”. (22 กันยายน 2556). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558. จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9560000119524>.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. “สังคมไทยขาดผู้นำ”. (18 พฤษภาคม 2557). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558. จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000054985>.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. “ปรองดองโดยประเด็น”. (16 เมษายน 2555). สืบค้นเมื่อ 21 กันยายน 2558. จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1334585676.

ผลสำรวจชี้คนส่วนใหญ่ไม่ใส่ “เสื้อสี” แต่ “เหลือง-แดง” อาจถึง 10 ล้านคน อึ้ง ประชาชนไม่เชื่อใจ “สี่อ”. (28 มีนาคม 2554). จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1301316008&grpId=01&catid=01.

พิชาย รัตนดิกลง ภูเก็ต. ผลสำรวจมูลนิธิเอเซีย: เหลือง-แดงมีราว 10 ล้าน นักวิชาการชี้สองชั่ว ‘ขัดแย้งเทียม’ ต่างค่านิยมตัวบุคคล. (29 มีนาคม 2554). สืบค้นเมื่อ 1 กันยายน 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2011/03/33772>.

มูลนิธิเอเซียแถลงข่าวการสำรวจความคิดเห็นระดับประเทศ ประมวลทัศนัการเมืองระหว่าง “ชั่วสี” ที่สมบุรณ์ที่สุดเป็นครั้งแรก. (28 มีนาคม 2554). จาก <http://www.thaibusinessnews.com/readnews.aspx?nid=6f2fbd732ab320f8dc1486247e367abd>.

วรเจตน์ ภาศิริรัตน์. “หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม”. (31 มกราคม 2553). จาก <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=1431>.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. “ความเปลี่ยนแปลง “ชนบท” ในสังคมไทย: บนความเคลื่อนไหวสู่ประชาธิปไตย”. (14 มกราคม 2558). สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2558. จาก <http://www.prachatai.com/journal/2015/01/57389>.

อานันท์ ปันยารชุน. “สู่บริบทใหม่ของประเทศด้วยธรรมาภิบาลในระบอบประชาธิปไตย”. (วันที่ 17 กันยายน 2558). สืบค้นเมื่อ 18 กันยายน 2558, จาก <http://thaipublica.org/2015/09/anant-17-9-2558/>.

มรดกทางประวัติศาสตร์และการบังเกิด “ตุลาการภิวัตน์” ในรัฐไทย²³⁷⁰

สายชล สัตยานุรักษ์

บทคัดย่อ

กระบวนการ “ตุลาการภิวัตน์” เกิดขึ้นได้เนื่องจากวัฒนธรรมทางความคิดที่สั่งสมมายาวนาน ภายใต้ระบบการปกครองแบบเผด็จการที่ชนชั้นกลางขาดอำนาจต่อรองและไม่สามารถตรวจสอบการใช้อำนาจ จึงต้องการให้ “คนดี” มีอำนาจ และใช้ “คุณธรรม” ในการควบคุมผู้ปกครอง ขณะเดียวกันก็พยายามถวายพระราชอำนาจให้สถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อ “พึงพระบารมี” ของพระองค์ในการแก้ไขปัญหาเมื่อมีการใช้อำนาจในทางมิชอบ ทำให้ชนชั้นกลางต้องการ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”

วัฒนธรรมความคิดทางการเมืองดังกล่าวข้างต้นสัมพันธ์กับการให้ความหมายว่า “ราษฎรส่วนใหญ่ยังไม่พร้อมสำหรับประชาธิปไตย” “นักการเมืองเป็นคนเลวและไร้สมรรถภาพ” และ “พรรคการเมืองไทยยังอ่อนแอ” เมื่อเกิดปัญหาผู้นำประเทศไม่เป็น “คนดี” จึงไม่อาจพึ่งพาระบอบรัฐสภาได้ จำเป็นต้อง “พึงพระบารมี” ของพระมหากษัตริย์ ซึ่งพระราชกรณียกิจต่างๆ และอิทธิพลของอุดมการณ์กษัตริย์นิยมแบบ “พ่อแห่งชาติ” ทำให้ชนชั้นกลางเชื่อมั่นว่าพระองค์ทรงมีพระอัจฉริยภาพและความเมตตากรุณาอย่างสูงต่อราษฎร ทั้งนี้ การสร้างและการผลิตซ้ำความหมายของ “การปกครองแบบไทย” และ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ที่พัฒนามาสู่ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ทำให้บทบาททางการเมืองของพระมหากษัตริย์มีความชอบธรรม เมื่อถึงกลางทศวรรษ 2530 คนหลายกลุ่มแม้แต่ นักวิชาการที่มี

²³⁷⁰ บทความนี้สังเคราะห์จากบางส่วนของรายงานการวิจัยโครงการ “นักวิชาการไทยกับการต่อสู้ช่วงชิงความหมาย ‘ประชาธิปไตย’ ในภาวะวิกฤตทางการเมือง (พ.ศ.2548-2557)” ซึ่งได้รับทุนจาก สกว. และกำลังดำเนินการวิจัยอยู่ในปัจจุบัน ผู้เขียนขอขอบคุณ ศ.ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ รศ.สมชาย ปรีชาศิลป์กุล และคุณอาสา คำภา สำหรับข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ อย่างไรก็ดีตาม ความบกพร่องย่อมเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว.

ความคิดเสรีนิยมต่างก็ให้ความสำคัญแก่พระมหากษัตริย์ในการแก้ไขวิกฤตทางการเมือง ซึ่งมีส่วนเสริมสร้าง “พระราชอำนาจนำ” ให้สูงส่งยิ่งขึ้น และทำให้คนทั้งหลายหวังพึ่ง “พระบารมี” มากยิ่งขึ้น

เมื่อถึงปลายทศวรรษ 2540 มรดกวัฒนธรรมทางความคิดและการผลิตซ้ำความหมายหลายประการ รวมทั้งการสร้างความกลัวต่อ “ระบอบทักษิณ” โดยการสร้างความหมายว่าเป็น “ทุนสามานย์” หรือ “นักการเมืองเลว” ที่จะทำลายความมั่นคงของ “ชาติไทย” และ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญของการเกิด “ตุลาการภิวัตน์” เพื่อให้ตุลาการใช้อำนาจทางการเมืองแทนพระมหากษัตริย์ อย่างไรก็ตาม ชนชั้นกลางระดับล่างรับรู้กระบวนการดังกล่าวนี้ว่าเป็นการรักษาอำนาจของ “อำมาตย์” และ “สองมาตรฐาน” จึงเป็นการปะทะกันระหว่างวัฒนธรรมทางความคิดและความหมายสองแบบที่เป็นปัจจัยสำคัญของความขัดแย้งและการต่อสู้ทางการเมืองสืบมา

ความนำ

บทความนี้ให้ความสำคัญแก่การพิจารณา “วัฒนธรรมความคิดทางการเมือง” โดยเน้นความคิดและความหมายอันเกี่ยวเนื่องกับ “การปกครองแบบไทย” ที่ได้รับการสร้างและการผลิตซ้ำท่ามกลางการต่อสู้ทางการเมืองอย่างยาวนาน จนฝังเข้าไปในความรู้สึกนึกคิดของชนชั้นกลางกลายเป็นรากฐานของการเกิด “ตุลาการภิวัตน์” ที่ชนชั้นกลางเห็นว่าบทบาททางการเมืองของตุลาการมีความชอบธรรม ทั้งๆ ที่สถานภาพทางอำนาจของตุลาการไม่ได้ยึดโยงกับอำนาจอธิปไตยของประชาชน และการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของศาลไม่ได้มุ่งส่งเสริมระบบคุณค่าหรือหลักการสำคัญในระบอบเสรีประชาธิปไตย รวมทั้งสิทธิเสรีภาพของประชาชน ดังที่เกิดขึ้นในประเทศอื่นๆ

การอธิบายกระบวนการ “ตุลาการภิวัตน์” ที่ผ่านมามักเน้นว่าหลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสต่อประธานศาลปกครองสูงสุดและประธานศาลฎีกาในวันที่ 25 เมษายน พ.ศ.2549 แล้ว ก็ได้เกิดการเคลื่อนไหวของตุลาการ นักกฎหมาย และนักวิชาการ เพื่อสนับสนุนให้ตุลาการปฏิบัติงานสนองพระราชดำรัส

ส่งผลให้เกิดกระบวนการ “ตุลาการภิวัตน์” ขึ้นมา²³⁷¹ บทความนี้ไม่ได้ปฏิเสธคำอธิบายข้างต้น อีกทั้งยอมรับคำอธิบายที่ว่าอำนาจทางการเมืองของตุลาการไทยเป็นผลมาจาก “อำนาจแห่งอัตลักษณ์ของตุลาการ” ที่ตุลาการมีอัตลักษณ์เป็น “คนดี คนเก่ง และผู้ดี” ซึ่งได้รับการสร้างและผลิตซ้ำมาหลายทศวรรษแล้ว²³⁷² บทความนี้มีคำอธิบายเพิ่มเติมว่า มรดกวัฒนธรรมความคิดทางการเมืองของชนชั้นกลางที่เป็นรากฐานของการนิยามและการปรับเปลี่ยนความหมายของเรื่องต่างๆ ทำให้ “ตุลาการภิวัตน์แบบไทย” เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและมีความชอบธรรม

วัฒนธรรมความคิดทางการเมืองของชนชั้นกลางไทย

แหล่งที่มาสำคัญของวัฒนธรรมทางความคิดของชนชั้นกลางไทยคือความรู้และความหมายที่ ปัญญาชนกระแสหลักสร้างขึ้นเกี่ยวกับการเมืองและการปกครองของไทย²³⁷³ สารสำคัญของความคิดก็คือการให้ความสำคัญแก่ผู้นำที่เป็น “คนดี” ซึ่งความเป็น “คนดี” นี้มีศีลธรรมหรือ “ทศพิธราชธรรม” เป็นรากฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความมีปัญญาและความเมตตากรุณาต่อราษฎร พร้อมกันนั้นก็เห็นว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดการศึกษาและไม่มีความสามารถที่จะใช้เหตุผล รวมทั้งในการเลือกตั้งหรือการมีส่วนร่วมทางการเมือง ประชาชนจึงควรยอมรับการแบ่งคนออกเป็นลำดับชั้นและทำหน้าที่โดยไม่เรียกร้องสิทธิใดๆ ความชอบธรรมของผู้นำส่วนหนึ่งจะมาจากการอ้างอิงหลัก “อนекชนนิกรสโมสรสมมุติ” หรือ “มหาชนนิกรสโมสรสมมุติ”²³⁷⁴ คือการเลือกตั้งผู้ปกครอง ซึ่งภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 หลักการนี้ยังคงได้รับการอ้างอิง²³⁷⁵ เนื่องจากชนชั้นนำที่

²³⁷¹ โปรดดู เกษียร เตชะพีระ, “รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 กับการเมืองไทย” รัฐศาสตร์สาร 29,3 (กันยายน-ธันวาคม 2551): 1-83.

²³⁷² โปรดดู กฤษณ์พชร โสมณวัตร, “อำนาจแห่ง ‘อัตลักษณ์’ ตุลาการ” นิติสังคมศาสตร์ 7, 1 (เมษายน-มิถุนายน 2557).

²³⁷³ โปรดดู สายชล สัตยานุรักษ์, 10 ปัญญาชนสยาม เล่ม 1 และเล่ม 2 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเพ่นบุคส์, 2558.

²³⁷⁴ คำทั้งสองนี้เป็นสร้อยพระนามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏในรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ตามลำดับ

²³⁷⁵ เช่น ในกรณีพระยามโนปกรณนิติธาดา และพระยาศรีวิสารวาจา โปรดดู สมชาย ปรีชาศิลป์กุล, ข้อถกเถียงว่าด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ในองค์กรจัดทำรัฐธรรมนูญของไทยตั้งแต่ พ.ศ.2475-2550 , เชียงใหม่: คีแอนด์ พรีนติ้ง, 2558. หน้า 15-18.

มีบทบาทอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านบางส่วนคาดหวังว่าความสำนึกในความสืบทอดระหว่างระบอบใหม่กับระบอบเก่าจะช่วยให้ทุกฝ่ายประนีประนอมและยอมรับระบอบใหม่ได้ง่ายขึ้น²³⁷⁶ รวมทั้งยอมรับความเปลี่ยนแปลงในลักษณะวิวัฒนาการหรือ “ค่อยเป็นค่อยไป” แทนที่จะเปลี่ยนอย่างถอนรากถอนโคนซึ่งอาจนำไปสู่การนองเลือดเช่นในฝรั่งเศสและรัสเซีย²³⁷⁷

แม้ว่าหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 รัฐบาลในระบอบใหม่จะให้ความสำคัญแก่ “มติมหาชน” แต่ “มติมหาชน” ไม่ได้มาจากราษฎรที่มีสิทธิเสรีภาพทางความคิด เพราะรัฐบาลดำเนินนโยบาย “มนุสสปฏิวัติ” เพื่อเปลี่ยนความคิดจิตใจและร่างกายของพลเมือง โดยต้องการปกครองชีวิต (governmentality) ของประชาชนจนถึงระดับที่ผู้นำประเทศ “เป็นตัวมหาชน เพราะพูดอะไร ทำอะไร คนก็จะพูดตาม ทำตาม”²³⁷⁸ ซึ่งความหมายของ “มติมหาชน” ในแง่นี้ย่อมไม่นำไปสู่การปกครองที่ประชาชนมีส่วนร่วม และการกำกับตรวจสอบการใช้อำนาจของผู้ปกครองก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้

ในช่วงทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา เมื่อมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วของชนชั้นกลาง ความคิดเกี่ยวกับการ “เลือกคนดีเป็นผู้ปกครอง” หรือ “การเลือกตั้งผู้นำที่เป็นคนดี” ก็มีความสำคัญมากขึ้น โดยชนชั้นกลางหวังจะใช้ “คุณธรรมของผู้ปกครอง” ในการกำกับควบคุมผู้นำประเทศ เพราะชนชั้นกลางเองไม่มีทั้ง “อำนาจ” และ “อิทธิพล” ในขณะที่ “ตัวแทน” (ส.ส.) ก็ขาดสมรรถภาพในการกำกับตรวจสอบรัฐบาล ส่วนเสรีภาพของ

²³⁷⁶ นอกจากจะมีการอ้างอิงหลัก “อนนทชนนิกรสโมสรมมุตติ” แล้ว ปัญญาชนบางพระองค์ เช่น กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ยังทรงนำหลัก “ธรรมราชา” มาใช้เพื่อถวายพระราชสมัญญานามแด่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ว่า “นิติธรรมมิกษัตริราช” โดยหวังว่าพระองค์จะทรงยอมรับการเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบรัฐธรรมนูญ

²³⁷⁷ โปรดดูแนวความคิดที่นิยมความเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปของ “สำนักคิดประเพณี” ที่วิเคราะห์โดย นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “วาทกรรมการเมืองว่าด้วยประชาธิปไตยของไทย” ใน *ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475*, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัณ, 2546, หน้า 79-120.

²³⁷⁸ โปรดดู สายชล สัตยานุรักษ์, “มติมหาชน: ฐานทางความคิดของระบอบประชาธิปไตยไทย ยุคเชื้อผู้นำชาติพันธุ์” ใน *สิริลักษณ์ สัมปชลิต, ศิริพร ยอดกมลศาสตร์ (บรรณาธิการ), คือความภูมิใจ รวมบทความเพื่อเป็นที่ระลึกในโอกาสศาสตราจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภาเกษียณอายุราชการ*, กรุงเทพฯ: สว่างสรรค์, 2545, หน้า 615-630.

หนังสือพิมพ์ก็ได้อันตรายไปนานแล้ว ชนชั้นกลางจึงพยายามต่อสู้กับอำนาจเผด็จการ ด้วยความคิดที่ว่า ถ้าหากผู้ปกครอง “ไม่ใช่คนดี” ก็ควรจะมีการเลือกตั้งเพื่อเปลี่ยนตัวผู้ปกครอง หรือมิฉะนั้นก็ “พึ่งพระบารมี” เพื่อขอ “นายฯ พระราชทาน” ซึ่งชนชั้นกลางประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากการเรียกร้องรัฐธรรมนูญที่นำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 การเคลื่อนไหวต่อต้านการครองอำนาจอย่างยาวนานของนายกรัฐมนตรีที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งใน พ.ศ.2531 และการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลพลเอกสุจินดา คราประยูร ใน พ.ศ.2535

ตราบจนกระทั่งปลายทศวรรษ 2540 ชนชั้นกลางจึงหันมาต่อต้านการเลือกตั้งเนื่องจากเกิดวิกฤตทางการเมืองภายหลังการคว่ำบวมพรรคการเมืองขนาดกลาง 3 พรรคเข้ากับพรรคไทยรักไทยที่ทำให้พรรคไทยรักไทยได้รับชัยชนะอย่างท่วมท้นใน พ.ศ.2548 และพรรคฝ่ายค้านในรัฐสภามี ส.ส.เพียง 175 คน ซึ่งไม่อาจเปิดประชุมอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีได้²³⁷⁹ การต่อต้านการเลือกตั้งในช่วงปลายทศวรรษ 2540 นี้เองที่นำไปสู่การรื้อฟื้นและการผลิตซ้ำความคิดที่ว่าประชาธิปไตยแบบตะวันตกหรือแบบเลือกตั้งไม่เหมาะกับสังคมไทย เพราะประชาชนในชนบท “ขาดการศึกษา” และถูกนักการเมือง “ซื้อ” หรือ “หลอก” ซึ่งถ้ามีการเลือกตั้งภายใต้สภาพการณ์เช่นนี้ก็จะทำให้กลุ่มทุนใหญ่สามารถผูกขาดอำนาจและแสวงหาผลประโยชน์อย่างปราศจากคุณธรรมยิ่งกว่าในยุคใดๆ ที่ผ่านมา²³⁸⁰

สำหรับการถ่วงดุลและตรวจสอบระหว่างอำนาจบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการนั้น ชนชั้นกลางเห็นว่า “นักการเมืองเลวและไร้สมรรถภาพ” และ “พรรคการเมืองอ่อนแอ” จึงไม่คาดหวังว่ารัฐสภาจะทำหน้าที่ตรวจสอบฝ่ายบริหารอย่างมีประสิทธิภาพ แต่มีความเข้าใจและรับรู้ว่า “ตุลาการ” พึงดำรงตนอยู่ห่างๆ หรือไม่ควรจะเข้าเกี่ยวข้องกับฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติเพื่อจะสามารถรักษาความเป็นกลางและความยุติธรรมเอาไว้ได้ บทบาททางการเมืองของตุลาการในความคาดหวังของชนชั้นกลางจึงได้แก่การเป็นผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายที่มีส่วนร่วมในการร่าง

²³⁷⁹ แพทย์ พิจิตร (นามแฝง), “รัฐบาลทักษิณเข้าข่ายระบอบอำนาจนิยมหรือไม่?” ใน มติชนสุดสัปดาห์ 36, 1857 (18-24 มีนาคม 2559): 55. (รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 กำหนดว่าจะอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีได้ก็ต่อเมื่อมี ส.ส. ร่วมลงนามจำนวน 200 คนขึ้นไป)

²³⁸⁰ โปรดดูการสร้างความหมายในเรื่องเหล่านี้โดยนักวิชาการที่สนับสนุน “ตุลาการภิวัตน์” ข้างหน้า

รัฐธรรมนูญและการตัดสินใจที่ดีความในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์เมื่อผู้มีอำนาจตกเป็นจำเลยในศาล

อาจกล่าวได้ว่า หลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ชนชั้นกลางไทยซึ่งปราศจากทั้ง “อำนาจ” และ “อิทธิพล” เป็นของตนเอง จำเป็นต้องพึ่ง “อิทธิพล” หรือ “พระบารมี” ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในการคาน “อำนาจ” ของผู้นำประเทศ ตามทฤษฎีเรื่อง “อำนาจ” และ “อิทธิพล” ของโยชิฟูมิ ทามาตะ และนิธิ เอียวศรีวงศ์²³⁸¹ ขณะเดียวกันก็หวังพึ่งการตัดสินใจที่ดีความของตุลาการในพระปรมาภิไธยของพระองค์ โดยมีความเชื่อมั่นว่าพระมหากษัตริย์ยอมทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม พระราชกรณียกิจต่างๆ รวมทั้ง “โครงการในพระราชดำริ” จำนวนมาก และพระราชดำรัสในโอกาสสำคัญๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ไขวิกฤตทางการเมืองในอดีตที่ผ่านมา ไม่เพียงแต่จะทำให้ชนชั้นกลางสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณและมีความจงรักภักดีอย่างลึกซึ้งเท่านั้น ยังเชื่อมั่นมากขึ้นด้วยว่าพระมหากษัตริย์จะทรงกำกับดูแลการใช้อำนาจของผู้นำประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมกันนั้นชนชั้นกลาง (รวมทั้งกลุ่มทุนเชื้อสายจีนซึ่งมีความวิตกกังวลอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับสถานภาพของตนเองใน “ชาติไทย” และการที่ต้นทุนในการประกอบธุรกิจของตนเองจะสูงเกินไปจากการแสวงหา “ค่าเช่าทางเศรษฐกิจ” ของผู้มีอำนาจ) ก็ได้พร้อมใจกัน “ถวายพระราชอำนาจ” และให้ความร่วมมือในการเสริมสร้าง “พระราชอำนาจนำ” อย่างเต็มที่ ซึ่งทำให้ชนชั้นกลางสามารถ “พึ่งพระบารมี” ได้อย่างดียิ่งตลอดมา และเนื่องจากเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้ผู้นำทางทหารหรือผู้นำจากพรรคการเมืองยอมอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของพระมหากษัตริย์โดยคุณะนี้ ก็คือ

²³⁸¹ โยชิฟูมิ ทามาตะ. “อิทธิพล” และ “อำนาจ”: การเมืองไทยด้านที่ไม่เป็นทางการ” ใน อมรา พงศาพิชญ์และปริชา คุวินทร์พันธุ์ (บรรณาธิการ) **ระบบอุปถัมภ์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543. นิธิ เอียวศรีวงศ์ได้ไขมโนทัศน์เรื่อง “อิทธิพล” และ “อำนาจ” ของ โยชิฟูมิ ทามาตะ ในการวิเคราะห์ “รัฐธรรมนูญฉบับพัฒนาธรรมไทย” ซึ่งแม้ว่านิธิ เอียวศรีวงศ์ จะมิได้กล่าวถึง “อิทธิพล” ของสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่ก็ได้วิเคราะห์ว่า “คนไทยอาจไม่ได้คิดถึงการควบคุม ‘อำนาจ’ ด้วยกลไกทางกฎหมายและสิทธิพลเมือง แต่คิดถึงการใช้ ‘อิทธิพล’ ควบคุม ‘อำนาจ’ มากกว่า” พร้อมกันนั้นก็ “ใช้ ‘อิทธิพล’ อันที่ใหญ่กว่ามาคาน ‘อิทธิพล’ ที่เป็นอันตรายต่อตัวเองอยู่” โปรดดู นิธิ เอียวศรีวงศ์, “รัฐธรรมนูญฉบับพัฒนาธรรมไทย” ใน **ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียน และอนุสาวรีย์**, กรุงเทพฯ: มติชน, 2538, หน้า 159, 163.

ความจงรักภักดีอย่างสูงสุดต่อองค์พระประมุขของชาติ ชนชั้นกลางจึงให้ความสำคัญแก่ “ความจงรักภักดี” ของผู้นำประเทศเป็นอย่างมาก

อนึ่ง การที่ “ชนชั้นกลางคิดว่าตัวสามารถควบคุมอำนาจสมบูรณาญาสิทธิได้ในระดับหนึ่ง โดยอาศัยเครื่องมือ...คือกฎหมายแพ่งและอาญา”²³⁸² ทำให้ชนชั้นกลางให้ความสำคัญแก่การเป็น “คนดี” ของตุลาการ รวมทั้งการมีคุณธรรมคือความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และเนื่องจากชนชั้นกลางกับตุลาการในศาลของไทยมีทัศนคติหรือค่านิยมทางสังคมและการเมืองคล้ายคลึงกันเพราะผ่านการหล่อหลอมกลมเกลียวภายใต้วัฒนธรรมทางความคิดเดียวกัน เมื่อประกอบกับอัตลักษณ์ตุลาการที่ได้รับการสร้างขึ้นภายใต้พลังของวัฒนธรรมแห่งชาติ ชนชั้นกลางจึงมีความเชื่อมั่นในสถาบันตุลาการมากกว่าองค์กรอื่นๆ ของรัฐ²³⁸³ การเข้ามามีบทบาททางการเมืองของตุลาการจึงเป็นเรื่องที่ชนชั้นกลางชื่นชมยินดี เมื่อประกอบกับการใช้อำนาจทางการเมืองของตุลาการเกิดขึ้นจาก “พระราชดำรัส” ก็ยิ่งทำให้ชนชั้นกลางมีความเชื่อมั่นในสถาบันตุลาการมากขึ้น

ควรกล่าวด้วยว่าการ “พึงพระบารมี” ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในการต่อสู้ทางการเมืองเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ 2490 แล้ว ดังจะเห็นได้ว่า “กลุ่มกษัตริย์นิยม” ซึ่งต่อสู้กับรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ร่างรัฐธรรมนูญพ.ศ.2492 ใน “มาตรา 59” ระบุว่า “กำลังทหารเป็นของชาติ อยู่ในบังคับบัญชาสูงสุดของพระมหากษัตริย์ ไม่ขึ้นต่อเอกชน คณะบุคคล หรือพรรค

²³⁸² นิธิ เอียวศรีวงศ์, “วัฒนธรรมทางการเมืองไทย” วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 12, 2 (24)มกราคม - มิถุนายน 2554): 59. (ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “วัฒนธรรมการเมืองไทย” ในการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้าครั้งที่ 9 ประจำปี 2550 ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2550).

²³⁸³ สถาบันพระปกเกล้าได้สำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อสถาบันตุลาการ ใน พ.ศ.2544 ประชาชนเชื่อมั่นต่อศาลยุติธรรม ร้อยละ 73.4 และมีความเชื่อมั่นเพิ่มมากขึ้นทุกปี จนถึงปีพ.ศ.2547 เชื่อมั่นมากถึงร้อยละ 86.7 ในขณะที่ปี พ.ศ.2545 เชื่อมั่นร้อยละ 75 ปี พ.ศ.2546 เชื่อมั่นร้อยละ 83.2 โปรดดู บัทยา สุภก่าบั้ง, “สถาบันตุลาการไทย” ค้นเมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2559 จาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=สถาบันตุลาการไทย>.

การเมืองใดๆ²³⁸⁴ และในช่วงเวลาที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เริ่มแยกตัวออกจากการเป็นฐานอำนาจของรัฐบาล (ก่อนที่จะก้าวขึ้นเป็นผู้บัญชาการทหารบก) ก็ได้จัด “พิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตนและสวนสนามของทหารรักษาพระองค์” ขึ้นเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. 2496 ด้วย²³⁸⁵

ในการธำรงรักษาอำนาจของฝ่ายตุลาการก็ “พึงพระบารมี” ของพระมหากษัตริย์เช่นกัน มีการเน้นว่าพระองค์ทรงเป็นที่มาของความยุติธรรมเพื่อสืบทอดคติการตัดสินคดีความในพระปรมาภิไธย นิธิ เอียวศรีวงศ์ วิเคราะห์ว่า “**หลังวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ...ผู้ถืออำนาจ... กลายเป็นนักการเมืองที่มาจากทางเลือกตั้งหรือมาจากปลายกระบอกปืน** นับจากนั้นมาฝ่ายตุลาการก็พยายามแสวงหาอิสรภาพจากฝ่ายบริหาร (และในที่สุดก็ประสบความสำเร็จ) ฝ่ายตุลาการจึงเป็นฝ่ายเดียวที่สามารถรักษาความ “ศักดิ์สิทธิ์” ของตำแหน่งเอาไว้ได้ แต่ความศักดิ์สิทธิ์ของฝ่ายตุลาการ เป็นความศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกไว้กับสถาบันพระมหากษัตริย์เหมือนกับสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์”²³⁸⁶

การ “พึงพระบารมี” ในการต่อต้านอำนาจเผด็จการทหาร ยังเกิดขึ้นในหมู่นักศึกษาและนักวิชาการด้วย นอกจากกรณี “14 ตุลาคม พ.ศ.2516” แล้ว ใน พ.ศ.2531 มีนักวิชาการ 99 คนทำหนังสือ “กราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองพระบาท” เกี่ยวกับ “ความวุ่นวายสับสนในทางการเมือง” และ “ประเทศชาติต้องการดำเนินตามครรลอง**ประชาธิปไตยแบบรัฐสภาโดย**

²³⁸⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม 66 วันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2492.

²³⁸⁵ **จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เคยดำรงตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารราบที่ 1 รักษาพระองค์** ซึ่งเป็นหน่วยกำลังสำคัญ ต่อมาใน พ.ศ.2493 ได้ดำรงตำแหน่งแม่ทัพกองทัพบกที่ 1 และรักษาการผู้บัญชาการกองพลที่ 1 ในวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2496 มีการจัด “พิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตนและสวนสนามของทหารรักษาพระองค์” ขึ้นเป็นครั้งแรกเนื่องในวันคล้ายวันสถาปนากกรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ฯ (ร.1 รอ.) (ขึ้นกับกองพลที่ 1 รักษาพระองค์) หน่วยงานนี้มีหน้าที่ถวายความปลอดภัยและถวายพระเกียรติแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์โดยใกล้ชิด พิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตนและสวนสนามฯ วางเว้นไปในระหว่าง พ.ศ.2497-2503 เริ่มจัดอีกครั้งหนึ่งเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา พ.ศ.2504 และจัดอย่างต่อเนื่องทุกปีจนถึงปัจจุบัน).

²³⁸⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “ศาลเจ้า” ใน **พิพากษ์ศาล** , กรุงเทพฯ: มติชน, 2555, หน้า 19-21. (เน้นโดยนิธิ เอียวศรีวงศ์).

มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขอย่างแท้จริง” อันเป็นการ “ฟังพระบารมี” ด้วยเป้าหมายที่ต้องการนายกรัฐมนตรีที่มาจากการเลือกตั้งแทนพลเอกเปรม ติณสูลานนท์²³⁸⁷ และในกลางทศวรรษ 2535 ซึ่งเกิดเหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ” สื่อหนังสือพิมพ์และปัญญาชนสาธารณะก็ได้ “ฟังพระบารมี” เพื่อขอให้พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจอธิปไตย พระราชทานนายกรัฐมนตรี “คนกลาง” หรือนายกรัฐมนตรี “พระราชทาน” มีการถวายนฎีกา “สภากระเจก” ซึ่งอาศัยพระราชอำนาจในการก่อตั้งสมัชชาแห่งชาติเพื่อช่วยงานรัฐสภา แม้แต่ข้อเรียกร้องให้มี “การปฏิรูปการเมือง” ก็เสนอให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีส่วนในการกำหนดผู้นำการปฏิรูป รวมทั้งเสนอความคิดเรื่อง “ถวายพระราชอำนาจ” เพราะต้องการกีดกันมิให้รัฐสภามีอำนาจในการกำหนดการปฏิรูป ซึ่งกระแสดังกล่าวที่สื่อหนังสือพิมพ์และปัญญาชนสาธารณะเสนอต่อสังคมในช่วงนี้มีลักษณะสำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ “สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นตัวแทนเจตจำนงของประชาชนมากกว่านักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง...สถาบันพระมหากษัตริย์สามารถแสดงความเป็นผู้นำในการกำหนดวาระทางสังคมได้มากกว่านักการเมือง และ...มีข้อเสนอว่าควรขยายพระราชอำนาจในรัฐธรรมนูญให้สถาบันพระมหากษัตริย์” พร้อมกันนั้นก็เสนอว่าควรจำกัดการใช้อำนาจของนักการเมือง²³⁸⁸

ในขณะเกิดวิกฤตทางการเมืองใน พ.ศ.2535 กลุ่มนักวิชาการ 42 คน (เช่น ประเวศ วะสี ธีรยุทธ บุญมี ชาญวิทย์ เกษตรศิริ สมคิด เลิศไพฑูรย์ สุรพล นิติไกรพจน์ ฯลฯ) ได้ร่วมกัน “ถวายฎีกา” โดยจัดทำ “หนังสือกราบบังคมทูลถวายความเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์บ้านเมือง” ส่งไปยังราชเลขาธิการ อ้างเหตุผลภายใต้วัฒนธรรมทางความคิดของชนชั้นกลางที่ให้ความสำคัญแก่การตรวจสอบเรื่องคอร์รัปชัน และถือว่า “คนดี” ย่อมไม่มีความปรารถนาใน “อำนาจ”²³⁸⁹ เช่น หนังสือถวายฎีกากล่าวว่าผู้นำกองทัพผิดคำสัญญาที่ให้ไว้ว่าจะเข้ามาแก้ปัญหาคอร์รัปชัน ผิดสัญญาว่าจะไม่รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และประชาชนถูกหลอกให้ไปเลือกตั้งเพื่อสร้างความชอบธรรมให้

²³⁸⁷ อ้างใน ธนาพล อิวสกุล, “เสาสลักทางจริยธรรมชื่อเปรม” ฟาเดียวกัน 4, 1 (มกราคม-มีนาคม 2549): 110.

²³⁸⁸ โปรดดู กิตติศักดิ์ สุจิตตารมย์, “ทัศนะของสื่อหนังสือพิมพ์และปัญญาชนสาธารณะที่มีต่อสถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ ระหว่าง พ.ศ.2535-2540” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557.

²³⁸⁹ โปรดดู สายชล สัตยานุรักษ์, คึกฤทธิ์กับประดิษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2 , กรุงเทพฯ: มติชน, 2550 , หน้า 47.

อำนาจของทหาร²³⁹⁰ หนังสือ “ถวายเป็นฎีกา” นี้ระบุด้วยว่า “องค์พระมหากษัตริย์เป็นสถาบันเดียวที่ ร้อยรวมจิตใจของคนในชาติ และเป็นสถาบันเดียวเท่านั้นที่จะคลี่คลายวิกฤตการณ์ครั้งนี้ให้ลุ่ลงไปได้...สถาบันพระมหากษัตริย์ย่อมทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะให้คำแนะนำตักเตือนรัฐบาลได้ตามประเพณีแห่งรัฐธรรมนูญของระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ทางออกที่เป็นไปได้ประการหนึ่ง คือ การพระราชทานข้อแนะนำให้นายกรัฐมนตรียุบสภาเพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่”²³⁹¹

นอกจากนี้ นักวิชาการที่มีแนวคิดเสรีนิยมอีกหลายคนได้กล่าวถึงความสำคัญของ “การฟังพระบารมี” เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ เขียนบทความว่า “หากปราศจากซึ่งพระบารมีในองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ป่านนี้การสังหารหมู่ในท้องถนนจะยุติลงอย่างไร”²³⁹² ส่วนชาญวิทย์ เกษตรศิริ กล่าวว่า “เราคิดว่าองค์พระมหากษัตริย์เป็นสถาบันเดียวที่จะทำให้สถานการณ์คลี่คลายไปได้ จึงเข้าชื่อกันเพื่อถวายฎีกาเอาพระมหากษัตริย์คุณเป็นที่ตั้ง”²³⁹³ เป็นต้น

สำหรับชนชั้นกลางเชื้อสายจีนซึ่งต้องการให้ผู้มีอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองถูกกำกับตรวจสอบเพื่อมิให้แสวงหา “ค่าเช่าทางเศรษฐกิจ” จนเกินขอบเขต นับเป็นกลุ่มคนมึ่มาในสังคมไทยที่ยึดถือวัฒนธรรมทางความคิดดังกล่าวข้างต้นนี้ โดยได้สร้างสำนักทางประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงตนเองเข้ากับสถาบันพระมหากษัตริย์มาตั้งแต่ทศวรรษ 2510 มีการเขียนวรรณกรรมประวัติศาสตร์กุล และความทรงจำภายใต้โครงเรื่อง “เสื้อฝืนหมอนใบภายใต้พระบรมโพธิสมภาร” ดังนั้น “ประชาธิปไตย” ในทัศนะของชนชั้นกลางเหล่านี้จึงต้องมีพระมหากษัตริย์ไทยคอย “ปก

²³⁹⁰ กิตติศักดิ์ สุจิตตารมย์, “ทัศนะของสื่อหนังสือพิมพ์และปัญญาชนสาธารณะที่มีต่อสถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ ระหว่าง พ.ศ.2535-2540”, (อ้างแล้ว), หน้า 69.

²³⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 68-69 .

²³⁹² นิธิ เอียวศรีวงศ์, “มโนธรรมของชนชั้นนำทางอำนาจ” ผู้จัดการรายวัน (27 พฤศจิกายน 2535): 9. กิตติศักดิ์ สุจิตตารมย์, “ทัศนะของสื่อหนังสือพิมพ์และปัญญาชนสาธารณะที่มีต่อสถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ ระหว่าง พ.ศ.2535-2540”, (อ้างแล้ว), หน้า 6.

²³⁹³ กิตติศักดิ์ สุจิตตารมย์, “ทัศนะของสื่อหนังสือพิมพ์และปัญญาชนสาธารณะที่มีต่อสถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ ระหว่าง พ.ศ.2535-2540”, (อ้างแล้ว), หน้า 72.

เกล้าปกกระหม่อม” หรือจะต้องเป็น “ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”²³⁹⁴ เพื่อจะได้ “ฟังพระบารมี” นั่นเอง

วัฒนธรรมความคิดทางการเมืองของชนชั้นกลางและการให้ความหมายกับสถาบันต่างๆ ผูกพันอย่างใกล้ชิดกับการคลี่คลายของวัฒนธรรมทางความคิดเรื่อง “การปกครองแบบไทย” และ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ที่นำมาสู่ความหมายของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ดังนั้น จึงควรวิเคราะห์การสร้างความคิดและความหมายของระบอบการปกครองต่างๆ เหล่านี้อย่างละเอียด เพื่อจะเข้าใจการผลิตซ้ำและการปรับเปลี่ยนความหมายที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครองไทยท่ามกลางวัฒนธรรมทางความคิดเหล่านี้ และเข้าใจในพลังของวัฒนธรรมทางความคิดเหล่านี้ที่เอื้อให้ “ตุลาการวิวัฒน์” เกิดขึ้นใน พ.ศ.2549 ในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญในการต่อสู้กับนักการเมือง ซึ่งเป็นกลุ่มทุนใหญ่ที่ได้รับการให้ความหมายจากชนชั้นกลางว่าเป็น “ทุนสามานย์ที่ไร้คุณธรรมจริยธรรม” ที่หลอกใช้มวลชนคนชนบทมาเป็นเครื่องมือทางการเมือง

การสถาปนาความคิดเรื่อง “การปกครองแบบไทย” และ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ในทศวรรษ 2500

การเกิดขึ้นและการคลี่คลายของความคิดเรื่อง “การปกครองแบบไทย” และความคิดเรื่อง “ประชาธิปไตยแบบไทย”²³⁹⁵ ดำเนินไปพร้อมๆ กับการผลิตซ้ำความหมายของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมไทย เช่นความหมายของ “ประชาชน” “นักการเมือง” “พรรคการเมือง” เพื่อเน้นว่า “ประชาธิปไตยแบบตะวันตกไม่เหมาะกับสังคมไทย” จึงนำผลร้ายต่างๆ มาสู่ชาติบ้านเมือง ซึ่งความหมายเหล่านี้เกิดขึ้นมาในสังคมไทยตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์

²³⁹⁴ สิทิตเทพ เอกสิทธิพงษ์, “ลูกจีนรักชาติ”: สำนักประวัติศาสตร์และนิยามประชาธิปไตย” วารสารมนุษยศาสตร์ 16, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2558): 112-156.

²³⁹⁵ คำว่า “การปกครองแบบไทย” ใช้โดย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เพื่อโต้แย้งคำว่า “ประชาธิปไตยแบบไทย” ที่ใช้โดยฝ่ายรัฐบาลในครั้งหลังของทศวรรษ 2500 ควรกล่าวด้วยว่าทั้งกระแสโลกภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และการขยายตัวของชนชั้นกลางที่ต้องการการเลือกตั้ง ทำให้รัฐบาลไม่อาจปฏิเสธ “ประชาธิปไตย” อย่างสิ้นเชิง นอกจากนี้ยังต้องการให้สถาบันพระมหากษัตริย์แต่งตั้งนายกรัฐมนตรีเพื่อให้ผู้นำทางทหารมีความชอบธรรมทางการเมืองอย่างยาวนาน จึงใช้คำว่า “ประชาธิปไตยแบบไทย” (โปรดดูรายละเอียดข้างหน้า).

และได้รับการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องในทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา โดยมีการปรับเปลี่ยนจุดเน้นและความหมายให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปในช่วงเวลาต่างๆ จนกลายมาเป็นวาทกรรม “ประชาธิปไตยแบบตะวันตกและประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งไม่เหมาะกับสังคมไทย” และ “ประเทศไทยควรมีการปกครองแบบไทยคือประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” เพื่อให้คนไทยได้ “ฟังพระบารมี” ในทุกๆ เรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ “ฟังพระบารมี” ในการกำกับตรวจสอบผู้ปกครองประเทศ หรือการพระราชทาน “คนดี” มาเป็นนายกรัฐมนตรี

แนวความคิดเกี่ยวกับการปกครองที่เหมาะสมกับประเทศสยามซึ่งเป็นรากฐานของวัฒนธรรมความคิดทางการเมืองของชนชั้นกลางไทย เริ่มมีร่องรอยมาตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ดังปรากฏใน**จารึกหลักที่ 1** ซึ่งได้รับการเผยแพร่โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ที่แสดงให้เห็นว่า “พ่อขุน” ทรงปกครองประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุขเสมือน “พ่อปกครองลูก” โดยอาศัยธรรมะของพุทธศาสนา ทรงตัดสินคดีความอย่างยุติธรรม และทรงรับรองกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของเอกชน ทำให้ “สุขุขทัยนี้ดี”²³⁹⁶ (หรือทำให้ “เมืองไทยนี้ดี”) ทั้งนี้ หนังสือ **นานาธรรมวิจารณ์** ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงพระราชนิพนธ์ ระบุคุณสมบัติของผู้ปกครองซึ่งเป็น “พระมหาสมมุติราช” (หรือราชาที่มาจากการเลือกตั้ง) ว่า “มีสติปัญญา อุดสาหกรรม ความเพียรมาก อยากจะให้คนทั้งปวงเป็นสุขเสมอกัน รักการยุติธรรมเป็นที่ยิ่ง” และ “ยุติธรรมนี้ อำนาจ ความรู้ ความฉลาดของคนซื้อตรง และมีเมตตาปราณีแก่คนทั้งปวง ย่อมคิดเห็นถูกต้องโดยมากได้”²³⁹⁷ สะท้อนว่าพระองค์ทรงให้ความสำคัญแก่ปัญญาและคุณธรรมของผู้ปกครองในการอำนวยความสะดวก “ยุติธรรม” (ซึ่งหมายถึงความถูกต้องชอบธรรม)

เมื่อเกิดรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้นมา ความคิดเรื่องการปกครองที่เหมาะสมกับสังคมไทยปรากฏอย่างชัดเจนใน “พระบรมราชาธิบายว่าด้วยความสามัคคี” ดังความตอนหนึ่งว่า

²³⁹⁶ ประชุมศิลาจารึกสุโขทัย

²³⁹⁷ ไบรด์ดู ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ “กำเนิดการเมืองและความยุติธรรม” ใน **ไพร่กระฎุมพีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์**, กรุงเทพฯ: มติชน, 2549, หน้า 106-108.

“ราษฎรคงจะเชื่อเจ้าแผ่นดินมากกว่าผู้ซึ่งจะมาเป็นเมมเบอร์ออฟพาลีเมนต์ เพราะปกติทุกวันนี้ราษฎรย่อมเชื่อถือเจ้าแผ่นดินว่าเป็นผู้อยู่ในยุติธรรม และเป็นผู้รักใคร่คิดจะทำนุบำรุงราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุขยิ่งกว่าผู้อื่นทั้งสิ้น...

...จะเพล็นถือถือเอาความคิดของพวกที่เป็นผู้คิดราชการในประเทศยุโรปนั้นๆ...มาจัดการในเมืองไทยก็จะเป็นการไม่ถูกกันเลย ด้วยพื้นเพการงานทั้งปวงไม่เหมือนกัน เหมือนหนึ่งจะไปลอกเอาตำราทำนาปลูกข้าวสาธิตในเมืองยุโรปมาปลูกข้าวเจ้าข้าวเหนียวในเมืองไทย...ถ้าจะตั้งเป็นปอลิตีกัลปาดี้...ก็จะมีแต่พวกละก้าคนสิบคน...แต่ยังมีพวกอื่นอีกที่เป็นอย่างเก่าๆ อยู่นั่นตั้งร้อย พวกที่ถือตัวเป็นปอลิตีกัลปาดี้ทั้งสองสามพวกก็ต้องเห็นต้องดูถูกคนตั้งร้อยนั้น...เพราะเหตุที่คนตั้งร้อยนั้นไม่มีความรู้ทุนรอนอันใด...ในพวกปอลิตีกัลปาดี้...คงจะมีพวกออกไปโสดีขึ้นมากอยู่...มักจะชักให้เกิดความแตกร้างวิวาทกันอันไม่เป็นประโยชน์”²³⁹⁸

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงเน้นด้วยว่า “คนในเมืองไทยเคยรวบรวมกันเป็นความคิดอันหนึ่งอันเดียว คือเอากะแสรพระราชดำริพระเจ้าแผ่นดินเป็นประมาณ...เหตุว่ากระแสรพระราชดำริของพระเจ้าแผ่นดิน...ย่อมตั้งอยู่ในความชอบธรรม อาศัยพระเมตตากรุณาต่ออาณาประชาราษฎรอันแรงกล้า เป็นที่นิยมยินดีชอบใจของราษฎรทั้งปวง จึงเป็นที่เชื่อใจวางใจของคนทั้งปวง”²³⁹⁹ แนวพระราชดำริดังกล่าวนี้ได้รับการผลิตซ้ำในหลายรูปแบบ รวมทั้งการสถาปนาความหมาย “สมเด็จพระปิยมหาราช” ด้วยอนุสาวรีย์และพิธีกรรม ซึ่งเมื่อประกอบกับมรดกทางวัฒนธรรมที่ตกทอดมาแต่โบราณก็ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีความสำคัญอย่างยิ่งในรัฐไทย จนกระทั่งคณะราษฎรไม่สามารถจะยกเลิกได้

ภายหลังเกิดการปฏิวัติ พ.ศ.2475 แล้ว การถกเถียงเรื่องประเทศไทยควรปกครองแบบตะวันตกหรือไม่ คนไทยส่วนใหญ่พร้อมหรือไม่สำหรับการเลือกตั้งและระบบรัฐสภา และระบบรัฐสภามีผลดีหรือผลร้ายอย่างไรต่อสังคมไทย ยังคงมีมาโดยตลอด ในส่วนที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์นั้น ถึงแม้ว่าในช่วง 15 ปีแรกความสำคัญและบทบาททางการเมืองของพระมหากษัตริย์จะลดน้อย

²³⁹⁸ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบรมราชาธิบายว่าด้วยความสามัคคี” ใน ประวัติศาสตร์และการเมือง , กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516, หน้า 169-176.

²³⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 179.

ถอยลงมาก ดังจะเห็นได้จากการอธิบายและการลงมติในสภาร่างรัฐธรรมนูญและสภาผู้แทนราษฎรในระหว่าง พ.ศ.2475- 2489 ซึ่งเสียงส่วนใหญ่ยืนยันในหลักการ “อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน” แม้แต่พระยามโนปกรณนิติธาดาก็กล่าวว่า “อำนาจอธิปไตย...มาจากชาติคือราษฎรรวมกัน...แล้วพระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้น...แต่ว่าท่านมิได้ทรงใช้ตามพระทัย ทรงใช้ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ”²⁴⁰⁰ ส่วนการถกเถียงเกี่ยวกับการถวายพระราชอำนาจในการยับยั้งร่างกฎหมายที่ผ่านการลงมติของรัฐสภาแล้วนั้น เสียงส่วนใหญ่ในรัฐสภาทั้งใน พ.ศ.2477 และ พ.ศ.2489 ก็ลงมติไม่รับรอง โดยยืนยันในหลักการ “อำนาจสูงสุด” ของรัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้งของราษฎร²⁴⁰¹

จนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สถานภาพทางอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์จึงเริ่มสูงขึ้นเนื่องจากคณะราษฎรได้สูญเสียอำนาจภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ.2490 ในขณะที่นักคิด นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ ตลอดจนข้าราชการและชนชั้นกลางทั่วไป ซึ่งประสบความเดือดร้อนจากสภาวะสงคราม และได้พบเห็นการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองและการใช้อำนาจโดยมิชอบของชนชั้นนำในระบบใหม่ พากันเห็นว่าระบบ “ประชาธิปไตย” ทำให้สังคมไทยเลวลง ในขณะที่ความหมายของ “ความเป็นไทย” ในด้านการปกครอง ได้รับการเชิดชูโดยกลุ่ม “กษัตริย์นิยม” ที่ต่อสู้กับรัฐบาลของคณะรัฐประหาร โดยมีการนำเอาความคิดเดิม เช่น “ธรรมราชา” และ “พ่อปกครองลูก” กลับมาใช้ พร้อมกับมีการปรับเปลี่ยนจุดเน้นและความหมายเป็นระยะๆ เพื่อตอบสนองบริบทที่เปลี่ยนไปอย่างมีพลัง ทำให้ความคิดว่า “ประชาธิปไตย” ของไทย “มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ได้รับการบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2492 และรัฐสภาให้ความเห็นชอบกับการถวายพระราชอำนาจสำคัญบางประการแก่พระมหากษัตริย์ เช่น การแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภา และ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้ให้เหตุผลเอาไว้ด้วยว่า “ระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมืออันทรงประสิทธิภาพที่สุดไว้ให้เราป้องกันเผด็จการ トラบไตที่อำนาจสูงสุดยังอยู่กับพระมหากษัตริย์และฉะนั้นจึงปลอดภัยของพวกมันใหญ่ไผ่สูงทางการเมืองแล้ว

²⁴⁰⁰ สมชาย ปรีชาศิลป์กุล, ข้อถกเถียงว่าด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ในองค์การจัดทำรัฐธรรมนูญของไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2475-2550 , เชียงใหม่: คีแอ้นท์ พริ้นติ้ง, 2558, หน้า15-18.

²⁴⁰¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 90-97.

ตราบนั้นก็จะเป็นความปรารถนาในหมู่นักการเมืองที่จะเป็นจอมเผด็จการ”²⁴⁰² ในเวลาต่อมา แนวความคิดดังกล่าวนี้ก็ได้รับการขยายความและการผลิตซ้ำอย่างเข้มข้นโดยมีการให้เหตุผลและการยกตัวอย่างรูปธรรมให้น่าเชื่อถือท่ามกลางการผลิตซ้ำความหมายของ “ความเป็นไทย” ที่มีพระมหากษัตริย์และพุทธศาสนาเป็นหัวใจ²⁴⁰³ จนเกิดการยอมรับอย่างกว้างขวางและมีผลอย่างลึกซึ้งต่อวัฒนธรรมทางความคิดของชนชั้นกลาง ในขณะเดียวกันก็มีการเน้นว่า “**ประชาธิปไตยแบบตะวันตกไม่เหมาะกับสังคมไทย**” เนื่องจาก “สังคมไทยมีคนที่มีความรู้และความพร้อมสำหรับการปกครองตนเองจำนวนน้อยมาก” เช่นเดียวกับความคิดที่ว่า “**นักการเมืองเลวและพรรคการเมืองไร้คุณภาพและสมรรถภาพ**” อันเป็นภาพลักษณ์ที่ได้รับการสร้างขึ้นและผลิตซ้ำอย่างเข้มข้นตั้งแต่ทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา แม้แต่ **กุหลาบ สายประดิษฐ์** ก็เขียนบทความในวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ.2490 ความว่า

“การศึกษาและความใส่ใจในการปกครองตนเองของราษฎร ยังอยู่ในระดับต่ำ ... ภาพการณ์เช่นนี้ไม่เป็นนิมิตมงคลแก่ประชาธิปไตยอยู่แล้ว...เราได้เห็นความทุจริต ความเสื่อมทางจิตตใจ ความระแวงสงสัยและความไม่เชื่อถือไว้วางใจกัน ปรากฏแพร่หลายทวีขึ้นทุกๆ ไป, ในที่สุดเราก็ได้เห็นความไม่มั่นคงทางการเมือง ได้เห็นความประทุติอันพึงรังเกียจไม่น่าเชื่อถือไว้วางใจของนักการเมืองหลายคน, ได้เห็นความแตกร้างรุนแรงระหว่างพรรคการเมือง ทั้งที่ไม่เห็นความแตกต่างระหว่างนโยบายพรรค”²⁴⁰⁴

การผลิตซ้ำ “ความสำคัญของผู้นำที่เป็นคนดี” และ “ความอ่อนต่อโลกของประชาชน” ช่วยเสริมความหมายของนักการเมืองและพรรคการเมืองที่เลวและไร้สมรรถภาพดังกล่าวข้างต้นให้เด่นชัดขึ้น เช่น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กล่าวว่า “นักการเมืองนั้น...เมื่อมีอำนาจทางการเมืองก็

²⁴⁰² แพลและอึ้งใน เกษียร เตชะพีระ, ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”, ฟาเดียวกัน 9, 1 (มกราคม-มีนาคม 2554): 97.

²⁴⁰³ ไพรอดู สายชล สัตยานุรักษ์, คึกฤทธิ์กับประติษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2 ยุคจอมพลสฤษดิ์ถึง ทศวรรษ 2530, กรุงเทพฯ: มติชน, 2550.

²⁴⁰⁴ กุหลาบ สายประดิษฐ์, เสถียรภาพทางการเมือง” ใน สุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ), มนุษย์ไม่ได้กิน แกลบ , กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอำนวยการจัดงาน 100 ปี ศรีบูรพา, 2548, หน้า 171.

ย่อมจะใช้อำนาจนั้นส่งเสริมฐานะของตนให้ดีขึ้นทุกทาง”²⁴⁰⁵ และยังเขียนชื่นชมจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยระบุว่า “คนดียังมีอยู่”²⁴⁰⁶ ส่วนประชาชนนั้น “ยังไม่รู้ลึกในหน้าที่...อ่อนต่อโลก...ขาดความรับผิดชอบ...อยู่ห่างไกลความเจริญ...ยากจน...ไม่มีผลประโยชน์ใดๆ ที่จะต้องรักษา ไม่มีความหวังใดๆ ในชีวิต ขาดการศึกษา ขาดความเจนจัดต่อโลก...ไม่รู้ว่าคุณเองนั้นต้องการอะไร”²⁴⁰⁷ และนอกจากจะแสดงให้เห็นผลดีของการปกครองโดยผู้นำเผด็จการที่เป็น “คนดี” แล้ว ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ยังได้แสดงให้เห็นด้วยว่าการปกครองด้วยลัทธิที่ถือว่า “อำนาจเป็นของปวงชน” อาจมีผลคือ “เลือดนองแผ่นดิน” เช่น “ฮิตเลอร์ ขึ้นครองอำนาจตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตย โดยแท้จริง ไม่มีใครปฏิเสธได้”²⁴⁰⁸

นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ และปัญญาชนอีกมากมีส่วนร่วมในการสร้างและผลิตซ้ำความคิดและความหมายดังกล่าวข้างต้น เช่น การเขียนสารคดีการเมืองแบบเล่าเรื่องเชิงนิยายประวัติศาสตร์ พ.ศ.2489-2493 ที่แสดงทัศนคติต่อการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ในแง่ลบ พร้อมกับโจมตีนักการเมือง และยกย่องผู้นำแบบเผด็จการ²⁴⁰⁹ นักเขียนคนหนึ่งกล่าวถึงจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ว่า “ไม่เห็นแปลกอะไรหากเผด็จการนั้นเพื่อประชาชน...น่าจะดีกว่าการเล่นพรรคเล่นพวกโดยใช้เปลือกความเป็นประชาธิปไตยห่อหุ้มหลอกลวงคนโง่ให้ไหลหลง”²⁴¹⁰ และโจมตีนักการเมืองว่า “พรรคเสรีมนังคศิลาซึ่งมีอิทธิพลและกำลังเงินอย่างมหาศาล...ซื้อวิญญาณของ ส.ส.ให้เข้ามาเป็น

²⁴⁰⁵ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, ยิว หน้า 284. อ้างในสายชล สัตยานุรักษ์, คึกฤทธิ์กับประติษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2 , (อ้างแล้ว), หน้า69.

²⁴⁰⁶ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, “”ตอบปัญหาประจำวัน” สยามรัฐรายวัน 6 มีนาคม 2500. อ้างในสายชล สัตยานุรักษ์, คึกฤทธิ์กับประติษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2 ,(อ้างแล้ว), หน้า 70-71

²⁴⁰⁷ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, “นายข้าราชการ” เพ็ญนออน 22 มกราคม 2506 อ้างในสายชล สัตยานุรักษ์, คึกฤทธิ์กับประติษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2 ,(อ้างแล้ว), หน้า 73.

²⁴⁰⁸ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, “ประชาธิปไตยกับเสรีภาพ” บรรยายที่หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 30 สิงหาคม 2499. “หน้า 13-15 อ้างในสายชล สัตยานุรักษ์, คึกฤทธิ์กับประติษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2 ,(อ้างแล้ว), หน้า 68.

²⁴⁰⁹ สมบัติ จันทรวงศ์, ภาษาทางการเมือง ,กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533. หน้า 97-230.

²⁴¹⁰ สว่าง ลานเหลือ, 37 ปีแห่งการปฏิวัติ ,พระนคร: ม.ป.ท., 2512, หน้า 461 อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 228-229.

สมาชิกของพรรคได้ในจำนวนมากกว่าเศษ 3 ส่วน 4...ส.ส.ที่ขายตัวนี้เองได้ยกมือสนับสนุนรัฐบาลตลอดกาล...จนได้รับสมญานามจากประชาชนว่าเป็นพวกผักถั่วที่ชูมือขึ้นตลอดเวลา”²⁴¹¹ ความคิดและความหมายเหล่านี้ยังคงได้รับการผลิตซ้ำในยุคหลังๆ จึงเป็นที่รับรู้อย่างกว้างขวาง และยังคงไหลเวียนอยู่ในสังคมไทยในปัจจุบัน

การสร้างความหมายของ “การปกครองแบบไทย”

ความหมายที่ชัดเจนของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการสร้างความหมาย “การปกครองแบบไทย” โดย **ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช** ซึ่งได้สร้างความรู้อย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่เขียน **สี่แผ่นดิน** (พ.ศ.2494+2495) เสนอภาพยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เต็มไปด้วยความสงบสุข ความเป็นระเบียบ ความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้า และความรู้ที่เสนอในเวลาต่อมาก็แสดงให้เห็นว่า ถึงแม้ว่าการปกครองแบบไทยนี้ อำนาจสูงสุดจะอยู่ในมือของผู้ปกครองคนเดียว แต่ก็ทำให้เกิดสังคมที่ดีได้เพราะมีพระมหากษัตริย์ที่ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม ทรงดูแลและอำนวยความยุติธรรมให้เกิดแก่คนทั้งปวง “ทำให้ชนอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสุข” ต่อมาในช่วงปลายทศวรรษ 2500 เมื่อเกิดการช่วงชิงอำนาจนำทางการเมืองระหว่างฝ่ายรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร (ที่มีแนวโน้มว่าจะรวบอำนาจได้อย่างมั่นคง) กับฝ่ายอนุรักษนิยม-กษัตริย์นิยมที่กำลังทวีอำนาจขึ้น **ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช** ก็ได้เน้นว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยที่ทำให้ “**ราชบัลลังก์นั้นเป็นเครื่องกีดขวางอำนาจ**” พร้อมทั้งเน้นด้วยว่า “**ไทยเราได้ใช้ “หัว” แห่งสังคม หรือสถาบันพระมหากษัตริย์นั่นเอง เป็นเครื่องควบคุมมิให้เกิดความไม่เป็นธรรม และความผิดพลาดบกพร่องต่าง ๆ ขึ้นได้...นี่เป็นหลักการที่คนไทยเราได้ยึดถือมาโดยตลอด**”²⁴¹² นอกจากนี้ **ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช** ยังระบุถึงสิทธิของประชาชนอันเกิดจากการที่พระมหากษัตริย์ทรง “เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับประชาชน” ซึ่งทำให้ “**ราษฎร...มีสิทธิทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาได้ทุกเรื่อง สิทธินี้ไม่เคยหมดไปจากประชาชนเลย และเป็นสิทธิสำคัญมาก**” พระมหากษัตริย์จึงทรงเป็น “ที่พึ่ง”

²⁴¹¹ อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 227.

²⁴¹² **ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช**, “ในหลวงของประชาชน” อ้างใน สละ ลิขิตกุล, **ในหลวงกับคึกฤทธิ์**, กรุงเทพฯ: สรรพศาสตร์, 2546, หน้า 103-104.

อันแท้จริงของประชาชนอยู่ตลอดเวลา²⁴¹³ ความคิดดังกล่าวนี้เป็นรากฐานของการยอมรับพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในการกำกับตรวจสอบผู้นำประเทศหรือรัฐบาล และการถวายฎีกาเพื่อ “ขอพระบารมีเป็นที่พึ่ง” ซึ่งเกิดขึ้นอย่างมากในช่วงเวลาที่เกิดการต่อสู้ทางการเมือง

การสร้างความหมาย “ประชาธิปไตยแบบไทย”

ความหมายของ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ได้รับการเสนออย่างเป็นระบบผ่านบทความหนังสือพิมพ์และการเสนอข่าวทาง “**สถานีวิทยุสองศูนย์**” ระหว่าง พ.ศ.2507-2508 สำคัญคือ ประเทศไทยต้องปกครองด้วยระบอบ “ประชาธิปไตยแบบไทย” โดยบทความเหล่านี้ได้ให้เหตุผลด้วยการเลือกสรรความคิดที่เป็นมรดกตกทอดจากอดีตมาผลิตซ้ำและปรับเปลี่ยนความหมาย จึงช่วยเพิ่มพลังให้ความคิดเหล่านั้นจนกลายเป็นฐานคิดของชนชั้นกลางในการเข้าใจการเมืองไทยตลอดมา

คำอธิบายประการหนึ่งก็คือ “ระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกไม่เหมาะกับสังคมไทย” นับตั้งแต่นำระบอบนี้มาใช้ใน พ.ศ.2475 เป็นต้นมาก็เกิดปัญหาต่างๆ ทั้งปัญหาในรัฐสภา พรรคการเมือง และการเลือกตั้ง ซึ่งสร้างความแตกแยกภายในชาติเป็นอย่างมาก²⁴¹⁴ ในขณะเดียวกันความเลวร้ายของนักการเมืองและระบบการเลือกตั้งก็ได้รับการเน้นย้ำ เช่น “ได้รับเลือกเพราะใช้เงินซื้อบ้าง เลี้ยงสุรกายมาแก่ผู้มีสิทธิบ้าง หรืออาศัยความสัมพันธ์กันเป็นส่วนตัวมากกว่าที่จะใช้ความรู้หรืออุดมการณ์ทางการเมือง...สมควรที่จะจำกัดอำนาจของสภาไว้บ้าง เพื่อไม่ให้มีอำนาจมากเกินไป”²⁴¹⁵ ส่วนพรรคการเมืองนั้น “ความผูกพันและวินัยในการร่วมเป็นพรรคการเมืองตามความหมายที่แท้จริงยังไม่มี เป็นเหตุให้ฝ่ายรัฐบาล...ใช้วิธีซื้อคะแนนเสียงจากสมาชิกรัฐสภา ทำให้สมาชิกสภาจำนวนไม่น้อยถือโอกาสขูดรีดเงินทองจากฝ่ายรัฐบาลจนไม่รู้ไหว ผลที่สุดความ

²⁴¹³ สายชล สัตยานุรักษ์, **คึกฤทธิ์กับประดิษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2**, กรุงเทพฯ: มติชน, 2550, หน้า 39-52, 221, 306.

²⁴¹⁴ คำอธิบายเช่นนี้ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เคยใช้มาก่อน โปรดดู “คำปราศรัยในวันชาติ” วันที่ 24 มิถุนายน 2502 ใน **ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2502-2504**, พระนคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2507, หน้า 16

²⁴¹⁵ **ประชาธิปไตยแบบไทยและข้อคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ**, พระนคร: โชคชัย เทเวศร์, 2508, หน้า 228-230.

ยุ่งยากเหล่านี้ได้นำไปสู่การรัฐประหารครั้งแล้วครั้งเล่า”²⁴¹⁶ พร้อมกันนั้นก็เห็นว่า “ประชากรส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยสนใจในกิจการบ้านเมืองนัก มีการศึกษาน้อย และวินัยในการที่จะร่วมกันเป็นพรรคการเมืองยังไม่ค่อยดีถึงขนาด” จึงสมควร “จำกัดอำนาจของรัฐสภาให้น้อยลง”²⁴¹⁷

บทความบางเรื่องเน้นย้ำความล้มเหลวของประชาธิปไตยตั้งแต่ พ.ศ.2475 เพราะผู้แทนราษฎร มักแสวงหาผลประโยชน์ และการเลือกตั้งอาจนำไปสู่ระบอบเผด็จการ²⁴¹⁸ เพื่อให้นำไปสู่ข้อสรุปว่า “สมควร...ทำให้อำนาจบริหารมีน้ำหนักมากขึ้น...การเลือกตั้งมีบทบาทน้อยลง เพราะคณะรัฐมนตรีมิได้เกิดจากการเลือกตั้ง”²⁴¹⁹ ส่วนเรื่อง **ประมุขของรัฐ** นั้น มีบทความที่เห็นว่า “พระมหากษัตริย์ของชาวไทยดำรงอยู่ในฐานะ “อเนกชนนิกรสโมสรมมุติ” และปกครองด้วย “ทศพิธราชธรรม”...ลักษณะประชาธิปไตยที่แฝงอยู่ในพระคุณลักษณะและพระราชจริยวัตรจึงเป็นเหตุให้ทรงได้รับความเคารพบูชาจากพลชนิกอย่างลึกซึ้ง...เป็นมิ่งขวัญและศูนย์กลางของความสามัคคีแห่งชาติ...ฉะนั้นระบอบประชาธิปไตยของไทยจึงมีความจำเป็นอย่างเด็ดขาดที่จะต้องมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ประชาธิปไตยของไทยจะต้องส่งเสริมความมั่นคงแห่งราชบัลลังก์โดยทุกวิถีทาง”²⁴²⁰ และ “เมื่อเราจะสถาปนา...ประชาธิปไตยแบบไทยโดยเฉพาะแล้ว เราจะต้องคำนึงถึงสถาบันนี้เป็นพิเศษ คำกล่าวที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงครองราชย์แต่ไม่ทรงปกครองด้วยพระองค์เอง อันเป็นหลักที่ใช้กับระบอบประชาธิปไตยแบบมีพระมหากษัตริย์ในยุโรปนั้น จะนำมาใช้กับระบอบประชาธิปไตยของเราหาได้ไม่ ประชาธิปไตยแบบไทยจะต้องเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ และถวายพระราชอำนาจให้พระมหากษัตริย์ทรงมีส่วนได้ปกครองบ้านเมือง ประชาชนพลเมืองด้วยตามสมควร”²⁴²¹ ซึ่งจุดประสงค์ในการเน้นลักษณะพิเศษของสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยเช่นนี้ปรากฏอย่างชัดเจนในบทความเรื่อง

²⁴¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 217.

²⁴¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 212-219. (เน้นโดยผู้เขียนบทความ)

²⁴¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29-33

²⁴¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 94-95. (เน้นโดยผู้วิจัย)

²⁴²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 91-93.

²⁴²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 195-196.

หนึ่งทีกล่าวว่า **ประธานกรรมการร่างรัฐธรรมนูญออกมาเปิดเผยเรื่อง “ร่างรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี”**²⁴²²

อนึ่ง แนวคิด “ประชาธิปไตยแบบไทย” ได้ถูกนำมาเชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจด้วย เช่นระบุว่า “การสร้างประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ...ไม่ใช่ระบบเสรีนิยมแบบเก่าซึ่งพัฒนาไปตามยถากรรม แต่เป็นระบบเสรีนิยมแบบใหม่ที่พัฒนาอย่างมีแผน (Plan) ซึ่งกำหนดขึ้นโดยถูกต้องตามหลักวิชาการและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง” พร้อมกันนั้นก็เห็นว่า ระบบ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ที่ฝ่ายบริหารมีอำนาจมากกว่ารัฐสภาจะก่อให้เกิดเสถียรภาพทางการเมืองที่ทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ²⁴²³ ทำให้มีเส้นที่แยกชั้นกลางเป็นอย่างมาก

ทั้งแนวคิด “การปกครองแบบไทย” และ “ประชาธิปไตยแบบไทย” มีอิทธิพลในยุคหลังมาก (แม้ว่าจะมีความแตกต่างทางความคิดและจุดมุ่งหมายทางการเมืองในการนำเสนอก็ตาม²⁴²⁴) แนวคิดทั้งสองนี้ช่วยสร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้นำรัฐบาลที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง ขณะเดียวกันก็ทำให้สังคมไทยเห็นความสำคัญของเสถียรภาพทางการเมืองและความสามัคคีของคนในชาติ และยอมรับการลดทอนสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ที่สำคัญคือวิธีการให้เหตุผลและให้ความหมายแก่เรื่องต่างๆ เพื่อยืนยันความจำเป็นที่จะต้องมี “ประชาธิปไตยแบบไทย” นี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของฐานคิดและวิธีการให้เหตุผลเพื่อลดความสำคัญของประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งตลอดมา

สำหรับความคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจในการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีนั้นไม่เคยปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับใดๆ และชนชั้นกลางไทยก็มีความต้องการ “นายกฯ พระราชทาน” เฉพาะในเวลาที่เกิดวิกฤตทางการเมือง ส่วนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น ทรงมี

²⁴²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 221-222.

²⁴²³ **ประชาธิปไตยแบบไทย และข้อคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ**, พระนคร: โชคชัย เทเวศร์, 2508, หน้า 86.

²⁴²⁴ แนวคิด “การปกครองแบบไทย” เกิดขึ้นเพื่อสนับสนุนระบอบการปกครองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และได้รับการเพิ่มเติมความหมายเพื่อต่อต้านอำนาจของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ส่วนแนวคิด “ประชาธิปไตยแบบไทย” มุ่งสร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร

ความระมัดระวังเป็นอันมากในเรื่องการใช้พระราชอำนาจโดยตรงในบริบทที่ระบบการเมืองไทยมีความซับซ้อนมากขึ้น จะเห็นได้ว่า หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ถึงแม้ว่าเสียงส่วนใหญ่ในสภานิติบัญญัติแห่งชาติจะลงมติให้ถวายพระราชอำนาจไว้ในรัฐธรรมนูญโดยให้วุฒิสภามาจากการแต่งตั้ง และประธานองคมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคัดค้าน เนื่องจากประธานองคมนตรีเป็นผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามพระราชอัธยาศัย การบัญญัติไว้เช่นนั้นย่อมขัดกับหลักการที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือการเมือง ส่วนประธานองคมนตรีก็จะมีสถานะเสมือนเป็นองค์กรทางการเมืองซึ่งขัดกับมาตรา 17 อย่างชัดเจน²⁴²⁵ ในเวลาต่อมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำริต่อ ม.ร.ว.ทองน้อย ทองใหญ่ มีความตอนหนึ่งว่า “จำไว้ว่า สถาบันจะลงไปเล่นการเมืองอย่างเต็มตัวได้เมื่อเกิดสุญญากาศทางการเมืองจริงๆ...เมื่อได้ก้าวลงไปจัดการทางช่องว่างดังกล่าวหมดไปแล้ว สถาบันพระมหากษัตริย์จะต้องรีบกลับไปอยู่เหนือการเมืองอย่างเดิมโดยเร็วที่สุด เพื่อที่จะได้พร้อมจะได้อลงมาช่วยได้อีก ถ้าหากเกิดสุญญากาศขึ้นมาอีก”²⁴²⁶

แนวพระราชดำรินี้สอดคล้องกับหลักการสำคัญที่ชนชั้นกลางไทยยึดถือตลอดมาโดยมีความหวังอยู่เสมอว่าเมื่อใดก็ตามที่เกิดวิกฤตทางการเมือง พระมหากษัตริย์ก็จะทรง “ก้าวลงไปจัดการ” เพื่อนำระเบียบ ความมั่นคง และความสงบสุข และความเจริญก้าวหน้า กลับคืนมาสู่เมืองไทย หลังจากนั้น “ระบอบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” ก็จะดำเนินต่อไปอีกวาระหนึ่ง จนกว่าจะเกิดวิกฤตการณ์รอบใหม่ ชนชั้นกลางก็จะขอ “พระบารมีเป็นที่พึ่ง” อีก เมื่อมีความหวังเช่นนี้ก็หมายความว่าต้องพิทักษ์รักษา “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคงตลอดไป

อนึ่ง ในช่วงเวลาที่ขบวนการนักศึกษาและ “ฝ่ายกษัตริย์นิยม” ต่อสู้กับรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ความหมายของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ได้รับการผลิต

²⁴²⁵ ธงทอง จันทรางศุ, **พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ**, พิมพ์ครั้งแรก, กรุงเทพฯ: บริษัท เอสซี พรินต์แอนด์แพค จำกัด, 2537, หน้า 110.

²⁴²⁶ อ่างใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, **พระผู้ทรงปกเกล้าฯ ประชาธิปไตย : ๖๐ ปีสิริราชสมบัติกับการเมืองการปกครองไทย**, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549, หน้า 165, 183-186.

ซ้ำโดยนักวิชาการหลายคน ทำให้มีพลังสูงยิ่งขึ้น เช่น ใน พ.ศ. 2515 **กระมล ทองธรรมชาติ** กล่าวว่าลัทธิกษัตริย์นิยมหมายถึงลัทธิที่สุดดีว่าการให้พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์อำนาจในสังคม เป็นวิธีที่จะช่วยค้ำจุนสังคมให้มีความเรียบร้อย เป็นอุดมการณ์ที่ช่วยรักษาสังคมไทยไว้ไม่ให้ระส่ำระสาย เพราะเป็นลัทธิที่เกิดขึ้นภายในสังคมไทยเอง มิได้ถูกนำมาจากภายนอก และ “**มีองค์พระประมุขเป็นสัญลักษณ์ที่มั่นคงเปรียบเสมือนผู้ที่คอยเผยแพร่อุดมการณ์อยู่ตลอดเวลา**”²⁴²⁷ คำอภิปรายในสภานิติบัญญัติแห่งชาติของ **นิพนธ์ ศศิธร** ใน พ.ศ. 2517 ก็เน้นว่า “**พระราชอำนาจที่บริสุทธิ์นั้นย่อมมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง...ทรงเป็นทั้งหลักชัยหลักใจของคนทั้งชาติ เป็นที่พึ่งสำคัญที่สุด สูงสุด และอันสุดท้ายของคนไทยทั้งชาติ**”²⁴²⁸

ใน ทศวรรษ 2520-2530 เมื่อ “**พระราชอำนาจนำ**”²⁴²⁹ และอุดมการณ์กษัตริย์นิยมแบบ “**พ่อแห่งชาติ**” มีอิทธิพลสูงขึ้นมา²⁴³⁰ และการ “**ฟังพระบารมี**” ในเหตุการณ์ “**พฤษภาคม พ.ศ. 2535**” ก็ทำให้พระมหากษัตริย์ทรงมีความสำคัญอย่างสูงในการแก้ไขวิกฤตทางการเมือง ดังนั้น เมื่อถึง ทศวรรษ 2540 ถึงแม้ว่าจะเกิดรัฐธรรมนูญที่เน้นอำนาจอธิปไตยและสิทธิเสรีภาพของประชาชน แต่ในทางอุดมการณ์นั้นชนชั้นกลางยังคงหวัง “**ฟังพระบารมี**” อยู่เสมอ เพราะนอกจากความตกใจอย่างรุนแรงจากวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นแล้ว ชนชั้นกลางยังขาดความไว้วางใจในจริยธรรมของนักการเมือง จะเห็นได้ว่าในเวลานั้นนักการเมืองยังคงอาศัย “**หัวคะแนน**” ซึ่งได้แก่ผู้มีอิทธิพล เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู เจ้าที่ดิน และนักเลง มีการสร้างความสัมพันธ์เป็นเครือข่าย มีการใช้เงิน

²⁴²⁷ กระมล ทองธรรมชาติ, “อุดมการกับสังคมไทยในปัจจุบัน,” ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (รวบรวม), **อุดมการกับสังคมไทย**, นครหลวง: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515, หน้า 107-116.

²⁴²⁸ สมชาย ปรีชาศิลป์กุล, **ข้อถกเถียงว่าด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ในองค์การจัดทำรัฐธรรมนูญของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2550**, (อ้างแล้ว), หน้า 49.

²⁴²⁹ โปรตดู ชินดา ชิตบัณฑิตย์, **โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**, กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2550.

²⁴³⁰ โปรตดู อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, **ประชาธิปไตย คนไทยไม่เท่ากัน**, กรุงเทพฯ: มติชน, 2557. และสายชล สัตยานุรักษ์, “อุดมการณ์ชาตินิยมกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลางไทย” ใน **ประวัติศาสตร์รัฐไทยและสังคมไทย**, เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2558, หน้า 255-284.

ในการซื้อหวัคะแนน หรือการข่มขู่ตลอดจนการสังหารหวัคะแนนและคู่แข่งทางการเมือง²⁴³¹ โดยที่ชนชั้นกลางเองยังคงมีความอ่อนแอทางการเมืองเป็นอย่างมาก เพราะเคยได้รับผลประโยชน์และมีความพึงพอใจในนโยบายการพัฒนาประเทศ แต่ก็ต้องประกอบธุรกิจและดำเนินชีวิตภายใต้อำนาจเผด็จการที่ชนชั้นกลางไม่อาจควบคุมได้ ในขณะที่สื่อมวลชนก็ไร้เสรีภาพซึ่งส่งผลให้ชนชั้นกลางขาดทั้งสิทธิและโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเพื่อกำกับตรวจสอบรัฐบาล ชนชั้นกลางจึงเคยชินกับการแก้ไขปัญหโดย “ฟัง” ผู้ทรงอิทธิพลในวงการต่างๆ โดยมีได้ส่งสมประสงค์ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองหรือการจัดตั้งสถาบันการเมืองเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง แม้แต่ในระบบการเมืองแบบเลือกตั้งที่เกิดขึ้นในระยะหลังชนชั้นกลางก็ไม่สามารถรวมตัวกันเพื่อให้มีคะแนนเสียงที่เป็นกลุ่มก้อน (block votes) ไม่ว่าในฐานะของกลุ่มผลประโยชน์หรือพรรคการเมือง²⁴³² ขณะเดียวกันชนชั้นกลางยังถูกครอบงำทางความรู้สึกนึกคิดจากความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” กระแสหลัก การอธิบายปัญหาและ “ทางเลือก” ของชนชั้นกลางจึงเกิดขึ้นภายใต้พลังของวิธีคิดกระแสหลัก ซึ่งได้กลายเป็นข้อจำกัดในการแสวงหาวิธีคิดและทางเลือกใหม่ๆ ดังนั้นการ “ฟังพระบารมี” รวมทั้งฟัง “พระราชดำริ” และ “พระราชดำรัส” จึงเป็นทางเลือกที่สำคัญที่สุดของชนชั้นกลางไปโดยปริยาย

การผลิตซ้ำความคิดและความหมายในทศวรรษ 2540-2550

ในปลายทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา เมื่อเกิดความขัดแย้งทางการเมืองถึงระดับวิกฤต ก็ได้มีสื่อมวลชนและนักวิชาการนำเอามรดกทางความคิดและความหมายจากอดีตมาผลิตซ้ำอย่างเข้มข้น เช่น หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ และนักวิชาการหลายคนต่อต้าน “ระบอบทักษิณ” ที่สำคัญได้แก่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ธีรยุทธ บุญมี และสมบัติ ธำรงธัญวงศ์ ทำให้ความหมายที่ไหลเวียนอยู่ในสังคมมีพลังสูงขึ้นมา

²⁴³¹ โยชิฟูมิ ทามาดา, “อิทธิพล” และ “อำนาจ”: การเมืองไทยด้านที่ไม่เป็นทางการ” ใน อมรา พงศาพิชญ์ ปรีชา คูรินทร์พันธุ์ (บรรณาธิการ), **ระบบอุปถัมภ์**, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543, หน้า 329-330.

²⁴³² เรื่องเดียวกัน และ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย” ใน **ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียนและอนุสาวรีย์** กรุงเทพฯ: มติชน, 2538, หน้า 125-155.

อาจสรุปความคิดและความหมายสำคัญๆ ที่นักวิชาการเหล่านี้ผลิตซ้ำเพื่อต่อต้าน “ระบอบทักษิณ” และมีส่วนสำคัญในการทำให้ชนชั้นกลางยอมรับกระบวนการตุลาการภิวัตน์ ได้ดังนี้

1. ความคิดและความหมาย “ประชาธิปไตยแบบตะวันตกไม่เหมาะกับสังคมไทย”

การเน้นว่า “ประชาธิปไตยแบบตะวันตกไม่เหมาะกับสังคมไทย” นักวิชาการหลายคนได้กระทำโดยการผลิตซ้ำความคิดและความหมายหลายประการ เช่น **“นักการเมืองไทยเลว”** ส่วนใหญ่ปราศจากศีลธรรมหรือจริยธรรม ใช้เงินในการซื้อเสียง ทั้งการซื้อเสียงโดยตรงและการซื้อเสียงด้วยนโยบายประชานิยม ส่วน **“พรรคการเมืองเลว”** เพราะกลายเป็นเครื่องมือของนักการเมืองที่เป็นเจ้าของพรรค ทำให้นักการเมืองดังกล่าวสามารถใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างไร้ขีดจำกัดและจะ **“อยู่ยาว”** เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ไปนานๆ ในขณะที่เดียวกันยังเน้นว่า **“นักการเมืองไร้คุณภาพหรือขาดความรู้ความสามารถ”** และ **“ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่พร้อมสำหรับระบอบประชาธิปไตย”** นอกจากนี้ยังวิเคราะห์ผลกระทบจากประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งที่ส่งผลร้ายต่อ **“ชาติไทย”** และสังคมไทยไว้หลายประการ เช่น การเกิดระบอบเผด็จการที่ใช้รัฐสภาเป็นเครื่องมือ การเกิดความแตกแยกในสังคม การเกิดวิกฤตศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตย การเกิดปัญหาคอร์รัปชันและปัญหาอื่นๆ เช่น วิกฤตความชอบธรรมของรัฐบาล ฯลฯ การกล่าวถึงปัญหาเหล่านี้ล้วนเป็นการผลิตซ้ำวาทกรรม **“ระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกไม่เหมาะกับสังคมไทย”** และกลายเป็นเหตุผลหรือความหมายที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองนอกระบบรัฐสภา รวมทั้ง **“ตุลาการภิวัตน์”**²⁴³³

2. ความคิดและความหมายเกี่ยวกับ “ระบอบทักษิณ” ที่เป็นอันตรายต่อ “ชาติไทย” และ “สถาบันพระมหากษัตริย์”

นักวิชาการที่สนับสนุน **“ตุลาการภิวัตน์”** ได้สร้างความรู้ลึก **“กลั้วระบอบทักษิณ”** โดยแสดงให้เห็นว่า **“ระบอบทักษิณ”** เป็นอันตรายอย่างร้ายแรงต่อ **“ชาติไทย”** และพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงเป็นที่รักอย่างสูงสุดและทรงเป็น **“ที่พึ่งสุดท้าย”** ของประชาชน เช่น ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุ

²⁴³³ สรุปจากร่างรายงานการวิจัยโครงการ “นักวิชาการไทยกับการต่อสู้ช่วงชิงความหมาย “ประชาธิปไตย” ในภาวะวิกฤตทางการเมือง (พ.ศ.2548-2557)” ซึ่งได้รับทุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และกำลังดำเนินการวิจัยอยู่ในปัจจุบัน.

ว่า “กลุ่มผู้ชุมนุมเรียกร้องให้มี “รัฐไทยใหม่” แถมมีคนนำสติ๊กเกอร์ไปติดด้วยว่า “ทักษิณ-ประธานาธิบดีรัฐไทยใหม่” ทำให้มีการเข้าใจกันว่า “รัฐไทยใหม่” คงจะเป็นสาธารณรัฐ”²⁴³⁴ ผู้ชุมนุมในนาม นปช. นำ “วิธีการต่อสู้แบบกองโจรในเมืองเข้ามาใช้...และปล่อยข่าวโจมตีสถาบันพระมหากษัตริย์”²⁴³⁵ และ “พรรคพลังประชาชนคงได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับการจัดตั้ง” โดย “บรรดาผู้ที่เคยอยู่ในพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย” ซึ่งมีแนวทางคือ “พยายามลดอิทธิพลของสถาบันทางสังคมที่เก่าแก่ให้คงเหลือแค่เป็นสัญลักษณ์เท่านั้น”²⁴³⁶

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังระบุว่า บางส่วนของกลุ่มคนที่ “เผาบ้านเผาเมือง ทำร้ายทหาร” เป็นพม่าและเขมรซึ่งเป็นศัตรูเก่าแก่ของชาติไทย “มีการเขียนภาษาพม่าใจความว่า ‘ลูกหลานบุเรงนองมาล้างแค้นคนไทย’ ไว้ที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย”²⁴³⁷ แม้แต่ความคิดเรื่องเขตเศรษฐกิจพิเศษก็วิเคราะห์ว่า “จะกลายเป็นการมีรัฐซ้อนรัฐ เอกภาพของอำนาจอธิปไตยก็จะมี”²⁴³⁸ ส่วนการขายหุ้นก็จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ²⁴³⁹ และเนื่องจากความคิดเรื่องเอกภาพของชาติและความสามัคคีของคนในชาติเป็นความคิดสำคัญในอุดมการณ์ชาตินิยม จึงมีการเน้นอยู่เสมอว่า “ระบอบทักษิณ” ทำลายความสมานฉันท์ที่เคยมีอยู่ในสังคมไทยตลอดมา²⁴⁴⁰

²⁴³⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. รัฐไทยใหม่. (16 พฤษภาคม 2553). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000067459>

²⁴³⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ยุติความรุนแรง. (10 พฤษภาคม 2552). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000051996>

²⁴³⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ระบอบพรรคเดียวกับผู้นำมวลชน. (20 เมษายน 2551). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000045967>

²⁴³⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ต้นทุนของประชาธิปไตย. (25 เมษายน 2553). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000056645>

²⁴³⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. อันตรายแปดอย่างของทักษิณ (24 มีนาคม 2549). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000040162>

²⁴³⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ราชประชาสมาสัย. (19 มีนาคม 2549). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000037259>

²⁴⁴⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. อันตรายแปดอย่างของทักษิณ (24 มีนาคม 2549). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000040162>

ธีรยุทธ บุญมี กล่าวในทำนองคล้ายกันว่า “บางกลุ่มของธุรกิจการเมืองใช้อำนาจเงินซื้อเสียง ให้ผลประโยชน์เชื่อมโยงนักการเมือง ข้าราชการ และรากหญ้าเข้าด้วยกัน เป็นโครงสร้างอำนาจเบ็ดเสร็จที่คอรัปชั่นใช้อำนาจอย่างไม่มีขีดจำกัด เป็นภัยคุกคามต่อสถานะของสถาบันดั้งเดิมต่างๆ อย่างมาก จนเกิดปฏิกิริยาโต้กลับเป็นแรงเหวี่ยงอย่างรุนแรง จะทำให้ทุกๆ ส่วนของประเทศขัดแย้งราวลึก...จนหลายส่วนสูญเสียสถานะและความศรัทธา ซึ่งอาจเลวร้ายมากขึ้นไปเรื่อยๆ”²⁴⁴¹ อีกบทความหนึ่งระบุว่ากลุ่มธุรกิจการเมืองใน “ระบอบทักษิณ” พร้อมที่จะ “ทำลายผลประโยชน์ชาติ” และ “ขายชาติให้กับประเทศอื่นๆ” โดยที่ “ไม่มีหลักประกันจะไม่มีการขายชาติให้กับประเทศอื่นๆ ที่ให้ผลประโยชน์ตัวเองมากพอ”²⁴⁴²

สำหรับความคิดเรื่อง “**นักการเมืองเลว**” ก็ถูกนำกลับมาใช้และผลิตซ้ำอย่างเข้มข้น เพื่อการทำให้คนไทยกลัว “**นักการเมืองเลว**” ที่อาศัยประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งเพื่อครอบครองอำนาจเผด็จการเบ็ดเสร็จ ชนชั้นกลางจึงพร้อมที่จะเข้าร่วมหรือสนับสนุนการเคลื่อนไหวต่างๆ ในการโค่นล้ม “ระบอบทักษิณ” รวมทั้งการสนับสนุน “ตุลาการภิวัตน์” เพื่อล้มล้างระบอบเผด็จการเบ็ดเสร็จที่นำโดยนักการเมืองไร้จริยธรรม จะเห็นได้ว่าตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ.2549 มาแล้ว ที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช เริ่มกล่าวถึงการสร้าง “ระบอบเผด็จการเบ็ดเสร็จ” โดยมีการ “การรวมตัวของอำนาจเงินกับอำนาจทางการเมือง ทำให้...สามารถฉีกกำลังการสนับสนุนของประชาชนได้”²⁴⁴³

²⁴⁴¹ ธีรยุทธ บุญมี : บทเสนอแนะ “การฝ่าวิกฤติการเมืองไทย ที่ตระหนักถึงรากเหง้าแท้จริงของปัญหา”. (28 พฤศจิกายน 2551). สืบค้นเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2008/11/19132>

²⁴⁴² ธีรยุทธ บุญมี. **สุดท้ายของระบอบทักษิณสร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย ?** 15 มกราคม 2557. เผยแพร่ใน ไทยพับลิก้า. สืบค้นเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://thaipublica.org/wp-content/uploads/2014/01/>

²⁴⁴³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **อันตรายแปดอย่างของทักษิณ** (24 มีนาคม 2549). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000040162>

และเน้นด้วยว่าการมีอำนาจเบ็ดเสร็จนี้ช่วยให้สามารถทำสิ่งผิดให้ถูกกฎหมาย และสามารถใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์อย่างไร้ข้อจำกัด²⁴⁴⁴

ชัยอนันต์ สมุทวณิช วิเคราะห์ว่า “เกิดกระบวนการทำให้รัฐกลายเป็นสมบัติส่วนตัว”²⁴⁴⁵ และการสร้างอำนาจเผด็จการนี้ทำได้ก็เพราะ “เมื่อมีพรรคการเมืองที่มีเสียงข้างมากเพียงพรรคเดียว ผู้แทนราษฎรก็ไม่มีบทบาทอะไรมากไปกว่าการผ่านร่างกฎหมาย”²⁴⁴⁶ การกำจัด “ระบอบทักษิณ” จึงเป็นเรื่องยาก จำเป็นต้องเร่งดำเนินการ เพราะนอกจากจะ “ครอบงำอำนาจนิติบัญญัติได้” ไปแล้ว ยัง “หาทางไปครอบงำฝ่ายตุลาการ...โดยเฉพาะเมื่อ...ได้บทเรียนแล้วว่าฝ่ายตุลาการเริ่มมีบทบาทในทางการเมือง หากทักษิณอยู่ต่อก็จะต้องจัดการกับฝ่ายตุลาการอย่างแน่นอน”²⁴⁴⁷ ความวิตกกังวลในเรื่องนี้ยังผลักดันให้ชนชั้นกลางต้องการ “ตุลาการภิวัตน์” มากยิ่งขึ้น

ธีรยุทธ บุญมี ก็ทำให้ชนชั้นกลางเกิดความกลัวว่ากลุ่มทุนใหญ่จะครองอำนาจเบ็ดเสร็จยาวนานและใช้อำนาจในการคอร์รัปชันเช่นเดียวกัน ดังความว่า “กลุ่มทุนดังกล่าวได้ผันอำนาจเงินเข้าสู่การเมือง กลายเป็นทุนสามัญที่หวังครองอำนาจเบ็ดเสร็จยาวนาน...คอร์รัปชันในประเทศสูงสุดเป็นประวัติการณ์ ทำให้คนจำนวนมากหมดความอดทนอดกลั้น ทุนการเมืองสามัญ...ฉกฉวยประโยชน์จากนโยบาย โครงการ และทรัพยากรทุกด้านของรัฐอย่างขนานใหญ่ และไร้ความละอาย”²⁴⁴⁸ ส่วนสมบัติ อารังธัญวงศ์ กล่าวว่า “เมื่อเป็นเผด็จการจากการเลือกตั้ง

²⁴⁴⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. การเมืองต้องช่วยแก้ปัญหาสังคม. (14 มกราคม 2550). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=950000004736>

²⁴⁴⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ทำให้รัฐเป็นกลาง. (31 ตุลาคม 2553). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000153351>

²⁴⁴⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ปฏิรูปการเมืองอีกครั้ง. (17 กันยายน 2549). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000117300>

²⁴⁴⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. จะเกิดอะไรขึ้นในเดือนกรกฎาคม. (4 มิถุนายน 2549). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000073233>

²⁴⁴⁸ ธีรยุทธ บุญมี. ทบทวนทิศทางประเทศไทย. ปาฐกถาพิเศษวาระ 35 ปี 14 ตุลา วันสืบสานประชาธิปไตย วันที่ 26 กรกฎาคม 2551 ณ อาคาร กีฬาวีสาน ศูนย์เยาวชนกรุงเทพมหานคร (ไทย-ญี่ปุ่น). สืบค้นเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.14tula.com/activity/p-2551-teerayut.pdf>

หมายความว่าหัวหน้าพรรคใหญ่จะครอบงำสภาทั้งหมด”²⁴⁴⁹ และ “ฝ่ายนิติบัญญัติจึงทำหน้าที่เสมือนฝ่ายธุรการของรัฐบาลเท่านั้น...รัฐบาลสามารถควบคุมเสียงข้างมากในสภาได้อย่างท่วมท้น การถ่วงดุลในการบัญญัติกฎหมายโดยฝ่ายค้านก็จะมีผลประการใด” “หัวหน้าพรรคใหญ่” นี้ “สามารถคุมอำนาจได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ทั้งในพรรคไทยรักไทยและข้าราชการประจำทั้งพลเรือน ตำรวจ และทหาร...เพราะทุกคนยอมสยบต่อผู้นำรัฐบาลหมด”²⁴⁵⁰

จะเห็นได้ว่านักวิชาการที่ต่อต้าน “ระบอบทักษิณ” และสนับสนุน “ตุลาการภิวัตน์” ต่างก็วิเคราะห์ผลกระทบจาก “ระบอบทักษิณ” ภายใต้อำนาจหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ทำให้คำอธิบายต่างๆ สร้างความรู้สึกร่วมได้มากและมีพลังสูงในการผลักดันการเคลื่อนไหวทางการเมือง รวมทั้งการทำลายความชอบธรรมของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง และทำให้ “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” กลายเป็นปัญหาสำคัญของประเทศ

นักวิชาการที่สนับสนุน “ตุลาการภิวัตน์” ยังเน้นด้วยว่ากลไกและวิถีทางในระบบประชาธิปไตยตามปกติไม่อาจจัด “ระบอบทักษิณ” ได้ **“ไม่มีทางเลือกอื่นที่เป็นไปตามหลักการในระบบประชาธิปไตยเหลืออยู่เลย”** ดังที่ สมบัติ อารังธัญวงศ์ กล่าวถึงปัญหาการซื้อสิทธิ์ขายเสียงในการเลือกตั้งทำให้นักการเมืองมีอำนาจเบ็ดเสร็จและใช้อำนาจเพื่อ “ถอนทุน” โดยที่ “ระบบการตรวจสอบอ่อนแอ” การแก้ปัญหาด้วยกลไกในระบบรัฐธรรมนูญจึงเป็นไปได้²⁴⁵¹ จำเป็นต้องพึ่ง “มาตรา 7 ตามรัฐธรรมนูญ” หรือพึ่ง “ตุลาการภิวัตน์” เพื่อให้การเมืองไทยหลุดออกจาก “ทางตัน” นักวิชาการที่ต่อต้าน “ระบอบทักษิณ” ซึ่งเน้นปัญหา **“การเมืองไทยถึงทางตัน”** ไข่มากที่สุด ก็คือ ชัยอนันต์ สมุทวณิช เช่น “การเมืองยังอยู่ในทางตัน ...ปัญหาใหญ่ที่สุด...คือ...การไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี ไม่ศรัทธาในรัฐสภา ไม่เชื่อถือคณะกรรมการการ

²⁴⁴⁹ ชาวสด. สมบัติ อารังธัญวงศ์ ยันเจตนาแก้วงจรอุบาทว์การเมือง. (2 มีนาคม พ.ศ. 2554). สืบค้นเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก http://www.khaosod.co.th/view_news.php?newsid=TUROd2lyd3dNVEF5TURNMU5BPT0%3D

²⁴⁵⁰ สมบัติ อารังธัญวงศ์, การเมืองการปกครองไทย: ยุคเผด็จการ-ยุคปฏิรูป, พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ : เสมาธรรม, 2554, หน้า 893.

²⁴⁵¹ สมบัติ อารังธัญวงศ์. Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D (6 พฤษภาคม 2557). สืบค้นเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/755740181133642>

เลือกตั้ง...ไม่น่าแปลกใจที่ผู้ประท้วงหวังพึ่งพระบารมี และเวลานี้ก็เห็นศาลเป็นที่พึ่ง”²⁴⁵² ก่อนรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 เพียง 9 วัน ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า “ในการควบคุมตรวจสอบนักการเมืองนั้น เรายังมีศาลยุติธรรมเป็นปราการสุดท้ายอยู่”²⁴⁵³ สอดคล้องกับที่ได้เคยกล่าวไว้ในเดือนมิถุนายนในปีเดียวกันว่า “การที่สถาบันศาลต้องเข้ามาจัดการปัญหาทางการเมือง เพราะเป็นสถาบันหนึ่งในสามอำนาจอธิปไตย แสดงว่าการเมืองไทยพบทางตันจริงๆ”²⁴⁵⁴ นอกจากนี้ยังกล่าวว่าการเลือกตั้งใหม่ซึ่งเป็นกลไกตามปกติในระบอบประชาธิปไตยก็ไม่ใช่ทางออกของปัญหา เพราะ “ยังไม่มีเชื่อมั่นว่าการเลือกตั้งครั้งใหม่จะบริสุทธิ์ยุติธรรม”²⁴⁵⁵

ชัยอนันต์ สมุทวณิช เน้นปัญหาเรื่อง “หมดหนทางตรวจสอบ” เป็นอย่างมาก เช่น “เพราะรัฐบาลคุมทั้งสภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภา...ประชาชนเองก็ยังไม่มั่นใจในกระบวนการกำกับดูแลการเลือกตั้งว่ามีความบริสุทธิ์ยุติธรรม”²⁴⁵⁶ การอาศัย “ที่พึ่งสุดท้าย” จึงจำเป็น ซึ่งในบางบทความ “ที่พึ่งสุดท้าย” ก็เป็นศาลหรือตุลาการ และบางบทความก็เป็นสถาบันพระมหากษัตริย์²⁴⁵⁷ ดังนั้น “ตุลาการภิวัตน์” อันเกิดจากตุลาการรับเอาราชดํารัสม่า “ใส่เกล้าใส่กระหม่อม” จึงเป็นความหวังสำคัญของชนชั้นกลาง ดังที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวในเชิงสรุปว่า

²⁴⁵² ชัยอนันต์ สมุทวณิช. บทบาทของสื่อในการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง. (28 พฤษภาคม 2549). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000069878>

²⁴⁵³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ช่วยกันป้องกันไม่ให้คนชั่วและบ้ามีอำนาจ. (10 กันยายน 2549). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000114555>

²⁴⁵⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. จะเกิดอะไรขึ้นในเดือนกรกฎาคม. (4 มิถุนายน 2549). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000073233>

²⁴⁵⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. บทบาทของสื่อในการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง. (28 พฤษภาคม 2549). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000069878>

²⁴⁵⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. การเมืองไทยหลังทักษิณ (ออกไปแล้ว). (23 กรกฎาคม 2549). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000094208>

²⁴⁵⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. จะเกิดอะไรขึ้นในเดือนกรกฎาคม. (4 มิถุนายน 2549). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000073233>

“เมื่อการกวาดล้างนักการเมืองเหล่านี้ มีอาชญาภัยกลไกและกระบวนการทางนิติบัญญัติได้ เราจึงเห็นบทบาทของฝ่ายตุลาการที่เพิ่มมากขึ้น”²⁴⁵⁸

3. ความคิดและความหมาย “สังคมและวัฒนธรรมไทยมีลักษณะเฉพาะ จึงควรปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และ ‘ตุลาการภิวัตน์’ ที่เกิดจากพระราชดำรัสฯ เป็นทางเลือกสำคัญในการแก้ไขวิกฤตทางการเมืองหรือการหลุดพ้นจากสภาวะการเมืองถึงทางตัน”

จะเห็นได้ว่าความหมายของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ได้รับการผลิตซ้ำอย่างเข้มข้นอีกระลอกหนึ่งใน พ.ศ.2548 เป็นต้นมา เช่น อมร จันทรมบูรณ์ กล่าวว่า ปัญหาสำคัญในสังคมการเมืองไทยคือการคอร์รัปชัน ต้องแก้รัฐธรรมนูญโดยให้พระมหากษัตริย์ทรงมีบทบาทสำคัญ เพราะทรงเป็นพลังบริสุทธิ์ที่อยู่เหนือการเมือง ทรงทำทุกสิ่งทุกอย่างด้วยความหวังดีต่อพสกนิกรและชาติบ้านเมือง และการปกครองที่ดีจะเกิดขึ้นได้ด้วยความรู้ความสามารถของ “คนดี” ภายใต้คำแนะนำของพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะในเวลา “ชาติไทย” ประสบภาวะวิกฤติ จะต้องพึ่งพระบารมีของพระมหากษัตริย์เพื่อให้เกิดการปกครองที่ดี²⁴⁵⁹

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ก็เขียนบทความว่า “การเมืองไทยเรามีความเป็นพิเศษไม่เหมือนใคร... คือ...ภาวะผู้นำทางสังคมที่มีบารมีสูง เป็นผู้นำมวลชนได้แก่องค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นปัจจัยก่อให้เกิดเสถียรภาพ เอกภาพ และความต่อเนื่อง... เวลามีปัญหาหนักๆ เราก็ยังพึ่งพระบารมีได้”²⁴⁶⁰

การถวายฎีกา เป็นวิธีการที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช เลือกใช้หลายครั้ง เช่น วันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2549 เสนอว่า “การปฏิรูปการเมืองไม่อาจเกิดขึ้นได้ในสภาพการณ์เช่นนี้...มีวิธีเดียวคือ...ต้องถวายฎีกาอีกครั้งหนึ่งขอให้พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจตาม

²⁴⁵⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ความชอบธรรมที่มีเงื่อนไข. (20 กรกฎาคม 2551). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000085133>

²⁴⁵⁹ อมร จันทรมบูรณ์, การอภิปรายเรื่อง “พระราชอำนาจกับการปฏิรูปการเมือง” ครั้งที่ 2 ณ หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 22 พฤศจิกายน 2548. ใน มติชนรายวัน 24 พฤศจิกายน 2548. หน้า 2.

²⁴⁶⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. เปิดการเมืองให้กว้าง. (6 พฤศจิกายน 2548). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9480000153435>

มาตรา 7 ของรัฐธรรมนูญ...ยังไม่ให้มีการเลือกตั้งจนกว่าจะมีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเสร็จ”²⁴⁶¹

ต่อมาในวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ.2549 ชัยอนันต์ สมุทวณิช ระบุว่า “เรามีสถาบันพระมหากษัตริย์ และเป็นสถาบันที่มีความสัมพันธ์สนิทแนบแน่นกับประชาชน... การที่ฝ่ายตุลาการรับสนองพระ ราชกระแสมาดำเนินการแก้ไขปัญหาทางการเมืองเวลานี้ จึงเป็นการดีที่สถาบันพระมหากษัตริย์ไม่ ต้องมาเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งทางการเมือง”²⁴⁶² และแสดงความคิดเห็นสนับสนุนกระบวนการ ตุลาการวิวัฒน์อย่างต่อเนื่องโดยเน้นด้วยว่าตุลาการเป็น “อำนาจที่สี่ที่มีความเป็นอิสระ”²⁴⁶³

ธีรยุทธ บุญมี ได้แสดงความคิดเห็นและเสนอความรู้เพื่อสนับสนุนตุลาการวิวัฒน์หลาย ครั้ง และมักจะอ้างถึงพระราชดำรัสอยู่เสมอ เช่น “ทรงแนะให้ศาลใช้เกียรติภูมิที่สูงมาแก้วิกฤติ และใช้อำนาจหน้าที่ที่มี “กว้างขวางมาก” ของศาลมาแก้วิกฤติประเทศ (ควรถือเป็นพระราชปรีชา ญาณสำคัญที่สุด...ทรงแนะให้ใช้มิติสังคม วัฒนธรรม คือทุนสังคม ทุนคุณธรรมของคณะผู้ พิพากษา ซึ่งมีอยู่สูงที่สุดในสังคมมาคลี่คลายปัญหา)”²⁴⁶⁴

คำอธิบายของนักวิชาการที่สนับสนุนตุลาการวิวัฒน์ เพื่อต่อสู้กับ “ระบอบทักษิณ” ซึ่งสร้าง คำอธิบายและเสนอทางออกภายใต้วัฒนธรรมทางความคิดและความหมายที่มีอิทธิพลอยู่ใน สังคมมานาน จึงมีส่วนอย่างสำคัญในการทำให้กระบวนการตุลาการวิวัฒน์บังเกิดขึ้นใน พ.ศ. 2549 อย่างไรก็ดีตาม งานเขียนสำคัญที่สุดใน พ.ศ.2548 ที่ปูทางอันมั่นคงให้แก่การเกิดขึ้น ของ “ตุลาการวิวัฒน์” ก็คือ พระราชอำนาจ ของ ประมวล รุจนเสรี เพราะได้รับการเผยแพร่ อย่างกว้างขวาง โดยในปีแรกตีพิมพ์ถึง 9 ครั้ง และได้รับการเผยแพร่ในเว็บไซต์ต่างๆ ด้วย หนังสือ เล่มนี้ได้รวบรวมสาระสำคัญของวัฒนธรรมทางการเมืองใน “ระบอบประชาธิปไตยอันมี

²⁴⁶¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. การงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา. (26 กุมภาพันธ์ 2549). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000026368>

²⁴⁶² ชัยอนันต์ สมุทวณิช. จะเกิดอะไรขึ้นในเดือนกรกฎาคม. (4 มิถุนายน 2549). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000073233> (เน้นโดยผู้วิจัย).

²⁴⁶³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. อำนาจที่สี่. (22 กรกฎาคม 2555). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000089909>

²⁴⁶⁴ ธีรยุทธ บุญมี. อัฒทักขิณ' นำนการเมืองแบบบ้ำอำนาจ. (2 สิงหาคม 2549). สืบค้นเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก http://www.parliament.go.th/news/news_detail.php?prid=22739

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ไว้อย่างละเอียด กล่าวถึงรากฐานของ “พระราชอำนาจ” ที่เห็นได้ชัดว่าต้องการเตรียมความรู้สึกร่วมกันของคนทั้งหลายเพื่อรองรับการเกิดขึ้นของ “ตุลาการภิวัตน์” เช่น การนำเอาความคิดสำคัญๆ ที่เป็นมรดกจากอดีตมาผลิตซ้ำเพื่อเน้นการ “ฟังพระบารมี” ในการแก้ไขวิกฤตทางการเมือง พร้อมกับเน้นบทบาทหน้าที่ของตุลาการเป็นอย่างมาก หน้า “อาเศียรวาท” ระบุว่า “คนไทยในปัจจุบันอยู่ในสภาวะที่เครียดจัด...คนไทยส่วนใหญ่ทราบดีว่า ยามที่เกิดวิกฤติการณ์ใด ๆ ขึ้นในบ้านเมืองเกินกว่ากำลังความสามารถที่จะใช้กลไกตามปกติของทางราชการและกฎหมายเยียวยาได้ พระมหากษัตริย์ของคนไทยจะทรงแก้ไขวิกฤติการณ์เหล่านั้นได้เสมอ”²⁴⁶⁵ และยังกล่าวถึงเรื่องที่ ปิยะ มาลากุล ณ อยุธยา อัญเชิญกระแสพระราชดำริสมาแจ้งแก่ประมวล รุจนเสรี ว่า “...เราอ่านแล้ว เราชอบมาก เขียนได้ดี เขียนได้ถูกต้อง”²⁴⁶⁶

ใน “คำนำ” ประมวล รุจนเสรี เขียนชี้แจงโดยนัยยะว่า หนังสือเรื่องนี้เกิดขึ้นเพื่อให้การใช้ อำนาจเป็นไปตามวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยมของคนไทย และนิติราชประเพณี²⁴⁶⁷ ทั้งกรอบความคิดและเนื้อหาล้วนเป็นไปตามวิธีคิดที่ปัญญาชนกระแสหลักได้สถาปนาเอาไว้ เช่น “การใช้พระราชอำนาจทั้งปวงมี**ธรรมศาสตร์**เป็นอาวุธ คือการใช้ธรรมเป็นเครื่องมือ...เป็นเครื่องกำกับการใช้อำนาจในการปกครอง ปกป้องรักษาคุ่มครองไพร่ฟ้าประชาชน ดัง **บิดาปกครองบุตร**” ดัง **สมมติเทพและธรรมราชา** ดัง **อเนกชนนิกรสโมสรสมมติ**”²⁴⁶⁸ และ “พระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่มาของความยุติธรรม...เป็นสายสัมพันธ์ของราษฎรที่ยึดเหนี่ยวพระมหากษัตริย์ไว้เป็นที่พึ่งสุดท้ายในการแสวงหาความยุติธรรม”²⁴⁶⁹ อีกทั้งยังระบุด้วยว่า “การถวายฎีการ้องทุกข์โดยตรงต่อพระมหากษัตริย์เป็นวัฒนธรรมและความเชื่อของคนไทยที่มีมาแต่สมัยสุโขทัย”²⁴⁷⁰ ฯลฯ

²⁴⁶⁵ ประมวล รุจนเสรี, **พระราชอำนาจ**, พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพฯ: ไม่ปรากฏที่พิมพ์, 2548, หน้า “อาเศียรวาท”. (เน้นโดยประมวล รุจนเสรี)

²⁴⁶⁶ เรื่องเดียวกัน.

²⁴⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า คำนำ.

²⁴⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 19. (เน้นโดยประมวล รุจนเสรี)

²⁴⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 84.

²⁴⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 111.

ประมวล รุจนเสรี พรรณนาโดยละเอียดถึงบทบาทของพระมหากษัตริย์ในการระงับความขัดแย้งทางการเมือง เพื่อสรุปว่า “เหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่คนไทยปะทะกันเองถึงขั้นต้องสูญเสียเลือดเนื้อทั้ง 2 ครั้งสงบลงได้เพราะพระบรมเดชานุภาพแห่งพระมหากษัตริย์ที่ได้สั่งสมความเชื่อมั่น ความเป็นประมุขที่แท้จริง ตามนิติราชประเพณี เมื่อมีเหตุการณ์เช่นนี้ กำลังจะเกิดหรือมีเค้าลางว่าจะเกิด ก็ทำให้คนไทยทุกคนยังคงคาดหวังว่าพระมหากษัตริย์จะทรงปกป้องคุ้มครองมิให้เกิดกับประชาชนและประเทศชาติได้”²⁴⁷¹ และได้เน้นด้วยว่า “พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ตามนิติราชประเพณีที่มีมาแต่โบราณนี้...ทำให้พระราชอำนาจที่จะทรงให้คำปรึกษาแนะนำที่ดี จะทรงตั้งเตือนรัฐบาล รัฐสภา ศาล องค์กฤษฎีกา และประชาชนก็ดี...ควรที่คนไทยทุกคน ทุกหมู่เหล่า รัฐบาล รัฐสภา ศาล องค์กฤษฎีกา...จะต้องปรับปรุงเท่าที่ วิธีการบริหารจัดการในการรับสนองพระบรมราชโองการต่างๆ พระราชดำริ และพระบรมราชโองการเพื่อประโยชน์สุขของประเทศไทยและประชาชนต่อไป”²⁴⁷²

ในเรื่องบทบาทของตุลาการนั้น ประมวล รุจนเสรี เน้นให้ปฏิบัติตาม “สัจยัญญานต่อพระมหากษัตริย์” กล่าวคือ

“ศาลทุกศาลตั้งแต่ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง...จำเป็นจะต้องคำนึงถึงคำสัจยัญญานและพระปรมาภิไธยของพระเจ้าอยู่หัวฯ มิใช่วินิจฉัยพิพากษาตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเท่านั้น...ในฐานะทรงเป็นประมุขของชาติผู้พระราชทานอำนาจตุลาการมาให้ท่านทั้งหลายเป็นผู้ใช้อำนาจแทนพระองค์ และในฐานะธรรมิกราชาผู้มีจริยวัตร...และพระราชดำรินั่งงดงามเพื่อประเทศชาติประชาชนของพระองค์...เป็นสิ่งที่ตุลาการทุกคนจะต้องหันมายุติไว้เป็นหลักในการวินิจฉัยพิพากษาคดี”²⁴⁷³

ในท่ามกลางวัฒนธรรมทางความคิดและความหมายต่างๆ ดังกล่าวมานี้ ในที่สุด “ตุลาการภิวัตน์” ก็เกิดขึ้น โดยที่ชนชั้นกลางย่อมเห็นว่า “ตุลาการภิวัตน์” มีความชอบธรรม และเป็น “ที่พึง” ที่ดีในการแก้ไขวิกฤตทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกระแสการเรียกร้องให้สถาบัน

²⁴⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 108.

²⁴⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 113-114.

²⁴⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 149-150.

พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ “เหนือการเมือง” มีอิทธิพลสูงชันและมีการวิพากษ์วิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์กว้างขวางขึ้น

การปะทะกันระหว่างวัฒนธรรมทางความคิดและความหมายที่แตกต่างกัน

หลังจากเกิดกระบวนการ “ตุลาการภิวัตน์” สถาบันพระปกเกล้าได้สำรวจทัศนคติของประชาชน ปรากฏว่าความเชื่อถือต่อตุลาการลดน้อยลงมากใน พ.ศ.2549 เป็นต้นมา และการสำรวจใน พ.ศ.2552 แม้จะพบว่า “ประชาชนมีความเชื่อมั่นต่อสถาบันตุลาการเพิ่มขึ้นเล็กน้อย หลังจากได้รับความเชื่อมั่นต่ำที่สุดมาแล้วเมื่อปี พ.ศ.2551 แต่...ความเชื่อมั่นยังอยู่ในระดับค่อนข้างน้อยมากเมื่อเทียบกับความเชื่อมั่น...ในระหว่างปี พ.ศ. 2546 -2547”²⁴⁷⁴ ผลการสำรวจนี้สะท้อนให้เห็นว่ามีคนจำนวนมากไม่ยอมรับ “ตุลาการภิวัตน์” โดยที่ “แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ” เคยสร้างความหมายว่า “ตุลาการภิวัตน์” เป็นเรื่อง “สองมาตรฐาน” ที่เกิดขึ้นเพื่อปกป้องและรักษาอำนาจของฝ่าย “อำมาตย์” ซึ่งพยายามทุกวิถีทางในการขัดขวางและปฏิเสธหลักการเรื่องอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน ซึ่งชนชั้นกลางระดับล่างรับรู้และเชื่อถือทัศนคติดังกล่าวนี้ เนื่องจากได้เกิดวัฒนธรรมทางความคิดใหม่ในหมู่ชนชั้นกลางระดับล่างเหล่านี้

ตราบจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมความคิดทางการเมืองของชนชั้นกลางไทยยังคงผูกอยู่กับความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” กระแสหลัก หรือ “วัฒนธรรมแห่งชาติ”²⁴⁷⁵ การต่อต้าน “ระบอบทักษิณ” ทำให้เกิดการผลิตซ้ำความคิดเดิมอย่างเข้มข้น ส่งผลให้กลายเป็นวัฒนธรรมทางความคิดที่มีพลังแข็งแกร่งและมีลักษณะสุดโต่งมากขึ้น นอกจากนี้วัฒนธรรมทางความรู้ยังทำให้ชนชั้นกลางเคยชินกับการอธิบายปัญหาต่างๆ ในกรอบวิธีคิด “ความเป็นไทย” หรืออธิบายปัญหาในเชิงศีลธรรม ขาดการติดตามความรู้ใหม่ๆ ที่จะช่วยให้เข้าใจความหลากหลายและซับซ้อนของสังคมไทย รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงในการประกอบอาชีพและความรู้สึกนึกคิดของ “ชาวบ้าน” ในชนบท ชนชั้นกลางจึงคล้อยตามคำอธิบายและความหมายต่างๆ ที่สร้างโดย

²⁴⁷⁴ ปัทมา สุปก่าบัง, “สถาบันตุลาการไทย” สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม พ.ศ. 2559 จาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=สถาบันตุลาการไทย>

²⁴⁷⁵ โปรตดู สายชล สัตยานุรักษ์, 10 ปัญญาชนสยาม เล่ม 1 และเล่ม 2 , กรุงเทพฯ: โอเพนบุ๊คส์, 2558.

นักวิชาการที่ต่อต้าน “ระบอบทักษิณ” โดยขาดทัศนวิพากษ์ (ไม่ต่างจากชนชั้นกลางระดับล่างที่คล้อยตามคำอธิบายและการสร้างความหมายของแกนนำ นปช. โดยขาดทัศนวิพากษ์เช่นกัน) อีกทั้งชนชั้นกลางไม่เข้าใจวิถีคิดและวัฒนธรรมทางกฎหมายของตุลาการไทยอย่างเพียงพอ จึงมิได้ตั้งคำถามต่อการใช้อำนาจทางการเมืองของตุลาการและผลกระทบทางการเมืองที่จะตามมา ทำให้สนับสนุน “ตุลาการภิวัตน์” อย่างเต็มที่

สรุป

กระบวนการ “ตุลาการภิวัตน์” เกิดขึ้นได้เนื่องจากวัฒนธรรมทางความคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองของไทยที่สั่งสมมายาวนาน การที่ชนชั้นกลางขาดกลไกในการต่อสู้และต่อรองกับผู้นำทางทหารหรือนักการเมืองที่ผูกขาดอำนาจรัฐ ทำให้ต้องการ “คนดี” เป็นผู้ปกครองและหวังที่จะอาศัย “คุณธรรม” ในการกำกับการใช้อำนาจของผู้นำแบบเผด็จการ ภายใต้อิทธิพลของความคิดเรื่อง “ผู้ปกครองเป็นคนดี” นี้ เมื่อใดก็ตามที่ผู้นำทำผิดคุณธรรมก็จะสูญเสียความชอบธรรม และชนชั้นกลางก็จะเคลื่อนไหวเพื่อกดดันให้ผู้นำพ้นจากอำนาจหรือตำแหน่งทางการเมือง ทั้งนี้ โดยอาศัยพลังทางความคิดจากการสร้างความหมาย “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ที่มีรากฐานอยู่บนอุดมการณ์ “ราชประชาสมาสัย” และอุดมการณ์ “กษัตริย์นิยมแบบพ่อแห่งชาติ”²⁴⁷⁶ ซึ่งผู้นำประเทศจะต้องมีคุณธรรมสำคัญคือความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และรับเอาคำแนะนำของพระองค์มา “ใส่เกล้าใส่กระหม่อม” โดยที่ประชาชนสามารถ “ฟังพระบารมี” ในการแก้ไขปัญหาวิกฤตทางการเมืองได้เสมอ

ในปลายทศวรรษ 2540 ระบบการเมืองไทยมีความซับซ้อนมากขึ้น ทำให้หลายฝ่ายมีความห่วงใยต่อการที่สถาบันพระมหากษัตริย์ถูกดึงเข้ามาเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งทางการเมืองโดยตรง การอาศัยบทบาททางการเมืองของตุลาการที่เป็นอิสระจากฝ่ายบริหารและปฏิบัติหน้าที่ในพระปรมาภิไธย จึงเป็นทางเลือกที่ชนชั้นกลางพึงพอใจ ซึ่งการที่ตุลาการจะมีบทบาททาง

²⁴⁷⁶ ไพรอดู ไพรอดู สายชล สัตยานุรักษ์, “อุดมการณ์ชาตินิยมกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลางไทย” ใน ประวัติศาสตร์รัฐไทยและสังคมไทย. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2558.

การเมืองอย่างชอบธรรมยังจำเป็นต้อง “ฟังพระบารมี” ตามประเพณีการปกครองใน “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” อยู่เสมอ แต่ในปัจจุบันสถานการณ์ต่างๆ ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากแล้ว การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมทางความคิดและความหมายจึงเป็นทั้ง “ทางเลือก” และ “ทางรอด” ของสังคมไทยที่ชนชั้นกลางไม่อาจปฏิเสธได้อีกต่อไป

บรรณานุกรม

- กฤษณ์พชร โสมณวัตร. (2557). “อำนาจแห่ง ‘อัตลักษณ์’ ตุลาการ”. **นิติสังคมศาสตร์** 7, 1 (เมษายน-มิถุนายน).
- กระมล ทองธรรมชาติ. (2515). “อุดมการกับสังคมไทยในปัจจุบัน,” ใน จัตุรทิพย์ นาสสุภา (รวบรวม), **อุดมการกับสังคมไทย**, นครหลวง: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- กิตติศักดิ์ สุจิตตารมย์. (2557). “ทัศนะของสื่อหนังสือพิมพ์และปัญญาชนสาธารณะที่มีต่อสถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ ระหว่าง พ.ศ.2535-2540”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กุลลาบ สายประดิษฐ์. เสถียรภาพทางการเมือง” ใน สุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ). (2548). **มนุษย์ ไม่ได้กินเกลบ**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอำนวยการจัดงาน 100 ปี ศรีบูรพา.
- เกษียร เตชะพีระ. (2551). “รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 กับการเมืองไทย”. **รัฐศาสตร์สาร** 29,3 (กันยายน-ธันวาคม): หน้า 1-83.
- _____. (2554). ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”. **ฟ้าเดียวกัน** 9, 1 (มกราคม-มีนาคม): หน้า 97.
- ชนิดา ชิตบัณทิติย์. (2550). **โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจนำในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. (2549). “กำเนิดการเมืองและความยุติธรรม” ใน **ไพร่กระฎุมพีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ: มติชน.

ธทอง จันทรางศุ. (2537). **พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ.**

พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ: บริษัท เอสซี พรินต์แอนด์แพค จำกัด.

ธนาพล อิวสกุล. (2549) “เสาหลักทางจริยธรรมชื่อเปรม” ฟาเดียวกัน 4, 1 (มกราคม-มีนาคม 2549).

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2546). “วาทกรรมการเมืองว่าด้วยประชาธิปไตยของไทย” ใน **ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน.

_____. (2549). **พระผู้ทรงปกเกล้าฯ ประชาธิปไตย : ๖๐ ปีสิริราชสมบัติกับการเมืองการปกครองไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2535). “มโนธรรมของชนชั้นนำทางอำนาจ” **ผู้จัดการรายวัน** (27 พฤศจิกายน): หน้า 9.

_____. (2538). “รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย” ใน **ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียน และอนุสาวรีย์** . กรุงเทพฯ: มติชน.

_____. (2551). ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “วัฒนธรรมการเมืองไทย” ในการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้าครั้งที่ 9 ประจำปี 2550 หัวข้อ “วัฒนธรรมการเมือง จริยธรรม และการปกครอง” ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2550 ใน **ศิลปวัฒนธรรม** 29 , 3 มกราคม . หน้า 81-100

_____. (2554). “วัฒนธรรมทางการเมืองไทย” **วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะมหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ** 12, 2 (24)มกราคม - มิถุนายน): หน้า 59.

_____. (2555). “ศาลเจ้า” ใน **พิพากษ์ศาล** , กรุงเทพฯ: มติชน.

ประชาธิปไตยแบบไทยและข้อคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ. (2508). พระนคร: โชคชัย เทเวศร์.

ประมวล รุจนเสรี. (2548). **พระราชอำนาจ**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2502-2504 . (2507). พระนคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2516). พระบรมราชาธิบายว่าด้วยความสามัคคี” ใน

ประวัติศาสตร์และการเมือง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

แพทย์ พิจิตร (นามแฝง). (2559). “รัฐบาลทักษิณเข้าข่ายระบอบอำนาจนิยมหรือไม่?” ใน **มติชน**

สุดสัปดาห์ 36, 1857 (18-24 มีนาคม): หน้า 55.

โยชิฟูมิ ทามาตา. “อิทธิพล” และ “อำนาจ”: การเมืองไทยด้านที่ไม่เป็นทางการ” ใน อมรา พงศา

พิชญ์และปรีชา คุณินทร์พันธุ์ (บรรณาธิการ). (2543). **ระบบอุปถัมภ์**. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม 66 วันที่ 23

มีนาคม พ.ศ.2492.

สละ ลิขิตกุล. (2546). **ในหลวงกับคึกฤทธิ์**. กรุงเทพฯ: สรรพศาสตร์.

สมบัติ จันทรวงศ์. (2533). **ภาษาทางการเมือง**. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมชาย ปรีชาศิลปกุล. (2558). **ข้อถกเถียงว่าด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ในองค์การจัดทำ**

รัฐธรรมนูญของไทยตั้งแต่ พ.ศ.2475-2550. เชียงใหม่: คีแอนท์ พรินติ้ง.

สายชล สัตยานุรักษ์. (2545). “มติมหาชน: ฐานทางความคิดของระบอบประชาธิปไตยไทย ยุคเชื้อ

ผู้นำชาติพันธุ์” ใน สิริลักษณ์ สัมปชสิทธิ์, ศิริพร ยอดกมลศาสตร์ (บรรณาธิการ). **คือ**

ความภูมิใจ รวมบทความเพื่อเป็นที่ระลึกในโอกาสศาสตราจารย์ฉัตรทิพย์ นาถ

สุภาเกษียณอายุราชการ. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.

_____. (2550). **คึกฤทธิ์กับประดิษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2**, กรุงเทพฯ: มติชน

_____. (2558). “อุดมการณ์ชาตินิยมกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลางไทย” ใน

ประวัติศาสตร์ รัฐไทยและสังคมไทย. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

_____. (2558). **10 ปัญญาชนสยาม เล่ม 1 และเล่ม 2**. กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุคส์.

_____. (2559). **สรุปร่างรายงานการวิจัยโครงการ “นักวิชาการไทยกับการต่อสู้ช่วงชิง**

ความหมาย “ประชาธิปไตย” ในภาวะวิกฤตทางการเมือง (พ.ศ.2548-2557)” ได้รับ

ทุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (กำลังดำเนินการวิจัยอยู่ในปัจจุบัน).

สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์. (2558). “ลูกจีนรักชาติ”: สำนักประวัติศาสตร์และนิยามประชาธิปไตย”

วารสารมนุษยศาสตร์ 16, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม): หน้า 112-156.

อมร จันทรมบูรณ์. (2548). การอภิปรายเรื่อง “พระราชอำนาจกับการปฏิรูปการเมือง” ครั้งที่ 2 ณ

หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 22 พฤศจิกายน 2548. ใน **มติชนรายวัน**

24 พฤศจิกายน. หน้า 2.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2557). **ประชาธิปไตย คนไทยไม่เท่ากัน**. กรุงเทพฯ: มติชน.

เอกสารอิเล็กทรอนิกส์

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **เปิดการเมืองให้กว้าง**. (6 พฤศจิกายน 2548). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์

2558, จาก [http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=](http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9480000153435)

9480000153435

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **การงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา**. (26 กุมภาพันธ์ 2549). สืบค้นเมื่อ 18

กุมภาพันธ์ 2558, จาก [http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?](http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000026368)

NewsID=9490000026368

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **ราชประชาสมาสัย**. (19 มีนาคม 2549). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558,

จาก [http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=](http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000037259)

9490000037259

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **อันตรายแปดอย่างของทักษิณ** (24 มีนาคม 2549). สืบค้นเมื่อ 18

กุมภาพันธ์ 2558, จาก [http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?](http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000040162)

NewsID=9490000040162

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **บทบาทของสื่อในการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง**. (28 พฤษภาคม

2549). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก [http://www.manager.co.th/Daily/](http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000069878)

ViewNews.aspx?NewsID=9490000069878

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **จะเกิดอะไรขึ้นในเดือนกรกฎาคม.** (4 มิถุนายน 2549). สืบค้นเมื่อ 18

กุมภาพันธ์ 2558, จาก [http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?](http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000073233)

NewsID=9490000073233

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **การเมืองไทยหลังทักษิณ (ออกไปแล้ว).** (23 กรกฎาคม 2549). สืบค้น

เมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก [http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=](http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000094208)

9490000094208

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **ช่วยกันป้องกันไม่ให้คนชั่วและบ้ามีอำนาจ.** (10 กันยายน 2549). สืบค้น

เมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก [http://www.manager.co.th/Daily/](http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000114555)

ViewNews.aspx?NewsID=9490000114555

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **ปฏิรูปการเมืองอีกครั้ง.** (17 กันยายน 2549). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์

2558, จาก [http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=](http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000117300)

9490000117300

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **การเมืองต้องช่วยแก้ปัญหาสังคม.** (14 มกราคม 2550). สืบค้นเมื่อ 18

กุมภาพันธ์ 2558, จาก [http://www.manager.co.th/Daily/](http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9500000004736)

/ViewNews.aspx?NewsID=9500000004736

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **ระบอบพรรคเดียวกับผู้นำมวลชน.** (20 เมษายน 2551). สืบค้นเมื่อ 18

กุมภาพันธ์ 2558, จาก [http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.](http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000045967)

[aspx?NewsID=9510000045967](http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000045967)

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **ความชอบธรรมที่มีเงื่อนไข.** (20 กรกฎาคม 2551). สืบค้นเมื่อ 18

กุมภาพันธ์ 2558, จาก [http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.](http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000085133)

[aspx?NewsID=9510000085133](http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000085133)

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **ยุติความรุนแรง.** (10 พฤษภาคม 2552). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558,

จาก [http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=](http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000051996)

9520000051996

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **รัฐไทยใหม่.** (16 พฤษภาคม 2553). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก

<http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000067459>

- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **ต้นทุนของประชาธิปไตย**. (25 เมษายน 2553). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000056645>
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **ทำให้รัฐเป็นกลาง**. (31 ตุลาคม 2553). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9530000153351>
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **อำนาจที่สี่**. (22 กรกฎาคม 2555). สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000089909>
- ธีรยุทธ บุญมี' **อัตทักษิณ' นำการเมืองแบบบ้าอำนาจ**. (2 สิงหาคม 2549). สืบค้นเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2558, จาก http://www.parliament.go.th/news/news_detail.php?prid=22739
- ธีรยุทธ บุญมี. **บทเสนอแนะ “การฝ่าวิกฤติการเมืองไทย ที่ตระหนักถึงรากเหง้าแท้จริงของปัญหา”**. (28 พฤศจิกายน 2551). สืบค้นเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.prachatai.com/journal/2008/11/19132>
- ธีรยุทธ บุญมี. **สุดท้ายของระบอบทักษิณสร้างรากฐานใหม่ให้ประเทศไทย ?** (15 มกราคม 2557). สืบค้นเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://thaipublica.org/wp-content/uploads/2014/01/>
- ปัทมา สุปกำปัง, **“สถาบันตุลาการไทย”** ค้นเมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2559 จาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=สถาบันตุลาการไทย>
- สมบัติ อารังญวงศ์. Prof. Sombat Thamrongthanyawong, Ph.D. (6 พฤษภาคม 2557). สืบค้นเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <https://www.facebook.com/Prof.SombatThamrongthanyawong/posts/755740181133642>

อุดมการณ์ชาตินิยมกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลางไทย²⁴⁷⁷

สายชล สัตยานุรักษ์

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของอุดมการณ์ “ราชาชาตินิยม” ที่เป็นรากฐานทางความคิดและจิตใจของชนชั้นกลางในการเคลื่อนไหวทางการเมือง และแสดงให้เห็นว่าในบริบทที่ขาดกลไกเชิงสถาบันในการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจของผู้กุมอำนาจรัฐอย่างมีประสิทธิภาพ ชนชั้นกลางเลือกใช้อุดมการณ์ราชาชาตินิยมในการต่อสู้ทางการเมือง กล่าวคือ ในทศวรรษ 2510 ชนชั้นกลางเคลื่อนไหวภายใต้อุดมการณ์ราชาชาตินิยมแบบ “ราชประชาสมาสัย” เพื่อต่อสู้กับผู้นำกองทัพ และในระหว่างทศวรรษ 2530-2550 ชนชั้นกลางเคลื่อนไหวภายใต้อุดมการณ์ราชาชาตินิยมแบบ “พ่อแห่งชาติ” เพื่อขับไล่ผู้นำกองทัพในกลางทศวรรษ 2530 และขับไล่กลุ่มทุนใหญ่ที่มีแนวโน้มผูกขาดอำนาจทางการเมืองในปลายทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา ทั้งนี้รวมถึงการสนับสนุน “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” โดยหวังพึ่งอำนาจทางการเมืองของพระมหากษัตริย์และกระบวนการ “ตุลาการภิวัตน์” ในการเปลี่ยนตัวผู้ปกครองประเทศ และในทศวรรษ 2550 ท่ามกลางการต่อสู้ทางการเมืองที่ดำเนินไปอย่างเข้มข้น แกนนำของคู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่ายต่างก็นำเอาอุดมการณ์ “ราชประชาสมาสัย” กลับมาใช้อีกครั้งหนึ่ง โดยต่างก็ให้ความหมายไปในทิศทางที่ตอบสนองต่อผลประโยชน์และอุดมการณ์ทางการเมืองของฝ่ายตน

²⁴⁷⁷ ปรับปรุงจากบทความที่เสนอในการประชุมทางวิชาการของสมาคมไทยศึกษาแห่งประเทศไทยที่ญี่ปุ่น ณ Graduate School of Asian and African Area Studies มหาวิทยาลัยเกียวโต ระหว่างวันที่ 5-6 กรกฎาคม พ.ศ. 2557 ผู้เขียนขอขอบคุณ ศ.ดร.อากิระ สุกะอิโร แห่งมหาวิทยาลัยโตเกียว ศ.ดร.โยชิฟูมิ ทามาตะ แห่งมหาวิทยาลัยเกียวโต และ ศ.ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ แห่งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำหรับการตั้งคำถามอันเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงบทความ

จึงเห็นได้ชัดว่าในขณะที่อุดมการณ์ทางการเมืองมีอิทธิพลต่อการเคลื่อนไหวทางการเมือง ปฏิบัติการทางการเมืองก็ส่งผลให้อุดมการณ์ทางการเมืองเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน ดังนั้น การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์กับการเมืองจึงมีความสำคัญ เพราะช่วยให้เข้าใจทั้งความเปลี่ยนแปลงทางอุดมการณ์และความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ลึกซึ้งขึ้น

ความนำ

การที่ชนชั้นกลางไทยเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างกระตือรือร้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ปลายทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา มักได้รับการอธิบายว่าเกิดจากความต้องการที่จะรักษาโครงสร้าง การเมืองเดิมที่ชนชั้นกลางเป็นฝ่ายได้เปรียบเอาไว้²⁴⁷⁸ และยังมีนักวิชาการตั้งข้อสงสัยด้วยว่าชน ชั้นกลางเดิมกำลังต่อสู้กับชาวบ้านที่กลายเป็นชนชั้นกลางระดับล่าง เพื่อกีดกันมิให้ชนชั้นกลาง ระดับล่างซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศก้าวขึ้นมาใช้อำนาจทางการเมืองทัดเทียมกับชนชั้นกลาง เดิม เพราะระบอบประชาธิปไตยที่เน้นเสียงข้างมากจะทำให้ชนชั้นกลางเดิมต้องเสียเปรียบในการ เลือกลงและต้องสูญเสียอภิสิทธิ์ที่เคยได้รับตลอดมา²⁴⁷⁹

บทความนี้มีได้ปฏิเสธทัศนะข้างต้นและมิได้มุ่งตอบข้อสงสัยข้างต้น แต่ต้องการจะ พิจารณาการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลางจากอีกมุมมองหนึ่ง โดยแสดงให้เห็นว่าใน ขณะที่ชนชั้นกลางถูกรอบงำจากอุดมการณ์ราชาชาตินิยมแบบต่างๆ ชนชั้นกลางก็ได้อาศัย อุดมการณ์ดังกล่าวนี้ในการต่อสู้ กับกลุ่มชนชั้นนำที่ผูกขาดอำนาจทางการเมือง ทำให้เห็นได้ชัด ว่าอุดมการณ์และปฏิบัติการทางการเมืองมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น และพลังของอุดมการณ์

²⁴⁷⁸ เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์, “การเมืองมวลชนกับระบอบเผด็จการ” มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 34 ฉบับที่ 1772 (1-7 สิงหาคม 2557) หน้า 32.

²⁴⁷⁹ ศ.ดร.โยชิฟูมิ ทามาดะ แห่งมหาวิทยาลัยเกียวโต ได้ตั้งคำถามเรื่องนี้ในที่ประชุมประจำปีของสมาคมไทย ศึกษาแห่งประเทศไทยปี 2557 หลังจากการนำเสนอบทความของผู้เขียน ในวันที่ 5 กรกฎาคม 2557, และ ศ.ดร. โยชิฟู มิ ทามาดะ ได้เคยแสดงทัศนะเกี่ยวกับชนชั้นกลางไว้หลายครั้ง เช่น ในการบรรยายเรื่อง “การจับมือเป็นพันธมิตร กันของพลังด้านประชาธิปไตยในประเทศไทย” (Powerful Alliance against Democracy: How to justify its attempts) ซึ่งเป็นปาฐกถาเปิดการประชุมวิชาการนานาชาติ: ไทยศึกษาในสายลมตะวันออก (International Conference: Thai Studies through the East Wind) ในวันที่ 24 สิงหาคม 2556 ณ โรงแรมฟูราม่า จังหวัด เชียงใหม่. http://prachatham.com/detail.htm?code=n6_25082013_01

หนึ่งๆ ก็ขึ้นอยู่กับว่าอุดมการณ์นั้นสามารถตอบสนองต่อปัญหาและการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มคนในสังคมได้มากน้อยเพียงใดด้วย

การรับมรดกอุดมการณ์ชาตินิยมจากสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของชนชั้นกลางไทย

อุดมการณ์ราชาชาตินิยมของชนชั้นกลางมิได้เกิดขึ้นในหมู่ชนชั้นกลางโดยตรง แต่เป็นอุดมการณ์ที่ได้รับอิทธิพลมาจากอุดมการณ์ที่ชนชั้นนำในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์สร้างขึ้น เพราะในทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา มีการนำอุดมการณ์จากสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาผลิตซ้ำอย่างเข้มข้น จนกลายเป็นรากฐานทางความคิดของอุดมการณ์ชาตินิยมของชนชั้นกลางในยุคหลัง จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจอุดมการณ์ชาตินิยมในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยสังเขป

ชนชั้นนำไทยในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (รัชกาลที่ 5-7) สร้างอุดมการณ์ชาตินิยมขึ้นโดยมีจุดประสงค์หลายประการ เช่น การอ้างสิทธิในการครอบครองดินแดนที่เคยเป็นเมืองประเทศราชของสยาม โดยการใช้ประวัติศาสตร์ไทยและศิลปะไทยในการยืนยันอำนาจอธิปไตยของไทยเหนือดินแดนเหล่านั้น²⁴⁸⁰ หรือการทำให้ชาติอื่นๆ ในโลกโดยเฉพาะชาติตะวันตก ยอมรับนับถือว่า "ชาติไทย" เป็นชาติหนึ่งที่มีอารยธรรม แต่จุดประสงค์สำคัญที่สุดในการสร้างอุดมการณ์ชาตินิยมไทยคือการสร้างความชอบธรรมให้แก่การจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจในรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และการสร้างระบบคุณค่าหรือคุณธรรมของคนในชาติที่จะช่วยทำให้ทุกคนเห็นพ้องกันว่า การแบ่งคนออกเป็นลำดับชั้นเป็นเรื่องถูกต้องดีงาม อีกทั้งเกิดความสำนึกในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้การนำของพระมหากษัตริย์ และทำหน้าที่ตามสถานภาพของตนด้วยความสามัคคีและเสียสละ โดยเชื่อมั่นว่าจะนำความมั่นคง ความเป็นระเบียบ ความสงบสุข และความเจริญก้าวหน้ามาสู่ "ชาติไทย" หรือทำให้ "ชาติไทย" บรรลุถึงเป้าหมายที่สูงส่ง ถูกต้อง และดีงาม ซึ่งในที่สุดแล้วก็จะส่งผลดีแก่สมาชิกทุกคนในชาติอย่าง "เสมอหน้ากัน" โดยแต่ละคนจะได้รับประโยชน์ "ตามอัตภาพ" ของตน ทั้งนี้ โดยที่ทุกคนล้วนแต่เป็นส่วนหนึ่งของชาติไทยหรือเป็นเจ้าของชาติร่วมกัน แต่จะมีสิทธิและบทบาทหน้าที่แตกต่างกันไปตามชาติวุฒิ คุณธรรม และความรู้ความสามารถ

²⁴⁸⁰ ชาตรี ประทีปนทการ, พระพุทธชินราชในประวัติศาสตร์สมบูรณาญาสิทธิราชย์ กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2551.

และเฉพาะชนชั้นเจ้าเท่านั้นที่มีศีลธรรมหรืออุดมคติ (ideal) ที่ทำให้เป็นกลุ่มคนที่เหมาะจะเป็นผู้ปกครองของ “ชาติไทย”²⁴⁸¹

ชนชั้นนำของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้สร้างความหมายของ “ความเป็นไทย” โดยเลือกศิลปะและวัฒนธรรมบางส่วนที่เป็นมรดกจากอดีตมาให้ความหมายใหม่ เช่น ศาสนาพุทธ ภาษาไทย ศิลปะไทยแขนงต่างๆ พระราชพิธีหรือพิธีกรรมแบบไทย ฯลฯ นับเป็นการวางรากฐานของวัฒนธรรมแห่งชาติหรือชาตินิยมทางวัฒนธรรมซึ่งยังคงมีความสำคัญสืบมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 มาแล้วที่มีการดำเนินการหลายด้านเพื่อเปลี่ยนคนชาติพันธุ์ต่างๆ ในทุกท้องถิ่นของประเทศสยามให้ยอมรับวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งผู้ที่สามารถ “กลายเป็นไทย” ได้มากก็จะเข้าถึงทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากรัฐและสังคมสมัยใหม่ได้มากขึ้นเป็นเงาตามตัว

ชาตินิยมทางวัฒนธรรมที่มีรากฐานอยู่บนความหมายของ “ความเป็นไทย” หรือ “วัฒนธรรมแห่งชาติ” หรือ “ชนบทรอบเนียบประเพณีไทย” นี้ จะส่งผลให้คนไทยมี “จิตใจแบบไทย” ซึ่งจะส่งผลให้ยอมรับระเบียบแบบแผนทั้งหลายที่ชนชั้นนำกำหนด เช่น ยอมรับโครงสร้างสังคมที่แบ่งคนออกเป็นลำดับชั้น หรือ “รู้ที่ต่ำ-ที่สูง” ยอมรับในสิทธิและหน้าที่ที่แตกต่างกันตาม “ชั้น” ของตน ตลอดจนยอมรับ “การปกครองแบบไทย” ที่พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจสูงสุด ส่วนการรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากตะวันตกนั้น ชนชั้นนำไทยจะเลือกรับเฉพาะความเจริญทางวัตถุรวมทั้งเทคโนโลยีและระบบทุนนิยม-บริโภคนิยมเท่านั้น แต่จะไม่ยอมรับ “จิตใจแบบตะวันตก” เช่น ความเคารพในสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกชน ความเสมอภาคทางสังคม ฯลฯ เพราะถ้าหากคนไทยมีความเปลี่ยนแปลงทางจิตใจไปในวิถีทางเช่นนี้ก็จะนำไปสู่ความนิยมในระบอบการเมืองการปกครองและระบบเศรษฐกิจใหม่ๆ เช่น ประชาธิปไตย สาธารณรัฐ สังคมนิยม หรือแม้แต่คอมมิวนิสต์ ดังนั้น อย่างมากที่สุดชนชั้นนำไทยพอจะยอมรับได้ก็คือ การเลือกแนวทางที่เรียกว่า “ความฉลาดในการประสานประโยชน์”²⁴⁸² ซึ่งหมายถึงการนำเอา “ของใหม่” หรือ “จิตใจแบบใหม่” มาผสมผสานกับ “ของเก่า” หรือ “จิตใจแบบเก่า” ซึ่งส่วนใหญ่แล้วปัญญาชนไทยก็จะเน้นให้การ

²⁴⁸¹ โปรดดูรายละเอียดใน สายชล สัตยานุรักษ์, 10 ปัญญาชนสยาม เล่ม 1 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเพ่นบุคส์, 2557.

²⁴⁸² เช่น สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส และพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์ประพัทธ์

ผสมผสานระหว่าง “ใหม่กับเก่า” เป็นไปอย่างกลมกลืนกัน โดยพยายามรักษา “ของเก่า” (จารีตประเพณีหรือความสืบเนื่องกับอดีต) เอาไว้ให้มากที่สุด รวมทั้งการแบ่งคนออกเป็นลำดับชั้น เพื่อชะลอความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยให้ช้าลง และเพื่อกำกับควบคุมความเปลี่ยนแปลงให้ดำเนินไปในขอบเขตและทิศทางที่เหมาะสม “ไม่เดินเร็วเกินไป หรือเดินผิดทาง”²⁴⁸³ ซึ่งความต้องการที่จะควบคุมขอบเขตและทิศทางความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยนี้ยังคงได้รับการสืบทอดต่อมาในหมู่ชนชั้นนำไทยตราบจนถึงปัจจุบัน

ในอุดมการณ์ชาตินิยมสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ “ความรักชาติ” ถูกทำให้มีความหมายเท่ากับความจริงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ เพราะ “ชาติไทย” จะต้องมิพระมหากษัตริย์จึงจะอยู่รอดและมีความสุขตลอดจนความเจริญก้าวหน้า จะเห็นได้ว่า “ความเป็นไทย” ที่รัฐบาลปลูกฝังผ่านระบบการศึกษาอย่างเต็มที่คือความจริงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ซึ่ง “เป็นคนที่เรารักที่สุด” เพื่อ “กระชับใจเด็ก และกล่อมเกลาสันดานเด็ก ปลูกความสวามิภักดิ์ต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท และความรักชาติบ้านเมือง”²⁴⁸⁴ ให้ทุกคนมีความรู้สึกจงรักภักดีและความกตัญญูทวนเวียนต่อพระมหากษัตริย์ ทั้ง “ในสันดานกมลและอาการภายนอกที่ปรากฏ”²⁴⁸⁵

นอกจากนี้ เพื่อดึงดูดใจคนไทยไม่ให้หันไปนิยมระบอบสาธารณรัฐหรือประชาธิปไตย ปัญญาชน สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ยังได้ทำให้คนไทยรับรู้ “การปกครองแบบไทย” ที่มีมาแต่โบราณนั้นเป็นแบบ “บิดาปกครองบุตร” หรือ “พ่อปกครองลูก” ซึ่งใช้ “พระคุณ” มากกว่า “พระเดช” เนื่องจาก “พ่อ” ย่อมมีความเมตตากรุณาอย่างสูงต่อ “ลูก” ต้องการให้ “ลูก” อยู่เย็นเป็นสุขและเจริญก้าวหน้าในชีวิต และ “พ่อ” ย่อมไม่กดขี่เบียดเบียนให้ “ลูก” ได้รับความเดือดร้อนใดๆ ใน พ.ศ.2470 สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงแสดงให้เห็นว่าการปกครองแบบ “พ่อปกครองลูก” นี้ได้ใช้สืบมาในเมืองไทยจนถึง “ทุกวันนี้” และพระองค์ยังได้ทรงสร้างความคิดเรื่อง

²⁴⁸³ โปรดดูรายละเอียดใน สายชล สัตยานุรักษ์, 10 ปัญญาชนสยาม เล่ม 1 และ เล่ม 2 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเพ่นบุ๊คส์, 2557.

²⁴⁸⁴ ห.จ.ช., ร.5 ศ.2/5 ประกาศกระแสพระบรมราชโองการ เรื่องการเล่าเรียนของประเทศสยาม และโปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน วารุณี โอสธามย์, “การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ.2411-พ.ศ.2475” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524. หน้า 115-116.

²⁴⁸⁵ ห.จ.ช., ร.5 ศ.2/5 ประกาศกระแสพระบรมราชโองการ เรื่องการเล่าเรียนของประเทศสยาม.

“สมเด็จพระปิยมหาราช” ขึ้นมาตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 5 เพื่อเน้นความคิดที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระราชอาณัติเป็นที่รักของประชาชนเพราะพระองค์ทรงเป็น “ของประชาชน” และทรงปกครอง “เพื่อประชาชน” ซึ่งทำให้ “ชาติไทย” หรือ “เมืองไทย” มีความมั่นคง ความสงบสุข และความเจริญรุ่งเรือง²⁴⁸⁶

กล่าวได้ว่าชนชั้นนำในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้วางรากฐานอุดมการณ์ “ราชาชาตินิยม” ซึ่งปัญญาชนอนุรักษนิยมในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันล้วนนำความคิดสำคัญๆ มาผลิตซ้ำอย่างเข้มข้น โดยมีการปรับเปลี่ยนความหมาย จุดเน้น และการเพิ่มเติมมโนทัศน์ใหม่ๆ เพื่อให้กลายเป็นความคิดที่ทันสมัย ตอบสนองต่อบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีพลังสูงในการกำหนดวิถีคิดและความรู้สึกนึกคิดต่างๆ ของคนไทย รวมทั้งความคิดเรื่อง “สมเด็จพระปิยมหาราช” และ “การปกครองแบบพ่อปกครองลูก” ซึ่งปรากฏว่าแนวคิดเกี่ยวกับ “พ่อ” ที่ดูแลเอาใจใส่และช่วยเหลือให้ “ลูก” สามารถแก้ไขปัญหามากมาย และมีความสุขความเจริญในชีวิต ได้รับการเลือกสรรมาผลิตซ้ำอย่างเข้มข้นจากหลายฝ่ายภายใต้มโนทัศน์ใหม่ๆ เช่น “พ่อขุนอุปถัมภ์” และ “พ่อแห่งชาติ” ดังจะได้วิเคราะห์ต่อไปข้างหน้า

อุดมการณ์ราชาชาตินิยมในยุคสงครามเย็นที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของชนชั้นกลาง

เนื่องจากในยุคสงครามเย็นมีการนำอุดมการณ์จากสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาผลิตซ้ำอย่างเข้มข้น โดยใช้สื่อหลายชนิด เช่น งานเขียนทางวิชาการ แบบเรียน บทความหนังสือพิมพ์ นวนิยาย ศิลปะ พิธีกรรม ฯลฯ การทำความเข้าใจการผลิตซ้ำทางอุดมการณ์ในยุคนี้จึงช่วยให้เข้าใจอุดมการณ์ราชาชาตินิยมของชนชั้นกลางได้ชัดเจนขึ้น

แม้ว่าอุดมการณ์ราชาชาตินิยมจะมีพลังน้อยลงมากในช่วงแรกๆ หลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 แต่เมื่อถึงยุคสงครามเย็นก็ได้เกิดการต่อสู้กันในการนิยามความหมาย “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” โดยฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงคราม เน้นการปกครองแบบที่ผู้นำของชาติเป็น “พ่อ

²⁴⁸⁶ โปรดดู สายชล สัตยานุรักษ์, สมเด็จพระปิยมหาราช ๖๐ ปี การสร้างอัตลักษณ์ “เมืองไทย” และ “ชน” ของชาวสยาม กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2546.

ขุนอุปถัมภ์” เพื่อต่อสู้กับฝ่ายอนุรักษนิยม-กษัตริย์นิยมที่เน้นอุดมการณ์ “ราชาชาตินิยม” และการปกครองใน “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ซึ่งทั้งสองอุดมการณ์นี้มีอิทธิพลต่อชนชั้นกลางไทยในทศวรรษ 2540-2550 เป็นอย่างมาก

นับตั้งแต่ทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา รัฐบาลไทยภายใต้ความสนับสนุนช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกา มีนโยบายทำให้ประชาชนผูกพันกับสถาบันตามประเพณีมากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้เห็นด้วยกับคนไทยรวมทั้งชาวชนบททั่วไปมิให้หันไปสนับสนุนพวกคอมมิวนิสต์ โดยเกรงว่าพวกคอมมิวนิสต์จะใช้ยุทธศาสตร์ “ป่าล้อมเมือง” เช่นเดียวกับพรรคคอมมิวนิสต์จีน แต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่ต้องการให้คนไทยเห็นความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์มากกว่าผู้นำรัฐบาล ปัญญาชนฝ่ายรัฐบาลจึงนิยาม “ความเป็นไทย” โดยเน้นเฉพาะพุทธศาสนา รวมทั้งเน้นด้วยว่าพุทธศาสนา “เป็นหลักของการปกครองระบอบประชาธิปไตย”²⁴⁸⁷

สำหรับอุดมการณ์ “ราชาชาตินิยม” นั้น พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ทรงมีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูขึ้นมา ในช่วงเวลาที่นายปรีดี พนมยงค์ ประนีประนอมกับชนชั้นเจ้าและจอมพล ป. พิบูลสงคราม สูญเสียอำนาจ โดยในปี พ.ศ. 2489 พระองค์ทรงนำเอามโนทัศน์ “สมเด็จพระปิยมหาราช” มาผลิตซ้ำเพื่อเน้นว่าพระมหากษัตริย์ไทยทรงใกล้ชิดประชาชน ทรงระบุไว้ในพระนิพนธ์ว่าพระมหากษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยอันเป็นต้นแบบของการปกครองแบบไทย ทรงปกครองแบบพ่อปกครองลูก ทรงเป็นผู้นำในการรบ และทรงพิพากษาคดีความอย่างยุติธรรม²⁴⁸⁸

ในต้นทศวรรษ 2490 ผู้นำพรรคประชาธิปัตย์ได้ต่อสู้กับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ด้วยการอ้างอิงอุดมการณ์ “ราชาชาตินิยม” รัฐสภาซึ่งพรรคประชาธิปัตย์มีอิทธิพลสูงจากการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภา ได้ทำให้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2442 ถวายพระราชอำนาจคืนให้สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอย่างมาก โดยมีบทบัญญัติที่ให้อำนาจทางการเมือง

²⁴⁸⁷ ไพรอดู ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์, “การผลิตพื้นที่ประเทศไทยในทศวรรษ 2510” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554. หน้า 41-42.

²⁴⁸⁸ Dhani Nivat, “The Old Siamese Conception of the Monarchy” ., *Journal of the Siam Society*. Vol.36 (pt.2) 1946, pp. 93-94.

แก่สถาบันองคมนตรีและวุฒิสภา²⁴⁸⁹ ทำให้เกิด “ระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ขึ้นมา ซึ่งแม้ว่าระบอบนี้จะมีอายุสั้นมากเพราะเกิดรัฐประหารเงียบใน พ.ศ. 2494 ที่ทำให้การปกครองเปลี่ยนมาสู่ระบอบเผด็จการอำนาจนิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ.2494-2500 และระบอบเผด็จการทหารอาณานิธิของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับจอมพลถนอม กิตติขจรกับจอมพลประภาส จารุเสถียร ในระหว่าง พ.ศ.2500-2516²⁴⁹⁰ แต่ในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ทางการเมืองนั้น “ระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ได้รับการเสริมสร้างให้มีพลังสูงและมีบทบาททางการเมืองอย่างมากตั้งแต่ทศวรรษ 2520 สืบมาจนถึงปัจจุบัน ดังจะได้วิเคราะห์ต่อไปข้างหน้า

ในทศวรรษ 2490 นอกจากจะมีการเสนอให้ใช้ “ระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” โดยให้อำนาจแก่สถาบันพระมหากษัตริย์มากแล้ว ยังมีการต่อต้านหลักการเสียงข้างมากอีกด้วย งานเขียนของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช กล่าวว่าเสียงข้างมาก (เช่นใจ 500 คน) อาจผิดได้ ส่วนเสียงข้างน้อย (เช่น ความเห็นของพระ 1 รูป) ก็อาจดีหรือถูกต้องได้ และยังระบุด้วยว่า “การปกครองโดยเสียงข้างมากที่เรียกว่าประชาธิปไตย จะต้องไม่ถือเกณฑ์เอามากแต่เสียงเป็นใหญ่ ยังต้องมากด้วยวิชาความรู้ ความจงรักภักดีต่อชาติบ้านเมือง และความสุจริตซื่อสัตย์ต่อประชาชนด้วย จึงจะเป็นการปกครองที่ดี”²⁴⁹¹ นับเป็นการวางรากฐานความคิดเรื่องการปกครองที่ดีคือการปกครองโดย “คนดี” ใน “ระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ซึ่งชนชั้นกลางยอมรับอย่างกว้างขวางสืบมาจนถึงปัจจุบัน

ขณะเดียวกันก็มีการเสนอทศนะว่า ผู้นำที่มาจากการเลือกตั้งมักมีแนวโน้มที่จะรวบอำนาจโดยอ้างความชอบธรรมที่มาจากเสียงข้างมาก จึงต้องมีพระมหากษัตริย์เพื่อป้องกันการเกิดระบอบเผด็จการ ดังที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ระบุว่า “ระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญเป็น

²⁴⁸⁹ โปรดดูรายละเอียดใน สุชาติ ยิ้มประเสริฐ, *แผนชิงชาติไทย: ว่าด้วยรัฐและการต่อต้านรัฐสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามครั้งที่สอง (พ.ศ.2491-2500)* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ 6 ตุลาคม, 2550. หน้า 21.

²⁴⁹⁰ เกษียร เตชะพีระ, “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” *ฟ้าเดียวกัน* 9, 1 (มกราคม-มีนาคม 2554): 96-100.

²⁴⁹¹ อ้างใน สุชาติ ยิ้มประเสริฐ, *แผนชิงชาติไทย: ว่าด้วยรัฐและการต่อต้านรัฐสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ครั้งที่สอง (พ.ศ.2491-2500)* หน้า 230.

เครื่องมืออันทรงประสิทธิภาพที่สุดไว้ให้เราป้องกันเผด็จการ ตราบใดที่อำนาจสูงสุดยังอยู่กับ พระมหากษัตริย์ และฉะนั้นจึงลดพัวพันมือของพวกมันใหญ่ใฝ่สูงทางการเมืองแล้ว ตราบนั้นก็จะไม่มีความปรารถนาในหมู่ข้าราชการเมืองที่จะเป็นจอมเผด็จการ”²⁴⁹² แนวคิดดังกล่าวนี้ก็ได้รับการผลิตซ้ำจนมีอิทธิพลสืบมาเช่นกัน

ในทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา การยอมรับอุดมการณ์ “ราชาชาตินิยม” และ “ระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” เป็นไปอย่างกว้างขวาง เนื่องจากชนชั้นกลางรวมทั้งข้าราชการและนักเขียนหนังสือพิมพ์มีประสบการณ์เลวร้ายจากการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 รวมทั้งการรัฐประหารและการกบฏต่างๆ อีกทั้งยังได้รับความเดือดร้อนจากการที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม นำประเทศเข้าสู่สงครามโลก แม้แต่กุหลาบ สายประดิษฐ์ ซึ่งเป็นนักเขียนหัวก้าวหน้าก็ยังมองการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ในแง่ลบ²⁴⁹³ การมองการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ว่าทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เลวลงและเห็นว่าสมัชสมบูรณาญาสิทธิราชย์ประชาชนมีชีวิตที่มั่นคงและสงบสุขมากกว่า ทำให้เกิดบรรยากาศของการ “โหยหาอดีตอันดีงาม” ประกอบกับเชื้อสายของชนชั้นนำในระบอบเดิมได้นำอุดมการณ์ราชาชาตินิยมมาใช้ในการปฏิบัติการทางการเมืองโดยการเพิ่มเติมมนต์เสน่ห์และความหมายใหม่ๆ เข้าไปในอุดมการณ์เดิมดังกล่าวมาแล้ว โดยมีการใช้สื่อต่างๆ หลายชนิดที่ชนชั้นกลางเข้าถึงได้สะดวก เช่น หนังสือพิมพ์ที่ตีพิมพ์บทความและนวนิยาย (เช่น **สี่แผ่นดิน**) และยังเผยแพร่ข่าวสารต่างๆ เกี่ยวกับนักการเมืองที่เล่นการเมืองโดยอ้างอิงอุดมการณ์ราชาชาตินิยม กระแสความคิดนี้จึงมีพลังสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว

ในท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางการเมืองดังกล่าวมานี้ จอมพล ป.พิบูลสงคราม เลือกรับสร้างภาพลักษณ์ทางการเมืองโดยอาศัย **อุดมการณ์ชาตินิยมแบบ “พ่อขุนอุปถัมภ์”** อุดมการณ์นี้ได้รับการสร้างขึ้นโดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงเผยแพร่เนื้อหาของจารึกหลักที่ 1 เนื้อหาของจารึกนี้แสดงว่าสุโขทัยเป็นยุคที่ “เมืองไทยนี้ดี” เพราะมีกษัตริย์เป็น

²⁴⁹² อ้างใน Michael Kelly Connors, *Democracy and National Identity in Thailand* (Copenhagen: NIAS Press, 2007. p.85. แปลโดย เกษียร เตชะพีระ และอ้างใน เกษียร เตชะพีระ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” **ฟ้าเดียวกัน** 9, 1 (มกราคม-มีนาคม 2554): 97.

²⁴⁹³ โปรดดู กุหลาบ สายประดิษฐ์, **เบื้องหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475** พิมพ์ครั้งที่ 5 สำนักพิมพ์มิ่งมิตร, 2543.

“พ่อขุน” ที่ปกครอง “ลูก” หรือประชาชนให้มีชีวิตที่ดี มีเสรีภาพ เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้สะดวก การตัดสินใจเป็นไปอย่างยุติธรรม และ “พ่อขุน” ยังอุปถัมภ์พุทธศาสนาที่ช่วยให้ทุกคนในชาติมีศีลธรรมอันดีอีกด้วย²⁴⁹⁴

ต่อมาในต้นทศวรรษ 2500 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รับเอาอุดมการณ์ชาตินิยมแบบ “พ่อขุนอุปถัมภ์” ไปใช้²⁴⁹⁵ แต่ได้ผนวกอุดมการณ์พ่อขุนอุปถัมภ์เข้ากับอุดมการณ์ “ราชาชาตินิยม” เพื่อประโยชน์ในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ควบคู่กับการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อยู่ในฐานะ “ผู้นำแบบไทย” ที่จิตใจได้รับการหล่อหลอมจากพุทธศาสนา ส่งผลให้การใช้อำนาจอธิปไตยทั้งอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ รวมทั้งการสร้างความเป็นเอกภาพแก่ชาติไทย (หรือการพัฒนาประเทศ) ดำเนินไปอย่างชอบธรรมและมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้โดยไม่จำเป็นต้องมีรัฐสภาและองค์กรใดๆ มาควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจส่วนคนทั้งหลายใน “ชาติไทย” ที่อยู่ภายใต้การปกครองของ “พ่อขุนอุปถัมภ์” ต่างก็มีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจ พระองค์ทรงเป็นสัญลักษณ์ของความสูงส่งดั้งเดิมของ “ความเป็นไทย” ในทุกด้าน จึงทรงทำให้ “ชาติไทย” ยืนเคียงบ่าเคียงไหล่กับชาติอื่นๆ ในสังคมโลกได้อย่างสง่างามน่าภาคภูมิใจ²⁴⁹⁶

กล่าวได้ว่าอุดมการณ์ชาตินิยมที่ผนวกเอาอุดมการณ์ “พ่อขุนอุปถัมภ์” เข้ากับอุดมการณ์ “ราชาชาตินิยม” ในฐานะที่เป็นระบอบการปกครองแบบไทยที่เหมาะสมและดีที่สุดสำหรับ “ชาติไทย” เช่นนี้ เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการกลับมามีพลังอย่างแข็งแกร่งของอุดมการณ์ราชาชาตินิยม ในขณะที่อุดมการณ์แบบเสรีนิยมและสังคมนิยมได้ถูกเบียดขับออกไป

²⁴⁹⁴ ไพรอดู สายชล สัตยานุรักษ์, พระยาอนุমানราชธน ปราชญ์สามัญชนผู้นิรมิต “ความเป็นไทย” กรุงเทพฯ: มติชน, 2557. หน้า 153-155.

²⁴⁹⁵ ทักษิณ เจริญมิตร, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และม.ร.ว. ประกายทอง สิริสุข อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ บรรณาธิการ พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2548.

²⁴⁹⁶ ไพรอดู สายชล สัตยานุรักษ์, ศักยภาพกับประดิษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2 กรุงเทพฯ: มติชน, 2550.

เมื่อมาถึงยุคจอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร (พ.ศ.2506-2516) รัฐบาลพยายามสร้างความชอบธรรมทางการเมืองให้แก่การปกครองโดยปราศจากรัฐธรรมนูญ ด้วยการเน้นอุดมการณ์ **“ประชาธิปไตยแบบไทย”** อุดมการณ์ดังกล่าวนี้ได้รับการนำเสนอผ่านสื่อชนิดต่างๆ รวมทั้ง **สถานีวิทยุสองศูนย์** ในระหว่าง พ.ศ.2507-2508 มีการสร้างคำอธิบายว่า ความเป็นตัวแทนของประชาชนอยู่ที่การใช้อำนาจอธิปไตยตามเจตนารมณ์ของประชาชนและเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ฝ่ายบริหารจึงไม่จำเป็นต้องมาจากการเลือกตั้ง พร้อมกันนั้นก็ทำให้เหตุผลแก่การที่ฝ่ายบริหารมีอำนาจสูงมากเป็นพิเศษว่าจะช่วยให้เกิดเสถียรภาพทางการเมืองซึ่งจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ โดยเน้นว่า **“จะพัฒนาประเทศให้เป็นผลสำเร็จนั้น เสถียรภาพทางการเมืองเป็นสิ่งสำคัญที่สุดอย่างหนึ่ง”**²⁴⁹⁷ นอกจากนี้ยังสร้างคำอธิบายเพื่อให้คนไทยยอมรับความคิด **“ประชาธิปไตยแบบไทย”** ด้วยการผลิตซ้ำวาทกรรม **“ลักษณะเฉพาะของสังคมไทย”** เช่น การชี้ให้เห็นว่า **“ชาติไทย”** สามารถเจริญก้าวหน้าขึ้นได้โดยไม่จำเป็นต้องมีรัฐธรรมนูญ การที่นำเอารัฐธรรมนูญแบบตะวันตกมาใช้กลับทำให้เกิดปัญหาเสถียรภาพทางการเมืองเพราะไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของสังคมไทย”²⁴⁹⁸ บทความเรื่องหนึ่งที่เสนอทางสถานีวิทยุสองศูนย์กล่าวว่า

สำหรับข้าพเจ้าเองมีความเห็นว่า รัฐธรรมนูญที่จะเหมาะสมกับประเทศด้อยพัฒนา โดยทั่วไป ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยสนใจในกิจการบ้านเมืองนัก มีการศึกษาน้อย และวินัยในการที่จะร่วมกันเป็นพรรคการเมืองยังไม่ค่อยดีถึงขนาด **ควรให้อำนาจฝ่ายบริหารให้มากไว้ตามแบบของฝรั่งเศส หรืออย่างน้อยก็ต้องให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันดังเช่นของสหรัฐอเมริกา** ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ฝ่ายบริหารมีเสถียรภาพมั่นคงดีขึ้น จะ

²⁴⁹⁷ สถานีวิทยุสองศูนย์, “รัฐธรรมนูญของเราควรจะเป็นอย่างไร” ใน **ประชาธิปไตยแบบไทยและข้อคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ** พระนคร:สำนักพิมพ์โชคชัยเทเวศร์, 2508. หน้า 79-80.

²⁴⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49, 91-95. และโปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เกรียงศักดิ์ เซษฐพัฒน์วนิช, **ประชาธิปไตยแบบไทย** วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536.

ได้ดำเนินการปกครองไปได้โดยสะดวกเรียบร้อยเป็นประโยชน์แก่เศรษฐกิจและสังคมของประเทศ นั่นคือการจำกัดอำนาจของรัฐสภาให้น้อยลง...”²⁴⁹⁹

ในขณะที่รัฐบาลทหารภายใต้การนำของจอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร ทวีอำนาจสูงขึ้นมากในกลางทศวรรษ 2510 นั้น ปัญญาชนที่มีอิทธิพลสูงสุดในเวลานั้นคือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้นำแนวความคิดเรื่อง “การปกครองแบบไทย” ที่ตนเองสร้างขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ 2500 มาเน้น²⁵⁰⁰ แต่ได้เพิ่มเติมความคิดที่มีความสำคัญทางการเมืองอย่างยิ่ง คือความคิดที่ว่า “**ราชบัลลังก์นั้นเป็นเครื่องกีดขวางอำนาจ**”²⁵⁰¹ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จะให้ความสำคัญแก่ “ราชบัลลังก์” ในการ “กีดขวางอำนาจ” ของผู้นำกองทัพ แต่ความคิดเรื่อง “การปกครองแบบไทย” ที่เสนอโดย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “ประชาธิปไตยแบบไทย” ในแง่ที่ให้ความสำคัญอย่างสูงแก่อำนาจของผู้นำหรือหัวหน้าฝ่ายบริหาร และลดความสำคัญของฝ่ายนิติบัญญัติรวมทั้งลดบทบาทของประชาชนในการกำกับตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐของฝ่ายบริหารด้วย

แนวคิดเรื่อง “ประชาธิปไตยแบบไทย” ส่วนที่ให้ความสำคัญแก่อำนาจของฝ่ายบริหาร และเห็นว่าการเลือกตั้งมิใช่เรื่องสำคัญที่ขาดไม่ได้ในระบบประชาธิปไตย กับแนวคิดเรื่อง “การปกครองแบบไทย” ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่เน้นพระราชอำนาจและบทบาททางการเมืองของพระมหากษัตริย์ในการ “**เป็นเครื่องกีดขวางอำนาจ**” ล้วนได้รับการเลือกสรรมาใช้ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลางในทศวรรษ 2540-2550 ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

²⁴⁹⁹ ประชาธิปไตยแบบไทย และข้อคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ. พระนคร: โชคชัย เทเวศร์, 2508, หน้า 218-219. (เน้นโดยผู้เขียนบทความ)

²⁵⁰⁰ โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับความคิดเรื่อง “การปกครองแบบไทย” ใน สายชล สัตยานุรักษ์, **คึกฤทธิ์กับประดิษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2** กรุงเทพฯ: มติชน, 2550. หน้า 31-52.

²⁵⁰¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, “สยามรัฐหน้า 5 (4 มกราคม 2515) ใน **สยามรัฐหน้า 5 (เล่ม 9)** หน้า 307. กรุงเทพฯ: ก้าวหน้า, 2516. (เน้นโดยผู้; b0yp).

อุดมการณ์ราชาชาตินิยมแบบ “ราชประชาสมาสัย” และการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลางในทศวรรษ 2510

การพัฒนาประเทศทำให้มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วของชนชั้นกลางที่ต้องการมีส่วนร่วมในการปกครอง เช่น การกำหนดนโยบายหรือโครงการต่างๆ การตรากฎหมาย และการตรวจสอบการใช้อำนาจอรัฐ ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงกลางทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา เช่นเดียวกับสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย (network monarchy) ที่กำลังเติบโตและขยายบทบาทออกไปซึ่งต้องการถ่วงดุลอำนาจของผู้นำกองทัพเช่นกัน²⁵⁰² ปฏิบัติการต่างๆ ของชนชั้นกลางและ “สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย” ในช่วงทศวรรษ 2510 นี้ อยู่ภายใต้อุดมการณ์ “**ราชประชาสมาสัย**” ทำให้ “สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย” มีอิทธิพลสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว²⁵⁰³

มโนทัศน์ “ราชประชาสมาสัย” ที่เป็นส่วนหนึ่งของอุดมการณ์ “ราชาชาตินิยม” ที่มีผลต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลาง เกิดขึ้นในต้นปี พ.ศ.2500 เพื่อต่อสู้กับอำนาจเผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับ พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ และในเวลาต่อมา คือในทศวรรษ 2510 ก็ได้ถูกใช้เพื่อต่อสู้กับอำนาจเผด็จการของจอมพลถนอม กิตติขจร และพลเอกประภาส จารุเสถียร และในทศวรรษ 2550 ก็ได้ถูกใช้โดยแกนนำ “คนเสื้อแดง” เพื่อขอพระราชทานอภัยโทษแก่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และถูกใช้โดย “คนเสื้อเหลือง” เพื่อต่อสู้กับอำนาจการเมืองของกลุ่มทุนใหญ่หรือ “ระบอบทักษิณ” (ดังจะได้วิเคราะห์ต่อไปข้างหน้า)

ในปีแรกของทศวรรษ 2500 ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม กำลังขยายฐานมวลชนที่สนับสนุนรัฐบาลด้วยการ “เปิดเสรี” ทางการเมืองมากขึ้นเพื่อต่อสู้กับอำนาจที่ทวีขึ้นอย่างรวดเร็วของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และมีแนวโน้มว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามจะครองอำนาจต่อไป

²⁵⁰² อาสา คำภา. “สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย: การก่อตัวของพันธมิตรระหว่างพระมหากษัตริย์ กลุ่มอนุรักษ์นิยมและผู้นำทหาร หลัง 14 ตุลาฯ 2516 กับพิมพ์เขียวการเมืองไทยที่ล้มเหลว” บทความนำเสนอในการสัมมนาของนักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2556. หน้า 3 - 5.

²⁵⁰³ โปรดดูการวิเคราะห์ที่ดีเยี่ยมเกี่ยวกับมโนทัศน์ “อำนาจ” และ “อิทธิพล” ใน Yoshifumi Tamada, ‘Itthiphon and Amnat: An Informal Aspect of Thai Politics,’ Journal of Southeast Asian Studies, Kyoto University, 1991/3. และโปรดดูความหมายและรายละเอียดเกี่ยวกับความคิด “ราชประชาสมาสัย” ข้างหน้า.

ภายหลังการเลือกตั้งทั่วไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงเสนอพระราชดำริเรื่อง **“ราชประชาสมาสัย”** โดยทรงอธิบายความหมายไว้อย่างชัดเจนด้วยว่าหมายถึง **“พระราชาและประชาชนย่อมพึ่งพาอาศัยกัน”**²⁵⁰⁴

แม้ว่าในเวลาที่ยอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีอยู่นั้น การเคลื่อนไหวของ **“สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย”** เพื่อเสนอมนทัศน์ **“ราชประชาสมาสัย”** สู่สังคมไทยจะกระทำได้แต่เพียงการจัดตั้ง **“มูลนิธิราชประชาสมาสัย”** เพื่อดูแลรักษาผู้ป่วยโรคเรื้อนเท่านั้น แต่พระราชดำริเรื่อง **“ราชประชาสมาสัย”** ก็ได้กลายมาเป็นรากฐานทางอุดมการณ์ในการสร้าง **“สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย”** และการประกอบพระราชกรณียกิจต่างๆ ที่จะเป็กรากฐานของการ **“พึ่งพาอาศัยกัน”** ระหว่าง **“พระราชาและประชาชน”** เช่น การเสด็จไปทรงดนตรีในมหาวิทยาลัยต่างๆ การเสด็จพระราชดำเนินเพื่อทรงเยี่ยมเยียนและดูแลทุกข์สุขของประชาชนทั่วประเทศ และการพระราชทานโครงการในพระราชดำริต่างๆ เป็นต้น

ในทศวรรษ 2510 อำนาจเผด็จการของ **“ถนอม-ประภาส-ณรงค์”** เพิ่มขึ้นมาก ภายใต้วความช่วยเหลือด้านงบประมาณเพื่อปราบปรามคอมมิวนิสต์ของสหรัฐอเมริกา ชนชั้นนำที่สังกัดอยู่ใน **“สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย”** และชนชั้นกลางซึ่งขยายตัวขึ้นมากจากการดำเนินนโยบายพัฒนาประเทศจึงต้องการถ่วงดุลอำนาจของเผด็จการทหาร ในเวลานั้นชนชั้นกลางมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับปัญหาทางเศรษฐกิจหลังจากสหรัฐอเมริกาประกาศลัทธิกิลล์ ใน พ.ศ. 2514²⁵⁰⁵ และมีความไม่พอใจที่รัฐบาลขาดสมรรถภาพในการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจแต่กลับใช้อำนาจในการแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ ในบริบทดังกล่าวนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้นำมนทัศน์ **“ราชประชาสมาสัย”** กลับมาเน้นเพื่อเสนอแนวคิดเรื่อง **“ระบอบประชาธิปไตยแบบราชประชาสมาสัย”** โดยตีพิมพ์บทความในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ฉบับวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2514 มีความตอนหนึ่งว่า

²⁵⁰⁴ โปรดดู จุฑา ปิยะวารารณ์, **“ราชประชาสมาสัย 50 ปีแห่งการสนองพระราชปณิธาน” วารสารควบคุมโรค ปีที่ 35 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม- กันยายน 2552).**

²⁵⁰⁵ สหรัฐอเมริกาจะถอนฐานทัพออกจากประเทศไทย ซึ่งจะทำให้เงินช่วยเหลือและการใช้จ่ายของสหรัฐอเมริกาในประเทศไทยลดลงมาก

“ผมใคร่ขอเสนอรัชฉันทิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลาง ได้แก่ การปกครองระบอบราชประชาสมาย ให้พระมหากษัตริย์กับประชาชนร่วมกันปกครองแผ่นดิน ให้พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจในการปกครองมากขึ้นกว่าในระบอบประชาธิปไตย และให้ประชาชนมีอำนาจในการปกครองมากขึ้นกว่าในระบอบประชาธิปไตยของไทยที่แล้วมา พระมหากษัตริย์กับประชาชนในเมืองไทยนั้นไม่เคยเป็นภัยต่อกัน มีแต่ความรักกัน และมีความอนุเคราะห์เกื้อกูลต่อกันและกันมาโดยตลอด ถ้าหากว่าพระมหากษัตริย์กับประชาชนได้ร่วมกันปกครองแผ่นดินด้วยความรักและความอนุเคราะห์เกื้อกูลต่อกันดังที่ได้มีมาแล้วโดยตลอดนั้น ผมก็มีความหวังว่าแผ่นดินไทยของเราจะเป็นดินแดนแห่งความสันติและความเจริญในทุกทางดังที่คนทั่วไปปรารถนา”²⁵⁰⁶

ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน นักวิชาการของชนชั้นกลางที่ต่อต้านเผด็จการทหารก็ได้้นำแนวคิดเรื่อง “พระราชและประชาชนย่อมพึ่งพาอาศัยกัน” มาเผยแพร่ ดังมีบทสนทนาเรื่อง “ราชประชาสมาย” ในรายการทางโทรทัศน์ “การเมืองไทยกับเสน่ห์ จามริก และเกษม ศิริสัมพันธ์” ซึ่งบทสนทนานี้ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารธรรมศาสตร์²⁵⁰⁷ ด้วย

การเคลื่อนไหวของนักศึกษา นักวิชาการ ชนชั้นกลาง นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ ที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวใน “วันมหาวิปโยค” (เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516) จนกระทั่งประสบความสำเร็จในการล้มระบอบเผด็จการของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร สะท้อนความสำเร็จของมโนทัศน์ “ราชประชาสมาย” ที่ “พระราชและประชาชนย่อมพึ่งพาอาศัยกัน” อย่างแท้จริง

หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จนถึง พ.ศ.2448 แนวคิด “ราชประชาสมาย” ก็ไม่ได้รับการอ้างอิงในการเคลื่อนไหวทางการเมืองอีกเลย ทั้งนี้ก็เพราะการเมืองไทยเปลี่ยนไปมาก การสูญเสียอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองของผู้นำกองทัพในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์กลายเป็นศูนย์กลางเดียวที่ผู้นำองค์กรต่างๆ ทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน

²⁵⁰⁶ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, ปัญหาประจำวัน” หนังสือพิมพ์สยามรัฐรายวัน วันที่ 11 ธันวาคม 2514.

²⁵⁰⁷ รายการสนทนา “การเมืองไทย” กับอาจารย์เสน่ห์ จามริก และอาจารย์เกษม ศิริสัมพันธ์ วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 (เมษายน พ.ศ.2515): 39-45.

พากันเข้าไปถวายความจงรักภักดีและ “ขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร” ไม่ว่าจะเป็นผู้นำกองทัพ ข้าราชการระดับสูง นายทุนหรือนักธุรกิจ ฯลฯ²⁵⁰⁸ เมื่อประกอบกับโครงการในพระราชดำริจำนวนมาก²⁵⁰⁹ และพระราชกรณียกิจที่ปรากฏให้เห็นในสื่อต่างๆ ที่แสดงว่าพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จไปทรงช่วยเหลือประชาชนด้วยความห่วงใยเอาใจใส่อย่างแท้จริง ก็ทำให้มีโน้ตทัศน์ที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็น “ที่พึ่งสำคัญที่สุดของคนในชาติ” มีพลังสูงขึ้นมา

การที่แนวความคิดเรื่อง “พระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่พึ่งของคนในชาติ” มีความสำคัญมากกว่าแนวความคิดเรื่อง “ราชประชาสมาสัย” ในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 นับเป็นรากฐานทางความคิดที่พัฒนามาสู่นำแนวความคิดว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็น “พ่อแห่งชาติ” ในเวลาต่อมา ซึ่งการขยายอิทธิพลของมโนทัศน์หรือวาทกรรม “พ่อแห่งชาติ” (ที่พัฒนามาจากมโนทัศน์ “พ่อปกครองลูก” และ “สมเด็จพระปิยมหาราช”) นี้ มีความสำคัญอย่างมาก เพราะทำให้เกิดอุดมการณ์ “ราชาชาตินิยม” ในความหมายใหม่ที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของชนชั้นกลางอย่างยิ่งยวด

การเพิ่มพลังของอุดมการณ์ราชาชาตินิยมแบบ “พ่อแห่งชาติ”

เท่าที่พบหลักฐานในเวลานี้ ธาณินทร์ กรัยวิเชียร เป็นผู้ที่น่าจะเอาแนวคิดเรื่อง “พ่อ” มาเน้นให้เป็นแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในระบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการเปลี่ยนจุดเน้นจาก “ประชาธิปไตยแบบราชประชาสมาสัย” มาเป็นแนวคิดว่าพระมหากษัตริย์ในระบบประชาธิปไตยทรงเป็นเสมือน “พ่อ” ที่ห่วงใยรักใคร่และโปรดปรานประชาชน พระองค์ทรงดูแลและเป็นที่พึ่งของประชาชนเสมือนทุกคนเป็น “ลูก” โดยในปี พ.ศ.2519 ธาณินทร์ กรัยวิเชียร ได้เขียนหนังสือ พระมหากษัตริย์ไทยในระบบประชาธิปไตย เพื่อเสนอ มโนทัศน์ดังกล่าวนี้ ดังความตอนหนึ่งว่า “...ในวัฒนธรรมเดิมของไทยเรานั้นพระมหากษัตริย์มีหน้าที่ประดุจพ่อเมือง เป็นผู้นำออกบรรพบุรุษในเวลาที่มีศึกสงคราม เป็นทั้งพ่อผู้ปกครอง เป็นทั้งตุลาการของ ราษฎรในเวลาปกติ

²⁵⁰⁸ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, ประชาธิปไตย คนไทยไม่เท่ากัน กรุงเทพฯ: มติชน, 2557. หน้า 23-51.

²⁵⁰⁹ ไพรอดู ชนิดา ชิตบัณญัติย์, โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจนำในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2550.

ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนเป็นไปอย่างสนิทสนมมาก...พระมหากษัตริย์...คือพ่อของประชาชนนั่นเอง”²⁵¹⁰ นอกจากนี้ธานินทร์ กรัยวิเชียร ยังระบุใน “บทนำ” ด้วยว่า พระมหากษัตริย์ไทยทรง “ร่วมทุกข์เฉลี่ยสุขกับปสกนิกรของพระองค์ตลอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน”²⁵¹¹ โดยธานินทร์ กรัยวิเชียร เปลี่ยนมาเน้น “ความผูกพันซึ่งกันและกัน”²⁵¹² แทนการ “พึ่งพาอาศัยกัน” ซึ่งปรากฏว่าหลังจากหนังสือเล่มนี้ได้รับการเผยแพร่ไม่นานก็เกิด “เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519” และธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ในสมัยรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ (พ.ศ.2520-2523) นั้น แม้ว่าสมาชิกของชนชั้นนำหลายคนจะนำแนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ทรงเป็น “พ่อ” มาเสนออีก เช่น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ให้สัมภาษณ์ในสารคดีทางโทรทัศน์เรื่อง “Soul of a Nation” ว่า “พระมหากษัตริย์...ทรงเป็นดวงจิตดวงใจของประชาชน...ทรงเป็นพ่อของครอบครัวที่ใหญ่มาก คือคนไทยทั้งประเทศ”²⁵¹³ แต่การจัดงาน “วันพ่อแห่งชาติ” ก็ยังไม่เกิดขึ้น ตราบจนกระทั่งพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จึงได้มีการจัดงาน “วันพ่อแห่งชาติ” ขึ้นเป็นครั้งแรกในวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2523²⁵¹⁴

²⁵¹⁰ ธานินทร์ กรัยวิเชียร “สถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์” ใน พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ, 2520. หน้า 5. (พิมพ์ครั้งแรก โดยโรงพิมพ์คุรุสภา 2519 ในฐานะที่เป็นสิ่งพิมพ์เผยแพร่เฉพาะวงงานรัฐสภา) (เน้นโดยผู้เขียน)

²⁵¹¹ เรื่องเดียวกัน, “บทนำ”

²⁵¹² ธานินทร์ กรัยวิเชียร, พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย, หน้า 39. (เน้นโดยธานินทร์ กรัยวิเชียร).

²⁵¹³ <http://www.youtube.com/watch?v=EI0jp1hcYuw> (เน้นโดยผู้เขียน)

²⁵¹⁴ ในการจัดงาน “วันพ่อแห่งชาติ” ครั้งแรก มีการสร้างความหมายว่า “ดอกพุทธรักษาสีเหลืองเป็นดอกไม้สัญลักษณ์ประจำวันพ่อแห่งชาติ ‘พุทธรักษา’ หมายถึงพระพุทธเจ้าทรงปกป้องคุ้มครองให้มีแต่ความสงบสุขร่มเย็น...และสีเหลืองอันเป็นสีประจำวันพระราชสมภพขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว...การมอบดอกพุทธรักษาให้กับพ่อ จึงเสมือนกับการบอกถึงความรักและเคารพบูชาพ่อผู้สร้างความสงบสุขร่มเย็นให้แก่ครอบครัว คนไทยโบราณเชื่อว่าบ้านใดปลูกดอกพุทธรักษาไว้ประจำบ้านจะช่วยปกป้องคุ้มครองไม่ให้มีเหตุร้ายหรืออันตรายเกิดแก่บ้านและผู้อยู่อาศัย” (โปรดดู “วันพ่อแห่งชาติมีประวัติความเป็นมาและความสำคัญอย่างไร” ccc.enn.no.lh ศูนย์ข่าวการศึกษาไทย).

ในทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา พลังของอุดมการณ์ราชาชาตินิยมแบบ “พ่อแห่งชาติ” เพิ่มสูงขึ้นมาก ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการใช้ระบบการศึกษาและสื่อมวลชนในการปลูกฝังอุดมการณ์ราชาชาตินิยมอย่างเข้มข้น อีกส่วนหนึ่งมาจากการดำเนินงานและกิจกรรมของหลายฝ่าย เช่น การดำเนินนโยบายของรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ในทศวรรษ 2520 ที่ส่งเสริม “โครงการในพระราชดำริ” อย่างเต็มที่²⁵¹⁵ การที่หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนจัดงานเฉลิมฉลอง “สองร้อยปีกรุงรัตนโกสินทร์” อย่างยิ่งใหญ่ในกลางทศวรรษ 2520 โดยทุกฝ่ายให้ความสำคัญอย่างสูงแก่การนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ทั้ง 9 รัชกาลในการรักษาเอกราชและการสร้างความเจริญรุ่งเรืองแก่ “ชาติไทย” ในทุกด้าน ที่ตอกย้ำให้สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณและพระเกียรติยศอันสูงส่งของพระมหากษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ การเกิดขึ้นของลัทธิพีธี “เสด็จพ่อ ร.5” ในทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา ในบริบทที่ชนชั้นกลางไม่อาจพึ่งอำนาจรัฐได้มากนัก ทำให้หวังพึ่งพระบารมีของ “สมเด็จพระปิยมหาราช” ซึ่งชนชั้นกลางมีความทรงจำร่วมกันว่าทรงนำ “ชาติไทย” ไปสู่ความเจริญก้าวหน้าในทุกด้าน รวมทั้งพระราชทานเสรีภาพแก่ประชาชนด้วยการเลิกระบบไพร่และระบบทาส²⁵¹⁶ นอกจากนี้ “สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย” (network monarchy) ยังขยายตัวไปสู่วงการธุรกิจและระบบราชการตลอดจนองค์กรภาครัฐและเอกชนต่างๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งในมหาวิทยาลัย²⁵¹⁷

ถึงแม้ว่าอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมและชาติพันธุ์นิยมจะมีอิทธิพลมากขึ้น แต่ก็ได้ทำให้อุดมการณ์ราชาชาตินิยมลดความสำคัญลง คนหลายชาติพันธุ์ในท้องถิ่นต่างๆ ที่สร้างอัตลักษณ์ของตนโดยอาศัยเรื่องเล่า บทเพลง พิธีกรรม พิพิธภัณฑสถาน ฯลฯ ได้นำอุดมการณ์ราชาชาตินิยมมาใช้เพื่อเน้นความจงรักภักดีต่อ “ความเป็นไทย” โดยแสดงให้เห็นว่าชีวิตของคนชาติพันธุ์ต่างๆ ในทุกท้องถิ่นมีความมั่นคงและเจริญขึ้นได้ก็ด้วยการพึ่งพระบารมีของพระมหากษัตริย์ซึ่งอัตลักษณ์ดังกล่าวนี้ช่วยให้กลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ มีความชอบธรรมที่จะได้รับสิทธิต่างๆ ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของ “ชาติไทย” ที่จงรักภักดีต่อ “ความเป็นไทย” รวมทั้งมีสถานภาพทางอำนาจที่สูงกว่าเดิม เช่น

²⁵¹⁵ ไพรอดู ชนิดา ชิตบัณฑิตย์, โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจนำในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.

²⁵¹⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ลัทธิพีธีเสด็จพ่อ ร.5 พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: มติชน, 2546.

²⁵¹⁷ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, ประชาธิปไตย คนไทยไม่เท่ากัน กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2557. หน้า 30-34.

ชาติพันธุ์จีน ชาติพันธุ์ “ลาว” หรือ “คนเมือง” ชาติพันธุ์ไทใหญ่ ชาติพันธุ์ดาร์อั้ง ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ฯลฯ อุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมและอุดมการณ์ชาติพันธุ์นิยมจึงมีส่วนช่วยเสริมพลังให้แก่อุดมการณ์ราชาชาตินิยมเป็นอย่างมาก²⁵¹⁸

“ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มีส่วนสำคัญที่ทำให้คนไทยซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและเสริมพลังให้อุดมการณ์ราชาชาตินิยมแบบ **“พ่อแห่งชาติ”** อย่างมาก กล่าวคือ ใน พ.ศ.2540 เมื่อคนทุกกลุ่มในสังคมไทยและระบบทุนนิยมของไทยเผชิญกับความเสี่ยงสูงจากกระแสโลกาภิวัตน์ จนกระทั่งเกิดวิกฤตเศรษฐกิจที่ร้ายแรง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงเป็น **“พ่อแห่งชาติ”** ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแนวคิด **“เศรษฐกิจพอเพียง”** เพื่อเป็นหลักการหรือคุณธรรมสำคัญในการดำรงชีวิตและการประกอบกิจการทางเศรษฐกิจอย่างมั่นคงและปลอดภัย ถึงแม้ว่าวิถีชีวิตในสังคมสมัยใหม่และอิทธิพลของวัฒนธรรมบริโภคนิยมจะทำให้ชนชั้นกลางไม่อาจนำเอาแนวคิด **“เศรษฐกิจพอเพียง”** มาใช้อย่างจริงจัง แต่ก็มีควมสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างลึกซึ้งที่พระมหากษัตริย์ทรงห่วงใยพสกนิกรและทรงเป็น **“ที่พึ่ง”** อย่างแท้จริง ชนชั้นกลางจำนวนไม่น้อยต้องการให้ชาวชนบทนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้²⁵¹⁹ โดยชนชั้นกลางส่วนหนึ่งเห็นว่าจะทำให้ชาวชนบทรอดพ้นจากอิทธิพลของวัฒนธรรมบริโภคนิยมและไม่ต้องละทิ้งถิ่นฐานออกไปเผชิญกับความเสี่ยงสูงในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

พลังของอุดมการณ์ราชาชาตินิยมแบบ **“พ่อแห่งชาติ”** ยังเป็นผลมาจากบทเพลงเกี่ยวกับ **“พ่อ”** จำนวนมากซึ่งสร้างความสะท้อนอารมณ์และความซาบซึ้งใจในพระมหากรุณาธิคุณ ที่ทรงเป็น **“ที่พึ่ง”** ในทุกๆ ด้านของ **“ลูก”** และ **“ลูก”** จะทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อ **“พ่อของแผ่นดิน”**

²⁵¹⁸ โปรตดู สายชล สัตยานุรักษ์ การต่อสู้บนพื้นที่ความทรงจำของคนหลากหลายชาติพันธุ์ในประเทศไทย **วารสารหน้าจั่ว** ฉบับที่ 8 (กันยายน 2554-สิงหาคม 2555): 77-103. และ เกษกานต์ ชติยะ, “ความหลากหลายและความเปลี่ยนแปลงของอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมในเชียงใหม่ ทศวรรษ 2490-2510” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556.

²⁵¹⁹ โปรตดู กรกฤช สมจิตตานุกิจ, “เมืองกับชนบทในกระแสการเปลี่ยนแปลง: สังคมไทยในภาวะกลับตาลปัตรของสองนคราประชาธิปไตย(2)” <http://www.prachatai.com/journal/2014/01/51333>

“เพลงพ่อ” กล่าวถึงปัญหาฝนแล้ง และ “พ่อ” ได้โปรดให้ทำฝนเทียมและสร้างเขื่อน ให้แผ่นดินไทยนี้อุดมสมบูรณ์ เมื่อเกิดภัยพิบัติทุกหนทุกแห่ง “พ่อ” ก็ช่วยบรรเทา แผ่นดินไทยโชคดีที่มี “พ่อ” ทรงทำให้แผ่นดินมีรวงข้าว คนไทยจึงเป็นสุขทั่วกันเพราะ “พ่อ”²⁵²⁰

“เพลงต้นไม้ของพ่อ” เน้นว่าประเทศไทยเปรียบเสมือนต้นไม้ที่ “พ่อ” ทรงปลูกไว้จนสูงใหญ่ ซึ่ง “ลูก” คือคนไทยทุกๆ คนจะดูแลต้นไม้ให้ให้มิดอกมีผล “ให้เราทุกๆ คน เติบโตอย่างร่มเย็นในบ้านเรา” “พ่อ...คอยดูแลเรา ให้เรายังมีวันต่อไป” “แผ่นดินกว้างไกล แต่หัวใจพ่อกว้างกว่า” “จากนี้ไปสักหมื่นปี ต้นไม้ที่พ่อปลูกต้องสวยทั้งดงและยิ่งใหญ่” “เหงื่อเราจะเทไปจากหัวใจ...ให้ต้นไม้ของพ่อยังคงงาม”²⁵²¹

“เพลงของขวัญจากก้อนดิน” กล่าวว่า “เรารู้พ่อต้องเหนื่อยสักเพียงไหน...ต้องลำบากใจกายมิเคยสิ้น เพราะพ่อรู้พ่อคือพลังแห่งแผ่นดิน... ให้เราพอยู่พอกินกันต่อไป...หากจะหาของขวัญให้พ่อสักกล่อง เราทั้งสอง...บวกกันเป็นดินเดียวให้พ่อได้สุขใจ...ช่วยกันทาดูให้พ่อสุขใจไม่ต้องเหนื่อยเกินไปอย่างที่เป็นมา...”²⁵²²

แนวคิด “พ่อแห่งชาติ” หรือ “พ่อแห่งแผ่นดิน” เป็นแนวคิดที่เสริมพลังแก่อุดมการณ์ “ราชาชาตินิยม” และระบอบ “ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ให้มีความแข็งแกร่งและกลายเป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่สุดให้แก่การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลาง

อุดมการณ์ราชาชาตินิยมแบบ “พ่อแห่งชาติ” กับการเสริมสร้างพลังแก่นวัตกรรม “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”

ในขณะที่อิทธิพลของอุดมการณ์ราชาชาตินิยมที่เน้นความเป็นที่พึ่งของ “พ่อแห่งชาติ” หรือ “พ่อแห่งแผ่นดิน” มีพลังสูงขึ้นมา บรรดาคดี อุวรรณโณ ปัญญาชนสำคัญของชนชั้นกลางก็ได้เขียนบทความที่ทำให้ความหมายของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”

²⁵²⁰ www.youtube.com/watch?v=10sChHfVxgs

²⁵²¹ www.youtube.com/watch?v=x-7NQXN6FkQ,

²⁵²² www.youtube.com/watch?v=ffzt5CVMGP4

มีความชัดเจนและสอดคล้องกับความต้องการของชนชั้นสูงและชนชั้นกลางที่ต้องการ “คนดี” มาช่วยถ่วงดุลอำนาจการเมืองของกลุ่มทุนใหญ่ที่มีแนวโน้มผูกขาดอำนาจ โดยบรรศักดิ์ อุวรรณโณ ได้เน้นความเป็น “ธรรมราชา” ของพระมหากษัตริย์ที่ “ทรงปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีคุณสมบัติเพียบพร้อมที่จะทำหน้าที่สำคัญใน “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” บทความของบรรศักดิ์ อุวรรณโณ ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ต่อเนื่องกันหลายฉบับในช่วงกลางปี พ.ศ.2549 เน้นความสำคัญของพระมหากษัตริย์ต่อการปกครอง “ชาติไทย” ในระบอบรัฐธรรมนูญ โดยการยึดโยง “ธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญ” เข้ากับ “หลักทศพิธราชธรรม” ด้วยการแสดงให้เห็นว่าการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันทรงมีพระวิริยะอุตสาหะในการบำเพ็ญทศพิธราชธรรม ทำให้หลักธรรมนี้กลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญแห่งระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข อันเป็นลักษณะเฉพาะของระบอบประชาธิปไตยของไทย²⁵²³

เกษียร เตชะพีระ วิเคราะห์ว่า “นับว่าบทความของบรรศักดิ์ให้ความหมายใหม่ทางวัฒนธรรมที่กระชับรัดกุมขึ้นแก่มาตรา 7 แห่งรัฐธรรมนูญ 2540 โดยยึดโยงน้อมนำหลักทศพิธราชธรรมไปรองรับกำกับการใช้พระราชอำนาจ “ตามประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ในกรณีที่ไม่มียกเว้นบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญบังคับ”²⁵²⁴ และยังได้ชี้ให้เห็นว่า ผลงานต่างๆ ของบรรศักดิ์ อุวรรณโณ ที่เขียนระหว่าง พ.ศ.2544-

²⁵²³ บรรศักดิ์ อุวรรณโณ ได้ยกตัวอย่างให้เห็นอย่างชัดเจน เช่น “หลักศีลและอวิโรหนะ” มีความสอดคล้องเคียงคู่ไปกับหลักนิติรัฐและรัฐธรรมนูญแห่งระบอบประชาธิปไตย “หลักปริจาคะและตปะ” สอดคล้องเคียงคู่ไปกับหลักการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและความโปร่งใสในการบริหารอันเป็นเสาหลักสองในสามประการของธรรมรัฐหรือธรรมาภิบาล “หลักอวิหิงสา มัททวะ และอาชวะ” ก็เป็นหลักการพื้นฐานของโครงการในพระราชดำริเพื่อแก้ไขบรรเทาทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชน เป็นต้น และยังชี้ให้เห็นด้วยว่าการที่พระองค์ทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรมทำให้หลักการดังกล่าวนี้แปรเปลี่ยนมาเป็นหลักการของสังคมไทยในหลายด้านด้วยกัน รวมทั้งหลักบริหารจัดการสำหรับนักบริหารภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาสังคมทุกระดับ และเป็นหลักการทางสังคมสำหรับคนไทยทั้งปวงอีกด้วย

²⁵²⁴ เกษียร เตชะพีระ, “รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 กับการเมืองไทย” รัฐศาสตร์สาร ฉบับ 29/3 (กันยายน-ธันวาคม 2551) หน้า 35.

2550 ล้วนแต่ยืนยันว่ากำเนิดแห่งระบอบรัฐธรรมนูญไทยเป็นข้อตกลงหรือสัญญา (Pact) “อันเป็นพระราชประสงค์ของพระปกเกล้าฯ...” หรือ “กำเนิดแห่งระบอบรัฐธรรมนูญไทยเป็นพระบรมราชานุญาต (Charter) และดังนั้น การถวายพระราชอำนาจคืน (ในความหมายอำนาจอธิปไตย) จึงเป็นไปได้ในทางหลักกฎหมาย และสมควรทำได้ในทางความเป็นจริง”²⁵²⁵

จะเห็นได้ว่า งานเขียนของบวรศักดิ์ อุวรรณโณ ได้ทำให้แนวคิดเรื่องทศพิธราชธรรมมีความทันสมัยเป็นที่เข้าใจได้ง่ายแก่ชนชั้นกลางทั่วไป ทำให้ชนชั้นกลางรับรู้อย่างชัดเจนว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรมอย่างสมบูรณ์ครบถ้วนดุจดวงค์พระโพธิสัตว์หรือพระพุทธเจ้า และการเสนอคำอธิบายที่ประสานหลักนิติธรรม (the rule of law) เข้ากับพระราชอำนาจนำแห่งธรรมราชา ก็ทำให้อุดมการณ์ราชาชาตินิยมและแนวคิดเรื่องพระราชอำนาจทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ มีความสอดคล้องกลมกลืนกับลักษณะเฉพาะของสังคมและวัฒนธรรมไทยมากยิ่งขึ้น อุดมการณ์ราชาชาตินิยมแบบที่เน้นว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็น “ธรรมราชา” จึงช่วยเสริมสร้างความหมายของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ให้กลายเป็นวาทกรรมที่มีพลังสูงยิ่งในการทำกับวิธีคิดและอารมณ์ความรู้สึกของชนชั้นสูงและชนชั้นกลาง และเป็นอุดมการณ์ที่เอื้อต่อปฏิบัติการทางการเมืองของชนชั้นกลางซึ่งกำลังเคลื่อนไหวเรียกร้องให้ “ถวายพระราชอำนาจคืนสู่สถาบันพระมหากษัตริย์” เพื่อกำจัดอำนาจของกลุ่มทุนใหญ่หรือ “ระบอบทักษิณ” ให้หมดไปจากสังคมการเมืองไทย

การสร้างความหมายของ “ตุลาการภิวัตน์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”

การที่อุดมการณ์ราชาชาตินิยมและแนวคิด “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” มีพลังสูงขึ้น เอื้อให้กระบวนการ “ตุลาการภิวัตน์” เกิดขึ้นได้ทั้งในเชิงความหมายและในเชิงปฏิบัติการทางการเมือง

²⁵²⁵ เกษียร เตชะพีระ, “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ฟ้าเดียวกัน 9, 1 (มกราคม-มีนาคม 2554):108. (เน้นโดยผู้เขียน).

หลังจากวันที่ 25 เมษายน พ.ศ.2549 ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำรัสให้คณะตุลาการศาลต่างๆ ช่วยกันหาทางแก้ไขวิกฤตที่กำลังเกิดขึ้นเนื่องจากการเลือกตั้งที่ไม่เป็นประชาธิปไตยและอาจเป็นโมฆะ เพื่อไม่ให้ชาติบ้านเมืองต้องล่มจมไป ตุลาการแห่งศาลฎีกา ศาลปกครองสูงสุด และศาลรัฐธรรมนูญ ก็เริ่มเคลื่อนไหวปรึกษาหารือประสานกันอย่างพร้อมเพรียงเปิดเผยโดดเด่นต่อสาธารณะอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน นำไปสู่การพิจารณาได้สวนดำเนินคดีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งอย่างเร่งด่วนฉบับนี้เป็นพิเศษ²⁵²⁶

การเกิดขึ้นของ “**ตุลาการภิวัตน์**” ในปลายทศวรรษ 2540 นี้ เป็นเพราะความขัดแย้งทางการเมืองได้ดำเนินมาจนถึงจุดที่มีการแบ่งฝักฝ่ายในหมู่ประชาชนอย่างชัดเจน จนเป็นการยากที่พระมหากษัตริย์จะทรงลงมามีบทบาททางการเมืองโดยตรงดังในวิกฤตการณ์ “14 ตุลาคม 2516” และวิกฤตการณ์ “พฤษภาทมิฬ 2535” ในอดีต เพราะหากทรงลงมามีบทบาทโดยตรงก็อาจทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเห็นว่าพระองค์ทรง “เลือกข้าง” หรือ “ไม่เป็นกลางทางการเมือง” ซึ่งนอกจากจะทำให้การแก้ไขปัญหาไม่บรรลุผลแล้วยังอาจจะเป็นอันตรายต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อีกโสดหนึ่งด้วย ในช่วงนี้เองที่มึนนักวิชาการสำคัญหลายคนเสนอความรู้เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่ฝ่ายตุลาการในการมีบทบาททางการเมือง เพื่อให้ตุลาการสามารถทำหน้าที่ถ่วงดุลตรวจสอบฝ่ายบริหารและนิติบัญญัติที่ได้อำนาจมาจากการเลือกตั้ง หรือเพื่อให้ตุลาการมีอำนาจมากขึ้นในการถ่วงดุลตรวจสอบกลุ่มทุนใหญ่หรือ “ระบอบทักษิณ” นั่นเอง

ธีรยุทธ บุญมี ปัญญาชนสำคัญอีกคนหนึ่งของชนชั้นกลาง เป็นคนแรกที่ประดิษฐ์คำว่า “**ตุลาการภิวัตน์**” ขึ้นมาเพื่อใช้เรียกปรากฏการณ์ที่ตุลาการเข้ามามีบทบาททางการเมืองโดยตรงและยังแสดงเหตุผลอันน่าเชื่อถือเพื่อยืนยันว่า “**ตุลาการภิวัตน์**” เป็นกระบวนการที่ถูกต้องด้วยเหตุผลและมีความชอบธรรมทุกประการ²⁵²⁷ โดยอธิบายความหมายของกระบวนการตุลาการภิวัตน์ดังนี้

²⁵²⁶ เกษียร เตชะพีระ, “รัฐประหาร 19 กันยายนกับการเมืองไทย” **รัฐศาสตร์สาร** ฉบับที่ 29/3 กันยายน-ธันวาคม) 2551 หน้า 19-20.

²⁵²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23-26.

กระบวนการตุลาการภิวัตน์ หรือกฎหมายภิวัตน์ หรือนิติธรรมภิวัตน์ (judicialization of politics) คือการให้อำนาจแก่ฝ่ายตุลาการในการตรวจสอบถ่วงดุลสองอำนาจใหญ่ คือฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติได้ ทั้งนี้ก็เพื่อได้แย่งทดแทนและพัฒนาให้พ้นจาก “แนวคิดประชาธิปไตยตามลัทธิเสี่ยงส่วนใหญ่” ป้องกันมิให้เกิดระบอบเผด็จการหรือเผด็จการโดยรัฐสภาได้ เพราะที่ผ่านมากลไกมาตรการทดแทนอำนาจเสี่ยงข้างมากประเภทต่างๆ ค่อนข้างไม่ทำงานหรือทำงานไม่ได้ผลภายใต้รัฐบาลทักษิณ มักถูกแทรกแซง บิดเบือน คุมก้ำกัณ และทำให้เป็นอัมพาตบ่อยครั้งด้วยพลังเสี่ยงข้างมากที่ยึดกุมอำนาจบริหารและนิติบัญญัติไว้ จนในที่สุดสังคมต้องอาศัยตุลาการทั้งสามศาลให้ช่วยกัน “ตุลาการภิวัตน์” เป็นที่พึ่งสุดท้ายในกรอบระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ²⁵²⁸

ในระยะเวลาใกล้เคียงกัน มีชัย ฤชุพันธุ์ ก็ได้ให้สัมภาษณ์พิเศษแก่หนังสือพิมพ์มติชน รายวัน เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ.2549 ซึ่งให้เห็นว่า พระราชดำรัสแก่ฝ่ายตุลาการเมื่อวันที่ 25 เมษายน 2549 ที่นำมาสู่การดำเนินงานของตุลาการสามฝ่าย อันได้แก่ประธานศาลปกครองสูงสุด ประธานศาลฎีกา และผู้พิพากษาประจำศาลสำนักงานศาลยุติธรรม เพื่อสนองพระราชดำรัสองค์ดังกล่าว นับเป็น “พระอัจฉริยภาพทางรัฐธรรมนูญอย่างยิ่ง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว “ที่คนธรรมดานึกไม่ออก” เพราะ เวลานั้นถึงอำนาจอธิปไตย คนธรรมดาก็นึกถึงแต่ฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ ไม่คิดถึงฝ่ายตุลาการ และเมื่อนึกถึงฝ่ายตุลาการ ก็นึกถึงการพิจารณาพิพากษาคดี ไม่คิดถึงในแง่ที่เป็นอำนาจส่วนหนึ่งที่ประกอบกันขึ้นเป็นอำนาจอธิปไตย พระราชดำรัส 25 เมษายน 2549 ได้แสดงว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนึกถึงฝ่ายตุลาการในฐานะเป็นองค์อำนาจ และทรงใช้อำนาจตุลาการในฐานะ “อำนาจอธิปไตย” เป็นครั้งแรก²⁵²⁹

การสร้างขอบเขตกรรมแก่กระบวนการ “ตุลาการภิวัตน์” ดังกล่าวมาข้างต้นนี้ เกิดขึ้นได้เนื่องจากมีพลังของอุดมการณ์ราชาชาตินิยมเกื้อหนุน อีกทั้งยังมีการสร้างอัตลักษณ์ตุลาการให้เป็น “คนดี” “ผู้ดี” “ผู้รู้” และ “ผู้จงรักภักดี” มาเป็นเวลานานหลายทศวรรษแล้ว²⁵³⁰ ผลที่เกิดขึ้นก็คือ

²⁵²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25-26.

²⁵²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37-38.

²⁵³⁰ กฤษณ์เพชร โสมณวัตร, “อำนาจแห่งอัตลักษณ์ตุลาการ”

“ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” มีความหมายที่กว้างขวางขึ้น โดยครอบคลุมไปถึงบทบาททางการเมืองของตุลาการที่ทำงานสนองพระราชดำริด้วย

การต่อสู้ช่วงชิงความหมาย “ราชประชาสมาสัย” ในทศวรรษ 2550

ในท่ามกลางวิกฤตทางการเมืองของไทย นอกจากจะมีการเสริมสร้างความคิดใหม่ๆ เช่น “ตุลาการภิวัตน์” ขึ้นมาแล้ว แนวคิด “ราชประชาสมาสัย” (ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอุดมการณ์ราชาชาตินิยม) ก็ได้รับการสร้างความหมายใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มการเมืองต่างๆ ที่กำลังต่อสู้กันอย่างเข้มข้น กล่าวคือ หลังจากที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้รับการพิพากษาโดยศาลคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองให้ต้องโทษจำคุก 2 ปี ในคดีที่ลงนามให้ภรรยายื่นประมูลเพื่อซื้อที่ดินของรัฐในย่านถนนรัชดาภิเษก ก็ได้มีการเคลื่อนไหวและการต่อสู้ด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อกลับมาประเทศไทยอย่างปราศจากความผิด แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ ในปี พ.ศ.2551 ในขณะที่อุดมการณ์ราชาชาตินิยมมีอิทธิพลอย่างสูงต่อชนชั้นกลาง ก็ได้มีการเคลื่อนไหวของ “คนเสื้อแดง” เพื่อขอพระราชทานอภัยโทษแก่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร โดยมีการลงรายชื่อผู้สนับสนุน 5 ล้านคน พร้อมกันนั้น วีระกานต์ มุสิกพงศ์ แกนนำแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ก็ได้ปราศรัยในที่ชุมนุมของ “คนเสื้อแดง” เพื่อชี้แจงเหตุผลและแนวคิดในการขอพระราชทานอภัยโทษ โดยอ้างอิงแนวคิด “ราชประชาสมาสัย” ต่อมาในวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2552 ก็มีรายงานข่าวในหนังสือพิมพ์และสื่อออนไลน์ ดังนี้

...นายจุฑาพร กล่าวว่า ...นายวีระ มุสิกพงศ์ เคยเสนอแนวคิดเรื่องราชประชาสมาสัย แต่ยังไม่เป็นรูปธรรม เนื่องจากสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นขณะนี้ ไม่ใช่เฉพาะเรื่องของ พ.ต.ท.ทักษิณแล้ว แต่เป็นเรื่องบ้านเมืองที่มี 2 มาตรฐาน ไม่เป็นประชาธิปไตย **ขณะนี้ไม่มีใครฟังใคร แต่คนไทยทุกคนฟังพระเจ้าแผ่นดิน จึงเป็นเรื่องที่พระเจ้าแผ่นดินกับประชาชนจะร่วมกันทำให้ประเทศชาติกลับไปสู่จุดเดิมที่ไม่มี 2 มาตรฐาน...**²⁵³¹

²⁵³¹ ข่าวหน้าแรก “แม้อ้างถวายรายงานผ่านกลไกพิเศษ ไม่ไว้ใจเปรม” Senoon.nom และ necs.mlhel.nom วันที่อาทิตย์ที่ 15 มีนาคม 552. (เน้นโดยผู้เขียน).

คำกล่าวของ จตุพร พรหมพันธุ์ นี้ อาจวิเคราะห์ได้ว่า ในทัศนะของแกนนำ “คนเสื้อแดง” บทบาททางการเมืองของตุลาการ ทำให้คำพิพากษาของศาลอาญา ที่สั่งจำคุก พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นั้นมีความลำเอียง จึงต้องมีความร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับพระมหากษัตริย์ โดยประชาชนลงชื่อเพื่อขอพระราชทานอภัยโทษแก่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ส่วนพระมหากษัตริย์ก็ทรง “ร่วมกัน” กับประชาชน โดยการพระราชทานอภัยโทษ ซึ่งจะทำให้ความขัดแย้งในบ้านเมืองที่เป็นผลมาจากสภาวะ “สองมาตรฐาน” หดไป “กลับไปสู่จุดเดิมที่ไม่มี 2 มาตรฐาน” ทั้งนี้โดย “คู่ขัดแย้งต้องยอมถอยคนละก้าว” ซึ่งน่าจะหมายความว่าฝ่าย “คนเสื้อแดง” ยอมรับพระราชอำนาจทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ ส่วนฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” ก็ยอมรับการกลับมาใช้อำนาจของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งจะทำให้ความขัดแย้งในสังคมไทยสลายไป และ “ประเทศชาติ” เดินหน้าต่อไปได้ นอกจากนี้ยังอาจตีความต่อไปได้อีกว่าอนาคตของประเทศชาติอยู่ที่ “พระเจ้าแผ่นดินกับประชาชนจะร่วมกันทำให้ประเทศชาติ...ไม่มี 2 มาตรฐาน” หรือมีความเสมอภาคกันใน “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”

การที่แกนนำของ “คนเสื้อแดง” อ้างอิงแนวคิด “ราชประชาสมาสัย” น่าจะเกิดขึ้นเนื่องจากพิจารณาเห็นว่า “คนเสื้อเหลือง” หรือชนชั้นกลางซึ่งสมทานอุดมการณ์ราชาชาตินิยมแบบ “พ่อแห่งชาติ” จะยอมรับการขอพระราชทานอภัยโทษและปล่อยให้ทุกอย่างขึ้นอยู่กับพระบรมราชวินิจฉัย เพราะ “ลูก” ย่อมเชื่อมั่นในการตัดสินใจของ “พ่อ” ว่ามีความถูกต้องชอบธรรมอย่างแน่นอน แต่การถกกลับปรากฏว่ามีการตอบโต้จากฝ่าย “คนเสื้อเหลือง” ที่สำคัญคือ คำณูณ สิทธิสมาน

คำณูณ สิทธิสมาน ได้โต้แย้งแกนนำแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) โดยชี้ให้เห็นว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มิได้ยอมรับแนวคิด “ราชประชาสมาสัย” อย่างแท้จริง และเน้นว่า การแก้ไขปัญหของชาตินั้น **“ต้องอาศัยพระบารมีและพระราชอำนาจ โดยความยินยอมพร้อมใจของประชาชน นี่คือการเดินตามแนว “ราชประชาสมาสัย” ที่แท้จริง**

!!”²⁵³² ซึ่งน่าจะหมายความว่า การพระราชทานอภัยโทษนั้นควรจะเกิดขึ้น “**โดยความยินยอมพร้อมใจ**” ของฝ่ายชนชั้นกลางที่กำลังต่อต้าน “ระบอบทักษิณ” ด้วย

แนวคิด “ราชประชาสมาสัย” ได้รับการเน้นและให้ความหมายใหม่อีกครั้งหนึ่งในขณะที่การเคลื่อนไหวของ กปปส. (คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข) ดำเนินไปอย่างเข้มข้น โดย **ปราโมทย์ นาครทรรพ** เสนอบทความเรื่อง “ราชประชาสมาสัย โอกาสในหนึ่งพันปี” ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน ในวันที่ 7 มกราคม พ.ศ.2557 เน้นความหมายของ “ราชประชาสมาสัย” ในแง่ที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็น “ที่พึ่ง” มากกว่าความหมายในแง่ของความร่วมมือหรือการ “พึ่งพาอาศัยกัน” และได้เรียกร้องให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อคืนพระราชอำนาจให้แก่พระมหากษัตริย์ ให้พระองค์ทรงมีพระราชอำนาจและหน้าที่ทางการเมือง “ตามกฎหมาย”²⁵³³

ปราโมทย์ นาครทรรพ ยืนยันว่า “ราชประชาสมาสัย” เป็นทางออกจากวิกฤตของสังคมไทย และเนื่องจากตระหนักว่าชนชั้นกลางมีความกังวลเรื่องการเปลี่ยนแปลงแผ่นดินและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชราภาพ ปราโมทย์ นาครทรรพ จึงระบุว่า “หลายคนกล่าวนั้นเป็นบุญญานิกรส่วนพระองค์ หากทรงชราภาพประชวร และปราศจากข้าราชการบริพารชั้นผู้ใหญ่ที่เข้มแข็งกล้าหาญ คงไม่สามารถทรงใช้พระราชอำนาจพิเศษดังกล่าวได้ ซึ่งก็อาจจะเป็นเช่นนั้นจริง” แล้วเสนอให้เร่งทำการ “อภิวินิจฉัยเปลี่ยนแปลงให้มีรัฐธรรมนูญราชประชาสมาสัยและระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเสียโดยเร็ว”²⁵³⁴ เพราะ “อันที่จริง การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขกับราชประชาสมาสัยก็คือสิ่งเดียวกันนั่นเอง นั่นก็คือ ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ที่ทั้งพระมหากษัตริย์กับประชาชนต่างก็มี

²⁵³² คำภูณ สติธิตสมาน, ทักษิณ ชินวัตร ความยุติธรรม และพระบารมี และ...ราชประชาสมาสัย ตอนที่ 2 <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000130228>

²⁵³³ ปราโมทย์ นาครทรรพ, “ราชประชาสมาสัย โอกาสในหนึ่งพันปี” หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน 7 มกราคม 2557. www.manager.co.th/daily/ViewNews.aspx?NewsID=9570000002149

²⁵³⁴ เรื่องเดียวกัน.

อำนาจหน้าที่และส่วนร่วมตามครรลองและประเพณีของระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง”²⁵³⁵ ปราโมทย์ นาครทรรพ ยังเน้นว่าการมีอำนาจหน้าที่และส่วนร่วมของประชาชนจะต้องกว้างขวาง มีความหมาย และเป็นผลดีในชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างแท้จริง “หาใช้การลงคะแนนเลือกตั้งไม่กี่นาที หรือการตรวจสอบต่อต้านรัฐบาลเป็นครั้งคราวไม่”²⁵³⁶ พร้อมกันนั้นก็สนับสนุนบทบาทของกองทัพและตุลาการโดยเสนอว่า “ขณะนี้เมืองไทยกำลังอยู่บนปากเหวแห่งความวิบัติ ผมมองไม่เห็นทางออก นอกจากราชประชาสมาสัย คือ การพึ่งบารมีในหลวง การมีส่วนร่วมของปวงชน ความไม่สับสนของกองทัพที่ต้องสนับสนุนจอมทัพกับมวลมหาประชาชนอย่างแท้จริง ... ผู้มีอำนาจรับผิดชอบของแผ่นดิน เช่น ประมุขศาลและผู้นำเหล่าทัพ ... ขอพระราชทานพระบรมราชโองการงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตราที่เป็นต้นเหตุและอุปสรรคขัดข้องของการแก้วิกฤต ... เมื่อระบ่วิกฤตสำเร็จแล้ว มวลมหาประชาชนพากันมีส่วนร่วมด้วยการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญราชประชาสมาสัยเสียเลย นอกจากราชประชาสมาสัยจะป้องกันองเลือดได้แล้วยังจะนำประเทศไปสู่ระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง เหนือกว่ามาตรฐานสากลและสอดคล้องกับความเป็นไทย”²⁵³⁷

อุดมการณ์ราชาชาตินิยมกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลางหรือ "คนเสื้อเหลือง"

นับตั้งแต่ทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา ชนชั้นกลางขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็วในยุคพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงทศวรรษ 2520 และทศวรรษ 2530 ซึ่งเศรษฐกิจไทยเติบโตราวร้อยละ 7-8 และมีหลายปีที่เศรษฐกิจไทยเติบโตมากกว่าร้อยละ 10 ชนชั้นกลางเหล่านี้พากันตอบรับอุดมการณ์ราชาชาตินิยมอย่างกระตือรือร้น เพราะนอกจากความรู้สึกนึกคิดของชนชั้นกลางจะได้รับการหล่อหลอมจากระบบการศึกษาและสื่อต่างๆ ที่ปลูกฝังอุดมการณ์อย่างเข้มข้นและมีประสิทธิภาพแล้ว บริบททางการเมืองของชนชั้นกลางก็ทำให้ต้องการพึ่งพระบารมีของพระมหากษัตริย์ กล่าวคือ ในรัฐราชการที่กองทัพและข้าราชการมีอำนาจสูงนั้น ชนชั้นกลางต้องดำรงชีวิตและลงทุนหรือทำงานในภาครัฐและภาคเอกชนท่ามกลางโครงสร้างอำนาจรวมทั้งระบบ

²⁵³⁵ เรื่องเดียวกัน. .

²⁵³⁶ เรื่องเดียวกัน.

²⁵³⁷ เรื่องเดียวกัน.

กฎหมายและศาลยุติธรรมแบบเดิมโดยไม่มีสถาบันและกลไกที่มีประสิทธิภาพในการกำกับตรวจสอบและถ่วงดุลการใช้อำนาจรัฐ ทำให้ชนชั้นกลางหวังพึ่งพระบารมีของพระมหากษัตริย์ในฐานะที่เป็น “หัว” ในการกำกับตรวจสอบ “แขนขาของรัฐ” มิให้ใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวหรือกดขี่ข่มเหงรังแกประชาชน บทบาทอันสร้างสรรค์และโดดเด่นของพระมหากษัตริย์ในการแก้ไขวิกฤตทางการเมืองในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 และเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 ยิ่งสร้างความเชื่อมั่นและความศานึกในพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์อย่างสูง ว่าพระองค์ทรงเป็น “ที่พึ่ง” ในการควบคุมตรวจสอบถ่วงดุลและต่อสู้กับอำนาจที่ไม่เป็นธรรมของผู้ปกครองทัพ ดังนั้น เมื่อเกิด “ระบอบทักษิณ” ขึ้นมาในครึ่งหลังของทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา ชนชั้นกลางจึงหวังพึ่งพระบารมีของพระมหากษัตริย์ที่ตนเชื่อมั่นว่ามีความรักความห่วงใยและเอาใจใส่ดูแลสวัสดิภาพของประชาชนอย่างแท้จริง เสมือน “พ่อ” ที่รักและหวังดีต่อ “ลูก” อย่างปราศจากเงื่อนไข รวมทั้งหวังพึ่ง “ตุลาการภิวัตน์” ซึ่งทรงมีพระราชดำรัสให้เกิดขึ้นด้วย ดังนั้นอุดมการณ์ราชาชาตินิยมแบบ “พ่อแห่งชาติ” และความชื่นชมใน “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” จึงมีพลังสูงขึ้นมาและได้รับการยอมรับในหมู่ชนชั้นกลางอย่างกว้างขวางในหลายทศวรรษที่ผ่านมา และการปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ให้อยู่คู่กับ “ชาติไทย” ก็เป็นหลักประกันที่สำคัญอย่างยิ่งต่อความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าของชาติไทยทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังนั้น การคงไว้ซึ่งมาตรา 112 จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างมากในทัศนะของชนชั้นกลาง

จะเห็นได้ว่าเมื่อถึงปลายทศวรรษ 2540 อุดมการณ์ราชาชาตินิยมถูกใช้ในการสร้างความชอบธรรมให้แก่การเคลื่อนไหวทางการเมืองของฝ่ายเสื้อเหลืองหลายกลุ่ม เช่น “กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ซึ่งต้องพยายามรวมเอาคนหลากหลายกลุ่มที่มีความแตกต่างหลากหลายทางอุดมการณ์และการเมืองเกินกว่าจะหลอมรวมเข้าด้วยกันเป็นปึกแผ่นเองได้ จุดร่วมเดียวที่สามารถรวมใจปลั่งการเมืองนานาสารพัดประเภทเหล่านี้ได้ก็คือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังปรากฏข้อเรียกร้องใจกลางที่ค่อยๆ ก่อตัวสูงงอมขึ้นท่ามกลางยุทธการล้อมวลชนของสนธิ ลิ้มทองกุล กับเครือข่าย **หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ** จากเดือนกันยายน พ.ศ.2548 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2549 ได้แก่การถวายพระราชอำนาจคืนและขอพระราชทานผู้นำในการปฏิรูปการเมือง แทนที่นายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในแง่นี้ “ปรากฏการณ์สนธิ ลิ้มทองกุล” จึงน้อมนำ

และอิงอาศัยความชอบธรรมจากการรณรงค์ต่อต้านทุจริตคอร์รัปชันที่มีสมาชิกคณะองคมนตรีเป็นแกนนำภายใต้ร่มธง “ธรรมราชา” ประเด็นดังกล่าวนี้ผนวกกับแนวพระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง” ได้กลายมาเป็นฐานคติรองรับให้แนวร่วมอันกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นนักเคลื่อนไหว สื่อมวลชนต่อต้านการเซ็นเซอร์ องค์กรพัฒนาเอกชนต่อต้านรัฐ สหภาพแรงงานต่อต้านการแปรรูป รัฐวิสาหกิจเป็นของเอกชน กลุ่มสนับสนุนการพัฒนาทางเลือกต่อต้านทุนนิยม ฯลฯ มาปฏิบัติภารกิจร่วมกันทางการเมืองได้ แฉการฉ้อโกงของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยที่เรียกร้องคนกลุ่มต่างๆ ออกมาชุมนุมใหญ่ในเดือนมีนาคม พ.ศ.2549 เพื่อขอพึ่งพระบารมีขอพระราชทานนายกรัฐมนตรีตามรัฐธรรมนูญมาตรา 7 จึงมีกลุ่มคนที่ต่อต้าน พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร หลากหลาย กลุ่มเข้าร่วมจนขบวนการเติบโตอย่างก้าวกระโดด ขยายตัวจากกรุงเทพฯ ไปสู่เมืองศูนย์กลางอื่นๆ ทั่วประเทศ โดยกลุ่มคนเหล่านี้เข้าสวมรับเอาเอกลักษณ์รวมหมู่ทางการเมืองแบบราชาชาตินิยม โดยนิยามทักษิณกับระบอบของเขาเป็นศัตรูของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์²⁵³⁸

กลุ่มคนที่ออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องนายกรัฐมนตรีพระราชทานมิได้ปฏิเสธความสำคัญของรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้งอย่างสิ้นเชิง เพราะเป้าหมายหลักอยู่ที่การจัด “ศัตรูของชาติ” ออกไป ในท้ายที่สุดแล้วก็ต้องการกลับไปสู่ระบอบรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง ดังที่ชื่อของกลุ่มพันธมิตรเองก็ยังคงลงท้ายชื่อของกลุ่มว่า “เพื่อประชาธิปไตย” ซึ่ง เกษียร เตชะพีระ ก็วิเคราะห์ไว้ว่า

“หากอ่านเอาเรื่องบรรดาข้อเสนอง้างต้นในสถานการณ์การเมืองปัจจุบัน ความหมายที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมในทางปฏิบัติของมันก็คือการเรียกร้องให้ใช้อำนาจสมบูรณาญาสิทธิเฉพาะกิจ (ed hon ebsotullsm) นั่นเอง กล่าวคือมันสะท้อนความมุ่งมาดปรารถนาอยากได้อำนาจเด็ดขาด สมบูรณ์ที่อยู่นอกและเหนือรัฐธรรมนูญลงมาปฏิบัติการจัดกวดล้างและจัดระเบียบสังคม

²⁵³⁸ เกษียร เตชะพีระ, “รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 กับการเมืองไทย” รัฐศาสตร์สาร ฉบับ 29/3 (กันยายน_ธันวาคม 2551) หน้า 11.

การเมืองเสียใหม่เป็นการเฉพาะกิจเฉพาะกาล-ก่อนจะย้อนกลับเข้าสู่หลักนิติรัฐและระบอบรัฐธรรมนูญปกติอีกครั้งหนึ่ง²⁵³⁹

ด้วยพระวิสัยทัศน์อันลึกซึ้งกว้างขวางพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิเสธที่จะพระราชทานนายกรัฐมนตรี ดังนั้นกระบวนการ “ตุลาการภิวัตน์” จึงเกิดขึ้นเพื่อให้ศาลใช้อำนาจอธิปไตยฝ่ายตุลาการในการตรวจสอบถ่วงดุลฝ่ายบริหารและนิติบัญญัติ²⁵⁴⁰ ซึ่ง “ตุลาการภิวัตน์” นี้กลายเป็นความหวังสำคัญของชนชั้นสูงและชนชั้นกลางไทยในการล้มล้าง “ระบอบทักษิณ” ซึ่งยึดกุมอำนาจฝ่ายบริหารและนิติบัญญัติเอาไว้ในมือ ในขณะที่กลไกตรวจสอบถ่วงดุลอื่นๆ ถูก “ระบอบทักษิณ” ทำให้ไร้ประสิทธิภาพไปแล้ว²⁵⁴¹

อนึ่ง “การรัฐประหาร” เป็นเรื่องที่ชนชั้นกลางเห็นว่าจำเป็น ในกรณีที่ใช้วิธีการอื่นๆ ในการแก้ไขวิกฤตของชาติล่าช้าหรือไม่ได้ผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้นำกองทัพที่ก่อการรัฐประหารใน พ.ศ.2549 และ พ.ศ.2557 ยังคงสร้างความชอบธรรมในการรัฐประหารภายใต้อุดมการณ์ราชาชาตินิยม คณะรัฐประหาร ซึ่งเรียกชื่อตนเองว่า “คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” สะท้อนถึงอุดมการณ์ราชาชาตินิยมที่เชื่อว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขของชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของไทย เพราะทรงเป็นหลักประกันว่าชาติไทยจะมี “คนดี” (ที่มีทั้งปัญญาและคุณธรรม) เป็นผู้ปกครอง หาก “คนไม่ดี” ขึ้นมามีอำนาจ ทหารก็จะไม่ยอมให้ “คนไม่ดี” ดังกล่าวอยู่ในอำนาจไป

²⁵³⁹ เกษียร เตชะพีระ, “รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 กับการเมืองไทย” รัฐศาสตร์สาร ฉบับ 29/3 (กันยายน-ธันวาคม 2551) หน้า 14-19. อย่างไรก็ตาม เกษียร เตชะพีระ เห็นว่าในทางหลักการ การใช้อำนาจสมบูรณาญาสิทธิเฉพาะกิจนี้จะมีความชอบธรรมก็ต่อเมื่อเกิดสภาพรัฐล้มเหลว ในภาวะขัดแย้งแบ่งฝักฝ่ายทางการเมืองการขอให้ทรงใช้ พระราชอำนาจตามมาตรา 7 เป็นการเรียกร้องให้พระองค์ซึ่งทรงเป็นประมุขของคนไทยทุกคนทุกฝ่ายทรงเลือกข้างอันจะส่งผลกระทบต่อสถานการณ์และสัมพันธภาพของพระมหากษัตริย์กับฝ่ายอื่นๆ สถาบันอื่นๆ ในระยะยาว

²⁵⁴⁰ พระราชดำรัส 25 เมษายน 2549 และ เกษียร เตชะพีระ, “รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 กับการเมืองไทย” รัฐศาสตร์สาร ฉบับ 29/3 (กันยายน-ธันวาคม 2551) หน้า 19-40.

²⁵⁴¹ สะท้อนจากการวิเคราะห์ของ ชีรยุทธ บุญมี, ตุลาการภิวัตน์ กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2549, หน้า 17.

นานๆ เพราะจะเป็นอันตรายต่อ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” แม้ว่า “คนไม่ดี” นั้นๆ จะได้รับการเลือกตั้งจากเสียงข้างมากของประชาชนก็ตาม

การต่อต้าน “ระบอบทักษิณ” ภายใต้อุดมการณ์ราชาชาตินิยม

เจริญ ภักดีอนุกูล²⁵⁴² กล่าวในที่ประชุมคณะกรรมการการร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ.2550 ว่า “จุดที่ 2 ของระบบ Party list ของปี 2540 พลาดตรงเขาไปทำเป็นบัญชีเดียว บัญชีเดียวทั้งประเทศ เลยทำให้พรรคที่ได้เสียงมากที่สุดในทั้งประเทศ เขาเลยนึกว่าพรรคเขามีคะแนนเสียง ประชาชนสนับสนุน 14 ล้าน 19 ล้าน อหังการ มั่งการ จะเทียบชั้นเป็นเจ้าแผ่นดิน อย่างนี้มันไม่ถูกหลักของระบอบการปกครองประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขในระบบรัฐสภา มันไม่ใช่ประธานาธิบดี”²⁵⁴³

สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ และสหภาพนายความ ก็ได้อ้างอิงแนวคิด “ราชประชาสมาสัย” ในการต่อต้าน พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ดังแถลงการณ์ในวันที่ 18 มีนาคม 2549 ซึ่งตอนท้ายของแถลงการณ์นี้กล่าวถึงปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้ลงโทษหรือเอาผิดกับพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และครอบครัวในการใช้อำนาจในทางมิชอบได้เพียงเล็กน้อย หรือบางกรณีก็เอาผิดไม่ได้เลย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงทัศนะของชนชั้นกลางที่มองว่า คนไทยไม่สามารถพึ่งกลไกในระบบหรือกลไกตามกฎหมายในการกำกับและตรวจสอบการใช้อำนาจของนายกรัฐมนตรี จำเป็นต้องพึ่งพระบารมีของพระมหากษัตริย์ รวมทั้งกระบวนการ”ตุลาการภิวัตน์” เพื่อกำจัดอำนาจของ “คนไม่ดี” ให้หมดไปจากสังคมไทยอย่างสิ้นเชิง²⁵⁴⁴

การเคลื่อนไหวต่อต้าน “ระบอบทักษิณ” ยังเกิดจากการที่ชนชั้นกลางรับรู้ข้อมูลที่ทำให้เห็นว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กระทำความผิดอย่างร้ายแรงตามเกณฑ์ที่อุดมการณ์ชาตินิยม

²⁵⁴² ปลัดกระทรวงยุติธรรม รองประธานคณะกรรมการการร่างรัฐธรรมนูญ และตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

²⁵⁴³ “รายงานการประชุมคณะกรรมการการร่างรัฐธรรมนูญ สภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 39/2550” วันที่ 7 มิถุนายน 2550 อ้างใน เกษียร เตชะพีระ, “2 แนวโน้มที่แยกแยะของระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ตอน ที่ 2” มติชนรายวัน 2 มีนาคม 2555.

²⁵⁴⁴ <http://www.manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID=9490000037021> เข้าถึงเมื่อ 15 มิถุนายน 2557.

กำหนดเอาไว้ จะเห็นได้ว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ไม่ได้ถูกชนชั้นกลางมองว่าคอร์รัปชันเท่านี้ เพราะมีการใช้คำว่า “โกงกินชาติ” ในสื่อต่างๆ รวมทั้งในเว็บไซต์พันทิพย์²⁵⁴⁵ นอกจากนี้ในเว็บไซต์พันทิพย์ยังมีการรวบรวมเรื่องที่เห็นว่าเป็น “ความผิดของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร” เอาไว้มากกว่า 60 ข้อ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นความผิดต่อชาติและพระมหากษัตริย์²⁵⁴⁶

การที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ถูกมองว่าจะมีคุณธรรมต่างๆ ตามอุดมการณ์ราชาชาตินิยมดังกล่าวมานี้ ย่อมหมายความว่า “คนเลื้อยเลื้อย” เห็นว่า “ระบอบทักษิณ” เป็นภัยอันตรายต่อความมั่นคงของชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังนั้น การกำจัด “ระบอบทักษิณ” จึงเป็นภารกิจที่ “คนเลื้อยเลื้อย” มีความภาคภูมิใจ โดยเห็นว่าตนกำลังสามัคคีและเสียสละในการต่อสู้เพื่อความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าของ “ชาติไทย” และเพื่อพระมหากษัตริย์ซึ่งมีความสำคัญอย่างสูงสุดต่อ “ชาติไทย”

สรุป

อุดมการณ์ราชาชาตินิยมมีอิทธิพลอย่างสูงต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลาง เพราะมีการปรับเปลี่ยนจุดเน้นและความหมายรวมทั้งการเพิ่มเติมโน้ตชนใหม่ๆ เข้าไปในระหว่างการปฏิบัติการทางการเมือง จนเห็นได้ชัดเจนว่า อุดมการณ์ทางการเมืองมิได้เป็นฝ่ายที่มีอิทธิพลในการกำหนดการเคลื่อนไหวทางการเมืองแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่การเคลื่อนไหวหรือการปฏิบัติการทางการเมืองก็ทำให้อุดมการณ์ทางการเมืองเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน

²⁵⁴⁵ <http://pantip.com/topic/31330046> เข้าถึงเมื่อ 15 มิถุนายน 2557.

²⁵⁴⁶ เช่น “ทำตัวเสมอพระองค์ท่าน” “ทักษิณ ชินวัตรใช้อุโบสถวัดพระแก้วในการทำบุญประเทศ (แต่แต่งกายในชุดสบายๆ ไม่เป็นทางการ) ทั้งๆ ที่ประธานในการทำบุญระดับประเทศควรเป็นพระองค์ท่านมากกว่า...ที่สำคัญอุโบสถวัดพระแก้วเป็นสถานที่ที่ใช้สำหรับประกอบศาสนพิธีของพระมหากษัตริย์ตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน..ไม่มีการขอพระบรมราชานุญาต” “การจบบ้างด้วยวาจาและการกระทำถึง 7 ครั้ง” ฯลฯ <http://pantip.com/topic/31330046> เข้าถึงเมื่อ 2 กรกฎาคม 2557.

บรรณานุกรม

เกษณพัชร โสมณวัตร, “อำนาจแห่งอัตลักษณ์ตุลาการ”

กุลลาบ สายประดิษฐ์. **เบื้องหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475** พิมพ์ครั้งที่ 5 สำนักพิมพ์มิ่งมิตร, 2543.

เกษียร เตชะพีระ. “รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 กับการเมืองไทย” **รัฐศาสตร์สาร** ฉบับ 29/3 (กันยายน-ธันวาคม 2551).

เกษียร เตชะพีระ, “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” **ฟ้าเดียวกัน** 9, 1 (มกราคม-มีนาคม 2554).

เกษกานต์ ชติยะ, “ความหลากหลายและความเปลี่ยนแปลงของอุดมการณ์ท้องถิ่นนิยมใน เชียงใหม่ ทศวรรษ 2490-2510” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชา ประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556.

เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒน์นิข, ประชาธิปไตยแบบไทย วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. ปัญหาประจำวัน” **หนังสือพิมพ์สยามรัฐรายวัน** วันที่ 11 ธันวาคม 2514.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. “สยามรัฐหน้า 5 (4 มกราคม 2515) ใน **สยามรัฐหน้า 5 (เล่ม9)** หน้า 307.กรุงเทพฯ: ก้าวหน้า, 2516.

จรรยา ปิยะวรารมณ. “ราชประชาสมาสัย 50 ปีแห่งการสนองพระราชปณิธาน” **วารสารควบคุมโรค** ปีที่ 35 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม- กันยายน 2552).

ชนิดา ชิตบัณฑิตย์, **โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจนำ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว** กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2550.

ชาติรี ประกิตนันทการ, **พระพุทธชินราชในประวัติศาสตร์สมบูรณาญาสิทธิราชย์** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2551.

ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, **การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ** แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และ ม.ร.ว.ประกายทอง สิริสุข แปล. ธารงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ บรรณาธิการ. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2548.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร “สถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์” ใน พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ, 2520.

ธีรยุทธ บุญมี, **ตุลาการภิวัตน์** กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2549,

นิธิ เอียวศรีวงศ์, “การเมืองมวลชนกับกรรมพี” **มติชนสุดสัปดาห์** ปีที่ 34 ฉบับที่ 1772 (1-7 สิงหาคม 2557).

นิธิ เอียวศรีวงศ์, **ลัทธิพิธีเสด็จพ่อ ร.5** พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: มติชน, 2546.

ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์, “การผลิตพื้นที่ประเทศไทยในทศวรรษ 2510” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554.

โยชิฟูมิ ทามาตะ, “การจับมือเป็นพันธมิตรกันของพลังด้านประชาธิปไตยในประเทศไทย” ปาฐกถาในการประชุมทางวิชาการนานาชาติเรื่อง “ไทยศึกษาในสายลมตะวันตก” ระหว่างวันที่ 24-25 สิงหาคม พ.ศ. 2556 ณ โรงแรมฟูรามา จังหวัดเชียงใหม่.

รายการสนทนา “การเมืองไทย” กับอาจารย์เสน่ห์ จามริก และอาจารย์ดร.เกษม ศิริสัมพันธ์ **วารสารธรรมศาสตร์** ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 (เมษายน พ.ศ.2515): 39-45.

“รายงานการประชุมคณะกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญ สภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 39/2550” วันที่ 7 มิถุนายน 2550. อังนุ เกษียร เตชะพีระ, “2 แนวโน้มที่แยกแยะของระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ตอนที่ 2” หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน วันที่ 2 มีนาคม 2555.

วารุณี โอสถารมย์, “การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ.2411-พ.ศ.2475” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

สถานีวิทยสองศูนย์, “รัฐธรรมนูญของเราควรจะเป็นอย่างไร” ใน **ประชาธิปไตยแบบไทยและข้อคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ พระนคร:สำนักพิมพ์โชคชัยเทเวศร์**, 2508.

สายชล สัตยานุรักษ์. “การต่อสู้บนพื้นที่ความทรงจำของคนหลากหลายชาติพันธุ์ในประเทศไทย”

วารสารหน้าจั่ว ฉบับที่ 8 (กันยายน 2554-สิงหาคม 2555): 77-103.

สายชล สัตยานุรักษ์, 10 **ปัญญาชนสยาม เล่ม 1** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเพ่นบุคส์, 2557.

สายชล สัตยานุรักษ์, 10 **ปัญญาชนสยาม เล่ม 2** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเพ่นบุคส์, 2557.

สายชล สัตยานุรักษ์. **พระยาอนุমানราชธน ปราชญ์สามัญชนผู้นิรมิต “ความเป็นไทย”**

กรุงเทพฯ: มติชน, 2557.

สายชล สัตยานุรักษ์, **สมเด็จพระยาตำราธิราชานุภาพ การสร้างอัตลักษณ์ “เมืองไทย”**

และ “ชั้น” ของชาวสยาม กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2546.

สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ **แผนชิงชาติไทย: ว่าด้วยรัฐและการต่อต้านรัฐสมัยจอมพล ป. พิบูล**

สงครามครั้งที่สอง (พ.ศ.2491-2500) กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ 6 ตุลาวัลย์, 2550.

ห.จ.ช., ร.5 ศ.2/5 ประกาศกระแสพระบรมราชโองการ เรื่องการเล่าเรียนของประเทศสยาม

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, **ประชาธิปไตย คนไทยไม่เท่ากัน** กรุงเทพฯ: มติชน, 2557. หน้า 23-51.

อาสา คำภา. "สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย: การก่อตัวของพันธมิตรระหว่าง

พระมหากษัตริย์ กลุ่มอนุรักษนิยมและผู้นำทหาร หลัง 14 ตุลาฯ 2516 กับพิมพ์เขียวการ

เมืองไทยที่ล้มเหลว" บทความนำเสนอในการสัมมนาของนักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชา

ประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา

2556.

Dhani Nivat, “ The Old Siamese Conception of the Monarchy” ., **Journal of the Siam**

Society. Vol.36 (pt.2) 1946, p. 93-94.

Michael Kelly Connors, **Democracy and National Identity in Thailand** (Copenhagen:

NIAS Press, 2007.

Tamada,Yoshifumi. ‘Itthiphon and Amnat: An Informal Aspect of Thai Politics,” **Journal of**

Southeast Asian Studies, Kyoto University, 1991/3.

ระบบออนไลน์

<http://www.youtube.com/watch?v=EIOjp1hcYuw> BBC., Soul of a Nation: The Royal Family of Thailand (1979).

www.youtube.com/watch?v=10sChHfVxgs เพลงพ่อ

www.youtube.com/watch?v=x-7NQXN6FKQ, เพลงต้นไม้ของพ่อ

www.youtube.com/watch?v=ffzt5CVMGP4 เพลงของขวัญจากก้อนดิน

<http://news.mthai.com/breaking-news/15231.html> “แม้อ้างถวายรายงานผ่านกลไกพิเศษ ไม่ไว้ใจเปรม” วันอาทิตย์ที่ 15 มีนาคม 2552.

<http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9510000130228> คำนำ สิริสมาน, “ทักษิณ ชินวัตร ความยุติธรรม และพระบารมี และ...ราชประชาสมาสัย ตอนที่ 2”.

www.manager.co.th/daily/ViewNewews.aspx?NewsID=9570000002149 ปราโมทย์ นาคบรรพ, “ราชประชาสมาสัย โอกาสในหนึ่งพันปี” หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน 7 มกราคม 2557.

<http://www.manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID=9490000037021> สภา นสพ.-สภาทนายความ ชี “แม้ว” ผิดกม. – เสนอ “ราชประชาสมาสัย” แก้วกฤต เข้าถึงเมื่อ 15 มิถุนายน 2557.

<http://pantip.com/topic/31330046> “รบกวนคนเกลียดทักษิณ (อย่างมีเหตุผล) ช่วยไขข้อข้องใจให้หน่อยครับ” เข้าถึงเมื่อ 2 กรกฎาคม 2557.

<http://www.prachatai.com/journal/2014/01/51333> กรกฤษ สมจิตรานุกิจ, “เมืองกับชนบทในกระแสการเปลี่ยนแปลง: สังคมไทยในภาวะกลับตาลปัตรของสองนคราประชาธิปไตย(2)” เข้าถึงเมื่อ 10 กันยายน 2557.

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการไปใช้ประโยชน์

1. เสนอบทความเรื่อง “วัฒนธรรมการเมืองไทยกับหลักนิติธรรม” ในการประชุมทางวิชาการครั้งที่ 17 สถาบันพระปกเกล้า เรื่อง “หลักนิติธรรม กับ ประชาธิปไตย” (Rule of Law and Democracy) วันที่ 6 - 8 พฤศจิกายน 2558 ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ ถนนราชดำเนินนอก กรุงเทพมหานคร

2. เสนอบทความเรื่อง “มรดกทางประวัติศาสตร์และการบังเกิด ‘ตุลาการภิวัตน์’ ในรัฐไทย” ในการประชุมทางวิชาการเรื่อง “1 ทศวรรษ เมื่อตุลาการเป็นใหญ่ในแผ่นดิน” ณ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 22 เมษายน 2559. และตีพิมพ์เผยแพร่ใน วารสารนิติสังคมศาสตร์ ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2559) หน้า 8-58.

3. เสนอบทความเรื่อง “อุดมการณ์ชาตินิยมกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลางไทย” ในการประชุมประจำปี ค.ศ.2014 ของสมาคมไทยศึกษาแห่งประเทศไทยที่ปารีส ณ บัณฑิตวิทยาลัยภูมิภาคเอเชียและแอฟริกันศึกษา (Graduate School of 2.1 และตีพิมพ์เผยแพร่ใน วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2557).

4. ใช้เป็นหนังสืออ่านประกอบในวิชาประวัติศาสตร์ความคิดไทย สำหรับนักศึกษาปริญญาโทและปริญญาเอก ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ภาควิชาการศึกษาศาสตร์ 2559

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ดำเนินการมา และผลที่ได้รับตลอดโครงการ

วัตถุประสงค์	บรรลุมติวัตถุประสงค์ร้อยละ 100
กิจกรรมทางวางแผนไว้	คาดว่าจะตีพิมพ์บทความในวารสาร 1 เรื่อง แต่ได้ตีพิมพ์จริง 3 เรื่อง และได้นำเสนอบทความในการประชุมทางวิชาการในระดับนานาชาติ (ณ มหาวิทยาลัยเกียวโต) 1 ครั้ง ในระดับชาติ (ณ สถาบันพระปกเกล้า) 1 ครั้ง และระดับมหาวิทยาลัย (ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) 1 ครั้ง
การเขียนรายงานการวิจัย	ล่าช้า เพราะนักวิชาการที่เลือกมาศึกษาแต่ละคนมีผลงานจำนวนมาก (เกินกว่าที่คาดไว้มาก) และต้องใช้เวลามากในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ความคิดของนักวิชาการในเรื่องต่างๆ ว่ามีความสัมพันธ์เชื่อมโยงหรือเกี่ยวเนื่องกับการนิยามความหมาย “ประชาธิปไตย” อย่างไร